L/8
865

LATVIEŠU LITERATŪRAS KRITIKA


OZOLS
ARĪS
EX LIBRIS

8
865

LATVIEŠU LITERATURAS KRITIKA

RAKSTU KOPOJUMS

OTRAIS SĒJUMS

(1905.—1911.)

A. Ozols 1958. g. 17. febr.

Sakārtojuši A. Grigulis un V. Austrums

LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECIBA
RIGĀ 1957

L-2
P-1
J-1
B-1

Vija Lāča Latv. PSR
Valsts bibliotēka
68 — 1.793
0305049809 8 lp.

Tekstus salīdzinājis ar oriģinaliem
V. Austrums

LATVIEŠU LITERATURAS KRITIKA 1905. G. REVOLUCIJAS LAIKĀ UN SEKOJOŠĀ REAKCIJAS PERIODĀ

1905. gada revolucija Latvijā bija Krievijas pirmās revolucijas sastāvdaļa. Tā bija buržuaziski demokratiska revolucija. Pēc rakstura īsta masu revolucija, ko vadīja proletariats. Savienībā ar proletariatu gāja visa zemniecība. Latvijā — kā vienā no kapitalistiski attīstītākiem apgabaliem — šķiru pretešķības bija sevišķi saasinātas, ko savukārt vēl kāpināja nacionalās pretrunas. Tāpēc revolucijas uzplūdu vilnis Latvijā bija visai aktivs un aizrāva līdzi visdažādākos sabiedrības slāņus. Pie tam jo plaši — sīkburžuazisko inteliģenci, kura toreiz veidoja gandrīz visu mākslas darbinieku kontingentu. To vidū pati ievērojamākā vieta piekrita rakstniekiem.

Vairāki ievērojami rakstnieki un literaturas darbinieki cieši saistīja savu likteni ar revolucionaro proletariatu un revolucionarā kustībā ieņēma vietu vadošajā avangardā, kā, piemēram, Rainis, Sudrabu Edžus, Jansons-Brauns, Jānis Āsars u. c.

Viss tas nosacīja ļoti aktivu latviešu literaturas līdzdalību 1905. gada revolucijā.

Plaša masu līdzdalība revolucijā ienesa lielas pārmaiņas visā latviešu sabiedriskajā dzīvē un sabangoja visas šīs dzīves jomas. Tajā skaitā arī visus mākslas novadus.

Tomēr revolucijai bija divas dažādas fazes, kas savukārt ietekmēja kā visas sabiedriskās dzīves, tā literaturas raksturu. Revolucija ilga no 1905. līdz 1907. gadam. Tās pirmā faze — revolucijas uzplūdu periods bija īss: tas beidzās ar 1905. gada novembra un decembra bruņotās sacelšanās cīņām. 1905. gada beigās jau sākās revolucijas otrā faze — revolucijas atkāpšanās periods, kad Latviju pārplūdināja soda ekspedicijas un kad proletariats ar kaujām atkāpās.

Tikai paturot vērā šīs divas revolucijas fazes, ir iespējams izprast daudzas parādības latviešu literaturā, tai skaitā arī latviešu literaturas kritikā.

Latviešu daiļliteraturai, neapšaubāmi, bija daudz lielāka loma revolucijā nekā literaturas kritikai. Tieši revolucijas sagatavošanas un revolucijas norises periodā radās grāmatas, kas iegājušas mūsu literaturas zelta fondā. Raiņa «Tālas noskaņas zilā vakarā» iezvanīja revoluciju, «Vētras sēja» kļuva par revolucijas cīņas dziesmu, «Uguns un nakts» nobangoja kā liela pretstatu jūra.

Literaturas kritikai tik ievērojamas lomas revolucijas uzplūdu laikā nebija. Ja deviņdesmitajos — jaunās strāvas gados literaturas kritika ar savu sabiedrisko nozīmi tālu pārsniedza konkretos literaturas ietvarus un atbildēja uz visiem nozīmīgākiem sabiedriskās dzīves jautājumiem, tad tādas funkcijas literaturas kritikai vairs nav nedz revolucijas priekšvakarā, nedz revolucijas laikā. Tas bija dabisks process, jo sabiedriskās dzīves avangardā nostājās revolucionarā strādnieku partija. No revolucionarās strādnieku kustības un no tās vadītās šķiru cīņas atzarojās dažādas sabiedriskās dzīves problemas. Tādas dzīves jomas, ko neskartu šī cīņa, nevarēja būt un nebija.

Revolucijas periodā literaturas kritikai ir ļoti specifiskas funkcijas, kas tieši skar tikai literaturas problemas un ietekmē visu sabiedrisko dzīvi par tik, par cik to vispār ietekmē literatura. Revolucijas periodā literaturas kritikai ir arī savs īpatnējs raksturs.

Pārmaiņas literaturas kritikā ir saistītas ar pārmaiņām latviešu žurnalistikā. Literaturas kritikas attīstība ir atkarīga no periodiskās preses. Viss tas, kas notiek šajā novadā, ietekmē literaturas kritiku. Tas tāpēc, ka gandrīz visa literaturas kritika ir koncentrēta periodiskos izdevumos. Atsevišķos izdevumos var iznākt un iznāk tikai pavisam niecīga literaturas kritikas daļa.

1905. gada revolucija ienesa visā Krievijas žurnalistikā lielas pārmaiņas. Tika likvidēta koncesiju sistema un pirmsiespiešanas cenzura. Tas attiecās arī uz Latviju.

Līdz 1905. gada revolucijai visā Krievijā, tai skaitā arī Latvijā, visiem iespieddarbiem pastāvēja pirmsiespiešanas cenzura un koncesiju sistema. Cenzura pastāvēja jau kopš Pētera I laikiem. Pāvila I laikā 1796. gadā tika nodibinātas specialas cenzuras komitejas Pēterburgā, Maskavā, Odesā, Radzivilā un Rīgā. Tas nozīmēja, ka katrs vārds, kuru vēlējās iespiest, iepriekš bija jāparāda īpašai cenzuras iestādei, un tikai tad, ja tā piekrita, — rakstītais varēja tikt iespiests. Tas bija milzīgs šķērslis katras brīvākas domas izpausmei, jo cenzori parasti turējās pie principa, ka viņi atbild tikai par to, kas iespiests, bet par to, ko viņi noraida, tie nekādu atbildību nenes. Tāpēc drošāk bija noraidīt nekā atļaut. Necenzēti iespieddarbi varēja parādīties tikai nelegalu izdevumu veidā.

Revolucionaro spēku iebaidīts, cars 1905. gada 17. oktobrī izdeva manifestu, ar kuru apsolīja visādas demokratiskas brīvības. Starp citu arī preses brīvību. Tas bija viltus manevrs, lai iegūtu laiku kontrrevolucionaro spēku mobilizacijai, jo cars centās neizpildīt nevienu no manifesta solījumiem. Taču cenzurā tam bija savas sekas. Laikraksti tūliņ pēc manifesta izsludināšanas vienkārši nenesa rakstus uz cenzuras komitejām, kaut gan tās vēl oficiali pastāvēja. Revolucijas tālākās attīstības rezultatā, nespēdama cīnīties ar preses patvaļu, patvaldība bija spiesta piekāpties: 1905. gadā 24. novembrī tā atcēla pirmsiespiešanas cenzuru un cenzuras komitejas pārdēvēja par preses lietu komitejām.

Pēc tam cariskajā Krievijā līdz pirmajam pasaules karam pirmsiespiešanas cenzura vairs atjaunota netika. Cariskā patvaldība pārgāja uz cita veida preses teroru.

Otrs periodisko izdevumu ierobežošanas un zināmā mērā arī kontroles veids bija koncesiju sistema. Periodiskus izdevumus varēja izdot tikai tās personas, kurām valdības iestādes izsniedza īpašu atļauju. Pēc jaunās strāvas sagrāves latviešu izdevumiem izdošanas atļaujas izsniedza tikai izņēmuma kārtā un arī tad ar visādiem ierobežojumiem. Tā, piemēram, «Rotas» kādreizējam izdevējam advokatam J. Klāviņam (1843.—1902.) gadsimta sākumā izdevās dabūt koncesiju laikraksta «Vārds» izdošanai tikai ar nosacījumu, ka svarīgākie valdības rīkojumi un daļa literarā pielikuma jāiespiež krievu valodā. Tāpat nebija atļauts iespiest politiskus ievadrakstus, bet tajā vietā vajadzēja ievietot rakstus par dabas zinātnes jautājumiem.

1905. gada revolucijas laikā atcēla arī koncesiju sistēmu. Tas tomēr nenozīmēja, ka cariskā patvaldība tiešām piešķīra preses brīvību. Nebūt ne. Cenzuras terora vietā tā radīja jauna veida preses teroru. Īpašas uzraudzības personas lasīja katru iespiestu izdevumu tūliņ pēc tā iznākšanas. Līdzko izdevumā atrada kaut ko patvaldībai nevēlamu, to nekavējoties konfiscēja, aizliedza tam turpmāk iznākt un redaktoru sauca pie kriminalatbildības. Ar šiem apstākļiem arī ir izskaidrojams tas, ka, sākot ar 1905. gada revoluciju, ārkārtīgi strauji pieauga periodisko izdevumu skaits, kaut arī nereti to mūžs bija ļoti īss. Redaktori un izdevēji jaunajiem apstākļiem piemērojās tādējādi, ka slēgtā izdevuma vietā turpināja to ar citu, radniecīgu nosaukumu. Tā, piemēram, laikraksts «Laika Balss» īsā laikā iznāca ar sekojošiem nosaukumiem: «Jaunais Laiks», «Laika Atbalss», «Dzīves Balss», «Dzīves Atbalss», «Jaunā Balss», «Dzīves Spēks», «Jaunā Balss», «Strādnieku Balss», «Strādnieku Atbalss».

Neskatoties uz to, jaunie preses apstākļi veicināja kā preses, tā literaturas kritikas attīstību. Vienmēr atradās cilvēki, kas bija

ar mieru riskēt saņemt cietuma sodu, bet neļaut apklust iespiestam vārdam. Kaut arī revolucijas laikā literaturas kritikā nebija lielu notikumu, taču tā bija ļoti savdabīga un tās raksturu noteica vēsturiskie apstākļi. Progresivo literaturas kritiku raksturo tendence noskaidrot literaturas un vispār mākslas uzdevumus jaunos vēsturiskos apstākļos. Te varam vērot latviešu marksistiskās literaturas kritikas tālāku attīstību. Problemu nostādījumi dažkārt ir ļoti konkreti. Piemēram, Jānis Asars (1877.—1908.) publicē sacerējumu «Māksla un revolucija» (1906.) ar šifru «K», izdevumā «Rūķi» publicēts raksts «Māksla un buržuazija» (1906.). Tāda rakstura formulējumi literaturas kritikā pirmsiespiešanas cenzuras apstākļos nebija iespējami. Autori pieiet literaturai no marksistiskām pozicijām, saskata tās cēloņus ekonomiski sabiedriskajā dzīvē, pasvītro literaturas šķirisko raksturu un tās lomu šķiru cīņā. Jau izvirza jautājumu par to, ko no visām kulturas bagātībām savā mākslā mantos proletariats.

Paraleli jaunu mākslas uzdevumu formulēšanai progresivā latviešu literaturas kritika cenšas atmaskot arī reakcionaro literaturā. Šajā sakarībā jau revolucijas sākumā iznāk Jāņa Asara un Viļa Dermaņa (1875.—?) brošura «Ko Andrievs Niedra mums sludina». Tas pamatos ir Viļa Dermaņa apcerējums «Inteliģentu tipi A. Niedras ražojumos» («Ausekļa» kalendars, 1903. g.).

Andrieva Niedras reakcionarie centieni literaturā līdz tam vēl nebija atsegti. Pirmais pa šo ceļu iet Vilis Dermanis. Viņš, kuru plašākās aprindas pazīst galvenokārt kā Socialdemokratiskās strādnieku partijas darbinieku un pašaizliedzīgu cīnītāju-komunistu, ir savas sabiedriskās darbības sākumā devis nopietnu ieguldījumu arī latviešu literaturas kritikas attīstībā. Bez šiem apcerējumiem par Andrieva Niedras daiļradi Vilis Dermanis publicējis sekojošus literaturkritiskus rakstus: «Par pesimismu dzejā, sevišķi pie latviešiem» («Mājas Viesis», 1901.), «Ed. Veidenbaums savā dzejā» («Jaunā Raža», 5. sēj., 1901.), «Latviešu oriģinaldrama» («Rīta Skaņas», 2. sēj., 1904.), «Modernais proletariats un māksla» («Domas», 1913.) u. c. Pirmie Dermaņa literaturkritiskie raksti ir demokratiska rakstura. Marksistiskās pozicijās Dermanis sāk nostāties 1905. gada revolucijas priekšvakarā.

Andrievs Niedra (1871.—1943.) un Fridrichs (Fricis) Veinbergs (1844.—1924.) bija galvenie reakcijas barveži. Viņu sabiedriski politiskā seja sabiedrībai šajā laikā jau ir pietiekami skaidra, taču Niedras literarie darbi vēl joprojām tika pārvērtēti, jo viņa labākajos darbos, kā romanā «Līduma dūmos», reakcionarās idejas labi maskētas. Brošuras autori pierāda, ka Niedra savos sacerējumos idealizē buržuazijas mantiskos mēr-

ķus un viltus morali. Tā kā autoru uzdevums ir atsegt Niedras sacerējumu — galvenokārt «Līduma dūmos» — reakcionarās idejas, tad brošurā paliek neatklāta šī romana pozitivā vērtība — latviešu buržuazijas un vācu muižniecības ekonomiskās konkurences notēlojums samērā augstā mākslinieciskā līmenī.

Andrieva Niedras novērtējums bija zināmā mērā norēķini ar pagātni, jo 1905. gada revolucijas laikā Niedra jau kā radošs rakstnieks beidza eksistēt. Tomēr pašā revolucijas gaitā rodas jaunas reakcionaras parādības literaturā, kuru apkarošana kļūst par progresivās literaturas kritikas uzdevumu.

Tieši revolucijas periodā šo savu uzdevumu tā laika latviešu progresivā literaturas kritika spēj vēl veikt tikai daļēji. Tas izskaidrojams ar to, ka šajā laikā progresivai literaturas kritikai trūkst darbinieku. Progresivās literaturas kritikas kadru saraksts ir samērā bāls. Rainis šajā periodā literaturkritiskus rakstus neraksta. J. Jansons-Brauns (1872.—1917.), pievērsies sabiedriski politiskam darbam, revolucijas laikā publicē tikai vienu nozīmīgāku darbu — recenziju par Raiņa dzejoļu krājumu «Tālas noskaņas zilā vakarā». Tas pats sarakstīts jau agrāk. Jānis Asars revolucijas otrajā posmā, kad sāk izpausties jaunas reakcionaras parādības literaturā, jau ir spiests bēguļot, un viņa literaturkritiskā darbība daļēji paralizēta. Arī V. Dermanis vairāk pievērsies sabiedriski politiskam darbam. Jauni kadri aug samērā gausi. Pēc veiksmīgas līdzdalības nelegalajos strādnieku izdevumos ar revolucionariem dzejoļiem gadsimta sākumā strauji savas gaitas žurnalistikā un literaturas kritikā uzsāk Antons (Antons Birkerts dz. 1876.). Par to liecina viņa uzbrukumi Rīgas Latviešu b-bai sakarā ar Poruka vakaru (1907.). Raksturīgi atzīmēt, ka tālākā gaitā arī Antona uzbrukuma asums reakcionarām parādībām samazinās, kaut viņš arī turpmāk paliek progresivo literaturas kritiķu saimē. Andrejam Upītim revolucijas periods ir uzskatu lūzuma periods, un viņš vēl nav izvērsis savus spēkus. Literaturkritiķa gaitas vēl nav uzsācis P. Roberts (Roberts Pelše, 1880.—1955.).

Bet tieši revolucijas otrā posmā, sākot ar 1905. gada beigām, kad sākās revolucijas atkāpšanās, latviešu literaturā izplatījās spilgti izteiktas reakcionaras parādības, sāka uzplaukt dekadence.

Dekadence latviešu literaturā nav nekāda jauna parādība. Tā sākās jau pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados, kad parādījās Viktora Eglīša (1877.—1945.) pirmie dzejoļi, bet sevišķi gadsimta sākumā, kad viņam pievienojās Fallijs (1877.—1915.). Par viņiem smejas Rūdolfs Blaumanis (1863.—1908.), par viņiem raksta satiras Doku Atis (1861.—1903.). Liela ietekme uz tā laika latviešu literaturu

pirmajiem dekadentiem nav. Tās bija pirmās buržuaziskās mākslas pagrimuma bezdelīgas.

Stāvoklis sāk mainīties 1905. gada revolucijas otrajā gadā, patiesībā jau pirmā gada beigās. Tieši revolucijas priekšvakarā latviešu literaturā ienāk vesela grupa jaunu autoru. Starp tiem Kārlis Skalbe (1879.—1945.), Jānis Akuraters (1876.—1937.), Kārlis Štrāls (dz. 1880.), Kārlis Krūza (dz. 1884.) u. c. Visi viņi nāk no sīkburžuaziskās inteliģences aprindām, neviens no tiem nav vienaldzīgs pret sabiedriskām parādībām, katrs no viņiem ir uz savas ādas vairāk vai mazāk izjutis kapitalistiskās dzīves netaisnības un valdošās latviešu buržuazijas trulo vienaldzību pret mākslu. Dabiski, ka revolucionarās kustības uzplūdu periodā šāda veida rakstnieki ir viegli aizraujami līdz revolucionarai kustībai. Un, ja mēs papētām šo rakstnieku biografijas un daiļrades ceļu, tad arī redzam, ka viņi visi priekšrevolucijas periodā un revolucijas sākuma posmā dod progresivus darbus, dažkārt pat ar revolucionaru pieskaņu. Kā Ed. Virzas (1883.—1940.) biografi stāsta, revolucijas sākumā pat viņš esot skraidījis pa ielām ar revolveri rokā. Vairāki no šiem rakstniekiem ir saistīti ar oportunistiski eseristisko Socialdemokratu savienību. Viņi ir noskaņoti ņemt revolucijā līdzdalību un ir tipiski revolucijas līdzgājēji. Bet pa lielākai daļai šādu līdzgājēju ceļš iet kopā ar revoluciju tikai līdz zināmam punktam, līdz tam brīdim, kad revolucionarā kustība sāk saņemt nopietnus triecienus no reakcijas puses.

Šādi triecieni sākas jau 1905. gada beigās, un šo rakstnieku atkrišana arī sākas ap šo pašu laiku. Metoties no vienas galējības otrā, viņi pievēršas dekadencei. Ar to sākas īpašs dekadentisma uzplaukums latviešu literaturā, kas savus lielākos ziedu laikus pārdzīvo revolucijas divos pēdējos gados un Stolipina reakcijas perioda sākumā.

Kā sava laika tipiska parādība, kā viens no redzamākiem un spilgtāk izteiktiem jaunumiem mākslā dekadentisms un tā apkarošana sastāda galveno mezgla punktu gan revolucijas otrajā posmā, gan Stolipina reakcijas perioda literaturas kritikas novadā.

Jau 1905. gada beigās (kaut datēts ar 1906. gadu) iznāk K. Skalbes vadībā žurnala «Kāvi» 1. numurs (1906. gadā iznāca otrs un pēdējais numurs). Paviršī ieskatoties, tas vēl ir samērā pretrunīgs žurnals. Tur uz vāka redzam Latvijas socialdemokratiskās strādnieku partijas legalā laikraksta «Pēterburgas Latvietis» sludinājumu. Tekstā ir arī A. Bebeļa raksts «Nākotnes sabiedrība», K. Riļejeva dzejolis «Dekabristu piemiņai» — Kārļa Krūzas atdzejojumā, Raiņa dzejolis «Lielais acumirklis». Un tomēr abu

numuru materialu lielākā daļa liecina, ka te veidojas jauns literaturas grupējums, kas cenšas iet prom no dzīves īstenības, no lieliem literaturas sabiedriskiem uzdevumiem. Par slimīgu individualismu jau liecina J. Akuratera poema «Pestītājs», viņa tēlojums ««Pārcilvēks» un suns», teoretiskais apcerējums «Individualisms jaunākajā latviešu dzejā» u. c. «Kāvi» pēc būtības ir pirmā dekadentu grupējuma izdevums. Reizē ar to tas ir pirmais dekadentu izdevums latviešu literaturā.

Jau daudz skaidrāk šis grupējums atsedzas «Kāvu» turpinājumā — nākošajā dekadentu izdevumā «Ziemas Naktis» — 1906. un 1907. gadā arī K. Skalbes redakcijā (iznāk 2 numuri). Te pēdējā — otrā numurā K. Skalbe sniedz jau skaidri izteiktu šī grupējuma reakcionaro poziciju. Viņš paziņo, ka viņi (t. i., dekadenti) esot tikai par «gara revoluciju», un uzstājas pret it kā dogmatisko marksistu vienpusību literaru darbu vērtējumā.

Teorija «tikai par gara revoluciju» nav nekas jauns. Tā krievu dekadentiem, kā Merežkovskim u. c., kalpoja par kontrrevolucionaru lozungu jau pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu sākumā. Aizgūstot to, mūsmāju dekadenti atsedza arī savu kontrrevolucionaro seju.

«Kāvi» un «Ziemas Naktis» ir dekadentu grupējumu ievadītāji izdevumi. Tiem seko vēl citi dekadentu izdevumi. Pats galvenais no visiem latviešu dekadentu izdevumiem ir žurnals «Dzelme», kas iznāca divus gadus — 1906. un 1907. gadā K. Štrāla redakcijā. Galvenā izdevuma nosaukumu šis žurnals izpelnās ar to, ka še ir ievietots galvenās dekadentu grupas manifests — platforma ar grupas fotografiju, ar to, ka šis žurnals iznāk kā mēnešraksts regulari abus gadus, ar to, ka te visvairāk dekadentu teoretisko apcerējumu (galvenais grupas teoretiķis Kārlis Krūza), un ar to, ka te ievietotie darbi visspilgtāk demonstrē vismaz vienu no dekadentu daiļrades raksturīgām pazīmēm — seksualismu un pornografiju (atsevišķos darbos). Jāpiezīmē, ka jēdzienisku putrojumu un neloģisma ziņā augstākos kalngalus sasniedz Viktors Eglīts un Haralds Eldgasts (Jānis Miķelsons, 1882.—1926.), kuri, tāpat kā Fallijs, organizatoriski nesaistās ar «Dzelmes» grupu.

Latviešu dekadenti atšķirībā no citu tautu dekadentiem nedz savos teoretiskajos spriedumos, nedz daiļrades praksē negāja tālāk par dekadentisko simbolismu. Kopēja pazīme visiem dekadentiem ir tā, ka viņi noliedz dzīves īstenības attēlojumu kā mākslas uzdevumu, reizē ar to noliedz realismu, noliedz literaturai jebkādu sabiedrisku uzdevumu, neatzīst literaturas atkarību no socialiem un ekonomiskiem apstākļiem, līdz ar to noliedzot literaturas šķirisko raksturu. Rakstnieks-dekadents ir pārcilvēkam

līdzīgs, ne no kā neatkarīgs individs (no šejienes absoluta individualisma sludināšana), kura vienīgais daiļrades avots ir viņa iekšējie dvēseliskie spēki, kas ir kaut kas no mūžības, kaut kas no dievības. Viņš stāv pāri pūlim un ir «lielais vientulis» «ziloņkaula tornī», viņš ir «skaists kā sātans», un viss, kas nāk no viņa, ir ņemams par labu, kaut arī tas būtu ļaunums un nejēdzība, jo no ļaunuma izaug skaistums, kā no dūņām izaug baltais ūdenslilijas zieds. Tas noved pie visu instinktu, īpaši seksualo instinktu glorificēšanas. Mākslas uzdevums esot attēlot to noslēpumaino mūžīgo un bezgalīgo, kas sēž tādā lieliskā individā. Ar jēdzieniskiem priekšstatiem tas neesot izsakāms, jo viss tas, «kas ir iekšā, ir neskaidrs kā pati mūžība». Jo tālāk no jēdzieniskā, jo tālāk no loģiskā, jo tuvāk īstai mākslai. Tāpēc vārds dekadentiem ir tikai simbols šo lielo, «dievišķo» neskaidrību attēlošanai, bet nekādā ziņā pārdzīvojumu tiešais izteicējs. No šejienes izriet, ka jēdzieniska neskaidrība ir dekadentiskās literaturas būtiska pazīme, jo jēdzieniskais traucē uztvert ar sajūtām. No šejienes arī apzīmējums — simbolisms. Dekadentiskajam simbolismam nav nekā kopēja ar tādiem simboliem-alegorijām, kas kalpo tikai kā izteiksmes līdzeklis konkretam saturam (piemēram, Raiņa simboli).

Bet tā dekadentu daļa, kas atzīst simbolismu, pa lielākai daļai savā daiļradē paliek kaut kādas loģiskas izpratnes ietvaros, jo vārdam taču vienmēr ir arī kāda loģiska pazīme. Paturot vārdu, var gan sasniegt to neloģisku grupējumu, kas arī dažkārt pie latviešu dekadentiem sastopams. Dekadentiskie simbolisti, neatmetot vārdu, lielu vērību pievērš burtam, saskatot katram burtam savu emocionalo saturu. Taču līdz vārda uzspridzināšanai un literaru ražojumu sacerēšanai ar burtiem un burtu grupām, kā to darīja futuristi, latviešu dekadenti nenonāca. Futurisms, «konsekventā dzeja» un citas dekadentiskās galējības latviešu literaturā nav pazīstamas. Taču tāpēc latviešu dekadentisms nav mazāk reakcionars. Sevišķi 1905. gada revolucijas laikā un sekojošā reakcijas periodā tas klaji parāda savu kontrrevolucionaro raksturu.

Dekadences pazīmes un dažādas dekadentiskas teorijas, kuru uzdevums ir atvirzīt mākslu no realisma principiem, no dzīves īstenības attēlošanas uzdevumiem, un šo teoriju dažādi realizacijas veidi ir sastopami visās buržuaziskajās literaturās, kapitalismam ieejot imperialisma stadijā. Jo spilgtāk parādās valdošās buržuazijas tālākās attīstības bezperspektivitate, jo krasākas ir dekadences pazīmes attiecīgu tautu literaturā. Taču Krievijas pirmās revolucijas atkāpšanās un sakāve noveda pie īpaša stāvokļa. Dekadence pieņēma ārkārtīgi plašus apmērus, tā parādījās kā «jaunas mākslas virziens», kas pieņēma dažādu grupējumu veidus un dziļi iespiedās sadzīvē — īpaši jaunatnes vidū.

No buržuazijas valdošās mākslas dekadences īpašībām — pagrimuma pazīmēm kapitalistisko zemju mākslu nav iespējams atbrīvot. Tās var iznīcināt tikai reizē ar buržuaziju un tās mākslu. Taču to dekadences stāvokli un pozicijas sabiedrībā, kas bija radušās 1905. gada revolucijas sakāves rezultatā, varēja un vajadzēja iznīcināt. Bez šīs sagrāves nebija domājama latviešu literaturas tālākā attīstība. To vajadzēja veikt 1905. gada revolucijas un sekojošā reakcijas periodā latviešu progresivajai literaturas kritikai.

Revolucijas perioda literaturas kritika ar šo uzdevumu netika galā, kaut arī latviešu dekadentu daiļrade bija sīka un mākslinieciski nevarīga. Šajā ziņā visi latviešu dekadenti piederēja pie «Baļmonta bikšu pogu sugas», kā A. Bloks mēdza dēvēt dekadentus — sīkas personības. Viņu sakāvei bija jāatklāj to reakcionārā būtība, to cēlonība sava laika dzīves pamatos. Bet tik dziļu analizi spēja veikt vienīgi kritiķi marksisti. Bet pirmie dekadentu apkarotāji šajā ziņā bija vāji apbruņoti.

Viens no pirmajiem dekadentu un vispār pārmērīga individualisma apkarotājiem ir Jānis Jankavs (1886.—1918.). Jankavs latviešu literaturas kritikas laukā ir viena no vēl visā pilnībā neatrisinātām mīklām. Beidzis Vestienas draudzes skolu, Jankavs pašmācības ceļā papildinājis savu izglītību un, 1902. gadā apmeties dzīvot Rīgā, sāk pievērsties žurnalistikai un literaturas kritikai. Ar laiku viņš izstrādā spožu žurnalista stilu, daudz mācās no Jansona-Brauna. Iepazinies ar marksismu, Jankavs ņem dalību 1905. gada revolucijā. Sākoties represijām, 1906. gadā viņš emigrē uz Parizi. 1907. gadā atgriežas Latvijā, kur viņu apcietina un notur cietumā līdz 1908. gadam. Pēc atbrīvošanas viņš atkal aizbrauc uz Parizi. Līdz apcietinājumam Jankavs kā literaturas kritiķis stāv progresivās pozicijās un savus spriedumus un secinājumus cenšas pamatot ar vēsturiskā materialisma principiem. Raksta viņš asi, atjautīgi, līdzīgi Jansonam-Braunam. Viņu sāk uzskatīt par marksistisku literaturas kritiķi, un viņa svars literaturas pasaulē arvien pieaug. Šādās pozicijās ir visi Jankava darbi, kas rakstīti apmēram līdz 1907. gada sākumam. 1907. gada aprilī parādās Jankava grāmata «Vecie elki mūsu jaunākajā literaturā» (lielā apmēra dēļ šajā kopojumā nav uzņemta). Tas ir pirmais plašākais uzbrukums pārmērīgam subjektivismam, dekadencei. Jankavs atzīst, ka katrs mākslinieks ir savas šķiras ideologs. Tā kā Eldgasts, Krūza, Skalbe, A. Austriņš (1884.—1934.) u. c. dekadenti ir reakcionārās šķiras ideologi, tad katra godīga cilvēka pienākums ir tos apkarot. Tāpat Jankavs atzīst, ka apziņa ir atkarīga no materialās dzīves un cilvēki nemaz nemana, ka viņu

psiholoģijā notiek tādu jēdzienu izlase, kas saskan ar viņu materialistiskām interesēm.

Jankava izejas punkti neapšaubāmi ir marksistiski, un tāpat marksistiski ir vairāki būtiski secinājumi. Tomēr — Jankavs vēl nepilnīgi pārvalda marksismu un vēl nepilnīgi spēj orientēties mākslas jautājumos, un tāpēc viņš daudzkārt krīt mechanistiskā materialismā un vulgarizacijā. Taču troksni viņš sacēla lielu.

Šajā kopojumā ievietoti daži Jankava raksti, jo bez viņa nav domājama kaut cik pilnīga latviešu literaturas kritikas vēsture.

Revolucijas laikā zīmīga ir Jankava un Teodora Zeiferta (1865.—1929.) polemika, kas izcēlās sakarā ar to, ka Jankavs, novērtējot almanacha «Jaunā Raža» VIII burtnīcu, asi uzbruka Teodora Zeiferta rakstam «Mākslas loma tagadnē».

Šajā laikā Teodors Zeiferts jau bija nogājis samērā plašu attīstības vai, labāk sakot, — satīstības loku. Kā «Latviešu literaturas kritikas» I sējumā publicētie materiali liecina, — Zeiferts pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados un daļēji vēl deviņdesmitajos gados stāv progresivas literaturas kritikas pozicijās un viņa darbi nāk par labu realismam un latviešu realistiskās literaturas kritikas attīstībai. Bet jau ar gadsimta sākumu Zeiferts sāk savu raksturīgo svārstības ceļu. Te viņam mākslas izejas pozicija ir dzīves īstenība — kā realistiem, te turpretim — mākslinieka noslēpumainie subjektivie dvēseles spēki — kā dekadentiem. Ar pārmērīgu individualismu ir pamatots arī viņa raksts «Jaunajā Ražā». Jankavs to pareizi atmasko. Bet tomēr jau šajā Jankava recenzijā varam vērot viņa «zirga kāju».

Lieta tā, ka jau ar 1907. gadu sākas Jankava gājiens uz reakciju. Tas iet cauri īpatnējai fazei — anarchistiskajam sindikalismam. Viņš tieši 1907. gadā publicē sindikalistu gadagrāmatu «Darbs», gada beigās iznāk viņa brošura divos sējumos: «Socialdemokratija ir kungu — inteliģentu, nevis strādnieku partija» (abas daļas konfiscētas). Arī Jankava sindikalisms nebija nekas cits kā viens no daudzajiem reakcijas uzbrukumiem Latvijas socialdemokratiskai strādnieku partijai. Taču to daudzi vēl tā laika sabiedrībā nesaprata. Par Jankavu sabiedrība bija dalītās domās līdz 1910. gadam. Šajā gadā vēl iznāk viņa brošura «Viņu māksla», kas arī vērsta pret dekadentiem. Bet jau tajā pašā gadā iznāk viņa brošura «Progresivo demokratu zinātne latviešu vēstures jautājumos» (abas brošuras šajā kopojumā nav uzņemtas). Jau tā Jankavu atmasko kā renegatu, kurš nostājies uz buržuaziskā nacionalisma un idealisma pozicijām. Bet vēl asāks Jankava jautājums top 1911. gadā. Šajā laikā, dzīvodams Parizē, Jankavs publicē «Dzimtenes Vēstnesī» veselu rindu pašu melīgāko, riebīgāko rakstu pret Latvijas socialdemokratisko strādnieku

partiju, tās darbiniekiem, progresivo literatūras kritiku. Te viņš uzsāk arī savu riebīgo denuncēšanas kampaņu pret Jansonu-Braunu, apvainodams to par jaunās strāvas nodevēju. Šajā laikā viņš tiek pilnīgi atmaskots. Kopojumā ievietoti arī pāris raksti no «Cīņas», kas atsedz Jankava reakcionaro personību. Termins «jankavisms» latviešu literatūrā un sabiedriski politiskajā dzīvē nozīmē pašu pretīgāko melnsimtnieku, renegatu, demagogu un provokatoru. 1914. gadā iznāk īpaša S. Olova (Fr. Mendera) brošura «Jankavisms».

Ņemot visu to vērā, var rasties jautājums, — kas tad te par mīklu? Vai tad tas ir pirmais vai pēdējais renegats? Tomēr literatūras pētniekus atkal un atkal ir nodarbinājis jautājums: kādu iemeslu dēļ Jankavs aizgāja no tik spoži sākta progresiva literatūras kritiķa ceļa un nonāca tādā reakcijas purvā, kādam latviešu literatūrā nav precedenta? Vai viņš arī bija tikai revolucijas līdzgājējs un, sākoties reakcijai, atkrita no tās un sāka velties lejup uz reakcijas purvu un nogrima melnajās dūņās? Bet varbūt apcietinājuma laikā viņš nonāca reakcijas spīdzināšanas kambaros un neizturējis pārdevās žandarmerijai? Pēc tam, lai kaut cik savestu savus rēķinus kārtībā, centās savai darbībai atrast idejisku attaisnojumu? Arī šī versija ir iespējama, jo psiholoģiski citādi ir gandrīz grūti izprast to zvēriskumu un cinismu, ar kādu viņš apkaro jebkuru progresivu domu.

Mūža beigās Jankavs vada kādu reliģisku lapeli un mirst psichiski slims.

Revolucijas periodā publicētie Jankava raksti — sakarā ar Teodora Zeiferta polemiku un raksts pret dekadentiem «Slimā māksla un viņas ideali» — samērā trāpīgi, tikai pirmajā ir jau vērojama viņa sindikalista pozicija, kas vulgarizē materialisma principus un naidīgi nostājas pret inteliģenci.

Dabiski, ka tāda personība kā Jankavs varēja gan sacelt lielus putekļu mākoņus, bet teoretiski sakaut dekadentus nespēja.

Īpatnēja personība šī perioda progresivajā literatūras kritikā, kas devusi savu ieguldījumu cīņā pret dekadentiem un citām reakcionarām parādībām, ir Līgotņu Jēkabs (īstajā vārdā Jēkabs Roze, 1874.—1942.). Mūsdienu lasītājam Līgotņu Jēkabs vai nu nemaz nav pazīstams, vai, ja arī ir pazīstams, tad kā buržuaziskais nacionalists un nevarīgu, diletantisku darbu autors. Taču tāds priekšstats par Līgotņu Jēkabu ir pareizs tikai attiecībā uz viņa darbību buržuaziskās Latvijas laikā un daļēji jau pirmā pasaules kara laikā. Bet Līgotņu Jēkabam ir arī kāds progresivs darbības posms, t. i., sākot ar 1905. gada revoluciju un beidzot ar pirmā pasaules kara priekšvakaru. Līgotņu Jēkabs nekad nav bijis marksists, bet viņa demokratiskā pozicija ir sevišķi

spilgti manāma viņa literaturkritiskos rakstos. Bez tam raksturīgi vēl ir tas, ka, pārejot buržuaziskā nacionalisma reakcijā, izplēn arī Līgotņu Jēkaba talants.

Saprotams, ka dekadentus Līgotņu Jēkabs varēja kritizēt galvenokārt no estetiskām un literarās gaumes pozicijām. Taču viņa raksti nav bez literaturvēsturiskas intereses.

1905. gada revolucijas periodā notiek kāds ļoti svarīgs fakts, kam ir nepārvērtējama nozīme latviešu literaturas un literaturas kritikas attīstībā. Tas ir — Andreja Upīša nostāšanās uz kritizētāja realisma ceļa. No šejienes sākas viņa personības strauja attīstība, kas to pāris gados izvirza par vadošo figuru progresivajā literaturas nometnē.

Šinī kopojumā, starp citu, ievietotas arī viņa recenzijas par K. Skalbes dzejoļu krājumu «Kad ābeles zied» («Austrums», 1904. g. 12. nr.) un par Raiņa lugu «Pusidealists» (1905. g. sākumā «Baltijas Vēstnesī»). Šie dokumenti ilustrē, kādu krasu un strauju pagriezienu veic šajā laikā Andrejs Upīts. Abas šīs recenzijas rakstītas no tās Andreja Upīša pozicijas, kad viņš vēl atradās J. Purapuķes (1864.—1902.) un Andrieva Niedras ietekmē, ko viņš pats sauc par idealistiski bezzemniecisko periodu, un kad viņš vēl bija saistīts ar Rīgas Latviešu biedrības izdevniecību — Derīgu grāmatu nodaļu. Zīmīgi viņš pats izsakās par savu K. Skalbes dzejoļiem veltīto recenziju: «Akls aklam ceļu rāda.» Bet tieši šajā laikā lielu meklējumu ceļos rūdās Andreja Upīša skatiens.

Jau 1905. gadā Andrejs Upīts paziņo, ka aiziet no Andrieva Niedras izdevumiem. Jau revolucijas periodā parādās viņa literaturas apskati — īpaši par liriku, kur redzam viņa pakāpenisku nostāju kritizētāja realisma pozicijās.

1907. gads sabiedriskās domas attīstības vēsturē skaitās kā pēdējais 1905. gada revolucijas gads. Sākas reakcijas periods, kas cara ministra Stolipina pārmērīgās trakošanas dēļ nosaukts par Stolipina reakcijas periodu. Tas ilgst līdz 1912. gadam, kad ar Ļenas zeltraktuvju notikumiem sākas jauns strādnieku kustības uzplūdu laiks.

Revolucija bija apspiesta. Proletariats atkāpās, lai pārkārtotu savas kaujinieku rindas. Reakcija gavilēja. Rīgas Latviešu biedrības telpās Fr. Veinbergs un Andrievs Niedra diskutēja — vai revolucionars ir cilvēks vai nav. Dekadence turpināja zaļot un veikt savu postošo iedarbību sabiedrībā. Tīrās mākslas piekritēji atviegloti nopūtās, viņu pretinieki bija nospiesti pie zemes. Tomēr tā bija fikcija.

Progresivie spēki nebija iznīcināti. Progresivā latviešu literaturas kritika nebūt nebija paralizēta. Gluži otrādi. Tieši Stoli-

pina reakcijas periodā literaturas kritika iegūst jaunu spēku un sasniedz tādu pašu sabiedrisku nozīmību, kāda tai bija pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados. Partija un revolucionarā strādniecība ir nodzīta pagrīdē. Brīvas domas izpausme tiek zvēriski apkarota. Literatura un literaturas kritika top par kanalu, kas var un spēj aizvadīt līdz plašām sabiedrības masām ne tikai šauru literaturas jautājumu vērtējumus, bet arī svarīgus sabiedrisku problemu noskaidrojumus. Literaturas reakcionaro parādību atmaskojums sasaucas ar plašiem sabiedriski politiskiem jautājumiem. Katrā progresivā literarā sacerējumā ieskanas jaunas darba tautas ilgas un cerības.

Tieši Stolipina reakcijas periods ir latviešu progresivās literaturas kritikas jauna atplaukuma un uzvaras periods.

Vēsturiskā nepieciešamība izveidoja arī spēcīgu darbinieku fronti. Šī laika progresivā literaturas kritika, gan tā, kas stāv revolucionarās, gan tā, kas stāv demokratiskās pozicijās, apkaro visu reakcionaro un attīsta tālāk latviešu literaturas kritiku. Tālāk attīstās arī marksistiskā latviešu literaturas kritika, galvenokārt Jansona-Brauna, P. Roberta (R. Pelše, kas tieši Stolipina reakcijas periodā sāk savas literaturas kritiķa gaitas), Antona Birkerta, Andreja Upīša u. c. literaturkritiskos darbos.

Stolipina reakcijas periodā viens no galvenajiem progresivās kritikas uzdevumiem bija — zinātniski sagraut dekadentus. Pie šī darba ar vislielāko nopietnību ķeras J. Jansons-Brauns, 1908. gadā publicējot īpašu brošuru «Fauni vai klauni?».

Stāvot marksistiskās pozicijās, Jansons-Brauns atklāj dekadentu reakcionaro būtību un parāda to kontrrevolucionaro raksturu. Pielietojot viņam piemītošo asprātību un satiru, Jansonam-Braunam izdodas pret dekadentiem izraisīt arī asu izsmieklu. Bet izsmiekls, kā zināms, ir viens no visiedarbīgākiem iznīcināšanas veidiem.

Var iebilst tikai pret dažiem atsevišķiem akcentiem Jansona-Brauna vērtējumos, kā, piemēram, pret pārāk akcentēto jautājumu par to, ka mūsu dekadenti ir dekadentismu ievazājuši no citu tautu literaturām, īpaši no krievu literaturas, ka dekadence izbeigsies pati no sevis, utt. Vēsture pierādīja, ka dekadentisms kā «jauns mākslas virziens», kā organizēti grupējumi sabruka tikai sīvā sabiedriskajā cīņā. Arī dekadences ievazājumos pārspīlējumam nebija pamata. Tas noveda pie tā kļūmīgā secinājuma, ka mūsu tautā dekadencei nav attiecīgais pamats un — kā ievazājums — tā ir ākstīšanās uz īsu laiku.

Jansona-Brauna brošurai «Fauni vai klauni?» bija milzīga nozīme visā tā laika kulturas dzīvē.

Teoretisku dekadentisma sakāvi veicināja arī krievu publicista

J. M. Steklova brošura «Tagadējā literaturas panīkšana, viņas raksturs un cēloņi», ko tulkoja un komentēja Roberts Pelše (ar pseid. Veltmans, 1909. g.). Īpaši nozīmīgs ir Roberta Pelšes ievads un piezīmes, kas Steklova secinājumus attiecina uz latviešu literaturu.

Dabiski, ka ap J. Jansona-Brauna apcerējumu izcēlās plaša polemika. Tajā piedalījās liels skaits autoru ar dažādiem viedokļiem. Tāpat kā savā laikā neko nevarēja grozīt polemika pēc Jansona-Brauna referata «Domas par jaunlaiku literaturu», tā arī tagad nevienam neizdevās samazināt šīs brošuras nozīmi.

Šajā polemikā īpašu ievērību izpelnās divi lielāki darbi. Viens no tiem ir Dr. Miķeļa Valtera (dz. 1874. g.) sacerējums atsevišķā grāmatā «Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos» (nav uzņemts šajā kopojumā) un otrs — Augusta Bračа (pseidonims — Krauklis, dz. 1880.) brošura «Nost ar rakstniecību». Vispirmā kārtā tāpēc, ka šie darbi apmēra dēļ ir prāvāki, un arī satura ziņā tie var vērst uz sevi uzmanību. M. Valters savos spriedumos ir pārāk abstrakts un atrauts no konkreta materiala, bez tam viņa spriedumi dažkārt izteikti ar milzīgām pretenzijām uz zinātniskumu, bet būtībā satur tik pārgudru naivitati, ka top komiski un sāk atgādināt J. Lautenbacha-Jūsmiņa (1847.—1928.) sacerējumus. Brača brošura ir pirmais pamflets latviešu literaturas kritikā un no šī viedokļa interesanta. Bračs stāv «tīrās mākslas» pozicijās. Rakstības metode — ar loģiskiem kalamburiem novest progresivu kritiķu spriedumus līdz absurdam, kas izteikts grāmatas virsrakstā: «Nost ar rakstniecību!» Šo brošuru nebija grūti noraidīt, un to vislabāk veica Andrejs Upīts ar saukli «Nost ākstniecību!».

Pret dekadentiem ļoti krasi uzstājās arī Andrejs Upīts. Viņa pretdekadentisko rakstu skaits ir prāvs. Arī viņam pieder liela loma šīs reakcijas izpausmes sagrāvē. Bez tam Andrejs Upīts dragāja dekadentus arī ar saviem beletristiskiem sacerējumiem. Sevišķi liela nozīme bija viņa noveļu ciklam «Pārcilvēki», ko autors pats pārstrādāja arī dramaturģiskā formā, un šīs ar satiru piesātinātās karikaturas, apceļojot daudzas skatuves, veica milzīgu darbu.

Dekadences apkarošanas rezultatā dekadentu grupējumos un darbībā iestājās krize. Dekadence teoretiski bija atmaskota kā reakcionara un kontrrevolucionara parādība. Satiras aspektā dekadents bija kļuvis smieklīgs. Zvaigžņotas togas vietā tagad viņam bija uzvilkts smieklīgs klauna tērps. Rakstnieki, kuri no sākuma lepojās ar dekadenta vārdu, sāka no tā kaunēties. Dekadentu sabiedriskā ietekme Stolipina reakcijas periodā tika pilnīgi paralizēta. Kā «jauns mākslas virziens» tas beidza eksistēt. Līdz

ar to visi dekadentu grupējumi un izdevumi beidza savu mūžu. Visilgāk par dekadentu mājvietu palika laikraksta «Latvija» literarais pielikums, bet ar laiku arī tas viņus sāka atstumt. Dekadentu kaitīgums bija atsegts tik plašos apmēros, ka reakcija pret to sākās arī valdošās buržuazijas aprindās. Dekadentu sacerējumus pornografiskā satura dēļ nelaida iekšā labākajās familijās, lai «nesamaitā jaunkundzes». Rīgas Latviešu b-bas runas vīri nolēma nopirkt un sadedzināt Ed. Virzas pornografisko dzejoļu krājumu «Biķeris». Bet, kad lieta nonāca līdz tam, ka bija jāsamet nauda grāmatas izpirkšanai, neviens to negribēja dot. «Biķeris» palika neizpirkts. To lielos daudzumos, noliktavās nogulējušos, izpārdeva antikvariati buržuaziskās Latvijas laikā.

Latviešu dekadenti atsacījās no dekadentiskām manierēm, sāka tuvināties realismam, un daudzi no viņiem pēc tam deva nopietnu ieguldījumu latviešu literaturā (K. Štrāls, A. Austriņš u. c.). Kad dekadentismam tuvojās krize, latviešu literaturā, tāpat kā daudzu citu tautu literaturās (krieviem — akmeisms), notiek mēģinājums to reformēt. Pie šī darba ķeras Atis Ķeniņš (dz. 1874. g.), kas jau 1906. gadā kopā ar Saulieti (Augusts Plikauss, 1867.—1933.) bija nodibinājuši izdevniecību un almanachu «Zalktis». 1908. gada augustā «Zalktis» sākumā sāk iznākt kā mēnešraksts. Šajā laikā jau ir izkristalizējusies īpaša literatu grupa — «Zalkša» grupa. Tā publicē savu teoretisko platformu: atmest dekadentisko ākstīšanos, norobežoties no kreisajiem, kas literaturu saista ar sabiedrības attīstības likumībām, tīrās mākslas vārdā iet pa «zelta vidus ceļu», kuram vadzvaigzne ir Gēte. Kurš no grupas vadītājiem — Ķeniņš vai Saulietis — ir galvenais šīs platformas autors, nav zināms. Arī Saulietis, tāpat kā Ķeniņš, šajā laikā ir aktivs reakcionarā principa — «mākslas mākslas dēļ» kaislīgs piekritējs. Šajā laikā Saulietis arī publicē ar pseidonimu Andris Vītalks pasaku, kur «tīrās mākslas» principu aizstāvēšana saistīta ar demagoģiskiem uzbrukumiem sabiedrības progresivajiem spēkiem.

«Zalkša» grupai nav kaut cik redzamas nozīmes latviešu literaturas attīstības procesā.

Ar zināmu krizi buržuazijas estetiskajos uzskatos ir saistīti arī Friča Bārdas (1880.—1919.) teoretiskie apcerējumi romantisma teorijas meklējumos. Apbruņojies ar Anrī Bergsona tezi, ka dzīves būtību nevarot izprast ar racionalo domāšanu, bet gan ar dvēseles spēkiem, Fr. Bārda izstrādā savu romantisma teoriju, kas balstās uz dzīves estetizaciju un noved pie skaistuma meklēšanas ārpus dzīves — īpašā estetizētā pasaulē. Daļēji šos reakcionaros atzinumus Fr. Bārda realizē arī savā daiļradē. Tā ir Fr. Bārdas romantisma reakcionarā puse, ko veikli izmantoja

Vijā Lāča Latv. PSR
Valsts bibliotēka
68 - 1.793

buržuazijas ideologi buržuaziskajā Latvijā. Taču ne visa Fr. Bārdas daiļrade pakļaujas viņa reakcionarajai romantisma teorijai.

Latviešu progresivā literaturas kritika Stolipina reakcijas periodā izvērsās ļoti daudzpusīgi. Tā apkaro dekadentismu, atmasko tā reformēšanas mēģinājumus, uzbrūk arī cita veida reakcionārām parādībām, piemēram, Lautenbacha-Jūsmiņa recidiviem, Andrievam Niedram utt. Milzīga nozīme bija laikraksta «Dzimtenes Vēstnesis» atmaskošanai. Visu šo uzdevumu centrā mēs redzam Andreju Upīti. Viņa darbība ir apbrīnojami daudzpusīga un ar neizsīkstošu enerģiju. Dabiski, ka tāda personība izvirzās visas progresivās literaturas centrā, — un ne tikai centrā, bet arī idejiskā un organizatoriskā vadībā. Reiz nostājies uz lielā un gaišā progresa ceļa, viņš no tā vairs nenovēršas.

Bet Andrejs Upīts nav tikai visa reakcionarā dragātājs. Viņš ir arī visa progresivā veicinātājs. Ļoti daudzos jo daudzos rakstos viņš izvirza konstruktivus ierosinājumus, padziļina literaturas teoretisko izpratni. Skaitliski Andreja Upīša deva latviešu progresivajā literaturā sastāda lielāko daļu. Idejiski tā iet avangardā. Tāpēc arī kopojumā uzņemts krietns skaits Andreja Upīša apcerējumu, kaut arī ne visi. Uzņemtas arī raksturīgākās polemikas, kā, piemēram, viņa polemika ar Zeltmati (E. Kārkliņu, dz. 1868.), sarakstīšanās ar Miķeli Valteru utt. Latviešu progresivā literaturas kritika tik milzīgu un grandiozu darbu Stolipina reakcijas periodā varēja veikt tikai tāpēc, ka svarīgākos pamatjautājumos tā balstījās uz marksistiskām atziņām. Tas vēl nebūt nenozīmē to, ka viscaur marksistiskās atziņas pielietotas pareizi, ka kritika bija brīva no vulgarizējumiem. Bet, neskatoties uz to, savu uzdevumu viņa godam veica. Šajā laikā latviešu literaturas kritikā notiek marksistiskās literaturas kritikas nostiprināšanās, paplašināšanās un dažos gadījumos — padziļināšanās.

Latviešu progresivā literaturas kritika ir ievietota dažādos izdevumos. Ar 1909. gadu Latviešu skolotāju biedrībā sāka izdot literari sabiedrisku mēnešrakstu «Izglītība». Par atbildīgo redaktoru te bija E. Pīpiņš-Vizulis (1873.—1927.), kas viscaur centās stāvēt demokratiskās pozicijās. Taču visu žurnala profilu noteica Andrejs Upīts, kurš vadīja kritikas nodaļu. Rainis «Izglītību» raksturoja kā mērenu. Uz visu žurnalu attiecinot, tas varbūt ir pareizi. Taču literaturas kritikas daļā ir sakoncentrēts viss labākais, kas šajā laikā ir latviešu literaturas kritikas novadā.

1911. gadā žurnalu «Izglītība» likvidēja, jo patvaldība slēdza Latviešu skolotāju biedrību. Iespējams, ka slēgšanā zināmu lomu spēlēja T. Zeiferta nostāšanās pret šo žurnalu, kura līdzstrādnieks viņš bija 1909. gadā.

Sastādot «Latviešu literaturas kritikas» kopojuma otro sējumu,

nācās pārkārtot sākumā iecerēto plānojumu. Materiālu daudzuma dēļ otrā sējumā bija iespējams uzņemt tikai 1905. gada revolucijas laikā un Stolipina reakcijas periodā publicētos materiālus. Pie tam polemiku ap Aspaziju, kas sākās «Dzimtenes Vēstnesī» 1911. gadā, turpinājās visu 1912. gadu un iesniedzās 1913. gadā, nācās atlikt uz nākošo sējumu, kaut gan sabiedriskā rezonanse šai polemikai izskanēja galvenokārt 1911. gadā.

Visi šajā kopojumā ievietotie raksti ņemti no pirmpublicējumiem. Valoda saglabāta tāda, kādu to lietojuši autori pirmiespiedumos. Labotas tikai visas neapšaubāmi konstatējamās iespiedkļūdas un izdarīti daži sīkāki pareizrakstības labojumi.

Arvīds Grigulis

I

LATVIEŠU LITERATURAS KRITIKA 1905. GADA REVOLUCIJAS LAIKĀ

1905. GADA REVOLUCIJAS LAIKS

1905. gads ienesa lielas pārmaiņas it visos latviešu sabiedriskās dzīves novados, arī literaturā un literaturas kritikā. Sevišķi aktivi revolucijā iesaistās daiļliteratura. Tās labākā daļa kļūst par cīņā saucēju, par revolucionarās apziņas izteicēju. To visspilgtāk redzam Raiņa šī perioda darbos. Tāda grāmata kā «Vētras sēja» ir savdabīgs revolucijas karogs.

Latviešu literaturas kritikai tik nozīmīgas lomas nav. Taču arī šajā novadā ir jūtamas pārmaiņas. Salīdzinot ar to stāvokli, kāds literaturas kritikā bija pagājušā gadsimta beigās un divdesmitā gadsimta sākumā, vērojams kā aktivitates pieaugums, tā pretešķību saasināšanās. Dabiski, ka šie abi momenti ir savstarpēji cieši saistīti.

1905. gada revolucija, kaut arī buržuaziski demokratiska revolucija, ir sava laika šķiru cīņas kulminacijas punkts. Tāpēc šajā laikā arī literaturas kritikā nevar nepieaugt pretešķības, jo visām būtiskajām literaturas pretešķībām pamatos ir šķiru pretešķības un šķiru cīņa.

Iepriekšējās cenzuras atcelšana visā Krievijā 1905. gada rudenī deva iespēju brīvāk izteikt radikalus literaturkritiskus atzinumus. Sevišķi tas sakāms par revolucijas sākuma posmu, kad vēl nav izvērsts pēciespiešanas cenzuras terors.

Periodisko izdevumu koncesiju sistemas atcelšana savukārt deva iespēju vieglāk noorganizēt un izdot periodiskus izdevumus. Bez periodiskiem izdevumiem nav iespējama aktiva un operativa literaturas kritika. 1905. gada revolucijas periodam un visam turpmākam laikam, līdz pat pirmajam pasaules karam, raksturīgs ir ārkārtīgi lielais periodisko izdevumu skaits, salīdzinot ar visiem iepriekšējiem gadiem, kad pastāvēja koncesiju sistema, kas deva iespēju patvaldības iestādēm viegli ierobežot periodisko izdevumu iznākšanu. Cits jautājums ir — cik ilgi pēciespieduma cenzuras terora apstākļos katrs periodisks izdevums spēja eksistēt. Kaut arī ir izdevumi, kas eksistē tikai pāris numuru, tomēr kopsumā periodisko izdevumu aktivitate pēc 1905. gada rudens ir daudz

lielāka nekā pirms tam. Tas nosaka vismaz kvantitatīvu literatūras kritikas pieaugumu. Sabiedriski politiskais stāvoklis savukārt noteica kvalitatīvu kāpinājumu.

Kādi jautājumi un kādas problemas visvairāk nodarbina revolucijas perioda literatūras kritiku?

Vispirmā kārtā literatūras uzdevumu skaidrojumi, kas cieši saistās ar jautājumu par literatūras raksturu atsevišķos laikmetos un atšķirīgās sabiedriskās grupās.

Dabiski, ka arī šajā jautājumā savu vārdu saka Jānis Asars, kas jau priekšrevolucijas periodā izveidojas par vadošo literatūras kritiķi demokratiskajā nometnē. Raksturīgākie ir divi Asara raksti: «Dioniss un Prometejs» un «Māksla un revolūcija». Abos šajos rakstos autors pierāda literatūras aktīvo lomu sabiedrības pārveidošanā. Līdz ar to tiek formulēts arī literatūras uzdevums — ņemt aktīvu dalību sabiedrības pārveidošanā cilvēces progresa virzienā.

Ir tomēr atšķirība starp abiem šiem sacerējumiem. Pirmais sacerējums iespiests 1905. gada sākumā, tātad — iepriekšējas cenzūras apstākļos. Autoram savas domas maskēšanai jāņem palīdzinājumi no sengrieķu mitoloģijas. Otrajā rakstā, kas iespiests 1906. gada rudenī, Asars jau savu domu var formulēt brīvi. Bez tam šis raksts «Māksla un revolūcija» ir viens no tiem Asara sacerējumiem, kur viņš viskonsekventāk stāv marksistiskās pozicijās. Šis raksts precizitātes ziņā iet tālāk par daudziem pirmsrevolucijas literaturkritiskiem rakstiem, kuros vērojam latviešu marksistiskās literatūras kritikas sākumus un veidošanos.

Asars ne tikai mākslas pamatos redz «ražošanas kārtību», bet skaidri noformulē tās sekas, kuras rodas, mākslai atrodoties valdošo ekspluatatorisko šķiru kalpībā. Līdz ar to te krasāk uzsvērts literatūras šķiriskais raksturs. Literatūra tiek uzskatīta kā sabiedrības pārveidotājs spēks. Bez tam raksturīgi, ka, runājot par nākotnes mākslu, kuru veidos revolūcija, Asars akcentē kulturas mantojuma nepieciešamību. Viņš saka: «... Nākotnes māksla uzvarēs, izmantodama un piepildīdama visu, kas panākts jau tagadnes mākslā, īpaši viņas tehnikā, un atzīdama par pilnvērtīgu un nemirstīgu dažu mākslas darbu, kas radies, neskatoties uz tagadējo kapitalistisko kārtību.»

Vēl tālāk savos spriedumos iet kāds autors rakstā «Māksla un buržuazija», kas iespiests Latvijas socialdemokratu partijai tuvu stāvošajā izdevumā «Rūķi» 1906. gada rudenī. Apcerējums parakstīts ar šifru «K». (Iespējams, ka raksta autors ir partijas darbinieks Jānis Ozols (dz. 1878.), kura pseidonims dažkārt bija Kļims.) Šis autors literatūru skaidri formulē kā šķiru cīņas līdzekli. «... Kamēr pastāv šķiru pretešķības, kamēr dzīvo daļa

ekspluatatoru, proletariats dziedās naida dziesmu... Ar demokratisko principu un darba uzvaru rakstnieki nometīs kalpību buržuazijai par laika kavēkli, kura ar vienu kāju jau stāv savā šķiru kapā, tad rakstnieku dzejā būs vienmēr tendence un dziedās dziesmu, kas dziedēs proletariatam sistās brūces, vedīs to pašaizliedzīgi un droši spožākai, pilnīgākai nākotnei pretī.»

Šāda satura raksti, neapšaubāmi, ieskaitāmi mūsu marksistiskās literaturas kritikas tālākajā attīstībā.

1905. gada revolucijas periodā vēl nav daudz tādu literaturas kritiķu, kas spēj nostāties marksistiskās pozicijās. Tomēr progresivās literaturas kritika izvēršas samērā plaši. Revolucija nevar neaizraut līdzi vairāk vai mazāk demokratiski noskaņotus kritiķus. Viņu kritiskie apcerējumi dažkārt piesātināti dažādām pretēšķībām, taču tur sastopami daudzi interesanti spriedumi.

Zīmīgs šajā ziņā ir Līgotņu Jēkaba raksts «Kas jauns rakstniecībā?», iespiests laikr. «Mūsu Laiki»[1] 1906. gadā. Līgotņu Jēkabs šajā laikā stāv demokratiskās pozicijās un, ņemot samērā aktivu dalību literaturas kritikā, stipri papildina demokratiskās literaturas kritikas fronti revolucijas periodā. Asi viņš kritizē tos rakstniekus, kas stāv tālu no tautas patiesajām interesēm: «Mūsu jaunākie dzejnieki savas mazās sāpītes rauga pataisīt par elka dieviņu, knaibīt tās un vaid tām apkārt. Laika kavēklis jau tas ir labs, jo histeriskas jaunkundzes jau arī par citu neko nerunā kā par saviem nerviem, bet, no dieva puses, šīs savas mazās sāpes nevajag pataisīt par «tautas» lietu. Tauta iet nenoliedzami uz priekšu, tikai dzejnieki, kuri velk tādu meldiņu, nekad nav bijuši tautas kustības priekšgalā, bet astē.» Citur: «... Var nodzīvot Nicā vai Rivjerā visu savu mūžu, var aizprapēt savas ausis un aiztaisīt savas acis pret to visu, kas notiek sabiedrībā, tikai nevajag mānīties, ka ar to tiek dzejai vai poezijai kalpots. Kas pats pie kungu galda nevar pietikt, laimīgs, ka tam atlec druskas no šī galda. Bet tos sauc par suņiem. Un buržujiskā sabiedrība mīl turēt suņus arī savā mākslā...»

Šie atzinumi pareizi raksturo attiecīgu literaturu. Bet turpat blakus Līgotnis neatšķir visu minēto autoru (tajā skaitā arī Skalbes un Akuratera) kopējo pazīmi — dekadenci.

Ļoti asās pārrunās iesaistās Antons Birkerts (dz. 1876. gadā, parakstās galvenokārt ar pseidonimu Antons) ar Rīgas Latviešu biedrības aprindām sakarā ar Zinību komisijas rīkoto Poruka vakaru. Kaut arī abi Antona Birkerta raksti šajā jautājumā tieši nesaistās ar literaturas kritiku, tie netieši atsedz

[1] Laikr. «Mūsu Laiki» iznāca 1906. gada sākumā G. Zemgala, pēc tam E. Pīpiņa-Vizuļa redakcijā. Demokratisks izdevums, «Jaunās Dienas Lapas» turpinājums.

latviešu literaturas attiecības ar latviešu buržuazijas citadeli — Rīgas Latviešu biedrību un reizē ar to ar visu valdošo latviešu buržuaziju. Šie publicējumi bez tam labi raksturo Antona Birkerta tā laika kaujinieciskās pozicijas.

Ar samērā mazu nozīmi, tomēr ne bez intereses šīsdienas lasītājam ir 1907. gadā «Balsī» publicētais raksts «Latviešu rakstnieks senāk un tagad» ar šifru «l».

Interesantu lappusi tā laika literaturas kritikā paver Teodora Zeiferta un Jāņa Jankava polemika. Polemika izveidojās sakarā ar Jankava «Jaunās Ražas» VIII sējuma vērtējumu laikrakstā «Mūsu Laiki» 1907. gada pavasarī. Īpaši Jankavs kritizē «Jaunajā Ražā» ievietoto Zeiferta rakstu «Mākslas loma tagadnē». Savā rakstā Teodors Zeiferts diezgan juceklīgos formulējumos cenšas noskaidrot rakstnieka un vispār mākslas lomu jaunajos apstākļos, t. i., apstākļos, kad vairs nav iepriekšējas cenzuras, kas pastāvējusi gadu simteņiem ilgi, un kad periodiskās preses izdošanu vairs neierobežo koncesiju sistema. Viņš pareizi spēj konstatēt, ka maldās tie, kas domā, ka visi ierobežojumi beigušies. Viņš pamatoti pasvītro ideju nozīmi sabiedrības pārveidošanā un reizē ar to mākslinieka nozīmi sabiedrībā. Taču Zeiferts visu to atrauj no jebkuriem konkretiem apstākļiem un ignorē jebkuras dzīves attīstības likumības. Reizē ar to viņam rakstnieku paustās idejas top par galveno dzīves veidotāju spēku. Šis un tas te ieskanas arī no kādreizējās Zeiferta un Lautenbacha-Jūsmiņa polemikas pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu beigās. Taču tas, kas toreiz skanēja svaigi un pārliecinoši, jaunajos apstākļos un atgremojumā skan nevarīgi un bezgalīgi naivi.

Visus šos Zeiferta apcerējuma trūkumus veikli un asā stilā atsedz Jankavs. Taču būtu pilnīgi aplam uzņemt visu to, ko saka Jankavs, par pareizu. Šie Jankava publicējumi ir tieši interesanti ar to, ka atsedz viņa literaturas kritiķa pozicijas lielā lūzuma brīdī. Lieta tā, ka Jankavs sāk savas literaturas kritiķa gaitas 1905. gada revolucijas priekšvakarā un sāk kā kritiķis, kas cenšas stāvēt marksistiskās pozicijās, kaut arī nav brīvs no vulgarizējumiem. Pie kam Jankava stils ir ļoti ass, un viņa spriedumi gandrīz vienmēr pasniegti ļoti asprātīgi. Bija pamats domāt, ka ar Jankavu latviešu progresivā literaturas kritika ieguvusi ļoti spēcīgu darbinieku, Jansona-Brauna deviņdesmitajos gados pasāktā darba turpinātāju. Taču, sākoties reakcijas aktivam uzbrukumam revolucijai, Jankavs kļūst par renegatu un beidz savu mūžu kā galējs melnsimtniecisks reakcionars. Viņa renegata ceļš iet caur īpatnēju fazi — kādu laiku viņš ir anarchistiskais sindikalists. Šis viņa sindikalista periods ir ap 1907. gadu. Tieši šajā laikā viņš arī rediģē vienu no nedaudzajiem sindikalistu izdevumiem Latvijā —

«Gada grāmatu strādniekiem 1907. gadam», kā arī gatavo brošuru «Socialdemokratija ir kungu — inteliģentu, bet nevis strādnieku partija».

Šī Jankava anarchistiskā sindikalista pozicija laužas ārā arī no viņa tā laika literaturas kritikas, un konkreti tas vērojams arī polemikā ar Zeifertu, kaut vai tādos secinājumos kā — ideju nozīmes pilnīgā ignorēšanā sabiedriski politiskās dzīves attīstībā, inteliģences apkarošanā u. c.

Otrkārt — revolucijas perioda literaturas kritikā redzamu vietu ieņem Andrieva Niedras kā reakcionara rakstnieka pozicijas atmaskošana. Šajā sakarībā ļoti nozīmīga ir Jāņa Asara un Viļa Dermaņa brošura «Ko Andrievs Niedra mums sludina?». Šajā brošurā pilnā apjomā ietilpst 1903. gadā «Ausekļa» kalendarā iespiestais V. Dermaņa sacerējums «Inteliģentu tipi A. Niedras ražojumos». Papildinājumi, kas nākuši klāt, acīm redzot ir J. Asara. Bez tam šai V. Dermaņa un Asara brošurai pēc problemas nostādījuma ļoti radniecīga ir Paegļu Mārtiņa (1877.—19??) brošura «Ko Andrievs Niedra sludina?» (1904.). Pirmtiesības uz kritisku Andrieva Niedras vērtējumu pieder, neapšaubāmi, V. Dermanim, jo viņa apcerējums sarakstīts jau 1902. gadā (kalendars parasti tika iespiests un laists klajā iepriekšējā gadā). Niedras literaro darbu pareizai interpretacijai tā laika sabiedriskās domas attīstībā bija ievērojama nozīme. Lieta tā, ka Andrievs Niedra gan kā rakstnieks, gan kā publicists un sabiedrisks darbinieks bija iekarojis sabiedrībā milzīgu popularitati jau deviņdesmito gadu otrajā pusē. Kā publicists un sabiedrisks darbinieks Niedra pats sevi pakāpeniski atmaskoja un atklāja. Šajā ziņā Andrieva Niedras vārds nostājās blakus vismelnsimtniecīskākajiem latviešu sabiedriskiem darbiniekiem. Vismelnākais no visiem vismelnākajiem, neapšaubāmi, bija Fr. Veinbergs. Niedra drīz vien pierādīja, ka viņš nedomā no Veinberga atpalikt reakcionaru uzskatu deklarēšanā. Arī kā rakstnieks Niedra pamazām nobankrotēja. 1904. gadā, kad viņš nopērk žurnalu «Austrums» un sāk tur iespiest savus spekulativos darbus, par viņa talanta apsīkumu reti kāds vairs šaubās. Taču samērā neskarta palika viņa iepriekšējo darbu slava, īpaši viņa romana «Līduma dūmos» popularitate. «Līduma dūmos» radās gadsimtu mijā, kad arī Niedras rakstnieka slava bija visaugstākā, kad ļoti stiprā viņa ietekmē auga un veidojās vesela grupa rakstnieku. «Līduma dūmos» neapšaubāmi ir mākslinieciski augstvērtīgs romans. Tas labi attēlo latviešu buržuazijas attiecības ar feodalajām atliekām — vācu muižniecību. Bet Niedras talanta cienītāji nesaskatīja, ka arī šajā romanā Niedra iet pa reakcijas ceļu — idealizēdams latviešu buržuazijas mantiskos mērķus. Asara un Dermaņa brošura

«Ko Andrievs Niedra mums sludina?» atvēra acis daudziem tā laika literatiem un arī plašākai sabiedrībai. Niedras ietekme samazinās.

Šī brošura visumā pareizi novērtē Niedras sacerējumus, tikai sava noteiktā mērķa dēļ — atsegt Niedras reakcionārās idejas — nenovērtē to patiesības daļu, ko Niedram ir izdevies parādīt savā romanā «Līduma dūmos» un kuras dēļ šo Niedras romanu nevar arī šodien izsvītrot no mūsu literatūras mantojuma. Tās ir latviešu buržuazijas un vācu muižnieku ekonomiskās sadursmes, no kurām kapitalisma attīstības rezultatā kā uzvarētāja iziet latviešu buržuazija. Šo vēstures likumību Niedra tomēr ir pratis notēlot ar ļoti spēcīgiem mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem.

Bez tam 1905. gada revolucijas periodā jau samērā aktuals kļūst dekadentu jautājums, kaut gan sevišķi redzamā vietā tas izvirzās sekojošā reakcijas periodā.

Jau 1905. gada beigās sāk veidoties dekadentu grupējumi, sāk izraisīties viņu aktivitate. Tas ir dabiski, jo šajā laikā arī sākas pirmie nopietnākie reakcijas uzbrukumi revolucijai. Jo šie reakcijas uzbrukumi revolucijai pieaug, jo pieaug dekadentu aktivitate. Tas bija tīri dabisks process. Latviešu dekadenti nāk no sīkburžuaziskās inteliģences aprindām. Jau revolucijas priekšvakarā, kad strādnieku revolucionarās kustības uzplūdi ir ļoti strauji, tie rauj līdzi dažādus vidējo slāņu nogrupējumus, arī inteliģenci. Gandrīz visi no tiem rakstniekiem, kas revolucijas pēdējā posmā un reakcijas periodā kļūst dekadenti, revolucijas uzplūdu periodā iet līdzi revolucijai un dod progresivus darbus (K. Skalbe — «Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties», J. Akuraters — «Ar kaujas saucieniem uz lūpām», K. Krūza — «Cīņas dziesmas» utt.). Ar pirmajiem triecieniem sākās viņu atbirums, viņu aktiva pāreja dekadencē. 1905. gada beigās K. Skalbes vadībā sāk iznākt dekadentu izdevums «Kāvi», 1906. gadā, arī K. Skalbes vadībā — «Ziemas Naktis». Te jau atrodam deklaraciju, ka viņi, t. i., dekadenti, esot tikai par gara revoluciju. Vispilnīgāko priekšstatu par latviešu dekadentu darbību un viņu uzskatiem tomēr dod žurnals «Dzelme», kas sāk iznākt 1906. gadā un pastāv divus gadus. Galvenās vadošās figuras šajā izdevumā ir Kārlis Štrāls un Kārlis Krūza.

Žurnals «Dzelme» arī publicē dekadentu grupas manifestu — «Mūsu mākslas motivi». To paraksta Ed. Cālītis, Kārlis Krūza, Zemgaliešu Biruta, J. Akuraters, J. Jaunsudrabiņš, Kārlis Štrāls, A. Baltpurviņš, Kārlis Jākobsons un Kārlis Skalbe. Manifests ir diezgan neskaidrs. Skaidrs ir tikai tas, ka šī grupa izvirza absoluto individualismu kā priekšnoteikumu radīšanas brīvībai un noliedz mākslas sabiedriskos uzdevumus. Visas daiļrades avots top

dievības radīta dvēsele, kurai jāatbrīvojas no visiem sabiedriskiem žņaugiem. Pamatos šis manifests nosprauž dekadentiskā simbolisma principus.

Dīvaini ir tas, ka šajā grupā iekļuvuši arī tādi rakstnieki, kuri savā mūžā tikpat kā nekā dekadentiska nav devuši, piemēram, Jānis Jaunsudrabiņš. Dažiem acīm redzot tā bija modes lieta.

Dekadentu apkarošanā iesaistās vēl samērā maz spēku. Galvenie publicējumi ir Jānim Asaram (recenzija par Haralda Eldgasta «Zvaigžņotajām naktīm»), Līgotņu Jēkabam («Dzejas karaļmeita un pigmeji») un Jānim Jankavam («Slimā māksla un viņas ideali»). Jankavs šeit īsākā veidā pasaka apmēram tās pašas domas, ko savā grāmatā «Vecie elki mūsu jaunākajā literaturā» (1907. g.), kas sarakstīta vēl pirms Jankava renegatisma un kas ir pirmais plašākais darbs dekadences apkarošanā.

Sīkāki raksti, kas ietverti šajā nodaļā, raksturo šī jautājuma kopainu. Jau pirmie nopietnākie dekadentu apkarotāji visumā atsedz galvenos dekadentu trūkumus, bet neprot atklāt viņu kontrrevolucionaro pamatu. Tāpēc arī vēl šajā laikā dekadenti nekādu lielu apdraudējumu savam ziloņkaula vientulības tornim nesajūt. Ļoti svarīga šī kauja izvēršas pēcrevolucijas periodā.

Zināma nozīme revolucijas perioda literaturas kritikā ir dažām atsevišķām recenzijām, galvenokārt Jansona-Brauna sacerējumiem.

Še pirmajā vietā atzīmējama J. Jansona-Brauna recenzija par Raiņa dzejoļu krājumu «Tālas noskaņas zilā vakarā». Patiesībā šī recenzija uzrakstīta jau agrāk — pirms revolucijas, un autors to nodeva Zeifertam ievietošanai «Jaunajā Ražā», taču cenzuras dēļ šī recenzija netika iespiesta.

Ar zināmu kuriozu pieskaņu šajā laikā izvēršas polemika ap Ādolfa Alunāna (1848.—1912.) lugu «Arī pīlārs». Šoreiz Alunāna pretinieks ir režisors Pēteris Ozoliņš (1864.—1938.).

Ar milzīgu nozīmi visai tālākai latviešu literaturas attīstībai ir Andreja Upīša uzskatu maiņa, viņa personības straujš attīstības lēciens 1905. gada revolucijas laikā. Šajā laikā sākās pagrieziens un Andreja Upīša ceļš uz kritizētāja realisma pozicijām. Tieši no šejienes sākās Andreja Upīša izaugsme par vadošo personību visā latviešu progresivās literaturas kritikas novadā.

Šis process notiek ar zināmām grūtībām, bet ir konsekvents un mērķtiecīgs.

Vēl 1904. gada beigās žurnala «Austrums» 12. numurā publicēta Andreja Upīša recenzija par K. Skalbes dzejoļu krājumu «Kad ābeles zied». Visumā pozitivi novērtējot Skalbes

dzejoļu krājumu, Andrejs Upīts savās kritiskajās piezīmēs uzstājas pret uzskatu, ka «dzejai jākalpo kādai augstākai idejai». Pret Andreja Upīša kritiskajām piezīmēm vērsās Augusts Bračs rakstā ««Austrums» pret Skalbi» («Pēterburgas Avīzēs»). Par saviem tā laika spriedumiem Andrejs Upīts vēlāk ar viņam piemītošo asprātību izsakās: «Akls aklam ceļu rāda.» No vecajām pozicijām vēl ir uzrakstīta arī Andreja Upīša recenzija par Raiņa komediju «Pusidealists» — 1905. gada februarī «Baltijas Vēstneša» 25. numurā.

Bet jau šīs avīzes 225. numurā iespiests Andreja Upīša paziņojums: «Ar šo paziņoju, ka esmu atteicies no līdzdarbības pie «Austruma» un ar tā redaktoru-izdevēju A. Niedru un viņa veikalu nestāvu nekādā sakarā. Andrejs Upīts.»

Atbrīvošanās no vecajām pozicijām ir arī cieši saistīta ar strauju intensivas darbības kāpinājumu literatūras kritikas laukā. Seko rakstu un recenziju virkne, galvenokārt laikrakstā «Balss», kas rāda jaunu atziņu nepārtrauktu pieaugumu un attīstību. Sākas jau liels un nopietns ieguldījums latviešu literatūras kritikā.

Šī straujā attīstība noved pie tā, ka jau sekojošā Stolipina reakcijas periodā Andrejs Upīts kļūst par visas latviešu progresīvās literatūras galveno virzītāju.

Arvīds Grigulis

1

LITERATURAS RAKSTURA UN UZDEVUMU SKAIDROJUMI

DIONISS UN PROMETEJS

DOMAS PAR MĀKSLU UN DZĪVI

Kas ir māksla? Vai noslēpums, ko noteic vienīgi mākslinieka mūžam neizdibināmā un mūžam neaprobežojamā dvēsele? Jeb tā ir dzīve, skatīta caur temperamentu, dzīves atspoguļojums vai atbalss? Vai mākslinieks smeļ savu spēku pats no sevis, pats sadegdams un izmantodamies, jeb viņš ir Eola kokle, ko apkārtējā dzīve skandina? Vai lieli mākslas darbi dzimst vientulībā vai sadzīves varenajā straumē? Vai izšķir tas, kas vispārīgs, vai tas, kas acumirklīgs? Kas ir māksla? Daiļums un patiesība?

«Šī mūžīgā pretruna paliek!» izsaucas Sokrats Aspazijas dziļi interesantajā dialogā «Sokrats un bakchante». Cilvēks un dzīve, dvēsele un pasaule, daiļums un patiesība — kas to būs saskaņojis? Bez šaubām, stāv, ka mākslinieka mīt dziņa pēc patstāvības un brīvības, dziņa pārdzīvot sevī visu, pietikt ar sevi, nesaistīties ar īstenību vai pat aizstāvēt savu daiļumu pret īstenības acumirklīgām prasībām un tā radīt pēc sava paša likumiem un bez kādām ārējām tendencēm. Bet tāpat ir, bez šaubām, ka lielākie mākslas darbi ir sava laikmeta dzīves liecinieki, un, ja ne visi, tad daudzi mākslinieki ir kā grieķu milzis Antejs no zemes, tā no dzīves smēlušies savus spēkus. Mākslinieks, kas pats grib dzīvot, baudīt un radīt, bet ārpasauli tikai izlietot kā līdzekli, tādu, kāda tā ir; un mākslinieks, kas ārpasauli grib pārvērst, veidot, būt pravietis, ne sevis, bet citu labā — starp šiem divi pretmetiem svārstās mākslinieka daba.

Jo starp tiem svārstās visu cilvēku daba. Vienā pusē baudas un individualisms, otrā uzupurēšanās un sabiedriskums. Jau klasiskajās teikās dzīvo šie simboli, dzīvo un cīnās. Tur ir Dioniss Dzeva dēls, vīna sulas, miesīgo prieku un dzejiskās orģijas dievs,

kuru grieķi slavēja ditirambos un kaislās dejās. Un tur ir Prometejs, ne Dzeva, bet no debess nogāzto titanu dēls, kuri zvērējuši ienaidu Dzevam. Titani ir uzbrukuši Dionisam, saplosījuši un aprijuši to; tikai drebošu sirdi vēl izglābusi Atena, un no tās Dzevs radījis Dionisu no jauna, bet titanus ar savu zibeni saspēris par pelniem. No šiem pelniem tad cēlušies — c i l v ē k i, daļa no satriektajiem titaniem un daļa no aprītā dievišķīgā Dionisa. No titaniem nāk viņiem arī turpmāk palīgs: Prometejs atkal saceļas pret augstāko varu cilvēku labā, nolaupa uguni Dzevam un nones to cilvēkiem. Un, kaut Dzevs viņu par to pieka[ļ] pie klints un liek ērgļiem knābt viņa aknas, šo, pēc grieķu uzskatiem, visu «kaitīgo centienu» mitekli, tomēr Prometejs paliek tas pats titaniskais gars, kas spītīgi un lepni ceļ galvu pret debesīm.

Šie divi simboli cīnās arī mākslā, un pārsvaru gūst gan viens, gan otrs. Laikmetos, kur sabiedriskā dzīve sastrēgusi, kur sen nodibinājušās sabiedriskās formas vairs nedod jaunus ierosinājumus sabiedriskiem spēkiem, bet pēdējie vēl nespēj lauzt vecās formas, tādos laikmetos arī mākslas sakari ar dzīvi rīst, mākslinieks iekūņojas savā vientulībā, top smalkāks, dziļāks, vispārcilvēcisks un filozofisks, bet arī klusāks un pasivāks. Apolonisks dionisiskums ir viņa dvēselē. Un mākslā pārsvars no satura pāriet uz formu un techniku, smalku sajūsmu un virtuozitati. Mākslinieks, nogremdēdamies vissenākā pagātnē, var atgādināt paraugus no visattālākiem laikiem, tādus, kuri viņa dabai visradniecīgāki. Divi mākslinieki no tās pašas tautas un tā paša laikmeta var izšķirties, kamēr atkal var līdzināties tādi, kas pieder dažādām tautām un laikmetiem. Kā Brjusovs atzīstas vienā no saviem visjaunākiem dzejoļiem «Кинжал»:

«Когда не видел я ни дерзости, ни сил,
Когда все под ярмом клонили молча выи,
Я уходил в страну молчанья и могил,
В века загадочно-былые.»

Gan tāds artists ienīst apkārtējo tukšību un seklumu, bet viņš nesaceļas pret to, viņš pat netic tiem, kuri pret to saceļas, tāpēc ka neatrod sevī pietiekoši daudz aktiva s p ē k a ne ticībai, ne cīņai. Sapņot, baudīt, arī raudāt viņš spēj, cīnīties — nē! Cik, piem., raksturīgas tās sūdzības un vaimanas, kādas mākslinieks Rozentals pērn «Vērotājā» cēla pret mūsu pilsonisko sabiedrību ar tās «mazisko partejiņu ķildām un šaursirdīgām personiskām interesēm». «Ir jānosmok vai jāpaliek viņiem līdzīgam, pastāvīgi kustoties starp šiem gudrajiem aprēķinātājiem rebiniekiem, starp tām šaurajām dvēselēm, kādas vienīgi varēja izaugt iz tā socialā stāvokļa, kādā atradās un atrodas mūsu tauta.» — utt. Bet ko nu



J. Asars

darīt pēc Rozentala domām? Viņš saka: «Ir taisni gandarījums noskatīties prom no tiem bramanīgajiem alus kausu filistriem, kas esot mūsu «cerības pilnā jaunība», un aizmirst viņu pēc tēvutēvu vergu tradicijām darinātās ierašas un idealus, un aizmirst tos, pie kuru paroles tie turas un kas jāpazīst pēc šiem viņu auglīšiem.» Bet, kad nu vērojam, k u r p mākslinieks R. «noskatās prom», tad tas ideals, kas viņu atkal pilnīgi apmierina, izrādās Zariņa zīmētie «rūķi, pūķi, nāras un citi savas saules radījumi». Es nezinu, vai «alus kausa filistri» no šiem zvēriem tik briesmīgi izbīsies jeb vai viņi par tiem nepriecāsies gluži tāpat kā R. Kas tad nu būs panākts? Vergu tradicijas, žēlošanās par tām un Zariņa prieki — visi paliks pa vecam un dzīvos omulīgā saticībā. Gan R. labi zin, ka ir sabiedrībā citi spēki, kuri karo pret vergu tradicijām drusku nopietnāk nekā ar pūķiem un nārām; bet no tiem viņam pašam metas bail, tie viņam liekas ekstremi, un viņš pilnīgi piebalso sava žurnala īpašniekam, ka šī «jaunā paaudze» ir nogājusi no ceļa. Tā mākslinieki cieš no iekšķīgas pretrunas: lai viņi jūtas cik brīvi, viņi ir tomēr taisni tādi, kādu «alus kausu filistriem» vajag — ar visu «mākslu priekš mākslas», ar visiem pūķiem un nārām. Lai viņi runā par «tautas mākslu», buržuji labi zin, ka tā ir tikai viņu, buržuju māksla, lai viņi sapņo par to, kā tautas dzīvi daiļot, patiesībā viņi daiļo buržuju dzīvi, buržuju mēbeles un buržuju grāmatas. Arī drusku žēlabas pie māksliniekiem nekait: kā bāli cietēji viņi ir jo interesanti. Kurš sulainis gan nesūdzas par savu kungu, bet kas par to, ja viņš tikai uzticīgi kalpo. Arī mākslinieka dionisiskums un orģiasms var tā beidzot nobālēt, un tikai reti tie laimīgie, kuri kā Jupiters-Gēte var vecumā ar diženu mieru noskatīties uz apkārtējo drūzmu, noskatīties un cienīgi pasmaidīt par to. Parastos gadījumos arī dionisiskums tiek sakropļots, mākslots, nenormals.

Bet Prometejs cilvēkā nemirst. Arī mākslinieka ne. Atskan viņa balss arī sabiedriskā klusumā un atrod arvien vairāk vērīgāku ausu to starpā, kas ne tik prot gaust, bet «šauro loku lauzt». Un šī balss modina. Dzīves r e a l ā s prasības un ne pūķi un nāras rada jaunu sabiedrisku laikmetu ar titanisku laika garu. Nav tādas vientulības, kurā neieskanētu šī laika balss, nav tādas vienaldzības, kuru tā nesatricinātu. Tad notiek tas, ka mainās arī m ā k s l a s raksturs. Ne vairs grāmatas, teikas, senie dzejnieki un filozofi, bet pati dzīve viļņo mākslinieku dvēselēs līdz, liek kā Brjusovam tālāk izteikties:

«И чуть заслышавши призывный первый гром,
Я отзыв вам кричу, я вам слуга сегодня,
И чем опасней час, и чем темней кругом,
Тем в песнях я свободней...»

Jo dzejnieks atzīst, ka «dziesma un vētra ir mūžīgas māsas». Un, to atzīstot, aizgrābtība atkal raisa savus spārnus, laikmets v i e n o māksliniekus un uzspiež tiem savu zieģeli. Gan vājākie top ārišķīgi, top viendienas mušas, bet tāpat ārišķīgi, māksloti tie būtu tapuši agrāk; svarā krīt tas, ka i e s p ē j a tapt īstiem, uzplaukt te nemūžam nevar būt mazāka kā bijušajās klusajās stundās. Jo galu galā visu tomēr izšķir pārdzīvojuma spēks un paša cilvēka garīgās dzīves intensivitate. Un var notikt, ka dažam labam estetam, kas šķitās «pārcilvēks», vairījās no dzīves vētrām un smīnēja par sabiedriskiem darbiniekiem, būs ar Pšibiševska varoni Falku (no *«Homo sapiens»*) beidzot žēli jāatzīstas savā n e s p ē k ā. «Tas ir tik brīnišķīgi,» saka Falks uz kādu tautsabiedriskās partijas locekli, «ka taisni jūs, jūs, tie nolīdzinātāji, jūs, līdzcietīgie, esat p ā r c i l v ē k i. Ticība, mīlestība dod jums tādu spēku un varu. Kamēr es? Es esmu mirējs. Es esmu pēdējais cilvēks.»

Kā klusēšanas, intimas sajūsmības un estetiskas virtuozitates gars ir valdījis arī latviešu rakstniecības pēdējā laikmetā, par to daudzkārt ir bijusi runa. Arī par to, kāda šim garam nozīme un kādi var būt tā augļi.

Var droši pareģot: mākslas gars taps c i t ā d s, r e a l ā k s, d z ī v ā k s! Māksla uzņems visu to kā mantojumu, kas formas ziņā panākts kā smalkāks un dziļāks, bet šais formās viņa lies j a u n u saturu un, no jaunās paaudzes, ne «alus kausa filistriem» nesta, radīs jaunu ziedu laikmetu latviešu kulturas vēsturē!

1905. g. februarī.

rs [Jānis Asars]

«Mājas Viesa Mēnešraksts», 1905. g., 194.—196. lpp.

MĀKSLA UN REVOLŪCIJA

> «Patiesa māksla var pacelties no sava civilizētās mežonības stāvokļa tikai tad cienīgā augstumā, ja tā ļausies nesties no mūsu l i e l ā s s o c i a l ā s k u s t ī b a s; ar to viņai ir kopīgs mērķis, un viņas var to sasniegt tikai ar to noteikumu, ja abas to atzīst. Šis mērķis ir d a i ļ š un s p ē c ī g s c i l v ē k s: lai R e v o l ū c i j a dod viņam S p ē k u, bet M ā k s l a — D a i ļ u m u!»
>
> Richards Vagners
> (*«Kunst und Revolution»*[1], 1849.)

Vēlāk nekā pie citām sabiedriskām parādībām, bet beidzot arī pie mākslas tiek tomēr atzīts, ka tas pamats, kas mākslu ikkurā

[1] «Māksla un revolucija.» [Sakārt.]

laikmetā noteic un raksturo, ir galu galā ikreizējās r a ž o š a n a s k ā r t ī b a. Tagad nav trūkums plašāku darbu, kuri cenšas izskaidrot mākslas attīstību taisni no šī vēsturiskā materialisma redzes stāvokļa un pierādīt, ka «zināma mākslas forma arvien saskan ar zināmu ražošanas formu». Tā Gross savā grāmatā par «Mākslas izcelšanos», Bichers «Darbā un ritumā», Gadons «Mākslas attīstībā» u. c. ar bagātīgiem piemēriem iz antropoloģijas un etnografijas apgaismo to ciešo sakaru, kāds valda starp pirmatnējo tautu nodarbošanos un starp mākslas sākumiem viņu dzīvē. Piem., formas, kuras mednieku tautas lieto izgreznojumiem pie rīkiem, ieročiem, apģērba, traukiem u. c., ir gandrīz arvien ņemtas no kustoņu valsts; tikai pie tautām, kuras jau nodarbojas ar zemkopību, nāk klāt ornamenti iz augu valsts. Un tā joprojām mākslas savādības senatnē, viduslaikos, renesansē, apgaismības laikmetā un jaunlaikos top saprotamas, kad ievēro viņas sabiedriskos pamatus un tās ļaužu šķiras, kuru vidū šī māksla cēlusies un kuras to uztur. Pārliecināsimies par to tuvāk pie jaunlaiku mākslas.

Mūsu, kapitalisma laikmetā māksla it dabīgi nes kapitalisma zieģeli. Mākslas darbs ir prece, kā kurš cits ražojums; mākslinieks tāpat padots ekspluatacijai, tāpat ierauts cīņā dēļ uztura kā katrs, kam, bez kapitala dzīvojot, savus miesīgos vai garīgos spēkus patērējot, ir jādodas kapitala kalpībā; beidzot, ar savu publiku, kura sastādās no turīgākām šķirām, mākslinieks ir atkarīgs no valdošo šķiru uzskatiem un garšas. Jau Richards Vagners izsaucās 1849. gadā: «Lūk, kāda ir tā māksla, kas tagad piepilda visu civilizēto pasauli! Viņas patiesā būtne ir rūpniecība; viņas moraliskais mērķis — iedzīvošanās peļņā, viņas estetiskais noteikums — laika pakavēšana tiem, kas garlaikojas. No mūsu tagadējās sabiedrības sirds, no viņas asinsdzinēja centra, no spekulacijas visā plašumā — tur smeļ mūsu māksla savas barības sulas, tapina nedzīvo graciju no viduslaiku bruņnieciskām atliekām un ir pat tik žēlīga, ka nolaižas, it kā no kristīgas labdarības vesta, kas neapsmādē arī nabadzīgā artavu, līdz pašiem proletariata dziļumiem, samaitādama, demoralizēdama, laupīdama cilvēku ģīmi it visur, kurp vien aizplūst viņas sulu indeve.» Un, ja tā arī liekoties krāšņa, ziedoša, tad tas ir «sapuvušas sabiedrības kārtības krāšņums ar tās tukšību, dvēseles trūkumu un pretdabīgumu».

Nereti mākslinieka materialais stāvoklis nāk tuvu proletariata apstākļiem vai krītas pat zemāk. Goda mielastā, ko Briseles strādnieku partijas mākslas nodaļa sarīkoja rakstniekam Kamilam Lemonjē *(Lemonnier)*, kad tas bija izdevis savu 50. grāmatu, minētais rakstnieks runāja uz saviem cienītiem strādniekiem šādi:

«Var apgalvot, ka rakstnieks, īpaši tagadējā inteliģentā sabiedrībā, ir tāds pats proletarietis kā jūs. Cīņa starp kapitalu un ideju, kas ir viena no cīņas formām starp kapitalu un darbu, smagi nospiež rakstnieku. Viņš cieš, tāpēc ka uzņēmēja saimnieka rokās viņš ir spēks, kas pats sevi iznīcina, bet viņa saimnieks ir izdevējs, grāmatu pārdevējs un to vareno finanču uzņēmumu administracija, kas saucas par periodisko presi... Ja rīt es saslimtu ar to briesmīgo slimību, ar ko slimo mākslinieki, kas par daudz nodarbina savas smadzenes, tad man atliktu tikai ņemt Belizara zizli un iet uz ielas meklēt dienišķas maizes. Māksla, grāmatas, četrdesmit gadi pastāvīga darba nav man nodrošinājuši rītējo dienu.»

Un cik nav mākslinieku, kam ne tik rītējā diena, bet pati šī diena ir nenodrošināta, ir trūkuma un bada pilna! Ja arī nebūs visai daudz tādu kā tas parizietis, kas pa dienām zīmējis, pa naktīm tīrījis netīrumu bedres, taču ir leģions to, kas savā laikā cietuši visbriesmīgāko nabadzību. No Mopasana sarakstītās Emila Zolā biografijas ir zināms, ka šis «Žerminala» autors sākumā pārticis Parizē gandrīz no maizes vien, izņemot tos zvirbuļus, kurus noķēris cepetim, un dzīvojis savā jumta istabiņā, palagā ietinies, pa to laiku, kamēr vienīgā kārta veļas atradusies pie mazgātājas. Zināms arī, ka jaunais komponists Maskaņi, nule pabeidzis skaisto *«Intermezzo simfonico»* operā *«Cavalleria rusticana»*[1], atradies tādā trūcībā, ka, ziemas naktī no sala ciezdams, gribējis ar savām nošu lapām iekurināt krāsni, tāpēc ka cita kurināmā materiala nebijis; tikai sieva viņu atturējusi no tam un tā izglābusi slaveno muzikas gabalu. Kas lasījis Knuta Hamsuna biografiju, zinās, ka tas, kas tēlots viņa «Badā», nebūt nav izdomāts, bet pilnam pārdzīvots no paša autora. Kad gleznotājs Milē 1857. g. bija nobeidzis slaveno gleznu «Vārpu lasītājas», viņš, mocīts no nabadzības, stāvēja tuvu pašnāvībai. Un 2 gadus vēlāk, kad viņš strādāja pie ne mazāk slavenās *«Angelus»* («Vakarlūgšana»), viņš aukstā ziemas vidū rakstīja kādā vēstulē: «Malkas mums nav atlicies vairāk kā uz 2 vai 3 dienām, un mēs nezinām, kur tad lai ņemam. Mana sieva pēc mēneša dzemdēs, un es būšu bez līdzekļiem.» Vēlāk gan *«Angelus»* tika pārdots par 1000 frankiem; pirmais pircējs to pārdeva tālāk par 12 000 fr., tas atkal tālāk par 38 000 fr., 1881. g. par šo gleznu samaksāja jau 160 000 fr., un 1890. g. to kāds bagātnieks nopirka par 800 000 franku. Tā minētā glezna padarījusi par simtiem tūkstošiem bagātākus dažādus uzpircējus, kuri pie gleznas ne pirksta nav pielikuši, kamēr pats mākslinieks no viņas tagadējās vērtības ir man-

[1] *«Cavalleria rusticana»* (it.) — «Zemnieka gods». P. Maskaņi *(Mascagni)* opera. [Sakārt.]

tojis ne vairāk kā 800. daļu. Arī «Vārpu lasītājas», kuras Milē pārdeva par 2000 franku, Luvra galerija vēlāk nopirka par 300 000 fr. No angļu gleznotāja Ternera kādam Parizes mākslas cienītājam ir divas apm. vienādas vērtības gleznas: par vienu tas aizmaksāja 1500 franku, par otru, kura pirkta kādus gadus vēlāk, pat 150 000 fr. Mākslinieki paši pa lielai daļai nemaz nepiedzīvo tos laikus, kad viņu darba tirgus vērtība paceļas simtos tūkstošos; viņiem ir jāapmierinās ar smieklīgi mazu daļiņu no tās un galvenā peļņa jāatstāj kapitalistiem. Tie tad ir, kuru labā īsteni visa māksla liekas eksistējot, kuru labā māksliniekiem jācieš trūkums, bads un jāgrimst agrā kapā. Viņi ir tie, kas ar īstām veikaliskām spekulacijām un visādiem biržas kursiem paceļ iepirkto mākslas darbu vērtību, taisa tiem reklamu izstādēs un laikrakstos, nopērk kritiku, vada publikas garšu utt. Mākslinieks viņu rokās ir tikai ierocis, ar ko raust peļņu ... tāpat kā fabrikas strādnieki.

No pievestiem piemēriem mums liekas gaiši redzams, ka mākslinieks tikpat maz kā jebkurš cits sabiedrības loceklis var justies neatkarīgs no pastāvošās ražošanas kārtības un izturēties vienaldzīgi pret to. Savs zināms stāvoklis tam gribot negribot ir jāieņem, un to viņš arī dara — viens vairāk instinktivi, otrs — ar vairāk apziņas. Un, skatoties pēc šī ieņemamā stāvokļa, var izšķirt trīs dažādas mākslinieku grupas.

Viss lielais vairums pieder pie tiem, kuri rauga i z l ī g t ar valdošo kārtību, piemēroties tās prasībām un garšai, lai pārtiktu no tām drusciņām, ko buržuazija atmet no sava bagātā galda, kad tā paēdusi grib omulīgi uzjautrināties vai viegli sajūsmināties savos atpūtas brīžos. Tiem viņi ražo īstu tirgus preci, turēdamies pie parastajām tradicijām un šabloniem, gādādami par glītu izstrādājumu un tērpdami arī visbanalāko saturu veiklā formā. Par partiju cīņām viņi nebūt nepaceļas tik augstu pāri un neizturas tik neitrali, kā to grib iestāstīt, bet, kur rodas gadījums vai kur ir jāizšķiras pa labi vai kreisi, tur, cik vien jaudas, izrāda savu konservatismu un solidaritati ar mantīgo buržuaziju. Kā Niedra viņi pārmet gan Rainim ideju saturu un tendenciozitati, bet Purapuķi taisni par viņa tendenciozitati slavē. Ne tendence pati par sevi ir tā, kas viņiem kož acīs, bet tikai progresiva, pretburžuaziska vai revolucionara tendence.

Jāatzīst, ka daudzi padevīgie savās cerībās nepieviļas: savus mīluļus buržuazija algo it labi. Cik valsts vara ar dažādām oficialām iestādēm var pabalstīt māksliniekus materiali un ar garīgiem lauriem, tik viņa šo žēlastību piešķir taisni konservatīvākiem māksliniekiem. Visas akademijas, biedrību goda amati u. c. ir pilni ar tādiem. Franču akademijā jau no kardinala Rišeljē

laikiem sēž tie «40 nemirstīgie» kā sava laika 40 slavenākie, nopelniem bagātākie francuži, kuri paši pastāvīgi papildinās, jo, līdz viens nomirst, atlikušie ievēl jaunu «nemirstīgo». Šai akademijā sēž vīri, kuru vārdus reti kāds dzirdējis, kurpretim tanī nav ietikuši tādi kā Dekarts, Paskāls, Moljērs, Larošfuko, Ruso, Didro, Bomaršē, Balzaks, Beranžē, Dimā-tēvs, Gotjē, Zolā un daudzas citas visai pasaulei pazīstamas autoritates. Kamēr pēdējām nācās nereti kauties ar trūkumu, «nemirstīgie» 40 mēdz nodzīvot savu mūžu pārticībā un mierīgā laimē. Ar viņu šablonisko mākslu ikreizējā valdošā vara ir balstījusi visu, kas šablonisks un jau pārdzīvots; viņa tos ir izspēlējusi kā pretspēku visām jaunajām strāvām un idejām un segusi tos ar savu autoritati, goda zīmēm un pabalstiem...

Vēl lielāku lomu nekā pabalsts no valsts puses spēlē tagad brīvā sacensība uz kapitalistiskā mākslas tirgus. Mākslas baudītāji no mantīgās buržuazijas devīgi samaksā par mākslas darbiem, kuri glaimo viņu garšai, kāpēc māksliniekam tas nereti ir dzīvības un nāves jautājums, ka glezna vai grāmata zināmā sezonā izrādījusies par to «naglu», kas visdziļāk iesitas publikas labpatikšanā. Tāds laimīgais ir nodrošināts uz visu mūžu.

Mākslinieki, kuriem ir pārāk daudz iekšēja spēka, lai varētu atteikties no garīgas patstāvības, var vēl izšķirties par diviem dažādiem ceļiem. Vieni var n o v ē r s t i e s no tiešamības, ar kuru tie nevēlas ielaisties kompromisos, var noslēgties sevī, piegriezties pagātnei, idealai mākslai utt. Še parādās mākslinieks kā tipisks s ī k p i l s o n i s, kas, atdurdamies pret kapitalisma dzeloņiem, redzēdams valdošajā kārtībā tik briesmas savai īpatnībai, atraujas atpakaļ, skatās pagātnē, sapņo par tiem laikiem, kad katrs mākslinieks bija patstāvīgs, strādāja par sevi un dzīvoja par sevi; viņš prasa priekš māksliniekiem pilnīgu neatkarību, atšķirtību no dzīves un par vienīgo noteicēju mākslā uzskata mākslinieka individualitati. Kā protestu pret proletariata centieniem šie individualisti ir formulējuši tādu devizi: «Visu zemju mākslinieki, i z š ķ i r i e t i e s!» Lai viens diferencējas no otra, lai neklausās arī uz sabiedrības prasībām; lai tā ir māksla priekš nedaudziem, «māksla priekš mākslas» un ne priekš viena vai otra sabiedriska virziena vai uzskata.

Gan jāsaka, ka šai atšķirtībā parādās daudz no mākslinieka patiesās dabas. Māksliniekam ir j ā m ī l patstāvība un vientulība. Lai atrastu visplastiskāko izteiksmi savām jūtām, izteiksmi pašam s e v, viņam ir jāskatās sevī un jādzīvo intimāk, dzīve pašam par sevi. Taču tā ir tikai viena puse no viņa dabas. Jo, kad viņš ir atradis savu izteiksmi, kad tā tveras formās un laužas uz āru, kad viss viņš sāk skanēt, tad viņa dziņa ir a t r a s t vien-

tulību! Tad darbnīca ap viņu top par šauru un mēmu; kā mākslas radītājam viņam jātop skaļam un jāiet ļaužu vidū. Starp viņu un mākslas baudītājiem — vai viņš būtu aktieris, muziķis, dzejnieks vai cits kas — gribas velkamies dzīvas saites, zināms hipnotisks iespaids. Visai reti gan būs mākslinieki, kas nejustu ilgas pēc tāda iespaida un sakara. Un tā ir mākslinieka traģedija, ka viņš jūtas gan atgrūsts no sabiedrības, gan atkal vilkts uz to, jūtas spiests to ienīst un spiests to mīlēt, būt individualists, bet arī sabiedrisks cilvēks, skatītājs un tomēr līdzdzīvotājs, kluss un tomēr skaļš jeb, kā Ničše saka, apolonisks un dionisisks.

Kur pārsvaru ņem pirmais princips, tur tas notiek visvairāk pie to šķiru piederīgiem, kuras nīkst, kā aristokratija un sīkpilsonība, un tādos laikmetos tas manāms, kad atklātā dzīve nepazīst plašāku centienu, bet nogrimst veikalismā un karjerismā. Idealākie gari tad izkopj mākslu kā siltumnīcas augus, formas ziņā oriģinalus un virtuozus, bet satura ziņā nabadzīgus, bālus un vēsus . . .

Beidzot ir mākslinieki, kuri neatvelkas no neapmierinošās dzīves, bet uzstājas pret to! Tie ir protestētāji gari, mākslinieki, kas līdz ar to ir mācītāji, soģi un praviešī. Viņu māksla ir ideju māksla, skaļa un spēcīga. Tādi ne vien mākslā, bet arī dzīvē ir revolucionari. Tas pats Richards Vagners, kas sacēla revoluciju dramatiskās muzikas laukā, piedalījās arī 1848. g. politiskā revolucijā, cīnījās līdz uz Drezdenes barikadēm un bija spiests apkārtklejot, kad sakšu bruņotā sacelšanās tika apspiesta. Viņš labi zināja, kāda muzika velk pie vācu un franču pilsoņiem un ka ar Meierbera rībieniem, sentimentali skaistām arijām un patetiskiem koriem var visvieglāk izpelnīties operu publikas labvēlību. Arī viņam nācās Parizē, kaujoties ar badu, komponēt uz pastellējumu banalas bulvaru dziesmiņas; taču tanīs viņš neapraka savu talantu; tai pašā laikā viņa galvā jau skanēja, kā viņš pats atzīstas, varenā Tanheizera uvertira! Un, neskatoties uz visām grūtībām, viņš vienmēr strādāja pie savas lielās mūža sintezes — operu un dramu savienot par universalu nākotnes mākslas darbu. Viņš labi saprata, ka tādai nākotnes mākslai nav vietas šai «sapuvušā» kārtībā, kur mākslas templis pārvērsts par tirgus namu, kur zelta elkkalpība nonāvējusi mīlestību uz daiļumu. Jau pirms 1848. g. Vagners lika vislielākās cerības uz gaidāmo revoluciju, kura noslaucīšot veco kārtību un došot uzzelt jaunai pasaulei. Cik dabīgi sengrieķu māksla bijusi konservatīva, kā saskaņota ar to laiku dzīvi, tik dabīgi jaunlaiku mākslai jābūtot revolucionarai, kā virzītai pret tagadējo dzīvi. Revolucija viņam ir lielā postītāja un lielā radītāja, kurai viņš tā liek izsaukties: «Es esmu dzīvība, kas viennotaļ posta un viennotaļ

pārvērtē ikkatru lietu! Kur manis nav, tur ir nāve! Es nāku pie jums, lai skaldītu jūsu važas, lai izrautu jūs no nāves rokām un lietu jaunu dzīvību jūsu miesās. Līdz pamatiem es sagraušu šo kārtību, jo tā ir dzemdēta no grēka; viņas ziedi ir nabadzība un viņas augļi — noziegums. Es iznīcināšu katru valdību, kas cilvēkam ir pār cilvēku, mirušiem pār dzīvajiem un materijai pār garu; es satriekšu Spēcīgā, Likuma un Īpašuma varu. Lai vienīgais kungs pār cilvēku būtu viņa paša griba, vienīgais likums viņa vēlēšanās, vienīgais īpašums viņa spēks, jo nekas nevaid svētāks par brīvu cilvēku un nekas nevaid par to augstāks.» Lai gan daži — to starpā Bebelis — šais un citos Vagnera izteicienos redz socialistiskus uzskatus, tomēr tām domām ir grūti piekrist. Patiesībā Vagners, kā kurš katrs sīkpilsonisks mākslinieks, kas konsekventi attīsta savus uzskatus, ir nonācis pie visu sīkpilsoņu utopiskā ideala — a n a r c h i s m a un nevis pie socialisma. Viņa prasības pēc absolutas brīvības un valsts varas galīga noliegšana ir, bez šaubām, kaut kas anarchistīgs, tā, piem., kad viņš izsaucas: «Nekad māksla nav bijusi brīva izteiksme brīvai sabiedrībai, jo patiesa māksla ir visaugstākā brīvība, un arī sludināt tā var tikai visaugstāko brīvību; tā nav savienojama ne ar kādu varu, nedz ar kādu autoritati, vienu vārdu sakot, ne ar kādu pretmākslinieciskū spēku.»

Aktivi protestētāji mākslinieki ir parasti tādos laikmetos, kad arī citu sabiedrības locekļu starpā ir daudz aktivu spēku. Tas ir tad, kad kāda šķira uzsāk atklātu cīņu pret pastāvošo kārtību, kā tas bija ar buržuaziju 18. g. simt. beigās un 19. g. simt. sākumā un kā tagad ir ar proletariatu. Arī pēdējais var uzrādīt mākslinieku, kas uzstādījuši idealus v i ņ a mākslai. Londonā, Hamersmitas priekšpilsētā, stāv tāfele pie kāda nama ar šādu virsrakstu: «Te dzīvoja Viljams M o r i s s, dzejnieks, amatnieks un socialists.» Tas bija vispusīgs mākslinieks, kas vēl asāk nekā Vagners kritizēja tagadējo mākslas dzīvi un izsaucās: «Nē, labāk nekā noskatīties, kā māksla nīkst to nedaudzo izredzēto vidū, kuri nicina tos, kas stāv zemāk par viņiem dēļ neizglītības, pie kuras paši šie izredzētie ir vainīgi, un dēļ rupjības, pret ko paši nav ne domājuši cīnīties, — labāk es gribētu, lai māksla uz kādu laiku izzustu no zemes virsas!» Jo «es negribu mākslu priekš nedaudziem, tāpat kā negribu izglītību un brīvību tikai priekš nedaudziem». Un skaidri viņš norādīja, ka mākslas atjaunošana jāgaida no tās šķiras kustības, kura vienīgā var lauzt kapitalisma jūgu.

Bez atjaunotāja iespaida no kulturas ziņā progresivām šķirām ir agri vai vēli jāsastingst arī tai mākslai, kura vairāk negrib būt kā tirgus prece. Jo arī viņa dzīvo no tās mākslas mantojuma, kas citkārt bijusi spējīga un aktiva, bet tad tapusi

arvien šabloniskāka un tukšāka. Kad buržuazijas mākslinieki patapināja tās idejas mākslas rūpniecībā, kuras bija izkopuši angļi Reskins, Moriss, Bern-Džonss, Krēns u. c., tad tā radītais «modernais stils» taču likās kas oriģinals un anglisks. Ideali jau bija dabīgums, formu saskaņa ar materialu un tā dabu, daiļuma savienošana ar vienkāršību. Gribēja izdzīt to bezgaršību mietpilsoņu dzīvē, kas jauca visdažādākos stilus un nelietīgi valkāja savā šaurajā iedzīvē tādas formas, kuras bija radušās un piemērotas vienīgi karaļu pilīm un saloniem. Bez tam karoja pret viltojumiem ar stukaturām, apzeltījumiem, papi u. c., ar ko lētam materialam deva daudz dārgāka materiala izskatu un formas. No sākuma šī modernā mākslas rūpniecība tiešām daudz ko solīja un likās zaļa oaze buržuazijas kulturas dzīvē. Radās pat valdnieki, kuri dibināja veselas kolonijas un deva tur izredzētiem mākslinieciem brīvu vaļu dzīvot un strādāt. Tikai ar visu to jau vairums gadus, kamēr sāka nākt savāds atslābums un gurdenība šai laukā, un tas ieviešas taisni tai mērā, kā modernās mākslas rūpniecības centieni arvien vairāk pāriet kapitalistu uzņēmēju rokās un vadībā. Un te — šovasar dažs gan it pārsteigts dabūja lasīt pašā «*Berliner Tageblatt*'ā» garu kritiku no Fr. Štāla par šī gada Drezdenes mākslas rūpniecisko izstādi, kritiku, kurai par virsrakstu bija likts briesmīgais izsauciens «*Barbaren über uns!*» (Pār mums nāk mežoņi!). Mākslas rūpniecības izstādi, ko citkārt apsveica ar «hoziannah!», tagad uzskata kā mežoņu uzbrukumu. Un kāpēc gan? Tāpēc, ka mākslas rūpnieki arvien vairāk atkāpjas no tiem pamatlikumiem, kurus tie paši necik sen atpakaļ bija uzstādījuši. Un grēko viņi paši pret tiem it vienkārši tāpēc, ka ar labāko gribu n e v a r tos izpildīt, nevar nedabīgā, izvirtušā buržuju dzīvē nest dabīgu un daiļu, formā un saturā saskaņotu mākslu. Tādas mākslas buržuji nemaz nevar saprast. Viņi pieņem gan moderno stilu, kad tas uznāk kā «modes lieta», viņi liek pēc tā ierīkot savus dzīvokļus, kad to visi parveniji dara, bet patiesībā viņi tur lielas patikas neatrod un uz mīkstām plīša vai samta mēbelēm jūtas daudz omulīgāk nekā uz cietām, solidām, ar ādu pārvilktām. Un drīz viņi tīko atkal pēc viltojumiem ar apzeltījumiem, lakojumiem, politurām, krāsojumiem utt. Lai apmierinātu bagāto pastellētāju garšu, māksliniekiem taisni jāmeklē pēc visādiem nedabīgiem knifiem, pēc tā, kas spilgti krīt acīs un pārsteidz, — un lai tas būtu cik sakropļots un nedabīgs. Līdz tad pašiem buržuju kritiķiem ir jānāk ar pārmetumiem, ka modernie mākslinieki esot izvērtušies par «aukstiem, nevaļsirdīgiem, egoistiski uzbāzīgiem artistiem», kam svarā krītot tikai paša «es», ko tas ar visiem līdzekļiem grib uzspiest, «ķer garām visam, kas tas tuvākais, un rada visnejaukāko ķēmu, tikai lai kādai lietai

nedotu dabīgu izskatu», kāpēc «apietas varmācīgi un izšķērdīgi ar materialu» un «vai nu nezina, vai nicina visvienkāršākos etiskos likumus». Un neba kāds brīnums: kā gan mākslinieks, kas kalpo kapitalistiem, var būt citāds, ja ne auksts, nevaļsirdīgs un egoistiski uzbāzīgs, kas ievēro tik savu «es», utt.? Ko viņš lai iesāktu ar īstu aizgrābtību un nesavtību, kur viņa augstākais nolūks ir iegūt pēc iespējas vairāk zelta par saviem darbiem?

Arī par Rietumeiropas glezniecību ir jāsaka, ka tā, tiku tikām izmantojusi moderno impresionismu, tagad grozās uz vienas vietas un nezina, kurp iet tālāk. Ievērību manto jau tādi savādnieki, kuri, kā, piem., Hodlers, pārsteidz ar visprimitivāko uzbūvi un techniku pilnīgi bez perspektivas, atgādinādami stīvās, kokaini nedzīvās un nedabīgi nostādītās figuras uz italiešu «trečentistu» (14. g. s.) gleznām un modinādami tikai smieklus kā katra karikatura.

Pievedīsim vēl piemēru no buržuju romanu rakstniecības iz vispēdējiem laikiem. Kā opozicijas iestādi pret franču oficialo akademiju nelaiķi rakstnieki brāļi Gonkuri lika savā testamentā dibināt īpašu brīvu akademiju, kura uzņemtu un godalgotu jaunākos, vēl maz atzītos talantus. Tagad Gonkuru akademija darbojas jau vairākus gadus, un no viņas darbības ir redzams, kas pašlaik tiek atzīts par to jaunāko un visvairāk ievērojamo. Šogad minētā akademija godalgojusi kāda Kloda Farēra romanu *«Les Civilises»* («Civilizētie»), kas tiešām piedzīvojis lielu skaitu izdevumu. Viņš nodod spriedumu par buržuazijas romanu lasītājas publikas garšu. Romana varonis ir kāds jūras leitnants Fjerss, kas skaitās par modernu cilvēku no galvas līdz papēžiem. Viņš tic tikai savam prātam, piekopj seksualā dzīvē vistrakāko izvirtību, to, protams, savos uzskatos pilnīgi attaisnodams. Izbaudījis visu, ko var sniegt Parize, viņš kā adjutants pie austrumzemju eskadras komandanta dodas uz Ķīnu, Indiju, Sumatru, kur var iztrakoties daudz atklātāk, kur nav ne vismazākās saudzības jāievēro pie iedzimto sievietēm, kur bez tam var apreibināties ar opiju, hašišu un indiešu filozofiju. Šis «civilizētais» leitnants beidzot satiekas ar nevainīgu, šķīstu meiteni no labas ģimenes, kas, vientulībā audzināta, tic itin naivi katoļu dievam un spēlējas ar leļļiem. Protams, ka leitnantam saskrien siekalas mutē, jau viņu uzskatot. Viņš iemīlas, top sentimentals, nolād izvirtušo civilizaciju un grib — atdzimt. Visu civilizaciju ar tās prāta valdību un bezdievību viņš uzskata par slepenu domu slimību, kas sagrābusi cilvēci, par dvēseles gangrenu. «Bet vai ir iespējams iztīrīt no tās savas smadzenes? Vai pietiek, lai izdziedētos, iemīlēties šķīstā un ticīgā jaunavā?» Fjerss drīz vien piedzīvo, ka nepietiek. Šķīstā un ticīgā jaunava reiz agri no rīta sastop it

nejauši savu līgavaini piedzērušu netiklu sieviešu barā ... Atdzimšanas ideals ir pagalam. Un Fjersam, kas nav spējis cienīgi dzīvot, atliek cienīgi m i r t. Viņš grib būt kā tie «pagātnes varoņi», kurus cilda viņa admiralis un kuri bijuši gan reizēm īsti mežoņi ar rupjiem instinktiem, bet par to lepni, spēcīgi un droši. Viņu arods bijis karš, viņu ideals — zaldāts. Viņi varējuši varmācīgi pārkāpt visus likumus, bet par to, kad pienācies, arī varonīgi par šiem likumiem mirt. Mirt par tēvijas likumiem iet Fjerss, kad izceļas karš ar Angliju. Viņš komandē mīnu laivu, uzbrūk angļu bruņu kuģim, uzsprādzina to gaisā un iet pats drošā nāvē. To viņš dara ar jo lielāku lepnumu tāpēc, ka angļu bruņu kuģis viņam liekas kā visas «civilizacijas kvintesence». Tātad romans dievina varmācīgo bruņniecību, viduslaiku romantismu, katolicisma ticību un redz civilizacijas galveno ļaunumu viņas prāta valdībā, no kuras vajagot atgriezties pie viduslaiku tumsonības un varmācības. Līdz tādiem «idealiem» ir izvirtusi tagadējā buržuazija, ka viņa no savas paša «civilizacijas» cer glābiņu atrast tikai vistumšākajā pagātnē ...

Vācu romani no pēdējiem gadiem nav gluži tik kairinoši pikanti, bet vairāk prātīgi un omulīgi mietpilsoniski, pēc slavenā «*Jörn Uhl*'a» parauga. Jauna un ievērojama arī šī viņu «dzimtenes māksla» nekā nav nesusi.

Visdrošākais stāvoklis likās «mākslai priekš mākslas». Kas paši teicās lepni ar savu iegūto neatkarību, kas likās atraduši tādus apstākļus, kādi māksliniekam vajadzīgi, — kāda vara lai spētu satricināt šo neatkarīgo līdzsvaru? Nelikdamies zināt par sadzīvi un tās strāvām, viņi likās arī izsargāti no sadursmēm ar dzīvi un no vilšanām. Un tomēr, cik neapskaužama izrādās šo «pārcilvēku» dvēseles dzīve, tiklīdz tie vaļsirdīgi mums to atklāj! Cik maz no līdzsvara vai drošas pašapziņas; kāda turpretim nevarība, svārstība, maziskums, izsamisums un pašapsūdzība! Ne valdnieki tie ir pār dzīvi, bet dzīves vergi un upuri, lielākais, mocekļi, ne pārcilvēki, drīzāk puscilvēki un nereti vienkārši — mietpilsoņi. Ir raksturīgi, ko Pšibiševska romanā «*Homo sapiens*» varonis Falks atzīstas savā mūža galā kādam socialdemokratam. «Tas ir tik dīvaini,» viņš saka, «ka taisni jūs, jūs, nolīdzinātāji, jūs, līdzcietīgie, esat tie — p ā r c i l v ē k i. Jā gan, mīlestība jums dod spēku un varu. Bet es? Es esmu izmirstošs cilvēks! Es esmu pēdējais cilvēks!»

Ar dziļāko līdzjūtību var lasīt angļu modernā dzejnieka Oskara U a i l d a *(Wilde)* dienasgrāmatu «*De profundis*», rakstītu 1895. g. cietumā, kurā dzejnieks bija notiesāts uz 2 gadiem par piedauzīgi netiklu dzīvi. Te viņš tā raksta par sevi: «Noguris no maldīšanās pa augstumiem, es pats no laba prāta nolaidos dibenā,

dziļumos, meklēdams pēc jaunām sajūtām. Vēlēšanās beidzot tapa par slimību vai ārprātību vai vienu un otru kopā. Es ņēmu baudījumus, kad man patika, un gāju tālāk. Es aizmirsu, ka katrs niecīgākais solis zemā ikdienībā izposta personību. Es zaudēju varu pats pār sevi. Es nebiju vairs stūrmanis savai dvēselei un pats to nemanīju. Es ļāvos iejūgties baudījumu jūgā. Un gals bija — briesmīgais kauns.» Ļoti pareizi viņš sajūt, ka šai kaislību viesulī nav bijis nekā dižena, dziļi cilvēcīga, bet, gluži otrādi, tā bijusi prasta mietpilsonība, no kuras viņš kā mākslinieks viennozīmīgi gribējis izbēgt. «Es nebūt nekaunos, ka ar tām iepazinos (ar kaislību čūskām), jo viņas bija diezgan interesantas. Par ko es kaunos, tā ir šī riebīgā filistrības (mietpilsonības) atmosfera, kurā mani ierāva.» Pēc visa tā māksliniekam atliek: grēku sūdzēšana un padošanās. «Tas ir tas beidzamais un labākais iekš manis.»

Vēl vienkāršāk dekadents Verlēns analizē savu dvēseli kādā vēstulē Renē Gilam. «Mūsos,» viņš raksta, «visos cilvēkos ir divas būtnes, kas viena otru uztur, bet ir naidīgas, ai, cik naidīgas! — eņģelis un cūka! jā, taisni — cūka! Es sacerēju *«La bonne Chanson»*[1] un *«Sagesse»*[2] — tur ir mans eņģelis! Tagad es rakstu grāmatu, kas sauksies *«Parallelement»*[3], jo jādod vārds arī cūkai . . .»

Arī krievu modernās gleznieciības vadoņi nāk arvien tuvāk tai atziņai, ka tas, ko viņi gribējuši, nevar tikt «sasniegts» no viņiem. S. Djagiļevs, žurnala «Мир Искусства» izdevējs un moderno izstāžu rīkotājs, 24. martā 1905. g. goda mielastā, kas bija izrīkots viņam par godu, runāja nebūt ne kā uzvarētājs, lai gan, skatoties pēc sava virziena panākumiem, viņam uz to varēja būt tiesības. «Ir nācis laiks vilkt gala rēķinu,» viņš teica par moderno mākslu. «Mūsu liktenis ir nomirt, lai dotu augšāmceltīes jaunai kulturai, kura ņems no mums to, kas atliks no mūsu nogurušās gudrības. Mēs esam liecinieki lieliskam vēsturiskam momentam, kad pastāvošam jāaprēķinās jaunas nezināmas kulturas vārdā, kas no mums celsies, bet mūs arī atmērīs.»

Gluži pretējs tiem, kas prasa mākslinieku atšķirtību no dzīves, modernais gleznotājs Aleksandrs Benuā šī gada jaunajā mākslas žurnalā «Золотое Руно», 2. sējumā, izsakās par tagadējo mākslu šādi: «Mūslaiku mākslas nelaime ir taisni tā, ka viņa ir izšķīdusi un izklīdusi. Pareizāk, ka līdz šim laikam tā izklīst vien ir centusies. Patiesībā iznākusi vilšanās. Mazās vienības, neskatoties uz visu cenšanos, nav izaugušas, būdamas atšķirtas,

[1] «Labā dziesma». [Sakārt.]
[2] «Gudrība». [Sakārt.]
[3] «Līdztekas». [Sakārt.]

un mūsu mākslas dzīve ir vienmuļīgāka un bezkrāsaināka nekā jebkurš no agrākiem laikmetiem, kad mākslu pārvaldīja gan kopēšana, gan plaģiats, gan skola un formula. No otras puses, prāvas vienības, atšķirtas no sīkāko labdarīgā iespaida, padotas pašas sev, zaudē sakaru ar dzīvi, gribot negribot iekrīt vienmuļībā un nedod savai darbībai to plašumu un skaidrību, ar ko lepojās seno meistaru darbi, kas ir it kā milzīgi rezervuari, kur satek visas laikmeta idejas, visi mākslas atradumi, visa sasniegtā daiļuma sajēga. Mākslinieks savā laikā dzīvoja kopīgi ar visu sabiedrību un bija spilgtākais izteicējs sava laika idealiem. Mūslaiku māksliniekam gribot negribot jāpaliek diletantam, kas mocās, kā dabūt atraisīties no citiem, kas dod bēdīgas drusciņas no tā, ko skata par savu personību, un kas arī pret paša vēlēšanos ir tomēr atspoguļojums no apkārtējās dzīves iespaidiem, tikai atspoguļojums vājš un neskaidrs.»

Ka visradikalākie individualisti tomēr nevar ignorēt dažas dzīves parādības, to piedzīvojām pērnruden pie krievu modernajiem dzejniekiem. Viņi, kuri līdz tam nebija likušies ne zinot par revolucionarām kustībām, piepeši sāka dzejot tikai vairs revolucionaras dzejas! Brjusovs uzsāka ar atzīšanos, ka, kamēr visi esot klusējuši un liekuši savas galvas, arī viņš staigājis pa klusības sferām un nodarbojies ar sapņiem, bet nu, kur visi ceļoties, viņš ķeršoties pie zobena un būšot pirmais brīvības kareivis. Kad lasītāji jutās pārsteigti no tādas metamorfozas, žurnals «Весы» raudzīja lietu izskaidrot tā, it kā zināmie dzejnieki jau visu laiku būtu bijuši lielākie revolucionari. «Bet tad atskanēja revolucijas troksnis,» saka «Весы» (1906., II, 50). «Dekadentiem parādījās šķēpi un karogi, un vārdu «народ» tie sāka rīmēt ar vārdu «вперед».» Vai ar to viņi bija tapuši revolucionari? Nē. Jo revolucionari viņi jau bija līdz tam. Īsti tad, kad viņi bija mistiķi, kvietisti, esteti. Īsti pateicoties savam kvietismam, misticismam, esteticismam. Savādi revolucionari! Arī Brjusovs, kaut neesot «neviena vārda teicis par labu 8 stundu darba dienai, tomēr ar savām dziesmām, šo dziesmu motiviem, viņu skaņām — ar visu to viņš ārdīja, dragāja, sasita pīšļos mietpilsonisko ticību, morali un mietpilsonisko garšu. Tas viss ir kalpojis proletariata lietai». Diemžēl, patiesība ir pārāk vienkārša. Modernie esteti nedz bija revolucionari pirms oktobra, nedz tapa tādi pēc oktobra; «народ» ar «вперед» viņi rīmēja tik tāpēc, ka citādi visa dzīves strāva draudēja viņiem aiziet gar degunu un viņi paliktu gluži vieni, ne no viena vairs neievēroti. Tāpēc viņi mēģināja skriet līdz, bet, līdzko nāca reakcija, aizmirsa atkal visas revolucionarās atskaņas un ieskatīja par drošāku kalpot proletariata lietai ar «misticismu, kvietismu un esteticismu».

Tā, lai skatāmies kurp skatīdamies, mēs visur redzam buržuaziskās mākslas pastarus. Tā iet uz leju, tāpat kā vispār buržuaziskā kultura, no kuras izzūd pēdējās atliekas idealisma, kura no nākotnes cer drīzāk ļaunu nekā labu, jo arvien varenāka paceļas viņas priekšā c e t u r t ā šķira ar buržuazijai bīstamo «sarkano spoku». Māksliniekam ir jāpiedzīvo, ka ar savām saraustītām studijām, vājām dzirkstelēm no aprobežotā gara, sīkajiem pantiem un gleznām viņi nevar it neko iesākt, kad lielos vēsturiskos momentos gribētu nākt atklātībā un nest spēku un daiļumu dzīvē. Tad vientuļa māksla izrādās tik bāla, vāja un nenozīmīga, un māksliniekiem, lai tie jel kā varētu atgādināt sabiedrībai, ka arī viņi ir pasaulē, nākas visbanalākā kārtā rīmēt «народ» ar «впереД», atmest dziļos mistiskos simbolus un dziedāt vienkārši par šķēpiem un karogiem.

Otrkārt, jāsaka, ka ar visu individualismu diez cik liela dažādība modernā mākslā nebūt nav sasniegta. Kas no sākuma patīkami pārsteidza ar dažām interesantām savādībām, drīz vien top nepatīkami šablonisks, tāpēc ka nepaplašinās, bet tiek atkārtots simtām reižu tādā pat veidā, piem., tiek gleznoti vieni un tie paši bērzi un mūžīgi tas pats kūstošais sniegs. Tikai no tālienes skatoties, liekas, it kā senāko laiku vai cittautu mākslā pastāvētu dažādības vienīgi pēc laikmetiem, skolām vai tautām, bet ne pēc individiem, kamēr modernā mākslā visi individi atšķiroties viens no otra. Patiesībā japaņi, piem., itin smalki izšķir katru no saviem gleznotājiem, kamēr, mūsu modernās izstādēs ieejot, tiem visas gleznas liekas vienādā stilā un tie taisni tā runā par «eiropeisko stilu»; tāpat savā laikā izšķīra katru meistaru, un tikai vēlāk viņu darbi saplūda pa skolām, gadu simteņiem un virzieniem. Varbūt pēc gadu desmitiem arī modernā mākslā atradīs daudz mazāk dažādības, nekā mums tagad liekas. Un neba jau pati modernā kritika izturas konsekventi savās prasībās pēc individualisma. Kad viņa grib kādu slavēt, tā var atsaukties gan uz to, ka viņā ir kas sevišķs, gan uz to, ka viņā nav nekā sevišķa, bet ir piesliešanās kādam paraugam. Tā «Весы» cildina kāda Žagadisa poemu «Mākoņi» par to vien, ka «Žagadiss nozīmē Andreja Belija skolas sākšanos, un par to, pat ievērojot pirmā mēģinājuma trūkumus, var «Mākoņu» autoru apsveikt». Kā nu ir? Vai modernam māksliniekam būs raisīties vaļā no «skolām» un paraugiem vai taisni staigāt Belija un citu tamlīdzīgu «klasiķu» pēdās?

Treškārt, jāsaka, ka modernā māksla gluži velti dižojas ar savu «b r ī v ī b u». Brīva māksla nevar nemaz pastāvēt tagadējā buržuaziskā sabiedrībā, kur māksla ir tirgus prece un vairums mākslinieku proletarieši. Ļeņinam bija pilna tiesība apgalvot

(«Новая Жизнь», 12), ka: «Buržuaziskā rakstnieka, mākslinieka, aktrises brīvība ir tikai aizmaskota atkarība no naudas maisa.» Tas mākslinieks ir tas «brīvākais», kas vislabāk prot izdejot ap kapitalisma zelta teļu. No patiesas mākslas brīvības un patstāvības nevar šimbrīžam būt ne runa, un rūgti maldās tie, kuri iedomājas, ka kapitalisms kaut kad jel kā būtu saskaņojies ar mākslai vajadzīgo brīvību. Mākslinieks, kas jūtas «brīvs» ar to, ka izvairās labprātīgi no visa, kas rada konfliktus ar publiku, atraujas no atklātas dzīves, lai glābtos no partiju ķildām, izturas mierīgi un rātni, tāds ir tikpat «brīvs» kā vergs, kas nejūt savas važas, tāpēc ka nemaz neceļ un nestiepj rokas tālāk, nekā važas tam ļauj.

Ja tas sakāms par katru buržuazisku sabiedrību, cik jo vairāk tas nebūs patiesība valstīs, kur nav vēl ne buržuaziskas brīvības, bet kur valda a b s o l u t i s m s un birokratiskas cenzuras spaids guļ pār mākslu! Tur tas nav gadījums, ka visa ievērojamākā literatura gadu simteņus cauri ir protesta un c ī ņ a s literatura, un kā tāda tā ir pasaulē slavena un liela. Šī protestētāja māksla ir tā, kura, kaut tai jāizcieš visvairāk grūtību no valdošās varas, ir tomēr visbrīvākā, vispatstāvīgākā un spēcīgākā. Bet, ja tad iebilst, ka tik lieli mākslinieki kā Dostojevskis un Gogolis sabiedriskos uzskatos bijuši stingri konservatīvi, pat tumsonīgi, tad pietiek aizrādīt, ka savā tumsonības laikmetā viņi vairs sen nebija tie lielie rakstnieki, kas ieguva pasaules slavu. Nav jāaizmirst, ka Dostojevskis reiz stāvēja notiesāts uz nāvi kā politisks sazvērnieks un tikai pēdējā acumirklī tika apžēlots un nosūtīts Sibirijā uz katorgu; nav jāaizmirst, ka Gogolis ar «Revizoru» un «Mirušajām dvēselēm» sacēla pret sevi visu birokratiju un tika vajāts kā «kūdītājs». Tad, zināms, viss pārdzīvotais lauza viņu garu, un lielie rakstnieki nogrima murgošanā. Bet cik ir lasītāju, kas viņu murgojumus pazīst, un vai vēl mazāk nav to, kas tos atzīst? Neviens nedomā par vēstulēm draugiem, kad domā par Gogoli, neviens nedomā par rakstnieka dienasgrāmatu, kad domā par Dostojevski. Jo, kas vien tur ieskatās, redz, ka te uz mums runā fantasts-slavofils, kura pravietojumi ir pārāk naivi, lai tos ņemtu nopietni. Bez tam ar pretrunām pilni. Piem., tas Dostojevska pravietojums, ka: «Socialisti gāzīsies uz Eiropu, un viss vecais sagrūs. Vilnis izšķīdīs tikai pret mūsu krastu.» Kur patiesībā tik mūsu krastos šis vilnis sāk rādīt savu varu un no tejienes iedzīt nopietnas bailes Eiropai. Dostojevskis uzbrūk socialistiem tāpēc, ka tie gribot «noslīcināt pasauli asinīs», bet pats atkal kūda Krieviju uz asiņainiem pasaules kariem, slavē karus, kas iztīrot gaisu, dziedējot dvēseli, jo «bez kariem pasaule ietu bojā vai vismaz taptu par kādu glotainu masu un pūstošu zaņķi... Karš ir nepieciešams... Karš attīsta brāļu mīlestību un sabiedro tautas...»

Tikpat akli spriedumi ir, ka «Krievija ne no kā nav uzvarama pasaulē... Krievija liks brīnīties pasaulei... Eiropa mums draud, un, lai tā mūs neapēstu, mums pašiem vajag apēst Eiropu... Konstantinopolei vajag būt mūsu!» Tur dibināšot trešo Romu... Napoleonu 1812. g. nevajadzējis izdzīt, bet izlīgt ar to, lai tas paņemtu rietumus un Krievijai atstātu austrumus... Tāds ir tas konservatīvais Dostojevskis, un ir tiešām maz iemesla uz to atsaukties. No lielā rakstnieka tur ir tikai ēna. Tāpat no tā mistiķa, par kādu tapa Gogolis mūža galā.

Beidzot, nav jādomā, ka ar atšķirību no dzīves būtu izlīdzināms mākslinieka traģisms. Kā katrs īsts traģisms, tas n a v nemaz izlīdzināms, bet tikai p a d z i ļ i n ā m s ar to, ka padziļina abas viņa pretējās tendences. Mākslinieka jādzīvo v i s p i l n ā k ā dzīve un, proti, tālab, lai arī viņa vientulība būtu vispilnāka, auglīgāka un viņa māksla visbagātāka. Vientulība nesēj, bet palīdz nogatavoties bagātai sējai, kā apm. saka Ničše. Sējējai būs būt dzīvei, p i e d z ī v o j u m i e m, kuri dotu materialu dvēseles darbībai. Var teikt, ka visur, kur dzīvība parādās savā vaļā un pilnībā, tā tērpjas estetiskās formās. Jau galvenās dzīvības funkcijas cilvēkā notiek pēc harmoniskas kārtības, pēc sava ritumā: ritmiski savelkas un atslābst muskuļi, ritmiski pukst sirds, plūst asinis un sūcas gaiss pa plaušām. Jo ritmiskāk tas notiek, toties dzīvība tek normalāk, pilnīgāk un toties labāk jūtas cilvēks un sajūt šo harmonisko kārtību, kura liecina par dzīvības maksimumu jeb augstāko mēru, kā — d a i ļ u m u jeb estetisku tīksmi. Arī pirmatnējās tautas rada savas darba dziesmas, it kā klausot tam pašam dzīvības likumam, lai ritmiskā dziesma ievestu ritumu darbā, darītu to vieglāku un patīkamāku un paceltu cilvēka pašsajūtas. Jo spēcīgāka cilvēka garīgā dzīvība, toties vairāk tā grib parādīties, cilvēks grib izteikties, būt mākslinieks. «Tikai s p ē c ī g s cilvēks pazīst m ī l e s t ī b u, tikai mīlestība saprot d a i ļ u m u, tikai daiļums rada m ā k s l u.» (R. Vagners.)

Ja tā, tad viegli atrast mākslas sakarus ar revoluciju. Kā mākslas, tā revolucijas nolūks ir harmonizēt dzīvi, tīrīt no pretrunām starp saturu un formu. Kā māksla, tā revolucija ir j a u n r a d ī š a n a, pirmā estetiska, otra sabiedriska. Pēdējā arvien raisa vaļā daudz spēku, arvien tā savienota ar sabiedrisku ekstazi un aizgrābtību, kas paceļ dzīves intensivitati, un tā mākslai it dabīgi nāk par labu. Uz revolucijām mākslinieka jāskatās kā uz ūdens kustināšanu Ziloas dīķī, kurā tiem jāmetas, lai smeltos jaunus spēkus. Kur vien kāda sabiedrības daļa sākusi revolucionaru cīņu, tās māksla ir pārdzīvojusi ziedu laikmetu.

Tas sakāms tiklab par politisko revoluciju, ar ko mākslinieks top pirmoreiz par brīvu valsts pilsoni, kā par socialo revoluciju,

kuras mērķis izsūcēju p e ļ ņ a s vietā, kas līdz šim ir vienīgais dzenulis ražošanā, likt par noteicēju sabiedriskas v a j a d z ī b a s, arī vajadzības pēc daiļuma, zīmējoties uz mākslu. Tik tad māksla var nākt pie vislielākās brīvības, kad sabiedriskā vara būs pašu ražotāju vairuma rokās, kas nes sevī dzīvības maksimumu un tamlīdz maksimalo dziņu pēc daiļuma. Nav ko baidīties, ka tāda kārtība apspiestu cilvēka individualitati. «Individualismam,» saka Kautskis («*Agrarfrage*»[1], 449. lpp.), dziņai pēc brīvas personiskas izdzīves jātop socialistiskā kārtībā vēl daudz spēcīgākai un vispārīgākai nekā kapitalistiskā, tai jāpieaug tai mērā, kā pieaugs un izplatīsies garīga izglītība, labklājība un iespēja uz brīvu atpūtu.» Vēl mazāk ko baidīties, ka šai labklājībā nodibinātos mietpilsoniska Leiputrija, miers un garīgs miegs; nav jāaizmirst, ka ne vislielākā labklājība, kas savienota ar garīgu kulturu, nevar izglābt no garīgām vajadzībām un ciešanām. Ar kulturu aug sajūtīgums, sensibla smalkjūtība, ieņēmīgums ārējiem iespaidiem, un līdz ar to aug ciešanas. Arī mākslinieks, kā vissensiblākais, paliks arvien lielais cietējs un lielais vientulis. Kā mūslaiku māksla ir iekšķīgāka, piem., modernā skulptura daudz nervozāka, drudžaināki kaislāka nekā agrāko laikmetu (kas tūliņ krīt acīs, kad salīdzina, teiksim, Rodēna «Domātāju», Klingera «Nīčšes galvu», Menjē «Ogļračus», Sindinga «Divus cilvēkus» ar sengrieķu Fidija marmortēlu mierīgo daiļumu vai ar Mikelandželo klasisko majestati), tāpat, jādomā, vēl bagātāka taps nākotnes māksla ar dzīvību un garīgu saturu. Zināms, sakarus ar tagadnes mākslu tā nepārraus, no debesīm nenokritīs; it kā visa nākotnes kārtība, jebšu būdama antiteze, pretmets tagadnei, tomēr taisni no tagadnes izaugs kā tās piepildījums, tāpat nākotnes māksla uzvarēs, i z m a n t o d a m a un piepildīdama visu, kas panākts jau tagadnes mākslā, īpaši viņas technikā, un atzīdama par pilnvērtīgu un nemirstīgu dažu mākslas darbu, kas radies, neskatoties uz tagadējo kapitalistisko kārtību.

—*fa* [*Jānis Asars*]

«Karogs», 1906. g., Nr. 1, 15. augustā, 1.—16. lpp.

MĀKSLA UN BURŽUAZIJA*

Tagadējā buržuaziskā sabiedrībā valda divi sevišķi uzskati par mākslu. Vieni, misticisma piekritēji, saka, ka mākslas vērtība —

[1] «Agrarais jautājums». [Sakārt.]

* Jautājumu, ko še autors aizkustinājis īsumā, pie izdevības apskatīsim plašāk. *Red.*

skaistums ir absoluti pilnīgā dieva, idejas, gribas jeb gara parādība; otri — ka mākslas vērtība — skaistums pastāv estetiskā baudījumā, kurš neatnes cilvēkiem personīgu labumu un dod dziļāku estetisku baudījumu tad, ja bez mums arī citi noklausās jeb apskata zināmo mākslas darbu. Kā pirmie — misticisma piekritēji, tā arī pēdējie — subjektivie estetiķi ņem katrā mākslas darbā skaistumu par pamata principu un pēc šī tad apspriež un vērtē visus mākslas darbus. Ņemot plastisko daiļumu, skaistumu par katra mākslas darba saturu, kodolu, iznāk, ka par mākslas mērķi tiek uzstādīts estetiskais baudījums un nevis mākslas tiešais uzdevums cilvēka sabiedriskajā dzīvē. Buržuji skatās uz mākslu ne kā uz dzīves koncentraciju, bet kā uz patīkamu laika kavēkli, kur tie var apmierināt savu izvirtušo estetisko gaumi.

Šādi greizi uzskati uz mākslu buržuaziskā sabiedrībā iesākās ap to laiku, kad beidzās Vakareiropā krusta kari un attīstītākā, priviliģētā ļaužu šķira, pāraugusi Kristus mācības dogmu, sāka interesēties par grieķu prātniekiem. Šinī laikmetā pēc krusta kariem un Romas pāvesta varas grimšanas ir meklējams mūsu buržuazijas mākslas tagadējais estetiskais virziens. Buržuazija, nonākusi savā garīgajā attīstībā līdz tai izglītības pakāpei, kad tā sāka nojaust Kristus mācības pretrunas, sāka interesēties par zinātni un prātniecību. Bet buržuju sajūsmība par zinātni nevarēja vilkties ilgi jau tāpēc vien, ka viņu rokās atradās lielas bagātības, ka zinātne praktiskā dzīvē nespēlēja svarīgu lomu un ka cenšanās pēc zinātnes aprobežojās tikai ar buržuju šķiru. Strādniekiem buržuji zinātni nemācīja aiz tā iemesla, ka ar zinātnes palīdzību būtu apgāzta Kristus dogma, kura sludina pazemību, padevību, atteikšanos no dzīves, un tad buržuazijai būtu jāatsakās no sava priviliģētā stāvokļa. Buržuju interesēs bija izmantot tautas masas lētticību, un to viņa arī darīja; bet, lai nosistu savu svabado laiku, tā pieķērās mākslai. Tukšs bija buržujiskās dzīves saturs un tāda pati viņu literatura, kura izgāja tikai uz to, lai attaisnotu viņu privileģēto stāvokli. Buržuji aiz personīgām interesēm sevišķi cienīja tādus mākslas resp. literariskus ražojumus, kuri kalpoja viņu šķiras interesēm. Tādos ražojumos tika tēlots patriotisms, aristokratiskas goda jūtas, dzimuma mīlestība un buržuju garlaicība — pesimisms. Mākslinieki-rakstnieki, kuri materiali bija atkarīgi no buržujiem, tāpēc ka tie pirka rakstnieku ražojumus, rakstīja par šīm zemajām, proletariatam naidīgajām jūtām visu garo laika gabalu no krusta kariem līdz mūsu dienām.

Ņemiet kuru katru no mūsu rakstniekiem — bez maz izņēmumiem — un pārceliet viņa poetisko pačalojumu ikdienišķa cil-

vēka valodā, un jūs redzēsiet viņā kaut ko pavisam mūsu ikdienišķajā dzīvē nosodāmu.

Uz sadzīves skatuves nākusi jauna spēcīga šķira, proletariats, — bet kur ir viņas literatura, kā apdzied tā savus varoņus? Augstsirdīgi stāv un klusē romantiskais dzejnieks; jaunās šķiras dzejnieks pieradinās jauniem sižetiem, meklē jaunu saturu. Jaunā literariskā saule patlaban parādās pie horizonta, proletariats dziedādams iet savu atsvabināšanas gājienu, bet liela daļa rakstnieku arvien vēl apdzied buržuaziju un no viņas radītās dzīves iluzijas. Kā tas izskaidrojams?

Mākslinieki dzīvoja pavisam izolēti (atšķirti) no dzīves. Lai sarakstītu pēc buržuju garšas kādu gabalu, tiem nemaz nebija jārēķinās ar dzīvi — tie darīja pakaļ tiem ražojumiem, kuri pie buržujiem bija ieguvuši cienību, pa daļai pat nozaga no tiem «poetiskos izteicienus», izpušķoja savus ražojumus ar dažādiem skanošiem vārdiem, efektiem, sarežģījumiem, kas atstātu iespaidu uz notrulinātiem nerviem, — un mākslas ražojums bija gatavs.

Tagadējais buržuju daiļliteraturas un visas mākslas saturs par patriotismu, dzimumu mīlestību un pesimismu rada proletariatā tikai naida jūtas un riebumu. Revolucija pie strādnieku šķiras ir darījusi pat vēl vairāk. To nevar apmierināt sava satura un formas ziņā pat liberali dekadentiskā skola, kura pie latviešiem pulcējas ap žurnalu «Pret Sauli», un ortodoksalie estetiķi, kuri raksta patlaban žurnalā «Dzelme». Mūsu literaturas saturs — patriotisms, goda jūtas, dzimumu mīlestība, pesimisms un dekadentisms kalpo iznīcībai novēlētai šķirai, un tādu pašu galu neizbēgs viņas pravieši. Buržuju māksla nevar interesēt proletariatu jau tamdēļ vien, ka tie mākslā skaistumu ņem par pamata principu. Proletariata jeb strādnieku šķiras māksla neņem par pamata principu mākslā skaistumu, bet dzīvību, un uz to tai ir taisni dibināti iemesli. Tā, kad smejamies, tad arī citi klātesošie s ā k s m i e t i e s, kad raudam, tad citiem paliek mūs žēl. Uz šīs cilvēka dabas elementarās īpašības — apaugļoties ar tām jūtām, ko attēlo mums citi, atbalstās visas mākslas nozīme. Māksla ir tādā ražojumā, kad cilvēks ar nolūku attēlo vārdos jeb ar ārējām zīmēm tās jūtas, ko tas tieši dzīvē pārdzīvojis. Tāpēc katras mākslas vērtība pastāv jūtu īpatnībā, jūtu skaidrībā, vienkāršībā, tiešamībā un īsumā. Tādu mākslu mums var dot tikai dzīva sabiedriska šķira — proletariats, un tāpēc mēs esam par dzīvi. Kas zīmējas uz mākslas uzdevumu sludināt brālību, mīlestību, vienlīdzību, tad tur mums jāsaka, kamēr pastāv mūsu tagadējā ražošanas kārtība, kamēr atrodas bars ekspluatatoru, kas atrod baudījumu līdzcilvēku spīdzināšanā, — tikmēr proletariats nedziedās brāļošanās dziesmu. Proletariats dziedās par brālību, mīlestību un vienlī-

dzību tad, kad visi būsim vienlīdzīgi stipri. Tagad, kamēr pastāv šķiru pretešķības, kamēr dzīvo daļa ekspluatatoru, proletariats dziedās naida dziesmu. Kā vesera sitieni, kā mašīnu dūkoņa skanēs proletariata dziesma un grauzīs buržuazijas šauro ieskatu un dogmu pasauli, ārdīs visu, lai piepildītos dzejnieka ticība:

«Es ticu, ka mēs šinī raudu lejā
Reiz tiešām paradizi dibināsim
Un bālo cietēju un vārgo sejā
Sen neredzēto smaidu vilināsim.»

Ar demokratisko principu un darba uzvaru rakstnieki nometīs kalpību buržuazijai par laika kavēkli, kura ar vienu kāju jau stāv savā šķiru kapā, tad rakstnieku dzejā būs vienmēr tendence un tie dziedās dziesmu, kas dziedēs proletariatam sistās brūces, vedīs to pašaizliedzīgi un droši spožākai, pilnīgākai nākotnei pretī.

K. [Jānis Ozols-Kļims?]

«Rūķi», 1906. g., Nr. 1, septembrī, 25.—27. lpp.

KAS JAUNS RAKSTNIECĪBĀ?

LITERARISKAS PIEZĪMES

I

Manas piezīmes jāuzsāk par tādu «neinteresantu» priekšmetu. Vēl nule mūsu literaturas, tā sakot, oficiālā kamerā kāds augsti cienījams kungs atklāti izsacījās, ka mūsu dienās nevienam vairs neatliekot vaļas nodarboties ar literariskiem jautājumiem un tamdēļ par to vienkārši neinteresējoties. Kur šī gudrība smelta, nav vieta še izmeklēt, bet jau tas fakts vien, ka tādas domas izsaka zināmā sabiedrības daļā, rāda vispirms to, cik greizi jēdzieni ir vēl daudziem pie mums tiklab par mūsu sabiedrisko dzīvi, kā par rakstniecību. It kā strauji tekošā sabiedrības laikmetā literaturai vairs nebūtu nekādas nozīmes vai publikai intereses gar to! It kā rakstniecība būtu kaut kas, kas stāv ārpus dzīves, un ka tā tūkstoš pavedieniem nebūtu saistīta ar sabiedrisko dzīvi un tās dažādām parādībām!

Mūsu jaunākā lirika nu sniedz pavisam otrādu pierādījumu. Un tamdēļ, neskatoties jau nemaz uz viņas mākslas vērtību, pretim mūsu zvērinātiem rakstniecības apspriedējiem, ir

interese gar to nodarboties un to apskatīties tuvāk. Ja apspriešanu negrib darīt kompanijā ar Zinību komisijas kungiem, tad tas nebūt nav pierādījums, ka nav intereses gar rakstniecību.

Vētras, kas gājušas pār mūsu dzimteni, vispirms atradušas dzīvu atbalsi mūsu l i r i k ā, kura kā allaž ir dzīves jūtīgākā reaģētāja. Un ne tik daudz pie tā sauktiem sabiedriskiem dzejniekiem, bet pie skaidri liriskiem dzejniekiem, kā, piem., pie S k a l b e s. Cik neveikls un paviršs Skalbe parādījies kā r e d a k t o r s[1], tik nopietns un jūtīgs viņš arvien vēl paliek kā dzejnieks. Viņš sniedz dzejoļus, kuros kā rasas pilna pielijusi dzejnieka sirds par jauniem notikumiem.

Zili meži, zaļi meži,
Zelta caune ozolā...

Zelta caune, zelta saule
Liela meža dziļumos,
Kā es tevi meklēt gāju,
Kā es tevis ilgojos!

Nokaltuši zaļie zari,
Skujas manas kājas bada.
Purvā smejas maldu gari,
Visas tekas tumsā vada...

Zili meži, zaļi meži,
Zelta caune ozolā!...

(«Maldi», — «Dzelme», 1., 1906.)

Tā ir dziļa sāpju noskaņa, kas izskan šinī dzejolī. Un zinātnieks, kas zin, vai veselu vakaru garā priekšlasījumā mūs vairāk spētu sakustināt, nekā dzejnieks to iespējis šinīs īsajos vārdos? Tā nu reiz dzejas vara, kā mēs visi šo zelta cauni meklēt gājām un kā sāpēja, kad ne vien skujas basās kājas bada un purvā smejas maldu gari, bet, kad redz, ka «visas tekas tumsā vada...»

Šī pesimistiskā i e s k a ņ a ir v i s a s m ū s u j a u n ā k ā s l i r i k a s r a k s t u r ī g ā k ā i e z ī m e, tādēļ ir vērts, ka pie šī pesimisma pakavējamies tuvāk un apskatām viņa saknes un pārmeklējam zemi, no kuras šis pesimisms iesūc savas dzīvības sulas.

Atgādināsimies to nāves slogu, kas tiklab pār visu mūsu tēviju, kā pār visu mūsu dzimteni gulēja līdz vēsturīgajam

[1] Domāti K. Skalbes vadītie dekadentiskie izdevumi «Kāvi» un «Ziemas Naktis», 1905. un 1906. g. [Sakārt.]

17. oktobrim[1]. Daudzējādā ziņā mēs šo slogu sajutām vēl stiprāk nekā mūs līdziedzīvotāji. Bija briesmīgi ne vien saimnieciskie apstākļi, bet arī visa sabiedriskā un garīgā dzīve bija tik pilnīgi nožņaugta, ka vārda patiesā ziņā nebija ne elpot iespējams. Bet Vakareiropas tuvums, samērā augstāks kulturas stāvoklis mums dzīvāk nekā citiem iedzīvotājiem lika ilgoties pēc garīgās un sabiedriskās dzīves brīvībām, pēc jaunlaiku dzīvei piemērotas sabiedrības kārtības. Instinktivi mēs jūtam, ka vienīgais glābiņš šinī ziņā mums var nākt tikai no progresivās krievu tautas, tamdēļ šī jaunās paaudzes tīri instinktivā pieķeršanās krievu demokratiskai tautas daļai. Nevajadzēja nemaz būt politiķim, lai redzētu, ka mūsu nacionalistu politika, kuri ar līšanu un laizīšanos gribēja kādas privileģijas izdabūt priekš latviešiem, paliks bez kādām sekmēm. Kā lai krievu birokratija ar latviešiem dara izņēmumu un dod tiem politiskās brīvības, kamēr pati krievu tauta smok nebrīvībā? No Somijas te nevar ņemt nekādu analoģiju. Ne mums somu tradicijas, ne mums somu ģeografiskie apstākļi, ne arī paši mēs somi. Dažu desmitu gadu laikā mūsu nacionalisti ar savu politiku bija tik daudz panākuši, ka latviešiem starp savām četrām sienām bija brīv runāt latviešu valodu, un nacionalistu vadoņi aiz politiskiem aprēķiniem paši protestēja pret politisko tiesību piešķiršanu tautai.

Un dzīve pierādīja, ka mūsu paļāto «kosmopolitu» politika pat nacionalā ziņā bija bijusi daudz pareizāka un auglīgāka nekā nacionalistu. Reizē ar krievu tautu mēs iemantojām tādas svarīgas politiskas brīvības, par kādām mūsu nacionalisti ir sapņot bijājās. Tas bija milzīgs solis uz priekšu, un tamdēļ itin dabīgi, ka gaviles pie mums bija milzīgas.

Bet drīz vien parādījās mūsu vēstures nepazīšana vai ignorēšana. To, kas stāvēja uz papīra, mēs uzskatījām visu jau kā esošu un neatņemamu. Mēs neievērojām, ka pēc tādiem lieliem vēsturiskiem notikumiem arvien nāk reakcija, vai neiedomājāmies, cik nikna tā var būt.

Un tad, vai vispārīgi iespējams aprēķināt sitiena smagumu, kamēr tas nav justs?

Tad divdesmitā gadu simtenī iedomāties Nerona laikos? Vai tas iespējams? Bet mēs pārdzīvojam periodu, divkārt niknāku nekā Nerona laikos.

Reakcija dažādu lokalu iemeslu dēļ pie mums spēcīgāka nekā visā citā Krievijā.

Bez birokratijas, kā visur citur Krievijā, pie mums vēl pastāv lielgruntnieku, vāciešu baronu, šķira ar pilnīgām feodalisma laik-

[1] Domāts 1905. g. 17. okt. manifests, kas melīgi deklarēja dažas demokratiskas brīvības. [Sakārt.]

meta tiesībām un privileģijām. Nekāda vietējās sabiedriskās dzīves demokratizacija nu pie mums nav domājama, ne iespējama, kamēr nav atņemtas vai gāztas šīs privileģijas. Tamdēļ, lūk, tūliņ pēc oktobra dienām atsvabināšanās kustība pie mums zaudē stipri savu politisko raksturu, pārveidojas par socialu un izteicas spēcīgā agrarkustībā.

Vienā otrā vietā saniknoti zemnieku bari nodedzina muižnieku pilis, aizbaidē muižniekus. Vārdu sakot, parādās agrarkustība, kādu pašlaik vēl ar visām piedevām pārdzīvo cita Krievija.

Bet pie mums šai skaidrajai agrarkustībai piešķīra vēl citas, proti, — s e p a r a t i s k a s kustības mērķi, Protams, ne latvieši. Roku uz krūtīm liekot, latvieši ar skaidru sirdi var sacīt, ka pat straujākie elementi nav ne sapnī domājuši savu roku pacelt pret Krieviju. Tā jau būtu pilnīgi politiska ārprātība — iedomāties kādu latviešu «valsti» pie tagadējās valstu politiskās strukturas un novestu katrā ziņā pie latviešu kā tautības pilnīgas iznīcināšanas. Šo vārīgo vietu saprata vācieši, tamdēļ viņi izlietoja visus līdzekļus, lai vietējai agrarkustībai piešķirtu separatiskas kustības nolūkus un mērķus. Tas bija punkts, uz kura vācieši domāja kaut latviešus. Vācu avīzes arvien ar taukdruku ziņoja par valdnieka bilžu saplosīšanu — vācu avīzes ziņoja par visādām separatiskām proklamacijām, vācu avīzes ziņoja par latviešu un igauņu «republikām» (šis skaits sniedzās simtos), un igauņiem vācieši atrada pat «republikas» prezidentu. Pa lielākai daļai šie vācu avīžu «cienījamie» un ļoti cienījamie avoti bija vācu baznīckungu ķēkšas. Ja nemaldos, kādā Vidzemes stūrī tās bija spējušas apgādāt latviešu «republikas» pat ar savu īpašu naudu.

Ar to ievainota ne vien krievu birokratija, bet krievu tautas un valsts lepnums. Notikumi bija tik strauji, ka nebūt nepaguva iepazīties ar latviešu kustības īsto raksturu. «Goda» un citi vāciešu policisti stājās soda ekspediciju priekšgalā, latviešus pļāva kā ar izkapti, asinis lija tik bagāti, ka varēja ar tām ne vien apdzēst visas degošās muižnieku pilis, bet nomēslot visus muižu laukus.

Lūk, tik garu ekskursiju man pienācās taisīt politikā, lai jūs saprastu pareizi mūsu jaunāko liriku un zemi, no kuras viņas saknes smēlušas savu dzīvības sulu.

Man nav vārdu, ar kuriem apzīmēt reakciju, ko latvieši iznesa uz saviem pleciem. Katras krāsas še nobāl, katrs jēdziens še vājš apzīmēt patieso saturu. Nāve un iznīkšana, gavilēdamas un diedamas, un nāvekļus spļaudamas, gāja pār latviešu tautu. Latviešiem kā nacionalitatei nelikās vairs glābšanās. Vienīgais glābiņš — krievu tautas demokratiskā daļa vai nu pati tika vajāta, vai iedomāto latviešu separatisko centienu dēļ bija vienaldzīga pret latviešu tautu.

Vai nu brīnums, ka sirds izmisumā Skalbe dzied:

«Nokaltuši zaļie zari,
Skujas manas kājas bada...
Purvā smejas maldu gari,
Visas tekas tumsā vada...»

Te parādās Skalbe — nacionalists, tas pats nacionalists, par kuriem ne vienreiz vien asi smējās. Viņiem zudusi ticība uz latviešu progresu, uz gaismas uzvaru pie latviešiem. Un bez šīs ticības dzejnieks vairs nav pravietis, kas viņš citādi ir. Un ne Skalbe vien — viņam pievienojas vesela plejada jaunāko dzejnieku: Austriņš, Jākobsons, Vēsmiņš, Vulfs un citi.

Lūk, kādi paraugi!

Jākobsons laiž vaļā:

«Ai tu mūsu māte, kapsēta,
Nav neviens tik varens vēl kā tu...
Kas pie taviem vārtiem nonācis,
Pirmreiz saprot dzīves gājumu.»

Vulfs pieskandina:

«Bet vēji no ziemeļiem atšalca
Un vārigo puķīti nolauza...
Kā sapnī: kā sapnī es staigāju
Un vītušos ziediņus meklēju.»

(«Mana mīla», — «Dzl.», 1., 1906.)

Austriņa skaņas dīvaini divkosīgas:

«Ko ideja par sevi — viņas kalpos
Gulļ riebums: despoti tie vienpusīgi...
Kā līdz šai dienai arī turpmāk kalpos
Vēl brālis brāli šaušalīgi.»

Krūža (Vēsmiņš) aizkaitinoši gļēvs:

«Mums bija sārtas rozes,
Bet tās vairs neziedēs.
Mums bija karstas sirdis,
Nu sen jau salti mēs...
Vairs nevajaga spēka,
Ne cēlās brīvības,
Jo man vairs ilgu nava,
Vairs nava dzīvības.»

(«Vakara zvani», — «Dzl.», 2., 1906.)

Mans dievs, vai tā dzied mūsu, latviešu j a u n ī b a?
Tā jau ir kapraču dzeja... Kas te vainīgs — dzīve vai dzejnieki? Apskatīsim to turpmāk.

II

Pagājušā reizē raksturoju to sabiedrisko atmosferu, kurā varēja ienākties un nogatavoties jaunāko dzejnieku pesimisms. Ka šis pesimisms pēkšņi dabūjis savu nokrāsu, ka viņš ir pilnīgi bez c e r ī b a s pesimisms, pie tam vainīga mūsu dzejnieku iepriekšējā laikmeta psicholoģija. Atcerēsimies tikai, ka visiem jaunākiem dzejniekiem, piem., Skalbem, Austriņam, Jākobsonam, lielā mērā arvien piemitis un piemīt — m i s t i c i s m s. Apskatot kādā vietā tuvāk Skalbes dzeju, jau aprādīju uz šī misticisma cēloņiem. Šis misticisms tajā ziņā bija vajadzīgs, ka caur kādu tumšu, neizprotamu spēku palīdzību mūsu sabiedrībai lika t i c ē t uz progresa uzvaru, kaut gan realajā dzīvē valdīja vissmagākā apspiešana. Mēs negavilējām 17. oktobrī par reakcijas krišanu (ciktāl vispār par to varēja būt runa), tik daudz skubināti no zinātniskiem slēdzieniem, bet gan vairāk sakustināti no savas i e k š ē j ā s jūsmas. Mēs bijām tā kā no jauna piedzimuši, ka varējām izsaukties: «Miljoni apkampieties, skūpstus visai pasaulei!» Priekš pūļa sakustināšanas, kur ar prāta slēdzieniem un analizi nekad tik ātri nepietiek, šai sajūsmai bija milzīga nozīme. Tas bija, tā sakot, entuziasma entuziasms, kurš nepieciešami vajadzīgs katrā lielu pārmaiņu laikmetā un kurā arvien izteicas «augstākā ideja». Bet, kad mūsu jaunie dzejnieki, kuriem taisni vajag nākt ar j a u n u sava laikmeta dziesmu, velk pār stīgām ar vecā pesimisma smuiguli, tad tā ir vai nu rakstura trūkuma zīme, vai zinātniskās izglītības trūkums. Paviršību, ko vecā paaudze nogrēkoja rakstura audzināšanā, jaunajai vajadzēja samaksāt.

Līdzās ā r ē j i e m a p s t ā k ļ i e m mēs sāksim nu griezt vairāk vērības arī uz katra cilvēka garīgo raksturu un i e k š ē j ā s p ē k a stiprumu. Nepietiek ar skaļām frazēm vien, un es nevaru sacīt, ka pēc 17. oktobra pie latviešiem šajā ziņā nebūtu dažs kas grēkots. Mums vajag mācīties vilkt konsekvences no saviem darbiem, tikai tad mūsu vārdi dabūs vajadzīgo tikumisko spēku. Es neesmu nacionalists, bet vienu lietu es tomēr gribētu uzsvērt: latviešiem nevajag aizmirst, ka ne latvieši atsvabinās krievu tautu, bet krievu tautas atsvabināšana ir pašas k r i e v u tautas darbs. Cik lielas simpatijas, par kuru patiesīgumu es nemaz nešaubos, mums arī nebūtu pret krievu tautu, realu spēku attiecības tomēr nekad nedrīkst aizmirst. Skola ir laba, kuru dod dzīve, tikai reizēm skolas nauda pārāk dārga, tamdēļ ir labi, ka

pie laika mācās. Bet, arī tikai šos realos spēkus ievērojot, nav un nedrīkst būt vietas tādam bezcerības pesimismam, kādu to redzam pie mūsu dzejniekiem. Pie Skalbes šis pesimisms ir vēl patiess, Krūzam viņš ir tik nespēcīgs, ka liela iespaida viņš nedarīs. Vulfs, tas atkārto tapinātus motivus, turpretī Jākobsona pesimisms ir neīsts.

Jākobsonu Kārlis tiek bieži pie mums āzēts. Un ne bez iemesla. Dzejnieka dāvanas viņam, bez šaubām, ir, tikai viņš pats tās nepazīst un nepārvalda un tamdēļ kā vēja rādītājs griežas uz visām pusēm līdz, no kurienes uzpūš stiprāka vēsma. Te viņš ir «Rīgas Avīzes» dzejnieks, te viņš ir sabiedrībā ar progresiviem dzejniekiem, un tā viņš visu laiku nopūlējies kur pielipt. Jākobsonu Kārlis ir labākais impresionists mūsu lirikā. Ja mēs ar loģikas palīdzību ņemam analizēt Jākobsona dzeju, tad grūti tajā ko atrast, bieži vien tā — absurds. Bet, kad mēs vienkārši, nekā nedomājot, lasām Jākobsona dzeju priekšā, tad galā iegūstam dzejisko sajūsmu. Ar atsevišķām vārdu gleznām dzejnieks kā ātri mainošā panoramā grib iekš mums modināt sajūsmu, ko citādi tikai iegūstam no dzejas, jūtas un prātu kopā ņemot. Vai, pareizāk sakot, gleznu muzika impresioniskā dzejā uz mums vairāk darbojas nekā gleznu saturs. Dažu labu piemēru še mēs varam dabūt no nesen iznākušiem Jākobsona dzejoļu krājumiem: «Uz aizlauzta zara» (K. Jākobsona dzejoļi. Rīgā, 1906. g., 32. lpp.) un «Sniegbaltīte» («Sapņu balade». Rīgā, 1906., 31. lpp.). Pulka blēņu starpā še tiešām varam sastapt dažus jo skaistus gabaliņus, piem.,

«Mežs manī dvesa uguns jūtas,
Vēl gaita nevarīga, vāja.
Nekad vairs dzīvē neiegūtas,
Tās brīnišķīgi veldzināja.

Un kad ar lēnu lēnu roku
Šo pasauli es vaļā raisu:
Pār sevi jūtu rožu koku
Un sirdī it kā brīvu gaisu.»

Es atstāju šo dzejoli, kāds viņš Jākobsonam ir. Ciktāl te autoram trūkst loģikas, ciktāl te burtlicis par kļūdām ir atbildīgs, to es nezinu, bet nenoliedzami: dzejisku sajūsmu šis dzejolītis atstāj. Tāds pats ir dzejolītis «Sedz ošu ēna miežu zārdus» («Uz aizlauzta zara», 24. lpp.).

Šis impresionisms nereti ir tuvu radniecīgs baladei, tamdēļ, man šķiet, Jākobsona gabaliņš «Sniegbaltīte» ir viens no viņa labākajiem, neskatoties uz, piem., šādām grūti izprotamām vietām:

«Mana dvēsele, mana dvēsele
Dzēra Sniegbaltītes sēras:
Tumšās upes likteņviļņus
Atmirdz zvaigžņu atmosferas.

Mana dvēs'le — Sniegbaltīte,
Mūža mirkļi zini sēras:
Mana dvēs'le Sniegbaltīte,
Zini viņu atmosferas.

Meži drūmi, debess tumša...
Svēto brīdi sēras klāja...
Sešas vaidelotes stinga,
Norā seši veļi jāja.»

(«Sn.», 27. lpp.)

Tas ir skaidrs impresionisms lirikā.

Šis ārzemēs jau sen savu ziedu laiku pārdzīvojušais impresionisms nebūt nedod Jākobsonam tiesību uz *mania grandiosa*[1], ko viņš tik labprāt vietā un nevietā cenšas izteikt savā dzejā. Ne viņš ir «lielais vientulis», ne mums dziedās lielā vientuļa dziesmu. Tas, ko viņš dzied («Dzelme», Nr. 3) par lielo vientuli, ir tikai lielā vientuļa mazspēcīga afektacija. Kas Simsona žokli ņem, tie nedzied Jākobsona dziesmu. Tā nebūtu liela nelaime, ka ļaužu bars viņam kliedzis: «Tu talants, ja — tev sabiedriska spēja,» — jo to, ko ļaudis kliedz, palaiž garām ne vien «lielie vientuļi», bet arī mēs, vienkāršie mirstīgie, kuri ar «svina asarām» gan nestājas publikai priekšā kā teatrī, bet kuri savus darbus tiesā pēc savas apziņas un labāk iekož sev rokā nekā forsē ar vara vai svina asarām.

«It visur, visur viņi vēdīt prot,
Ikkatru manu soli nopeļ, zaimo,
Tad piemiedz acis, lūpas šķiebj un smīn,
Un zemu lied, un nekaunīgi glaimo.»

(Jāk. «Lielā vientuļa dziesma».)

Šī replika pret publiku pilnīgi nevietā jau aiz tā vienkāršā iemesla, ka Jākobsons pārāk mazs lielums, lai publika tā interesētos par «katru viņa soli» — viņš publikai vienaldzīgs. Lai dzejnieks nemaldina sevi — šī v i e n a l d z ī b a viņu kož, neskatoties uz to, ka «akmens saules karstumā», ko «vēl nekāds zibins nava graizis» (dzejnieks laikam domā, kā zibiņam var

[1] *Mania grandiosa* (lat.) — lielummanija. [Sakārt.]

izlūzt zobi), ka «viņš pat nāves jūrai cauri izpeldējis», kā «Atlass padebešu blāķus lauzis». Zināms, «lielajam vientulim» nav svešas i tīri saimnieciskas lietas, jo viņš apgalvo, ka tas savu plēsis druvu un sējis. Bet tā nu ir skaidra zemnieka profanacija — tamdēļ atestēt sevi: «Par šausmu demonu es varenāks,» — kā to dara Jākobsons.

Es respektēju pret visām šīm «lielā vientuļa» īpašībām, bīstos tomēr, ka dzejnieku Jākobsonu nobeigs kāds cits vārīgāks baigs, ko viņš pats jūt un pret kuru viņš pēdējā laikā cīnās katrā savā polemikas dzejas rindā — publikas vienaldzība. Nezinu, cik publika viņa dēļ zaudēs, bet jaunie dzejnieki katrā ziņā var no Jākobsona mantot mācību, ka lirikā — nevar izliktīes, un kaut arī ar lielā vientuļa masku.

Daudz simpatiskāks savos liriskajos dzejoļos Austriņš. Varbūt arī viņš sirgst ar to vainu, ka viņam nav stipri attīstījusies tā liriskā sajūta, kura nosaka robežas, kad beidzas dzeja un kur sākas prastība. Lirikā, protams, nevar runāt par olektīm un pudiem, bet zināmam daiļuma sajūtas mēram katrā ziņā dzejniekā jābūt. Tad gan neuzliesmo kā sērkociņš, bet arī tik ātri nenodziest tajā bezcerības pesimismā, vienalga, vai tam personiski vai sabiedriski cēloņi, kā to redzam pie Austriņa simpatiskā talanta. Austriņš kādā jaunākā dzejolī dzied:

«Jau izsāpējuse sirds,
Jau izsāpējušas rokas,
Jau pārciestas zemes bērna
Sāpes un mokas.

Vairs nav ko rakstīt man,
Vairs nav ko dzejot.
Klus pelēkās debesis,
Uz mūža māju man ejot.»

Tā ir priekš dzejas slikta zīme, kad cilvēks sāk tādu nekrologu par dzejnieku rakstīt. Dzīve nenorisinās pēc rokas mājiena, bet iet pēc saviem likumiem. Tamdēļ nevar ļaut sirdij par to tūliņ izsāpēt, ka dzīve netaisa savu akrobatisko lēcienu, kā varbūt mums tas būtu paticies. Bet uz priekšu viņa iet — to nevar apturēt nekādām cilpām, un, vienalga, vai mēs par to rakstām vai dzejojam, viņa ir tik bagāta, raiba, liela un skaista, ka neietilps tūkstoš dzejnieku dzejās! Mūsu jaunākie dzejnieki savas mazās sāpītes rauga pataisīt par elka dieviņu, knaibīt tās un vaid tām apkārt. Laika kavēklis jau tas ir labs, jo histeriskas jaunkundzes jau arī par citu neko nerunā kā par saviem nerviem,

bet, no dieva puses, šīs savas mazās sāpes nevajag pataisīt par «tautas» lietu. Tauta iet nenoliedzami uz priekšu, tikai dzejnieki, kuri velk tādu meldiņu, nekad nav bijuši tautas kustības priekšgalā, bet astē. Tur var salikt rokas un iet mierīgi uz kapsētu. Tikai ne dzīvē un ne jaunatnē. Tā ies uz priekšu, kaut arī tai klintis saviem pirkstiem vajadzētu atdrupināt. Dzejnieks tikai nedrīkst liekuļot — un arī tai savai lielai līgavai ne, ko tie savās dzejās piemin vietā un nevietā.

Visneuzticīgākais šinī ziņā ir Kārlis Krūza (Vēsmiņš). Bija laiki, kad viņa dzejā arī izskanēja ja nu ne oriģinali, tad tomēr daži diezgan spirgti akordi. Bet tagad liekas, ka arī pār viņa kokles stīgām būtu tauki pārlijuši pāri. Viņš palicis joprojām, sevi neatrazdams, tikai agrāk dzirdētās rīta dziesmas vietā arī viņš tricina līdzi kapraču korī. Lai raktos dziļāk sevī, lai atrastu pats sevi, lai dziedātu jaunu savu dziesmu, Krūza paliek tikpat paviršs kā agrāk, izplešot sava mēteļa spārnus uz otru pusi. Kas mūsu lielajās dienās nav dzirdējis rīta skaņas, tas savā mūžā tās vairs nedzirdēs. Kā rīta rasas un gaviļu pilnā birzē pēc šīs staigāšanas pa kapiem ieejam Akuratera jaunākā dzejā (Sk. «Ziemeļos» A. Gulbja apgādībā, 1906. g.), neskatoties uz viņas lielo drūmumu.

III

Pavisam no augšminēto dzejnieku plejadas atšķiras Akuraters savā jaunākā dzejā. Ja arī viņam ir dusmas, sāpes, rūgtums un īgnums, tad šīs dusmas un šis īgnums neskubina gļēvi nolaist rokas gar sāniem un ar lielā vientuļa pinkšķēšanu un vaidēšanu cerēt uz pasaules uzlabošanu. Gluži otrādi, ne kā mūsu citi jaunākie dzejnieki — Akuraters atrod še darbu un pienākumu, kura dēļ viņš gatavs gavilējot ir bojā iet. Sabiedriskais elements ar individualo savienojas Akuratera lirikā un saskaņā ar mūsu sabiedrības vēsturisko jūsmu padara mums Akuratera dzeju sevišķi tuvu un radniecīgu. Akuraters nav pilsoniskais dzejnieks tādā nozīmē, kādā saprot pa daļai Ņekrasovu krievi, Hervegu vācieši, Beranžē franči. Par tālu viņš stāv ārā no visām politiskām dogmām un sabiedriskām partijām, par daudz spēcīgi viņā pašā attīstījusies individualā stīga, lai viņš moderno cilvēku ar visu viņa sasmalcināto jūtu pasauli noliktu uz viena sabiedrības dieva altara. Bet Akuraters tāpat rāda, ka arī modernais cilvēks ar tūkstoš redzamiem un neredzamiem pavedieniem par daudz saistījies ar tagadējo sabiedrību, ar viņas priekiem un bēdām, lai vienaldzīgi varētu no tās nogriezties vai to ignorēt. Var jau to darīt, kā, piem., to dara Jākobsons un Fallijs, bet tad stāv tikpat

tālu no dzejas kā no sabiedrības. Var nodzīvot Nicā vai Rivjerā visu savu mūžu, var aizprapēt savas ausis un aiztaisīt savas acis pret to visu, kas notiek sabiedrībā, tikai nevajag mānīties, ka ar to tiek dzejai vai poezijai kalpots. Kas pats pie kungu galda nevar pietikt, laimīgs, ka tam atlec druskas no šī galda. Bet tos sauc par suņiem. Un buržujiskā sabiedrība mīl turēt suņus — arī savā mākslā: viņu uzdevums visur viens: īsināt mūžīgi garo laiku, pinkstēt un vaidēt *à la misticus*[1] un ar brutalisku cinismu noskatīties uz cilvēci un viņas ciešanām. Tie ir paraziti, tikai viņi paši sev piešķir mākslinieka vārdu. Bet viņi nevar nevienu vilt ar savu «mākslu», tamdēļ ka tiem ražojumiem, ko viņi par mākslu sniedz, n a v s p ē k a, kas ir katras mākslas iezīme. Var dziedāt par klintīm un plaisumiem, paniem un orģijām, rakstīt tos ar lielo burtu un apzīmēt trim un vairāk krustiem, tik vien jau ir kā ārējais zīmējums, bet mūsu iekšējo cilvēku atstāj neaizkustinātu. Tikai tur, kur individualais elements organiski saaudzis ar sabiedrisko, kā pie Akuratera, izteicas svabada dzeja. Tur netiek cilvēka «es» upurēts sabiedrībai, un tas nav vajadzīgs, jo šis pats «es» jau saaudzis ar šo sabiedrību un nav no tās nodalāms, ne šķirams. Var būt dvēseles stāvoklis, kad arī uz Savanarolas sārta sadegt ir saldākais «es» baudījums, bet tad vajag «augstāko ideju» ar savu dzīvi izteikt, bet ne ar muti to pļāpāt. To lielāko skaistumu tad vajag sevī atrast, bet ne tajā sentimentalā ņaudēšanā un pseidomisticismā, kas tik raksturīgs priekš mūsu piedēdušo aprindām. Mums ir literaturā radies kāds jaunmodes vārds «dvēsele». Mēs dziedam un rakstām par «dziļām un seklām», par daiļām un nedaiļām, par baltām, melnām, sarkanām, lillā, ābolainām un nezin kādām vēl dvēselēm, kamēr bieži pašā dziedātājā vairāk nav kā tikai dzīvnieciskais pašuzturēšanās instinkts ar lielu porciju gļēvuma un garīgā tukšuma. Visas šīs daudzkrāsainās dvēseles reaģē tikai uz vienu skaņu — vērdiņa skaņu. Bet cilvēku psicholoģija allaž prasa sev kādu elku un īpaši paēduša cilvēka psicholoģija. Jo viņš neapmierinās ar to vien, ka viņa balto dvēseli ar vārdiem ievada paradizē, bet viņš grib būt arī pats savā priekšā tāds šķīsts, balts un labs un, protams, reizē ar to paēdis. Tālab šī ākstīšanās ar «šausmu demoniem», «lieliem un maziem Atlasiem» un Himalajiem, un ar Nirvanu un Hadesiem, ar visiem misticismiem un spiritismiem, kuru vienīgais mērķis: apslāpēt individuma cilvēcības apziņu, uzturēt miesīgo cilvēku joprojām viņa pasivitatē, kad viņa garīgais cilvēks to skubina izteikt aktivi savu tikumisko apziņu... Šīs pretrunas, kas vērtību pārvērtēšanas laikmetā plosās katrā cilvēkā, skubina

[1] *À la misticus* (fr. ar lat.) — kā mistiķis, pēc mistiķa parauga. [Sakārt.]

viņu pieķerties vajātai un oficiali neatzītai patiesībai, skubina aktivi izteikties šai tikumiskai pārliecībai, šīs pretrunas apslāpēt un aptumšot nu cenšas mūsu pārejas laikmeta buržujiskā māksla. Šo enerģiju novadīt no galvenās gultnes sāņus attekās, paildzināt tā pārdzīvotā laikmeta ekonomisko, etisko un estetisko struktūru, to cenšas buržujiskās sabiedrības apzinīgie vai neapzinīgie mākslinieki. Visspilgtāk to var redzēt pie Fallija — tikai tamdēļ, ka latviešu lielākā un labākā inteliģences daļa ievērojami progresiva, Fallijs konsekventi ticis no tās ignorēts, bet naudas maka buržuji garīgi par daudz nespēcīgi, lai spētu pienācīgi spilgti izcelt atklātībā savas mākslas reprezentantu. Kā īsts kontrasts šīs sugas māksliniekiem parādās Akuraters. Viņa sāpēm ir mērķis, viņa rūgtumam ir atsvabināšanas cerība — sabiedrības un līdz ar to arī individuma atsvabināšanas cerība. Pesimisms ļoti rada ir arī Akurateram. Kur sarkana upe tek, uz kalna, ziemeļu zemē, stāv nolādētās dižās karaļa pils drupas. Tur kovārņi vakaros vēli salasās, ķērc un aizmieg. Bet dziļi pagrabā tur aiz septiņiem zārkiem dus viņa meitene mīļā — tai rozes ap šķirstu smaržo. Tamdēļ šīs sēras un tamdēļ šīs sāpes. Bet šīs sāpes nav izmisuma sāpes, tamdēļ ne, ka dzejnieks zin, ka viņa meitene celsies — viņa nevar neceltīes, kā nevar necelties tauta un sabiedrība, kurā tik daudz karstas brīvības mīlestības un neapspiežamas garīgas enerģijas. «Kaut dzelzs un akmens manu ceļu slēdz, ne zeme vairs zaļo, ne saule lēc, kā krauklis pie līķa man galvā doma šī manu sirdi, kas dzīva vēl, grib nonāvēt. Grib manu asaru nāvi šie, grib manu asiņu sumpurņi salkušie. Bet līksmo sirds: mans vanags vēl ir dzīvs, pār miglas leju pret sauli aizskrien brīvs. Mans vanags ar vētrām augstumos mīt, viņa spārnus zirnekļam nesaistīt! — Sudraba kalnā visaugstākā nolaižas mans vanags — svešas tam melnās ielejas; mans vanags kad celsies un saulei pretim skries, tad dzelzs un akmens drupās sašķelsies.» (Sk. krājumā nodrukātos dzejoļus «Mans vanags».)

Kāds liels kontrasts visai tai bezcerības kunkstēšanai un sentimentalai ņaudēšanai, kas tik iezīmīga priekš mūsu jaunākās lirikas, ko aprādīju agrākās piezīmēs. Un tā nebūt nav forsēta drosme vai afektēta dūšība, kas izteicas Akuratera jaunākā dzejā. Katra rinda liecina, ka dzejnieks pazīst ne vien iedomātas, bet realas sāpes. Bet Akuratera dzeja mums tikai apstiprina to patiesību, ka ideju cīņā nebūt nepazaudē tie, kas paliek cīņas laukā, trāpīti no mechaniskās varas. Var palikt uzvarētājs — arī nāvē. Bet tikai ar to nosacījumu, ka tic savai idejai, kura reizē ir arī sabiedrības un sava laika ideja. Tad vajag ar to tā saaugt, ka tikai ar to var dzīvot, ar to var laimīgs būt, tai vienīgi atdoties, tās vienas dēļ bojā iet. Visu citu ziedot tai vienai vienīgai. To var

tikai izredzētas dabas cilvēki, tie, kuri iztur pārbaudījumu sirdīs un ikstīs, tie, kurus lielais iekšējais garīgais cilvēks paceļ pār dzīvniecisko personu, bet tādi cilvēki ir visos laikmetos un visās šķirās, un, jo vairāk kāda šķira dzīvības spējīgāka, jo vairāk viņas rokās atrodas nākotne, jo vairāk taisni no šīs šķiras paceļas šādi elementi. Sadzīves formām, pēc katra laikmeta saimnieciskiem apstākļiem izveidojoties, opozicijai jāiegūst garīgā un mechaniskā uzvara. Tamdēļ mēs redzam, ka katra pastāvoša vara vispirms ar garīgiem līdzekļiem cenšas atsist opozicijas uzbrukumus un, kad tas vairs nav iespējams, tad izlieto mechaniskos. Bet šiem pēdējiem tā nelaime, ka tie lietojami tikai īsam laikam, — vēsturiski viņi pat der tajā ziņā, ka aiztur opozicijas kustību, kamēr tā pilnīgi nogatavojas, lai stātos to faktoru vietā, kuri savu laiku pārdzīvojuši un kuri neglābjami pazudināti uz iznīkšanu. Bet, kamēr tas notiek, tiklab individumam, kā visai sabiedrībai jāpiesūcas ar jaunu idejas ticību. Tas nenotiek bez šaubām, bez upuriem, bez sāpēm un piedzīvojumiem, bez meklēšanas un tecēšanas. Ne par velti bībelē Mozum jākāpj kalngalā, lai redzētu apsolīto zemi. Visai ebriešu sabiedrībai, kas mīt lejā, šī zeme vēl paliek apslēpta, vismaz viņas ticība nav uz to tik liela, ka tā šīs apsolītās zemes dēļ varētu mirt. Četrdesmit gadus tai vajag maldīties pa tuksnesi, kamēr tā galīgi tiek pārņemta no šīs idejas. Tas nu reiz vēstures gājiens. Tie visi ir simboli, bet simboli, kuri savu nozīmi nav pazaudējuši arī mūsu laikmetā. Mūsu pašu, latviešu dzīve pēdējos 10—15 gados to tik gaiši apstiprina, ka es še pavisam atteikšos pievest piemērus. Jaunā rīta gaišums jau tik tuvu, ka spiež no miega acis berzēt pat vistumšākos kaktos un visnomaļākās malienās. Šī rīta aušanu nespēj apturēt nekāda vara, kaut arī tā simtiem un tūkstošiem var acis izdurt, lai šī rīta neredzētu. Ļoti labi to Akuraters izsaka savā dzejolī «Šaubu naktī». No estetiskās kritikas redzes punkta skatoties, šim dzejolim īpaši piemīt Akuratera agrākās dzejas trūkumi: stieptība un izplūdums. Tajā vietā, lai savai simpatiskai dzejai piedotu vairāk dailes spēka un krāsas spilgtuma, lai visu savu jūsmas enerģiju novadītu straujā, krācošā, nevaldāmā un nesaturamā kalnu upē, autors, aizrauts no savas gleznu, domu un izteiksmes bagātības, pārāk stiepj un izplūdina savu sajūsmu, tā ka mēs viņa dzeju gan baudām ar patikšanu, bet mums nepaliek no viņas atmiņā spilgtas, prātā viegli paturamas bildes. Dzīvāka jūtu izteiksme un mazāk rezignacijas šajā ziņā dzejniekam lielā mērā palīdzēs tikt uz labo pusi. Salīdzinot «Ziemeļos» ar agrākiem Akuratera dzejoļu krājumiem, pēdējā katrā ziņā nomanāms ievērojams solis uz priekšu. Bet šī, tā sakot, tīri techniskā piezīme nekādā ziņā nemazina dzejolī izteiktās idejas jaukumu. Šinī dzejolī dzejnieks

apcer momentu, ja, kas lai notiek tad, «ja arī iztukšots mans dzīves kauss un gaismā tavā vairs mūžam manim atgriešanās nava, ja rīts priekš manis zibošs neizausīs un raks te mani pārspēks smagi gauss?» Un atbild tā: «Tad atstāj manim domu lepnāko priekš stundas baigas, l a i a p s m e j u šīs melnās šaubu klaigas, lai augšup ceļu skatu spītīgo, kur tumsa ir, kas iespēj miglot to! Lai t i c ī b a uz kalnu augstumu kā vētra mostas, ar nicināšanu man krūtis jostas; ne asara, ne vaids, ko dzirdētu šī nāves nakts, šie tūkstoš punduru! Kā praviets stipris savā lepnumā lai dzīvi sveicu un svētos vārdus nāvei acīs teicu: «Tev zvēru, zaļā zvaigzne augstumā! Tev mirstu, dienvidzeme meklētā.»»

Dzejas motivi te vienādi Austriņam, Vēsmiņam, Jākobsonam, Vulfam, Akurateram, bet pie kādiem gluži otrādiem psiholoģiskiem rezultatiem nāk pēdējais dzejnieks. Kamdēļ? Pirmie no sava lielā laikmeta nav vairāk varējuši izlobīt kā viņa čaumalu, pēdējais izjutis un izdzīvojis savu laikmetu viņa iekšējā būtībā un dziļākā kodolā.

Līgotņu Jēkabs [J. Roze]

«Mūsu Laiki», 1906. g., Nr. 112, 118, 123, 141, 1., 8., 15. jūlijā un 5. augustā.

PORUKA VAKARS

Priekš dažām dienām es ieraudzīju avīzēs sludinājumu, ka «Zinību komisija» sarīko Poruka vakaru. «Vai tik kāds netaisa joku pa avīzēm?» tā es nodomāju pie sevis, «jo nevar taču būt, ka minētā komisija sāktu atkal kustēties un kaut ko darīt — turklāt vēl priekš latviešu rakstniekiem!» Tomēr joks tas nebija: otrdien, 20. martā, 1907. gadā, pulksten 1/2 9 vakarā izrīkojums tiešām notika Rīg. Latv. biedrības zālē. Publikas daudz. Zāle gluži pilna. Ar interesi gaida Teodora priekšlasījumu «Poruka nozīme mūsu sabiedrībā un dzejā». Teodors, liekas, sen nebija runājis šinīs neviesmīlīgajās telpās. Bet tagad viņš nāca taisni no laukiem, no tautas vidus, lai stāstītu pilsētas inteliģencei par Poruka nozīmi mūsu sabiedrībā un dzejā. Poruks ir ļoti patstāvīgs. Jau no bērna kājām. Kad skolā biedri ir zem klasicisma iespaida, Poruks jau ražo patstāvīgi. Kad vēlāk dzīvē citi ir tautiskā virziena sulaiņi un vergi, Poruks paliek savrup un noskatās, vēro, glezno. Kad tautiskais laikmets pārakmeņojies vai atvilcies atpakaļ no dzīves kabinetā, kad tautā mostas plašā strādnieku šķira un nāk ar savu sparu, ar saviem idealiem, — Poruks noskatās, vēro, glezno. Viņa darbi atspulgo vienu otru sabiedrisku ideju, bet vāji. Viņš paliek nomaļus no cīņas trokšņa un nodziļinās sevī,

izkopj sevī mākslinieku. Poruks nekad nav ietilpis kādā grupā vai partijā. Kur jāiet rindā, tur arvien «gadās savs mērkaķis un savs ēzelis». Poruks tur par labāku svabadi reflektēt uz visu, iedams pa dažādiem virzieniem kā pa kāptuvēm uz augšu. Viss, ko viņš darījis, paceļas kā zilgans kalngals pāri mūsu dziesmu lejai, un uz šī kalngala mirdz un liesmo dzejnieka ilgas, ticība, jūsma, mīlestība — viss tas, kas ir paliekams un nevīstoši skaists. — Tāds īsumā smalki niansētā referata saturs. Viss priekšnesums bija pilns spara un svaiga gaisa. Kā ar elektrisku staru Teodors parādīja klausītājiem Poruka dzīvi un darbību. Viss bija skaidrs, izņemot vienu nopietnu vietu: kādēļ Poruks noslēdzies sevī taisni tad, kad viņa tauta pārdzīvo lielu traģediju? Uz samērā niecīgām parādībām dzejnieks reaģē, bet lielajā, blāzmainajā rītā, kas patlaban aust mūsu sabiedriskās dzīves apvāršņa malā, viņš skatās klusi, mēmi, auksti. Kādēļ? Vai tiešām liels dzejnieks nespēj reaģēt uz lielāka stila parādībām savas tautas dzīvē? Vai tas tik neliecina, ka laiks aizgājis dzejniekam garām un pārrāvis organisko sakaru starp dzejnieku un tautu? Dzejnieks palicis par kādas šaurākas grupas ideju, jūsmas un iemīļotu gleznu izteicēju. Ne par velti latviešu buržuazijas rafinētā baudītāju cunfte, dekadenti, teica uz Poruku: tas ir mūsējais! Šī radniecība nav uz smiltīm dibināta. — Bez Teodora bija vēl viens priekšlasījums. Lasīja: (mīļo latviet, nenolauz mēli, lasīdams šos divus vārdus!) Haralds Eldgasts savu darbu «Baldera sapnis». Šis darbs bija dāvināts Porukam, bet viņš nebija Poruka cienīgs. Ir taču parasta lieta, ka tas dzejnieks ir viens «dievišķs» radījums un ka viņš nes tam pūlim to gaismu un tas pūlis to dzejnieku nesaprot. Tā ir tik nodrāzta, tik apnikta, tik izdīdīta fabula, ka riebjas — nudien riebjas. Bet, ievērojot to domu nabadzību, kāda sastopama pie dekadentiem vispār un latviešu dekadentiem sevišķi, daiļais jauneklis Haralds Eldgasts bija ņēmies nodrāzto fabulu vēl drāzt un atšķaidīt, cik tik gari un plaši vien iespējams, it kā gribētu savu domu nabadzību apsegt ar skaistu vārdu plīvuru. Oriģinalu domu vietā — aizpumpētas domas, oriģinala stila vietā — aizpumpēts stils, koncentrētu gleznu vietā — izplūdums. Poruks «Baldera sapni» būtu izteicis trijās četrās rindās vai vienā aforismā, un būtu iznākusi mākslas pērle — vienkārša, efektīga, skaista. Bet Haraldam Eldgastam iznāca ne «Baldera sapnis», bet «Buldura sapnis». Sapnis vēl vairāk tika sabojāts caur autora lasīšanas «mākslu». Tā nelasa mākslas darbu, bet tā zellis lasa savam meistaram priekšā sausus rēķinus: tik un tik par cukuru, tik un tik par petroleju, tik un tik viens šņabis utt. Tāda lasīšana padara labu mākslas darbu par sliktu un sliktu darbu, protams, par vēl sliktāku. — Deklamēja V. Eglīts un R. Blaumanis. Eglīts dekla-

mēja it kā negribot. Cik gleznaini un zīmīgi ir viņa tēlojumi, tik bāla un nenozīmīga bija viņa deklamēšana. Tiesa, viņa deklamēšanā nebija banalā teatralisma, bet — tur nebija arī nekā no mākslas. Žēl! — Blaumanis deklamēja labi, sevišķi komiskās lietiņas. Tikai nesaprotu, kādēļ viņš beigās savu deklamaciju simboliski noslēdza ar bēru dziesmu?! Vai tad tiešām? . . . Nē, tas nepatīkami aizskāra. — Vīgner-Grīnberg kdze dziedāja ar parastō mākslas pilnīgumu, kurš pilnīgāks tomēr nepaliek. — Koris varēja izpalikt. — Nevaru nepiezīmēt, ka izrīkojuma sākumā un beigās bija viena milziska laušanās, spiešanās un svīšana ap to nolādēto garderobi. Pie sienas tur karājās tabele: «Sargieties no kabatas zagļiem». Vēl vajadzētu uzkārt otru tabeli: «Sargājieties, ka nenolaužat kaklu viens otram». «Māmuļa» nudien varētu ierīkot turpat kādu fabriku, kuru varētu dzīt ar to spēku, ko tur cilvēki patērē, kamēr nodod un saņem savas drēbes. — Ak tā! Vēl kas interesants. Vakarā uzstājās un runāja kāds tautisks kungs ar Niedras bārzdu. Bet — par to nākamajā numurā.

Jā, vēl par to kungu, kas runāja šinī vakarā. Runāja viņš ārpus programas un tā, it kā tas stāvētu dikti tuvu Zinību komisijai (kā dzird, esot bijis pats priekšnieks Maldons), un atstāja tādu iespaidu, it kā viņš nupat būtu izcēlies no slimības gultas ar visu savu komisiju. Poruka vakaru rīkojot «rakstnieku fonds». Senākos laikos arī tikuši sarīkoti tādi rakstnieku vakari: veseli divi. Viens no viņiem Andrievam Niedram par labu. Tad — zināmu apstākļu dēļ (kādu!?) vakarus kādu laiku «fonds» nevarējis sarīkot, bet tagad nu varēšot. «Zinību komisija» senāk esot maldījusies, bet tagad labošoties. Lai tik publika pabalstot vien šos vakarus, un lai preses priekšstāvji zinot, ka šī komisija labprāt ievērošot tautas vajadzības. Dzirdot vārdus «tautas vajadzības», es paskatījos uz Valdemāra ģīmetni pie sienas. Viņa ironiski smaidīja, it kā gribētu teikt: «Nerunā par tautu, jo šī vieta, kur tu stāvi, nav šķīsta!» Un tiešām. «Zinību komisija» un tautas vajadzības — kāds kontrasts, kāda milzu starpība! Šie tautiskie vīri taču vēl lolo naivo cerību, it kā viņi tiešām varētu ko darīt tautas labā. Viņi taču vēl domā savā vientiesībā, ka tauta nāks pie viņiem ar savām vajadzībām un pazemīgi teiks: «Cienīgie, žēlīgie komisijas kungi, apmieriniet tās.» Un tad cienīgie komisijas kungi visžēlīgi «ievēros» tautas vajadzības. Vai tas nav smieklīgi? Ja tāds solījums un kļūdu atzīšana būtu notikusi gadi divi trīs atpakaļ, tad varbūt «Zinību komisijai» būtu izdevies pacelt savu prestižu tautas acīs, bet tagad tāds tautisks knifis par vēlu. Tā izturas tagad visas neskaitāmās birokratiskās komisijas. Arī tās sola. Bet kas ir no viņu solījumiem? To sāpīgi zin itin visi. Tā ticība un aklā paļāvība ir zudusi. Tagad tauta zin, ka tikai tie var ievērot tautas

vajadzības, kas viņas pazīst un kas ir gatavi dzīvību likt ķīlā par šīm vajadzībām. Un Zinību komisija? Vai viņa spēj to darīt? Nē. Tauta visus pēdējos gadus, pat gadu desmitus, ir gājusi pati, bez šīs komisijas vadonības. Komisija pat ir likusi tautai šķēršļus ceļā, bet, neskatoties uz to, tauta ir uzsākusi jaunu laikmetu viena pati — stipra, droša, patstāvīga. Tauta ir aizgājusi tālu pa vēsturiskās attīstības ceļu, un Zinību komisija ir palikusi kaut kur tālu pakaļā, vēsturiskās attīstības astē. No vadoņa viņa ir palikusi par traucēkli. Nav vairs nevienam noslēpums, ka «māmuļa» ar visām savām komisijām ir augonis pie tautas veselā organisma. Un kā gan šis augonis var «ievērot» organisma veselīgās vajadzības?! Viņš pats ir izgriežams un projām metams. Zinību komisija ir spējīga tikai uz ačgārnībām. Viņa, piem., nesarīko parastās vasaras sapulces taisni tad, kad tās tautai visvajadzīgākas. Un šis pats «rakstnieku fonds»! Viņš grib veicināt latviešu rakstniecību. Bet kā? «Fonds» pasniedz rakstniekam Porukam pabalstu. Un kad? Taisni tad, kad viņš jau noslēdzis savu rakstnieka darbību. Vai tā veicina rakstniecību? Kad Poruks cieta materialu trūkumu un pārdzīvoja visādas neērtības un klizmas, kad viņam dēļ nieka grašiem vajadzēja ekspluatēt savu talantu, tad «rakstnieku fonds» snauda. Bet tagad, kad katrs bērns jau skolā zin, ka Poruka mākslinieka talants ir veicināms, tad arī Zinību komisija sāk to «veicināt». Arvien ačgārni. Kad rakstnieki paši sāka rīkot rakstnieku vakarus un jaunā paaudze tos pabalstīja, tad nu nāk arī «fonds» un, redzēdams, ka labi iet pa jau ierauto ceļu, saka: «Mēs nu ar rīkosim.» Arvien ačgārni! — Cik Zinību komisija spēj ievērot tautas vajadzības, to liecina tas, ka šī komisija uzskata par illegaliem tos latviešu laikrakstus, kurus pat administracija par illegaliem netur. Nerunāsim par Pēterburgas latviešu laikrakstiem. Tos nākamās latviešu paaudzes, bez šaubām, Zinību komisijas grāmatu krātuvē neatradīs, jo tie priekš šīs komisijas ir illegali. Tāpat ne latviešu vēsturnieks, ne literaturvēsturnieks, ne vienkāršs mirstīgais latvietis minētās komisijas grāmatu plauktos neatradīs laikrakstu «Mūsu Laiki». Šie laikraksti priekš Zinību komisijas ir — illegali. Bet nākamās paaudzes tos droši gribēs lasīt, pētīt, redzēt. Šī komisijas aizbarikadēšanās pret ārējiem iespaidiem ir taisni ķīniska un ciniska. Un Zinību komisijas patstāvība? Tā ir gluži puiciska. Ievērojiet, piemēram, kādu faktu! Komisija nolemj turēt uz lasāmā galda zināmu laikrakstu. Bet kāda neredzama tautiski birokratiska roka izstrīpo šo lēmumu, un komisija nedrīkst to turēt uz lasāmā galda. Valdības atļautais latviešu laikraksts ir jāšmugulē komisijā iekšā kā kontrabanda. — Kam acis redzēt, lai redz, kam ausis dzirdēt, lai dzird: Zinību komisijā legals laikraksts tiek šmugulēts iekšā kā nelegals! Tā

šī komisija domājas ievērojot tautas vajadzības un savus pienākumus pret nākamo paaudzi! No šiem piemēriem mēs redzam Zinību komisijas garu un spēju: tai ir viens tumsības gars un vecuma nespēks. Vienīgais, kas no «māmuļas» un viņas komisijām tautai ir lietojams, tas ir — biedrības nams. Lai viņa vāķas pa Jurģiem laukā, tad tauta sāks ticēt tās labajai gribai. Lai viņa atrauj logus līdz galam vaļā un izvēdina piesmakušās, pelējumu un pelēkuma pilnās telpas, tad tauta sāks viņai tuvoties. Lai «māmuļa» izdzen visas reakcionarās bakterijas no savām telpām un izdara tur pamatīgu dezinfekciju, tad šinīs telpās ievilksies jauni, zaļokšņi spēki, kas tiešām spēs ko labu darīt priekš savas tautas. Ja Zinību komisija sāk jau nožēlot savus grēkus, tad tauta vēl nevar teikt: «Ej ar mieru, tavi grēki tev piedoti.» Nē, viņai jālieto citi vārdi: «Tavi grēki tiks piemeklēti līdz trešam un ceturtam augumam!»

Jā, lai Zinību komisija nerunā par tautu un tautas vajadzībām, jo tā vieta, kur viņa stāv, — nav šķīsta!

Nudien, kad atkal kādā rakstnieku vakarā kāds fondisks un tautisks platbārzdis sāks runāt par tautu un tautas vajadzībām, — man šķiet, Valdemārs pie sienas ne vien ironiski smaidīs, bet sāks vai pilnā kaklā smieties!

Tad tautieši varēs «ievērot» vienu «tautas» vajadzību: noņemt to smējēju no naglas! Viņa gars jau sen ir izdzīts.

Ak šis tautiskais midzenis un šī — stražņiku komisija!

—*tons* [*A. Birkerts*]

«Mūsu Laiki», 1907. g., Nr. 67, 68, 22., 23. martā (4., 5. aprilī).

«MŪSU LAIKI» UN TAUTISKIE NELAIĶI

Kā zināms, mūsu avīzes 67. un 68. num. bija nodrukāts referats par Poruka vakaru. Šinī referatā arī Zinību komisijas darbība mazliet aizķerta, ciktāl viņas sarīkotais vakars uz to deva iemeslu. Šis raksts ir stipri sakustinājis tautisko midzeni un saniknojis viņa iemītniekus. Vairākās avīzēs ir parādījušies pretraksti: «Rīgas Avīzē», «Latvijā» un «Latviešu Avīzēs». Šinīs pretrakstos ir maz lietišķa. Viņu galvenais elements ir — lamāšanās un denunciacija. Mums par laimi nav tā maziskuma, ar kuru mēs uz tamlīdzīgām lietām varētu atbildēt. Vienīgais, kas mūs interesē, ir apgalvojums, it kā «Mūsu Laiki» sūrotos, ka viņu trūkst Zinību komisijas plauktos. «Mūsu Laiki» taču boikotējot minēto komisiju. Kā tad nu viņi gribot kļūt uz turienes lasāmā galda? Tā izsakās abas sirdsdraudzenes — «Rīgas Avīze» un «Latvija». Nopietns

lasītājs turpretim, izlasījis mūsu rakstu, atradīs, ka tur nav izteikta tamlīdzīga vēlēšanās, bet ir vienīgi konstatēts fakts, ka avīzi «Mūsu Laiki» latviešu nākamās paaudzes Zinību komisijas grāmatu plauktos neatradīs. Tas tika darīts tādēļ, lai rādītu, cik «zinātniski» Zinību komisija izturas pret latviešu lietām. Ja tautiešiem ar to nepietiek, tad varam vēl norādīt, ka viņu komisija birokratisma ziņā pārspēj pat birokratiskas iestādes. Piemēram, Pēterburgas publiskajā bibliotekā katrā ziņā atradīs laikrakstu «Mūsu Laiki», bet Zinību komisijā ne. Vai tas nenozīmē, ka šī latviešu iestāde stāv vēl vairāk uz labo pusi? Jā gan. Un tas ir zīmīgi. To mēs te vēlreiz uzsveram. Zinību komisijas aizstāvji, protams, grib uzvelt vainu mums: mēs boikotējot minēto iestādi, un tādēļ mūsu laikraksta tur neesot. Bet katrs cilvēks ar veselu cilvēka prātu sapratīs, ka vainīgs ir ne tas, kas boikotē, bet tas, kas devis iemeslu sevi boikotēt. Tā iznāk, ka Zinību komisijas aizstāvji, mezdami akmeni uz mums, trāpa paši Zinību komisijai: viņa, lūk, dod iemeslu sevi boikotēt!

Kas vēl sevišķi spilgti raksturo Zinību komisiju, tie ir — viņas aizstāvji. Viņu aizstāv, kā jau minēts, kanibaliski reakcionārā «Rīgas Avīze», nelaiķu reformistu organs «Latvija» un klerikalās «Latviešu Avīzes». Šis triumvirats pats par sevi ir smalkākā liecība par Zinību komisiju. Šī tautiski reakcionārā trīsvienība vēl gaišāk pierāda to, cik pareizi mēs esam apzīmējuši Zinību komisiju: «stražņiku komisija».

Visas minētās lapas, kā zināms, ir fanatiskas tautiskās kustības piekritējas. Bet šī kustība ir vēsturiski mirusi, un, kas vēsturiski ir miris, to neuzmodinās vairs nekāds fanatisms. Kas strādā pie nelaiķu uzmodināšanas un tic, ka viņš strādā tautas labā, ir pats pieskaitāms pie nelaiķiem. Un tādi ir «māmuļas» tautieši ar visām savām avīzēm un komisijām. Kādas, piemēram, ir iznākušas laika garam piemērotas grāmatas no «māmuļas» puses? Nekādas, ja neskaita Upīša[1] blēņas par tādām. Un tas viss pēc cenzuras atcelšanas! Ne mākslas, ne kritikas, ne zinātnes laukā neviena monumentala darba! Kur tad nu ir «māmuļas» nopelni? Vai tie nesāks konkurēt ar Zilbermaņa nopelniem? Liekas gan. Arī pa mironiski lēni izdodamās «Konversacijas vārdnīcas» lapām vējš vien staigā! Vai to Zinību komisija uzskata par nopelnu? Ha!

Lai raksturotu visu Rīgas Latviešu biedrības smieklīgumu, nevaru nociesties, nepievedis kādu citatu no «Rīgas Avīzes» vakarējā numura, kur Veinbergs visā nopietnībā aizstāv šo iestādi

[1] Autors ir nokavējies. Šajā laikā jau Andrejs Upīts no Rīgas Latv. b-bas izdevniecības «Derīgu grāmatu nodaļa» ir aizgājis. Acīm redzot domāti daži rakstu kopojumi Andr. Upīša redakcijā. [Sakārt.]

pret vācu uzbrukumiem. Minētā vieta vārdu pa vārdam skan šādi: «Taisni jocīgi skan aizrādījums uz Šachnodaļas dibināšanu Latviešu biedrībā kā uz vienu no revolucijas cēloņiem. Redzams, ka apcerētājs šo Nodaļu un viņas mērķus nemaz nav pazinis. Minētās Nodaļas nolūks bija veicināt pie Latviešiem «sabiedrisku izglītību», kura civilizētās valstīs pieder pie ievērojamiem spēkiem dzīves cīņā. Ir nožēlojama īsredzība, kad tādiem centieniem pretojas, it kā kad Latviešiem no likteņa negrozāmi būtu lemts palikt bez sabiedriskas izglītības. Šachnodaļas mērķim nebija ne mazākā daļa ar kādas «šķiras» veicināšanu, kā tas apcerējumā apgalvots; tā gribēja savu iespaidu izplatīt uz visiem biedrības biedriem, kuriem visiem būtu bijis jāpāriet šai nodaļā. Bet izrādījās, ka lielākai biedru daļai priekš tam vajadzīgie materialie upuri bija par smagu, un tādēļ pie Nodaļas piedalījās tik kāda astotā vai septītā daļa no biedriem.»

No šī gabaliņa lasītāji var redzēt «māmuļas» un viņas nosirmojušo darbinieku «nopietnību» un to, ko šie «vīri» uzskata par «sabiedrisku izglītību». Vai tie nav tautiski nelaiķi?

Vēl viena «māmuļas» raksturīga zīme ir tā, ka viņa iesnaudās tad, kad latviešiem uzliesmoja rīts, un ka viņa sāk mosties tagad, kad reakcija pilnā spēkā. Tas liecina, ka viņas saknes sniedzas dziļi reakcijas čūkslājā.

Un tad beidzot vēl kas. «Latvija» mums pārmet tautiešu bārzdu vajāšanas maniju. Uz to varam atbildēt sekošo: mums nav respekta ne pret tagadējo tautisko kustību, ne pret viņas apustuļiem, ne arī pret viņu bārzdām. Ja «Latvijai» viņas ir tik mīļas un dārgas, ieteicam nodibināt pie «māmuļas» atkal vienu komisiju: «tautisku bārzdu aizstāvēšanas komisiju». Tas ir viss, ko mūsu tautieši vēl spēj darīt. Ak jā — šie tautiskie nelaiķi!

-tons [A. Birkerts]

«Mūsu Laiki», 1907. g., Nr. 73, 29. martā (11. aprilī).

LATVIEŠU RAKSTNIEKS SENĀK UN TAGAD

No pirmā latviešu laicīgā rakstnieka Vecā Stendera ir pagājis vairāk par pusotra simta gadu, un cik grūtību latviešu rakstnieks nav izcietis, cik dažādu šķēršļu pārvarējis, iekam ieguvis tautā atzinību un pilsoņa tiesības!

Senāk tauta pazina mācītājus, advokatus, muižkungus un citus, bet ne rakstniekus. Tā vēl nejuta nopietnas vajadzības pēc tāda darbinieka kā rakstnieks, kurš būtu par tās garīgo vadoni un augstāko domu izteicēju. Nereti ar vārdu «rakstnieks» apzīmēja

personas, kuras bija uzskatāmas par rakstnieka karikaturu, piem., tādus skribentus kā Pietuku Krustiņu, kurš pat pie cūku slaktēšanas lasa savas dzejas.

Šāds stāvoklis pret rakstnieku izskaidrojams ar to, ka ne tikvien latviešu pirmie rakstnieki, bet arī lielākā daļa vēlāko piekopuši rakstniecību vienīgi kā blakus nodarbošanos, savā ziņā kā laika kavēkli. Ļaudis bija pieraduši pazīt mācītāju, kurš rakstīja arī grāmatas, skolotāju, kurš palaida pa dzejolim, ierēdni, kurš sarakstīja kādu rakstu un iespieda to laikrakstā, bet galvenais bija un palika pats mācītāja, skolotāja un ierēdņa amats. Tautas vairums vēl nespēja atšķirt rakstnieku no inteliģenta amata izpildītāja, tas nebija spējīgs iedomāties rakstnieku pašu par sevi, t. i., cilvēku, kurš, sajuzdams vajadzību un iekšējas dziņas dzīts, dara arī citiem zināmas savas domas, nebūdams nekas cits kā tikai rakstnieks.

Var pievest šinī ziņā ļoti nozīmīgu atgadījumu. 1879. gadā nomira dzejnieks Auseklis (Krogzemju Mikus). Kad nelaiķa jaunekli (dzejnieks mira tikai 28 gadus vecs) pavadīja uz beidzamo dusu, kāds no klātpienākušiem jautāja otram: — Kas tas bija, ko te glabāja? — Kalendara rakstītājs!

Bija laiki, kad kalendars bija vienīgā laicīgā grāmata, kura bija atrodama mūsu laucinieku mājās. Vāļas brīžos laucinieks tanī atrada visu, kas viņu interesēja: sējas nedēļas, ziņas par linu un zirgu tirgiem, jūsmīgu stāstu par mīlestību līdz kapam, sludinājumus. Kalendars bija laucinieka vienīgais literariski-zinātniskais krājums.

Kad laikraksti sāka izplatīties un iepazīstināt ļaudis ar rakstnieku darbiem, ļaudīs radās interese pret literaturu un rakstniekiem. Rakstnieku darbi sāka izplatīties uz laukiem. Tagad jūs pat kalpu istabā atradīsiet Apsīša, Saulieša, brāļu Kaudzīšu, Raiņa, Niedras un citu mūsu rakstnieku darbus. Lubu literaturu lasa aizvien mazāk. Mūsu rakstnieks soli pa solītim iekaro sev vietu tautas prātos. Tas nebūt nav tik viegli. Latvietis pēc savas dabas un vēsturiskiem apstākļiem ir praktiķis. Tam maz laika nodoties idealām lietām. Dienu no dienas, gadu no gada tas iet, muguru saliecis, lai nopelnītu grašus, ko dot «kungam». Cik miljonu tas nav sakrājis un aizdevis, cik vēl neaizdos! Grāmatām atliek retie vaļas brīži.

Un tomēr dzīve, iedama uz priekšu, celdama gaismā jaunus jautājumus, spieda tautu piegriezt vērību savu rakstnieku darbiem. Tautas dzejas avots bija izsīcis, ekonomiskā un socialā dzīve lika uz dienas kārtības jautājumus, uz kuriem bija jādod atbilde. Viss tas atrada atbalsi mūsu literaturā. Tauta vairs neapmierinās ar garīgo barību un kalendariem. Tā prasa kaut ko

labāku, pilnīgāku, dzīvāku. Ļaudis sāk saprast, ka rakstnieku lasīšana nav vis vienkāršs laika kavēklis, bet nopietns darbs, kurš var atnest pat taustāmus labumus.

Pie lauku biedrībām un skolām nodibinās bibliotekas. Grāmatu iznēsātāji izplata ļaudīs labāko rakstnieku darbus. Ne mazums laika pagāja, iekam latviešu rakstniekam izdevās atbīdīt uz otrā plāna lubenieku literaturu, pilnīgi to iznīcināt vēl nav izdevies. Tam arī savi iemesli: lubu literatura lētāka, un tā griež lielu vērību uz ārējo efektu. Briesmīgā bilde uz vāka un saistošais grāmatas virsraksts aizvien pievilka ziņkārīgo vienkāršo lasītāju. Cīņā ar lubu literaturu lieli nopelni R. L. B. Derīgu Grāmatu apgādāšanas Nodaļai. Tā izplatījusi tautā ne vienu vien tūkstoti eksemplaru no latviešu rakstnieku darbiem. Var droši teikt, ka tagad starp tautu un rakstnieku pastāv ciešas saites, kuras, jādomā, paliks vēl ciešākas. Tauta jūt un saprot, ka rakstnieks ir tās augstāko cenšanos un domu izteicējs, ceļa rādītājs garīgā pasaulē.

Kas attiecas uz mūsu rakstnieku materialo stāvokli, tad jāsaka, ka arī tas ievērojamā mērā labojies. Kā jau teicām, senāk neviens latviešu rakstnieks nepārtika no rakstniecības. Tagad mums ne mazums rakstnieku, kuri dzīvo no savas spalvas. Zināms, to stāvoklis nav tik spīdošs un nodrošināts kā krievu, vācu vai kādas citas lielās tautas rakstnieku stāvoklis. Tas arī saprotams. Latvieši — maza tautiņa, šimbrīžam tā nespēj tik daudz dot saviem rakstniekiem, cik lielākas tautas. Nereti dzird sūdzēšanos, ka pie mums visu peļņu no rakstu krājumu izdošanas paņemot izdevēji, rakstniekiem atmezdami tikai drumstalas. Aizrādīšu tik uz to, ka pie citām tautām izdevēji tāpat ņem savu tiesu. Vaina, kādēļ pie latviešiem rakstnieki dabū daudz mazāk nekā pie lielām tautām, meklējama dziļāk: pašas tautas nabadzīgos ekonomiskos apstākļos.

Salīdzinot ar mūsu rakstnieku materialo stāvokli senāk, tagadējais jāatzīst par pietiekošu. Senāk izdevēji neieskatīja pat par vajadzīgu maksāt rakstniekam par tā rakstiem, pietika ar godu, ka tāda autora raksts nodrukāts (skat. Deglava biografiju Līgotņu Jēkaba «Literaturas vēsturē»). Tagad atlīdzības princips viscaur atzīts. Katrs saprot, ka rakstnieks nevar par velti strādāt. Dažs labs tautskolotājs uz laukiem dabū krietni mazāk par rakstnieku. Ar to nebūt negribu teikt, ka mūsu rakstnieku materialais stāvoklis nebūtu labojams; te vēl daudz ko darīt, un arī jācer, ka uz priekšu mūsu rakstnieki dabūs lielāku atlīdzību nekā līdz šim.

-l- [Ansis Gulbis?]

«Balss», 1907. g., Nr. 109, 12.(25.) maijā.

MĀKSLAS LOMA TAGADNĒ

Pārdzīvojam patlaban lielu vēsturisku momentu. Visa dzīve norit sevišķos, ārkārtējos apstākļos. Arī rakstniecībai norādītas citas robežas. Grāmatu titula lapas otrā pusē vairs nestāv gadu simteņiem parastā cenzuras atvēle; laikrakstu izdošanai nav vairs vajadzīgs grūti dabūjamās atļaujas; laikrakstu vadītājus vairs tūkstoškārt neizsver, pirms viņus pielaiž pie viņu uzdevumu izpildīšanas.

Tas ir garas attīstības un karstas cīņas panākums. Cilvēki allaž dabū to, kā viņi ir cienīgi, bez kā viņi nevar dzīvot. Garus gadus mūsu valstī strādāts, lai cilvēku vidū nestu gaismu. Domas un idejas, kas bija radušās citās zemēs, kur svabadāks sadzīves iekārtojums, bija ilgus gadus spēcīgi plūdušas plašajās, vienmuļīgajās Krievijas ārēs. Tās bija izaudzinājušas jaunus cilvēkus, kam bija iespējams elpot vienīgi viņā brīvākā gaisā, kurā viņi bija attīstījušies. Iznāca nesaskaņojamas pretrunas. Tai dzīvei, kurā viņi bija garīgi ieauguši, nebija pastāvošajos sadzīves apstākļos nekādas telpas; jaunā laikmeta cilvēki sadūrās ar agrākā, pārdzīvotā laikmeta iekārtojumu. Cilvēki vairs nebija pārradāmi; viņiem bija jāpārrada apstākļi; citādi viņi nevarēja dzīvot. Un nu notika šī pašaizliedzīgā uzupurēšanās un izmisuma pilnā cīņa, papriekš pa diviem vai trim kopā, vientulībā, klusumā, tad arvienu lielākos pulkos, arvienu atklātāk, arvienu spēcīgāk, līdz pēdīgi krita norobežojumi, caur kuriem mūsu politiskā dzīve pilnīgi atšķīrās no citu Eiropas valstu dzīves.

Tomēr juceklis nebeidzās, bet tika vēl šausmīgāks. Pretekļi cīnās joprojām, ne garīgiem līdzekļiem, ne likumu ceļā, bet vara pret varu. Ne visi sabiedrības locekļi bija piesavinājušies augstāku gara dzīvi, kas viņus neatturami virzītu uz citādu sadzīves kārtību. Lielu lielā daļa no viņiem derēja par varas līdzekļiem apzinīgu vadītāju un valdītāju rokās. Tomēr cilvēks nav līdzīgs stumjamam, lietojamam priekšmetam. Kam trūkst sabiedriskas apziņas, to mazas, personiskas intereses novirza drīz uz vienu, drīz uz otru pusi. Kam trūkst augstāku idealu un tikumiskas audzināšanas, tam pamostas zemie, zvēriskie instinkti, ja viņš jūtas ārpus katra ārēja aprobežojuma. Tā iznāk svaidīšanās, jukas, nemieri, šausmīgi varas darbi, kur izjūk cilvēku manta un dzīvība tikpat kā zaļa druva zem ledainiem krusas graudiem.

Rakstniekam, dzejniekam, māksliniekam der aplūkoties, kādos apstākļos viņš ievirzījies un kāda loma viņam jāuzņemas.

Pirmā lieta, ko, rakstniecības ārējiem aprobežojumiem krītot,

dabūja novērot, bija, ka uzreiz visādas lapas, laikraksti, avīzes kā sniega pārslas bira tautā. Otrā lieta, ko dabūja novērot, bija, ka šīs jaunās rakstniecības parādības drīz vien atkal pazuda.

Kā tas izskaidrojams?

Pirmā lieta pati par sevi skaidra. Spaidos daudz kas varēja būt nepareizās domās par savām spējām un par sabiedrības prasījumiem, ko viņš spētu apmierināt. Tiklīdz spaidi zuda, vajadzēja izmēģināt roku. Panākumi parādīja domu nepareizību. Spējām arī bez visa ārējā spaida savas robežas, un sabiedrībā izrādījās maz tādu prasījumu, kam ar šīm spējām būtu kalpots. Strādāja; darbu neievēroja, nesamaksāja. Pie tam dabūja atzīt maldīšanos arī par to, ka ārēju spaidu vairs nepavisam nav. Kas domājās, ka uzreiz atausuši jauni laiki, un pēc šīm domām rīkojās, dabūja piedzīvot, ka viņi trīskārt maldījušies: par sevi, par sabiedrības prasījumiem un par sadzīves varām. Uz daudz drošāka pamata palika tie, kas piepešajās pārmaiņās redzēja stipras, neatturamas attīstības gaitas paviršas, ātri pārejošas parādības; tie strādāja tālāk, it kā nekādi aprobežojumi nebūtu atcelti. Vieni palika pie tā, kas dažam nu likās pilnīgi pārdzīvots. Otri palika pie tās pašas taktikas, pie kā viņi gadiem bija turējušies: runāja pilnīgi svabadi, bet darīja to slepeni, nelegali. No latviešu laikrakstiem tad arī savu gaitu nepārtrauca vienā pusē «Latviešu Avīzes», «Rīgas Avīze», «Tēvija», otrā pusē «Cīņa».

Jau še redzams, ka spriedums, it kā latviešu rakstniecībai caur pēdējām kustībām būtu atnācis gluži jauns laikmets, stipri pārbaudāms.

Un tiešām. Vai tad tās domas un idejas, kas tagadējā kustībā norāda galvenos ceļus, radušās vakar un aizvakar? Ir pagājuši vairāk nekā desmit gadu, kad Kurzemes brīvlaišanas svētku priekšvakarā (29. aug. 1893. g.) Maskavas filoloģijas fakultates students (Jansons) sludināja no katedra*: «Lai nogrimst «kumeliņu» un «bāleliņu» laikmets, nekavēti stāsimies tagadnes dzīvē, apzinādamies, ka pagātnes krēslā mēs tikai bālēsim un nīkuļosim.» Un, zīmējoties uz mūsu jaunajiem rakstniekiem, viņš sacīja: «Viņi lai plūdina citu tautu varenās, spēcīgās idejas uz mūsu dzimtenes izdegušiem, nonīkušiem klajumiem, nenoskumdami, ka jaunlaiku viļņi satriec un sagrauj dažas dārgas dzimtenes atmiņas un senatnes palieķas.» Ir pagājuši vairāk nekā desmit gadu, kad uz Rīgas latviešu teatra skatuves (14. febr. 1894. g.) mazās mājas iedzīvotāja dēls jaunais Heineks runāja uz lielās mājas īpašnieku: «Labi. Šodien ir aprēķinuma diena. Taisīsim tad arī

* «Domas par jaunlaiku literaturu», 1894, 57. lpp.

rēķinus skaidrus. Rēķinus starp dižmāju un sētmāju. Mēs strādājam priekš jums. Mēs atdodam priekš jums savus sviedrus un savas asinis. Pa tam jūs pavedat mūsu māsas un mūsu meitas un samaksājat mums viņu kaunu ar to naudu, ko mēs jums esam pelnījuši.»* Tās ir domas, kas nav kaktā izperinātas, bet ir nākušas tālus ceļus un ir plaši gājušas pasaulē. Minētais runātājs Jelgavā dibināja savas domas uz visā pasaulē pazīstamiem vīriem, uz Brandesu, uz Heini u. c.; galā viņš pieved amerikaņa Henrija Džordža vārdus**: «Ir kas augstāks kā žēlsirdība, kas lielāks kā labdarība: pati taisnība prasa no mums, lai mēs visi šo nelaimi iznīcinām, t. i., nabadzību, veselu ļaužu šķiru postu.» Nesen to vīru guldīja kapā (Henriku Ibsenu), kas priekš kādiem trīsdesmit gadiem (1877. g.) nostādīja par sadzīves pīlariem brīvību un patiesību (lugā «Sadzīves pīlari»).

Patiesi, tas ir jau sen sācies attīstības laikmets, kura problemas vēl nebūt nav atrisinātas, pie kura problemu atrisināšanas vēl patlaban strādā ar vislielāko nopietnību, ar tādu nopietnību, pret kuru nobāl visi dzīves nieki, citkārt augsti baudījumi, derīgi darbi, nobāl pat personiskā dzīvība kā labības stiebrs laukā, kad tur saule strādā savu vasaras darbu. Un, kad nu mezglošanās un risināšanās ir pašā gaitā, kad domas un idejas, ko apdrukātas papīra lapas iznēsāja šur tur pa pilsētām un ciemiem, pieklauvē pie katras būdiņas durvīm, lai viņas apcer, pārbauda, pret tām nostājas, — tagad lai rakstniecība, kas kā klintaina, pērļota upes gulta šo straumi pa gadu desmitiem, pa gadu simteņiem glabājusi un vadījusi, nu uzreiz atrautos nost, pildītos ar gluži citu saturu, sāktu jaunu laikmetu! Amatnieks, rokpelnis, grāvracis top patlaban atrauts no sava un pieaicināts pie vispārības darba, lai glābj sadzīves ēku, ko sāk apņemt rijošas liesmas, — un rakstnieks, mākslinieks lai paliktu savā kaktiņā un nodarbotos vienīgi ar kādiem saviem specialiem uzdevumiem! Daudz mākslinieku šādā laikā atstāj s a v u darbu. Bet, kas pie tā paliek, no tiem lai neprasa, ka lai viņi būtu pilnīgi kurpnieki, kas vienīgi par to rūpējas, lai viņu zābaki iznāktu glīti un spoži. Cik sekla dažkārt arī nav problemu dzeja, tomēr viņas apkarotāji ir vēl seklāki. Vai tā arī nav problema, ja kāds grib izmērīt sievietes sirdi vai aizlidot aiz deviņām jūrām, vai uzminēt sfinksu? Pie kā kāds ar savu garu piesaistīts, pie tā viņš atrod savas problemas. Un tas taču nebūs neizprotams, ka mākslinieks tagad ar savu garu piesaistīts pie sadzīves lielajiem notikumiem. Tur redzēdams un tēlodams savus idealus, tur atrazdams savu sfinksu, viņš līdz ar saviem

* Hermaņa Zudermaņa «Gods», Rīgā 1895, 100. lpp.
** «Domas par jaunlaiku literaturu», 78. lpp.

pilsoņa pienākumiem izpildīs arī savus mākslinieka uzdevumus. Un īpaši tur šādā laikā vajadzīgs tā augstā idealisma bezbailīgas sludināšanas, caur ko vienīgi var liela lieta par lielu palikt un uzvarēt un kas var plūst vienīgi no pravieša, mākslinieka skaidrās dvēseles.

Še ir vieta, pirmā, augstākā, kas māksliniekam ieņemama: virzīt, tīrīt progresa strāvu. Un labi šai strāvai, ja mākslinieks šo vietu ieņem, ja viņa padodas mākslinieka iespaidiem, ceļa rādījumiem. Ja māz rauga visu mīklu saraudzē, tad raugā ir spēks. Ja patiesības atzīšana, uz kuras pamata dzīve pārlabojama, no maziem sākumiem iziedama, aizkustinājusi visu pasauli, tad viņai bijis karalienes kronis. Gaiša, spoža, cēla viņa gājusi no zemes uz zemi, un ļaužu pulki viņai pieķērušies. Šī atzīšana bija lielāka, skaidrāka, labāka nekā tā, ko viņa atrada priekšā. Tikai tam, kas lielāks, skaidrāks, labāks, var būt pastāvīgi (ne acumirkļa) panākumi. Ja nu tas, kas jauns, grib uzvarēt un dzīvē nostiprināties, tad tam vajag būt lielākam, skaidrākam, labākam nekā tam, pret ko tas stājas. Un tāds tas būs tikai tad, ja mākslinieka tiklās rokas to audzinās, kops, sargās.

Šāds mākslinieka uzdevums nav nebūt šaurs, aprobežots, tā nav nebūt kalpošana t i k a i savam laikam. Nav dzīvojis neviens liels mākslinieks, kas nebūtu vissmalkāk noklausījies taisni s a v a laika dziļāko sirds pukstējumu un kas līdz ar to nebūtu strādājis priekš tālām paaudzēm un tāliem laikiem. Censoņi meklē sev par draugiem lielos garus, kas viņus lai stiprinātu un apskaidrotu. Un šādi censoņi tālu sastopas, un viņu vieta daudzkārt mainās. Kas iznesa uz augšu nesen mirušos Zolā, Ibsenu? Vai ne tā strāva, kas radās no apakšējo šķiru sakustēšanās? Tur jaunākos laikos pārgājis censonības gars. Kur tagad visdzīvāk lasa, pētī labāko jaunlaiku rakstnieku darbus? Vai ne tanīs aprindās, kas sakarā ar zemāko šķiru interesēm? Un ne labākos jaunlaiku rakstniekus vien, bet labākos rakstniekus visos laikos. Kas pasniedza latviešu valodā Gētes, Šillera, Šekspira darbus? Vai ne tas, kas nesa visas savas dzīves ērtības jaunlaiku spēcīgajai idejai par upuri? Raini mūsu proletariats godina par savu dzejnieku; bet līdz ar to viņš ir pirmais klasiķu tulkotājs. Gaiši še redzams, ka sava laika visdzīvākajām interesēm nodevies mākslinieks nebūt neaprobežojas ar savu laiku.

Tomēr tagadnes māksla un pagātnes māksla nevar būt tā pati. Ja lieli mākslinieki apmierinātu vienādi visu laiku bērnus, tad, ievērojot nepārredzamo skaitu īstu mākslas darbu pasaulē, jaunu mākslas darbu ražošana varētu izrādīties par lieku. Katram laikmetam ir sava māksla, ko īpaši tas visdziļāk saprot un mīl. Māk-

slinieki stāv tagadnē un skatās uz priekšu. Viņi nes nākotnes karogu savā rokā. Viņiem nav dodami nekādi noteikumi un likumi. Sava laika saturu viņi veido jaunos tēlos, kas izpauž jaunu, radošu dzīvību.

6. septembrī 1906. g.

Teodors [Zeiferts]

«Jaunā Raža», VIII, 1906. g., 5.—9. lpp.

«JAUNĀ RAŽA», VIII

(ORIĢINALRAŽOJUMI TEODORA SAKOPOTI
Rīgā 1906., D. Zeltiņa apgādībā.
Maksā 80 kap.)

Agrākie septiņi krājumi ir panākuši to, ka nekā sevišķa no «Jaunās Ražas» mēs vairs negaidām. Pie katra jauna krājuma stādamies, mēs c e r a m, ka būs tāpat kā pērn un aizpērn: ne sevišķi laba, nedz arī sevišķi vāja, bet — tāda c a u r m ē r a raža. Un astoto krājumu izlasījušam, man jāsaka, ka tas n e v i ļ šinīs cerībās. Tāpat kā agrākajos, arī šinī krājumā ir «šis un tas un vēl kaut kas».

Vispirms tur ir paša T e o d o r a ievadraksts «Mākslas loma tagadnē». Teodors jau vispārīgi nav radis izlutināt savus lasītājus ar jaunām idejām, pārsteigt viņus ar jauniem skatu punktiem, tāpēc arī no šī viņa raksta nekā sevišķa negaidām. Jau no agrākiem piedzīvojumiem zinām arī to, ka savos rakstos Teodors mēdz uzlikt lielāku cepuri, nekā galvas apmērs prasa, t. i., ka viņa virsraksts sola vairāk, nekā raksts patiesībā sniedz. Bet vienā ziņā tomēr šis rakstiņš ir ārkārtīgi interesants, proti — tanī ziņā, ka tas rāda gaišāk nekā jebkad citādi agrāk, ka T e o d o r a k r i t i s k ā s i d e j a s i r n o v e c o j u š ā s.

Jautājums iet par to, vai mākslai jāiet k o p ā a r dzīvi vai p r e t dzīvi jeb, labāk sakot: vai mākslai jāiet ar jeb pret p r o g r e s i v o dzīvi, jo māksla nekad nav gājusi un arī nemaz nevar iet pret d z ī v i v i s p ā r ī g i, bet tikai pret vienu vai otru dzīves virzienu, un arī tā māksla, kas teicas paceļoties pāri pār dzīvi, patiesībā iet kopā ar v e c o dzīvi. Par šo progresivās dzīves un mākslas sakaru runā arī Teodors savā rakstā. Vispirms viņš izsaka dažas vairāk vai mazāk pareizas patiesības, kā, piem., mēs pārdzīvojot patlaban lielu vēsturisku momentu, kur arī rakstniecībai esot i e r ā d ī t a s citas robežas, proti — neesot vairs vajadzīgs cenzuras atvēles, ka tas viss esot garas attīstības un karstas cīņas panākums un ka cilvēki vienmēr dabūjot to, kā viņi esot cienīgi, utt., utt., utt. Joprojām Teodors aizrāda, kā cēlusies taga-

dējā kustība un cīņa. Šī vieta ir ļoti raksturīga priekš Teodora uzskatiem: ««D o m a s» un «i d e j a s»*, kas bija radušās citās zemēs, kur svabadāks sadzīves iekārtojums, bija ilgus gadus spēcīgi plūdušas plašajās, vienmuļīgās Krievijas ārēs. Tās bija izaudzinājušas jaunus cilvēkus, kam bija iespējams elpot vienīgi viņā brīvākā gaisā, kurā viņi bija attīstījušies. Iznāca nesaskaņojamas pretrunas... Cilvēki vairs nebija pārradāmi; viņiem bija jāpārrada apstākļi; citādi viņi nevarēja dzīvot.»

Iznāk, ka visu to pārgrozību izvedušas d o m a s jeb i d e j a s, kas no svešām zemēm ieplūdušas jeb ienestas Krievijā. Tetās domas izaudzinājušas jaunus cilvēkus, zināms, ar tādām pašām jaunām domām, un, tā kā patiesie apstākļi nesaskanēja ar šīm jaunajām domām, tad jaunie cilvēki ņēmās pārradīt tos apstākļus, kas tagad arī noticis, jo «arī rakstniecībai norādītas citas robežas. Grāmatu titula lapas otrā pusē vairs nestāv gadu simteņiem parastā cenzuras atvēle; laikrakstu izdošanai nav vairs vajadzīgs grūti dabūjamās atļaujas; laikrakstu vadītājus vairs tūkstoškārt neizsver, pirms viņus pielaiž pie viņu uzdevumu izpildīšanas.»

Tātad galu galā visu to panākušas jaunās domas, t. i., c i l v ē k u p r ā t s. Pēdējais spriež un sver, kas pareizs un kas nepareizs, un, tiklīdz kas izrādās nepareizs, tad tas tiek atcelts un arī rakstniecībai tiek ierādītas citas robežas. Tas, kā redzat, ir vecu vecais idealistu un metafiziķu uzskats, kuru jau sen būtu laiks nodot vecu lietu muzejā. Taču, ja spriedumu gaita apstātos tanī vietā, līdz kurai pievedām Teodora vārdus, tad šis uzskats vēl neko daudz nekaitētu. Bet lieta tā, ka Teodoram tas ir tikai i z e j a s p u n k t s, ka viņš taisni no tā taisa savus turpmākos slēdzienus, arī par mākslu.

Iznāk, ka cilvēka prāts un d o m a s noteic dzīvi, un, tā kā domas tiek radītas mākslā (pēc metafiziķu uzskatiem), tad mākslai pieder, tā sacīt — p i l n ī g a d i k t a t u r a pār dzīvi. Dzīvei jādara tas, ko saka māksla, viņai jālec pār jumtu, kad māksla to komandē. Teodors gan atzīst, ka mākslai jāiet kopā ar dzīvi, t. i., progresivo dzīvi. Bet viņš to atzīst tikai tāpēc, lai jo ciešāk nostiprinātu mākslas diktaturu pār dzīvi. Viņš raksta: «Un īpaši tur (mūslaiku notikumos) šādā laikā vajadzīgs tā augstā idealisma bezbailīgas sludināšanas, caur ko v i e n ī g i var liela lieta par lielu palikt (?!) un uzvarēt un kas var plūst v i e n ī g i no p r a v i e š a, m ā k s l i n i e k a s k a i d r ā s d v ē s e l e s. Še ir vieta, p i r m ā, a u g s t ā k ā, kas māksliniekam ieņemama: virzīt, tīrīt progresa strāvu. Un l a b i š a i s t r ā v a i (sic!), ja mākslinieks šo vietu ieņem, ja viņa padodas mākslinieka iespai-

* Pastrīpojumi pa lielākai daļai no manis. -vs.

diem, ceļa rādījumiem... Ja nu tas, kas jauns, grib uzvarēt un dzīvē nostiprināties, tad tam vajag būt lielākam, skaidrākam, labākam nekā tam, pret ko tas stājas. Un tāds tas būs t i k a i t a d, ja mākslinieku tiklās rokas to audzinās, kops, sargās...»

Tātad, pēc Teodora uzskatiem, katrai strāvai, kas grib uzvarēt un dzīvē nostiprināties, pirmais uzdevums ir: dabūt savā pusē — m ā k s l i n i e k u. Sak, mīļais, labais ar tām tiklajām rokām, nāc nu un ieņem to p i r m o un a u g s t ā k o vietu, citādi jau man klāsies pavisam slikti. Bet, ja mākslinieks vēl vilcinās vai gražojas, tad jāmēģina tas pielabināt ar riekstiem vai bonbongām. Bet mēs domājam, ka šāda mākslinieka izlutināšana ne pie kāda laba gala nevar vest. Mākslinieki sāks pārāk lepoties, nosauks mākslu par k a r a ļ m e i t u un paši iedomāsies esot karaļmeitas kavalieri: prinči, firsti utt. Un mēģini tad nu vairs pielūgt šādus augstus kungus, ja dzīvei resp. «strāvai» kādreiz gadās vajadzība pēc mākslinieka. Tāpēc domājam, ka būs labāk, ja dzīve jau no paša sākuma uzstāsies ar pienācīgu stingrību, kā, piem., saka Prudons: «Mēs, kas atzīstam tikai taisnību un patiesību, — mēs teiksim māksliniekiem: mūsu mērķis ir taisnība un tiesības. Ja jūs nespējat to mākslā radīt, tad — e j i e t p r o m!»

Teodora abstraktie prātojumi, tiklīdz tie tiek attiecināti uz konkrētām parādībām, neizbēgami noved pie absurda. Domas noteic dzīvi — tas ir Teodora postulats. No tā izejot, jāatzīst — un Teodors arī patiesi atzīst — ka arī tagadējā atsvabināšanās kustība radīta no kāda d o m ā t ā j a d o m ā m. Kur nu ir tas vainīgais, kas sacēlis visu tagadējo jucekli? Izrādās, ka šis vainīgais nav neviens cits kā «bijušais students» J a n s o n s! Teodors raksta: «Vai tad tās domas un idejas, kas tagadējā kustībā norāda galvenos ceļus, radušās vakar un aizvakar? Ir pagājuši vairāk nekā desmit gadu, kad Kurzemes brīvlaišanas svētku priekšvakarā (29. aug. 1893. g.) Maskavas filoloģijas fakultates students (Jansons) sludināja no katedra: «Lai nogrimst «kumeliņu» un «bāleliņu» laikmets, nekavēti stāsimies tagadnes dzīvē, apzinādamies, ka pagātnes krēslā mēs tikai bālēsim un nīkuļosim.» Un, zīmējoties uz mūsu jaunajiem rakstniekiem, viņš sacīja: «Viņi lai plūdina citu tautu varenās, spēcīgās idejas uz mūsu dzimtenes izdegušiem, nonīkušiem klajumiem, nenoskumdami, ka jaunlaiku viļņi satriec un sagrauj dažas dārgas dzimtenes atmiņas un senatnes paliekas.»»

Tātad, lūk, kur tas īstais blēdis — Jansons! Uzkāpis katedrī, izteicis savas jaunās domas, kurām tūliņ sākuši sekot, un tā sacēlis visu to jucekli! Taču, tālāk lasot Teodora rakstu, izrādās, ka Jansons gan ir stipri vainīgs, bet tomēr pelna mazliet apžēlo-

šanu ... Proti, tās domas, kas «tagadējā kustībā norāda galvenos ceļus», nav vis radušās paša Jansona grēcīgajā galvā, bet viņš tās nočiepis dažiem lielākiem blēžiem, kā, piem., Brandesam, Heinem, Henrijam Džordžam. Jādomā, ka arī šie nebūs vis paši bijuši tie oriģinalizgudrotāji, bet būs tās jaunās domas aizņēmuši no trešajiem, pēdējie atkal no ceturtajiem utt. Tomēr, pēc Teodora metodes cītīgi pakaļmeklējot, mēs beigu beigās taču reiz atrastu pašu pēdējo, tā teikt, oberblēdi, kas laidis pasaulē tās jaunās domas un kura smadzenes tātad ir galvenais, pats pēdējais avots un cēlonis visam tagadējam juceklim. Žēl, ka šāds atradums nav agrāk nācis klajā, tad jau tas jaunums būtu viegli nospiežams. Vajadzētu tikai sarīkot labas medības un noķert pašu to «galveno» vai, ja viņa nāves dēļ jeb aiz citiem tamlīdzīgiem svarīgiem iemesliem tas vairs nebūtu iespējams, tad mazākais dabūt rokā tos dzīvajos Brandesus, Jansonus u. c., tad būtu atkal viss kārtībā; nebūtu vairs domu un ideju, kas norāda kustībai ceļu, bet, tā kā bez ceļa ne cilvēks, nedz kustība nevar iet, — tad pēdējā apstātos ...

Teodors turas pie specifiski inteliģentiskā uzskata par domu jeb ideju vadošo, noteicošo lomu sabiedrības attīstībā. Inteliģence, kurai pašai nav reala spēka, nevar citādi kā ticēt uz ideju jeb domu varu, jo, pirmkārt, viņas pašas darba ieroči jau pieder pie tā sauktajiem g a r ī g i e m un, otrkārt, mērķi, pēc kuriem tā cenšas, iziet uz inteliģences lomas nostiprināšanu sabiedrībā, uz viņas galvas darba privileģijas nostiprināšanu pār melnā darba strādniekiem. Inteliģencei grūti iedomāties konsekventu, līdz galam izvestu demokratiju un tautas suverenitati (augstāko varu), viņa allaž cenšas pēc *«noblesse»*[1], pēc «gara aristokratijas», tā tagadējo sabiedrības nošķirošanos izglītotā daļā un neizglītotā pūlī padarīdama vai par dabas likumu, kam jāpaliek uz mūžu mūžiem.

Šis inteliģentiskais uzskats ir nenoliedzami kaitīgs priekš sabiedrības attīstības, jo tas stiprina autoritaro dzīves veidu, t. i., tādu dzīvi, kur tiklab materialā, kā intelektualā dzīvē ir vadoņi un vadāmie, pavēlnieki un izpildītāji. Inteliģentiskais uzskats stiprina autoritaro psiholoģiju, kas kavē izplatīties īstajam uzskatam uz sabiedriskās attīstības m a t e r i a l i e m dzinējiem spēkiem. Jo sevišķi kaitīgs tas top sabiedrisko pārgrozību un cīņu laikmetos, kur vairāk kā jebkad citad vajadzīgs uzsvērt p r a k t i s k ā s d a r b ī b a s primatu pār domāšanu, d z ī v e s primatu pār zinātni un mākslu, jo tikai dzīve un praktiskā darbība var radīt kaut ko jaunu un ir jau mērķis pati par sevi, bet zinātnei

[1] *Noblesse* (fr.) — diženums, cildenums. [Sakārt.]

un mākslai ir nozīme tikai tiktāl, ciktāl tās organizē dzīves sniegtos elementus, lai darītu sekmīgāku dzīvi un praktisko darbību, t. i., zinātnei un mākslai ir nozīme tikai tiktāl, ciktāl tās kalpo progresivajai dzīvei. Bet inteliģentiskais uzskats cenšas novirzīt galveno vērību no dzīves un praktiskās darbības uz dažādām spekulacijām, prātošanām, t. i., uz bezdarbību. Zināms, lielākā daļa inteliģences gluži neapzinīgi izdara šādu sabiedrības spēku novirzīšanu no realās dzīves darbības uz dažādiem prātojumiem, uz nesvarīgiem mākslas jautājumiem. Bet vēsturē ir daudz piemēru, kur tas ar nodomu tā darīts, kur aiz mākslas un filozofijas veicināšanas ir slēpusies veikla politika. Valdošo šķiru politiķi ar nodomu ir veicinājuši mākslu un zinātņu piekopšanu, nodošanos spekulacijām, skaļiem disputiem, lai tā novadītu uz nekaitīgiem ratiem tos sabiedrības spēkus, kas citādi būtu griezušies pret valdošo šķiru varas cietokšņiem. Tāpēc stingri jāapkaro visi tamlīdzīgi uzskati par domu un ideju galveno vietu, par mākslas vadošo lomu dažādo «strāvu» cīņās, kādus izteic Teodors savā rakstā.

Mēs uzkavējāmies te tik ilgi pie Teodora īsā rakstiņa ar nolūku, lai aizrādītu, ka inteliģentiskais pasaules uzskats arī literaturas kritikā nav savienojams ar tās jaunās šķiras uzskatiem, kura tagad sāk sacīt izšķirošo vārdu sabiedriskajās attiecībās. Šī šķira nes jaunus principus arī kritikā.

Kas attiecas uz Teodora skatiem ziemas svētku vakarā «Mātes sirds», tad to gan, kas šinīs «uzskatos» valda, jau pietiekoši raksturo sekojošā vietiņa. Māte, tātad taču pieaugusi sieviete, priecājas par to, ka viņa topot

«Par bērnu atkal, kāda biju toreiz,
Kad dzīves nakts vēl nebij gūlusies
Uz manas dvēseles baltajiem spārniem...
Par bērnu atkal topu. Viņās tekās,
Kur aizstaigāja manas pirmās dienas.
Es esmu atpakaļ; kur svētku naktī
Man pietika ar zvaigžņu spožumu,
Kas klusi nolaižas uz sniega lauka;
Kur redzēju es Kristus eņģeli,
Kas ganus laukā atnāk apmeklēt
Un atnes to, ko nevar pirkt par zeltu,
Ko arī tēvs un māte nevar dot,
To mantu sirdī, caur ko svētki mirdz
Un tērpjas svētā spožumā viss mūžs.»

Un tā tālāk, līdz pat galam tādā pašā kristīgi sentimentalā tonī. Lai autors atvaino šo vārdu, bet cita mēs nezinām: tas ir

apgaismotais klerikalisms, ko Teodors kultivē savos «ziemas svētku skatos» un kuram īstā vieta būtu mācītāja Ērmaņa kga «Evaņģelistā».

Bez tam no paša Teodora šinī krājumā vēl ir plašāks apcerējums par Fr. Brīvzemnieku. Kā parasts, arī šoreiz Teodors raksta par savu priekšmetu ar mīlestību un sajūsmību, un kā vienumēr, tā arī šoreiz viņš cenšas piemēroties tā uzskatiem, par kuru viņš raksta. Kāda kriterija (mērauklas) Teodoram nekad nav bijis. — Par Brīvzemnieku rakstīdams, Teodors cenšas zīmēt arī viņa laikmeta ainu. Saprotams, ka no tautiskā laikmeta vēsturiskas apgaismošanas, no tālaika notikumu sociali ekonomisko pamatu analizes Teodora rakstā nav ne jausmas. Kā pirmajā rakstā, tā arī šinī viss viņam parādās kā domu jeb ideju produkts. Piem., vai zināt, kā notika «zemnieku atsvabināšana» Krievijā? Ja nezināt, tad paklausieties Teodoru: «Nāca no valdošām aprindām viens mājiens pēc otra, viens ceļa rādījums pēc otra atsvabinātiem, briestošiem spēkiem uz labāk ierīkotu nākotni. Un miljoni atvēra saviem namiem, savām pussakritušām būdām logus un durvis: bija pavasaris — un varēja sākt dzīvot. Zemnieku atsvabināšana, zemnieku pašvaldība, zemstes, tiesu reformas — tas viss deva dzīvei citādu veidu. — Arī Baltija viļņot viļņojās ... Zemnieks sāka pats savu zemi art, zemnieku sabiedrības pašas savus namus taisīt, pašas savas lietas vadīt. Latvietis parādījās starp citām tautām, sāka arī priekš sevis prasīt to, kas bija citiem; viņam bija ceļi vaļā un mērķi zināmi, viņš varēja tikt pat līdz troņa pakāpēm. Nu varēja strādāt, cerēt.»

Lūk, kur beidzot noved inteliģentiskais princips! Kamēr rakstnieks vēl runā tikai vispārīgos vārdos par vispārīgiem jēdzieniem, tamēr viņš vēl var būt pat cīņas un progresa piekritējs. Bet, tiklīdz viņam jāieņem stāvoklis pret kādām konkretām parādībām, tad viņš top pat par svārku laizīšanas politikas piekritēju. Tā ir svārstīšanās starp «progresu un reakciju», pie tam diezgan noteikta svārstīšanās: teorijā — progress, praktikā — reakcija. Šāda svārstīšanās pie Teodora parādījās jau kopš gadiem. Taču, kamēr dzīve ritēja lēnākā tempā, šī svārstīšanās nekrita tik spilgti acīs. Viņš varēja vienā vārdā apgalvot, ka latviešu pilsoņu lieta nav visas tautas lieta, bet otrā vārdā — ka viņa ir gan visas tautas lieta, — un tomēr palikt aizvien progresists. Bet tagad, kur dzīves temps ir kļuvis drudžaini ātrs, kur dzīves problemi nostājas gaiši priekšā un prasa noteiktu atbildi, bez kādiem aplinkiem, te ir jābankrotē arī tiem kritiskajiem principiem, kuri dibinās uz svārstīšanos. Ir jābankrotē

Teodora inteliģentiskajiem kritikas principiem jeb, pareizāk sakot, — bezprincipībai. To dara visuvarenais laiks!

Bet, vienus vezdams pie garīga bankrota, šis pats laiks ved citus pie atdzimšanas, pie jauniem spēkiem. P. Blaus savos agrākos dzejoļos bija tikai klusu mīlestības sajūsmu dzejnieks, bet viņa jaunajā dzejojumā «Ādams» jau sāk skanēt citas, jaunas balsis. Kad viņš drūmā tumsā mitis un viņa gars vientulībā kavējies,

«Tad viņa, lielā dzīve, pati nāca
Kā gaismojošs un postošs zibens stars.
Tai rokā liesmains cīņas zobens šņāca,
Un tam bij apvīts dzīvības koka zars...
— Kur ļaunā vara tumšos spārnus plāta
Un brīvībai mirkst kājas asinīs,
Kur taisnība tiek tiesāta un rāta
Un nespēks saites rausta izmisis,
Kur varmācība as'ras dzer bez sāta, —
Lai vēršas turp tavs cīņu asminis!...»

Tā ir problemu dzeja, turklāt socialu problemu dzeja, uz kuru P. Blaus sāk pāriet un par ko atliek tikai priecāties. Jo arī Teodors atzīst, ka, «cik sekla arī dažkārt nav problemu dzeja, tomēr viņas apkarotāji ir vēl seklāki». Piezīmēsim tikai, ka problemu dzejai nebūt nav nepieciešami jābūt seklai, bet ka problemu dzeja šo abu vārdu īstā nozīmē ir nepieciešamā kārtā tā visdziļākā dzeja. Zināms, Blaua dzejojums vēl ir pasekls, tas atstāj daudz ko vēlēties, sevišķi oriģinalitates ziņā. Bet tomēr šāda metamorfoza uz problemu dzejas pusi pie vecāka dzejnieka ir ļoti iepriecinoša, toties vairāk kā dažs labs zaļoksnis jauneklis, kas vēl tikai nesen ar lielu sparu izbrauca jūrā Ziemeļmeitas lūkoties, brauc tagad tīri mierīgi mājās, lai «krastā vītu ligzdu». Blaua sīkākos dzejoļos vēl valda vecie motivi, tomēr arī tur jau manāms iespaids no mūslaiku lielās dzīves, kura, kā redzams, dzejnieku dziļi aizņēmusi.

Kas attiecas uz K. Dišlera dialogu «Mēs darbdienu ļaudis», tad nemaz nešaubos, ka autora nolūki ir bijuši tie viscēlākie un ka viņa varonim Vilim galvā ir tiešām veseli «gudrību bezdibeņi», bet tomēr tas gabaliņš ir, — nu, kā to lai teiktu, — pārāk naivs un sājš. Ka cilvēks ir liels idealists, ka viņam pa galvu maisās tie vislielākie plāni, bet ka visus šos plānus nospiež tas nabadzības lāsts un ka visa šī darbība norisinās vēl obligatoriski ar kādas tumšmates vai gaišmates skuķes līdzdalību, tās, nudien, ir jau tik vecas lietas, ka tām tiešām vairs nevajadzētu ziedot 7 lapas puses, sevišķi, ja tās tiek izteiktas tik

diletantiski kā šinī dialogā. Un tad arī tā solīšanās dziedāt saules himnas, ar kuru gabals nobeidzas, ir pārāk apnikusi, un vispārīgi Dišlerim nevajadzētu šinīs lietās iejaukties, tās nepieder pie viņa kompetences, jo mums taču ir daži specialisti saules himnu dziedāšanā — Haralds Eldgasts un J. Akuraters, no kuriem tās himnas jau dzirdētas tiku tikām. Bez tam vēl viens vārds *ad hominem*[1] pašam autoram. Dišlers ir sarakstījis vienu ģeografiju pagasta skolām. Vai tad nu tiešām tik nepieciešami, ka arī tas varonis Vilis (Dišlers dialogā) raksta patlaban vienu ģeografiju pagasta skolām? Ielej kā ar karoti mutē, k a s tas Vilis tāds par vīru! . . .

No A. B a l t p u r v i ņ a agrāk varēja daudz ko sagaidīt, sevišķi oriģinalitates un dziļuma ziņā, ar kurām lietām mūsu literatura nav pārāk izšķērdīgi apbalvota. Viņa ražojumos bija spēcīga darbība, stingri zīmēti tipi un raksturi un svaigs spēks. «Jaunajā Ražā» no Baltpurviņa nodrukāts «Lielākais», kura saturu pietiekoši izteic moto: «Ik jauns acumirklis ir bijušā nāvīgs ienaidnieks.» Diemžēl, «Lielākais» ne tikvien kā nav lielāks, bet ir pat daudz mazāks par autora agrākajiem labākajiem darbiem. Pats autors jau beigās pieved dažus spriedumus, ko tas par šo gabalu dzirdējis. Tie ir: 1) trūkstot vienības, 2) pārskatāma noapaļojuma, 3) atsevišķi skati liekoties neapzinīgi radušies. Šiem aizrādījumiem pilnīgi jāpiekrīt. Baltpurviņa ražojumos sāk pārāk dominēt dažādi filozofiski prātojumi. Nevar jau liegt tiem zināmu interesi, tomēr tos būtu daudz labāk izteikt apcerējumos, nevis beletristikā.

A n t o n s savu «Jūras dziesmu» simbolos par visām lietām grib ielikt domas, un caur to viņš izdevīgi atšķiras no tiem, kuri cīnās pret domām dzejā. Bet savas domas viņš sniedz par daudz atšķaidītā veidā, tāpēc viņa dzejoļus var gan izlasīt, bet nekāda iespaida tie neatstāj. Apmēram tas pats jāsaka arī par Fr. P l o s t e n i e k a dzejoļiem. Antona skice «Lai . . .» — pārāk diletantiska.

No K ā r ļ a K r ū z a s ir fantazija «Viens», ko viņš dāvina «savam vientulības draugam — J. Akurateram». Tātad jau pašā sākumā te divi vientuļi, un arī pašā tanī gabalā viņu ir divi: Valdis un Jēkabs. Šie pēdējie ir tie paši, no Krūzas (Vēsmiņu Kārļa) ražojumiem jau sen pazīstamie vaska cilvēciņi, ar kuriem Krūza grib gluži vai aplēģerēt visu mūsu literaturu. Meklētājs Valdis «reiz, priekš daudz gadiem, gribēja strādāt jaunu darbu, — strādāt, lai visa dzīve reiz kļūtu dziļa un plaša kā pārpildīts trauks».

Lūk, kāds labiņš puisītis! — lasītājs nodomā. Grib strādāt! Nu, nekas, lai strādā! Un, lūk, «viņš arī ķērās pie šī darba un

[1] *Ad hominem* (lat.) — kā pie cilvēka, t. i., atsaucoties uz jūtām. [Sakārt.]

strādāja bez apnikšanas, bez noguruma, bez ilgām pēc miera un mīlestības, jo viņa darbā bija sakopots viss. Dienām — naktīm viņš varēja domāt par savu darbu, un visu savu spēku un nākotni viņš upurēja, jo liels bija viņa darbs.»

Zināms, rakstniekam ir brīvība nostādīt savus varoņus tādos apstākļos, kuros viņš tos vēlas, lai tikai šie apstākļi iznāktu dabīgi un ticami. Tomēr — rakstniekam nevajadzētu pārāk nelietīgi velti valkāt šīs tiesības. Mēs labprāt gribētu redzēt to labiņo puisīti Valdi pašā viņa darba procesā. Lai rāda mums Krūza pašu to darba gaitu, kā Valdis strādā, pārvarēdams nogurumu, atteikdamies no miera un mīlestības, — lai rāda, kādas ir paša Valda lielās domas, viņa augstie ideali! Lai rāda, un, ja tad izrādīsies, ka Valdis tiešām ir bijis tāds liels darbinieks, tad pelnīto lauru vainagu arī neliegsim. Bet tagad Krūza prasa, lai mēs tikai ticētu viņam, ka Valdis patiesi ir tā strādājis un ka viņš pelna gan to lauru vainagu. Zināms, «svētīgi ir tie, kas tic, jo tie dievu redzēs», — bet mums, diemžēl, šādas ticības nav, un tāpēc mēs skatāmies ļoti aizdomīgi uz to labiņo puisīti Valdi. Sak, vai tikai nav viens no tiem puisīšiem, kuriem visa tā strādāšana notiek tikai savās iedomās, savā fantazijā? Sak, kā jel viens tāds gļēvulis, kāds parādās Valdis, varētu tā tik briesmīgi strādāt dienām un naktīm, pārvarēdams nogurumu, atteikdamies no miera un mīlestības utt?

Un turpmākā stāsta gaita pilnīgi apstiprina šīs mūsu aizdomas. Redziet: uz vienu joni esot nācis nezin kāds neizprotams spēks un aptinies ap Valda darbu. «Kā pērkoņa spēriens nodārdēja aiz viņa gaišās pasaules robežām, un sadrupa viss, ko viņš bija cēlis.» — Na, tas jau bija sagaidāms! Bet, kad jau nu beigts, tad beigts, ko tad tur vairs runāt. Nāks varbūt citi, kas būs spēcīgāki, izturīgāki, un izvedīs to darbu galā. Labiņais puisītis Valdis var iet atpūsties no savām darbošanām. Jo, lai arī nezin cik skaists un liels nebūtu bijis tas viņa darbs, tas viss jau tur vairs nav no svara. Galvenā lieta jau mums ir tas Valdis, bet pēdējais taču nekādas simpatijas mūsos nevar modināt, jo autors pats taču rāda, ka Valdis to darbu neizveda galā, bet atstāja pusceļā. Kāpēc tad viņam pateikties? Vai varbūt par viņa labo gribu? Jā, bet tam lācim, kurš gribējis aizdzīt mušu vientulim no pieres, bet pārsitis pieri, — arī tam taču tā griba bija ļoti laba, bet nekādas pateicības tas nepelna tāpat kā Valdis. Zināms, arī norāt to lāci būtu veltīgs darbs: viņš taču muļķis un nekā nesaprot. Vienīgais, kas darāms: nobīdīt nost no ceļa, lai iet atpūsties.

Bet Kārlis Krūza arī tā nedomā. Viņš idealizē, labina, slavē savu Valdi, rāda vēl, kā tas aizbraucis uz kādu citu zemi, kā atgriezies atpakaļ un tad nogājis pie sava drauga Jēkaba. Pēdē-

jais arī ir «vientulis», apmeties pie saviem vecākiem mājas dibengalā un dzīvo tur, «noslēdzies no visas pasaules», jo viņš «nemīl cilvēkus». Tikai vienu mazu pārlabojumu pie tās noslēgšanās no visas pasaules (lai autors atvaino, bet viņš pats jau to piedod): «tikai — vecā māmuliņa vai mazā māsiņa ienesa tam ēdienu...»

Jā, tas ir tas sāpīgais punkts ar visiem tiem mūsu jauno rakstnieku «vientuļiem». Ja šī punkta nebūtu, tad mēs viņus tiešām atzītu par vientuļiem, bet tagad mēs zinām kādu daudz pareizāku vārdu priekš šīs sugas eksemplariem: paraziti (liekēži).

Interesanti, kā Krūza apraksta šo parazitu Jēkabu: «Jēkabs sēd pie grāmatām apkrauta galda un, atspiedis galvu kreisajā rokā, ar labo raksta. Un priekšā tam jau vesela kaudze aprakstītu lapu... Garie mati tam nokārušies pār pleciem, un tad viņš pagriež uz Valdi savu pelēko, sastingušo skatu, tiek redzama viņa bālā seja. Un Valdis lasa viņa saltajos vaibstos: «Viens, viens.»» —

Izskatās gluži pēc jauna rīmju kalēja!

Parazits Jēkabs runā uz parazitu Valdi: «Un tu sastingsi savā vientulībā, tāpat kā jau es te esmu sastindzis. Ja tev vēl nebūs šī lielā miera, kas man, tad tu vēl iesi, meklēsi un maldīsies, kamēr pakritīsi kaut kur saltā, vientulīgā mežā. Bet tikai vienu es tev gribu teikt: vienalga, vai tu vēl iesi meklēt ap sevi vai ne, — ja tu vēl negribēsi pats sasalt, tad tu pasaulē būsi mūžīgi viens... Vai tu zini, Valdi, kur es visu to atrodu?» un viņš norāda ar roku uz savām grāmatu kaudzēm. «Es viņas esmu izlasījis un aptvēris, bet vairāk nekā neatradu kā tikai: «Gars — tu esi viens! No Homera līdz Ibsenam, no Sofokla līdz Meterlinkam — visur pa vientuļo salu staigā lielie gari un meklē cilvēkus, bet tos nava vēl atradis neviens, neviens...»»

Izlasījis šo Krūzas gabaliņu, es atminos kādu anekdoti. Viens liels individualists un vientulis reiz braucis pa dzelzceļu un lūdzis konduktoru ierādīt viņam vietu vagonā. Konduktors viņu vedis kādā vagonā, kurā jau bijuši vairāki cilvēki. Bet vientulis teicis: «Vediet mani kaut kur citur, es nemīlu cilvēkus.» Vai zināt, ko konduktors tad darījis? Viņš atvēris lopu vagona durvis un teicis: «Tad, lūdzu, — šeitan.»

Un tiešām! Mēs gan nezinām šī konduktora izglītības cenza, bet tas ir jāatzīst bez vārda runas, ka šinī ziņā viņš ir bijis daudz gudrāks ne vien par Homeru un Ibsenu, Sofoklu un Meterlinku, bet arī par Kārli Krūzu un visiem viņa «vientuļiem». Viņš saprata, ka ir iespējams būt tikai tur vai še: pie cilvēkiem vai pie lopiem, bet ka trešās vietas nav. Ja arī cilvēks ieslē-

dzas pašā mājas dibengalā, tad tomēr ir vajadzīga viena lieta: lai vecā māmuliņa vai mazā māsiņa ienestu tam ēdienu! Šādi «vientuļi» nevar un nedrīkst modināt mūsu simpatijas, tie ir paraziti, «melna pūļa» sviedru sūcēji! Ja viņi nicina cilvēkus, tad viņiem vajadzētu nicināt arī tos sviedrus, ko cilvēki lej «vientuļu» labā. Turpretim vientuļi Robinsoni, kuri iztiek arī bez citu cilvēku sviedriem, — tie eksistē tikai bērnu pasaciņās un buržuazisko ekonomistu traktatos.

Kas attiecas uz to «pārcilvēcisko» nicināšanu pret pūli, kas parādās pie visiem mūsu jaunajiem «ģenijiem» un pie Krūzas sevišķi, tad tā var modināt tikai humoru. Zināms, kad šādi aizrādījumi nāk no kādu lielāku garu puses, tad tie var dažkārt arī sacelt dusmas. Tā, piem., Puškins (tas bija mazliet ievērojamāks par Krūzu) kādā dzejolī nicinoši runā par «pūli», par «zemes tārpiem», kuriem pat krāsns pods esot vairāk vērts nekā Belvederas Apolona statuja, jo šinī krāsns podā šie zemes tārpi vārot sev ēdienu:

«Печной горшок тебе дороже —
Ты пищу в нем себе варишь.»

Par to krievu slavenais kritiķis Beļinskis reiz izteicies saniknotā tonī: «Tanī es vāru ēdienu ne tikai sev vien, bet arī savai ģimenei un citiem trūkumcietējiem, un, pirms es priecājos par kāda izcirsta elka skaistumu, man ir tiesība, man ir pienākums papriekš paēdināt savējos un sevi par spīti visiem aizkaitinātiem peršu kalējiem.» — Vēl asāk izteicās karstais Pisarevs, jautādams pašam peršu kalējam: «Nu, bet tu, debesu dēls, tu, kur tad tu vāri savu ēdienu: krāsns podā jeb Belvederas elkā? ... Zemes tārps dzīvo, ar badu kaudamies, bet debesu dēls iegūst sev biezu tauku kārtu, kas viņam dod pilnīgu iespēju radīt sev marmora dievus un bezkaunīgi spļaut iekšā savu nabadzīgo līdzcilvēku krāsns podos ...»

Tā atbildēja krievu slavenajam dzejniekam Puškinam, kurš, atkārtojam, bija druscin ievērojamāks un spējīgāks par Kārli Krūzu un citiem mūsu jaunajiem priesteriem.

Zeltmatis savā skicē «Kāpēc?» veikli tēlo rafinēta Don Žuana-estetiķa psiholoģiju. Zeltmata apcerējums par dramatisko rakstniecību iznācis briesmīgi sekls, kā jau tas allaž parasts pie Zeltmata literariski kritiskiem apcerējumiem. Savā rakstā gan viņš runā par dziļumu, par modernām, progresivām idejām, bet mums liekas, ka drīzāk kamielis izlīdīs caur adatas aci, nekā Zeltmatis uzrakstīs kādu tiešām jaunu, progresivu domu.

R. Klaustiņš rakstā «Rakstniecības vēsture vai teorija?» apskata kādu aktualu jautājumu, kas nācis uz dienas kārtības līdz

ar to, ka skolās kļuvis iespējams mācīt latviešu valodu un literaturu. Autors uzstāda jautājumu: kam piegriezt galveno vērību literaturas stundās — rakstniecības vēsturei vai teorijai? Rakstniecības teorija ir abstrakta disciplīna, kas pēta un formulē literariskās radīšanas psiholoģiju, viņas pamatus un likumus, t. i., literaturas formalo pusi. Turpretim rakstniecības vēsture nodarbojas ar pašiem literariskās radīšanas produktiem, ar cilvēku jūtām un domām, kas literaturā izteiktas, t. i., ar literaturas saturu. Pilnīgi saskaņā ar psiholoģijas prasījumiem autors nāk pie tā slēdziena, ka rakstniecības vēsturei visās vietās jādod priekšroka un bērnu gars nav jānomāc ar veltiem rakstniecības teorijas sīkumiem. Zināms, arī rakstniecības teorija nedrīkst trūkt latviešu valodas stundās, bet viņai jāgriež galvenā vērība nevis uz sistematiku, bet uz stilistiku, uz latviešu īpatnību prozas un dzejas izteiksmē.

Austriņa dzejoļu cikls «Nāves grāmata» skaisti noskaņots uz vienas pamata sajūsmas. Šie dzejoļi, bez šaubām, ir tas labākais, ko Austriņš rakstījis. Turpretim viņa prozas gabaliņš «Cietumā» pieder pie akrobatiskiem stiķiem. Tas ir tāds moderns precību sludinājums. Kā «modernists» un viens no nemirstīgajiem «dieviem-māksliniekiem», Austriņš, zināms, nevar sludināt tā kā citi: «Centīgs jauneklis vēlas nopietnā nolūkā sarakstīties,» utt., — viņš iztaisa to lietu mazliet citādi. Lūk, tagad viņš esot cietumā. Un «to es zinu, ka, še dzīvojot, man jāmirst — garīgi un miesīgi. Bet, kad es tikšu laukā no šī cietuma, es esmu dzīvs.» — Sakiet, kurš no lasītājiem nu būtu tik cietsirdīgs, ka negribētu izpestīt šo ģeniju no cietuma. Jāzin tikai tas, kā tā izpestīšana būtu iespējama. To Austriņš pats pasaka: «Vienīgais pestītājs no nāves priekš manis ir sieviete.»

Tā! Bet kādi tad jūsu noteikumi, kandidata kungs? Bagāts? Jauns? Skaists? Gudrs?

Arī uz to Austriņš dod atbildi: «Mana dvēsele! Viena, viena, mūžīgi viena ... Bez atbalss, bez draugu, bez sapratēju, apsmieta, zaimota un nicināta ... Bet tomēr daudz dziļāka par apkārtnes seklām, baltām dvēselītēm ... Ārprātīgs. Nejēga. Skrebelis. (Kas tas tāds?) Muļķis. Karstgalvis. Augstprātīgs. Lepns. Tomēr — nesalaužams! Jā ... Nesaveicams. Nenolādams. Brīvs. Vienaldzīgs. Meklētājs ...»

Ūja, cik daudz īpašību! Uzskaitījis visas savas īpašības, Austriņš saka: «Varbūt kāda sievietes roka lies manās rētās eļļu un noglaudīs manu karsto pieri kā ar rīta vējiņu. Lai nāk ... Lai ... Es gaidu ...»

Cerēsim, ka, kas gaida, tas sagaidīs. Un cerēsim, ka arī citi centīgie jaunekļi tad nesludināsies vis vairs sludinājumu nodaļā.

bet izteiks savas sirds vēlēšanās šādos pašos «mākslas ražojumos» kā Austriņš, tā blakus saviem tiešajiem nolūkiem veicinādami arī mūsu literaturu.

Mētras «Tēlojumi» liecina par iesācēju, kas nav bez dāvanām. Kas attiecas uz Jukāna, Mākoņa, Maliešu Jāņa, Jansona un Apkas ražojumiem, kuri arī pasniegti «Jaunajā Ražā», tad uz tiem visiem attiecināms viens spriedums: tie iesāk rakstīt kā diletanti, tie raksta cauru mūžu kā diletanti un tāpat arī beidz rakstīt kā diletanti.

«Jaunās Ražas» literariskā kronika kā aizvien, arī šoreiz diezgan bagāta, bet tai allaž piemīt viena kroniska kaite: noteiktas mērauklas trūkums.

No rakstu krājuma, kas tagad nāk klajā, ir tiesība prasīt, lai tanī būtu skaņas no mūslaiku lielās dzīves. «Jaunajā Ražā» šādu skaņu gandrīz nemaz nedzirdam.

Tie būtu mūsu komplimenti «Jaunās Ražas» astotai burtnīcai.

—vs [J. Jankavs]

«Mūsu Laiki», 1907. g., Nr. 87, 92, 97, 14., 21. un 28. aprilī.

«JAUNĀS RAŽAS» KRITIĶIM «—VS»

«Mūsu Laiku» š. g. 87., 92. un 97. numura sestdienas pielikumā ievietota kritika par «Jauno Ražu» ar parakstu «—vs», kurā izsludināts par mani bankrots. Kamēr dzīve ritējusi lēnākā tempā, tamēr vēl kā nebūt gājis; bet tagad, kur dzīves temps kļuvis drudžaini ātrs, tur man jābankrotē. Tā nospriež —vs. Nu tad jāskatās, vai vēl nebūs, ar ko šim kungam samaksāt.

Uz ko —vs dibina savu spriedumu?

Viņam priekšā «Jaunās Ražas» 8. sējums, un tur iekšā daži mani raksti. Vispirms tur ievadraksts «Mākslas loma tagadnē». Tāpēc, ka es neesot radis savus lasītājus izlutināt ar jaunām idejām, tad —vs arī no šī raksta nekā sevišķa negaida. Bet izlasījis viņš šo rakstiņu vienā ziņā tomēr atrod par ārkārtēji interesantu. «Tas rāda gaišāk nekā jebkad citādi agrāk, ka Teodora kritiskās idejas novecojušās.» Ak tu sasodāms! Man nevajadzēja šo rakstiņu rakstīt. Tad nebūtu skaidri redzēts, ka manas idejas novecojušās. Bet darīts — padarīts. Un tik un tā. Kas ir, to galā neapslēpsi. Jāsaka vēl paldies, ka gadījies labs cilvēks, kas tev pasaka taisni acīs: «Novecojies — ej!» Sen jau varbūt tas noticis, bet to neesi nomanījis un neesi nopratis, kas jādara. Nu tu to zini. Mazākais tas skubina uz pārbaudīšanos.

Tas, pie kā es turoties, esot vecu vecais idealistu un meta-

fiziķu uzskats, pēc kura visas pārgrozības panāk cilvēka prāts. «Pēdējais spriež un sver, kas pareizs un kas nepareizs, un, tiklīdz kas izrādās nepareizs, tad tas tiek atcelts.» Bet kur es to īsti esmu sacījis? Tur: «Domas un idejas, kas radušās zemēs, kur svabadāks sadzīves iekārtojums, ilgus gadus Krievijā ieplūzdamas, izaudzinājušas tur jaunus cilvēkus, kas ņēmušies pārradīt apstākļus.» Kā? Vai te ir sacīts, ka prāts pēc sava sprieduma tūliņ to atceļ, kas izrādās nepareizs? Vai prāts ir tas, kas jauns cilvēks? Vai jaunā cilvēkā vienīgi darbojas prāts? Vai to, ko viss cilvēks grib un dara, citādi nemaz nevarēdams, kā tā gribēt un darīt, vai to vienīgi viņa prāts grib un dara? Bet kādēļ —vs no izsacītām domām, kurās prāts ne ar vārdiņu nav minēts, taisni uzsver un pastrīpo prātu? Tāpēc, lai tur varētu lepni un varizejiski pielikt klāt tos vārdus: «Tas, kā redzat, ir vecu vecais idealistu un metafiziķu uzskats, kuru jau sen būtu laiks nodot vecu lietu muzejā.» Un tad, ka no otra domām izloba to, kas tur nav, vai tas stāsies tā vietā, kas ir nododams vecu lietu muzejā? Vai tad prāts tur līdz nav nodots, bez kura tad no otra domām var izdabūt, ko tik grib? Vai, ja prāts vēl pilnīgi savā darbā un tomēr ir iespējams no otra domām izlobīt to, kas tur nav, — vai tad sirdsapziņa nav aizceļojusi uz vecu lietu muzeju? Vai —vs savu prātu vai sirdsapziņu tur nodevis, to lai viņš izšķir pats.

Bet varbūt viņam savi iebildumi. Viņš varbūt teiks, ka es taču esmu sacījis, ka domas un idejas izaudzinājušas jaunus cilvēkus, kuri tad pārradījuši apstākļus. Viņš būtu izlaidis tikai vidus locekli, «jaunus cilvēkus». Bet šos ir izaudzinājušas domas un idejas. Un domas, t. i., cilvēku prāts, tā saka —vs. Vai patiesi? Domas un cilvēku prāts — tas pats. Bet prātu taču mēdz nostādīt pretī sirdij, turpretī domas ved dažreiz sakarā arī ar sirdi, tā ka mēdz runāt arī par sirds domām. Redzams, domas sniedzas pāri prāta robežām. Tās aizņem gara dzīvi vispusīgi un dara uz to iespaidu. Viņu vietā var likt prātu tikai cilvēks, kam sevišķi nolūki un kas nenicina nekādus līdzekļus, lai tos sasniegtu.

Atliek mans izteikums, ka domas un idejas izaudzinājušas jaunus cilvēkus. Zinu, —vs domā, ka saimniecības apstākļi, ražošanas kārtība visu dara. Vai šiem apstākļiem un šai kārtībai ir vienīgā loma arī audzināšanā? Vai domas un idejas neaudzina? Ne? Nu kāda nozīme tad skolām, kursiem, rakstniecībai? Kāda nozīme tad propagandai? Kāpēc to zināmos gadījumos visiem līdzekļiem apspiež? Un kāpēc to, no otras puses, pat ar dzīvības briesmām veicina? Vai še nav darīšana vienīgi ar domu un ideju izplatīšanu, kas atstāj iespaidu uz cilvēkiem, audzina tos, kuri tad apzinīgi tiecas apstākļus pārkārtot? Ja tā, kāpēc tad es nevarēju sacīt, ka domas un idejas izaudzinājušas jaunus cilvēkus,

kuri pārrada apstākļus? Kāpēc lai es to uzskatu, pēc kā rīkojas jaunie un visjaunākie un arī pats —vs vecu lietu muzejā? Un kāpēc lai es pie tā nepieslēdzu savus turpmākos aplūkojumus par mākslas nozīmi?

Īpaši turpmākie aplūkojumi ir tie, kuru dēļ —vs izsludina par mani bankrotu.

Biju sacījis, ka īpaši cīņas laikā vajadzīgs tā augstā idealisma bezbailīgas sludināšanas, caur ko vienīgi liela lieta var par lielu palikt un uzvarēt un kas var plūst vienīgi no pravieša, mākslinieka skaidrās dvēseles, ka še ir pirmā, augstākā, mākslinieka vieta: virzīt, tīrīt progresa strāvu un ka labi šai strāvai, ja mākslinieks šo vietu grib ieņemt. —vs pastrīpo vienu otru vārdu, pieliek pie daža jautājamo un izsaucamo zīmi un pie vārdiem «labi šai strāvai» piesprauž *«sic!»*. Tas nozīmē: lūk, kas par muļķībām! Pa tām var priecīgi parakāties kā pa spaļiem, un tādā līksmības brīdī tīri vajadzētu arī humoru taisīt. Un —vs taisa. «Dzīvei jādara tas, ko saka māksla, viņai jālec pār jumtu, kad māksla to komandē.» Tāpat kā puikam jālien pagaldē, kad balagana sarakstītājs, gribēdams labu joku iztaisīt, to pavēl. Un tad —vs liek sacīt uz mākslinieku: «Sak, mīļais, labais ar tām tiklajām rokām, nāc un ieņem to pirmo un augstāko vietu, citādi jau man klāsies pavisam slikti. Bet, ja mākslinieks vēl vilcinās vai gražojas, tad jāmēģina tas pielabināt ar riekstiem vai bonbongām.» Vai nevar pamēģināt arī šņaucamo tabaku? Ja no tās nedabūs pasmieties, tad mazākais nošķaudīties.

Bet —vs še min arī nopietnu vārdu. Tā mākslai piederot pilnīgi diktatura pār dzīvi. Viņš pieved Prudona vārdus: «Mēs, kas atzīstam tikai taisnību un patiesību, — mēs teiksim mākslinieki: mūsu mērķis ir taisnība un tiesības. Ja jūs nespējat to mākslā radīt, tad — ejiet prom!»

Ja ir runa par mākslinieku un pravieti, kam tad gan te iespējams iedomāties mākslinieku, kas neatzītu taisnību un patiesību? Vēl vairāk: — kas par to nebūtu gatavs atdot visu, ir savu dzīvību? Laikam gan vienīgi manam kritiķim tas iespējams. Ne par katru mākslinieku še ir runa, ne par mākslinieku, kas pielabināms ar riekstiem un bonbongām, bet par mākslinieku, kas izpilda savu augstāko uzdevumu, kas ieņem starp saviem biedriem (ne dzīvē vai kādā strāvā vispārīgi un ne mākslinieks kā tāds, kā —vs manus vārdus iztulko) pirmo, augstāko vietu, kas ar savu garu piesaistīts pie sava laika lielajiem notikumiem un tur bezbailīgi uzstāda savas patiesības, taisnības, brīvības idealus. Tāds mākslinieks var virzīt, tīrīt progresa strāvu. Un to vienīgi viņš var darīt. Kāpēc? Tāpēc, ka neviens cits nevar ar tādu aizgrābtību un smalkjūtību, ar tādu sajūsmu un aizraujošu spēku

uzņemt un tēlot lielās idejas, par tām iesildīt kā mākslinieks; tā ir viņa sevišķā atšķirības zīme, tās ir viņa sevišķās dāvanas. Un, ja kāds orators, kāds avīžnieks, kāds propagandists to var, tad viņš līdz ar to ir arī mākslinieks. Liksim jau ideju izcelšanos mierā (tā jau var būt ciešā sakarā ar ekonomiskiem apstākļiem un ražošanas veidu); uztaisīt jau mēs nevienu nevaram, un, ja mēs kādu uztaisītu, tad tā nebūtu ideja; bet, ja ideja izcēlusies, tad neviens to nevar tik dzīvi, dziļi, konkreti iekš sevis uzņemt kā mākslinieks, pat tādā mērā, ka ideja pārvalda viņu, tā ka nekas viņu nevar atturēt, nekāds aprēķinums, nekādas bailes to visā patiesībā, visā dziļumā tēlot, rādīt. Lūk, tāpēc tik aizraujoša vara viņa darbiem! Var viņu tad citi celt par ķēniņu vai sist nost, — tas viņam viena alga. Ja tas tā nav, ja viņš pie katras savas domas prasa, ko īsti citi par to teiks, ko teiks tie, kam patlaban vara un vārds, tad viņš jau var dažreiz ar savu «mākslu» iekulties lauros, bet nekad viņš nepacels, nenoskaidros sava laika progresivo cenšanos un neradīs līdz ar to nekā paliekama.

Kāda nozīme tad nu īsti, ja —vs biedina no domu un ideju vadošās, noteicošās lomas sabiedrības attīstībā, ja viņš pret to karo? Kāda nozīme tam pat no viņa paša stāvokļa? Ja domām un idejām tur nav nekādas vadošas lomas, ko tad no tām tad biedināt, ko pret tām karot? Uzstādīt kādus salmu kūļus un pret tiem cīnīties! Un lai arī es būtu uzstādījis. Tik daudz jēgas (dzīves noritēšanu novērojot) būs ikkatram, ka tiem nav nekādas nozīmes, un arī man par to drīz vien būs jāpārliecinās. Bet, ja domām un idejām tur ir kāda loma un varbūt vēl vadošā loma, vai tad viņām šīs lomas uzreiz nebūs? —vs saka: vējš pūš — un vējš pūš; —vs saka: vējš nepūš — un viss stāv klusu. Tas ir viens spēcīgs vārds, kas tam manam kritiķim. Kur tad īsti viņš tādu ņēmis? Viņam vienam tas burvju zizlis. Bet kāpēc tad taisni viņam vien? Kāpēc tas nevar būt arī citiem? — Nu, par to vajag uzstāties, ka citam nevienam nav. Tiesa, domu un ideju sludinātājs, kas caur tādu uzstāšanos jau nu ir beigts, priekš citiem, īpaši iekš sevis uz visiem laikiem beigts, tā domām un idejām patiešām nav, nevar būt ne tagadnē, ne nākotnē vadošas lomas. Bet mākslinieks-pravietis, kas iesilis, aizgrābts no savas idejas (viena alga, kā tā iekš viņa cēlusies), apveltīs to ar pērkona varenību un saules daiļumu, un tā ies, ja ne tagad, tad turpmāk, uzvarēdama pa ļaudīm. No kā rodas tāds viņa spēks? No tā, ka viņš tos neapzināmos, dzīvību radošos un vadošos spēkus, kas guļ sabiedrībā vēsturiskā momentā, daudzkārt labi dziļi zem virsējās, redzamās, patlaban valdošās strāvas, iekš sevis ieņēmis, sajutis un tēlos ietērpis. Viņam parādās dziļāka patiesība nekā rokām taustāmā, no visiem atzītā. Sabiedrība agrāk vai vēlāk šāda māk-

slinieka darbā ieraudzīs savus pašas idealos dzeņļus un nevarēs pret to noslēgties. Visu kritiķu un kritiķīšu uzstāšanās pret šādu mākslinieku ir tikpat kā odu cīņa pret sudmalu spārniem.

Bet varbūt —vs pieder pie šiem sevišķiem gariem, iekš kuriem darbojas sabiedrības spēki. Viņš mazākais jūtas aicināts runāt tās šķiras vārdā, kas neatturami tiecas uz augšu un stājas attīstības priekšgalā. Vai viņš varbūt nesavieno iekš sevis šos progresivos spēkus, kas viņu dara par lielu?

Nav viegli šādu jautājumu izšķirt. Bet ir viens pamata prasījums, kas jāizpilda ikkatram, kura darbam lai būtu lielāka vērtība. Ne ikkatrs, kas to izpilda, jau nu radījis kaut ko vērtīgu; pie tam pieder arī citas, radošas īpašības; bet bez šī prasījuma izpildīšanas nevar, lai tur būtu arī kādas spējas, nekas patiesi vērtīgs iznākt. Šis prasījums ir: esi patiesīgs! Tā kā no zila gaisa nevar maizi izcept, lai arī kā to maisītu, tā vārdiem, kas nepieslēdzas cieši pie lietas, nav nekādas nozīmes. Vārdi paši par sevi ir tukša skaņa. Apņemdami lietas, darbību, viņu realo būtību, viņi dabū saturu un svaru. Savirknējoties par spriedumiem un slēdzieniem, tikai tad viņiem būs kodols, ja tie neatlaidīgi paliks pie patiesiem lietu sakariem un attiecībām. Patiesība jau reiz līdz galam izzināma, un īstenības atspoguļojums valodā, garā nevar būt tas pats, kas pati īstenība, tāpēc cilvēka izteiktās domās un idejās nekad nebūs uzejama absoluta patiesība. Bet tas nav tas svarīgākais. Svarīgākais ir tas, ka pats savu domu izteicējs ir patiesīgs, ka viņš pēc savas iespējas pārbauda, vai tas, ko viņš izsaka, patiesi tā ir; bet vismazākais un pie tam visstingrākais prasījums ir tas, ka viņam ir tā apziņa, ka tas, ko viņš izsaka, patiesībā tā ir.

Kā šo prasījumu izpilda —vs?

Uz šo jautājumu jau pa daļai atbildēts, aplūkojot, kādā kārtā viņš noraida manus uzskatus vecu lietu muzejā. Turpmākie piemēri dod uz to vēl gaišāku atbildi.

«Jaunajā Ražā» iespiests kāds mans gabals «Mātes sirds», skati ziemas svētku vakarā. —vs no tā izraksta dažas rindiņas un caur tām teicas sniedzis jēdzienu par visu gabalu, vēl vairāk, par visiem maniem ziemas svētku skatiem. Daļa nav viss, un jēdziens par mazu daļiņu nav jēdziens par visu. To taču arī —vs zin. Bet kas viņam gar to par daļu! Šīs rindiņas liekas derīgas, lai mani nostādītu par klerikalu, un ar to viņam pietiek. Neturu savu gabalu par tik svarīgu, ka tas sevišķi aplūkojams. Bet, ja kāds to aplūko, tad varu prasīt, lai viņš to rāda par tādu, kāds tas patiesi ir, rāda to visās daļās vai mazākais domā, kur viņš tās pēc labākās apziņas kopā saņēmis. Spriedējs, kas nav tik tālu patiesīgs, mazākais pelna, ka to par viņu konstatē.

Tāpat kad viņš runā par manu apcerējumu par Brīvzemnieku. Tur es esot atbildējis uz jautājumu: kā notikusi zemnieku atsvabināšana Krievijā? Nācis no valdošām aprindām viens mājiens pēc otra atsvabinātiem spēkiem uz labāk ierīkotu nākotni, un miljoni atvēruši saviem namiem, savām būdiņām durvis. Kur vienkārši tēlots, kas notiek (jeb vai šie mājieni nenāca?), tur —vs atrod cēloņu, pat pirmcēloņu un seku aizrādījumus. Biografiski literariskā apcerējumā, kur kādiem vārdiem attēlo arī vispārīgus apstākļus, pēc —vs domām, visādā ziņā jānodarbojas ar notikumu social-ekonomisku pamatu analizi. Tad laikam nebūs arī brīv citādi par pavasara vēstnesi cīrulī rakstīt, kā tikai aplūkojot zemes stāvokli pret sauli, caur ko rodas pavasaris, utt. Bet tālāk —vs izdabū vēl smukākas lietas. No tam, ka konstatēju, ka latvietim tai laikā tikuši ceļi vaļā pat līdz troņa pakāpēm, viņš izdabū, ka es esot svārku laizīšanas politikas piekritējs. Tas laikam tas spēcīgākais spēriens! Spēcīgāks taču nemaz vairs nav domājams. Pie tā tad ar mierīgu apziņu var pielikt klāt spriedumu, ka es esmu bankrotējis. Prasu: vai es esmu patiesību runājis vai ne? Patiesību tai ziņā, ka ne vien fakts uzrādīts, bet arī tā sajūsmība, kas ar to saistījās un kas manos vārdos atspoguļota? Atgādinu Valdemāru, viņa darbību, mērķus, līdzekļus, panākumus. Viņš svārku laizīšanas politikas piekritējs! Var jau būt, ka ir cilvēki, kam ir dūša viņa piemiņu apgānīt. Bet, ja arī to darītu, tad par mani šai reizē tas tomēr nebūtu pierādīts (lai gan nekādā ziņā nevaru Valdemāram līdzās stāties). Esmu konstatējis vēsturisku faktu. Šai gadījumā —vs ne vien parādās par cilvēku, kas nav patiesīgs, bet arī negrib, ka cits ir patiesīgs.

Vai lai vēl minam piemērus par Jansonu, pie kura —vs no tam, ka aizrādīju, ka viņš jau vairāk nekā priekš desmit gadiem atklāti izteicis tās domas un idejas, kas tagadējā kustībā norāda galveno ceļu, nāk pie sprieduma, ka es atzīstot, ka tagadējā kustība radīta no kāda domātāja domām? Bet ko īsti nozīmē še klāt piespraustie teikumi par «blēžiem» un «oberblēžiem» (Jansoniem, Brandesiem u. c.), uz kuriem «vajadzētu tikai sarīkot labas medības»? Vai tas ir atkal vienīgi mana kritiķa slavenais humors? Jeb vai tā ir mērķēšana uz pretinieku pavisam no tāda izlasīti jauka stāvokļa?

No tā, kas aprādīts, ir zināms, kāda kārtība —vs spriedumiem par citiem «Jaunās Ražas» rakstiem un rakstniekiem.

Bet spriedums par vienu no mūsu rakstniekiem taču vēl pieminams — par Kārli Krūzu. Viņš bija tēlojis cilvēku, kas nodevies vientulībai, noslēdzies viens istabā pie grāmatu kaudzēm, lasa un raksta. Neviens viņu arī netraucē, jo visi zin, ka viņš nemīl cilvēkus. Tikai tēvs pie viņa vakaros ienāk un māmiņa un

māsa tam ienes ēdienu. —vs šādiem vientuļiem dod vārdu: paraziti (liekēži). Viņi nemīl cilvēkus, bet iztiek no viņu sviedriem. Nezinu, kādu dzīves veidu ved —vs. Bet no viņa rakstiem un grāmatām, kas nāk klajā, jādomā, ka viņš tāpat vien ieslēdzies istabā pie grāmatu kaudzēm un tāpat lasa un raksta. Bet citus, kas ved līdzīgu dzīves veidu, viņš apzīmē par parazitiem. Bet viņi taču nemīl cilvēkus, un —vs mīl. Jā, mīlestība ir tāda lieta, kas mājo uz mēles, un, ja viņu kāds tā labi dikti ar pilnu muti apliecina, tad taču vairs nav nekādu šaubu, ka viņš patiesi mīl. Bet tur kāds sēž, raksta, domā un lasa; viņš ir nodevies vienīgi savam priekšmetam, savām domām, un viņam nav patīkami, ka viņu traucē, viņš nemīl cilvēkus, t. i., viņš nemīl ar viņiem satikties, lai tie viņu netraucētu viņa darbā. Bet priekš kā viņš strādā? Priekš kā tas ir, ko cilvēks savā garā pētī, tēlo? Priekš kā viņš to raksta uz papīra? Kas to saņems? Kas no tā atspirgs, sajūsminās? Vai ne cilvēki? Vai tad viņš nav ne tik daudz pelnījis, ka viņam ēst padod? Kādā vietā minēts dzejnieks, kas sēž vientulis, bāls, izsalcis jumta istabiņā un raksta dziesmas, un netālu citā telpā sēž priecīgi jaunekļi pie pilnām glāzēm un dzied viņa dziesmas. Vai šiem nepienāktos pasniegt viņam bālajam dzejniekam ne nu glāzi vīna, bet glāzi auksta ūdens un riecienu maizes, viena alga, vai viņš viņus mīl vai nemīl? Un cik lielu, neşamaksājamu zinātnes un mākslas darbu nav iznākuši no tādu vientuļu istabām, kas nemīl cilvēkus, kas sava darba labā starp daudz ko citu atsacījušies arī no lielākās cilvēku aplaimotājas, no mīlestības. Mazākais viņi caur to būs pelnījuši, ka viņiem ēst padod un ka viņus piesaudz ar tādiem nosaukumiem kā paraziti (liekēži).

Šoreiz pietiks. Vai ne, —vs kungs, es pēc bankrota izsludināšanas taču spēju vēl Jums tik daudz maksāt, ka Jums būs ar mani kādu dienu ko parēķināties. Tik to Jums lūdzu, nāciet pie turpmākās satikšanās klajā ar savu pilnu vārdu; man ļoti grūti rīkoties ar tiem pāris burtiem «—vs», kurus pat nezinu, kā locīt. — Tātad uz redzēšanos!

Teodors [Zeiferts]

«Mūsu Dzīves» feļetona pielikums, 1907. g., Nr. 4, 16(29.) jūnijā.

KRITIĶIS-METAFIZIĶIS UN VIŅA BANKROTS

(ATBILDE TEODORA KUNGAM)

«Mūsu Dzīves» 4. numura feļetona pielikumā nodrukāts Teodora pretraksts uz manu recenziju par «Jaunās Ražas» VIII burtnīcu. Teodora kgs uztraukts par to, ka es pasludinājis par viņu bankrotu. Lai atjaunotu savu kreditu lasītāju acīs, T. grib parau-

dzīties, vai tad tiešām viņam vēl nebūšot atlicies tik daudz, ka varētu samaksāt. Pašam T. kgm liekas, ka pa savām piecām slejām viņš taču vēl spējis man tik daudz maksāt, ka man būšot ar viņu kādu dienu ko parēķināties. Diemžēl, tas vekselis, ar kuru T. grib maksāt «Mūsu Dzīves» 4. numurā, pēc tuvākas apskatīšanas izrādās — viltots, un tāpēc pie vislabākās gribas to nevar pieņemt. Mēģināšu pierādīt savu aizdomu pareizību ja nu arī ne pašam Teodora kgm (ka varētu pārliecināt principialu pretinieku, tik grēcīgas domas manī nemājo), tad, mazākais, «Mūsu Dzīves» lasītājiem. Bet vispirms jāsaka kāds vārds par T. metodi polemizēšanā.

Teodors man pārmet, ka es sagrozījis viņa domas. Viņš esot teicis, ka «domas un idejas, kas radušās zemēs, kur svabadāks sadzīves iekārtojums, ilgus gadus Krievijā ieplūzdamas, izaudzinājušas jaunus cilvēkus, kas ņēmušies pārradīt apstākļus», bet es no šī izteiciena iztaisījis un uztiepis viņam to metafizisko uzskatu, ka cilvēku prāts izdara visas pārgrozības cilvēku dzīvē. Viņš sakot «domas un idejas», bet es tanī vietā ieliekot «cilvēku prāts». Starpība taču liela, vai ne? Un, konstatējis šo starpību, T. sāk visai izšķērdīgi apbalvot mani dažādiem komplimentiem, es rīkojoties varizejiski, es izlobot no viņa domām to, kas tur pavisam neesot, man prāts un sirdsapziņa esot aizceļojusi uz vecu lietu muzeju, man esot sevišķs nolūks (kāds tad? T. kgs!) un es nenicinot nekādus līdzekļus, lai to sasniegtu, vienīgi man esot iespējams neatzīt taisnību un patiesību utt. Nezinu, varbūt T. kgm šie spērieni liekas galīgi «iznīcinoši», — patiesībā šīs polemikā bieži parastās frazes nav nekas cits kā tikai «vajadzības ķīļi», ar kuriem rakstnieki izlīdzas tad, kad viņiem nav nekā objektiva ko iebilst savam pretiniekam. Un tādos personību zābakos T. tālu neaiztiks! Jo patiesi, vai tad mans apgalvojums, ka T. turas pie metafiziķu un idealistu uzskatiem par prāta valdību cilvēku sabiedriskā dzīvē, nav pamatots ar citatiem iz T. raksta? Un vai mana apgalvojuma pareizību neapstiprina arī pats T. savā pretrakstā? Paraudzīsimies.

Teodors raksta: «Domas un idejas ... izaudzinājušas cilvēkus, kas ņēmušies pārradīt apstākļus.» No šiem T. vārdiem es velku slēdzienu: tātad T. turas pie metafiziķu un idealistu uzskatiem, pēc kuriem cilvēku prāts noteic un izdara visas pārgrozības sabiedriskā dzīvē. Starpība jau ir starp šiem diviem teikumiem, starp Teodora teikumu un manu, bet šī starpība ir tikai vārdu un burtu ziņā, nevis pēc satura. Raugoties pēc šo teikumu loģiskā sastāva, tā ir starpība starp postulatu un to slēdzienu, kas no šī postulata tiek izvests. Manā slēdzienā (T. turas pie metafiziķu un idealistu uzskata utt.) nav itin nekā tāda, kas nebūtu postu-

lēts T. apgalvojumā («domas un idejas ... izaudzinājušas» utt.). Bet loģisku slēdzienu jeb konsekvenču izvešana no pieņemtiem postulatiem nav nebūt «domu sagrozīšana» vai «varizējiska rīkošanās», kā grib iestāstīt Teodors. Ja Teodors to nesaprot, tad atliek tikai nožēlot šādu bēdīgu tumsības gadījumu, bet tas vēl nav pietiekošs iemesls, lai Teodors savu nezināšanu svinīgi celtu priekšā lasītājiem. Iepriekš viņam vajadzēja iepazīties mazliet ar loģiku. Bet tomēr interesanti paraudzīties, no kāda stāvokļa (ja ne no loģikas stāvokļa) Teodors apstrīd mana slēdziena pareizību.

Domas un idejas, Teodors saka, taču nav tas pats, kas cilvēku prāts. «Prātu taču mēdz nostādīt pretī sirdij, turpretī domas ved dažreiz sakarā arī ar sirdi, tā ka mēdz runāt arī par sirds domām. Redzams, domas sniedzas pāri prāta robežām.»

Ka Teodors ir apgaismota klerikalisma piekritējs, to zināju jau sen atpakaļ. Bet ka viņa apgaismotais klerikalisms sniegsies tik tālu, ka viņš sāks dalīt cilvēku atsevišķās sastāvdaļās: — domas, prāts, sirds, — to dabūju zināt tikai iz T. pretraksta. Un jāpateicas viņam par šo jauno mācību. Jo tā rāda ļoti gaiši, ka arī vēl starp tiem rakstniekiem, kuri mēdz saukties par «moderniem», ir sastopami eksemplari, kuri atrod par iespējamu iztikt pat bez viselementarākajiem jēdzieniem iz zinātnes, katrā gadījumā likdami lietā savus nosūnojušos klerikalos uzskatus. Bet, ja T. spējas spiritismā iet tik tālu, kāpēc tad nepielikt klāt arī vēl ceturto sastāvdaļu — pasi, jo pase taču gluži tāpat nepieciešams godīga cilvēka piederums kā prāts, domas un sirds.

Tātad Teodors apstrīd manu slēdzienu nevis no loģikas stāvokļa, bet no apgaismotā klerikalisma un pat spiritisma stāvokļa. To ir vērts iegaumēt!

Spiritistu ekskursijās es Teodoram, zināms, nesekošu, bet aizrādīšu tikai uz sekošo. Ja T. saka, ka «domas un idejas ... izaudzinājušas jaunus cilvēkus, kuri ņēmušies pārradīt apstākļus», tad viņš taču gluži nepārprotami izteic, ka domas un idejas ir cēlonis dzīves apstākļu pārgrozībām, kuras tiek izvestas caur jauniem cilvēkiem. Vēlreiz atkārtoju, ka tas ir, ne vien pēc satura, bet pat jau burtiski ņemot, tas pats metafiziskais uzskats, kuru sludināja, piemēram, 18. gadu simteņa apgaismotāji. Un burtisku vienādību, jācer, sapratīs arī Teodors, kurš vienādību pēc satura jeb kodola, kā izrādās, nevar vai negrib saprast. «Les opinions gouvernent le monde», t. i., domas (jeb idejas, uzskati) valda pasauli, — tā neskaitāmas reizes ir atkārtojuši metafiziķi, un T. savos pievestajos vārdos, kā redzat, runā pilnīgi 18. g. s. metafiziķu valodā. Tāpat arī lielākais filozofs-idealists Hegelis atzina, ka visas būtības pamats ir prāts un viņa saturs — jēdzieni un idejas, ka ideja

ir absolutais, kamēr visa tiešamība ir tikai idejas piepildīšanās gaita. Atkārtojam: vai Teodors, uzstādīdams domas un idejas par cēloni dzīves apstākļu pārgrozībām, nerunā pilnīgi metafiziķu un idealistu valodā? Tikai ar to starpību, ka lielie metafiziķi un idealisti, bez šaubām, saprata to, ko viņi runāja, kurpretim Teodors, kā izrādās, pats gluži nekā nesaprot no visa tā, ko uzrakstījis.

Ja es savā recenzijā «domu» un «ideju» vietā biju licis «prātu» un biju teicis, ka Teodors turas pie metafiziķu uzskata, pēc kura cilvēku prāts noteic visas pārgrozības sabiedriskā dzīvē, — tad to darīju tāpēc, lai jo spilgti uzsvērtu metafiziķiem un idealistiem piemītošo intelektualismu, viņiem īpatnējo prāta dievināšanu, — prāta, kuru 18. g. s. apgaismotāji pacēla pat par Augstāko Būtni. Pats par sevi saprotams, ka še prāts ir ņemts vārda visplašākā nozīmē, kā to saprata filozofi-apgaismotāji, kā arī Hegelis, pie kura pēdējā jēdzieni un idejas ir prāta saturs, — un šis plašais prāts tiešām sniedzas pāri Teodora iedomātā, spiritistu nozīmē sajēgtā «prāta» robežām. Tas pirmkārt. Bet, otrkārt, uzsvērdams savā recenzijā taisni prāta dievināšanu kā metafiziķu uzskata raksturīgu iezīmi, es ar to turpat gribēju aizrādīt uz šī uzskata socialpsiholoģisko pamatu. Es gribēju aizrādīt, ka šis Teodora atkārtotais uzskats par prāta valdību cilvēku sabiedriskā dzīvē ir pēc sava satura specifiski inteliģentisks uzskats. Kabineta inteliģence nevar citādi kā ticēt uz prāta un ideju vadošo lomu, jo viņas pašas darba lauks jau ir prāta un ideju sfēras, un, gribēdama uzturēt joprojām savu valdošo stāvokli kā privileģēta galvas darba strādnieku šķira, inteliģence savu darbības lauku (prātu, idejas) uzstāda kā kaut ko principiali augstāk stāvošu pār citām darba sferām, sevišķi pār fizisko darbu, kaut gan patiesībā taisni fiziskā jeb rokas darba strādnieki ir vienīgā ražīgā šķira tagadējā sabiedrībā, kamēr visas citas šķiras un socialās grupas, starp tām arī inteliģence, dzīvo no strādnieku ražotās virsvērtības, tātad pēc savas dziļākās būtības ir izmantotājas šķiras. Bet par to būs runa turpmāk.

Ceru, ka šis jautājums būs skaidrs. Apgalvot, ka es ar augšām aprādīto slēdzienu no Teodora uzskatiem būtu izlobījis to, kā tur nemaz nav, un tātad rīkojies varizejiski, to apgalvot var tikai cilvēks, kura prāts patiesi nesniedzas pāri pār kristīgās morales robežām un kurš vēl aizvien nav ticis skaidrībā par to, kura ir svarīgākā sastāvdaļa cilvēkā: domas, prāts, sirds.[1]

—*vs* [*Jānis Jankavs*]

«Mūsu Dzīves» feļetona pielikums, 1907. g., Nr. 22, 7.(20.) jūlijā.

[1] Raksts nenobeigts, jo MDz 1907. g. Baltijas ģenerālgubernators aizliedza. [Sakārt.]

VECĀ UN JAUNĀ METODE LITERATŪRAS KRITIKĀ

Literatūras vēsturnieki un apspriedēji, ne vien vecie, bet arī tie paši «modernākie», vēl aizvien nespēj atteikties no vecu vecās metodes, ar kādu līdz šim izskaidrotas literariskās problemas-parādības, dažādo virzienu savādības un savstarpējās cīņas, veco virzienu nozušana un jaunu virzienu vietā rašanās. Šīs vecās metodes uzskati uz literatūras evoluciju vispārīgos vilcienos ir šādi: valdošais virziens pastāv un valda vienu laiku, līdz kamēr tas izteicis visu, ko varējis teikt, un radījis visus tos tipus, tēlus un idejas, ko tas varējis radīt. Ja šis virziens paliek arī pēc tam, kad viņš savu misiju jau piepildījis, tad viņam neatliek nekas cits kā atkārtot tās pašas vecās domas, kas jau neskaitāmas reizes izteiktas, un rādīt tos pašus tēlus un tipus, kuri lasītājiem jau tik labi pazīstami. Lasītājiem sāk apnikt vecās domas un vecie tēli; viņi sāk garlaikoties. Te tad piepeši nezin no kurienes un kā «rodas» jauns virziens, kurš ir pavisam citāds nekā vecais, kamēr šis pēdējais klusītiņām nozūd, atstādams tikai literatūras vēsturniekam to pienākumu — atzīmēt savā kronikā, ka no tā un tā gada līdz tam un tam gadam valdījis tāds un tāds virziens, bet, lūk, tanī un tanī gadā radies kāds cits utt. Ir arī vēl daži literatūras apspriedēji, kuri nemaz nepūlas ielaisties tādos tik garos prātojumos par virzieniem, par publiku un par lasītāju garlaikošanos, bet vienkārši pastāsta, ka kādā jaukā dienā parādījies jauns, spēcīgs talants un radījis pats sev laikmetu. — Šī vecā metode mēdz aplūkot literariskās parādības no skaidri psiholoģiska vai estetiska redzes stāvokļa. Pēc viņas uzskatiem tad iznāk, ka dažādās literariskās parādības un literariskie virzieni būtu, kā Engelss saka, it kā no debesīm nokrituši. Šī metode iedomājas literatūru, vispārīgi mākslu, kā kaut ko pašbūtīgu, sevī noslēgtu, kura attīstība norisinās pēc iekšējiem, imanentiem evolucijas likumiem. Jāatzīst, ka šī literatūras apspriešanas metode ir ļoti vienkārša un ērta. Tā neprasa no apspriedēja nekādas nodziļināšanās zināmā laikmeta dzīves apstākļos un, ja vajadzīgs, dod arī iespēju zem progresa un «jaunā virziena» vārda apslēpt tādas literariskas parādības, kurām neapslēptām būtu diezgan neomulīgi dienas gaismā rādīties. Pie šīs metodes tad turas arī mūsu «jaunā virziena» aizstāvji, kuri caur šādu iekšēju psiholoģisku un estetisku evoluciju cenšas izskaidrot arī to, kāpēc jaunais virziens nācis realisma vietā. Paraugus no šādiem apspriedumiem varam atrast žurnalos «Pret Sauli», «Kāvi», «Dzelme», bet galvenākais šīs metodes darbs mūsu literatūrā ir V. Eglīša kritika «Poruks». No sabiedrisko apstākļu analizes, no literarisko virzienu socioloģiskajiem pamatiem sabiedrības šķiru organizacijā visi šie apspriedēji turas cienīgā attālumā.

Un patiesi, citādi jau viņi arī nevar darīt. Nodarboties ar jaunā virziena realo pamatu analizi priekš viņiem taču nozīmētu neko citu kā kritizēt un apsūdzēt pašiem sevi. Tad jau viņiem nāktos atzīt, ka viņu aizstāvamie «jaunie» uzskati uz mākslu nebūt nav jauni un progresivi, ka viņu «jaunais virziens» nav nekas cits kā realās dzīves priekšā kapitulējušu, bieži vien reakcionāru sabiedrisku grupu interešu izteiksme. Kur cēlās, kā ievietsās literaturā tā neaprobežotā individualisma apoloģija, kura parādās jaunromantiskajā virzienā? Jā, tas ir ļoti grūts un ļoti nepatīkams jautājums jaunā virziena aizstāvjiem, un tāpēc viņi tur par prātīgāku ātri un veikli aizšmaukt tam garām, tinot to kādās frazēs, kādos «vārdos un naidā pret veco». Tad jau labāk viņiem rakstīt tikai literaturas virziena kroniku, tādu pašu kroniku, kādu skolas «rakstniecības vēstures» sastādītāji raksta par senajiem rakstniekiem un baznīcas tēviem.

Līdz šim estetiskā un psiholoģiskā kritika ir bijusi galvenā un pat vienīgā, bet pēdējā laikā viņa aizvien vairāk sāk zaudēt savu valdošo stāvokli. Viņas vietā stājas socioloģiskā kritika, kura ir tanīs uzskatos, ka tiklab tās idejas, kas zināmā laikmeta literariskos ražojumos izteiktas, kā arī tā sevišķā mākslas forma, kādā šīs idejas ietērptas, nekrīt vis no debesīm, bet izaug no šī laikmeta sevišķajiem apstākļiem kā realo dzīves attiecību produkts.

Starp visām socioloģiskām teorijām vēsturiskais materialisms palīdz vislabāk apgaismot dažādās sabiedriskās dzīves parādības un ideoloģiskās pārgrozības un starp tām arī literaturas evoluciju. Vēsturiskais materialisms māca, ka katrai socialai parādībai piemīt zināms šķiru gara zīmogs. Pie tādām socialām parādībām pieder arī atsevišķa cilvēka psiholoģija (jo tā izveidota šķiru sabiedrībā, dažādās attiecībās ar citiem cilvēkiem), — un tātad arī rakstnieka psiholoģija. Katrs cilvēks raugās uz apkārtējo dzīvi no zināma iepriekš pieņemta, aprioristiska redzes stāvokļa, kurš piemīt ne tikai viņam vienam pašam, bet visai tai sabiedriskai grupai vai šķirai, pie kuras viņš pieder. Tāpēc, aplūkojot dažādās literariskās parādības, ir jārāda, kādā kārtā tās grupas aprioristiskie spriedumi, pie kuras rakstnieks pieder pēc savas dzimšanas un stāvokļa, ir noteikuši viņa paša, šī rakstnieka, stāvokli pret dažādām dzīves parādībām.

Katras literariskas strāvas vērtība un nozīme var tikt izskaidrota vispirms caur viņas sociali-ģenetisko analizi. Vienīgi ar pēdējās palīdzību iespējams apgaismot vienu vai otru literarisku parādību, aiz dažādiem estetiskiem un idealistiskiem mākoņiem ieraudzīt realo priekšmetu konturas, aiz mākslinieka fantazijas tēliem — sabiedrisko šķiru interešu un centienu sadursmi.

Saprast zināmu literarisku parādību nozīmē vilkt to sociali ģenetiskās analizes priekšā, atklāt sakaru starp viņu un to socialo grupu, kura to ir radījusi. Novērtēt šo literarisko parādību varam caur to, ka apskatām viņu atkarībā no tās lomas, kādu spēlē sabiedriskā dzīvē tā grupa, kas šo parādību radījusi. Cik svarīga un cik progresiva ir šī grupa sabiedriskā dzīvē, tikpat svarīga un progresiva būs arī tā literariskā parādība, kuru šī grupa radījusi.

Sabiedriskās dzīves dziļumos izaugušās idejas ieplūst literaturā, iedamas caur kādas sevišķas ļaužu grupas — inteliģences temperamentu, kur viņas pieņem vienu vai otru veidu, skatoties pēc tā, kādos apstākļos dzīvo inteliģence un kādu stāvokli tā ieņem starp sabiedrības šķirām. Inteliģence nav patstāvīga šķira, bet ir tikai viena sabiedriska grupa, kas pieslejas te vienai, te otrai no patstāvīgajām šķirām, un tāpēc vienas vai otras inteliģences daļas socialo lomu noteic tās patstāvīgās šķiras intereses, pie kuras šī inteliģences daļa pieslējusies. Savu nozīmi inteliģence dabū no patstāvīgajām šķirām, tāpat kā mēness savu gaismu dabū no saules. Tāpēc tad katra laikmeta literaturā valdošās idejas un sajūsmas jāatvasina taisni no tam, kādu stāvokli ieņem inteliģence starp sabiedrības patstāvīgajām šķirām un kā tā izturas pret dzimstošām vai mirstošām sabiedriskās dzīves formām.

Pirmais uzdevums tātad ir tas — izpētīt to inteliģences grupu socialo sastāvu, kurās zināmais literaturas virziens parādījies, kā arī šo grupu augšanu, viņu attiecības un sadursmes ar citām sabiedriskām grupām utt. Dažādo literaturas virzienu rašanās, augšana, maiņa un iznīcināšana jāizskaidro ar tādām pašām pārmaiņām attiecošās inteliģences grupās. Piem., ja pastāv zināms literaturas virziens ar savu noteiktu fizionomiju, tad tas nozīmē, ka sabiedrībā pastāv zināma, vienāda sociala sastāva inteliģences grupa. Ja virzienā notiek rūgšana, tad tas nozīmē, ka šinī grupā sāk nākt klāt jauni, citādi sociali elementi. Ja izceļas jauns literaturas virziens, tad tas nozīmē, ka jauno elementu jau saradies pietiekoši daudz, ka viņi jau pietiekoši organizējušies un ieguvuši savu grupas apziņu. Ja jaunais virziens stājas cīņā ar līdzšinējo, tas nozīmē, ka jaunie elementi jau nodalījušies savā atsevišķā sabiedriskā kopībā. Notiek literaturas virzienu maiņa: vecie elementi zaudē savu valdošo stāvokli, izkūst jaunajā kopībā vai arī pievienojas citām inteliģences grupām.

Runājot par atsevišķu rakstnieku no socioloģiska stāvokļa, nepietiek tikai aizrādīt uz to, ka šis rakstnieks attēlojis tādas un tādas dzīves parādības, ieņēmis tādu vai citādu stāvokli pret vienu vai otru parādību, bet jāmēģina izskaidrot, kāpēc viņš šīs parādības attēlojis un pret tām izturējies taisni tā, bet ne citādi. Bet

tas izskaidrojams vienīgi caur tās grupas socialo stāvokli, pie kuras šis rakstnieks pieder. No šī paša stāvokļa iespējams arī novērtēt dažādās literariskās parādības, atzīt tās par progresivām vai regresivām.

Pie šādas metodes turoties, literariskā evolucija zaudē savu nejaušo un epizodisko raksturu, kādu tai piešķir vecā kritikas metode, kā arī jaunie «individualisti». Uzsverot literarisko virzienu socialos pamatus, kurus noteic ražošanas attiecības un vispēdējā kārtā ražotāji spēki, literariskā evolucija kļūst kā organiska sastāvdaļa vispārīgajā sabiedriskās attīstības gaitā.

—*vs [Jānis Jankavs]*

«Mūsu Laiku» feļetona pielikums, 1907. g., Nr. 16.

2

PAR ANDRIEVU NIEDRU

KO ANDRIEVS NIEDRA MUMS SLUDINA?

KRITISKI APCERĒJUMI NO J. ASARA UN V. DERMAŅA

Rīgā, izdevis Leimaņu Jānis, 1905.

Ir divas nāves, kas glūn viennotaļ uz sabiedriska darbinieka likteni. Viena ir nāve cīņā pret visiem pagātnes slogiem. Vai vācu muižniecība un rātskundzība, kā agrāk, vai činovniecība, kā tagad, bet arvien valdošā patvarība ir bijusi tas pūķis pasakā, kas nāvīgas ugunis spļauj pretim katram, kas traucē tā mieru un valdību. Cauri cietumiem, trimdām, līdz pat nāvei iet cīnītāja ērkšķu ceļš. Tikai velts tas nav — vispēdējam vārdam un darbam, kas teikts un darīts pret patvarību, tam ir sava daļa pie tās lielās uzvaras, kura pašlaik no tautas tiek izkarota.

Bet ir — otra nāve... To mirst tie, kuri, domādami patvarību mūžam neveicamu un nerazdami sevī diezgan drosmes, paši ļaujas pārvilkties viņas pusē, padodas viņai par ieroci un no drošas slēptuves šauj bultas uz saviem brāļiem. Tautai un nākotnei tie ir miruši, un laika strāva aprok viņus līdz ar viņu aizstāvēto pagātni savā bezdibenī.

Agrāk, kad vienīgie valdītāji un apspiedēji bija vācieši un viņu galvenais spaida rīks jau kopš ienākšanas Baltijā bija ticība, tad lielais vairums šo garīgo miroņu bija latviešu mācītāji. Tie aizmirsa savu tautu, savu dzimto kārtu, tapdami paši par tās kakla kungiem. Bet pēdējā laikā, kur izšķirošo lomu ieguva visai valstij kopīgie spaidi, kā arī Rīgas dzīve, tur mācītāji, palikdami joprojām vācu vagari, nevarēja izpildīt jaunos vispārpolitiskos uzdevumus. Tiem vajadzēja citu kalpu, un šie kalpi radās ar dažiem Rīgas biedrību barvežiem, advokatiem un avīžniekiem — visiem tiem, kuri gribēja sabiedrībā valdīt, un to citādi nevarēja kā ar varmācību un ar to, ka izlietoja visus

līdzekļus, arī visnegodīgākos. Un divi vārdi tad nāk latviešu kulturas apziņā: biedrību dzīvē — zvērinātais advokats Fr. Veinberģis un publicistikā — teoloģijas kandidats Andrievs Niedra.

Mūs še interesē tas otrais. Tagad, kur viņš savu virzienu jau vispusīgi pierādījis, kur, otrkārt, arī sabiedriskās dzīves virziens ir skaidri paredzams un kur, beidzot, sabiedrībai jo sevišķā svarā krīt zināt un saprast, kas ir īsts, kas viltus pravietis un cik katram var uzticēties kopējās lietās, — tur vienkopējs pārskats par Niedru var nākt pašā visīstākā laikā.

*

Niedra sāka kā dzejnieks ar savām «Ceļinieka dziesmām». Tur skanēja vientulība, ilgas pēc jaunas dzimtenes un pēc jaunām, spēcīgām dziesmām: «Vienas dziesmas gribētos, Vienas vienīgas; Dziedātu to grūtos brīžos, iedams cīņās, iedams kaujās; Teiktu viņā, pēc kā dzenos... Priekš kā dzīvotu un mirtu» utt. Bet līdz ar šīm ilgām viņā valda sāpīga atzišana, ka: «Nava mūsu laikiem dziesmas, Kas kā ērgļa spārniem nestu Augšup dvēseli.»

Tiešām, tādas dziesmas tolaik nebija: tā vēl bija radāma. Vai no jaunā dziesminieka, kura ilgas un sajūsmība daudz ko solīja? Dažs to cerēja, un uz viņu sāka klausīties. Un viņš dzejoja un rakstīja stāstus un beidzot kritiskus apcerējumus, arvien jūsmīgus un rūpīgi izstrādātus.

Bet te, jo dziļāk viņš sniedzās rakstniecības laukā, jo gaišāk nāca redzams, ka agrākais ceļinieks, ceļa meklētājs top par ceļa aizkrustotāju un jaunās dziesmas kārotājs par jaunu dziesmu apkarotāju. Ne tā, it kā viņš to darītu «veco» vārdā, nebūt; pie reizes viņš izmeta dažu jo asu vārdu par pīlaru seklību, bet, atraisīdamies no veciem, arī no letonisma, viņš toties jo brīvāk grieza krūti pret 90. gadu «jaunajām idejām». Jau no laika gala viņš nevarēja nekur pieslēgties klāt, gribēja būt centrs savam «pulciņam» un ņēmās tāpēc apkarot visus, kas viņam uzstājās kā sāncenši. Sevišķi bargu tiesu viņš sprieda par Aspaziju, un par visām Aspazijas dramām «Austrumā» iznāca garāka rakstu virkne. Tur dzejniecei pārmet atkarību no partijas un pārspīlētus uzskatus. Kritiķis biedināja jauno paaudzi no pārsteigšanās, sauca to atpakaļ, sauca pie apdomības. «Cik labprāt es ar savu dziļāko pārliecināšanos būtu viņus saucis atpakaļ no viņu lieliskām «idejām», sak, lai sāk mazumā, lai sāk gar sevi... ja ikviens par sevi būs krietns, tad arī kopība nebūs sliktāka.» Ar tādiem vārdiem, kuri lasāmi «Austrumā», 1896. g., 610. lpp., Niedra centās bremzēt jaunās paaudzes attīstību. Lai jel nestei-

dzoties: gan viss notikšot pats no sevis. «Gan tauta attīstīsies, gan dabiskā gaitā radīsies tālākraugošies ļaudis, kad darba lauks būs plašāks, gan jutīs latviešu dzejnieki dziļāk, kad pati dzīve taps dziļāka. Nepārsteidzoties attīstības koks pats no sevis augs, radīsies nopelni, radīsies tradicijas.» (Turpat, 439. lpp.) Mēs pievedam šos Niedras vārdus, kas rakstīti drīz 10 gadus atpakaļ, lai rādītu, ka viņa tagadējie uzskati nebūt nav piepeši dzimuši, bet ir dīglī rodami jau te. Šai pašā laikā, kur Aspazijas dzejas tiešām nesa kā ērgļa spārniem augšup tūkstošas dvēseles, kur bija dziesma, ko dziedāja «cīņās un kaujās», tur Niedra, kas necik sen pēc tādas dziesmas bija slāpis, nezināja citu kā biedināt un mierināt ar «gan jau, gan jau». Tad viņš bija prasījis pēc plašuma, spēka un kopības, nu viņš sauca pēc «mazuma», pēc sākšanas katram «gar sevi». «Ceļinieka dziesmās» izrādījās nespēcīga vientuļnieka balss, kas zina gan ilgoties, bet nespēj celties, cīnīties cauri dzīvei un tāpēc arī nevar saprast tos, kas cīnās. Kam pietiek ar to ticību, ka «attīstības koks pats no sevis augs» un turklāt augs tikai «nepārsteidzoties», tas mūžam paliks labākā gadījumā nomaļus, attīstības nesapratējs, bet ļaunākā gadījumā tās apkarotājs. Arvien viņš būs pie tiem pēdējiem, pie līdzskrējējiem, kuri atzīst visu tik tad, kad tas jau izšķirts un noticis; viņš saredzēs tik to, kas degungalā, par ko vairs nav jācīnās, bet tos jaunākos spēkus, kas cīnīsies, atkal «ar savu dziļāku pārliecināšanos» sauks atpakaļ, biedinās, norās utt.

Tādu līdzskrējēju mums ir leģions, un kā tāds vien Niedra nepelnītu ievērības: Niedras galīgo virzienu izšķīra vēl cits kas. Tas bija tas briesmīgais sastrēgums, kāds mūsu garīgā dzīvē valdīja ap gadu simteņu maiņām. Tie bija laiki, kur gandrīz visu, kas vien atklātā dzīvē dabūja parādīties, izmantoja atpakaļrāpuļi. Tie bija laiki, kur Veinberģis tapa par to, kas viņš ir, un Blaumanis dziedāja viņam himnu[1], kur latviešu namu īpašnieki, arvien būdami konservatīvas dabas, ar lielu brēku un mazu vilnu sāka plātīt savus veikaliski netīros karogus un dažs labs slavens inteliģents ļāvās jūgties pie viņu partijas ķerras; tie bija laiki, kur «pilsoņu lietu» izbazunēja par «tautas lietu», kur pilsoņu centrs stiepa savas zirnekļa kājas pat pēc lauksaimnieku pārstāvības un kur arī rakstniecībā nāca modē sludināt mieru, klusumu, dvēseles jūsmību, nevainīgu «dzimtenes mākslu» un virtuozu techniku. Ja kad, tad šai laikā Niedram vajadzēja izpeldēt augšup! Arvien viņš bija dzinies tikt pie vārda arī sabiedriskās

[1] Domāts R. Blaumaņa dzejolis «Fr. Veinberģim» — «Pēterb. Av.» lit. pielikumā, 1902. g., Nr. 21, 13. martā. [Sakārt.]

lietās, un nu pats «laika gars» nāca viņam pretim: tas sauktin sauca pēc vīra, kas sludinātu mierīgus un lojalus darbus, sludinātu tos pilsoņiem, sludinātu tos gruntniekiem un viņu dziņai pēc mantas un varas dotu tik jūsmīgi dzejiskus tērpus kā «dzimtene, nacionalisms, zeme, darbs, familija»! Tiešām, ja Niedras toreiz nebūtu bijis, tad būtu vajadzējis viņu speciali izgudrot! Bet nu viņš jau bija, viņš nāca, un piekrišana nāca ar viņu! Pie «Austruma» viņš ņēmās monopolizēt visu latviešu rakstniecību, nodibināt kaut ko tādu kā rakstnieku arteli, lai tos atrautu no netautiskiem organiem. «Austrumā» viņš laida klajā lielo romanu «Līduma dūmos», latviešu rakstniecībā ievērojamu darbu, kur tēlota cīņa dēļ zemes starp latviešu gruntniekiem un vācu muižniekiem. Tā bija pateicīga viela, un, dramatizēta par «Zemi», tā guva autoram vēl lielāku triumfu. Niedra tapa pazīstams, notika Niedras vakari, Niedras rokās nāca «Pēterburgas Avīžu» pielikuma vadība.

Un te, dzēris reiz pilnu malku no tautas atzinības vīna, viņš negribēja turpmāk vairs slāpt un klusēt. Viņš gribēja runāt visur līdz, būt autoritate, tautas vadonis. Nevarēdams satikt ar «Pēterb. Av.» galveno vadītāju, viņš ieguva sev «Austrumu»[1] par īpašumu un — pacēla savu karogu. Lojalitate, miers, mērenība, nepārsteigšanās, piemērošanās vismazākām prasībām un, beidzot, — «jaunās strāvas» galīga iznīcināšana, — lūk, galvenie punkti viņa programā. Īpaši «jaunai strāvai» vajadzēja iznīkt jau pirmajā gadā, «Austrumam» izplatīties arvien plašāk, lai būtu viens gans un viens ganāmais un būtu «miers virs zemes».

Uz tautas dzīvības ceļa uzgūlās m i r o n i s ... Jau laika strāvu sprostoja gadu simteņa dambis ... Nu vēl aiz tā Veinberģis, vēl Niedra ... Un baigi metās ...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Un tagad? Vai nav viss pārdzīvotais it kā neapgāžams pierādījums Šillera vārdiem: «Pasaules vēsture ir pasaules tiesa?» Kāpēc mūsu rakstniekam v i s u ticību bija likt uz patvarību taisni tai momentā, kad šai patvarībai tuvojās pastara diena? Kāpēc bija atstāt dai|rakstniecību, kurā mita viņa spēks, un pāriet uz politiku, no kuras viņš nezināja it nekā. Vai lai atkal piepildītos tie vārdi: «Ko dievi grib samaitāt, to viņi padara aklu»? Bija tā, it kā kāds s p i e s t u viņu n o l a u z t aiz sevis v i s u s tiltus, saistīties ar sabrūkošo kārtību un aizstāvēt to arvien aklāk, jo briesmīgāk tā bruka, lai beidzot kopējā dibenā apraktu ne vien savu publicista, bet arī dzejnieka slavu ...

[1] Niedra ieguva žurn. «Austrums» savā īpašumā ar 1904. g. sākumu. [Sakārt.]

Šī traģiskā kļūma Niedras liktenī dod pēdējam savu dramatisku interesi: tā ir vēl viens iemesls vairāk sekot viņa darbībai un vispirms tuvāk apstāties pie tiem uzskatiem, kādus viņš izvedis savos stāstos, tēlodams inteliģentu latviešu raksturus, kuriem piešķir plašus kulturas uzdevumus un ar kuru muti viņš pats nereti mīl runāt.

*

Niedras inteliģenta tips studējams pie četriem viņa stāstu varoņiem. Šie tipi ir: B ā l a i s stāstā «Bez paša pagātnes», K a l ē j s «Nespēcīgā dvēselē», mācītājs Strautmalis un inženieris Strautmalis «Līduma dūmos». Kontrasta dēļ es vietām aizrādīšu arī uz vācu tautības tipiem, piem., Zandenu «Līduma dūmos».

B ā l a i s ir izstudējis teologs, kas jau augstskolā vērsis biedru vērību uz sevi caur savu vientulību un neparastiem ieskatiem. Šo ieskatu galvenais saturs — kalpošana teoloģiskai dogmai*. Dogma nosaka visu viņa dzīves rīcību. Pāri pār to celties, pret to domāt, raudzīt viņu kritizēt, — tas ir grēks. Autors tā raksturo Bālā ieskatus: «Dieva prātu mēs varot atzīt tikai iz bībeles. Ja kāds sāktu šaubīties par to, vai viss, kas bībelē teikts, tiešām tā noticis, ja viņš sāktu meklēt un kritizēt pēc cilvēcīgiem piemaisījumiem pie dieva prāta izteikumiem, tad viņam vairs nekur nav droša pamata.» Viņš savās dogmās ietērpies kā kādā sistemā, no kuras nevar ārā tikt. Viņš nerīkojas nemaz pēc savas sirds dzenuļiem, jo patiesībā viņam nemaz nav moralisku dzenuļu, kas būtu viņā dziļi ieauguši. Viņam nav paša gribas. Visu noteic pieņemtā sistema: jādara tas tā un tamdēļ, ka dogma to tā pavēl, un nevis, kā sirds uz to skubinātu. Bālais, dogmas dzīts, grib arī savus dogmatiskos ieskatus izplatīt starp citiem cilvēkiem. Viņš pērk bībeles un dāvina tās pazīstamiem. Viņš iet netīros alus pagrabos, netiklības mitekļos un lasa tur visiem par smieklu svētos rakstus. Viņš grib atgriezt noklīdušu jaunavu Magdu, skubina viņu lasīt svētos rakstus, kādam nolūkam arī tai Bālais dāvina bībeli. Bet viņš to nedara tāpēc, ka viņam būtu mīlestība, interese priekš cilvēkiem. Nē, dogma to pavēl, un tāpēc tas jādara. Viņam jau priekš realās** dzīves nav nekādas intereses. Pats autors par viņu saka: «Kaut taču viņu varētu iedabūt starp ļaudīm, iekustināt viņu priekš dzīves!»

Dogma tomēr neveda Bālo pie labiem panākumiem. Kam nav

---

* Dogma — negrozāma mācība, negrozāmas domas; teoloģiska — garīga, attiecoties uz ticību.

** Reals — īstens, patiess.

iekšēja moraliska* spēka, tas var ātri grimt tikumiski, to nesargā nekāda sistema. Tas drīz pierādās pie Bālā. Kādā dienā, saulei un dzīvībai visapkārt zaļojot, Bālais ar Magdu aizmirstas un padodas kaislībai. Pēc šī notikuma Bālais satriekts nāk pie sava biedra (stāsta stāstītājs) un izmisis lūdzas padomu. Un biedrs viņam atsaka: «Tagad tu nāc pie manis pēc padoma. Jau tā ir slikta zīme. Cilvēkam šādos jautājumos nevajag padoma devēja. Viņam jāklausa tikai uz to, ko saka viņa paša zināmā sirds, viņa paša tikumiskā griba. Mēs nedrīkstam iecelt otra par savu zināmo sirdi, nedrīkstam skatīties uz otru kā uz savu moralisko gribu. Bet tu nevari citādi. Tu nevari tāpēc, ka tev nav paša pagātnes.» Tas ir, Bālajam nebija tādas pagātnes, kurā būtu spējusi attīstīties viņa moraliskā griba, kas būtu sarežģītos gadījumos īstais padoma devējs. Kad biedrs Bālajam dod padomu neatstāties no tās, kas līdz ar viņu kritusi, tad, pēc biedra domām, arī to Bālais nespēj, jo viņam trūkst spēka. Man šķiet, ka te atkal vainīga tā pati dogma, kas nosaka, ka nebūs pīties ar tiem grēciniekiem. Biedrs dod beidzot Bālajam nelāga padomu: «Ej uz turieni, kur tu līdz šim meklēji padoma, meklē tur! Dzīvo pēc tās pagātnes, kāda tev ir.» Padoms, kas nevienam Bālajam nelīdzēs. Tas ir padoms griezties atpakaļ pie agrākās dogmas, kas visu moralisku gribu ir atņēmusi. Labāks jau būtu padoms — piegriezties realai dzīvei, realām dzīves interesēm. Bet vai šāds padoms atkal ko līdzētu Bālajam, par to jāšaubās.

Kā var izaugt šāds Bālā tips, un cik viņš reals, t. i., dzīvē sastopams? Šāda tipa cēloņus pats autors pa daļai izskaidro. Bālā audzināšana bija drūma, stingra. Tēvs neļāva tam rotaļāties, neļāva tam rīkoties pēc paša gribas, bet uzspieda tam savu, tēva gribu. Kad tēvs manīja, ka dēls grib lūkoties pa logu, kur kungu bērni priecājas, tad arī tas prieks dēlam top liegts. Tēvs zina, ka mācītājiem laba dzīve. Viņš tādu pat grib sagatavot dēlam. Un sāk dēlu uz to sagatavot: spiež lasīt svētus rakstus, neļauj nodoties grēcīgām domām, māca locīties cienīgo priekšā. Dēls tad arī «godam» sagatavojas un ar tēva krātiem grašiem iestājas augstskolā. Tēvs, kā redzam, visā audzināšanas laikā lieto visādus līdzekļus, lai atņemtu dēlam paša gribu un mācītu likties vadīties tikai no cita. Tālāk, augstskolā strādāja dogma, par kuras «audzinošo» iespaidu gan autors nemin.

Dogmatiskā augstskolas mācīšana, teoloģijas dogmatiskais gars tikai vēl papildināja to, ko tēva audzināšana bija devusi. Bet vēl tomēr pašā tēlojumā paliek daudz kas neizprotams,

* Moralisks — tikumisks.

neizprotami šādas audzināšanas cēloņi. Kālab tēvs nomaitā sava dēla gribu? Kālab tas grib no dēla izaudzināt dogmatisku spredikotāju? Tur vainīga tradicija (cieši nodibinājies paradums). Šī tradicija ir zemnieku, kalpu cilvēku ieradums audzināt tikai uz paklausību un pazemību, dot bērnam labāku materialu stāvokli, nelūkojot uz to, vai izvēlētais darba veids nepadarīs sirdi aukstu. Bet kā šī tradicija izaugusi?

Viņa ir cilvēka sabiedriskā stāvokļa sekas. Zemnieka sabiedriskais stāvoklis bija tāds, ka tikai ar paklausību un padevību varēja dzīvē kulties uz priekšu; spēks bija kungu pusē. Zemnieks instinktivi, savas sugas uzturēšanas labad, mācīja bērniem «kalpu garu». To dara arī Bālā tēvs. Un tiekšanās pēc materialiem dzīves labumiem arī bija šī sabiedriskā stāvokļa sekas. Kad visa zemnieku dzīve norisinās cīņā uztura dēļ, cīņā dēļ dienišķas maizes kumosa, bez kādām plašākām garīgām interesēm, tad, protams, materialais stāvoklis tiek uzlūkots par idealu un sirds tiek par blakus lietu.

Bālā tips ir viens no visinteresantākajiem tipiem Niedras rakstos. Pirmkārt, viņš mūsu priekšā ir tik noteikts, saprotams, ka neatliek ne mazāko šaubu par viņa garīgo saturu. Tālāk, šis tips, man šķiet, raksturo veselu ļaužu šķiru — tradicionalos* teologus, kurus nav mūsu laiku gars spējis padarīt šaubīgus, — raksturo ne tikvien teologus, bet visus tos latviešu inteliģentus, kas auguši zem teoloģiskās dogmas iespaida. Viņu garīgā satura viena puse raksturojas ar to, ka, ja viņiem jāsper kāds svarīgs solis dzīvē, viņi uzšķir zināmās lapas savā sistemā un prasa: «Kas tur gan sacīts?»

Bālā tipu mēs vēl aizņemsim raksta beigās. Tagad aplūkošu Kalēju «Nespēcīgā dvēselē». Pats stāsta virsraksts raksturo Kalēju. Viņš ir nespēcīga dvēsele, kas šaubās starp idealiem un viņu realizēšanu (piepildīšanu) dzīvē, kurā valda pretruna starp pārliecību un gribu. Kalējam, pēc sīudijām teologam**, trūkst iekšēja spēka iet zināmā virzienā, trūkst spēka ticēt savai pārliecībai, savam dzīves uzdevumam. Kāds tad ir, pēc Kalēja domām, dzīves uzdevums? Kāda ir viņa pārliecība? Uz to tiešām nav iespējams dot stingru atbildi. Viņš ir mākslinieks pēc savas dabas, mīl ar sajūsmību dzejiskā, gleznu pilnā valodā runāt. Viņš ir entuziasts, kas sajūsminās par acumirkļa lietām, sajūsminās par labu, saceļas pret ļaunu. Kad augstskolā biedri-korporanti taisa šausmīgu necilvēcīgu piedzeršanos, tad Kalējs, nedomādams par savu vārdu sekām, ar visu būtību saceļas pret šo lopisko dzeršanu un iesaucas: «Jūs tak esat

* Tradicionals — veclaiku, kas vēsturīgi attīstījies.
** Teologs — dievvārdus studējis cilvēks, mācītājs.

cilvēki! Neaizmirstiet, ka jūs esat arī cilvēki un ne tikai studenti pēc Vagara receptes!» Viņam nepatīk dzeršanas prieki tālab, ka tanīs nav īsta sirds prieka. Viņam nepatīk arī biedru vienaldzīgā izturēšanās studijās. Viņš grib, lai katrs savu darbu darītu no s i r d s, un tālab pār viņa lūpām plūst apvainojuma vārdi pret biedriem: «Vai tad jūsu studēšana jums nāk no sirds? Vai esi jel vienreiz dzirdējis, ka jūsu sapulcēs kāds no jums iesāktu runāt par savu zinātni kā jauneklis par savu līgavu, spulgām acīm un vārdi kad grūž viens otru.» Viņa patoss pieaug uzbrukuma vārdos pret savu biedru Frici Vagaru: «Taisni par tevi, Frici Vagar, es runāju, taisni par tevi, par tavu tukšumu. Un, lai tas būtu šodien vai rītu — kur tu un tavs bars plātīsies un nomīdīsiet katru zaļu asniņu, — mūžam es jums saukšu ausīs: lieks! lieks! bezgala lieks!» Šī pati sajūsmība pret visu liekuļotu, nedabisku parādās stāsta beigās, kur Vagars triumfē ar savu jaundibināto laikrakstu līdzstrādniekiem. Tur Kalējs redz, ka triumfs nenāk no sirds, bet ir tikai plātīšanās, un viņš vienīgais saceļas pret Vagaru, solās viņam pretim strādāt. Kalēja eksaltēto (jūsmīgo) dabu no citas puses rāda kāda cita epizode (gadījums) viņa dzīvē — mīlestība pret Mildu. Pie glāzes boles viņš iesilst un straujos, sajūsminātos vārdos izgāž Mildas priekšā savas jūtas. Tikpat ātri viņš, pateicības jūtu skubināts, apņemas precēt Kristinu, Mildas audžumāsu, kas Kalējam bijis īsts sargeņģelis viņa grūtā slimības brīdī. Vārdu sakot, jūtu un sajūsmības Kalējam netrūkst, un sirds viņam laba jo laba — kā saka, «skaidra sirds». Un, ja šis tik bagāts jūtu saturs būtu vienojies ar disciplinētu* prātu, ar noteiktu ideoloģisku saturu un stingru gribu, tad tiešām Kalēja personā būtu sabiedrisks cilvēks, kas nešaubītos, kurp iet, kas savus mērķus arī pēc iespējamības sasniegtu. Bet taisni Kalēja idejas ir viņa vājā puse. Zinātni viņš neciena. Tas redzams no paša Kalēja vārdiem: «Zināšanai nav spēka, mīļais draugs! Tas jau ir tas mūžīgais lāsts, ka viņi visi tic un brēc, zināšana esot spēks! ... Bet tā jau tu nesaproti!» Zinātnes modernā gara nievāšana redzama stāsta beigās, kur Kalējs saka Vagaram: «Tur ārzemēs šīs jūsu problemas vēl c i k n e c i k stāv sakarā ar dzīvi, bet jūs nesat šurp tik problemas — ārzemju dzīve paliek ārzemēs. Tādēļ mums izliekas tik smieklīgi visi jūsu cīņas saucieni: jūs vicināt nosvīduši savus «gaismas šķēpus», bet ienaidnieks kaut kur aiz deviņām zemēm, deviņām jūrām ... Mēs negribam būt ārzemniekiem mērkaķi, negribam valkāt kājā viņu izpiķēto zābaku.» Tālāk Kalējs saka, ka viņš jau ārzemes nenicinot, bet ka «mums mācīties vajag un tikai visu dabūto p a š i e m

* Kārtīgs, stingri domājošs.

pārstrādāt». Viss sacītais jau nu būtu ļoti jauki, kad tik Kalēja ieskatos nespīdētu cauri viņa atpakaļrāpulība, konservatisms. Visā stāstā redzams, ka Kalējs it nekur neizsakās par zinātniskiem jautājumiem, lai gan viņš labprāt mīl runāt un netur to apakš pūra, kas uz sirds sakrājies. Nerunā viņš par zinātni tālab, ka tā viņu neinteresē, ka viņš maz ar to nodarbojies. Un pret moderno garu, pret ārzemju «garu» viņš saceļas kā konservatīvs cilvēks, kam viss moderns pretīgs. Jo cik tad patiesības viņa apgalvojumam, ka šīs «problemas», kas nāk no ārzemēm, nav piemērojamas mūsu dzīvei? Vai no turienes nav pārnākušas moraliskās un mākslas strāvas, kas darījušas uz mūsu dzīvi nenoliedzamu iespaidu, kas tapušas pilnīgi par mūsu strāvām? Vai no turienes nav pārnākuši daudzi sabiedriski ideali un pilnīgi piemēroti mūsu dzīvei, piem., vispārējas un augstākas tautas izglītības ideals, zemāko šķiru stāvokļa pacelšanas ideja? Un kas vairāk ir darījis priekš zinātnes nekā šīs Kalēja nicinātās ārzemes? Nevarēs taču apgalvot, ka arī zinātne nav piemērota mūsu dzīvei, ka mums nav vajadzīga sava prāta attīstība. Ja ņemam Kalēju kā dzīvu tipu, kas tiešām ir dzīvē, tad, ja šie Kalēji ieskatītos labāk dzīvē un nelidotu pa tikumisku problemu mākoņiem, tad viņi tur redzētu tādu gara tumsību, kas dzemdētu karstu vēlēšanos: «Kaut šis nievātais modernais gars drīzāk noskaidrotu mūsu garīgo saturu!» Ja vēl varētu šaubīties par Kalēju kā reakcionaru (atpakaļrāpulīgu) tipu zinātnes ziņā, tad šīs šaubas izklīst, lasot Kalēja vārdus, runātus uz Vagaru: «Tev tas vienalga, kā saprot pusaugu skuķis tavu emancipaciju. Tev tas vienalga, ka vecāki nespēj bez sāpēm noskatīties, ja viņu miesīgs bērns zinātnes vārdā tiek samaitāts... briesmīgāku elku nav vistumšāko pagānu vidū kā šī tava zinātne. Un, kad zēni, tavu ideju vadīti, izpostīs visu tavu nākotni, tad tu mierīgi sēdēsi teatrī un priecāsies, kāds lielisks cilvēces darbinieks tu taču esot.»

Ko Kalējs grib dot modernā gara vietā? Kādi ir viņa pozitīvie, labie ideali? Vistuvāk viņam no cilvēku gara jautājumiem stāv reliģijas jautājums. Bet viņa reliģija nav dogmatiska un šādā ziņā pilnīgi pretēja Bālā reliģijai. Bālais pilnīgi tic dogmai, un pie viņa nav ne mazāko šaubu. Kalējs par sevi saka: «Man vairs nav vecās ziemas svētku ticības.» Savam tēvam viņš izskaidro: «Tēvs, es negribu jūs visus krāpt: par mācītāju es nekad nevaru tikt. Kādēļ? Tā es nevaru izskaidrot; teikšu tikai, ka mana sirds tā neatļauj. Es nedrīkstu tā mācīt, kā mācītājam tas jādara, tādēļ ka dažas lietas es saprotu citādi, nekā viņam tas jāsaprot.» Šaubas pilnīgi sapostījušas



V. Dermanis

veco, naivo ticību, un tās vietā radusies reliģisku jautājumu pārdomāšana, kritika. Reliģiskais jautājums viņam sakrīt ar jautājumu par dzīves uzdevumu. Un visur te parādās viņa jūtu un ieskatu nenoteiktība, viņa šaubas par sevi, par savu jautājumu atrisinājumu. Kalējs saka: «Esmu pārliecināts, ka arī mūsu uzdevums ierakstīts gan ne tur augšā, mūžīgās zvaigznēs, bet tepat mūsu krūtīs, mūsu dvēselē, mūsu miesā, es nezinu, — kur, bet katrā ziņā tur un tā, ka tas mūs spiež un dzen darīt to, uz ko mums dotas spējas un patika.» Daudz vārdu par dzīves uzdevumu, bet maz noteiktības. Sakarā ar šiem reliģiskiem un moraliskiem jautājumiem Kalēju nodarbina arī citas domas. To viņš izsaka vārdos: «Es meklēju pēc viena kopēja cēloņa, pēc kopēja spēka, kura veids lai šīs parādības būtu, un es neatradu... Par savu dzīves uzdevumu es, lūk, biju atzinis izprast reliģijas spēku. Tad es sev jautāju, — vai man ir kādas cerības izpildīt savu dzīves uzdevumu? Un man bija jāatbild, ka nav cerības.» Tā mocās Kalējs ar šiem grūti atrisināmiem jautājumiem. Un šo dvēseles moku un šaubu sekas ir dvēseles nogurums, bezspēks, nepastāvība. Kalējs par sevi saka: «Pastāvības man nav! Spēka man nav!» Bet, kad viņam kā mazs cerības stariņš pamirdz jaunas domas, ka reliģija ir ģenialitate, pēc kam nāk garš prātojums par reliģijas ģenialitati, pilns neskaidrības, miglains. Šinī prātojumā jūtam sevišķu spēku, redzam gleznas, Kalēja sajūsmību, bet galu galā neizprotam, kas tad īsti ir šī reliģijas ģenialitate. Kalējs savas jaunatrastās domas grib tālāk izpētīt un šo pētīšanu uzstādīt par savu galveno dzīves uzdevumu. Viņš raksta par šo priekšmetu grāmatu. No stāsta nav redzams, pie kādiem rezultatiem Kalējs nācis. Bet, ja arī tiešām šīs grāmatas saturs būtu zināms, tad varam būt pārliecināti, ka noteiktības tur nebūtu un nebūtu arī pilnīgi izšķirts, kas ir reliģiskā ģenialitate un kā viņa darbojas cilvēcē.

Tātad Kalēja gara virziens ir reliģisks un, var teikt, misticisks. Kādi viņa politiskie un sabiedriskie uzskati? Uz šo jautājumu atbildot, vispirms ņemams vērā, ka Kalējam nav intereses priekš sabiedrības. Viņš vienmēr runā par savu dzīves uzdevumu, bet nekur nesaka, kāds būtu vispārīm cilvēces uzdevums. Tātad Kalēja ideali ir tīri personiski ideali, kas attiecas uz pašu; viņa idealiem nav attiecības ar realo dzīvi. Šinī ziņā viņa reliģiozais un mistiskais virziens ir tīri individuals un neattiecinās uz sabiedrību, t. i., Kalējs nekur nesaka, ka arī sabiedrībai vajadzētu nodarboties ar šo reliģiski-mistisko jautājumu atrisināšanu. Vispārīm, kā gara jautājumos Kalējs pilns šaubu, nespēka, tāpat arī viņam nav spēka piedalīties darbīgi sabiedriskā dzīvē. — Kalējam savi uzskati par sabiedrisko tikumību. Bet iz šiem

uzskatiem grūti izlobīt kodolu, kas tad īsti ir sabiedriskā tikumība. Ir viņam tikai tādas vispārējas frazes par to, ka jaunajai sabiedrības tikumībai jādzimst iz pašas tautas dvēseles, ka šai tikumībai jābūt īpatnējai, tikai mūsu tautai piederošai.

Tas redzams no viņa vārdiem: «Mēs varam gaidīt un vēlēties, lai sabiedrības jaunā tikumība dzimst iz viņas pašas dvēseles, jeb mēs varam pieņemt bērna vietā citur dzimušu un augušu tikumību. Tas ir: vai mēs to varam? Viena daļa no mūsu laikrakstiem apgalvo, ka tas jādara un vienīgi turp mūsu ceļš. Priekš viņiem nav atsevišķas oriģinalas, īpatnējas tikumības, tāpat kā priekš viņiem nav īpatnējas, nekosmopolitiskas mākslas un reliģijas.» Šie Kalēja ieskati kritizējami no daudz pusēm. Ko nozīmē tikumība, dzimusi iz tautas dvēseles? Vai tiešām speciala, iz tautas dvēseles dzimusi tikumība ir arvienu laba un «citur dzimusi» ļauna? Daudz piemēru iz vēstures runā tam pretim. Rupja mežoņu tautu tikumība, izvirtušu tautu tikumiskie ieskati nav taču tie idealākie priekš zināmas tautas. Un vai vēsturē maz piemēru, kas liecina, ka moraliska strāva, kas nākusi no svešatnes, iedveš daudzreiz jaunu dzīvību tautās? Lai konstatējam tikai individualismu modernajā mākslā. Individualistiskā strāva darījusi un vēl darīs lielu spēcinošu iespaidu uz tautu prātiem un arī uz mūsu tautu. Un tomēr individualisms mākslā ir ievests, jo lielākie individualisma sludinātāji — Ibsens un Ničše ir «no svešatnes». Ja Kalējs būtu izteicis, ko viņš saprot zem specialas tautas tikumības un kā šī tikumība tiešām paceļas pār citām, tad vēl viņa vārdiem būtu svars un noteiktība. Bet savā tagadējā veidā Kalēja ieskati par tautas tikumību ir bez pamata un nenoteikti.

Kalējs visā savā dzīvē atzīst savas gara dzīves nenoteiktību, atzīst, ka viņa gara dzīvei nav stingra, nešķobāma pamata. Un šī atziņa viņu moca; šī atziņa rada viņā dažreiz veselu dvēseles dramu. Viņš zaudē spēkus, nevar ne garīgi, ne miesīgi nodarboties. Vajag nākt kādam ārējam cēlonim, kas iekustina atkal viņa gara darbību. Tāds cēlonis viņa mūžā bija Milda, Kristina, Vagara rīcība. Īsi sakot, visi apstākļi padara Kalēju par «nespēcīgo dvēseli».

Kopā saņemot sacīto par Kalēja tipu, jāsaka, ka tas ir inteliģenta tips ar reliģiski-mistisku virzienu, konservatīvs savos zinātniskos ieskatos, nenoteikts savos ieskatos par tautas tikumību, inerts (bezdarbīgs) sabiedriskā dzīvē, cilvēks ar labu, «skaidru» sirdi, pilns sajūsmības, mākslinieks un entuziasts pēc dabas.

Kalējs reprezentē to jauno teologu šķiru, kuros cēlusies nesaskaņa starp dogmu un jaunlaiku garu. Jaunlaiku skepticisms, asa visu sadzīves un filozofisko jautājumu kritika, zinātnes panākumi nav palikuši bez iespaida uz šo ļaužu šķiru, sašķobījuši viņu naivo ticību. Bet pēc savas audzināšanas, profesijas (amata) viņi pilnīgi nespēj no šīs dogmas atteikties. Reliģiozi viņi ir, tikai grib meklēt jaunus ceļus reliģijā, ceļus, kas apmierinātu viņu dvēseles. Viņi pilnīgi nevar pieslieties jaunlaiku zinātnei un modernajam garam, jo, ja viņi to dara, tad viņiem jāatteicas no savas dogmas pilnīgi, un to viņi nespēj pēc savas audzināšanas. Tālab glābiņu viņi nemeklē vis zinātnē, bet savos misticiskos un metafiziskos prātojumos. Bet mistika un metafizika nekad nav noteiktu ieskatu devušas. Arī mūsu pārrunājamie tipi nevar sev ar mistikas un metafizikas palīdzību izstrādāt noteiktus moraliskus un reliģiskus ieskatus. Tālab viņu dvēselē mūžīgas šaubas un nenoteiktība. Jaunlaiku zinātne viņu dvēseles mieru laupījusi; dabiski, ka šie tipi nāk pie slēdziena, ka zinātne kaitīga, un top konservativi zinātnē. Tas ir pārejas laikmeta teologu tips; tips, kas ar vienu kāju stāv pagātnes dogmās, ar otru iekāpis jaunlaiku garā un tā palicis uz vietas stāvam. Šis tips nākotnē attīstīsies, bet Bālā tips padots izmiršanai.

Pāriesim uz «Līduma dūmu» inteliģentiem. Tie nav tik interesanti psiholoģiskā ziņā kā Bālais un Kalējs, bet viņiem ir praktiska nozīme. Mācītājs Strautmalis ir tikai progresējis Kalēja tips, kas atmetis lieko prātošanu un ķēries pie savu diezgan vienkāršo tikumisko ieskatu izvešanas dzīvē. Viņa tikumisko ieskatu galvenais saturs ir — tiklība. Tālab arī viņš visur uzstājas pret muižnieku Zandenu, kas izplata pagastā netiklību. Līdzīgi Kalējam, mācītājs Strautmalis liels entuziasts: viņš mīl turēt garas, jūsmīgas runas; viņam runājot vārdi birtin birst un glezna saistās pie gleznas. Bet Strautmaļa sajūsmība nenāk iz sirds dziļumiem; šī sajūsmība nav saistīta ar dziļu tikumisku pārliecību. Viņš savās runās drīzāk sajūsminās kā dzejnieks, bet ne kā dziļi pārliecinājies moralists (tikumības mācītājs). Jo kā lai citādi izprot Strautmaļa dabu, kad viņš vienā brīdī nosoda Zandenu un otrā brīdī viesojas pie šī bramanīgā muižnieka, pavada tur omulīgus brīžus. Ja Strautmalim būtu sirdī dziļš naids pret Zandena rīcību, ja viņam būtu karsta vēlēšanās pacelt zemnieku tiklību, tad viņš pārrautu sakarus ar Zandenu un iemaisītos pašā zemnieku dzīves mudžeklī, cenzdamies šo dzīvi garīgi pacelt. Viņš tomēr to nedara; viņš pat negrib ņemt dzīvāku dalību zemnieku sabiedriskā dzīvē, jo, kad zemnieki biedrības svētkos uzaicina viņu piedalīties biedrībā, tad viņš aizbildinās ar nevaļu un neprašanu. Strautmalim

patiesībā arī trūkst dziļākas intereses priekš sadzīves, viņš ir tāds sevišķs *teoretiķis*, kas grib nezvēru nosist ar frazēm un jūtu izplūdumu.

Strautmalis savās runās uzstājas kā *nacionalists*, kā *patriots* (savas tautas brāļu aizstāvis), bet patiesībā visas viņa simpatijas ir vācu pusē. Viņš biedrojas ar Zandenu un muižnieka Vestfala ģimeni; tur viņš pavada visomulīgākos brīžus, lai gan Zandens to visādi rauga pazemot, kas Strautmali ļoti kaitina un sakarsē. Kā izskaidrojama Strautmaļa biedrošanās ar vāciem? Tā atvasinās no viņa ieskatiem un *sabiedriskā stāvokļa*. Strautmalis nav zemnieku resp. vienkāršās tautas ideologs (centienu aizstāvētājs), kam zemnieku vajadzības būtu pieaugušas pie sirds. Par tādu viņš nevarēja attīstīties augstskolā. Augstskolas teoloģiskā izglītība, satiksme ar augstāko aprindu locekļiem padarīja pašu Strautmali augstmanīgu, aristokratisku, tā ka viņš pēc saviem ieskatiem stāv daudz tuvāk vācu muižniecībai nekā zemniekiem, no kuru vidus cēlies. Arī tikumību no kanceles Strautmalis nesludina zemniekiem kā līdzīgs līdzīgiem, bet sludina to kā augstmanis, «tos mīļos zemniekus» norādams. Otrkārt, Strautmaļa biedrošanos ar vāciem nosaka viņa sabiedriskais stāvoklis. Viņš, kā jauns mācītāja amata kandidats, gaida uz mācītāja vietu, kuru dabūt vai nedabūt atkarājas no tās pašas vācu muižniecības. Tālab arī Strautmalis negrib galīgi uzstāties pret Zandena rīcību. Šāds Strautmaļa divdomīgais stāvoklis piešķir viņam divdomīgu rīcību, klibošanu uz abām pusēm. Un tāda abpusēja klibošana laupa Strautmalim enerģiju un rīcības un domu patstāvību. Nekā praktiska viņš nerauga izdarīt, tikai bieži uztrauc Zandenu un zemniekus ar savām runām. Viņa domu patstāvība tik niecīga, ka viņš ikreiz ļaujas pārrunāties no Vestfala un vecā mācītāja konservatīvām runām.

Es agrāk sacīju, ka Strautmaļa ieskati ir *vienkārši*. Šai ziņā viņš ir stādāms zemāk nekā Kalējs. Pēdējais dzīvē nejaucās, bet viņam bija plaši, lai gan nenoteikti tikumiski un filozofiski ieskati. Strautmaļam tādu nav. Viņš dziļāk neiedomājas tikumiskos jautājumos. Viņš savus vienkāršos tikumiskos ieskatus sludina ar zināmu fanatismu, neiedomājamies dziļāk zemnieku dzīves apstākļos, vai tiešām viņiem šis *tiklības* jautājums ir no tik liela svara; vai zemnieku dzīvē nav daudz citu ļaunumu, uz kuriem viņam kā spredikotājam vajadzētu griezt vērību? Strautmalis, kā redzams, stipri dramatisks, jo pēc kristīgās dogmas (negrozāmas mācības), *tiklība* ir galvenais tikumības jautājums. Jo labi Strautmaļa pieķeršanos dogmai rāda skats ar Luciju, Zandena sievu, romana beigās. Lucija kandidatam izkrata savu sirdi, sūdzēdamās par traģisko dzīvi pie Zandena, un meklē izmisumā

pie Strautmaļa glābiņu un padomu. Un Strautmalis jūtu straujumā grib šo sievieti spiest pie krūtīm un izraut iz Zandena nagiem. Bet tad viņam šaujas prātā, ka Lucija, lūk, ir cita sieva, un dogma nosaka, ka to nav brīv aizskart. Skats nobeidzas ar to, ka Strautmalis neliek vis dzīvot jūtām, nesniedz nelaimīgajai sievietei pretim jūtu pilnu sirdi, bet sniedz tai sausas, tikumiskas pamācības, dodams padomu iet atpakaļ pie vīra.

No visa sacītā redzam, ka mācītāja Strautmaļa personā notēlojies inteliģenta tips ar konservativiem tikumiskiem ieskatiem, šauru garīgu redzes aploku, pēc temperamenta (dabas) stipri entuziasts, savos centienos pa daļai nacionalists, bet darbībā klibotājs uz abām pusēm, divpusīgs, domās nepatstāvīgs un šaubu pilns. Strautmalis ar savu personu raksturo tās šķiras jaunos latviešu liberalos pilsoņus, pie kuras viņš pēc sava amata piederēja. Ar laiku zem nelabvēlīgiem apstākļiem šiem liberalajiem spredikotājiem izzūd pēdējās zīmes no viņu nacionalisma un entuziasma, un tie tuvinās sastingušajam Bālā dogmatiķa tipam jeb pilnīgi top par salkaniem morales (tikumības) sludinātājiem, kas nejūt nekā kopīga ar zemniekiem, ar tām aprindām, no kurienes cēlušies.

Pilnīgs pretstats Kalējam, Strautmalim un Bālajam ir inženieris Vilis Strautmalis «Līduma dūmos». Tam nav ne plašo runu, ne plašo teoriju, bet viņš redz visu savu dzīves uzdevumu nopietnā darbā: uzcelt fabriku un ar kapitala palīdzību strādāt par labu zemnieku interesēm. Šis Vilis Strautmalis ir tiešām dīvains raksturs: milzīga darba darītājs, gandrīz mēms, bez sevišķas ideju un jūtu bagātības. Vismaz mēs iz visa romana nevaram nojaust, kādi ir Viļa Strautmaļa sabiedriskie, tikumiskie un filozofiskie ieskati. Viscaur romanā tas tēlots kā auksta aprēķina, sauss bezjūtu cilvēks. Jāatzīst, ka šis raksturs nav dzīvs, iz patiesās dzīves ņemts. Tas liecina, ka Niedram visvairāk veicas attēlot teologu aprindas, ka viņam šo aprindu garīgā pasaule vislabāk pazīstama. Vai atkal viņš teicami raksturo dažus vācu muižniecības tipus, kā Zandenu un Vestfalu. Turpretim attēlot mūsu laiku inteliģentus ar viņu garīgo saturu ārpus muižnieku un teologu aprindām viņam nav izdevies. Lai pieminam piemēra dēļ Vagaru Frici «Nespēcīgā dvēselē»; arī Vagara raksturs nav noteikti un pilnīgi zīmēts.

Attiecoties uz Vili Strautmali, nav nebūt no tik liela svara, cik pareizi viņš notēlots. Visvairāk te krīt svarā tā ideja, kādu Niedra gribējis izteikt Strautmaļa personā. Šī ideja ir, pēc manām domām, «Līduma dūmu» vidus punkts. «Līduma dūmos» attēloti latvju gruntnieku (zemes īpašnieku un zemes rentnieku) un vācu

muižniecības savstarpējie sakari un atkarība, viņu interešu saduršanās un cīņa dēļ priekšrocībām starp Baltijas muižniecību un latvju gruntniecību. Līdz šim vācu muižniecībai šai ziņā bija pārsvars, tālab ka viņas pusē bijušas tiesības un saimnieciskais spēks — kapitals. Latvieši līdz šim pa lielākai daļai izlietojuši šinī cīņā savu izturību, pacietību, idealismu un entuziasmu, bet, būdami saimnieciski atkarīgi no vāciem, viņi bieži nākuši divdomīgā klibotāju stāvoklī, līdzīgi kandidatam Strautmalim. Vilis Strautmalis «Līduma dūmos» nu atzinis, ka vāci veicami tik ar saimniecisku pretspēku — ar kapitalu. Tālab viņš visu savu izturību virza uz vienu mērķi — ražot kapitalu, ar kuru cer veikt nākotnē vāciešus. Un romana beigās viņa cerības jau pa pusei piepildījušās, lai gan šī cerību piepildīšanās nav reala, saskanoša ar patieso dzīvi, bet notiek teiksmaini, pusromantiski. Bet tas te mazāk krīt svarā; no svara pati ideja. Niedra ar savu inženiera Strautmaļa tipu parādās kā latviešu mantīgo šķiru (gruntnieku un rūpnieku) ideologs (interešu aizstāvis). Vilis Strautmalis autoram ir it kā simbols, ar kuru viņš uzaicina latviešu mantīgo šķiru: «Pērciet zemi, būvējiet namus un rūpniecības ietaises un ražojiet kapitalus — tad jūs nākotnē būsiet Baltijas saimnieki!»

Mēs aplūkojām galvenos inteliģentu tipus Niedras ražojumos. Sava apcerējuma sākumā es teicu, ka inteliģents rakstniecībā latviešiem tajā ziņā interesants, ka viņš izteic latvju tautas kulturcentienus. Un citādi tas nevar būt. Rakstniecība ir sabiedrības garīgās dzīves spogulis. Un tipi rakstniecībā izteic zināmu šķiru, zināmu aprindu idealus un virzienus. Kādus kulturcentienus tad nu izsaka Niedras notēlotie tipi?

Uz šo jautājumu mēs varam divējādi lūkoties.

Vai nu šie tipi izsaka zināmu aprindu idejas un centienus, vai arī viņos izsakās paša rakstnieka — šinī gadījumā A. Niedras — ieskati. Abos gadījumos tā tomēr būs sabiedrības (zināmas daļas) gara dzīves izteiksme. Niedras tipi, kā Bālais, Kalējs, kandidats Strautmalis, bez šaubām, reali tipi, kurus sastapsim dzīvē. Viņi izsaka to aprindu gara dzīvi, pie kurām pēc sava amata un dzimuma pieder minētie tipi. Bet viņos izpaužas arī paša Niedras personīgie ieskati, jo sevišķi Kalēja prātojumi par tautas sevišķo tikumību, par reliģijas ģenialitati saskan ar Niedras reliģioziem un tikumiskiem ieskatiem, kas izteikti sevišķi viņa rakstā: «Nacionalisms latviešu gara dzīvē». Bet tas nebūt neliecina, ka tie nebūtu kandidata Strautmaļa aprindu ieskati. Katrs rakstnieks ir savu aprindu ieskatu izteicējs. Tātad rakstnieka ieskati,

apliecināti rakstniecībā, vēl gaišāku dara zināmas šķiras garīgo saturu.

Niedras Bālā, Kalēja un Strautmaļa kopējais virziens ir reliģiozs un nacionalistisks (tautisks).

Šie tipi ir pārejas laikmeta cilvēki, kas ar vienu kāju turas pagātnes tikumiskos ieskatos, aizspriedumos un dogmās, ar otru — iekāpuši jaunlaiku garā. Viņi kaut ko piesavinājušies no jaunlaiku šaubām par dažiem idealiem, no jaunlaiku kritiskā gara; viņi zināmā rāmā, apdomīgā virzienā (tikai ar apdomu!) iepazinušies ar jaunlaiku zinātni. Bet viņu sabiedriskais stāvoklis, amats, audzināšana un izglītība neļauj tiem ar pilnu krūti ieelpot jaunlaiku gaisu; neļauj brīvi, bez aizspriedumiem izstrādāt sevim ieskatus un idealus ar zinātnes palīdzību. Tālab viņi palikuši pusceļā. Vieni no viņiem, kā Bālais, pilnīgi noslīkst veclaiku dogmās un top par sastingušu dzīvu mumiju, kura gars važās kaldināts. Otri, pēc dabas entuziasti un jūtu cilvēki, nevar panest sastingumu un tālab rada savu gara dzīvi — sāk nodoties miglainiem, nenoteiktiem prātojumiem kā Kalējs; grib atdzīvināt veco metafiziku un scholastiku (novecojusies mācība), kas nav atdzīvināmas. Un viņu dvēselēs ceļas pretrunas uz pretrunām un nebeidzamas nesaskaņas, kā to redzam pie Kalēja. Nevarēdami zinātnei pieslieties, viņi sāk vainot zinātni par netikumības celšanu, kliedz, ka zinātne tautai nav vajadzīga, ka katrai tautai ir sava īpatnēja gara dzīve, īpatnēja tikumība un reliģija un tālab nav vajadzīgas strāvas iz citurienes. Acīm redzot te nerunā «tautas balss», bet šie tipi ar tādām frazēm rauga attaisnot savu zinātnisko, tikumisko un reliģisko konservatismu (vecos ieskatus). Ja tauta sāks ticēt, ka viņai sevišķa reliģija, sevišķa tikumība un vispārim sevišķa gara dzīve, tad viņi, šie tipi, būs pasargāti no citurienes vējiem un pūsmām, kas traucē viņu sirds mieru. Un trešie, kā kandidats Strautmalis, garā vairāk aprobežoti, grib apmierināties ar praktisko dzīvi, tur sludinādami ne bez sajūsmības savus aprobežotos ieskatus, bet top par klibotājiem uz abām pusēm kā tas pats Strautmalis.

Progresu, t. i., attīstību, viņi, šie tipi un viņu aprindas, maz var veicināt, jo viņi nesimpatizē brīvai attīstībai un zinātnei. Bez zinātnes progress nav domājams. Zinātne ir devusi cilvēkiem varenu spēku pār dabu, tā ka cilvēks spēj tagad izmantot saules siltumu, vēja spēku, elektrību un citus dabas spēkus; zinātne virzījusi uz priekšu rūpniecību un devusi iespēju ražot kapitalus; tā dragājusi gadu simteņos izaugušus aizspriedumus; tā nesaudzīgi kritizējusi mūsu sabiedriskos apstākļus un rādījusi, ka cilvēkam ir iespējams pacelties no tagadnes dubļiem un cerēt uz gai-

šāku nākotni. Un jaunlaiku zinātnes apgaismotais cilvēks gara gaismu stāda augstāku par visiem jautājumiem. Un lielais tautu vairums, vienkāršā tauta jeb, kā mēdz teikt, pūlis sāk tiekties pēc zinātnes, atdara acis un jūt, ka zinātnē ir viņas nākotnes spēks un atpestīšana. Vai tad nav jāsaka, ka tas, kas uzstājas pret zinātni, nevar tautu vest uz priekšu, bet velk to atpakaļ? Vai tālab tās aprindas, kuru gara dzīve atspoguļojas A. Niedras tipos, ir mūsu kulturas centienu izteicējas? Nekad!

Niedra ar savu talantu pats sajutis, ka viņa trīs nupat pārrunātie tipi nav attīstības virzītāji, un tālab raudzījis radīt pozitivu tipu Viļa Strautmaļa personā. Es jau reiz minēju, ka Vilis Strautmalis nav īsti reals tips, bet tomēr zināmā mērā viņš dzīvē būs sastopams. Nav ko šaubīties, ka mūsu rūpniecības un naudas laikmetā var iz augstskolas iznākt cilvēks bez sevišķa ideju dziļuma, bet savā ziņā toties saimniecisks ģenijs, kurš kapitala ražošanā redz savu dzīves uzdevumu, prieku un pat poeziju (dzeju). Tāds tips top tad par zināmu aprindu vadoni un ceļa rādītāju. Tipi, līdzīgi inženierim Strautmalim, izteic latviešu mantīgo aprindu idealus. Bet vai tie ir mūsu vispār kulturiskie centieni? Atkal nē! Tie tik ir zināmu aprindu saimnieciskie centieni.

Augšējā tipu iztirzāšana rāda, ka Niedras inteliģentu tipi neatspoguļo sevī vispārējos kulturcentienus. Kā Niedra, tā arī citi latviešu rakstnieki nav vēl notēlojuši visā pilnībā latviešu inteliģento sabiedrisko idealistu, t. i., tipu, kas ne tik daudz uzsver materialos labumus, kas nenodarbojas ar metafiziku un senlaiku dogmām, bet kas vēlas, lai sabiedrība attīstās tādā virzienā, ka viņas dzīve būtu dibināta uz taisnības pamatiem. Šie idealisti tad arī vērš savu darbību turp, kur visvairāk vajag gaismas, — tautas vairumā, vienkāršā tautā — pūlī. Un viņi šo pūli grib garīgi pacelt nevis ar kādiem zinātnes atkritumiem un morales krikumiem, bet grib tautai dot no brīvās zinātnes un mākslas visu un to labāko, zināms, tautai saprotamā veidā. Priekš šiem sabiedriskiem idealistiem zinātne ir starptautiska, un arī tikumībai, pēc viņu domām, jātop starptautiskai, dibinātai uz taisnības pamatiem. Varbūt tas viss ir bērnišķa fantazija, bet katrā ziņā šādi centieni ir laika parādība, un viņus redzēt attēlotus rakstniecībā būtu interesantāk nekā Niedras Bālo un tamlīdzīgus tipus. Niedras tipi nav izteikuši latviešu pūļa, vienkāršās tautas vajadzības. Niedra savos ražojumos, kurus esam pārrunājuši, nav izteicis visas tautas dvēseli, viņas sirds pukstienus, viņas idealus, bet ir izteicis tikai zināmu aprindu idealus: savos tipos un prātnieciskos apcerēju-

mos viņš parādījies kā mantīgās ļaužu šķiras un teoloģiskās latviešu inteliģences ieskatu un idealu izteicējs.

*

Ja pārskata visu, ko Niedra rakstījis, pārskata to laika kārtībā, tad iznāk interesanta virkne. Vispirms liriski dzejoļi, tad stāsti, kritika, viena drama, tad sabiedriski apcerējumi un, beidzot, — augstā politika. No liriķa līdz politiķim, no nesaistīta dzejnieka līdz veikaliski saistītam publicistam — lūk, Niedras garīgā karjera! Un, ja nu stāv, bez šaubām, ka lirika, sajūsmība ir Niedras īstais elements un spēks, ka tā ir labākais arī viņa dramās un pat sabiedriskos apcerējumos, tad var teikt: Niedras attīstība ir sistematiska attālināšanās no īstā darba lauka uz arvien neīstākiem un svešākiem! No tāda, kur pietiek ar sajūsmu un fantaziju, uz tādu, kur ar tiem ne tikvien kā nepietiek, bet kur fantazija un sajūsma vien, varbūt vēl veikalisku interešu vadītas, var novest visbriesmīgākās pretrunās ar tiešamību.

Vēl otra lieta. Niedras darbība sākumā ir ne vien visīstākā, bet arī visspirgtākā un visspārīgākā. Dzejniekam vismaz gribētos «vienas dziesmas», un ar to viņš ietu cīņās un kaujās, būtu gatavs pat mirt utt. Viņš arī ir lepns uz savu vientulību, uz savu atsevišķumu no miera ļaudīm. Vientulībā viņš jūtas rada visiem apspiestiem un atstātiem, visai savai vārdzinātai tautai. Bet, jo tālāk iet Niedras darbība, jo vairāk izsīkst viņa spara avots, un, ja kur viņš rāda izredzi uz nākotni, tur domā panākt to ne ar iekšēju spēku, bet ar ārējiem līdzekļiem, ar kapitalu, vēstuļu uzplēšanu, kā «Līduma dūmos», ar advokatiskiem knifiem, kontraktus noslēdzot, kā «Zemē» u. c. No pirmajiem dzejoļiem vēl varēja cerēt, ka dzejnieks liks kur roku pie darba, cīnīsies līdz, ne vien dziedās par līdumnieku un tā darbu, bet arī būs līdumnieks latviešu kulturas valstī; to varēja cerēt, bet vēlākie raksti šo cerību laupa: rakstnieks katram darbam griež muguru un beidzot top veikalisks žurnalists. Tā «Zemnieka dēlā» viņš aiziet garām gan zinātnei, gan reliģijai, gan darba ļaužu centieniem un nosēžas tumsā. Tikai pie reliģijas vēl uzplaukst daži viņa krāšņākie lirikas ziedi, kamēr uz darbaļaužu centieniem viņš met savu vismelnāko neuzticību. Bet pats «Zemnieka dēls» nosēžas tumsā.

Tad — kā tas nāca, ka dzejnieks, vienkārt, attālinājās no sava īstā darba lauka un, otrkārt, ka viņa spars arvien vairāk atsala un izdzisa? To izskaidro jau ievadā minētie sadzīves

apstākļi, kādi valdīja 90. gadu beigās. Kur progresivie elementi bija atklātībā nobīdīti pie malas, tur, it dabīgi, radās pieplūdums no neitralākiem, mērenākiem spēkiem. Arī kas te atnāca ar sparīgāku garu, bija spiests savaldīties, noslīpēties, ja negribēja raisīties vaļā un pazust atkal no atklātības.

Īsti tas, ka dzejnieks kā tāds pie mums maz ko nozīmē, un, kaut tas bijis visslavenākais, kamēr pašam diletantiskākam žurnalistam ir sabiedrībā nenoliedzams iespaids, — tas pavedina dažu dzejnieku izmainīt savu dzejas talantu pret sabiedriska darbinieka autoritati. Cilvēks, uz kuru klausās, kad viņš dzejo, var viegli iedomāties, ka uz viņu klausīsies arī, kad viņš runās prozā un runās par to, kā tautai dzīvot, kam ticēt un «no kā būs bēgt un bīties».

Un tā nu notika, ka, jo augstāk kāpa Niedras dzejnieka slava, jo vairāk viņš novilka dzejnieku un pārgāja uz kritiku un politiku. Jo vairāk viņu sāka cienīt kā tādu «i d e a l i s t u», toties vairāk viņš virzījās uz vienu mērķi: tapt par literarisku v e i k a l n i e k u. Bet, runājot par sabiedriskām lietām, vajag stingri noteiktu pasaules uzskatu. Kādi tad nu bija Niedras pasaules uzskati?

Noenkurojoties pie «Austruma» kā pie veikaliska uzņēmuma, neviļus nācās skatīties uz to, kādi ir visdrošākie līdzekļi, lai uzņēmums atalgotos. Kur paredzamas visdrīzākās sekmes? Un, skatoties no atklātības stāvokļa un t i k a i no tā, vai maz varēja vēl šaubīties? Kur gan bija vislielākās garantijas, ja ne pastāvošā kārtībā un solidaritatē ar tiem, kam ir tā vislielākā vara? Katrs redzēja, ka latviešu pilsonība sāk uzplaukt, ka organizējas latviešu gruntnieki, — kas tad bija vienkāršāk kā tapt par šo šķiru tulku un darīt to no vislojalākā, no pastāvošās kārtības stāvokļa? «Cīnīties» uz papīra pret patronatu un par latviešu nacionalismu ir taču tik omulīgi, ievērojot to, ka tā patiesībā nemaz nav cīņa!

Citādi bija ar «jauno strāvu». Te Niedra nebūtu izracis kara cirvi, ja «jaunstrāvnieki» nerīkotos kā bīstami konkurenti. Ja v i ņ š gribēja iegūt savam žurnalam visu tautu, tad vajadzēja vismaz zināmās plašās aprindas iepriekš atraut progresivo elementu iespaidam. Nu — un tik daudz Niedra saviem spēkiem uzticējās, ka t ā viņam būs nieka lieta. Jo tik daudz taču katrs prātīgs cilvēks varēja paredzēt, ka no jauno centienu uzvaras nav ko bīties. Lai viņi lamā pīlarus un «māmuļu», bet pīlari ar visu to tomēr paliek un valda, un stāv turpat arī «māmuļa», kamēr no «jaunstrāvniekiem» kur kurais ir izgaisis! Kā taču bija 90. gados: uznāca viņi, sacēlās tracis, bet tad pazuda cietumos vai pār robežām, un bija atkal miers mājās. Vai tagad būs citādi? Taisni «realpolitiķim», kas kā prātīgs veikalnieks skatījās pasaulē, neatlika cits kā atzīt, ka var būt tikai viena izvēle: vai a p k a r o t

«jauno strāvu», ja tā dara veikalam ļaunu, vai izturēties neitrali, ja arī tā izturas neitrali. Bet tā neizturējās neitrali, pret Niedras veikalu jo sevišķi ne, un tā lieta bija izšķirta: karš pret šo «strāvu»!

Savu īsto darbību uz visiem «gaņģiem» Niedra uzņēma pērngad. Viņš sniedza stāstus, kuri iziet uz to, kā salkani sentimentali izpļāpāties par laimi un nelaimi, familiju un dzimteni vai kā kairināt lasītāju rupjos instinktus. Tā «Vilī Vālodzē» par visgodsirdīgāko varoni tiek idealizēts bagāts fabrikants un par visdebešķīgāko eņģeli viņa meita, bet par visnaivāko muļķi izķēmots trūcīgs skolotājs. Tā «Badā un mīlestībā» stāsta, kā, autora paša vārdiem runājot, «Mārtiņš, cilvēks, gāja meitās pirmo reizi savā mūžā». «Sikspārnis» iesākas ar latviešu studenta un vācu baroneses slepenu sastapšanos uz baroneses mātes kapa tumšā pusnakts laikā. Tie ir bulvaru un briesmu romani «zeltītā sējumā», un visi tie ir rakstīti steidzīgi, stiepti, tikai «Ceturtais biedris» ir rūpīgāks un sparīgāks, kur autors, kā vietā neieticis teologs, ar saprotamām svētām dusmām sabar savus vietā tikušos koleģus.

Ka mietpilsoņu familijās nav lieli pieprasījumi pēc zinātnes, ir saprotama lieta. Tāpēc Niedras «familijas žurnals» dod patīkamu apmierinājumu saviem lasītājiem ar to, ka sola nesniegt daudz zinātnes un nekad ne to visjaunāko, bet labāk mazāk un tik to, kas sen atzīts un dzīvē derīgs. Izdevējus, kā A. Gulbi, viņš nosoda par to, ka tas izdod ļaudīm grūtāk saprotamus darbus, kurus visi nemaz nelasīšot un no kuriem neesot paredzama droša peļņa. Pats būdams veikalnieks, viņš prasa, lai arī citi būtu tādi paši un sniegtu tautai jo mazāk, jo labāk un to pašu krietni sazelētā un atšķaidītā veidā. Familijas tā prasa, jo tām žurnals ir tikai laika kavēklis. Zināms, kur Niedram nākas attaisnoties pret progresiviem elementiem, tur viņš apgalvo, ka viņa zinātne ir vēl jaunāka nekā tā, ko pasniedzot «jaunā strāva». Pēdējā atrodoties pie tiem uzskatiem, uz kuriem viņš stāvējis 15 gadus atpakaļ. Viņš esot tas, kura rakstnieciskais virziens, tā «dzimtenes māksla», esot vismodernākais, kura reliģija arī esot cilvēces atzīšanas vispēdīgais vārds! Tāpat viņa strādnieku kustības apkarošana. Tikai nesaprotami tad paliek viņa programas vārdi: «Rakstus ar zinātni pasniegdami, mēs nedzīsimies pēc tam — runāt par visu un allaž par to «visjaunāko.» Kā jel viņa uzskati par tautsaimniecību, familijas dzīvi, reliģiju u. c. var būt tie visjaunākie, ja viņš nemaz negrib par to visjaunāko runāt? Tāpat kā saskan viņa prasība pēc patstāvības un tautiskuma ar to, ka visa viņa «dzimtenes māksla» kā sevišķs virziens ir patapinājums no Vācijas buržuju «Heimatskunst»? Vai nav tā, ka visi rakstnieki ņem savus iespaidus arī no ārzemēm, bet ņem katrs

savādus, saskaņā ar savu dabu. Jo arī ārzemēs brīvība cīnās ar nebrīvību, pašapziņa ar apziņas spaidiem, un tur ir kā visjaunākie atradumi, kā vienā, tā otrā pusē ir kā apgaismības, tā tumsības «pēdējais vārds». Un tā ir parastā taktika atpakaļrāpuļiem: kad no ārzemēm grib pieņemt ko brīvāku, progresivāku, tad viņi kliedz pēc patstāvīguma, tautiskuma, pierāda gari un plaši, ka nevar neko piesavināties, ka katrai tautai savi īpaši attīstības likumi, bet, līdzko ārzemēs parādās kāda jauna tumsonības mācība, tā mūsu patstāvīgie tautībnieki sauc: redziet, pat ārzemju kulturas valstīs tā domā; pat zinātņu vīri un modernākie rakstnieki tam piekrīt, un m ē s vēl lai turamies pie veciem uzskatiem?!

Kritikās par latviešu rakstniecību Niedra ar apbrīnojamu rūpību meklē pēc tam, vai tik kādā dzejolī un stāstā nav progresivas i d e j a s. R. «Tālās noskaņas» viņam citādi patiktu gluži labi, ja tik viņš nebūtu «šķiras dzejnieks». To viņš nevar panest, ka no dzejnieka kaut ko grib arī izprast, meklē tur simbolus noteiktiem uzskatiem utt. Dzeju varot tik s a j u s t. Viņš liekas nezinot, ka starp sajušanu un sajušanu var būt liela starpība, ka var gan sajust v i s i kaut ko, bet jautājums paliek, kā katrs to sajūt. Strādnieks var no tā paša dzejoļa vai stāsta just gaviles, no kura mietpilsonis jūt neomulību un dusmas, vai atkal otrādi. Atceros, ka «Draugu biedrībā» kāds mācītājs ar svētu aizgrābtību nolasīja R. «Pastara dienu»[1] un nevarēja par to nopriecāties vien, bet, dabūjis zināt, kas tas dzejnieks par vīru un ka dzejā nav vis domāta bībeles pastardiena, bet kāda gluži cita, viņš bijis kā no mākoņiem izkritis un sācis neganti lādēties. Lūk, ko nozīmē piederība pie kādas šķiras! Pats Niedra vairākus gadus atpakaļ, runādams par Tolstoja mākslas uzskatiem, uzsvēra to, ka, cilvēcei diferencējoties, rodoties dažādības un tāpēc no katra mākslas darba nevar prasīt, lai tas būtu absoluti vispārcilvēcisks, tā ka tā baudai pietiktu tikai ar normala cilvēka fantazijas spējām. Lai varētu dzejoļu sajūsmu saturu pilnam izsmelt, vajag būt sajūsmas ziņā r a d a dzejniekam un visam tam, no kura viņa sajūsma smēlusi savus spēkus. Tikai tādi dzejolīši kā par pavasari, rozēm, mīlestību var būt vispārcilvēciski.

Arī par Skalbi Niedra gauži žēlojas, ka tas savā fantazijā «Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties» ielicis t e n d e n c i. Mākslā nedrīkstot būt tendences. Bet cik karsti tas pats Niedra slavē Purapuķi un slavē taisni par to, ka tā darbos valdījusi tendence pret «jauno strāvu». Un nu lieta ir skaidra: ne tendence pati par sevi ir Niedram tā nosodāmā, bet tik v i e n a z i n ā m a tendence, proti, p r o g r e s i v ā. Tā arī pilsoņi un klerikaļi vareni nosoda

[1] J. Raiņa dzejolis krājumā «Tālas noskaņas zilā vakarā». [Sakārt.]

citas šķiras, ka tās nodarbojoties ar politiku, ienesot politiku pat familijas dzīvē utt., kur patiesībā taisni viņi ir tie vislielākie politiķi, politiķi ar savu klusēšanu, ar citu domu apspiešanu, ar pastāvošās kārtības uzturēšanu un visu citu centienu apkarošanu.

Un tad Niedras uzbrukumi jaunai paaudzei. Tagad ir tiešām velts darbs tos atspēkot, kur jau pati dzīve tos apgājusi. Tikai kā piemiņu un kā jokus uzzīmēsim dažus viņa spriedumus par jauno paaudzi. Vispirms par to, kādu jaunstrāvnieki gribot dibināt nākotnes valsti. «Jaunstrāvnieku sapņotā valstī brīva darba līguma nav: ikvienam jāstrādā tas darbs, priekš kura viņu audzinātāji un valsts ierēdņi atzīst par derīgu. Ja dzejnieks nedzejo tā, kā to dzejas padomnieki atzīst par pareizu, tad viņš laikam tak nedabūs ēst; ja mākslas koleģiju asesori atradīs kādu gleznu par zaļu, tad māksliniekam tā būs jāpārkrāso vairāk uz lillā vai violetu jeb jāiet nepaklausības dēļ cietumā.» Tiešām, ja tādai jābūt tai nākotnes valstij, tad tai vajadzētu pasteigties, kamēr vēl ir tādas lietas kā spaidi, ierēdņi, padomnieki, asesori un cietumi, kurus tagadējā reformu kustība draud aizskalot. Katrā ziņā Niedra kā dzejas padomnieks tur ļoti labi derētu; viņš vienkārši turpinātu savu tagadējo darbību, izspriežot, kurš dzejo pareizi, kurš ne. Arī visādām akademijām, kuras taču ne vienreiz vien likušas pārkrāsot mākslinieku gleznas, būtu jāpastāv joprojām. Un tad arī «jaunstrāvniekiem», kā Niedras visu padomnieku, asesoru, akademiju un cietumu pretiniekiem ...

«Jaunstrāvniekus» tēlojot, Niedra nežēlo vismelnākās krāsas, tā ka daudz netrūkst un viņu darbība izklausās kā tas stāsts par «Rinaldo Rinaldini» vai tas, kas saucas «Jānis Umbo jeb tā septiņkārtīga slepkavība uz to kuģi «Johanes»». — Zināms, gluži līdzi Purapuķem viņš šai ziņā netiek: kamēr Purapuķes «jaunstrāvnieces» tiešām kāpj no viena līķa pār otru, žņaudz bērnus, dedzina utt., tur Niedras «jaunstrāvnieki» liek mātēm atstāt bērnus, vadā jaunavas kā mēnessērdzīgas gar bezdibeni un par visām lietām grib «kalpināt biedrības un klausītājus saviem nolūkiem». Kādi šie briesmīgie nolūki, to viņš nemin. Viņš nesaka arī, kāda interese citus kalpināt, kad pašam par to draud vissmagākās ciešanas un, kā Niedra pats atzīst, tiek izpostīts viss mūžs. Tiem vajadzētu būt interesantiem «nolūkiem», kuriem cilvēks iet upurēt savu mūžu ...

Par vienu lietu Niedra bija skaidrībā: tos jaunajos būs apspiest un viņš to izdarīs! «Kā lai mēs cīnāmies pret to mūsu jaunekļu daļu?» viņš prasa saviem lasītājiem un te pērn, kad sākās karš, arī izsludina atklātu karu pret «apmulsinātiem jaunekļiem». «Bet, ja tomēr vēl kāds būtu,» viņš izsaucas bargā soģa balsī, «kas uzdrošinātos mūsu vidū runāt ienaidnieka vārdus

par mūsu tēvu zemi, tad lai viņi neaizmirst, ka mēs visi stāvēsim savās sargu vietās. Mēs viņus nežēlosim, mēs netaupīsim viņus, mēs zinām, ko mūsu pavalstnieku zvērests no mums prasa.»

Ar to bija izteikts gana. Ar to sniedzās rokas Niedra un Veinberģis, kurš jau agrāk bija par inteliģenta latvieša pienākumu uzstādījis to — nodot visus zināmām iestādēm, kuri piedalītos pie centieniem pēc labākas nākotnes. Ar to Niedra un jaunā paaudze uz visiem laikiem bija šķirti ļaudis. Arī Niedra un nākotnes centieni — divas gluži savādas lietas! Kāda ironija par to, ka Niedras programā stāvēja arī: «Ienest vairāk spēka latviešu dzīvē!» Kāds brīnums par šo programu, kur taču arī to vīru programā stāvēja kristīga mīlestība, kuri, zemes un vergu salkdami, nāca reiz uz Baltiju ar uguni un zobenu!

Pievestie teikumi pret «apmulsinātiem jaunekļiem» bija uvertira Niedras «kara rakstos». Še pukstēja līdz viņa dvēsele. Jo še vecā kārtība cīnījās uz dzīvību un nāvi, un Niedra, kas uz šo kārtību bija licis visu, labi zināja, ka kara uzvara būs arī viņa uzvara. Ak, kā viņš ticēja šim karam! Tā laimes spēlētājs tic tai kārtij, uz kuras viņš vienmēr vinnējis un uz kuras viņš nu uzlicis visu savu kapitalu, lai uzreiz divkārt vinnētu. «Krievijai jāuzvar šai karā, un viņa uzvarēs,» — tā Niedra saka, jo tiešām nav nemaz izdomājams priekš viņa tas, kas notiktu pretējā gadījumā. Un arvien stiprāk viņš tic un vēl augusta mēnesī apgalvo: «Kuropatkina rokās mūsu lieta ir droša.» Vēl pēc zaudējumiem uz jūras viņa lieta ir droša. «Ja arī Krievijai nemaz nebūtu flotes turienes ūdeņos — uzvara tomēr paliks viņas pusē. Jo, ka japaņi uz sauszemes pazaudēs, par to nav ko šaubīties.» Tā runādams, Niedra nevar arī ticēt, ka japaņi ies pāri Jalu upei. «Katrā ziņā no Jalu mums daudz nav ko baidīties: tur japaņi var ielēkt kā circeņi pelnos, ja nāk Mančžurijā iekšā.» Un, kad japaņi pāriet pār Jalu upi un iet Mančžurijā arvien tālāk uz priekšu, Niedram viss joprojām tā, ka labāk nemaz nevar būt. «Arvien vairāk sāk pārliecināties, ka japaņi izdarījuši briesmīgu kļūdu, ļaudamies no Kuropatkina ievilināties Mančžurijā.»

Pēcāk tautiskā politiķa aplamības nav vairs skaitāmas, tās ir pārāk naivas! Kad sen jau paredzama Kuropatkina atkāpšanās un tikai tas, Niedra pareģo tā: «Cik noprotams, tad Kuropatkins iesāks savu īsto uzbrukumu no Korejas, tas ir, japaņiem no muguras.» Viņš pat priecājas par visiem tūkstošiem, kuri krieviem kaujās krituši, par visiem kuģiem, kuri grimuši: tie pierādot Krievijas varu un zaldātu varonību. Un to raksta cilvēks, kas sēž paēdis siltā, drošā istabā un tikai mudina citus, tūkstošus, iet drošā nāvē, lai viņa lieta uzvarētu. Ja pie kara lielu daļu ir vainīga

tā lētticība, ar kādu uz to skatījās, kāda atbildība tad krīt uz tādiem «robežsargiem» kā Niedra, kas citu neko nav darījis kā šo lētticību uzturējis un patiesību ar visiem spēkiem slēpis! Kuri tad nu izrādās īstāki patrioti: vai tie, kas apgalvoja, ka viss ir labi, ka vajag tik padoties, dzīvot mierīgi, jeb tie, kuri rādīja viennozīmīgi uz trūkumiem un jau gadu desmitiem prasīja, lai tos izlabotu? Uz kuru galvu lai nāk tūkstošu velti izlietās asinis?

Cik briesmīga bija atmošanās! Cik maz t i e š a m ī b a klausījās uz to, ko Niedra teica! Tiešamība gāja to ceļu, kas sen bija nosprausts un bija neizbēgama nepieciešamība. Kārtīgi, soli pa solim nāca piepildīšanās, saprotama un nepārsteidzoša tiem, kas tuvāk bija iepazinušies ar dzīvi viņas p a t i e s o s dziļumos, bet traģisks pārsteigums tādiem, kas bija redzējuši tik virspusi, tāpēc ka ar virspusi vien viņiem bija pieticis un uz to viņi bija paļāvušies. Viņš bija lepni teicis: «Artura Ports nav tā ar pliku roku ņemams,» — un te — Artura Ports tika paņemts! «Tak, ja arī Artura Ports kristu,» viņš bija teicis, «flote tādēļ vēl nav jāpazaudē. Tie kuģi, tie tak neļausies sevi noslaktēties kā aizgaldā.» Un te — tie kuģi guļ tagad sašauti un nogremdēti tai «aizgaldā». — «Vai Kuropatkinam reiz gavilēs tauta?» viņš bija jautājis un atbildējis: «Es nešaubos par to, ka gavilēs!» Bet tagad, pēc Kuropatkina atcelšanas?! Beidzot, vai arī ar sirdsdraudzenes «Rīgas Avīzes» abonentiem tiešām tā būs, kā viņš bija teicis: «Es esmu pārliecināts, ka to pulks augs ar katru gadu.»

Tad — jaunās paaudzes centieni . . . Kur tie tagad vispārējā reformu kustībā ir uzvarējuši, ko n u lai saka? Līdz šim varēja skandināt: tās ir s v e š a s idejas, no ārzemes žīdiem ienestas, bet nu, kur valdība šīs pašas idejas jau sāk pieņemt?. . . Līdz šim varēja teikt, ka strādnieku kustībai «nav dabiska pamata nedz mūsu saimnieciskā, nedz politiskā dzīvē». Vai to lai atkārto arī š a i gadā, kuram taisni šī kustība ir uzspiedusi savu vēsturisko zieģeli? Ja jaunekļu idejas ir tās, kas uzvar un visu izšķir, kas tad nu izrādās patiesībā tas «apmulsinātais»? Kas nu ir tas, kas uz pastāvošās kārtības uzsēdies kā «uz sveķaina celma» un ar bailēm mana, ka netiek vairs vaļā un nu nebūs labi?

Izsamisuma pilnu cīņu viņš bija vedis kā pret ā r ē j i e m ienaidniekiem (tiem «pusmežonīgiem» japaņiem), tā pret i e k š ē j i e m. Un briesmīgais iznākums: abi uzvar! Un nekas, bet it n e k a s neiet vairs tā, kā bija aprēķināts, bet viss otrādi un tikai otrādi. Cilvēks ar sirdi un dvēseli ticēja k a p i t a l a m un veikaliskiem knifiem, un te: kapitals no darba ļaužu vienprātības ir padarīts par nenieku! Cilvēks ticēja štikiem un aklai masai, bet te — ieroči un masas atkāpjas no k u l t u r a s tautas spēka, ar kuru gars demonstrē savu uzvaru pār materiju. Un cilvēks ticēja

atsevišķiem varoņiem, tādiem nākotnes «inženieriem», nonicinādams tautu un zemniekus, un redzi, te tauta un sabiedriskums saka izšķirošu vārdu. Dzejā un frazēs cilvēks daudz un jauki dziedāja par idealismu, bet spekulēt spekulēja tikai uz miesu un veikalismu. Un te — idealisms tapa miesa un darīja brīnumus...

Paliek nākotne. Bet ko lai cilvēks gaida no nākotnes? Ja t a g a d viņš vīlies, vai nākotnē viņš lai neviltos? Ja tagad viņš zaudējis publikas uzticību, kāpēc lai nākotnē publika viņam atkal uzticību dāvātu? Līdz šim dažs vēl varēja tā domāt, sak, tie vecie taču ir un paliek tie gudrie: tie zina, kā tās lietas stāv, — uz ko var paļauties un ko var gaidīt, tie nepārsteidzas, neaizraujas un neviļas, kamēr tie jaunie, kā nepiedzīvojuši, salasās no žīdu brošurām tādas lietas, kādu mums nemaz nav un kādas pie mums nekad nevar notikt. Bet nu iznāk, ka sāk piepildīties taisni tas, uz ko jaunie sen gadiem gatavojušies, par ko tie cietuši un uz ko tie ticējuši, kamēr, lasot veco dzīves un kara pareģojumus, dabūn sistematiski dzirdēt visu un tikai to, kas n a v noticis. Ja tā, vai publika nesāks beidzot šaubīties par veco absoluto inteliģenci? Kas tik rupji viļas, pierāda taču, ka viņam no lietu patiesā stāvokļa nav bijis ne bālākās jausmas. Un kas ir tāds «absoluts nepraša», vai no tā arī nākotnē var maz sagaidīt ko citu nekā vienīgi tikpat rupjas aplamības? Lielākais, var viņa pareģojumus izlietot tam nolūkam, lai pēc tiem droši spriestu, kā tās lietas — n e n o t i k s!

Nu — «pāršpekulierējas» cilvēks, pārrēķinās! — teiktu dažs veikalnieks un mestu mēteli uz otru pusi. Neiet vairs tā — lūkos citādi. Un taisīs tādu ģīmi, it kā arvien tā jau domājis. Vai Niedra šo frontes maiņu izvedis? Viņš, kas tik cieši saaudzis ar veco kārtību... Ir šaubas par tādu «atdzimšanu». Un, kas lasījis viņa rakstu «Grūtā brīdī», zīmētu uz janvara notikumiem, tas ar šausmām būs sapratis: tam cilvēkam nav ceļa atpakaļ! «E s n o ņ e m u s a v u c e p u r i p r i e k š š i e m z a l d ā t i ņ i e m (kas gājuši pret strādniekiem) u n n e p r i e k š G a p o n a!» Šie Niedras vārdi liek sarkt par latviešu valodu, kurai tos ir jātērpj! Kur dažs zaldātiņš pats aiz kauna par savu uzdevumu nenoņemtu priekš sevis cepures, kur pat augstākā vietā janvara asins dienas rauga uzskatīt kā «briesmīgu pārpratumu», tur Niedra nevainīgas asins izliešanai sauc «bravo!». Tālāk vairs nevar iet...

Tik aprēķināties var. Un to dara pats Niedra «Austruma» 3. burtnīcā, apspriezdams R. «Pusidealistu». Kā jau arvien, tā arī te viņš par to, uz ko virsraksts norāda, runā taisni vismazāk, bet visvairāk pats par sevi. No «Pusidealista» viņš aizrunājas tiktāl, ka sāk reģistrēt visus tos vārdus, ar kādiem viņu sabiedrība saucot, kā: atpakaļrāpulis, buržuju rakstnieks, turīgo lau-

cinieku aizstāvis, līdējs, nodevējs, spiegs, un tad ņemas izskaidrot, kāpēc viņu tā saucot un kāpēc viņš karojot pret «jaunstrāvniekiem». Proti: viņš aizstāvot dzīvo darbu, kurpretim šie — mirušo. Un dzīvā darba darītāji viņam izrādās visi tie, kuri uzstrādājušies uz augšu, tikuši par maģistriem, mācītājiem, turīgiem tirgoņiem, namu celējiem vai pat par muižas īpašniekiem, kas tad laikam ir tas visdzīvākais darbs. Turpretī to mirušo darbu darot tie, kuri darbojas ar nākotnes sapņiem, grib zemākās šķiras pacelt un ziedot tām pat savu dzīvību. Pateiksimies par šo atzīšanos. Cik ilgi taču «Austr.» to vien kladzināja: darbs, darbs, darbs, darbs; nu beidzot mums pasaka, kāds darbs ir domāts! Un nu tā lieta ir skaidra. Mēs piekrītam Niedram, ka priekš tāda darba tagadējā dzīve ir īsti kā radīta, priekš tiem veikalniekiem un karjeristiem, kuri grib uzstrādāties un dzīvot uz plašāko šķiru rēķina. Tīri brīnums, cik sistematiski arī Niedras pēdējos stāstos un lugā atkārtojas šis veikalnieka tips, kas ar visiem saviem knifiem tiek uzstādīts kā idealu varonis. Tur «Līduma dūmos» inženieris, kas veikli izzog parādu zīmes, tur tas pats «Zemē», kas apkrāpj baronu un līgavu, tad «Sikspārnī» tas students, kas baroneses mīlestības reibonī nočiepj tai vecu, svarīgu kārti, tai pašā stāstā tas ganu puika, kas sālī vārnas un pārdod tās par irbēm. Un lepni viņi to dara tāpēc, ka to prasa viņu darbs, un tas aizvien ir vai kāda fabrika, zemes gabals vai kas tamlīdzīgs. Tas ir Niedras dzīvais «darbs», kuram vairāk nevajagot kā dzīves pazīšanas, nepārsteigšanās, paciešanās vai arī vēl taupības.

Niedru vairs nepārpratīs. Un varbūt cienīs viņu tie «uzstrādājušies» veikalnieki jeb, kā viņš, kādu latviešu tirgoni slavēdams, izsakās, tie «praktiskie idealisti». Bet — ko var vēl drošāk teikt — ies savu ceļu joprojām «tumšais miljons» un visa jaunā paaudze, kura jūt tam līdzi. Tās ideali nevar ietilpt fabrikā vai bodē; tiem jābūt plašākiem, augstākiem. Jaunā paaudze gan sapratīs agrāko, jaunāko Niedru, kam slāpa pēc dziesmas, kas kā ērgļa spārniem nestu augšup dvēseli un kas «Skaidrā sirdī» zināja ko augstāku par mieru un mantu, bet tai nevar būt nekas kopējs ar to Niedru, kas noņem cepuri priekš briesmu darbiem un sludina paciešanos, namu celšanu un veikalu dibināšanu. Še savus idealus dibināt jaunā paaudze nevar, jo tā būtu viņas idealisma pašnāvība!

Visa Niedras darbība bija kā interesants kulturas eksperiments. Ņēmās apdāvināts rakstnieks izsūkt savu talantu veikala nolūkiem, pārgāja turīgāko pusē, deva tautai tikai to vispopularāko, visvecāko, gribēja iztapt katra garšai gan ar kutinošo «Bads un mīlestība», sentimentali pilsonisko «Vili Vālodzi», gan ar joku

kaktu, karikaturām, tautisku amatniecību, rakstiem par karu, kara bildēm un visu, kas tik uz dienas kārtības. Cēlās jautājums: vai tā lieta ies? Dažs jau bīstījās, ka tauta tiešām iekļūšot tik plaši izliktos tīklos, jo, kad lubeniekiem kvieši zied, kāpēc tie neziedēs rakstniekam, kas izmanto tos pašus knifus, tikai piesola vēl glītāku, raibāku un literariskāku preci ar skaistu un skaļu idealu etiķetēm! Kāpēc lai publika nejustos omulīga pie «Austruma» lapām? — Bet brīnums: jau pēc pirmā pusgada Niedra pats ziņoja, daži lasītāji šim pārmetot, ka raksti «Austrumā» esot pārāk sekli, pārāk daudz runājot par karu un vienmēr velti uzbrūkot jaunai paaudzei ... Tā runāja tauta ... Tā pierādīja katram mazticīgam, ka viņu nevar uz ilgāku laiku apmierināt tas, kas gan s o l a vairāk s p ē k a ienest dzīvē (kurš to lai nesolītu), bet ar visu, ko raksta, ienes tikai nespēku, noslāpē un iemidzina spēkus. Arī lauksaimniekiem visa nākotne vēl ir p r i e k š ā, tie vēl ir i e k a r o t ā j i un nevar palikt pie tā vien, kas tiem jau ir. Ticēt Niedram būtu priekš viņiem nosodīt sevi uz lēnu, bet drošu p a š n ā v ī b u. To nedarīs neviena kārta, kas vēl dzīva, un taisni viņas dzīvības spēks viņu atrauj nost no m i r o ņ i e m!

Zināms, skatoties no augstāka redzes stāvokļa, viss šis veikals jau no sākuma likās kā ārprātīgs uzņēmums, vismaz donkichoterija. Lai tik iedomājas, ka cilvēks gribēja būt politiķis un politisks pareģis, kam visas politiskās gudrības avots bija — atklātā, nebrīvā prese!? Lai iedomājas, ka cilvēks no sava attālā kakta gribēja izkonkurēt ar savu pelēko žurnalu no strādnieku uzticības tos, ar kuriem pēdējie arvien ir kopā, strādā un cīnās?! Tas izklausās kā klauna joks, ja tā nebūtu traģiski bēdīga patiesība. Bēdīga ar to, ka bankrotēja apdāvināta dzejnieka talants ... Cik raksturīgi, ka, kur viņš kā dzejnieks paguva ieviļņot — un ar pilnu tiesību — diezgan plašas aprindas, tur kā sabiedrisks darbinieks viņš vienmēr varējis pulcēt ap sevi tikai «mazu pulciņu». Tā jau no studiju laikiem, tā tagad. Un nekur šis mazais pulciņš nav atstājis dziļākas pēdas, un arvien mazā pulciņa pravietis ir aizgājis — bez atbalss. Vai tagad laika strāva līdz ar visu pagātni apraks arī viņu savā bezdibenī? Kas zin ... Kad arī Niedras dzejnieka slavai, bez šaubām, būs lemts ilgāks mūžs tautas piemiņā, tad par to, ko viņš sabiedrisku ir sludinājis, apgrēkodamies neticībā uz cilvēces nesalaužamo svēto garu, par to nākotne nezinās citu sludināt kā tos visiem sabiedriskiem darbiniekiem dziļi vērā liekamos vārdus:

«Bet kas lielīdamies pārdot,
Ved uz tirgu pelavas,
Tas, kā pelus vējam ārdot,
Zūd no ļaužu piemiņas!»

KO ANDRIEVS NIEDRA SLUDINA?

Leimaņa Jāņa apgādienā iznākusi interesanta grāmatiņa ar šādu virsrakstu, un par viņas sacerētājiem minēti J. Asars un V. Dermanis. Te izlobīta Andrieva Niedras literariskā un publicistiskā darbība un nostādīta patiesā gaismā. Var sacīt, ka tik barga kritika vēl nebūs izteikta par nevienu latviešu rakstnieku. Bet vai tā tikai nenāk par vēlu, post festum? Vai Andrievs Niedra vēl patiešām ir tāds varas faktors latviešu kulturas dzīvē? Tauta pret Andrievu Niedru ņēmusi jau nosacītu stāvokli. Tomēr var būt, ka tā aiz kādiem iemesliem stipri nokavējusies.

Vēlējams būtu bijis, ka grāmatiņā būtu ticis sevišķi apzīmēts, ko rakstījis J. Asars un ko V. Dermanis. Kas agrāk no pēdējā bijis nodrukāts «Ausekļa gadagrāmatā»[1], ir kritisks apcerējums Tēna garā un meklē katrai parādībai pēc cēloņiem. Grāmatiņas ievadu un beigas, kā rādās, sarakstījis J. Asars. Tas aprāda, kādā ceļā A. Niedra no idealista dzejnieka noslīdējis par literarisku veikalnieku. Kā galvenie cēloņi minēti: viņš pārgājis uz kritiku un politiku un saistījies pie «Austruma» kā pie veikalnieciska uzņēmuma.

Mums šķiet, ka ne viens, ne otris nebūs tas īstais cēlonis. Kādēļ tad rakstnieks nevar būt kritiķis un politiķis? Atkarājas jau tikai no tam, kāda ir viņa kritika un kāda politika. Kādēļ tad literarisku žurnalu varētu izdot kaut kurš cits un ne rakstnieks? Nekas nav dabiskāk, ja tādu izdod rakstnieks, kurš savu lauku pārvalda. Atkarājas jau no tam vien, kādā garā tas ar savu uzdevumu strādā. Ja turpretim uzstāda par likumu, ka žurnalu izdošana vien jau kā «literarisks uzņēmums» sabojā raksturu, tad loģiskas sekas no tam būtu, ka mums nevar būt neviena godīga izdevēja. To taču neviens negribēs apgalvot.

Turpretim, no otras puses, vienu galveņu lietu J. Asars savā apcerējumā nemin, un tā ir: kā pret Niedru izturējusies kritika savā laikā un tagad. Kas viņu padarīja par tik slavenu, ka viņu, pēc J. Asara vārdiem, «sāka cienīt kā tādu idealistu»? J. Asars pats cieš klusu par sava paša stāvokli, kādu tas agrāk ieņēmis pret A. Niedras dzeju. Savā laikā tas turēja pievilcīgus atklātus priekšlasījumus par meliem un patiesību rakstniecībā un dzīvē. Cik kuriozi arī tas neizklausītos, viņš kā piemēru šādam patiesības apustulim iz latviešu rakstniecības bija izraudzījies taisni A. Niedru. Nevienā vietā vien tika turēti šie atklātie priekšlasījumi un daudzināta Andrieva Niedras patiesības mīlestība! Tādos uzskatos kā Asars bijusi arī kritiķu lielākā daļa, tikai vēlākos

[1] Atturības b-bas «Auseklis» gadagrāmatā 1903. g. iesp. V. Dermaņa apcerējums «Inteliģentu tipi A. Niedras ražojumos». [Sakārt.]

laikos tie visi savus spriedumus grozījuši. Un arī J. Asars tos pārgrozījis jo lielā mērā, izsviedis ne vien no sava agrākā darba A. Niedru laukā (kad «Patiesība un meli rakstniecībā» tika izdoti sevišķā grāmatiņā), bet arī vēlāk kritikās asi notiesāja, ko bija agrāk pielūdzis. It sevišķi še pārrunātā grāmatiņā lietota valoda, kādu mēdz lietot tikai pie aprēķināšanās ar savu agrāko idealu, no kura rūgti maldināts.

Negribam to kritiķim pierēķināt kā grēku, ja tam agrāk bijuši tādi uzskati un tagad atkal citādi jeb, labāk sakot, ka viņš par Andrievu Niedru maldījies. Gara attīstībā šādas svaidīšanās var notikt. Nevienu nevar piespiest palikt pie nepareiziem uzskatiem, ja tas vēlāk nācis pie pareiziem. Tikai ļoti interesanti un pamācoši būtu, ja J. Asars būtu aptēlojis tos momentus, kas viņu piespieduši ar Niedru «lauzt», kā viņš no tā karstā cienītāja izvērties par dedzīgu pretinieku. Kā, piemēram, saskan agrākie citati par Niedras patiesības mīlestību ar tagadējo bargo, notriecošo spriedumu, no kura pievedīsim, piemēram, sekošo: «Tīri brīnums, cik sistematiski arī Niedras pēdējos stāstos un lugā atkārtojas šis veikalnieka tips, kas ar visiem saviem knifiem tiek uzstādīts kā idealu varonis. Tur «Līduma dūmos» inženieris, kas veikli izzog parādu zīmes, tur tas pats «Zemē», kas apkrāpj baronu un līgavu, tad «Sikspārnī» tas students, kas baroneses mīlestības reibonī nočiepj tai vecu svarīgu kārti, tai pašā stāstā tas ganu puika, kas sālī vārnas un pārdod tās par irbēm . . .» Tā ir skarba pretruna. Tāpat arī grāmatiņas 6. lapas pusē lasām: «Ar tādiem vārdiem, kuri lasāmi «Austrumā», 1896. g., 610. lappusē, Niedra centās bremzēt jaunās paaudzes attīstību. Lai jel nesteidzoties, «gan viss notikšot pats no sevis». Nevar būt, ka J. Asars arī 1896. gadā būs ieskatījis šādus centienus par tādiem, kas kalpo patiesībai, — kā tad nu viņš 1900. un 1901. gadā spējis A. Niedru proklamēt par tādu patiesības apustuli? Vai tas neliecina, ka viņš to izdarījis zem sugestijas iespaida?

J. Asara pēdējais spriedums par Niedru, diemžēl, ir rūgta patiesība. Tikai citi to atraduši jau daudz agrāk. Ka caur Niedras darbiem velkas viscaur atpakaļrāpulības pavediens, to «Mājas Viesis» jau sen aprādījis. Un tāpat arī attiecoties uz morali. Lai atceramies tikai, ko rakstīja savā laikā «Dienas Lapā». J. R., dodams pārskatu par Zinību komisijas vasaras sapulču darbību, kategoriski izsacīja, ka Niedras «Zeme» ir nemoraliska un līdz ar viņas varoni krāpšana tiek nostādīta goda vietā. Niedra kā apvainots «goda vīrs» toreiz ar pilnu krūti apgalvoja, ka J. R. viņa «Zemi» neesot redzējis, ne lasījis un esot spriedis pēc savām iedomām. Bet, kad «Zemes» izrāde tika atkārtota, «Dienas Lapa» šo dibināto spriedumu atkal pastrīpoja. «Niedra kompromitējis visu

latviešu rakstniecību,» raksta kāda cita spalva, «kā mācītājam viņam varbūt to varētu piedot, kā rakstniekam un dzejniekam nekad! . . .» Tas toreiz tika izsacīts skaļiem aplausiem Niedras panākumiem, no kuriem apstulbināts viņš uzstājās vai kā vienīgais, kam tiesība latviešu vārdā runāt. Lepnā apziņā, ka latviešiem nu vairs nav nekādu citu centienu kā tikai cīņa ar Baltijas vāciešiem pēc pilsētas domēm, tas stājās «pīlaru» priekšgalā un vāciem sacīja: jūs esat morituri. Tagad «pīlari» ar vāciešiem izlīguši vai vismaz klusu saprotas un pats Andrievs Niedra ir moritus . . .

A. Deglavs

«Mājas Viesis», 1905. g., Nr. 28, 13. jūlijā.

3

DEĶADENTI UN CĪŅA AR TIEM

MŪSU MĀKSLAS MOTIVI

Kad sengrieķu mākslinieks skulptors Fidijs bija veidojis Ceisa statuju, visi bija kā satriekti no viņas varenuma un skaistuma. Un kāds dzejnieks tad teica Fidijam:

«Vai nu tu esi pacēlies līdz Olimpa augstumiem un pats ar savām acīm redzējis Ceisu, vai arī viņš ir nolaidies pie tevis, lai parādītos tev kā n e m i r s t ī g a m, — citādi tu nebūtu varējis veidot viņu tik pilnīgu.»

Šie vārdi arī vēl tagad, pēc gadu tūkstošiem, var derēt kā mākslas augstākā atziņa. Jo lielāks būs mākslinieks, jo vairāk viņš būs atsvabinājies no liekā, nejaušā, kas to velk uz leju, kas to saista pie vispārības un gadījuma, — jo augstāk viņš būs pacēlies līdz zvaigžņotām debesīm, līdz mūžībai. Viņa dvēselē būs nolaidusies dievības dvesma, likusi sajust dievīgi skaisto un nemirstīgo jūtu. Vienīgi realais, ko var saprast un aptvert cilvēka apziņa, ir viņa dvēseles iekšējie, dziļākie pārdzīvojumi, tie mirkļi, kad viņš kā no tāliem augstumiem pārredz un uzņem sevī plašu, neskaitāmu brīnumu pilnu pasauli. Un, ja tad tāds mākslinieks, kurš būs dziļi sajutis, ka šīs pasaules brīnišķīgie spēki ir neizsmeļami, radīs, — viņa darbs būs mākslas darbs. Jo dvēsele ir kā dievu laists ezers, kurā atspoguļojas visa pasaule, visu lietu sākums un beigas, dzīvība, nāve un mūžība. Viņā atspīd cilvēces sapņi un cenšanās, sāpes un izmisums, mūžīga tiekšanās pēc skaistuma un patiesības. Mākslinieks redz šai ezerā tūkstoš-tūkstoš-brīnumus un veido tos par daiļiem, dievišķiem tēliem — simboliem. Šādos simbolos uzglabājas, kā klintīs kalti, mūžīgi raksti par cilvēces cenšanos pēc atpestīšanas un pilnības. Lielos mākslas darbos redzams cilvēces ceļš.

Šādi mākslas darbi aizkustina un saviļņo cilvēku dvēseles, pievelk tos, kas sēro pēc tā paša tālā daiļuma, paceļ uz augstāka stāvokļa katru, pie kā pieskaras mākslas mūžīgā dvesma. Māk-

slas darbi aizdedzina cilvēku dvēselēs kādu iekšēju liesmu, kurai nav nekā kopēja ar kāda laika ikdienišķām domām un spriedumiem.

Tā māksla kļūst par sevišķu harmonisku skaistuma sajūtu, par jaunu dievlūgšanu — reliģisku mākslas kultu. Reliģiskās ekstazes noslēpumus modinās un apgaismos māksla. Un tā vienīgā, dziļākā un patiesā nākotnes reliģija būs skaistuma reliģija. Māksla būs kā šķīstījoša liesma, un dziļākās dzīvības stundas tiklab mākslinieks, kā visa tauta izdzīvos mākslā. Viss savienosies lielā vispārējā misterijā.

Tādi ir mūsu mākslas motivi. Bet mēs vēl ar tiem stāvam vieni. Vēl visu mūsu sabiedrību pārvalda vispārīgie uzskati, ka mākslai vajag atnest kādu tiešu labumu, mākslai vajag propagandēt vienu vai otru pasaules vai šķiru uzskatu, mākslai jābūt dogmatiski progresivai, bet tikai šaurā šīs dienas nozīmē. Tiek uzstādītas līdz apnikumam nodrāztās dogmatiskās strāvas: «māksla priekš dzīves» vai «māksla priekš mākslas». Priekš mums viņa nav neviena no abām. Mēs te atklāti atbildam, ka mums māksla nevar būt sabiedrības kalpone, jo mums viņa nav līdzeklis, bet gan pats mērķis. Mākslā notēlojas dvēseles stāvoklis, reliģisks sajūsmas kults, un mākslinieks ir tas, kas var šo stāvokli izteikt dzejā, muzikā, gleznā, marmorā.

Ja cilvēka dvēselē modina dziļus un skaistus acumirkļus apkārtējā daba, cilvēki, mūžības domas, izmisums vai gaviles, tad mākslinieks ir tas, kurš šos acumirkļus var padarīt savos darbos mūžīgus. Un, ja viņš to ir izdarījis, tad viņam vienalga, vai viņu cildina vai nopelļ, lād vai vaiņago. Viņš ir radījis, jo viņš nevarēja neradīt.

Cilvēku vairums vēl stāv tālu no mākslas. Pūlim vēl nav vajadzības un iespējamības sajust mākslu kā reliģisku atsvabinošu spēku, kā dievību. Pūlis vēl neilgojas pēc dvēseles atsvabināšanas no ilgā tumsības sloga, viņš vēl visu notaksē no tā stāvokļa, vai tas ir derīgs vai nederīgs.

Pirmajā, vissvētākā vietā vēl stāv ikdienišķi nepieciešamas vajadzības: ēdiens, apģērbs, dzīvoklis. Pūlis vēl līdzinās aklam, kas iet savu ceļu, rokām taustīdams, un ir laimīgs, ja nenoklīst no pazīstamiem, viegli sataustāmiem priekšmetiem, kas dzīvo un mirst un nekad nezin, ka ir arī zvaigžņotas debesis un ziedoša zeme. Viņam ir tikai divi jēdzieni: derīgs un nederīgs.

Un tomēr aiz nepieciešamajām dzīves vajadzībām un dažādām greznuma lietām pienāk reize arī mākslai. Grāmatām, gleznām, teatra izrādēm — visam pienāk sava kārta. Bet tad arī tūliņ tiek uzstādīts draudošais jautājums: cik derīga ir viena vai otra

dzejnieka dzeja vai gleznotāja glezna? Kādu labumu tā atnes vispārībai vai tautai? Vai tā un tā teatra izrāde aizstāv zināmas šķiras intereses vai ne? Un, pie kā šie jautājumi netiek uzstādīti, tas noder vieglam laika kavēklim; pie tā var pasmieties un izklaidēties. Tā tagad pie mums tiek sagānīta māksla un pazemots mākslinieks. Un ļaunākais tas, ka šo d e r ī g u m a jēdzienu ir tikpat daudz kā dažādu šķiru un pat personu.

Tāds stāvoklis ir bijis mākslinieciem arvienu, un sevišķi gaiši tas tagad parādās pie mums, latviešu dzīvē. Katra sabiedrības šķira prasa no mākslinieka tikai to, kas viņai derīgs. Kas buržuazijai nepieciešams, tas socialdemokratiem nāvēklis un otrādi. Pazīdami tikai derīgo un nederīgo, viņi grib, lai mākslinieki strādā viņu labā, lai tie izlieto savu svētāko viņu pasaules uzskatu aizstāvēšanā. Neviens vairs neprasa, lai mākslinieks izteic to, ko viņš p a t s sajūt, bet ko uzskata par labu viena vai otra sabiedrības kliķe. Ja to nedara vai nespēj darīt, tad nāk kritikas un lāsti, ka mākslinieks ir vai nu atpakaļrāpulis «buržuju suns», vai arī anarchists «izvirtušu cilvēku attēlotājs» un «valsts pamatu ārdītājs».

Un mākslinieciem, ja tas grib dzīvot, kā jau visi «prātīgi» cilvēki to dara, ir — jāpadodas. Viņam tad katru dienu smalki jāuzmana, par cik sabiedriskais vai moraliskais vēja rādītājs pagriezies uz vienu vai otru pusi, lai zinātu, kāda satura rakstīt nākošo dzejoli, kādu tematu ņemt stāstam, dramai vai gleznai. No cilvēka dvēseles, no mūžīgā skaistuma, no sava svētuma mākslinieciem ir jāpāriet uz dažādu pretinieku lēģeriem un jāpaliek par slavas vai raudu dziesmu dziedātāju, lai tikai varētu nopelnīt miesai uzturu.

Mākslinieka individualitate ir nokauta un iznīcināta. Mākslinieciem vairs nedrīkst būt sava «es», savu paša iekšējo atradumu. Viņam ir jānogrimst tai vienlīdzības purvā, kur dzīvo tikai d e r ī g s un n e d e r ī g s, bet kur nav jēdzienu: s k a i s t s un m ū ž ī g s. Mākslinieka cienība ir novalkāta līdz pēdējam, viņam jākalpo dažādām sabiedrības šķirām, kuras pat vislielākās un traģiskākās parādības tautu dzīvē un tāpat arī mākslu novedušas līdz ikdienībai un banalitatei.

Redzot augšminēto stāvokli un dziļi sajūtot, ka tas var mūsu mākslas attīstību aizkavēt uz ilgākiem laikiem, mēs vairs nevarējām klusēt un apmierināties ar tām lomām, kurās mūs grib iespiest visādas šķiras un grupas. Mēs vairs ilgāk nevarējām atstāt mākslu kalpones lomā. Tāpēc mēs nākam atklātībā ar šo savu protestu un paskaidrojumu. Mēs uzstājamies nevis kā mākslas artelis, bet kā atsevišķi individi, kuriem kopēja ir viena jūta: karot pret mākslas un mākslinieka profanaciju. Bet mēs zinām arī,

ka, kopēji uzstājoties par mākslas atjaunošanu un atsvabināšanu, var izsargāt jaunos spēkus no pirmajām nejaušām meklēšanām un nenoteiktības uzskatos par mākslinieka uzdevumu, kas nereti noved pie dažādiem mākslai nevajadzīgiem mēģinājumiem.

Mēs zinām arī, ka šāda kopība, tuvinādama individualitates, var apgaismot viņām ceļu, dot virzienu, var pastiprināt un noskaidrot viņu centienus un patstāvību.

Un pirmoreiz mēs te varam izteikt savu protestu, savu brīvo vārdu. Līdz šim mūs dzina no vienas laikraksta redakcijas projām tāpēc, ka mēs esot «reakcionari»; otra avīze lamājās, ka mēs esot «revolucionari» un samaitājot jauno paaudzi; trešā un ceturtā mūs pavisam ignorēja kā «liekēžu šķiru», un vispārīgi rakstniecība tika uzskatīta par gluži nevajadzīgu lietu.

Mēs atļaujam māksliniekiem un sabiedrībai spriest pēc personiskiem uzskatiem par mums kā par sabiedrības locekļiem, bet kā rakstnieki un dzejnieki mēs stāvam un stāvēsim uz individualistiskiem principiem. Mākslas būtība ir pa gadu tūkstošiem bijusi un būs viena un tā pati. Cik mēs esam varējuši tuvoties šai būtībai, to lai rāda mūsu darbi. Zināms, kā tagadējā laika pilsoņi mēs esam cieši saauguši ar šī laikmeta psiholoģiju, un, atzīdami, ka liela cīņa ir liels skaistums, mēs varam izteikt šo cīņu savos darbos, bet mēs to darīsim tikai tā, kā m ē s sajūtam, bet nevis kā mums p a v ē l ē s viena vai otra sabiedrības šķira.

Visiem spēkiem mēs centīsimies vest tautu pie patiesas skaistuma un mākslas atzīšanas. Mēs ticam, ka tuvojas laiks, kad māksla būs visas tautas svētums. Bet tas notiks tad, ja viņa reiz apzinīgi atsvabināsies no visiem vidus ceļa gājējiem, a p s t ā k ļ n i e k i e m, pseidonacionalistiem, jo tie ir vienmēr stāvējuši starp mākslu, tautu un māksliniekiem.

Mēs uzaicinām katru mākslinieku, kura pārliecību mēs te esam izteikuši, strādāt ar mums kopā par mākslas un mākslinieka atsvabināšanu un pret algotiem mākslas kalpinātājiem.

Rīgā, 7. augustā, 1906. g.

Ed. Cālitis
Kārlis Krūza
Zemgaliešu Biruta
J. Akuraters
J. Jaunsudrabiņš
Kārlis Štrāls
A. Baltpurviņš
Kārlis Jākobsons
Kārlis Skalbe

«Dzelme», 1906. g., 193.—197. lpp.

DZEJAS KARAĻMEITA UN PIGMEJI

«Dzelmes» jaunākā (4.) numurā nodrukāts pret manām literariskām piezīmēm «Mūsu Laiku» sestdienas pielikumā kāds gabals no rakstnieka J. Akuratera. Cienījamais dzejnieks šinī rakstā ņemas aizstāvēt savus koleģus: K. Skalbi, Kārli Jākobsonu, A. Austriņu un Krūzu (Vēsmiņu Kārli). Tā kā šim rakstam jārāda ne vien jaunā aizstāvja polemiskās un kritiskās spējas, bet tas arī vispār raksturīgs priekš augšminētiem dzejnieku kungiem, tad — domāju, ka arī cienījamam aizstāvim tas būs pa prātam, — pasniedzu šo rakstu še pilnīgi. Viņš skan sekoši:

«Kā kritikas taisa jeb
latviešu dzeja caur 17. oktobra mašīnu (nav drukas kļūda. L. J.).

Tu, nabaga latviešu muza-meitene, kas tev nav viss bijis jācieš! Man gribas raudāt, kad Tevi tā redzu apstātu no daudzgalvainā kritiķu pūļa. Viens Tevi lamā ar tirgus bābas komplimentiem, cits rāda dūri, cits skatās caur savu krāsoto pensneju, trešais prasa pabalstu savām rebēm no Tevis, bet visi kopā grib, lai Tu būtu viņu kalpone, ne karaļmeita ... Man gribas raudāt ...

«Mūsu Laiku» feļetonā Līgotņu Jēkabs liek arī savu mērauklu pie latviešu dzejas, un šī mēraukla ir 17. oktobra manifests. Aprādījis garākā ievadā, ka 17. oktobris ir tas centrs, ap kuru vijas, pēc Līgotņu Jēkaba domām, visa mūsu dzejas attīstība, viņš saka:

«Lūk, tik garu ekskursiju man pienācās taisīt politikā, lai jūs pareizi saprastu mūsu jaunāko liriku un zemi, no kuras viņas saknes sev smēlušas dzīvības sulu.»

Tātad viss atkarājas no politikas! Un Līgotnis raksta un pierāda, ka dzeja politikas produkts.

Es negribu viņam šo slaveno «teoriju» izrunāt no galvas, es tikai gribu te aizrādīt visiem, kas interesējas par latviešu dzeju, kā strādā un kādas varmācības pastrādā visādi «kritiķi» pie dzejas, lai attaisnotu savas mākslas teorijas.

Līgotnis «pierāda», ka politiskā reakcija darījusi mūsu dzeju pesimistisku, izlamā dzejniekus, nosauc viņu dzeju par kapraču dzeju un, lai apstiprinātu savus izteicienus, pieved no Skalbes, Jākobsona, Austriņa, Krūzas un citiem pa pantam.

Tikai — visa šī kritika, ka pesimisms ieaudzis dzejā līdz ar reakciju, ir «kritiķa» fantazija un ne patiesība. Skalbes dzejolis:

«Nokaltuši zaļie zari,
Skujas manas kājas bada ...
Purvā smejas maldu gari,
Visas tekas tumsā vada ...»

nav vis reakcijas produkts, bet uzrakstīts veselu pusgadu priekš 17. oktobra. Līgotnim to nevajag zināt, ka dzejolis ir pesimistisks, lai «kritiķis» viņu ņemtu par pierādījumu savai «teorijai». Interesanti zināt, no kāda «gadījuma» tagad viņš atvasinās šo dzeju, kur nu viņam zināma viņa «oktobriskās» teorijas nepareizība?

K. Krūzas dzejolis:

«Mums bija sārtas rozes,
Bet tās vairs neziedēs.
Mums bija karstas sirdis,
Nu sen jau salti mēs...
Vairs nevajaga spēka,
Ne tālās brīvības —
Jo man vairs ilgu nava,
Vairs nava dzīvības...»

par kuru Līgotnis saka, tas esot (Krūza) aizkaitinoši gļēvs, šis dzejolis ir rakstīts vairāk kā pusotra gada priekš kritiķa 17. oktobra, bet nu izlietots kā «oktobriskās» teorijas pierādījums. Varbūt «kritiķis» vēl atcerēsies, ka toreiz, tas ir, 1904. gada vasarā, kad autors viņam šo pašu dzejoli lasīja priekšā, tas kritiķim labi patika un viņš teica: tas esot Vēsmiņa dzejā kas pilnīgi jauns. Un nu? Piešūts pie 17. oktobra un pie reakcijas dokumentiem!

Tā «taisa» pie mums kritikas!

Bet Līgotņu Jēkabam ar to nepietiek, ka viņš izlieto dzeju, kurai nav nekāda sakara ar politiku, par pierādījumu savai politiskai teorijai, — nē, viņš var arī dzejniekus «izlabot», lai tikai «pierādījums» iznāktu patiesāks. Un to Līgotnis dara bez kautrēšanās. Kur Austriņa dzejolī stāv:

«Ne idejā par sevi, viņas kalpos
Gul riebums; despoti tie vienpusīgi.»
«Ko ideja par sevi — viņas kalpos
Gul riebums: despoti tie vienpusīgi...»

Lasot iznāk: Austriņam ideja ir svēta, viņš nīst visus kalpus. Līgotnis, gribēdams pret Austriņu celt aizdomas, iztaisa: «Ko ideja par sevi...» — tas ir: ideja ir pati par sevi prieks. Kritiķis tak grib pierādīt, ka tie ir «kaprači», un izlieto augšā minēto «ķērienu».

K. Krūzas dzejā viņš vārdu «tālās brīvības» vietā ieliek «cēlās brīvības». Dzejai, protams, caur to tiek pavisam cita nozīme.

Rakstīdams par K. Jākobsonu, kritiķis saka, ka viņš dzejoli pievedis ar visām kļūdām, kāds viņš Jākobsonam ir, bet, salīdzinot ar oriģinalu «Uz aizlauzta zara», redzam, ka kritiķis tomēr

«izlabojis» minēto dzejoli «Mežs manī dvesa uguns jūtas» un atradis tur 4 kļūdas.

Un tā tālāk...

Tā taisa pie mums kritikas!

Jāgaida, ka drīz parādīsies jaunas kritikas ar jauniem paņēmieniem un līdzekļiem. Un nav brīnums, ka tālāk sāks kāds apskatīt latviešu dzeju, izejot no «bizens laika» stāvokļa jeb «latviešu dzeja priekš un pēc Miķeļiem».

Man gribas raudāt...

Bet Tu, latviešu muza-meitene, smejies par šiem kritiķiem, smejies un ej savu ceļu brīva no katras teorijas kā dvēseles sapnis, jo Tu neesi kalpone, tu esi karaļmeita.»

Tā skan šis lielais apsūdzības raksts. Galvenā jautājumā — par pašu jaunākās lirikas nozīmi un viņas izcelšanos — man nav nekā ko atbildēt, tamdēļ ka cienījamais dzejnieku aizstāvis mana raksta kodolu atstājis pavisam neaizskartu, tātad viss, kas tajā sacīts, paliek spēkā, kamēr J. Akuratera kgs to neatspēko. Vispārīgi varu piezīmēt, ka man nesaprotama J. Akuratera antipatija pret 17. oktobri. Tas ir viens no lielākiem momentiem visā jaunlaiku vēsturē, daudz lielāks nekā attiecīgi Francijas notikumi pagājušā gadu simtenī. Kamdēļ nu ar tādu niciņāšanu — «17. oktobra mašīna» — atsaukties par notikumiem, kad pati tauta atdeva par brīvību un kulturas dzīves nosacījumiem savu dzīvību, bet ne tikai dzejnieku kungu vārdus. No Akuratera kga aizstāvētais «tīrais mākslinieks» krievu-japaņu kara laikā dzejoja un izplatīja «kara ziņģes» — (kur palika vēl vēsturīgais ziņģu maiss?) — kas arī norāda uz šī «tīrā dzejnieka» ciešo sakaru ar dzīves parādībām. Kā lai nu šie daudz daudz lielāki notikumi būtu palikuši bez iespaida uz mākslu un mākslinieciem? Ņemsim, piemēram, visu krievu jaunāko daiļliteraturu, ņemsim vācu literaturu 1848. gadā — vai visur tajā nav spilgti manāms lielo notikumu iespaids, tikai Akuratera kgam «jāraud», kad dzeju apskatu sakarā ar visu mūsu kulturas un mākslas dzīvi. Nedomāju, ka dzejnieku kungi dzīvo uz mēness un ka dzīve uz viņiem nedarītu nekādu iespaidu. Ja Akuratera kungs apgalvo citādi, tad viņš stāv lielākā pretrunā ar zinātni.

Uz blakus piezīmēm Akuratera kunga rakstā man ir ko atbildēt. 1. Man nekrīt svarā kalendara datums, kad dzejnieks dzejoli uzrakstījis, vai ap «bizens laiku», kā Akuratera kgs saka, vai «priekš un pēc Miķeļiem», bet — dzejas saturs. Savu plašāko spriedumu par Skalbes dzeju esmu nodevis agrāk un tādēļ šo te neatkārtoju. 2. Es nespriežu par dzejnieka dzeju no viena atsevišķa dzejoļa pantiem, bet kopā par visiem viņa pieietamiem darbiem. Pats par sevi saprotams, ka īsās piezīmēs var pievest kā

pierādījumu vienu otru raksturīgāko pantiņu, kuru taisni, tas nav no tik izšķiroša svara. Mans uzskats tas, ka lasītājam jāpārbauda katrs spriedums un pašam attiecīgie dzejoļi jālasa. Tādēļ man nav nekas pretim, ka Ak. kgs pievesto pantiņu vietā liek citus no manā rakstā aprādītiem dzejoļiem. Manas izsacītās domas un spriedumus tie tāpat apstiprina. Tad, zīmējoties uz Krūzas dzejoli, jaunais aizstāvis viņam izdara lāča pakalpojumu. 1904. g. vasarā (neatceros, bet pieņemu, ka vainīga mana atmiņa) es esot teicis, ka pievestais Krūzas pantiņš labs; un tagad — slikts. To pašu atzīstu arī vēl tagad, ka, salīdzinot ar toreizējiem Vēsmiņa tīri skolnieciskiem dzejoļiem, šis dzejolis Vēsmiņa dzejā ir labs. Bet no tam vēl pulka trūkst, lai viņš būtu labs arī mūsu tagadējā labi izkoptā lirikā. 3. Esmu vainīgs — jo par to burtličus un korektoru nevar darīt atbildīgus — par dažām drukas kļūdām pievestajos piemēros, bet ir tā izlaboti, kā Akuratera kgs to dara, tie tikai pastiprina manas izsacītās domas. Un, kā teicu, — bez šiem pantiņiem var pievest tikpat labi arī citus no minēto dzejnieku darbiem. Tad — zīmējoties uz dzejnieku «izlabošanu» — man jāatzīstas, ka šādus kritiskus paņēmienus vismaz no Akuratera kunga nebiju sagaidījis. Mana izturēšanās pret latviešu rakstniekiem un dzejniekiem no piedzīvojumiem, domāju, tik daudz būs zināma, ka uz šādiem apvainojumiem man nebūs jāatbild.

Nobeidzot man tikai jāaizrāda uz to, ka esmu gluži otrādos uzskatos nekā cienījamais dzejnieku aizstāvis. Es atzīstu, ka, ja dzejnieki, bet ne pigmeji raksta un nodod atklātībā savus darbus, tie arī apspriežami un kritizējami. Un sliktus dzejoļus nosaukt par labiem un nezin kā cildināt forsētu plātīšanos ar dzeju es nekādā ziņā neiespēju, cik ļoti tas arī nepatiktu dzejnieku kungiem. Tāpat, savas piezīmes rakstīdams, nevarēju savu spalvu sīrupā mērcēt, kā tas dzejnieku kungiem patiktu, jo man par daudz svēts un augsts rakstnieka pienākums un uzdevums, lai es skatītos uz to, vai vieniem patīk tas, ko es rakstu, vai ne. Es varu aloties un maldīties rakstot un labprāt atzīšu savu alošanos, ja man to pierādīs, bet vājus dzejoļus un neveselīgas literariskas parādības slavēt, to es nedarīšu, lai arī kā man pienāktos sadumpot lapseņu puduri un lai man ar tiesu draudētu, ka es nerakstu labas kritikas. — Un par to dzejas karaļmeitu? Es atzīstu, ka ne tad viņa raudās, kad ar kritikas rīksti šautīs pigmejus, kas iedomājas viņas mīluļi esam, bet tad, kad šos pseidodzejniekus atzīs par dzejniekiem. Tamdēļ ar visu vīrišķību jāuzstājas pret tiem, kuri novazā augsto dzejas mākslas vērtību ar taisītiem darbiem. Jo tālāk tiem rokas nost no dzejas, jo labāk priekš tās.

Komiski ir tas, ka Akuraters ir kritikā tādā pat konfliktā ar loģiku kā Jākobsons dzejā. Tā, piemēram, Austriņš izsaka absur-

disku teicienu: «Ne idejā par sevi — viņas kalpos guļ riebums.» Akuraters apreibināts no šī teiciena un saka: priekš Austriņa ideja ir svēta. Bet kāda ideja. Dzeja un viņas kalpi ir nešķirami. Ja riebīga ir ideja, tad riebīgs ir arī viņas kalps — un otrādi. Tad — zīmējoties uz Akuratera kga ar manāmo nicinājumu apzīmēto vārdiņu «kalpone». Es domāju, ka kalpones vārds nav nicināj ams, ne nopelams. Arī mākslā ne. Var dzejnieku kungi zoboties, kā grib, bet šai kalponei pieder nākamība, tā ies un izlauzīs ceļu, ar kādu īgnumu un nicināšanu arī uz viņu nenolūkotos, un šī kalpone iznes uz saviem pleciem arī lielo mākslas atsvabināšanas darbu, tamdēļ ka dzejas karaļmeita ir šī pati kalpone, kuru mūsu aristokratiskie dzejnieku kungi tā nicina.

Līgotņu Jēkabs [J. Roze]

«Mūsu Laiki», 1906. g., Nr. 153, 19. augustā (1. septembrī).

HARALDA ELDGASTA «ZVAIGŽŅOTĀS NAKTIS»

VIENAS DVĒSELES STĀSTS

Kurš gan nepazīst no jaunlaiku rakstniecības to buržuaziskā Hamleta jeb inteliģentā bohemieša tipu, kas iedomājies atsvabinājies no apkārtējās sabiedrības, pacēlies pāri pār to un nodarbojies, kultivēdams savu individualitati, lai galu galā paliktu tas, kas bijis: pilsoniskās sabiedrības produkts un tās upuris? Tādi raksturi nav sveši arī latviešu literaturā, piem., Poruka stāstos. Bet īsts pilsoniskā individualista stāsts ir iznācis ar Haralda Eldgasta «Zvaigžņotām naktīm», kas ar savu ārkārtēji plašo apmēru (ap 25 drukas loksnes), ļoti rūpīgi izstrādāto valodu, nopietnību un glīto ārējo ietērpu (vāks un vinjetes no Madernieka) modina ievērību un cienību, jau to pavirši apskatot. Sen mums tik liela beletristiska darba nav bijis.

Stāstam pa priekšu iet garš ievads, kurā ar citatiem no Nīčšes, Uailda, Karleila un citiem idealistiem tiek izteiktas sen zināmās domas par mākslu kā «tīrāko, visdziļāk izkopto, visaugstāk attīstīto, vienīgi patieso dzīvības izteiksmi» vai «augstāko dzīvības enerģijas parādīšanās formu»... Mākslinieks neattēlojot dzīvi, bet to r a d o t, viņa dvēselē esot pasaule, daudz skaistāka un bagātāka par tā saukto ārpasauli. «No iekšienes jāsāk celt pasaules pilnības ēka.» Ārējo slogu nomešana vēl nedodot īstās brīvības — būdama tikai vienas verdzības formas, viena cietuma apmaiņa pret otru. «Mākslinieks nekalpo nekam, tam nav priekš acīm nekādas sabiedriskas

vajadzības... Mākslinieks var visu, drīkst visu, priekš viņa nav «aizliegtā koka», viņš grib sadegt pats savās liesmās» utt. Pie latviešiem tādi mākslinieki esot Akuraters, Eglīts, Poruks un Fallijs. Bet pats autors sprauž ceļu: «Pār nakts melniem bezdibeņiem, pār sāpju un ciešanu miglu, pār austošu ticību, sārto rīta blāzmu pretim mūžīgai, varenai Saulei, atjaunotai, skaistai Dzīvībai!»

Šo ceļu iet viņa stāstā Mermans, latviešu students. Korporacijas dzīve viņam apnikusi ar savu tukšību, netiklībām un izvirtību; viņš izstājas no tās, lasa modernus rakstniekus, arī Šopenhaueru, saietas ar mākslinieciem un meklē pēc «lielās mīlestības». Caur visu grāmatu skan kliedziens pēc sievietes, un Mermans pārcieš to vairākus lāgus. Jau pēc ģimnazijas beigšanas biedri un skolotājs noved viņu atklātā netiklības namā, un kā students viņš tur top kārtīgs viesis, jo korporeļa pienākums esot «cauriešana», pie kam nav jāsmādē arī piedzīvojumi ar ķēkšām, vešerienēm, šuvējām u. c. Bet arvien, kad viņš iet mājās, autors viņu nomazgā un saka tā: «Nē, viņa dvēsele bija tikpat tīra kā senāk. Tai nebija pie visām šīm orģijām nekādas dalības...» Bet reizēm «tīrā» dvēsele tomēr raud: tā prasa pēc l i e l ā s mīlestības un ne pēc skurbu baudām. Un notiek, ka Mermans iemīlas kādā prostituetā, grib to glābt, sāk izglītot, bet tai atdzimšana apnīk, un viņa aizbēg. Viņas pēcnācēja top aktrise Sirenius, no ārienes sentimentali šķīsta Monna Vanna, bet iekšķīgi Mesalina vai Kleopatra ar veselu Vezuvu miesīgas kaislības. Tā viņam drīz apriebjas un apriebjas visa dzīve. Bet te viņš satiek norveģieti Adu Norsen, to mierīgo, kluso, bet dziļo dabu; tā top viņam atpestītāja. Arī savas sāpes un izmisumu par viņa pagātni, ko viņš tai visu atklāj, pārspēj viņas mīlestība. Stāsts izskan ar himnu Dzīvībai un Saulei.

Lai mākslinieks neattēlo realo pasauli, lai viņš r a d a savu īpašu, to, kas mīt viņa dvēselē, tomēr tā prasība paliek: viņa pasaulei jābūt vismaz ideali iespējamai, viņa raksturiem pēc iespējas cilvēcīgi nozīmīgākiem, psicholoģiski ievērojamiem un plastiski tēlotiem. Šai ziņā Mermans mūs ne visai apmierina. Neskatoties uz to, ka tas kā tips ir interesants par sevi, mēs taisni no viņa dvēseles dzīves redzam pārāk maz. To vienmēr apsedz autora nebeidzamās refleksijas, lielā gudrošana, liriskie iepinumi, nereti māksloti un pārkravāti ar vārdiem, tā ka stils iegūst feļetonistisku nokrāsu... Piem., tēlojums par lakstīgalas dziesmu (181. lpp.) atstāj lasītāju gluži aukstu. Taisni vissvarīgākos momentos, kur gribētos ieskatīties personās dziļāk, ir jūtu analizes vietā jāpietiek ar frazēm. Tā skatā, kur Mermans un Ada atklāj savu mīlestību... Viņi klusē. «Un no acīm staro veseli dimantu posmi. Tie auž zvaigžņotu segu, izskan sudrabskaidrā, maigā

meldijā. Viņš skatās šais acīs un jūt, ka tās viņu velk savos bezgalīgos dziļumos, ka aiz viņām slēpjas tā zeme, kur senāk kavējās viņa ilgas, kur lidinājās viņa sapņi... Tā bija atvērta dvēsele, kas skatījās viņā caur šīm acīm,» — līdz: «Un tad viņu lūpas sakusa garā, karstā skūpstā,» — bet beigās gudrošana: «Jā, tikai īstā mīlestība spēj cilvēku novest viņa dzimtenē, dot to lielo ticību, bez kuras nav iespējams padarīt neviena lielāka darba.» Bet neba priekš «lielāka darba» vajag t i k a i «īstas mīlestības»! Mums šķiet, ka Mermans nekā liela neizdarīs arī ar mīlestību: viņš ir tāds pat garīgs parvenijs kā tie, kurus viņš izzobo, viņam nav ne ēnas no aktivitates, un tāpēc mīlestība, kurai jābūt taisni dzīvības un a k t i v i t a t e s visdziļākai izteiksmei, kurai jāmodina un jāraisa visas potencialās enerģijas ne vien muskuļos, bet arī smadzenēs, tā Mermanī nemodina itin nekā, jo liriskas vārdu virtenes no viņa plūda jau agrāk. Mermans ir pasivs sabiedriskā ziņā, kas var gan savu apkārtni kritizēt, bet kas darīt nespēj nenieka. Viņš domā, ka nākotne nemūžam nenākšot «tādā kārtā, kā to domā radikalā studentu grupa»... «Ja reiz rastos ideali c i l v ē k i, tad tiktu sasniegti arī ideali ārēji a p s t ā k ļ i. Bet, tā kā vairums arvien ir pastāvējis un pastāvēs no tādiem ļaudīm, kuri pēc savas iekšējas organizacijas nav augstākas attīstības spējīgi, tad tas nekad nepiepildīsies. Kas piedzimis ar verga dvēseli, tas nekad netaps pie īstas brīvības izprašanas.» Bet cilvēku, kam, kā Mermanim, nav nekāda s a b i e d r i s k a i d e a l a, arī visidealākā mīlestība nevar pestīt. Tā mīlestība arvien pieņems vecās buržuaziskās formas, arvien būs saēsta pretrunām un beidzot nogrims vai rāmā mietpilsonībā, vai traģiskā izmisumā. Arī par viņu būs beidzot jāizsaucas: «*O, diese Erbärmlichkeit der Seele zu zweien!*» — Kur autors tēlo Mermaņa bērnību un tēva bēres, tur viņš ir spilgtāks un plastiskāks nekā salonu sarunās un mīlestības skatos. Bet vispār pie Eldgasta, kā pie daudziem jauniem rakstniekiem, v ā r d a m ā k s l a vēl pārsver tēlošanas mākslu. Izteikties viņi prot ar lieliskiem vārdiem un greznoties ar salasītām idejām, tikai nav tā lieliskā s a t u r a, kas būtu dziļi pārdzīvots, tāpēc dzīvs un interesants. Un jādomā gan, ka ne plutokratiskā mietpilsonība, kurā nav vairs nekā liela ko pārdzīvot, bet c i t a sabiedrības daļa, visgrandiozāko piedzīvojumu pilna, mums palīdzēs tikt pie dzīvas, ar s a t u r u bagātas mākslas. Ne tur būs gaidīt sauli uzlecam, kur tā noiet. Bet otrā pusē.

1906. g. oktobrī.

[An. Jānis Asars]

«Patiesība», 1906. g., Nr. 1., 10. oktobrī.

«SLIMĀ MĀKSLA» UN VIŅAS IDEALI

«... Kādēļ es nepiedalos pie šīm kustībām? — Nu, vienkārši tādēļ, ka esmu par daudz nervozs. Nevaru panest pirmkursnieku skaļās balsis. Tiem katram savs pasaules izlabošanas projekts. Iekāpj tribinē — uz galda vai beņķa, kliedz, svaidās ar rokām... Piecās minutēs noārda visu veco pasaules būdu, kura, pēc viņu domām, sapuvusi kā veca beka. Vajag tik piegrūsties — tā apkrīt. Desmit minutēs uzceļ jaunu, ar visiem torņiem un piebūvēm... Aplausi... Pēc tam jauns orators. Iet kā vistu kūtī pa dēšanas laiku...»

Šī tirade nodrukāta Haralda Eldgasta dvēseles stāstā «Zvaigžņotās naktis», 105. lapas pusē.* Tā atbild šī stāsta varonis Jovans Mermans, kad viņa sarunas biedrene tam ceļ priekšā jautājumu, kāpēc viņš nepiedaloties studentu kustībās. Jo arī Mermans ir students un turklāt vēl ļoti liels idealists, kurš — iedomājieties tikai! — izstājas no korporacijas, un, tā kā mūsu liberalajās pilsoņu aprindās tas tiešām tiek uzlūkots par lielu varoni, kas ir bijis korporelis un nu piepeši tāds vairs nav, tad nav nekāds brīnums, ka te var rasties arī jautājums, kāpēc šis varonis nepiedalās un ir tik atturīgs. Jo, ja cilvēks izstājies no korporacijas, tas pierāda, ka viņam krūtīs taču vēl ir kaut cik «dzīvas dvašas», kuru nav spējuši noslīcināt ne milzīgie alus plūdi, ne menzuras, ne «cauri iešanas», ne citas tamlīdzīgas tautisko korporeļu dzīves nepieciešamās sastāvdaļas. Un tāpēc atliekas tikai nožēlot, ka mūsu varonim Jovanam Mermanim tie nervi tik briesmīgi sabojāti, ka nevar panest pat zēnu skaļās balsis. Iekļuvis vēl nabadziņš kādā radikalo studentu sapulcē, kur «kliedz, svaidās ar rokām un piecās minutēs noārda visu veco pasaules būdu»; saprotams, ka tas dara ļoti kaitīgu iespaidu uz neveselajiem nerviem, un tā galu galā slimnieks ir galīgi satriekts. Lasot par šo nožēlojamo gadījumu, pamostas tīri vai kā līdzjūtība pret bijušo korporeli. Būtu taču pagaidām atturējies no tādām vietām, kur «kliedz, svaidās ar rokām, noārda veco pasaules būdu», būtu labāk gājis uz dažiem mēnešiem kādā nervu ārstētavā — atgriezts no tās jauniem spēkiem!

Tādas domas un cerības zibeņa ātrumā brāzās pa galvu, kad lasīju pievesto vietu no 105. lapas puses. Bet te — jo tālāk es kustējos uz priekšu rindiņu pa rindiņai, jo vairāk minētās domas zaudēja no sava zibeņātruma, un gluži likās, ka pa nakts klusumu skanētu vecā Veidenbauma pesimistiskais aicinājums:

---

* Visi citati šinī vietā un citur šinī rakstā ņemti no Haralda Eldgasta ar iepriekšējās cenzuras atļauju iznākušās grāmatas «Zvaigžņotās naktis», Rīgā, 1905.

«Met cerības projām tumšajā kapā!...»

Izrādās, ka studentu kustība nemūžam neredzēs Jovanu Mermani savās rindās! Izrādās, ka šis slimais cilvēks nedomā vis par savu nervu dziedināšanu, bet vēl uz divām lapas pusēm ņemas spriedelēt par radikalo kustību, kura taču ir par stipru viņa nerviem un saprašanai. Izrādās, ka šis slimais cilvēks turklāt vēl nestāv viens savos uzskatos, bet viņa pusē stājas pats dvēseles stāsta autors Haralds Eldgasts, no kura vēl daudz ko dabūjam zināt par slimnieka uzskatiem. Tā kā šiem uzskatiem ir svarīga pataloģiska interese, tad paklausīsimies, ko Mermans domā.

«Principā» jau viņš piekrītot, ka «jānāk pārmaiņai, ka vecā, satrunējušā vietā jānāk kam jaunam, dzīvības spējīgam». — O jā, kurš gan būtu tāds aitasgalva, ka principā tam nepiekristu! Pat Fridrichs Veinberģis principā stipri tic, ka demokratiskām (!) reformām jānāk, lai tad vai kas! Bet — un pret šo «bet» atsitas kā pret sienu it visi tie, kas tikai principā tic, — «tādā kārtā, kā to domā sasniegt studentu grupa, tas nekad nebūs panākams». (105. lpp.)

Bet kā tad Mermans domā sasniegt to pārmaiņu, kurai viņš «principā» piekrīt? Uz to viņš atbild: «Ja reiz rastos ideali cilvēki, tad tiktu sasniegti arī ideali ārēji apstākļi... Bet, tā kā vairums aizvien ir pastāvējis un pastāvēs no tādiem ļaudīm, kuri pēc savas iekšējās organizacijas nav augstākas attīstības spējīgi, tad tas nekad nepiepildīsies...»

Daudz ir jau bijis šādu Mermaņu, daudz viņu ir arī vēl tagad, un ne vien ar dvēseles stāstiem, bet daudziem vēl stingrākiem līdzekļiem, piemēram, viduslaiku utt., viņi ir sludinājuši to mācību, ka «tas nekad nepiepildīsies», ka «vergs tu esi, un vergam tev jāpaliek», ka «cilvēces vairums aizvien ir pastāvējis un pastāvēs no tādiem ļaudīm, kuri pēc savas iekšējās organizacijas nav augstākas attīstības spējīgi», — un vēl daudzās un dažādās variacijās. Un tomēr, neskatoties uz visām šīm mācībām un līdzekļiem, no sirmās senatnes un līdz mūsu dienām šis «tumšais pūlis» neskaitāmas reizes centies uz augšu un pierādījis tādu, tik lielu spēju uz augstāku attīstību, ka katru reizi bijuši pārsteigti visi tie, kuri dibinājuši savu pasaules uzskatu uz tās ticības, ka «tas nekad nepiepildīsies».

Kas atliekas ko darīt mūsu Mermanim, stāvot šīs kustības priekšā? Viņam neatliekas nekas cits kā norobežoties no tās. Un to viņš dara, apliecinādams, ka «viņam nav nekā kopīga ar šiem vēdera bruņiniekiem un to sludinātiem krusta kariem uz pūļa Palestinu, kur piens un medus tek». (106. lpp.)

Viņam nav nekā kopīga ar vēdera bruņiniekiem, jo viņš ir gara bruņinieks!

Vēdera bruņinieki ir tie, kuri cenšas pēc «tā sauktās vispārējās labklājības» nodibināšanas zemes virsū, kur visi būtu materialā ziņā apgādāti, izsargāti no sala, bada... «fiziskām ciešanām» («Zvaigžņotās naktis», XIII lpp.). Turpretim gara bruņinieki sludina kaut ko pavisam citu. Tie sludina, ka jācenšas nevis pēc vispārējās labklājības (tas ir «vēdera ideals»!), bet gan pēc patiesības atzīšanas, pēc dieva, kā saka Haralds Eldgasts, jālido «pret sauli» — un, lūk, šis ir tas gara ideals, gara brīvība. Bet šī brīvība «nav atkarīga no nekādiem saimnieciskiem un politiskiem iekārtojumiem», «cilvēks jau pēc savas būtības ir brīvs, un nekas viņam šīs brīvības nevar atņemt» (Haralds Eldgasts). Tātad pēc šīs brīvības nav vairs nekur jācenšas, tā jau cilvēkam ir «pēc savas būtības», tāpēc visgudrākais ir palikt tanī pašā kārtībā, kur jau tagad esam. Bet, ja nav, — tad ko tur lai izdara, tad jau tam tā vajag būt un uztraukties tur, nudien, nav iemesla, tāpēc ka «cilvēces vairums aizvien ir pastāvējis un pastāvēs no tādiem ļaudīm, kuri pēc savas iekšējās organizacijas nav augstākas attīstības spējīgi».

Tautas zemāko šķiru centieniem gara bruņinieki pārmet, ka tiem tikai tas esot no svara, kas stāvot sakarā ar saimniecisko dzīvi, kas cenšas pēc vispārējās labklājības nodibināšanas zemes virsū. Ka pie zemāko šķiru ideologiem un dzejniekiem galvas un sirds idealu vietā esot stājušies vēdera ideali, ka «baltās maizes rika» viņiem esot tas augstākais, ko tautai varētu sniegt, kurpretim viņi, gara bruņinieki, nesot sevī «daiļuma dimantkalnus un gudrības bezdibeņus». (Skat. no iepriekšējās cenzuras atļauto grāmatiņu «Poruks», Viktora Egliša kritika, 25. lpp.)

Ko nozīmē šāda «vēdera idealu» nostādīšana pretī «galvas un sirds idealiem»? Vai tad gara bruņiniekiem nav vēdera un vai viņi par to nerūpējas, bet iztiek tikai ar saviem daiļuma dimantkalniem un gudrības bezdibeņiem?

Nebūt ne. Arī viņi paši papriekšu gādā par vēdera prasību apmierināšanu un tikai pēc tam raksta savus augstos spredikus par galvas un sirds idealiem. Un, cik lielu lomu taisni vēdera prasības pie viņiem spēlē, to pierāda tas, ka, tēlodami savu dzīvi un cenzdamies to nostādīt pēc iespējas traģiskā gaismā, tie allaž mēdz rādīt, ka viņu varonis ir izsalcis, aiz bada novārdzis, noplīsušiem svārkiem, ka dzīvokļa saimnieks to dzen uz ielas, bet tas sasodītais buržujs tomēr neapžēlojas un viņa gleznas nepērk utt. Viņu traģisms ir taisni tas, ka viņi nevar apmierināt savas miesas prasības, tātad «vēdera ideals» arī pie viņiem pašiem

spēlē ļoti ievērojamu lomu. Un tā tas ir labi un tā pieklājas, un neviens tur neatrod nekā ļauna. Bet, ja tas tā, — kāda tiesība tad viņiem mest akmeni uz visu to pūli, kurš gluži tāpat cenšas iegūt vispirmā kārtā tādus apstākļus, kur tas varētu pienācīgi apmierināt savas miesas prasības un tādā kārtā likt ciešus pamatus arī jo plašai galvas un sirds idealu attīstībai? Kāda tiesība tad viņiem tik nicinoši izturēties pret tiem («vēdera bruņiniekiem»), kuri šādus centienus sludina. Jeb varbūt par cilvēkiem viņi tur tikai sevi pašus, bet viss tas «pūlis» ir tikai nolādēti kustoņi, kuriem nav brīv pat savu badu apmierināt? Tādā gadījumā viņi darītu labi, ja gaiši apzīmētu, no kādas činas tad īsti iesākas c i l v ē k s. Bija reiz tāds «psichologs», kurš bija aprēķinājis, ka īstais cilvēks iesākoties tikai ar hofrata činu, kurpretim tie, kas apakš šīs činas, esot tikai zemākas sugas kustoņi. Vai mūsu jaunie rakstnieki piekrīt šī «psichologa» domām? Jeb vai viņi uzstādīs kādu citu, viņiem pašiem izdevīgāku normu, tā, kā, piem., īsts cilvēks ir tas, kas spēj uzrakstīt tik un tik rindiņu garu dzejoli ar pareizām atskaņām un ritmu, pie kam kā īstā cilvēka paraugu var ņemt Vēsmiņu Kārli, kam šīs divas lietas, ritms un atskaņas, izkoptas vairāk nekā visas citas.

Liekas, ka mūsu jaunie rakstnieki patiesi tā domā. Palasieties dažus viņu sacerējumus, tad redzēsiet, ka vienīgie cilvēki, kas tur parādās kā idealu nesēji, kā progresa karotāji vai pat vienkārši kā īsti cilvēki «ar labu sirdi», — ir tikai rakstnieki, dzejnieki, pa reizei arī kāds students, kuram tad visādā ziņā jāprot citēt kādi aforismi no Nīčšes, jāsajūsmināts par Pšibiševski, jābūt druscin Faustam, druscin Hamletam, druscin Don Žuanam. Ja Akuraters tēlo cilvēku, kas spēj atteikties no materialiem labumiem savu idealu vārdā un iet cīņā par savu pārliecību, tad šim cilvēkam visādā ziņā vajag būt r a k s t n i e k a m («Cilvēks»). Ja Vēsmiņu Kārlis tēlo cilvēku, kurš spēj just līdzi savai p i e v i l t a j a i m ā s a i, tad šis cilvēks atkal nevar būt cits kā — r a k s t n i e k s, kurš raksta lielu sacerējumu par «garīgo prostituciju mūsu literatūrā un avīžniecībā» (stāstiņš «Māsa»). Pārlasot vairākus mūsu jauno rakstnieku darbus, paliek tāds iespaids, ka vienīgie cilvēki, kas vēl palikuši pāri no senajiem labajiem laikiem, ir rakstnieki un dzejnieki, kurpretim visi citi, kas ap viņiem, ir nožēlojami kustoņi, «pelēkas, noplukušas vārnas» (Vēsmiņu Kārļa izteiktais kompliments), «nožēlojamas plebeju dvēseles», kā saka Haralds Eldgasts, «kurās nekad nav atklājies nekas senāk nebijis, nenojausts». — Zināms, arī citu tautu literaturas valdošais tips ir — i n t e l i ģ e n t s, arī tur ir maz cīnītāju tēlu no citām aprindām. Taču daži šādi tēli tur sastopami. Tā, piem., Filips Langmans devis strādnieka psicholoģijas tēlojumu ar to

cīņu, kas viņā norisinās, — cīņu, nevis savās iedomās iedomātu kā pie lielākās daļas inteliģentiem cīnītājiem, bet ar patiesu, realu pretinieku. Tāpat daži tādi tipi no strādnieku vidus sastopami pie Zolā, Ņemojevska, Marijas Konopņickas, pie krievu jaunākajiem rakstniekiem. Turpretim mūsu jaunākajā literaturā pēc šādiem tipiem velti meklēsim, strādnieku un vispārīgi darba šķiru psiholoģija mūsu jaunākajiem rakstniekiem pilnīgi sveša*, viņi pazīst tikai šauro inteliģento, pie tam slimo inteliģento aprindu psiholoģiju.

Šāda vienpusība, šāda inteliģences idealizēšana jeb, labāk sakot, — sevis idealizēšana izskaidrojama ar visiem tagadējā laikmeta un pašu jauno rakstnieku dzīves apstākļiem. Šie pēdējie viņus padara par to, kas viņi ir: tie viņus nošķir no plašās dzīves straumes, liek tiem pilnīgi iegrimt savā pašu šaurajā personīgajā dzīvītē, un cilvēks sāk iedomāties, ka viņa personīgā dzīve ir patiētā īstā, tā dziļākā un augstākā dzīve, ka citas dzīves patiesībā nemaz nav, ka dzīve, kas notiek ārpus viņa, nav nemaz dzīve, bet lēna nīkuļošana. Tā cilvēks pats priekš sevis top augstākais mērķis un vienīgais cilvēks, kuru viņš tur par cilvēku.

Kā pie viduslaiku feodalajiem bruņiniekiem saimnieciskā nepieciešamība vispirms kļuva par parašu un tad arī par «goda jēdzienu», tāpat pie mūsu gara bruņiniekiem minētā sevis idealizēšana un pielūgšana, kas radīta no realiem dzīves apstākļiem, top beidzot savā ziņā par goda «jēdzieniem», par principu. Viņiem ir jau stingrs princips par to, ka tikai daži reti izredzētie var būt garīgi attīstīti, īsti cilvēki, kurpretim lielākajam cilvēku vairumam jābūt mūžīgi tumšam, neattīstītam — «pelēkām, noplukušām vārnām», ka «vairums aizvien ir pastāvējis un pastāvēs no tādiem ļaudīm, kas pēc iekšējas organizacijas nav augstākas attīstības spējīgi». Ka ideals ir dzīvs un skaists tikai tad, kad tas kvēlo viena kāda «izredzēta» krūtīs, bet ka šis pats ideals top nedzīvs un netīrs, tiklīdz tas top par plašāku aprindu kopējo mantu. Šo aristokratiski-filisterisko uzskatu ļoti gaiši izteic Vēsmiņu Kārlis (Kārlis Krūza) šādā vietā: «Sabiedrības kopējie ideali nedara individu spējīgu un jaunu**. Šie kopējie ideali, kas kā dzirkstele reiz sāka kvēlot viena individa krūtīs, zaudē savu dzīvību, tiek

* Dažus psiholoģiskus tēlojumus iz strādnieku dzīves sniedzis A. Baltpurviņš, bet strādnieka cīnītāja tipa arī pie viņa neatrodam.

** Šie un turpmākie pastrīpojumi citatos ir pa lielākai daļai no manis. Tā kā pastrīpojumi nepārgroza pastrīpoto teikumu vai vārdu saturu, bet dod tikai iespēju gaišāk izlobīt tās domas, ko rakstnieks gribējis izteikt, tad neturu par vajadzīgu katrreiz sevišķi aizrādīt, vai pastrīpojums citatā ir no

gurdeni un vienmuļīgi kā plaša straume; skaidrie ūdeņi, kas plūst no kalna avotiem, saduļķojas un tiek netīri, — (t. i., tad, kad šos ūdeņus dzer ne vairs tikai «ģeniji un izslāpuši gari», bet arī tumšais pūlis, varbūt pat savām fabriku dūmos un darba putekļos nokvēpušajām cepurēm!) — ...Jūra norimst, viļņi saplok, un pa smiltīm kāpelē «noplukušas, pelēkas vārnas». («Kāvi», 2. burtn., 52. lpp.)

Tāpēc tad dzejnieks, kas «nošķirsies no visas pasaules... var būt savā vientulības valstī dzīvāks un patiesāks par tautas vadoņiem... Vēl solis tālāk — un dzejnieks dzīvo ar skaisto nākotnes cilvēku»... (Turpat, 51. lpp., passim.)

Bet vēl viens solis tālāk un — mūsu jaunais dzejnieks nāk pie pilnīga absurda. Tā kā vienīgie īstie cilvēki ir mākslinieki un ģeniji, bet visi citi — nožēlojami kustoņi un tā kā ideals — kalnu strauts paliek skaidrs tikai tik ilgi, kamēr no tā dzer «ģeniji un izslāpuši gari», bet tūdaļ saduļķojas un kļūst netīrs, tiklīdz pie viņa sāk dzesēt savas slāpes zemie, nokvēpušie stāvi, — tad mūsu jaunie rakstnieki pasludina, ka augstākā vērtība nav vis dzīve, bet gan literatura, māksla, kuru rada tikai daži un bauda tikai daži. Ka literatura un māksla ir kaut kas pirmesošs, augstāks, bet dzīve — kaut kas zemāks, sekundārs. Ka visi augstākie ideali, lielākais skaistums, jā — pat dziļākā dzīve jāmeklē literaturā, bet nevis dzīvē! Šis uzskats, cik smieklīgs tas arī neizklausītos, tiek tomēr karsti aizstāvēts no daudziem jaunākajiem rakstniekiem. Tā, piem., tas pats Vēsmiņu Kārlis uzsāk savu literatūras apskatu šādiem vārdiem: «Mūsu šaurajos apstākļos, mūsu pelēkajā apkārtnē ir kaut kas, kas visu šo vienmuļīgo dzīvi* pārlej kā ar zelta mirdzumu. Tā ir mūsu literatura, mūsu māksla... Kamēr vēl dzīvē tiek dzīta propaganda vieniem vai otriem uzskatiem par labu, māksla nomet šo šauro tērpu... Sava laika notikumi mākslā nevar atbalsoties»... («Zemgaliešu Kalendars», 1906., 5.—8. lpp.) — Tādu pašu nošķiršanos no dzīves un pasivitati (bezdarbību) sludina Viktors Eglīts: «Vislabākā dzīve ir pasivā. Jo, darbojoties aktivi, noturot sevi līdzsvarā ar citiem, valgojot dabas spēkus, cilvēkam aiziet daudz daudz no paša dzīves.» («Poruks», V. Eglīša kritika, 13. lpp.) Un tālāk: «Bet, ja pasivitate nav iespējama, ja cilvēkam tomēr jākļūst par varoni, tad nav augstāka (!) varoņa par to, kas nogremdējas (savas) sirds dziļumos,

paša autora vai no manis. Tāpat dažas vietas ir citētas saīsinātā veidā (passim); arī te netiek pārgrozīti autora uzskati, bet vienīgais nolūks ir izsargāties no pārāk gariem citatiem. —vs.

* Šis Vēsmiņu Kārļa literatūras apskats rakstīts 1905. gada rudenī!...

nes vienu dārgumu pēc otra pie gaismas.» (Turpat, 15. lpp.) — Arī Haralds Eldgasts saka savā dzīves stāstā «Zvaigžņotās naktis» priekšvārdā: «Māksla ir cilvēces augstākā vērtība, viņas svētākais īpašums, viņas reliģija»... (VIII lpp.) Un: «Lielāks kā dzīve ir dzīves sapnis,» raksta Akuraters kā moto savai poemai «Uz Saules kalnu».

Tāda sapņu valstība, pēc mūsu jauno rakstnieku domām, ir māksla, kura tad, zināms, ir neatkarīga no dzīves. Tā, piem., žurnala «Dzelme» 5. burtnīcā nodrukātā rakstnieku deklaracijā, kuru parakstījuši deviņi rakstnieki, lasāms šāds paziņojums: «Mēs te atklāti atbildam, ka mums māksla nevar būt sabiedrības kalpone, jo mums viņa nav līdzeklis, bet gan pats mērķis.» Sava raksta beigās šie rakstnieki atzīst, ka, būdami tagadējā laika pilsoņi, viņi tēlošot arī mūsu laiku lielo cīņu, taču nevis tāpēc, lai aktivi līdzi darbotos šinī cīņā, lai ar saviem cīņas tēliem veicinātu šo cīņu, — nē, bet tikai tāpēc, ka «lielā cīņa ir liels skaistums». Vienīgi šis skaistums viņiem no svara, un māksla, kas šo skaistumu attēlo, viņiem nav līdzeklis priekš dzīves, bet ir pats mērķis, t. i., tiek atkārtots tas pats vecu vecais uzskats «māksla priekš mākslas».*

Tādās pašās domās ir arī Haralds Eldgasts. «Zvaigžņoto nakšu» priekšvārdā viņš saka: «Neizprotamas un neizdibināmas ir tās varas, kuras glabājas cilvēka būtības paslēptākos dziļumos.» Bet tālāk izrādās, ka tas, kas ir neizprotams, var tikt izprasts un, kas neizdibināms, var tikt izdibināts. «Šīs iekšējās dzīves, šīs augstākās tiešamības pilnīgākā atklāšanās un izteiksme ir māksla. Māksla ir tīrākā, visdziļāk izkoptā, visaugstāk attīstītā, vienīgā patiesā dzīvības izteiksme.» (1. lpp.)

Tālāk Haralds Eldgasts izliek savus uzskatus par to, kādai būs būt mākslai; bet iepriekš viņš vēl cenšas padarīt kādu labu darbu, proti, — sagāzt zinātni, un to viņš izdara apbrīnojami vienkāršā kārtā. «Zinātne,» viņš saka, «tiek uzstādīta par neap-

* Apbrīnojama šo deviņu rakstnieku loģika! Viņi paši raksta vārdu pa vārdam šādi: «Tiek uzstādītas līdz apnikumam nodrāztās dogmatiskās strāvas: «māksla priekš dzīves» vai «māksla priekš mākslas». Priekš mums viņa nav neviena no abām. Mēs te atklāti atbildam, ka mums māksla nevar būt sabiedrības kalpone, jo mums viņa nav līdzeklis, bet gan pats mērķis.»

Jā, bet kas tad cits, ja ne «māksla priekš mākslas»? Tie, kas uzstāda «mākslu priekš dzīves», ar to domā, ka māksla ir līdzeklis priekš kāda ārpus mākslas stāvoša mērķa, priekš attīstības veicināšanas, priekš cīņas dēļ viena vai otra ideala. Turpretim sacīt, ka māksla nav līdzeklis, bet ir pats mērķis, — ir gluži tas pats kā sacīt «māksla priekš mākslas».

strīdamu autoritati, priekš kuras patiesību atzīšanas tiek prasīta absoluta ticība. Kas tai netic, — tas neglābjami pazudināts.» (XIII lpp.) Šie vārdi nepārprotami liecina, ka Haraldam Eldgastam nav ne mazākās sajēgas par to, ko sauc par zinātni. Jo, ja viņš būtu lasījis jel tos pašus zinātņu vīrus, kurus viņš citē, lai pierādītu zinātnes bankrotu, — proti, prof. Mečņikovu, Ostvaldu un Bēlši, tad taču viņš nevarētu uzrakstīt tādu tik rupju muļķību, ka zinātne prasot ticību; tad viņš zinātu, ka ir pavisam otrādi. Zinātne prasa taisni neticību, šaubīšanos par it visu, kas nav stingri pierādāms prāta asināšanas ceļā, dibinoties uz nešaubāmi nodibinātās zinātniskās metodoloģijas pamatiem; un arī to, kas ir stingri pierādāms, zinātne nebūt neuzņem kā ticības dogmu, bet gan kā teoretisku pārliecību. Bet starp šīm divām lietām taču ir milzīga starpība: kamēr teoretiskā pārliecība saka: pamatojoties uz tādiem un tādiem faktiem, es domāju, ka tas ir tā un tā, tamēr ticība saka: man nav no svara nekādi fakti un nekādi pierādījumi; es jūtu, ka tas ir tā, tāpēc ka es gribu, lai tas tā būtu. Ticība pilnīgi dibinās uz jūtām, kurpretim zinātne uz prātu. Zinātne negrib un nevar klausīties uz jūtām, ciktāl viņa ir zinātne, kaut gan viņa pati nav nekas cits kā jūtu ierocis plašākā nozīmē.

Kā zināms, ir bijuši daudzi ticības, metafizikas un mistikas aizstāvji, kuri savu mācību vārdā cīnījušies pret zinātni. Taču jaunākā laikā vairs neviens no viņiem, pat arī no tiem teologiem (dievvārdu «zinātniekiem»), kuri kaut cik nopietni ņemami, — nav lolojuši neprātīgas cerības — apgāzt zinātni, lai tās vietā liktu savu metafiziku vai teoloģiju. Vislielākais, ko tie prasījuši, ir bijis tas, lai metafizikai un teoloģijai tiktu dota līdzīga vieta blakus zinātnei jeb, kā latviešu mācītājs Ermanis saka, lai «tiktu savienota ticēšana ar zināšanu». Zinātni apgāzt ir sapņojuši vairs tikai garā vājie, kuru spriedumiem, kā zināms, tiek piešķirta tikai patoloģiska interese, bet kuri nekad netiek ņemti kā argumenti, jo, lai zināms spriedums, kaut arī tas būtu vērsts pret zinātni, varētu tikt uzskatīts kā arguments, tad tam nepieciešami jādibinās uz zinātniskās metodoloģijas, vispirms — tam jāstāv saskaņā ar loģiku.

Haralds Eldgasts iet tālāk par citiem metafizikas un reliģijas aizstāvjiem. Pievedam te dažus no viņa izteicieniem, kurus ņemam nevis kā argumentus, bet tikai kā Haralda Eldgasta spriedumus, kurus var tikai konstatēt, bet kurus nevar apgāzt. Metafiziskie spriedumi jau pēc savas būtības ir neapgāžami, gluži tāpat kā ir neapgāžami tāda slima cilvēka murgi, kurš iedomājas, ka pa viņa smadzenēm trakojot loko-

motive. Ārsts var, kā grib, nopūlēties, lai pārtrauktu šos neprātīgos murgus; viņš var iztērēt visus veselā prāta, loģikas un zinātnes argumentus, lai slimniekam pierādītu, ka nekādas lokomotives viņa smadzenēs nav un nevar būt, — slimnieks tomēr nebūs pārliecināms: viņš sacīs, ka viņš netic pozitivai zinātnei, ka viņš atzīst «dvēseles noslēpumaino virsvaldību pār cilvēka būtni», ka viņš s a j ū t lokomotivi savās smadzenēs, — galu galā vēl ārstu nosaukdams par seklu «plebeja dvēseli, kurā nekad nav atklājies nekas senāk nebijis un nenojausts». Un tikai tad, kad viņš būs izveseļojies un spēs loģiski domāt un spriest, — ārsts viņam varēs izskaidrot, pamatodamies uz zinātnes panākumiem, ka dažreiz, kad aiz slimības vai kādiem citiem ārējiem iespaidiem dažu smadzeņu centru darbība ir traucēta, cilvēka fantazijā rodas dažādi slimīgi tēli un murgi par tādām lietām, kuru patiesībā nav.

Tāpēc pagaidām nevis kā argumentus, bet tikai kā Haralda Eldgasta spriedumus lai pievedam sekošos viņa izteicienus: «Mākslinieks, kurš atzīst dvēseles noslēpumaino virsvaldību pār cilvēka būtni, nevar iegūt šīs nešaubīgās ticības uz pozitivo zinātni. Viņš mūžīgi šaubās par visa tā pareizību, ko prāts cenšas nostādīt par nešaubīgu, skaidri pierādītu. Viņš nemitīgi meklē pēc visu cēloņu cēloņiem, viņš analizē sevi, nodziļinās savas būtības bezdibeņos, un gala iznākums ir tas, ka viņa iekšējie mistiskie pārdzīvojumi atklāj visas šīs zinātnes bezspēcību izskaidrot svarīgākos dzīves noslēpumus. Bez ticības uz pozitivo zinātni viņš nevar ņemt dalību pie tās izvedumu realizēšanas un nostiprināšanas dzīvē, t. i., pie sabiedriskās darbības ... Sabiedrības ideali ir tā sauktās v i s p ā r ē j ā s l a b k l ā j ī b a s nodibināšana zemes virsū, kur visi būtu materialā ziņā apgādāti, izsargāti no sala, bada, visādām varmācībām, izsūkšanas — fiziskām ciešanām.» (XIII lpp.) Bet «mākslinieks uzstāda dzīvei c i t ā d u m ē r ķ i n e k ā s a b i e d r ī b a» (turpat), t. i., tuvāk paskaidrojot, mākslinieks nebūt necenšas pēc vispārējās labklājības nodibināšanas zemes virsū. «Mākslinieks,» turpina Eldgasts, «pēc savas būtības stāv ārpus visām sabiedriskām šķirām un partijām. Tās visas kā tādas priekš viņa vienlīdz vērtas, pareizāk — ir gluži bez vērtības.» (XII lpp.) Tas ir, — māksliniekam ir «vienlīdz vērtas» tiklab tā šķira un partija, kas stāv ceļā cilvēces attīstībai, dibina savu labklājību uz pārējo cilvēku nospiešanu un izsūkšanu, min zem kājām cilvēka cienību utt., — kā arī tā šķira un partija, kura cīnās dēļ sabiedriskās attīstības, dēļ tādiem apstākļiem, kur katrs cilvēks spētu dzīvot cilvēka cienīgo dzīvi, un parāda šinī cīņā tādu augstu sajūsmību un varonību.

Bet kāds tad ir t a s mērķis, kuru m ā k s l i n i e k s uzstāda

dzīvē? Uz to Eldgasts atbild: «Tikai reliģiskā meklēšanā pēc mūžīgas patiesības atzīšanas, pēc dieva, izsakās cilvēka īstā vērtība — un tā nav atkarīga no nekādiem saimnieciskiem vai politiskiem iekārtojumiem.» (XIII lpp.) Jo «cilvēks pēc savas dabas kā tāds ir brīvs, un nekas viņam nespēj šīs brīvības atņemt. Tas, ko saprot masa zem brīvības, nav priekš mākslinieka dvēseles nekas.» (XVII lpp.)

Attiecoties uz māksliniekiem, Haralds Eldgasts raksta tālāk: «Cilvēka būtībā slēpjas lietas, kuras zinātne atzīst par kaitīgām ārējai eksistencei ... dēvē tās par slimību, izvirtību ... par grēku, par noziegumu un apkaro viņas kā ko kaitīgu, nevēlamu. Mākslinieka izturēšanās pret šīm lietām var būt citāda. Viņš var ne tikvien atdoties tām savā dzīvē, bet tās pat cildināt, apdziedāt ... Šāds ir palaikam tā saukto dekadentu liktenis. Par izvirtušiem, nenormaliem, ārprātīgiem, slimiem sauc tos veselā, normalā, prātīgā sabiedrība ... Ar lielāko gandarījumu nosoda viņu «netikumus», viņu kaislību uz vīnu, hašišu, opiumu un citiem mākslīgiem nervu kairināšanas līdzekļiem, viņu «nedabisko» dzimuma instinktu apmierināšanu.» (XII—XIV lpp.) Turpretim Haralds Eldgasts, kā pats par sevi saprotams, nepiekrīt šiem sabiedrības spriedumiem par augšā minētiem «netikumiem». Viņš atzīst, ka māksliniekam tie nav bīstami; viņš bauda šo ļauno ziedu skaistumu tāpat kā balto, nevainīgo liliju. Viņam nav dogmu, nav aizspriedumu, kuri tam liegtu iet visur līdz beigām. «Viņš visu var, visu drīkst, — priekš viņa nav aizliegta koka.» (XXII lpp.) — Kā redzat, «jaunā virziena» uzskati uz mākslu te parādās visā savā patoloģiskā daiļumā. No latviešu māksliniekiem, pēc Eldgasta domām, šos prasījumus izpildot tikai Akuraters, Eglīts, Poruks, Fallijs, un tāpēc tie ir vienīgie, kuri atrod žēlastību viņa acīs. Visi citi iet barā, un tāpēc tie «nolemti mūžīgai pazušanai». — «Viņas (īstās mākslas) cienītāju skaits sastāda tikai niecīgu daļiņu no visas cilvēces. Tā tas ir bijis arvien, tā tas ir arī tagad, un māksla vairs nebūtu māksla, ja tas reiz taptu citādi.» — Bet, jo tālāk, jo lielākā cīņā Eldgasts nāk ar loģiku un veselo prātu, līdz beidzot, runādams par pretrunām starp zinātni un mākslu, viņš apgalvo: «Tas (mākslinieks) dzenas pēc neiespējamā, nesasniedzamā...» (XVI lpp.) Tālāk nu patiesi nav iespējams iet, arī — Eldgastam ne. Dzīties pēc neiespējamā, — tā taču ir vistukšākā muļķība, kāda vien iespējama. Zinātne uzstāda tikai tādus vien mērķus, kas ir sasniedzami, un vienīgi pēc šādiem mērķiem ir iespējams aktivi censties, vienīgi šādi mērķi liek cilvēkam iet uz priekšu. Turpretim nesasniedzams mērķis ved uz bezdarbību, uz pasivitati, jo kā arī tu pēc šī mērķa nedzītos, —

tuvāk pie viņa tu tomēr netiec, viņš ir joprojām tāds pat nesasniedzams. Tāpēc cilvēks, kas sakās dzenoties pēc neiespējamā, visādā ziņā atgādina kaut ko ļoti muļķīgu, piem., to kucēnu, kurš kā viesulis griežas riņķī, lai noķertu savu asti. Kucēnam šāda muļķība ir piedodama, jo tas jau pēc savas iekšējās organizacijas nav augstākās attīstības spējīgs, — bet tiem, kas saraksta biezas grāmatas, gan visādā ziņā ne.

No citiem rakstiem, kur jaunā virziena piekritēji izteikuši savus teoretiskos uzskatus par mākslu, ievērojams ir J. Akuratera raksts «Par mākslu un kritiku» («Pret Sauli», 1. burtn.). Tāpēc to apskatīsim sīkāk, aizrādot sevišķi uz tām pretrunām, kas šinī rakstā izteiktos uzskatos slēpjas.

Raksta sākumā Akuraters uzstāda nenoliedzami dibinātu kriteriju, ar ko mērot dažādas literariskas parādības, proti, — p a t i e s ī b u. Taču pati par sevi vien šī mēraukla ir nepilnīga, jo nav zināms, k ā d s s a t u r s tiek ielikts šinī jēdzienā «patiesība». Kā absoluts jēdziens vien patiesība nevar pastāvēt. Tā, piem., Nīcše, par itin visu šaubīdamies, beidzot nonāca arī pie šaubām par patiesību, t. i., par to, vai patiesība tiešām ir cilvēkam vajadzīga. Stādamies pie sava lieliskā mēģinājuma pārvērtēt visas vērtības, viņš gluži dabīgi uzstādīja jautājumu par patiesības vērtību. «Pieņemsim,» viņš saka, «ka mēs gribam patiesības. Kāpēc tad ne melus? šaubas? pat nezināšanu?» — Caur ko tad patiesība ir labāka par meliem? Arī viens no Gorkija varoņiem saka: «Melus nevar saukt par kaitīgiem, dažādi tos nicināt, uzstādīt patiesību augstāku par tiem ... jo vēl taču nav zināms, kas viņa tāda ir, — šī patiesība, viņas pasi vēl neviens nav redzējis, un varbūt pēc savu dokumentu uzrādīšanas tā velns zin par ko izrādās.» — Skaidra lieta, ka «patiesība» ir tikai jēdziens, apzīmējums priekš kāda s a t u r a, bet šis saturs nav vienāds pie visiem, kas patiesību uzstāda. Tāpēc ar to vien, ka kāds solās meklēt patiesību, mērot ar patiesības kriteriju, — vēl nekas nav sacīts. Ir jāprasa, ko viņš saprot zem «patiesības».

Ko saprot Akuraters zem patiesības? «Patiesība nav nekur citur kā cilvēkos,» viņš saka. «Un mēs vairs nekad nemeklēsim aiz laika un telpas, dievos vai demonos, bet te virs zemes, kura ir mūsu dzīvības un nāves sargs. Nav nekā augstāka, dievišķīgāka un dārgāka nevienai būtnei virs zemes kā d z ī v ī b a, un to mēs sauksim par savu p a t i e s ī b u. Un, izejot no tā principa, ka patiesība un viņas ideals ir viss tas, kas pabalsta dzīvību un viņas likumus, bet viss, kas ir pret dzīvību un to ierobežo, — viss tas ir meli, — izejot no tā principa, mēs visdrošāk varēsim noteikt, kas ir patiesi «labs» un «ļauns», kas ir «daiļš» un «nejauks», kas paturams un kas atmetams. Tātad d z ī v ī b a ...

Dzīvības galvenā parādība ir viņas spēks, viņas tieksme uz augšu un uz priekšu. Tāpēc vislielākais skaistums būs tur, kur būs vislielākais spēks. Vai tā būtu saule, kas līdz ar zvaigznēm dzied Gētes «Faustā», vai tā būtu niecīgākā zālīte, kas iz akmeņa (!) laužas, — visur ir spēks un tāpēc arī skaistums. Tāpēc mākslas darbi vai literatūras ražojumi, kuros ietverts jo vairāk augoša, grauzoša, postoša spēka, — atstās mūsu dvēselē dziļākas pēdas, sakarsēs mūsu ilgas uz uzvaru, uz valdīšanu, uz dieviem līdzīgu dzīvi, attīstīs dzīvības tieksmi, un tādus mākslas darbus mēs sauksim par skaistiem. Bet mūsu spēkam un tieksmei ir robežas, kur viņam jāapstājas. Mums ir atzīšanas robežas un dzīvības robežas, un pāri pār tām netiek cilvēka gars, tur viņam jāsatiekas ar stiprāku pretspēku, un viņu cīņā ceļas traģedija. Traģedija ir spēka pēdējais pakāpiens, kur neatkarīgi, lepni spītīgais lūst, un te ceļas skaistums. Traģedija un spēks — tie ir galvenie skaistuma avoti mākslā, tā ir dzīvības augstākās parādības. Un nākotnes mākslā viņiem jābūt kā galveniem elementiem, jo viņi sludina uzvaru un atsvabināšanos, un cilvēces un indivīda sapņi tak vienmēr būs uzvara un atsvabināšanās, un vai tam, kuram šo ilgu nav, — tas ir trūdošs līķis... Vispārestetiskais vai etiskais ir tikai pamats, virs kura paceļas dažādas grupas mākslas darbu... Par mākslinieku mēs sauksim to, kas rada ar savu darbu jauna daiļuma sajūtu, tādu, kādas vēl nav estetikas reģistrī. Un mākslas darbs ir tikai tāds darbs, kas liek pamatu estetikai... Izejot no šī skatu punkta, mēs atzīsim, ka ir liela varmācība no kritiķu puses, ja tie mēro visus mākslas darbus ar vienu un to pašu estetikas olekts-koku un ja tie atzīst par vērtīgu tikai to, kas ar šo olektskoku vienā garumā... Mēs stāvam par atsvabināšanu. Par katru un tātad arī par mākslas atsvabināšanu!... Un kauns mums būtu un katrs mūs varētu saukt par pedantiem, ja mēs... — bruņotos pret mākslas brīvību...»

Mēs pievedam šo garo citatu iz Akuratera raksta, tāpēc ka te ļoti skaisti un gaiši formulēts jaunlaiku pozitivais uzskats uz mākslu. Cilvēka augstākā vērtība ir dzīvība, patiess, labs, daiļš ir viss tas, kas veicina un paplašina dzīvību, dzīvības galvenākā parādība ir spēks, un vislielākais skaistums mākslā būs tur, kur būs vislielākais spēks, — tie visi ir principi, kurus var parakstīt un kuri jāparaksta katram realisma un vēsturiskā materialisma piekritējam.

Tie ir gluži tie paši principi, kurus izvedis, piem., viens no krievu jaunā virziena galvenākajiem publicistiem A. Lunačarskis savā rakstā «Pozitivās estetikas pamati».

Tikai žēl, ka no šiem pareizajiem principiem Akuraters taisa

gluži nepareizus slēdzienus, tiklīdz viņš grib sīkāk apzīmēt savu kritikas mērauklu. «Mūsu etiskā vērtība būs dabiskas dzīvības parādības, estetiskā — dzīvības neaprobežamība visās viņas formās... Tādēļ mākslā nevar būt ne «dekadentu», ne «realistu», ne «simbolistu», bet tikai mākslinieki un amatnieki.» — Kad salīdzināsim pastrīpotās vietas ar to, ko Akuraters teica par patiesību un dzīvību, tad tūliņ pamanīsim to pretrunu, kas te slēpjas. Akuraters atzina, ka viņa mēraukla pie literarisko ražojumu mērošanas būs patiesība, bet patiesība ir viss tas, kas veicina un paplašina dzīvību. Tagad jautāsim: vai visas dzīvības formas iziet uz dzīvības paplašināšanos, jeb vai nav arī tādas formas, kuras nozīmē dzīvības sašaurināšanos, aprobežošanu? Bez šaubām, ir šādas formas. Piem., ja cilvēkam panīkst viņa apziņa, ja sašaurinās viņa domāšana, ja viņa psichiskā dzīvē zemākie elementi ņem pārsvaru par augstajiem, tad te taču, bez šaubām, ir dzīvības sašaurināšanās. Un tāpēc, pieņemdams kā mērauklu patiesību, kura ir viss tas, kas paplašina dzīvību, — Akuraters nekādi nevarēja atzīt kā estetisku vērtību «dzīvības neaprobežamību visās viņas formās», bet viņam vajadzēja atzīt, ka ir augstākas dzīvības formas un zemākas dzīvības formas un ka tā māksla ir augstāk stādāma, kura izteic augstākās dzīvības formas, nekā tā, kurā valda zemākie dzīvības elementi. Tas rakstnieks, kurš savos darbos kultivē panīkstošās apziņas sajūtas, idealizē zemākos dzīvības elementus, rāda tikai trūdošus un dzīvus miroņus un cenšas tos vēl ietīt augsta idealisma segās, — tāds rakstnieks taču, taisni uz patiesības jeb dzīvības kriteriju dibinoties, jāstāda zemāk par to rakstnieku, no kura darbiem izverd plaša, progresējoša, plašumā un dziļumā ejoša dzīvība un spēks, cīņa un traģedija. Panīkstošās apziņas sajūtās, dzīvo miroņu satrūdēšanas procesā, dažādos «vaska lellīšos» (ar kādiem, piem., ļoti bagāti Vēsmiņu Kārļa ražojumi), — cik nožēlojami visi tie nebūtu, tomēr nav ne spēka, ne cīņas, ne traģedijas, tur ir tikai panīkšana, dekadence, trūdu smaka, — un šādas sugas ražojumus mēs nekad nesauksim par «daiļiem», par «skaistiem», bet gan par dekadenci, — taisni pašas patiesības un dzīvības vārdā. Tātad var gan būt mākslā dažādi virzieni, tiklab «dekadentisms», kā «realisms» utt. Un, ja, piem., realisti uzstājas pret «dekadentiem», tad tas nenotiek vis, kā Akuraters domā, tāpēc, ka viņu sacerējumos ir «stils savāds, vārdu atkārtošanās, nepareiza interpunkcija, subjekts stāv aiz predikata», nedz arī tāpēc, ka realistiem būtu «svēti savu senču trūdi», kā to stāsta Akuraters, — bet gan

tāpēc, ka dekadentiskais literaturas virziens tiešām nozīmē to, ko izsaka viņa nosaukums, proti: panīkšanu, pagrimšanu. Tas nozīmē dzīvības sašaurināšanos, panīkstošās apziņas idealizēšanu, un šādas parādības realisti nekad neatzīs par progresu, par kaut ko līdzīgu veselīgam, uz priekšu ejošam realismam, bet sūtīs tās turp, kur ir viņu īstā vieta, t. i., lazaretē, pie dekadentiem, mistiķiem. Jo dzīvība, kura ir realisma princips, tā mīlē spēku, cīņu, darbību, turpretim minētie dekadentisma u. c. virzieni nozīmē nespēku, pasivitati, cīnīšanos ar zilu gaisu, dzīšanos pēc nesasniedzamā, vislabākā gadījumā tie nozīmē — uz kaujas lauka dzīties pakaļ dzelteniem taurenīšiem.

Mūsu uzdevums tāpēc ir rādīt, ka dekadentisms un misticisms ir taisni apziņas panīkšanas un nespēka simbols un pagrimstošās dzīvības izteiksmes forma.

—*vs [J. Jankavs]*

«Mūsu Laiki», 1907. g., Nr. 10, 11, 13—15, 13.(26.), 15.(28.), 17.(30.), 18.(31.) janvarī, 19. janvarī (1. februarī).

MŪSU LITERARISKIE BIROKRATI UN MONOPOLISTI

Pēdējos 1½—2 gados mūsu literaturā notikušas milzīgas pārgrozības: vai uz labo, vai slikto pusi lasītājiem, to kā neitrals lasītājs lūkošu te aprādīt. — Mums jau bija mākslas žurnali, mums dienas un nedēļu avīzes pasniedza realās dzīves attēlojumus, mums iznāca periodiski izdevumi, kuru atsevišķos gabalus lasot redzējām dzīvi ar visām viņas labajām un ļaunajām pusēm... Bet lielais politiskais vilnis to gandrīz visu noslaucīja. Izdevēji, zaudējumus baidīdamies, nelaida vairs savus žurnalus klajā. Klusums iestājās. Bet tad sāka parādīties cīņas žurnali, cīņas saucieni avīzēs. Bet valdošā birokratija izstiepa savu roku tiem priekšā, un tie pazuda... Un nu šinī laikmetā izauga mūsu literaturas birokratija, kura tagad pārvalda to... Vai birokratiskais režims valstij nes labu un cik, to zina katrs iedzīvotājs; vai literariskais birokrats var nest mūsu tautai labu, par to šaubās daudzi, un tomēr šis birokratisms tagad vārda pilnā ziņā pārvalda latviešu literaturu. Un, tāpat kā no tā birokratisma, arī no šī šobrīd nav iespējams atsvabināties. Labākie spēki, kuri saprata dzīvi un apstākļus, cīņā ar lielo birokratiju pazuduši, — palika atpakaļ tikai literariski slimie rakstnieki un epidemijas veidīgi savu slimību izplata pa to zemi un noved lasītājus murgu un mulsu sferās, un kā svina tīklā ietin viņu garu un gara spējas... Nokauj katru veselīgu domu, katru spirgtāku dvēseles paņēmienu. Viņi dzied tikai paši savā meldijā un slavē viens otru.

kā jau īsti birokrati. Ņem rokā, kuru žurnalu gribi, — visur viens un tas pats! «Dzelme» slavē «Starus», «Stari» līdz debesīm ceļ «Dzelmi» utt. Bet, ja paraugāmies, kas ir šie cildinātāji, tad redzam, ka abos žurnalos raksta vienas un tās pašas personas un savstarpīgi pašas slavē savus gāra bērnus ... Roka roku mazgā — abas baltas tiek! ... Un lasītājs, kurš nedzīvo tur, kur šie žurnali iznāk, un tam nav iespējams pašķirt vienu otru lapu, lai pārliecinātos par žurnala vērtību, pirms par to naudu samaksā, lasīdams tur šādas atsauksmes par šiem žurnaliem, neiedomājas, ka atsauksmes rakstījuši viņu pašu sarakstītāji, ķer pēc izmestā kumosa, top par cildinātā žurnala aborrentu, bet — saņēmis numuru, redz, ka veselīgas barības vietā dabūjis murgu un panteru Mixtum compositum, kuru tam sniedz slimās mākslas piekopēji birokrati.

Jā, pēc lielo birokratu parauga arī šie mūsu literaturas birokrati grib valdīt pār to un noteikt, kas tautai der, kas neder, nepielaizdami nekādus virzienam nepiekritējus un krustā sizdami tos, kas neiet vai negrib iet ar viņiem. Kā brīnums te jāuzlūko viņu rīcība ar Haraldu Eldgastu resp. J. Miķelsonu. Šis kungs dzied tādas pašas dziesmas kā «Dzelmes» un «Staru» birokrati, raksta tādus pat gabalus kā Pšibiševskis[1], kuru aizstāv arī minētie žurnali, bet — H. Eldgastu šie notaisa tik tikko ne par idiotu. Ir tiesa, viņa lielākais darbs «Zvaigžņotās naktis» ir kopija no Pšibiševska «Homo sapiens», bet nebūt tik vāja kopija, par kādu to izkliedz. Bet, ja tā apietas ar Eldgastu, tad tak šiem birokratiem vajadzētu palikt bezpartejiskiem un konsekventiem un atklāt tikpat skaļi lasītājiem, kā Viktoram Eglītim, rakstot savu «Galmā» («Zalktī», Nr. 1), stāvējusi tāpat priekšā Pšibiševska jaunākā drama «Mūžīgā pasaka», jo «Galmā» ir tāds pat kopējums no Pšibiševska kā H. Eldgasta «Zvaigžņotās naktis». Caur šo negribu uzmesties par H. Eldg. aizstāvi un V. Egl. apsūdzētāju, nē, jo tiklab viena, kā otra gara bērnus es nespēju cienīt, tādēļ ka tie stāv ārpus dzīves un cilvēka saprašanas, es tikai konsekvences dēļ to te pieminu ... Ja apzināties visi bez grēkiem, nomētājiet H. Eldgastu akmeņiem, bet, ja vienam otram tāds pat kopēšanas grēciņš uz sirdsapziņas, tad — cietiet tad jel vismaz sevis labad klusu! Bet nu iesim vēl tālāk: «Staru» 2. numurā no 1907. g. atkal viens no šiem pašiem literaturas birokratiem, Fr. B.[2], kurš, saprotams, pats arī strādā līdz pie «Dzelmes» un «Stariem», apskatīdams J. Miķelsona (tā paša H. Eldgasta) jaunāko izdevumu «Tuksneša ceļotājs», nosauc to par *Mixtum compositum*, nemaz

[1] Domāts poļu dekadents Pšibiševskis. [Sakārt.]

[2] Friča Bārdas recenzija par J. Miķelsona (kas īstenībā nav H. Eldgasts) dzejoļu krājumu «Tuksneša ceļotājs». [Sakārt.]

neiedomādamies, ka «Dzelme» no pat sava pastāvēšanas laika sastāv no *Mixtum compositum* vai *Mixed pickles* un ka arī «Stari» sāk no tiem ļoti aizrauties un pats Fr. B. ražo ik dienas tādus murgu kompozitus. Galvenais — Fr. B. iziet uz fražu ķeršanu, piesauc neestetiskas gleznas, vārdu sakropļojumus. Starp citu, pēc Fr. B. domām, neestetiski skanot: «krēslas palagi drūp» — «gaisma birst» — «zelta bļoda miljonu skagalos plīst» — «milzis pēc šķēpa sniedz» utt. Jā, tie nav ikdienišķi vārdi, tomēr tos var saprast, vismaz var nojaust, ko dzejnieks gribējis izteikt, bet gluži kā par spīti Fr. B. tanī pašā laikā, kad viņš raksta savas nosodošās rindas par J. Miķelsonu, «Dzelmes» 3. burtn. V. Eglīts nāk klajā ar tādiem *Mixtum compositum,* ka tiešām nevar izprast, ar kādu nolūku tie tur iekšā. Tā tur 131. lpp. lasām:

«Griba! kailā laupītsteiga,
Rūdo klinšu putnis sīvs —
Satvert, aprīt, nepabeiga
Dziļu miglā sirmā spīvs...»

Un turpat tālāk:

«... Pāri manām lūpām vada —
«Tā lai notiek» ilgu zūds.»

Pie pēdējā vārda tā vien liekas, kā kad būtu aizmirsis pārstrīpot kaut ko. Lai atskaņas gūtu, V. Egl. 130. lpp. lieto «bēdīgs — vēdīgs (kāds gan tas var būt!)» — «ceļ — sirdī mīlu svel (mirstīgam neizprotama izdarība)» — «... ar tēva dvēsmi skriet» utt. Diezi, kā pēc Fr. B. kga jēdziena šie vārdi skan? Laikam debešķīgi, jo tos radījis un izteicis slimās mākslas atdzemdinātājs latviešu zemē V. Eglīts. Nemaz nešaubos, ka kāds no «Staru» kungiem, apskatīdams «Dzelmes» jaunāko numuru saturu, cels šos V. E. izteicienus debesīs, jo — savu lielmeistaru krustā sist tāpat kā J. Miķelsonu (nabadziņu) būtu nepieklājīgi.

Un arī Zeltmatim nesen bija radusies dūša izteikt brīnīšanos, kā gan tāds gabals kā J. Jaunsudrabiņa «Mežkungs Laucis» varējis iekļūt «Staros». (J. Jaunsudrabiņš vada «Starus» un nav vēl līdz kaklam ieslīcis *Mixed pickles* bundžā.) Šis gabals, lūk, ir ar vairāk ikdienišķas dzīves nokrāsu, un nabaga Zeltmatis, kurš pats neilgi atpakaļ vēl rakstīja skices iz dzīves, iekļuvis šo birokratu iecirknī, jau savus darbus aizmirsis un aizmirsis arī, ka lasītājiem tādi gabali daudz patīkamāki nekā dažādu *Mixtum compositum* savārstījumi, dzied jau savu maizes tēvu dziesmu un brīnās par tādu gabaliņu, kam ir saturs. Jo, lūk, bez satura vajag būt visam, tikai vārdiem, vārdiem. Reiz Blaumanis dziedāja: «Vārdi, vārdi, atkal vārdi, skaļu vārdu pilni zārdi.» —

Viņš toreiz domāja pie dažādām skaļām runām biedrībās utt., kas tomēr darbos nepāriet. Tagad viņa vārdi jāatkārto: tagad skaļu un pie tam nesaprotamu vārdu pilni ir visi mūsu žurnali, bet no satura — ne vēsts. Žurnalu izlasījis, lasītājs to noliek un nopūšas. Gars nav pacilāts, bet — top apmulsināts. —

Pagājušā gada beigās «Dzelme» pasludināja, ka 1907. g. ievietošot arī tulkojumus un tikai sevišķi izmeklēti atradīšot tur mājvietu. Un meklēja ar. Tikai 2. burtn. parādījās Ed. Vulfa tulkotais «Mīļais pažs». Jā, var redzēt, ka tas sevišķi izmeklēts ar to nolūku, lai jauniem ļaudīm modinātu viņu dzimuma sajūtas un kairinātu organus... Visai sīki un smalki pastāstīts, kā «šī lieta» īsti notiek. Pēc manām domām, kad jau tik tālu varēja iet, tad «mākslinieku» kungiem taču būtu tīrais nieks pielikt visām kustībām un izdarībām attiecīgus zīmējumus klāt, lai to «izdarīšanu» vēl labāk apgaismotu... Cerēsim, ka turpmāk arī tas nāks! — Un tomēr gribas jautāt, kādi dzenuļi īsti E. Vulfu skubinājuši izmeklēties taisni tādu gabalu. Taču, jādomā, ar audzināšanas nolūku... Jā, mūsu lielā birokratija arī daudz ko dara, lai «apmierinātu», «ievestu kārtību» utt., bet — panāk arvien pretējo. Tas pats gan notiks arī ar E. Vulfa izmeklētajiem šāda veida gabaliem. Arī tie novedīs pie tā, ko varbūt E. V. negribēja. Jeb — viņš tiešām būtu gribējis iepazīstināt jaunos ļaudis ar šiem noslēpumiem, lai tiem ceļu rādītu, kā īsti tā lieta jādara!... Ja tā, tad, zināms, nolūks sasniegts.

Un to visu uz publikas rēķina. Ja jau šie birokrati izdotu savus žurnalus priekš sevis vien, nu, tad jau tie varētu viņos rakstīt, kas vien tiem prātā nāk, bet, kad tie iziet uz publikas maka, tad — man šķiet, pēdējai ir arī tiesība prasīt, lai tai pasniedz veselīgu barību un ne tikai *Mixtum compositum* iz murgu valsts. Jāpriecājas tādēļ, ka patlaban sācis iznākt jauns nedēļas žurnals «Rīts»[1], kurš, ja tikai piepaturēs uzņemto virzienu, varēs noderēt par neizsmeļamu spēka avotu, ap kuru pulcēsies lasītāji, un — sekas no tā būs — tagadējie murgu žurnali apklusīs resp. modīsies uz dzīvi un darbu. Konkurence varbūt birokratus piespiedīs mainīt virzienu un atteikties no slimās mākslas cildināšanas.

Tik daudz šoreiz par literariskiem birokratiem, tagad vēl drusku par viņas monopolistiem.

Izdevēju kungi tiešām rīkojas tā kā īsti monopolisti, kurus konkurence acumirklī vēl nenomāc. «Dzelme» iznāk 2 reiz mēnesī, ergo par 2 mēn. vajadzēja iznākt 4 burtnīcām, bet marts jau pāri pusē, un iznākušas tikai 3 burtn., tātad vismaz viena burtn.

[1] 1907. g. A. Gulbis izdeva Pēterburgā žurnalu «Rīts» (gada pirmajā pusē ik nedēļas, otrajā — ik mēnesi). Galv. līdzstr. J. Asars. [Sakārt.]

jau izkūpējusi. Ja tas notiktu ar tikko iesācēju, tad — nu, kā ir, tā ir, bet «Dzelme» uzsāk jau otro gadu, un nekārtības vairs nedrīkstēja notikt. «Stari» uz 1907. g. paaugstināja maksu gandrīz par 20 proc., jo tapšot paplašināti. Pa 2 numuriem kopā 2½ loksne pienākusi klāt, literariskā daļa tapusi daudz mazāk vērtīga kā pag. gadā. No jauna ierīkota klāt zinātniskā nodaļa, un papīrs dabūjis citādu krāsu. Tas viss «paplašinājums». — «Skatuve» pag. gadā iznāca reizi mēnesī un maksāja 2 rbļ. Uz 1907. g. iznākšot 2 reiz mēnesī, kādēļ maksa tapa pacelta uz 360 kap. Līdz gandrīz pusmartam iznākušas 2 burtn. ar pusi no tā formata un satura daudzuma kā pag. gadā, tātad — tikai viena pag. gada burtnīca. Un to Rob. Tautmīlis-Bērziņš nosauc par «divreiz mēnesī», tātad par paplašinātu, par ko arī cenu gandrīz dubulto... To gandrīz varētu uzlūkot par publikas maku ekspropriaciju. Bez tam jau šinīs 2 numuros vērojams, ka «Skatuve» palēnām sāk novirzīties no sava tiešā uzdevuma, sāk jau ievietot tur daudz *Mixtum compositum à la* «Dzelme» un ko. Bet priekš tā Bērziņa kgm maksu paaugstināt nebija iemesla.

«Stari» — pievilkšanas spēks atrodas viņu zīmējumos, kas tiešām ar atzinību minami. Saturā — ļoti daudz Mixtum compositum. Iznāk divreiz mēnesī, tomēr — iznākuši ne 4, bet tikai 2 numuri... Jā, monopols...

Un Andrievs Niedra ar savu «sarkano karogu» resp. «Austrumu» pagalam pazudis, lai gan 1906. g. pirmais numurs iznāca jau 1905. g. decembrī. Pēc tam — čušs... Bet abonenti vēl arvien gaida.

Tā, kungi!...

Lasītājs

«Balss», 1907. g., Nr. 75, 31. martā (13. aprilī).

GOD. «BALSS» REDAKCIJA!

Nevis kā «neitrals» lasītājs, bet gan kā «Staru» līdzstrādnieks lūkošu aprādīt, kas ir mūsu literariskie birokrati un kāds ir šis «Lasītājs», kurš «Balss» pag. sestd. numurā raksta par mūsu žurnaliem, sevišķi par «Dzelmi» un par «Staru». Es te runāšu tikai par pēdējo, jo pirmajā esmu tikai ciemiņš. — Par literaturas monopolu (lai literaturas vēstures rakstītājs nepiemirst, kurā gadā Latvijas rakstniecībā ievests monopols) ikviens tik smieties var. Un literariskie birokrati būs gan tie, kuri jau ilgi valda pār tautas garu un galvenām kārtām pār viņas kabatu. Ne tautas gara, bet gan naudas dēļ agrākie izdevēji likvidēja savus izdevumus. Tai laikā radās pašaizliedzīgi izdevēji. Un mākslā nenāca vis monopols, bet revolucija. Šos mākslas revolucionarus tagad

«Lasītājam» labpaticis nosaukt par birokratiem. Labi. Mēs atvēlam Čilinskam, Paegļu Mārtiņam un kompanijai to godu, lai tie ir tie, kas stāv par mākslas atsvabināšanu, ja tikai ir kāds, kas to tic. — Bet kāpēc tad vēl līdz šim nevar tautu atsvabināt no jauno žurnalu birokratiskā jūga? Vai tad nevar uztaisīt tādu pozitivi-literarisku slotu, ar ko šos aizslaucīt ar visiem viņu slimajiem raksturiem? Mēs nokaunot «katru spirgtāku dvēseles paņēmienu». Tas ir «Lasītāja» *Mixtum compositum*. «Stari» līdz debesīm ceļot «Dzelmi» ... Lai «Lasītājs» pasaka — kad un kur? Un par to «krustā sišanu» nebūt nav taisnība; to vislabāk pierādījis pats «Lasītājs», būdams vēl starp dzīvajiem. Gluži citādi: ir dzirdēts vārds «slimā māksla» nezin cik reižu gan no dienas laikrakstiem, gan no brošurām, un ikreiz šis vārds ir savienots vai nu ar «Stariem», vai ar «Dzelmi». Un bieži līdz ar to izteikts prieks par kāda cita žurnala parādīšanos vai iedzimšanu. Kaut tikai šie citi varētu iztikt bez slimajiem raksturiem! Lai «Lasītājs» paskatās «Rītā», — vai tur daiļliteraturas daļā nav pārsvars «slimajiem»? Un pat Fr. B., kurš, pēc «Lasītāja» domām, ik dienas rada murgu kompozicijas, ir «Rītā» nodrukājis savu vismurgainako gabalu. Tā, kungs! — Ar vienu tikai «Lasītājs» var apmierināties: ir mūsu zemē daudz tādu pat lasītāju.

J. Jaunsudrabiņš

Piezīme: Ka J. Miķelsons, «Tuksneša ceļotāja» sacerētājs, ir cita persona nekā «Zvaigžņoto nakšu» autors, «Balsī» jau bija aizrādīts no pēdējā, t. i., H. Eldgasta, tādēļ to Jaunsudrabiņa rakstā atlaidām nost.

Red.

«Balss», 1907. g., Nr. 81, 7.(20.) aprilī.

DEKADENTI UN VIŅU JAUNAIS PEDAGOĢIJAS PRINCIPS

Līdz šim gan domājām, ka arī mums, lasītājiem, ir tiesības izteikt rakstniekiem dažas vēlēšanās, pat prasības. Gribas domāt, ka arī daži no Mixtum compositum taisītājiem to pašu darīja, zīmējoties, piem., uz Andrieva Niedras pēdējā laika ražojumiem. Bet dekadenti tādas tiesības pie lasītājiem negrib atzīt. Viņi tev skaidri nosaka: tas un tas tev der, tas un tas tev neder. Un, lai tu, lasītāj, neaizlavītos projām, viņu nesapratis un neatzinis, tad viņi no tevis prasa pat neticamas lietas. Proti, mums, lasītājiem, jāmācoties viņu ražojumi no galvas, vārdu pa vārdam, tad tikai esot iespējams tās lietas riktīgi izprast. «Dzelmes» š. g. Nr. 3 ievietots kāda dekadentu lielmeistara Vjačeslava Ivanova darbs

«Poets un Pūlis» V. Eg. tulkojumā. Tur apakšā sīkiem burtiem atzīmēta šāda piezīme: «Lai šo visai svarīgo, pat izšķirošo rakstu lasītājs saprastu, izjustu un pilnīgi par savu iegūtu, tad tas jāiemācās vārdu pa vārdam no galvas, kā to ir Nīcše paģērējis no saviem lasītājiem.» — Pēc tam ieteiktu pamatīgi iedzīvoties visai svarīgajā Fallija mitoloģiskā traģedijā «Herakless». Bet, ja jau nu jāmācās Ivanova gabals no galvas, tad taču vislabākās saprašanas dēļ arī Fallija «Herakless» būs jāiemācās. Un, lai Viktoru Eglīti varētu pareizi saprast, arī tā darbi būs jāiemācās no galvas. Bet ko tad ar Jākobsona «Demona slāpēm»? — Jāmācās, jāmācās! Bet, tā kā lasītājs nekad šos darbus no galvas nemācīsies, tad arī dekadentu skolas dzejnieki paliks no viņa nesaprasti un neatzīti.

Pirms vajag zināmu gabalu iemācīties no galvas un pēc tam tikai raudzīt to izprast! Tas ir kaut kas jauns un neparasts. Ja šādas ačgārnas lietas sludina par patiesību, tad gandrīz jāšaubās, vai tikai sludinātāja smadzenēs viss... Tā jau nav nemaz teicama pazīme, ja saka, ka Nīcše darījis tāpat. Šinīs dienās psichiski slimu filozofu un dzejnieku nemūžam par autoritati nevaram pieņemt. Līdz šim nu gan bija citādi parasts: pirms raudzīja kādu lietu pareizi saprast un tad tikai viņu iemācīties. Psicholoģija un pedagoģija uz to stipri vien uzsvēra, sacīdama: nekad neliec cilvēkam mācīties no galvas to, ko tas nesaprot. Audzināšanā vēl tagad spēkā šī patiesība. Bet tās jau visas ir vecas lietas, pavisam parastas, tālab arī Viktors Eglīts un comp. cērt tagad pedagoģijā jaunas stigas. Man liekas, daži no dekadentu skolas dzejniekiem arī paši ir pedagogi. Interesanti būtu zināt, vai viņi šo jauno pedagoģijas principu jau sāk arī dzīvē ievest jeb ne? Bet cerēsim, ka viņi jau sen to būs iesākuši darīt, jo jaunā principa sludinātāji būs taču arī viņa pirmie izmēģinātāji un dzīvē ievedēji. Labas sekmes, jaunā principa ļaudis! Bet mēs, citi pedagogi, par šādām lietām gan purināms galvas un domājam cieti turēties pie sava vecā principa.

K. Mil—vis [K. Milgrāvis]

«Balss», 1907. g., Nr. 109, 12.(25.) maijā.

APSMIETAIS SVĒTUMS

Moto: Tuvu ir lielā šķīstīšanās diena, un viņa nāk.
(Iz sv. rakstiem.)

Priekš kāda laiciņa parādījās vietējās vācu avīzēs uzbrukumu raksti pret rakstnieku Rūdolfu Blaumani, kurš vada «Latvijas» literarisko pielikumu un producējas tur humoristiskajā daļā zem

pseidonima «Puliers». Uzbrukumi bija griezti pret Blaumani taisni kā pret humoristu: vāciešiem ļoti sāpīgi bija ķērušies pie sirds daudzie Blaumaņa antigermaniskie panti. «Baltische Tageszeitung» šajā gadījumā pat piesolīja Blaumanim sukas.

Latviešu laikraksti šo piepešo ieinteresēšanos par latviešu literaturu no vāciešu puses palaida garām neievērotu. Un taču ne tikai vāciešu, bet arī latviešu ausis ir aizskārušas tās rupjās skaņas, kuras pēdējā laikā nāk no Blaumaņa alias Puliera kokles jeb, pareizāk, no tā vecā trumuļa, uz kura agrākās kokles vietā tagad sācis muzicēt Blaumanis.

Vācu laikrastu uzbrukumi bija pa daļai nevietā, un pilnīgi piekrist viņiem, no latviešu redzes stāvokļa skatoties, nevar, tomēr, kas attiecas uz norādījumu, ka Rūd. Blaumanis kā humorists pēdējā laikā ienesis zaimojošu kūts smaku latviešu literaturā resp. humorā, tur man jāpiekrīt, un par to es tagad gribu runāt.

Daudziem rakstniekiem galu galā pienāk tāds laiks, kad par viņu var sacīt, ka viņš «izrakstījies», ka viss tas domu, ideju un jūtu krājums, kas viņam bijis, ir izsīcis, ka viņam nav vairs nekā jauna ko teikt, bet laika garam sekot viņš nespēj. Jābīstas, ka pie Blaumaņa šis laiks pienācis. Mazākais, daudzas zīmes to rāda, — kā nepamatotie uzbrukumi tiem jaunajiem virzieniem mākslā, kuri jau visur iekarojuši sev pilsoņu tiesības, sižetu un tematu atkārtošanās, vājāka paškritika un lielāka iedomība, — vispārīgi viss tas, ko varētu saukt par reakcionarisma piekopšanu mākslas laukā. Šajā rakstā gribu norādīt tikai Blaumaņa reakcionarisma parādīšanos viņa humorā.

Es pirmajā vietā nostādu Blaumani kā novelistu, otrajā — kā dramaturgu (techniķi) un trešajā — kā dzejnieku un humoristu. Agrākie Blaumaņa humoristīgie gabali, kaut arī neuzrādīja nekādu sevišķu dziļumu un smalkjūtību un neievērojot personīgos uzbrukumus, bija tomēr baudāmi. Pa daļai to var sacīt par pērnā gada «Skaidienas» saturu. Kas turpretim attiecas uz pēdējā gada producēšanos, tad viņa ir taisni nelasāma sava tukšuma un rupjības dēļ. Tā vairs nav dzeja, tā vairs nav māksla, tā ir tirgus sievu poezija. Blaumanis nekautrējas savos gabalos lietot tādus vārdus un izteicienus, kurus pat gana puika nelabprāt ņems mutē. Un tas notiek viss mūsu «daiļliteraturā», un tas tiek drukāts laikrakstā, kuru lasa mūsu «smalkās aprindas». Bēdīga liecība par šīm aprindām, ja viņas par Blaumaņa lopu kūts poeziju sajūsminās. Jā, nepietiek vis ar to, ka uzliek cilindri galvā un uzmauc rokā baltus cimdus: ar to vēl nav smalkums pierādīts, ar to vēl nav sasniegta «inteliģence»!

Blaumanis dzīvi banalizē savā humorā. Viņš visus skaistumus un labumus aptašķā ar netīrumiem un sludina cinisma pielūgšanu. To viņš ir darījis savās joku lugās, to viņš dara tagad zem «Puliera» maskas. Nekas nav šausmīgāks par dzīves banalizēšanu mākslā. Ir piedodami viņā ekstremi, ir piedodams fanatisms, viss kas, bet tikai ne banalizēšana, paseklināšana uz pēdējo.

Tagad jāprasa, kādēļ gan Blaumanis piekopj šādu virzienu savā literariskā darbībā? —

Atbilde skanēs: viņš grib iet līdzi to birģelisko aprindu garšai, kuras viņu lasa. Viņš vairs nav radošs gars, bet kalpotājs: viņš spēlē Joku Pētera lomu. Lai tikai atceramies zināmo parodiju uz Al. Dulbes dzejoļa, kura nobeidzas ar sekošiem pantiem: «Bučo — nebēdā, ko ciešu, — baronesi alus plūdos; es uz savu pili iešu, slīcināšu cūku s . . . . s . . .»

Blaumanim, liekas, nekas vairs nav svēts. Viņš zobojas par mūsu jaunību un viņas centieniem, par tautas ārprāta bezizejas stāvokli (skat. «Latvija», Nr. 8, 1906. g.), zobojas par mākslinieku sirds asinīm; viņš uzbrūk jaunākajai rakstniecībai un viņas priekšstāvjiem, viņus brutalā kārtā izķengādams. Ir jau taisnība, ka latvieši vēl neprot inteliģenti smieties un vēl jo vairāk «tautas rakstnieks» Blaumanis, bet kaitina tā pašapziņa, tas lepnums, ar kuru šie rupjie smiekli skan.

Mūsu tendenciozā kritika («Mūsu Laikos», «Balsī» un dažos citos laikrakstos un žurnalos) mēdza uzbrukt visām jaunākajām mākslas parādībām, pat tādām, kuras pie citām tautām jau bija pilnīgu eksistences tiesību iekarojušas.

Viņa nokrustīja visas šīs parādības ar vienu kopēju vārdu «dekadentisms» un saprata jau zem šī vārda izvirtību. Jaunās mākslas reprezentantus šie kritiķi sauca par «buržuazijas ideologiem», par «buržuazijas suņiem», viņi apvainoja atpakaļrāpulībā tos patiesībā revolucionaros garus, kuri nestāv vis uz vietas, bet kuri meklē, arvien meklē. Kāpēc šie kritiķi negriezās pret tiem īstajiem buržuazijas ideologiem, kuri patiesībā kalpīgi mēģina iztapt birģeļu garšai, lēkā un sit bungas, stāv uz galvas un runā nodilušus jokus, kuri par seklām asprātībām pārdod savu rakstnieka pārliecību? Vai tā nav īstā izvirtība, vai tā nav atpakaļrāpulība, reakcionarisms? Kritiķu kungi, rau, kur ir īstais dekadentisms, izvirtība, — bruņojieties pret to!

Do [Ed. Vulfs]

«Rīta Blāzma», 1907. g., Nr. 31, 30. oktobrī (12. nov.).

4

RECENZIJAS AR PRINCIPIALU NOZĪMI PAR ATSEVIŠĶIEM DARBIEM

RAIŅA DZEJA

(«TĀLAS NOSKAŅAS ZILĀ VAKARĀ»*)

Kā tumšsarkans magones zieds paceļas un nošķiras Raiņa dzeja mūsu lirikas vienmuļā kāpostu dārzā. Kas īpatnējs un svešāds, kas sevī atvērts un no citiem noslēgts piemīt visam viņa jūsmu virzienam, viņa domu izteiksmei un gleznu ietvērumam. Pats par sevi stāv Rainis, pats viņš «domā, spriež un sver» (sk. dzejoli «Pats»), un šādā vienatnē viņš uzmet savas dzejiskās rindiņas un ļauj vārdos izplūst savām sāpēm un šaubām, savām nākotnes gaidām. «Und wenn der Mensch in seiner Qual verstummt, Gab mir ein Gott zu sagen, was ich leide,»** saka kādā vietā Gēte («Torquato Tasso»). Arī Rainim lemta šī retā dāvana, bet pat izmanīt var, ka viņam sevi jāpiespiež un jāpārvar, līdz viņš uzmācošās domas no sevis nobīda un tās iegulda ritmiskos pantos. «Tev sirds ir pilna rūgtām asarām Kā rudens lietus piemirkuse pļava,» saka Rainis kādā no saviem skaistākiem dzejoļiem («Cieta sirds»), bet gļēvi gaudot un vaimanāt visu priekšā un lūgties un gaidīt uz svešu līdzjūtību un nožēlošanu, — pret to saceļas dzejnieka lepnums un smalkjūtība. Rainis nevar svaidīties ar banalām, savazātām frazēm kā daudzi mūsu dzejnieki uz latviešu literariskā krāmu tirgus; viņš novēršas prom no šī liekā, nepanesamā trokšņa, un savam sāpju izmisumam un jūsmu daudzumam viņš uzmeklē tik klusus, vientuļus augstumus, kurp aizved tikai kāda reta teka. Un, ja viņam teit izlaužas nopūtas un nobirst kāda karsta asara, tad tās var tikai «dzelt kā ģifts un sērs».

---

* Šis raksts bija nodomāts jau priekš «Jaunās Ražas» VII burtn., bet toreiz tie apstākļi vēl bija «neatkarīgi».

** «Un, kad jau apklust cilvēks savās mokās, dievs deva manim izteikt, kā es ciešu.» Aspazijas un Raiņa tulk.

Tā arī nākas, ka Raiņa dzejā samērā tik maz mīksta jūsmīguma, laimīga miera un liega sapņojuma, bet gan tur daudz griezīga skarbuma, mocošu šaubu un cīņas spara. Ir jau viņam arī savi sārtrožu ziedi, skan arī viņam lakstīgalas dziesma ziedoņa naktī: «Man sirds ir pilna mīlas kā maija zaļais ārs, kā smaržas puteklīšu pilns ziedošs ābeļdārzs» (sk. «Zelta tvaiks»). Bet, ja viņš arī reiz atdusas «zaļā pavēnī», tad tas notiekas tik uz neilgu laiku, un sirds tikpat jau jūt un zin, ka «grūts ceļš tev priekšā — drīz drīz tevi cels». Un tad arī netver vairs roka pēc lēniem melodiskiem akordiem kā pirmajā, agrajā jaunībā, kad var vēl netraucēts nogrimt savā personiskā laimē un reizēm pat aizmirst savus līdzcilvēkus un visu ārpasauli. Vairs nevar tā līksmot, sapņot un cerēt kā toreiz, kad vēl visa dzīve priekšā atvērās un izplatījās jaunības krāšņumā un pilnumā. Raiņa dzejoļi uzrakstīti jau tādā mūža laikmetā, kad pār dzīves klajumu sāk pūst dzestri, nemīlīgi vēji un iluzijas viena pēc otras zūd. Tad uznāk brīži, kad dzīve šķietas tik tukša un nejauka un viss mūžs izliekas par nepanesamu slogu; tad tiešām kādreiz satver galvu rokās un sāc nopietni domāt un sevi jautāt: vai ir maz vērts dzīvot? «Sāpēs un cīņās, un grauzošās šaubās Tu esi saplēsta, nabaga dvēsele.» Un nevari vaļā tikt no šīm domām, kuras «tik plašas, tirdošas, smagas itin kā liktens dzelžainā vara» («Dziļākās domas»). Viens pats, viens pats tu ej caur mūžu: «Tad kļūsi vientulīgāks gads pēc gada, no tevis atšķelsies pēc drauga draugs... visapkārt tevi ledains vairogs segs, bet visas zemes ilgas krūtīs degs.» («Kalnā kāpējs».) Ja tad apskaties apkārt, tad kāda gan ir dzīve un kāds ir liktenis, kas cilvēces visulielākai daļai jānes? Tur ir miljoni un atkal miljoni, kam mūža galā jāsaka, ka «visa viņu dzīve līdz sirmiem matiem — pūlēs un sviedros — bijusi velta»! —Tur ir sabiedrisks likums tāds, ka vajag «lūgties tā paša, kas tevi kāva, kas tev atņēma tavu tiesu, kas tev nospieda garu un miesu» («Ubagu dziesma»). «Ar smiekliem taisnībai tiek acis spļauts, Tur vājiem vaigā sit, tur nav pat cienas Ne mātes svētumam — un viss tiek ļauts» («Eleģija»). Jauka izdzīve tagad tikai tiem, kam «godīgs darbs — ar svešām rokām, mierīgs prāts — pie svešām mokām»; visa vara un iespēja pieder tagad šiem «godīgiem pilsoņiem», kas «lēnām, ar apdomu» dzen savas veikala lietas. Šie visi tagad pārvalda pasauli: viņi min un bradā pāri visam cilvēces košumam, un viņu morale klājas pār visu dzīvi kā dubļi un gļotas. Jā gan, tāda viņa ir «šī patiesā dzīve bez apsega: pelēka, netīra, pūstoša...». Un ar visu riebumu un īgnumu tikpat no viņas neizbēgsi: ja gribi dzīvot, tad miesas uztura dēļ dvēselei jāgremdējas līdzi «dubļos un tvaikos» («Agri no rīta»). Līdz ar to tad visas «vecās ligas paceļas iz savas

migas», un «lēni viena paka|| otrai glūnot tās iz tumsas rāpjas; viņas pilda dziļām mokām visu miesu, visu garu» («Vecās ligas»). Tā mācas virsū ikdienišķā dzīve un grasās samalt kā graudus akmeņu starpā mūsu jaukos idealus un principus, un, ja arī mēs tai stājamies pretim un sākam un turpinām savu darbu, tad «nav telpu izstaipīt tirpstošās dzīslas, smadzenēs slāpētās degošās domas». Nāk un iet mūsu dienas, tukšas, vildamās; bezdarbībā sagruzd mūsu smadzenes un sarūsē locekļi, līdz tad kā veca mašīna mēs sviežami projām lūžņāja kaudzē. Galu galā klāt briesmīgais brīdis: nu vajag mirt! «Es gļēvs savu mūžu neesmu bijis, — un tomēr... man riebj, mani drudzis krata no nāves šausmaini zemiskā skata; dzīvības sakariem visiem būs irt? — atpakaļ pirmatnes atomos birt?» — —

Raiņa dzejoļi nelido un nelaižas mums garām kā vieglas, baltas ziedu pārslas; viņa vārdi un domas griežas mums dvēselē tik auksti un nežēlīgi kā chirurga spožie naži. Raiņa izmisums nav nekāda ārēja izlikšanās kā pie daža laba mūsu dzejnieka, kuri par varu gribētu būt interesanti un tamdēļ publikas priekšā savelk tik ļoti sāpīgi savus ģīmjus. Pie Raiņa tā arī nav nekāda pavirša, diletantiska rotāšanās ap vissvarīgākiem cilvēces problemiem: stingri un nesaudzīgi visu pārbaudot un analizējot, viņš nācis pie šādiem spriedumiem, šīs šaubas un mokas viņš pats izcīnījis, izdomājis līdz galam un izjutis ar visdziļākām dvēseles sāpēm. — Traģiska ir un paliek mūsu dzīve, un — kā varētu izlikties — izejas mums nav nekādas. Pie šāda gala slēdziena — kā lasītāji gan zinās — savā laikā bija nonācis Ed. Veidenbaums, kurš pat uz nāves gultas vēl varēja apkārtstāvošiem pateikt tik rūgtus vārdus: «Es priecājos, ka nāves balss mani projām aizsauc jaunu...» Tas skan tik bezgala drūmi kā kapsētas zvans, un sirds mums nodreb zem baigā jautājuma: vai tiešām citur nekur laimes un miera nav kā tikai kapa dziļumā un trūdu iznīcībā?...

Rainim ir spēks šo pesimismu pārvarēt, un tas arī ir, kas viņu lielu un mums visiem tik dārgu dara. Viņš nesaplok zem dzīves sloga; viņš ir stiprāks kā liktenis, kas viņam jānes; viņš dziļi jo dziļi sapratis dzīves traģiku, un tomēr — viņš saka savu «jā» uz to, ka dzīvot ir gan vērts! Viņš saka līdz ar Gētes Prometeju: vai «lai es dzīvību nīstu, tuksnešos bēgtu, tamdēļ ka ziedu sapņi ne visi ienāca augļos»? Nē un vēlreiz nē: «Sakost tik zobus un dzīvi nest, kamēr vēl krūtis spēj dvašu dvest, lai visi locekļi lūst un ļimst: tumsas dziļumos gaisma dzimst!» Likteņa aklai, nežēlīgai varai cilvēks lai liek pretim savu protestu: tur var nākt visnejaukākie triecieni, bet tie nespēj pie zemes liekt un sadragāt manu «es» un izpostīt tos svētumus un idealus, kādus es ar paša

apziņu un paša gribu esmu sev cēlis. No ārienes var visādi negaisi un nelaimes pār mums brāzties, bet tie nevar izārdīt mūsu gara atziņas un mūsu pašu liktos pienākumus, kādus priekš sava dzīves mūža mēs paši uzstādām. Mēs esam tikmēr brīvi un neatkarīgi savā iekšējā pasaulē, kamēr mēs paši apzinīgi lemjam un darinām savu dzīvi, un, ja tad arī reiz jākrīt un bojā jāiet, tad varam savas acis slēgt ar to apziņu, ka savu dzīves ceļu mēs paši sev priekšā nospraudušī un tātad mūsu mūžs tiešām piederējis mums pašiem. Ja mums ir šis spēks un šī nešaubīgā pārliecība, tad mūsu garu nomākt nevar nekādas ikdienišķas kaites un raizes, tad mēs stāvam augstāk par dzīves sīko mudžekli un «mums šo ligu nav ko bīties, — tās tik spēj pa zemi vīties, nespēj kalnos pakaļ dzīties». —

Bet kur lai mēs ņemam šo ticību uz dzīvi, un kur lai mēs atrodam pienākumus, kas dotu mērķi un saturu mūsu citādi tik tukšam un apnīkstošam mūžam? To mums arī vēsta un sludina Rainis. «Bez gala ciešanu daudz tais vārgos ļaudīs! Tev viņiem jālīdz, topi pilnīga, dvēsle! Un neraudi vairs, bet cīnies,» saka viņš kādā vietā («Vēls saules stars»). Mēs varam būt skumju un izmisuma pilni, mēs varam šaubīties un cerības zaudēt par sevi un savu likteni, bet mēs nedrīkstam nekad aizmirst, ka apkārt mums dzīvo un vārgo mūsu līdzcilvēki tumsā un postā, kuriem jātiek reiz pie apziņas un gaismas. Mēs nevaram ātrāk mierā doties, kamēr nebūs panākti priekš mums un mūsu brāļiem cilvēka cienīgi dzīves apstākļi, un teit nu mums atdarās neaptverams darba lauks, kur savas zināšanas un savus spēkus mēs varam lietā likt un iekš tam apmierinājumu un laimi sev atrast. Tā mēs paši sev uzdodam pienākumus un rakstām sev priekšā dzīves uzdevumu, kurš mūs atsvabina no iekšējā nespēka un sanīkuma, dod mums stiprumu un spēku visu pārvarēt un pārciest, pat nāvei droši acīs skatīties. «Un zini: augstākā ideja, tā nepazīst cilvēka žēluma: kas viņas ugunīs iededzies, tas neprasa, vai viņš bojā ies . . .» («Vienīgā zvaigzne».)

Daudz jauku un dzīvinošu vārdu mums teicis Rainis, daudz pagurušus viņš spirdzinājis, daudz jaunas sirdis viņš iedrošinājis. Vēl saltas, tumšas naktis klājas pār mūsu dzīvi, vēl plosās aukas un sniegputeņi, bet ziemas niknā vara tomēr jau iet uz beigām, un jau krājas kopā ūdeņu vairumi, kuri sev ceļu lauzīs. Nāks taču pavasaris, — un nākotnes gaidas un cerības Rainis vēsta daudzos neaizmirstamos dzejoļos («Lauztās priedes», «Eleģija», «Pavasara dienas», «Fiat justitia» u. c.), kurus vēlreiz teit pievest būtu velti. It sevišķi varena un lieliska tiek viņa izteiksmes spēja dzejā «Pastara diena», kur tas ar pravieša spēku runā un satricina mūs svētās šalkās, it kā zem pērkona dūkoņas un

zibeņa spožuma. Nāk neviļus atmiņā pazīstamā vācu dzejnieka vēlēšanās: «*Brause, Gott, mit Sturmesoden durch die fürchterliche Stille, Gib ein Trauerspiel der Freiheit für der Sklaverei Idylle!*» Un, it kā no smaga lāsta atsvabināti, mēs jūtam un zinām, ka jauni laiki iet tagad pār mūsu dzimteni. Nīkst un zūd mums ieaudzinātais bijības un klausības gars, un dzēsta nu tiek verdzības kauna zīme, ar kuru mēs pat agrāk klaji lepojāmies. Zināms, vēl ir un paliek savs svars nožēlojamiem «miera ļaudīm» un glupjiem «mietpilsoņiem», vēl visādu gļēvuļu un neliešu bars būs lielum lielais, bet nu jau tie jūt un mana, ka viņi ar savu «prātīgo rīcību» nāk pagalam novārtā un necieņā. Pret šiem visiem griežas arī Raiņis kādos pāris dzejoļos: ar rūgtu, ironisku smaidu viņš tos nostāda mūsu priekšā ar visu viņu prasto egoismu un dumjo bailību un aizsper tad ar īgnumu prom viņu cildināto dzīves gudrību kā kādu vecu, savazātu tupeli.

Bet jau jaunie ideali laužas cauri mūsu dzīvei, un mostas mūsu dzimtene no bezgalīgi garās miega dusas. Dziļā ziemā, sniega putenim griežoties un miera zvaniem gaisā dimdot, dzejnieks reiz atstāja savu tēviju, un «daudz simtu jūdžu tālumā, aiz tīreļiem, purviem un siliem» viņš ar smagu sirdi visus garos gadus cauri bija vienmēr jautājis un klausījies: «Vai mieru virs zemes aizvien vēl zvana? Aizvien, aizvien vēl jums miega nav gana?» Tagad atgriežoties tas sastapa pavasara troksni un spirgtas vēsmas...

Mums nav iespējams ilgāk teit uzkavēties un plašāk paskaidrot daudzu dzejoļu nozīmi. Bet tas arī nav vajadzīgs, jo lasītāji jau paši sen uztvēruši un iztulkojuši Raiņa dziļdomīgos vārdus un neparastās gleznas. Raiņa dzeja var izplūst tik vareni un dzidri kā kalna strauts (salīdzināšanas dēļ lai ņemam, piem., viņa daiļo «Meitenes dziesmu»), bet reizēm tā tek arī tā nevienādi un nes sev līdz dažus svešādus jauninājumus un nesaprotamus vecus vārdus. Bet tas nevienu nav traucējis Raiņa dzejā nodziļināties un, pie viņa pantiem kavējoties, sevi skaidrot un spēcināt: viņa atraisa iekš mums daudz spēka un jūsmu, atsvabina mūs no šaubām un bažām un skubina mūs uz darbu un cīņu. Tas piešķir Raiņa dzejai jo ievērojamu nozīmi tagad pārdzīvojamā laikmetā.

J. Jansons [Brauns]

«Darbs», 1905. g., 33.—38. lpp.

MŪSU SENČI

«Mūsu senči», skati no latviešu senatnes, pēc pazīstamā parauga latviešu skatuvei pārstrādāti no Ādolfa Alunāna. Šis dramatiskais ražojums ceturtdien, 22. septembrī, pirmo reizi parādī-

jies uz Jaunā latv. teatra skatuves. Tā ir Garlība Merķeļa neaizmirstamā dzejiskā teika «Wanem Imanta», tas ir mūsu tautas bērnišķi ticīgais stāsts, kā latvju un lībiešu ciltis senatnē caur viltu un varu zaudējušas savu neatkarību. Tur šalc sirmie teiku ozoli, tur mēnesnīcā sudrabo senās svētbirzes, tur strikš bruņas un šķēpi... Līgas svētku naktī starp sapulcētiem latviešiem ierodas lībiešu sūtnis Acons un stāsta virsaitim Imantam un citiem cilts vecākiem, kāda nelaimes liksta uzbrukusi viņu dzimtenei. Dzelžu bruņās kalti svešinieki izkāpuši malā Daugavas grīvā; tie iespiedušies jau tālu lībiešu novados un uzcēluši nenoārdāmas akmeņu pilis kalnu virsotnēs, tie nocērt svētbirzes, samīda druvas, aizved sievas un bērnus gūstībā un spiež vīrus tiem kalpot un klausīt. Kaups, lībiešu drošais sargs un varonis, pats pārgājis pie svešiniekiem, mielojas viņu pilīs ar tiem kopā pie viena galda un dara tiem zināmas visas slepenās tekas, lai vieglāk varētu uzbrukt un pārvarēt viņa agrākos ciltsbrāļus. Šī vēsts pārsteidz visus, kara taures dobji skan pa latvju cilšu novadiem, no pakalna uz pakalnu iedegas ugunskuri, un kareivji dodas cīņā pret svešiem uzbrucējiem. Rīgas nocietinātā pilī tanī pat laikā sēž un spriež Kuncs fon Dorps, Turaidas biskaps Didriķis un apmānītais latviešu nodevējs Kaups. Viņa spēki ir diezgan vāji, vēl nav pienākuši kuģi ar jauniem bruņu kalpiem, kamēr otrā Daugavas malā latvju kareivji jau cērt priedes un ceļ plostus, ka visi meži skan. Pie savas tautas ienaidniekiem ierodas lībiešu sūtītais sirmgalvis Acons ar zaļu zaru un šķēpu, lai tie izvēlas mieru vai karu. «Vai gribat mierā doties uz savu zemi, jeb vai jums tīkas gals no mūsu rokām?» Pils iemītnieki noprot, ka briesmās draud nopietnas, un sūta tāpēc Kaupu, lai tas ved garas sarunas un uzbrukumu novilcina tik ilgi, līdz tie būs pietiekoši bruņojušies. Un Kaups tagad iet pie savējiem un sludina tiem, ka ienācēji ir viņu glābēji un labdari un ka svēts pienākums tos dzinis šurp, šinī piekrastē. Tāpēc lai latvji un lībieši atsakās no saviem elku dieviem, lai padodas biskapa lēmumam, tad tiem tiks žēlīgi piedots. Bet sapulcētie kareivji raida Kaupu atpakaļ, lai tas pasaka sāvien pavēlniekiem, ka tie nicina viņu piesolījumus un draudus.

Tagad Rīgas pilī uz mūka Didriķa ieteikšanu tiek izgudrots plāns, lai starp iedzimtiem un svešiem ienācējiem tiek izšķirta cīņa caur divkauju: kurš no abiem cīnītājiem kritīs, tā kara pulkiem jāgriežas atpakaļ uz mājām. Un par šo divkaujas izcīnītāju no bruņinieku puses tiek izredzēts Kaups! Latviešu nometnē baidās no pretinieku viltības un negrib tāpēc šo priekšlikumu pieņemt, līdz Imanta pats ceļas kājās un savu brāļu labā uzņemas šo cīņu. Atveras Rīgas dzelžu vārti, uz latviešu nometni nāk kungs fon Dorps ar mūku Didriķi un sola tiem, ka tie atstās

savas pilis tukšas un brauks pār jūru atpakaļ, ja viņu vīrs divkaujā kritīs.

Cīņai jānotiek, un Imanta un Kaups ar šķēpu un vairogu stājas viens otram pretim. Kaups nobālē, redzot, ka nāves ierocis tam būs jāceļ pret savu agrāko vistuvāko draugu. Tam uzsauc Imanta: «Jel apdomā, cik briesmīgs tagadējais brīdis, jo viņš izšķirs tautaș likteni uz paaudžu paaudzēm! Tas būs tavs darbs, ja tavi brāļi paliks svešo vergi, kas pat suni kādreiz apskaudīs, kas paēdis. Sarauj savas saites un nāc pie mums atpakaļ!» Bet Kaups tam atsaka, ka viņš izredzēts par ieroci, kas savu tautu atgriezīs no viņas elku māņiem. Kauja notiek — ar sadragātu galvu nokrīt Kaups smiltīs — Imanta dabū vieglāku brūci. Bet mūks Didriķis sazāļojis Kaupa šķēpu, nāves uguns rit caur Imanta dzīslām, un pretinieku nodevīgā viltība tam laupa dzīvību. Pie Imanta līķa Acona meita Marija izrauj kādam kareivim šķēpu no rokām un uzsauc: «Vai atstāsim mēs neatriebtu šo neganto blēžu darbu? Ir labāk godā mirt kā kaunā dzīvot! Imanta gars lai vada mūs kaujā!» Un šķēpiem rokās latviešu kareivji gāžas cīņā ...

Tāda ir šī idejiskā senatnes teika, kādu Merķelis zem Ruso mācību iespaida savā laikā sacerēja par latviešu pagātni un kāda tā tika uzskatīta par realu vēsturisku patiesību mūsu tautiskās pamošanās laikmetā. Tas bija Ausekļa un Pumpura laikos, kad šī senatnes leģenda tika uzskatīta par tautas dārgāko svētumu. Šis pagātnes stāsts par Imantu un Kaupu ir fantazijas darinājums uztraukto cīņu laikmetos, kādi pie mums norisinājās 70. gados. «Šinīs sapņu izdomās jaucās toreiz kopā mūsu pagātnes skumjas un mūsu nākotnes ilgas: te bija izteikts, kādu likteni mēs sev būtum vēlējušies, un reizē arī izpausts, kādus laimes laikus mēs sev turpmāk ceram un gaidām. Toreizējo apzinīgo latviešu sāpinātās jūsmas par savas tautas sūro, nebrīvo likteni dzesēja savas brūces pie šī fantazijas avota senču pagātnē; viņu rūgtums un žēlums par grūto tagadni cēlās pāri un meklēja sev mieru jaukos sapņos par kritušiem latvju varoņiem, par savu virsaišu pilīm, par toreizējo latviešu netraucētu brīvību un laimību.» (Sk. rakstu «Tautiskā pamošanās un saimnieciskā nokārtošanās», — «Austrums», 1903. g.)

Bet šī teika arvien vēl skan mūsu ausīs un aizkustina mūsu sirdis, jo arvien vēl pārāk mēs sajūtam senatnes varu, vēl nevaram mēs vienaldzīgi iet garām seno piļu drupām un pagātnes atliekām. Un tagad teika par Imantu un Kaupu mums stāsies priekšā dramatiskā tērpā. Kas pazīst oriģinālā Merķeļa «Wanem Imanta», tam varētu uznākt bažas, vai Ād. Alunāns kā prozaisks realists, šo teiku pārstrādājot, nebūs sabojājis viņas plūstošo

liriku un straujo patosu. No tā Alunāns ir izsargājies: te nav piemaisīti klāt nekādi triviali skati un joki, te staigājam kā senozolu svinīgā krēslā, un vārdi un teicieni atskan nopietni un cienīgi. Nav Ād. Alunāns bijis vienmēr parupjš humorists un vieglāku teatra gabalu sarakstītājs, ir viņam arī bijuši savi lepni un krāšņi jaunības stāsti-sapņi, par kuriem liecina tagad izrādāmie «Mūsu senči». Te jāpiezīmē, ka šo dramatisko pārstrādājumu Ād. Alunāns pabeidzis savos labākos spēka gados un ka tas kādus 15 gadus nogulējis manuskriptā. Kas šo lugu skatīs, tas sapratīs arī, ka Alunāns savā laikā varēja tuvu stāvēt Auseklim un Pumpuram un ka viņu varēja aizraut tautiskās pamošanās laikmeta vīrišķie, dedzīgie akordi. Bet līdz ar to tas sapratīs mūsu agrākās paaudzes sapņus un ilgas par senatnes svētbirzes kluso, laimīgo mieru, kuru nopostījuši ienācēju asie cirvji...

—n— [J. Jansons-Brauns]

«Dienas Lapa», 1905. g., Nr. 208, 209, 20. septembrī (3. oktobrī), 21. septembrī (4. oktobrī).

ASPAZIJAS «SIDRABA ŠĶIDRAUTS»

Nebūs otra gadījuma latviešu teatra vēsturē, kur lugas pirmizrādei būtu bijuši tik universali panākumi. Kur ne tik luga, bet visa i z r ā d e bija grandioza d r a m a. Kad iedomājas to naivo vientiešu baru, kuram ar «Turaidas Rozei» līdzīgām lugām varēja izviļināt kaislas aizgrābtības asaras, kad iedomājas šos «patriotus» un tautiešus un tad salīdzina tos ar tagadējo jauno paaudzi, tad tomēr cilvēks nevar palikt nesasirdzis ar drusciņu o p t i m i s m a. Tad ir jāatzīst, ka j a u n a i dramai jau ir sava publika, kura gaida... Gan no acumirkļa iespaidiem viņa varbūt pārāk cieši tveras pie tā, kas acumirklim der, bet, ka viņa tā turas pie acumirklīgās t a g a d n e s, ir labākā zīme, ka vismaz no pagātnes sloga viņa jau ir vaļā. Un tas nozīmē daudz. Ja pirmajās izrādēs visu interesi absorbēja otrais cēliens un tas palika visspilgtāk atmiņā, kamēr dramas psiholoģiskais moments, kas ir viņas īstais kodols, pagāja garām mazāk ievērots, tad turpmāk arī tas šo ievērību gūs, un luga tiem, kas to noskatīsies vēlāk otru reizi, dos j a u n u s iespaidus un baudu. Visīsāk lugas ideju vai, labāk sakot, problemu izteic tie vārdi, kas Gunai šūpulī likti:

«Mūža gaisma tam tik mirdz,
Kam no dzīves š ķ i r t a sirds;
Dievu ugunīs tam kvēlot,
Dzīvi n e d z ī v o t, bet t ē l o t!»

Dzīvi nedzīvot, neļaut runāt saviem instinktiem, neslāpt pēc individualas laimes, atteikties no tās, lai virzītu citu dzīvi uz patiesības idealu un lai to varētu darīt brīvi, ne ar ko nesaistoties, — tāds uzdevums ir piekritis Gunai. Bet, arī dzīvi «tēlojot», patiesību sludinot, citiem palīdzot, uzplaukst un grib uzplaukt viņas daba. Vai galīgais ideals lai nebūtu saskaņot šīs mūžīgās pretrunas, piepildīt savu laimi nezemojoties, nesaistoties un palikt brīvam, neatteicoties no savas laimes? Guna nevar atteikties sākt dzīvi dzīvot, bet cieš pazemojumu, zaudē savu dievības balvu un beidz ar to, ka atriebībā satriec drupās veco nepilnīgo pasauli, arī pati iedama bojā. Par dramas uzbūvi runāsim citā reizē, īpaši par Normunda raksturu, kas modina visvairāk ierunu. Lugas izrāde bija briesmīga savā diletantismā, un, ja iespaids tomēr bija tik varens, tad tā ir liecība par lugas spēku, ko nekāds diletantisms nevar pilnīgi noveikt. Runa par mākslu varēja būt, ja daudz, tad pie Muceniek un Skujniek jaunkundzēm. Citādi grūti teikt, par ko vairāk sūdzēties: vai par nejēdzīgām dekoracijām, vēl nejēdzīgākiem kostimiem vai tiem plikiem tautas skatiem? Varētu gan prasīt no Jaunā teatra vadības, ka tā lugai, kura tagad vienīgā viņu vēl tur virs ūdens, gādātu turpmāk par daudzmaz cienīgāku inscenējumu.

[An. Jānis Asars]

«Mājas Viesa Mēnešraksts», 1905. g., 235. lpp.

«ZALKŠA» IZDEVUMI

«Zalktis» — tas ir pulciņš rakstnieku, mākslinieku un mākslas cienītāju, kas nodibinājies tai nolūkā, lai izdotu estetiski cienīgā veidā latviešu rakstnieku un mākslinieku ražojumus. Kad šis pulciņš organizējās, daudzi tam sekoja ar dzīvu interesi un cerēja tiešām ko lielisku un jaunu. Tagad nu jau kopš vairākiem mēnešiem «Zalktis» savu darbību ir uzsācis, izdodams gan vairākās atsevišķās burtnīcās, gan vienā kopsējumā Saulieša stāstus un dzejoļus. Tie ir iznākuši, bet nevar teikt, ka tie interesi par «Zalkti» un tā centieniem būtu pavairojuši. Jo Saulieša stāsti un dzejoļi bija pazīstami jau pirms «Zalkša». Izdoti diezgan mazā skaitā eksemplaru, tie pat neizplatīsies necik plašāk kā līdz šim, kur tie bija nodrukāti žurnalos un rakstu krājumos. Tātad tas, kas svarā krīt un ir jauns, ir tikai tas ārējais ietērps, kāds tiem piešķirts. Un tur ir jāatzīst kā teicams darbs pievilkt latviešu mākslinieku pie grāmatu izdošanas kā izgreznotājus. Šai Saulieša darbu izdevumā kā tādi piedalījušies Purvīts, Rozentals

un Madernieks, zīmēdami vāku bildes. Vislabāk mums patīk Purvīša zīmējumi, tā kopsējuma vāka bilde un pāris citi zīmējumi atsevišķām burtnīcām. Tās ir vienkāršas, bet interesanti komponētas dabas ainas ar veiklu stilizējumu un koncentraciju uz vienu vienīgu galveno motivu. Rozentals turas visvairāk sen parastā ilustraciju gaumē, tāpēc nekas sevišķs par to nav sakāms; tikai tā izlietot dūmu vilcienus, lai izvītu virsrakstu «Purvā», mums neliekas visai dabīgi un estetiski. Madernieka elements kā visur, tā te ir ornaments. Tik daudz par izgreznojumiem. Citādi, kā teikts, Saulieša stāsti paši par sevi mums neliekas tāds ideals, kas attaisnotu dažkārt par tiem izteikto aizgrābtību. Tiesa — Saulietis pieder pie mūsu vislabākiem tēlotājiem realā garā, bet mēs jau esam aizrādījuši, ka paši vislabākie tēlotāji mums pašlaik nav tādi, par kuriem mēs varētu bez kāda aprobežojuma gavilēt un būt bezgala lepni. Kā Saulietis, tā citi stāstu rakstnieki pieder tomēr rakstniecības laikmetam, ko reiz apzīmēs par atplūdu laikmetu. Jo cik galu galā plaša ir viņa pasaule? Cik dziļa? Lai gan dažās skolās, kā dzird, Saulieti spiežot lasīt un mācīties viņa dzejoļus no galvas, apmierināt tos, kuru skatiens sniedzas jau pāri oficialās dzīves robežām, viņi neapmierinās. Un tādu top jo dienas jo vairāk. Tie prasa pēc jaunas rakstniecības un jaunas mākslas.

1905. g. februarī.

[An. Jānis Asars]

«Mājas Viesa Mēnešraksts», 1905. g., 235. lpp.

5

POLEMIKA AP ĀD. ALUNĀNA LUGU «ARĪ PĪLARS»

JAUNAIS LATVIEŠU TEATRIS

Ceturtdien, 16. novembrī, svētīja Ādolfa Alunāna kgs Jaunajā latv. teatrī savu tā saukto «beidzamo» atvadīšanos no šejienes skatuves. Pāris nedēļas atpakaļ bija jau Rīgas Latviešu biedrības teatrī Ādolfa Alunāna kga atvadīšanās no Rīgas skatuves, un publika, par šo lietu nopietni domādama, svinīgi uz šo atgadījumu sagatavojās un, kā pienākas, jūsmu pilna no Alunāna kga atvadījās, pie tam pasniegdama vairākas piemiņas balvas. Pēc tam tagad sarīkoja Alunāna kgs tādu pašu atvadīšanos arī Jaunajā latviešu teatrī. Tādas atvadīšanās izrādes diezgan labi pievelk publiku, un tādēļ Alunāna kgs domāja, ka neko nekaitē, kad vairāk reizes atvadās. Rīgas Latviešu biedrības teatrī pirmajā atvadīšanās izrādē bija publikā manāma lielāka sirsnība, kas šoreiz trūka. Alunāna kgs dabūja pasniegtu vienu lauru vainagu un beigās vēl kādu balvu.

Izrādei bija izraudzīta luga «Arī pīlars». Sadzīves aina ar dziedāšanu 3 nodaļās un 7 tēlojumos. Latviešu skatuvei sarakstījis Ādolfs Alunāns. Nav labi saprotams, kādēļ Alunāna kgs šo lugu izdod par savu oriģinalu, kur vācu valodā viņa labi pazīstama kā *«Der-Millionenbauer. Volkstück fon Max Kretzer»*. Alunāna kgs šo lugu lokalizējis un saīsinājis, pie kam tā dramatiski stipri vien zaudējusi. No Alunāna šai lugā iepītas pāris kuplejas un daži stipri vārdi, ko vācu eksemplarā nevar atrast. Izrāde pati bija ļoti vāji sagatavota un gāja kā pa celmiem. Aktieri neprata savu lomu tekstu, un publikā varēja dzirdēt, kā tas pāris reizes tekstu atkārtoja, lai aktieri to saprastu. Pieminēšanas cienīga bija Biruta Skujeniek jkdze kā Helena, kura savu lomu ar jūtām un saprašanu nospēlēja. Pie Skujenieka jkdzes nomanāmas bagātas aktiera dāvanas, kurām tikai vajag nopietnas izkopšanas, lai sasniegtu panākumus. «Arī pīlars» izrādē viņa ārkārtēji pārspēja savus līdzspēlētājus.

Svētdien, 19. decembrī, bija Jaunajā teatrī operas «Karmena» izrāde. Mums jau vairāk reizes nācies aizrādīt, ka operu izrādes ir mākslas ziņā daudz pārākas par skatu spēles izrādēm. Kad ņem skatu spēles salīdzināt ar operām, tad salīdzinājums vienmēr iznāk par labu pēdējām. Mēs nemaldāmies, kad šos panākuma nopelnus piešķiram kapelmeistaram A. Zeifrica kgam. Zinām, ka Jaunajam teatrim ir diezgan trūcīgi dziedātāji, bet tomēr ar šiem spēkiem Zeifrica kgs spēj sarīkot uzvedumus, kuri atstāj samērā gludu un sparīgu iespaidu. «Karmena» ir grūta opera, bet tomēr Zeifrica kgs spējis šos grūtumus pārvarēt. Vienīgā dziedātāja, kura Jaunajam teatrim ir, Egliņ-Nāras jkdze, ir saslimusi. Merija Zeifric kdze tādēļ bija uzņēmusies dziedāt Karmenas partiju. Viņa gan dziedāja vācu valodā, bet tas kopiespaidu neko nemainīja. Braši, droši un ar izveicību viņa spēlēja un dziedāja šo kaislo čigānieti, tā ka panākuma nopelni arī piešķirami viņai. Direktors Fr. Podnieka kgs dziedāja vēršu cīnītāju Eskamillo. Viņš savu partiju pienācīgi izpildīja, bet atstāja iespaidu, it kā nebūtu balss pilnīgi vesela. Ar atzinību jāpiemin arī de Fries kgs kā dons Hozē. Matilde Jansona jkdze arvien vairāk attīstās, un prieks bija noskatīties viņas Mikaelā. Citi spēki bija savās partijās neievērojami, bet, kā jau teicu, teatra komisija nav gādājusi Zeifrica kgam pienācīgos spēkus, un viņam jāliek dažas partijas dziedāt no spēkiem, kuri nemaz nav dziedātāji.

Vidr. P. [P. Ozoliņš]

«Rīgas Avīze», 1904. g., Nr. 290, 21. decembrī.

NO JELGAVAS

Mēs tiekam lūgti uzņemt sekošas rindiņas:

Augsti godāts redaktora kgs! Kad apmēram gadu atpakaļ viesojos Rīgas Jaunajā teatrī savā pašcerētā lugā «Džons Neilands», tad toreiz Jūsu god. lapas teatra referents Vidr. P. kgs starp citu apgalvoja, ka min. luga neesot nekāds oriģinals. Es toreiz cietu klusu, jo, pirmkārt, zināju, kas slēpjas aiz pseidonima Vidr. P. un kādā nolūkā referats sarakstīts, un, otrkārt, ieskatīju savu «Džonu Neilandu» vienmēr par neizdevušos jaunības darbu, kurš labāk būtu palicis nerakstīts. Tādēļ nepiešķīru lietai nekādu svaru. Tomēr būtu gan bijis Vidr. P. kga pienākums laipni paziņot, kā «Džonu Neilandu» īsti nosauc oriģinalā. Tagad nu Vidr. P. kgs gājis soli tālāk. «Rīgas Avīzes» 290. numurā*,

* Lai gan esmu «Rīgas Avīzes» abonents, tad tomēr min. numurs, pateicoties savādam gadījumam, tikai vēl tagad nācis manās rokās. *Ād. Al.*

ziņodams par manu atvadīšanos no Rīgas Jaunā teatra, viņš raksta par izrādīto lugu «Arī pīlars» starp citu šā: «Nav labi saprotams, kādēļ Alunāna kgs šo lugu izdod par savu oriģinalu, kur vācu valodā viņa labi pazīstama kā *«Der Millionenbauer»?*» Par kādu patiesības draugu Vidr. P. arī šoreiz parādījies, tas, starp citu, gaiši redzams no tā fakta, ka lugas «Arī pīlars» katrā drukātā eksemplarā stāv šāds teikums: «Sadzīves aina ar dziedāšanu 3 nodaļās un 6 tēlojumos, pēc *«Der Millionenbauer»* sarakstījis latviešu skatuvei Ādolfs Alunāns.» — Ja nu varbūt teatra afišās pēdējais teikums būtu izlaists — es nevienas nedabūju redzēt — tad Vidr. P. kgam, kuram senāk bij tuvas saites ar teatri, vajadzētu gan vēl atcerēties, ka gadījumā, kur kāds viesis uzstājas mākslas iestādē, nevis viņš, viesis, sastāda programas, bet gan teatra valde, kura tad arī darāma atbildīga par padarītām kļūdām. Neviens puslīdz prātīgs cilvēks taču negribēs apgalvot, ka es, gribēdams lugu «Arī pīlars», kā Vidr. P. saka, izdot par savu oriģinalu, pieminēšu lugas vākā, ka tā sarakstīta pēc *«Der Millionenbauer»!* — Uz visu citu, ko Vidr. P. man «sadod» «Rīgas Avīzē», cietīšu šimbrīžam klusu.

Augstcienībā

Ādolfs Alunāns

«Rīgas Avīze», 1905. g., Nr. 7., 11. janvarī.

ATBILDE ĀDOLFA ALUNĀNA KGAM

Drukātais eksemplars no lugas «Arī pīlars» man nav pazīstams. Es varēju spriest par to, kas uz afišām drukāts. Tāpat no teatra publikas tikai retam būs zināms, kas drukātā eksemplarā rakstīts, un katrs cilvēks tic tam, ko lasa uz afišas, un notur «Arī pīlars» par Alunāna lugu. Ne tikvien Jaunā teatra vadība šajā ziņā nogrēkojas pret Alunānu, bet tas notiek arī citur, un Alunāns visu mierīgi pacieš un nesper nekādus soļus, lai pie viņa cepures nespraustu svešas spalvas. Tajā pašā «Rīg. Av.» numurā, kurā nodrukāts Alunāna raksts, lasāms sludinājums, ka Tukumā izrādīs «Arī pīlars», latviešu skatuvei sarakstījis Ādolfs Alunāns. «Balt. Vēstn.» aizrādīts, ka izrādīšot Alunāna jaunāko lugu «Arī pīlars». Kāpēc Alunāns tādas nepatiesības neatsauc, kas publiku stiprina domās, it kā Alunāns būtu min. lugas autors? — To nekad neesmu rakstījis, ka «Džons Neilands» ir pēc kādas citas lugas sarakstīts. Es aizrādīju, ka tādu lugu nevar uzskatīt par oriģinalu, kurā skati izņemti no citiem. Ja kāds rakstnieks sevišķi uzsver, ka luga ir viņa «oriģinals», tad ir tiesība prasīt, ka tā arī lai būtu no a līdz z rakstnieka paša sacerējums. — Patiesības

draugs literaturā Alunāns nekad nav bijis. No laika gala viņš ir mēģinājis citu darbus sevim piespraust. Uz lugas «Pārticībā un nabadzībā» stāv drukāts: «Pēc kāda vecāka priekšmeta sarakstījis latviešu skatuvei Ādolfs Alunāns.» Šī luga ir lokalizējums no Stindes «*Ihre Familie*». Kāpēc Alunāns tā dara — to slēpj? Luga «Šneiderienes». Pēc cita padoma latviešu skatuvei sarakstījis Ādolfs Alunāns. Godīgi būtu bijis, ja Alunāns teiktu, kurš tas padoma devējs tāds ir bijis, kas šo lugu vāciski sarakstījis. «Mūsu pokals». Pēc kādas anekdotes latviešu skatuvei dramatizējis Ādolfs Alunāns. Šī pati anekdote ir arī vāciski jau priekš Alunāna dramatizēta, un Alunāns ir šo dramatizējumu pazinis un izlietojis. Par to jau savā laikā tika rakstīts. Ja šāda viegla slava Alunānu dara laimīgu, neviens viņu par to neapskaudīs, bet, kas nopietni uz literaturu skatās, tas zin, kā šāda slava ir jāvērtē.

Vidr. P. [P. Ozoliņš]

«Rīgas Avīze», 1905. g., Nr. 15, 25. janvarī (7. februarī).

ATBILDE VIDR. P. KUNGAM

Ar Jums grūti polemizēt, godājamais kungs, jo Jūs nepaliekat pie lietas. Tā Jūs «Rīg. Avīzes» 15. numurā tik vēl minat savu senāko apgalvojumu, ka es mēģinājis slēpt «Arī pīlars» radniecību ar «*Der Millionenbauer*», lai gan taisni šis Jūsu gluži nedibinātais apgalvojums bija galvenais iemesls, kura dēļ jūtos piespiests ar Jums atklāti sarakstīties; bet tai vietā Jūs servējat no jauna gadus 15 veco tenku, ka es lugu «Mūsu pokals» neesmu vis sarakstījis pēc kādas anekdotes, bet gan pēc kāda man it labi pazīstama min. anekdotes cita dramatizējuma, izlikdamies tā, it kā kad Jūs būtu piemirsuši, ka paši apvainojumi jau toreiz no daudzām pusēm tika «Dienas Lapā» lietišķi pierādīti par gluži nedibinātiem, to starpā arī no Stērstu Andreja un no J. Pliekšāna (Raiņa), un man šķiet, ka Jums, godāts kungs, trūktu iemesla šaubīties par min. kungu lietpratību un bezpartejību, kādēļ būtu bijis gudrāk, ka Jūs «pokalu» būtu tagad atstājuši gluži mierā. Un, ja Jūs tālāk uz lugu vākiem uzgājuši, ka es «Šneiderienes» sarakstījis «pēc cita padoma» un «Pārticībā un nabadzībā» «pēc kāda vecāka priekšmeta», tad taču katram cilvēkam gluži skaidri saprotams, ka es min. ražojumus nekad neesmu izdevis par oriģinaliem, kādēļ Jūsu apliecība — «Alunāns jau no laika gala esot mēģinājis citu darbus sevim piespraust» — īsti naiva un Jums maz par labu nākoša. Tas pats ar lugu «Arī pīlars»: tagad, kur nu skaidri zināt, ka uz min. lugas katra drukāta eksemplara

atrodas piezīme, ka «Arī pīlars» sarakstīts pēc *«Der Millionenbauer»*, Jūs tomēr vēl nevarat apmierināties un atsaucaties uz sludinājumu par «Arī pīlars» izrādi Tukumā, kur nav bijis minēts, ka luga sarakstīta pēc *«Der Millionenbauer»*, noziegums, kas laikam būs noticis caur to, ka tukumnieki negribējuši sludinājumu caur izstiepšanu nevajadzīgi sadārdzināt. Bet tamlīdzīgi — ja Jūs to vēl nezināt — rīkojas gandrīz visur. Tomēr tukumnieki raudzījuši Jums iztikt, jo, ievērojot Jūsu vārdus «Rīg. Avīzes» 15. numurā: «Es varēju spriest par to, kas uz šīm afišām drukāts,» — tukumnieki afišā par «Arī pīlars» izrādi piezīmējuši, ka luga sarakstīta pēc *«Der Millionenbauer»*, kā varot pārliecināties no min. programas, kuru līdz ar šo piesūtu god. «Rīgas Avīzes» redakcijai.* Tātad arī šinī gadījumā nevarētu būt runa no kādas publikas apmānīšanas, un Jūs tādēļ velti uztraucaties, iesaukdamies: «Alunāns visu mierīgi pacieš un nesper nekādus soļus, lai pie viņa cepures nespraustu svešas spalvas.» — Atliek mums vēl izlīgt «Džona Neilanda» dēļ. Savu agrāko spriedumu par šo lugu Jūs tagad mazliet pārgrozāt, sacīdami, «ka tādu lugu nevar ieskatīt par oriģinalu, kurā skati ņemti no citiem». — Nu labi, godājamais Vidr. P.! Bet, ja Jūs tagad nevēlēsieties minēt «aizņemtos skatus» «Džonā Neilandā» un nepiesauksiet pie vārda lugas, no kurām šādi skati aizņemti, tad atļauju Jums pašiem atrast nosaukumu, ar kādu tādā gadījumā jāapzīmē Jūsu izturēšanās.

Ādolfs Alunāns

«Rīgas Avīze», 1905. g., Nr. 37, 19. februarī (4. martā).

* Iesūtījumam klāt pielikta programas daļa no 16. janv. 1905. g. par «Arī pīlars», kurā piezīmēts, ka luga sarakstīta pēc *«Der Millionenbauer»*. Redakcija.

6

ANDREJA UPĪŠA SPRIEDUMI PĀRVĒRTĒJUMU PERIODĀ UN DOMSTARPĪBAS PAR TIEM

«KAD ĀBELES ZIED»

K. SKALBES DZEJOĻI

A. Gulbja (Pēterburgā) apgādāti

Ar savu dzejoļu pirmo krājumu «Cietumnieka sapņi» Skalbe tika pazīstams kā ievērojams talants. No visiem viņa dzejoļiem skanēja tā pati skumjā nopūta, kura raksturo visu mūsu jaunāko dzeju, sākot no pat Ed. Veidenbauma, — tā pati pelēkā, gurdenā, piemirkusī un piesmagusī dzīve, tā pati nevarības un nespējības mocošā apziņa, kas reižu reizēm pāriet slimīgi nervozā, brēcošā protestā pret to, kas cilvēkam neļauj dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi. Bet ar savu īpatnējo, oriģinalo izteiksmi, ar savām svaigajām krāsu bagātām gleznām, ar savu dziļo lirisko sajūsmu Skalbe nostājas kā patstāvīgs, oriģinals un savā īpatnībā ne no viena nekopējams dzejnieks. Un vispāri, ja jau īsts dzejnieks izteicis savā dzejā to, kas viņā pašā audzis un nogatavojies, un sajūsmas acumirklis dabūjis veidu un ietērpumu, tad kā sevišķa privileģija viņam paliek apziņa, ka neviens cits nespēs piesavināties un izlietot ne viņa vielu, ne izteiksmes līdzekļus, — tas ir, piesavināties jau var, bet to tad neviens nesauks vairs par dzejnieku, bet par kaut ko līdzīgu tiem pasaciņās daudzreiz minētiem putniem, kas gribēja savu nabadzību un kailumu pušķot ar sveša skaistām spalvām.

Ja kāds neapdāvināts «gars» zem saviem virsrakstiem dzejo par cita tematiem un ar cita gleznām, tad par to pasmejas, un, ja apdāvināts iesācējs klibo drīz vienam, drīz otram no vecajiem pakaļ, tad to var saprast, un jātic, ka viņš, tā taustīdamies un maldīdamies, beidzot atradīs pats sevi. Bet, ja tik spēcīgs un gatavs dzejnieks, kāds bij Skalbe savos pirmajos dzejoļos, sāk mēģināties citam «lielākam» pakaļ, tad tas pirmajā acumirklī izliekas nesaprotami.

Bet atminēsimies tikai, ka pie mūsu dzejnieku un rakstnieku ievērojamas daļas ļoti populars tas aplamais uzskats, ka dzejai «jākalpo» kādai augstākai idejai, ka šiem jaunajiem darbiniekiem vēl gandrīz pavisam nav paša ieskata par dzīvi un mākslu, tad tiks saprotams tas, kāpēc daži arī tik visai uzcītīgi «kalpina» savu Pegazu, piejūguši šo nabadziņu pie kādas milzum smagas sabiedriskas idejas vai pat pie kādas sausas teorijas vezuma. Ka Pegazu neder padarīt par vezuma zirgu un dzeju nedrīkst kalpināt ne praktisku teoriju, pat ne augstu abstraktu ideju gaitās, to daudzi vēl nav izpratuši. Zināms, ir jau savā ziņā daudz patīkamāk, kad nav jāgaida uz sevišķas sajūsmas un iedvesmas brīžiem, lai rakstītu dzeju, bet, kad var paņemt drupatiņu no patlaban modē esošās sabiedriskās idejas, aplipināt to ar šādām un tādām frazēm, un — dzejolis gatavs! Tādā ziņā vajaga tikai drusku techniskas izveicības, lai kļūtu par «dzejnieku».

Saprotama lieta, ka viss še sacītais nevar zīmēties uz Skalbi, bet pa daļai no tā būs izprotams, kāpēc viņš savu dzejoļu otrā krājumā tik uzcītīgi mēģinās pakaļ «Tālām noskaņām». Kad pagājušā gada «Pēterb. Av.» parādījās Skalbes atsauksme par nupat minētiem dzejoļiem, tad jau tūliņ varēja domāt, uz kuru pusi nošķiebsies Skalbes dzejas tālākais virziens. Visa šī atsauksme bij viens apbrīnošanas un dievināšanas sauciens par tur atronamo ideju un izteiksmi. Skalbem trūka mākslinieka nivelējoša pārskata; viņš nespēja nojaust, ka tas, par ko viņš sevišķi iejūsminājās, ir «Tālām noskaņām» visrupjākais, estetiski piedauzīgais elements, ka to autora dzejoļos tikai tur ir īsta dzeja, kur viņa «ideja» redzami nestaipās pa rindu un pantu starpām, bet kur tā vai nu izkristalizējusies dzejiskos oriģinalos simbolos un skaistās gleznās jeb kur tās pavisam trūkst. Bet minētais autors tomēr arī visvājākos dzejoļos ir, ja arī vairs ne dzejnieks, bet propagandisks publicists, taču īsts un patiess. Bet Skalbe savos dzejoļos a la «Tālās noskaņas» ir vāja kopija no tā, ir sauss, neīsts, neinteresants — šie dzejoļi atstāj tādu iespaidu kā skaņas, ko dzirdam no gramofona.

Tāpēc tad arī visneīstākās skaņas krājumā «Kad ābeles zied» ir tajos dzejoļos, kurus Skalbe laikam gan turējis par saviem labākajiem. Tā, piemēram, pirmais dzejolis nodaļā «Kāvi» — «Mana muza». Atnāk viņa ar blāzmas purpura segu uz pleciem pie dzejnieka, kurš, pagātnes miglā ietinies, guļ uz pasaciņu dūnām, modina to, un viņas balss skan kā vētras šalkas un kā bazunes skaņa, kad viņa sūta to iet un raudāt un cīnīties par «viņiem», iedod dzejniekam mirdzošu āvu un degošu pagali; aiz kalna šķind āvas, plūst sarkanas liesmas, un dzejnieks dodas turp, novēlēdams ikdienas laimei, lai tā vadā savas lelles pa

ziedošām noriņām. Bet tā nav Skalbes muza, kas viņu šoreiz modinājusi. Neīsta ir šī muza un neīsts, mākslots un «taisīts» viss dzejolis, un iespaidu no dažām parastām Skalbes gleznām izjauc neticami prozaiskas beigas: «vadā tu savas lelles pa ziedošām noriņām,» — tās saceļ tādu sajūtu, kā kad noliecies koka zars spēji iesitas sejā. Klausīdamies, ko čukst šī pseidomuza, Skalbe sadzejojis vēl otru gandrīz tikpat neīstu dzejoli «Tautai». Arī tur ir visi «Tālo noskaņu» motivi: apriļa vēji, cīņas dziesmas, viesuļi utt. Skalbes īstā muza nevadā pa viesuļiem un cīņām, bet pa purva dūņām, kur mazs namiņš guļ iegrimis sūnās, kur bērziņi nīkst, zāle rūs, un tikai pa reizei viņa paceļas pāri kalnam uz sila malu, kur sveķu smarža, kur silts saules spožums, kur klusa, zaļa pļaviņa, pa kuru tek dzintartīrs strautiņš. Man liekas, es nemaldos, ka šai apkārtnei nav nekādas kopības ar viesuli, kauju un sarkanu liesmu motiviem, šai apkārtnē Skalbes dzeja mums stājas priekš acīm tik skaistās, oriģinalās gleznās, no kurām izmanāma tik aizraujoša sajūsma, ka neparko negribētos ticēt, ka šī varētu būt tā neīstā muza, kas dzejniekam to visu rādījusi. Bet — meklēt arvienu pēc jaunāka, labāka, īstāka — meklēt, kaut arī būtu jāmaldās, tas jau ir visulabākais un atzīstamākais, ko dzejnieks var darīt. Gaidīsim, varbūt pēc šī pakaļmēģināšanās un pārejas laikmeta Skalbe mums sniegs atkal no sevis paša ko jaunu, svarīgu.

Bet bez pārrunātās šķiras dzejoļiem «Kad ābeles zied» ir daudz īstu lirikas pērļu. No tiem pazīstam atkal agrāko Skalbi. Un pat ne gluži vairs agrāko: gleznas te vēl mirdzošākas, salīdzinājumi pārsteidzoši vienkāršāki, bet dabiski un patiesi. Ir patiešām jābrīnās, cik lielisku iespaidu Skalbe sasniedz ar pāra vārdiem, pāra īsiem teikumiem zīmētu gleznu vai salīdzinājumu. Jāmin dzejoļi «Ziedoņa brīnums», «Meitens», «Pār kalnu kāpjot», «Dāvinājums» ... Kādā retā tikai, kā, piem., «Lievenis», iespaids tiek mazliet vājināts caur drusku stiepto izteiksmi*.

Andrejs Upīts

«Austrums», 1904. g., Nr. 12, 953.—954. lpp.

«AUSTRUMS» PRET SKALBI

Pēdējā laikā iznākušas divas Skalbes sarakstītas grāmatas: alegoriska pasaka «Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties» un dzejoļu krājums «Kad ābeles zied». Visas kritikas izsakās atzinīgi

* Par Skalbes dzejas stipro pusi mums turpmāk nāksies vairāk runāt. Red.

par šiem apcerējumiem, izņemot «Austrumu», tas ir, A. Niedru un tā aizstāvi Andr. Upīti.

Savā rakstā par «Ziemeļmeitu» visu «Austruma» Nr. 10 un lielāko daļu no Nr. 12 Niedra nemaz vēl nerunā par pašu šo pasaku, tik stāsta, kāda starpība starp sajēdzību (понятие) un «fantazijas skatījumu» (!) (представление). Vai patiesi viņš savus lasītājus tur par tik nesaprātīgiem, ka tiem tik gari jāstāsta par tik vienkāršu lietu, kuru var izsacīt rindiņās? Bet tur gan cits nodoms: ievadījumu, kurš gandrīz desmit reizes garāks par pašu «kritiku», autors izlieto priekš tā, lai lasītājus apšmauktu. Tie, lūk, iesākumā iedomāsies: rau, cik viņš skaidri izliek; kā tādam lai netic? Un tad varbūt kāds vientiesītis tic arī beigās izteiktām vislielākām aplamībām. Iznākums no visa tā pentera tāds: par idejām nevarot dzejot. Un visa kritika: Skalbe to darot.

Par ko dzejo, par ko tad ir tiesība dzejot? Par to, par ko dzejnieks sajūsminās. Viens sajūsminās par bālo mēnesi un sikspārņiem, kas viņa gaismā lido, un dzejo par to. Otrs sajūsminās par mīlestību un raksta pantus. Trešais iedomājas, ka viņa dzimtene tā laimīgākā zeme pasaulē, un dzied patriotiskas himnas. Un Skalbe — arī dzejo par to, kas viņu sajūsmina, apdzejo nevis idejas, bet sajūsmas, manis dēļ — par idejām, bet Niedra ar Upīti uzreiz tam virsū — tas neesot atļaujams, ka dzejojot par idejām, un tūlīt to apvelta ar jaunvārdu «šķiras dzejnieks». Tā pie Skalbes «Austrums» liek citu mērauklu nekā pie citiem dzejniekiem. Varbūt tad tās ir tik nekrietnas sajūsmas? Skalbē ceļas liela sajūsma, liels īgnums par Trekno Cūku zemes iemītniekiem, viņš par to dzejo, bet tas — neder! Skalbi sajūsmina varenais darba rīts, viņš grib iet līdumus līst, dzied par to dziesmu, bet tas — neder! Viņš sajūsminās par to, ka ir lietas, kuras kā burvju vaiņagu var rupja vara mīt kājām, bet kuras tomēr pastāv un uzvar; viņš izteic to vārdos, un tas — neder! Kāpēc, kāpēc par šādu sajūsmu dzejot neder? Vai citas sajūsmas ir augstākas? Arī dzīvnieki ir priecīgāki vai bēdīgāki dažādos gadalaikos, dažādā temperatūrā un apgaismošanā, arī to jūtas atkarājas no apmierinātas vai neapmierinātas ēstgribas... arī zirneklis sajūsminās, klanās uz visām pusēm, kad iet pie zirneklenes. Bet par citu, par visas savas sugas labklājību var sajūsmināties tik cilvēks; tik cilvēku sajūsmina uzupurēšanās un citas lietas, kas augstāks nekā vēdera pildīšana un sugas turpināšana. Zināms, cilvēks ir arī dzīvnieks un no vispārīgi dzīvnieciskām sajūsmām vaļā netiek. Bet — vai tad tās ir augstākas? Neticu, ka pat Niedra tā domā: kad viņš vēl nebija kļuvis par norūdītu veikalnieku, viņš dziedāja: «Vienas dziesmas gribētos, vienas vienīgās. Dziedātu to grūtos brīžos, iedams cīņā, iedams kaujā... Teiktu viņā...

pēc kā dzenos, pēc kā tvīkstu, priekš kā dzīvoju un mirtu pulgots, nicināts...» Vai šī dziesma varētu būt par odiem un mēnesnīcu, zilām acīm un pavasaru? Vai šāda dziesma varētu būt kāda cita kā tā, kas izteic cilvēka augstākos mērķus, karstāko liesmu, kuras «ugunīs iededzies neprasa, vai viņš bojā iet». Niedram «gribējās» šādas dziesmas, un pie tā arī viņš palika. Viņš netika tās dziedājis. Viņš kā Dūmu Pēteris aiznesa savu nedziedāto dziesmu uz avotiņu, to noslīcināja, lai par šo upuri dabūtu daudz naudas. Varbūt to viņš arī dabūja. Tomēr Skalbe ir laimīgāks, ir augstāk ticis. Nu Niedram vajadzētu par to priecāties kā zaldātam «kara kautiņā», kas mirdams (kas to liegs, ka agrākais Niedra garīgi miris?) redz, ka viņa biedrs aizsniedz to, kā viņš pats nevarēja. Bet Niedra par to ņem Skalbi priekšā. Vai neizskatās tā, it kā Niedra ar uzbrukumiem Skalbem it kā pats sev gribētu iestāstīt: «Tu, mans agrākais gars, velti pārmet man tagadējo izturēšanos, redzi...» Un tad tālāk jāsaprot tie «pierādījumi», kuri pret Skalbi izteikti. Jeb vai varbūt viņam bail: viņš sajūt savos pretiniekos — savu maizes tēvu apkarotājos — lielu spēku: zināba ar bīstamiem skaitļiem un prāta slēdzieniem («programām», kā tie saka), pati ikdienišķā dzīve ar katras dienas notikumiem jau pretējā pusē. Un nu vēl māksla — arī tā ņem dalību uzvaras gājienā. Tas nedrīkst notikt — — jālūko, kā tik vēl var — — Skalbem jānāk atpakaļ!...

Atpakaļ? Kur tad? Viņš nekad citur nav bijis! Ar katru brīdi cilvēku sajūsmina, par to viņš mēģina izteikties. Jo augstākas kādas jūtas, jo grūtāk tās pilnīgi izteikt. Kā teicu, augstākās jūtas cilvēkā ir sabiedriskās. Tad nav brīnums, ka tās tik nule, kad dzejnieks vairāk attīstījies, nāca pie vārda. Tas nebūt nenozīmē, ka tās tik nule dzejniekā radušās. Iemesls, kādēļ jāiet līdumus līst, kādēļ jākliedz: «Mosties!» — ir tās pašas skumjas, kuras skan arī Niedras slavētos «Cietumnieka sapņos». Kāpēc jau virsraksts tāds: «Cietumnieka» un — tikai sapņi? Jau tur «Līdumnieka» darba panākumus aiznes un lej tais pašos bagātos kausos, no kuriem dzer Trekno Cūku zemē. Tikai tur — Niedra tos dzērājus bija sapratis vienīgi vācu lielkungus. Te jāsaprot savādāk... Te jau gandrīz pašam ķeras pie kažoka. Un izmisumā nu Niedra skrien un meklē, kuri gan esot Trekno Cūku zemes iemītnieki. Visus ļaudis viņš min... Pat «Zemē» par tik neprātīgiem nostādītie zemnieki (kad tie neklausa naudniekam Akmeņam) tagad, kad tie Niedram par abonementiem, pārvērtušies par tādiem, par kuriem iet tagad kā jauna, spirgta vēsma. «Taisnība, arī pār tiem iet tagad kā jauna, spirgta vēsma.» Bet ir vēl tādi, pār kuriem neiet nekāda vēsma, kurus Niedra tā sargājies minēt un kuri tomēr zemītē visur manāmi. Tie ir buržuji — miet-

pilsoņi un noklīdusi literatu daļa. Tie ir cienīgie, kas iziet tik uz apmuļķošanu un zveju un tad dzied: «To mīļu mieru dod iekš zemes, sirds un mājas.» Tie ir tie redaktori, kas stāv «uz vakts», kad tik kāds nesāk dziedāt, kamēr paši sūc tautas sviedriem baroto cūku taukus. Tie ir tie galantie jaunekļi, kas pēc izskata līdzinās sarkaniem, nobriedušiem āboliem, dzer tēvu peļņu, kamēr to studiju grāmatas kaktā gaida, kad traucēs viņu mieru. Tie ir filistri savās treknās vietās, kuri, kā Gorkija «Zaļumniekos» inženieris saka, grib atēsties. Tie ir tie, un tie ir patiesi mūsu Trekno Cūku zemes iemītnieki! Un dzejnieks nenicina vis savas dzimtenes, bet šos izvirtušos mietpilsoņus. Daudz drīzāk tā ir mūsu dzimtenes nicināšana, kad mūsu zemniekus nostāda par tādiem idiotiem, kā tas darīts Niedras «Zemē».

Neesot neviena tipa «Zieme|meitā...». Bet Labsirdīgais, bet Ruņģis, bet Vabulīte! Kas tie ir, ja ne tipi — skaidri un noteikti? Man tas ir zināms, ka kāds «mierīgs» skolas priekšnieks sevi iedomājies tēlotu par Labsirdīgo. Vai tad tā vien nav zīme, ka tas ir tips — un vēl no mūsu dzīves? Kas tad ir tips, ko tad sauc par tipu?

Neviena sevišķa notikuma neesot. Pirmkārt — tie ir meli. Te ir gan patiesi un sevišķi notikumi: Ruņģa runas turēšana, Vabulītes izturēšanās guļamistabā, apcietināšana... Otrkārt — pasakas (tāpat kā fabulas, parunas, līdzības) spēks pastāv taisni iekš tā, ka te notikumi nav sevišķi, bet vispārīgi. Tikai tā ir iespējams mazā sacerējumā ielikt domu un padarīt to par tādu, kas zīmētos uz daudziem atgadījumiem. Šis sacerējums nebūt nav romans, poema vai drama. Nevajag prasīt, lai baznīcu taisītu pēc pirts plāna un lai cīruļa dziesmas skanētu «kūko!».

Šo iespaidu Skalbe neesot varējis dabūt no mūsu dzīves... Nu par to nekā neteikšu: to zinās katrs, kas nav sevi noslēdzies veikala dēļ no visiem mūsu dzīves iespaidiem...

Velti te runāt par visādām ārzemju programām. Šajos sacerējumos Skalbe nerunā par itin nekādu programu. Niedra ar to grib tik sakūdīt pret Skalbi: sak, ņemot no ārzemēm. Kad mūsu zemītē būtu vecāka kultura, mēs paši līdz tam būtu agrāk nonākuši. Bet, kad tie mums priekšā, tad ir neprātība tādēļ vien to nolamāt, ka tas tur vispirms bijis. Ja viņi nerunā pareizi, tad lai to Niedra pierāda... Vai tiešām viņš grib, lai mēs kā ķīnieši nekā nedrīkstam ņemt no cittautu kulturas?

Un tad viņš ņemas gānīt «tos» par tādiem puikām, kas eksamenu nevarot nolikt. Tātad tikai tādi? Un tie studenti, tie profesori — vai arī tie puikas? Arī «Tālo noskaņu» autors, kam Skalbe pakaļ darot? Tam tak ir diploms, tas eksamenu nolicis. Kādēļ tad tam nevar ticēt, ja diploma dēļ jātic? Kas ar nenoliktiem eksa-

meniem tik grib izskaidrot «viņu» skumjas, tam vajag būt vairāk nekā kurlam un aklam.

Un vēl tas pakaļdarītājs Upīts (es tādēļ viņu tā saucu, ka viņš uz mata kā viņa redaktors pārmet Skalbem ideju vezumu vešanu). Tas saka, ka Skalbe darot pakaļ «Tālām noskaņām». Daži no Skalbes «Kāviem» bija sen drukāti, kad «Tālo noskaņu» nemaz vēl nebija. Un iekš kā tad pastāv tā pakaļdarināšana? Iekš tā, ka nav mierā ar dažām parādībām un grib tās labot? Šādas dziesmas jau no cilvēces labākās daļas tūkstošiem gadu atpakaļ dziedātas. Tādēļ mēs vēl Heini nevaram saukt par pakaļdarītāju Zalamanam, ka arī pēdējais dzejojis par mīlestību. Izraeļa bērni tuksnesī prasīja maizes; mūsu dienu ubags, kad tas prasa tā paša, vēl nebūt nav pakaļdarītājs pirmajiem. Kādas gleznas katrs lieto, izteicot vispārīgos jēdzienus, tas ir jautājums. Lai tad Upīts uzrāda vienu piemēru, ko Skalbe būtu aizņēmies no R... Lai saka, kādā citā kā satura ziņā atšķiras «Kāvi» no citiem Skalbes dzejoļiem! Vai nav tā pati forma, tās pašas latviešu dzīvē un dabā sastopamās gleznas, kuras dara pazīstamus citus Skalbes dzejoļus? Nemaz nevajag būt diezin cik apdāvinātam stila sapratējam, lai šos dzejoļus, ja tie būtu starp simtiem citu bez paraksta iespiesti, pazītu par Skalbes sacerētiem. Nē, lai kas Skalbe ir, bet pakaļdarītājs, kaut arī R—im, tomēr tas nav. Viņš ir viscaur tas pats — tik tālāk attīstījies. Viņš varbūt otrs R., kā pirmais nav pakaļdarītājs, tā arī otrs ir tikai tad R., ja viņš nav pakaļdarītājs. Grūti ticēt, ka pats Upīts varētu tā domāt patiesībā par Skalbi. Liekas, ka tas tik tāds āķis, ar ko dzejnieku novilkt no šī dzejas ceļa: vajag aizķert viņa patmīlību, sak, esi tu patstāvīgs, nedari citiem pakaļ! Jo, kad tāds spēks kā Skalbe ir pretējā pusē, tad nevar būt diezin cik omulīgi pat kādam ar visādiem diplomiem apgādātam sasīkstējušam veikalniekam.

Un brīnums, ka Upīts sevi iedomājas par tik gaišredzīgu, ka var teikt: tā neesot īstā Skalbes muza, kas aicinot viņu uz darbu, bet tik tā, kas vadājot dzejnieku pa purva mīkstajām sūnāmām un gar dzintartīriem strautiņiem. Pilnīgi neloģiski! Kas nekā tīrāka nepazīst, tam arī viņa netīrā apkārtne liekas tīra. Kad Skalbe gribēja bēgt no mūriem uz puķaino pļavu, tad tas bija tādēļ, ka viņa muza tam bija rādījusi, ka starp mūriem ir netīra dzīve, pie šķīstās dabas cilvēks var izbēgt no dzīves kvēpiem un putekļiem. Viņa muza tam atvēra acis, ka apkārtne, kurā viņš atrodas, līdzinās purvam, kuru apklāj Trekno Cūku zemes migla, kamēr citur «vaiņagiem galvā iet jaunība», Ziemeļmeitas mirdzošiem vaiņagiem. Dzejnieks, to redzēdams, nevarēja palikt, pēc Upīša vēlēšanās, kā varžu saēdusies pīle pusaizvērtām acīm purva

ezeriņa malā. Redzēdams citur ko labāku, tas seko savai muzai ārā no miglas — līdumus līst, saules ceļu taisīt, āvu vīcināt, lai paliek miglā un ziedošās noriņās lelles, kas turp — tālāk nespēj! Tā ir tā pati Skalbes muza... Un kā ironija rēgojas uz žurnala vāka līdums, lecoša saule un uzraksts «Austrums»... kā ironija tādēļ, ka viņa lapās parādās raksti no cilvēkiem, kas tā vien saprot īsta līdumnieka dziesmu, līdumnieka, kas grib, lai strādātu, «lai egļu skaidas šņākdamas šķīst», līdumnieka, kas īsta darba rīta saules lēkšanu apdzied.

Nē, Skalbe ir tas pats — īsts dzejnieks. Viņš nu tālāk ticis, tālāk viņa muza aizvedusi: viņš vairāk attīstījies. Plašāks palicis viņa dzejas lauks; bet tur Skalbes dzeja tikpat dziļa. Viņš negrib vairs no netīrās dzīves bēgt, viņš negrib arī tādā palikt — viņš grib to labot.

Ja cilvēks ko dara pēc savas pārliecības, tad, ja arī mums liekas viņa iespaidi aplami, nav mūsos vietas īgnumam pret viņu. Bet «Austr.» šādi uzskati, kā redzējām, nav pārliecības, bet veikala lieta.

No Aug. Br.—a [A. Bračs]

«Pēterburgas Avīžu Literariskais Pielikums», 1905. g., Nr. 7, 25. martā.

RAIŅA «PUSIDEALISTS»

Raiņa «Pusidealists» — nevēsturiska joku luga trijos cēlienos iz pagājušā gadu simteņa beigām.

«Pusidealists» ir pirmā luga no zemnieku dzīves, kura slavēta kā mākslas darbs, kā komedija «augstākā stilā», slavēts viņas dzejiskums un ideju bagātība... Ja spriedumu «mākslas darbs» attiecinām uz lugas ārieni — gludajiem pantiem, glītajām atskaņām, uz cenšanos izteikties īsi, kodolīgi un zīmīgi un uz trim ļoti skaistiem liriskiem gabaliņiem, tad pa daļai varētu tam piekrist. Bet, aplūkojot to gribēšanu aptvert veselu kulturas laikmetu, augstāko stilu un ideju bagātību, jāsaka, ka šī nevēsturiskā luga drīzāk mākslīgs nekā mākslas darbs.

«Pusidealists» grib rādīt, ka «tautiskums», «senciskums» pagājušā gadu simteņa beigās bija smieklīga un smejama parādība. Bet luga neviena nepārliecina. Es atminos «Pusidealista» izrādi Latv. Sabiedrības teatrī pag. g. 20. aprilī. Ka luga neatstāja nekāda laba iespaida, par to uzkrāva vainu aktieriem. Zināms, savu daļu arī tie grēkoja, bet, lai viņi būtu spēlējuši desmitreiz labāk, «Pusidealists» tomēr būtu debitējis kā par trijām jūrām atbraucis svešinieks, kas dzīvo nesaprotamu dzīvi, runā svešu valodu, kurā noskatās, noklausās, parausta plecus un aiziet.

Galvenais cēlonis tam slēpjas lugā pašā. To es jau augšā minēju, luga nav mākslas darbs, bet mākslīgs darinājums. Jau pati «senciskuma» ideja, tāda, kā viņa izvesta «Pusidealistā», nekad nav dzīvojusi, bet ir autora izdomājums, mākslīgs darinājums, un viņas tipiskais reprezentants Andēls liekas pat šī senciskuma neiespējama karikatura. Bet var būt, ka autors arī nemaz nav gribējis rādīt «problematisku figuru», bet zīmēt taisni karikaturu, kas uz mazākām skatuvēm un no Latviešu teatra galerijas publikas iemanto visvairāk aplausu? Bet arī labi karikaturisti taču karikē kāda pazīstama indivīda tipiskās īpašības, no kam acumirklī dabūjam skaidru jēdzienu par viņu un tiekam kutināti uz smiekliem. Andēlam trūkst arī šo karikaturas īpašību. Trūkst jau tāpēc, ka nevaram iedomāties tādā senciskumā, kurš eksistējis tikai autora fantazijā, un smiesties mēs varētu tikai par tādu kritiku, kas ņemta no arī mūsu fantazijai un apziņai pazīstamas, mazākais, pieejamas tiešamības, nevis no sveša cilvēka iedomām.

«Pusidealists» Ansons, saukts Andēls, ir saimnieks, kas grib atdzīvināt senciskumu ar visām viņa parašām un tikumiem, ar tautisku skābputru, gariem svārkiem, strīpainām biksēm un vīzēm. Mājiniekus viņš ņemas pārkrustīt senču vārdos, meitu grib izdot kādam nejēgas kaimiņam tikai tāpēc, ka tas nekaunas strīpainas bikses maukt, lai tauta un sencība varētu plaukt. Bet tur nāk kāds cits, mācīts inženieris, par tautas gara mantu krājēju pārģērbies, izsit pirmo brūtgānu no strīpas, tepat jau dabū meitu un māju, bet tiek atkal no trešā kandidata kalpa Andreja nobīdīts pie malas, un šis trešais tad ar meitu Māriņu aiziet uz pilsētu. Šie abi, tautisko laikmetu noslēgdami, aizejot uz pilsētu sākt jaunu laikmetu.

Kā visa lugas ideja un galvenais reprezentants Andēls, tā visi konflikti un situacijas tiem piemēroti nedabiski un neiespējami. Piemēram: mājinieku krustīšana senču vārdos, ziedošana vecajiem dieviem. Andēls, spriežot pēc tā, ko viņš runā par augstām idejām un tamlīdzīgām lietām, ir diezgan izglītots cilvēks, bet no skrodera un sevišķi no inženiera viņš ļaujas tik elementari piemuļķoties kā malēnietis no Rīgas malačiem. Bet varbūt nekonsekvences piederas šiem raksturiem?! Un tad šī Māriņa! Tā esot tā jaunā laikmeta iesācēja! Ar diviem brūtgāniem izmīlējusies un izbučojusies, viņa gatava trešam aiziet līdzi uz Rīgu: nekāda jauna laikmeta tāds raksturs neiesāks. Vēl trīs četrus brūtgānus viņa arī Rīgā apmainīs, bet tas jau nav nekas jauns.

Ir lugā divi trīs liriski dzejojumi, pērles. Bet tās cienījamais autors sniedzis atsevišķi jau citā vietā — laikam viņam pašam arī licies, ka tām nav vietas šajā nenozīmīgā sacerējumā.

«Pusidealists» it kā apvaino to īsto cienības sajūtu, kāda mums

ir pret mūsu pirmo un lielāko dzejnieku. Gribas tam meklēt tā kā izskaidrojuma, kā attaisnojuma. Lai arī «Pusidealists» būtu neizdevies darbs, varbūt viņš būs attaisnojams ar nolūku, kurā tas darīts? Varbūt tautas senatnes pētīšana jeb, «Pusidealista» valodā runājot, «senciskums», tautiskums kā sevišķi centieni ir tik kaitīgi, progresu kavējošas parādības, ka atzīstams un slavējams katrs mēģinājums, griba tās apkarot? Varbūt tautība vispār ir kā šķērslis kulturas ceļā, kas katrā ziņā bīdāms pie malas?

Jāatbild — nē. Varam ar vislielāko rūpību pētīt tā paša «senciskā» laikmeta, t. i., pagājušā simteņa beigu dokumentus, neatradīsim viņa centienos šķērsli kulturas gaitai, melnu aizkaru vispārīgas kulturas saulei priekšā. Senatnes pētīšana ir īsts zinātnisks darbs, un kā tāds viņš nav mazāk cienāms, kā, piem., pētījumi mechanikā vai medicinā. Jā, bet — «progresists» ar ironiskiem smaidiem iemetīs starpā — mechanika un medicina ir progresivas zinības, tās ved tautu uz priekšu, kurpretim senatnes pētījumi — archeoloģija, etnografija utt. — atpakaļ, uz pilskalniem, kapu kambariem, muzejiem ... Bet taču bez archeoloģijas un etnografijas nav iespējams sastādīt pareizu tautas pagātnes vēsturi, un, nezināšana savu pagātni, tauta nespēs aptvert savu stāvokli, uzdevumus un pienākumus tagadnē, nevarēs pareizi zīmēt sava progresa ceļu nākotnē, ar vārdu sakot, nevarēs dzīvot apzinīgu kulturas dzīvi. Un tāpēc man liekas, ka pazīt un saprast savu pagātni ar viņas «senciskumu» ir latvietim augstāks pienākums nekā zināt, kā izcēlusies un attīstījusies viena vai otra tautsaimniecības kustība kaut kur Vācijā vai Amerikā jeb ko patlaban parlamentā Bebelis pret Vācijas valsts budžetu sacījis. Pagājušā gadu simteņa beigās «sencības» pētīšana pie mums taču bija tīri zinātnisks darbs, un, ja arī viens otrs iejūsmināies tautietis pie kādas biedrības goda mielasta galda vai kāds naivāks žurnalists par šīs sencības praktisku atdzīvināšanu ieminējās, tad tāpēc nebūt nebija iemesls tā uztraukties, iztēloties sev tik aplamas lietas un par šīm aplamībām rakstīt lugu. Un, ja jau piešķiram daudzmaz nozīmes tautībai kā faktoram tautas garīgajā kulturā, sevišķi rakstniecībā un mākslā, vai tad nebūs ar mazliet cienības jālūkojas atpakaļ uz sencības un tautības laikmeta darbiniekiem, jo pie tiem taču jāpieskaita arī tie, kuriem mums jāpateicas par mūsu «Daiņām» un «Tautas pasakām». Ir jau agrāk aizrādīts, ka šīs lietas pieder pie mūsu rakstniecības neiznīcināmā pamata kapitala. Un to dēļ varbūt varētu piedot arī dažu pārskatīšanos, dažu aizraušanos nevietā.

Līdz šovinismam, līdz smieklīgam un smejamam pārspīlējumam tautības un sencības ideja ir varbūt bijusi saskrūvēta Ausekļa laikmetā, bet nekādā ziņā ne pagājušā gadu simteņa

beigās. Beidzamā tautiskā kustība ar etnografisko izstādi kā kulminacijas punktu, kā jau minēts, bija tīri zinātniska un tautu, lauciniekus, aiztika ļoti maz. Drīzāk jau tagad varētu runāt par kādu vispārēju tautisku kustību, jo ir veselā grupa rakstnieku un mākslinieku, kas strādā priekš tautiskas rakstniecības un mākslas. Un vai galu galā arī mūsu mazgruntnieku cenšanās pēc neatkarības un patstāvības nav izcēlusies no tās pašas tautiskās kustības? Vai mūsu pilsoņu cīņu pilsētu lietās arī galu galā nav radījusi tautiskā pašapziņa? Tikai tad, kad kosmopoliti būs pierādījuši, ka minētās zemnieku un pilsoņu kustības kavē attīstību un progresu, mēs ticēsim, ka tautība un tautiski centieni ir zobojami un smejami un ka «Pusidealists» ir īsts mākslas darbs.

Andr. Upīts

«Baltijas Vēstnesis», 1905. g., Nr. 25, 5. februarī.

PAZIŅOJUMS

Ar šo paziņoju, ka esmu atteicies no līdzdarbības pie «Austruma» un ar tā redaktoru-izdevēju A. Niedru un viņa veikalu nestāvu nekādā sakarā.

Andrejs Upīts

«Baltijas Vēstnesis», 1905. g., Nr. 225, 12. (25.) oktobrī.

7

ANDREJS UPĪTS CEĻĀ UZ KRITIZĒTĀJA REALISMA POZICIJĀM

TAUTA UN TAUTAS RAKSTNIECĪBA

Tauta un tautas (tautiskā) rakstniecība beidzamā laikā tiek stipri apkarotas. Notiesājošu spriedumu par tām dzird no divām pusēm: vienā tiek pierādīta vajadzība dalīties ne pēc tautām, bet (arī rakstniecībā!) pēc saimnieciskām šķirām vai pat pēc politiskām partijām; otra uzstāda kādu vispārēju, vistautisku kosmogonisku atziņu un sajūtu par vienīgo, kam tiesība izteikties rakstniecībā. Pirmajā gadījumā līdzšinējo nodalīšanos atzīst par aplamu, otrā — nepielaiž ne tāda, ne citāda šķirojuma — abās noliedz tautas rakstniecībai eksistences tiesības. Man liekas: abējo prasījumu šaurais dogmatisms un vienpusība puslīdz skaidri redzama. Man atmiņā kāds latviešu rakstnieks, kas patlaban esošas teorijas reibulī lepni izsaucās: es neesmu nacionalists! Piedodiet tam, viņš nezināja, ko dara. Viņš tajā acumirklī bija aizmirsis, ka raksta savas tautas valodā, bija aizmirsis, ka valoda ir tā nesaraujamā saite, kas viņu sien pie savas tautas un neļauj būt par citu kā vienīgi par nacionalu rakstnieku. Mums ir dzejnieki, kuru vispārējās valodas zināšanas liekas pilnīgi pietiekošas, lai kaut ko spētu uzrakstīt arī kādas svešas tautas rakstniecībā, ir arī tādi, kas sākuši dzejot svešā un tomēr beidzot atgriezušies pie savas mātes valodas. Tie visi vairāk apzinīgi nojauduši, ka savu sajūtu dzejnieks var pilnīgi brīvi izteikt tikai savā un savas mātes valodā. Gleznieciba, muzika, tāpat kā tīrā zinātne, ir universalas dabas, tās nav saistītas pie tautas un viņas savādībām. Turpretī rakstniecības mākslas daiļums un vērtība pa lielākai daļai pastāv valodas dažādajās formās un savādībās, kas nav ne pārstādāmas citā valodā, ne tulkojamas. Jau sen vajadzētu būt vispārējai tai atziņai, ka valoda nav stīga, ko var pēc patikšanas uzvilkt katram muzikas rīkam, — tā ir vesels, smalks, savādi noskaņots, noslēpumains instruments, katrai tautai savs, ar savādu skaņu. Tautas dzīves vieta, klimats, vēs-

turiskā pagātne, politiskais un socialais stāvoklis — tūkstots apstākļu tūkstots gadu strādājuši pie šī instrumenta radīšanas. Lai piesavinātos svešas tautas valodu tik pamatīgi un pilnīgi, kā tas vajadzīgs dzejniekam, ir nepieciešami piedzimt no svešas mātes un tēva. Kā redzams, pilnīgi neizvedams prasījums. Rādās: tikai tad iznāks tautu savādības un atsevišķās tautu rakstniecības saplūdīs vienā vienīgā vispasaules literaturā, kad būs norakti visi kalni, aizbērtas visas upes, kad visu pasauli krustos vienāda garuma un platuma kanali, kad vairs nebūs klimata starpības starp Saharas tuksnesi un Islandes salu.

Bet jāvaicā: vai tad pavisam nepamatota ir tautības un tautas rakstniecības nicināšana, kura pie mums no vienkāršas paplātīšanās izvērtusies par svarīgas dogmas atributu? Vai uzbrukumi tautas rakstniecībai vienmēr atgādina dūšīgo La Mančas bruņinieku pie vējdzirnavām. Nē. Mūsu tautiskie rakstnieki daudzreiz ir aizmirsuši, ka tautība mākslā nav nolūks, bet tikai līdzeklis, sevišķa forma, kurā izteicas vispārējās kulturas elementi, tie ir aizmirsuši, ka, jaunam saturam ik dienas pieplūstot klāt, arī formai jātiek plašākai un dažādākai. Tie un mūsu patenttautieši ir vainīgi pie tā, ka pie mums ar vēl lielāku tiesību kā citur tautiskais un reakcionarais ir vārdi ar vienādu nozīmi. Tautisko šovinistu tautība ir savu desmit, trīsdesmit gadu veca, tā nav dzīva, organiska forma, kas ik laikmetam pildās ar sevišķu, jaunu saturu, — tā ir kā sausa, tukša čaumala, kurai kodols izkurtējis un izkaltis. Tā, zināms, ir apkarojama un iznīcināma kā viss, kas savu laiku pārdzīvojis, kas guļ kā akmens attīstības ceļā. Bet dzīvā, spirgtā, progresivā tautība un tautas rakstniecība paliek un paliks ievērojams elements vispasaules kulturā. Uzbrukumos pret to izteicas vai nu aprobežots, dogmatisks mākslas princips, vai maziska oriģinalitates kāre.

Ja kāds grib uztvert latviešu rakstniecības tipiskākos vilcienus, tam jāmācās pazīt latviešu tautu. Tautu, kā zināms, var uzskatīt kā garas vēsturiskas un saimnieciskas attīstības gala produktu. Tautas raksturs, daba vienmēr nes sevī savas dzīves vietas un sava likteņa zīmes. Latviešu vēsturiskā pagātne no Akuratera laikiem līdz pat pēdējai dienai ir viens vienīgs nepārtraukts vaids. Meli, ka tikai tās tautas spēj radīt lielu rakstniecību, lielu mākslu, kas gozējas kulturas siltumā un pilnībā. Katram zināms, ka Baltijas vāciešu aristokratija mīt Eiropas Gozenē, kuru bagāti apaugļo visvisādu privileģiju plūdi. Bet kur ir viņu rakstnieki un mākslinieki? Cik to varēs saskaitīt? — Nē, nav pasaulē un it sevišķi mākslā lielāka radītāja faktora kā sāpes! Priekš pelavmaizes krimtēju bāra bērnu dziesmu bagātības kaunīgi jānolaiž acis tautām, kas reiz, vairogus švakšķinādamas,

nomīdījušas pus Eiropas. Un tā nebūt nav lielība, tas ir fakts, redzams katram, kas tīši neaizver acis. Tautas liktenis izskan tautas dziesmās. Šausmīgi vajadzētu skanēt latviešu dziesmai. Dusmas, naids, atriebšanās slāpes, izmisuma mokas — tiem vajaga būt galvenajiem akordiem viņu dziesmas meldijā. Jā: vajaga būt, bet nav. Ieklausieties mūsu tautas dziesmās (Ej, saulīte, drīz pie dieva, Kad man būtu tā naudiņa, Kas tie tādi u. c.)! Kā gurdeni, vārgi viņās izskan latviešu sāpes un naids! Gļēva melancholija, rūgtuma pilna, apspiesta nopūta ... Asu, sirds dziļumos griezīgu, kliedzošu skaņu viņu dziesmai nav. Kā tas iespējams? Kur uzminējums šai mīklai? Varbūt latvietis jau no laika gala dzimis par vergu? Varbūt viņš nemaz nespēj sajust savu postu? Varbūt viņam svešs tīri cilvēciskais lepnums. — Esat redzējuši slimnieku, kas ilgus gadus guļ uz gultas? Diendienā, no rīta līdz vakaram, viņš klausās vienīgi pats savu vaidu, pamazām pierod — cilvēks pierod pie visa — pamazām paliek vienaldzīgāks, klusāks. Viņa vaids sāk skanēt neapzinīgi, vienaldzīgi, mechaniski, klusāk. Aplam apgalvot, ka viņš vairs nesajūt sāpes, bet nesajūt vairs tik intensivi, tik asi kā sākumā. Tas ir latvietis ar savām dziesmām. No tām visskaidrāk redzams, ka latvietis pierod pie visa. Sīksta un lokana viņa daba. Visur viņš spēj iedzīvoties, visam piekļauties. Zem smagas nastas salīcis, viņš tomēr vēro dabu un redz tajā savu ciešanu atspulgu; redz un saprot dabas jaukumus un, asaru rasas apklātiem, liek tiem atspoguļoties savā dzejā. Lokanība, piekļāvība, melancholiskais dabas lirisms līdz beidzamajam laikam ir latviešu dabas un latviešu literaturas raksturīgākās īpašības.

Saprotams, daļa no visām šīm pamatīpašībām būs latvieša dabā atrodama jau tautas bērnības laikā. Jau aizvēsturiskos laikos latviešu asinīs un dvēselē pārgājušas tās zemes savādības, kurā tauta dzimusi un uzaugusi. Latvijā nav augstu, stāvu kalnu sniegotām galotnēm, kas reizēm laistās saules kvēlē, reizēm tinas vētras mākoņu melnā segā. Te neredz straumes, kas, baltās putās sakūlusies, bezbēdīgi šļācas pār klinšu kraujām bezdibenī. Vienmuļīgs līdzenums ar maziem uzkalnīšiem un mazām lejām, smilšu kāpas, purvi, egļu meži — tā ir latvieša dzimtene. Te neredz spilgtu krāsu, žilbinošu krāsu kontrastu. Šai dabai nepiemīt it nekā, kas pavedinātu uz bezbēdīgu drosmi vai pārgalvīgu straujumu. Te viss ir ierobežots, šaurs, sīks. Ne velti tautas dziesmās gandrīz katrs priekšmets saukts ar pamazinājuma vārdu. Vismalkākā dabas sajūta un sava paša iekšējās būtības apziņa izteicas deminutivos: kalniņš, lejiņa, bērziņš, celiņš, vējiņš, lietutiņš, asariņas ... Sīks, maziņš! Reti reti kur ieskanas skaņa, kas liecinātu par senā latvieša spēku, brašumu, varonību un cīņas

drosmi. Atminieties: pat karu latvietis mīlēja saukt par kariņu. Tur, kā tālāk jāspriež, viņš nebūs arī kāvies ar ienaidnieku, bet ar ienaidnieciņu. Nebūt negribu noliegt latvietim laba karavīra slavu, bet tā tad katrā ziņā pamatojas vairāk uz ilgu, sīkstu izturību, bez pārgalvīgas, attapīgas drosmes straujuma. Pēdējā īpašība piemīt tikai dienvidnieku karstasiņu tautām un varbūt pa daļai arī Skandinavijas jūras laupītājiem vikingiem.

Es saku, sīkstā izturība un lēnā pacietība bijusi latvieša dabā jau pirms viņa mongoļu jūga. Ļoti var būt, ka taisni šīs īpašības ir tās, kas latvieti uzturēja dzīvu pa vairāk kā septiņi gadu simteņi garo nakti — bez miega, bez atpūtas, bez ēdiena. Tauta ar karstāku, dedzīgāku, straujāku temperamentu būtu satriekusi galvu pret mūri, kam radzes lauztas no Daugavas dibena un kaļķi pienā jaukti. Bet mums še no svara tas, ka sīkstā izturība, lēnā pacietība, lokanā piekļāvība līdz ar bezspēcīgu juteklību bija vienīgās īpašības, kuras latvietis varēja attīstīt un vingrināt pa visu garo verdzības laikmetu. Ar pilnīgu tiesību varam sacīt, ka latvietis attīstījies pavisam vienpusīgi. Ja viņa attīstība būtu gājusi dabiski, netraucēta, tad viņš tagad izskatītos daudz citādāks. Ka šī citādība nebūtu uz ļauno pusi, to varam droši apgalvot. Pat iz tās tumšās, sajauktās tendenciozās un pat viltotās vēstures, kas par latviešiem rakstīta, var redzēt, ka ap divpadsmito gadu simteni tie jau atradušies pārejas ceļā no barbarisma pēdējās pakāpes uz civilizaciju. Tik tālu nokļuvusi, neviena tauta nav palikusi stāvot, un arī latvieši nebūtu. Civilizacijas sakaros ar citām tautām, varbūt zem citas, īstas kulturas tautas iespaida un vadības viņi būtu gājuši pa tādām pat neizbēgamām saimnieciskas un garīgas attīstības fazēm, tikai desmitreiz brīvāki, nenomākti un nesakropļoti. Latvieša daba nebūtu tik caurumaini sagrauzta no tārpa ar divām galvām, no kurām vienu sauc par feodalismu, otru par klerikalismu. Grauza tās gan katra sevi, gan, pašas viena otru grauzdamas, mala nevarīgo, nodzīto latvieti starp saviem zobiem.

Tad arī latviešu tautas rakstniecībai nepiemistu tik daudz tā seklā, maziskā, šaubīgā un šaudīgā, kas vēl šodien pie viņas redzams kā pats raksturiskākais, vistālāk saredzamais. Te tik jāaizrāda, ka latviešu mākslas rakstniecība, uz ko teiktais zīmējas, nav daudz vecāka par ceturtdaļu gadu simteņa. Gandrīz bez izņēmuma viss, kas agrāk rakstīts, nes mākslas vārdu tikai aiz pārprastuma vai, labāk sakot, aiz nesaprašanas. Liekas, uzskati par rakstniecības kā par mākslas dabu vispāri tiktāl noskaidrojušies, ka tos var saņemt apmēram šādā teikumā: māksla ir mākslinieka radošās dvēseles atspulga. Kā tāda viņa ir viens no kulturas svarīgākiem, nepieciešamākajiem faktoriem. No šī stāvokļa skatoties, skaidri redzams, ka par latviešu rakstniecību kā mākslu, kā individuālā,

etiskā un estetiskā principa piepildīšanos var runāt tikai pašā beidzamajā laikā. Gadu simteņiem latviešu rakstniecība (tāpat kā pats latvietis) ir bijusi kalpone, dažādu dogmu, praktisku vajadzību verdzene, ne māksla par sevi, bet kādas citas, augstākas misijas izpildītāja. Sākumā vācu mācītāji to izlietoja kā sekmīgu pamācīšanas līdzekli blakus kanceles spredikiem. Vēlāk viņu pārvērta par tautiskās apziņas modināšanas līdzekli. Vēl vēlāk tai bija jāsniedz derīgas (laikam taču praktiskas) zināšanas un padomi. Ap to pašu laiku tai vajadzēja apkarot vecos sabiedriskos un tikumiskos aizspriedumus un sludināt jaunu morali. Pēc tam — laikam pa to pašu burvja loku riņķī — sākās atkal visjaunākās tautiskās sajūtas modināšana, veco lādu un durvju kliņķu kults ... un tā joprojām.

Gan arī lielajā pasaulē kulturas un mākslas virziens visur gājis pa tām pašām pakāpēm — apmēram tā: no misticisma uz materialismu, no materialisma uz romantismu. Pirmmisticisms visur izvērtās par visa dabiskā, cilvēciskā, pasaulīgā noliedzēju un apkarotāju. Pamazām nogrimdams tumšā māņticībā, eksaltētā dualismā un vēl tālāk spiritualismā, viņš izaudzēja savu kontrastu un kapraci materialismu (mākslā — naturalismu). Tas nostādīja atkal cilvēku uz cietas zemes, sauca uz cilvēka miesām atpakaļ dvēseli, kas tepat jau taisījās pazust aiz mākoņiem, atkal tos abus savienoja par vienu būti, mēģināja šai mirstīgai, iznīcīgai būtei nodibināt paradizi uz šīs pašas melnās, dubļainās misticisma nolādētās, ērkšķiem un dadžiem pieaugušās zemes. Bet, zemes ērkšķus un dadžus ravēdams, viņš pamazām aizrāvās vienpusīgā prāta kultā, dialektikas ekstremā pārgājis, pavisam iegrima dzīves šaurībā, niecībā, sīkumos. Pozitīvās zinātnes apstulbots, nelikās redzot, varbūt nevarēja saredzēt tos sapņotājus, kas sāka celties, sākumā reti, tad arvien biežāk, kā simptomatiskas parādības no tās cilvēces mūžīgās tieksmes — ar vienu skatu aptvert visu mūžību ar viņas noslēpumiem. Šie svešie sapņotāji bija nākošā laikmeta, romantisma vai jaunromantisma vēstneši. Jaunā laikmeta uzdevums: izcīnīt atkal cilvēkam tiesību un savienot sevī loģisko un intuitivo atziņu, eksperimentalo un metafizisko, kur iespējams, saskaņot vecās patiesības ar jaunajām. Romantiskā māksla arvien ir cīņas māksla pret naturalisma vienpusībām un aprobežotību. Viņas idealus, ciktāl tas iespējams, piepildīs nākošā kulturas forma, ko varbūt varēs saukt par klasicismu. Tikai klasicisms pilnīgi savienos tezi un antitezi sintezē, visas dažādās skaņas vienā vienīgā harmoniskā akordā.

Vāju, miglainu atspīdumu no nupat minētās kulturas grozību schemas, zināms, redzam arī latviešu tautas rakstniecības attīstības gājienā. Bet te vārds «attīstība» līdz pašiem beidzamajiem

laikiem jāsaprot citādi — ja maz gribam viņu lietot! Latviešu rakstniecības attīstība nav dabiska. Tā neiet vēsturiski, sakarīgi, kāpienu pa kāpienam uz augšu kā pie lielām, neatkarīgām tautām. Latviešu kultura un rakstniecība pa visiem laikmetiem nes tālu redzamas varmācības zīmes. Šur tur pamirdz pa spēcīgam asnam, pa zaļai lapai, pa kuplam zaram, bet tie pārnesti no citurienes un nav izauguši no viena kopēja, zaļoksnēja celma, kam saknes turas dziļi zemē. Mūsu rakstniecība ir gabalaina, samētāta — kā visa mūsu garīgā dzīve, kā pie visām mazām, atkarīgām, nospiestām tautām. Latviešu tagadnes rakstniecība no pagātnes uzņēmusi ļoti maz un to pašu mazumiņu gluži neapzinīgi. Ar to izskaidrojama viņas necienība, pat īgnums pret visu bijušo. Viņas Šillers un Gēte, viss klasiskais laikmets vēl nākotnē. Ka par to jāskumst, to katrs zin, bet, ka savā ziņā te arī nav ko skumt, tas reiz ienācis prātā. Visiem augstiem priekšmetiem ir ēna. Lielo klasiķu ēna ir neizbēgamā tradicija, ko viņi stiepj gadu simteņiem, bet ēnā, kā zināms, visi jaunie asni izstīdz un izaug bāli, ar maz zaļoksnēja spirgtuma. Uz rakstniecību zīmējoties, tas ir vairāk nekā patiesība. Latviešu literatura nu var brīvi attīstīties vispārējās kulturas gaismā un siltumā, ēnu nenomākta, tradiciju neverdzināta. Ir parādījušies mēģinājumi arī latviešu literatūrā nodibināt kaut ko tradicijai līdzīgu (piemēram, nesenajā «nacionalisma» veidā), bet tie jāuzskata par pilnīgi neizdevušamies. Latviešu tautas rakstnieks arī turpmāk neskatīsies apkārt, nemeklēs pēc tautisko vai citu tradiciju spokiem, kuru aizvējā miegaini čirpstēt sienāžu dziesmu. Viņa dvēsele būs gaiša no vispārcilvēcisko idealu mirdzuma. Viņa dvēsele, visa viņa daba ik dienas kļūs plašāka un dziļāka no vispasaules kulturas, no kuras avotiem dzers viņš pats un dzirdinās arī savus izslāpušos brāļus. Viņa individuālās dvēseles attēlojums viņa dzejā būs latviski īpatnēja atspulga no tās pašas vienas saules, kas spīd pār visu pasauli. Jaunais tautas rakstnieks sapratīs, ka tas laikmets pieder senai pagātnei, kad vajadzēja — jā, tiešām vajadzēja uzsvērt un pierādīt, ka latvietis ir latvietis un ka viņam kā tādam tiesība eksistēt. Tagad tāda argumentacija, mazākais daiļrakstniecībā, palikusi lieka. Dažādas tautiskas apziņas pamošanās laikmetos ticēja, ka jāatdzīvina nomirušie un apraktie dievi un, lai tautas lepnums, mitoloģija, tiktu jo bagātāka, jārada pat jauni. Ticēja, ka rakstniecībai jāizsmeļ vienīgi iz aizbirušajiem un atkal atraktajiem tautas teiku un pasaku avotiem. Vēlāk jau sāka saprast, ka tauta, kuras gara dzīvē ieplūdis daudz pavisam jauna un nebijuša, nevarēs arī savā mākslā kultivēt vienīgi pagātnes vielu. Tad radās domas un līdz ar tām eksperimenti: ņemt jauno kulturas saturu, bet izveidot to vecajās tautiskajās formās. Eksperimenti paši par sevi var būt

interesanti, bet tie ir un paliek eksperimenti. «Nacionalisma» jeb «jaunnacionalisma» bankrots gaiši pierādīja, ka praktiskas nozīmes viņiem nav. Tika vispārēja tā atziņa, ka nav iespējams jauno vīnu liet vecos traukos. Tēli, simboli, gleznas, metaforas — visi valodas līdzekļi nav nekas nedzīvs, negrozīgs, tie nav konservējami un nepārvērtušies uzglabājami vēlākiem laikiem. Tautas kulturai padziļinoties, rodas jauni sajēgumi un sajūtas, līdz ar tiem attīstās tās valoda un viņas līdzekļi, jaunais saturs izteicas jaunā formā. Kā jau teikts, jaunlaiku rakstniecības līdzekļi — stils nav vairs tikai ārēja čaula, kura vēl jāpilda ar tādu vai citādu saturu. Stils ir rakstniecības organiska daļa, tas nav šķirams no sajūtas, kura viņā izteicas. Tikai tajos laikos, kad mākslas īstā būtība, individualisma princips, bija blakus lieta, bet galvenais — dogma, morale un citi tamlīdzīgi skolmeistariski atributi, varēja runāt šķirti par literariska darba saturu un formu. Par pēdējo tos laikus parasti pašās beigās piesprauda piezīmi: valoda laba, valoda slikta, valoda diezgan tekoša, valoda pasmaga.

Bet kāds tad īsti izskatīsies nākotnes latviešu tautas rakstnieks? Maz viņš atšķirsies no tagadējā netautiskā. Lai viņš staigātu zilā blūzē vai nēsātu garus matus un zelta brilles — tas nesitīs pie savām krūtīm un nesacīs: es neesmu nacionalists! Tas sapratīs, ka viņš ir un paliek nacionalists un mūžam nevar tapt par citu ko. Pat attēlodams vispārcilvēcisko, dekadentiski-romantiski-moderno «mūžības» sajūtu, viņš zinās, ka dara kā latviešu rakstnieks, ka, piem., spāniešu vai ķīniešu rakstnieks to pašu mūžību sajustu un attēlotu citādi. Tāpēc arī nākošais tautiskais rakstnieks uzskatīs par savu pienākumu pētīt tautas dzeju un gara mantas, uzņems no tās visu, kas spēs ierosināt viņa sajūsmu vai noderēs par īstu izteiksmes līdzekli šai sajūsmai. Vēl daudz nepazītu dārgumu guļ tautas mantu glabātuvē. Man vēlreiz jāatkārto, ja viņš gribēs pētīt mitoloģiju un tautas dzeju, par pirmo pienākumu viņš turēs nodziļināties savas paša tautas mitoloģijā un dzejā. Viņš neturēs par augstas izglītības un attīstības zīmi lepoties vienīgi ar grieķu vai skandinaviešu mitoloģijas un teiku zināšanu — kā to tagad ik dienas piedzīvojam. Bet, kur parastā, vienkāršā izteiksme izrādīsies par vienkāršu un šauru viņa komplicētajām kultūras cilvēka sajūtām, tur viņš bez kautrēšanās vai nu pats radīs jaunas izteiksmes formas, — jo nekāda tradicija viņu nesien vienīgi pie vecā, pastāvošā, — vai arī smels no svešiem avotiem, zinādams, ka ar to viņš tikai pavairo savas tautas mantu. Tikai tā viņam būs iespējams radīt mākslas darbu ar paliekamu vērtību, kas pacels tautu īstā kultūras attīstībā un mākslas sajūtā. No ārpuses skatoties, viņa mākslā maz varēs redzēt nodeldētās, vectautiskās mākslas dekoracijas, bet iekšēji tā būs dziļa, īsti tau-

tiska, jo viņā ietversies tautas svētākie, lielākie ideāli. Bet, tā kā šie ideāli jau tagad gandrīz vispārīgi un nākotnē kļūs vēl vispārīgāki, tad, zināms, brēks: tie nav speciāli tautieši, tie kosmopoliti, tie ar akmeņiem jānomētā! Lai! Renāns reiz sacījis: Kristum mūsu laikos neesot citu kalpu kā tie, kas viņu noliedz. Es ticu: rakstniecībā reiz būs tāpat kā mūsu sadzīvē, kur par rūgtu izsmieklu mūsu tautībniekiem patlaban nav citu cīnītāju priekš tautas nākotnes kā vienīgi tie, kas (aiz pārpratuma) pavisam noliedz tautību.

(Iz latviešu rakstniecības vēstures.)

Andr. Upīts

«Balss», 1907. g., Nr. 57, 58, 9.(22.) martā, 10.(23.) martā.

JAUNĀKĀ LIRIKA

II

Mūsu jaunākā lirika sazēlusi kā biezs, zaļš, nepārredzams krūmājs ap retajiem, lielajiem, savu gala mēru aizsniegušiem, savu attīstību nobeigušiem vakardienas kokiem. Sulīgs, lapains liekas šis jaunais krūmājs, bet vienmuļīgs un garlaicīgs. Trūkst spēku un formu dažādības. Par daudz biezs viss jaunais krūmājs, par cieši saaugušas kopā jaunās atvases: nomāc cita citu, nevienai neļauj izcilu nošķirties, pacelt galotni augstāk «pret sauli», uz kuru viņas visas ilgojas; pārāk vienmuļīga tā zeme, kurā viņas turas savām saknēm, kuru tās visas baro ar vienu un to pašu sulu. — Bet varbūt mūsu jaunākās lirikas vienmuļībai par cēloni vispārīgā sajūta? Jāaizrāda, ka kopēja pamata sajūta nekad nav bijusi par kavēkli izteiksmes dažādībai, ja izteiksme notiek caur patiesi lielām mākslinieku individualitatēm.

Viens un tas pats laikmeta saules spektrs caur dažādu mākslinieku individualitates prizmām dod dažādus atspoguļojumus. Mūsu jaunākās lirikas vienmuļība liecina par lielu dzejnieku trūkumu. Mūsu laikmeta kulturas un mākslas pamata motivs taisni ir individualisms, bet kā par ironiju visa mūsu jaunākā lirika nespēj uzrādīt nevienas noteiktas, spēcīgas, lielas dzejnieka individualitates. Dzejas mums patlaban tiek saražots daudz par daudz, bet dzejnieku maz, tikpat kā nemaz. Viss zaļais krūmājs saplūst vienā bezveida masā, tas ir chaoss, iz kura vēl jāradās dzejniekiem un dzejai.

Negribu apgalvot, ka no tagadējiem dzejotājiem neizkūņosies neviens no nākotnes dzejniekiem. Es domāju taisni otrādi. Jaunākās lirikas vienmuļīgajā chaosā šad tad iemirdzas pa dimanta

graudam, droši vien viņa dziļumos guļ dažs labs tāds noslēpts, gružiem apbērts. Nav iespējams lirikai ilgi tagadējā stāvoklī. Nevar ilgi palikt nesaraustītas tās važas, kas šimbrīžam saista dzejnieka rokas.

Atgriezīsimies vēl pie tās interesantās parādības, par kuru jau pirmāk ieminējos. Mūsu laiks ir individualisma kulta laikmets. Mūsu liriķi tik labprāt raksta savu «es» ar lielo burtu, dzied un runā, raksta dzejas un stāstus, un dramas vienīgi par savas dvēseles sajūsmu un traģediju, bet galu galā viss iznāk tik vispārējs, tik neindividuals, tik nesubjektivs kā ne pašos objektivisma ziedu laikos. Mūsu individualismam pavisam trūkst tā neizmērojamā cilvēka un it sevišķi mākslinieka pašnoteikšanās plašuma un dziļuma, kādu sevī nes modernā individualisma jēdziens. Mūsu jaunākā lirika smok dogmas iežogojumā un zem autoritatu sloga. Jaunromantisms — ar šo vārdu varam apzīmēt jaunāko lirikas virzienu. Ārzemēs šis virziens (sevišķi vācu rakstniecībā) tikai pa pusei radies kā nepieciešams attīstības posms, kā jauna kulturas pakāpe — romantikas renesanse tur pa pusei mākslīgi sacelta. Toties jo vairāk pie mums. Mūsu naturalisms dzejā nekad nav sasniedzis to ekstremu, kurā dabiski jādzimst viņas kapracim un mantiniekam romantismam. Naturalisms, sacīsim, jaunnaturalisms atrodas vēl savas attīstības stadijā. Cik augstu stāvokli viņš aizsniegs, tas šimbrīžam nav nosakāms, bet, ka viņam priekšā vēl liela nākotne, par to liecina visa mūsu sabiedriskā kustība un pārkārtošanās. Paraleli tam iet jaunromantisms. Tas, man liekas, radies mazāk kā reakcija sabiedriski-naturalistiskajam virzienam, bet vairāk izaudzis no dzīvei atsvešinājušos literatu studijām. Arī mūsu jaunromantisms ir atdzemdinātais, no miroņiem pieceltais vecromantisms, kas priekš apmēram simts gadiem apgūlās kapā. Toreizējā «mūžības dzeja», Fr. Šlegeļa propagandētā «Universalpoesie» ar visiem saviem atributiem ir atkal uzstādīta par idealu, par nekustināmu dogmu. Ja arī nedzird daudzinām šīs dogmas īstos radītājus, bet viņu vēlākus mantiniekus, kā Edgaru Allanu Po, Bodlēru, Oskaru Uaildu, Nīcši ... tad tikai tāpēc, ka zināmos gadījumos un zināmiem raksturiem variacijas var likties pievilcīgākas nekā pats oriģinals. No ārzemju jaunromantikā atdzimušās vecromantikas radusies mūsu jaunākā lirika, tātad — kopija no kopijas. Visus mūsu jaunākās lirikas motivus, līdz pašam sīkākajam, varam atrast vācu pirmromantikā ap deviņpadsmitā gadu simteņa sākumu. Šo motivu variacijas vai tālākās konsekvences, kā teikts, ņemtas no augšminētajiem dzejniekiem un viņu biedriem, sevišķi Nīcšes — pielūgtā, dievinātā Nīcšes: «... prot smieties vēl ne no viena nesasniegtos Gogoļa smieklus ... Jūsma te Meterlinka, dramatiskie līdzekļi un paņēmieni Ibsena skolas ...

To visu gan atradīsiet jau izteiktu no lielajiem dekadentiem, kā Nīcšes, Pšibiševska . . .» Iz pievestiem citatiem dzirdams, ka jaunās mākslas teoretiķi par lielāko mākslu sauc veiklību pakaļmērkaķošanā lielajiem gariem. Un tomēr tā esot individuala māksla, un tomēr tas esot individualisma kults!! Lai sargās smieties par tādu individualismu! Tādam dogmu un autoritatu noslodzītam mākslas virzienam sen atpakaļ dots nosaukums: dekadence — tajā nozīmē, kādā latvietis lieto vārdu «izvirtība». Kas mūsu jaunākā lirikā tiek kultivēta, tā ar maz izņēmumiem ir dekadences un epigonu pēcromantika. Pirmromantikas spēka pilnā, krāsu un skaņu un ideju bagātā universalpoezija ar savu orgiasmu, bakchantiku un dionizisko entuziasmu mūsu jaunākajā lirikā izvirtusi seklā «mūžības» fražu vēstīšanā, nervozā, sīkā juteklībā, prastā fizioloģiskā romantismā — romantikas karikaturā.

Tādas ir mūsu jaunākās lirikas paviršī uzmestās konturas, kas jāpatur vērā pie mūsu turpmākiem apcerējumiem. Vēl jāpiemin, ka zem virsraksta «jaunākā lirika» man nāksies apcerēt ne vien pantos rakstīto, bet arī to, kas nāk klajā ar «dramas», «romana» u. c. nosaukumiem. Ik rakstu gabaliņā tagad nav gandrīz nekā cita kā vien tīra lirika.

Andr. Upīts

«Balss», 1907. g., Nr. 93, 24. aprilī (7. maijā).

JAUNĀKĀ LIRIKA

III

Lai katrā gadījumā uzturētu mūsu jaunākās lirikas epigoniskos, pēcromantiskos vilcienus, mums mazliet jāuzkavējas pie pirmromantikas pamata motiva. To var saņemt pazīstamajā Gētes teicienā: mūs pievelk mūžīgā sievietība. Ap mūžīgo sievietību kā burvja riņķī griežas romantikas dzeja un filozofija, ap sievieti un vienīgi ap sievieti dej romantikas dzejnieki, sievietes priekšā loka savus ceļus viņas filozofi. Nekad sieviete kā tāda nav spēlējusi tik ievērojamu lomu kā viņējā laikmetā. Pat romantiķu dievinātajam Gētem ne domāt nebija uz viņiem tāda iespaida kā dažām nenoliedzami apdāvinātām sievietēm. Bet kā vienmēr, arī še sieviete ne tik daudz valdīja ar savu talantu un gara spējām kā ar apķērību, smalki apsvērtu taktiku, izlietojot visus neskaitāmos līdzekļus un līdzeklīšus, ar kuriem sievietes zina vienmēr vīrieti noturēt kā pavadā. To neapgāžami liecina, ka no visas romantiķu mīļāko plejades tik divas trīs sievietes atšķiras pašas kā ievērojamas mākslinieces. Un, kaut arī šajā laikmetā sievietes paliek savā pasivā otrās šķiras nozīmē kā vīriešu — dzejnieku iejūsmi-

nātājas un iedvesmotājas, taču toties jo apbrīnojama tā burvja vara, ar kuru viņas saista pie sevis šos vājos, gļēvos cilvēkus. Romantikas «bundzinieks» Fr. Šlegels savu Karolini dēvē par savu labo ģeniju, tāpat Štāla kundzi, kurai viņš seko kā padevīgs kalps, kā suns. Helderlins cer, ka viņa Diotimas būtē viņa gars pārdzīvošot gadu simteņus, un tipiskākais no vācu sentimentalajiem sapņotājiem Novaliss (Hardenbergs) patetiski izsaucas: «Bez savas Sofijas es neesmu nekas, ar viņu — viss!» Dučiem skaitāmas Dorotejas, Henrietes, Betiņas utt., utt., pie kurām tā laika romantiķi iejūsmināja savas slāpstošās, ilgu pilnās sirdis. Viņi izvirta tik tālu, ka sāka dievināt un pielūgt pat nepieaugušus skuķus, kam nebija vēl ne mazākās sajēgas par dzeju, kas tikko vēl bija izvīstītas no bērna drēbītēm. Viņi iejūsminājās vairs ne tik daudz priekš vienas vai otras sievietes kā priekš tās mūžīgās sievietības, kura izteicas ikkatras sievietes personā. Sievietei viņi upurēja savu dzīvi un dzīvību. Par sievieti un mīlestību uz sievieti rakstīja ik dzejoli. Erotiskās fantazijās viņi dienu staigāja, acīm sapņodami, un nakti gulēja aizvērtām acīm, nomodā nīkdami. Erotikā mirka viss, ko viņi domāja, ko skaitīja, liels un mazs, skaistais un nejaukais. Tikai caur mīlestību uz sievieti cilvēks tiek par īstu cilvēku. Visai dzīvei jāiztek no mīlestības. Mīlestība ir visu dvēseļu dvēsele, visu pamatu pamats, visu reālākais un nepārejošākais. Mīlestība ir pasaules vēstures galavārds, visa universuma amen. Un Tīks uzliek kroni šai himnai: «Mīlestība ir neizteicamais, bezgalīgais, iespējamais, kurš taču paliek neiespējams.» Kā māņu bilde, kurai nevar izbēgt, priekš romantiķu acīm lidinājas mīlestības un «iespējamā neiespējamā» personifikacija — sieviete. Kā Zardanapala, tā romantikas laikā vīrieši bija palikuši par sievietēm un sievietes par vīriešiem. Visa tā laika māksla ir sievietības, bezgala ilgu, sentimentalitates pilna. Skaidrais cilvēka prāts paliek par zobošanās priekšmetu, cilvēka spēju starpā tam tiek ierādīta pēdējā vieta, kamēr pirmo ieņem jūtas un instinkti, — un no pēdējiem sevišķi erotiskais instinkts. Tas pārņem un aizrauj cilvēkus kā manija, kā epidemija.

Kādas ir sievietiskās kulturas un mākslas raksturīgākās īpašības? Vienu mēs jau pazīstam: erotika. Ar ko sieviete visvairāk atšķiras no vīrieša? Ar to, ka viņai nepieciešama sabiedrība, citi cilvēki, biedrenes. Vīrietis savu labāko un lielāko spēj radīt tikai vientulībā, neviena netraucēts, sieviete vislabāk jūtas pulciņā. Un, kas pulciņā visvairāk tiek piekopts, tā, kā zināms, ir pļāpība. Un tiešām, papētot romantikas vēsturi, redzam, ka to laiku dzejnieki ir stāvējuši cits ar citu ciešā sakarā, nav viens vien piemērs, kur draudzības jūtas divu vīriešu starpā tepat vai līdzinās intimam mīlestības sakaram (Arnims Brentano, Tīks Vakenroders). Un

viņu sarakstīto un sadzejoto vārdu vērsmu bieži var salīdzināt ar pļāpīgas sievietes izplūdumu.

Jau minēts, ka romantikas plūdi ir gājuši caur dažādiem filtriem. No tiem kā pašu ievērojamāko jāmin jau līdz apnikšanai minēto un cildināto Nīcši. Pēc dabas pats īsts romantiķis, viņš savos pamata uzskatos atšķiras no saviem priekšgājējiem tā, kā diena atšķiras no nakts un saule no mēness. Ko saka Nīcše par romantiķu cildināto, apdziedāto mūžīgo sievietību? — «Tu ej pie sievietes, neaizmirsti pātagu līdzpaņemt.» Ar to viņš vēl nenostāda sievieti vīrietim pretī zemā dzīvnieka stāvoklī. Viņš ienīst visu mīkstulīgo, sievietīgo kulturā, viņš ienīst sievieti kā sievieti, bet ciena sievietes idealu, nākamā pārcilvēka māti. Nīcše cildina spēcīgo, spēka pilno vīrišķīgo. Nevienam viņš negrib, sevi aizliedzoties, pieglausties maigā, iežūžinošā mīlestībā, pret visu viņš trin savas asās, tālu skrejošās bultas. Vīrieša spēks ir vientulībā, un Nīcšes Zaratustra mājo vientuļos kalnājos, kur dzimst viņa domas kā zibens spilgti dzirkstošas.

Un mūsu jaunākā lirika? — Daudz tiek minēts Nīcšes vārds, bet no desmit reizēm deviņās nevietā. Viens otrs no mūsu jaunākajiem liriķiem mērkaķo pakaļ Nīcšes aforistisko stilu un visu noārdošo kritiku, Nīcšes tumšā, grūti izprotamā simbolistika pie viņiem izvērtusies par nejauku un nejēdzīgu vārdu vēstījumu, no kura pats autors saprot mazāk nekā viņa lasītājs. Nīcšes gara tur nav, tikai viņa izķēmotā ārpuse. Turpretī romantiķu mīkstulīgais feminisms, izvirtusi erotika, tas mūsu jaunromantiķu-epigonu galvenais vilciens. Rupju miesas baudu kults zem visvisādu mūžību, jauko daiļumu un citām segām viņu pamata motivs, stiepts un locīts visvisādās variacijās. Nekad vēl mūsu lirika nav bijusi tik sievietīgi mīkstčaulīga, tik bezsatura pļāpīga, nekad mūsu dzejniekus nav saistījis tāds kliķes gars kā tagadējā «individualisma» laikā.

Andr. Upīts

«Balss», 1907. g., Nr. 98, 30. aprilī (13. maijā).

JAUNĀKĀ LIRIKA

V

Viktors Eglīts ir pirmais, kas pie mums sāka eksperimentēt ar vismodernāko dzejas virzienu — (dekadentisko) simbolismu. Viņa pirmie darbi («Austrumā») liecināja par ievērojamām mākslinieka spējām, un tie pamudināja ar interesi vērot viņa tālāko attīstības gājienu. Nākošie, paši garākie Eglīša stāsti («Rīta blāzmā», «Tilti un pārgājēji») ir līdz ar to paši vājākie — neizstrādāti, idejā un

stilā kā saraustīti, gabaliņi, kā skicējumos uzmesti — tie rāda nepārprotamu svārstīšanos starp dažādiem pretmetiem. Bet Eglīts nebija tas, kas papildinātos, izstrādātos un pamazām celtos arvien augstāk, viņam gribējās — kā to vācieši saka — «eposu taisīt», tā uz viena rāviena tikt par ko sevišķu, radīt un valdīt pavisam jaunu virzienu, kurš gan ārzemēs jau juka un nīka, bet pie mums, ievērojot mūsu kronisko atpakaļpalikšanu Eiropas kulturdzīvei, tomēr vēl varēja parādīties kā jauns un oriģinals. Jātic, ka Eglīts nodevās ar visu savu būti jaunā virziena studijām un ka galā arī viņa pārliecība un māksliniecisk tieksme saskanēja ar šo virzienu. Viņa pirmie dzejoļi («Mēnešrakstā») ievērojami kaut ne ar kā īsta dzeja, bet taču kā interesanti oriģinali eksemplari. Drosme, ar kādu Eglīts uzstājās un palika pie sava, liecināja par tālredzību, kura jauš, ka viņa lietai taču beigās būs panākumi, tādēļ ka tā, bez šaubām, ietver sevī zināmu daļu patiesības.

Tagad Eglīša «skola» skaita jau desmitiem dzejnieku, kas arī pilnīgi saprotams, ja atminamies vien to pašu absoluto personas neaizskaramību, ko šī skola sev garantē pret visu, kas nāk no ārienes (it sevišķi, protams, pret kritiku, kas neslavē). Savu skolnieku lielākās daļas mazumam Eglīts paceļas gandrīz pus galvas pāri. Bet, ka viņš būtu daudz ticis pāri arī saviem pirmajiem eksperimentiem, to nevar vis sacīt. Viņa dzeja pa vecam māksloti tumša, valoda nedabiski izķēmota, simboli meklēti, kā aiz matiem stiepti — viss ar nolūku izrādīties mistiski dziļam, šausmīgi noslēpumainam. Viņa «sātanalijās» un «demonalijās» gan nav nekā, kas attaisnotu šos bubulīgos, brēcošos virsrakstus, bet gaņ vietām izmanāms ievērojams spēks, lielas domas un pat dzīvas dzejas plūstoši simboli. Redzams, Eglītī ir talants, kas reiz varētu radīt ievērojamus darbus, ja viņš novilktu tam nepamatotās uzpūtības un iedomības eža kažoku un noņemtu reklamisko šausmīgā krāsu maisījuma izkārtni. Tas it sevišķi jāsaka, lasot viņa īsos prozas gabaliņus (piem., «Dzīvības eliksirs»), kur blakus dziļas sajūsmas pilniem tēlojumiem stāv salkanas prastības un sekli čalojumi. Pēc savu jaunāko biedru parauga arī Eglīts izmēģinājas dramu rakstīšanā un vēl — romantiski filozofisku dramu! («Galmā», — «Zalktis», I). Tā liekas būt nopietni un rūpīgi izstrādāts darbs, bet puslīdz velts, jo dramatisma un dramatiskās vērtības viņai maz. Un, ja par filozofiju nesauc mākslu vienkāršas domas ievīstīt tumšos, samezglotos teikumos, tad arī filozofiskā dramā nebūs daudz. Zināms, virsraksts «romantiski-filozofiskā drama» skan varen skaisti — tas jāatzīst. Ļoti neskaisti turpretim manai ausij skan verdziskie tapinājumi iz krievu valodas: «karlica», «karnizi», «lokoni»... Tie mūs noved pie Eglīša nelaimes cēloņa, pie krievu

epigoniskajiem dekadentiem, kuru kalpībā pilnīgi atrodas Eglīša domāšanas un dzejošanas process. Beidzamā laikā viņš sācis sparīgi tulkot krievu dekadentu dzejas un teoretiskos rakstus. Tā pie Ivanova apcerējuma «Poets un Pūls» (?) viņš nevar nociesties, nepiezīmējis, ka tas jāmācoties vai vārdu pa vārdam no galvas, tāpēc ka raksts ļoti svarīgs, pat «izšķirošs», un tad — jā, lielmeistars Nīcše tak ar to «paģērējis» no saviem lasītājiem. Raksts jau var gan būt izšķirošs priekš tiem, kas patlaban taisās palikt par Ivanova vai Eglīša skolēniem, ka jauna, literaturā vēl nedzirdēta, viņā nav. Mani te interesē vairāk Eglīša valodas inkvizitora spējas: «pūl(i)s, sitošs pie krūts sev un no ģenija garīgas maizes prasošs», «nepārbaudīto hirizontu miraži»... Neticu, ka kur atradīsies cilvēks, kas kals galvā Eglīša sapītos, ačgārnos krieviski-latviskos teikumus. Par savām kritikām «Dzelmē» Eglīts raksta tā: «...«Dzelmes» specilajie klasiskie mākslas aplūkojumi un kritikas...» Kā redzat, te ir pašapziņa, pret kuru ir neticīgajam jāsajūt respekts. Tikai: vai nebūs par agri pašnolemtais klasiskais grads? Uz to Eglītim radusies nopietna konkurence «Zalktī», kur ne bez panākuma tiek apstrīdētas viņa kritiķa spējas.

Fallijs beidzamā laikā ticis populars ar savām lugām («Arnolds Nolle», «Selgā», «Herakless»). Fallijam ir dramatiķa dāvanas, var cerēt, ka viņam, ievērojot viņa ārkārtīgo ražību, palaimēsies reiz sarakstīt dramu vārda īstajā nozīmē. Līdz šim viņš vēl vienmēr tikai eksperimentē pats ar savām spējām, viņa lugas sastāv no gariem, līdzeniem, monotoni-liriskiem dialogiem, reizēm gluži asprātīgiem un domu pabagātiem. Fallijs raksta savām lugām paskaidrojošus ievadus («Selgā») — tā ir māksliniecisks negatavības, varbūt arī nespējas zīme, jo katram mākslas darbam jātiek saprotamam pašam caur sevi. Viņa ievados reprezentējas Nīcše (kur nu bez Nīcšes!), Ibsens, Beklins, Meterlinks, Hamsuns, Heine... nepazīstamais, neiespējamais... Tas ir ķēriens apreibināt skatītāju ar šo skanošo vārdu miglaino romantiku. Tā sagatavots, skatītājs katrā ziņā iedomāsies katru lugas tipu Ibsena vai Meterlinka garā, zināms, tikai aizmirsīs, ka nepazīstamais visbiežāk sākas tur, kur rakstnieks nezina vairs, ko teikt, un ka lugas autors pats savam gleznojumam parakstījis: «Лев, а не собака». Fragmenta «Dzeltenais vanags» («Zalktī») pirmais cēliens pastāv no viena vienīga dialoga par diezgan pazīstamām mīlestības būšanām. Uz skatuves tam vajag iznākt nepanesami garlaicīgi. Lirika uz skatuves — publikā miegs. Kā literariskā ražojumā «Dzeltenā vanagā» izlietota visa modernā virtuozitate un āķība, lai vismaz ārējā forma izskatītos sevišķa, oriģinala. Aforismi, impresionistisks stils, dzeltenā vanaga simbols — tās visas ir lietas, ar kurām var sasniegt zināmu efektu. Kā nepārspējamu paraugu

valodas mocīšanas un sadrupināšanas mākslā pasniedzu mazu gabaliņu: «Prāts ar galvu kāvās, lieca ratā. Neizturēju. Un atmetu. Kā nešķīsts paliku. Uz kādu laiku. Tad arī smējos. Raudāju un smējos. Raudāju un smējos. Bet tad bija asaras kā svelme karstas. Tāpat smiekli karsti. Ārprāts pārvarēts. (Dobji.) Knuts Hamsuns. Kvadratā!» — Tā ir veca lieta: jo seklāks saturs, jo vairāk cenšas spīdēt un koķetēt ar ārpusi. Bet koķetēšanās ir netikla. — Fallijs beidzamā laikā laidis klajā arī divus milzum garus dzejojumus: «Demons» un «Tanheizers» («Zalktī»). Tātad abus ar tapinātiem motiviem. Bet varbūt Fallijs mums viņus rāda jaunā gaismā? Jā, viņš cenšas jeb, labāk sakot, viņš mocās, bet nevar. Dzeja pamirdz divos trijos pantiņos, bet pārējos (sev. «Demonā») šis pats mazumiņš tiek izviļāts, izstaipīts, izmocīts un iznīcināts. Tie ir panti, kur izplūdums un tukšo vārdu vārstīšana sasniegusi visplašākos apmērus.

Andr. Upīts

«Balss», 1907. g., Nr. 115, 19. maijā (1. jūnijā).

II

LATVIEŠU LITERATURAS KRITIKA STOLIPINA REAKCIJAS PERIODĀ

STOLIPINA REAKCIJAS LAIKS

Cariskā patvaldība sakāva buržuaziski demokratisko 1905. gada revoluciju. Revolucijas vadītājs spēks — revolucionarais proletariats atkāpās, lai pārkārtotu savas kaujas rindas. No revolucijas atkrita dažāda veida līdzgājēji un izveidoja visdažādākus kontrrevolucionarus nogrupējumus. Mākslā ļoti strauji uzplauka dekadentisms un dažādi citi reakcijas izpausmes veidi. Tie lauzās iekšā arī literaturas kritikā. Virkne dekadentisku dzejnieku aktivi piedalījās literaturas kritikas laukā un pauda tur savas teorijas (Viktors Eglīts, Haralds Eldgasts, Kārlis Krūza u. c.). Dekadentisms sāka iet it kā uzvaras gājienu, saucot sevi par «jauno mākslas virzienu». Reizē ar visu reakciju dekadenti gavilēja, ka māksla atbrīvojusies no jebkuriem sabiedriskiem žņaugiem. Jo tālāk aizgāja šis «uzvaras gājiens», jo vairāk deģenerējās dekadentu sacerējumi. Erotisms pārauga atklātā un ciniskā seksualismā. Uzplauka pornografija.

Jau revolucijas laikā progresivā literaturas kritika uzsāka cīņu pret dekadentismu un dekadentiem. Taču tā nespēja dekadenci sakaut. Skaidrs bija tas, ka dekadenci nesakaus, ja neatmaskos tās kontrrevolucionaros pamatus un kontrrevolucionaro raksturu, neatsegs šīs reakcionarās parādības reakcionaro būtību. Saprotams, ka šo darbu varēja veikt tikai kritiķis, kas stāv uz marksisma pamatiem, kas zinātniski spēj analizēt sabiedrisko parādību cēloņības attiecīgajā periodā.

Pie šī darba arī ķērās tā laika spēcīgākais latviešu literaturas kritiķis J. Jansons-Brauns. 1908. gadā viņš publicēja savu plašāko darbu literaturas kritikas novadā — «Fauni vai klauni?», kurā apskata latviešu dekadentu darbus, ar plašu piemēru materialu un asi loģiskiem spriedumiem atsedzot dekadentiskās literaturas reakcionaro un diletantisko raksturu. Viņš atsedz dekadentisma ekonomiski socialos pamatus un pierāda, ka tā ir buržuazijas pagrimuma māksla. Jansons-Brauns parāda arī tos cēloņus, kas sekmējuši dekadences attīstību un izplatīšanos tieši reakcijas periodā. Revolucijas sagrāve un tas apstāk-

lis, ka proletariats ir spiests uz laiku noiet no atklātas skatuves, veicina dekadences izplatīšanos. Jansons-Brauns pierāda arī dekadentiskās literaturas kontrrevolucionaro raksturu, kas bija ļoti svarīgi tās pareizam un izsmeļošam novērtējumam.

Jansons-Brauns pasvītro, ka mūsmāju dekadenti daudz ko aizguvuši no citu tautu dekadentiskās literaturas, īpaši no krievu dekadentiem. Bet viņš parāda arī to, ka, neskatoties uz aizguvumiem, Latvijā dekadencei ir tāds pats ekonomiski socials pamats kā krievu un citu tautu literaturās, kur kapitalisms sasniedzis attiecīgu pakāpi, t. i., imperialisma pakāpi. Vienā ziņā Jansons-Brauns nedaudz maldās. Viņš saka: «Mēs esam pārliecināti, ka dekadentiskais virziens mūsu rakstniecībā drīz vien galīgi sašķīdīs...» Citur: «Dekadentisms latviešu rakstniecībā uzskatāms kā pārejoša parādība: tas ir tagadējās politiskās reakcijas produkts, kur nīkulības un nespēka sajūtas kādā proletariskās inteliģences grupā (dzejnieki, zīmētāji, aktieri u. c.) atrod zināmā mērā arī atbalstu plašāku aprindu nospiestā gara stāvoklī. Pie tam jāiegaumē vēl, ka dekadentisms mūsu literaturā ir puslīdz no ārienes ienests kā zināma literariska mode, kas pārņemta pāri no krievu dekadentiem un savukārt tikai vēl vairāk izķēmota no mūsu dzejnieciskiem skroderiem.» (Autora retinājumi.)

Dekadence kā imperialisma perioda buržuaziskās mākslas būtiska pazīme pastāvēs tikmēr, kamēr pastāvēs buržuazija un tās māksla. Tās izpausmes veidi var būt ļoti dažādi. Turpretim dekadentiskie grupējumi, uzplūdi, «jaunās mākslas teorijas», tās pārmērīgā ietekme sadzīvē, bez šaubām, «izšķīda» — izzuda vai samazinājās, bet ne paši no sevis. Tad jau arī nebūtu sevišķi svarīga paša Jansona-Brauna brošura. Vēsture pierādīja, ka dekadentiskie grupējumi un viņu ietekmējumi literaturā, tāpat arī sadzīvē, tika sakauti un izšķīda tikai ļoti asas cīņas rezultatā. Bez šaubām, zināma reakcija sākās arī pašā sabiedrībā, kad dekadentiskā ākstība sasniedza galējās robežas un erotisms un seksualisms pārvērtās ciniskā pornografijā. Tas bija vērojams pat buržuaziskajā sabiedrībā, kur puritaniskais mietpilsonisms jutās aizskarts no dekadentiskām bezkaunībām. Bet arī šīs parādības veicināja un ietekmēja progresivās literaturas cīņa pret dekadenci. Dekadents uzdevās par pārcilvēku un vientuli ziloņkaula tornī, kas klausās sevī, kur verd mūžības jautājumi, bet progresivā literaturas kritika un satiras par dekadentiem beletristikas novadā pierādīja, ka dekadents ir smieklīgs un kaitīgs

klauns. Ar tāda veida klaunu neviens sevišķi draudzīgās un jūsmīgās attiecībās nevēlējās būt.

J. Jansona-Brauna darbs «Fauni vai klauni?» teoretiski sakāva dekadentus. Šo Jansona-Brauna darbu tālāk papildināja un kuplināja visi tā laika literaturas darbinieki. Sevišķi daudz dekadentu atmaskošanā veica Andrejs Upīts kritikā, bet sevišķi beletristikā.

Saprotams, ka tāds darbs kā «Fauni vai klauni?» nevarēja neradīt saviļņojumu visā tā laika sabiedrībā un sevišķi literaturas kritikā. Ap šo sacerējumu izcēlās plaša polemika, kurā piedalījās gan progresivi kritiķi, gan dekadenti un viņu advokati.

Dekadentu pašu raksti ir bezgalīga sašutuma pilni, un tas ir dabiski. Bet ne mazāk žulti izgāž dekadentu aizstāvji. Daži no viņiem savā demagoģijā sasniedz ievērojamus augstumus un dekadences attīstībā latviešu literaturā vaino nevienu citu kā socialdemokratus un it īpaši pašu Jansonu-Braunu, kura darbība deviņdesmitajos gados un vēlāk esot galvenais dekadences attīstības un uzplaukšanas iemesls. Sevišķi ciniski pa šo demagoģijas ceļu iet kādreiz progresivais izdevums (pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados) «Tēvija» un Veinberģa lapa «Rīgas Avīze». Ar briesmīgu žulti un meliem piesātināts pēdējās līdzstrādnieka Voldemara Teikmaņa (ar pseid. Juris Landskēns, 1871.—1918.) sacerējums «Socialisma Knipperdollings un rakstniecības Lābāni». Īpašu vietu reakcijas frontē šajā polemikā ieņem Augusts Bračs (pseidonims — V. Krauklis), kurš saraksta specialu brošuru «Nost ar rakstniecību». Mūsu literaturas kritikā tas ir īpatnējs dokuments tajā ziņā, ka tas ir viens no nedaudzajiem pamfletiem šajā novadā. A. Bračs it kā nostājas uz dekadentu apkarotāju pozicijām un tad ar līkloču secinājumiem cenšas novest dekadentu apkarotāju spriedumus līdz absurdam, līdz sauklim — vispār «nost rakstniecību!». Būtībā Bračs stāv tīrās mākslas pozicijās un ir viens no tiem reakcionariem literaturas kritiķiem, kas aizstāv principu — mākslu mākslas dēļ. Šajā ziņā Augusta Brača personībā vērojamas pretešķības. Ne visur savā daiļradē viņš ievēro šo principu, un tieši tā daļa no Brača paliek mūsu literaturas mantojumā. Vislabāko raksturojumu Brača brošurai dod Andrejs Upīts ar sava sacerējuma virsrakstu: «Nost ar ākstniecību!».

Reakcionarai literaturas kritikai neizdevās ne aizkavēt Jansona-Brauna sacerējuma ietekmi, nedz vispār aizturēt dekadentu sakāvi. Arī bez tiem rakstiem, kas tā laika literaturas kritikā ir vairāk vai mazāk saistīti ar Jansona-Brauna darbu «Fauni vai klauni?», dekadentu jautājums tā laika literaturas kritikas dokumentos ir izvērsts ļoti plaši. Revolucionarās strādnieku partijas

oficiālais izdevums — nelegālā «Cīņa» asi vēršas pret individualisma kultu Jūlija Celma (pseid. Almokrats, 1879.—1935.) rakstā «Individualisma kults». Pāris rakstu vēl publicē Jansons-Brauns, daži raksti pieder Līgotņu Jēkabam, Antonam Birkertam, Zeifertam, bet sevišķi daudz pret dekadentiem uzstājas Andrejs Upīts («Individualisma dekadence», «Virzieni un viņu taisītāji», «Tīrā un netīrā māksla», «Dekadences dekadence», «Mūslaiku «burtnieks»» u. c.). Tādā veidā Andrejs Upīts dedzīgi turpina to darbu, ko pasāka Jansons-Brauns ar sacerējumu «Fauni vai klauni?». Tāpat kā Jansons-Brauns un pat vēl vairāk savos kritiskajos rakstos Andrejs Upīts pielieto satiru. Ka izsmiekls iznīcina, to šie raksti ļoti spoži pierādīja. Dekadenti kļuva smieklīgi. Ne velti dekadenti pret Andreju Upīti izgāza vēl niknāku žulti nekā pret Jansonu-Braunu. To labi ilustrē kāds anonims raksts vienā no dekadentu citadelēm «Latvijā» 1911. gadā — «Kritika vai gara nabadzība?». Taču šie uzbrukumi Upītim skan kā sīku kvekšķu riešana, kurai cauri caurs nevarīgu dusmu smilksti. Andrejs Upīts šajā laikā jau izaudzis literatūras kritikā par lielu monumentalu figuru.

Mūsdienu lasītājus var interesēt arī pašu dekadentu attieksmes pret realismu un latviešu literatūras tālākajiem uzdevumiem. To viedokli labi ilustrē Kārļa Krūzas raksti «Realisms un realisti» — «Latvijā» 1909. gadā un tajā pašā gadā «Mājas Viesī» — «Mūsu mākslas nākotne».

Īpašu vietu pēcrevolucijas periodā literatūrā ieņem «Zalkša» grupa un tās teoretiskā platforma. Šīs grupas idejiskais vadītājs un organizētājs ir Atis Ķeniņš. Viņš grupas vadībā vēl iesaista Saulieti. «Zalkša» grupa izaug no jau agrāk nodibinātās izdevniecības «Zalktis». 1906. gadā šī izdevniecība sāk izdot almanachu «Zalktis». No 1906. līdz 1908. gadam iznāk četri almanacha sējumi. 1908. gadā šis almanachs jau izkristalizējis noteiktu literatu grupu un, tai pašā gadā pārveidojot almanachu par žurnalu, tā nāk ar savu platformu. Galvenā doma šajā platformā ir — norobežot literaturu no divām «galējībām». Pirmā no šīm galējībām ir dekadentiska ākstība un izvirtība, otra — sabiedrisku problemu iztirzāšana daiļdarbos, šķiru cīņas izpausme literaturā utt. Citiem vārdiem sakot, «Zalkša» grupa deklarē «zelta vidus ceļu», par ideālu uzskatot Gēti un līdzīgus klasiķus. Būtībā «Zalkša» grupas platforma nav nekas cits kā dekadentisma reformēšanas mēģinājums, paturot dekadentu reakcionaro kodolu — literaturas «apolitisko» raksturu.

Attiecībā uz šo grupu arī pilnā mērā realizējas epigrama: «Kas maisās pa vidu starp kreisiem un labiem, tas beigās pērienu dabū no abiem», jo šīs grupas divkosību atsedz kā progresivie

literaturas kritiķi, tā arī dekadenti. Nozīmīgākie šajā sakarībā ir Andreja Upīša un Antona Birkerta raksti — «Tradicijas un saloni» un «Zelta vidus ceļa noskaidrotie gājēji».

«Zalkša» grupas izdevumi nepastāv ilgi. 1908. gadā žurnala veidā iznāk tikai 6 numuri. Tad izdevēji ir spiesti atkal pāriet uz almanacha formu, un 1909., kā arī 1910. gadā iznāk tikai pa vienam numuram.

Attiecībā uz «Zalkti» vēl jāpiezīmē tikai tas, ka viena lieta ir grupas ideologu deklaracija, bet otra — «Zalktī» ievietotais materials. Ne viss tas, kas ievietots «Zalktī», pieskaitāms pie «zelta vidus ceļa». Tur ir vesela virkne darbu, kuri ar sevī ietverto dzīves īstenības un vispārinājuma spēku iet tālu pāri šai nevarības deklaracijai. Pie tiem pieskaitāmi arī J. Rozentala, Em. Dārziņa u. c. apcerējumi par mākslu. Tikai ar šo daļu «Zalktis» attaisno savu vēsturisko eksistenci.

Īpatnēja vieta sava laika estetisko uzskatu meklējumos ir dzejnieka Friča Bārdas teoretiskajiem apcerējumiem. Fr. Bārdam ir divi tādi apcerējumi: «Romantisms kā mākslas un pasaules uzskatu centralproblema» un «Prāts un mūžības jautājumi». Abi šie raksti visā pilnībā nonāca iespiestā veidā līdz lasītāju aprindām tikai pēc autora nāves. Pirmais iespiests žurnalā «Vaiņags» 1920. gadā, otrais — laikraksta «Latvijas Sargs» pielikumā 1919. gada septembrī (Fr. Bārda mira martā). Taču šie darbi pēc būtības pieder Stolipina reakcijas periodam. Tieši šajā laikā šie Fr. Bārdas uzskati spēlēja savu lomu, tieši šajā laikā tie lika pamatus dzejnieka daiļrades principiem.

1906. gadā Fr. Bārda studēja Vīnes augstskolā filozofiju. Saprotams, ka viņš iepazinās tikai ar idealistisko filozofiju. Sevišķi modē šajā laikā bija franču idealistiskais filozofs Anrī Bergsons. Jau šajā laikā, būdams romantisma piekritējs, Bārda tieši dažās Bergsona tezēs atrada pamatus sava romantisma teoretiskajam pamatojumam. Latvijā Fr. Bārda atgriezās 1907. gadā, un divu gadu laikā tas paspēja izstrādāt savu teoretisko platformu. 1909. gada 5. novembrī Fr. Bārda t. s. piektajā rakstnieku vakarā nolasīja referatu «Romantisms kā pasaules uzskata centralproblema», kas šajā laikā visā pilnībā vēl netika publicēts.

Abos teoretiskos rakstos, bet īpaši referatā Fr. Bārda savus ieskatus sarežģī dažādu autoru uzskatu jūklī. Būtībā tie ir samērā vienkārši. Fr. Bārda savu uzskatu pamatos liek Anrī Bergsona tezi, ka racionalā domāšana, abstraktais prāts nevar atklāt dzīves patiesību, jo dzīvība ir mūžīga plūsma, mūžīga maiņa, mūžīga jaunrade. Ir jāmeklē citi spēki, kas vienīgie spēj atklāt dzīves būtību — tie ir dvēseles spēki.

No šejienes nāk Fr. Bārdas romantisma pamatteze, ka tikai

dvēseles spēki spēj tikt klāt «dzīvības kokam». Tātad jāattīsta dvēsele un tās spēki. Tas noved pie dvēseles kulta. Kā attīstīt dvēseli un dvēseles spēkus? Mācot dvēselei izprast skaistumu. Skaistums ir dvēseles valoda, un šajā valodā var sarunāties ar «dzīvības koku», ar mūžību un izprast to. No šejienes nāk Fr. Bārdas estetisms, kas ir galvenā viņa romantisma pazīme.

Fr. Bārda savus teoretiskos uzskatus centās realizēt arī savā daiļradē, kura izvērsās Stolipina reakcijas periodā, kad viņš ieguva popularitati. Viņš parasti dzejo par konkretas dzīves parādībām, taču cenšas tās estetizēt, atraut no parādību kopsakarības, izveidot it kā savu īpašu plāksni — izskaistinātu īstenību. Tikai šajā plāksnē tad arī vienīgi var dzīvot dvēsele, jo tikai tur ir skaistums. Tādējādi Bārdas romantisms ir reakcionars, jo noliedz skaistumu dzīvē, bet saskata to tikai īpašā estetizētā pasaulē. Taču ne visa Fr. Bārdas daiļrade realizē viņa teoretiskos atzinumus, ne viscaur viņam izdodas atraut dzīves īstenību no kopsakara un izveidot šo abstrakto skaistuma pasauli. Daudzkārt viņa dzeja ir dziļā izjūtā atsegta dzīves patiesība, un tā ir Fr. Bārdas daiļrades stiprākā daļa.

Fr. Bārdas teoretiskie atzinumi kaut cik lielāku atbalsi un turpinājumu latviešu literaturā neatrada. Kaut kas no tiem ieiet vienīgi Zentas Mauriņas eksaltētajos prātojumos.

Sakarā ar literaturas kritikas aktivitates pieaugumu un arī ar krasām pretešķībām literaturas principu novadā Stolipina reakcijas laikā publicēti vairāki raksturīgi sacerējumi, kuros iztirzāts tā laika kritikas raksturs un arī kritikas uzdevumi. No demokratisko literaturas principu aizstāvjiem atzīmējams Andrejs Upīts. Samērā svārstīgās pozicijās dažkārt nonāk Fr. Mierkalns (pseidonims — Coilos, 1873.—1954.), kurš gan visā savā literaturas kritiķa gaitā cenšas aizstāvēt demokratiskas pozicijas un vienmēr ir saistīts ar progresiviem sava laika literaturas kritikas spēkiem. Pretstatā viņiem jāmin Jānis Akuraters, Haralds Eldgasts, Augusts Bračs u. c.

Cieši saistītas ar literaturas kritikas jautājumiem ir estetiskas problemas. Nozīmīgākie sacerējumi šajā novadā ir J. Jansona-Brauna darbs — «Par estetikas sajūtas elementiem» — 1910. gadā žurnalā «Izglītība» un Andreja Upīša — «Māksla un mākslas teorija» — laikrakstā «Dzimtenes Vēstnesis» 1910. gadā.

Kuriozumu pilna ir Andreja Upīša un Zeltmata polemika, kas norisinājās galvenokārt žurnalā «Izglītība» 1910. gadā. Polemika sākās ar to, ka Zeltmatis, sašutis par Andreja Upīša iznīcinošajiem spriedumiem par viņa grāmatu «Lauztās lilijas», galvenokārt gan par šīs grāmatas ievadu, saskatīja tajā

pretrunu ar to, ko Upīts par Zeltmata darbiem bija teicis 1907. gada prozas apskatā — Zeltmata paša izdotajā «Rakstniecības almanachā». Sevišķi sašutis Zeltmatis par to, ka Andrejs Upīts lieto vārdu «predestinēts diletants» (likteņa noteikts, iedzimts). Upīts gan ar šo epitetu raksturo tikai grāmatas ievadvārdus, taču Zeltmatis tos attiecina uz visu savu daiļradi. Polemikas beigās Zeltmatis ir spiests atzīt, ka viņam nav pa spēkam polemizēt ar Andreju Upīti. Viss troksnis beidzās ar to, ka Zeltmatis aizgāja no žurnala «Izglītība» un neļāva tur turpināt iespiest un nobeigt savu stāstu «Elga».

Tāpat jautrības pilna ir Andreja Upīša un Miķeļa Valtera sarakstīšanās žurnalā «Izglītība» 1910. gadā.

Ne bez savas nozīmes ir arī K. Skalbes un kāda «Dzimtenes Vēstneša» lasītāja (slēpjas aiz šifra G. K-ēns) domu izmaiņa kā laikmeta raksturošanai, tā K. Skalbes uzskatu raksturošanai.

Ar daudz lielāku nozīmi ir J. Akuratera un Augusta Deglava (1862.—1922.) polemika «Mājas Viesī» 1910. gadā. Mazāk svarīgas te ir Deglava domas, kas vairāk iziet uz aizstāvēšanos, bet gan raksturīgs laikmeta dokuments ir J. Akuratera raksts «Mājas Viesī» — «Avīžnieciskā kritika». Tas būtībā ir viens no lielākajiem dekadentu lielgabalu šāviņiem pret progresivo kritiku. Akuraters ir centies sameklēt visu, kas kaut cik var iedragāt dekadentiem uzbrūkošo literaturas kritiku. Vispirms viņš mēģina dot teoretisku noskaidrojumu, kāda ir īsta literaturas kritika, t. i., mākslas kritika, un kas ir «avīžnieciskā kritika». Saprotams, ka avīžnieciskā kritika katrā ziņā ir tā kritika, kas uzbrūk dekadentiem. Tur, kur vairs nevar sadabūt materialu principialiem spriedumiem, tur Akuraters veikli pāriet uzbrukumā atsevišķām personām. Samērā veiksmīgi tāds uzbrukums organizēts pret Antonu (Antonu Birkertu), kurš kā kritiķis gan stāvēja viscaur progresivās pozicijās, bet kā dzejnieks un prozaiķis pats dažkārt deva nodevas dekadentismam, aizraudamies un «izkopdams» savu impresionistisko stilu.

Saprotams, arī tādi «lielgabala šāviņi» nevarēja jūtami mazināt dekadentu sakāvi.

Tieši Stolipina reakcijas periodā vadošā progresivās literaturas sargpostenī nostājas Andrejs Upīts. Tieši šajā laikā viņš sasniedz sava talanta pilnbriedumu gan beletristikas, gan literaturas kritikas laukā. Nav gandrīz neviens literars notikums, uz kuru neatsauktos Andrejs Upīts. Ar nenogurstošu cīņas sparu viņš uzņemas jebkuru polemiku un katru reakcionaru parādību literaturā pacel uz asās satiras durkļa. Arī žanra ziņā viņa literaturkritiskie darbi sakuplo no nelielām asprātīgām recenzijām līdz lieliem problemu rakstiem. Viņa literaturas kritika ne vien

apkaro negatīvo, bet dod arī lielu pozitīvu ieguldījumu ar plašām un nopietnām atziņām. Viss tas veicina realisma attīstību un realisma padziļināšanos latviešu literatūrā. Tādu rakstu, kas nesaistās ar konkrētām polemikām vai atsevišķām tematiskām sadursmēm, ir ļoti daudz. No lieliem problēmu rakstiem kā svarīgākais atzīmējams apcerējums «Uguns un nakts» — «Izglītībā» 1910. gadā. Tas ne vien dod monogrāfiskas nodaļas par Raini un Andrievu Niedru, bet reizē ar veiksmīgu pretnostādījumu izveido veselu laikmeta ainu.

No maza žanra kritiskiem sacerējumiem — recenzijām uzmanību izraisa recenzijas par «tautiskiem epiem». Tieši te aizsākās Andreja Upīša satīrisko recenziju sērija, kas vēlāk ieguva kopēju virsrakstu «Ar ušņu duramo».

Ļoti nozīmīgu vietu latviešu sabiedriskās domas attīstības vēsturē ieņem Andreja Upīša darbs ««Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē», kas iznāca atsevišķā brošurā 1911. gadā.

Šīs brošuras nozīmi raksturo vairāki momenti. Pirmkārt, ar šīs brošuras sarakstīšanu un publicēšanu Andrejs Upīts sarauj visas savas personiskās attiecības ar šo laikrakstu. Tas ir pierādījums viņa tālākai un konsekventai attīstībai. Otrkārt, šī brošura norauj «Dzimtenes Vēstnesim» viņa pseidodemokrātisko maskējumu. Un, treškārt, šī brošura pirmo reizi latviešu presē tik plaši un pārliecinoši atmasko latviešu liberālo buržuaziju un parāda tās reakcionāro būtību.

Apskatāmā laikā par latviešu literatūras stāvokli varam atrast visdažādākā satura sacerējumus no dažādiem autoriem. Kā nozīmīgākie chronoloģiskā secībā būtu jāatzīmē Antona Birkerta raksts: «Jaunākās parādības latviešu stāstu rakstniecībā» — «Liepājas Atbalsī» 1909. gadā, Jansona-Brauna «Piezīmes par literatūru» — «Vārpās» 1910. gadā; arī viņa raksts «Andreja Upīša «Studijas un kritikas»» — «Izglītībā» 1910. gadā.

Nozīmīga ir J. Jansona-Brauna recenzija par Andreja Upīša 1911. gadā iznākušo «Latviešu jaunākās rakstniecības vēsturi» — «Izglītībā» 1911. gadā. Viņa kritiskās piezīmes ir pamatotas. Turpretim pavisam citāds raksturs ir Teodora Zeiferta 1911. gadā «Dzimtenes Vēstnesī» publicētai recenzijai «Literārisks juceklis». Te Zeiferts runā neparasti asu valodu, no viņa mērenības un piesardzības nekas nav palicis pāri. To var izprast tikai tad, ja ņemam vērā dažus faktus — pirmkārt, Andreja Upīša konfliktu ar «Dzimtenes Vēstnesi» un, otrkārt, Teodora Zeiferta konfliktu ar žurnālu «Izglītība».

Teodora Zeiferta līdzdalībai žurnālā «Izglītība» ir zināmā mērā gadījuma raksturs, jo 1909. gadā, kad sāk iznākt žurnāls

«Izglītība», Zeiferts jau ir neskaidrās un svārstīgās pozicijās, kad vairāk dod meslus reakcijai nekā progresivai sabiedriskai domai. Taču viņš publicē vienu otru rakstu «Izglītības» slejās, kā «Latviešu rakstniecības vēsture» (1909. g.) u. c. Tiem nav sevišķas nozīmes. Taču reakcijas uzbrukumi «Izglītībai» arvien pieaug, jo pieaug žurnala svars sabiedrībā. Atsevišķi uzbrukumi skar arī Zeifertu. Zeiferts jūtas spiests oficiali paziņot, ka viņš aizgājis no «Izglītības», un kā motivu uzdod arī «Izglītības» pārāk radikalo virzienu. Uzbrukumu kampaņā šim paziņojumam ir pat zināms denuncējošs raksturs. Kā zināms, cariskā patvaldība 1911. gadā žurnala izdevēju «Latv. skolotāju b-bu» slēdza un žurnalu likvidēja. Tomēr stipri jāšaubās, vai Zeiferta vērstajiem izteicieniem pret «Izglītību» bija denuncējošs nolūks. Sevišķi asus pārmetumus šajā ziņā Zeiferts saņem no Andreja Upīša gan brošurā ««Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē», gan citur.

Polemikas par Ād. Alunāna lugām «Mūsu senči» un «Draudzes bazars» tikai papildina polemiku seriju ap Ād. Alunāna lugām. Pirmajā gadījumā viņa pretinieks ir Līgotņu Jēkabs, otrajā — J. Gulbis (īstajā vārdā J. Bullis, 1885.—1917.).

Kā tāla atbalss no pagājušā gadsimta diskusijas par atskaņām arī šajā periodā vēl par šo jautājumu parādās pa rakstam.

No literaturkritiskiem apcerējumiem par citu tautu literaturu kopojumā uzņemts tikai J. Jansona-Brauna raksts «Ļ. Tolstojs. Dzīves un darbu raksturojums» — «Izglītībā» 1911. gadā. Galvenokārt tāpēc, ka šajā rakstā vērojama latviešu marksistiskās literaturas kritikas attīstība.

Bez tam kopojumā ievietoti daži raksti, kas tieši neskar literaturas kritikas novadu, bet vairāk attiecas uz sabiedriski politiskiem jautājumiem. Taču netieši šie raksti ir saistīti ar latviešu literaturu un literaturas kritiku. Tie dažkārt dod iespēju skaidrāk un pareizāk orientēties literaturas kritikas problemās. Piemēram, J. Daniševska (pseid. Pakalns, 1884.—1939.) raksti «Cīņā» 1908. un 1909. gadā par J. Jankavu, J. Jansona-Brauna raksts «Dubļi un putekļi» — «Vārpās» 1909. gadā u. c.

Arvīds Grigulis

1

J. JANSONA-BRAUNA APCERĒJUMS «FAUNI VAI KLAUNI?» UN POLEMIKA AP TO

FAUNI VAI KLAUNI?

PIEZĪMES PAR MŪSU JAUNĀKO RAKSTNIECĪBU.

No J. Jansona[-Brauna] Pēterburgā, «Dzirksteles» apgādībā, 1908.

I

Drūmās šausmās tīta tagad mūsu dzimtene. Vēsture tai lēmusi pārdzīvojamā laikmeta cīņos stāvēt pašās pirmajās rindās: vistālāk tauta te bija aizsteigusies savu uzvaru vētrā, visstraujāko cerību gavilēs tā nesa savus karogus nākotnei pretim, — un tagad drupas un kapu rindas mums visapkārt. Katra diena nes jaunus upurus. Reakcijas pārspēks vissmagāk dragā mūsu dzimteni un trauc iznīcināt it visu, kas vien tam ceļā gadās. Tikai nesatricināma apziņa par priekšā stāvošo vēsturisko uzdevumu un nesalaužama paļāvība uz nākotni dod mums šinī brīdī spēku un drosmi un nes mūs visām izmisuma briesmām pāri. Kur Hanibala zvērests dots, tur vaimanām nav vietas...

Dzīve rit pie mums tagad kā ielenktā cietoksnī. Šinī klusumā jautri tikai šķind mūsu literaturas karuselis un ar apskaužamu pašpieticību laiž riņķī uz saviem zirdziņiem m ū s u j a u n ā k i e r a k s t n i e k i. Tiem nav ko skumt, jo tikai tagad — pēc viņu vārdiem — latviešu māksla nu reiz esot atsvabinājusies no sabiedrisko šķiru (resp. proletariata) slogiem un pacēlusies augstu pāri pār «melno, aklo pūli», pār viņa «brēkšanu pēc maizes» un viņa «fanatiskām, barbariskām cīņām». Māksla nu vairs neesot nekādu politisku vai sabiedrisku uzskatu «kalpone», bet gan mūžīga daiļuma «karaliene», un līdz ar to mūsu rakstniecībā nu nolaidies lieliskas estetiskās «kulturas» laikmets! Mākslai un viņas priesteriem nav nekādas daļas gar tagadnes cīņu likteni, gar «izsalkušo, aklo zvēru pūli» un viņa «smirdošo laimības un labklājības idili», jo vairāk tāpēc, ka «indivīda garīgā atdzimšana

padara ārējo revoluciju nevajadzīgu» (Haralds Eldgasts). Var tad arī viss cits drupās irt un vai visa tauta bojā iet, jo mūsu «dekadenti» jau paguvuši uzcelt savu «salonu», gluži «olimpisku», kur — kā mūsu dekadentu barvedis Viktors Eglīts lepni saka — mirstīgiem vairs nebūs vietas.

Par to nav ko bažīties, ka šis nemirstīgo salons varētu vēl tukšs palikties, bet drīzāk gan jāsāk baidīties, ka tikai šis paš-darinātais Olimps nesagāžas, jo jau pārāk lielā barā spraužas mūsu dzejnieki pa durvīm iekšā. Kādi tik tur arī nav! Haralds Eldgasts un Hardijs Jadvilds, Kārlis Jākobsons un Kārlis Martinsons, Virza un Fr. Bārda, Ludis Zilgme un Roberts Skarga utt., utt. Šie klaudzošie vārdi jau vien ko vērts, bet kur tad nu vēl pašu dzejnieku darbi: «psiholoģiski-filozofisks likteņa tēlojums», «simfonisks romans», «vienas dvēseles stāsts» (dāvināts Angelikai-Jadvigai G. un saulei!), «mitoloģiska traģedija», «saturnalijas» un «demonalijas», jā, pat «onaniskas (!) nakts simfonijas», par dažādām «sapņu etidēm» un «fragmentiem» nemaz jau neminot un tukšās lappuses ar daudzajām interpunkcijas zīmēm nemaz līdz neskaitot. Pie tam vēl jāiegaumē, ka mūsu jaunākie dzejnieki ir apbrīnojami produktivi — dažs no tiem gada laikā izlaiž vairāk mārciņas apdrukāta papīra — bet šis ārkārtējais ražīgums nekādi nav kaitējis viņu mākslas iekšējai vērtībai, jo, ja jau «Fallija lugas un poemas, kas nāk vienas pakaļ otrām, nekādā ziņā nestāv zemāk par dažu Eiropas klasiķu darbiem» (V. Eglīša vārdi «Dzelmē», Nr. 6, 1907. g.), tad ko gan vēl par citiem teikt? Vispār mūsu dekadenti ir par savām (dažreiz arī par savu draugu) spējām ļoti jaukās domās: viņi labprāt stāda sevi blakus Eiropas lielajiem gariem un Grieķijas dieviem, viņiem zemāku titulu priekš sevis nemaz nav kā tikai «karaļi» un «dievi» vai arī vēl pārmaiņas pēc «demoni» un «ķerubi». Bez tam viņi tur par vajadzīgu bieži fotografēties, gan grupā, gan atsevišķi, un savas ģīmetnes kopā ar saviem ražojumiem vēlīgi pasniegt «melnā pūļa» apbrīnošanai (vienīgi J. Miķelsonam viņa brāļi iekš Apollona pārmeta, ka tas pasteidzies izdot tikai savu bildi un gandrīz piemirsis pielikt arī kādas dzejas klāt). Kur te vēl drīkst kādas šaubas rasties, ka taisni tagad — reakcijas naktī un asins miglā — mums uzziedējis brīnišķs dzejas laikmets?

Bet, nopietni runājot, mums būs jāliecina, ka nekad vēl pēdējā gadu desmitā latviešu literatura nebija noslīdējusi tik zemu kā tagad, «dekadentiskam» virzienam pārsvaru ņemot. Kā par spīti visiem lielīgiem prologiem un priekšsludinājumiem, vēl nebija pieredzēta tāda tukšība un gara nabadzība mākslas iekšējā satura ziņā, tāda kroplība un nespējība mākslas ārējās izteiksmes veidos

kā taisni mūsu «nemirstīgo» dekadentu ražojumos. Noliedzot mākslas atkarību no vispārējās sabiedriskās apkārtnes (resp. sabiedrisko šķiru savstarpējām attiecībām) un nolādot katru mākslas līdzdalību proletariata vēsturiskā atsvabināšanās cīņā, mūsu jaunākie rakstnieki tik skaņi bija klaigājuši, ka nu tie, caur individualismu glābti, esot atgriezušies paši pie sevis, ka nu tik tie nadīšot «brīvi un patstāvīgi» (it kā kad agrāk tiem būtu kāds to liedzis!), — un nu iznāca viņu darbi tik n e d z ī v i un n e ī s t i, tik smieklīgi p a k a ļ d a r i n ā t i krievu dekadentu paraugiem. Aizgriežoties prom no tagadnes mākslas lielajiem uzdevumiem, tie par varu centās publikas un paši savās acīs būt ārkārtēji «moderni» un «oriģināli», bet savu talanta trūkumu un garīgo seklumu tie nevarēja apslēpt ne ar bezmērīgu pašcildināšanu, ne ar mistiskiem murgojumiem un ciniskiem erotiskiem «pārdzīvojumiem», ne arī ar glupu lamāšanos par proletariata centieniem. Mūsu dekadentiskā literatūrā viss tik tīši saķēmots un saspīlēts, viss tik meklēts un taisīts, un tad arī sazagtas un satapinātas frazes un gleznu simboli spīd vien kā raibi ielāpi uz mūsu dzejnieku nodilušiem uzvalkiem. No mūsu dekadentu sanestās mālu mīklas nevarēja nekādas marmora statujas izveidot, un tur nelīdzēja it nekas, ja arī Viktors Eglīts saviem mācekļiem pavēlēja iekalt «vārdu pa vārdam» kādu Vjačeslava Ivanova rakstu («Dzelmē», Nr. 3, 1907.), ja arī visi nu sāka rakstīt lietu vārdus ar lielo burtu, piesauca skandinaviešu teiku garus vai piedzina visu literatūru pilnu ar nimfām un driadām, ar fauniem un ķentauriem (te varētu vēl piezīmēt, ka vislielākā daļa no latviešu dekadentiem neprot grieķu mitoloģiskos nosaukumus ne lāga izrunāt un uzrakstīt, ne arī tie skaidrībā par viņu nozīmi, bet tie tur par savu pienākumu tos minēt vai katras rindas galā). It nekādi nevarēja uzburt šo sagaidāmo lielo mākslas laikmetu, kādu troksni arī neceltu! Un gala iznākums no šī lidojuma «pār mūžības bezdibeņiem, pa daiļuma debesīm» bija tas, ka turpat vien atkal mūsu dekadentiskie rakstnieki stāvēja uz trepēm pie tautiski-birģeliskās «Latvijas» redakcijas durvīm un kaulējās dēļ honorara. Ak jā, viņu māksla pacēlās tik augstu pāri pār visām sabiedriskām kustībām, tā nemūžam nedrīkstēja būt «šķiru māksla», bet nu — mest no savas puses arī kādu akmeni vai dubļu sauju uz proletariata cīņu, to tie darīja labprāt. —

Mēs esam pārliecināti, ka d e k a d e n t i s k a i s v i r z i e n s m ū s u r a k s t n i e c ī b ā d rīz v i e n g a l ī g i s a š ķ ī d ī s, bet ir tad nebūtu lieki plašāk aplūkot un izskaidrot šīs strāvas cēloņus un viņas īsto saturu un nozīmi. Bet nu nav jāaizmirst, ka vēl arvienu mums jādzīvo zem gluži nenormaliem apstākļiem, ka proletariats uz laiku atspiests no atklātības skatuves un tam

savu pastāvīgu preses organu nav, kamēr dekadentisms īsti tagadējā atmosferā lieliski var iezelt un izplesties (bez pašu žurnaliem «Dzelmes» un «Stariem» un atsevišķiem krājumiem, kā, piem., «Zalktis» u. c., tiem atvērti arī birģelisko laikrakstu feļetoni). Aiz citu rakstu trūkuma mūsu lasītāji spiesti ņemt rokās dekadentisko literaturu; daudzi pilnīgi vēl pārprot mūsu jaunākos rakstniekus, šos «gara bruņiniekus» un «mākslas un morales revolucionarus», un naivā nopietnībā domā, ka tie varbūt ar savu «individualismu» un «mistisko anarchismu» tiešām sniedz ko jaunu, vēl ko plašāku un dziļāku par vēsturiskā materialisma principiem! Tie mēģina nogremdēties dekadentu sajūtās, viņu frazēs un murgojumos un tā nemanot uzņem arī un uzsūc sevī skurbinošo miega zāļu maisījumu. Dekadentiskais virziens jau iziet uz to: attālināties no realās dzīves cīņām, radīt sev tukšu sapņu pasauli, zinātnisku uzskatu slēdzienus aizklāt ar tumšu mistikas plīvuru, neatzīstot aktivu sabiedrisku darbību cilvēces tagadnes un nākotnes labā, aprobežot individa dzīves uzdevumu vienīgi ar personisku baudu sajūtām. Šis skanīgais individualisma kults jau nav nekas cits kā viņa sludinātāju gļēvuma un nespēka, viņu intelektuala un moraliska bankrota apliecība; ar to tie grib aizsegt tiklab savu māksliniecisko nevarību, kā arī kaut kā attaisnot savu atkrišanu no proletariata lielās cīņas idealiem. Ja no mums aiziet kāds ducis dekadentisku dzejnieku pie mūsu pretiniekiem, to nu tiešām neviens par zaudējumu neuzskatīs, bet lieta ir tā, ka šis dekadentisms spiežas iekšā arī mūsu sabiedriskā dzīvē. Mūsu dekadenti trauc ar steigu izmantot kontrrevolucijas radīto gara stāvokli masās, kur pēc tik briesmīgiem upuriem, pēc tik daudz dragātām iluzijām var dažreiz uzmākties arī pagurums, un tie tagad pieliek visas pūles pie tam, lai tikai vēl vairāk vājinātu sabiedrisko enerģiju un iedvestu panīkumu un slābanības sajūtas. Kā piepes mitros ēku stūros, tā tagad dekadentisms ieperinājies mūsu sastrēgušā dzīvē un draud pārvilkt to ar gļotainu pelējuma kārtu. Mūsu dekadenti apzinās it labi, ka šur un tur tie jau ienesuši dažās aprindās (piem., vienā jaunās paaudzes daļā) zināmu demoralizaciju, ka tiem izdevies dažus samulsināt un novest no ceļa, un tāpēc tie paliek arvien drošāki un nekaunīgāki. Priekš tam tiem nebija spēka, lai, proletariata cīņai līdzās ejot, paši garīgi augtu un sniegtos savā mākslā uz augšu, bet, pārejot reakcijas pusē, uzbrukt aiz muguras tiem, kas patlaban stāv cīņas ugunīs, tur viņu trulās spalvas vēl varēja noderēt. Jo, kas attiecas uz nekrietniem apvainojumiem un meliem pret strādnieku partiju, tad jāliecina, ka mūsu jaunāko rakstnieku dibinātais «mākslas atsvabināšanas» selbstšucis (sk. «Dzelme», Nr. 5, 1906.

«Mūsu mākslas motivi» ar kopfotografiju un parakstiem) nekādā ziņā vairs nepaliek pakaļ «Rīgas Avīzes» un «Dūna Ztg.» malačiem.

Mūsu dekadentus mēs vairs nevaram vienkārši atstāt tikai dažādu «zobgaļu kalendaru» jociņiem un parodijām — pret tiem ir tagad klaji jāuzstājas un jāsaka nopietnas kritikas vārds. Uz tautas brīvības koka ir ieperinājušies šie kaitīgie kāpuri, tāpēc te ar asu nazi jāizgriež viņu saēstās lapas un zariņi un jāaizmet projām. —

Bet, pirms mēs tuvāk apskatām, kur un kā cēlies šāds virziens mūsu sabiedriskā dzīvē un rakstniecībā, pirms mēs kritiski iztirzājam pašu dekadentu ražojumus, viņu mākslas teorijas un uzskatus utt., mums vēl visā īsumā jāpaskaidro, ko mēs īsti skaitām par dekadentiskā virziena galvenām iezīmēm.

Rietumeiropas kulturas dzīvē zem dekadences plašākā nozīmē saprot: grimstošās, nīkstošās buržuaziskās sabiedrības baiļu, nespēka un izvirtības sajūtu atspoguļojumu mākslā un literaturā; šīs sajūtas visspilgtāk izpaužas sevišķā virzienā, kas iziet uz mākslas un literaturas novēršanos un attālināšanos no reālās dzīves tiešamības. Tagadējā kapitalistiskā sabiedrība jūt visus savas dzīves pamatus zem kājām šķobāmies un savu beigu stundu tuvojamies — uz augšu laužas savā uzvaras spēkā proletariats un jauna sabiedriskās nākotnes pasaule. Šīs nenovēršamās nākotnes priekšā sadrebas buržuaziskās aprindas: viņu atzītie domātāji un filozofi (Šopenhauers, Hartmans) var sludināt tikai pesimismu bez kādas izejas vai atkal, ja tie arī mēģina it kā saslieties lepnā individualisma kultā (Nīcše), tie tāpat drīz vien atkal saļimst izmisumā. Uzmācas briesmīgs dzīves apnikums un riebums: vēl gribētos visu sakampt un izbaudīt, bet tad atkal sabojātie, pārkairinātie nervi spiež bēgt no dzīves skaļā trokšņa un meklēt mieru mistikas krēslā vai fantastiskas, pārsmalcinātas mākslas siltumnīcā. Šīs grimstošās sabiedrības locekļi nejūt sevī vairs spēku droši un klaji lūkoties realas tiešamības vaigā; tie aizver acis, jo zinātniskā loģika spiež tiem lāpu rokā, ar ko apgaismot un izprast cilvēka apziņā uzņemto ārpasaules iespaidu chaosu; tie jūtas daudz labāk tumsā, kur tiem tiklab paša cilvēka būtība, paša «es», kā arī visa sabiedrība un viņas turpmākā attīstības gaita, vēl var izlikties kā neatrežģīts, mīklains noslēpums. Tā ir viena no buržuaziski-dekadentiskās kulturas galvenām iezīmēm, ka tā apzinīgi novēršas no pozitivi-zinātniskā pasaules uzskata slēdzieniem un meklē sev glābiņu un apmierinājumu metafizikas labirintā vai pat — bez iekšējas reliģiozas pārliecības —



J. Jansons-Brauns

mistiskos sajūtu murgos. Kad buržuazija 19. gadu simteņa sākumā nāca pie varas, tad viņas ideologi taisni ievadīja lielisku dabas zinātņu laikmetu, bet tagad, kur nākotnē tai rēgojas priekšā viņas varas sabrukšana, tie vairs negrib iet tālāk vai pat griežas atpakaļ no uzņemtā pētīšanas ceļa. Tiek sludināta un atzīta nevis vairs visu parādību vienība universumā (monisms), bet «gara un materijas» pretnostādīšana (dualisms), nevis dialektiska attīstība izskaidrojamā cēlonisku sakaru gaitā, bet neizdibināmu «pārdabisku» varu nejaušība. Un tā galu galā kā slīkonim pie salmiņa jāķeras pie priestera sniegtā krusta...

Dekadentisms latviešu rakstniecībā uzskatāms kā pārejoša parādība: tas ir tagadējās politiskās reakcijas produkts, kur nīkulības un nespēka sajūtas kādā proletariskās inteliģences grupā (dzejnieki, zīmētāji, aktieri u. c.) atrod zināmā mērā arī atbalstu plašāku aprindu nospiestā gara stāvoklī. Pie tam jāiegaumē vēl, ka dekadentisms mūsu literaturā ir puslīdz no ārienes ienests, kā zināma literariska mode, kas pārņemta pāri no krievu dekadentiem un savukārt tikai vēl vairāk izķēmota no mūsu dzejnieciskiem skroderiem. Kā jau cunftīgi dekadenti, mūsu jaunākie rakstnieki tur arī par vajadzīgu noliegt vispārim pozitivi-zinātnisko pētīšanas metodi un tad sevišķi vēl vēsturisko materialismu, bet tie dara to vienkārši aiz savas neizglītības, kūtrības un skaudīga naida pret proletariata centienu drosmi. Kas īsti ir vēsturiskais materialisms, par to viņiem nav nekādas jausmas, — viņi tikai to «noliedz»!* Kā izņēmums starp tiem varbūt vienīgi minams Viktors Eglīts, kurš, kā liekas, tiešām, iekšēju šaubu dzīts, tik daudz racies pa visādu teozofisku sistemu maldiem un dažādu reliģiju mitiem, līdz galu galā zaudējis savu psichisko līdzsvaru. Dažreiz viņš izliekas pavisam kā epileptiķa ekstazē, kad tas aizraudamies runā par «balto un melno mistiku», par Vl. Solovjeva pielūgto «Rozā ēnu», par atgriešanos pie «mūžīgām idejām» grieķu mitoloģijā un pat «pie baltā Apisa kulta Eģiptē»!**

* Interesanta ir Vēsmiņu Kārļa vaļsirdīgā atzīšanās: «Tātad vispirms jaunie uzstājas pret pozitivismu tikpat mākslā, zinātnē, kā dzīvē. Tagad vēl pret to ir izteiktas tikai sentences un aforismi (!), bet vēlāk, kad cīņa kļūs nopietnāka un karstāka, jaunajiem vispirms būs jāuzņem sevī lielāko jaunlaiku «idealistu» pārliecības, būs jāstudē (!) Vl. Solovjevs, Trubeckojs, Berdjajevs un citi.» («Zemgaliešu Kalendars», 1906.) — Uz to mēs vēl varētum ilgi gaidīt, līdz mūsu dekadenti sāktu arī nopietni «studēt» kādu jautājumu, jo viņiem jau pietiek ar savu dzeju un savu draugu recenziju rakstīšanu un lasīšanu.

** Sal. viņa tulkoto V. Rozanova «Beigas un sākas, dievišķais un demoniskais, dievi un demoni» («Mājas V. Mēnešraksts», 1903., Nr. 2 un 3), apcerējumu «Poruks» un kritiskas piezīmes «Mēnešrakstā», «Dzelmē» u. c.

Vikt. Eglīti vēl var nožēlot, bet, kad nu visi mūsu dekadenti sāk šķirstīt Jāņa parādīšanās grāmatu, visi no rindas izstiepj uz augšu rokas, murmina par Budu, Kristu, Panu utt. un teicas «sakūstam kopā ar mūžību», tad tas tiešām nav nekas vairāk kā neveiklu šarlatanu ākstīšanās. —

Buržuaziskā sabiedrība nemūžam labprātīgi neatkāpsies no vēstures arenas, tā centīsies savas šķiras valdību resp. pastāvošo sabiedrisko kārtību uzturēt līdz pat pēdējam un izlietos vēl visus tai pieejamos varas līdzekļus. Tā kapitalistiskā sabiedrība iet lieliskām katastrofām pretim un neglābjami tuvojas savam finalam. Pie tam buržuaziskās aprindās tomēr jau spiežas apziņa cauri, ka uz uzvaru tām nav ko cerēt, un tāpēc sākas jau viņas garīgās kulturas kapitulacija jaunās nākotnes sabiedrības priekšā. Tā vismaz jāiztulko buržuaziskās kulturas priekšstāvju (rakstnieku un mākslinieku) atvirzīšanās no sabiedriskās dzīves mudžekļa un noslēgšanās sevī. Dzīvot un just nevis vairs kopā ar savu sabiedrisko apkārtni, bet pacelties pāri pār to un būt vienam pašam par sevi; nevis vairs solidaritate ar savu šķiru, bet taisni atraisīšanās no visiem sabiedriskās dzīves pienākumiem — tas tagad tiek uzstādīts par individa mērķi. Nevis cilvēces kopliktenis, bet paša «es» tiek nolikts pasaules centrā; individa tieksmēm un iegribām nedrīkst būt nekādu robežu, un individs var savā ceļā mīt visas sabiedrības intereses zem kājām. Protams, ka šāds galējais individualisms, kādu sludināja Nīcše, var pastāvēt tikai mūsu fantazijas iedomātos augstumos; dzīvē tas nekad nav un nebūs arī realizējams un ved tikai pie tam, ka mēs nemēģinām vairs kopā ar savas šķiras locekļiem aktivi locīt un veidot dzīvi pēc mūsu gribas, bet esam spiesti palikt par pasiviem skatītājiem vai pat klupt zem dzīves dzelžainās gaitas. — Buržuaziskā mākslā šis galējais individualisms izpaudās tādi, ka tā gribēja tagad būt tikai «tīrā māksla» *(l'art l'art)*[1], t. i., ne vairs aptvert un atspoguļot sabiedrisko dzīvi viņas plašumā, nelikties vairs it nekā zināt par cilvēces lielajiem jautājumiem, bet norobežoties tikai ar paša mākslinieka iekšējo noslēgto pasauli, viņa sapņu tēliem un jūtu noskaņām. Savā zaļoksnības un spēka laikmetā buržuazija taisni prasīja mākslā realismu un naturalismu, lai tai rādot dzīvi, kāda tā ir; tagad buržuazija vairs negrib spogulī redzēt savu novītušo, riebīgo seju un uzstāj mākslai, lai tā taisni tēlo dzīvi, kāda tā nav. Mākslu pat ar nolūku vajadzēja tā sasmalcināt un padarīt to tik fantastiski neizprotamu, ka tā nebūtu vairs pieietama plašākām masām,

[1] *L'art pour l'art* (fr.) — māksla mākslai. [Sakārt.]

bet tikai nedaudziem izmeklētiem estetiskiem aristokratiem. Bet, aizejot no dzīves šādā garīgas vientulības tuksnesī, mākslinieka spējas drīz vien izsīka un viņa domu un jūtu krājumi iztukšojās: bez savas slimās dvēseles vienmuļīgiem kliedzieniem un nenoteiktām sapņu ilgām rakstniekam vairs cita nekā neatlika kā visu vērību piegriezt tikai sava darba ārējai formai, visādiem negaidītiem efektiem vai griezīgām disonansēm. Māksla zaudēja savu iekšējo saturu, savu dzīvības spēku un spirgtumu; tā tvēra tagad pēc bālganiem, aizplūstošiem simboliem, pēc abstraktām frazēm un tukšām skaņām. Liela, īsta māksla panīka, un tagad ieviesās sakropļoti, samocīti stila mēģinājumi — specifiski «d e k a d e n t i s k ā» māksla.

Nekur gan šāds galēja individualisma kults dzīvē un mākslā nav ticis apsveikts ar tik bērnišķīgu prieku kā latviešu jaunākā rakstniecībā; te mūsu dzejnieku pārmērīgā sajūsmināšanās pilnīgi jau atgādināja kūtru, neapdāvinātu skolēnu gaviles, kad tiem atlaiž brīvā matematikas stundu. Iedomājieties vien, cik bēdīgi tiem līdz šim klājies: sabiedrības šķiras resp. proletariats gribot, «lai mākslinieki strādā viņu labā, lai tie izlieto savu svētāko viņu pasaules uzskatu aizstāvēšanai»*! Tas nu gan vienkārši nav tiesa, ka proletariats kaut kad būtu uzstājis un prasījis, lai mūsu dzejnieki paliktu par viņa idealu izteicējiem un nākotnes praviešiem, jo, vispirms, to uzspiest nevienam nevar un, otrkārt, priekš tik augsta uzdevuma vajadzīgs spēks un talants, kas mūsu dekadentiem taču nav. Bet lai nu kā: reakcijas negaisam uznākot, mūsu jaunākie dzejnieki savus līdz tam cildinātos sabiedrības idealus nomet zemē kā pārāk smagu pienākumu krustu, un uzreiz nu visi atrada un atzina, ka taču «individa brīvība ir visaugstākais pasaulē» un ka mākslai un māksliniekam nevar būt nekas kopējs ar šo «aklo pūli», ar šo «barības izsalkušo, satrakoto nezvēru, ko par tautu sauc» (Haralds Eldgasts). Tikai individualisms varot māksliniekus glābt, tikai tā viņi spēšot «pacelties līdz mūžībai» un «uzmeklēt dievību», un pēc tam tad arī viss, ko viņi tagad rakstīšot, būšot «nemirstīgi daiļuma simboli». —

Ērti jau nu ir tādi individualisma principi: aiz tiem varēja katrs gļēvulis noslēpties no sabiedrisko cīņu vētrām un atlaisties kā mīkstā gultā, bet priekš tiem, kas teicās esam dzejnieki, bija tomēr arī savas nepatikšanas. Nu taču mūsu dekadenti bija caur individualismu (tāpat kā caur sv. kristību) atdzimuši, nu taču tie stāvēja «ārpus visām sabiedriskām šķirām un partijām» un varēja brīvi un netraucēti radīt «mūžīga skaistuma simfonijas», bet tagad izrādījās, ka tie nekādus mākslas tēlus (ne nu vēl

* «Dzelme», Nr. 5, 1906., «Mūsu mākslas motivi».

«dievišķu daiļumu»!) veidot nespēja un ka, atklājot savus «dvēseles brīnišķos daiļumus», tiem it nekā ko teikt nebija. Nīcše bija skatījis visu bagāto cilvēces kulturas pasauli, kad tas savas vientulības augstumos sāka «ar veseri» filozofēt un dragāt valdošās morales jēdzienus, Ibsens pacēlās kā nepielūdzams, bargs soģis pret buržuaziskās sadzīves liekulību un zemsirdību, — bet, ko lai saka un raksta tāds latviešu dzejnieks, kam ik sestdienas jāpagatavo birģelisko laikrakstu feļetoniem vajadzīgie dzejolīši! Bez mazākās šaubīšanās mūsu dekadenti paši atzina sevi par pāri «pūlim» stāvošiem «ģenijiem» un «pārcilvēkiem», bet, kad tie nu sāka savu «es» tik bezgalīgi apbrīnot spogulī vai arī atklāt savus «iekšējos pārdzīvojumus», tad tas sacēla tikai zināmu jautrību. It nekas tur neiznāca ar visu «individualismu», ja arī tie latviešu Hamletu vai Manfredu lomās mēģinājās deklamēt par «mūžību» un «nirvanu», un «chaosu», ja arī tie, saķerot galvas, savā «šausmu ārprātā» gribēja lasītājus sabaidīt ar «demoniskiem smiekliem». Komiska bija mūsu nemirstīgo olimpiešu trupa ar neveikli iestudētām pozām un žestiem; visi šie aizlienētos kostimos ģērbtie «Prometeji» un «Orfeji» likās kadrili dejojam kādā lētākā masku ballē. Gluži nepanesami tie palika katram ar savu banalo fražu brāzmu; tur ausīs jātur ciet, ja tāds Haralds Eldgasts ņemas bungot un rībināt par savu «individualismu». No dzejas tikai tur nekā nebija: Nīcšes filozofiskās poezijas kalnu strautos smeltajam ūdenim mūsu, latviešu dekadenti piejauca savu tinti klāt un pārvērta to par samazgām. — Var teikt, ka taisni individualisms atsedza mūsu dzejnieku garīgo tukšību un ka zem dekadentisku formu tērpa tie tad steidzās slēpt savu domu un ideju nabadzību: ja citādi negāja, tad saraustītiem, saķēmotiem vārdu savārstījumiem, mitoloģiskiem vokabuliem un daudzām interpunkcijas zīmēm nešaubāmi vajadzēja apliecināt dzejnieka oriģinalitati. Viktors Eglīts ir devis piemēru, kā var lirisku dzeju padarīt tikpat nesaprotamu kā pūšamus vārdus, un ar skubu to nu centās vēl pārspēt mūsu jaunākie dzejnieki. Tā dzejas vietā iznāca gluži neestetisks maisījums, kurš nepalika caur to labāks, ja to nosauca par «simbolismu» un piekodināja, ka tas «baudāms tikai ar dvēseli». —

Galējs individualisms kā filozofiska morales sistema sabrūk pats no sevis. Neviens no mums nedzīvo un nevar dzīvot kā Robinsons uz vientuļas salas, individs ir sabiedrības loceklis, un katra individa dzīve un darbība, viņa laime un labklājība ir nepārraujami saistīta ar visu sabiedrisko apkārtni. Individualisms jau var sludināt, ka paša «es» ir visu lietu sākums un beigas, ka individa griba ir viņa augstākais likums, bet izcelt šo «es» ārpus cilvēku sabiedrības

tas tikpat nespēj. Tā individualismam pietrūkst atbilde taisni uz vissvarīgāko jautājumu: kādās attiecībās individam jānostājas pret savu sabiedrisko apkārtni, ko tas līdz ar to lai uzstāda par savas dzīves mērķi un sauc par augstāko likumu priekš sevis? Vienīgi socialisms spēj izlīdzināt šo pretrunu un savienot visplašāko individa brīvību ar visas sabiedrības labklājību, kamēr buržuaziskā sabiedrībā šāds individualisms paliek tikai tukšs dzejisks sapnis vai arī tas apzīmē tikai visrupjāko un viskailāko egoismu. Nīcšes «pārcilvēka» tituli piesavinājās visi tie, kas dzīvē izgāja uz savu līdzcilvēku izsūkšanu un apspiešanu, kā arī uz vistrakāko baudījumu kāri. Grimstošai buržuaziskai sabiedrībai individualisms ir tikai plašs apsegs, kuru varēja klāt pāri visneģēlīgākām varmācībām un visriebīgākām nelietībām. Un tie buržuaziskā individualisma dzejnieki, kas īsti visspilgtāk atspoguļo valdošo šķiru pagrimšanu, arī nekad necentās «būt lielāki paši par sevi» (kā to Nīcše bija prasījis), bet taisni ar savu «es» slīga uz leju, uzstādot par individa galveno mērķi viņa fizisko instinktu un iegribu apmierināšanu. Tā dzīvojot un dzejojot, tiem vajadzēja noslīdēt līdz pilnīgai izvirtībai, kas arī tiešām notika ar visapdāvinātākiem dekadences dzejniekiem, kā, piem., ar Edgaru Po, Verlēnu, Oskaru Uaildu, kuri kā neglābjami alkoholiķi un erotomani savu mūžu beidza lielpilsētu renstelēs vai klinikās. Dzīves riebums un atkal ārprātīgas bailes no nāves, mistiski murgi vienkopus ar visnetīrāko cinismu, liriskas izmisuma nopūtas un tūlīt atkal sabojātas fantazijas tieksmes pēc nenormaliem seksualiem baudījumiem — viss tas iezīmē šo dekadentu dzeju, kura nākamām paaudzēm uzglabāsies kā interesants dokuments iz grimstošās buržuaziskās kulturas laikmeta. —

Mēs nebūsim nekā pārspīlējuši, ja teiksim, ka latviešu jaunākā rakstniecībā viss skanīgais individualisms sākas un beidzas ar neaprobežotu baudu izdzīves resp. dzimuma instinktu brīvības sludināšanu. Ko dekadenti visvairāk pārmet strādnieku partijai, ir tas, ka tā atzīst tikai nemitīgu darbu un cīņu un līdz ar to pavisam noslogot «individa brīvību», jo tā «miesa tiek krustā sista» un no dzīves pilnīgi izdzīts viss «skaistums». Dekadenti tagad nu nāk tautu no šī jūga atpestīt un tai vēstīt jaunu evaņģeliju: nevis kalpot sabiedriska labuma elkam, bet atsvabināt savu «es», nevis cīnīties un uzupurēties vispārības labā, bet pašam dzīvot un baudīt! «Smiesimies, smaidīsim, ziedosim un dzīvosim — *evoë!*» sauc Akuraters*, un — «juchcaicā!» atkliedzas Kārlis Jākobsons un viss bars līdz ar viņu. Un visi tie

* «Mākslas noārdītājiem», — «Dzelme», Nr. 1, 1907.

nu saķērās rokās un dejoja apkārt kailai sievietei! Kāras slāpes pēc s i e v i e t e s tika tagad par galveno motivu mūsu jaunākā dzejā, pie kam pie jo daudziem (sākot ar Haraldu Eldgastu un Falliju un beidzot ar — Baltpurviņu) tās jau pāriet pavisam pretīgā siekalainā smilkstēšanā. Gadus piecpadsmit atpakaļ mūsu literatura pārdzīvoja glēvas, salkanas sentimentalitates laikmetu, kad sieviete tāpat stāvēja dzejas centrā, bet, salīdzinot ar toreizējiem mietpilsonības tikumiem, mēs tagad esam varen progresējuši mākslā un moralē. Kas tagad vairs uzdrošināsies ko iemināties par savas līgaviņas «zelta matiņiem» un «zilām actiņām», kur īstam modernam dzejniekam drīkst tikai prātā būt «kailas krūtis» un «smagas gūžas» un pār visām lietām «jaunas sievietes miesas smarža» visādos variantos. Fallijam (kura dzejnieka vārdu Viktors Eglīts atvasina no grieķu «*fallos*» — vīriešu dzimuma organs, fiziskas saejas dievs — «Dzelme», Nr. 3, 1907.) ir, piemēram, šādi klasiski panti: «Pie velna, meitas visas! Vairs netīk man nevienas!... Un visustingrākai kā kūts, kā govju s m a k a!» — («Prometejs un Dioniss».) Vispārim jāsaka, ka dzimuma instinktu cildināšanā un sievietes izģērbšanā mūsu dekadentiskie dzejnieki izrādījuši jau sevišķas spējas, kaut gan zināma latviešu puišu kautrība jeb, kā Vikt. Eglīts teiktu, — «provinciala mazdūšība» tiem vēl nav ļāvusi iet tik tālu kā, piem., dažiem krievu dekadentiem (Kuzmins, Anatolijs Kamenskis u. c.), kuri jau apdzied un apraksta gluži nenormalus, nedabiskus fiziskas saejas aktus. Bet sagaidāms, ka Viktoram Eglītim drīz vien sekos viņa mācekļi, kurš jau atsedzis zināmos «pusnakts brīnumus» un kurš nerimst vietu vietām atkārtot, ka īstiem māksliniekiem pienākoties «rādīties visos nāves grēkos kā sodomistiem (!), lai tad zustu jeb atdzimtu kā varoņi». Tad laikam būs arī reiz «miesa un gars harmoniski savienoti», tad mēs tuvosimies «saulainai Grieķijai», un tautā tad sāksies «dievišķa skaistuma kults», kuram tagad «zemās, plebejiskās dvēseles» un «rupjais pūlis» nedod vietas ar savām «fantastiskām, barbariskām cīņām»...

Nekādā ziņā mēs nedrīkstam tik vienaldzīgi nolūkoties uz visu šo netīrumu un dubļu slaugsni, ko dekadentiskais virziens ieplūdina tagad mūsu sabiedriskajā dzīvē. Taisni šīs seksualās izdzīves punktā mūsu dekadenti atrod un atradīs daudz piekritējus, un kā lai arī ne! Jau tā zem tagadējās reakcijas briesmu brāzieniem ieviešas nīkulības un slābanības sajūtas, un viens otrs aiz glēva egoisma atkratās no smagajiem cīņas pienākumiem un meklē tikai iemeslu, kā attaisnot savu moralisko krišanu savās un citu acīs; zem tagadējiem nenormaliem dzīves apstākļiem pie daudziem psichika zaudē agrāko līdzsvaru, atraisījušās instinktu

tieksmes trauc nomākt prāta loģiskos slēdzienus, rodas dziņa savu izmisumu un savas sāpes noklusināt baudu skurbumā — un šos akordus prot mūsu dekadenti diezgan veikli uzsist. Kāpēc nest upurus sabiedriskas kopības labā, kad taču paša «es» ir visaugstākais pasaulē, kāpēc iet briesmām un nāvei pretim, kad cilvēkam taču no dabas lemts «dzīvot un baudīt»?! «O! ja tu zinātu, ko šis erotiskais ārprāts dod, tu atdotu par viņu visu savu mazo, gudro prātiņu, šo spītīgo galviņu ar visām viņas lielajām idejām,» saka Veltai viņas bijusī cīņas biedrene Kora (H. Eldgasta «Demona paradizē», 51. lpp.). Līdz šim uz šādu «erotisku ārprātu» skatījās kā uz ko zemu un apzinīga cilvēka necienīgu, līdz šim vēl nebija pieņemts ar fiziskas saejas aktiem atklāti lepoties kā ar kādiem varoņa darbiem — bet tad mūsu jaunākie rakstnieki pasludināja «revoluciju mākslā un tikumībā», un tagad «svētās nakts misterijas» tika nostādītas par cilvēka augstāko ideālu! Vienīgi fizioloģisko baudījumu kults ir kas «dievišķs» un «skaists», pie kam tādas lietas, ko vīriešu un sieviešu dzimuma izdzīvē parasti sauc par cūcībām, pēc mūsu dekadentu jēdzieniem, ir taisni kas daiļš un cēls: tas ir «dionisisks orģiasms», kas iezīmē retus ģenialus pārcilvēku eksemplarus. Ir pat sevišķs dogmats mūsu dekadentiem, ka visi tie, kas sevi tur par dzejniekiem un stāv augstāk par «pūli», nemaz citādi dzīvot nedrīkst: tas ir taisni mākslinieka pienākums — mazgāties visu kaislību netīrumos, visu izbaudīt jeb — kā viņu techniskais termins skan — «pārdegt un tad atdzimt jaunā skaistumā» (sk. Vikt. Eglīti, Har. Eldgastu, Austriņu u. c.). Cik no mūsu dekadentu «dzejām» spriežams, tad ar tā saukto «pārdegšanu» tie lieliski iet uz leju, nav tikai vēl zināms, kā ar to «atdzimšanu» būs. «Mans ideals ir prieka nams,» skaidri pasaka kādā vietā Austriņš («Vagabunds», — «Dzelme», Nr. 6, 1907.), un no tik «pārdegušiem» subjektiem nemaz nav citādi sagaidāms, ka tiem izliekas vislielākā aplamība visi idealu svētumi, par kuriem tautas apzinīgākā daļa tagad cīnās, cieš un savas asinis lej. Tas ir vispārim neglīts kankans, ko tagad uzved mūsu dekadenti, un tas tiek vēl jo riebīgāks baigajā, grūtajā naktī, kur tauta pārdzīvo savu lielo vēsturisko traģediju.

Ja mūsu jaunākie dzejnieki saslimst ar «erotisku ārprātu» vai citām kādām veneriskām kaitēm, tad tā ir viņu pašu privata lieta. Bet šo sērgu tie grib iznēsāt tālāk un spiežas ar to taisni mūsu jaunākā paaudzē iekšā: «dionisisks orģiasms» un «svētas nakts misterijas» tiek sludinātas nepieaugušiem skuķiem un zēniem. Tā ir laika zīme, ka pēdējā gadā līdz ar dekadentu ražojumiem uznāca uz grāmatu tirgus lielā vairumā arī klaji pornografiski apcerējumi par «dzimumu kopdzīvi», «Amora valsts noslēpu-

miem» utt. Ir jau arī plaši atklātībā zināms, cik lielā mērā tiek demoralizētas vidējās latviešu mācību iestādes Rīgā, kur vēl pat daži «pārdeguši» dekadenti rīkojas kā audzinātāji! Tie ir nelāgi simptomi, uz kuriem jāgriež nopietna vērība visiem, kam vien rūp mūsu jaunās paaudzes liktenis, pie kam par visām lietām reiz jānoskaidro, ko īsti slēpj sevī šis dekadentiskais «skaistuma» kults. —

Pēc visa te sacītā mums vairs nebūs plašāk jāpaskaidro, ka dekadentiskais virziens jaunlaiku mākslā un literatūrā asi un naidīgi nostājas pret proletariata atsvabināšanās cīņu. Buržuaziskā individualisma priekšstāvji jūt un mana uz katra soļa, ka valdošo šķiru varai nepielūdzami jāgrimst vēstures kapā, un nu tie vaimanā, ka līdz ar to ies bojā arī visa līdz šim sasniegtā cilvēces kultura. Nākotne pēc proletariata uzvaras tiem rēgojas priekšā kā «kopēja darbnīca un aizgalds», kur dzejai un mākslai vairs nebūs vietas, kur materiala labklājība taisni nokaus cilvēka garu un kur demokratiskā vienlīdzība nobendēs visus, kas ar savām ģenialām spējām tiektos pacelties pār vispārības līmeni. Proletariskās masas tie uzskata kā «hunnus» un «barbarus», kas pat visus tagadējās kulturas pieminekļus izpostīs: gotiskās katedrales pārvērtīs par zirgu staļļiem, biblioteku un muzeju krājumus sakraus kaudzē un sadedzinās, marmora tēlus galerijās ar rungām sadragās un pār nemirstīgu mākslinieku gleznām bradās ar dubļainiem zābakiem! Būtu gluži lieki te šīs blēņas iet atspēkot: katrs, kam vien cik necik jausma par proletariata centieniem, zinās, ka proletariata cīņa par savu saimniecisko labklājību, par iegūstamām politiskām tiesībām ir reizē ar to arī vislielākā kulturas kustība, kādu vispārim cilvēces vēsture pieredzējusi. Un tikai kolektivisms, kas cilvēci atpestīs no tagadējās verdzības un tumsības lāsta, atsvabinās reizē ar to arī mākslu un dzeju, nesīs to tautas vidū un kā ar rozēm un mirtēm vainagos nākotnes cilvēku darbu un dzīvi...

Šos buržuaziskos individualistus (kā, piem., Nīcši) mēs varētum savā ziņā vēl nožēlot un viņu maldīšanos saprast, jo tie ir tā saauguši ar savu šķiru, ar savas šķiras domām un uzskatiem, ka tie pat nespēj iziet ārā no viņu aploka. Proletarisko kustību tie apspriež pēc birģelisko laikrakstu ziņām, tie nepavisam nepazīst viņu un nespēj tāpēc arī aptvert viņas varenumu un dziļumu. Varētu te arī vēl atzīmēt, ka krievu ievērojamākie dekadentiskie dzejnieki (Valerijs Brjusovs, Baļmonts u. c.), tiklīdz pār Krieviju sāka plūst pirmās vētrainās bangas, steidzās šiem «barbariem» skandināt slavas dziesmas un no tā laika izturas ar zināmu bijību un cienību pret proletariata cīņas gaitu.

Bet ko lai saka par latviešu jaunākiem rakstniekiem, kas paši izauguši tautas vidū un paši diezgan tuvu stāvējuši tagadējām kustībām un kas cita vairs nekā nezin kā tikai uz visnekrietnāko apmelot, sunīt un mēdīt visus tos, kas slēgtās rindās nelokāmi iet nākotnei pretim! Par savu pazeminošo stāvokli, savu mākslinieciško neveiksmi un moraliska spēka trūkumu tie steidz šinī brīdī atspītēt tiem, kuru domas un jūtas tā aizņemtas no priekšā stāvošiem lieliem uzdevumiem, ka tiem pat ar roku netīk atgaiņāt šos uzmācīgos knišļus. Tamdēļ vien, ka tauta nepērk un neatzīst mūsu dekadentu bēdīgos smērējumus un neapbrīno viņus pašus kā nemirstīgus ģenijus, tie vairs nezin, kā izlamāties par «rupjo, aklo pūli», kas, savām «barbariskām» cīņām nodevies, nekā negribot zināt par «mūžīgu skaistumu un patiesību». Tur nezin tiešām, vai smieties vai dusmoties, kad šie paši dzejnieciņi, kas tā diedelējas ap «literaturas fondu» un kas dažu rublīšu dēļ no vienas redakcijas nes savu manuskriptu uz otru, tagad sāk niknī šķendēties, ka proletariats nemaz neslāpstot pēc garīgas atsvabināšanas, jo tam vienīgi tikai prātā stāvot «Eģiptes gaļas un medus podi — pilns vēders un mierīgs miegs». Šie smalkie teicieni īsti gan tagad vietā, kur cīņa iet kā pie Termopilu vārtiem un kur katru dienu krīt un mirst «ar kaujas saucienu uz lūpām»... Un, tiklīdz izrādās, ka tautas aprindas negrib sekot Haraldam Eldgastam vai Fallijam viņu individualisma «prieka namā», tad gāžas atkal vaļā jauna vārdu straume par «fanatiskām dogmām un aklu partejisma naidu», par «brāļu karu starp vienas tautas šķirām», par uzsāktās cīņas aplamību un nevajadzību, jo no svara ir tikai «gara brīvība», un tā «nav atkarīga no nekādiem saimnieciskiem un politiskiem iekārtojumiem». Beidzot šis dekadentiskais individualisms pāriet jau pavisam nejēdzīgā naidā uz proletariatu un viņa nākotnes idealiem. «Smird šī jūsu laimības un labklājības idile!... Nolādēta lai ir šī tauta, kuras balss ir Robespjeru asinssuņu rēkšana!» kliedz Haralds Eldgasts gluži aizsmacis. — Mūsu dekadenti jūtas ļoti apvainoti, ka tos kāds latviešu žurnalists salīdzinājis ar «buržuju suņiem», bet es tiešām nezinu, kādu nosaukumu tie paši gribētu sev izvēlēties. Kārlis Jākobsons, kas vienmēr grib būt pārāks par saviem koleģiem, iedomājas sevi buržuju «jaguara» lomā: «Bet, kad pie tevis, aklais ļaužu pūli,» — tā viņš draudē, — «atnāks vientuļs no tuksness, tad es kā jūsu jaguars būšu. Mani zobi pārkodīs (!) jūsu dzīslas, kur smirdošas asinis rit, un izspēlēšu pa ielām jūsu negaušas kaulus!!» («Demona slāpes», — «Dzelme», Nr. 6, 1907.)

Bet pietiks tagad. Šādi dekadentu uzbrukumi var sacelt tikai smaidus, un tie, kas savā cīņā šķēpus lauž, arī nedomā uzbudināties par mūsu dekadentu spalvas kātiem.

II

Pirms mēs pārejam uz latviešu dekadentu mākslas teorijām un kritiski aplūkojam viņu pašu ražojumus, mums jāmet vēl atpakaļ skats uz mūsu rakstniecības jaunāko laikmetu, uz mūsu rakstnieku apstākļiem vispār, lai varētu skaidrāk izprast tagadējā dekadentisma virziena sākšanos un izcelšanos.

Kad gadus piecpadsmit atpakaļ latviešu sabiedriskā dzīvē notika lielais lūzums, kas līdz tam viengabalā sastingušo tautas kopību sašķēla un pārdalīja pretējās, naidīgās šķirās un līdz ar to iekustināja un uzvirzīja proletariatu uz tam priekšā stāvošo ceļu, tad, kā tas vēl būs atmiņā, pirmās priekšpulku sadursmes tika izcīnītas literaturā. Vajadzēja vispirms kritiski sadragāt tautiskās buržuazijas ideoloģiju, kas tolaik taisni nomāca un noslodzīja proletariata šķiras apziņas mošanos, vajadzēja vējā izārdīt tautiski reakcionārās dzīvības autoritati, kas tautas plašākām aprindām aizšķērsoja katru izeju uz brīvāku nākotni. Vajadzēja sagāzt visus vecos elkus, lai darbaļaužu masas redzētu un pārliecinātos, ka tām nav un nevar būt nekas kopējs ar tautiskas birģelības cildeniem idealiem — mietpilsoniski salkano romantismu, tukšo, pārspīlēto tautiskumu, Apsīšu Jēkaba vecās grāmatas spredikiem un glēvi verdzisko zemošanos valdošo varu priekšā. Proletariatam bija iepriekš garīgi jāatsvabinās no savas tumsības un neapzinības, no pārdzīvotu tradiciju māņiem, tam bija jāpārvar sava kūtrā vienaldzība un tēvutēvu iedzimtā kalpu bijība, pirms tas varēja gaiši nojaust savu lielo vēsturisko uzdevumu un stāt tiešā cīņā par savu ekonomisko un politisko atsvabināšanu.

Ir tagad pavisam grūti sev stādīties priekšā, cik nospiesti šaura un cik nejēdzīgi sekla bija toreiz visa atklātā sabiedriskā dzīve, kurā ar troksni un spēku iebruka tā sauktā «jaunā strāva». Tas bija mūsu «Sturm und Drang» (auku un dziņu) laikmets, kad tautiskuma biezoknim cauri tika izcirsta stiga uz Rietumeiropas kulturas pasauli. Iznāca tā, ka vispirms cirvis bija jāliek pie mūsu rakstniecības sīko elksnīšu saknēm, jo tos taisni mūsu tautiskā buržuazija uzskatīja kā neaiztiekamu svētbirzi jeb — bez līdzībām runājot — tolaik dievināto tautisko rakstnieku (Lautenbacha, Pavasaru Jāņa, Apsīšu Jēkaba u. c.) ražojumos visspilgtāk izteicās valdošā reakcionari birģeliskā virziena tukšums un nespēks. Bez tam toreizējā karagājienā bija jāņem ceļš caur literaturu arī vēl tāpēc, ka pastāvošos cenzuras apstākļos literariskā kritikā vistuvāk varēja piekļūt veco uzskatu un jēdzienu svētumiem un vissekmīgāk uzsākt nepieciešamo saskaldīšanas un noārdīšanas darbu; pie tam arī vienīgi tā toreiz bija iespējams atklā-

tībā vismaz aplinkus apzīmēt mūsu pašu pozitīvās darbības līnijas, mūsu pārliecību centienus, mūsu nākotnes cerības. Sākās strauja, nesaudzīga cīņa — visu pastāvošo «vērtību pārvērtēšana» — pie kam jaunais virziens necerēti drīzā laikā visgarām palika kā uzvarētājs. Nav mūsu nolūks te ilgāk uzkavēties pie toreizējā laikmeta un apskatīt, kādā mērā šī literariskā cīņa veicināja sabiedrisko šķiru cīņu iedegšanos, cik daudz palīdzēja noskaidrot proletariata šķiras apziņu un sagatavot tam ceļu, jo mums te vienīgi jāaprobežojas ar šī laikmeta iespaidu uz mūsu literaturas attīstību. Jo tikpat kā visā latviešu sabiedriskā dzīvē, tā arī mūsu rakstniecībā 90. gadi vilka dziļu robežu plaisu starp pagātni un nākotni.

Mākslā un literaturā toreizējie «jaunstrāvnieki» uzstādīja par vadošo principu realismu, t. i., māksliniekam jācenšas dzīvi tēlot tādu, kāda tā patiesībā ir. Ar to, protams, nebūt nebija domāts un teikts, ka māksliniekam nu jāpaliek par vienkāršu fotografu amatnieku, ka mākslai jāatspoguļo tikai banala ikdienība ar viņas dubļiem un netīrumiem utt., kā to toreiz nemitējās klaigāt tautiskie veči (gluži tāpat kā mūsu tagadējie dekadenti). Mēs mākslai taisni stādījām jo augstas prasības: nopietnam rakstniekam pienākas arī dot atbildi uz mūsu laikmeta lieliem jautājumiem, viņam jāglezno mums ar īstu mākslinieka spēju un veiksmi dzīve viņas plašumā un dziļumā. Nevis tikai dzīve kā stāvošs, pūstošs purva ūdens (piem., valdošo šķiru grimšanas un nīkšanas process), bet taisni uztvert momentus, kur tā strauji laužas uz priekšu, jauniem sabiedriskiem slāņiem uz augšu ceļoties, un kur tā bagāta traģiskiem sarežģījumiem, individualiem konfliktiem, sabiedriskām katastrofām. Bet, lai rakstnieks tiešām to spētu un sevī uzņemtos iespaidus varētu pārkausēt gleznās un tēlos, tad tam pašam bija jānogremdējas sava laikmeta cīņiņos, bija jāpārdzīvo viņa šaubas un gaviles, bija jāpaceļas līdz sabiedrisko ideju augstumiem, no kurienes tas tad varēja pārredzēt un izprast visu ārpasaules chaosu un uzminēt dzīves mīklas. Zem «realisma» tātad mēs toreiz sapratām nevis sevišķu rakstniecības stilu, nevis tik daudz ārējo izteiksmes veidu, bet gan mākslas darbu iekšēji dzīvo un patieso saturu. Un latviešu rakstniekiem mēs teicām: ja jūs gribat mākslā ko paliekamu sasniegt, tad celiet savas laivas ārā no tautiskā pīļu dīķa un stūrējiet tās sabiedriskas dižupes krācošos ūdeņos!

Mēs zinājām it labi, ka paies vēl ilgs laiks, līdz latviešu rakstniecība varēs cik necik tuvināties mūsu cerētam mākslas idealam. Pārāk izkaltis un nonīcis bija viss mūsu rakstniecības klajums, un, pirms mēs te paši varējām cerēt kādu avotu atrast, mums bija jāplūdina šurp veldzinošas straumes no cittautu literaturas rezervuariem. Mums iznācās tautas plašākām aprindām atvērt

ne vien Marksa un Engelsa uzskatu pasauli un Darvina un Hekeļa dabas zinātniskās teorijas, bet bez tam arī vēl latviešu lasītājam darīt pieietamus un saprotamus Ibsena un Kielanda, Hauptmaņa un Zudermaņa, Zolā un Mopasana, Čechova un Gorkija darbus. To derētu neaizmirst visiem tiem, kas latviešu marksistus grib izkliegt par «mākslas noārdītājiem un noliedzējiem», ka tie tieši priekš latviešu rakstniecības pacelšanas un Rietumeiropas mākslas tuvināšanas darījuši nesalīdzināmi vairāk nekā visi mūsu Pšibiševska un Vjačeslava Ivanoviča Ivanova pielūdzēji un pakaļķēmotāji. — Protams, ka visi minēto rakstnieku ražojumi, ar kuriem mēs toreiz iepazīstinājām latviešu lasītājus, nebūt neizpildīja mūsu mākslas prasības, bet tie sniedzās tām jau diezgan tuvu: te bija ārējā mākslas forma savienota ar dziļu iekšēju saturu (jeb «ideju», kā agrākos laikos mēdza teikt), te ar mākslinieka roku bija izceltas svarīgas sabiedriskas un psiholoģiskas problemas, kaut gan mēs bieži vien nepiekritām tam, kā šīs problemas tika no rakstnieka izšķirtas. Īsto jauno mākslu mēs gaidījām no atsvabinātās nākotnes, kaut gan tās vēstneši katrā ziņā parādīsies jau ātrāk.

Latviešu rakstniecībā, tiklīdz «jaunā strāva» bija izcēlusi no saknēm un aizskalojusi projām tautiski mietpilsonisko romantismu, sāka iespiesties tā sauktais «realistiskais» virziens. Bet tas nebija realisms, kādu mēs, to sludinot, bijām domājuši, jo visus ar šādu nosaukumu apzīmētos tēlojumus un skices mums bija jāuzskata tikai par mēģinājumiem realistiskas mākslas stilā. Mūsu rakstniecībā bija sperts nenoliedzams solis uz priekšu ne tikvien plastiskā tēlošanas mākslas spējā (Blaumanis), bet arī plašā vielas izvēlēšanā un satura paplašināšanā (Zvārgulis, Pērsietis). Mūsu dzeja tagad piegriezās sabiedriskiem grūtdieņiem un vārguļiem, kuriem agrāko salkano mīlestības stāstu lapenēs nebija vietas; tautisko birģeļu diendusu omulību iztraucēja griezīgi, skarbi panti par sadzīves nesaskaņām, trūkumu un postu; Apsīšu Jēkaba spredikiem par paciešanos un bijāšanu skanēja pretim nabadzības izmisums un rūgtums. Un tomēr mūs šie rakstnieciskie ražojumi nevarēja apmierināt: nerunājot jau par bieži vien neizdevušos, kļūdaino formu, mums galvenā kārtā bija jāatduras uz pašas vielas izmeklēšanu un izstrādāšanu. Te jau šinī dzejā nu bija vecīši un ubagi sava sakropļota mūža beigās, bet te nebija darbaļaužu aprindas, kas ar nesalaužamu spēku iet nākotnei pretim; te bija asaras un nopūtas, bet nebija ugunīgas centienu drosmes; te bija kapu krusti, bet nebija cīņas karogu. No dzīves te bija tikai viens stūris atspoguļots, nevis viss viņas plašums. Tad tālāk: te nu bija — kā toreiz teica — atsegti «sadzīves augoņi», te atkal un atkal tika minēti «apstāklī», kas

nosloga un izposta cilvēku dzīvi, bet te netika izteikts un uzsvērts, ka šie apstākļi ir g r o z ā m i. Un tā taču ir mūsu vadošā zvaigzne, mūsu kopējā darba un cīņas mērķis! Kā Markss kādā vietā izsakās: «Filozofi līdz šim pasauli tikai izskaidrojuši, bet svarā taisni krīt to — pārgrozīt.» (*Die Philosophen haben bis jetzt die Welt interpretiert, es kommt aber darauf an sie zu verändern.* Sk. *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen Philosophie in Deutschland.*[1])

Tā arī izskaidrojas, kāpēc mūsu realistiskie raksturi 90. gados neatrada necik skaļu atbalsi plašākās lasītāju aprindās, kamēr Aspazijas pseidorealistiskās dramas visgarām mantoja vētrainu piekrišanu. Nelūkojoties uz visiem teatraliskiem efektiem un pārspīlēto retoriku, Aspazijas dzejā tomēr lauzās uz āru straujš protesta spēks, kas sevišķi saskanēja ar jaunās paaudzes jūsmu saviļņojumiem. — Bet toreizējā realistiski sabiedriskā virziena neveiksme nebūt vēl neliecina, ka vispārim realisma principam mākslā jau kaps būtu rakts, kā to nebeidz tagad skandināt Viktors Eglīts ar savu dekadentu kompaniju. Realisms nevarēja toreiz mūsu rakstniecībā iesakņoties un uz augšu celties gluži vienkārši tāpēc, ka to neuzlāva — c e n z u r a! Ja ir runa par mūsu literaturas niecīgumu un bēdīgo tukšumu, tad nekad taču nedrīkst aizmirst to, ka gadiem cauri mūsu rakstniecībā cenzora roka nomaitājusi katru spirgtu dīgli, katru plaukstošu pumpuru. Kur te vispārim varēja rasties nopietna rakstniecība, kur lai te dzejnieks būtu izteicis sava laikmeta sāpes un gaviles un attēlojis dzīvi ar viņas cīņu sarežģījumiem, kad caur cenzora pirkstiem gāja katra rindiņa un kad bez žēlastības tika izdeldēts katrs vārds, kas vien varēja atgādināt dzīves lielos jautājumus, sabiedrisko šķiru sadursmes vai pat arī tikai vismazākās šaubas par pastāvošo iekārtu! Visas rakstnieka dziļākās domas un jūtas samala vecais birokrats kā ar dzirnu akmeņiem. Tā arī nācās, ka 90. gadi ar savu plūstošo spēku straujumu un dramatisko konfliktu pārpilnību nav atstājuši gandrīz nekādas paliekamas zīmes mūsu rakstniecībā. Dzima jauns laikmets: visa dzīve tika toreiz izkustināta no saviem apsūnojušiem pamatiem, gandrīz vai katrā ģimenē norisinājās uzskatu dēļ drama starp vecākiem un bērniem, viss sabiedriskais gaiss pildījās ar elektrību, un pirmie zibeņi jau šāvās pār fabriku kvartaliem un klusajiem lauku ciemiem, — bet mūsu literatura nedrīkstēja par to ieminēties ne vārda ...

Cenzura tā nomīdīja visu mūsu literaturu, līdz tā palika kā grantēts laukums kazarmes sētā. Tur, zināms, nevarēja cipreses augt un lauri zaļot — Raiņa dzeja uzskatāma kā laimīgs izņē-

[1] «Ludvigs Feierbachs un klasiskās filozofijas gals Vācijā». [Sakārt.]

muma gadījums! — tur varēja vēl priecāties, ja vismaz pa nomalēm varēja uzziedēt kādas sīkas liriskas puķītes vai vīties staipekņi. Var teikt, ka cenzuras apstākļi taisni nospieda vai aizbaidīja projām katru spēcīgāku, bagātāku talantu, kamēr pāri palika tikai nevarīgi diletanti vai arī tādi ļaudis, kas savu jūtu izteiksmi pilnīgi varēja piemērot cenzuras priekšrakstiem. Mūsu dzeja un arī paši dzejnieki tika sakropļoti. Pēcgalā tie bija tā pieraduši un iedzīvojušies savā krātiņā, ka vēlāk, kad 17. oktobris atrāva durvis vaļā, tie pat vairs nespēja spārnos celties un uzlidot brīvā gaisa dzidrumā.*

Cenzura nospieda mūsu daiļrakstniecību, bet vissāpīgāk tomēr cenzuras važas nācās izbaudīt mūsu marksistiem-publicistiem. Te katrs cenzora strīpojums bija kā grieziens dzīvā miesā. Pirmajā uzbrukumā vēl izdevās pretinieku pozicijas sagraut, pašiem ieņemt noteiktu stāvokli zināmos svarīgos jautājumos un cik necik arī atklāti izteikties par savu pozitivo programu, bet tad sāka birt aizrādījumi, cik kaitīgs un bīstams šis virziens, un tagad cenzora zīmulim netika neviens vārdiņš cauri. Par zināmiem jautājumiem vairs nebija brīv it nekā ieminēties, pat zināmi vārdi (kā, piem., šķira, strādnieks, kapitals, fabrika utt.) tika izņemti no lietošanas, tā ka atlikās laikraksta slejās tikai sagrupēt oficialas ziņas un faktus un ciest klusu, bet ir tad latviešu «patrioti» un baltiešu junkuri un baznīckungi nerimās ātrāk ar denuncēšanu, līdz mūsu prese galīgi tika nobeigta. Toreizējie latviešu marksisti tika nu uz ilgu laiku atstumti no atklātas darbības, bet aiziet tie varēja ar mierīgu apziņu, ka viņu pretinieki vairs neatspirgs un ka proletariskās masas pašas tagad uzņems cīņu. —

Uz atklātības skatuves tagad ieņēma vietu P. Zālīts ar saviem radiniekiem un tuviniekiem. Ir jāatzīst, ka šīs ģintniecis-

* Nekas neizdeva mūsu jaunākiem rakstniekiem tādu gara nabadzības apliecību kā viņu pašu klajā laistie ražojumi pēc cenzuras spaidu krišanas. Nu taču tie varēja celt gaismā darbus, uz kuriem līdz šim gulēja cenzuras aizliegums, nu taču varēja iz brīvas krūts plūst sen aizturētais dziesmu spēks, bet — mūsu dzejnieki kustināja tikai lūpas un nevarēja nekādas skaņas dabūt ārā! Tas bija taisni skandals, ka vienīgi Zeltmatis varēja stāties priekšā ar pārs cenzuras neatļautām skicēm — iz atklāto māju dzīves («Negoda apsegs» un «Kāpēc?»); tad vēl Viktors Eglīts varēja uzrādīt pārs nostrīpotas rindas («Saliecies, izvijies, kļaujies pie manis, Miesa pie miesas cik alkani tvīkst!» «Dionisijas», — «Eleģijas», 43. lpp., agrāk «M. V. Mēnešrakstā», Nr. 1, 1904.), kāpēc gan nenāk klajā neviens beletristisks vai dramatisks darbs, kas nošķirtos no cenzuras laika ražojumiem, un uzgāja tad to gudrību, ka «lielāku darbu nevar tik ātri sacerēt». Bet tad pagāja vēl viens gads — un mūsu rakstniecībā vēl arvienu tāds pat bēdīgs tukšums. «Tas ir tāpēc,» saka tagad Zeltmatis («Rakstniecības almanachā», 35. lpp.), «ka kritika traucē rakstniekus «savus gara bērnus mierīgi iznēsāt un ar nopietnību radīt».» Tāpēc — nost ar kritiku!

kās grupas literariskai rīcībai nav bijusi nekāda nozīme mūsu sabiedriskā un kulturalā dzīvē, ka pats Zālīts uzskatāms tikai kā komiska figura mūsu žurnalistikā, bet, tā kā mūsu dekadenti savu virzienu taisni atvasina no šī laikmeta (sk. Vikt. Eglīša brošuru «Poruks»), tad arī mēs esam spiesti pie tā pakavēties.

Var teikt, ka pat latviešu avīžniecībā nesastaps vairs otru tik aprobežotu un neapdāvinātu, bet pie tam tik muļķīgi iedomīgu un ietiepīgu špīseri, kāds bija šis Dr. P. Zālīts. Un tomēr šim vīram, kurš pēc savām literariskām spējām varētu izpildīt tikai kādu tirgus ziņu reportiera vietu, bija caur Platesa firmas žēlastību uzticēta triju preses organu («Dienas Lapas», «Mājas Viesa» un «Mēnešraksta») vadība, un tas tagad ar tiem mala gadiem cauri. Vadīt laikrakstu zināmā virzienā un aizstāvēt vienas vai otras sabiedriskas šķiras intereses, to Zālīts vispirms nespēja, un tas viņam arī nebūt nerūpēja; viņam jau nebija nekāda nodibināta pasaules uzskata vai noteiktas pārliecības zināmos jautājumos, pat vienkāršākā loģika tam bija nepieietama, nelūkojot uz visu ārzemes daktera tituli. Tā nu viņš kūlās ar nepanesamu troksni pa latviešu avīžniecību; it nevienā svarīgākā jautājumā tas neprata ieņemt noteiktu stāvokli un noskaidrot zināmus uzskatus, bet visur viņš jaucās pa vidu, kladzināja līdz apnikšanai savas nelaimīgās frazes par «gaismu un patiesību» (Poruks tevēl no savas puses pielika klāt «siltumu»!), mūžīgi lielīja sevi un savus rada gabalus un gadu pēc gada atkārtoja latviešu lasītājiem, ka drīz vien viņš nolikšot Pēterburgā filozofijas maģistra eksamenu (nezinu, vai tas nu ir reiz noticis). Prastāka un smieklīgāka pašreklama vēl nebija pieredzēta mūsu avīžniecībā. Dr. P. Zālīts jau arī izmēģinājās sabiedriska darbinieka lomā: viņš karoja pret trūcīgu studentu pabalstīšanu, taisījās rīkot dziedāmus svētkus, solījās dibināt rakstnieku fondu, izgudroja jaunus tautiska apģērba musturus utt., bet gāzās katrreiz bēdīgi cauri. Beidzot Rīgas pilsētas domnieku vēlēšanās 1901. g. viņa šaubīgā rīkošanās un pakalpošana sava principala (resp. valdošo vācu birģeļu) interesēm sacēla tādu traci, ka daži līdzstrādnieki jutās spiesti aiziet prom no viņa laikrakstiem. Bet cik vēl palika.*

* Tuvāk par to var palasīties Teodora brošurā «*Dr. philos.* P. Zālīts mūsu avīžniecībā», 1901. g. Te tik vēl varētu piezīmēt par pašu Teodoru, ka uzskatu nenoteiktībā un principu neskaidrībā viņš pats stāv P. Zālītim diezgan tuvu. Kādā agrākā rakstiņā («Mūsu laikrakstu virzieni», 1896.) viņš pats tik dikti sparojās par to, ka vajagot piekopt visādus virzienus, sevišķi zinātnē un rakstniecībā. «Jo laikraksta vadītāja mēraukla svabadāka no visiem virzieniem, dailes likumiem, sevišķiem dzīves uzskatiem, jo tā vairāk paveicinās dai|rakstniecības uzplaukšanu. Spēcīgs gars var visus virzienus pamest aiz muguras un pats virzienu radīt.» (33. lpp.) Bet Zālītim viņš taisni pārmet, ka viņa vadītie organi «staigājuši tautā bez noteikta virziena».

P. Zālīša pārziņā atradās arī «Mēnešraksts», kas bija nolemts «literaturai, mākslai un zinātnei». Bija laime, ka žurnala redaktoram bija visu laiku jāsvīst pie savām nelaimīgām polemikām un pašuzslavu sacerējumiem, tā ka tam neatlika vairs vaļas ņemt priekšā zinātni un mākslu, no kurām viņš mazāk ko sajēdza kā no visām citām lietām. Tā varēja tad arī «Mēnešraksta» līdzstrādnieki rīkoties diezgan netraucēti, un šis žurnals bez labā papīra un glītiem bilžu pielikumiem varēja arī sniegt dažus vērtīgus literariskus gabalus un zinātniskus apcerējumus. (Katru labāku rakstu tikai P. Zālīts iepriekš apvazāja un apspraidīja savām neveiklām piezīmēm un uzslavām, bet citādi tas savu paša līdzdarbību aprobežoja tikai ar to, ka katru gadu sataisīja kādu «prospektu» no visaplamāko fražu maisījuma un bez tam vēl šad un tad papūlējās dāmu skrodera darba laukā, pasniedzot aprakstus par plisētiem tautiskiem svārkiem, priekšautiem, ņieburiem utt.) Redakcijai nebija nekādu principu, pie kā turēties, rakstus uzņemot, ne arī tā prata apsvērt ražojumu literarisko vai zinātnisko vērtību. «Mēnešrakstā» atrada pajumti visādi virzieni, un tur kā stadulā sabrauca blakus visdažādākie vezumi: tur tad mēs sastopam vienkopus Raiņa klasiskos tulkojumus un Uchtomska «austrumu zemju ceļojumu», Blaumaņa glītās noveles un Vikt. Eglīša dekadentiskos «kumurus», J. Asara apcerējumus par pēdējiem dabas zinātņu sasniegumiem un pašas redakcijas teorijas par bučošanās kaitīgumu utt. «Mēnešraksta» līdzstrādniekiem nebija nekāda kopēja pamata, viņu darbi bija salikti viens aiz otra bez iekšēja idejiska sakara kā sludinājumi laikrakstā, un visus viņus vienādi aplēja kā ar tauku mērci Dr. P. Zālīts ar savu reklamu. —

«Mēnešrakstā» atrada arī vispirms paspārni mūsu dekadenti. Te šim virzienam zemi sagatavoja Poruks, te pirmo reizi producējās Fallijs, te sāka ķēmoties Vikt. Eglīts ar saviem «spīvi spalgiem» mistiskiem murgiem, ar savām «zaļi stīdzošām līķu un bērnu dimantpilīm, kas saldā zibens medā kūst», te rāpoja apkārt Zeltmata «mīlestības infuzorijas», un Akuraters te sāka klaigāt savas tukšās individualisma skaņas. Mūsu dekadenti tāpēc arī vienmēr atsaucas uz P. Zālīša laikmetu kā uz sava virziena sākumu un ar visdziļāko paklonu min viņa vārdu un tituli. (Ja Fallijs tam sakala himnas, tad tur viņam bija savi praktiski iemesli, bet arī Vikt. Eglīts savu apcerējumu par «Poruku» ievada šādi: «Kad dzimtenē atgriezās Zālīts, Balodis, Beldavs (?) un uzsāka savu kulturalo (!) darbību» utt., un Akuraters, piem.,

ka tie «nav atspoguļojuši nevienas noteiktas sadzīves grupas uzskatus un centienus», ka tie «nav kopojuši nekādus izkaisītus spēkus uz noteiktiem mērķiem» utt. («*Dr. phil.* P. Zālīts mūsu avižniecībā», 11. lpp.)

raksta: «Kad Dr. Zālīts pārnāca ar ārzemes svaigu gaisu Latvijā» utt. «Pret Sauli», Nr. 1, 37. lpp.) Kāda bija šī «kulturala darbība» un kas tas bija par «ārzemes svaigu gaisu», to mēs jau redzējām. Bet fakts ir tas, ka, lai gan P. Zālīts līdz šim vēl nav rakstījis dekadentiskus dzejoļus un tikai kā «zinību vīrs» ticis izsludināts «Staros», tomēr viņam daudz kas kopējs ar mūsu tagadējiem dekadentiem un tie no viņa daudz ko mantojuši. Par visām lietām: pilnīgu nespējību izstrādāt sev zinātnisku pasaules uzskatu, loģiskas domāšanas trūkumu, noteiktas sabiedriskas virzienības noliegšanu un locīšanos pa vējam, svaidīšanos ar sagrābstītām, aplamām frazēm un bezmērīgu pašapbrīnošanu un pašuzlielīšanu!

Apcerējumā par latviešu dekadentiem mēs nekādā ziņā nedrīkstam paiet garām P o r u k a m, kura priekšā tagad visi mūsu dekadentiskie rakstnieki ceļos krīt un kuru tie uzskata kā «celmu, no kura izaug jaunā rakstniecība» (sk. Vikt. Eglīša «Poruks» pirmās rindās). Porukam ir tiešām nenoliedzamas liriska dzejnieka dāvanas: viņa klusie, liegie, sapņainie sēru un ilgu dzejolīši smaržo kā šķīstbalti ābeļu ziedi. Bet tādu viņam nav daudz, jo vislielākā daļa no tiem ir samirkuši pārmērīgā asiņainā jūtelībā un izplosīti neskaidrā paviršībā. Arī Poruka prozā parādās mākslinieka spējas, it sevišķi, kur viņa skats kavējas pie bērnības rotaļu atmiņām, dzimtenes baznīcas un kapsētas, vientiesīgiem, ticīgiem veclaiku ļautiņiem. Un arī tur, kur tas mēģināja apsākt kādu lielāku darbu, viņa pirmajā tematā uzmetumā izmanāms īsta rakstnieka ķēriens, bet tūlīt arī viņa roka atkal nevarīgi atslābst, spalva tam neklausa vairs tālāk, gleznas un tēli izplūst sasmērētos krāsu plankumos vai izjūk tukšu fražu un alegoriju sakulstījumā. Poruks nespēj cirst un veidot marmora statujas, viņš var tikai uz ātru roku savelt sniega vīrus un iespraust tiem ogles acu vietā. Visi viņa labākie darbi («Hernhutieši», «Rīga», arī «Pērļu zvejnieks» u. c.) ir tik negatavi un neizstrādāti, bez spēka un dziļuma, bez iekšējas mākslas patiesības un psiholoģiski motivētas iespējamības, tā ka turpat paša rakstnieka rokās tie sabrūk un sagāžas.

Poruks ir pārejas laikmeta dzejnieks. Viņš redz un jūt, ka vecā dzīves iekārta tiks noārdīta tāpat kā vecā hernhutiešu saiešanas ēka, viņš skumst un raud uz pagātnes drupām, jo jaunā laikmeta dzīvības skaistumu un varenumu tas aptvert nespēj. Poruks sākumā jau arī mēģināja it kā tuvoties jaunās nākotnes karotājiem: tiem viņš bija nodomājis veltīt savu dramu «Hernhutieši», kaut gan te īsti nāca redzams, cik dziļi ūdeņi to šķir no jauno idealu pasaules. Viņš sludināja: vecos saiešanas namus vajag nojaukt un viņu vietā celt — lieliskas ķieģeļu fabrikas, kur

mašīnas rūks un kur šādā «gaismas pilī» un «skolā» strādnieki «mācīsies cienīt darbu un atkal darbu, saprast dabu un pasauli un savu Radītāju godāt»! Herjē! Tā jau deklamē taisni veikalnieks Andrievs Niedra un viņa patetiskie inženieri par saviem cepļiem, papes dzirnavām, vekseļiem un zirgu ādām... Nabaga Porukam bija Dr. Zālīts ieskaidrojis, ka tas, lūk, esot īstais «socialisms», un vēl dažkārt viņš savā bērnišķā naivitatē tāpat sajūsminājās par Jēkabmuižas centrifugām un rindu sējmašīnām.

Poruks jutās izrauts ārā no vecās dzīves vidus, bet viņam nebija spēka iet jaunai nākotnei pretim, un turpat viņš pakrīt ceļmalā. Viņš cenšas savu gaudenību un nevarību nostādīt par īsta jūtu cilvēka «idealu», viņš nogremdējas savu slimīgo sapņu fantazijās, gaužas par dabas un cilvēces rupjību un šķietas prātojam par mūžības un nāves jautājumiem. Bet Porukam nav ne drosmes, ne spējas izdomāt kādu problemu līdz galam cauri un no sava šaubu chaosa radīt filozofiskas atziņas cietzemi; pie viņa viss tas ir tikai bērnišķa niekošanās un pačalošana; ar filozofisku ideju un jēdzienu apzīmējumiem viņš rotājas tāpat kā meitenīts ar bilžu grāmatu.* Nekur viņa bezgala daudzos prātojumus nevar ņemt nopietni (piemērus te var izrakstīt vai no katras lappuses); tiem visiem tikpat daudz vērtības kā viņa *«perpetuum mobile»*[1] gudrošanai vai arī stāsta varoņa Vītola («Rīga») plāniem «dresēt koraļu dzīvnieciņu darbības virzienu, lai tie uzmūrētu dambi starp Afriku un Ameriku»! Poruks jau ir daudzreiz lasījis Gētes «Faustu» un šķirstījis Nīčšes «Zaratustru», bet var teikt, ka sveša un nesaprasta viņam palika Gētes saulainā dzīves uzskatu harmonija un arī Nīčšes sāpju un šaubu dziļums. Vispārim, kur Poruks sāk fantazēt un filozofēt, tur viņš ir tik nepanesami neīsts: dziļš un patiess viņš tiek tikai tad, kad — Rīgas restoranu cigaru dūmiem un glāžu un šķīvju troksnim cauri — viņa sapņainas ilgas un skumjas atmiņas atklīst uz dzimtenes

* Ja Vikt. Eglīts savā grāmatiņā grib Poruku iztaisīt par neaizsniedzamu mistiķi-filozofu, kas «vienīgais griež krūtis pretim visiem laikmeta, kā arī mūžības jautājumiem un cerībām», ja viņš P. stāda blakus Platonam, Šopenhaueram, Avenariusam u. c. un saka, ka «P. nebija arī svešas pēdējās absolutās patiesības: Indija, Ēģipte, Palestina, Nīčše», — tad tas viss ir atkal tāda tīši safantazēta blēņošanās, bez kā nu reiz Vikt. Eglīts iztikt nevar. Bet, ja tas gribēja savas «absolutās patiesības» demonstrēt, tad tikpat labi par objektu tas varēja ņemt Vēsmiņu Kārliti, jo tas tikpat maz ko jēdz no filozofijas, bet tāpat arī drebinās un nopūšas par aukstumu, nāvi, mūžīgu mieru, precēšanos utt. un pie tam — kam Vikt. Eglīša acīs vajadzētu būt no vislielākā svara — visus šos vārdus raksta ar lielo burtu un liek pēc tiem trīs punktus. Bet tā jau nu vienreiz ir Vikt. Eglīša metode: savā mistiski dekadentiskā propagandā aiziet līdz smieklīgumam un savās «kritikās» (piem., par Falliju) vislētākās stikla krelles ieteikt par nezin kādiem dārgumiem.

[1] *Perpetuum mobile* (lat.) — nepārtraukti, mūžīgi kustīgs. [Sakārt.]

zaļo mežu pavēni, uz brāļu draudzes klusām sētām. — Birģelisko aprindu izdzīve Rīgā ātri vien sabojāja Poruka vieglo raksturu un nestipro talantu: viņam nebija nekādu uzskatu pamatu zem kājām, viņam trūka sabiedrisku ideālu, kur dzīves pārbaudījumu brīžos atslieties kā pret stipru pīlāru, viņam nebija īstas mākslinieka pašcienības, nesalaužamas izturības un paļaušanās uz savu darbu, — un tāpēc Poruks arī bankrotēja kā cilvēks un kā dzejnieks. Te nebūtu arī nekā līdzējusi Vikt. Eglīša proponētā «tūkstošiem liela mūža stipendija», bet varbūt gan — no mūsu dekadentiem tā nopeltā piesliešanās proletariata centieniem. Bet tagad Poruks — daudziem par biedinājumu — vazājās līdz Fr. Veinberģim un Andr. Niedram, tad atkal atsacījās no tiem, vienā barā ar tiem ālējās pret tautas brīvības kustību un tad atkal nožēloja savu moralisko krišanu...

Mēs nevaram Poruku dievināt kā savu «bēdīgo ūpi» (Vikt. Eglīša teiciens), ne arī atrast viņa dzejā «miroņgalvas un lilijas» simbolu, kā to tagad mūsu dekadenti daudzina. Mēs pārlasām dažus viņa dziļi sajustos, vienkārši daiļos dzejolīšus, bet viņa pārējo sacerējumu kaudze mums jāatstāj pie malas. Mūs nevar sajūsmināt šie mākslas ziņā tik kļūdainie un neizdevušies fragmenti, un nepavisam mūs nespēj aizkustināt dzejnieka vārgulīgā mīkstčaulība, «asaru prinča» brēkulība, slimīga nogremdēšanās sapņu fantastikā, neīstais, paviršais pesimisms. Mūsu dekadenti var, protams, ar zināmu tiesību Poruku viņa mākslinieciskā un sabiedriskā nespēka dēļ uzlūkot par savu priekšteci, kaut gan Poruks nebūt nav metams ar viņiem vienā gubā: vispirms Porukam ir savas nenoliedzamas dzejnieka dāvanas (kaut arī neizplaukušas un nelaikā sabojātas), bez tam viņam nepiemīt mūsu dekadentu cinisma netīrība un izsvilptu aktierīšu uzpūtība, ko tie par «individualismu» dēvē. Pat savos bēdīgos uzbrukumos tautas cīņai Poruks likās vadīties vairāk no savas bērnišķās nejēdzības nekā no apzinīgi pārliktas nekaunības un naida skaudības (kā, piem., Har. Eldgasts, Fallijs, Ķeniņš, Vikt. Eglīts u. c.). —

Tur Vikt. Eglītim taisnība, ka «dzejnieka jēdziens pie mums uznāca līdz ar Poruku», ka, no šī laika sākot, mums saradās literatu grupas, kas rakstniecību un dzejošanu uzskatīja ja nu ne par savas dzīves uzdevumu, tad vismaz par savu galveno peļņas avotu. Līdz tam dzejoļu sacerēšanu un stāstu rakstīšanu mēdza blakus četrbalsīgai dziedāšanai un tautas garamantu krāšanai piekopt mūsu lauku skolotāji (Lerchis-Puškaitis, Zeiboltu Jēkabs, Purapuķe u. c.) vai arī tā līdz ar fukšu bramēšanu, preferansa spēlēšanu utt. piederēja pie «Letonijas» oldermaņu amata (Ed. Zeibots, Pavasaru Jānis, Plutu Vilis u. c.). — Bet 90. gados tā pati sabiedriskās attīstības straume, kas uz rūpniecības cen-

triem virzīja lauku gājēju barus, aiznesa arī līdz daudzus pusizglītotus jaunekļus, kuri cerēja pilsētā laimi un slavu satvert. Viņu plāni mēdza būt diezgan noteikti: daži domāja nolikt farmaceita eksamenu, bet vislielākā daļa sapņoja tikt par lieliem latviešu rakstniekiem vai mākslinieķiem. Tā radās latviešu «b o h e m a» (jeb «boģema», kā saka latv. literatūras pārkrievinātājs Vikt. Eglīts), kas sastādījās no iesācējiem rakstniekiem, zīmētājiem, muzikantiem, aktieriem vai arī vienkārši vēl neattīstītiem «ģenijiem» bez kādas nodarbošanās.

Šo inteliģento proletariešu lielais vairums, kuri aiz spēju un zināšanu trūkuma it nekā cita nevarēja apsākt, piegriezās latviešu rakstniecībai un ņēmās nu ar vienādu veiksmi sacerēt laikrakstu feļetoniem «domu graudiņus» un zilbju mīklas, kā arī romanus un dramas. Jo jāzin, ka nevienā citā zemē literatūras durvis nav tik plaši atvērtas katram ienācējam, ka aiz kritikas un paškritikas trūkuma nekur nevar notikties tādā mērā iesācēju rakstnieku pašapmānīšanās un līdz ar to literatūrā iespiesties ļaudis gluži bez kādām dāvanām kā taisni pie mums. Krievu pazīstamais rakstnieks Leonids Andrejevs iesāka kā tieslietu referents un tikai pēc kādiem desmit gadiem, pēc savu mākslinieciskō spēju dziļas pārbaudīšanas tas uzdrošinājās ķerties pie dramas, kamēr pie mums ļet taisni otrādi: cilvēki, kas nespēj uzrakstīt vienkāršu korespondenci no laukiem, vienmēr vēl varēs klajā laist «psiholoģiski filozofiskus likteņa tēlojumus» vai «mitoloģiskas traģedijas». Talants? Pie mums tas netiek prasīts, jo latviešu rakstniecībā parādās drukā un tiek pilnīgi nopietni ņemti ražojumi, kuru autoriem nav ne mazākās dzejnieciskās sajušanas un kuru nodarbošanās ar dzeju uzskatāma vienkārši kā nožēlojams pārpratums. (Minēšu te, piem., Fr. Plostnieku, Apsesdēlu, Kārsteni, Baltpurviņu, Dzelzkalnu Kārli u. c. un jautāšu: kādas tad jau ir dzejnieka dāvanas Har. Eldgastam, Fallijam, Jākobsonu Kārlim, Zeltmatim, arī Akurateram un citiem?) Literariska izglītība? Ak, pie mums var dzejas rakstīt un par dekadentiski mistisku filozofu kļūt katrs, vienalga, vai tas beidzis pagastskolu vai ne. Katrs, kas tuvāk pazīst latviešu rakstniecību, zinās, ka mani vārdi nebūt nav pārspīlēti. (Atminos kādu sarunu dažus gadus atpakaļ ar Teodoru, kur tas izteica savu dziļāko ilgošanos, kaut jel kādreiz latviešu rakstnieki, kuru darbus tas uzņem «Jaunajā Ražā», varētu izmācīties cik necik pareizi lietot — ortografiju un interpunkciju. Kad Jankavs «Vecos elkos» uzbruka Vēsmiņu Kārlim, tad tam aizstāja priekšā Vikt. Eglīts un pateica: «Vēsmiņš, kam skolas izglītības tikpat kā nav, protams, nav ņemams pārāk cieti.» — «Dzelme», Nr. 6, 1907. g.) Caurizdomāts un saskaņots pasaules uzskats? Tad par to jau mūsu dekadenti ceļ

tagad tādu gvalti, kā varot no rakstniekiem prasīt tādas lietas kā domāšanu, zināmu centienu pārliecību utt., kur «dzejniekam jābūt tikai dzejniekam»! Tad vismaz zināmas vielas vai gleznu bagātība? Arī tās nav vajadzīgs, jo, kā latviešu rakstnieku pazīstamā paruna skan, «ja tikai tinte pie rokas, sadzejot var vienmēr kaut ko, pat par vecām galošām!». Kritika? Tā pie mums pēdējā gadu desmitā bijusi tik vēlīga un labiņa pret visiem literariskiem iesācējiem un nemākuļiem, tā ir šķiedusi un laistījusi tik nepelnītas uzslavas uz visām pusēm, līdz tagad mūsu literaturu tā pārkuplojušas tukšas nezāles, ka gandrīz vairs nevienu, dzejas puķīti nevar atrast.*

Drukā jau nu parādījās gandrīz visi mūsu diletantu pirmie mēģinājumi (cenzuras apstākļu dēļ laikraksti ar tiem piebāza savas tukšās slejas kā siena maisus), bet tas, protams, nāca tikai par ļaunu tiklab mūsu rakstniecībai, kā pašiem rakstniekiem. Nekādus literarisku spēju pārbaudījumus mūsu iesācējiem rakstniekiem nevajadzēja izturēt, dzejošana pie mums neprasīja ne dāvanu, ne dziļu pūļu, bet par to arī mūsu dzejnieku ražojumos neviens mākslas nemeklēja, neviens pašus autorus par nopietniem literariskiem strādniekiem neuzskatīja un par viņu dzejām un tēlojumiem tika izsniegti tik zemi honorari, ka kauns tiešām to teikt. Šī nepietiekošā rakstnieku atalgošana jau ir mūsu rakstniecības vispārēja liksta, bet grūti tomēr nosacīt: vai mūsu rakstnieku darbi ir tāpēc tik vāji, ka par tiem maz maksāja, jeb honо-

* Te pārs vārdu par Teodoru. T. jau ar sirdi un dvēseli vēlētos redzēt mūsu rakstniecības uzplaukšanu, viņam pienākas pelnīta atzinība kā literarisku materialu krājējam un kārtotājam (piem., viņa «Latviešu rakstniecības chrestomatija» ir rūpīgu pūliņu darbs), bet tikai viņš neder latviešu rakstniecības kritiķa lomā, kuram pienākas literariski audzināt ne tikvien mūsu publiku, bet — diemžēl — arī vēl pašus rakstniekus. Teodors domāja, ka tad jau nu rasies rakstniecība, ja to noklās ar uzslavām kā ar biezu mēslu kārtu. Viņš nemaz nespēj citādi par kādu rakstnieku runāt kā tikai urājot, plaukstas sitot un superlativus berot. Viņš rīkojas kā literaturas frizieris, bet ne kā kritiķis: mūsu rakstnieku fizionomijas viņš ņemas tā nosmiņķēt un uzpindzelēt, ka tos vairs neviens cilvēks nevar pazīt (Purapuķem viņš pravietoja pasaules rakstnieka slavu, Janševski viņš nostādīja blakus Volfgangam Gētem utt.). T. nav spējīgs kādu literarisku parādību dziļāk analizēt no sabiedriski psiholoģiska stāvokļa, viņš vispārim neuzdrošinās pret kādu rakstnieku kritiski nostāties (izņemot savos jaunības laikos pret Lautenbachu un dažus gadus atpakaļ pret Žālīti), bet zina tikai dziedāt un gavilēt. Visi sabiedriskie un literariskie virzieni viņam vienlīdz labi, visi rakstnieki (vai tiem ir dāvanas vai ne) vienādi slavējami — tas viņa vienīgais kritikas princips. T. tad arī nekad nav uzdrīkstējies mūsu literaturas dobes drusku izravēt, pat mūsu dekadentus viņš apbrīno un cildina kā «jaunromantiķus». T. ir kā rakstnieks — kā to mēdz teikt — bez mugurkaula, un tā bija tīrā likteņa ironija, kad (laikam vēl pietiekoši nesaslavētais) Akuraters to sāka lamāt par «pedantisku bruņurupuci, kas kaula kažokā (!) uzglūnot visam jaunam, svaigam, dzīvības pilnam»! (Sk. «Pret Sauli», Nr. 1.)

rars bija tāpēc tik niecīgs, ka mūsu dzejnieku ražojumi nekam nebija vērti? Zem šādiem apstākļiem mūsu rakstniekiem tikai rūpēja daudzums, nevis labums, un literariskas pārprodukcijas dēļ bija pārpildīti visu redakciju papīru kurvji. Pie labākās gribas latviešu laikraksti nevarēja vairs izlietot visas tiem sūtīto dzejoļu, skiču u. c. kaudzes, un nu sākās šī bēdīgā autoru staigāšana un klaudzināšana pie visu redakciju durvīm. Kas redzējis mūsu rakstniekus ienākam pār redakcijas slieksni un klanāmies, tam pāries katra griba par viņiem zoboties. Rakstnieka pašcieņība tiešām pie mums novazāta līdz pēdējam, jo, savus ražojumus piedāvājot, mūsu rakstnieki nemēdz skatīties uz to, kāds virziens zināmam laikrakstam un vai tas varētu sakrist ar viņa pārliecību. Mūsu rakstnieki paši nemaz neapzinās, cik pazeminošā, nožēlojamā stāvoklī tie sevi pašus nostāda, kad tie savā «deklaracijā» («Mūsu mākslas motivi», — «Dzelme», Nr. 5, 1906. g.) stāsta: «Māksliniekam jāpāriet uz dažādu pretinieku lēģeriem un jāpaliek par slavas vai raudu dziesmu dziedātāju, lai tikai varētu nopelnīt miesai uzturu... Mūs dzina (!) no vienas laikraksta redakcijas durvīm projām tāpēc, ka mēs esot «reakcionari»; otrā avīzē lamājās, ka mēs esot «revolucionari» un samaitājot jauno paaudzi; trešā un ceturtā mūs pavisam ignorēja kā «liekēžu šķiru».» — Un šie cilvēciņi nu grib būt neatkarīgas mākslas «augstie priesteri» un «individualisma» lepnie praviešī!

Pie mums «bohemas» dzīve taisni tikai sabojāja un sapostīja mūsu rakstniekus. Citur (mūsu gleznotāji, kas pabijuši Pēterburgā, Minchenē vai Parizē, zinās to teikt) pirmās neveiksmes, bads un trūkums parasti mēdz māksliniekus — vismaz pirmajā jaunībā — tikai nocietināt viņu darbā, māca tos sakost zobus un griezt krūtis visām likstām pretim. Tur īsts mākslinieks savu jumta istabeli un savus krāšņos sapņus neparko negribēs pārmīt ar kāda baņķiera naudas skapjiem; tur ir devize: cīnīties un sev ceļu lauzt, izvest savus mākslas nodomus galā un *«épater les bourgeois»* (satracināt pret sevi visus birģeļus), kamēr pie mums iesācēji-rakstnieki bieži vien tūlīt meklē pieveikties birģeļu garšai un uzskatiem un žēli lūkojas uz druskām, kas no viņu galda krīt. Nerunāsim jau par Andrievu Niedru, kuram ir iedzimtas kuláka dāvanas un kurš tautas atmiņā paliks kā junkuru literariskais suņu puisis, nevis kā latviešu rakstnieks. Bet minēsim te citus piemērus: Poruka talants gāja bojā caur birģeļu sniegtiem cepešiem un alus glāzēm; Haralda Eldgasta «Zvaigžņoto nakšu» varoni kāds advokats šad un tad aizved līdz uz *«variété»* vai arī tas izpelnās vakariņas kā dāmu garderobes saņēmējs un «dzīvu bilžu» stādītājs tautisko buržuju salonos; Fallijs izdzīvojas un

izēdas pa birģeļu dzimtām un, kad tiek izsviests pa durvīm ārā, apraksta savus «psiholoģiskos pārdzīvojumus» un nosauc tos par «dramām» un «komedijām» («Selgā» un «Arnolds Nolle»). Varētu vēl turpināt, bet pietiks mums ar Kārli Jākobsonu, kas vienmēr ir vaļsirdīgāks par visiem saviem biedriem. Savā «simfoniskā» romanā «Uguns» viņš gan saka savai «dūjiņai» Zetei Ziemel: «Man vēl ir divas rokas, tev divi pupi (!), tad pietiek pasaules mantu,» — bet turpat viņš atkal fantazē, kaut jel rastos kāda bagātāka sieviete, «kas mani atpērk (!) un atdod manai tautai . . .».*

Tomēr šī nabadzība un diedelēšanās nejauki sagrauž mūsu rakstniekus un stumj tos uz leju. Mūsu dekadenti, kā jau pār «pūli» stāvoši «ģeniji» un «dievi», reti kad atklāj lasītājiem savu īsto, patieso dzīvi; tie to slēpj kā melnu, sanēsātu veļu zem uzvalka un ceļ mums priekšā savas no papes izgrieztās dekoracijas un fantazijas. Viņu varoņi mīt «vīna stīgām apvītā vasarnīcā Ziemeļeiropas jūrmalā» (H. Eldgasta «Demona paradizē») vai arī «dārgakmeņu ornamentētā marmora pilī» (Vikt. Eglīša «Galmā»); tie ģērbti «modernizēti-antikos kostimos», un tiem iesprausts «dārgu muslinu šlipsē sarkans rubins»; ēst tie neēd, bet smēķē «cigari pēc cigara» un dzer «vecu Indijas vīnu» (Vikt. Eglīša «Glebs Vilde»); vēlīgu skaistuļu tiem tik daudz kā sultanam. Vārdu sakot, tie ir tik aristokratiski prinči un grafi, kādus tik labprāt mīl izrādīt mūsu aktierīši uz kaktu teatru skatuvītēm. — Bet, kur tie dažreiz tēlo inteliģentu proletariešu dzīvi (kā, piem., Akuratera «Cilvēks», Jaunsudrabiņa «Noziedznieka acis» un viņa citādi diezgan neīstā «Traģedija» u. c.), tur, nelūkojot uz visu mākslas nepilnīgumu, mums tiek redzams tik skran-

* Nevaru nociesties, tālāk neizrakstījis mūsu rakstnieka zīmēto dzīves idealu: «Tad varētu nopirkt nelielu lauku māju. Kopēji domādami un strādādami, viņi uzvedīs nelielo īpašumu uz tādu stāvokli, ka no tā varēs itin labi dzīvot. Pļavas apsēs ar mākslīgiem mēsliem, tad ierīkos applūdināšanu caur augstākām tīrumu renēm, līdz tur sāks augt āboliņš, kur līdz šim augusi tikai kūla. Pie mājas kļūs ierīkots augļu koku dārzs ar nelielu lapeni, bet dārzā būs dīķis ar pīlēm un bišu kokiem, — klusi un mierīgi dzīvojot, teit vispirms pamatīgi un spēcīgi varēs nodoties pašizglītībai — izlasot labākās zinātniskās grāmatas par tautsaimniecību un psiholoģiju, vēsturi, botaniku, astronomiju un ģeoloģiju. Teit varēs lasīt arī visu, kas ir vērtīgākais un labākais pasaules filozofijā un lirikā. Uzlūkot saimniecību varēs viņa; grāmatas pie kādiem piecdesmit rubļiem gadā, neierēķinot bibliotekas, varēs iegādāties par to naudu, kura ienāks no literariskas darbības pie kāda cienījamāka žurnala. Un strādāt tādā vīzē priekš tautas — vai tas nebūs dziļa prieka pilns darbs, un svētīga būs tāda darbība. Tā caur savu personīgu dzīvi viņš rādīs citiem jaunu priekšzīmi, un tā ieviesīsies rakstniecībā (viņa un arī citu ražojumos) tipisks, svaigs, latvisks un spēcīgs, nesalaužams gars.» («Pret Sauli», Nr. 1, 14 lpp.). Punktum. Visa šī idile ir nepārspējami jauka, bet man tomēr visvairāk no tās patīk tas «pīļu dīķis».

dains trūkums un posts, kas cilvēku tiešām var nodzīt līdz izmisumam. Tur norisinās vesela drama ar asarām un krampjiem vecu cauru zābaku dēļ (sk. K. Štrāla «Zābaki», — «Stari», Nr. 8, 1907.). «Ak, mūžīgais nabadzības atgādinājums! Kad tevi varētu kaut ar ko, ja ne iznīcināt, jele noslēpt!» vaimanā nelaimīgo zābaku īpašnieks. Trūkst spēka un lepnuma savu nabadzību panest, trūkst vispārim mūsu rakstnieku «bohemai» jaunības uguns, māksliniecīskas vieglības un atjautības, intelektuala pārākuma pār savu apkārtni (ar kādām īpašībām tik pārbagāti veltīti ģenialā franču «bohemas» dzejnieka Miržē *(Henri Murger)* mīluļi), kas vienīgi dod iespēju šādā dzīvē garīgi un moraliski neaiziet bojā un pat ar spītīgu drosmi pār to peldēt kā pār plūstošu upi.

Nožēlojama ir mūsu rakstnieku nabadzīgi šaurā un netīri seklā dzīvīte, bez kādu centienu plašuma, bez augstāku ideju dziļuma. Visas domas un sapņi grozās tikai ap savu niecīgo «es», ap savu iedomāto ģenialitati, vai atkal fantaziju kairina un karsē kails sievietes tēls. Var palasīties tādus Baltpurviņa gabaliņus (piem., «Lielākais», — «Jaunā Raža», VIII), kāds tur garīgs tukšums un kāds tur slimīgs izsalkums pēc sievietes, vienalga, kāda tā arī nebūtu.* Bet kur tad vēl paliek mūsu «erotiskā ārprāta» un «skaistuma» pravieši, mūsu īstie «fauni» (Vikt. Eglīts, Har. Eldgasts, Fallijs, Austriņš, kāds Virza un daudz citi vēl) ar savām kārām slāpēm pēc sievietes «gardām miesām», viņas «kailām gūžām» un «apreibinošas smaržas»! Te jau šī dzimumu instinktu pārmērība tiek gluži riebīga, te jau mūsu «mākslas un morales revolucionari» vairs neatgādina nekādus mitoloģiskus «satirus» vai «ķentaurus», bet gan vienkārši — vaislas ērzeļus. Var iedomāties, kāds tur jau ir viņu daudzinātais «skaistuma» kults, viņu «dionisiskās orģijas» un cik daiļām un pievilcīgām jau vajag būt mūsu dekadentisko «faunu» cildinātām nimfām un bajaderām, Dianām un Madaļām! Kā maza ilustracija par mūsu «bohemu» šai ziņā var noderēt Pāvila Gruznas «Nadija» (fragments iz paša dzīves», — «Dzelme», Nr. 10 un 11, 1906.), kur, nelūkojot uz paša autora estetiska takta sajūtu, tomēr visa kopdzīve ar sievieti atklājas kā savārtīta, netīra gulta ar visiem piederumiem.

Mūsu rakstnieki bija jau pēc savas psiholoģijas dekadenti, pirms virziens tika oficiali proklamēts mūsu literaturā. Šis garīgais panīkums, neirasteniska jūtelība, slimīga sapņu iedomība

* «Gribu ko nopietni lasīt, bet nevaru nevienu minuti nosēdēt pie galda — vai nāves mokas. Skreju pa ielām un domāju par to, vai viņu es mīlu... Gribu strādāt, sasildīties pie sava darba, bet strādāt nevaru. Domas neļaujas saistīties, visi instinkti liekas sadumpojušies» utt. No tādiem teicieniem nudz vienmēr Baltpurviņa bēdīgie pindzelējumi.

jau sāka agrāk izteikties mūsu rakstniecībā (Poruks), tomēr vispārējo literarisko noskaidrošanos daudz arī veicināja mūsu jaunāko rakstnieku iepazīšanās ar cittautu dekadentu ražojumiem. Vispārim mūsu jaunākie rakstnieki jau maz ko lasa, bet uz Pšibiševski tie metās ar karstu aizgrābtību, jo viņa erotiskais delirijs un fizioloģiskie ekscesi tik ļoti saskanēja ar latviešu dekadentu tieksmēm un trīsām. Un tas bija tik ḍebešķīgi jauki, ka viņš visas šīs lietas nostādīja kā kādu mistisku fatumu, kā kādu pārdabisku varu («lielais agens»), pret kuru inteliģentam cilvēkam tad arī nepienākas karot! Apbrīnots arī tika un tiek Knuts Hamsuns, kura nenormalie blandoņu tipi («Bads», «Misterijas», «Pans») ar savu drudžaino samīlēšanos, aušulīgo trakulību un ķēmaino pašpazemināšanos mūsu dekadentiem izliekas kā īsti vīrišķības ideali. Un kur tad vēl Nīcšes aforismi, kuri mūsu rakstnieciņiem tā iesita galvā kā alkohols neēdušam cilvēkam! Nu taču tie varēja pilnīgi attaisnot savu nespēka gļēvumu, savu tukšo niecīgumu, jo viņi taču katrā ziņā bija Nīcšes domātie ģenialie «pārcilvēki». Gan Nīcše bija noteicis, ka viņa tepiķi neesot priekš kura katra kājām (resp. mūsu dzejnieku caurajiem zābakiem), bet to tie sajēdza tikpat maz kā vispār Nīcšes filozofiju un nesavienojamās pretrunas viņa uzskatos.

Specifiski dekadentisko virzienu mūsu literaturā uzsāka krievu dekadentu kolportiers Viktors Eglīts. Bet no sākuma viņam nemaz nebija veiksmes: par viņa «brutrurumiem», viņa pirmajām «dionisijām» un «saturnalijām» tikai smējās; viņa programas raksts «Poruks» palika sava mistiski simbolistiskā žargona dēļ nelasīts un neizprasts pat no viņa cienītājiem, un vēl arvienu Kārlis Jēkabsons to piedāvā kā premiju gan savu dzeju pircējiem, gan «Dzelmes» abonentiem. Vikt. Eglīts nebija toreiz vēl ne «Puškins latviešiem», ne «saule», ne «dievs», kura priekšā tagad mūsu jaunākie rakstnieki uz vēdera guļ.* Arī Fallijs varēja pārs gadus no vietas katrā «Mēnešraksta» burtnīcā bungas sist un saukt: «Es — virsaits neredzētu garu brāzmā, es — dzimstoša vēl pasaule, es — dzemdā dzimusi māte, es — » utt., uz to neviens nekādu vērību negrieza, izņemot dažus «zobgaļu» kalendarniekus. Un tikai vēlāk, kad pie mums «māksla atraisījās no proletariata slogiem», varēja Viktors Eglīts ne tikvien apstipri-

* Izrakstām te dažas rindas iz Austriņa odas Viktoram Eglītim: «Trīs gadi Tartarā Tu ieslēdzies Un cīnījies ar apakšzemes dieviem, Un, tikai skaidrā prātā (?) atjēdzies, Nu latviets tīrs, kaut pārnāci no krieviem (!), Tu ģenijs gaišais! Apollo apskaidrotājs! Vergs un tekuls es. Dzeja Tava — balva mums no Javas. Tu d i e v s, es deru Tev par atributu. Tu — s a u l e. Mēness es — Tavs atspīdums. Tu Puškins latviešiem. Vai Gogols nav par lielu Priekš manis iesācēja, kas vēl naivi-dums?» («Dzelme», Nr. 10, 1907.) — Pēdējam teicienam pilnīgi var piekrist.

nāt paša Fallija izgrieztos papīra ordeņus, bet par uzticamu dienestu to vēl apbalvot gluži negaidītām čināmi: tagad, kā zināms, Fallijs ir (bez sava dzejnieka pseidonima) vēl latviešu Hermess un Marss, Kristus un Adams, Moljērs un Rasins, Heine un Hamsuns kvadrātā utt., kā arī «dekadentiska salona dibinātājs, diktators un akrobats» un bez tam kaut kas līdzīgs «čukstošam sikspārnim» un «lietuvenīgam dundurim» (sk. Vikt. Eglīša dažādas «kritikas» par Falliju). Bet toreiz vēl mūsu dekadentisko «ģeniju» un «dunduru» laiks nebija nācis: savā raportā krievu dekadentiem («Весы», 1904., Nr. 7) Vikt. Eglīts varēja ziņot, ka starp latviešu dzejniekiem īsti dekadenti skaitoties tikai pavisam trīs: viņš pats, Fallijs un vēl kāds mūsu rakstniecībā gluži nedzirdēts — Sīlīts («stingrs tautas mistiķis» — pēc Eglīša apgalvojuma). Mūsu rakstniecību vēl pārvaldīja realisma tradicijas, un tagadējie dekadenti toreiz sviedriem vaigā fabricēja skices un tēlojumus «iz dzīves». Un bez tam: tuva negaisa vētra brāzās jau pār mežiem, viss apvārsnis laistījās dzirkstošos zibeņos, viss dunēja un dārdēja — un mūsu dekadentisms bija gluži pie zemes pieplacis...

Jau agrāk mēs aprādījām, ka cenzuras spaidos latviešu dzejā — bez nedaudz izņēmumiem — varēja tverties tikai vidēji, sīciņi rakstnieki, kuri pilnīgi ietilpa cenzuras noliktās robežās. Viņu jūtas un domas tad arī nebija nekāds sprikstošs, rūgstošs dzēriens, kas visus traukus var dažreiz saspert, bet plāns, saskābis pieniņš, ko mierīgi varēja nopildīt pudelēs. Latviešu literaturā jau tā nebija spēcīgu talantu, un pēdējo gadu vēsturiskā cīņa aizrāva savā straumē līdz visus spēcīgākos un dedzīgākos, visus, kam vien krūtīs bija karsta sirds, centienu drosme un idealu svētums. *Inter arma silent artes* (ieroču troksnī māksla apklust) — tam tā nu reiz jābūt. Kas tur lai sāktu mēģināties pantu kalšanā un savu personisko jūtu skandināšanā, kad tas ar miesu un dvēseli atdevies lielajai cīņai, kas tur maz mierīgi var noslēgties savā istabiņā pie rakstāmā galda, kad pa logiem skan iekšā marseljeza un uz ielas jau plivinās karogi! Mūsu dekadenti dikti tagad lec acīs un prasa, kāpēc tad no mūsu vidus neuzstājoties neviens dzejnieks. Nebaidieties, kungi, nāks laiks, kad tie būs. Un vai tad vispār var pateikt, cik daudz starp simtiem un simtiem kritušiem nav nopļauti arī nākamie dzejas un mākslas talanti un cik daudz nav īstu dzejnieku un mākslinieku tagad starp tiem, kuru rokas dzelžos slēgtas un kuri savu karsto galvu spiež pret logu restēm?...

Kustība bija tik plaša un varena, tā uzviļņoja visu tautas dzīvi līdz pašiem dziļumiem, tā ka galu galā mūsu rakstnieki arī vairs nevarēja nosēdēt pie savām tintes glāzītēm. Un nu dažiem

no viņiem arī tagad iepatikās stāt sabiedrisko karotāju rindās. Bet vispirms tie bija pārāk nespējīgi un neattīstīti, lai tie varētu «vēsturiskā materialisma» principus izdomāt līdz galam cauri, nodibināt sev zināmu uzskatu pamatus un tad apzinīgi sev nospraust sava mūža uzdevumu. Bez kādas nopietnas sajēgas tie sagrābstīja tikai dažu uzsaukumu praktiskos lozungus (tikpat kā tagad dekadentisma frazes) un iedomājās, ka nu jau tie arī esot «socialdemokrati»! Un bez tam šie slābanie nīkuļi jau nepavisam nederēja iekšā cīnītāju pulkā — «ne tie varēj' bruņas nest, ne zobenu vicināt». Te prasīja vīrišķīgu drosmi un varonīgu pašaizliedzību, padošanos kopējas taktikas disciplinai un uzupurēšanos vispārējas lietas labā, — bet par to šī cīņa arī sniedza katram, kas zem viņas karoga stāvēja, visaugstāko laimes apziņu. To, protams, nespēj apjaust mūsu dekadentiskie rakstnieki, kuri savā gļēvā egoismā trīc un dreb par savu niecīgo «es» un kuri — bez lētām pusdienām un «dionisiskām orģijām» — augstāku laimes idealu nevar sev iedomāties kā tik un tik rublīšu honorara un cik iespējams daudz sasmērētas uzslavas kādā laikrakstā vai kalendarā. Proletariata aprindās mūsu jaunākie dzejnieki nekā iesākt nevarēja: te nebija nekāds «literariska fonda» vai tamlīdzīgs izrīkojums, bet gan barga, nopietna cīņa par kopēju nākotni. Tāpēc mūsu rakstnieki arī aktivi nepiedalījās, bet, tā kā tie redzēja un vēroja, ka vecai pagātnes varai neglābjami jāiet bojā, tad arī tie atzina par labāku turēties jaunā virziena pusē, mēģināja šur un tur strinkšķināt jauna laikmeta skaņas un vispār kliboja lielajai cīņai nopakaļ. Jeb — kā saka Kārlis Skalbe: «Vai visi jaunākie dzejnieki tolaik tieši vai netieši savos darbos kalpoja (?) sabiedriskai kustībai» («Ziemas Naktis», II., 103. lpp.).

Atnāca 17. oktobris 1905. gadā ... Mēs te nevaram uzkavēties pie toreizējiem lieliem vēsturiskiem notikumiem, kas tagad ar svinu un dzelzi uz mūžīgiem laikiem rakstīti tautas atmiņā, bet paliksim tikai pie saviem rakstniekiem. Var teikt, ka pārdzīvotos lielos brīžos tie jutās gluži neomulīgi un nelaimīgi; «mūsu rakstnieki nebija uz šo pēkšņo pārmaiņu gatavojušies!» — kā Zeltmatis saka («Stari», Nr. 1, 1906., 50. lpp.), un nu tie, cenzuras spaidiem krītot, it nekā nevarēja pateikt tautas uzvaras gaviļu dienās. Neviens arī uz viņiem nepagrieza ne mazāko vērību: kas tur lai būtu apstājies un ņēmis rokā viņu dzejisko makulaturu, kad visu acis bija tikai vērstas uz priekšā nesto cīņas karogu ... Tās bija dienas, kuras pēc paaudžu paaudzēm tikai mums bija lemts piedzīvot un kuras, pieminot vien, var droši nāvei acīs skatīties, bet mūsu jaunākiem dzejniekiem tās atnesa tikai pašus apkaunojoša nespēka un niecīguma sajūtas. Viņi tāpēc tagad izliekas, it kā tie nemaz nevarētu atminēties toreizējo laikmetu

(Akuraters brīnās, kāda nozīme varot 17. oktobrim būt priekš latviešu rakstniecības?! — «Dzelme», 1906., Nr. 4, «Kā kritikas taisa») vai arī zina tikai uz visprastāko un glupāko ķēzīties par toreizējo cīņu un cīnītājiem (sal. Vikt. Eglīti, Har. Eldgastu, Falliju, Austriņu, Zeltmati, K. Skalbi, par kādiem Cālīšiem nemaz jau nerunājot).*

Mūsu jaunākie dzejnieki, «tautas zvaigžņu pētnieki un tautas mistiskie (!) vadoņi» (pēc Vikt. Eglīša terminoloģijas), bija tautas varenās kustības laikā bēdīgā kārtā iestumti kaktā. Tomēr māksla toreiz vēl viņiem nebūt nestāvēja «ārpus visām šķirām un partijām», paši tie nemaz vēl neskaitījās par «mūžīga daiļuma» priesteriem, bet vērīgi lūkoja pēc «politiskā un sabiedriskā vēja rādītāja» un iegrozīja pēc tam savu dzejošanu. Tagadējie «šķiru mākslas» noliedzēji un proletariskas cīņas gānītāji (Akuraters, Austriņš, Vēsmiņu Kārlis) ar steigu toreiz izbrauca tirgū ar saviem uz ātru roku sakaltiem revolucionaru kupleju krājumiem («Vētras dziesmas», «Cīņas dziesmas»). Nav zināms, kā viņiem īsti ar andeli veicies, bet bezgala nikni viņi no tā laika uz «seklo brošuru plūdiem» (jāpiezīmē, ka tur bija «Komunistu manifests», «Erfurtes programa», Bebeļa «Sieviete» u. c.), kuru dēļ dzejnieku nemirstīgie «ražojumi» paliekot nepirkti. Bet toreiz viņi par «rupjo, aklo pūli» lamāties vēl neuzdrošinājās un spekulēja tikai visādi, kā pielaicīties tam klāt un iegūt viņa labvēlību. Mūsu dekadentiskie dzejnieki sametās kopā ar tādiem pat caurbirušiem dekadentiskiem «revolucionariem», ar bēdīgi pazīstamo «Latv. Soc. Savienību», un izsludināja, ka tie paši nodibināšot savu žurnalu «mākslai un literaturai». Tiesa, šī savienības izkārtne bija gan stipri noplukusi, bet vārdu «socialdemokrats» taču kaut kā varēja izlasīt, un varbūt ka abonenti arī tik smalki neapskatās. Tā iznāca zem J. Akuratera redakcijas pirmais «Pret Sauli» numurs. (Bija mūsu jaunākiem rakstniekiem arī vēl otrs žurnals «Kāvi» (zem K. Skalbes vadības), kuru sludinājumos iztaurēja kā jaunu pasaules brīnumu ar «zaļām dzirkstelēm» un «nemiera mēteļiem». Tas bija diezgan vidējs un

* Mums nāksies par to vēlāk izteikties, bet parauga pēc pievedīsim te kāda latviešu «cirkus mākslinieka» Indriķa Riekstiņa lamāšanos: «Liepājā toreiz proletariešu karogs plivinājās jo augstu un visa šejienes inteliģence lēkāja un priecājās ap viņu kā Izraeļa bērni ap Ārona teļu(!). Politiskas gudrības jaunība smēlās no veiklajiem runātājiem un strādnieku dziesmas mācījās pati un mācīja citus. Kas nemācēja strādnieku dziesmas dziedāt, tas nebija «inteliģents». Katrs «inteliģents» toreiz rāpās stabā un kliedza(!). Un katrs, no rīta celdamies un vakarā gulēt iedams, domāja par politiku un politiskas gudrības akmeni. Inteliģence deklamēja Raini, citus ne. Par teatri neviens nedomāja.» («Teatrs», Nr. 1, 1908.). Ak tu nabaga Indriķīt, vai nav kādam, ko tev sviestmaizi iedot?

paplāns, tur bija arī uzņemti daži politiski un sabiedriski gabaliņi, un laikam tāpēc īsto dekadentu acīs tas žēlastības neatrada: tur neesot «skaistu, noteiktu toņu», trūkstot «diženas harmonijas», varot manīt «izaicinošu izturēšanos pret moderno dekadenci un gribēšanu iztapt aklajam pūlim»! — tā to bargi norāja «pretsaulnieki».)

«Pret Sauli» jau dekadentisms klaji rādīja savu īsto seju. Ļoti raksturīgi jau šis izdevums tika ievadīts ar Austriņa dzejoli «Vēl degt», kur tas galīgi atsakās no katras «kalpošanas sabiedrības elkiem» un tagad meklē tikai, «kur esmu «es», kur esmu t i k a i e s?». — «Šo smago dzīves krustu nolieku, Lai viņu nes, kam tīk, lai mūdās (!), Lai raizējas par rītdienu un zūdās, Lai iet uz Golgatu, tur piemērs labs...» Austriņš uz Golgatu gan neies, jo viņam vajag «vēl b a u d ī t, kamēr vasara, un d e g t»! Tad nu arī sākās dekadentu lieliskā «baudīšana» un «degšana»... Turpat arī Akuraters pasludina savu «mākslas un morales» revoluciju: «Tā kā paša Joda sūtīts, skaists kā sātans nolaižas uz Rīgas ielām «dekadents». ...Mēs stāvam par atsvabināšanu! Mēs būsim revolucionari caur un cauri (klau, klau!). Un kauns mums būtu un katrs mūs varētu saukt par pedantiem, ja mēs, kas cienām (!?) politisku revoluciju un politisku brīvību, bruņotos pret mākslas brīvību... Individa brīvība ir augstākais pasaulē. Tāpēc lai dzīvo katrs mākslinieks, kas paliek sev uzticīgs un patiess. Lai dzīvo revolucija mākslā un tikumībā!» — Un šo «revoluciju» mākslā Akuraters izveda jo ātri: vispirms tas izlamāja uz pēdējo «tautiski patentētos kritiķus» un kādu vecu «estetiķi» (tas esot viņus — jaunos dzejniekus — mācījis, «kā pie durvīm pieklauvēt, kā ūsas uztaisīt, cik bieži bārdu dzīt» utt.), tad kopotiem spēkiem tika uz visiem laikiem no dekadentu redakcijām izmests ārā papīru kurvis, un pēc tam «Pret Sauli» vadītājs kā spožu paraugu «atsvabinātai mākslai» lika nodrukāt viņam pašam uzdāvāto Kārļa Jākobsona kleksējumu («Simfonisko romanu»)... Kā atkal sarīkojamas «morales» revolucijas, to pamācīja Vikt. Eglīts, aprakstot savas «erotiskā ārprāta» orģijas pārmaiņus ar kādu Dianu un Maiju un atklājot savus slavenos «pusnakts brīnumus»: «Ak, kopā saaugušo, smago, kaistošo gūžu baltais nakts bezdibens! Ak, akminslīksmās divas kolonaskājas, virs kurām dega purpura lilija!» utt. (Sk. «Pret Sauli», Nr. 2, «Dzīvības eliksirs», «Jauns trio».)

Žurnals «Pret Sauli» nāca klajā, kad proletariats patlaban decembra cīņās bija pārvarēts un reakcijas briesmas jau sākās. Asinīs un asarās mirka mūsu dzimtene... Likās dažreiz, ka šīs šausmas neviens vairs nepārdzīvos, ka zeme sabruks zem vaimanām un... Daži izmisumā gāja paši nāvē vai zaudēja prātu.

Visa dzīve satumsa — tikai «māmuliņā» gaiši staroja ugunis, kur tautiskie pīlari dzīroja kopā ar... Un reizē ar tiem — latviešu literatūrai par neizdzēšamu kaunu — latviešu jaunākie rakstnieki uzsāka savu dekadentisko jandāliņu...

Tikai pāris no tiem (līdz ar mūsu vecākiem dzejniekiem Raini, Aspaziju, Plūdoni, Zvārguli u. c.) bija vismaz vēl toreiz tik smalkjūtīgi un godbijīgi, ka noskaitīja arī savu tēvreizi un uzlika savu puķu pušķīti uz kritušo varoņu kapiem (turu par savu pienākumu minēt viņu vārdus: K. Skalbes «Dzīvība», K. Dišlera «Dvēseles nemirstība», K. Štrāla «Adrastea» un «Nakts»). Bet tie citi? Kaut vismaz jel klusēt tie būtu pratuši tautas sāpju naktī. Bet tur nu viņi bira ārā kā smirdošas blaktis iz savām šķirbām... Tauta stāvēja pie savu cīnītāju zārkiem un ar nesatriektu drosmi slēdza savās krūtīs lielo nākotnes domu, bet turpat tai jau lēkāja priekšā pēdējā laikā nozudušais Fallijs un uzbāzās ar savu («13. janv. 1906. no cenzuras atļauto») dzejolīšu izdevumu «Prometejs un Dioniss». Starp citām smalkām lietām viņš tur deklamēja: «Izdzisusi pirts, kas kurta, Un ķipī varde kurkst, Un dīķī dūņas ļurkst, Ķirps, circens garu lej, Vai mēli vadzī kārt! Elst čūskai sprāgušai! Vairs nekust, stīva, cieta. Es ķipī samazgātā Balts gan mazgājies — Tik gultā utis.» — Tā bija jauna, dziļi «simboliska» dzeja, kuras dēļ Ķeniņš «Zalktī» autoru godināja kā «nākotnes heroldu» un «tautas ilgu sapņotāju»! ! — Un turpat jau bija klāt Haralds Eldgasts ar savu pēc Pšibiševska sataisīto un «Angelikai-Jadvigai G. un saulei» uzdāvāto biezo «dvēseles stāstu» (maksā 2 rubļi). «Tas bija kā zibens spēriens agrā pavasarī,» to nevar beigt apbrīnot Zeltmatis, kad tas sāka attēlot savus «psicholoģiskos pārdzīvojumus» — pēc «atklātu māju» baudījumiem. Har. Eldgasts bija nācis latviešu dekadentiskās dvēseles atpestīt un tām sludināt neaprobežota «individualisma» priecas mācību: «Pārvērst baudas par savas dzīves poeziju! Izpildīt katru savu iegribu, cik ārprātīga viņa arī nebūtu! Izbaudīt, izsmelt visu līdz beigām! Atļaut savām asinīm viņu likumīgo tiesību! Svinēt savas bēres uz simts iztukšotām sievietes miesām» utt. (sk. «Zvaigžņotās naktis», 257. lpp. u. c.) Patlaban jau arī dzimtene svinēja savas bēres: plinšu zalves rībēja bez apstāšanās, visas laikrakstu ziņas bija kā asinīs samirkušas, sirds vai lūza katram aiz nevaldāmām sāpēm, — bet kas bija šīs «pūļa mazās, niecīgās ciešanas» pret Har. Eldgasta «varoņa» jūsmu dziļumu, kad pēc izbaudītas nakts tas rītiem vilkās uz mājām! «Nicināšanu — citu nekā nepelna pūlis — tam gribas tikai līksmoties ap gaļas un medus podiem,» tā māk vēl uzpūsties šis «pārcilvēks» un atklātu māju dienderis.

Proletariats tika atsists soli pa solim atpakaļ un zaudēja

vienu ieguvumu pēc otra, bet par to atkal mūsu dekadentiem veicās ar savu «iekšējo pravietisko revoluciju», un drīz tie varēja atzīmēt vienu no vislielākiem «kulturvēsturiskiem» notikumiem. Vai tiešām lasītāji to vairs neatminētu? Taču Apollo teatrī tika uzvesta Fallija komedija «Selgā». Varbūt iebildīs, ka tā ir gluži niecīga ludziņa — kā vispār Fallija dramatizētās sarunas ar Bauskas un Valkas jaunkundzēm, — bet Vikt. Eglīts un visi dekadenti uz to pateiks, ka te «varbūt atrodams visdārgākais mūsu literaturā», ka Fallijs «nāk kā dievs no pasakainās Tūles latviešu familiju zālēs» un sludina «kulturu», kura «pēc Gētes, Bairona, Puškina, Heines laikiem visā Eiropā bijusi aizmirsta», utt. Kā vērojams, tad šī «kulturas» sludināšana pastāv Fallija tautiski birģeliskās frazēs, ka tautiskie centieni vēl neesot pārdzīvoti, ka šķiru cīņas vienas tautas locekļu starpā esot «brāļu karš», ka socialdemokratu teorijas nekur neder un ka tās iziet tikai uz rīdīšanu. Tas nu gan viss jau bija dzirdēts no «Rīgas Avīzes» — bet vai tad tamdēļ šī «komedija» nevarēja būt «kulturvēsturisks» notikums! Visi dzejnieciņi, aktierīši un citi «ģeniji» šinī izrādē uz augšu lēca, ka nu esot pamats likts latviešu dekadentisko olimpiešu «salonam» (sk. «Pret Sauli», Nr. 2).

Latviešu māksla nu bija «atsvabināta». Vikt. Eglīts varēja konstatēt, ka reakcija «noslaucījusi visu periodisko literaturu», ka «inteliģentie redaktori, žurnalisti, kā arī lasītāju labākā daļa, gan izbēguši uz Rietumeiropu, gan nogalināti, gan izpostīti». («Весы», Nr. 9, 1906.) Bet dekadenti bija palikušies, un tie nu varēja netraucēti rīkoties mūsu rakstniecībā. No liela laimes prieka tie pilnīgi apmulsa, un tagad sākās neaprakstāma, nejēdzīga kņada latviešu literaturā. Vienā balsī nu mūsu jaunākie rakstnieki kliedza, ka tie esot tagad «dievi» un «karaļi», «ģeniji» un «demoni», «sātani» un «vampiri», līdz beidzot tie paši sabijās un sāka viens uz otru skatīties, vai tiešām kāds no viņiem nav dulns palicis (tas nekas, ka Vikt. Eglīts nosaucās par «spitālīgo ērgli», bet arī Kārlis Jākobsons pastāvēja uz to, ka viņš «ģenijs» un «dievs», ka viņš «zaļgansārta zibens svītra uz savu senču kapa» un «viegls sikspārnis krēslas stundā pāri zirgu (teļu?) aplokam» utt., sk. «Pret Sauli», Nr. 2, 57. lpp.). Līdz šim mūsu jaunākie rakstnieki nebija tikuši atzīti, un tāpēc ar steigu vajadzēja tagad šo netaisnīgo kļūdu izlabot: paši tie noņēma no pasaules literaturas galerijas Dantes, Gētes, Bairona, Heines u. c. portrejas un pakāra savas to vietā. Mēs jau zinām, ka — pēc Eglīša un Ķeniņa apliecības — viens pats Fallijs var svērt vairākus literaturas gadu simteņus, bet arī Poruks (bez «Indijas, Ēģiptes, Palestinas, Nīčšes») bija tikpat kā «Čechovs, Bodlērs, Po, Rablē, Bokačio» kopā (sk. Vikt. Eglīša «Poruks», 44. lpp.), un pat Kārlis Jākob-

sons, kaut gan «pats negudrākais latviešu dzejnieks (самый неумный)», tomēr ar savu «Uguns» romanu «atgādina Bairona eposu» («Весы», Nr. 9, 1906.)! Tie bija ļoti reti gadījumi, kur šī bezmērīgā savstarpējā slavēšanās beidzās ar plūkšanos.*

Bet visu laiku lielīties vien arī nevarēja — bija kaut kas arī jādzejo. «Jaunās» latviešu mākslas laikmetam vajadzēja nākt! Par visām lietām no dzejas bija jāizstumj ārā tagadnes lielās cīņas, kā arī vispār sabiedriskas vai psiholoģiskas problemas, dziļas jūtas un nopietnas domas, — jo vajadzēja taču «ieskauties baltā un melnā mistikā», «ieslēgties Hadesā un mazgāties Stiksā» jeb kā tur vēl dekadentiskie termini skan. Vikt. Eglīts trīs gadus nodienējis pie krievu dekadentiem, viņš bija tur no Vjačeslava Ivanova noklausījies, ka «seno mitoloģiju mūžīgās idejas (!) vajagot sagrupēt un pārvērst par jaunu cilvēces mitu reliģiju (!!)», un, tā kā neviens no latviešu rakstniekiem nesaprata, ko tas nozīmē un kā tas izdarāms, tad Vikt. Eglīts uzņēmās komandu. Vajag «atdzemdēt s i m b o l u s»! Un nu vai visi latviešu jaunākie dzejnieki sāka — Fallija vārdiem runājot — «ļurkstīt» un «kurkstīt» par Nirvanu, Hadesu, Panu, Sfinksu, Feniksu utt., visi tie viens otram pakaļ kā pirts garu «sajuta Dionisija iedvesmi un tika no Apollona apskaidroti», tie gāzās «chaosa bezdibeņos» un uzpeldēja augšā «Dzelmes» un «Staru» redakcijās. Cik katrs no tiem pa vārdnīcām varēja sagrābstīt sengrieķu mitoloģijas druskas, tik arī tūlīt tās bēra vaļā: Prometejs un Ikars, Meduza un Charons, Akteons un Iksions, Minotaurs un Bukefals utt., utt., pie kam dažs no viņiem arī palika neziņā, vai tie grieķu dievu vai kustoņu vārdi, vai arī varbūt ģeografiski nosaukumi. Kas šķitās ģenialāki esam, tie apcēla skandinaviešu mitoloģiju un urdīja augšā Toru un Odinu, Balderu un Loki (ziemeļnieku likteņdievietes «nornes» tikai kāds latv. dekadents caur pārskatīšanos nosauca par «n o r m ā m»); daži vēl prasīja Vikt. Eglītim, vai tas nevar ko ieskaidrot iz eskimosu mitoloģijas. Akuraters, kā «reliģisks atjaunotājs», uzticīgi turējās pie tautiskā Imantas un Zilā kalna, bet vislielāko atzinību no Vikt. Eglīša izpelnījās Austriņš, jo tas jau bija «Elladas idejsejas» izskatījis un posās braukt uz Indiju. «Mana pagātne,» tā viņš dzied, «kā sestdienas vakara pirts, kur kailas sievas mirdz. Mana nākotne ir Indija, Ceilona — mana līgava. Indija, Indija! Ganga ... Mana

* Vikt. Eglīts savā recenzijā par «Zalkša» 1. num. bija izteicies, ka nama īpašnieks un dzejnieks A. Ķeniņš «likvidējis» (t. i., dzejā, nevis savā veikalā), bet tad nu bija redzēt, cik rupji un nikni var lamāties tāds aizkaitināts estets-dekadents! Kā taču saka Jākobsons: «Es esmu redzējis pintiķus, kā viņi lec viens otram bārzdā un plucina viens otra bārzdas spalvas!» — «Pret Sauli», Nr. 1, 11. lpp.

pagātne šausmas vēsta jums, priekš jaunekļa — nāves stanga.» Bez tam Austriņš vēl taisījās «kāpt uz svētā — Kalna Hara Berezaiti — Achura Mazdam saules dzejas dzejot»! Sk. «Dzelme», Nr. 7, 1905. (Nemāku teikt, vai te domātas kādas mājas Piebalgā jeb tas ir kaut kas iz persiešu mitoloģijas!)

Tur nebija vairs nekādu šaubu, ka latviešu dekadentiskie rakstnieki bija «simbolisti, jaun-ellinisti, maģiski mistiķi» visaugstākā mērā. Bet tur tad arī vēl piederēja klāt katra vārda galā pieminēt Budu, Konfuciju, Vjač. Ivanovu, Zoroastru, Kristu, Nīcši, Stirneru (jeb «Schtürneru», kā Vēsmiņu Kārlis raksta), izlikties par tik aizgrābtu no Vagnera un Beklina vai arī — bez Pšibiševska — līdz asarām sajūsmināties par Bodlēru, Malarmē, Vjelē-Grifinu, Renē Gilu, Hugo f. Hofmanstalu u. c., kurus — blakus piezīmējot — laikam taču neviens no viņiem nebija lasījis. Un, lai šis simbolisms būtu īsti dziļš, tad vārdus «Nezināmais un Nebijušais», «Melnais Elements», «Gaišais Gars», «Literaturas Fonds» u. c. vajadzēja katrā ziņā rakstīt ar lielo burtu, turpretim «pūlis», «proletariats», «kritika» tikai ar mazo. — Bet ko tad tālāk? Vikt. Eglīts deva savu otro lozungu: «Nogrimt m a ģ i s k ā e k s t a z ē», t. i., murgot un muldēt, cik tik nejēdzīgi un nesaprotami katrs vien var. «Maļ maujamo maule!» Var palasīties paša Vikt. Eglīša «entelechijas» un «epipsichidionus» («Pēterītis ar Jānīti Jādināja bakchantīti, Bulīts lēca tupu rāpu — Jūdasiņu rupi trāpu» utt., «Eleģijas», 87. lpp.), kā arī Austriņa, Fallija u. c. pantus, kurus neturu par vajadzīgu vēl sevišķi pievest.

Bet īstam «simboliskam mistiķim» vajag būt «t r a ģ i s k a m», tam vajag lasītājam taisni skriet virsū savās «ārprāta šausmās»! Bija mazliet nepatīkami, ka latviešu dekadenti nemācēja iestudēt šo lomu un ka tāpēc šis «ārprāts» iznāca pēc viena un tā paša šablona: visi viņi vienādi raustījās un drebinājās, visiem smiekli «sarkanzaļi», visiem «melnas lilijas», visiem vienas un tās pašas «miroņgalvas» rokās. Mazliet jau oriģinalāki bija Vikt. Eglīts un Austriņš: pirmais vienmēr bija «grēku un baiļu sviedriem klāts», kad tas naktīm «kā zalktis vijās un locījās ap kailām miesām» vai «svaidījās ar siltiem līķiem» (sk. «Dzīvības eliksirs»), kamēr otrs kā «velna apsēsts» salka pēc sievietēm un ar retu sajūsmību attēloja — utu kaušanu (sk. «Bērni», «Velna apsēstais»). Bet jāatzīst, ka vismaz kaut kā mūsu rakstnieki vienmēr centās savu «traģisko ārprātību» izrādīt. Tur nāk Austriņš: «He, he, he, mani mīļie. Es meklēju Driadu un iemīlējos govīs. Pavisam nenormals biju palicis.» — «Lallū!» piebalso Jākobsons, «Es» — Simsona teļš!» Un Fr. Bārda tup pie zemes: «U-hu! u-hu! u-hu! E, kā visapkārt zaļas acis gail!...» — Lasītāji nesapraz-

dami vaicā: vai tas valpurģu nakts koncerts? vai varbūt kāda menažerija? Ak nē, tas ir latviešu dekadentu «salons», un tā ir modernā «simbolistiskā māksla»...

Ja mūsu dekadentiem tas prieku dara — būt par nerriem un klauniem, tad to, protams, neviens viņiem liegt nevar, tikai tie nevar prasīt no mums, lai mēs viņu smieklīgo ķēmošanos par mākslu atzīstam. Bet dekadentiskam virzienam latviešu rakstniecībā jau visa šī «mītu atmināšana» un «simbolu radīšana» bija tikai blakus lieta, tas bija tikai ārējs apsegs gluži citiem nolūkiem un nodomiem. Savu gļēvo panīkumu, savu intelektualo un moralisko pagrimšanu, savas izvirtušās iegribas un tieksmes mūsu dekadentiskie dzejnieki gribēja tādā kārtā ne tikvien apslēpt un attaisnot, bet tie baidījās arī palikt vieni un centās sev iegūt piekritējus un apbrīnotājus ar savu «garīgo atdzimšanu» un «iekšējo revoluciju». Ne velti viņi (kā, piem., Akuraters u. c.) dēvēja sevi par «praviešiem», kas līdz šim «vajāti un izdzīti (?)», bet kurus nu tēvzeme reiz cienīt un atzīt sāk. Pat Kārlis Jākobsons bija tagad pārliecināts, ka viņu neviens vairs neuzdrīkstēsies par «ziņģu maisu» nosaukt, ka «jaunā paaudze arvienu skaidrāk dzirdēs savu idealu izteicējus, no kuru avotiem verd svētprieks un mūžīga dzīvošana. Ja arī leģions žurnalistu tad to nogānītu, bet diena nāks, kur pati tauta reiz tevi atzīs. Un uz taviem sviedriem (!) tad nākotnes izredzētie cels muzikas krāšņo, vareno pili.» («Pret Sauli», Nr. 2, 63. lpp.) Vispirms šie šaubīgie «praviešī» pūlējās satricināt vispārējo cīņas paļāvību, ķērca katram ausīs, ka visi nestie upuri bijuši velti, un raudzīja sacelt aizdomas pret šīs kustības līdzdalībniekiem.*

Cālītis, Vēsmiņu Kārlītis un citi tamlīdzīgi gariņi lepni izskaidroja: cīņa, lūk, zaudēta tāpēc, ka kustības priekšgalā nav laisti viņi (viss būtu gājis citādi, ja par «vadoņiem» būtu bijuši cilvēki «ar stipru individualitati», sk. «Dzelme», 1906., Nr. 6 un 10)!

Cālīša un Vēsmiņa politiskās gudrības var uzņemt kā nekaitīgu joku. Daudz citādāk tomēr jāskatās uz visu dekadentisko

---

* Akuraters kādreiz tik loti pukojās par «proletariskās tendences» dzejniekiem: «Tos, kuri otrā rītā pēc zemes trīces vai politiska mītiņa aiziet redakcijā un dod skaidras ziņas par notikušo, mūsu valodā sauc par korespondentiem, reportieriem vai žurnalistiem. Mākslinieks... Nevar apstrādāt šo vielu pēc redaktora vai kāda cita aizrādījumiem.» («Dzelme», Nr. 1, 1907.) Labi. Bet kā diezin saukt tos, kas «Rīgas Avīzes» «neskaidros» leitartiķeļus saskandina ritumā? Piemēram: «Šī z e l t a vergi (!) ir, kas sevi saucas par tautas glābējiem un vadītājiem... kā vilki slepeni tie varmākam it visu p ā r d e v a (!). Un zeltu bēra savās lādēs. Tie labākos no mūsu dēliem par zeltu pārdeva ... Un tauta locījās zem pātagām un važās. Un zeltā staigā nodevēji nu.» (Akuratera «Imantas augšāmcelšanās», — «Ziemas Naktis», II.)

virzienu, kas nemitīgi sludināja un sludina, ka uzsāktā cīņa ir gluži aplama un lieka (no svara taču esot tikai paša «garīgā atsvabināšanās»!), ka visa masu kustība tik rupji vienkārša un mechaniski šaura un traucoties tikai pēc materialiem labumiem (ēdiena, dzēriena, apģērba u. c.), kamēr viņi ar savu mākslu atvēršot tautai visus «mūžības dziļumus» un «cilvēces noslēpumus», un «daiļuma dimantkalnus»! Ja tad nu tauta uz viņiem neklausītos, tad tas būtu tikai pierādījums, cik zemu stāv un mūžam stāvēs «aklais, melnais pūlis», no kura tad augstākiem, ģenialākiem individiem jāatdalās nost. Īstā brīvība ir tikai individa brīvība — nevis proletarisks kolektivisms, bet aristokratisks individualisms drīkst būt īsta «pārcilvēka» ideals! Un tad jau mēs zinām, kā šī «individualisma» dziesma tālāk skan: «baudīt» un «degt»! Te tad arī var nomest visas mitoloģiskas vīģes lapas: mūžības mīklas te uzminētas, te nu ir «dziļums» un «skaistums», un latviešu fauni un «nimfas» un tie, kas par tādiem vēlas kļūt, uzsāk deju... — Mēs te šīm scenām paiesim garām un nepievedīsim ilustracijas iz mūsu dekadentisko dzejnieku ražojumiem. Varētu piezīmēt, ka daži mūsu jaunākie rakstnieki, kā, piem., Kārlis Skalbe, no sākuma diezgan atturīgi skatījās uz šī «dionisiju kulta» sludināšanu, bet vēlāk tam arī iepaticies stāt pulkā un uzraut savu ziņģi: «Rožu kroņus atnesiet, kas par mīlu saldi dzied! Reizi vien jau tevi rīs — Velti sārtā dvēs'le trīs. Kas spēj tumsā skaņi smiet, Lai ar mums nāk vienu viet!» («Dzelme», Nr. 6, 1906.)

Dekadentiskais individualisms — kā mēs jau pirmajā nodaļā aizrādījām — atrod irdenu zemi reakcijas laikmetā. Upuru tik daudz, uzvara nav tik drīz paredzama, cīņa prasa stingru apziņību, izturību un vīrišķību — un nu šķiras nost visi, kas gļēvi un slābani, neīsti un netīri. Visus, kas vien palika saviem idealiem neuzticīgi, kas bēga un virzījās sāņus, dekadentisms vāļa un sauca pie sevis: te varēja smagās bruņas pārmīt pret ērtiem rīta svārkiem, te varēja karogu uzrakstus aizmirst un nodoties mistiskiem murgiem un erotiskām fantazijām. Izmisums un sagurums pirmajā laikā bija liels, un tāpēc dekadentiskais virziens varēja izplūst diezgan plaši. Šis dekadentiskais individualisms, ko sludināja kāda «inteliģentu» (rakstnieku, aktieru u. c.) grupa, krustojās ar anarchistisko individualismu, kas tolaik bija šur un tur paspējis iespiesties proletariskās aprindās. Vajadzēja pāriet uz agrāko taktiku, slēgties rindās un nocietināties no jauna, bet daži bija vispārējo juku un uztraukuma laikā atdalījušies nost un nevarēja vairs atrast ceļu atpakaļ. Tie negribēja vairs padoties kopēji izstrādātām direktivām, bet turpināt cīņu uz savu galvu, vispārējo situaciju vērā neņemot un par turpmākām sekām nemaz

nedomājot («pats — vārds un darbs!»). Tas, protams, veda pie tam, ka tie noklīda pavisam sāņus un tikai kaitēja lietai, kurai tie sākumā bija gribējuši kalpot. Bija tolaik daudz ļaužu, kas pilnīgi tika izsviesti ārā no agrākām dzīves sliedēm: bez pajumta un uztura tie bija spiesti slapstīties apkārt un katru acumirkli baidīties par savu likteni. «Visur nāves ēnas staipās. Visur aizkrustotas laipas...» Šādos apstākļos varēja starp dažiem (tur bija arī barā gluži šaubīgi elementi) attīstīties taisni dekadentiska psiholoģija: zuda katra kopības sajūta ar savu partiju vai šķiru, atlika tikai paša «es», un tā galu galā varēja arī nonākt pie uzskatiem, ka sava «es» iegribas un tīksmes ir visaugstākais pasaulē un ka viņām nekādas robežas nav velkamas (sk. «Liesmas» izdevumus: «Personai jābūt pilnīgi brīvai: tai nevajag padoties nekādam likumam, tā padodas vienīgi pati savai gribai» utt.). Te «anarchistu-kompanjonu» devizes pilnīgi sakrita kopā ar mūsu estetisko individuālistu (Akuraters, Har. Eldgasts u. c.) frazēm, kaut gan praktikā, protams, starp vieniem un otriem plaisa palika jo liela. Kā zināms, «anarchisti-kompanjoni» ņēma bēdīgu galu, kamēr mūsu dzejnieki savu «mistisko anarchismu» (šis aplamais termins ir krievu dekadenta Čulkova izdomājums, un kā jau katru nejēdzību, tā arī šo tūlīt piesavinājās mūsējie) varēja netraucēti buržuju salonos izklāstīt jaunkundzēm un izrādīties to priekšā varen interesanti. —

Tomēr latviešu proletariats izrādījās par pārāk apzinīgu, lai viņa rindas varētu sadragāt reakcija vai izjaukt dažādi anarchistiski un dekadentiski virzieni. Visām briesmu vētrām par spīti, tie palika savās ieņemtās vietās stāvot. Mūsu dekadentu barvežiem bija jāpārliecinās, ka tautas apzinīgākās aprindās tie nekā nepanāks ar savu mākslas un morales atjaunošanas švindeli. Dekadentiskie «pravieši» griezās atpakaļ ar rūgtu niknumu un nebeidza nu sūroties un gausties, cik ļoti viņiem un viņu mākslai jāciešot no proletariskas kustības uzbrukumiem (jau otro gadu tie raud un raud, ka Līgotnis tos kādā kritikā aizticis)! Visvairāk tie laikam jutās ievainoti par to, ka tiem vienkārši nekādas vērības nepiegrieza, un nu tie ņēmās riet šīs kustības dalībniekus. Latviešu muza nebija vairs proletariata «kalpone», bet dekadentu «karaļmeita», tomēr lamāties tie tagad prata kā vistuklākā špīseru madama. Austriņš kādā dzejolī bija «idejas kalpus» nosaucis par «šimpanzēm» un «indiaņiem» (cik asprātīgi!), un Kārlis Skalbe grauza tagad spalvas kātu, līdz izdomāja «mitoloģisku pasaku» par «apakšzemi» («Stari», Nr. 10, 1907.), kur strādnieku partija bija iztēlota par «govi» un šīs partijas darbinieki par «milžiem-vienačiem» (kas par dziļu simbolismu!). Bet ar to bija arī viss pulveris izšauts, un pēc tam dzejošana un simbolistika

bija jāmet pie malas un jāķeras pie prozaiskiem apmelojumu un sagrozījumu artiķeļiem (sk. Skalbes «Ziemas naktis», II, «Literariskas piezīmes»).

«No veciem krastiem ir nobraukts,» — šo frazi vienmēr daudzina mūsu dekadentiskie dzejnieki. Ejam skatīties — bet turpat vien atkal guļ viņu caurās laivas dubļainās dūņās pie «māmuliņas» nama durvīm. Nekur tie nebija aiztikuši, un — taisnību sakot — tie jau arī nekur negribēja braukt. «Tolaik tieši vai netieši mēs kalpojām sabiedriskai kustībai,» raksta K. Skalbe par sevi un saviem biedriem, «bet tagad» — tā viņam pienāktos šo teikumu nobeigt — «mēs par diezgan lētu algu stāvam tautiski reakcionarās birģelības dienestā.»

III

Vecāki ļaudis varbūt atminēsies, ka latviešiem reiz bija kāds dzejnieks Lautenbachs, kuru savā laikā tik ļoti cildināja un dievināja gan viņš pats, gan arī viņa tautiskie cienītāji. Gadus divdesmit atpakaļ minētajam Lautenbacham izcēlās asa polemika ar Teodoru, kurš viņu vispirms kā dzejnieku nosēdināja mazliet zemāk un bez tam izsacīja domas, ka dzejai, kura neaptver un neizsaka sava laikmeta centienus, bet nopūlas ar senatnes mitoloģisko teiku savārstīšanu, nevarot būt nekādas paliekamas nozīmes. Lautenbachs par to varen apskaitās un uzsauca pārdrošam kritiķim, ka viņš nekā nesaprotot no «estetikas mūžīgiem likumiem», ka īsts dzejnieks nekad nedrīkstot pieķerties «grozīgam, iznīcīgam laikam», bet gan tikai dzīties pēc «mūžīgām idejām», jo, ja kāds — pēc Teodora padoma — savam laikam tik dzejotu, tad tur neiznāktu nekāda dzeja, bet gan tikai tendences raksti, paskvilas, ielas literatura utt. Teodors nepalika klusu un pierādīja ar piemēriem iz pasaules literaturas, ka dzejnieks ir sava laika pilsonis, ka viņa dzejā var atspoguļoties tikai tas, ko tas no sava laikmeta cīņām un pārdzīvojumiem sevī uzņēmis, un ka par lielu dzejnieku mēs saucam to, kas savu laikmetu vispilnīgāk dzejā izteicis. Lautenbachs palicis vēl niknāks, bet šos uzskatus par mākslas atkarību no katrreizējā vēsturiskā laikmeta tas atspēkot nevarēja.

Teodors arī tālāk savos kritikas principos negāja un palika pie sava «laika gara» stāvam — nekur savās bezgala daudzajās kritikās viņš nav mēģinājis tuvāk analizēt, kas tad īsti šis «laika gars» ir, kur un kā rodas kādā laikmetā zināmi sabiedriski uzskati un centieni, kas ir zināma laikmeta sabiedriskās ideoloģijas pirmpamats? — Tomēr viņa toreizējā polemika un vēlākie raksti

daudz palīdzējuši, ka latviešu rakstniecība no Lautenbacha «estetikas mūžīgiem likumiem» un «mūžīgām idejām» tika vaļā un ka mūsu literariskā publikā cik necik noskaidrojās uzskati par mākslu un viņas uzdevumu. Bet muļķība un nejēdzība nekad tik ātri neizmirst. Tagad mūsu literatura pienākusi pilna ar dažādiem dekadentiem, kuri ar vēl lielāku nekaunību nekā toreizējais Tērbatas lektors stāj katram virsū, lai atzīst viņus pašus par «ģenijiem» un viņu ražojumus par «nemirstīgiem», jo māksla vispār un viņu māksla it sevišķi esot «mūžības» un «dievības» simboli. «Māksla ir mūžīgi nepārejošā absolutā atspoguļojums», «māksla ir neatkarīga no laika un telpas», «mākslā nevar atbalsoties sava laika notikumi», «mēs esam olimpiski dievi» un «mums vajag stipendijas» — tā tagad mūsu jaunākie rakstnieki sauc viens caur otru kā uz krāmu tirgus, līdz lasītāji pavisam samulst no šī trača. Jautājumā par mākslas nozīmi un uzdevumu mūsu dekadenti paguvuši tik daudz sakliegt un samelst, tā sagrozīt visus jēdzienus un uz galvu nostādīt, ka cits nekas neatliekas kā ar vislielāko pacietību ņemt un skaidrot no jauna dažas elementaras patiesības par mākslas principiem.

Vispirms: k a s i r m ā k s l a? Mūs aizvestu par tālu, ja mēs savā apcerējumā ietu atpakaļ pie mākslas vēsturiskiem sākumiem cilvēces pirmatnē vai arī aizstāstītum psiholoģiskos pētījumus, kā cilvēkā vispārim rodas daiļuma sajūtas (estetiskas emocijas), kāpēc, uzņemot sevī iespaidus no dažiem ārpasaules priekšmetiem, cilvēks pārdzīvo zināmu estetisku baudījumu, zināmas enerģijas pārplūduma un līksma apmierinājuma sajūtas.* Mākslas sākumus mēs uzejam jau pie mežoņu izgrieztām rotas lietām, ar kurām — zem dzimuma instinkta iespaida — mēdz izgreznoties pirmatnējais vīrietis vai sieviete, lai viens otram patiktu; pirmat-

* Sal. Henrietes Roland-Holst raksta *«Studien über sozialistische Ästetik»*[1], — «Neue Zeit», 1907., Nr. 27 un 28 (latviski «Rītā», Nr. 10, 12 un 13), kā arī Lunačarska «Основы позитивной эстетики» — krājumā «Очерки реалистического мировоззрения». — Ļoti gaiši Lunačarska uzskatus izliek J a n k a v s savā grāmatā «Vecie elki mūsu jaunākā literaturā», kur tas diezgan veikli arī popularizē dažas vēsturiskā materialisma tezes. Jankava grāmata, nelūkojot uz pārāk stieptiem atkārtojumiem, katrā ziņā pelna ievērību, kaut gan dekadentiskais virziens te nav pietiekoši noskaidrots un latviešu jaunākā rakstniecība pārāk pavirši analizēta. Jankavs uzceļ vēsturiskā materialisma baterijas un šauj no pārāk liela attāluma uz mūsu dekadentiem, bet tiem jāpieiet vēl daudz tuvāk klāt. Interesanti tomēr, ka, nelūkojot uz dažām Jankava grāmatas nepilnībām, mūsu dekadenti it nekā tam neprata atbildēt, bet sāka tik atkal gausties un sūroties. Vikt. Eglīts tikai aizbildinājās, lai nedarot taču pāri jauniņiem iesācējiem, un savam dekadentu pulkam pateica, ka turpmāk gan vajadzēšot «nopietni sagatavoties» pret proletariskiem uzbrukumiem dekadentu mākslai.

[1] «Studijas par socialistisko estetiku». [Sakārt.]

nējas daiļuma sajūtas izteicas bez tam arī mežoņu dziesmās, dejās utt., kur rotaļu ceļā brīvi atraisās cilvēka spēki un izlejas viņa organisma enerģijas pārākums. Bet jau šinī primitivā mākslā (ornamentu izrobojumos, nokrāsotos priekšmetos u. c.) nav tikai vienīgi dziņa radīt un veidot to, ko cilvēks uz zināmas attīstības pakāpes instinktivi sajūt kā ko «daiļu»; nav te arī — kā Spensers domā — vienīgi rotaļāšanās prieks (dziesmās, dejās u. c.), kur cilvēka organi darbojas brīvi un viegli (nevis kā pie piespiesta darba), kur cilvēks savu enerģiju iztērē tādā kārtā, ka viņš pie tam jūt visdziļāko baudījumu. Te spiežas jau cauri cilvēka dziņa: mākslā atspoguļot un izteikt savu «es», apstiprināt uz ārieni savu elementaro pašapziņu; savus iespaidus un pārdzīvojumus cilvēks mēģina izveidot aptveramos tēlos, lai tādā kārtā tos sev noskaidrotu, izprastu un izbaudītu no jauna savos jūtu saviļņojumos. Vispirms cilvēks attēlo tikai ārēji redzamus, konkretus priekšmetus (vienkāršām, neveiklām līnijām zīmē sevi, kustoņus, stādus utt.), apdzied ārējo dabas spēku varu, cildina savu darbu un savas cīņas, bet tad, sabiedriskai kopdzīvei nodibinoties un cilvēka psichikai attīstoties, mākslā sāk arvienu vairāk atvērties cilvēka iekšējā pasaule. Mākslā arvienu skaidrāk un gaišāk sāk atspoguļoties cilvēka jūtu un domu dzīve: savas sāpes un bailes, savus priekus un cerības, savu dzīves idealu (t. i., visu, ko zināmas sabiedriskas kopības locekļi katrreizējā vēsturiskā laikmetā uzskata par augstu, labu un daiļu) cilvēks cenšas izveidot mākslas tēlos un tur iekalt kā klinšu rakstos. Cilvēces vēstures sākumā māksla ir vienota ar reliģijas kultu, viņas miteklis ir dievu templi (piem., pie indiešiem, ēģiptiešiem, asiriešiem, jūdiem utt.), bet savā tālākattīstības gaitā māksla atraisās no reliģijas (kā, piem., jau Grieķijā) un atrod savu patstāvīgo uzdevumu cilvēces kopdzīvē: izteikt cilvēces sabiedrības katrreizējas daiļuma un dzīvības pašsajūtas. Līdz ar mākslas satura paplašināšanos un padziļināšanos tiek arvienu pilnīgāki arī mākslas ārējās izteiksmes veidi: mākslinieka spējas arvienu vairāk attīstās, un tas atrod līdzekļus, kā visspilgtāk attēlot savu iekšējo pasauli, kā savas domas un jūtas izveidot par apjaušamiem, aptveramiem tēliem, kuri tad viņu līdzcilvēku psichikā atmodina un iekustina tādas pat sajūtas un iespaidus, kādus mākslinieks savā fantazijā skatījis, izjutis un pārdzīvojis. — Pēc visa sacītā mēs te varam pavilkt strīpu apakšā un vienoties par vienkāršu, īsu formu, pret kuru dekadentiem nebūtu nekas ko iebilst: māksla ir dzīves attēlošana.

Mākslinieks attēlo dzīvi, nevis atspoguļo viņu mechaniski kā ezera dzelme krasta kokus. Sevī uzņemtos iespaidus, novērojumus

un pārdzīvojumus mākslinieks pārkārto, sakopo un izveido par veselu noslēgtu vienību, par mākslas darbu, kurš būs toties pilnīgāks, jo vairāk tas iespēs pārnest mūs mākslinieka jūtu un tēlu pasaulē. Mākslinieks savos ražojumos izteic un apliecina savu «es», bet, jo mazāk viņš iekūņojas savās šauri personiskās sajūtās un jo vairāk viņš sevī uzņem un izteic savu līdzcilvēku, savas sabiedriskās kopības sāpes un gaviles, centienus un cerības, jo varenāk un dziļāk tad viņa darbi sakustinās un aizgrābs mūs. Akuraters reiz kādā skaidrākā brīdī izsakās šādi: «Dzīvības galvenā parādība ir viņas spēks, viņas tieksme uz augšu un uz priekšu. Vislielākais skaistums būs tur, kur būs vislielākais spēks. Tāpēc mākslas darbi vai literatūras ražojumi, kuros ietverts jo vairāk augoša, grauzoša, postoša spēka, atstās mūsu dvēselēs dziļākas pēdas, sakarsēs mūsu ilgas uz uzvaru... attīstīs dzīvības tieksmi, un tādus mākslas darbus mēs sauksim par skaistiem.» («Pret Sauli», Nr. 1, 36. lpp.) — Bet vai tur nu būtu tiešām spēcīgs talants, vai arī gluži nevarīgs diletants, vienmēr mākslinieks atrodas zināmas sabiedriskas kopības vidū, neatšķirami viņš ir saaudzis kopā ar savu sabiedrisko apkārtni, un šādā vai tādā veidā viņa ražojumos vienmēr izpaudīsies zināmas sabiedriskas iekārtas ideoloģija. No realas ārpasaules iespaidiem mākslinieks ņem savai fantazijai vielu, izveido to par mākslas darbu pēc zināmas idejas, saskandina to ar savu iekšējo idealu, bet šīs «idejas» un «ideali» nav no nekādas «mūžības» vai «dievības» zemē nobiruši, bet sava vēsturiska laikmeta darināti, izauguši iz mākslinieka katrreizējas sabiedriskās apkārtnes jeb — skaidri un gaiši runājot — iz savstarpējām šķiru attiecībām zināmā vēsturiskā laikmetā. Te nešaubāmi paliek spēkā Marksa vārdi: «Materialo dzīves līdzekļu ražošanas kārtība ir tā, kas noteic vispārējo sabiedrisko, politisko un garīgo attīstību. Nevis cilvēku apziņa noteic viņu dzīves kārtību, bet, taisni otrādi, viņu sabiedriskā kārtība noteic viņu apziņas formas.» Katram, kas var loģiski domāt un spriest, jānāk pie atziņas, ka arī māksla ir sabiedrisko apstākļu produkts, ka tā ir tāda pat sabiedriskas ideoloģijas forma kā, piem., reliģija, morale, filozofija, cik tur ar dekadenti nevaimanātu un nebrēktu! — Un tādēļ — tikai sava laikmeta idealus un centienus mākslinieks varēs izteikt dzejā vai izcirst marmorā. Nav tādu «mūžīgi nepārejošu absolutu» vai «vispārcilvēcisku» ideju, kas kā tādas paliktu negrozāmas uz visiem laikiem, tas viss ir tikai tukšas, abstraktas frazes, kurās iesmeļas zināms saturs, tās nogremdējot zināma laikmeta sabiedriskā straumē. Pat pašas elementārākās cilvēciskās sajūtas, kā, piem., dzimumu mīlestība, nāves sēras utt., ir taču

katrā vēsturiskā laikmetā un katrreizējā sabiedriskā apkārtnē atkal citādas. Tikai sava laikmeta vēsturisko saturu dzejā ir ietvēruši Homers un Sofokls, Dante un Šekspirs, Servantess un Gēte, bet taisni tamdēļ, ka tie katrs savu laikmetu tik dziļi izsmēluši un tik pilnīgi dzejā attēlojuši, tie nav dzejojuši savam laikam vien, bet uzcēluši mākslas pieminekļus arī vēlākiem gadu simteņiem.

Mūsu, latviešu dekadenti, kā zināms, turēs sevi daudz daudz augstāk par nupat minētiem pasaules literaturas dzejniekiem, jo tie jau tikai staigājuši pa zemes virsu, kamēr mūsu «ģeniji» virina «dievības» un «mūžības» durvis tikpat kā teatra galerijā. Tikai «dievišķo» un «mūžīgo» tie izteicot savā mākslā — citu neko! Kādreiz Teodors uzprasīja Lautenbacham: «Iz kura cauruma viņš domā šo visaugstāko, mūžīgo izraut un kur to iekārt? Laiku, savu laiku viņš še ievērot negrib... Nepaliek pat debess un zeme, jo arī tās ir laicīgas. Kur lai nu visaugstāko, mūžīgo ņem, kur lai liek?» («Austrums», 1888., Nr. 12.) Mūsu dekadentiem par to nekādu šaubu nav: viņu māksla ir «neatkarīga no laika un telpas», un tāpēc arī viņu ražojumi — šie literarisko viendienas mušu uztraipījumi! — pārdzīvos visas Ēģiptes piramidas un Grieķijas marmoru (Har. Eldgasts, kā liekas, ir pat tanīs domās, ka viņa 2 rubļu «dvēseles stāstam» būs ilgāks mūžs kā «saulei», kurai tas savu gabalu vēlīgi uzdāvājis)! — Tomēr, tuvāk ar mūsu dekadentiem aprunājoties, dabūjām dzirdēt, ka viņi «mūžību» saprot pavisam citādi nekā mēs, «seklās plebeju dvēseles»: viņu «mūžībai» ir zināms sākums un zināmas beigas, gluži kā izsludinātai teatra izrādei. Har. Eldgasts, piem., mākslas «mūžīgās idejas» skaita no «Asirijas spārnotiem vēršiem» līdz savu sacerējumu iznākšanai. Tomēr parastais dekadentiskais mērs ir cits, kā to tik dzejiski apraksta Vēsmiņu Kārlis:

«No Homera — caur Danti — līdz Vjačeslavam Ivanovam! Lieliska glezna. Pans gavilē. Driadas kliedz un kaisa puķes. Fauni un satiri smīnot aplūko meža noslēpumus — avīžu meitas (?). Tikai tagadnes cilvēks nokaunas un apsedz savu kailumu ar lupatām (!)... Kaut kur pie Galatejas stabulē Vagnera gans, un viss savienojas lielā, brīnišķā himnā, kas savieno tālus laikmetus un naidīgos garus dara mīļus kā brāļus. Mefistofelis noliek savu masku un sniedz tam Kungam roku — un gaviļu šalkās notrīc asarām un asinīm mazgātā zeme. Nāk atsvabināšanas stunda. Caur dziļo izmisumu jūtam mūžības tuvumu. Drīz skaitīs pulkstenis pēdējo stundu, un jauns laikmets stāsies vecā vietā. Galva reibst (!), to iedomājoties. Bet visur jau dzimst un veidojas simboli. Rodas jaunas teikas. Pravieši rokas

dzīvības būtībā un meklē m ū ž ī b a s atslēgas. Noslēpumainās jausmas.» («Zemgaliešu Kalendars», 1907. g., 13. lpp.)

Lasītāji iebildīs, ka šo dekadentiski «lielisko gleznu» zīmējis Vēsmiņu Kārlis, kam «skolas izglītības tikpat kā nemaz nav» un kam «galva reibusi», to iedomājoties vien. Bet Vēsmiņu Kārlis kā «Vagnera gans» stabulē jau tikai to, ko dzied viss mūsu dekadentu koris. Piemēra dēļ pievedīsim vēl kādu izrakstu iz mūsu «spitalīgā ērgļa» Vikt. Eglīša literariskām aplamībām: «Jo īsts poets tikai no m ū ž ī g o ideju augstumiem aplūko pārdzīvojumu pasauli. Orfeja pasākto mūžīgo ideju gaismā vadīja H o m e r s savus varoņus cauri dažādākām dzīves likstām... Scholastikas laikmetu sagrāva D a n t e, atkal atmodinādams m ū ž ī g ā s idejas. Deviņpadsmitā gadu simtenī m i r s t ī g o m a l d i (Spensera, Zolā, Hekeļa, Marksa pozitivie uzskati) apslēpa dievišķo gudrību līdz pat Richardam Vagneram, Dostojevskim un Nīcšem. Bet Nīcše Vagneru ieslēdza Hadesā — Elizejas un Stiksas valstī — un tiecās jau viņpus Labā un Ļaunā, tas ir, pāri Kamieļa (!) un Lauvas (!) pasaulēm. Iedvesmes, Bērna svinīgā, vieglā vēsumā (?)... Bet iepriekš vēl izpildījās Nīcšes pravietojums, ka virs mirstīgo gudrībām Vakareiropā pacelsies milzīgi pārdzīvojumu un maldu ugunsstabi — Verlēns, Dēmels, Pšibiševskis, Olo Hansans, Hamsuns, Brjusovs (Vikt. Eglītis?). Viņos sadega visas mirstīgo un barbaru vērtības. Pirmais, kas Elladas vaigu atklāja viņa pilnīgā veidā, ir krievu poets Vjačeslavs Ivanovičs I v a n o v s. Pie kam ievērojiet! — Edipa atbildes vietā Sfinksam viņš grib dot jaunu atbildi, kurā grieķu individualisms savienotos ar kristīgo mīlestības valdību par jaunu, vēl nebijušu valstību (!). Ja ievēro, cik tālu no Homera aiziet Dante, tad Ivanova ideja savienot Homeru (tezi) un Danti (antitezi) jaunā m i t o l o ģ i j ā (!) nav neiespējama. Caur to Ivanovs uzstājas kā pirmais, kas Nīcši izsmēlis un Nīcšes trešo — Bērna — valsti veido pēc sava vaiga.» («Pret Sauli», Nr. 2, 92. lpp.)

Tas nu viss skan pilnīgi kā Jāņa parādīšanas grāmata (trūkst tikai vēl zināmais «zvērs» un skaitlis «666»). Ar cilvēku, kas nogrimis «Kamieļa un Lauvas» pasaulē un visā nopietnībā grib dibināt jaunu «mitoloģiju», mēs, protams, polemizēt neiesim. Nav mums te arī iespējams lasīt mūsu jaunākiem rakstniekiem lekcijas par literaturvēsturi. Bet, tā kā visi viņi cieši un svēti tic šai «mūžīgo ideju» trijādībai, tad minēsim tomēr te dažus vārdus par Homeru, Danti un — Vjač. Ivanovu.

H o m e r a eposs ir sengrieķu literaturas staltākais monuments, kas līdz ar to apzīmē arī Eiropas kulturas sākumu. Homera dievu un varoņu teikās neslēpjas nekādas «mūžības idejas» un nespokojas nekādi mistikas noslēpumi, te izteicas tikai daiļā

pilnīgumā zināms klasiskās senatnes laikmets. Homera pantos staro mums pretim Heladas dzidri zilās debesis un saulē dzirkstošā jūra, un šinī krāšņā dabas ietvērumā norisinās vesela laikmeta dzīve. Mēs te skatām sengrieķu karus un jūras braucienus, sacīkstes un dzīres, ģintas locekļu saeimas un iekšējo mājas dzīvi; te attēlojas sengrieķu tikumi, viņu ieroču slava, vecāku mīlestība, ģimenes kopība, — viņu dzīve un darbs, viņu jūtas un kaislības! Un arī viņu Olimps — Tēna vārdus pievedot — nav vairāk nekas cits kā mitoloģiskos augstumos pacelta sengrieķu ģinta: uz viņu Olimpu var vēl svabadi uziet un nonākt zemē, viņu dievi nav nekādas drūmi noslēpumainas būtnes un bīstami ļauni gari, bet tādi pat cilvēku tēli — heleņu fiziskā un garīgā daiļuma ideali — ar gluži cilvēciskām jūtām un vājībām, kas pastāvīgi iejaucas mirstīgo dzīves mudžeklī, tāpat mīl un līksmojas, saskaistas un atriebjas. Bet šīs dievu un varoņu teikas bija tautas vidū toreiz dzīvas, — dievi pavadīja cilvēku uz katra soļa un tika piesaukti katrā likstā un nelaimē, — un tāpēc arī Homera dzejisko mītu sakopojums bija sengrieķiem tikpat dārgs un svēts kā ebrejiem Mozus grāmatas. Te bija izteikta viņu harmoniskā dzīves prieka reliģija, viņu cilvēciskās morales tradicijas, viņu varonības un tikumības paraugi. Te visur ir tik ciešs sakars ar dzīvi (no kādām «mūžīgām idejām» tikai, protams, te nav ne jausmas!), ka Homera dzeja ir viens no visdrošākiem vēsturiskiem dokumentiem, kur mēs ne tikvien varam aptvert zināma laikmeta garīgo saturu, bet arī tikpat redzami — kā no apraktas pilsētas drupām — uzcelt toreizējās materialās dzīves iekārtu. Homera eposs iezīmēja pāreju no barbariskā laikmeta augstākās pakāpes uz civilizacijas sākumu (sk. Engelsa «Ģimenes, privata īpašuma un valsts celšanās»). Šī ģintnieciskā iekārta sākusi jau sadrupt — laužas cauri jauna sabiedriskas kopdzīves forma: monogama ģimene uz privata īpašuma pamatiem. Nodibinās ģimenē tēva tiesību vara un sievietes slīgst atkarībā; iegūtais un salaupītais īpašums pāriet kā mantojums uz bērniem; īpašuma nevienlīdzība atšķir cilts vecākos un karavadoņus no pārējās tautas; sākas jau verdzība un vergu darbs; mantu, vergu un lopu laupīšanas nolūkā tiek vesti kari uz jūras un sauszemes. Bet vēl šķiru starpība nav tik sajūtama, vēl dzīve rit patriarchaliskā vienkāršībā; karaļa meita Nauzikaja pati mazgā drēbes, Odisejs staigā blakus ar «dievišķo» cūkganu Eimaju, un vergi jūtas un dzīvo kā mājas saimes locekļi. Un pār visu šo spirgto, heleņu dzīves prieka un dabiskuma pilno dzīvi lej Homera dzejas saule savus zelta starus. —

Gluži citā pasaulē ieved mūs Dante (1265.—1321.). Heleņu kulturu sedza pagātnes pīšļi, varenā Romas valsts bija sagāzta —

un par šīm drupām pāri gāzās nepārredzamas barbaru tautu lavinas, visu ceļā saminot un izpostot. Un tā tas gāja bez apstāšanās piecus gadu simteņus no vietas! Veselas tautas bija izkautas un iznīcinātas, pilsētas nozudušas no zemes virsus, klasiskās senatnes kultura, zinātne un māksla bija kā zemes trīcē apraktas, — kad šinī gruvekļu postažā nodibinājās feodalā iekārta. Bet tautu liktenis nepalika tamdēļ vieglāks: feodalie dižkungi bez mitēšanās plēsās savā starpā, laupīja, dedzināja, kāva iemītniekus — bads un sērgas, un nebeidzami kari kā krusas negaiss kapāja Eiropas zemes. Visa pasaule likās tiešām kā raudu ieleja, ciešanu posts un izmisums nospieda visus pie zemes, pie krustā sistā tēla un Marijas kājām, — visas cerības un lūgšanas lidoja uz debesīm, kur cilvēks tiks atpestīts no visa ļauna. Šādā laikmetā tikai tāda reliģija kā katolicisms varēja remdināt uztraukto, nelaimīgo cilvēku prātus: te zemes virsū nomāc mūs grēki un briesmas, bet īstā dzīve sāksies tikai aiz kapa, kur taisnie un ticīgie, caur pārbaudījumiem šķīstīti, ieies mūžīgā priekā un laimē, kamēr ļaunie un grēcīgie degs mūžīgās mokās... Katolicisms tika par lielisku reliģiozu un politisku sistemu, kas kā viena velve sniedzās pāri pār vairākiem gadu simteņiem. Un Dante bija tas, kas šī feodalā katolicisma laikmetu visā plašumā ietvēris savā dzejā. Jau viņa «Vita Nuova»[1], kur tas apdzied savu platonisko mīlestību pret Beatriči, varēja rasties tikai toreizējos feodalisma laikos, kur pie vispārējas jūtu eksaltacijas pat mīlestība pret sievieti atraisās no visām cilvēciskām kaislībām, pieņem jau gluži eterisku veidu un izvēršas par mistisku dievkalpošanas kultu. Bet kur nu vēl Dantes «Divina Commedia»[2], kur tas skanīgās tercinās iekalis visa sava laikmeta reliģiju, filozofiju, politiku, savas tautas vēsturi un savu personisko likteni, kur tas pastara tiesu spriež par visu savu laiku un viņa vēsturiskiem darbiniekiem! Dante cieši stāv uz katolicisma pamatiem, un, tā kā toreizējā laikmeta filozofija drīkstēja būt tikai teoloģijas kalpone, tā arī viņa dzeja grib kalpot reliģijas nolūkiem: rādīt cilvēcei, kā tai šķīstīties no zemes grēkiem un maldiem, lai tad tiktu apskaidrota mūžīgā debesu laimībā. Dante ir pilnīgi sava laikmeta scholastikas un mistikas varā: viņa «Dievišķā komedija» paceļas kā kāda gotiska katedrale, kuras krēslā saule iespīd tikai caur izrotāto logu krāsainajiem stikliem, kur dobjas ērģeļu skaņas satriec visas zemes domas un cerības. Dantes dzeja ir pilna scholastisku alegoriju un mistisku simbolu (visai viņa dzejas architektonikai, visiem skaitļiem — 3 un 9, un 33 utt. ir sava slēpta

[1] *«Vita Nuova»* (it.) — «Jaunā dzīve». [Sakārt.]
[2] *«Divina Commedia»* (it.) — «Dievišķā komedija». [Sakārt.]

nozīme), bet vienīgi arī tikai Dantes lielais mākslinieka talants spēja šīs tukšās ēnas pārvērst par skatāmiem tēliem. Ne visur arī viņam tas izdodas: pat tādam Dantes cienītājam kā Gaspari (sk. viņa *«Geschichte der italienischen Literatur»*[1]) jāatzīst, ka paradizes skatos viņa fantazija slīgst atpakaļ, jo nav, protams, dzejās tādu vārdu un tēlu, kas aptvertu mūžības vai bezgalības jēdzienus. Toties visā savā plastiskā cēlumā Dantes māksla parādās viņa pekles *(Inferno)* tēlojumos, kur dzejnieks nonāk mirstīgo zemes dzīvē un kā ar lāpu uguni apspīdina sava laikmeta cilvēkus, viņu «noziegumus» un ciešanas. — Mūsu dekadenti pastāv uz to, ka īsts dzejnieks stāvot «ārpus šķirām un partijām», ka tās visas viņa priekšā «vienlīdz vērtas»; tiem tad vēl jāpasaka, ka Dante bija fanatisks partijas kareivis (gibelins), kas par saviem sabiedriskiem un politiskiem idealiem cīnījās dzīvē un dzejā un kam priekš saviem pretiniekiem (Italijas pāvestiem un Florences pilsoņiem) nekādas pekles mokas nebija šausmīgas diezgan! — Man gribētos vēl mūsu dekadentiem teikt, lai tie, pirms viņi uz Homeru un Danti atsaucas, reiz kādreiz pāris lapas palasītu no šo dzejnieku darbiem, bet es zinu, ka uz to ir velti gaidīt. —

Pēc Homera un Dantes tūlīt runāt vienā laidā par kaut kādu Vjačeslavu Ivanovu ir pilnīga nejēdzība, bet mēs esam spiesti mūsu dekadentu baram staigāt līdz pie viņu dievekļa, kas «pirmais atklājis Elladas vaigu viņa pilnīgā veidā». Par šo Ivanovu var teikt tik daudz: viņš ir činovnieka dēls, studējis filoloģiju, daži viņa sengrieķu odu tulkojumi nodrukāti «Tautas apgaismoš. ministr. žurnalā», un viņa paša dzejiskie fabrikati izdoti Maskavas kupču dēliņu apgādībā, bet pie visa tā viņš tikai nekāds dzejnieks nav! Krievu dekadenti viņu augsti ciena kā uzņēmīgu cilvēku: viņš spēj sataisīt tādu «simboliku», ka pats to vairs nesaprot, viņš (pēc Nīčšes diletantiska apcerējuma par «Traģedijas dzimšanu») ievedis «Dionisa kultu» krievu dekadentiskā literaturā, stāvējis kūmās Čulkova «mistiskam anarchismam», dibina tagad jaunu «mitoloģiju», bez tam viņam patente vēl uz pārs jauniem dekadentiskiem terminiem «соборность» un «орхестра», un no viņa vēl var sagaidīt daudz ko, ja vien tas nenokļūs kādreiz vājprātīgo namā. Tomēr par dzejnieku šo Ivanovu neatzīst pat viņa dekadentiskie līdzbrāļi: tā, piem., Baļmonts izsakās, ka viņš vairāk atgādinot aptiekaru, kas iz dažādu pudelīšu šķidrumiem savārot zināmu ekstraktu (sk. «Наше литературное сегодня», № 12, «Золотое Руно», 1907.). Tikai šis ekstrakts ir gluži nebaudāms: savus «simbolus» Vj. Ivanovs atrod pat mineralos (tā,

[1] «Italiešu literaturas vēsture». [Sakārt.]

piem., smaragds ir «Pūķis — Skaistuma dzemdēšanas ķēniņš», rubins ir «kvēlošais Ja» utt., sk. «Прозрачность»), viņa dzejas nemaz citādi nevar lasīt kā tikai ar grieķu un baznīcas slavu leksikoniem, bet arī tad viņš vēl gandrīz katrā rindā lieto savu pašizgudrotu slavisku esperanto (tas ir, tādi vārdi kā «пря», «считы скитальных схимнов» u. c.). Par ko viņš īsti dzejo, tas ir grūti nosakāms; pats Ivanovs ļoti lepojas ar saviem antiko ditirambu pantmēriem un savu strofu aliteracijām, kuras tiešām viņa savārstījumus padara par dejojošu alfabetu. — No Vj. Ivanova jau, lūk, arī latviešu dekadenti mācījušies, ka dzejās nav vajadzīgs nekāds saturs (ne nu vēl «sabiedrisks»), ka dzejniekam jau pilnīgi pietiek ar mitoloģiskiem krikumiem, vārdu saķēmojumiem utt., un tāpēc viņš arī tiek no mūsu rakstniekiem tā dievināts (kā zināms, Vikt. Eglīts izlaidis stingru priekšrakstu viņa gabalus tikpat kā katķismi iemācīties vārdu pa vārdam no galvas, sk. «Dzelme», Nr. 3, 1907.)*. Vjačeslava Ivanoviča ražojumos, protams, mūsu laikmeta lielās cīņas neatbalsojas, bet tas tikai vēl apstiprina to, ka tur tiešām nekādas dzejas nav. Un tomēr — pat šī smieklīgā «mitu radīšana» (Мифотворчество) tikpat atspoguļo sava laikmeta sabiedrisko dzīvi, tikai ne tur, kur tā ir trakojošs okeans, bet gan, kur tā ir sekla, pūstoša peļķe. Te nav lielā, īstā māksla, kas savam vēsturiskam laikmetam kaļ pieminekli, bet tikai mākslas surogats, zināms literarisks modes sports, kas noder par laika kavēkli krievu buržuju «zelta jaunībai», dekadentiskām dāmām, literariskiem šarlataniem un estetiskiem parazitiem, kur tie var kaut kā izklaidēt savu dzīves tukšumu un apnikumu, iedomāties pat sevi pārāk pār «barbarisko pūli» un kairināt savu

* Man gribētos te šinī vietā iespraust dažus vārdus par Vikt. Eglīti. Savas literariskās darbības sākumā Vikt. Eg. tiešām izrādīja zināmas dāvanas, bet tās, kā liekas, viņš tagad galīgi sabojājis kā daždien latviešu koristi savas balsis. Ja latv. dekadenti Eglīti pielūdz kā «saules dievu», ja Zeltmatis redz viņu staigājam «raibos dekadenta svārkos» ar «ērkšķu kroni galvā», tad tas tā jau piederas, bet arī Līgotņu Jēkabs viņu apraksta kā bezgala «lepnu uz sevi, kas naktī un aukstumā neubagos naktsmājas pie apmierināto gaišajo dzīvokļu vārtiem»! (Līgotnis, «Latviešu literatura», 298. lpp.) Vajag palasīties krievu dekadentus, lai redzētu, kas Vikt. Eglīts ir par dzejniecisku lupatu lasītāju, kurš savās tagadējās «dzejās» it visu pārņēmis no citiem. Un šinīs novalkātās, žogmalē izmestās dekadentu skrandās grib tagad tīties mūsu jaunākie rakstnieki, lai lētticīgā latviešu publika tos apbrīnotu! — Ista un oriģinala pie Vikt. Eglīša tagad tikai ir (bez viņa salielīšanās manijas) viņa latviešu valodas kropļošana, bet ir te tas dara paka! Vjač. Ivanovam. Tas grib dzejā ievest slavu valodu, un Vikt. Eglīts nu arī raksta: almazs, karļiks, ļustra, lokoni, trizna, koršuns, jurods utt. K. Skalbe bargi rājas («Ziemas Naktis», II) par latv. marksistiem, kas ar «kandalām» un «prikaziem» gribot mūsu rakstniecību pārkrievināt (jāpiekrīt viņam, ka tiešām jācenšas skaidri latviski izteikties), bet nezin kamdēļ viņam nebūt acīs neduras Eglīša valodas «jurodismi».

izvirtušo fantaziju (bez tam «orģiasms» un «dionisijas» skan arī daudz lepnāk nekā šo lietu ikdienišķi nosaukumi). Sabiedriskas idejas mākslā noliedzot, dekadentu literatura tomēr ieņem pret tām gluži noteiktu stāvokli, līdzīgi mūsu jaunākiem rakstniekiem, kas ar tādu sparu atsakās no visiem šķiru mākslas principiem, bet turpat arī izlamājas par organizēto proletariatu. —

No šīs literariskās ekskursijas mēs redzējām, ka dzejnieks ir organiski saaudzis ar savu vēsturisko laikmetu, ka tikai sava laikmeta uzskatus un centienus tas var ietvert dzejā. Tagad mums jāatšķetina vēl jautājums: k a s t a d ī s t i i r z i n ā m a l a i k m e t a v ē s t u r i s k a i s s a t u r s? Uz to gaišu un noteiktu atbildi dod Engelss: «Saimniecisko mantu ražošana un sabiedriska nogrupēšanās, kas pie šīs ražošanas ceļas, ir katrā vēsturiskā laikmetā galvenais pamats šī laikmeta politiskai un intelektualai vēsturei; tāpēc visa cilvēces vēsture (kamēr iznīcīs pirmatnējais zemes kopīpašums) ir bijusi š ķ i r u c ī ņ u vēsture, — cīņa starp izsūktām un izsūcējām, apspiestām un apspiedējām šķirām uz dažādiem sabiedriskās attīstības pakāpieniem.» («Komunistu manifesta» priekšvārds.) Tātad šķiru cīņa darina vēsturi, un šķiru cīņa auž arī mākslas spilgti greznos pavedienus cilvēces attīstības gaitā. Mākslinieks nekur nespēj iziet ārā iz sava laikmeta un līdz ar to, protams, nekad nespēs aizcelties projām no sava laika vēsturiskām šķiru cīņām, kuras šādā vai tādā veidā vienmēr virza un nosaka visu viņa mākslinieciško darbību. Katrs cilvēks, un tamlīdz arī mākslinieks, ir zināmas sabiedriskas apkārtnes, zināmas šķiras bērns: viņš izaug un attīstās zināmā šķirā, uzņem no tās savus iespaidus un jūtu ierosinājumus, lūkojas uz cilvēces kopdzīvi no zināmas šķiras redzes stāvokļa un veido savus darbus pēc sevī ieslēgta zināmas šķiras dzīves ideala. Ar visu savu dzīvi un darbību mākslinieks paliek iesaistīts savā sabiedriskā apkārtnē, un nav tāda stāvokļa cilvēces kopdzīvē, kur tas varētu nostāties «ārpus visām šķirām un partijām». Mākslā tātad — tikpat kā visās citās sabiedriskās ideoloģijas formās (politikā, tiesību jēdzienos, reliģijā, moralē, filozofijā) — izpaužas sabiedrības materialā ražošanas iekārta (ekonomika), savstarpējas šķiru attiecības zināmā laikmetā, katram mākslas virzienam tātad neizbēgami piemīt š ķ i r u m ā k s l a s raksturs.* Sabiedrības materialie ražotāji spēki nestāv kā sastingumā uz vietas, bet atrodas pastāvīgā attīstības maiņā, lai cilvēce spētu apmierināt savas augošās vajadzības. Bet jaunām

* Šķiru mākslas principu mūsu «dekadenti» neparko nespēj un negrib apjēgt. «Tātad viņi prasa šķiru mākslu!» izsaucas Cālītis (sk. «Dzelme», Nr. 6.—8., 1906.), «bet te e s nevaru saprast!» — Tur nekā nevaru Jums līdzēt, mīļo Cālīt, Jūs daudz ko nevarat saprast.

ražošanas attiecībām nodibinoties un pastāvošai ekonomiskai strukturai sabrūkot, nenovēršami ātrākā vai ilgākā laikā jāsadrūp un jāsagāžas pastāvošai ideoloģijai, kas uz šīs ekonomikas celta, t. i., agrākiem pasaules uzskatiem, reliģijai, filozofijai, mākslai. Vēsturiskais materialisms ir vienīgā zinātniskā pētīšanas metode, kas šīs sabiedriskās ideoloģijas formas neuzskata kā kādu pārdabisku, neizskaidrojamu brīnumu, bet gan kā cilvēces darbības produktu; vēsturiskais materialisms atraida visu ārpus cilvēka stāvošo «mūžīgo ideju» un pārdabisko varu māņus un, savā pētīšanā no materialas dzīves faktiem izejot, atklāj mums cēlonisko sakaru starp katra laikmeta ekonomiku un ideoloģiju; vēsturiskais materialisms, veselus mākslas laikmetus vai lielu mākslinieku darbus izskaidrojot, neapmierinās ar šo parādību ārējo aprakstīšanu vai beletristiskiem pačalojumiem (kā, piem., latviešu Klaustiņi un Teodori), bet atklāj mums plašu mākslas dzīvības procesu, atver mums mākslas darbu iekšējo būtni un ieved mūs mākslinieka apziņā. Bet līdz ar to kā zinātniskā pētīšanas metode vēsturiskais materialisms biedina katru no paviršas, vienpusīgas schematizēšanas: te, protams, nepietiek ar vienkāršām frazēm par «feodalismu» vai «kapitalismu», bet te taisni jārāda un jāpierāda, kā katrreizējā vēsturiskā laikmetā zināms mākslas virziens cēlies un tapis *(geworden)* un ko tas sevī satur. No zināmiem saimnieciskiem faktoriem izejot, vēsturiskais materialisms vada mūs cauri uz šiem pamatiem celtai sabiedriskai un politiskai iekārtai, atdara mums katra laikmeta kulturas pasauli ar viņas dažādo ideoloģisko tradiciju un uzskatu dogmām, ņem katrreiz arī vērā mākslinieka personiskās dzīves apstākļus un viņa paša individualās spējas. Tomēr — kā jau teikts — galvenais noteicošais moments ir un paliek katra laikmeta ekonomika. Zināmā saimnieciskās dzīves iekārtā tikpat kā zemes slāņos māksla laidusi savas ciešās saknes, ja arī uz viņas augšanu un plaukšanu nenoliedzamu iespaidu atstāj klimats, saule vai negaisa vētras. Un, lai jau būtu izklīdināti visi pārpratumi, tad vēl te jāpiezīmē, ka mēs, marksisti, nekādā ziņā negribam noliegt mākslinieka individualitati, kura galvenā kārtā parādās iekš tam, kā katrs mākslinieks ko izsaka, jo visi no ārpasaules dabūtie iespaidi iet taču — kā Zolā saka — «caur mākslinieka temperamenta prizmu», t. i., caur viņa individualo uzņemšanas un attēlošanas spēju. Katram mākslas darbam tātad paliek viņa īpatnējais stila daiļums, tikpat kā katrai puķei viņas sevišķais ziedu spilgtums vai smarža.

Tiklīdz sāk runāt par šķiru mākslu, tad mūsu dekadenti tūlīt jūtas apvainoti un sāk raudāt kā mazi bērni. Neparko tie negrib atzīties, ka visu viņu «mūžīgo ideju» māksla kalpo reakcionarās

birģelības interesēm, un nopūlas nu visādi izrunāties. Tā, piem., Vikt. Eglīts mēģina iestāstīt, ka šķiru psiholoģijai esot mākslā tikai «formala» nozīme (viņš tātad atzīst, ka pat mākslas ārējā izteiksmē, mākslas darba stilā jau parādās mākslinieka piederība pie vienas vai otras sabiedriskas šķiras), bet ka īstā, lielā māksla varot būt tikpat «objektiva» kā z i n ā t n e (sk. «Dzelme», Nr. 6, 1908.). Nemaz vēl nerunājot par to, ka māksla pēc visas savas būtības ir gluži kas cits kā zinātne, mums te jāsaka, ka, šķiru pretešķībām pastāvot, visi zinātnisko pētījumu rezultati un slēdzieni nebūt vēl netiek vispār atzīti kā «objektivi», ka ir starpība starp zinātni un pseidozinātni. Zinātnes ideals ir aptvert un izskaidrot mums visu realo ārpasauli, sagrupēt visas parādības pēc zināmiem tanīs iemītošiem likumiem un atrast sakaru starp šo parādību cēloņiem un sekām, — citiem vārdiem: izprast un valdīt pār ārpasauli, kalpināt cilvēces kopības labā ne tikvien dabas spēkus, bet arī apzinīgi darināt cilvēces vēsturi. Īstā, patiesā zinātne jau grib būt objektiva, t. i., izskaidrot un aptvert visu, kam nozīme priekš visiem cilvēkiem, nevis priekš vienas vai otras sabiedriskas grupas vai šķiras, bet savā pētīšanas darbā zinātne nāk sadursmē ar valdošo šķiru interesēm, kuras šādus zinātniskus atradumus un pierādījumus, lai arī tie būtu acīm redzami un rokām taustāmi, nekad par «objektiviem» neatzīs, bet apkaros visiem līdzekļiem. Lai atgādājamies tikai Galileja un Džordano Bruno likteni, kuru sludinātās atziņas sāka satricināt valdošā katolicisma autoritati, lai paklausāmies, kā vēl tagad lād Darvina teoriju mūsu pašu Niedras un Maldoņi, kuri vispārim zinātni nodala «derīgā» un «nederīgā»! Var teikt, ka valdošās šķiras atzīst tikai tādas zinātnes nozares, kas viņu intereses neaizskar un nes tām praktiskus labumus (kā, piem., technika, ķīmija, medicina), kamēr pie dabas zinātņu pētījumiem jau šī vienprātība zūd un atklājas pilnīga uzskatu pretešķība. Atstāsim pie malas dekadentus, kuri vispārim negrib nekā dzirdēt no zinātniskas atzīšanas (viņiem jau, lūk, sava «mistika» un «maģika»), bet pievedīsim te tikai Kautska aizrādījumu, ka agrāk, kamēr buržuazija vēl bija revolucionara, tā atzina uzskatus, ka dabiskā attīstība (evolucija) tiek pavadīta no strauju pārgrozību lēcieniem (katastrofām); tagad turpretim viņas zinātņu vīri uzsver principu, ka visa attīstība norisinoties gluži lēnītiņām, visniecīgāko pārgrozījumu ceļā. Bet nu pilnīgi nesavienojama uzskatu plaisa atveras mums, tiklīdz mēs no dabas zinātnēm speram savus soļus sabiedrisko zinātņu pētīšanas laukā (tautsaimniecībā, tiesību zinātnē, vēsturē), jo te diametrali stāv viena otrai pretim proletariskā zinātne un birģeliskā pseidozinātne. Kaut gan, marksistisko pētīšanas metodi izlietojot, mēs varam sabiedriskās

zinātnēs vissarežģītākos faktus izskaidrot un ierindot zināmu likumu sistemā (līdz šim marksisms nekur vēl nav atdūries uz kādām neizprotamām pretrunām), tomēr buržuaziskās zinātnes priekšstāvjiem nekas cits neatliekas kā marksisma zinātniskos slēdzienus noliegt, jo tos pieņemt un atzīt nozīmētu tikpat kā pasludināt nāves spriedumu visai buržuaziskās sabiedrības iekārtai. Un, ja marksisms tikpat jau ieguvis tagad tādu svaru, ka to nekādi vairs ignorēt un noklusēt nevar, tad nu birģeliskie zinātņu vīri (vienalga, vai tie būtu vācu universitatu profesori vai krievu kadetu teologi, kā Bulgakovs, Berdjajevs u. c.) ņemas to visādi «apgāzt» vai saklīsterēt pa savai garšai ar dažādiem «izlabojumiem». — Mēs te pievedam zinātni kā visspilgtāko piemēru, kā šķiru psicholoģija jaucas līdz pat zinātnisku pētījumu darbā un ka pat visskaidrākās zinātnisku patiesību atziņas valdošās šķiras tūlīt steidz saduļķot, ja viņu intereses caur tām tiek tieši vai netieši apdraudētas. Bet, ja nu pat zinātne, kura rīkojas ar faktiem un eksperimentiem un atbalstās uz simtiem un tūkstošiem novērojumu un salīdzinājumu, kura savus slēdzienus vienmēr var no jauna pārbaudīt, nav pie tagadējās šķiru kārtības visu sabiedrības locekļu apziņā vienlīdz «objektiva», tad ko gan vēl par mākslu teikt? Taču māksla ir un tai ir jābūt caurcaurim subjektivai, taču mākslas darbos nav mūsu priekšā paši realie ārpasaules fakti un sabiedriskās dzīves attiecības, bet gan tikai šo faktu un attiecību atspoguļojumi mākslinieka psichikā. Visi iespaidi un novērojumi dabū mākslinieka apziņā zināmu subjektivu nokrāsu, viņš tos pārstrādā un pārkausē savu jūtu un domu laboratorijā, un pēc sava iekšējā ideala viņš tad darina savus tēlus un gleznas (Zolā «eksperimentalie» romani arī nebija nekas cits kā viņa fantazijas ražojumi, jo ar saviem tēlotiem tipiem viņš taču nevarēja nekādus eksperimentus dzīvē izdarīt!). Un, tā kā māksla ir subjektiva, tad taisni te visgaišāk izteiksies mākslinieka šķiras psicholoģija: viņa šķiras simpatijas vai antipatijas pret zināmām sabiedriskām parādībām, viņa šķiras tikumības vai taisnības sajūtas, viņa šķiras dzīves ideals, jo mākslinieks ir un paliek zināmas šķiras loceklis. — Un tagad jāpalūdz latviešu dekadenti, lai tie palasās pasaules literatūras vēsturē un tad pasaka, kurš dzejnieks ir tik «objektivs», ka to nevarētu uzskatīt par zināmas sabiedriskas šķiras dzejnieku?* —

* Te vēl jāatzīmē kāds ļoti neglīts paradums pie mūsu dekadentiem. Daži no tiem (sevišķi Vikt. Eglīts un Har. Eldgasts) mīl vienmēr lietot dažādus filozofiskus terminus, kurus tie paši nesajēdz, atsaucas uz rakstniekiem, kurus tie nav lasījuši, un bārstās ar pētnieku un domātāju vārdiem, par kuriem tiem pašiem nav ne jausmas. Lai samulsinātu un apmānītu mūsu vienkāršāko lasītāju publiku, mūsu dekadenti apvazā un saķēza cilvēces ģeniju

Nav jādomā, ka mākslinieks katrreiz pilnīgi apzinīgi nostādītu par savu mērķi: kalpot zināmas šķiras interesēm jeb ka tie savus darbus ražotu uz zināmas šķiras priekšstāvju pavēli un pēc viņu dotiem priekšrakstiem (kaut gan tas bieži noticis un notiek arī vēl tagad pat pie lielākiem māksliniekiem). Māksliniekam jāizsaka brīvi un nepiespiesti, ko tas sevī jūt kā ko daiļu, lielu, varenu, viņam jādarbojas pēc savas iekšējas dziņas, nevis pēc kādiem ārējiem nolūkiem, un šinī ziņā mēs varam teikt, ka katram mākslas darbam ir savs patstāvīgs mērķis. Bet šī mākslinieka «brīvība» un «neatkarība» ir tikai relatīvs jēdziens, un viņa «iekšējo dziņu» tam diktē priekšā viņa sabiedriskā apkārtne. Mākslinieks pats var jau to pat neapzināties, bet tas neko nepierāda, jo — kā Spinoza jau teica — no cilvēka rokas sviests akmens, ja tam būtu spriešanas spējas, droši vien teiktu, ka tas skrej pats aiz savas gribas. Un no mākslinieka mēs tikai prasām, lai tas savos darbos būtu vienmēr ī s t s un p a t i e s s, lai tas vispilnīgāk izsaka to, ko tas kā zināma laikmeta sabiedrības loceklis pats skatījis, izjutis un pārdzīvojis, pie tam neliekoties savā mākslā vadīties no nekādiem sāņus nodomiem. Mākslas darbam jāieviļņo pašam par sevi mūsu jūtas, nevis kādai no ārpuses uzlipinātai «tendencei», jo mākslas ražojuma vērtību mēs apspriežam tikai pēc pilnīguma, kādā mākslinieka doma vai ideja pārvērtusies konkretos tēlos un gleznās.

Pēc visa še sacītā kļūs saprotams, cik aplama un nepatiesa ir mūsu jaunāko rakstnieku klaigāšana, ka tiem ar varu gribot uzspiest, lai tie savās dzejās kalpojot proletariskām tendencēm, lai tie — kā to K. Skalbe izdomājis — iztēlojot «visus proletariešus baltus kā eņģeļus un visus buržujus melnus kā praulus»!! («Ziemas Naktis», II, 107. lpp.) Pasakiet, kungs Skalbe, kur un kad kāds marksists to no jums prasījis? Mēs stāvam par to, ka nevienu cilvēku nevar un nedrīkst piespiest uz kaut ko, kas runātu pretim viņa pārliecībai un iekšējai dziņai, mēs uzsveram taisnu principu, ka māksliniekam jābūt brīvam no ārējiem spaidiem un priekšrakstiem, un mēs nu būtu gribējuši turēt literariskā gūstniecībā mūsu dekadentiskos «ģenijus»! Jā, priekš kam tad proletariata partijai šie nespējīgie, neapdāvinātie dzejnieciņi īsti būtu vajadzīgi? Bez tam paši tie savā «deklaracijā» saka, ka tie taisni «dzīti projām» no dažādām redakcijām, jo tas ir pilnīgi saprotams, ka, ja kāds Har. Eldgasts, Ed. Cālīts un citi tamlīdzīgi uzbāztos kādai marksistu laikrakstu vadībai ar saviem

piemiņu, kura katram apzinīgam, attīstītam cilvēkam svēta un dārga. Te mūsu dekadentu «dievi» un «demoni» jau rīkojas gluži kā huligani, kuri ņem un plēš lapas ārā no visvērtīgākiem sacerējumiem, lai uztaisītu no savas machorkas kuplu dūmu.

ražojumiem, tad tur saruna varētu būt visai īsa. Vispārim apzinīgā proletariata rindās nevar būt vietas tādiem ļaudīm, kas paši izskaidro, ka tiem, lai varētu «nopelnīt miesas uzturu», bijis «katru dienu smalki jāuzmana, par cik sabiedriskais vai moraliskais vēja rādītājs pagriezies uz vienu vai otru pusi» (sk. «Dzelme», Nr. 5, 1906.). Lai paliek, kur bijuši, tādi «dzejnieki» kā, piem., Kārlis Jākobsons, kas pēc vajadzības var sakalt Fr. Veinberga jubilejas galda dziesmas, tad atkal ziņģes par krievu floti un krievu kazakiem, pēc tam tad «kaujas maršus» priekš «savienībniekiem», kas vienu dienu var apdziedāt «mūžību» un otru dienu atkal kādu jaunatvērtu desu veikalu, — visiem tiem mēs varam tikai pateikt: «Staigājiet laimīgi!» Nevienam nenāks prātā mūsu dekadentus pārrunāt un aizturēt proletariata pusē vai tiem uzspiest kādu «kalpošanu», jo mums tiešām nav vajadzīgi nekādi literariski ekspreši, ne arī viņu «pelēkie, neīstie darbi». Mēs taisni vēlamies, lai mūsu rakstnieki būtu īsti un patiesi, lai tie nostājas tur, kur tie pēc visām simpatijām un ieskatiem piederas, lai tie apdzied «buržujus kā baltus eņģeļus un proletariešus kā melnus praulus», kā tiem uz to sirds un prāts nesas. Mēs no savas puses vairāk it nekā negribam kā vienkārši analizēt un izskaidrot dekadentiskas mākslas saturu un līdz ar to konstatēt un pierādīt, ka šis literariskais virziens apzinīgi vai neapzinīgi kalpo reakcionarās birģelības interesēm un cenšas kaitēt proletariata cīņas idealiem. Mums tagadējā reakcijas juku laikā jāvelk stingra robežas līnija starp proletariata centieniem un visādu dekadentu dezorganizējošiem un demoralizējošiem nolūkiem; mums jāatsit reizē ar to visi uzbrukumi un apmelojumi, kādus tie grib uzkraut strādnieku partijai; mums jānorauj šī virziena aizstāvjiem maskas, jo tie visiem līdzekļiem cenšas slēpt, kas tie patiesībā ir. —

Pagājušā nodaļā mēs redzējām, ka — pēc īsa maldu ceļojuma 1905. gadā — latviešu jaunākie rakstnieki atgriezās atkal atpakaļ tautiskās birģelības pajumtē. Bet lielo notikumu plūdi tā bija izjaukuši visas agrākās sliedes, ka grūti nācās ceļu no jauna atrast, un pārlaistās vētras tā bija sapostījušas veco mītni, ka te vairs nevarēja tik ērti no jauna iedzīvoties. Mūsu tautiskā buržuazija ir tagad tiklab intelektuali, kā moraliski tik galīgi bankrotējusi, ka te par kaut kādiem idealiem sajūsmināties vairs nav iespējams; viss te par naudu pērkams un pārdodams, viss te grozās ap tik praktiskiem veikaliem, ka dzejai te nemaz vairs nav vietas; «Rīgas Avīzes» tuvumā nevienam netiksies laistīt kādu lirisku odekolonu. Tur jau vajag cilvēku ar sevišķām dāvanām, kā, piem., Har. Eldgastu, kas var aizgrābties par mecenata Dorena salona un guļamās istabas iekārtojumiem un «dzīvajām bildēm» (sk. «Zvaigžņotās naktis»).

Visciešāk mūsu dekadentus ar tautisko buržuaziju kopoja viņu zemais naids pret proletariata cīņu, pret viņa nešaubāmo pārliecību un uzvaras apziņu, kurai tie nekādus savas šķiras idealus vai kopējas nākotnes cerības pretim stādīt nevarēja. Te bija tagad atlicies tikai kūtrais, glēvais egoisms ar savām tīri dzīvnieciskām tieksmēm un dziņām, kurām nu vajadzēja atrast savu izteiksmes veidu mākslā. Vecās «sabiedriskās» mākslas tradicijas (realisms) tika atmestas un ar lielu troksni pasludināta «j a u n r o m a n t i s k ā» jeb «p s i c h o l o ģ i s k ā» māksla: diezgan esot mūsu rakstnieki par citu dzīvi raudājuši un gavilējuši, tagad tie dzīvošot tikai savam «es» un savos sacerējumos atklāšot tikai savas «dvēseles dārgumus»! Nevis dzīve ārpus mums, bet iekš mums — tāds esot «jaunās» un «dziļās» mākslas uzdevums. Vispirms uz to jāpiezīmē, ka nav tādas atsevišķas, noslēgtas dzīves «iekš mums», jo mūsu psichika sastādās no ārpasaules iespaidiem; visu mūsu iekšējo dzīvi mēs apzināmies tikai attiecībās pret ārpasauli, un mūsu «es» ir tikai vilnis zināmas sabiedriskas kopības straumē. Un, ja ar to gribēja uzsvērt, ka dzejnieka darbos jāizteicas viņa personībai, tad jau tas notiek vienmēr, vienalga, vai dzejnieks runā caur saviem tēliem vai arī tieši sava «es» vārdā. Bet šim dzejnieka «es» būs mākslā tikai tad vispārēja nozīme, kur tas vairs nenorobežojas ar savām šauri personiskām lietām, ar savām privatām iegribām un patikām, bet kur tas ar sevi apzīmē zināmas sabiedriskas kopības likteni un ietver sevī vispārējas jūtas un domas, it sevišķi kur tas uzstājas kā sabiedriska protesta personificējums pret pastāvošo iekārtu, pret viņas pārdzīvotām dogmām un tradicijām. Tā tas, piem., ir pie Bairona, Šellija, Heines, kuru individualisms laužas uz āru kā kvēloša lavas straume, kamēr pie mūsu «jaunromantiķiem» viņu «dvēseļu dziļumi» nav vairāk nekas cits kā saskābušas vielas tukšā mucā.

Mūsu dekadentiskā literatura ar nodomu atrāvās nost no plašākām sabiedriskām interesēm, no katras līdzdalības lielā vēsturiskā cīņā, bet līdz ar to, piegriežoties tikai saviem «iekšējiem piedzīvojumiem», tā zaudēja savu satura smagumu un saraucās gluži sīciņa un šauriņa. «Nav vispār nekas neauglīgāks,» saka kādā vietā Gijo, «kā aplūkot tikai savu «es», ar mēriem un svariem rokā analizēt savas jūtas un izmērīt tās kā audekla gabalu.» Un kāda interese vispārim var jau būt lasītāju publikai gar mūsu dekadentu «dvēseļu stāstiem» un dienasgrāmatām, kur pie tam viss vēl tik neīsts un pārspīlēts, kur tie gluži nejēdzīgā valodā ķēmojas un efektē uz beidzamo vai atkal dzīvo kā pa pirti! Har. Eldgasta «Zvaigžņotās naktis» faktiski nav iespējams izlasīt līdz galam, un, lai nedomātu, ka spriežu pārāk subjektivi, tad izrak-

stīšu te dažus teicienus no K. Skalbes recenzijas: «Viņam ir liela ārējā līdzība ar Pšibiševska dvēseles romaniem — autors pat izlieto Pšibiševska stilu — paņem kā no plauktiņa, — bet tas nespēj romanam dvēseles iedot. Viss tas tikai ir glezna no modes lapas, tam nav gandrīz nekādas mākslas vērtības, — viss viens garš romantisks feļetons.» («Ziemas Naktis», I, 110. lpp.) Un paliek jau gluži pretīgi, ja Vikt. Eglīts mācas lasītājiem virsū ar saviem mistiskiem murgiem un erotiskām fantazijām, jo tas uzskata par dekadentisku varonību atraut visus aizkarus projām no saviem nakts baudījumiem... Visiem šādiem «dvēseļu dziļumiem» nav nekādas mākslas nozīmes, tos var tikai pašķirstīt kā dekadentu psiholoģijas dokumentus, cik te garīga panīkuma, lieluma manijas un seksuala cinisma! Tur it sevišķi raksturīgi ir Austriņa gabali, kas šo «jaunromantisko» mākslu izlieto priekš tam, lai nodrukātu atklāti jaunkundžu vārdus un uzvārdus ar visu adresi, ar kurām tas kādreiz stāvējis sakarā (sk. «Nemiers», — «Zalktis», Nr. 3). Tā to mēdz darīt lauku puiši, kas pēc sestdienas nakts uzvelk ar krītu uz meitu klēts durvīm kādu cūcīgu rupjību. Šo prasību dēļ tad laikam arī Austriņu mūsu dekadentiskie olimpieši cildina un apbrīno kā savu ģenialo «satiriķi», bet šī «satira» atgādina jau ateju vietu asprātības. — Cik necik mūsu dekadenti vēl lasāmi tad, kad tie vai nu apraksta dabas skatus (kaut gan bieži, kā, piem., pie Akuratera, šī skaļā, afektētā sajūsmināšanās līdzinās zaļumos izbraukušu pilsētas mamzeļu klaigāšanai), vai arī vienkārši un vaļsirdīgi (pēc vecās realistiskās metodes) atstāsta savas bērnības iespaidus, tāpēc, ka te tie tēlo dzīvi ārpus mums, nevis iekš mums, un tāpēc, ka te tiem tēlojot jāieņem arī iekšā sava sabiedriskā apkārtne. Bet pie visa tā tomēr cik niecīgas un nenozīmīgas šīs personiskās anekdotes!

«Jaunromantiskā» māksla iznāca pie mums pavisam neīsta, jo no «dvēseles dziļumiem» smelt un neiztukšoties var tikai tur, kur straujo dzīvības avots, kamēr mūsu dekadentiskie dzejnieki tūlīt uzvandīja tikai padibenes. Un šo iekšējo tukšību un gara nabadzību nevarēja arī nekādi noslēpt ar to, ja — pēc krievu dekadentu parauga — to centās pārklāt ar «s i m b o l i s m a» tērpu. Dvēseles noslēpumi — kā viņi saka — varot atklāties tikai «simbolos»! Neviens no viņiem tik nevar pateikt, ko tie īsti zem «simboliem» domā, un no paša simbolistu pravieša Vjač. Ivanova raksta «Poets un Pūls» («Dzelme», Nr. 3, 1907.) mums jāizprot tikai tas, ka simbols tik tad esot «īsts simbols», kad savā nozīmē esot «neizsmeļams un bezgalīgs, kaut kas neaptverams un pēdējos dziļumos vienmēr neizprotams»! Pēc Har. Eldgasta, simboli, protams, ir «dvēseles tiešās, mistiskās sajūtas, kas vieno

to ar mūžību un bezgalību, izdzēš laiku un telpu, nāvi un iznīcību» utt. Ikdienišķā valodā runājot, mums zem simbolisma mākslā būs jāsaprot cenšanās likt tēliem un gleznām izteikt kaut ko lielāku un dziļāku, nekā pie pirmā acu uzmetiena mēs mākslas darbā redzam, aiz zināma konkreta gadījuma likt nojaust dzīves plašumu un caur zīmējuma līnijām cauri atvērt izredzi uz dzīves tālākiem apvāršņiem. Bet tad jāsaka, ka šādā nozīmē lielā, īstā māksla vienmēr bijusi simbolistiska: tā nekad nav gribējusi sniegt nejauši uzķertus faktus, atsevišķas epizodes, nesvarīgus dzīves sīkumus, bet gan dzīvi viņas koncentrētā veidā, izceļot tikai spilgtākos momentus, kuriem ir dziļāka un plašāka nozīme, un rādot mums tēlus, kuros vispilnīgāk un visraksturīgāk izteicas zināmas cilvēciskas jūtas un kaislības un ietveras viņu domas un centieni (kā mēs to, piem., redzam pie Šekspira, Gētes, Ibsena, kā arī pie lielākiem krievu rakstniekiem). Te dzejnieka idejai jādabū konkrets veids caur vispilnīgāko mākslas izteiksmes spēju, pie kam tad ir vienalga, vai mākslinieks savā darbā paliek realas iespējamības (tiešamības) robežās vai arī piejauc klāt fantastiskus elementus, ja tikai vien tas spēj modināt mūsu garā dzīvu atbalsi un ievest mūs savā jūtu un domu pasaulē. Bet šai simbolikai mākslā ir savas robežas, kuras tai sprauž paši mākslas izteiksmes līdzekļi un pār kurām pāri ejot simboli vai nu izklīst gaisā par tukšu abstrakciju ēnām un nobālējušām alegorijām, vai arī krīt atpakaļ uz realas dzīves akmeņiem. Dzejnieka fantazijai jākristalizējas dzīvos, plastiskos tēlos, jo abstraktām domu formulām dzejā nav vietas; savu simbolu formās dzejniekam jālej konkrets saturs iz sava laikmeta domu un ideju dziļumiem, jo nav iespējams «aptvert neaptveramo», nav iespējams mākslā izteikt «mūžības» un «bezgalības» jēdzienus. To vislabāk mēs varam izredzēt no tāda piemēra kā no Leonida Andrejeva «Cilvēka dzīves», kur dzejnieks tiešām stāda sev mērķi viena cilvēka dzīves stāstā ietvert visu cilvēku likteni un rādīt, kā katram no mums lemts nostaigāt mūsu pakāpes un «aklā nezināšanā» noiet negrozāmo dzīves riņķi (sk. «prologu»). Bet savā dramā tas par cilvēces paraugu ņem kādu izglītotu vidusšķiru priekšstāvi, kādu architektu, kas jaunībā izbauda vislielāko trūkumu, iegūst vēlāk bagātību, godu un slavu, zaudē tad visu, kas vien tam dzīvē bijis dārgs, un mirst no visiem atstāts, ar lāstu uz lūpām pret likteņa aklo varu. Andrejevs nopietni domā, ka viņa drama varētu būt vispārējs cilvēka dzīves simbols, un tomēr tam tā jāattiecina uz zināmiem dzīves apstākļiem, kādos atrodas tikai neliela sabiedrības daļiņa, — tā nedzīvo un nemirst, tā necieš un necīnās tagadējie cilvēces miljoni! Un Andrejeva pesimistisko dzīves filozofiju sen arī jau pārvarējis jaunlaiku apzinīgais karotājs. Tik

plašs simbolikas mēģinājums iet pāri par katras mākslas un mākslinieka spējām, un tāpēc no šī ražojuma nav iznācis ne vienkāršs līniju stilizējums, ne krāsu glezna, ne banalas alegorijas skelets, ne arī īsts individualizēts mākslas darbs.

Lielie mākslinieki un dzejnieki vienmēr centušies sava laikmeta augstākās domas un idejas pārvērst konkretos, apjaušamos tēlos, kamēr dekadenti, taisni otrādi, nopūlas visniecīgākos sīkumus iz savas ikdienišķās dzīves padarīt par neizdibināmiem «mūžības noslēpumiem». Minēsim te, piemēram, Meterlinku, kas savā grāmatā *«Le trésor des humbles»* («Pazemīgo dārgumi») uzskaita, kur visur mūsu māju dzīvē meklējami jo dziļi simboli: pusatvērtās durvīs, izstieptā rokā, uz galda noliktā lampā, ūdens piliena plikšķēšanā — viss tas mums varot likt nojaust noslēpumainus dziļumus aiz redzamām lietu parādībām, aiz mūsu prāta robežām! Var būt, ka ir tādi cilvēki, kas tamlīdzīgu ko tiešām sajūt, bet tiem tad jau arī vajag būt pēdējiem vārguļiem, kam visa pasaule jau izliekas kā slimnīca, kas visur meklē un redz tikai ēnas un spokus un kuru dzīve sastāv tikai mistiskās baiļu trīsās no tuvās nāves. Šādi «šausmu sastingumi» var uzmākties tikai tiem, kam nervi jau galīgi sabojāti, pie šādiem «simboliem» kavēties un tur baudījumu atrast var tikai tie, kam dzīves griba un spēks jau no triekas noņemti un kas nu paši sevi sajūt kā staigājošus skeletus, un kam uz katra soļa jau sitīs nāsīs līķu smaka! Šis «simbolisms» ir izvirtušu, pārdzīvojušu sabiedrisku aprindu dzeja, kurām dzīvē nekādu mērķu un cerību vairs nav un kam visur tikai kaps rēgojas priekšā. Uz visiem tiem, kam dzīve ir darba laime un cīņas prieks, ne Pšibiševska psichopatoloģiskie romani, ne Edgara Po spoku stāsti neatstās nekādu iespaidu. Dekadentiskā māksla novēršas no realās dzīves, un tāpēc tanī arī nav plastiska daiļuma: ķēmainā fantastikā dekadentisks dzejnieks iztēlo savus delirija murgus un savas nāves baiļu šausmas vai atkal saplūdina visu noteiktu simbolu un nesakarīgu vārdu miglā. Dzīve dekadentam izliekas kā tukša sapņu ēna, un tāpēc tas arī dzejā meklē tikai «muziku» — neskaidru frazu un skaņu sakopojumus un tumšas, neizprotamas nojautas, jo realās dzīves spožo sauli un cīņas troksni tas panest nespēj.* Pie tam jāpatur vērā, ka tikai pie retiem no tiem šie saraustītie jūtu un domu apzīmējumi, šie neiespējamie jēdzienu un gleznu

* Sal. Verlēna pazīstamos pantus: *«De la musique, avant toute chose... Rien de plus cher que chanson grise Où, l'indécis au précis se joint... Car nous voulons la nuance encor, Pas la couleur, rien que la nuance!»* (Muziku par visām lietām... Nekas nav jaukāks par pelēku dziesmu, kur nenoteiktais savienojas ar noteikto... Mēs gribam tikai noskaņas (nianses), tikai noskaņas!)

savienojumi tiešām atspoguļo dzejnieka nenormalo, saplosīto psichiku vai liecina par viņa mēģinājumiem paplašināt dzejas robežas un atrast jaunus izteiksmes līdzekļus, — pie vislielākā dekadentu dzejnieku vairuma visa šī «simbolistiskā» māksla nav nekas vairāk kā tīša niekošanās un mānīšanās! Ar nodomu viss te tiek saķēmots un sakraukstīts, nesaprotamība un nejēdzība te taisni tiek padarīta par principu, zem «misteriju» mīklām un miroņgalvu etiķetēm te slēpjas visbēdīgākā mākslinieciskā nevarība un galīgs domu un jūtu trūkums. Tādā kārtā tie cerē griezt uz sevi lasītāju publikas vērību, jo dekadentiskie skribenti spekulē it pareizi, ka katrs muļķis vienmēr vēl atradīs citus muļķus, kas to apbrīnos...

Mēs redzējām jau, ka latviešu dekadentiskā literaturā viss «simbolisms» ir tikai nepanesama, dumja ākstīšanās, ka mūsu «šausmu demoni» var tikai noderēt kviešu laukā zvirbuļu baidīšanai. Īsta un oriģinala pie mūsu dekadentiem ir tikai viņu sevišķa neestetiska kroplība: var palasīties, piem., Vikt. Eglīša «Eleģijas», kur «saturnaliju» un «kumuru» simboli (līdz ar riebīgi neglītām vinjetēm) atgādina jau drīzāk spirtā ieliktus fiziologu vai ķirurgu preparatus. Mēs lasītājus neapgrūtināsim ar kādiem izrakstiem, bet pievedīsim te vēl tikai vienu tipisku piemēru iz mūsu jaunākās rakstniecības, cik tukši nieki dažreiz ievīstīti šo simbolisko noslēpumu segās. Ir Vikt. Eglītim tāda «romantiski-filozofiska» drama «Galmā» (ja nealojamies, pakaļdarinājums Pšibiševska «Mūžīgai teikai»), kuru mūsu pakalpīgie recenzenti izdaudzināja kā lielisku meistara darbu, kaut gan nevarēja tikai pateikt, kāds saturs īsti šai dramai. A. Bērziņš atrod, ka tā «aptver divus virzienus: sabiedrisko un individualikulturalo», kamēr Zeltmatim liekas, ka «dramas ideja ir vairāk socialas nekā psicholoģiskas dabas», bet abi tie sūdzas, ka simboli esot pārāk nesaprotami! Zeltmatim no lugas personām visvairāk rūpes dara papagailis Herms, bet ir taču tur vēl kuprīši Pietro un Elero, «dzelteni zaļa, kaulaina» un ārprātīga aukle Ada, pats princis Gvademals Siero («dzidri zaļganām acīm»), grafs Tūks, zemniekdēli Rāmavs, Jēkabs, Kārlis, Ūsiņš u. c. Spoku ēnas atdalās no ģīmetnēm, nāk un mielojas ar augļiem un vīnu, tad atkal princis Gvademals ar kancleru Rāmavu prāto par reformām pēc krievu trudoviku platformas («ievedama ierēdņu atbildība, zemniekiem zeme un brīva skola piešķirama» utt.) vai apdāvina grafu Tūku ar «Svētā Jura krustu»; satrakotā tauta gatavojas uz sacelšanos, bet princis pamāj tikai ar roku, un nemiers rimst, kamēr galmā pa to laiku greznas viesības, kur iet tikpat prasti kā pa zaļumballēm. Viss šis aplamais savārstījums neatstāj it nekādu iespaidu, neviena scena te nerunā par sevi kā mākslas

glezna, — viss gabals nav nekas cits kā bezgalīga bilžu mīkla! Nav, protams, vērts arī nopūlēties gar šo hieroglifu atšifrēšanu: man kāds no autora tuvākiem pazīstamiem uzticēja šo «simbolu» atslēgu, un tad nu gan viss tiek gaišs, kā elektrisku podziņu pagriežot. «Galms», lūk, ir dibināmais latviešu dekadentu «salons», princis Gvademals ar saviem foliantiem un dārgakmeņiem ir, protams, pats autors; kanclers Rāmavs («dzelteniem, pusnogājušiem matiem, pabailīgs un pazemīgs») ir kāds latviešu dzejnieks, kas it bieži dzied savas «saules himnas»; «Kārlis» (mīl «dabu» un vēlas tikai «stūrīti zemes ar sievu») — atkal pazīstama dzejnieka figura; Jēkabs, kas galma viesībās lec un sauc «juchcaicai», — kāds interesants tips iz latviešu dekadentu aprindām utt. Te nu bija «mūžības noslēpumi» un simbolu «bezgalības dziļumi», kurus atverot dibenā aiz visiem septiņiem zieģeļiem nekā cita neatrod kā — latviešu dekadentu grupas karikaturas!

Aizgriežoties prom no realās, sabiedriskās dzīves, kas savā attīstības gaitas plašumā vienīgi spēj mākslai dot mūžam jaunu, neizsmeļamu saturu, dekadentiem cits nekas neatliekas kā atkārtot vecum vecus motivus, kas jau pie agrākiem dzejniekiem atraduši savu izteiksmi. Tāpēc šī cenšanās visu vērību piegriezt ārējai formai, izmantot no jauna jau lietotus sižetus, darināt jaunu, literarisku modi pēc senāku dzejnieku stila, pēc efektiem meklējot, aiziet atpakaļ līdz pašiem pirmatnējiem literaturas vai tautas dzejas pieminekļiem. Ka dzeja caur šādiem stilizējumiem un pakaļmēģinājumiem uz pēdējo tika samākslota un sabojāta, ka pie šādas rīkošanās nevajadzēja nekāda patstāvīga talanta, tas pats par sevi saprotams. Par franču simbolisma karali Moreasu viņa koleģis Hismans *(Huysmans)* nodod šādu spriedumu: «Stādieties sev priekšā vistu, kas knābā ārā sīkumus no kāda viduslaiku valodas leksikona. Un kaut jel tas izknābātu skaistus vārdus, bet viņam jau ir taisni karaiba (mežoņa) garša!» Šī «knābāšana» sevišķi tagad tiek piekopta krievu dekadentiskā literaturā, kur jau nu tā puslīdz visu tautu mitoloģijas izrakņātas un izkašņātas, «simbolus» meklējot. Tur nu gan īsti var runāt par dzejnieka «iedvesmi», kad tas uz Pitijas trijkāja sēžas ar vārdnīcu rokā!

Konkurence dekadentiskā literaturā diezgan liela, un tāpēc viens otru te steidz pārspēt ar ko vēl nedzirdētu un gluži aplamu. Ir vajadzīga ārkārtēji sensacionala pašreklama, lai varētu pacelties par citiem ātrāk, un tāpēc jāsagudro un ar lielu troksni jāsludina visādi jauni literarisķi lozungi (gluži tāpat kā dažādi brīnumdaroši «spermini» un «elektriskas jostas»), cik nejēdzīgi tie arī nebūtu! Tur nu mums ir krievu dekadentu literaturā par visām lietām seksualisms visādos veidos (sākot ar vienkāršu sie-

vietes izvarošanu un beidzot ar Kuzmina pederastiju un Zinovjevas-Annibal «lesbisko mīlestību»), dionisiskais orģiasms, kristīgais misticisms, Čulkova «mistiskais anarchisms», Minska «meonisms» un «socialhumanisms», Vjač. Ivanova «kanoniskais individualisms» un «mitu radīšana» (мифотворчество) utt., utt. Tā kā mūsu «demoniskie ģeniji» paši nekā izdomāt nespēj un saviem lasītājiem ceļ tikai priekšā krievu dekadentu ēdienu atliekas un apgrauztos cepešu kaulus, tad arī visu šo virumu samazgas sastopamas mūsu jaunākā rakstniecībā. Šoreiz te runāsim tikai par «m i t u r a d ī š a n u», kura patlaban pie mums iet pilnā sparā. Lasītāji te droši vien raustīs plecus: vai tad XX gadu simtenī vairs domājama jauna «mitoloģija»? vai tiešām veļu laikā tagad atkal kurināt pirtis un nest senču gariem biezputru un miestiņu? vai tiešām atkal Pērkonam pie kāda veca ozola ziedot kautu lopu asinis un iekšas?! Izrādās, ka ir pieauguši cilvēki, kas to visā nopietnībā tic un domā. Vjač. Ivanovs māca, ka «simboli», kaut gan «neizteicami un neizskaidrojami», tomēr uzskatāmi kā «pirmatnējas ticības un dievināšanas, aizmirsta m i t a un atmesta kulta pārakmeņotas atliekas». Un tālāk: «Pa simbola stigu mēs tuvojamies m i t a m. Iz simbola izaug kopš senlaikiem varbūtībā pastāvošais m i t s, šīs tautiskās un vispasauliskās garīgi pašpamatojošās patiesības atvērums tēlos.» («Poets un Pūls», «Dzelme», Nr. 3, 1907.) Pats viņš jau arī čakli stājies pie darba: sarīkotos «literariskos vakaros» Pēterburgā tas dekoltētām un eģiptiešu kostimos ģērbtām dāmām un viņu kavalieriem pravieto, ka drīzā nākotnē Krievijā visās malās būs «orchestras» (grieķu svētku dejas un dziesmas) un «timelas» (grieķu svētnīcu ziedokļi), kur tauta līksmosies jandāliņā (хоровод), kur atdzims atkal traģediju koris un misterijas, tautas dziesmas un jauni «miti»!! No sākuma Vjač. Ivanovs krievu «tautas dvēseli» gribēja uzmodināt ar grieķu archeoloģiju un filoloģiju, ar «eleiziniskām misterijām» un «orģijām», bet, tā kā nav droši nosakāms, vai daudzie Krievijas ģeneralgubernatori izdos atļauju uz šīm «orchestrām» un «timelām», tad, kā īsti krievu cilvēki, daži no krievu jaunākiem rakstniekiem (Gorodeckis, Remizovs) sludina tagad slavu Peruna un Jarila kultu.

Mitus radīt! Tad jau drīzāk varētu mēģināt caur hipnotismu atdzīvināt pieci tūkstoši gadus vecās Eģiptes mumijas! Laikrakstos mēs lasām, ka Puriškevičs dibina «Erceņģeļa Michaila savienību» un Fr. Veinberģis «Latviešu tautas partiju», bet pat šie uzņēmīgie cilvēki, kādas subsidijas arī tiem nepiedāvātu, laikam tomēr neapsolītos tautā radīt jaunu «mitoloģiju». Jāzina taču, ka senatnē mitoloģija cēlusies no dabas spēku dievināšanas un senču dvēseļu kulta, kad tauta vēl atradās uz pirmatnējās

kulturas pakāpes, kad tā naivā vientiesībā svēti ticēja savu dievu un garu glābiņam un palīgam (nekad šie grieķi nav saviem dieviem, kā, piem., Dionisam, Panam u. c., piešķīruši tādu abstraktu, simbolisku nozīmi, kā to tagad dekadenti grib iestāstīt). Un tagad šīs sen apraktās teikas no jauna atmodināt? Piedabūt tautu pie tam, lai tā mūsu laikos sāktu atkal ticēt Brīvzemnieka sakrātiem pūšļošanas vārdiem?! Nezinu, vai pat latviešu dekadenti to varētu . . .

Reiz tautiskās pašapziņas atmošanās laikā pie mums jau gribēja dzejā atjaunot seno mitoloģiju. Tad Pērkonim un Līgai, Rāmavas svētozoliem un Zilā kalna Imantam tiešām gribēja piedot simbolisku nozīmi, jo šinī senatnes dievināšanā vajadzēja izteikties tautas gadu simteņu naidam pret mūsu apspiedējiem un izpausties viņas naivajiem nākotnes sapņiem (šis laikmets plašāk apskatīts manā rakstā «Tautiski centieni un agrārā nokārtošanās», «Austrums», 1903.). Un tomēr Ausekļa un Pumpura dzejiskā sajūsmība bija velti izšķiesta, jo viss šis mitoloģiskais balasts, šie Pramšāni un Aukuperoni bija un palika pilnīgi sveši tautas apziņai un nesaskanēja ar viņas sāpju un cerību jūtām, ar visu viņas gara pasauli, kura prasīja savam laikmetam piemērotu dzejisku izteiksmi. Tad nāca Lautenbachs un padarīja tautisko mitoloģiju uz visiem laikiem smieklīgu. Bet tagad — divdesmit gadus vēlāk — ierodas mūsu modernie dekadenti un izmēģina nu savu veiksmi jaunas mitoloģijas uzburšanā! Lautenbachs-Uluvirpuniķis var pat vēl cerēt uz dieva činu, Krēmera un Nūrķa izgudrotāji var tagad pieteikties «Zalkša» redakcijā. Ja slavenais «rūnu akmens» nav varbūt iemūrēts Rīgas Latv. biedrības bufetes pamatos, tad to derētu tagad no jauna uzstādīt, ap kuru tad svētā bijībā pulcētos mūsu jaunākie rakstnieki.

Tā dekadentu «mūžīgā» māksla nogājusi savu ceļu un atgriezusies atkal pie Lautenbacha. Ne velti mūsu dekadentiskie dzejnieki bez daudziem citiem saviem tituļiem saucas arī par «jauntautībniekiem», ne velti viņi solās «tautas dvēseli» uzmodināt, jo pa šo t a u t i s k u m a laipu viņiem visērtāk pāriet reakcionārās birģelības lēģerī. Un no turienes tad arī viņi varēja visiem spēkiem līdzēt klaigāt latviešu «reformistiem» (kas savu tautisko principu izandelēšanu vācu buržuazijai liek jau oficiali pie notara apstiprināt), ka proletariata partija izejot tikai uz visas tautas šķelšanu, ka tā kaitējot tautas kopības interesēm un ar tautisko centienu noliegšanu gribot iznīcināt visu tautisko kulturu utt. Latviešu proletariata stāvoklis šinī jautājumā ir tik skaidri un nepārprotami formulēts viņa programā un tik spoži jau apliecināts vēsturisko cīņu praktikā, ka mēs par to vairs te nerunāsim. Ja mūsu reakcionārā birģelība un viņas dekadentiskie trubaduri

domā, ka ar savām visnetīrākos dubļos savazātām tautiskuma frazēm tie varētu vēl kādu piemānīt no tautas plašākām aprindām, lai tad viņi izkliedzas! Mums no svara teit tikai konstatēt, ka latviešu dekadentu «mūžīgo ideju» māksla velk atkal ārā tautiskās mitoloģijas grabažas, ka ar savu «simbolismu» un «mitu radīšanu» tie mēģina kaut kā uzsmiņķēt prostituejušās tautiskās birģelības riebīgi veco seju, ka šie «viņpus laba un ļauna» stāvošie «ģeniji» atzīst tomēr vienu bausli: kā maizi ēd, tā dziesmu dziedi. Izrādās, ka dekadentiskās mākslas «augstie priesteri» ir diezgan praktiski ļaudis, kas nav vairs uz mieru par lētu honoraru un atzinīgām kritikām izdarīt savus literariskos pakalpojumus. Viņi pastāv uz to, ka tie ir «tautas lepnums» un tautiskās pilsonības «garīgais spēks», ka tiem tāpēc par «tautas dvēseles uzmodināšanu» vajadzīga pienācīga atlīdzība. Nekad līdz šim mūsu dekadentiskie «dievi», kas tik augstprātīgi prot savilkt degunu par «pūļa brēkšanu pēc maizes», nebija tā centušies visus pārliecināt, ka viņu mākslas «mūžīgā patiesība» pilnīgi atkarājoties no dzejnieku materialās dzīves ērtības, nekad viņi vēl nebija tik atklāti lūgušies un kaulējušies pēc pabalstiem un subsidijām iz «māmuliņas» literariskā fonda. Reiz Vikt. Eglīts gribēja priekš Poruka piedzīt no tautas «tūkstošiem lielu mūža stipendiju», bet tagad kāds latviešu jaunāko rakstnieku pilnvarotais A. Bērziņš stingri pieprasa ne vairāk, ne mazāk kā 30 000 rubļus, ko Zinību komisija lai ievācot un nododot «literaturas fonda» izdalīšanai. Tikai tad reiz radīšoties latviešu «kultura» («Stari», Nr. 10, 1907.).*

Mums šķiet, ka dekadentisko rakstnieku stāvoklis turpmāk tiks uzlabots un ka mūsu tautiskā buržuazija tiešām vairāk gādās par to, ka viņi par savām pūlēm cik necik tiek atalgoti. Cik aprobežoti un dumji sīksti arī nebūtu mūsu izbankrotējušie «tautas vīri», cik maz tiem vispār arī ir sajēga un interese par mākslu un rakstniecību, tomēr to viņi taču izpratīs, ka dekadentiskais mākslas virziens viņu sabiedriskās intereses nekur neaizskar, bet

* Mēs, protams, it nekā ļauna tur neatrodam un pilnīgi piekrītam tam, ka latviešu rakstnieki uzstājas par to, lai literariskais darbs tiktu tiešām pēc viņa vērtības atalgots. Mēs tikai gribējām te mūsu dekadentiem atgādināt, cik labi tie prot paši aizstāvēt no viņiem tā noliegtas un nicinātas materialas intereses un kādā mērā tie paši — lietojot viņu izteicienu — ir «apstākļnieki». Arī mēs stāvam par to, ka mākslas un literaturas uzplaukšana veicināma visiem līdzekļiem, ka nevar ļaut spēcīgiem talantiem aiziet bojā aiz trūkuma un nabadzības. Bet no vispārības līdzekļiem var pabalstīt tikai tos, kas tiešām pierādījuši mākslinieka dāvanas. Man personīgi nekas nebūtu pretim, ja latviešu rakstniecības labā izmaksā arī zināmu pabalstu dažiem mūsu dekadentiskiem dzejniekiem, bet tad tik ar stingru noteikumu, ka tie vismaz pieci gadus nekā n e d r ī k s t rakstīt.

meklē tām vēl pieslieties. Jau tas fakts vien, ka dekadentiskie literati tik nikni un naidīgi nostājas pret proletarisko kustību, ka tie visiem spēkiem cenšas šo straumi sāņus novadīt vai vismaz to sajaukt un sadubļot, atmīkstinās mūsu tautisko birģeļu prātus un liks tiem labvēlīgāk lūkoties uz šo «faunu» literarisko producēšanos. Protams, mūsu tautiskie namu īpašnieki, kā arī mūsu veikaliskie studējošie filistri, jau nesāks mūsu dekadentu ražojumus lasīt un sev galvu lauzīt gar viņu «simbolismu» un «mitu radīšanu», bet tie viņus vairs par bīstamiem neuzskatīs un nekurnēs arī, ja tiem gadā daži rublīši būs jāizdod latviešu «modernās» rakstniecības un rakstnieku pabalstīšanai. Dekadentisms nāk tagad modē birģeliskās aprindās, un, ja mūsu buržuji liek savus namus celt modernā stilā un pat savu veikalu izkārtnes izkrāsot stilizētiem burtiem un līnijām, tad tie meklēs arī savai iedzīvei un savām istabas lietām piemērotu literaturu. Visādiem dekadentiskiem pelnu trauciņiem un figurām blakus ļoti labi var nolikt dekadentiskus sacerējumus ar raibi ķēmainiem vākiem un spocīgām vinjetēm. Un pāreja no Heimburgas un Marlitas uz Har. Eldgastu un Falliju, no Andr. Niedras «Austruma» uz Ata Ķeniņa «Zalkti» ir ļoti viegla: dekadentu sludinātai «revolucijai» mākslā un moralē rasies mūsu birģeliskās aprindās daudz piekritēju, jo šādas zortes «revolucija» ir sevišķi priekš mūsu buržuju dēliņiem un meitiņām tik visai ērta un patīkama. Tā padara šos parazitus pašu acīs vēl tik interesantus, ka iztēlo viņu panīkumu par ko «dziļu» un «traģisku», tā sankcionē katru izvirtību par «skaistuma liturģiju», un ar savu «helenismu» un «individualismu» tā dod vaļu visiem instinktiem! Vajag paturēt tikai vērā, kādā mērā jau intelektuālā un moraliskā ziņā pagrimusi šo aprindu dzīve, kuru nu kā tārpu saēsta rieksta čaumalu grib apzeltīt dekadentiskā māksla. Šī māksla ir caurcaurim neīsta un nepatiesa, tā ir piesūkusies pilna ar birģelības meliem un liekulību, tā grib ar poetiskām frazēm aizklāt šīs dzīves netīrumus un puvumus. Un pie tam — ja šis apsegs vēl būtu no čaukstoša zīda ar oriģinaliem formas un stila izšuvumiem (kā, piem., pie d'Anuncio, Oskara Uailda u. c.), bet pie mums dekadentiskā literatura nonāca kā lētas un prastas drēbes gabals, ko līdz pēdējam jau bija novalkājuši krievu modernisti (arī tie jau bija savukārt to pārņēmuši pāri no Rietumeiropas dekadentu ražojumiem). —

Bet māksla, kurai trūkst savs dziļš, patiess saturs un kura sastāv tikai no neveikliem stilistiskiem pakaļmēģinājumiem, nekad nespēs ko paliekamu radīt. To mēs redzam pie mūsu dekadentiskās rakstniecības, kuras «mūžīgam daiļumam» lemts makulaturas liktenis. Visa šī «jaunromantika» un «simbolistika» ir banalas papīra rozes, ko sev tagad piespraužas mūsu tautiskā

buržuazija, bet kuras drīz vien izslauka ārā mēslos. Dekadentismam nav nekas kopējs ar lielo, īsto mākslu, kas vienmēr izplaukst iz sava laikmeta plašākiem sabiedriskiem centieniem. —

IV

Dzīves noguruma un baiļu sajūtas dzen buržuaziskās aprindas atpakaļ m i s t i c i s m ā. Tagadējo ražotāju spēku sarežģītais dzīves chaoss, nežēlīgā sacīkste kapitalistiskās sabiedrības grupu un individu starpā, vispārējā stāvokļa nedrošība tagadējā trokšņainā dzīves mutulī — viss tas satriec un nomāc buržuazijas psichiku. Tai nav vairs izredzes uz nākotni, jo viņas šķiras varu jau no visām pusēm ieskalo proletariskās kustības viļņi, kuri pastāvīgi kāpj un kāpj uz augšu. Neaizturami un nenovēršami tuvojas lieliskas sabiedriskas katastrofas, un līdz ar to buržuazijā arvien vairāk ieviešas gurdens pesimisms, glēvas bailes nepielūdzamo sabiedrisko spēku priekšā, izmisušas cerības uz pārdabiskas nejaušības brīnumiem...

Bija reiz laiki, kad buržuazija bija sabiedriska progresa nesēja, kad tā lauza pārdzīvojušā feodalisma iekārtu. Toreiz — pirms un pēc lielās franču revolucijas — buržuazija neatzina nekādas mistikas, pārdabiskas varas un bezbailīgi sludināja ateismu un m a t e r i a l i s m u; toreiz tā visu pasauli uzskatīja kā mechanismu un cerēja pašas spēkiem kārtot visu sabiedrisko dzīvi pēc sava prāta atziņas un savas gribas lēmuma. Bet tagad buržuazija jūt, ka viņas vēsturiskā loma iet uz beigām, tagad tā vairs negrib zināt, kurp ved tālāk cilvēces attīstības ceļš, un mēģina sev ierunāt, ka visu mūsu tagadni un nākotni sedz nezināšanas tumsa. Buržuazija atsakās no sava agrāk sludinātā filozofiskā materialisma (tikpat kā mākslā no realisma) un pastāv uz to, ka zinātne esot bezspēcīga jebkad aptvert un izskaidrot pasauli. Dekadenti sūdzas, ka zinātniskais pozitivisms padarot visu dzīvi tukšu un kailu, ka tas nolaupot «dvēselei» visas viņas iluzijas, kuras nu tie cenšas atdabūt atpakaļ caur mistikas un metafizikas māņiem. Pēc miera klusuma, pēc noslēpumu krēslas alkst šie izdzīvojušies nīkuļi, un — kā tas vēsturē vienmēr bijis ar visām dzīves spēku un spirgtumu zaudējušām sabiedriskām grupām — šo atveldzinošo pašapmānīšanos tie cerē no jauna atrast — r e l i ģ i j ā. Katolicisms atkal plaši atver savu baznīcu durvis, visādas mistiskas un spiritistiskas sektes izplatās buržuaziskās aprindās, reliģioza sajūsmināšanās tiek par modes lietu.

Bet pārāk jau skepticisma sagrauzta modernā sabiedrība, pārāk izdedzināta jau baudījumu izdzīvē šo jaunatgriezušos baz-

nīcas locekļu psichika, lai tā varētu tiešām nogremdēties bērnišķas ticības ekstazē. Reliģija priekš tiem nav nekas cits kā interesants laika kavēklis, kā zināma diletantiska rotāšanās ar cilvēces intimākām, dziļākām jūtām, un tāpēc mēs arī redzam dekadentus klīstam no katolicisma dogmatiem pie budisma nirvanas, no metafiziska idealisma pie siriešu un kaldeju maģikas un vistumšākiem viduslaiku māņiem un burvībām (savā laikā Parizē bija pat dažās aprindās modē «sātanisma» kults ar «melnām mišām»!). Pie tam šim reliģiozam misticismam visgarām jaucas klāt e r o t i s k a s i z v i r t ī b a s elements: dievnamu vīraka smarža saplūst kopā ar sieviešu guļamu telpu odieri, jumpravas Marijas tēla pielūgšana atmodina netīras fantazijas! Piemērus mēs te pārpilnām atradīsim, sevišķi franču dekadentu (Verlēna, Hismana u. c.) ražojumos, kur reliģioza sajūsmība pārmaiņus ar seksualu cinismu taisni, kā liekas, stimulē šo izvirtušo, nenormalo subjektu nervus un kur zināma nešķīstības «grēka» apziņa vēl piedod sevišķa asuma sajūtu fizioloģiskiem ekscesiem. Jeb kā Har. Eldgasts saka: «Mākslinieks meklē skaistuma baudījumu pat nolādētos grēku dārzos, un šo ļauno ziedu skaistums priekš mākslinieka var būt vilinošāks par balto, nevainīgo liliju.»

Pēc reakcijas uzvaras Krievijas buržuaziskā inteliģencē diezgan plaši uzplūdusi misticisma strāva. Daudz tagad tiek rakstīts par reliģiozi-filozofiskiem jautājumiem (tomēr par dzimumu sakariem gan vēl vairāk!), Rozanovs lasa publiskas lekcijas par «saldo Jēzuliņu» (об Иисусе сладчайшем), un Merežkovskis, Berdjajevs, Bulgakovs un tamlīdzīgi misionari grib jauno paaudzi atgriezt no ateisma un materialisma. Šī «dieva meklēšana» tiek piekopta literariskos vakaros (tāpat kā «mitu radīšana»), un tai ir arī puslīdz vienāds raksturs ar zināmo Dionisa kulta sludināšanu. Aleksandrs Bloks, viens no krievu jaunākiem rakstniekiem, kas apmeklējis šīs «reliģiozi filozofiskās biedrības» sēdes, raksturo šo mistisko praviešu pļāpāšanu taisni kā cilvēka svētāko jūtu zaimošanu! «Viņi tur runā par dievu, par ko var tikai vienatnē raudāt, divatnē klusu čukstēt, bet viņi to ņemas iztirzāt pie elektriskās apgaismošanas («Золотое Руно», № 12, 1907.). Un visa sanākusī publika dod viņam iemeslu šo reliģiozo saeimu nosaukt par — «kafē-šantanu»... Un nebūs lieki arī atzīmēt, ka zem evaņģeliju tekstiem un mistiskām frazēm Rozanova, Merežkovska, Zinaidas Gipius ražojumos vienmēr atkal izmanāmas cauri erotiskas tieksmes. Viss šis literariskais misticisms nespēs nevienu nopietnu cilvēku pārliecināt vai «atgriezt», un tas tiek gluži pretīgs, ja to salīdzina ar reliģiozām kustībām tautas plašākos slāņos, kur dažādi sektanti tagad tiešām ar rau-

dām un lūgšanām meklē savu «dievu» un viņa «taisnību» zemes virsū un par savu ticību uzņemas visādas vajāšanas. Šo Pēterburgas literatu un dāmu «jaunkristīgumu» (неохристианство) var ar pilnu tiesību pielīdzināt zināmai «chlistovcu» (хлыстовцы) sektei, kur vīrieši un sievietes piesāuc tik ilgi «svēto garu», līdz beigās sāk ekstazē griezties riņķī, nomet visas drēbes, izdzēš ugunis un krīt tad visi kopā pie zemes... Jāpiebilst vēl, ka Zinaida Gipius taisni kā lietpratēja aprakstījusi šādu «chlistovcu» vakaru («Сокатил» — «Весы», № 8, 1907).

Būtu savādi, ja mūsu jaunākie rakstnieki arī šinī ziņā nedarītu krievu dekadentiem pakaļ. Pie mums «reliģiskā atjaunotāja» lomu, protams, atkal uzņēmies Vikt. Eglīts, kas pat krievu «dievcīnītājiem» (богоборцы) pārmet, ka tie neesot mēģinājuši saprast «visdziļāko — Indijas reliģiju» («M. V. Mēnešraksts», Nr. 3, 1904., 206. lpp.). Viņš turpretim var uzrādīt ievērojamu daudzpusību. Kādā dekadentiski-psichopatiskā gabalā «Spoki» («Dzelme», 1907., Nr. 7.—9.) mūsu mistagogs šādi attēlo kāda latviešu literatu pārīša Kalves un Aglajas reliģiozas sajūtas: «Viņiem gribējās savas jūtas klaji apstiprināt. Ar skandalu (!), kas lēti neaizmirstas... Pieņēma d i o n i s i s k o (!) p a r e i z t i c ī b u un salaulājās jau trešajā dienā. Kā svētā vannā balti mazgājās. Apisa kultu (!) iemīlēja. Dievināja Ticianu. Pielūdza cilvēces pirmmātes Ievas maigās miesas, maigo garu. Atminējās senās latviešu Līgas (!), senā Trimpus (!). Pārlaimē peldējās.» Un citas dienas viņi atkal pavada šādi: «Kalve metās rāpus, Aglaja lai jāšus kāptu. Sēdās uz grīdas, laidās uz vēdera, rūkdams kā dažādi zvēri. Lasīja Bokačio, abi kopā gūlās dienas laikā. Rupjus vārdus viens otram ausīs čukstēja.» Vikt. Eglīts savu nākotnes reliģiju («maģiskais ideals pret Tuvitālo») iedomājies kā universalu maisījumu: tur būs kopā visādu reliģiju un mitoloģiju kulti, Vl. Solovjova «Rozā ēna», Nīčšes «*Sache und Spuck*»[1], Jāņa parādīšanās grāmata, tad arī dažādas vārdu druskas iz Hegeļa un Avenariusa filozofiskām sistemām utt. Šī raganu brūvējuma tvaikiem Vikt. Eglīts vienmēr redz cauri kailu sievieti! Pat par Poruku viņš apgalvo, ka tam «universuma dievība izliekas kā mīlestības maiguma pilns s i e v i š ķ i s» («Poruks», 14. lpp.).

Stāvot uz zinātnisku pasaules uzskatu pamatiem, var gluži brīvs būt no visiem reliģioziem aizspriedumiem, var pats kritiski apkarot teoloģijas dogmatus un tomēr justies dziļi iekšēji aizskarts no šāda dekadentiska misticisma. Mūsu intelektualās un estetiskās sajūtas taisni tiek apvainotas, ja ar reliģiozu aizgrāb-

[1] «Lieta un spoks». [Sakārt.]

tību vienkārši grib panākt «skandalu», ja evaņģelija leģendas kaut kādā ziņā grib padarīt par Bokačio pikantiem stāstiņiem! Jo kas tad šāda «reliģiska meklēšana», kur — pēc Har. Eldgasta un Comp. receptes — «Golgata ar Olimpu tiks savienota un Kristus ar Dionisu viens otram roku sniegs» («Demona paradizē», 67. lpp.), cits ir kā diletantiski estetisks cinisms! Mēs esam nepielūdzami ienaidnieki reakcionaram klerikalismam, bet tomēr mēs varam arī saprast un atzīt, ka vismaz daži mūsu pretinieki rīkojas aiz iekšējas pārliecības, kamēr dekadentiskā misticismā mēs cita nekā neredzam kā tikai psichiska panīkuma kultu un pilnīgu moralisku korupciju. Vienīgi sagādāt saviem «nosmalcinātiem» nerviem jaunus kairinājumus, galīgi sabojāt un notrulināt cilvēka intimas sajūtas un dzenuļus, reliģiska entuziasma avotu pārvērst par netīru atkritumu peļķi — tāds nolūks ir dekadentu «svētajām misterijām».

Pie mums tautas kulturalā attīstība stāv samērā diezgan augstu, un lielo vēsturisko notikumu pērkons pie mums tā iztīrījis gaisu un sadragājis vecos māņus, ka tautas plašākās aprindās misticisms vairs atgriezties nevar. Kāda briesmu tumsa arī nebūtu visapkārt, tautas vairums tomēr reiz nu zin, kādā ceļā tas pats sevi atsvabinās no tagadējā posta un trūkuma, un nekad vairs necerēs un negaidīs atpestīšanu no debesu augšienes. Reliģijas jautājums pie mums jau diezgan noskaidrots, un mēs pie tā arī te sevišķi neuzkavēsimies. Arī vispār jau zināmi mūsu programas principi: mēs cīnāmies ne tikvien par proletariata ekonomisko un politisko, bet arī par viņa garīgo atsvabināšanu, un tāpēc mēs arī neatlaidīgi apkarojam visu, kas iziet uz tautas apziņas aptumšošanu un viņas garīgo kalpināšanu. Seno dogmatu autoritatei mēs stādām pretim pārbaudītus zinātniskus uzskatus, māņticīgai bijāšanai un drebēšanai — paļāvību uz pašas cilvēces spēkiem, bet līdz ar to mēs stāvam arī par to, ka katram šinī jautājumā jāizšķiras pēc savas iekšējas pārliecības. Šinī ziņā mēs sakām, ka «reliģija ir katra privata lieta», ka ar varu nevienu nevar piespiest ticēt vai neticēt. Mēs tālab nevienam «veco grāmatu» no rokām ārā nerausim, jo mēs zinām droši, ka katrs, tiklīdz tas dziļāk iepazīsies ar proletarisko pasaules uzskatu, to pats noliks projām. —

«Pans ir miris!» Mūslaiku misticisms vairs nespēj uzcelt dievnamus un darināt altarus, ne arī atdzīvināt seno naivo, bērnišķo ticību. Tagadējās sabiedriskās dzīves mudžeklī izgaisusī agrākā cilvēces ticība par kādu augstāku pārdabisku varu, kas mūsu likteņus loka un lemj, un bez šādas personīskas dievības nav nekāda «reliģija» iespējama. Velti izstiepj priesteri savas rokas, arvienu tukšākas paliek baznīcas un arvienu mazāks ticīgo

lūdzēju skaits. Pat buržuazisko aprindu vārguļiem un garā nabagiem nespēj vairs mieru dot teoloģijas dogmatika, nespēj vairs «brīnumus» darīt baznīcas tēli un simboli, kurus nu tie meklē notiekam pie visādiem spiritistiem, okultistiem, magiem un tamlīdzīgiem šarlataniem.*Bet kur tad atrast patvērumu, kā aizdzīt savas bailes un nespēka apziņu, ja arvien draudošāk uzmācas pretēji sabiedriski spēki un dzīve izliekas bez kāda nākotnes mērķa? Uz reliģijas salūzušā spieķa buržuaziskā inteliģence vairs nespēj īsti atspiesties, līdz galam iet zinātnisko pētījumu ceļu tā vairs negrib, jo tur tai atklājas atvars, kurā nenovēršami jānogrimst visai buržuaziskai pasaulei. Atliekas tikai gurdeni salikt rokas klēpī un mēģināt sev ierunāt, ka zinātnes slēdzieni varbūt nepareizi, ka zinātne mums nemaz nespēj izskaidrot redzamo lietu būtību utt. Buržuaziskā filozofija grib tagad ar nodomu pat sašaurināt zinātniskās atzīšanas robežas vai atkal mūsu prātiem pieietamo un aptveramo pasauli aizplīvuro ar metafizikas miglu. Buržuazija noliedz pati savu audžubērnu — materialismu un mēģina atkal slieties pie metafiziska idealisma: tā nostāda atkal pretim «garu» un «materiju», tā šķiro redzamās lietu parādības (fenomenus) un viņu transcendento būtību *(Ding an sich)*[1] un cēlonisko sakaru virzienību grib apzīmēt atkal par «absolutu ideju» patvaļīgu nejaušību. No faktiem un loģiskiem slēdzieniem bēgt projām un aizslēpties aiz fantastiskām spekulacijām, no realas tiešamības pasaules aizcelties atkal metafizisku abstrakciju mākoņos! Buržuaziskie ideologi neglābjami sapinas paši un klūp sava filozofiskā dualisma pretrunās, bet savus kruķus tie vēl katrā ziņā grib aizsviest proletariata gaitai ceļā. Tie izpūlas atrast visādas ierunas un iebildumus pret proletariata monistisko filozofiju (vēsturisko materialismu), lai tādā kārtā satricinātu mūsu paļāvību uz savu vēsturisko uzdevumu un vai nu novadītu sāņus, vai atkal, cik iespējams, vājinātu proletariata ieroču cirtienus. Bet līdz šim šie mēģinājumi vienmēr palikuši bez sekmēm...

* Dekadentiskā literaturā visgarām arī spokojas šī maģika un kabalistika. Aizrādām te, piem., tikai uz daudz minēto F. Sologuba gabalu «Новые чары» ar visiem viduslaiku burvības aparatiem: apaļa istaba ar izliektiem griestiem, maģisks spogulis, kas jaunekļus pārvērš par sirmgalvjiem, glāzes ar zaļganiem šķidrumiem, burvju zizlis, kas miroņu ēnas izsauc no kapa, utt. Un, protams, atkal kailas sieviešu gūžas spoguļa priekšā! Visos šinīs muldos autors jauc vēl iekšā tagadējo politisko partiju cīņas un ar savām erotiskās maģikas siekalām grib apspļaudīt Krievijas strādnieku partijas karoga purpuru... — Mūsu dekadentiskie «jurodi» vēl nav nevienas izrādes izsludinājuši ar miroņu izsaukšanu, bet citādi jau tiem (kā, piem., Austriņam, Eglītim, Eldgastam u. c.) ir savi nokārtoti sakari ar visādiem «velniem» un «gariem», un ar spokiem un lietuvēniem tie dažreiz cīnās nosvīduši.

[1] *Ding an sich* (vāc.) — lieta par sevi. [Sakārt.]

Būtu savādi, ja latviešu dekadenti arī nebūtu raudzījuši marksismu «apgāzt». Tik skaņi viņi jau bija to iepriekš izdaudzinājuši, bet nu bija tikai viena nelaime, ka neviens no tiem it nekā neprata pateikt. «Tātad vispirms «jaunie» uzstājas pret pozitivismu tikpat mākslā, zinātnē, kā dzīvē!» sauc viņu kalendarnieks Vēsmiņu Kārlis, — bet paprasiet viņam pašam, ko viņš vispār jēdz no kāda pozitivisma? — «Tagad vēl pret ir izteiktas tikai sentences un aforismi, bet vēlāk «jaunajiem» vispirms būs jāstudē Vlad. Solovjevs, Trubeckojs u. c.» — Nu jau ir pārs gadi pagājuši, bet bez «Sentencēm un aforismiem» nekā vēl neesam redzējuši, jo pat atburtot to, ko tiem priekšā teic krievu reakcionarie metafiziķi, viņi vienkārši nespēj. Un dažam labam no viņiem, kas vēl arvienu taisās «studēt» Vlad. Solovjevu, Bulgakovu, Berdjajevu u. c., varētu dot padomu vispirms ņemt un izstudēt kādu — pagastskolas kursu.

Mūsu dekadenti zin tikai to, ka tiem katrā ziņā jābūt «mistiķiem». Ar zinātnisku atzīšanu — kā viņi saka — nekā nevarot iesākt, bet ar «dvēseles tiešām mistiskām sajūtām», ar saviem «simboliem» tie tūlīt uzreiz var iespiesties visu «mūžību» un «bezgalību» būtībā. Visas pasaules mīklas, gar kurām pūlas «nožēlojami zinātnes vergi», atraisās tad pašas no sevis, visi «nolādētie jautājumi», gar kuriem cilvēce mocās gadu tūkstošus, tiek izšķirti tūlīt, kā automatā naudas gabalu iesviežot! Šie «iekšējie mistiskie pārdzīvojumi» ne tikvien kā sakausē mūs ar «mūžības misterijām», bet padara mums pat visu cilvēka gara pasauli tik redzamu un saprotamu, ka mēs pat varam nosacīt abstraktu jēdzienu ārējo izskatu un krāsas (ka dekadentu smiekli ir «sarkanzaļi», tas jau būs vispārzināms, bet viņu mīlestība var būt «sarkanzila», viņu grēki — «dzelteni» utt.). Pievedīsim te kādu gabaliņu iz Vikt. Eglīša mistiskās filozofijas: «Cilvēka garu var divējādi apskatīt: no reliģiskā un no dekadentiskā stāvokļa. Reliģija uz vienas vispārējas kārtības, uz atteikšanās, šķīstības un iedomātas Harmonijas pamata ceļ zaļi-balt-zeltainspožu pasauli. Dekadansa krāsas ir sarkan-zili-melnkošas utt.» («Poruks», 44. lpp.). Un ne tikvien kā «cilvēka gars» ir strīpains kā buršu deķelis, bet tas var pārvērsties arī garaiņās. Okultisti, kas cilvēku miesā, garā un dvēselē sadala, zem «viegla vēsuma» saprot garu — astralo ķermeni. «Astrala ideja izteikta Dianas jeb Jelenas tēlā, no kuras atvasina Helenu un no pēdējās Ellinismu — Elladu» («Pret Sauli», Nr. 2, 91. lpp.). Un cik viegli pie tam sasniedzama šī mistiski-dievišķā pārgudrība! Paklausieties tik Kārli Jākobsonu: «Un iesāka Helena saprast, ka mūžīgas ir tikai idejas, kas ir atvasinājums no redzamu priekšmetu neredzamas vērtības, un visi šie priekš-

meti, kas ap mums, mūsu pārejošā dzīvē ir tikai nozīme, ir — s i m b o l i. Nekas cits nav pasaule kā sistematizēti (!) simboli, kurus pārvalda skaidro ideju sistema; tas ir dievišķais sākums, kad šīs idejas savienojas. Un ikviens atoms nes sevī daļu no c e n t r a l ā s g u d r ī b a s (!). Visa pasaule tad nu kā atvērta grāmata: tur var lasīt katra domājoša būtne, jāiegaumē un jāsaprot tikai viņas burti — simboli; lasot šos burtus, simbolus, var atrast dievišķo pirmspēku (!), v i s u l i e t u i e s ā k u m u (!).» («Dzelme», Nr. 6, 1907.) Cik tas vienkārši un jauki! Žēl tikai, ka civilizētā pasaule vēl nezin, ka visa «centralā gudrība» un «visu lietu iesākums» jau dabūjami pie Kārļa Jākobsona, tā ka var mierīgi tagad slēgt ciet visas pētnieku laboratorijas un observatorijas, visus muzejus un bibliotekas. Tā, lūk, latviešu jaunākie rakstnieki pārvar šauriņo vēsturisko materialismu un, K. Skalbes vārdiem runājot, — lepni «klaudzina pie galīgiem filozofiskiem jautājumiem» («Ziemas Naktis», II, 104. lpp.), tikai žēl, ka pie tam tie nostājas ārpus katras loģikas un cilvēciska prāta robežām. «Mietpilsonis mīl pafilozofēt,» saka kādā vietā Gorkijs, «tikpat kā sliņķis zivis makšķerēt,» — bet pat šādā mietpilsoniskā nozīmē mēs latviešu dekadentu mistisko murgošanu nevaram uzskatīt par «filozofēšanu».

Un kā jau arvienu, arī šī mūsu rakstnieku «centralā gudrība» ir atkal tikai nodilis klišeju novilkums no krievu dekadentu «m i s t i s k a a n a r c h i s m a». Kādu gadu atpakaļ šis «mistiskais anarchisms» lieliski tika skandināts krievu dekadentiskā literaturā kā jaunizgudrota nākotnes reliģija, kā gluži ārkārtējs filozofiski mistisks «spermins». Krievu dekadenti caur savu pravieti Georgiju Čulkovu pasludināja, ka viņi «nepieņemot pasauli» (неприятие мира), ka viņi būšot tagad «dievcīnītāji» (богоборцы). Viņu individualais «es» sajūtot kā nepanesamu slogu ne tikvien katru cilvēces kopdzīves normu (arī nākotnes kolektivisms tos nevarot apmierināt), bet arī ārējo dabas spēku cēlonisko likumību, — un tāpēc viņi sava «es» vārdā ceļot «dumpi» (бунт) pret visu cilvēci un pret dabas visumu (kosmosu)! Viņu «es» sagraušot visas politiskās un socialās iekārtas formas (viņi necīnoties par vispārējām tiesībām, bet pret katru tiesību vispār), viņu «es» atkratīšoties nost no empiriskās ārpasaules, ar vienu lēcienu pāršaujoties pāri pār mūsu apziņu un pār mūsu prātiem stāvošā (transcendentā) lietu būtību (nūmenu) valstībā. Tur tad viņi brīvi veidošot pasauli paši priekš sevis. — Te nebūs vēl sevišķi jāpiezīmē, ka šis «mistiskais anarchisms» no neviena cilvēka netiek nopietni ņemts (arī no viņa dibinātājiem ne): ar šādu «mistisku dumpi» neiztraucēs nevienu naktssargu, ne nu vēl visu cilvēci apgāzīs, ar dekadentu «pasaules nepieņemšanu»

nevar no vienkāršām iesnām tikt vaļā, kur nu vēl pārraut dabas spēku likumību! Šis «mistiskais anarchisms» ir atkal vienkārši tāda dekadentiska ērmošanās un svaidīšanās ar lieliem vārdiem, ar ko galvenā kārtā panākt tikai priekš sevis reklamas troksni. Tas ir mistrojums no Bakuņina anarchistiskiem draudiem un evaņģelija pasaules noliegšanas, no Fichtes subjektivā idealisma un dekadentu lieluma manijas, pie kam biezākas nesaprotamības dēļ Vjač. Ivanovs to bagātīgi atkal sabārstījis visādiem grieķu vokabuliem. Apbrīnojami vienkārši ir šo dekadentu filozofiskie argumenti, tā, piem., kāds Gorodeckis īsi un strupi nosaka: «Katram dzejniekam jābūt mistiķim-anarchistam, jo kā gan lai citādi (потому что как же иначе).» (Sk. «Факелы», кн. II, 193. lpp.) Loģika vispārim pie šādas «filozofijas» pilnīgi lieka, jo empiriskās pasaules izārdēšana un atsvabinātā «es» aizcelšanās mistiskas viņpasaules sferās tiek izdarīta caur «ekstazi», kura galu galā noved atkal pie zināma «dionisiska orģiasma» ar visām piedevām. — «Mistiskais anarchisms» pēc viņa nodrukāšanas sacēla krievu rakstniecībā tādu zobgalību krusu, ka pats Vjač. Ivanovs un citi līdz ar viņu žigli vien pasteidzās no tā atsacīties un atstāja nelaimīgo Čulkovu vienu pašu uz ielas. Kā par nelaimi šis pats Č. bija paguvis kādā franču literariskā žurnalā *«Mercuri de France»* izteikties, ka visa Krievijas rakstniecība un kulturalā dzīve stāvot zem viņa «mistiskā anarchisma» iespaida, un tagad paši dekadenti bruka tam ar dūrēm virsū. Žurnalā «Весы» Čulkovs tika uz pēdējo nosmiets, un Andrejs Belijs svētās dusmās to pat nosauca par «simbolisma provokatoru»! Tā izputēja «mistiskais anarchisms», pasaule palika stāvam, un vienīgi krievu rakstniecība tika par kādu glupu anekdoti bagātāka. —

Šis «mistiskais anarchisms» uzskatāms vispār kā nelaimīgs apriļa joks, bet mūsu dekadenti (Har. Eldgasts, Akuraters u. c.) tam tic vēl tagad kā vissvētākai patiesībai. It sevišķi viņus pievilka aplamās «mistiskās» frazes, jo tās atsvabināja tos no loģiskas domāšanas pūlēm un sadrošināja viņus pat uzsākt karagājienu p r e t z i n ā t n i vispārim. «Ir ļaudis,» tā skumst Eldgasts, «kas savā n o ž ē l o j a m ā g a r ī g ā a p r o b e ž o t ī b ā atrod visu saprotamu, pierādāmu un izskaidrojamu caur zinātni... I e k š ē j i e m i s t i s k i e p ā r d z ī v o j u m i atklāj visas šīs z i n ā t n e s b e z s p ē c ī b u izskaidrot svarīgākos dzīves noslēpumus... Cik grandiozas un dziļas nebūtu pašas par sevi tādu domātāju teorijas kā Kanta un Šopenhauera filozofiskās sistemas, Darvina, Hekeļa un citu lielo dabas pētnieku mācības, gala iznākums tomēr ir un paliek nezināšana, noslēpums.» Utt., utt. («Zvaigžņotās naktis», priekšvārdā.) Zinātne pierādījusi savu bezspēcību, zinātne galīgi bankrotējusi, — vie-

nīgi Eldgasts un biedri ar saviem iekšējiem «mistiskiem pārdzīvojumiem» var vēl tagad glābt cilvēci! «Simbolisti runā par lietām, ko prāts spēj, bet arī par tām, kas sastāda priekš prāta neatrisināmus noslēpumus, kas pieietami vienīgi dvēselei, — par misterijām.» — «Mistikā ir mūžības balsis, — kur tās vairs nedzird — tur trūdu valsts sākas... Kas mistikas skaņas dzirdējis un sapratis — tam piecu prātu pasaule top cietums. Pagraba tvanā cilvēce nepaliks. Ievest viņu tajā gan var, bet atradīsies pārdrošnieki, kas liks dinamītu (ūja!) zem bieziem akmeņu mūriem. Kas par to tagad jau runā, to jūs par tumsoni, par ārprātīgu saucat.» («Demona paradizē», 58. lpp.)

Uz ko tad šie mistiskie pūšļotāji īsti dibina savus apgalvojumus, ka zinātne izrādījusies par «bezspēcīgu»? Tāpat atkal — kā Vēsmiņu Kārlis saka — uz dažiem «aforismiem» un «sentencēm» un uz baumām, ka tā laikam teikts krievu metafiziķu ražojumos. Vissparīgāk pret zinātnisku atzīšanu — bez Vikt. Eglīša — uzstājas Har. Eldgasts, kurš ar «dvēseli» vien apņemas atrisināt visus mūsu prātu atziņai nepieietamos «mūžības noslēpumus». — «Cīņā dēļ patiesības,» kā viņš sludina, «mums jāpaceļas pāri ārējai māņu tiešamībai... Ar pilnu tiesību var teikt, ka katrs no zemes apdzīvotājiem dzīvo savā atsevišķā, no visiem citiem atšķirīgā pasaulē — Dvēselē... Neviens neredz pasauli tādu, kādu to rada viņa dvēsele, kā to apgaismo viņa iekšējie gaismas avoti.» («Zvaigžņotās naktis», priekšvārdā.) Un, tā kā katram pasaule izliekoties gluži savāda (!), tā kā no ārpasaules priekšmetiem mēs uzņemam sevī tikai zināmus iespaidus un mūsu prāti nevar iespiesties pašu lietu būtībā, tad — tā slēdz mūsu mistiķis — arī zinātne nekādā ziņā nevarot «aptvert un izskaidrot pasauli»! Vai tiešām tā?

Ārpasauli mēs sajūtam un apzināmies caur mūsu prātu (jutekļu) uzņemtiem iespaidiem. Lietas un parādības kairina mūsu prātus (redzi, dzirdi utt.), un tikai pēc notikušā kairiena ierosinās mūsu smadzeņu darbība, mūsu domas par zināmo priekšmetu, rodas mūsu galvā jēdziens par to. «Visas atziņas iesākas prātos. Pirms pieredzējumu — nekādas atziņas. Prāti ir vidutāji, kas lietas dara zināmas un pazīstamas. Ne jēdzieni bez piederīgiem pieredzējumiem, ne pieredzējumi bez jēdzieniem spēj dzemdēt atziņas. Prātiem trūkstot, mums nebūtu pasaulē nekāda lieta sastopama un, prātam trūkstot, nevarētum nevienu lietu domāt. Viss, ko zinām, viss, ko varam zināt, atrodas pieredzējumu aplokā.» (Kasparsons, «Dialektika», — «Pūrs», III.) Tātad visa atzīšana un domāšana sākas un beidzas ar mūsu prātiem (jutekļiem). Un to nejēdzību Har. Eld-

gasts pat sev nevarēs iestāstīt, ka katra indivīda prāti (redze, dzirde utt.) būtu organizēti tik savādi, ka katrs dzīvotu «savā atsevišķā, no citiem atšķirīgā pasaulē», jo tad jau cilvēces kopdzīve, kas taisni dibinās uz kopēju (k o l e k t i v u) atzīšanu un kopēju apzināšanos, nebūtu iespējama. Zinātne dibinās uz cilvēces pagātnes un tagadnes piedzīvojumiem (novērojumiem); zinātniska pasaules atzīšana nav nekas cits kā kolektiva cilvēces domu darbība, kas cenšas aptvert un izskaidrot visu mūsu dzīves saturu, visu mūsu prātiem pieietamo (empirisko) pasauli. Mūsu atzīšanai un domāšanai var vienīgi par pamatu būt no mūsu prātiem aptveramas parādības, jo vienkārši nav iespējama atzīšana, kas neattiektos uz zināmiem priekšmetiem. Har. Eldgastam tas nepavisam nepatīk, jo tad jau iznāk, ka viņš gluži tāds pats cilvēks kā visi citi, ka viņš ne caur ko neatšķiras no «rupjām, seklām plebeju dvēselēm». Viņš tāpēc pastāv uz to, ka ārpasauli tas sajūtot pa kādiem citiem, mūsu fiziskiem organiem nepieietamiem ceļiem. «Realisti aplūko pasauli kā vienkārši skatītāji, padodamies viņas materialiem likumiem, kamēr s i m b o l i s t i n o k r a t ī j u š i m a t e r i j a s v a ž a s, a i z g ā j u š i b r ī v ā g a r u v a l s t ī b ā, i e s p i e d u š i e s v a i r ā k ā s m i s t e r i j ā s» utt. («Zvaigžņotās naktis», priekšvārdā.) Viņi runājot «ar zvaigznēm, ar mežu, ar jūru» (tātad tomēr ar «piecu prātu pasaules» priekšmetiem!), viņiem esot dzirdama viņu sevišķā «noslēpumainā valoda» (taču laikam dekadentu ausis nav kaut kā savādāk konstruētas?). Viss tas tikai ir nejēdzīga blēņošanās, jo «materijas važas» neviens, protams, nokratīt nevar, neviens no tiem nav aizgājis «garu valstībā» un neaizies arī, tāpēc ka tādas pārdabiskas, no empiriskās pasaules atšķirtas «garu valstības» nav un nevar arī būt. Mūsu psichika nesatur sevī nekā cita kā tikai caur mūsu prātiem uzņemtus ārpasaules iespaidus: nekāda reliģiska ekstaze, nekādi drudža slimnieka murgi vai dzejnieka fantazija nespēj pati no sevis it nekā jauna radīt kā vienīgi savirknēt dažādās kombinacijās agrāk dabūtos iespaidus — realās ārpasaules attēlus. Var kā pacelties uz papēžiem mistiskā aizrautībā, tikpat nekur nav iespējams aizlidot ārā no empiriskās «piecu prātu» pasaules. — Raksturīgi priekš mūsu dekadentiem ir vēl vienīgi tas, ka ar savām «misterijām» sāka lielīties tie, kuru dzejiskas iedomu spējas taisni tik nabadzīgi tukšas, un ka mistisku vēdera runāšanu pie mums kultivē tādi ļaudis, kas citādi nespēj nevienu loģisku domu izteikt.

Visa mūsu atzīšana dibinās uz iespaidiem, ko mēs saņemam caur mūsu prātiem. Bet, ja nu tas nešaubāmi tā un nekādu pārdabisku atzīšanas ceļu nav, tad atkal mūsu mistiķiem ir cita dziesma, ko gaudot: uzņemot savā apziņā tikai lietu iespaidus,

mēs tātad varot gan atzīt šo lietu dažādas īpašības, bet nekad lietas pašas, — mums tātad paliekot mūžam sveša «lietu būtība», mums pieietama tikai «ārējā māņu tiešamība», par kuru mums caur mistiku jāpaceļas pāri līdz «mūžīgai patiesībai»! Šī «lietu būtība» (Kanta *«Ding an sich»)*, šis sen jau no zinātniskās domāšanas pie vecām grabažām izmestais metafiziķu jēdziens, kuru tagad kā jaunu dārgumu grib gaismā celt mūsu mistiskie dekadenti! Palūkosimies tuvāk, kas tad īsti slēpjas zem šīs «lietu būtības». Mēs sajūtam un ņemam vērā tikai lietu attiecības uz mums pašiem, kā arī šo lietu attiecības savā starpā, kādas tām ir vienai pret otru. Mēs varam zināt un atzīt tikai lietas, kas vai nu tieši, vai caur citu parādību vidutājību spēj kairināt mūsu prātus; lietas un parādības, kuras to nespēj un tādi nav (tieši vai caur citu parādību vidutājību) pieietamas mūsu pieredzējumiem, mūsu prāta atziņai, mums jāuzskata kā neesošas. Lietas pašas tātad ir šo lietu konkreto īpašību kopība. Pie «lietu būtības» — kā metafiziķi māca — mēs nonākam, atšķirot no lietām nost visas viņu konkretās īpašības, atņemot prom visas viņu sastāvdaļas, līdz galu galā no tām cits nekas nav atlicis pāri kā — tukša abstrakcija bez kāda satura. Lietu būtība ir tātad kaut kas neesošs, ko mēs pat sev iedomāties nevaram, jo domāt un domās ko sev priekšā stādīties mēs vienīgi varam kaut ko konkretu (tātad pašu, nevis viņas «būtību»!). Lietu būtība filozofijā ir līdzīga nullei matematikā, un tikai dažādi mistiķi un metafiziķi var nulli noturēt par zināmu pozitivu lielumu, var iedomāties, ka, visas sastāvdaļas no lietām un parādībām atņemot projām, tomēr vēl atliek kaut kas pāri!

«Ārējā māņu tiešamība» ir tātad vienīgā «īstā tiešamība», jo aiz tās un pāri pār to nekādas pārdabiskas būtnes nav. Pret Kanta domām, ka mūsu spējā nestāvot atzīt lietu būtību, Engelss kādā vietā izsakās šādi: «Šo, kā arī visas tamlīdzīgas filozofiskas iedomas *(philosophische Schrullen)*, vispārliecinošāk apgāž pati mūsu dzīves praktika, proti, eksperiments un rūpniecība. Ja mūsu atziņa par vienu vai otru procesu dabā ir pareiza un ja mēs šo pareizību varam pierādīt tādā kārtā, ka mēs paši šo procesu darinām, atvasinām to no viņa cēloņiem, liekam tam mūsu nolūkiem kalpot, tad līdz ar to ir Kanta netveramā «lieta par sevi» pagalam.» *(Engels, «Ludvig Feuerbach».)* Engelss tātad saka, ka, tiklīdz mūsu prātu iespaidi un novērojumi var tikt pārbaudīti un apstiprināti eksperimentu ceļā caur cilvēku praktiku, mums vairs nav nekādas šaubas, ka mūsu nojēgumi par lietām un viņu īpašībām ir pareizi, ka caur mūsu prātiem nojaustā ārpasaule nav vis kaut kāda subjektivi (patvaļīgi) iedomāta iluzija, bet ka tā kā tāda reali un objektivi pastāv ārpus

mums. Līdz ar to teit jau dota atbilde uz sofistisko jautājumu: jā, no kurienes mēs tad zinām, ka mūsu prāti mums pareizi attēlo ārpasauli? Labākas skaidrības dēļ pievedīsim vēl kādu citatu iz Engelsa: «Pirms cilvēki sāka filozofiski argumentēt, viņi jau darbojās praktiski. «Iesākumā bija darbs.» Un cilvēciska darbība bija jau šo grūtību (t. i., jautājumu par mūsu atziņu pareizību) izšķīrusi iepriekš, pirms to paguva izdomāt cilvēciska gudrošana *(Klugthuerei)*. The proof for the pudding is in the eating (pudiņu mēs izmēģinām ēdot). Tiklīdz mēs lietas priekš mums pašiem izlietojam pēc tām īpašībām, kādas tanīs atrada mūsu prāti, līdz ar to mēs nešaubāmi pie tam pārbaudām, vai mūsu prātu novērojumi bijuši pareizi vai ne. Ja mūsu novērojumi bija nepareizi, tad arī būs nepareizs mūsu slēdziens par zināmas lietas izlietošanu un mūsu mēģinājums neizdosies. Bet, ja mēs mūsu mērķi sasniedzam, ja mēs atrodam, ka lieta pati saskan ar mūsu nojēgumu par to, ja tā noder priekš tam, kur mēs to gribējām izlietot, — tad tas ir pozitivs pierādījums, ka šo robežu aplokā mūsu nojēgumi par zināmu lietu un viņas īpašībām sakrīt ar ārpus mums stāvošo tiešamību.» *(Engels, «Vorrede zur Entwickelung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft».)*

Proletariskais pasaules uzskats nepazīst un neatzīst nekādu metafiziku vai mistiku; tas izgaisina visus māņus par kādām «pārdabiskām būtnēm» vai «absolutām idejām» un redz pasaules visuma (kosmosa) lietas un parādības viņu dabiskā kopsakarībā; tas atstumj pie malas visas «viņsaules» un «lietu būtības» un piegriežas mūsu prātiem pieietamai empiriskai pasaulei. Zinātniskā atzīšana, nevis ticēšana — tas ir šī uzskata pamats. Vienīgi uz realiem faktiem, uz novērojumiem un pieredzējumiem dibināta zinātne dod mums iespēju orientēties ārpasaules chaosā, pārskatāmi un saprotami mūsu apziņā aptvert un apvienot lietu un parādību kopību un līdz ar to — kā mēs jau agrāk kādā vietā teicām — valdīt pār ārpasauli: kalpināt cilvēces kopības labā aklos dabas spēkus un apzinīgi darināt cilvēces vēsturi. Mēs tiešām stādām sev par uzdevumu empirisko pasauli saprast un izskaidrot vienīgi un tikai caur pozitivu zinātnisku pētīšanu, jo cita atzīšanas ceļa cilvēcei nav un tai arī cita nevajag. Mēs paliekam visaugstākā mērā vienaldzīgi pret Eldgastu un tamlīdzīgu ļautiņu vaimanām par mūsu «nožēlojamo garīgo aprobežotību», un mūs nepavisam neaizkustina lamāšanās par mūsu «seklajām dvēselēm, kurās nekad nav atklājies nekas nebijis (!), senāk nenojausts, noslēpumains, neiztulkojams (!)». Mēs atstājam dekadentiem un citiem «garā nabagiem» viņu «mistiskos pārdzīvojumus», jo mēs zinām, ka it nekā «nebijuša» tiem nav viņu «dvēsele»

atklājusi un nevar arī atklāt, jo mūsu apziņā nevar nekas cits būt kā tikai esošu dabisku lietu atspoguļojumi. Pat pati ideja par kādām pārdabiskām lietām ir tikai dabisku lietu un parādību fantastiski sagrozīts attēls. Visa šī dekadentu spredikotā metafizika un mistika cenšas tikai ceļu aizšķērsot mūsu atzīšanai, nodzēst jau no cilvēka prāta izrēķinātos un izšķirtos uzdevumus, nomākt mūsu apziņu ar visādiem māņiem un brīnumiem un iedvest mums atkarības un baiļu sajūtas no kādām pārdabiskām varām. Kā Gijo kādā vietā saka: misticisms grib mūsu atziņas skaidro spoguli aizmiglot ar savu uzpūsto dvašu. Bet zinātne mierīgi noslauka projām šīs dvašas nespodros plankumus.

Dekadentu cīņā pret zinātni nav nekā «traģiski ārprātīga», kā to Har. Eldgasts iedomājies; tā ir ņemama drīzāk komiski un sauc atmiņā slavenos malēniešus, kas ar mietu gribēja sauli nodurt un nogāzt purvā. Zinātne esot izrādījusi savu bezspēcību! — tā viņi klaigā. Kur tad un kad? Vai varbūt ārējo dabas spēku atzīšanā un viņu izlietošanā vispārības labā? «Zinātne nav mums izskaidrojusi, no kurienes cēlusies pati gaspaža zemeslode un citi tai līdzīgi ķermeņiši; nav iemācījusi pa gaisu skriet, pa ūdens virsu staigāt,» sūrojas Pāvils Gruzna («Dzelme», Nr. 7, 1906). Zemes celšanos sen jau izskaidrojusi Kanta-Laplasa teorija, un, kas attiecas uz dekadentu vēlēšanos «pa gaisu skriet», tad arī tā jau puslīdz izpildīta, jo pēc pēdējā gada mēģinājumiem aeronautikā var teikt, ka esam jau tuvu šīs technikas problemas atrisināšanai un gaisa okeana iekarošanai. Vispārim tagadējās technikas attīstības laikmetā, kur dažreiz viens pats gads mums atnes tik daudz atradumu un izgudrojumu, ko agrāk cilvēce pat sapņot neuzdrošinājās, tikai vecas māmiņas vēl var runāt, ka technika nespētu sasniegt savus uzstādītos mērķus. — Bet Har. Eldgasts tomēr nav un nav apmierināts: zinātnes gala iznākums tomēr paliekot «nezināšana», zinātne nevarot atbildēt uz cilvēces svarīgākiem «noslēpumiem» utt. Jāzin, kas tie par «noslēpumiem». Var jau jautājumus stādīt visādus, kā to mazi bērni mēdz darīt, kurus mūsu loģika vienkārši atraida kā aplamus, tukšus un nenozīmīgus. Pie tiem pieder visi tamlīdzīgi jautājumi: kas ir visu cēloņu cēlonis? kāpēc pastāv pasaule? kāpēc radies cilvēks?* Te var tikai jautāt, k ā viss radies un nevis k ā p ē c, jo, atbildot uz jautājumu «kā?», mēs paši pārliecināmies, cik veltīgs ir jautājums «kāpēc?». Kāds no lielākiem jaunlaiku zinātņu vīriem

* Šādus jautājumus mēs kaudzēm atrodam izbērtus Poruka ražojumos. Izrakstām te piem. dēļ dažu vietu: «Vai akmeņi nav veseli? Vai koki neaug stipri? Vai ūdeņi cieš sāpes? Viņi ir veseli, bet nejūt, nejūt nekā no skaista un daiļa! Viņi nespēj mīlēt!» utt. («Hernhutieši», V cēliens.) Tādas un tamlīdzīgas ir mūsu dekadentu filozofiskās problemas.

Ernsts Machs izsakās šādi: «Ja mēs atsakāmies atbildēt uz jautājumiem, kuru aplamība acīm redzama, tad iekš tam nekādā ziņā neparādās rezignacija (atteikšanās no mūsu dzīves prasībām), bet tā vienīgi var rīkoties pētnieks, ievērojot visu lielo jautājumu daudzumu, kas tiešām mums jāizpētī. Neviens fiziķis neuzskatīs to par rezignaciju, ka nav iespējams izgudrot *perpetuum mobile*, tikpat kā arī neviens matemātiķis, ka nav iespējams izvest riņķa kvadraturu.»

Turpretim mūsu prātiem pieietamo pieredzējumu un atziņu aplokā mums nav it nekāda iemesla spraust mūsu atzīšanai robežas. Pasaule mums nav dota kā vesela noslēgta vienība: mūsu atziņas darbs taisni ir apvienot un izprast lietu un parādību sakarus pēc viņu cēloņiem un sekām. Šo cēloņu sakarību mēs, protams, patvaļīgi neizgudrojam un nenakstām dabai priekšā, bet atrodam un konstatējam to dabā uz mūsu novērojumu un pieredzējumu pamata. «Bet reizē ar lietu un parādību sakariem,» saka krievu marksists Bazarovs, «kurus mēs esam jau izzinājuši un ieveduši mūsu atziņu sistemā, šīs pašas lietas ir savā starpā savienotas vēl bezgalīgi daudz citiem sakariem, kurus mēs līdz tam laikam neatrodam, kamēr mūsu atziņu sistema vēl saskan ar savu uzdevumu, t. i., kamēr mēs ar tās palīdzību varam pietiekoši orientēties starp lietām, priekš kurām šī sistema bija radīta. Mēs esam spiesti meklēt jaunus sakarus un pārbūvēt no jauna mūsu atziņu sistemu, tiklīdz konkretie fakti vairs neļaujas ievietoties mūsu atzīšanas līdzšinējās konstrukcijās... Un, tā kā perspektivām, kas mums atveras ar dabas tālāko diferencēšanu, nav robežas, tad arī nav paredzams gals mūsu atziņu revolucijām.» («Очерки по философии марксизма», 38. lpp.) Zinātne ļauj cilvēces skatam sniegties arvien tālāk un dziļāk, arvien plašāks un plašāks tiek mūsu atziņu apvārsnis, un šinī ziņā mēs ārī sakām, ka nav nekādu «absolutu, mūžīgu patiesību», ka katra atzīšana ir relativa, saistīta sava laikmeta garīgās robežās. «Bet tas nozīmē vienīgi to,» saka Kautskis, «ka mūsu atziņas nav noslēdzamas, ka atzīšanas process ir nebeidzams un neierobežots, ka ir gan aplam jebkādu atziņu uzskatīt par visas gudrības pēdējo gala vārdu, bet ka ne mazāk aplam būtu noteikt atziņas galīgo robežu, pār kuru mēs nekad un nekādi vairs nevarētu tikt tālāk pāri. Mēs turpretim zinām, ka agrāk vai vēlāk cilvēcei vienmēr izdevies tikt pāri pār jau atzinātu apziņu robežām, lai aiz tām rastu atkal tālākas robežas, par kurām tai priekš tam nebija ne jausmas. Mums nav ne mazākā iemesla likties atbaidīties no jebkuras problemas, kas vien mūsu atzīšanai pieejama, gļēvi ļaut rokām noslīdēt klēpī un skumji murmināt: *ignorabimus* — mēs par to nekad nekā nezināsim. Šī bezdūšība taisni raksturo

moderno buržuazisko domāšanu. Kur ar visiem spēkiem vajadzētu censties paplašināt un padziļināt mūsu atziņu — tur viņa izšķiež savus labākos spēkus, lai uzdabūtu noteiktas robežas, kas lai uz visiem laikiem būtu vilktas mūsu atziņai, un lai diskreditētu zinātniskās atzīšanas pamatu drošību.» *(K. Kautsky, Die historische Leistung von Karl Marx.)*

Taisnību sakot, tāds Har. Eldgasts pat pateikt nemāk, kādus jautājumus tad īsti zinātne nevarot viņam atšķetināt. Viņam tikai katrā ziņā gribas «misterijas», viņš vēlas kaut ko «nebijušu un neiztulkojamu», viņam jādzenoties pēc «neiespējamā un nesasniedzamā», — vārdu sakot, kā kāds krievu dekadents izsaucās: хочу того, чего нет на свете (gribu to, kas nepavisam nav pasaulē!). Tāda vēlēšanās dažreiz uznāk pārēdušamies Maskavas kupčiem, kuriem šinī ziņā arī neviens cilvēks nevar līdzēt... Uz to Har. Eldgasts varen ietiepjas, ka neviens viņam nevarot pateikt, kas īsti esot «d v ē s e l e». Un nu viņš ņemas sludināt: «Dvēsele ir valdniece pār visu cilvēka būtību — viņas vara un spējas ir nesamērīgi augstākas par to, kas pieietams smadzenēm (!). Veltas ir prāta cenšanās vilkt robežas tām bezgalībām, kuras Viņa aptver, rakt gultas Viņas varenajiem ūdeņiem... n e i z p r o t a m a s un n e i z d i b i n ā m a s ir tās varas, kuras glabājas cilvēka būtības apslēptākos dziļumos. Nekādi tā sauktā apzinīgā prāta pūliņi nespēs dot viņu pareizu atminēšanu un atrisināšanu.» («Zvaigžņotās naktis», priekšvārdā.) Te Har. Eldgasts pieņem jau pilnīgi teologa toni un ar viņu jau vairs nav iespējams sarunāties, jo kā to lai pārliecina, ka tādas iedomātas pārdabiskas «dvēseles» nemaz nav! Mūsu apziņa sākas un beidzas ar mums, mūsu sajūtas un domas ir mūsu centralās nervu sistemas darbošanās veids, mūsu psichika tikai pakāpeniski atšķiras no augstāko dzīvnieku apziņas un zemāko dzīvnieku un jutīgo augu neapziņas, jo visur te iet cauri nepārtraukta sakarība bez asi noteiktām robežām. Un, tā kā cilvēks nav nekāda pārdabiska būtne, tad arī viņa «garu» vai «prātu» mēs nevaram atšķirt nost no empiriskās pasaules lietu un parādību kopsakara: ja ir izpētāmi «fiziskie» procesi, tad tāpat mums arī jāizpētī «psichiskie» procesi, it sevišķi kur fizioloģija un eksperimentalā psicholoģija mums rāda, ka labi šie procesi viens no otra neatdalāmi. Bet kas priekš Har. Eldgasta fizioloģija un psicholoģija jeb kaut kura cita zinātne! Viņš līdz ar Eglīti iedala cilvēku «miesā, garā («vieglā vēsumā») un dvēselē», un priekš viņa viss ir «misterija»! «Mākslinieks karo un cīnās priekš lietām, kuras pozitivā zinātne atrod par a b s u r d u (!). ...Visi lielie patiesības sludinātāji (Buda, Kristus, Nīcše) ir mācījuši cilvēkiem ko citu, nekā to sludina zinātne.» Un tāpēc tad arī Har. Eldgasts un

biedri atgriež zinātnei muguru un iet pie kāršu licējām un priesteriem, kur «misticisma» un «mūžīgu patiesību» pārpilnām...

«Ne caur «rakstu mācītājiem» un «gudriem» tiek nesta pasaulei viņas atpestīšana,» saka Har. Eldgasts. «Ja jūs netopat kā bērni, tad jūs nenāksiet manā valstībā.» («Zvaigžņ. naktis», priekšvārdā.) Jā gan, jā gan, latviešu jaunākie rakstnieki, vēl vairāk tikai bībeles pantiņus! «Svētīgi ir tie garā nabagi, jo tie to kungu redzēs».* Topiet kā bērni, metieties pie zemes un laidieties atkal rāpus, — cilvēce ies tālāk savu zinātniskās atzīšanas ceļu...

Mums iznācās drusku plašāk runāt par pozitivo atzīšanas teoriju (gnoseoloģiju), lai lasītāji varētu redzēt un pārliecināties, ka zem tās stariem misticisms un metafizika nevar turēties nevienā kaktā, kā to arī nemēģinātu aizstāt tagadējie dekadenti. Mūs aizvestu par tālu, ja mēs gribētum izlikt visā plašumā vēsturiskā materialisma doktrinu, un tas arī mūsu apcerējumā nav tik nepieciešami vajadzīgs, jo mūsu literatūrā par to tagad diezgan rakstu («seklo brošuru» — kā dekadenti šņāc). Tomēr vienam uzbrukumam pret «personību iznīcinošo un individuālās gara tieksmes paralizējošo Marksa-Engelsa dogmatiku» mēs tomēr nevarēsim paiet garām, proti, ka vēsturiskais materialisms «cilvēces brīvību sažņaudzot mechanismā», ka tas atņemot cilvēcei pašdarbības dzenuļus un «nonāvējot individualitati», ka marksisti gribot visu mūsu dzīvi «samazināt un kailu padarīt, lai» — kā K. Skalbe tos apsūdz — «varētu masas mīcīt kā mālus». («Ziemas Naktis», II.)

Visi šie iebildumi pret vēsturisko materialismu ir sen dzirdētas teoloģijas kandidatu un mietpilsoņu tenkas; tām ir tikpat daudz pamata kā šo pašu ļautiņu gaudām par darvinismu, kas cilvēkus gribot padarīt par — mērkaķiem! No seniem laikiem jau vārds «materialisms» vien ir bīstams piedauzīšanas akmens visiem vecās kārtības sargiem, pie kam tad tie arī palikuši laimīgā nezināšanā, ka Marksa un Engelsa vēsturiskais materialisms ir pavisam kas cits nekā XVIII gadu simteņa filozofiskais materialisms. Franču enci-

* «Staru» prospektā 1908. gadam mēs lasām: «Ja metam kauču paviršu skatienu mūsu tautas tagadējā garīgā atmosferā, tad jāatzīst, ka reti kad tā būs bijusi vairāk smacējoša nekā šobrīd. Tiklab augstāko šķiru (?), kā darbaļaužu inteliģences pasaules uzskatos pilnos ziedos stāv mūžu pārdzīvojušais, vienpusīgi paviršais materialisms ar savu dvīņu brāli ateismu... «Stari» nu stāda sev par uzdevumu palīdzēt saviem lasītājiem tikt pie dziļākiem un noskaidrotākiem pasaules uzskatiem.» Būtu vēlams, lai skaidrības un atklātības dēļ šie materialisma un ateisma apkarotāji «Staru» vietā uzliktu nepārprotamu virsrakstu — «Evaņģelijuma gaisma» vai tamlīdzīgu.

klopedisti (Holbachs, Didro) tiešām uzskatīja pasauli kā sastinguŝu mechanismu, pie kam arī, attiecoties uz cilvēka gribu un darbošanos, tie atzina absolutu determinismu (katrs cilvēka darbības akts ir negrozāmi un nenovēršami jau iepriekš noteikts caur apstākļu varu, un cilvēks tātad nemaz nevar sev apzinīgi kādus mērķus stādīt). Vēstures gaita tātad rit gluži automatiskā kārtā, kuru cilvēce nekādi grozīt nespēj un kurai tātad cits nekas neatliekas kā tikai pasivi nolūkoties uz notikumu mudžekli. Te jāatzīmē vēl tikai, ka pašu enciklopedistu praktiskā darbība stāvēja pilnīgā pretrunā ar viņu filozofiskiem uzskatiem, jo paši tie sludināja visdedzīgāko cīņu pret pārdzīvojušo sabiedrisko iekārtu, pret feodalām privileģijām un baznīcas dogmatiem, paši tie ar utopistu entuziasmu stādīja visaugstākās prasības cilvēka prāta spējām, kas pēc savas atziņas lēmuma varot pārkārtot visu cilvēces dzīvi.

Šo filozofisko materialismu, kas nekādi nespēja izskaidrot cilvēces sabiedrības attīstību un nesaskanēja arī ar vēlākiem dabas zinātniskiem pētījumiem, apgāza Marksa-Engelsa vēsturiskais materialisms. Mechaniska sastinguma vietā tie liek dialektiskas attīstības procesu, tie uzskata visas lietas un parādības (tiklab dabā, kā cilvēku sabiedrībā) kā nemitīgu kustību un pārgrozību virkni, un ar šo vareno atziņu tie atvēra jaunu laikmetu cilvēces domai un cilvēces darbam. Savā grāmatā «Ludwig Feuerbach» Engelss plašāk aprāda agrākā materialisma pretrunas un nepilnības, kurš galvenā kārtā bijis «mechanisks» un nespējis «uztvert pasauli kā zināmu procesu, kā vienmērīgā vēsturiskā attīstībā atrodošos vielu» *(die Welt als einen Prozess, als einen in einer geschichtlichen Fortbildung begriffenen Stoff aufzufassen)*. Tāpēc arī šim materialismam vajadzējis kā riņķī griezties un tas savās atziņās nevarējis tikt no sava izejas punkta nekur tālāk. Ar vēsturiski-dialektiskas attīstības principu mēs turpretim tiešām varam ne tikvien pasauli «izskaidrot», bet arī to «pārgrozīt» (Marksa vārdi). Marksisma pamata uzskats ir atziņa par visu pastāvošo grozāmību *(Veränderlichkeit)*: nav it nekā paliekama un mierā stāvoša, bet tikai nemitīga sabiedrības formu maiņa vēsturē, nemitīga grozība un attīstība dabā, nemitīga kustība un maiņa visā pasaulē, visu lietu un parādību kopsakarība. *Nichts ist, sondern alles wird* — nekas nepastāv un nepaliek, viss rodas, pārvēršas un top. Šī lieliskā doma iezīmē pilnīgu revoluciju visos līdzšinējos cilvēces uzskatos: nemitīgu pārgrozību princips mums atklāj ne tikvien cilvēces vēstures gaitu un rāda mums organismu celšanos un attīstīšanos dabā (Darvins), bet šis pats nepārtrauktas kustības («enerģijas») princips tiek tagad likts par pamatu visai mūsu dabas zinātniskai

atzīšanai (fizikā, ķīmijā) un pasaules (universuma) parādību izskaidrošanai. Pat vārdu «materija» jaunlaiku dabas zinātnieki negrib vairs lietot, tāpēc ka zem šī jēdziena saprot ko sastingušu, mierā stāvošu, un atzīst tagad vienīgi tikai «enerģiju» (Ostvalds).

Marksisms ir caurcaurēm aktivas kustības un darbības filozofija. Bet, ja nu mēs visgarām vēsturē atzīstam cēlonisku sakarību un zināmu vēsturisku pārgrozību nenovēršamību, tad kā tomēr būt ar agrāko materialistu determinismu visas cilvēces un atsevišķu individu dzīvē? Tātad mums taču citas izejas nav kā padošanās «materialo apstākļu dzelžu likumiem», kamēr dekadentiem ir sava «brīva gara valstība»? — Cilvēks nav un nevar būt brīvs tādā nozīmē, kā to iedomājušies dekadentiskie individualisti, jo tiklab viņu apziņu, viņu domas un centienus, kā arī visu viņu darbību, nosaka katrreizēja sabiedriska apkārtne, bet šī nebrīvība priekš vēsturiskā materialista nebūt vēl nenozīmē fatalismu. Atbildi uz jautājumu tik skaidri izteicis un formulējis Engelss, tā ka mums tikai atliekas te viņa vārdus pievest: «Hegelis bija pirmais, kas pareizi nostādīja brīvības un nepieciešamības sakarību. Brīvība priekš viņa nav nekas cits kā nepieciešamības atzīšana. «Nepieciešamība ir akla tikai tik ilgi, kamēr viņu neesam atzinuši un izpratuši.» Brīvība nepastāv vis izsapņotā neatkarībā no dabas likumiem, bet šo likumu atzīšanā un iespējamībā likt tiem darboties pēc zināma plāna priekš noteiktiem mērķiem. Tas attiecas tiklab uz ārējās dabas likumiem, kuri nosaka pašu cilvēku miesīgo un garīgo dzīvi... Gribas brīvība tātad nenozīmē neko citu kā tikai iespēju izšķirties ar lietpratību (*mit Sachkenntniss entscheiden zu können*)... Brīvība tātad pastāv varā pār mums pašiem un pār ārējo dabu, pie kam šī vara dibinās uz dabisku nepieciešamību atzīšanu; viņa ir tādā ziņā vēsturiskas attīstības nepieciešams produkts. Pirmie cilvēki, kas tikko atšķīrās no kustoņu valstības, bija tikpat nebrīvi kā šie paši kustoņi, bet katrs progress kulturā bija solis uz brīvību.» (*Fr. Engels. Antidühring,* 112. lpp.)

Mūsu brīvība tātad pastāv ārējo dabas spēku un sabiedrisko attiecību atzīšanā un šo spēku kalpināšanā. Cilvēks ir atkarīgs no ārējo apstākļu varas, bet viņam ir dota iespēja šo apstākļu un attiecību kopsakarību atzīt un, tai piemērojoties, to grozīt savā labā; cilvēks var pārredzēt vēsturisko parādību virzienu un, aktivi līdzdarbojoties, paātrināt vēstures gaitu; cilvēks tādā kārtā no vēstures objekta tiek par vēstures subjektu, par cilvēces atsvabinātāju un viņas likteņa kalēju. Cilvēces techniskā (materialā) progresa virziens sakrīt kopā ar cilvēces vairuma idealu par

nākotnes sabiedrisko iekārtu, un par šo sasniedzamo nākotni proletariats apzinīgi iet cīņā. Tā tiek savienots determinisms ar aktivu darbību, un tā tiek izlīdzināta pretruna starp mechanisku nenovēršamību un apzinātu brīvību. Līdz šim cilvēces progress galvenā kārtā parādījās iekš tam, ka tas atsvabinājās no aklo dabas spēku varas un saistīja tos savā dienestā; tagad tai jāatkratās no sabiedrisko attiecību jūga un jāorganizē ražošana saskaņā ar visas cilvēces kopības interesēm. Cilvēcei pašai jāatraisa visi saimnieciskās verdzības un neatkarības mezgli, kādus tā neapzinoties pati sev sējusi; tai jāiznīcina līdzšinējā sabiedriskā kārtība, kur cilvēks kalpina cilvēku . . .

Pievedīsim te atkal Engelsa vārdus: «Līdzko sabiedrība pārņem savā īpašumā ražošanas līdzekļus, tad arī tiek izbeigta preču ražošana un līdz ar to produktu (saražoto preču) vara pār ražotājiem. Anarchijas vietā, kāda valda tagadējās sabiedrības ražošanā, stājas pēc kopēja plāna apzinīgi organizēta ražošana. Mitējas atsevišķu individu cīņa par pašuzturu. Cilvēkus ieslēdzošo dzīves noteikumu apkārtne, kas līdz šim pārvaldīja cilvēkus, nāk tagad zem pašu cilvēku pārvaldības un pārziņas; cilvēki tikai tagad pirmo reizi tiek par apzinīgiem, īstiem dabas valdniekiem, tāpēc ka tie tagad valda paši pār savu sabiedrisko ražošanu. Viņu pašu sabiedriskās darbības likumi, kuri līdz šim tiem stāvēja pretim kā sveši, tos pārvaldoši dabas spēki, tiek tagad no cilvēkiem veikti ar pilnīgu lietpratību un līdz ar to arī savaldīti. Cilvēku sabiedriskā kopražošana, kura līdz šim pret tiem nostājās kā no dabas un vēstures uzspiesta, tiek tagad viņu pašu brīvais darbs. Objektivās, svešās varas, kuras līdz šim pārvaldīja vēsturi, tagad pašas nāk zem cilvēku pārziņas (kontroles). Tikai no šī brīža sākot, cilvēki ar pilnīgu apziņu paši darinās savu vēsturi, tikai no šī brīža sākot, viņu iekustinātiem sabiedriskiem cēloņiem būs galvenā kārtā un pie tam arvienu pieaugošā mērā viņu pašu gribētas sekas. Tas ir cilvēces lēciens no nenovēršamības valsts brīvības valstī.»

Un beidzot: «Šo pasauli atsvabinošo darbu galā izvest ir tagadējā proletariata vēsturiskais uzdevums. Izdibināt šī atsvabināšanas darba vēsturiskos noteikumus un kopā ar to viņa paša dabu un caur to modināt un noskaidrot apziņu par viņas pašas cīņas dabu un noteikumiem tagad apspiestā šķirā, kurai lemts šo cīņu izvest galā, — tas ir proletariskās kustības teoretiskās izteiksmes — zinātniskā socialisma — uzdevums.» *(Engels, Antidühring,* 306. lpp.)

Cilvēces nākotne kā viņas apziņas un brīvības darbs — tāda ir marksisma lepnā, varenā formula. Iekarot un pārveidot pasauli, atsvabināt vārgstošo cilvēci no tagadējā posta un padarīt viņas

kopdzīvi brīvu un krāšņu, noslēgt — Marksa vārdiem runājot — cilvēces sabiedrības priekšvēsturi un pašai darināt viņas turpmāko īsto vēsturi, — vai ir kādreiz stādīts augstāks ideals cilvēku cīņai un darbam! Un vienīgi dekadenti, kas savā parazitiskā panīkumā tikai naidu sajūt pret proletariata idealiem, var sagudrot tādas lietas, ka vēsturiskā materialisma principi cilvēci sažņaudzot mechanismā, samazinot dzīvi un nonāvējot katru individualitati!? Ja var kas mūsu dzīvei piešķirt saturu un nozīmi, atraisīt cilvēkā visus viņa dziļākos dzenuļus un attīstīt viņa individualās spējas līdz augstākai pakāpei, — tad tas ir proletariskais pasaules uzskats.

Ko var šai pasauli atsvabinošai cīņai stādīt pretim dekadenti? Paši tie, kā mēs jau redzējām, sāk jau ar bailēm un drebēšanu ticēt visādiem māņiem un spokiem, paši tie uz katra soļa redz visādas «pārdabiskas būtnes» un «neizdibināmas varas», no kurām vienīgi varot cilvēci glābt «mistika» un vecu sieviņu pātari. Cilvēka brīvo apziņu nomākt un viņa spēkus nospiest uz leju, viņa sabiedriskos idealus samazināt līdz kustoniskam egoismam, viņa entuziasmu iznīcināt un atstāt tikai fizioloģiskas tieksmes — to dekadenti stāda par savu uzdevumu. Lielākā mērā vairs nevar cildināt, kā to mūsu dekadenti dara: katrs nieciņš šo gļēvuļu dzīvē ir negrozāms «likteņa lēmums», katra mazāka personiska neveiksme tos gāž tūlīt «izmisumā», katrs sastaptas sievietes stāvs vai pat viņas apģērbā gabali vien spēj tos iedzīt «erotiskā ārprātā». «Uz visiem ceļiem Liktens man aizliek kāju priekšā,» raksta par sevi A. Austriņš. «Šodien tā ir daiļā Marijas kāja uz Paradizes un Pekles krustceļa, rītdien auglīgās Demetras kāja, viendien Austra ar pūces acīm aizlika man savu kājiņu ceļā — noskūpstīju to un pakritu. Pasperu soļus trīs un krītu, jo svētāko bausli esmu aizmirsis: Dzīvības pils vārtu neesmu atdarījis un Junosu par rudzu mauku nosaucis» utt. («Dzelme», 1906.) Te mums ir tipiska dekadentu dzīves filozofija. Un šie klauni ar saviem lēcieniem un kūleņiem grib aizkrustot proletariata gaitu, ar saviem klaburīšiem pārtrokšņot cilvēces atsvabināšanas himnu, ar mistikas kvēpiem aiztumšot austošās nākotnes sauli! No ceļa nost, dekadentisko nīkuļu bars! Mums cīņā stāv pretim bīstamas varas, mums kalni jāsagāž ar savām rokām, un tomēr mēs sakām:

«Uz priekšu, uz priekšu! tur darbs, tur spēks,
Vējš šaudamies svilpo gar ausīm...
Tur prieks, tur saule, bet dusa ir grēks,
Uz priekšu šo zemi mēs rausim!»

(Rainis)

V

«Es nemīlu šīs jūsu dievinātās cilvēces. Es nīstu un nicinu to drīzāk. Tikai ne mīlēt! Mana dvēsele ir par šķīstu, lai viņu ar šo mīlestību vēl ilgāk traipītu. Sveša, auksta un riebīga ir tapusi manām ausīm jūsu mācība par vispārējo brālību. Kā varžu märkā es jūtos sevi, to iedomājoties. Vai saprotat, vai dzirdat?! Šo izsalkušo, aklo zvēru pūli, kuru sauc par cilvēci, to mīlēt! Moralisks defekts, deģeneracija — jūs teiksiet... Lai tā! No «dūņām» izauga arī Bodlēra «Ļaunuma puķes». Es viņas mīlu, šīs smaržīgās, reibinošās orchidejas. Stādu tās augstāk par jūsu altruismu un cildinātiem socialiem instinktiem, šo gremotāju lopiņu barojošo āboliņu. Brālība, cilvēces mīlestība — ha, ha, ha! Pasaciņa, ar kuru mazus bērnus baro!» («Demona paradize», 32. lpp.) Tas ir Haralds Eldgasts, kas tur tā runā. «Labi rūkts, lauva!» — kā Šekspira kumēdiņu rādītājs teic. Bet arī Jāni Akurateru der paklausīties: «Individa brīvība ir visaugstākais pasaulē!... Vēl cilvēce ir verga stāvoklī. Vēl augstākais individu bauslis pēc katras (politiskas, moraliskas, socialistiskas (!)) buržuazijas ieskatiem ir kalpošana. Tev būs kalpot: dievam, valstij, zinātnei, tautai, sabiedrībai, idejai, nākotnei, brīvībai, moralei utt. bez gala un bez gala... Vai tad mēs nezinām, ka mūsu dienās viņi paši, buržuji, taisa pat revolucijas? Ir pat mūri no Marksa mācībām, pat vārds ir pieņemts cits — socialisms; neuzbudinieties, aiz šiem mūriem sēd viņu elks: kalpošana idejai, sabiedrībai, proletariatam, kas ir pret to, — iznīcinātam jātop!... Par vergiem mēs saucam katru, kas pēc baušļiem dzīvo, vienalga, vai tie būtu Mozus vai Marksa baušļi.» («Buržuazija un mākslinieks», — «Stari», Nr. 2, 1908. g.)

Tālāk vairs tiešām nevar iet dekadentiskais individualisms (jo jau pat cīņa par «ideju, nākotni, brīvību» tiek uzskatīta par individu pazeminošu «verdzību»!), un klajāk arī vairs nemaz nevar izteikties dekadentu naids pret proletariskām masām, pret «izsalkušo, aklo zvēru pūli». Kā visos citos jautājumos, tā arī te latviešu jaunākie rakstnieki nonākuši atkal līdz absurdam. Bet, tā kā tie atsaucas uz to, ka viņi darot pakaļ Štirnera «vienīgā» baušļiem un minot Nīcšes «pārcilvēka» pēdās, tad vismaz par Nīcši mums te jāmin daži vārdi.

Nīcše, kura vārdu tagad dekadenti visur vazā, nav nekāds filozofs ar noslēgtu, caurizdomātu pasaules uzskatu: visi viņa darbi ir tikai filozofiski-liriski fragmenti ar nesavienojamām pretrunām un nesaskaņām. Kā filozofam viņam trūka — bez vispu-

sīgas zinātniskās izglītības — metodiskas domāšanas loģika, kas, no zināmu atziņu principa izejot, censtos visas parādības aptvert pārskatāmā un izprotamā sistemā; pēc visas savas dabas Nīcše bija mākslinieks, kas savos uzskatos un spriedumos likās vadīties tikai no subjektīvu sajūsmu iespaidiem. Tāpēc arī viņa darbi tik saskaldīti un saplosīti, bez ciešas ideju vienības, viņa uzstādītie ideali ceļas un plok ar viņa jūtu viļņiem, viņa izteiktās domas bieži vien tik paviršas vai atkal nervozi pārspīlētas frazes. Ne kā domātājs Nīcše grieza uz sevi vispārēju vērību, — viņš visu mūžu palika tikai diletantisks estetiķis (*«Schöngeist»*), — bet gan kā oriģinals stilists, kura kritiskie aforismi un paradoksi laistās un mirdz kā sasista spoguļa drupatas. Nīcšes individualisms tādā mērā izriet no viņa personiskās dzīves likteņa, viņš dažādos laikmetos tā mainījies savos uzskatos, ka viņa «filozofija» tiek saprotama tikai sakarā ar visu viņa mūžu. Nervozs un slimīgi jūtīgs, no sieviešu rokām izlutināts, Nīcše ar savu pārsmalcināto mākslinieka dabu stājās dzīvē. Savā jaunībā viņš dievināja Šopenhaueru un Vagneru, un grieķu senatnes traģedijas kultā un šīs mistiski-traģiskās mākslas atdzimšanas sapņos viņš meklēja pretstatu pret Vācijas birģelisko aprindu garīgo seklumu, filistrozo pašpieticību, patriotisko bungu un alus kausu troksni (tas bija taisni pēc vācu-franču kara). Vēlāk izgaist šī pārmērīgā sajūsmināšanās par Vagneru un tā muzikalām dramām, Nīcše rauga atkratīties no katras romantikas un mistikas un piegriezties pozitīvi zinātniskai atzīšanai. Tomēr priekš jaunlaiku pētnieka un domātāja viņam nepavisam nebija dāvanas: pie sava nervozā mākslinieka temperamenta un salauztās veselības viņš tā arī nepaguva cik necik pietiekoši iepazīties ar dabas zinātnēm, un tikpat vājš diletants tas bija un palika vēsturiski sabiedriskās zinātnēs, kaut gan tas uzņēmās filozofiski izšķirt cilvēces kulturas un morales problemas. Vismazāk Nīcše saprata taisni to vēsturisko laikmetu, kurā tas pats dzīvoja: par 19. gadu simteņa vislielāko vēsturisko kustību — par moderno socialismu — viņam ir bērnišķi greiza sajēga, un savā naidā pret proletariata cīņu šis ģenialais skeptiķis tiek gluži banals. Aplamu aizspriedumu iedomas pret tagadējās sabiedriskās dzīves un kulturas demokratizaciju skan cauri jau Nīcšes pirmajos rakstos, bet viņa dzīves pēdējā cēlienā tās izvēršas jau par slimīgi histeriska uzbudinājuma kliedzieniem. Nīcše atmetis atkal pozitivismu, un, fiziski galīgi nomocīts un tuvās vājprātības ēnu nomākts, viņš grib tagad cilvēcei vēstīt jaunu morali: viņš stājas pie visu «vērtību pārvērtēšanas», viņa «Zaratustra» sludina gaidāmo «pārcilvēku», bet drudžainos murgos jau jūk viņa domas un ārprāta vaibstos savelkas viņa seja, līdz viņa mūža priekškars krīt...

Tikai Nīcšes pēdējā laikmeta raksti tika populari buržuaziskā publikā, kura viņa «p ā r c i l v ē k a» kultu pieņēma par modernā kapitalisma reliģiju. Pats Nīcše nekad nenonāca skaidrībā par to, ko viņš zem sava «pārcilvēka» jēdziena sapņojis un domājis. Dažreiz viņam tēlojas priekšā visa nākotnes paaudze kā kāda augstāk attīstīta cilvēku suga, uz kuru tagadējā cilvēce ved «kā tilts, kā ceļš uz jaunām rīta blāzmām, kā virve starp kustoni un pārcilvēku». Dabiskā izlase radīs jaunu cilvēku dzimtu nākotnē. Par laulību Nīcše saka: «Nevis vairoties tik tev būs, bet attīstīties augstāk: priekš tam lai tev palīdz laulības dārzs! Pāri pār jums uz augšu jums reiz mīlēties!» Vai atkal: «Ak mani brāļi, nevis atpakaļ būs skatīties jūsu dzimumam *(Adel)*, bet uz priekšu. Izdzītiem jums jābūt iz visām tēvu un tēvutēvu zemēm, jūsu bērnu zemi būs jums mīlēt!» Bet no šīs ceramās nākotnes Nīcše turpat atkal noklīst sāņus un atrod, ka vēsturē jau bijušas šādas valdošas «pārcilvēku» rases vai aristokratu kastas: tā, piem., grieķi, salīdzinot ar barbariem, romieši — ar jūdiem u. c. — vai par šādiem «pārcilvēku» tipiem uzskatāmi Homera varoņi, skandinaviešu vikingi vai pat — prūšu junkuri! Šie «pārcilvēki» ir dzimuši valdīt un kājām mīt visus zemos, vājos, nevarīgos, viņu iezīme taisni ir vara un varmācība (Nīcše apbrīno šos lepnos, gaišmatainos plēsoņus *(die prachtvolle, blonde Bestie)*, kuri kāri glūn uz laupījumu un uzvaru). «Topiet cieti!» uzsauc tiem Nīcše, «nekādu līdzcietību, bet taisni visbrutalāko nežēlību pret nicināmo vergu pūli.» (Nāvīgi viņš ienīst socialistus, šos «tarantelas» (ģiftīgos zirnekļus) un «čandala (indiešu vergu kastas) apustuļus», kas strādniekus darot nepieticīgus un skaudīgus un tiem atriebību mācot!). Mēs zinām, ka šos vārdus saka galīgi slims, nenormals cilvēks, un mūs pārņem tik cilvēcīgs žēlums.* — Tad atkal Nīcši vairs neapmierina šāds aristokratiska junkura ideals kā vesela kasta vai rase; «pārcilvēki» — pēc viņa domām — var tikai būt reti, laimīgi eksemplari, kuros sava laikmeta spēks uzkrājies kā sprāgstoša viela. Tādi būtu, piem., Napoleons vai Čezare Bordžia (renesanses laikmetā), kuri ar savu dzelžaino varmācību un spēku stāv «viņpus labā un ļaunā» kā «necilvēka un pārcilvēka» sinteze. Bet tad uz brīdi Nīcše novēršas no šiem asi-

* Kāds Nīcšes kritiķis raksta: «Viss, kas stiprs un spirgts, veselīgs un spēcīgs, cietu un griezošs, imponēja viņam tāpēc, ka viņš pats bija cietējs un slimnieks, vārgulis un nīkulis, pārsmalcināts un jūtelīgs. Viņa lielā ilgošanās pēc dzīvības un spēka, pēc veselības un stipruma izskan šādos vārdos, un tāpēc tie mums neizklausās nekaunīgi un izaicinoši, bet vienkārši traģiski; sāpju un ciešanu izmocīts, viņš apreibinās, stādoties sev priekšā ar visspilgtākām krāsām spirgtumu un spēku, kas taisni viņam pašam trūkst un pēc kā viņš tā ilgojas; viņš pats nav tēraudciets, bet vēlētos tāds būt.» *(Th. Ziegler, Fridrich Nietzche, pag. 165.)*

ņainiem, barbariskiem tēliem, un savu «pārcilvēku» viņš redz kā mākslinieku, domātāju, filozofu. Tāds ir «Zaratustra»: ne vairs fizisks, rupjš spēks, bet garīgs augstums, smalkums un daiļums, apskaidrots caur sāpēm un šaubām. — Tik grozīgs un nepastāvīgs, tik neizskaidrots un nenoteikts ir Nīčšes «pārcilvēks» — šādās disonansēs izteicas viņa saplosītās dvēseles ilgas pēc harmoniski attīstītas individualitates, pēc laimes, spēka un pašapmierinājuma, pēc brīvas, plašas un skaistas dzīves, kādu nedaudziem izredzētiem zināmā mērā sniedza renesanses laikmets un kādu — piebildīsim mēs — visai cilvēcei vēsta socialisms.

Kā jau teikts, proletariata cīņu Nīčše nepavisam nesaprata, bet arī pret tagadējo kapitalistisko sabiedrību tas sajuta tikai riebumu; savu «pārcilvēku» viņš tāpēc arī meklē feodalās aristokratijas rindās. Bet viņa sludināto neaprobežoto individualismu taisni uzņēma kā savas dzīves filozofiju modernās buržuazijas priekšstāvji un viņas literariskie lakeji, kuri Nīčšes «pārcilvēka» teoriju pārnesa pāri uz nežēlīgo konkurences cīņu tagadējā sabiedrībā, uz bezmērīgo kapitalistisko ekspluataciju, uz proletarisko masu izsūkšanu un apspiešanu. Drīz vien Nīčše bija padarīts par bagātnieku dēliņu, gvardijas oficieru un pērkamu sieviešu iemīļēto modes rakstnieku: vistrakāko baudu izdzīvi un visriebīgāko izvirtību un vispār katru nekrietnību varēja no «kungu morales stāvokļa vienmēr atzīt kā kaut ko jauku un lielisku. Nabaga Nīčše! Viņš tā nevarēja dzīvē panest «daudz par daudzos» un viņu «nelabo smaku», un tagad viņa kalnu virsotnēs un jūrmalas klusumā sacerētie aforismi tika kā pikanti teicieni lietoti gan birģelisko laikrakstu feļetonos, gan kafē-šantanos, gan zināmu dāmu buduaros, gan visnetīrākos veikalus izdarot... Var palūkoties, kā Nīcši priekš savām vajadzībām apstrādājuši latviešu dekadenti. Nīčšes lielisko protestu pret pārdzīvoto autoritatu slogiem, viņa satriecošo kritiku pret teoloģisko morali, viņa ilgas pēc svabadas, stipras cilvēku individualitates tie nepagalam nesaprata un no viņa aizņēmās tikai slimīgu lieluma maniju un negudru lamāšanos par socialismu, kā arī «pārvērtēja» viņa individualismu no jauna un attiecināja to uz saviem seksualiem piedzīvojumiem. Uz mūsu Akurateru, Har. Eldgastu, Eglīti, Falliju, Ķeniņu u. c. tik labi zīmējas Nīčšes teiktie vārdi: «Visur, kur tikai kas mazs un slims, un kašķains, tie izložņā līdzīgi utīm; un tikai riebums man neļauj viņus apkaut.» —

Individualisms ir tagad mūsu dekadentu sauciens, ar kuru tie piekritējus vāc cīņā pret «personību iznīcinošo» socialismu. Savādu iespaidu gan tas atstāj, ka par individa neatkarību un nelokāmību tik lepni uzstājas taisni latviešu jaunākie rakstnieki, kuri — kā lasītāji vēl atminēsies — pēc viņu pašu atzīšanās līdz

šim tikai rīkojušies pēc «sabiedriskiem un moraliskiem vēja rādītājiem» un kuru individuālā pārliecība esot «novalkāta līdz pēdējam». Bet par to vairs te tālāk nerunāsim un piegriezīsimies paša individualisma analizei.

Dekadenti vispārim i n d i v i d u nostāda kā absolutu, ārpus sabiedrības, pat ārpus laika un telpas stāvošu būtību. Paša «es» ir visu lietu sākums un beigas, paša «es» tiek nošķirts nost no visas ārpasaules, un tam nedrīkst būt nekas kopējs ar savu sabiedrisko apkārtni («pūli»), jo indivīda uzdevums «dzīvot tikai pašam sev». Tādā veidā, kā dekadenti norobežo cilvēka «es», no šī «es» vairs cits nekas nepaliek pāri kā tukša abstrakcija vai metafiziska iedoma (fikcija). Mūsu «es» vispirms nebūt nav kaut kas tik absoluti noteikts, negrozāms un nedalāms: mūsu apziņa ir sarežģīts psichisku procesu kopojums, kurš, individam dzīvojot, pastāvīgi mainās un attīstās, manto no jauna klāt un zaudē agrāko. Pie sava «es» apziņas indivīds vispārim var nākt tikai, sabiedrībā dzīvojot un kopējās attiecībās stājoties pret saviem līdzcilvēkiem, jo visas mūsu domas un sajūtas ir cilvēces pagātnes un tagadnes garīgais kopīpašums. Pat tādās cilvēka darbības sferās kā zinātnē un mākslā, kur visvairāk parādās katra individualās spējas, neviens zinātņu vīrs vai mākslinieks nevarēs teikt, ka viņa ražojumos pieder viss viņam pašam. Zinātne vienmēr atbalstās uz kopējiem novērojumiem un pieredzējumiem, un zinātniskie pētnieki virzās uz priekšu slēgtās rindās. Un arī mākslinieks (kurš vispār izsaka to, ko domā un jūt zināmas sabiedriskas grupas kopība) nevar «pats no sevis» nekad sasniegt zināmu pilnīgumu mākslas izteiksmē (stilā), ja tas nemācās, nepārbauda un nesalīdzina savu darbu ar citiem mākslas paraugiem.*

Jau Aristotelis teica, ka cilvēks ir «sabiedrisks dzīvnieks», jo bez un ārpus sabiedrības indivīds nemaz nav domājams. Vienīgi Akuraters izgudrojis, ka varot savam «es» apvilkt mūri apkārt, lai tam neiznāktos vairs kalpot «idejai, nākotnei, brīvībai, s a-

* Visvairāk gan būtu iemesls par savu mākslinieka individualitati runāt mūsu jaunākiem rakstniekiem, kuru darbos gandrīz viss ir ņemts un tapināts no citiem. Pat savu neaprobežota egoisma teoriju Akuraters bez kādas kritiskas sajēgas norakstījis no Štirnera (*«Der Einzige und sein Eigentum»*). Visvairāk bez Akuratera vēl skandina savu individualismu Har. Eldgasts, kurš, ja daudz, tad tikai pats savu pseidonimu izdomājis, cits viss pie viņa ir atšķaidījums no Pšibiševska vai atkal no Nīcšes izrautas un sakroplotas frazes. Lai novērstu uzmanību no savām literariskām kabatu zādzībām, Har. Eldgasts taisa milzīgu troksni. Viņa darbos «varens zibens — varena liesma — varena dimdoņa — gaismai dziestot, tumsas okeans iziet iz saviem krastiem» utt. («Demona paradizē», beigas.) Lasot tā vien liekas, ka uz lauku skatuves, pērkonu izrādot, dauzītu kādu skārda trauku.

biedrībai» utt., bet šis mūris ir tikai dekadentiska fraze. Tālāk palasoties Štirneru, būtu Akuraters varējis atrast, ka pat šis visradikalākais individualisma aizstāvis tomēr atrod par neizbēgamu dibināt «egoistu savienību» *(Verein der Egoisten)*, kur šiem «egoistiem» taču tāpat atkal būtu jāstājas savstarpējās attiecībās un tāpat atkal jāuzņemas «kalpot» savas sabiedriskās kopības interesēm. Pat Har. Eldgasts, kuram vispārējas cilvēces brālības princips izliekas tik «riebīgs», tomēr projektē sastādīt savu «augstu priesteru» sabiedrību no latviešu jaunākiem mākslinieciem: šinī «varžu mārkā» viņš atrod par cienīgu pie sevis vēl ieņemt iekšā Akurateru, Eglīti, Poruku un Falliju. (Sk. «Zvaigžņotās naktis», priekšvārdā.) Tātad paši dekadenti nevar iztikt bez sabiedrības, kaut arī tanī būtu vietas tikai 5 latviešu «augstiem priesteriem».

Bez sabiedrības nevar pastāvēt indivīds, un cilvēces sabiedrība atkal nav iespējama bez zināmām kopdzīves normām, kas regulē sabiedrības locekļu savstarpējās attiecības. Tas ir fakts, kuru nevar grozīt nekādas dekadentu deklaracijas, ka tie neatzīstot ne «sabiedrību», ne sabiedriskas «idejas un dogmas». Ir aplam fantazēt, ka indivīds varētu iztikt bez sabiedrības un pārraut visas cilvēciskās kopdzīves sakarus, bet jautājums vienīgi jānostāda tā: kā sasniegt tādu sabiedrisku iekārtu, kur indivīds būtu vismazāk noslodzīts no kādām ārējām normām (likumiem un priekšrakstiem), kur indivīda pašdarbība būtu atsvabināta no sabiedriskas aizbildnības un kur reizē ar to katram būtu dota iespēja vispusīgi sevi attīstīt un dzīvot laimīgu un pilnīgu cilvēka mūžu? Kā realizēt un piedot konkretu saturu Kanta mācībai: «Dari tā, ka cilvēce tiklab tava paša personā, kā arī kura katra cita personā, būtu priekš tevis vienmēr mērķis, bet nekad tikai līdzeklis»?

Dekadenti ar šo jautājumu viegli tiek galā: viņiem nav nekāda daļa gar cilvēces koplikteni, viņi paši sev ir «mērķis», kamēr visi pārējie līdzcilvēki priekš viņiem tikai «līdzeklis», tikai kāju pamesls viņu individualai godībai. Mēs jau redzējām, cik vienkārši viņi visu cilvēci iedala «aklā, melnā pūlī» un nedaudz izredzētos «ģenijos» un «demonos», pie kuriem pieder visi latviešu jaunākie rakstnieki, tiklīdz tie paņēmuši spalvas kātu rokā. Un attiecības starp «ģenijiem» un «pūli» ir ļoti strupi nosakāmas. Kā Vikt. Eglīts savā laikā rakstīja par Poruku: «Lai arī diezin ko viņš teiktu, tautai ir tik cienīgi jānoklausās un jāklusē, jo viņam ir dots pārbaudīt, runāt, tautai dots klausīties, mēģināt izprast, klusēt» un — kā Vikt. Eglīts beigās pavēl — mūsu dzejniekiem «maksāt tūkstošiem lielas mūža stipendijas». Bet nav vairs tie laiki, kur tauta bija pieradusi

tikai «klusēt un maksāt»,—tā neatzīst vairs tagad nekādas privileģijas (arī priekš pašaudzinātiem «ģenijiem» ne) un pati grib spriest un svērt, ko viņas rakstnieki tai sniedz. Te nelīdz nekāda pašreklama un Vikt. Eglīša izrakstītie diplomi, jo prasīti tiek īsti mākslas darbi, kuru, diemžēl, mūsu rakstniekam nav. Mēs vispār neatzīstam nekādu «pārcilvēku» dievināšanu, un mūsu dekadentiskiem rakstniekiem, kas tagad grib uzmesties par tautas «augstiem priesteriem» un «ģenijiem», mēs Nīčšes vārdiem varam jautāt: «Rādi man savas tiesības un savu spēku uz to!»

Tiešām, uz kāda pamata mūsu dekadenti tur sevi ne tikvien par «ģenijiem», bet vispār par «dzejniekiem»? — Atbildi tie mums paliek parādā, kaut gan citādi tie neapnikuši atkārto, ka tos kritizēt neviens nedrīkst («kritika ir pūļa izgudrojums» — saka Har. Eldgasts), bet gan tikai klusu ciešot apbrīnot vai skanīgi lielīt.* — Par to vairs te nerunāsim tālāk un iedomāsimies uz brītiņu, ka mūsu dekadentiskie rakstnieki tiešām ir tādi «ģeniji», kuru labā «jāziedo cilvēka intereses». Un tagad palūkosimies tālāk: ko šie «lielie, nesaprastie vientuļi» sauc par savu dzīves mērķi? kāds ir šo «nedaudzo izredzēto individu» cilvēcības ideals?

Katrā ziņā dekadentiskam pārcilvēkam nedrīkst būt nekas kopējs ar cilvēces vairuma cīņu par brīvu, laimīgu nākotni. «Sabiedrības ideals ir tā sauktās vispārējās labklājības nodibināšana zemes virsū, kur visi būtu materialā ziņā apgādāti, izsargāti no sala, bada, visādām varmācībām, izsūkšanas — fiziskām ciešanām.» Bet «mākslinieks uzstāda dzīvei citu mērķi nekā sabiedrība». («Zvaigžņotās naktis», priekšvārdā.) Dekadentisks mākslinieks ne pirkstu nepakustinās savu līdzcilvēku labā un no viņu cīņām vienmēr turēsies pienācīgā attālumā, jo bez citām neērtībām tad gandrīz varētu par viņu sākt domāt, ka viņš grib «kalpot» sabiedriskās brīvības un nākotnes elkiem. Un bez tam Har. Eldgasts atrod, ka «smird šis jūsu laimības un labklājības ideals, kur pasaule top pārvērsta par kopēju darbnīcu un aizgaldu. Mans gars nīst šo jūsu dievināto «ekonomiju», šo elku, kuram jūs kā Baalam esat gatavi savus bērnus upurēt. Jaunai pasaulei jābūt gara pasaulei, kur īsta brīvība valda, ne vien ārīgā, arī garīgā. Kur skaistums un patiesība ir vienīgie dievi. Jūsu cilvēciskā taisnībā, jūsu maizes evaņģelijā nav šī dieva.» (Eldgasta «Demona paradizē», 34. lpp.)

* It sevišķi Vikt. Eglīts nemitīgi atgādina latviešu lasītāju publikai: «Vairāk uzmanības, vairāk godbijības pret mūsu dzejniekiem!» (Sk. «Dzelme», Nr. 9, 1906., «Eleģiju» ievadā u. c.) Uz mata tāpat «Mērnieku laikos» saka Švauksts: «Cienību pret runātāju!...»

Kādai tad nu jābūt šai «gara pasaulei», un kas īsti ir šis «skaistums un patiesība»? To mums atklāj mūsu dekadenti savos ražojumos. Varam ņemt kā piemēru J. Akurateru, kas «ar svētu nopietnību izpilda mākslinieka augsta priestera uzdevumu». Ir no viņa nodrukāta «Staros» (Nr. 1, 1907.) ļoti raksturīga dramatiska «studija» zem nosaukuma «Dzīvības grēks». Saturs: pavasara vakars — istabā ērta gulta, izklāta baltiem palagiem. Sēd pie galda Valda, skaista gaišmate, vieglā vasaras blūzē un «tvīkst». Kāda Vītola kundze to māca, lai tā nebūtu «verdzene». «Es gribu, ka Jūs skaisti mīlētu — bez apstākļiem (?!), bez likumiem, bez morales, bez skaidrības (!) un bez sirdsapziņas.» Valda: «Cik tas skaisti, skaisti!» Vītola kdze: «Šodien Jūs esat svēta. Mīliet, Valda, mīliet!» Ienāk Jūlijs Viesuls, slaiks, skaistu seju, pār pieri brūnganas matu šķipsnas, melnā blūzē un vasaras kurpēs. Abi savijas ilgā, klusā apkampienā. Jūlijs: «Nemeklē vārdu... lai dzīvo gars!... Jo šodien es atradu jaunu dievu un jaunu reliģiju. Ļauj man Tavas drēbes noskūpstīt, pie Tavas svētās miesas pieskarties. Ar Taviem pirkstiem manas acis aizskart, lai es redzu jaunas debesis un jaunu zemi... Mīlestība ir kā karaliene... Jā, viņai jābūt, par dievlūgšanu jābūt» utt. Valda (pie sevis domās): «... mīlēt bez apstākļiem, bez likumiem, bez morales un sirdsapziņas.» Jūlijs: «Nesaki «mūžīgi» — mīlestībai pieder tikai acumirklis. Tā ļausim sev dzīvības stundu svētīt.» Lampa pamazām sāk nodzist. Jūlijs puško Valdu ar ievu un ceriņu ziediem. Lampa dziest arvien vairāk. Viņš dedzīgos skūpstos noliek Valdu uz gultas: viņa glāsti ir drošāki. Valda (mēģina celties): «Laid!»... (Īsa cīņa, tad viņa pietrūkstas kājās, mati izplīvuši, acis dusmās.) «Tu dzīvnieks! Nost no manis!...» Jūlijs (atiet dažus soļus kā samulsis, paņem savu cepuri un iet uz durvīm): «Valda... Viss ir miris... Un starp mums stāv grēks, sarkans, šausmīgs dzīves grēks. Tāpat kā starp visiem, tāpat starp mums.» (Aiziet.) Valda (sāpēs kliedz): «Jūlij! Paliec! Viss pagalam, pagalam!...» — Priekškars. —

Akuratera dzejiskā «studija» ir prasts pornografisks fabrikats, nelūkojot uz visiem «baltiem palagiem» un «ievu ziediem». Mīlēt «bez apstākļiem» — apmierināt savus fizioloģiskos instinktus — tāda ir Akuratera «jaunā reliģija», kuru tas atklāti uz skatuves grib demonstrēt, mazliet tikai lampu noskrūvējot. Iesviest sievieti gultā, ar varu to spiest savām iegribām padoties un, tiklīdz tas neizdodas, tad to nolādēt «dzīvības grēka» dēļ — tas, lūk, īstais «skaistums» un «patiesība»! — Tomēr kā tas viss savienojams ar mūsu «augstā priestera» bausli, ka «indivīda brīvība visaugstākais pasaulē»? Te šis «individualisms» iziet uz

otra individa (sievietes) «izvarošanu» šī vārda viskailākā nozīmē, bet šim otram individam drīkstētu taču piederēt tādas pašas tiesības uz savu brīvību. Jeb — pēc mūsu dekadentu domām — varbūt ne?

Atstāsim tagad Akurateru savu cepuri meklējam un piegriezīsimies Vikt. Eglītim. No viņa liriskām dzejām vienīgi pazīstama zināmā «Satanalija» («Dzīve», Nr. 9), kur tas «pūlim» uzkliedz: «Nost, ēnas — elementi, man no ceļa! Jums saule — sapnis, slinko melu teika. Jūs sauli aprītu, ja spētu augšup kļūt. Kur jūsu skrandu smaka izplūst sveika, tur pašam velnam netīk tuvu būt.» Eglītim vajag cilvēka, kas «plašs un īsts, kam spēks un zināšanas, smalkums, balta veļa, visdziļās kaislības, kas daiļš un šķīsts». Uzlicies «smalkumu» un «baltu veļu», autors jūtas kā «demons», zem kura soļiem «radībpulki trīc». «Šurp sievas man! Lai dejoju un svīstu (!). Es kavaliers. Es slepkava, bet sen jau tronī sēdu. Es pavedējs, bet sievas patīk man. Viss galms ap mani dej, vai pieņemos vai dēdu. Un slava mana visos torņos skan.» Un beigās: «Jauns valdnieks dzimis vergu tautai, Iz raudu lejas tautu augšup nest. Taj klusā izvirtībā (!) padotai nu tautai, Nu dēlus brašākos ļauts karaļgalmā vest.» Kādu tad nu Eglīts īsti iedomājies sevi «tautas valdnieka» lomā? «Mācīties dejot un spēlēt preferansu, stukolku. Šaut iz revolvera un rapierēties. Par oficieri mazliet palikt. Mīlēt nāvīgi, bet politiski iemīlēties. Pulcēt inteliģentus biedrus ap sevi, bet kā sātans nīst naidniekus . . . Latviešiem vajadzēja tāda tipa, kāds Kalve sevi jutās — patiesa, droša, augstsirdīga, ar nežēlīgu morali. Karaļa.» («Dzelme», Nr. 9, 1907., «Spoki».) Nav daudz, ko Vikt. Eglīts prasa no šāda «karaļa»: dejot, preferansu spēlēt, rapierēties! Ja arī cita nekā, tad vismaz šīs trīs lietas pieprot visi korporaciju «burši» un «zelbstšucnieki», tā ka kandidatu uz karaļa troni sanāktu ļoti daudz. Tad atkal pašreiz Vikt. Eglītim šķiet, ka «pārcilvēks» varot būt tikai «bankrotējis bakchants», kuram «no nāves nav vairs bail» un kuram «gribas ēst, gulēt, kavēties kaislībās, atmosties varonīgā ārprātā un vairāk nekā». («Glebs Vilde» — «Stari», Nr. 5, 1905.) Tāds «bankrotējis bakchants» nu ir kāds Glebs Vilde, kas necieš «drūzmēšanos kaut kādos ļaudīs» un tiek tamdēļ saukts par «aristokratu» un «tautas naidnieku»; viņš mīl tikai savu «suni un revolveri» un bez tam «pusaugu meitenes», kurām tas dod «patiesus (!) jēgumus par mākslu, zinībām un sabiedrību». Kādā izrīkojumā tam iznāk «skandals» vēl nepilnus 17 gadus vecās Zelmas dēļ («gaceles kājām, ar neizteicamu graciju taljā»), un pēc tam tas bez kāda iemesla, ļaiz «varonības» vien nošauj uz ielas naktī skuķes brāli — oficieri. Tad Glebs Vilde iet mājās, dzer viens pats vīnu

un smēķē cigari, kaut gan «piere aukstiem sviedriem apklāta» un «pie katra klaudziena tam mati stāvus slejas». Bet par to tas prata «savaldīties» un «uz Šveiciju, protams, nebēga», kā arī «nebijās no katorgas» (tā, tā?). Lūk, šāds varonis — pēc Vikt. Eglīša uzskatiem — stāv jau «viņpus labā un ļaunā», it sevišķi, kur tas bez visām citām ģenialām īpašībām vēl bijis «zodomists»! Tā gandrīz rādās, ka Vikt. Eglīts vispārim ko augstāku un traģiskāku par — «zodomiju» (fiziskas saejas piekopšanu ar lopiem) vairs iedomāties nevar, jo reižu reizēm viņš uz to atnāk atpakaļ. «Kā zodomisti mēs rūdījāmies visos nāves grēkos, lai zustu jeb atdzimtu kā varoņi,» tā lepni par sevi un saviem saka kāds viņa tēlots latviešu mākslinieks («Dāvids» — «Kāvi», Nr. 2). Un šie pēdēji izvirtušie subjekti lai būtu «tautas garīgais lepnums, pie kura tai tverties grūtā stundā» (Vikt. Eglīša vārdi «Dzelmē», Nr. 9, 1906.)?!

Mēs redzam teit, ko nozīmē dekadentiskais individualisms un kurp tas ved. Vai varbūt lasītājus vēl iepazīstināt ar Har. Eldgasta «augstāku cilvēku tipu», ar viņa Jovanu Mermanu, kas izdzīvojies pa visiem atklātiem namiem un izvārtījies pa visādu sieviešu gultām, un, bezgala lepodamies ar šādu dzīvi, nemaz vairs nezin, kā izteikt savu nicināšanu pret «pūļa mazām ciešanām» un «mazām, niecīgām baudām»! Lai paliek pie malas viss Eldgasta «dvēseles stāsts», tomēr piemēra pēc varam uzšķirt kādu lapu. Cik pretīga šim Jovanam Mermanim izliekas «meldija par proletariata vienošanos, par mazākiem brāļiem, par zelta nākamību», jo tas taču nekad nevarot piepildīties, tāpēc ka «vairums arvienu ir pastāvējis un pastāvēs no tādiem ļaudīm, kuri pēc savas iekšējās organizacijas nav augstākas attīstības spējīgi»! Kas ir visas tautas miljonu «kustības» un «cīņas», salīdzinot ar viņa sarunām ar dažādām dāmām, kas ir visi tagadējie vēsturiskie notikumi pret viņa «dvēseles svētceļojumu», kad to uzaicina kādā mietpilsoņu familijā, kur mīt Ada Norsen, palīdzēt «dzīvas bildes» izrādīt! «Viņš gludināja tik rūpīgi matus un ūsas, kā neatcerējās sen to darījis... Kad tikai neizblamētos ar tām dzīvām bildēm! Viņš bija izskraidījis desmitiem veikalus, kamēr bija sadabūjis vajadzīgos kostīmu piederumus.» («Zvaigžņotās naktis», 179. lpp.) Un slavē viņu ne tikvien visi špīseri ballē, bet arī Ada Norsen atzīst viņa nopelnus pie «dzīvajām bildēm», un viņš ar to var dejot polonezi un vēlāk tai izpirkt limonadi! Pēc tam sākas Jovana Mermaņa «atdzimšana», no kuras izņemsim tikai vienu epizodi. Kādā marta pievakarā Jovans ar Adu izbrauc ārā no pilsētas, mežā. «Viņš glaužas pie tās viļņojošām krūtīm. Viņš viss kvēlo vienā tvīksmē pēc tās, — vēl ciešāk, vēl tuvāk! Viņš ir kā nesamaņā. Viņš smok un tvarsta pieskauties

pie viņas kvēlojošās miesas. Viņš iekožas zobiem (!) kā izsalcis jaguars tās rokā... Viņš atjēdzas no tās kliedziena. Viņa raujas no tā rokām, viņa grūž to atpakaļ un glaužas viņam klāt. Viņa iekaras tā matos (!). Viņa ir kā pārveidota; viņa ir uzmodusies; viņa — «sieviete karstām, verdošām asinīm». Un tad nāk «jauni, nebijuši brīnumi» un «dvēseles muzika harmonijā ar miesu», līdz tad beidzot šķiroties Ada saka, kā dvēseles svētumu apliecinādama: «Tātad arī mēs k u s t o ņ i!...» Tā šie «augstāka tipa cilvēki» raksturo paši sevi! — Labs arī vēl otrs «pārcilvēku» pāris Ilgvars un Kora (Har. Eldgasta ludziņā «Demona paradizē»), kā tie abi sēž uz dīvana, «goras modernizēti antiskos kostimos» (Kora — baltā, Ilgvars — gaišzilā), apbrīno sevi un savu «mīlestību» (tā ir «lūgšana — no dievišķa gara mūsu miesā celta») un lamājas par «pūli». «Pēc gara brīvības slāpst vēl niecīga daļa no šī miljonu galvainā nezvēra (!), ko par tautu sauc. Šo saucēju balsu vēl ir maz. Viņi nāk par agru — tos apsmej, zaimo, nicina barības izsalkusī, satrakotā bestija (!), kuras tekas ir akmeņiem un dubļiem klātas.» («Demona paradizē», 45. lpp.) Ilgvars gavilē: «Mana nakts karaliene!» — un tam tad seko «skāvienu reibonis» un «bezgalīgs ekstazs». Un otrā rītā pēc «svētās nakts misterijas» Kora staigā apkārt «laimē kvēloša, triumfējoša» — un dzied, ka «mani locekļi ar viņa vīrišķību sakausēti» utt. Tā izpūlas atgriezt savu bijušo draudzeni Veltu, kura vēl arvienu cieši pie partijas karoga stāv, ka īstais «sievietes lielums» ir «erotiskais ārprāts», ka, nakts misterijas nepiekopjot, tā «pastrādā varmācību pie dabas, pārvērsdama savu skaistumu disharmoniskā grimasē». Un pa starpām atkal kāds spļāviens uz tautas cīņu: «Ir r i e b ī g i (!) dzīvot tikai no idejām un idealiem, kuri *en gros* priekš masām producēti...» («Demona paradizē», 56. lpp.)

Būtu lieki vēl no savas puses kaut kā plašāk raksturot šo dekadentisko individualismu, kur mūsu jaunākie rakstnieki paši izsakās tik skaidri un nepārprotami, kur visa viņu «gara brīvība» un «skaistums», un «patiesība» tik spilgti caurredzami kā — zināmas pikantas spēļu kartes ar cūcīga satura bildēm. Izģērbt cilvēku gluži kailu no visiem sabiedriskiem pienākumiem un idealiem, no visiem garīgas dzīves prasījumiem, atrauties gļēvi sāņus no kopējas cīņas upuriem un gavilēm un nodoties tikai saviem tīri dzīvnieciskiem instinktiem, visu plašo un bagāto cilvēka psichiku noskrūvēt zemē uz erotisku baudu tīksmēm — tā ir dekadentu «jaunā reliģija»! R e v o l u c i j a s v i e t ā l i k t p r o s t i t u c i j u, aizklāt brīvības un nākotnes zvaigznes un atstāt degam tikai «atklāto māju» laternas! Baudīt un degt — skriet publikas priekšā un taisni vēl lepoties ar

savu seksualo cinismu un «erotisko ārprātu»! «Es — izdzīvojies ragains spalvainis,» kā Fallijs par sevi dzied. («Prometejs un Dioniss».)

Lai lec un dej šie «spalvainie fauni» un «bankrotējušie bakchanti», — mēs viņiem nepiegrieztum ne mazāko vērību, ja tie vien tagad visādi nemēģinātu savā vidū arī ieraut iekšā daļu no mūsu jaunās paaudzes. Mūsu jaunākā rakstniecība pieņem arvien klajāku p o r n o g r a f i s k u raksturu, un šāda literatura nenoliedzami demoralizē lasītājus, sakarsējot viņu fantaziju, kairinot viņu dzimuma instinktus, un taisni dzīšus tos skubina uz seksualu izdzīvi. Nekāda dzīves apvāršņa plašuma šinī dekadentiskā dzejā nav — tā ir gluži kā atslēgas caurums vai pirts lodziņš (kā Austriņš teiktu), pie kura pieliekties un palūrēt, kā sievietes izģērbjas vai mazgājas... Savā apcerējumā mēs jau dažādus izrakstus esam pieveduši diezgan un te vēl tikai piemēra pēc aizrādīsim uz Vikt. Eglīša «Magdaļu» («Ziemas Naktis», II), kur — pēc K. Skalbes vārdiem — «individualisma noskaidrošanās» esot «kā marmorā kalta». Tur tēlota jauna meitene (ar «smalku, kundzisku garu»), kā tā fantazē, klavieres spēlē, sālītus rutkus ēd un «tvīkst» pēc sava «prinča». Vakariem tā izģērbjas kaila, apskata sevi spogulī, tad liekas gultā un sapņo, kā viņas princis nāk, paceļ tās gultas segu, piegulstas tai klāt utt. Te vairs nav it nekādas «psicholoģiskas» mākslas, bet tā ir vienkārši — onanija!

Mūsu dekadenti ved tagad pilnīgi sistematisku propagandu par savu «brīvo morali», un savu e r o t o m a n i j u tie ar siekalainu muti cenšas ieteikt par īsto «skaistumu», «patiesību». Ar lieliem vārdiem tiek aizklātas ļoti netīras lietas. Paklausieties tikai Akurateru: «Tad ziedosim mēs, apreibsim no mūsu karstas sirdsslimības un dzīvības acīs — ak, dzīvības acīs lūkojoties, mēs smaidīsim, jo jaunā dieva priesteri neskumst un dzīvībai ir skaistas acis... *Evoë* tad, jaunie priesteri, lūgšanas stunda ir klāt!» («Dzelme», Nr. 1, 1907.) Tas skan tik jauki un vilinoši kā — valsis «atklāto māju» vakaros... Vai atkal uzstājas K. Skalbe un dusmīgi spredikņo pret «sabiedriskiem kritiķiem»: «Viņi neieredz erotismu literaturā... Tie vienaldzīgi paiet garām lakstīgalai — viņiem no svara ir tikai gailis, kas ceļ pie darba. Viņu tendence ir darbs, — baudīs nākotnē. Viss, ko sauc par b a u d u, ir nabaga darba cilvēkam kaitīgs, baudīs nākotnes cilvēks... Vai tā nav cenšanās radīt to nicināto buržuju (?!), pret kuru mēs tagad nostājamies tik lieliskās pozās? Te parādās marksisma tendence: jo grūtāki apstākļi, jo ātrāk mēs tiksim pie socialās (!) kārtības, jo kailāka dzīve, jo mazvērtīgāka tā, jo vieglāk no tās

atsacīties priekš nākotnes cilvēka, kurš tad varēs baudīt.» («Ziemas Naktis», II, 107. lpp.)*

Uz to varam atbildēt it īsi: mēs nenoliedzam «erotismu» ne literaturā, ne dzīvē, mēs tikai ierādām viņam pienācīgo vietu. Mums, protams, nenāk ne prātā noliegt mīlestību, bet to mēs gan sakām, ka tagadējo apzinīgo cilvēku starpā tā nav vairs tikai akls dzimuma instinkts vien, bet vīrieša un sievietes kopsaderība laimē un nelaimē, kas dibinās uz vienādām jūtām, uz vienādiem pasaules uzskatiem un cīņas un darba pienākumiem. Nīčšes vārdi: «Laulību — es saucu divu cilvēku kopēju gribu radīt vienu, kas augstāks nekā tie, kas viņu radīja.» *(Ehe — so heisse ich den Willen zu Zweien das Eine zu schaffen, das mehr ist, als die es schufen.)* Šādā kopsaskaņā vispilnīgāk attīstīsies vīrieša un sievietes individualitate, un šī dzīves kopība bez savstarpējām laimes jūtām dod arī abiem individiem taisni spēku vissekmīgāk veikt savus sabiedriskos uzdevumus. — Bet kas tad ir dekadentu apdziedātā «brīvā mīlestība»? No vīrieša un sievietes kopdzīves tie taisni izslēdz psichisko elementu, atstājot tikai «gūžas» un «krūtis», un «kairinošo miesas smaržu»; visu savstarpējo jūtu dziļumu un sapņu burvīgumu tie sabradā, salkstot pēc seksualo «baudu» momenta; sieviete priekš tam nav indivīds ar vienādām cilvēka tiesībām, bet «baudu» priekšmets, kuras «lielums» ir «erotiskais ārprāts», pie kam, ja citādi neiet, to — pēc Akuratera apdzejotas metodes — ar varu vajag sviest gultā! Dzimumu satiksmi dekadenti grib pārvērst par klaju prostituciju, kur vairs neuzņemas nekādus savstarpējus pienākumus, bet steidz tikai «mīlēt» — gluži kā kustoņi pa nārstu laiku; cilvēka intimākās, daiļākās sajūtas šie «augstākie priesteri» taisni trauc sabojāt un sagānīt, nodzenot tās līdz lopiskumam, līdz visjēlākai izvirtībai. Dabiskas saejas akts vairs nevar apmierināt šos «pārcilvēkus» un «bankrotējušos bakchantus», un tamdēļ ar lielu aizgrābtību dekadentiskā literaturā sāk kultivēt visādas seksualas anomalijas. Tā krievu jaunākā rakstniecībā Arcibaševs grib sapārot brāli ar māsu («Санин»), Sologubs sankcionē fizisku sakaru starp tēvu un meitu («Любовь»), Kuzmins apdzied pederastijas jaukumus («Крылья»), un Zinovjeva-Annibal sajūsminās par «lesbisko mīlestību» («Тридцать три урода»). Bet šie pederastu lauri nedod mieru mūsu Fallijam un Eglītim, un tāpēc mūsu dekadentu «dievi» un «karaļi» tagad nopūlē savu

* Par K. Skalbi mums jāpiezīmē, ka līdz šim viņš savos ražojumos atturējās no dekadentu ciniskās netīrības. Skalbem ir nelielas, bet tomēr patstāvīgas mākslinieka dāvanas — pēc pazīstamā franču izteiciena: «Viņš dzer no mazas, taču no savas glāzes.» Bet tagad arī viņš piesēdies pie dekadentu kopējās bļodas un ir viens no skaļākiem kliedzējiem pret strādnieku partiju.

fantaziju, kā īsti vēl varētu baudīt «grēkā un bailēs», kā izgudrot kaut ko tik cūcīgu, ka — kāda krievu rakstnieka vārdiem runājot — pat mērkaķiem būtu jānosarkst! Protams, par Vikt. Eglīša ieslavēto «sodomiju» vairs tālāk tiešām nekur arī nevar iet...

No šādām «baudām», Skalbes kgs, mēs tiešām cenšamies izsargāt nevis «nabaga darba cilvēku» (tas par dekadentu cūcībām tikai nospļautos), bet mūsu j a u n o p a a u d z i, kuru mūsu «mākslas un morales revolucionari» ar savu «skaistumu» un «erotisko noslēpumu» kultu diezgan viegli var novest no ceļa. Šķīstu un spirgtu mēs gribam redzēt mūsu jauno paaudzi, visā ziedu krāšņumā un ideālu sajūsmībā, ar varoņu spēku un aizgrābtību priekš cilvēces lieliem mērķiem! Un tāpēc mēs arī nevaram ļaut pie tās pastrādāt neģēlīgu noziegumu, kad dekadenti grib to tagad samaitāt un pavest, sakropļot viņas jūtu un gara dzīvi un bieži vien pusaugu meitenes un zēnus pat tieši iepazīstināt ar «dionisijām» un «nakts misterijām» (krievu laikrakstos jau bija lasāms, ka arī Rīgā taisoties dibināt skolēnu starpā «brīvas mīlestības savienību»!). Mēs esam stipri pārliecināti, ka dekadentiem tomēr neizdosies mūsu jaunās paaudzes vairumu demoralizēt un noraut sev līdzi seksualas izvirtības šmucē...

Dekadentisks individualisms ir gluži tas pats, kas erotisks maksimalisms, jo ar savu kliegšanu pret «sabiedriskām dogmām un idejām» dekadenti vairāk nekā negrib panākt kā lai tik tiem ļauj «mīlēt» — kā Akuraters teic — «bez apstākļiem, bez likumiem, bez morales un sirdsapziņas»! Pēc šīs devizes rīkojusies un rīkojas jau pastāvīgi buržuaziskā sabiedrība, un vienīgais, ko dekadenti tanī no jauna grib ievest, ir zināms atklātāks cinisms. Citādi tie no pastāvošās iekārtas ne akmentiņa neies izkustināt, tie klaji atsakās no katras cīņas par «ideju, nākotni, brīvību», un aiz parazitiska egoisma tie sabiedriskā dzīvē pilnīgi apmierināti ar reakcionarās birģelības kalpu un klaunu lomu. Akuraters pat nopūlas iestāstīt, ka buržuazija nemaz neesot kāda noteikta sabiedriska šķira un ka par «buržujiem» taisni uzskatāmi «socialdemokrati», tāpēc ka tie pēc «Marksa baušļiem» dzīvo, aiz savu «dogmu mūriem» sēd un «indivīda brīvību» neatzīst. («Buržuazija un mākslinieks» — «Stari», Nr. 2, 1908.)! Šie «individualisti» ir ar mieru visādi glaimot un iztapt buržuaziskai sabiedrībai un, kā vien zinādami un prazdami, tai laiku īsināt, ja tā vien tiem cik necik piegriež vērību un tos kādā laikrakstu recenzijā paslavē. Mūsu «lielie vientuļi» un «pūļa ienaidnieki» jau nevar gandrīz nevienu dienu nodzīvot bez publikas uzmanības, un tie tamdēļ gatavi savā mākslā vai uz galvas stāties, lai tik par tiem jel kaut ko raksta un runā. Kā Nīcše kādā vietā saka: «Redziet, kā tie kāpj, šie ātrie pērtiķi! Viņi lien viens pār otru un velk sevi

gļotās un dziļumos.» Ja ar dzeju vairs neiet, tad Akurateram ņemas «Rīgas Avīzes» tantiņu priekšā raudāt, ka «proletariets mums piedraudē ar nāvi (!), tāpēc ka mēs viņam un viņa idejai nekalpojam» («Stari», Nr. 2, 1908., 185. lpp.). Un lai nu vēl kāds saka, ka Akurateram trūkst dzejnieka fantazijas! Vai atkal Austriņš, kad tas savas brūtes uz prastāko izķēzījis un sevi par pēdējo nelgu nostādījis, sāk bēdīgi gausties par savu 13. janvarī ievainoto kāju un stāstīt, ka toreiz viņš tikai netīšus barā iekūlies, ka tagad tas esot «iekšēji atdzimis» un «sabiedriskiem idealiem vairs nesimpatizējot» (sal. viņa «Uz dzīves skatuves», «Soģis» u. c.). Patiesi, ubagam ir vairāk lepnuma un pašcienības kā šiem latviešu «ģenijiem» un «pārcilvēkiem»...

Mums nevar būt nekas kopējs ar dekadentu sludināto «individa brīvību», kura citādi pilnīgi sankcionē savu līdzcilvēku apspiešanu un izsūkšanu tagadējā kapitalistiskā sabiedrībā un tikai priekš sevis prasa zināmu liekēža ērtību un neaprobežotu baudu izdzīvi. Uzņemsim atkal mūsu agrāko domu pavedienu un atgriezīsimies pie jautājuma: kā, no *proletariska* stāvokļa izejot, savienot individa tiekšanos pēc patstāvības un neatkarības, pēc savas atsevišķas dzīves, ar sabiedriskas kopības interesēm un cilvēku kopdzīves vispārējo laimi un labklājību?

Jau agrāk mēs aprādījām, ka indivīds nebūt nav tāda absoluti atšķirta vienība (monade), ka mūsu «es» ir galvenā kārtā zināmas sabiedriskas kopības produkts. Starp manām un otra individa jūtām un domām, nelūkojot uz katra personisko īpatnību, nav nekādas nepārejamas plaisas: mēs nepavisam neesam tik nesaprasti un vientuļi, kas — pēc Mopasana izteiciena — kā pudelē ieslodzīta muša spindzot dauzoties pret stiklu! Cilvēka dzīve būtu neizturama, ja tas tiešām tā būtu. Visa mūsu atzīšana un domāšana, visa cilvēces materialā un garīgā kultura ir cilvēces kopdarba panākums, un *ārpus sabiedriskas kopības nemaz arī nav domājama individa brīvība*. Bet līdzšinējā cilvēces vēsturē, kur sabiedrība sadalīta šķirās, kur privileģētais mazākums nospiež saimnieciskā un politiskā verdzībā sabiedrības vairākumu, nav iespējama individa svabada, harmoniska attīstība ne starp apspiestiem, ne arī starp apspiedējiem (ārkārtēji retie izņēmuma gadījumi to vēl tikai apstiprina). Kalpinātā sabiedrības daļa tiek noslodzīta zem ekonomiskās atkarības jūga un nomākta no nabadzības un tumsības posta, kamēr savukārt kungu un izsūcēju šķira — kā mēs to vēsturē visgarām redzam — taisni caur savu apspiedēju lomu, caur brutalo varmācību, kūtro bezdarbību un šķiedīgo pārpilnību vēl vairāk tiek sabojāta un sakropļota un tiklab fiziskā, kā intelektualā ziņā slīd uz leju. Cilvēces lielākie gari nekad nav varējuši

apmierināties ar sabiedrisko nebrīvību un nevienlīdzību: vienmēr tie ir protestējuši pret pastāvošo sabiedrisko iekārtu; tie to darījuši nevis sava «es», bet brīvākas un laimīgākas nākotnes sabiedrības vārdā, tie cīnījušies un krituši nevis par kādu «ģeniju» un «pārcilvēku» privileģijām, bet par cilvēces «brīvību, vienlīdzību, brālību». Jo neviens nevar pats pilnīgi brīvs un laimīgs justies starp vergiem un kropļiem. Un tāpēc mēs jau gadu simteņus atpakaļ (no viduslaiku komunistisko sektu dibinātāju un Tomasa Mora laikiem sākot) sastopam domātājus un pētniekus nopūlamies gar vissvarīgāko cilvēces problemu: kā sasniegt tādu sabiedrisku iekārtu, kur ne tikvien paša «es», bet arī visi citi «es» būtu vienlīdzīgi svabadi un neatkarīgi, kur katrs cilvēks būtu pats sev mērķis un nevis līdzeklis otra cilvēka rokās. Bet šie cilvēces aplaimošanas plāni bija un palika tikai utopistu sapņi, kamēr uz tagadējās sabiedriskās attīstības pakāpes proletariats šo sen loloto cilvēces ideālu nenostādīja kā konkretu, sasniedzamu mērķi. Un proletariata nākotnes uzvara, kas visas važas sadragās, vienīgi spēj arī atnest individa brīvību.

Dekadentiem šis lielais cilvēces atsvabināšanas darbs izliekas kaut kas «pazeminošs» un «riebīgs»! Har. Eldgasts ģībst, iedomājoties vien šo «vispārējo labklājību, kur visi būtu materiālā ziņā apgādāti, izsargāti no sala, bada, izsūkšanas, visādām varmācībām un fiziskām ciešanām», jo tad jau «pasaule top pārvērsta par kopīgu darbnīcu un aizgaldu». Jā, kad to gribētu ierīkot par kopēju «atklātu namu», tad gan visi dekadenti būtu tūlīt klāt! Dekadentus pārliecināt mēs nepūlēsimies un iesim savu ceļu tālāk.

Priekš mums kapitalistiskās ražošanas iekārtas iznīcināšana un sabiedrības atpestīšana no pastāvošās ekonomiskās verdzības ir galvenais noteikums priekš individa nākotnes brīvības, jo tagadējā saimnieciskā iekārta (ražošanas līdzekļu privatais īpašums) gulstas kā akmeņu blāķis tiklab uz visas sabiedrības, kā arī uz viņas atsevišķo locekļu dzīvi. Tikai tad, kad cilvēci vairs nespiedīs kalpības, trūcības un materiālās dzīves nedrošība, cilvēces ģenijs brīvi varēs izplest savus spārnus. Mēs pat sev priekšā stādīties īsti nevaram, kā pārvērtīsies visa cilvēku jūtu un domu pasaule, cik krāšņi attīstīsies un uzplauks katra individuālās spējas un īpatnības, kad cilvēka mūžā kritīs projām nomocošas, pazeminošas raizes par dzīves uzturu, kad cilvēku starpā izzudīs bads, tumsība, izmisums, noziegums. Tad «izaugs pastars saules dzimums Uz skaidrās, sniega baltās svētku zemes»! — Mūsu dekadenti uz to muļķīgi pāršķiebj ģīmi, ka proletariskā kustība visus idealus gribot «iespiest kumosā», ka tā dzenoties tikai pēc «gaļas un medus podiem», nevis pēc «gara brīvības», ka prole-

tariata uzvara apdraudot visu līdzšinējo cilvēces «kulturu»! Tikai nelgas un nejēgas var tā runāt. Proletariats tiešām stāda par savu mērķi līdzšinējās saimnieciskās iekārtas sabrukšanu un ražošanas līdzekļu pārņemšanu sabiedriskā kopīpašumā, kur cilvēks tad vairs nekalpinātu cilvēku, tāpēc ka tikai uz šādi nokārtotas materialās dzīves pamatiem varēs pacelties brīva, laimīga cilvēces kultura. Bet taisni tāpēc, ka proletariata ideali tik augsti un plaši, ka tas cīnās ne tikvien par savas šķiras, bet līdz ar to arī par visas cilvēces atsvabināšanu, tas nekad nav apmierinājies un neapmierināsies ar kapitalistu rokām izrautu «maizes kumosu» un nepārdos savas cilvēciskās tiesības par lēcu virumu. Nevis paēduši vergi mēs gribam būt, bet brīvi cīnītāji! Un, ja runā par k u l t u r u, tad ko gan vēl saukt par kulturu, ja ne šo uz katra soļa vesto cīņu, kas stājas pretim katrai varmācībai un pārestībai, kas dziedē visas cilvēces vairākuma ciešanas un kaites un kas visus apspiestos un verdzinātos ceļ un sauc uz neatlaidīgu karu par savām cilvēciskām tiesībām, par cilvēka cienīgu dzīves iekārtu. Strādnieku šķiras cīņa nav nekas cits kā varena pasaules kulturas kustība jeb — kā Lasals teica — «zinātnes un strādnieku sabiedrošanās» *(Allianze der Wissenschaft und der Arbeiter)*, tāpēc ka tā dibinās uz cilvēces apziņas atmodināšanu, uz visas cilvēces garīgā līmeņa pacelšanu, tāpēc ka tā caur zinātnisku atzīšanu un domāšanu izklīdina visus garīgas nebrīvības, neapzinības un tumsības māņus. Un reizē ar to tā arī ir vislielākais cilvēces audzināšanas darbs, kas kopējā cīņā izskauž un iznīdē visus līdzšinējos verdzības netikumus: gļēvību, zemsirdību, garīgu kūtrību un pašlabuma kāri, kas attīsta un stiprina sabiedriskas solidaritates, brīvības un brālības jūtas un individa dzīvei piešķir garīgu apziņu, spēku un daiļumu.

Uz individa brīvību ceļš vienīgi iet caur proletarisko šķiru cīņu, un tikai aktiva līdzdalība šinī kopējā cīņā spēj mūsu dzīves mūžam dot saturu un mērķi. Atrast saskaņu starp sevi un savu līdzcilvēci, apzināties sevi vienotu un biedrotu ar tūkstošiem un miljoniem līdzcīnītājiem, just un pārliecināties, kā aug cilvēces laime un spēks, kā pasaule tiek pārveidota caur cilvēces apzinīgo kopdarbu, kuram pats arī spēji ziedot sevi, — tā vienīgi mēs varam dzīvei teikt savu līksmo «jā», nelūkojot uz visām dzīves traģiskām nejaušībām. Pāriet pāri pār sava «es» šauriņām robežām, sakust un saplūst kopā ar savas sabiedriskās kopības dzīvi, uzņemt sevī visas cilvēces sāpes un gaviles — tikai tā mēs spējam pacelties pāri pār savām sīciņām personiskām likstām un nelaimēm, tikai tā mūsu mūžs manto priekš mums nozīmi un tiek liels un plašs kā dzidrās debesis pār mūsu galvu! Kas par to, ja mūsu sirds arī reiz lūst, ja tā spējusi sevī ietvert cilvēces laimi! Nav

tiešām skaistāka un brīnišķīgāka vārda cilvēka valodā kā vārds «mēs» (Lunačarskis), nav stiprāka atbalsta cilvēka individualam mūžam kā sabiedriskas solidaritates sajūtas, nav augstāka laimes apmierinājuma kā cīnīties par kopēju nākotni. Un tikai šī sabiedriskā koppiederība dod arī mums spēku mierīgi skatīties nāvei acīs, par kuru iedomājoties vien mūsu dekadentiskiem «egoistiem» un «individualistiem» ceļi trīc un zobi klab. Uz nebūtības sliekšņa stāvot, mums paliek apziņa, ka mūsu mūža cīņa nepārtraukti turpināsies, ka viss, kas mums bija svēts un dārgs, dzīvos tālāk citos, ka mūsu agrākie centieni nešaubāmi piepildīsies un izaugs tikai arvienu plašāki un krāšņāki, no paaudzes uz paaudzi pārejot, un ka, mums acis uz mūžu aizverot, «pasaulē tikai par vienu sasistu spoguli paliks mazāk» (Gijo). Un tāpēc savu dzīves finalu uzņemt kā kaut ko nenovēršamu un neizbēgamu, stāvēt augstāk par to un nebūt gļēvulim!

N e b ū t g ļ ē v u ļ i e m! Nekad nav pārdzīvojamais laikmets prasījis vairāk moraliska stipruma, izturības un vīrišķības, nekad tā nav visa mūsu dzimtene svaru kausos svērta kā taisni tagad. Ir viegli iet saviem idealiem pretim, kad uzvaras gaviles nes mūs ērgļa spārniem uz priekšu, bet īstā varonība parādās taisni tādos brīžos, kad pārspēks mūs uz laiku nomāc. Palikt tad uzticīgam sev un savai pārliecībai, kaut arī tik daudz upuru apkārt, tik daudz ilgu un grūtu cīņu vēl priekšā ... Jau gavilē pretinieki un laimīgi jūtas visi nīkuļi un kropļi, ka visam, kas dzīvē bija stiprs, drošs un skaists, tagad kaps ir rakts.*

Par agru tie līksmo! Vēl vēsture šķirs savas lapas tālāk, vēl notiks tas, kam neaizturami jānotiek. «Un zini to: mēs esam paaudze, kas netop veca, vārds mums leģions; Tā aug un aug — — —» N ā k o t n e t o m ē r p i e d e r m u m s!

* Mūsu dekadentiskiem rakstniekiem šķiet tagad īsti izdevīgs moments, kur tie netraucēti var lēkāt, ērmoties un no drošas paspārnes mēli rādīt tiem, kas — Akuratera stilā runājot — aiz Marksa un Engelsa dogmatu mūriem sēd. Katrs no tiem grib vēsturiskai tautas kustībai dot ēzeļa spērienu un visādi par to spriedelēt un savu asprātību izrādīt. Pat K. Skalbe, kas sabiedriskās zinātnēs līdz pieci nemāk izskaitīt un «socialo kārtību» neizšķir no «socialistiskās», tomēr jūtas spējīgs diezgan kritizēt «marksisma tendences» un smērēt «mitoloģiskas satiras» par strādnieku partiju. Mierā arī nevar palikt tāds dekadents kā Austriņš, kas, pie savas «iekšējas atdzimšanas» strādājot un «pastkartes ar kailām sievietēm» un «anatomijas tabeles ar sieviešu dzimuma organiem» studējot (sal. «Velna apsēstais», — «Stari», Nr. 5, 1907.), vienmēr lepni pasludina, ka viņš «gigantu un pigmeju cīņai» atgriezis muguru. Jā, pat «likvidējušais» dzejnieks un būves uzņēmējs Ķeniņš nāk ar saviem padomiem ...

«FAUNI VAI KLAUNI?»

PIEZĪMES PAR MŪSU JAUNĀKO RAKSTNIECĪBU

No Jansona. Pēterburgā, 1908. g.

Visai interesanta 122 lapas puses bieza brošura, kurā autors (laikam mūsu socialdemokratijas lielākais gars J. Jansons) izgāž savu žulti pār mūsu rakstniekiem — īstenībā dekadentisko virzienu mūsu rakstniecībā. Šausmīgos pārmetumus dabon dzirdēt visi mūsu dekadentiskie rakstnieki: Vikt. Eglīts, Ķ. Skalbe, Akuraters, A. Ķeniņš, Har. Eldgasts, Fallijs, Austriņš, Zeltmatis, Vēsmiņu Kārlis, Jākobsons u. c. — «Izģērbt cilvēku gluži kailu no visiem sabiedriskiem pienākumiem un idealiem, no visiem garīgas dzīves prasījumiem, atrauties gļēvi sāņus no kopējas cīņas upuriem un gavilēm un nodoties tikai saviem tīri dzīvnieciskiem instinktiem, visu plašo un bagāto cilvēku psichiku noskrūvēt zemē uz erotisku baudu tīksmēm — tā ir dekadentu «jaunā reliģija»! Revolucijas vietā likt prostituciju, aizklāt brīvības un nākotnes zvaigznes un atstāt degam tikai «atklāto namu» laternas!» Šādu bezgalīga rūgtuma pilnu spriedumu J. Jansons nodod par šo dekadentu ražojumiem, jo mūsu jauno paaudzi šie mūsu «mākslas un morales revolucionari» ar savu «skaistumu» un «erotisku noslēpumu» kultu diezgan viegli varot no ceļa novest, uz ko zīmes jau rādot.

No visa garā apcerējuma var redzēt, ka autors skaidri redz nožēlojamo izvirtību mūsu jaunībā, maitājošus darbus strādājot, — un dara par tiem atbildīgus mūsu rakstniekus viņu dekadentisma dēļ. Nevar jau liegt, ka te rodas un ceļas daudz jaunuma, bet vainu tieši uzkraut mūsu rakstniekiem arī ir pilnīgi nevietā. Katrs laikmets jau rada jaunus rakstniekus. Tāpat kā cilvēks, tā arī viņa darbi ir cilvēku sabiedrības produkts, un tas pats taču sakāms arī par cilvēku grupām. Kad mums tagad tādi rakstnieki, tad mūsu sabiedriskā dzīve viņus tādus ražojusi un nav vainojami rakstnieki, bet mūsu pārlaistie satricinoši gadi, ne vien tie, kas sākās 1905. g., bet jau daudz agrākie. Un, kad asi gribam nokritizēt mūsu tagadējos rakstniekus, tad neaizmirsīsim arī atšķirt labu labību no vilka auzām, īstu mākslas darbu no talmi preces, dziļi pārdomātus gudrus vārdus no vieglām, tukšām frazēm. «Pietuku Krustiņu» mums bija «tautiskas pamošanās laikmetā» — un tādu varoņu netrūkst mums arī tagad. Tagad tie, saprotams, ir tikai citādi, piemērotāki tagadējai sabiedrībai. Pēdējie 15 gadi mūsu sadzīvē tika visvairāk kustināti no socialdemokratisma, sākot tam ierodoties lēnām un klusi, paslepšu, bet tad arvienu spēcīgāk un spēcīgāk, kamēr 1905. un

1906. gadā mūsu, latviešu socialdemokratisma kustība nostājās visas Krievijas socialdemokratijas kustības trakojošā priekšgalā. — Un mums visiem zināms, ka šis socialdemokratisms pa visu šo laiku pārvērtēja (jaunas mācības un jaunus izskaidrojumus deva) ne vien jēgumu politikā, bet arī sabiedrībā un morālē. Tādēļ par sekām neviens lai nebrīnās un neapvaino citus kā tikai tos, kas radīja cēloņus. Kas karu sāk, lai nebrīnās, ka karam seko dārgi laiki, bads un mēris! Kas tikumību jauca — lai nebrīnās par netikumības ierašanos utt.

J. Jansons redz, ko viņš un viņa domu un darbu biedri pastrādājuši, — tos garus, kurus viņi saukuši, tie nespēj vairs valdīt — un nu veļ vainu uz citiem.

Kamēr mūsu rakstnieki viņiem bija noderīgi jeb vismaz likās noderīgi, tikmēr tie nemaitāja tikumību, bet nu, kad tie sāk balsis pacelt pret socialdemokratiju, kad tie sāk apķerties, kādā bezizejas stāvoklī socialdemokrati latviešu tautu ieveduši, — nu, jā, nu — kad K. Skalbe («Stari», Nr. 10, 1907.) strādnieku partiju tēlo par «govi» un šīs partijas darbiniekus par «milžiem-vienačiem», tad dusmām un naidam ir vieta un vaļas.

J. Jansona raksts «Fauni vai klauni?» tātad ir zīmīga parādība mūsu sabiedriskā sadzīvē. Tā rāda, ka mūsu socialdemokratisms kratās vaļā no tā morales panīkšanas zaņķa, kurā taisni caur viņu tik daudz jaunības nogrimis, — ka mūsu rakstnieki raisās vaļā no tām domu un ieskatu važām, kurās socialdemokratisms pēdējos (10 — 15 gados) bija kaldinājis, — ka vispārīgi visplašākās tautas masās sākas ieskatu noskaidrošanās.

Brs

«Tēvija», 1908. g., Nr. 73, 1. jūlijā.

«FAUNI VAI KLAUNI?»

PIEZĪMES PAR MŪSU JAUNĀKO RAKSTNIECĪBU

No J. Jansona. Pēterburgā, 1908. (122 lpp.)

Jansona darbībai ir sava vēsture. Jau reiz viņš sakustināja visu latviešu rakstniecību. Tas notika 1893. gadā, kad viņš Jelgavā Kurzemes brīvlaišanas svētkos (30. aug.) nolasīja savas «Domas par jaunlaiku literaturu» un tur tasi, nesaudzoši, izaicinoši uzbruka dažiem «tautiskiem» rakstniekiem, sevišķi Lautenbacham. Viņš aprādīja visas «tautiskās» literaturas seklību, tukšību, salkanību. To viņš darīja pie nedaudz piemēriem, bet ar tādu sparu, uguni, satiru, ka nemaz neredzēja viņa metodes paviršību, bet aizrāvās gan sajūsmā par viņu, gan dusmās pret

viņu. Šim priekšlasījumam, ko vēlāk nodrukāja «Dienas Lapā» un izdeva brošurā, sekoja asa, kaisli vesta polemika, kura gaiši parādīja latviešu inteliģences izskaldīšanos divās nesamierināmās daļās. Realistiski-publicistiskais virziens rakstniecībā cieši nostiprinājās; rakstniecības ražojumus mēdza aplūkot ne pēc viņu dzejiskā satura, bet pēc viņu tendences, pēc tā stāvokļa, ko tie ieņem pret sabiedriskiem centieniem. Jansons ir publicistiskās kritikas nodibinātājs un publicistiskās literaturas veicinātājs pie latviešiem. Viņam gan arī ir ļoti augsti mākslas ideali, bet tiem visādā ziņā jāsaskan ar viņa sabiedriskajiem idealiem. Bet, tā kā viņa sabiedriskie ideali pieder nākotnei, tad ir saprotams, ka viņš neatrod neviena mākslas darba, kas saskanētu ar viņa idealu. Aiz šī iemesla viņš neatrod par vajadzīgu dziļāk ieskatīties kāda rakstniecības darba patiesajā būtībā, to nopietni saprast un analizēt, nostāties uz paša rakstnieka stāvokļa un tikai tad aprādīt savu stāvokli un nostādīt pretim savu idealu. Viņam pietiek, ja viņš noķer vienu otru frazi, piever tās pie sava domu pavediena un apgaismo tās ar sava humora burvju laternu, jo viņš izķer vienu otru tipu un nostāda to smieklīgā pozā. Bet pie tam viņš nebūt nav vieglu joku taisītājs. Viņa pasaules uzskats ir ļoti nopietns un cēls.

Viņa nākotnes ideals viņu pilda ar tādu spēku un sajūsmu, ka viņa dvēsele iedrebas, par to domājot, un viņa garā paceļas domu virknes un gleznas, kas aizrauj ar savu spilgtumu un daiļumu. Tāpēc viņa apcerējumus par literaturu lasīs ar baudījumu ikviens, neskatoties uz to, vai tas stāv uz viņa stāvokļa vai ne, vai tas var viņa spriedumiem piebiedroties vai nē. Tiem ir sava mākslas vērtība. Un, kas zin, tā ir augstāka nekā tas pasaules uzskats, ko viņš sludina. Nekas nav pastāvīgs; viss mainās, grozās. Uzskati ir pārvarēti, kurus cilvēku paaudzes gadu simteņiem turējušas par negrozāmiem un mūžīgiem, kuru dēļ labākie un lielākie cilvēki dzīvojuši un miruši. Šie uzskati pārvarēti, bet to cilvēku pēdas, kas viņu dēļ strādājuši un cīnījušies, izmisuši un gavilējuši, netiks izdzēstas no cilvēces vēstures. Te mēs redzam cilvēka labākās īpašības, tās īpašības, kas parādās, cenšoties pēc idealiem mērķiem, ko viņš redz savām neaptumšojamām ticības acīm.

Saprotama lieta, ka Jansonam ir cits stāvoklis. Viņš patur acīs savu mērķi un cenšas viņu aizsniegt. Viss cits viņam nieki. Nebūt jau nu viņš nedomā radīt mākslas darbu, kam būtu kāda mākslas vērtība, lai gan viņam vairāk mākslinieka īpašību nekā dažam «dzejniekam», kas sarakstījis olektīm garus dzejojumus. Par saviem centieniem iesilstot, izplūst dažkārt viņa jūtas dziļā lirismā; kavēkļus ceļā sastapdams, viņš tos nežēlīgi un ar graciju

nobīda pie malas; un, ja viņš arī runā visrupjākos lamas vārdos, tad tomēr arī tie staro viņa idealā pasaules uzskata spožumā. Piem.: «Te jau šī dzimuma instinkta pārmērība tiek gluži riebīga, te jau mūsu «mākslas un morales revolucionari» vairs neatgādina nekādus mitoloģiskus «satirus» vai «ķentaurus», bet gan vienkārši — vaislas ērzeļus.» (35. lpp.) Tāpat ja viņš kādu no mūsu rakstniekiem nosauc par junkuru, literarisku suņu puisi (33. lpp.) un kādu citu par atklātu māju dienderi (42. lpp.). Te skan cauri iznīcinošs naids pret uzskatu pretiniekiem, un naids var starot tāpat kā mīlestība. Vispārīgi Jansona dedzīgais temperaments tērpjas spilgtās gleznās: «Ja jūs gribat mākslā ko paliekamu sasniegt, tad celiet savas laivas ārā no tautiskā pīļu dīķa un stūrējiet tās sabiedriskas dižupes krācošos ūdeņos.» (20. lpp.) — «Savu īsto, patieso dzīvi tie slēpj kā melnu, sanēsātu veļu zem uzvalka un ceļ mums priekšā savas no papes izgrieztās dekorācijas un fantazijas.» (34. lpp.) — «Nekāda dzīves apvāršņa plašuma šinī dekadentiskajā dzejā nav — tā ir gluži kā atslēgas caurums vai pirts lodziņš (kā Austriņš teiktu), pie kura pielekties un palūrēt, kā sievietes izģērbjas vai mazgājas.» (114. lpp.)

Šai momentā nav no svara Jansona darba mākslas vērtība, bet viņa sabiedriskā, varētu teikt, literaturpolitiskā nozīme. Šimbrīžam pirmā tikai tik tālu no svara, ka tā paceļ pēdējo, lai gan tā var ar laiku viņu pāraugt. Ir mūsu kulturas dzīvē zināma grupa, pret kuru Jansons griežas ar visu sparu; tā ir latviešu dekadentu grupa. Viskarstākās ugunis ir virzītas pret Vikt. Eglīti, Haraldu Eldgastu, Antonu Austriņu, K. Jākobsonu, J. Akurāteru; bez šiem tas aizņem Falliju, Ķeniņu, Vēsmiņu Kārli, Skalbi u. c. Dekadentu dzeju Jansons uzlūko par grimstošā buržuazijas laikmeta dokumentu. Mūsu dekadenti vēl tikai karikatura no cittautu dekadentiem. To Jansons pierāda veikli savirknētiem citatiem iz viņu rakstiem. Viņu darbos nav ne nopietnu centienu, ne patiesu jūtu, ne pat vesela prāta. Ar sevišķu īgnumu kritiķis pienaglo viņu socialisma un proletariata nicināšanu. Viņu darbu kodols ir erotiskais ārprāts, seksualais cinisms, dzīvnieciskas baudu tiekmes. Uz to iziet viņu misticisms, viņu reliģija, viņu daiļuma kults. Jansons izņem iz viņu rakstiem to, kas viņus izrāda par nejēdzīgiem, smieklīgiem, riebīgiem, un tādu vietu viņu rakstos netrūkst. Viņš pietiecas arī pie viņu teorijas par mūžīgām idejām, misticismu, individualismu un nostāda tai pretim marksistu teoriju.

Šāds uzbrukums dekadentismam nāk īsti par vēlu. Tas ir jau sabrucis, nekur to vairs neņem nopietni, un daži viņa paši veicinātāji meklē citus ceļus. Tomēr nav lieki viņa nejēdzības apgaismot. Dažās jaunās galvās vēl tās tomēr lielu jucekli sacēla,

un dažs labs jauneklis vēl tās ņēma nopietni. Ja dekadentismam ir savs kodols, tad šajā gadījumā tam jāparādās, un tā šis kritiskais apcerējums būs veicinājis un noskaidrojis arī šīs literariskās strāvas īsto nozīmi. Meklēta tā nav, tomēr tai šādā reizē jātiek redzamai.

Šis Jansona darbs tāpat reformatorisks kā tas, ko viņš darīja priekš piecpadsmit gadiem. Toreiz viņš atstāja lielu pozitivu iespaidu uz pašiem rakstniekiem, starp kuriem kādi viņam piekērās; tagad viņam vairāk iespaidu uz lasītājiem, publiku. Toreizējās kādas inteliģences daļas sabiedriskās idejas pārgājušas ļaužu masās, bet dzejnieki-mākslinieki ir iedziļinājušies mākslas problemās, kas nestāv nekādā ciešā sakarā ar kādu sabiedrisku teoriju. Mācības, kam nav par kodolu māksla, neaizkustina viņu mākslinieku apziņu, un tie no tās neļausies šaubīties ne uz vienu, ne uz otru pusi. Uz nespēcīgiem taustītājiem šai grāmatai būs negativs iespaids. Bet uz tā pārbaudīšanu var skubināt ikvienu. Tas ir sauciens, ka dzīve un māksla ņemamas nopietni un ka nav šais laikos vietas nekādiem tukšiem un vieglprātīgiem jandāliņiem. Par Jansona uzstādītām mākslas problemām runāsim turpmāk plašāk.

T. [Zeiferts]

«Rīgas Apskats», 1908. g., Nr. 153, 5.(18.) jūlijā.

«FAUNI VAI KLAUNI?»

PIEZĪMES PAR MŪSU JAUNĀKO RAKSTNIECĪBU

No J. Jansona. «Dzirksteles» apgādība, Nr. 3, Pēterburgā, 1908. g., 122 lpp., 45 kap.

«Mēs bijām tā aizņemti no pašas straujās dzīves, no viņas politiskām un saimnieciskām kustībām, ka nemaz nebija laika piegriezt vērību arī tam, kas pa šo laiku noticis mūsu literaturā, un kritiski aplūkot to dekadentisko kankanu, kuru tur pēdējā laikā uzvedusi reakcija.» Tā apmēram rakstīja J. Asars «Rītā», apspriezdams 1907. g. iznākušos J. Jankava «Vecos elkus». Ka šī literaturas izvirtība nav palikusi bez ļauna iespaida uz zināmas sabiedrības daļas, sevišķi jauno paaudzi, un ienesusi tur labu tiesu demoralizacijas, arī to minētais kritiķis pie tam piezīmēja.

Tagad nu šī t. s. sabiedriskā pasaules uzskata priekšstāvji beidzot atraduši laiku piegriezties arī mūsu rakstniecībai, un tā darījis tas no viņiem, kurš jau reiz kā kritiķis saviļņojis mūsu literaturu. Un, cik jau tagad var vērot, tad viņa tagadējām «piezīmēm» būs tikpat liels iespaids kā 90. gados izdotām «Domām par mūsu literaturu». Šoreiz gan Jansona darbs nenāk kā kaut

kas tādā mērā pilnīgi jauns, kā tas bija toreiz. Jo dekadentiskās literatūras ziedu laiki pie mums jau pārgājuši. Viņu žurnāli vai nu paši miruši lasītāju trūkuma dēļ («Pret Sauli», «Dzelme», «Skatuve»), vai arī pārmainījuši savu virzienu par kaut ko pavisam pretēju («Stari»), un dekadenti ir spiesti sabraukt reformistu organa «Latvijas» feļetonā, kur viņi, saprotams, arī vairs nevar nebūt rakstīt tā īsti dekadentiski, bet ir spiesti krietni vien piemēroties avīzes «godīgam» virzienam. Vienīgās, bet ne visai spožās cerības viņiem paliek uz gaidāmo Ķeniņa žurnalu «Zalkti». Vislabāk dekadentu kursa krišanu rāda mūsu laipotāju avīžu atraušanās un nostāšanās pret viņiem pēdējā laikā.

Tamdēļ tomēr Jansona grāmata nebūt nav lieka un, kaut arī varēja nākt agrāk, vēl tagad nāk diezgan laikā, nāk savā ziņā kā pēdējais cirtiens, no kura dažs labs vairs necelsies. Jo Jansons neaprobežojas tikai ar dekadentu kritizēšanu, ar negaciju vien. Blakām milzīgam faktu vairumam, kādus viņš ar apbrīnojamu pacietību un atzīstamu centību sakrājis iz dekadentu rakstiem, Jansons sniedz ļoti daudz zināšanas par literatūras, zinātnes, filozofijas un sabiedriskiem jautājumiem, kas tad viņa darbam piešķir paliekamu vērtību.

Raksta pirmā nodaļa, kas satur savā ziņā ievadu, jau bija pasniegta «Atvasu» II burtnīcā. Pašā sākumā autors norāda uz literatūras sakariem ar dzīvi, iesākdams ar īsu atskatu uz pārdzīvojamo un pārdzīvoto laikmetu un nostādīdams šīm šausmīgajām ainām blakām to lielo karuseļu jautrību, kura valdījusi pa šo pašu laiku mūsu literatūrā un kritikā. Analizējis tālāk dekadences pasaules uzskatu un aprādījis to kā reakcijas augli, autors pāriet pie tiem uzbrukumiem, ar kādiem dekadenti mēdz aplaimot sabiedrisko uzskatu un centienu piekritējus. Tur tad autoram nākas izteikties plašāk par dekadentu nozākāto rupjo pūli un viņa mežonīgām un zemām cīņām pēc maizes rikas, t. i., par strādnieku kustību un tās īsto dabu un mērķiem. Nostādamies šīs kustības pusē, autors raida savas bultas dekadentu lēģerī, un viens pēc otra, nāvīgi ķerti, krīt Eglīts, Fallijs, Eldgasts, Vēsmiņš, Akuraters, Austriņš, Ķeniņš utt. Visu to plašāk attēlot nozīmētu pārdrukāt labu tiesu no visas grāmatas, un tāpēc labāk noraidīsim interesentus pie viņas pašas.

Interesants ir Jansona atskats uz mūsu literatūras attīstību kopš 90. gadiem, uz toreizējo naturalisma un realisma periodu, kurā viņš pats cīnījās līdz. No tā viņš pāriet uz Dr. phil. Zālīša laikmetu mūsu avīžniecībā un literatūrā. Šinī vietā Jansons top netaisns, par daudz skarbi un vienpusīgi nostādamies pret Zālīti, pieņemdams par tīru patiesību pat tādus sagrozītu un samelotu faktu pilnus pamfletus, kāda ir Teodora brošura pret

Zālīti. Dibinādamies uz tādiem šinī lietā ļoti partejiskiem lieciniekiem, arī Jansons uzkrauj Zālītim tos grēkus, kurus nav nebūt viņš darījis, bet gan pavisam citi, bet aizmirst tos nopelnus mūsu literaturā, kuri Zālītim tomēr ir un nav noliedzami. Kritizēt jau ir iespējams un vajadzīgs, saprotams, arī Zālīti, bet tad pret viņu vajadzēja ievērot tādu pat objektivitati, ar kādu Jansons izturas pret Teodoru u. c. Tomēr jautājumam par Zālīti nav visai cieša sakara ar grāmatas kodolu, un tāpēc vajadzīgais objektivitates trūkums šinī lietā visa darba vērtību nemazina.

Par latviešu literaturas nākotni Jansonam ir noteiktas izredzes. Viņš pārliecināts, ka pārdzīvotais laikmets izaudzēs mums jaunus rakstniekus un jaunu, spēka pilnu rakstniecību. Kas ieskatījies dzīvē, zin, ka šādām cerībām ir pamats. Un tas spars, kas vispār parādās grāmatā, sevišķi viņas beigās, nāk tīri kā saukts un būs daudziem spirdzinātājs pārdzīvojamā laikā.

a[2] *[Hermanis Asars]*

«Dzīve», 1908. g., Nr. 18, 15. jūlijā.

SOCIALISMA KNIPPERDOLLINGS UN RAKSTNIECĪBAS LĀBĀNI

Kā vienam otram lasītājam būs zināms, kristīgās ticības reformēšanas laikos, sešpadsmitā gadu simteņa pirmajā pusē, pa tagadējo Vāciju gāja raibi. Mārtiņš Luters bija sacījis Romai savas domas un pārliecināšanos, un to apstiprināja Vormsā ar vārdiem, kurus daudzi mūsu tā sauktie «inteliģenči» un «vadoņi» pēdējos gados liekas aizmirsuši, proti: «Še es stāvu, citādi es nevaru . . .» Mūsu vīru lielum lielā daļa šobrīd saka: «Še es stāvu, es varu arī citādi, atstājiet tikai manu ādu veselu un nesauciet mani par reakcionaru, jo tad var zust mana «popularitate».» Kā teicu, Luters cīnījās priekš savas lietas ar nelokāmu pārliecību. Bet viņš ar nelikās vadīties pa ceļiem un takiem, pa kuriem bradāja daudz toreizējo murgotāju un laimes sapņotāju. Tādēļ par Luteru karstajie elementi sacīja, ka viņš «iestidzis miesā» un neesot īstais reformators. (Kā zināms, Luters ar gadiem no sīciņa mūka bija palicis paresns.) Tur nu nekā nevarēja darīt, jo neprātam līdzi iet prāts nevar. Tas vienmēr pārvērtību laikos tā iznāk, ka sīkie gari grib, lai labāka saprašana jeb idejas nesējs iet bezdibenī, uz kura viņi paši metas neapdomātā straujumā. Tādēļ arī saprotams, ka ar veco latviešu politiķi Fr. Veinberģi, no 1904. gada sākot, lielum lielā latviešu daļa nebija mierā, kad viņš, gribēdams uzturēt latviešus uz pareiza politiska ceļa un glābt tautas nākamību, negribēja skriet līdz jauno politiķu nesaprātīgam baram. No tā laika, kad «vecais Fricis» ar savu rakstu «Rīgas

Avīzē» «Greizi ideali» cieti un noteikti uzstājās pret revolucionaro jauno paaudzi, no pēdējās puses pret viņu sākās vesels karagājiens, un tā sauktās revolucijas laikā viņam aukā uzbruka visi tie karstgalvji un pārsteiguļi, kuri domājās vedam latviešiem saules gaismu un medus vētes. Un pa daļai tas notiek mūsu vidū vēl šobrīd. Taisni tos nedaudzos, kas jau pirms trakā gada strādāja priekš tautas un, kā atkal rādās, ir vai vienīgie nopietnie karotāji par tautas tiesībām un labklājību, tos līdz ar «veco Frici» uzskatīja un pa daļai vēl uzskata par «melnsimtniekiem», «reakcionariem» un daudz augstu, sarkanu tituļu kavalieriem.

Kad nu tādos juku laikos skaidrākas galvas dzīvē un politikā nepiedzeras ar sajūsmības fuzeli, tad visi tie apreibušie gari un gariņi buldurē savu ceļu tālāk, dzied savu nesakarīgu dziesmu, palaikam apstājas kā dzērājs, kad no kroga uz māju nāk, tur pats ar sevi runas, gānās par visu pasauli, uzpravītā dūšā visu sajauc un tādos brīžos ir tas visgudrākais un stiprākais vīrs.

Tādi apreibuši ticības murgotāji ar politiskām nokrāsām aizsteidzās 16. gadu simteņa pirmajā ceturksnī Luteram priekšā. Šos murgotājus sauca par «pārkrustītājiem». Proti, viņi neatzina bērnu krustību, bet gan: lielie esot jāpārkrusta no jauna. Līdz ar šo prasību pārkrustītāji savienoja arī prasību, ka Kristus valstība esot uzceļama zemes virsū, esot ievedama kopēja manta utt. No sākuma pārkrustītāji, kad viņus vajāja, neturējās pretī, jo kristīts cilvēks, pēc viņu domām, nedrīkstot bruņoties. Viņi staigāja tik ar spieķi, un tādēļ viņus nosauca par «spieķeniekiem». Bet vēlāk, trīsdesmitos gados, no Holandes izdzītie pārkrustītāji ieperinājās Minsteres pilsētā un uzcēla savu valstību ar Cionas ķēniņu priekšgalā, ar kopmantu un daudzsievību. Asiņaina bija šo kungu valdība, un viens no viņiem tika par birģermeisteri, proti — Knipperdollings. Agrākos gados Knipperdollings bija bijis tirgotājs, tad bija piedalījies pie dumpja un Minsteres biskaps viņu bija ieslodzījis cietumā, no kura Knipperdollings izpirkās ar lielu naudas sumu. Vēlāk, kā redzējām, viņš tapa par pārkrustītāju valstības birģermeisteri. Kādu laiciņu viņam gan vajadzēja izpildīt «bendes» pienākumus, bet tad viņš atkal «Ciona» valstī tika augstos amatos. Pāra gadus pa Minsteres Ciona valstību jaunie valdnieki dzīvoja, kamēr biskapa karaspēks pilsētu neieņēma un Knipperdollingu briesmīgā kārtā nenobeidza.

Pagājušā Zinību komisijas vasaras sapulcē kāds referents sprieda par kādām latviešu politiskām personām, ņemdams priekš raksturošanas dažus varoņu vārdus no Homera «Iliadas» un «Odisejas». Tā viņš Jāni Asaru salīdzināja ar Achilesu. Ja cienījamais referents priekš mūsu revolucionariem vadoņiem gribēja atrast kādus vēsturiskus vai teiksmainus paraugus, tad viņš tos

veltīgi meklēja Trojas kara varoņu pulkā; viņam šie paraugi bija jāmeklē «pārkrustītāju» valstī Minsterē. Ar Leidenes Jāni referents pilnīgi varēja salīdzināt Jāni Asaru, un tur, «jaunajā Cionā», viņš varēja atrast vēl daudz citu paraugu priekš mūsu revolucionaru vadoņu raksturošanas.

Līdzīgi apstākļi kā tolaik Minsterē notika mūsu dzimtenē pagājušos juku gados. Papriekšu tā sauktā «jaunā strāva» strādāja «mierīgā» attīstības jeb sagatavošanas gaitā, un daudzus, kā Pliekšānu, Stučku, Jansonu, valdība 1897. gadā izsūtīja viņu aģitacijas dēļ uz iekšguberņām. Kad soda laiks bija notecējis, tad aģitatori atgriezās dzimtenē līdz ar savu socialisma ticības pārliecību. Nebija viņi mierā ar tiem reformatoriskiem centieniem, kādus piekopa mūsu tautiskie vadoņi. Gribēja viņi visu zemes virsu pārvērst par vienu lielu Marksa valstību ar mantas kopību un visādiem labumiem.

Kad izcēlās 1905. gada jukas, tad socialisti beidza palikt par gara «spiekeniekiem», kas viņi līdz tam bija bijuši, un sāka bruņoties zem visādu «komiteju» vadības.

Kas piedzīvojuši 1905. gada dienas, tie itin labi vēl atminēsies, cik barga bija federativkungu valdība. Ko nevarēja savā pulkā padarīt par milici ar paradizes apsolījumiem zemes virsū, to vervēja ar brauniņu, sarkangaiļa un boikota trīsvienību. Ko šie neizdarīja, to nobeidza lode. «Spiegs», «nodevēji» toreiz bija parole, caur kuru zināmie pārkrustītāji sazinājās. Kas skaitīs tās vaimanas un asaras, ko jaunā valdība mūsu samuļķotā tautā ir izspiedusi, kas mērīs tās asiņu paltes, kuras tecēja iz mūsu tautas šaustām miesām, kas atdos tautai tos cilvēku un mantas upurus, kurus socialistu sektes piekritēji savā valdības laikā ir pieņēmuši?

Un šinī latviešu socialisma valstībā blakus Cionas ķēniņam Leidenes Jānim bija birģermeisters Knipperdollings — visiem pazīstamais J. Jansons.

Pie toreizējā socialistu birģermeistera Jansona griezās ļaudis daždažādās darīšanās no visām mūsu dzimtenes malu malām pēc caurlaišanas pasēm, pēc atsvabināšanām no «miliča» vaņģeniecības, kā arī pēc aizrādījumiem un ar sūdzībām par miliču ekspropriatoru pārestībām. Kad apsūdzētie «ļaudis» bija slikti rīkojušies, tad federativās komitejas zēģele pēc Jansona izskaidrojuma bija «viltota» un «viena banda rīkojusies uz savu roku». Bet, kad nauda bija jāiemaksā birģermeistera un citu vīru kasē, tad «banda» bija laba, un tā arī itin paklausīgi aiznesa virskungiem meslus. Galu galā «pats Jansons» izbrauca ar muižnieku sūtītiem uz Koknesi izpirkt apcietinātos muižniekus. Par to Jansons itin kā cēlās muižnieku un valdības acīs un jau tika saukāts

no «biedriem» par nodevēju. Bet tad Jansonu apcietināja un pret 500 rbļ. (!!!) zologa izlaida brīvībā.

Zinādams sava sen senā amata biedra Knipperdollinga likteni, Jansons, karaspēkam tuvojoties, aizbrauca uz faterlandi, kur nu — kā to lasījām «Rīgas Avīzē» un brošurā ««Patiesība» par mūsu socialdemokratiem», viņš piekopj jautru dzīvi, staigādams pa ārzemju vīna pagrabiem un tiesājamiem tautas brāļiem dzerdams — bēres.

Šis Knipperdollings nu savā socialisma un vīna dusulī ir sarakstījis grāmatu par mūsu jaunāko rakstniecību. («Fauni vai klauni?», Pēterburgā, 1908., «Dzirksteles apgādība», Nr. 3). Par to nu gribu sacīt kādu vārdu.

Vakar minētā Jansona-Knipperdollinga brošurā «Fauni vai klauni?» atrodam sekošo:

Pašā sākumā tiek uzlikts pienācīgs liekais ģīmis un top gaudots par «drūmām šausmām, kurās tagad tīta mūsu dzimtene». Bet tad varoņa skats slīd pār «reakcijas upuru» kapiem un smeļas spēku izpildīt priekšā stāvošo «vēsturisko uzdevumu». (Kā droši gaidīdams, šis «uzdevums» pastāv iekš tam, ka (Jansons vai līdzīgi) visus tos socialistīgos kūnus un atkūnus pie latviešu tautas koka lapām reiz mēģinās rakstīt priekš latviešu tautas vēstures, lai to gabaliņu iegaumētu nākošās paaudzes trešziemnieki un tā dabūtu zināt, ka latviešu tautā arī ir bijusi sava Marksa sekte un savi Leidenes Jāņi un Knipperdollingi.)

Tā nāk, protams, milzīgs lamāšanās un gānīšanās spredikis, kā jau reibulī parasts, par mūsu jaunākiem rakstniekiem. Šie, lūk, visādi būtu Knipperdollingam noderīgi, esot jau 1905. gadā pasvērušies uz «īsto» pusi, uz sarkaniem pārkrustītājiem, bet tad tie «buržuļi», tie buržuļi visu sabojājuši. Tie samaitājuši jaunos rakstniekus, un nu visi nekur nederot. Ka pie tam Veinberģis un Niedra līdz ar «Rīgas Avīzi» dabū savu gaisā spertu kājas grūdienu un dūres žņaudzienu, tas jau par sevi saprotams.

Visi jaunie rakstnieki, visi tie Viktori Eglīši, Eldgasti, Cālīši, Skalbes, Akurateri, Jaunsudrabiņi, Falliji, Austriņi, Zeltmaši, Ķeniņi, Bārdas, Gruznas, Jākobsoni, netaupot ne slimo Poruku, — visi viņi ir Jansona acīs tik nogatavojušies izvirtuļi, kas nekur neder. Jēdzieni viņiem pēc Jansona grāmatas (122 lapas puses bieza) ir mistiski, dekadentiski, jaunromantiski, onaniski, lopiski, tā ka augstais soģis visus viņus pazudina socialisma vārdā pašā elles dibenā. Tiek doti paskaidrojumi par mākslas jēdzienu un par citām lietām, kuras varētu gluži labi lasīt un arī iegaumēt, ja tik viņas nevāļātos Jansona grāmatas lamāšanās zaņķī. Caur pārliecīgo gānīšanos Jansona grāmatas labās puses pilnīgi pazūd.

Žēlastību atrod, protams, Knipperdollinga domu biedri — zilā

tāluma Rainis. Arī Zvārgulis, šis mūsu rakstniecības īstais zvārgulis, pelna saudzošu garāmiešanu no birģermeistera kunga. Tāda saudzība viņam tikusi gan laikam par tām «skrandainām meitenītēm» viņa dzejās un par to, ka šis Valsts Domē «zaķus šāva».

Lūk, tādi tie absoluti sliktie un relativi labie rakstnieki. Visas grāmatas sīvs ir: «Jūs visi nekā nezināt, nekur nederat, un, ja nepaliekat par socialistiem, tad jums jābeidzas.»

Garā buldure, ko fanatiskais reibulis Jansonam ceļā uz māju no Reines vīna pagrabiem licis sabuldurēt faunos un klaunos, beidzas ar zīmīgu uzsaukumu:

«Nebūt gļēviem! Nekad nav pārdzīvojamais laikmets prasījis vairāk moraliska stipruma, izturības un vīrišķības, nekad tā nav visa mūsu dzimtene svaru kausos svērta kā taisni tagad.» (To es ar saku. Ref.) «Ir viegli iet saviem idealiem pretī, kad uzvaras gaviles nes mūs ērgļa spārniem uz priekšu, bet īstā varonība parādās taisni tādos brīžos, kad pārspēks mūs uz laiku nomāc. (Lapās laisties uz faterlandi ar tautas grašiem. Ref.) Palikt tad uzticīgam sev un savai pārliecībai, kaut arī tik daudz upuru apkārt, tik daudz ilgu un grūtu cīņu vēl priekšā ...» (Arī pareizi, kas zīmējas uz Veinberģi un Niedru 1905. g. rudenī. Ref.) «Par agru tie līksmo! Vēl vēsture šķirs savas lapas tālāk, vēl notiks tas, kam neaizturami jānotiek. («... Un zini to: mēs esam paaudze, kas netop veca, vārds mums leģions; tā aug un aug ...» Vai ar pieaugs prātā? Ref.) «Nākotne pieder mums!» Tā beidz ar dūšas sastiprināšanu saviem miličiem mūsu Knipperdollings, likdamies uz dīvana, kur salda vīna reibulī sapņo par savu amatu izbijušo godību. — Dusi saldi faterlandē, tur tevi stražņiks nevajā ...

*

Ar savām svētajām dusmām par latviešu jaunāko daiļliteraturu Knipperdollings-Jansons savos visdziļākos pamatuzskatos kļūdās. Uz kļūdainiem pamatiem uzbūvēta, viņa gānīšanās pils neiztur pienācīgas kritikas. Proti: Jansons redz socialisma reibulī visu, gan uz sāniem, gan uz augšu, dubulti. Uz sāniem viņam iznāk — viena vietā divi un uz augšu — mazā vietā liels.

Šādu mērauklu Jansons ir pielicis mūsu jaunākiem rakstītājiem un dzejotājiem, un tas ir nepareizi, kā to tūliņ redzēsim.

Jums, lasītājiem, dažam labam būs pazīstams tas izteiciens: «Viņš — tāds Lābāns vien vēl ir!» Par «Lābāniem» tautā sauc tādus jaunekļus, kas vairs nav puisēni, bet arī vēl nav pieauguši, teiksim, no 16.—19. gadam. Kad šādu jaunekli apskata, tad bieži

ievēro, ka viņam rokas gar sāniem pavisam neveidīgi, viena roka dažreiz garāka par otru, plaukstas lielas, rokas stilbiem niecīgi muskuļi, nagi apgrauzti vai arī puscollas gari, kājas iet leini, stingrības gurnos vēl nav, augumu šāds jauneklis tur šķībi un greizi, lūpas viņam pasteigušās izaugt, deguns solās itin kā milzīgs būt, ģīmja āda neskaidra, nenoteiktas krāsas. Ap lūpām un uz vaigiem kaunīgi lien ārā tādas kā pūciņas, ne vilna, ne bārda. Tas ir tas laikmets, kad mēdz sēroties: aug kokiem lapas, bietēm laksti, Tik bārda manim neaug. Toties mati izpūruši un jaunākā laikā, protams, gari, un zils vai sarkans maiss mugurā. Tāds izskatās ārīgi «Lābāns». Garīgā ziņā šī vecuma jaunekļam mēdz piemist lielā mērā «gudrība». Visai pasaulei, pēc viņa domām, jātiek pārlabotai. Ja to nevar sasist drupās un uzbūvēt jaunu, tad vismaz tā jālāpa. Visi cilvēki šāda Lābāna priekšā ir vai nu galīgi labi, vai arī galīgi ļauni, bet visas radības vidū domājas stāvam šis Lābāns un viņa «es, es, es». Tā arvien dzird viņa «es, es, es . . .». Viņš ir tā zemes ass, ap ko jāgriežas un ap ko griežas visa zeme un cilvēku dzīve. Viņš ir tas, kas apturēs zemi viņas gaitā un, kad gribēs, palaidīs atkal vaļā. Viņš noķers pie debesīm zvaigznes un tās pārstādīs tā, ka «šķībajos vāģos» visi četri rati iznāks pareizā četrstūrī un dīstele taisni vidū . . . Un cik gudru domu šāds Lābāns ir izdomājis! Visi cilvēces dziļākie pamati un visas zinības un ticības problemas un mīklas ir skaidras kā diena šinī gudrajā pakausī. Visi šie jautājumi par vecāku mīlestību, par laulības laimi vai nelaimi, par dievu (kura gan allaž nav) ir galīgi izdomāti un likti plauktā, kurā stāv kastītes ar izdomātiem jautājumiem sakārtotas un sakrāsotas. Pats šis Lābāns stāv visam pāri kā gars, kas pār tumsības leju lidinās. Un gudrs viņš ir — ak, tavu gudru, tīrais Zalamans, ja ne gudrāks, bet katrā ziņā viņš ir gudrāks par saviem vecākiem, un tas tas svarīgākais!

Bet tad šim Lābānam ar ir savi grūtumi. Tie ir dzīves grūtumi. Neviens viņa nesaprot, neviens nemana, ka uz šī ģenija kamiešiem guļ vesela sāpju un ciešanu pasaule pār nospiesto, tumsā smokošo cilvēci. Viņš ilgojas to atsvabināt, nest gaismu, «darbu» darīt, jo «darbs» ir viņa šķēps un priekšturamas bruņas. Un tad šis lielais cietējs iedomājamās sāpēs grūti mokās savas jumta istabiņas četrās sienās, lauza pirmīt attēlotās rokas, viņš savelk pieri grumbās, jo, redzi, rūpju padebesis par nospiesto cilvēci un jaunākā laikā par «mazajiem brāļiem» un «vārguļiem» sēd uz ģenija uzacīm. Acis, dažreiz gluži skaistas, ko esmu novērojis pie daudz latviešu jaunekļiem, tās ieplestas stīvi, raugās neaptveramos tālumos (nota bene, istabiņas griestos), apakšžoklis pagrūsts uz priekšu kā jau lielās ciešanās, un apakšzobu

veselīgā rinda rindota šaipus virszobu daiļuma. Tā mirējam pēdējās mokās zods iznāk uz priekšu, tas moku simbols! ... Un tad tās nopūtas! Kā jūra cilājas viņa «sērkstošās» krūtis. Un vārdi plūst kā grieķu priesterienei Pitijai, uz pravietošanas soliņa sēdot. Viņš, šis lielais, nesaprastais ģenijs, pusdievs, viņš — cieš!

Lūk, šinī cietēju lomā tad Lābāni, kas, zināms, šinī gadu simtenī prot visi rakstīt, — ar vai bez kļūdām, tas nekrīt svarā, jo priekš tam ir redaktori, kas «taisa redakciju», — tad šie gari sāk rakstīt un raksta un raksta, un dzejo un dzejo, kamēr visas sāpes un gudrība ir uzlietas uz baltā papīra, un šis sāpju nesējs tad nu, vēl nenožuvis, top atkal savukārt nests uz redakciju (nota bene, papīra kurvi). Pēc tam, lielu «darbu» izdarījis, nesaprastais iet dabā, jo «nekrietnā» cilvēce, kurā viens otru ēd un kremt kā knaiblos, viņam riebj. Bet, lūk, daba, cik tur viss jauks un nevainīgs! Tur kurmis neķer sliekas, nedz gailis tārpu knābā, tur puķes un ūdens, un debess zila (jauno rakstnieku garšā arī rozālillā krāsā). Un, kad tad vēl iesāk domāt par veciem grieķu dieviem, kuri grāmatā tik jauki aprakstīti, un kad paņem gudru grāmatu rokā un noliekas zālē garšļaukus un lasi tās gudrības un redzi, ka šis brošuras sacerētājs gluži tāpat ir domājis kā tu par tiem pašiem jautājumiem, tad zini un esi pārliecināts — tu esi ģenijs!

Kā zināms, Lābānam, ja tas jau nav pēc Blaumaņa parauga trešā dzīvības gadā nobriedulis, uznāk viņa laikā arī mīlestības jūtas. Sieviete šādiem Lābāniem ir «Būtne», kuras drēbju čaukstēšana vien jau saviļņo ģenialās asinis. Dažas šīs mīlestības jūtas ņem pavisam «miesisku» virzienu, daži lidinās rožainos padebešos, no kuriem izkrīt tik tad, kad «Būtne» viņam palikusi «neuzticīga». Tad ierodas pirmais auksta ūdeņa šļāviens uz čūkstošās sirds, un — kurš no Lābāniem nepieķeras jaunai būtnei, tas ir «izārstēts». Dažs gan top novests arī slimnīcā uz ārstēšanos ... Bet dzejots tanī laikā top uz nebēdu.

Tad nāk «medaļai otra puse». Proti, Lābāniem sāk augt bārda, augums un gars izlīdzināties simetriski. Ar šo laiku sāk viena ļoti liela Lābānu daļa atšķirties un izkūņojas par itin ikdienišķiem cilvēkiem, kuri apprecas un sāk sev un savējiem pelnīt dienišķo maizi un aizmirst dzejot, rakstīt un filozofēt pēc grāmatām. Viņi noliek «brošuras» plauktā, ņem rokā visgudrāko grāmatu — dzīvi — un sāk studijas no šī gala. Tādu prātīgu tautas dēlu mums ir labs skaitlis, un tie vēlākā dzīvē, nodibinājušies savā raksturā, ir jo krietni tautas darbinieki.

Otra daļa tomēr vēlāk paliek un paliek vēl arvien tie paši Lābāni, tas ir: netiek attīstībā uz priekšu, bet nogrimst miesīgā vai garīgā izvirtībā.

Šādu Lābānu mūsu rakstniecībā šobrīd ir kā smilšu jūrmalā, jo pie tiem, kuri netiek iz Lābānības ārā, jaunākā laikā ir pienākuši klāt vesels leģions, un tātad mūsu jaunākā rakstniecība ar ļoti maz izņēmumiem atrodas vārda pilnā ziņā Lābāniecības vecumā.

Lielā kļūda, kuru Knipperdollings savos Faunos vai Klaunos nodara, ir tā, ka viņš šos rakstniecības Lābānus redz savā reibulī kā lielus, nogatavojušos cilvēkus un kā uz tādiem tur savas žvinguļa runas un gānīšanās.

Jansons gribētu, lai mūsu rakstniecības Lābāni būtu «marksisti», kas viņi neesot.

Man jāvēlas, lai viņi tie nekad nebūtu, jo no Lābānības dabīgā stāvokļa jaunie rakstnieki reiz var cerēt izkūņoties par normaliem tautas darbiniekiem. Un tādu mums vajag. Man jāuzskata Lābānu «darbi» mūsu jaunākā rakstniecībā par mēģinājumiem meklēt savus takus, par alus rūgšanu. Ja ķimenes neizspers, būs labs alus vai, kā saka: lai trako jaunībā, vecumā būs vīrs. Kaut gan lielākā daļa no mūsu jaunās rakstniecības Lābāniem paliks tik tādi literariski sienāži, kas savu pijolīti strinkšinās pa zāles pazarītēm, tomēr šie ēverģēlīgie zeņķi viens otrs, ja kādu laiku metīs to daudzražošanas kāri pie malas, vēl kādreiz dienās var iznākt par labi lasāmiem, ne gluži pirmās šķiras rakstniekiem. Vārdus šoreiz nesaukšu, lai jau tā iedomīgie Lābāni nesāktu palikt vēl iedomīgāki.

Visi spēki sabiedrībai pašai jāpieliek, lai mūsu rakstniecības puisēni neizvirst Lābāniecības laikmetā un lai neizplāvā pārāk, meklējot pēc oriģinalitates, un caur to lai nepaliek nesaprotami. To vislabāk panāksim, kad savus Lābānus pārāk neslavēsim, bet ar viņiem apiesimies kā jau ar nepilngadīgiem. Nesacīsim kritikās par viņu «darbiem»: «Tur ir kaut kas iekšā,» — bet teiksim: «Ar dieva palīgu cerēsim, ka reiz kaut kas būs iekšā.» Tagad vēl tikai Lābānu laika iedomības vējš pa apdrukātām lapas pusēm svilpo.

Vēl izaudzēt vajag šos mūsu mīļos nākošos cilvēkus, bet nevis nostādīt par nobriedušiem un kā ar tādiem runāt. Tad jo drīzāk viņu «ģenialās» galvas sāks atdzist no iedomības karstuma.

Juris Landskēns [Voldemārs Teikmanis]

«Rīgas Avīze», 1908. g., Nr. 183, 184, 11.(24.) un 12.(25.) augustā.

VAI JANSONS SAVOS «FAUNOS VAI KLAUNOS» IR MORALISTS JEB AĢITATORS?

Katru gadu kārtīgi parādās neskaitāmas grāmatas par sadzīves un rakstniecības jautājumiem, kas cenšas mūsu tautisko ēku ārdīt un postīt, nespēdams nekā pozitiva paveikt. Šādas grāmatas mēdz gan būt vairāk vai tulkojumi, vai plaģiati nekā oriģinali darbi, bet tomēr tie pa daļai sasniedz savu mērķi, t. i., samulsina mazmācītos ļautiņus vai arī jaunekļus. Kā tāda sevišķa parādība mums jaunākā laikā krīt acīs J. Jansona grāmatiņa «Fauni vai klauni?». Tās esot piezīmes par mūsu jaunāko rakstniecību! J. Jansons dažiem būs atmiņā no tiem laikiem, kad tas uzbruka 80. gadu romantikai un tautiskai kustībai. Viņš sakarsējās priekš «jaunās strāvas» literaturā pret seno tautisko romantismu un runāja proletariata vārdā. Tagad (pēc viņa politiski-aģitatoriskās revolucionarās darbības caurkrišanas), no tiem pašiem principiem iziedams, viņš uzbrūk dekadentiem, pie tam paturēdams acīs visu pilsonību, visas mantīgās un izglītotās šķiras. Toreizējais pirmais uzbrukums bija vairāk impulsivs jaunekļa darbs, kas ne tik daudz skatījās uz teorijām kā dega straujā garā, pārmezdams latviešu rakstniekiem, ka tie nav līdzīgi ārzemju literaturai, kuras viņš bija salasījies un no tām aizrāvies. Jansons, līdzīgi radikaliem jūsmu cilvēkiem un jaunromantiķiem, izplūst fantazijās un sapņos, aizvien ļaudamies svešām domām un teorijām kalpināties. Viņa pārliecības ir vājas, tapinātas. Viņš spēj gan svešas domas uzņemt un propagandēt, bet ne tās patstāvīgi izprast un nodibināt. Tāpēc arī Jansons spēja savā laikā sajūsmināties priekš emancipacijas materialisma idejām, kuras Vakareiropa kopš 50 gadiem, bet Krievija kopš 20 vai 30 gadiem pārdzīvojusi. Tāpēc Jansons kā īsts un algots avīžnieks slēpj bieži taisnību vai vilto to, lai dzēstu pilsoņu kulturas nopelnus materialā un garīgā kulturā. Tā 80. gados ar to apsiekalāja latviešu gara mantas krājumus, tāpat kā tagad viņš nogāna visus jaunromantiķus.

Ar saviem «Fauniem vai klauniem» Jansons, varbūt pats neapzinādamies, nostājas sīkpilsoņa moralista pēdās, turēdams mūsu dekadentiem vienu lielu moralista spredķi. Mūsu dekadence ir izvērtusies par pašu pilsoņu kulturas vārīgo vietu. Visādi muļķīgi zēni un vieglprātīgi atgremotāji bariem kā odi vai ģlotaini rāpuļi salīduši avīžu vai žurnalu slējās, valstās tur un ķēmojas, histeriski klaigā un murgo vai dara vēl negantākas lietas. Sen jau tos vajadzētu ar slotu izmēzt no rakstniecības paslieksnēm, bet nevienam gan negribējās ar tiem smērēties, jo tad vajadzēja pašu mājās sacelt putekļus. Protams, ka tādu darbu labprāt

uzņēmās socialists, kā pilsoņu ienaidnieks. Būtu dekadentisms pieņēmis socialistīgu virzienu, Jansons būtu bijis viņa dedzīgs aizstāvētājs, bet nu viņš tam uzbrūk cerībā kaitēt pilsonībai. Tur viņš savā īstajā lomā. Gar dekadentiem Jansons var pēc patikas izplosīties. Šai modes strāvai vajag tā kā tā drīzumā aiz iekšēja tukšuma sabirst. Tā no pilsoņu kulturas tiks noslaucīta viena no ārzemēm un sveštautiešiem tapinātā literaturas putekļu kārta. Protams, ka Jansons savā aklajā naidā un tuvredzībā ar tīšu nodomu pūlas launā gaismā nostādīt visu pilsonisko mākslu, tiklab jaunromantiķus, kā dekadentus. Viņš pat noliek ēnā Poruku, lai cildinātu Zvārguļu Edvardu un līdzīgus antidzejniekus. Jansons nespēj nojaust dažu dekadentu nopelnus formā un to cenšanos pēc visas pasaules kulturas. Patiesībā mums tādas īstas rakstnieku bohemas jeb čigānības nebūt nav, nedz arī var būt, jo mēs, latvieši, jau kopš 30—40 gadiem bijām prasts lauku proletariats, spēcīgs un robusts garā, kas nespēj dažos gados aiziet izvirtībā, lai spētu producēt modes parādības sadzīvē un rakstniecībā. Tātad Jansons šauj zvirbuļus ar Krupa lielgabaliem un vairāk sniedz raksturojumus saviem paņēmieniem, savai aģitacijai, kā izdala spērienus pilsoņu kulturai.

Moralizēdams un spredikodams Jansons nostājas uz «Rīgas Avīzes» un citu prātīgāku laikrakstu stāvokļa. Bet šitā moralizēšana Jansona mutē ir liekuļota un neīsta, tāpēc «brīvās mīlas» upurētāji un upurētājas ved savu sakni no tā paša Jansona, kas 90. gadu vidū nodarbojās ar sieviešu «emancipacijas» pārdēstīšanu uz mūsu sadzīvi un rakstniecību. Un to pašu darīja visi tagadējie baltšķīstie socialisma vadoņi.

Lai «emancipacijas» idejas sludinātu laudīs, šie mūsu socialisma un brīvās mīlas sludinātāji rakstīja skolniecēm kaislas vēstules utt. Nav jau brīnums, ka «jaunās strāvas» piekritēji labprāt pabalstīja pirmos brīvās mīlas apustuļus. Tie labprāt deklamēja dažus Veidenbauma dzejoļus, kas mācīja mīlestību, pavisam pretēju pilsoņu tikumībai un likumībai. J. Jansonam, kā ikvienam avīžu lasītājam, šie fakti būs dzīvi, ka tos nemaz vēl nevajadzēs īpaši atgādināt. Arī to Jansonam nebūs vajadzīgs atgādināt, ka Jelgavas meiteņu ģimnazijā no tā laika ieperinājās brīvās mīlestības gars, kas jau pašā «brīvības» aģitacijas sākumā pieņēma itin plašus apmērus. Uz šiem piemēriem vēl varētu uzzīmēt veselu gubu dažādu «brīvības sludinātāju un vadoņu» brīvās mīlas upurus. Nesen atpakaļ «Rīgas Avīze» bija iedrukājusi veselu socialdemokratisku brīvās mīlas epopeju ar dzejnieku, laikam pēc Jansona receptes, vienu proletariski īstu Gulbi[1] priekšgalā. Arī citi

[1] Jānis Gulbis (īstajā vārdā — Bullis). [Sakārt.]

proletariešu rakstnieki, kā, piemēram, Antons savā rakstā «Pedagogi»[1], labprāt laiž proletariešu varoņus meitās, tos īsti dzejiski iztēlodami pie tam kā varoņus. Tās meitenes, kas proletariešu nagos krīt, ir it brangas un ziedošas miesās, kamēr pilsoņi un to mīļākās ir pavisam brāķis utt.

Nav jau mums vairs zināmu barvežu propaganda tik nepazīstama, ka mēs vairs nevarētu atšķirt, uz kādiem pamatiem dibinās Jansona morales sprediķi un kādi tiem nolūki un mērķi. Jansons, palaidis savu brīvo mīlu kā puķu un nezāļu sēklu, tagad ārīgi atsakās no savas mācības konsekvencēm, lai varētu sasniegt divus mērķus: 1) viņš cenšas savas partijas un dekadentu melnumus un netīrumus uzstiept visai tagadnes rakstniecībai, īpaši latvju pilsonībai un tās kulturai; 2) viņam gribas ļoti labprāt spēlēt dižena tautas un rakstniecības glābēja lomu. Bet esam pēc revolucijas no piedzīvojumiem mācījušies, ka šiem cilvēkiem nerūp ne latvju tautas tikums, kuru viņi tīši un nelietīgi brīvības dienās notraipījuši līdz pēdīgam, nedz arī latvju rakstniecības uzplaukšana, kuru viņi izlieto kā prastu rīku un ieroci savu centienu un godkārības apmierināšanai. Ja nu mēs tagad jautātu, kas tie negantnieki dekadenti tādi ir, tad mums jāatbild, ka tie ir tie paši latvju jaunekļi un jaunekles, kas 90. gados tik uzmanīgi klausījās Jansona «jaunās strāvas» idejās. Un, ja viens ir vainīgs pie neprātīgu teoriju un ideju uzņemšanas, pie ļaunu tikumu sludināšanas, tad tas ir Jansons, kā brīvās mīlas celmlauzis, kā emancipacijas pravietis un izplatītājs. Un, ja Jansons apkaro savus gara bērnus, tad tas ir viens vienīgs pārpratums, ko vienīgi tāds temperamenta cilvēks un vājš domātājs spēj izdarīt, kāds ir Jansons. Un, kad mēs viņam prasām, kādas morales vārdā viņš prasa atdzimšanu, tad mēs dzirdam tik Darvina, Marksa un Hekeļa vārdus, kas vienīgi spēj materialismu vai safužierētu reliģiju sludināt. Jansonam nav ieroču, ar ko jauno «brīvestību» apkarot, viņš spēj tik to denuncēt, nostādīt nepareizā un viltotā gaismā; Jansons nespēj brīvo mīlu apkarot, ja viņš negrib pats savā miesā cirst. Brīvās mīlas, tāpat kā visa anarchisma apkarotājs ir vecu vecais tautietis ar saviem tautiskiem idealiem un savu dievišķīgo reliģiju. Bet Jansona moralizēšana ir skaidra un salta aģitacija!

Jansons grib palepoties ar to, ka viņi, socialisti un marksisma publicisti, gājuši slēgtās rindās cīņā, ka viņi devuši «Hanibala zvērestu», lējuši sviedrus un asinis brīvības cīņā, kamēr dekadenti un jaunromantiķi, un vislabāk — visi pilsoņi gozējušies uz mīkstiem spilveniem pie sievām un mīļākām, apdziedājuši tās no galvas līdz papēžiem, ieskatīdamies dažreiz savām sievām tādās

[1] Domāts Antona Birkerta (Antons) romans «Pedagogi». (1907.) [Sakārt.]

noslēptās vietās, kuras neviena socialista un kolektivista acs nav redzējusi! Pie šādas gleznas Jansons piepin vēl jau no Jankava daudzinātās domas, ka dekadenti ir iznīkušās pilsonības priekšstāvji, kas no Briesmones īstenības sabēguši misticisma būrīšos un skroderē («Fauni u. Kl.», 8. lpp.) tur savas plānprātīgās dzejiņas, kas nāvē mūsu jaunību un saģiftē tautas vairumu. Dekadentu mākslas līdzekļi ir bāls simbolisms, abstrakcijas un tukšas skaņas (F. u. Kl., 10. lpp.). Galējs individualisms kā filozofiska morales sistema sabrūk pats no sevis. Mūsu dekadenti ir lielāki varmākas, kas grib visu sabiedrību apēst un likt savām baudām par kāju pameslu. Tāpēc, redzat, dekadenti ir īsti pilsoņi un lielākie brīvības pretinieki un tāpēc ļoti naidīgi nostājas pret proletariešu centieniem. Tāpēc morale no visa šī ir tikai viena — nost ar dekadentiem! nost ar pilsoņiem! utt.

Kad kāds avīžnieks uzbrūk dekadentiem no parastās morales stāvokļa, tad mēs zinām, ka viņš runā pārliecības vārdā. Bet proletariata liekēžiem rūp tikai savas intereses: aģitēt, denuncēt, demoralizēt, lai varētu savu revolucijas pozu izspēlēt vai liekuļu frazes kalt. Vai Jansons tiešām ilgi domā un cerē proletariešus ar šādiem līdzekļiem gar degunu vazāt? Slikts ir tas partijas vadonis, kas ir tikai vārdu vadonis. Kur palika «slēgto rindu» Jansons, kad draguns nagaiku vicināja vai stobru pacēla? Kur palika tie Hanibali no spēļu kastiņas, kad nāca sods pār visu zemi? Jansons sēdās pirmajā klasē un brauca uz Rivjeru, dzīvoja un mielojās gar ārzemju vīnu, kamēr maurs dzēra «biedru» asinis, vecāku asaras un āres stenēja no posta vaidiem. Cik neprātīgi sekls bija Jansona aģitatora sentimentalisms, tik viltus un denunciacijas pilna ir viņa morale, tik neīsts ir viņa sašutums un tik nespēcīgs un izdzisis ir viņa vārds ar dekadences plānprātību un ķēmību. Ja jau dekadents ir vaislas ērzelis, kā to Jansons ar savu estetisko gaumi apgalvo, tad tas audzis Jansona ķēvnīcā, tiešs viņa paša sugas priekšstāvis.

-st- [*R. Klaustiņš?*]

«Rīgas Avīze», 1908. g., Nr. 205, 5.(18.) septembrī.

PAR DAŽĀM PĀRMĒRĪBĀM RAKSTNIECĪBĀ UN DZĪVĒ

Dažas parādības jaunākā rakstniecībā, kā ākstīga valodas kropļošana ar krievu vārdiem un krievisku izteiksmes veidu, smieklīga lepošanās ar pakaļdarinājumiem, tukša plātīšanās ar svešvārdu zināšanu iz cittautu mitoloģijām, ar sava «es» uzbāzību, ar kautrības trūkumu dzimuma dzīves tēlojumos — visas šīs pārmērības nebūt nebija saudzējamas. Bet ne viscaur jaunākai

rakstniecībai pārmetamas šādas pārmērības, arī visiem viena un tā paša autora darbiem ne. Ir darbi, kas no tām pilnīgi svabadi, ir darbi, aiz kuru vispārējas mākslas vērtības dažas pārmērības vai nepilnības kā pazūd. Jo pilnības ideals paliek mūžam neaizsniegts un nevar tā nemaz noteikt: tas labs un tas slikts. Bija vajadzība pēc kritikas, kas iztirzājot atklātu kritizējamā darba sliktās un labās puses.

Tādas nopietni domātas kritikas ir bijušas visai retas. Vairums kritiķu pratuši literariskus darbus tikai pelt vai slavēt, tas ir, neiztirzājot to mākslas vērtību, bet skatoties pēc tā, vai kritizējamie rakstnieki piederēja pie viņiem tuvas politiskas partijas, pie pašu literariskas grupas vai ne.

Par kritiķiem mākslas rakstniecībai uzmetas visvairāk avīžnieki, pie tam tādi, kam par mākslu maza interese un jēga, kuri gan pamēģinājušies arī mākslas rakstniecībā, bet ar maziem panākumiem, toties ieguvuši zināmu rūgtumu tā pret ietiepīgo, nepadevīgo mākslu, kā arī pret tiem, kuriem tā paļāvīgāka, un tad ņemas savu rūgtumu izgāzt pār abiem, mākslu un mākslinieku, gluži kā caurkritis kavalieris dažreiz mēdz izturēties pret savu laimīgāku sāncensi un savu bijušo izredzēto. Mākslas darbs, kas kritis šāda kritiķa nagos, izskatās kā koks, kuram paraziti nograuzuši lapas un ziedus, atstājuši tikai kailus kacenus un — savus netīrumus. Tādu sapostītu darba bildi tad izplata visvairāk caur dienas avīzēm, izplata jo plaši un nekautrējas m e l o t: lūk, tāda izskatoties mūsu mākslas rakstniecība. Plašās lasītāju aprindas, kurām nav iespējams nodibināt patstāvīgu spriedumu, protams, caur to var dabūt nepareizu ieskatu par mūsu mākslas rakstniecības patiesajiem centieniem.

Viens no tādiem sarūgtinātiem ir vienmēr sparīgais L ī g o t n i s[1]. Kad «Austrums» noliedza viņa mākslinieka spējas, kad «Dienas Lapa» uzsvēra viņa domu un sižetu nepastāvību, kad bezpartejiski rakstnieki un kritiķi nevarēja citādi kā tikai negativi izsacīties par viņa pasākumiem kritikas un mākslas laukā, L. atlikās vienīgi avīžniecība, bet viņš par vari gribēja būt arī kritiķis un tāpēc iznāca sevišķi bargs. Kad viens nejutās drošs, par rokas puisi pieņēma savu draugu Antonu-Noru, kurš tad ar cenšas būt sava drauga cienīgs biedrs.

Savus nedaudzos draugus L. gribēja aizstāvēt, celt, savus neatzinīgos pretiniekus pārmācīt, gribēja koķetēt mākslai un iztapt marksistiem, gribēja parādīt savas zināšanas tā vienās, kā otrās teorijās. Gribēdams būt tik vispusīgs, strādāt tik vispusīgi,

[1] Līgotņu Jēkabs (īstā v. — Roze), kritiķis un rakstnieks buržuaziski nacionalistiskā garā, sāka savas literarās gaitas kā progresivs rakstnieks. [Sakārt.]

būdams pie tam pārsteidzīgas dabas, viņš krita no vienas pārmērības otrā, un viņa «kritikas» atstāja iespaidu kā strauji braukti rati, kuriem atsēju trūkst.

Blakus Līgotnim «Jaunajā Dienas Lapā» un «Mūsu Laikos» sāka uzstāties Jankavs[1] ar noskaidrotāku seju: kas sakrita ar viņa materialistisko pasaules uzskatu — labs, kas ne, pie joda ar to! Uzkrītoša kļuva tikai vienu un to pašu domu gandrīz periodiska — atkārtošanās.

Kad reiz L. kara biedrim vaicāju, kāpēc šāda atkārtošana un kāpēc L. redz pie pretiniekiem tikai ļaunu un pie draugiem tikai labu, tad dabūju paskaidrojumu, ka tā esot cīņas taktika tāda. Nevarot jau atzīt labu pie tā, ko gribot nobīdīt pie malas, tāpat nevarot teikt sliktu par to, ko gribot uzdabūt uz ceļa. Arī atkārtošana piederot pie taktikas: reiz vien runāts vārds tam pūlim aizejot garām nedzirdēts, bet, kad to atkal un atkal kaļot, beidzot kaut ko iekaļot, sākot tam ticēt.

Tiktāl pašu ļaudis.

Tātad pie šīs taktikas pieder: kas pie pretiniekiem vērtīgs, vislabākā gadījumā par to neteikt ne vārda, bet pieķerties un izcelt tikai to, kas izdevīgs liekas tiem kaitēt. Ir taču skaidra lieta, ka, pie šādas taktikas turoties, visam patiesam un labākajam mūsu literatūrā priekš viņu lasītājiem jāpaliek apslēptam.

Jau tas ir noziegums, bet ar to vien vēl nepietiek.

Mākslas smalkjūtība un izteiksme liedz uzbāzību un feļetonisku plāpību resp. izlaidību. Māksliniekam lasītāja jūtas tikai jāmodina, jāierosina, tad īstā laikā jāzin apklust, atļaujot lasītāja mākslinieciskai paškdarbībai zināmu līdzradīšanas tiesību; bez tā māksla būtu tikai laika kavēklis. Šādus darbus ir viegli sagrozīt, iztulkot tendenciozi em nolūkiem, ja pie tiem stājas ar ļaunu nodomu. Šī iespējamība tad arī tiek izlietota pilnā mērā.

Nepietiek ar to vien. Tiek izrauti tikai daži teikumi, pat pusteikumi, dažas teikuma daļas, bet pārējais, kas lietu nostādītu citādā gaismā, tiek noklusēts. Tiek izņemti teikumi un teikumu daļas iz dažādām vietām un tad celti priekšā vienkopus, it kā tā tie oriģinālā stāvētu. Tā citējot, protams, var iztaisīt, ko vien zināmā reizē vajag. Pie tam visnegodīgākā kārtā tiek spekulēts uz to, ka pārrunājamais darbs jau nu sen lasīts un to tik smalki vairs neatcerēsies, vislielākais vairums nebūs nemaz lasījuši vai lasījuši paviršī, ar aizspriedumu. Tādi lasītāji tad arī visu redzēs tikai caur kritiķa krāsaino brilli. Protams, tā nav

[1] Jānis Jankavs (1886.—1918.), kritiķis un publicists, sāk kā marksists, bet kļūst renegats. [Sakārt.]

kritika parastā nozīmē un to varētu atstāt neievērotu, ja tā neuzstātos mākslas vārdā un paliktu godīgu cīņas rakstu robežās.

Viens no tiem, kas ne spēj, ne grib būt bezpartejisks kritiķis, bet par mākslu runā labprāt daudz un bieži — ir J a n s o n s. Ja vajadzīgs, viņš gatavs uzstāties pat morales spredikotāja maskā, cik pārsteidzoši tas priekš viņa pazinējiem arī nebūtu.

Līgotnis paliek pavisam pie malas. Jankavs esot šāvis no pārāk liela attāluma. Viņš, Jansons, pieiešot tuvāk. Un tiešām! Pārspīlējumos, sagrozījumos un s a v u grēku uzkraušanā pretiniekiem Jansons tālu pārspēj savus līdzbiedrus.

Tātad tendenciozu uzbrucēju mākslai netrūkst. Kāpēc šis naids un karš, un kādi tam cēloņi?

Ar Līgotni tā lieta vēl bija citāda kā ar Jankavu un Jansonu. L. jutās ievainots no kritikām, jutās atstumts no jaunajiem žurnaliem. Palika viņam tikai pāris draugu. Caur to kļūst saprotamas viņa pārmērības pelšanā uz vienu pusi un slavēšanā uz otru pusi. Bez tam vajadzēja bīdīt pie malas nevērīgos žurnalus un līdz ar to gatavot vietu tādiem, kur, ja ne noteikšana, vismaz daļa būtu arī viņam un tā draugiem. Atkārtoju vēl: nekāds princips, ne noteikts pasaules uzskats L. nevada. Kad tā sauktie dekadenti uzsver mākslu, tas ir, mācēšanu atdot dziļākus un smalkākus garīgus saviļņojumus, tad tas saprotams; kad marksisti prasa aģitaciju un tēlošanu no materiālā redzes stāvokļa — arī tas ir saprotams. Līgotnim neiznāk ne viens, ne otrs. L. parasti iznāk pēc svētiem rakstiem, ka kreisā roka nezina, ko labā dara. Ar Jankavu un Jansonu tā lieta kļūst skaidrāka. Gan arī viņiem tās pašas intereses, attiecoties uz žurnaliem, kas L. Bet bez tam kā tādiem, kas skaitās par zināmas partijas vadoņiem un kā tādi saņēmuši zināmu algu vai pabalstu un smejas par rakstnieku trūcīgumu, ka tie pāris rubļu dēļ nesot manuskriptu no vienas redakcijas uz otru (Jansons). Rakstīdami par dekadentu orģijām, tie smejas tāpat, tikai, protams, klusībā, labi zinādami savējās. Tiem vajag programas ļaužu, kuri kārtīgi maksātu savas «mēneša naudas», neprasot, kas, kur un kā tās izlietotas. Ka šis «lietojamais» pulciņš kļūst šaubīgs, sāk sašļukt, tas «vadoņiem» ķeras tieši klāt, tad tie iedegas svētās dusmās. Materiālās intereses visam par pamatu! Tas Jankava un Jansona neapgāžamais «pasaules uzskats»! Jeb šoreiz viņi gribētu sev pašiem pretī runāt! Bīstama un kaitīga priekš viņiem ir patstāvīga domāšana un tie, kas par to uzstājas. Tādas lietas tie apkaros v i s i e m līdzekļiem. Neatkarīgai mākslai uzkraus visus iespējamus un neiespējamus grēkus.

Ak, šīs skaistās Marksa teorijas! Ir ļaudis, kas arī no tām šoslaikos izsit cenu priekš sevis!

Kad laužu pulki izmisuši raudzījās apkārt pēc saviem vadoņiem, kad «Dienas Lapu», kuras priekšgalā stāvējis Jansons, nolādēja, ka piemānījusi ar saviem pārspīlējumiem par revolucionaru varu un panākumiem visā valstī, kad uznāca grūtākas dienas un nepietika, kā Jansons saka, «ar spalvas kātiem vien», kad valdības priekšstāvji skaidroja (dažos pagastos), ka visa likumu stingrība viņiem tāpēc, ka aizbēguši vadoņi, lai turpmāk vairs tiem neklausītu, kad cēlās vispārīgs apjukums, — kādus moraliskus pienākumus tad uzņēmās Jansons? Tas braukāja pa ārzemēm un, kā izrādās, ar pedantisku rūpību nopūlējies ar dekadentu salonu ārdīšanu, salonu, kādu nemaz nav bijis, citiem vārdiem, nopūlējies ar niekiem, — Jansona paša vārdiem runājot, «kamēr citi cīņā šķēpus lauza», viņš, tas ir, Jansons, karojis pret dekadentiem, «par kuru spalvu kātiem neesot ko uzbudināties». Viņš nopūlas no jaunākiem rakstniekiem iztaisīt faunus un klaunus un sapņo par apgādātāju, par honoraru, par traci, kādu tam, pēc viņa domām, vajadzētu sacelt! Viss, ko viņš rakstījis, ir iznācis pārspīlēts, lai tas būtu par revoluciju agrāk «Dienas Lapā» jeb tagad «Faunos vai Klaunos» par dekadentiem. Ka vismaz savu lasītāju dēļ jābūt patiesam, arī to J. neatzīst. Tāpēc, lasot viņa rakstus, viņa metode un nolūki jāpatur prātā. Tā nav kritika, tā ir cīņa, cīņas turpinājums, kura sākās 1905. g. starp «Savienību»[1] un «Partiju» dēļ virsvadonības un līdz ar to savienotām priekšrocībām. J. nu it lepni un ar zināmu prieku konstatē, ka «Savienība» iznīcināta no reakcijas, kamēr kādi no «Partijas» vadoņu kungiem, kuru rokās iekļuvis strādnieku organizaciju naudas maks, atrod morali arī iekš tā, ka zobojas par rakstnieku trūcīgumu.

«Savienība» iznīcināta no reakcijas, var priecāties Jansons. Viņa intereses sāk apdraudēt tā sauktie dekadenti ar savu individualisma mācību. Un Jansons gudro, no kuras puses tiem vieglāk piekļūt. Morales spredikošanā rakstnieki nekad nav redzējuši sava uzdevuma, tie taisni ienīst spredikošanu un aģitaciju. Aģitatori un filistri no šīs puses tiem viegli var piekļūt. Ir viegli arī uzkraut rakstnieka personīgai dzīvei to, ko kāds rakstījis par saviem dažādiem tipiem, viegla lieta Jansonam, kurš, lai kompromitētu tos pēc iespējas vairāk jaunības acīs, viena kāda kļūdu jeb vājību spējīgs uzkraut visiem. Tie esot galīgi izvirtuši, slimi netikļi — Jansons grib iestāstīt «Faunu vai Klaunu» 16. lappusē. Pie tik rupja un bezkaunīga apmelojuma kā pēdējais pat lielmutīgākai tirgus sievai mēle sastomītos. Un tā no visas viņa grāmatas dveš pretī zināmu sievu mēlnesība un paņēmieni. Un tādi

[1] Domāta oportunistiskā Latv. soc. dem. sav-ba. [Sakārt.]

būtu mākslas kritiķi! Ja tie ar ko pareizi uzķer, ar saviem meliem un sagrozījumiem paši to pārvelk kā ar netīriem zirnekļu tīkliem. Ar šādas sugas ļaudīm nemēdz polemizēt. Kā tas dažkārt tirgū vai uz ielas redzēts, šādas sugas varonis tiek atstāts viens ālējamies, jo pat ziņkārīgam pūlim tas beidzot apnīkst.

[Augusts] Baltpurviņš

«Zalktis», 1908. g., Nr. 3, 151.—155. lpp.

JANSONA «FAUNI VAI KLAUNI»

Literaturas nekad neesmu uzskatījis par izveicīgu avanturistu cīņas lauku, kā to bieži publika uzskata, sagaidīdama no dzejniekiem cirkus čempionatus, kurus daži pārmērīgi subjektivisti, līdzīgi publicistiem, tai arī sagādā. Literatura, vienkārt, ir dažādāko dzīves spēku (p. p., kareivības, baudas slāpju, reliģisko tieksmju, dziļas izglītības, valdīšanas kāres) izsaukšana uz skatuves, kas iespējams sevišķi kritiskos laikmetos, un, otrkārt, kas karakterizē organiskos laikmetus, viņa ir šo parādību vērtēšana pēc objektivā kriterija, kurš atrodams pašas tautas dabā un vispasaules kulturā. Uz šāda pamata nostājas katra īsta literatura, bet no šī pārāk sarežģītā viņas stāvokļa atkarājas masu aizdomas pret to. Var, protams, daudz ko pie masām panākt objektivs kritiķis, bet tikai konkretais pašas dzejas ceļš ir tas, pa kuru publika, bez šaubām, reiz iekarojama. Vajag iepatikt publikai, tiklīdz tā sāk dzejas darbiem pieiet bez iepriekš uzstādītām teorijām. Protams, ka principā teorija (un visdažādākās klasifikacijas) nebūt nav ļaunums, un jānožēlo, ka pie mums arvien vēl tas ir jāatkārto, bet tā tad nedrīkst būt vienpusīga. Viņai jāir tik plašai un nogatavotai, ka viņa tiešām spēj aptvert konkreto. Pie tam jāievēro, ka vispār ne kritika dzeju kur pie dzīvības izsaukusi (izņemot vienīgo Vāciju — Lesings), bet gan pati dzeja izaudzējusi savus cienītājus un vērtētājus.

Tagad, kad mums jāatsit Jansona uzbrucieni, tad mūsu tautas dabai un vispasaules kulturai jānostājas par kriteriju. Šis kriterijs ir aksioma, bet Jansons to var arī nepieņemt. Un tiešām tautas īpatnējās dabas, kaut arī tā kā rases un vēsturisko piedzīvojumu produkts būtu vai rokām taustāma, viņš neatzīst, un pasaules kultura viņa acīs nav kaut kas pastāvīgs un vienāds (lietojot filozofisko terminu, nav idejiski-objektiva), bet tikai katrreizējā ekonomiskā stāvokļa iznākums, kā tas parasts katrā progresivistu teorijā, savā ziņā arī pie Volfa. Piemēram, Gēte Jansonam nebūs vis vācu tautas un viņa paša īpatnības un izglī-

tības produkts, bet feodalā ministra ideoloģija, kurai priekš manis atkal formala nozīme, jo vēl labāk kā dzejā to varēja izteikt likumu kodeksā vai kādā politiskā sistemā. Kā ārējā daba savos likumos, tā cilvēka tips savos galvenos psiholoģiskos pamatos mūžam bijis vienāds. Šie galvenie pamati tiek arī par katras literatūras galvenajiem pamatiem, caur ko tad izskaidrojas, piemēram, visu tautu mitu (tā saukto apkārtceļotāju) vienādība un tas apstāklis, ka, piemēram, Homers, Dante tikpat vēl svaigi kā vakar uzrakstīti. Mainīgie ekonomiskie faktori tikai viegli varietē literatūru, bet priekš Jansona tam noteicējoša nozīme, jo, liekas, pat dabu tie — mīlestību, naidu, atzīšanu, baudas un varonības slāpes varētu izskaust cilvēcē, kaut gan tikai pēdējie dod vienai vai otrai teorijai dzejas darbā mūžīgo konkreto dzīvību. Caur to tad mēs, dekadenti (daudz pareizāk mūs saukt vienkārši par dzejniekiem, jo tādi, kam tiešām kulturas nozīme, vienmēr ir iznākuši zem kādas krāsas maskas, karoga, palamas, p. p., vācu Sturm und Drang, krievu арзамасцы utt.), ja vien aktivi necīnāmies par ražošanas ieroču socializaciju, Jansonam vairs nekur nederam. Starp socialistiem neviena krietna dzejnieka nespēdams uziet, netaisns pat pret krietno Raini un Aspaziju, mums, nesocialistiem, tāda pat nedrīkst pieļaut. Ko līdz, ka šo rindu rakstītājs (tā reiz no Jansona apsveiktais dēļ diezgan vājas skices «Ziedu reibonī») sarakstījis gabalu 20 noveļu, 3—4 dramas, tikpat poemu, pārs simtu dzejoļu un kādu sējumu kritikas, pie kam noveles «Veļu laiks», «Dāvids», dzeja «Laika gars» un drama «Galmā» taisni iz socialiem dienas piedzīvojumiem smelti; ko līdz, kad viens pats Fallijs var uzrādīt 3 dzejoļkrājumus, 5 lugas un tikpat daudz poemu? Ko līdz, ka mēs esam studējuši ne vien augstskolā, bet jo vairāk savā kabinetā vai visu tautu klasiķus, sākot no Homera un vēl pirmatnējākiem un beidzot ar Ibsenu vai Brjusovu; ko tas līdz, ka mēs esam mīlējuši sievietes, ja ar ne tik daudzas kā Gēte un Heine, darbojušies dzīvē — arī kā skolotāji, līdzīgi Šilleram, ceļojuši pa Krieviju un ārzemēm, iepazīdamies arī ar turienes dzejniekiem, iemācījušies blakus vēl cilvēcīgi uzvesties sabiedrībā, daži piekopdami pat sportus, kā Po vai Puškins, — Jansons apgalvo, ka mums nav ne talanta (nezin kamdēļ man vēl atstāj to, jo ko gan man tas derējis!?), ne izglītības, ne uzskatu skaidrības, ne darba spējas, bet tikai sodomija. Tikai sodomija no rīta līdz vakaram un gadiem ilgi, kaut gan no Zalamana un Gētes piecreiz vairāk seksualu teicienu var izknābāt, kā Jansons no manis izknābājis.

Un tad palūkojieties, kāds šis Jansons citētājs. Vienā pašā 45. lappusē viņš pieved no maniem darbiem, ielikdams iekavās, šādus vai nu pretrunu pilnus, vai nedaiļus izteicienus: — «no-

grimst maģiskā ekstazē» — «Mal maujamo, maule!» — «Kā zalktis vijās un locījās ap kailām miesām» — «svaidījās ar siltiem lūķiem», pie kam pieliek pat — sk. «Dzīvības eliksirs». Izskatījies nevienā darbā tādu teicienu neatradu, izņemot sagrozīto «Mal maļamo (nevis maujamo), maule!». Tikpat džentlmenisks viņš garākos citatos. Piemēram, 44. lappusē Jansons pieved no manis iekavās «seno mitoloģiju mūžīgās idejas (!) vajagot sagrupēt un pārvērst par jaunu cilvēces mitoloģiju (!!)», pie kam pieliek vēl izsaukšanas zīmes klāt. Bet šāda teiciena nekur nekad neesmu lietojis, jo tas ir neskaidrs. Varbūt viņš ir šīs manas frazes tīšs sakropļojums: «Bet viens visiem klasiskiem mitologiem ir kopējs — godbijība pret mūžīgām idejām, kuras izzvejojamas iz pārdzīvojumu chaosa un skaidri sagrupējamas mītos.» Vai ar no šīs: «Katrai kulturas tautai viņas (idejas) ietveramas empiriskā cilvēka tipos un uzglabājamas kā vienīgā nacijas manta.» Abas frazes atrodamas «Pret Sauli» otrajā numurā. Lai atbild pats lasītājs, vai ar šādiem vīriem ir iespējama ilgāka godīga cīņa? Līdz šim mēs domājām, ka tikai mūsu pašaudzinātie Līgotņi* trumpo ar viltotām kārtīm, bet izrādās, ka arī studētais un reizes desmit gudrākais Jansons krietnības ziņā nestāv augstāk par tiem. Bēdīga tā literatura, kur vēl šādi subjekti var atklāties! — Cik nebūt pareizi, kaut ar bezdievīgi saraustīti un kļūdaini citati no manis atrodami tikai 111. lappusē, kuri, ja izmet Jansona blēdīgos paskaidrojumus, manus zināma perioda centienus diezgan dzīvi karakterizē.

Bet kā gan stāv arī ar Jansona izglītību un gudrību? Uzrādīšu tikai viņa klasiskās nejēdzības un pretrunas, kas varēs noderēt mūsu literaturas anekdotiskā materiala krājējiem. Tā viņš pieved (vai tikai pareizi?) no Tēna, kura uzticamos vasaļos Jansons skaitījies jau kopš 15 gadiem, ka grieķu Olimps neesot «vairāk nekas cits kā mitoloģiskos augstumos pacelta sengrieķu ģinta», un turpat mūsu ģintas tas neparko neļauj pacelt mitoloģiskos augstumos, neļauj pat raudzīties uz to no mitoloģiskiem augstumiem. Bet kamdēļ neļauj? — pats nezin. Vai ar bail tam, ka, ja sagraus loģiskos apcietinājumus, tad viņa marksistiskām vērtībām neglābjami dibinā jāiet, jo, kā attiecošās uz ekonomiku, nobeigta pasaules uzskata tās nekāda nespēj dot? — Tad atkal Dantes laikus iztēlodams tik briesmīgus, kādi tikai Krievijā un pie mums bija Japanas kara, revolucijas un soda ekspedicijas laiki, un pievezdams šādas briesmas un postu par Dantes misti-

* Pēdējā laikā arī Ķeniņš sāk spekulēt līdzīgi Līgotņiem. Labs piemērs viņa «Kritika par kritiku», kuru izvilkumā tas atkārtojis arī pēdējā «Zalkša» numurā.

V. Eg.

cisma (atraisīšanās no zemes bēdu lejas priekš idealās iedomu pasaules) iemeslu, pie mūsu dekadentiem tas necieš ne mazākās mistikas un stāv izbrīnījies par mūsu pastāvīgi vajātā Akuratena teicienu: «Lielāks par dzīvi ir dzīves sapnis.» Kur jēga gan šādiem kritiķiem? — Par Vjačeslavu Ivanovu man teikts, ka viņš grib savienot grieķu pagānismu (Homeru) ar kristīgo mīlestību (Dante) jaunā mitoloģijā un ka principā tas nav neiespējams, ja ievēro, cik tālu (2000 gados) Dante aiziet no Homera. Bet Jansons apgalvo, ka Ivanovu es nostādot par līdzīgu Homeram un Dantem! Cik gudra un svaiga arī nebūtu Ivanova biezā lirikas grāmata «Кормчия звезды» un cik titaniska viņa traģedija «Тантал», bet tikai vēsture spriedīs, kam līdzīgs būs Ivanovs. Es turpretim varu uzrādīt tikai uz to, ko viņš grib un vai principā iespējams tas. Liekas, ka Jansons būtu vai bez galvas. — Tālāk, līdzīgi pārkulturalajiem (varbūt jau aleksandriniskiem) vakareiropiešiem, mūsu robustais dabas cilvēks Jansons, kam, redziet, no kulturas formām nekādas jēgas vēl nav, bez iemesla sauc: «Pans ir miris!» (Pans — pirmatnējās dabas spēks) — un apgalvo, ka drīzāk piecelšot Ēģiptes mumijas, nekā miti (kas taču mūžīgi kā viņos ietvertās idejas) atdzīvošoties, bet turpat blakus Jansonam, tikai piekrītošā attālumā no viņa un citiem tādiem, ne vien Fallijs iznāk ar savu atmodušos «Heraklesu», bet arī varoniskais socialists Rainis «Ugunī un Tumsā» pārdzejo Pumpura «Lāčplēša» mitus, kuros ietver mūsu individualās un socialās cīņas, tāpat kā Aspazija savā pasakainā «Sidraba šķidrautā», kā es filozofiski-romantiskajā «Galmā», kā Akuraters savā nepārspējami izjustā un nogatavotā, kaut īsajā «Imantas augšāmcelšanā». Kur revolucija drīzāk tad jau izsmelta, tur, pēc Jansona un pārējiem Tersītiem, tā neviena mākslas darba vēl neesot izsaukusi, jo viņiem taču katrs socialais Pēters vai Jēcs jānosauc vārdā. Caur to nesaku, ka nebūtu labi, ja kāds pēkšņi iznāktu ar otru pasaulē Iliadu, kurā, piemēram, Agamemnona vietā rīkotos Rainis, Achilesa — Asars, Ozola — Odisejs un Jansona — Tersīts, kurus tad beidzot apsistu Priams Veinberģis, pateicoties amaconu palīdzībai, bet Iliadai līdzīga darba, izņemot «Dievišķo komediju», nevar uzrādīt ne angļi, ne franči, ne vāci, ne krievi. Pie tam, piemēram, no Gētes lielās revolucijas itin nekā liela neizsauca, un ievērojamais caur vispasaules notikumiem 1812. gads Krievijā izsauca tikai dažus dzejoļus, kaut gan pats ģenialais Puškins tad jau dzejot sāka. Tomēr krievi prata sajūsmoties arī par to mazo vēl, bet īsto, daiļo un dzīvo, ko tiem sniedza Deržavins, Fonvizins, Krilovs, Bogdanoviča «Душенька» un pirmās daiļās Puškina poemas, maksādami pat pa 7 rubļiem par eksemplaru kāda nebūt «Кавказский пленник» vai «Бахчисарайский

фонтан». Tautai jākopj, jāciena un jāmīl tas, kas viņai jau ir, ko pēc savas dabas un kulturas tā jau spēj, jo pati tauta teic — labāk zīle rokā nekā mednis kokā. Velti kāds Heraskovs, Sumarokovs, līdzīgi mūsu Lautenbacham, mērķēja tikai uz medni; kamēr pati dzīve vēl nebija kultivējusies, valoda attīstījusies un kamēr dzeja nebija izkarojusi sev pilnīgas patvaļības, medņi nekrita kulē, bet krita apsmieklā paši mērķētāji.

Galā vēl par mūsu vēsturiskā Jansona skolas zināšanām. Viscaur savā grāmatā, bet sevišķi 78.—79. lappusēs, Jansons ne tikai jauc un bāž vienā maisā līdz šim vēl nesavienojamās paralelisma, materialisma un enerģetisma sistemas (metafizikas disciplinas), bet stampā iekšā turpat arī vēl pozitivismu (gnozeoloģisku) un epifenomenalismu (vairāk psicholoģisku) un tad šo maisu izdod par Marksa vēsturisko materialismu, ko tikai kāds pilnīgs profans līdz šim būs varējis, ne studēts vīrs, kaut arī aģitators. — Tālāk principu *«Nichts ist, sondern Alles wird»* progresivais Jansons izbrēc par tik ģenialu Marksa izdomājumu, ka tas pilnīgu revoluciju iztaisījis līdzšinējos cilvēces uzskatos, pat to nezinādams (jeb ar noslēpdams?), ka jau senais Heraklits to pašu apgalvoja teicienā — *Panta rei* (viss plūst, izmainās) un ka tā tad arī šim principam, kā vairumam visu citu, ir jau senatnē savs trafarets. — Tad, gribēdams noliegt jau pilnīgi literaturā nostādīto jēdzienu, ka dzeja var būt gan objektiva (piemēram, Eschils, Šekspirs, Puškins, Ibsens), gan subjektiva (piem., Bairons, Heine, Ļermontovs, Hamsuns), viņš iegrābjas pat tik tālu, ka noliedz zinātnes objektivitati, neloģiski atbalstīdamies uz to, ka zinības atradumus dažas šķiras bieži noliedzot un apkarojot. Bez tam šī zinības subjektivisma teorija, kas uzstādīta, cik atminos, no Loka un Juma, sen jau apgāzta no Kanta, kurš pierādīja, ka tad zinātnes nemaz nevarētu būt (un technikas jo mazāk), jo tikai tik tālu tā ir zinātne, cik tālu objektiva. — Kā šāds filozofs iz maniem un dzejnieka Haralda Eldgasta rakstiem viegli varēja izlasīt visu ko un arī to, ka mēs zinātni noliedzot, par to neviens vairs nebrīnīsies, kaut gan zinātnei mēs ierādām tikai vēsturiski un akademiski viņai piekrītošo specialo vietu starp pārējām disciplinām, kā mākslu, reliģiju, filozofiju.

Beidzot jāteic, ka, mani un dažus citus dzejniekus apvainodams, protams, bez kādiem pierādījumiem, par nelasītu autoru pievešanu, pats tas gan, liekas, ir palasījis visu ko, par ko rakstījis (1904. g. rudenī «D. L.» red. man tas gan apgalvoja, ka Homers un Dante esot jau novecojušies, to neviens vairs nelasot un arī nevajagot lasīt), bet pavisam maz ko sapratis un mūsu dzīvei neko nav piemērojis, jo patstāvīgas domāšanas, pat ne uzskatu skaidrības, nerunājot nemaz no pareizības, Jansonam nav.

Jankavs tad kā socialdemokratisks ideologs ir ne vien godīgāks, bet arī apzinīgāks un apdāvinātāks, kaut ar attiecībā uz mākslas būtību, ar ko tam speciali ne teorijā, ne praktikā nav bijusi darīšana, viņa domas pilnīgi maldīgas, kā jau to savā laikā aizrādīju.

V. Eglītis.

«Latvija», 1908. g., Nr. 225, 27. septembrī (10. oktobrī).

«FAUNU VAI KLAUNU» LIETĀ

Ka mana grāmata pret dekadentiem sacels viņu starpā uztraukumu, tas bij paredzams. Ka tie par to nikni lamāsies un vaimanās, tas jau arī bija saprotams. Bet ka viņu barvedis Vikt. Eglīts («dievs» — «saule» — «Puškins latviešiem»! — pēc Austriņa vārdiem) tik nožēlojami bēdīgā kārtā ņemsies dekadentisko virzienu un sevi aizstāvēt, tas tomēr nebija sagaidāms. Citkārt tik lepnais «spitālīgais ērglis» tagad nolaidies kā aplieta vista...

Savā apcerējumā par latviešu jaunāko rakstniecību (no kuras es izceļu ārā Raini, Aspaziju, Blaumani, Zvārguli, Līgotni, Saulieti u. c.) tiku teicis, ka nebija vēl mūsu literatūrā pieredzēta tāda «tukšība un gara nabadzība» mākslas iekšējā satura ziņā un tāda «kroplība un nespējība» mākslas ārējā izteiksmē kā taisni tagad, dekadentiskam virzienam pārsvaru ņemot. Šo spriedumu es visgarām uzturu spēkā un aprādu tālāk, ka mūsu dekadentu ražojumi ir viscaurim neīsti un nedzīvi, ka tie nav vairāk nekas cits kā smieklīgi pakaļķēmojumi dažu krievu rakstnieku paraugiem. Uz to dekadentiem pienācās galvenā kārtā atbildēt un pierādīt, ka šāds spriedums ir aplams un nedibināts, un tad arī uzskaitīt vismaz dažus «daiļuma dimantkalnus» un «gudrības bezdibeņus», kuriem es savā aklībā būtu pagājis garām. Bet to tie nespēj, un tiem jācieš kaunīgi klusu, nelūkojot uz piesavinātiem «ģeniju» tituļiem un ieprieks izsludināto «olimpisko salonu» un «grieķu mākslas laikmetu».

Vikt. Eglīts kādā «Latvijas» artiķelī (Nr. 225) nu solās manus «uzbrukumus atsist». Bet kā viņš to izdara? Vai viņš tiešām stāda pretim savus vai savu audzēkņu mākslas darbus, kuri manu kritiku sagāztu? Ak nē, no tam tas ar ziņu izvairās un sāk vienkārši uzskaitīt, ka tas sarakstījis «gabalu 20 noveļu, 3—4 dramas, tikpat poemu, pārs simts dzejoļu un kādu sējumu kritiku» un tāpat viņa draugs Fallijs arī sataisījis «3 dzejoļkrājumus, 5 lugas un tikpat poemu». Uz to man jāsaka, ka līdz šim literariskus ražojumus parasti mēdza apspriest pēc viņu iekšējās mākslas vērtības, nevis pēc viņu daudzuma, svara vai apmēra un ka ir taču jāatzīst

zināma starpība starp literaturu un vienkāršu makulaturu. Es taisni jau arī esmu minējis, ka mūsu dekadentiskie dzejnieki gada laikā laiž klajā «vairāk mārciņas apdrukāta papīra», bet ka tie īsti tamdēļ nebūt vēl nav mākslinieki. Un es arī nešaubos, ka Vikt. Eglīts spēj saražot ne tikvien «pārs simtu», bet pat pārs tūkstots dzejoļu un ka tāpat arī Fallijs var kaudzē kraut varbūt 50 lugas, bet tikpat par visu šo lielo ražojumu būs jāsaka līdz ar Heini: «*Caecatum non est pictum* . . .» Tikpat maz kādu spēj arī pārliecināt par dekadentiskās mākslas augstumu Vikt. Eglīša traģiskie saucieni: «Ko tas līdz, ka mēs esam mīlējuši sievietes, ja arī ne tik daudzas kā Gēte vai Heine . . ., iemācījušies blakus vēl cilvēcīgi sabiedrībā uzvesties, daži piekopdami pat sportus kā Po vai Puškins!?» Tas, protams, it nekā nelīdz, ja jums trūkst talanta, dziļākas izglītības, nopietni caurizdomāta pasaules uzskata. Par to it nepavisam nav runa, cik sievietes jūs esat mīlējuši un vai jūs mākat «cilvēcīgi sabiedrībā uzvesties» vai ne, un, kas attiecas uz sporta piekopšanu, tad dažs labs no jums kā velosipedists droši vien būtu ticis slavens, bet kā dzejnieks nekad.

Tagad savā grāmatā es apskatīju dekadentiskā virziena izcelšanos mūsu rakstniecībā un aprādīju, ka tas ir tagadējās reakcijas produkts, kurā izpaužas zināmas sabiedriskas grupas nīkulības un nespēka sajūtas. Pie tam es centos raksturot šī virziena galvenās iezīmes: attālināšanos no realās dzīves, misticismu un zinātniskas atzīšanas noliegšanu, neaprobežotu individualismu, kas dekadentus noved pie proletarisko centienu apkarošanas un savu personīgo iegribu un tieksmju cildināšanas. Dekadentisms apzīmē garīgu un moralisku pagrimšanu, un kā tāds šis virziens draud dezorganizēt un demoralizēt arī proletariskas aprindas, sevišķi mūsu jauno paaudzi noraujot sev līdz visādu izvirtību dubļos. Ja Vikt. Eglīts stājas tagad priekšā, tad tam vajadzētu atbildēt un pierādīt, ka es dekadentisko virzienu neesmu pietiekoši analizējis, ne arī pietiekoši raksturojis. Bet, ja tas to nevarēja, tad tam atkal vajadzēja uzņemties visas konsekvences un pastāvēt uz to, ka viss tas tiešām ir nesasniedzami «dievišķs» un «skaists» («dionisisks orģiasms», «svētas nakts misterijas» utt.), ko «melnais, rupjais pūlis» citādi mēdz saukt par cūcībām un izvirtībām.

Kur tam nācās runāt, tur Vikt. Eglīts palika kā uz muti sists un ceļ tikai lielu brēku, ka es neesot dažus citatus no viņa «dzejām» pareizi pievedis! Un, lai jel par to neviens nešaubītos, tad tūlīt es tieku nosaukts par «subjektu», kas «trumpo ar viltotām kārtīm», ar kuru neesot iespējama «ilgāka godīga cīņa», utt. Ne tik skaļi, latviešu Puškin, tūlīt pārliecināsimies, kas te ir īsti rīkojies ar viltotām kārtīm. Tā, piem., es esot izrakstījis no viņa tik

«nedaiļu» teicienu: «kā zalktis vijas un locās ap kailām miesām», bet viņš, Vikt. Eglīts, pats esot izskatījis savus darbus cauri un nekur neesot tādu atradis. Nu, tad ņemiet rokā savas «Eleģijas» un uzšķiriet 38. lappusē: «Es, zalktī pārvērties, ap tevi vīšos. Pie krūts tev zvaigznēs zaigošu un smiešu.» Un tad pašķiriet lapu tālāk — 40. lappusē: «Ak! tad klāju Tai siltās segas pāri uzmanīgi, kāri. Pie viņas plakdams kļaunos, kaunos, Kā zalktis izvijos un atkal kopā raunos.» Vai vēl lapu tālāk (43. lpp.): «Nespēks un šaubas tik svētuļus tvarsta. Acis mums zvīļo kā zalktim uz vakts. Saliecies. Izvijies. Kļaunies pie manis. Miesa pie miesas cik alkani tvīkst!... Sarkana glodene (!) — brīnišķā ķīla — Izalo miesas (!), lai zvaigznēs skrej gars.» Man šķiet, ka ar šiem piemēriem pietiks, un, ja Vikt. Eglītim viņa «zalkši» tagad izliekas riebīgi un neestetiski, tad lai viņš pats nožēlo, ka tas agrāk to nav sajēdzis*. Bet par tām visām lietām, pirms tas tik lieliski apvainojas, lai viņš ņem un tiešām pārlasa savus «darbus», kurī aiz neglītiem un pretīgiem gleznu un vārdu sakopojumiem ņudzēt ņudz. No kurienes es esmu ņēmis: «svaidījās ar siltiem līķiem»? Šo teicienu es attiecināju uz šādu vietu Vikt. Eglīša «Dzīvības eliksirā»: «Manu galvu grūda kā neredzama roka. Taustīdamies ap papeļu stumburiem, es ķēru siltu, vārīgu līķīti, karājamies ik no zara... Es salu, vērtos akmenī. Riebīgs pasaules caurums mani rija un aizrijās. Locekļi mani, smadzenes sakrupa. Es ņurdzēju, zudu bez cerības, bez atpestīšanas» utt. Kas par gleznu: «Es ķēru siltu, vārīgu līķīti, karājamies ik no zara!!» Man nebija un nav arī tagad iespējams izrakstīt lappusi pēc lappuses no V. Eglīša ražojumiem (tā, piem., viņa «Dzīvības eliksirs» ir no sākuma līdz galam patoloģisks seksuals murgojums), jo man vienkārši netīkas aizskart lasītāju estetiskās sajūtas ar šiem slimīgi sabojātās fantazijas izplūdumiem un riebīgiem ķēmojumiem. Un izklausās pavisam savādi, ja Vikt. Eglīts domā, ka viņa «darbus» varot vēl kaut kā sabojāt un tanīs ielikt iekšā «nedaiļus vai pretrunu pilnus» izteicienus. Viņš nevarot saprast, ko nozīmē «nogrimt maģiskā ekstazē»? Es arī to nevaru saprast, bet Vikt. Eglīša «Eleģijās» es uzgāju šādu pantu: «Zem ekstaza maģijas ļaunas, Ko sajūt tik pārcilvēks, Es paredzu vergus jaunus, Kam skaitļos viss viņu spēks!» (67. lpp.) Un Eglīša «Porukā» mēs

* Ar šo «zalkšu» ligu tāpat slimo Vikt. Eglīša dekadentiskais līdzdievs Fallijs. Salīdz. viņa «Zalkša līgavu»: «Ģinta it kā apmāta Zemē nolaiž rinduku, Krūts smagi cilājas. Zalkts pie ciņa pieplaka... Sevī cieši noslēdzas, Ģinta kairi sakustas. Aste stīvi salokās. Ģintai kreklis noveļas. Un tā visa sagorās, Kaila sevī sakaunas, Zalktis acu nenolaidis. Ezerā Ģinta brida. Un no ciņa aizmanījies, Žigli siltā rindukai. Zalkts uz dusu saritinās...» («Zalktis», Nr. 1, 1908.). «Klasiska dzeja», kā Atis Ķeniņš teiktu, rokas saņēmis.

lasām par «maģisko idealu», kas esot «nesasniedzamā Dzīvības Saule» (22. lpp.). Lai spriež lasītāji paši, vai te ir kāds «viltojums» un kas te īsti ar nolūku grib celt traci, lai pa starpām nobāztu savas šaubīgās kārtis sāņus. Vienīgā vieta, kur mans citats nesakrīt ar Vikt. Eglīša tekstu, ir šāda: «Mal maujamo, maule!», kur vajag stāvēt «mal maļamo, maule!» Nevaru noteikt, vai te nav vienkārši drukas kļūda (man, ārzemēs uzturoties, nebija iespējams pašam lasīt savas grāmatas korekturu), un es tiešām nezinu, vai Vikt. Eglīša «dzeja» caur to izlabojumu ko manto...

Viss tas, ka es gribot dekadentu izteicienus sagrozīt, ir tīši nieki, un Vikt. Eglīts to pats labi zin, bet ko lai viņš savās spailēs citu saka? Viņš tagad ar steigu kāpjas atpakaļ, bet turpat sapinas un krīt. Tā, piem., es esot sakropļojis viņu domas par «mitu radīšanu», bet turpat tālāk Eglīša artiķelī nāk teicieni, ka «miti ir mūžīgi kā viņos ietvertās idejas», ka «mūžīgas idejas izzvejojamas iz pārdzīvojumu chaosa un skaidri sagrupējamas mītos», ka «Vjač. Ivanovs grib savienot grieķu pagānismu (Homeru) ar kristīgo mīlestību (Danti) jaunā mitoloģijā un ka principā tas nav neiespējams»! Un pie reizes Vikt. Eglīts arī praktiski izdara savu «mitu radīšanu»: pazīstamo Fr. Veinberģi viņš svētā godbijībā paaugstina grieķu mitoloģisko varoņu kārtā, kurš kā «Priams (varbūt Priaps?) ar amacoņu (?) palīdzību» atsitot Raiņa, Ozola, Asara un manus uzbrukumus. Cerēsim, ka arī Vikt. Eglītim šis «Priams» ies palīgā... Tālāk. Biju izrakstījis taisni vārdu pa vārdam kādu gabalu, kur Vikt. Eglīts stāda Homeram un Dantem līdzās — Vjač. Ivanovu, bet nu uzreiz tas vairs nekā negrib no tam zināt: tagad Vjač. Ivanovs nav vairs dievs un Vikt. Eglīts viņa pravietis, tagad šī Ivanova raksti vairs nav «jāmācās no galvas» un tas nav pat vairs «pirmais, kas Elladas vaigu atklāja viņa pilnīgā veidā», jo vienīgi «vēsture spriedīs, kam līdzīgs būs Ivanovs». Un katrā ziņā es atkal tur esot vainīgs un es esot kaut ko nepareizu par Ivanovu un Eglīti apgalvojis?! Tiešām nesaprotu, priekš kam Vikt. Eglīts raksta un ko viņš grib pierādīt. Es savukārt neiešu iztirzāt, kā viņš manus vārdus grib grozīt, un aizrādīšu tikai uz šādu faktu: Vikt. Eglīts «Latvijas» abonentu priekšā droši trumpo vaļā, ka es viņu tomēr atzīstot par «talantu»! To es savā grāmatā neesmu teicis, bet gan tikai to, ka viņš sākumā izrādījis zināmas dāvanas, ka tagad viņš tās galīgi sabojājis un uz visnejēdzīgāko ākstās un ķēmojas pakaļ krievu dekadentu paraugiem.

Kas attiecas uz manā grāmatā aizkustinātiem filozofiskiem jautājumiem, tad tos šoreiz atstāšu pie malas, jo par tiem var runāt ar tādiem cilvēkiem, kas cik necik spēj loģiski domāt un spriest un kam ir kāda jausma par šo priekšmetu. Vikt. Eglīts no mark-

sisma (vēsturiski-dialektiskā materialisma) nekā nejēdz un nesajēgs arī, un visas pūles viņam to ieskaidrot būtu veltīgas. Viņš kaut kur padzirdējis, ka senais grieķu prātnieks Heraklits jau esot teicis «*panta rei*» (viss plūst), un nu kliedz vaļā to kā jaunu atradumu. Katrs marksists pazīst šo Heraklita izteicienu, bet apgalvot, ka šis naivi primitivais teiciens satvertu sevī marksisma vareno filozofisko atziņu, ir tas pats, ja teiktum, ka Darvina evolucijas teoriju jau sen izteicis sengrieķis Anaksimandrs. Interesanti vēl tas, ka mūsu «mistiķi» un «magi», Vikt. Eglīts un Har. Eldgasts, nu uzreiz vairs neuzdrošinās zinātni noliegt, bet gribot tikai ierādīt «piekrītošo specialo vietu» mākslas, reliģijas un filozofijas starpā, kaut gan nesen vēl atpakaļ Har. Eldgasts tik skaņi sludināja, ka zinātne savu «bezspēcību» pierādījusi un ka mums jātop kā bērniem, lai mēs nāktum tā Kunga valstībā.

Visa Vikt. Eglīša taisnošanās un rakstīšana liecina tikai, ka dekadentiskais virziens mūsu literaturā un sabiedriskā dzīvē jau sašļucis un iet ātri uz leju. Cik sen bija atpakaļ, kad Vikt. Eglīts un komp. gribēja celt savu «olimpisko salonu», kad viens pats Fallijs bija jau kabatā sabāzis Eiropas literaturu, kad katram dekadentiskam skribentam bija jau patente rokā uz «nemirstību» un «mūžību». «Tagad vai nekad!» lielījās vēl šovasar Vikt. Eglīts, «mazā saujiņa dzīvu garu» pie mums nodibinās grieķu mākslas laikmetu un kopā ar «spējīgo un uzņēmīgo mūsu lauku un pilsētu jaunāko pilsonību» (pie tam ar «kasu» pabalstu!) spēs Periklus radīt! (Sk. «Latvijas» num. no 12. jūl.) Un nu uzreiz tik bēdīga dziesma: «Tautai jākopj, jāciena un jāmīl tos, kas viņai jau ir, ko pēc savas dabas un kulturas tā jau spēj, jo pati tauta teic: «labāk zīle rokā nekā mednis kokā»! No «spitālīga ērgļa» par «zīli rokā», no Nīcšes varonības kulta uz Fr. Veinberga «politikas» apbrīnošanu! Un pie tam vēl tik gaudīga žēlošanās un sūrošanās, ka mēs dekadentiskos dzejniekus neieredzot, tāpēc ka tie «aktivi necīnās par ražošanas ieroču socializaciju» (par saviem nekrietniem un netīriem uzbrukumiem proletariata partijai tie cieš tagad klusu!). Atkal tiek vilkts priekšā «mūžīgi vajātais Akuraters», un pat aiz Raiņa muguras Vikt. Eglīts gribētu tagad noglabāties, kaut gan Rainis taču ir pilnīgs pretpols mūsu dekadentiem. Un tad šī spekulēšana uz publikas līdzcietību, cik es esot «robusts», cik netaisni Vikt. Eglīti un viņa biedrus «apvainojis bez kādiem pierādījumiem», utt. Mani šī jeremiade nepavisam neaizkustina un liecina tikai, ka mana grāmata bijusi pilnīgi vietā. Varu beigt ar Lesiņa vārdiem, kur tas sevi salīdzina ar vientuļa sudmalām: «... Knišļi var (caur spārnu starpu) lidot cauri, bet bezkauņas zēni lai neuzdrīkstas skriet pa apakšu cauri; vēl mazāk lai uzdrošinās mani apturēt kāda roka, kura nav stiprāka par vēju, kas

mani dzen. Ko mani spārni uzsviež līdzi gaisā, tas lai par to vaino pats sevi. Un es nevaru to arī vieglāk nolaist zemē, nekā viņš pats krīt.»

J. [Jansons-Brauns]

«Zieme|blāzma», 1908., Nr. 74, 75, 22. oktobrī (4. nov.), 25. oktobrī (7. nov.).

NOST AR RAKSTNIECĪBU!

V. KRAUKĻA APCERĒJUMS

Rīgā, apgādniecība «Pret vēju», 1911.[1]

Mūsu rakstniecība jau 324 gadus veca. Ja pieskaita laiku, kad radušās tautas gara mantas, tad iznāks latviešu rakstniecības vēsture vēl daudzreiz garāka. Daudz simtu burtnieku, dzejnieku un rakstnieku lauzījuši savas spalvas un savus paurus, lai kaut ko sacerētu. Bet, kad paskatāmies uz visu, kas šai milzīgā laikā saražots, tad tiešām jānosarkst. Dažs labs kritiķis pāra gados (piem., Jankavs) padara daudz vairāk paliekoša nekā šie rakstnieku simti gadu simtos.

Lieta tā, ka ar kritiku nodarbojas mūsu cienījamākie un apdāvinātākie tautas dēli, bet dai|rakstniecība ir bijusi vienmēr mēslu bedre, kurā tauta samet savus nederīgos, izvirtušos locekļus, kas ar godīgu darbu tautas labā vairs negrib nodarboties. Šie smirdošie izvirtuļi — rakstnieki ne tik ar savas dzejas riebīgo smaku top katram cilvēkam ar normalu degunu nepanesami; bet to kaitīgo mikrobu dēļ, kas viņos perinās, tie ir pat b ī s t a m i, kā to aizrāda mūsu literariskie sanitari, cien. kritiķi (Jankavs, «Viņu māksla», 67. lpp.; Jansons, «Fauni un klauni», 16. lappusē). Tikai pateicoties tam, ka mūsu līdzpilsoņi kritiķi bagātīgā mērā savās grāmatās kaisījuši savu dusmu klorkaļķi, vairs nerodas neviens jauns rakstnieks, jo katrs tagad skaidri redz, ko sen jau visiem vajadzēja zināt: atzītais viss jau izteikts, un neatzītais, kas vēl nav izteikts, netiks arī atzīts: tas nestāv ne Mozus, ne Soreļa, ne Jankava rakstos. Viņu literariskais stipri smirdošais karbols avīžniecībā arī garāmgājējus lasītājus pie laika brīdina nenākt par tuvu mēslu bedrei rakstniecībai, tā ka grāmatu tirgotāji — izņemot Pinkertona un citu nesmirdošu, ūdeņainu draņķu izlējēju Fītolu, — paldies dievam, vienā mutē sūdzas, ka visi ejot viņu veikaliem ar lielu līkumu apkārt, degunus aizturējuši. Šo godam minamo sabiedrisko kritiķu — manu priekšgājēju celto ēku gribu te tikai uzcelt līdz galam, pēc iespējas izsargādamies no pretī

[1] Istenībā brošura-pamflets iznāca 1910. g. beigās. [Sakārt.]

runāšanas viņiem. Stils šim viņu būves augšstāvam un jumtam, saprotams, pilnīgi ieturēts tāds, kādā celti apakšstāvi. Ceru, arī kritiķi paši būs man pateicīgi, ka es nama celšanu nobeidzu. Jo uz jumta vairs neviena stāva uzcelt nevar.

Neskatoties uz visiem viņu nopelniem, šiem cien. kritiķiem tomēr vēl trūcis zināmos gadījumos stingrības. Nevaru apgalvot, ka te lomu spēlējusi draudzība, mīlestība, radnieciskas saites vai kāds labums graudā vai naudā. Varbūt viņiem vienkārši nav bijis vaļas šo izvirtuļu izkārnījumus* — literariskos ražojumus — pietiekoši izmeklēt ar krietna mikroskopa palīdzību. Ja viss būtu izpētīts, tad droši vien koleras vai spitālīgo barakā būtu ievietots blakus Porukam, Skalbem un Eldgastam dažs labs, kas tagad kā normals cilvēks apkārt skraida un sēj kaitīgas idejas materialistiskā pasaulē.

«Domās par literatūru» Jansons jau visus rakstniekus līdz deviņpadsmitā g. simteņa beidzamai desmitai ir iznīcinājis. Kas pēc tam rakstīts, ir atradis kapu «Vecos elkos», «Faunos un klaunos» un «Viņu mākslā». Šinīs grāmatās, par nožēlošanu, tomēr vēl ir taupīti Veidenbaums, Aspazija un Rainis. Mans pienākums ir pierādīt, ka arī pie šiem rakstniekiem sastopamas visas buržuju mākslas briesmīgās īpašības: individualisms, simbolisms, misticisms, erotisms, romantisms, pesimisms, nenormalība (dekadence) utt. Tad nebūs vairs neviena, un es varu jau lasītāju uzlūgt uz dzīrēm, kuras es kā autors svinēšu grāmatas beigās. Kā tataru vadoņi pēc Kuļikovas kaujas noklāja krievu kunigus ar dēļiem, uz kuriem paši dzīroja, tā Jankavs ar Jansonu, noklājuši latv. rakstniecību savām brošurām, svin uzvaras dzīres. Bet mēs ar lasītāju celsim grīdu vēl vienu stāvu augstāk. Par kāju pameslu mums būs arī viņu saudzētie rakstnieki — Aspazija, Veidenbaums, Rainis un daži sīkāki. Kurā stāvā ievietot Jankavu un Jansonu — to lemsim kopā mēs ar lasītāju. Dzīrosim mēs tikai divi uz latviešu daiļliteraturas kapa!

Jūs šaubāties, vai tik man tas izdosies? Paļaujieties droši! Tagad jau nav jāpierāda, ka kāds rakstnieks nav spējīgs, ka viņa darbs, no estetiski psiholoģiskās puses ņemot, neapmierina — tāda kritika ir lieka (skat. Jankava «Viņu māksla», 64. lappusē). Tagad tik jāpierāda, ka rakstnieks savus ienākumus dabū no buržujiem vai ka viņa draugs ir buržujs, vai ka viņš ir individualists,

* Skat. «Vēsturisk. mat.», I, 40. lpp., kur Jansons mūsu rakstniekus nosauc par naktspodiem; tātad viņu sacerējumus esmu nosaucis pareizā vārdā. Varētu te piezīmēt, ka mūsu rakstnieki ar visām savām estetiskām gleznām ir tikai naktspodi, kamēr mēs ar Jansonu, kas izgudrojam tik jaukus naktspodu salīdzinājumus, šo savu dzejisko nopelnu dēļ esam kā smaržīgi neļķu pušķi.

ir nenormals (dekadents), ir idealists, romantiķis utt. — un pietiek, jo viss tas ir negantība. Tātad katru rakstnieku var pierādīt arī par nerakstnieku! Nu noprotat, uzticaties?

Savu buržujisko dabu līdz šim proletariata kritiķu saudzētie rakstnieki skaidri un nepārprotami izrāda, necienīgi par tautas masām atsaukdamies. Ka Haralds Eldgasts, Akuraters un citi šai ziņā ir nepiedodami noziegušies, par to jau nav ko runāt, to gluži skaidri Jansons un Jankavs (piem., «Viņu mākslā», 22. lpp.) ir pierādījuši. Bet arī Veidenbaums, Aspazija un Rainis nav tīri no šī grēka. Pirmais no tiem, piemēram, par tautu saka: «D u m j ā s galviņas»; «ticīgo m u ļ ķ u v i s v a i r ā k ir radīts». Kas vēl vajadzīgs, lai varētu skaitīt par pierādītu, ka Veidenbaums tautas naidnieks? Ļaužu vairums — ticīgie muļķi! Tas taču runā pretim visiem demokratiskiem principiem. Kā lai nu tiek pie taisnības un patiesības, ja tautas balsi — vairuma balsi — var saukt par ticīgo muļķu balsi? Kāda tad nu nozīme sapulcē pieņemtai rezolucijai, kāda vispārīgas balsošanas iznākumam? Ievēl, piemēram, strādnieku šķira sev priekšstāvi — tas ir muļķu priekšstāvis, jo visvairāk ir pasaulē strādnieku un vairums ir muļķi! Nobalso, piem., ka dieva nav vai ka dievs ir — to vairs nevar līdz nākošās sapulces dienai uzskatīt par absolutu patiesību! Jā, Veidenbaum, ja tu vēl dzīvs būtu, es tev sadotu vēl sirsnīgākus piparus, bet tagad lai paliek: мертвого не бьют.[1]

Cita lieta Rainis — tas vēl dzīvs. Tas «Zelta zirgā» gāna tautu pie stikla kalna, kur strādnieks ogļu deģis ir piedzēris, citi lieli rijēji, skauģi utt., tā ka kalnā jāuzjāj tautas nicinātam idealistam — Antiņam. Arī Aspazija skaidri un gaiši «Sidraba šķidrautā» saka to pašu. Par Gunu ļaudis priecājas, kad k a r a l i s Gunu slavē; tie tic, ka tā visu postu novērsīšot. Vēlāk tā pati tauta piekrīt karalim, kurš nu liek Gunu dedzināt; tauta kur sārtu un domājas pie tam labu darām: viens tic, ka tā būs posts aizdzīts, otrs atrod paklausībā augstāko tikumu: «Kad liek man cepināt — es cepinu!» Vai tā nav briesmīga visas tautas nogānīšana, kad t a i liek dzejniece spēlēt visa daiļā un patiesā dedzinātāja lomu! Tauta — proletariats — ir taču visidealākā šķira pasaulē, nākotnes idealu nesēja. Nu Aspazija pieraksta tai tik nejaukas īpašības: tauta nezin, kas viņai dara labu, kas ļaunu; tauta ir māņticīga (šķidrauta dedzināšanas skats); tauta ir netaisna; tauta ir nepateicīga un cietsirdīga (Guna viņiem visiem palīdzējusi, tie neviens negrib pat tai ūdeni pasniegt); tauta akli paklausa tiem, kas uzmetušies viņai par vadoņiem (Targalam). Kas tik riebīgās krāsās iedrošinās ļaužu vairumu zīmēt, tas ir

[1] Mirušo nesit. [Sakārt.]

tipisks mirstošās buržuazijas priekšstāvis, no kura katram jāsargās. Nost tāpēc ar šo tautas un progresa ienaidnieci Aspaziju!

Ir tikai pārskatīšanās bijusi, ka Aspazija un Rainis turēti par godīgiem rakstniekiem, pārskatīšanās tāpat kā ar Skalbi un Akuratēru («Viņu m.», 8. lpp.). Tagad jāzīmē arī uz Aspaziju un Raini šis Jankava teikums: «Ja apskata kritiskāk tos literariskos darbus, par kuriem reiz sajūsminājās, tad negribot jābrīnās, kā jel varēja aizrauties no tiem!» Te nu gan mans koleģis arī nesaprotamu izgrūdis: «aizrauties no tiem». «Atrauties no tiem» varbūt gribēts? Lietota tā kā vāciska pasiva forma, kā latvisks medials — ej nu sazini, kas tas īsti ir! Bet visa vaina te ir Mīlenbacham un Endzelīnam: tie kā Krievijas ierēdņi-birokrati ir sarakstījuši latv. gramatikas. Un Jankavs pareizi saka («Viņu m.», 63. lappusē): «Tas, kas ir derīgs vienai šķirai un veicina viņas attīstību, ir kaitīgs un spiedošs slogs otrai šķirai.» Ja minētie buržuju valodnieki veicina latv. valodas prašanu pilsoņu šķirā, tad tikpat lielā mērā šī valodas prašana otrā šķirā iet mazumā. Jankavam, kā strādnieku šķiras rakstniekam, saprotams, Mīlenbacha gramatika nosloga valodas prašanu; viņam jācieš buržuju valodas pareizības vairošanās dēļ. —

Līdz šim ir pieticis, ka arī Aspazija un Rainis ir «pievienojušies sabiedriskai kustībai un aizrādījuši uz progresivajiem «lozungiem», — lai viņiem būtu nodrošināta vispārēja atzinība» — tā par minētiem arī jāskan Jankava 9. lappuses teikumam. Kad dažos sacerējumos viņi šos lozungus skandina, tad tam nevar ticēt: tā vai nu izlikšanās, vai sapņu pasaules atēšanās: «Cilvēkam, kurš pārāk ilgi dzīvojis estetisma siltumnīcas atmosferā, galu galā apnīk arī visnosmalcinātākie baudījumi... pārēdies tas ieklīst arī «kustībā». Te taču, mazākais, interesanti paplātīties.» (Jankavs, «Viņu māksla», 17. lappusē.)

Man gan te jāpiezīmē, ka klusībā arī es kā vēsturiskais materialists piekrītu Veidenbauma, Raiņa un Aspazijas domām par ļaužu vairumu.

Apstākļi veido cilvēkus. Vissliktākie apstākļi ir proletariatam. Tādēļ tur vislielākā mērā sastopamas daudzas kroplīgas parādības. Tas ir tas «cilvēces saplosīts, saķēmots vaigs», kā Aspazija saka. Uz tā jau taisni mana tautas mīlestība dibinās. Jo, ja proletariats būtu visidealākā šķira pasaulē, tad tas nozīmētu, ka viņam visidealākie dzīves apstākļi. Ja tas tā, tad nav nekā ko grozīt šajos apstākļos. Tad arī manai darbībai nav nozīmes. Bet es, tāpat kā Jankavs, skatos no taktiskās — praktiskās puses. Vispirms ļaudīm vajag iestāstīt, ka viņi vislabākie pasaulē. Tad viņos radīsies pašapziņa; tie daudz lepnāk sniegsies pēc saviem mērķiem. «Ir vajadzīga arī katram odam stipra pārliecība, ka

viņš ir kamielis» — Jankavs, «Viņu māksla», 25. lappusē. Un 70. lappusē: «Kad darba cilvēks katru dienu lasa jauno rakstnieku sacerējumos, ka viņš ir tikai niecīgs pūļa cilvēks, kura jūtas un domas ir nevērtīgas, kura centieni zemi un nesvarīgi; kad viņš gandrīz vai katrā rindā redz atkārtotu, ka tikai dažādi «gara darbinieki», dzejnieki, studenti utt. ir tie īstie cilvēki, ka vienīgi viņu jūtas un domas ir lielas un ievērojamas, — tad nav jābrīnās par to, ka dažs tāds lasītājs zaudē ticību uz saviem paša spēkiem, tā vietā sāk ar nesatricināmu uzticību un cienību uzlūkot dažādus skaļu frāžu skandinātājus un sekot, kur(p) tie viņu sauc, vai arī vienkārši nogrimt sapņos.» Te Jankavs skaidri un gaiši pierāda, kāpēc ir nepieciešami strādnieku šķirai himnas dziedāt (tas ir, ne viņas p a t i e s o nopelnu dēļ!), tai lišķēt, to krāpt un tajā radīt riebumu pret katru garīgu spēku, kurš ar savu lielumu nospiež proletariata pašapziņu. Tikai, man šķiet, Jankavam nevajadzēja tik atklāti izstāstīt, kas viņam aiz ādas, ļaudis brīdinot no visa garīga: varbūt kādu viņa grāmatas eksemplaru, par spīti grūtiem laikiem, nopērk kāds strādnieks un nu redz, ka Jankavs ar slavas dziesmām viņu tāpat krāpj kā dekadenti, viens otru «laizīdami».

Otrkārt, tautu slavēdams, es drīzāk varu iegūt uzticību ļaužu acīs. Jo es tiem saku: «Redziet, Aspazija, Rainis un Veidenbaums jūs gāna. Nost tos! Tie buržuji. Jūs esat visidealākie, es esmu jūsu draugs, klausiet man.» Un tad tie klausa. Tā šī lišķēšana ir «kolonizacijas kuģis, ar kuru visvieglāk var iebraukt tanī neizsmeļamo bagātību zemē, kuru sauc par proletariatu». (Jankavs, «Viņu m.», 77. lpp.)

Kad tie neredz, es par viņiem smejos dūrē!

Jaunie rakstnieki netic ne tik idealam strādniekam, bet arī strādnieka idealam. It pareizi Jankavs «Viņu m.» 15. lpp. saka, ka «cilvēciskas dzīves iespēja» ir tas pats, kas laime. Ja kāds iespēj cilvēcisku dzīvi vest, tad tam nav tiesības justies nelaimīgam, jo kā gan viņa rīklei vēl vajadzēs? Har. Eldgasts, teikdams, ka cilvēcei laimes nav, līdz ar to ir noliedzis cenšanos uz laimi, tātad uz cilvēciskas dzīves iespēju, saka Jankavs, un pareizi dara, ka saka. Bet mans pienākums nu ir rādīt, ka arī uz Aspaziju jāattiecina šie sagraujošie vārdi. Arī viņa saka, ka visam daiļam būs dzīvē bojā iet, ne tikai buržujiskam daiļumam, bet tātad arī proletariskam, ja saka «visam». Vai tā nav mūsu idealu nogānīšana? Bez tam viņa saka:

«Augstībā tur nesasniegtā
Ideali paceļas,
Pīšļu radījumiem atliek
T i k pēc viņiem c e n š a n ā s.»

Vai arī še neskan tā pati neticība uz nākotnes laimes laikiem, kad katrs būs paēdis un kad nevarēs tāpēc runāt, ka zemes radījumiem atliek tik cenšanās uz to? Ne tikai cenšanās, bet arī sasniegšana, jāsaka progresistam! Vai atkal: «Tikai to, ko z a u d ē j u š i, mēs par draugu atzīstam.» Un tas, ko sola nākotne? Tikai Pobedonosceva un Plēves laikā varēja tāds reakcionārs gara stāvoklis rasties un Aspazija, īsts to laiku atpakaļrāpulīgās turīgās lauku sīkpilsonības bērns, varēja tik neticīgi skatīties nākotnē. Bet tāda neticība samaitā veselo darba ļaužu organismu. Apzinīgajās masās var rasties neticība, — šaubas un nezin kādi mistiski nesasniedzami ideāli, par kuriem Erfurtes katķismā nav runāts. Ar šādām bīstamām idejām var atkal lielā mērā aizkavēt materialo darba apstākļu uzlabošanos, jo kaut gan, kā īsti vēsturiskā materialisma piekritēji, neatzīstam, ka idejas var dzīvi grozīt (to dara tik ražošanas attīstīšanās), tad taču šinī gadījumā jāskatās dziļāk.

Kas ir šīs Aspazijas kaitīgās idejas? Tās ir tik to buržuju aprindu, pie kurām Aspazija pieder, tās ir to aprindu nauda, tātad materija. Ja nebūtu tēvs Aspazijai skolas naudu maksājis, tad viņa nebūtu gājusi Jelgavā vācu «töchterschulē»; nebūtu tad viņai arī ne tikai šīs, bet pat nekādu ideju galvā. Te skaidri redzam, cik viegli var nonākt pie aplama sprieduma, it kā idejas nebūtu tā pati materija, kura tikai te pieņēmusi citādu veidu, tāpat kā elektriskā enerģija var pārvērsties par siltumu vai ķīmisko enerģiju. Tāpēc, lūk, šīs idejas ir bīstamas: viņas ir viltīgu veidu pieņēmusi buržuju nauda — materija, un materija ir tā, kas idejas rada un groza; idejas, ja tās nav materija, jau dzīves nespēj grozīt, tātad arī kaitīgas idejas nevar kaitēt un derīgas nevar derēt.

Ka dzīves nevar grozīt pat ar materialistiskām idejām, tā tic tikai p e s i m i s t i, kuri nevar būt arī revolucionari: revolucionārs taču tic, ka dzīvi var grozīt: marksisti tic, ka var grozīt ar materialistiskām idejām — šķiru apziņu; anarchisti — ar materiju — bumbām. Ka Aspazija ir pesimiste un tātad revolucijas pretiniece, jau redzējām. Tas pats sakāms, tikai stiprākā mērā, par Veidenbaumu.

«No saulainām ielejām mirstīgais šķirts:
Tam jādzīvo asaru dūksnājā slapjā.»

Ne tagadnes cilvēks tik, bet — mirstīgais; kamēr cilvēks būs mirstīgs (un tāds viņš vienmēr būs), viņš nebūs laimīgs. Netic progresam Veidenbaums. Un ne tikai materialam progresam, bet arī prāta, zinību progresam viņš netic. Pat prātam netic: «Cerēt un minēt var daudz, saprast un zināt — neko.» Vai tiešām Markss,

Ķautskis, Engelss, Darvins, Hekelis, Sorels nav itin visa jau izskaidrojuši? Bet viņš saka: itin nekas nav izskaidrots. Ka viņš nebūtu šo vīru pazinis, tas nav domājams. Un, ja arī nebūtu pazinis, tad nedrīkstētu tā rakstīt: tas taču nobeidz masās ticību uz viņu vadoņiem, kuri saka, ka viss viņiem skaidrs kā diena! Aspazija «Atenā» saka, ka no ģenialitates avota var iztecēt arī maldīšanās, ģeķība. Nu, nu! tad jau arī V. Eglīša un Fallija dažu labu maldīšanos var uzskatīt kā ģenialitates, ne idiotisma zīmi. Un bez tam tā ir necienība pret prātu — parasto prātu, kad tā attaisno maldīšanos un ģeķību; kas tad vairs ir parastais, prātīgais prāts?

Tāda neticība prātam noved pie m i s t i c i s m a, kurš jau tik dziļas saknes laidis mūsu jaunākos rakstniekos, piem., Štrālā, kā to Jankavs «V. mākslā», 12. lappusē, aizrāda. Arī Veidenbaums turpat nonācis.

«Rau, svētku eglīte... Mums šodien pestītājs ir dzimis...»

Tas jau īsts klerikalisms, kad sajūsminās par tādiem baznīcas «iestādījumiem» kā ziemsvētku kokiem un pestītājiem, kuri nav socialisti.

Klerikalā misticismā nogrimusi arī Aspazija:

«Tēvs, kur tava sirds?»

Kas tas par «tēvu», kura neviena zināba nepierāda, kurš pastāv tik buržujisku fanatiķu murgos?

Un, kad Mirdza, pārnākusi atpakaļ svētnīcā (skat. «Vaidelotē»), lūdz dievieti, tad tas atkal ir misticisms, jo vai nu mistisko būtni sauc Jachvē vai Praurimu, tas tak viena alga!

Un, ja kāds no jauniem rakstniekiem tic nākotnei, tic gara gaismai, tic saules lēktam, tad tas viss iznāk riebīgs un samelots. 16. lappusē Jankavs uzrāda, cik smieklīgs ir Har. Eldgasts, kad tā varonis Ārgalis izpleš rokas leçošai saulei pretī. Bet, diemžēl, mūsu cien. kritiķis nav šīs parādības apskatījis visā plašumā «viņu» mākslā. Piem., Aspazija, šī rakstniece ar «tām komiski estetiskām ainām, kādas bieži dzimst mūsu jaunromantiķu provinciali aristokratisko sapņu miglā», savā «Raganā» arī liek saulei lēkt un. Liesmai, kura patiesībā ir neiespējamāka nekā Ārgalis, krist ceļos un kliegt (izplest rokas vai krist ceļos — cik tur nu starpība liela!): «Tu, saule, saule! Es to tiešām redzu!» — un dziedāt: «Ak vētra, sagrāb mani!» Liesmu «atstāsim viņas ekstazē; viņas estetisma saturs ir pietiekoši skaidrs», kā Jankavs saka.

Un, tāpat kā Eldgasta Ilgvars («V. māksla», 16. lpp.), arī Rainis runā par brīvību, ticību uz nākotni, cīņu. Bet vai tam

varam ticēt? Gluži pareizi Jankavs saka: «Pietiks skanīgo vārdu... Neuzticīgi jāskatās, kas viņam aiz ādas.» Gluži pareizi! Rakstnieka nevar apspriest pēc tiem vārdiem, ko viņš raksta, gleznotāja — pēc viņa gleznām. Pats galvenais ir tas, «kas viņam aiz ādas» — ko viņš citiem nerāda. Rainim, lūk, ir sava vasarnīca Dubultos. Vai tagadējos laikos, kad darba algas tik zemas, ka tikko pietiek, lai nenomirtu badā, vai tagad bez virsvērtības piesavināšanās — bez izsūkšanas — var pavisam tikt pie personīga īpašuma? Te jāliek liels jautātājs. Un, ja viņam arī nav vasarnīcas, kas galvo, ka viņam nav vasarnīcas uz sievas vai tantes vārda? Es saku, te uzmanīgi «jāskatās, kas viņam aiz ādas». Tātad Rainis pieder pie pilsoņu šķiras. Cilvēka uzskatus noteic tā šķira, pie kuras viņš pieder. Tātad, ja Rainis runā par brīvību, tad vai nu 1) viņš melo un viņam kas cits aiz ādas, vai arī 2) viņa izteicamie uzskati ir arī patiesi mirstošās buržuazijas uzskati, tās nāves agonija, kad viņai elpa raujas ciet un tā kliedz pēc brīvības; proletariatam ar tiem tad nav ne tikai nekādas daļas, bet ir pat jāsargās no tiem kā no uguns. Bez tam, cik reiz Rainis ir ticis ievainots (skat. Jankava «V. m.», 19. lpp.) par vārdu cīņu? Ne reizes; ja arī būtu, tad tas nekas vēl nebūtu: atcerieties, piem., Austriņu, visu dekadentu dekadentu!

Kad nošauj, tad jau ir labāk. Bet arī tad nav vēl pierādīts, ka nelaikim ir bijušas visas vajadzīgās idejas «aiz ādas». Cik nav nošauts pārpratuma dēļ? Vajag tikt nošautam 5—6 reizes, pakārtam 2—3 reizes, tad tik var ticēt, ka tas cilvēks ir ar īsti demokratiskiem uzskatiem. Rainis nav pakārts ne reizes. Ej nu sazini, «kas tam aiz ādas»! Dzejnieki melo: skat. Jankava «V. m.», 13. lappusē: «Šie varoņi īstenībā staigā noplukušos mētelīšos, dzīvo pa «mēbelētām istabiņām» priekšpilsētās... Bet jauno rakstnieku tēlojumos viņi izģērbti mazākais par grafiem... pat par karaļiem..., kuri dzīvo lepnās pilīs...» Tātad dzejniekam nevar ticēt.

Var ticēt tik kritiķiem, kā Jankavam, jo, kaut gan tie nav ne reizes nošauti, tad, jūs domājat, tiem iet viegli? Ak, viņi labprāt būtu ļāvušies katrs desmit reižu nošauties, ja — būtu kāds cits, kas izglītojošās kritikas raksta. Kas atbildēs «estetiskam manifestam», kas Dr. Valteram? Vienmēr būt dzīvības briesmās par savām kritikām ir desmitreiz grūtāk nekā 10 reiz ļauties nošauties. Bet šo grūtumu viņi uzņemas tautas dēļ, lai — — nu, lai tautai darītu pieejamu to mākslu, kuras — vēl nav; mākslu, kurai nebūtu tās briesmīgās īpašības, ko sauc par individualismu.

«Viņu mākslas» 67. lappusē Jankavs saka: «Un tad viņi vēl uztraucas par to, ka viņus netieši apzīmē par «buržuju suņiem».

Tomēr jāatzīst, ka šis nosaukums tiešām labi neder. Suņi ir cilvēkiem dažos apstākļos visai derīgi radījumi, kurus nevajadzētu tā bez apdoma paļāt, nostādot tos līdzās a r (!) latviešu individualistiem.» Šie individualisti, kuri nav pat suņa vērts (nu, p o l i c i j a s suņa vērts, pēc manām domām, tie nu ir gan), esot Eldgasts, Akuraters, Bārda, Eglīts, Skalbe un tā joprojām. Bet ar to vēl nevar apmierināties. Šis saraksts visādā ziņā jāpapildina. Ir tiesa, ka Jankavs gan 29. lappusē saka, ka «vislielākās individualisma idejas latviešu rakstniecībā ir snieguši Rainis, Aspazija, Veidenbaums». Taču dažs labs lasītājs var šai vietai garām paiet, bez kā būtu nopratis, ka te Jankavs arī še minētos trīs rakstniekus kā «latviešu individualistus» nosaucis par sliktākiem nekā suņi. Lai izklaidētu katras šaubas, ka Rainis, Aspazija un Veidenbaums tiešām nav suņa vērts, tad aizrādīšu uz tām vietām minēto rakstnieku sacerējumos, kur skaidri redzams, ka tie ir latviešu individualisti. Ka tie ir l a t v i e š i, tam sevišķs pierādījums nav vajadzīgs. Latviski tie raksta, Latvijā dzimuši, par latviešiem turas — ko tur vairāk! Atliek pierādīt, ka tie i n d i v i d u a l i s t i.

Veidenbaums saka:

«Kāda gan tur c i t a m daļa,
Ka m a n patīk dzīve zaļa?»

Citiem vārdiem to varētu izteikt tā: «Vai es priecājos vai bēdājos; dzīvoju tikumīgi vai netikumīgi — tā mana privatdarīšana! Neatzīstu jūsu kolektivās morales — atzīstu katra individa pašnoteikšanās tiesības.» Un individs drīkst izvēlēties pēc savas gribas ne tikai dzīvošanas v e i d u, bet pat ar savu dzīvību viņš var darīt, ko grib, — tur nevienam nav nekā ko iebilst — tādu «hömbögu»* runā Veidenbaums:

«Kam tīk dzīvot, tas lai dzīvo;
Kam vairs netīk, — projām brauc,
Jo iekš Hades daudz vēl vietu,
Kaut ar dzīvotāju daudz.»

Tātad — cilvēks ir pats savs privatīpašums un drīkst ar sevi darīt, ko grib. Sabiedrība no viņa prasa darbus, sak, tu esi izlietojis sabiedrības radītās garīgās un laicīgās vērtības, un nu sabiedrībai tak tiesība prasīt no tevis zināmu pienākumu izpildīšanu, progresa sekmēšanu, piebiedrošanos karotājiem, bet tu pasaki: «Man vairs netīk,» — un brauc uz Hadesu! Tas, Veiden-

* Jansons saka: «humbugu»[1]; tas ir angļu vārds un nebūt nav tā lasāms; drīz Šekspiru sauks par Shakespeare!

[1] Blēņas, mānīšana. [Sakārt.]

bauma kungs, ir tas pats, par ko Doku Atis saka: «Vai tā nav traka blēdība?» — un tas pats, kas ietaisīt viesnīcā rēķinu un tad pa neatļautu izeju — logu — aizmukt! Godīgs sabiedrības loceklis tā nevar darīt, tā var tik suns — latviešu individualists.

Un Aspazija — man te pavisam bail iesākt! Tā tak ir individualiste no sākuma līdz beigām. Man mati stāvu slienas, kad man tāda sabiedrisku grēku pekle kā Aspazijas raksti jātīra, jo tur viss smird tikai pēc tā, kas šinī gadījumā jāsauc par sieviešu dzimuma suņa iezīmēm.

Sāksim ar to, ar ko sāka Aspazija, — ar «Atriebēju». Tur Strautiņš saka lielkungam: «Es negribu... brīvības... es jūsu kājas skūpstīšu un kalpošu jums dien' un nakti, tikai atdodiet man viņu — manu mazo sieviņu, manu acu zīlīti!» Te nu ir tas idealākais zemnieks: savas personīgās laimes — sievas dēļ gatavs tas atteikties no brīvības, gatavs varmākam kājas skūpstīt! «Vaidelotē» Asja atsakās no savu sabiedrisko pienākumu izpildīšanas savas mīlestības dēļ (pret Laimonu); tāpat Mirdza atzīst savu dzīvi par nevērtīgu, kad izpostīta viņas personīgā laime; tā noduras, kad nevar iegūt mīlamā cilvēka. Bet cik daudz tai mērķu varēja dzīvē būt, palīdzot saviem līdzcilvēkiem! Tā, lūk, šo mērķu neatzīst, tā ir individualiste: stāda savu personīgo laimi vai nelaimi augstāk par sabiedrības vajadzībām, kurām Mirdza būtu kalpojusi, ja paliktu par vaideloti. Idealākā Aspazijas sieviete Guna savas pārliecības, savas patiesības (sidraba šķidrauta) dēļ gatava atdot savu dzīvību, jo tic, ka tā viņas pelni kā patiesības sēkla tikšot izsēti pa visiem vējiem un patiesības atzīšana vispārībai dīgšot no tiem. Bet ierodas Normunds, un Guna, lai glābtu mīlamo cilvēku, atsakās no savas pārliecības, saviem sabiedriskiem mērķiem: savu personisko, individualo laimi stāda augstāk par sabiedrības labumu! «Atenā» dzejniece tā nogāna skolotāju, kurš savus skolniekus grib audzināt tik par derīgiem sabiedrības locekļiem un neskatās uz ikkatra īpatnību; kurš zin tik cilvēku dažādas sugas, šķiras: «Viņš zināja priekš katra stāda un kukainīša savu rubriku,» — bet «šmaugā zēna» īpatnības tas neizprot un tā ir par iemeslu viņa traģiskam galam. Un tā no viena gala līdz otram Aspazijas rakstos. Vai tā dzeja, dzejojums, luga vai stāsts — visur tās pašas slāpes pēc personīgās laimes. Pat vispārības labumu sludinādama, tā šo labumu nemeklē vis ļaužu vairuma dēļ, bet s e v i s dēļ, lai apmierinātu s a v u īpatnību, gluži tāpat, kā Jankavs pārmet Eldgasta varonim Ilgvaram («Viņu mākslā», 17. lappusē), ka tas sabiedriskai kustībai pievienojoties tik aiz p e r s o n i s k i e m iemesliem: līdzšinējā grafa dzīve tam sākusi izlikties garlaicīga (ja neizliktos garlaicīga, tas, saprotams, būtu vēl sliktāk).

Arī Guna teic nikno patiesību Targalam acīs tik tāpēc, ka tā ar savu varonību grib s e v i apmierināt, grib izpirkt s a v u noziegumu, ka nav izpildījusi sidraba šķidrautam līdzdotā noteikuma («Mūža gaisma tam tik mirdz . . .»). Tā grib tik iegūt atkal sev garīgo līdzsvaru, kuru tā pazaudējusi, juzdama mīlestību pret Normundu. Kad tā beidzot savu dzīvību atdod, lai tā iznīdētu launuma perēkli (feodālā absolutisma valsti [Targalu] un liberali kapitalistisko republiku [Dzelzsjaunavu]), tad viņa atkal to dara tik savas dvēseles dzīves dēļ: nekāds prieks, nekāds p e r s o n i s k ā s dzīves saturs vairs nav gaidāms; tad labāk iet bojā dzejiskā feijerverkā, jo Gunas īpatnība nav tāda, kura spētu izgailēt sērīgā «dvēseles krēslā». Turklāt te spēlē lomu arī personiskā atriebšanās kāre par izpostīto laimi. Ka ar šo «požaru» Guna pat necer vispārības dzīves apstākļus labot, redzams no tā, ka viņa dod Smaidiņai šķidrauta gabaliņu un saka, ka tikai tad, kad visi būs savas dvēseles izkopuši, tad tik nāks spoža diena — labklājība. Tātad viņa savas dzīvības nebūt neatdod vispārības, bet savā labā. Bez tam Guna nemaz nav revolucionara šī vārda īstā nozīmē! Viņa netic, ka, nodedzinot pili, cilvēce jau glābta; tā runā par to, ka ikkatram jāauž sev šķidrauts (iedomājieties: savs!) — jātaisa iekšēja revolucija — tikai tad pamazām gaisma ausīs. Še ir tas, par ko Jankavs 70. lappusē («V. m.») saka: «Senākais sparīgais «gāzējs» izvēršas par mierīgu kulturtreģeri, kura augstākais bauslis ir — pamazām, palēnām.»

Ja Rainis izliekas drusku brīvāks no individualisma ideju sludināšanas nekā Aspazija, tad tas tik tādēļ, ka viņš ir viltīgāks. Bet ir tad viņam pasprūk šis un tas gluži vaļsirdīgi:

> «Jums pašiem s a v a s dzīves nava,
> Kas spēcīgi iz iekšas augtu . . .
> Nav l e p n u m a, nekā nav s a v a,
> Ko s e v kā zvaigzni pierē spraustu.»

Tā Rainis pārmet individualitates trūkumu daudziem. «Nekā nav s a v a» — kam tad kas «savs» pavisam vajadzīgs? Vai Markss, Engelss un Kautskis nav jau visa teikuši, kā to Jansons («Vēstur. mater.», I, 113. lpp.) ar lepnumu saka: nekurp vairs nav ko iet, lepns var katrs būt, ka tā paša vecā nepazaudē — neatkāpjas? Vajag Rainim, lūk, vēl sava, tātad nebijuša, jauna, tātad uz priekšu iešanas, tātad atkāpšanās no vecā — aizkāpšanas uz priekšu, «chameleona krāsu mainīšanas», kā Jankavs saka! «Nav savas dzīves!» Tā jau ir pilnīga šķiru cīņas, šķiru interešu noliegšana! Ir taču tikai šķiras dzīve. Tā kā šķira, pie kuras piederam, visu dzīvi jau noteic, tad kā var būt cilvēkam s a v a dzīve, kuras prasa Rainis? Un tad — «nav l e p n u m a

sava». Tas tak gluži pēc buržuju pārcilvēka Nīcšes! Kā tad, vajag, lūk, sava lepnuma! Šķiras lepnums, jā, tas nu var būt, sevišķi ja cilvēks pieder pie proletariata, kuram tiešām ir viss, uz kā cilvēks var būt lepns. Bet sava, īpatnīga — individuala lepnuma — nu, pateicos, buržuj Raini; zinām gan, uz kādas masu nicināšanas šis nīcšeaniskais s a v s lepnums dibinās! Tāds savs lepnums ir tīri anarchistiska mācība.

Citā vietā Rainis saka:

«P a t s domā, spried un sver,
P a t s laimei durvis ver!»

P a t s spried? Un komiteja? Un pulciņu vadoņi? Un kritiķi? Kad tie, piem., saka: tas un tas sacerējums ir dekadentisks, ir buržujisks, ir reliģiozs — kāds tur vēl p a š a spriedums vajadzīgs? Vai tauta kāda spriedēja? Kad ikkatrs pats sāks spriest, tad var visi organizacijas pamati sabrukt. Sāks tauta lasīt Eldgastu, Meterlinku, Hamsunu, Akurateru, Skalbi, Līgotni, Antonu! Pietiek, ja kritiķi un organizatori pasaka: «Tiem neaiztikt!» Bet Rainis grib, lai par visām vērtībām katrs pats pārliecinās, jo kā gan var «nosvērt» Meterlinku, ja to brīv apskatīt tikai grāmatu tirgotavas logā un arī tad tikai pazagšus, ka politiskās uzticamības uzraugi neredz? Acīm redzot Rainis grib, lai neviens par Meterlinku sprieduma tikmēr netaisa, kamēr nav p a t s ar to iepazinies.

Un tad paskatīsimies dziļāk. Arī Rainis vispārības labā liek cīnīties s a v a s pārliecības dēļ; m a n a laime tik tad sasniedzama, ja v i s i laimīgi; kamēr ir cietēji ap mani, — es nevaru būt laimīgs. Tātad arī te — m a n a laime mērķis — c i t u laime līdzeklis, lai es tiktu pie savas laimes. Vai tas nav individualistiski? Un pats dzejošanas process vai nav jau individualo tieksmju apmierināšana?

Tur ir Raiņa «Pusidealists». Jau virsraksts šaubīgs: kāpēc teikts nav «pustautietis»? Acīm redzot zem pusidealista ir domāts vispārīgi tāds cilvēks, kura idealisms zīmējas tik uz vienu dzīves pusi — ārieni. Tātad te Rainis izzobojis ne tik tautisko vīžu valkātājus, bet arī tos jaunekļus un jaunekles ar progresistu uniformu (sarkani krekli ar strīķi; sieviešiem īsi mati, vīriešiem — gari), kuri progresivā gara nav patiesi sapratuši. «Pusidealistā» tēloti gan proletarieši: Andrejs, Jēcis, skroderis Vaibstiņš, gan arī sīkburžuji: Andēls, Brunovics, Žanis, Mariņa, vectēvs. Acīs duras jau, cik sliktā gaismā nostādīti daži proletarieši, kā Jēcis, kas zin tik ēst un strādāt un nemaz nav skaidrībā par savas šķiras idealiem, un — vēl trakāk — tukšais peršinieks un žūpa Vaibstiņš. Tā dažam labam proletarietim, redzot šādus šķi-

ras biedrus, var izjukt uzskati, ka proletariats visidealākā šķira pasaulē! Bet te tas nav svarīgākais. Te ir jāievēro individualisms.

Mēs zinām, ka visu cilvēka darbību un uzskatus noteic tā šķira, pie kuras viņš pieder, un visas nesaprašanās un saprašanās cilvēku starpā ir tikai šķiru cīņas atsevišķi veidi. Tātad proletariešiem, kuriem ir vienādas intereses, vajadzētu visiem kopā turēties, bet te — skroderis piekrāpj Jēci ar sliktiem papirosiem, bet Jēcis savam līdzproletarietim skroderim tīšām kāpj uz varžacīm. Kā var būt cīņa vienas šķiras locekļu starpā? Acīm redzot tā izceļas dažādo Jēča un skrodera individuālo īpašību dēļ. Un patiesi, visām personām, kuras Rainis te rāda (arī «Ugunī un naktī»), ir sava īpatnība: Andrejs nebūt nelīdzinās Jēcim un Vaibstiņam; sīkburžujs Andēls ir gluži citāds nekā Žanis un Brunovics — tie visi ir īpatnīgas personas. Vajadzēja taču būt tā, ka visi proletarieši ir gluži vienādi un visi buržuji savos uzskatos un darbos atkal viens un tas pats. Varbūt uz skatuves dažādības dēļ varēja vienam likt tumšas ūsas, otram gaišas; taču, stingri ņemot, arī tas ir pret šķiras principu, jo tad iznāk, ka dažas īpašības, piem., matu krāsu, noteic iedzimtība un ne šķira; tāpat, stingri ņemot, nedrīkstētu būt nekāda starpība ne pēc izskata, ne iekšķīgi — arī starp vectēvu («Pusidealistā») un Mariņu, jo abi viņi pieder pie sīkburžuju šķiras; ja tā līdz galam šī šķiru principa neizved, tad vienmēr atliek vieta ko fantazēt un ķildoties, kas ir iedzimtības dots, kas dzimuma (пол), kas vecuma, kas rases, kas klimatisko apstākļu, kas audzināšanas un izglītības, kas personisko piedzīvojumu utt. Tad beigās var uzrādīt tādu gadījumu, ka, piem., kādam proletarietim sagadās visi citi apstākļi, izņemot šķiru, daudz vienādāki ar kādu buržuju nekā ar otru proletarieti. Kur tad nu paliek šķiras kopība?

Tikai buržuji var teikt, ka cilvēka iedzimtās īpašības ir sēklas grauds un šķira — zeme, kurā grauds iesēts. Tā nedrīkstam domāt, jo tad jau iznāk, ka smilšu zemē izaugušais rudzu stāds vairāk līdzinās māla zemē augušam rudzam un nevis smiltī augušam kartupelim, ka proletariešu sieviete līdzinās pēc savas psiholoģijas vairāk buržuju sievietei nekā proletarietim vīrietim! Kur tad nu paliek šķiru intereses un šķiru māksla, kad, piem., iedzimto dzimumu starpību uzskata par svarīgāku nekā šķiru starpību!

Rādīdams individualus raksturus, Rainis 1) uzstājies pret šķiru principu kā visa nolēmēju un 2) izrādījies pats par nepārprotamu individualistu.

Tātad Veidenbaums, Aspazija un Rainis ir latviešu individualisti. Un Jankavs saka: «Suņi ir ... derīgi radījumi, kurus neva-

jadzētu tā bez apdoma paļāt, nostādot tos līdzās latviešu individualistiem.»

Latviešu individualistu individualistiskie varoņi, kā Jankavs 13. lappusē («V. m.») aizrāda, «tiek izģērbti mazākais par grafiem vai vientuļiem filozofiem, bet dažreiz, kā Eglīša «romantiski filozofiskās dramās» — pat par karaļiem un princiem». Grēks, saprotams, tas no rakstnieka puses liels. Kāpēc ņemt grafus un karaļus, bet ne strādniekus? Tas tādēļ, lai arī pēc sava ārējā stāvokļa tie būtu atsevišķi, bet ne pūļa cilvēki. Tik dziļi grimuši rakstnieki, kurus Jankavs ar Kaina zīmi apzīmējis.

Bet kā ar to lietu stāv pie Aspazijas un Raiņa? Aspazijai arī grafs Rīders, virspriesteriene Asja, karaļmeita Mirdza, krīvu krīvs, karalis Oļģerds un karaliene Uļjana; virsaitis Laimons; karalis Targals, princis Normunds, skaistākā princese Zeltīte, «Atenas» skulptors mākslinieks vientulis; pat Gunai jāir karaļmeitai: vai nu parasts mirstīgais var būt tik ideals — tā Aspazija domā!

Arī Rainis savus «Uguns un nakts» varoņus izģērbj par virsaišiem (Aizkrauklis, Burtnieks, Lāčplēsis, Kangars) un virsaišu sievietēm (Laimdota, Spīdola). «Zelta zirgā» darbojas karalis; princese guļ stikla kalnā. — «Karaļmeita» vērpj nogrimušā pilī. Un tā ir brīvība — tā karaļmeita! Kāpēc ne strādnieka meita? Tas pavisam vecs un proletariatam naidīgs uzskats, ka brīvība jātēlo karaļmeitas veidā — it kā no karaļiem gaidāma būtu brīvība, it kā karaļu dzimtā būtu atrodami idealāki cilvēki nekā strādnieku aprindās. Aspazija vāciski sadzejotā un Raiņa pārlatviskotā dzejolī «Ikdienas ļaudīm» taisni prasa, lai ikkatrs nomestu savu ikdienas «šlāfroku» un tērptos karaļa metelī spožā. Tā viņi abi kā uzburti uz karaļiem, princiem un karaļmeitām. Bet ne tikai tas. Aspazija rāda vēl Saules meitu, Laimi, Patiesību un citas, vēl par karaļiem augstāk stāvošas būtnes. Rainim «Zelta zirgā» uzrodas pats dieviņš (Baltais tēvs) un iznīcības gars (Melnā māte); tāpat vēja māte, sniega māte utt. Vai tas nav vēl trakāk! Ko tad vienkāršs darba cilvēks par sevi lai domā? Ka viņš nav nekas, kā to Jankavs 70. lappusē ikkatram saprotamā veidā pierāda.

Tātad mūsu rakstnieki izpelnās nopietnākos pārmetumus 1) tādēļ, ka tie rāda īpatnīgus raksturus un 2) nostāda tos ārīgi īpatnīgā, ārkārtējā stāvoklī; bez tam 3) tie šos ļaudis iztēlo par ārkārtīgi stipri jūtošām vai ārkārtīgi censīgām, vai ārkārtīgi asi domājošām personām. Aspazija gluži kā demonstracijas dēļ «Sidr. šķidrautā» liek idealajai sievietei Gunai teikt:

«Es visu trīskārt redzu, dzirdu, jūtu!»

Rainis atsaucas: «Mūsu nervi ir vieglāk aizķerami, viss mūs drīzāk uzbudina un saviļņo.»

Jā, kā sauc šādu parādību? To sauc par d e k a d e n c i, izvirtību. Kas nav normals, ir izvirtis. Bet normals ir tas, kādu ir visvairāk. Par normalu cilvēku sauc tādu ar vienu galvu, tāpēc ka viengalvainu cilvēku visvairāk, kaut gan dažreiz piedzimst arī divgalvaini. Divgalvains cilvēks nav normals — ir dekadents, izvirtulis.

Ja Aspazija trīskārtīgi redz, dzird un jūt, tad arī viņa jāpieskaita pie dekadentiem, tāpat kā Rainis, kuru «viss drīzāk uzbudina un saviļņo» nekā ļaužu vairumu, nekā normalus vidusmēra cilvēkus. Garīgās mantas ir tādā pat svarā kā miesīgās. Viņu nevienādā izdalīšana cilvēku starpā dažreiz sāpīgāk sajūtama nekā laicīgo. Vai cilvēks, piem., vainīgs, ka viņa tēvs ir bijis idiots vai radījis viņu dzērumā, un tāpēc viņam visu mūžu jāstaigā par plānprātiņu? Nē, tā ir netaisnība. Arī te jāiet pāri proletariešu visu netaisnību nogludinošai rokai. Ja Aspazija un Rainis sava garīgā pārākuma, savu spēju vairākkārt dziļāk visu sajust nevar izdalīt savu līdzcilvēku starpā, tad — vienīgais līdzeklis — nost ar viņiem: viņi ir nenormali, izvirtuši — dekadenti. Nost ar dekadentiem! Tas jau ir gluži dabīgi. Arī dabā dabiskās izlases dēļ tiek iznīcināti individi, kuriem kāda īpašība lielākā mērā nekā normalam tipam. Tāpat bija viduslaikos, kad sadedzināja jaunavas, kuras bija neskaistākas par vidusmēru, kā arī tās, kuras bija ārkārtīgi skaistas. Visiem cilvēkiem būs būt vienādiem.

Man no buržuju aprindām iebildīs: tad jau nemaz nav iespējami mākslinieki, zinību vīri, kuru darbs taisni dibinās uz ārkārtīgām, nenormalām spējām! Ja kāds ir dzejnieks, tad viņš jau tādēļ vien ir nenormals, ir dekadents. Uz to es atbildu tā. Kamēr ikkatrs un visi nevarēs tādi būt, tikmēr nevajag viņu arī! Tik tad, kad dzīves apstākļi būs tiktāl labojušies, ka visi varēs piesavināties spēju būt par dzejniekiem, zinību vīriem, filozofiem — tik tad tādu vajadzēs. Tagad tā ir netaisnība. Tā ir nenormalība, tātad dekadence.

Virzam, piemēram, trīskārtīgi attīstījušās dzimuma jūtas (varbūt arī vairāk nekā trīskārtīgi, instruments, kā to izmērot, vēl nav izgudrots; es tik lietoju Aspazijas pieņemto nenormalības mēru*). Mērs jau galu galā nav tādā svarā: kur tad vilksim robežu? Ja, piem., trīsreiz lielākas par normalām jūtas vēl varētu atļaut, bet — simtreiz ne, kur tad būtu tā robeža?

* Ja viņa saka — «visu trīskārt jūtu», tad jāsaprot, ka arī mīlestību tā trīskārt jūt.

Vienīgā dabīgā robeža ir, kad kaut 1¼ reiz jūt kaut ko stiprāk par vidusmēra cilvēku, tas jau ir izvirtība.

Mīlestības jūtas par sevi vispārīgi vēl nav nekas slikts: tās ir visā dabā. Briedis aiz mīlestības viens nodur otru — tam normalā stāvoklī viņas tik stipras. Rubenis un lakstīgala aiz mīlestības dzied; zirnekļi dejo*; Virza dzejo**. Nenormali būtu, ja cilvēkam šo jūtu nebūtu. Bet kam tad dzejā viņas izteikt? Iznāk erotiskā dzeja! Kam tā vajadzīga? Kam cilvēkam vajadzīgs te izlietot augstākās spējas? Kam tādu izpušķojumu vajadzīgs? To vajag tik putniem un zirnekļiem. Cilvēks zin, priekš kā tas ir, un rada mierīgā prātā, bez kāda uzbudinājuma savus pēcnācējus. Kam te kādas dzejas? No mīlestības ekstazes lieluma pēcnācēju izdošanās atkarājas acīm redzot tik zemākiem dzīvniekiem, kuri nezin, ko viņi dara.

Ja nu Virza apdzejo stipras mīlestības ekstazes, tad te jāskatās atkal no šķiru stāvokļa. Buržuju interesē, lūk, taisni ir cildināt šīs jūtas. Un patiesi, kas par labumu buržujiem ceļas, ja tiem stipri attīstītas dzimuma jūtas? Tad viņiem vairāk bērnu. Bērnu starpā jādala manta, un kapitals nevar tik ātri savelties vienās rokās. No tā atkal buržujiem tas labums, ka, jo lēnāk attīstās kapitalisms, jo ilgāk jāgaida uz socialistisko ražošanas kārtību. — Strādnieku intereses ir taisni pretējas. Tiem taisni šīs jūtas jānomāc kā pašos, tā buržujos: pašos tādēļ, ka, ja būs mazāk bērnu, — būs mazāks darba spēka piedāvājums un algas celsies; ja buržujiem būs mazāk bērnu, — drīzāk nāks (kapitalismam ātrāk attīstoties) socialisma laiki. Tātad lādams dzejnieks, kurš dzied par mīlestību. Tādi vispirms ir Jankava grāmatā minētie; bez tam arī Aspazija, Rainis un Veidenbaums.

Aspazijas varones mīlestības dēļ atstāj ne tikai savus pienākumus (Mirdza, Asja), bet pat savu pārliecību (Guna). Aspazijas dzejas taisni kā bites ap mīlas koka ziediem vien dūc!

Rainis atrod patiku kaitēties ar «rožu kristala pirkstiņiem». Kamēr uz ielas «slēgtās rindās darba ļaudis iet nākotnei pretī», viņš taisa rindas par mīlestības mirdzošo «zelta tvaiku».

Veidenbaums vēl zemāk grimis: viņš uz mīlestību skatās tik kā uz rupju baudu veidu. Sieviete to interesē nevis kā līdzpilsone ar līdzīgiem mērķiem sabiedriskā ziņā, bet kā cilvēks ar līdzīgiem mērķiem baudu ziņā:

«Šodien skaistuli es skauju,
Rītu to jau citam ļauju.»

---

* Skat. «Романес. Теория Дарвина», 308. lpp.
** Skat. «Virza. Biķeris.»

«To es zinu, to es māku:
Meitas mīlēt, mutes dot,
Un pie tādām labprāt nāku,
Kuras mīlestību prot...»

«Neaizmirsti daiļās nāras,
Kas uz bučošanos kāras...»

Visur tik kārums, bauda, miesīga kaislība!

Pret tādu mīlestības veidu jau nevarētu citādi nekā iebilst, jo tā nav strādnieku šķiras vairošana; bet te tiek sievietes tiesības kājām mītas; sieviete te ir tik «kā salona vai kabineta iekārtojums» (skat. Jankava «V. m.», 69. lappusē), kurš vīrietim baudu atnes.

Sievietes vienādo tiesību prasību min kājām arī Aspazija, kad Guna saka:

«... Dievi vilās,
Kad tie par sūtni sievu izvēlējās.»

Vai tad sieviete nav tāda pati kā vīrietis?

Jā, Aspazijas sieviete patiesi nav! Tai viss ir tik mīla un bauda:

«Tik smejies un smejies un aiznesties ļauj,
Kur straume tevi uz atvaru rauj!»

Te bez tam buržuju izvirtusī dzīve ar dzejas vaiņagu vaiņagota. Ar tādām lietām, kā to Jansons 15. lappusē («Fauni un klauni») saka, «līdz šim vēl nebija pieņemts atklāti lepoties kā ar tādiem varoņdarbiem». Nebija pieņemts, bet, rau, cik tie rakstnieki samaitāti un tik maz skatās uz to, kas godīgā sabiedrībā ir pieņemts un kas turpretī jānodara klusībā. Šai vietā man jānožēlo arī Zvārgulis, kurš saka, ka «dzejniekam būs visu teikt, ko tas jūt un domā».

Bez tam Aspazija jau nekaunas gluži atklāti sevi saukt par dekadentieni:

«Sadzīs slimā dvēsele.»

Re, re — viņai slima dvēsele, tātad nepārprotami dekadentiska. Un mēs gandrīz vēl kavējamies to par tādu atzīt!

Pie buržujisko dekadentu priekiem pieder arī «tas piedzeršanās saldais grēks». Lai paklausāmies, ko Veidenbaums par to saka:

«Iedzer, brālīt! Laiki grūti...
Iedzer! Mazāk sāpes jūti:
Jaunu dzīvi alus bur...»
«Krodzniek! dosi vēl uz krīta?
— «Došu.» — «Duci alus šurp!»

Tāpat tālāk visdažādākās variacijās tas iet. Liekas gluži, ka dzeršanu Veidenbaums mācījies no paša dekadentu ciltstēva Edgara Po vai romantiski dekadentiskā alus kanaļa Gambrina. («Es ziedoju Gambrinam cēlam.»)

Nākošo pārmetumu izpelnās daži dekadentiskie rakstnieki par to, ka raksta dažus sacerējumus idiliskā garā. 30. lappusē «V. m.» Jankavs par šo grēku norāj Skalbi; varot pasmieties par to, ka šis «pelēko noriņu», «sīko elksnīšu» un citu sīku lietiņu dzejnieciņš Kārlītis Skalbīte te prasot, lai pasaule netiktu sašaurināta. Atkal te daži paši svarīgākie idilnieki Jankavam pasprukuši. Skalbes dzejolī par elksnīšiem ir tikai 54% pamazinājuma lietu vārdu, bet Aspazijas «Sapņu mežiņā» vairāk par 68%. Idile ir valdošā dzejas forma pie Aspazijas, jau sākot ar «Dvēseles krēslu». Tagad ir izlaidusi «Saulainu stūrīti», kas viss no idilēm vien sastāv. Arī lielākos gabalos tā neiztiek bez idiliskām piedevām: «Laimē» — dzejols «Vai atmini...», «Zeltītē» viss gabals, kad tiek deklamēta pasaka par skaistāko princesi; «Sidr. šķidrautā», kad Smaidiņa Gunu ogām baro. Vispārīgi, kas Aspaziju var tagad iedomāties bez idiles? Idile viņai nepieciešama rotaļa. Ja ar to viņa iesāktu, būtu — vēl nekas. Bet tā ar to beidz: tās ir vecenītes rotaļas. Un nu iedomājieties vēl, kā viņa zin saukt citos darbos — arī vēlākos («Sidr. šķidr.») — pēc dzīves plašuma! Ja Skalbe tādā stāvoklī smieklīgs, tad Aspazija vainu palielinošos apstākļos — vēl smieklīgāka!

Ne tikai smieklīga: kaitīga! Vajag cīņas šķēpus kalt — viņa rotaļājas ar jūrveča dārgakmeņiem («Izglītībā», 1909.) kā dekadenta Uailda Dorians Grejs.

Kas tad nu vēl atliek, ko nebūtu ķēris mans šķēps? Antons, Līgotnis, Andr. Upīts. Bet pirmos divus jau Jankavs savas grāmatas «V. m.» 30. un 31. lappusē nosauc gluži skaidri par lopiem, «pie kuriem sastopama sevišķi riebīgā veidā savstarpīga laizīšanās». Par kādiem īsti lopiem (cilvēki jau nelaizās) te Jankavs viņus nosaucis, tas jau nekrīt svarā — negribu sevišķas apcerējuma nodaļas šim jautājumam veltīt; mana personiskā pārliecība ir (esmu piederējis bērnībā pie lopu ganu šķiras, un šķira jau noteic domāšanas veidu), ka te būs domāti ragu lopi — var būt arī toli, bez ragiem, — jo pie tiem pastāv ieradums ganos priekš gulētiešanas savstarpīgi laizīties.

Un Upīts? 1910. g. «Izglītības» pirmā numura 29. lappusē tas saka: «Pilsonisko un sīkgruntniecisko šķiru atzīts un slavēts, «pulciņa» jaunu pakaļdarītāju rakstnieku apkalpots (to starpā toreiz bija arī šī raksta autors), Niedra gluži noreibst savas (laikam gribēts: savā) literaturas un sadzīves pravieša lomā.» Te Upīts klaji atzīstas, ka viņš piederējis

reiz pie atpakaļrāpuļa Niedras pakaļdarītājiem un kalpiem — arī viņa sadzīves pravieša darbos; un, kas zin, kādi bija šie Niedras darbi! Tagad, kaut gan Upīts vairs Niedram nekalpo, tomēr — «vai viņam var ticēt»? Varbūt viņš tādēļ tik nav «Austruma» līdzstrādnieks, ka — — «Austruma» nav, un varbūt tik tāpēc ir brīvprātīgās «Izglītības» pulkā, ka tā ir vienīgais tagadējais mēnešraksts? Kā tad būtu, ja «Austrums» būtu un «Izglītības» nebūtu? «Ej nu sazini, kas tādam aiz ādas!» Bez tam Upīša politisko negatavību pierāda tas fakts, ka viņš raksta arī kadetu organā «Dzimtenes Vēstnesī». «Dz. Vēstn.» un «Izglītība»! Kadeti un sociaļi nebūt nav vieni un tie paši cāļi — dažādos maisos («vēži» es nevaru teikt: minētie izdevumi ir progresivi, bet vēzis vienmēr ir atpakaļrāpulīgs). Es atkal atgādināšu sava cien. skolotāja Jankava vārdus («V. m.», 67. lpp.): «Nelaime ir tā, ka kalpojošo rakstnieku piedāvājumi ir tik lieli, ka tālu pārsniedz pilsonības prasījumus, un tāpēc dažam labam kandidatam ir gribot negribot jāatteicas no «buržuju privileģijām». Tāpēc ir patiesi jāsmejas, kad šie Bārdas, Jākobsoni u. c. sāk stāstīt par šo savu «atteikšanos». Ja pilsonība būtu viņiem piedāvājusi kādas privileģijas un ja viņi tad būtu no tām atteikušies, — tad vēl varētu parunāt!» Šinī teikumā acīm redzot pēc Jākobsona burta «c» vietā jāliek «Upīts».

«Fauni un klauni» 29. lappusē Jansons par Poruku saka: «Tas — daudziem par biedinājumu — vazājās līdz Fr. Veinberģim un Andr. Niedram, tad atkal atsacījās no tiem, vienā barā ar tiem ālējās pret tautas brīvības kustību un tad atkal nožēloja savu moralisko krišanu...» Tas pats jāattiecina, kā redzat, arī uz Upīti; tik jāizlaiž Veinberģa vārds.

Bez tam «F. un kl.» 48. lappusē Jansons saka: «Mistiskais anarchisms» — šis aplamais termins ir krievu dekadenta Čulkova izdomājums, un kā jau katru nejēdzību, tā arī šo tūlīt piesavinājās mūsējie.» Te teikts, ka nevis «mistiski anarchistiskais» virziens ir nejēdzība, bet pats šis nosaukums, pats termins, jo viņš nekā neapzīmē. Un — ko domājat? Andr. Upīts šo terminu lieto savā kritikā, tā nosaukdams («Dzimt. Vēstn.», Nr. 302, 1909. g.) kādu rakstnieku. Tātad Upīts vispirms piesavinājās dekadentu aplamo terminu; piesavinātājies, kā Jansons skaidri saka, — ir mūsējie dekadenti; tātad Upīts ir dekadents (citādi viņš to nepiesavinātos). Otrkārt, viņš lieto nejēdzību — terminu, kas nekā nenozīmē. Tātad viņam trūkst normalas domāšanas spējas, viņš ir — dekadents. Tātad Upīts ir divkārtīgs dekadents.

Tātad Upīša vairs nav!

Neviena nav! Jo, kad jau tik uzticami kā Veidenbaums, Aspa-

zija, Rainis, Līgotnis, Antons un Upīts ir pierādīti par nederīgiem, tad tādi vidusvirziena rakstnieki kā Saulietis, Blaumanis, Zeiferts, Plūdons un Zvārgulis pagalam ir nederīgi.

Latviešiem nav neviena rakstnieka!

Un par to varam tik priecāties.

Jo kam kalpo visa tagadnes māksla, visa tagadnes rakstniecība? Tikai turīgām šķirām. Māksla, kas cilvēku pārnes citā — rakstnieka pasaulē, spēj izpelnīties tik buržuju pateicību, kam par pierādījumu varu pievest Lunačarska vārdus, kas atrodami Jankava «V. m.» 69. lappusē, un tā skan: «Buržuazija pateiksies un atlīdzinās māksliniekam par skaistiem sapņiem tāpat kā par salona vai kabineta modernu iekārtojumu.»

Vispirms te redzam, ka Aspazija, izdodama «Spožus sapņus», it kā ar Lunačarska vārdiem novēlējusi šo grāmatu buržuazijai. Jau no ārienes grāmata atgādina minēto «V. m.» 69. lappusi. Tur Jankavs itin pareizi sašutis, ka daži Parizes mākslinieki nekaunoties skatīties kailās sievietēs un tad kā vēl — citiem klātesot! Jāievēro tak Blaumaņa formulētā morale:

«Šās lietas pirksti gan var matīt,
Bet ļaužu acs to nedrīkst skatīt.»

Kā tādu apgrēcību var pielaist! Un Aspazija — tā liek savai grāmatai uz vāka kailu sievieti! Es saku: gluži kailu, pat no kādas apģērba lupatas ne vēsts! Taisnība, te uzzīmēta gan tikai puse; vainu tas gan mīkstina, bet ne iznīcina: redzams skaidri, ka apģērba nav arī otrai pusei, un tad tak katrs var skaidri iedomāties to, kas tur n a v uzzīmēts; turklāt tā iznāk vēl kairinošāk, kad visas tās briesmas nav skaidri kā uz delnas uzliktas.

Lai nu paliek virsraksts un vāks. Arī pēc satura visa Aspazija tik vai nu spožu, vai krēslainu sapņu pasaulē vien dzīvo. «Sarkanās puķēs» vesela nodaļa «Maldu ugunis»; tur «mēness starus stīgo» un aicina uz sapņu zemi — ugunis ir tik sapņu, maldu ugunis. Un «Vaidelotē» Mirdza? Ar sapņiem tā jau sāk un ar sapņiem beidz! Nepārprotami sapņainas ir visas garās sapņu dzejas. Sapņu pasaulē dzīvo, sidraba šķidrauta segta, Guna. «Dvēseles krēsla» ir tikai s a p ņ u krēsla, kurā pa ceļu jāj pasaciņa, ar gulbi brauc ziedonis, sapņu mežiņā dzeguzīte kūko, un arī «zārkā» dzejniece guļ sapnī. «Atenā» Indriķis sapņos tik dzīvo, tā ka viņa sapņu pasaule tam ir īstenāka, reālāka nekā realā dzīve. «Zeltīte» — skaistākā princese — ir pati tīrs sapnis, kurš izjūk, kad tam pieskaras īstenība. Atņemot Aspazijai sapņus, — nav vairs Aspazijas!

Un gluži apzinīgi Aspazija sludina nošķiršanos no dzīves:

«Mūža gaisma tam tik mirdz, kam no dzīves šķirta sirds»: patiesību galējo var atzīt tik tas, kas atsakās no dzīves dzīvošanas! Veidenbaums — šis cietais vīrs ar asajām acīm — arī tas labprāt grib braukt padebešiem līdz tālumā, kur «ziemas nepazīst, kur rozes mūžam zied un nenovīst» — it kā tāda zeme būtu kur citur arī nekā tik sapņos! Tad Veidenbaumam ir sapņi par pagātni, par rožainiem laikiem un meiteņu līksmajiem vaigiem. Īsts romantiķis, ko tu darīsi!

Rainis vēl īstāks romantiķis. Vai viņa nākotnes sapņi nav īsta romantiska pasaule: «Celsies augšā pils un karaļmeita»? Vai viņam nav vēl spožāki sapņi nekā Aspazijai? «Uguns un nakts» ved mūs senā virsaiša pilī, Burtnieku ezera dzīlē, nāves salā... Vai tādas vietas pavisam ir? Tie — sapņi! Un vēl tipiski jaunromantiski sapņi ar ārieni no tautas senatnes, tautas teikām, bet ar moderna cilvēka dvēseli. «Zelta zirgs» tāds pats. Raiņa lugās savienojas pagātne, tagadne un nākotne par vienu dzīvi: pagātnes āriene kā simbols, tagadnes ideali, kuru piepildīšanās gaidāma nākotnē. Vai šīs trīs šķirtās lietas var citādi savienoties nekā sapnī? Pat realais «Pusidealists» — vai tāds pavisam kādreiz ir dzīvojis? Ak nē, arī tas safantazēts — arī tas sapnis — spožs dzejnieka sapnis! Tātad arī Rainim jāņem uz sevi Lunačarska vārdi: buržuazija vēl atlīdzinās par spožiem sapņiem.

Bet proletariatam nevajag tādu sapņu! Buržujiem viņu vajadzētu, bet viss, kas nāk par labu buržujiem, nāk par sliktu strādniekiem, kā to aizrāda Jankavs 63. lappusē. Strādniekiem turpretī katrs romantisms, katra izdoma kaitīga: «Jaunie rakstnieki pabalsta melancholiju, gļēvulību, dzīvi un cīņu tikai savās iedomās, kura var tikai kavēt aktivo cīņu dēļ dzīves apstākļu pārkārtošanas. Tie, kuri krituši jaunromantiskās mākslas iespaidu varā, allaž paliek tikai sapņotāji un seklu sajūsmu cilvēki, kuri, protams, gan ilgojas pēc kā labāka nekā tagadējā dzīve, bet kuri paši pirksta nepakustinās, lai pārgrozītu saskaņā ar savām interesēm to apkārtni, kurā tiem jādzīvo.» (Jankavs, 70. lappusē, «Viņu māksla».) Tas jau teikts gluži kā par Aspaziju: Zeltīte un Indriķis («Atenā») abi sapņotāji, kas ne pirksta nepakustina, lai aizsargātos. Mierīgi tie noiet no skatuves, kad rupjais dzīves spēks tos bīda. Un, ja arī nevar pierādīt, ka tie «seklu sajūsmu cilvēki», tad tas jāpieņem tāpat, jo tie ir sapņotāji. Tādus tipus tēlojot, tikai aizmidzina lasītāja cīņas kāri.

Jansons («Fauni un klauni», 10. lappusē) saka: «Tagad buržuazija vairs negrib spogulī redzēt savu novītušo, riebīgo seju un uzstāj mākslai, lai tā taisni tēlo dzīvi, kāda tā nav.» Tā, lūk, izskaidrojamas visas Aspazijas, Raiņa un Veidenbauma sapņu

pasaules: buržuazija pēc tām prasa. Kā šī sapņu pasaule priekš paša dzejnieka var būt viņa īstā pasaule, priekš kuras īstenība nobāl (skat. «Atena», 60. lappusē), viņa iekšķīgā pasaule, kuru viņš, «vērsdams skatus uz iekšieni», kā Aspazija saka, labāk pazīst nekā «buržuju novītušās sejas» («Fauni un kl.»), tas nekrīt svarā: rakstniekam nedrīkst būt sava pasaule, drīkst būt tik buržuju un proletariešu pasaules. Tikai tad, ja rakstnieks tēlo šo priekš viņa svešo, neīsto pasauli, tikai tad viņš ir īsts; tikai tad, kad viņš rāda dzīvi, kuras viņš nekad nav dzīvojis, tikai tad ir īsta dzīve viņa dzejā; jo nerealākus (priekš viņa) pārdzīvojumus viņš atsedz, jo reālāka viņa māksla.

Jo mākslai vajag labumu atnest ne atsevišķiem cilvēkiem (tas ir, māksliniekam — radīšanas prieku, mākslas saņēmējam — mākslas baudījumu), bet visai proletariešu šķirai, paceļot tās tikumisko līmeni, rādot praktiskus mērķus, ar vārdu sakot, tai vajag tautai pasniegt rūgtos zinību (politiskās ekonomijas, vēstures, morales) kumosus no cukura iztaisītās oblatēs un sarīmēt taktikas baušļus. Mākslai patiesībā ir tikai tik daudz nozīmes, cik viņa šādā ziņā ir derīga. Jankavs it pareizi 64. un 65. lappusē («V. m.») saka: «Kritikai jāiet pie mākslas virzienu apspriešanas ar atklātu jautājumu: kurai šķirai faktiski nāk par labu tās idejas, kas izteicas šinī virzienā? Protams, ka kritika ar tādu mērauklu var atzīt tik to mākslas virzienu, kurš var būt līdzeklis dzīves pārkārtošanai...» vēlamā virzienā. Pats par sevi nu ir saprotams, ka kritikai par tīru draņķi jāuzskata ne tik visa Bethovena muzika, ne tik Rafaela vai Purvīša gleznas, bet arī strādnieku skulptora Menjē darbi vai Raiņa dzejas: jo kas var pierādīt, ka no viņiem ceļas strādnieku šķirai kāds faktisks labums, pēc kā Jankavs itin pareizi prasa? Nabaga J. Asars, kas tā mocījās, mākslu popularizēdams!

Man šķiet, pret šādu mākslas noderību šķirai nebūtu nevienam loģiski domājošam cilvēkam nekā ko iebilst. Bet — ko domājat — kā šai jautājumā izturas Veidenbaums?

> «Kas, staigājot pa košām puķu lejām,
> Tik apskata, cik siena viņas dos, —
> Lai manis nelasa; pie manām dzejām
> Tik piktu prātu viņš sev iemantos.»

Viņš klaji atzīstas, ka nekāda praktiska labuma no viņa dzejām lai neviens sev negaida, ka viņa māksla ir tas pats, ko Jansons («Fauni un kl.», 10. lpp.) nosauc ar šausmīgo vārdu «tīrā māksla». Jansona koleģis — otrs sabiedriskais kritiķis Andr. Upīts

itin lepni par sevi apgalvo, viņš priekš rakstniecības esot asais vējš un saules karstums — ar vārdu sakot, lietas, kas vajadzīgas siena kaltēšanai. Var būt arī gan, ka te Upīts rakstniecību iedomājas kā malku! Un Aspazija? «Atenā» tā nikni saka: «Viņa skolnieki sauli apsprieda tik no tā stāvokļa, cik tā veicina labu siena novākšanu.» Atkal tas pats! Ak, nav vairs laba gala ar tiem mūsu rakstniekiem. Kā viņos esam vīlušies!

Ka, mākslu darīdami tautai mīļu un nepieciešamu, aizturam progresu, to var apliecināt grāmatu tirgotāji un visi, kas ar tautu stāv ciešākā sakarā: tagad, kad nepērk gandrīz nevienas grāmatas ne plašākās, ne šaurākās masas, garastāvoklis ļaudīm ir daudz revolucionarāks nekā 1904. un 1905. gadā, kad briesmīgās Niedras, Skalbes, Poruka un citu grāmatas piedzīvoja tik dzīvu apgrozību kā vēl nekad ne priekš, ne pēc tam. No tā mācāmies, ka nevajag dot tautai nekādas gara barības; tad tā sajutīs, ka, tagadējai kārtībai pastāvot, tai nekas nav pieejams, un tā būs revolucionara uz beidzamo.

Tikai tādi buržuji kā Vsevolods Garšins var fantazēt par palmu (*«Atalaea princeps»*[1]), kura, labi kopta, tik stipri tiecas uz augšu — uz sauli, ka ar šo tiekšanos izspiež sava cietuma — siltumnīcas rūtis. Strādnieku draugiem jāskatās uz to lietu taisni otrādi: jo mazāk strādnieku prasības tiks apmierinātas, jo lielākas viņas augs; jo mazāk brīvības tiem dos, jo vairāk pēc brīvības tieksies darba cilvēki.

Ka māksla kā baudījums, kā skaists dzīves acumirklis varētu drūmo, nospiesto darba cilvēku mūžu padarīt daiļāku, patīkamāku, priecīgāku, bagātāku — tas ir nevēlami.

Tautai māksla, no šīs puses skatoties, visai bīstama. Jankavs 71. lpp. («V. m.») saka: «Pašai pilsoniskai sabiedrībai vajadzīgs, lai jel viena daļa no darba šķiras kaut kā aizmirstu savu grūto dzīvi; priekš tam noder gan alkohols, gan tās mākslas druskas, ko «pūlim» pamet tie mākslinieki, kurus pilsonība nav ņēmusi par savu īpašumu. Šīs mākslas druskas dod darba cilvēkam iluziju, ka taču arī viņš bauda kaut ko no «kulturas vērtībām», ka arī viņam taču ir kaut kas tagadējā sabiedrībā, ka viņš tomēr nav cilvēks gluži bez nekā. Tādas iluzijas izplatīt pilsonībai ir ļoti no svara, jo viņa zin, ka visbīstamākie ir tie, kuri apzinās, ka viņiem nav nekā ko zaudēt.»

Tātad bīstama ne tikai Aspazijas māksla, kura ļauj cietējam atspirgt vismaz sapņu pasaulē, ja dzīve liek tam ciest («Saldu sapņu pasaulē sadzīs slimā dvēsele»); ne tikai tā ir buržuju gudrība, lai darba šķiras iemidzinātu, bet tas pats velns vien ir

[1] *Atalaea princeps* (bot.) — kāda palmu suga. [Sakārt.]

arī ar tādu mākslu, kura uzbur darba cilvēkam nākotnes labklājības valsts spožo sapni vai arī modina viņā spēka apziņu un prieku par idealu cēlumu, jo arī tāda dzeja rada darba ļaudīs aplamas iedomas, «ka taču arī viņš bauda kaut ko no «kulturas vērtībām»». Arī Raiņa «Pastardiena», «Lauztās priedes», «Varoņu kapi» ir bīstami; arī tās rada darba cilvēkos iluzijas, un tās «izplatīt p i l s o n ī b a i ir ļoti no svara»; un cik tas pilsoņiem no svara, tik tas darba ļaudīm par postu.

Nost tāpēc mākslu! Nost tos, kas mākslu grib tautai nest, kas grib darba ļaudīm ar to garīgu baudījumu sagādāt! Katrs baudījums, katrs prieks, ko darba cilvēks jūt, ir viņam par postu; tas «dod darba cilvēkam iluziju, ka arī viņš kaut ko bauda no «kulturas vērtībām», ka arī viņš nav cilvēks gluži bez nekā». Tautai pieejams teatris, tautas dārzi, tautai pieejama muzika, daiļrakstniecība — viss tas apgrēcība.

Kā redzat, šķiru apziņa pie mums vēl ne tuvu nav noskaidrota; arī Jankavs nebūt nav konsekvents savos slēdzienos. No savas puses lūkošu Jankava domas izvest līdz galam.

Milzīgs posts ceļas, ja kaut kādā veidā ar grāmatām, lasītavām, priekšlasījumiem, darba ļaudīm un to bērniem pieejamām skolām utt. grib izplatīt tautā zinības: tās «dod darba cilvēkam iluziju, ka arī viņš kaut ko bauda no «kulturas vērtībām»», un «tādas iluzijas izplatīt ir p i l s o n ī b a i no svara». Nosodāmī tāpēc ne vien zinību popularizatori; ne tikai organizatori, aģitatori un visi, kas tautai gaismu nes, bet arī — Jankavs, jo tas, sarakstīdams grāmatu un to par darba ļaudīm pieejamu cenu pārdodams, dara sasniedzamas tiem «kulturas vērtības», kas taisni pilsonībai labumu atnes. Bet varbūt viņš domā, ka viņa grāmatai patiesi nekādas «kulturas vērtības» nav? Te jau nu es viņam varētu piekrist, ja grāmata nesastāvētu arī no papīra un uzspiestiem burtiem, kas tomēr ir kulturas vērtības, jo mežoņi Austrālijā zināmai vajadzībai droši vien lieto ko citu nekā ar filozofa vārdiem apspiestu papīru; mūsu strādniekiem vismaz šai vajadzībai sasniedzamas Jankava «kulturas vērtības», kas rada viņos bīstamās iluzijas!

Tālāk. Darba ļaudis dažas stundas guļ; ēd arī kādreiz šo to. Vai te viņos nerada iluzijas, ka tiem arī tagad kas sasniedzams? Vajag aizliegt visiem apzinīgiem proletariešiem gulēt un ēst, jo vairāk tāpēc, ka, pastāvot tagadējai kārtībai, nav strādniekiem iespējams tikt pie labas gultas un laba ēdiena, tāpat kā pie labas mākslas. Tad ikkatrs jutīs, ka tagad nekas strādniekam nav sasniedzams. Neēst un negulēt tikmēr, kamēr nebūs viņiem krietnas gultas un garšīgs ēdiens! Arī par ēšanu un gulēšanu jāuz-

stāda jautājums, kuru Jankavs «V. mākslas» 69. lappusē uzstāda par mākslu: «Vai ēšana un gulēšana veicina brīvas dzīves izkarošanu jeb varbūt to kavē?» Te nepārprotami jāatbild: ēšana un gulēšana brīvības izkarošanas neveicina; taisni otrādi: progresu veicina strādnieku neēšana un negulēšana: kad strādnieki nakti negulēs — tie varēs arī nakti strādāt, kas neēdīs — varēs kalpot par mazāku algu. Tad kapitalisms varēs netraucēts daudz ātrāk attīstīties un drīzāk varēs nodibināties socialistiska iekārta. Tā ar neēšanu un negulēšanu strādnieki ne vien nebūs radījuši iluzijas, ka arī viņiem tagadējā valstī kaut kas pieejams, bet arī tieši būs lieliski veicinājuši progresu.

Tātad aizliegt ēst, gulēt: aizliegt strādniekiem pat elpot, skatīties — jo tas viss var radīt bīstamās iluzijas!

No šāda stāvokļa skatoties, būs saprotama arī Jankava uzstāšanās pret tādu kritiku, kura gribētu mākslas darba uzņēmējam palīdzēt nodziļināties tajā. «V. mākslas» 64. lappusē lasām: «Skaidri estetiskā un psiholoģiskā kritika ... kalpo tām šķirām, kurām nāk par labu visa tagadējā kultura, tamlīdz arī māksla. Tām ir tikai no svara pēc iespējas labāk izmantot savu mākslu, iegūt no tās cik iespējams daudz baudījumu, tāpat kā cilvēkam ir interese izspiest pēc iespējas vairāk sulas no tā citrona, kas viņam pieder. Te viņām nāk palīgā estetiskā kritika un, darīdama mākslas iespaidus tiešāk uzņemamus, cenšas pavairot to baudījumu, ko mākslas darbs sniedz patērētājiem. Estetiskā kritika ir vispirmā kārtā mākslas apstiprinātāja un sargātāja.» Bez tam, ja no kritiķa prasīs šādu kritiku, tad viņam vajadzēs literariskas izglītības; kas tad kritizēs, kur ņemsim kritiķus? Dāņu kritiķis Rozenbergs jaunībā izlasījis kādu Ibsena lugu septiņas reizes un, visa nevarēdams tomēr saprast, raudājis. Vēl ko ne! Rakstnieks tak vainīgs, ka viņa nevar saprast, kā «Jaunā Dienas Lapa» ar savu kritiķi Andr. Upīti itin pareizi saka; sak, vai tad lai kritiķis ejot dzejnieku izprāšņāt, intervēt, ja nesaprot? Neesot tak, Upīts saka, kritiķim ne gribas, ne laika priekš tam. Un, ja kritiķis pat to nesaprot, ka viņš dzejnieka nav sapratis, arī tur — Upīts saka itin pareizi — ir vainīgs ne kritiķis, bet dzejnieks; jo kam tad viņš nenoskārst, ar cik «nopietni» ņemamiem kritiķiem viņam būs darīšana!

Psiholoģiskas kritikas nevajag proletariešiem, jo viņiem vispirms tādas mākslas nevajag, kurai tādas kritikas vajag. Proletariešiem ir sava šķiras māksla, kura piemērota viņu dzīves apstākļiem. Maz laika atliek mākslai — vajag visu tūlīt skaidri saprast, visam vajag būt tūlīt virspusē, taustāmam, tā ar roku tveramam; stipram, rupjam, kas spēj aizkustināt arī tādus nervus,

kuri ar nezin kādiem mākslas cepešiem nav izlutināti. Kam tur vēl vajag kādas kritikas, kura lai palīdzētu nodziļināties mākslā? Katrai šķirai, lūk, sava māksla. Gleznas, kuras visbiežāk sastopamas strādnieku dzīvokļos, ir proletariskā gleznošana. Ja tur visvairāk (noteicējs visos jautājumos ir skaitlis) ir skati no Japanas kara, tad tā ir proletariešu māksla. Nejēdzība būtu rakstīt kritikas par ievērojamu gleznotāju, kura māksla nav strādniekiem pieejama un saprotama. Aplam ir tiem proletariešiem, kuri savas istabiņas izgrezno ar Daugavmalā pirktām papīra puķēm, stāstīt par Repina «Burlakiem» vai tēlnieka Menjē ogļračiem, palīdzēt tos saprast un darīt pieejamus reprodukcijās. Jo tad jau iznāk, ka ikkatra mākslas garšu noteic nevis viņa saimnieciskais stāvoklis, bet — viņa mākslas izglītība, kura var būt proletarietim un buržujam vienāda. Šķira taču, ne izglītība! Tāpēc par proletariešu atkritējiem jāskaita tie strādnieki, kuri interesējas par gleznām, kādas nav visbiežāk sastopamas proletariešu istabās. Atkritēji ir tie, kas lasa ne Pinkertonu, bet Hekeli un Raini. Jo kādu strādnieku ir vairāk: kam patīk Rainis vai — kam patīk Pinkertons? Bez šaubām, pinkertonieku vairāk. Tā tātad ir proletariešu māksla. Ka Rainis nav strādnieku šķiras dzejnieks, redzams jau no tā, ka Raini droši vien lasa lielāks procents buržuju nekā strādnieku: visa pilsonības revolucionarā daļa, turpretī visai strādnieku revolucionarai daļai Rainis vēl nebūt nav saprotams izglītības trūkuma dēļ. Strādnieki daudz biežāk dzied «Cik bēdīgi tie vecāki, kas dēlus audzina» nekā Vītola «Karaļmeitu». Strādnieku ielās visbiežāk leijerkastes griež «Strauji kā viļņi rīt mūsu mūža dienas». Tā tad strādnieku šķiras muzika.

Varbūt par strādnieku šķiras mākslu jāsauc kas cits? Kur aizstāvētas strādnieku intereses? Bet, kas to lai noteic, kas aizstāv strādnieku intereses, ja ne pašu strādnieku vairākums? Ja nu tie dod priekšroku Pinkertonam, kam tad pret tautas balsi ir tiesība viņiem par šķiras dzejnieku uzbāzt Raini, kuru tie lasa tā kā tā daudz mazākā mērā? Kritiķi noteiks? Bet kurš? Ir kādi pieci seši, kas sevi proklamē par strādnieku kritiķiem. Bet Jankavs neatzīst Līgotņa un Antona, kuri atzīst Upīti un kurus atzīst Upīts; Jankava neatzīst Jansons; bet Upīti socialisma vārdā noliek uz beidzamo Cantabile (skat. «Dzīve», 1910.). Tātad kuru lai nu pieņemam par mērauklu, ja visi saka: es esmu un tie citi nav! Uz kritiķiem, uz inteliģenci nevar palaisties; inteliģence var būt divējāda: proletariska un buržujiska — skatoties pēc tā, no kā kurš dabū savu uzturu, kura iegūšana noteic ikkatra uzskatus. Tātad, ja kāda rakstnieka inteliģenta grāmatas pērk arī buržuji, tad tāds rakstnieks ir politiski neuzticams, jo viņš pa daļai pie-

der buržuju šķirai («buržuju suns», kā mūsu kritika saka). Īsts un uzticams šis rakstnieks būs tik tad, ja viņš būs uzpirkts: lai iepriekš proletārieši dod tam naudu, ka šis rakstnieks it nekā nedabū no buržujiem; tā rakstnieks piederēs pilnīgi pie strādnieku šķiras un viss, ko tas rakstīs, būs īsta strādnieku šķiras māksla («proletariešu suns» — Jankavs šos idealos rakstniekus nosauks, kad tie parādīsies). Bet vai šos rakstniekus nevarēs atkal par buržujiem saukt, jo tie dzīvos, tāpat kā buržuji, uz strādnieku rēķina? Nebūt ne, — jo tad izrīāk, ka visi buržuji pieder pie strādnieku šķiras: visi viņi dzīvo uz strādnieku rēķina. Tātad, lai neiznāktu, ka visi buržuji pieder pie strādnieku šķiras, mums te jāizlīdzas ar vienkāršu kategorisku apgalvojumu: strādnieku uzturētie kritiķi pieder strādnieku šķirai, bet strādnieku uzturētie buržuji — pie buržujiem.

Tātad šķiru mākslas jēdzienam ir divas puses: 1) patērētāju un 2) ražotāju. Raugoties uz pirmo punktu, strādnieku šķiras māksla ir tā, kuru visvairāk patērē strādnieki; pēc otrā punkta, strādnieku šķiras māksla ir tā, ko ražo strādnieki vai tie inteliģenti, kurus proletārieši pilnīgi uzpirkuši.

No šiem diviem punktiem jāapspriež arī zinības. Stingri jānaugās uz to, lai strādnieki mācītos tikai strādnieku šķiras tautsaimniecību, strādnieku šķiras zooloģiju un botaniku, strādnieku šķiras ģeometriju un gramatiku. Ka nevar būt kopīgas zinības visām šķirām, tas saprotams jau no izskaidrojuma par šķiru mākslu, jo, tāpat kā estetiskās jūtas spiež radīt mākslas darbu, tāpat intelektuālās pamudina uz zinībām. Ka nevar būt kopīgu interešu arī zinībās, to Jankavs skaidri izteic 63. lappusē: «Nelaime tā, ka vispārīgu kulturas interešu nav un nemaz nevar būt tagadējā šķiru sabiedrībā. Uz katra soļa redzam, ka tas, kas ir derīgs vienai šķirai un veicina viņas attīstību, ir kaitīgs un spiedošs slogs otrai šķirai.»

Aspazija, Veidenbaums un Rainis nav proletariešu šķiras dzejnieki: viņi par tādiem neiznāk ne pēc pirmā, ne otrā punkta. Vispirms, viņus lasa tikai inteliģentie strādnieki, kuru, samērā ar tiem, kas sestdienas vakaros jaukām slavas dziesmu skaņām tricina Rēveles ielas kabakus un svētdienās Pāvila baznīcas spraišļus, — ir nesamērīgs mazākums. No otras puses, tie nav nebūt no strādniekiem pilnīgi uzpirkti. Taisni otrādi. Veidenbaums dabūja šad un tad naudu no sīkburžuja (lauku saimnieka), sava brāļa. Aspaziju un Raini pērk arī buržuji — vismaz Vītols, kurš viņu dziesmas komponē; tātad šie inteliģenti dzīvo pa daļai uz buržuju rēķina. Un, ja tie paši būtu strādnieki, ir tad tie nebūtu proletārieši: arī strādnieki dabū algu no buržujiem. Ir tāpēc pareizi, kā Jankavs 66. un 67. lappusē apgalvo, ka latviešu jaunie rakstnieki

tāpēc buržujus aizstāv (viņu kalpi, viņu suņi), ka tie buržujiem pārdod savu darba spēku. Uz tā paša pamata tad nav arī nemaz pasaulē neviena proletarieša: visi strādnieki pārdod, tāpat kā jaunie rakstnieki, savu darba spēku buržujiem, tātad aizstāv to intereses. Ak, cik šķiru apziņa mums vēl neizkopta: īsti buržuji, tas ir, strādnieki, uzstājas par proletariešiem, un neviens nav tiem maskas vēl norāvis!

Ka strādnieki ir daudz īstāki buržuji nekā pat buržuju rakstnieki — buržuju suņi, redzams no tā, ka viņi lielāku labumu atnes buržujiem nekā rakstnieki: no strādniekiem buržuji tiek bagāti, turpretī rakstnieki dod tik daļu no tiem baudījumiem, kurus dara buržujiem pieejamus strādnieks.

Tātad nav vēl proletariata nemaz!

Ne tikai no šī apcerējuma redzams, ka Rainis nevar būt proletariešu mākslinieks (jo nav jau vēl proletariešu!), bet arī no viņa darbu īpašībām. Visi viņa darbi tīras mīklas, kur katram vārdam pakaļ jādomā, ko īsti tik tas nozīmē. Ja viņš domas izteic tieši, tad dara to tik īsi, ka mazāk ievingrinātam lasītājam tiešām diezgan ko galvu lauzīt, lai saprastu. Šo izvirtušo izteiksmes veidu sauc par impresionismu. Bez tam Rainim ir milzums tādu teikumu (piem., «Zelta zirgā»), kas ir pilnīga nejēdzība — tie runā paši sev pretī, gluži kā izvirtušo estetu karalim Oskaram Uaildam. Ej nu izgudro, ko šie tā sauktie paradoksi īsti nozīmē! «Dzīvo — kas miris»; «iegūst — kas zaudē». Ha, ha!

Pag. gadu nāca strādniekiem palīgā «Vārpa», pasniegdama garāku kritiku par Raini. Bet šī kritika, par nožēlošanu, bija tāda, no kādas Jankavs 64. lappusē brīdina strādniekus un kādu par Raini reiz «Pēterb. Avīzēs» rakstīja «buržuju suns» Skalbe, jo tā mācīja, ka arī vienkāršs lasītājs var «labāk izmantot» Raiņa mākslu un — savu grūto dzīvi, lai tā «iegūtu no tās cik iespējams daudz baudījuma». Bez tam tā kritika bija Raiņa «mākslas apstiprinātāja un sargātāja». Turpretī kritikai vispirms vajag būt nogānošai, lai rādītu, ka ne tik dzejniekam, bet arī kritiķim, piem., sindikalistiskam Jankavam, tagadnes valstī nav sasniedzamas nekādas kulturas vērtības, kā: loģika un asināts prāts, izkopta mākslas gaume utt. — Tā es te garām ejot atklāju arī «Vārpas» nodevību.

Vēl briesmīgāka izvirtība parādās pie Raiņa iekš tā, ka viņa sacerējumi pilni ar dažādām alegorijām un simboliem: runā par vienu, jāsaprot zem tā ne tikai otrs, bet dažreiz pat trešs! Darba cilvēkam nav vaļas minēt dekadentiskā simbolisma mīklas. Dzejo par lauztām priedēm, bet zem ādas tam ir — brīvības cīnītājs; runā par pastardienu, bet jāsaprot — revolucija. Nu, lai nu šīs alegorijas vēl; tas bija cenzuras laikos, kad taisni teikt nevarēja.

Bet pat pēdējā laikā, lugās «Uguns un nakts» un «Zelta zirgs», — tas pats. Laimdota, Spīdola, Lāčplēsis, Kangars, Melnais bruņinieks — jūs domājat, zem tiem cilvēki domāti? Nebūt ne, tās ir simboliskas personas, kas apzīmē kaut ko garīgu. Tas jau gluži pēc manu koleģu nolamātā poļa izvirtuļa Pšibiševska receptes! Lai saprastu šādu simbolisku personu vajadzību, tad jāizlasa papriekš Pšibiševska raksti par teatri. Vai lielāka izvirtība vairs domājama? Lai tiktu līdz Rainim — jāiet gar Pšibiševski. Ak vai, ak vai!

Jaunajā Raiņa lugā «Zelta zirgs» ir pat trīs tādas puses: realā sadzīves notikuma virspuse un pat divas simboliskas apakšstraumes. Vispirms saules teika par pavasara nākšanu. Nu sakiet nu, ļautiņi mīļie, kam strādniekam jāzin kāda ariešu mitoloģija? Vai tā var modināt šķiras apziņu?

Bez tam te ir tēlota cenšanās pēc labklājības, brīvības. Vai te nav ko nospļauties: nevarēja pateikt uzreiz, sak, nost ar varmācību, lai dzīvo brīvība utt.! Vāra trīskārtīgu simbolisma putru! Vai tā ir proletariešu māksla? Mīkla, galvas lauzīšana tā ir. Vai strādniekam spējams tādā iedziļināties, kā Jankavs 64. lappusē saka! Vai tā nav tā pati simbolistiskā nejēdzība, par ko Jansons («Fauni un kl.», 44.—45. lappusēs) tik lieliski dusmojas!

Aspazija nav labāka. Lai nu gan tā bieži pieliek savu simbolu vārdnīcu («sarkanais zirgs — dzīves prieks»; «zelta dzeguzīte — mana dvēselīte»; «pavadā pērles — bērnu dienas» utt.), tad tomēr, kas lai zin, ka, piem., «Pasaciņa» ir sapņu romantikas laime (kā nemaz nav kauna tādu cildināt!)? «Sidraba šķidrauta» simboliskā puse jau vispār pazīstama; ja tā nebūtu tā izskaidrota, tad arī tur vajadzētu veselas simbolu vārdnīcas — «Atslēgas», kā mazam Volperam. Arī te tā pati «simbolu atdzemdēšana» (senindiešu Maijas melnais šķidrauts, caur kuru patiesību redz), par kuru uztraucas Jansons («F. un kl.», 44. lappusē): «Un nu vai visi latviešu jaunākie dzejnieki sāka ... «ļurkstīt» un «kurkstīt» par Nirvanu, Hadesu, Panu, Sfinksu, Feniksu utt.» — vajadzēja pielikt: «Maijas šķidrautu», «guļošo princesi», «nogrimušo pili» utt.

Pie šī garā jauno rakstnieku grēku saraksta varētu vēl pievienot vairākus punktus.

Mūsu cien. kritiķi it pareizi aizrāda, ka svešie rakstnieki (krievu — Brjusovs, poļu — Pšibiševskis, norveģu — Hamsuns, franču — Bodlērs utt.) dara uz mūsējiem lielu iespaidu. Šādu pašu iespaidu pieņemšanu no citiem varam vistaustāmākā veidā atzīmēt arī, piem., pie Aspazijas. Viņas «Sidraba šķidrauta» fabula ir pilnīgi patapināta no Ibsena — tas ir Ibsena «Olafs Lilienkransss». Iekšķīgie pārdzīvojumi atgādina Šillera «Orleanas

jaunavu», bet sidraba šķidrauts, kā jau teikts, ir senindiešu Maijas šķidrauts. Un, ja Rainis ņem fabulu no Pumpura un no tautas teikām, vai tas daudz labāk? Ka «Zelta zirgā» Antiņš ir latv. pasaku muļķa dēla un krievu teiku Иван Царевич'a savienojums, vai tas daudz labāk?

Vai Rainim nevar pārmest, ka viņš, līdzīgi dekadentiem, ārkārtīgi dzejas formas izkopis? Vai Aspazija tiekšanos uz savādu simbolisku misticismu neizrāda jau ar to, ka visām savām pēdējām grāmatām virsrakstus liek sastāvošus no diviem vārdiem, kuri abi iesākas ar burtu «s»: «Sidraba šķidrauts», «Spoži sapņi», «Saulains stūrītis»? Rainis to pašu dara mīkstinātā veidā: «Zelta zirgs». Pasakas taču stāsta par dimanta zirgu!

Vispārīgi rakstniecībā visādas idejas kā lipīgi diloņa baciļi skrien pa visu pasauli un ielied visos iekšā, kas tik drusku acis atver, lai pasaules literaturā paskatītos.

Bet, kad jau no Aspazijas, Raiņa un Veidenbauma nekas nav atlicies, tad liksim viņus mierā.

Jankavs 67. lappusē saka: «Katram caurmēra sunim, kurš nav pārāk dresēts, taču ir zināma instinktiva «spītība» un «pašapziņība»: ja tam iespers ar kāju, tas atņirgs zobus, jeb (laikam «vai»), mazākais, vairs nelīdīs padevīgi klāt.» Jauniem rakstniekiem, kurus Jankavs un Jansons ir pamatīgi apstrādājuši ar demokratiskiem kāju spērieniem, ir šī «pašapzinība» gan bijusi: tie, kā Jankavs 11. un citās lappusēs aizrāda, ne tik nelied vairs proletariatam klāt, bet pat atņirdz zobus. Redzēsim, vai pēc šīs manas apstrādāšanas Aspazijai un Rainim būs tik daudz «spītības» un «pašapzinības», ka tie atvilksies no proletariata nost un atņirgs zobus pret to un mani, viņa uzskatu izteicēju; jeb vai tie jau būs «pārāk dresēti proletariskā garā», ka vēl joprojām ar savu nevajadzīgo mākslu, kā tas Jankava garā te pierādīts, līdīs klāt strādnieku šķirai?

Lasītājiem no mana darba nu būs skaidri redzams, cik liela nozīme ir jaunajai kritizēšanas metodei, kuru tik uzcītīgi kopj Jankavs: ar viņas palīdzību var pierādīt ne vien to, ka nav proletariata, ka nevar būt proletariata mākslas, bet arī — ka nav nemaz rakstnieku, tas ir, visi ir nulles, un tātad ne tikai Aspazijas un Raiņa dzejas vērtība ir vienāda, bet arī — Akuraters, kurš nosmiņķējas un apjož karaļa butaforisku koka zobenu (kā Andreja dzelzs vārtu sargs), ir tikpat ievērojams kā Rainis; Eldgasts — individualists bez individualitates — tikpat slavens kā Aspazija; Zeltmatis, kurš tik uzmanīgi seko laika garam (laika gars — vējš), — kā Veidenbaums. Lasītājs, kas līdzīgu kritiku izlasījis, ir par visiem vienādās domās, tāpat kā tas, kurš neviena nav kritizējis. To varētu formulēt tā: šī k r i t i k a, k a d t ā

konsekventi līdz galam izvesta, ir nekritika; visus nokritizēt ir — neviena nenokritizēt; kritiķa domas, iedamas no kreisās tālāk uz labo pusi, nāk beidzot no kreisās puses: loģikas šūpotnes pārsviedušās augšā pār kārti pāri. Daudzi tāpēc par viņu saka: nost ar ākstniecību!

Es varētu savu apcerējumu nobeigt, uzstādīdams vēlreiz likumus, pēc kuriem tomēr varētu rakstniekiem atļaut šo to uzrakstīt. Bet pret šādu nodomu runā vispirms dabas zinība. Ja rastos kāds botaniķis, kurš pierādītu, ka saulespuķei vajag ziedēt ar ugunssarkaniem ziediem, bet rozei visādā ziņā jāir zilai, turpretī sarkanās rozes visas viņš izsludinātu par izvirtušām, vai tad tāda botanika ko līdzētu? Vai puķes augtu pēc šīs stādu teorijas? Rakstniecības vēsture rāda, ka ar obligatoriskiem noteikumiem nevar neviena proletariska rakstnieka iztaisīt: tagadējos apstākļos visa rakstnieka iekšiene samaitāta. Kas tur labs var izaugt?

Un, ja kas izaugtu, tas būtu tik buržujiem. Strādniekiem, kā redzējām, katrs mākslas darbs jau kā tāds, kuram ir kāda kulturas vērtība, atnes postu. Tāpēc mans priekšlikums nu ir tāds: aizliegt pavisam kaut ko rakstīt, izņemot bezvērtīgas kritikas, kuras lai laiku pa laikam aizdzītu proletariešu slāpes pēc mākslas, pierādīdamas, ka katrs mākslas darbs ir par postu un tāpēc nevēlams.

Ieliksim rakstniecību ledus šķirstā un uznesīsim to stikla kalna galotnē, lai guļ, kamēr nāks visas cilvēces laimes laiki. Bet, lai kaut kādā veidā cilvēka dvēsele neizlauztos jau tagad, sadzīves ziemeļam valdot, no ledus šķirsta, tad vajag par sargiem pielikt septiņus melnus kraukļus. Par Veco jeb Virskraukli vajadzētu ņemt to kritiķi, kas visstingrāk uzstājies pret tagadnes izvirtušo mākslu. Lasītājs būs nopratis, ka es te sevi domāju. Man par galveno palīgu varētu dot Jankavu, jo arī tā nopelni — vismaz dedzība rakstniecības apkarošanā ir vispārīgi pazīstami, un, kas to vēl nebūtu pazinis, tam šinī grāmatiņā esmu lūkojis tos pietiekoši izpaust. Kas lai izpildītu trešā kraukļa uzdevumus — tur nebūs arī liela domu starpība*; tāpat ceturto, piekto un sesto kraukli mūsu sabiedrisko kritiķu komanda ir spējīga dot; tiem viņu vietas ierādāmas ja nu ne spēju, tad

* Kā viņu pazīt, pievedīšu Heines raksturojumu:

In .. sah ich einen Hund,
Der einst gehört zu den Bessern,
Doch fallen ihm jetzt die Zähne aus,
Er kann nur bellen und wässern.[1]

[1] «... es redzēju suni, kas reiz piederēja labākajiem; bet tagad tam izkrīt zobi un tas spēj tikai riet un rasināt.» [Sakārt.]

vismaz labās gribas dēļ; tie ir: Upīts, Līgotnis un Antons. Ja nu viena vēl trūktu, tad jau var ņemt kādu jaunekli, kas savus spēkus grib ziedot uz tautas labklājības altara un kas ābecei gandrīz jau cauri; to var izmācīt par septīto mākslas kritiķi — kraukli. Labums būs arī tas, ka šī jaunā paaudze varēs sargāt rakstniecības kapu, kad mūs, veco kraukļu, vairs nebūs; jo varbūt vēl ilgi jāgaida, līdz Antiņš uzjāj stikla kalnā princesi modināt. Un, ja gadās, ka Antiņš, prātā turēdams citas aizmigušās skaistules, Rakstniecību aizmirst vai arī no ilgas gulēšanas mūsu apsargājamā princese nomirst, tad zaudējums nemaz tik liels nevar būt: dzīves citas skaistās puses, kas tagad guļ citos stikla kalnos un kuras jau citi septiņi kraukļi sargā, varbūt ar savu skūpstu uguni gādās, ka cilvēce pavisam nejūt vajadzību pēc rakstniecības un iztiek nākotnes laimes valstībā bez tās! Tur jau tā būs visa kā diezgan.

Tāpēc droši varam saukt: nost ar rakstniecību!

[*Augusts Bračs*]

RAKSTNIECĪBAS LABĀ

Ap latviešu rakstniecību norisinājušās pēdējos gados asas cīņas, kas turpinās vēl arvien. To dara mūsu sevišķie apstākļi, ka taisni rakstniecība izredzēta par cīņas lauku. Nav mums nekādu sevišķu organu, kas domāti vienīgi sabiedrisku lietu nokārtošanai un vadīšanai. Plašās politiskās cīņas iet pāri šaurās dzimtenes robežām, bet, ja tām grib dot tiešu attiecību uz mūsu pašu sevišķi noveidoto dzīvi, tad še izredz par līdzekli rakstniecību. Tas, kas notiek sabiedrībā, atzīmējas avīžniecībā, ap kuru grozās arī mūsu rakstnieku darbība, tā ka avīžniecībā ietilpst lielākā daļa no rakstnieku darbiem un rakstnieku darbos palaikam uzejami publicistiski elementi. Ar tādu mūsu sabiedriskās un literariskās dzīves iekārtošanos panākts, ka kādā mūsu inteliģences un sabiedrības daļā nostiprinājies uzskats, ka rakstniecība nemaz nevar stāvēt ārpus politisku partiju interesēm un cīņām.

Sevišķi pēdējais gadu desmits novirzījis domas par rakstniecību uz šo pusi. Sabiedriskās kustības tapa tik straujas, ka tās aizrāva un piesaistīja pie sevis visu interesi. Bija laiki, kad dienas notikumi tā pievilka un uztrauca, ka raušus izrāva katru lapiņu, kur tie bija atzīmēti. Rakstniecības darbi, kas attālinājās no dienas jautājumiem, palika plauktos guļam. Arī daiļrakstniecības veidi, dzejas formas, tapa izlietoti dienas jautājumu kustināšanai, — un tikai šādā kārtā rakstniecības darbi atrada ceļu publikā. Ir saprotams, ka karsti sabiedrisko centienu veicinātāji šādu

rakstniecības veidu atzina par vienīgo un īsto. Tā šķira, uz kuru pabalstās progresivi centieni, tika nostādīta par vienīgo pamatu arī rakstniecībai, tika par to nostādīta ne savās vispārcilvēciskās īpašībās, bet savās sevišķajās šķiras interesēs, savā nesamierināmas cīņas pozicijā pret citām šķirām. Šāds literaturas stāvoklis šķitās dažiem sabiedriskiem darbiniekiem politiskā un socialā cīņā ļoti teicams. Un, zīmējoties uz pašu karstāko cīņas momentu, kur nav vairs vaļas paskatīties ne uz labu, ne uz kreisu pusi, viņiem taisnība. Bet, ja cīņa velkas garumā, ja vajadzīgs viss cilvēks ar visām viņa garīgām un tikumiskām īpašībām, ko nest cīņā un nostādīt pretī ienaidniekam, tad šāda literatura arī kā cīņas līdzeklis ir nederīga. Turklāt par rakstniecības pašas uzplaukšanu šādā šķiras cīņas un partijas stāvoklī nav ko runāt.

Ja nu joprojām nemitas centieni rakstniecību vienumēr šādā stāvoklī noturēt, tad ir saprotams, ka rodas mēģinājumi rakstniecības labā ko darīt. Pie tādiem pieder nupat iznākusī V. Kraukļa brošura «Nost ar rakstniecību!» (Rīgā, 1911., izdevusi apgādniecība «Pret vēju». Galvenais vidutājs D. Zeltiņa kungs Rīgā.) Tā ir satira par Jankava, Jansona un viņu biedru rīcību latviešu literaturā. Viņš nostājas blakus Jankavam un Jansonam kā draugs un domu biedrs un noved viņu principus līdz vistālākajām robežām. Šiem kritiķiem esot vēl trūcis zināmos gadījumos stingrības; tie vēl savos darbos («Vecie elki», «Fauni vai klauni?», «Viņu māksla») tomēr vēl taupījuši Veidenbaumu, Aspaziju un Raini. V. Krauklis nu uzņemas to uzdevumu pierādīt, ka arī pie šiem rakstniekiem sastopamas visas buržuju mākslas īpašības un ka arī tie sviežami pie malas. Un to pierādīt tagad neesot grūti. «Tagad jau nav jāpierāda, ka kāds rakstnieks nav spējīgs, ka viņa darbs, no estetiski psicholoģiskās puses ņemot, neapmierina, — tāda kritika ir lieka. Tagad tik jāpierāda, ka rakstnieks savus ienākumus dabū no buržujiem vai ka viņa draugs ir buržujs, vai ka viņš ir individualists, ir nenormals, ir idealists, ir romantiķis utt.» V. Krauklis tad nu ar citatiem no viņu rakstiem uzrāda, ka Veidenbaumam, Aspazijai, Rainim ir individualistu, simbolistu, romantiķu, pesimistu pazīmes. Iznāktu tad, pēc Jankava principiem, ka tie no proletariešu šķiras stāvokļa tāpat raidāmi pie malas kā citi, ka tie, pēc Jankava vārdiem, pievienojušies sabiedriskai kustībai, lai viņiem būtu nodrošināta vispārēja atzinība. Lai proletariata aprindās nostiprinātos, vajagot zināmas taktikas. To aprāda V. Krauklis. Vispirms ļaudīm jāiestāsta, ka viņi vislabākie pasaulē. Tā pacels viņu pašapziņu. Kad darba cilvēks (saka Jankavs) katru dienu lasot, ka viņš niecīgs pūļa cilvēks, tad viņš zaudējot ticību uz saviem paša spēkiem un sākot ar uzticību un cienību uzlūkot dažus skaļu frāžu skandinātājus.

Tātad izrādoties par nepieciešamu strādnieku šķirai lišķēt, to krāpt un tajā radīt riebumu pret katru garīgu spēku, kurš ar savu lielumu nospiežot proletariata apziņu. Tā, tautu slavējot, varot iegūt arī uzticību ļaužu acīs. Ja viņiem sakot — tie un tie jūs nogāna, jūs esat visidealākie, es esmu jūsu draugs, klausiet man! — tad viņi klausot. Tā šī lišķēšana esot kolonizacijas kuģis, ar kuru visvieglāk var iebraukt tanī neizsmeļamo bagātību zemē, kuru sauc par proletariatu (pēc Jankava). Še visi vienādi. Tāpēc nepareizi, ja Aspazija Gunai liekot teikt, ka viņa visu trīskārt redzot, dzirdot, jūtot, vai ja Rainis atsaucoties: «Mūsu nervi ir vieglāk aizķerami, viss mūs drīzāk uzbudina un saviļņo.» Te esot redzama dekadence. Garīgo mantu nevienāda izdalīšana cilvēku starpā esot dažreiz sāpīgāk sajūtama nekā laicīgo. Ja no prasījuma, ka visiem cilvēkiem jābūt vienādiem, iznāktu, ka tad nemaz nav iespējami mākslinieki, zinību vīri, kuru darbs taisni dibinās uz ārkārtējām, nenormalām spējām, tad V. Krauklis atbild: «Kamēr ikkatrs un visi nevarēs tādi būt, tikmēr nevajag viņu arī! Tikai tad, kad dzīves apstākļi būs tiktāl labojušies, ka visi varēs piesavināties spēju būt par dzejniekiem, zinību vīriem, filozofiem, — tikai tad tādu vajadzēs! — Ja visu cilvēka darbību un uzskatus noteic šķira, tad, pēc V. Krauklja sprieduma, ir nepareizi, ka Raiņa dramatiskos darbos tās pašas šķiras locekļiem ir katram savas individualas īpašības. «Vajadzēja taču būt tā, ka visi proletarieši ir gluži vienādi un visi buržuji savos uzskatos un darbos atkal viens un tas pats.» Nedrīkstētu būt nekāda starpība pat arī ne pēc izskata. «Ja tā līdz galam šī šķiru principa neizved, tad vienmēr atliek vieta, ko fantazēt un ķildoties, kas ir iedzimtības dots, kas vecuma, kas rases, kas klimatisko apstākļu, kas audzināšanas un izglītības, kas personisko piedzīvojumu utt.» Ja Jankavs pārmet, ka individualistu varoņi izģērbti mazākais par grafiem un vientuļiem, pat par karaļiem un princiem, tad pārmetams arī Aspazijai un Rainim, ka tie par savām tēlojamām personām ņēmuši grafus, virspriesterus, krīvus, karaļus, virsaišus un tā tālāk. Darbi ar šādām un vēl citām aprādītām īpašībām, no Jankava uzstādītā proletariešu stāvokļa, atmetami. Ja jau nu jākrīt minētiem rakstniekiem, tad citi vēl daudz mazāk var pastāvēt un latviešiem tad nav neviena rakstnieka. Un tā arī labi. Tie ar saviem sapņiem un idealiem tikai aizmidzina lasītāja cīņas kāri. Mākslas baudījums varētu drūmo, nospiesto darba cilvēka mūžu padarīt daiļāku, patīkamāku, priecīgāku, varētu viņā sacelt iluzijas, ka taču arī darba cilvēks tagadējā sabiedrībā bauda kādas kulturas vērtības. Tāpat par postu ir tautai pieejams teatris, gleznu izstādes, muzika utt. Tālākas konsekvences: arī tas, ka darba ļaudis kādreiz guļ un ēd, sacel viņos iluzijas, ka tiem arī tagad

kas sasniedzams. «Vajag aizliegt visiem apzinīgiem proletariešiem gulēt un ēst, jo vairāk tāpēc, ka, pastāvot tagadējai kārtībai, nav strādniekiem iespējams tikt pie labas gultas un laba ēdiena, tāpat kā pie labas mākslas.» Bet īsts un uzticams būs rakstnieks proletariešiem tikai tad, ja tas no tiem uzpirkts, tāpat kā buržuji uzpirkuši savus. Jaunie rakstnieki (pēc Jankava) tāpēc buržujus aizstāv, ka tie buržujiem pārdod savu darba spēku. «Uz tā paša pamata tad nav arī nemaz pasaulē neviena proletarieša, visi strādnieki pārdod, tāpat kā jaunie rakstnieki, savu darba spēku buržujiem, tātad aizstāv to intereses.» Beigās V. Krauklis nāk ar priekšlikumu: «Aizliegt pavisam kaut ko rakstīt, izņemot bezvērtīgas kritikas, kuras lai laiku pa laikam aizdzītu proletariešu slāpes pēc mākslas, pierādīdamas, ka katrs mākslas darbs ir par postu un tāpēc nevēlams.» Rakstniecība ieliekama ledus šķirstā un uznesama stikla kalna galotnē, lai guļ, kamēr nāks cilvēces laimes laiki. Par sargiem pieliekami septiņi kraukļi. Pats V. Krauklis ir pirmais, viņam blakām Jankavs utt.

Tas satiru nepazītu un pats izpelnītos satiras pātagu, ja kas V. Kraukļa brošurā uzejamās domas un izteikumus ņemtu nopietni viņu īstajā nozīmē. Bet tik daudz ir redzams, ka no straujo sabiedrības centienu veicinātāju uzstādītajiem, uz rakstniecību attiecīgajiem principiem ir tikai viens solis līdz pilnīgai smieklībai un nejēdzībai. Ja jau nopietni domātā rakstā uzņemtiem citatiem dažreiz piemīt kaut kas no partejības, tad īpaši satirā izlietoti citati nav ņemami nopietni: no tiem šai gadījumā par Raiņa un Aspazijas rakstiem nav taisāms nekāds spriedums. Bet tik daudz no šiem citatiem ir pierādīts, ka arī Rainis un Aspazija neietilpst tais robežās, ko rakstniecībai novelk Jankavs un Jansons. Ja viņi būtu šiem kritiķiem sekojuši, tad viņi nebūtu nekādi dzejnieki, nekādi mākslinieki, arī ne priekš proletariešiem. Nav bijuši, nav un nevar būt priekš proletariešiem mākslinieki, ko arī citu šķiru locekļi, kam vispārīgi par mākslu kāda jēga, par tādiem nevarētu atzīt. Un otrādi: nevar būt augšējām šķirām nekādi mākslinieki, kuru darbus arī apakšējās šķirās nevarētu baudīt. Tāpēc daži sabiedriski darbinieki, kas cenšas panākt sadzīves iekārtu, kur valda vienlīdzība, ir izsacījuši domas, ka nākotnes sabiedrībā tiks par ļaužu masu mantojumu, «ko kaut kad cilvēki domājuši un izgudrojuši, dzejojuši un dziedājuši» (Oto Bauers). Ja tas tā, tad neviens īsts dzejnieks un mākslinieks nedarbojas priekš vienas šķiras vien. Ja viņa darbos arī šķiras elementi, tad tie padziļināti līdz vispārcilvēciskai atziņai un sajūtai, ko saņemot padziļinās tikpat vienas, kā citas (arī taisni pretējas) šķiras gara dzīve. Ir tātad no svara arī priekš pašiem visdemokratiskākiem centieniem, kā attīstās māksla, rakstniecība, svabada no

visām (arī šķiru cīņas) dogmām, kuras dažkārt var darīt mākslinieku par liekuļotu, nīstamu, nevērtīgu. Tādā kārtā arī V. Kraukļa brošura ir rakstīta rakstniecības labā.*

T. [Zeiferts]

«Dzimtenes Vēstnesis», 1910. g., Nr. 301, 30. decembrī (12. janvarī).

NOST AR RAKSTNIECĪBU!

V. KRAUKĻA APCERĒJUMS

Rīgā, 1911. g., izdevusi apgādniecība «Pret vēju». 56 lpp., maksā 25 kap.

«Nost ar rakstniecību!» Ar šādu virsrakstu parādījusies neliela brošura kā atbilde uz Jankava un Jansona literariskām kritikām. Šī interesantā, veiklā satira pacēlusi zināmā inteliģences daļā nelielu uztraukumu un interesi, kau arī latviešu kritika, liekas, ar nicināšanu to apies. Grāmatiņai tomēr diezgan liela nozīme. Tā cērt taisni no smieklīgās puses uz kritiķu-materialistu kategoriskajām patiesībām. Paviršā pārskatā tā rāda, līdz kādai nejēdzībai mēs nonāksim, ja viņu postulatus izvedam dzīvē konsekventi pie visiem rakstniekiem. Mums jānoliedz arī atzītie Rainis, Veidenbaums un Aspazija.

Jankavs, Jansons un gandrīz visi socialistu mākslas kritiķi, izņemot toleranto Asaru, atzīst, ka tikai tai mākslai ir tiesība uz dzīvi, kas modina šķiru apziņu, enerģiju, kas «atspirdzina». Dzejā nedrīkst būt idiles, melancholijas, paguruma. Mums nevajag attēlot buržuaziju (sk. «Ķīvīte» no A-a, «Vārpas»). Ja ražojumā ir minētas nebūšanas, tad, lai cik skaisti tas uzrakstīts, tas — nav mākslas darbs (Jansons — «Pēterb. kalendarā», 1908. g.). Tātad vienīgais, kas mākslas darbu padara par tādu, ir saturs, ne izteiksme. Minētā kritiķu campagnie principā jau atzīst, ka mākslā var būt individualisms, erotisms, nenormalība, dekadence, masu nicināšana, pesimisms, bet tad šī māksla ir — mirstošās buržuazijas riebīgais ģīmis, kura, lai neredzētu bargās tiešamības, liek dzejniekam izdomāt sapņu pasauli. Jankavs pat vulgari uztiepj, ka modernisti rakstot taisni tā, kā buržuazija to grib, liek un maksā. Bet, ja nu šīs augšminētās parādības novērojam arī pie latviešu rakstniecības, tad modernistu darbi netiek atzīti par mākslas darbiem. Tālāk modernistus pat izlamā, ka tie rakstot

* Red. piezīme: te būtu jāpiebilst tikai, ka dažās vietās, piem., 18. lappusē, satiras autors, loģiski attīstīdams savu pretinieku uzskatus, pārkāpis robežas, kas pieklājības ziņā nebūs pielaižamas arī satirā.

nesaprotami un mākslā lietojot neskaidros simbolus un impresionismu, kuri esot taisni buržujiskās mākslas izteiksmes veidi (Jankavs, Veltmanis, krieviem — Friče, Rachmetovs un citi). No latviešu rakstniekiem taupīti tiek tikai Rainis, Aspazija un Veidenbaums. Brošuriņas nopelns (un tai ziņā viņa kas jauns) ir tas, ka tā, cīnoties par modernismu, pierāda, ka arī pie šiem taupītiem rakstniekiem lielā mērā redzam nokritizētās parādības, ka arī tie ir modernā gara bērni, ka, ja proletariata kritiķi grib savos postulatos būt konsekventi, tiem jānoliedz vai mazākais stipri jākritizē arī Rainis, Aspazija un Veidenbaums... Liels Raiņa nopelns ir taisni tas, ka viņš latviešu literaturā ienesis simbolismu un impresionismu. Visi trīs augšminētie rakstnieki ir krasi «reakcionārā (saka Jankavs un Cantabile) individualisma» sludinātāji. Bet, ja arī latviešu proletariata ideologi noliedz individualismu, tas Krauklim nedod tiesības s. d. apsūdzēt kā katra individualisma noliedzējus, jo daudzi no tiem (Bebelis) atzīst kolektivistisko individualismu. Tālāk, ja idilei un sapņošanai nav dzejā vietas, tad jānoliedz Aspazija un ar maz izņēmumiem — visa latviešu literatura. Brošura pareizi apgalvo, ka erotismam, nenormalībai un zināmā laikā pūļa nicināšanai ir tiesības uz eksistenci dzejā, ko pierāda augšminētie 3 dzejnieki, bet grāmata nepavisam nepārliecina un raksta nepareizi, ka tie caur to līdzīgi citiem modernistiem. Pie tam nenormalība nav tas pats, kas dekadence.

Lai «apstrādātu» modernistus, J. un J. reizēm šķelmīgi pārprata tos. No šīs kļūdas neizsargājās arī Krauklis, uztiepdams saviem pretiniekiem un vēsturiskam materialismam, ko tie nekad nav apstiprinājuši. Caur to satira zaudē daudz nopietnības. Kr. ir idealists, kas atzīst, ka izglītība ir galvenais mākslas garšas noteicējs, bet fizioloģija nešaubāmi pierādījusi, ka svarīgākais faktors ir šķira, kaut ar ne vienīgais. Tautsaimniecības teorijās autors nav stiprs. Tas lieto pat sen novecojušu Maltusa teoriju. Un — vienu reizi tas apstiprina, ka socialisti tautas balsi atzīst par taisnības balsi (6. lpp.), otrreiz — ka tauta maldās, bet visu lemj komiteja (vajag taču arī uzdot!). Bet, kur nav teorijas, tur palīdz sofistiski vijīgā, stingrā loģika un apbrīnojamā atjautība. Bet, ja autors būtu atmetis sofismu, nespēlējies ar loģiku, ielicis vairāk zinātniska satura, tad būtu panācis lielāku iespaidu. Kā satirists tas tomēr nostājies izdevīgi: viņa nepareizības būvētas uz reduktio ad absurdum un tāpēc cērt uz divām pusēm un ir nepieietamas. Jankavs un Jansons nosodāmi sava bulvaru feļetonisma dēļ: tie modernistus nosauc par buržuju suņiem, naktspodiem vai — atspēkodams Cālīša uzbrukumus, Jansons tam saka: «Cālīt, še maize!» Cīnīdamies pret šīm rupjībām, Krauklis

nav pats no tām izsargājies (pie Aspazijas, Jansona). Loģika un atjautība liecina, ka autoram ir talants. Žēl, ka viņš neparādās lielākos darbos.

J-is [*J. Lapiņš*]

«Kāvi», 1911. g., Nr. 4, 28.(10. februarī) janvarī.

LITERARISKAS EKSKURSIJAS

4

NOST AR ĀKSTNIECIBU!

Jākobsonu Kārlis ir sarakstījis romanu «Demona slāpes», Haralds Eldgasts «psiholoģiski-filozofisku likteņa tēlojumu» «Demona paradizē», Viktors Eglīts dzejoļus «Demonalijas». Latviešu kritika zināja tikai smieties par Jākobsona slāpēm; latviešu kritika zobojās par Eldgasta psiholoģisko filozofiju un Eldgasta demonalijām. Bet arī Ļermontovs ir sarakstījis dzeju «Demons», un tajā vairāk slāpju, vairāk filozofijas un demoniskuma nekā visu triju latviešu ģeniju ražojumos. Un tomēr tā pati latviešu kritika sajūsminās par Ļermontova demonu. Tas ir nekonsekventi, neloģiski — pavisam aplami! Skaidra lieta; kas neatzīst Jākobsonu, Eldgastu un Eglīti, tam «jānoliedz» arī Ļermontovs! Tālāk: latviešu kritika nopēla dzejnieku Virzu, viņa seksualajā dzejā gribēja uzrādīt tepat vai pornografijas zīmes. Tiesa, miesiski erzeliskais elements Virzas dzejā ir stiprs, ļoti stiprs, bet es prasu, vai, piem., Heines dzejā tas ir vājāks? Un, ja nav, tad atkal skaidra lieta: kas «iznīcina» Virzu, tam jāiznīcina arī Heine. Citādi kritikai nav nekādas jēgas. Un tālāk un vēl tālāk tamlīdzīgu piemēru var minēt daudz: var vilkt neskaitāmas pamācošas paraleles, no kurām skaidri redzams: kas noliedz Vēsmiņu Kārli, tam jānoliedz arī Šillers, kas nokritizē Braču, tam tāpat arī Nīcše jānokritizē; kas «Pelēko baronu» neatzīst par šī laika slavenāko epu, tas nedrīkst slavēt arī «Dievišķo komediju»; kas «Erosa derību» sauc par āksta darbu, tam tāpat jāsauc arī «Fausts» utt.

Apbrīnojami slēdzieni, vai ne? Bet manējie tie nav. Es tos sastādu pēc paraugiem, kas atrodami grāmatelē: «N o s t a r r a k s t n i e c ī b u!» (V. Kraukļa apcerējums, Rīgā, 1911., 56. lpp., maksā 25 kap.). Nav zināms, kas šis V. Krauklis īsti ir, bet tas redzams no katra teikuma, ka to rakstījis neatzīts, apvainots rakstnieks, kam uzbudinājumā «loģikas šūpotnes pārsviedušās augšā pār kārti pāri». Labāk sakot, viņš uztraukumā apgriezies ar kājām gaisā un galvu uz leju. Tad velti viņam viņa

ačgārnā stāvoklī mēģināt ieskaidrot, ka divi var dzejot par vienu un to pašu priekšmetu un tomēr viens var būt dzejnieks un otrs — tik literarisks smērētājs; velti atgādināt veco un tomēr mūžam jauno patiesību, ka, ja divi dara to pašu, tad tas taču nava tas pats. V. Krauklis nesapratīs arī, ka viņa smalki izdomātā ironija ir sava paša izsmiekls, ka viņa kumēdiņiem aplaudē tik latviešu rakstniecības ķesteri. Man atliekas tik izrakstīt vienu prātīgu teikumu no viņa grāmateles: «Nost ar ākstniecību!»

A. U[pīts]

«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., Nr. 35, 12. februarī.

2

VĒLREIZ DEKADENTI UN CĪŅA AR TIEM

INDIVIDUALISMA KULTS

Varenā Krievijas revolucijas vētra apklususi, un, kaut gan ir agri taisīt galīgus slēdzienus par «revolucijas likteni», par viņas panākumiem un nozīmi, tomēr dažus šī sarežģītā socialā procesa rezultatus jau arī tagad varam apsvērt un novērtēt. Ja arī redzamu un taustāmu panākumu revolucijai liekas būt maz, toties jo dziļas vagas tā ir dzinusi cilvēku smadzenēs, cilvēku psicholoģijā — sabiedriskā ideoloģijā. Krievijas sabiedrība ir gājusi caur šķīstīšanas uguni, un tagad «zelts, kausēts ugunī, tik rāda savu vērtību», — tikai pateicoties šai šķīstīšanas ugunij, antiproletariskie elementi ir nošķirušies no proletariskiem slāņiem. Kas sarkanajās revolucijas liesmās kusa un saplūda kopā, tas tagad, šīm liesmām apdziestot, kristalizējas un grupējas atsevišķi pēc savas «dabiskās radniecības»: buržujiskais «es» noteikti nostājies pret proletarisko «es». Pat vairāk: buržujiskais «es», kurš oktobra plūdos peldēja pakaļ proletariskam «mēs», tagad tiecas iekarot literaturā un dzīvē noteicēja lomu, kļūt par izejas punktu visai cilvēka domāšanai, viņa psicholoģijai. Mēs varbūt varētu palaist neievērotus visus literarisko karuseļu zirdziņu jājējus, ja šī parādība kā raksturīgs laika simptoms neaptvertu tagadnes dzīvi visplašākos apmēros, ja zem tās neslēptos dziļākas socialas parādības un ja šis trums nepūžņotu mūsu pašu vidū.

Palasieties tikai pēdējā laika beletristiku un jūs redzēsiet, — tur «revolucija» vēl turpinās: kāda nebūt romana vai stāsta varonis vēl arvien «dumpojas» pret «buržujisko morali», brīvības vārdā lauž «buržujiskos rāmjus», sarausta «buržujiskās važas» un, beidzot, parādās kā uzvarētājs, «brīvs no buržujisma». Stāsta autors ļoti veikli iekaro savam varonim jūsu simpatijas, un jūs esat gatavi redzēt «nemiera garu» un varbūt klusībā nopriecāties

par tādu «revolucionaru». Bet jautājiet, kāds ir šī varoņa «brīvības» nolūks. Un atbilde būs: atsvabināt individu, lai tam viņa darbībā nebūtu «važu un rāmju». Ja individam iepatīkas skuķe un viņš jūt dziņu uz fizisku kopošanos ar to, tad «buržujiskai moralei» še jāklusē; ja individs var paķert no kapitalista kušķi naudas, tad «buržujiskie aizspriedumi» to nedrīkst kavēt. Un kas tikai viss nav noticis un nenotiek šīs «brīvības» vārdā kā protests pret «buržujiskumu»! Iesākot ar vienkāršām laupīšanām, slepkavībām un atklātu prostituciju un beidzot ar niecīgiem «spītes darbiņiem», — viss tas notiek kā protests pret «buržujiskumu». Un šāda protestēšana pret buržujiskumu beidzot tapusi par visburžujiskāko nodarbošanos, dažāda tipa dekadenti un nesenie revolucionari kļuvuši par nešķiramiem dvīņiem. Tas nebūt nav nejaušs gadījums, bet ir loģisks gals visam tam kultam, kuram zemi sagatavoja mūsu revolucija, bet sēklu šinī zemē sēja revolucionarie darboņi un sēj joprojām tagadējā individualistiskā literatura.

Mūsu birģeliskā beletristika gan arvien ir bijusi individualistiska, bet ir liela starpība starp priekšrevolucijas individualismu un pēdējā laika individualismu. Turgeņeva muižnieciskais individualisms, Ņekrasova zemnieciskais individualisms, Čechova inteliģentiskais individualisms un Gorkija baskājnieciskais individualisms — kuru senāk kopēja mūsu birģeliskā literatura — bija socials individualisms, bet tagad kultivējamais individualisms ir tīri subjektivs un taisni kā tāds, kas stāv vistuvākā radniecībā ar to subjektivo revolucionarismu, kuru cītīgi piekopušas dažas mūsu revolucionarās organizacijas, mazāk reklamēdamās ar plašajām masām un viņu stāvokli, bet vairāk uzsvērdamas atsevišķās organizaciju iestādes, lielāku svaru piegriezdamas atsevišķu individu grupām, viņu «uzņēmības garam», viņu spriedumiem un domām... Vispirms jāpiezīmē, ka pats individualisms, lai tas arī nezin cik skaņi un nezin kā protestētu pret «buržujisko kārtību», nebūt nav antiburžujisks pēc savas dabas, bet gan ir «buržujiskuma» raksturīga pazīme. Tagadējā sabiedrībā, kur cilvēki cenšas viens otru «aprīt», kur «cilvēks ir cilvēku vilks», — pamazām izveidojas individuālā apziņa, viens «es» tiek pretim stādīts otram «es», «mans» tiek pretim stādīts «tavam». Un tamdēļ vai nu šis individualais «es» protestē ar vārdiem vai ar darbiem pret buržujiskās sabiedrības važām, vai nu tas protestē literaturā ar «brīvās mīlestības» sludināšanu un seksualo jūtu cildināšanu, vai arī protestē sadzīvē ar bumbu mešanu, naganu un konfiscēšanu, cildinot «revolucionaros» iniciatorus, — tomēr galu galā tas ir tas pats buržujiskais «es». Un

taisni šis individuālā «es» protests ir raksturīgs mūsu revolucijas bērns.

Neaizmirstamajās oktobra dienās revolucijas uzvara likās būt tik tuva, tik viegli sasniedzama, tik rokām taustāma, ka vēlāk, kad proletariats bija sakauts, nekādā ziņā negribējās aprast ar lietas patieso stāvokli, negribējās iedomāties, ka revolucijas vilnim jāsaplok. Tamdēļ katrā niecīgākā nemiera parādībā centās redzēt revolucijas turpināšanos, katru mazāko nekārtību, kurā bija vērsta pret pastāvošo «kārtību», centās iztulkot par revolucijas soli. Revolucija pārāk spēji bija saviļņojusi masās nemiera jūtas, un, pēkšņai briesmīgai reakcijai uznākot, šīs nemiera jūtas kā uzplūdusi upe nevarēja vairs ietilpt vecos rāmjos, kuros ar varu tās iespieda. Vajadzēja vēl kaut ko darīt, vajadzēja vēl protestēt, — bet kā? Masas to vairs nevarēja, un daudzas revolucionarās organizacijas centās izbīdīt no sava vidus drošsirdīgākus un pārgalvīgākus kareivjus, kuriem vajadzēja pavairot atsevišķos nemiera aktus — vajadzēja «turpināt revoluciju», t. i., mest bumbas, šaut ar brauniņiem, konfiscēt buržuju naudu utt. Bet, revolucijas vilnim atslābstot, «aktivo nemiernieku» skaits arvien sašaurinājās, un beidzot uz cīņas lauka palika tikai atsevišķi nemiernieki-individi, kuri revoluciju gribēja izvērst par sportu. Tie meklēja baudu, — tā bija viņu iekšējā l? dziņa[1], [un?] no šādu baudu meklētājiem [vēlāk rekrutējās?] visvairāk reakcijas kalpi, labākie [provokatori?] un nodevēji. Revolucionarie individualisti še sasniedza savu augstāko attīstības pakāpi: tie nokrita ceļos sava «es» priekšā un sāka tam kalpot. Turpretim buržujiskā inteliģence, kura no buržujiskās revolucijas gaidīja absolutu personas brīvību, bet to nesagaidīja, tagad sāka nolādēt revoluciju un «barā iešanu», noslēdzās savu sasmalcināto jūtu pētīšanā, nogri[mstot?] erotismā. Tāds īsumā tas psiholoģiskais process, kurš izveidoja tagadējos divējādos individualistus, mūsu revolucijas dvīņus. Mums nebūtu jāapstājas tik ilgi pie šo kroplo dvīņu šūpļiem, ja viņu sejas neatgādinātu mums dažus mūsu vecos grēkus un ja mēs arī tagad vēl nepiekoptu šādu individualisma kultu. Grūti gan mums nākas atsvabināties no tā pasaules uzskata, kuru buržujiskā pasaule uzmaukusi kā maisu uz mūsu acīm jau mūsu bērnībā, un vēl grūtāk ir atzīt savas vecās kļūdas, bet tomēr mums tas jādara. Mums jāziņ, ka individs pats iesākas un beidzas kādā lielākā vienībā, kuras vārds ir «mēs», un ka tikai šī vienība ir vēsturisks faktors, vēsturisks spēks. Un, ja šis

[1] Teksts izdzisis. [Sakārt.]

plašākais jēdziens būs pilnīgi noskaidrojies tanīs revolucionarās masās, kurām jālemj vēsturiskā gaita, tad nespēcīgā «es» vietā dzirdēsim baigo

«Mēs vēl atnāksim,
Vai uzvarētājiem.»

(Andrejeva «Karalis Bads»).

[Jūlijs Celms] -lmkrats

«Cīņa», 1908. g., Nr. 94, 15.(2.) maijā.

IZVIRTĪBAS PARĀDĪBAS LATVIEŠU LITERATURĀ

Pārdzīvojamais vēsturiskais laikmets atstāj dziļu iespaidu arī mākslā un literaturā. Šerloks Holmss ar kompanjoniem nāk uz sabiedriskās dzīves podiuma, Saņins — kā jaunas etikas sludinātājs, seksualisms — kā dziļākā un neatrisinātākā mākslas problema. Nerunājot nemaz par sabiedriskiem idealiem, nav pat dzīves idealu. Šos idealus nevar dot pat «mākslas zelta vidus ceļa noskaidrotākie gājēji» un «klusa darba un godīgas bezpartejības» visklusākie un visbezpartejiskākie sludinātāji. («Zalktis», IV.) Nevar dot tamdēļ, ka tiem pašiem nav nekādas izredzes un idealu, kas ietu pāri viņu šaurās dzīvītes aplociņiem. Lielās problemas kā ir, tā paliek neatrisinātas, tikai mūsu mākslinieki un rakstnieki, kā no zaudēta lauka bēgot, dzīvnieciskā panikā sviež pret ceļmalas akmeņiem savus idealus, apmēda savus bijušos dievus un it kā kaunēdamies noplēš savas cilvēcības apziņas un cilvēcības atziņas plāno miziņu, lai visā kailumā kļūtu redzams — pirmatnējais dzīvnieks.

Šis zināmas sabiedrības daļas psicholoģiskais moments, cik šaura arī vēl nebūtu mūsu rakstniecība, atspoguļojas zināmā mērā arī tajā. Kā pāris tādu acīs krītošu paraugu aizrādu uz Pāvila Gruznas «seksualo epizodi» (kā viņš to nosaucis) «F.-» (nodr. «Dzelmē», Nr. 11., 1907., iznāca šopavasar) un kādām Antona Austriņa dzejas «pērlēm». «Epizode» «F.-» ir stāsts par zirgu turētāju un dresētāju «F.-», kuru pazīst pilsēta, pazīst smilšainā jūrmala, sportsmeņi, žokeji un dāmas, — tās, «kurām elpa kutelīgi aizraujas, kas seglos šūpojas» un kurām ir «skaisti jājami zirgi», bet «sevišķi daiļas, glītas ķēves».

Viss stāsts tad nu ir par šīm ķēvēm, par ķēvi «Oniju» un ķēvi «Nanu» vai, pareizāk sakot, par F. seksualo satiksmi ar šīm ķēvēm.

Es pataupīšu lasītājus no šī stāsta nelietību un neķītrību tuvāka atstāstījuma. Viss stāsts pušķots ar stila patosu un tādām

baudas niansēm kā «F. nopļāvies priecājās par viņas apaļām formām, kuras pie segliem liņa kā klimpa pie koka karotes un grozoties trīcēja kā ķīselis, kā auksts galerts», vai «priecājās par šmaugajām ķēves kājiņām, par apaļajām ķēves gūžiņām», vai «noplīvoja dzeltenraibotie apakšsvārki, tipu-tapu smalkie kurpju papēdīši» utt., utt. tamlīdzīgā garā. Kā redzams, autoram te ir tik cildinošs uzskats uz sievieti «kā klimpu, kas līp pie koka karotes», vai pat kā «galertu», — tā sakot, var ķerties tikai klāt, ja ir tā pati karote. Pie šiem ieskatiem turas arī «F.-», kurš pat pārs tādas dāmas aiztrenc tāpēc, ka tās nav tik smeķīgas kā viņa ķēves. Un beidzas viss stāsts ar lielu «traģismu» — viena ķēve aiz greizsirdības nokož «F.-» un sadeg ar to, kamēr otra — «Nana», kā autors apgalvo, nav nesusi kumeļu — kā kāda jaunkundzīte, — ieskrien jūrā un noslīcinās.

Es nenākšu pie autora ar pamācību vai ar morales sludināšanu: to un to var tēlot, to ne. Mākslinieks var visu tēlot — viss jautājums ir tikai, lai būtu māksla. Bet galvenais — šīs mākslas, kas vienīgā dotu tiesību tādu gabalu rakstīt, šīs mākslas te nav! Liels mākslinieks katrreiz ir liels cietējs. Visvārīgākie temati, gājuši cauri viņa ciešanu ugunij, paliek šķīsti un tikli. Bet Gruznas «F.-» ir «smeķīgs» apraksts par kāda subjekta seksualām attiecībām ar lopiem. Riebīgs un pretīgs cilvēkam ar stiprām, spēcīgām, dabīgām dzimuma jūtām, kaitīgs kā katra pornografija jauniem, mīkstiem, vēl nenodibinātiem raksturiem. Tā ir lielākā aplamība, ka rakstnieki savā vielas zvejošanā ķer pēc «jauniem» tematiem, domādami tā saķert mākslu. Aplamība tādēļ, ka viela vien vēl, piem., atklāto namu un ielu meitu apraksti, nav māksla, bet tikai var būt materials, kamēr pašu mākslu rada mākslinieks. Citām tautām, piem., vāciešiem un frančiem, ir veselām kaudzēm tādas pornografijas literaturā. Un tāda pati tā paliek arī latviešu literaturā.

Bet par pornografisku literaturu nav ne ko uzbudināties, ne uztraukties. Mēs zinām tās vērtību, un nešaubos, ka pornografijas tārps nekļūs pie latviešu tautas veselīgā kodola. Bet par ko ir jāprotestē no rakstniecības kritiķa stāvokļa — kad šīs seksualās lietas grib nostādīt par visas tautas lietu un šos seksualos varoņus par visas tautas varoņiem un praviešiem. Tā Antons Austriņš kādā savā jaunākā dzejolī dzied («Latv.», Nr. 18, 1908.):

«Es ziedotājs, mans altars tvīkstošs
Ir sievas ugunkarstais klēps (?).
Es upurēju, visu drīkstošs,
Mans upurs deg, ko tautai slēps.



Dekadentu grupa

Priekš laikiem tāliem, miglā tītiem,
Es naida sējējs pēdīgais.
Ar šķēpiem, slepenībā trītiem,
Man uzbruks draugpulks bēdīgais.
Es spēcīgs patiesības teicējs,
Par upuri sev gatavs krist.
Lai iznāk kalnā manis veicējs!
Es — Dāvids, kas prot milžus sist.»

Un zem šī panta pēdējās rindas stāv lepns paraksts rešākiem burtiem: Antons Austriņš. Atstāsim še visu valodas kropļošanu pie malas — iedomāsimies viņu saturu: dzejnieka altaris ir — sievas ugunskarstais klēpis! Un nu lepni, sev pie krūtīm sizdams, viņš saka: «Es upurēju, visu drīkstošs, mans upurs deg!» Lielīties ar upurēšanu uz «sievas ugunskarstā klēpja», piesaukt tur vēl «tautu», «šķēpus», daudzināt sevi par «patiesības teicēju, kas gatavs sev par upuri krist», — to visu tiešām var tikai mūsu bēdīgā sabiedriskā un mākslas laikmetā! Lai «dzejnieks» upurē, cik viņam tīk, uz «sievas ugunskarstā klēpja», bet lai viņš neaizmirst, ka tā ir — pilnīgi viņa privatlieta — upurēt vai neupurēt, cik un kā upurēt, ar kuru atklātībai, nerunājot nemaz par «tautu», nav ne mazākās daļas! Raksturīgi, lūk, ir tas, ka šo mūsu laiku skaidri seksualo dzīvi nostāda jau kā kādu sabiedrisku darbu, par kuru jāinteresējas pat «tautai», — ka šie upurētāji «uz sievas ugunskarstā klēpja» trin nezin kādus tur šķēpus, iedomājas nezin kādi «patiesības» teicēji, iedomājas par «Dāvidiem», kas «milžus prot sist». Par pēdējo patiesību lai mums atļauts šaubīties. Labi, kad tie var odus padzenāt no sava altara, pie «milžu sišanas» tie netiks. Nerunājot nemaz par «milžu sišanu», vienkārši — lai būtu cilvēks, vajag mugurkaula, vajag pārliecības, vajag spēka un saprašanas savas intimās, skaidri personīgās lietas atšķirt no sabiedriskām. «Visu drīkstēt» pie sievas ugunskarstā klēpja nav vēl nekāda drosme, nekāda garantija par «Dāvida» atestatu. Tās lietas «drīkst» pat kaut kurš eksemplars no Daugavas krāmu tirgus, bet viņš tikai tās nenostādīs par tautas un sabiedrības lietām!

Lūk, šo seksualo lietu nostādīšana literaturā par sabiedrības principu ir tās izvirtības parādības, ko vērojam latviešu jaunākā literaturā. Nav ko šaubīties, ka spirgts mākslas un sabiedriskās dzīves vilnis šo duļķi drīz aizskalos projām. Bet seksualos kontrabandistus arī mākslā vajadzīgs saukt pie atbildības.

Līgotņu Jēkabs [J. Rozel

«Dzimtenes Vēstnesis», 1908. g., Nr. 114, 17.(30.) maijā.

INDIVIDUALISMA DEKADENCE

Mākslas vienīgais radītājs faktors ir individs. Mākslā tikai tas ir dzīvs un liels, kas elpo atsevišķa individa īpatnējo dzīvību. Bet individs pats nav meteorisks klejotājs ķermenis. Viņa īpatnējā dzīvība nav nejauša, absurda parādība: no individu radītājiem faktoriem cēlušās visas viņas savādības, līdz pašai sīkākai.

Kā svarīgākos no individa radītājiem faktoriem var minēt sen pazīstamos, veco un jauno naturalistu uzstādītos, neapstrīdējami pareizos: klimatu, rasi, apkārtni, šķiras instinktus. Tie veido cilvēka īpatnējo dabu gan iedzimtības, gan neapzinīgas ieņēmības ceļā. Kopā ar audzināšanu un dažiem citiem, mazāk svarīgiem, tie nodibina individa simpatijas un antipatijas, vispārējos vilcienos nosaka individa vēlākās, apzinīgās izkopšanas un papildināšanas veidu.

Mūsu rakstnieki gandrīz visi ir apmēram vienas un tās pašas šķiras: strādnieku, kalpu un sīksaimnieku bērni. (Latviešu aristokratija pagaidām vēl tikai producē krāsnešus tautiskām korporacijām.) Izkopta prāta un zinātnes gaismā redzams, ka te nav lielu saimniecisku un citu interešu starpības. Tad, dabiski, vajadzētu būt lielai starpībai atsevišķo rakstnieku individualitatu pamata vilcienos. Bet piedzīvojumi rāda pavisam pretējo. Starp mūsu rakstniekiem neatradīsim neviena, kas atzītos, ka viņš nav individualists. Un tomēr starp atsevišķiem individualistiem un individualistiskajiem rakstniecības virzieniem sazīmējama tāda principiala dažādība, nenoteiktība un pretrunas, ka grūti liekas atrast cietāku atbalsta un pārskata punktu šajā vispārīgā sajukumā.

Tomēr mēģināsim orientēties. Pameklēsim augstāku redzes stāvokli, no kura pārskatīt mazākais divas no mūsu jaunākās rakstniecības raksturīgākajām, spēcīgākajām parādībām: k u l t u r a l o un d e k a d e n t i s k o i n d i v i d u a l i s m u. Vilksim gaiši saredzamu strīpu starp tiem.

Kulturalais individualisms ir viscaur socialas dabas. Arī viņam par izejas punktu un gala mērķi ir atsevišķais, individualais cilvēks. Bet viņš to nevar iedomāties kā meteorisku parādību ārpus kulturdzīves sakariem, ārpus cilvēku sabiedrības. Tāds arī būtu bez nozīmes dzīvē un mākslā. Kā kādam organam ir nozīme un vērtība tik kā viena vesela nedalāma ķermeņa loceklim un sastāvdaļai, kā zars tikai tik ilgi var palikt dzīvs un zaļš, kamēr pieaudzis kokam, tā atsevišķais individs ir visas cilvēces un cilvēku sabiedrības neatraujama daļa. Kas paceļ atsevišķo cilvēku, paceļ visu cilvēci; kas nomāc cilvēci, nomāc arī atsevišķo cilvēku.

Tāda sociala kopības sajūta ir kulturalā individualisma pamats un apakšstrāva. Tā cilvēkam atver plaši vaļā vārtus uz neaprobežojamu pašattīstīšanos un pašdarbību. Caur to dabiskā kārtā saskaņojas cilvēka egoistiskās tieksmes ar vispārējās labklājības prasījumiem. Tur kulturalais individualisms ir atsevišķā individa dabisko tiesību un vispārības pienākumu pilnīgākā sinteze, cilvēces attīstības gājiena gadu simteņos dabiski izaugušā augstākā dzīves filozofija. Tās realizēšana vienīgā vairo un krāj cilvēces dzīvības spēkus un dzīvo, darbīgo enerģiju. Tā vienīgā mākslas darbu estetiku pilda ar svarīgu etisku saturu. Kulturalais individualisms ir šolaiku augstākais dzīves un mākslas veids.

Dekadentiskais (absolutais) individualisms ir kulturalā pretstats. Tas ir taisni antisocialas dabas. Kā kulturalais nekad neizlaiž iz acīm to, kas atsevišķajam cilvēkam kopīgs ar pārējiem, lai uz tā nodibinātu saskanīgu kopdzīvi, tā dekadentiskais vienmēr cenšas uzsvērt atsevišķo, nesaskanīgo katrā cilvēkā, lai uz tā celtu neaprobežotu egoisma kultu, lai apstiprinātu katram cilvēkam tiesību sevi ieskatīt par mērķi un visus pārējos tik par līdzekli savu iegribu apmierināšanai. Dekadentiskais individualisms rodas no ziedu laikus pārdzīvojušām, kulturali moriturām tautām un sabiedriskām šķirām. Ikreiz, kad kāda tauta vai šķira zaudējusi vispārējus, kopīgus, kulturalus idealus, kad viņa pamazām mirst sabiedriskā un garīgā nāvē, atsevišķais cilvēks nošķiras par sevi, ar naidu un nenoliecību pret saviem līdzcilvēkiem, ar slimīgu nodziļināšanos sevī, kas beigās izvēršas par sevis dievināšanu, sevis pielūgšanu, savu baudu un savas dzīvnieciskās dabas kultu. Šie laikmeti daudz runā par dvēseles izsmalcināšanu, par reliģiju un citām idejiskām lietām, bet patiesībā mirst rupjākā, ciniskā materialismā. Tāds dekadentiskā individualisma pamats un apakšstrāva. Uz tā atbalstās dekadentiskais rakstniecības virziens, kura kardinalais motivs ir dzimuma kaislību romantika dažādos veidos un variacijās. Kāpēc tad dzimuma kaislība? Kāpēc tā vien? Ir taču vēl simts citu: dzimumu asketisma kaislība, pašuzupurēšanās, tuvāku mīlestības, zinātnes, brīvības kaislība — katra cilvēciska jūta, sakarsēta līdz zināmam mēram, var būt kaislība. Bet visas šīs jūtas atrodas ciešākā vai vieglākā sakarā ar cilvēka socialo apziņu. Bez šīs apziņas dabīgā dzimumu tieksme izvirst par tukšu, beznolūka baudas kultu. Nespēcīgās asinis, pārkairinātie jutekļi, izvirtusi fantazija pārvērš par nolūku refleksijas baudu, ko cilvēki sajūt, katrai kaislībai izlaužoties kustībā. Bet, kas līdzekli pārvērš par nolūku, tas iet pretī dabas likumiem. Un tie nav grozāmi, ne nobīdāmi pie malas. Daba iet nenovēršamu gaitu un samin to, kas ceļā. Savas pašas dziļākās dabas konsekvences piepildot, dekadencei jāgrimst

arvienu vairāk uz leju, jāizvirst arvienu tālāk un tālāk, tāpēc ka no pat dzimšanas viņa ir moritura socioloģiski, bioloģiski un psiholoģiski.

Saprotama dzīves un mākslas dekadence Romas sagrūšanas laikmetā. Saprotama arī dzīvnieciskās baudās izvirtušo Anglijas lordu un Francijas marķizu dekadence. Bet mūsu dekadence ar viņas «dekadentiem»? Katrs, kas negrib skatīties ar aizvērtām acīm, redz, ka latviešu dekadence nav izaugusi dabīgi, ka katra lielāka un īsta mākslas parādība, socioloģiskais un bioloģiskais mantojums, ko latviešu rakstnieks iedzimtības un neapzinīgas ieņēmības ceļā dabū no savas šķiras un no vecākiem, nevar būt par dzinekli uz aristokratiski dekadentisku izdzīves un baudu kultu. Tajās šķirās visur mana pirmatnēju, dzīvu, impulsivu tieksmi uz cīņu dēļ tiesībām, dēļ plašākas dzīves normas, kur būtu iespējama pašu primitivāko, bagāti krāto dzīvības spēku attīstība. Te visur manāmi instinkti uz kopošanos, uz sakarīgu, žirgtu evoluciju, uz dzīvību, ne uz nošķiršanos, uz deģeneraciju. Tātad latviešu dekadence neatbalstās uz rakstnieku organiskās dabas savādībām. Tā nav nepieciešama, nenoliedzama kulturala parādība. Mēs zinām: tā izgudrota pie zaļā galda, izstudēta no Vakareiropas literaturas (īstenībā gan no viņas krieviskās reprodukcijas), iešmugulēta kontrabandas ceļā kā Briseles špices un Ženevas pulksteņi. Viņai nav ne mazākā sakara ar savas tautas un sava laika sabiedriskajiem apstākļiem, tāpēc viņas troksnis izskan tukšā gaisā bez atbalss. Latviešu dekadentiskais individualisms ir individa sakropļojums, izķēmojums, ir individualisma dekadence. Vislabākā gadījumā tā ir veikla rotaļāšanās ar ārzemēs nolūkotiem izteiksmes veidiem, tīra artistika, bet lielāko tiesu tikai māksliniecisķa akrobatika. Ārējo jutekļu kutinājums, izvirtības, ne kulturalas attīstības veicinātājs.

Cilvēkiem, kas zaudējuši kulturalo līdzsvaru, kuru dabīgie instinkti izvirtuši, dzimuma tieksmes parādās sakropļotos, riebīgos veidos. Mākslai tiesība arī šīs tieksmes atspoguļot savā sudraba spogulī. Bet māksla tiek par mākslu tikai ar to, ka viņā viscauri mana cilvēka dzīvos, kaut arī nomaldinātos dvēseles pukstienus. Miesa vien, dzīvniecisks organisms, tikai ar ārējo izskatu cilvēkam līdzīgs, mākslai nevērtīgs un nederīgs objekts. Bet individuala dvēsele atklājas tikai individualam māksliniekam. Antiindividualai latviešu dekadencei pieejams tikai cilvēka dzīvnieciskais organisms. Te viņa savos pētījumos maz pamazām, bet konsekventi aizkļuvusi līdz tai robežu strīpai, aiz kuras seksualdzīvē zūd izšķirība starp div' un četrkājaiņiem. Tur, piemēram, Pāvila Gruznas seksualās epizodes varonis («Dzelme», Nr. 11) visā vaļībā kopojas ar ķēvēm. Sižets nav bez savas intereses —

priekš psichopatu pētniekiem un kulturvēsturniekiem. Bet kāpēc mākslas meklētājam lasītājam jāseko šiem lopiņiem viņu dubļainās tekās? Varbūt lai savām acīm skatītu individualisma un pašas dekadences dekadenci?

Gruznas seksualā epizode ir simptomatiska parādība. Dekadence konsekventi grimst lejā, dubļos, nekas viņu nenoturēs virs dzīves un kulturas līmeņa.

Andr. Upīts

«Stari», 1908. g., 363.—365. lpp.

TAUTISKĀ BIRŽELĪBA UN MĀKSLA

I

Mūsu dekadentiskie rakstnieki arvienu sūdzējušies, ka viņus «nesaprot», jo viņu mākslas «simboli» un viņu «dvēseļu dziļumi» esot pārāk augsti priekš prastā, melnā «pūļa». Te jāpiebilst, ka īstā, lielā māksla arvienu bijusi vienkārša un saprotama: Šekspira vai Tolstoja darbi, Rembranta vai Repina gleznas spēj pievilkt un aizkustināt simtus un tūkstošus. Tātad, ja mūsu jaunākie rakstnieki netiek tā ievēroti un atzīti, kā viņi paši to kāro, tad vaina te meklējama citur: viņi nav tiešām pierādījuši mākslinieku spējas, viņi nav spējuši neko radīt, kam būtu paliekama mākslas nozīme. Mūsu dekadenti galvenā kārtā centās sacelt troksni ar saviem ražojuma priekšvārdiem, deklaracijām un artiķeļiem, ar savu nepanesamo lielīšanos un ākstīšanos, ar savu «mistisko anarchismu» un «individualismu», ar ko tiem sākumā dažus mazāk apzinīgus lasītājus tiešām izdevās samulsināt. Atminos «Dzelmes» redakcijas atbildi kādam naivam zēniņam, kas dekadentu «mistiskumu» neparko nevarējis izprast: «Apmierinieties! Padzīvojiet vēl pāra gadus misticisma pasaulē, un jūs redzēsiet, cik viss tur vienkāršs un saprotams.» («Dz.», num. 8, 1907.) Tagad pēc pārs gadiem arī tiešām dekadentiskais virziens pie mums ticis galīgi skaidrs un saprotams, mistiskā migla izklīdusi, un gaiši tur redzams, uz ko dekadentu māksla iziet un kādi nolūki dekadentus vada. Mākslas «augsto priesteru» kostimi sašķīduši, un tiem nu spīd cauri tautiskās birģelības apdilušās bikses.

Lasītāji vēl atminēsies, kādos eteriskos augstumos mūsu jaunākie rakstnieki teicās lidojam pāri visām sabiedriskām cīņām, pāri visai realai dzīvei! Cik apvainoti tie jutās, ja par to ieminējās vien, ka māksla esot šķiru māksla un ka arī viņi paši apzinīgi atspoguļo savos ražojumos zināmas sabiedriskas grupas uzskatus un centienus. Nekad ne! — stīvējās mūsu dekadenti — palūkojieties tikai uz Vikt. Eglīti! «Viņš iet viens pa reibinošu

teku starp nāvi un izmisuma chaosa pilniem bezdibeņiem, sviezdams apkārtējā tumsībā vienu otru demoniski spītīgu, izaicinošu gaismas staru.» (Haralda Eldgasta «Zvaigžņotās naktis», priekšvārdā, 25. lpp.) Un tagad — Vikt. Eglīts ar zināmu lepnumu paziņo, ka viņš iestājies par literarisku sētas puisi pie Fr. Veinberģa un Fr. Grosvalda kungiem, un laiž klajā veselu apcerējumu, ka mākslai nepieciešami jāatbalstās uz zināmu šķiru un ka mūsu dekadentu mākslai citur glābiņa un patvēruma nav kā tautiskās birģelības dienestā.*

Vikt. Eglīts, no sava «augstāka nacionalā stāvokļa» lūkojoties, atrod, ka pēdējo gadu kustības radušās nevis caur šķiru interešu sadursmēm un no tām izceltām partiju cīņām, bet gan esot darinātas no zināmām «personībām». Viņš tad nu arī ņemas zīmēt no vienas puses Asaru un Ozolu un stāda tiem visā augstumā un spožumā pretim — Veinberģi un Grosvaldu. Tas būtu apvainojums pret abiem mūsu darba biedriem, ja mēs kādam V. Eg. sāktum izskaidrot, kāda šo darbinieku īstā nozīme un kādu vietu ieņem mūsu rindās, vai vispār kaut ko runātum par proletariata partiju un viņas cīņām un centieniem, par kuriem Vikt. Eglītim tikpat daudz jēgas kā, nu, teiksim, — kādam Puriškevičam.** Bet to gan der paklausīties, ko šis dekadentu trupas direktors stāsta par Veinberģi un Grosvaldu.

«Fr. Veinberģis — visapzinīgākais un politiski nogatavotākais vīrs — īsts klasisks nacionalpolitiķis — īsts Odisejs... Viss, kas politiskā laukā pie mums domāts, spriests un iegūts, ir (blakus Kalniņam) neapkūstošā Odiseja Veinberģa nodomu izvešana dzīvē... Skaidrība Veinberģa stilā un domās aizvien tā vislabākā. Iz viņa organa par iekšējo politiku var smelties tikai oficialas ziņas, turpretim par ārējo dziļdomīgākās un asākās konsekvences, kas pārsteidz ar bagātīgo noslēpumu atsegšanu un paliek tautai par vislabāko politisko skolu. Veinberģī, kā jau klasiķī, ir daudz no dabas. Nevēlēdamies liekas bagātības (?), ne ārējā goda (?), bet palaizdamies vienīgi uz savas personības spēku un svaru, viņš tomēr grib baudīt dzīvi, kā saka, pilniem malkiem (o jā!)... Reiz tauta savu klasisko nacionalpolitiķi pieminēs ne ar mazāku sajūsmu kā nacionalpolitikas dižos vētras putnus Kristjāni Valdemāru un Kalniņu... Veinberģis kā pat-

* Sk. Zeltmata «Rakstniecības almanachs», II. («Mūsu kulturas stāvoklis».)

** Atminos, ka 1905. gada sākumā šis pats Vikt. Eglīts veltīgi izmēģinājās paslepšus «Dienas Lapā» iedabūt paskvilu, kur J. Asars tika neglīti ķēzīts. Tagad, kur Asars miris, arī V. Eglīts uzbāžas ar savām uzslavām, lai tādi varētu pats izrādīties «objektiva» spriedēja lomā. Tādiem ļaudīm varam tikai pateikt: «Rokas prom!»

stāvīgais latviešu nacionalais domātājs un neapkūstošs kareivis atzīstams vispilnīgākā mērā...»

Šķaudas nāk, šīs frazes izrakstot un pārlasot. Var iedomāties, kāda seja bija Veinberģim, tās dzirdot, jo tam tūlīt šāvās prātā, ka Vikt. Eglīts viņu grib tikai nejauki izjokot. Bet tad tam vajadzēja pārliecināties, ka Vikt. Eglītim asprātība vispār gluži sveša un ka viņš to rakstījis kaunīgā sirds vientiesībā. Un nav arī jādomā, ka Vikt. Eglīts būtu kādu atlīdzību dabūjis par saviem pūliņiem, jo Veinberģa finanču stāvoklis taču vispār jau zināms... Mēs pie Veinberģa «nopelniem» neuzkavēsimies, jo par šo vīru un viņa darbiem tautas plašākās aprindas sen jau savu spriedumu teikušas. Es tiešām nezinu, kas mūsu sabiedriskā dzīvē būtu bēdīgāku galu ņēmis kā zināmais Rīgas Latv. biedrības runas vīrs un «Rīgas Avīzes» vadītājs. Ja viņu grib salīdzināt ar «Новое Время» Meņšikovu, tad jāsaka, ka pēdējais vismaz atzīstams par diezgan spējīgu denunciatu, kura ģiftīgiem izvirumiem savureiz tomēr jāpiegriež vērība, kamēr Veinberģim priekš sava amata pat ne pietiekoši fantazijas nav. Uz «Rīgas Avīzes» meliem un lamām klausās tikpat maz kā uz suņa riešanu. Fr. Veinberģis miris, jau dzīvs būdams, un puvuma smaku Vikt. Eglīša kvēpinātais vīraks vēl tikai pavairo... Pat no mūsu tautiskās buržuazijas stāvokļa lūkojoties, jāsaka, ka tikai par savu politisko un moralisko bankrotu galvenā kārtā jāpateicas šim «klasiskam nacionalpolitiķim», kurš to laimīgi nodzinis tik tālu, ka tagad tiklab viņam pašam, kā arī reakcionarai tautiskai kliķei, jāpārtiek no vāciešu žēlastības. Un beigās vēl var piezīmēt, ka Veinberģi mūsu baltieši gan šad tad izlieto saviem nolūkiem, bet pienācīgo honoraru tie tāpat noliek uz galda un atturas no rokas pasniegšanas. Bet šo aplipušo roku tagad satver un aizgrābti skūpsta mūsu dekadentu dzejnieks Vikt. Eglīts.

«Grosvalds,» — tā viņš dzied tālāk, — «ir vienkāršs cilvēks — tikai vīrišķīgs, godprātīgs, smalks, tā sakot, nobeigts pilsoņa tips, kādu, piemēram, reiz advokats Teikmans paģērējis, ja vēlaties — īsts karalis (!!)... Grosvalds, kā pati daba, priekš visiem ir bijis viss, tomēr nesaistāms, gandrīz vai ideals. Grosvalds reprezentējas svētku brīžos. Viņš ir tas, kas apbalvo pēc nopelniem specialistus viņu jubilejās. Grosvalds uz sevis saņem pilsoņu organizacijas atbildību un kopojas ar valdības instancēm pēc viņas parastām vieglām un apzinīgām ierašām... Grosvalds ir goda vīrs, īsts džentelmens, kā ikviens, kas padevies mūžīgās klasiskās dzīves paraugiem...» Tā. Var teikt, ka pat nevienu «Rīgas Avīzes» vai «Latvijas» līdzstrādnieku Grosvalds nebūtu piedabūjis, lai tas par viņu tādas lietas uzrakstītu, ja nebūtu pie rokas gadījies «demoniskais» Vikt. Eglīts. Tādus slavas un pateicības vārdus

nelietotu pat neviens lakejs, ja nama kungs uzdāvinātu tam savus apvalkātos svārkus. Fridriķis Grosvalds ir diezgan mūsu publikai pazīstams, un nekas neraksturo spilgtāk mūsu tautiskās buržuazijas gara nabadzību un nespēju kā taisni Grosvalda iecelšana par Rīg. Latv. biedrības mūža priekšnieku. Esmu kādreiz runājis ar dažiem «māmuliņas» biedriem par šo faktu, un tie man izskaidroja, ka Grosvaldam priekš šāda amata piemītot daudzas teicamas īpašības: viņa labi koptā bārzda, viņa garās kājas, kā arī viņa izveicīgā klanīšanās ielūgtu «goda viesu» priekšā. Tas viss tikai liecina, cik bēdīgi tukšs bija mūsu tautiskās mietpilsonības laikmets 80. gados, ja tur varēja vadoņa lomu spēlēt tik nenozīmīgs, bet pie tam tik godkārīgs cilvēks kā Grosvalds, kas citādi varbūt populars būtu ticis kā basists kādā «Liederkranz'ā» vai kā bumbotājs uz kegelbāņa. Grosvalds ir pilnīga nulle, kas indirekti jāatzīst arī Vikt. Eglītim («Gr. nekā neuzsāk, neaprunājies ar organizacijas politiķi Veinberģi»), bet priekš viņa sajēgas šis vīrs tomēr ir un paliek — «īsts karalis»...

Kā Veinberģa un Grosvalda zābaku pucētājs Vikt. Eglīts no saviem kungiem mantojis arī viņu «politisko gudrību», kuru tas tur par vajadzīgu neslēpt zem pūra. Viņš raksta: «Katram laikmetam savas kļūdas. Kad 200 000 ļaužu izgāja uz Lēģerlauka un Grīziņkalna, es rūgti smējos — smējos (!), raudas valdīdams, jo pūļa garīgais nespēks un muļķība (!!) nekad nebij tik spilgti acīs krituši, jo pat apdāvinātākie un apgaismotākie viņa vadoņi bija vispārējā reibonī kā iz laivas izmesti.» Mūsu lielais dekadentu dzejnieks brīvības gaviļu dienās «rūgti smejas — smejas»! Žēl tiešām, ka viņš nav pasniedzis savu fotografiju no šī laikmeta, jo būtu interesanti redzēt, kāds izskatījies tādā brīdī latviešu lielākais nerrs. Bet, man domāt, ka šāda fotografija laikam neatradīsies. Oktobra dienās neviens nesmējās — Veinberģim un Serafimam, un citiem tamlīdzīgiem gan zobi tikai klabēja — un Vikt. Eglīts tāpat klejoja apkārt, cepuri noņēmis «pūļa» priekšā. Latviešu dekadenti steidzās kādā grāmatu bodītē nodibināt «Savienības» partijas «biroju», sakalt «kaujas maršus» un izdot žurnalu «Pret Sauli», kur zem quasi socialdemokratiskas izkārtnes šis pats Vikt. Eglīts drukāja savus seksualos murgojumus. Tikai tagad — pēc veseliem trim gadiem — Vikt. Eglītim ienācis prātā, cik dekadentiski un oriģinali tas būtu un cik ļoti tas patiktu viņa «karalim», ja tas toreiz būtu staigājis apkārt ar smieklīgu fizionomiju kā īsts klauns...

Tas bija kādu gadu pēc tam, kad, reakcijai plosoties, dekadentisms pie mums pacēla galvu un dekadenti sludināja savu «jauno» virzienu pret proletariata centieniem. Toreiz visi šie Eglīši, Falliji, Akurateri utt. paši gribēja būt par «karaļiem»,

centās uzmesties par jaunās paaudzes vadoņiem, un vai katrs «Dzelmes» numurs vēstīja jaunu dekadentisku «manifestu». Starp citu arī Vikt. Eglīts kādreiz rakstīja: «Lai tad tautas zvaigžņu pētniekiem — poetiem un praviešiem — tiek nodota kaut ar tik iekšējā, mistiskā tautas vadonība, kura tiem jau iz mūžības nolemta.» Un turpat vēl šādas domu pērles: «Manas domas ir, ka vēl vislabierīkotāko valsti var drupās triekt ne tikai pie mums, bet arī Vakareiropā. Var anarchisms radīt jaunu reliģisku(!) republiku, kura, atkrītot socialdemokratiskiem plūdiem, izpeldēs pat kā nākotnes valsts ideals.» («Dzelme», Nr. 9, 1906.)

Bet, kā zināms, «mistiskā vadonība» ņēma smieklīgu galu, un dekadentiskie «karaļi» un «demoni», no kuriem dažs brīvības dienās bija rādījis dūri tautiskai pilsonībai, gāja to tagad lūgties, lai viņa pieņem atkal literariskā dienestā. Mūsu jaunākie rakstnieki atzinuši, ka ne viņi, ne viņu māksla nevar gaidīt uz pašu «reliģisko republiku», bet ka vislabāk priekš tiem pieslieties tagadējam policijas iecirkņu stāvoklim. Der paklausīties, ko tagad pravietis Vikt. Eglīts saka: «Jāzin, ka milzīgajā un vēl tik pirmatnējā valstī, kāda Krievija, monarchiskā valdība ir neizbēgama un priekš mums pat svētīga, jo citādi, kā to jau pēdējo gadu piedzīvojumi mācīja, partija iznīcinātu partiju, tāpat kā tas draudēja milzīgajai romiešu valstij, līdz republika neizvērtās monarchijā... Lūk, kamdēļ esam spiesti palikt Krievijai uzticami, jo tikai tur mums nodrošināta nacionalā kultura, kaut arī bez pastāvīgas politiskas lomas. Un nemierīgie socialdemokrati tamdēļ pie mums drīkst pastāvēt tikai kā slepena apakšgrīdas partija, ne vairāk (klau, klau!). Jo tikai akls var cerēt, ka Krievijā būtu iespējama tāda valdības forma un brīvība, kādas vēl pat Vakareiropā nav... Ja kas redzējis ārzemes (vai Vikt. Egl. tās nepazīst tikai no sava garīgā seminara ģeografijas stundām?), tas neticēs nemūžam, ka Krievijā der jau tas, kas tur derējis. Barbariskā, milzīgā Krievija pārāk atgādina seno romiešu barbarisko un tikpat milzīgo valsti, un Tacita slavenais ķeizars Nerva, kurš pratis savienot nesavienojamas lietas — patvaldību un brīvību — līdzīgs Augustam, Titam un Vespazianam, varbūt paliks vienmēr arī par Krievijas idealu, sevišķi vēl pastāvot mērenam parlamentam?» («Rakstn. Almanachs», II, 13. lpp.)

Komentari — kā mēdz teikt — te gluži lieki. Jauna šī prieša gudrība nav, jo to jau tik daudzreiz mēs dzirdējuši no Veinberģa un Niedras, kuru pēdās Vikt. Eglīts tagad grib staigāt. Veinberģi viņš apbalvo ar «klasiskā nacionalpolitiķa» činu, — un man šķiet, ka mēs savukārt Vikt. Eglīti ar pilnu tiesību godināt varam kā mūsu «klasisko nacionalpolitiķi».

No Veinberģa mantotais prieša gars pārņēmis tādā mērā

Vikt. Eglīti, ka viņš jūtas dzīts pareģot tagad gan par politiku, gan par kulturu un mākslu, gan par heterām un publiskiem namiem. Neviena kāršu licēja nevar šinī ziņā mēroties ar mūsu dzejnieku, nevienā «punktirgrāmatā» neatradīsim tik daudz mīklainas atbildes kā viņa apcerējumā. Vikt. Eglīts sludina: «Nāks zelta laikmets mūsu kulturai, ko radīs dekadenti un mūsu turīgā vidussķira uz «nacionalpolitikas» pamatiem!»

Kā? Vai tad šis «zelta laikmets» nu vēl tikai nāks? — neticīgi jautās dažs lasītājs. Taču pārs gadus atpakaļ jau tāds Vikt. Eglīts bazunēja, ka latviešu «olimpiskais salons» jau esot nodibināts (ieejas maksa vēl tikai nebija noteikta), ka Fallijs viens pats atsverot Eiropas klasiķus, ka Fallija pseidonims vien jau rādot, ka mēs stāvam «Elladas idejgaismā», utt. Nevar liegt, ka te ir zināma pretruna, bet par to Vikt. Eglīts nu tagad droši un nemaldīgi zin, no kurienes un kā šis lieliskais mākslas laikmets rasies. Tas nāks vai nu no Rīgas Latv. biedrības, vai izkūņosies no «Zalkša» redakcijas, vai varbūt arī no kādas citas vietas, bet visādā ziņā to atnesīs mūsu tautiskā pilsonība. Par to Vikt. Eglīts tikpat stipri pārliecināts kā savā laikā Buša papus par «tūkstošgadu valstības» atnākšanu ...

Mūsu bankrotējusī tautiskā birģeļu kliķe mēģina tagad — zem reakcijas spārniem — kaut kā atdabūt atpakaļ savu zudušo svaru un iespaidu tautā. Senā pīlaru godība tagad pilnīgi izšķīdusi, Valdemāra un Kronvalda atstāto kapitalu mūsu «māmuļnieki» izputinājuši — nu jāsauc pat Vikt. Eglīti ar savu «kulturu» palīgā, vai tur varbūt nevarētu kas atlēkt. Un jāsaka, ka tiešām neviens šujmašīnu aģents labāk par viņu savu firmu ieteikt nepratīs. Ko, piem., Zinību komisija vien nav nodomājusi darīt! Nokārtot nacionalas bibliotekas lietu, ierīkot fundamentalu publisku biblioteku, reformēt teatri un uzvest grieķu, spāniešu un jauniznākušās neizrādītās pašu lugas (laikam Eglīša un Fallija dramas, kurām citādi par makulaturu jāspēlē), izdot mākslas un zinības žurnalu utt., utt. No visiem šiem lieliem nodomiem neviens vēl nebija dzirdējis (paši Zin. kom. locekļi arī ne), un turpat Vikt. Egl. paklusām piebilst «varbūt», bet taisni šis «varbūt» gāž visus viņa varenos solījumus apkārt. Ne mūsu «māmuļnieki» to grib, ne arī viņi to spēj. Nekādas «fundamentalas bibliotekas» tie nerīkos, bet — kā «Auseklja» kalendarī lasām — tiklīdz pēc ugunsgrēka bija notīrīti pirmie gruvekļi, tad arī tūlīt tika izdarīta — bufetes atjaunošana! Tas, lūk, piederas pie «klasiskām un nacionalām tradicijām». Šurp, puiši, ar alu un karodziņiem! Lai ziedojam slāpušiem gariem! (Auseklis.)

Kādu «nacionalu kulturu» gan lai sagaida no tādiem ļaudīm, kas tik garā nabagi paši, kūtri un neizglītoti kā mūsu tautiskie

filistri un naudinieki? Taču pat sev priekšā stādīties nevar Krastkalnu vai Purgali (ja nemaldos, ir arī tāds advokats un «runas vīrs») ar zinātnisku vai literarisku grāmatu rokā. Un šie vīri nu veicināšot «kulturu»? — Vienīgais, ko no viņiem esam jau pieredzējuši un pieredzēsim vēl, ir tas, ka tie zem sava «nacionālpolitiķa» komandas visiem līdzekļiem centīsies kulturalo pašdarbību tautā noslāpēt, katru īstu kulturalu pasākumu iznīdēt, katru nopietnu kulturalu darbinieku vai nu caur denunciacijām, vai citādā ceļā dabūt pie malas. Vikt. Eglīts jau arī svarīgi vēsta, ka Rīgas Latv. bied. par saviem «nesamierināmiem ienaidniekiem uzskata vienīgi kosmopolitiskos socialistus» un ka tai laikam cits nekas neatlikšoties kā «apvienoties ar vāciešiem (ja pēdējie vēlētos), likvidējot ilgo vēsturisko cīņu».* Ak jā, to mēs zinājām jau sen bez visiem Eglīša pravietojumiem, ka mūsu reakcionarā birģelība reiz tādā kārtā «likvidēsies». Un pieredzējuši mēs to arī esam, ka mūsu «tautieši» roku rokā ar mūsu pazīstamiem «kulturtreģeriem» un «selbstšucniekiem» ņemas pie mums «kulturu» dēstīt...

Iz vēstures mēs redzam, ka zināmu ziedu laikmetu mākslā un kulturā piedzīvo katra tauta tad, ja laužas uz augšu un pie varas nāk kāda sabiedriska šķira ar lieliem vēsturiskiem uzdevumiem, ar plašiem idealiem un centieniem, ar jaunām kulturas prasībām un garīgām interesēm. Visspožākais piemērs te būtu Italijas un Nīderlandes renensanses laikmets 15. un 16. gadu simtenī (mākslas un kulturas centri bija uzplaukušās pilsētās) vai arī 18. gadu simtenis (franču enciklopedisti, vācu klasiskie dzejnieki) pirms lielās 1789. gada revolucijas. Ļoti mazā un niecīgā apmērā mēs to varam arī novērot mūsu attīstības vēsturē, kad Kronvalda laikmetā mūsu kultura spēra savus pirmos bērna solīšus, kad atskanēja Pumpura un Ausekļa dzejas, cik naivas un primitīvas tās arī nebūtu. Tas bija tolaik, kad mūsu toreizējai tautiskai buržuazijai (sīkgruntniekiem un sīkpilsoņiem) bija savi ideali, sava cīņas sajūsmība, kad «tautiskiem centieniem» bija savs progresivi demokratisks saturs. Bet tagad? Uz kādu vēsturisku nākotni lai gan cerē mūsu reakcionarā birģelība, kad tā jau galīgi «likvidējusi» un savas tautiskās pagātnes tradicijas izpārdevusi uz krāmu tirgus (salīgums ar «baltiešiem»)! Vienīgais mērķis, pēc kā tā tagad dzenas kopā ar mūsu junkuriem un baznīckungiem, ir

* Vikt. Eglīts dziļi svarīgi piezīmē — «kā to somi, attiecoties uz zviedriem, darījuši». Kā aizvien Eglīts runā par lietām, par kurām viņam nav ne jausmas. Skaudīgais nacionalais naids starp somu un zviedru buržuaziju pastāv joprojām un dažā ziņā pēdējā laikā pat paasinājies. Nacionalas izlīdzināšanas darbs Somijā piekrīt strādnieku partijai, kura zem sava karoga vieno tiklab somu, kā zviedru proletariešus.

apzinīgā proletariata apkarošana visnejaukākiem līdzekļiem. Un šī netīrumu bedre lai būtu nacionalas kulturas un mākslas avots! Līdz šim «māmuliņas» dzejiskais repertuārs sastāvēja no dažādu svētku dienu prologiem un galda dziesmām, tagad nu laikam nāks klāt pretsocialistu marši; dzejnieki līdz šim skaitījās trīs: Valdis, Baginsku Fricis, Al. Dulbe, no jauna piestāsies tagad Vikt. Eglīts, bet tomēr vajadzētu pāris, lai būtu gatavs pusducis. Vikt. Eglīts aizelsies lielās, ka taisni viņš ar saviem biedriem spēšot kulturas laikmetu radīt. Un, lai nebūtu nekādu šaubu, tad viņš atsaucas uz — Romas vēsturi, jo — pēc viņa domām — latviešu rakstniecība pilnīgi līdzās stādāma romiešu literaturai: Vecais Stenders ir tas pats, kas Livijs Androniks, Juris Alunāns — Ennijs, trūkst gan vēl Virgils un Horacs, bet priekš viņu vēsturiskām lomām mums tagad kandidatu diezgan. Man nāk prātā Heines saruna Minchenē: «Lūk, tur ir jaunā Alkibiada suns.» — Bet sakiet man taču, kur tad ir jaunais Alkibiads pats? — «Taisnību sakot, viņa vieta vēl nav ieņemta un šimbrīžam mums ir tikai suns.» — Kā Vikt. Eglīts rīkojas ar vēsturiskām analoģijām, tad viņš droši vien kādu dienu vēl pierādīs, ka mūsu Aizputei sagaidāma Romas nākotne: Roma nav vienā dienā uzcelta, Aizpute tāpat; uz Romu aizved visi ceļi, uz Aizputi tāpat utt.* Tikpat humoristiski ir visi citi viņa apgalvojumi, ka visā Eiropā (izņemot varbūt Norveģiju) un Savienotās Valstīs neesot tik «veselīgas un godprātīgas, it kā no lideles?] autiem iztīstījušās vidussķiras», kā pie mums, latviešiem, un ka mūsu «racionalie lauksaimnieki» un «uzņēmīgie pilsoņi» — lūk, mūsu tautas materialo un arī garīgo (!) bagātību radītāji». Nav jāšaubās, ka latviešu arendatori ievedīs racionalu lopkopību un ka mūsu naudnieki pilsētās namu rindas sacels, te man domāt, ka literatura taču nav tādā ceļā ar naudu nodibināma kā kāda kreditiestāde vai mākslīga mēslu noliktava. Pat tā sauktā dekadentiskā «māksla», kura taču pilnīgi pieslienas mūsu maldīgās buržuazijas garīgām interesēm, netiek no tās vēl pienācīgi saprasta un atzīta; turīgais pilsonis un dievvārdu kalps Maldonis to nesen nosauca par «jēliem mēsliem». Var būt, ka nu viņš savu spriedumu par Eglīti būs grozījis...

«Uz jaunās skolas (t.i., uz dekadentiem) guļ pienākums radīt

* Vikt. Eglīts (tāpat kā viņa biktstēvs Fr. Veinberģis un arī Puriškevičs) katra vārda galā mēdz atsaukties uz Grieķiju un Romu. Jāsaka, ka viņam nepavisam nav pareiza sajēga ne par klasiskās senatnes vēsturi, ne arī par viņas kulturu un mākslu. Kā Veinberģim iespiedies prātā, ka Romas valdnieki turējuši spiegus *(delatore)*, tā atkal Vikt. Eglīts sevišķi iegaumējis, ka tolaik dzejnieki varējuši piemesties pie dažādiem bagātniekiem (mecenatiem) un ka Grieķijā pastāvējuši dažādi «sofiskas un sokratiskas» mīlestības veidi.

zelta laikmetu mūsu kulturai!» Šī dekadentiskā vistu kladzināšana briesmīgi jau apnikusi, it sevišķi, kad tā ar tādu troksni tiek jau nu pārs gadus cauri izdarīta pirms pašas dēšanas. Būtu sen jau laiks mūsu slaveniem dzejniekiem — Jura Alunāna vārdus pārgrozot — radīt vienu olu veselu. Bet tie, kā liekas, savā literariskā darbībā lielīšanos uzskata par galveno un pašu dzejošanu par tādu blakus lietu. Ka ar viņiem sācies šis «zelta laikmets», to — pēc Egl. vārdiem — liecinot «vispasaules tematu izvēle, pieaugušā domu bagātība un pašapzinīgais miers»... Par šo «pašapzinīgo mieru», kuru uztrauc katra kritikas rindiņa, un par «domu bagātību», kur gandrīz viss zagts un tapināts no krievu dekadentiem, es šoreiz nerunāšu, bet tikai piezīmēšu pārs vārdus par «vispasaules temata izvēli». Nekas vairāk neliecina par mūsu dekadentu dzejniecisko nespējību un gara nabadzību kā taisni tas fakts, ka tie aiz paša fantazijas tukšības tvarstās un grābstās pēc visādiem tematiem un pie tam, kā, piem., Fallijs dažas jaukas poetiskas leģendas («Tristans un Izolde», «Tanheizers») ņemas uz pēdējo saķēzīt un sacūkot. Tā dažreiz mazi zēni sagraiza dārgas gleznas un izdur tām acis un tiek par šādiem nedarbiem iestādīti kaktā, bet ko lai dara ar pieaugušiem cilvēkiem un familijas tēviem?

Nav cerams, ka no mūsu tagadējās dekadentu kliķes varētu iznākt kāds dzejnieks, kas spētu arī ko paliekamu radīt. (Par pašu Eglīti nemaz nav ko runāt: tas tagad iet Andr. Niedras ceļu un ņems laikam tādu pat galu.) Bet ar to tomēr nav teikts, ka blakus proletariskiem māksliniekiem varbūt ar laiku (kaut gan šī varbūtība visai maza) nevarētu celties no mūsu buržuaziskām aprindām arī viens otrs apdāvinātais dzejnieks. Bet tāds tad centīsies no šīs buržuazijas iziet ārā un nostāsies naidīgi un kritiski pret tautisko birģelību un visu viņas «nacionalpolitiku», kā tas, piem., bija Norveģijā ar Ibsenu, Kjelandu, Arni Garboru u. c. Un šādi dzejnieki, jo lielāki un spēcīgāki tie būs, raudzīs sev atrast ceļu uz proletariatu, kura pasaules uzskats vienīgi var dot viņiem atbalstu dzīves sarežģījumu, vētru un šaubu brīžos, kuru nākotnes cerības, nesatricināmais idealisms un slāpes pēc cilvēces atsvabināšanās dziļam un nopietnam māksliniekam rādīs arī viņu uzdevumu un viņu darbiem piešķirs spēku un daiļumu. Kultura viņas lielā un īstā nozīmē pie mums uzplauks uz brīvas, laimīgas zemes.

Ne par ko mūsu jaunākie dzejnieki un tie, kas par tādiem turas, tik daudz nerunā un neraksta kā par pabalstiem un stipendijām. Izliekas, ka tagad pārdzīvojamā laikmetā nekādu citu svarīgāku uzdevumu nebūtu, ka tagad tautai par to jādomā un jārūpējas, lai mūsu dzejnieki būtu pienācīgi paēduši un apģēr-

bušies. Neviens negribēs liegt, ka mūsu rakstnieku materiālais stāvoklis ir visai bēdīgs, ka pie mums literariskie darbi tiek smieklīgi zemu atalgoti, bet, kad dzird mūsu dzejniekus pašus tik uzbāzīgi sūdzamies un gaužamies, tad neviļus nāk atmiņā kāda beļģiešu dzejnieka Legavra *(Legavre)* vārdi: «Kas runā par literaturu, tas nerunā par maizi, un, kas runā par maizi, tas nerunā par literaturu. Literaturas ideja un maizes ideja ir divas dažādas idejas. Teiciens «vispirms dzīvot, tad filozofēt» — ir aplams, ja runā par literaturu... Bet ja nu rakstniekam badā jānomirst? Labs ir! Lai mirst! Gar to literaturai nav nekādas daļas, un tas nekad nav bijis par kavēkli ģenialu mākslas darbu radīšanai. Man gribētos piebilst: taisni otrādi.»*

Protams, ka jaunam entuziastam nav taisnība. Badā nevar ļaut nevienam cilvēkam nomirt, ne arī sevišķi apdāvinātam rakstniekam. Vandervelde turpat savā grāmatā pieved veselu rindu piemēru (sevišķi par gleznotājiem), kurus trūkums un nabadzība priekšlaikā nodzinuši kapā. Bet ir aplamība skandināt, ka stipendijas un godalgas vien jau atnesīs mums klasisku literaturu! Un atsauksmes uz Somiju un Norveģiju ir gluži nevietā: ar visiem bagātīgiem pabalstiem somu jaunākā rakstniecībā nav neviena darba, ko varētu likt skatu logā blakus Eiropas lielo dzejnieku sacerējumiem, un norveģu slavenie rakstnieki (kā, piem., Ibsens) saņēma valsts stipendijas tikai tad, kad tie, nelūkojot uz visām izciestām maizes raizēm un rūpēm, bija jau nemirstīgi tikuši ar saviem ražojumiem. Kam nav dzejnieka talanta, tas to neiegūs arī, pat ja to ieceltu par bankas direktoru. Katrs piekritīs tam, ka sabiedriskiem līdzekļiem pabalstāmi visi plašāki kulturali un literariski uzsākumi (piem., klasisku darbu tulkojumi vai atkal zinātniski izstrādājumi par dažādiem jautājumiem), ka nevar ļaut aiziet bojā māksliniekiem, kas jau pierādījuši nenoliedzamas spējas. Bet varētu taču būt atļauts jautāt: kamdēļ īsti jāvāķ pabalsti priekš mūsu dekadentiskiem «ģenijiem», par kuru nespējību un gara nabadzību taču nav vairs ko šaubīties?**

Vikt. Eglīts priekš savas mākslas vairs tik daudz arī neprasa «mūža stipendijas» no pašas tautas, jo nu tas savas cerības liek uz bagātiem kungiem. Pēc viņa domām, viens no galveniem cēloņiem, kamdēļ kādā tautā zināmā laikmetā krāšņi uzplaukst

* Sal. *Vandervelde, Essais sacialistes. (L'art.)*

** Būtu pārsteigti jau nodot tik bargu spriedumu par dažiem iesācējiem (Jaunsudrabiņu, Štrālu u. c.), bet, kur daži bez panākumiem pūlas un mēģinās vai gadus desmit jau cauri (piem., Vikt. Eglīts, Fallijs, Akuraters, Har. Eldgasts, Kārlis Jākobsons, Baltpurviņš, Vēsmiņu Kārlis utt.), tur taču gaidīt velti. No visa dekadentu bara varbūt vienīgi varētu izņemt K. Skalbi, kaut gan arī viņa talants visai sīciņš un viņa izglītība ļoti trūcīga.

māksla un rakstniecība, esot tas, ka līdz ar tautas bagātības pieaugšanu, politisku labierīcību un mieru rodoties «kulturalo slāpju pilni politiķi» vai «privati bagātnieki», kas mākslinieku un dzejnieku ņem savā maizē. Un tad seko dzirdēti un nedzirdēti piemēri par Periklu Grieķijā, Mecenatu Romā, hercogu Kārli Augustu Veimarā un Katrīnu II Krievijā. Mēs te nevaram ielaisties vēsturiskos paskaidrojumos par Grieķiju, kur mākslas kopšana bija visu pilsoņu (nevis viena vai otra valstsvīra) lieta, ne arī par Romu, kur vispārim dzeja nebūt nestāvēja tik augstu (Virģiļa vai Ovida pantus nevar salīdzināt ar Homera eposu vai grieķu traģediju) un kur tad viss Augusta laikmets būtu iztirzājams vēsturiskā kopsakarībā. Vikt. Eglīša ideals liekas būt tā sauktā «galmu māksla», kad 17. un 18. gadu simtenī žēlīgi kungi un valdnieki pieņēma māksliniekus un rakstniekus savu dienderu pulkā. Runājot par Vācijas klasiskas dzejas laikmetu, jāsaka, ka tiklab Herders un Vīlands, kā arī Gēte un Šillers, jau bija attīstījušies un nogatavojušies kā dzejnieki un rakstnieki un sasnieguši sava laikmeta augstumus, pirms tie nonāca Veimarā. Te no viņiem tika noveltas dzīves uztura rūpes, bet vai mazpilsētiskais galms nelieca Šillera spārnus un vai savu iespaidu tas neatstāj arī uz Gētes dzejas virzienu? Bez tam Kārlis Augusts bija izņēmuma eksemplars starp Vācijas daudzajiem firstiem un kaktu despotiem, un, par toreizējo galma mākslu runājot, nekad nedrīkst piemirst Lesiņa likteni, kura mūžu sagrauza šāda «iesprostošana zeltītā krātiņā» — zināma algas atkarība no kāda neizglītota un nekrietna Braunšveigas hercoga. Vikt. Eglīts un viņa biedri šādu Lesiņa sāpju rūgtumu saprast nespēj, ne arī aptvert viņa brīvos un humanos centienus, jo ko augstāku par galma sulaiņa lomu tas iedomāties nevar. To liecina viņa aizgrābtība par Katrīnu II un par grafu Benkendorfu, kurus tas uzskata par lieliem krievu rakstniecības labvēļiem, kaut gan pēdējais pazīstams kā — žandarmerijas šefs un III nodaļas priekšnieks (arī Puškinam nācies viņa varu sajust). Par Katrīnu II savas ziņas Vikt. Egl. tiešī smēlies no Ilovaiska, kurš viņas diletantiskos mēģinājumus un sarakstīšanos ar Voltēru un Didro, kā arī Deržavina servilo odu uzklausīšanu, cildina kā varenus nopelnus literaturas un mākslas kulturas labā. Bet katrs, kas bez Ilovaiska vēl kaut ko lasījis par Krievijas vēsturi, zinās arī, ka Katrīnas II laikā par literariskiem darbiem, kuri tagad tiek atzīti kā kaut kas ievērojams, Novikovs tika ieslodzīts Šliselburgā un Radiščevs atkal notiesāts uz nāvi un tad apžēlots uz nometināšanu Sibirijā. Vikt. Eglīts laikam atradis, ka tas tā pienākas, jo kā gan var uzdrošināties rakstīt un runāt pret augstu kungu prātu?! Tiešām bēdīgi, ka arī par Eglīti grafs vai firsts pie mums nav apžēlojies un kam par savu

«karali» jāsauc Fridriķis Grosvalds (labāk jau būtu Veinberģis, bet tas, diemžēl, nav nekāds «privats bagātnieks» un pats spiests saņemt subsidijas, ja arī ne kā dzejnieks)...

Oficialas galma mākslas laikmets sen jau garām un pagalam. Vienīgi atrast to vēl var Berlinē, kur Viļums to kopj un sargā ar saviem šucmaņiem; tur viņš piegādājis savu «Siegesallee» pilnu ar Hohencollernu statujām, kurām jāiet garām kā izstādītām kropļu rindām... Bet citādi tagad visvarenā buržuazija (ne vairs kādi karaļi vai hercogi) notur mākslu zem savas atkarības, uzspiež mākslai savu garšu un nosaka viņas virzienu. Mākslinieku marmora tēli atrod savu vietu buržuju dārzos vai salonos, buržuji pastellē savas ģīmetnes vai nopērk mākslas izstāžu gleznas, pēc viņu patikas tiek uzvestas lugas teatros un rakstīti romani un dzejojumi. Un, ja agrāk galma mākslas laikā — par Vikt. Eglīša iecienīto Deržavinu runājot — dzejai vajadzēja būt tīkamai «kā garšīgai limonadei vasarā (как летом вкусный лимонад), tad tagadējie lasītāji un lasītājas iz buržuazijas aprindām arvienu vairāk prasa, lai tā būtu mistisks šķidrums vai seksuali uzbudinošs virums. Mākslinieks (ja tas pats nav šo aprindu bērns) tiek spiests piemēroties buržuazijas uzskatiem un spriedumiem, līdz ar to samazināt savus ideālus un sakropļot savas spējas. Jo lielāks būs kāds mākslinieks, jo smagāk viņš sajutīs savu nebrīvību un atkarību un lauzīsies tāpēc turp, kur karo par visas cilvēces materialo un garīgo atsvabināšanu. Mūsu dekadenti taisni iet otrādu ceļu: tie īgni raujas prom no proletariska pūļa un pazemīgi klaudzina pie turīgo pilsoņu durvīm. «Un tikai tie tautas elementi,» spredikō Vikt. Eglīts, «kas nesaprot un ienīst vēl kulturu, tikai tās kosmopolitiskās partijas, kas vienaldzīgas pret savas nacijas nevīstošu slavu citu naciju starpā, — var naidīgi izturēties pret šādu mūsu jaunās skolas mākslinieku apvienošanos savā starpā un ar bagātākiem, kulturalākiem pilsoņu centriem un noslēgšanos savam nopietnajam darbam.» Apmierinieties, Eglīša kgs, no mūsu puses te nav nekāda naida: mēs taisni labprāt atstājam mūsu tautiskai birģelībai šo «garīgo zeltu» (t. i., Jūs un Jūsu mākslu), mums nepavisam nenāk prātā kādu apskaust, vai nu tas tiek pieņemts par «Rīgas Avīzes» un «Latvijas» feļetonu līdzstrādnieku, vai par ķelneri «māmuliņā»...

No dekadentisma latviešu mākslai it nekas nav gaidāms. Bet mēs nešaubāmi esam pārliecināti, ka mūsu māksla var cerēt uz nākotni: mūsu spējīgā, attīstītā tautiņa droši cels reiz gaismā paliekamus mākslas darbus un ienesīs arī savu daļu Eiropas kulturā. Šādas cerības ar dibinātu tiesību var likt uz mūsu nākošo gleznieciību un muziku, kur latviešu mākslinieki tiešām varēs ko

īpatnēju sniegt; bez šaubām, ar laiku uzplauks un attīstīsies arī mūsu dzeja, bet vai tā spēs kādreiz arī iegūt Vakareiropas ievērību, to, protams, neviens priekšlaikā neņemsies pareģot. Bet tagad, kā mums šķiet, šāds mākslas laikmets nevar vēl nākt. Par daudz vēl slogu guļ uz visas mūsu dzīves, par daudz vēl visu labāko, spējīgāko un dedzīgāko galvas un sirdis aizņemtas no vienas lielas domas. (Vikt. Eglītim, savā «Rīgas Avīzes» pagrabā sēdot, gan liekas, ka tagad jau valdot kāda «politiskas labierīcības un miera atmosfera», par ko jaukāku vairs nemaz nevar vēlēties!) Par daudz cīņas un nemiera pilna mūsu dzīve, par daudz tā tiek dragāta un postīta: kā verdoša lava kādreiz plūst pār ziedošām pļavām un vīna dārziem, tā tagad iet bojā tik daudz pumpuru un ziedu, tik daudz spēka un talanta...

Bet par to skumt ir veltīgs darbs. Taisni šie neizsīkstošie apakšzemes avoti liecina par lielisko moralisko un kulturalo spēku, kāds slēpjas proletariatā. Nav nekā zemāka, nekā muļķīgāka kā gānīties par strādnieku partiju, par viņas «barbariskām, dogmatiskām cīņām» un «zemo, nicināmo taktiku» un pūlēties to nostādīt par kulturas pretinieci! Protams, Vikt. Eglīts jau citādi nevar kā atkal no jauna zelēt šīs reižu reizēm atkārtotās blēņas: «Kā reiz kristīgajos, tā tagad socialdemokratos vislielākais barbarisms un fanatisks naids pret visu tagadējās kulturas garu, saturu, pat ritualu, jo, tikai kad akmens uz akmeņa no viņas vairs nepaliks, tikai tad socialdemokrats ar savu garu un savu ritualu kā mājās jutīsies. Un varēs — vai nomigt savā barbarismā un scholastikā... Socialdemokratiem kā pakalpinātai šķirai plašāka kultura pavisam nav vēl vajadzīga utt.» Mūsu dekadenti var jau to melst aizkusuši no rīta līdz vakaram: tā ir spļaušana pret vēju, un viņu siekalas krīt tiem atpakaļ ģīmī!

Vikt. Eglīts nekaunas vēl piebilst: «Socialisti, kā dzird, ieteicot pat krievu valodu pašu valodas vietā.» (Diemžēl, viņš aizmirsis piezīmēt, vai tas to dzirdējis no kāda «Rīg. Av.» reportiera vai kāda cita Veinberģa aģenta.) Tikai vienu jautājumu: kas tad īsti ir karojis par mūsu rakstniecības, mūsu preses atsvabināšanu? kas cīnījās par mūsu tautskolas atjaunošanu? kas neļauj ir tagad sastingt un ar ledu pārklāties visai mūsu kulturalai dzīvei? Vai tie bija tautiskie birģeļi, kas katru pārkrievinātāju sagaidīja un izvadīja ar urjavām, kas gāja mūsu baltiešiem talkā pie «nomierināšanas» darba? Jeb tas bija prastais, barbariskais pūlis, kas par savu centienu pārliecību prata nest vislielākos upurus?...

Proletariata atsvabināšanās cīņa ir vislielākā kulturas cīņa. Iznīcinot kapitalistisko verdzību, atsvabinot cilvēci no viņas posta, trūkuma un ciešanām un darot to brīvu un laimīgu, —

proletariats jau tagad lauž ceļu viskrāšņākam kulturas laikmetam. Visu, ko cilvēces ģenijs pa gadu simteņiem lielu un nemirstīgu radījis zinātnē un mākslā, un dzejā, proletariats saņems kā savu mantojumu. Tikai nīkstošā, izvirtusī dekadentiskā māksla būs tad jau sabrukusi pīšļos vai satrūdējusi mēslos...

J. [Jansons-Brauns]

«Zemeļblāzma», 1908. g., Nr. 85—87, novembrī, decembrī.

PIEZĪMES PAR MŪSU LITERATŪRU

«Ķēves viņš mīļoja, pret cilvēkiem bija vienaldzīgs... F. priecājās par šmaugajām ķēves kājiņām, par apaļajām ķēves gūžiņām, un nepalaida viņš nevienas ķēves, tai komplimentus nepasacījis, tai krustus, tesmeni un krēpes nenoglaudījis, neaptaustījis, nepaijājis.» Lasītāji lai mani atvaino par šo citatu (tas ņemts iz Pāvila Gruznas tēlojuma «F.» un nodrukāts dekadentiskas mākslas žurnalā «Dzelme», Nr. 11, 1907.) — es arī neturpināšu aprakstu par nenormali riebīgām nakts orģijām, jo tās jau nav pat vairs — lopiskas! Kādreiz Vikt. Eglīts bija lepni izsaucies: «Kā sodomisti mēs rūdījāmies visos nāves grēkos, lai zustu jeb atdzimtu kā varoņi,» — te nu arī šie «varoņi» tiešām nogrimuši zemāk par lopiem un latviešu dekadentisms nogājis — tā sakot — līdz savam gala mērķim. Pēc šīs «seksualās epizodes» Vikt. Eglīts tanī pašā «Dzelmes» numurā nodeklamē kādus pantiņus («Jo dziļāk biju peklē grimis, Jo spējāk alku vesels kļūt»), un tad iznāk Kārlis Jākobsons un pasludina, ka «aiz dažādiem techniskiem iemesliem» žurnals «Dzelme» vairs turpmāk neiznāks. Izrāde beigusies...

Pacelties pāri pār «melno, aklo pūli» un viņa «rupjiem» centieniem pēc «maizes un labklājības» — caur neaprobežotu «individa brīvību» vispusīgi attīstīt un izdaiļot savu «es» — dzīvot vienīgi «dievišķa skaistuma» kultam, baudīt, degt, — cik lieliski skanēja šīs dekadentiskās frazes vēl gadu atpakaļ! Tagad nu «revolucija mākslā un tikumā» un «dionisiskais orģiasms» šos izredzētos «ģenijus» un «demonus» nodzinuši līdz ķēvēm... Kas par to! — atteiks varbūt Haralds Eldgasts: «Mākslinieks meklē skaistuma baudījumu pat nolādētos grēku dārzos, un šo ļauno ziedu skaistums priekš mākslinieka var būt vilinošāks par balto, nevainīgo liliju.» «Mākslinieks var visu, drīkst visu», jo var būt, ka šādās baudījumu «misterijās» ir taisni «harmonija, augstākā dzīvības sinteze, sakušana ar mūžību» utt. — un, ja mēs to ne-

protam cienīt, tad — pēc dekadentu sprieduma — tas liecina tikai par plebejisku «dvēseles seklību un nabadzību»...

Tik tālu dekadenti aizkļuvuši mākslā un moralē. Bet arī savos politiskos uzskatos tie nav palikuši uz vietas stāvam. Kas gan vēl neatminas mūsu jaunāko rakstnieku brēkas, ka marksisti gribot mākslu padarīt par tendenciozu šķiru mākslu, ka viņus ar varu traucoties piespiest «kalpot sabiedrībai, proletariatam, brīvībai», kamēr mākslinieks varot vienīgi būt «tikai mākslinieks». Viņi zvērēja, ka tie stāvot ārpus un pāri pār visām sabiedriskām šķirām un partijām, un, ja pie tam tie arī glupi un prasti lamājās par proletariata cīņu un viņa nākotnes idealiem, tad jau tas notikās vienīgi «tīrās mākslas» vārdā. Šovasar nu «Zinību komisijas» sapulcē latviešu dekadentu karalis Vikt. Eglīts, iekšēju jūtu skubināts, klaji no katedra godināja Fr. Veinberģi kā «grieķu varoni» un «goda vīru»... Un vēlāk pie Trimpus vakara zakuskām un šņabjiem atkal «Rīgas Avīzei» un Fr. Veinberģim tika noskandinātas trīskārtējas «augstas laimes» un viņa cildinātāji viens par otru spiedušies, lai varētu ātrāk sasist savas glāzes ar šo «nekustināmo ceļa rādītāju». Pāvils Gruzna ķēvju stallī un Vikt. Eglīts, skūpstot Veinberģa svārku stērbeles, — šie abi skati viens otru papildina un uz vislabāko raksturo mūsu dekadentisko virzienu.

Dekadentisms tādā kārtā pie mums galīgi noskaidrojies, nometis visas savas lupatas un atklājis savu īsto saturu, bet līdz ar to zaudējis interesi plašākās lasītāju aprindās. Tomēr mūsu dekadentiskie dzejnieki to neparko negrib atzīt, tie vēl vienmēr grozās uz skatuves un izpūlas visiem līdzekļiem griezt uz sevi publikas vērību. Ņemsim, piem., tādu Antonu Austriņu, kas nesen laidis klajā «kāda bēgļa nakts grāmatu» («Kaspars Glūns»). Protams, socialdemokrats viņš nav, jo viņš jau «agri atmodies un palaidis garām Teceļus un ksendzus, relikvijas nesot ar svinīgu dziedāšanu, runām un naudas kolektēšanu jaunas baznīcas būvei» (tas tiek teikts par 1905. gada notikumiem). Kaspars Glūns ir «mūsu laika varonis» un «vajāts latviešu rēgons (!)», un kā tāds viņš lasa Merežkovski, nikni lamā viesnīcas ķelneri (tas viņam nav atnesis labu karbonadi), dzer konjaku («kā Pšibiševska Falks»), vienā istabā ar savu biedri izgul nakti ar kādu prostituēto («viņš gribēja mērniekiem (un visai pasaulei!) pierādīt, ka skaisti var pavadīt nakti kopā ar jaunu sievieti no ielas»). Pie tam, cik vērojams, visa šī varonība, ķelnera tramdīšana un skaisti pavadīta nakts iet uz viņa biedra rēķina. No visa šī gabala plūst pretim tāds dekadentisks jēlums, glupa iedomība, apsmirdusi kūtrība, neizglītota prastība, nelūkojoties uz visiem no ielas stūru afišām norakstītiem muzikantu un mākslinieku

vārdiem. Tikpat «ģenials» vien Austriņš palicies kā toreiz, kad tas aprakstīja, ka viņa biedrim katru nakti guļot nošļukušas apakšbikses. «Tas bija ģeniali, nudien, es jums saku, ģeniali!» («Kāvi», Nr. 2.)

Ja Austriņš grib interesants izrādīties ar zināmu frivolu nekaunību, tad Akuraters atkal publikas līdzjūtību cerē iegūt ar savu afektēto melancholiju. Ir no viņa tāda etide «Noklīdis krīvs» («Zalktis», Nr. 1, 1908.), kur dzejnieks Alksnis un viņa draugs Kalms («glauni, izdaiļoti kulturas cilvēki») izbrauc pa Jāņiem zaļumos. Kalms nu grib būt «jauns fauns vieglā orģijā», dejot un lakstoties ar zemju skuķiem («bez korseta»), bet lauku puišiem te priekšroka, un, dziļi apbēdināts, viņš ņemas filozofēt ar grūtsirdīgo dzejnieku Alksni. «Mēs esam aizmaldījušies, mēs esam vientuļi, salstam un kalstam,» — un tas, lūk, tāpēc, ka tie atgājuši nost no tautas sapņu māņiem, no «līgo» dziesmām un «mūsu iedzimtas cilts reliģijas». Vajagot griezties atpakaļ pie Rāmavas, vajagot smelt no «mistikas» akas, un «tad tauta atsauksies uz mūsu dziesmām, tad mēs tie dievu dēli būsim». Te nelīdzēs arī it nekā šī ķekatās iešana par «krīvjiem» un «burtniekiem», ne «Zilā kalna» un «Imantas» piesaukšana, jo, ja pat savā laikā Auseklis nevarēja atdzīvināt senatni, kaut gan tam bija nenoliedzamas dzejnieka dāvanas un liriska sajūsmība, tad uz ko gan lai cer tik tukši vienmuļīgs leijerkastnieks kā Akuraters?...

Latviešu dekadentisms nespēja it nekā radīt, kam būtu jel cik necik mākslas nozīmes mūsu literaturā, tas cerēja talanta trūkumu, garīgu tukšumu un moralisku panīkumu atsvērt ar neveikliem pakaļķēmojumiem, lielīgām frazēm un jēlu cinismu. Šis reakcijas tvaikiem piepūstais gaisa balons nemaz nespēja no zemes pacelties un saplaka turpat uz vietas. Kas tagad īsti vairs atlicies no dekadentiem? Vienīgi K. Skalbem bija savas patstāvīgas (kaut arī visai sīciņas) liriska dzejnieka spējas, bet tās tagad, kā liekas, pilnīgi nokalst un tikai reti reti izplaukst vēl kāda pusvītusi lapiņa; Vikt. Eglīts jau sen sen apspriežams tikai no patoloģiska stāvokļa un pat kā «sodomists» tagad pārspēts no Pāvila Gruznas, varbūt kā «Latvijas» līdzstrādniekam un Fr. Veinberģa cienītājam tam dienās būs vairāk veiksmes; Fallijs uz nejēdzīgāko saķēzījis tā puslīdz jau visas tam zināmas poetiskas leģendas un savā tukšībā spiests pat vielu aizņemties no Lautenbacha, kura «Zalkša līgavu» tas ņēmies izmantot savai seksualai fantazijai; Haralds Eldgasts — tik arī no viņa bijis un palicies kā skanīgais pseidonims. Lietas stāv visai bēdīgi, un tāpēc mēs arī redzam, ka dažas literariskas žurkas jau steidz atstāt grimstošo dekadentisma kuģi. Tur ir, piem., Atis Ķeniņš,

viens no dekadentiskā virziena galveniem piekopējiem, kas tagad tik svēti dusmojas par dekadentu «pārmērībām» un «izvirtībām». Cik prātīgi viņš uzreiz nu runā: «Vēl mazāk nopietni varam ņemt mūsu pēdējā laika dekadentisko modernismu. Tur uzskatu un darba nopietnība nav ar uguni sameklējama.» Jeb atkal: «Tas taisni pēdējo gadu posts, ka visi iesācēji pie mums pārāk vieglī iekļūst pašpieticības un sevis apbrīnošanas peļķē, bet iedomājas, ka stāvot pāri diezin kādu noslēpumu dzelmēm.» («Zalktis», Nr. 1, 1908.) A. Ķeniņš pie mums pazīstams, ka tas ar sajūsmu var dziedāt valsts himnu un pie reizes vilkt atkal līdz marseļjezu, ka tas aizgrābti var cildināt dekadentismu un zināmā mērā atzīt arī «sabiedrisko» mākslu. Bet, tā kā tagad viņš tiešām nevar aprēķināt, kurā pusē ienesīgāk turēties, tad drošības pēc tas solās mākslā staigāt «zelta vidus ceļu». «Klasiskas mākslas idejas» — tas, lūk, esot viņa «ideals», bet, tā kā Ķeniņš pats jau kā dzejnieks sen izbijis, tad šo «klasicismu» mēs gan redzēt nedabūsim.

Var teikt, ka dekadentiskais virziens mūsu literaturā jau kļūji bankrotējis, bet tas vēl nenozīmē, ka tas jau izbeidzies mūsu sabiedriskā dzīvē. Reakcija dragā mūs ne tikvien caur ārīgiem spaidiem, bet kaisa starp mums arī lipīgu sērgu dīgļus: tagadējā saslodzītā atmosferā īsti var izplesties gļēvums, nīkulība, cīņas nodevība, var atraisīties visi zemie instinkti un par dzīves mērķi palikt seksuala baudu izdzīve līdz izvirtībai. Mūsu dekadentisms ir šāds sētmales netīrumos izaudzis driģenes zieds. Tas ir raksturīgs fakts, ka pie mums prāva lasītāju skaita etiskas un estetiskas sajūtas tik tālu sabojātas, ka pēc dekadentisko dzejnieku ražojumiem tie ar kāri metas uz «Natu Pinkertonu» un «Šerloku Holmsu», ka Vikt. Eglītim, simboliski izdarot Veinberģa godināšanas ceremoniju, reizē rodas tagad arī daudzi, kas šī «tautas sarga» paraugam seko arī praktikā par trīsdesmit sudraba grašiem... Dekadentisms izzudīs tikai tad, kad visa mūsu sabiedriskā dzīve sāks atspirgt, kad varēs atkal plaši atraut logus vaļā un iztīrīt un izlaistīt visus kaktus. Bet tas jau uzskatāms kā solis uz priekšu, ka plašākās lasītāju aprindas par dekadentisma īsto saturu un nozīmi nāk skaidrībā, ka no strādnieku grāmatu plauktiem mūsu modernisti tiek izmesti ārā un savus ražojumus var vienīgi noguldīt birģelisko avīžu feļetonos, kur tiem arī pienācīga vieta...

Tagad pārdzīvojamā laikmetā mums grūti cerēt, ka latviešu rakstniecībā varētu uzplaukt un attīstīties liela, nopietna māksla, kas ar dziļām, varenām mākslinieku spējām aptvertu tagadnes cīņiņus un problemas. Par daudz visa mūsu dzīve tiek tagad lauzīta un postīta, par daudz visu mūsu spējīgo, apdāvināto jaunatni aprij briesmīgais, nepildāmais atvars, pārāk smagi un nopietni

visi mūsu cīņas pienākumi, kuriem jāziedo tagad visi spēki. Tā nāk tikai klajā viens otrs iesācēja mēģinājums, kāds uzmests dzejolītis vai norauta trīcoša skaņa, kas drīz vien apklust krācošā reakcijas negaisā. Zem tagadējiem vējiem mūsu rakstniecības apstākļi pārāk nedroši un nestipri, lai varētu nodibināties un pastāvēt nopietni mākslas un literatūras žurnali, kas kopotu izklaidētos spēkus. Un daži pāri palikušie rakstnieki, no kuriem sākumā varbūt varēja ko vairāk sagaidīt, sēž tagad dažādu reakciju kaktos, galīgi sadeldē savas nelielās dāvanas un trūcīgās zināšanas un tikai pa retam saņem visus spēkus kopā, lai varētu uzrakstīt — kādu teatra recenziju. Mums šimbrīžam neatliek nekas cits kā plašāku aprindu mākslas prasības apmierināt ar labākiem sveštautu tulkojumiem, un šinī ziņā darāms vēl ļoti daudz. Tas ir nepiedodami, ka pie mums latviskā izdevumā jau parādās diezin kādi Pšibiševski, kamēr latviešu publika vēl nebūt, kā pienākas, nepazīst tai tik tuvo krievu literatūru un ka tai vēl puslīdz sveši ne tikvien Ļ. Tolstojs, bet arī Gorkijs un Leonids Andrejevs. —

... Rainis pēdējā laikā laidis klajā nedaudz dzejoļus, bet tos uztver un lasa visās mūsu dzimtenes malās. Kā krastmales uguns tie met savu staru spīdumu melnos viļņu plūdos, un drūmā nakts tumsā līksma un droša tiek sirds, kad redzi un jūti savējus nomodā. Rainim ir tiešām dots izteikt tagadējo cīņu laikmeta sāpes un gaviles, šaubas un cerības, un viņa dzejā latviešu proletariats dzird atbalsojamies savu nelokāmo apziņu un nesalaužamo drosmi. Kur būtu pie mums kāds, kas neminētu Raiņa vīrišķos, cietos pantiņus kopējā cīņā un darbā, kā arī paša dzīves grūtos brīžos, kad pagurst prāts un atslābst rokas!... Raiņa «Uguns un nakts» — nelūkojoties uz dažām ģenialām gleznām, tomēr neapmierina viņa draugus un cienītājus: pārāk dziļi un traģiski mēs pārdzīvojam tagadni, lai varētum vēl kavēties pie teiksmainās senatnes ēnām, pārāk daudz mums tuvu un dārgu kapu visapkārt, lai staigātum prom pie pagātnes sabirušiem zārkiem. Uz Lāčplēsi un Spīdolu, uz Kangaru un Melno bruņinieku mēs nolūkojamies kā uz kādas varoņu operas figurām, šie tēli slīd mums garām raibā virknē, bet mēs tiem nepiekeramies ar visu dvēseli, šī «senā dziesma» skan mums iz miglaina tāluma un izliekas mums pat sveša tagadnes ieroču troksnī...

Reizē ar Raini mūsu lasītāji vienmēr piegriež lielāko uzmanību un vērību Aspazijas dzejām. Daudzās krāšņās rindās kristalizējies Aspazijas liriskais jūtu straujums, gleznu un krāsu mirdzums un viņas skanīgais patoss. Tikai nevar palikt neatzīmēts, ka cien. dzejniece neviļus dažreiz ienāk pārāk sentimentalā tonī, paliek pārāk žēlīga un raudulīga un bieži atkārto tagad «ziedoņa»

motivus ar «tauriņiem» un «vardīti» un tamlīdzīgiem deminutiviem. Viņas tēlojums «Nāves pagalmos» («Stari», Nr. 3, 1908.) jāuzskata par neizdevušos; tas pierāda vēlreiz tikai, ka tagadējā laikmeta saturs neļaujas ievīstīties «fantazijās» un «alegorijās», ka, salīdzinot ar reālas mākslas plastiku, šādi «simboli» pilnīgi nobāl un izdziest.

...Un nu vēl pāris cipreses zariņu uz mirušu rakstnieku kapiem.

Zemes klēpī guldīts Rūdolfs Blaumanis. Viņš bija caurcaurim pārejas laiku cilvēks: viņš traucās pretim nākotnes mākslai, bet nespēja nekad atsvabināties no pagātnes tradiciju valgiem. Nelūkojot uz ārējo mākslas glītumu, viņa tēlotie zemnieku tipi bija un palika radnieciski vecajam Apsīšu Jēkabam, kaut gan viņš mums tos nerāda baznīcā vai kapsētā, bet gan krogā vai sētas dzīvē. Viņš gribēja būt drošs, nebēdīgs satiriķis (kā kāds «Simplicissimus» līdzstrādnieks) un tomēr pēcgalā ar savu humoru ietilpa «Latvijas» feļetonu slejās. Viņš saskaldīja un izsvaidīja savas dāvanas, un tā nācās arī, ka bez dažām novelēm tas nekādus paliekamus darbus mums nav atstājis. Un tomēr Rūd. Blaumani mēs atminēsim kā vienu no apdāvinātākiem latviešu rakstniekiem ar plastisku stilu, ar izglītotu estētisku sajūtu, ar vieglu atjautību un neviltotu sirsnību.

Starp daudziem dārgiem kapiem smilts nu arī klāj vienu no mūsu karstākām sirdīm — Jāni Asaru. Mēs te nevaram apskatīt viņa nozīmi mūsu nesenos sabiedriskos notikumos, bet minēsim tikai, ka ar viņa nāvi arī latviešu rakstniecība zaudējusi daudz. Socialisms viņam bija galvenā kārtā vispārīga kulturas kustība, un tādēļ viņš savu nenokausējamo enerģiju, savas vispusīgās zināšanas, savu idealismu lika darbā priekš latviešu tautas iepazīstināšanas ar Rietumeiropas kulturu, ar viņas mākslu, literaturu un zinātni. Viņa mūžs bija īss, bet viņam bija lemts «mirt cīņā un lielu dvēseli šķiest» (Nīcše).

J-ns [Jansons-Brauns]

«Pēterburgas Latviešu Tautas Kalendars», 1909. gadam, 79.—82. lpp.

VĒSTURISKAIS MATERIALISMS UN DEKADENTISKAIS INDIVIDUALISMS

Pēdējos trijos gados mūsu daiļliteraturas jautājumos notiek neatlaidīga un sīva cīņa. Stāv divi virzieni viens pret otru, viens otram naidīgi. Tie ir: vēsturiskais materialisms un dekadentiskais individualisms. Pirmo reprezentē Jankavs, Jansons un pa daļai Līgotnis, bet otru — Akuraters, Eldgasts, Eglīts un Dr. M. Val-

ters. — Cīņu uzsāka Līgotņu Jēkabs ar Jankavu. Līgotnis sniedz rakstu virkni par mūsu jaunāko rakstniecību zem nosaukuma «Kas jauns rakstniecībā?» («Mūsu Laiki», 1906. un 1907.). Līgotnis konstatē, ka mūsu jaunākie rakstnieki nav moderna rakstnieku vārda cienīgi. Moderniem rakstniekiem jābūt savos darbos idealisma, idealu, spēka un dzīvības pilniem. Bet mūsu jaunākie rakstnieki? Pārspīlēts seksualisms, plātīšanās, pašcildināšana, nopietnu ideālu trūkums, izvirtības dievināšana — tās ir viņu raksturīgās iezīmes. Līgotnis asi visu to nosoda. Dekadentus viņš ierindo tanī pilsonības daļā, kur valda izburbējums, veselīgu ideālu trūkums. — Ap to pašu laiku tanī pašā laikrakstā nāk klajā Jankavs ar virkni rakstu — arī pret dekadeņci. Vēlāk šie raksti tiek izdoti (1907. g.) diezgan plašā grāmatā «Vecie ešķi mūsu jaunākajā literatūrā». Jankavs nav mākslas kritiķis, bet publicists. Viņa stiprā puse — laba analizes spēja. Jankavs nav mierā ar parastajiem kritikas paņēmieniem. Viņa metode — vēsturiskais materialisms. Ar šīs metodes palīdzību viņš analizē dekadentu darbus un izlabo viņu idejisko kodolu, kritizē nesaudzīgi dekadentiskā virziena mākslas principus. Māksla nestāv ārpus sabiedriskām šķirām. Dekadentiskais virziens ir mākslas pagrimšana, grimstošas šķiras apziņas izteiksme. Slimīgums, nīkulība, seksualisms, misticisms — tie ir dekadentu elki, kuriem nav nākotnes. — Bet dekadentismam ir sekmes tagadējā dzīvē. Atplūdu laikmets viņam ļoti izdevīgs. Šīs saknes jāatrod. Tās jāredz un jārāda visiem. Sevišķi mūsu jaunajai paaudzei ir jārāda dekadentisma kroplīgums un neveselīgums, lai tā varētu pie laika no viņa pasargāties. Ar to nolūku ķeras pie spalvas arī Jansons, kas kritikā bija klusējis no tā laika, kad viņa «Domas par jaunlaiku literaturu» (1894.) sakustināja uz ilgiem gadiem visu latviešu sabiedrību. Viņa jaunākais darbs saucas «Fauni vai klauni?» (1908.). Mūsu dekadenti gavilē taisni tagad, kur mūsu sabiedrība pārdzīvo nopietnu — pārāk nopietnu laikmetu. Autors met skatienu atpakaļ uz izgājušā gadu simteņa priekšpēdējo gadu desmitu. Arī tad literatūrā plauka un ziedēja seklums, pašcildināšana un savstarpēja dievināšanās. Ar nesaudzīgu analizi autors savās «Domās utt.» pierādīja tautiskā romantisma nīkulību un līdz ar to norādīja uz ceļiem, kas būtu ejami: ne bēgt pagātnē un diet ap viņas atliekām, bet vērst skatienu uz priekšu, risināt nopietnas problemas, kas cieši saistītas ar tautu un viņas labāku nākotni. Dzīvē valdīja stulbums un seklība un tas pats arī literaturā, pie kam rakstnieki bija bezgala pieticīgi un omulīgi. — No tā laika ir pagājuši ap 15 gadu. Mūsu kulturalās dzīves attīstība patlaban ir atsitusies pret akmeni un tekošās straumes apstājušās griežas uz vienu vietu, piezālē, žūst. Visapkārt

nediena. Visapkārt neatrisinātas problemas. Klusums. Stulbums. «Šinī klusumā jautri tikai šķind mūsu literaturas karuselis un ar apskaužamu pašpieticību laiž riņķī uz saviem zirdziņiem mūsu jaunākie rakstnieki.» Ne visi. Dekadentu kliķe. «Baudīt!» — «Tagad — vai nekad!» tā dzird no turienes balsis. Turklāt tie sit pie krūtīm un dēvējas, ka esot ģeniji, demoni, dievi, fauni utt. Bet, kad redz šo ģeniju idejisko tukšību, talanta nabadzību, formas un vielas aiztapināšanu no citiem, tad autoram jāizsaucas: «Fauni vai klauni?» Atbilde, protams, pēc dekadentu darbu analizes, skan pati no sevis: «Klauni!» Bēdīga kopija no krievu dekadentiem, kuri atkal savukārt ir bēdīga kopija no Vakareiropas tamlīdzīga tipa rakstniekiem. Mūsu dekadentiem tātad iznāk tas gods būt par — kopijas kopiju! — Savā grāmatā Jansons parādās kā aizraujošs stilists, smalks estets un atjautībā nepārspēts latviešu mākslas kritiķis. Tāpat niansētā asuma ziņā latviešu kritikā tas nesasniegts. Viņa metode — vēsturiskais materialisms.

Kā izturas dekadenti pret Līgotņa, Jankava un Jansona kritikām? Viņi nenoskatās uz tām kā dievi, bet uzbudinās par katru rindu kā ziņkārie gariņi. Šīki ir arī viņu atsitieni. No ievērojamākiem minami sekojošie: J. Akuratera «Kā kritikas taisa» («Dzelme», 1906. g., 4. burtn.), deviņu individualistu komunistisks raksts «Mūsu mākslas motivi» («Dzelme», 5. burtn., 1906. g.), Akuratera «Mūsu kritika» («Latv.», 26.IX 1908.), tā paša autora «Buržuazija un mākslinieks» («Rakstn. Almanachs», II, 1908.), Viktora Eglīša «Pret dažiem aizspriedumiem» («Latv.», 12. VII 1909.), vēl no tā paša autora «Mūsu kulturas stāvoklis» («Rakstn. Alman.», II). Haralds Eldgasts izteicies par saviem mākslas principiem «Zvaigžņotu nakšu» priekšvārdā. Visos šinīs rakstiņos dekadenti vai nu polemizē ar Līgotni, Jankavu, Jansonu, vai pasludina savus mākslas principus. Visiem minētajiem rakstiem velkas cauri viena ideja, kuru varētu izteikt apmēram šādiem vārdiem: «Reliģiskas ekstazes vietā stājas mākslas ekstaze. Dziļākos, mistiskos dvēseles noslēpumus modinās un apgaismos māksla... Cilvēku vairums vēl stāv tālu no mākslas. Pūlim vēl nav vajadzības un iespējas sajust mākslu kā reliģiski atsvabinošu spēku, kā dievību. Pūlis vēl neilgojas pēc dvēseles atsvabināšanas no ilgā tumsības sloga, viņš vēl tikai notaksē no tā stāvokļa, vai tas ir derīgs vai — nederīgs... Kā rakstnieki un dzejnieki mēs stāvam un stāvēsim uz individualistiskiem principiem.» («Dzelmē», — «Mūsu mākslas motivi».) — Lasot visus dekadentu polemikas rakstus, nevar teikt, ka viņi būtu nopietni pretinieki vēsturiskā materialisma piekritējiem. Lai ar panākumiem cīnītos ar saviem pretiniekiem, tad ir jāpazīst viņu mācība un viņu vājās un stiprās puses. Par

dekadentiem to nevar sacīt: no viņu rakstiem nav redzams, ka tie pazītu dialektisko materialismu. Bet, nepazīstot kādu virzienu filozofijā, nevar viņu apgāzt. Tikai pašā pēdējā brīdī ir parādījies kāds darbs no Dr. M. Valtera «Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos» (1908.). Autors griežas pret vēsturisko materialismu vispār un pret viņa latviešu popularizētājiem un reprezentantiem sevišķi. Valters uzrāda plašu erudiciju un vietu vietām izsaka domas, kas vēsturiskā materialisma piekritējus spiedīs pārbaudīt savas zināšanas. Dekadenti ar prieku apsveic šo darbu. Vēsturiskā materialisma virzienam nopietni domātais trieciens, jādomā, nepaliks bez nopietna atsitiena. Pašiem mākslas un kritikas jautājumiem tāda vērtību pārvērtēšana var tikai par labu nākt.

A. [Antons Birkerts]

«Izglītība», 1909. g., Nr. 2, februarī, 149.—151. lpp.

INDIVIDUALISMS, MISTICISMS UN SIMBOLISMS

KRITISKA ETIDE

I

Nesenā tagadne skatās uz mums pagātnes acīm. Strāvas un virzieni, kas nesen mūsu literaturā bija valdošie, tiek nodoti archivā. Aiziet viens no visspēcīgākiem, visdižākiem literariskiem virzieniem — aiziet realisms vai, pareizāk sakot, pārveidojas, izplūst jaunās literariskās strāvās, kuras saskan ar tagadnes sabiedrisko psicholoģiju, ar tagadnes cilvēku un viņa tieksmēm. Jo lielāka cenšanās nokārtot tagadējo sabiedrisko dzīvi, radīt normalus ārējos kulturas apstākļus, jo lielāks personas protests savu iekšējo, savu dvēseles dzīvi ierobežot līdzās šīm normām, jo vairāk persona, individualitate jūt veco, etisko ierobežojumu slogu, kuri pārgrozās daudz lēnāk un kuri daudz sīkāki par politiskām un socialām normām. Realisms literaturā rādīja mums dzīves īstenību, rādīja personu šinī dzīves īstenībā, rādīja visus tos daudzējādos materialos un psicholoģiskos apstākļus, kuri dara iespaidu uz cilvēku un to kā mālu skulpturu rokās iztēlo pēc sava ģīmja un pēc savas līdzības. Jau cilvēks, tā sakot, piedzimstot tiek darīts atkarīgs no savas tuvākās apkārtnes, no saviem vecākiem, no savas šķiras. Tā šī apkārtne dod viņam augot savus kulturas labumus, bet laupa spilgtumu, nianses, īpatniskas parādības viņa individualitatei. Tā uzliek savu nogludinošo, savu noslīpējošo iespaidu ne vien uz viņa ārpusi, bet arī iekšpusi.

Jaunais virziens nāk ar protestu pret to. Ja ārējiem apstākļiem paliek dominējošā vara uz cilvēku un viņa psicholoģiju, tad jo vairāk iemesls uzbrukt šo ārējo apstākļu vājajām pusēm, kuras tamdēļ saburbējušas, ka savu laiku pārdzīvojušas, ka tiek uzturētas ar mechaniskas varas, māņticības, muļķības un aizspriedumu palīdzību. No šī protesta pret sabiedrisku centienu nivelējošo iespaidu dabīgi izaug individualisms, bet abiem tiem ir daudz līdzības savā starpā. Kā sabiedriskā cīņā sabiedriskas grupas un šķiras cīnās par sabiedriskās un socioloģiskās iekārtas regulēšanu, tā individs etiskā cīņā karo pret pārdzīvojušām etiskām normām, kas kavē individualitates attīstību viņas garīgā bagātībā un daudzpusībā. Mūsu tikumiskā dzīve, mūsu ģimenes un reliģiskā dzīve ir tas, kas individualitati savām stiprākām saitēm saista atpakaļ vecajā pasaulē, un tāpēc individualisms ar savu vislielāko sparu vispirms griežas pret šiem nodibinājumiem. Bet šinī virzienā individualisms nekad nepazaudē savas realās formas, ņemdams kā izteiksmes palīga līdzekļus — simbolus. Tas ir individualisms savā dārgajā un dzīvības attīstības spēcīgajā formā.

Bet ir vēl otra individualisma tendence: tā ir dekadence. Neskatoties uz to, ka tā nav ne desmit gadus vēl veca mūsu literaturā, viņa tomēr jau pārlaidusi vairāk attīstības pakāpes, un mūsu tagadējie dekadenti nebūt nav tie, kas tie bija, pirmreiz pie mums parādoties vai, pareizāk sakot, to kā divkārši patapinātu literarisku parādību ienesot mūsu literaturā. Apzinīgs individualisms kā tāds vismazāk rūp mūsu dekadentiem. Mūsu dekadentu galvenā iezīme ir ne viņu literariskā dekadence (filozofiskā tiem pagalam neizkopta), bet viņu pārliecības dekadence. Šodien — «vētras un cīņas dziesmas», rīt — oda Veinberģim, šodien — «Kāvi» un «Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties», rīt — katra progresa apspļaudīšana, šodien — «Kas paši staigā driskās», rīt — «Mēs rakstām tā, bet, kad vajadzīgs, mēs varam rakstīt arī citādi,» — tas nav vairs literarisks, mākslas virziens, vienalga, apkarojams vai veicināms, tā ir pilnīgi — pārliecības dekadence, tas ir etisks anarchisms, kurš tikpat kaitīgs individualitatei kā valstij un sabiedrībai — politisks anarchisms.

Mūsu dekadence pūlas gan arī izkopt savu ideoloģiju. Viktors Eglīts dekadences pamatmotivus attiecināja uz orģiasmu («Burtniekā», kritiskā nodaļa), vēlāk pa daļai uz neaprobežotu dabas kultu — attaisnojums anarchismam. Akuraters, Skalbe un lielākā daļa no visiem pārējiem mūsu dekadentiem — meklē glābiņu individualismā, sevišķi tā sauktajā anarchistiskā individualismā. Kā allaž, tā arī šoreiz pašiem savas izkoptas mākslas

teorijas, nemaz nerunājot par filozofisku sistemu, mūsu dekadentiem nav, un tie to pilnīgi piesavinājās no vāciešu rakstiem — krievu tulkojumā.

Evaņģeliums, ko visjaunākā laikā sludina mūsu dekadenti, individualisti, nav vairs jauns. Ja viņi tagad tik droši paceļ savu galvu, tad tamdēļ, ka viņiem iekšēji un ārēji nekad nav bijis tik izdevīgs moments kā tas, ko patlaban pārdzīvojam. Pārdzīvojumi sabiedriskā psicholoģijā, sabiedriskās smalkjūtības notrulināšanās zem reakcijas spaida, vispārīgā etiskā līmeņa pagrimšana un veco etisko ārējo formu izkurcēšana, — viss tas dod labāko un auglīgāko zemi mācībai, ko mūsu dekadenti zem jaunās firmas izplata kā anarchistisko individualismu. Kur un kā radās tā ideoloģija?

1845. gada novembrī Leipcigā iznāca kāda filozofiska satura grāmata vācu valodā «Mans es un viņa īpašums». Šīs grāmatas autors bija kāds skolotājs Kaspars Šmits, kurš bija pieņēmis pseidonimu «Makss Štirners». Vāciski šī grāmata bija visiem pieejama, bet krievu valodā to atļāva tulkot tikai priekš kādiem pārs gadiem, un tad nu tā arī parādījās uzreiz 4 izdevumos.*

Kaspars Šmits nosauc savu sistemu par «tīrā egoisma filozofiju». Kā zināms, egoisms ir etisks jēdziens, un attiecināt to uz visu filozofisko domāšanas lauku nozīmē, ka autoram sveši pat elementarie filozofijas jēdzieni. Bet — nemeklēsim še Kaspara Šmita kļūdas — meklēsim to, kas viņā ir. Savas tikumiskās filozofijas vidus punktā Kaspars Šmits nestāda cilvēku, bet savu «es», un no šī «es» stāvokļa viņš nu asi kritizē visus sabiedriskos nodibinājumus un sava laika tikumiski-politiskās doktrinas. Asi un skarbi Kaspars Šmits pastāsta, ka viņš neko neatzīst pār sevi un savu «es». Cilvēks pats par sevi vēl nav nekas, tas ir burbulis, gaiss, ēna, — savu īstenību cilvēks iegūst tikai caur savu «es». «Es» — tas ir pasaules centrs, un visa pasaule ir mans īpašums, kuru mans varenais egoisms izlieto pēc savas brīvas vēlēšanās un saviem spēkiem, bet par manu īpašumu var uzskatīt tikai to, kas ir manā varā. Manām tiesībām nav citu robežu kā tikai mans spēks, bet manas attiecības pret citiem cilvēkiem ir egoista attiecības pret egoistu: es izlietoju viņus vai viņi izlieto mani, un cits priekš cita mēs esam vai nu ieroči, vai ienaidnieki... «Bez manis nav it nekā» — tā ir viena no ekstremā individualisma pamata tezēm. Cilvēks — nav nekāds gara kalps, — saka tālāk anarchistiskā individualisma teoretiķis, — tamdēļ ka gars, arī tas manis radīts, «taisnība» tāpat no manis radīta, — priekšmets tikai mans, no manis iedomāts priekšmets. Visaugstā-

* Sk. «Rusk. Vedomosti», Nr. 278, 1908.

kais princips — personīga laime, un šim principam jābūt vadošam visos manos darbos. Visa īstenība apsverama tikai no šī mana «es» stāvokļa, kurš ir visam olekts, kurš ir cilvēces valdnieks. Es esmu vienīgais savā ziņā, un man ir tiesība darīt visu, ko es tikai gribu un varu, un, ja es varu, — man ir tiesība visu iznīcināt. Tikai sevī pašā individumam jāmeklē noteikumi, kā dzīvot, un nekādi iekšēji kavēkļi nedrīkst saistīt pilnīgu personības attīstību. Taisnība un tikumība Šmita acīs ir tikai tādi faktori, kuri nospiežot personību un kavējot viņas attīstību. Šimbrīžam, — tā šis ekstremā individualisma teoretiķis un līdz ar to mūsu pakaļteči viņam stāsta, — personība kā tāda atrodas pilnīgā verdzībā — viņa tiek upurēta iedomām — idejām un idealiem, tā uzlikusi sev pinekļus un nomaldījusies metafizisko jūtu un tikumības biezajā mežā. Cilvēkus nomāc jēdziens par dzimteni, cilvēci, laimi, brīvestību, mīlestību, tikumību; visām šīm vispārīgām idejām nedrīkst būt nekādas varas, un tās nedrīkst apspiest individualitati. Cilvēkam to visu vajagot atmest un atgriezties pie sava veselīgā egoisma. Projām ar visu to, kas nav gluži pilnīgi «mans». Nost ar visu to, kas apgriež un kavē dzīvi baudīt un personīgu laimi.

Lūk, šī teorija pilnīgi pārvalda Jūliju (sk. Akuratera «Dzīvības grēks», 1907.), ka tas dzīvnieciskā kārtā uzbrūk Valdai. Ka laime var būt arī atsacīšanā un ciešanās — tas Jūlijam pavisam svešs. Mana brīvība, saka tālāk ekstrema individualisti, ir tikai tad pilnīga, ja tajā izteicas mans spēks un mana vara. Personības spēks pastāv iekš tam, ka viņa iegūst pasauli vai, pareizāk sakot, pārvalda to. Ar kādiem līdzekļiem to izdara, to izvēlas katrs pats. Vāja personība krāpj, lauž uzticību, uzbrūk no mugurpuses. Stipra personība darbosies ar spēku un ar savu iespaidu. Jūs prasāt, — saka tālāk mūsu anarchistiskie individualisti, — lai katrs darbs būtu labs darbs. Bet kas tas ir — labs? Kas tas ir — ļauns? Mans darbs kā tāds nevar būt «ne ļauns, ne labs» kā tāds, jo es pats neesmu ne labs, ne ļauns: priekš manim tam nav nekādas nozīmes. Cilvēks nav ne uz ko aicināts, un viņš nav ne priekš kā noteikts, tāpat kā tāda iepriekšēja nosacījuma nav ne dzīvniekiem, ne stādiem. Mans «es» nav nekādā ziņā citām individualitatēm, bet tas ir vienīgs, eksistēju tikai «es» viens, ne citi priekš manis.

Es neatstāstīšu te tālāk ekstrema individualista filozofiju, attiecoties uz valsti, uz cilvēku kopdzīvi, uz likumību. Tauta, pēc viņu ieskata, var būt brīva vienīgi ar atsevišķām personām. Un, jo brīvākas pirmās, jo lielākā verdzībā jāatrodas otrai.

Tagad mēs sapratīsim, kamdēļ mūsu dekadenti ar tādu ničināšanu runā no «pūļa», no «veļas, kas smird pēc sviedriem», no

visa tā lielā iedzīvotāju vairuma, kas nepieder pie viņu, izvēlēto grupas. «Pūlis,» saka dzelmisti («Dzelme», Nr. 5, 1906.), «vēl neilgojas pēc dvēseles atsvabināšanas no ilgā tumsības sloga, viņš vēl visu notaksē no tā stāvokļa, vai tas ir derīgs vai nederīgs.» — «Mākslinieka individualitate ir nokauta,» žēlojas tālāk turpat šie «Dzelmes» 9 vīri, «mākslinieka vairs nevar būt savu iekšējo «es» atradumu, viņam ir jānogrimst tai vienlīdzības purvā, tur dzīvo tikai derīgs un nederīgs, bet tur nav jēdzienu: skaists un mūžīgs.» Tāpēc galā 9 vīri apsolās kalpot ne derīguma, bet «skaistuma un mūžības» principam un savam iekšējam «es». —

Paiesim garām jau šī apgalvojuma nepareizam uzstādījumam. «Dzelmes» vīri neatzīst «derīguma» principu mākslā. Gluži pareizi — es pat nezinu, kur mūsu kritikā uzstādītu tādas prasības. Un tomēr — šo pašu «derīgumu» ienīzdami, viņi paša principa vārdā — tamdēļ, ka agrākie mākslas uzskati nederīgi, — dibina savu, kā redzējām, ne vairs jauno teoriju par skaistumu, mūžību un individualismu. Bet, ja pašiem rakstniekiem kā tādiem var būt savs skaistuma ideals, kamdēļ tāds skaistuma ideals nevarētu būt arī lasītājiem, t. i., tam pašam nicinātam pūlim? Un, ja rakstniekam ir individuala brīvība rakstīt, ko rada viņa iekšējais «es», kāpēc lasītājiem nevarētu būt šī kolektivā brīvība apspriest uzrakstīto darbu, salīdzināt to ar savu skaistuma idealu un, ja tur nu nav šī skaistuma, to skaļi un atklāti pateikt iedomīgam autoram?

Un tad, kas īsti ir par radījumu šis dīvainais, daudzinātais «es». Pēc ekstremā individualisma sprieduma, bez šī «es» nekad nekas pasaulē nav bijis un nav. Visa šī pasaule, kurā dzīvojam, ir no šī «es» radīta, tā sakot, piedēklis pie šī «es». — Ko uz to lai atbild? Šaubas par visas ārējās pasaules realitati izsacītas jau no senatnes filozofiem, bet, ja mēs gribam būt konsekventi, tad tikpat dibinātas var būt arī šaubas par šo pašu «es», ka arī tas ir tikai tukša iedoma, abstrakcija. Ja te ir vienkārši vārdu spēle vai dzejiski simboli — mēs varam to attaisnot. Bet, ja uz to kā izkoptu mākslas teoriju grib dibināt veselu pasaules uzskatu, tad mums jāprasa pierādījumi, stingras robežas. Tāds «es», kādu teoretiski sludina anarchistiskā individualisma piekritēji, ir psicholoģiska neiespējamība, — vai, kā Štirners to sludina, — vēsturiska fikcija. Katrs individs, neizņemot pašus jaunākos rakstniekus, ekstremā individualisma sludinātājus, — Skalbi, Austriņu, Akuratēru, Baltpurviņu utt., ir vēsturiskās attīstības produkts, socials fakts, radīts no savas apkārtnes, riņķis neskaitāmā parādību ķēdē, vesela vienība — rasē, sabiedriskā grupā, vēsturiskā momentā, — ir pagātnes nesējs un nākotnes radītājs,

pastāv no veciem iegūtiem piedzīvojumiem, mantotiem instinktiem un kaislībām. Kas bez visa tā būtu individs? Pat šinī individualisma filozofijā — arī tur atspoguļojas visas pagātnes mantojums ar visiem slēdzieniem un motiviem. Individs, atšķirts no visa, ir maldīšanās un nevar pats ar sevi iztikt. Kas galu galā, no bioloģiskā, socioloģiskā un psicholoģiskā redzes punkta skatoties, ir šis individs, lai varētu to nosaukt par absolutu, neatkarīgu realitati, īstenību? Kur tad un kā rodas šis brīnišķīgais «es», kā to daudzina ekstremā individualisma mācības piekritēji? Kad viņš bērns? Bet tad to baro māte, apgādā un audzina citi. Kad viņš pieaudzis? Bet pat tas, kas nemaz nav skolā gājis, kā saka, zin, ka cilvēks pilnīgi dzīvo tajā atsmosferā, kuru citi viņam radījuši, kā savā ūdenī, un visa cilvēka eksistence ir tikai, tā sakot, taustāms pierādījums tam, cik daudz cilvēks atkarīgs no savu līdzcilvēku labvēlības un darba. Pirms, lai uzrakstītu savu protestu par sava «es» neatkarību, «Dzelmes» 9 vīriem vajadzēja papīra, vajadzēja spalvas, vajadzēja tintes, vajadzēja burtliču, kas to saliek, vajadzēja tirgotāju, kas to pārdod, — vārdu sakot, pie katras tās niecīgākās un sīkākās darbības cilvēks ar savu «es» tūkstošām redzamām un neredzamām saitēm saistīts ar visu pārējo pasauli un citiem līdzcilvēkiem, bauda viņu labumu un pakalpojumu, un nezin, vai pat dekadentiem patiktos savus gabalus rakstīt, ja zinātu droši, ka tos neviens pats nelasa.

Tā stāv lietas ar daudzināto «skaistumu» un ar «individualismu» un viņa kultivēto «es». Bet vēl ir viens vārdiņš, kurš allaž nāk dzirdams un lasāms mūsu jaunākā rakstniecībā — tas ir «mūžība», kas savienojas, sakūst ar m i s t i c i s m a jēdzienu mūsu rakstniecībā.

III

Mistiskam elementam kā tādam latviešu nākotnes literaturā, bez šaubām, sava nenoliedzama vieta piederēs. Kā redzam, piem., pie Blaumaņa (viņa «Sestdienas vakarā»), visspilgtākie talanti nevar paiet garām, neaizskarti no katra laikmeta psicholoģiskām maiņām sabiedrībā un neiedzēruši malka, kas smelts no misticisma kopīgā avota.

Rodoties pilsoņu šķirai, kā pareizi aprāda Rolands Holsts, — šī šķira nepazina mistiskās nopūtas, ne rakstniecību, kurā šīs nopūtas atspoguļotas. Uzplaukst technika un dabas zinātnes, viss top pētīts, analizēts, apgaismots, un liekas, nekādai noslēpumainībai nav vietas vairs virs zemes. Cilvēki visur meklē atrast likumus, izskaidrot pirmcēloņus, vadīt sabiedriskos spēkus. Un, jo vairāk attīstās kapitalisms, jo smagāk tas uzspiež savu dzelzs

roku uz visām sabiedriskām dzīves parādībām, jo lielāka top pie viņiem ticība uz kailām ekonomisko mācību teorijām, top, tā sakot, par dogmām un reliģiju, atrauta no īstenības, kurā vien katra teorija dabūtu savu pabalstu un apstiprinājumu. Bet, kolīdz kāda teorija top par dogmu, kuru piesavinās kā abstraktu mācību ārpus dzīves īstenības, šī dogma arvien ved savus adeptus pie vilšanās. Tā tas savā laikā bija pēc franču revolucijas, pēc Vācijas vētras un viesuļa gadiem, pēc 1905. gada notikumiem Krievijā. Ne par velti modernās mistikas priekštecis Novaliss runā par laimi un ilgošanos, kura nekad nav sasniedzama. Mūsu ilgas un vēlēšanās, saka Novaliss, ir spārni, un, tā kā tie tik maz saskan ar zemes dzīvi, tad mums jāpieņem, ka ir tāds elements, kurā viņi spēj atraisīties un pacelties uz augšu, ka ir salas, kur viņi var nolaisties. —

Vēl noteiktāk mistiku kā filozofisku sistemu cenšas mākslā izpaust viens no vislabākiem jaunlaiku mistiķiem literatūrā — Moriss Meterlinks. Daudz augstāk par cilvēka garu (skat. *Dr. Ludvig Schring: Maeterlink als Philosoph und Dichter*[1]), pēc Meterlinka ieskata, stāv cilvēka dvēsele. Līdzās cilvēka parastam prātam, kura meisterus Meterlinks atzīst Spinozu, Kantu, Šopenhaueri, eksistē vēl kāds cits prāts — mistiskais. Mūsu īstenā dzīve, pēc tā paša Meterlinka ieskata, norisinās tālu no mīlestības, naida un lepnuma jēdzieniem. Mums ir kāds dziļāks un neizsmeļamāks «es» nekā tikai kaislību un tīra prāta «es». Ir kādi augstāki likumi un nolēmumi par tiem, kas valda pār mūsu darbiem un domām; mēs rīkojamies pēc likumiem, kuri neviļ un par kuriem mēs nekad nerunājam un kuri pavisam citādi ir nekā tie, kas mums mācīti.

Kas šie par «likumiem» ir, to vienkāršam mirstīgam grūti būs saprast un uzminēt. Un saprast nevajag — tas ir viens no misticisma pamatnosacījumiem, kurš to tuvina reliģijai. — Un te nu ir lauks, kur no laika gala bijis vietas ir praviešiem, ir vienkāršiem šarlataniem. Diemžēl, ko mūsu dekadenti sniedz ar misticisma piejaukumu, arī stipri atgādina pēdējo. «Pat mūsu izglītoti mākslas pazinēji sūdzas par nesaprotamo vārdu kārtību kāda nebūt dzejnieka (dekadenta) darbā,» uzbudinās J. A. «Latvijas» šī gada numurā no 11. februara. «Bet to viņi nesaprot, cik grūti būtu baudāms darbs ar gramatiski pareiziem teikumiem!»

Tātad — pirmais nosacījums «jaunajā» mākslā būtu — nepareizi un nesaprotami sastādīti gramatiski teikumi! Līdz tādam absurdam cilvēks var nokļūt, maļot uz

[1] «Meterlinks kā filozofs un dzejnieks». [Sakārt.]

misticisma gaņģiem. Ne iekš tam ir jaunā māksla — rakstīt «gramatiski nepareizi un nesaprotamus teikumus», bet iekš tam — mākslas būtību, laižot caur loģikas gaišo prizmu, izteikt jaunā, vēl mūsu psiholoģijā neaprastā un pievilcīgā formā jaunu saturu. Neviens neprasa ne no «jauniem», ne no «veciem» rakstniekiem, lai tie atkārtojas, lai lieto vecas formas, nodilušos salīdzinājumus. Bet «jaunā» māksla jārada, to nevar panākt ar tādām muļķībām, kā uzstādot par likumu: rakstīt gramatiski nepareizus un nesaprotamus teikumus! Kā tur mūsu mistiķi arī nedusmojas, šādu blēņošanos un ākstīšanos ar «gramatiski nepareiziem un nesaprotamiem teikumiem» kritika nekad neatzīs par mākslu un arvien rādīs atklātībai viņu īsto vērtību.

IV

Misticisms spekulē uz to, ka viņš negrib saprasts būt. Bet ar to nav sacīts, ka mākslas darbs ar mistisko elementu tamdēļ nebūtu baudāms. Piem., Po, Meterlinks, Andrejevs, mūsu Blaumaņa «Sestdienas vakars», — visu šo rakstnieku darbos ir vairāk vai mazāk sastopams mistiskais elements, bet tie ir baudāmi un uzņemami, tamdēļ ka tajos spocīgajā mistikas gaismā arvien vairāk vai mazāk nojaušami dzīves īstenības tēli vai, pareizāk sakot, šie tēli ir mākslas simboli, kuri izpauž zināmas jūtas, domas, idejas, ilgas, sapņus, cenšanos. Simbolisms pieder pie visvecākiem un visspēcīgākiem literaturas kā mākslas elementiem, un katrs klasisks darbs tādā mērā pārdzīvo savu laiku un savus ļaudis, cik lielā mērā tajā izpaužas cilvēces vispilnīgākie simboli. Kas ir Šekspira «Karalis Lirs», Servantesa «Don Kichots», Puškina «Jevgeņijs Oņegins», Kaudzīšu — Pietuka Krustiņš («Mērnieku laikos») kā attiecīgo individualo vai sabiedrisko jūtu, psiholoģijas, nemiera un vājību simboli? Visa daba, debess un zeme, saule un zvaigznes, ziema un ziedonis, zemnieks un muižnieks, meli un patiesība, tas viss dzejnieka rokās top par simboliem, kurus var nomirināt un atkal no miroņiem uzcelt viņa mākslinieka ģenijs. Pazudušo cilvēces laimi Meterlinks simbolizē «Zilajā putnā», Andrejevs fatalismu «kāda pelēkā» tēlā («Cilvēka dzīve»), Skalbe — mietpilsonību Ruņģī («Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties») utt.

Zeme, kurā simbolisms laiž savas saknes, ir divējāda: tas ir misticisms un realisms, tāpēc mēs rakstniecībā izšķiram mistisko simbolismu un realistisko simbolismu. Kā skaidrus mistiskā simbolisma paraugus varam minēt nesen Andrejeva iznākušo jauno lugu «Melnās maskas». Visi pavedieni

še vērpti no misticisma spoku kodeļas, tā ka pat skatuves audums, kurā izšūta šī dekadentiski-mistiskā glezna, mums šķietas nepiemērots savam uzdevumam. Ar mistisko simbolismu rakstniekam tiek dota iespējamākā mākslinieciskā brīvība; kur te beidzas māksla un sākas murgi, tas jāizšķir paša rakstnieka mēra apziņai. Bet visprastākā alošanās ir gramatiski nepareizus un nesaprotamus teikumus jau ieskaitīt par kādu mākslu. Rakstnieka iekšējais mākslinieka spēks vienīgi var uzvarēt mistiskos murgus, bet ne aplama teikuma technika.

Realais simbolisms ņem savu materialu no īstenības pasaules: viņš paliek konsekvents un loģisks pat savās augstākās pakāpēs, viņš izkopj stilu, noslīpē formu, niansē izteiksmi; atmet nost visu, kas vien lieks un nevajadzīgs, bet teikumi, valoda, darba kompozicija, — tie visi tam ir tikai palīga līdzekļi pie mākslas darba celšanas, kuru ceļ vienīgi pats rakstnieks, mākslinieks. Tur viņš ir radītājs savā valstī un sava mākslinieka «es» priesteris tādā mērā, kādā pats rakstnieks ir sava laika sabiedrības loceklis.

Līgotņu Jēkabs [Jēkabs Rozel

«Izglītība», 1909. g., Nr. 3, marts, 196.—203. lpp.

REALISMS UN REALISTI

«Realistisko virzienu» mūsu rakstniecībā Teodors Zeiferts atvasina no kustības, kas gribēja pilnīgi pārradīt uzskatus un dzīves veidu tautā. Rakstniecību un mākslu, kas nāk kā dzīves un uzskatu pārradītāja, literaturas vēsture mēdz nosaukt vispārīgi par — romantismu. Ir atzīts arī tas, ka kustības kādā laikmetā vai tautā, kas gribēja dibināties uz dzīves patiesību, gribēja to atsvabināt no aizspriedumiem un meliem, ir arvienu bijušas tālu no patiesās tautas dzīves un izteikušas tikai «dažu izredzēto» patiesību. Tikai vēlāk šo patiesību pa daļai atzīst arī sabiedrībā, tautā. Tāpat ir zināms, ka sabiedriskas kustības vispēcīgāk izteicas cilvēkos, kurus nekādas mūžīgas patiesības, nekādas absolutas vērtības nekavē iet uzņemtā ceļā visur līdz pēdējai robežai. Ne atziņā tikai, bet arī dzīvē. Mākslinieku arvien viņa mākslinieciskā pašsajūta atturēs izlietot visus līdzekļus, lai dzīvi pārveidotu pēc savas atziņas. Atziņā nonācis pie pēdējās robežas, viņš vēl vairāk novērsīsies no dzīves vaiga, zinādams, ka dzīvē tikai nedaudzi sapratīs viņa pravietisko vārdu. Tāpat nelabprāt mākslinieks ķersies pie viltojumiem un nepamatotiem apsolījumiem, lai izmantotu dzīves neapzinīgākos spēkus savas apzinīgās pasaules

izveidošanā. Viņa sakars ar tautu vairāk tikai neizteiktā kopsajūtā, kas dara cilvēkus mierīgus un gudrus.

Aleksandrs Benuā kādā no savām «mākslas vēstulēm» («Речь», 1909.) raksta: «Es personīgi esmu dziļi pārliecināts par absolutu vērtību, patiesu esamību (pastāvēšanu), par to, ka ir lietas no dieva, kurās atrodas īstā gaisma, un ka ir citas lietas — tumsas un ļaunuma izdzimums (порождения «порядка хамского», тьмы и зла). Debešķīgo parādību īstā vērtība tomēr paliek neredzama to iedomīgo un steidzīgo spriedumu priekšā, kas tagad kļuvuši par paradumu.» Tālāk Benuā runā par to, kā mēs skatāmies uz mākslas parādībām tuvākā un tālākā laikā. Uz parādībām, kurām jau gadu simteņi gājuši pāri, mēs noraugāmies kā ar sevišķu «parnasismu», mierību un cietu pārliecību. Tas savā ziņā mums norāda, kā aplūkot arī sava laika, šīsdienas parādības. «Parnasisms» ir tas stāvoklis, no kura, noraugoties uz bijušām un esošām parādībām, mēs būsim tuvāk patiesībai un pacelsimies pāri acumirkļa vilnim, kas plūst uz vienu pusi. Sabiedriskās un politiskās dzīves virspusē jeb priekšgalā viss arvienu mēdz plūst uz vienu pusi. Māksla, kas savā pastāvēšanā, savās attiecībās un acumirkļa vērtībā tiek celta un virzīta no kādas sadzīves viļņa, arī pa laikam novirzās virzienā, kurš noteicis kāda laika koloritu, īpatnējo krāsu un veidu. Tāpēc mākslas parādību vērtības noteicējam jārauga pacelties garā, atziņā pāri šim vilnim, jāmēģina kļūt par «parnasieti», kas no katras parādības spēj izlobīt viņas «tīro» vērtību. Nepanesami redzēt, ja arī spriedējs iejaucas pūlī, ka arī airētājs, izlaidis no acīm savu ceļu un mērķi, slīd bez pretošanās ar straumi uz leju. Slīdēšanu ar straumi var attaisnot vienīgi tādos laikmetos, kad laikmeta vilnis tiešām nāk kā vienīgais, plašs un varens, kas, izraudams straumei jaunu gultni, izkaisa gar krastmalu pērles, kuras sāk mirdzēt mūžības krāsās. Pērles izmet pati straume. Pērļu zvejniekam viņas tikai jāuzmana, jānotver un jāglabā! Pilnībā šādu laikmetu mums tomēr grūti iedomāties. Grūti iedomāties, ka kāds laikmets nestu savā kustībā visu patiesību. Arī miers ir patiesība. Un ir mierīgi laikmeti, kad nemanām tautu dzīvē straumei līdzīgas kustības. Tad mākslinieks izjūt, noglezno un uzglabā dvēselē to krāsu mirdzumu un dažādību, ko lielā saule izkaisa pār laukiem un mežiem, zemēm un jūrām, ko tā ieauž zāles stiebrā, vārpu zeltā un puķu smaržojošos ziedos.

Un arī tas viss mums jāuzņem ar neapēnotu prieku. Tad cilvēks vairs nav pārlabotājs un atjaunotājs, tad viņš ir tikai novērotājs un darbonis, zemes laimīgs dēls, debess mantinieks un pār visu — cilvēks. Varbūt olimpietis, «parnasietis».

Mūsu tautas pagātne nevar uzrādīt laikmetu, kurā visi

augstākie un labākie centieni, kurā viss svētākais, ko mūži un laiki ierakstījuši tautas dvēselē, būtu iestājies vienā plašā un varenā kustībā. Mūsu dzeja uzglabājusi sevī tikai gaišu sajūtu par šādu kustību, bet pašas šīs kustības nav bijis. Sešdesmito gadu kustība kā tautas pirmā brīvā elpa bija par jaunu un plūstošu, lai kristalizējusies uzglabātos vesela un skaidra tautas dvēselē. Ne par velti aizrādīts uz negludumiem un grumbuļiem tautiskā laikmeta dzejā. Vairāk skaidrības deviņdesmito gadu kustības dzejā, bet mazāk tās pašā šinī kustībā. Dažu viņa priekšstāvju nelokāmā stingrība neizglāba visu laikmetu. Tanī īsti redzama pavasara plūdu daba. Blakus vijolītei straumē krītošs klintsgabals; blakus tīram atvaram saduļķēta peļķe. Caur ziedoņa gaisu velkas dūmakas un purva tvani spiežas. Domātais ziedonis neizplauka par vasaru. Vasara nolaidusies neredzētā klusumā gaišos klajumos, tālu no satrakotās straumes.

Lai redzētu un noskaidrotu, literaturvēsturniekam vai kritiķim jābūt zināmā mērā «parnasietim».

Teodors pieskaitāms pie deviņdesmito gadu idealajiem realistiem. Ir brīži, kad viņš, sajutis un sapratis tā saukto realistisko virzienu, kā odzes dzelts atraujas no viņa un meklē skaidrību abstraktās idejās par neapzinīgo un neapzināto mūžīgās «dabas» darbību cilvēka un tautas dzīvē. Viņa priekšā izceļas no sadzīves purva daži tēli, kuros gaiši parādījusies tā taisnība, par kuru dzīvē stāsta kā teikas. Sadzīves ātrā gaita apdzēš viņa pēdas. Šī augstākā taisnība tur cilvēku pilnīgi savā varā un vada viņa soļus zināmā virzienā, tā ka visi ārējie apstākļi nobāl kā labības lauks, kur saule strādā savu vasaras darbu. Saule strādā savu vasaras darbu, un zem viņas viss norisinās zināmā kārtībā. Zem viņas izaug ozols un rudzu vārpa, zem viņas strādā cilvēks savu mīlestības darbu, neprasīdams, kas viņam par to būs, — strādā, kaut par to viņu ar akmeņiem nomētātu, jo arī viņā strādā saule savu vasaras darbu. Tādos brīžos Teodorā šī «daba» ir stiprāka par visu. Bet nāk brīži, kad «dabiskais» pamats sabrūk zem kājām, viņš ieslīd straumē un, no viņas rauts uz leju, gatavs apliecināt, ka nav nekā cita pasaulē kā tikai trakojošā straume, kas noteic cilvēku dzīvi, darbu un dabu, — kas noteic arī saules ceļu pie debesīm. Šī straume Teodora apzīmējumā nosaucas par «realistisko virzienu». Kad saule savu vasaras darbu strādā, tad Teodors ir ar mieru atteikties no katra un arī no realistiskā virziena, tad tālu no viņa Jansons, Dermanis, Jankavs. Bet, tiklīdz viņu no «mūžīgās dabas» sajūtas atrāvusi straumes šņākšana, tad viņam ir Tēns, ir Vizulis, ir Jansons. Tad arī viņš ir starp tiem un realistiskais virziens pārskan visu, kas ir mūsu dabā, mūsu dzīvē, mūsu dzejā. No mākslas kritiķa Teodors paliek par karo-

tāju, kuram netrūkst ne dūšas, ne sparības un solidaritates. Mēs zinām, ka tā ir straume, ka viņas sākums meklējams pie Jansona 29. augustā 1893. gadā. Un mēs saprotam, cik grūtā stāvoklī Teodoru nostāda ne vien Jansons, bet arī Vizulis un Tēns, un Dermanis. Mēs zinām, ja kādam būs jāmirst straumē, — tas būs mākslas kritiķis Teodors, jo Jansonam, Vizulim un Dermanim māksla nekad nav bijusi svarīgāka par visu citu, kas plūst ar straumi. Ne svarīgāka. Un pat svarīgāka tikai tik tālu, cik tālu straumes ūdeņi ar mākslas palīdzību padarāmi pēc vajadzības — melni, pelēki, sarkani. Teodors, kuram māksla tomēr ir kaut kas augstāks, laikam nav novērojis savu sabiedrību un nav manījis, ka par viņu dažureiz smejas i Jansons, i Dermanis, i Jankavs un varbūt arī Tēns.

Jansons atzīstas, ka ar realismu mūsu rakstniecībā neesot veicies; nav tur realistu, bet viņi reiz būs... Teodors veselu rindu ievērojamu latviešu rakstnieku apzīmē par realistiem. Realists Jansons saka: realisma nav, bet viņš reiz būs; realists Teodors saka: realisms ir bijis, bet viņa vairs nav. Vai šī nesaskaņa Jansona un Teodora uzskatos par pašu realisma esamību nav tik raksturiska, ka par to ir vērts teikt kādu vārdu. Tā saprasties par kādas parādības svarīgāko jautājumu var tikai divi pretēji uzskati. Un mēs vairs nevaram akli ticēt realisma patiesībai, esamībai. Atslēga, ar kuru mēs varētu atslēgt realisma brīnumpili, mums nav iedota. Mēs pazīstam visus tos rakstniekus, dzejniekus un kritiķus, kurus Teodors mums parādīja kā realistus; mēs pazīstam arī tos dzejniekus, ko viņš neatzīst par tādiem, un tomēr mēs nevaram noteikt, kas vienus dara par realistiem, otrus par jaunromantiķiem un trešos par dekadentiem. Redzam paaudzes, laikmetus, redzam nopietnus vīrus un jaunekļus. Redzam katra dzejnieka individualitati, katram īpatnēju un vienam vien raksturīgu izteiksmi, — redzam dzejisku sajūsmu dažādos veidos, bet neredzam gadu vai desmitu gadu, kas visus tā brīža rakstniekus būtu iemācijis vienādi just, domāt, dzejot. (Arī Teodors beigās atzina, ka ar realistisko virzienu nav apzīmējams vesels laikmets, ko tikai viņš vien pārvalda.) Redzams, ka stipri individuali dzejnieki — Rainis, Poruks, Aspazija sevišķi gaiši pierāda savu īpatnību laikmetā, ko daži mēdz apzīmēt par reali-naturalistisko virzienu mūsu rakstniecībā. Vai tad realisms nebūs tas brīnumspēks, kas izaudzina un attīsta katrā rakstniekā viņa īpatnību? Bet tad arī dekadentus varētu saukt par realistiem.

Kļūsim par «parnasiešiem». Ko var saukt par realismu? To, kas patiesi atrodams. Realists tad nu būs tas, kas attēlo to, kas patiesi atrodams. Dzīvē un dabā. Nevarēs tad to īsti nosaukt par realistisko virzienu, bet vienkārši par realismu. Tāpat kā to, kas

patiesi atrodams. Realists tad nu būs tas, kas attēlo to, kas patiesi atrodams dzīvē un dabā. Nevarēs tad to īsti nosaukt par realistisko virzienu, bet vienkārši par realismu. Tāpat kā to, kas patiesi atrodams, mēs nenosaucam vis par dzīves virzienu, bet par dzīvi. Un dzīve ir plašāka par kādu dzīves virzienu. Bet, ja nu ievērojam, ka arī realistiem ir katram sava noteikta īpatnība, tad varētu pat pielaist, ka par realistu būtu saucams rakstnieks, kas patiesi attēlo to, ko pats dziļi un īpatnēji — patiesi pārdzīvojis. Uz to varbūt norāda tas, ka arī Dostojevskis, Ibsens un Gerharts Hauptmanis ir vajadzībā nosaukti par realistiem. Bet, to pielaižot, par tādiem varētu saukt Viktoru Igo, Edgaru Po, Tomsonu, Oskaru Uaildu, Knutu Hamsunu, Baļmontu un Poruku. Redzam, ka rakstnieka iekšējie pārdzīvojumi to vēl nepadara par realistu. Nevaram par realistu atzīt rakstnieku, kas attēlo, kaut arī ar nepārspējamu patiesību, tikai savus individuālos pārdzīvojumus, neatkarīgi no tautas un dzīves. Domājot par realismu, mums vienumēr nāk prātā veselas ļaužu kopības dzīvē, nāk prātā cilvēka mūžs starp patiesiem cilvēkiem, nāk prātā mājas, kur tas dzīvo, un druvas, kuras tas apstrādā ar sviedriem vaigā. Mums nāk prātā tas tipiskais, tas «pazīstamais», kā to apzīmē tautā, kas raksturo kāda apvida, kā pagasta vai tautas dzīvi, kāda nodibinājusies no paaudzes uz paaudzi un izveidojusi pēc savas līdzības cilvēku darbību, ieražas, apģērbu, valodu. Rādiet mums rakstnieku, kas tiešām ir redzējis šo patieso, realo dzīvi, un mēs bez kādas kavēšanās to atzīmēsim par realistu. Bet tad par realistiem mēs varēsim nosaukt rakstniekus no dažādiem laikmetiem un strāvām. Tad realisti, lielākā vai mazākā mērā, būs arī Gēte, Puškins, Ševčenko, Vordsvords, Čechovs, d' Annuncijs, Brjusovs, Lilienkrons utt. Un Zolā diez vai tad būs nosaucams par īstu realistu. Viņa darbos taisni trūkst šīs tipiskās, vispārējās patiesības, — trūkst, pēc krievu apzīmējuma, «быта». Lasām, piemēram, viņa romanu «Dzīvības prieks» un jūtam, ka viņa varoņi otrreiz vairs nedzīvos, kaut arī slimības, ar kurām tie slimo, būtu mūžīgas.

Kā «parnasiešiem» mums vispirms bija vispārīgi jānoliedz realisms kā virziens. To noliedzam arī latviešu rakstniecībā. Ja mēs tur uzmeklējam rakstniekus, ko bez pretības jūtām varētu nosaukt par realistiem, tad atrodam tos, kā teicu, dažādos laikmetos un strāvās. Mūsu pirmie īstie realisti ir Juris Neikens, Kaudzīši un Apsīšu Jēkabs. Viņu tēlotā apkārtne, viņu tipi, kaites, kas sagrauž cilvēku mūžu, — viss ir nešķirams no tautas dzīves. Un tomēr neviens nemainīs Neikenu ar Kaudzīti vai Kaudzīšus ar Apsīti. Katram no viņiem ir arī paša pasaule, kas raksturo viņa individuālo dzīvi. Tie ir mūsu lielākie realisti. No

vēlākā laika rakstniekiem kā realisti (ar ierobežojumiem) būtu atzīmējami Sudrabu Edžus, Doku Atis, Pērsietis, Deglavs, Purapuķe, Janševskis, Valdis, Saulietis, Anna Brigadere, Zeiboltu Jēkabs, Plūdons, M. Liepa, A. Baltpurviņš un Ed. Cālīts. Arī Poruks un daži no dekadentiem dziļi ieskatījušies tautas dzīvē. Bet visi šie rakstnieki tikai pa daļai realisti. Realistiskais virziens viņus atrāva no dzīves, un tautas «pazīstamā» dzīve palikusi mūsu rakstniecībā gandrīz neredzama.

Grūti bez skumjām atzīt par realistiem Veidenbaumu, Zvārguļu Edvardu, Raini, Aspaziju, Violu. Grūti tāpēc, ka nav zināms, kur ir šo dzejnieku realā dzīve, kas būtu sakarā ar tautas pagātni, ierašām, uzskatiem. Tā nav redzama, tā ir jāuzmeklē viņu atmiņās un sērās par bijušo. Veidenbaumam nav cita sakara ar dzīvi un dabu kā ziedonis, tumsība un lāsti. Pats viņš mājo Horaca pasaulē, kuru atklāja arī saviem cienītājiem, neapsmādē vīna kausu un ilgojas pēc klusa mājokļa, kur miers reiz sāpes dziedēs un to vairs netraucēs līgas skaņas. Zvārguļu Edvards kādā dzejolī atzīstas, ka viņš aizgājis no tēva mājām ar apņemšanos: «Ar paša spēkiem pie laimes būs tikt un aizliegtu ābolu neaiztikt.» Šie vārdi raksturo Zvārguļu Edvardu kā dzejnieku. Aizliegtais ābols ir tautas dzīve, no kuras viņš savā dzejā mūžam tālu. Ubagi, pazudušie dēli, atstātās meitas, notiesātie, noziedznieki un sakropļotie tikai vairāk apgaismo viņa traģiku. Viss viņam aizliegts. Aizliegti prieki, aizliegta laime, aizliegta mīlestība (tumsā viņš satausta mīļās laulības gredzenu). Aizliegts sirds miers un aizliegtas debesis. Savai tautai viņš tuvojas tikai brīžos, kad novēršas no dzīves, kas tam aizliegta, un svētā vientulībā sēro par viņas likteni. Arī no cittautu dzejniekiem Zvārguli pievilkuši tie, kurus drīzāk varētu saukt par anarchistiem nekā par realistiem (Henkels, Makaijs). No Aspazijas darbiem, pēc manām domām, stāv sakarā ar realismu «Saulgriezīte». Tā raksturo arī viņas dzejnieces īpatnību. Kā saulespuķe Aspazija tiekusies arvienu projām no zemes. Ne vien tiekusies, — viņa tikusi arī atrauta no tās un kā «Saules meita» pacēlusies nesasniedzamos gaisos... Saulespuķi viņa tomēr nav aizmirsusi un pēdējo laiku pavada vienās sērās pēc zemes, aizmirstas bērnības, bērnības laimes. Zvārguļu Edvarda simbols — aizliegtais ābols; Aspazijas — saulgriezīte, bet Raiņa — lauztās priedes. Rainis stāv sakarā ar atsvabināšanās kustību mūsu zemē, bet ne ar paša dzīvi. Viņa stils, viņa domas un valoda — viss ienes citā pasaulē, kur cilvēki kā lauztās priedes iznirst par kuģiem iz ūdeņiem, cīnās ar bangām un grib sniegt tāles, kur saule aust... Ne tautas, bet lauzto priežu saule. Tautai viņš tuvojas tikai bula laikā vai vakarā, kad blāzma guļ pie debesmalas dziestoši sarkana...

Viņa dzimtene aiz siliem, purviem un tīreļiem dus zem ziliem miglas palagiem...

Rakstniekus, kas domās un atziņā aizgājuši tik tālu no realās pazīstamās dzīves, nevar vairs apzīmēt par realistiem. Katram apzīmējumam vajag saturēt sevī savu patiesību, citādi tas skanēs nepatiesi un sveši.

Man šķiet, ka būtu jau tas laiks pienācis pārvērtēt laikmetu uzskatus, pieiet tuvāk katram rakstniekam par sevi, nostādīt to mākslas svētnīcā, lai redzētu, vai viņš ir cienīgs atrasties starp sev līdzīgiem, starp — māksliniekiem.

Un galvenais: atzīt un zināt, ka ir mākslā lietas no dieva, kurās atrodas īstā gaisma, ko nevar izdzēst ne laikmeti, ne grupas, ne virzienu maiņas.

Kārlis Krūza

Martā, 1909. g.

«Latvija», 1909. g., Nr. 57, 11.(24.) martā.

PIEZĪMES PAR REALISTISKO VIRZIENU

Kārlis Krūza laidis «Latvijas» 57. numurā klajā rakstu par realismu un realistiem, kurā viņš noliedz realistisko virzienu latviešu rakstniecībā. Iznāk tad mani priekšlasījumi par realistisko virzienu bez pamata, bez īsta priekšmeta.

Tas tā savādi: runā par kaut ko, un tā nemaz nav. Šādā gadījumā vajadzēja Kārlim Krūzam uzrādīt, ka tā, par ko runāju, nemaz nav. Jā, viņš uzrādījis. Dzejnieki jau ir: Veidenbaums, Rainis utt. Arī realisms ir. Bet realistiskā virziena nav. Realisms esot tas, kas patiesi atrodams. Tā? Teiksim, suns ir patiesi atrodams. Tātad suns ir realisms. Ja loģiski domā, tad taču tā iznāk. Bet varbūt Kārlis Krūza domā (lai gan tā tūliņ nesaka), ka viss tas, kas atrodams, ir realisms. Tālāk jau viņš arī ieminas, ka, domājot par realismu, vienmēr nākot prātā veselas ļaužu kopības dzīve, cilvēka mūžs starp cilvēkiem, mājas, druvas. Jā, bet vai tad arī tas ir realisms? Ļaužu kopības dzīve, cilvēka mūžs — realisms. Šāda definicija taču tāda pat kā: suns — realisms.

Realists esot tas, kas attēlo to, kas patiesi ir. Ja šo izskaidrojumu ņem sakarā ar iepriekš doto realisma definiciju, tad iznāk atkal juceklis. Kas patiesi atrodams, ir realisms. Tātad: kas realismu tēlo, ir realists. Redzams, ka tā, ar nodibinātiem terminiem rīkojoties, var izdabūt visu, ko tik grib, var izdabūt arī to, ka latviešu rakstniecībā nav realistiska virziena. Un to izdabū tā. Realists esot tas, kas attēlojot to, kas patiesi atrodams dzīvē un dabā. Nevarēšot tad to īsti nosaukt par realistisko virzienu, bet

par realismu. Viņš turpina: «Tāpat kā to, kas patiesi atrodams, mēs nenosaucam vis par dzīves virzienu, bet par — dzīvi.» (Te nu atkal to, kas patiesi atrodams, nenosauc vis par realismu, bet par dzīvi. — Teodors.) Un «dzīve ir plašāka par kādu dzīves virzienu». Tātad realistiskā virziena nemaz nav. Loģiski gan no šiem teikumiem šādu lēmumu nevar taisīt. Kāpēc īsti tad, ja dzīve plašāka par kādu dzīves virzienu, nevarētu būt realistiskā virziena? Realisms, domā Krūza, attēlo dzīvi. Labi. Vai tad realistiskais virziens nevarētu attēlot kādu dzīves virzienu? Bet vai jel kaut kāds realisms var attēlot visu dzīvi? Un, ja viņš to nevar, vai tad nevarēs būt runa tikai par kādu virzienu, tikpat dzīvē, kā attēlojumā?

No turpmākiem paraugiem redzams, ka Kārlis Krūza tur par realistiem rakstniekus, kas redz un attēlo patieso, realo dzīvi. Tādi esot Gēte, Puškins, Kaudzīši, Neikens u. c. Par realistiem esot nosaucami no dažādiem laikmetiem un dažādām strāvām rakstnieki. Tā jau ir veca un saprotama lieta. Tā iznāk, ja skatās uz rakstnieku stilu, tēlošanas veidu. Bet Kārlis Krūza pats saka, ka realistiskais virziens jaunākos realistus (Sudrabu Edžu, Doku Āti u. c.) esot atrāvis no dzīves. Un vēl vairāk vietās viņš runā par realistisko virzienu, lai gan teicas izlietojam manu apzīmējumu. Un patiesi. Deviņdesmitajos gados mūsu literaturā gaiši nomanāms noteikts, zināms virziens, par kura nesējiem parādās Veidenbaums, Zvārgulu Edvards, Aspazija, Jansons utt. Kā lai šo virzienu sauc? Tas centās stāties sakarā ar realo, patieso dzīvi, centās uz realo dzīvi atstāt iespaidu. Vai to nevarēs nosaukt par realistisko virzienu? Stils, tēlošanas veids še nav no svara (tie stāv sakarā ar katra rakstnieka individualitati), bet centieni, mērķis. Dažs no viņiem (piem., Aspazija) pēc sava stila nebūt nav realists; bet viņiem visiem ir mērķis realajā dzīvē. Viņiem ir realistisks virziens. Te tad taisni ir runa par realistisko virzienu un ne tik daudz par realismu (lai gan arī realisms ir vienīgi gara virziena apzīmējums, un tas uz šo laikmetu pilnīgi attiecināms). Tā to var nosaukt, un tā tas ir arī nosaukts. Nodibinājušos nosaukumus nevar grozīt, kā iegribas.

Un ne latviešu rakstniecībā vien tāds virziens un viņa nosaukums.

Lai ieskatās jaunākajā pasaules rakstniecības vēsturē. Tur redzēs gara strāvu, kas visagrāk parādījās Francijā (Zolā), Skandinavijā (Brandess, Ibsens, Bjernsons, Strindbergs), Krievijā (Tolstojs, Dostojevskis) un stāv sakarā ar jaunlaiku dabas un sabiedrības zinātnēm un sabiedriskiem centieniem, visur apzīmētu par realistisku, naturalistisku. Zināms, tur ir savas variacijas, savi pārveidojumi, pat arī pretrunas, bet pēc savām pamatīpašī-

bām viņa tā apzīmējama un apzīmēta. Un te nu uzreiz nebūtu vairs reālistiska virziena.

Uz to bija atklāti jāaizrāda, tāpēc ka tas atklāti nācis laikrakstā ļaudīs. Visas raksta aplamības uzrādīt še nav iespējams. Kā jau redzējām, tās atrodamas vai katrā teikumā, sākot no pašas pirmās «definicijas», kas tā skan: «Rakstniecību un mākslu, kas nāk kā dzīves un uzskatu pārradītāja, literatūras vēsture mēdz nosaukt vispārīgi par — romantismu.» Lai ievēro labi šī teikuma salikumu (kas ir rakstniecība un māksla? Kas ir romantisms?) un viņa saturu!

Teodors [Zeiferts]

«Latvija», 1909. g., Nr. 66, 21. martā (3. aprilī).

MŪSU MĀKSLAS NĀKOTNE

I

Mūsu mākslas, sevišķi rakstniecības un rakstnieku stāvoklis paliek arvienu ļaunāks. Nevajadzīgi dzīvei un tautai, nevajadzīgi paši sev un mākslai, mūsu rakstnieki kaut kā pavada savas dienas, apmierinādamies ar druskām, kas nokrīt no dzīves galda. Ar druskām, ko retumis pasniedz kāds savādnieks, kas nav vēl aizmirsis atjaunotās, skaistās dzīves priesterus un saules dēlus atdzimšanas gaišajā rītā. Bet maz ir tādu savādnieku, kam arī vaļas tveicē, rudens lietainā miglā un ziemas stingumā (kas raksturo mūsu tagadējo stāvokli tautā) vēl skanētu sirdī viņa dziesma, kurai reiz sūtīja simtkārtīgu atbalsi vētras un viļņi, un kalnu klintis, kur bija nolikts jaunās dzīves ceļš. Maz ir šo savādnieku, kas sakarā ar teikām un dziesmām būtu dvēselē uzglabājuši neaiztiktu to lielo brīnumu, ko atrada jaunais laiks, kas veido mūsu nākotni spožākā gaismā par to, kādā veidojusies pagātne, tautas baltais asaru tēls zem ziedošas ābeles vēlā vakara asarainā un asiņainā blāzmā; — un tās pašas zvaigznes, kam lēja mūžīgo mirdzumu ceļā, kad smaga nakts pār pasaules dārziem gūlās.

Jāatzīst tomēr, ka var dzīvot arī bez dzīves bagātām balvām. Ir laikmeti, kad mākslinieks, tā dzīvodams, var justies bagātāks nekā visi pasaules bagātie kopā. Arī latviešu rakstnieks pārdzīvojis tādus laikmetus. Bagāts bija Auseklis, kad draudzīgais viltnieks tam laupīja visu viņa nelielo ietaupījumu un, savus darbus izdodot, viņam bija jācieš tikai zaudējumi. Bagāts bija Pumpurs, kad viņš atstāja Latviju, apzinādamies, ka no visām viņas bagātībām nekas tam nepieder. Bagāts bija Poruks, kaut arī

dvēseles dziļākie pārdzīvojumi viņam bija jāpārdzīvo gluži nesaprastam un vienam. Bagāts bija Blaumanis, bagāti Rainis, Aspazija, Eglīts, kaut gan par viņu nestajām bagātībām neviens laikmets rakstniecībā un dzīvē tiem nav nodrošinājis neatkarīgu, māksliniekam nepieciešamu stāvokli.

Laikmetu rūsa nebija spējīga saēst rakstnieku un dzejnieku īstākās vērtības. Laikmetu putekļi, intrigas un tukšums neiznīcināja šo vērtību tīro mirdzumu. Tas ir saprotams. — Visu dzīvi, kādu tie to saprata, pārdzīvoja un atzina, viņi juta — priekšā, tālē, nākotnē.

Nākotnē viņu tēvu mājas, viņu sirds skaidrības pils. Nākotnē, tālēs, viņu saule aust... Gara gaita sniedzas arvien augstāk, — viņai priekšā brīvās, lielās dzīves nākotne. Nākotnē viņu varoņu laiks. Nākotnē, tāltālu aiz laika un telpas, mīt cilvēces jaukākais sapnis. Un tā ir nākotne, kur zvaigžņu simfonija atskan, kur satiekas cilvēces lielākie ģeniji, kur Nebijušais un divi Vientuļi valda.

Nākotne ir nereti bijusi mūsu dzejnieku patiesākā dzīve. Šādas nākotnes dēļ viņi ne acumirkli nešaubījās palikt bez vietas, darba un maizes, bez dzimtenes un cilvēciskās laimes.

Kas tas bija par spēku, kas varēja atsvērt visu, ar ko saistījās pagātne, ikdienas laime, bagātība un nokārtota dzīve? Sajūsma, kas plūda no tiem nedaudzajiem, kas viņus pilnīgi saprata; nojauta par jaunas dzīves rašanos, kura būs gaišāka, plašāka un dziļāka par bijušo; apziņa par savu sevišķo stāvokli nākotnes «rīta blāzmā»; lielā vientulība un lielais prieks par vientulībā audzēto piepildīšanos, — viss tas piepildīja dzidro gaviļu kausu līdz malām un it kā saules apstarotā lepnumā lika latviešu dzejniekam staigāt pa dzīves ielām. Un, kaut gan dzīves ielu bruģētāji noskatījās drūmi un neuzticīgi uz skaisto svešinieku, — aizmirst viņi to neaizmirsa. Tāpat kā neaizmirst bērnību, pirmo laimes apziņu, pirmo mīlestību. — Saule un gaisma, pavasara smaržas pilnie ziedi un ziedoņa līksme ieradās visur, kur vien parādījās dzejnieks ar savu nākotnes noslēpumu — sirdī, dzejā, mākslā.

Tagad šādas nākotnes mūsu dzejniekiem vairs nav. Dzīve, pievīlusies par savu nākotni, savas nežēlīgās, taisnās loģikas spiesta, sadragāja arī dzejas un mākslas nākotni. Tuvākais katrā gadījumā ieņēmis tālākā vietu. Atriebības kāre likusi apklust dedzinošo, pravietisko dusmu vārdiem. Dziļākos dziļumus pārklājusi sīku intrigu, baudu kāres un ārīgas izrādīšanās zaļganā virza. Saules kalnu aizklājusi brūni dzeltena migla. Mirdzošā sapņu un teiku pils palikusi neuzieta. Katrai vajadzībai dzīve radījusi viegli pieejamus, lētus apreibināšanās līdzekļus. Tie

apmierina domas, apklusina jūtas un piepilda visas vēlēšanās. Garīgais tukšums var lepoties, ka kļuvis par acumirkļa valdnieku. Un velti raugās rakstnieks, vai neieraudzīs cilvēkus, kas nepadotos, bet gribētu pretoties dzīves aklajai loģikai.

Padevīgi, apātiski raugās acumirkļa cilvēks uz varām, kas liec to pie zemes, netīrumos, putekļos. Jeb — varbūt viņš zin, ka zemē ir spēks. — Zemē ir spēks, bet zeme var arī padarīt cilvēku niecīgu, netīru, trulu. Zeme var sakropļot cilvēka brīvo garu, noslāpēt dvēseles gaišākās ilgas. Viņa var nosmacēt katru dzīšanos pēc noskaidrotas un apzinātas dzīves. Tāda ir zeme, kad viņa pilnīgi dabūjusi cilvēku savā varā. Parastās dāvanas, zināms, viņa neliedz nevienam. Zem šo dāvanu nastas salīcis soļo uz priekšu tagadnes cilvēks.

II

Jaunībai, kas arvienu līdz šim un sevišķi pēdējā gadu desmitā bijusi mūsu dzejnieku un viņu radīto pasauļu labākā sapratēja, tagad vairs nav lielu, tālu dzīves ideālu. Nav to brīnumu ilgu, ko varētu uzņemt sevī, sakausēt ar savu daiļuma sajūtu un izveidot veselos mākslas tēlos, — ko, vienkārši runājot, varētu izteikt dzejnieks. Jaunība tagad tikpat gudra, pieticīga un pašapmierināta kā vecākais vecums priekš pieciem gadiem. Smago obligatorisko teoriju spaids to izmācījis spert katru soli ar apdomu, lai nebūtu jāpaklūp un jāpārvēršas par nenozīmīgu putekli plašajā zemē. Par to nav ko brīnīties, ja ievēro, ka ekonomika gribēja ik cilvēka mītni un mājokli piepildīt ar savu slavu, ka fiziskais spēks izsludināja par vienīgo vērtību radītāju sevi un ka garīgajam spēkam nolaupīja viņa pēdējo nozīmi. Nobira jaunības sapņu puķēm zeltainie ziedi. Apklusa spēcīgās uzvaras dziesmas. Te nu vajadzēja brīdi padomāt par savu īsto uzdevumu un pienākumu dzīvē. Vajadzēja pārliecināties, vai vienīgi patiesā dzīves un progresa teorija nebija negaidot pārvērtusies par naidīgu un svešu mācību. Grūti bija jaunībai izdomāt šīs domas līdz galam un izvēlēties starp divām vienlīdzīgi aklām un satriecošām varām. Labāk viņa ietinās vienaldzības mētelī un raudzīja, cik ilgi vēl iespējams, iedomāties sevi tanī paaugstinātā stāvoklī, kādu tai ierādīja lielās svētku dienas kā savai izredzētai viešņai.

Tas bija neparasts stāvoklis pēc vientulībā un trūkumā pavadītiem gadiem. Piepildījās, ko tai bija solījuši viņas dzejnieki. Kad Rainis, Plūdons, Eglīts, Akuraters, Skalbe izveidoja savu vientulības traģismu dzejiskos tēlos, tad jaunā paaudze — dzīvā nākotnes sapņu vērpēja, saprata, ka dzejnieki izteikuši viņas vientulību. Tomēr dziļa godbijība pret dzejnieku tai tomēr vēl

neatļāva apgalvot, ka dzejnieki dzīvo tikai tādēļ, lai viņas vientulību izteiktu dzejā. «Tu biji viens...» lika dzejnieks stāstīt savai koklei, un jaunās sirdis, viņu saprazdamas, noticēja kā lielā, skumju pilnā šalkā. — «Tu esi nolauzis aiz sevis tiltu...» veidoja dzejnieks savu mūža traģediju, un jaunība zināja, ka tilts nolauzts un atgriešanās vairs nav. — «Uz priekšu! priekšā saules tāles plūst!...» izlauzās sauciens pēc ilgās radītās nākotnes no dzejnieka dvēseles dziļumiem... «Uz priekšu!...» Atbalsojās simtkārtīgi jaunībā.

Jaunajai nākotnes audzei bija liela mīlestība, sapņi un ilgas, kas kā savādi teiksmaini ziedi sārtā rīta blāzmā kārās pār pelēkiem klinšu krastiem. Jaunajai audzei bija sapņu saules un teiku valstis, skaistas un ziedošas kā svētlaimīgo salas, kur staigā atpestītie mūžīgā gaismā. Rīta gaisma plētās pār kalniem. Vientulībā izauklētās ilgas un trīcojošo gaviļu jūsma pārvērta to par vispatiesāko patiesību, asu un degošu, kāda mostas tikai lielu notikumu, lielu svētku priekšvakarā. Un ik vārds, ko runāja par šo rīta blāzmu un uztraukto gaidīšanu mūsu dzejnieki, ik vārds bija kā lūgšana vissvētākā noslēpuma priekšā, kad sirdī bezgalīga laime mostas un acīs kāpj asaras... Neatturamas dievišķas pērles..., kuras Poruks, kristala traukā salasījis, nebūtībai paglabāja.

Tagad dzejnieki sajūt kā tukšumu un saltumu ap sevi. Vientuļo bērzu, kas lielās skumjās liecas no purva pret vējiem un sauli, aizaudzis sila biezokņa vienmuļīgais zaļums. Jaunība vairs nesēro tālos purva laukos pēc gaviļu stundām saulainos dzīvības kalnos. Silinieku Jānis vairs nesēd uz velētavas Silinieku sētā, kad ābeles pašu laiku ziedos, baltas kā līgavas, un nesapņo par Cezaru un atjaunoto Romu. Atraitnes dēls vairs nesteidzas uz tālo gaismas pili aiz trejdeviņiem purviem... Un jaunais jūrnieks vairs nebrauc Ziemeļmeitas lūkoties... Rezignacija, skumjas, rūsa un tīksmīgas sāpes par visu dziļo un daiļo, kas jau pārdzīvots un pagātnes kambaros ieslēgts. Par ko tagadnei pat nostāstu un teiku vairs nav. Dzejnieki zin, ka jaunības sajūsma tos vairs nenesīs saulei pretim un nepiepildīs ar ziedoņa smaržu tumšo telpu, noguruma un miera mitekli. Viens sajūsmas avots aizbiris mūsu dzejai uz visiem laikiem.

Cik savādi tagad ir runāt par laimi un sāpēm, kas būtu vienotas ar asarām un lūgšanām. Cik savādi tagad domāt par dzejnieku. Mūsu dzīvē vairs nav dzejnieku. Tie, ko kādreiz sauca par dzejniekiem, tagad ir nicināti un nolādēti. Vislaimīgākie no viņiem tie, kas varbūt aizmirsti, noguldīti zem vēlēnām smilšu kalnā. Kas var atdusēties no dzīves un dzejas... Izdzīti ir mūsu mākslinieki. Tikai gadījumā pasaka par tiem labu vai ļaunu vārdu

ar pieņemtām sērām vai aklu, nejūtošu naidu. Ir taču tagad visiem tik bezgala vienaldzīgi, kas tiek rakstīts un teikts par mūsu mākslu, — vienalga, vai rakstītājs būtu Jansons, Andrejs Upīts, Teodors vai Viktors Eglīts. Tagadne latviešu rakstniekam aizklājusi savu vaigu ar pelēku vienaldzības autu, un nākotne — neatminamā sfinksa, sola tikai ledainu vientulības saltumu.

III

Krievu kritiķis Kornejs Čukovskis, aplūkodams pagājušā gada krievu rakstniecību, atrod, ka viņa, ar maz izņēmumiem, noslēpusies archivā, aizgājusi pagātnē, sen pārdzīvotās dienās... Čukovskis domā, ka labākās rindas, kas krievu valodā pagājušā gadā rakstītas un drukātas, ir no pagātnes, par pagātni. Pagātnes pieminekļi paceļas tagadnes chaosā. Pagātnes tēli runā seno, skaidro valodu tagadnes sajukumā. Pagātnes domas ar savu mierīgo gaismu apgaismo tagadnes nervozo neprātu, un pagātnes skumjas ir skaistākas par tagadnes mokām. Rakstnieki ar sevišķu rūpību sakopo savus līdzšinējos darbus. Visam, kas reiz rakstīts, jāparādās sakopotam glītos krājumos, lai archivā viss būtu kārtībā, — sakopots, sakārtots, piepildīts pagātnes bagātību un vērtību krājumiem. Un krievu lasītāji pacietīgi meklē archiva plauktos, lai mācītos, papildinātos un pārbaudītu savus piedzīvojumus bijušo laikmetu un atziņu noskaidrotā gaismā. Viņš jūt, ka nav pirmais, bet pēdējais cilvēks, kam atliek tikai mācīties apbrīnot un saprast cilvēces varoņdarbus un skoloties viņas sakrātajās gudrībās. Var būt, ka viss, kas liels, apbrīnojams un dziļš, jau ir padarīts; var būt, ka ir jau atzīti un izjusti lielākie prieka mirkļi un pārciestas visasākās sāpes. Mierīgs skatiens pār pagātnē padarīto atver vairāk kā drudžainā meklēšana pēc nebijušā, nākošā. Un pēdējais cilvēks, apmierinājies ar klusā pētītāja-aplūkotāja likteni, ir gudrāks par savu seno radinieku, spēka un nemiera pilno ciltstēvu, kas tikai pēc karstām kaujām un cīņām, noguris un nespēcīgs palicis, kad viņa varoņdarbi jau pilnīgi par atmiņām pārvērtās, ieguva mierīgu sirdi. Krievu literaturā šāda atmiņa par jaunības varoņdarbiem un lielākais pagātnes pieminekļis ir Vengerova rediģētais un Zinātņu akademijas apgādātais Puškina rakstu izdevums.

Cik labi būtu, ja arī pie mums varētu jau sākt nokārtot pagātnes radītās vērtības; ja varētu gaiši pārredzēt, kā dzīvoja un strādāja, ko piedzīvoja, pārdzīvoja un izcieta, ar ko satikās savā dzīvē un kādus ceļus izstaigāja mūsu mākslinieki, mūsu dzejnieki; ja mēs zinātu, kādas zvaigznes un saules apspīdēja viņu mūža gaitu. Cik labi būtu, ja arī pie mums vāju, nekam nederīgu

tulkojumu vietā varētu pasaules literaturas labākos darbus izdot īstu dzejnieku pareizos un dzejiskos tulkojumos; jā, arī pie mums māksliniekiem būtu jānokārto pagājušās dzīves archivs.

Bet ne vien tagadnes un nākotnes, — mūsu rakstniekiem nav arī pagātnes. Neko intimāku, tuvāku un patiesāku par parasto raksturojumu un vispārējo frazi mēs nezinām pat par mirušo dzejnieku dzīvi. Par Mālberģi, Pumpuru, Ausekli, Esenberģu Jāni, Ed. Veidenbaumu, Doku Āti, Pērsieti un Blaumani atrodam mūsu literaturā tikai nepilnīgas ziņas par viņu ārējo dzīvi, kaut gan mums varbūt nepieciešami zināt, vai viņiem bija pasaulē cilvēks, ar ko pilnīgi saprasties, kuram varēja izteikt to, ko nevarēja uzticēt nepazīstamajiem draugiem, no kuriem tos šķīra dzīves vieta, laiks un beidzot — nāve. Varbūt mums ir nepieciešams zināt, ko viņi rakstīja saviem vecākiem, brāļiem, draugiem, draudzenēm... Un, kur tiem kavējās domas, kad kristalizējās tēlos dzejiskie sapņi par ziedoni vai ziemu, par strautu mēness mirdzumā vai puķu leju, kur staigā dziedādama, saules staros mirdzēdama, jaunava kā pasaka, kā sapnis... Pāris aizrādījumus par to uzejam izkaisītus pa krājumiem, laikrakstiem, žurnaliem, bet arī tikai kā nejaušus, tikko pamanāmus aizrādījumus.

Latviešu grāmatu izdevēji, ar maz izņēmumiem, drīzāk izdos dučiem moderno lubu nekā sāks domāt, kad būtu patreiz pilnīgi jāizdod mūsu labāko dzejnieku darbi un arī atmiņas un nopietni atcerējumi par viņu dzīvi un darbību. Dzejnieks var nogurt miesīgi un garīgi, piesolīdams izdošanai kaut tikai nelielu dzeju krājumu, jo izdevēji ne no kā tā nebīstas kā no — archiva. Un dzejnieku darbi, gadījumā nodrukāti laikrakstā vai kalendarā, pazūd neredzēti, nepazīti, kā viss, kas saistīts ar dienu un stundu. Un, ja pēdējā laikā iznākuši krājumos daži mūsu dzejnieku darbi, ja noslēgts Poruka kopoto rakstu izdevums, — vispārīgo stāvokli tas nepārgroza. To vienkārši var saukt par laimīgu gadījumu.

Kāpēc dziest desmit gados latvju zvaigznes? Kāpēc mums tik maz rakstnieku, kas nenogurstoši visu mūžu paliktu uzticīgi mākslai un pat mūža vecuma nespēka dienās vēl kā sirmi priesteri kurinātu uz baltiem daiļuma altariem svēto uguni? Kāpēc ir tik svešādi, ja latviešu dzejnieks, kas nav vēl apklusis, svin savu 25 gadu literaturas darbības piemiņas dienu? Kāpēc izliekas kā brīnišķa parādība, ja redzam mūsu tautas dvēseles daiļuma glābēju balto Barona tēvu vēl arvien tik spirgtu un jaunu, kad gandrīz visi viņa laika biedri jau atdoti pagātnei, zemei, — kad ne vien tie tai atdoti, bet arī vesela rinda dzejnieku — no katra gadu desmita, kas nāca pēc viņiem!... Tas viss, man šķiet, tāpēc, ka mūsu literaturai kā tādai vēl nav nodrošināta stāvokļa, — nav noskaidrotas pagātnes dārguma krātuves-archiva.

Mūsu tagadnes un nākotnes, mūsu jaunāko rakstniecību archivs tomēr neglābs. Tai savas lielākās mākslinieciskās vērtības jāizkaļ pašai. Pašai jāatrod ceļš. Par jauno mākslinieku nestajām vērtībām, par viņu mākslinieciskо pašsajūtu es nešaubos ne acumirkli. Ja, triekti pret pārdzīvojamā laikmeta klintīm, viņi nesaudzē savu īpatnējo atziņu par mākslu, viņi to nesaudzēs arī uz priekšu. Dažiem no tiem galda atvilktnes vai plīst, tik pilnas tās ar poemām, dramām, stāstiem un dzejām...

Archivs tikai varētu dot nozīmi visai literaturas pagātnei: tuvināt, darīt to saprotamu un nepieciešamu tautai, atvērt plašākus apvāršņus rakstniecībā arī gadījuma lasītājiem un noskaidrot pārdzīvotās dienas tagadnes gaismā. Archivs varētu palīdzēt parādīties uz āru tām vērtībām, kas guļ ieslēgtas rakstāmgaldu atvilktnēs. Kā arī tām, kurām bieži vien jāizkvēlo neizveidotām dzejnieku domās. Tā rastos kopēja saite starp nošķirtiem laikmetiem: rastos starp rakstniekiem un lasītājiem kopīga klusa saprašanās, kopēja dzimtene un kopēji atkalredzēšanās prieki. Dzejnieks justos atkal kā mājās, no kurām viņš izgāja priekš vairāk kā desmit gadiem. Lielajā ziedoņa sajūsmas un pamošanās laikā viņam nevajadzēja dzimtenes un māju, bet tagad tam atkal reiz mājās jāpārdomā viss, ko viņš pārdzīvojis kā pazudušais dēls svešumā, vientulībā un trūkumā, — arvien tomēr palikdams lepns un brīvs. Tāpēc mācītos saprasties dažādu laikmetu rakstnieki. Mācītos bez apslēptām kauna vai īgnuma jūtām lūkoties viens otram sejā un lasīt tur to noslēpumu, kas viņus visus dara par dziļāko domu un jūtu izteicējiem, par lielāko ideju un problemu noskaidrotājiem tautai.

Vēsmiņu Kārlis [Kārlis Krūza]

«Mājas Viesis», 1909. g., Nr. 15, 16, 15. un 22. aprilī.

VIRZIENI UN VIŅU TAISĪTĀJI

Mākslas ziedu laiki ir arī produktivas kritikas laiki, īsta mākslas darba radīšanā arvienu līdzdarbojas kritika. Mākslinieciskas radīšanas spēks ir tikpat sugestivā intuicijā, cik analizējošā un sintezējošā skaidra prāta kritikā. Tā mākslas lielajos laikmetos kritika arvienu ir mākslinieka jūtu plūsmas līdzstrāva un līdzdarbiniece, nešķirams, nepieciešams pavadonis un palīgs. Mākslas atplūdiem iesākoties, kritika pamazām atšķeļas, cenšas aizslēpt savu līdzdarbinieces un palīga darbu, cenšas pēc pilnīgas autonomijas. Pamazām iesakņojas iedoma, ka spriešana par mākslas darbu ir tikpat svarīga vai pat vēl svarīgāka nekā

pats darbs (sal. ar Oskara Uailda «Kritika kā māksla»). Vēl vairāk: rodas cilvēki, kas tic, ka ar kritiku vien, ka ar kailu estetisku teoretizēšanu iespējams radīt arī mākslas darbus un nodibināt atsevišķus virzienus. Šādas autonomas kritikas nepamatota iedomība raksturo visus mākslas pagrimšanas laikmetus. Kad vairs nav nodomā darbs, kas mākslā būtu *«epochemachend»*, tad rodas viens un otrs un trešs kritiķis — *«Epochemacher»*. Tad rodas atsevišķi cilvēki, dibinās veselas grupas ar nolūku «virzienu taisīt». Mākslas un rakstniecības vēsture šajā ziņā ļoti pavedinošas. Ikkatra virziena mākslinieku plejadē ir viena vai divas centralas zvaigznes, ap ko pārējās griežas, kas visai grupai piešķir savu raksturīgo spožumu. Tā kā virzienu radītāji — mākslinieki pa lielākai daļai bez mākslas darbiem rakstījuši arī mākslas teoretiskus apcerējumus, tad viegli saprotama mākslinieciski impotentu kritiķu maldu iedoma, ka mākslas teorijas rada mākslas virzienus. Tā rodas virzienu taisītāji un viņu komedija. Ar piemēriem no mākslas vēstures mēs varētum pierakstīt biezus sējumus. Bet, atstājot vispārīgo mākslas vēsturi, palūkosimies savu pašu rakstniecību jaunākā un visjaunākā laikmetā. Ar saviem pirmajiem spirgtajiem mākslas darbiem («Bez paša pagātnes», «Nespēcīga dvēsele», «Līduma dūmos», «Zemnieka dēls») Niedra nodibināja mūsu rakstniecībā «jaunnacionalisma» virzienu, kuram gan bij īss mūžs, bet kas tomēr kā atsevišķs virziens paliek atzīmēts rakstniecības vēsturē. Viņa «Nespēcīgā dvēsele» un «Skaidra sirds» ilgi figurē Skalbes, Akuratera, Saulieša u. c. darbos. Bet, kad Niedra nolika mākslinieka ieročus un palika vienīgi par teorizējošu kritiķi — publicistu, izsīka viņa dzīvais spēks dzīvē un mākslā, Niedra lēnām nomira, viņa virziens izbeidzās. Ar sevišķu sajūsmu un skaņu troksni nodibinājās vēsturiskā «Dzelmes» deviņvīru korporacija. Solījās strādāt priekš mākslas un mākslinieku atsvabināšanas, vest tautu pie patiesas skaistuma un mākslas atzīšanas, dibināt individualistiskai mākslai pamatus. Zināms jau, par kādu mākslinieku sasaistīšanas un mākslas profanacijas sistemu izvērtās šī «individualistiskā» programa, par kādu diletantisma staignāju palika «Dzelme». Apstājās, nekā neatsvabinājusi, nekā nenodibinājusi. Ne tāpēc, ka viņas programa bij pārāk naiva, gaisīgi fražaina, tukša, diletantiskas nesaprašanas un pretrunu pilna. Vienīgi tāpēc, ka visi «mākslinieki» bij vieglu lirisku skiču un vēl vieglāku lirisku dzejoļu ražotāji un nebij neviena, kas spējīgs radīt lielu, spēcīgu mākslas darbu. Ar «Dzelmes» bankrota atsvabinātiem labākiem spēkiem iesāka «Zalktis». Viņa solījumos arī bij diezgan fražu un nesagremota, sagrābstīta mākslas teoriju balasta. Neskaidrības ļoti daudz. No vācu kritikas žurnaliem izmanīto tieksmi pēc

modernas sintetiskas kulturas kā nākamā lielā mākslas laikmeta apakšstrāvas «Zalkša» programnieki saprata kā tieksmi uz atjaunoti archeoloģisku kulturas tradiciju vākšanu un krāšanu. Tam projektēja dibināt mākslinieku salonu un «akademisku» centru. Nepabeiguši pamata, ķērās pie pašas virsbūves, «dibināja» klasicismu ar saviem klasiķiem — sauca, reklamējās, lielījās ne sliktāk par dzelminiekiem aiz kāres radīt, vadīt, toni piedot. Un nopietns pasākums izvērtās komedijā, gandrīz balaganā. Pēc četriem almanachiem un septiņām žurnala burtnīcām «Zalktis» apstājās. Tas vien, zināms, vēl nekā nesaka, jo tajā laikā bij jāapstājas visiem virzienu žurnaliem. Bet palika nenodibinātas kulturas tradicijas, mākslinieku salons un latviešu klasicisms; palika tik smalks, skaisti apdrukāts papīrs. Un tas saka daudz. Tas atkal saka, ka ne klasicismu, ne kādu citu mākslas virzienu nav iespējams mākslīgi radīt. Varbūt nu reiz arī pie mums būs skaidri, ka ne no lieliem projektiem, bet no lieliem māksliniekiem izaug liela māksla un mākslas virzieni. Un lieli mākslinieki izaug dzīvē — ne literariskā romantikā un salonu siltumnīcās.

Andrejs Upīts

«Dzimtenes Vēstnesis», 1909. g., Nr. 183, 12. (25.) augustā.

TALANTU PANĪKŠANA

Kādā vācu žurnalā Kurts Valters Goldšmits ievietojis rakstu par šo visai raksturīgo mūslaiku parādību. Rakstā viena otra interesanta, oriģinala doma, viens otrs rūpīgi pareizs novērtējums, viens otrs loģiski dibināts slēdziens. Ieskatu par noderīgu tos atstāstīt arī latviešu lasītājiem, papildinot ar dažiem piemēriem no mūsu pašu rakstniecības un it sevišķi — kaut cik apgaismojot šīs parādības dziļākos socioloģiski-psicholoģiskos cēloņus. Tā varbūt droši vien varētu uzstādīt diagnozi talantu panīkšanas slimībai, ko sevišķos gadījumos visai bieži atzinusi ārzemju un (pa daļai) arī mūsu kritika.

Pazīstamais antiskais pašizpazīšanas prasījums savā ziņā var būt kaitīgs kā atsevišķam cilvēkam, tā veselām paaudzēm. Tas tad, kad izpaziņa un atziņa nevis veiksmīgi pabalsta cilvēka (talanta) radošo darbu, bet saista un aizkavē darbīgo spēku. Tad, kad viņa pārmērīgi izaug un izvēršas par instinktu vājību, slimīgu tieksmi nepalaist sevī garām nevienu aizkustinājumu, visu novērot, analizēt un atzīmēt. Taisni tagadējās paaudzes raksturīgā īpašība ir tā, ka viņa par sevi visu smalki zin vai,

mazākais, domājas zinām. Viņa tapusi ārkārtīgi kritiska pret visu, noliegšanu un pretējās puses uzsvēršanu viņa izkultivējusi līdz koķetai bezgaršībai. Tādēļ viņa tik visai bieži iesilst priekš senatnes, kas laistās burvīgā gaismā, priekš nākotnes, kas rādās sapņu tālumā staru spožumā, un tiek netaisna pret tagadni, ienīst to, tāpēc ka tā ir konkreta, reala un spiežas virsū brutali redzamā skaidrībā. Bet tagadnei un viņas jautājumiem mākslinieks nekad nespēs tikt garām. Kas problemas negrib redzēt, tas klūp pār viņām. Un, par tagadējo literaturu runājot, var sacīt: modernisms, neskatoties uz viņa atsevišķiem panākumiem un jaunajām vērtībām, nav turējis to, ko solīja. Visur redzamas panīkšanas zīmes. Pats gaišākais, tomēr nebūt ne vienīgais piemērs šajā ziņā ir Gerharts Hauptmanis. Te varam runāt ne vien par oficiali atzītu, bet par patiesi nopietnu un spēcīgu talantu, kas nu jau gadiem varonīgi, bet velti cīnās dēļ vecās spēka pilnības un jauniem mērķiem. Ir kaut kas traģisks un aizkustinošs šajā Hauptmaņa iekšējā cīņā, kas tik ļoti novēršas no viņa ārējās slavas un panākumiem. Bet fakts ir, ka viņš taustīdamies un steigdamies nokļuvis tik tālu, ka pat mazajam mākslas sapratējam pulciņam nav vairs īstas intereses pie sava laika slavenākā dzejnieka personas un viņa pēdējiem darbiem, ar kuriem nodarboties tas nejūt nekādu vajadzību. Hauptmanim līdzīgu likteni piedzīvojuši daudzi mazāki talanti. Savādi sterila viza, spēku un dīgļiem tik bagāta modernisma atmosfera. Tīrie esteti pūlas sviedriem vaigā gar saviem īsa mūža darbiņiem; dzimtenes mākslas piekopējs gribētu slimīgo kulturu izārstēt ar mežu un pļavu smaržu un ar nacionalām frazēm. Par izkaltušiem ateljē-talantiem nebūtu daudz ko žēlot, tāpat par vientiesīgiem atpakaļpalikuļiem; bet nožēlojami ir, ka patiesi apdāvināti mākslinieki tik ātri izrakstās un nolietojas. Svaigi, apdāvināti talanti it kā zaimo paši sevi, bet lielais vairums bez padoma un mērķa eksperimentē uz visām pusēm. Labākie meistari rada tikai gabaliņus, salauzītus darbus. Tagadējā mākslinieku paaudze ir tapusi nenaiva, pārapzīnīga un nesimpatiski negativi-pārgatava. Mūslaiku rupjais vai smalkais industrialisms tādu mākslinieku dzen literariskā tirgū, uzbudina viņa kāri pēc slavas, varas un naudas. Tad ir pagalam talants, kā to pierāda no tīrkulturas-literatiem drusku liekulīgi notiesātais Hermanis Zudermanis, kas sāka ar glīto socialo mīlietēlojumu «Godu», lai beigtu ar banalu «Augsto dziesmu». Pagrimšanas zīme jau ir tā, ka tagad tiek pārāk steidzīgi un pavirši strādāts. Hauptmanis kādu no saviem pēdējiem darbiem («Grizelda») sauc par improvizaciju; tas rāda, viņš pavisam aizmirsis, ka mākslas darbs nav improvizējams, ka nedrīkst steigt, bet jāļauj viņam pašam klusu, lēnām nogatavoties.

Te varbūt varētu mācīties no Ibsena. Tas ar pedantiski rūpīgu laika iekārtojumu strādāja pie saviem darbiem. Zināms, arī viņa darbi visi nestāv vienā augstumā, bet pilnīgi neizdevušos viņam nav neviena. Tas tāpēc, ka viņš radīja no priesteriskā nopietnībā un rigorozā pašaudzināšanā izkoptas dvēseles pilnības, kas var gan grozīties, pavājināties, padziļināties, bet nekad ne pilnīgi apsīkt. Un pār visām lietām: līdz beidzamam viņam bij kas ko sacīt, no sevis paša ko sacīt. Jo tikai pilnīga cilvēcība, liela personība ir tā, kas mākslinieciskas radīšanas spējām piešķir pilnību un izturību. Bet pie mūsu neaprobežotā es-kulta kungiem cilvēcība un personība taisni tiek turētas necienībā un novārtā. Jaunā mākslinieku paaudze, kas tik iedomīgi estetiku atrāva no etikas un nu domājās diezgan cik lielas lietas izdarījusi, īstenībā vēl tālu nav tā nogatavojusies, ne pietiekoši kultivēta, lai saprastu, ka arī mākslinieka nepieciešama vadītāja etiska zvaigzne un ka augstākā tikumība nekad nav šķirama no nopietna mākslinieciskas radīšanas darba. Sauciens pēc modernās kultursintezes ir tapis vairāk nekā tikai skanoša fraze; bet tā nav uz reizes sasniedzama, bet soli pa solim. Lieli mākslas darbi nav radāmi gudrojot un eksperimentējot. Mākslinieciskās radīšanas misteriju pārvalda ne smalkākā un dziļākā mākslas saprašana, bet tiešs jūtu pārdzīvojums.

Talantu panīkšanas piemēriem bagāta arī mūsu pašu jaunākā rakstniecība. Mums nemaz nav vajadzīgs apstāties pie tās šķiras rakstniekiem, pie kuriem pieder, piemēram, Zeltmatis. Talanti tie ir, nav ko liegt, tikai ar īstu rakstniecības un vispār mākslas talantu viņiem nav nekādas radniecības. Viņu māksla ir māksla no vienā, otrā, trešā vietā nolūkotiem un izķertiem veseliem gabaliem konstruēt kaut ko ļoti līdzīgu mākslas darbam — tik līdzīgu, cik talmi zelts līdzīgs īstajam. Vientiesīgākus lautiņus apmuļķo šie talanti pēdiņās ar savu kopilativo, pikanto «mākslu». Naturalisma laikā viņi ir naturalisti, simbolismam uznākot, paliek par ultrasimbolistiem, vienu laiku reproducē vai pašu Zolā, tad pāriet uz Meterlinku un nobeidz pie Cezara Flaišlena. Pie šādiem «talantiem» nav sazīmējama ne pacelšanās, ne pagrimšana; tie ir kā skaida ūdenī — tā ceļas un grimst ar to vilni, kura mugurā sēd. Bet mums ir arī tādi īsti talanti kā Kārlis Skalbe, kas savā, taisnība, pašaurajā tautisku skumju un tautiskas idiles lauciņā radīja brīnišķus, neaizsniedzamus darbus. Brīnišķīgi latviskas liriskas gleznas viņš kā tūkstoškrāsainas vizošas kristala zīles kratīja no abām piedurknēm. Un kas nu šimbrīžam atlicies no mūsu Skalbes? Modes virziena diletants, kas nervozi ķerstās un mētājas no viena stūra otrā, pie spieģeļa nostājies, mēģina savu vientiesīgo seju savilkt demoniskās grimasēs, pūlas savai

naivai kristalskaidrībai pārvilkt pāri tumšu noslēpumainības plīvuri, mokās savu mazo, dzidro avotiņu saviļņot melnās, putošās bangās. Dekadensa epigonis, kas mēģina pakaļzīmēt nolūkotus, neizprastus hieroglifus un bērnišķi priecājas pats par saviem traipiem. Tā ir talanta panīkšana viņas tipiskajā formā. Mums ir Baltpurviņš, kas sākumā dziļus psiholoģiskus pārdzīvojumus prata uzgleznot lieliem, spēcīgiem vilcieniem, kuros varēja izmanīt nākamā meistara roku. Šī roka pagura un novīta literariskas sabiedrības anemijā, pirms kā bija sākusi attīstīties. Baltpurviņa talantu saēda epidemiskā iedoma, ka mākslai neder ne lielas sabiedriskas un psiholoģiskas problemas, ne pārdzīvojumi. Viņš negribēja redzēt problemas, nostiepās pāri tām zemē — sēd tagad, raksta stāsteļus un kaļ patukšus un pamuļķīgus bērnu dzejolīšus. Mums ir — ak, daudz mums ir viņu, apdāvinātu, pašizpostītu, panīkušu talantu. Minēsim tik vēl vienu no jaunākajiem un spēcīgākajiem — Haraldu Eldgastu. Viņa pirmais lielais darbs visumā nepilnīgs, nenoskaņots, neizdevies, bet impozanti plaši nodomāts, droši sākts, atsevišķos tēlojumos ārkārtīgi interesants. Tieksmē radīt jaunu, koncentrētāku, dzīvības un spēka pilnāku literarisku stilu pretim tradicionali-niedriskajam, žēli-romantiskajam — bij pazīstams jaunības brašums un drosme. Bet ar nākošajiem darbiem Eldgasts kāpa kā pa trepītēm — kāpienu pēc kāpiena uz leju. Nelaimīgā iedomībā viņš arvienu krasāk izvērtās par beletristisku polemistu un ekscentrisku neirasteniķi, bet viņa stils pamazām banalizējās nepanesamos atkārtojumos un frazē. Un, kur fraze sāk dzīvot, tur mākslinieks mirst. Gaiši tas redzams pie viņa grāmatas «Vižņi».

Dažus cēloņus šai talantu pagrimšanai mums jau rādīja citētā vācu autora raksts. Bet tie visi ir individuali-psiholoģiskas dabas. Ir jau taisnība, ka talants nīkst aiz sava paša individualas mazspēcības ar viņas dažādajām noskaņām. Bet šī mazspēcība ir tik pirmatnējā cēloņa atributs. Latviešu rakstnieku panīkšanas iemesls ir mūsu laika sabiedriski-psiholoģiskā atmosferā. Sen jau pamazām, bet konsekventi veidojās šis tipiski-latviskais, darbam un dziļākām dzīves interesēm sistematiski atradinātais saimniekdēla inteliģenta un rakstnieka tips. No cietas zemes atrauts, viņš tikām mētājies un maldījies pa ideju pasaules labirintiem, sasūcies visdažādāko, pretišķīgāko un savās pretišķībās nesavienojamo uzskatu, lai tad, dzīvei sastrēgstot un sabrūkot nejēdzīgā juceklī, pasludinātu pilnīgu bezprincipību kā vienīgo īsto gudrību. Bez jebkādām socialām simpatijām talantam nav sakara ne ar vienu sabiedrisku šķiru, viņam loģiski jāiet bojā, jāpanīkst kā stādam, kas izrauts no zemes. Šie panīkušie talanti pie mums tātad nereprezentē nevienu sabiedrisku šķiru, tā ir

šķira par sevi, kā pie visām kulturali ātraudzējām un nepastāvīgām tautām, nosodīta uz iznīkšanu. Bet dažas zīmes rāda, ka varbūt arī atdzimšana viņai iespējama.

Andrejs Upīts

«Dzimtenes Vēstnesis», 1909. g., Nr. 238, oktobrī.

TĪRĀ UN NETĪRĀ MĀKSLA

Literarisku pirmziemnieku galviņās jautājums par tīro mākslu vienkārši formulēts, viegli atbildams. Tīrā māksla ir tā, kas bez tendences, kas ir *l'art pour l'art*... Bet šāda atbilde apmierinās vienīgi tos, kas savu sīciņo garīgo spēku, savu nespēcīgo kritikas dziņu, savas vārgās šaubas iežogo gatavās rubrikās, kam katrai savs uzraksts virsgalā. Cilvēkam, kas nopietni cenšas izpazīt mākslas būtību visā viņas plašumā un dziļumā, arī jēdzieni kā tīrā māksla, māksla priekš mākslas, māksla bez tendences izliksies vēl ļoti problematiski, dažādi apsverami un formulējami. Īstenībā gan mākslas jautājumus katrs sapratīs un atbildēs savādāk, saskaņā ar savas šķiras īpatnējību, ar savu temperamentu — ar savu psicholoģisko subjektivitati. Bet šī subjektivitate nebūt tā nešķir cilvēku no cilvēka, kā, piemēram, atšķiras kalns no upes vai siena vezums no zirga, — vienas sugas radījumiem nošķirība tikai sīkumos. Kad apgalvotu un mēģinātu pierādīt, ka sniegs nav balts, bet gan melns, to bez vārda runas pieskaitītum sofistiem šī vārda šabloniskajā nozīmē, neskatoties uz to, cik pareizi un loģiski par sevi nebūtu viņa slēdzieni. Kad īsti beidzas nakts un kad sākas diena, to arī gandrīz neiespējams loģiski pierādīt; bet, kad saule spīd pār mūsu galvām, tad zinām, ka ir diena, bet, ja kas raudzītu pierādīt, ka nakts, to sauktum par ģeķi un neklausītumies viņā. Tāpat tas ar visiem mākslas jautājumiem. Bezgala pakāpeniska ir pāreja starp abiem galējiem kontrastiem, starp īsto un neīsto, «tīro un netīro» mākslu. Mūžīgi var ilgt strīds par šiem starppakāpieniem. Bet savā pilnīgā veidā īstā, tīrā māksla nav pārprotama, ne apstrīdama. Atbalstoties uz tiem nojēgumiem un iespaidiem, ko sniedz klasiskās mākslas darbu paraugi, mainīgās kulturas un laikmeta sankcionēti, varam puslīdz nemaldīgi vērtēt, puslīdz droši spriest, kas ir īsta un kas neīsta māksla, un mūsu subjektivajam spriedumam arvienu būs zināmas objektivas patiesības raksturs. Bet — mums jāpieturas pie jaunākā laikā atkal visai modē nākošā jēdziena: tīrā māksla. Šīs mākslas šķietamie apoloģeti viņu stāda pretī tendenciozai mākslai. Bet šāds nostādījums dibinās uz mākslas un mākslinieka būtības nepietiekošu izpratni. «Tīrās»

mākslas vienīgais dabiskais kontrasts ir «netīrā» māksla; bet, tuvāk palūkojot, redzēsim, ka šie kontrasti nebūt vairs nav tā stādāmi, kā tas literariskā praksē līdz šim pieņemts un parasts, bet dažreiz pat mainītās lomās. Un daudzreiz izrādīsies, tai mākslai, kas iedomīgi sevi rekomendējas par «tīro», daudz trūkst no īstās estetiskās tīrības un ka tā dēvētā tendenciozā ietver sevī tos pašus tīrās mākslas elementus. Galvenais še ir tendences jautājums. Kas ir tendence? Ko «tīrie esteti» visvairāk pārmet sabiedriskajiem realistiem utt.? Īstenībā — briesmīgi daudz ko. Tie paši sasodāmie sabiedriskie jautājumi mākslā, sevišķi rakstniecībā, bijuši sīvāko uzbrukumu priekšmets, sākot ar tautiskā epigonisma laiku, beidzot ar «jaunnacionalismu» un dekadenci. Bet sabiedrisko jautājumu jēdziens ir kā gumija, ko ļoti tālu var stiept uz abām pusēm. Cīņa palaikam vērsta pret progresivajiem, jaunstrāvnieciskajiem sabiedriskiem centieniem dzīvē un pret viņu atspoguļojumu rakstniecībā. Vecstrāvnieki, konservatisma aizstāvji, diezin kāpēc arvienu bramanīgi uzstājas «tīrās» mākslas vārdā, kaut gan uz to viņiem nav ne mazāko tiesību. Ja jau runāt par tendenci, tad nav it nekādas starpības starp rakstnieku, kas sludina progresu, un otru, kas aizstāv tradicijas, — tikpat tendenciozs viens, kā otrs. Ar politiski-sabiedriskajiem jautājumiem nešķiramā sakarā stāv praktiskās un teoretiskās reliģijas un etikas jautājumi. Un arī te tendences ziņā nav starpības. Tātad ir gluži viena alga, vai mākslinieks sludina mazgruntnieciski-zemnieciskos vai pilsētnieciski-proletariskos idealus, vai viņš uzbrūk konvencionalajām dzīves un tikumības tradicijām vai sargā tās — estetiski «tīrs» šā vārda vecajā nozīmē viņš nav ne vienā, ne otrā gadījumā. Tātad tautisko epigonu un «jaunnacionalistu» cīņa ar tendenciozo mākslu ir bijusi cīņa ar sava paša spoku, tātad velta un komiska. Bet tas bij agrākos laikos, kad mākslinieciskā atziņa, dabiski, nevarēja būt diezin cik gaiša un pareiza. Modernā dekadentiskā strāva izdedza starus tumšajā latviešu mākslas pasaulē, izraka dzelmi viņas seklā strautiņā, lika zalkšiem izložņāt viņas sagruvušos pamatus — tai varbūt bij tiesība saslaucīt un sabērt vienā kastē visu nacionalo un antinacionalo, progresivo un neprogresivo? Tā varbūt bij ilgilgotā «tīrā» māksla, jo neatzina nekādu dzīves problemu, bet vienīgi «mūžīgos» jautājumos lidinājās augsti pāri zemei un cilvēkam? Bet, klātāk pieejot, tika redzams, ka tas tikai raibs papīra pūķis, tāpat aiz diedziņa zemē novelkams.

Jo kas tad bij šie «mūžīgie» jautājumi, priekš kuriem teicās cīnoties, kurus skandināja un ieteica un piedāvāja kā sīktirgotāji lētas ziepes un smaržzāļu pudelītes? Mūžība, nemirstība, cilvēka dzīves un dzīvības nozīme, individa un sabiedrības savstarpējās

attieksmes, pienākumi un tiesības? Jā, arī tas. Bet kur un kad bijis tāds «tendenciozs» mākslas virziens, kas šīs problemas izslēdzis no savu tēlojamo un veidojamo priekšmetu skaita? Ka viņš še lūkojies no cita redzes punkta un nācis pie citādiem slēdzieniem, tas taču vienalga. Tātad savos galvenajos vilcienos modernais dekadentisms tikpat tendenciozs kā katrs cits, viņam gluži pretējs mākslas virziens. Liekas, piemēru būs diezgan. Un loģiski pareizais, nekādi neapstrīdamais gala slēdziens tāds: mākslas, kas pēc sava satura tendencioza, nav; jeb, otrādi sakot, — nav citādas mākslas kā vienīgi tendencioza. Jo mākslinieks īstā mākslas darbā ieveido savu personību, bet katra īsta, pilnīgi izveidota mākslinieka personība ir, tā sakot, kristalizēta tendence. Lai mākslinieks izteic un formulē visu savu pasaules atziņu vai tik kādu nejauši uznākušu aprautu domu vai sajūtu — visam tam atkarībā no viņa personības zināma tendence. Nedzīvo taču mākslinieks (piem., dzejnieks) kur ārpus pasaules un cilvēkiem, kur tālu gaisos sudrabotā mākonī; dzīves viļņojumi, trokšņainā burzma un vientulības klusums vienādi atbalsojas viņa dvēselē un no turienes izskan viņa darbos. (Un daudzreiz vissapņainākā, fantaziskākā dzeja stāv ciešākā sakarā ar dzīvi un dzīves centieniem nekā pats mikroskopiskākais, realākais tēlojums: nekas nav realāks un tiešākā sakarā ar dzīvi kā riebums pret viņu un ilgas pēc labākas, pilnīgākas un skaistākas dzīves.) Visos laikos visi lieli mākslinieki ir bijuši tendenciozi, izteikuši savu personīgo pārliecību, pasaules atziņu, savas sāpes un savu cerību. Vēl vairāk: viņi ir bijuši arī propagandisti, jo ikkatrai spēcīgai, impulsivai personībai iemīt tieksme tikt atzītai, pieņemtai, turpinātai. Ikvienā lielā mākslas darbā mākslinieka tikumiskā pārliecība ne vien var būt, bet viņai tur nepieciešami jābūt, jo augstākā estetika atver sevī arī socialo un individualo etiku. Īsta māksla arvien ir tendencioza; tātad tendenciozā nav tīrās mākslas pretstats, bet pati tīrā māksla. Vienalga, kāds impulss dzen uz mākslinieciskū radīšanu; viņam tik jābūt īstam un pietiekoši spēcīgam. Viņš nedrīkst būt tikai impulsa iluzija, kā tas bieži gadās, kad spēcīgākā jūtu un sajūsmas ieviļņojumā pārprot mākslinieciskas radīšanas dziņu, kad ražo, bet nerada. Tad mākslas tēlojums iznāk miglains, izmocīts, gabalains, bet mākslas tēli vai nu nedzīvi dzimuši, vai mākslīgi konstruēti, kroplaini; saražotajā darbā runā pats autors, runā viņa konstruētie cilvēki, bet nerunā viss darbs savā intuitivi saskaņotā viskopībā. Tur ir prātojumi, slēdzieni, spriedumi, bet nav mākslas darba suģestivā, pārliecinošā spēka. Taču te vēl nav sazīmējama līnija, kas īstu, «tīru» mākslu šķir no «netīrās». Ir lieli un mazi mākslas darbi — tas atkarājas no tā, cik liela viņos ietvertā problema, cik māk-

slinieciski tīra un spēcīga viņa izteiksme. Maziem māksliniekiem arvienu piemīt vājība, nepārzinot savus spēkus, ķerties pie neparocīgi lieliem uzdevumiem; tur iznāk neizdevusies, komiska māksla, bet ne vēl netīrā. Īstenībā gan īsta māksla, kā jau no priekšējā izprotams, arvienu ir «tīrā», «netīrā» nemaz nav māksla. Bet tomēr labāka pārskata dēļ piepaturēsim arī šo parasto nosaukumu un palūkosim, kā rodas šī nemāksla, mākslas viltojums un imitacija. Visbiežāk viņa tur, kur pilnīgs nemākslinieks, līdzīgi mērkaķim pazīstamajā fabulā, nolūkojies mākslinieciska darba ārējo veidu un paņēmienus, taisa ko ārēji līdzīgu mākslas darbam un uzmanīgi rauga savu fabrikatu ieteikt par īstu. Literariska goda sajūtu pilnīgs trūkums un nerimstoša žēlošanās par neatzīšanu raksturo šīs šķiras «māksliniekus». Mākslinieciskas radīšanas misteriju vietā te auksti aprēķināts, nevērtīgs amatnieka darbs. Vienkāršas, skaidras valodas, sugestivu tēlu un simbolu vietā pārspīlēta brēka, izķēmoti teicieni un kropļaina simbolika. Īsta mākslinieka impulsivo, neaizturamo radīšanas dziņu netraucē it nekādi aprēķini, ne sāņu nolūki. Mākslas amatnieks strādā vai nu peļņas, vai slavas dēļ. Vienā, kā otrā gadījumā viņa darbs nebūs socialu simpatiju caurspīdēts, nebūs spēcīgs visu ap sevi uz augšu celt, apskaidrot, sasildīt; viņam jāpiemērojas apkārtnes dzīvnieciski kārajiem instinktiem, jāizpatīk, jāražotas, pēc kā pieprasījums literariskā tirgū. Ja cilvēkam tikai peļņas kāre, tad viņš paliks par kriminalu un šausmu stāstu literatu, kam darba vēl ilgi netrūks. Bet, ja tai vēl pievienojas slavas kāre, tad pat diezgan apdāvināti cilvēki noklīst no ceļa. Tad nāk, piem., tas visjaunākā laikā uzradies «mākslinieka» tips, kas no drūmā sastrēguma laikmeta nodabiski uztrauktās un izvērstās seksualdziņas mēģina kalt sev naudu un slavu un kura literariskā produkcija vārdā tiešākajā nozīmē ir — «netīra» māksla.

Andrejs Upīts

«Dzimtenes Vēstnesis», 1909. g., Nr. 255, novembrī.

DEKADENCES DEKADENCE

LITERARISKAS PIEZĪMES

I

Citā vietā un citā rakstā reiz sacīju, ka rakstnieki dalāmī divās grupās: lielajos un mazajos. Lielie tie, kas rada virzienus, mazie tie, kurus rada virzieni. Lieli rakstnieki un virzieni izaug līdz ar jaunu kulturali-sabiedriskas attīstības posmu kā veco

vērtību spēcīgākie pārvērtētāji, veco sagāzēji un jaunas atziņas sludinātāji. Svarīgākais tas, ka šie virzieni neiet dzīvei nopakaļus, bet visas laikmeta dzīvās kustības priekšgalā. Var notikt, ka dzīves un attīstības jaunais plūdums tiek atspiests atpakaļ vecajā gultnē, sastājas, norimst, atkal sāk sarūgt. Tad tikai reti pilieni šī saguluma priekšgalā sūcas dambim cauri, grauž platākas spraugas un velk pakaļ sastingušo, nekustīgo masu. Lieli rakstnieki un rakstniecības virzieni neapgulstas un neaprimst saldā, slinkā mierā kā daudzreiz tā dzīve, ar kuru viņi izcēlās. Viskarstākā dienā un vistumšākā pusnaktī viņi kā nemiera putni skrien uz priekšu, ceļu lūkodami, kaut arī viņu saucieni izskanētu baigā klusuma tuksnesī. Lieli rakstnieki ir nedziestošas idealu svētuguns kurinātāji, tādēļ viņu kulturalā nozīme tik visai liela. — Mazie rakstnieki un rakstniecības virzieni neizaug dzīvē, bet pa lielākai daļai literariskā romantikā. Bet ikkatra romantika ir dzīves tiešamības pretiniece. Tādēļ tik bieži sākumā redzam mazos rakstniekus blakus lielajiem cīnāmies pret tiem ārējiem spaidiem, kas grib aizturēt laikmeta vispārējo kulturala uzplūduma sajūsmu. Bet literariskiem romantiķiem nav organiska sakara ar sava laika dzīvi. Viņu naids un mīlestība kāda spēcīgāka, viņus kalpinoša virziena iedvesmēti. Tādēļ viņu naidam un mīlestībai nav izturīga, dzīvē mūžam nerimstoša attīstības un pārveidošanās spēka. Viņu iejūsma ir nejauša, tā dziest tikpat ātri kā aizdegusies. Literarisku romantiķu ideali nesniedzas pāri viņus kalpinātāja un iedvesmētāja virziena ielokam. Un, kad dzīves attīstības beigu cēliens tiek apturēts pusceļā, arī viņi apstājas. Aplūkojas riņķī un redz, ka tomēr jau ir sasniegts vairāk, nekā bija redzams viņus vadošā virziena perspektivā. Kur tad nu vēl censties? Nu jau aizsniegts pats «kulminacijas punkts» (Jākobsonu K. izteiciens Zin. kom. sapulcēs)! Tikai socialistiem un rupjiem tendences rakstniekiem nekad nav diezgan. «Tīrie» mākslinieki var droši palikt uz vietas un pie tiem, kas pēc sava sabiedriskā un mantas stāvokļa domā vai, mazākais, saka, ka cilvēka garīgā brīvība, viņa iekšējā pilnība neatkarājas no ārējiem apstākļiem. Individualai attīstībai nav nekāda sakara ar sabiedrisko. Individuala māksla kā tāds brīnuma stāds ar saknēm karājas gaisā, padzeras mākoņu valguma un sildās varavīksnes kvēlē. Tas tā teorijā... Bet praksē — tas pats individualisms šķielē uz pārtikušā pilsoņa maku, gaužas, ja tas tikai reti priekš viņa atveras, pamet «saules himnas» daiņošanu un, pakalpodams un pielabinādamies, un iztapīgi smaidīdams un vēlīgi pakāsēdams, uzdzied galda dziesmu buržuju-patronu mielastā.

Priekš pāra gadiem dažs vientiesīgāks cilvēks vēl varēja šaubīties, vai pamatota un vietā latviešu tendences asā, nesaudzīgā

kritika. Latviešu rakstnieks taču tāds vārīgs stādiņš, kas nepanes ne karstās saules, ne asāka vēja. Latviešu rakstniecība — Maldoņa tēva iztēlojumā — ir kāpostu dārzs, kam apkārt ceļama augsta sēta, rokami dziļi grāvji, kas rūpīgi sargājams no zaķiem un citiem kaitīgiem kustoņiem! Varbūt tak galu galā no daža dekadenta kas iztīstās. Viens otrs tomēr atšķirsies no pelēkā literariskā pūļa sava tirgus mākslinieka teltī, nometīs ķēmīgo masku un spiedošo fauna svilpi un kā vienkāršs zemnieka dēls nāks dzīt vagu tautas mākslas tīrumā. — Tagad ir skaidri redzams tādu naivu cerību veltīgums. Latviešu dekadence ir nokļuvusi savas pamazītējās miršanas beigu stadijā. Saules himnas daiņotāji un mākslas karaļmeitas ministeri top par pelēkā barona sētas puišiem. Zvaigžņu un mūžības lūkotāji, dvēseles ceļu meklētāji ar vienu pirkstu klauvē pie bagātā buržuja durvju apakšas, ar baigām trīsām gaida, kad tās pavērsies un spraugā baltmirdzoši atspīdēs ķēkšas skotele. Neatkarīgā, individuālā pāršķiru māksla neglābjami izvēršas par patīkamu estetisku rotaļu maka aristokratu pavaļas stundām. Mums ir jau labi piemēri no šīs tipiskās šķiras mākslas, kas pati gan ierindojama mākslas zemākajā šķirā. Bet ir arī mēģinājumi teoretiski aizplīvurot šo virziena izvirtības procesu, apmiglot latviešu dekadences bankrotu, diskreditēt viņu diskreditējošo mākslas kritiku, lai tad atkal duļķainā ūdenī mestu savus tīklus. Šī teoretiskā nabadzības pašapliecība savā ziņā ir vēl zīmīgāka nekā dekadentu beidzamās metamorfozas pozitivie darbi. Aplūkosim tuvāk vienu, kā otru, apgaismosim spilgtāk to raksturīgāko un nepārprotamāko, lai katram būtu skaidri redzama latviešu dekadences dekadence.

Latviešu dekadences mūžs ir — apmēram pieci gadi. Īss, kā sacīt jāsaka, pārāk īss. Lieli rakstniecības virzieni tuvu vēl nespēj ne lāgā konstituēties tik īsā laikā. Bet latviešu dekadence taču ir tāds brīnuma stāds, kas izdīgst, uzzied un novīst lacīm raugoties. Ka latviešu dekadence pēc savas dabas jau no dzimšanas moritura, tas mūsu (sevišķi manā) kritikā daudzreiz aprādīts. Viņas rakstnieki to, zināms, nekad nav gribējuši atzīt, jādomā arī — nav varējuši saprast. Vēl tagad, kad dekadences attīstības gājiens savā beigu posmā šo patiesību tik skaidri pierādījis, viņas karotāju arjergarde negrib atzīt, taisa troksni un saceļ putekļus, lai tā lietas īstenība mazākais vēl uz kādu laiku paliktu noslēpta. J. Akuraters garā pretenciozā rakstā «Avīžnieciskā kritika 1905.—1910. g.», kas nodrukāts «Mājas Viesa» š. g. 19., 20., 21., 22., 23. numurā, ar pateicīgāka darba cienīgu uzcītību, kā liekas, nemākslotu iesilumu un viņam piedienīgo patosu ņemas pierādīt, pirmkārt, ka kritika vienīgi vainīga pie latviešu dekadences bankrota un, otrkārt, ka šī kritika esot

«avīžnieciska», t. i., sabiedriska, politiska, netaisna, apmelotāja, nogānītāja — nemākslinieciska, nederīga un bankrota. Atstāsim to pajautrinošo pretrunu Akuratera galvenās paradoksalajās paralelēs: kā tas saprotams, ka šī bankrotā, šī nespēcīgā kritika tomēr spēja iznīcināt tādu lielu rakstniecības virzienu? — Uzmeklēsim galvenos punktus Akuratera vāji konstruētā un vēl vājāk koncentrētā faktu, citatu un slēdzienu maisījumā.

No principiala stāvokļa svarīgākā vieta Akuratera rakstā tā, kur mēģina dot «vēsturisku skaidrību» par to, kas tad īsti ir dekadence. Viņš grib raksturot franču dekadentisko virzienu un no turienes izcelt arī latviešu dekadences pamata principus. Bet izrādās, ka viņš apmēram zin tikai dažu ievērojamu un dažu vidēju franču dekadentu vārdus (raksta viņš tos ārkārtīgi kļūdaini) un dažu viņu darbu virsrakstus. Ja arī ticam, ka viņš izlasījis vienu otru dekadentiska virziena darbu, taču dekadentiskās mākslas īstā daba viņam palikusi pilnīgi sveša. Visu, ar ko domājās raksturojis šo virzienu, Akuraters savelk trijās tezēs: 1) absoluta brīvība dzejas formā, 2) cīņa pret naturalistisko virzienu, 3) muzikalā elementa ievešana dzejā. Negribas ticēt, ka to rakstījis latviešu dekadences advokats J. Akuraters; šo muļķību autoram vajadzētu būt taisni tādam «avīžnieciskam» nemākulim, kādu to šajā rakstā mēģina iztēloties Akuratera fantazija. Ja nebūtu vairāk nekā sevišķa, specifiska kā Akuratera minētie trīs elementi, tad patiešām nebūtu nekāda dekadentiska virziena, ne cīņas. Jo nav nekur tāda «naturalisma», kas vispilnīgākā mērā nebūtu izlietojis «absolutu brīvību dzejas formā» un tāpat arī «muzikalo elementu dzejā». Bet ne tikai «naturalismā» — ņemiet, piem., pirmromantiku, ņemiet Tīka, Fr. Šlegeļa u. c. dzejas, tur muzikalais elements vietām vienīgi valdošais. Ņemiet Heines vai Uitmaņa dzeju, tur brīvais ritums visādā mērā un visādos veidos. Pēc tā sauktā klasiskā nevienam laikmetam un nevienam rakstniecības virzienam nav sveši šie Akuratera izsludinātie «dekadentiskās» dzejas atributi.

Viņš savā lietā gan varēja še runāt par šo izteiksmes līdzekļu izsmalcināšanu un īpatnēju noskaņu dekadentiskā dzejā. Bet sakarā ar to viņam būtu jārunā par rakstnieku paaudzes īpatnējo izsmalcināto psichiku, par specifiskiem jutekļu kairinājumiem un pārkairinājumiem, par sagurušiem nerviem un halucinativās vizijās nomaldījušos slimu fantaziju; tad viņam būtu jārunā par interesanto saimnieciski-kulturalo un līdz ar to psichisko sašķirošanos Vakareiropas tautās, par šķiru attiecībām un pozitiva spēka samēru dažādās šķirās — par tiem vēsturiski-psicholoģiskiem cēloņiem, aiz kuriem radās paguruma, nespēka un baiļu dzeja — dekadence. Tad Akurateram, ar vienu vārdu sakot, būtu

jāraksturo Vakareiropas dekadences īstā, dziļākā būtība. Bet to viņš nepazīst un nespēj. Tik to viņš spēj — patetiski izsaukties: «Un tomēr viss tas (brīvais ritums, muzikalais elements) ir dekadentu iekarojums!» Akuraters nodara lielu netaisnību ārzemju dekadentiem, piedzejodams viņiem samērā nesvarīgus nopelnus un aizmirsdams viņu patiesos, daudz svarīgākos. Ārzemju (it īpaši franču) dekadentiskais virziens ir sava laikmeta kulturas dabiskā parādība, kā tādam viņam pilnīga eksistences tiesība. Viņš izaug un laiž saknes zināmos sabiedrības slāņos, tādēļ viņa produktiem pēc mākslas un sabiedriskas attīstības mērauklas sava relativa vērtība. Par šīm īstajām vērtībām Akuraters nekā nezin sacīt. Tikai atģidies pie saviem pirmajiem diviem elementiem piepin vēl trešo — simbolismu! «Simbolisms ir dekadentu nopelns,» viņš nopietni apgalvo un aizmirst, ka, piem., vislielākais naturalists Zolā bij arī vislielākais simbolists. Viņam vajadzētu teikt: instinktivais simbolisms, jausmu un sajūtu simbolisms, jutekļu simbolisms, kur cilvēka prātam nav nekādas lomas. Bet, tā kā viņš nepazīst dekadences dziļāko dabu, tad nevar arī atšķirt dažādus simbolisma veidus. Arī individualisms (!) esot audzis un uzziedējis līdz ar šiem «nolādētiem» dekadentiem (Akuraters ļoti mīl visādu teatraliskumu un neskaitāmas reizes nostājas traģiskā «nolādēta» pozā).

Uzstādījis tik varenu franču dekadences tēlu, Akuraters stiepj klāt pie tā savus bēdu brāļus un mēro. «Kas viņam līdzīgs ar minētiem dekadences nodibinātājiem?» Izrādās arī, ka līdzīgs viņiem ir brīvais ritums, ir simbolisms (par to muzikalību tad nu nezin!). Izrādās vispāri tas, ko mēs jau zinām, proti, ka tās ir visas jaunākās lirikas pazīmes un tādēļ sastopamas arī pie visiem latviešu rakstniekiem, ne tik pie dekadentiem vien. Un tādā ziņā tad Eglīts pilnīgi vien līdzinās Rainim un Virza Antonam un latviešu dekadentu un atsevišķa dekadentiska rakstniecības virziena nemaz nav! Šo slēdzienu Akuraters vēl populari papušķo: ja prasītu tiem 25 jauniem rakstniekiem, kurus mūsu kritiķi par tādiem nokrustījuši, vai viņi arī sevi par tādiem atzīst, «tad varbūt tikai no diviem trijiem mēs dzirdēsim atbildi, ka viņi piekrītot gan «dekadentu» uzskatam par mākslu, bet tomēr ar lieliem ierobežojumiem vai izlaidumiem». Atlikušie — tikai individualisti. Atkal jauni brīnumi! Akuraters taču demonstrēja dekadentu «uzskatus», un tie bij, ka dzejā vajag ievest brīvu ritumu un muzikalu elementu. Kam tad te nepiekrist? Ko te tā lieliski «ierobežot» vai «izlaist»? Visu laiku Akuraters savu kompaniju stādīja blakus franču «nolādētiem» ar trim labām īpašībām un lielījās, ka «neizsakāmi daudz visi šie dzejnieki darījuši priekš lirikas attīstības». Un nu uzreiz viņš tiem atstāj tik divus trīs

(un tos pašus ar lieliem izlaidumiem!), bet pārējos 22 jaunos rakstniekus noņem «tikai individualistos»! Skaidrību, Akuratera kungs! «Citādi,» — Jūsu «loģikā» un stilā runājot, — «loģikai jāiet neglābjami bojā.»

Īstenībā nevienam nevar būt ko iebilst ne tikai pret brīvo ritumu un muzikalo elementu dzejā, bet arī ne pret simbolismu un «individualismu». Kādēļ tad latviešu «avīžnieciskā kritika» tik nežēlīgi uzbruka šiem 25 jauniem rakstniekiem un izputināja viņu virzienu? Kur viņa sameklēja iemeslu saviem uzbrukumiem? Akuraters savā garajā rakstā neapnicis gānās un lamājas par latviešu kritiķiem; ar pūlēm var sameklēt pāris teikumu, no kuriem kaut cik izprotams, kur viņš redz šo kritiķu samaitāšanas cēloņus. Dekadentu pēlāji-kritiķi esot buržuaziskās preses nopirkti algādži, kas rokot kapu savas tautas dailei un kam priekš dekadentu apkarošanas esot bijis vajadzīgs «melu, melu un bezgalīgu melu». Mēs Akurateru pazīstam kā diezgan apdāvinātu, bet neizveidojušos, dekadentiskā burzmā apmulsušu un pusceļā palikušu lirisku dzejnieku; tikko redzējām viņu pavisam nepiedienīgā, neapķērīgā un neizglītotā dekadences advokata lomā. Bet tādēļ vēl viņa un latviešu dekadences pretiniekiem nav tiesības cīņā lietot ieročus bez izvēles. Kas ļaujas par naudu nopirkties, kas lieto melus — un vēl bezgalīgus melus! — tas ir bezgodis, un bezgožiem mākslas templī nav vietas. Melkuļi nedrīkst runāt svētās telpās, kur jāatskan tik mūžīgas patiesības vārdam. Akuraters smagi apsūdz latviešu «avīžniecisko» kritiku; ja viņa sūdzība pierādāma faktiem, tad apsūdzētie kritiķi strīpojami no godīgu literatu saraksta. Bet, ja viņa izrādās par ļaunprātīgi sadomātu, tad nožēlojama būtu tā literariskā grupa, kas tās autoru tādu vēl ciestu savā vidū, kas viņu arī turpmāk vēl uzskatītu par savu reprezentantu un aizstāvi.

Jāatzīst, ka «izspiediens» «avīžnieciskā kritika» nav Akuratera, bet Ķeniņa «klasiķu» izgudrojums (Akuraters vispār runā tikai frazēs). Kad Ķeniņa «Zalktis» neplauka tā, kā bij domāts, bet parādi uz žurnala bīstami vairojās, tad izdevējs palika arvienu nervozāks un kā dažs labais tādā stāvoklī nespēja ieraudzīt veikala krizes īstos cēloņus, bet dusmojās par to, kam tur bij daudz mazāk vainas — par kritiku, kas viņu neslavēja, par «avīžnieciško» kritiku. Par «avīžnieciško» to nosauca tādēļ, ka to visvairāk drukāja avīzēs; kā pretstatu tai domāja savu, žurnalā drukājamo. Pretstats, saprotams, arī bij: avīžnieciško drukāja uz lēta, rupja papīra, kamēr žurnalistiskā, «klasiskā», nāca uz daudz labāka, biezāka, izturīgāka papīra, oriģinalvinjetēm izraibināta, glītos vākos iesieta. «Zalkša» resp. Ķeniņa papīra klasicisms izira, bet definiciju «avīžnieciskā kritika» izklīdušie klasiķi paņēma

tukšās mapēs līdz, lai katrā izdevīgā un neizdevīgā gadījumā izvilktu un kā trumpja dūzi mestu savam pretiniekam priekšā. Izgājis cauri «Dzelmes» deviņvīru kompromisam, iedzīvojies Ķeniņa skolu literatu sabiedrībā, Akuraters tik pamatīgi iedzīvojies literariskā pūļa tradicijās, ka visu mēro ar kolektivas sapratas un atziņas mērauklu. Viņam viens pats liels maiss ar uzrakstu «avīžnieciskā kritika», un tajā viņš nu mēģina sabāzt visus tos latviešu kritiķus, kas nav slavējuši dekadentus. Izšķirības viņš nekādas netaisa. Bet paļausim viņam to prieku. Pārbaudīsim labāk viņa «aktis»! Par sevi protams, ka es še galvenā kārtā ievērošu tās vietas Akuratera rakstā, kas tieši uz mani zīmējas, tādēļ ka tur man ikkatrā vietā vajadzīgie dati pie rokas un tādēļ ka mans galvenais nolūks — raksturot Akuratera kritiķa metodi, viņu pašu kā veselas literatu grupas reprezentantu un raksturojošu tipu.

Jau redzējām, ka Akurateram nav, tā sakot, ne jausmas par franču dekadences īsto dabu un nopelniem. Ka arī latviešu dekadence viņam būtu tikpat sveša, kā viņš to izrāda savā rakstā, to nevar ticēt. Beidzamais fakts viņa apcerējumā, visa viņa maniere rāda nervoza, pa pusei izmisuša, sev neticēdama cilvēka pūles aizslēpt īstenību. Viņš ir ļoti lepns uz to, ka vētras priekšvakarā dekadenti bijuši tautas ilgu un tieksmes izteicēji, ar saviem stāstiem un dzejām viņi gājuši pa priekšu, ceļu sagatavodami. Daudzi no viņiem krituši, daudzi tikuši gūstniecībā, izraidīti, notiesāti, gadiem ilgi pavadījuši cietumos, daudziem jāklīst pa svešumu.

Atkrituši dekadenti no progresa kustības tikai tad, kad tā vairs nebijusi jauna un kristaltīra, kad socialdemokratiskās idejas sākuši izmantot veikalnieki savu personu labā, kad ideju viņas kalpi padarījuši netīru, novazātu un izdzinuši līdz ar to arī viņas dievinātājus, kad «viss daiļākais krita, tika samīts, iznīcināts». Tad dekadenti «mantojuši tikai traģediju» (?!), par kuru varot tikai klusēt un sapņot. — Akuratera milzīgi uzkurinātas jūsmas plūsmā un lirisku, trokšņainu frazu virulī «loģikai neglābjami jāaiziet bojā». Bet šādos, tā teikt, vēsturiskos jautājumos nepārliecina un nepierāda lirika, bet vienīgi loģika. Lirika noder tik aizmiglošanai un aizplīvurošanai. Bet tādam plīvurim gaiši cauri saredzams. Muļķīgas pretrunas, pat tīras nejēdzības dzirdas ikkatrā Akuratera deklamacijas paņēmienā. Viņš neparko nevar sadūšoties atzīt dekadentu sabiedrisko propagandisko darbību par to, kas viņa patiesībā ir: par sīkpilsonisku neirasteniķu aizraušanos, par neapdomīgu padošanos vispārējai revolucionarai nervozitatei. Tā būtu godīga atzīšanās; tādu cilvēciski saprotamu, pat neizbēgamu kļūdu neviens dekadentiem par ļaunu nepierēķinātu. Jo kas tad toreiz «neaizrāvās». Pat Grosvalds kādu laiku

bij tā kā kadets! Pat lielais krievu dekadents un reliģijas alchimiķis Minskis rakstīja «strādnieku himnu», kas sākās vārdiem: «Visu zemju proletarieši, savienojieties!» Kāds kauns tur atzīties, ka arī latviešu jaunie rakstnieki, kas toreiz tāpat kā tagad atradās pilnīgi dekadences varā un rīcībā, aizrāvās līdz ar tiem un līdz ar citiem sabiedrības elementiem, kam vēlāk dabiski bij jāatkrīt. Bij jāatkrīt tad, kad atkrita sabiedriskais uzplūdums, kad pārskrēja romantiskā jūsma. Šķirās, kam vispārējā progresa kustība nebij vien estetisks sports un rotaļa, bet dzīvības un nāves jautājums, tad sākās lēns, sūrs sviedru darbs, bez efektiem, bez dienā sasniedzamiem panākumiem, bez tuvas, krāsainas nākotnes perspektives. Nekāds kauns nebūtu atzīties, ka tad bij jāatkrīt tiem, kas nejauši un pret savu normalo dabu bij iekļuvuši mutulī, kas nevarēja dzīvot bez bengaliskām ugunīm, aplausiem un dzelteniem cimdiem. Tāpat kā buržujs, arī buržuja kalps-rakstnieks ir vēsturiskas attīstības produkts, un kā tādam viņam patiešām nav ko kaunēties par sevi. Bet lieta jau tā, ka Akuraters neparko negrib atzīties par to, kas viņš īstenībā ir, un savus biedrus negrib par tādiem atzīt. Un tā viņš tik ļoti atgādina daudzreiz minēto piemēru: zagli, kas bēgdams pats rāda uz priekšu un kliedz: «Ķeriet zagli!» Proti, buržuji esot visi dekadentu apkarotāji. Taču nekāda sofistika nespēj apslēpt dekadentu īsto dabu. Vai nav pajautrinoši lasīt Akuratera lepošanos, ka dekadenti esot aizrāvušies no atsvabināšanas idejas visā viņas pilnībā, bet vēlāk ideju viņas kalpi padarījuši netīru, novazātu un izdzinuši viņas dievinātājus (t. i., dekadentus). Sakiet, mīļie, kur te gals, kur mala? Idejas sludinātāji, viņas kalpi, pēc Akuratera paziņojuma, esot bijuši dekadenti, bet vēlāk «kalpi» tā sagānījuši savu ideju un izdzinuši dekadentus! Tātad — dekadenti dekadentus! Bet zinām jau, ka pie šīm aplamībām vainīga Akuratera bojā aizgājusī loģika. Arī tā varam iedomāties, ko viņš grib un nespēj izteikt: tagadējie vadoņi sagānījuši toreizējo ideju. Bet vai tad toreiz bij citi vadoņi, jeb vai tagadējā brīvības ideja ir cita? Nē — iekšēji viss paliek, kā bijis, mainījusies tikai ārpuse; kliedzošās jūsmu romantikas vietā stājusies klusa, kulturali ražīga un radoša darbība. Un mainījušies dekadenti, tapuši par to, par ko viņiem vajadzēja tapt, kas viņi no laika gala bijuši: tipiski buržuazijas kalpi. Buržujs, šī vārda sliktākā nozīmē, ir cilvēks ar divām sejām un divām dvēselēm. Akuraters ir tāds vispilnīgākā mērā. Viens Akuraters «Mājas Viesī» sajūsminās par «lielo brīvības ideju» un liela viņas kalpus-dekadentus, bet otrs Akuraters «Latvijā» fauniski ironizē: «Bet tagad mūsu svētums un varoņdarbs rakstniecībā ir: aprakstīt internacionalo Marksa apustuli un viņa debešķīgo kosmopolitismu... Mūsu daiļliteraturas nespēks ir mūsu kalpība

svešiem elkiem — saimnieciskām idejām, socialismam, propagandai...» Tik atbaidīgi kails beidzot tas, kas slēpdamies tīstās desmit segās.

Glēvulību, maskošanos un visus citus savus atributus Akuraters arī mēģina uztiept «avīžnieciskiem» kritiķiem. Saprotams, arī man. Es reiz zvērējis Niedram mūžīgu uzticību un godinājis brīvības karotājus par neirasteniķiem un izvirtuļiem, bet nu esot lielākais progresists. Es nebūt (kā, piem., Akuraters) negribu noliegt, ka mani tagadējie ieskati dažā ziņā atšķiras no toreizējiem. Būtu jābrīnās, ja tie neatšķirtos. Es taču miesiski neesmu tas pats toreizējais — kā lai es garīgi būtu palicis uz vietas? Tikai liekuļi un gara nabagi nekust no vietas. Un, ka es savā garīgā attīstībā neesmu gājis uz leju, bet uz augšu, to saka mana pašsajūta, to atzīst arī cilvēki, kuru spriedumos nesalīdzināmi vairāk loģikas nekā Akuratera deklamacijās, kam vairāk mākslas sapratas nekā Akuratera polemiskā lirikā. Taču Akuratera naids pret mani izskaidrojams ne ar pasaules un mākslas uzskatu pretešķībām, bet ar to, ka es no paša pirmā gala esmu vērīgi sekojis viņa un viņa kompanijas mākslas eksperimentiem, bez kautrēšanās uzrādījis viņu seklību, māksliniecisko nespēju, viņu sistematisko mākslas profanaciju. Es patiešām varētu vai lielīties, ka vispirmais no latviešu kritiķiem izpazinu un apgaismoju latviešu dekadentu īsto dabu. Akuraters starp citiem arī man pārmet visādas, tikko iedomājamas mežonības un neģēlības, bet aizmirst, ka es nekad neesmu rīkojis pret viņu boikotu kā viņš un citi lielie «brīvības idejas» nesēji pret mani. Pārmezdams man draudzību ar Niedru, Akuraters grib mani politiski diskreditēt, bet ar gudru ziņu noklusē, ka es toreiz galvenā kārtā uzstājos ne pret politiskiem centieniem (kas, ievērojot dekadentu šaubīgo lomu brīvības kustībā, arī nebūtu par sevi pelams darbs), bet pret viņu māksliniecisko nespēku. Lai Akuraters pārlasa, piem., manas 1905. g. nodrukātās kritikas par viņa stāstu «Cilvēks», dzejoļu krājumu «Ziemeļos» un tad lai saka, kas tur ir nokritizēts: viņa politiskā pārliecība un centieni vai viņa māksliniecieskais nespēks?

Bet, protams, cilvēks ar tādu sirdsapziņu kā Akuraters ikkatrā gadījumā sacīs ne to, kas patiesībā ir, bet kas vislabāk noder viņa nolūkam. Viņa nolūkā starp citu ir: izmazgāt labi baltu dekadentu netīro veļu. Izdzēst no latviešu lasītāju atmiņas dekadentu riebīgo savstarpējo reklamēšanos, ar ko «Dzelmē», «Staros» un «Zalktī» pilna vai ik burtnīca un ko savā laikā pietiekoši atzīmējusi arī «avīžnieciskā kritika». Tādēļ: uztiept dekadences ienaidniekiem šo savu netikumu. «Dz. Vēstn.» savstarpīgi uzslavējoties Antons, Upīts, Līgotnis. Es esot slavējis Līgotni tā: «Ar labāko sirdsapziņu varu Līgotņa grāmatu (lit. vēst.) ieteikt, kam vaja-

dzība pēc nopietnas latviešu literaturas vēstures.» Taisnība, tā stāv manā recenzijā. Šo Līgotņa darbu esmu atzinis par labāko no mūsu literaturas vēsturēm. Zināms, ja Akuraters pievestu no manas recenzijas tālākos grāmatas nepilnību un vienpusību uzrādījumus, tad laikam nebūtu neviena, kas bez apdomāšanās sacītu: tā ir «saslavēšana». Bet Akuraters zin, kas viņam vajadzīgs, un pieved tik to, kas viņa nolūkam der, — arī atzinīgs teikums par Līgotņu dzejoļu krājumu. Bet teikums par Līgotņa dzejām «Jaun. Ražā» lāgi neder manas «saslavēšanas» kāres raksturojumam. Manā recenzijā sacīts tā: «L. J. dzejoļos kā par brīnumu iemaldījies viens pavisam bez dzejas. Pārējie divi — skaisti.» No trim dzejoļiem divi skaisti, viens kā par brīnumu pavisam bez dzejas — pēc absolutas slavēšanas tas neizklausās, un, ja slavēšana nav absoluta, tad loģiski iznāk, ka viņa nemaz nav slavēšana. Kā te nu izlīdzēties? Akuraters zin, kā viņš manu pievesto teikumu «izlabo», un raksta, es sakot tā: «Līgotņa dzejoļi skaisti. Ja kāds ir bez dzejas, tad tīri brīnums . . .»

Ā, redzat, tā pavisam cita lieta! Mazlietiņ tik pagroza, un iznāk pavisam kas cits. «Līgotņa dzejoļi» — un lasītājs nodomā, vesela drūzma tur viņu; «skaisti» — un, ja tur starp 50—60 kāds bez dzejas, tad tas jau neko nenozīmē — tāds «kāds» pazūd kā nebijis. Tā jau nu, bez šaubām, ir slavēšana . . ., tur nav ko liegt. Tik sīku, mazu pagrozījumu, tik bišķīt viltojuma, un ir pierādīts, ka Upīts slavē Līgotni. Protams, ka Akuraters neies citēt no manas recenzijas visu, ko es saku par viņa partijas ļaudīm, bet izrauj tik pa teikumam, kā es peļu dekadentus. Viņa paša vārdiem runājot: mērķis attaisno līdzekļus. Bet ar tādu metodi viņš patiešām arī bez viltojumiem varētu «pierādīt», ka es slavēju ne vien Līgotni, bet kuru katru dekadentu, pa manām daudzajām recenzijām i par pašu Akurateru droši vien sameklēs vairāk nekā trīs «slavējošus» teikumus. Man patiešām nav jākaunas par to, ka esmu atzinis Līgotņa dzejas un liter. vēsturi, bet parādīšu tikai, ka rīt var nākt cits un ar Akuratera metodi tikpat skaidri «pierādīt», ka es «nogānu» Līgotni. Uzšķirs manas «D. V.» drukātās recenzijas un izrakstīs — nu kaut šos teikumus: «Te ir spriedumi, kas diametrali pretēji viens otram», «Līgotņu Jēkaba simbolika ir rupja, neveikla, tā skan ne kā pasaka, bet drīzāk kā patetiska deklamacija», «Pēc tādas grāmatas nedrīkst pasniegt literaturas vēsturi skolās . . .» utt. Ko jūs uz to sakāt, Akuratera kungs? Vai jums nesametas mazliet tā kā kauns par saviem «pierādījumiem»?

Bet nē — iluzijas ir veltas. Šis kungs nepieder pie tiem, kas kaunēsies, — «nenosarkdams» un «bez kautrēšanās» viņš izspēlē pret saviem pretiniekiem gandrīz vēl labāku trumpi. Pāri visiem Akuratera stiķiem es atzīstos, ka Līgotnis tomēr pieder pie tiem

rakstniekiem, ko es skaitu par īstiem patstāvīgiem māksliniekiem. Bet Akurateram šā vai tā vajag pierādīt, ka Antons, Upīts, Līgotnis ir savstarpīgas slavēšanas kompanija, tādēļ man katrā ziņā jābūt arī Antonu «slavējošam». Kā pierādījums tiek pievests teikums iz manas recenzijas par «J. R.» drukātu skicīti — «Antona mazā skicīte — viens no labākiem autora darbiem». «Mazā skicīte» — ir atkal dekadentiskā goda vīna papildinājums. Protams, viņš neies stāstīt, ka turpat tālāk sacīts: «Jauna šis tēlojums tomēr sniedz ļoti maz,» — un vēl daudz kas tādā pat garā. Tā esot slavēšana, kad skicīti atzīst par vienu no labākiem autora darbiem! Bet nevajag domāt, ka Akuraters pats tic tam, ko raksta. Ar nodomu viņš kaktadvokatiski apiet faktus un sagroza patiesību. Nevar jau viņam būt nezināms, ka pat nevienu dekadentu es tik neatzinīgi un asi neesmu apspriedis kā Antonu, ka daudz vieglāk būtu te man uztiept «paļāšanu», «nogānīšanu» nekā ko pavisam pretēju. Par Antona dzeju no manām recenzijām var pēc patikas izrakstīt tādus teikumus: «īsts dzīvas mākslinieciskas fantazijas trūkums», «pārāk daudz mākslinieciskas negatavības zīmju», «refleksijas ir kā izbalējušas, sapņiem un sajūsmām trūkst fantazijas straujuma, attēlojumam krāsu vizmas un īpatnējas dzīvības», «Antona krājumā īstas dzejas nav», «Antons prot runāt tikai sausā, lietišķā avīžniecības valodā» utt. Visu to neievērot, gāzties ar platu krūti un pilnā kaklā kliegt: nē, bet tomēr slavē un slavē! — tur vajag gan tipiski latviskas dekadences pieres! — Nenosarkdams un bez kautrēšanās Akuraters raksta vēl sekošu teikumu: «Ņemsim tikai Līcīšu Paulu, Ā. Kukuru, Mildu, Mētru — šos lielākos rakstniekus pēc Upīša spriedumiem!» Apnicis Upīša spriedumus izzortēt, izlabot, piemērot un pārtaisīt, Akuraters nu nāk ar vienkāršu apgalvojumu un domā, ka lasītājs, viņa agrākos argumentus respektēdams, te viņam tāpat uz vārdu noticēs. Tiešām idiots tas, ne kritiķis, kas peļ un lamā 25 latviešu dekadentus, starp kuriem dažam ievērojamas rakstnieka dāvanas, bet šos 4 iesācējus izslavē par «lielākiem rakstniekiem». Ko tad nu vēl, ļautiņi, klausīties uz tāda cilvēka spriedumiem! Bet paviļksim Akuratera fražu plīvuri un palūkosim faktus. Par Līcīšu Paulu manā recenzijā sacīts, ka viņas grāmata iesācējas darbs, bet kā tāds tomēr diezgan ievērojama, lai pie tās pakavētos drusku ilgāk nekā pie deviņām desmitdaļām beidzamo gadu lit. parādībām. Tālāk vēl L. P. tiek atzīta par žirgtu talantu, kam īstas ievērojamas rakstnieces dāvanas. Tas būtu labākais un raksturīgākais, kas tiek atzīts. Bet līdzās tam stāv izteicieni kā: «pirmie skolnieciskie mēģinājumi», «godīga, apdāvināta literariska skolnieka darbs», «pilnīga neizdošanās», «visa pasekļā frazeoloģija» u. c. Viss recenzijas nepārprotamais kodols, kā L. P.

apdāvināta iesācēja, bet vai nu Akurateram jāmeklē raksta īstais saturs! Par Mildu mans spriedums, ka «pie vislabākās gribas nav iespējams diezin kā slavēt Mildas skices», «mūs pārņem sāpju sajūta, kāda rodas, kad jālūkojas simtreiz izšķirstītā bilžu grāmatā vai jāklausās, kā leijerkastnieks sētā griež savu pagalam nodilušo valsi», «refleksijas bez spara, bez kvēla, vecmodīgs sentimentalisms ar parasto salkani-saldeno garšu», «Mildas prātojumi par šīm lietām ir sevišķi negativi, naivi, lieki, vietām pat drusku smieklīgi», «taču gluži bez dzejnieka spējām Milda neliekas būt»... Redzat, tā Upīts izslavē Mildu par «lielāko rakstnieku». Ticiet Akurateram! Bet vēl jau paliek divi manis izslavētie «lielākie». Mētra... Atrodu, ko esmu rakstījis: «J. Vainovska skices un dzejoļi sniedz šo un to, bet nākotnē sola maz. Tāpat A. Mētras tēlojumiņš. A. Mētras «Citādi vairs nevar» ir kādas deviņdesmito gadu progresivas avīzes izgriezts apcerējums par to, kā «apstākļi» padara sievieti par netikli. Dziļākas psiholoģiskas un sociloģiskas motivacijas un kaut cik mākslas darba noskaņas te, protams, nav ko meklēt.» No šiem spriedumiem taču tik viegli izvelkams slēdziens, ka Upīts Mētru slavē par labāko rakstnieku, — vai ne? A. Kukurs...? Tā kunga ražojumus gan... neatminos lasījis, ne arī nekur kādu vārdu par viņu sacījis, bet Akuraters apgalvo, ka esot izsludinājis par «lielāko rakstnieku». Jā, kā es te nu lai taisnojos? Es klusēju. Lai runā lasītājs.

Bet Akurateram nav diezgan ar to vien, ka tādā veidā «pierāda» progresivās kritikas vispār un manu nespēju un citas jaunas īpašības sevišķi. Viņš garā jau skata to dienu, kad tauta neticēs vairs «avīžnieciskai» kritikai, bet skries dekadentiem pakaļ, pirks viņu grāmatas un maksās viņiem mūža pensiju. Un aizgrābts jau tēlo ainu, kur redzama novēršanās no šīs kritikas. «Saulietsvienmēr ir atzīts no... Upīša», «tomēr, kad viņu aicināja par līdzstrādnieku pie «Izglītības», tad Saulietsrakstīja «Izgl.» redakcijai, ka pie žurnala, kuram par redaktoru vai arī tikai par līdzredaktoru ir Andrejs Upīts, viņš nekad nevarot līdzstrādāt, ne arī savus darbus drukāt. Tā izturas bezpartejiski rakstnieki jau tagad pret progresivajiem «mākslas kritiķiem».» Te Akurateram vēl vajadzēja papildinājuma dēļ pielikt, ka arī «Jaunības Tekās» Saulietsnegribēja rakstīt, tādēļ ka es tur strādāju līdz. Dažus mēnešus noturējās — tad nāca un rakstīja. Bet no «Izgl.» viņš līdz pat šim konsekventi atturējies, tas taisnība. Tā kā šo Saulieša uzstāšanos arī kāda Kontabile iz zelta vidus ceļa noskaidrotākiem gājējiem jūsmīgi iztēlo «Dzīvē», tad redzams, ka dekadentu aprindās šis Saulieša varoņdarbs jau «iemiesots», tā teikt, patriotiskā anekdotē, ko aizgrābti pārstāsta ij kneipē pie alus glāzes, ij intimās literariskās soarejās.

katrā ziņā līdz šim bijis goda vīrs, ļoti maz piedalījies pie dekadentu stiķiem un niķiem, bet Akuraters arī viņu ievazā savā netīrajā rakstelī. Ja tas būtu noticis bez viņa ziņas, nevarētum viņa vainot. Bet tāds anekdots varēja izcelties vienīgi tikai no Saulieša paša pastāstījumiem. Tātad viņš atradis par iespējamu draugu priekšā drusku palielīties ar savu bruņniecīgo uzstāšanos. Lielība jau gan ir parasta cilvēciska vājība, taču īsta goda vīra dzīvē viņai nevajadzētu maisīties.

Īsti goda vīri nemēdz savus īstos nolūkus un sajūtas slēpt aiz lielīgām anekdotēm. «Dzīves» Kontabile, tepat vai līksmes ekstazē par Akuratera aprakstīto Saulieša-Upīša aferu, to vēl papušķo. Upīts Saulieti līdz pašam pēdējam laikam nostādījis citiem rakstniekiem par priekšzīmi, bet, kā nu «Mājas Viesī» nodrukāts Akuratera paziņojums, tā tūliņ brucis virsū Saulietim — sak', «savilka pār rakstnieka galvu dusmu pērkoņus un, zibeņus mezdams, nokritizē grāmatu līdz pēdējam». Nē, lai nu viens vēl saka, ka tas Upīts nav tīrais barbars! Bet atstāsim Kontabili, tāpat dekadentisko lamāšanās liriku un atkal uzmeklēsim — faktus. Vai patiešām Saulieti mani ienīst manas vispārējās kritiķa darbības dēļ, jeb vai tur nav kādi tuvāki, intensivāki, personiski iemesli? Vai patiešām es Saulieti vienā gabalā slavējis, un tomēr ar visu to viņš pat vienā žurnalā negrib strādāt ar mani kopā? Saulieša parauga pilnvarots, arī es papļāpāšu atklātībai, ka mūsu personīgās pazīšanās (cik nu viņas bija!) pirmajā laikā mēs ar Saulieti satikām gluži labi. Sauliets varēja ne tikvien rakstīt «Austrumā» u. c. kopā ar mani, bet arī uzaicināt piedalīties «Zalkša» dibināšanā, tautiskas grāmatu bodes ierīkošanā utt. Mūsu labā satiksme beidzās ar 1905. g. aprili, — kad «Balsī» tika nodrukāta mana pirmā recenzija par Saulieša rakstiem. Tur, protams, ir vispirms izteikts daudz atzinības Saulietim, bet tad nāk neatzinīgas piezīmes. Tā kā šī recenzija droši vien maz pazīstama, tad atļaujos sev to plašāk citēt: «Bet Sauliets sen jau vairs nepieder pie tiem seklajiem gariņiem, kuri tūliņ krīt ģībonī un rīko «boikotus», ja tiem uz ik soļa nekvēpina vīraku. Tāpat kā viņu neaizķer pēc otra pārliecības izteikts asāks vārds, tāpat viņš neļausies aizrauties no savu draugu slavas dziesmām, kuru kokli uz pusgrauda stīgojušas patiesa, naiva aizgrābtība un optimistiska īsredzība. Šajās dziesmās paša rakstnieka labā jāiejauc kāda skarbāka skaņa...» Un tad tālāk sacīts, ka tas vēl nav par sevi nekāds nopelns, ka S. tautisks rakstnieks, ka jāskatās uz to, cik viņš savos darbos ielicis no sevis paša, par cik padziļinājis vecos tautiskos ūdeņus, cik jaunu vagu ierāvis. Un vēl tālāk tiek atzīmēts, ka šo jauno vagu nav, ka visos Saulieša darbos Apsīšu Jēkaba tradicijas, dzīve un cilvēki, monotona

lirisma jūsma, ka Saulietis nav pamanījis tās straumes, kas pamazām sadrupinājušas Aps. Jēk. patriarchaliskās dzīves veidus un pašus pamatus utt. — Jāatzīstas, es biju pārrēķinājies, domādams, ka Saulietis nejutīsies aizskarts no šāda sprieduma. Viņš jutās — un pavisam vārīgi aizskarts. Bij taču viņš līdz tam tikai celts un slavēts, bij tā pieradis pie glaimiem, ka nevarēja panest atklāta, labi domāta vārda. Ar to mūsu satiksmei bij beigas. Ar to sākās tas «bezpartejiska rakstnieka» ienaids pret «progresivo mākslas kritiķi», kas kulminacijas punktu aizsniedza zināmā bruņnieciskā anekdotē. Dekadenti šo anekdoti var iedziedāt gramofonā un uzstādīt visos nemirstīgos salonos, patiesību viņi nepārkliegs. Un tā ir — ne aiz bezpartejiska rakstnieka lepnuma Saulieša uzstāšanās, bet aiz dvēseles sīkulības, aiz aizskartas juteklīgas pašmīlības. Es še nespēju citēt, bet lai katrs, kas interesējas, pārlasa pats visu, ko es par Saulieti esmu rakstījis, tas redzēs, ka mans spriedums par viņu atkarībā no manu uzskatu progresa un Saulieša atpakaļpaliktības pakāpeniski paliek arvienu asāks. Smieklīgs ir Kontabiles mēģinājums manu aso kritiku par «Varavīksni» izskaidrot ar atriebšanos Saulietim par Akuratera izpausto anekdotu. Pirmkārt, jau sen atpakaļ esmu vēl asāk apspriedis citus viņa darbus (piem., «Nabagu princis»), un, otrkārt, — Saul. atteikšanās ar mani kopā strādāt man jau sen bij zināma un pilnīgi vienaldzīga. Ar ko viņš strādā kopā un vai viņš maz strādā — kas man tur par daļu!

Akuratera rakstā vēl šur tur kopā ar citiem minēts mans vārds. Bet, tā kā tur nekādi fakti netiek minēti, tā kā Akuratera raksta $^5/_6$ ir tikai neatzīta, aizskarta cilvēka dusmu un uzbudinājuma izplūdums, polemiska lirika, tad, protams, nekāds atspēkojums tur nav iespējams. Uz viņa rupjībām un žurnalistiskām «mežonībām» viņam varbūt varētu atbildēt kāds no viņa paša kompanijas — tad iznāktu savstarpīga pagodināšanās, kurā pat Rīgas Daugavmalas sievas ar interesi varētu noklausīties. Ko Akuraters saka par citiem «avīžnieciskiem» kritiķiem, to še atspēkot nav mans uzdevums — tā viņu pašu lieta. Bet diezin, vai maz vēl vajadzīgs kāds tālāks atspēkojums: vai pret citiem viņš būs cīnījies citādiem līdzekļiem nekā pret mani? Kur vien pie mana vārda minēti kādi dati, es tos apsvēris, vismazāko, visniecīgāko nepalaidis neanalizētu, faktiem neapgaismotu, — ne tāpēc, ka es Akuratera gānīšanos būtu ņēmis tuvu pie sirds, ne tāpēc, ka es baidītos, ka šādi «individualisti» neizposta manu «progresiva kritiķa» slavu, bet vienīgi tāpēc, lai raksturotu šos lielo bungu rībinātājus ar viņu literarisko gara nabadzību, ar viņu šaubīgo sirdsapziņu un goda sajēgu. Ko redzējām dekadences advokatu sūdzībā? Vislabākajā vietā — lielu nezināšanu, sava

paša aizstāvamās lietas pilnīgu nesaprašanu, tukšus, nepierādītus un nepierādāmus apgalvojumus un retoriski polemisku liriku — liriku bez gala, bez malas. Vidējā — tendenciozi, ar nolūku aplam sagrupētus citatus, saturam atrautus, rupji apdrupinātus izrakstus un mazus sagrozījumus. Ļaunākajā — lielus sagrozījumus, patiesības viltojumus un prastus melus... Un to sev atļaujas vīrs, kas nāca citiem mācīt pieklājību, godīgu izturēšanos un žurnalistisku etiku! Vīrs, kas aizstāv veselu rakstniecības virzienu un reprezentē šo virzienu. Kā lai saucam šādu rakstu, par kuru pat tam papīram jānosarkst, uz kura viņš drukā? Vai tā — pēc Akuratera paša leksikona — ir tikai «nogānīšana», «svēta lamāšanās», «lamāšanās pēc visiem tirgus likumiem» un «meli, meli un bezgalīgi meli» — jeb vai tas nav kas vēl zemāks, netīrāks un riebīgāks? Patiešām, šī «kritika, kas ir partejiska, personīga, melu kritika, neloģiska un ar nolūku rakstīta, pilna visnejaukāko lamas vārdu», visskaidrāk apliecina vesela rakstniecības virziena galīgu panīkšanu — pilnīgāko dekadences dekadenci. Un velti palīgā steidzas no ārzemēm dakters Valters — dekadentus vairs neizārstēs. Bet jūs, kas esat izšķirstījuši Akuratera netīrās lapas, — nomazgājiet rokas!

2

Latviešu dekadences kuģis grimst — ne kritikas vēju sadragāts, bet nepratēju rokas būvēts, aklu stūrmaņu sēklī novadīts, pusiziris, ķirpju sagrauzts, nogrimst lēnā, piegļotējušā ūdenī. Bet žurkas pie laika atstāj grimstošu graustu un izkuļas sausumā. Es jau sacīju: dekadenti paliek par to, kas viņi pēc savām tieksmēm no laika gala bijuši: tipiski buržuju rakstnieki. Es nesaku: pilsoniski rakstnieki. Starp pilsoņiem ir plaša demokratiska grupa, kam mūsu apstākļos laikmeta kulturalā attīstībā ievērojama pozitiva loma. Ar vārdu «buržuji» es apzīmēju latviešu plutokratiju, to pilsonības «labāko», t. i., bagātāko daļu, kas vienmēr kā aste velkas kulturas gājiena pakaļgalā. Viņa ar varu tiek vilkta līdz, jo pati nekur negrib iet, tādēļ ka viņai tepat labi — tik labi, kā nākotnē droši vien nebūs. Politikā viņa uzstājas līdēju un kompromisnieku lomā, sadzīves jautājumos viņas vīri ir oficialas, archeoloģiskas tautības reprezentanti, un mākslas ziņā viņi — nav nekas. Mazākais, priekš latviešu mākslas latviešu plutokratija nav it nekā darījusi. Viņa ir ražojusi krāsnešus tautiskām korporacijām, bet neviena rakstnieka vai mākslinieka. Māksla priekš viņas nav tik daudz vērta kā labs cigars vai glāze punša. Rakstniecības darbi viņai noder pēcpusdienas atpūtas stundām un kad vakaros miegs lāgā nenāk un uz klubu

slinkums nostaigāt, — un tad arī tikai tādi, kas tēlo viņas pašas aprindas un nav visai grūti sagremojami. Par šīs buržuazijas rakstniekiem patlaban top vakarējie dekadenti. Bet vai tad patiešām tā? Vai patiešām uz viņiem var zīmēt Akuratera vārdus, ka tie, «kuri ar saviem lamu vārdiem dižojas kā lielākie gaismas, kulturas un mākslas bruņinieki, nav vēl varējuši atzīt pat to bēdīgo patiesību, ka viņi stāv buržuazijas kalpībā un kā nopirkti algādži rok kapu savas tautas dailei un līdz ar to arī paši sev kā dzejniekiem»? Jā, patiešām. Gaišu, nešaubāmu pierādījumu mums vairāk, nekā vajadzīgs. Bet vispirms par to «nopirkšanu». Tas Akuratera «izspiediens», un es viņu nesankcionēju ar to, ka citēju. Citā vietā viņš izsaucas: «Cik viegli tak viņus (Līgotni, Upīti, Antonu) varējis nopirkt «Dzimtenes Vēstnesis» par savu ideju izteicējiem!» Ja Akuraters to sauc par pircēju, kas drukā rakstnieku darbus un viņam par tiem maksā, tad nezin kāpēc viņš sevi tik lepni izņem no pirkto skaita? Jo viņš taču pieder pie tiem, kas visvairāk pirkti. Vispirms Akurateru bija «nopircis» A. Gulbis Pēterburgā, vēlāk viņš pārgāja P. Poritera īpašumā, tad viņu ieguva Imanta, pēc tam Strēlnieks, vēl vēlāk Brigaders — pa starpam viņš bija redzams «Mājas Viesa Mēnešrakstā», «Vērotājā», «Dzelmes», «Staru», «Zalkšu» u. c. laikrakstu dzīvajā inventarā, un patlaban, liekas, viņu uz pusēm norentējis «Mājas Viesis» ar «Latviju». Tā teikt, ceļojis apkārt kā veca nauda. Bet varbūt viņš nav «buržujiski pārdevies» — un tur tā starpība starp viņu un mums citiem. Bet visnoteiktāk buržujiska, tautiski reakcionara latviešu avīze taču ir «Latvija» un Akuraters — viņas līdzstrādnieks! Tātad «avīžnieciskiem kritiķiem» nodomātā pļauka — atkal trāpa paša seju. Bet man še it īpaši interesanti aizrādīt, ka viņa un viņa bēdu brāļu merkantiliskie etapi atzīmējami visām krāsām, ar sarkano sākot un ar melno beidzot. Tas ir šaubīgs raibums! Vai patiešām «tikai individualista» ceļš iet no sarkanā uz melno? Un vai tad labāk nebūt par «tikai individualistu»? Bet mums taču viens Akuraters mazāk no svara, mēs vairāk interesējamies par visas dekadences likteni. Kur patlaban tie citi, kas nobēga no grimstošā dekadentiskā kuģa? Kur lielais romantiķis Bārda, kur Austriņš, Baltpurviņš, Vēsmiņš, Jaunsudrabiņš, Vulfs un citi? — Reakcionarajā, buržujiskā «Latvijā»! Kur mūžam apvainotais, mūžam nenogurstošais poets Jākobsonu Kārlīs? — Melnajā «Rīgas Avīzē»! Kur «klasiķis» un «akademiķis», «noskaidrotais vidus ceļa gājējs» Fallijs? — Veinberģa tautas partijā! Bet daži no viņiem savus rakstus drukā arī citur, kur tik tos ņem pretim. Varbūt viņi nav buržuju rakstnieki, bet neatkarīgi mākslinieki, kam vienalga, kuru politisku partiju viņi negribot un netieši pabalsta, bet kas apzinīgi nestrādā nevienai par labu?

Varbūt viņiem tiešām vienalga, vai socialisti viņus sauc par savējiem vai Fridrichs Veinberģis? Tiem sīkākajiem starp sīkajiem tas tiešām gan vienalga, tie mētājušies un mētāsies, kā pagadās. Vecākie un samērā prātīgākie sāk apzināties savu jauno platformu. Bet, tā kā viņi, kā tikko pie Akuratera redzējām, atkal nevar iztikt bez maskām, vai nu aiz paraduma, vai tādēļ, ka kaunas sava stāvokļa, tad uzmeklēsim atkal faktus.

«Neatkarīgs un brīvs iet dzejnieks uz priekšu ar nožēlošanas smaidu garām visiem «īstiem», kuri, savās cellēs iemūrējušies, lasa savus Marksa vai buržuazijas svētos baušļus. Vēl dzejnieks var saprast, ka māksla var stāvēt ārpus dogmām un partijām (oriģinalā divkārt pastrīpots!), un to viņš arī zin, ka šīs atziņas dēļ viņš tiks vajāts un nicināts un ienīdēts tiklab no buržuazijas, kā no socialdemokratijas, jo mūsu marksistiem ne pret ko nav tāds ienaids kā pret dzejnieku, kas stāv ārpus partijām, un buržuazijai pret dzejnieku, kas traucē viņas debešķīgo moralisko mieru.» — Komiski izklausās šāda patetiska deklamacija tāda cilvēka mutē, kas pats stāv tipiskāko buržujisku laikrakstu dienestā, saņem par saviem rakstiem algu iz buržujiska maka, tā moraliski un materiali pabalstīdams savu maizes devēju. Bet nesmiesimies, uz brīdi ticēsim likvidējušam dekadentam, ka viņš patiešām nestāv ne socialdemokratos, ne buržujos, ne kādā tur starpšķirā starp abām lielajām šķirām, bet kaut kur «ārpus» — tā teikt, «viņpus laika un telpas». Te iepriekš jāaizrāda uz Akuratera vājo sabiedriski-zinātnisko izglītību. Kā pretpulku viņš nostāda socialdemokratisko partiju un buržujisko šķiru, kamēr loģiski partija jāstāda pretī partijai, šķira šķirai. Kas citādi rīkojas, tam polemiskā retorikā tik pateicīgi apzīmējumi kā «dogmas», «baušļi» utml. nepielīp tur, kur domāti, bet paliek pa pusei gaisā karājoties. Bet, tā kā partija nav nekas cits kā zināmas šķiras tipiska organizacija, kur koncentrēti izpaužas šķiras atsevišķā idejiskā daba, tad arī tā varam saprast Akuratera aplam uzstādīto dilemu.

Vispirms atzīmēsim to raksturisko parādību, ka tūliņ pēc nelaimīgā 1905. g. manāma «ārpus dogmām un partijām stāvošo» rakst- un dzejnieku tiekšanās uz mantīgās buržuazijas pusi. «Dzelmes», «Staru», «Rīta Blāzmas» u. c. bankrots rādīja, ka laikraksti nespēj pastāvēt «ārpus šķirām un partijām». Bet dekadenti bij īsredzīgi! Viņi lūkojās, ka tāpat bankrotā «Rīts», «Vārpas» u. c. socialdemokratu organi, un domāja, ka tur un te vienādi cēloņi, ka neviens šķiras un nešķiras laikraksts nevar pastāvēt, ka latviešu tauta vispār palikusi vienaldzīga pret rakstniecību. Viņi nesaprata, ka socialdemokratiskie laikraksti bankrotē tikai tādēļ, ka šī partija smagi sadragāta, ka šķirā, no kuras

viņa izauga, pilnīgs apjukums un dezorganizacija, kas parasta tādās reizēs, kad beidzamās vērtības tiek pārvērtētas, kad atraujas un aiziet visi tie, kas līdzi skrējuši tik aiz revolucionāras nervozitates, bet kam dziļākas dzīvības intereses citādas. Taču pamazām dekadenti jau agri sāka apzināties savu kļūdu. Jau «Kāvu» un it sevišķi «Pret Sauli» pirmajos numuros manāmi atpakaļrāpšanās simptomi. Bet it sevišķi šī vispārējā pazudušo dēlu atgriešanās notika lielajā spaidu un emigracijas laikmetā. «Izraidīti» un «cietumos» viņi pārdomāja savu pagātni, apsvēra savas ciešanas un to cēloņus un redzēja, ka nav vērts. Redzēja, ka var taču daudz mierīgāk, ērtāk un «laimīgāk» ar' dzīvot. Redzēja, ka maldījušies, ka viņu vieta nav te. Ap to pašu laiku arī sākās bijušo «socialdemokratu» lakstīšanās ap veco Rīgas māmuļu. «Jumta istabiņas» lepnie iemītnieki, Vēsmiņu Kārlis un, ja gluži nemaldos, arī ārpus partijām stāvošais Akuraters, nāca pie literaturas fonda un lūdza pabalstu. Un fonda kungi laipni izsniedza pabalstu saviem vakarējiem boikotētājiem. Ar kategorisku prasījumu nāca Kārlis Jākobsons un nedabūja tikai tādēļ, ka raksts bij patiešām pārāk lielīgs, un tādēļ, ka nāca zināms, ka Kārlis Jākobsons esot kapitalists un māju īpašnieks. Droši vien arī vēl citi «neatkarīgie» klauvēja pie fonda durvīm. Nevar neatzīt, ka nicinātie māmuļas darbinieki še izrādīja daudz vairāk pašapziņas, pašlepnuma un goda prāta nekā saules himnu dziņotāji. Var jau arī būt, ka savos vakarējos ienaidniekos viņi nojauda sev gara radiniekus un pēc pārciestām bailēm un draudošā vientulībā vāca draugus, kur varēdami. Māmuļas kreisais spārns gan izturējās neuzticīgi pret saules un apaļo pupu dziesminiekiem, jo viņu izturēšanās bij vēl stipri divkosīga: viņi vēl stipri kliboja uz abējām pusēm, un galvot vēl nevarēja, uz kurieni viņi nošķiebsies. Vispretīgāks māmuļas «labākajiem dēliem» bij dekadentu seksualisms, kas kā plata lēle gozējās viņu mākslas peļķes dūņainā dibenā.

Seksualisms — kā dzejas universalmotivs estetiski nepārdomāts un neapgarots, mākslinieciski neizjusts un nenoskaidrots — seksualisms kā kumoss uz makšķeres, ko pameta lētticīgiem, neizglītotiem ļaudīm. Šī seksualisma dēļ māmuļas darbinieku saprātīgākā daļa skatījusies un skatās ar neuzticību uz dekadentiem. Kad es 1907. gadā «Balsī» rakstīju, ka māmuļa nevar vairs atdzimt, kā to velti cerē tautiskie idealisti, ka tā paliek kā pamazām irstoša, brūkoša veca pils līgojošu lauku un zaļu pļavu vidū, kur drīzumā apmetīsies dekadentiskās pūces un sikspārņi, tad redaktors, viens no māmuļas agrākiem dzīvākiem darbiniekiem, beidzamo apgalvojumu turēja par neticamu un neiespējamu un strīpoja no raksta. Bet vai nu šis pareģojums nav

pilnā mērā piepildījies? Atcerēsimies vien vēl Viktora Eglīša pūles ar priekšlasījumiem Zinību komisijas sapulcēs un nemirstīgo veltījumu latvju Odisejam-Veinberģim un aristokratam-Grosvaldam un to visai iepriecinošo faktu, ka māmuļa Viktora Eglīša pūles un nopelnus algoja ar prāvu stipendiju. Jā, un kur tad mūsu vienīgais «akademiķis» un «klasiķis» Fallijs, kas pēc «Zalkša» biļeteniem «Parizē studē filozofiju»? Arī šis pazudušais dēls ir pārnācis mājās. Fallijs neatzīst vairs nekāda stāvokļa viņpus partijām un dogmām, bet atzīst tikai Veinberģa tautas partiju un visu Veinberģa tautisko lietu. Fallijs, pēc Ķeniņa spriedumiem, visus pasaules lielākos māksliniekus atgādinošais Fallijs, raksta garu un tukšu tautisku peršu virkni un dāvina Veinberģa un kompanijas rīkoto svētku komitejai! Sakiet, vai ir pārspīlēts mans sākuma teikums, ka vakarējais dekadents, «ārpus partijām» stāvošais, «neatkarīgais» dekadents, lien tautiskā kluba iekšpusē un, pielabinādamies un iztapīgi smaidīdams, un melīgi pakāsēdams, uzdzied galda dziesmu buržuju goda mielastā?

Tā izjūk jaukā iluzija, ka vēl rakstnieks var stāvēt ārpus dogmām un partijām. Izjūk visi olimpisko nožēlošanas smaidu un garāmiešanas kumēdiņi, un no visām kaskām un smiņķiem izlobās dekadents savā atbaidīgā kailumā, savā beidzamā, buržujiskas plutokratijas sulaiņa lomā. Bet varbūt viņš tomēr arī tur paliek vismaz zināmā mērā neatkarīgs; varbūt viņš nenoliedz savu vakardienu, savus parastos tikumus un tikumiskos paradumus? Varbūt viņš nepiemērojas buržuja «mākslas» prasībām, bet rauga tās sev piemērot? Varbūt viņš tomēr arī tā izpilda svarīgu kulturalu misiju, ierosinādams tā sadzīves, kā mākslas centienos visatpakaļpalikušāko šķiru? Eglīša un Fallija piemērs jau rādīja, ka izbijušie dekadenti nemēģina piemērot, bet paši piemērojas buržujisko tautībnieku «dogmām» un «baušļiem». Bet ir savā ziņā vēl nozīmīgāki piemēri. Dekadenti sviedriem vaigā pūlas nomazgāt pagātnes traipus un ierīkoties tā, ka lai būtu patīkami un pieņemami tautisko invalidu sabiedrībā. Es jau augšā citēju Akuratera tiradi iz raksta «Mūsu kulturas problemas», kur šis izbijušais «brīvības idejas nesējs» «nolād» rakstniecības kalpošanu brīvības idejai. Tajā pašā rakstā viņš uzstāda un atrisina savu «mūsu kulturas» problemu — tas esot nacionalisms. Istenībā par šo «problemu» pašu tikai tas būtu sakāms, ka tā nav nekāda problema, bet par sevi saprotama aksioma. Problematisks nav arī tas jēdziens, ko Akuraters ieliek šajā vārdā. Niedras vecveco «kulturalo» nacionalismu viņš te atgremo un sludina kā nezin kādu jaunizceptu gudrību. Brīdināšana un biedināšana neiejaukt šajā nacionalismā saimnieciskas un politiskas būšanas droši vien var tikt labvēlīgi ieklausīta latviešu tautas partijā —

ja tikai šī partija turētu par vērtu pagriezt savu tautisko ausi uz tāda varoņa kā Akuratera pusi. Iz šo rindu rakstītāja u. c. rakstiem izmantotie dūšīgie pārmetumi «aristokratiskai inteliģencei» un vispār latviešu kapitalistiem nevar Akurateram kaitēt: kulturali sterila tautiskā kapitalisma kritizēšana jau tagad tikusi par literarisku modi; nelielās porcijās to sev atļaujas arī latviešu jaunākā «labāko familiju» lapa «Latvija». Cerēsim tomēr, ka Akuratera «nacionalā» balss tiks sadzirdēta tur, kur vajadzīgs. No savas puses latviešu tautas partijas vīriem, Rīgas māmuļas darbiniekiem un «Latvijas» aprindām varam apliecināt, ka Akuraters nopietni cenšas laboties. Ne vien vispārīgos tautības jautājumos, bet arī sīkumos. Un dekadentiskais seksualisms, liekas, tīri nepieder pie sīkumiem — mazākais pēc tautisko buržuju ieskatiem ne. Un taisni še Akuraters sniedz jauku labošanās piemēru. Agrāk viņš piederēja pie visskaļākiem «brīvības mīlestības» sludinātājiem un izbaudījumu cildinātājiem. 1907. gadā viencēliena «studijā» «Dzīvības grēks» viņš uz skatuves grib rādīt, kā varonis meitu stiepj uz gultu, un liek šim varonim patetiski deklamēt: «Ne nākotnes, ne pagātnes nezināt, tik acumirkli pielūgt... Es atradu jaunu dievu un jaunu reliģiju... Ļauj man tavas drēbes noskūpstīt, pie tavas svētās miesas pieskarties...» Bez kaut kādiem dziļāki izmanāmiem estetiskiem, idejiskiem vai psiholoģiskiem nolūkiem šāds tēlojums ļoti atgādina Virzas liriku ar viņa «ērzeļiem». Bet 1909. g. jau tiktāl «labojies», ka dram. «pasakā» «Nemirstīgā» tēlo sievieti, kas atteicas no miesiskiem sakariem un platoniskā apgarībā deklamē: «Es negribu mūsu mīlestības tikai šai dienai... Neskartu es nesīšu jūsu tēlu kā līdz šim... Laiks mums par bērniem atkal palikt...» Bet 1910. g. viņš visu seksualismu pavisam nometis sētmalā un pilnu kaklu sludina jaunu «reliģiju» — nacionalismu. Kungi, kā tad jūs vairāk vēlaties?

Nav jādomā, ka buržujiskā plutokratija patiešām liela seksualisma ienaidniece. Nē, taisni otrādi, tā visās zemēs un visos laikos bijusi tā izvirtušākā un netiklākā starp visām sabiedrības šķirām. Bet pēc savas dabas viņa ir arī lielākā liekule un cenšas apslēpt savus netikumus. Viņa ir iedomīga un slimīgi godkārīga un karsti vēlas, lai viņu arī garīgā ziņā uzskatītu par tikpat priekšzīmīgu un cienījamu, cik smaga viņa naudā. Tādēļ viņa plašos apmēros piekopj visādu labdarības sportu un alkst visādu glaimu. No šī labdarības sporta, no turīgo buržuju naudas maka glābiņu gaida arī otrs «labojies» dekadents Kārlis Skalbe. Visu latviešu rakstniecības nākotni viņš noliek latviešu aristokratijas rokās. Viņš pat šai aristokratijai grib liegt aristokratijas nosaukumu, ja viņa turpmāk nesāk ļoti rūpēties par latviešu rakstniecību

un rakstnieku labklājību. Šai rūpestībai vajag parādīties tādā pat labdarības sporta veidā. Latviešu aristokratijas žēlastībai jāizplūst pār nabaga latviešu rakstnieku, citādi viņš vairs nevar nekā krietna ražot. Tradicionalā «jumta istabiņa» patlaban tiek likvidēta. Latviešu esteti sapņo par literariskiem saloniem un nebeidz sapņot arī vēl pēc «Zalkša» iznīkšanas. Bet, kas nebij iespējams samērā mazturīgiem «Zalkša» aristokratiem, to viegli paveiks latviešu iesakņojušies lielburžuji no Rīgas «māmuļas» un tautas partijas apkārtnes.

«Māksla ir siltumnīcas augs, kura saknes jāsargā no sala,» izsaucas Kārlis Skalbe š. g. «Dzimtenes Vēstnesī». «Kas grib glābties no izsalšanas, tas pārstāda sevi citos, labākos klimatiskos apstākļos.» Un aizrāda pie tam uz gleznotāju Purvīti, kuram nacionalas kulturas jautājumā bij jāatsaucas uz vācu makiem. Ieruna par Purvīša «sāpīgo kauna sajūtu» pilnīgi nevietā. Purvītim nav ko kaunēties. Tāpat kā Skalbem nebūtu ko kaunēties, ja viņš latviešu rakstniecības pabalsta dēļ būtu griezies pie barona Hirša vai Mendelsona. Ja jau mākslas pacelšanai tikai nauda vajadzīga, tad nav no svara, vai pa latviešu rakstniecību izklīst žīdu baņķiera vai latviešu aristokratijas maka svētība. Naudai taču laikam nav it nekādas «nacionalas» īpašības. Bet man liekas, ka Akuraters un Skalbe tomēr nesauc velti, — latviešu maka aristokratija viņus dzirdēs. Agri vai vēlu, tomēr dzirdēs. Vispārējai attīstībai pakāpjoties drusku augstākā gradā, aristokratiskajā buržuazijā dabiski radīsies vajadzība arī pēc estetiska sporta. Un tad viņa gan arī «mākslai» pavērs savu maku — protams, savai mākslai, tai, kas pēc viņu garšas un patikas. Un nodibinās «mākslas» siltumnīcas un izaudzinās vārīgus stādus, ko brīvā gaisā gan nevarēs rādīt, bet kas zem stikliem tomēr diezgan smuki ziedēs. Un nodibinās savu mākslas virzienu, tāpat kā nodibināja savu šacha klubu un riteņskrējēju biedrību. Un es negribu apstrīdēt, ka tur nebūs siltāka atmosfera nekā Kārļa Skalbes «sestā stāva istabiņā». Bet viņš un Akuraters tad jau sen būs «glābušies no izsalšanas» un «pārstādījuši sevi citos (t. i., aristokratiski buržujiskos) klimatiskos apstākļos» — un līdz ar viņiem, jācer, gandrīz visa likvidējušās dekadences plejade.

Kā apžēlotus bāra bērnus naudīgā plutokratija savus rakstniekus kops siltumnīcu patversmēs. Tas ir mūsu dekadentu «daiļākais sapnis». Svētlaimīgas trīsas skrien pār muguru, iedomājoties vien tos nākamos zelta laikus. Bet pagaidām, kā teikts, viņi bailīgi klaudzina pie maka vīru durvīm un uztraukti ausās, vai tās nepavērsies un spraugā neatspīdēs ķēkšas sniegbaltā skotele. «Ārpus dogmām un partijām» stāvošie vingrinās tādā rakstnie-

cības veidā, pret kuru «aristokratijai» taču nekas nevarētu būt pretī, kas sajūsminātu mietpilsoņu mammas un tautiskās, mācītāju vadītās ģimnazijās ļoti izglītotās meitas. (Arī tautiskā maka sturmējums vispirms sākams uz šiem fortiem.) Izpratuši Akuratera «izšķirošo vārdu: būt dzejniekam vai vergam», — «tikai individualisti» manuskriptu pakām nāk uz buržujisko avīžu redakcijām un pilda viņas organus tādiem ražojumiem kā Jaunsudrabiņa «Krītošās zvaigznes» («Latvijā»). Tur — «kādā skaistā priekšpilsētas namā pie pilnīgi atvērta loga sēdēja tirgotājs Zāle». Skaists nams un bagāts tirgotājs par sevi nebūtu mākslas darbā peļami priekšmeti: arī skaistā namā var atrast mākslas tēlojuma cienīgus priekšmetus, arī tirgotāja ģimenē var būt psiholoģiski un estetiski interesanti sarežģījumi un gadījumi. Bet blakus tajā pašā un citās avīzēs nodrukātām pašļaužu teoretiskām mākslas pārvērtības rezolucijām, blakus tādiem pat citiem un vēl zīmīgākiem buržujiskiem ražojumiem šis gabals ierindojams zīmīgu simptomatisku parādību rubrikās. Katrā ziņā vēl zīmīgāks ir Akuratera stāsts «Tikla» («Mājas Viesī»). Ar autoram raksturīgu karstumu un svilstošu aizgrābtību, ar sprakstošu dūmainu retoriku tur tēlots «Ojars, īsts tēva dēls, druvu audzēts un meža dziesmu pilns. Viņam bagātas lankas pieder, ziedošas pļavas ar upes līčiem un zaļas druvas. Skaists, stiprs un smalks viņš ir...» Un tālāk tur tāda raksturiska «himna»: «Lepni un skaisti ir bagātie tēvu dēli Latvijā. O, sen jau vergu apziņa viņiem sveša. Ikkatrs ir valdnieks pār savu druvu, un druvas zeļ kā dārzi. Priecīgi tad smaida tēvu dēli un ved meitenes uz deju. Senā laimība atmirdz jaunības sejās...» Jūs lasāt un brīnāties, un prasāt, vai nav atkal uzcēlies no kapiem Pietuka Krustiņš un, tautas mīlestībā iesilis, neskandina atkal vienu tautisku galda runu svētkos par godu pirmajiem izvadātiem bezdelīdzēniem? Nē, es jums apgalvoju, ka tas ir izbijušais saules himnu un mums pazīstamās «jaunās reliģijas» dziesminieks Jānis Akuraters. Viņš nu ir atradis atkal jaunu «reliģiju», viņš zin, ka viņam kas trūkst. Pa daļai aizmirsis sava paša šķendējumus par latviešu tautisko centienu apsīkumu rupji materialistiskos sava kaktiņa centienos, viņš, «pelēkā barona» skaistuma, smalkuma, bagātības un lepnības aizgrābts, daiņo atkal himnu sava kaktiņa idilei. Mūžīgo vērtību koklētājs te tik ārkārtīgi sajūsminās par prozaisku, materialistisku saimniecisku ieguvumu. Savu iedzimto patosu Akuraters še vēl uzsver, lai zināmā šķirā nepārprotami redzētu, ka viņš nu nav vairs dekadents, bet vienīgi tik buržuju, arī zemniecisku buržuju padevīgs kalps. Nē, arī zemnieciskie buržuji nav smādējami: viņiem ir resni muķi, un, ja viņus labi paliela, ņemsies un nopirks kādu eksemplaru dzeju,

kas kā nekustams īpašums jau gadiem guļ grāmattirgotāja plauktā. — Zemnieciskā buržuja slavēšanā Viktors Eglīts — kā buržujiskās sportsmeņu aprindās saka — sitis rekordu. Viņa dzejojums «P e l ē k a i s b a r o n s», paraleli Akuratera klačojumam «Mājas Viesī» iespiests, ir labākā un atklātākā liecība par dekadences izvirtību un par dekadentu pārsvēršanos buržujiskās plutokratijas kalpībā. Tur ir nesamaksājami komisks, bet tomēr raksturisks mēģinājums līdz padebešiem salielīt un saslavēt lauku konservatīvāko pelēko baronu un visu to šķiru, no kuras rekrutējas melnās kompromisa politikas piekritēju pulki. Raudi, karaļmeita, par taviem bijušiem pasiviski lepnajiem, spiedzīgi skaļajiem daiņotājiem. Apsedz savu seju un neskaties to kaunu, ka viņi, cits citu grūstīdami, saspiežas pie latviešu maka aristokratijas ķēķa durvīm.

«... Vēl dzejnieks var saprast, ka māksla var stāvēt ārpus dogmām un partijām...» Nē — māksla stāv turpat, kur mākslinieks, un mākslinieks nevar stāvēt ārpus sabiedriskām šķirām un šķiru interesēm. Man pašam kā dzejniekam ir savā ziņā sāpīga tāda apziņa. Tik labprāt mēs visi taču stāvētu kur «ārpus», «neatkarīgi», «brīvi». Bet dekadences metamorfozu vēsture tik pārāk skaidri rāda, ka dzejnieks var gan kādu laiku darboties svešā šķirā un sajūsmināties no svešām idejām, var kādu laiku svārstīties dažādās starpšķirās un starp diviem pretišķiem spēkiem. Bet galu galā viņš atradīs tos, kas viņam «dvēselē rada», un pieķersies tiem, pie kuriem viņš pēc savām tieksmēm pieder. Es jau teicu: nevienam, arī dzejniekam, nav ko kautrēties, ka viņš pieder pie zināmas šķiras, jo visas šķiras ir sabiedriskas attīstības produkts, un tātad atsevišķs cilvēks īstenībā nav vainojams arī tad, ja viņš pieder vai pieslejas šķirai, kas nolādēta gulēt par akmeni tautas kulturalas attīstības ceļā. Pat Raini neatskaitot, mēs visi, latviešu rakstnieki, dzejnieki, kritiķi, gleznotāji un muziķi, esam kalpu un sīksaimnieku bērni, pelēkas, nenoteiktas, viegli šķobāmas psicholoģijas, pelēku, sīciņu sabiedrisku ideju mantinieki. Zemnieciski-mazpilsoniskās starpšķiras piederīgi mēs esam, tā sakot, «bez pašu nākotnes», un svārstāmies starp aristokratiski «individualo» un demokratiski-sabiedrisko idealu. Viens mūs rauj atpakaļ, otrs ceļ uz augšu. Nevienam nav ko slēpt un kaunēties, uz kuru pusi viņš padevies. Ikkatram, kas atklātībā darbojas, jāparādās tādam, kāds viņš ir pēc īstās dabas. Maldīties ir cilvēcīgi, un nevienam nav tik daudz tiesības uz cilvēcīgo kā mākslinieka. Bet dekadenti kaunas un slēpjas. Līdz beidzamam smiņķējas un maskojas, lai nepamanītu viņu īsto seju. Auž milzīgus miglas plīvurus, lai ar tiem vientiesīgo, bet ziņkārīgo skatītāju acīm noslēptu notikušo: dekadences kā

rakstniecības virziena galīgu izjukšanu, viņas idejisko fiasko un praktisko bankrotu — uz visas līnijas pilnīgu dekadences dekadenci.

Bet kādēļ šie uzbrukumi «avīžnieciskai kritikai»? Tādēļ, ka latviešu kritika ir darījusi savu pienākumu. Bez kautrēšanās atmaskojusi faunus un klauniem rāvusi nost liekos ģīmjus. Lai arī dekadence nomira aiz sava paša iekšējā nespēka, taču latviešu kritikai, bez šaubām, tas nopelns, ka viņa paātrināja šo krizi. Ka vēl nekad nepiedzīvotā mākslas apsmiešana neilga gadu desmitu, par to latvieši var pateikties savai kritikai. Dekadenti ir sajutuši inteliģentas kritikas spēku. Viņi sajūt un apzinās savu mazo iespēju arī tajā virzienā, ko patlaban sāk. Tādēļ viņu bezspēcīgais niknums, bailes un izmisums. Bailes no taisnas, asas kritikas dzen viņus mēģināt kaut kā diskreditēt kritiku publikas priekšā. Tādēļ visi Akuratera un kompanijas netīrie raksteļi ar faktu sagrozījumiem, lamāšanos un meliem. Bet kritika ir spēcīgāka nekā dekadentu meli. Viņas pusē ir dzīves un mākslas patiesība. Un dekadentiem ir iemesls baidīties. Dekadence ir likvidēta, bet arī viņas jaunajā, buržujiski plutokratiskas, māmuļnieciski tautiskas «mākslas» ceļā kritika viņai sekos. Un no «mākslas tempļa» nesaudzīgi dzīs laukā literariskus avanturistus, akrobatus, uguns un zobena rijējus. Meli un gānīšanās, arī vēl labākas kvalitates un vēl labākās porcijās, nebaida tos, kas strādā mākslai un patiesībai.

Andrejs Upīts

«Jaunā Dienas Lapa», 1910. g., Nr. 188, 191, 197, 203, 209, 215, 221, 227, 18.(31.) augustā, 21.(3. sept.) augustā, 28.(10. sept.) augustā, 4.(17.) septembrī, 11.(24.) septembrī, 18.(1. oktobrī) septembrī, 25.(8. okt.) septembrī, 2.(15.) oktobrī.

MŪSLAIKU «BURTNIEKS»

No Kārļa Jākobsona var sagaidīt daudz ko; literariskā sabiedrībā par viņu nemēdz runāt nopietni. Viņa luga «Vieglprātības augļi» nav neko tukšāks un muļķīgāks gabals kā viņa garās «poemas» un «romani». Nebūtu daudz ko brīnīties, ja viņš steigšus vien izlaidis atkal jaunu «dramu» («Burtnieks») četros cēlienos ar prologu priekšā un epilogu beigās. Ne šī «drama», ne viņā tēlotais famozais burtnieks par sevi neviena nevar interesēt — tur īstenībā nav ne dramas, ne kāda burtnieka. Literarisku kuriozu mīlētājiem Jākobsona jaunākais ražojums diezgan zīmīgi rādīs, par kādiem «burtniekiem» izvērtīsies spējīgi latviešu tautisko avīžu rakstītāji. Es gandrīz gribētu teikt, ka ir vērts izdot 50 kapeikas par apdrukātas makulatūras žūksni, lai iepazītu

viņas ražotāju un to socialo apkārtni, kur tāds varēja izaugt. Līdz šim vēl varēja domāt, ka Jākobsona «poemas» un «romani» vienkāršas cilvēciskas naivitates un literariskas neizglītības produkti. Bet šis beidzamais ražojums rāda, ka Jākobsons strādā apzinīgi — viņš zin, ko un kāpēc strādā. Skaidri apzinās savu pilnīgo mākslinieciska spēka trūkumu, tomēr sēstas pie galda un raksta vienu gabalu pēc otra. Gadās jau pa cilvēkam, kas vai nu dziļā mākslas nesapratā, vai aiz kādiem praktiskiem iemesliem arī šādos gabalos atradīs liriskas vietas, lai arī pietiekoši neizceltas, utt. Bet galvenais, uz ko spekulē, ir tas: novērot, noklausīties, par ko ļaudis patlaban interesējas, iztaisīt kaut ko līdzīgu un palaist tautās — kas zin, grāmatai radīsies pircēji, lugai izrādītāji — nauda nāks! Nemaz jau nevajag būt «literatam», lai zinātu, cik populāras tagad Raiņa lugas. Un kāpēc lai Jākobsonam būtu neiespējams tas, ko Rainis tik viegli veic? Paraug — liela muiža tur! Un Jākobsons tēlo vācu iebrukšanu Baltijā, ap zvejnieka meitiņu liek cīnīties vācu bruņiniekam un latvju burtniekam. Liek nāru korim dziedāt, velniņiem dancot un kauties; septiņiem kraukļiem liek pa gaisu skriet, vecam ubagam deklamēt par Saulgriezīti stikla zārkā, ledus kalnā utt. Kad nekādi vairs netiek uz priekšu, tad pakravājas atmiņu plauktā un paņem vienu skatu no Leonida Andrejeva. Nekait drusku aizgūt arī no Šillera utt. Nu, protams, drama tādi pagatavojama nav; viss aizgūtais, nesagremotais un nesaprastais rēgojas Jākobsona leļļu teatrī. Bet aiz kulisēm nerimdamies ķērc gramofons. Nāru koris: «Jēē — jēē — jēē — hē — ū — ū — ū! ā! ā! o — o — o — o —» Mālu mīcītāji puikas: «Šļiku šļeku māli šļīst, piku peku vācietis pīkst... Pļiku pļeku māli skrien — čiku čeku vācietis lien... Šņiku šņeku! Driku dreku! Ķiku ķeku...» Ja tā ir «literatura», tad patiešām tikai tāda «driku dreku» literatura. Tā ir caur un cauri lubenieciska literatura un pie tam no vispēdējās zortes: tā labi apzinās savu lubenieciskumu un tomēr nekaunas atklāti rādīties dienas gaismā.

A. Upīts!

«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., Nr. 222, 27. (10. oktobrī) septembrī.

KRITIKA VAI GARA NABADZĪBA?

«Jaunās Dienas Lapas» 285. nr. Andrejs Upīts ievietojis kādu kritiku par Viktora Eglīša otro kopotu rakstu krājumu «Vērtības pārvērtējot».

Kaut gan par A. Upīša kritikām jau sen apnicis mums, rakstniekiem, noskumt vai interesēties, bet šoreiz lieta tiešām izliekas

interesanta. Savās kritikās Andrejs Upīts arvien ir bijis pamācītājs un pārmācītājs un tik bargs tiesnesis kā pats pāvesta tribunals.

Par to, kāpēc Upīts uzstājas tik lieliskā prokurora pozā, līdz šim pie rakstniekiem bija dažādas domas.

Vieni teica, ka Upīts to darot savu stāstu un «romanu» labā. Papriekš iztēlot kritikās savus pretiniekus par izvirtušiem, dilletantiem un pilnīgi nespējīgiem un tad kā vienīgi derīgos ieteikt savus rakstus.

Citi domāja, ka viņš nekad un ne pie vienas sabiedrības šķiras neesot varējis iemantot simpatijas un atzīšanu un tāpēc bargās kritikas esot greizsirdības un dusmu radītas pret tiem, kuriem vairāk cienītāju un atzinību tautā.

Vēl daži teica, ka, rakstīdams *à la* Markss un propagandēdams socialdemokratijas idejas, viņš visdrīzāk iedzīvošoties naudā, kā jau dažs labs «demokrats».

Ir pat domas, ka Upīts metot literariskus kūleņus, lai pievilktu par varu sev skatītājus un apbrīnotājus — par mākslu viņam maza bēda.

Līdz šim arī es domāju dažādi, bet tagad, pēc minētās kritikas izlasīšanas, es nācu pie atziņas, ka Upīts ir garīgi tik aprobežots, ka tam nav iespējams saprast viselementarākos mākslas darbus, un savā nesaprašanā tad arī viņš raksta neatzinīgas vai pavisam muļķīgas kritikas.

Pievedīšu piemērus, kas lai motivētu manu nupat izteikto spriedumu. V. Eglīts savas grāmatas priekšvārdā saka, ka latvieši sev piepotējuši dažādas kulturtautu slimības, kā iepotē bakas vai koleru, lai pēc neliela reiboņa imunizētos. Te katram, pat vienkāršākam lasītājam skaidri saprotams, ka tas ir tikai salīdzinājums, caur kuru norāda uz dažādu kulturstadiju uzņemšanu arī latviešos. Bet Andrejs Upīts pat to nav spējīgs saprast. Viņš apgalvo, ka Viktors Eglīts pats esot, «grūtas slimības ciezdams, bakās nomocījies, kolerā novārdzis» un — stipri aizgulējies.

Visos Viktora Eglīša stāstos ir tēlots inteliģents cilvēks, kas, nācis pie augstākas atziņas, redz, ka Rīgā viņam vēl nav vietas, jo visur neizglītība, tumsība, troksnis, leijerkastes skaņas un cilvēkam ar augstākām tieksmēm jāiet bojā. To izsaka skaidri un nepārprotami viņa varonis Kalve stāstā «Spoki».

Andrejs Upīts saka, ka Eglīša māksla esot kā balagana būda un pats viņš — jādomā — saslimis muldētājs.

Bet, palasoties kaut kuru no minētā krājuma stāstiem, mēs redzam, ka no muldēšanas tur nav ne vēsts. Piemēram, Eglīša stāstu 159. lappusē teikts:

«Ceļš, uz kuru tas (Kalve) stāvēja, bija arī īsts artista ceļš. Artista, politiķa un karotāja. Tas bija Bairona, Kromvela un Napoleona ceļš. Bez murgiem utt.»

Un tā visā grāmatā. Tikai skaidra atziņa un augstāks garīgs ideals. (Es te negribu Eglīša stāstus propagandēt, jo viņu formu arī es pilnīgi neatzīstu, es tikai pievedu piemērus pretim A. Upīša kritikai.)

Kas tad nu ir noticis, ka Upīts nosauc visus šos stāstus par baku un koleras slimnieka muldēšanu? Ir noticis tas, ka V. Eglīts savus stāstus rakstījis savādā oriģinalā izteiksmē, neparastā formā un stilā. Tikai vienīgi tas. Un katrs, kas saprot, ka $2 \times 2 = 4$, sapratīs arī, kā jālasa un jāuzņem rakstnieka oriģinalitate. Bet Andrejs Upīts to nesaprot. Viņš varbūt saprot katķisma vai Ilovaiska vēstures stilu un izteiksmi, bet nekādā ziņā ne — rakstnieka darbus. Te ir meklējams pamats viņa dīvainajām kritikām. Var rakstnieku kritizēt, neatzīt, pat izsmiet, bet nesaprast viņu, krist galīgā aklībā no viņa izteiksmes veida un tomēr rakstīt kritiku — tas ir tas bēdīgākais, ko vien kritiķis par sevi var paziņot atklātībai. Tagad man nāk prātā daudzas citas Upīša kritikas, un kā par brīnumu es atrodu arī tur, ka nevis nenovīdība vai veikals, vai popularitates kāre, bet lielāko daļu vainīga ir viņa pilnīgā rakstnieku nesaprašana. Uz šo varbūt vēl neuzrādīto «slavenā» kritiķa īpašību es te aizrādīju — kā garām iedams. Bet pie reizes, ja vajadzēs, pasniegšu veselus dokumentus iz A. Upīša rakstiem, no kuriem redzams, ka viņa kritikas izskaidrojamas vienīgi ar viņu autora zemo saprašanas līmeni.

Jta

«Latvija», 1911. g., Nr. 289, 15.(28.) decembrī.

3

PAR «ZALKŠA» KLASICISMU UN «ZELTA VIDUS CEĻU»

IEVADAM

«Zalkša» rakstu krājumu redakcija turējās pie tā ieskata, ka ar lasītājiem var saprasties arī bez prospekta programas, uz paša darba pamata. Un tā interese un tās simpatijas, kuras «Zalktis» līdz šim ieguvis bezpartejisku mākslas draugu un inteliģences aprindās tādā mērā, ka jūtamies aicināti izdot rakstu krājumu vietā mēnešrakstu, liecina par mūsu domu un darba pareizību. Tikai vienā ziņā bijām maldījušies: zīmējoties uz a v ī ž n i e c ī b u. Izrādījās, ka tā nevaļīga, pavirša, arī pret literaturu tendencioza un ar saviem īpašiem egoistīgiem rēķiniem. Tā ne mūsu darbus apspriedusi, ja vispār to darījusi, bet ar strīdīgu nolūku mēdz iztvert pa teicienam, pa domai, lai, sagrozīdami vai mūsu domas saprast negribēdami, ar mums polemizētu, lai savus lasītājus jauktu. Par savu lasītāju pastāvību esam tomēr bez rūpēm. Tie zin, ko mēs gribam.

Palikdami uzsāktajam virzienam uzticīgi, centīsimies tādēļ strādāt a r ī u z p r i e k š u bez steigas un patosa priekš latviešu mākslas un mākslinieciskās noskaidrošanās mūsu juku un cīņas saucienu trokšņainā laikmetā. Mēs turēsimies tālu no politisku partiju un šķiru cīņas tendencioziem ceļiem. Centīsimies arī izsargāties no literarisku skolu un strāvu šaurības. Klasiskās mākslas idejas, izteiktas ar latviešu tautas dvēselei īpatnēju temperamentu, tas mūsu ideals. Mūsu sirds pieder mūsu tautai. Iz tautas pagātnes mums tautas dvēsele dzied. Kā klusa straume mums rit viņas valoda, un dziedinoša miera pilnas plūst uz mums viņas smieklu un asaru meldijas: mūsu tautas dzejas avotos redzam sakrājušās brīnišķas stila bagātības. Mēs mīlējam nakts skumjas, iz kuras tautas pravieši iziet jaunai dienai pretī, mūs interesē būtības pretrunu grūtās sfinksas mīklas, bet jo laimīgi jutīsimies,

ja spēsim «Zalktī» ietvert to nākotnes spēka pārliecību, kas kā nākošu laikmetu sapnis katras dzīves spējīgas tautas mākslas jūsmā vispirms viļņo. Dzīvē lūkojoties, «Zalktis» vēlas gaišus uzturēt tos dzīves prieka un izturības ugunssārtus, kas senatnē tik spoži vaiņagoja mūsu dzimtenes kalnu galus. Mēs respektējam dzīves realismu un nebrīnāmies, ka tautas lielais bars pašulaik pirmā kārtā ieinteresēts par idejām, kā tautas dzīves sabiedriskā puse nokārtosies, bet, ja kāds laikraksts redz materialā pacelšanā dzīves vienīgo uzdevumu, ja šai tendencei nekalpojoša māksla top par visu «buržuju nervu tirpināšanas mākslu», tad jākonstatē, ka citādi godīgs partijas organs top netaisns un pat negodīgs pret tautas mākslu. Tak šis praktiskais politiskais uzskats nedusmo mākslas, bet izmērdētās, kailās tautas un revolucijas idealu vārdā; nepraktisks, tautai vēl nepieejams skaistums tai šķiet negantība. — Vēl mazāk nopietni varam ņemt mūsu pēdējā laika dekadentisko modernismu. Tur uzskatu un darba nopietnība nav ar uguni sameklējama. Mētājas mūsu bezpamata modernisms starp sentimentalismu un titanismu.

Kā pie jaunām tautām, tikai stipram valdnieka pilskalnam paceļoties, var rasties spēks visai tautai, — ar dievnama celšanu un priesterību reliģijas idealu noskaidrošanās, tā arī tagad mūsu mākslas dzīvei jārada mākslas tradiciju pils un svētnīca, jārūpējas par zināmu akademisma un klasicisma nodibināšanos mūsu mākslas dzīvē. Mākslai vajag miera un apziņas. Lai gara dzīves ūdeņi taptu dziļāki un spēcīgāki, sekmīgāki savā tecienā, ir laiks dambjos spiest mūsu omulīgo izplūšanu un sevspieticību. Lai vēlāks laiks lauž dambjus, kad tie, straumei pieaugot, par šauriem būs tikuši, lai ārda mūrus, kuriem vairs pienākumu nav tautas dzīvē, atstāj tās svētnīcas, kur laika gars vairs netilpst. «Augstākas prasības ir jau pašas par sevi, arī neizpildītas, vairāk cienāmas un ievērojamas nekā pilnīgi izpildītas zemas prasības,» saka vecmeistars Gēte. Uzstādīdams tiekšanos pēc klasicisma, pēc Gētes augstā miera pilnās mākslas, pēc tradicijām mūsu mākslā, «Zalktis» nebūt nedomā vīraku kvēpināt visam, kas mums jau ir. Mums nav vairs tās iedomības, kas savas vēlēšanās tik labprāt samaina ar darbu, kas, kopēdami jaunākā datuma dekadentu pārmērības, domājas ar to vien būt pāri tikuši etiskās mākslas idealiem. Tas ir tas mākslai bīstamais klaigātāju krasts, no kura jādodas dziļāk idealu jūrā atpakaļ, — un steigšus, pilnām burām. Tas taisni pēdējo gadu posts, ka visi iesācēji pie mums pārāk viegli iekļūst pašpieticības un sevapbrīnošanas peļķē, bet iedomājas, ka stāvot pār diezin kādu noslēpumu dzelmēm. Vieni nostāda par dieviņu savu negatavo, sīciņo

«Es», un iznāk diletantisms, otrie visu mākslu nosver pirms uz sabiedrisko pārtikas vielu bezmena un ziedo mākslu politikas elkam. Cik vieniem trūkst tiešamības un etikas, tik otriem trūkst estetiskas sajūtas; bet ekstremi var mākslā — ierosināt, ne radīt; ekstremi nevar pastāvēt, tie ir pārejoša parādība; māksla pati ir «zelta vidus ceļš». Kad klasisku darbu tulkojumi parādījās agrāk gadu no gada «Mēnešrakstā» un Der. Gr. Nodaļas izdevumos, tad derēja arī jaunākos formas klasiķus un modernismu ievest mūsu literatūrā — Ibsenu, Verlēnu un citus. Tagad tur ekstrems nu vienpusības spārnos, jāuzsver, ka tikai p ā r klasisko drīkstam tālāk meklēt, ka šie pamati nav aizmirstami, ja negribam palikt par literariskiem avanturistiem un pasaules apceļotājiem.

Kas mums tradicionals bijis, tas tagad laiku maiņā sagrauts. Jāstājas pie jaunas tradiciju ēkas izbūves. Tā pulcinās tautu, ar to rēķināsies arī pretinieks. Mūsu kultura pārāk jauna un maza vēl, lai, atsevišķos un apkarojošos pulciņos ejot, tiktum pie mērķa.

[Atis Ķeniņš]

«Zalktis», 1908. g., Nr. 1, 168.—170. lpp.

«ZELTA VIDUS CEĻA NOSKAIDROTIE GĀJĒJI»

KRITISKAS PIEZĪMES PAR «ZALKTI»

Ich kenne die Weise, ich kenne den Text,
Ich kenn' auch die Herren Verfasser;
Ich weiss, sie tranken heimlich Wein
Und predigten öffentlich Wasser.[1]

Heine

Ieiesim uz brīdi mūsu jaunākās rakstniecības templī. Moderno laiku bangainā straume droši vien būs izskalojusi malā vērtīgus dzintarus un daiļas pērles. Modernais latviešu gars tur droši vien būs radījis sev paliekamus pieminekļus . . .

Jā. Te ir šis tas. Vispirms krīt acīs rakstniecības almanachs «Zalktis». Četri masivi sējumi! Svinīgā grupā ap viņu sastājuši tā saucamie atzītākie rakstnieki. Tur ir Plūdons, Saulietis, tur šķielē arī Fallijs — un tad: Anna Brigader, Skalbe, Viktors Eglītis, Baltpurviņš. Tie ir katrā sējumā. Šad tad šo grupu papildina kāds jaunāks gars: Bārda, Smilga, Jaunsudrabiņš. Gleznas un vinjetes zīmē arī atzītākie mākslinieki: Rozentals, Šķilters, Madernieks. Par muziku raksta Emīls Dārziņš.

[1] Es pazīstu veidu un sugu, es pazīstu arī kungus sacerētājus; es zinu, viņi slepu dzēra vīnu un atklāti sludināja ūdeni. [Sakārt.]

Ar lielāko nopietnību viņi strādā. Aplūkosim, ko radījis viņu gars un mākslinieka roka.

Ceturtais sējums. Vispirms te nostājas Plūdons ar savu jaunāko dzejas darbu «Rēgi». Ko mums teiks «Atraitnes dēla» autors? Viņš attēlo rēgus, ko redzējis Jaungada naktī. Rēgi nāk no pagātnes. Kāds mefistofeliski glauns svešinieks viņam rāda tos spogulī. Dzejnieks skatās uz viņiem un atzīstas:

«Jā, es tos pazinu: tie bija mani radi —
Mani orģiju viesulī aiznestie gadi...»

Bet mefistofeliskais svešinieks neliekas mierā. Viņš rāda dzejniekam gleznu pakaļ gleznai, un tas top bēdīgs. Viņš neviļus izsaucas savās sāpēs:

«Mans darbs! mans darbs! mans rīta sārtais sapnis!
Cik vārgs un tukšs tu tēlā parādies!...»

Dzejnieks te ar plastisku un gleznu pārpilnu roku konstatē to, ko viņš gribējis darīt, bet nav varējis. Bet pasaule tos neuzskata par varoņiem. Ļaunajai pasaulei nu reiz ir tā mode kronēt ar lauriem tikai tos, kas ko lielu var, un ne tos, kas nevar.

Un tomēr mēs nevaram Plūdonim vienaldzīgi paiet garām. Mums liekas, ka viņš te ir radījis atkal vienu ievērojamu mākslas darbu. Dzejnieks te ir nožēlnieka lomā. Viņš nožēlo pagātnes grēkus. Un šī grēku nožēlošana viņam izdodas īsti, sirsnīgi dziļi un daiļi.

Bet nespēks tak nevar būt skaists. Kas tur par skaistumu, ka cilvēks sabrucis pie zemes un sūdzas: es neesmu to varējis — to un tad vēl to!... Par laimi to arī Plūdons atzīst:

«Prom! melnais, prom! no kurienes nācis!
Es matrožus esmu jau kopā vācis.
Mēs uzcelsim kuģim vēl staltākus mastus!
Mēs atrasim sen sen ilgotos krastus! —»

Melnais nozūd. Līdz ar viņu mums nozūd melnās šaubas par Plūdoņa dzejnieka autoritati: tā ir un paliek vēl arvienu spēcīga un bagāta, patstāvīga un daudzpusīga. Viela un forma lieliski klausa viņa meistara rokai.

Aiz Plūdoņa stāv Saulietis — šis rūpīgais, nopietnais talants. Ar siltu sirdi arvienu esam saņēmuši, ko viņš mums sniedzis savā mākslinieka darbā. Viņa jaunākais darbs ir «Kā Prātaiņos Taisnības komisijas gaidīja».

Saulietis mums te tēlo tumšu dzimtenes stūrīti. Ļaudis nedibina te savus spriedumus uz zināšanām un izglītību, bet uz baumām un tenkām. Tēlotais apgabals ir tik tumšs, ka mums pat grūti tagad tādu iedomāties.

Prātaiņos izplatās baumas, ka nākšot taisnības komisijas, kas izmeklēšot visas netaisnības. Par šo taisnības komisiju gaidīšanu Sauliets tumšajam dzimtenes stūrītim nopietni atriebjas: viņš sakrauj visu pagastu vienā vālā un ņemas par to smieties un ar vari grib izspiest arī citiem smieklus. Ja kāds klibs pagasta piederīgais grib celt taisnības komisijai priekšā prasību, lai viņu atsvabina no galvas naudas, tad cien. rakstnieks ņemas par to smieties un saka: «Uz šo nelabo locekli tad arī Brākers pamatoja savu prasību.» Bet atstāsim šo nelaimīgo. Lai smejas par viņu birģeļi. Mums vairāk nāk smiekli par cilvēku garīgo klibumu, sevišķi, ja tas parādās pie tiem, kuri uzskata sevi par tiem «atzītākajiem un inteliģentākajiem latviešu vīriem».

Gaidot taisnības komisijas, ļaudis pārdomā viņiem nodarītās netaisnības, ko celt komisijām priekšā. Un te nu jādomā, ka cien. rakstnieks uztvers kaut pāris nopūtu no tā smagā lāsta, kas gadu simteņiem guļ pār dzimteni un kuru mūsu vecākā paaudze tik skaidri un traģiski prot no saviem piedzīvojumiem attēlot un jaunā — teoretiski formulēt. Bet nē. Sauliets nepazīst nekādas sociala rakstura netaisnības, ar kurām tik bagāta mūsu dzīve senatnē, pagātnē, kā arī tagadnē. Viņš liek ļaudīm vandīt augšā tādas kapeiku netaisnības: te kāds nav samaksājis kurpniekam par pazolēm pārs desmit kapeiku, te atkal nav noņēmis pazolētos zābakus laikā un tamlīdzīgi. Ļaudis kādā dienā salasās pagasta namā gaidīt taisnības komisiju, bet tā, protams, neatbrauc, jo izplatītās baumas — nieki. Stāsta beigās kāds vaļinieks pazobo kādu kurpnieku par šo komisiju gaidīšanu un pēdējais pārgriež ar darba nazi vaļiniekam sānus. Vienu aizved pie ārsta, otru uz valsts māju. Un tad autors nobeidz savu smagā stilā rakstīto mākslas darbu sekoši: «Tā bija ar Taisnības komisiju gaidīšanu Prātaiņos. Un vēlāk te notika arī citādas lietas. Tikai par to stāstīšana šoreiz neiznāk. Varbūt kādreiz vēlāk . . .» Katrā ziņā! Un taisni atkal par tiem pašiem Prātaiņiem! Vēl tur droši vien būs kāds tumšs vai gaudens zemnieks, kuru autors varēs celt mākslas almanacha redakcijai priekšā un ar viņas palīdzību visiem pilsoņiem un sīkpilsoņiem. Šādus gabalus birģeļi ļoti ciena un labprāt lasa tos pie tumīga pusdienas galda un pie Kalniņa vai Emīļa Dārziņa muzikas.

Bet, ja Saulietim būtu drusku vairāk fantazijas un drusku vairāk tālredzības, tad viņš savām taisnības komisijām tiešām varētu likt pabraukāties ne pa Prātaiņiem vien, bet viscaur pa mūsu dzimteni. Tur rakstnieks tad redzētu tiešām veselus slāņus netaisnības, kas tur noguluši pa gadu simteņiem.

Viņš ieraudzītu mūsu dzimtenē daudz vairāk nemeklēta komisma, humora un traģisma nekā Gogolis, likdams Čičikovam

braukāt pa Krieviju un meklēt pēc mirušām dvēselēm. — Almanachā sastopam vēl astoņus dzejoļus no Saulieša. Dzejoļos viņš ir īsts un sirsnīgs. Jauna viņš nekā nesniedz, bet top pilnīgāks izteiksmē. Vielu, kā jau tas pie minētā autora parasts, viņš vairāk smeļ no laukiem. Žēl, ka jauno laiku lauku dzīve viņam sveša! Jaunlaiku strāvas viņš neprot uzķert un tēlot.

Anna Brigader. Viņa sniedz bērnu stāstiņu «Alvils» un dzejoļus. Alvils, protams, lauku zēns. Lauku dzīve vēl arvienu ir priekš mūsu atzītajiem rakstniekiem un rakstniecēm neizsmeļams avots. Un ar milzīgu rūpību Anna Brigader zīmē šo ganu puiku. Bet tas jau labi. Vajag taču pamatīgi tos lauku puikas nozīmēt — vajag viņus klasiski apstrādāt. Alvils, protams, ir bāris, tāpat kā Neikena «Bāris». Anna Brigader nodod Alvilu ganos, tāpat kā Neikens Pēci. Un atkal Anna Brigader pieliek nesamaitātam Alvilam klāt tādu samaitātu Jurēnu gluži tāpat, kā Neikens pieliek savam nesamaitātam Pēcim vienu samaitātu Jēci pārdrošajā lomā. Uz beigām gan mazliet jānovēršas no klasiskiem paraugiem. Alvilam ir tā laime tikt sīki jo sīki aprakstītam un tēlotam uz veselām desmit lielām lapas pusēm. Pašās beigās viņš gandrīz dabon pērienu. Bet rakstniece aizstājas priekšā un liek žagarus — peramos žagarus — iemest ugunī. Morale tā: bērnus nebūs pērt. Tātad, lai zin, kas to vēl nezin! Sevišķi tie lai iegaumē, kas spēj samaksāt pusotra rubļa par almanachu.

No četriem Annas Brigader ievietotiem dzejoļiem mēs neredzam neviena, kas paceļas pāri par vidus mēru.

Par Ainas Rasmer lugu «Melnais ērglis» plašāk nerunāsim. Viņa nosaukta par dramu piecos cēlienos. Spriedums par viņu izsakāms piecos vārdos: te nav gluži nekā patstāvīga. Viktors Eglīts par šo lugu referētu tā: Aina Rasmer ir Ibsens, Meterlinks, Pšibiševskis kvadratā. Mums tad būtu šis spriedums jāizkoriģē sekoši: Ainas Rasmer luga ir atspoguļojums no Ibsena, Meterlinka un Pšibiševska kvadratā.

Zīmējoties uz stila niansēm, varam citēt šādu vietu: «Nāciet šurp, kad diena ausīs, tad ezers Jums raudzīsies pretim rāms un labs kā **paēdis lops.**» (Pastrīpojums mans — N.) To nesaka fūrmanis fūrmanim, ne arī miesnieks miesniekam. To saka moderni domāta sieviete Margrieta savam mīļākajam Laimonim. Dzejiski, vai ne? Redzi, mīļais, ezers rāms kā paēdis lops! Klasiska estetika! Bez tam lugā laba tiesa liekas prātošanas un rezonēšanas (piem., 70. un 76. lpp.). Bet taisni tādas lietas lugā ir nepanesamas.

Tālāk šinī rakstnieku grupā redzam, protams, nekad neiztrūkstošo Falliju. Arī tas pieder pie «atzītākiem rakstniekiem». Viņu atzīst, lūk, trīs personas: Viktors Eglīts, kāds (varbūt arī

kāda) A. Ķ. un Akuraters. Visnopietnāk — abi pirmie. Viktors Eglīts, kā jau fanatisks rekomendaciju izdalītājs un nelabojams paraugu cienītājs, nospraudis Falliju visapkārt ar etiķetēm, uz kurām lasām: «Heine, Bairons, Hamsuns kvadratā, Moljērs, Rasins, Mocarts, Hebels, Meterlinks, Vjele-Grifins, Kristus, Adams, Homers, Afrodite-Venera» — un tā tālāk. Uz citām etiķetēm pamirdz arī :«Žīds, dievs, Kārlis Jākobsons.» Šīs tabeles Fallijs valkā jau apmēram gadu vai ilgāk. Galvā viņam vaiņags, ko pagatavojis kāds A. Ķ. no savām kritikas pērlēm un iegravējis tur vārdus: «Ņemiet Falliju rokā bez aizspriedumiem.» — Tādā klauna tērpā ieraugot rakstnieku, mums taisni rodas pret viņu aizspriedums. Un tiešām: Fallijs ir paraugu vergs. Bet var jau būt, ka dzejniekam ir citi nolūki: ne pakaļdarīt, bet sacensties ar lielajiem gariem. Piemēram, ir tak daudzi ķērušies pie viduslaiku temata «Tristans un Izolde». Kādēļ gan lai Fallijs neizmēģinātu roku? Heine, piem., ir rakstījis «*Tannhäuser*'u». Kamdēļ lai Fallijs nerakstītu arī «*Tannhäuser*'u»? Šķiļ tik vaļā! Un vai Ļermontovam vien tiesība rakstīt «Demonu»? Arī Fallijs to var darīt! Un vai tāds «liels» gars kā Lautenbachs-Jūsmiņš vien var dzejot par «Zalkša līgavu»? Nē, Fallijam katrā ziņā ar viņu jāsacenšas — un viņš arī apstrādās šo tematu, kā to almanacha redakcija sola. Bet kur tad paliek «Zalkša» teoretiķis praviets A. Ķ.? Kā viņš pielaiž tādu terminu! Te tak taisni ir tas, ko viņš apkaro: «izmēģināšanas stacija», «forsētas mākslinieciskas šeftes», te ir īsta «vēršu cīņas arena».

Savam jaunākajam dzejojumam Fallijs dzimtenē vielas neatrod. Viņš iet uz Portugali. Jāapdzied taču turienes galvaspilsēts! Un tā arī viņš nosauc savu dzejojumu «Lisabona». Šis Portugales galvaspilsēts viņa dzejā izdevies tik smalki, ka to var noturēt par Bausku vai Jelgavu, Maskavu vai Pleskavu. Poemas varonis — kāds notrumpojies jauneklis Gonzago. Iet pie žīda Boruka naudu pumpēt. Iemīlas viņa meitā Dobā un aizbēg. Tiek par bagātu un slavenu vīru. Dobas tēvs top par valsts noziedznieku. Gonzago top aicināts tiesāt septiņpadsmit tādus noziedzniekus. Starp tiem ir arī Dobas tēvs Boruks. Doba grib redzēt savu tēvu. Bet Boruks netiek nemaz pie ešafota: viņš pakaras. Viss tas tiek ritumā stāstīts uz divdesmit milzīgām lapas pusēm. Ja dzejā būtu vairāk dzejas asprātības, to tad varētu pielīdzināt kā pakaļdarījumu Heines pazīstamajam ciklam: «*Hebräische Melodien*». Bet tagad tas būtu Heines apvainojums. Drīzāk «Lisabona» atgādina pēc savas formas lubu literatūrā pazīstamo:

«Londonā pie Temzes grīvas.»

Salīdziniet! Fallijs iesāk savu dzeju tā:

«Lisabonas baltās pilis
Zilās debess mēnesnīcā . . .»

Bet lubenieks:

«Londonā pie Temzes grīvas
Brangais kuģis Norvila!»

Lai raksturotu Fallija stila «smalkumus», pievedīsim te pārs pantu:

1

«Noguldīta parādniekos,
Rīt ne, parīt būs tā klāt;
Atstāj to ar Dobu vienu,
Pats pa darīšanām aiziet.

(93. lpp.)

2

Un Gonzago iet un domā,
Domā savu bēdu domu,
Nav ne pajumtas tam savas,
Jaunās drēbes jau pagalam.

(95. lpp.)

3

Un iz sirds ne laukā spruka,
Smejas, sirdi smīdināja.
Silts ar karstu kalnā gāja,
Un tiem abiem staigāt tika.

(96. lpp.)

4

Taisās izdzist lampa gaišā,
Izdeguse petroleja.
«Nē, pa nakti nepalikšu,»
Doba arī nepatura.

(98. lpp.)

5

Un Gonzago kā pie elpas,
Pats ne savā dzīvoklītī,
Pusdienas ēd labā šeņķī.
Vakari pie Dobas silti.»

(99. lpp.)

Kas dzimtenē vielas neatrod un kas dievina paraugus — tam te ir dievišķs paraugs: paskaties tikai uz zemes karti, nolasi kādu pilsētas nosaukumu, paķer no ielas kādu pārtrumpojušos švītu un tad kādu augļotāju vai — runājot ar Fallija vārdiem — šmuli Boruku — un diezgan! Apdziedi šos tipus neveiklos pantos uz pāris desmit lapas pusēm, stiep tad savu «klasisko» mākslas darbu uz tautiskā «Zalkša» redakciju un — topi nemirstīgs! *Evoē!*

Bet pag! Tur stāv Baltpurviņš. Viņš mums dos ko īstu, kaut ko tādu, kam mūžības zīmogs uzspiests.

«Sarmīte» saucas viņa jaunākais stāsts. Tas ir stāsts par mazu meitenīti, kurai krustmāte iedāvinājusi gailīti, bet seskis pēc kādām dienām gailīti ierāvis alā un apēdis. Viens spārns vien palicis laukā. Visa šī «traģedija» norisinās uz astoņām milzīgām lapas pusēm. Kas vēl nebūtu tā kaut ko īsti «modernu» lasījis, tam mēs ieteiktu izlikt pusotra rubļa par almanachu un palasīties. Te var redzēt, kādas laika «problemas» risina Baltpurviņš savos darbos.

Kārlis Skalbe ievieto krājumā sešus dzejoļus. Ja Skalbe tādus vien darbus mums sniegs, tad drīz vien jaunā paaudze viņu sāks ņemt no komiskās puses. Vai gribat zināt, par ko dzied slavenā laikā slavenais latviešu dzejnieks? Lūk, priekšmeti, ko viņš sāk apdziedāt: «Zvaniņš», «Vecais pulkstens», «Kārtis», «Pie sētas», «Snauda», «Kā laime bēdza». Citēsim vienu no dzejoļiem:

VECAIS PULKSTENS

Tik lēni pulkstens čīkst,
Tik vēsi miglo rūts,
Prāts mūra dvingā īgst.
Ik ratiņš griežas grūts,
Ik dzelzīts rūsējs smilkst,
Caur svinu vakars dzilkst.

Dzejoļu grupa apzīmēta ar nosaukumu «Rūsa».

Vēl negribas ticēt, ka Skalbe būtu ierūsējis. Bet nogrimt sīkbirģelismā nozīmē ierūsēt. Un Skalbe, liekas, tur ir nogrimis.

J. Jaunsudrabiņš. «Brāļi Viļņi» ir viņa jaunākais gabals. Stāsts. Drusku sarežģījuma, drusku psicholoģijas, drusku mākslas un drusku pinkertonisma — tā īsos vārdos var raksturot šo darbu. Tas ir stāsts, kādu uz pastellējumu mēdz rakstīt profesionalie «literati» simtiem! —

Almanacha daiļliteraturas daļu noslēdz A. Smilga ar dzejoļu ciklu «Aiz zaļā kalna». No šiem dzejoļiem nav redzams, ka autors būtu kāds no mūsu mākslas ozoliem. Viņš ir mazāks augs.

Seko teoretiskā daļa. Ar lielu baudījumu redakcijai ir labpaticis šij nodaļai uzspraust par moto kādu teicienu no Nīčšes «Rīta ausmas». «Fenikss» rādīja dzejniekam kvēlainu, sagruzdošu papīra vīstolu. «Nebīsties,» viņš saka, «tas ir tavs darbs! viņā nav laika gara, un vēl mazāk viņā ir to gars, kas šim laikam pretī strādā, tādēļ tam arī jāsadeg. Bet tā ir laba iezīme: ir dažāda veida rīta ausmas.»

Šis moto īsos vārdos ietver visu nodaļas kodolu. Bet, tā kā

mēs neesam autoritatu dievinātāji, tad paturam sev to tiesību pasmīnēt par citēto gabaliņu, un kaut arī tas būtu Nīcše!

Lai nemeklē neviens te nekā jauna un nopietna. Domas par latviešu «māmuļas» panīkušo teatri? Tās jau izteiktas gadu 15 atpakaļ dienas presē. Laubes kga domuraksts par būvniecību? Arhitekta rakstam varēja būt cēlāka architektura! Gaidiet vien no latviešu pilsonības jaunu būves stilu! Pilsonība ir kapitalisma auglis. Un kapitalisms mīl veikalu — ne mākslu!

Principiala nozīme ir A. Ķ. rakstam «Piezīmes par literaturu». Autors te uz četrām lapas pusēm taisa tik daudz akrobatisku lēcienu, ka viņam grūti sekot. Latviešu mākslā esot diletantisms un «aģitatorisks patoss». Latviešu mākslā ālēšanās, puišelības, inteliģences trūkums, ačgārnības, avīžniecība ir — duļķis, bildes nepērk, publikā nav intereses par mākslu utt. Bet viss tas ir labojams. Vajag tikai — «atzīt mākslas zelta vidus ceļa noskaidrotākos gājējus». Un bez tam — «ar visām burām jāsteidzas tālu jūrā uz Gētes un Šillera klasicismu, prom no diletantisma un klaigātāju krasta». —

Laimīgais A. Ķ.! Klasiski viņa dievi, senatne viņa dieviete. Diezin ko viņš darītu, ja kāds nolaupītu cilvēcei viņas senatni? Diezin ko viņš darītu, ja kādā dienā atskanētu: «Lai top!» — un mūsu priekšā paceltos siena, kas gluži atšķir cilvēci no viņas senatnes? Vai arī tad viņš komandētu savus klausībniekus: «Uz klasicismu!»? Varu iedomāties to scenu, kā viņu gudrās pieres šķīstu pret sienu! Bet, kamēr tādas sienas nav, viņš, sabijies no jaunā laika, sauc saukdams: «Atpakaļ! Atpakaļ!» Jā. «Zalktī», kā redzams, trūkst inteliģences, tur notiek puišelības.

Raksta pārējām daļām piemīt visas tās īpašības, kādas savos rakstos par mākslu sakarā ar sabiedrību ieliek visi tie birģeliskie autori, kuri teoretiski nekādi nevar izprast kapitalistiskās sabiedrības strukturu. Visi šādi teoretiķi vecu vecās lietas stāsta ar tādu ekstazi un pašapziņu, it kā tie nupat būtu Ameriku atraduši!

Atliek, beidzot, vēl viena slavena lapa. Tur ir kāds gabals: «Lasītājiem par ziņu». Tiek paziņots, ka iznākšot mēnešraksts «Zalktis», pie kura strādāšot atzītākie rakstnieki. Tiek sludināti arī principi: «Idejiskā ziņā «Zalktis», protams, turēsies uz līdzšinējo izdevumu ceļa»... «Ar klusu darbu un godīgu bezpartejību «Zalktis» centīsies krāt tradicijas mūsu kulturas un mākslas dzīvei...»

Lai notiek! Kāda lieliska glezna te atklājas mūsu skatam! Augstu par «atzītāko» rakstnieku galvām mirdz «atzītāko» mākslinieku gleznots plakats: «Kluss darbs un godīga bezpartejība!» Zem plakata nosēdusies visa šo rakstnieku korporacija, ar kuru nupat iepazināmies. Visi viņi strādā klusi un cītīgi. Ar

sviedru lāsēm uz pieres tie velk līniju pakaļ līnijai: kaut jel iznāktu tā kā Gētem un tā kā Šilleram! Ap mūsu rakstniecības templi drāžas laika viesuļi un vētras. Bet darbinieki nekā nedzird. Blakus viņiem ir krāsu podiņi un zīmeļi, tintnīcas un spalvas kāti. Uz visiem šiem daiktiem stāv rakstīts: «Kluss darbs un godīga bezpartejība.» Un neviens nedrīkst iemērkt savu spalvu citur kā godīgā bezpartejībā. Un tā viņi mērc, un tā viņi raksta un glezno! Bet mākslas templī — ārā un iekšā drūzmējas jaunā paaudze ar alkstošiem saucieniem: «Mākslu — mākslu — modernu, lielu mākslu!» Bet «zelta vidus ceļa noskaidrotākie gājēji» strādā un neceļ ne ausu uz augšu. Šad tad viņi lieto pa kluncienam no kādas viras, kuru tie ieņem kā spirdzināmo vielu un kura uz dzeramiem traukiem apzīmēta ar etiķeti «Godīgā bezpartejība». Mākslas templa durvīs un logos kā iztraukti putni vētrā, triekdamies pret loga rūtīm, skrien jaunu laiku neskaitāmās problemas. Bet «atzītākie» bailīgi paskatās apkārt, un viņu ziņenots dod mājienu: «Uz klasicismu!» Un, lai gluži netraucēti justos savā darbā, viņi svinīgi un mierīgi paņem no lielām pūčkām vates bunkšķus un aizbāž ausis, lai nekā nedzirdētu. Arī uz vates pūčkām stāv rakstīts: «Godīga bezpartejība.»

Pietiek. Aizcirtīsim ciet almanacha vāku un atstāsim šo mākslas «pieminekli» un šos «zelta vidus ceļa noskaidrotākos gājējus». Mēs viņus pazīstam: tā ir mūsu sīkpilsoņu inteliģence. Tādēļ pie viņiem tik maz talanta, tik maz patstāvības, tik maz ideju un tik maz mākslas. Ar savu godīgo bezpartejību un zelta vidus ceļu tie nav ne tagadnes, ne pagātnes nesēji. Tie pieder jau pagātnei, un tamdēļ arī viņiem senatne tik mīļa, tamdēļ arī viņu glābiņu sauciens: uz klasicismu!

Nora [*Antons Birkerts*]

«Mēnešraksts», 1908. g., 266.—273. lpp.

TRADICIJAS UN SALONI

Kā vecajās reliģijās, tā vecajā mākslā arvien bijusi sava mitoloģija, savi dievi un viņu tradicionalais kults. Mākslas dievu ēna reizēm saredzama pār veseliem gadu simteņiem. Lielo tautu kulturdzīvē šāda mākslas elkkalpība dabiski izaug tajās šķirās, kas mitinās dzīves aizvējā un nav spiestas asināt visas savas gara spējas modernajā cīņā dēļ eksistences. Tās vienmēr naidīgas pret visu, kas nav mierā ar veco, konvencionalo, bet cenšas visu pārvarēt, radīt jaunas vērtības saskaņā ar jauno dzīvi. Reakcijā pret sava laika stiprākiem kulturas centieniem augstu attīstās pagātnes rakstnieku un viņu mākslas principu kults. Šāda kulta vēstu-

risko formu mēdz dēvēt par tradicijām. Bet — atkal kā visās vecajās reliģijās — tradicijām, ārējai formai, piekrīt svarīgākais uzdevums: izveidot visu cilvēka garīgo dzīvi. Tradicijas ir kruķi, uz kuriem balstās visas pārstāvējušās, novecojušās vērtības. Tradicijas ir cieta čaula, kur vēsturiski un psiholoģiski sastingušas dogmas konservētas un nepārgrozītas vai maz pārgrozītas uzglabājas pa ilgiem laikiem. Tradicijas ir tumšs reakcionārs, melīgs spēks, jo atbalsta maldīgo iedomu, ka ir kādas nepārejošas, nekustināmas, absolutas vērtības. Tuvāk papētot tradiciju bioloģiju, redzams, ka tās izaug no cilvēciskas dabas gļēvuma, neattīstības un nespējas aptvert katras parādības vēsturisko, evolucionālo gaitu, kur katrs posms ir tikai sīks loceklis vispārējā ķēdē ar relatīvu, pārejošu nozīmi. Tādēļ tad arī tradiciju sīkākās saknes meklē tos smagos, gara kūtros cilvēces slāņus, kas arvien sliecas sāņus no sava laika aktuālas kulturdzīves, kas vienmēr likvidē garīgo šodienu vakardienas priekšā, iet negribot, atpakaļpagrieztām acīm, ļauj miroņiem un mirušām vērtībām valdīt pār savu dzīvi. Protams, nekas pasaulē nav tik stiprs, ka tam nebūtu jāatkāpjas pret vispārējo evolucijas likumu. Tā tradicijas, arī reliģiskās un mākslinieciskās, spiestas progresēt, bet tas samērā ar pārējās kulturas attīstības tempu notiek ļoti lēnām un ikreiz pēc ilgas, sīvas cīņas. Saprotams, tradicijās tvertais stingums zināmā mērā ir arī progresa izaicinātājs un radītājs. Zem viņa spaida iekustas protests, nemiers, pamazām attīstās jauni spēki un jauna dzīvība. Taču tāpēc pieskaitīt tradicijas kulturas radītājiem faktoriem drusku riskanti. Apzināta tradiciju dibināšana, krāšana un nostiprināšana pieder pie kulturai naidīgākiem darbiem. Modernā etika un estetika par savu galveno uzdevumu taisni ieskata dzīvē un mākslā stiprināt individuālos garīgas dzīvības spēkus cīņā pret sastingumu konfesionālās dogmās un tradicijās.

Ja kādas tautas aristokratija ir pacēlusies līdz zināmas attīstības pakāpienam, tad blakus gastronomiskai un citām tamlīdzīgām mākslām tiek nepieciešams arī estetisks sports, estetiska akrobatika, rotaļošanās ar pārakmeņotiem vai arī vēl dzīviem mākslas principiem. Aristokratisko akrobatu turnhalles mēdz dēvēt par saloniem. Iedomājoties šī vārda vēsturiskajā saturā, nāk prātā šajā ziņā raksturīgais Ludviķa XIV laikmets. Tad katra karaļu un marķizu mīļākā dibināja savu mākslinieciskū salonu. Prostituetās te «piedeva toni» un mākslu un māksliniekus izlietoja kā krāsainu dekoraciju savā netiklības orģiju pārplūdinātā dzīvē. Tādu salonu mums, latviešiem, zināms, vēl ilgi nebūs. Mūsu aristokratija priekš tā vēl arvien par maz bagāta — namu hipotekas nepatīkami spiež, revizijas komisijas jaucas kasu direktoru rēķinos, neļauj gluži aizmirsties izdzīves reibonī un svēt-

laimībā izsaukties: pēc mums lai nāk plūdi! Bez tam viņas garīgās vajadzības šimbrīžam vēl pilnīgi apmierina šacha nodaļa un ratu braukšanas māksla. Bet dažas zīmes jau rāda, ka pamazām arī latviešu aristokratija virzās uz augšu un ka līdz ar to tuvojas mākslinieciskās rotaļošanās un mākslas bada gadu laikmets.

Šī laikmeta pirmais cīrulis ir Viktors Eglīts. Kā viens no viņa spējīgākiem un skaļākiem epigoņiem minams A. Ķ. (Sevišķi «Zalkša» almanacha IV krājumā.) Tā kā epigoņos palaikam destilētā veidā atspoguļojas meistaru pamatmācības, tad ar A. Ķ. nedomiem der iepazīties tuvāk, jo turpmāk viņu realizēšanai tiks izdots žurnals «Zalktis». Tas laikam sistematiski izkops to, kas tagad tik sazīmējams A. Ķ. propagandas pamatvilcienos. A. Ķ. rakstieni pilni augstas skolas fražu, kuru švirkstošā virulī bieži pavisam nozūd viņa domu un loģikas sīkais pavediens.

A. Ķ. taisa riņķa ceļojumu pa mūsu literaturu, konstatē, kas mums ir, kā nav, ko vajag. Mūsu rakstnieki — sveši un nosaluši, apnikuši un noguruši, demoralizēti, bez sakara palikuši; ar muti, pilnu neīstas (?) salkanības un jēluma (!) garšas. Tomēr visi iedomīgi un stūrgalvīgi turas pie sava, negrib atzīt mākslas zelta vidus ceļa noskaidrotākos gājējus. Negrib saprast, ka, jo godīgāk un klusāk kur tiek strādāts, jo vairāk izredzes un tiesības tādam darbam uz vadošas lomas iegūšanu literaturā. Negrib saprast, ka tik mākslas zelta vidus ceļa noskaidrotākiem gājējiem privileģijas uz virzienu un «skolu» dibināšanu. Visa nelaime no tam, ka mums nav kulturas un mākslas un vēl citādu tradiciju, nav mākslinieciska salonu, nav akademiska (!!) centra, nav vispāratzītu klasiķu un nav klasicisma. Tāpēc: ar skubu pie darba! Taisīt! Dibināt! Godīgi atzīstot labākos darbus un pieslienoties nopietniem talantiem, dibināt akademisku centru. Dibināt Gētes un Šillera klasicismu, pilnām burām braukt uz to projām no dilletantisma un klaigātāju krasta!

Tādi ir A. Ķ. fantastiskie projekti, kas ar vienu rāvienu mūsu rakstniecību un rakstniekus pacels virs mākoņiem. Lai nebrīnās, ja te tik daudz tumša un nesaprotama: ne tikvien mediciniskās, arī mākslas ārstniecības receptes grūti salasāmas. Nesaprotami, piem., kurš sen nodibinātais Gētes un Šillera (abu?) klasicisms vēlreiz par jaunu jāpārdibina. Kāpēc tik no tā un ne no Šekspira vai cita kāda klasiķa sagaidāms latviešu rakstniecības glābiņš? Ja šie abi vācu klasiķi mūsu pestītāji, priekš kam mums tad vajadzīgs pašdarināto? Akademisks centrs — skaisti skan, lieliski skan. Bet — ah! kur mūsu akademijas, kur mūsu akademiķi! Par A. Ķ. projektā ir arī dažas gaišas vietas. Tā, kaut arī tīri ar pirkstu nav rādīts, ka jaunā akademiskā centra sēdu vietai jāatrodas Tērbatas ielā 15/17, vienu trepi, taču pārpratums nav, uz

kuru pusi šķielē A. Ķ. projekti. Nevar būt arī šaubu, kur jāmeklē (un jāatrod!) tie zelta vidusceļa noskaidrotākie gājēji, nopietni talanti, kas strādā godīgi un klusi, klasiķi, kam tiesības uz vadošas lomas iegūšanu literaturā. Jau vairāk kā gadu A. Ķ. nosvīdis strādā ar lielajām bungām, sak, sanāciet, sanāciet! Te jums jau ir pusgatavs tas dibināmais mākslinieku salons! Ir «akademisks» centrs, sastāvošs no nelaiķa dzejnieka, tagadējā modernā mākslas mecenata A. Ķ. un no klasiķa Fallija, kuru viņa radinieks A. B. visbeidzamā laikā pacēlis arī ģenialākā tautiska režisora činā. Te ir gatava mitoloģija, virs un apakšdievi, trūkst vēl tik vaidelošu, kas viņiem priekšā kvēpina smaržīgas Jāņu zāles. Bet varbūt radīsies. Tik bungu netaupīt! Bez reklamas, it sevišķi bez pašreklamas, ne tik par Ceisu Olimpā — pat par Pērkonu Rāmavā vairs nevar tikt. Un vairāk sistemu ievērot! Vajag zināt, no kura gala sākt, ko vispirms dibināt: salonu, centru, klasicismu vai tradicijas. Ja ar neskaidru galvu un bez pamatīga praktiska aprēķina stājas darbā, tad, par spīti visai inteliģencei, var iznākt tas, ka sāk namu celt no jumta gala. Un dabiskas tiesības uz vadošas lomas iegūšanu literaturā var vēl labi ilgi palikt nerealizētas. Izredze, zināms, paliek arvienu.

Akademiskie centri un klasicismi ir tik komiskas parādības, ka spēj iesmīdināt visdrūmāko cilvēku. Visa šī dibināšana atgādina bērnu, kas no smilkšu čupas iztaisa namu, kalnu, aploku ar aitām un vēl ko. Viņam prieks, un citam tur nav daļas. Citam nebūtu daļas gar A. Ķ., gar viņa klasicismu un žurnalu, — tā viņa paša privata lieta. Bet projektētie saloni un tradicijas atklāj ne vien šo fantastisko dibinātāju individuālās nabadzības komisko pusi, bet arī mūsu tradicionali tautisko seklību. Literarisku tradiciju mums arvien bijis vairāk kā jebkā cita. Tradiciju vara vislabāk novērojama pašā «Zalktī», kur dažs rakstnieks (Saulietis) izmisis kūleņo starp Neikena-Apsīša un dekadentisko lielmeistaru tradicijām. Ne tradiciju krāšana — atsvabināšanās no tradicijām te vienīgais glābiņš. Un salonu nosaukumu mūsu dibinātāji lieto tik, lai paplātītos ar savu inteliģenci. Ne saloni — literariskas kliķes dabiski izaug mūsu apstākļos. Kliķes, literariskas korporacijas tuvākais piemērs ir apsikušās «Dzelmes» deviņvīru sabiedrība ar viņas tipisko noslēgtību, cits cita slavēšanu un reklamēšanu. Kā visuzbāzīgākā beigās izkūņojās arī «Zalkša» kliķe, kas pa lielai daļai sastāv no Ķeniņa skolu skolotājiem.

Šīs kliķes cenšanās nodibināties par lielisku mākslinieciskū salonu un iegūt vadošo lomu literaturā bij sen izmanāma no viņas «akademiskā centra» ģiftīgajiem uzbrukumiem radniecīgiem konkurences centriem (Viktoram Eglītim), no viņu līdz nepieklājībai pārskaņotām slavas dziesmām («Fallijs», no A. Ķ). Šī cenša-

nās, kas «Zalkša» IV krāj. jau izvirtusi par žīdisku uzmācību, līdz šim palikusi gluži bez sekmēm. Vispirms: «Zalkša» tuvākie līdzstrādnieki te turas vairāk tik rakstnieciskas eksistences dēļ, ne akadēmiskā centra smaguma pievilkti. Tie jūt, ka ne atsvabināt — saistīt centrs grib māksliniekus. Un tad — akadēmiskais centrs ar visu savu milzīgo kāri radīt, vadīt, lomu iegūt, toni piedot etc. nav varējis izperināt nekā nopietnāka kā šo bēdīgi-komisko klasicismu. Pēc visas lieliskās taisīšanās un gatavošanās — Šilleram un Gētem pieķērās pie svārku stērbelēm! Tātad: tik tukša muca te skanējusi. Tik vecs pārplīsis zvans tarkšķējis. Nav ticams, ka arī nākotnē «Zalktis» no Ķeniņa skolu žurnala varētu izvērsties par Ķeniņa skolas žurnalu. Kā līdz šim viņš turpinās lirikas un lirisku skiču kultu, klibodams starp Neikena-Apsīša un dekadentisko lielmeistaru tradicijām.

Bet lai dibina ir klasicismu, ir nemirstīgo salonus, ja izrādās, ka tie nodibināmi tikpat viegli kā akciju biedrība, ar kuras naudu, patvaldīgi rīkojoties, var drukāt žurnalu, kādu vien vēlas. Mākslai nc Ķeniņa skolu žurnala galu galā nav daudz ko baidīties, nav arī ko gaidīt. Ne klasicismi un akadēmiski centri, ne tradicijas un saloni, ne literariski sportsmeņi un akrobati pacels latviešu mākslu. Ne no lieliskiem projektiem — no brīviem, neatkarīgiem māksliniekiem un no lieliem mākslas darbiem izaug jaunas mākslas un kulturas vērtības; tās neuzdīgst salonu siltumnīcās, bet to cilvēku sabiedrībā, kas, dzīvē cīnīdamies par jaunām vērtībām, arī mākslā salauž visas tradicijas un visu pilda ar dzīvību un drosmi.

Andrejs Upīts

«Stari», 1908. g., 492.—496. lpp.

«ZALKTIS» UN KLASICISMS

«Es redzu, maskas sludināt tu māki,
Bet kodolu no čaulas izlobīt,
Tas heroldam pie galma nepiekrīt;
Tur vajag novērot daudz nopietnāki.»

Gēte

«Mums nav ne Lesinga, ne Herdera un tādēļ (? ref.) ar visām burām jāsteidzas tālu jūrā uz Gētes un Šillera klasicismu, prom no diletantisma un klaigātāju krasta. Mums jānodibina savs akadēmisks centrs. Tam jāstāv augstu pār politisku cīņu, jaunu iesācēju un piedzīvojumu meklētāju ņudzoņu. Ar klusu darbu un godīgu bezpartejību «Zalktis» centīsies krāt tradicijas mūsu mākslas un kulturas dzīvei. Par izmēģināšanas stadiju, par forsētas

mākslinieciskas šeftes un vēršu cīņas arenu (spāniska fantazija! ref.) «Zalktis» nebūs. Piedzīvojumu meklētājiem (?) pretī nenāksim nekur...»

Ar tādiem un līdzīgiem pērkoņiem uzsāk A. Ķ. kgs «Zalkša» IV izdevumā savu «godīgi bezpartejiskā» klasiķu Herolda «kluso» darbu. Ar tādu ausis griezošu troksni veļas pirmā ķerra zemes latviešu Olimpa celšanai.

Ir tiesa, «mums nav ne Lesinga, ne Herdera», bet kādēļ taisni «tādēļ... tālu jūrā uz Gētes un Šillera klasicismu»? Vāciešiem tādi bija un bija arī Gēte un Šillers. Jeb varbūt šajā loģiskās konsekvences un neskaidrības pilnajā tezē raksturota latviešu klasicisma patstāvība, viņa «nacionalā īpatnība»? ... Ja A. Ķ. kgs mums, «neiesvaidītiem», savus lozungus tuvāk nepaskaidros, tad mums grūti nāksies izprast, kādas domu pērles slēpjas viņa skanīgos vārdos... Cerēsim, ka lietas labā viņš reiz pie šī temata atgriezīsies un ienesīs gaismu mūsu nesaprašanas krēslā.

Bet tas nav tas galvenais. Tas svarīgākais visā viņa rakstā ir sauciens: atpakaļ pie Gētes un Šillera, «prom no diletantu klaigātāju krasta»! Jauns šis sauciens nav, arī «Lielā Vācijā» tas bieži uzstādīts un ar dedzību sludināts. Bet kultura un māksla iet savu gaitu... jo, kā A. Ķ. kgs konstatē, arī lielās tautās esot novērojama «neuzticīga meklēšana, tendence un diletantisms»... Pagriezt vēsturi par vienu gadu simteni atpakaļ nav viegls darbs, un nevajag būt nekādam lielam skeptiķim, lai šaubītos, vai A. Ķ. kgs šo uzdevumu sekmīgi veiks. Gēte un Šillers, Šillers un Gēte, kas pāri par tiem, tie, pēc A. Ķ. kga, «diletanti un klaigātāji». Ir pārsteidzoši dzirdēt šādus uzskatus XX gadu simtenī, kur pasaules literaturā ir atskanējuši tādi vareni vārdi kā Ibsens, Bjernsons, Hamsuns, Strindbergs, Tolstojs, Dostojevskis, Hauptmans, Meterlinks un daudz citi «neklasiķi». Romantisms, realisms, simbolisms, dekadentisms... un citi ar dažnedažādiem nosaukumiem apzīmēti literaturas virzieni — tas viss priekš A. Ķ. kga olimpiski nevērtīgs, ja pat neeksistējošs, «klaigātāju literatura»... Cik «neklasisks», ar A. Ķ. kga katonismu salīdzinot, izrādās pats varenais Gēte, kurš, ieguvis visas Helenas Helladas augstākās skaistuma un baudu balvas, ar apbrīnošanu seko Euforiona pārdrošiem Ikara mēģinājumiem, kas cildina Bairona vētraino, no romantisku disonansu pilnas dzejnieka dvēseles plūstošo dziesmu... Mūsu «meklētāji» un Bairons?... jūs smejaties?... Ne mazāk uzjautrinošs ir tas apstāklis, kur mūsu «atradušie», mūsu paštaisītie olimpieši nostājas Gētes un Šillera pozās.

«Gētes un Šillera klasicisms» — ko gan A. Ķ. kgs ar to saprot? Tas skan tā, it kā Gētem un Šilleram būtu bijuši par

mākslu vieni un tie paši pilnīgi saskanoši uzskati. Bet viņu darbi un viņu teoretiskie apcerējumi runā pavisam ko citu. Par klasicisma un romantisma savstarpējām attiecībām pats Gēte izsakās Ekermanim sekoši: «Jēdziens par klasisko un romantisko dzeju, kas tagad iet pa visu pasauli un izsauc tik daudz strīdu un skaldīšanās, izgājis sākumā no manis un Šillera. Es uzstādīju dzejā objektivās tēlošanas likumu un gribēju atzīt vienīgi to. Šillers turpretim, kurš darbojās gluži subjektivi, turēja šo savu veidu par pareizo. Lai aizsargātos pret mani, viņš uzrakstīja savu darbu par naivo un sentimentalo dzeju. Viņš pierādīja man, ka es esot pats pret savu gribu romantisks un ka, piem., mana Ifiģenija viņā dominējošā jūtu elementa dēļ nebūt neesot tik klasisks darbs, kā to dažs labs gribētu ticēt...» Un tālāk: «Viss ir labs un vienlīdzīgi vērts, klasiskais un romantiskais, un viss pastāv tikai iekš tā, ka šīs formas lieto ar pareizu saprašanu. Var abās noiet līdz absurdam, un tad viena der tikpat maz kā otra...»

Tikpat Gētem, kā Šilleram — abiem viņiem bija jāpārdzīvo savs vētras un dziņu laikmets. Pirmajam ir «Verters», otram ir «Laupītāji» un «Luize Miller», — pilni visrevolucionārākā protesta patosa. «No pašas jaunības caur neskaitāmiem sajauktiem jēdzieniem un pretīgi abstraktiem spriedelējumiem man vajadzēja izcīnīties līdz zināmai skaidrībai. Un tagad nāk šī pretrunu pilnā literarisko sanskilotu orda, kura mani agrāk vēlējās pie kauna staba redzēt un grib mani apzīmēt par savu klasiķi. It kā caur tādu nožēlojamu pašapmānīšanu kaut kas īsti patiess varētu tikt veicināts. Lai nerunā man ātrāk par harmoniju, kamēr nav uzklausītas un saprastas visas disonanses.» (*«Die Neue Rundschau», Febr. 1908., «Naivität und Genie».*) Tādus dziļas pārdomāšanas cienīgus vārdus liek runāt Richards Dēmels lielā olimpieša ēnai — un tas, esmu pārliecināts, ir vairāk nodziļinājies Gētes un Šillera klasicismā nekā mūsu nākošo olimpiešu dedzīgais apustulis A. Ķ. kgs.

Reizē ar Gēti un Šilleru nāca Vācijā brāļi Šlegeli, Tīks, Novaliss, Helderlins, H. Kleists un citi personīgās brīvības un ģenija kulta sludinātāji, un vācu garīgā kultura zin priekš tiem dziļus atzinības un pateicības vārdus. Noliegt pilnīgi viņu nopelnus dzejas izkopšanā un tālākvirzīšanā nedomā pat tādi vienpusīgi un partejiski kritiķi kā profesionalie tendences aizstāvētāji — ideologi. To nedarīja un nedarītu arī tagad pats Šillers, kurš izsakās sava pēdējā perioda vēstulēs par mākslu kā par kaut ko tādu, «kas arvien top *(wird)* un nekad nav, kā arvien dinamisks». «Bet vāciešiem viss top par sastingušu. Tādēļ arī vislabākie darbi viņiem iznāk par samaitāšanu, jo viņi tūliņ top izsludināti par svētiem un mūžīgiem un tiek uzstādīti katram

meklētājam māksliniekam par paraugiem —... Šiem darbiem reliģiozi neticēt tiek saukts par ķecerību... Ir, zināms, mākslā savs maksimums, bet ne modernā, kura var atrast savu pestīšanu (Heil) tikai mūžīgā uz priekšu iešanā...»

Tā runā pats Šillers par mākslas paraugiem, par nemitīgu pārveidošanos un attīstīšanos. Cik savādi skan šī valoda blakus A. Ķ. kga glābšanās braucienam uz Gētes un Šillera klasicismu! Nekur neapstāties, nekur galīgi nesastingt. Arī Fausts ceļā uz «mūžīgām mātēm» saka:

«Es laimes nemeklēju stingumā
Un šalkās daļa cilvēcīgā labākā...»

Tradicijas ir abpusīgi griezošs ierocis. Sevišķi bīstamas viņas var tapt, ja tās aizņemtas no ciurienes gatavas, kaut arī «Gētes un Šillera klasicisma» jūrā izzvejotas. Gēte pats, neskatoties uz savu vareno ģeniju, bija nācis pie antikās mākslas dziļas un vispusīgas izprašanas tikai pēc tam, kad — pēc viņa paša vārdiem — visu mūžu bija nodarbojies ar tēlotāju mākslu. Bez *Homunculus* ceļu rādošā spožuma (zinātniskas pētīšanas un pirmavotu studijas) Fausts un Mefistofelis nespēj orientēties klasiskās valpurģa nakts spoku stundā. Tikai pie viņa starojošā spožuma iespējams «izvest Helenu no Helladas ziemeļu gaišumā», kur gotiskā feodaļu pilī viņa savienojas ar ģermaniskā gara reprezentantu Faustu jaunā harmoniskā biedrībā.

A. Ķ. kgs grib pārvest šo «mūžam jauno, mūžam iekāroto skaistuli» uz Latviju, izraujot to Gētes Fausta rokām... Interesanti redzēt, uz kāda kumeliņa un kādā rotā viņš pārvedīs šo daudz apdziedāto «zeltenīti». Kāda viņa pati būs — to varbūt neredzēs vairs neviens. Katrs radīs viņu jaunu, katrs izdzejos viņu pēc sava skaistuma ideala. Jaunais helenisms nav Gētes klasicisma sinonims. Tādēļ: nevis uz «Gētes un Šillera klasicismu», bet kaut kur tālāk, kur zilā miglā tīti vēl neviena neredzētu brīnumu krasti... Nekādas tradiciju bākas nespēj rādīt ceļu uz turieni. Tur jāiet pa to ceļu, kuru skaidri un noteikti apzīmē otrs lielākais ģermaņu ģenijs Richards Vagners: «Sekot savas sirds impulsiem, paklausīt savam instinktam, uzklausīt sevī dabas balsi — tas ir mans augstākais, mans vienīgais likums.» Somu, krievu, skandinaviešu tautas gājušas savos radītājos mākslinieciskos individos šo ceļu, un viņām ir sava liela un slavena literatura. Arī mums būs tādējādi sava — un vienīgi tādējādi, nevis kājot tradicijas vai dodoties «Gētes un Šillera klasicisma jūrā»...

«Es esmu dzejnieks, pilnīgāks kas top,
Tik savas īpatnējās mantas izšķēržot.»

To saka par dzejnieku pats Gēte.

Vēl A. Ķ. kgs taisa «protestētājiem» to pārmetumu, ka tie «negribot atzīt mākslas zelta vidusceļa noskaidrotākos gājējus» un pulcēties ap tiem, «jo tas būtu savu pasākumu bankrota izsludināšana». Jaunībai arvien esot grūtāk atzīties, bet tomēr tie, kas uz ko spējīgi, «sākšot atkal no gala»... Par šo pēdējo es atkal šaubos, jo grūti iedomāties, ka taisni tie «spējīgie» būtu tie, kuriem jāatkārto visas «maldīšanās». — Gluži otrādi — tie ies savu uzsākto ceļu uz priekšu, uzticēdamies savai iekšējai saucēja balsij. Vai viņi kritīs uz ērkšķainā ekstremu ceļa vai cauri tumsai un miglai izies savā gaišajā dienā — tas ir cits jautājums. Bet par to «zelta vidusceļu» viņi ir tajos uzskatos, ka neviena filistru gudrība nav mūžīgi patiesa un ka rūgti alojas tie pedagogi, kuri jau katru vidusceļu domājas ar zeltu bruģētu. —

Mums ir dažādi literatūras virzieni, ir viens otrs spēcīgāks talants, bet tādas pilnības, kurai jau vajadzētu olimpiska pjedestala, mums tiešām vēl nav. Visur vēl redzama meklēšana, pārbaudīšana, noskaidrošanās, un «diletantisms» ir taisni tas, ja šo rūgšanas procesā atrodošos mākslas enerģiju jau sāk reklamēt par nezin kādu pilnību. Mūsu vecākie dzejnieki un «noskaidrotākie» talanti: Apsīšu Jēkabs, Sauliets, Blaumanis, Niedra, Poruks, Aspazija, Rainis u. c. ir tautā iecienīti un populari. Pieaugs tagadējā skolas apmeklējošā jaunā paaudze, nākošā inteliģence, un nešaubos, ka savas dvēseles un intelektuālās dzīves apgaismotājus un izveidotājus viņa zinās pietiekoši cienīt, un kaut tiem arī nebūtu nekāda «akademiska diploma». Ja mūsu klasiķus vienos tradicija, tad pie jaunības viņu vietā būs mūžīgi jaunā, slāpēs meklējošā un radošā dvēsele. Viņa piegriezīs galveno vērību nevis Gētes un Šillera klasicismam, bet taisni jaunākām mākslas parādībām, kurās atspoguļosies šo laiku cilvēka dvēseles dzīve ar visām viņas saskaņām un nesaskaņām. Palikt uzticīgam savai īpatnējai personībai un, nemitīgi papildinoties izteiksmes līdzekļos, meklēt arvien pilnīgākas formas savam garīgam saturam — tas vienīgais ceļš iziet vispārcilvēciskā ideju pasaulē. Ar tādu forsēti dibinātu «akademisku centru» var iziet tāpat kā tām sievām, kuras, pēc Uailda asās ironijas, «gribējušas dibināt salonu, bet kurām izdevies atvērt tikai restoraciju». Ir necienīgi laist vīraka smaržu tur, kur vēl paegļu kvēpināšanas vajag...

Haralds Eldgasts [*J. Miķelsons*]

«Dzimtenes Vēstnesis», 1908. g., Nr. 96, 26. aprilī (9. maijā).

KRITIKA UN MŪSU «SALONU» RAKSTNIEKI

Pēdējā laikā sākusies vairāk vai mazāk atklāta cīņa starp mūsu kritiku un tā sauktiem «salonu» rakstniekiem. Rakstnieki ar mazu vai pat nekādu talantu uzbrūk kritikai, ka tā viņus diezgan necildinot! Paši sevi viņi saucas par demoniem, Vjelē-Grifiniem kvadratā, paniem, Dionisijiem utt., kamēr kritika zobojas par šīs kliķes rakstnieku vīraka kvēpināšanos savā starpā. Kritiķi, — tā mūsu «salonu rakstnieki» saka, — piederot pie «pūļa», kas, kā zināms, smird pēc darba sviedru smakas, no kuras tādi rakstnieki kā, piem., Akuraters vai Viktors Eglīts var pavisam paģībt, tālāk kritiķi esot «neizglītoti», tie esot — iedomājieties briesmīgu vārdu — «žurnalisti», kuriem nav nekādas garšas priekš barotām «ķēvēm» (atcerieties Gruznas tēlojumu par ķēvēm) vai «ugunskarsta sievu klēpja» (Austriņa dzejoļi), vai «sarkaniem ērzeļiem» utt., utt. Kritika ne vien šiem kungiem nodarot lielu pārestību, tos vēl pie dzīvības neierindojot nemirstīgo rangā, bet arī noziedzoties pret pašu tautu, to biedēdama no šiem «slavenajiem» darbiem.

Vai tiešām tā ir? Ko kritika var un ko nevar darīt? Kritika var krietna, liela darba ceļu veicināt un pašķirt tautā. Kritika var tāda darba saprašanu noskaidrot un apgaismot, iztirzājot un analizējot viņa pozitivās puses. Kritika var tukšu, neizdevušos darbu nogalināt. Kritika var tādam darbam noraut reklamas un pašslavēšanās skrandas un nostādīt to visā viņa kailumā un niecīgumā. Bet nekāda kritika nevar bez talanta sarakstītu neizdevušos sasmērējumu padarīt par mākslas darbu, nekādi cildinājumi nevar iedvest dzeju tur, kur tās nav, un nevienai kritikai nav tā brīnumdarītāja spēka, uz kura pavēli, piem., varētu «darīt tā, ka šie akmeņi par maizi top», un Šēnberga ziņģi par skābputru pārvērst par Pumpura vai Aspazijas liriku. Mūsu rakstniecības pagātne un tagadne dod šīm domām visspilgtākos pierādījumus. Atcerēsimies, kā savā laikā zināma kritika (zospēdiņās!) cildināja Lautenbachu un viņa stāstus. «Katrinas dālderi», «Zilās acis», «Nabagu elendi» utt. Kas tagad šos stāstus zin, un kāda viņu literariskā vērtība? Kur palikusi reiz daudzinātā Lautenbacha lirika? Ne mazāk savā laikā tā pati kritika pēla Aspaziju, bet, neskatoties uz visu pelšanu, viņa tapusi par vienu no mūsu vislielākiem liriķiem. Tā pati kritika daudzināja Purapuķes «Jauno strāvu» un «Pasaules lāpītāju». Tagad šie darbi aizmirsti, bet latviešu tauta izvilkusi no apputējušām laikrakstu lapām savā laikā maz ievērotos Purapuķes skaistos stāstus, kā, piem., «Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes» vai «Leišu svētbilžu griezējs» un citus. Ko tas pierāda? Tas pierāda, ka rakstniekam, reiz tas ir

mākslinieks, nav ko bīstīties pat no visasākās kritikas, pat no — nopaļāšanas. Tautai, kurai jau plašāka, ar attīstītu mākslas saprašanu inteliģence, nepaliks apslēpts neviens kaut cik izdevies mākslas darbs, un tā katrā ziņā to pratīs atrast — sliktākā gadījumā — arī bez kritikas. Bet reiz šī kritika ir taisna, kaut arī griezīga un asa, tad mums jāsaka paldies par to: tā pasargāja tautu no materialiem un moraliskiem zaudējumiem, varbūt vēl vairāk: tā padarīja sabiedrībai un pašam nederīgu rīmju kalēju par derīgu galdnieku vai labu arāju. Turpretim, ja autors tiešām bija ar talantu, viņš sāka pats pārdomāt, pamudināts no kritikas aizrādījumiem, par savām kļūdām, sāka vēl jo rūpīgāk strādāt un attīstīt sevi un pēdīgi — radīt darbus, kam bija tiešām paliekama mākslas vērtība.

Kā redzam — mākslinieksam un publikai nav no kritikas ko baidīties. Tā kalpo tiklab viena, kā otras interesēm. Bet mūsu «salona» rakstniekiem tā nepatīk. Ja mūsu saniknotiem «salonu» rakstniekiem *à la décadence* būtu atļauts kā viduslaikos uz sārta dedzināt ienaidniekus, pirmos viņi stieptu uz tiem mūsu kritiķus. A. Ķ. un Baltpurviņš ņemas pa «Zalkti», Akuraters un Viktors Eglīts pa «Latviju», Kārlis Jākobsons — kur tik var iekļūt, Skalbe — «Ziemas Naktīs», tātad visur kungi, uz kuru vājajiem darbiem aizrādījusi kritika. Savu neapdāvinātību vai neizdošanos minētie rakstnieki mēģina atriebt uz kritiķu muguras. Pārāk gaiši — pārāk saprotami! — Kā — tā viens no tiem saka — priekš divi gadiem tas un tas kritiķis cildinājis to un to rakstnieku, tagad — to peļ? Mūsu dekadentu kungi nespēj saprast, ka par rakstnieku jāspriež pēc viņa darba, bet ne personas. Kā izdevies apspriežamais mākslas darbs, tā — raksta. Ja šodien rakstnieks sarakstīs lielu darbu, kritika to aizrādīs, bet, ja tas pats rakstnieks rīt laidīs muļķības vaļā, tad kritika to tiesās. Par to, lūk, kritika ir kritika, bet ne savstarpīga dekadentu slavēšanās.

Dekadentu niknums pierāda, ka mūsu kritika iet pareizu ceļu. Tā kritikai arī uz priekšu nāksies purināt mūsu moderno bizmaņu lēģeri.

Lt. — [*J. Roze*]

«Liepājas Atbalss», 1908. g., Nr. 146, 9. (22.) decembrī.

4

FRIČA BĀRDAS TEORETISKIE UZSKATI UN TO POPULARIZĒŠANA

RAKSTNIEKU VAKARI

6. novembra numurā īsumā aizrādīju par «I rakstnieku vakaru» Ķēniņu zālē 5. nov. Tā kā pēc šī «pirmā vakara» priekšnesumiem ir atļauts par pasākuma virzienu un tendenci spriest vispārīgi, tad būs še vietā atstāstīt rakstnieka Bārdas priekšlasījumu «par jaunromantismu». Tas vajadzīgs tādēļ, ka Bārda savā priekšlasījumā (no kura patiesībā tikai sākums tika celts priekšā) bija mēģinājis sakopot tos uzskatus, kādi tiek kultivēti no veselas latviešu rakstnieku grupas, kura kopojas ap žurnalu «Zalktis».

Bārda sāk savu priekšlasījumu, ironizēdams to latviešu preses daļu, kura no rakstniecības nekā cita neprasot kā tikai sabiedrisku ideju kultivēšanu. Viss cits, kas saistoties ar atsevišķu individu, ņemtu ārpus sabiedriskā, tiekot no šīs preses nostumts pie malas, nozākāts. Viņas skaļais sauciens ir plašāku šķiru labklājība, labklājības labklājība... Mūsu laiks ir kuriozitatu un paradoksu pārpilns. Mūsu laikmets taču ir visu vērtību pārvērtētājs. Vai tādēļ nav divaini runāt par romantismu, kad visur runā par marksismu, vai nav kuriozi runāt par metafiziku, kad visu prāti piegriež vērību tikai Ernstam Hekelim? Tā mums pārmetīs. Bet mums apkārt ir tikai chaoss, mežs un neviena koka. Tagadējā laikā runā un māca mūs mīlēt cilvēci, bet pats cilvēks paliek novārtā. Māca rūpēties par visas cilvēces labklājību, bet ne par atsevišķa cilvēka dvēseli. Ne tas dzīvo mūžībai, kas dzīvo savam laikmetam, bet gan tas, kas dzīvojis savai dvēselei. Bet mūsu laikā tikai tas ir cilvēks, kas staigā Marksa un Hekeļa kolportiera uniformā. Cilvēces dēļ tiek aizmirsts pats cilvēks. Mums ir darbi par dzīvnieku psicholoģisko dzīvi, par augu dvēseli, pat par molekulu psicholoģiju, bet, ja tiek izvēlēts temats par cilvēka dvēseles dzīvi, tad tas tiek uzskatīts par riskantu lietu.

Runājiet par visu citu, tikai ne par to, kas dziļāks, kas nepadodas eksperimentiem. Tas tādēļ, ka mums ir bailes no sevis paša. Kā lai izskaidro šīs bailes?

Ja tagadējā laikā cilvēks pagrimst, tad par tādu nesmejas, bet, ja kāds 20. gadu simtenī, lasot Heines un Ļermontova dzejas, vēl var raudāt, tad tādu uzskata par «nenormalu», tāds tiek pazudināts. Caur ko izskaidrojas šis sātaniskais naids pret paša cilvēka dvēseli? Saka, ka mūsu laikmeta cilvēki vēl neesot pietiekoši attīstīti, lai saprastu dvēseles dzīvi. Tas stāvot sakarā ar sliktiem ārējās dzīves apstākļiem. Tādēļ vispirms vajadzīgs uzlabot tos, tad vēlāk varēšot arī nodarboties gar cilvēka dvēseli. Ļoti maza daļiņa taisnības ir šādiem uzskatiem. Ir vēl dzīvē tādi, kas smok garīgā tumsā. Tādi vēl atrodami vistumšākos lauku apvidos un retumis (?) arī pilsētās. Bet tie nav, kas iedveš masās naidu pret cilvēka dvēseli. Mūsu laiku pirmais noziedznieks nav saules brālis, bet tas staigā salonos, ģērbies frakā, ar augstskolas izglītību — Azefs. Protams, mums, latviešiem, vēl nav ne pirmās šķiras dievu, ne pirmās šķiras velnu; pie mums šī suga ir stipri pelēka. Viņas rokās atrodas arī lielākā daļa no mūsu preses organiem. Bet nu jautās, tie taču nav absoluti neizglītoti; viņiem taču vajag ko domāt, — bet kādēļ taisni viņi apsveic mūsu garīgos hotentotus? Naidam pret dvēseli ir dziļakas saknes. Tā ir Kaina apziņa, vēl ļaunāka par Kaina apziņu. Apziņa, ka cilvēks savu dvēseli nokāvis. Šī dvēsele brēc uz viņu pašu, kādēļ tas nu negrib pieminēt, par to domāt. No tam, lūk, ceļas šīs bailes. Tādēļ cilvēki nodarbojas labāk ar mēslu bedres mikrobu dvēseli, bet tikai ne ar savējo. Vienīgi šādi izskaidrojamas mūsu laika cilvēka sātaniskās bailes no savas dvēseles.

Otrs cēlonis šīm bailēm ir skaudība, ka man nav šīs dvēseles, tad lai viņas tev arī nav. Ja par dvēseli runā, tad tas ir izvirtība, dekadentisms, mistika, karstgalvība, pārspīlēšana. Iekšējo dvēseli grib apsegt ar ārējo realo. Mūsu laiku iezīme ir sliktā apziņa. Realais ir tikai aizsegs. Līdz ar apziņas mošanos cilvēkā rodas viņā arī cīņa. Gars pieteic cīņu miesai, un šī cīņa ir vajadzīga, jo tanī rodas vērtības. Bet, kur cīņa, tur pretinieki. Tātad arī mūsu pretinieki ir vajadzīgi. Vai tā nav pretruna? Nē. Izeju no šīs dilemas atrodam iekš tam, ka cilvēks nekad nevar būt absoluti ļauns. Kaut kas no tīrā, idealiskā palicies visļaunākā cilvēkā.

Katrā cilvēkā valda dualisms. Cilvēks jau ir predestinēts uz cīņu, bet šai cīņai jābūt humanai.

Pretinieku nevajag iznīcināt, bet tikai padarīt nekaitīgu. Arī cīņā ar ļauno mums jāpieturas pie šī principa, lai gan šāda cīņa ir varbūt traģiskāka, briesmīgāka. Cilvēkā pašā neko ļaunu nevajag galīgi iznīcināt, bet gan labu pavairot. Runātājs kā piemēru

pieved kādu Mantegacas fantaziju, ka cilvēce tālā nākotnē būs tā attīstījusies, ka varēs jau pie jaunpiedzimuša bērna izpētīt, vai no viņa smadzenēm nav jāizgriež tādi centri, kas to vēlāk spiestu uz noziegumu. Labāk būtu, runātājs saka, ja varētu labās dziņas iepotēt nekā ļaunās izņemt. Iznīcinošo aktivitati vajag paralizēt, bet ne iznīcināt. Tie laikmeti, kas to neievēro, dārgi par to samaksā. Ideals cilvēks ir tāds, kas nenolād zemi, bet pazīst arī debesi, grib palikt abām uzticīgs un abu dēļ cieš. Viņš pozitivo nenicina, bet zin, ka tas ik dienas jāpārvar un jāceļas tam pāri. Romantiķis pēc tā cenšoties un tādā kartā slēpj sevī visplašāko sintezi. Romantisms neesot kaut kas topošs, negatavs (lai gan agrāk priekšlasītājs sacīja, ka romantisms ir mūžīga tapšana). Katra vērtību pārvērtēšana sākas tad, kad pastāvošās etiskās, estetiskās, reliģiskās vai zinātniskās dogmas sāka sajust kā pārdzīvotas, tāpēc ka radušies jauni fakti, kas pierāda, ka agrākās formulas novecojušās. Dogmām tad vairs netic, lai gan arī nekas jauns to vietā nav radies.

Zinātniski atradumi, svaigā naturalistiskā stilā radīti mākslas darbi, sabiedriskiem apstākļiem vairāk piemērīgas tikumiskas prasības panāk, ka vecam netic. Bet pēc faktu uzvaras paliek chaoss. Cilvēks mēģina savest faktus sistemā, bet tas ejot pār viņa spēkiem. Te varot līdzēt tikai cilvēka «es». Tā no tezes — naturalisma — rodoties antiteze — galējs individualisms: mistiķis un histeriķis — dekadents. Sinteze — romantisms — šimbrīžam tikai top, un tādēļ arī nav rakstnieku, kurus pie tā varētu pilnīgi pieskaitīt. Pa daļai pie tā varētu pievienot varbūt Meterlinku pēdējā periodā un Ibsenu ar «Kad mēs, mirušie, augšām ceļamies», bet agrāk pirmais no šiem diviem piederēja pie mistiķiem-panteistiem un otrs pie naturalistiem. Bet šis jaunromantisma ģenijs radīsies tikai nākotnē.

Nevar liegt, ka Bārdam ir diezgan plaša erudicija par priekšlasījuma tematu, taču šī prāvā erudicija viņu arī bieži noved pretrunās, kuras klausītājam nevar paiet garām. Šīs pretrunas pierāda, ka Bārda vēl nav pat gluži skaidrībā ar sevi. Pēc teorijas viņam labprāt gribētos pievienoties romantismam, bet tas, ko viņš saka pats no sevis, rāda, ka viņa tieksmes nav vis visai vienojamas ar šo teoriju. Tas, ko Bārda sludina, sveras uz galēja misticisma pusi. Nevar sacīt, ka Bārda pilnīgi pārzinātu pretējās teorijas, ja tikai viņš ar nodomu tās nesagroza. Šai lietā viņš ir tāds pats «Kains» kā citi. Agrākie romantisma priekšstāvji bija daudz idealāki un ar vairāk iekšējo spēku, kas negrimst iekšējā pašaplūkošanā, bet briest arī uz āru, uz citu cilvēku attiecībām. Savāda ir tā izturēšanās, kādu Bārda izrāda pret zinātni, nerunājot jau par sadzīves jautājumiem. Naivi banals ir viņa paš-

raksturīgs salīdzinājums par jaunavu un lombardu. Tikai estets ar naudas maku par visu var zoboties. Par pašu romantismu runājot, jāsaka, ka katram virzienam ir tiesība uz eksistenci, — neviens to arī negrib noliegt. Bet tas tomēr nenozīmē, ka katrs, kas izrādīsies par zināmas grupas piederīgu, būs garantēts no kritikas «uzbrukumiem», lai arī tas diez kā žēlotos, ka viņa dvēselei dara pāri. Arī Bārda nevar stāvēt ārpus kritikas.

Ja ir ļaudis, kuri nevar piekrist galēja individualisma sludinājumiem un prasa, lai arī daiļrakstniecība būtu palīdzīga pie sabiedrisku apstākļu uzlabošanas, tad tas vēl nenozīmē, ka viņu kritikai par iemeslu būtu tikai «sātaniskais naids» un «skaudība». Ja kāds no tiem, kuri kritizē individualisma kultu, savos rakstos presē cērt pār šņori arī pārmetumiem pret šo rakstniecības virzienu, tad tas nav pieņemams par vispārēju mērauklu un tam ir tikpat maz taisnības, cik tam, kas jo drošu galvu apgalvo, ka mūsu prese tiek pārvaldīta un vadīta no garīga hotentotisma uzskatu sludinātājiem. Mēs varam pārmest mūsu presei, ka varbūt viņā nedarbojas tie «garīgie dievi», kādus individualists Bārda iedomājas, bet liegt viņas darbiniekiem to labo gribu mēs nevaram. Tāpat nevaram arī noliegt preses milzīgo nozīmi pie latviešu kulturas attīstības senāk un tās padziļināšanas tagad. Tālāk, tāpat nevaram pretoties tam, ka vienam pašam socialam likumam valstī, kas izkarots vai nu presē, vai no oratoriem uz parlamenta tribines, nebūtu daudz vairāk nozīmes pie tautas labklājības nodibināšanas nekā vairākiem romaniem kopā. To iespaids var tieši atspoguļoties tikai uz inteliģentākiem «desmittūkstošiem», bet plašākām aprindām tie paliek par garīgu īpašumu, kad šīs aprindas jau caur zināmu ārēju apstākļu uzlabošanu ir padarītas par spējīgām domāt ne vien par rupjo uzturas cīņu, bet sāk strādāt arī ar savām intelektualām spējām. Pie tautas labklājības, labāk sakot, viņas laimes nodibināšanas, — jo vārds «labklājība» priekšlasītājam izliekas par daudz novazāts, — jāstrādā ne vien no iekšienes, t. i., pie katra atsevišķa individa, bet arī no virspuses, *en bloc* rūpējoties par visu tautu, caur cīņu presē, socialiem valsts likumiem, izlietojot zinātnes panākumus un mākslas ražojumu iespaidu uz masām. Tādēļ katram, kas pievelk akmeni pie kulturas ēkas, ja viņš to dara ar savu svētāko pārliecību, ir tiesība uz eksistenci, kaut tas būtu galējais individualists vai plašāko socialo reformu prasītājs, rakstnieks-mākslinieks vai zinātņu vīrs — sabiedrisks darbinieks, orators parlamentā vai vienkāršs «pelēkais» laikraksta līdzstrādnieks. Dzīve un lieli gari rada virzienus, jaunas prasības, tāpat dzīve un šie lielie kritizējošie gari sagrauž vecās, novalkātās dogmas un uzstāda jaunus idealus. Kritizēt, sijāt nevienam nevar liegt, bet priekš tam vajag

pamata, vajag objektivitates un cienības pret savu pretinieku. Ka tās vienmēr būtu pietiekoši ievērotas Bārdas priekšlasījumā, to, kā redzam, nevar vis teikt. Tomēr mēs atzīstam, ka viņš ar savu priekšlasījumu grib būt piepalīdzīgs pie cilvēka resp. cilvēces laimes meklēšanas, un, no šī stāvokļa raugoties, tam tikai jāpateicas, ka viņš iekustinājis interesantu tematu.

Pēc Bārdas priekšlasījuma «I rakstnieku vakarā» nolasīja Skalbes skaistā stilā un daiļā dzejas formā ielieto romantisko pasaku «Karaļa krāsnkuris». Tad vēl Anna Brigader deklamēja Skalbes dzejoļus un Jaunsudrabiņš lasīja savu stāstu «Masku ballē», kurš sevišķu iespaidu uz klausītājiem neatstāja. — «Otrais rakstnieku vakars», kā jau ziņots, būs ceturtdien, 19. novembrī, kuru var ieteikt katram apmeklēt, kas interesējas par latviešu rakstniecības parādībām.

«Dzimtenes Vēstnesis», 1909. g., Nr. 266, 17. (30.) novembrī.

PIEKTAIS RAKSTNIEKU VAKARS

FR. BĀRDAS PRIEKŠLASĪJUMS «ROMANTISMS KĀ PASAULES UZSKATA CENTRALPROBLEMA»

Bārda apskata romantiskās idejas attīstību vēstures gaitā. Katrai lielākai kulturas tautai ir lieli mākslinieki un romantiķi: angļiem Bairons, Šellijs (Šekspiru nepieminot), frančiem Igo, spāniešiem Servantess. Vāciešiem pēdējais romantisma laikmets ļoti bagāts un pārvalda gara dzīvē veselu pus gadu simteni. Nav iespējams visas šīs bagātības apskatīt. Bārda aprobežojas ar vispārējiem vilcieniem. Viņš atsakās no solījuma aplūkot teoretiskos apcerējumus par romantismu mūsu literaturā. Ar tādiem romantisma filozofiem kā Klaustiņu, kurš, rakstīdams L. Rakstn. Almanachā par Aspaziju un Veidenbaumu, nostāda romantismu kā skurbuma līdzekli līdzās alkoholam un netiklībai, — nevarot nopietni runāt. Viņam tikai — gribētos — «rokas uz ausīm šim kritiķim spiest un dievu lūgt, lai viņš nemūžam tās īsākas neļauj griezt...» — Literaturas vēsturnieki zem romantisma laikmeta saprot tikai izkliegto «zilās puķes» laikmetu 18. g. simteņa beigās un 19. sākumā. Tik dažs ieminas, ka arī viduslaikos esot valdījušas romantiskās strāvas, norādot uz fantastiskiem bruņinieku romaniem, kur mīlētāji, kapsētas, pilis un pūces spēlē galveno lomu, kam ar romantismu dziļākā nozīmē maz kopēja. Ar vajadzīgo vērību bez izdaudzinātā vēl citus raksturiskus romantisma laikmetus Eiropas kulturas gaitā var sazīmēt trīs. Pirmais no tiem Grieķijā līdz V g. s. pr. Kr. ar Talesu, Anaksimanderu, pitagoriešiem un sevišķi Heraklitu. Tie visi ir tā sauktie priekšsokratiķi,

jo ar tīrā prāta cilvēku Sokratu šim laikmetam beigas. Raksturīgi, ka lielais romantiķis Nīcše sajūt pret Sokratu dziļu instinktīvu naidu, nosaukdams to par *«Hanswurst»*. Šis pirmais laikmets ir dabiskais romantisma un pirmatnējās dabiskās sintezes laikmets, kad cilvēka atzīšanas vēl nebija diferencējušās, kad prāta pasaule patlaban veidojās, kad vēl tai nebija pārsvara pār dabisko jūtu pasauli, un, ko smadzenes atzina, to dzīslās dziedāja asinis. Tad daba vēl dzīvoja savā pirmatnējā naivumā un īstenībā. — Otrs lielākais romantisma laikmets ir viduslaiku renesanse. Kristīgā vienpusībā izbālušo garu apņem jauns, silts asins vilnis. Cilvēka gars sāk brīvāk spārnus cilāt. — Kamēr no L līdz LL laikmetam paiet ap 1000 gadu, no II līdz III tikai ap 200 g.: jo 18. g. simteņa pēdējā pusē nāk jauns, noskaidrotāks jaunromantisma laikmets. — Dzīves ritums kļūst vēl straujāks, un nepaiet vairs 100 gadu, kad mēs atkal esam jauna romantiska laikmeta ceļa jūtīs. (Vēsturiski nepareizi mūsu topošo romantismu saukt par jaunromantismu, jo šo vārdu lietoja priekš 100 g. Šlēgels un Tīks savam laikmetam. Būtu jārunā par 20. g. s. romantismu.) Kas gan kopējs ar diviem gadu tūkstošiem šķirtiem priekšsokratiķiem un 19. g. s. romantiķiem — Novalisu, Šlegeliem, Nīcši? Ja salīdzina dīgstoša stāda divas pirmās lapiņas ar divām nākamām, tad bieži ārējas līdzības nav — taču tam viena un tā pati sakne. Jāuzmeklē šī sakne.

Romantisma galvenā iezīme ir cilvēka dvēseles tiekšanās aptvert un ieslēgt sevī visu, sakausēt lielākos pretstatus un radīt vienību iz naidīgākiem kontrastiem kā galēja pozitivisma un galēja idealisma. Atliekas tikai aizrādīt, ka šāda tieksme valda pār visiem minētajiem laikmetiem. — Labākai saprašanai pāra psiholoģiskas piezīmes. Katram būs kritis acīs, ka vistiešākais mūsu apziņā ir jūtas — tā siltā straume, kas pastāvīgi plūst caur mūsu apziņu, pilda to un ir galvenā būtiskā daļa no tās. Mūsu griba guļ dziļāk, prāts lido augstāk, bet jūtas ir vienmēr mums klāt, nemierīgas kā nerātni bērni, viņas laužas ārā, grib kļūt redzamas, t. i., objektizēties. Jūtas meklē katra sev piemērota tērpa: jautra — jautru, skumja — skumju. Pie tam viņas saplūst ar radniecīgo tēlu — vienībā. Un tikai saplūzdama jūta kļūst īsteni tieša. Pārnesot subjektivo sajūtu uz realu objektu, objekts kļūst daļa no pārnesēja jeb iedvesēja — dzejnieka paša. Bārenīte tik pilna skumju un ilgu pēc māmuliņas, ka ziedoša ābele viņai top par māti («Pie ābeles piestājos»), Rainis savas uzvaras cerības projecē jūrmalas priedēs... Šopenhauers savās apspiestās draudzības jūtas pārnes uz suni. Krievu rakstnieks Sologubs kādam vientuļam zēnam iemīlēties liek baltā bērziņā kā savu sapņu ideālā jaunavā un erotiskā jūtu pārplūdumā mirt pie tā. Tā sub-

jektiva jūtu pārpilnība pāriet objektivitatē. Lirisks cilvēks nav tik jutējs, bet arī skatītājs, visu, ko viņš jūt, viņš grib redzēt gleznās, tēlos. Individualismam vajadzīgs realisms, lai varētu tajā izteikties. Šai psicholoģiskā principā iedziļinoties, redzam, ka viņš attiecināms arī uz prāta parādībām, tā ka tikpat daudz pamata ir izskaidrot cilvēka dvēseli caur fizisko pasauli, kā fizisko pasauli caur cilvēka dvēseli un iz cilvēka dvēseles, t. i., objektivo no subjektivā. Tāda ir romantiskā pasaules uzņemšana (top par miesu, tēlu). Viņa nenoliedz realo, tikai viņas ceļš ir tāds no iekšienes (subjekta) uz ārēju tēlu (objektu). Gluži otrāds ir realista ceļš. Viņš iziet no objekta, no ārējā. Viņa dvēsele gaida visu no ārienes: bez iespaida tai nav pārdzīvojuma. Šādu dvēseli var pielīdzināt klusam dīķa līmenim: ja akmeni tanī metīs, viļņi nebūs; kamēr romantiķis līdzinās apakšzemes avotam, kuram vajadzīgs apkārtnes un plašuma, uz kuriem pārplūst. Ja to nebūs, viņš paliks saspiests, nedzīvs. Pie realā tipa jušanas, kur katrs piedzīvojums atgādina, ka viss nāk no ārienes, izveidojas slēdziens: vienīgi patiesais ir tikai materialais, ārpusē esošais. Tik gludi atveras ceļš uz materialismu, uz dvēseles kā patstāvīga garīga principa noliegšanu. — Tātad ir divi atzīšanas ceļi: no objekta uz subjektu: realisms, materialisms, atomomisms utt. un pirmais no subjekta uz objektu; tam jau pašā sākumā stipra apziņas vienība: viss, ko viņš no ārienes uzņem, ir jau sakusis un ieaudzis šai vienībā: subjektivais kļūst objektivs, objektivais subjektivs. Te pretstati savijas sintezē. Tas ir romantisms. No šī paša jušanas veida, ja viņam trūkst dziņas izteikties tēlos, izaug arī misticisms. Ja romantismu salīdzina ar avotu, kas meklē plašumu, tad misticismu var salīdzināt ar skābi, kas iesūcas katrā priekšmetā, kuram pieduras. Šī īpašība piemīt pa daļai pirmajiem romantisma laikmetiem: priekšsokratismam un renesansei, kas izskaidrojams caur tā laika dzīves un gara apvārkšņa šaurību. — Vai vēsturiski šīs domas apstiprinās, vai tās redzamas katrā laikmetā? Vispirms: priekšsokratiķi.

Taless saka, ka viss realais esot pilns dievišķā un pat akmeņiem esot dvēseles. Heraklits pielīdzina apziņā uzņemto pasauli miestiņa kausam, ko pastāvīgi vajag maisīt, lai padibenes nenošķiras par sevi un dzēriens par sevi. Iekšējas vienības sajūta būs bijusi tā, kas priekšsokratiķus skubināja izskaidrot visu esošo no viena pirmelementa. Taless liek rasties visam no ūdens, Heraklits — no uguns. — Uguns kā pietvīkušas dvēseles tēls bieži atkārtojas arī pie vēlākiem romantiķiem. Renesanses laikmetā Bēme atkārto Heraklita vārdus: viss esot cēlies no uguns. Linardo: liesma rada materiju, materija uztur liesmu un pati stiprinās no tās. Šlegels liek uguni pielūgt. Nīcše bieži dēvē sevi par

liesmu. Subjektivā un objektivā sintezi izteic Paracelzs, nosaukdams dabu par ārējo cilvēku. Bairons saka: es nedzīvoju sevī viens, es kļūstu daļa no tā, kas ir ap mani, un augstie kalni ir tikai manas jūtas. Novaliss: metafizika un astronomija ir viens un tas pats. Un atturīgais Gēte saka: arī mūsu iekšienē ir visums (universums). Šāda vienības sajūta izteicas arī visā garīgajā dzīvē. Romantiķi mīl stingras eksaktās zināšanas, bet īpatnēji tās uzņem. Tā «zilās puķes» meklētājs Novaliss studēja ģeoloģiju. Bet viņš skatās uz visu caur sava gara acīm. Dabas pētnieki un dzejnieki ir vienmēr runājuši vienu valodu kā viena tauta. Ar entuziasmu viņš runā par visabstraktāko zinātni — matematiku. «Matematiķi ir vienīgie laimīgie. Dievu dzīve ir matematika.» Un tad: «Katra vēsturiska zinātne cenšas kļūt matematiska, matemātiska — filozofiska, tad dzejiska, tad moraliska un beidzot reliģioza.» — Tā nozūd visas robežas, kas šķir prātu no jūtām. — Tāpat visu aptveroši reliģiozs ir viduslaiku matematiķis Keplers un jaunlaiku Flamarions (savā darbā «Dievs dabā»).

Šlegelis grib, lai māksla kļūtu par zinātni un zinātne par mākslu. Novaliss saka: «Domāšana ir tikai jušanas sapnis; ar instinktu cilvēks ir sācis, ar instinktu viņam jābeidz.» Šis pēdējais instinkts būs augstākā domu un jūtu vienība, kur domas būs pārgājušas jau pašā cilvēka būtībā. Nīcše saka, ka mūsu domas ir tikai ēna no mūsu jūtām, un nīst katru mechanisku sistemu: «Viņi ir iemācījušies vilkt konsekvences un taisīt slēdzienus tāpat kā kurpnieks tupeles un sistemu meklē tikai priekš tā, lai varētu tajā izgulēties.» Tā jūtas apvieno un sakausē visasākos pretstatus vienībā. Viņas dzīvo pastāvīgi kontrastos. To zināja senie romantiķi: Heraklits un Anaksagors mācīja, ka jūtas varot pazīt tikai caur pretstatiem. Pitagorieši saka: viss pastāvot no pretstatiem, bet katrs pretstats ilgojoties pēc izlīdzināšanās, pēc harmoniskas vienības. Renesanses laikmetā tiek atkārtots tas pats. 19. g. s. romantiķi uzskata to par ikdienišķu patiesību: «Kas stāv, uz vienas vietas pielipis, tas nav vairāk kā ar prātu apdāvināta austere.» Pie romantiķiem atzinību atrod visasākie jūtu pretstati: labais un ļaunais, dievišķais un velnišķais. Nīcše saka: «Visstiprākie un visļaunākie gari cilvēcei palīdzējuši uz priekšu tikt.» — Tāpat ir ar draudzību un karu. Romantiķi sajūsminās tāpat par līdzcietību kā par cīņu. Nīcše saka, ka karš attaisno katru lietu. Un nāk brīdis, ka šis tuvāku mīlestības nicinātājs un ienaidnieks strādā kā vienkāršs slimnieku kopējs dienu un nakti, līdz novārdzis sabrūk, dabūjis lipīgu slimību. — Romantiķi grib apvienot pat slimību un sāpes ar prieku un laimes sajūtu kā divas nešķiramas daļas. Heraklits saka: «Slimība dara veselību patīkamu.» 19. g. s. romantiķi dzied himnas sāpēm un ciešanām un uzskata



Fr. Bārda

tās kā līdzekli dziļākai baudai un augstākai attīstībai. Novaliss saka, ka slimība noskaidro, padara smalkāku, paaugstina; ka tā pieder pie cilvēka labākām izpriecām. Nīcše vēlas, lai viņam būtu tik grūti, kā vien cilvēkam var būt. — Ne tikai sāpes un laimi, romantiķi spēj apvienot pat tādus kontrastus kā dzīvība un nāve — tik tālus galus. Aiz iekšējas dziņas tie tic dvēseles nemirstībai. Gēte tic nemirstībai, lai varētu dzīvot. Heraklits runā: nemirstīgie ir mirstīgi un mirstīgie nemirstīgi; abpusīgi tie dzīvo nāvei un mirst dzīvībai. — Pēc Empedokla — cilvēka dvēsele var pat stādā pāriet un arī kāpt uz augšu, pilnībā tuvoties dieviem. «Es biju jau kādreiz jauneklis un kādreiz jaunava, un kādreiz krūms, un kādreiz putns, un kādreiz zivs,» saka viņš. Heraklitam nāves un dzīvības dievs izliekas viens un tas pats. Arī Paracelzs un Keplers piekrīt tam: nāves neesot. — Katra miršana esot atdzimšana. Pat stingrā prāta cilvēks Lesings tic cilvēka atgriešanos zemes virsū (pēc nāves), un Novaliss saka: «Nāve ir līdzeklis priekš dzīvības.» Līdzīgi runā Šlegels un Nīcše — lielais šīs pasaules pravietis ilgojas pēc mūžības, pēc mūžīgas atgriešanās gredzena. Šopenhauers uzskatu par dvēseles vairākkārtīgu atgriešanos miesās pēc nāves ved sakarā pat ar statistiku un tā izskaidro dzimtības pavairošanos pēc epidemijām. Būtu jādomā, ka šie ļaudis reliģiski. Nē, tiekšanā ietvert sevī visumu tie apvieno arī reliģiju ar neticību. Tīks saka: jūtas un ticība esot viens un tas pats: starp pietistu un dieva zaimotāju esot tikai viena sekunde. Un Novaliss, kura dažas dzejas pārgājušas baznīcas dziesmu grāmatās, saka: kad cilvēks gribēja dievam līdzīgs tikt, tad viņš grēkoja. Grēks šai reliģijā tikpat nepieciešams kā ticība. Šlegels saka, ka reliģija varot izteikties visos jūtu veidos — dusmās, sāpēs, bērna smaidā, — un grib visas reliģijas apvienot vienā. — Nīcšes ateisko jušanu sakars ar reliģiozitati pēdējā laikā ir ticis bieži pārrunāts. Viņa pārcilvēka ideja nav saprotama kā realitate: tā tikai nevaldāma dvēseles spēka attēls. Ar to varēja pasauli aizraut tikai vīrs, kura pirmais gara ražojums bija reliģiska motete, kas, zēns būdams, skaitīja skolā reliģiskas dziesmas tā, ka klase sāka šņukstēt. «Es meklēju dievu, mēs esam viņu nokāvuši.» — Tā reliģiozitate un ateisms apvienojas cilvēka dvēselē un viens otru papildina. — Ko īsti šīs sugas cilvēki grib panākt, un kas viņu ideals? Mūsu zināmas šķiras psichologi viegli teiktu: tā vienkārša mētāšanās, nepastāvība, izvirtība. Un tiešām Nīcše saka: tik tas, kas mainās, paliek man rada. Bet romantiķu nepastāvība ir tikai augšana. Nīcše izskaidro: «Mūs pārprot, jo mēs augam un maināmies un ar katru pavasaru nometam veco ādu. Ir arī ļaudis, kas tai pašā ādā mirst, kurā dzimst. Līdzināmies krāsotiem koka pulksteņiem pie tirgotavu durvīm, kas vienmēr

rāda to pašu stundu, — tie nepielaiž un nesaprot maiņas. Savā ziņā viņi var būt lepni, jo reizi dienā un reizi naktī viņi uz mata pareizi. — Romantiķa ceļš ir kā Niedras «Zemnieka dēlam»: atrast to gudro, sirmo māmuliņu — likteņa audēju, kura caur saviem diviem lodziņiem māca visas lietas redzēt no abām pusēm, jo visīstā un visdziļā atzīšana ir iespējama tikai caur pretstatiem un šo pretstatu apvienošanu augstākā, visu aptverošā atzīšanā; romantiķa mērķis ir visaptverība. Viņš grib visu apvienot ar savu karsto, pārplūstošo dvēseli, grib savas dvēseles plašumu atspoguļot pasaules bezgalībā. Romantisma dziļākā tiekšanās ir universalisms. Fr. Šlegels raksturo: romantiska poezija ir progresiva universalpoezija. — Realisms romantiķim nepieciešams, kur sevi atspoguļot, jo personība visaptverošākā un stiprākā, jo spilgtākā realismā tā izteikusies. Šo realismu mēs nedrīkstam sajaukt ar otru: fotografisko protokolisko, kurš neizaug no dzejnieka iekšējas būtnes. Tāds ir Zolā realisms; turpretim Tolstojs iet romantiķa ceļu: no iekšienes uz ārieni. Viņš grib pašmīlībā atzīt sevi un tad mīlestībā pazīt citas būtnes. Tolstojs ir vairāk kā romantiķis: viņš tā ar dvēseli prot ieiet visā un saplūst ar visu, ka pats top par dabu. Tā par Gēti ir teikts: «Kad daba gribēja redzēt, kāda viņa izskatās, tā radīja Gēti.» No tā redzams, ka klasicisms nav romantismam naidīgs: tas uzskatāms kā romantisma piepildīšanās.

Romantisma ceļš nav viegls, bet grūtu iekšēju cīņu pilns. Ar plašu dvēseli ir grūti tagad dzīvē iet, jo mūslaiku cilvēks nīst visu (!), kas nav rupjš, zems, kas viņu nepazemina un nenostāda blakus dzīvniekam (?). Ja mēs jautātu mūslaiku racionalistiem, par kādām bezgalībām tie sajūsminās, tad mēs dabūtu dzirdēt ko dīvainu un jocīgu. Pirmā būtu, ka cilvēks no mērkaķa cēlies; otrā, ka viņa tikumiskā apziņa ir vienmēr atkarīga no apetita. Ko lai romantiķis te iesāk? Tomēr mums jācīnās pēc visu aptverošas pilnības un plašuma. Romantisma ienaidnieki pie mums ir daudzie un dažādie «isti» (materialisti, estetisti, seksualisti utt.). Tos nostādīt īstā gaismā caur bezpartejisku psiholoģisku analizi Bārda atstāj nākošam un beidzamam priekšlasījumam par romantismu.

Tāds ir Fr. Bārdas pag. ceturtdienas priekšlasījuma saturs, kuru šoreiz še tikai atstāstām, atstādami savas piezīmes uz vēlāku laiku, kad viņš būs izteicis visas savas domas par «romantismu».

-l.

«Dzimtenes Vēstnesis», 1910. g., Nr. 20, 26. janvarī (8. febr.).

ROMANTISMS KĀ MĀKSLAS UN PASAULES UZSKATA CENTRALPROBLEMA

I

Ceturtdien, 5. nov. 1909. g., Ķēniņu zālē bija sarīkots rakstnieku vakars, kurš dažā ziņā vērš uz sevi mūsu uzmanību. Gan, protams, ne caur to, ka tajā kas sevišķs būtu ticis sniegts, bet kā raksturisks mūsu dienu simptoms. Mēs zinām: pirms apmeklēt kādu vakaru, mums jābūt skaidrībā, ko tajā mums sniegs, ko mēs no viņa mantosim priekš sevis, priekš savas dzīves, savas īstās, tiešās, realās dzīves; kādas jaunas, uzturas cīņā derīgas idejas tur mūsos modinās jeb kādas lietišķas zināšanas mēs tur iegūsim? Atbildes vietā lai pametam tik acis uz vakarējo programu! Kādi ir tie temati, kuri vakara aktivos dalībniekus interesē? Masku balle! Karaļi, ja ne cits, tad vismaz viņu krāsns-kuris: romantisms! Tajā esot pat problemu atraduši! Un vēl kādu! Tā esot centralproblema pasaules uzskatā un mākslā! Laj nu saka, kuram, šos nosaukumus vien izlasot, nesāks smiekli nākt! Bet ko dara publika? Kaut ne daudz, kaut gan zāle pustukša, tad tomēr bija atradies pulciņš, kuru, kā redzams, vēl šobaltdien tamlīdzīgas lietas interesē.

Es jau teicu: tas ir raksturisks laika simptoms, un mums visā nopietnībā jājautā: ko tas nozīmē? Tas nozīmē, ka reakcijas pūķis ceļ atkal savu galvu mūsu garīgajā dzīvē un ka mūsu veselīgais realais virziens, pozitivā cīņa un reizē ar to mūsu progresīvie dzinuļi sāk atslābt, dzinuļi, no kuriem vienīgi atkarājas viss mūsu progress un it sevišķi mūsu plašāko šķiru garīgā un materialā labklājība — labklājība — labklājība utt., utt.

Kaut kas šim ļoti līdzīgs varētu būt lasāms rītvakar kādā mūsu vairāk izplatītā dienas laikrakstā. Un šī laikraksta ticīgais lasītājs pēc katras rindas, kur iekšā vārds «reakcija», sacītu: jā! bet pēc tās, kur progress un labklājība: amen! Un tiklab pats autors, kā laikraksta redaktors izliktos, ka viņi gauži pārliecināti strādā cilvēces un kulturas labā un nu, paldies dievam, atkal vienu graudu veselu ir iesējuši auglīgā zemē. Bet varētu gadīties arī tā, ka kāds vēl progresivāks autors mūsējo izkonkurētu ar kādu vēl progresivāku apcerējumu, piemēram, par to, ka vakar kāda progresiva jaunkundze gājusi lombardā jaku ieķīlāt un lombarda fogts uz jaku izdevis tikai divus rubļus, kamēr, pēc autora un redaktora pārliecības, par viņu varētu dot turpat vai pilnus trīs. Un tā nu varot notikt vēl tas, ka minētai jaunkundzei drīz vien arī vēl otra jaka uz lombardu jāaiznes, un ar to, protams, var saistīties pavisam nepārredzamas sekas. Caur to šī laikraksta nr. rītvakar iznāktu vēl progresivāks. Bet tad nu gan laikam

rakstnieku vakaru kritiķis uz nākamo vakaru saspurinātos, un to lai neviens nesaka, ka socialkritiskajam cīnītājam pēc 2 nedēļām nebūtu jāpaliek apakšpusē. Tik — vai tad jums, nākamā vakara aktivie dalībnieki!

Es nupat runāju it kā par kuriozitatēm un it kā paradoksus, un tas būtu katrā ziņā nepiedodami un neattaisnojami, ja mūsu laiks nebūtu kuriozitatu un paradoksu pārpilns. Bet vai nu pats šis mans pēdējais apgalvojums nav paradokss: mūsu laikmets taču ir apgaismības un visdrudžainās izglītības laikmets: tikumisko, reliģisko un it sevišķi — visgrandiozākais socialo attiecību izveidošanas laikmets, — kustība, kura aizņem nevis vien kādu atsevišķu valsti vai tautu, bet — šobrīd jau var bez pārspīlējumiem sacīt — visus mūsu planetas apdzīvotājus. Vai tad nav gluži dabīgi, ka mēs pilnīgi nododamies šai idejai — viņā dzīvojam, jūtam, domājam un dvašojam, ka tā sprēgā visā mūsu garīgajā atmosferā — arī sīkumos, sarunās, dienas laikrakstu kaleidoskopā, jo: kas savam laikmetam dzīvojis, tas dzīvojis mūžībai! Vai nav kuriozi tādēļ sākt runāt par tādām archaiskām lietām kā romantismu? Tagad laiks runāt ne par romantismu un r o m a n t i s k o pasaules uzskatu, bet arvien un arvien vēl par marksismu un vēsturiskā materialisma pasaules uzskatu. Nevis par to, kā misticisms pāriet romantismā, bet gan par to, kā marksisms pāriet sindikalismā. Nevis par Novalisu, par Frd. un Vilh. Šlegeliem, bet gan par Soreli, par Arturu un Antoniju Labriolu; nevis par reliģisko universalismu un Meterlinku, bet gan par universalo monismu un viņa pravieti Ernstu Hekeli. Kāda jaunu zināšanu un domu bagātība mums še atveras!

Kāds plašums! Kā viļņojošs bezgalīgs, plaukstošs mežs! Jā, tiešām mežs! Cik vien acis redz, — mežs, mežs, vienīgi mežs! Tikai — neviena koka! Un beidzamie vārdi ir tie, kas visu šo jaukumu pārvērš kuriozitatē. Tur mums māca mīlēt cilvēci un tautas, un šķiras, bet tikai ne cilvēku. Mēs rūpējamies par visvisādiem apstākļiem un labierīcībām, par socialo un materialo labklājību, par veselīgām pilsētām, grezniem tautas namiem un skaistām mājām, bet tikai nekad par skaistu dvēseli. Drīz mēs ar gaisa kuģiem apbrauksim neaptveramās gaisa sferas, brīvāki par putniem un augstāki par mākoņiem, bet tai pašā laikā mūsu fantazija, kā to zināmas šķiras rakstnieki aizvien gaišāki pierāda, mācās staigāt uz koka kājām — un aizvien zemākām, aizvien zemākām. Un, kad tik dažā no šīm tūkstots ārējās kulturas lietām dziļāk iedomājas, tad gan vienīgi īgnums var sacelties pret pievestā izteiciena ačgārnisku saprašanu par dzīvošanu savam laikmetam — tāpat kā mūžībai nedzīvo tas, kas dzīvo sezonas modei; bet mūžībai dzīvojis gan tas un vienīgi tas, kas dzīvojis savai

dvēselei, jo dvēsele jau pati sevī nes mūžību, un nav mums citas mūžības kā vienīgi dvēseles un dvēseles augstāko vērtību mūžība. Laikmets priekš dvēseles ir tikai gadījiena piešķirts ārējā ietērpa un ārējās izteiksmes veids, un viņa nozīme priekš tās ir tāda pati kā modes uzvalka un modes zābaku nozīme fiziskajam cilvēkam. Mēs visi viņus lietojam — varbūt izņemot kādus fanatiķus un asketus — un nebūt negribam pret tiem karot, bet mēs prasām, lai ierāda viņiem pienācīgu vietu, jo nevar būt nekas riebīgāks par moderni izgreznotu kropli, kad tas vēl sāk ākstīties un pieņemt jauna Apolona pozu. Bet kā nu skatās mūsu laiks uz šo vietas ierādīšanu? Kas nestaigā marksisma un hekelisma kolportiera uniformā, tas lai pazudināts, bet pats nožēlojamākais garīgais punduris šai uniformā ir jau vai olimpietis. Tā tas tā saucamās visplašākajās aprindās. Bet druscin prātīgākajiem un viltīgākajiem ir arī druscin prātīgāka un viltīgāka devize: cilvēks var visu zināt, visu saprast, visu novest cēlonības formulā. Un, kas attiecas speciali uz dvēseli, tad te, protams, paliek tas pats spēkā. Un tiešām, nevar žēloties, ka mūsu laikos par dvēseli kautrētos runāt: mums pat ir plaši darbi par dzīvnieku psichisko jeb dvēseles dzīvi; vēl vairāk: par psichiskās dzīves attīstību protistu valstī, tas ir, tādu organismu, par kuriem zinātne nevar pat noteikt, vai tos lai pieskaita pie dzīvniekiem vai pie stādiem. Beidzamajā laikā eksperimentalie zinātnieki pat gluži atklāti sāk runāt par augu dvēseli, un kā kroni visam tam laikam būs uzlicis profesors Vervorus ar savu zinātnisko darbu par «molekulu psicholoģiju»! Un tiešām — vai nav interesanti visu to zināt? Un, ja es būtu uzņēmies šīs pūles un pēc kāda no šiem darbiem sastrādājis šim vakaram priekšlasījumu, piem., par protistu jeb mēslu kastēs attīstošos mikrobu dvēseles dzīvi, tad tas katrā ziņā skanētu ļoti zinātniski un jau iepriekš man būtu garantēta klausītāju uzmanība, simpatijas un atzinība. Bet, ja nu es esmu izvēlējies sev par tematu kādu no dīvainākajām un dziļākajām c i l v ē k a dvēseles problemām, tad, protams, tas ir ļoti riskanti un man jābūt gatavam uz ļoti dažādu kvalitatu komplimentiem. Ja runa būtu, piem., par to, kuru zinātniskie autori, runājot Čemberlena vārdiem, noprasa tikko izperētam cālim, vai telpas jēdziens ir iedzimts jeb tikai vēlāk tiek iegūts, un šai nolūkā liek tam tūliņ knābt mīkstā putraimā un tad, raugoties pēc tā, vai cālēns putraimā trāpa vai ne, izšķiras vai nu par, jeb pret Kanta filozofiju un saskaņā ar to izsludina viņu vai nu «no modernās zinātnes apgāztu», jeb arī: pa daļai pamatotu, bet trūcīgi un nezinātniski izveidotu; — ar vārdu sakot: ja būtu runa par to dvēseles zinātni, kas savā gala iznākumā saka apmēram tik daudz: nekādu dvēseles brīnumu, nekādu dvēseles mīklu patie-

sībā nav — viss ir cēlonisku dabas likumu rinda, tad, zināms, atkal nebūtu nekā ļauna. Tik, dieva dēļ, nerunājiet par to, kas dziļāks, kura izprašanai nepietiek eksperimenta.

Mūsu laikmetam ir bailes no cilvēka dvēseles, viņš bēg no tās, viņam ir bailes un naids pret to. Šī atziņa, man liekas, varētu ļoti daudz ko izskaidrot un ļoti daudz ko pareizā gaismā nostādīt mūsu šolaiku komplicētās dzīves pinumā. Mans nolūks tomēr nav šoreiz pie tā ilgāk uzkavēties. Es uzstādīšu tik jautājumu: kā lai izskaidro šīs bailes, šo bēgšanu no sevis paša, šo tīri sātanisko naidu pret visu dziļāko, svētāko sevī, savā dvēselē. Jo tas tiešām ir apbrīnojami: ne caur ko šolaiku cilvēku acīs tu nevari tikt dziļāk kompromitēts kā caur to, ja par tevi dabūs zināt, ka bez ēšanas, trokšņošanas un vaislošanās un visa, kas ar to direktā sakarā, tu vēl atlicini varbūt kādu stundu dienā priekš — nu — priekš nekā, priekš dvēseles. Jā, varbūt to īso brīdi no vakarkrēslas, kad dienas gaisma zūd, bet sveci vēl par agru aizdedzināt, tu gribēsi izlietot tikai priekš sevis, tā sakot, izpeldēties savā dvēselē kā tumšā, siltā vasaras vakara ezerā, tad tev to pierēķinās par smagāku noziegumu, nekā ja tu būtu šo pelēko stundu izlietojis priekš tā, lai paņemtu varbūt to, kas taisni nav piesiets. Ja cilvēks pilnīgi pagrimst un nonāk tik tālu, ka viņš paliek par rupju profesionalu noziedznieku vai ielas blandoni, tad par viņu tomēr šos laikos nesmejas un pirkstiem uz viņu nerāda; bet, ja dabūn zināt, ka tu 20. gadu simtenī esi varbūt pie Heines vai pie Ļermontova raudājis, tad tu esi pazudināts un tu vari drošs būt, ka pie katra izdevīga gadījuma aiz muguras tev aiskanēs he-he-he . . .

Tādēļ es nu atkārtoju jautājumu: caur ko izskaidrojams šis sātaniskais naids? Šis jautājums, protams, nav jauns, jau daudzreiz viņš ir ticis uzmests un — arī atbildēts. Pie kam atbilde līdz šim aizvien ir bijusi apmēram šāda: mūslaiku cilvēks vairumā vēl sevi nepazīst, viņš vēl neesot pietiekoši attīstīts, sevišķi tas zīmējas uz tīro dvēseles dzīvi — mākslu, estetiku. Viņš vēl pavisam nezinot, ka kāda otra, šķīstāka un svētāka pasaule, ko sauc par dvēseli un dvēseles dzīvi (es, protams, šo valodu še nelietoju kaut kādā šaurā reliģiski dogmatiskā nozīmē), ka tāda pavisam eksistē. Bet tas savukārt stāvot sakarā ar sliktajiem dzīves apstākļiem, ar vispārīgo neizglītību, ar grūto, aizvien intensivāk topošo cīņu uzturas dēļ, kas prasa visu dzīves enerģiju un visu laiku! Tādēļ gluži loģiski — papriekš vajagot viņus mācīt, gādāt par izglītību un apstākļu uzlabošanu, tad kā dabiskas sekas radīšoties arī šī garīgā izsmalcinātība, tad un vienīgi tad būšot arī tiesība taisīt eventuali kādus pārmetumus par šo augstāko prasību ignorēšanu. Šāds izskaidrojums liekas tiešām diezgan pamatots un

nopietns, un sava optimiskā rakstura dēļ metodiskā un audzināšanas ziņā viņš ir nenoliedzami ievērības cienīgs. Bet, ja mēs ņemam acumirklīgo mūsu apkārtējo realo dzīvi, mēģinām viņā dziļāk iespiesties, notvert, tā sakot, visnoslēptākos idejiskos un emocionalos pavedienus, tad mums jāsaka: viena daļiņa, bet ļoti maza daļiņa šai izskaidrojumā ir taisnība, taisnība, ka mūsu dienās gan vēl ir cilvēki, kas tiešām smok tik dziļā gara tumsībā; ir vēl tādi, kam šis pirmais garīgais rīts vēl n a v svīdis: aiz iekšējām dziņām viņš vēl nav pēc tā prasījis; bet no ārienes neviens vēl nav viņa būdas apkvēpušo logu vēris. Tādi laikam būtu atrodami vistumšākajos lauku apvidos un retumis varbūt arī šur tur pie mums pilsētās. Bet par tiem jau patiesībā mums še nemaz nav un nevar būt runa, jo garīgajā dzīvē, mūsu tā saucamā garīgajā atmosferā tie it nekādas lomas nespēlē! Šie tad arī nav un nevar būt tie, kas šo apzinīgo naidu dzīvu uztur un masās iedveš. Te katrā ziņā darbojas citi spēki, kas liecina, ka m ē s e s a m p ā r g ā j u š i u z i n t e n s i v ā k u g a r ī g u c ī ņ u. Mūslaiku pirmās šķiras noziedznieks nav vairs panīkušais, izsalkušais saules brālis jeb skrandās tērptais pasaules klaidonis, bet cilindrī un frakā, salonvagonā pasaules kulturas centrus apbraukājošais, augstāko izglītību baudījušais Azefs. Mūslaiku velns jau sen ir atmetis āža ragus un lopu asti kā pārāk komiskas un nepraktiskas maskas. Tas jau ir pirmās šķiras džentlmens no galvas viduča līdz papēžiem un vairākkārtīgs darbos, kam visas durvis stāv vaļā. Un, kas attiecas speciali uz mums, latviešiem, tad, kā visās citās lietās, tā, protams, arī šajā mēs esam lielajām tautām krietni vien pakaļpalikuši; mums nav pirmās šķiras ģeniju mākslā un zinātnē, nav arī pirmās šķiras velna. Tas ir: ar visplašākām zināšanām un bezkļūdainu džentlmeniskumu f o r m a l i apbruņotā tumsoņa. Pie mums šī suga vēl stipri pelēka. Nenoliedzami tomēr paliek tas, ka viņa samērā ar citiem mūsu apstākļiem krietni vien jau ir emancipējusies un šobrīd jau ir tik tālu, ka viņas rokās atrodas, piemēram, lielais vairums mūsu preses organu un viņu kājas bieži vien vienā vai otrā vietējā lokalā min runātāju tribines kā lektori priekšlasītāji un tā tālāk. Pie šiem pieder arī tie smagie fūrmaņi, kas par savu dzīves mērķi uzstādījuši vest smiltis tuksnesī un kuri ar nenogurstošu enerģiju pārvalda pie mums tādas lietas kā veco Bīneru, krietnā biologa, bet filozofiskā ģeķa Ernsta Hekeļa filozofiskās trulības kūdru un c. tamlīdz. Lai nu stāvētu kā stāvēdams ar viņu izglītību vārda plašākā nozīmē, bet nepareizi taču būtu apgalvot, ka tie absoluti neizglītoti jeb arī ka viņi tā aizņemti no uzturas cīņas, ka tiem ne drusciņas laika neatliek atgulties un nākt pie apziņas. Viņi taču ir taisni tie, kas par šiem tematiem visvairāk ražo un tātad laikam arī domā kaut

ko. Lai atceramies tikai t o s sējumus, kuri ir iznākuši mūsu jaunās, naivās, bērnišķās, dažreiz gan it kā izlaistās un nerātnās, bet vairāk tomēr īstās bērnu sirsnības un sapņu pilnās dīgstošās literaturas noslepkavošanai! Un ar kādu nedalītu sajūsmu un gavilēm šos paskaidrotos hotentotus apsveica gandrīz visa mūsu prese un — inteliģence.

Nezināšana nav radikali ļauna, bet ir tikai kūtra jeb rupja. Tā arī nekad pati no sevis, bez suģestijas no ārienes nav naida pilna, jo kā lai cilvēks ienīst to, ko viņš nepazīst, kas priekš viņa nemaz neeksistē? Tātad viņai arī nav ne mazākā nopelna pie tā, ka pie mums vispārības sajūta ir naidīgi disponēta pret dvēseli. Šim naidam tātad ir daudz dziļākas saknes, un nu beigās man jādod īsa un noteikta atbilde uz jau sen uzstādītu jautājumu. Man nav viegli šos vārdus izrunāt, bet jāizrunā viņi ir, t ā i r K a i n a a p z i ņ a. Tā ir vēl ļaunāka nekā Kaina apziņa, tā ir apziņa, ka cilvēks pats savu dvēseli nokāvis jeb arī sistematiski viņu nokauj. Ne sava brāļa, bet savu paša. Ne brāļa asinis brēc uz viņu — no tām varbūt vēl varētu aizbēgt, uz brīdi aizmirsties, — bet paša nožņaugtā dvēsele, kura, lai arī nedzīva un sakropļota, tomēr aizvien vēl krūtīs līdzi jānēsā. Un nav šausmīgāka mirēja par mirstošo dvēseli, un nav briesmīgāka līķa par dvēseles līķi paša krūtīs. Tad, lūk, kur ceļas šīs bailes: runājiet par visu ko, tik nerunājiet par dvēseli! Un, ja jūs gribat par dvēseli runāt, tad runājiet par kustoņu dvēseli, par stādu dvēseli, par molekulu un par mēslu bedrēs attīstošos mikrobu dvēseli, tik, dieva dēļ, nerunājiet par cilvēka dvēseli, jo krūtīs tad sakustas saltais līķis un kas zin — varbūt sāk vēl viņa klusi kunkstēt, jo galīgi to nomākt tomēr nav viegli un nav tik ātri izdarāms. Ai, cik tas nav viegli!

Vienīgi šādi ir izskaidrojams šis sātaniskais vārds un šīs fanatiskās bailes, kuru dziļākā sakne tātad ir: no vienas puses — noziegums, Kaina apziņa, bet no otras — skaudība: ja mēs savu nobendējām, kādēļ tad tev viņas vajag! Kādēļ tad tu spokojies mūsu priekšā un modini to, ko apklusēt ir tik grūti! Tādēļ nost ar tevi! Turpretim — cik patīkami esat jūs, biedri, kas to pašu esat pastrādājuši. Man viņas nav, un tev arī viņas nav. Tu saki man: nav viņas nemaz nekad bijis. Un es saku tev: nekad viņas nav bijis! Un sārtākais no mums saka: tā ir slimība par viņu runāt, rakstura vājība un izvirtība! Un gudrākais: tā ir eristika, metafizika un romantisms! Un resnākais: tā ir jaunības bērnišķa iedomība un karstgalvība un realās dzīves nepazīšana! Un tas ar atkārušos lūpu saka: tā ir pārspīlētība! Un, beidzot, tur tas viens, no visiem dievinātais, uzrāpjas uz savas fantazijas koka kājām un paceļas sava gara visaugstākajās sferās, un sauc no

turienes lejā: liels un stiprs ir mūsu veselīgais realais cilvēks! Un liels ir viņa mērķis — labklājība. Lieli, stipri, vareni un apbrīnojami mēs visi esam! *Cela!*

Man šķiet, mēs tikko redzējām — ja arī pavirši, schematiski un it kā kariķējumā — jo bez smīna un īgnuma ir grūti par šīm lietām runāt — vienu no raksturīgākajiem vilcieniem realā jeb dogmatiskā pozitivā pasaules uzskatā. Viņa iezīme tātad ir: par sliktu sirdsapziņu pirktā vienpusība un pie visas bargās loģikas tomēr neloģiskums, jo jāatzīst taču par neloģisku pārdot galvu, lai pirktu cepuri, jeb — kas gandrīz tikpat daudz: izskaidrot, ka cilvēka galvas vispirmā un vienīgā nozīme tā, lai viņš uz tās savā dzīves laikā varētu uzbāzt un apkārt nēsāt platmali. Ka visa tā saucamā realā labklājība ir tikai platmale — aizsargs priekš kā bargāka un sekli pozitivais teoretiskais pasaules uzskats — šīs platmales spīdīgā atlasa odere, to cilvēce un it sevišķi viņas jūtīgākie gari ir atskārtuši vienmēr un jau no vissenākajiem laikiem. Bet reizē ar šīs atziņas mošanos rodas dualisms, rodas cīņa. Gars pieteic cīņu materijai, un cilvēka dvēsele kļūst — runājot Dostojevska vārdiem — par cīņas lauku, kur dievs ar velnu cīnās pēc virsrokas. Šīs cīņas aspektā mēs varam viegli aptvert visas garīgās attīstības stadijas. Katra laikmeta un viņa valdošā pasaules uzskata vērtību mēs varam atzīt no tā, cik intensīvi notiek šī cīņa un uz kuru pusi no šiem diviem cīnītājiem principiem sveras uzvara. Šī cīņa ir vajadzīga un nepieciešama, jo vienīgi cīņā parādās a k t i v i t a t e, vērtību apziņa un vispār — dzīvība jeb, kā Heraklits saka: cīņa ir visu lietu tēvs.

Bet, ja nu cīņa ir nepieciešama, tad, lai vispār viņa varētu notikt, arī mūsu pretinieki ir nepieciešami, jo bez tiem taču cīņas nevarētu būt un reizē ar to nevarētu būt īstās, intensīvās, apzinīgās gara dzīves. Mēs nu nonākam pie diezgan ērmotām konsekvencēm, tā, piem.: vajadzības gadījumā mums būtu mūsu pretinieki pat mākslīgi jākultivē, jo kā lai cīņa citādi pastāvētu? Un, ja arī praktikā tas nebūtu vajadzīgs, ja fatums vismaz šai ziņā būtu p i e t i e k o š i gādīgs, tad vismaz idejā šāds slēdziens liekas neizbēgams. Redzams, mēs esam nonākuši pie viena no cilvēces visbeidzamajiem, vistumšākajiem jautājumiem, pie īstas sfinksas mīklas. Mums bailes šo slēdzienu taisīt, mēs it kā instinktīvi jūtam, ka šis slēdziens ir šausmīgs absurds, jo tad sajūk visas robežas, zūd visas absolutās vērtības un irst visi mūžīgie ideali, kaut gan, piezīmēšu, ir cilvēki, un apbrīnojami dziļi un nopietni cilvēki, kas ir drošsirdīgi šo slēdzienu taisījuši, protams, ne tā kā Nīcše, visas vērtības pārvērtējot, bet atzīstot vienkārši radikali launo par neizsakāmi nozīmīgu un pilnīgi nepieciešamu, tā, piemēram, pazīstamais vācu mistiķis Jakobs Bēme. Man personīgi

liekas izeja no šīs grūtās dilemas arī citādi atrodama. Es neticu, ka cilvēks ir un var būt radikāli, absoluti ļauns. To jau arī augšā izteicu, runājot alegorijā par dvēseles nonāvēšanu. Šis, protams, ir visbeidzamais un visšausmīgākais ļaunums, — bet kamēr tas vēl nav noticis. Kaut kas un kaut cik no tīrā idealisma ir katrā cilvēkā, lai uz āru tas arī nekad nebūtu parādījies. Tāpat arī katrā cilvēkā ir negativais, naidīgais idealajam, lai arī t a s uz āru nebūtu parādījies.

Vārdu sakot: katrā cilvēkā jau ir dualisms, tātad katrs cilvēks jau ir predestinēts uz cīņu, bet šai cīņai jānotiek vispirmā kārtā s e v ī p a š ā. Šai cīņai ir jābūt augstai un humanai. Bet humana cīņa nepastāv iekš tam: pretinieku iznīcināt — tā cīnījās senās un tagadnes mežoņu tautas; tā cīnās arī tie barbari mūsu civilizētā pasaulē un mūsu vidū, kuri kulturu tik ārīgi piesavinājušies. Augstākās cīņas princips ir: padarīt ienaidnieku nekaitīgu, nekā no viņa būtības neiznīcinot. Varbūt šī cīņa savās beigu konsekvencēs ir vēl briesmīgāka un traģiskāka, bet tā jau ir attīstības gaita: no mazāk intensīvā uz vairāk intensīvo, no paviršākā uz dziļāk traģisko. (Pievedīšu vienkāršu piemēru iz realās dzīves: man liekas, ka priekš admirała Roždestvenska būtu daudz mazāk traģiski, ja Togo viņu būtu ar savu šķēpu nodūris, nekā tas, ka viņš otru dienu pēc kaujas gāja pie viņa kā ievainota gūstekņa ar greznu puķu buķeti.) Arī cīņā ar ļauno mums jāpieturas pie šī principa: mēs viņu nedrīkstam iznīcināt — katra inkvizicija ir mežonība. Mēs drīkstam viņu tik ievainot ar gaismas bultu, mēs drīkstam tik spiest viņu padoties gaismas gūstniecībā, mēs drīkstam tikai viņa aktivitati paralizēt ar savu vēl stiprāku aktivitati. — Atceros kādreiz lasījis — ja nemaldos — profesora Mantegaco fantaziju par 3000. g. Starp citu tur stāsta, ka zinātne tad būšot tik tālu attīstījusies, ka varēšot pie jaunpiedzimuša bērna konstatēt, vai viņa smadzenēs nav centri, kuri, tam pieaugot, spiestu to palikt par noziedznieku. Šos centrus tad, pateicoties fenomenali attīstītai ķirurģijai, tūliņ pie jaunpiedzimuša vienkārši izoperēšot. Kā redzams, tad cilvēce ļoti vienkārši varēs tikt vaļā no ļaundariem un visiem noziedzniekiem un būs tikai labi cilvēki. Cik jauki tas arī neskanētu, man šī fantazija tomēr liekas barbara fantazija. Cita lieta būtu, ja vecais profesors pieņemtu, ka zinātne tad spēs bērna smadzenēs, tā sakot, iepotēt jaunus un stiprākus l a b o dziņu centrus. Caur to nekas netiktu iznīcināts, bet rastos komplicētas, dziļas un traģisma pilnas dvēseles, kas tomēr nekad a k t i v i ļaunas nevarētu būt. Dziļāks psihologs tādēļ ir baskājis Gorkijs, kas savā skicē «Velns» rāda, ka kāds idealists liek velnam izoperēt visas savas ļaunās dziņas — dusmas, skaudību, naidu utt. Bet pēc šīs operacijas no idealista

paliek pāri tikai zaļganpelēka masa, ko velns viegli iebāž kabatā un aiziet. Ja Mantegaco fantazija piepildītos, tad kaut kam tamlīdzīgam būtu jānotiek ar visu cilvēci. — Rezumēsim tagad nupat sacīto: cilvēka dvēseles dziļākā būtība ir dualisms; tas izteicas cīņā; šī cīņa ir tā, kas šķir apzinīgo no chaotiskā, kas dzīvi padara dzīvu, kas ved pie visu augstāko vērtību atzīšanas; viņai jānotiek vispirms pašā individā, bet uz kolektivo apkārtni viņa krīt tikai indirekti, reflektoriski; šīs cīņas nolūks nav iznīcināt pašu negativo, bet tikai paralizēt viņa iznīcinošo aktivitati. Laikmetiem, kuri šo pēdējo prasību neievēro, vēlāk tā dārgi jāsamaksā, tā, piemēram, klājās agrāko gadu simteņu kristīgai moralei, kura tā ir izaudzējusi visu tagadējo seklo pozitivismu un arī ekstremo profano nīcšianismu. Pēc visa šī nu dabīgi rodas jautājums, kāds tad lai nu ir tas idealais cilvēka tips, kāda lai ir — ja tā atļauts izteikties — viņa dvēseles konstrukcija, kas visām šīm augstākām prasībām ir piemērota? — Ja viņš man būtu īsi un spilgti jāraksturo, tad varbūt vislabāk es to varētu izdarīt ar pazīstamā idealisma mocekļa, italiešu mistiķa un filozofa Džordano Bruno vārdiem:

> «Uz robežas starp mūžību un laicību, starp pirmatnību *(Urbild)* un atsevišķu radījumu, starp prāta un jūtu pasauli, vienmēr pie šīm abām būtībām dalību ņemdams un it kā tukšo vietu izpildīdams starp abiem bēgošiem galiem, tā — nostājies uz dabas un dievības horizonta — stāv cilvēks.»

Jā, tiešām, tas ir cilvēks jeb pareizāk: tas ir mūžīgs cilvēka ideals! Šis ir tas cilvēks, kas zemi nenolād, bet pazīst arī debesi, grib palikt tām uzticīgs un cieš viņu dēļ; kas prātu nenoliedz, bet pazīst arī to, kur beidzas loģika, — dvēseles dziļumus, dvēseles rīta blāzmas un puķainās varavīksnas, un grib tās pielūgt un palikt tām uzticīgs un cieš viņu dēļ. Ar vārdu sakot: kas realo un pozitivo kā tādu nebūt nenicina, bet tomēr zin, ka tas aizvien un ik dienas no jauna ir jāpārvar un jāpaceļas tam pāri. Šis ir tas cilvēka tips, kam dzīve ir mūžīga cīņa, bet arī mūžīgi atdzimšanas svētki; tā ir dvēseles tapšana, mūžīga dvēseles uzvara, mūžīga radīšanas sestā diena.

Atļaujiet nu man sacīt, ka es jūsu gara acu priekšā esmu skicējis romantiķi. Jau no šiem paviršī uzmestiem vilcieniem redzam, ka tas sevī slēpj visplašāko, visaptverošāko sintezi. Še notiek, kā pievestie Bruno vārdi to izteica, abu bēgošo galu savienošanās. Un šī savienošanās, cik tālu viņa vispār cilvēka dvēselē ir iespējama, rada kaut ko pavisam jaunu, nebijušu; gluži kā divi ķīmiski elementi, piemēram, ūdeņradis un skābeklis, no kuriem viens deg, bet otrs degšanu uztur, savienodamies rada ko gluži jaunu — ūdeni, kas degšanu iznīcina, — tā te divi naidīgi

pasaules uzskati savienodamies rada kaut ko, kas nevienam no viņiem nav līdzīgs un abus reizē iznīcina: ekstremo, bezasiņu idealismu, kas caur Plotina muti runā: viss ir dvēsele, visa daba ir tikai dvēsele — no vienas puses; bet no otras — brutalo materialismu, kuru nepārspējami jauki formulējis Kapila: tā kā viss ir materija, tad īstenībā nekas nav; es jau arī nemaz neesmu — manis patiesībā nemaz nav.

Tā sinteze iznīcina tezi un antitezi.

Man gribētos jau še no paša sākuma it sevišķi uzsvērt šo romantisma īpašību: viņš ir sinteze, ne teze jeb antiteze, kā viņu parasti mēdz uzskatīt. Pat tik nopietni vīri kā Paparde (Dr. Valters) savā «Latviešu kritikā» izsaka šādas domas: romantisms esot protests pret veco un novecojušo, tā sakot, pirmais solis, pirmais ilgu vilnis pēc kā jauna. Tātad it kā pirmais Ikara lidojiens ar vaska spārniem, kuram vai nu drusku ātrāk, vai vēlāk tomēr jānokrīt atpakaļ uz zemes, tas ir, vienpusīgajā realismā, savu pārgalvību samaksājot ar savu dzīvību. Šis nepareizais uzskats ir tas, kas līdz šim vienmēr ir radījis un dzīvus uztur aizspriedumus pret romantismu, nostādīdams viņu kā kaut ko bērnišķu, patlaban dīgstošu, topošu, vēl negatavu, tātad patiesībā kaut kas tāds, kam nav vērts sevišķas vērības piegriezt, kas jāpārvar — un, jo drīzāk, jo labāk. Ja tuvāk ieskatāmies kulturas gaitā un atsevišķi analizējam atsevišķus kulturas periodus, tad redzam ko citu. Katras kulturas svārstīšanās, katra vērtību pārvērtēšana, katra maiņa stilā iesākas ar naturalismu un realismu. Vispārīgu kulturas gaitas schematu varētu uzmest šādu: vecās pastāvošās etiskās, estetiskās, zinātniskās vai reliģiskās dogmas sāk sajust kā pārdzīvotas, kā izžuvušas, kā nedzīvas, jo pamazām ir radušies jauni piedzīvojumi, jauni novērojumi, jauni fakti, kuri vecajās formulās vairs neietilpst, kuri runā tām pretī. Vecās autoritates sāk zaudēt savu nozīmi, un viņu dogmām — likumiem vairs netic, ne tādēļ, it kā jau būtu izstrādāts kāds jauns, noapaļots, pabeigts un harmoniskāks pasaules uzskats, kas varētu stāties vecā vietā, bet tikai atsevišķi tieši gadījieni, atsevišķi fakti runā tam pretim; vai nu tie zinātniski atradumi un eksperimenti, vai jauni — svaigā naturalistiskā stilā radīti mākslas darbi, vai acumirklīgiem sadzīves apstākļiem piemērotāka un taisnīgāka tikumiska prasība. Un ar to pietiek, lai vecam vairs neticētu. Protams, ka uzsāktā cīņa aizvien vairāk sveras jaunajiem par labu, jo caur viņiem runā pati acumirklīgā dzīve. Un, jo vairāk šo pretim runājošo faktu krājas, jo labāki, jo dedzīgāki paliek šo faktu meklētāji, jo neizbēgamāka kļūst veco dogmu galīga sabrukšana. Tās nu tiešām arī sabrūk, un viņām jāsabrūk. Bet kas nu nostājas viņu vietā? Ne kāds aptverošs un vienojošs pasaules uzskats, bet

fakti, viena otra pavirša spekulacija un atkal tikai fakti. Drīz vien šis faktu chaoss sāk palikt priekš katra viengabalāka un tādēļ arī vairāk vienības meklējoša individa par nepanesamu, nospiedošu. Tas nu mēģina vest tos kādā sistemā, lai tiktu pie kādas harmonijas, pie kāda vienojoša uzskata. Protams, parasti tas iet pāri atsevišķa cilvēka spēkiem, un neatliek nekas cits kā visam šim faktu chaosam uzstādīt pretim — vienīgi sevi, savu «es» un šī «es» imanentos likumus. No naturalisma kā t e z e s rodas a n t i t e z e, galējs individualisms, kurš tādās reizēs, ievērojot to, ka priekš tam viss iekšķīgais, intimais un dziļākais dvēselē ir ticis kājām mīts un ignorēts, jo visa uzmanība bija uz āru vērsta — uz faktu medībām, — izteicas tad: vai nu tīrā misticismā, ja pietiekoši individualitate plaša un mierīgi dziļa, jeb dekadencē, ja viņa ir eksaltēta un šaura. (Protams, rodas arī citas pārejas un mazāk tipiskas strāvas, jo dzīves spektrā krāsas pāriet tikpat nemanot viena otrā kā saules spektrā, — bet tās pagaidām neminēšu, lai ňupat uzmestā vienkāršā schema netiktu caur to sarežģīta un vairs ne tik viegli aptverama.) Un nu pamazām sāk mosties vispārīga antipatija pret tikai ārīgo, realo, atsevišķo faktu, kaut gan atsacīties no tā nav iespējams, jo tas ir kļuvis par praktiskās dzīves pamatu. Tādēļ nu jāved viņš sistemā, jāreducē viss uz nedaudziem plašiem, universaliem principiem, un šis ir tas darbs, kas visu realo a p g a r o, kas ietin viņu dvēselē kā burvīgā šķidrautā, caur ko realais kļūst tikai par saiti, ar kuru apziņa, ar kuru mūsu «es» tiek vēl ciešāk saistīts ar absoluto būtību, kļūst vēl intensivāk visaptverošs. Tas ir sintezes un romantisma laikmets.

Ielikšu tagad šai schemā dzīvas figuras, lai tā kļūtu vēl reljefāka un aptveramāka, un domāju — vislabāk būs ņemt viņas no tagadnes kā mums vistuvāki stāvošas:

Teze — naturalisms: Zolā, Ibsens.

Antiteze — galējs individualisms: a) mistiķis-panteists Meterlinks,

b) histeriķis-dekadents Pšibiševskis.

Sinteze — romantisms — jā, ko nu lai saucu? Ko lai saucu? Nu jau pašureiz viņa top! Laikam katram būs gadījies dzirdēt kaut ko par mūsu laikmetu kā sintezes laikmetu, sākot no ķīmijas un Mendeļejeva periodiskās sistemas sabrukšanas, cauri — pagaidām vēl varbūt diezgan paviršai, bet tomēr ievērojamai Ostvalda dabas filozofijai un pašreiz dzimstošai tā saucamai vērtību filozofijai līdz visplašākajām neokantisma problemām.

Protams, ka arī māksla stāv šais ceļa jūtīs, un no tā jau vien mēs varam slēgt, ka mēs stāvam uz jauna romantisma laikmeta sliekšņa. Bet, ja nu man tiešām būtu kādi piemēri jāsauc, es arī

sauktu: varbūt Meterlinks savā beidzamajā periodā; varbūt Ibsens uz nāves gultas: «Kad mēs, mirušie, augšām ceļamies.» Protams, tie ir tikai pirmie mēģinājumi, pirmie cīruļi. Tie ir tikai austošā laikmeta atgrieztie romantiķi — viens no realisma, otrs no misticisma; savus labākos spēkus viņi ir, tā sakot, savai pirmajai mīlestībai ziedojuši. Bet īstā, dzimušā lielā romantiķa vēl nav, viņam vēl jātop. Gluži šādu pašu schemu es varētu uzstādīt no 18. g. s. beigām un 19. sākumā, tikai ar to starpību, ka še trešajā vietā — sintezē — stāvētu noteikta figura un ļoti redzama figura — ne figura, bet vesels kalns. Es domāju Volf. Gēti. Atkal man jāpiezīmē, ka visi pārpratumi un pirmajā acumirklī it kā redzama pretruna nupat izteiktajā noskaidrosies tik vēlāk, sīkumos apgaismojot un iztirzājot būtiskās attiecības starp romantismu un tā saucamo klasicismu, sakarā ar kuru vienīgi parasts minēt Gētes vārdu. Tad, protams, arī no šī tuvākā motivējuma neatsacīšos, bet tagad man bija no svara tikai schematiski demonstrēt augšā uzsvērto pirmo un galveno romantisma īpašību: romantisms kā sinteze. Ne mazāk pārsteidzoši varbūt tad dažam labam izliksies redzēt zem romantisma flagas vēl citus pagājušā g. s. pirmās šķiras ģenijus, kā Nīcši, Vagneru un — kas to drīkstētu iedomāties — Šopenhaueru.

Ar to beigās nu mēs esam nonākuši pie paša temata.

Es manu, ka dažs labs pa pusei izbrīnījies pie sevis iejautāsies: bet vai tad tāds tas romantisms, tik sarežģīts, tik nopietns? Romantisms — tas taču kaut kas ļoti mīļš un cukursalds: balti jēriņi ar zilām bantītēm, lapene, mēnesnīca, sabučošanās un nopūšanās, — rozā vēstuļu papīrīši un neaizmirstelītes — tie taču ir īstie romantisma daikti un atributi. Es nebūt nebrīnos, ka ne tikvien lauku skuķiem, bet arī mūsu inteliģencei šis sīruprotantisms ir vienīgais, ko viņa pazīst. Tas pat ļoti dabīgi. Ja ieskatāmies dažādos mūsu rakstu krājumos, žurnalos un pat tā saucamās literatūras vēsturēs, kur par romantismu runā, tad dabūjam dzirdēt lielu pulku ļoti šķāsīgu lietu, bet tam līdzi arī to, ka viņu autoriem bez šī sīruprotantisma vai nu gluži nekādas jeb ļoti bāla nojēga par to, ko apmēram zem romantisma saprot kulturas pasaule. Ceru, ka arī pie šiem mūsu romantisma izskaidrotājiem turpmāk man radīsies gadījiens atgriezties un drusciņ tuvāk pakavēties. Tagad, man šķiet, mēs tomēr redzam, ka — lai spētu šai jautājumā daudzmaz orientēties, ir vajadzīgs nopietnu pūļu un nopietnas nodziļināšanās. Pati lieta te no mums prasa, lai mēs viņu aplūkojam no diviem redzes punktiem: pirmkārt, no vēsturiskā, kā viņš radies, kā izveidojies un ko zem viņa sapratuši klasiskie romantisma nodibinātāji, sevišķi romantiķi, brāļi Šlegeli, Novaliss, Tīks, bet no filozofiem sevišķi Šellings, un, otr-

kārt: no tīri psiholoģiskā redzes punkta, kur mēģināšu rādīt, kāds ir tīri psiholoģiski-filozofisks romantisma pamatojums neatkarīgi no ārējiem — kā sabiedriskiem, politiskiem un citiem apstākļiem un ar kādu tiesību jeb ar kādu nepieciešamību viņš mums jāatzīst par plašāko un idealāko pasaules uzskatu, iz kura sūc dzīvības spēku gandrīz viss, kas it sevišķi mākslā — ir radīts paliekams un mūžīgs. Tad mums arī vajadzēs aprēķināties un atkratīties no visām tām vai nu gluži seklām, vai pat netīrām lietām, kas zem romantisma maskas mīl ielavīties pie viena otra ne diezgan uzmanīga meklētāja, lai pieviltu to un samaitātu romantisma renomē, kā, piemēram, sentimentalisms, esteticisms, seksualisms, cezarisms utt.

Protams, piemērojoties mūsu šī vakara laika iedalījumiem, nevienu no šiem nodomiem man tūlīt nav iespējams izvest, un tādēļ ceru, ka drīzā nākotnē man radīsies iespējamība atgriezties pie šī temata, kuru šoreiz paguvām tik uzstādīt, tik apzīmēt tos pretējos pasaules uzskatus, no kuriem viņš izaug, un aizrādīt, ka mums ir tiesība, jā, pat nepieciešamība un pienākums viņam piegriezt nopietnu uzmanību, mums, kas mēs stāvam ne tikvien fiktivā sindikalisma, bet arī jauna romantisma laikmeta blāzmā. Varbūt priekš šī būs vajadzīgs vismaz vēl divas šādu literarisku vakaru ievadstundas. Bet, kas nu attiecas speciali uz mūsu apkārtējo temperamenta pilno varžu dīķi un uz viņa niedrājā šaicošo un visu citu pārkliedzošo kora dziesmu: labklājību, labklājību (zināms — viņu īpatnējā nozīmē), tad, man šķiet, būtu labi darīt pēc Poruka vārdiem:

Atskatīties, pasmaidīt
un tad tālāk soļot lēnām.

Mans šoreizējais temats — vēsturiskais romantisms, t. i., viņa idejas attīstība vēstures gaitā. Jau no paša sākuma jāsaka un, man šķiet, katram, kas mēģinājis kādreiz sekot kādas lielākas idejas attīstībai cauri gadu simteņiem, būs saprotams, ka, lai šādu uzdevumu daudzmaz pietiekoši veiktu, vajadzīgs sarakstīt sējumus, un tomēr izrādītos, ka arī tas vēl maz, tikai nepilnīgs un paviršs skicējums. Katrai lielākai un kulturā augstāk stāvošai tautai ir arī lieli mākslinieki un reizē ar to lieli romantiķi, kuriem katram diezgan patstāvīgs īpatnējs pasaules uzskats, plašu studiju un nodziļināšanās cienīgs. Tos kaut kādi kopīgi apstrādāt bez pāri darījumiem gandrīz nemaz nav iespējams. Lai atceramies tikai tādus izcilu stāvošus vārdus kā angļu Bairons un Šelijs (Šekspiru pagaidām nemaz neminot), franču Igo, spāniešu Servantess, italiešu Dante, kuriem ap katru vesels pulks mazāku spīdekļu, mēnešu-pavadoņu. Un, ja arī ņemtu kādu vienu pašu

tautu, piem., mums vistuvāk stāvošos vāciešus, kuriem pēdējais romantisma laikmets jo kupls un pārvalda garīgo dzīvi apmēram veselu pus gadu simteni (1780.—1830.), tad arī še mums atveras tāds materiala vairums un bagātība, ka, lai to pilnīgi veiktu, būtu jāsaraksta visa šī laikmeta kulturas un it sevišķi literatūras vēsture. Mēs redzam — apstrādāt šo tematu, kā viņš prasa, pie mūsu aprobežotā laika nevar būt i domas. Tādēļ jau no paša sākuma jāaprobežo mūsu viela un jānovelk noteiktas konturas, kurās turēties. Vispirms gribu atsacīties no sava pirmajā vakarā dotā solījuma aplūkot teoretiskos apcerējumus par romantismu mūsu literatūrā. Tas man nākas jo viegli, it sevišķi tādēļ, ka tajos mēs atrastu tikai negatīvo, t. i., to, ko nedrīkst zem romantisma nopietnā nozīmē saprast, kaut gan pamatīgai saprašanai arī negatīvais var būt ļoti nozīmīgs, tad tomēr pozitivajam jādod priekšroka, jo tas tad jau pats rādīs arī negatīvo. Es pat nezinu, kādā tonī lai uzsāktu debatēt ar tādiem romantisma teoretiķiem kā, piem., — uz labu laimi ņemot, Klaustiņu, kurš savā rakstā «Aspazija un Veidenbaums kā tipiski jaunromantiķi» (I Rakstn. Alm.) nostāda romantismu kā skurbuma līdzekli blakus alkoholam un netiklībai un beigās ar lielu rūgtumu un žēlumu nopūšas, ka šos romantiķus — kā Aspaziju, pavisam neesot iespējams padarīt par «r e a l o c e n t i e n u ē z e ļ i e m» (es citēju autoru).

Kas attiecas speciali uz tiem realajiem centieniem, tad pārmest Aspazijai, kura, bez šaubām, ir romantiska dzejniece, viņu trūkumu skan pavisam ķīniski. Bet, ja šī kritiķa galvenās bēdas ir, kā pārvērst dzejnieku nastu nesēju ēzelī, tad lieta paliek saprotamāka. Un, kad to dzirdu, tad — parodējot Heines vārdus —

> Man ir, it kā gribētos rokas
> Uz ausīm šim kritiķim spiest
> Un dievu lūgt, lai viņš nemūžam
> Tās īsākas nepieļauj griezt.

Bet, arī aplūkojot cittautu romantiķu uzskatus, mums būs jāaprobežojas tikai ar nedaudzām galvenām idejām un principiem, tiem principiem, kuri vislabāk noderētu vispārējiem romantisma raksturojumiem, un tad pēc iespējas jārāda, ka lielie romantisma reprezentanti aizvien un visos laikos tos arī tiešām tā sapratuši. Es sevišķi uzsveru «visos laikos», jo pa lielākai daļai arī cittautu lit. vēsturnieki, par mūsējiem jau nemaz nerunājot, — zem romantisma laikmeta saprot tikai to vispār izkliegto «zilās puķes» laikmetu 18. g. s. beigās un 19. sākumā. Tik dažs kaunīgi ieminas, ka arī viduslaikos esot valdījušas romantiskas strāvas, lietojot šo vārdu viņa konvencionalā nozīmē, un norāda tad uz tiem fantastiskajiem bruņinieku romaniem, kur bruņnieciskie mīlētāji, kap-

sētas, krusti, gari, vecas, sagruvušas pilis, pūces un sikspārņi zaļganajās mēnešnaktīs spēlē galveno lomu, kā redzams, — viss tas, kam ar romantismu dziļākā nozīmē diezgan maz kā kopēja. Lūk, kādēļ jāuzsver, ka ar vajadzīgo uzmanību bez jau minētā varam atrast vēl citus nepārprotami raksturiskus romantisma laikmetus, tā ka Eiropas kulturas gaitā viņus pavisam varētu sazīmēt 3, no kuriem pirmais meklējams vissirmajā senatnē — jau pašā mūsu kulturas šūpulī Grieķijā apmēram līdz V g. s. pr. Kr. Kā šī laikmeta galvenie priekšstāvji būtu minami: Taless, Anaksimandrs, pitagorieši un it sevišķi Heraklits. Tie visi ir tā saucamie priekšsokratiķi, jo ar Sokratu, šo dievišķi apskaidroto, bet vienpusīgo abstrakciju un tīrā prāta cilvēku, šim laikmetam ir beigas. Un, blakus minot, vai nav raksturīgi, ka mūsu pēdējais lielais romantiķis Nīcše, kurš zem šāda redzes punkta gan nav skatījies, instinktivi tomēr sajūt pret Sokratu dziļu naidu un met lielajam grieķim caur 2 tūkstošiem g. pakaļ šādus vārdus: *Sokrates war ein Hanswurst!*[1] — Šis pirmais archaiskais jeb priekšsokratiskais romantisma laikmets bija, tā sakot, dabiskais romantisma un pirmatnējās dabiskās sintezes laikmets, kad cilvēka atzīšanas nebija vēl diferencējušās, kad dievi vēl nebija šķīrušies no zemes dēliem un zemes meitām, kad stingrā prāta pasaule pašreiz veidojās, bet vēl tai nebija pārsvara par veselīgo, dabisko jūtu pasauli un visu, ko smadzenes atzina, to pašu dzīslās dziedāja arī karstās asinis; tas bija laikmets, kad vēl lielais Pans (visums) dzīvoja pirmatnējā naivumā un īstenībā. — Tad kā otrais lielākais romantisma laikmets uzskatāma viduslaiku Renesanse, kur kristīgās baznīcas vienpusīgi izstīdzēto un viņpasaules idejās izbālušo garu apņem silts, spēcīgs asins vilnis un sapin skaistām, liesmaini sarkanām rožu vītnēm kopā zemi un debesi. Nu sāk cilvēka gars brīvāk spārnus cilāt, dzīves ritms sāk straujāks palikt. Kamēr no I līdz II laikmetam paiet turpat 1000 g., no II—III vairs tik ap 200 g., jo 18. g. s. pēdējā pusē nāk jauns, tīrāks, noskaidrotāks jaunromantisma laikmets. Un dzīves ritums kļūst vēl straujāks, vēl drudžaināks, nepaiet vairs pilni 100 gadi, un mēs jau atkal stāvam jauna romantisma laikmeta ceļa jūtīs. (Te jāpiezīmē, ka vēsturiski nepareizi un tādēļ nepielaižami mūsu pašreiz topošo romantismu saukt par jaunromantismu, šo vārdu jau lietoja priekš 100 g. Šlegeli un Tīks savam laikmetam. Mums tātad atliktu ņemt apzīmējumus no gs. un tagad būtu jārunā par 20. g. s. romantismu.) — Šis mans romantisko laikmetu apzīmējums dažam labam izliksies nepamatots un diezgan patvaļīgs, jo kas gan lai varētu kopējs būt vairāk nekā 2 g. tūksto-

[1] Sokrats bija jokupēteris. [Sakārt.]

šiem šķirtiem priekšsokratiķiem ar mūsu 18. un 19. gs. romantiķiem: Novalisu, Šleģeliem, Nīcši?

Drīzāk gan liekas, ka tie gluži nesalīdzināmi — tik krasi atšķiras viena no otras šīs divas personību grupas un viņu garīgās un kulturalās atmosferas. Šis iebildums man liekas dabīgs un zināmā mērā pamatots: ja mēs salīdzinām dīgstoša stāda divas pirmās lapiņas ar divām nākamajām, tad jo bieži ārējās līdzības viņām gluži nekādas nav; bet, ja nu vēl gribam salīdzināt ar vēlāk uzplaukušo daudzkrāsaino ziedu, tad, protams, mums tie liksies pilnīgi nesalīdzināmi, un tomēr tie ir tikai viens un tas pats stāds, jo viņiem ir viena un tā pati sakne. Tātad mums vispirms nu jāatrod šī kopējā sakne, no kuras šis pasaules uzņemšanas veids izaug. Ja tas mums izdodas, tad arī šāda laikmetu izvēle būtu attaisnota. Bet jau pirmajā priekšlasījumā par romantisma galveno iezīmi, par viņa dzīvības un spēka nervu es sevišķi uzsvēru to cilvēka dvēseles titanisko tieksmi, kas grib aptvert un sevī ieslēgt visu, kas grib sakausēt vislielākos pretstatus un radīt vienību iz naidīgākajiem kontrastiem, kā, piem., galēja pozitivisma un galēja idealisma. Tā ir tieksme pēc sintezes. Atliktos tagad tātad šo tendenci uzrādīt kā dominējošo visos minētajos laikmetos. Un vislabāk, man šķiet, tas būtu izdarāms, ļaujot pašus laikmetu priekšstāvjus pie vārda. Bet, pirms to darīt, iespraudīšu pārs tīri psiholoģiskas piezīmes, kuras mums palīdzēs visu vēlāko labāk saprast.

Katram, man šķiet, būs kādreiz uzkritis, ka visintensīvākais, vistiešākais mūsu apziņā ir — jūtas. Mūsu jūtas ir, tā sakot, tā siltā straume, kas pastāvīgi plūst caur mūsu apziņu, pilda to, dod tai saturu, ir galvenā būtiskā daļa no tās. Mūsu griba gul kaut kur dziļāk; smagāk, bieži zem apziņas sliekšņa, prāts lido augstāk, vieglāk, neatkarīgāk, bet jūtas vienmēr ir tagadnē, vienmēr ir klātbūtnē. Un pēc savas dabas viņas ir nemierīgas kā nerātni bērni: viņām netīk satīstītām gulēt šūpolī, viņas laužas uz āru, grib kļūt redzamas, objektivētas. Un objektivējoties katra meklē savai sejai un savam raksturam piemērotu ietērpu jeb masku — jautrā jautru, skumjā skumju. Un tā ir ne tikvien maska — viņas it kā identificējas ar radniecisko objektu, saplūst ar to vienībā. Drūmā jūta manī, gribēdama izteikties, lūdzas pēc drūma tēla, drūmas gleznas, piem., rudens vakara, un, atradusi viņu, it kā saplūst ar to un nu tik vēl kļūst īsti tieša — es pārnesu savu subjektivo sajūtu uz realu objektu, bet reizē ar to objekts kļūst it kā daļa no manis, no subjekta. Psiholoģiski tad saka: es savas jūtas projicēju uz ārpasauli, es viņas objektivēju. Šo rotaļu mēs varam visur un vienmēr novērot — dzīvē, dzejā, sarunās, ik uz soļa. Bārenīte tautas dziesmā pilna skumju un

ilgu pēc savas māmuļas, tā pilna, ka viņa to tiešām sevī redz, sajūt un vienatnē it kā piekļaujas tai ar savu daudz cietušo dvēseli — un ziedošā, pārslas birdinošā ābele pelēkā vakara stundā kļūst viņai par asaras birdinošo māti. «Pie ābeles piekļāvos kā pie savas māmuliņas...» Rainis savu negrozāmo cīņas garu un uzvaras cerības projicē jūrmalas kāpu priedēs; viņš neprot liekties, viņš lūst ar tām un tomēr, kaut gan diezgan neloģiski, jo kuģī no priežu pirmējās lepnās patstāvības nekā vairs nav, — sniedz tāles, kur...

Filozofs Šopenhauers — visus nicinošs un beigās visu nicināts — tomēr nespēj dabas līdzdoto draudzības jūtu beidzamās saknes izplēst iz dvēseles. Bet, kamēr viņas iekšienē mīt, tikmēr viņas arī uz āru laužas, un, lūk, — viņš pārnes, viņš projicē tās uz — savu suni un mīl to ar visidealāko drauga mīlestību. Sadzīvē mēs ik uz soļa redzam, ka šim pašam lopiņam tā laime būt par neapmierinātu mātes mīlestības jūtu objektu. Ļoti nepareizi ir domāt, ka šādos gadījumos tiek suns vai kaķis kā tāds mīlēts. Ne suni mīl vecmeita vai bezbērna sieva, bet bērnu, kura tiešamībā objektivā pasaulē viņai nav, bet iekšķīgi — subjektivi — viņš ir, ir visas jūtas priekš viņa — mīlestība, gādība, uzupurēšanās gatavība utt., kurām vajag kaut kā nodarboties, vajag izteikties uz āru. Un, protams, — visparocīgāk tad ir iegādāties kādu mopsīti vai taksīti un nodoties tad neapskaužamai iluzijai, ka nu kopjams dēliņš vai meitiņa. — Krievu rakstnieks Sologubs liek kādam vientuļam zēnam ar mostošos erotisko pasauli iemīlēties baltā bērziņā kā savu sapņu idealu jaunavā. Attiecība noiet tik tālu, ka zēns erotiskā seksualā ekstazē mirst pie tā. Ļoti tipiskas erotisko un seksualo jūtu nenormalas projekcijas notiek klosteros, kuru iemītnieki, no dabiskās mīlestības attiecībām izslēgti, ar savām miesiskām kaislībām nespēj nekā galā tikt un tādēļ projicē tās uz debess iemītniekiem: mūki mīl erotiski Mariju (ne par velti Marijas kults visziedošāks tur, kur garīdzniekiem aizliegta laulība), bet mūķenes — savu debess brūtganu Kristu. Šīs domas nav pārspīlējums. Nesen vēl man gadījās lasīt kādā ārzemes laikrakstā par traģisku gadījumu Briges klosterī, kur kāda mūķene aiz reliģiski-erotiskas greizsirdības nāvīgi ievaino savu jaunāko biedreni. Bet, kad nu tā beidzot izveseļojas, viņai liekas, ka Kristus viņas līdzcensi vairāk mīlot, un tādēļ atliek tikai nelaimīgajiem mīlētājiem vispār pazīstamā izeja — pašnāvība, ko tā tiešām arī izdara.

Man šķiet, no šiem piemēriem būs saprotams, ko gribu teikt. Subjektivs pietvīkums, jūtu pārpilnība ar dabisku nepieciešamību pāriet objektivitatē. Katra stiprāka subjektiva jūta meklē sev objektu, kurā spoguļoties. Lirisks cilvēks nav vien jutējs, bet

arī skatītājs; visu, ko viņš jūt, viņš grib skatīt gleznās, tēlos, formās. Un, kamēr viņš nav to darījis, tikmēr viņa jūtas nav diezgan aptveramas un skaidras. Tā subjektivitate kļūst par objektīvitates cēloni un individualismam vajadzīgs realisms, lai varētu tajā izteikties. Nopietnāk šai principā nodziļinoties, redzam, ka viņš attiecināms ne tikvien uz jūtām, bet uz visu cilvēka atzīšanu, arī uz tīro prātu, arī uz visabstraktākajām filozofiskām sistemām, arī uz empiriskās zinātnes hipotezēm un praktiskām schemām un pat uz tik ekstremām it kā tīrā prāta lietām, kā, piem., atomu teoriju un, manis dēļ, arī vēsturisko materialismu.

Bet mans nolūks nav še gnozeoloģiskas problemas atrisināt, kam tās interesē, — lai lasa Kantu un modernos gnozeologus. Es gribēju tikai īsi aizrādīt, ka mums tikpat daudz pamata, un vēl vairāk, izskaidrot ne tikvien cilvēka dvēseli caur fizisko pasauli, zināmā mērā caur cilvēka dvēseli un iz cilvēka dvēseles — vispār objektivo iz subjektivā. Un šī ir romantiskā pasaules uzņemšana un izskaidrošana. Te dvēsele it kā materializējas, bet pasaule dematerializējas. Kā redzam, viņa objektivo nebūt nenoliedz, bet tikai viņas ceļš ir tāds: no subjekta uz objektu. Un kā subjekts — mūsu apziņa — ir viens, sevī noslēgta vienība, kaut kas vesels un nedalāms, tā arī, projicējoties uz objektivo pasauli, viņš atrod visumā vienību, sintezi. Gluži otrāds ir tīrā realista ceļš, kuru labākai saprašanai īsumā blakus nostādīšu. Viņš iziet no objekta, no ārējā. Viņa dvēsele vairāk pasivi gaida no ārienes iespaidus un, dabūjusi kādu, pateicīgi saņem un pārdzīvo to; būs iespaids — būs pārdzīvojums, bet iespaidam jābūt papriekšu. Un tā pamazām viņš nāk pie loģiska slēdziena, ka bez objektiva cēloņa nevar būt garīgu pārdzīvojumu un, jo grandiozāks iespaids no ārienes, jo dziļāks subjektā pārdzīvojums un otrādi. Šādu dvēseli var pielīdzināt klusam dīķa līmenim: ja akmeni tajā nemetīs, viļņu nebūs, bet, jo lielāks būs akmens, jo lielāki viļņi, — kamēr romantiķis šādā salīdzinājumā būtu apakšzemes avots, kam vajadzīga apkārtne un plašums, lai viņš varētu pārplūst uz tiem. Un, ja to nebūs, tad viņš arī plūst nevarēs, tad viņš paliks saspiests, bez kustību, nedzīvs.

Tagad mums nemaz vairs nav jābrīnās, ka pie šādas tipiski realistiskas jušanas, kur katrs pārdzīvojums atgādina: viss nāk no ārienes, — pamazām veidojas slēdziens: vienīgi patiess, vienīgi esošais ir tikai realais, ārpusē esošais, materialais. Bet tas, ko sauc par garu, dvēseli, ir tikai — nu — tur caur zināmām organiskām attiecībām izveidojies refleksu veids un kaut kas tamlīdzīgs. Mēs redzam, cik dabīgi un gludi atveras ceļš uz pozitivisko pasaules uzskatu, uz materialismu, vēsturisko un filozofisko, uz dvēseles kā patstāvīga garīga principa noliegšanu. Un, ja nu vēl

saceltos šaubas, vai tas tiešām tā, tad tas jāizšķir prātam, zinātnei. Bet prāts turpina to, ko jutekļi bij uzsākuši: realās būtības aizvien vairāk šķiro, sadala, analizē, līdz nonāk pie atoma, un tas ir visu mīklu atminējums. Un dabīgi: kur pašā subjektā stiprī sajustas un pārdzīvotas vienības nav, kā tur lai apkārtējā bezgalīgā dažādība radītu vienību! — Tagad rezumēsim: mēs redzējām divus ceļus: pēdējais bija no objekta uz subjektu: realisms, heteroganisms, atomisms, materialisms, materialistiskais monisms, — un pirmais — no subjekta uz objektu; tam jau pašā sākumā ir stipra apziņas vienība un viss, ko viņš it kā no ārienes uzņem, ir jau sakusis un ieaudzis šai vienībā, — subjektivais kļūs objektivs, objektivais subjektivs; jo stiprākas subjektivās jūtas, jo grandiozākos objektivos veidos tās tiecas izteikties. Še abi pretstati vienmēr savijas v i e n ī b ā, s i n t e z ē. Tas ir romantisms.

Te nu vēl tomēr būtu jāpiezīmē, ka no šī paša jušanas veida, ja viņā valda vienpusība, kurai trūkst dziņas objektivēties, izteikties veidos, izaug arī misticisms. Ja mēs atkal atgrieztos pie iepriekšējiem salīdzinājumiem, kur romantismu pielīdzināja apakšzemes avotam, kam vajag plašuma, lai viņš varētu pārplūst un doties tālumā, — tad mistiskais jūtu vilnis nebūtu viegli pārplūstošais avota ūdens, bet it kā kāda skābe, kas katrā priekšmetā, kuram pieduras, ievelkas, iesūcas pašā viņa iekšienē. Šī īpašība lielākā vai mazākā mērā piemīt pirmajiem romantisma laikmetiem — priekšsokratismam un renesansei, un viņa izskaidrojama, starp citu, ar tā laikmeta cilvēces šaurāku garīgo apvārksni — nepilnīgām eksaktām zināšanām, pašas dzīves šaurību, apgrūtināto satiksmi u. c. Par īsti mistiskiem šos laikmetus — atskaitot dažas personas — mēs tomēr nedrīkstam saukt, jo viņos pārāk stipri manāmas romantiskās, t. i., sintetiskās, pretstatus vienojošās tieksmes; viņu subjektivisms tomēr grib un mēģina objektivēties, ko it gaiši var redzēt, ja blakus nostādām indisko, t ī r i mistisko pasaules uzņemšanu, kas visam ārējam un objektivam stāv naidīgi pretim, kur simbolu un realo elementu pavisam maz, un dažreiz ap vienu pašu, kā, piemēram, 7 iekšējās pilnības vārtiem, Budas māceklim ir jācīnās visu mūžu, un tad jau ir ļoti daudz, ja viņš beigās kādus 4 vai 5 no tiem atzinis.

Tagad nu paraudzīsimies, vai vēsturiski šīs domas tiešām arī apstiprinās, vai cenšanās pēc dažādo pretstatu apvienošanās apziņā kā augstākā sintezē ir arī visos šos laikmetos manāma. Iziesim no tikko minētajiem pretstatiem — subjektivā un objektivā. Vispirms priekšsokratiķi.

Taless saka, ka viss realais esot pilns dievišķa un pat akmeņiem esot dvēseles. Heraklits savā groteskā īpatnībā kādreiz pielīdzina apziņā uzņemto pasauli miestiņa kausam, ko pastāvīgi

vajagot maisīt; tiklīdz to vairs nedara, tā padibenes nošķiras par sevi un šķidrais dzēriens par sevi. Nebūs grūti uzminēt, kas še saprotams zem padibenēm un kas zem reibinošā šķidruma. Jādomā arī, ka iekšējās vienības sajūta būs bijusi tā, kas priekšsokratiķus skubināja izskaidrot visu esošo iz viena pirmelementa. Taless liek visam rasties no ūdens, Anaksimens — no gaisa, Heraklits — no uguns. Pēdējais simbols, kas vistuvāk raksturo pietvīkušu, pārpilnu dvēseli, tad arī jo bieži atkārtojas pie vēlākajiem romantiķiem un mistiķiem. Renesanses laikmetā Bēme atkārto gandrīz Heraklita vārdus: viss esot cēlies no uguns. Un Lionardo saka: liesma rada materiju, materija uztur liesmu un pēc tam pati stiprinās no tās. To pašu atkārto Fr. Šlegels un liek pat uguni pielūgt. Līdzīgi izteicas arī Nīcše un jo bieži dēvē pats sevi par liesmu. — Subjektivā un objektivā sintezi izteic Paracelzs, nosaukdams dabu par ārējo cilvēku. Bairons kādā vietā zīmīgi saka: es nedzīvoju sevī viens, es kļūstu daļa no tā, kas ir ap m a n i, un augstie kalni ir tikai manas jūtas. Novaliss, kas aizvien prot visu zīmīgi un asi formulēt, izsaucas: metafizika un astronomija ir viens un tas pats. Un atkal: poezija ir absoluti reala. Un atturīgais Gēte saka: arī mūsu iekšienē ir universums, — un kādā citā vietā:

Nichts ist drinnen, nichts ist draussen,
denn was innen, das ist aussen![1]

Dabīgi, ka šādas augstākas sintezes sajūta izteicas tad arī visā garīgajā dzīvē. Romantiķi m ī l stingrās, eksaktās zināšanas, bet viņi pavisam īpatnēji tās uzņem. To it labi redzam pie paša galvenā «zilās puķes» meklētāja Novalisa, kuram parasti zināmais kliedzēju bars negrib ne pusunces reala prāta atzīt. Un tomēr tas studēja un ar lielu interesi strādāja ļoti konkretā zinātnes laukā — ģeoloģijā, kalnraktuvju zinātnēs. Viņš mīl tās, bet skatās uz visu caur savu gara prizmu. «Ja tu gribi f i z i k a s būtībā iespiesties,» viņš saka, «tad ļaujies iesvētīties poezijas misterijās.» Jeb atkal: dabas pētnieki un dzejnieki ir vienmēr runājuši valodu kā viena tauta. Un ar kādu entuziasmu viņš runā par visabstraktāko un visobjektivāko no mūsu zinātnēm — matemātiku: «Matemātiķi — tie ir vienīgi laimīgie.» Jeb atkal: dievu dzīve ir matemātika. Matemātiķis visu zin. Un tad: katra vēsturiska zinātne cenšas kļūt matemātiska, bet matemātiskā — filozofiska, tad dzejiska, tad moraliska un, beidzot, — reliģioza.

Mēs redzam — te nozūd visas robežas, kas šķir prātu no jūtu

[1] Nekas nav iekšienē, nekas nav ārienē, jo, kas iekšienē, tas arī ārienē. [Sakārt.]

funkcijām, tā ka dažam mūsu vienstīgas «matematiķim» varbūt par šiem pēdējiem vārdiem smiekli nāks. Bet es tam atgādinātu dziļi reliģisko Kepleru (ar viņa *Mysterium Kosmographicum*) ar gluži vai bībeles psalmiem līdzīgām himnām par matemātisko atzīto universumu un cilvēka dvēseles lielo harmoniju. Te varbūt iebildīs: tas zem viduslaiku visvarenās baznīcas un māņticības iespaida. Nu tad lai paintereséjas par kādu no šo laiku lielākajiem matematisko zinātņu reprezentantiem — astronomu Flamarionu, kuram laikam gan nevarēs apstrīdēt moderna zinātņu vīra vārdu, bet kurš — man šķiet — ne mazāk reliģiozs par Kepleru (kā to, piemēram, var redzēt viņa plašajā darbā «Dievs dabā»).

Kategoriski šo prāta un jūtu sintezi prasa arī Šlegels; viņš saka: «Visai mākslai jākļūst par zinātni un visai zinātnei par mākslu. Mākslai un zinātnei vajag savienoties.» Jeb atkal: «Šķirt filozofu no dzejnieka ir slimības zīme. Domāt un dzejot ir viens un tas pats.» Bet vēl vairāk: domāšana ir tikai vidus stadija, kuru vēlāk atkal jāpārvar ar pirmatnēju jūtu stiprumu. Tā, piemēram, Novaliss saka: «Domāšana ir tikai jušanas sapnis; ar instinktu cilvēks ir sācis, ar instinktu viņam ir jābeidz.» Protams, šis pēdējais instinkts būs patiesībā augstākā domu un jūtu sinteze, kam nekādas domas nebūs svešas, bet viņas būs pārgājušas, tā sakot, cilvēka pirmatnējā būtībā, asimilējušās viņam tā, ka katra doma būtu it kā asins piezīdusies. To pašu apstiprina arī Nīcše: «Mūsu domas ir tikai ēna no mūsu jūtām,» saka viņš un nīst katru šablonismu un mechanisku sistemu: «Viņi ir iemācījušies vilkt konsekvences un taisīt slēdzienus tāpat kā kurpnieks tupeles, un sistemu viņi meklē tikai priekš tam, lai varētu tajā izgulēties.» Tā nu redzam — kā agrāk idealās un realās, tā tagad domu un jūtu pasaules apvienošanos sintezē, pie kam tik plašā, ka matematika sniedz roku instinktam. Vienojošais elements arī še, protams, ir jūtas; tās visus kontrastus saved kopā un katru tezi un antitezi sakausē augstākā vienībā. Bet pašas viņas pēc savas būtības jau ir padotas tā saucamam antitetikas likumam. Viņas dzīvo vienmēr pretstatos, kontrastos — katram paisumam seko atplūdums. To zināja jau archaiskie romantiķi Heraklits un Anaksagors, mācīdami, ka jūtas varot visu pazīt tikai caur pretstatiem. To pašu māca arī vecais Alkmeons un pitagorieši: viss pastāvot no pretstatiem un dažādības, bet katrs pretstats ilgojoties pēc izlīdzināšanās, pēc harmonijas, pēc harmoniskas vienības. Un jūtas esot tās, kas radot pretstatus, jūtas arī šos pretstatus dzenot pie harmonijas. Renesanses laikmetā tas pats un bieži gandrīz tiem pašiem vārdiem tiek atkārtots. Beidzamie 19. g. s. romantiķi uzskata to jau par gluži ikdienišķu patiesību. «Kas stāv, uz vienas

vietas pielipis,» saka Šlegelis, «tas nav vairāk nekas kā ar prātu apdāvināta austere.»

Un Nīcše: tik tas, kas mainās, paliek man rada. Un tiešām — kādus vērtību jeb jūtu pretstatus mēs arī neņemtu, pie romantiķiem atradīsim atzinību priekš visiem. Jau agrāk tiku minējis, ka konvencionalais ļaunais un labais viņu acīs zaudē nozīmi, un Bēme, piemēram, atzīst radikali ļauno, aizrādīdams, ka sātans taču esot kritis eņģelis. Un Nīcše, kas savos formulējumos vienmēr citus pārspēj, saka: «Visstiprākie un visļaunākie gari ir visvairāk palīdzējuši cilvēcei uz priekšu tikt.» Un kādā citā vietā, it kā parodēdams Bēmi, izsaucas: «Vai visi dievi nav svēti kļuvuši velni?»

D r a u d z ī b a u n k a r š. Vai šie nav tie, kas viens otru pilnīgi izslēdz? Bet paklausīsimies, kā uz viņiem skatās romantiķi: sajūsmība tiklab pret līdzcietību, kā pret cīņu vijas viņu rakstos kā sarkans un zils pavediens, atkārtodamies visdažādākās variacijās, sākot ar Heraklitu, kas uzsver, ka cīņa esot visu lietu tēvs, bez cīņas neesot dzīvības, un tomēr viņa sirds ir izsalkusi pēc izlīdzināšanās un mīlestības. Tas pats jāsaka arī par pilnīgi nesamierināmo Nīcši. «Jūs sakāt — laba lieta karu attaisnojot; bet es jums saku: karš attaisno katru lietu. Karš un drošība ir daudz lielākas lietas pastrādājuši nekā tuvāka mīlestība.» Un Zaratustra saka saviem mācekļiem: «Jūsu morale lai ir kara morale, bezgalīgi uzvaras alkstoša.» — «Dzīvojiet karā ar sevi pašu un sev līdzīgajiem.» Jau agrā jaunībā Nīcšem šīs domas laikam būs bijušas mīļas, un kādreiz liek viņš, it kā simbolizēdams šo mācību, fotografēt sevi ar pliku zobenu rokā. Un tomēr nāca brīdis, kad viņš rakstīja: es zinu, ka, tik uzskatot ī s t u t r ū k u m u un īstu postu, es esmu pazudis. Un nāca brīdis, kad šis krasais tuvāku mīlestības nicinātājs un nāvīgais ienaidnieks, kas reiz sacīja: vislielākās briesmas ir līdzcietība, — strādāja kā vienkāršs slimnieku kopējs dienu un nakti, līdz galīgi novārdzis sabruka, dabūjis grūti dziedināmu lipīgu slimību. Atkal tie paši pretstati, kuriem Zaratustra atrod īstu formulējumu: «Es jūs mīlu no visas sirds, un es esmu jūsu labākais ienaidnieks.»

Un, ja arī mēs ņemtu šādus it kā fiziski viens otru izslēdzošus pretstatus kā slimību un sāpes, no vienas puses, prieku un laimes sajūtu, no otras, arī tad atrodam to pašu cenšanos pēc apvienošanās, to pašu nešķiramību viena no otra. Jau Heraklits saka: slimība dara veselību patīkamu. Un Bēme: kas spēj pazīt priekus, nesajutis kādreiz sāpes un ciešanas. Un, ja pārejam uz 19. g. s. romantiķiem, tad te atrodam veselas himnas sāpēm un ciešanām, pie kam šī uzskata filozofija pilnīgi atšķiras no kristīgo ortodoksā uzskata: kamēr kristīgie sankcionē dzīves grūtības un ciešanas

tikai tādēļ, ka cer ar to dievam patikt, viņa simpatijas iegūt un caur to profitēt nākamā pasaulē, tikmēr romantiķi viņas atzīst uz tīri racionala pamata — kā līdzekli intensivākai baudai un augstākai garīgai attīstībai, lai tā vairāk varētu profitēt tepat no šīs pasaules dzīves.

Novaliss saka: «Slimība noskaidro, padara smalkāku, paaugstina; uz viņu vajadzētu lepnam būt. Slimība atšķir cilvēku no dzīvnieka un stāda.» Un citur: «Slimība pieder pie cilvēka labākajām izpriecām.» — «Jo lielākas sāpes, jo augstāka viņās paslēpta prieka sajūta.» — Par slimību kā augstākas attīstības dzinuli Novalisam ir šādi apbrīnojami dziļdomīgi un reizē paradoksi vārdi: «Akmeņu slimība ir veģetacija (domāts — pāreja stādu valstī); stādu slimība ir animalizacija (domāts — pāreja dzīvnieku valstī); un dzīvnieku slimība ir racionalizacija (domāts — pāreja uz cilvēku).» Tās pašas domas ļoti bieži un dažādās variacijās atkārto Tīks, Šlegeli, Helderlins u. c. Bet sevišķi spilgtu formulējumu tās atrod pie Nīčšes: «E s g r i b u, lai man būtu tik grūti, kā vien jebkad var cilvēkam būt.» Un citur: «Jūs gribat sāpes iznīdēt! Mēs gribam, lai tās vēl lielākas un briesmīgākas būtu.» Tad vēl šādi vārdi: «Un tā beigās paliek jautājums neizšķirts, vai mēs bez slimības varam iztikt, pat attiecībā uz mūsu tikumisko attīstību, un vai mūsu slāpēm pēc atziņas un pašapziņas nav slima dvēsele tikpat nepieciešama kā vesela.» — «Ciešanas ir tas spēks, kas mūs visdrīzāk spēj novest pie pilnības.» Un beigās šī it kā pavisam nesaprotamā atzīšanās: «Nekad neesmu tik daudz laimes sajutis kā visgrūtāko slimību, vislielāko sāpju brīžos.» Un tas ir tas pats, kas raksta:

Schmerz spricht: vergeh,
doch alle Luft will Ewigkeit,
will tiefe, tiefe Ewigkeit.[1]

Kas nu vēl paliek pāri? Vai lielāki kontrasti, vai krasāki pretstati vēl pavisam ir domājami, kurus tie nespētu apvienot? Liekas — nē. Un tomēr ir vēl viens. Tas ir it kā beidzamā pakāpe no visa bijušā, no esamības vispār: tie ir — dzīvība un nāve. Un arī tos apvienot romantiķim nav neiespējams. Viņš tic dvēseles nemirstībai, tic ne tādēļ, ka to no viņa prasa kāda dogma, bet tic no iekšējas dabiskas nepieciešamības, tā, kā Gēte par to kādā vietā saka:

Tev nemirstība prātā stāv —
vai pamatu tam pateikt spētu?

[1] Sāpes saka: pārstāj, bet viss gaiss grib mūžību, dziļu dziļu mūžību. [Sakārt.]

Jā gan. Un galvenais ir tas:
bez tās es dzīvot nevarētu.

Jau Heraklits bieži runā par dzīvi pēc nāves un, piem., šādā teikumā sašķetina abus šos pretējos principus kā baltu un melnu pavedienu vienā diegā: «Nemirstīgie ir mirstīgi un mirstīgie nemirstīgi; abpusīgi viņi dzīvo nāvei un mirst dzīvībai.» Pitagorisms ir pilns mācībām par nemirstību un dvēseles ceļošanu pēc nāves. Bet Empedokls uzstāda šo mācību kā centraldogmu. Pēc viņa uzskata, cilvēka dvēsele varot pat stādā pāriet — tā ir slīdēšana uz leju; bet viņa var arī kāpt uz augšu, pilnībā, un tuvoties dieviem. «Es biju jau kādreiz jauneklis un kādreiz jaunava, un kādreiz krūms, un kādreiz putns, un kādreiz jūras zivs,» saka viņš.

Un beigās pie Heraklita atrodam šādus vārdus: «Tas pats ir Hadess, un tas pats ir Dioniss.» Tātad nāves dievs un pārpilnā dzīvības spēka dievs — viens un tas pats. Renesanses laikmetā šī mācība atkārtojās tiku tikām. Pat Paracelzs un Keplers piekrīt tai: nāves neesot, katra miršana esot atdzimšana. Pats par sevi saprotams, ka 18. un 19. g. s. romantiķi šai ziņā nevarēja būt citādi. Un kā gan viņi to spētu, kad pat tik stingrs kritiskā prāta cilvēks kā Lesings (laikam zem Šleiermachera iespaida) ticēja uz cilvēka daudzkārtēju atgriešanos zemes virsū, lai tā pamazām tuvinātos galējai pilnībai. Ja nu pašķirstām, piem., Novalisu, tad dabūjam vienu šo domu formulējumu asāku par otru, kā: «nāve ir l ī d z e k l i s priekš dzīvības», «dzīvība un nāve ir patiesībā viens un tas pats», «caur nāvi kļūst dzīvība stiprāka». Un tad vēl šādi: «Vai arī tur viņā pasaulē nav nāves, kuras rezultats ir šīs zemes dzīvība?» Arī Šlegels uzsver: viss dzīvojot mūžīgi, un nāve esot tikai māņi. Toties šīs pasaules dzīve atkarājoties vienīgi no cilvēka paša brīvās gribas. — Liekas, it kā visvairāk kautrētos šīs domas izrunāt Nīcše, šis griezīgi krasais š ī s pasaules un š ī s dzīves pravietis, bet bez tām iztikt viņš tomēr nevar. Savā «Ja un Amen» dziesmā Zaratustra atzīstas, ka arī viņš degot ilgās pēc mūžības, pēc visu gredzenu gredzena — pēc mūžīgās atgriešanās gredzena. Šopenhauers iet pat tik tālu, ka grib šo uzskatu par dvēseles vairākkārtīgu atgriešanos zemes virsū vest sakarā ar statistiku un tā izskaidrot uzkrītošu dzimstības pavairošanos pēc lielām epidemijām.

Tā nu redzam, ka pat visu mūsu vienīgo drošo šīs zemes dzīvi romantiķi spēj pārvērst tikai tezē, kā antitezi pretim nostādīdami dzīvi pirms dzimšanas un pēc nāves, un visu to apvienot mistiski un metafiziski spekulētā sintezē — mūžībā. Bet te beigās mēs varētu nākt uz domām, ka nu i n d i r e k t i tak esam atraduši vienu drošu un pastāvīgu punktu romantiķu pasaules uzskatā: lai

šādām lietām kā dvēseles vairākkārtīgai atgriešanai zemes virsū varētu ticēt, tad katrā ziņā šiem cilvēkiem jābūt reliģiskiem! Drīz tomēr mums jāredz, ka arī še esam vīlušies. Paklausīsimies tik, ko saka Tīks: starp pietistu un dieva zaimotāju esot tik viena sekunde. Jūtas un ticība esot viens un tas pats; tādēļ arī vislielākais ateists beigās jāuzskatot par reliģisku. Kādā citā vietā viņš prasa, lai smiešanās tiekot pārvērsta reliģijā. Un Novaliss, tas pats Novaliss, kura dažas dzejas ir pārgājušas baznīcas dziesmu grāmatas mūžīgajā piederumā, saka: «Grēks ir vislielākais kairinājums mīlestībai uz dievu.» Un kādā citā vietā: «Īsti reliģiskam nekas nav grēks, viņam viss ir atļauts.» Un ka šinī reliģijā arī grēks nepieciešams, to viņš skaidri izsaka vārdiem: «Kad cilvēks gribēja dievam līdzīgs tikt, tad viņš grēkoja.» Un Šlegels uzstājas atklāti, ka visos jūtu veidos varot reliģija izteikties, tiklab dusmās, sāpēs un naidā, kā bērnu nevainīgā smīnā, un tādēļ grib visas reliģijas savienot vienā un uzaicina visas, arī tās, kas izbeigušās, modināt no viņu kapiem. Nīcšes kliedzoši ateiskās jušanas sakars ar reliģiozitati pēdējā laikā ticis ļoti bieži pārrunāts. Tādēļ pie šīs katrā ziņā ļoti interesantās problemas ilgāk neuzkavēšos.

Īsumā varētu sacīt, ka viņš patiesībā nenicina dievu, bet to, ka — runājot viņa paša vārdiem — «par dievu ir sākuši saukt to, kas v ā j i n a». Un tādēļ viņam ir reliģisks viss, kas noder cilvēka gribas un instinktu stiprināšanai un viņa tuvināšanai pārcilvēkam, un tādēļ šim nolūkam der, kā viņš pats saka: visu ļaunākais un briesmīgākais un visdažādākās velnišķības *(«Teufelei jeder Art»)*. Bet pati šī pārcilvēka ideja, lai viņu arī kā staipītu darvinisma prokrusta gultā, patiesībā laikam gan nav nopietni domāta un nevar tikt domāta kā o b j e k t i v a r e a l i t a t e, viņa jāsaprot tikai kā reliģiski psicholoģiska funkcija, kur vulkaniski nevaldāma un bezgalīga iekšēja spēka pilna dvēsele māksliniecisķi projicējas un spoguļojas šādā fiktivā tēlā. Ar to varēja pasauli aizraut tik tas vīrs, kura pirmais garīgais ražojums bija reliģiska motete un kas, būdams skolas zēns, skaitīja klasē reliģiskas dziesmas tā, ka klase sāka šņukstēt. «Es m e k l ē j u dievu, mēs esam viņu nokāvuši» — šis Nīcšes izteiciens — man šķiet, ir vairāk nekā tikai vārdu rotaļa.

Tā redzam, ka atkal mūsu parastās konvencionalās robežas izzūd un pretējie jēdzieni saplūst — reliģiozitate pāriet ateismā, ateisms reliģiozitatē, abi liekas nozīmīgi un nepieciešami, abi apvienojas cilvēka dvēselē un viens otru it kā papilda. — Un, cik vēl šādus pretstatus mēs neuzmeklētu, beigās aizvien nonāktu pie tā paša.

Tādēļ acumirklī varbūt būtu mazāk nozīmīgi šīs analizes

turpināt, pievestie piemēri, man šķiet, runā diezgan gaiši. Tagad jautāsim: kādas konsekvences no visa tā lai velkam? ko tad īsti šis sugas cilvēki grib panākt, un kas ir viņu ideals? Kādi mūsu zināmas šķiras psichologi un filozofi ar šo jautājumu viegli tiktu galā, un viņu atbilde še būtu ļoti īsa: tā vienkārša mētāšanās, nepastāvība, rakstura trūkums un izvirtība — un laikam arī nastu nesēju ēzeļu dabas trūkums. Un tiešām — šis atributs, kā nepastāvība, romantiķiem nebūt nav svešs. Nīcše, piem., saka: man ir tas talants būt neuzticīgam, un kādā citā vietā: tik tas, kas mainās, paliek man rada. Un jau agrāk es pievedu citatu: kas stāv, uz vienas vietas pielipis, nav nekas vairāk kā ar prātu apdāvināta austere. Bet Nīcšem mēs taču nevarēsim pārmest rakstura trūkumu. Nepastāvība tātad pati par sevi nekā vēl neizteic — jo katra augšana ir nepastāvība. Tādēļ arī Nīcše saka: mūs pārprot, jo mēs augam un mūžīgi maināmies un ar katru pavasaru nometam veco ādu. Protams, tiem, kas tai pašā ādā dzimst un tai pašā mirst, šādas maiņas liekas pavisam neiespējamas un absurdas. Tie ir tie zemnieku dēli Niedras pasakā (pirms viņu iešanas pasaulē), kas ar uz vienu pusi, vagas galā apgriež zirgu un ar uz otru pusi, bet velēna krīt aizvien uz to pašu pusi. Tie ir tie krāsotie koka pulksteņi pie tirgotavu durvīm, kas vienmēr rāda to pašu stundu.

Un savā ziņā viņi var būt lepni, jo reizi dienā un reizi naktī viņi ir uz mata pareizi. Bet tomēr par pulksteņiem tos nevar saukt. Zemnieka dēlam apnika redzēt lietas tikai no vienas puses, un viņš gāja pasaulē meklēt veco māmuliņu, kas lai viņam mācītu redzēt visām lietām otru pusi. Un, kad viņš svešiniekam ceļa malā jautāja pēc taisnākā ceļa, viņam atbildēja: kurš ceļš tālāks, tas taisnāks. Un šis ceļš ir romantiķa ceļš. Un viņa mērķis ir: atrast to gudro, sirmo māmuliņu — likteņu audēju, kura caur saviem sīvajiem lodziņiem māca visas lietas redzēt no abām pusēm, tādēļ ka visīstā, visdziļākā atzīšana ir iespējama tikai caur pretstatiem un šo pretstatu apvienošanā vienā augstākā, visaptverošā sintetiskā atzīšanā. Tā mēs varam jau sacīt: romantiķa mērķis ir v i s a p t v e r ī b a. Viņš grib aptvert visu esošo, tiklab garīgā, kā realā pasaulē, līdzīgi tam, kā Oskars Uailds kādā vietā raksturo angļu pēdējās renesanses romantiķi: «Viņš ir visu laiku un visu stāvokļu novērotājs. Priekš viņa nav neviena forma nolietota, neviena viela novecojusies; viss, ko pasaule jebkad pazinusi kaislās un mīlestībā, tiklab Indijas tuksnešos, kā Arkadijas ielejās, tiklab Trojas, kā Damaskas drupās, tiklab ļaužu pārpilnās neglītās moderno pilsētu ielās, kā omulīgajā kamelotā — viss viņa priekšā kā atvērta grāmata, viss karstas dzīvības pulsu pilns.»

Un tā, ja nu mēs atkal jautātu: ko tad viņi īsti grib? — mums

būtu jādod atbilde, līdzīga tai, kādu dod Plūdoņa Atraitnes dēls zinātnes un dailes pils priekšā: es tas, kas visu zināt grib! — tā te būtu jāsaka: es tas, kas visu aptvert grib. Viņš grib visu aptvert ar savu karsto, savu pārplūstošo dvēseli; viņš grib, lai visa esošā bezgalība spoguļotos viņa iekšējā, viņa dvēseles bezgalībā. Un tā mēs beigās varbūt varētu ar vienu vārdu raksturot romantisma dziļāko būtību un tiekšanos: tas universalisms. Un taisni šādā garā arī dziļais romantisma sapratējs Fr. Šlegels raksturo romantisko poeziju: «Romantiskā poezija ir progresiva universalpoezija», saka viņš. «Viņas uzdevums ne tikvien visus šķirtos dzejas veidus atkal savienot un dzeju tuvināt filozofijai un muzikai. Viņa grib un viņai vajag arī dzeju un prozu, ģenialitati un kritiku, mākslas poeziju un dabas poeziju gan vienot, gan sakausēt.» Un tiešām — es jau sākumā minēju, ka parasti it kā naidīgi pretim nostādītais realisms romantiķim ir nepieciešams elements, un, jo personība savā būtībā ir, tā sakot, romantiskāka, t. i., — universalāka, visaptverošāka un stiprāka, jo stiprāks un spilgtāks būs tas realisms, kurā viņa izteiksies. Tik, protams, mēs nedrīkstam šo realismu sajaukt ar to (otru), kuru arī jau minēju, ar to, kurš iekšēji nedzīvi un protokoliski tiek no ārpasaules uzņemts, kurš organiski neizaug iz iekšējās vienības un nepieciešamības un kuru tik drudžaini aizstāv mūsu spiedzošie literariskie gramofoni. To izšķirt ir ļoti svarīgi.

Lai jo gaiši to saprastu, minēšu divus vārdus: Tolstoju un Zolā. Kā zināms — visi mūsu literaturas kritiķi met viņus kā māksliniekus vienā kaudzē — pie realistiem — un jo bieži atsaucas uz Tolstoju, lai aizstāvētu savu realo trulību. Un tomēr šie gari ir diametrali pretēji, un diametrali pretējs ir viņu realisms. Kamēr Zolā visu ņem no ārienes — noklausās no zinātnes modernākās idejas, piem., par iedzimtības nozīmi vai ko tamlīdzīgu, un tad, ar papīru pakām apkrāvies, braukā apkārt, protokolēdams un fotografēdams vajadzīgos miljē, līdz beidzot tīrā kancelejas darbā rekonstruē romanu, protams, — ne bez zināmas veiksmes, — tikmēr Tolstojs smeļ visu no iekšienes. Viņa idejas ir tās pašas, kādas pirms tūkstošiem gadu nesa sevī Kristus, Buda, Konfucijs un Loatsē, — tās ir tās, kas universalo cilvēku dabā ir mūžīgs un negrozīgs un kas pastāvēs, kamēr pastāv mūsu planeta. Bet viņa izteiksmes līdzekļi ir viņa gara spogulis. Protams, es negribu še uzstādīt pārsteidzīgo apgalvojumu, ka arī Tolstojs bez atlikuma pieskaitāms pie romantiķiem, jo vairāk tādēļ, ka še nav iespējams šo problemu tuvāk apgaismot, tomēr grūti ir bez smīniem dzirdēt, kad mūsu puskapeiku realisti viņu sauc par savu. Bet, ka viņa jušanas un pasaules uzņemšanas veids ir tiešām līdzīgs nupat še raksturotam romantiķa pasaules uzņemšanas veidam, to

lai liecina sekošie viņa paša vārdi: «Ir divi veidi ārējo pasauli atzīt. Viens no tiem ir rupjās atzīšanas veids — caur pieciem prātiem. Šādā ceļā nevarētu pasaule, kā mēs viņu pazīstam, mūsu apziņā izveidoties, tas noved pie chaosa, kas radīts no dažādām atsevišķām sajūtām. Bet otrs veids mums māca pašmīlestībā apriekš sevi un tad mīlestībā citas būtnes atzīt. Tas māca mūs d o m ā s iedzīvoties citā cilvēkā, kustonī, stādā, pat akmenī. Šai ceļā tik var atzīt n o i e k š i e n e s v e i d o t u visu pasauli tā, kā mēs visu pazīstam. Un šis veids ir tas, ko sauc par dzejnieciskū talantu. Bet tas ir mīlestība. Tā ir izjauktās visu būtību v i e n ī b a s atjaunošana. Te mēs izejam no sevis un ieejam citos. Un — v i s ā ir iespējams ieiet. Visā. Tas nozīmē — s a v i e n o t i e s ar dievu — ar visu.» — Tā Tolstojs. Un, ja man še telpas atļautu, tad nebūtu grūti pievest vai simtiem citatu no romantiķiem, kur gandrīz vai burtiski tiek tas pats izteikts, — it sevišķi par šo iedzīvošanos dažādās būtnēs, par visu vienojošo mīlestību, par visa esošā centru jeb dievību, par ko romantiķiem ir izstrādāta pat vesela diezgan oriģinala un komplicēta mācība. Ja Tolstoju nevar saukt par romantiķi, tad tikai tādēļ, ka viņš ir romantisma absoluta piepildīšanās, viņš ne tikvien cenšas pēc universalisma, bet viņš jau ir pats dzīvs kļuvis universums, tāpat kā Gēte, par kuru ne velti ticis teikts: kad daba gribēja redzēt, kāda viņa izskatās, tad viņa radīja Gēti. Un tiešām — 18. g. s. romantiķi atklāti un noteikti arī uzstāda šos «dzīvos universumus» par saviem mūžīgiem idealiem, un viņu tā saucamā trejzvaigzne *(Dreistern)* bija Šekspirs, Dante un Gēte.

No šejienes tad arī seko, ka tā saucamais klasicisms nebūt nav romantismam naidīgs, bet gan uzskatāms kā romantisma piepildīšanās; tas pēc savas būtības ir vairāk f o r m a s jautājums, kad harmoniskos un plastiski pabeigtos attēlos ir izcelts tas, kas kvēlo romantiķa dvēselē. Tikai mēs nedrīkstam aizmirst, ka neviens nevar būt īsts klasiķis uz āru, savos darbos, ja viņš nav īsts romantiķis uz iekšu, savā dvēselē, ja viņa dvēsele nenes sevī bezgalību — universumu. Kā taču teica Gēte: arī iekšienē ir universums. Tas mums sevišķi jātur prātā, kad meklējam pie savām tagadnes garīgām debesīm pēc jaunām rīta zvaigznēm. Mēs zinām it labi, ka ar šādu romantiķa pārliecību ir grūti tagad dzīvē iet, jo mūslaiku cilvēks nīst visu, kas nav rupjš, zems, kas viņu nepazemina un nenostāda blakus dzīvniekam. Kants, šis krasais nacionalists un vienīgais īstais mūsu atzīšanu robežu novilcējs, atzinās: divas lietas esot, kas pildot viņa garu ar nekad nezūdošu sajūsmību: zvaigžņotā debess bezgalība pār viņu, dvēseles bezgalības un absolutās tikumiskās brīvības apziņa viņā. Bet, ja mēs pajautātu mūslaiku gudrajiem un nacionalistiem, kādas tiem šīs

divas lietas ir, tad varbūt dabūtu pavisam ko dīvainu, bet tomēr ļoti amizantu atbildi. Un pirmā droši vien būtu tā, ka viņš cēlies no mērkaķa, bet otrā tā, ka viņa tikumiskā apziņa ir vienmēr atkarīga no viņa apetites. Labāk skanošie vārdi, kā materialie apstākļi, uzturas cīņa un ekonomiskā attīstība u. tldz., būtībā, protams, neko negroza.

Ko gan romantiķis ar savu universalismu te lai iesāktu? Tā redzam, ka, lai gan agrāk vairākos citatos tika uzsvērts, ka romantiķis visu mīlot un viņam viss esot atļauts, — tātad it kā atsacīšanās no katras disciplinas un noteikta mērķa, tomēr izrādās, ka ir veselas dzīves strāvas un dziļi iesakņojušies pasaules uzskati, pret kuriem viņš beigu konsekvencēs jūtas svešs un stāv cīņas pozicijā. Romantiķa ceļš nav plats un viegls, bet gan ļoti šaurs un grūtu iekšēju cīņu pilns. Lielie paraugi, kurus viņš tur savu garīgo acu priekšā, daudz, ļoti daudz no viņa prasa. Un, lai arī šie mazākie nekad līdzīgi, pat ir tuvumā netiktu viņiem, nedaudziem lielajiem gara milzeņiem, — par to nekas, no visiem tiem miljonu miljoniem kristīgiem un budistiem, kas beidzamajos gadu tūkstošos dzīvojuši, Kristum vai Budam arī neviens nav līdzīgs ticis, bet no tā vēl neseko, ka nenozīmīgi ir būt par kristīgu vai budistu.

Fr. Bārda

«Vaiņags», 1920. g., Nr. 1, 2, 3, 37.—41., 81.—93. un 124.—129. lpp.

PRĀTS UN MŪŽĪBAS JAUTĀJUMI

Atziņas koks nav Dzīvības koks
Bairons

Tā ir brīnišķīga dzīves gudrība, kas izteikta vecajā mitā un ko arī Bairons (gan pa daļai citādā nozīmē) liek savam Manfredam mutē: «Atziņas koks nav Dzīvības koks.» Atziņa izdzen cilvēku no leiputrejiskās paradizes, atziņa paceļ viņu pāri dzīvnieciskai neziņai. Bet atziņa nekad nav spējīga sniegt viņam visu un pēdējo. Atziņa — vismaz līdzšinējā — nav spējīga aptvert absoluto. Dzīvības koks ir lielāks nekā Atziņas koks. Dzīvība ir plašāka nekā atziņa; atziņa viņu nekad nevar pilnīgi aptvert, jo Atziņas koks nav Dzīvības koks.

Tomēr cilvēks nekad neatsacīsies no šī pirmā grēka — ēst no Atziņas koka, līdz kamēr viņš — un līdz ar to pats Dzīvības koks, kā daļa tas ir, — kļūs pilnum pilns ar Atziņas koka spēku. Tad Dzīvības koks vairs nebūs šķirts no Atziņas koka, tad dzīvība būs kļuvusi par atziņu, bet atziņa par dzīvību. Un vienīgi šīs pilnības dēļ bij vērts, ka cilvēks «grēko».

*

Atziņas koks nav Dzīvības koks, un ar prāta palīdzību iegūtā abstraktā mākslas atziņa nav pati dzīvā māksla. Bet tomēr cilvēks jau no pašas sirmās senatnes, jau no tā brīža, kur viņš sāka izaugt līdz kārtīgai, vairāk vai mazāk sistematiskai domāšanai, mēģinādams caur to saprast dažādās parādības apkārtējā dabā un cilvēku dzīvē, — jau no pašas viņas sirmās senatnes cilvēks ir mēģinājis arī saprast un izskaidrot, t. i., — ar prātu aptvert to garīgās dzīves parādību, ko mēs saucam par mākslu. Platonam (427.—347. pr. Kr.) jau ir daudz interesantu un oriģinalu domu par mākslas būtību un viņas nozīmi. Aristotels (384.—322. pr. Kr.) savām mākslas filozofiskām atziņām dod jau kārtīgu sistematisku ietērpu. Jaunplatonisma spējīgākā priekšstāvja Plotina (205.—270. pēc Kr.) iespaids spekulatīvā estetikā sniedzas pat līdz mūsu dienām. Ar Renesanses laikmetu, visai garīgai dzīvei uzplaukstot, atdzīvojas arī mākslas filozofija. Un, jo tuvāk nākam 19. gadu simtenim, jo vairākas un grandiozākas izveidojas estetikas sistemas. Tad nāk Baumgartena, Kanta, Šellinga, Hegeļa, Šopenhauera, Fechnera, Hartmaņa sistemas. Un mūsu dienās jau gandrīz katrs kārtīgs filozofijas profesors tur par savu pienākumu uzrakstīt savu etikas un estetikas «sistemu». — Tolstojs savā darbā «Kas ir māksla» saved kopā vairāk desmit ievērojamu mākslas filozofu paskaidrojumus par mākslas būtību un viņas uzdevumiem, lai rādītu, ka tie visi vai nu nepareizi, vai vienpusīgi. Un beigās, protams, neskopojas arī no savas puses piemetināt pie tā jau lielā skaita vēl vienu klāt, kuru nākamie mākslas prātnieki atkal atradīs (un sen jau ir atraduši) tāpat par nepilnīgu un vienpusīgu, jā, pat ļoti lielā mērā.

Kādēļ šī dīvainā rotaļa? Jeb vai še slēpjas tiešām tāda sfinksas mīkla, kuru cilvēkam nav iespējams atminēt? Māksla taču ir garīgā dzīvē kaut kas ļoti reals, mums visiem pieejams un pazīstams! Vai jel maz iespējams iedomāties harmoniskas dabas izglītotu cilvēku, kurš nezinātu, kas māksla ir. Un, ja vēl vārdu ņem paši lielie mākslinieki, kā Šillers, Lesings, Gēte, Vāgners, Tolstojs, Rodēns u. c., kas no sākuma līdz galam paši sevī izbaudījuši īsto lielo un nemirstīgo mākslas darbu rašanos un izveidošanos, — vai tie tiešām nevarētu reiz priekš visām reizēm noteikti pateikt, kas īsti ir māksla un iekš kā slēpjas viņas dziļākā būtība? Un tomēr tas nav noticis, kaut gan visi minētie gara milzeņi ir gribējuši un mēģinājuši to darīt. Vai še neslēpjas gluži neizskaidrojama pretruna? Tā varētu gan likties. Bet tomēr šīs pretrunas izskaidrojums ļoti vienkāršs. Mēs jau viņu minējām: tas pierāda tikai atkal un atkal no jauna, ka — Atziņas koks nav Dzīvības koks; dzīvība ir plašāka nekā atziņa.

No tā tad arī seko nepieciešamība, ka katram, kas izsniedz roku pēc prāta iegūstamām patiesībām, vispirms jātiek kauču daudzmaz skaidrībā par prāta atziņas robežām; ar to, kas un kādā mērā prāta atziņai vispār pieejams. Pirms namu ceļ, vajag zināt, cik stipri tie pamati, uz kuriem tas balstīsies. Pirms vērtības zīmi pretim ņem, vajag zināt, cik spējīgs maksātājs ir zīmes devējs.

Līdz šim — jeb, pareizāk, līdz Kantam — (ja par Jumu *(Hume)* un Loku *(Locke)* negrib runāt) — ticība uz prātu bija neaprobežota. Par prāta neaprobežoto «spēju maksāt» neviens nešaubījās un nedrīkstēja šaubīties. Un, ja arī bija ik dienas un ik uz soļa jāpārliecinās, ka «pašreiz» ar viņa kasi stāv vāji, tad tomēr nekad nepietrūka ticības, ka nākotnē — jā, nākotnē viņš visu, visu samaksās, ko vien no viņa prasīs. Un pie tam tīrā zeltā — absolutā vērtībā. Bet te nu nāca Kants un sacēla vēl nepieredzētu skandalu: *(«Kritik der reinen Vernunft»)*[1] — visi lielie solījumi bijuši tikai krāpšana, «švindelis». Šos solījumus samaksāt viņš nekad nebūs spējīgs. Kas ir «lieta par sevi» *(Ding an sich)*, kas un vai ir dievs, dvēsele, absolutais kosmoss, — to prāts nekad neizskaidros; tas nestāv viņa kompetencē. Par to viņš nevar sacīt ne jā, ne nē. Katrs lai te rīkojas, kā pats zinādams. Kam patīk, lai meklē citas instances, lai griežas pie tām.

Jeb lai apmierinās ar tīri konvencionalām norunām: lai patur lietošanā tās pašas vecās vērtību zīmes, it kā tām tiešām būtu vēl īstā un pilnā nozīme: praktikā caur to tiks tikai profitēts *(Kritik der praktischen Vernunft)*[2]. Te jums būs dievs un dvēsele, mūžīga dzīvošana un svētlaimība — kā «regulativi principi», kā «praktiski postulati». Rīkojieties ar tiem kā līdz šim, tik neprasiet no prāta viņu vērtību apstiprinājuma. Un tiešām: es saņemu neīstu papīra rubli kā īstu un nopērku par viņu uz mata tikpat daudz, cik par īstu; un tas, kas no manis viņu saņēmis, atkal viņu tāpat izdos. Neviens no mums nekā nav zaudējis, pieņemot, ja neviens no mums nenāk uz tām domām — izmainīt viņu tīrā zeltā (absolutā atziņā). Tik kas uz šīm pēdējām domām būs nācis, pieredzēs rūgtu vilšanos un vēl daudz citu nepatikšanu.

*

Kanta trieciens prāta (intelekta) visvarenībai gan bija smags, bet nekādā ziņā dzīvību apdraudošs. Gluži otrādi. Viņš bija vērsts tikai pret metafiziski dogmatizējošo prātu. Kants atņēma prāta valstij vairākas plašas, attālāk stāvošas provinces, kurās pats

[1] «Tīrā prāta kritika.» [Sakārt.]
[2] «Praktiskā prāta kritika.» [Sakārt.]

valdnieks nekad vēl nebija bijis. Kants pierādīja, ka tajās prātam arī it nekad neizdosies nokļūt, ka viņš par tām it nekā nezin un nevar zināt un ka tādēļ arī viņam nav nekādu tiesību pār tām valdīt...

Tā platības ziņā sašaurinot prāta valsti, atlikušajā daļā viņš tomēr nekādi neaprobežoja tā varu, gluži otrādi — viņš iespieda tā rokās neaprobežota patvaldnieka scepteri: vienīgi tā atziņa ir īsta un droša, ko sniedz mums prāts un viņa rokas puisis — empiriskā izziņa *(Erfahrung)*. Atlikušajā valstī tiem viss pieejams, izzināms, izpētāms — tiklab dzīvās, kā nedzīvās lietas; tiklab gars, kā materija. Laiks un telpa kā atziņas formas *a priori*[1] un 12 tīrā prāta kategorijas — tie ir pats augstākais tribunals, kas visu izspriež un visu izšķir, un tos spriedumus vairs nekur nevar pārsūdzēt. Tas bija grandiozs darbs, šī jaunā, apbrīnojami asprātīgi un konsekventi izvestā atziņas teorija, darbs, kura piemiņa nekad neizdzisīs no cilvēces vēstures. Mēs varam ar pilnu tiesību sacīt, ka Kants ir viena no visaugstākām virsotnēm cilvēka gara pasaulē, kādas pavisam varam saskaitīt varbūt 5—6.

*

Veselu gadu simteni stāvēja meklējošais cilvēces gars šī varenā Kanta ieceltā tribunala priekšā — stāvēja un klusēja. Ko bija darīt? Sacelties pret viņu? Tam nozīme tikai tad, ja uzvara droša, jo pret varu var tik likt vēl lielāku varu, pret veco, stipro tribunalu vēl stiprāku, jaunu. Bet tāda neviens nezināja. Un, ja arī viens otrs ko mēģināja, tad tam bija vai nu, tā sakot, privāts raksturs, kas uz plašākiem panākumiem nevarēja cerēt, jeb arī tas tika darīts, papriekš izsakot padevības jūtas vecajam, Kanta ieceltajam tribunalam un teicoties viņa darbu it kā turpināt.

Tādā nozīmē minami Fichte, Hegelis, Šellings, Šopenhauers. Zināms, ka svētā muļķība un iedzimtā gara aprobežotība savās izpriecās no visa notikušā it nemaz nelikās traucēties. Tā taisīja savu kņadu un dzina savu veikalu, itin kā nekas nebūtu noticis. Šinī ziņā minami it sevišķi scholastiski dogmatiskā garīdzniecība un materialisma filozofi, pie kam pirmie rīkojās ļoti konsekventāk nekā pēdējie. Tie vai nu ignorēja, vai atmeta Kanta kritiku pilnīgi, kamēr materialisti līdz ar Kantu teicās atzīstot prātu par vienīgo patiesības izziņas līdzekli, atzīstot arī Kanta «tīrā prāta kritiku», starp kuras galvenajām pamatatziņām stāv tā, ka prātam absoluti neiespējams izzināt, kas ir lietu dziļākā un pēdējā būtība, kas ir «lieta par sevi», *«Ding an sich»*, jo prātam

[1] *A priori* (lat.) — pirms, ārpus pieredzes. [Sakārt.]

iespējams atzīt tikai lietu attiecības, — tomēr bez kautrēšanās un dažreiz ar nekaunību, kāda vienīgi šādai gara seklībai piemīt, pasludināja, ka visu lietu vienīgā būtība, lieta par sevi, esot — materija! Šopenhauers, to redzēdams, nevarēja nociesties, neizsaucies: «Šāds materialists līdzinās brīvkungam Minhauzenam, kas, uz zirga ūdenī peldot, velk zirgu uz augšu ar kājām, bet pats sevi pie bizes.» Bet neba nu tāpēc materialisti ļāvās traucēties! Gara aprobežotībai ir vienmēr bieza āda. Un, ka šī garīgo rupuču suga vēl līdz mūsu dienām nav galīgi izzudusi, rāda, ka muļķībai un gara trulumam cilvēcē daudz dziļākas saknes, nekā to parasti domā. Bet atstāsim tos viņu elementam.

Veselu gadu simteni stāvēja cilvēces meklējošais gars Kanta tribunala priekšā un klusēja. Viņš juta un zināja, ka tam nodarīta pārestība, briesmīga pārestība, bet viņš nevarēja to pierādīt. Tik uz gada simteņa beigām šī apziņa sāk arvien vairāk un vairāk noskaidroties un izkristalizēties loģiskos argumentos. Jā, arī Kants bija piemirsis jeb, pareizāk, nebija ievērojis, ka Atziņas koks nav Dzīvības koks, ka Dzīvība plašāka nekā racionalā prāta atziņa un ka tādēļ viņa sistemas galvenais pamatprincips, uz kura balstās visa 19. gadu simteņa empiriskā savās pētīšanas metodēs filozofija, ka atziņa esot un varot būt tikai viena — vienalga, vai tās organiskās vai neorganiskās, dzīvās jeb nedzīvās lietas, ka šis princips patiesībā — kliedzoša nepareizība. Bet, ja tā, kādēļ tad lai vēl aizvien atzītu Kanta iecelto tribunalu par vienīgo nemaldīgo un augstāko visu izšķirošo instanci! Vai nu nebija beigās pienācis laiks jautāt, kur šis tribunals ņēmis savas pilnvaras? Kā un no kurienes radies pats prāts? Kā izveidojušās viņa kategorijas? Pats Kants par to pat neuzdrošinās jautāt, viņš pieņem tās kā gatavas un esošas, kas tālāk nav izskaidrojamas, ne atvasināmas.

Uz gadu simteņa beigām šīs šaubas kļūst dzīvākas, un meklējošā gara atmosfera pilna tām kā pēcpusdienas laiks ar tvīku bula laikā, līdz iesāk mirdzēdamas šķilties jauno atziņu dzirksteles.

«Abstraktā doma ir tikai viena no dzīves parādībām, viens no dzīves veidiem, — kā tad viņa var aptvert visu dzīvi?»

«Doma ir tikai viens no evolucijas kustības etapiem, — kā tad viņu var attiecināt uz visu evolucijas kustību kopībā? Ar tādu pat tiesību varētu apgalvot, ka daļa līdzinās veselam, ka akmens, ko jūras vilnis izsviedis krastā, līdzinās tam formas ziņā.»

«Prāts — bija spīdeklis, varbūt tīri nejaušs, kas apgaismoja dzīvo būtņu maldīšanos viņu šaurajā darbības laukā, — — un piepeši šī laterniņa, kas spīdēja dziļi apakšzemē, tiek pārvērsta par sauli, kas lai apgaismo visu pasauli.»

«Mūsu intelektam tādā veidā, kāds viņš nāk no dabas rokām, galvenie objekti ir — organiskie cietie priekšmeti, nedzīvā materija.»

«Mūsu jēdzieni izveidojušies pēc cieto priekšmetu formas, mūsu loģika ir cieto priekšmetu loģika,» — tādēļ viņas īstais darba lauks ģeometrijā, kur visgaišāk izpaužas loģiskās domas radniecība ar nedzīvo materiju.

«Bet, ja lieta grozās ap miesas un gara dzīvi, mūsu prāts izrādās tik rupjš un neveikls instruments, ka šādam nolūkam pavisam neder.»

«Intelekta (prāta) raksturā slēpjas iedzimta dzīves nesaprašana.»

«Neviena no tīrā prāta kategorijām nav pilnīgi attiecināma uz dzīvību — dzīvība neietilpst ne dažādības *(multiple)* kategorijā, ne vienības kategorijā, ne mechaniskās cēloņības kategorijā, ne mērķa kategorijā.» Intelekts strādā tikai smago, rupjo darbu, «kā vērsis, kas velk arklu», bet sevi un apkārtni viņš pazīst tik daudz, cik vajag priekš vagas izdzīšanas.

Tie ir mūsu gadu simteņa ģenialākā cilvēka Anrī Bergsona vārdi; pareizāk varbūt — ne tikai mūsu gadu simteņa, bet ģenialākā cilvēka kopš Platona un Jēzus Kristus.

Tās ir tikai dažas dzirksteles no jaunās gara uguns — norautas, atšķirtas un kā tādas tikai ļoti trūcīgi spējīgas rādīt pašas liesmas varenību.

Kanta tribunals ir zaudējis savu līdzšinējo varu — un nevar būt vairs ne mazāko šaubu — uz visiem laikiem. Neaprobežotā patvaldnieka prāta valstij ir atņemta atkal viena province — šoreiz jau daudz tuvāk stāvoša nekā agrāk minētās. Viņu sauc: Dzīvība. Ka prāts absoluti nav spējīgs dzīvību ne saprast, ne aptvert, ne izskaidrot — to uz laiku laikiem neaizmirstami pierādījušas visas neskaitāmās 19. gadu simteņa «pozitivi zinātniskās» teorijas, hipotezes un sistemas, ciktāl tās novēršas no nedzīvās materijas jeb no dzīvības b i j u š ā m, tātad jau sastingušām, materializētām formām. Līdz ar Faustu tām arī jāsaka:

Da steh' ich nun, ich armer Thor
Und bin so klug, als wie zuvor![1]

Bet apspiestais cilvēka gars var atkal brīvi un dziļi ieelpot novārdzinātās krūtīs jauna, sarkstoša rīta svaigo gaisu. Tagad viņš atkal zin, ka Dzīvība ir mūžīga plūsma, mūžīga maiņa, mūžīga jaunradīšana, kas jau tādēļ vien nav ne paredzama, ne iepriekš

[1] «Se, nabaga nerrs, es stāvu nu! Tik gudrs bijis priekšlaiku.» [J. Raiņa tulkoj. Sakārt.]

noteicama, ne ar kādu abstraktā prāta formulu aptverama. Dzīvība ir mūžīga cīņa ar materiju un mūžīga pacelšanās tai pāri. Lai valda prāts pār nedzīvo materiju, no kurienes viņš ir savas atziņas formas un savu «likumdevēja» varu (kā Kants mēdza teikt) dabūjis, jo tiešām: pats viņš ir nedzīvas materijas e k v i v a l e n t s iekš mums. Lūk, kādēļ arī viņa likumi tik brīnišķīgi sakrīt ar materijas likumiem. Un, kamēr pastāv Dzīvības cīņa ar materiju, kamēr materija dzīvībai nepieciešama kā savas būtības izteikšanas (objektivēšanās) līdzeklis — tikmēr arī prātam darba nepietrūks un viņa nozīme nav ne ar ko atsverama, ne pret ko atmainām. Tai ziņā viņš pilnīgi nepieciešams un pārāk derīgs «vērsis». Tikai par absolutu valdnieku mēs viņu vairs neatzīsim, jo mēs tagad zinām, «no kurienes viņš nāk». Tagad mēs zinām, ka Atziņas koks nav Dzīvības koks.

Fr. Bārda

«Latvijas Sarga» pielikums, 1919. g., Nr. 8 un 9, (septembrī).

5

PAR LITERATURAS KRITIKU UN TĀS UZDEVUMIEM

KAŠĶA APSĒSTI KRITIĶI «LATVIJĀ»

Ikvienam ir zināms, ka, pirmkārt, kur kašķa epidemija ir, tā sakot, mājas slimība, tur tā pielīp ikvienam mājniekam, un, otrkārt, no viņa nemaz nav viegli tikt vaļā. Ķa «Latvijas» aprindas un līdzstrādnieki organiski nepanes «sabiedriskā virziena» darbiniekus un rakstniekus, to pierāda viņas kritiķis J. (diezgan caurredzama šifra!...), kurš minētās avīzes 5. novembra numurā apspriež Plūdoņa «Latvju literaturas vēsturi». Tiešām — pārāk daudz jau nav teikts sekošos Plūdoņa vārdos:

«Attēlodama jauniem paņēmieniem, jauniem mākslas līdzekļiem vai nu svarīgas sabiedriskas un psicholoģiskas problemas, vai mūžam daiļo un neizdibināmo dabas mistiku, šī (jaunāko laiku latviešu) rakstniecība paceļas līdz vispārīgajam kulturas tautu rakstniecības līmenim,» —

bet taču «Latvijas» kritiķis tūliņ jūt nevaldāmu niezēšanu. Kas?! Drīkst labvēlīgi atsaukties par sabiedriskām problemām latv. literaturā un vēl par svarīgām tās nosaukt! Un kritiķis J. sāk noklaušināt «pārdrošo» Plūdoni:

«Ja atskaitām nost tos tendenciozos «sabiedriskos» ražojumus, kuriem vairāk propagandas un aģitacijas raksturs, bet kuriem maz patiesas literaturas nozīmes, vai atkal dažus tēlojumus par brīvu mīlestību,—kādas «svarīgas sabiedriskas un psicholoģiskas problemas» šai laikā gan īsti tēlotas? Ja pie mums tiešām būtu notikusi kādu svarīgu problemu iekustināšana un tēlošana, tad šādas ievērojamas lietas nebūtu palikušas noslēptas arī ārpus mums un, ja ne taisni ārzemēs, tad vismaz mūsu iedzīvotāji — vietējie krievi un vācieši būtu arī ko pamanījuši un nākuši pie mūsu garīgā galda mieloties un būtu savā presē vēstījuši to arī tālāk. Bet par visu to nekas nav dzirdēts»...

Mēs jau zinām, ka viss tas, kas — runājot Jansona vārdiem — neietilpst šaurajā tautiskajā pīļu dīķī un laužas ārā brīvā gaisā,

sabiedriskās dižupes krācošajos ūdeņos, — viss tas no mūsu «īstās literariskās vērtības» tautiskajiem pazinējiem tiek ierindots «propagandas un aģitacijas» literaturā un «tendenciozos» ražojumos. Dzejnieki, kā Rainis, pa daļai arī Zvārgulis u. v. c., priekš tiem ir, kā zināms, tikai aģitatori un aizdomīgi velosipedisti «bez mākslas vērtības». Dzejnieka vērtība tiek noteikta pēc lielākas vai mazākas «sabiedriskuma» nostbūtnes. «Zvārgulis tikai tad kļūs par īstu, neliekuļotu jūsmu un sirds dzejnieku, kad atgriezīs «apstākļu dzejai» muguru,» turpina «Latvijas» kritiķis: tātad par «jūsmām un pūsmām» un par zaļganspīviem dvēseles krampjiem dzejo, cik gribi, bet tikai ne par «apstākļiem», jo to skatīšana poezijā traucē tautiskā pīļu dīķa omulību un filistru ēstgribu. — Nevaldāmā tieksme anulēt «sabiedriskumu» literaturā noved J. līdz tādam nožēlojamam sofismam kā latviešu literaturas svarīguma mērīšana ar to, cik lielā mērā viņu grib ievērot vācu «zeitungas» un krievu prese. Lielai gan vajag būt «tautiskās» avīzes «tautiskā» kritiķa nacionalai pašcienībai, lai ubagotu pēc atzinības pie cittautiešiem un turklāt vēl pie Baltijas junkuru preses, kura tak vēl līdz šai dienai tur latviešus par augstākas kulturas nespējīgiem un tikai pa pusei ir atmetusi veco principu no jaunlatviešu laikiem: *«Ein gebildeter Lette ist ein Unding!»*[1] — Kas zīmējas uz tiem tēlojumiem «par brīvo mīlestību», tad par to neņemos spriest, jo «Latvijas» feļetona vadītājam ar tiem visbiežāk pašam ir bijušas darīšanas un fortēšanas...

«Latvijas» kritiķis — pēc principa: «vēlēšanās ir domu māte» — pravieto drīzu garīgu nāvi sabiedriskā virziena literaturai pie latviešiem un šīs sev patīkamās domas apstiprināšanai piedzejo vēsturiskiem faktiem neesošas īpašības:

«Mūsu «sabiedrisko» dzejnieku tendenciozā dzeja,» raksta kritiķis J., «un viņas «svarīgās» problemas pēc maz gadiem būs tāpat pilnīgi aizmirstas, kā Vācijā Hervegs ar savu dzeju jau sen aizmirsts, lai gan dzīvoja un darbojās tikai ap 50 gadus atpakaļ.»

Pat ārzemju Hervegam jānoder par statistu un pierādāmo aparatu! Bet kas J.'am teicis, ka šis Hervegs, kura dzejas vēl šodien ieviļņo labākās sabiedriskās jūtas, pacilā cēlākos sabiedriskos tikumus un ikvienam brīvības draugam liek asinīm straujāk riņķot, — ka šis brīvības dziesminieks (kurš dzīvoja no 1817.—1875.) būtu sen aizmirsts? Hervegs īsi pirms 1848. g. Vācijas revolucijas izdeva (1841. g.) Cirichē savas straujās brīvības dziesmas *(«Gedichte eines Lebendigen»)*, no kurām līdz 1877. gadam tika izpirkti veseli desmit izdevumi, t. i., 36 gadu laikā šis dzies-

[1] Izglītots latvietis ir «nelieta», t. i., absurds, bezjēdzība. [Sakārt.]

minieks ir atradis dzīvu atbalsi vācu sabiedrībā, un, ka tas vēl arvien netiktu lasīts, par to J. nepieved nekādu pierādījumu. Pēc minētā dzejoļu krājuma iznākšanas visa domājošā Vācija sāka mācīties Hervega dzejas no galvas, un par tām ne tikvien lieliski sajūsminājās liberalā inteliģence, bet arī konservatīvie (kuri bija dr. citādi par mūsu konservatīviem) neliedz savu atzinību šo dzejoļu mākslas vērtībai un spēkam. Toreizējā kritika izsludināja Georgu Hervegu par «dzejas karali», kurš esot satriecis romantismu caur dzīvu sava laika dzeju. Kad 1824. gadā Hervegs taisīja ceļojumu pa Vāciju, tad šis ceļojums izvērtās par veselu triumfu, un Berlinē pat prūšu junkuru karalis Fridrichs Vilhelms IV pieņēma audiencē šo revolucijas dziesminieku, kurš vēlāk, revolucionarajā 1848. gadā, apbruņota strādnieku pulka priekšgalā šturmēja Badeni, bet tika atsists no Virtembergas karapulkiem. Un, ja tagad Hervegu Vācijā varbūt lasa mazāk nekā agrāk, tad nevajag aizmirst, ka tagadējā liberalā Vācija ir palikusi ļoti vēsa pret brīvības idealiem, vācu liberalisms ir nobālējis un katrā ziņā ne Hervega dzejas vērtība ir tā vainīgā. Tāpat arī mūsu brīvības dziesminieki un sērotāji par sabiedrisko «tumsu un tvanu» nav vainīgi, kad viņu dedzīgais, spēka un ienaida pilnais temperaments neatrod atbalsi pie tiem, kuriem asinīs ir par maz straujuma, bet pārāk daudz remdena pieniņa ...

Tā paša «Latvijas» numura otrā stūrī dzird kasāmies vēl otru «apsēsto» — Arturu Bērziņu, kurš, apspriezdams «Zalkša» oktobra burtnīcu, nevar vienaldzīgi panest, kad «Latvijas» un «māmuļas» aprindām nepatīkamais Jaunais Rīgas teatris netiek nopaļāts, bet atrod «Zalktī» šādu bezpartejisku atsauksmi:

«Labas izrādes un arī dažas neizdevušās. Kā mākoņu ēnas pār saulainu lauku pēdējās aizgājušas.»

Tiešām daudz nav slavēts. «Ir bijušas labas — ir bijušas ar sliktas izrādes.» Bet A. Bērziņš nav mierā ar augšējo atsauksmi un saka: «Ir diezgan savādi, ka stingrais mākslas žurnals «Zalktis» tik godbijīgi lokās Jaunā Rīgas teatra priekšā ... Žurnalam, kas apgalvo tamlīdzīgas lietas, vajag būt vai nu ļoti naivam, vai arī diezgan vājam kritiskām spējām.» — Nu, bet kā tad vajadzēja teikt «stingram» žurnalam? Sacīt, ka visas izrādes bija sliktas? Bet ja nu visas tādas nebija? A. B. tak vismaz to nepierāda un arī nevar. Tātad, kas nepaļā «māmuļas» konkurentus par katru cenu, tas ir «naivs» un «vājš» kritiķis» ...

Vislabākā gadījumā šie īpašības vārdi piekrītas pašam A. Bērziņam.

«Zemeļblāzma», 1908. g., Nr. 81, 15. (28.) novembrī.

MŪSU KRITIKA

Mūsu daiļliteraturā pēdējos gados ir radusies tāda dažādība kā varbūt reti kādā citas tautas literaturā. Tur ir «dekadenti» un realisti, un «realie simbolisti», jaunromantiķi un «buržujiskie»... Par to nu vēl lasītājiem nebūtu jāskumst. Ir tak vienalga, kurš no šiem «istiem» raksta, lasītājs atzīs to, kurš no viņiem būs īsts mākslinieks.

Bet visdīvainākās lietas ir notikušas un vēl šodien notiek ar mūsu kritiku. Tiešām, ja mēs gribētu pārliecināties, kuri no visa lielā rakstnieku pulka pelna mākslinieku vārdu kā dzejnieki (būs viņu tagad jau ap 200 gabalu), un grieztos ar jautājumu pie mūsu kritiķiem, tad atbildes būtu: visi un neviens! Kritika ir palikusi pie mums tik subjektiva, ka tiešām liekas, katram dzejniekam būtu pa vienam specialkritiķam, kas to aizstāvētu, un katrai sabiedriskai šķirai savi algoti kritiķi, kas nolamā rakstniekus pretējā lēģerī.

Bet, pirms runāt par faktiem, kuri komiskā ziņā pārspēj viskomiskāko, man jāsaka kāds vārds par kritiku pašu kā par mākslu, par to, ko vajadzētu saprast zem vārdiem «mākslas kritiķis» un ko mūsu kritiķi zem viņiem saprot, un kā skatās uz kritiku.

Ka kritikai, kura tiešām pelna šo vārdu, jābūt mākslas darbam, tāpat kā dzejai vai dramai, tas, liekas, mūsu kritiķiem ir vēl neatminama mīkla. Un arī, ka kritiķis nevar būt avīžnieks vai korespondents, kā pie mums parasts, bet gan vispusīgi un dziļi izglītots un tikai — mākslinieks. Kritika nav mākslas darbu radītāja, estetisku vērtību atradēja, viņa ir tik sankcionētāja, atzinēja vai neatzinēja, bet ne noliedzēja. Ar savām mākslas teorijām, ar visdziļāko estetisko nojautu un sajūtu viņa nevar radīt ne to vismazāko lirisko dzejolīti. Viņas uzdevums ir atrisināt, atrast un celt lasītājiem priekšā to jauno estetisko dārgumu, kas līdz šim vēl bijis neuziets, bet kuru dzejnieks tagad izteica dzejā vai prozā. Kritiķim jāstājas pie sava darba ar plašu zināšanu krājumu, ar smalki caurredzošu skatu un ar vislielāko objektivitati. Subjektivais viņam jāieliek tikai izteiksmē, sajūsmā, lai viņa kritikai kā mākslas darbam būtu īpatnība, kādas trūkst citu kritiķu darbos, atkal savukārt īpatnējos. Savilkdams pro un contra, aizmirsdams katru pedantismu un tendenci, viņš gaiši un noteikti rādīs katra mākslas darba patieso augstumu un lielumu, viņa negativo un pozitivo. Tāda kritika tad reizē būs arī audzinātāja un izdaiļotāja tiklab priekš rakstnieka, kā priekš lasītāja; viņa nostiprinās un pārbaudīs paškritiku vienam, kā otram.

Tad nekritīs svarā rakstnieku «isms», ko tu raksti, bet kā. Tad arī mākslinieks skatīsies uz kritiķi kā uz mākslinieku un

māksla būs viņu kopīgs darbs, bez katrām personībām un partijām.

Es varētu definēt vēl tālāk, kas tiek saprasts zem vārda «mākslas kritika». Bet baidos, ka arī izteiktā būs jau par daudz, kad jāsāk, kaut arī īsumā, aplūkot mūsu kritiku un jāmeklē kaut mazākais nieciņš no visa augšā sacītā pie mūsu «kritiķiem».

Līdz 1905. gadam vēl pie mums uz literarisku kritiku skatījās puslīdz nopietni, ar to nodarbojās vismaz rakstnieki, lai gan viņas principi maz atšķīrās no tagadējās kritikas principiem.

Bet pēdējos gados dailes kritiku ir ņēmuši rokās mūsu avīžnieki, kā, piem., Līgotnis, Jansons, Klaustiņš, Jankavs un citi. Un līdz ar to ir izbeidzies katrs jēdziens par mākslas kritiku, bet valda vienīgi avīžnieciskā kritika. Jeb varbūt avīžnieki ir pilnīgi pārliecināti, ka viņu kritika ir arī vienīgā un nemaldīgā mākslas kritika? Domājams, jo citādi viņi nebūtu tik lielīgi kā, piem., Jansons, kurš pilnīgi pārliecināts, ka «dekadenti» un vispārīgi jaunie rakstnieki būtu latviešu tautu purvā ieveduši, ja viņš ar savu visspēcīgo vārdu nebūtu nācis tai palīgā.

Līdz ar avīžnieku uzmešanos par mākslas kritiķiem mākslas darbus sāka apspriest no tās partijas vai kliķes redzes punkta, pie kuras piederēja kritiķis. Rakstnieki, kuri nepiederēja pie vienas grupas ar kritiķi, bija viņa priekšā «tautas» samaitātāji, slimi, izvirtuši vai labākā gadījumā — nulles.

Turpretī tie, kuri mita kritiķa ieskatos un viņa sabiedrībā, bija ģeniji, «spirgti» jaunu virzienu dibinātāji, un tad viņu mākslas darbi arī, protams, ģeniali, un, kurš par to šaubījās, tas pats — muļķis.

Tā mūsu kritika pārvērtās par partiju vai atsevišķu personu ieroci, ar ko apkarot savus ienaidniekus, sadot pretiniekiem un pataurēt uzslavu draugiem un piekritējiem.

Aplūkojot agrāko un tagadējo mūsu kritikas veidu un paņēmienus, mums stādās priekšā šādi divi tipi:

1) Agrākā kritika. Papriekš neciešami un kārtīgi bija jāpasaka, cik un kādi trūkumi rakstnieka darbā, cik viņš sekls, nepilnīgs, neizstrādāts, cik «ideja» pareiza vai nepareiza. Ar vienu vārdu sakot, — sadošana, lai kritiķis varētu palepoties, sak, redziet, kā es izņēmu cauri to kungu. Tad nāca «bet»... Viens nozīmīgs un daudzsološs «bet»...

Bet, tā kā rakstniekam arī tas un tas labi izdevies (nereti te tikai atsaukts tas, ko pirmajā kritikas daļā kritiķis nosauca par nederīgu), tad viņš pelna ievērību un mēs no viņa daudz ko varam gaidīt.

Nopelšana pirmajā pusē un uzlielīšana otrā — tas bija agrākās kritikas veids un saturs, tā sakot, klasiska kritikas forma. Šādas kritikas lielā izvēlē varam atrast agrākā «Jaunajā Ražā», «Mēnešrakstā» un «Vērotājā» pat vēl 1904. un 1905. gadā. Daži laikraksti, piemēram, «Dzimtenes Vēstnesis», šo kritikas veidu turpina vēl tagad ar labiem panākumiem; tā tak visdrīzāk apmierināms lētticīgais lasītājs un arī pieticīgais rakstnieks vai cits mākslinieks.

2) Tagadējā kritika. Vispirms jāzin, pie kādas sabiedriskas grupas pieder un ar kādiem uzskatiem sver kritiķis pats un tad arī rakstnieks. Ja šīs attiecības apsvērtas un labi novērotas (kas arvien notiek jau tad, kad rakstnieks vēl nav savu darbu uzrakstījis), tad gluži vienkārši bez pūlēm ņem un sadod vai arī uzliela, nemaz neiedziļinoties, pat neizlasot apspriežamā darba. Šis ir tā sauktais modernais veids mūsu mākslas kritikā — visai pateicīgs, viegls un labi atmaksājas.

Ar šādas kritikas paraugiem bagāti bija «Mūsu Laiki», visas Pēterburgā iznākušās latviešu avīzes, pa daļai «Dzimtenes Vēstnesis» un kā augstākais paraugs Jansona «Fauni vai klauni?». Bet nopietnas mākslas darba iztirzāšanas, inteliģences un plaša skata — tā nav jau kopš gadiem nevienā mūsu dailes kritikā.

Aplūkojis īsumā mūsu kritikas veidus un paņēmienus, pāriešu uz piemēriem, lai redzētu, cik komiska un maziska ir mūsu avīžnieku kritika.

«Jaunajā Ražā» 1908. gadā Klaustiņš, rakstīdams par dažādām grāmatām, bija ņēmis arī K. Skalbi uz grauda un pateicis gluži vienkārši, bez kāda motivējuma, ka Skalbe esot izdzejojies uz pēdīgo, un nožēloja to nabaga latviešu lasītāju, kas vēl lasot viņa ražojumus. Tas nepatika Teodoram, kā jau sava organa redaktoram, un viņš uzstājās tāpat pret Klaustiņa «kritiku» ar tādu pat savu kritiku un pateica gluži vienkārši, ka derot gan to Skalbi lasīt — viņš esot stipri progresējis, attīstījies, noslīpējies utt. Tur nu lasītājam bija ko padomāt: viens saka — nelasi, nav vērts, brāķis! otrs saka: neklausies, lasi gan. Bet no nopietnas iztirzājošas kritikas ne vēsts. Liekas, šie divi «kritiķi» vēl šodien ir pilnīgi pārliecināti, ka katrs teicis par Skalbi to pareizo un vienīgo patiesību. Bet Skalbe palika tas, kas bijis: ne dziļāks, ne seklāks, ne izdzejojies, ne neizdzejojies. Kritiķis Klaustiņš nevarēja ne iedomāties, ne saprast, ka, ja Skalbe nebūs nobeidzis savu mākslinieka gaitu, viņš ar visiem saviem «paziņojumiem» nevarēs viņa nogāzt un padarīt par seklu un banalu. Un kritiķis Teodors vēl šodien nesaprot, ka, ja Skalbe būtu kā mākslinieks

bankrotējis, tad viņš (Teodors) ne pat vairs ar savu vārdu to neuzcels. Tik «dziļi» un nozīmīgi izsakās divi kritiķi par vienu un to pašu rakstnieku! Lasītājam te atliek tikai pasmieties un ņemt personīgi Skalbes dzejas rokā un atzīt vai neatzīt tās bez kritiķu palīdzības.

Un galvenais, ko lasītājs var mācīties no šāda divu kritiķu «turnira», — nepiegriezt viņiem uz priekšu vērības, ja negrib likties sevi izmuļķoties.

Apspriežot «Ziemas Naktīs», II, ievietotos gabalus, Andrejs Upīts raksta «Dzimtenes Vēstnesī», ka es ar savu «Imanta augšāmcelšanos» ar pilnām burām braucot seklumā un mala neesot vairs tālu... («Dz. V.», Nr. 34, 1908.) Apspriežot šo pašu «Imanta augšāmcelšanos», «Latvijā» A. Bērziņš saka, ka tas esot viens no vislabākiem darbiem, kuri pēdējā gadā nākuši klajā.

Tātad: vislabākais daiļliteraturas darbs tas, kurš ar pilnām burām brauc seklumā! Lasītājam atkal atliksies pasmaidīt par divu kritiķu savādiem spriedumiem un lasīt rakstnieka darbu un pašam viņu atzīt vai neatzīt. Un, ja viņš būs pārliecinājies, ka viens vai otrs kritiķis ir bijis nepatiess vai personīgs, tad viņa uzticība uz kritiķi ir beigta uz visiem laikiem. Tad grūti būs iemantot lasītāja uzticību arī dziļai un patiesai kritikai.

Un tīri tā vien liekas, ka kritiķi grib ar varu panākt kritikas bankrotu.

Diametrali pretējus spriedumus par vienu un to pašu rakstnieku un vienu un to pašu mākslas darbu varam bez pūlēm atrast ik dienas mūsu presē. Vajag tikai nolikt blakus «Dzimtenes Vēstnesi» un «Zemeļblāzmu», «Latviju» un «Rīgas Apskatu», «Zalkti» un «Mēnešrakstu». Piemērus, līdzīgus augšējiem, var pievest vēl desmitiem. Izņēmumu tikpat kā nav.

Neko darīt, ja diviem «kritiķiem» par vienu mākslas darbu ir pretēji spriedumi. Bet ko lai domā lasītājs, kad viens un tas pats kritiķis par kādu rakstnieku izteicas pilnīgi pretējos spriedumos?

Vajag palasīties Līgotņu Jēkaba «kritisko» apcerējumu par Skalbi «Vērotājā» 1905. gadā. Skalbe tur «svaigs», cik ideju pilns, cik nākotni nesošs. Bet gadu vēlāk, kad Skalbe vairs nestrādāja ar «kritiķi» vienā žurnalā un nepalīdzēja ar pilnu muti Līgotnim vārdos sludināt «progresu», — tad Skalbe palika par gļēvu, bezsatura dzejnieku, par kapraci dzejai. (Sk. «Mūsu Laikos», 1906. g.) Rakstnieks nebija paspējis mainīt platformu reizē ar žurnālistu, un nu tautai atlikās tikai pieņemt kā «progresīvu» patiesību, ka Skalbe ir spirgta gara, idealisma pilns, gļēvs, bezsatura dzejas kapracis. Tāda ir mūsu kritika! Un kāpēc tad viņai

jābūt citādai? No kritiķa jau neviens par viņa vārdiem atbildības neprasa!

Bet, kad kāds Līgotņa draugs un domu biedrs Antons bija uzrakstījis kādu stāstu, kurš tika drukāts «Mūsu Laikos», tad Līgotnis domāja: kad jau lielīt, tad lielīt! — un nosauca savu draugu tūlīt par «realu simbolistu», t. i., par jauna virziena dibinātāju. Kas tas par putnu — «realais simbolisms», tas palika kritiķa noslēpums.

Kādam citam «kritiķim» (ja nemaldos, Klaustiņam) nepavisam nepatika tāda titulēšana, un tas paskaidroja, Līgotni nožēlodams, ka Antona dzejas un raksti gan esot visai «švaki» un ar drauga «liecību» vien viņš par dzejnieku netikšot.

Kritiķu spriedumi par atsevišķām grāmatām arī interesanti. «Jaunajā Ražā» ir vienmēr nodaļa, kuru Teodora valodā sauc par kritikas nodaļu. Tur tiek pateikts: labs, nederīgs, ģenials, tukšs, un ar to lieta galā. Motivēt, kāpēc kritiķis tā domā, — tas nav vajadzīgs: kritiķis tak ir nemaldīgs.

Un, ja kāds raksta vispārīgi par kādiem mākslas virzieniem, tad tur lasāmas tādas domu pērles, ka pat septiņi malēnieši pabrīnītos. Tā, piem., kāds K. B., rakstīdams par «Impresionismu dzejā» «Dzimtenes Vēstnesī» (52. nr., 1908.), saka starp citu: «Dzejiskais impresionisms baudāms tikai cilvēkiem ar stipri attīstītu psichisku un sasmalcinātu nervu sistemu, kas bieži gadās pie slimīgiem individiem.» Teikums klasisks loģikas un domu truluma ziņā. Ja negrib būt «slimīgs» individs, tad sargies attīstīt savu psichiku, izsmalcināt nervu sistemu. Bet, ja tev jau abas nelaimes ir, tad zini, ka neesi vairs vesels. To saka pats «Dzimtenes Vēstnesis» no dzejiskā impresionisma!

Bet beigšu ar piemēriem. Ja gribētu turpināt, būtu jāatstāsta visa mūsu «kritika» vārdu pa vārdam. Un nav mans nolūks «kritiķus» labot ar šīm piezīmēm. Mans nolūks bija rādīt, ka mūsu mākslas kritikai pilnīgs bankrots ir neizbēgams. Kritiku var uzskatīt vēl tikai kā amizantu un komisku intermeco, bez kura mums būtu — garlaicīgi. Tik tālu jau esam. Bet, ka laiks būtu šai dailes nozarei piegriezt nopietnu vērību, — tas, protams, būs saucēja balss tuksnesī.

J. Ak[uraters].

«Latvija», 1908. g., Nr. 275, 26. novembrī (9. decembrī).

VĒL KAUT KAS PAR LATVIEŠU RAKSTNIEKIEM UN VIŅU KRITIĶIEM

> «Nekad vēl nav dzīves spējīga doma attīstījusies, ja tā nav tikusi saņemta ar kritiku, saprotams, ne ar to kritiku, kas grib nokaut, kas iztek iz šaurām interesēm, bet ar kritiku, kuru vada atzīšanas un loģikas prasījumi.»
>
> (23. lpp.)

> «Mūsu rakstniecība nekad nejuta preti mūsu kritiku uzticību un cienību, it vienkārši tāpēc, ka tā nejuta mūsu jaunajā kritikā, nedz viņas vispārējā pasaulē pie mums patiesus garīgus spēkus. Kritikai jābūt pirmajā kārtā paškritikai.»
>
> (III. lpp., Dr. M. Valtera «Latviešu kritika»)[1]

Nav mums nopietnas mākslas kritikas, nav kritiķu, uz kuriem rakstnieki varētu klausīties ar uzticību un cienību, kuri varētu pretendēt uz tādu stāvokli, kādu ieņēma pie vāciešiem — Lesings, krieviem — Beļinskis, skandinaviešiem — Brandess. «Bet kādēļ šādi milži?» jautās lasītājs. «Ko viņi iesāks mūsu sīciņā rakstniecībā ar viņas šauro kulturas ideju aploku?» Nav jau mums ne sava Šillera, ne Gētes, ne Nīčšes, ne Ibsena, pie kuriem šādi kritikas milzeņi varētu attīstīt un izlietot savas spējas. No mūsu rakstniecības neatliktos nekas, ja pie viņas apgaismošanas ķertos šādi «lieli gari». Tas tā pie virspusīga sprieduma, dziļāk padomājot, šīs domas izrādās par gluži maldīgām...

Lai atceramies tikai Gētes populāro izteicienu, ka «ģenijs var no mazas pastaigāšanās vairāk mācīties kā muļķis no ceļojuma ap zemeslodi». Kad palasāmies Brandesu, tad varam redzēt, cik daudz interesanta redz viņa gaišais skats pat pie sīkākiem dažādu tautību talantiem, kuru ideju bagātība nebūt nav lielāka par to, kura ieguldīta mūsu labāko rakstnieku ražojumos. Ko var teikt mūsu Līgotņi, Upīši, Antoni u. c. par lieliem starptautiskiem rakstniekiem patstāvīga, kas nebūtu citur izzvejots un salasīts? Kur nevar atgremot nodriskātās literariski-moraliskās frazes un lamāties, tur šie kungi piespiesti vai nu klusēt, vai atkārtot tās pašas slavas dziesmas, kuras jau citur sen novecojušās... Pašu mājās, kur šis triumvirats ieperinājies visizplatītākā dienas avīzē, viņi spēj izsaukt pie rakstniekiem tikai nicināšanu un rūgtumu. Par Līgotni es nerunāšu. Tā rīcību (kopā ar Jankava un Jansona) diezgan pamatīgi apgaismojis Dr. Valters savā augšā

[1] Miķeļa Valtera grāmata «Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos» iznāca 1908. g. [Sakārt.]

minētā grāmatā. Uzkavēšos še pāra vilcienos pie Antona un Upiša, kuru pēdējā laika rakstos («Staros», «Tradicijas un saloni» un 290. nr. nodrukātā «Dzimtenes Vēstnesī» «Dāvināt grāmatas») jau sastopami paņēmieni, kuri aizskar katra estetiski jūtoša cilvēka pašsajūtu.

Savā kritikā par «Vižņiem» («Dz. V.», Nr. 290.) Antons, starp citu, raksta: «Vai vēl citēt vietas, kur autors sirdsapziņu pielīdzina aklai zarnai?» No manas satiras «Bez sirdsapziņas» (no kuras, blakus minot, A. nav ne zilbes izpratis) tas šādas vietas pievest nevarētu. Tur stāv: «Mēs pazīstam slavenus prātniekus un dzejniekus ar Štirneri un Nīcši priekšgalā, kuri... kategoriski noliedz sirdsapziņu viņas parastā etiskā nozīmē,... kas, līdzīgi «aklai zarnai», organismā vairāk kaitīga, ne noderīga, labākā gadījumā — gluži lieka...» (citēju ar saīsinājumiem). Vajag pietiekoši daudz bezkaunības jeb labu vairumu muļķības, lai no šāda teikuma iztaisītu «autoru». Reiz taču arī Antonam vajadzētu nākt pie tās elementarās patiesības saprašanas, ka autors un viņa izvestās personas nav viens un tas pats. Pieturoties pie šādas viņa saīsinātas mākslas saprašanas teorijas, es varētu rakstīt, ka autors Antons savos «Pedagogos» māca, ka cilvēka dzīves uzdevums ir «piedzimt, vaišļoties, draņķēties un nomirt». «Smalka filozofija, vai ne?» — varu jautāt ar viņa paša vārdiem. Un tādu vārdu sakopojumu viņa darbos nav mazums. Negribu sacensties ar viņu šādu citatu zvejošanā, atstāju viņam šo kritiķa «specialitati», ar kuru tas demonstrē «Dz. V.» lasītājiem savu asprātību.

Vispārīgi objektiva spriešana un patiesības mīlestība reti sastopama pie mūsu kritiķiem. Tā, piem., šis pats Antons kādā citā «Dz. V.» ievietotā artiķelī par dekadentiem un kritiķiem atkal bez kādiem pierādījumiem apgalvo, ka kritiķi esot izglītoti, kamēr rakstniekiem izglītības trūkstot. Interesanti būtu dzirdēt, ar kādiem akademiju diplomiem var lepoties «Dz. V.» «triumviri» jeb ar kādām citām, priekš citiem apslēptām metodēm Antons konstatējis viņu «parākumu» par rakstniekiem? Jeb varbūt Līgotnis, Upīt', Antons kā rakstnieki-beletristi neizglītoti, bet, līdzko ķeras pie kritikas, tad pār viņiem nāk tas gudrības un zināšanas gars? Dr. Valters par mūsu kritiķiem un viņu izglītību ir citādās domās, viņš dēvē tos ar pierādījumiem par pirmziemniekiem, tā ka mums grūti ticēt Antona apgalvojumiem par savas «cunftes» inteliģenci.

Otrs latviešu lasītāju literariskās šķīstības un nevainības sargātājs, viņu vadītājs un ārsts, kas rakstā «Dāviniet grāmatas» («Dz. V.», Nr. 290.) prasa priekš sevis «uzticības», uzstāda latviešu rakstnieku apmelošanā un nomelnošanā visaugstāko rekordu. Tas ir Andrejs Upīts, kas, šaubīdamies, vai citādi viņam šo uzticību piešķirs, izjāj atkal uz tik stipri jau nodzītā tikumī-

bas sargātāja ēzelīša. Kā redzams, tad tas vēl līdz šim vislētāk un visdrošāk ved naivo lasītāju barā pie mērķa. «Ja Jūs, cienījamais lasītāj, esat tēvs vai māte un ja Jūs saviem pieaugušiem bērniem gribat dāvināt grāmatas iz mūsu jaunākās stāstu literatūras, tad, lūdzami, pārliecinieties vispirms paši par tās saturu. Jo mums ir daži rakstnieki, kas taisnį ar to tīko iegūt pircējus un cienītājus starp nepieaugušiem zēniem un meitenēm, ka kairina viņu fantaziju ar netīras rokas zīmētām gleznām. Tie samaitās Jūsu bērnus...»

Tiesa, uz ziemas svētku tirdziņiem savu preci piedāvājot, tirgotāji cenšas pievilkt «kundes» ar visdažādākiem saucieniem. Tur tas ir īstā vietā, bet apkaunojoši ir redzēt šādā lomā cilvēku, kurš skaitās pats par rakstnieku un kritiķi. Interesanti būtu dzirdēt to «jaunāko stāstu rakstnieku» vārdus, kuri, dzīdami savas rebes, «zīmē netīrām rokām gleznas pusaugušiem zēniem un meitenēm». Te latviešu rakstniekiem (kaut arī vienai daļai — jaunākiem stāstu rakstītājiem) ir izteikts viens no visnejēdzīgākiem un zemākiem apvainojumiem, uz kuru tie nevar palikt neatbildējuši. Kuri ir mūsu starpā tie, kas raksta «netīras, fantaziju kairinošas» lietas «ar nolūku iegūt pircējus un cienītājus(?) starp nepieaugušiem zēniem un meitenēm?» Cilvēkam, kurš tādas lietas citiem pieraksta, vajag būt tik daudz moraliskas drosmes — saukt pie vārda, ko viņš apvaino, un pievest pierādījumus savai apsūdzībai. To darīja savos cīņu rakstos Jankavs un Jansons, kuri centās nostādīt veselu rakstnieku šķiru par izmirstošās, slimās buržuazijas ideologiem, bet arī tie viņu samaitājošo darbību centās izskaidrot ar dažādiem fiziologiskiem, socialiem un idejiskiem apstākļiem. Andrejs Upīts saka: tas viss daudz vienkāršāk! nemeklējiet tur dziļākus idejiskus pamatus, tie visi ir rebinieki, kuri zīmē ar netīrām rokām, lai iegūtu sev pircējus un cienītājus starp nepieaugušiem zēniem un meitenēm... Un izspriedējs par tikumiskām vērtībām esmu es — Andrejs Upīts...

Sagaidu, ka sirdsdziļumu pētītājs Andrejs Upīts drīzumā paziņos to vārdus, kuri, maitādami nepieaugušus zēnus un meitenes, tikuši pie slavas un pilna maka. Kamēr viņš to nebūs padarījis, tikmēr «jaunāko stāstu rakstniekiem» pierakstītie zemie dzenuļi paliek tikai riebīga, nicināma aizmuguras insinuacija, kura tikai paša viņu autora fizionomijai piedod jaunu, spilgtu vilcienu. Sviest akmeni no paslēptuves var katrs ielas puika. Kas prasa uzticību un cienību, tam jānāk atklāti un jāsauc pie vārda tie, kurus viņš apvaino.

Bēdīgi stāv ar literatūru, kuras kopējos un veicinātājos atrodami šādi apustuļi. Kamēr noteicošais vārds pieder šādiem

«motivu pētītājiem», tikmēr nevar būt runas no cienības pret mākslu un literaturu plašākās lasītāju šķirās. Par vienu daļu no mūsu lasītājiem tomēr es esmu tajā pārliecībā, ka viņi nedalīs šīs Upīša domas, arī par tiem rakstniekiem ne, kuru grāmatas «nevar dāvināt nepieaugušiem zēniem un meitenēm». Ne viss tiek priekš tādiem rakstīts. Ir individualitates, kuras cīņā dēļ patiesības sāpīgās dvēseles mokās meklē visu «nolādēto jautājumu» atrisināšanu, nedomādamas par to, kam viņu darbus varēs dāvināt, kam ne. Viņu iekšējā ticība, viņu skaistuma un patiesības mīlestība un neatlaidīgā dziņa pēc atzīšanas dod viņiem spēku palikt uzticīgiem sev, neskatoties uz visām varizeju klaigām un netaisnīgiem pārmetumiem. Tie, kuri iztulko viņu darbību ar dzīšanos pēc peļņas un popularitates pie «nepieaugušiem zēniem un meitenēm», vai nu nezin, ko viņi dara, jeb dara to ar egoistīgi-ļaunprātīgu nolūku. Kas pēc pilna maka un popularitates tīko, tie iet pavisam citus ceļus ...

Dr. Valtera grāmata uzstāda kritikai jaunas, augstas prasības. Ja arī latviešu kritika grib reiz būt par «augstāko no mākslām», kā Uailds to savās «Intentions» prasa, tad viņai jānostājas uz šiem Dr. Valtera uzrādītiem pamatiem. Citādi viņa nekalpo ne mākslai, ne kulturai, un pienāks brīdis, kad arī lasītāji beigs rēķināties ar to, kā to jau dara mūsu rakstnieki. To derētu ievērot.

Haralds Eldgasts [J. Miķelsons]

«Latvija», 1908. g., Nr. 303, 31. decembrī.

PAR KRITIKU

Kritikas uzdevums ir vispirms pazīt mākslinieku. Vienīgi tas kritiķis, kurš objektivi izturas pret apspriežamo, var lasītājus vest pie dziļākas izprašanas un māksliniekam palīdzēt tikt skaidrībā par sevi un saviem mērķiem. Tiklīdz kritiķis spriež subjektivi, pēc savām iejūtām un individualām iegribām, tas nekad nenonāks pie tās atziņas, ko mēs esam paraduši apzīmēt ar jēdzienu «objektivitate» un «objektiva taisnība». Viņš baudītājus apmulsinās, traucēs to dabisko uzņemšanas spēju, bet radītājus vai nu satricinās, vai caur glaimiem iežūžinās un tā beigu beigās nebūs līdzējis nevienam, izņemot varbūt vienīgi sev. No tam kritikai jāsargās. Mākslinieki un publika jābiedina no tiem garīgiem žonglieriem, kuri ietērpjas misticisma un atziņas togās un teatraliski runā pie kura katra ražojuma par diez kādām dziļām sirds emocijām vai arī aplipina aiz šādiem vai tādiem cēloņiem nepatīkamos māksliniekus ar «tukšuma» etiķeti. Kad es šādas «kritikas» lasu, tad

pats kritiķis man tēlojas kā puika, kas, seju saviebis, kaļķo vectēva pīpi. Un tad nu viņš izliek savus uzskatus, kas, taisnību sakot, reprezentē uzskatu trūkumu, un runā par diez kādām pasaules idejām, kas nav nekas cits kā viņa gara nabadzība. Tādas «kritikas» lai nu veicinātu mākslu un mākslas izpratni! Mūsu dienās, kur «tīrās mākslas» kritiķis vēl nav beidzis plātīties un bēdīgi sacenšas ar zinātnisko un sabiedrisko kritiķi, ir vietā atkal un atkal atgādināt, ka vienīgi pareizais un vērtīgais kritikas pamats ir objektivitate, apziņība, zinātne visplašākā nozīmē. Subjektivajam, iejūsmu, «tīrās mākslas», tā teikt, dekadentiskajam kritiķim uz mākslas attīstību nav nekāda produktiva iespaida. Tas «dziļdomīgi» izliekas, it kā no mākslas tas saņemtu kādus ierosinājumus, un tad uzzīmē savus «iespaidus», sensacijas un saviļņojumus vai arī tādas vispārīgas domiņas, kas tam pašlaik iekrīt prātā un tikai ārēji stāv sakarā ar pārrunājamo mākslas darbu. Bet ar to tas pasniedz nevis kritiku, bet savas paviršās dabas pārdzīvojumus, gar kuriem lasītājiem var būt niecīga interese. Un, ja tādu kritiku lasa, tad ne tai nolūkā, lai kaut ko dabūtu zināt par kritizējamā vērtību, bet lai iepazītos ar kritiķa garīgo saturu, visbiežāk gan satura trūkumu. Starp mākslinieku un publiku tā iespraužas kāds trešs, kas nevis noskaidro, bet saduļķo mākslas baudu. Dzīvē bieži var novērot, ka tādas kritikas dod vielu dažādām pārrunām par pašiem kritiķiem un nevis par kritizējamo darbu. Un, ja tad vēl izceļas polemika, tad var īsti noskatīties, kā kritizējamais objekts top pilnīgi pabīdīts pie malas un pirmajā vietā stājas abu spēkotāju metafiziskā ķeršana uz «funktēm». Publika sadalās divos lēģeros un ar nepacietību gaida, kurš kuru uzvarēs! Gluži kā pie zirgu skriešanām, trūkst tikai vēl totalizatora! Man nāk prātā kāds kritiķis, kas jau ir nosirmojis, savu «amatu» piekopdams. Viņš pieder pie sauktajiem laipotājiem. Ikvienu ražojumu viņš kritizēja pēc receptes: «Tur ir kaut kas un nav kaut kas!» Ja ievēro, ka katrā parādībā var atrast «kaut ko» un arī neatrast «kaut ko», tad jāatzīst, ka šāds paņēmiens lasītāju muļķošanai bija īsti izdevīgs. Lasītājam, kas gribēja kritizējamā darbā «kaut ko» atrast, kritiķis varēja pilnīgi dibināti sacīt, ka viņš uz šo «kaut ko» jau ir norādījis. Turpretim tam, kas tur nekā negribēja atrast, laipotājs mierīgi atbildēja: «Jā, mans mīļais, šo «kaut ko» es arī tur atradis neesmu!» Pie tam palokās pa kreisi, palokās pa labi un saldeni pasmaida! Laikmetā, kad literaturas druvā strādnieku skaits bija tāds paknaps un literariskā gaume vēl bija maz izkopta, šāds vīrs varēja iet kritikas priekšgalā. Tagad palicies vēl tikai viņa vārds. Neviens nevar uzrādīt to vagu, ko viņš kritikā dzinis. Izrādās, ka viņa kritikas arkls pa visiem tiem garajiem gadiem braukājis literaturas druvai pa

virsu! Tā iet, kad kritizējot raugās no «tīrās mākslas» stāvokļa, t. i., tāda stāvokļa, kāda nemaz nav. Modernais caurmēra cilvēks caur tādiem kritizēšanas paņēmieniem ir tapis par visnepateicīgāko lasītāju. Mākslas ražojums viņam ir tikai vēl tai ziņā no svara, ka tas noder par iemeslu, par labu izdevību, lai sagādātu vieglu, reibinošu impresionistiskas kritizēšanas baudu vai arī lai liktu šo kritizēšanas darbu citiem izdarīt un tad pie tā «atspirdzinātos». Tā modernais lasītājs ir pielīdzināms gardēdim, kas ēzdams nekādā ziņā nedomā par dabu, no kurienes ēdienu produkti cēlušies. Viņš slavē pavāru, kas maltīti pagatavojis no meža zvēriem un stādiem, putniem un zivīm, un nepiemin nemaz pirmavotu, kam jāpateicas ir par pavāru, ir par maltīti. Bet ko mēs varam saprast pie gardēžiem, mēs nekādā ziņā nevaram piedot mākslas baudītājam. Dzejoļi, lai gan tos bieži cepj, tomēr nav bliņas, romani, lai gan tos atkal un atkal uzsilda, nav putra. Kritiķim ir cits uzdevums nekā būt lasītājam par pavāru, kas mākslas pirmproduktus ieliek katlā un izvāra. To sakām vairāk lasītāju nekā mākslinieku labā. Itin kā dabai nevajag nekādu vecmāšu, lai radītu krāšņumus, tāpat arī lielie un īstie mākslinieki var iztikt bez katras palīdzības. Bet, ievērojot mūsu laiku kritiku, jāaizrāda uz tam, ka visaugstākā mākslas bauda meklējama dabas produktos, t. i., pašos mākslinieku darbos, bet nevis «kritiķu» pavāru mākslā. Viņiem nevajag pēc katras grāmatas, pēc katras gleznas, kas tiem nāk rokās, tūliņ aicināt palīgā «melnās» maģijas mākslinieku, kas tam priekšā iztaisa savus burvja stiķus, bet pamēģināt, ja objektivas kritikas trūkst, pašiem nogremdēties mākslas darbā. Bet, tā kā caurmēra lasītājam tas nākas šausmīgi grūti, tad objektivās kritikas trūkums ir toties jo sāpīgāk sajūtams. Kritika publikai lai ir nopietna un uzticīga padoma devēja, bet nevis izpriēca, saduļķojums, savārstījums. Caur objektivu kritiku, dibinātu uz socialās dzīves pareizu izprašanu, caurmēra cilvēks var iemācīties taisīt izšķirību starp mākslinieku un mākslinieku. — Zināms, neviena kritika nevarēs diletantu vai paskvilantu pārvērst par nopietnu mākslinieku vai otrādi. Priekš pašas radīšanas un ražošanas, šī mistiskā, maz nojaušamā gara procesa, ir ikkura kritika lieka un bez nozīmes. Jo mākslinieks rada aiz iekšējas vajadzības, ko pati dzīve viņā neapzinīgi modinājusi. Kritiķis var mākslinieka aizrādīt uz tā darbu iespaidiem, kā arī zināmu darbu klasificēt pēc tā vērtības. Šādā nozīmē kritiķis var mākslinieka stāvēt pie sāniem kā izpalīdzētājs, novērtēdams viņa darbu objektivo pilnību. Bet galu galā kritiķa īstais uzdevums ir un paliek publikai noskaidrot rakstnieku idejas un tās noteikt par pieņemamām vai atmetamām un tā sagādāt mākslinieka pēc iespējas daudz apzinīgus baudītājus. Lai, no dieva puses,

kritiķis nedomā labot mākslinieku, kas rakstījis, tā teikt, savām sirds asinīm! Lai viņš vispirms labāk pats labojas, padziļinās un atrod sev pamatu zem kājām. Jo kā viņš citus svērs, kad pats karāsies gaisā. Un pamatīgi studēt un izprast vajag mākslinieku. Vienīgi tik tā kritiķis varēs mākslinieku pareizi apgaismot, nodot dibinātu spriedumu un patiešām valdīt pār lasītājiem. Bet tas ir tik bezgalīgi grūti! Dāvanu un erudicijas ziņā kritiķim ļoti bieži jāstāv pāri pār pārspriežamo mākslinieku, bet visos gadījumos tam līdzās.

Coilos [*Fr. Mierkalns*]

«Jaunā Dienas Lapa», 1909. g., Nr. 294, 19. decembrī (1. janvarī).

KĀRĻA SKALBES «EMIGRANTA DZIESMAS»

D. Zeltiņa apgādībā Rīgā, 1909., 80 lpp., maksā 40 kap.

Kā gredzentiņi griežas,
Kā zelta viļņi dūc.
Caur lapām saule spiežas,
Silst valgi slimā krūts.
Es sētas malā stāvu,
Kur vecie dzelži sirgst,
Caur rūgto rūsas rāvu
Kur zeltenīte dzirkst.
Kā uguntiņa zaļa
Ar elpu vien jau zvelt,
Ar saules prieku asu
Man bālas rokas dzelt.
Rūs sirma dārza sēta,
Ar pelniem sudrabota.
Rauš viņus lapsenīte,
Ar zeltu gredzenota.
Uz aizlapota zara
Aug pūslis, naida pilns.
To tveice klusi auklē,
Žvingst rudās svelmes vilns.

(«Emigr. dz.», 13. lpp.)

Ja šis dzejolis («Pie sētas») stāvētu grāmatiņas pirmajā lappusē, tad viņš būtu ļoti zīmīgs ievada un programas dzejolis. Bet arī tā viņš labi noder visa krājumiņa raksturojumam. Te vienkopus gandrīz visi Skalbes jaunākās dzejas atsevišķie elementi un krāsas, viņu savienojuma, saistības un izlietojuma veidi un viņu raksturīgākais kolorits. Vispārsteidzošākais te ir dažādo priekš-

metu daudzums, kas pie sētas pievilcis dzejnieka uzmanību un ierosinājis viņa iejūsmu. Palūkojiet vien, kādā bezgalīgā raibā virknē skrien gar jūsu fantazijas acīm šie impresionistiski skatītie un attēlotie priekšmeti. Šis dzejolis ir interesants kā dzejnieka īpatnējās skatīšanas, iejūsmas un attēlojuma veida paraugs. Kā iejūsminošs mākslas darbs viņš mazāk interesants: viņš ir paviršs, paviegls, pārāk kaleidoskopisks, pārāk ātri noskrien gar acīm, noskan gar ausīm, nesacēlis dziļāku, noteiktāku jūsmu. Skalbes dzeja ir gājusi plašumā, bet ne dziļumā. Agrāk viņš tā nodziļinājās kādā vienā priekšmetā vai parādībā, ka lasītājam gribot negribot bij jānodziļinās līdz ar viņu, jāskata un dziļi jāizjūt līdz viss rādāmais un tēlojamais. Toreiz Skalbe bij lirisks gleznotājs, kas dziļu, naivi intimu sajūsmu ieveidoja mirdzošās, nemeklēti vienkāršās gleznās, tagad viņš ir vairāk tik formas virtuozs, kas it visur mēģina izteikties meklētās, pārsteidzoši oriģinalās gleznās, kas šīs pašas oriģinalitates dēļ tīšām un bez vajadzības sajauc krāsas, bez it kaut kādas dzejas iekšējas loģiskas vai psicholoģiskas vajadzības ķersta vienu priekšmetu, otru, trešu. Reizēm šie priekšmeti sabrūk viņam virsū tādā skaitā un tik nejauši, ka viņa kārtotāja un tēlotāja spēja apmulsusi liedzas klausīt, kā, piemēram, citētā dzejoļa pirmajā pantā: gredzentiņi, zelta viļņi, saule caur lapām. Tās ir atsevišķas, ņirbīgi kustīgas parādības, kas cita citu nomāc un aizslēpj skatītāja acīm. Un reizēm dzejnieks, nejaušiem priekšmetiem pakaļdzīdamies, aizklīst par tālu no sava tēlojuma centra, un līdz ar viņu aizklīst lasītāja uzmanība un izkliedējas dzejas iespaids — kā citētā dzejoļa pārējos četros pantos. Kur forma zaudējusi savu organisko kopsakaru ar saturu, kur viņa palikusi par vienīgo nolūku, tur velti meklēt vesela kopiespaida idejas un izteiksmes harmoniskā savienojumā. Tur valda gluži epizodiskas gleznas, teicieni un atskaņas. Jo, vienkāršāk runājot, dzejiska virtuozitate nav cits kā tā pati pazīstami vecā pantu taisīšana. Nelūkojam vairs daudz uz to, kas tiek sniegts, bet gan, kā to dara. Skalbe savos saraustītos izklaidu tēlojumos bieži liekas uz fonetiskām machinacijām. Viņam, piemēram, «dzeltenīte dzirkst» tādēļ, ka viņam piepeši nez kāpēc iegribējies ar diviem ritumā ierindotiem «dz» sacelt lasītājā dzirkstēšanas nojautu. Un «caur rūgto rūsas rāvu» viņa dzirkst tāpēc, ka ar gari stieptajiem, rūcošajiem «rū, rū, rū» Skalbe iedomājies simulēt drūmu, ilgstošu rūsēšanas procesu. Ka tāds vārdu sastatījums še nav loģiski attaisnojams, ka tas citādi pilnīgi lieks un bez satura, par to viņš nekā neiztaisa. Uguntiņa zaļa, kas «ar elpu vien jau zveļ», — ir vēl lielāks absurds. Nav iedomājama uguntiņa, kas elpo, un tāda, kas ar elpu «zveļ» (!), jau pavisam ne. Bet aplamība pār visām ir dzejoļa beigu slēdziens: «Žvingst

rudas svelmes vilns.» Kā svelme var būt ruda un kāpēc viņa nu uzreiz piektā pantā ruda, kad pirmajā dzejnieks to redzēja zelta viļņos un gredzenos? Un kāpēc viņa nu žvingst, kad vienu rindu augstāk teikts, ka viņa «klusi auklē»? Slikts amats ir «pantu kalība», ļoti slikts! Kad Skalbe reiz atstās niekošanos un sāks atkal nopietni strādāt? Vai nekad? Tas būtu ļoti nožēlojami. — Saprotams, krājumiņā atrodams arī dažs tīri glīts dzejolītis.

A. Ulpītsl.

«Jaunā Dienas Lapa», 1910. g., Nr. 6, 9. janvarī.

PIEZĪMES PAR KRITIKU

Viss tek, kā grieķi teica; viss iet uz priekšu. Attīstās lasītāji, attīstās dzejnieki. Kas agrāk bija mīļš un sajūsminošs, tagad izliekas par daudz vienkāršs, visiem zināms, visiem saprotams, par ko nav vairs vērts runāt. Tomēr nevar teikt, ka visi ļaudis būtu vienu attīstības punktu sasnieguši. Ir ļaudis ar vairāk izglītotu literarisku gaumi, ir ar mazāku literarisku izglītību, ir gandrīz bez tās. Tas parādās, lasot kādu dzejisku sacerējumu. Tur ir Raiņa «Lauztās priedes». Ļoti daudziem šis dzejolis ir mīļš un izliekas skaists. Bet, bez šaubām, ir daudz tādu, kas viņu nesaprot. Kas par priedēm? Kas par vēju? Kas par interesi dzejot par kuģu krūšu cilāšanos? Kas tas ir «iznira» — varbūt «izbira»? Tiem labāk patīk, ja pasaka to pašu skaidri: «Putra tik mums pa kuņģi vandās,» — tāpēc — «beidz priekš kungiem sviedrus liet!» Mums nav tiesības savilkt lūpas zobgalīgā smīnā par šādu mākslas gaumi, jo mākslā, tāpat kā visur, viss ir relatīvs: ir ļaudis, kuriem pat šie panti izliksies par grūtiem, tāpat kā var būt atkal dzejiski sacerējumi, kuru jaukuma neredz arī tie, kas «Lauzto priežu» noslēpumu ar baudījumu atseguši. Katrai izglītības pakāpei sava māksla. Izglītības šķiru ziņā nav noliedzama šķiru māksla.

Vai tas labi? Vai tā vajag? Vai nebūtu iespējams, ka visi mākslas darbi būtu visiem pieejami, visiem saprotami? Iespējams, saprotams, tas ir. Var padarīt mākslas darbu tik šķidru, ar tik vienkāršu saturu, kas izlikts tik daudzos vārdos, ka katrs sapratīs. Bet literariski izglītotākam lasītājam tāds sacerējums nesagādās nekāda prieka. Viņam šī māksla nebūs māksla. Tagad bez daža laba mākslas darba jāiztiek mazāk izglītotiem, kuri grūtāko darbu nesaprot. Tad būs jāiztiek tālāk tikušiem bez mākslas.

Rakstnieka darbos sastopamas gan vieglāk, gan grūtāk izprotamas domu virknes, jūtu maiņas, tieksmes. Tās visas varētu iedalīt divās daļās. Pirmās tās, par kurām rakstnieks īsti grib

runāt, kas viņu interesē, kas ir īpatnīgs, patstāvīgs viņa darbā, kādēļ vispārīgi raksta. Otra veida vietas sacerējumā rakstnieks pieved tik tādēļ, lai lasītājam šīs pirmās darītu pieietamas; tās ir tik kā aicinājums, kas pamazām ieved lasītāju rakstnieka īpatnīgā pasaulē — pirmās šķiras pārdzīvojumos. Tātad pirmās šķiras vietas rakstniekam ir nolūks, otrās — līdzeklis. No tā saprotams, ka, ja kādam rakstniekam nav nekā īpatnīga ko teikt, tad vispārīgi viņam nav nozīmes pavisam ko teikt: viņam iznāks tik otrās šķiras pārdzīvojumi, būs līdzeklis, bet nebūs mērķa, kura sasniegšanai šis līdzeklis ir līdzeklis un kura dēļ vispārīgi līdzeklim ir kāda nozīme.

Lasītāji ir dažādi; dažādu vajag līdzekļu, ar kuriem rakstnieks var tos ievest savā pasaulē. Literariski mazāk izglītoto varēs vest tik solīti pa solītim, tā ka visa lappuse sastāvēs tik no šiem solīšiem un pašās beigās būs tik viena rindiņa no tā, ko rakstnieks īsti grib teikt. Ja šo pašu sacerējumu lasīs vairāk izglītots lasītājs, tad tas viņam baudījuma nesagādās: tas prieks, ko šī īpatnīgā vieta viņam sagādājusi, galīgi izzudīs, gaidot uz otru vietu, ejot visus šos mazos solīšus rakstniekam līdz, kas ir starp šīm viņam vajadzīgām vietām un kas viņam pilnīgi nevajadzīgi. Tā sacerējums viņam nesagādās baudījumu, bet būs garlaicīgs un tik nogurdinošs, cik nogurdinoši būtu noiet cilvēkam vienu versti ar mušas solīšiem.

Tāpēc ir vajadzīgs tas, ko varētu saukt par dvēseles pārdzīvojumu stilizaciju. Kā gleznotājs, kādu puķi stilizēdams, atmet zīmējumā visas tās puķes īpašības, kuras viņam izliekas zināmā gadījumā nevajadzīgas, un ņem tikai tās, kuras izteic to, ko viņš grib, tā vajag darīt arī rakstniekam, atmetot domu, jūtu un tieksmju pārdzīvojumos visus tos sīkumus, kuri zināmā gadījumā ir nenozīmīgi. Kuri sīkumi (ziniski ņemot, tie taisni nebūs sīkumi) ir šie nevajadzīgie, — tas jāprot noteikt pašam autoram; no šīs viņa prašanas atkarājās stilizacijas izdošanās — tāpat kā gleznotājam. Lai to varam teikt, ka katrs nevajadzīgs aizrādījums, kas ir uzrakstīts, ir ne mazāka kļūda kā vajadzīgs aizrādījums, kas ir izlaists. Jāatceras, ka daudziem skaistākas pastkartes, kur puķu zīmējumi izgatavoti pēc fotografijām, nekā šo pašu puķu mākslinieciski stilizējumi. Bet kas rada lielāku mākslas saprašanu, augstāku mākslas garšu? Tas pats ir arī rakstniecībā. Prasīt pēc iespējas realu dzīves tēlojumu mākslā ir prasīt mākslas vietā dzīves fotografiju.

Tātad nevienam jau nebūtu žēl, ka viņa rakstus saprot arī vienkāršs lasītājs; ne tādēļ dažs rakstnieks literariski neizglītotam lasītājam izliekas nesaprotams, ka pats rakstnieks uz šādu nesaprašanu dotos, bet tāpēc, ka rakstnieks ir atsvabinājies no

citādi nevajadzīgā balasta, bez kura tomēr daudzi nesaprot teiktā.

Tātad šādā ceļā nav sasniedzama māksla priekš visiem. Māksla priekš visiem nebūs māksla priekš visiem. Vajag otrādi; vajag mazāk izglītotos lasītājus vest vienmēr uz augšu pa mākslas trepēm. Vajag atvērt plašām aprindām vienmēr smagākas mākslas dažādu svētnīcu durvis, kur atrodami aizvien lielāki dārgumi. Augšup, ne lejup.

Lai lasītāji ietu augšup, tam kalpo mākslas kritika. Kritiķis ir lasītājs un arī ir mākslinieks: kā mākslinieks kritiķi ieved savā jaunajā pasaulē, tā kritiķis ieved šinī pasaulē lasītāju, izskaidrodams sacerējuma estetiski psiholoģisko un vēsturisko pusi; kā lasītājs — kritiķis runā arī par iespaidu, kādu uz viņu atstāj sacerējums. Tādu kritiku izlasījušais var uzņemt ar baudu un apspriest tādu sacerējumu, kurā bez kritikas ne tikai nevarētu atrast labo un slikto īpašību, bet kurš paliktu pilnīgi nesaprasts. Tā kritika, vispirms, lasītāju attīsta, otrkārt, sagādā mākslas baudījumus, kuri citādi nebūtu sasniedzami. Cerot uz šādu kritiku un uz šādu publikas audzināšanu, arī rakstnieks var savam sacerējumam dot citādu ietērpu. Nav vajadzīgs vārīt tik šķidru literarisku putru, kurā kāds īpatnīgākas domas krikums «ar sešiem zirgiem jādzenā», kā Rainis saka. Nav vajadzīgs vairs lasītāju, kā A. Ū. prasa «J.D.L.» 6. num., ar varu ievest tēlotā pasaulē. Tā vajadzēja agrāk, kad rakstniekam bija jāmeklē lasītāji un kad šī iemesla dēļ vien jau dzejā iznāca daudz kas neīsts (piem., «Mērnieku laiku» sarežģījumi). Tagad lai lasītājs meklē rakstnieku: lai cenšas saprast, ko rakstnieks gribējis vienā vai otrā vietā teikt, lai lasītājs meklē rakstnieka īpatnību. Rakstnieka doma var kā putns laisties pār zemi, savus atpūtas punktus tik lasītājam uzrādīdama, kamēr visus sīkumiņus un mazās pārejas lai lasītājs pats rada. Tā vienā lappusē būs izteikts daudz vairāk nekā šķidrās mākslas sējumā. Tikai tam, kuram nav ko teikt, ir jābīstas no mākslas koncentrēta izteiksmes veida — impresionisma; viņam bail būt tik devīgam: visu savu padomiņu saliks vienā lappusītē, un kur celsies biezais sējums? Tagad visa dzīve rit ātri; skolmeistariskā «pamazām» vairs nedrīkst mākslinieks redzēt sava ideala: tik daudz ko teikt, tik ātri steidzas dzīve un — tik ātri grib dzīvot lasītājs, mākslas darbu uzņemdams.

Bez tam «jaunie» rakstnieki paraduši runāt simbolos. Tas, ko rakstnieks teic, nav tas, ko viņš grib teikt. Rainis «Zelta zirgā» runā par Antiņu un princesi, bet nemaz nedomā nekādu princesi. Tas, ko rakstnieks patiesībā raksta, nav viņa rindas, bet rindu starpas. Rindas ir tik tāpēc, lai iznāktu rindu starpas. Lasītājam jāprot lasīt ne rindas (tās jau māk katrs, kas ābecei

cauri), bet rindu starpas. Lasītājam jāprasa: ko rakstnieks še ir domājis? Kas zem izteiktā slēpjas? Un tad tādas pašdarbības dēļ lasītājam baudījums ir daudz lielāks, ja tik viņš spēj izprast apakšstraumes; pašdarbības dēļ prieks ir daudz lielāks skatīties rakstnieka dvēseles dziļumā, kuram tomēr dibena nevar saredzēt, tas ir, lasītājam vajag just, ka vienmēr rakstniekam paliek kaut kas dvēseles dziļumā neizteikts, lasītāja nesasniegts, ka sacerējums nebūt nav anatomisks papes modelis, kuru var izjaukt un kur no visām pusēm aptaustīt rakstnieka sirdi un smadzenes. Lielāks būs lasītājam prieks skatīties dziļumā nekā redzēt atspoguļojamies ūdens virspusē savu seju un vairāk nekā.

Dziļums, cik tālu lasītāja skatiens mākslas darbā iekšā sniedzas, ikkatram būs savs: viens redz vairāk izteiktu, otrs mazāk redz. «Zelta zirgā» bērni redz realo virspusi, tik to, ko uz skatuves rāda. Līgotnis bez tam redz tur arī brīvības un sirdsapziņas(!) simbolu. Bet Rainis te vērpis lugas diegā vēl trešo pavedienu — saules teiku: Antiņš ir saule, kas pavasarī atmodina dabu, kas ledus šķirstā guļ, un ar taureņiem un cīruļa dziesmām atnāk pavasaris, pēc tam kad saules ceļš pie debesīm pret zemi kļuvis aizvien augstāks un augstāks (jājiens ar vara zirgu — ziemsvētki, ar sudraba zirgu — meteņi, ar zelta zirgu — lieldienas).

Lai vienkāršs lasītājs redzētu bez lugas ārpuses arī ne tikai šīs divas apakšstraumes (sabiedrisko un mitoloģisko), bet arī saprastu bez tam daudzus dzejiskus sīkumus, ir vajadzīga kritika. Tai jāizskaidro ne vien, starp citu, simboli un paradoksi, ar kuriem, piem., šī luga tik bagāta, bet arī tas, kāpēc dažas vietas neatstāj pietiekoša iespaida.

Liekas, ka par šādas kritikas vajadzību nevarētu būt divējādas domas, bet patiesībā viņas ir. Jankavs «Viņu mākslas» 64. lappusē saka: «Skaidri estetiskā un psicholoģiskā kritika... kalpo tām šķirām, kurām nāk par labu visa tagadējā kultura, tamlīdz arī māksla. Tām ir tikai no svara pēc iespējas labāk izmantot savu mākslu, iegūt no tās cik iespējams daudz baudījumu, tāpat kā cilvēkam ir interese izspiest pēc iespējas vairāk sulas no tā citrona, kas viņam pieder. Te viņām nāk palīgā estetiskā kritika un, darīdama mākslas iespaidus tiešāk uzņemamus, cenšas pavairot to baudījumu, ko mākslas darbs sniedz patērētājiem.» Liekas, ka mazāk izglītotajam strādniekam vairāk vajadzīga šāda kritika nekā buržujiem, kuriem izglītība vieglāk pieejama. Bet Jankavs te uzstājas pret katru, kas gribētu tautu tā ievest mākslā un mākslu tautā, jo vairāk tādēļ, ka katrs mākslas baudījums strādniekiem par postu. «Viņu mākslas» 71. lpp. Jankavs saka: «Pašai pilsoniskai sabiedrībai vajadzīgs, lai jel

viena daļa no darba šķiras kaut kā aizmirstu savu grūto dzīvi; priekš tam noder gan alkohols, gan tās mākslas druskas, ko «pūlim» pamet tie mākslinieki, kurus pilsonība nav ņēmusi par savu īpašumu. Šīs mākslas druskas dod darba cilvēkam iluziju, ka taču arī viņš bauda kaut ko no «kulturas vērtībām», ka arī viņam ir kaut kas tagadējā sabiedrībā, ka viņš tomēr nav cilvēks gluži bez nekā. Tādas iluzijas izplatīt pilsonībai ir ļoti no svara, jo viņa zin, ka visbīstamākie ir tie, kuri apzinās, ka viņiem nav nekā ko zaudēt.»

Tātad lai strādniekiem neatļauj ēst un gulēt arī, tad būs pavisam skaidri tiem redzams, ka nekas tagadējā sadzīves kārtībā tiem nav sasniedzams! Vislielākie grēkdari tad, saprotams, ir zinātņu popularizētāji, strādnieku interešu aizstāvji, proletariešu mākslinieki, vispārīgi — strādnieku dzīves apstākļu uzlabotāji, jo tie rada bīstamas iluzijas, ka arī strādniekam kaut kas iespējams.

Lai varētu kritiķis sniegt psiholoģiski estetisku kritiku, tad ir gluži nepieciešami, lai viņš kritizējamo sacerējumu pēc iespējas pilnīgi saprastu. Liekas, ka tam katrs kritiķis piekritīs: nerakstīs par kādu sacerējumu tikmēr, kamēr nebūs tā sapratis. Bet mūsu dzīve rāda taisnį pretējo.

«J. D. L.» Nr. 6 ievietota kritika par Skalbes «Emigranta dziesmām». Tur A. U., kas kritiku sarakstījis, pieved un kritizē vienu Skalbes dzeju. A. U. pārmet Skalbem, kas tas liekoties «bieži uz fonetiskām machinacijām». «Viņam, piemēram, «dzeltenīte dzirkst» tādēļ, ka viņam piepeši nez kāpēc iegribējies ar diviem ritumā ierindotiem «dz» sacelt lasītājā dzirkstēšanas nojautu.» Vispirms ar «dzirkst» gribot sacelt «dzirkstēšanas nojautu». Pirmais ir redzes iespaids, otrais — dzirdes. A. U., lūk, domā, «dzirkstīšanu var dzirdēt» — tā ir tas pats, kas «dzirkstēšana», un šo «dzirkstīšanas» troksni(!) atgādina skaņa «dz»! Tālāk A. U. saka: «Un «caur rūgto rūsas rāvu» viņa dzirkst tāpēc, ka ar gari stieptajiem, rūcošiem «rū, rū, rū» Skalbe iedomājas simulēt drūmu, ilgstošu rūsēšanas procesu!» Cik gudri: «simulēt», «procesu», «fonetiskās machinacijas»! Bet tomēr — cik dīvaina uzstāšanās pret tik parastu stila paņēmienu kā aliteracija! Cik tad daudz tautas dziesmu ir jāizmet kā nederīgas «fonetiskas machinacijas»: «Liptin lipa liepu lapa»; «Riti, riti, rita rasa!» utt. Grūti laiki dzejniekiem: mācies no cittautiešiem — neder; ieved pats ko jaunu — neder; mācies no tautas dziesmām — neder! Bet tas grēks jau nu pastāvot iekš tā, ka te «tāds vārdu sastādījums» neesot «loģiski attaisnojams, tas citādi pilnīgi lieks un bez satura» un par to Skalbe neko neiztaisot. Tas nu ir brīnišķīgi. «Dzeltenīte dzirkstī» ir pilnīgi bez satura!

Dzeltenīte — stāds ar dzeloņiem; dažos apgabalos to nosauc par nātri. Saulē viņas dzeloņi mirdz — dzirkst; bez tam šo dzeloņu mirdzumi vēl tai ziņā atgādina dzirkstis, ka viņi dedzina, sacelļ sāpes, ja pieduras. Bet tas ir, pēc A. U. domām, bez satura, ir absurds. Rāvs — dzelžains ūdens, kuram tiešām rūgta garša. Rūsa — dzelzs savienojums ar skābekli un ūdeni. Sētmalā (kā Skalbe saka) rūs dzelži. No tiem sūcas nātrēm virsū rāvains-dzelžains rūgts ūdens, tā Skalbe raksta. A. U. to sauc par teikumu pilnīgi bez satura, par nejēdzību. Kā dzelžainu ūdeni lai citādi sauc kā par rāvu? Vai viņa garša jāsauc par saldu — lai neiznāktu vārds ar «rū»? Kā rūsu lai sauc citādi kā ar vārdu, kas iesākas ar «rū»?

Tālāk A. U. saka: «Uguntiņa zaļa, kas ar elpu vien jau zveļ» — ir vēl lielāks absurds. Nav iedomājama uguntiņa, kas elpo, un tāda, kas ar elpu «zveļ»(!), jau pavisam ne.» Ja nātri (dzelteni) sauc par liesmu, kā lai viņu nesauc par zaļu liesmu? Neesot iedomājama uguns, kas elpojot. Ja grib, nerunāsim par lietas dzejisko pusi, pēc kuras pilnīgi pareiza ir metafora «uguns elpa»: kā elpa pa gabalu jau silts gaiss sajūtams, tā arī no uguns plūst silts gaiss — kā uguns elpa. Ja kāds dzejā negrib atzīt pat metaforas — kas neatzīst dzejas un atzīst tik zinību, tad tādam nav te ko pieķerties. Jo kas ir elpa? Gaiss, kurš sasilis caur organisma vielu maiņu. Izelpojamais gaiss satur degšanas produktus: ogļskābi un ūdeni. Arī koks vai eļļa degot šādas pašas vielas rada, arī te degot ogļradis un ūdeņradis savienojas ar skābekli. Elpošana ir lēna degšana, degšana — ātra elpošana, tā tas ir, ņemot no ziniskās puses. Bet A. U. saka: «Nav iedomājama uguntiņa, kas elpo, — tas ir vēl lielāks absurds» nekā citi Skalbes absurdi. Un tad uguntiņa ar elpu, tas ir, — ar savu sasildīto gaisu, — nevarot svelt — svilināt. Kas tad ir svelošs, ja uguntiņa ne? «Emigranta dziesmās» tiešām te nu ir iezadzies miseklis: tur stāv «zveļ». Cik dīvains mākslas kritikas paņēmiens: drukas kļūdu zveja! Bet, tā kā «Em. Dz.» iespiestas «J. D. Lap.» spiestuvē, tad korektors, A. U. kritiku lasīdams, redz, ka viņa (korektora) neuzmanības dēļ dzejnieks tiek zākāts, «J. D. Lap.» kļūdu izlabo un ieliek «sveļ». Kā ar vienu aplamu burtu dzejoļu krājumā dzejolis dabū nepiedodamu (pēc A. U. domām) kļūdu, tā atkal ar vienu burtu visa kritikas kļūdas uzrādīšana iznīcināta! Tik varens ir korektors, salīdzinot ar dzejnieku un kritiķi, ja pēc iespieduma kļūdām apsver dzejas un kritikas. Tātad kritiķis nav bijis spējīgs redzēt iespieduma misēkli. Bet, ja nu būtu Skalbe patiesībā teicis: «Uguns zveļ.» Zveļ, sit. Vai nesaka pat ikdienišķā sarunā — liesma sit ģīmī. Kaudzīšu «Mērnieku laikos» stāv: «Oliņš mēģināja gan skriet

iekšā, bet liesmas atsita viņu atpakaļ, tā ka mati un uzacis apsvila.» — Ja liesma ikdienišķā sarunā var sist, tad dzejā tā var zvelt. Varbūt tas nebūtu dzejiski, bet absurda arī tur nav.

«Bet aplamība pār visām ir dzejoļu beigu slēdziens: «Žvingzd rudas svelmes vilnis.» Kā svelme var būt ruda, un kāpēc viņa nu uzreiz piektā pantā ruda, kad pirmajā dzejnieks to redzēja zelta viļņos un gredzenos?» Tā turpina A. U. Svelme, tas ir, liesma, nevarot būt ruda. Ruds — dzelteni sārts. Kāda tad ir liesma? Iesākumā svelme esot saukta «zelta». Vai tā ir pretruna? Ir taču gluži paruds zelts arī. Bet, ja pieņemtu, ka zelts ir dzeltens, tad cik liela starpība nu ir starp dzeltenu un rudu? Vai tas ir pār visiem absurdiem lielākā aplamība, kā A. U. saka, ja dzejā tiešām sauktu rudu par dzeltenu? Bet te lieta nebūt nav pat tāda. Par zeltotu sauc dzejnieks saules gaismu dzejoļa iesākumā, kur viņš skatās uz sirmo (zili pelēko) sētu, beigās viņš saules gaismu redz starp zaļajām lapām. Nevajag būt nemaz gleznotājam, lai zinātu, ka blakus zilai krāsai baltais saules stars izskatās iedzeltens, bet blakus zaļai — iesarkans. Tātad te Skalbe taisni ir izrādījis slavējamu asredzību. Ja viņš būtu balto saules staru starp zaļām lapām tēlojis par tādu pat kā pret zilgano sētu, tad to gan varētu uzskatīt kā aplamību. — Vienu rindu agrāk esot teikts, ka svelme «klusi auklējot», un beigās sakot, ka tā žvingzdot, — tas esot aplam. Bet, ja nu panta beigās uz pūsli atlidoja žvingzdēdama, — satricinādama svelmaino gaisu, lapsene vai tad nu svelme nežvingzd? Vai tas ir absurds?

Ka iekšēja loģiska sakara min. dzej. A. U. neredz, pats par sevi saprotams, ja zinām, ka viņš vārdu nesaprot. Visas gleznas esot nejauši samestas. Vasaras pusdiena. Netīrs, nabadzīgs pagalms, kuru iežogo veca nekrāsota dēļu sēta. Vāļājas sarūsējuši dzelži, pie kuriem aug nātres. Saule mirdz caur koku lapām. Kokā lapseņu perēklis. Dzejnieks ir slims un jūt, ka krūtīm patīkams saulainais gaiss. Viņš redz lapseni, kura grauž pelēko sienu, izgatavo no sava ieguvuma pūsli, kur perina jauno naida pilno paaudzi — saules auklēto, kas atkal grauzīs vecās sapelējušās dzīves sienas, kurās iesprostots dzīves plašums. To izteic dzejnieks, bet A. U. saka, ka te velti meklēt loģisku sakaru, jo te dzejnieks devies uz sliktu amatu — peršu kalšanu. Kritiķis izsaucas izmisis: «Kad jel Skalbe sāks atkal nopietni strādāt? Slikts amats peršu taisīšana!» Ko lai domā lasītājs pēc visa teiktā par kritiķi? Vai te var būt runa par kritiķa amatu, kaut arī sliktu? Var jau būt dažādas kritikas, kuras no dažādiem pamatiem apskata sacerējumus: sabiedriskas, estetiskas utt. Kritiķis var būt godīgāks un negodīgāks: viņš var lūkot apspriest to, ko tiešām dzejnieks izteicis, vai atkal izņemt dažus teikumus, to

nozīmi sagrozīt un nogānīt to, ko dzejnieks nemaz nav apgalvojis. Var kritiķis arī nemaz nesaprast tā, ko viņš lasa. Bet nesaprast tā, ka viņš sacerējuma nesaprot, — tas ir par daudz! Kam ar tādu kritiku gribēts kalpot? Lasītājam? Lasītāja interesē stāv atrast pie grāmatas lasīšanas prieku. Tātad lasītājs būs pateicīgs tam kritiķim, kurš būs lasītāju uzmanīgu darījis uz kādu sacerējumu, kas spēj sagādāt prieku — baudījumu. A. U. gan pašās beigās piebilst, ka Skalbem esot arī daži labi dzejoļi. Bet, tā kā visa kritika bez šī teikuma pastāv tik no rāšanās par peršu taisīšanu, tad nezinātājs no Sk. grāmatas tiešām nekā negaidīs un tās nemaz rokā neņems, tā palaizdams garām sajūsmas brīdi, ko, bez šaubām, tam sagādātu Sk. dzejas. Ka tā ticīgā lasītāja mūžs palicis mazvērtīgāks, par to jāpateicas — pakalpīgam kritiķim.

Bez tam kritiķim vajag lasītājam atvērt tos vārdu žogu vārtus, kurus atdarīt pats lasītājs nespēj. Vai augšā pievestā līdzīgā kritikā var būt runa par kādu mākslas izskaidrošanu, kad beigās kā nepieciešams ļaunums uzņemts tik viens teikums par to, ka Sk. ir arī labas dzejas? Lasītājs no kritiķa kā no vairāk izglītota lasītāja gaida, lai tas viņu augšup celtu — attīstītu. Bet, ja kritiķis pats nav sapratis, kā tas lai lasītāju izglīto?

Bet varbūt tādas kritikas audzina rakstniekus? Nu, nu! Ko var līdzēt rakstniekam kritiķa tēviškie padomi: «... lai sāk rakstnieks reiz nopietni strādāt ...» — «žēl ... rakstniekam ir dāvanas, bet viņš nekā nespēj ...» — «Lai jaunie rakstnieki neuzbudinās par nopietnām kritikām? ...» Kad rakstnieks redz, ka kritiķis nav spējīgs viņa ne tuvu saprast, vai tad tādi līdzjūtīgi aizrādījumi spēs izvilināt ko vairāk nekā — labākā gadījumā — olimpisku vai nicinošu smaidu par bērnišķo kritiķa joku?

Un ko manto no līdzīgām kritikām mūsu rakstniecības attīstība? Atbilde var te būt tik viena.

Interese priekš rakstniecības tautā zūd. Zināmo kritiķu ieteiktie atavistiskie rakstniecības sacerējumi vairs tautas nevar saistīt. Jauniem nedrīkst tuvoties. Un, ja Aspazija un Rainis vēl kritiķu acīs atrod žēlastību, tad tas ir tik pārpratums, no kura tauta izbēg: tā arī viņu darbos atrod kritiķu nopeltās īpašības un iet tiem biežāk garām, nekā tie pelnījuši. Ja Jankavs saka, ka latviešu individualisti ir sliktāki nekā suņi, tad tauta zem tiem saprot arī Aspaziju un Raini, jo tie ir vislielākie latviešu individualisti. Ja simbolu atdzemdināšanu Jansons sauc par «kurkstīt un ļurkstīt», tad lasītāji, kas ir konsekventāki par kritiķi, arī karaļmeitas Burtnieku pils simbolu atdzemdinātāju Raini pieskaita pie kurkstītājiem — ja Jansonam tic. Ja jūtas, kas nav normalas, tiek sauktas par nolādamu dekadentismu, tad arī Aspazija ir dekadente, likdama savai idealajai sievietei teikt:

«Es visu trīskārt redzu, dzirdu, jūtu.» Ja slimā dvēsele ir buržujiskās inteliģences pazīme, tad arī Aspazija ir buržuju dzejniece: «Sadzīs slimā dvēsele.» Un tā tauta galīgi aizbaidīta no rakstniecības. Nav vairs Jāņa Asara, kurš ar tādu mīlestību iedziļinājās rakstnieku īpatnībā un ar tādu dedzību nesa mākslu tautā. Tagad ir tik mākslas izdzinēji, kuri sasien pātagas un saka: «Pasaule ir slepkavu bedre, bet jūs to gribat darīt par lūgšanas namu. Ārā!»

Kas tad nu īsti ir apkarojamā jaunā strāva rakstniecībā? Tā ir nemiers ar sasniegto vispirms. Stāvēt uz gatava, atzīta pamata nevienam nav grūti. Bet tas tomēr ir tikai stāvēt, lai cik stiprs šis pamats nebūtu. Stāvēdama, kaut arī uz cietiem pamatiem, cilvēce neiet uz priekšu. Ja kāds jūt šo pamatu par šauru, šo stāvēšanu par garīgu laiskumu, tas meklē jauna pamata. Šā nemiera dēļ vien viņš jau ir vairāk vērts nekā apmierinātie — ja arī viņš jauna nekustoša pamata nebūtu sasniedzis. Tagadne ir katrā gadījumā tikai tilts uz nākotni. Sasniegtam — lai cik labs tas arī nebūtu — ir nozīme tikai kā solim uz nesasniegto. Cilvēces iešanai uz priekšu nav gala, tāpēc nevienam sasniegumam nav absolutas vērtības. Saprotams, pie nemierniekiem rakstniecībā (tāpat kā Marksa un Foreļa strāvā) ir arī līdzskrējēji. Tiem agrākais pamats nebūt vēl nav pa šauru. Tie tik modes dēļ skrien līdz. Lai nu kritika šķir āžus no avīm! Kā lai zin tos šķirt? Vispirms pēc rakstnieka īpatnīgā spēka. Vai rakstnieks, atstādams veco pamatu, jaunu kaut ko ienes rakstniecībā — kaut arī muļķīgu — vai ne. (Aspazija saka: «Daiļums un patiesība, maldīšanās, ģeķība izplūst no viena un tā paša avota» — ģenialitates!?) Otrkārt, ja varam pierādīt, ka rakstnieks 1) uz veciem pamatiem reiz drošī ir stāvējis (tas ir, kādreiz tas ir sniedzis vecā virzienā ievērojamus darbus), 2) tas nestāv uz vietas (no vecā virziena ir atsacījies) un 3) neiet atpakaļ (viņš nesāk pieķerties kādam iepriekšējam virzienam), tad uz vienkāršas loģikas pamata varam teikt, ka šis rakstnieks iet uz priekšu, ja arī tas nekā slavena nav jaunā virzienā radījis un pat ja patstāvīga nav nekā teicis (tad viņš, uz priekšu iedams, iet otra uz priekšu gājēja pēdās, kuram viņš tic). Tad viņš — ja arī nebūtu atradējs, vismaz ir meklētājs, un pat meklētājiem (ne tikai atradējiem) ir progresā lielāka nozīme nekā glabātājiem. Varbūt no simta tik viens atrod, ko meklē. Bet vai tādēļ iemesls gānīties par tiem 99, kas neatrada, ko meklēja? Nebūtu simts meklējis, nebūtu neviens atradis. Vai šādu jaunu vērtību, jaunu formu meklēšanu tiesība gānīt taisni tiem, kuri arī tiecas pēc nebijušā — jaunām dzīves formām? Vai tie, teikdami, ka rīkojas nākotnes vārdā, neredz, ka arī viņu pusē simti uzupurē sevi, bez kā nākotni sasniegtu. Arī

šie simti taču ir meklētāji — nākotnes meklētāji — ne ieguvēji. Tātad nākotni rakstniecībā nesīs tomēr kāds no meklētājiem — visiem kopā — ja nevar teikt, ka katram atsevišķi pieder nākotne. Nelīdz nekā visu mūsu atavistisko kritiķu daudzrunīgās gaviles par Olimpa drupām, rājieni un padomi. Šie kritiķi tomēr paliek vecīši, kas savu izlūzušo zobu dēļ nespēj jauno rakstnieku īpatnības pārkost un tāpēc slimo ar literarisku caureju, laiž vaļā to, kas nav sagremots.

Ir tiesa, ka šie kritiķi jau spēj arī kaitēt jauniem rakstniekiem. Pēdējie, redzēdami, cik viņiem tālu pakaļ palikuši pat zemes «labākie» — kritiķi, kļūst iedomīgi, pieticīgi, sak, nav mums uz priekšu ko censties, kad tik tālu mums aiz muguras vēl ir kritiķu bars. Šo kritiķu uzslavas raksti gan padarītu jaunos rakstniekus nemierīgus, nelaimīgus: tie domātu: sak, kad jau tādi kritiķi kā pieminētais A. U. mūs saprot un slavē, tad ar mums stāv vāji, tad mūsu nākotne briesmās: mēs esam panākti, tagadnē mūs atzīst, bet nākotne pieder mums tik tad, ja tagadnē ļaužu tumšākais vairums mūs nesaprot: «Kuram laikam strādāsi, tajā laikā dzīvosi.»

Bet var būt vēl trešs kritiķu veids, kurš vēl vairāk sekmētu rakstnieku neapmierināšanos. Tā ir tāda kritika, kura saprot rakstnieka nemieru ar veco un viņa cenšanos pēc nesasniegtā, nebijušā. Tāda kritika spēs uzrādīt aizvien rakstniekam viņa īstos trūkumus, analizējot sacerējumus pēc viņu pašu dvēseles. Jo analizēšanas spējai vajag būt pie kritiķa lielākai nekā pie rakstnieka: rakstniekam ir lielāka radīšanas — sintezes spēja. Tā ar analizi tiks sinteze pārbaudīta. Tā kritika paātrinās katra pārejas laikmeta gaitu, tas ir, sekmēs vispārīgu progresu, jo visi tak ir tikai pārējas laikmeti — uz nākotni! Bez tam tā būs lasītājam mīļa. Lasītājs priecāsies: «Rakstnieki ir vistālāk tikušie rakstniecības mākslā; es viņus saprotu un baudu, pateicoties kritiķim, es esmu viņu tuvumā — tātad arī tālāk ticis.»

A. Bračs

«Jaunā Dienas Lapa», 1910. g., Nr. 48, 51, 54, 55, 27. februarī, 3.(16.) martā, 6.(19.) martā, 13.(26.) martā.

KRITIKA UN VIŅAS KRITIĶI

(PIEZĪMES PIE A. BRAČA PIEZĪMĒM)

A. Bračs ņemas mani pamācīt, kā kritikas jāraksta. Ieskatu par iespējamu nopietni, kaut ļoti īsi atsaukties uz viņa ļoti garajiem prātojumiem.

A. Bračs ņemas atspēkot manu kritiku par Skalbes «Emigranta dziesmām». Atspēkojums pastāv mēģinājumā pierādīt, ka

Sk. dzejā viss tas ļoti labs, ko es saucu par sliktu. Dzejolī «Pie sētas» es biju uzrādījis fonetiskas machinacijas un neizdevušos mēģinājumu simulēt rūsēšanas procesu. «Cik gudri!» izsaucas A. Bračs. Un, atzinis, ka nav vērts gudri rakstīt, prāto: vārds «dzirkst» apzīmējot redzes iespaidu un tādēļ ar aliteraciju «dz» nevarot sacelt dzirkstēšanas (dzirdes iespaidu) nojautu. Cik glupji! Gandrīz nebūtu ticams, ka cilvēks, kas pats sarakstījis rakstniecības teoriju, nezin, ka aliteracija ir tīri fonetiska kombinacija, dibināta vienīgi uz valodas, muzikas, skaņu elementu, un kā tāda var sacelt galvenā kārtā tikai dzirdes iespaidu nojautu (piem., deklamacijā). A. Bračam izliekas brīnišķi, kādēļ dzeltenīte dzirkstēt nevarot caur «rūgto rūsas rāvu». Viņš nebrīnītos, ja būtu kādreiz aplūkojis rāvas (un vēl «rūgtas»!) pārklātu priekšmetu: ja viņam vispār kaut cik pietiekoša redzes spēja, viņš tūliņ būtu ievērojis, ka zem rāvas ne tikvien «dzeltenīte», bet arī vēl daudz spožāki priekšmeti nedzirkst, tāpēc ka nevar dzirkstīt, jo rūsas duļķes uzsūc saules starus. Lūk, tādēļ pilnīgs absurds ir šādi neloģiski bezsatura vārdu sastatījumi, šādas fonetiskas machinacijas, aliteracijas un viņu aizstāvji. Patiešām gan grūti laiki tiem, kas grib ņemt izteiksmes līdzekļus ij no tautas dziesmām, ij no cittautiešiem, ij paši jaunus radīt, bet kam pilnīgi sveša valodas psicholoģija un mākslas darba imanentā loģika. Par sevi protams, ka, reiz «dzeltenīte caur rūgto rūsas rāvu nevar dzirkstīt», tad to nevar arī salīdzināt ar «zaļu uguntiņu», kā to Sk. dara. Bet A. Bračam kritikas iekšējā loģika tikpat sveša kā viņa aizstāvamam dzejas. Gari un plaši viņš ņemas ķīmiski pierādīt, ka uguntiņa varot elpot. Pie tam viņam atkal gluži aizmirsies paša agrākais slēdziens, ka ar prātu nekā nevarot pierādīt; bet, galvenais, viņam nav jāzin, ka sīka, maza uguntiņa vispirmā kārtā pamanāma ar savu spīdumu, viņas siltuma sajūtu varētu varbūt nojaust saltā, lietainā naktī, bet nekad ne zeltotā vasaras saulē, kad viss gaiss sveloši karsts. Arī par drukas kļūdu A. Bračs lieliski uztraucas, grib būt asprātīgs un zobgalīgs — tikai iekož pats savā pirkstā. «Zveļ» vietā vajadzēja «sveļ». It kā ar to vienu burtu jau nedzeja taptu par dzeju! «Sveļ» ir kropla, atskaņas dēļ jaunatvasināta vārda forma, un kropls tas pants, kurā viņa tiek iespiesta. Bet pat izteicienu: «Uguntiņa ar elpu zveļ» — Bračs ņemas aizstāvēt! «Mērnieku laikus» vis ņem palīgā. Nabaga Bračs! iedomājieties vien, kā uguntiņa atvēzējusies zveļ ar elpu — gluži kā miesnieks zveļ vērsim ar cirvja pieti pa pieri vai kā leitis zaķim ar plinti! Var jau arī jokus taisīt, bet tad tā, ka lai nesmejas par pašu taisītāju. A. Bračs traucas aizstāvēt arī dzejoļa visaplamāko beigu rindu. Svelme viņam esot tā pati, kas liesma, liesma esot saukta zel-

taina, zelts esot arī gluži paruds, tātad Skalbe izrādījis slavējamu asredzību, tēlodams: «Švingst rudas svelmes vilns.» A. Brača loģika te iet riņķī kā vāverīte, savu asti ķerdama. To var nolūkoties, tikai neviena tāds manevrs nepārliecina. Jo katrs bērns zin, ka saules svelme nav nekāda liesma, ka viņas vizuļošās vibracijas tiešs pretstats liesmas plīvošanai, ka tā it nekad nevar būt ruda. Nevar būt ruda it sevišķi Sk. dzejoļa beidzamā pantā, kur viņš, tāpat kā pirmajā, skatās augšup, un nav it neviena motiva tādai krāsas pārvērtībai. Varot teikt, ka svelme klusu auklē, bet tūliņ rindu zemāk viņa švingstot. Jo, lūk, «ja nu» uz pūsli aizskrējusi lapsene! Jā, bet «ja nu» puika aiz sētas svieda pūslim ar akmeni, kas aizskrēja garām švingstēdams? «Ja nu» zirgs, kam, garām ejot, iedzēla lapsene, cirta ar asti tā, ka nošvingstēja? Redzat, uz tāda «ja nu» var visu ko būvēt, tikai nekas tur nepastāv — sagāžas. Dzejā neder nekāds varbūt, bet tikai tas, kas tiešām var būt, kas tēlots redzami, nojaušami — pārliecinoši. Nejaušas, nemotivētas epizodes, loģiski un psiholoģiski nevajadzīgas, estetiski traucējošas, ar kādām pilna visu pantu kalēju un, diemžēl, arī Skalbes jaunākā dzeja, ir un paliek aplamība un absurds, un tās aizstāvēt var tikai cilvēks, kas pats labi nezin, ko viņš dara. Mazliet interesantāks ir A. Brača atstāstītais Sk. dzejoļa gribētais saturs. Tikai ne dzejoļa vērtību viņš pierāda, bet otrādi. Es neturu par iespējamu, ne arī par vajadzīgu ikreiz intervēt dzejnieku, sak, ko īsti viņš gribējis savā dzejā. Es spriežu pēc tā, ko paspējis izteikt. Un šajā gadījumā izrādās, ka Sk. iespēja palikusi tālu aiz viņa gribas un tādēļ viņa dzejolis — vājš dzejolis. A. Bračs man pārmet arī, esot tik minējis, ka Sk. arī daži labi dzejoļi, bet neaplūkojis arī tos. Cilvēks, kas radis kaut cik sakarīgi domāt, saprastu, ka nevar plaši runāt par 1/10 un 9/10 minēt tik vienā teikumā, bet ka jādara otrādi. Daži labi dzejolīši ir arī Podnieku Kārlim, Vēsmiņu Kārlim, Jākobsonu Kārlim. No Sk. drīkstam prasīt, lai viņam sliktie būtu izņēmums, ne norma. Tādēļ arī šajā ziņā A. Brača žēlošanās tikpat nepamatota kā viss cits. — Es patiešām nedomāju, ka mana kritika bez savām nepilnībām un kļūdām. Tomēr nebrīnos, ka A. Bračs, tik daudz tintes un dārga laika tērēdams, nav varējis uzrādīt nevienu vienīgo, kaut jel to vismazāko. Skaidri redzams, tā nesaprašana, ko viņš man gribētu uzstiept, viņam pašam piemīt bagātīgā mērā. Otrkārt, aizskartā, aizmaskotā, bet tomēr nenomācamā neatzīta rakstnieka patmīlība viņu kavē pozitivi izlietot to drusciņu zināšanu, kas viņam dažā vietā vēl atgadās. Tas it sevišķi redzams viņa vispārējos spriedelējumos par mākslu un kritiku, kas aizņem trīs ceturtdaļas no viņa raksta. Ka ir vieglāk un grūtāk saprotami mākslas darbi, ka ir vairāk

un mazāk attīstīti lasītāji, tās tādas pirmziemnieku-kritiķu gudrības, ar kurām patiešām nevajadzēja pildīt 4—5 slejas. Ko viņš raksta par «dvēseles pārdzīvojumu stilizaciju» (!), to skaidrāk un pamatīgāk esam dzirdējuši no latv. dekadences pirmajiem cīruļiem. Arī gaudošana par apkarojamo jauno strāvu, par nesaprasto jauno rakstnieku īpatnējību, par to, ka tautai zūd interese priekš rakstniecības, par kritiķu nesaprašanu un briesmonību — dzirdēta līdz apnikumam. Daudz redzēti arī šie «olimpisku vai nicinošu smaidu» kumēdiņi, aiz kuriem slēpjas sekla godkārība un sīciņa cilvēciņa alkas pēc uzslavas. Ir taču pamatīgi izmēģināts arī šāds augstāks «trešs kritikas veids», t. i., savstarpīgā uzlielīšanās un reklamēšanās. Ne viens vien nemirstīgais un ģenijs ir izlaists no «Dzelmes» un «Zalkša» sudmalām. Vai A. Bračs patiešām domā, ka šo nemirstīgo mirstība pie mums tik tāpēc tik liela, ka te beidzamā laikā pūš asi kritikas vēji? Jocīgi izskatās, ka A. Bračs nostājas svinīgā pozā un māca mani atzīt rakstniekam jaunu ceļu meklēšanas tiesību. Viņam nav jāatminas, ka starp latviešu kritiķiem es uz to laikam visvairāk esmu skubinājis. Zināms, A. Brača gudrību es neesmu atzinis un sludinājis, ka arī tas iet uz priekšu, kas iet pa otra pēdām. A. Bračs nesaprot arī, kādu nejēdzību dara, Aspaziju un Raini visur bāzdams savas šķiras simbolistiem priekšā, viņš nopietnī gribētu, lai kritiķis ar tādu pat mērauklu stātos pie latv. «simbolistu» pūļa kā pie šiem diviem. Ikviena dzejnieka darbos ir viņa individualitates mērauklā, un kritika tur nevar līdzēt, ja vienam galva sniedz līdz otra ceļiem. Kritikai jābūt asai, jo diletantisms, sīka iedomība un mākslinieciskā nespēks iznīkst tik kritikas asā vējā un saules spožumā. Bet A. Bračam es ieteiktu vispirms pamatīgi nodoties estetikas elementārizglītībai un pagaidām nekompromitēties ar mācības vēstuļu rakstīšanu kritiķiem.

A. U[pīts].

«Jaunā Dienas Lapa», 1910. g., Nr. 76, 3.(16.) aprilī.

6

DAŽI ESTETIKAS JAUTĀJUMI

PAR ESTETIKAS SAJŪTAS ELEMENTIEM*

I

Māksla bieži vien vēl tiek uzlūkota kā kāda augstāka, pārdabiska parādība, kurai nevarot tuvoties ar zinātniskas pētīšanas metodi. Vēl arvien nav izklīdināti vecās metafiziskās estetikas aizspriedumi, ka māksla mājojot «mūžības» un «dievišķa daiļuma» sfērās un ka tai nav nekā kopēja ar zemes lietu putekļiem, ar cilvēces materialām interesēm un cīņām. Un, ja arī tagad īsti vairs netic mūsu eksistencei, tad tomēr arvienu vēl tiek aizstāvētas domas par mākslas neatkarību no sava vēsturiska laikmeta, par mākslas ģeniju noslēpumaini brīnišķo būtību, par mākslas īpatnējiem attīstības likumiem utt. Ka māksla — tāpat kā visas cilvēces garīgās parādības — atrodas tiešā vai netiešā atkarībā no zināmas sabiedrības iekārtas, ka mākslinieks attēlo tikai sava laikmeta un savas sabiedriskas grupas jūtas, domas, idealus, ka daiļuma jēdzienu grozība un mākslas attīstība padota vispārējiem cilvēces attīstības likumiem, — šī marksisma atziņa tiek joprojām uz visniknāko apkarota no buržuazijas ideologiem.

Estetikas vēsturē mēs stāvam pie dažādu spekulativu sistemu un abstraktu definiciju drupu kaudzes. Šī neveiksme deva savā laikā vecam L. Tolstojam iemeslu zoboties, ka pēc tam, kur 150 gadu laikā, no 1750. gada sākot, — kad Baumgartens vispirms mēģināja nodibināt estetikas principus, — «sarakstīti veseli grāmatu klēpji no visizglītotākiem un dziļdomīgākiem ļaudīm, tomēr jautājums par to, kas īsti ir daiļums, palicis

* Pasniedzam te «Izglītības» lasītājiem kādu nodaļu iz autora turpmāk iznākoša darba par mākslas jautājumiem («Vēsturiskais materialisms», II daļa). Red.

līdz šai dienai vēl neizšķirts, un katrs jauns apcerējums par estētiku to izskaidro atkal jaunā kārtā».*

Tomēr tik bēdīgi, kā tas šķiet vecam skeptiķim un kristīgam racionalistam, tomēr arī vairs lietas nestāv, un drošas ziņas, no kurām iziet mākslas pētīšanas darbā, jau labu laiku atpakaļ ir iegūtas. Vispirms te mināms K a n t s, kas «daiļuma» jēdzienu atdalīja nost no «laba» un «patiesa» jēdziena, kas līdz ar to tātad atzina mākslas īpatnējo nozīmi un mākslas patstāvīgos mērķus un kas bez tam mēģināja arī izskaidrot estētisko sajūtu cēloni. Bet, tā kā Kants rīkojās ar loģiskām kategorijām, nevis ar empīrisku pētījumu slēdzieniem, tad viņam cits nekas neatlikās kā pacelties atkal metafizikas mākoņos un mūsu estētisko sprieduma spēju dibināt uz «pārdabiskas būtības nenoteikto ideju iekš mums» *(die unbestimmte Idee des Uebersinnlichen in uns)*. Pēc Kanta un Šillera nāca Vācijā romantiskas dzejas un spekulatīvas filozofijas plūdi, kad (kā, piemēram, Šellings) pat visu pasauli (universumu) uzskatīja kā dievišķas mākslas darbu un kad daiļuma jēdziens tika par visu filozofisko un morālisko atziņu stūrakmeni. Mākslas uzdevums bija tagad «absoluta (mūžīga) ietērpums laicīgā (pārejošā)» vai arī (kā pie Hegeļa) «mūžīgās daiļuma idejas konkrētais atspulgojums», un filozofi nu nopūlējās pēc pakāpieniem nošķirot mākslas veidus (Hegelis iedala visas mākslas formas simboliskā, klasiskā un romantiskā mākslā) un tāpat daiļuma jēdzienu cēlieniski sagraizīt pēc noteiktām rubrikām («skaists», «cēls», «traģisks», «komisks» u. c.). Mākslas teoretiķiem tikai atlikās pieturēties pie vienas vai otras filozofiskas definicijas un pēc tās izstrādāt sevišķus dailes likumus un normas, kādam jābūt īstam mākslas darbam. Bet ne dzīve, ne māksla neklausījās uz estētikas profesoru priekšrakstiem, bez tam viena uzstādītās absolutās dailes normas nesaskanēja ar otra sistemas regulām, līdz beidzot tās visas sagāza atziņa, ka šādu mūžīgu dailes likumu nemaz nav un ka abstraktu prātojumu ceļā mēs ne par soli nenākam tuvāk mākslas būtības izdibināšanai.**

---

* Соч. Л. Н. Толстого, т. XIII, 283. lpp. Что такое искусство?[1]

[1] «Что такое искусство?» — Kas ir māksla? [Sakārt.]

** Te varētu piezīmēt, ka jau krievu kritiķis **B e ļ i n s k i s, Hegeļa filozofijas** audzēknis, bija vēlāk pārliecinājies, ka šāda normatīva estētika noved neceļā. Viņš saka: «Patiesas estētikas uzdevums nav izšķirt, kādai jābūt mākslai, bet gan tai jāizskaidro, kas ir māksla. Citiem vārdiem: estētika nedrīkst spriedelēt par mākslu kā par kaut ko, kam vēl tikai jābūt, kā par kādu ideālu, kam jāpiepildās pēc zināmas estētikas teorijas, — nē, tai jāuzskata māksla kā priekšmets, kas bijis daudz agrāk kā pati estētika un kam tai jāpateicas par savu pašas eksistenci.» Citēju pēc Плеханов, «Н. Г. Чернышевский», СПБ, 1910., 257. lpp.

Pret veco spekulativo estetiku pacēlās Vācijā vispirms Fechners, kurš lika pamatus tā sauktai «Psichofizikai» un ar eksperimentu palīdzību raudzīja izpētīt dažus psiholoģijas galvenos jautājumus (piem., sakarus starp ārēju kairienu un zināmu psichisku sajūtu). Arī estetiku viņš traucās celt «no apakšas» un to pārvērst par emoirisku zinātni: agrāko a priori uzstādīto metafizisko formulu vietā viņš lika estetisku novērojumu un eksperimentu faktus un mēģināja no tiem tad atvasināt zināmus estetikas psiholoģiskos likumus.*

Blakus Fechneram jau angļu slavenie pētnieki Darvins un Spensers līdz tam par neaizskaramiem uzskatītos dailes jēdzienus likuši zem dabas zinātņu mikroskopa: Darvins mācīja, ka estetisku sajūtu — krāsu un toņu — pirmsākumi sastopami arī starp dzīvniekiem (piem., putniem); Spensers meklēja pēc mākslas bioloģiskiem cēloņiem un atrada tos organisma enerģijas pārākumā, kurš tad tiek atraisīts un izkliedēts rotaļu ceļā (mākslas tātad ceļas no rotaļāšanās dziņas). Tanī pat laikā Tēns izstrādāja savu teoriju par mākslas atkarību no ārējiem materialiem faktoriem: rases, klimata un sabiedriskās apkārtnes, un, sevišķi pēdējo faktoru uzsverot, tas lauza ceļu socioloģiskai mākslas analizei, kura mākslu sāka uzskatīt kā zināma laikmeta un zināmas vēsturiskas sabiedrības darinājumu. Te nav no svara, kādā mērā Fechnera, Spensera u. c. uzstādītie principi tikuši vēlāk pārlaboti un papildināti, jo viņu lielais nopelns ir tas, ka tie mākslas jautājumos salauzījuši vecās normatīvās estetikas aizžogojumus un sākuši mākslu pētīt ar pozitivas zinātnes metodēm. Tagad mākslas pētīšanas lauks tiek apstrādāts no vairākām pusēm: te tiek ņemti palīgā empiriskas psiholoģijas, kā arī salīdzinošas etnoloģijas (tā sauktās «tautu psiholoģijas») panākumi, te darbojas sociologi un kulturvēsturnieki, kuri sevišķi pēdējā laikā ceļ gaismā ļoti daudz materialu par pirmatnējo mākslu un tā mums noskaidro mākslas attīstības gaitu. Un cik dažādi arī nebūtu šo pētnieku slēdzieni atsevišķos jautājumos, tomēr viena atziņa viņiem visiem ir kopēja: māksla nav nekāds pārdabīgs brīnums, bet cilvēces vēsturiskas kopdarbības sasniegums, viņas baudījumu avots un viņas ilgu mērķis; mākslas pētīšanā mums jāiziet nevis no metafiziski abstraktiem spriedumiem, bet no empiriskā ceļā iegūtiem psiholoģiskiem un socioloģiskiem faktiem.

Pirms sākam apskatīt mākslas vispārējo nozīmi, viņas uzdevumus un mērķus, mums jāpakavējas pie dažiem estetiskas sajūtas elementiem, kuri klajā vai slēptā veidā parādās katrā māk-

* Fechners vispirms savas estetikas principus izlika rakstā *«Zur experimentalen Ästhetik»*; viņa galvenais darbs *«Vorschule der Ästhetik»* divos sējumos iznācis 1876. g.

slas ražojumā un bez kuriem māksla tikpat maz spētu uzplaukt kā puķes zieds bez kāta vai pumpura lapām. Šos elementus aplūkojot, mēs taisni visgaišāk pārliecināsimies, kādā mērā estetiskas sajūtas saistītas ar zināmiem fizioloģiskiem procesiem un ka līdz ar to mākslas izcelšanās un attīstīšanās vispirms dibinās uz mūsu organisma prasībām. Mēs zinām, ka mūsu organisma funkcijās izpaužas zināms bioloģisks princips, pēc kura organisms arvienu tiecas pēc tādām darbības formām, kur tas, vismazāk spēkus izlietojot, tomēr saņem vislielāko sumu no harmoniskiem, bioloģiskā ziņā vērtīgiem un tādēļ ar zināmu baudījuma sajūtu savienotiem pārdzīvojumiem. Ar izdoto spēku minimumu sasniegt pārdzīvojumu maksimumu — tāds ir pazīstamais spēku ekonomijas princips (*Prinzip des kleinsten Kraftmasses,* закон экономии сил), kuru, sevišķi attiecoties uz zinātnisku domāšanu, mūsu dienās formulējuši Machs un Avenariuss. Pievedīsim te kādu vietu iz Avenariusa: «Psichika neizdod atskārtumiem (apercepcijai) vairāk spēka, nekā tas vajadzīgs, un, ja ir iespēja uzņemt vairākus atskārtumus, tad tā dod tādiem priekšroku, kur līdzīgs sasniegums tiek izdots ar mazāku spēku izdevumu (resp., kur ar līdzīgu spēku izdevumu tiek iegūts lielāks sasniegums). Zināmos apstākļos psichika pat labāk ar mieru izlietot lielākus pūliņus, ja tie tai par to atkal sola lielākus (resp. ilgāk pastāvošus) rezultatu labumus, nekā acumirklī ar mazāku spēku izlietojumu panākt mazākus rezultatus.»* Un vispilnīgāk šis princips izteicas mākslā, jo te mūsu organi, mūsu psichika darbojas visbrīvāk un visvieglāk, te mēs ar vismazākiem pūliņiem uzņemam vislielāko pārdzīvojumu un baudījumu daudzumu.

Šo spēku ekonomijas likumu varam sevišķi novērot pie ritma. Par ritmiskiem mēs apzīmējam visus nervu sistemas kairienus, kas atkārtojas regulari un pie tam ne ar pārāk lieliem starpbrīžiem (intervaliem). Un ritms — kā to visskaidrāk aprādījis K. Bichers savā slavenajā darbā *«Arbeit und Rhythmus»*** — ceļas iz mūsu organiskās būtības, jo cilvēku (tāpat arī citu dzīvnieku) ķermeņa darbība cenšas iekārtoties pēc zināmu noregulētu

* *Die Seele verwendet zu einer Apperzeption nicht mehr Kraft als nötig und gibt bei einer Mehrheit möglicher Apperzeptionen derjenigen den Vorzug, welche die gleiche Leistung mit einem geringeren Kraftaufwand resp. mit dem gleichen Kraftaufwand eine grössere Leistung ausführt*[1] *u. s. w. R. Avenarius, Philosophie als Denken der Welt gemäss dem Prinzip des kleinsten Kraftmasses, Leipzig, 1876., Vorwort.*

[1] «Dvēsele apercepcijai nelieto vairāk enerģijas, kā nepieciešams, un, pastāvot vairākām apercepcijas iespējām, priekšroku dod tai, kas to pašu var veikt ar mazāku enerģijas patēriņu resp. ar to pašu enerģijas daudzumu veic vairāk.» [Sakārt.]

** *Karl Bücher, Arbeit und Rhythmus*[2]*, dritte Auflage, Leipzig, 1902., 398.*

[2] «Darbs un ritms». [Sakārt.]

kustību samēra, kuras prasa vismazāk spēku un pūliņu, kur, pēc iespējas jo maz izšķiežot dzīvības spēka un prieka, traucas iegūt cik vien iespējams daudz dzīvības apmierinājumu un baudījumu. Šī tieksme pēc ritma parādās it visur, tiklab darbā, kā mākslas baudījumā. «Rikšojošais zirgs un apkrautais kamielis kustas tikpat ritmiski kā laivinieks, kas airus cilā, vai kā kalējs, kas ar savu āmuru sit. Ritms modina tīksmes sajūtas *(Lustgefühle)*, viņš tādēļ ir ne tikvien darba atvieglojums, bet arī viens no estetiska baudījuma avotiem un tāds mākslas elements, kuru spēj sajust visi cilvēki bez kādas tikumu vai uzskatu izšķirības.»* Ko ritmiskas kustības nozīmē pie darba, to zinās ikkatrs, kas vien rīkojies ar izkapti vai spriguli, to izbaudījušas mūsu māmiņas, vērpjamo ratiņu minot vai grūtas dzirnas ritinot, bet to sajūt arī kurš katrs no mums, ja, savā vaļā staigājot, mūsu kustības ritms tiek izjaukts (piem., ja jāiet augšā pa trepēm ar nevienādiem pakāpieniem). Mūsu organisms pats no sevis cenšas, kur vien tas kaut kādi iespējams, pārvērst katru darbību par ritmisku.

Caur ritmiskām kustībām tiek mūsu spēki aiztaupīti, tādēļ ka mūsu organisma enerģija te tiek izlietota regulari, jo zināmu kustību sākums un beigas te, vienlīdzīgi iekārtojoties, arvien iekrīt tanīs pašās telpas un laika robežās. Darbs caur to tiek automatisks: mūsu smadzenes te netiek vairs piepūlētas, jo uzsāktās ķermeņa kustības turpinās mechaniski tālāk un neprasa nekādu jaunu gribas līdzdarbību. Pie neparasta darba mēs savus spēkus tērējam drīz par maz, drīz atkal par daudz, bet vēlāk mēs mācāmies darbiem piemēroties: muskuļu kustības nesvaidās vairs nedroši, bet notiek tagad pēc zināmas regulas; savu spēku tēriņu mēs saskaņojam ar atdusas punktiem starp atsevišķām kustībām, jo katra darba kustība sastādās no stiprāka un vājāka momenta (piem., ceļot un nolaižot, grūžot un velkot utt.). Un tamdēļ arī ritmisks darbs — vienādi regularas kustības un izmantotās īsās pauzes kustību starpā — mūs tik ātri nepiekausē un ir daudzkārtīgi ražīgāks nekā nepārtraukta muskuļu piepūlēšana. Bez tam te vēl nāk klāt socialais — jeb, pareizāk sakot, — socialpsiholoģiskais moments: darbu — sevišķi uz pirmatnējas saimnieciskās pakāpes — parasti strādā vairāki cilvēki kopā, un te nu ritms (pat darba rīku skaņas vien jau!) saviļņo un uzmudina darba enerģiju, spiež darba strādniekus viņu kustības savstarpēji piemērot, kontrolē un disciplinē darbā apvienoto strādnieku pulku — vienlīdzīgā, kopējā darba taktī.** Ar pilnu tiesību mēs varam

* Sal. *Rich. Müller-Freienfels, Zur Theorie der ästhetischen Elementarerscheinungen*[1], *Vierteljahrschrift für wissenschaftl. Philosophie und Soziologie, 32. Jahrgang.*

[1] «Par estetisko elementarparādību teoriju». [Sakārt.]

** *Bücher, Arbeit und Rhythmus;* 22.—37. lpp.

teikt, ka ritms ir viens no svarīgākiem ieročiem cilvēces uztura cīņā un ka ritmisks kopdarbs palīdzēja cilvēcei pacelties no pirmatnējās mežonības uz augstāku kulturas pakāpi.

Bet tikpat liela ir arī ritma sajūta mākslā. Bichers iet pat tik tālu, ka tas ritmu mākslā un līdz ar to visu primitivo muziku un dzeju atvasina no darba. Darbs, muzika un dzeja uz savas primitīvās attīstības pakāpes bijuši sakausēti vienkopus, pie kam šis trīsvienības pamata elements bijis darbs, kamēr muzikai un dzejai piekritusi tikai piedevu nozīme. Pirmatnējais cilvēks pie darba vislielākā muskuļu piepūlējuma momentā izgrūž dažādas skaņas, kas tam sagādā zināmu fizioloģisku atvieglojumu; šīs skaņas tad vēlāk tiek izveidotas par darba gaitai piemērotām ritmiskām dziesmām, kas atvieglojuma sajūtas vēl pavairo un tām pat piešķir zināmu tīksmes nokrāsu; no darba dziesmām tad attīstās vēlākā tautas dzeja; arī primitīva deja, attēlojot visvairāk darbu, zveju, medības u. c.; pat muzikas instrumenti (piem., bungas) cēlušies no darba rīkiem.* Bez runas Bichera teorija uzskatāma par pārāk vienpusīgu, bet tā met tomēr gaišus starus uz dzejas un muzikas sākumiem senatnē, un darba dziesmu attīstīšanos tā izskaidro vispilnīgāk (tā sauktās «darba dziesmas» ieņem pirmatnējā tautas dzejā jo plašas telpas, un, piem., mūsu tautas dziesmas — kā to turpmāk redzēsim — gandrīz pa pusei sastāv no darba dziesmām).

Ritms izpaužas mākslas darbā pastāvīgi, un viņa cēlonis ir tas pats spēka ekonomijas princips, kāds iemīt cilvēku techniskā darbā un rotaļās. Mākslas sferā (dejās, dziesmās u. c.) mūsu organi spēj īsti darboties brīvi un nepiespiesti, te organisma neizlietotā enerģija atrod sev izeju tādā kārtā, ka tā sniedz vispilnīgāko baudījumu sajūtu. Tiklīdz mūsu nervi pārdzīvo stipru kairienu un tiek — tā sakot — uz pēdējo sastīgoti, tiklīdz mūsu jūtas sagrābj spējš saviļņojums — vienalga, prieki vai bēdas, uzvara vai zaudējums, — tad mūsu psichiskā enerģija laužas uz āru un — kā to redzam pie pirmatnējām tautām — izplūst deju un dziesmu virpulī, kurš tūlīt neapzinoties sāk viļņot zināmā ritmā. Mūsu kustības dejā regulē ritms un vada tās gluži automatiski, tā ka nogurums te nevar tik drīz iestāties un baudījuma prieks tiek paildzināts. Ritmisks kustību straujums, vienmērīgi atkārtojoties, pārņem un rauj sev līdz visus klātesošos — pat pret viņu pašu gribu — un taisni caur šo kopības sajūtu tik lieliskā mērā savairo baudījuma līksmi, liek tai liesmās celties līdz pat ekstazei, kā, piem., spāniešu vai italiešu dejās *(tarantello)***.

* *Bücher*, 342.—377. lpp.

** Par deju mums nāksies vēl turpmāk runāt. Viduslaiku kronikas sevišķi bagātas ar deju aprakstiem, kad dažreiz dejas gars ar «velnišķu» varu pār-

Bet ne tikvien motoriskās mākslas parādībās, piem., dejā griežoties vai tamburinu un kastaņetes taktī sitot, ritmam piekrīt tik liela loma, — tas pats sakāms arī par senforisko nervu uzņemamiem akustiskiem iespaidiem, par uzklausāmām dziesmu un muzikas skaņām. Arī te ritma nozīme pastāv iekš tam, ka skaņas, regulari atkārtojoties, ierosina mūsu dzirdes organus un centrālās nervu sistemas daļas uz intensivu darbību, kura raisās viegli un tīkami, bez kādiem traucējumiem un bez smadzeņu piepūlēšanas; ritmiskie iespaidi te virknējas gluži automatiski, mūsu vērība netiek pie tam nodarbināta un var piegriezties melodijas vai dziesmas panta uztveršanai. Bet te nu jāievēro, ka šīs ritmiskās skaņas atmodina iekš mums arī zināmas motoriskas sajūtas, kurām mēs parasti tikai neļaujam brīvi izteikties un pāriet aktivās kustībās, ja arī, kādu valsi vai maršu dzirdot, nevaram nociesties, to ar kājām vai rokām taktī nepavadījuši. Bērni vai primitīvi cilvēki nespēj šīs kustības sevī aizturēt.*

«Šīs motoriskās sajūtas,» saka Rich. Millers-Freienfelss, «kuras iekš mums rodas, ritmisku muziku, ritmiskus pantiņus noklausoties, nav nekādas blakus parādības, nav vienkārša «ķermeņa rezonanse», bet tās ir taisni vissvarīgākais cēlonis jūtu stāvoklim (uzbudinājumam, aizgrābtībai u. c.), kādu mūsu psichikā rada ritms.» Minētais autors tad aprāda tālāk, kādu iespaidu ritms izdara ne tikvien uz mūsu dzirdes organiem, bet arī uz elpošanu un asiņu riņķošanu, pie kam paātrinātā elpas un asiņu cirkulacijas darbība nu šūpo un ceļ uz augšu visu mūsu psichiku. Mūsu pulss sit ātrāk, mūsu smadzenes tagad strādā strauji, un mūs pārņem it kā reibonis: visi uzņemtie iespaidi tiek nesalīdzināmi stiprāki un dziļāki, mēs jūtam, gavilējam un skumstam kā nekad mūsu parastā dzīvē. Tamdēļ arī muzika spēj mūs sagrābt ar tik elementaru varu kā neviena cita māksla.**

Mēs te neuzkavēsimies pie tā, ka sakarā ar ritmu vēlāk

ņēmis visus; tā, piem., reiz kalvinistiskā Genfē, kur dejošana tik ļoti nosodīta, sātans iemācījis kādu jaunu meiču visus piespiest dejot un lēkāt, kam vien tā pieskaras klāt ar savu burvju rīksti. Heine te nevar nociesties, nepiezīmējis: «Un nu iedomājieties tikai visus šos mazos Genfes svētuļus, šos dievbijīgos pulksteņtaisītājus, visus šos tā Kunga izvēlētos, visas šīs tikumīgās guvernantes, šīs stīvās, stūrainās baznīckungu un skolmeistaru figuras, kuras uz vienreiz nu sāk griezties trakā, nekaunīgā dejā *(gaillarde)!*» *H. Heine, Deutschland, II, Der Doktor Faust.*

* Sal minēto R. Millera-Freienfelsa apcerējumu iz *Vierteljahrschrift für Wissenschaft. Phylosophie und Soziologie, 32. Jahrgang.*

** Nīcše saka kādā vietā: «Ritms ir spaids *(ein Zwang)*, viņš rada nepārvaramu tīksmi padoties, aizrauties līdzi: ne vien kāju solis, bet arī dvēsele seko taktam — laikam arī, tā slēdza no tam, dievu dvēsele! Dievus centās tagad savaldzināt caur ritmu un tā iegūt varu pār viņiem.» *Die fröhliche Wissenschaft*[1], *Leipzig*, 1887., 105. lpp.

[1] «Jautrā zinātne». [Sakārt.]

muzikā attīstās melodija un harmonija, bet minēsim vēl tikai, kāda loma ritmam piekrīt d z e j ā. Ritms valda ne tikvien pār pirmatnējo sinkretisko mākslu (deju, mimiku un dziesmas kliedzieniem kopā, jo uz pirmvēsturiskas attīstības pakāpes šie mākslas veidi nav viens no otra šķirami), bet ritms arī veido tālāk poetisko tekstu un laiku maiņā izdala no kora ārā dziesmu.* Ritmiskais elements sevišķi izceļas vecajās valodās (sanskritu, grieķu, latiņu) ar viņu muzikalo akcentu; Homera eposi nav domājami bez heksametriem, tāpat kā Horacs un Katulls bez klasiskas metrikas pantiem. Ritms darinājis refrenu *(refrain)* un vēlāk arī atskaņas, ritms izkaldinājis formas, kurās tiek ielietas episkas un liriskas dzejas saturs. Tas ir neizmērojami tāls ceļš no pirmatnējo mežoņu bungu un tam-tam rīboņas līdz Puškina, Heines un Alfreda de Misē *(Musset)* lirikas burvīgai muzikai, bet šo ceļa gabalu cilvēci nesuši ritma spārni — citiem vārdiem, — tas pats psiholoģiskais princips, pēc kura mēs cenšamies aptvert visvieglākā kārtā (t. i., cik vien iespējams maz spēkus izdodot) jo vairāk baudījuma sajūtas. Kāda nozīme ritmam dzejā, par to mēs varam pārliecināties, ja izārdām dažus Heines vai Ļermontova liriskos pantiņus un uzrakstām tos prozas formā — viss daiļums līdz ar to tiek saplosīts un estetiskā sajūta iznīcināta! Un pat tur, kur lirikā atskaņas un muzikalais elements tiek atlaists nost, ritms tomēr arvien paliek vēl teksta apakšā: mēs tikai tad nerunājam vairs par formalu ārēju, bet par iekšēju psichisku ritmu, pēc kura dzejnieks savas jūtas, domas, gleznas harmoniski sakopo tādi, kā tās visvieglāk un vispilnīgāk spēj mūs ieviļņot. (Piemēra pēc aizrādīsim tikai uz mūsu tautas dziesmām, kur kopā ar vijīgo, muzikalo skaņu ritumu arī pats saturs tiek ritmiski saskaņots: viss liekais, nenozīmīgais tiek atmests prom un tikai pats svarīgākais un nozīmīgākais ietverts pantā; uz šādu iekšēju ritmu dibinās arī paralelisms mūsu tautas dziesmās, kur pirmās divās rindās tiek ņemta kāda dabas glezna un tai tad pielikta klāt ar to saskanoša dvēseles sajūta vai dzīves novērojums: «Pie ābeles piestājos kā pie savas māmuļiņas» — vai «Kam tu lūzi, ozoliņi» — vai «Tumša, tumša tā eglīte» u. c.) Un savus ritmiskos stila ieročus (pantmērus, atskaņas u. c.) dzeja droši vien arī negribēs zaudēt.

Par ritmu mēs varam runāt ne tikvien muzikā un dzejā, bet arī p l a s t i s k ā m ā k s l ā (ornamentikā, glezniecībā, skulptūrā). Šis jautājums te vēl maz izpētīts, bet ritma princips, bez šaubām, izteicas iekš tam, kā mākslas darbā tiek sakārtotas figuras un līnijas vai arī gleznā izdalītas krāsas. Ja ritms visskaļāk dzirdams pirmatnējā dejā un muzikā, tad tāpat visskaidrāk to

* Александр Веселовский, Три главы из исторической поэтики. СПБ. 1899, гл. I.

sajūt mūsu acs pirmatnējā ornamentikā, kur zināms motivs regulari atkārtojas viļņveidīgā taktī. Kāds ievērojams mākslas pētnieks raksta: «Līdzīgi var arī plastiskas un dekorativas mākslas, kuras piespiež mūsu acis sekot līniju un figuru regularam sakopojumam, pārnest uz mums ar ritma palīdzību zināmu jūtu saviļņojumu. Ornaments, šī īstā pirmatnējā tautas māksla, var tādi pēc sava psicholoģiskā iespaida tikt salīdzināts ar vienkāršu tautas deju vai meldiju.»* Kāds sakars starp ritmiskām kustībām un ritmiskām līnijām, to atskārta it labi mūsu tēvi un māmiņas, kad tie spriguļiem rijā lika pēc «raksta» krist un tāpat arī adīšanu un šūšanu vienlīdz apzīmēja par «rakstīšanu» un apģērba gabalu izrotājumus ar «rakstiem».**

Mēs apskatījām plašāk ritmu, tamdēļ ka tas ir pats svarīgākais elements mūsu formalā estetiskā sajūtā un ka tas mums atklāj mākslas psicholoģisko un fizioloģisko pirmcēloņu noslēpumu. Ka dailes elementarformas saskan un ka tām arī vajag saskanēt ar mūsu organu funkciju veidu, to, piemēram, varam arī redzēt pie s i m e t r i j a s, kurai savukārt tik liela loma plastiskā mākslā. Arī plastikā mēs prasām, ka par izlietotās enerģijas minimumu mēs saņemtu iespaidu maksimumu, un tamdēļ, pret kādu gleznu, izcirstu tēlojumu vai būves pieminekli nostājoties, mūsu acs meklē zināmu pārskatāmu un aptveramu samēru: ja glezna izjūk neskaidros krāsu plankumos, ja formas un līnijas sarežģījas neizprotamā mudžeklī, tad mūsu redzes organi nevar tām brīvi un viegli sekot, mūsu smadzenes tiek veltīgi piepūlētas un estetiskais iespaids netiek panākts. Viens no mākslas līdzekļiem, kas iespaidu masu sadala, noskaidro un ienes zināmu harmoniju formu un līniju valstībā, ir simetrijas princips, kuru mūsu skatiens tad arī instinktivi sajūt kā ko tīkamu un tamlīdz arī daiļu Uz ko nu īsti dibinās mūsu simetrijas patika, kuru estetikas grāmatas parasti uzstāda kā vienu no dailes formas likumiem?

Vispirms jāpiezīmē, ka simetriju (tiklab dabā, kā mākslas darbos) mēs uztveram tikai vertikali, nevis horizontali, t. i., simetriska sajūta mums rodas tikai no līnijām un priekšmetiem,

---

* *Urjö Hirn , Ursprung der Kunst*[1], *Leipzig*, 1904., 90. lpp. Hirns turpat citē angļu pētnieku *Vernon Lee* un *Thomson*'a vārdus: «... te vēl nāk klāt ornamenta vara, kas ar savām regulārām līnijām piespiež aci un elpu iet vienlīdzīgiem, nesaraustītiem soļiem. Pat vienkāršākiem ornamentiem, kādi jebkad lietoti, ir maršu muzikai radniecīga iespēja, jo tie piespiež mūsu organismu just un dzīvot regulari ritmiskā kārtā.»

[1] «Mākslas pirmsākumi». [Sakārt.]

** Sal. «L a t v j u D a i n a s», II sēj., dziesmas par sieviešu rokdarbiem: Rakstiem vien cimdus adu, Rakstiem vien vilnainītes. 7185. Rakstīdama kreklu šuvu, Rakstīdama nēzdodziņu. 7187. Skrīvers raksta grāmatiņu, Es mītīju audekliņu. Šķiras mans audekliņš Kā skrīvera grāmatiņa. 7342. Raksti, māte, savas sagšas, Gan es savas norakstīšu. 7454, u. c.

ja tie stāv b l a k u s viens otram, nevis viens z e m otra. Mums patīk blakus stāvošu tumšu egļu drūmais, stingrais slaidums, bet mēs neatskārstam nekādu simetriju no egles atspoguļojuma ūdenī. Tas pats notiekas, ja ornamentu līnijas vai pīlaru figuras zīmējam blakus uz papīra, — tiklīdz tās apgriežam un paliekam vienu zem otras, tad pat pirmajā acumirklī nevaram uziet nekādu vienādību. Vēl var atzīmēt tādu faktu, ka rakstot mēs bieži vien samainām *d* un *b*, bet nekad *b* ar *p* vai *d* ar *g*. Šo vertikalo simetrijas sajūtu Machs izskaidro ar mūsu redzes organu īpatnībām: acu motoriskais aparats ir vertikali pilnīgi simetriski iegrozīts, un tamdēļ arī līdzīgas skatiena kustības ir savienotas ar līdzīgām telpas sajūtām.* Horizontalā ziņā turpretim acu aparatā šī simetrija trūkst, un tamdēļ mēs horizontalas parādības neuztveram simetriski. Uz jautājumu, kāpēc arī akli tikai ar taustāmo organu palīdzību vien var izjust simetriskas figuras un līnijas, Machs dod atbildi: arī mūsu taustāmie organi (abas rokas un kājas) ir simetriski ierīkoti, un tāpēc arī no viņiem uzņemtās sajūtas kārtojas simetriski mūsu apziņā.

Rich. Miller-Freienfelss uzstāda šinī jautājumā citu teoriju: simetrijas patika — pēc viņa domām — dibinās uz mūsu līdzsvara sajūtu, kuru mēs pārnesam arī uz skatāmiem priekšmetiem. Sagāzies nams vai koks modina iekš mums nepatīkamas sajūtas, un arī ar greizi uzzīmētu torni mēs esam nemierā, kaut gan tas uz papīra taču apkrist nevar. Pie simetriskas sajūtas cilvēce pieradinājusies no agras bērnības: nometņu teltis, ēkas u. c. bija jāceļ pēc līdzsvara principa, un līdz ar to tās iznāca simetriskas; ieroči, kā cirvji, āmuri, šķēpi, naži, izrādījās par daudz lietderīgākiem, ja tie bija simetriski izkalti; ar šķēpu, kas nebija pilnīgi simetriski izgatavots, nekad nevarēja tik droši mērķēt.** Bez tam cilvēks redzēja sava ķermeņa simetrisko būvi un novēroja to pašu arī pie savas apkārtnes priekšmetiem — kustoņiem un kokiem. Tā nācās, ka cilvēks sāka visas simetriskās parādības uzlūkot kā kaut ko pilnīgu, kamēr simetrijas trūkums tam varēja izlikties kā kaut kas kropls, nevarīgs un nepilnīgs. — Te jāpiebilst tikai, ka šī teorija nebūt nerunā Macha uzskatam pretim un ir ar to gluži labi savienojama.

Var te vēl atzīmēt dažas citas estetiskas parādības, kas tāpat

---

* *E. Mach, Analyse der Empfindungen*[1], *Jena*, 1903., 84.—100. lpp. Par šo pašu tematu Machs arī uzrakstījis savā krājumā «*Populärwissenschaftliche* Vorlesungen»[2].

[1] «Sajūtu analize». [Sakārt.]

[2] «Popularzinātniski priekšlasījumi». [Sakārt.]

** To pašu domu izsaka arī *Dessoir* (sk. «*Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft*»[1], *Stuttgart*, 1906., 122. lpp.).

[1] «Estetika un vispārējā mākslas zinātne». [Sakārt.]

atbalstās uz līdzsvara sajūtu. Mūsu ķermeņa sajūtu, kas augšā ir vieglāka un uz leju smagāka, gluži neapzinoties, mēs pārnesam uz apkārtējiem priekšmetiem un prasām, ka šis smaguma princips visur redzami tiktu izpildīts. Mēs uzskatām par dabiski pareizu, ka ēkas pamata (bazes) plašums pārsniedz viņas augstumu un ka ēkas līnijas, uz augšu ejot, izbeidzas vieglā, smailā spicē; ka gleznā augšas krāsas ir vieglākas un gaišākas nekā apakšējās; ka vispārim viss, kas ciets, smags, tumšs, tiek novietots uz leju — tā sakot — pie zemes. Par šī principa pareizību var pārliecināties, plastiskus mākslas darbus aplūkojot. Tamdēļ mūs arī pārsteidz kalnezeru debeszilais spožums vai atkal savukārt nomāc tumši zemes krāsu mākoņi, jo pēc mūsu sajūtas vieglām, gaišām krāsām jāatrodas augšā, nevis otrādi.*

Pie citām estetiskām elementarformām (līniju samēra, krāsu harmonijas u. c.) mēs neapstājamies, jo tad no mākslas teorijas mums būtu jāpāriet uz specialu zinātņu lauku (piem., uz Helmholca, Nagela, Heringa, Vundta, Hirta u. c. pētījumiem par optiskām parādībām). No svara mums tikai bija to uzsvērt un ar dažiem piemēriem apliecināt, ka estetiskas sajūtas savienotas ar mūsu organu darbību, ar zināmiem fizioloģiskiem procesiem un ka šīs sajūtas varēja attīstīties un — tā sakot — izdaiļoties tamdēļ, ka tās izrādījās bioloģiskā ziņā par vērtīgām. Jo māksla ir taisni sfera, kur vispārējais dzīves princips — mūsu psichofiziskā enerģija — var izpausties visbrīvāk un visplašāk, tamdēļ ka te mūsu «es» izvēlas pats savas darbības formas un tās netiek mums priekšā novilktas un uzspiestas no kādiem ārējiem mērķiem.

Būtu tomēr aplam, ja, atbalstoties uz to, ka par «daiļām» apzīmējamas visas parādības, kas vislabāk piemērojas mūsu organu funkciju veidam, mēs, no fizioloģiskiem pētījumiem izejot, gribētu uzstādīt kādus pastāvīgus dailes formas likumus. Pēc Fechnera tika eksperimentalā pētīšana estetikas jautājumos turpināta no Vitmera, Zegala u. c. un daudzi interesanti fakti gaismā celti, bet šie pētījumi par kairiena stiprumu, par tonu rindām, par līniju un krāsu kombinacijām utt. attiecas vairāk uz eksperimentalu psicholoģiju nekā uz mākslas teoriju, un ar viņu palīdzību mēs gan varam zinātniski analizēt un izskaidrot dažas estetiskas elementarsajūtas, bet nevis noteikt formas, kādam j ā b ū t idealam mākslas darbam. Pat ideali sadalāma līnija, kas līdz ar to dotu atslēgu dailes darbos lietojamam formu un

* Sal. *Georg Hirth, Aufgaben der Kunstphisiologie*[1], *München*, 1897., 251. un 252. lpp.

[1] «Mākslas fizioloģijas uzdevumi». [Sakārt.]

līniju samēram (proporcijai), nav vēl un netiks arī atrasta!* Ņemsim, piemēram, tik vispār atzītu likumu kā simetrijas principu glezniecībā, bet arī to mākslinieks var pārkāpt un simetrijas trūkumu izlīdzināt ar stiprāku krāsu vai formu efektu. Nav nosakāmas nekādas regulas, kā mākslinieks drīkstētu un kā tam vajadzētu kombinēt skaņas, līnijas, krāsas, jo nav taču ne ar kādām regulām izsmeļama šo kombinaciju dažādība un varbūtība. Nav tātad pēc fizioloģiskiem eksperimentiem sastādāma nekāda mākslas gramatika, tomēr zināmus mājienus un norādījumus šādi pētījumi var gan māksliniekam dot.

Par visām lietām jāpatur vērā, ka evolucijas princips valda dabā un dzīvē, ka arī mūsu organu spējas attīstās un piemērojas jaunām parādībām un ka līdz ar to tāpat attīstās un izveidojas mūsu estetiskas uzņemšanas sajūtas. Katra lappuse mākslas vēsturē liecina mums par šādu estetiskas sajūtas attīstību, arī uz viņas elementārākiem faktoriem attiecoties. «Ja mēs pārskatām jaunāko muzikas vēsturi, kaut arī tikai visrupjākās līnijās, tad mums tūlīt krīt acīs, kāda te notikusi attīstība. Kad Mocarts uzstājās, tad jau viņam pārmeta disonanses. Bet tie ļaudis, kas no viņa muzikas bija izaudzināti, tā ka tie pat baudīt varēja agrāko Bethovenu, tomēr nespēja citādi izskaidrot harmoniju izvešanu *(Harmonieführung)* maestro pēdējos darbos kā tikai ar viņa kurlumu... Un tad nāca Vagners un pēc viņa Richards Štrauss un Makss Regers, un nāks varbūt vēl citi, ar kuru akordiem salīdzinot *«Heldenleben»* disonanses laikam izliksies gluži nevainīgas.» (R. Millers-Freienfelss.) Kā mūsu zinātniskā atziņa pastāvīgi atklāj jaunas, līdz tam nezināmas parādības (minēsim tikai atradumu rindu no Rentgena stariem līdz radijam), pie tam bieži vien tur, kur viss jau uz pamatīgāko izzināts un izpētīts, tāpat arī māksla savā valstībā nemitīgi uziet jaunus daiļuma starus, jaunus estetiskas sajūtas elementus. Tā, piem., vispatstāvīgākā un vismazāk pārgrozījusies no cilvēces vēstures sākuma ir varbūt mūsu krāsu sajūta, un tomēr, cik daudz pēdējā gadu simtenī vien māksla nav ieguvusi jaunu krāsu noskaņu un harmoniju uztveršanā! Var teikt, ka katra vēsturiska paaudze redz priekšmetu formas un līnijas savādāk, kā to mums vēsta katra laikmeta mākslas pieminekļi (ne tikvien pēc savu darbu satura, pēc mākslas izteiksmes līdzekļiem, bet arī pēc īpatnējas redzes technikas atšķiras glezniecībā un tēlniecībā mākslinieku grupas un «skolas»**).

* Ilgu laiku par šādu ideali daiļu līniju samēru tika turēts tā sauktais «zelta grieziens», pēc kura pārgrieztas līnijas mazākās daļas samērs saskan ar līnijas lielāko daļu kā lielākā daļa ar visu līniju kopā (3 : 5 = 5 : 8). Bet jau Fechners atmeta šo «idealo» proporciju.

** «Būtu gandrīz vai jādomā,» saka Hirts, «ka Mikelandželo un Rubensam

Šinī nodaļā mēs apskatījām estetisku sajūtu izcelšanos un viņu sakaru ar mūsu organu funkcijām. Rodas vēl jautājums: vai visi organi vienlīdzīgi spēj mums sniegt estetisku saviļņojumu (emociju) jeb te pastāv kāda starpība? Daži šo godu grib ierādīt tikai redzei un dzirdei, tikai optiskiem un akustiskiem iespaidiem, un pret šo uzskatu savā laikā sparīgi uzstājās Gijo *(Guyau)**. Pēc viņa domām, visu organu sajūtas var sagādāt estetisku baudījumu: stipra drudža karsonī pie galvas pielikts ledus gabals var pēc sava atveldzinošā vēsuma līdzināties dziļam un maigam muzikas akorda iespaidam; samta un zīda mīkstumā, kādu mēs sajūtam pieskaroties, ir savs burvīgs daiļums, un to mēs pārnesam arī uz zeltainu vai melnu matu glāstiem; kalnu augstumos pasniegts piena malks, ar ko slāpes dzesēt, var caur savu garšu vien uzburt veselu pastoralu simfoniju. Gijo vēl piemetina, ka bibliskā «Augstajā dziesmā», vienā no visaugstākām mīlestības poemām pasaules literaturā, Sulamites lūpu smarža bieži tiek salīdzināta ar vīnu un ar medu. — Pret Gijo te jāpiebilst, ka viņa pievestie piemēri pa vislielākai daļai neattiecas uz estetiskas sajūtas t i e š o fizisko elementu, jo galvenā loma te piekrīt asociativam jeb reproduktivam elementam (t. i., agrāko pārdzīvojumu atmiņām, fantazijas virknējumiem, domu tēliem). Pliederu ziedu smarža sniedz mums estetisku baudījumu nevis tad, kad tā vienīgi patīkami kairina mūsu ošanas nervus, bet tas notiekas tad, kad tā mums uzreiz stāda priekšā ziedošo, smaržas pilno dārzu un visu pavasara krāšņumu. Bet jāatzīst gan, ka tā sauktie zemākie jutekļi (temperaturas, ošanas, garšas, taustīšanas un muskuļu kustību sajūtas) nav izslēdzami no estetisku emociju ierosināšanas, ja arī viņu līdzdalība parādās visai mazā mērā. Tomēr galvenais svars piekrīt redzēt un dzirdēt, tamdēļ ka acis un ausis ir mūsu «valodas jutekļi». Citu dzīvu būtņu iekšējo dzīvi, — saka *Gross*, — mēs spējam saprast caur sajutumu skaņām (interjekcijām) un vārdiem, kā arī caur vaibstiem un žestiem *(Haltungen)*. Akustiskiem un optiskiem datiem ir tik liela izteiksmes spēja, ka te vajadzīgs tikai visvieglākais un paviršākais norādījums, lai mēs saņemtu iespaidu no citu

---

bijušas savādāk konstruētas acis vai katrs no tiem dzīvojis uz savas citādāk apgaismotas planetas. Abi tie savos darbos cildina cilvēku dzimuma dievišķi pārplūstošo spēku, tie abi izdibinājuši dabu ar caururbjošu skatienu, abi tie bija apdāvināti ar gigantisku intuitivi reproduktivu atmiņu — un tomēr, cik bezgalīgi dažādi un nevienādi ir viņu mākslinieciskie tēlojumi, viņu «izvilkumi» iz dabas! To var izskaidrot vienīgi ar to, ka katrs no tiem gājis savu ceļu dabas aplūkošanā.» *Kunstphysiologie*, 41. un 42. lpp.

* *Guyau, Problèmes de l'esthétique contemporaine*[1], *Paris*, 1895., 61.—74. lpp.

[1] «Tagadnes estetikas problemas». [Sakārt.]

psichikas dzīves, ja tā vien kaut kā izteicas uz ārieni. Šo organu iespaidi tātad «runā» uz mums, tie izteic un iztulko mūsu apkārtnes parādības, tie savieno mūs ar līdzcilvēci, ar visu dzīvo radību, — un tāpēc arī redzei un dzirdei piekrīt valdošā loma estetisku iespaidu radīšanā.* Jo mākslas galvenais uzdevums ir cilvēces kopības pašsajūtu — viņas augošā spēka un apziņas, viņas ilgu un idealu i z t e i k s m e un reizē ar to individa psichikas savienošana un saskaņošana ar viņa vēsturiski sabiedrisko apkārtni.

Bet vai tad patiesi mūsu organu tiešā līdzdalība no tāda svara mākslas baudījumā? Tā varētu iejautāties kāds, kas naivi tecējis, ka mākslas debešķīgā būtība nav kopā saistāma ar reālās dzīves prozu, ar cilvēka organisma prasībām. Vispirms uz to jāatbild, ka vispārim katra psichiska darbība ir savienota ar centralās nervu sistemas procesiem un ka tāpat savukārt atkal katram fizioloģiskam kairienam iet caur attiecīgo organu sajūtu blakus līdz zināms psichisks motivs. Un tāpēc arī māksla nevar aizcelties nekādās pārdabiskās nezemes sferās, nevar izgaist mistiski-eteriskos augstumos, jo to velk atpakaļ viņas zemes smagums, viņas «dvēseles» (t. i., estetisko emociju) funkcionala atkarība no organisma tiešām sajūtām. Ka muzikas un plastikas mākslās estetisks baudījums tiek ierosināts caur patīkamiem un intensiviem ārējiem kairieniem, par to nav vis vērts plašāk minēt; tikai būtu vēl aizrādāms, ka bez redzes un dzirdes te tiek arī līdziekustinātas citas organiskas (sevišķi motoriskas) sajūtas. Par estetiska baudījuma fizioloģiskiem momentiem runājot, Gross pieved dažas vietas iz vecā Loces mediciniskās psicholoģijas: «Daiļu formu un sakaru tīkamais baudījums nav vienīgi tikai šis abstraktais prieks, bet dzīvākā, brīvākā elpā, paātrinātos sirdspukstienos un muskuļu līksmā spēka pārpilnībā mēs sajūtam, ka mūsu pašu «es» tiek no tam celts un nests.» Un tālāk Loce aprāda, ka ķermeņa fiziskie procesi saviļņo zināmā virzienā psichikas «intelektualo garastāvokli», ka caur viņiem mūsu jūsmas īsti iegūst «spēju iekšēju dzīvību» *(lebhafte Innigkeit)*, jo viss, kas priekš mums pats par sevi vērtīgs, te parādās saskaņā ar mūsu pašu individualas eksistences dziļākiem iekšējiem noteikumiem.**

Tas pats, pēc Grosa vārdiem, attiecināms arī uz tādiem estetiskiem baudījumiem, kur galvenā kārtā darbojas mūsu reproduktivā fantazija, nevis organu tiešās sajūtas, kā, piem., dzejā. Minētais autors pastāv uz to, ka, pat klusu rakstot vai lasot,

* Sal. *K. Groos, Der ästhetische Genuss*[1], *Giessen* 1902., 36. un 37. lpp.

[1] «Estetiskā bauda». [Sakārt.]

** *Groos, Der ästhetische Genuss*, 62. lpp.

mums neslīd vienkārši garām akustiskas vārdu gleznas, bet ka tās arī izskan iekš mums tāpat kā tieši organu iespaidi. No dzejnieka mēs prasām, lai tas ar abstraktu vārdu palīdzību mūs spētu organiski iekustināt un aizraut, un šī dzejas vara neatkarājas tik daudz no fantazijas «gleznām» kā no dzejā tēlotas «darbības», no zināmām motoriskām parādībām, kuras dzejnieks spēj uz mums pārnest. «Dzejas sevišķais fiziskais iespaids, pēc manām domām, pastāv iekš tam, ka dzejnieks, pats fiziski ieviļņots un aizrauts, atrod tādus vārdus, kuri arī mūsu jūtām piešķir visu personiskās līdzjūtības siltumu.»* Māksla sniedz mums reizē ar psichisko arī tieši fizisko baudījumu, — un tas notiek ne tikvien tad, kur tā rada līksmi patīkamus saviļņojumus, ceļ un vairo mūsu dzīvības prieka un gaviļu jūtas, bet arī tad, kad māksla mūs atvieglina un nomierina, remdina mūsu sāpes un šaubas, aizdzen mūsu dzīves izmisumu. Aristoteļa seno teicienu, ka mākslas panākums esot «šķīstīšana» (*katharsis*) no kaislību afektiem, mēs varam arī pārveidot tādi, ka mākslas baudījums arī fiziskā ziņā šķīsta un atspirdzina mūs kā jūras vilnis.

Mums bija no svara šinī nodaļā uzsvērt estetiskas sajūtas fizioloģiskos elementus un līdz ar to rādīt mākslas bioloģisko nozīmi, it sevišķi vēl tamdēļ, ka mūsu literaturā rakstīts par to visai maz un tā tagad piebāzta pilna ar visādu dekadentisku estetu blēņām, ka māksla «baudāma tikai ar dvēseli», ka tā dzimusi «mistiskās dzīlēs», ka tā «mūžīgi nepārejošā absolutā atspoguļojums» utt. Bet mēs nebūt nedomājam klupt atkal pār pretējo kļūdu un apgalvot, ka mākslā viss atkaras vienīgi no tiešām organu sajūtām, no patīkamiem vai intensiviem fizioloģiskiem kairieniem. Formalais fiziskais faktors estetiskā baudījumā ir tikai viena puse, kura neatdalāmi savienota ar psichiskām parādībām (atmiņas uzglabātie atskārtumi, fantazijas darinājumi, jūtu un gribas elementi utt.). Skaņas un krāsas, līnijas un formas ir — tā sakot — tikai kailais materials, kurš mākslas darba veidojumā iegūst savu organisko dzīvību, kad caur viņu izteicas cilvēces mainīgā, plūstošā jūtu pasaule, un taisni šis mūžīgi grozīgais, mūžīgi pārejošais saturs īsti padara mākslu par to, kas viņa ir, — par cilvēces dzīvības un daiļuma avotu, par viņas jūtu un domu, skumju un ilgu, dzīves neizmērojamo sāpju un neizsmeļamo prieku izteicēju.

Jansons [-Brauns, J.]

«Izglītība», 1910. g., Nr. 10, Nr. 11, 736.—743. un 817.—824. lpp.

* *Groos*, 75.—83. lpp. Man šķiet, ka — par dzejas saturu un virzienu nemaz nerunājot — tas attiecināms arī uz Raiņa dzejas elementaro varu, jo tur taisni tik daudz darbības un kustības, tik daudz cīņas un spara. Piem., «Lauztās priedēs» pati glezna nemaz nav tik laimīgi izvēlēta, bet kā vētras brāziens mūs sagrābj vārdi: «Tu vari mūs šķelt, tu vari mūs lauzt» — utt.

MĀKSLA UN MĀKSLAS TEORIJA

1) J. Jankava «Viņu māksla». Raksti par latviešu jaunāko rakstniecību un kritiku. Izdevis J. Pīpe Rīgā, 1909., 80 lpp., maksā 60 kap.

2) Dr. M. Valtera «Florencē». Studija no mākslas vēstures un mākslas teorijas. Ar beigu piezīmēm: Māksla, sabiedrība un marksisms. Izdevis Jaunu rakstu apgādiens Rīgā, 1909., 96 lpp., maksā 60 kap.

Dr. M. Valteram taisnība: pavisam nabagāka mūsu rakstniecībā ir mākslas vēstures un mākslas teorijas nozare («Florencē», priekšvārds). Tas vispirmā kārtā gan zīmējas uz tā saukto vispārējo mākslu (glezniecību, plastiku, muziku), bet pa labai tiesai to pašu var sacīt arī par mūsu rakstniecību. Ilgu laiku latviešu rakstnieki naivā vientiesībā ražoja stāstus, tēlojumus un dzejoļus; ņēma tik to pašu dieva doto, šūpulī izaijāto dāvanu krājumiņu un, kad tas bija apnicis, aizbāza spalvu aiz spāres gala un klusiņām nolīda kaktiņā. Ne prātā nenāca iedziļināties radītajā mākslinieka būtnē, mēģināt izpazīt viņas sarežģīto psichisko konstrukciju, atklāt mūžīgi atjaunojošās sajūsmas un radītāja spēka enerģijas noslēpumu. Ne prātā nenāca meklēt mākslas dziļāko socioloģiski-kulturalo nozīmi. Jansona pazīstamā brošura bija pirmais mēģinājums rakstniecību aplūkot no augstāka socioloģiska redzes punkta. Pēc tam viss atkal apklusa. Beidzamo gadu viļņojumi atmodināja latviešu garīgos spēkus; līdz ar tiem pamodās arī interese priekš latviešu mākslas un mākslas teoretiskiem jautājumiem. Jau vairākus gadus no vietas latviešu rakstniecībā (visvairāk gan tik rakstniecības kritikā) cīnās «sabiedriskais» virziens ar dekadentisko. Kulturas attīstības iekšējā loģika dzīvē gan jau redzami izšķīrusi šos strīdus, tomēr ar interesi var vēl novērot cīņu ap tīri teoretiskiem jautājumiem.

Vispirms dažas paraleles starp augšā minētiem autoriem. Abi viņi emigranti, abi ortodoksā marksisma noliedzēji. Abi sarakstījuši pa vienai brošurai — viens pret, otrs par jauno rakstniecības virzienu, abi nāk otrreiz klajā ar tādām brošurām, par tiem pašiem mākslas teorijas jautājumiem. Abi pa daļai atkārto to pašu, kas jau zināms no viņu pirmajiem darbiem, tāpēc mazāk pievilcīgi, mazāk saistoši kā pirmo reizi.

Savas mākslas kritikas pamatprincipus Jankavs jau demonstrējis «Vecajos elkos». Tajā ziņā viņam maz vairs kā jauna ko teikt. Bet pats autors, liekas, te nav domājis apcerējumu par principiem, bet par principialiem pārpratumiem un par tālākām principialām konsekvencēm dekadentiskos rakstniecības darbos un dekadentiskā mākslas teorijā. «Viņu māksla» tātad ir «Veco

elku» papildinājums un turpinājums. Šī brošura mums mazāk no svara savā pamatidejā nekā savos atsevišķos epizodiskos tēlojumos, raksturojumos un teorijas polemikā. Viņa sadalīta trijās daļās. Pirmajā Jankavs mēģina attēlot latviešu dekadentiskā virziena idejisko un praktisko bankrotu («Pie kāda Olimpa drupām»); otrā polemizē ar Dr. Valteru par vēsturiskā materialisma pareizu izpratni («Pērtiķis un brilles» jeb: «Kā Dr. M. Valters kritizē vēsturisko materialismu»); trešā apskata mūsu modernisma visjaunākā posma mēģinājumus sakarā ar Dr. M. Valtera ierosinājumiem («Viņu māksla»). Pirmajā daļā visinteresantākie skati no latviešu dekadences priekšvēstures. Laikmets, kad visi tagadējie dekadenti un saules himnu daiņotāji dižojās progresa praviešu un propagandistu lomā, ir viens no visinteresantākajiem latviešu rakstniecības vēsturē. Pēc sava sadzīves stāvokļa un intimākajām tieksmēm tipiskākie pilsoņi, viņi bramanīgi uzstājās pret buržuazismu un pastāvošo sabiedrisko iekārtu, turēja runas, iejūsmināja citus un sajūsminājās paši. Vispārējā troksnī un burzmā toreiz retais pamanīja viņa īsto dabu. Un, kas iedrošinājās uz to aizrādīt, tam draudēja boikots un citas tamlīdzīgas mocības. Tikai atplūdiem un reakcijai uznākot, viņi parādījās savā īstajā izskatā — kādā tos vēl tagad redzam. Šie cilvēki pēc savas organiskās dabas tādi, ka mīl tumsu un duļķes, bet bēg no turienes, kur noteiktība un skaidrība. Šo dekadentisko metamorfozu tēlojumi ir Jankava grāmatas pievilcīgākā daļa. Te nebūtu kaitējuši vēl plašāki pētījumi un vēl dziļāka psiholoģiska analize — neizlietotu materialu priekš tā ļoti daudz. Haralda Eldgasta «Demona paradizes» iztirzājums arī nav slikts, bet nāk par vēlu, kad viss, ko Jankavs te var sacīt, jau teikts viņa paša «Vecajos elkos», Jansona «Faunos un klaunos» un mūsu laikrakstu un žurnalu kritikā. Apcerējumā par «viņu», t. i., dekadentu mākslu Jankavs apskata beidzamo mēģinājumu nodibināt sevišķu bezšķiras vai pāršķiru mākslas teoriju un ar mākslinieciskiu salonu un «akademisku centru» izrādīt tādu brīnumīgu mākslu. Viņš saved zināmā loģiskā sakarā Ķeniņa, Zeltmata, Eglīša, Akuratera un Valtera mākslas ieskatus un tieksmes un rāda, ka tā ieslavējamā pāršķiru māksla patiesībā ir tipiska naudīgās pilsonības māksla. Kā redzat, par sevi arī šis slēdziens un šāds raksturojums nav vairs nekas nedzirdēts mūsu kritikā; taču tik plaši aptverti un tik sistematiski sakopoti piemēri nav nekur tā vienkopus atrodami kā Jankava grāmatā. Tikai it kā nevietā man liekas dažas parupjas piezīmes par tā saukto «sabiedrisko» mākslas kritiku; te derētu rūpīgāk aplūkoties, pirms kā uzbrūk un noārda. Nopietnā kritiskā darbā tāds nejaušs lēciens sāņus nost no tieši apceramā priekšmeta izskatās par daudz nemoti-

vēts un nevajadzīgs. Strīdum ar Dr. M. Valteru ir pilnīgs savstarpējas polemikas raksturs. Mūs viņš interesē tikai tik daudz, cik viņš noskaidro jautājumu par vēsturisko materialismu kā kulturas filozofiju un kā mākslas būtības izpratnes metodi. Un tik daudz, cik viņš mums raksturo «valsts zinību doktoru» M. Valteru kā mākslas kritiķi ar pamatīgu erudiciju un neskaitāmām zinātniskām mākslas kritikas metodēm un kā beidzamo glābēju nabaga jūrniekiem uz strandējušā dekadentiskā kuģa. Te dabūjam pārliecināties, ka Valteram nez kāpēc ir bijis vajadzīgs vietām nesaprast un vietām pārprast vēsturiskā materialisma aizstāvja (Jankava) domas un citatus. Protams, ar pārprastiem vai tīši sagrozītiem citatiem var tikt pie slēdzieniem, kādus vien vēlas. Un plašu «erudiciju» izrādīt arī nav grūti, ja paņem Deļevska brošuru un no tās izraksta no 75 grāmatām ņemtus citatus — tā, it kā pats būtu lasījis visas šīs 75 biezās zinātniskās grāmatas. Tā ir visvieglākā un dažā ziņā vispateicīgākā metode! Bet ar to nevar glābt veselu bankrotējušu rakstniecības virzienu. Taču — iesim pie paša Dr. M. Valtera grāmatas.

«Florencē» (86.—88. lpp.) Dr. M. Valters mēģina aizstāvēties pret Jankava pārmetumiem. Bet Jankava apsūdzības materials ir pārāk plašs un Dr. M. Valtera aizstāvēšanās pārāk īsiņa, tāpēc nepārliecina. Taisnību sakot, visvairāk tāpēc nepārliecina, ka Dr. M. Valters mazāk lietišķi aizstāvas, bet visvairāk — prasti lamājas. Kas lamājas, tas, kā saka, ne bez vainas. Bez tam Dr. M. Valters draud Jankavam un sola atklāt kādus tur pagalam satriecošus noslēpumus. Tas jau var būt, bet ar draudiem vien, — pat ar atklātiem noslēpumiem nevar aizstāvēties mākslas teoriju turnirā. — Dr. M. Valtera apcerējums par Florences gleznecību ir pamatīgs un lietišķs; tikai — vietām par daudz pamatīgs un garlaicīgs. Kā viņš pats atzīstas, galvenais nolūks viņam bijis izlobīt aizrādījumus par mākslas būtību un mākslas attīstības likumiem. Īstenībā mākslas būtības un attīstības likumu atziņa Dr. M. Valteram jau sen pilnīgi gatava, — ne likumus izlobīt ceļo uz Florenci, bet meklēt praktiskus pierādījumus jau gataviem likumiem. Ko viņš saka par Florences gleznotājiem, to pašu zīmēt arī varam uz viņu pašu kā Florences gleznotāju kritiķi: viņa modeļu izvēle ir noteikta no viņa idejiskā tēla. To Dr. M. Valteram vajadzēja aizrādīt savas studijas sākumā, ja viņš gribēja būt tik patiess un korekts, kā viņš to prasa no citiem. Dr. M. Valtera mākslas studijai un beigu piezīmēm viens pats nolūks: pierādīt, ka «saimnieciski spēki mākslu nenosaka», «pārgrozības saimnieciskos faktos var palikt priekš estetiskiem faktiem bez kāda iespaida», «ar to ir sacīts, ka vismaz viena ideoloģijas formu daļa — māksla nav ar laikmeta saimnieciskām

formām izskaidrojama». — Ir neapšaubāmi pierādīts, ka diloņa baciļi var palikt priekš cilvēka plaušām bez kāda iespaida; ar to ir sacīts, ka dilonis neceļas no diloņa baciļiem. Īsta tērauda loģika! Vai ne! Dr. M. Valters visādi izmēģinās pierādīt, ka apkārtnes iespaidi gulstas tīri «uz ikdienišķiem gariem un vājiem talantiem» un ka īsti mākslinieki smeļ tikai no savas «dvēseles dziļumiem». Tās ir frazes, ko mūsu dekadenti maluši līdz apnikšanai. Dr. M. Valtera mutē viņas neskan pārliecinošāk. Nepārliecina arī Dr. M. Valtera pārliecināšanas metode: mūžīgi nebeidzama citēšana. Pirmkārt, mēs vienmēr atminamies Deļevski, un, otrkārt, izvēlētie citati tikai apgalvo, bet it neko neapgāž un it neko nepierāda. Vēsturiskais materialisms, piem., zin izskaidrot ne vien cilvēka ieaudzēto, bet arī tā saukto organisko īpatnību, kur Dr. M. Valters domājas atradis mākslinieciskos radīšanas neizdibināmos noslēpumus. Un gluži tas pats ir ar minēto Vundta imanento attīstību, kur «ārējie iespaidi tikai atraisa vaļā jau latentus motivus». Man vispār liekas, ka Dr. M. Valters cīnās nesekmīgi. Viņš rakņājas pa avīzēm un žurnaliem, kā redzam, tīši neizprot un tīšām pārprot, lai tik demonstrētu pavisam mechaniski nedzīvu materialismu, par ko bramēties, ko sagāzt. Tāda rotaļāšanās nav «valsts zinību doktora» cienīga. Populārākie marksisti (piem., J. Asars savā literaturas vēsturē) nebūt nepazīst tāda kokaina materialisma, kur cilvēka personai kā tādai nebūtu it nekādas nozīmes. Dr. M. Valters līdz matu galiem atrodas vācu jaunidealistiskās zinātnes un filozofijas varā; tās izaugušas modernās Vācijas gara dzīves pamirušā sastrēgumā un nezels mūsu tagadējās kulturdzīves dziļi uzvandītā virsējā slānī. Velti māj un sauc no strandējušā dekadentisku vikingu kuģa. Nav tāda varoņa, kas jūs sausus uz muguras iznesīs malā.

Andrejs Upīts

«Dzimtenes Vēstnesis», 1910. g., Nr. 12, 16.(29.) janvarī

7

ANDREJA UPĪŠA UN ZELTMATA POLEMIKA

LITERARISKA SADURSME

notikusi Latv. Skolotāju biedrības žurnalā «Izglītība» starp Ernstu Kārkliņu-Zeltmati un Andreju Upīti. Andrejs Upīts savā recenzijā, kas žurnalā ievietota, apspriezdams Zeltmata rakstu krājumu «Lauztās lilijas», bija atzinis Zeltmati kā rakstnieku par neglābjamu literarisku diletantu. Uz to bija Zeltmatis žurnalā devis garāku atbildi, kurā atsaucies uz citu kritiķu, arī A. Upīša agrākām pa daļai labvēlīgām atsauksmēm par dažiem Zeltmata stāstiem. Zeltmata atbildei atbildēja atkal savukārt Upīts un otrreiz nosauca Zeltmati par diletantu, šoreiz par dabas predestinētu diletantu. Tagad nu Zeltmatis atrod, ka šis nosaukums pārkāpjot žurnalistiskās pieklājības robežas, un ir prasījis goda tiesu. Upīts nav izteicies pret šādu tiesu, bet, iekams tāda varējusi sastādīties un spriest, Zeltmatis nav varējis nociesties, nācis jau atklātībā ar lielu sūdzību «Latvijā» pret Upīti un viens pats viņu notiesājis, bez tam paziņodams, ka viņš nedos vairs turpinājumu no sava «Izglītībā» jau drukāt iesāktā stāsta «Elga». Jājautā, no kura laika gan vārds «diletants» būtu kaut kas nepieklājīgs?!

«Jaunā Dienas Lapa», 1910. g., Nr. 184, 13.(28.) augustā.

PROZA

Pārrunājamais pusotra gada garais laikmets latviešu rakstniecībā uzrāda vairāk jaunu rakstnieku vārdu, nekā agrāk varēja saskaitīt pa veselu gadu desmitu. Straujā rūguma un raibo pārvērtību pilnā sabiedriskā dzīve te, bez šaubām, minama svarīgāko rādītāju faktoru starpā. Raibas pārvērtības šajā laikmetā redzamas tā veselos rakstniecības virzienos, kā pie atsevišķiem rakstniekiem. Līdz 1905. gadam latviešu rakstniecība svārstījās starp tautiski romantisko un populari sabiedrisko tendenci. Pēc tam,

tautiskajam romantismam noliekoties mirēja gultā un populari sabiedriskai tendencei pamazām paliekot nepopularai, jo spēcīgi uzplūst dekadentiski-simbolistiskais virziens. Sabiedrisko likstu un nedienu vietā rakstniecībā nāk individualisma motivs — liekas — ne mazāk tendenciozs un dogmatisks kā viņa priekštecis. Tas ir ievērojams lūzums rakstniecības un rakstnieku psiholoģijā. Tas ir atkal piemērs, cik nepastāvīgi un šaubīgi vēl vienmēr iet mūsu rakstniecības un rakstnieku attīstība — no viena ekstrema otrā. Aplūkosim īsumā katru rakstnieku par sevi.[1]

K. Skalbe palicis ārkārtīgi produktivs, sevišķi dzejā. Viņa lirika ir tipiski dekadentiska, turpretī prozas tēlojumi — alegorijas «Ziemeļmeitas» garā. Labākie no Skalbes prozas darbiem ir «Sirmās dvēseles» un «Miroņu saucējs».[2] «Sirmajās dvēselēs» alegoriski tēlota jaunā laikmeta uzvaras gaita. Tēlojums pilns dziļas, plūstošas sajūsmas, tāpēc, neskatoties uz diezgan novalkāto ideju, atstāj īstas dzejas iespaidu. «Miroņu saucējā» apmēram tā pati ideja, bet dziļi izjusta izskan suģestiva spēka pilnos akordos. Šis tēlojums pieskaitāms pie vērtīgākā, ko Skalbe rakstījis. Blakus dzejiskai vērtībai viņam arī kulturvēsturiska nozīme no tiem laikiem, kad ticēja, ka mirušajam un apraktajam pulkam vajag tik saucēja, no kura balss mosties, kam kalpot, ko pielūgt. Šī ticība ir izklīdusi kā dūmi un migla, bet viņas sajūsmā radusies dzeja dzīvos ilgi. — Tēlojumiņos «Dzīvība», «Jaunība» un «Piecpadsmit» ir skaistas, dzejiskas gleznas, aizvērpts viens otrs ideju pavediens, bet nenobeigts, norauts, pamests. «Letarģija» — gluži nebaudāms gabals, ieturēts dekadentu gaumē, pilns šausmu un pārspīlējumu.

K. Krūzas stāstiņos redzams tas pats vecais Vēsmiņu Kārlis, tā pati maigā, sentimentali bezspēcīgā, katram stiprākam iespaidam padotā daba. «Slimībā» viņš pastāsta par savu slimību, gausi, gurdeni, bez cerības un bez izmisuma. Tēlojums pats diezgan gludens, bet aizkustināt nespēj. «Ilgas dziesma» — īss, bet pats raksturīgākais starp K. Krūzas sacerējumiem. Krūzam it nepavisam nav episka rakstnieka īpašību, viņš ir liriķis caur un cauri. Tēlotā Ilga nav dzīvs cilvēks ar miesu, asinīm un kaislībām, tā ir būtne, kas sastāv vienīgi no jūtelības, skumjām un gļēvām ilgām. Par viņas skumju un ilgu cēloņiem rakstnieks stāsta maz un pie tam pārāk vispārējās diletantiskās frazēs.

[1] Kaut gan visiem autora spriedumiem nevaram piekrist, atļaujam tam izteikt savas domas un uzskatus.

[2] Pilnīgu sarakstu par rakstnieka sacerējumiem lasītāji atradīs «Rakstniecības rādītājā», kas pielikts šī almanacha beigās, — tādēļ še un turpmākos apskatos nav minēts, kur ikkatrs darbs iespiests. *Red.*

Lasītāju tās nevar pārliecināt un aizkustināt, un tā mākslas vienīgais mērķis paliek nesasniegts. Paliek nesasniegts pa daļai arī aiz romantiski pārspīlētām beigām. Ilgai radniecīgie, refleksijās plūstošie raksturi nebeigsies ar efektu krācē vai kur citur. Tuvāk psiholoģijai un mākslas patiesībai būtu, ja Krūza liktu savai Ilgai pamazām novārgt un beigties, piem., dilonī. Jāaizrāda vēl, ka dzīvē tamlīdzīgi raksturi mēdz būt paši sīkstākie un izturīgākie, traģiski beidzas palaikam tik straujās, spēcīgu kaislību pilnās dabas. To, liekas, vēlāk ieskatījis arī pats Krūza. — Stāstiņā «Ē n ā» viņš ved priekšā Ilgas dvīņu māsu Mariju. No sarunas ar brāli, jauno ārstu, redzams, ka viņa, tāpat kā Ilga, nemierā ar savu dzīvi, netic nākotnei, nevar atrast ideala. Viņa dzīvo kā mūžīgā cietumā, no kura izejas nav un nebūs. Marija liekas drusku ticamāks, pārliecinošāks raksturs nekā viņas dvīņu māsa Ilga. Tā nelec krācē, bet, izsērojusies, ar brāli izrunājusies, paliek un dzīvo, kā dzīvojusi. Tāds slēdziens, mazākais, ir konsekvents un patiess. Dzīve ir, kāda viņa ir, cits viņā staigā kā rožu dārzā, cits smok kā bezizejas cietumā — viss atkarājas no cilvēka paša: vai nu viņš izmanto dzīvi, vai dzīve viņu. Šī neapgāžamā patiesība netiek redzama Krūzas tēlojumos, tāpat kā netiek redzama visā ilgu un skumju jaunromantismā, kas palaikam indivīda attiecības pret dzīvi un sabiedrību rāda vienpusīgā apgaismojumā. Par dzīvi daudz runā un domā arī stāstiņa «T u m s a» varonis Ozols, nemierā ar esošo, slāpējošās, neskaidrās, bezspēcīgās ilgās pēc nākošā. Tēlojums, kā parasts, izplūst jūsmīgās frazēs un miglainā romantikā. Taču šis pats nemiers ar esošo un neapmierināta tiekšanās pēc nākošā, kaut arī neskaidrā, tik sapņos nojaustā, ir simpatiskais vilciens Krūzas prozas tēlojumos. Šis vilciens tiek nomākts un pazūd, kur Krūza zem patlaban valdošās tendences spaida ņemas piepildīt, realizēt neskaidro, sapņos nojausto, kā «fantazijā» «V i e n s». Šajā stāstiņā satiekas divi draugi, kas atmetuši satrūdējušo dzīvi, palikuši vieni un salti. «Abi tie vientuļi, lieli un vareni. Liesmas kvēlo lielo vientuļu sirdīs, himnas viņus nes saulei pretī, tie visu atraduši, ko meklēja, ap viņiem Mūžīgs Miers.» Lasām augstā stilā rakstītas skanīgas frazes, tik visai svešas un nepiederīgas Vēsmiņu Kārļa maigajai sapņotāja dabai, neredzam un nejaušam ne zīmes no cildinātā lieluma un lielās vientulības. Jānožēlo, ka Krūza ļāvies maldināties no modē esošā virziena, jo «saules himnām» un mūžīgām mūžībām pārbagātais stāstiņš «Viens» paliek tālu aiz tiem, ko viņš agrāk rakstījis.

Īstais saules himnu dziesminieks ir J. A k u r a t e r s. Saule un dzīvība — tās Akuraters visbiežāk min savā dzejā un tēloju-

mos, kas arī galu galā ir tīrā lirika, nesaistīta pantos un ritumā. Akuratera sajūsmas ir kvēlošas, plūstošas, tvaiku un reibuma pilnas, izteiksme krāsu un gleznu bagāta, pārbagāta, nekoncentrēta, izplūdusi. Paviršais, nenosvērtais izteiksmes veids lielā mērā pamazina Akuratera dzejas iespaidu un mākslas vērtību. Ar savu mūžam neapmierināmo karstu ilgu pilno tieksmi uz sauli un dzīvību Akuraters ir pats romantiskākais starp mūsu jaunromantiķiem, un viņa īsākie gabaliņi, kur izplūdums mazāk iespējams, dzejiska skaistuma apgaroti, pilni suģestiva spēka, piem., «M a n i s a u l e s g a r i», «K u r i r m a n i k u ģ i», «A g r ā r u d e n ī». Tēlojums «M a n a v i s m ī ļ ā» var noderēt par Akuratera sajūsmas karstuma un plašuma paraugu, bet arī par viņa filozofijas naivuma piemēru. Dzejnieks atstāj savu visumīļo, tāpēc ka tās skaistums ir vīstošs, pārejošs, bet viņš mīl un meklē mūžīgo skaistumu — nemirstīgo dabu. Tā visa romantiskā māksla meklē pēc mūžīgā un nepārejošā, pēc pašas būtības — nemirstīgās dabas — un vairāk kā kura cita saista pie acumirkļa, pie pārejošā, neredz, ka dabas skaistums un patiesība ir tikai acumirkļa sajūtā, ka ne cilvēkā, ne dabā nav nekā mūžīga. Garais stāsts «M a l d u z v a i g z n e» nesasniedz Akuratera labākos tēlojumus. Stāsta vājums atrodas jau pašos viņa pamatos. Te rakstnieks grib motivēt individa nošķiršanās un pašnoteikšanās tiesības viņu primitivajās, vispārīgajās formās. Bet tas ir jautājums, kas ārzemju literaturās noviļāts un nomalts kā neviens cits. Akuratera Viktorija nav dzīvs mākslas tēls, nav dzejnieka subjektivās īpatnējās atziņas ietērpta, bet rāmis, kas ietver vispārēju, no teoretiskām brošurām sen pazīstamu programu. Visam sacerējumam mazliet polemiska nokrāsa, vecromantiskā gaumē baltās figuras nostādītas pretī melnajām... Stieptība tīri liriskam sacerējumam nekad nenāk par labu. Nemanto nekā šis darbs arī no divām beigu himnām — «par pilsētu kalnos» un «manai dzīvībai», kā arī no patetiskā «epiloga». Kā teikts, priekš laba mākslas darba viņš par vispārēju, programatisku. Taču lasīt to var ar interesi, ja iegaumē autora simpatisko nolūku, ka cilvēkam vajag ne vien ārējas atsvabināšanas, bet par visām lietām iekšējas brīvības. Fantazija «Sātana sapnis» arī nav gluži svabada no programatiskās šaurības. Tas saprotams, ievērojot, no vienas puses, to pārāk ciešo atkarību no vispārējā modernā virziena, kurā strādā arī Akuraters, no otras, to, ka šādas alegorijas formā ietilpst tikai vispārīgi jēdzieni un idejas. Akurateram priekš šādām vispārējām idejām nav tik individuala, īpatnēja izteiksmes veida, kā, piem., Skalbem «Sirmajās dvēselēs» un «Miroņu saucējā». Ar visu to «Sātana sapnis» par brīvo, lepno, skaisto cilvēku pieskaitāms pie labākajiem, vērtīgākajiem darbiem mūsu jaunākajā stāstu rakstniecībā.

Akuratera kvēlošā sajūsma te pārliecina un aizrauj. Skicē «Pārcilvēks un suns» lielas, ievērojamas domas izteicas īsā, aprautā veidā.

K. Jākobsons iesācis «simfonisku romanu» «Uguns» un nobeidzis kādu citu — «Demona slāpes». Katrs, kam pazīstama Jākobsonu Kārļa dzeja, sapratīs, ka romanu rakstīšana nav viņa amats. Simfoniskais romans «Uguns» iesākas ļoti plaši, var redzēt, autoram bijuši lieli nolūki. Nolūki, zināms, paliek tikai nolūki. Tūliņ sākumā Jākobsons pamatīgi izbaras ar saviem naidniekiem, nepiemirsdams, piem., Līvu Jurku un Zvārguļu Edvardu arī vārdā minēt. Tad sākas romans pats, vēstulēs un dienasgrāmatas atzīmējumos, bet virzās uz priekšu stīvi un gausi, atkārtodamies, mezdamies un ķerdamies. Visa Jākobsona filozofēšana un koķetēšanās ar loģiku un stilu padara šo «romanu» pavisam nebaudāmu. Tāpat otru — «Demona slāpes». Tas ir gabals, savā kodolā un nolūkos ļoti līdzīgs Akuratera «Maldu zvaigznei». Arī te var sazīmēt kaut ko līdzīgu sabiedrisku kustību kritikai, bet tas tik tā steigā, garām ejot uzmests, saprasts un saprotams tik kā pa miglu. Cik vispār no šī brīnišķīgā romana izprotams, Jākobsona galvenā vēlēšanās bijusi — atklāt sava varoņa un varones psiholoģiskos dziļumus. Bet Jākobsona varoņu psiholoģiskā dzīve tikpat ekscentriska, mīklaina un miglaina, cik naiva, pat ačgārna viņu filozofija. Redzama ekscentriska spārdīšanās un ārdīšanās bez saprotama cēloņa, dzirdama gaudīga smilkstēšana, vietām kaut kas pēc Aspazijas orģiasma paraugiem, vietām neticami patetiskas deklamacijas, bet iespaids tāds: to vēju tu gan dzirdi pūšam, bet nezini un nezināsi, no kurienes viņš nāk, kurp iet. Pamirdz pa krāsai, pa gleznai, pa tēlojumam, aiz kuriem jūtama dzejnieka dvēsele, — pamirdz un nodziest vārošos fražu mutulī, dūmos un miglā. Tā vien liekas: Jākobsonā ir vairāk, nekā viņš spēj izdabūt laukā.

Zemgaliešu Biruta ir mirusi, bet, ko viņa pāris gados uzrakstījusi, tas paliek. Liels mantojums nav, ko Zemgaliešu Biruta latviešu rakstniecībai atstājusi; minams mazāk kā paliekama māksla, vairāk kā interesants kulturvēsturisks dokuments iz pārdzīvojamā laikmeta. Pašā pirmajā viņas skicē jau ietverts viss saturs, kas tiek veidots un variēts visos vēlākos tēlojumiņos. Tas ir — karstu ilgu, erotisku kaislību, dzimuma tieksmes romantika ar jūsmām, sajūsmām, refleksijām, rezignaciju un smagām, gurdenām skumjām. Sižetus Zemgaliešu Biruta mīlēja ņemt no mākslinieku aprindām. Tā kā latviešiem pašiem šīs aprindas vēl pārāk šauras, mākslinieka tips vēl nenošķīries un neizveidojies,

tad Zemgaliešu Birutai bij jāizlieto cittautu avoti. Tā ne no dzīves smelts un paša dvēselē kristalizēts viņas tēloto mākslinieku saturs. Zemgaliešu Birutas mākslinieks ir specifiski literarisks tips, ar trim ceturtdaļām savas būtnes cēlies no franču romaniem. Saucas viņš arvien skanīgā ārzemnieku vārdā — Haralds, Hjalmars Destrems, Torvalds, Ralfs So, Signe, *Thea Moreni,* Helga, Blanša vai kā citādi. Romantikas alkstošā dvēsele spirdzinās pie šiem skanīgajiem vārdiem, bet dzīvus mākslas tēlus tie neapzīmē. Zemgaliešu Birutas kaislībai trūkst spēka pilnās, aizraujošās, dzejiskās kvēles, caur šķidro, tikai no frazēm sastāvošo ietērpu to sajūt kā primitivu fizioloģisku tiekšanos, bez kulturala smalkuma un psiholoģiska dziļuma. Viņas dzeja līdzinās salmu ugunij, kas, spēji uzliesmojusi, izsprakšķ un dziest, saceldama daudz dūmu, maz siltuma. No Zemgaliešu Birutas daudzajām skicēm un tēlojumiņiem kā raksturīgākie jāmin «Dabas balss», «Garāmejot», «Purva lakstīgala», «Sfinksa», «Bulvara ziediņš», «Bijis talants».

A. Austriņš iesāka rakstnieka gaitu kā satiriķis, un satira līdz šai dienai paliek raksturīgākais viņa sacerējumos. Sākumā tā bij politiska un sabiedriska satira, atklāta, griezīga, parasta. Pamazām tā palikusi iekšējāka, intimāka, vairāk psiholoģiskas dabas, kur sabiedriskajam elementam piekrīt vairāk tik ārēji saistoša loma. Tas, bez šaubām, ir ceļš uz lielāku mākslas pilnību. Vislabāk tas nojaušams Austriņa tēlojumos «Purgatoriumā» un «Kasli s». Satira neizteicas kariķējumos un teatraliski komiskās situacijās, tā sajūtama kā sakniebtu lūpu smaids, aiz kura slāpst dziļa nopūta. Smiekli nenāk; bet aiz viegliem, kā rotaļā uzmestiem skicējumiem var nojaust nenovēršamo dzīves traģediju, kas cilvēkus pret viņu gribu spiež spēlēt komediantu lomas. «Velna apsēstais» skrīvera palīgs, ko pārsteidz, uti kaujot, un kas tāpēc paliek par slepkavu, sākumā stipri sveras uz karikaturas pusi, bet tālākā smalkā tēlojumā tiek psiholoģiski dziļš un patiess. Pie Austriņa raksturīgākajām savādībām pieder oriģinala, rupji naiva vaļsirdība. Viņš stāsta par visintimākajām lietām un tomēr nav ne banals, ne piedauzīgs; radniecisks krievu labākajiem rakstniekiem, svešs kaires pilnajai franču erotikai. Austriņa mazākie darbi, kā «Bērni», «Cilvēku ēdējs», «Bendes maiss», ir pavirši, vietām gluži diletantiski skicējumi, viņu mākslas vērtību varam tik jaust, ne uzņemt un baudīt. Šabloniskā simbolisma valgi šimbrīžam saista arī Austriņu. Bet, kur netrūkst iekšējās bagātības, var rasties arī spēks atraisīt rokas un strādāt brīvi, klausot tikai sava paša mākslinieka instinktam.

Viktors Eglītis ir pirmais, kas mūsu literatūrā sāka eksperimentēt vismodernākā virzienā, dekadentiskā simbolismā. Eglīša dzejnieka spējas nenoliedzamas, taču viņa jaunākie darbi nestāv daudz pāri pirmajiem eksperimentiem. Viņa dzeja pa vecam māksloti tumša, simboli pārāk meklēti, kā aiz matiem stiepti, valoda izkropļota, nedabiska — visur mana nolūku izrādīties mistiski dziļam, šausmīgi noslēpumainam, simbolistiski mīklainam. Eglīša domāšanas un dzejošanas process visgarām atrodas zem krievu epigonisko dekadentu iespaida, no tiem viņš tapina un ievieto savos sacerējumos krievu vārdus, pat veselas teikumu konstrukcijas, kas gan skan sveši un oriģinali, bet nepatīkami griežas latvieša ausī un valodas sajūtā. Skicē «Mirstošs gladiators», it sevišķi «Dzīvības eliksirs», ir ietvertas dziļas domas, bet blakus dzejnieka sajūsmas pilniem tēlojumiem stāv piedauzīgas, mākslinieciski neattaisnojamas prastības. Stāstiņa «Dāvids» sižets ņemts no neseno dienu piedzīvojumiem, izstrādāts diezgan rūpīgi un glīti, bet ar visu to neko neatšķiras no daudzajiem līdzīgiem patēlojumiem. Lielas mākslas vērtības tam nav.

Oriģinalitates ziņā Viktoru Eglīti kopā ar visiem citiem jaunā virziena rakstniekiem tālu pārspēj Pāvils Gruzna. Oriģinalitate ir spēcīgas mākslinieka personības zīme tad, ja tā naiva, radušies tikpat nejauši, bez aprēķina kā pats mākslas darbs. Un Gruzna grib būt, varbūt ir — impresionists vārda tiešajā nozīmē. Impresionisms, kā zināms, ir mākslas veids, kur visašākā doma, visīsākā acumirkļa sajūsma tiek uzķerta momenta gleznojumā, īsām, aprautām, raksturīgām līnijām. Šis mākslas veids iztiek ar vismazākajiem izteiksmes līdzekļiem, taču prasa no mākslinieka daudz pašsavaldīšanās un rūpīga darba, lai, sekojot savu sajūsmu vibracijām, nenoklīstu sīkumos un niekos, lai netiktu garlaicīgs un trivials. Gruzna liekas būt labs novērotājs un diezgan dziļš psihologs, bet impresionistisko izteiksmes veidu viņš vēl nav paspējis individualizēt tādā mērā, lai viņa psiholoģiski prātnieciskās skices neiznāktu vietām diletantiskas. Samērā labākais no Gruznas stāstiem liekas pats garākais — «Nadja». Vietvietām te jūt siltas sirds pukstienus, dzejnieka dvēseles pārdzīvojumus, vietām savādu ironiju, kas pamirdz kā balts saules stars caur lietus asarām. Bet tādus ražojumus kā «Vampirs», «Nakts», «Nezināmais» un it sevišķi *«Quo vadis?»* pie vislielākās gribas nevar ņemt nopietni, tie ir sacerējumi bez mugurkaula, satura un veida. Rotaļāšanās un koķetēšanās ar loģiku, valodu un impresionismu, un gala iznākums no visa — karikatura. Lasītājam un kritikai te tiesība pašam autoram nopietni jautāt: *Quo vadis?* (Kurp eji?)

Jauns, nākotnē ko sološs talants ar lirisku, Krūzam radniecīgu pamata nokrāsu ir K. Štrāls. Štrāla iekšējais saturs vēl nav tā noskaidrojies, lai no turienes izceltos mirdzoši kristali. Viņš atrodas tajā attīstības pakāpē, kuras raksturīgākā pazīme ir stila meklēšana, svārstīšanās starp dažādiem pretmetiem. Glīts, naivas sajūsmas un skumju pilns ir tēlojumiņš iz bērna dzīves — «Vai tu nāksi atpakaļ?», «Adrastea» un «Nakts» — iz mūsu dienu šausmīgajiem pārdzīvojumiem, pirmais stipri atgādina skatu burtnīcu romanā, otrs — drūma izmisuma pilns, bet ne bez mākslas dzīvības. Aiz šī labi tālu paliek stāsts no zaldātu dzīves — «Viens solis sāņus» un «Mežs», vecromantiski ekscentrisks gabals. Stāstā «Dieviņa ļaudis» izvesta savāda sekte — «brāļi», kas sevi sakropļojušies, tā ka tikuši nederīgi vīrieša dabiskajam pienākumam. Cīņa starp fanatisko asketismu un cilvēka iedzimtām kaislībām ir stāsta galvenais saturs. Ārkārtīgi grūto un sarežģīto problemu Štrāls ar sekmēm veic sākumā, kur tēlots, kā asketismā uzaudzis jauneklis cīnās un nevar atturēties pretim savām kaislībām, līdz paļaujas. Šī cīņa un viss tas intimais, kas pamodies līdz ar tikko pieauguša jaunekļa instinktiem, tēlota ar tādu vaļsirdīgu naivumu, kāds sastopams tikai mūsu tautas dziesmās. Vēlāk, tēlojot pašu krizi, rakstnieka spējas izrādās par nepietiekošām tik problematiskos sarežģījumos, viņš izbrauc seklumos, un viss stāsts zaudē lielu daļu no savas pievilcības.

J. Jaunsudrabiņa tēlojumiņi ir liriski dzejoļi prozā, piem., «Rīts». Klusas, skumjas skaņas, blāvas, maigas krāsas, rāmi mirdzošas gleznas... Sevišķi īpatnēja Jaunsudrabiņš līdz šim nav nekā radījis ne saturā, ne izteiksmes veidā, ne prozā, ne dzejā. Garākajā stāstā «Mežkungs Laucis» saturs būtu, ja arī ne gluži svaigs un jauns, taču atsevišķās kombinacijās saistošs un arī ne bez psiholoģiskas intereses. Taču tās izcelt un apgaismot varētu tik episka rakstnieka līdzekļiem, kuru tīri liriskajam Jaunsudrabiņam, protams, nav.

Pievilcīga un, cik jau var spriest, ievērojama parādība jaunromantiskā simbolismā liekas esam Fr. Bārda. Sevišķi atzīmējami daži no viņa dzejoļiem. Bet arī prozas tēlojumi, kā «Dzintarbērni un mežainis», «Kā mana dzimtene bēdza un atgriezās», «Milzis un mana līgava», «Kā laime nāca», pievelk katru dzejas cienītāju. Tie, zināms, nav mākslas darbi, kuru vērtība diezin cik liela, tie tikai uz acumirkli saista, aiztur, liek apstāties un atskatīties uz Fr. Bārdu, kas iet literaturas avanturistu lielajā barā, bet tomēr varbūt nes sevī liela, ievērojama

mākslas darba embriju. Fr. Bārdas dzejojumi nesaistītā valodā ir romantiskas pasakas-fantazijas, fantastisks krāsu un gleznu ņudzeklis. Bārdas gleznām un gleznainiem simboliem daudzreiz trūkst ideju pavediena, trūkst īsta mākslinieciska noskaņojuma, sakara un vienības. Bet tomēr iz šīm pašām gleznām jaušams, ka pār viņu neizveidotu chaosu lidinās mākslinieka gars. Fr. Bārdas gleznās ir kaut kas, kas nošķir tās no mūsu jaunromantikā kultivētajiem šablonisku sajūtu un jūsmu frazu kompotiem un obligatoriskajām saules himnām. Tā ir īpatnēja, individuala dabas sajūta, katras mistikas un līdz ar to romantikas pamata motivs. Bārdas gleznas nomāc savā viskopībā, bet pie katras atsevišķi tīk ilgi kavēties, tās pievelk un atspirdzina. Kaut arī te viegli sazīmējami jaunromantikas vispārējie, kopējie vilcieni, taču dzejnieka īpatnība tos vairāk veidojusi pēc sava ģīmja un līdzības, nekā tas redzams pie lielas daļas pārējo jauno rakstnieku. Tāpēc atstāsim pašai šai īpatnībai skaidroties, noskaņoties un meklēt jaunus ceļus, neminējuši daudzās sīkās nepilnības vai pārmērības Fr. Bārdas rakstos.

Haralds Eldgasts parādījās atklātībā nejauši, negaidīti un tūliņ ar ievērojami lielu sacerējumu — romanu «Zvaigžņotās naktis». Tomēr šis Eldgasta pirmais lielais sacerējums rāda vairāk nobriedušu un nogatavojušos rakstnieku nekā daža cita iesācēja sīciņās skicītes. Eldgasta stils ir izstrādāts, lokans un smalks, šis laikam ir vienīgais rakstnieks, kas pilnīgi svabads no Niedras stieptā, eleģiskā izteiksmes veida. Ik lapas puse romanā liecina, ka Eldgasts rakstījis, iekšējas dziņas skubināts, un šī dziņa, pus pārliecība, pus sajūsma, ir vienīgā, kas rada īstus mākslas darbus. «Zvaigžņotās naktis» tā ar savu apmēru, kā saturu un izstrādājumu katrā ziņā saucamas par ievērojamu darbu mūsu stāstu rakstniecībā, par pašu ievērojamāko starp beidzamā laika dekadentiskajiem ražojumiem. Bet tas mūs nebūt nekavē atklāt šī lielā apmēra darba lielos trūkumus. Grāmatas priekšpusē autors ievietojis milzum garu ievadu, kur individualisms tiek cildināts un nostādīts pāri visām citām mākslas teorijām un lasītājs sagatavots uz priekšā stāvošo individualo darbu. Ja arī nepiekrītam vispārpazīstamajam ieskatam, ka didaktikai mākslā nav vietas, ja atzīstam, ka katrs labs mākslas darbs savā ziņā ir audzinošs, tātad didaktisks, taču Eldgasta apcerējums kā romana ievads un paskaidrojums jāsauc par pilnīgi lieku, estetiski traucējošu. Mākslas darbu didaktika nav tā pati skolu vai brošuru didaktika. Skolas didaktiku varētu saukt arī par dīdīšanu, kamēr māksla audzina cilvēku, viņam pašam nemaz neapzinoties, tīri suģestivi. Eldgastam vajadzēja pietikt ar to didaktiku, ko un cik

viņš spēja sniegt savā romanā, bet garo ievadu nodrukāt avīzes feļetonā vai atsevišķā brošurā. Bez tam apcerējums ir pilns pretrunu un nepārdomātu vienpusību, ko nebūt neapslēpj autora augstprātīgā absolutā pārsvara apziņa. Nepamatotā augstprātībā un zināmas teorijas sajūsmā Eldgasts savu mākslas problemu nespēj aplūkot tik objektīvi, cik tas nepieciešami pat no subjektīvā stāvokļa. Par individualu mākslu viņš atzīst tikai dekadentisko, aizmirsis, ka īsts mākslinieks var būt dekadents, naturalists vai kas cits — un pie tam katrā gadījumā individuals un liels. Lielie mākslinieki rada virzienus, mazos rada virzieni. Viena virziena cildīšana uz citu rēķina vēl nav mākslas un rakstnieka individualitates atsvabināšana. — Romanā, kur Haralds Eldgasts savu teoretisko pārliecību demonstrē mākslas tēlojumiem un tipiem, viņa cildinātais dekadentiskais individualisms parādās vietām bāls un tukšs. Sākumā, kur tēlota varoņa atsvabināšanās no visa, kas saista un nomāc viņa individualās tieksmes, romans dziļš, saistošs, paceļas augsti pār romanu literaturas vidus mēru. Bet beigas, sapņu piepildīšanās un varoņu laimes reibuma tēlojumi pamazām slīgst uz leju, līdz izsīkst tukšu vārdu virpulī un skaistu frazu švirkstoņā ar neskaitāmiem «tu» un «tevi» un melnām dekadentiskām strīpām. Aiz visa tā rēgojas baigs seklums un tukšums, programa un Pšibiševskis. Ne katrs varēs piekrist tam, ka vīrieša īsti individualais saturs atrodams tikai attiecībās pret sievieti. Pšibiševska un viņa skolnieka Haralda Eldgasta darbā fizioloģiskai tieksmei pieder dominējošā loma, citam visam vairāk tikai dekorativa nozīme.

A. Baltpurviņa rakstu pirmais krājums ir vērtīgs, smags grauds mūsu stāstu rakstniecības apcirknī. Šajā diezgan neglīti izdotajā krājumiņā sakopoti 20 garāki un īsāki stāstiņi. Galvenais iespaids no tiem ir piedzīvojumu un pārdzīvojumu bagātība, ko rakstnieka atsaucīgā dvēsele uzņēmusi dzīves troksnī un burzmā. Baltpurviņš pats sakās savos tēlojumos ielicis dvēseles dzīves drusciņas. Šai dvēselei nav ar piespiestu uzmanību, elpu aizturējušai, jāvēro sevi, lai sīkās, ašās sajūsmiņas un jūtiņas neaizskrietu kā mazas, glumas zivtiņas caur roku un lai atkal nebūtu jāmocās izspiest ko īsti sevišķu un modernu. Šī dvēsele ir plaši atvērta visiem iespaidiem, viņas dziļumos tie savienojas, sakūst, kristalizējas, krājas, līdz viņu pārmācoša bagātība pati no sevis izlejas ne literariski-vēsturiskos šablonos tipos, bet individualas dzīvības pilnos — īsās skicēs un tēlojumos. Baltpurviņa elements ir klusā, slēptā mīlestības traģedija, psiholoģiska traģedija, jo mīlestības psiholoģiskā puse Baltpurviņam viņa labākajos tēlojumos noder tik kā konturas, kā ārējais ierāmējums. Caur savas

subjektivas mīlestības traģikas prizmu Baltpurviņš reizēm ļauj lasītājiem skatīties visas mūsu dzīves neizbēgamo un nenovēršamo traģediju, kā, piem., stāstā «S a š a». Baltpurviņa sajūsma arvienu dziļa un patiesa, tā izvairās no visa retoriskā, patetiskā — no mākslotas mākslas — un izteicas pa lielākai daļai bez liekām krāsām, bez zilzaļām gleznām un bez bengaliskas uguns mierīgā stāstījumā, caur kuru manāmas dziļas dvēseles siltas trīsas, noteikta pārliecība un ievērojama domu bagātība. Tikai daudzi no Baltpurviņa stāstiņiem liekas steigā uzmesti, izteiksmē paviršī, neizstrādāti. Izdevīgā gadījumā viņa nopietnība pāriet teoretiskos prātojumos, naivā feļetoniskā filozofēšanā. Baltpurviņam vēl daudz jāstrādā, lai katras dvēseles dzīves vibracijai atrastu piemērotu izteiksmes veidu.

E d. C ā l ī t s nopietnības un stila vienkāršības ziņā Baltpurviņam rada. Arī viņš vairāk skicē nekā glezno. Tikai viņš īsos skicējumus ver citu pie cita, tā ka iznāk garš stāstījums. Pat pārāk garš arvienu liekas, tāpēc ka grūti, pat neiespējami uztvert idejas pavedienu, uz kura veras šīs savā ziņā pievilcīgās skices. Cāliša tēlojumus lasot, vienmēr liekas, ka rakstniekam savi svarīgi nolūki, savas dziļas domas, kuras tas no sākuma slēpj, bet vēlāk atklās. Bet aizrit skice pēc skices, pienāk beigu punkts, un lasītājs paliek neziņā par to, ko rakstnieks īsti gribēja teikt. Domas, ideja, kas šur tur pamirdz, pārāk nejaušas, epizodiskas, lai viss sacerējums neizliktos sauss un auksts. Beidzamais stāstiņš «N a i d s» šajā ziņā būtu vairāk atzīstams, bet te viss labākais netiek redzams caur mākslīgi saplucināto, aizplīvuroto izteiksmes veidu. Tomēr tas ir vistipiskākais no viņa darbiem.

A n n a s B r i g a d e r stāsts «Uzvara» liecina par dzīvības pilnu temperamentu. Koncentrētā, dzīvības karstuma aprautā stilā Anna Brigader ietver ievērojamu ideju. Par objektu viņai še noder tas interesantais pārejas moments, kad no bērna sāk attīstīties liels cilvēks. Visa būtne vēl pilna bērna sajūsmas, prieku, sēru un ilgu, naiva mīlestība uz meiteni kā silts vējiņš sārto vaigus. Bet nāk nopietns trieciens dzimtas dzīvē, aizmirstas mīlestība, zēna būtne vārās dusmās pret sava tēva apkaunotāju. Bet pašā beidzamā acumirklī pret to paceltā roka atraujas, jauna, spēka pilna sajūta pārklāj visu naidu un dusmas: mīlestība uz cilvēci, uz visiem cilvēkiem, kas brāļi savā starpā. Stāsta vidū manāms kā lūzums, kā tukšums starp skaisto sākumu un beigām.

T i r z m a l i e t e ir tipiskākā «tautisko skumju» reprezentante mūsu rakstniecībā. Viņas tēlojumi palaikam mirkst asaraiņā,

saldeni-sājā jūsmu lirismā. Viņas tipi ir mīkstčauļi, bez mugurkaula un bez gribas. Vecas māmiņas un tētiņi no mīrstošā patriarchalisma laikmeta viņas mīļākie varoņi. Tirzmaliete nav bez stāstītājas dāvanām, bet kā zirnekļa tīklā viņa ieķērusies Niedras programā un netiek no tās laukā.

No J. Poruka sakopotiem rakstiem iznākuši jau trīs biezi sējumi. Tajos sakopots labākais, ko Poruks uzrakstījis, varbūt drīkstētu sacīt — labākais, kas atrodams mūsu jaunākajā stāstu rakstniecībā. Vairāk kā katrs cits no mūsu jaunromantiķiem Poruks uzņēmis no Nīčšes un iz tā atvasinājušās modernās ārzemju literaturas. Bet viņa lielā, spēcīgā īpatnējība visus iespaidus kristalizējusi un pārveidojusi, tāpēc viņa stāstos verd dzīvas mākslas avots. Viens no viņa jaunākajiem laikam ir «Viesis». Tajā vispārējos, lielos vilcienos kā garām ejot patēlota mazpilsoņu dzīves tukšība. Galvenā vērība jāpiegriež tam, ko stāsta galvenā persona Elvira runā par Nīcši. Tā iejūsminās priekš lielā prātnieka mācībām, pārdzīvo tās sevī un — nespēj tālāk tikt. Viņas nākamā atziņa ir — rezignacija. Un tā viņa galā atkal jūtas tuvāk tiem, kas dzīvo ne visu nopostošā naidā, bet mīlestībā. Uz nāves gultas, pievilta, pamesta, viņa lūdzas lielo mīlestības Pravieti, lai tas nāk un ved viņu pie Tēva, kur valda mūžīgs miers, patiesība un dzīvība. Stāsta saturs ārkārtīgi interesants, izstrādājums ārkārtīgi paviršs. Krājumiņa «Zelta adata» trīs stāstiņi uzrakstīti steigā, varbūt uz pastellējumu. Beidzamais no tiem, «Aiz mūžības», nav Poruka cienīgs. Sīkākie, šur tur izkaisītie tēlojumiņi nesniedz nekā jauna un kaut cik ievērojama.

Plūdoņa «Fantazijā par puķēm» plūst karsta, reibinoša kaislību kvēle. Sākdamās ar viegliem, luteklīgas tīksmes pilniem kairieniem, kaislība pamazām apņem visu cilvēka jušanas spēju, visu viņa būtni ar tās jutekļiem, domām un tieksmēm, līdz, beidzamo gribas atlieku noslāpējusi, valda kā fatums un ved cilvēku pretim šausmīgai naktij. Simboliskā fantazija par puķēm tērpjas krāsu un gleznu nebeidzamā bagātībā. Ko viņa beigās rāda, to var saukt par visas dekadences nenovēršamo un neizbēgamo traģediju. «Pasakā par vilku» tāpat ievērojami dziļš saturs, ne psicholoģiskas, bet vairāk sabiedriskas dabas. Tas liecina par Plūdoņa daudzpusīgām rakstnieka spējām. It sevišķi ievērojams pasakas izteiksmes veids — dramatizēts, koncentrēts, nosvērts. Valoda no dabas lokana, vijīga, nogludināta, beidzamos sīkumos nosvērta.

A. Saulietis arī savos pēdējos stāstos paliek tas pats agrākais reali-romantiskais liriķis, neskatoties uz šur tur izma-

nāmo vēlēšanos rakstīt jaunā virziena garā. Ir arī pārāk liels lēciens no tautiskā realisma līdz dekadentiskajam simbolismam. Novelē «Nabaga princis un daiļā» teiksmaini-simboliski arī skan tikai virsraksts, aiz kura slēpjas tas pats pazīstamais ganu zēns un saimniekmeita. Viss stāsts peld tīrā lirikā, maigā, mīļi siltā. Arī otrā tēlojuma «Klusumā» vērtība sirsnības un žēluma pilnā lirikā. Kāds trešais tēlojums «Ak puķīt mīļā un jaukā» liekams pie visvājākiem, ko Saulietis rakstījis. Tas ir mēģinājums minētā, Saulieša dabai svešā simbolismā. Viņa vecu vecajam, sirds skaidrības slāpstošajam raksturam nepieguļ modernais mētelis. Saulieša citreizējā sirsnība te izvēršas asarainā saldeni-sājā sentimentalitatē.

Blaumanis pēdējā laikā pa druskai mēģinās jaunā virziena garā, bet, cik viņš arī nenopūlas, viņam maz sekmējies. Katrā ziņā tēlojumiņš «Tur, kur neviens nav bijis» stāv zemu zemu apakš viņa klasiskajām tautas novelēm. Tās nesasniedz arī citi viņa tēlojumi. Jāsaka: Blaumaņa agrākās labākās noveles ir tādi meistara darbi, kurus aizsniegt laikam gan neviens nespēs — varbūt arī pat Blaumanis ne.

Zeltmata «Negoda apsegs» ir kāds no viņa rakstnieka darbības pirmā laikmeta naturalistiskajiem stāstiem, pie tam ne no labākajiem. Turpretī skice «Kāpēc?» pieder pie viņa krietnākajiem sacerējumiem. Skicē ietvertā problema gan pati par sevi nav ne ievērojama, ne interesanta, bet šī darba vērtība rūpīgi izstrādātā, konsekventi smalkā tēlojumā. Šajā ziņā Zeltmatis līdz ar Plūdoni mūsu rakstniecībā stāv atsevišķi un dažam labam var noderēt par paraugu; un Z. it sevišķi ar savām «Modernām pasakām». Zeltmata stila daiļumi nav tik daudz valodas muzikā, kā pie liriķa Plūdoņa redzam, viņš ir ideju rakstnieks un psichologs, tāpēc visu uzmanību un rūpību vērš uz to, lai lasītājs uztvertu un paturētu katru sīkāko vilcienu viņa gleznojumā. Šī rūpība bieži tiek nojaušama, un tā mazina mākslas darba tiešo, sugestivo iespaidu. To var sacīt, piem., par labāko pasaku šajā ciklā — «Zelta meklētājs». Tajā ir doma, vērtīga kā dimanta grauds, kas noslīpēts staro, bet silda par maz. Kristals, kas staro varavīksnes krāsās, kvēlo pats un silda citus — tāds apmēram varētu būt mākslas darba ideals.

Līgotņu Jēkabs savā noveletē «Mare» apstrādājis sarežģītu mīlestības problemu. Mīlestība uz sievieti, kas piederējusi citam, kurai no tā bērns, — tas viņa temats. Mūsu vecā, patriarchali-jūsmīgā, dogmatiski sastingusī mīlestības etika arvien

vairījusies no tādiem tematiem, kaunīgi-liekulīgi aizvērusi acis pie tā sauktām netiklībām, t. i., pie tā, kas nesaskan ar vispārpieņemto, tradicionalo. Modernā rakstniecība kāpj pāri arī šim žogam. Priekš mums mākslā piedauzīgs vai banals tikai tas, kas nav skaidrojies un kristalizējies īsta dzejnieka dvēselē. Līgotņu Jēkabs-stāstu rakstnieks nesasniedz Līgotņu Jēkabu-dzejnieku. Visos viņa stāstos, arī «Marē» un «Divas vēstules šķirošanās», ir daļa mākslinieciski neizjusta, tāpēc sausa, teoretiska, zinātniska. Mīlestības problemas vienmēr ir psiholoģiskas dabas, un psiholoģija nav Līgotņa stiprā puse. Skicītē «Tam jātop» pārāk daudz bravuras, lai to varētu saukt par mākslas darbu, bet kā zināmas acumirkļa sajūsmas simptoms tā interesanta.

Antons raksta labi daudz, bet viss, ko viņš līdz šim laidis klajā, nav vairāk kā mēģinājums, žurnalista mācīšanās daiļrakstniecības laukā. Tas vispirmā kārtā jāsaka par viņa «Pedagogi», gleznas un tēlojumi iz skolotāju dzīves. Tas grib būt oriģinals, psiholoģiski dziļš, bet par labu gribu tālāk netiek. Skices «Asteres», «Prokrusta gultā» un it sevišķi «Lai...» samāksloti gabaliņi, visiem viena un tā pati noskaņa, tas pats iekšējais tukšums un dzīvības trūkums, ko mēģina aizslēpt modernās izteiksmes līdzekļiem.

Saknītes «Rīta krēslā» divos raksturos, ja grib fantazijai palaut drusku vaļas, var ieraudzīt ietvertu tā kā problemu, kas mūsu mākslu un māksliniekus, varbūt visu mūsu paaudzi šķeļ divās naidīgās daļās. Vieni nošķiras no «īstās» dzīves, savā fantazijā rada citu, labāku, un dzīvo šajā savu iedomu pasaulē. Otri grib pārlabot un pārradīt šo pašu nepilnīgo pasauli, tie var justies laimīgi tikai tad, ja ap viņiem riņķī apkārt visur tikai laimīgas sejas, tāpēc iet «gaismu nest tumšajam miljonam». Saknīte lieto taisni šo pašu žurnalistu frazi, un tā visa viņa problema iznāk par daudz žurnalistiska, vispārēja, par maz mākslinieciski izjusta un individuala, raksturs nedzīvs, traģiskais mīlestības konflikts pazīstams un novazāts. Ja Saknīte neķeras pie lieliem vispārējiem jautājumiem, bet tēlo gabalu iz seklās, ikdienišķās, viņam tuvāk stāvošas dzīves, tad tēlojumam netrūkst zināmas pievilcības, kā, piem., «Viena diena», pa daļai «Mana kaimiņiene». «No kādas dienasgrāmatas» ir patēlojums no sievietes dzīves. Nemiers, skumjas — bet atkal pārāk vispārējas, bez psiholoģiska dziļuma. Saknītes tēlojumi vispār ir diezgan gludi izteiksmē, varētu sacīt, diezgan literariski, bet mākslas darba dvēseles viņos trūkst.

Mākoņa «Upuris» — iz mūsdienu šausmīgajiem pārdzīvojumiem, taču nav tik dziļi dvēselē pārdzīvots, lai kā mākslas darbs būtu dzīvības spējīgs arī viņpus šīs dienas notikumiem un interesēm. «Dzīves ironijā» ir labas domas, ir nopietns saturs. Tikai fantazijas un ar to dzīvības siltuma trūkst — tas raksturo iesācējus un nemākslinieku. Pie pirmajiem Mākoni nevar skaitīt, jo raksta viņš jau labi sen. Tātad laikam atliek tikai otrais.

J. Kosa reiz lika no sevis ko gaidīt. Bet simbolistiskā garā un sparā sacerētais gabaliņš «Kad ievas zied» nepārprotami rāda, ka arī viņš brauc ar straumi pa plato un seklo modes virziena gultni. Liekas, Kosa pats strādā par maz pie savu rakstnieka spēju izkopšanas un tālākattīstīšanas, lai citi pie viņa darbiem ilgāk uzkavētos.

Ezerieša «Pēteris Skrānis» ir stāsts par Pēteri, Trīni un Grietu. Visi trīs šie tipi, kā pie Ezerieša parasts, ir tās raksturīgi-zemnieciskās vecmodīgās tikumiskās brutalitates reprezentanti, kas pamazām izmirst un izbeidzas līdz ar patriarchalo dzīves kārtību. Ar interesi aplūkojam tos, kā pilsētnieki aplūko no tālienes iekļīdušus malēniešus. Ezerieša tēlojums ir parupjš, stiepts un ļoti vienmuļīgs. Viņš pieder pie tiem, kas liek svaru ne izteiksmē un tēlojumā, bet pašos tipos un situacijās. Tātad arī Ezerieša izteiksmes veids drusku vecmodīgs un ar to savā ziņā interesants. «Plītnicas apgānītāji» un «Zaķu medinieks Bailis» ir stāstiņi vieglai laika pakavēšanai.

Melnā Alkšņa skices liekas kā noskaņas iz pārdzīvotā naturalistiskās rakstniecības laikmeta, pilnas pesimisma un rūgtas ironijas par dzīves nekrietnību, piem., «Vienā miglā». Pār visu dzīvi guļ kā smaga sniega kārta, bet reiz, kad nāks pavasars, tā kusīs. («Snieg... snieg...»)

Kleinberģa «Mazais Jancis» ir pazīstamais zēns ar ilgām un sentimentalu tiekšanos uz zilām tālēm. Šis tips pārāk noviļāts un nobružāts, lai pats par sevi saistītu uzmanību vai ietērptos saistošā tēlojumā. Žēli jūsmīgo stiepto stāstījumu ik reizes noslēdz nāve vai citādas tikpat traģiskas beigas. Taču Kleinberģa lirisko talantu šis sacerējums labi raksturo. Ne tā sparīgās skices ar sabiedrisku tendenci, kurās parādās vairāk žurnalists nekā dzejnieks («Kāķu kalniņā» u. c.).

Emilijas Krišjān «Pār drupām», «Noziedznieks» un «Aiz neuzmanības» ir tipiski iesācējas darbi, mēģināšanās, pat

gluži ne bez valodas un loģikas kļūdām. Sabiedriska tendence tās neglābj, tāpat kā tendence neglābj nevienu rakstniecības darbu. Ar atzinību tomēr jāmin Emilijas Krišjān nopietnība, kas to ved arvienu pie svarīgiem jautājumiem. No turienes cauri dvēseles pārdzīvojumiem un ciešanām iet ikviena rakstnieka attīstības ceļš uz iespējamu pilnību.

No Aspazijas darbiem minama alegorija «Pa idejas ceļu». Tā rāda dzejnieka, mūžīgā meklētāja, mūžīgā nemiera pilnā dzejnieka ērkšķu ceļu un traģisko likteni. Viņš rāda cilvēkiem jauno krāšņo pasauli, tie gavilēdami dodas turp, bet pašam viņam jānovēršas, jāiet pa citu ceļu uz savu zemi — atpakaļ uz nerimstoša meklētāja zemi. Alegorijā ir krāšņas gleznas un tēlojumi, pats motivs nav jauns un nedzirdēts, bet Aspazijas skaņojumā tomēr sniedz daudz jauna un nedzirdēta.

Raiņa «Suņa mūžs», noslēpumains, bet patiess stāsts, sastādīts pēc dokumentiem, ir simbolisks tēlojums no mūsu dienu pārdzīvojumiem. Raiņa prozas gabaliņiem palaikam nav lielas mākslas vērtības, arī šim ne. Simboliskais mainās ar tīri anekdotisko, visam gabaliņam trūkst nepieciešamā noskaņojuma un skaidrības, tā ka iespaids paliek bāls un diezgan nenoteikts.

Andreja Upīša stāstu «Brīnumi», «Gāju putni», «Jauni laiki» pamata motivs ir jauno laiku radītie konflikti latviešu dzimtas etikā un atsevišķu individu psicholoģijā. Stāstā «Pilsoņi» mēģināts tēlot veselas sabiedriskas šķiras garīgo bankrotu — šķiras, kas sevi kā tādu domājas par vienīgo īpatnējas tautiskas kulturas nesēju.

Atliek vēl minēt dažus vārdus, kas pārrunājamā laikmetā varbūt vairāk reižu parādījušies drukā, bet aiz kuriem vēl nevar sazīmēt kaut cik realizētu rakstnieka īpatnību. Tomēr neviens lai nejūtas aizķerts no vārda «diletants»: mākslas vēsture var uzrādīt simtiem diletantu, no kuriem ar laiku izauga ievērojami mākslinieki. — Milda izdevusi skiču sakopojumu «Ziedoņa reibonī». Pats par sevi protams, ka Mildas ziedoņa reibonis ir mīlestības reibonis. Pavisam bez dzejnieka spējām viņa neliekas būt, bet, viņas skices lasot, pārņem tāda sajūta, kā lūkojoties simtreiz šķirstītā bilžu grāmatā. Viņas kaislību tēlojumi ir refleksijas bez spara un kvēles, ar vecveco saldeni sājo piegaršu. — Maliešu Jāņa «Cīņa» — pavisam negatavs gabals. «Dzīve un mīlestība» ir stāstiņš, kādus taisīja tautiskā laikmeta epigoņi. Tīrais brīnums, ka tā ietikusi Teodora rediģētajā «Jau-

nā Ražā». — K. Dišlera darbiņos ir domas, ir saturs, bet trūkst vēl mākslinieciskas izteiksmes. — Jukāna «Tiesnesis» un it sevišķi «Ramatā» rāda diezgan labas iesācēja dāvanas. — Mētras skicītes ir viela, ar ko it labi aizpilda tukšu vietu feļetonā. — Labākais diletantisma paraugs un piemērs iesācējiem — ka ne visu der drukāt, ko uzraksta, — ir J. Kalēja «Galīgā uzvara». — Ed. Vulfs reizēm uzmet pa drošam, interesantam vilcienam. — Vienu vai vairāk skicītes uzrakstījuši V. Dambergs, Vainovskis, Rudolfs Vīksna, Linards Laicens, G. Šķilters, Birznieku Sofija, A. Dulbe, Brazilietis, Fr. Kalns, Nesmukais, J. Kļaviņš, Ed. Rudzītis u. c. No pazīstamākajiem rakstniekiem vēl pieminami A. Bračs, Upīts-Birznieks...

— — Aizejot pametīsim vēl īsu skatu atpakaļ uz mūsu jaunākās rakstniecības ainu, kas, mazākais, pa daļai pārredzama mūsu priekšā. Sulīgs, zaļš krūmājs, bet stipri vienmuļīgs. Tikai reti, atsevišķi koki mazliet paceļ savas galotnes pāri vispārējam līmenim. No tiem lielākā daļa izauguši tik lieli jau labi pasen atpakaļ. Jaunākie saauguši cieši kopā, nomāc cits citu, iet plašumā, bet uz augšu neceļas. Mūsu jaunākā rakstniecība smeļ dzīvības sulu no bagātākā avota, kāds mums kad bijis: no sabiedriskiem apstākļiem, pagātnes mantojuma un ārzemju literaturas. Vispirms sabiedriskie apstākļi. Tie katru dzīvu cilvēku, toties jo vairāk rakstnieku, dzītin dzen izteikties un strādāt priekš vieniem, pretī otriem ieskatiem. Nesen pagājušo laikmetu rakstniecības vēsture atkal sniedz nepārprotamu mācību, ka neviens mākslinieks nevar būt īsts un liels, ja viņš kā fonografs atrunā tikai to ideju, kas viņā iekliegta, vienalga, no kā. Beigās ārzemju rakstniecība sniedz skaistus paraugus, kā rakstniekam jācenšas sava paša individualo saturu ieliet individuālā formā. Nevarētu apgalvot, ka visi šie faktori radušies tik pašā beidzamā laikā. Gluži otrādi: tie pastāvējuši jau no sendienām. Taču var droši sacīt, tik pašā beidzamā laikā mūsu rakstniecība jutusi viņu iespaidu tik intensivi, kā parasts kulturas tautās. Bet pagaidām viņa smeļ tikai no sava bagātā, dziļā avota virspuses. Vienā pusē redzam saujiņu vēl atlikušo vecā parauga realistu, kam no svara tik pati lieta — dzīve, sabiedrība, ideja, vai kā nu sauc to praktisko, kam cenšas kalpot viņu ražojumi. Otrā pusē jaunos simbolistus, aiz kuru skaistajām gleznām un krāsainiem vārdu vārstījumiem daudzreiz tikko var sazīmēt ko idejai vai domai līdzīgu. Izplūdums, skaidrības, mākslinieciska noskaņojuma un plastikas trūkums ir viņu raksturiskākās īpašības. Simpatiska ir parādība, ka visi jaunā virziena rakstnieki meklē jaunus ceļus, meklē dedzīgāk un ar karstākām ilgām, nekā līdz šim piedzīvots

pie latvieša flegmatiskā temperamenta. Ka gandrīz visi galu galā sastopas uz tās pašas vienas šabloniskā simbolisma takas, tas tāpēc, ka viņi meklē vairāk autoritatēs, teorijās, virzienos un mazāk tur, kur katra jauna patiesība atrod sev attaisnojumu un pierādījumu — s e v ī p a š ā.

Šaubās par veco, tradicionalo, pārstāvējušos cilvēks meklē un atrod jaunus elkus. Mākslinieka šaubas satriec arī jaunos elkus un apstājas tik pie mūžam mainīgā, mākslā vienīgi pastāvīgā un patiesā — pie sevis paša.

Andrejs Upīts

1907. gada augustā.

«Rakstniecības almanachs kritikai un rakstniecībai ar kalendaru 1908. gadam», 44.—61. lpp.

LATVIEŠU RAKSTNIECĪBA

(1910. gada pirmā puse)

«Māksla ir vārīgs vīna stāds... māksla ir siltumnīcas augs...» nesen rakstīja kāds no pazīstamākajiem latviešu dzejniekiem. Mūsu dzimtenes klimats ir vēss un ass. Siltumnīcu mums nav. Tātad arī mākslas mums nav!...? Taču, palūkojoties mūsu rakstniecībā, tiekam pie citādas atziņas. Zināms, mūsu ušņainos laukos un spilvaiņās purva pļavās redzam arī izstīdzējušus, novārgušus svešus stādiņus, kam zieds jau pusplaukumā savītis — tie dīguši no svešas, vēja šurp atnestas sēklas. Bet agri pavasarī mazākās grāvmalās un nesaecētos arumos smaida spodras pieneņu actiņas, tērcēs un strautiņos šūpojas smagas pureņu galvas. Un vasarā pie katras mājiņas loga zied dārza puķu mauriņš, ķiršos šūpojas stipri ievijušies apiņu starainie čemuri, bet aiz sētas, vakara miklumā smaržodama, briest rudzu druva... Nē, mūsu māksla nav vārīgs siltumnīcas stāds. Viņa aug brīvā klajumā un nebaidās vēsu vēju. Tik savai dzimtenei pavisam atsvešinājušies viņu tur neredz. Tik mākslas būtības nepratēji var skumt un žēloties, un gaidīt, līdz tautas aristokrati un bagātnieki sacels siltumnīcas un tur izaudzēs latviešu mākslu.

Pārskatot gadu maiņā un šī gada pirmajā pusgadā grāmatās izdotos latviešu rakstniecības darbus, pamanām ļoti daudz tādu iz vēja atnestas sēklas dīgušu, neaklimatizējušos, pavārgušu stādu. Bet nav iemesla ilgi skumt par tiem, jo ir arī daudz spēcīgu ziedu vai ziedu pumpuru bagātu — kaut arī šajā pārskatā maz no tiem nāksies aplūkot.

Līdz pat pēdējam laikam latviešu rakstnieku darbi palika izkaisīti pa dažādiem žurnaliem un avīžu feļetoniem. Nu arvien

biežāk sāk parādīties kopotu rakstu izdevumi. Ar to ir izpatikts it sevišķi rakstnieka dabiskai pašapziņai: nu viņu nelasīs pa sīkām, atsevišķām daļiņām, nu nespriedīs par rakstnieku pēc kāda viena atsevišķa rakstiņa. Bet arī lasītāji tā pieradināsies lasīt nopietni, nodziļināties, pārbaudot un apsverot, ne tikai laiku kavējot vai rotaļājoties. Blaumaņa kopotu rakstu pirmais sējums jau apspriests šajā žurnalā. Tālāk būtu minams Kārļa Skalbes rakstu otrais sējums, kur sakopoti kādi 10 Skalbes tēlojumi un «Emigranta dziesmas». Skalbes alegoriskie tēlojumi ir tie skaistākie un vērtīgākie mūsu moderno lirisko skiču ņudzeklī. Tie ir vienīgie, kas no šī žanra paliks latviešu rakstnieku nākamām paaudzēm kā dārgs mākslas mantojums. Kā savā īstākajā dzejā, tā šajos tēlojumos Skalbe ir tipiski latvisks skumjš idealists. Viņš lūkojas cilvēkos un cilvēku dzīvē un neredz nekur īstās cilvēcības, ne cenšanos uz pilnību un ideālu. Ja kas kur lielāks, spēcīgāks un apmierinātāks, jo garīgi mazāku un kroplāku to Skalbe redz un rāda. Skumjā ironijā vai smagi šalcošā sāpju rūgtumā par to skan Skalbes balss. Tik nospiestos, kroplos un bērnos viņš izmana tieksmi uz pilnību un skaistuma slāpes. Viņa tēlojumi tomēr visi nav vienādi vērtīgi. Starp tiem ir tādi mākslinieciski puslīdz nedzīvi gabaliņi kā «Letarģijā», kur maz izmana dzīvu mākslinieka-radītāja, bet vairāk tik mākslinieka-ražotāja dziņu. Ir arī tādi kā «Krupis» un «Aizklātā dāma», kur redzama tikai žilbinoša krāsu rotaļa, aiz kuras paslēpies idejisks tukšums. Bet tas viss aizmirstas pie tādiem mistiskas elpas apdvestiem, īpatnēja skaistuma mākslas darbiem kā «Mazgātāja» un «Apakšzeme». It īpaši šis beidzamais rāda, cik liels un īpatnējs mākslinieks Skalbe, ka viņam nav vietas dekadentu pūlī, ka viņam jānovēršas un vienam pašam jāiet savu ceļu. Par Skalbi nav ko noskumt: viņa spēcīgie mākslinieciskie impulsi viņu dzen kalnājā augšā; un, ja arī kādreiz redzam viņu nokāpjam ielejā, tad nav jāaizmirst, ka arī šī leja ir turpat kalnājā, ka tā tomēr ir pāreja no zemākā uz augstāko. Bet gan jānoskumst par tādiem rakstniekiem kā Zeltmati. Viņam ir, kā saka, diezgan izkopta literariska gaume, viņš labi pārzin dažādus mākslas virzienus ar viņu dažādiem principiem un teorijām, viņš reizēm raksta rūpīgi izkoptā valodā, reizēm pagatavo kādu pievilcīgi izstrādātu zīmējumu. Viņam ir gandrīz pietiekoša mākslinieciska technika, bet nav mākslinieka talanta. Tādēļ viņš neiet savu ceļu, nemeklē savu ceļu, bet arvienu iet nopakaļus bara izmītu teku. Un, kur tāda pakaļstaigāšana palikusi par rakstnieciskas darbības sistemu, tur vēlāk redzamas brīnumīgas parādības. Tur rakstnieks ik gadus raisās no viena virziena un saistās ar otru. Un tomēr galu galā ne no

kā nav atraisījies, ne ar ko sasaistījies. Zeltmata s a k o p o t u s a c e r ē j u m u o t r ā s ē j u m a («Lauztās lilijas») pirmais stāsts («Aizrauts») jau apspriests šajā žurnalā. Kas par to teikts, to var zīmēt uz lielāko daļu no krājumā uzņemtajiem stāstiem. Visur tas pats teoretiskais, mākslinieciski neizjustais un neizstrādātais naturalisms ar stipru vecromantikas pieskaņu. Visreljefāk viss tas izceļas «nostāstā» «Laba partija», kas nav nostāsts, bet gan kādā tautas veselības kopšanas žurnalā noderīgs apcerējums par sifilisu un kas ar to sakarā. Tā apmēram domāta visa grāmata — to var redzēt no Zeltmata «veltījuma likteņa pabērniem». Viņam pašam šitās lilijas esot «tapušas svešas», bet ap «tautas dzejas ziedokli» (?) stāvot «garīgi i z s a l k u š i likteņa pabērni», «gribēdams viņu s l ā p e s (!) remdināt», viņš «kā mazu atspirdzinājumu» sniedz tiem šo liliju «p u š ķ i»; un likteņa pabērni «savā sirdī bijuši pateicīgi par to», ka viņš šīs nomestās salauztās lilijas «iegādājies» (?) un «cildinājis», (?) un «iepinis savā vaiņagā». Par šī veltījuma fražu virumu un ārkārtīgo muļķiskumu nav ko runāt: tas ir godalgojami tipisks dabas predestinēta diletanta ražojums. Bet jārunā gan par to komisko lieluma iedomu, kas raksturo visus šādus rakstniekus. Pašam viņam savi darbi liekas sveši, t. i., mazvērtīgi, bet «likteņa pabērni» viņam roku skūpstīs par to, ka viņš bijis tik laipns no avīžu pielikumiem salasīt savas lilijas, sapīt «vaiņagā» un tad ar šo «pušķi» remdināt «izsalkušo» «slāpes»! Īsts mākslinieks kaunētos citam to «veltīt», kas pašam neder, bet «mākslas pabērni» svabadi no šādas kauna sajūtas.

Beidzamā laikā tik parasto r a k s t u k r ā j u m u nodaļā minami tikai 3 izdevumi. Prāvākais un vērtīgākais no tiem, Teodora pazīstamās «J a u n ā s R a ž a s» XI sējums, jau plaši pārspriests šajā žurnalā. Pārējie divi skaitāmi vairāk pie kuriozitatēm nekā pie nopietnām literariskām parādībām. Slavena kompanija sadevusēs kopā, lai artu un sētu «T a u t a s D r u v ā», I. Līdzstrādnieku saraksts tur sniecas no Zemgaliešu Birutas līdz pat Puriņu Klāvam. Tur ir peršas un «tēlojumi», kādus tagad vairs lāgā negrib drukāt pat lubenieku kalendaros. Šī «tautas druva» ir tāda paputējuša pušelnieka papuve, mēsliem nogāzta, neaparta, usnēm un skābenēm apaugusi. Saskaņā ar saturu grāmata arī no ārpuses priekšzīmīgi neglīta. «Tautas Druvas» sastādītājs un izdevējs ir «Rīgas Avīzes» Rudzīts-Zilgmājs. — Krājuma «Z v i r g z d e s», I, iniciators un «redaktors» ir pazīstamais J. Pāvils. Pāvila programas, «ticības apliecinājuma» un citi raksti paliek uz bērnu bērniem nemirstīgi blakus Ozoliņu Viļa un Mēkleru Edvarda «labākajiem ražojumiem». Tajā cien. «redaktors» taisa pamatīgu izšķirību starp

talantu un individualitati rakstniecībā, ļoti bargi nostrostē dekadentus, bišķīt norāj arī šķiru mākslas piekritējus un tad ļoti rekomendē sava krājuma apvienoto, jaunizrādījušos «psichiku-pozitivistu» sekti, kuras sastāvā pa lielākai daļai tautai vēl nepazīstami vai arī maz pazīstami vīri. Vēl Pāvils sarakstījis «tēlojumu», «dramatisku triloģiju» un «filozofisku satiru». Visi šie ražojumi ir nožēlojamas literariskas gara-nabadzības un diletantiskas uzpūtības produkts, pazīstamās virzienu-dibināšanas manijas provocents. Krājuma līdzstrādnieki bez izņēmuma visi samērā spējīgāki par savu «redaktoru». Arī šī grāmata izdota ārkārtīgi neglīti.

No svarīgākiem izdevumiem stāstu rakstniecībā še jau apspriesti Deglava «Zeltīte» un Austriņa «Pušelnieki un suselnieki». Patlaban iznācis Jāņa Kļaviņa sakopoto stāstu krājums «Pie dzīves ziedokļa». Kļaviņš ir jauns rakstnieks, viens no apdāvinātākajiem starp jaunajiem. Viņa mākslinieciskās emocijas viscaur ciešā sakarā ar tagadnes cilvēku, viņa dzīves kļūmainām maiņām — tā ir simpatiska īpašība, aiz kuras Kļaviņa stāsti arvienu sižetā dziļi smelti, par sevi pievilcīgi, mākslas izjūtas un attēlojuma cienīgi. Izteiksmē Kļaviņš strādā spilgtām, spirgtām, drošām krāsām, kaut arī ne visur vēl tās klausa viņa iedomai. Ne visur vēl Kļaviņam pietiekošs samērs tēlojuma atsevišķās daļās un organiskas saskaņas starp vielas sastāvu un viņas izveidojuma formu. Vietām viņa spēks izklaiņojas patosā, vietām gleznojumi cieš aiz trivialiem krāsu kontrastiem. Kļaviņš ir vēl ceļa meklētājs; tomēr viens ir skaidri redzams: viņu dzen īsta mākslinieka impulsi, un viņa gaita sliecas kalnā augšām. — Derīgu Grāmatu Nodaļa izdevusi divu vecāku rakstnieku darbus: Apsīšu Jēkaba rakstu 13. sējumu «Veci pazīstami» un Purapuķes «Spieķis un divi suņi». Apsīšu Jēkaba rakstu beidzamajā sējumā nav vairs it nekā no tās mākslas, kas runā no viņa agrākiem darbiem. Kā mākslinieks Apsīšu Jēkabs jau labi pasen miris. Ko viņš tagad pa vaļas brīžiem uzraksta, tas var interesēt tik kā biografisks un nelaika rakstnieka mākslinieciska bankrota dokuments. Tagad viņš kavējas tik bērnības atmiņās, no tagadnes dzīves viņš novēršas. Apsīšu Jēkaba pēdējo darbu tipi atstātu labu iespaidu kā vaska figuras kādā etnografiskā izstādē vai tautiska muzeja vēsturisku tēlu galerijā. Rakstos viņu plastika izjūk un izklaiņojas epizodiskos sāņu tēlojumos, vecuma sērulībā un dogmatiskos morales sprediķos. Senā, bijušā, dogmatiskā vārdā Apsīšu Jēkabs iet karā pret tagadni un visām tagadnes kulturdzīves parādībām. Mākslinieka vijoli saplēsis, nāk ar polemista rungu rokā. Senāk un tagad — tā viņa vienvienīgā teze; senatnes labā viņš notiesā un nolād tagadni. Ikkatrā izdevīgā un neiz-

devīgā gadījumā dod praktiskus, tikumiski pamācošus padomus. Ikkatram gabaliņam galā piekar garu atbaidīgu morales asti. Viņa raksti, kaut arī tagad latviešu kulturai nebīstami un nekaitīgi, taču nepelna plašu izplatīšanos tautā. — «Spieķis un divi suņi» pieder pie Purapuķes labākajiem darbiem. Stāsta vērtība ir galvenā raksturā Asnītī. Tas ir tips no Apsīšu Jēkaba Andra tēva un Poruka Zalkšņu tēva sugas. Cik man zināms, šis ir nesenās pagātnes «muižas cilvēka», roku laizītāja un ideala līdēja raksturīgākais tips latviešu rakstniecībā. Stāsta beigās ir tāds mākslas efekts, ka gandrīz negribas ticēt, ka tas nācis no Purapuķes spalvas. Tas rāda, cik liels, diemžēl, neizkopts mākslinieka talants bija nelaikī rakstniekā, aiz ko viņa visvērtīgākie darbi un arī «Spieķis un divi suņi» nav bez rupjām, tālu saredzamām mākslas kļūdām. Arī te nav atšķirts tēlojumā svarīgais no mazsvarīgā, paliekošais no epizodiskā. Vietām ārkārtīgi saspīlēta zemnieciska romantiķa, vietām atkal neticami naturalistiski tēlojumi. Obligatoriski-purapuķiskais sieviešu izkaušanās skats jau pašā sākumā pataisa nelabu «dūšu».

Latviešu jaunākā stāstu rakstniecība var uzrādīt vairākus ievērojamus darbus. Taču visīstākais latviski īpatnējs mākslinieciskais izteiksmes veids ir lirika. Lirika vēl vienmēr tā izdevumu skaita, kā mākslas vērtības ziņā stāv pirmajā vietā starp latviešu rakstniecības dažādām nozarēm. Sevišķs, jaunākā laikā stipri attīstījies lirikas veids ir *liriska skice*. Tas ir visparocīgākais lirikas izteiksmes veids, daudzējādā ziņā daudz patīkamāks nekā ritumā un pantos saistāma lirika. Elementarai liriskai sajūsmai te brīvs plūdums, kur pēc patikšanas var piejaukt druscin polemikas, druscin filozofijas, druscin lielības. Tas ir mākslas pirmziemnieku iecienīts izteiksmes veids. Bet ar to nav teikts, ka īstiem māksliniekiem viņš nelietojams. Īsta māksliniece ir *Aspazija*, un daudz īstas dzejas viņas tēlojumos «*Spožī sapņi*», kas jau pazīstami mūsu lasītājiem. Daudz dzejas arī *Jaunsudrabiņa* «*Kolorētos zīmējumos*». Jaunsudrabiņš arī dzejā ir tipisks gleznotājs un rīkojas mierīgi gleznotāja izteiksmes līdzekļiem — krāsām. Viņa skices tiešām ir zīmējums vai, labāk sakot, mazs gleznojums — virkne spilgtu, mainīgu-ņirbīgu vienas pamata jūsmas nestu glezniņu. Kaleidoskopiskas, vienas sajūsmas tvertas, krāsās atstarotas impresijas. Dzejoļi gleznainā prozā. Jaunsudrabiņa krāsas ir vienkāršas, parastas, tomēr savā maisījumā, sastatā un saskaņā daudzreiz ļoti oriģinalas un pievilcīgas. Sevišķa idejiska dziļuma neizmana Jaunsudrabiņa gleznu jūsmā; viscaur dzirdama skumji smaga noskaņa. Viss nospiestais, slimais, vārgais, atstātais viņu aizkustina un sajūsmina. Tik dziļi aizkustina, ka gluži niecīgs gadī-

jums, neievērojama situacija, viegli lidojošs moments viņam liekas svarīgs, nozīmīgs, sīki un ar sajūsmu attēlojams. Un tieši skatītais tādā attēlojumā sajaucas ar iedomāto, atmiņas un dzīvi ierosinātas fantazijas izcelto, un mūsu acu priekšā uzplaukst brīnum spilgta, sīkumos pievilcīga krāsu romantika. Krāsu rotaļa, kas ilgi saista mūsu uzmanību, līdz acis nogurst lūkojoties. Jaunsudrabiņa gleznām nav perspektives, tādēļ retumis aiz viņām rēgojas zils vai zaļš tukšums. It sevišķi tas manāms tur, kur dzejnieks cenšas īpaši uzsvērt, ka gleznotais un skatāmais ir tikai ierosinājums, tikai ievadījums dzīves, cilvēka un cilvēka dvēseles būtības tukšajās dzelmēs. — Arī Skalbes jaunākos darbos, it īpaši «Bālajās lapās», glezniecīskais elements sāk ieņemt izteiksmē galveno vietu. Tomēr Skalbes gleznošanas veids pavisam citāds nekā Jaunsudrabiņa. Cik skaisti par sevi dažreiz nebūtu tēloti atsevišķi priekšmeti, cik spilgtas krāsas nevilktu mūsu uzmanību uz vienu zināmu vietu, tas liekas gadījies vairāk tik nejauši, instinktivi. Skalbes gleznās galvenais ir viņu vispārīgais kolorits, viņu kopējā tālā noskaņa. Skalbes beidzamā laika lirikai stipri dzirdama episka noskaņa. Savā gleznu valodā viņa mazāk rēķina uz atsevišķi koncentrētiem acumirkļa iespaidu efektiem, bet vairāk stāsta. Drūma mistiska šalka dzirdas visur cauri viņa stāstam: tautas teiku meži tur šalc un neapklusināma, rāmās spēka bangās plūstoša mūžības jūra. Skalbes talants meklē jaunus izjūtu un izteiksmes veidus; šajā prozas gleznojumā viņam nesalīdzināmi vairāk dzejas nekā jaunākā pantu lirikā. Kā svina padebess nāves jausma guļ pār Skalbes tēlojumu, kā drūmi pelēkā miglā nogrimst ikkatras gleznas perspektive. Šī pamazām miglā grimstošā, dziestošā perspektive ir galvenais. Viņas dēļ Skalbe vairāk reižu pamet tik skicētu, tik apzīmētu to, kas priekšā, noiet sapņos un tālienē pie blakus priekšmetiem un neievērojamiem sīkumiem, pārāk ilgi uzkavējas tur, aiz ko viņa gleznām reizēm nepietiekošs, nepareizs sa- un atskaņojums. — Augusts Bračs savā skiču krājumiņā «No atzīšanas koka», kā parasts, arvienu iesāk ar dabas tēlojumiem, pamazām atrisina savas dabas sajūsmas dažādos pavedienos, pamazām pievērpj tiem savu intimāko, dziļāko, dabas ieviļņotu dvēseles tieksmju un ilgu šķiedriņas, tā ka beigās nav vairs vienkāršs dabas tēlojums, bet alegorija, kur katrai krāsai, katrai gleznai, katrai ainai tīri simboliska nokrāsa. Brača tēlojumu ārējais veids viscaur oriģinals, daudz vietās pat dzejiski mirdzošs, tā ka vizma pārsedz un apslēpj banalo saturu. Liriskas dabas gleznas viņu aprakstošā, ne tīri simboliskā daļā ir Brača darbiņu labākais, vērtīgākais elements. Viņa dabas izjūta diezgan dziļa, viņa dabas iespaids intensivs, mākslinieciski radošs, viņa

izteiksme pilnīgi īpatnēja. Bet tikai īsu brīdi viņš noturas neitrālā dabas tēlojumā; tūliņ tur jaucas klāt tendenciozi alegoriskais, tieši simboliskais, kam izteikt autora mākslas un dzīves prātniecisko atziņu. Un šis ir Brača tēlojumu mazvērtīgākais elements. Viņa pesimisms ir un paliek tik lirisks jūsmu pesimisms bez loģiskas argumentacijas, un viņa filozofija ir un paliek tik filozofija «pēdiņās». Viņa darbiņos ir neskaitāmas pretrunas, divdomības un neskaidrības. Bračam ir dzejnieka spēks un zināmā mērā arī veiksme, bet viņš vēl nezin savu spēju mēru un robežas un krasi sliecas uz mistiskā anarchisma pusi. Iegājis lielo dzīves un cilvēku būtības problemu vidū, viņš nobīstas, aizver acis un paliek pilnīgā neziņā. Bet mistiskie anarchisti jau palaikam ne tādēļ krīt pesimismā un mizantropijā, ka grib ar reizi atrisināt visas problemas un iesilt priekš visām idejām, bet tādēļ, ka viņu garīgā personība par vāju un neizveidotu iesilt priekš kaut kā viena, kas idejiskā drosmē un dzīves spēkā paceltu viņus pāri liriskās bezspējības jūsmu melancholijai. — «Jūs smejaties par mani, bet, ja jūs mani mīlētu, jums nebūtu tik daudz jāraud,» tā Mēkleru Eduards ievada savu «pravietojumu» «Meteors». Viņam taisnība: mēs patiešām smejamies. Smiekliem bagātu vielu dod ik «aforisms», ik «dzejolis», ik «pravietojums». Bet, kamdēļ lai mēs raudātu, tas patiešām nav redzams. Varbūt dēļ tā nevainīgā papīra, ko Mēkleru Eduards tik brutalā kārtā sagāna? Mēkleru Eduardam skats paveras tālu cauri laikam un telpai — un, kur tāds pravietis drāžas, tur birst dučiem skaitāmi lieliem burtiem rakstīti apzīmējumi, mērcēti katram bērnam taustāmā un ožamā simbolismā. Vietām Mēkleru Eduards simulē ar sekli vienaldzīgu cinismu un stājas mums priekšā kā raksturīga ciniķa karikatura. Te esam kā tirgus «mākslinieka» teltī, kur saplīsis kinematografs uz ielāpaina palaga rāda ķēmīgas bilžu skaras un izdilusi leijerkaste bez žēlastības gaudo «Melno masku» kakofoniju. Galā paliek skumji, redzot tik aklu diletantismu, tik nelabojamu literarisku pirmziemnieciskumu.

Mūsu tīrās lirikas dārzs šogad atkal uzziedējis skaistiem ziediem. Skaistākie starp tiem: Aspazijas — «Saulains stūrītis», Raiņa «Ave, sol!» (sk. šīs burtnīcas kroniku) un Kurcija «Saules bēdas» mūsu lasītājiem jau pazīstami, atliek tikai vājākie. Skalbes «Emigranta dziesmas» stāv zemu zem viņa liriskajām skicēm. Skalbes lirika ir gājusi plašumā, bet ne dziļumā. Satura tai gandrīz nekāda. Tagad Skalbe ir tik formas virtuozs, kas it visur meklē izteikties meklētās, pārsteidzoši oriģinalās gleznās. Oriģinalitates dēļ viņš tīšām un bez vajadzības sajauc krāsas, bez it kaut kādas dzejas iekšējas loģiskas vai psiholoģiskas vajadzības ķersta

vienu priekšmetu, otru, trešu. Reizēm šie priekšmeti sabrūk viņam virsū tādā skaitā un tik nejauši, ka viņa kārtotāja un tēlotāja spēja apmulsusi liedzas klausīt. Atsevišķas, ņirbīgi kustīgas parādības cita citu nomāc un apslēpj skatītāja acīm. Un reizēm dzejnieks, nejaušiem priekšmetiem pakaļ dzīdamies, aizklīst par tālu no sava tēlojuma centra, un līdz ar viņu aizklīst lasītāja uzmanība un izkliedējas dzejas iespaids. Kur forma zaudējusi savu organisko kopsakaru ar saturu, kur viņa palikusi par vienīgo nolūku, tur velti meklēt vesela kopiespaida idejas un izteiksmes harmoniskā savienojumā. Tur valda gluži epizodiskas gleznas, teicieni un atskaņas. Jo dzejiska virtuozitate nav cits kā tā pati pazīstami vecā pantu taisīšana. Nelūkojam vairs daudz uz to, kas tiek sniegts, bet gan, kā to dara. Arī uz fonetiskām machinacijām Skalbe bieži liekas savos saraustītos izklaidus tēlojumos. «Emigranta dziesmas» ir visvājākais ražojums starp tiem, ko Skalbe laidis klajā. — Vēl vājāks ar Viktora Egliša štempeli apzīmētā Antona Austriņa krājumiņš «Mākoņu gaita». Tajā gandrīz nevar atrast vecās zīmes no apdāvināta, kaut arī vēl pavisam negatava dzejnieka. «Mākoņu gaitā» uz mums runā vecu vecais latviešu rīmju kalējs no Dinsberģu Ernesta un Lapas Mārtiņa sugas. Kas to būtu domājis, ka senļaundaru dzejas grēki tik konsekventi tiks piemeklēti pie visjaunākās dzejnieku paaudzes! Tas ir visdziļākais posts, kādā dzejnieks var nokļūt, kad visa uzmanība, sajūsma, tēlotāja un veidotāja veiksme — ar vārdu sakot, visas ražotāja mākslinieka spējas jāvērš un jākoncentrē uz rindu beidzamajiem vārdiem, bet sākumu un vidu pilda, kas nu pagadās pie rokas. Tipiska sikšņošana, apkārtēja domu un jūtu nabadzība un kailums rēgojas aiz Austriņa garajām zvanīgajām atskaņām. Austriņš, kā dažs labs cits, no dekadentiskiem padebešiem pārnāk atpakaļ tēvu zemē. Tikai — maz viņš te iegūst, maz prieka tēvu zemei no viņa: vecas ēnas viņu pavada — erotomanija, muļķošanās un visādi dekadentu niķi. — Dekadentiskais literatūras un mākslas kritiķis Andrejs Paparde (Dr. Valters) izdevis savu otro dzejoļu krājumiņu «Ēnas uz akmeņiem». Izlasījuši ķelti prasām: kāpēc taisni «ēnas uz akmeņiem»? Papardes dzeja ir ēnu pilna: vakaru un nakts ēnas, ēnas no kalnu sienām, putekļu ēnas, ēnas dārzā, ēnas gar ceļa malu. Tikai ēnas uz akmeņiem — to nav vairāk kā tik grāmatiņas virsrakstā. Tādēļ sākam domāt, ka pats autors arī ko tamlīdzīgu nekad nav apzinājies vai jutis, bet izvēlējies šo mīklaino tituli tikai tādēļ, lai izskatītos mistiski noslēpumains dzejā. Taču mūsu dzejas sajūta te neizmana mistiku, bet gan mistisku imitaciju, retoriku un uzpūstu patosu. Apnīkst raudzīties ērmīgā nebeidzamā ēnu dejā. Un, pēc viņu cēloņiem

aplūkojušies, ar brīnumiem redzam, ka vismistiskāko ēnu met dzejnieka promenades spieķis, ar galā uzspraustu platmali turpat aiz muguras uzkalniņā iedurts. Taču būtu aplam pieskaitīt Andreju Papardi latviešu normaldekadentu neapdāvinātajam pūlim. Kaut arī «Ēnas uz akmeņiem» izliekas kā solis atpakaļ no Papardes pirmā dzejoļu krājuma «Tantris», taču arī šeit izmanāms mākslinieka talants, kas katrā ziņā no ēnu valsts reiz iznāks saules apspīdētā mākslas klajumā. — A. Smilgas dzejoļos «Aiz zaļā kalna» izskan maziņas, maigas dabas impresijas, mazas interesantas domiņas, sīki pārprātojumiņi, kam maz sakara citam ar citu. Te ir pantiņi, drusku labāki un drusku sliktāki, ir īsti palabi un pavisam niecīgi, tā saturā, kā izteiksmē, ir arī gluži vāji. Nekur nedzirdam izveidotas dzejnieka personības nepārprotamo valodu. Nevaram atrast dzejnieku, tādēļ ka viņš pats sevi vēl nav atradīs. — Jāņa Kārsteņa «Gāju putni» ir tādi putni, kas ik pavasara garām rindām parādās mūsu dzejas apvārksnī un rudenī aiziet. Atmiņā un tautas mākslā no viņiem maz paliek. Kārstenis ir pesimists, neglābjams pesimists — par skumjām, bēdām un nāvi vien dzied. Bet viņa pesimisms ir konvencionals dzejiskas jūsmas pesimisms, liriska maniere, bez dziļi pamatotiem, augstu izmanāmiem sabiedriskiem vai psiholoģiskiem motiviem. — Rob. Eidemanim «Straumē» ir dažs labs gludens un glīts pantiņš. Visvairāk viņš dzied par pavasari un kas ar to sakarā. Gribētos ticēt, ka te reiz radīsies dzejnieks. — Šalkonis «Pirmajos asnos» reprezentējas kā darba un strādnieku dzejnieks. Kaut nebijis tikai tik pārāk vispārīgs, teoretiski sauss un programatisks! Un kaut proletariskā dzejā nepinis tik daudz apdilušu romantisku «dzidru rasu» un «liepu smaržu»! Taču gluži bez dzīvības spēka, bez īpatnējas attīstības spējām šie «pirmie asni» neliekas.

Latviešu drama-s lauks arī šogad stāvējis vairāk atmatā. Bet nav jau arī ko cerēt, ka viņš reiz tā uzzels kā mūsu lirika. Minami tikai divi trīs darbi. J. Akuratera «Lāča bērni» saucas par skatiem iz kalpu dzīves! Skati tie arī ir, vaļēji savirknēti — «Cilvēka dzīve» minimumā un savā sevišķā nokrāsā. Daža situacija skatos palabi izdevusies, puslīdz latviska, bet vispārīgi no specifiski latviskas kalpu dzīves še nav, kā saka, ne smakas. Izpildīdams sava virziena obligatoriskos noteikumus, Akuraters arī pūlas būt mistisks, liek rūķīšiem dancot un promenadēt veļiem ar aizdegtām svecēm rokās. Taču šie raibekļi te kustas pavisam nevietā un izjauc to pašu iespaida mazumiņu, kas šur tur vēl rastos. — Ed. Treimaņa dramatiskā dzeja «Milda», kā liekas, domāta par tekstu tautiskai operai. Viņa

pārāk stipri atgādina Aspazijas «Saules meitu». Dramas še nav un dzejas arī ne visai daudz.

Literaturas un mākslas kritikā jāaizrāda uz J. Jankava «Viņu māksla». Savus mākslas kritikas pamatprincipus Jankavs jau demonstrējis «Vecajos elkos». Tajā ziņā viņam maz vairs jauna ko teikt. Te viņš arī vairāk runā par principialiem pārpratumiem un tālākām konsekvencēm dekadentiskos rakstniecības darbos un dekadentiskā mākslas kritikā. Šī brošura vairāk no svara atsevišķos tēlojumos, raksturojumos un teorijas polemikā, kaut arī te šis tas novēlojies un jau agrāk citur iztirzāts. — Dekadentu prieks un cerība Dr. M. Valters izdevis apcerējumu «Florencē» — bet tas jau «Izgl.» pamatīgi apspriests. — Andrejs Upīts izdevis savu kritiku kopojumu zem virsraksta «Studija un kritikas, I». — Rakstniecības vēsturē iznākusi Plūdoņa «Latvju lit. vēstures» otra daļa. Plūdoņa darbs ir ārkārtīgi sīks, rūpīgs un lietišķs. Grāmata noderīga it sevišķi pašmācībai.*

Andrejs Upīts

«Izglītība», 1910. g., Nr. 6, jūnijs, 427.—436. lpp.

PIEZĪMES PAR ANDREJA UPĪŠA «LATVIEŠU RAKSTNIECĪBA»

(«Izglīt.» 6. burtnīcā)

(Personīgā lietā)

Būtu aplam prasīt, lai visi kritiķi izteicas par kādu literarisku sacerējumu vienādi, jo ikkatram tak ir savi uzskati, sava gaume, sava mērauklа, un rakstniekam var būt tikai patīkami redzēt savu darbu apskatītu no dažādām pusēm, no visādiem stāvokļiem. Bet to nu gan varētu prasīt, ka kritiķis par vienu un to pašu sacerējumu izteiktos vienādi, bet nevis to pašu, ko vienā kritikā slavējis, otrā nosmādē vai ko pāris gadus agrāk ieteicis par lasīšanas vērtu, tagad ņemas nostādīt par makulaturu. Ja kāds kritiķis to dara, tad tas pierāda, ka viņš savos spriedumos nav konsekvents, bet grozās pēc laikmeta vēja vai — kas vēl bēdīgāk — liekas vadīties no savām acumirkļa simpatijām vai antipatijām pret kādu rakstnieku. Tad tā vairs nav nopietna kritika, bet zināmu rakstnieku cildināšana vai noķengāšana, lūkojoties pēc tam, kāds zināmā brīdī kritiķa stāvoklis pret šo rakstnieku!

* Piezīme: Pārskats par latv. rakstniecību 1910. gada otrā pusē tiks nodrukāts «Izgl.» 12. burtnīcā. Tur bez grāmatās drukātā tiks apskatīti arī avīžu un žurnalu beletristikas ievērojamākie darbi.

Šādus paņēmienus savā kritiķa darbībā izlieto Andrejs Upīts. Piemērus varētu uzrādīt daudz. Bet mans nolūks šoreiz nav apgaismot A. Upīša kritiķa darbību, es gribēju iebilst tikai pāris vārdus, zīmējoties uz viņa pārspriedumu par manu II sakopoto sacerējumu krājumu «Lauztās lilijas» (skat. «Izglītība», Nr. 6, 428./9. lpp.). Un šis Upīša pārspriedums ir ļoti laba liecība par to, kā augšā raksturoju nekonsekventos kritiķus.

Kad es, izdodams «Rakst. almanachu», uzaicināju A. Upīti apspriest prozas sacerējumus, tad viņš par mani, starp citu, rakstīja šā: «Zeltmata skice «Kāpēc?...» pieder pie viņa krietnākajiem sacerējumiem. Skicē ietvertā problema gan pati par sevi nav ne ievērojama, ne interesanta, bet šī darba vērtība rūpīgi izstrādātā konsekventi smalkā tēlojumā. Šai ziņā Zeltmatis līdz ar Plūdoni mūsu rakstniecībā stāv atsevišķi un dažam labam var noderēt par paraugu...» (Sk. «Rak. alm.», I, 56. lpp.) Šī pati skice «Kāpēc?...», par kuru A. Upīts tik atzinīgi izteicas, ir ievietota «Lauzto liliju» krājumā. Dažam nu būs neizprotami, kā A. Upīts varējis par šo krājumu tik nelabvēlīgi izteikties, ja tur ievietoti darbi, ko viņš pats savā laikā atzinis par ļoti vērtīgiem? Bet lieta taps tūliņ gaiša, ja pasacīšu, ka tas notiek aiz personīgām attiecībām. (Ar tuvākiem apstākļiem negribētos atklātību apgrūtināt.) Kritiķis, kas no tam liekas vadīties, nepelna, ka to ņem nopietni ne rakstnieks, ne lasītāji! Vajag tikai ievērot, kā Upīts apspriež manas «Lauztās lilijas». Par atsevišķiem sacerējumiem tikpat kā neko nesaka (laikam tak nevar noliegt to nozīmi savā laikā*), bet apmierinās tikai ar vispārējām frazēm. Nevarēdams lietišķi to «nokritizēt», pieķeras pie grāmatas ievada (veltījuma). Pie tā viņš stājas klāt ar savu «realās kritikas» nazi. Sagraiza to gabalos un tad šos atsevišķos gabalus, ar prasīšanas un izsaukšanas zīmēm izpušķojis, pasniedz lasītājiem. Viņš nespēj aptvert tik vienkāršu alegorisku gleznu kā: «Gribēdams viņu slāpes remdināt, pasniedzu tiem (likteņa pabērniem) kā mazu atspirdzinājumu šo savtīgo «Lauzto liliju» pušķi.» Upīts, redzams, nesaprot, kā slāpes var remdināt ar «liliju pušķīti». Bet katrs attīstīts pirmziemnieks sapratīs, ka še nav domātas slāpes savā realā nozīmē, bet «garīgas slāpes» un zem «liliju pušķītis» sakopoti sacerējumi vai — kā Upīts teiktu — ražojumi. Ja jau Upīts to nav sapratis, tad nav jābrīnās, ka viņš arī nesaprot, ko es esmu domājis zem «likteņa pabērniem» un «sadzīves vētru lauztām lilijām»... Tālāk Upīts liek jautājumus aiz vārdiem

* Divi mani stāstiņi tulkoti igauniski; ja jau tie tik nevērtīgi būtu, kā Upīts saka, tad tak nebūtu tikuši tulkoti svešā valodā.

«tautas dzejas ziedoklis», «iegādājies» un «cildinājis». Neizprotami, vai viņš atron tos nevietā lietotus jeb viņam tiešām to nozīme teikumā neizprotama. Pirmais — «ziedoklis» tak ieguvis pilsoņa tiesības mūsu rakstniecībā, un būtu lieki to paskaidrot. Otru — «iegādājies», redzams, Upītis ņem citā nozīmē. Tiesa, mums ir vēl otrs vairāk parasts vārds ar līdzīgu nosaukumu, kam cita nozīme: iegādāties = *anschaffen,* приобретать; bet manis lietotais «iegādājies» ir analoģisks jēdzieniem: atcerējies, ievērojis, vērību piegriezis. Var jau būt, ka šis vārds ir provincialisms un A. Upītim nepazīstams, bet es, to ievezdams, esmu mūsu valodu tikai bagātāku padarījis, jo zināmā gadījumā sacīt «atcerējies» nekad nebūtu tik labi apzīmēts, ko es īsti esmu gribējis teikt, kā ar vārdu «iegādājies», — to katrs, kas dziļāk saprot mūsu valodas garu un izteiksmes bagātību, sapratīs. (Te varētu piezīmēt, ka, līdzīgā nozīmē lietojam vārdu «iegādājieties», dzirdēju mūsu valodnieku J. Endzelīnu nupat noturētos skolotāju kursos.) Tāpat nevietā ir Upīša piezīme pie vārda «cildinājis». Ja es tās puķes, ko citi ir atstājuši novārtā, esmu ievērojis, pacēlis un iepinis vainagā, tad tak es varu sacīt, ka es šīs nomestās, salauztās lilijas esmu cildinājis — griezdams uz tām arī citu vērību? Tā nav nekāda pašslava vai iedomība, tas ir tikai alegorisks raksturojums. Un, ja Upītis atskatīsies atpakaļ uz mūsu rakstniecības to laikmetu, kad šie mani sacerējumi pirmo reizi nāca klajā, tad viņam būs jāatzīst, ka es mūsu rakstniecībā biju pirmais, kas šīs «sadzīves vētru lauztās lilijas» — kritušās sievietes — bez nicināšanas iegādājos *(gedachte)* un tēloju kā nepareizas sadzīves iekārtas un šauru aplamu morales uzskatu upurus. Tātad, sacīdams, ka es «ejot arvienu nopakaļus bara izmītu teku», Upītis tikai pierāda, ka viņš vāji pazīst to mūsu rakstniecības periodu, kas guļ aiz viņa. Cik arī A. Upītis nenopūlētos man noliegt rakstnieka individualitati un mākslinieka talantu, tas mani nepavisam neapbēdinās; tikpat maz, kā mani nepadara iedomīgu citu kritiķu (J. Asara, Vizuļa, Līgotņa u. c.) atsauksmes, kas izraksta man mākslinieka diplomus*. «Paliec sev pašam uzticīgs» ir mana devize, un es nekad pēc laikmeta vēja rādītāja neesmu grozījies.

Rīgā, 23. VI. 10.

Zeltmatis [*E. Kārkliņš*]

Ka Zeltmatis arī turpmāk «paliks sev uzticīgs», par to nav jāšaubās. Kā viņa agrākie ražojumi, arī augšējās piezīmes ir tipiska, dabas predestinēta diletanta darbs. Vienīgā faktiskā

* Skat. «Lauztās lilijas» krājumā ievietotās preses kritikas.

ieruna par skici «Kāpēc?» ir pilnīgi bez pamata, jo manā pārspriedumā («Izgl.») sacīts: «Viņš (t. i., Zeltmatis) reizēm raksta rūpīgi izkoptā valodā, reizēm pagatavo kādu pievilcīgu zīmējumu,» — un pēc kodola tas ir taisni tas pats, ko Zeltmatis iz mana sprieduma «Rakst. Alm.» par šo skici citē. Zeltmata komentarus pie famozā «veltījuma» ar «puķu pušķi» remdinātām «izsalkušo» «slāpēm» un «iegādātiem» likteņa pabērniem es pielieku kā smuku ilustraciju pie sava agrākā sprieduma. Vai Zeltmatis nevarētu papūlēties izlasīt kaut to pašu Niedras rakstu par «aklo fantaziju», tur daudz praktisku aizrādījumu pirmziemnieciskiem «alegorisko gleznu» taisītājiem? Nopietni apgalvoju Zeltmatim, ka man nav nekādu «personīgu lietu», ne «simpatiju», ne «antipatiju» pret viņa cienījamo personu un ka tie «tuvākie apstākļi» atkal tikai viņa aklas fantazijas produkts — es interesējos tikai par viņa «liliju pušķiem» un kas ar tiem sakarā. Kā viņš mani «ņem» — nopietni vai nenopietni, tā viņa darīšana. Neturu par vajadzīgu un iespējamu pret Zeltmata tukšiem nicinājumiem demonstrēt savu kritisko saprātību, jo tad man jāpārcilā katrs teikums viņa bēdīgā fražu-žargonā, un tas būtu pelavu vētīšanas darbs. Tad man būtu jāpaliek tikpat uzbudinātam un neapdomīgam kā Zeltmatim, jānostājas viņam blakus un jāsāk lielīties, ka es biju «pirmais», kas viņu «iegādājos un tēloju» kā neglābjamu literarisku diletantu. Bet pašsarakstītam diplomam taču vismazākā vērtība.

A. Ulpītis]

Red. piezīme: Ieskatām šo polemiku par nobeigtu.
«Izglītība», 1910. g., Nr. 9, septembris, 632.—634. lpp.

MŪSU ŽURNALISTIKAS ETIKA

Cien. redakciju laipni lūdzu atļaut telpas sekošam paskaidrojumam:

Maija mēneša sākumā Latv. skolotāju biedrības žurnala «Izglītība» redaktors E. Pīpiņš griezās pie manis ar vēstuli dot viņam drukāšanai savu stāstu «Elga». Es piesūtīju stāsta pirmo nodaļu ieskatam, un redakcija, atzīdama stāstu par uzņemamu, paziņoja par to saviem lasītājiem Nr. 6 ievietotā prospektā. Tanī pašā numurā bija iespiesta arī Andreja Upīša kritika «Latviešu rakstniecība», kur, starp citu, bija aplūkots mans sakopoto rakstu krājums «Lauztās lilijas». Lai aprādītu Upīša kritikas nekonsekvences jeb pretrunas, iesūtīju «Izgl.» redakcijai savas «Piezīmes», kuras nodrukātas (tikai) 8. num., līdz ar A. Upīša pēcvārdu. Tajā U. pa otram lāgam nosauc mani par «dabas predes-

tinētu diletantu». Tīri gribētos ticēt, ka U. pats šo svešvārdu saturu nesaprot, jo kā gan citādi lai izskaidrojam šādu faktu: pāris gadus agrāk A. Upīts par manu tais pašās nokritizētās «Lauztās lilijās» ievietoto skici «Kāpēc?» teicis, ka «šī darba vērtība rūpīgi izstrādātā, konsekventi smalkā tēlojumā», kādēļ tas «dažam labam var noderēt par paraugu»... (skat. «Rakst. Alman.», I, 56. lpp.). Kur te nu ir tā «kritiskā saprātība», uz kuru A. U. tik pašapzinīgi atsaucas, ja jau viņš «predestinēta diletanta» darbus nostāda citiem par paraugu?! Kur še loģika? — Varbūt A. Upīts gribēs taisnoties, ka viņš agrāk maldījies un tikai tagad nācis pie šīs atziņas; bet tad viņš pats izrakstītu sev diletanta apliecību par savu kritiķa darbību līdz anno 1910. — To tak godājamais kritiķis nebūs gribējis darīt, un še būs jāmeklē cits izskaidrojums. Un to atrast nenākas grūti: Upīts, visas žurnālistiskās pieklājības robežas pārkāpdams, rauga mani nostādīt publikas acīs par «neglābjamu literarisku diletantu». Nemeklēsim iemeslus, kamdēļ to darījis, — svarīgs še tikai fakts, ka viņš tādējādi izdarījis lāča pakalpojumu «Izglītības» redakcijai, kura patlaban devusi savā žurnālā telpas manam stāstam «Elga». Nevar tak šinī gadījumā loģiski citādu slēdzienu taisīt kā: ««Izgl.» redakcija atrod par iespējamu saviem lasītājiem pasniegt «dabas predestinēta diletanta» sacerējumu.» Bet arī atbildīgais redaktors, laizdams šādu spriedumu cauri, nostājas solidarī ar kritiķi A. Upīti. Un ne tikvien to, «Izgl.» redakcija man pilnīgi laupa iespēju viņas lasītāju priekšā protestēt pret šādu mūsu žurnālistikā nepiedzīvotu taktikas trūkumu caur savu izšķirošo piezīmi: «Ieskatam šo polemiku par nobeigtu.»

Zem tādiem apstākļiem man neatliek nekas cits kā nodot šo lietu atklātības apspriešanai. Man šķiet, ka šis fakts gaiši liecina, kādi žurnālistikas etikas jēdzieni valda «Izgl.» redakcijā, ja viņa uzņem kāda rakstnieka darbu un turpat līdzās saka: šis rakstnieks ir «dabas predestinēts diletants», t. i., no pašas dabas izredzēts būt un palikt par diletantu. Vai ne: smalks kompliments rakstniekam un lasītājiem?! — Ja redakcija to dara, labi zinādama, ka dažu manu darbu literarisko vērtību atzinuši pazīstami kritiķi: Jānis Asars, Teodors (Zeiferts) u. c. un savā laikā arī pats «Izgl.» redaktors E. Pīpiņš-Vizulis un viņas kritiķis A. Upīts, kā arī to, ka mans stāsts «Nolādējums» izpelnījās «M. V. Mēnešraksta» izsolītā sacensībā pirmo godalgu, — tad še ir tikai viens izskaidrojums: «Izgl.» redakcija tīšā prātā atļāvusi savam redakcijas komisijas loceklim A. Upītim manu rakstnieka vārdu atklāti nozākāt, jo Upīts nesniedz ne mazākā pierādījuma, kas viņa šādu spriedumu attaisnotu.

Visu augšā teikto ievērojot, ar šo atklāti izskaidroju, ka šādos

apstākļos atzīstu par neiespējamu «Izglītībā» līdzstrādāt un sava stāsta «Elga» turpināšanu šimbrīžam pārtraucu. Jo pieklājība prasa, lai nevirinām tās mājas durvis, kur ar paša mājas saimnieka piekrišanu tiekam nolamāti. Jūtu par savu pienākumu «Izgl.» lasītājiem to darīt zināmu dienas presē, tā ka caur pašas «Izgl.» slejām man tas nav iespējams.

Zeltmatis [*E. Kārkliņš*]

«Latvija», 1910. g., Nr. 182, 11.(24.) augustā.

ZELTMATA DILETANTISMS UN ETIKA

Zeltmatis nav varējis apmierināties ar savām pag. «Izgl.» burtnīcā nodrukātām «piezīmēm» un galvenā kārtā laikam ar manu piebildumu. Tas viņu tā uzbudinājis, ka viņš «Latvijas» 182. nr. rakstā «Mūsu žurnalistikas etika» runā par «nolamāšanu», «viņa rakstnieka vārda atklātu nozākāšanu», «visas žurnalistiskās pieklājības robežu pārkāpšanu», «par mūsu žurnalistikā nepiedzīvotu taktikas trūkumu» un atsakās dot sava stāsta «Elga» turpinājumu. Par sava uzbudinājuma cēloni Zeltmatis apzīmē manu izteicienu: «dabas predestinēts diletants», kas nodrukāts manā pirmajā rakstā («Izgl.», 6. nr.) un vēlāk arī piebildumā pie Zeltmata piezīmēm. «Jo Upīts nesniedz ne mazākā pierādījuma, kas viņa šādu spriedumu attaisnotu,» saka Zeltmatis. Zeltmatim šajā lietā ko mēģināt «pierādīt» būtu gluži velts darbs: zinām taču, viņš «paliek sev pašam uzticīgs», t. i., paliek nedzirdīgs pret visiem pierādījumiem un tic, ka viņš liels mākslinieks. Bet, tā kā, dienas laikrakstu palīgā ņemdams, viņš pūlas sacelt lielu troksni, nostādīt mani par žurnalistiskas pieklājības robežu pārkāpēju un diskreditēt «Izglītības» redakciju, tad esmu spiests vēlreiz atgriezties pie šī bēdīgā un Zeltmatim tik visai nepatīkamā temata. Nav ko brīnīties, ka arī savā «Latv.» rakstiņā viņš atkal uzsilda jau piezīmēs ievietoto apgalvojumu, ka es sev runājot pretī: priekš pāris gadiem es viņu nostādījis citiem par paraugu, bet nu saucot par predestinētu diletantu — kur te esot loģika? Loģika varētu būt tepat — arī tādā gadījumā, ja Zeltmata apgalvojums būtu patiess. Nav neviena tāda profesionala diletanta, par kuru nevarētu teikt, ka tas «reizēm raksta rūpīgi izkoptā valodā, reizēm pagatavo kādu pievilcīgu zīmējumu», un to bez kādas pretrunas esmu par Zeltmata skici sacījis tagad un «pāri gadus agrāk». Šis spriedums galvenā vīzē zīmējas uz rakstn. darba izstrādājumu, formu, ārpusi, un diletantisms taču ir, tā sakot, tipiska ārpuses māksla, formas darinājumi un pakļdarinājumi. No ārpuses pievilcīgs, rūpīgi izstrādāts zīmējums ir diletantismā

iespējama, bet tomēr tikai epizodiska parādība, kas diletantismu nebūt vēl nepadara par nediletantismu — kā saka: izņēmumi tikai apstiprina vispārējo. Tomēr prasīsim vēlreiz, 1) vai Zeltmatis ir diletants un 2) vai viņš ir «predestinēts diletants»? Uz pirmo jautājumu diezgan skaidri atbild mans Zeltmata «veltījuma» iztirzājums «Izgl.». 6. nr. Kam interese, lai pārlasa vēlreiz tur manis citētos piemērus. Tur nav neviena dzīva teikuma, tikai frazes, novalkāti banalas un estetiski piedauzīgas. Pat apdāvinātākie, literariskākie reportieri vairs nelieto «likteņa pabērnus», «sadzīves vētru lauztas lilijas», «tautas dzejas ziedokli» u. c. Nevienas redzīgas fantazijas skatītas gleznas, tikai savārstījumi bez sakara un bez elementaras loģikas. Zeltmata mēģinājums pag. burtn. aizstāvēt un izskaidrot, piem., to famozo «vaiņagu», ar kuru «pušķi» viņš remdinājis «izsalkušo» «slāpes», vēl skaidrāk atsedz viņa fantazijas pilnīgu aklumu un loģiskas sajēgas trūkumu. Tās ir ikviena diletanta tipiskas īpašības. Ikviens lielāks Zeltmata darbs apliecina viņa konsekvento diletantismu («Vijolītes», «Negoda apsegs», «Aizrauts», «Laba partija»). Visur nodeldētas frazes, sausi, neinteresanti avīžnieciski apcerējumi ar sīkiem lietišķiem paskaidrojumiem un divkāršiem pastrīpojumiem. Tādi apcerējumi nevar pretendēt uz mākslas darba nosaukumu: mākslas darbā nevar šķirti pastrīpot un uzsvērt vienu vārdu vai teikumu, jo katram tēlam, katrai gleznai sava svarīga nozīme — mākslas darbam jārunā savā organiskā nedalāmā vienībā. Tipiski diletantiska ir arī Zeltmata lielība: mans stāsts tulkots igauniski, manu rakstu vērtību atzinuši pazīstami kritiķi; mans stāsts izpelnījās godalgu. Pat piecas godalgas viņu tomēr nepacels pāri diletantismam: kā taču nesen bija ar tām trim godalgotām lugām? — «Bet Upīts nesniedz ne mazākā mana diletantisma pierādījuma,» Zeltmatis droši vien sacīs arī pēc visa šitā. Un viņš nevar tā nesacīt, tādēļ ka viņš allaž paliek «sev pašam uzticīgs» un tādēļ ka diletanta saprašanai nav pieejama atziņa, ka spriedums par mākslas darbu vai quasi-mākslas darbu un viņa darītāju dibinās uz subjektivas izjūtas un tādēļ nav apstrīdams pat tad, ja spriedējs arī nevarētu minēt tik taustāmus pierādījumus kā augšējie.

Diletants ir ikviens darbinieks, kas vēl attīstās, papildinās. Ikviens mākslinieks sākumā ir bijis diletants. Es nejūtos ne aizskarts, ne satriekts no Zeltmata asprātības, es patiešām atzīstos, ka arī kā kritiķis reiz esmu bijis diletants, un nemaz nejustos apvainots, ja arī tagad vēl kāds uzrādītu manā darbā kādu diletanta kļūdu. Vispāri par nosaukumu «diletants» uztraucas tikai tipiski diletanti. Turpretī otrais jautājums pilnīgi pamatots. Kādēļ Zeltmati saukt par «predestinētu diletantu», t. i., par tādu,

kam no dabas nolemts vienmēr palikt par diletantu? Predestinēta diletanta dabai ir sveša īstas mākslinieciskās dabas pastāvība un īpatnējā izveidošanās spēja; tā nepazīst evolucijas, organiskas izaugšanas procesu, tā pazīst tikai lēcienus, garīgu ekvilibristiku. Mainās programas, mainās arī viņa. Mainījās latviešu rakstniecības virzieni, tūliņ arī Zeltmatis mainīja savu. Sākumā viņš bija diletantisks naturalists, tad tapa par fizioloģisku romantiķi mazliet tā kā Meterlinka garā («Mīlestības infuzorijas», «Nolādējums»). Nāca modē Nīcše un Elene Kej; Zeltmatim gadījās tulkot Kej «Bērnu gadu simteni», un tūliņ viņš uztaisīja lugu «Smags gaiss», kas īstenībā nav vairāk kā Kej ideju atstāstījums un neveikls popularizējums, un diletantiski-praktiski saprasta Nīcšes kariķējums. Tie paši neizbēgamie avīžnieciskie pastrīpojumi, tie paši stereotipiskie, desmitkārt par frazēm palikušie teicieni, kā «izkopt savu individualitati līdz iespējamai pilnībai», «jūtu tieksmes un dvēseles noslēpumainās ilgas», tā pati banalā teikumu konstrukcija, smieklīgi «gudrie» dialogi un komiski-patetisks heroisms. Pagadījās Zeltmatim tulkot Cezara Flaišlena «*Jost Sehfried*», un tūliņ viņš pats saražoja leģendu «Mīlestības ziedoklis», kas kā Fl. kopija ir īsts meistardarbs. Tas ir kalpīgākais pakaļtaisījums, kāds vien atrodams latviešu rakstniecībā. — Uzradās latv. rakstniecībā dekadentisms — Zeltmatis tūliņ bija tur vidū, rakstīja, slavēja, dzina propagandu. 1907. gadā viņš tecēja pa priekšu Haraldam Eldgastam, saukdams: lūk, ģenijs, jaunas mākslas pravietis, — klanieties! Bet 1908. gadā jau ķērās «Zalkša» āķīgā klasicisma astes galā, nopēla dekadentus, atmeta un slavēja «Zalkti» kā ceļa lauzēju modernam pasaules uzskatam. Un visur ikreiz nolūkotā ideja un noklausītas, noviļātas frazes un neviena dzīva teikuma. Tā ir kinematografiski mainīga dažādība; tā nav mākslinieka attīstība, tā ir vienkārša pārvietošanās, tā kā, piem., no viena grāvja malas pārlec uz otru vai kā no krēsla pārsēstas uz dīvanu. Un, ja salīdzinām tās frazes, ko Zeltmatis rakstīja 1897. gadā («Vijolītes»), ar tām, ko viņš rakstīja 1907. («Rakst. Alm.», «Smags gaiss»), un ar tām, ko 1910. («Lauzto liliju veltījums»), tad redzam, ka starpības nav, ka visur tas pats pelēkais, frazainais diletantisms. Es domāju, 13 gadi ir pietiekoši ilgs laiks, lai rakstnieks parādītu savas attīstības zīmes; un tāpat es domāju, ja šo zīmju nav, tad nav arī pašu attīstības spēju, tad rakstnieks vienmēr «paliek sev pašam uzticīgs», t. i., — predestinēts diletants. — Vai Zeltmatis ticēs šiem pierādījumiem, tas nav sagaidāms — un to es arī negaidu. Arī es «nododu šo lietu atklātības apspriešanai».

A. Ulpits.

Kā «Izglītības» atbildīgajam redaktoram man pie minētā Zeltmata raksta «Latvijā» jāpiebilst sekošais: Zeltmatis jau pa otram lāgam atsaucas uz to, ka es agrāk atzinis dažu viņa darbu literarisko vērtību, bet nu, atļaudams Upītim «Izglītībā» dažus viņa darbus neatzinīgi apspriest, it kā pielaidis «tīšā prātā atklāti nozākāt viņa rakstnieka vārdu». Vispirms, es neatrodu par iespējamu ikreiz prasīt, lai katrs «Izgl.» līdzstrādnieks domā un raksta gluži tāpat kā es. Otrkārt, ja Zeltmatim būtu cik necik apķērības, tad viņš saprastu, ka mans personīgais ieskats par viņa darbiem tagad arī varētu būt pavisam citāds nekā «savā laikā» — vai nu tādēļ, ka es esmu gājis uz priekšu savā kritikas spriešanas spējā, vai arī tādēļ, ka Zeltmatis savā rakstnieka attīstībā palicis turpat, kur bijis. (Skat. Upīša rakstu augšā.) Tālāk Zeltmatis nevar saprast, kā var «Izglītībā» drukāt viņa stāstu un turpat viņu nosaukt par diletantu. «Izglītības» redakcija nekad nav dižojusies ar to, ka viņa pasniedz t i k a i pilnīgus, klasiskus mākslas darbus. Bez tam «Izglītības» redakcija ir uz visciešāko raudzījusies uz to, ka diletantisms latviešu rakstniecībā nepaliktu par sistemu, lai rakstnieki censtos uz priekšu, un tādēļ vienmēr atļāvusi ikkatru pamatotu kaut arī visasāko spriedumu pat par saviem vistuvākiem līdzstrādniekiem (skat. Upīša kritiku par Antona «Ziedoņa balsis» kritiku un par Upīša «Studijas un kritikas» u. c.), un šie līdzstrādnieki ne tikai nav protestējuši, bet pat vēl atzinuši šādu redakcijas principu par vienīgo pareizo.

Izteicienu «predestinēts diletants» es ieskatīju un vēl arī tagad ieskatu par vienkāršu literarisku definiciju, kurā neatrodu ne zīmes no «nolamāšanas» vai «rakstnieka vārda atklātas nozākāšanas». Ja Zeltmatim būtu kaut cik pazīstama cittautu žurnalistika un literatura, tad viņš gan zinātu, ka tiek lietoti vēl pavisam citādi apzīmējumi nekā «predestinēts diletants». (T o m a s s M a n n s T. Lesingu *(«Lit. Echo»)* godina par *«das schwächste und schäbigste Exemplar», «ein alternder Nichtsnutz», «der ewig namenlose Schlucker»*[1] utt. L u b ļ i n s k i s par Hugo fon Hofmanštālu saka: *«Er ist von der Natur nicht zum Dichter bestimmt worden, sondern zum Diletanten im höchsten Sinn.»*[2] — «Весы» Georgiju Čulkovu apzīmē par «коммивояжер, хулиган utt. A i c h e n v a l d s Brjusovu nosauc par «оплот искусства», «трудолюбивый кустарь поэзии», «мыслитель чужих мыслей»[3] utt.) Zeltmatis lai neiedomājas, ka es še ar kādu sevišķu prieku sastādu

[1] «Vājāko un noplukušāko eksemplaru... novecojošos palaidni... mūžam anonimo plukatu ...» [Sakārt.]

[2] «Daba viņu nav radījusi par dzejnieku, bet par diletantu augstākā nozīmē.» [Sakārt.]

[3] «Komivojažeru, huliganu... poezijas darbīgo amatnieku... svešu domu domātāju.» [Sakārt.]

tāda žanra literarisku definiciju kolekciju. Es tikai ar to gribu arī viņam rādīt, ka Upīša definicijā nav ne smakas no viņa izkliegtās «visas žurnalistiskās pieklājības robežu pārkāpšanas». Istenībā Zeltmatis pats arī tā nemaz nedomā un nesajūtas tik briesmīgi apvainots; viņš tikai grib sacelt traci, lai tā novērstu atklātības uzmanību no savas īstās, Upīša atklātās literata sejas. Tam ir nepārprotams pierādījums. Upīša raksts ar minēto «briesmīgo» izteicienu tika nodrukāts «Izgl.» 6. burtn. Zeltmatis atsūtīja pret to pretrakstu, kas nodrukāts 8. burtn.; tajā gan bija daudz rupjību, bet neviena paša vārda par apzīmējumu «predestinēts diletants». Tik pēc diviem mēnešiem Zeltmatis atģidās, ka «predestinēts diletants» viņu ļoti apvainojot, un prasīja g o d a t i e s u, kas lai izšķirot šo incidentu — pretējā gadījumā, t. i., ja Upīts neielaistos uz goda tiesu, Zeltmatis piedraudēja nedot sava stāsta «Elga» turpinājumu un paziņot par visu atklātībai. Upīts uz manu priekšlikumu ziņoja, ka, pēc viņa domām, ja Zeltmatis jūtoties atklāti apvainots, tad arī atklāti (laikrakstos) šī lieta būtu izšķirama, ka tagad izliekoties, it kā Zeltmatis pie goda tiesas meklētu atbalstu savai polemiskai nespējai, — tomēr pieņēma priekšlikumu un no savas puses izvēlēja divus goda tiesnešus (kā to arī Zeltmatis jau bija darījis) ar vēlēšanos, ka visu lietas gājienu goda tiesa tomēr paziņotu atklātībai. Nenogaidījis ne goda tiesas, ne viņas sprieduma, Zeltmatis pasteidzies ar zināmo rakstu «Latvijā», notiesādams Upīti, apvainodams «Izgl.» redakciju un it sevišķi aizskardams šajā lietā gluži nevainīgus «Izgl.» lasītājus, t. i., atraudams sava stāsta «Elga» turpinājumu.

Man liekas, katrs neitrals cilvēks atzīs, ka neviens cits kā vien pats Zeltmatis ar šādu savu rīkošanos «pārkāpis visas žurnalistikas pieklājības robežas» un pierādījis «mūsu žurnalistikā nepiedzīvotu taktikas trūkumu». Es dziļi nožēloju, ka, nepazīdams Zeltmata «etiku», esmu viņam uzticējies, un atvainojos «Izglītības» lasītāju priekšā, kam stāsta «Elga» pārtraukšana tomēr var būt mazliet nepatīkama.

E. Pīpiņš

«Izglītība», 1910. g., Nr. 9, septembris, 717.—720. lpp.

ATBILDE «IZGLITIBAS» REDAKCIJAI

Attiecoties uz manu «Latvijas» 182. num. iespiesto «paskaidrojumu», atrodam atbildi «Izglītības» Nr. 9., kura savā ziņā ievērojama kā literarisks kuriozs. Nelūkojoties uz to, ka Andrejs Upīts «Izgl.» 8. numurā lielīgi paskaidroja, ka «neturot (!) par vajadzīgu un iespējamu (?) pret mani demonstrēt savu (!!) kritisko saprātību» (sic!), viņš tagad tomēr laidis savas kritiskās saprā-

tības aparatu darbā un demonstrē to pa četrām pilnām slejām. Un tā pati redakcija, kura 8. num. izskaidroja: «Ieskatām šo polemiku par nobeigtu,» — it mierīgi atļauj A. Upītim polemiku turpināt! Vai tas gaiši neliecina, ka man bija iemesls pārmest «Izgl.» redakcijai taktikas trūkumu, jo te viņa to atkal pierāda. Ja viņa reiz savas telpas slēdza iekustinātā jautājuma tālākai pārrunai, tad viņas pienākums bija izturēties vienādi pret abām pusēm. Man personīgi nav nekas pret to, ka «Izgl.» redakcija pilda savas slejas ar Upīša «kritiskās saprātības» demonstrētām frazēm, bet tad lai atbild. redaktors turpat līdzās nesaka, ka es aiz «polemiskās nespējas» baidījies šo lietu atklāti laikrakstos izkarot. Es taču nelūdzos vairs «Izgl.» redakcijai pēc telpām, bet nācu klajā dienas presē, kamēr turpretim A. Upīts atturas jeb baidās. Protams, es to nedarīju polemikas nolūkā, jo šai ziņā man tiešām nāktos grūti pārspēt A. Upīti, kurš polemizēšanā pastāvīgi vingrinās pa mūsu divu dienas avīžu slejām. Kāpēc lietu novedu atklātībai, tas manā rakstā «Mūsu žurnalistikas etika» («Latv.», 182. num.) gaiši sacīts: mans pienākums bija «Izgl.» lasītājiem paskaidrot, kādēļ atzīstu par neiespējamu šā vadītā žurnalā vairs tālāk līdzstrādāt.

Redaktors E. Pīpiņš tagad savu netaktisko soli savu lasītāju priekšā atvaino ar to, ka viņš «izteicienu «predestinēts diletants» ieskatot par vienkāršu (!) literarisku definiciju», un pierādījumam citē iz cittautu žurnalistikas dažus daudz «kreptīgākus» izteicienus. Šo izteicienu nepazīšanu red. E. Pīpiņš pierēķina man kā literarisku neizglītību; bet man turpretim šķiet, ka E. P. pats nezin, kādi zemi, neķītri iemesli slēpjas aiz T. Manna *(«Lit. Echo»)* uzbrukuma kritiķim T. Lesiņam, jo tad gan red. P. būtu sargājies uz šiem «apzīmējumiem» aizrādīt. Tādēļ nebūs nevietā še citēt T. Lesiņa atbildes gala vārdus: *«Ich bin ein Gentleman. Herr Lublinski ist ein Gentleman. Herr Mann — war einer. Herr Mann hat bewußt gelogen, bewußt gefälscht. Seine vornehme Feder ward unrein.»*[1] (Skat. *«Die Schaubühne»*, Nr. 10., 1910.) Lai «Izgl.» redakcija, resp. E. Pīpiņš un A. Upits pārbauda savu taktiku, vai šie vārdi nevarētu arī uz viņiem zīmēties! — Agrāk E. Pīpiņu-Vizuli pazina kā citādu cilvēku, bet, redzams, viņš tiešām pārvērties, kā pats saka. Bet man lai atļauts šaubīties par viņa vārdiem, ka viņš «gājis uz priekšu savā kritiskas spriešanas spējā». Es šo «uz priekšu iešanu» nekur neredzu un nesaprotu, kur lai par to pārliecinos; jo, cik man zināms, E. Pīpiņš-Vizulis pēdējos piecos gados nav neko literarisku sacerējis. Jeb šī viņa

[1] «Es esmu džentlmens, Ļublinska kungs ir džentlmens. Manna kungs tāds bija. Manna kungs ir apzināti melojis, apzināti viltojis. Viņa dižā spalva kļuva netīra.» [Sakārt.]

«uz priekšu iešana kritiskā spriešanā» būtu meklējama viņa politiskos ievadrakstos, ar ko tas pilda «J.D.L.» izdevumu slejas? Arī man jāsaka, ka es ļoti nožēloju, ka, nepazīdams red. E. Pīpiņa tagadējos «estetiskos» uzskatus, esmu viņam uzticējies un iesācis «Izgl.» līdzstrādāt.

Tai ziņā red. E. Pīpiņam pilnīga taisnība, ka es par A. Upīša vārdiem «nemaz nejūtos tik briesmīgi apvainots», — bet viņa loģika atkal klibo, kad tas saka, ka es «esot gribējis sacelt traci, lai tā novērstu atklātības uzmanību no savas īstās, Upīša atklātās sejas». Es taču pats griezu atklātības uzmanību uz šo lietu, ievietodams savu paskaidrojumu «Latvijas» slejās. Jeb vai red. E. Pīpiņš tikai savus pāra tūkstošu «Izgl.» lasītājus ieskata par atklātību un nevis dienas presi? Bet viņš jau pats man šīs savas «atklātības» priekšā liedza vārdu. Tātad laikam pats baidījās, ka es neatklāju viņa pakalpīgā rokas puiša* Andreja Upīša «kritiskās saprātības» īsto seju. Tas, protams, priekš viņa būtu bijis ļoti neveikli, jo gala iznākums varēja būt tāds, ka «kritiķa» A. Upīša izperinātais «predestinētais diletants» izrādās par viņa paša raksturīgu iezīmi. Tas jau vairākkārt novērots, ka A. Upīts ar nolūku grib citiem piedzejot taisni tās īpašības, kuras viņam pašam tik lielā mērā piemīt, laikam lai novērstu atklātības uzmanību no savas īstās sejas. Bet mūsu literaturas kritika, atskaitot pāris piezīmes, mierīgi ļauj šim kungam demonstrēt savu kritisko saprātību. Un ir mums laikraksti, kuri ne tikai bez kāda aprobežojuma atļauj šiem «demonstrējumiem» telpas, bet vēl ievieto garus uzslavas rakstus par «kritiķi Upīti» no viņa kompanjoniem. Tie arī dara visu, kas vajadzīgs priekš Andreja Upīša «nemirstības», — aizmirst tikai sākt naudu lasīt priekš viņa kapa pieminekļa!

Tiešām būtu laiks, ka šim daudzrakstītājam un ļaužu lētticības izmantotājam maka spekulantam reiz norauj lieko ģīmi un atklāj publikai tā īsto seju. Tādēļ, lūk, es gribēju panākt šai lietā goda tiesas iecelšanu, nevis lai sevi personīgi aizstāvētos. Bet A. Upīts prata manīgi izlocīties: «Viņš nesaprot, priekš kam te goda tiesa vajadzīga?» Ne es, bet A. Upīts resp. redaktors E. Pīpiņš no tās izvairījās, kavēdamies ar savu atbildi. Ka man nebija iemesla izvēlēt goda tiesu A. Upīša pirmās «kritikas» resp. lietotā izteiciena dēļ un ka es ne par tiem uztraucos, to jau rāda manas piezīmes («Izgl.», Nr. 8); jo pilnīgi pareizi, kā Upīts saka, ka «spriedums par mākslas darbu un viņa darinātāju dibinās uz subjektivas izjūtas». Un nekāda goda tiesa nevar A. Upīti piespiest citādi izjust, jo: tāda vārna pērta, tāda nepērta. Bet, kad,

* Tā ir vienkārša literariska definicija, kuru mēdz lietot pats «Izgl.» redaktors. Z.

neskatoties uz maniem aizrādījumiem par A. Upīša sprieduma nekonsekvenci, pretrunām un personībām, «Izgl.» redakcija atkal atļāva A. Upītim plātīties ar savām «subjektivām izjūtām» un, tās parakstīdama, no savas puses akceptēja, tad es tādu redakcijas izturēšanos ieskatīju par pieklājības robežu pārkāpšanu un prasīju goda tiesas iecelšanu, kurā tad būtu tikusi atklāta visa A. Upīša neķītrā darbība. Uz to, domāju, man bija tiesības tādēļ, ka A. Upīts skaitās par «Izgl.» kritikas nodaļas pastāvīgu vadītāju un drukā savas «subjektivās izjūtas» bez aprobežojuma. Kad «Izgl.» redakcija man šo gandarījumu nedeva — tad man bija jāaiziet, jo neviens nevar prasīt, lai es uzturos namā, kur paši «saimnieki» brīvi demonstrē savas subjektivās izjūtas, bet man tur muti ciet.

Tātad redzam, ka pats «Izgl.» redaktors E. Pīpiņš ir pie tam vainīgs, ka «Izglītības» lasītājiem atrauts stāsta «Elga» turpinājums. Bet es nebūt neliedzos to lasītājiem sniegt, ja «Izgl.» vadība man dos pienācīgu gandarījumu: izslēgs A. Upīti no redakcijas komisijas, tādējādi tam atņemot līdzredaktora tiesības. — Ceru, ka šīs rindiņas aizsniegs «Izgl.» lasītājus un tiem paskaidros lietas īstos apstākļus.

Zeltmatis [*E. Kārkliņš*]

«Latvija», 1910. g., Nr. 218, 22. septembrī (5. oktobrī).

8

ANDREJA UPĪŠA UN M. VALTERA SARAKSTĪŠANĀS

BALSIS IZ PUBLIKAS

ATKLĀTA VĒSTULE ANDREJAM UPĪŠA KUNGAM

Cienījams kungs! Jūs varbūt neticat, ka es Jūs ļoti nopietni ņemu, bet esiet pārliecināti, ka vienīgi šī mana nopietnība, kuru es katrreiz sajūtu, kad lasu Jūsu vārdu, mani spiež griezties pie Jums ar šīm rindām. Izlasīju «Izglītības» 6. burtnīcā Jūsu apskatu par latviešu rakstniecību, baudīju Jūsu humoru, bet — neprasiet, kā, un, tā kā mēs abi esam pieauguši cilvēki, tad ceru, Jūs par ļaunu neņemsiet, ka esmu atklāts. Saku Jums acīs: tas Jums godu nedara, un, lai gan saprotu, ka Jums nākas grūti par trīs kapeikām rindiņā producēt spīdošāku humoru, bet kamdēļ Jums tad vispārim prostituēt to pašu mazumu, kuru dievs Jūsu talantam devis. Saudzējiet to un ticiet man, tas Jums atnesīs daudz vairāk labuma, nekā kad Jūs to izskaužat pie manas platmales un mana spieķa, pie lietām, kurām, kā varu Jums uz to nopietnāko apliecināt, nav ne mazākas literariskas vērtības. Esmu smieklu mīļotājs, bet Jūs sapratīsiet, ka mana un, ceru, arī pārējo «Izglītības» lasītāju gaume paģēr kaut ko labāku. Tomēr tas nav vēl tas svarīgākais, to visu gribēju teikt Jums tikai tā garām ejot. Manas vēstules īstais nolūks bija likties no Jums pamācīties. Man, proti, uzkrita, ka Jūs mani minētā apskatā nosaucāt par «dekadentisko literaturas un mākslas kritiķi». Tas par daudz goda, jo varu zvērēt, ka neesmu ne mākslas un ne literaturas kritiķis. Cik tas arī mani nepagodinātu — būt Jūsu tuvumā, bet līdz šim neesmu vēl neko nodarījis, kas Jums varētu dot tiesību mani tā nolamāt. Kur tādā kārtā izzūd subjekts «kritiķis», tur, protams, arī īpašības vārds pārvēršas par tukšu skaņu, un tas man žēl. «Dekadentisks» — ļoti skaists un svarīgs vārds, skan it kā ģeneraļa čina. Bet atzīstos, ka neesmu to lāgā nekad sapratis. Var būt, ka tas nāk no tam, ka to līdz šim dzirdēju tikai no maz nopietniem cilvēkiem. Bet tagad nu reiz arī nopietns cilvēks saka man šo

vārdu, un es jūtos laimīgs, ka varu griezties pie šī nopietnā cilvēka ar lūgumu man pateikt, ko šis vārds īstenībā apzīmē un ko tas apzīmē sevišķi, attiecoties uz mani. Vai tas lamas vārds jeb vai atsevišķs godinājums? Būšu Jums pateicīgs par pamācību. Šim nolūkam vajadzīgie literariskie materiali Jums varbūt jau pazīstami. Kā redzat, mana vēstule ir ļoti nevainīgas dabas, un es ceru, ka tā nemodinās Jūsu krūtīs neko citu kā vien patīkamas sajūtas. Tā izteic lielāko cienību pret Jūsu vārdu. Uz priecīgu atkalredzēšanos.

Jūsu Dr. M. Valters

2. jūlijā.

«Izglītība», 1910. g., Nr. 10, oktobrī, 799. un 800. lpp.

ATKLĀTA ATBILDE DR. M. VALTERA KUNGAM

Ticu, Dr. M. Valtera kungs, nu ticu un esmu pārliecināts! Jūsu negaidītās laipnības dziļi kustināts, pasteidzos ar pretapgalvojumu, ka arī es Jūs «ņemu» tikpat nopietni, t. i., ļoti nopietni. Patiešām prieks, ka Jūs, Dr. Valtera kungs, tomēr baudījāt manu humoru. Ko nu par to ļaunā ņemšanu — ceriet vien! Un, ja iznāk arī turpmāk, — ļoti lūdzam! Jūsu asprātība var mēroties ar manu humoru. Jūsu padomi man iet ļoti pie sirds, bet, diemžēl, par vēlu: smieklu mīļošana ir veselīga īpašība, bet vai nu taisni dzejās jātaisa joki ar spieķi un platmali. Bet nu atļaujiet, Dr. Valtera kungs, mazliet apstrīdēt Jūsu zināmo, plaši pazīstamo erudiciju. Kā nu varat apliecināt un vēl nopietni apliecināt, ka taisni Jūsu spieķim un platmalei nav ne mazākās literariskās vērtības, kad dažs labs mazāks gars savā laikā dižojās ar spieķi iekš rokas, aiz cepures zieds un panākumus guvis — tikai nopietni to lietu vajag «ņemt», ļoti nopietni, Dr. Valtera kungs, — ne pa jokam. Un vēl atļaujos sev mazliet koriģēt Jūsu atmiņu: ne «Izglītība», bet «Ēnas uz akmeņiem» saucas tā grāmata, un Jums par apmierinājumu varu droši teikt: ir daži lasītāji, kuru gaume kaut ko labāku par to nemaz «nepaģēr». Jā, un ar tām 3 kapeikām rindā Jums ar iznācis misēklis: humoru samaksā tikpat labi kā mākslas un literaturas kritiku. Ak tā, Jūs jau zvērat, ka neesat ne mākslas, ne literaturas kritiķis. Valtera kungs, kā nu var doktors būt un «palši» zvērēt! Vai Jums varbūt neatliek laika pārlasīt — nu kaut savu agrāko rakstu virsrakstus? Jūs jūtaties laimīgi, varēdami griezties pie manis ar lūgumu pateikt, ko apzīmē vārds «dekadents», es — ne mazāk laimīgs, varēdams Jūs pamācīt, ka vārds «dekadents» apzīmē taisni to kungu ar to spieķi un platmali. Kā Jūs tik vienkāršu lietu varē-

jāt nezināt? Par lamāšanu nebaidieties, pie mums tā nav modē! Esmu dziļi pārliecināts par Jūsu un Jūsu vēstules nevainīgo dabu un ceru, ka arī mana vēstule Jūs un Jūsu cienītājus veselīgi pajautrinās. Arvienu *«kampflustig»*[1], doktora kungs. Deļevskis Juris sūta labas dienas! Sirsnīgi sveiki!

Jūsu Andrejs Upīts

4. jūlijā.

«Izglītība», 1910. g., Nr. 10, oktobrī, 800. lpp.

[1] *Kampflustig* (vāc.) — cīņai gatavs. [Sakārt.]

9

K. SKALBES POLEMIKA

LATVIEŠU MĀKSLA UN LATVIEŠU ARISTOKRATIJA

«Ja es būtu ķeizars, es taukus vien dzertu.»
Tautas paruna

Pagājušā ziema nebija auksta. Baltijas piekrastē diezgan bieži gadās ziemas mērenas un siltas vasaras. Tikai par nožēlošanu Latvijas mērenais klimats nevar nekāda iespaida uz mūsu mākslu darīt, kurai jāaug un jāattīstās pie caurmērā 10° temperaturas zem nulles. Tik liela ir vēl latviešu vienaldzība pret mākslu. Ja šāda temperatura ir pietiekoša tumšai ziemeļu eglei, tad viņa ir par zemu priekš tāda vārīga vīna stāda, kāda ir māksla. Viņai vajag saules, ko dzīt pa saviem stiebriem saldas sulas smagu ķekaru bagātību. Māksla ir siltumnīcas augs, kuras saknes jāsargā no sala, jo Laplandē, kur viss izplaukst un nozied divos trijos mēnešos, Laplandē, kur viss ātri nozied, nav arī nekādas mākslas. Mūsu dzimtene priekš mākslas vēl vienmēr ir tāda Laplande, kur ļoti īsa vasara. Mūsu talanti novīst jau ar trīsdesmito gadu. Tā novīst puķes, kuras aizmirst apliet. — Nu jā, mūsu praktiskā saimniecībā ir diezgan daudz citu darbu, kā puķes apliet. — Kad pie citām tautām mākslinieki sāk iet uz augšu, mēs jau salauzti un noguruši slīdam uz leju. Mums pietrūkst spēka un ticības uz kalniem skatīties. Kā Čechova Ivanovam mums ir jāizmēģina tādu nastu celšana, no kurām mugura lūst. Agri mēs zaudējām Poruku, agri neauglīgā un svešā žurnalista darbā iztērējām tādu talantu kā Rūdolfu Blaumani; agri aizgāja no mākslas Andrievs Niedra, ar trīsdesmit gadiem saukdams sevi par «vecu». Jauns vēl gados, «sirdī vecums...». No kā šis agrais vītums? Bez šaubām, tas stāv sakarā ar to zemo temperaturu, kurā jāaug un jāattīstās mūsu mākslai. Kas grib glābties no izsalšanas, tas pārstāda sevi citos, labākos klimatiskos apstākļos, kā, piemēram, gleznotājs Purvīts, kuram (varbūt ne bez sāpīgas kauna

sajūtas) nacionalas kulturas jautājumā bija jāatsaucas uz «vācu makiem».

Citās tautās mākslu uztur pa lielākai daļai turīgākās aprindas un inteliģence. Bet kāds labs latviešu pilsonisko aprindu pazinējs viņas raksturo šā: latvieši nav nabagi. Rīgā ir diezgan daudz latviešu, kuri izdod 20—30 (? Red.) tūkstošu gadā. Bet šie ļaudis vēl nav sākuši garīgi dzīvot. Viņi pārdzīvo vēl pašu pirmo kulturas stadiju un atrodas uz līdzīga attīstības pakāpiena kā Maskavas kupči Ostrovska laikā — tikai ar to nožēlojamu starpību, ka starp mūsu tirgotājiem nav tāda ideala mākslas cienītāja, kāds bija Tretjakovs, kurš dāvināja Maskavai nemirstīgo Tretjakova galeriju. Nerunāsim par latviešu mākslas galeriju, kurā būtu sakrātas mūsu īpatnējās mākslas zīmes, nerunāsim ne par niecīgu dēļu šķūnīti, kur pagaidām tiktu krāti latviešu mākslas dokumenti. — Mūsu pilsoņi nežēlo līdzekļus, kur var spīdēt. Viņi izdos pāra tūkstošu par «lielkungu pusdienām», kur netrūks uz galda zemeņu ziemas vidū. Bet, ja tu, nelaimīgais lasītājs, no lepnā pusdienu galda pametīsi acis gar viņa zāles sienām, — tu redzēsi dārgas, masivas mēbeles, cienīgas un stīvas kā samojedu elkus, pakaļtaisītas ģipsa bistes, Šveices kalnu skatus, sudmaliņas zilā rīta miglā un citus tamlīdzīgus neīstas vācu romantikas ziedus — tikai ne latviešu mākslinieku gleznas. Tā ir mūsu pilsonības lielas daļas tipiska seja. Un pie tam šie ļaudis visā nopietnībā tur sevi par «latviešu aristokratiju»! Viņiem piemīt tā lieliskā, smieklīgā īpašība, uz kuras Hauptmanis uzbūvējis savu pazīstamo komediju *«Schluck und Jau»*. Viņi stipri līdzinās tam ubagam teikā, kuru izsmiekla dēļ miegā pārģērbj ķēniņa drānās un noliek ķēniņa gultā. Pamozdamies karaliskos apstākļos, viņš ar īstu vagabunda humoru spēlē karaļa lomu galma ļaudīm par smiekliem. Tā mūsu pilsoņi, ar maziem izņēmumiem, kuriem nav vēl nacionalu kulturas tradiciju, nav idealu, kuri garīgā ziņā ir vēl kā nomadi — atmodušies kundziskos apstākļos, iedomājas, ka viņi ir latviešu aristokrati. Ar kādu nevainīgu komismu tie spēlē aristokratu lomu! Ja citu tautu garīgo aristokratiju mēs pazīstam no tā, ka viņa uztur mākslu, tad mums jāiet ar līkumu garām bagātiem pilsoniskiem namiem, jo tur patlaban pie dzīru galda *«Schluck und Jau»* vientiesīgu skatītāju priekšā spēlē aristokratus pēc devizes: «Ja es būtu ķeizars, es taukus vien dzertu.» Jūs nemeklējat komediju, Jūs meklējat aristokratiju, kas uztur mākslu, Jūs kāpjat sestā stāva istabiņā, Jūs uzmeklējat pilsētas nomales, kur aiz zemiem logiem zied daža jauna roze, — tur Jūs atradīsiet latviešu gleznotāju vai rakstnieku, kas uztur latviešu kulturu ar savu pindzeli vai spalvu (es

negribu teikt: ar savām sirds asinīm tikai tāpēc, ka kaunos lietot šo nodeldēto frazi).

Ja viduslaiku bruņnieciskie aristokrati nodeva zobenam savu sirdi — ar tādu pašu varonību dažs latviešu mākslinieks pie visnelabvēlīgākiem apstākļiem nododas mākslai. Ja viņi neiemantos muižas un lēņus — tad viņiem tomēr kritīs tā dārgā apziņa, ka viņi radījuši latviešu kulturu un ka mūsu pilsoniskiem novadiem, priekš kuriem dažs labs no viņiem velti klanījies, gribēdams tos piegriezt kulturas interesēm, — šai tukšai, lielīgai «latviešu aristokratijai» ar latviešu mākslu un kulturu nav nekāda sakara.

K. Skalbe

«Dzimtenes Vēstnesis», 1910. g., Nr. 98, 1.(14.) maijā.

MĀKSLA UN ARISTOKRATIJA

(Lasītāja piezīmes pie K. Skalbes raksta «Dz. V.» 98. num. š. g.)

(Iesūtīts)

Kā jau tas visiem vēl labā atmiņā, dažus gadus atpakaļ, kad vispārējais sabiedriskās kustības vilnis izsvieda pret cietiem krastiem un pa daļai sadauzīja arī latviešu saplaisājušo rakstniecības kuģi, kurš gandrīz gadu (sākot no pag. gadu simteņa deviņdesmitiem gadiem) bija raudzījis spītēt visām «strāvām, dvesmām un negaisiem», daži no mūsu vecākiem rakstniekiem vai nu palika malā noskatīties, «kas turpmāk būs», uz brīdi apklusa, vai arī, kā, piem., Andrievs Niedra, meta savu mākslinieka pindzeli pie malas un apģērba karotāja bruņas. Bet jaunie, apmēram ducis skaitā, kuri savu dzīvi bija staigājuši puslīdz neievēroti «pa maliņu», tagad solījās parādīt, ka viņi arī ir ko vērts: ne vien nodibināšot tuksnešos un vientulībā tādu «saules valsti», kas pārspētu pat Tomasa Mora Utopijas salu ar visu viņas Amaurotu, bet reizē ar to tikšot radīta un latviešu dzīvē «iemiesota» arī tāda kulturas māksla, priekš kuras senais grieķu un romiešu klasicisms būšot tīrais nieks. Savu solījumu viņi gan neizpildīja, cik visai dažs naivs klausītājs uz to varbūt arī negaidīja, bet apmetās uz tirgus laukuma un sāka ākstīties, ne vien sevi slavējot, bet novazājot arī vispasaules mākslas ģeniju vārdus.

Tamlīdzīga šarlataniska rīcība, lai gan tajā varēja noskatīties vienīgi ar īgnumu, vēl tomēr bija kaut cik ciešama kā mazākais ļaunums. Bet, kad šie paši darbinieki savas paštaisītās dzejas kokles sāka izlietot cīņā pret sabiedriskās kustības dzīvākām parādībām, pret tām parādībām, kas visās civilizētās valstīs visos laikmetos spējušas sasildīt sabiedrības labāko daļu un sevišķi

jaunatni, tad šādu līdzekli vairs attaisnot nevarēja. Varēja šos cilvēkus nožēlot, par tiem smieties vai arī saprast viņu psiholoģiju, bet viņu rīcība tagad vairs nebija nekas cits kā kara gājiens pret zinātni, īsto mākslu, pret sabiedrības gaišākiem centieniem, — tas bija, kaut arī neizdevīgs, tomēr — barbaru uzbrukums mūsu kulturai. Kas no tam iznāca — arī tas visiem ir labā atmiņā. Latviešu lasītāju aprindas un latviešu mākslas cienītāji zināja, ka vienīgais, kā «atsist» viņu «uzbrukumu», ir — pagriezt muguru šiem «saules dēliem» un nelikties par viņiem zināt. Tā arī notika. Mūsu jauno dzejnieku 15 kapeiku žurnali un turpmākās grāmatas palika božu plauktos neizpirkti, bet paši šie varoņi palika uz tirgus laukuma bez publikas, kas tos apbrīnotu.

Var to nosaukt par traģisku likteni, kad rakstniekam savu ieskatu dēļ jāmirst bada nāvē, kad tas caur savu literarisko darbību pazaudē uzticību tā jau ne visai lielajās lasītāju aprindās. Bet, kad rakstnieks tīšām, tā sakot, — ar ļaunu nodomu saģiftējies, liekas slimnieka gultā, tīši mocās nāves krampjos, runā ārprātīgus vārdus, smejas un ļauni ņirgājas par veseliem un grib visu mūsu dzīvi pārvērst par slimnīcu un visus veselos padarīt slimus, — tad šādas zāles varbūt ir tās vienīgi pareizākās priekš tiem, kuri dabūjuši iesnas no pārāk lielas «skaistuma» manijas. Un, ja, piemēram, Akuraters, zākādamies par pūli vai arī sludinādams, kā, p. p., «Dzīvības grēkā», dzimuma jautājuma attieksmēs izvirtību, tomēr apgalvoja: «Mēs esam saslimuši ar skaistumu,» — tad sakiet, kā lai citādi mēs tiekam vaļā no šī «skaistuma», kurš nes sevī trūdu dīgļus?

Bet rakstniekam tas «pūlis» likās arī nevajadzīgs pīpis. Lai iet! Kas viņam arī ir ko meklēt, kur runa iet par «mākslu»! Viņiem, kā, piemēram, Eglītim, pat rīebjas pūļa smaka. Un kā nu arī ne, ja nodomā ir kas cits — kas labāks. Un pieminētajiem rakstniekiem nodomā taču bija visai «labas» nākotnes izredzes.

Ejiet mācībā pie cittautiešu, sevišķi krievu rakstniecības vienas dienas mūžam, pārnesot no viņiem mūsu literaturā to smieklīgāko un ārišķīgāko, to nesimpatisko un vulgarāko, ko katras politiskas reakcijas laikmetā rakstniecības ūdeņi kā nevajadzīgāko un vieglāko materialu no saviem dziļumiem izmet uz āru, mūsu jaunie rakstnieki tēloja nākotni visai redzamā perspektivā. Tomēr — pieņemdami Fjodora Sologuba un M. Kuzmina patoloģisko dzīves kārtību izvirtušos ieskatus un anormalības, Andreja Belija naidu pret «pūli», Anatola Kamenska dzīvnieciskos centienus un paņēmienus (palasiet, piemēram, šī rakstnieka stāstu «Четыре», tad jūs zināsiet, uz ko tas spējīgs), Zinovjevas-Anibal lesbismu utt. — mūsu rakstnieki bija briesmīgā kārtā pārrēķinājušies. Kamēr šie cittautieši (sevišķi Sologubs un Valerijs Brjusovs), kuri

prata ne vien uz galvas staigāt, bet pie reizes paskandināt arī puslīdz pieklājīgu dzejoli, atrada pajumti krievu aristokratu un pilsoņu salonos un dāmu buduaros, tikmēr latviešu dzejniekus nepieņēma neviens, cik visai tie arī nemeta žēlus mirkļus uz mūsu bagātajām vai, mazākais, pārtikušām aprindām.

Latviešu aristokratijai, ja par tādu var būt runa, mūsu vairāk kā uz zemas izglītības stāvošais dzejnieks bija vēl nevajadzīgāks nekā viss cits pasaulē.

Tātad — neizdošanās neizdošanās galā.

Ko tagad darīt?

Ja visi no pieminētiem rakstniekiem nav sīkas naudas un rīmju kalēji vien, bet, ja tiem dāvanas uz ko labāku, uz ko vērtīgāku, tad sen jau bija laiks atmest ākstīšanos un ķerties pie darba, — ar lielākiem mākslas darbiem iekarot no jauna lasītāju aprindas, nemaz necerot un neubagojot pie bagātnieku durvīm. Bet tas par nožēlošanu nav noticis. Vēl vienmēr viņi klejo pa ielām, kaļ niecīgas, nekam nevajadzīgas sentimentalas rīmītes un taisa noguruma pilnas vārguļu skicītes, un, kur arī dažs, kā Akuraters ar saviem «Lāča bērniem», gribējis tricināt gaisu ērgļa saucieniem, tur iznākusi — zvirbuļa čirkstināšana vecajā tonī par karaļa dēliem un citām tikpat novazātām «lietām». Tas pats iznāk arī V. Eglītim. Viņš savā jaunajā un plašajā darbā («poemā») «Pelēkais barons», kurš pag. gada decembrī no autora tika nolasīts Rīgā, savus slimos varoņus pārnesis no skolotāju aprindām uz privatdocentiem un ar šo dekoraciju grib aizsegt savu tukšumu un neizglītību. Bet spilgta dekoracija Eglītim jau no sākta gala visai pa rokai; savā laikā viņš slēpās aiz Homera, Dantes, Gētes, lai gan vēlāk (savu kopoto stāstu «Zilā cietumā» priekšvārdā) izskaidroja, ka autoram šie vārdi pazīstami vienīgi no dzirdēšanas un tātad izlietoti kā dekoracija, aiz kuriem slēpt savu domu nabadzību. Kur Eglītim nākas sacīt nopietnu vārdu, kā, piemēram, polemikā ar K. Mīlenbachu, tur tik var redzēt, cik augstu viņa «studijas» vērtējamas. Minētajā polemikā Eglīts visā nopietnībā apgalvo, ka mūsu dienu lielākais filologs esot... Darvins, pie kura, starp citu, arī sūta Mīlenbachu mācībā filoloģiskos jautājumos. (Skat. «Mājas Viesa» pag. gada gājumā, 986. lapas pusē.)

Man vismazāk gribas lietot tā sauktos «stipros izteicienus», bet taču reizi par visām reizēm jānoskaidro, ka tā «kultura» un «vakareiropiskā izglītība», kuru Eglīts lieto vietā nevietā, nav nekas cits kā nekaunīga liecība un tukša muļķošanās, kurai nav nekāda sakara ar zinātni. Ja visus savus darbus un pat vaiga sviedros «izdomātos» un kaltos pantus ar visiem valodas kropļojumiem (agrāk daži nevarēja izprast daudzus Eglīša apzīmē-

jumus dzejā, tagad turpretim, kad Eglīts nesaprotamās vietas paskaidrojis, tiek redzams, ka šī «mistiķa» «misticisms» slēpjas pa lielākai daļai taisni iekš tam, ka viņš atskaņu dēļ izdarījis vislielākās valodas nejēdzības un tādā kārtā palicis «nesaprotami» noslēpumains) grib iedabūt mūsu literaturā kontrabandas ceļā, t. i., rakstot uz viņiem «zinātne, kultura, klasicisms», — tad pret to ir uz visstingrāko jāprotestē. Vientiesīgu lasītāju varbūt Eglīša kgs ar savu «vakareiropisko izglītību» vēl var apmulsināt, bet lai viņš to nedara zinātnes vārdā! Ne klasicismam, ne mākslai, ne arī zinātnei nav daļas gar Eglīša kga ākstīšanos.

Tās pašas agrākās skaņas dzirdamas arī K. Skalbes kga rakstā «Latviešu māksla un latviešu aristokratija» pieminētā «Dzimtenes Vēstn.» numurā. Taisnību sakot, dažiem zināmā mērā nāca negaidīti. Kur cerēja, ka Skalbes kgs, kamēr tas dzīvoja svešumā, būs ko mācījies un pārnesīs dzimtenē svaigus iespaidus, te tas ierodas atkal pie mums tikpat bagāts, kā aizgājis, brauc atkal čīkstošiem, nekaltiem riteņiem, iesēdies bērnu ratiņos, velk atkal Friģijas Ezopa valodu — veco dziesmu par kopšanu un pabalstiem.

Māksla esot siltumnīcas augs (Vai šo novazāto frazi, kura latviešu literaturā deldēta ja ne tūkstošām, tad vismaz simtām reizēm, — nebūtu reiz laiks atstāt?), «viņai vajag saules . . .», mūsu talanti novīst jau ar trīsdesmito gadu: «tā novīst puķes, ko aizmirst apliet». Un Skalbes kgs bailīgu roku klaudzina pie mūsu plutokratijas durvīm un liek manīt, ka viņai būtu jāuzņemas tas puķu liešanas darbs. Skaidrāk runājot, tas būtu tā: alegoriskā saule ir bagātnieku maki, tiem tie jāatver un tās puķes (t. i., rakstnieki, mākslinieki un vispār māksla) jālaista ar zelta lietu. Ja tas tiktu izdarīts, tad, pēc Sk. kga domām, mūsu mākslas eksistence un nākotne būtu nodrošināta.

Taisnība, K. Skalbes kgs, ja uz viņa klaudzinājumiem neatbild, paliek arī dusmīgs uz latv. bagātniekiem, bet tomēr viņš tic, ka māksla uzturama mākslīgā ceļā, ka tās nākotne saskaņojama ar aristokratu naudas makiem. Tāpēc, nemaz neatspēkojot vairākās sīkās nepareizības («. . . tur jumta istabiņā jūs atradīsiet latv. rakstnieku vai gleznotāju, kas uztur latv. kulturu ar savu pindzeli vai spalvu» utt.), apstāsimies pie paša aizkustinātā jautājuma.

Vispirms — vai mums ir tāda tagadnes māksla, kā Skalbes kgs to iedomājies?

Mūsu gleznieciba vēl ir pārāk jauna, lai to dēvētu par veselu mākslu. Mums ir atsevišķi gleznotāji-mākslinieki, bet cieši apdomātas un noteiktas mākslas gleznieciba vēl nav. Mēs lepojamies ar Jani Rozentalu, Vili Purvīti *(Vilh. Purvit)*, cienām vinjetu zīmētāju Richardu Zariņu, Jūliju Madernieku, Gustavu

Šķilteru. Pēdējo dēvē arī par skulptoru, bet, cik atklātībā zināms, līdz šim tas skulpturas laukā reprezentējies tikai ar divām (Kr. Valdemāra un Dombrovska) bistēm, savā starpā saucam par māksliniekiem arī A. Štrālu. Kr. Ceplīti, J. Zegneru, kaut gan pēdējie ir iesācēji, kuri savos darbos neko īpatnēju vēl nav uzrādījuši. Bet dabūt šos nedaudzos gleznotājus zem vienas noteiktas nacionalas mākslas cepures ir diezgan grūti. Tāpēc, par gleznieciību runājot, būtu labi ne vien tas, ja atrastos starp latviešiem tāds ideals mākslas cienītājs, «kāds bija Tretjakovs, kurš dāvināja Maskavai nemirstīgo Tretjakova galeriju», bet vēl labāk — ja mums patiešām arī būtu tik daudz apdāvinātu, nogatavojušos īpatnēju mākslinieku, ar kuru darbiem bez nosarkšanas varētu piepildīt lielāku mākslas galeriju.

Tas pats pa daļai sakāms arī par tagadējo, mūsu dienu rakstniecību. Mūsu literatura no kaut kā noteikti vesela saskaldījusies atsevišķos rakstniekos. No vecākiem rakstniekiem un dzejniekiem uzstājas tikai nedaudzi — Plūdonis, A. Saulietis, Aspazija, Rainis, Ed. Treimanis un daži citi. No jaunajiem iekarojuši redzamu vietu līdzās «vecajiem» — Andrejs Upīts, Kārlis Skalbe, pa daļai arī J. Jaunsudrabiņš, cerības liek uz Andreju Papardi un Fr. Bārdu (t. i., ja pēdējais sāks nopietnāk raudzīties uz rakstnieka uzdevumiem); kamēr lauvas daļa mūsu literaturā vienmēr vēl piekrīt neapdāvinātākiem un tukšākiem skribentiem. Protams, ka visiem šiem rakstniekiem savā starpā ir visai maz kas kopējs.

Ja mums nav tagadnes mākslas vārda tiešā nozīmē. Kā? Skalbes kgs izskaidro — ar zelta lietu. Palūkosim, vai mākslai maz ir kāds sakars ar šo metalu. Lai neizietu no pārrunājamā jautājuma rāmjiem, atgriezīsimies pie latv. gleznotājiem un pāris vārdu par materialo apstākļu iespaidu uz viņu mākslinieku darbību.

Ņemsim, piemēram, Rozentalu un Purvīti. Viņu materialais stāvoklis tagad ir nesalīdzināmi labāks nekā toreiz, kad viņi radīja savus pirmos neaizmirstamos darbus. Tagad nu vajadzētu gaidīt vēl ko lielāku, bet patiesībā lieta gluži otrāda. Vai tos sīkos darbiņus, kurus Rozentals pēdējā laikā pa vienam diviem šur tur izstādījis, — var maz salīdzināt ar viņa pirmajām gleznām? Tas pats ar Purvīti. Viņa pēdējās gleznas un Rēveles etides dveš pretim jau vienmuļību. Bet tas liecina, ka materialie apstākļi nav nebūt tāds mākslas dzinēja spēks, kā to grib apgalvot Skalbes kgs.

Īstā vaina laikam slēpjas citur — iekšēja spēka trūkumā.

Iekšējais nespēks un galvenām kārtām iekšējais nespēks ir tas, kāpēc daži mūslaiku rakstnieki nodilst ar trīsdesmito gadu,

nespēdami latv. literaturu padarīt ne ar vienu paliekošu mākslas darbu bagātāku.

Nebrīnīsimies, kāpēc mūsu jaunie rakstnieki, kuri nesen noliedza ārienes iespaidu ne tik uz atsevišķiem cilvēkiem, bet uz visu literaturu, nu tagad runā gluži otrādi, — bet atkārtosim: kam iekšējais nespēks un gļēvulība nav vienīgā raksturiskā «individualitates» iezīme, kas nav pēc silta lietus izstīdzis augs, bet kam saknes dziļi zemē, tas spēs pārciest arī lielāku aukstumu nekā 10° un tomēr izaugs par tik staltiem kokiem, kādi, piemēram, ir mūžīgu aukstumu un vientulības pārcietušais ziemeļu rakstniecības milzis Henriks Ibsens un ar trūkumiem visai labi iepazinies Kn. Hamsuns vai arī pa trimdām izmocītais mūsu pašu dzejnieks J. Rainis.

Skalbe atsaucas arī uz Poruku, Blaumani, Niedru. Jāsaka tomēr tik daudz, ka pašā ziemas vidū viņu talants ziedēja un zaļoja neatkarīgi no aukstās temperaturas un viņu darbiem paliekoša vērtība mūsu literaturā.

Un, ja Andrievs Niedra 30 gadus vecs jau dzied: «Jauns vēl gados, sirdī vecums,» — tad ar to viņa talants nelūza vis, — nē, ar šo pašu skumju pilno dziesmu viņš pienesa vienu nevīstošu ziedu mūsu lirikai, padarīja mūsu mākslu par dažiem dārgakmeņiem bagātāku. Tātad liels mākslinieks pat tad, ka tas trīsdesmit gados jau vecs, — savā radīšanas darbā vēl nenovīst. Nemaz nenoliedzot sliktos ārējos apstākļus un viņu iespaidu arī uz rakstniecību, tomēr nekādā ziņā Niedras pesimisms vai, mazākais, pieminētais dzejolis nav vedams ciešā (es gribu teikt — pat nekādā) sakarā ar viņa materialiem apstākļiem. Tā lūkojoties uz literaturu, mēs visu tipisko latviešu lirikas pesimismu varētu izskaidrot vienīgi ar to, ka latviešu dzejniekiem materialais stāvoklis nav bijis nekad spožs.

Ja latv. jauno dzejnieku īstā vaina slēpjas pašu neattīstībā, nespēkā, gļēvulībā un talantu trūkumā, mākslai nebūs nekad labuma arī tad, ja tā tiks «izaudzēta» ar zelta lietu: šinī atmosferā izstīgušie istabas stādi vai nu rīkos atkal savas nejēdzības, kā tas bija dažus gadus atpakaļ, uzstāsies «aci pret aci» (jo nu viņiem nebūs jābaidās no lasītāju pazaudēšanas) pret visu mūsu kulturu, dzeju un mākslu un pārvērtīsies pilnīgā mērā par aristokratijas un bagāto šķiru «mākslu», viņas interešu aizstāvētāju. Un īstai mākslai, kurai saknes vienmēr slēpjas tautā, viņas mūžam jaunā organismā, no šīs «istabas mākslas» būs jācieš.

Ja mēs paraugāmies pēc piemēriem vispasaules mākslas un rakstniecības vēsturē, tur mēs atrodam uz katra soļa, ka māksla jau pēc savas būtības nav siltumnīcas augs un, ja tā dažos laikmetos tomēr nonākusi vienas vai citas privileģētas šķiras gādībā

un maizē un tā pārvērtusies par šīs atmosferas saēstu nīkuli, tad šie laikmeti mākslas dzīvē ir jau dabūjuši pareizu apzīmējumu — tie ir paguruma un nīkšanas laikmeti.

Mēģināt ievirzīt arī latv. mākslas dzīvi uz tā paša nedrošā ceļa, — ir vairāk kā riskanti. —

Kas attiecas vispār uz latviešu mākslinieku un literatu stāvokli, tad to neviens nenoliedz — stāvoklis ir šausmīgs. Ar ārzemju apstākļiem nav ko salīdzināt, vilkt kādas paraleles ar krievu rakstniecības stāvokli ir pārāk grūti, gandrīz nav iespējams. Kur, piemēram, A. Kuprins saņem 60 000 rbļ. par saviem jau agrāk drukātiem un honorētiem nedaudziem stāstu krājumiem, kur dienas notikumu feļetonists V. Doroševičs dabū no viena vienīga laikraksta («Russkoje Slovo») 25—30 tūkstoš rubļu noteiktas algas gadā, kur «pirmās šķiras» krievu dzejniekam maksā par dzejoļiem 1 rbl. rindā pat žurnali (tagad apstājušies «Zolotoje Runo», «Vesi» un pastāvošais — «Russkaja Mislj» u. c.) un beletristikas rakstniekiem vairāk kā 100 loksnē (tāpat par zinātniskiem darbiem), — — tur latviešu rakstnieks savas «sirds asinis» pārdod par smieklīgiem grašiem, un arī tad vēl labi jāiegalvo, līdz kāds nopērk, latviešu žurnālisti strādā redakcijās pie 40—100 rbļ. mēnesī — un tomēr jāiztiek — —

Latviešu rakstniecības un mākslas materialie apstākļi, protams, jālūko uzlabot, bet nevis tādā kārtā, kā to liek priekšā Skalbe. Latviešu rakstniekiem gan uz tādām sumām kā cittautiešiem velti cerēt, jo mūsu 2 miljonu lielā tauta nespēj to celt, ko lielas tautas nes. Tomēr kaut ko darīt var, un stāvokli tas uzlabos lielā mērā.

Vispirms, zināma lieta, latviešu rakstniekiem jāved uz literariskās rūpniecības tirgus patiešām vērtīgas preces un nav pelavas jāizdod zem klasicisma vai citas kādas viltotas markas. Otrkārt, literaturā vajadzīgs ieplūdināt kapitalu, jo ārzemes un krievu ārējais stāvoklis caur viņu pacēlies uz tagadējā augstuma. Treškārt, jāmeklē atbalsts literarisko preču patērētājās — tautas masās. Un, ceturtkārt, latviešu rakstniekiem jāorganizējas. Cik savādi tas arī neizklausītos, līdz šim viņiem nav vēl nevienas biedrības, kas kalpotu viņu interesēm. Ja Rīgā arī pastāv Mākslinieku un Literatu biedrība, tad viņas dažādo vietējo tautību biedru sastāvs pēc sava ekonomiskā stāvokļa un interesēm pat ir kas gluži pretējs viens otram. Bez tam, kā to arī Līgotņa kgs, cik atminos, nesen aizrādīja kādā rakstā «Dzimt. V.» 1910. gada 1. numurā, tad minētā organizacija jau pēc savas idejiskās strukturas ir vairāk klubs nekā latviešu rakstnieku materialo apstākļu aizstāvētāja. Tāpēc — ir pats pēdējais brīdis ķerties pie tādas latviešu rakstnieku biedrības dibināšanas, kuras galvenais uzde-

vums būtu — mūsu pašu atklātības darbinieku (gleznotāju, muziķu, rakstnieku, žurnalistu) ārējo apstākļu uzlabošana un viņu aizstāvēšana. Latviešu rakstnieku organizēšanās, kuras vajadzība sajūtama jau sen, būtu pirmais svarīgais solis. Un, ja latviešu rakstnieki būs apmierinājušies savu materialo interešu uzlabošanā un aizstāvēšanā, tad arī citi uzdevumi netiks izlaisti no acīm.

Ja visus šos principus izdosies izvest dzīvē, tad pēc gadiem latviešu literaturā, mazākais, materialo apstākļu ziņā, atklāsies pavisam cits, daudz iepriecinošāks skats nekā tagad.

G. K-ēns

«Dzimtenes Vēstnesis», 1910. g., Nr. 116, 117, 22. maijā (4. jūnijā), 24. maijā (6. jūnijā).

MĀKSLA UN ARISTOKRATIJA

ATBILDE MASKAVAS LASĪTĀJAM

Uz manu rakstu «Latviešu māksla un aristokratija» kāds lasītājs G. K-ēns no Maskavas ievietojis «Dz. V.» divos numuros piezīmes par dažādām lietām, kuras izaicina dažas piezīmes no manas puses. Es labprāt centīšos sekot šo piezīmju vispusībai, bet lasītājs man piedos, ja es aiz latviešu rakstnieka «nespēka» nespēju izstaigāt pa visām tik plaši atvērtām G. K-ēna kga gara labirinta durvīm.

Vispirms, kā tas pieklājas, K. kgs sniedz mazu vēsturisku ievadu par latviešu rakstniecību vispār, un mums jāatzīst, ka cienījamam lasītājam no Maskavas ir plašs ķēriens. Viņš tver uz reizi ne vairāk, ne mazāk kā veselu duci jauno latviešu rakstnieku un paziņo, ka šie rakstnieki sarīkojuši barbaru uzbrukumu mūsu kulturai.

Tomēr — cik es arī atmiņā nepāršķirstu mūsu literaturas vēstures pēdējās lapas, man jāsaka, ka šāds «barbaru uzbrukums mūsu kulturai» vēl nav nekur atzīmēts. Kad? Kurā gadā? (Taču ne tai pasakainā gadā, kad tas dēdu karš bija un kliņģeri bira no debesīm.) Jā, K. kga vēsturē ir dažas tumšas vietas, kuras bez plašākiem komentariem nav saprotamas. «Šie paši darbinieki» esot sacēlušies «pret parādībām», kas visās civilizētās valstīs, visos laikmetos spējušas sasildīt sabiedrības labāko daļu, — «pret zinātni, īsto mākslu, pret sabiedrības plašākiem centieniem», — K. kgs runā. Bez šaubām, te slēpjas kāds tumšs noslēpums, kuru mums drīzumā atklās «lasītājs» no Maskavas, jo, kaut gan kārtīgi lasu avīzes, tomēr ne literariskā, ne dienas kronikā neesmu

atradis nekādas ziņas, kas aizrādītu uz briesmīgo uzbrukumu visam, kas cilvēcīgs un svēts. Man tikai brīnums, ka K. kgs par šo duču rakstnieku noziegumu runā kā par vispār pazīstamu lietu un noteikti izskaidro, ka taisni šīs lietas dēļ mūsu jauno dzejnieku grāmatas un 15 kapeiku žurnali (ne tikai 15 kapeiku, bet arī tādi 10, 30 un 50 kapeiku žurnali kā «Rīts, «Mēnešraksts», «Stari» un «Zalktis», uz kuriem nekrita K. kga lāsts) — «palika božu plauktos neizpirkti». Latviešu lasītāju aprindas un mākslas cienītāji (!) gan esot zinājuši, kā pagriezt muguru šiem «saules dēliem» un atsist viņu uzbrukumu civilizacijai! Tātad K. kgs ir ne tikai oriģinals literatūras vēsturnieks, kurš atklājis jaunu barbaru laikmetu, bet arī lasītājs, kurš priecājas par to, ka lasītāji nelasa latviešu žurnalus un grāmatas. Vai cienījamam lasītājam neienāk prātā, ka lasītājs, kurš neko nelasa, ar to jau zaudē lasītāja vārdu, jo mūsu grāmatu pārdotavu plauktos guļ ne tikai jauno, bet arī daža vecāka rakstnieka izdevums, kurus mūsu «mākslas cienītājiem» jau sen laiks būtu bijis izpirkt. Bet taču latviešu lasītājs pa to laiku kaut ko lasīja, jo citādi šis «lasītājs», kas tik gudri pagriezis savai rakstniecībai muguru, — varēja būt tikai dzērveņu vai beku lasītājs, kura «lasīšana» nedara uz mūsu noputējušiem grāmatu plauktiem nekāda iespaida. Bet nedomāsim tik ļauni! Pa to laiku, kamēr dzenāja rakstniecību, kamēr Treimaņa, Saulieša un pat Aspazijas un Raiņa darbi (kuri tiek iespiesti 1000—3000 eks.), salīdzinot ar agrākiem gadiem, gāja ļoti lēni — bija grāmatas, kuras tika rautas izdevējiem no rokām un dažos mēnešos izgāja 10 un vairāk tūkstošu eksemplaros. Un tās bija dažādi «dzimuma dzīves noslēpumi». Tik prātīgi apsargāja mākslu un kulturu latviešu lasītājs. Kur bija palikuši tie idealie ļaudis, kuri nopietni interesējās par sava laika rakstniecības parādībām? 1905. gada vētras bija nolauzušas mums kā ziedošu dārzu, izšķaidījušas un atrāvušas tautas kulturas interesēm ne tikai simtus, bet tūkstošus labākos no zemnieku inteliģences. Bija palikuši tikai tie «prātīgie» lasītāji, par kuriem tā priecājas Maskavas lasītājs.

No patumšā ievada K. kgs pāriet uz jauno rakstnieku «izvirtību».

Jā — izvirtība — kas to nezinās? Par to jau žvadzina visi zvirbuļi uz jumtiem. Par to var runāt ar kaut kuru žāvētās gaļas vai siera pārdevēju. Kam būs noslēpums mūsu jauno rakstnieku izvirtība, par to dažus gadus no vietas jaukā saskaņā dziedāja mūsu avīžu kori, pie kam «Vārpas» spiedza diskantu un «Rīgas Avīze» turēja basi. Un tomēr visa šī «izvirtība», kura pārāk paviršī pierādīta ar no sakara izrautiem teikumiem un pāra nenozīmīgām skicēm, — ir tikai tāds seklās avīžniecības kumoss. Un

mūsu avīžnieciskā kritika var tikai pateikties šīm pāra skicēm, no kurām pieticis ko gremot veselus 3—4 gadus. Tā ka beidzot pret visu pārliecību jādomā, ka šīm skicēm tiešām bijusi kāda lielāka vērtība, ja viņas varējušas dot «vielu» tik plašai un svētīgai avīžniecības darbībai kā cīņa ar izvirtību. Bet tagad gan būtu laiks šo fatalo kumosu norīt vai izspļaut. Šī gremošana būs visiem apnikusi.

No latviešu rakstniecības K. kgs tikpat plaši pāriet uz krievu jaunāko rakstniecību un tiek ļoti viegli vaļā pat no tādiem talantiem kā Sologuba un Brjusova, kuri protot tikai uz galvas stāvēt un pie reizes paskandināt arī puslīdz pieklājīgu dzejoli. Te es K. kgam ieteiktu drusku apdomības. Par «duci» latviešu bezvārda rakstnieku, zināms, var pūst, kas tikai ienāk prātā, var pēc patikšanas nosaukt tos par barbariem vai šarlataniem. Še var izlietot visplašāko vārdu brīvību. Bet ar rakstniekiem, kuru darbi tiek tulkoti citās kulturas valodās, pie visas tās apskaužamās ērtības apziņas, kāda K. kgam ir visos pirkstos, — tomēr nevar rīkoties tik ērti. Vispirms par dzejniekiem, kurus tulko Eiropas kulturas valodās, nevar teikt, ka viņi barbari, kuri uzbrūk kulturai un visam, kas daiļš un svēts, jo citādi šī kultura viņus neuzņemtu. — Un tāpēc nekaitētu — drusku atturības. — Es varu saprast Don-Kichotu, kurš, meklēdams visur ienaidniekus, idealā aklumā uzsāk cīņu pret aunu baru. Bet, uzstādamies pret tādiem talantiem kā Sologubs un Brjusovs, K. kgs pārāk viegli nonākt var ačgārnā situacijā, kad bilde apgriežas otrādi un sāk izlikties, ka te uzstājas ne bruņinieks pret aunu, bet auns pret bruņinieku. Bet es negribu atspēkot K. kga spriedumus. Par šiem jautājumiem var sarakstīt grāmatas, bet tā ir tāda danaidu muca, kuru mēs nekad nepieliesim.

Viegli lasītājs pierāda latviešu rakstnieku nespējību. Par piemēru, Akuraters gribējis tricināt gaisu ērgļa saucieniem, bet tur iznākusi tikai zvirbuļa čirkstināšana. Kāpēc K. kgam taisni ērgļa kliedzienu? Ir arī vēl citas dzejiskas balsis. Kas grib dzirdēt maigu dzeguzes saucienu no mūsu birzēm, lai palasās tā paša autora «Kalpa zēna vasara» («Zalktī») ... Šī nespējība tikai esot vainīga, ka latviešu rakstniekus nelasot. Vajadzējis iekarot lasītāju aprindas ar lielākiem mākslas darbiem. Nezin, ar ko lai iekaro šīs «aprindas», kad pat Blaumaņa rakstu pirmais sējums (kuru taču K. kgs nepieskaitīs pie literariskiem šarlataniem) pāra mēnešos izgājis tikai 30 eksemplaros? Vai lai sastāda kalendarus vai «dzimumu dzīves noslēpumus»?

Manas domas bija tās, ka mūsu kulturai nenāktu par ļaunu, ja latviešu turīgā pilsonība ar saviem līdzekļiem un interesi piegrieztos rakstniecības un mākslas veicināšanai. Bet K. kgs prie-

cājas par seklo latviešu «aristokratiju» tāpat kā par gudro lasītāju, kurš nekā nelasa: mūsu vairāk kā uz zemas izglītības pakāpes stāvošais dzejnieks šai aristokratijai bijis vēl nevajadzīgāks nekā viss cits pasaulē. Jā gan, gluži nevajadzīgs tiem, kuriem nekā nevajag, kuri ietinušies siltā pārticībā un kuriem *«gebildet»* ir tikai tas, kas vācisks. Kad dažus gadus atpakaļ izdevējs Ozols pēc Rīgas vācu grāmatu tirgotāju parauga bija mēģinājis mūsu labākām familijām piesūtīt latviešu — nevācu — grāmatas, tad viņam strupi atbildēja: nevajag. Jā, nevajag. Un es tikai to gribēju teikt, ka arī latviešu rakstniekam un māksliniekam šāda pilsonība ir vēl gluži nevajadzīga. Viņam jāskatās vēl pāri — ar maz izņēmumiem — veselai šķirai, kura pienes ievērojamu daļu spēka citu tautu kulturām, jāskatās kaut kur kā tumšā silā, kur slepeni zied brīnišķais papardes zieds, un jāzin, ka vienīgais atbalsts cīņā ir paša sirds.

Manu mēģinājumu griezt uz šo apstākli vērību K. kgs nosauc par ubagošanu pie bagātnieku durvīm un baidās, kad tikai pār mūsu nabaga mākslu nenolītu zelta lietus. Mūsu māksla (kā čaklā pameita) nedrīkst ne sapņot par zelta lietu, kas viņai, no darba pārnākot, pie vārtiem nolītu uz galvas. Par gaišo zelta gailīti, kas, viņu ieraudzījis, nodziedātu: «Kikaragā, Zeltenīte mājā!» Daudz labāk tai piederas Piķenicas loma — piķa lietus, melns piķa gailis uz vārtiem, kurš ik vakara nokliedz: «Piķenica mājā!»

Bet man jāsaka, ka daudz labāk izbērt dzejai sauju zelta (kaut arī tikai zelta cerību) nekā aplinkus aizstāvēt seklo pilsonību, iesviest viņai pūkainos matos gabalu piķa, kā K. kgs to dara, nosaukdams mūsu jaunākos rakstniekus par barbariem un šarlataniem.

K. kgs kā patriots — cerams — saprot, ja pabalsta floti, gaisa kuģniecību. Viņš varbūt saprot arī to, ka latvieši izkaro pabalstu savam teatrim un ka somi vai norveģi caur savām nacionalām organizacijām saviem atzītiem rakstniekiem dod dažus tūkstošus marku vai kronu lielus kārtīgus pabalstus gadā, lai tie netraucēti varētu nodoties lielākiem darbiem, kas prasa daudz svabada laika un brīvas dvēseles spēka. Bet latviešu rakstniecībai šāds zelta vilnis varētu nākt tikai par ļaunu. Jo, redziet, «ja tā tiks «izaudzēta» ar zelta lietu: šinī atmosferā izstīgušie istabas stādi ... rīkos atkal savas nejēdzības (?!), uzstāsies atkal «pret visu mūsu kulturu»» ...

K. kgs brīnās, ka es, svešumā dzīvodams, neko neesot mācījies, braucot atkal ar čīkstošiem, nekaltiem riteņiem, velkot veco dziesmu par kopšanu un pabalstiem. Bet nelaime tā, ka taisni ārzemēs, nacionalos ziemeļos, esmu šo dziesmu mācījies. (Jo kad

tad es agrāk dziedāju par kopšanu un pabalstiem, ja nu — atkal dziedu?) Ak, kaut es nekad nebūtu bijis ārzemēs, jo kopšana un pabalsti mūsu mākslai nepavisam neder. Tā ir skola, kuru man nevajadzēja mācīties. To es tūliņ sapratu, kad nonācu savas dzimtenes robežās. Šī sistema pie mums ir tikpat nederīga kā purvu kultura, ar kuru ārzemēs sasniegti ievērojami panākumi. Bet tur ir cita saule un cits gaiss.

Visērtāks pilsonībai, zināms, būtu tāds stāvoklis, kādu priekš viņas klusi azotē glabā K. kgs, — kas atsvabinātu viņu no visiem pienākumiem pret tautas kulturu. Rakstniekam pat neēdušam jārada lieli dzejas darbi, jāsatricina gaisi spēcīgiem ērgļa kliedzieniem, gleznotājam (pat ja tam nav naudas, ko nopirkt krāsas) jāglezno skaisti laukskati. Bet K. kga gudrais lasītājs un iebildīgais pilsonis var mierīgi žāvāties un pat pagriezt šiem «saules dēliem» muguru.

Es tāpēc arī negribu runāt par to vareno, ziedošo citu tautu pilsonību, kas augdama cēla tos slaikos gotiskos torņus, kuri visiem laikiem būs gaišs vanaga skrējiens pret sauli. Varbūt arī ērgļa kliedziens uz augšu. Jo, pēc K. kga domām, māksla (tātad arī šie torņi) nestāv sakarā ar zelta lietu. Un kam vispār mūsu pilsonībai sapņot par torņiem. Pēc K. kga domām, jo ērtāk viņai nest savu omulības mēteli, jo labāk.

Un tāpēc viņam sevišķi nepanesams teiciens: «Māksla ir siltumnīcas augs.» Šis vārds K. kgam ir tikai nodeldēta fraze, kamēr vecākām kulturas tautām, kā, piem., krieviem, kuri to būs agrāk sākuši dzirdēt, — tas vēl svēta patiesība, jo pazīstamais krievu rakstnieks Kuprins savā stāstā «Кляча» (Literaturas Fonda krājumā) to vēl lieto šādā variacijā: «Но наш Пашкевич (kāds agri miris rakstnieks) был похож на те великолепные, но чересчур нежные экзотические цветы, которые вянут без оранжерейного ухода, тепла и света.»[1] Tātad par siltumnīcas kopšanu, siltumu un sauli runā ne tikai Skalbe, pārbraukdams no ārzemēm bērnu vāģīšos koka riteņiem, bet pat tāds rakstnieks kā Kuprins! — Bet es negribu sekot slaveniem paraugiem. Ar prātīgiem ļaudīm es gribu reiz runāt prātīgu ļaužu valodu. Nē, māksla nav siltumnīcas augs! Viņa ir sastopama kaut kurā kartupeļu vagā un aug tikpat viegli un bez kopšanas kā balandas un vārpotne, viņai nevajag saules. Kā sūna tundrā viņa pārcieš ziemu, un kaut kurš briedis var izkasīt viņu ar kāju no sniega.

Kā tad. Jo lieli talanti zaļo neatkarīgi no augstās temperatūras. Te man drusku jāļauj atkal runāt Kuprinam. «Mēs visi,

[1] «Bet mūsu Paškevičs bija līdzīgs tām lieliskajām, bet pārlieku maigajām eksotiskajām puķēm, kas vīst bez oranžerijas kopšanas, siltuma un gaismas.» [Sakārt.]

rakstnieki, velkam uz priekšu slavenos «progresa ratus». Par to nav nekādu šaubu un arī nekā ko brīnīties. Arī vērši un ēzeļi velk smagumu tāpēc, ka viņi paklausīgi, neatlaidīgi, izturīgi un galu galā labi zin, ka par savām pūlēm viņi atradis silē siena. Bet vai zināt, kas iznāk, ja akmeņu vāģos iejūgs tīrasiņu arabiešu zirgu. Skaistais lops vai no ādas lēks laukā, pārrausies, sadauzīs krūtis, sakropļos kājas un paliks par ādenieku. Tad viņu izdzīs laukā nosprāgt un viņš nobeigsies, bet darbīgie vērši mājās vēl ilgi gremos savu sienu, vilks vezumus un vienaldzīgi atgaiņāsies astēm, kad viņus sitīs ar koku.» Ir vērši un ēzeļi, kas izcieš, un ir zirgi, kas neizcieš. Bet K. kgs nav tik naivs kā Kuprins un nenožēlo tos talantus, kas šādā ceļā aiziet bojā.

Lieta taču vienkārša: lielais ziemeļu rakstniecības milzis Ibsens pārcietis vientulību (ārzemēs, ar stortinga stipendiju kabatā — kas par skaistu vientulību!), un Hamsuns iepazinies ar badu. K. kgs tikai nav apjautājies, vai badā viņš arī sarakstījis savu ģenialo romanu «Bads»? Un, ja K. kgs pazīst Hamsunu, tad viņam būs zināms, ka bads jauno dzejnieku noveda tādā panīkumā, ka viņš nebija spējīgs uzrakstīt vairs nevienas veselas domas — tas pats Hamsuns, kurš vēlāk vienu pēc otra laida klajā tik stingrus un skaidrus darbus.

*

Ar rakstniecību vienādā liktenī dalās arī latviešu gleznieciba. «Mūsu gleznieciba vēl pārāk jauna, lai viņu dēvētu par «veselu mākslu».» Kā redzat, pārāk jauna un tāpēc nav «vesela». Ak, šī neizbēgamā jaunība! Arī tur tā K. kgam rēgojas priekšā kā spoks. «Mums ir atsevišķi gleznotāji-mākslinieki, bet cieši apdomātas un noteiktas mākslas gleznieciba vēl nav.» Būtu tak tie gleznotāji ciešāk apdomājuši savu mākslu, varbūt tad mēs nebūtu tik nabagi! Jā, cik tad mums tās mantas ir? K. kgs zin uzskaitīt, zināms, tikai tos vārdus, kas plaiksnās acu priekšā: mūsu gleznieciba nav ne pagātnes, ne nākotnes. Mēs lepojamies ar Rozentalu, Purvīti, Zariņu, Madernieku, Šķilteri — bet tas ar ir viss. Štrālu, piemēram, «mēs» tikai savā starpā saucam par mākslinieku (kaut gan viņa gleznas nebūtu par kaunu kaut kuram nacionalam muzejam). K. kgs nekā nezin par Tilberģi, Voldemaru Zeltiņu, Jaunsudrabiņu un Valteru (kuru piesavinājušies vāci). Viņš nezin, ka mums piederējis slavenais vēsturiskais gleznotājs Kārlis Hūns, veiklais zīmētājs Ādams Alksnis, kura skrejošie velni vēl tagad man stāv priekš acīm, tautiskais romantiķis Arturs Maumans u. c. Pēc viņa domām, mums vēl arvien nav mākslas, ar kuru bez nosarkšanas varētu piepildīt lielāku galeriju. Tā tas ies. Mūsu

labākos māksliniekus paņem citas tautas, kā tas jau tagad pa daļai noticis ar Purvīti un Valteru, kurus piesavinājušies vāci, un Rerichu*, kas pilnīgi pieder krieviem. Nebūs neviena, kas pasaules priekšā gribētu iznest latviešu vārdu. Paies tagadējā mākslas paaudze, un latviešu pilsonis pēc pāra desmit gadiem tāpat plātīs acis un brīnīsies (kā to tagad dara K. kgs.): jā, kur tad ir latviešu māksla? Un tiešām, mums arī nebūs mākslas. Nekas no tautas ģenija (glezniecībā) mums pašiem nepiederēs, un mūsu kultura būs tikpat nabaga, kā bijusi, kaut gan ar no latviešiem rastos vislielākie talanti. Un, ja kāds svešinieks, nonācis Rīgā, gribēs iepazīties ar latviešu mākslu, tad nevienā ceļvedī nebūs atzīmēta vēl latviešu nacionalā mākslas galerija, jo aiz turīgāko šķiru kārtības un sava uzdevuma neapzināšanas mēs arvien vēl nevaram parādīt kaut kādu — kaut arī niecīgu — kulturas krājumu. Un svešiniekam būs jānotic Baltijas vācu ziņām, ka latvieši ir pusbarbariska tauta, kurai nav vēl nekādas kulturas, kas pēc vecās Pucikoniča ģeografijas «dzīvo mežos un pārtiek no sēnēm», bet mums tomēr jātic, ka nāks citas, gaišākas paaudzes, kuras labāk sapratīs mākslas vērtību. Varbūt tās sakrās mūsu izkaisītos mākslas dārgumus kā cilvēks, kurš, negribēdams pazust citu nenozīmīgu cilvēku vidū, krāj un audzē savu dvēseli. Varbūt tad mēs tapsim kulturas tauta.

*

Raksta beigās K. kgs kā par spīti visam, ko paspējis sarunāt, saka, ka latviešu rakstnieku stāvoklis esot gan «šausmīgs», un tā mēs visu laiku par velti esam klausījušies viņa nevainīgā runāšanā.

Viņš rakstniekiem dod padomu organizēties un nodibināt sev materialo stāvokli. Vai K. kgam ienāk prātā, kādu ieroci pret civilizaciju viņš dod mūsu jaunajiem barbariem? Ja nu rakstnieki organizējušies paliks neatkarīgi un «rīkos atkal savas nejēdzības», uzstāsies «aci pret aci pret visu mūsu kulturu»? Pēc K. kga uzskatiem, taču civilizacija no latviešu rakstniekiem tikai tik ilgam var būt droša, kamēr tie cieš badu un stāv stingrā pūļa atkarībā. Nē, ar K. kga vārdiem runājot: «Mēģināt ievirzīt arī latviešu mākslas dzīvi uz tā paša nedrošā ceļa — ir vairāk kā riskanti.» Un tāpēc būtu daudz prātīgāk, ja godājamais lasītājs savus padomus gudrā ziņā paturētu pie sevis, citādi tie var vēl izārdīt visu civilizaciju. Jo gudri ir runāt — bet vēl gudrāk klusu ciest.

K. Skalbe

«Dzimtenes Vēstnesis», 1910. g., Nr. 121, 29. maijā (11. jūnijā).

* Pēc «Latvijas» ziņām, latvietis no Kurzemes.

10

J. AKURATERA UN AUG. DEGLAVA POLEMIKA

AVĪŽNIECISKĀ KRITIKA

(1905.—1910. g.)

I.

Mans pārskats bija tieši nodomāts tikai mākslas kritikai, bet, tā kā te man nāksies rakstīt par kritiku, kura nebūt mākslas kritika nav, tad nekādi nav iespējams pāriet taisni pie temata, nedefinējot tuvāk kritikas jēdziena.

Pie mums ir parasts uzskatīt par mākslas kritiku vai katru rakstu, kurš izteic kaut ko par dzejnieku vai dzeju vai mākslas teorijām un virzieniem. Tā un tā tur esot rakstīts un tā sakot kritika. Netiek vērots vairs (un varbūt arī nekad nav ticis vērots), kā «kritika» rakstīta, bet gan kas viņā teikts. Pietiek, ja mūsu «kritiķis» kādu darbu vai rakstnieku uzliela vai nolamā — tad vairs nav tautai jālasa, nav vajadzīgs vairs viņas spriedums, — spriedumu jau devis tāds un tāds kritiķis priekš visiem lasītājiem un uz visiem laikiem.

Lai jau no paša sākuma novērstu pārpratumus par manu «kritiku pārskatu», man te jāizsaka, ka kritikai jāvelk stingras robežas, lai tad nojēgtu, kas ir īsta mākslas kritika.

Kā visur pasaules literaturā, tā arī pie mums ir jāizšķir divi kritikas veidi: mākslas kritika un avīžnieciskā jeb žurnalistiskā kritika. Var teikt, ka nekas nav grūtāk kā rakstīt mākslas kritiku par kādu mākslas darbu un nekas nav vieglāk kā rakstīt avīžnieciskū kritiku. Te skaidri redzams, cik tālu stāv vienas kritikas jēdziens no otras. Mākslas kritika! Cik daudz zināšanu, cik estetiskas sajūtas, cik dziļi jūtīgas mākslinieciskas dvēseles viņa prasa! Cik objektivitates, smalkjūtīga takta un mākslinieka traģediju un cīņu pazīšanas vajag mākslas kritiķim, — par to pie mums, novērojot pēdējo piecu gadu kritiku, tas jāsaka, gan vēl ļoti maza sajēga. Dziļdomīgākie mākslas teoretiķi un

kritiķi atzīstas (Kuno Fišers, Brandess, Merežkovskis), ka īstu mākslas kritiķu ir daudz mazāk nekā īstu dzejnieku. Un tiešām, ja mēs sapratīsim to, ka īstam mākslas kritiķim vajag būt arī dziļam dzejniekam, kas pārdedzis šaubu un cīņu mokās un meklēšanā, kas svēris visus dārgumus, visas cilvēka tieksmes, visas strāvas, laikmetus un dzejas būtni, tad mēs pilnīgi piekritīsim minētajam spriedumam. Un, kad sāksim meklēt tādus kritiķus pie mums, tad velti meklēsim — viņu mums n a v.

Bet, kad piegriezīsimies otrai kritiķu šķirai — avīžniekiem, kuriem «nevajag» ne literarisku zināšanu, ne objektivitates, ne estetiskas sajūtas, bet kuru kritiku saturu noteic avīzes sabiedriskie vai politiskie uzskati, — tad būs skaidri redzams: t ā d u k r i t i ķ u m u m s l e ģ i o n s, un viņi strādā ar apbrīnojamu veiklību un apķērību savā arodā, tā ka pat daža tauta varētu sūtīt savus kritiķus-avīžniekus pie latviešu kritiķiem apmācībā.

Un te mākslas kritiku pārskata rakstītājam būtu jānoliek spalva un jābeidz, jo mākslas kritikas mums nav bijis šais piecos gados. Bet, ja nav mākslas kritikas, tad jāapskata tā, kas izpilda viņas vietu, un jānāk pie slēdziena par viņas vērtību; vai tiešām viņa tikai avīžnieciska — tātad tikai ar kritikas masku — jeb vai viņā kaut kas īsts? Un, ja es te taisu slēdzienu vai uzstādu tezi, ka pie mums ir pastāvējusi tikai a v ī ž n i e c i s k a «kritika», tad mana darba uzdevums būs pierādīt šo tezi pareizu.

II

Vispirms īsumā mūsu kritikas virziens un viņas attiecības pret dzejniekiem pēdējos piecos gados. Šī ekskursija pa kritikas pēdām ir jādara, lai dabūtu skaidri redzēt viņas konturas, lai notvertu viņas fizionomiju, bez kā nav iespējams tuvāk ieskatīties viņas būtnē.

Pietiek jau pavirša acu uzmetiena, lai varētu teikt: š ī l a i k m e t a d a i ļ l i t e r a t u r a s k r i t i k a i r p a r s a v u g a l v e n o u z d e v u m u i e s k a t ī j u s i i z n ī c i n ā t t o s d z e j a s d a r b u s u n d z e j n i e k u s, k u r i n e p i e d e r p i e v i ņ a s r a k s t ī t ā j u p a r t i j a s, u n i e d v e s t t a u t a i n a i d u u n n i c i n ā š a n u p r e t j a u n ā k o l a t v i e š u d z e j u. Dēļ šī sava uzdevuma izvešanas dzīvē kritiķi izlietojuši visus atļautus vai neatļautus līdzekļus, un senā jezuitu parole — m ē r ķ i s a t t a i s n o l ī d z e k ļ u s — ir arī viņu parole.

Griežos tagad pie kritikas pārskata un piemēriem, lai pierādītu augšā izteiktās domas.

Brīvības ideja, revolucija, kā minēju, tika izlietota no daudziem «vadoņiem» kā lieta, kā līdzeklis stutēt savu personu,

ieraust naudu un slavu, apmierināt savu personīgo godkārību. Tam, protams, nevarēja piekrist tie dzejnieki, kuriem šī ideja bija tīra, neapgānīta, un viņi iekšķīgi atteicās pabalstīt tādu rīcību ar saviem literariskiem darbiem. Kā atbilde uz tādu pašcieņas parādīšanu nāca no «marksistu», socialdemokratu un tumšo «progresistu» puses uzbrukumi šiem dzejniekiem; tie turpinājās visus piecus gadus un turpināsies varbūt vēl dažu labu laika sprīdi.

Šos uzbrukumus pirmoreiz taustāmāk izteica Līgotņu Jēkabs «Mūsu Laikos» 1906. g., nosaukdams visus dzejniekus par dzejas kapračiem, jo viņu dzejā viss tik drūms un pesimistisks. Tas bija vēl tā pamācoši, audzinoši. Bet, saniknots par dažām atbildēm no dzejnieku puses, šis kungs palaida vēl dažus reģistrus vaļā, un nu rakstnieki, kuri nedzejoja par Marksa teoriju, bija jau paraziti, «buržuazijas suņi»*. (Vispārēji te jāpiezīmē, ka mūsu «kritiķi» neparko nevar saprast tāda cilvēka, kurš nepropagandētu vai nesimpatizētu kādai nebūt politiskai partijai; visa viņu lielā loģika pastāv tanī slēdzienā, ka, ja kāds nav socialdemokrats, tad nepieciešami tas ir buržujs un buržuazijas idealu izteicējs. Būt ārpus partijas, individualam, neitralam politikā vai mākslā ir lielākais noziegums, kāds vien atrodams mūsu «kritiķu» likumu kodeksā.)

Līgotnim drīz radās palīgi un domu biedri, un tad gāja vaļā lietas, uz kurām der paklausīties. 1907. gadā iznāca Jankava grāmata «Vecie elki», kurā autors izlietoja jaunu līdzekli jauno rakstnieku iznīcināšanai. Vispirms viņš nostādīja tos par briesmīgākiem reakcionariem, kādi vien redzēti jelkad pasaules vēsturē, un noteikti apliecināja, ka viņi — buržuji; bet tad nāca tas galvenais — V. Eglīts, J. Poruks, K. Skalbe, Austriņš, Haralds Eldgasts, Akuraters, K. Krūza un daudz citi esot *galīgi panīkuši*, *slimi cilvēki*, *neirasteniķi***, *izvirtuši*, *nespēcīgi*, *dzīvi miroņi*. Pat tik slimi, ka «vislabākais» padoms, ko šādiem cietējiem var dot, ir: lai tie pēc iespējas ātrāk atsvabinātu dzīvi no savas klātbūtnes***. Visa viņu māksla — puvumi, salasīti pa mēslu bedrēm; viņu sirdis — lupatas****.

Pēc tāda «specialista mediķa» izmeklēšanas un sprieduma bija sagaidāms, protams, ka šie «galīgi slimie» drīz būs beigti. Bet, kad minētie rakstnieki nemaz nedomāja mirt un vienaldzīgi pasmaidīja par gudro padomu, tad pēc apmēram gada laika nāca jauns varonis socialdemokratu «partijas» vārdā — J. Jansons ar

* Līgotņu Jēkabs. «Latviešu literatura», 339. lpp.

** Te Jankava domas pilnīgi sakrīt ar A. *Niedras* domām, kurš visus revolucionarus jau 1904. un 1905. gadā savās «Vēstulēs» nosauca par neirasteniķiem.

*** Jankavs. «Vecie elki», 148. lpp.

**** Turpat, 175. lpp.

savu grāmatu «Fauni vai klauni» (1908. g.). Jansons zināja, ka nosaukt vienkārši jaunos rakstniekus par slimiem un buržujiem neatstāj nekādu iespaidu uz tautu, un tāpēc viņš nāca ar jauniem līdzekļiem. Viņš paziņoja noteikti, ka jaunie rakstnieki: Haralds Eldgasts, K. Jākobsons, Fr. Bārda, Ludis Zilgme, Fallijs, Poruks, Akuraters, Baltpurviņš, Vēsmiņu Kārlis, A. Austriņš, Zeltmatis, A. Ķeniņš, P. Gruzna, K. Štrāls, K. Skalbe, Ed. Cālīts, A. Bērziņš, Virza, V. Eglīts un citi vēl esot dekadenti. Pie tam viņš zem šī vārda saprot un apliecina dažādas lietas, tikai ne to, ko īsti nozīmē vārds dekadents vai dekadence. Tad Jansons ņemas, no Marksa idejām iejūsmināts, apstrādāt šos rakstniekus, kā viņš pats saka, «no tuvāka atstatuma», nekā Jankavs to darījis. Jansons apgalvo, ka šie dekadenti jau paguvuši uzcelt savu salonu (31. lpp., «Fauni vai klauni»), ka viņi visi «saķērās rokās un dejoja apkārt kailai sievietei» (13. lpp.). Tad viņš tos nosauc par «vaislas ērzeļiem» (35. lpp.) un beidzot apliecina, ka šie rakstnieki pavedot mūsu jauno paaudzi — meitenes un zēnus un taisoties skolēnu starpā «brīvas mīlestības savienība» (117. lappusē). Viņu dzīve paejot vienās orģijās, un visa viņu māksla tikai dzimuma instinktu brīvības sludināšana, turpretim viņu sabiedriskā pārliecība uz mata līdzīga «Rīgas Avīzes» vai «Dūna Ztg.» malačiem (7. lappusē). Riebīgākas apmelošanas un prastākas lamāšanās kā šinī Jansona grāmatā gan laikam nevarēs dzirdēt pat no tirgus sievām, un, kopš literatura pastāv, nekas pat tamlīdzīgs nebija parādījies. Tomēr cik riebīgi šie meli arī nebija — tiem avīžniekiem, kuri «progresa» vārdā strādāja, tie bija visai pa prātam. Te bija jauns mēģinājums iznīcināt rakstniekus. Vai piespiest viņus parakstīt buržuazijas politiskos ieskatus. Un avīžnieki pa lielākai daļai priecīgi atsaucās par minētā līdzekļa izlietošanu. Līgotņu Jēkabs apliecināja tautai nenosarkdams, ka viss tas, ko Jansons rakstījis, tiešām tiesa, un sūta lasītājus iepazīties ar šo grāmatu («Fauni vai klauni»), lai tur redzētu dekadentus un viņu īstās sejas («Dz. V.», Nr. 171, 1908. g.). Likās, ka nu tālāk tiešām vairs nevar iet dzejnieku un dzejas nogānīšanā un ka tauta spriedīs ātru sodu šiem «jaunības samaitātājiem». Bet, kad arī Jansona «kulturas darbs» nevilka, vajadzēja meklēt vēl rafinētākus līdzekļus, un to mūsu «marksisti» un «progresisti» arī darīja. Vajadzēja ne tikai tautai teikt, ka tādi un tādi ir izvirtuši un jaunības pavedēji, bet vajadzēja to tēlot un iztēlot, lai tikai reiz pavedinātu pūli uz pēdējo līdzekli — uz varas darbiem pret dzejniekiem. Te starp daudz citiem jo ievērojami nopelni A. Deglavam, kurš savā stāstā «Poezija un proza» («M. V.», Nr. 47—50,

1909. g.) attēlo «dekadentu», kas paved sievietes, un, lai taču saprastu viņa nolūku, liek pavestās meitenes tēvam runāt: «Kad es šo tēviņu dabūtu rokā... to... par ko avīzes raksta, es viņam galvu norautu! Es viņam iekšas izgāztu — tam slepkavam...» («M. V.», Nr. 49, «Poezija un proza», A. Deglava stāsts.) Te nebūtu ko piebilst par to, kādu sodu uzliek noziedzniekam, ne arī par to, ka pie mums ir «dekadenti» vai sieviešu pavedēji utt.; ja Jansons, Līgotnis un citi nebūtu tautā ieaudzinājuši uzskatu, ka «dekadenti» ir visi minētie jaunie rakstnieki un ka te no pūļa puses, sevišķi pilsētās, var notikt uzbrukumi visiem minētiem rakstniekiem.

Tas ir īsumā sabiedriskas kritikas gājiens pret jaunajiem rakstniekiem visus šos piecus gadus. Bez minētiem «kritiķiem» apmēram to pašu ir teikuši vēl Andrejs Upīts, Antons, Teodors, par kuriem vēl nāksies runāt vēlāk. Tagad jāiztirzā jautājums: kāpēc minētie uzbrukumi ir vērsti pret lielāko daļu no mūsu dzejniekiem? Ka ne viņu dzeja, ne dzīve nav pat līdzīga tai dzejai un dzīvei, kādu to iztēlo mūsu «kritiķi», to zin visa sabiedrība, jaunā un vecā paaudze, visi, kas pazīst minētos rakstniekus, par to runāt būtu lieki. Tur vajag būt citiem motiviem, un, izpētot tos, mēs izpētīsim arī «kritiķu» nolūkus un viņu kritiku vērtības.

III

Te man jāraksturo laikmets un viņa psicholoģija, kā arī minēto kritiķu stāvoklis laikmetā un viņu psicholoģija. Kaut gan tas neattiecas tieši uz kritikas pārskatu, bet ir nepieciešams, lai izšķirtu idealo no materiālā, brīvo no verdziskā.

Ko darīja lielākā daļa šo nolādēto rakstnieku tai brīdī, kad tauta sapņoja par savu brīvību? Viņi bija visur ar tautu, bija viņas ilgu un tieksmes izteicēji; ar savām dzejām un stāstiem tie gāja pat pa priekšu, ceļu sagatavodami. Lielā brīvības ideja aizņēma viņus visā pilnībā. Un tā ir skaista liecība par minēto dzejnieku idealismu, ar to viņi vēl šodien var lepoties. Daži no viņiem krita cīņā, daudzi tika gūstniecībā ņemti, izraidīti, notiesāti, gadiem ilgi pavadīja cietumos, daudziem bija jāatstāj dzimtene un jāklīst pa svešumu. Viņu vārdus zin katrs, kas atminēsies neseno pagātni. Un lielākā daļa tagad nolādēto un «izvirtušo» «dekadentu» bija starp tiem.

Un ko darīja toreiz tie, kuri tagad uzmetas par brīvības apustuļiem, «progresistiem» un nākotnes nesējiem? Piemēram, Līgotņu Jēkabs, Upīts, Antons? Jankavs, Jansons? Viņi bija tik gudri, ka negāja paši cīņā, bet mierīgi nogaidīja. Tas tak bija tik riskanti —

iet līdzi! Cik drīz viņiem varēja uzbrukt visu karotāju liktenis — nāve vai gūstniecība. Nē, nē! Viņu rīcība bija prātīga diezgan un izteicās viegli tai dzejā, ko Rainis rakstīja par tam līdzīgiem:

No dieva puses, ar varu tik nē,
Tas pats sev kaitē, kas paģērē...
— — — — — — — — — — — —
Bet dzīvē pārmērs un lepnība
Ir tie, kas karjeru izposta...

Tā bija tiešām «prātīga rīcība», kuru piekopa šie tagadnes «progresa» varoņi. Līgotņu Jēkabs, kurš vienmēr runā par konsekvenci un pastāvību uzskatos, sēdēja «Latviešu Avīžu» redakcijā drošs un mierīgs aiz klerikaļu muguras un «pamirkšķināja ar acīm», kā Skalbe saka. Andrejs Upīts, kurš nu ir lielākais progresists, zvērēja Andrievam Niedram mūžīgu uzticību un līdz ar to kopā godināja brīvības karotājus par neirasteniķiem un izvirtušiem. Jankavs dzīvoja mierīgi pie malas, tālu no cīņas un briesmām, un klusēja un «nogaidīja», un «lielais» Jansons aizlaidās viegli un lēni prom noskatīties no malas, kādu galu visa tā lieta ņems. Tā vajadzēja, tas bija prātīgi — to teiks vēl šodien katrs īsts birģelis. Bet ko teic un teiks vēsture par «ģeneraļiem», kas savus zaldātus pamet pašā karstākā cīņas brīdī, krūts vietā ienaidniekam griež muguru un aizlaižas, atstādami karaspēku tā liktenim. Par varoņiem šādus «ģeneraļus» vēsture nesauks, lai tie vai nezin kā ar varonību bramētos.

Un nu ceļas jautājums, kā tas nāk, ka šie «prātīgie» pilsoņi palikuši tik «progresīvi» un demokratiski uzreiz? Tik dūšīgi, ka tos, kuri tik «neprātīgi» bijuši un sev kaitējuši, nu lamā ar vismierīgāko sirdsapziņu un nostāda par vislielākiem reakcionariem un buržujiem?

Veikals paliek veikals — lūk, visu noslēpumu atslēga. Toreiz klusēšana un laipošana bija veikals, tagad runāšana, rakstīšana, fražu žvadzināšana ienes dažu labu sumiņu tiklab progresivām avīzēm, kā arī viņu žurnalistiem, ja ne naudā, tad citādi.

Katra liela, spēcīga ideja, tāpat arī atsvabināšanas un katras brīvības ideja, valdzināja un aizņēma atsevišķas personas vīsvairāk tad, kad viņa vēl jauna un kristaltīra. Atminēsimies kristīgās ticības ideju un pirmos viņas piekritējus. Tā tas bija arī ar socialdemokratiskām idejām pie mums. Nebija vēl ne partiju, ne «baušļu», nebija idejas izmantošanas no veikalniekiem viņu personas labā, bija tikai sapņi, tieksmes un karsta griba darīt visu tautas brīvības labā, tad bija arī mocekļi. Bet atminēsimies, piem.,

katoļu baznīcas un baznīckungu izvirtību viduslaikos — kas vairs viņiem kopējs ar pirmo skaidro Kristus mācību, kuras dēļ katrs ieskatīja par slavu mirt uz sārta vai citā mocekļa nāvē. Palika tikai riebīgi meli, kundzība, dogmas — gars bija miris, un «ķeceri», kuri neticēja šai kundzībai, tika dedzināti kā velna kalpi. Un nu — vai nav tieši analoģisks, tieši paralels šis mūsu laikmets ar pāvesta laikmetu? Mums ir partijas ar saviem pāvestiem un dogmām, un noteikumiem, meli, kundzība un veikals — rebes, bet gars bēg no organizacijas; ideju viņas «kalpi» ir padarījuši netīru, novazātu un izdzinuši līdz ar to arī viņas dievinātājus.

Un psiholoģiski ir pilnīgi saprotams, kāpēc jaunie rakstnieki, kuri reiz bija pirmajās rindās, tagad klusē par politiku. Viss daiļākais krita, tika samīts, iznīcināts. Tie, kas bija līdzi ar lielo laikmetu, mantoja tikai traģediju, par kuru nevar kliegt un plātīties, par kuru var tikai klusēt un sapņot. Kad brīvības ideja tiek novesta veikalā, tad tie, kuru sirds ilgas piederēja viņai, nevar iet līdzi viņas profanacijai. Viņiem būtu jānosarkst, ja tagad, kur tikai mutes varoņi un kliedzēji valda un dižojas ar mocekļu nopelniem, vēl arī tie varētu darīt to pašu. Cienība un mīlestība pret lielo traģediju neļauj būt viņas acu lieciniekiem un līdzcīnītājiem līdzi ar tām «noplukušām vārnām», kuras ķērc tagad vēl par brīvību — ne vairs par to, kuras meklējām toreiz, bet par to, kuras vārdā veikals var zelt.

Tā tas ir ne tikai pie rakstniekiem, tā tas ir pie visiem tiem, kuri sajuta un cieta lielo laikmetu kā savas dvēseles lielāko mirkli. Viņi neplātās, viņi skumst vieni, viņiem riebums pret visu, kas tagad tiek saprasts zem «progresa» vārda.

Bet tiem ar to «prātīgo rīcību» nu ir īstais laiks. Viņi var bez kavēkļiem iedzīvoties pūļa apziņā par brīvības sludinātājiem, «progresa» cilvēkiem, jaunības apsargātājiem un tikumības apustuļiem. Bet viena lieta tos dara nemierīgus — tas, ka bijušie cīnītāji nav ar viņiem kopā, ka tie nepiekrīt viņu frazēm un lielībai, ka tie nesankcionē tautas masu priekšā ar savu vārdu parakstu šo lielo pseidoprogresu. Un tāpēc atliek viens līdzeklis: nomelnot, nolādēt visus, kuri stāv ārpus progresa, kuru var saukt tiešām par vistipiskāko buržuazijas progresu starp visiem buržuazijas progresiem. Te izaug tas

briesmīgais naids pret individu, pret to, kas viens stāv un viens meklē ceļu, kas vēl iedrošinās šinī laikā būt cilvēks bez pūļa atļaujas, pret to, kurš kādu nebūt ideju tur par tik mīļu un svētu, lai ar viņu nepelnītu naudu kā birģeļu avīžu žurnalists. Te ir tas naids pret dvēseli, kurai netīk vairs klausīties leijerkastes muzikā, pēc tam kad viņa piedzīvojusi lielu simfoniju.

Lai iegūtu še tautā vienīgo «progresistu» slavu, lai pārliecinātu neticīgos, ka viņi vienīgie dzejnieki un rakstnieki un tautas nākamības karotāji, minētie «kritiķi» te uzņēma par savu cīņas metodi to, kura atzīta birģeļu aprindās par tādu, kas «velk», — viņi nostādīja visus citus (kuri nepiederēja pie viņu avīzes vai kliķes) par reakcionariem politikā, par dekadentiem un izvirtušiem mākslā un par jaunības samaitātājiem sabiedriskā dzīvē. Loģika: ja citi būs izvirtuši un reakcionari, tad mēs — veseli un progresivi, kaut arī mēs tādi nebūtu!

Tā iztēlodami jaunos rakstniekus, avīžnieki-kritiķi nodrošināja sev visādas privileģijas un šķitās pilnīgi drošībā. Šī drošība gan bija tikai ārēja. Ka kritiķi negalvoja par savu spriedumu panākumiem, norāda jau viņu «kritikas». Viņi neteica tautai: lasiet tāda un tāda dzejnieka dzejas un pārliecinieties, cik viņš izvirtis, slims un reakcionars. Nē, tad tādai kritikai varbūt būtu bēdīgi panākumi. Bet viņi teica: dieva dēļ, nelasiet, nepērciet, neabonējiet, citādi jūs samaitāsiet sevi un savus bērnus. Lūk, kāpēc ik rakstiņā, ik recenzijā, ik spriedumā ir redzama viena vajadzība: nedot tautai pārliecināties pašai par dzejnieku darbiem, bet gan aizliegt vai pavēlēt. Pavēlēt lasīt savus un aizliegt lasīt citu darbus. Un, aizliedzot un nogānot minēto dzejnieku darbus, tad tika stāstītas visdīvainākās un briesmīgākās lietas, un es esmu pilnīgi pārliecināts, ka «kritiķi» paši tam netic, ko viņi rakstījuši par tā sauktiem «dekadentiem». Es jau pievedu piemērus iz Jansona «Fauni vai klauni», Līgotņa un Jankava rakstiem. Te varu pievest vēl citus «kritiķu» apgalvojumus. Tā, piem., Teodors («Jaunajā Ražā», X, 6. lpp.) saka: «Tā tas redzams pie mūsu dekadentiem. Tur nav nekādu normu, nekādu tradiciju, nekādu valodas vai citu likumu.» Un turpat 7. lpp., ka viņi «atvelk nost priekškaru no katras guļamas un noejamas vietas».

Līgotnis nostāda A. Austriņa un P. Gruznas darbus līdzās Pinkertoniem vai Šerlokam Holmsam («Dz. V.», Nr. 114, 1908. g.).

Ed. Vulfs laikam aiz pateicības, ka «Dzimt. Vēstn.» pieņēmis viņu par līdzstrādnieku, apstiprina to pašu par Skalbi, Akurateru, Jākobsonu, Falliju, Štrālu un citiem, t. i., arī tie tas pats, kas Šerloks Holmss («Dz. Vēstn.», Nr. 146, 1908. g.). Vispārēji ņemot, lubu literatura pēdējos gados ir tikusi no šiem kritiķiem lieliski saudzēta, jo viņiem bija cits uzdevums: apkarot neesošus dekadentus un posta nesējus jaunos rakstniekus, un, ja «kritiķiem» tauta prasītu, ko labāk lasīt, jaunos rakstniekus vai Pinkertonu, tad, bez šaubām, tiktu ieteikts pēdējais. Un tas tika darīts «kulturas vārdā». Te ļoti zīmīgi ir Līgotņa vārdi: «Marksa, Engelsa un citu vārdus tie piekar pie savu reklamu pulksteņiem un tad bazunē tā, ka vai pulksteņiem mēles izkrīt no eņģēm.» («Dz. Vēstn.», Nr. 161, 1908. g.) Tas būtu galvenais iemesls, kāpēc tika rakstītas tamlīdzīgas kritikas. Bet vēl kāds cits iemesls, bez šaubām, tikpat zīmīgs, kā jau aprādīts. Un tas pilnīgi sakrīt ar minēto.

Kad uznāca reakcija pēc lielajiem sajūsmu plūdiem, tauta cieta dziļi un sāpīgi. Ik vietā bija jūtama dzīves proza, viss likās iznīcis. Tautas dusmas pret bezizejas stāvokli aizsniedza augstu stāvokli. Ko tad darīja tie «tautas vadītāji», «progresisti» un socialdemokrati, žurnalisti un kritiķi? Viņi tiešām nebija un nav tik aprobežoti, ka nesaprastu, kur visa posta cēlonis, kas radījis i lielos spaidus, i «brīvo mīlestību» un citas tamlīdzīgas lietas. Bet līdz ar to viņi redzēja, ka tam nedrīkst pieskarties, ka tad šo tautas draugu karjerai var būt bēdīgs gals. Bet darīt tomēr kaut ko vajadzēja, lai pierādītu tautai, ka viņi cīnās un karo, uzmeklē viņas ienaidniekus un tos soda. Un te tika atrasta it viegla izeja. Tā nemaksāja ne dzīvības, ne kritiķu un «progresistu» brīvības, bet ienesa vēl ir naudā, ir graudā. Vainīgie pie visa posta bija drīz rokā: mūsu jaunie rakstnieki un dzejnieki. Tie bija visas reakcijas cēlāji, buržuazijas pabalstītāji un drīz arī «brīvās mīlestības» sludinātāji un «ligu» dibinātāji. Žurnalisti uzgavilēja, sapratās, spieda viens otram roku un devās pie darba: noņemt šos briesmoņus no tautas pleciem, «izgriezt ar asu nazi», Jansona valodā runājot. Un tas bija tik viegli un pateicīgi. Varēja iegūt cīnītāja slavu un «progresivā» laurus. Un tiešām jāpabrīnās, ar kādu naivitati un pārliecību to raudzīja iestāstīt tautai viņas mīļās avīzes un iecienītie žurnalisti — tiešām jādomā, ka, ja «dekadentiem» būtu «iekšas izgāztas», tad tauta peldētu tikumības un brīvības plūdos.

Tik zems bija un vēl tagad ir otrs iemesls «dekadentu» apkarošanai. Ar to sabiedriskie darbinieki un sevišķi «kritiķi» ir uzvilkuši goda svārkus savai bezdarbībai pret īsto reakcijas tumsības cēloni. Un šie svārki ir ērti un pateicīgi.

Bet man liekas, arī tas vēl nav viss. Te jāgriež vērība uz visniknāko uzbrukumu jaunajiem rakstniekiem — uz brošuru «Fauni vai klauni». Cik pilna viņa arī nebūtu ar tikumības un «progresa» frazēm, tomēr katram, kas dziļāk ieskatījies laikmetā un autora psicholoģijā, būs skaidri nomanāms, ar kādu nolūku rakstīta šī «satriecošā kritika», kā to apsveica citi kritiķi. No socialdemokratijas valdības laikiem bija tautā izplatījušās domas par to pašu «brīvo mīlestību»*. Šo mīlestību nu vajadzēja noņemt no saviem pleciem un uzlikt kaut kam vien, kas gadījās pie rokas. Jansonam katrā ziņā vajadzēja atminēties, kas runāja par «brīvo mīlestību» jau desmit gadus priekš revolucijas un kas viņu pirmie izveda praksē, bet nu viņš pavisam to ir aizmirsis un savus grēkus ar skaidru sirdsapziņu uzlika — jaunajiem rakstniekiem. Tā bija divi zaķi ar vienu šāvienu. No jauna Jansons bija varonis; ar kādiem līdzekļiem šo varoņa činu viņš ieguvis — kas to lai meklē pakaļ? Viss ir tik skaidri un glīti un tik mīļi, kad runā par jaunās paaudzes tikumību. Kas gan lai neticētu Jansonam? Bet neticīgo tik maz — un tomēr viņi ir. Lūk, noslēpums ar «Fauniem». «Bezkaunība,» saka kādā vietā Veiningers**, «ir, bez šaubām, tikai līdzeklis mākslīgi pazemot citu cilvēku, pacelt savu pašapziņu jeb vienkārši nonākt pie sava «es» nojēguma.» Šo līdzekli ir izlietojis Jansons savā grāmatā «Fauni vai klauni».

Un tad pēdējā prasa atbildi jautājums: kāpēc visus minētos rakstniekus «kritiķi» nosauca par «dekadentiem»? Kam tikai maz vien sajēgas par literariskiem virzieniem un strāvām, tas varēs spriest, ka tieši dekadentu starp mūsu rakstniekiem vai nu nemaz nav jeb tikai pie pāris no viņiem tikko manāmas dekadentisma iezīmes.

Mums ir tik daudz īpatnību un dažādības stilā un saturā rakstnieku darbos, ka raksturot katra individualitati atsevišķi aizņemtu daudz laika un vietas un prasītu no «kritiķiem» nopietnas nodziļināšanās, dzejas un dzejnieka studiju un plaša mākslas uzskata, un par visām lietām zināšanu un saprašanu. Tā kā mūsu kritiķiem tādas lietas ir gluži nevajadzīgas un arī neiespējamas, tad ir atkal tik pateicīgs atradums — nosaukt visus *in summa summarum* par dekadentiem. Tad ir tik viegli rakstīt kritikas, kuras pastāv pāris vārdos: dekadents, izvirtis, banals — *ergo* — nelasāms! Lūk, kāpēc mūsu kritiķi tik stipri turas pie termina «dekadents», lūk, kāpēc tas viņiem tik dārgs un nepiecie-

* «Partijas» programās un pulciņos šī brīvās mīlestības teorija ir vienmēr tikusi sludināta.

** *Otto Weininger, Geschlecht und Charakter*[1], *II (VIII)*.

[1] «Dzimums un raksturs». [Sakārt.]

šams. Ar to tiek apsegts viss un piepildīts viss, jo «dekadentu» nozīme tik plaši apzīmēta un pasludināta tautai Jansona, Līgotņa, Jankava un citu kritikās. Bet nākt klajā ar termina (jēdziena) d e k a d e n t s īsto definējumu — netaktiski un izjauc visu «stilu».

Tie ir galvenie iemesli, kāpēc «kritiķi» ir rakstījuši tādas kritikas par mūsu rakstnieku lielāko daļu. Pārdomājot dziļāk, mēs sapratīsim vēl citus tiem līdzīgus iemeslus, kurus pievest te atrodu par nevajadzīgu.

Tagad man jāgriežas tuvāk šīs kritikas iztirzāšanai, lai pārliecinātos par viņas objektivitati vai partejību, par viņas patiesību vai meliem.

IV

Būtu ļoti pārsteidzoši, ja kritika, kura rakstīta aiz augšā minētiem iemesliem un ar zināmiem nolūkiem, būtu tiešām patiesa mākslas kritika. Pietiks nedaudz spilgtu piemēru no šīs kritikas ziediem, lai redzētu, ka viņa, pirmkārt, ir p a r t e j i s k a. «Dzimtenes Vēstneša» triumvirats, Antons, Upīts, Līgotnis, ir atraduši šai avīzē savu mākslas un sabiedrisko uzskatu vispilnīgāko izteicēju un iekarojuši vārda brīvību šai tipiskajā buržuazijas lapā. Un katrs rakstnieks, kurš nu nepiekrīt viņu uzskatam tiklab mākslā, kā politikā ir nolemts iznīcināšanai no šīs varenās «tautas» lapas. Turpretim tie, kuri ir ar viņiem, dabū drīzā laikā vislabākās dzejnieku činas un tituļus. Vispirms, protams, paši sevi reprezentē. Antons saslavē Līgotni, par ko Līgotnis dod Antonam realā simbolista vārdu un par Upīti saka, ka viņš rakstot darbus, pie kuriem «mūsu kritiķiem un rakstniekiem nevienu reizi vien nāksies atgriezties»*. Upīts savukārt raksta par visiem pazīstamo Līgotņa literaturas vēsturi: «Ar labāko apziņu varu Līgotņa grāmatu ieteikt, kam vajadzība pēc n o p i e t n a s latviešu literaturas vēstures.»** Un Upīts atkal: «Līgotņa dzeja ir kā ziedu balti ievu krūmi mūsu dzejas pusplaukušā biezienā.»*** Ņemšu kā zīmīgu piemēru Upīša «kritiku» par «Jauno Ražu»****. «Antona mazā skicīte viens no labākiem autora darbiem.» — «Eldgasts — trivials un garlaicīgs.» — «Pie Kārļa Štrāla daudz brutala un rupja.» — «Līgotņa dzejoļi skaisti. Ja kāds ir bez dzejas, tad tīri brīnums.» Turpretim «tādus darbus kā Jaunsudrabiņš uzrakstīs kurš katrs», un Zemgaliešu Biruta «pārbagāta frazēm», un

* «Dz. V.», Nr. 110, 1909.
** «Dz. V.», Nr. 219, 1908.
*** «Dz. V.», Nr. 54, 1908.
**** «Dz. V.», Nr. 22, 1908.

P. Liepiņš guļ modes virzienu plūdu saskalojumos (godalgots no «Literaturas fonda» 1909.) utt. bez kautrēšanās.

Un jo interesants ir kāda B. raksts kā partejiskas kritikas pierādījums: «Stils un stila meistari latviešu literaturā»*. Stila fanatiķi un kropļotāji ir Jākobsons, Akuraters, Bārda, Eglīts, Eldgasts, Zeltmatis, Fallijs, un Skalbe ar savu «Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties» brauc d e k a d e n c i meklēties.» (Priekš četriem gadiem Skalbe šai darbā tika no «kritikas» atzīts kā lielākais realists, idealists un simbolists.**) Bet ir vēl cita grupa rakstnieku, kuri pūlas izveidot stilu, kam paliekama vērtība, — tie ir L ī g o t n i s, Aspazija, Plūdonis. Sevišķi, protams, Līgotnis, kurš «ņem no jauna līdzekļu arsenala tikai to, kas tiešām der»...

Tādi ir «progresivās» kritikas spriedumi par mūsu rakstniekiem. Bet te viens otrs varbūt domās, ka, spriežot pēc rakstnieku pašu darbiem, tiešām Antons, Upīts un Līgotnis ir tie ģenialie un visi citi, kurus ar «Dz. Vēstnesi» nevieno stipras saites, tiešām pēc viņu darbiem banali un valodas kropļotāji. Kā mazu ilustraciju es atļaušu sev pievest kādu piemēru, lai *ad oculum* rādītu lasītājiem, ko mūsu kritika sauc par labāko, pat par virziena nodibinātāju «realo simbolismu». «Dz. Vēstnesī» nodrukāts kāds Antona ražojums noveles veidā «Dzīves degpunktā»***, kurš atver visus jaunā stila, satura un realā simbolisma noslēpumus. Viss gabals stāsta par kādu jaunu cilvēku, kurš bučojas ar cita sievu, kamēr viņa «savas bagātības ir notērējusi», brauc uz spēles elli, dzer; tad pie sievietēm, tad sapņo nejaukus sapņus un, kad viss ir izdzīvots, tad aiziedams pasaka draugam: «Ja tu pēc manas nāves tiktu par miljonaru, tad modini mani augšā un sitīsim nost to miljonu.» Saturs viscaur moderni pikants. Te ir tēlots to orģiju izvedējs praktikā, par kurām teoretiski lamāja šos gadus vai visus jaunākos rakstniekus. Un tad stils — izteiksme, valoda! Pievedīsim piemērus:

...Visu zināt!
Visu aptvert!
Visu redzēt!
Visu baudīt!
Kā to lai iespēju?
Kā to lai izdaru?
(5. nodaļā.)

...Dobums ir ārsts. Precējies. Vēl jauns. Sabiedrisks cilvēks. Un tādēļ strīdas stundām, dienām, nedēļām. Saskaistas. Izšķiras.

* «Dz. V.», Nr. 237, 242, 1908.
** «Skalbe ir dekadentu prettips». Līgotnis «Vērotājā», Nr. 5, 1905.
*** «Dz. V.», Nr. 41—49, 1909.

Satiekas atkal. Zobo viens otru. Iedegas naids. Nodziest. Dzirkst joki. Uzveļas pesimisms (13. nodaļā):

Bleķis! Viss ir bleķis!
Tu esī bleķis! Mīlestība?
Bleķis.

Ārsta sieva ir E r a, un buča — tiltiņš, pa kuru pāriet uz «tu» (13. nod.). Un, kad vakars un krēsla ir un «kā par nelaimi ārā spīdēja mēnesnīca, tad abi mēs ar Eru stāvējām istabas vidū un skūpstījām viens otru». Tad viņa piepeši atraisījās no manis un teica bažīgi: «Ej tagad, ej. Drīz pārnāks mans vīrs.»

Tad simfoniska koncerta recepte 20. nodaļā:

Dārzs rudens krēslā.
Gaišs zaļums.
Tumšs zaļums.
Zelts.
Purpurs.

Tad «nosēstamies tur, kur var redzēt smukus skuķus un kur var iemest smalkus konjakus... Pastellējam karafīti. Metam. Triecam. Smejamies.» Tad «ejam pakaļ divām dāmām. Mirdzums milzīgi sajūsmināts par viņu kostīmu, soļiem, augumu...»

Tad šādas rindas:

1862
1868
1886
1895
1905

««Ah, moku kurvis!» nodomāju pie sevis.»

Un lasītājs varbūt domās, ka te ir žūpošanas, sieviešu apstrādāšanas un izdzīves apraksts. Nekā. Galā autors svinīgi pasaka: «Un mēs izgājām skaldīt milzīgo pelēko akmeni, ko gadu tūkstošiem cilvēce nes uz saviem kamiešiem un krata un nevar nokratīt.» Tas viss tātad ir tas «progress» un tā akmeņa skaldīšana! Atminēsimies tagad visu, kas pārmests jaunajiem rakstniekiem gan no kritiķiem, gan no moralistiem, un tad visi grēki te būs kopā vienā sumā. Ievērosim tikai teikumu konstrukciju. Pa vienam vārdam teikumā! Cik par to nav brēkts no sendienām jau vispirms par V. Eglīti, kurš pirmais mēģinājās šai teikumu uzbūvē. Tur tad bija absurds, muļķības, idiotisms un viss cits. Bet tagad pie Antona — «realais simbolisms», kas nozīmē kritiķu valodā to pašu ko «augstākā modernā māksla». Tad rindu garums

un sakomponējums! Nav neviena gabala jaunākajā literaturā, kas būtu «dekadentiskāks» par «Dzīves degpunktā» šai ziņā. Romas un sengrieķu dzejnieki esot bijuši tādi meistari, ka rakstījuši kā pantus, kuru ārējais izskats vien jau devis gleznu: rozi, biķeri, vainagu utt. Antons taisās viņiem līdz, bet tikai lai iedrošinās kāds šo rakstnieku nosaukt tāpēc par «dekadentu». Un tad saturs: dzeršana, žūpošana, bučošanās ar citu sievām, brauciens pie sievietēm utt., līdz beigām tad svinīgais finals par tā lielā akmeņa skaldīšanu! Būtu kādam no «dekadentiem» bijusi tā nelaime uzrakstīt šo «degpunktu». Tad no sabiedrisko kritiķu puses būtu bijusi kliegšana un lamāšanās uz deviņiem gadiem. Bet Antonam tak tas ir atļauts. Un Līgotnis raksta kritiku par šo daiļumu un paziņo ar mīļā «Vēstneša» muti neticīgajiem desmittūkstošiem: ««Dzīves degpunktā» saistošā kārtā tēlota jaunlaiku lielpilsētu dzīve.»* Bet varbūt te derēs ievērot arī «realā simbolisma» Antona vārdus: «Cik oriģinali arī mūsu dzejnieki nebūtu, viņi ir un paliek kopijas no kaut kā lielāka un slavenāka. Forma un saturs viss ir aizņemts.»** Šoreiz, teiksim, aizņēmums ir izdarīts no tiem pašiem izvirtušiem dekadentiem.

Pietiks ar šo piemēru, kurš diezgan gaiši rāda «progresivo» mākslu un «kritiku».

Tas ir par atsevišķiem rakstniekiem un viņu darbiem. Varbūt nebūs bez intereses palūkoties uz modernās kritikas spriedumiem par žurnaliem. Ļaušu runāt Līgotņu Jēkabam par «Dzelmi»***. «Sakiet, roku uz krūtīm liekot, kurš jauns rakstnieks, kam pietiekoši pašcienības, būtu varējis iet un stāties šai kompanijā?» Un par «Zalkti»: «Lai nāk j a u n s rakstnieks un mēģina ielauzt robu šai godīgā bezpartejībā. Un tad, protams, ja viņam nav nekas pretim, ka viņa darbi tiek drukāti līdzās Fallija ražojumiem.» Kādā citā vietā**** viņš nosauc rakstniekus, kas pulcējās ap «Dzelmi», par «ākstu lēģeri», kas noveduši Zemgaliešu Birutu pie malas. (Te jāpiezīmē, ka šai «ākstu lēģerī» un kompanijā, «roku uz krūtīm liekot», varēja stāties iekšā arī tādi «dekadenti» kā R. Blaumanis, E. Treimanis, Plūdonis.) Un šajos žurnalos ievietotie darbiņi, pēc Upīša sprieduma, «izrādījās par vieglām sēnalām bez kodola . . .»*****.

Bet palasīsim tikai kaut ko par «Izglītību» — tur skan slavas dziesmas no debesīm līdz zemei******, kaut gan no «ākstu lēģera»

---

* «Dz. V.», Nr. 300, 1908.
** «Mūsu Laiki», Nr. 183, 1906.
*** «Dz. V.», Nr. 125, 1908.
**** «Mūsu Laiki», Nr. 115, 1907.
***** «Dz. V.», Nr. 228, 1908.
****** «Dz. V.», Nr. 60, 1909.

tur strādā līdzi Treimanis, Plūdonis, Vainovskis un citi. Vispārēji «Dz. Vēstnesim», «Izglītībai», «Jaunai Dien. Lapai» ir tas «spēks un rekte» rakstniekus vienā dienā pataisīt par «dekadentiem» un «izvirtušiem», par «jauniem svaigiem spēkiem». Tā, piem., «Dzimtenes Vēstneša» redakcija, uzņemdama Treimaņa dzejas, paziņo, ka nu Treimanis centies atsvabināties no f r a z ē m, kuras agrāk viņa dzejā bieži valdījušas.*

Tādas un tamlīdzīgas partejiskas kritikas pilda visus šos progresivos laikrakstus, un viņi ir lepni ar tām. Bet nepaliek sveikā arī dzejnieku personīgā dzīve. Šīs kritikas un aizrādījumi neskatās tikai uz dzejnieka ražojumiem, uz viņa literariskiem darbiem, bet rauga nomelnot arī p e r s o n u. Te ir ļoti jauks piemērs no Līgotņu Jēkaba. Gruzna bieži topot žonglers, jo viņš kādā vietā sakot: Un dekadenti smok cietumos. «Viņš aizmirst, ka svarā krīt k a s un par k o? No lielā līdz smieklīgam tikai viens solis.»** Lūk, izskaidrojums tautai, kāpēc tik «reakcionari», «izvirtuši dekadenti» tiek ieslodzīti kā politiski cietumnieki! Cita lieta, kad tādi dievišķi ideju nesēji kā Līgotnis tiek iekšā uz pāris nedēļām, tad tak arī zin: k a s un par k o?

Progresivā kritika iedala visus rakstniekus divās daļās: tādos, kuriem viss ir atļauts, un tādos, kuriem viss ir aizliegts. Un te visa šī kritika uzliek vaiņagu savai personībai un partejībai. Jansons lec vai gaisā, kad kādi no dekadentiem raksta lietu vārdus ar lielo burtu, bet Antonam un arī vēl citiem tas ir, protams, atļauts. Un Upīts taisa jaukas humoreskas par to, ka daži rakstnieki saviem varoņiem dodot svešus vārdus vai sev neparastus pseidonimus. Antona E r a s un Niras, piemēram, ir svēta lieta un tautiska lieta.

Un pasargi dievs, ja kāds, kurš «dekadentiem» pieskaitīts, rakstītu kādu dzeju par brīvības cīņu. Tad Jansoni, Jankavi un Antoni kliedz nelabā balsī, ka caur to tiekot apgānīta visa tā brīvības būšana. (Sk. «Fauni vai klauni», «Vecie elki», «Mūsu Laiki», Nr. 213, 1906. g.) Un Andrejs Upīts, rakstīdams «Dz. Vēstnesī» par krievu dekadentiem, jau uzbudinās par to, kā gan tie tēviņi drīkstot pēdējā laikā ņemt vārdu «tauta» un «tautība» mutē. Tātad «nolādētie» nedrīkst savos apcerējumos vairs pat tautu nemaz minēt — laikam caur to tie atņems «progresiviem» «tautas rakstnieku» laurus.

Un galu galā Antons laiž vaļā asprātības par to, ka «dekadenti» katram darbelim liekot klāt savas fotografijas.*** Bet ar

* «Dz. V.», Nr. 46, 1908.
** «Mūsu Laiki», Nr. 2, 1907.
*** «Mūsu Laiki», Nr 183, 1906.

viņu, protams, ir cita lieta, un tiešām, tiklīdz no viņa iznāk kāds «darbelis», tad tur jau arī fotografija klāt.

Tamlīdzīgu piemēru ir bez skaita, bet, ja kāds domātu, ka «kritiķi» visu to ieskata par zemiem un necienīgiem paņēmieniem, tad tas būtu rūgti maldījies. Viss tas ir «sabiedrisko kritiķu» daiļums! Tas ir viņu galvenais stiprums, un caur tamlīdzīgiem paņēmieniem viņi sevi ir pataisījuši par varoņiem un progresistiem tās mīļās «tautas» priekšā. Un kāpēc tad arī ne? Viss iznāk tik lēti, ērti un bez grūtībām — tā ir modernā kritika!

Iztirzājot tālāk šo moderno kritiku, būs redzams, ka viņa, otrkārt, ir p o l i t i s k a, ne literariska. Priekš «Dzimtenes Vēstneša» svaigi, jauni un lieli mākslinieki, kuri piekrīt viņa politiskiem uzskatiem. Priekš mūsu socialdemokratiem absoluti nākotnes dzejnieki visi tie, kuri pieder pie «Partijas». Ārpus «Partijas» nav nevienam rakstniekam idealu, ārpus «Partijas» esošie rakstnieki esot tikai buržuazijas rakstnieki un to māksla, protams, slima. Kā technisku piemēru te varu pievest Antona kritiku* par Kārļa Krūzas un Jāņa Gulbja dzejām. K. Krūzam trūkstot m ē r ķ u un i d e a l u (protams, socialdemokratisku), un tāpēc viņa dzeja — leijerkaste. Cita gara bērns ir Jānis Gulbis, un tādēļ bez kāda cita motivējuma viņam netrūkst «ne spēka, ne talanta, ne jūsmu, ne lirisma». Un tā ir mūsu kritikas sistema. Vajag tik dzejniekam ņemt par moto: visu zemju proletarieši..., un viņš ir gatavs ģenijs: forma, izteiksme, saturs — viss ir nepārspējams.

Pārejot uz šīs kritikas aplūkošanu no citas puses, ir jākonstatē fakts, ka viņa ir tieši melu kritika. Ir jāiznīcina katrs dzejnieks, kas sevi uzskata kā individu un grib just un domāt neatkarīgi no sabiedriskā vēja rādītāja. Dzīdamies pēc šī mērķa sasniegšanas, mūsu kritiķi labprāt un ar nodomu melo nenosarkdami, melo «progresa labā». Jansons, kā lielas idejas nesējs, iesāk pirmais un, protams, nekautrēdamies, jo viņa idejā meli pilnīgi atļauti, pat padara cilvēku vēl par varoni. «Dekadenti» ar varu gribot pavest pusaugu meitenes un zēnus un dibināt brīvas mīlestības savienības («Fauni vai klauni», 117. lpp.). Viņiem esot «salons», un tur viņi dejojot apkārt kailai sievietei utt. Un Līgotnis ar Antonu piebalso: nāciet un skatieties, Jansons parādījis mūsu dekadentu īstās sejas. «Smalks e s t e t s un a t j a u t ī b ā n e p ā r s p ē t s latviešu mākslas kritiķis.»** Tiešām tāda «atjautība» nepārspējama un iespējama vienīgi l a t v i e š u «m ā k s l a s k r i t i ķ i m».

* «Izglītība», Nr. 9, 1909.
** «Izglītība», Nr. 2, 1909.

Un cik smalki prot mūsu kritiķi izrakstīt teikumus iz Eldgasta «Vižņiem», piemēram*. Tik smalki izrakstīt un par jaunu savienot kopā tā, ka iznāk konfiscējama grāmata. Progresa labā — viss ir atļauts!

No dzejnieka, kurš izdevis jau septiņus dzejas krājumus, protams, prasīs daudz vairāk nekā no tā, kas izdevis tikai dažus. Un Antons, rakstīdams par manām dzejām «Astras»**, paziņo, ka tā esot mana septītā dzejas grāmata, kaut gan tā ir tikai ceturtā. Īsi un labi!

Tādu tiešu melu piemēru ir nepārredzams daudzums. Bet kāpēc vēl pievest piemērus? Vai visa šī laikmeta kritika nav lielākā melu kritika, kāda jebkad rakstīta pasaules literatūrā? Kam gan nav zināms, cik nabadzīgos apstākļos dzīvo latviešu dzejnieki (izņemot tos, kuri savus spēkus atdod buržuazijas avīžu akcionariem un dabon krietnu algu) un cik viņi lepni ar savu nabadzību! Pat kritiķi smejas, ka tie esot nabadzīgi un mitinoties jumta istabiņās. Un viņu kritika? Tā apgalvo, ka šiem dzejniekiem, kuriem pat bieži nav dienišķas maizes gabaliņa, esot «salons», kur tie dzīvo bezgala orģijās un dejo ap kailām sievietēm, apgalvo, ka tie esot no orģijām slimi, alkoholiķi, miesīgi un garīgi izvirtuši. Un latviešu jaunākā dzeja? Vai tiešām, lasot mūsu, kaut arī «dekadentu» dzeju krājumiņus, būs kāds atradis to izvirtību, par ko ir piekliegts vai uz simts gadiem kritikās. Vai šīs mazās, klusās skaidro siržu dziesmas, kaut arī modernā ietērpumā, nedod liecību par viņu rakstītāju dvēseļu dzīvi? Vai tur nav vienmēr tiekšanās ārā prom no dubļainās dzīves — uz cīņu vai vientulību? Es esmu pilnīgi pārliecināts, ka skaidrākas un tīrākas lirikas kā latviešiem nav nevienai lielākai kulturas tautai. Bet «kritiķiem» ir vienalga. Viņu «progress» prasa melus, un viņi nekautrējas. Seksualisms, izvirtība, reakcija, miesas kults, jaunības samaitāšana — tā esot latviešu lirika!

Un palūkosimies tālāk šai kritikā. Vai viņa nav pie visa tā barbariska kritika, mežonīga tiktāl, ka katrai kulturas tautai par to būtu jānosarkst, bet mūsu kritiķi to atzīst par augstu kulturas darbu. 1909. gadā Rīgas Latviešu biedrības Zinību Komisijas vasaras sapulcēs redaktors Kalniņš no «Dzimtenes Vēstneša» izteica tos ievērojamos vārdus, kuri pēc piecpadsmitā gadu simteņa Eiropā nav vairs dzirdēti. Toreiz vēl dedzināja grāmatas un viņu sarakstītājus uz sārta, un tamlīdzīgu tiesu nu grib ievest 20. gadu simtenī kāds «inteliģents» latvietis[1] priekš grāmatām, kurās

* «Dz. V.», Nr. 290, 1908.

** «Izglītība», Nr. 5, 1909.

[1] Juris Kalniņš-Prātkopis (1847.—1919.) RLB Zin. Komisijas vasaras sapulcēs. [Sakārt.]

izteiktās domas nesimpatizē ar šī modernā kardinala domām. «Vajadzētu atpirkt visas Virzas grāmatas un tās iznīcināt, tikai tad tieši būtu darīts kaut kas praktisks.» Cik neticami un bēdīgi arī tas neizklausītos, no mūsu «tautas vadoņa» mutes ir nākuši šie vārdi. Un tomēr mēs runājam ar pilnu pārliecību, ka latvieši esot uz augsta kulturas stāvokļa. Nožēlojama tauta, kurai tāds kulturas stāvoklis! Vai tad tiešām vēl pēc visa tā būtu jābrīnās, ja kādā jaukā dienā uz Esplanades kurētos sārts un kulturalie redaktori ar lūgšanām un lāstiem dedzinātu tur dzejnieku dzejas? Ja mūsu «kritika» progresēs tā uz priekšu kā līdz šim, tad droši mēs to sagaidīsim.

Šis Kalniņa aizrādījums iedrošināja kādu otru kulturas cilvēku, kurš kā demokrats pazīstams ar saviem priekšlasījumiem. Ja dzejas būs iznīcinātas, tad tomēr paliks vēl dzejnieks. Un tāpēc viņš dod labu padomu, kā ar dzejnieku tikt galā, ar to tēviņu, «par ko avīzēs raksta». «Es viņam iekšas izgāztu, tam slepkavam,» saka kāds vīrs[1] (stāstā «Poezija un Proza»). Stāsts ir rakstīts par «dekadentu» pēc tam, kad «kritiķi» bija pietiekoši noskaidrojuši jēdzienu: kas ir dekadenti?

Tāda ir mūsu «mākslas kritika» šī laikmeta beigās. Kādas būs viņas sekas, to rādīs nākošais laikmets.

Un, ja nu beidzot jautājam, cik loģiska ir visa šī progresīvā kritika, tad jāsaka, ka loģika ir gluži nevajadzīga tādai kritikai. Vajag tikai palūkoties «Dzimt. Vēstnesī», šai lielākajā rakstnieku un gleznotāju nomelnošanas lapā, un mēs atradīsim dīvainākos faktus. Tai pašā laikā, kad tur «dekadenti» tika lamāti pēc visiem tirgus likumiem un rādīti tautai kā jaunības samaitātāji, tas pats «Dzimtenes Vēstnesis» sniedza tautai viņu darbus. K. Jākobsons, Austriņš, K. Skalbe, Eldgasts, Fr. Bārda un citi ir tikuši ar mīļu prātu tur uzņemti. Tas pats Teodors, kurš piebalso visur un vienmēr stiprākajai acumirkļa pusei un «Jaunajā Ražā» nosodīja dekadentus, kārtu kārtām pildīja un pilda to pašu «Jauno Ražu» ar Eldgasta, Zemgaliešu Birutas, K. Krūzas, P. Liepiņa, V. Damberģa, K. Jākobsona, A. Austriņa, J. Jaunsudrabiņa, A. Baltpurviņa un citu darbiem. Tāpat «Jaunā Dienas Lapa» ir drukājusi un drukā «dekadentu» darbus blakus visniknākām kritikām par «dekadentiem». Arī «Izglītība» labprāt būtu atļāvusi telpas daudzu «dekadentu darbiem», ja vien «dekadenti» to būtu gribējuši. Jāprasa, ko gan tas viss nozīmē? Vai tiešām šo laikrakstu redaktori un literarisko nodaļu vadītāji, būdami pārliecināti, ka minētie rakstnieki tiešām ir izvirtuši jaunības samaitātāji, ir līdz ar to arī pārliecināti, ka tautai jādod viņu

[1] Augusts Deglavs. [Sakārt.]

darbi un līdz ar to jāuzstāda par savu mērķi izvirtības kultivēšanu un jaunības samaitāšanu? Kā gan citādi lai saprot šo divpusību vienkāršs lasītājs? Jeb vai redaktori domā, ka minētie rakstnieki nav tie neģēļi, par kuriem Jansons tik svēti lamājas? Jā, kuri tad tie īstie dekadenti? Jeb tādu nav pavisam, un visas šīs kritikas ir tikai muļķība jeb arī noteikts veikals? Varbūt kāds no minētiem kritiķiem vai redaktoriem paskaidros šo jauno loģikas parādību — lasītājs te ir nespējīgs kaut ko saprast, — jo citādi visa šīs kritikas sistema sabrūk līdz pamatiem. Jeb vai kritiķi un redaktori tiešām savus lasītājus tur par tādu ganāmu pulku, kuram nav ne mazākās spriešanas spējas un kuru var šodien muļķot ar kādu «dekadentu» un rīt pasniegt tā paša dekadenta dzejas vai stāstus? Lasītājam, kas visus tos kumēdiņus no malas noskatās, atliek tikai pamudināt tos «progresivos» tautas vadoņus un socialos kritiķus: «Strādājiet, kamēr vēl ir tumsa!»

Cik tālu ies tāda «kritika» un «kritiķi», to rādīs rītdiena. Bet kur viņi ir nonākuši jau tagad, to rāda šāds varbūt niecīgs, bet zīmīgs atgadījums. Kā zināms, «progresivie» kritiķi stāsta, ka «dekadenti» neieredzot viņus tāpēc, ka tiekot rādīti viņu «īstie nolūki». Bet no kā cēlusies to rakstnieku necienība, pat nicināšana pret minētiem kritiķiem, kuri vienmēr ir lielīti un celti kā tautas rakstnieki un īsti dzejnieki? Kā zināms, Saulietis vienmēr ir atzīts no Līgotņa un Upīša un stāvējis nost no jaunākās rakstniecības virzieniem — viens pats. Un tomēr, kad viņu uzaicināja par līdzstrādnieku pie «Izglītības», kur kā vadītājs bija arī A. Upīts un citi «kritiķi», tad Saulietis rakstīja «Izglītības» redakcijai, ka pie žurnala, kuram par redaktoru vai arī tikai par līdzstrādnieku ir Andrejs Upīts, viņš nekad nevarot līdzstrādāt, ne arī savus darbus drukāt. Tā izturas bezpartejiski rakstnieki jau tagad pret progresivajiem «mākslas kritiķiem».

Bet pietiks. Nevilkšu dienas gaismā vēl drūmākas ainas iz mūsu kritiku apstākļiem. Varbūt tās jau tā kā tā pārāk pazīstamas.

Tagad man jāpāriet pie īsām piezīmēm un paskaidrojumiem, kas tad īsti ir tie briesmoņi d e k a d e n t i un kas jāsaprot zem rakstniecības virziena d e k a d e n c e. Tad progresivās kritikas kulturas darbi būs redzami varbūt vēl no citas puses.

V

No šī pārskata iepriekšējām nodaļām būs redzams, ko saprot mūsu «kritiķi» zem vārda «dekadenti». Tāpēc ir nepieciešami nākt pie vēsturiskas skaidrības un īsumā aizrādīt, kas īsti ir dekadents.

Les décadents, maudits poètes[1], «pagrimušie», «nolādētie» ir franču dzejnieku grupa deviņpadsmitā gadu simteņa beigās un tagadējā gadu simteņa sākumā. Šo dzejnieku galvenie pamatprincipi bija 1) absolutā brīvība dzejas formā, ritmā; 2) cīņa pret naturalistisko virzienu un 3) muzikalā elementa ievešana dzejā. Kā virziena sagatavotājs ir lielais liriķis Šarls Bodlērs (*Baudelaire*) 1821. līdz 1867. g. ar savām dzejām «*Fleurs du mal*» («Ļaunuma puķes»), kurās parādās viņa spēcīgā izteiksme, lepnums un degošās ilgas. Viņam sekoja dekadenti Verlēns un Malarmē, parnasisti Lekonts de Lils, Gotjē un Verharns (*E. Verhaeren,* dzim. 1855. g.) un simbolisti, no kuriem ievērojamākais ir Moriss Meterlinks, dzim. 1862. g. Vairāk vai mazāk šiem virzieniem pieslēdzās vēl Rišpēns, Rolina, Katuls Mendess, Rembo, Huismans, Henrijs Reņjē un jaunākā laikā Gregs.

Nepasakāmi daudz visi šie dzejnieki darījuši priekš lirikas attīstības. Visa modernā franču un arī visas Eiropas tautu lirika un daiļliteratura savu formas un daiļuma izteiksmi dibina uz šo «nolādēto» ieguvumiem. Sauciens, kuru izteica Verlēns savā dzejā «*Art poètique*»[2] (muziku, par visām lietām muziku!), ir atradis atbalsi un apustuļus visā jaunākajā lirikā, simbolisms kā naturalisma uzvarētājs ir cēlis gaismā daiļus, lielus darbus; caur viņu māksla ir atdabūjusi jaunu iekšķīgu spēku un brīvais ritms, brīvā dzejas forma ļāvusi izteikties daudzām dzejnieku dvēselēm, kuras citādi būtu nosmakušas agrākos pantos.

Par pirmo un lielāko brīvā ritma pārvaldītāju un iekarotāju Emilu Verharnu sajūsminās pat tāds dekadentu «tiesātājs» kā Jansons*. Un tomēr viss tas ir dekadentu iekarojums.

---

[1] Dekadenti, nolādētie dzejnieki. [Sakārt.]

[2] «Dzejas māksla». [Sakārt.]

* Sk. «Vārpas» Nr. 64, 1910. «... politiskās un socialās dzejas laukā tagad Eiropā paceļas vienīgi beļģietis Verharns, un visā plašā vācu literaturā nav tamlīdzīga talanta.» Nožēlojami tomēr, ka tik «vispusēji izglītots» kritiķis kā Jansons, kurš pārmet latviešu rakstniekiem, ka tie neesot lasījuši ne Dantes, ne Homera, nav pats ieskatījies sava dievinātā Verharna darbos, var būt, ka tad viņam nebūtu vajadzējis tā izgāzties dekadenta priekšā, nosaucot viņu par politisku un socialu dzejnieku. Reti kāds no franču dekadentiem būs uzrakstījis tik patoloģiskus darbus kā Verharns. Aizrādīšu Jansona kungam uz Verharna «*Les Moines*», «*Les Flambeaux noirs*» un «*Les Apparus dans mes chemins*»[3], kuri pastāv vai vienīgi no halucinacijām un pārdabiskām fantasmagorijām. Zināms, Verharns ir liels dzejnieks, to atzīst visi, bet liels gan vairāk šinīs dvēseles tēlojumos nekā tais brīvā ritma dzejās, kuras tā sajūsminājušas Jansonu. Varbūt Verharns būtu priekš mūsu «Partijas» ļaudīm vienmēr vēl dekadents, ja viņš nebūtu sankcionēts pie mūsu demokratiem caur krievu «Сборник Знания». Cik man zināms, tad

Simbolisms, kas vai pilnīgi pārvalda arī Raiņa dzeju, ir dekadentu nopelns (Vai tad Raini arī nevarētu saukt par dekadentu?), individualisms, bez kura nav domājams vairs jaunlaiku mākslas darbs un kuru kā rakstniecības atjaunotāju virzienu atzīst pat Upīts* un Līgotnis, — vai arī tas nav audzis un uzziedējis līdz ar šiem «nolādētiem»? Un tikai tāpēc, ka daži no minētiem dzejniekiem dzīvoja brīvu dzīvi, nelūkodamies uz buržuazijas morales noteikumiem, viņi tika no buržuazijas nosaukti par «izvirtušiem», *«les décadents»*. Un tad viņi paši spītīgi uzņēmās šo vārdu kā goda vārdu priekš sevis, it kā rādīdami caur to, ka buržuazijas kritiķu izdomātais negoda vārds dara viņus lepnus; ar tādu nicināšanu viņi skatījās uz brīvības ierobežojumiem.

Palūkosimies tagad uz minētiem latviešu «dekadentiem» (šis vārds man vienmēr jāraksta pēdiņās, jo tiešas nozīmes viņam pie mums nevar piešķirt). Kas viņiem līdzīgs ar minētiem franču «dekadences» nodibinātājiem? Vai simbolisms un brīvais ritms, un cīņa pret kailo realismu, jaunu izteiksmes ceļu meklēšana mākslā? Varbūt gan, bet tad tak nekādi nav te šķirami Eglīts no Raiņa, Antons no Virzas vai arī citi.

Simbolisms un brīva izteiksme, brīvs ritms ir atrodami pie visiem latviešu rakstniekiem, kā tas ir atrodams arī vispārēji jaunlaiku lirikā. Tās ir jaunlaiku lirikas ārējās pazīmes. Tad jau arī jāsauc par dekadentiem visi, par kuru simbolisma izteiksmi tā sajūsminās Līgotnis, Upīts, Jankavs vai Jansons. Citādi loģikai jāiet neglābjami bojā. — Ja nu ne tas, tad varbūt mūsu «dekadentu» personīgā dzīve? Viņu orģijas, nedabiskās seksualās attiecības? Vai tiešām būs kaut viens vienīgs cilvēks, kurš, pazīdams jaunāko rakstnieku personīgo dzīvi, varēs nenosarkdams teikt, ka viņi ir «izvirtuši», līdzīgi, piem., Verlēnam, kurš savu mūžu nobeidza zemu kaislību valgos? Protams, progresivie «kritiķi» to apgalvos gan, sākot ar Jankavu, Jansonu un beidzot ar Upīti un Līgotni, tie uzsver taisni tādu «izvirtību». Bet tad nu reiz tomēr jāprasa šiem ideju nesējiem «kritiķiem», lai viņi nosauktu atklāti pie vārda tos mūsu jaunākos rakstniekus, kuriem viņi var pierādīt visas izvirtības pazīmes. Līdz šim viņi to nav darījuši un, cerams, savas karjeras labā

1904. un 1905. g., kad Verharnu Rīgā lasīja tikai jaunākie rakstnieki, viņš priekš Jansona vēl bija neglābjams dekadents.

[3] «Mūķi», «Melnās lāpas», «Rēgi manos ceļos». [Sakārt.]

* «Rakstniecībā nevar būt citu nolūku, citas programas kā vien individualitate.» «Dz. V.», Nr. 3, 1907. Jāpiezīmē, ka toreiz vēl Upīts nebija apņājies ar citiem saviem domu biedriem par jauno rakstnieku apstrādāšanu.

nedarīs arī uz priekšu. Un viņi to nevar darīt, jo tad viņiem viņu meli būtu jāizsaka tādā formā, kura nodod pašus. Mūsu kritiķi ir tikai runājuši, klieguši viens par otru, lamājuši jaunos rakstniekus un baidījušies tos atšķirt vienu no otra, lai redzētu viņu stila un individualitates savādības.

Ja prasīsim atklāti visiem tiem rakstniekiem (par dekadentiem mūsu kritiķi pataisījuši jau 25 jaunākos rakstniekus), kurus sauc par dekadentiem, vai viņi arī sevi par tādiem atzīst, tad varbūt tikai no diviem trijiem mēs dzirdēsim atbildi, ka viņi piekrītot gan «dekadentu» uzskatam par mākslu, bet tomēr ar lieliem ierobežojumiem vai izlaidumiem. Atlikušies — tikai individualisti — dzejnieki, kuri paši meklē un iet savus ceļus. Cik daudz muļķīgas pārdrošības bija vajadzīgs, lai, piem., Eldgastu un Jaunsudrabiņu, V. Eglīti un K. Štrālu, Fr. Bārdu un K. Skalbi noliktu zem viena virsraksta un pasludinātu tautai kā dekadentus! *Sancta simplicitas*[1] — mīļā svētā gudrība! Dievišķā, progresivā mākslas kritika!

Tomēr man te piezīme jātaisa, bez kuras mūsu kritiķi droši vien teiktu, it kā es gribētu atsvabināties no dekadentu lāsta un bēgt prom no jaunākiem rakstniekiem, kad kritiķi jau paguvuši iztaurēt, ka dekadentu «Olimps» jau sabrucis, viņu «strauti izgājuši sēklī» un «saloni drupās» guļot. Tiešām, man šķiet, katram rakstniekam gribētos piederēt pie tās rakstnieku grupas, kuri nosaukti par izvirtušiem un pagrimušiem vienīgi savas neatkarības dēļ. Un katram, tāpat arī man, gribētos būt tālu nost no tā progresa un viņa sludinātājiem, kuri nespēj cīnīties vairs ar taisniem līdzekļiem, bet kuriem priekš savas nodibināšanās vajadzīgs melu un bezgalīgu melu. Skatoties no tā stāvokļa, kas izsaka vārdus: slims, izvirtis, suns, zaglis (Jankava «Viņu māksla», 32. lpp.) un ar kādu nolūku viņi tiek teikti, gribētos gan tos uzskatīt par goda vārdiem.

Es tikai gribēju rādīt, ka latviešiem nav rakstnieku, uz kuriem varētu attiecināt vārdu «dekadenti» viņa tiešā nozīmē (kuri vestu tādu dzīvi, kas līdzinās dažiem minētiem franču rakstniekiem), un to darīju ne attaisnošanās nolūkā (jaunākiem rakstniekiem nav vajadzīgs attaisnoties), bet tieši taisnības labā, vēlēdamies, lai vairs sabiedriskie kritiķi nevar aiztīt lasītājiem acis ar vārdu «dekadents». Ja beidzot palūkojamies tuvāk, no kurienes gan cēlušies visi tie briesmoņi dekadenti, tad iz «kritiķu» rakstiem redzams, ka viņi paši (tas ir, «kritiķi») tos ir radījuši sev par

[1] *Sancta simplicitas* (lat.) — svētā vientiesība. [Sakārt.]

patīkamu laika kavēkli, lai nebūtu jāpavada laiks nopietniem kulturas jautājumiem. Kā zināms, tā sauktos «dekadentu salonus», kuros notiekot jaunāko rakstnieku orģijas, uzcēla nekas cits kā Jankavs un Jansons. Un priecājās paši kā bērni par savu atjautību. Bet, kad tauta sāka pārliecināties par viņu meliem, tad, lai nepaliktu smieklīgi, šie kritiķi paši arī nojauca savus «salonus» un «Olimpus» (Jankavs, «Viņu māksla») un pateica, ka nu «dekadenti», t. i., visi jaunākie rakstnieki, esot beigti un beigti! Atļausim kritiķu kungiem šo nevainīgo prieku, jo citādi viņi tak nevarētu vairs grāmatas rakstīt. Tikai priekš lamāšanās viņiem būs jāmeklē jauni vārdi, jo «suņi», «zagļi» un «dekadenti» nav vairs visai progresivi un stipri.

VI

Tāda ir šī laikmeta «mākslas kritika». Šī raksta apmēri neatļauj dziļāk izpētīt viņas teoretiskās vājības, un varbūt minētā kritika arī nav vērta, lai viņu atmaskotu vēl vairāk. Savelkot tagad konsekvences un slēdzienus, mums jāatzīmē vēl tas dziļi bēdīgais fakts, ka minētā progresistu un marksistu kritika nezin, ko viņa dara. Kritiķi, kuri ar saviem lamu vārdiem dižojas kā lielākie gaismas, kulturas un mākslas bruņinieki, nav varējuši vēl atzīt pat to bēdīgo patiesību, ka viņi stāv *buržuazijas kalpībā* un kā nopirkti algādži *rok kapu savas tautas dailei un līdz ar to arī paši sev kā dzejniekiem*. Atstāsim te pie malas tīros marksistus: viņu *ideja* jau to «prasot», lai tie iznīcinātu visu, kas audzis no tiem māksliniekiem, kuri stāv ārpus partijas. Bet ko dara, piemēram, Līgotņu Jēkabi, Upīši, Antoni, Teodori, kuri tak vēl atzīst kulturu arī ārpus marksisma? Vai tā nav vislielākā traģedija, ka kāds no šiem dzejniekiem, sēdēdams birģeļu lapu redakcijā, dienu pēc dienas, gadu pēc gada raida tautā lamāšanās rakstus pret citiem dzejniekiem vienīgi aiz tā iemesla, ka tiem nav vienāds kulturas vai mākslas ieskats? Vai šiem kritiķiem ir sajēga par to, ko viņi dara? Vai līdz ar to, ka tā sauktā «dekadentu» dzeja tiek nogānīta un nostādīta kā tautas samaitātāja, necieš arī «progresivā» dzeja un vispār dzeja? Tauta neizšķir tiktāl dažādas partijas un dažādus mākslas uzskatus, lai lasītu vienu dzejnieku un nelasītu otru. Tauta novēršas no daiļliteraturas *vispārēji*. Ja nolādēto rakstnieku darbi tiek maz pirkti un maz lasīti, tad cik vairāk tiek pirkti progresivo rakstnieku un dzejnieku darbi? Vai nav puslīdz vienāds liktenis visiem? Visspilgtākais piemērs te ir ar «Stariem». Veselu gadu rieti no sabiedriskiem kritiķiem kā «dekadentu» žurnals, tie beidzot bija nonākuši «progresistu» rokās. Kāpēc nu

tauta nenāca ar 30 000 abonentiem, kā to gaidīja progresivie «Staru» «dakteri»? Kritika bija jau iepriekš aprakusi katru cienību pret literariskiem žurnaliem, un viss apstājās. Tā aizgāja arī «Zalktis», tā aizgāja visi... Bet buržuazijas (kurai nekad nevajag un nevajadzēs īstas mākslas) laikrakstu izdevēji omulīgi pasmīn par algoto dzejnieku uzcītību. Par 100 rubļiem mēnesī tie gatavi aprakt visu dzeju apzinīgi vai neapzinīgi. Tad tauta lasīs, protams, tikai avīzes ar viņu sīkajiem partiju cīniņiem, smirdošajām rebēm un kā par mākslas baudījumu pateiksies par Špīlhagena vai Heimburga romanu. Un rakstnieki tiešām nesaprot vai negrib saprast šo savu kalpināšanu un, mēģinādami iznīcināt savus pretiniekus mākslas uzskatos, iznīcina arī sevi kā dzejniekus, iznīcina arī daiļuma sajūtu un cienību pret dzeju tautā. Jau viņu kulturas darbu panākumi skaidri redzami. Visai tautai vairs nav vai neviena vienīga mākslas žurnala, un šai tuksnesī mēs dzirdam tikai «Dzimtenes Vēstneša» kritiķu balsis: nost, nost ar tiem «dekadentiem»! Nost ar daili, lai dzīvo buržuazija, jo viņu izdevēji mums maksā skaidrā naudā!

Sevišķi jābrīnās par tiem «Dzimtenes Vēstneša» kritiķiem Līgotni*, Upīti, Antonu, kuri tak arī nes dzejnieka vārdu. Cik viegli tak viņus varējis nopirkt «Dzimtenes Vēstnesis» par savu ideju izteicējiem!

---

* Te jāatzīmē šī kritiķa «konsekvence», kuras trūkumu un grozīšanos pēc visiem vējiem viņš tik cītīgi pārmet jaunajiem rakstniekiem. «Tie varot šodien tā, rīt citādi rakstīt,» bet viņš, lūk, jaunībai paraugs! Ir gan, viena konsekvence viņam ir negrozāma: viņa uzskati vienmēr ir saskanējuši ar tās avīzes izdevēju uzskatiem, pie kuras viņš acumirklī strādā. 1904. gadā viņa pasaules uzskats sakrita ar klerikalo «Latviešu Avīžu» uzskatu, 1906. g. viņš «Mūsu Laikos» jau stipri sarkans. 1907. g., pāriedams pie «Dzimtenes Vēstneša» kā pie izturīgāka un drošāka, viņš paziņo tūlīt savu ienaidu pret revolucionariem: «Socialists, revolucionars vai tamlīdzīgs vārdiņš velk kā magnets nepiedzīvojušu lasītāju, un šī frazu dimdoņa dun kā vara bungas.» («Dz. V.», Nr. 1, 1907. g.) 1906. gadā, rakstīdams «Mūsu Laikos» par Latv. biedrības Zinību kom. vasaras sapulcēm, viņš saka, ka Latviešu biedrībā «pelējumu smaka sitas nāsīs»... Tur dzird kraukļu un šakaļu balsis... Tauta to apzīmē par «miroņu namu». («Mūsu Laikos», Nr. 106, 1906. g.) Bet 1908. g. Roze-Līgotnis pats jau šai miroņu namā kopā ar «kraukļiem un šakaļiem». Tad, proti, viņš iecelts par ekspertu pie «Literaturas fonda» un, protams, dzied slavas dziesmas visām šīm iestādēm. 1905. gadā «Vērotājā» Nr. 10, rakstīdams par Lochvickaju, viņš saka, ka literariskā premija jaunam rakstniekam vislabākā gadījumā ir dzirnu akmens pie kājām. 1908. g., aizstāvēdams savu Fondu, viņš nezin kā slavēt literariskās godalgas jauniem rakstniekiem. Un tā tālāk, bez gala. Vai gan var vēl labāk kas raksturot viņa «konsekvenci» kā viņa paša vārdi: «Mūsu darbi un izturēšanās nav izplūduši no tam, cik lieli, skaidri un cēli ir mūsu ideali, bet no tam, cik lielā mērā cenšanās pēc šiem idealiem netraucē mūsu omulīgo ikdienas ērtību.» («Vērotājs», Nr. 5, 1905. g.)

Latviešu buržuazija, cik «kulturala» viņa arī sevi nenostādītu, ir vistrulākā buržuazija, kas attiecas uz mākslas jautājumiem, vienalga, teatri, gleznieciību, muziku vai dzeju. Lai mūsu birģeļi sevi dēvē par džentlmeņiem, lai viņiem manta un mājas, kuģi un fabrikas — viena kā viņiem nav — īstas kulturas! Garīgo un nacionalo tautas spēku, kurš parādās katras tautas mākslas darbos, — to viņi neatzīst kā kulturas spēku — tas viņiem ir ienīdēts, svešs. Par to varētu pievest dučiem piemērus, bet nav no svara šī jautājuma apgaismošana. Man tikai ir nepieciešami vajadzīgs te konstatēt, kā uzskatus izteic «Dzimtenes Vēstneša» kritiķi. Palūkosimies tikai nesenā pagātnē, lai skaidri nomanītu, kādi reakcionari mākslā ir vadījuši šo avīzi, ko izdevēji ir l i k u š i rakstīt savā «visvairāk izplatītā» lapā. Kas neatminēsies, kādu brēku sacēla «Baltijas Vēstnesis» par Gētes «Fausta» tulkojumu un pret «M. V. Mēnešrakstu». Mežonība, tautas un familiju samaitāšana! — tā sauca šis birģeļu organs. Un, kad Blaumanis iedrošinājās tulkot dzejas no Arno Holca, tad «Balt. Vēstnesis» sāka runāt par «Aleksandra augstumiem» priekš tādu dzeju dzejniekiem. Tā tas gāja gadiem. Tagad šie «familiju» apsargātāji ir atzinuši mest soli uz priekšu: «Faustu» vairs nelamā, bet, ja latviešu tauta tikpat sajēgtu tagad no literaturas kā priekš 10—15 gadiem, tad lamātu kā arvien. Ikkatra jauna doma mākslā ir apsmieta un noķengāta uz beidzamo. Un pie šīs lapas nu ir atraduši īsto vietu mūsu dzejnieki, kur izteikt savus mākslas uzskatus! Lūk, cik tālu mēs esam tikuši. Bet buržuazija smaida — lai nīkst daiļliteratura, tad ies avīze! — smaida un maksā «progresivajiem» kritiķiem. Un darbs tiek darīts. Kritiķi ir rakstījuši un ziņojuši, ka mūsu dailes žurnali apstājušies aiz redaktoru trūkuma, aiz tautas simpatiju trūkuma pret viņiem, bet cik pie šo žurnalu iznīcināšanas ir darījuši šie «kritiķi» ar saviem rakstiem — to viņi nemin. Tas tak «kulturas darbs».

Man atkal te ir jāatzīmē, ka es n e b ū t n e g r i b u a r š e i z t e i k t ā m d o m ā m i t k ā l ū g t m i n ē t o s «k r i t i ķ u s», l a i t i e s l a v ē t u v a i i e t e i k t u «d e k a d e n t u s» t a u t a i. Un es domāju, neviens no jaunākajiem rakstniekiem to negribēs. Ir kritiķi un kritikas un žurnali un avīzes, no kuru puses uzslavas vārds ir ļoti grūti panesams, bet gan vieglāk un pateicīgāk uzņemama nogānīšana. G a n t a u t a a t r a d ī s s a v u s d z e j n i e k u s u n d z e j n i e k i t a u t u a r ī b e z v i d u t ā j i e m — j a t i e b ū s p a t i e s i u n ī s t i. Es tikai vēlējos izteikt vienas domas: ir grūti noskatīties no malas, kad paši dzejnieki p r i n c i p ā uzstājas pret dzeju un rauga mazināt viņas nozīmi tautā.

L a i n ī k s t u n n o g r i m s t a i z m i r s t ī b ā m a n i s

dēļ visi «dekadenti», ja viņu māksla tiešām ir tik «izvirtusi», bet lai dzīva tiek uzturēta mūsu jaunajā tautā mīlestība pret dzeju un vispārēji pret daili. Un te latviešu dzejniekiem, kuri uzņēmušies arī «kritiķu» lomu, gan reiz vajadzētu mācēt saprast izšķirt birģelismu no mākslas un mūsu birģeļus no māksliniekiem — vajadzētu saprast, ka abām šīm grupām ir pretēji ieskati, kuri nekad nesaskanēs, un vajadzētu saprast, cik liela traģedija ir priekš dzejnieka — pārdot sevi buržuazijas kalpībā un palīdzēt apkarot pašam sevi.

*

Tātad: kāds ir bijis šai laikmetā kritikas stāvoklis, un kāds tas tagad ir? No aprādītā man jānāk pie slēdziena, ka mākslas kritikas mums tiklab kā nemaz nav, bet ir tikai avīžnieciskā — tieši buržuaziskā*. Un šī buržuaziskā avīžnieku kritika ir šai laikmetā nonākusi pie pilnīga bankrota. Kritika kā tieša mākslas kritika ir objektiva, iztirzājoša, bez aizspriedumiem un bez virzienu izšķirības. Viņa pati par sevi ir mākslas darbs. Bet kritika, kas kā iz aprādītā redzams, ir partejiska, personīga, melu kritika, neloģiska un ar nolūku rakstīta, pilna visnejaukāko lamas vārdu pret dzejniekiem, politiska un buržuaziska — tā nav vairs kritika! Šis laikmets ir dziļi diskreditējis un apracis mākslas kritiku. Un viņa tomēr tik nepieciešami vajadzīga, sevišķi jaunās tautas dzejai un dzejniekiem. Kritikas uzdevums ir — atrast savienojumu rakstniekam ar tautu, — viņa ir tas elements, kas savieno divas strāvas, kas liek plūst dzejnieka jūtu straumei tautā. Un dzejnieka skolotāja nu viņa ir, tāpat kā dzejnieks — kritikas skolotājs. Kritika un daile — nešķirams savienojums pēc mākslas teorijas — pie mums bezgalīgi pretpoli. Vai kāds no mūsu dzejniekiem ir varējis ko mācīties no kritikas? Zinu no saviem personīgiem piedzīvojumiem: kopš mana literariskā darbība pastāv, es esmu no avīžnieciskās kritikas ticis vai nu glaimots, vai apvainots un tīši nesaprasts. Bet mācīties es vēl nekad un nekā neesmu varējis: es neesmu nekad par sevi lasījis nevienas «kritikas», t. i., tādas, ko es saprotu

* Buržuaziskā kritika ir vienmēr un visos laikos bijusi pret mākslu, jo māksla — buržuazijas pretpols, viņas lielākais ienaidnieks.

zem šī vārda tiešās nozīmes. Un tā tas laikam būs bijis ar katru mūsu dzejnieku. Un man atkal jāpaskaidro, ka es to zīmēju uz katru kritiku. Ir tik daudz brēkuši marksisti un «progresisti», ka «dekadenti» savās kritikās lielot viens otru par ģenijiem un dieviem. Ja tas ir bijis aiz aprēķiniem, personības vai propagandas — tas ir tiešām dziļi bēdīgs fakts — tikpat bēdīgs kā Upīša nepatiesības un personības, un lamāšanās par «dekadentu» darbiem. Jā, — mūsu mākslas «kritika» ir nonākusi līdz bankrotam, tas ir šī laikmeta lāsts! Un, man šķiet, tik drīz vēl latviešu māksla vis nesagaidīs kritikas. Kamēr pie mums pastāv tādas mežonības kā šai laikmetā, «kritiķi» vēl ir tālu no tā, lai saprastu vārdu kritika.

Bet vēl atliek dzejnieki. Kurp iet viņu ceļš nākotnē, un kādu atziņu viņi lai ņem līdz no šī laikmeta kritikas? Ir viens vienīgs ceļš — lāstu un ērkšķu ceļš, bet tomēr vienīgais, kas īstu mākslinieku cienīgs: palikt sev uzticīgam! Karot un krist par savu mākslas pārliecību. Tas ir kriterijs, kurš atšķirs mākslinieku no birģelisma svaidīšanās un partiju šaursirdības un dogmām un atšķirs arī dzejnieku no verga. Plašums un neaprobežota brīvība mākslā, formā, izteiksmē, saturā — idejās — tas ir mūžīgi vecais un mūžīgi jaunais dzejnieka lozungs. Paturēdams to savā apziņā, arī latviešu dzejnieks ir panesis tik daudz lāstu un nicināšanas, un pazemošanas šai laikmetā, ka izliekas gandrīz neticami, ka viņam vēl ir cerība uz nākotni. Un tomēr ar gaišu skatu uz priekšu, ar nesalaužamu uzticību sev viņš smaidīdams sagaida rītdienu — nekas vairs nav nepanesams!

Kas par to, ka progresivie «kritiķi» ir uzcēluši un nojaukuši salonus un olimpus, kas par to, ka ir kaut kur izvirtuši dzejnieki, un kāda daļa gan latviešu dzejniekam gar to, ka «dekadentu» strauti sēklī izgājuši, ka rakstnieks nostādīts par tautas ienaidnieku. Neatkarīgs un brīvs iet dzejnieks uz priekšu ar nožēlošanas smaidu garām visiem «istiem», kuri, savās cellēs iemūrējušies, lasa savus Marksa vai buržuazijas svētos baušļus. Vēl dzejnieks var saprast, ka māksla var stāvēt ārpus dogmām un partijām, un to viņš arī zin, ka šīs atziņas dēļ viņš tiks nicināts un vajāts, un ienīdēts tiklab no buržuazijas, kā no socialdemokratijas, jo mūsu marksistiem ne pret ko nav tāds ienaids kā pret dzejnieku, kas stāv ārpus partijām, un buržuazijai pret dzejnieku, kas traucē viņas debešķīgo moralisko mieru. Un, ja dzejnieks nebūs vajadzīgs tautai un viņam būs jābeidzas vientulībā, — tad lai viņš arī mirst, bet lai paliek sev uzticīgs. Un rūgti

maldās tie kritiķi, kuri dzejnieku grib pievilkt pie savas kliķes caur glaimojošām vai melu kritikām. Tiešām, ļoti bēdīgā stāvoklī vajag būt kādai idejai, kurai nav vairs spēka cīnīties literariski, bet kuras kalpiem jau jālieto apmelojumi un visrupjākie lamas vārdi pret saviem pretiniekiem. Un bēdīgā stāvoklī noved katru ideju viņas cīnītāji, ņemdami savā rīcībā mežonīgus paņēmienus. Un nožēlojams būtu tas dzejnieks, kurš, uz šādu kritiķu spriedumiem klausīdamies, iedomātos sevi par dzejnieku (ņemsim tikai, piemēram, Līcīšu Paulu, A. Kukuru, Mildu, Mētru — šos lielākos rakstniekus pēc Upīša spriedumiem!), un vēl nožēlojamāks tas, kurš, dabūjis nosaukumus: izvirtis, zaglis, suns..., bēgtu tuksnesī vai zvērētu uzticību dogmām.

Arī dzejnieks ir cilvēks — un cilvēks vairāk kā visi citi, un tāpēc viņš var maldīties. Lai viņš klūp, lai krīt, lai nāk pie atzīšanas, lai maldās un cieš — tas viss ir cilvēcīgi. Bet maldīdamies un meklēdams viņš nicinās vienmēr «nemaldīgos», «svētos» un tīros, un tos, kuri n e v a r maldīties jau tāpēc vien, ka tiem par krūšu bruņām ir Markss un Engelss.

Ista dzejnieka ceļš ir ērkšķu ceļš. Neviens daudzmaz ievērojamāks gars nav bijis bez vajāšanas un lāstiem no sabiedrības, sevišķi buržuazijas un viņas kritiķiem. Bet gan mūžīgi ir dzīvojuši mierā un pieticībā un pūļa gavilēm vaiņagoti vidus ceļa gājēji, tie, kuri pratuši piemēroties. Dzejnieks to zin un neliedz viņiem tā goda, bet viņš zin arī to, ka v i s s t i p r ā k a i s i r t a s, k a s var s t ā v ē t v i e n s.

Tas ir vienīgais, ko zin īsts dzejnieks. Un arī mūsu tautas jaunajiem dzejniekiem, arī tiem, kuri vēl ir rītdienas bērni, agri vai vēlu būs jānāk pie tās atziņas. Iet ar pūli, ar buržuaziju, atgremot partiju noteikumus, aizslēpties aiz kādas nebūt programas — vai arī būt nolādētam un lepnam — tas ir izšķirošais vārds: būt d z e j n i e k a m v a i v e r g a m.

Ne tikai dzejnieks ir iznesis zināmas stipras pārliecības no šī laikmeta par kritiku un kritiķiem pie mums, bet, man šķiet, arī l a s ī t ā j i, t a u t a. Ir zīmes, kas liecina, ka, neskatoties uz kritiķu visrupjākiem nolamājumiem, tautas interese ir augusi un, liekas, tīrai mākslai par labu, ne tendenciozai. Kas atliek lasītājiem, vispārēji tautai, lai viņa bezpartejiski iepazītos ar savu jaunāko dzeju un dzejniekiem? Mūsu dienās vairs nav nekas jauns, ka vienā un tai pašā dienā ir lasāma visrupjākā lamāšanās vai meli par kādu rakstnieku zināmā lapā, otrā laikrakstā turpretim vislabākās atsauksmes. Ir pat gadījumi, kur viens un tas pats laikraksts maina savus spriedumus par kādu rakstnieku, nosaukdams to šodien par banalu un samaitājošu, rīt jau par dziļu un nopietnu mākslinieku. Vienīgais ceļš te tautai — nepiegriezt

vērības kritikai, bet lasīt dzejnieku darbus un audzināt p a š k r i t i k u. Šis laikmets ir rādījis lasītājiem visgaišāk, cik ļoti zemu viņus stādījuši kritiķi, sludinādami savus personīgos rēķinus par nemaldīgiem spriedumiem. Lasot kāda nebūt dzejnieka darbus, lasītājs arī varēs mācīties spriest, cik liela vērtība ir kritiķu spriedumiem, un kritiķi savukārt būs spiesti izteikties objektivāk. Tikai tad, kad mūsu mākslas kritika būs atmodināta un sapratīs savus uzdevumus, varēs viņai piegriezt vērību. Bet tagad lai izšķir lasītājs pats priekš sevis! Un mums ir pierādījumi, ka tauta zin sava sprieduma vērtību un arī kritikas vērtību un zin, kam jāuzticas v a i r ā k.

J a k r i t i k a n e v a r b ū t v i e n o t ā j a s t a r p t a u t u un v i ņ a s d z e j n i e k i e m, t a d v i ņ u a t s v e š i n ā t ā j a t ā n e d r ī k s t b ū t. T o a i z l i e g s v i ņ a i r a k s t n i e k i un t a u t a.

T i k a i s t i p r a t i c ī b a u z d r ī z u, g a i š u z i e d o n i m ū s u r a k s t n i e c ī b ā un k r i t i k ā un t i c ī b a, k a u z v a r ē s n e m e l i, b e t p a t i e s ī b a un k u l t u r a — i r v i e n ī g a i s s p ē k s, k a s l i e k m u m s a r g a v i l ē m g a i d ī t r ī t d i e n u.

J. Akuraters

«Mājas Viesis», 1910. g., Nr. 19—23; 12., 19., 26. maijā un 2., 9. jūnijā.

KRITIKA?

J. Akuraters ievietojis «Mājas Viesī» (sk. Nr. 19—22) veselu rakstu virkni «p a r a v ī ž n i e c i s k o k r i t i k u». Tā kā «Mājas Viesa» lasītājiem tas pazīstams, tad domāju, ka būtu lieki rakstu atstāstīt visos sīkumos. A. ļoti nemierā ar tām kritikām, kas rakstītas par viņu un viņa domu biedriem, bet pats par spīti sava mākslinieka brīvības apliecinājumam, savam individualisma kultam, lietderības nicināšanai un «māksla priekš mākslas» principam atļaujas izdarīt nedibinātu uzbrukumu man mana stāsta «Poezija un proza» dēļ. Viņš drošu pieri apgalvo, ka es to rakstījis saziņā ar «avīžniecisko kritiku», lai «pūli samusinātu pret dekadentiem». Kad «avīžnieciskā kritika» — Jankava «Vecie elki» un Jansona «Fauni vai klauni» — neko neesot varējuši dekadentiem rakstniekiem padarīt, tad es esot izgudrojis vēl «rafinētāku līdzekli». Nu kādu tad? Es attēlojot dekadentu, kas pavedot sievietes, un, lai «taču saprastu manu nolūku», liekot pavestās sievietes tēvam runāt: «Kad es to tēviņu dabūtu rokā... to, par kuru avīzēs raksta, es viņam galvu norautu! Es viņam iekšas izgāztu — tādam slepkavam...» Pēc tam kad avīžnieciskā

kritika ieaudzējusi tautā uzskatus, ka dekadenti esot visi tie rakstnieki, kurus A. ņemas aizstāvēt, tad te no «pūļa» puses varot notikt «uzbrukumi» šiem rakstniekiem.

Akuraters man tātad pārmet, 1) ka es būtu rakstījis ar nolūku tā, lai dekadenti dabūtu kāvienu, un 2) uzstājas pret manu rakstnieka brīvību tēlot tā, ka sekas varētu novest pie tam, ka dekadenti varētu tikt no pūļa piekauti. Es nezinu, cik šādām A. bailēm ir pamata un cik tām sakara ar īstenību, bet man ir stingri jāatraida viņa insinuacija, ka es būtu rakstījis tādā nolūkā, kā viņš to apgalvo. «Mājas Viesa» lasītāji var liecināt, ka es šo izvirtušo rakstnieka tipu esmu apstrādājis ļoti saudzīgi. Pozitivo ideju stāstiņā risina viņa sieva Sofija. Viņa savu izvirtuli mēģina ne vien saprast, bet arī pieciest; protams, ka viņa to var tikai nožēlot, bet nevis apbrīnot. Viņa nesviež tam ar akmeni, lai gan viņš to pelnījis. Kritika varbūt man varēs aizrādīt, ka tādas sievietes ar tik cēliem, augstsirdīgiem uzskatiem patiesībā dzīvē nav. Var jau būt, bet es tomēr neatsakos no savas rakstnieka brīvības uzstādīt tādu idealu blakus tai drūmai nemākslotai patiesībai, kādu savā darbā esmu apstrādājis. Jo atklāt dzīves tumšās puses, noraut pretiskās maskas, lai redz, kas aiz tām īstenībā slēpjas, to es savā rakstnieciskā gaitā esmu spraudis par savu dzīves uzdevumu un ieskatu par savas mākslas tiesību, vienalga, ja arī Akuraters mani nesaprot, man tādēļ ļoti uzkrīt, ka tas pats Akuraters, kurš savas mākslas motivus apliecinājis ne vien ar savu parakstu, bet arī ar savu fotografiju (skat. «Dzelme», 1906. g., Nr. 5) un, starp citu, nekā negrib zināt no lietderības principa, tagad nonāk ar sevi tik lielā pretrunā, ka uzstāda «draudošo jautājumu»: cik derīga ir viena vai otra dzejnieka dzeja jeb gleznotāja glezna, raugoties no dekadentiskā rakstnieka stāvokļa? Es nedrīkstu attēlot pavestas meitenes tēvu savās sirdssāpēs un savā elementā, jo viegli var notikt, ka kāds dekadents vai nu caur pārpratumu, vai citādi kā dabon kāvienu. Ja šāda prasījuma konsekvences attīsta tālāk, tad jau rakstniekam var pilnīgi noliegt it visu. Es, piemēram, esmu tēlojis «Zeltenītē», kā Saša ar cirvi nogalina «bālo grāfieni», — te tūdaļ Akuraters var sacīt, jā, vai te nav aizrādījums, ko būs darīt. «Jaunajā pasaulē» ir tēlotas spilgti krāpšanas, dedzināšanas un piespiestas pašslepkavības scenas — Akuraters varēs atzīmēt, jā, vai tas nav aizrādījums, ko būs darīt. Lūk, ko man pārmet! Ko tad no manis prasa? Es viltoju tiešamību dekadentiskiem rakstniekiem par patikšanu. Vai Akuraters grib apgalvot, ka tādas lietas, kas «Poezijā un prozā» tēlotas, patiesā dzīvē nenotiek? Vai neskaitāmas

jaunavas netiek pavestas gan brīvu uzskatu vārdā, gan atkal savaldzinātas ar kādiem tumšiem murgiem par dvēseļu saplūšanu un tūdaļ pamestas, tiklīdz pavedējam tās apnikušas? Vai nenotiek tik lielā skaitā pašnāvības aiz šī iemesla? Savā laikā gandrīz ikkatrs avīžu numurs ziņoja par vienu tādu gadījumu. Ja A. nebūtu tiktāl dzīvē iedziļinājies, ka viņam tas būtu pagājis garām, ar ko liela daļa no mūsu jaunās paaudzes sasirgusi, ar ko slimo mūsu laikmets, tad varu dot viņam vairāk nekā vienu patiesi notikušu gadījumu, kas «Poezijai un prozai», tā sakot, var noderēt par pamatu. Mums te ir darīšana ne ar kādiem izdomājumiem, bet patiesi notikušām lietām, protams, citādā savirknējumā un tērpā. Man grib aizliegt tēlot realo dzīvi? Tas nozīmē to pašu kā ņemt man spalvu no rokām, jo citādi es nevaru! Es nevaru likt pavestas meitenes tēvam tā nerunāt, jo man katra darbojoša persona jārāda savā individuālā būtībā. Es nevaru lietai ļaut atkāpties no sava elementa un atkāpties no īstenības, vienalga, ja arī tur desmit dekadentu dabūtu kāvienu. Es par to atbildību neņemos un nevaru uzņemties.

Mans nolūks tas tomēr nav bijis, un es arī neskatos mākslā uz lietderību tik nicinoši kā Akuraters (sk. «Dzelmes» 1906. g., Nr. 5). Mūsu domas šķirsies tikai par to, kas ir liet- un nelietderīgi. Kas mani pavedināja šo stāstiņu rakstīt? Nav noliedzama lieta, ka daļa no jaunās paaudzes aiz psiholoģiskiem iemesliem iestieg ļoti viegli dzimuma sakaros. Vēlāk izrādās, ka tas, ko meklēja, trūkst, ka nav nemaz to nesaraujamo siržu saišu un dvēseļu saplūduma, kurus cerēja esam, un arī «tās kaisles» un «slāpes» vienam pēc otra ātri vien izdzisušas. Tad nāk šķiršanās, pie kam tagadējos saimnieciskos apstākļos sieviete arvien paliek tā izmantotā un cietēja puse tā moraliskā, kā materiālā ziņā. Tam seko moraliskas paģiras un aptraipījuma sajūta, kura dzen pat pašnāvībā. Atsaucas uz citām psiholoģiskām kaitēm un vispārējo sabiedrisko veselības stāvokli. Es to nenoliedzu; tas varbūt arī tas cēlonis, ka sievietes tik viegli atdodas un vīrieši viņas tik viegli izmanto, lai vēlāk sajustu par to riebuma ģēves. Psiholoģiskas kaites par sabiedrisko bezcerības stāvokli varbūt pārciestu daudz vieglāk, ja negultos uz dvēseles šie pašapmānīšanās traipi. Uz mani atstāja dziļu iespaidu kāds satricinošs gadījums. Iepazinos pavirši ar kādu medicinas studenti, kura, kā man rādījās, bija daudz cietusi, bet arī smalki izpratusi sava laikmeta garu, par kuru tai bija nicinošs smaids ap lūpām. Sarunā ar mani viņa, kā rādījās, sajuta vajadzību aizkustināt dziļus intimus dvēseles jautājumus. Reizi apsēdies Vērmaņa parkā uz sola, redzu laukuma otrā pusē man pretim sēžot minēto studenti, bet ļoti satriektā garastāvoklī. Arī viņa redzēja mani. Jau gribēju doties pāri pie

viņas un kādus vārdus parunāt, bet, ievērojot viņas garastāvokli, negribēju viņu traucēt. Kādu brīdi mēs notālēm saskatījāmies, un tad es aizgāju. Tas bija ap pulksten vieniem dienā. Otrā dienā es lasu laikrakstos, ka viņa ap pulksten trim tanī pašā dienā nogalinājās — izlēkusi pa ceturtā stāva logu. Es ļoti nožēloju, ka nebiju pie viņas piegājis un ar viņu parunājies. Viņas privato dzīvi gan nepazinu, bet, kā runāja, tad tai bijuši nelaimīgi mīlestības sakari. Var būt, ka būtu vedis viņu uz citām domām, izklaidējis viņas drūmumu, devis varbūt viņas jūtu pasaulei citu virzienu. Kāda iekšēja balss man vēl arvien saka, ka viņa tad būtu palikusi dzīva. Var būt, ka manu klusēšanu un nevērību tā iztulkoja par nicināšanas zīmi un vēl tādā acumirklī, kur tā izmisusi lūkojās dabūt kādu moralisku piesliešanos. Kas to lai zin?! Lūk, es spēju iedomāties no dzīves sarūgtinātu un dzīvi nīstošu sievieti, kura pie tam jūtas aptraipīta. Un tas mani pamudināja sarakstīt šo stāstiņu, un, ko viņai vienai būtu sacījis, to izsaku viņām visām tamlīdzīgā stāvoklī. Vēlējos pie tam novērst vienu otru pašnāvību, ko toreiz nespēju novērst. Jo no sabiedriskā stāvokļa ir liels zaudējums un arī kapitalistiski zaudējumi, ka izglītota medicinas studente aiziet bojā. Vai ne, Akuratera kungs! Lūk, tādi bija mani nolūki: man gribējās viņām sacīt, ka neviens nav tik zemu grimis, ka nevarētu atkal piecelties, ka viņas šos traipus var izpirkt un nolīdzināt ar saviem darbiem un ka tādēļ nebūs mirt viņu moraliskai pašapziņai, pašapziņai un viņām pašām. «Ejiet un dzīvojiet!» es viņām sacīju, bet, palūk, kā Akuraters to lietu iztulko. Ja viņš ir nemierā ar saviem kritiķiem, tad man vēl vairāk iemesla būt nemierā ar viņu kā kritiķi. Vārīgas, intimas lietas, kuras te esmu aizkustinājis, tas sagaida ar to salkano mietpilsonisko mērauklu, kas saprot tikai to, kas jau pilnīgi nodelsts un novazāts. Manam stāstiņam nevar atrast paraugu ne idejas, ne formas ziņā dekadentiskā un mietpilsoniskā literaturā. Bet es sev glaimoju, ka tā ir tomēr maza liecība par oriģinalību. Kā vārdā Akuraters nāk, tā lai ir tā pati salkanā, seklā pilsonība, ar kuru jau tik bieži esmu sadūries un to savos stāstos attēlojis. Salkanībā mērcētais egoisms apskata visas lietas tikai no sava stāvokļa. Šinī gadījumā no «dekadenta» rakstnieka stāvokļa, kas tam daļa gar nabaga pavestās sievietes dvēseli, kas taču ir mana stāsta smaguma punkts. Jo redzam, ka Akuraters manu ideju pavisam nav sapratis un tādēļ nokļuvis pie tik aplama sprieduma.

Lai neceltos pārpratumi, tad man jāizskaidro, ka es nebūt neieskatu par izvirtību stipri attīstītu dzimuma sajūtu. Es neesmu tāds pedants. Stipra dzimuma tiecības nav izvirtības, bet drīzāk dabības un veselības zīme. Ne tas ir tas nožēlojamais, ka mūsu jaunā paaudzē viens dzimums slāpst un salkst pēc otra, ka šīs

slāpes un izsalkums atrod arī savu mērķi, bet gan tas, ka tie pārāk ātri izdziest, uzliesmo kā salmu uguns, ka īstenībā šādas slāpes un izsalkums nemaz nebija, bet tas bija tikai fantazijas izperinājums. Tamlīdz tiek pārkāpts dotais solījums un vārds, atbildības sajūta apslēpjas no paša darbiem, un nu labāk iztaisnoties ar šādiem tādiem psiholoģiskiem iemesliem, labāk sakot, sofismiem, un citus, kā arī pašu sevi, apmānīt. Lielāka varonība ir labāk nemaz neuzsākt, nekā palikt pusceļā vai apsīkt, vai arī pavisam no sevis atsacīties. Un šie gļēvuļi, šaubuļi un vaiduļi pretendē uz kaut kādu pārcilvēka činu. Iedomājas būt kas vairāk par normaliem cilvēkiem. Lūk, tā ir tā vājība un izvirtība.

Aizkavēts no citiem darbiem, pietiku diezgan vēlu izsacīt savu protestu pret nedibinātiem uzbrukumiem savā lietā. Es to varu izskaidrot tikai ar pašu Akurateru. Viss viņa raksts par kritiku ir neloģisks savārstījums, ko aplūkošu tuvāk uz priekšu. Jo viņa sacerētājs iestieg taisni tanīs kļūdās, kuras viņš apkaro.

Man ir nesaprotama J. Akuratera kritikas šķirošana «avīžnieciskā» un «mākslas» kritikā. Pirmā pēc viņa ir tā sliktā, tāpēc ka viņam nepatīkama, otrā laba, ka tā ļoti patīkama. Citas starpības tur neredzu. Uz kāda pamata A. stāda pretim avīžnieciskai kritikai mākslas kritiku, un kādēļ tas vēlas avīžniecisko kritiku gluži vai izskaust? Nebūtu mums avīžnieciskas kritikas, mums nebūtu nekādas kritikas, jo kritikas visas gandrīz bez izņēmuma parādās laikrakstos un žurnalos. Tām, kuras parādās sevišķās brošurās, arī ne tuvu nav tās nozīmes, tādēļ ka tās necik neizplatās publikā. Avīzes seko, — vismaz viņu pienākums ir sekot visam, tik zinātnei, kā mākslai un politikai. Cik viņas sekli vai pamatīgi, apzinīgi vai neapzinīgi tam seko, tā ir atkal cita lieta, un visas avīžnieciskās kritikas te nebūs mērojamas ar vienu mēru. Bet tādēļ vēl nevar nosodīt un atmest avīžniecisko kritiku kā tādu. Jo ar tādu pat tiesību jau varētu nosodīt un atmest mākslu un literaturu kā tādu, jo netrūkst arī te putrotāju un iedomīgu nelgu.

Gan kritiku pēc saviem elementiem var šķirot zinātniskā un «mākslas» kritikā. Tik viena, kā otra tās var būt avīžnieciskas, bet pirmējā ir pārsvarā objektivais elements, otrā subjektivais. Zinātnē, kā zināms, fakti un attiecības starp viņiem visiem vienādi, un, kas to grib kritizēt, tam vajag viņus pazīt. Zinātniski arodniecisku darbu spēj apspriest tikai tas, kas saprot šo arodu. Te nevar lietas nostādīt uz galvas, bet ir jāturas pie cieši dotiem likumiem. Cīņas un domas starpības notiek tikai tur, kur rodas jaunas atziņas, bet atkal tik pie stingriem objektiviem pamatiem, jo iedomātam un safantazētam te nav vietas un tas arī

ilgi nevar turēties. Citādi tas ir ar mākslas kritiku, kur pārsvarā subjektivais elements, kā mēs uz vietas skatāmies un ko mēs pret to jūtam. Saprotams, ka arī te līdz zināmam mēram var būt objektivitate, jo ir taču jāievēro fakti un mākslā jau savi zinātniski pamata elementi, kuri visiem vienādi. Piemēram, vienādas ir matematiskas līnijas, gaismas likumi; arī dzejā jāievēro gramatikas un ortogrāfijas likumi, kas taču visiem vienādi. Ir pat savi estētikas pamata likumi, pie kuriem gan neturas visas strāvas vienādi, tomēr vai nu mazāk, vai vairāk tie jāciena. Bet, neraugot uz visu to, šinī vājā objektivā rāmī kritiķa subjektivitatei paliek pārāk plašs darbības aploks, kas rīkojas tāpat un kam tiesība rīkoties tāpat kā māksliniekam un dzejniekam savā darbā. Tāpat kā dzejnieks par vienu un to pašu parādību var izteikties vienādi un otrādi, tāpat arī kritiķis par vienu dzejas un mākslas darbu var izsacīties vienādi un otrādi. Ik pēc tam, cik tas viņu valdzina vai atgrūž, ir tam simpatisks un nesimpatisks. Un te nu ir tā, ka vienam patīk māte, otram meita. Dažreiz grūti izskaidrojams, kamdēļ vienam tas dzejas darbs patīk un otram tas nepatīk, tāpat kādēļ vienam tā persona patīk un otra nepatīk. Un tomēr *šāda simpatija vai antipatija, cik subjektiva un objektiva nepamatojama tā nebūtu*, ir tomēr *patiesa, ja patiešām ir īsta un skaidra savā subjektivā elementā*, t. i., cilvēks resp. kritiķis patiešām tā domā un jūt, kā viņš izsakās. Šāda kritika var pat būt *liela un skaista*, cik liels un skaists ir arī dažs labs mākslas darbs. Bet, ja tā ir *neīsta un viltota*, t. i., ja kritiķis patiešām tā nemaz nejūt un nedomā, kā izteicas, bet dara to uz iepriekšēju norunu kādu veikalisku aprēķinu dēļ, glaimo, lišķē vai paļā, patiesībā tā nemaz nejuzdams, tad tāda kritika ir zema, nejauka un riebīga. Te nekrīt svarā arī tas, ja kritiķis ir valdzināts no pašas dzejnieka personas un cienī to vai arī ienīst un tādēļ cienī vai ienīst viņa dzeju. Tas ir pilnīgi un dabīgi saprotams, ka tas, kas cienīs dzeju, cienīs arī viņas radītāju vai arī, otrādi, ja cienīs rakstnieku, tad cienīs viņa dzeju. Un tāpat, ja viņam rakstnieks būs nesimpatisks, tam arī būs nesimpatiska viņa dzeja, un otrādi.

Taisni nu mūsu laikrakstu slejās pārsvarā tā kritikas šķira, kuru Akuraters dēvē par «mākslas» kritiku, bet es viņu apzīmēju par jūtu kritiku. Kā jau aizrādīts, tad nav noliedzama viņai tiesība uz tendenci, bet viņa pie mums, latviešiem, tiek kultivēta līdz pārmērībai, kamēr pirmējas šķiras kritikas, lietišķas arodnieciskas kritikas mums tikpat kā trūkst. Par zinātniskiem izdevumiem, it sevišķi par filozofiskiem zinātniskiem rakstiem mēs reti sastapsim kādas lietišķas rindiņas, bet, tiklīdz kāds izdevis kādu

dzejoļu krājumu, tad tādai aplūkošanai tiek ziedoti veseli feļetoni. Šos dzejoļus tad vai nu ceļ, vai atkal «brāķē», vai atkal viens laikraksts ceļ, otrs brāķē, ik pēc tam, kā nu kurš kritiķis jūt vai liekas jūtam. Nereti tos «brāķē» vai ceļ arī pēc politiskiem uzskatiem, kā to Akuraters itin pareizi aizrāda, bet tas nav vēl tas ļaunākais, jo ikviena politiska laikraksta pienākums ir aizstāvēt sava virziena intereses un izteikt par ikkatru apspriežamu dzejas vai mākslas darbu to, kas no šī virziena stāvokļa sakāms. Lai citi saka pretējo; uzskatu noskaidrošanās nekad nevar būt par ļaunu, un lasītāju publika arī nav tik naiva un muļķe, ka tai varēs it visu iestāstīt. Tā zin, tas ir tāds un tāds laikraksts un tas par šo mākslas darbu vai literarisku ražojumu var sacīt to un to; maldināšana un pie tam vēl nevēlama maldināšana var notikt tikai tad, ja laikraksts pareizi neuzsver savu stāvokli un ieteic lietas, ko tas nevar ieteikt, un atraida, ko tas nevar atraidīt. Šādas laikrakstu nevērības dēļ ir noticis tas, ka, piemēram, socialdemokratisku uzskatu piekritēji ir sajūsminājuši par tiem darbiem, kas pretēji viņu interesēm. Ja mēs uzstājamies par tādu uzskatu brīvību, ka ikvienam rakstniekam ir tiesība nolikt atklātības priekšā savus ieskatus un rakstīt, kā tas atzīst par pareizu, tad tāda pat tiesība jādod kritiķim un lasītājam to atraidīt vai pieņemt. Kā tad mēs citiem varam uzspiest domāt mūsu uzskatus un tos pat vēl piespiest mūs slavēt? Kas tā būtu par mākslas un uzskatu brīvību? Ir taču elementi, kuri nav savienojami, un tikpat kā ūdens dzēsīs uguni, tā arī vēsturiskā materialisma uzskata kritiķis necietīs dekadentiskas jūsmelības. Akuraters žēlojas, starp citu, par to, ka pēdējie ieņēmuši tik stingru stāvokli pret tā saucamo dekadenci. Es domāju, mums iemesls sūroties, ka tas notiek vēl par maz.

Arī Akuratera kritika ir tāda jūtu kritika, bez mēra subjektiva un netaisna, kā tas redzams viņa uzbrukumā manai «Poezijai un prozai», kuru pēc viņas objektivā elementa autors negrib saprast vai nespēj saprast. Tāpat viņa uzbrukumi Jansonam, Jankavam un citiem. Es te nu neredzu par vajadzību uzstāties viņiem par aizstāvi, jo esmu pārliecināts, ka viņi paši pratīs atbildēt, ja tie atradīs to par vajadzīgu un Akuratera uzaicinājumu par atbildes cienīgu. Nevaru tikai paiet garām dažiem kuriozumiem. Akuraters, piemēram, klaji palielās, ka viņš un dekadenti ir lielāki revolucionari nekā Jansons. Es domāju, ka mūsu laikos neviens nesodīts nevar lielīties ar to, ka viņš ir revolucionars, ja viņš tāds patiešām ir. Es domāju, ka Akuraters pats sev netic. Ja kāds ir sēdējis centrālā, tad tam vēl nebūt nevajag būt revolucionaram, ko pierāda Akuratera kumpans, tagadējais «Rī-

gas Avīzes» dzejnieks Jākobsonu Kārlis. Tāpat nav visai godīgs Akuratera apgalvojums, ka Jansons un citi socialdemokratu vadoņi ārzemēs ar strādnieku naudu vedot izšķērdīgu dzīvi. Esmu pārliecināts, ka tas, ko Akuraters te izsaka, nav pat viņa subjektivā pārliecība. Fakts ir tas, ka tikai Jansons un dažs labs cits ir izbaudījis kailo trūkumu daudz vairāk nekā J. Akuraters un to vēl tagad bauda. Tas ir melnsimtnieciskās pilsoņu preses paņēmiens, tos atklātības darbiniekus, kuri atrodas pa kreisi, ja tie nav plunduri un nebāžas sabiedrībai virsū pumpēdami un ubagodami, izkliegt par kādiem bagātniekiem un izšķērdīgas dzīves piekopējiem. Šo paņēmienu piesavinājies arī J. Akuraters. Lai spriež paši lasītāji — varu sacīt tikai to: man tādas rakstura īpašības nepatīk.

Tālāk Akuraters, pievezdams piemērus no Līgotņa un Antona dzejas, nostāda tā, it kā vēsturiskā materialisma piekritēji šo dzeju vispārīgi aizstāvētu un ieteiktu. Viņam pagājis garām neievērots, ka tie jau sen pirms viņa asi notiesāti, pirmais par savu divkosību, otrs par saviem dekadentiskiem paņēmieniem. Antonam jau diezgan bieži aizrādīts, ka, lai gan tas apkaro dekadentus, tas viņiem ļoti tuvu rada. Akuraters savā kritikā tātad cīnās pret ko iedomātu. Arī tas bieži uzsvērts, ka tā saucamie «dekadentiskie» rakstnieki nav nemaz patiesībā dekadenti, t. i., savā personīgā dzīvē nav tiktāl izvirtuši, kā šis vārds apzīmē, bet tikai ķēmojas pakaļ dekadentiskiem paraugiem ārzemēs. Latviešu tauta vēl nav tik tālu izvirtusi, ka tā iz sava klēpja varētu radīt šādus locekļus. Mūsu dekadenti tādēļ vēl jo vairāk smejami un nožēlojami, tādēļ ka nav īsti.

Pats tas nedibinātākais Akuratera rakstā ir viņa karagājiens pret vēsturiskā materialisma principu un viņa piekritējiem, kuri būtu uzstājušies par dzejnieku (Akuratera un viņa biedru) komandētājiem un apspiedējiem. Nevienam nenāk prātā Akurateru komandēt vai apspiest, nevienam nenāk prātā arī viņu cildināt, pielūgt un viņu propagandēt. Akuraters nevar saprast, ka, ja viņam tiesība domāt un just tā, citiem tāda pati tiesība domāt citādi un vest saskaņā savas jūtas ar saviem uzskatiem. J. Akuraters tic pārdabiskām varām un brīnumiem, tad citiem ir tāda pati tiesība uz pārliecību, ka pasaulē nekas nenotiek patvarīgi, ārpus cēloņības likuma, ar citiem vārdiem, ka katrai parādībai ir savs dabisks cēlonis vai cēloņi. Ja Akuraters noslīgst spiritismā un misticismā, viņam cilvēka dvēsele ir kaut kas pārdabisks un neizprotams, tad citiem tāda pati tiesība mēģināt šo dvēseli saprast, sekot viņas sakariem ar materiju un pētīt tos likumus, pēc kuriem darbojas viņas parādības, ka tā ir tā pati daļa no dabas organizacijas. Un, ja Akuraters ņemas sev tiesību

brūvēt kādas misterijas un apgalvot, ka nākotnes dzeja saplūdīšot vienā lielā misterijā, tad taču citiem tāda pati tiesība sacīt: nost ar pesteļiem un smirdošo garu smaku, piķi un zēveli, dzejai vajag nostāties uz dabiskiem pamatiem, būt dziļai un skaidrai kā ūdens zīlei un svaigai kā puķu smaržai! Dzeja nedrīkst aptumšot prātus un apmuļķot garus, cilvēka «psiche» nav nekāds raganu ķēķis un švarckinstlera burvju kambaris, bet ir dabas parādība, kas padota likumiskai cēlonībai. Un, ja dekadentiem ir tiesības, par parādībām prātojot, pīt nesaprotamus teikumus un izlikties, ka tie būtu ļoti dziļi un gudri, tad jau materialistiem tāda pati tiesība ar asu analizi šos tumšos domu pinekļus izārdīt, pierādīt šo murgojumu seklību un gara tumsību. Kas domu un uzskatu brīvību prasa un aizstāv, tas par to nedrīkst uztraukties. Un atkal ir tiesība ikvienam propagandēt un interesēties par tādu mākslas resp. dzejas darbu, kas sakrīt ar viņa uzskatiem, un pretējo tāpat atraidīt.

Par Akurateru, piemēram, agrāk ļoti interesējās vēsturiskā materialisma piekritēji. Un, tam pateicoties, tas savā laikā ieguva lielāku nozīmi atklātībā, nekā tas bija samērā ar viņa spējām un dāvanām. Savā laikā, kad strādāju «Dienas Lapas» redakcijā un Akuraters tur nesa savus tulkojumus un oriģinalas skicītes, par viņu ļoti sajūsminājās Vilis Dermanis. Tas viņu vēl nemaz nepazina un man jautāja: «Kas šis Akuraters ir tāds?! Tam daudz svaiguma, no viņa mēs varam ko sagaidīt.» Dermanis cerēja, ka te atradīs vēsturiskā materialisma resp. sabiedriskas idejas dzejnieku. Viņš iepazinās ar to personīgi, un abi aizbrauca uz Maskavu studēt, un D. neslēpa savu nolūku, ka viņš cenšas uz to, lai A. audzinātos sabiedriskā garā. To viņam nemaz nevar par ļaunu ņemt, kā arī to, ka proletarieši toreiz bija ļoti sajūsminăti par Akurateru un viņa dzeju. Bet, pēc tam kad A. savu kursu grozīja un, reakcijai uznākot, domāja pienākušu īsto brīdi, lai atgrieztu «pūlim» un viņa «vēdera interesēm» muguru un apspļautu to, ko agrāk apliecinājis par svētu, tad viņš arī nevar un nedrīkst vairs prasīt šī pūļa simpatijas. Ir itin dabīgi, ka šis «pūlis» no viņa tad novēršas, uz ko viņam pilnīgi tiesība.

Un, ja Akuraters vairs nevar iesilt par marksismu un viņa garā ražot, tad taču ir cilvēki, kas no viņa tiek sildīti un kuriem ir iekšēja vajadzība šinī garā skandināt savu dzejas kokli vai radīt mākslas darbus. Jo taču bez tam vēl Markss liels ģenials gars, ko nenoliedz viņa principialie pretinieki, un šis apstāklis arī vēl no savas puses saista dzejniekus, kas pēc savas dabas svaigi un nemāksloti. Tādēļ lai ikvienam tiesība rīkoties pēc savas iekšējas vajadzības. Pie tam Akuratera raksts un visa viņa

rīcība ir tā labākā liecība, ka marksismam ir taisnība, kad arī viņš to neapzinās. A. prasa, lai rakstniekiem dod tiesību netraucēti strādāt pēc savas pārliecības, ar citiem vārdiem, lai tiem ļauj laist klajā rakstus un grāmatas, kādas tie grib. Bet kas to viņam liedz? Tikai izrādās, ka A. nebūt negrib apmierināties «mūra puķītes» lomā, rakstīt tikai savus dzejoļus un grāmatas, lai viņas lasa, kas grib, un pērk, kas grib. Viņš meklē saviem ražojumiem tirgu, pūlējas ar visiem spēkiem vērst uz sevi publikas uzmanību un to no citiem novērst. Viņš neapmierinās ar to vien, ko izsacījis savos tā saucamos «mākslas darbos», lai tie tad runā uz cilvēku sirdīm, bet sniedz vēl sevišķus komentarus par saviem mākslas motiviem, dzen, tā sakot, tādu ļoti patīgu un ļoti uzbāzīgu mākslas politiku.

Es tikai atgādāšu 1906. gada 7. augustā izlaisto «manifestu», kas nodrukāts tanī pašā gadā iznākušās «Dzelmes» 5. burtnīcā. Šim dokumentam iet līdzi bilde, kur noģīmējušies Kārlis Štrāls, J. Akuraters, Kārlis Krūza, Kārlis Skalbe, J. Jaunsudrabiņš, Jākobsonu Kārlis, Zemgaliešu Biruta, A. Baltpurviņš un Ed. Cālīts. Šie astoņi vīri un devītā sieva nu uzstājās kā vienīgie mākslas un rakstniecības reprezentētāji, it kā latviešiem vairs nebūtu pār viņiem vairs dzejnieku un mākslinieku. Nav šinī augstā «olimpiskā sabiedrībā» pat pielaista Aspazija un Rainis. Vajag gan būt jauki tādu lielu garu sabiedrībā! Bet, iepazinies ar minētā manifesta saturu, esmu no sirds līksms, ka neesmu viņu vidū.

Atronam, piemēram, šādu bramēšanos vārdiem... «Pūlis vēl neilgojas pēc dvēseles atsvabināšanas no ilgā tumsības sloga, viņš vēl visu notaksē no tā stāvokļa, vai tas ir derīgs vai nederīgs. Pirmajā, vissvētākā vietā vēl stāv ikdienišķi nepieciešamas vajadzības: ēdiens, apģērbs, dzīvoklis. Pūlis vēl līdzinās akliem, kas iet savu ceļu, rokām taustīdami, un ir laimīgs, ja nenoklīst no pazīstamiem priekšmetiem, kas dzīvo un mirst un nekad nezin, ka ir arī zvaigžņotas debesis un ziedoša zeme (?). Viņam ir tikai divi jēdzieni: derīgs un nederīgs...» Un tā viscaur šinī olimpiešu manifestā it kā sarkans pavediens velkas cauri uzbrukums lietderībai resp. derīgumam. Kādēļ? Lūk, lietderība katrai šķirai savāda, jo šķiru intereses ir pretējas. «Kas buržuazijai nepieciešams,» olimpieši žēlojas, «tas socialdemokratiem nāveklis, un otrādi. Pazīdami tikai derīgo un nederīgo, viņi grib, lai mākslinieki strādā viņu labā, lai tie izlieto savu svētāko viņu pasaules aizstāvēšanai... Un māksliniekam, ja tas grib dzīvot, kā jau visi prātīgi cilvēki to dara, — jāpadodas. Viņam tad katru dienu smalki jāuzmana, par cik sabiedriskais vai moraliskais vēja rādītājs pagriezies uz

vienu vai otru pusi, lai zinātu, kāda satura rakstīt nākošo dzejoli, kādu tematu ņemt stāstam, dramai vai gleznai. (Ļoti jauka atzīšanās!) No vienas avīzes mūs dzina projām, ka mēs esot reakcionari, otra avīze lamājās, ka mēs esot revolucionari . . .» Olimpieši to ilgāk vairs nevarot ciest. Tie negrib vairs klusēt un apmierināties ar tām lomām, kādās tos grib iespiest visādas šķiras un grupas. Tie grib nostāties pār visām šķirām un grupām, it neapzinīgi nostādamies uz lietderības principa no sava stāvokļa, jo, ja tiem tas izdotos, tad ir cerība iegūt saviem darbiem visvairāk piekritēju resp. nopēmēju. Bet tad nu vajag tādus lozungus, kas nekā neizteic vai arī izteic visiem jau zināmas, ļoti plašas cilvēcīgas patiesības. Tad ir jāceļ priekšā mistiskie dvēseles noslēpumi, tad jāklabina tukši vārdi par mākslu un skaistuma reliģiju, tad jāvēlas, lai viss saplūstu vienā lielā vispārējā misterijā. Jo, kad ar tādām misterijām izdotos apmuļķot ļaužu prātus, ka tie kā šķiras vairs neprastu izšķirt savas intereses un vajadzības, tad rakstnieki, rakstīdami vienai šķirai piemēroti, nesadurtos ar otras šķiras opoziciju, un tas priekš viņiem pašiem būs ļoti oportuni, it sevišķi pie mums, kur mūsu mazā tautiņa jau tā savus rakstniekus nespēj pienācīgi atalgot un vēl mazāk to iespēj katra atsevišķa šķira par sevi. Akuraters, kurš izmēģinājies visādi, to zin it labi.

Tātad šī olimpiskas slavas vairošana stāv ļoti tuvā sakarā ar maizes jautājumu, jo rakstniekam vajag slavas tādēļ, ka viņam bez slavas nav maizes. Mūsu tagadējā kapitalistiskās ražošanas iekārtā tas nu citādi nav iespējams, še ikvienam ražotājam jāmeklē sev tirgus, še izšķiroša loma piekrīt konkurencei. Bet visuntumainākais no visiem tirgiem ir grāmatu tirgus, jo, kā pie lielām tautām redzam, tad viens rakstnieks ātri vien kļūst par miljonaru, bet otrs kaujas ar nabadzību. Pie mums, latviešiem, tas viss notiek mazākā apmērā, starpība gan nav tik liela, bet tomēr ir. Un tādēļ arī pie mums rakstnieki un dzejnieki ne tikvien «kā dzejo, izteic to, kas viņam jāizsaka, vienalga, vai viņus vaiņago vai nolād», bet neatlaidīgi strādā uz to, lai viņus vaiņago, ar visiem līdzekļiem rūpējas, ka viņu slava augtu un viņu konkurenti mazinātos, jo slava nu reiz ir tas loterijas numurs, uz kuras tiem var krist nodrošināta materiala eksistence, par kādu mūsu rakstnieki vēl nevar runāt.

Bet vai tādēļ, raugoties no vispārības stāvokļa, būtu lietderīgi izdzēst visas šķiru starpības un izmantotas šķiras sist ar aklību? Vai tas izdosies izsalkušiem rakstniekiem, un vai viņi šīs tumsības grib

paēst? Varam droši sacīt, ka viņiem tas neizdosies, viņiem jāņem lietas tā, kā viņas ir, jo tā pasaule nu nav radīta taisni priekš viņu šņabīša vien. Jau tāda vēlēšanās vien ir necienīga, lai arī viņu tērptu cik nevainīgas, skanīgas frazes par «mūžīgo mākslu». Rakstnieks, kurš vēlas vest atpakaļ jau izšķirtas un noskaidrotas lietas, ir ne tikvien kā liekēdis, bet arī kaitīgs liekēdis.

Ir vēl viens kompass, kas rāda, kur turēties šinī dzīves pretrunu jūrā, kas rāda rakstniekam un māksliniekam ceļu uz priekšu. Tas ir vispārības intereses, viss, kas ved uz attīstību un plaukšanu. Attīstība, pacelšanās uz augšu labākā stāvoklī, lūk, tas ir tas mūžīgais likums, kuram mēs nespējam pretoties. Ja māksla kavē šo attīstību vai strādā viņai pretim, tad tā nav māksla, kura pielūdzama, tā nav tad un nevar arī būt nekāda mūžīga skaistuma reliģija, jo viņa nevelk cilvēci uz augšu, bet novelk to lejā. Kas nu attiecas uz to no Akuratera pulgoto vēsturisko materialismu un marksismu resp. sabiedrisko ideju, tad ikviens, kam ir dziļāks skatiens, nopratīs, ka tā neattiecas tik vien kā uz strādnieku šķiras materialo prasību apmierināšanu, bet tā ir vispār cilvēciski kulturala kustība, kas ved sabiedrību resp. visu cilvēci uz jaunu attīstības posmu, uz kulturas un civilizacijas līmeni, no kura mums atvērsies pavisam jaunas, vēl nebijušas izredzes. Bet, iekams ceturtās šķiras uzstādītās prasības nav izpildītas, šis attīstības posms nav sasniedzams, un šis ceļš, pa kuru šis mērķis sasniedzams, ir izkopta un attīstīta šķiras apziņa. Jo vienīgi tā ceturto šķiru vieno no sīkiem bezspēcīgiem individiem par varas faktoru, kurai iespējams iebīdīt cilvēces vēsturi jaunās sliedēs. Cilvēces saskaldīšanās šķirās un kastās ļoti kaitīga viņas nākotnei, šai skaldīšanai jāmitējas reizi un līdz ar to jābeidzas stāvoklim, ka katrai šķirai ir sava morale un sava taisnība. Bet kāda starpība starp dažādiem rakstniekiem! Tie, kuri noliedz šķiru skaldīšanos un pretrunas, ar visiem spēkiem tās noslēpj, lai šīs skaldīšanās un pretrunas paliktu mūžīgi, jo tie vēlas, lai šķiru starpības paliktu joprojām. Turpretim tie, kuri šķiru apziņu attīsta, to dara tādēļ, ka atzīst to par līdzekli atcelt reiz it visas šķiru starpības un pretestības, lai tiklab cilvēces moraliskās, tiesiskās un arī saimnieciskās vērtībās panāktu izlīdzināšanos un vienību. Kas šo mērķi izraudzījušies par savu dzīves uzdevumu, kuru sirds priekš tā pukst un mēle raisās, nodod šīs

idejas kalpībā savas dāvanas un mākslinieciskās spējas, protams, tikai nepiespiesti — tie nav kalpi un vergi, bet civilizacijas barveži, tie nav savu mūžu velti dzīvojuši. Jo ir daudz vairāk nekā dekadentu murgi un misterijas.

A. Deglavs

«Mājas Viesis», 1910. g., Nr. 33, 34, 18. un 25. augustā.

PIEZĪMES PIE A. DEGLAVA «KRITIKA?»

Par manu rakstu «Avīžnieciskā kritika» A. Deglavs ievietoja «Mājas Viesī» pretrakstu «Kritika?» (skat. «Māj. V.», 33. un 34. num., š. g.), pie kura man lasītāju un A. Deglava kga labā jātaisa dažas piezīmes.

Mans raksts ir tieši tikai par daiļliteraturu un viņas kritiku pēdējos piecos gados. A. Deglavs uzskatījis manu rakstu kā Marksa teoriju aizskarošu, tāpēc arī savā «Kritikā?» ņēmies aizstāvēt šo teoriju. Pret minētās teorijas aizstāvēšanu man nekas nav sakāms, un noliegt viņas kulturalo misiju man nenāk ne prātā. Es tikai aizrādīju, cik daudz ir cietusi un cieš vēl vispār cilvēciskā ideja no viņas dogmatiskiem kalpiem, kuri savu nespēku un kailumu grib segt ar «idejas» segu.

Personīgā lietā A. Deglavs uzbudinās par manu piezīmi pie viņa stāsta «Poezija un Proza». Neesot bijis viņa nolūks caur to kaitēt zināmiem rakstniekiem, viņš tikai rakstījis vispār cilvēcīgi utt. Gandrīz būtu jātic Deglava kga apgalvojumiem. Tikai vēl ceļas jautājumi: vai tikai tie, no sabiedriskiem «kritiķiem» par dekadentiem nosauktie rakstnieki, vienīgie ir spējīgi izdarīt tamlīdzīgus noziegumus, un kāpēc Deglavs savam nelietim izmeklējis taisni vārdu «dekadents», labi zinādams, ko saprot zem šī vārda pūlis. Interesanti būtu zināt, ko teiktu Deglavs un «biedri», ja kāds rakstnieks, «izlietodams savu mākslinieka brīvību», būtu uzrakstījis tādu pat gabalu, kurā varonis tiktu nosaukts par «socialistu», jo, ka arī starp pēdējiem ir tādi ļaudis, — nebūs noliedzams. Te tikai jautājums: vai viena dēļ var apvainot visus? Man nav nekas pretim, ja rakstnieki attēlo izvirtību, lai brīdinātu citus un radītu pret netikumu riebumu! Bet Deglava stāstā ir kaut kas vairāk, kas arī izsauca manu piezīmi.

Bet pats zīmīgākais Deglava «Kritikā?» ir tas, ka viņš, tāpat kā Jansons un citi «kritiķi», nāk cīņā, tūlīt lietodams vārdus: liekēdis, kaitīgs liekēdis, pļundurs, melnsimtnieks utt. Šie vārdi ir stiprākā Deglava «Kritika?» daļa. Otrs paņēmiens, kas tik ļoti raksturo šo varoņu kritikas, ir apmelojumi vai tieši meli.

Te apstiprinās mans aizrādījums, ka jezuītu parole: mērķis attaisno līdzekļus ir arī «progresivo» kritiķu parole. Kāpēc Deglavs manu rakstu nosauc par melnsimtnieciskU? Es, lūk, apgalvojot, ka «Jansons un citi socialdemokratu vadoņi ārzemēs ar strādnieku naudu vedot izšķērdīgu dzīvi».

Polemizējot ar godīgu pretinieku, es prasītu, lai viņš citē to vietu manā rakstā, kur šis «apgalvojums» ir izteikts, bet prasīt to no mūsu «ideju kalpiem», tas ir veltīgi. Viņiem nav nebūt vajadzīgs, lai tas tur būtu apgalvots, pietiek jau, ka viņi to atrod par vajadzīgu teikt. Es zinu, ka arī Deglavs te izlīgs ar savu sirdsapziņu, jo: mērķis attaisno līdzekļus! Mans raksts ir notaisīts par melnsimtniecisku — ar kādiem līdzekļiem — tas ir vienalga!

Man vēl te jāpiezīmē, ka es savā rakstā nekur neesmu lielījies par «revolucionaru», kā Deglavs to apgalvo. Konstatēju tikai vēsturisko faktu, un neesmu vainīgs, ka Deglavam tas nepatīk, ka tagad nolādētie rakstnieki «bija visur ar tautu, bija viņas ilgu un tieksmes izteicēji; ar savām dzejām un stāstiem tie gāja pat pa priekšu».

Tāpat man jāatraida Deglava apgalvojums, ka es tagad apspļaujot to, ko agrāk turējis par svētu. Nevienu lielu ideju, lai tā būtu kāda būdama, nekad neesmu «apspļāvis», bet es spļauju uz vārdu un frāžu žvadzinātājiem un idejiskiem veikalniekiem un nekad neesmu prasījis un neprasu viņu cildināšanas vai propagandēšanas, bet vienmēr es aizrādīšu uz viņu birģelismu un maskām, lai viņi mani nosauktu vai desmit reizes dienā par buržuju, liekēdi vai murgotāju.

Kas attiecas uz Deglava apgalvojumu, ka es un «dekadenti» prasot pūļa simpatiju, tad man vēlreiz jāsaka, ka pūļa simpatijas es atzīstu par visbēdīgākajām simpatijām, kādas vien rakstniekam var tikt parādītas. Es esmu laimīgs, ka es stāvu tik tālu no pūļa simpatijām! Pūļa simpatijas pieder «Dzimuma kopdzīves», «Šerloka Holmsa», «Pinkertonu» un briesmu romanu autoriem, un konkurēt šiem kungiem man patiešām nav ne mazākās patikšanas. Vēl mazāk patikšanas man būtu, ja manas dzejas vai stāsti atrastos līdzās šiem pūļa «idealiem» uz viņu lasāmā galda. Neskatoties uz Jansonu, Upīšu un Ko aizrādījumiem, ka «dekadentu» rakstos esot vai tīrais elles zaņķis, pūlis atstāj tos pilnīgi neievērotus — tas ir pierādījums, ka pa pūļa garšai tie nav. Es pat nevēlos, ka manas dzejas vai stāstus lasa tas pūlis, kurš tik kāri gulst uz Verbickajas, Auerbacha vai citu «ģeniju» gabaliem.

Un man liekas, ka katrs dzejnieks, kuram daudzmaz pašcieņības, domās tāpat. Vēsture un statistika rāda, cik «pūlis» ir cienījis un ciena dzejniekus — par to nav ko noskumt. Latviešu dzejnieki ir laimīgi, ja viņu dzejas tiek izpirktas 200 eksemplaros, viņi zin, ka tās lasa nevis pūlis, bet tie, kas dzeju var lasīt. Bet par to, kur dzejnieks ņems maizi, — nerūpējieties, Deglava kungs: no dzejām neviens vēl nav pie latviešiem pārticis. «Pūļa» simpatiju dēļ ar jums cīņā neiesim.

Bet debatēt pār mākslas jautājumiem mums ir veltīgi — tur mēs nesapratīsimies. Pat par mākslas principiem ne!

Saku vēlreiz: mans raksts nav kritika, kā Deglavs to domājis. Tas ir tikai «kritiku» pārskats. Sabiedriskie jautājumi tur aiztikti tikai paskaidrojumu dēļ un arī tādēļ, ka «mūsu kritiķi» visus šos piecus gadus nav apsprieduši mākslas darbus pēc tā, kā tie rakstīti, bet pēc tā, kas viņos teikts; nav tos aplūkojuši no mākslas, bet no politikas un partiju redzes punkta. Un atkārtoju, ka nekas «ideju» nav tā pazemojis kā taisni tie kliedzēji un tukšie zvārguļi, kuri ar ideju dzen veikalu.

Ka mans raksts sacels uzbrukumus un jaunus apvainojumus, to paredzēju. Esmu tikai konstatējis faktus un neesmu atbildīgs, ja kādam par to jāuzbudinās.

Ja es būtu tik smalki «izglītots estets un nepārspēts kritiķis» kā, piem., Jansons, Jankavs vai vietām arī Deglavs, tad būtu pielicis pie sava raksta vēl krietnu rindu jaunāko lamas vārdu par minētiem «kritiķiem». Bet, tā kā man šī «progresivā» kultura ir sveša, tad jāapmierinās vienīgi ar faktiem. Ceru tomēr, ka minētie kritiķi dos dubultīgi to, ko es nespēju.

J. Akuraters

«Mājas Viesis», 1910. g., Nr. 41, 13. oktobrī.

VĒL PAR KRITIKU

J. Akuraters pie mana raksta «Kritika?» nodrukājis «Mājas Viesa» 41. numurā dažas piezīmes, uz kurām, lai lieta tiktu noskaidrota līdz galam, turu par vajadzīgu piebilst vēl sekošo:

Nekad neesmu prasījis, lai Akuraters man ko tic, ne arī viņa personīgai ticībai es toreiz devu savas piezīmes. (Skat. «Mājas Viesa» 33. un 34. numurā «Kritika?».) Akuraters, starp citu, man uzbrukdams personīgi, bija nostādījis nepareizi latviešu rakstniecības jautājumu un kritiķu attiecības pret viņu, un es mēģināju lietu apskatīt objektivi, ne Akurateram, ne dekadentiem, ne socialistiem un vēsturiskā materialisma piekritējiem par labu vai ļaunu. Es aizrādīju uz loģiskiem trūkumiem Akuratera rakstā, ar ko

saduramies arī viņa «piezīmēs». Viņš man pārmet, kāpēc savam nelietim esot izmeklējis taisni vārdu «dekadents», kur Akuraters būtu bijis itin apmierināts, ja es to būtu nosaucis par «socialistu». Šādu uzbāzīgu un nedibinātu prasību, ko un kā man būs tēlot, es dzirdu pirmo reizi. Ka es te neesmu izpildījis A. vēlēšanos, tad man par labu runā ne vien mana mākslinieka brīvība, bet arī loģika. Dekadents nozīmē izvirtuli un socialists sabiedriskas idejas piekritēju. Ja nu es tēloju izvirtuli, tad taču man viņš jāsauc par izvirtuli un ne par sabiedrisku ideju piekritēju. Arī ja pēdējais būtu pastrādājis izvirtuļa, t. i., dekadenta darbus, tad taču arī viņš ņemams tikai kā izvirtulis, t. i., dekadents. Un tādēļ es nesaprotu, kādēļ A. tik ļoti stāv priekšā šim dekadentam?

Tālāk Akuraters gaužas, ka es lietojot vārdus (no kuriem viņš jūtas aizskarts) liekēdis, kaitīgs liekēdis, pļundurs, melnsimtnieks. Tālāk viņš tā kā gaužas par apmelojumu. Es viņa rakstu esot nosaucis par melnsimtniecisku. Es viņam uztiepjot, ka tas esot apgalvojis, ka Jansons un citi socialdemokratu vadoņi ārzemēs ar strādnieku naudu vedot izšķērdīgu dzīvi, ka viņš esot lielījies, ka esot lielāks revolucionars nekā Jansons utt. Ko viņš un es šinī lietā esam teikuši, tas taču «Mājas Viesī» ir nodrukāts. Akuraters teica («M. V.» 20. numurā): «... Ko darīja liela daļa šo nolādēto rakstnieku tai brīdī, kad tauta sapņoja par brīvību. Viņi bija visur ar tautu, bija viņu ilgu un tieksmes izteicēji; ar savām dzejām un stāstiem tie gāja pat pa priekšu, ceļu sagatavodami. Lielā brīvības ideja aizņēma viņus visā pilnībā... Daži no viņiem krita cīņā, daudzi tika gūstniecībā ņemti, izraidīti, notiesāti, gadiem ilgi pavadīja cietumos, daudziem bija jāatstāj dzimtene un jāklīst pa svešumu... Un lielākā daļa tagad nolādēto un «izvirtušo» «dekadentu» bija starp tiem...

Un ko darīja toreiz tie, kuri tagad uzmetas par brīvības apustuļiem, «progresistiem» un nākotnes nesējiem... Viņi bija tik gudri, ka negāja paši cīņā, bet mierīgi gaidīja. Tas tak bija riskanti — iet līdzi! Cik drīz viņiem varēja uzbrukt visu karotāju liktenis — nāve vai gūstniecība. Nē, nē! Viņu rīcība bija prātīga diezgan un izteicas viegli tai dzejā, ko Rainis rakstīja par tamlīdzīgiem:

> No dieva puses, ar varu tik nē,
> Tas pats sev kaitē, kas paģērē...

Jankavs dzīvoja mierīgi pie malas, tālu no cīņas un briesmām, un klusēja, un «nogaidīja», un «lielais» Jansons

aizlaidās viegli un lēni prom noskatīties no malas, kādu galu visa tā lieta ņems. Tā vajadzēja, tas bija prātīgi — to teiks vēl šodien katrs prātīgs birģelis. Bet ko teic un teiks vēsture par «ģeneraļiem», kas zaldātus pamet pašā karstākā cīņas brīdī un aizlaižas, atstādami karaspēku tā liktenim. Par varoņiem šādus «ģeneraļus» vēsturē nesauks, lai tie vai nezin kā ar varonību bramētos... Veikals paliek veikals, lūk, visu noslēpumu atslēga...» Es teicu («Mājas V.» 34. numurā): «Nevaru paiet garām tikai dažiem kuriozumiem. Akuraters, piemēram, klaji palielās, ka viņš un dekadenti ir lielāki revolucionari nekā Jansons. Es domāju, ka mūsu laikos neviens nesodīts nevar lielīties ar to, ka viņš ir revolucionars, ja viņš patiešām tāds ir. Es domāju, ka Akuraters pats sev netic. Ja kāds ir sēdējis centralē, tad tam vēl nebūt nevajag būt revolucionaram, ko pierāda J. Akuratera kumpans, tagadējais «Rīgas Avīzes» dzejnieks Jākobsons Kārlis. (Tāpat nav visai godīgs Akuratera apgalvojums, ka Jansons un citi socialdemokratu vadoņi ārzemēs ar strādnieku naudu vedot izšķērdīgu dzīvi.) Esmu pārliecināts, ka tas, ko Akuraters te izsaka, nav pat viņa subjektiva pārliecība. Fakts ir tas, ka tik Jansons un vēl dažs labs cits ir izbaudījis kailo trūkumu daudz vairāk nekā J. Akuraters un to vēl tagad bauda. Tas ir melnsimtnieciskas pilsoņu preses paņēmiens, tos atklātības darbiniekus, kuri atrodas pa kreisi, ja tie nav pļunduri un nebāžas sabiedrībai virsū pumpēdami un ubagodami, izkliegt par kādiem bagātniekiem un izšķērdīgas dzīves piekopējiem. Šo paņēmienu piesavinājies arī J. Akuraters. Lai spriež paši lasītāji — varu sacīt tikai to: man tādas rakstura īpašības nepatīk.»

Kā tagad nu revidēju, tad A. saviem pretiniekiem iekaviņās ielikto pārmetumu manis pievestiem vārdiem nav izsacījis. Tomēr citiem vārdiem tas tik daudz tiem pārmet veikaliskumu un negodīgus nolūkus, ka tas iet cauri tikpat kā sarkans pavediens visam viņa rakstam, tā ka es nebūt nevaru grozīt savu spriedumu un liecināt, ka man tādas rakstura īpašības patiktu. Es nesaprotu, kā Akuraters, kas citus tik daudz nepieļaujamā kārtā apvainojis, var pats justies apvainots. Un es nesaprotu arī, kā viņš var apgalvot, ka nav apspļāvis savus agrākos idealus. Ja viņam bijusi kāda iekšēja vajadzība grozīt savus uzskatus, tad taču vajadzētu tik daudz vīrestības un to atzīties. Un nevajag izlikties arī par tik naivu, to «pūli», kas piekrīt lietderības principam un cienī savus politiskos uzskatus, meklēt starp «Šerloka Holmsa» un «Pinkertonu» lasītājiem. Pēdējie gan katrā ziņā uzgavilēs Akurateram, ja tikai viņš sarakstīs ko sensacionalu. Bet,

ja nu viņam tā «pūļa» nemaz nevajag, ja tas no dzejas negrib paēst un tam gluži vienaldzīgi, ko tie kritiķi par viņu saka, tad kādēļ tad visu šo troksni un jeremiadi ar to «avīžniecisko kritiku»? Un kādēļ tad te apvainot citus un uzkraut tiem vainu par nesekmēm, ka atlikuši tikai 200 lasītāju, ja vairāk negrib kā šos divi simti?

Arī es piekrītu Akurateram, ka es un viņš nekad nesapratīsimies mākslas jautājumā, bet esmu tai pārliecībā, ka es caur to neko nezaudēju.

A. Deglavs

«Mājas Viesis», 1910. g., Nr. 44, 3. novembrī.

11

ANDREJS UPĪTS KĀ KRITIZĒTĀJS REALISTS PAR LITERATURAS STĀVOKLI UN ATSEVIŠĶIEM LITERATURAS VĒSTURES JAUTĀJUMIEM

LATVIEŠU TAUTSKOLOTĀJS KĀ RAKSTNIEKS

Ja mākslu atzīstam par pilnīgi patstāvīgu un svabadu no tiem tūkstošējādiem iespaidiem, zem kuru smaguma norisinās ikviens cits cilvēka garīgais darbs, tad arī pati mākslinieka persona jāuzskata vai nu par absoluti brīvu, kuras visunolēmēja griba izaug un atbalstās vienīgi uz kādiem svešiem, neizdibināmiem individualiem spēkiem, vai arī par nejaušu meteorisku parādību, kas, tikpat svešu un noslēpumainu ārēju spēku trenkta, uz acumirkli liesmodama, parādās cilvēciskās dzīves apvārksnī. Bet, ja pielaižam, ka cilvēkā un ārpus cilvēka viss, mazākais, zināmā mērā, zinātniski pamatojams, izprotams un izskaidrojams, tad arī uz mākslinieku, rakstnieku jāskatās kā uz būtni, kas nevar būt gluži svabada no rases, audzināšanas, sabiedrības un citu ārienes apstākļu iespaidiem, kas gan iedzimtības, gan apzinīgas uzņēmības ceļā piekļūst ikviena cilvēka garīgās personības veidošanas procesam. Tad arī zināmā mērā varam šķirt rakstnieku-aristokratu no rakstnieka-zemnieka dēla, rakstnieku mācītāju no rakstnieka-skolotāja. Zināms, nav jādomā, ka rakstniecībā šie atsevišķie rakstnieku tipi nošķirsies tikpat asi un nepārprotami, kā dzīvē tos šķir viņu mantas apstākļi, sabiedriskais stāvoklis un citas sadzīves kārtu specifiskās savādības. Mākslinieciskas iejūsmas veids un mākslas darba embrioloģiskā būtība viena un tā pati visiem rakstniekiem. Bet mākslas darba stilā un izveidojumā, visā, kas viņā tverams un sverams, izjūtams un uzņemams, viscaur dzirdas rakstnieka simpatijas un riebums, viņa pozitivā tieksme un viņa negatīvais protests — ar vienu vārdu sakot, visa viņa organiskā būtne. Un, jo lielāks un pilnīgāks kāds mākslas darbs, jo skaidrākā un dzirdamākā kopskaņā tur izskan rakstnieka māk-

slinieciskā un cilvēciskā personība. Šī beidzamā it sevišķi ir tā, kam sava laika un savu apstākļu tāli redzamas pazīmes. Tādēļ, runājot par tautskolotāju-rakstnieku, viņa literariskā darbība ar viņa ražojumu savādībām jāaplūko ciešā sakarā ar viņa praktisko ikdienas darbu un apstākļiem, kādos tas notiek. Vispirms jāaizrāda, ka visās tautas garīgās darbības nozarēs, tā arī rakstniecībā, latviešu tautskolotājs līdz pašam beidzamajam laikam ir bijis spēcīgākais, izturīgākais, pašaizliedzīgākais strādnieks. Gandrīz varētu sacīt, ka iz visas mūsu rakstniecības runā latviešu tautskolotāja tipiskais gars. Tautskolotājs-rakstnieks kā atsevišķs mākslinieka tips arvienu parādās tik viegli atšķirams un tik zīmīgs, ka man jābrīnās, kāpēc neviens no maniem koleģiem, vecākiem kritiķiem un literaturas vēsturniekiem, nav mēģinājis izpētīt un apgaismot viņa bioloģisko un psiholoģisko būtību. Mans mazais mēģinājums, protams, jau sava apmēra dēļ vien nespēs aptvert tematu visā viņa plašībā. Man jāierobežojas uz to, kas pēc mana ieskata tas svarīgākais un tipiskākais. Un, tā kā tipiskais izveidojas tik pa gariem noslēgtiem laikmetiem un tiek redzams un tverams tikai no zināma atstatuma, tad piemēri un paraugi jāņem no vecākās rakstniecības un no rakstniekiem, kuru darbība noslēgta vai tikpat kā noslēgta. Šo piemēru kopsavilkums, bez šaubām, rādīs skolotāju-rakstnieku tikai no vienas puses. Bet tas jau ir mans nolūks. Es negribu vispusīgi aplūkot skolotāja-rakstnieka darbus, it sevišķi ne tos, kur viņš parādās kā īsts, nesaistīts mākslinieks, — par tautskolotāja-rakstnieka nenoliedzamiem nopelniem tautas mākslā stāsta ikkatra rakstniecības vēsture. Mans uzdevums — izcelt un apgaismot aizmirsto, tipiski skolotājisko elementu latviešu tautskolotāja-rakstnieka ražojumos.

Viss vairākums tautskolotāju-rakstnieku ir zemnieku, kalpu un sīksaimnieku bērni. Šīs, kā zināms, ir šķiras ar vissīkstāko izturību pat grūtākajā, mazapsološā darbā. Nav vienīgais tāds piemērs zināms, kur tēvs un māte iet klupdami, sviedriem un asinīm pērk kaut stūrīti, kaut pēdu zemes, bet dēls pa karstiem vasaras dienvidiem un melnām rudens naktīm līkst pār grāmatu, ar miegu un nogurumu cīnīdamies, gatavojas uz seminaru vai skolotāja eksamenu. Ir vecāki, ir dēls sasniegs nodomāto. Viņi savā zemes stūrītī ietaisīs sev ligzdu, varbūt dzīvos un mitināsies sliktāk nekā otra iebūvietis, bet tomēr neies projām, nagiem un zobiem turēsies un nenoģiedīs, ka zeme savu īpašnieku un kungu padarījusi sev par kalpu. Un viņš tiks pie skolotāja tiesībām; piecus gadus ies par pagastskolotāja palīgu ar simts rubļiem algas un uzturu ziemā, tad varbūt dabūs pirmā skolotāja vietu ar drusku biezāku maizes riecienu, no rīta līdz vakaram strādās bērnu pārpildītā klasē, reizēm izmisis cīnīsies ar sava likteņa lēmējām varām,

rīkos teatra izrādes, vadīs dziedātāju kori un pa īsin īsiem vaļas brīžiem nodosies savai rakstniecībai, kurai tik labprāt būtu atdevis visu savu laiku un spēkus. — No nupat sacītā redzams, ka tādam censonim tautskolotājam piemīt visas viņa tēva zīmīgākās rakstura īpašības, kāpēc viņš savā dzīvē un darbā ir un paliek arī zemnieks. Vispirms, kas jau katram redzams, viņam iedzimusi tēva sīkstā liecamā, bet nesalaužamā enerģija tieksmē pēc reiz iedomātā. Šī enerģija viņu nepamet arī viņa darbības laukā, kur reizēm jādara tik daudz sūra, nevajadzīga, pat aplama. Latvijas skolu vēsture zin stāstīt, ka latviešu tautskolotājs pārdzīvojis laikmetu, kad katram skolotājam vajadzēja būt garīgi tuvu rada ķesterim, lai arī patstāvības un neatkarības ziņā viņš netika blakus pat mācītāja kučierim. Pārdzīvojis viņš arī to laikmetu, kad par katru mātes valodā izrunātu vārdu bij jāmauc skolēnam plīts riņķis kaklā. Pārdzīvo arī tagadējo, kad viņš tiek mētāts un spaidīts visneiespējamākās un neizprotamās pretrunās un kad pār viņa galvu kā sasmacis gaiss guļ neziņa un drūma gaida. Zināms, nevar sacīt, ka latviešu tautskolotājs arvien ar mierīgu sirdi padevies savam skaudīgajam-šaudīgajam liktenim. Ar klusu iekšķīgu protestu viņš lavierējis pret vēju un apkārt tiem asiem klintsbluķiem, kas visur guļ dzīvas straumes viducī. Pa īsiem atpūtas brīžiem un starpstundu piecminutēm centies izpildīt to patiesa audzinātāja lomu, kam priekš acīm dzīvs, individuals cilvēks ar savas atsevišķās cilvēciskās dabas tieksmēm, ne bars mechanisku atmiņas vingrinātāju, galvas gabalu kalēju un zubrītāju. Daudz cietis un cīnījies latviešu tautskolotājs — nav ko liegt. Un tomēr — atskaitot retos, savā vairākumā tautskolotāji pieslējās un piemērojās ikreizējiem apstākļiem. Viņos atkal izteicās no tēviem mantotais, iedzimtais zemnieku konservatīvisms. Tas atļauj cilvēkam viņa idealus ierobežot, sašaurināt, ja vajadzīgs, arī sadrupināt un izbārstīt. Ja vajadzīgs, ķerties pie oportunisma, slēgt kompromisus starp savu dziļāko atziņu, starp savu dzīvo, runājošo un praktisko ārienes vajadzību. Jo dzīvāks, pēc dabas patstāvīgāks un intensivāks cilvēks, jo vairāk viņu šāda dzīve un apstākļi dzen tieši liekulībā un varizejismā. Ja šādi apstākļi ilgst ilgāku laiku, tad veselai ļaužu kārtai, kas viņos dzīvo, individualas rosmes un iniciatīvas trūkums, savāda garīga nospiestība un slapstīšanās, vispārēja un savstarpēja neuzticība, dzīves sīkulība un idejisks sarukums paliek it kā par tradicionalu psichisku slimību, par tipisku rakstura pazīmi.

Šī pazīme jau pa gabalu spīd mums pretī iz latviešu tautskolotāja-rakstnieka darbiem. To vispirms izmanām gandrīz pilnīgā mākslinieciski radošas pirmatnējas iniciatīvas trūkumā. Latviešu rakstniecība ir gājusi pa dažādiem

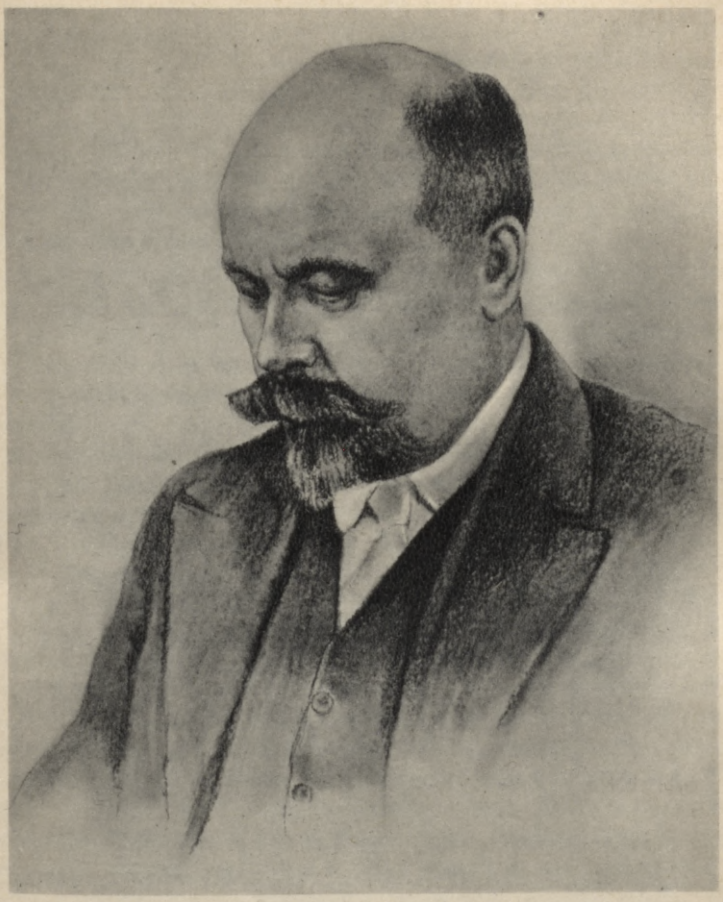

A. Deglavs

laikmetiem, un viņā ir pārgājuši dažādi virzieni — visos tajos strādājis, daudz un dažādi strādājis tautskolotājs-rakstnieks. Bet iesācis, *idejiski ieradījis* viņš nav ne vienā vienīgā no tiem. Tā ir bijusi citu ierosināta un pacelta ideja, kurai kalpot viņš nācis ar saviem darbiem, citu stipri meti, kuros viņš ieaudis savus audus. Tautskolotājs-rakstnieks reizēm ir smēlis no diezgan dziļa avota, bet teka uz turieni bijusi iemīta jau priekš viņa. Tautskolotājs-rakstnieks ir veidojis skaistus, nemirstīgus mākslas tēlus, bet priekš acīm viņam gandrīz arvienu ir stāvējuši citu paraugi. Individuali nedrošu, konservativu, etiski un estetiski konvencionalu un mūžam didaktisku mūsu rakstniecība rāda latviešu tautskolotāja-rakstnieka tipu.

Par pastoralo rakstniecību un pastoralo skolotāju nav ko runāt. Tur tikko sacītais parādās tik atklāti brutalā kārtā, ka nav vērts uz to vēl atsaukties. Bet palūkosimies tajā laikmetā, kur latvietis pirmoreiz nāca kā galvenais strādnieks savā rakstniecības druvā — tautiskas atmodas laikmetā. Kur runā par tautu un tautisku kustību, tur taču tautskolotājam, kā cilvēkam, kam vistuvākie un visciešākie sakari ar tā saucamo tautu, vajadzētu būt pirmajam un beidzamam, iekustinātājam, vadītājam un noteicējam. Taisnību sakot, šī laikmeta rakstniecībā tautskolotājam arī piekritusi lielāka loma kā jebkad. Kā viens no visskaļākiem caur visu tautiskas atmodas laikmetu skan sauciens pēc tautas izglītības, un pie tā pazīstam taisni tautskolotāju. Vai visa šī kustība beigu beigās novērsās tīrā didaktikā — cīņā un rūpēs par vispārēju elementarizglītību, kas ne savā desmitā daļiņā nav domājama bez tautskolotāja. Un tomēr, ja labi ieskatāmies tautiskās atmodas laikmeta vēsturē, tad redzam, ka šīs lielās kustības idejiskie ierosinātāji nav tautskolotāji, bet citi inteliģenti (starp kuriem tikai viens otrs cēlās iz tautskolotāju kārtas), kā, piem., Krišjānis Valdemārs, Krišjānis Barons, Juris Alunāns, arī Fricis Brīvzemnieks. Tautskolotājiem pieder gods, ka viņi pirmie uzņēma lielo garīgās atsvabināšanas ideju, iznēsāja un izplatīja to pa visām šaurām dzimtenes nomalēm un tā visplašākos un tumšākos tautas slāņus sakustināja tautiskas pašapziņas jausmā. Un tautskolotājs-rakstnieks pa lielākai tiesai bija tas, kas tautiskās atsvabināšanās idejas izteica skaļākā un krāšņākā dzejas ietērpā un lielākajos, plastiskos mākslas tēlos. Tautskolotājs Auseklis vija krāšņāko dzejas vainagu šim tautas svētku laikam. Bet viņā arī visgaišāk tika redzama atmodas laika ideju un idejiskās dzejas lielā vājība un nespēks. Vēlākie rakstniecības laikmeti apstiprina, ka tipiski skolotājiska bij šī pirmā laika dzejas ideju negatīvā puse. Tā visgaišāk parādījās kaunā par savas tautas drūmo, verdzisko pagātni un tieksmēs viltot šo pagātni un visu, kas no viņas

mantots. Ar dziesmām un skaļu ārisku troksni Auseklis klāja teiksmu zelta vizuļus pār visu, arī pār to, kas tautas rakstūrā bij sapuvis un izvirtis. Viņš un viņa laika biedri bij romantiski sapņotāji un sajūsmas dzejnieki, bez tēraudcietas gribas un nelokāma reformatoriska fanatisma. Viņi necentās uz to, kas visos laikos tautisko cenšanu vienīgais uzdevums: notīrīt tautas dvēseli no verdzības sārņiem. Viņiem nebij ne drosmes, ne spēka pacilāt arī tautas sasmakušo morali un sastingušās dogmas — visu pastorālā laikmeta sabiedrisko un individuālo ētiku. Auseklis ar visu savu sajūsmas karstumu un savu skanošo dzeju palika mantoto tradicionālo tikumisko dogmu varā. Bet tautskolotāja-rakstnieka tikumiskās atkarības un kalpības ainu vislabāk rāda vēlākie rakstniecības laikmeti.

Daudz un skaļi ir slavēti Kaudzīšu «Mērnieku laiki». Un tiešām Reiņa satiriski negatīvie tipi un kulturvēsturiskā sadzīves aina, kas viņos un caur viņiem atklājas, savā mākslinieciskā apstrādājumā atzīstams kā liels un ievērojams darbs. Bet gandrīz pavisam aizmirsts aizrādīt uz «Mērnieku laiku» otro, lielāko pusi, kurā tie parādās kā tipiski epigonisks ražojums. Viss pozitīvais «Mērnieku laikos» ir tautskolotāja Matīsa darbs. Tur no sākuma līdz beigām pieņemdamās, noklusdama un atkal pieņemdamās skan pazīstamā pastorālā meldija. Cik asā opozicijā «Mērnieku laiki» uzstājas pret tautiskā laikmeta pārspīlētiem centieniem, tikpat naivā sajūsmā un uzticībā sludina pastorālās dogmas. Tēli, kam jānes šīs dogmas un jārāda viņu piepildīšanās, ir šabloniski un nedzīvi. Mākslas dzīvību viņos nomāc elementārās tradicionālās morales balsts, ko pastorālais laikmets ar kara lielkungiem Eistaķijiem un grafa lielmātēm Genovevām atstāja saviem pēcnācējiem augumiem. Draugu biedrības godalga ir rakstūrīga atsauksme par «Mērnieku laiku» pozitīvās ētikas vērtību. (Jo tikai to, ne «Mērnieku laiku» mākslas vērtību minētā iestāde varēja apspriest, saprast un godalgot.)

Bet te mēs nejauši esam uzgājuši spilgtu ilustraciju tam, ko sacījis latviešu tautskolotāju skolotājs Cimze (skat. «Izglītības» 1. burtn., 1909., 49. lpp.) — tam, kas tiešām tas visrakstūrīgākais vilciens tautskolotāja-rakstnieka sejā: «Mēs negribam nebūt sagatavot zemi ... radikaliem principiem. Radikali mēs esam — bet citādā ziņā ... Tikpat maz mēs gribam nākt tuvumā savai mīļai ticībai, vēl mazāk to noliegt un viņu sapīt ar racionalām idejām ... Mēs gribam vienkārši tikai savai latviešu tautai kalpot. Kalpot mēs gribam, ne valdīt.» It sevišķi šis beidzamais teikums ir zīmīgs priekš tautskolotāja un tautskolotāja-rakstnieka. Ne jaunus ceļus meklēt, maldīties un varbūt citus maldināt — ar visiem iet pa gludi nomīto, drošo taku, tā viņa dzīves gudrība. Un,

pāri lapu rakstniecības vēsturē uz priekšu pašķirot, atrodam vēl spilgtākus un zīmīgākus tautskolotāja-rakstnieka *tradicionali epigoniskās morales* paraugus. Nonākam pie Apsīšu Jēkaba, uzšķiram viņa «Vēstules iz tēvijas». Visvisādās variacijās un atkārtojumos lasām vienu vienīgu domu, vienu vienīgu principu, uz kura kā uz milzu kolonas Apsīšu Jēkabs gribētu atbalstīt visu rakstniecības un rakstniecības kritikas ēku. Ir patiešām apbrīnojama tāda iedomāšanās, iejušanās un iedzīvošanās spēja konvencionalu dogmu saturā un garā, kādu redzam pie tautskolotāja Apsīšu Jēkaba, kurš taču tā kā tā pieder vairāk jaunajam nekā vecajam sadzīves laikmetam. Te tā ir vairāk nekā dogma un tradicija, tā ir viņa mākslas dzīvais saturs. Tas izteicas visos viņa stāstos un visos viņa mākslas tēlos. Tie savā apbrīnojami plastiskā skaistumā ir vispilnīgākais vecā latvieša vēsturiskā, normatīvā tipa attēls. Bez mitēšanās tie sludina to pašu sevis aizliegšanu, kalpošanu citam, nedzīšanos pēc šīs pasaules niekiem un kārībām, tā sakot, filozofisku pasivitati (Andra tēvs), bet liek tik celt acis uz augšu un saliktām rokām gauzties pēc tālās, augstās pilsētas (Grīvgaļi). Bez žēlastības Apsīšu Jēkabs pazudina katru, kas tik par matu atkāpjas no tradicionalas zemnieciskās vai zemnieciski tikumiskās normas. Bargā tiesā viņš iet ar pazudušiem dēliem. Pēc savas vēsturiskās būtnes Apsīšu Jēkabs ir pastoralā un tautiskā laikmeta ideju tiešs mantinieks. Pēc savas mākslinieka dabas un spēkiem moralists, savos nolūkos vistipiskākais didaktiķis-skolotājs. Viņa misija vienmēr bijusi: *mācīt, audzināt, norāt, labot, atpakaļgriezt uz vecā ceļa, pie vecajiem ieskatiem un vecās patiesības*. Visi Apsīšu Jēkaba epigoņi, tautiski-realistiskās skolas spēcīgākie rakstnieki-tautskolotāji uzmanīgi turas iemītās pēdās. Viens no lielākajiem starp tiem, Saulietis, visos savos darbos bez mitēšanās atkārto un variē pazīstamo *sirdsšķīstības* motivu. Tā no gabala lūkojoties un paļaujoties Saulieša veikla tēlotāja spējām, liekas, it kā te tiešām būtu kas jauns, individuali īpatnējs, patstāvīgs savā idejiskā uztvērumā un mākslinieciskā izveidojumā. Bet, dziļāk papētot, atklājas arī Saulieša tipiski skolotājiskā daba, kas gan var apbrīnojami dziļi iejusties tradicionalās tikumiskās un sabiedriskās normās, attēlot tās ļoti labās, priekšzīmīgi pagatavotās mākslas *reprodukcijās*, bet nekad nespēj iz dzīves un iz savas dabas izcelt un formulēt jaunas, patstāvīgas, individuali patiesas. Jo kas tad galu galā ir šī mūsu rakstniecībā tik novalkātā, par leijerkastes gabalu banalizētā «nespēcīgas dvēseles», «sirdsšķīstības» asaraini sentimentalā meldija? Ne no cita viņa ceļas — no tās pašas vecu vecās *grēka apziņas*. Tā izaugusi ceļā no vecās uz jauno etiku,

no dogmatiskās morales uz individuālu taisnību. Modernās kulturdzīves prasījumi ar varu dzen cilvēku svešos, nepazītos apstākļos un konfliktos, daudzreiz dzen viņu taisni pretī līdzšinējai patiesības un tikumības sajēgai. Garā gausākiem cilvēkiem vispār grūti apjaust vecā, pārdzīvotā nederību un dabiski izaugušā jaunā tiesības un patiesību. Kā grēku, kā noziegumu, kā sirdsnešķīstību viņi apzinās visu to, uz ko viņus nenovēršami dzen visas dzīves progresa spaids. Nestiprām rokām turēt un turēt, un veidot — viņiem atliek tik ievilkties savā dvēseles vientulībā, slīgt skumjās, gurdenās, rezignējošās refleksijās. Tautskolotājam-rakstniekam nu galvenā vīzē piekritis tas neapskaužamais uzdevums tēlot ne to, kas, maldīdamies un ceļu meklēdams, laužas uz priekšu, pāri bijušam un pastāvošam, bet to, kas sen nodibinājies un izveidojies, un to, kas novecojies un pārstāvējies izmisis cīnās pret jauniem uzmācošiem spēkiem. Tautskolotāja-rakstnieka tēlotā un māksla tēlos veidotā dzīve gandrīz bez izņēmuma vienmēr ir bijusi p a t r i a r c h a l i - z e m n i e c i s k ā. Tautskolotājam-rakstniekam ir piekritis gods zemniecisko jeb, pareizāk sakot, zemnieciski-mazgruntniecisko dzīvi attēlot viņas pozitivajos centienos un šķietami idiliskajā pilnībā un mierā. Jo daudzajos un ļoti daudzos gadījumos paša tautskolotāja-rakstnieka dzīves ideals nesniedzās pāri tīri mazgruntnieciskajam. Iegātņos ieprecēties vai iepirkt par dzimtu zemnieku māju — tas daudzreiz ir bijis viņa centienu tālākais mērķis un viņa dzīves grozību vidus punkts. Nemaz nevajag būt politiskam domātājam un it nemaz privatīpašuma pretiniekam, lai tomēr redzētu, ka, pārāk pieķerdamies «savam stūrītim, savam kaktiņam zemes», rakstnieks saista savus spēkus, apgriež spārnus saviem baltajiem ilgu putniem, kas tikai pēc zvaigznēm vēroja ceļu. Es pazinu tautskolotāju-rakstnieku, kas diloņa slims ievilkās savās nule iepirktajās mājās un sacīja: nu man ir jāraksta, mazākais pieci rubļi dienā man jānopelna, citādi es savas mājas nevaru izmaksāt. Un viņš sēdēja, rakstīja garus stāstus un pelnīja piecus rubļus dienā — kādu pusgadu vai vairāk, tad nāca nāve, paņēma viņu, un mājas tomēr neizmaksātas palika mantiniekiem. Mazgruntnieciskais ideals un mazgruntnieciskā dzīve riņķī apkārt tautskolotāju-rakstnieku visbiežāk padara par rūpīgu, varētu sacīt, par entuziasmētu l o k a l p a t r i o t u. Grūti Latvijā atrast kādu lielāku krogu, kādu resnāku pagastveci, kādu āķīgāku skrīverjaunkungu, ko tautskolotājs-rakstnieks nebūs notēlojis vai nu patiesā cilvēciskā skumju sajūsmā, vai kodīgā, dzēlīgā satirā. It sevišķi atsaucīga tautskolotāju-rakstnieku māksla pret šo pagasta dzīves likteņa lēmēju attiecībām uz skolu un skolotāju. Ar lokalpatriotismu un visu citu, kas augšā minēts, izskaidrojama arī tautskolotāju-rakstnieku

sacerējumu anekdotiskā dabā. Dzīves garīgi smacējoša šaurība un inteliģentas, ierosinošas, māksliniekam nepieciešamās sabiedrības trūkums daudzreiz dzen skolotāju-rakstnieku apzinīgi vai neapzinīgi prostituēt savu talantu, rakstīt humoreskas un anekdotes, ar ko smīdināt pazīstamās jaunkundzes un savus tuvākos kaimiņus. Tā darba ierosinājumos un nolūkā izmanāma savāda raksturiska šaurība un aprobežotība, kas nekad nav atrodama īsti lielā un brīvā mākslā. (Tiešais ikdienas darbs tautskolotāju-rakstnieku dabiski ieinteresē priekš bērna dabas un psiholoģijas, tādēļ saprotami, ka gandrīz visi labākie latviešu bērnu stāsti tautskolotāja-rakstnieka sacerēti. No tejienes konsekvents solis noved pie paša bērnības atmiņām; un nav vai neviena ievērojamāka tautskolotāja-rakstnieka, kas nebūtu mēģinājis kaut ko pastāstīt par savas bērnības rītu. Pie tam vajag tik labas atmiņas, drusku fantazijas, liriski reflektivas sajūsmas un nogleznotāja spējas — un tās, kā redzējām, tautskolotājam-rakstniekam bagātīgi.)

Ja arī es uz acumirkli nolieku sākumā minēto «vienpusīgo» mērauklu, lai uzstādītu tautskolotāja-rakstnieka darbības vispārēju gala bilanci, arī tad še atrodu vairāk pasiva nekā aktiva, vairāk peļama nekā slavējama. Pa daļai atkārtojot, pa daļai kopā savelkot, par latviešu tautskolotāju-rakstnieku sakāms sekošais: viņš ir vislabākais latviešu zemnieciski-patriarchalās dzīves un vecās paaudzes latviešu tēlotājs. Šo dzīvi viņš notēlojis tās sen nodibinātās, nostiprinātās, šķietami nekustināmās tradicionalās normās un šo latvieti viņa vecās tikumības stiprumā. Te tautskolotājs-rakstnieks vietām sniedzis vai klasiski plastiskus tēlojumus un tipus. Viņš, tā sakot, devis to labāko, kas vispār atrodams mūsu novērotājā un attēlotājā rakstniecībā. Bet — un tā ir viņa tipiski skolotājiskā īpašība — šo veco dzīvi kritizēt, pārvērtēt viņas pamatus, varbūt tiekties no viņas laukā, viņai pāri, pēc tālākā, sabiedriski un tikumiski pilnīgākā — viņam nav bijis ne spēka, ne gribas. Viņš daudzreiz nav pamanījis tos jaunos spēkus, kas pamazām irdināja un drupināja sadzīves pamatus. Viņš pat nav ieklausījies to jauno dziesmu, ko viņējā lauku klusumā dūc kuļamā mašīna un ko skandina četrlemešu arkls — dziesmu par rūpniecības un kapitalisma gaitu, kas pamazām, bet nenovēršami sniedzas pāri visam, kas savās metala ķetnās sagrābj un sadrupina arī veco patriarchalo zemniecību ar viņas rāmo, kluso dzīves veidu un idilisko sirdsmieru. Tautskolotājs-rakstnieks līdz šim pa lielākai daļai kopojies ar saimnieciski un garīgi novecojušos sabiedrības daļu, kas arī viņu pašu padarījusi rātnu un mazu. Tautskolotājs-rakstnieks ar savas mākslas lielāko

(savā ziņā arī labāko) daļu pieder vecai mirējai pasaulei, ne jaunajai, kam rokās spēks un cilvēces nākotne.

Tas ir vispārējais spriedums par tautskolotājiem-rakstniekiem kā atsevišķu mākslinieku grupu. Par izņēmumiem runāt man še nebij iespējams. Nav daudz šo izņēmumu (kas tikai apstiprina vispārējo), un latviešu mākslas kritikā vairāk nekā pašā radošā mākslā. Un tomēr man savos beigu slēdzienos jāiziet no šīm atsevišķām, simptomatiskām izņēmuma parādībām. Jo uz tām atbalstās mans optimisms, kas galu galā pārsver pesimismu — izredzē uz latviešu nākotnes tautskolotāju-rakstnieku. No tām izmanāms, ka arī jaunās paaudzes tautskolotājs-rakstnieks nojauš, ka viņam tagadnē izpildāma cita loma, kas ne ikreiz sabiedriska un tikumiska simplicisma garā. Ka ne tikai attēlot dzīvi, kāda viņa ir, bet ka viņam dots arī izprast dzīves dziļākos pamatus un kustinātāja cēloņus, mākslas līdzekļiem novākt malā to, kas novecojies, lai būtu kur zelt jaunai dzīvībai. Un ne tikai notālēm skatīties un priecāties, kā jauni, brūni asni lien no zemes, plaukst un aug, un augļus nes. Nē, viņam pašam jābūt arī sējējam, kas saujām kaisa izlasītas dīgstošas sēklas. Viņam jābūt drošam, radošam māksliniekam, kam ārpus viņa atziņas un pārliecības nav nekādu autoritatu, dogmu un tradiciju biedēkļu. Liekas, taisni tautskolotājam-rakstniekam piekritīs ievērojama loma nākotnes radošo mākslinieku pulkā. Visa kulturdzīves attīstība (pilsētā un uz laukiem) ir tā nosvērusies, ka radoša nākotnes dzīvība dzimst un aug taisni tajos ļaudīs, kuru starpā tautskolotājam ik dienas jāstrādā. Un tikai tai mākslai ir īsta kulturala vērtība un nozīme, kas dzimst un aug līdz ar visu lielo, plašo, viļņojošo dzīvi. Rakstnieks nevar augt un tapt liels, ja viņa balsij jāizskan bez atbalss, ja nav ļaužu, kas līdz ar viņu skumst un priecājas, kas vērīgi raugās, kā viņa sapņi kā balti baloži skrien saulei pretī un ilgās tiecas uz to pašu pusi. Ja tautskolotājs-rakstnieks, bez mitēšanās mācīdamies, studēdams, dzīvi un cilvēkus pētīdams, pareizi izpratīs pasauli kustinošos spēkus, ja viņš savos darbos arvien centīsies no pelēkās tagadnes uz mirdzošo nākotni un visu ap sevi cels sev līdz uz augšu, tad sapratēju un pabalstītāju viņam netrūks. Tautskolotājam-rakstniekam ir visdrošāki tie sabiedriskie sakari starp mākslinieciskū individu un vispārību, bez kuriem nākotnes lielā māksla nav ne domājama, ne iespējama. Viņam tik vajag apzināties un izmantot tos ražīgā darbā. Un, ja arī viņš aiz savām individualajām savādībām būtu tik vientulis sapņotājs, nesaprasts un pārprasts, viņa pārliecībai jābūt tik stiprai, ka tā visu panes, un viņa mīlestībai tik labai, ka tā visu piedod. Zināms, tikai tas, kas, garīgi pilnīgi atmodies, sapratīs dzīves un mākslas savstarpējos sakarus un savstarpēju atkarību. Sapratīs, ka nākot-

nes māksla nevarēs būt tik rāma ārpuses notēlošana, ne arī rotaļāšanās, laika kavēklis un akrobatika, bet izteiksme visam, kas pasaulē un cilvēkā tas dziļākais un augstākais — skaļš sirds pukstiens, kas atbalso visas dzīves neapturamo kustību un savukārt dzen karstas asinis pa visām sīkajām dzīves cīpsliņām. Kaucošās vētras ir uzmodinājušas daudzus. Vai tautskolotājs-rakstnieks vienīgais nebūtu nekā dzirdējis un mācījies? Vai arī viņam nebūs rokā tās lielās tagadnes mīklas uzminējums, kam jāizpaužas drosmes un spēka pilnā nākotnes mākslā? —

Bez šaubām!

Andrejs Upīts

«Izglītība», 1909. g., Nr. 4, aprilī, 268.—276. lpp.

ŠERLOKA HOLMSA NEMIRSTĪBA

Nesen lasīju avīzē: «Uzplūdi beidzas. Lubu literaturas un balaganu ziedu laikmets pamazām izbeidzies, un viņā iestājusies manāma krize. Daudzi specialie lubu literaturas pārdevēji savus veikalus likvidējuši. Arī kinematografi stāv tukši un bēdīgi. Nevelk vairs. Vairāki veikali jau apturējuši savas izrādes. Jaunatne redz, ka gājusi pa neīstu teku, un steidzas kļūdu izlabot, kāri ķerdama pēc nopietnas mākslas un zinātnes.» — Es negribu apgalvot, ka cienījamā kulturas drauga novērojumi nepareizi. Esmu gatavs ticēt viņa tēlotai acumirkļa situacijai. Tikai optimismam, kas izskan augšējā citatā, nevaru pievienoties. Es neticu, ka lubu literaturas un visas lubu «mākslas» tagadējie atplūdi ir atplūdi uz visiem vai pat ilgākiem laikiem. Manī neizkliedējama pesimistiska pārliecība, ka tā tik īsa acumirkļa parādība, dabiska reakcija, pēc kuras agri vai vēlu nāks jauni uzplūdi. Es ticu, ka beidzies tik viens cēliens no riebīgās komedijas; viņas un līdz ar to kulturas karikaturas varonis Šerloks Holmss nav miris, tik nogājis no skatuves, lai pēc brīža parādītos atkal nepacietīgi gaidošai publikai. Šerloks Holmss nemirst — viņš ir nemirstīgs. Tikai masku un nosaukumu viņš bieži maina.

Šerloka Holmsa nemirstības garantija guļ dziļi ļaužu psiholoģiskā dabā. Mēģināsim pacelt kādu stūri no tās noslēpumainās segas, kurā tinusies cilvēka dvēsele ar saviem dziļumiem un — seklumiem. Pie tagadnes parādībām pieturoties, it sevišķi krīt acīs sakars starp lubu literaturu un cirku līdz ar kinematografiem: pusei no cirku un gaismas bilžu «teatra» apmeklētājiem būs kabatās pa Šerloka un Pinkertona burtnīcai un pa pornografiskai skatu kartei. Bet visa šīs sugas «mākslas» bauda, kādā ceļā ārī

pēc viņas netīkotu — lasot, skatot, klausoties — uzrāda vienu kopēju pamatvilcienu ļaužu psiholoģijā: kāri pēc teatraliskā, t. i., pēc pārspīlētā, sensacionalā, ticami izrādītā neticamā. Šo kāri uzbudināt, apmierināt un atkal no jauna vēl vairāk uzbudināt iziet ij slepenpolicistu stāsts, ij burtnīcu romans, ij pikanta skatu karte un kinematografs. Tāpat gaiši saredzama robežu vaga starp īsto mākslu un lubenieciskojeb, labāk sakot, starp īstas mākslas cienītājiem un sapratējiem un sensacionalās literatūras cienītājiem. Īsta māksla, viņas visvienkāršākajā definicijā, ir ikdienišķās dzīves turpinājums, viņas koncentracija, tālākais un augstākais posms. Īsta māksla ir zelta atslēga uz to svētku meijām uzposto telpu, no kurienes cilvēks spēcināts, dvēselē skaidrots un pilnīgāks tapis, pārnāk atpakaļ dzīvē, lai ap sevi visu padarītu pilnīgāku, skaidrāku un spēcīgāku. Īsta māksla un dzīve dzīvo viena caur otru un viena no otras. Īsta māksla prasa no cilvēka augstu inteliģences pakāpi, izsmalcinātu jūtu sistemu, attīstītu prātu, vingrinātu gribas spēku, spējīgu ik acumirkļa pacelties dažādu abstraktu jēdzienu un tīras estetikas sferās. Lubenieciskā māksla neprasa neko, viņa dod to, ko prasa viņas cienītājs. Ar īstu mākslu tā tajā ziņā taisni diametrali pretējas dabas, ka ar dzīvi viņai nav nekāda sakara. Tas ir, ja to nesaucam par sakaru, ka viņa cenšas cilvēkam saraut katru sakaru ar dzīvi, atraut viņu no zemes, aizvest kādā tur fantastiskā slepenpolicistu un laupītāju, dunču un asiņu pasaulē. Jo vairāk viņa liek savam cienītājam aizmirst dzīvi un dzīvu cilvēku, jo pilnīgāk lubenieciska viņa. Un, ja viņai izdodas savam cienītājam šajā fantomu un ārprātības pasaulē šalkas sadzīt kaulos un saskurināt visu viņa nervu sistemu, tad tā jau ir pārlubenieciska māksla. Šīs šalkas un šis nervu skurbulis ir tas, kas rupjo, neizglītoto un rupji izglītoto pūli velk pie viņas. Nervi bij cilvēkam jau priekš tā laika, kā viņš sācis staigāt uz divām kājām. Darbs, nepietiekoša barība, visa dzīves steidzīgā un savā steigā vienmuļīgi smagā burzma ļoti notrulina nervus un nospiež cilvēka garīgo dabu vēl vairāk nekā miesisko. (To pašu un vēl drusku lielākā mērā dara sistematiska pārēšanās un profesionals slinkums.) Ilgstošā nospiestībā cilvēkā izzūd atstatums un izšķirība starp tīri psichiskajām un fiziskajām sajūtām un baudām. Cilvēkā dualistiskā daba atkal sintezējas — kādā zemākā, pusdzīvnieciskā vienībā, kur burtnīca Pinkertonu vai teroristisks skats kinematografa drebulīgā bildē smeķē tāpat kā glāze vērmeļšnabja ar aknu desu zakuskam. Mazākais, pus psichiskas, pus fiziskas baudas sajūtas abos gadījumos ļoti radniecīgas. Kāre pēc šādām baudām, protams, nerimst, kā nerimst kāre dzīvot, paēst un gulēt. Tas nodrošina lubenieciskās mākslas eksistenci un Šerlokam Holmsam nemirstību.

Bet — man tomēr it kā pa daļai jāatsauc nupat sacītais. Šerlokam Holmsam ik pa pieciem gadiem reiz jāmaina maska. Cilvēka nervi nu vienreiz mīl dažādību iespaidos, un, jo vairāk tie nodrāzti, jo krasākai un sajūtamākai vajag būt maiņai. Mēs redzējām, kāds Šerlokam Holmsam uzdevums: saraut cilvēka fantazijai sakarus ar īstenības dzīvi. Šis uzdevums nosaka viņa lomu pat beidzamos sīkumos, nosaka viņa masku un debijas termiņu. Šis uzdevums, mazākais pa daļai, izskaidro arī to, kāpēc Šerloks Holmss nav manāms aktivitates, strauji saviļņotas sabiedriskas dzīves laikmetos, kāpēc viņš savu komediju sāk, tikai kad iestājies atslābums, pagurums, reakcija. Kam, par piemēram, būtu interese iet skatīties kinematografā rādītās kādas fantastiskas revolucijas ainas, kad ik dienas riņķī, strauju notikumu atmosferā tvīkst nervu sīkākās stīgas? Jeb kas alktu pēc šausmīgiem koleras laika tēlojumiem kur Indijas pilsētā, kad tepat kaimiņos vai paša mājā miruši un mirēju vaimanas? Šausmu fantastikai nav vietas, kur sabiedrība gandrīz līdz pēdējam cilvēkam aizņemta īstiem uztraucošiem piedzīvojumiem un pieredzējumiem, — kad dzīves cīņa aizmirsusies, kad likteņa vētra pārskrējusi, tad atskrien viņa, kā izsalkušu kraukļu bars skrien baroties kaujas lauka atkritumos un netīrumos. Jo pasivāks un mazdūšīgāks kāds cilvēks, jo vairāk viņš iejūsminās par tā varoņa dūšu un revolveriem, kas uz burtnīcas vāka vai kinematografa bildē. Zēns ar Pinkertonu vai kādu laupītāju virsnieku kabatā ir bīstams: viņa nojēgumos fantazijas pasaule un realā vēl nav nodalījušās viena no otras. Bet pieaudzis cilvēks, kas darbā nokvēpušām rokām kārī apšķir lapu pēc lapas, ir vispārībai visnekaitīgākais subjekts, tikpat nekaitīgs kā tā labāko familiju meitiņa, kas, savā salonā uz kušetes atgāzusies, žāvādamās mīlinās ar Lipu Tulijanu vai citu kādu dunča varoni. Varētu pasmieties, ja nebūtu viņu tik žēl.

Kādām metamorfozām nav bijis padots nemirstīgais Šerloks Holmss — tajā laikmetā, kamēr mums nodibinājusies grāmatniecība! Jā, cik savādi arī neizklausītos, pie mums viņam pat sava kulturala nozīme. Viņš taisni bij tas, kas mūsu tautas visplašākās aprindas pieradināja pie grāmatu lasīšanas. Toreiz viņš, nepārspējamais viltnieks un apmānītājs, bij pat ievilcies sieviešu uzvalkā. Kā «grafa lielmāte Genoveva» vai kā «priežu kalna Roze» viņš bezgala raudināja vecus un jaunus ciemā un pilsētā. Un, tā kā toreiz, gan atmodušās no gara miega, bet acis neizberzējušas, lielāku sabiedrisku kustību neaicinātas, grābstījās pa tumsu un mīņājās uz vienas vietas, tad Šerloks Holmss savā toreizējā maskā veda viņu fantaziju vecās, drūmās feodaļu pilīs, kur nervus kutināja veco briesmu laiku atmiņas un tagadējās drošības laimīgā apziņa un pasivā gudrā mierā iežūžināja ticība, ka vecais,

labais vienmēr uzvar. Tas bij ļautas garīgas bērnības laiks un bērnišķs viņas varonis. Bet dzīve arvien palika tā pati — vienmuļīga, garlaicīga, kā uz vietas. Reiz ierosināta un ieēdināta, fantazija prasīja jaunu vielu, asāku, kairinošāku kā sākumā. Un nāca Šerloks Holmss kā «Venecijas moris» un rādīja «asiņu naktis» un citus piemērīgus skatus, kur viss bij taustāmi redzams un sajūtams. Galvenais — nebij jādomā un velti jāpiepūlē smadzenes. Riskanta arī te nekā nebij, viss jau notika ļoti drošā atstatumā. Tik dažai saimniekmeitai aizmirsās un piedega kāposti katliņā un dažam kalpa puisim aizmetās kāja aiz ecēšas, sapņojot par «bālo grafieni». Tā kumediņi turpinājās nepārtrauktā gaitā. Nāca sarkanādaiņi, nāca sarkani kapteiņi, Lipi Tulijani, «tautas bibliotekas» un «īstas tautas bibliotekas». Kaut kur tālu, viņā pasaules malā, maza būru tautiņa cīnījās pret milzeni nospiedēju, un mēs drošā atstatumā sirsnīgi viņai līdzjutām un iemīlējāmies «Krigera Vilhelmīnē». Un, kad otrā pasaules malā Eiropas civilizacijas progresa un humanitates vārdā slaktēja ķīniešus, mēs fantazijā tā kā piedalījāmies pie šī cilvēcības darba, bet vismīļāk gan lakstojāmies ap «ķīniešu brūti Elviru». Un iekarsumā nemanījām, ka tā brunčos tērpts Šerloks Holmss, ko spiedām pie savām traki saviļņotām krūtīm. Uznāca sajukums un burzma pašu mājās, tad Šerloks Holmss nozuda, lai atplūdu laikmetā toties jo sparīgāk uzstātos — nu jau savā īstajā, nemaskotā veidā.

Nē, tā tagad ir tikai pārejoša krize lubenieciskās «mākslas» veikalā. Šerloks Holmss nav miris un nemirs, tāpēc mūžam nemirs muļķība un lētticība un tāpēc, ka viņš ir simbols tai «mākslai», kas no neizglītības un nospiestības sūc sev dzīvības sulu kā parazitisks stīgu stāds, kas barojas no trūdoša koka miesas.

Andrejs Upīts

«Dzimtenes Vēstnesis», 1909. g., Nr. 153, 8. jūlijā.

LATVIEŠU DRAMA

Stingri ņemot, mums, latviešiem, vēl nav savas dramas. Visa mūsu dramatiskā literatura nav vairāk kā pirmsākums, kā daudzsološs ievadījums. Arī patlaban pārdzīvotais un vēl pārdzīvojamais kulturas laikmets nav spējis vairāk sniegt kā tik skices, mēģinājumus, kur intelekts, dziļāka kulturas traģikas atziņa un dramatiska izjūta velti cīnās dēļ savām tiesībām pret vēsturiski latvisko liriskas jūsmas plūsmu. Tādēļ ar interesi griežamies pie dramatiskiem darbiem, kaut arī vecākiem, kur attēlojas pretišķu

pasaules ieskatu, nevienādu individuali-psicholoģisku un socialu simpatiju sadursme un cīņa. Pie tādiem vispirmā kārtā pieder J. Paļēviča «Purvā» (drama četros cēlienos, izd. D. Zeltiņš). Paļēvičs Veidenbaumam tuvu radniecīgs gars. Ap 1898. gadu sarakstītā drama galvenos vilcienos sauc atmiņā Veidenbauma bargo pesimistisko sadzīves kritiku. Paļēviča dramas pilnīgā nozīme aptverama, tikai gaiši nostādot priekš acīm latviešu sievietes stāvokli tautiskā epigonisma ziedu laikmetā. Nekad tā nav bijusi nožēlojamāka kā toreiz, kūpoši saldām mīlestības peršām apkvēpināta, apmulsināta, savās cilvēka tiesībās nomākta — dzejā neaizsniedzams, dievišķīgi-eterisks radījums, dzīvē sīvākā egoisma, rupjākā materialisma verdzene. Idejiskā jēdziena un praktiskās lomas pilnīgākā pretruna bij cinisks izsmiekls par sievietes dvēseli. Bet iz dziļākā pazemojuma un sāpēm dzimst dziņa uz atsvabināšanos. Izglītība šajā dziņā labākais ierocis. Tēvi un mātes gaidīja, lai meitas no skolām atnestu vieglas dienas sev un saviem piederīgiem. Pa lielākai tiesai to no viņām arī sagaidīja. Bet notika arī kas negaidīts — sākumā retāk, tad arvienu biežāk. Skolas izgājusi, daža laba vairs negribēja piepildīt tautisko stāstu un savu vecāku vieglu dienu idealu. Vispār neatzina vairs ne tikai šo, bet gandrīz nevienu no vecajiem idealiem un vecajām dzīves normām. Redzēja pasauli citādām acīm, tiecās uz citādiem mērķiem, kur ne tikai vieglas un grūtas dienas — dzīvību varēja zaudēt. Tēvi un mātes to nevarēja saprast. Dzimtas šķēlās, omulīgās, rātnās laulības saira, visa dzīve draudēja sadrupt, pārvērsties drūmā chaosā, kur neizlīdzināmas pretišķības cīnās cita uz dzīvību, cita uz nāvi. Šai cīņai vēl tikai sākums, vēl pirmais cēliens nav galā. Politiskajam sajukumam daudzmaz noskaidrojoties, visām duļķēm nogulstoties kulturdzelmes dibenā, laulības etikai un cīņai par sievietes individualajām un sociałām tiesībām un pienākumiem jāizceļas sabiedriskas dzīves virspusē. Paļēviča «Purvā» redzami šīs cīņas pirmie simptomi. Drama interesē vairāk kā ievērojama kulturas lūzuma apgaismojums. Vecā un jaunā pasaule te stādītas viena otrai pretī. Tas Apsīšu Jēkaba un tautisko noskaņu laikmetu rakstniecības parastais ķēriens. Tikai te šīs paaudzes, tā sakot, mainītās lomās. Kamēr Apsīšu Jēkabs nezin cik bagātīgi izlieto savu sajūsmu par veco paaudzi, viņas rātno godīgumu un tikumību, tamēr Paļēvičs drošu roku krauj visu veco etiku svaru kausā un rāda, cik tā izkurtējusi, sapraulējusi un viegla. Viņš saplēš rožaino idealisma plīvuru un nostāda patiesā gaismā to cinisko neticamo materialismu, kas aiz viņa slēpjas. Viņš rāda vecās pasaules un vecās zemnieciskās etikas turpinājumu un konsekvences jaunajā pilsoniskajā inteliģencē. Citas starpības nav, tik vecais maizes kumoss te dabūjis karjeras

nosaukumu. Bet nosaukums negroza lietas būtību. Tam pretī nicinātā, noļādētā jaunā paaudze ar savu neizprotamo un nesaprasto nemieru, ar savām daudzreiz nenoteiktām ilgām pēc citas, pilnīgākas, dziļākas, sirdsšķīstas dzīves. Pa lielākai daļai, zināms, aiziet bojā šie nepraktiskie, idealie sapņotāji. Bet tādēļ nav ko bažīties dēļ jauno ideju likteņa: tik tās idejas dzīvo, par kurām mirst viņu nesēji. Paļēviča drama ir samērā ļoti ievērojams kulturas darbs. Te pirmo reizi latviešu rakstnieks apzinīgi nostājas uz jauno ideju ceļa, pa kuru vienīgi virzās visas cilvēces kultura. Kā mākslas darbs šī drama ar ievērojamām nepilnībām raksturu psiholoģijā un plastikā, ar zināmu konvencionalismu konfliktos un visā uzbūvē labi patālu no pilnības. — Vēl tālāk no tās Paļēviča «P r e i l e n ī t e» (joku luga četros cēlienos, izdevis D. Zeltiņš). Sākumā liekas, ka Paļēvičs «Preilenītē» gribējis rādīt kontrastu «Purvā» tēlotai mācītai sievietei. Mazākais «preilenītei» piemīt visas tās īpašības, kādas palaikam krodzinieku un pārtikušu gruntnieku meitām, kas sūtītas pilsētas skolā «izglītoties», lai varētu dabūt labāku, t. i., bagātāku vīru. Bet, jo tālāk risinās lugas mezglainais pakulu pavediens, jo vairāk pazūd skatuves joku mākslas nopietnība. Dabiskuma un loģikas nav ne atsevišķos skatos un situacijās, ne viņu sarindojumā un sakaros. Un cilvēki — tie nemaz nav cilvēki, bet diezin kas. Teiktum: Paļēvičs gribējis zīmēt zināmu raksturu karikaturas. Bet karikatura, kā rakstura tipiskāko īpašību pastrīpojums, vienmēr dabiska un patiesa. Karikatura nav izķēmojums un sakroplinājums, kāds beidzamais no Paļēviča joku lugas cilvēkiem. Redzams, pats autors savu joku lugu arī turējis tik par joku. Dažas retas vietas lugā patiešām uzjautrinošas; bet caurcaurim viss gabals ar nebeidzamām, veciem meistariem pakaļtaisītām vārdu spēlēm, ar nemotivētiem, aušīgiem pārspīlējumiem liekas paviršs un sekls. «Preilenīte» katrā ziņā stāv vēl zem Blaumaņa pazīstamajiem jokiem.

Starp latviešu jaunākiem dramatiskajiem rakstniekiem kā ražīgākā un spējīgākā jāmin A n n a B r i g a d e r. Viņas beidzamais darbs saucas «P i e l a t v i e š u m i l j o n a r a» (komedija četros cēlienos, J. Brigadera apgādībā). Anna Brigader ir vairāk tradicionali-latvisks vērotāja un attēlotāja talants, mazāk idejiski ierosinātājs. Viņas māksla vairāk estetiski emocionala, mazāk tieši kulturali radoša. Viņas spējām vairāk piemērots subjektivi lirisks izteiksmes veids, mazāk dramatisks. Annas Brigader lugu vērtība pa lielākai daļai ievērojamos raksturojumos. Tur vienmēr redzami dzīvi cilvēki, kas runā individualizētā, atjautīgā valodā. Raksturošanas spēja, bez šaubām, viena no galvenām dramatiska rakstnieka īpašībām. Tomēr ne vienīgā un arī ne pati

galvenā. Raksturus un deklamaciju un visu īstenā dramā (un komedijā) nes individuālas vai sociālas cīņas viļņi. Lielas dramas un komedijas konflikti izceļas, divām idejiskām pasaulēm, diviem pretējiem elementiem — ugunij un naktij saduroties. Anna Brigader savus konfliktus atvasina iz sīkām tikumības uzskatu nesaskaņām. Tādēļ viņas raksturiem tipiski romantiska nokrāsa, tādēļ viņas tēlotā cīņa izliekas improvizēta. Pārrunājamā komedijā sastopam ļoti daudz, gan tikai apraut ās konturās zīmētu, tomēr ļoti tipisku, labi novērotu cilvēku iz pilsoņu aprindām. Katrs no tiem ir tā puslīdz kā savas nošķiras, savas profesijas reprezentants. Bet pati galvenā figura pavisam nepareizi tēlota, dzīves neīsta, mākslas nepatiesa. Komedijas virsraksts sola latviešu miljonara tipisku paraugu. Bet ko redzam? Ja mūsu sociālās un estetiskās vērtēšanas norma pielaiž labi tālus kompromisus, tad — izņēmumu, vienu pret deviņdesmit deviņiem. Bet drīzāk mūsu izpratne un sajūta mums teic, ka te romantiski sadzejots fantazijas tēls, ne cilvēks iz latviešu dzīves īpatnības. Latviešu miljonars kā sociāls tips ir par daudz elementari nekomplicēts, ārkārtīgi nesimpatisks un viscaur tālu pazīstams. Annas Brigader tēlotam miljonaram tik viena pati, sacīsim, neapstrīdami reala īpašība: labvēlība pret jaunām šuvēju skuķēm. Pavisuvisam antireala viņam piedzejotā ārkārtīgā simpatija pret cilvēku, kas ik acumirkļa netīkotu pēc viņa naudas, nelišķētu, nelīstu klāt, nelaizītos apkārt. Īstenībā tāds latviešu miljonars bez naudas nepazīst citas cilvēka vērtības mērauklas; glaimi un lišķība, kaut arī plāni maskota, viņam ārkārtīgi mīļa; viņa godkārība tik liela, ka viņš (zināms gan: pēc nāves!) dažus tūkstošus ziedo kādai biedrībai vai kādam vispārības nolūkam. Velti Anna Brigader šim neglītajam cilvēka skeletam karina klāt krāsainus romantikas lēverus. Velti viņa stājas pilsonības apoloģeta lomā. Ceļš uz idealiem iet tikai caur realu atziņu, caur dzīves īstenības nesaudzīgu kritiku. Siltam mīlestības lietum jānāk pēc asas vaidu krusas un postīgiem vējiem. Annas Brigader komedija nav komedija, bet vaļīgi savirknētu skatu rinda bez loģiska sākuma un beigām — pats vājākais starp rakstnieces dramatiskiem darbiem.

Kurioza parādība latviešu dramatiskajā rakstniecībā ir piecu burtu — Vlbda — sarakstītais, Latviešu biedrības teatrī nupat izrādītais «K a l n a g a i s s» (drā(ā!)ma četros cēlienos ar cēlieniem līdzīgu pro- un epilogu; sacensībā zem virsraksta «Marmors» iesūtīta, ieguvusi Rīgas Latviešu biedrības «Lit. fonda» simts rubļus atzinības balvas. Talsos, A. Beker apgādībā). Savā ziņā kuriozs jau «dramas» olekti garais titulis, kuriozs autora lepnums par fonda simts rubļiem. Bet vēl vairāk pati «drama» ar četriem gari gariem cēlieniem, ar ļoti garu «cēlienam līdzīgu pro-» un ļoti

īsiņu «cēlienam līdzīgu epilogu». Kā redzat, še dramai līdzīga «drāma» sešos cēlienos. Lasiet autora inscenēto skatuves ierīkojumu: Prologs: Zem parka a u g s t o koku l a p o t i e m zariem k r ē s l a i n s miers. Pa labi dibinā aiz s ē r o z o l u (?) līdz zemei augušiem zariem, t u m š ā kapu (?) z a ļ u m ā v i e n t u ļ š kaps. Tālumā pa kreisi vairākbalsīga dziedāšana kā s a p ņ u t e i k a (?) atviļņo līdz parka kokiem atbalsī. — Pirmais cēliens: Pie dibina sienas n o s l ē g t s pianino, virs tā eljas krāsas portreja, n o d z e l t ē j i s palmu zars ar s ē r u lenti pārkārušies pār to — zem portrejas s a l a u z t s šķēps, tam p ā r k ā r t a flauta. Alfs pamostas no tālu gājušām domām... pārdzīves smagā mierā tinies (?), iet uz durvīm, klusi, kā no a i z k a l n u t ā l ē m nākdams, atskan viņa aicinājums «iekšā!». — Otrais cēliens: Uz lievenēm margu vietā pa labi: t ē l ā v ī r i e t i s (?) mozdamies slēpjas pie celma, ar brīvo roku meklē č ū s k u, kas vijas tam ap kaklu; pa kreisi s i r m g a l v i s pieliecies smelt m a z a m z ē n a m cepurē dzert — tas, sirmā kareivja šķēpu spieķim, norāda ar labo roku uz tālām debesīm — sirmgalvis cēlis skatu turp, cepure rokā līkst uz leju. Virs durvīm liels v a n a g s — spārnus plētis, lūkojas uz mazo zēnu lievenēs. Apakšā z i e d o š a s p u ķ e s — r o z e s tiecas augšup lievenēs... utt. Arī turpmākos cēlienos visi lieveņi, pilni taustāma simbolisma, atgādina jums papildinātu Haraldu Eldgastu. Un tam, piemēram, šitādi «ziedi» iz dialoga: «Jauniešu rotaļas, viņu gaviles līcī un uz upes, — sirds atdzeras atkal ticības, krūts, jūti: laiks nebijis dzīvībā miris, ja viņas gavilēs modies jauns spēka vilns nest dieviem vislabāko dabā... Dziļa un spēcīga dvēsele virs viļņodamām dziļām kaislībām... N-u-ū?» (Sešas reizes no vietas atkārtots!) Vai tas nav pārlabotais Fallijs, kas lauzās runāt tik dziļiem āķiem un tik tievā sajūsmā?... Nē, nē, nebūs ne viens, ne otrs, drīzāk jau dramatiķī atdzimis Ozoliņu Vilis slēpjas aiz šiem mistiski-simboliskajiem pieciem burtiem. Dziļi hieroglifisks viss «dramas» personals, kurā tik daudz privileģētu cilvēku: viens direktors, viens agronoms, viens mežkungs, viens traģeds, viens Dr. un viens mag. farm. (pharm.?). Grūti dešifrējams viņu pārgudrais dialogs, saujām piebārstīts tādiem svešvārdiem kā auditorija, laboratorija, internats, animals, graduēts, transports, kolorits, reflektēts, sterils utt. Smagas mistikas pilna katra persona, katrs skats, visa «drama». Smagi un neinteresanti viņa lasās, vienā paņēmienā nokļūt līdz 128. lappusei fiziski neiespējami. Kā viņa izskatījusies uz Latviešu biedrības teatra skatuves, par to kurmet varam spriest pēc avīžu recenzijām. Nabaga publika! Nabaga autors! Tik daudz tintes, laika un jaunekļa spēka viņš bij izšķiedis rakstīdams, iestudēšanai piepalīdzēdams un pirmizrādi ar

savu klātbūtni pagodinādams, — kā to atkārtoti avīzēs iepriekš ziņoja teatra birojs. Un beigās, kad ziņkārīgie skatītāji tomēr laiduši plaukstas un balsi darbā, no skatuves īss paziņojums: autors aizbraucis... Nabaga autors! Interimteatra publika viņu droši vien nesaprata: vai viņa nebij nākusi, maksājusi naudu, četras piecas garas un garlaicīgas stundas pacietīgi sēdējusi un garlaikojusies, skatījusies, sačukstējusies, nožāvājusies un skatījusies atkal, — lai mazākais beigās uz acumirkli paļautu vaļu savai ziņkārībai, aplūkojot to cilvēku, kas sarakstījis tik garu un gudru lugu. Mēs saprotam autoru. Tik pirmizrādē viņam atausa jausma, ka nekā gudra, simboliska un mistiska viņa «dramā» nav, ka tā garākais, tukšākais un muļķīgākais gabals, kāds jebkad ticis uz skatuves. Literaturas fonda simts rubļi te izlietoti tik neproduktīvi, cik vien iespējams. Latviešu dramatiskai rakstniecībai nav taču it nekas gaidāms no šiem pieciem burtiem, kas tagad var sajusties pamudināti uz turpmāku tamlīdzīgu «*Machverk*'u» fabrikaciju.

Latviešu jaunākās dramas lielākais ienaidnieks ir — svešvārdu vārdnīca. Tas romantiski skanošais tiek no turienes vilkts laukā un tāpat rupjā neapstrādātā veidā uz dramas paklāja celts latviešu lasītāja un skatītāja priekšā. Par viņa literariskas sagremošanas organiem un to spējām netiek rēķināts. Pavisam otrādi, gluži par spīti tiek ņemti paši cietākie rieksti, ko lielais vairums nemaz nemēģina, atmet ar roku un novēršas. Bet retais, kas pārkož, tas redz, ka nebij kodiena vērts, ka tik ir kā biezā čaula, bet iekša izpraulējusi, tukša. Latviešu jaunākā drama palikusi bailīgi filozofiska. Viktors Eglīts latviešu dramatiskai rakstniecībai dāvinājis «romantiski-filozofisku dramu trijos cēlienos, piecās ainās» («Galmā»); Haralds Eldgasts to aplaimojis ar «psiholoģiski-filozofisku likteņa tēlojumu piecās ainās» («Demona paradizē»), bet kāds jaunizrādījies ģenijs Mēkleru Eduards radījis «filozofiski-mitoloģisku dramu piecos cēlienos» — «Chaosa derība» (autora apgādībā). Romantiska filozofija un psiholoģiska filozofija, filozofiska mitoloģija un mitoloģiska filozofija — — cik brīnum gudri vārdi un kombinacijas, un pie tam tik bezgala populari un nobružāti svešvārdu vārdnīcas lapās! Bet šoreiz mums darīšana tikai ar Mēkleru Eduarda darinājumu. Mēkleru Eduards ir Haralda Eldgasta skolnieks un reizē arī advokats. Viņa mitoloģiskajā dramā ir par Eldgastu vesels gabals, ļoti līdzīgs elementarai recenzijai. Ziņots tiek, ka no Eldgasta iznākuši tādi un tādi darbi, ka viņš — iedomājieties tik! — esot individualists, tiek izbārti Eldgasta kritiķi utt. Filozofija, mitoloģija un — Haralds Eldgasts! — jūs varbūt izsauksieties. Kā tas viss nu savienojams kopā? Bet nav ko brīnīties. Šādā «dramā»

ietilpst vēl daudz kas — taisnību sakot, nav dzīvē, ne literatūrā, ne svešvārdu vārdnīcā nekā, kas neietilptu šādā «dramā». Vispirms tur ietilpst jau pavisam filozofisks ievads ar sešiem aforismiem, no kuriem pēdējais skan šādi: «Lai mani saprastu, jāraugās dažreiz no 1) absolutas īstenības redzes stāvokļa, citreiz atkal no 2) bioloģiskās.» Mēģināsim tad nu ar' viņu, Mēkleru Eduardu, aplūkot no šiem abiem filozofiski mitoloģiskiem stāvokļiem, bet citreiz arī no 3) pareizas ortogrāfijas un interpunkcijas stāvokļa. Mēkleru Eduarda dramas personals reprezentē vai visus, kas zemē, kas virs un apakš zemes, kas mežā un ūdenī, ar dieviem, nārām un ūdensmeitām sākot un beidzot ar puišiem Pēteri un Ješku. Protams, neprasīsim Mēkleru Eduardam, kā viņš šķir nāras un ūdensmeitas, ne arī pēc kādiem jaunmodīgas bioloģijas likumiem dzemdināts tāds latviešu literatūrā vēl nedzirdēts dieviņš kā Chaoss. Ļausim Mēkleru Eduarda personām pašām runāt. Dieviem arvienu priekšroka. Lai sāk nāras:

«Slava lai ir lielam dievam Chaosam, Chaosam, Chaosam.
Slava lai ir lielam dievam Chaosam!
Kad būs riņķis vienreiz pilns,
Viss tad atkal saplūdīs,
Visi kopā sakusīs.
Viss būs atkal' Chaoss viens,
Chaoss viens, Chaoss viens.
Rasies jauna dzīvība,
Cilvēks ar vairs nebūs tāds,
Skriesim, lēksim Chaosā!
Hao-hops!»

Kas par vareniem pantiem! Kas par dzeju! Pilnīgi ticu, no tās katram saprotams, kas ir chaoss. Jāpiezīmē vēl, ka chaoss, kurā nāru jaunkundzes taisās lēkt iekšā, kā dramatiska persona spokojas turpat pa skatuvi apkārt! Arī pārējie dievi runā pantos, tikpat ģenialā dzejā kā augšējā. Bet mūsu telpas par mazām sniegt paraugus no visa. Lai «nāras, fauni utt. teiksmaini nozūd», — cilvēciskām personām vārds. Lai no visa lielā bara nāk galvenais varonis, demons. «Edgars, stud. phi!g., V cēlienā, skolotājs.» Šo briesmīgo demonu raksturo, piem., tādi teicieni: «Cikos, cikos? — Nelaidīšu, nelaidīšu, nelaidīšu! — Nedrīkst, nedrīkst, nedrīkst! — Es gribu dzīvot, gribu, gribu, gribu! — Tad viss pagalam, pagalam, pagalam!» — Un šāda filozofija: «Absolutā, transubjektivā (transsubjektivā?) īstenība nav sasniedzama, to zin katrs, kam cik necik jēgas no filozofijas. — Visa mūsu pozitivā zinātne noteic attiecības (отношения) starp visdažādākām fiktivām parādī-

bām. Griba lai valda! Tā jau mēs drīz līdzināsimies dīķī mūžīgi ķērcošām vardēm. Es gribu klausīt mierīgi sirds balsij, un viņu neviens nevar labāk zināt kā es pats. Es gribu būt — kā Kristus. — Viens skats, viens dvēseles dziļumos dzimis skūpsts (?) izteic daudz vairāk nekā visas socialdemokratiskās teorijas par attiecībām starp vīrieti un sievieti.» Arī replikās un situaciju paskaidrojumos neatlaidīgi tiek uzsvērts stud. philg'a demonisms. Piemēri:

1) E d g a r s (iesper kurpi griestos). Ha, ha, ha... ha-a!

B ē r z s. D e m o n s tāds! — Mani sabaidīja.

2) E d g a r s (tuvojas no jūras puses. Piepeši ierauga Ellu, paķer savu salmenīcu un ripeniski aizsviež pa gaisu, arī spieķi aizmet, ka nošņāc vien). Ella, kur tad tu! (Apkampj un skūpsta d e m o n i s k ā uztraukumā.) Kur tad tu, kur tad tu... Tu! Tu!... Tu-u!

E l l a. Atjēdzies, atjēdzies, mans mīļais d e m o n. (Sirsnīgi. Pietrūkstas kājās.) Kāda laime, kāda laime! (Satver no galda glāzi.) Kāda laime! (Drāž glāzi pret mājas stūri.)

Kas pēc visa šitā vēl iedrošinātos šaubīties, ka še darīšanas ar riktīgiem pārcilvēkiem un demoniem. Iesper kurpi griestos, salmenīcu aizsviež ripeniski, spieķi aizmet, ka nošņāc vien, glāzi drāž pret mājas stūri, bučojas... sakiet, — vai tā nav caur un cauri mitoloģiska padarīšana? Latviskā mitoloģija un demonisms nav domājami bez seksualisma; tādēļ arī Mēkleru Eduards ne acumirkli nekautrējas to gluži jēlu un riebīgu celt galdā. «...kāds students ņēmās, piesaukdams pat pie vārda savu vis-a-vis, attēlot savu nakts orģiju ar kādu septītās klases ģimnazisti. Visos sīkumos. Kā arī meičas vingrināšanās paņēmienus seku novēršanai (!!!). — (Ella:) Vai drīkstu šovakar ar viņu izdzīvoties, tā skaisti, brīvi... skraidīt ar viņu kā lakstīgalai? (Edgars:) Tā tak pilnīgi tava darīšana. Es skatos uz tevi ar tādām pat acīm kā Meterlinks (Meterlinks pats!) uz «Monna Vanna». (Meita par sevi:) Tās tik ir krūtis... līgojas vien. Es nevaru saprast, kā viņš tik auksti uz viņām var noskatīties...» Vēl jāpiemin jau pagalam dramatiskās beigas, kur māte nošauj slimo tēvu, bet bērni, šajā procedurā nolūkojušies, nosļēdz efektu un visu lugu ar — «ha, ha, ha-a, ha, ha, ha-a...». — Bet jūs varbūt sacīsiet, tie tik gabaliņi, tik epizodes — kur tad pati drama? Nav viņas. Visa «drama» ir milzīga salašņu guba, kur sabērtas saslaukas no visiem literariskā pagalma kaktiem. Bez šaubām, dekadentiskajam virzienam pieskaitāma, viņa ir nepārprotams latviešu dekadentisma dekadences simptoms. Izmiekšķējis, izpuvis dekadentisma celms vēl izdzen pa kādai atvasei, vienu kroplāku par otru. Patiešām, tik šajā virzienā, tik šajā tukšas iedomības, lielības un pašapmānīšanās

atmosferā var rasties mākslinieciski tik pavisam akli cilvēki bez kritikas, bez pašapziņas un bez literariska kauna un filozofiski-mitoloģiskas dramas, kur filozofijas un mitoloģijas tikai tik daudz, cik virsrakstā, bet viscaur tik elementari-bērnišķīgi prātojumi, banalas frazes, skolnieciskas pareizrakstības kļūdas un svešvārdu vārdnīca. Tomēr varbūt nav daudz ko noskumt par šādiem ražojumiem: dzīvojam taču ātr- un lielprodukcijas laikmetā; un bez tam, pēc kāda latviešu satiriķa izteiciena, literariskā druva zels jo lepnāk, jo vairāk mēslu viņā tiks gāzts.

Annas Brigader pašā beidzamā laikā iznākušais vienčēliens «Zvanīgs zvārgulītis» (J. Brigadera izdevumā) atstāj ērmīgu, vārdos pagrūti izsakāmu iespaidu. Zvanīgs zvārgulītis ir kāda ekscentriska jaunkundze, kas mācās dziedāšanu un bez mācīšanās prot kinematografiski ātri mainīt mīļākos. Ludziņa sākas ar to visās tamlīdzīgās lugās parasto kutelīgo momentu, kad jaunkundze, vienu apnikusi, taisās otram klāt. Par savu jūtu metamorfozu viņa daudz rezonē un stāsta, raksturodama pie tam arī savus kavalierus. Pirmajā viņa vīlusies. Tas solījis viņu vest bezgalībā, bet ievedis tik savā aplokā. Nevis atraisīt viņas pašas svētos (individualos) spēkus bijis viņa nolūkā, bet tik sagādāt sev paijiņu laika kavēklim, un patiešām, pats ieradies, šis cilvēks reprezentējas kā caur un cauri buržioza vidusmēra cilvēks, kas ļoti ciena naudu un ar prātīgu filistra apdomu un lokanu muguru domā dzīvē panākt lielas lietas. Otrs (samta žaketē un platmalē), mazāk praktiķis, bet toties vairāk dekadentisks uzdzīvotājs, mīlestības bruņinieka lomā tikpat liels egoists un lielība. No pirmā atvēsusi, priekš otrā iesilusi, jaunkundze pamazām atkal atdabū spriešanas spējas līdzsvaru un redz, ka abi varoņi vienlīdz vērti. Padzīt abus, to viņa nevar, tad viņa nebūtu zvanīgs zvārgulītis. No garīgiem vienādiem viņa izvēlēsies to, kas miesās spēcīgāks. Un abi bruņinieki rauj dunčus laukā un aiziet cīnīties (nesabīstieties: vājākais jau tiek tik drusku vien iešņīpāts). Šis dunču skats atgādina sensenos laikus un sensen bēniņos pie vecām aplauzītām istablietām nomestos teatra gabalus. Protams, ir jau pilnīgi reali un patiesi, ka divi gaiļi aizvien plūcas vistas dēļ un ka mātīte arvien piekrīt stiprākajam tēviņam. Bet ar dunčiem cīnās Italijā un Spānijā, latviešu varonis tā dzīvē, kā uz skatuves izvēlas savai ādai nebīstamākus ieročus. Jābrīnās par Annu Brigader. Skaļa romantika gan jau sākumā bij viņas dabā, bet mākslinieciska izglītība un takts to turēja pieklājīgās robežās. Vai viņa patiešām atgriezīsies tur, no kurienes sāka? Ka viņa vairs lāgā nesaredz ceļu uz priekšu, rāda ludziņas otrā sieviete, pozitivā, pirmās pretstats. Viss, ko viņa dara un runā, ir bez kādas oriģinalitates un satura — kā ēna tā kustas un nozūd no ska-

tuves. Nepietiekoši plastizētas arī pārējās personas. Ludziņa rakstīta ritumā un viscaur ieturēta dekadentiskā žanrā. Un tas nav domājams bez miglas un bengaliskām ugunīm.

Emilija Krišjān liekas apdāvināta iesācēja; viņas jaunākais dramatiskais darbs (laikam otrais) «Zvejnieku cilts» (drama trijos cēlienos, piecās ainās, Cēsīs, Bērziņa un Zariņa apgādībā) rāda, ka no viņas var iznākt nopietna skatuves rakstniece. Un tas vien jau ir ļoti iepriecinoši, ja mūsu talantu panīkšanas laikmetā ieraugām augšanas un attīstības spējīgas rakstnieka dāvanas. Ja arī katram plusam pretim stāvētu minuss, ja arī viscaur vēl būtu izmanāma pozitivā un negativā svārstīšanās, kas raksturo ne mākslas darbus, bet tik mākslas darbu mēģinājumus, taču ar interesi un zaļām cerībām varam sekot rakstnieces spēka un nespēka cīņai. Emīlija Krišjān sava dramatiskā auduma pavedienus šķetina iz socialu un psicholoģisku pretešķību samezglojuma, tādēļ tie iznāk stipri un viengabala; bet šīs pretešķības nav pilnīgi patstāvīgi izdomātas un izjustas — pārāk stipri manāmais «jaunnacionalistiski» epigoniskais padara audumu šķidru un nevienādu. Dramas cilvēki samērā labi uzķerti saskaņā ar savas apkārtnes, šķiras un darba psicholoģiju, bet dramā nepietiek tik uzķert vien, turpretī izturēt, individuali izveidot cauri visām situacijām, līdz pēdējai replikai. Ne ārēja, ne iekšēja izaugšanas procesa dramā noteiktā konsekventā neatlaidībā un redzamībā Emilijas Krišjān darbā nav. Tikai dažas atsevišķas situacijas un dialogi ir bez vainas, dzīvi, pārliecinoši, dramatiski radoši; kā jau parasts, arī Emilijas Krišjān personas mazāk dzīvo, vairāk šūpojas pašaplūkojošās, pašanalizējošās refleksijās — tādēļ dramatiskas darbības vietā vairāk tik liriska jūsma. Emilijai Krišjān vajadzēs daudz darba, līdz kamēr no dramatiskas lirikas uzstrādāsies līdz liriskai dramai. Darbu varbūt derētu sākt ar sīkumiem. Vispirms būtu izdarāma nopietna revizija rakstnieces valodas elementarizteiksmes līdzekļos, izteicieni, kā: «arī tā kaut ko viņš mācījies», «tā ko piedzīvot», «ko var viņa iekš jums vēl cienīt», «varēji i tu pabūt ar mūsējiem», «ilgi tu biji viena starp viļņu troksni», u. c. ģermanismi un rusicismi bez kavēšanās metami laukā. Par stilu vispār Emilijas Krišjān darbos vēl par agru runāt. Lai pie tā tiktu, viņai vajadzēs atsvabināties no «jaunnacionalistiskā» ideju un modernistiskā izteiksmes epigonisma. Jo īsta drama ir tikai tur, kur īsts individuals dramatisks stils, bet — *le style c'est l'homme.*

A. Ulpits].

«Izglītība», 1909. g., Nr. 10, 11, oktobrī, novembrī, 785.—788. un 868.—871. lpp.

UGUNS UN NAKTS

LITERĀRISKI KONTRASTI*

I. Andrievs Niedra

«Salīcis, novārdzis, slimu vēderu, tu te sēdi savā tumsā un raksti nezin kādas tās nevajadzīgas domas par vēl nevajadzīgākām lietām. Teiksim: tu reiz nobeidz savu iesākto darbu, noliec tad galvu pār rokrakstu un nomirsti kā karavīrs uz kaujas lauka. Tevi apraks, bet apkalpotāja aizlipinās rudenī ar taviem rokrakstiem dubultlogus. Un pasaule nesabruks, nebankrotēs, neplēsīs sev matus, ka gājis bojā tik nemirstīgs darbs. Indriķi, ir tak vienalga, vai apkalpotāja lipina aprakstītus vai neaprakstītus papīrus! Ej tu un topi par mežsargu!» (Iz «Nespēcīgas dvēseles» — Kalēju Indriķa monologa, «Austrumā», 1899. gadā, 277. lpp.)

Iz jaunākās rakstniecības vēstures: «Un Kalēju Indriķis gāja un palika par mežsargu...» Šajās rindās vesela cilvēka liktenis — tipisks latviešu rakstnieka liktenis. Bet mums jānodziļinās viņa chronikā, jāizšķirsta ilustracijām bagātas lapas, lai nekad neaizmirstu nespēcīgas latviskas dvēseles traģediju...

Niedras rakstnieka debija bija nepiedzīvoti skaļa. Tas nāca no viņa talanta īpatnējības. Bet šī īpatnējība (kā katra cita) stāvēja zināmā atkarībā no sava laika. Niedram vajadzēja skaļi uzstāties, lai vienā pusē izjauktu to garīga stulbuma un tautiskas snaudulības sastingumu, kas kā epidemiska letarģija aizņēma arvien plašākas un plašākas pārtikušo pilsoņu un lauku gruntnieku šķiras. Un otrā pusē, lai pārkliegtu veikalnieciskos kosmopolitus, kas visus šaubīgos un tumsā taustošos «izlīdzinošas taisnības» vārdos aicināja «no tautības pie tīrās apskaidrotās cilvēcības». Un Niedra spēja skaļi uzstāties. Viņa skaļums nebija tik ārīgs troksnis. Liela talanta spēks un gudrība, un sajūsma runāja iz viņa pirmajiem darbiem. Tādēļ viņš pārmāca visu ārisko, tukši reklamisko un pacēlās kā latviešu neredzēti liels mākslinieks un idejisks vadonis. Darbi pacēla darītāju, kā pacēla visu mūsu rakstniecību. No tautiski realu novērojumu un sīku utilitaru nodomu aploka Niedra ieveda latviešu rakstniecību lielu psiholoģisku un sabiedrisku problemu pasaulē un cauri tai romantisku ilgu valstī. Neikena-Apsiša rātnā tēlošanas veida vietā radīja īpatnēju un īpatnēji latvisku, patetiski lielisku, muzikas un gleznu bagātu, lirisku stilu. Pirmo reizi latviešu rakstniecībā parādījās darbi ar tādu dziļumu un plašumu, kur ideja un izteiksme izaug

* Nodaļa no «Latviešu jaunākās rakstniecības vēstures», pie kuras autors patlaban strādā. — *Red.*

viena no otras, viena caur otru izveidojas ievērojamā mākslas pilnībā. Pirmoreiz latviešu rakstniecībā parādījās inteliģenta tips.

Mačulana un Zeibota studenti-žūpas paši nosarktu, ja tos pieskaitītu inteliģentiem. Raksturīgākais tips Niedras pirmajos stāstos ir teoloģijas students vai teoloģijas kandidats. Kāpēc taisni teoloģijas, ne technoloģijas, ne dabas zinātņu students? Atbildē uz šo jautājumu ir arī Niedras paša mākslinieka dabas dziļākais raksturojums. Latviešu cenšanās pēc augstākās izglītības izaug mazāk no kāres pēc izglītības pašas, mazāk no zinātnes slāpēm, vairāk no dziņas pēc vieglāka un ienesīgāka peļņas aroda. Visnārējo, dzīvnieciski-dabisko dzīvības uzturēšanas tieksmi no laika gala mēģina aizplīvurot dzimtlaiku un kristīgās morales izaudzinātā psichika. Pat nepārprotami skaidrā cīņā dēļ uztura tā cenšas ieskandināt tautas un cilvēku mīlestības motivus. Tā, taisnību sakot, ir psichiska slimība, gribas un enerģijas apopleksija, kas pirmajā laikā neļauj latvietim izvēlēties arodu, kur vairāk un vieglāk var pelnīt. Inteliģenta latvieša ideals ir arods, kas ļauj palikt dzimtenē, tāds ir advokatura, medicina, bet it sevišķi teoloģija. Tikai pārāk reta izdevība iemantot mācītāja muižu par iemeslu tam, ka liela daļa latviešu jaunekļu piegriežas citiem arodiem. Bez labiem ieņēmumiem arī kāre vadīt un valdīt latviešu jaunekli mudina uz teoloģijas studēšanu, tāpat vecāki, kuriem ar dēlu kancelē sākas svētlaimība un paradize. Liels svars pie tā arī latviešu iedzimtai pasivi reliģiskai dabai. Ar vienu vārdu sakot, teoloģijas kandidats ir latvieša priekšpēdējā kulturas posma tipiskais reprezentants. Dzīvē viņš no korporacijas nāca kā nodzīvojies, sekls karjerists. Niedras fantazija izloba viņa idejisko kodolu un ieveido pievilcīgā mākslas tērpā. Tāds latviešu teoloģijas kandidats ir kandidats «bez paša pagātnes». Viņam ir sava bībele, savu dogmu schema, kur piedzīvojumi, iespaidi un parādības tik jāsašķiro un jāsaraksta starp sarkanām un zilām līnijām. Viņš nedomā, tik rubricē. Viņš mācījies reliģiju un uz to balstītos tikumības principus; iz viņa paša rokas nav audzis, uz paša pārdzīvojumiem nekas nepamatojas. Ja šāds cilvēks nav garīgs kroplis, bet ar stipriem altruisma un tikumības instinktiem, tad dzīves sarežģītībā viņa nespēcīgai dvēselei jāpanes briesmīgas ciešanas. Tādam cilvēkam jāaiziet bojā, jāpazūd dzīves rēcošos mutuļos. Tā pati nespēcīgā dvēsele, tik jau dzīvāka un darbīgāka un plašākā apstākļu ierāmējumā, kādā citā Niedras stāstā. Teoloģijas students Kalēju Indriķis izpauž visu Niedras ideoloģisko programu, tādēļ pie viņa jāpakavējas drusku ilgāk. Galvenais, ar ko viņš atšķiras no citiem studentiem, tas, ka viņš domā, tas ir, domā par ko citu, ne tik par iedzeršanu un karjeru. Tautiskā korporacijā, kur vienīgais darbs žūpošana, netiklība un riebīga ālē-

šanās, viņš tādēļ netiek ciests. Arī no tēva viņš tiek atstumts. Tēvs, kā jau īsts latviešu tēvs, vēlas, lai viņš kārtīgi taisītu eksamenus, sāktu pelnīt un atmaksātu savu parādu vecākiem un brāļiem. (Ka uz labiem procentiem rēķina, to viņš nesaka.) Viņš pat ar mieru, lai dēls izstājas no augstskolas, lai nāk atpakaļ pagastā par skolotāju. Protams, Indriķis Kalējs to nedara, un no tā laika viņam vairs nav tēva. Arī no savas teoloģijas un ar to sasniedzamās karjeras viņš šķiras. Viņam jāšķiras, jo viņam nav vairs vecās ziemsvētku ticības; viņš nedrīkst tā mācīt, kā mācītājam tas jādara, tādēļ ka dažas lietas viņš saprot citādi, nekā mācītājam tās jāsaprot. Pilnīgi izprast šo problemātisko Kalēju Indriķi nav iespējams, jo arī pats viņš sevis pilnīgi neizprot. Izrādās, ka viņš galu galā tomēr ir stipri reliģisks cilvēks; tikai reliģiju viņš saprot ne kā iz bībeles ņemtu sausu tikumības sistēmu, bet kā tautiski īpatnēju ģenialitāti, kas ietver sevī tikumisko, mākslas un pasaules ieskatu. No tā saprotams, ka arī tautības pretinieks viņš nav, viņa tautības sajēgums tikai savādāks nekā tautiešiem-korporeļiem un tautiešiem-filistriem. Viņš beigās sīvi uzstājas pret kosmopolitisko švindleri Vagaru, ārzemju filozofijas dakteri un divu laikrakstu redaktoru. Uzstājas tautiskas īpatnējības vārdā, kurai Vagars gulst virsū kā lietuvēns. Runā un raksta par īpatnēju tautas dvēseli, par tautisko un reģisko ģenialitāti, panīkst un krīt pusceļā. Viņu nomāc nespēja atsvabināties no pagātnes valgiem, no iedzimtas un ieaudzinātas morales paralizējoša iespaida un brīvi attīstīties individuālā spēkā un darbā. Kandidatā Strautmalī šis reliģiskais meklētājs sašaurinājies, vairāk norobežojies, piemērojies lauku draudzes praktiski tikumiskām vajadzībām. Iekšējas cīņas tas vairs nepazīst; tas var mācīt gluži tāpat, kā mācītājam tas jādara. Un, ja viņš asi uzstājas pret zemnieku meitu pavedēju baronu Zandenu, tad tas notiek taisni zināmās ziemsvētku ticības spēkā. Taču arī tā viņš iekustina tikumiskā indiferentismā sastingušos, rada nemieru — īgnumu ar pastāvošo, ilgas pēc labāka. Nespēcīga dvēsele še mēģina būt spēcīga, improvizētā cīņā zaudē lielo pusi no savas oriģinalitātes, lai divkārtējā mērā to atpakaļ iemantotu savā pilnīgākajā tipā — zemnieka dēlā. Tas ir modernizēts normativais, pasivi jūsmīgais latvieša tips. Pie kaut kādas cīņas vai kaut tik pie lielāka darba viņš netiek. Maldās sapņos un refleksijās, izmistas, redzēdams, ka nav pasaulē nekā tīra un pilnīga, nekas nenes svētību, ne darbs, ne mīlestība, ne kalpošana tautai un cilvēcei. Nonīkst traģiskajā atziņā, ka nav iespējams izprast, kādēļ dzīve tik nepilnīga un cilvēks nelaimīgs: vai tādēļ, ka viņš atkāpies no dieva, vai tādēļ, ka no dabas, vai tādēļ, ka no cilvēka. Aiziet bojā un banali beidzas. Nespēcīgā dvēsele ir

Niedras paša apzīmētā pārejas laika latviešu inteliģenta simbols. Tas ir vidus punkts visiem viņa lielākajiem darbiem. Pats lielākais no tiem «Zemnieka dēls» («Pēterb. Av.», 1902.). Pamazītējā virzienā uz augšu Niedra līdz šai vietai attīsta un izveido savas lielās mākslinieka spējas un ieveido tās nemirstīgos mākslas darbos (liriski dzejoļi, «Bez paša pagātnes», «Līduma dūmi», «Zemnieka dēls»). Neizprotamu ilgu nests romantisks liriķis, viņš kā sēras saules vizmas apliets mākonis parādās latviešu dzejas apvārksnī. Bez ceļa, vientulis slīd pāri, bet tūkstoš acu vēro viņa gaitu, un liela vienojoša skaistuma alkstošas sirdis atdzeras viņa krāšņumā. Klusu, nemāksloti skan Niedras dzeja, ne zīmes no virtuozitates, no retorikas, no aprēķinātiem efektiem. Bet tomēr, labāk sakot, taisni tādēļ viņa, dziļa savā vienkāršībā un skaista savā nemākslotībā, aizkustina un valdzina inteliģentu un vienkāršu latvieti. Niedras ceļinieka, ilgu un jaunības atmiņu dziesmas gleznu bagātā, sēri-romantiskā izteiksmē ir īstas tautas mākslas pilnīgākais paraugs. Niedras dzeja zemnieciskajiem ļautiņiem šaurākā apmērā apmierina, mazākais lielu laiku apmierināja to pašu primitīvi etiski-estetisko vajadzību, ko agrāk tautas dziesmas («Dažu skaistu ziedu»). Bet viņa moderno bakchanteņu kaislās dziesmas, ugunī un dzīvībā, un gruzdošās sāpēs kausētas, valdzina visrafinētāko estetisku gaumi, ienes jaunus nojēgumus, jaunas jaudas un sajūtas moderni latviskās dzejas pasaulē («Lidijas dziesma», «Tēva tev nav, ne mātes»). Stāstos Niedra ierosina līdz tam latviešu beletristikas rakstniekam un lasītājam pilnīgi svešu filozofisko domāšanu, paceļ lasītāju lielu sadzīves, reliģijas un psicholoģijas problemu apvārksnī. Viņam ir veseli darbi, ir neskaitāmas vietas viņa darbos, kur dziļš saturs organiski pilnīgā izteiksmes formā ar īstas mākslas suģestiju paceļ un attīsta tīri estetisko saprātu un sajūtu. Niedra ir pirmais starp latviešu rakstniekiem, kas izmanto tautas valodas un dzejas skaņu un gleznu dažādību ne mechaniski, bet ar kulturas cilvēka izsmalcinātiem jutekļiem un komplicēto intuitivo izjušanas spēju. Tautas valodas līdzekļiem pievienojot dažādus kulturalus izteiksmes elementus, visu to sakausējot un apgarojot bībeles dzejas patetiskā cēlumā un retoriskā diženumā, Niedra radīja pats savu īpatnēju izteiksmes veidu. Niedras stils organiski izaudzis no viņa domāšanas un sajušanas kārtības, dabiski kalpo viņa mākslinieciskajiem nolūkiem, ārkārtīgi lokani un harmoniski piekļaujas viņa tēlojamam priekšmetam. (Niedras stils ir priekšrevolucijas laika latvieša psichikas īstākā un pilnīgākā valoda.) Savos mākslas teoretiskos rakstos Niedra viscaur proklamēja tautiski īpatnēju individualu mākslu. Viņa kritika arvien bagāta oriģinali izprastiem, atsevišķi pareiziem faktiem un smalki novērotiem, dzīvi

attēlotiem piemēriem. Tādēļ savirknējums izliekas nešaubāmi pareizs, viņa loģika droša, vispārēji slēdzieni pamatoti. Niedras kritika pārliecinoša ne teoretiski objektivā nemaldībā, bet subjektivas atziņas un pārliecības spēkā. Un mākslas kritikā, tāpat kā pašā mākslā, vienīgi taisnais un pareizais ir subjektivais. Tādēļ, un arī tādēļ, ka darbi saskan ar teoriju, Niedra paspēja nodibināt savu skolu, savu «pulciņu», kā viņš pats to sauc.

Šis pats «pulciņš» ir pieturas zīme Niedras likteņa ceļā. No tā redzami sākas virziens — uz leju. Kur «pulciņš» stājas uz estrades, tur maestro var palikt, vislielākais, diriģenta lomā. Bet pašdegradēšanās un pamazītējas nokāpšanas zīmes jau pamanāmas pašos pirmajos Niedras darbos. Lēnām, bet sistematiski šis lielais rakstnieks samazina sevi, nokauj savu māksliniecisko būtni. Zināms, nokauj tāpēc, ka pašslepkavības impulsi slēpjas pašas šīs būtnes bioloģiskā pirmvielā. Atminēsimies viņa teoloģijas studentu. Viņš šaubās par savu teoloģiju, un viņam nav spēka. Vai tādēļ nav spēka, ka šaubās? Bet mēs zinām, ka īsta ticība dīgst tik tur, kur papriekš zemi sagatavojušas lielākas šaubas un dziļāka neticība. Un pozitivi radošs spēks dzimst tik iz iepriekšējas noliegšanas nespēka. Ikkatrs lūzums ir traģisks. Traģisms imanents visai kulturas dabai. Niedras Kalēju Indriķa nelaime un nespēks no tā, ka viņa šaubas nav konsekventas, nav pilnīgas. Viņam gan «nav vairs vecās ziemsvētku ticības», un «dažas lietas viņš saprot citādi». Bet acīm redzams, ar «dažām lietām» vien nepietiek, kur runā par pārgrozību veselā pasaules uzskatu sistemā, reliģijā un etikā. Visam vecam jāsadeg pelnos, lai no tiem paceltos jaunās pasaules Fenikss. Kalēju Indriķis iekarstas, bet neaizdegas baltās liesmās. O, nebūt nē! Kā kandidats Strautmalis viņš jau brangi atdzisis, palicis mēreni silts, kaut arī drusku romantisks praktiķis. Ne fantasts revolucionars, tik mazliet neapdomīgs, mazliet pārsteidzošs reformators. Vēl rātnāks un remdenāks nekā viņa varonis reliģijas jautājumā izrādās pats Niedra. Pusceļā uz sava paša jauno patiesību viņš atgriežas atpakaļ, labu laiku mīdās uz vienas vietas, līdz atmet ar roku, paliek par omulīgu reliģijas filistri un labprātīgu dogmas kuliju. Ja viņš vēl kur mēģina spēcīgi sist spārnus un celties dzidrā ideju augstumā (un to viņš par nelaimi mēģina ļoti bieži!), tad dzirdam tik improvizētu troksni, redzam teatraliski lieliskus žestus. Viņa idejiskās drosmes un spēka mazumiņu pamazām nomāc forsēta jūsmība, nemanot izvērsdamās gļēvā jūtelībā. Līdzi chroniskajam idejiskam rachitismam iet pamazītēja izteiksmes veida izvirtība. Niedras skanoši kuplais, īpatnējais stils izvēršas asaraini gaudulīgā līķu spredīķu un kapa runu retorikā. No laika gala Niedras vājība bija tieksme raudināt vecus tētiņus un māmiņas. Aiz tās

arī visi viņa lielākie darbi kā traipiem piegānīti šim līdzīgiem, bez jēgas izstieptiem un izplūdinātiem lēta sentimentala patosa skandinājumiem: «Un iet viens pa pasauli dienu un nakti un klausās, kur grēcinieki vaimanā. Un staigā viņš gar mēness apspīdētiem šļūdoņiem un pieliec galvu uz aizas pusi, un klausās, kā nāk uz augšu nopūtas — grūši un smagi kā noguruši putni virs jūras viļņiem. Un viņš runā nakts vientulībā, un rit viņa vārdi pār balto sniegu, un pūš tos vējš pār šļūdoņu šķautnēm, un birst viņi aizā kā kalnu rozes ziediņi...» Mēs pazīstam šo mākslu, kā to pazīst visi lauku ķesteri: ieķert naiva, domāt nepratēja cilvēka dvēseli nenoteiktas jūsmības valgā, stiept un vazāt to pa sniegu, pa šļūdoņiem, pa jūru un pa kalnu rozes ziediņiem, nelaist vaļā, līdz tā izkūst un izplūst siltu asaru straumē. Lēta māksla un vēl lētāka viņas alga. Šī māksla ir tuvu radniecīga grafa lielmātei Genovevai un kara lielkungam Eistaķijam. Piemērota mīkstajai latvieša dabai, tā turpina izkopt un veicināt gļēvu jūsmību un pasivi vērojošu sapņu romantiku. Jaunas dzīves un jaunu ideālu alkstošai inteliģencei un inteliģentai masai tur nav nekā. Bet par to tā ir māksla tautai. Ak, šī pati tauta! Iesākumā Niedras dvēsele visur šaudās un svārstās starp pretekļiem («Zemnieka dēls»). Redzējām, kā viņa nogura un panīka reliģiskā konfliktā. Niedras nelaime tā, ka viņš viscaur un ar visu varu grib atrast cietu, nekustošu līdzsvara punktu. Bet, tā kā traģisms viņa dabai svešs, viņam paliek tik — oportunisms. Viņa konsekventais, teoretiskais un praktiskais oportunisms izteicas jau par sevi reliģijas jautājumos. Bet nepārprotami skaidrs tas tiek tautības lietās. Nav neviena apgalvojuma, ko viņš vēlāk nebūtu noliedzis, nevienas definicijas, ko nebūtu koriģējis, mīkstinājis vai apmainījis pret kādu citu, rātnāku. Zināms, ne vaļsirdīgi, agrāko maldīšanos atzīdams vai organiski pāraugdams agrākos ieskatus. Tāpēc jau viņš filistrs un oportunists, lai ar nekautrīgu bezkaunību aizmaskotu visas pretrunas un visas nesaskaņas. «Nespēcīgā dvēselē» Niedra bij sadūšojies attēlot tautiskas korporacijas dzīvi viņas patiesajā riebīgajā kailumā. Bet kā īsts konservatīvs filistrs lai nenožēlotu tādu pārsteigšanos pretim cilvēkiem, kas pašam garā tik tuvu rada? Un tiešām, viņa redaktors izziņo, ka korporeļiem nevajagot uztraukties; autors jau arī pats sen atzinis, ka korporaciju dzīves labumi tiktāl pārsver visus trūkumus, ka katram jaunam studentam tik ieteicami tur iestāties. Te pirmoreiz paceļas maska un parāda Niedras īsto seju.

Un pāra gadus vēlāk nejauši parādās arī pati Niedras sīkā, buržuaziski nespēcīgā dvēsele, Niedras un viņa «nacijonalisma» dvēsele. Atzīts un sumināts, ar tautas naudu no diloņa izārstēts, viņš nosēžas pie atjaunotām «Pēterburgas Avīzēm» par feļetona

redaktoru. Šīs avīzes ir priekšrevolucijas laika latviešu radikalisma un politiska protesta organs. Viņu tendence ikvienam saprotama, katrā ziņā arī Niedram. Bet tomēr viņš turas tur maizes un popularitates dēļ. Viņš neliekas zinis, ka avīzes galvenā lapa, latviešu progresivās sabiedrības domu izteicēja, līdz ar visas Krievijas progresivo presi neatlaidīgi prasa visas sadzīves kārtības pārgrozīšanu. Sīkgruntnieciskā romantismā iekarsies, viņš palaiž fantazijai grožus pavisam vaļā. Acis aizvēris, ausis aizbāzis, viņš feļetonā skaļi prāto, kā vācieši Baltijā pamazām izmirs un latvieši ieņems viņu vietas; lielgruntnieki sāks savas muižas pārdot, tad latvieši un igauņi būs gandrīz vienīgie pircēji. (Līdz pat beidzamam laikam viņam nav pārgājusi apetite uz vāciešu muižām.) Un īstā teoloģijas kandidata sajūsmā viņš stājas pie pašizrakta vācu muižniecības kapa un ar milzīgu sērigavilējoša uzvarētāja patosu noliek tur vienu «nacijonalu» ozola vainagu. Blakus minot, tas viņu nebūt netraucē stāstos («Skaidra sirds», «Līduma dūmos», «Sikspārnī») idealizēt tos pašus muižniekus par tīriem gara un prāta varoņiem. Visā zemē klusa, bet rosīga kustība pagatavot realu pamatu visu Krievijas tautu nacionalai patstāvībai un kulturalas attīstības iespējai. Tik Niedra viens sauc un aicina uz sapņu valsti, kur viss notiek bez kāda spiediena, bez cīņas — «dabiski», «vēsturiski», «pamazām». Tik reiz viņš izlec no savas pasivitates prasieša lomas. Avīzes galvenā lapa, tautisko laidaru tīrīdama, neviļus bij piedūrusies arī kādam pārvācotam, komiski popularam, pavieglam onkulim. Niedras «nacijonalisms» bij aizskarts pašā vārīgākajā vietā. Niedra ar visu krūti stājās pretī. Gan arī viņš atzīstot par pareizāku, ja latvietis, kur iespējams, piederot pie latviešu draudzes. Bet arī tā it brangi varot kalpot savai tautai. Kur namamāte un viņas radinieki vācieši un kur pansijā ir vairāki vācu bērni, gluži bez vācu valodas lietošanas nevarot iztikt. Gan jau tas var būt par piedauzību kādam no «mazākiem brāļiem», kas onkuli uzņēmuši par paraugu un autoritati. Bet tomēr tādi uzbrukumi esot moralisks bendes darbs un tā tālāk. Lūk, kāds kodols izlobās no Niedras «nacijonalisma» krāsainās čaulas! Tāds «patriots» izlien no tautiska uzurpatora kažoka! Ar ko Niedras jaunlatviskais atšķiras no nemirstam-neaizmirstamo klibiķu, kārklenieku alus kausa patriotisma un nacionalisma? Ar to, ka Niedra šajos abos vārdos iesprauž pa vienam «j». Milzīga reforma, vai ne? Bet kā tautiskajiem epigoņiem, tā Niedram viņa nacionalajos centienos vienmēr prātā «mazākie brāļi», tauta. No tautas viņš līdz beidzamam laikam netiek vaļā — un tauta no viņa. Jāzin, ka par tautu viņš sauc tik tautas pilsoniski turīgo un zemniecisko, sīkgruntniecisko daļu. No tās viņš cēlies, tai viņš garā tuvu rada,

tai viņš grib kalpot ar savu mākslu. Šī «tauta» ir tauta bez idealiem, jo tā mazdrusciņa materialas labklājības, neatkarības un viegluma, ko viņa sev nostādījusi par mērķi, var gan būt zirga vai kamieļa ideals, bet ne cilvēka. Niedra uzņemas sīkgruntnieciskā praktiskā materialisma pravieša nožēlojamo lomu. Tā pilnīgi noteic viņa mākslinieka un publicista darbības veidu. Viņa pirmie mēģinājumi šajā žanrā diezgan neveikli, nepraktiski, utopiski. Romantiķis, viņš arvien ieķer par tālu. «Līduma dūmos» (un «Zemē») viņš lidinās taisni pa mākoņiem. Iedomājieties vien tādu pārinženieri Strautmali alias Akmeni, kas fabrikas izpūš kā no saujas, izputina muižniekus, pērk muižas tādēļ vien, lai iegūtu balsis konventā un brāli ievēlētu par mācītāju. Ak tā! Viņš iemīnas arī par muižu pārdošanu zemniekiem, bet to nevar ņemt nopietni: Niedras inženieriem familijas mīlestība attīstīta daudz stiprāk nekā tautas mīlestība. Ilgu laiku latviešu sabiedrību un kritiku maldināja šis modernais pasaku varonis Strautmalis. Tipiskais materialists un egoists, viņš rekomendējas par ultraidealistu un tautu aplaimotāju. Kas pazina un uzrādīja viņa īsto dabu, tiem neticēja. Atminieties, cik uzmanīgi viņš līgumā piešmauc muižniekus, cik meistarīgi nozog vajadzīgo dokumentu. Sakiet,—vai tas nav modernizēts sen pazīstamais pusmāju saimnieks, kauslis un zirgu mietnieks, ko ne žīds, ne čigāns nepieslies? Un kā viņš naudas dēļ ar mieru pārdoties čigānietei un pēc žīdietei, jeb kā viņš dod pieci rubļi dzeramnaudas ormaņiem, ja laikā noved to izpirkt obligaciju, bet rubli tik, ja panāk prombēgošo līgavu. Vai tas nav tas pats censonis vidzemnieks, kas četri gadi brauc Kurzemē tūkstošnieces precēt, lai izmaksātu daļas citiem tēva mājas mantiniekiem? Viss latvieša sīksaimnieka dabas zemākais, dzīvnieciskākais palielinātā veidā un jūsmu romantikas bengaliskās ugunīs tiek redzams Niedras darbos. Niedras idealais tips ir idealista bestija, kaut kas līdzīgs krievu kupcim un kulakam. Tas viņam mierīga darba, čaklības un praktiskas izmanības simbols. Reiz izvērties par pelēkās ikdienišķības idealizētāju, Niedra konsekventi un neglābjami grimst arvien zemāk. Paliek arvien rāmāks, prātīgāks un praktiskāks. Bārenī Jēkabā viņš jau rāda, cik labi cilvēks var apdzēst sevī slāpes pēc izglītības un palikt par prātīgu saimnieku un lopkopi. Jēkabs ir apgriezts zemnieka dēls-censonis. Agrākais bēdza no saimniecisko apstākļu nospiedošā sloga, no bezmērķa, bezizejas darba uz skolu un pie grāmatām. Šis atmet visus sapņus un paliek par kurmi sava tēva zemes gabalā. Zināms, arī kurmim jādzīvo, arī kurmim zems, mazs uzdevumiņš dabas darbu sistemā, bez kurmja pasaule nekad nav bijusi. Bet kurmja filozofija ir smieklīga, un riebīga viņa paliek, ja to izsludina par dzīves vienīgo gudrību. Bārenis

Jēkabs ir šīs filozofijas miesiskā ietērpa. Viņas teoretiskais pamatojums atrodams «Līduma dūmos». Tur vecais Strautmalis, īsts patriarchala kurmja tips. Viņš turas pie sava parādiem apkrautā zemes gabala tik cieši, kā akmens turas purvā, līdz pusei dūņās iegrimis. «Cilvēkam neder pacelties pārāk augstu pār zemi,» viņš prāto. «Tur augšā nav laimes, nav sirdsmiera. Tur cilvēks kā svešumā. Jo tuvāk pie zemes, jo tuvāk mātes klēpim.» Viņa tikumiskai pārliecībai neizbēgami jāsaskan ar dzīves veidu. Viņš turas pie tā, kas parasts, pazīstams, kas viņam liekas ciets un nekustināms kā zeme. Taisni iet, uz augšu, saulē raudzīties — viņš nav radis, viņš ir akls vai gandrīz pavisam akls. Bet tur ir arī viņa dēli, kas sākumā liekas atrāvušies no zemes un tēva. Kas vecajiem gods un tikums, tas viņiem negods un nešķīstība. Naids tik liels, ka reiz tēvs pat pātagu pacel pret savu dēlu, mācītāja amata kandidatu. Te liekas mezgls, kur neviens pavediens nav atsienams, bet visiem jāpārtrūkst reizē, divām naidīgām pasaulēm jānošķiras katrai par sevi. Jauns vienmēr ir veca ienaidnieks. Plaisai jātop arvienu lielākai, kas tā atrāvušies, tiem vairs nav iespējams saprasties. Tad nakts ar dienu arī varētu satikties. Un tomēr — Niedram neiespējamais paliek iespējams. Romana beigās redzam tēvu ar dēliem apkampjamies, saprotams, izlīgstam. Redzam zemnieku, kas apskaidrotā tikumības jausmā pēc ilgas moraliskas stostīšanās tomēr beigās apprec muižnieka pavesto sievieti un sirsnīgā gādībā uzņem viņas bērnu. (Sievai lielkunga dāvinātas dzimtmājas.) Redzam muižnieci, kas, dabūjusi zināt par visām vīra samaitātām istabmeitām, milzīgā tikumiskā sašutumā tomēr ļaujas pārliecināties, ka var būt lepna, ja vīrs no visām pavestajām taisni viņu izvēlējies par sievu, un sarkana no kauna par savu muļķību un atjaunota noblesse oblige atziņā stiepj savas rožu lūpiņas uz vīra dzelteno pilnbārzdu. Redzam brīnišķu idili, kur visi vilki paēdušies un visas kazas palikušas dzīvas. Melodrama ar jauku gara apoteozu kā uz Rīgas Latviešu biedrības teatra skatuves. «Iedomāties šādā pasaulē nevar,» Niedra prāto, «bet gan iedzīvoties. Ne sapņi ir tas augstākais, bet dzīve. Ikviens mēģinājums abstraktus principus izvest dzīvē ir meli. Ir iespējams dzīvot, ja neizteic visu, kas uz sirds.» Un noklausījušies izrakstām viņa morali, to pašu, ko Paļēvičs savam advokatam Artaviņam lika mutē kā mietpilsonības garīgā maziskuma raksturojumu. Nedomāt daudz, bet tik dzīvot. Ne dzīvi locīt pēc idejām, bet idejas izvēlēties un piemērot savai dzīvei. Nesniegties pēc lietām, kas viņpus praktiskās, mērenās, omulīgās iespējamības — katrs kurpnieks pie savām liestēm, katrs skrodelis pie savas adatas, katrs mācītājs pie savas bībeles. Ja oportunisms tiek pacelts par dzīves regulativu ideju,

tad patiešām arī dienu un nakti iespējams savienot. Un kāpēc gan ne? Vai starp dienu un nakti nav krēslas laikmets? Vai krēslā ar matematisku pareizību nevar savienot divas ceturtdaļas gaismas ar divām ceturtdaļām tumsas? Tādēļ atmest visus ekstremus, visu pārāk straujo cenšanos, pārāk krasu nošķirošanos. Vienmēr lai kurmja alā krēsla, parastais, praktiskais vidus mērs! Ne par daudz laba, ne par daudz ļauna, no visa pa drusciņai, un pats lēnām un prātīgi pa vidiņu!

Tā izveidojies, savu īsto dabu iztīstījis, Niedra nopērk «Austrumu», nopērk dzimtmājas pie Cēsīm un nosēstas izstrādāt sistematisku programu un sistematiski strādāt pēc programas. Sajūsma viņam liela, nākotnes izredze arī nav slikta. Pilsonisko un sīkgruntniecisko šķiru atzīts un slavēts, «pulciņa» jaunu pakaļdarītāju-rakstnieku apkalpots (to starpā toreiz arī šī raksta autors), viņš gluži noreibst savas literaturas un sadzīves pravieša lomā. «Jauntautībniekus tagad apspīd augošs mēnesis,» viņš gavilē. «Ir tā ap sirdi, kā kad staigātu pa dārzu rudenī: kur pieduries, tur krīt briedis ābols klēpī. Cik ātri taču tas viss nācis! Nupat man atrada matos pirmo sudraba pavedienu, bet mēs jau maršējam uz tautas īpatnēju gara dzīvi.» Līdzās savam sienas kalendaram viņš uzkar plakatu ar uzrakstu: darbs, familija, dzimtene. Šos pašus vārdus viņš raksta sava žurnala pirmajā un beidzamajā lappusē. Šajos trijos vārdos viņa programa. Pirmais no tam, kā redzēsim, tas svarīgākais. Sāksim ar beidzamo. Dzimtene... Tā ir pārtikušu pilsoņu un iepirkušos vai jau izmaksājušos lauku gruntnieku dzimtene. Tā kādreiz ļoti iejūsminās, atver savus makus un pa pusrubļam samet savam rakstniekam, lai viņam tiek, ar kō iesākt veikalu. Dzimtene mīl klausīties, kad viņai žūžina ausīs par tautību, par nacionalu patstāvību, par īpatnēju gara dzīvi un tamlīdz. Paēdusies un izgarlaikojusies dzimtene mīl noskatīties spožu baznīcas parādi uz esplanades vai arī, kā pelēki rakstnieciņi un dzejnieciņi piepūstiem vaigiem vienādos soļos maršē garām uz... uz īpatnēju gara dzīvi. Pati viņa, zināms, kā mums pazīstamais onkulis, mierīgi paliek mīkstā krēslā un nožāvājusies paņem «Gartenlaubi». Kādu retu reizi arī «Austrumu». Tas «Gartenlaubei» galvenos vilcienos tik radniecīgs, ka varētu brīnīties, kādēļ viņš neiesakņojas tā kā viņa. Bet ir viegli saprotams, kādēļ «Gartenlaubei» ir drošas tradicijas un solids pamats, bet «Austrums» staigā no viena izdevēja un redaktora pie otra, nokavējas, un kas lai galvo, ka viņš pavisam neapstājas. Tādā gadījumā zustu abonenta nauda, un latviešu labākās «familijas» mīļāk izvairās no katra riska. Tās tās pašas «familijas», kas Alunānam gods godā dod neizsmeļamu vielu kalendara jokiem. Niedra te atradis «familijas» dzīves idealu, ko

neapkusis sludina un klāsta savai iemīļotai. Ar Heimburgu ne bez panākumiem sacenzdamies, viņš smuki attēlo, kā smuka un bagāta, kaut paglupja fabrikanta meita aplaimo nesmuku un nabagu, bet jau ārkārtīgi gudru skolotāju. Tas viens līdzeklis nodibināt laimīgu, svētīgu un tautisku «familiju». Bet tas nu vairāk tik priekš ģimnaziju skolotājiem, lietojams, tā sakot, tik nejaušos izņēmuma gadījumos. Viņam ir cits, un tas tad pieejams un izlietojams katram mūrniekam: «Tu jau neesi tik slikts strādnieks,» Niedra pamāca savu «Dūmu Pēteri», nepraktisku fantastu gudrotāju, «tikai tu par daudz domā. Domāt nevajag tik daudz. Lai domā skolotie, tas viņu amats. Bet tu, neskolots cilvēks, dari savu darbu. Izskolosim dēlu, lai domā tas. Bet tagad domāsim, ka nepaliekam paši bez biksēm. Sapņiem jābeidzas, mīļo Pēter. Visam jānogrimst. Un jāpaliek tikai tām mazām sarkanām sejiņām tur lampiņas skārda pakrēslī. Kad tev pašam nav spārnu, tad nelūko pār mežu laisties. Lai aug dēls, lai ceļas viņš, cik augstu dievs ļaus.» To Niedra sauc par individa tieksmju prātīgu ierobežojumu ģimenes labā. Tādā ģimenes dzīves etikā viņš redz iespēju saskaņot cilvēka egoistisko dabu ar viņa altruistiskiem dziekļiem. Sievas un bērnu dēļ cilvēkam jāatteicas no sevis paša. Pie tam Niedram, zināms, nav jāatminas, ko par sievu un bērniem, tēvu un māti, brāļiem un māsām sacīja lielais mācītājs, kura mācībai arī viņš sakās klausot. Nav jāatminas arī paša karsti aizstāvētais atsevišķa cilvēka īpatnējais darbs un centieni, kas pieder tikai šim individam un pret citu nav izmaināmi. Nav pretruņu, kurām oportunistiskā loģika netiktu pāri. Visam pāri, pie darba! «Pēterburgas Avīzēs» viņš savu «tautu» atpūtas brīžos mazākais mieloja romantiskām pasakām par muižu iegūšanu un siltām vietām pilsētu valdēs. «Austrumā» ticis, viņš uz visiem laikiem aizvāž pasaku vāceli un nododas «mierīgam darbam». Jāatminas, ka par mierīgu darbu Niedra sauc kurmja darbu. Kurmis rok savu alu viens pats vai arī abi ar sievu. Kad tik viņam un bērniem kāds gliemezis vai vabole, vai, mazākais, kāds tauriņa kāpurs, vai slieka. Par to, kas notiek virs zemes vai zemē tālāk aiz viņa alu līkumiem, viņam nav daļas. Zināms, ja otrs kurmis nāk viņa rajonā vai spiežas «familijā» pie viņa sievas, tad viņš var palikt arī ļoti nemierīgs un izmēģināt, cik kaimiņam biezs kažoks. Un otrreiz tādā pašā gaitā viņš no kaimiņa var saņemt tādu pat mācību. Pastāvošās iekārtas robežās Niedra saviem varoņiem daudz ko atļauj. Taisnību sakot, viņam nav gandrīz neviena pavisam tīra varoņa, kam pirksti nebūtu pielipuši pie cita vekseļiem vai naudas skapja (Ozols «Skaidrā sirdī», Strautmalis). Bet tā ir tāda individuala pašizpalīdzēšanās, kas pilnīgi vien paliek mierīga darba iecirknī. Ja daudz, tad tā ir

aizbildināma cilvēciska vājība. Neatzīst tik Niedra centienu, kas iet pār familijas gultas malu, pār sētas mietiem vispārējā dzīvē, valsts saimnieciskās un tiesiskās iekārtas jautājumos. Katra kolektiva uzstāšanās Niedras acīs ir mierīga darba traucējums, aplamība, neprāts, lielākais noziegums. Viņš trīs no uztraukuma kā sirma sīktirgotāja madamiņa, kad priekš pogu bodītes durvīm izceļas traucējoša, kņadīga burza. Uz vienu pusi nemitīga mierīga darba propaganda, uz otru — nervozs uztraukums un cīņa pret sabiedriskās dzīves augošiem viļņiem, — tas izmanāms visā Niedras «Austruma» laikmeta darbā. Vispirms viņa tālaika mākslas darbi. Tā ir māksla pēdiņās, kā katra «familiju» māksla. Un kamēr kritiskos rakstos Niedra ar aklu fanatismu cīnās pret sabiedriskiem jautājumiem un šķiru atsevišķībām mākslā, paša stāstos arvien skaidrāk izteicas tipiski mietpilsonisks šķiras simplicisms sadzīves, laulības un vispārēji tikumiskos jautājumos. Viņa ideals ir mierīgs darbs resp. mierīga peļņa. Šķiras, uz kurām viņš cerē, necieš cietu, grūtāk sagremojamu barību, kas nogurdina žokļus un saceļ nepatīkamu nemieru. Tādēļ Niedra no savas mākslinieka piezīmju grāmatas steigšus izstrīpo visas problemas, visu šaubīšanos, visu pesimismu. Šķiras, ar kurām viņš grib dzīvot, prasa «mākslas», kas interesanti laiku pakavē un labi izsmīdina. Tādēļ Niedra raksta garus sentimentalus, bīdermeieriskiromantiskus stāstus, kur lasītāju ved no nabaga skolotāja istabiņas fabrikanta lepnā dzīvoklī, bet no turienes taisni debesīs, kur lēkā spārnaini eņģelīši un sēd vecais Pēteris ar atslēgām un pīpi zobos. Tie ir vispusīgi joki, smīdina tāpat mietpilsonisko kupci ar viņa madamu, kā lauku gruntnieku ar tā resno pusi. Vēl vairāk un pamatīgāk smīdina purapuķiskas humoreskas par badu un mīlestību! Tur joki ir saturā un joki ir apstrādājumā. Tā esot «tautas māksla». «Jaunnacijonalisma» jokiem visizdevīgākais laiks ir tas, kad saimnieciskās un politiskās dzīves apvārksnī arvien smagāk sagulst svina smagi padebeši, kad cilvēks slāpst un slepenām trīsām gaida pirmo pērkona grāvienu. Tādēļ jāierīko vesela plaša familijas joku nodaļa, jāuzaicina visi, «kam zināmi vēl neiespiesti tautas joki par čigāniem, žīdiem, kunejiem utt., — piesūtīt mums, gan jau mēs redzēsim, ko ar to iesākt». Gan, karam sākoties, Niedra paziņo, ka joku nodaļu apturēs aiz tās sajūtas, kas cilvēkiem liedz kapsētā smieties; bet apdomājies, lai nekaitētu veikalam, taisa atkal jokus un smejas tā, ka aizskan līdz pašai Jalupei. Jūtas par sevi, un veikals par sevi. Lai atvilktu latviešu lasītājus no augošā priekšrevolucijas pesimisma un sabiedriskās kritikas, Niedra savam pulciņam izsludina obligatoriskus noteikumus: ««Austrums» turpmāk piegriezīs jo sevišķu vērību dzīves un darbapriecīgiem sacerējumiem, spēcīgas gribas

attēlojumiem.» Tā pret rakstnieka īpatnējību izturas agrākais individualisma bundzinieks. Tādiem līdzekļiem viņš teorijā strādā priekš veikalnieciskās gribas un peļņas prieka attīstīšanas. Praksē viņš cenšas savu teoriju cienīgi attaisnot. Par rakstiem, ko pildīt žurnalu, jāmaksā. Tādēļ Niedra nosēstas pats un raksta, raksta, raksta. «... Bet apkalpotāja aizlipinās rudenī ar taviem rakstiem dubultlogus ...» Niedra pasmejas par savas nespēcīgās dvēseles nepraktiskumu. Spēcīga dvēsele pērk pati savu žurnalu. Raksta un drukā tajā par ataugšanu pie stādiem un par reliģijas nākotni, par «familijas» dzīves attīstīšanos un par sesto bateriju, par Japanu un «japaniešiem» un par jaunākiem virzieniem mūsu grāmattirdzniecībā, par to, kā aizsargā mūsu laiku cietokšņus, un par to, kā attīstās dzīvnieku plauši, par torpediem un par skolas naudu mūsu draudzes skolās. Kāda pustreša gada laikā Niedra saraksta vienu romanu, kas «ies caur visu gadu, katrā numurā apm. vienu dr. loksni», un pārtulko otru apmēram tikpat garu romanu, saraksta vienu bēdu lugu piecos cēlienos un otru iesāk, iesāk un nepabeidz arī kādu stāstu, bet toties iesāk un pabeidz sešus citus stāstus un vienu dzejoli, iesāk un pabeidz pāri par divdesmit garu rakstu par mākslu, reliģiju, dabas zinātnēm, kulturu, tautsaimniecību, skolu lietām, kara zināšanām, lauksaimniecību... Un bez tam vēl nāk bezgala garā kara chronika, tikpat garas vēstules mūsu vecākai paaudzei, neskaitāmas īsākas recenzijas un polemiski raksti. Maz vēl ar to. Niedra atver savu drukātavu, uzņemas kalendaru un grāmatu drukāšanu, sludina, ka «uz vēlēšanos tiek apgādāti arī kalendaru pielikumiem vajadzīgie stāsti, dzejoļi un citi raksti». Sakiet,—vai tas nav sevišķs rakstnieciskas lielrūpniecības veids? Idealākais veikalnieciskas gribas un peļņas prieka paraugs. «Austruma» divi un pus gada gājumi (un vēl viena burtnīca) rāda, kā pamazām nomirst mākslinieks un no viņa trūdiem izaug literarisks veikalnieks. Beletristika sistematiski atkāpjas, dod vietu publicistikai. Sākumā Niedra ārkārtīgi pašapzinīgs un sajūsmīgs. Zīmē lieliskus nākotnes plānus, komandē savu pulciņu, vāc vecus durvju kliņķus un lādes, podus un lakatus (tāpat kā žīdu un čigānu jokus) «nacijonalas gara dzīves» nodibināšanai pēc vācu *Heimatkunst*'es paraugiem. Iz vācu kompilativo, rekonstruktiva jaunidealisma žurnaliem tulko paviršus, pseidozinātniskus raksteļus, kuriem pierādīt materialistiskās zinātnes un uz tās dibinātā pasaules uzskata nejēdzību. Iz romantiskā tīstokļa izkūņojies par tuvu gara radinieku un epigoni nacionalšovinistiskajiem, liberalajiem vācu pastoriem, Niedra uzņemas neapskaužamo reakcionaru barvežu lomu pretim visai progresa kustībai latviešu mākslā un sadzīvē.

Trīsdesmit trešā dzīvības gadā Niedra rāda ar pirkstu uz savām krūtīm un saka: «Mēs, vecākie!» Un raksta trīs vēstules vecākai paaudzei. Tai viņš mēģina pierādīt un ieskaidrot, ka šie «trokšņotāji mācījušies no ārzemnieku grāmatiņām, it īpaši no ārzemes žīdu izdotām. Ārzemes žīdi viņu pravieši, un neirasteniski studenti viņu tulki». Ārzemju tautsaimniecība, ārzemju brīvā mīlestība — viss no ārzemēm, viss žīdisks, antinacionals. Viss mākslīgi sacelts no bezdarba cilvēkiem, no sliņķiem, kas grib «ar mēli un spalvu maizi pelnīt», no slimiem elementiem, kas traucas uz pašiznīcināšanos. Atņemdamies mēģina vecāko paaudzi un sevi pārliecināt, ka pamatīgs idealists studē, nobeidz studijas un iesēstas vietā, kur var ko pelnīt, bet kas mazāk mācās, vairāk domā par savas tēvijas un tautas postu, aizraujas no sabiedriskas kustības un samaitā karjeru, tas vislabākā gadījumā tukšs un karstgalvis. «Mēs stāvēsim savās sargu vietās. Mēs viņus nežēlosim!» viņš patetiski izsaucas. Drukā un fabrikantiem, aldariem, muižniekiem un mācītājiem pārdod pieckapeiku brošuras (en gros izdalīšanai, ik simts grāmatiņas par pusotru līdz pustrešu rubli) pret visu, kas viņam nepatīk. Lūdz viņam sūtīt pa eksemplaram no katras jaunas lapiņas. Lūdz pieteikties «mūsu draugus, kam iespējams daudz vai maz upurēt laiku un līdzekļus priekš mūsu lapiņu vai grāmatiņu izplatīšanas». Lai arī savus tuviniekus sadūšinātu priekš sargu dienesta, viņš ņemas iztēlot, kāda īsti būtu tā daudzinātā, ilg'ilgotā nākotnes kārtība. «Jaunstrāvnieku sapņotā valstī brīva darba līgums: ikvienam jāstrādā savs darbs, priekš kura viņa audzinātāji un valsts ierēdņi viņu atzīst par derīgu. Ja dzejnieks nedzejo to, kā to dzejas padomnieki atzīst par pareizu, tad viņš laikam tak nedabūs ēst; ja mākslas koleģijas asesori atradīs kādu gleznu par zaļu, tad māksliniekam tā būs jāpārkrāso vairāk uz lillā vai vijoletu jeb jāiet nepaklausības dēļ cietumā.» Tik pamatīgi katrā ziņā no ļoti biezām antisemitu grāmatām Niedra iepazinies ar socialo reformu ideju. Ar vienu saujas vilcienu saslauka čupā neirasteniskos studentus un ārzemju žīdus ar visām viņu grāmatiņām. Līdzi «Новое Время's» Meņšikovam saskaities parāda, ka mums Krievija zemkopības valsts un tādēļ nevar būt nekāda kapitalisma, ne rūpniecības konfliktu. Pie mums īsta dievzemīte; gudri kungi par mums gādā, sniedz visu, kas mums vajadzīgs, un tik daudz, cik tas nekaitīgs. Un par daudz arvien ir kaitīgāks kā nemaz. Darba brīvības mums neesot, saka jaunstrāvnieki. Niedra: «Kas gribēja strādāt kādu pozitivu darbu, tam nekādi kavēkļi no likuma ceļā likti netika.» Sapulču brīvība? Bet «atļaut slimīgu ideju sludināšanu var tikai tad, kad ļaudis jau diezgan attīstīti un paši var apsvērt, cik jaunai mācībai patiesības, cik vienpusības. Krievijā pie valdības

vīriem valdīja pārliecība, ka vēl nav diezgan izglītības, lai ļaudis paši varētu izšķirt labu no ļauna.» Preses brīvība? «Žurnalistiem un aģitatoriem darbs tiešām bij apgrūtināts. Zināms, kas gribēja rakstīt vai teikt kaut ko lietišķu, tam jau tā neviens neliedza.» Kur tik apskaužami laba dzīve, kā tur lai līdz ar īstiem krievu cilvēkiem nepūš lielā «patrijotisma» taurē. Kā tur lai neskrien uz Tālajiem Austrumiem tēvijas varoņiem palīgā sakaut japaņus. Protams, ar mēli tik un spalvu. Un, savās dzimtmājās sēdēdams, Niedra pēc kādas naivas zaldātu lapeles paraugiem mēģina uzkurināt patriotisma dūšu un kā liels karavīrs gari prāto par kara taktiku un kļūdām, par kuģiem, cietokšņiem un torpedām. «Valdība un mūsu jūras un sauszemes karaspēks neatstās nesodītu un neatriebtu šo japaņu bezkaunību, kāda starp izglītotām tautām vēl nav piedzīvota. Bet pa visu mūsu plašo tēviju iet kā pavasara šalkoņa tas gars, ka ņu ikviena pienākums un prieks ir iet palīgā tēvu zemei, cik ikkatrs var un prot. Cilvēki it kā atdzimst, mazgādamies tēvu zemes mīlestības plūdos. Krievija uzvarēs šai karā, jo viņai vajag uzvarēt. Japana tiks atspiesta atpakaļ uz viņas salām: Krievijas pārsvars Korejā un Mančžurijā nodrošināts uz visiem laikiem. Gan jau Anglija un Ziemeļamerika mēģinās glābt, kas glābjams, bet šoreiz velti viņas cerētu uz Berlines kongresa atkārtojumu... Kazaki ieņēma kalnu un sāka «japaniešus» pilsētā apšaudīt kā zvirbuļus. Japaņi turējušies diezgan dūšīgi, bet beigās sabēguši pa mājām... Japaņu jātniekiem laikam nebij diezgan dūšas uz šo uzbrukumu, un tā mūsējie aizgāja mierīgi... No Jalu mums nav daudz ko baidīties; tur japaņi var ielēkt kā circeņi karstos pelnos... Japaņu divizija dabūjusi tādas krusas, ka bataljoni izkususi it kā sviests uz pannas... Pamazām savelkas dzelzu gredzens ap Kuroki armiju — ka puisim neiziet tik plāni... Japaņi ir izdarījuši milzīgu kļūdu, ļaudamies no Kuropatkina ieviļināties Mančžurijā. Tā iet, kad grib saķert uzreiz par daudz. Visa asins izliešana un karaspēka noturēšana pie Artura Porta japaņiem nav bijis nekas cits kā milzīga kļūda.» Pēc Cusimas nokaunas un apklust paši skaļākie krievu pseidopatrioti un kūdītāji. Niedra arī apklust, bet nenokaunas. Acis tāds patriots nedrīkstētu pacelt uz katru mazāko liberalu provinces avīzīti, kas pašā sākumā paredzēja gala iznākumu un zināja, ka ne ārējā iekarošanas politikā, ne iekšējā atjaunošanā Krievijas spēks un nākotne. Bet kauna sajūta sveša Niedras nacionalai dvēselei. Bez tam viņam nav arī laika. Valsts iekšienē pārgājuši lieliski notikumi, priekš durvīm vēl lielāki. Oktobra manifests sola realizēt visu to ārzemniecisko, žīdisko, pret ko Niedra bij uzstājies svētiem lāstiem. Aust jauna diena, kad pūcēm un sikspārņiem jāiet gulēt. Niedra jauš, ka viņa laiks pagalam, ka

būs jāver durvis ciet un šķībi uz logiem jālipina papīra strēlas. Paliek šaudīgs, nemierīgs kā neirastenisks students. Sākumā lielījās: «Es savā mūžā esmu šņaukājis daudz stiprāku tabaku un neesmu šķaudījis.» Bet nu ik burtnīcā šķaudiens uz šķaudiena. Nervozas atbildes šim un tam, pukošanās par to, ka viņu neiederedzot un visādi lamājot, taisnošanās, ka šis neesot bijis pretī vārda svabadībai, lūgumi un padevīgi lūgumi cien. lasītājiem, labvēļiem, kolportieriem, nemitīga zūdīšanās par žurnala izplatīšanu. Bet — «tur nelīdzēja viņa vairāk nekā divdesmit gadus ilgā darbība, nelīdzēja tie upuri, ko viņš bij nesis, lai izkoptu mūsu tautas īpatnības, nedz arī viņa ticība uz mūsu tautas attīstību nopietna darba ceļā; nekrita svarā arī tas, ka allaž viņš bija cīnījies tikai gara ieročiem un atklātu ģīmi — jauno brīvību vārdā viņš tika izpostīts caur rupju varu». Ātri paiet jauno brīvību laiks. Sākas jaunizradušos spēku ierobežošana, jauno parādību vispārēja likvidacija, bijušā, šķietami pārdzīvotā restauracija. Niedram liekas, ka arī viņa laiks atgriezies. «Tagad, kur pati dzīve ir šausmīgi apkarojusi tos centienus, pret kuriem uzstāties «Austrums» turēja par savu pienākumu, tagad «Austrums» vairs nebūs spiests cīnīties un polemizēt, bet varēs visus savus spēkus pielikt uzcelšanas un dēstīšanas darbam. «Austrums» par jaunu iziet, lai kaisītu savu sēklu.» Nepaguvis izdrukāt un abonentiem izsūtīt pagājušā gada pēdējās divas burtnīcas, Niedra steigšus izmanās un kaisa tautas druvā 1906. gada gājuma pirmo burtnīcu. Nu tā aiz lieliem priekiem pelēko lindraku vietā uzvilkusies gaišdzeltenus brunčus. Un saturs ar uz to labāko piemērots šķietamai laikmeta psicholoģijai. Pirmajā lapā bilde: ceļos saklupis cilvēks saņemtām, paceltām rokām, blakus dzejolis: «Šodien, skat, tā Kunga dienu jaukais rīts nu sveicina.» Jauks rīts 1906. gada sākumā, vai ne? Un tālāk romans «Zem sarkana karoga»; tur ar sašutumu un piedodošu nožēlošanu tika apcerēts pārgājušās kustības neprāts un nevajadzība. Humoreskā «Kā as karā gōju» ar malēniešu izloksni un bagātīgiem jokiem attēlotas dumjo zemnieciņu bēdas un uztraukums pārlaistā juku laikā. Kā citādi, ja ne ar humoreskām un malēniešu jokiem familijas žurnalu redaktori un racionali rakstnieki lai atsaucas uz tautas dziļākiem pārdzīvojumiem un satricinājumiem? Patlaban gan vēl diezgan nemiera un juku. Bet nokārtosies. Un «latvju tauta» kaudamās saklups ap sava visgudrā pravieša žurnalu. Izredze jauka. Žēl tik, ka visjaukā ikreiz ir — fata morgana. Kam tā acis apmānījusi, tas aizmirst savu vientulību, neredz tuksnesi riņķī apkārt, nejauš neizbēgamo postu. Fantasti skrien uz māņu ainu, līdz nositas plaisā uz akmeņu šķautnēm. Niedra par daudz praktiķis, un praktiķis nekad neaizraujas. Abonenti rodas. Baigā klusumā izskan Nied-

ras retorika un ciniskie smiekli. Uz sausiem akmeņiem birst kaisītā sēkla. Tad Niedra uzkar pie pirtiņas vītolā saplīsušo mākslinieka vijoli, aizbāž aiz spāres gala izdilušās publicista mīstiklas, pagriež muguru nepateicīgai «latvju tautai» un neienesīgam «nacijonalismam», aiziet un top ... par mežsargu? ... Nē. Man jāatvainojas un jāsaka, ka ievada citats ļoti neizdevīgi izmeklēts. Tas viscaur zīmējas uz nespēcīgo dvēseli, teoloģijas studentu Kalēju Indriķi, bet nekādi ne uz spēcīgo teoloģijas kandidatu Andrievu Niedru.

Andrievs Niedra top par mācītāju Matīšu draudzē. Negaidītais piepildījies, neiespējamais noticis. Vīrs, kas reiz rakstīja rekviemu vācietībai Baltijā, no tās pašas vācietības tiek apstiprināts amatā, par kuru augstāk nevar sniegties latviešu gruntnieka un sīkpilsoņu dēlu karjeras ideals. Fanatiskais teoloģijas students, kas reiz salīcis, novārdzis, slimu vēderu sēdēja tumsā un taisījās nomirt pār saviem rokrakstiem, uzreiz var dzīvot mācītāja muižā un sludināt no kanceles gaiši apgaismotā baznīcā. Patiešām Niedra tik daudz cīnījies, strādājis, rakstījis, ka nevar viņam uz vecuma dienām apskaust šo ilgilgoto mierīgo darba lauku. Matīši ir maza draudzīte, un maza tur mācītājam alga. Liepājā, — Annas draudzē, pavisam kas cits. Bet liepājnieki ir samaitāti, nemierīgi pilsētnieku ļaudis. Un Niedra ir pārliecināts zemniecības ideologs. Tādēļ viņš aiziet uz Vietalvu. Viņa beidzamā cēliena ražojumi: «Kristus mācekļi ceļa jūtīs», priekšā stādīšanās spredikis, J. A. Freija un biedru izdots. Tas ir jauks spredikis, tamlīdzīgu jūs neatradīsiet vecākās spredikļu grāmatās. Ebreju retorika, biblejiskais patoss še pilnīgi izmantots un izlietots. Tālāk: «Brīvzemnieka līķa izvadīšanas un kapa runa». Satura dziļumā tās gan neaizsniedz agrāko romanu epizodiskās kapu runas, bet, varenā jūsmīgā balsī priekšā nestas, ļoti sajūsmināja; sievietes un daži vecāki Rīgas elementarskolotāji raudāja. Savā ziņā impozanti Niedras priekšlasījumi Zinību komisijas vasaras sapulcēs: «Baznīca un skola» un «Tautiskās apziņas pārveidošanās». Pirmajā redzams, ka Niedra pa vaļas brīžiem nodarbojas ar tādu kā praktiski-fantastisku alķīmiju, mēģinādams savienot to, kas nesavienojams: vācu katķismu ar latviešu tautisko apziņu un ar racionalo zinātni. Otrajā ar citatiem no Ausekļa, pravieša Jesaja un Mozus grāmatas rauga pierādīt, ka vecā tautiskā apziņa izcēlusies no ilgām pēc tā, kā tautai vēl nav, turpretī jaunai jāpamatojas uz prieka un lepnuma par to, kas viņai jau ir. Amata nevaļā Niedra aizmirsis sava paša pareizo slēdzienu (Morituri), ka no prieka par to, kas ir, nevar izaugt nekāda tautiska apziņa, bet vienīgi tik tautisks šovinisms. Neizpratis, ka dzīva tautiska apziņa ikreiz dzimst tik kulturas cīņā dēļ tiesībām, kas vairāk vai mazāk

kopējas visām tautas šķirām, starp kurām viena ir progresīvāka, spēcīgāka, vadošā. Tomēr arī šajā beidzamajā ražojumā Niedra konsekventi paliek pasivitates ideologa un oportunista lomā: ilgas, prieks, tikai ne straujums, ne nemiers un cīņa. Šī loma ir nospēlēta un izspēlēta. Sajūsmināsies un uzgavilēs un plaukšķinās tai tikai novecojusies, imponentā sīkpilsonība pilsētā un uz laukiem un atsevišķi epigoniski-tautiski inteliģences invalidi. Vai Niedra nejūt, ka viņa laiks sen aiz muguras, ka pats viņš impotents, vecuma nomākts, komisks improvizētā veča sparā un sajūsmā? Jeb vai tiešām viņa godkārība pietiek ar invalidu kapraļa činu? Tik zemu Andrievam Niedram nevajadzēja nokāpt. Pat publicistikā viņam ir lieli panākumi un nopelni. Mazākais to viņš pierādījis ar savu «nacijonalo» propagandu un personīgo dzīvi: latviešu draudzei vajag latvieti mācītāju. Ko tad vēl vairāk? Pilnīgi pietiek. Kā taču asprātīgi teikts kur Niedras rakstos: «Saki taču pats: kurš garā vesels cilvēks mēģinās savienot mācītāja amatu ar tautiskiem centieniem? Nu, nesavienoja ar. Amats palika savmaļš, kandidats ar tautiskiem centieniem savmaļš. Tad viņam ienāk prātā: katrai tautai, katram cilvēkam esot sava īpatnēja reliģija. Un šī dzīves uzdevums esot — modināt savas tautas reliģiskos spēkus. Tā es nezinu, kā tas ar to reliģiju ir, — es viņam atbildēju — bet to es zinu, ka katram cilvēkam ir savs īpatnējs vēders.»

II. Rainis

Vētras priekšvakara rakstniecība uzrāda neskaitāmus tuvojošās negaisa simptomus. Tos uzrāda arī visa dzīvā un nedzīvi pasivā daba: bezdelīgas lido zemu, linu ziedi slēpdamies aizveras, smaga vēja pūsma dun skurstenī, saule brien sarkani pelēkā dūmakā. Tie ilgu vai baiļu simptomi pretim augošajam aktivam spēkam, kas nesīs veldzi iztvīkušai radībai, bet varbūt arī šķels, ārdīs, postīs. Latviešu jaunāko vētras priekšvakara rakstnieku organiskā pasivitate un nedalība pie jaunajiem kulturas spēkiem it sevišķi gaiši redzama viņu imitētā, neīstā spara un sadūšināšanās dzejā. (Bezbalss cilvēka dziedāšanas nespēja visskaidrāk dzirdama — kad viņš dzied.) Šī laika rakstnieku un viņu varoņu tips — skrīvera palīgs — ir tik Niedras nespēcīgās dvēseles realākā ietērpa. Tāpat visā šī laika rakstniecībā dzird tik Niedras motivu modulaciju un variacijas — arī tur, kur domātas visasākās disonanses Niedras mākslai. Gluži liekas, ka aiz pazīstamā socioloģiski-psiholoģiskā likuma te tautisko skumju kulturai vajadzēja saseklināties, idejiski saļumt un banalizēties līdz beidzamai konsekvencei, lai no tās pāri visai šaurībai un seklumam

izaugtu spēku kulturas pravietis. Lai pelēki satumsušā latviešu dzejas apvārksnī balti žilbinoša uzlēktu Raiņa dzeja. Rainis (1865.) ar Niedru ir viena laikmeta bērni, taču katrs no tiem it kā no savas pasaules, divi pretēji elementi, kā miegs un atmoda, kā uguns un nakts — kontrasti, kādu nav daudz. Un kā pretišķības tik viena caur otru saprotamas, tā Rainis vislabāk aplūkojams kontrastā ar Niedru. Persona, dzīve un dzeja vienā, persona, dzīve un dzeja otrā pusē, bet neviena saejas punkta pa visu līniju. Platai, sēri dzeltenai tautiskai bārzdai pretī stāv kalsnējs, nervozi saraukts inteliģenta sejs; teoloģijas kandidatam stāv pretim juridikas kandidats, rezignējošas mācītāja vietas meklētājam — vietai labprātīgi atteicies nepraktisks fanatiķis; reliģijai — tiesības, skumjām — sāpes, jūsmībai — spēks, reliģiskai ģenialitatei — darba ģenialitate, tautiskumam — kosmopolitisms. Niedram visos stāstos un dzejoļos viena un tā pati doma, Rainim ik četrrindu pantā jauna ideja. Niedram stiepta, asaraina lirika, Rainim spēkā aprauts, spēku starošs dramatisms. Niedram saturā un formā lokani vijams romantisms, Rainim zilganā tēraudā kalts klasicisms. Niedra sludina zemnieciski aristokratisku individualismu, pūļa instinktu, ražo apjaušami uzskatāmas humoreskas par novilktām biksēm un izēstām bļinu bļodām, nogrimst reliģiskā metafizikā un beigās ar rungu rokā stāv šim pašam pūlim ceļā uz brīvi un labāku dzīvi. — Rainis propagandē savstarpējas pašaizliegšanās ideju vistīrākā abstrakciju dzejā, kas savai izjūtai un saprašanai prasa augsti attīstītu individualu mākslas gaumi, un tiek saprasts un godināts kā jauna kulturas laikmeta ievadītājs un pravietis. Niedra visu mūžu runā un raksta par to, ka nevajag runas un rakstu, bet tik dzīvību un darbu, un tomēr viņa darbs dzīvē paliek tikai vārdos, bet Raiņa vārds top par darbu un dzīvo dzīvē; aiz Niedras stāv paaudze, kurai vārds *morituri*, aiz Raiņa jaunā gadu simteņa cilvēki, kuru lozungs: *nos vincimus*. Tā Niedra, priekš tautas strādāt solīdamies, tiek par bruņu nesēju vienai šaurai šķirai, bet Rainis, dzīvākās, kulturalākās šķiras idealiem kalpodams, tiek par visas tautas tikumisku atjaunotāju. Tā apmainās lomām nacionalists un antinacionalists. Un tā galā visur un vissīkākās lietiņās izrādās, ka Rainis negribēdams var piepildīt visu to pozitivo, ko Niedra gribēdams nevarēja. Tas būtu paradokss, ja kā patiesība nebijis jau no tālienes redzams un saprotams. Bet tikai ģeniju dzīvē un darbā paradokss zaudē visu paradoksalo, paliek vienkārši dabīgs un patiess, tiek par normu. Un tiešām, latviešu dzejā nepieredzēta domu dziļuma, sajūsmas augstuma un mākslas skaistuma sinteze atveras Raiņa dzejā. Bet, lai mūsu pašu sinteze būtu ticama, redzami pamatota, mums jāiesāk ar Raiņa dzejas analizi. Pie tam nav jā-

aizmirst, ka Raiņa dzīve un dzeja — ir viens un tas pats. Ko viņš dzīvo, ir viņa dzeja, un, ko viņš dzejo, ir viņa dzīve. No tam tas brīnišķais spēks un skaistums, kas mūs velk un sien pie Raiņa. Gūstībā un trimdā atmostas un sāk apzināties Raiņa dzejnieka ģenijs. Jau pašā sākumā, savas mākslinieka darbības pirmajā posmā, Rainis pamatīgi atšķiras no tik visai pazīstama latviešu rakstnieku normaltipa. Papīrs un tinte šim tipam ir pirmais un svarīgākais. Tikko rakstīt iemācījies (dažreiz vēl neiemācījies), tikko kādu spilgtāku jūtiņu kā zivtiņu saujā notvēris, viņš steidz jau taisīt dzejoli. Var sacīt, viņš vispirms ir dzejnieks uz papīra un avīzes pielikumā un tad tik vēl sevī pašā. Rainis sāk dzejot tik pusmūžā. Pusmūža sāpes, maldi un sūrs darbs grauzies ap viņa ieskatiem, kausējis viņa idealus, līdz kamēr tur atlicies viens vienīgs asi slīpēts, dimantciets, zibeņa starošs kristals. Šaubu vēji viņu tikām liekuši, līdz viņa griba tikusi cieta un nelokāma kā tērauda stienis. Pusmūža novērojumi, piedzīvojumi, izbaudījumi un ciešanas viņa nervu sistemu padarījuši apbrīnojami atsaucīgu, viņa dvēseli kairi-jūtīgu kā mimozas ziedu. No paša sākuma viņa vīrišķai intelektualai gribai regulētājas un kārtotājas loma viņa instinktu straujā tieksmē. Latviešu rakstnieku normaltips visu mūžu šļupst tik to, ko iezīdis ar — mātes pienu. Rainis ir pirmais latviešu mākslinieks, kurā iedzimtie instinkti ar izkoptu, asinātu prāta atziņu spēcīgas gribas disciplinā savienojušies visaugstākā saskanīgā vienībā, ģenialā kulturalā individualitatē. Savu mākslinieka spēju pirmajā nojaudā Rainis vis nesteidz gari garos pantos ielikt visu, ko pieredzējis un izjutis. It kā savu nākošo kulturas atjaunotāja uzdevumu apzinādamies, viņš nodziļinās sevī, izpēta savas intimākās tieksmes, savu spēku un nespēju, tad ķeras pie darba. Pie darba, kas, uz vienu pusi, idejas galvenos vilcienos sakristu ar viņa paša dzinuļiem un, uz otru, izteiksmē ļautu iespēju izlietoties, papildināties un attīstīties viņa valodas līdzekļu bagātībai. Rainis tulko «Faustu». «Fausts» ir racionali domājošas, savu spēku apzinošas, droši iemantojošas pilsonības sīvākā dabiskā ienaidniece, un Rainis viņas ideologs. Un tomēr viņš tulko pilsonisko «Faustu» (1897.)! Tas liecina par viņa dziļo nopietnību un par dzīves un mākslas saprātu. Viņš neražos materialu gara laika īsināšanai, ne brīvdienu vaļībai, ne arī kailai propagandai. Viņš strādās priekš mākslas sapratējiem un priekš tiem, kas mākslu grib saprast. Tiem «Fausts» tīri estetiskiem līdzekļiem ierosinās svarīgus tikumiskus impulsus: mūžam censties uz priekšu, uz priekšu. «Fausta» tulkojums viens pats atsver veselu gadu desmitu latviešu rakstniecībā. It īpaši tulkojums, tulkojuma valoda vēl vairāk nekā darba saturs. Saturā «Fausts» vispār tomēr pārāk vāciski aristokratisks, pārāk svešs

un tāls politiski nebrīvas tautiņas psiholoģijai, lai radītu plaši jūtamu iespaidu uz viņas mākslinieciski kulturalo attīstību. Iz vāciski klasiskās un renesanses pagātnes aizņemtie simboli, alegorijas un viss viņos ietvertais idejiskais elements grūti pieejams naivai latviskai domai un sajūtai. Pie tā spirdzināsies un sajūsmināsies inteliģentā jaunatne, kurai «Fausts» Raiņa tulkojumā un komentaros ticis mīļāks un saprotamāks nekā oriģinalā. Plašāk pieejama «Fausta» liriskā daļa; tur, sevišķi iepītās dziesmiņas, ir nenovērtējami meistardarbi. Nevienai tautai nav tik laba «Fausta» tulkojuma kā latviešiem. Par to taisni jābrīnās, kad iedomājas vien, cik trūcīgi valodas līdzekļi Raiņa lietošanā. Latviešu rakstniecība tik pašā beidzamā laikā sākusi virzīties pāri archaiskas domāšanas un jušanas robežām. Jaunnacionalistu jaunradītās valodas formas vairāk tik noder izsmalcinātas latviskas dabas sajūtas izteiksmei. Pie tam tās galvenā vīzē pastāv tik veco vārdu un formu kombinacijās. Aiz dziļākas domāšanas praktikas trūkuma latviešu rakstniekam līdz tam nav nācies lauzīties un meklēt apzīmējumu un simbolus tīri filozofiskām abstrakcijām. Tāpat viņš nav mēģinājis svešas, augstu attīstītas kulturas tautas valodas formu dažādību pilnīgi attēlot. Rainim, «Faustu» tulkojot, vajadzīgs viens, kā otrs. Domu pa domai, teikumu pa teikumam saturā atdzejojot, izteiksmē smalki sa- un atskaņojot, viņš bieži atduras pie jēdzieniem, kuru vēl nav latviešu apziņā vai kuri zem pastoralās kulturas spaida izdzisuši no apziņas, kam pienācīgu apzīmējumu nevar atrast valodas lietojamā materiala krājumos. Tādos gadījumos ejami divi ceļi: pie vecu vārdu krājumiem vecās vārdnīcās un pie tīras tautas valodas sajūtas, kur iz parastiem celmiem atvasināmi pavisam jauni, neparasti vārdi. Tā ir dabiska metode, pēc tās visos laikos un pie visām tautām lieli mākslinieki izkopj un paplašina valodas līdzekļus. Šim dzejnieka-valodnieka darbam ir daudz lielāka nozīme, nekā pirmajā acumirklī rādās. To kaut cik paskaidros neapstrīdami pareizā atziņa, ka dzejnieks jaunai sajūtai un jēdzienam rada jaunu apzīmējumu valodā, bet lasītājam jaunais vārds ierosina jaunu, līdz tam nepazītu un neapzinātu sajūtu vai atver jaunu jēdzienu. Tā paplašinās cilvēka garīgās spējas, tā pamazām ceļas visa kultura. Bez valodnieciskas radīšanas darba Rainim ļoti bieži piekrīt arī valodas reformacija. Zem ebreju retorikas un patosa iespaida latviešu valodā no laika gala ieviesušās pārmērīgi smagas, liriski stieptas vārdu formas, par vārdu un teikumu kombinacijām nemaz nerunājot. Jūsmīgām runām svinīgos gadījumos tāda valoda kā radīta, bet ne sensitivai dzejai, kur reizēm dziļdziļai filozofiskai atziņai jāizteicas gaismas dzidrā valodas kristalā un reizēm karstām jūtām un sajūsmai jārunā aprautās impresijās. Rainim bieži

jāatmet garās vārdu galotnes un prepozicijas, vispār daudz vārdu jāīsina, lai ietilptu īsā, saskanīgā ritumā. Tautiski valodnieki uztraucas, brūk virsū Rainim ar savām zosu spalvām un top smieklīgi savā nevaldītā niknumā un nesapratnē, ka ne viņi, ne valodnieki, bet dzejnieki rada un pārrada tautas valodu. Protams, šis un tas tā dzimst nedzīvs, šis un tas sakropļots un dzīvības nespējīgs. Bet lielākā daļa Raiņa jaunradīto vārdu jau pārgājuši latviešu runā un rakstos, latviešu dzeja bez tiem vairs nav domājama, ne iespējama. Vecā klasiskā «Fausta» tulkojums ir palicis par valodas bagātības krājumu, no kā bez mitēšanās ņem latviešu jaunākā modernā rakstniecība. Rainis (kopā ar Aspaziju) tulkojis arī dažus citus Gētes rakstus («Jaunā Vertera ciešanas», «Egmonts», «Ifiģenija», «Prometejs», «Stella», «Klavigo», «Brālis un māsa», «Torkvato Taso», «Dzejas»), bet tie idejiski latvietim mazāk svarīgi, valodas ziņā nekomplicēti, maz interesanti, daudz vieglāk tulkojami un tulkoti. Ar kādu nolūku Rainis tulkojis Gētes mazākās dramas, nav lāgi saprotams. Tās sarakstīdams, Gēte, kā zināms, viscaur «meklēja antiskās likteņa ticības surogatus», strādāja, no acīm neizlaizdams antisko likteņa-traģediju paraugus. Konstruēja savas dramas estetiski formaliem nolūkiem, centās pēc antiski ģermaniskās formas pilnības, kamēr apstrādājamais saturs viņam mākslinieciskā nozīmē bij gluži vienaldzīgs. Vēl vienaldzīgāks tas divdesmitā gadu simteņa latvietim. Gētes dzeju tulkojums pavisam vājš, Raiņa necienīgs. Pavirši arī Derīgu Grāmatu Nodaļas ziemsvētku klasiķu tulkojumi. Ne visai slavējams Ļermontova «Demona» un Puškina «Borisa Godunova» atdzejojums. Te visur manāma steiga, darbs maizes dēļ, ne aiz sajūsmas. Skaists vēl Hauptmaņa «Nogrimušā zvana» un dažu Heines dzeju tulkojums. Raiņa vēlāko tulkojumu virkne ir vai nu aroda, vai atpūtas darbs, — abos gadījumos tam maz tīri mākslinieciskas krāsas. Pie «Fausta» tulkojuma mums jāatgriežas kā pie Raiņa galvenā darba priekšstudijas. «Tālas noskaņas zilā vakarā» (1903.) ir nepilnas pusotra simta lappušu bieza grāmata, vienkārša, ar nepretenciozu dadža lapu zīmējumu uz vāka. Tomēr viņa viena daudzkārtīgi atsver visus biezos sējumus, ko Rainis dažubrīd sadzejojis un satulkojis. Vajadzētu sarakstīt biezus sējumus, lai viņu kaut cik pietiekoši analizētu un apgaismotu sakarā ar dzejnieka psichisko konstelaciju un attiecībā pret laikmeta kulturdzīvi. Šī grāmata, sava laikmeta augstākās idejas pilnīgākā izskaņa, pati ir laikmets latviešu kulturdzīvē. Epochenmachend — varētu sacīt, ja ar vecu banalu vārdu drīkstētu raksturot mākslas darbu, kas jauns, spēcīgs, beidzamā vissīkākā vilcienā tipiski oriģinals. «Mērnieku laiki», «Bagāti radi», «Savs kaktiņš», «Līduma dūmi» — viss saraucas, paliek

mazs, apklust aiz «Tālām noskaņām». Līdz viņām latviešu rakstniecības straumīte klusiņām sīc ap baznīcas bērziem, ap kapsētas kalnu, šaurā vadziņā novirzās garām kāpostdārzam, ganībām un pļaviņai, pāri tekot piepilda linu mārku un pīļu dīķīti. Raiņa dzejā pirmoreiz atveras jūra, kur bangas brāžas un kuģi lepni saceltām burām traucas uz tālēm, kur saule aust. Pirmoreiz latviešu tauta iziet jūrmalā, nervu sīkākām cīpsliņām trīsot, klausās, kā jūras skaudrie vēji svelpj kāpu priedēs, lūko, kā kaijas kliegdamas nirst un ceļas iz putošiem viļņiem, — pirmoreiz ilgās tiecas tālē pāri zilajam kalnam. Tur plašums un dziļums, un spēks, vara un pretvara, tur cīņa, pametums un uzvara. Lai mākslas darbā būtu kulturals spēks, viņam jāapņem dzīves plašumi un dziļumi. Dzīves plašums ietver sevī pagātni, tas ir, par kulturu tapušo pagātnes loģiku, tagadni ar viņas idejisko svārstīšanos cīņā starp varu un pretvaru, nākotnes jausmu, kas kā Golfa straume visu silti apņem, dzīvina. Visu parādību dziļumos cilvēku noved asināts prāts un mākslinieciska intuicija. Izprasto un nojausto dara dzīvu mākslas tēlos, gleznās un muzikā dvēseles cilvēciski lielākie spēki: naids un mīlestība. Mīlestības un naida pilna Raiņa sirds, kā putoša, pāri plūstoša vīna kristalkauss. Mīlestība. Kā pirmatnējs kosmisks spēks, dvēselē atmodies, tā pat uz idejas baltiem spārniem traucas apņemt, apvīt, apstarot ko konkretu, tveramu un veidojamu. Ikviens latviešu dzejnieks dabā ir nosodīts mīlēt savu tautu. Iz skumjām dzimst latviešu dzejnieka tautas mīlestība, un līdzcietības pelēki sudrabotos metos austa viņas siltā sāpju sega. Daudz simtu jūdžu tālumā aiz tīreļiem, purviem un siliem Rainis nerimst domāt par mīļo dzimteni un viņas likteni. Putenim griežoties, vējam ņirdzīgi smejam, viņš aizgāja. Ziedoni viņš paņēma sev līdz, bet dzimteni sniegs ietin vālu vālēs uz ilgu dusu. Un visus garos gadus viņš vērīgi klausās, vai nedzirdēs ziedoņa balsis, skats viņam ilgās tiecas uz dzimtenes pusi, visa dvēsele viņam iztvīkusi. Vērīgā klausa, tvīksmainās ilgas, dziļas sāpes, izmisums, pagurums, plaukstoša cerība, augošas ticības bagātais spēks — viss dvēselē pārlaistais nemiers Raiņa dzejā tiešām dzirdas kā tālas noskaņas zilā vakarā. Apskaidroti romantiski, jūsmīgi tuvu un tomēr it kā no vēsa attāluma skan pats šis Raiņa dzeju virsraksts. Bez tendences, bez pastrīpojuma — norimušu svētu sāpju sauciens dzimtenei, zem vientulības tumšzaļiem spārniem. Raiņa lielo mīlestību uz dzimteni nespēj aptumšot pat viņa visvairāk nīdamo filistru senatnes kults. Vienā vienīgā dzejolī («Senatnē») viņš burvīgi zalgošā gaismā atdzīvina visu senatnes romantiku ar viņas līgo dziesmām, spīgošām jāņugunīm, nārām mēnesnīcā, ar bāra bērniem bez saulītes vakarā, melnu čūsku jūrā, karā jājošu bāleniņu, ar

pilskalnu, kas kāps augšā caur dūmiem un tvaikiem, ar trejkrāsainu saulīti, kas deg drīz zila, drīz zaļa, drīz sarkana. Tautisko epigoņu gara mantu krājumi ar visiem briļļu vīru pētījumiem un etnografisko izstādi latvietim nerāda tik neaizmirstamskaistu senatnes ainu kā Raiņa astoņpadsmit rindas. Tas nav tik vien refleksš, estetisks atstarojums, vēsturiskā atmiņā restaurētas senatnes aina. Kaut kas, varbūt paša dzejnieka neapzināts, tomēr lasītājam un skatītājam sveši nojaušams, mirgo šajā trīskrāsu spīgumā. Kā plāni segts pamats sīkām, biežām cīpsliņām aužas katrai svītrai cauri, kā cieta dominandskaņa dzirdas visgarām simfonijā. Otrā, vēl krāšņākā un lieliskākā senatnes dzejolī («Karaļmeita») šis klusi nojaustais tipiskais elements, oriģinalā plastikā ieveidojies, tiek redzams un tverams kā dziļa simbolika. Pie plastikas Raini konsekventi noveda viņa tipiskais jaunromantiķa izjūtas talants, kas sevī un ārpus sevis visu skata, un viņa iedzimtās un stingrā pašskolā pie labiem panākumiem izdaiļotās klasiskā tēlotāja spējas, kas visu skaisto cenšas izveidot reljefos, plastikā. Un arī simbolisms te nav nekas cits kā plastikā izveidojusies Raiņa dzejas iekšējā loģika. «Karaļmeitā» jau skaidri redzams Raiņa simbolikas sevišķais raksturs. Tā vispirms ir epizodiski psiholoģiska, tīri estetiska simbolika, kam nolūks lasītājā — skatītājā dzīvi iedvesmot atsevišķu skatu vai ainu. Šī sīksimbolika nav nolūks par sevi, bet līdzeklis un sastāvdaļa tam lielajam sabiedriskas idejas simbolam, kas viscaur dzejolī dimd kā dzelmē nogrimis zvans. Tas ir divkāršs uzdevums, un divkārtējus mākslinieka spēkus viņš prasa. Vispilnīgākā veidā te jāsavienojas tīri estetiskai jūsmu kvēlei ar sabiedriski idejisku fanatismu. Rainī daba izveidojusi šo augstāko mākslinieciskas radīšanas spēju sintezi, tādēļ viņa «Karaļmeita» sniedz pilnīgu mākslas baudu tā neitrala daiļuma meklētājam, kā sabiedrisko ideju glabātājam. Tas ir dzejas darbs, kas mūžam žilbinoši vizēs kā iz jūras dziļumiem trīskrāsainā saulītē izcēlusies brīnišķā kristala pils.

Senatne kā tāda, senatnes romantika Raini var saistīt tik uz acumirkli. Viņu vairāk interesē par tagadnes kulturu izveidojusies senatnes loģika. Viņš iziet tagadnes piekvēpušā gaisā, tagadnes dzīvē un cilvēkos. Tagadnes cilvēka reprezentatīvais tips ir godīgs pilsonis, filistrs. Pārticis lauku gruntnieks, iedzīvojies sīktirgonis vai advokats-rantjē ir visai raksturīgs, pašā ellē vēl pazīstams. Viņa tēlam neder baltais, cietais marmors, ne blāvi vizoša bronza — drusku sasīkstējis māls priekš tā visderīgākais un parocīgākais materials. Dziļu psiholoģisku studiju, ilgas iepriekš sagatavošanās, ārkārtīgas rūpības darbā arī nav vajadzīgs: par daudz nekomplicēta godīga pilsoņa āriene un tās atspo-

guļota iekšiene. Āriene: nopietnas ūsas, prātīgas lūpas, miermīlīgs deguns, pamatīgs vēders, cienība svārku sīkākā kroķītē, līdz kurpju galiņiem krietn-krietns tautietis. Iekšiene — dažreiz tās nemaz nav: caura muca! — iekšiene: nedz brīvi smiekli, nedz skaļa runa — vispārīgs spriedums, atgremu domas, galvenais princips: visur pa godam, lēnām ar apdomu veikala lietās. Par sevi protams, ka pilsoniska filistra tēlu veido ne sajūsma, bet satira. Nicināšanu un dziļas sāpes atstarojošā satirā Rainis vēro godīga pilsoņa gājumu. Tas ir rātns tēvijas mīlētājs, kam ir kur patverties un galvu nolikt, kam maizes rieks par balvu miera prātam un maza bēda par to, ka visapkārt nakts. Prātīgas rīcības piekritējs, kas gan saprot, ko dziesma skan, ko zvani zvan, bet kas tomēr neaizmirst, ka nav jāuztraucas, bet jāsargās, jāpaciešas, jābūt mierā ar vismazāko, ar galvu nevar caur sienu skriet, ar joni nekā nevar panākt, vienīgais ceļš tik gaidīt un lūgt, un cerēt; dzejā jau var arī iejūsmināties, bet dzīvē pārmērs un lepnība izposta karjeru; labāk desmitreiz liekt muguru nekā vienreiz kliegt par netaisnību; jā, jā, pat pļaukas jāmāk panest un, kad iespļauj acīs, tik jānoslauka, jo pretim sist pilsonim nepiedien. Mums ļoti labi pazīstams šis tips, atminieties tik vien! Tas taču tas pats latviešu vēsturiskais normativais tips! Kulturas apviļāts Andra tēvs. Pie tādām konsekvencēm noved sava kaktiņa idealisms un sabiedriskas pasivitates cildināšana. Jo nav iespējams apstrīdēt, ka Raiņa filistrs dzīves īsts, pat nepārspīlēts un nekariķēts. Velti tādam nest pretī savu dvēseli kā rīta sauli sārtos mākoņos, viņš pārvilks segu dziļāk pār ausīm un gulēs vien. Par filistru, kas savas šķiras un sava organiskā nespēka dabisks produkts, var runāt dzelošā ironijā. Bet smagas skumjas māc, kad tādā jūgā jāredz bijušais draugs. Četrās rindās Rainis tēlo viņa likteni: viņš brauca jūrā meklēt jaunus ceļus, vējš asi pūta, dzina uz sēkli, tad viņš teica: pērkli vīšu krastā, laime tuvu, tik vajag viņu prast. Četrās īsās aprautās rindās latviešu pilsoniskās inteliģences garā, banalā traģikomedija. Kāda lai būtu dzīve, kas tādu cilvēku rada un ko tāds cilvēks rada? Dziļa dzīve dus, ziemā tīta. Bet virspusē vaļā atsegtie seklumi, pelēki, netīri, pūstoši, zemes smaku dvesoši. Tukšas, vilkdamās iet domas, bez spēka, bez jēgas tās kā asinis iz brūces lāso. Dziļš dzīves riebums visu miesu un garu pilda dziļām mokām. Telpas nav izstaipīt tirpstošās dzīslas un smadzenēs slāpētas degošas domas, smadzenes sagruzd, locekļi sarūs kā veca mašīna. Te atliek tik sakost zobus un ciest, un nest, un neaizmirst, ka tumsas dziļumos tomēr gaisma dzimst. Kas tīrāks un dzīvāks, tas no mūžības nolemts vientulībai; tam jāiet kalnā kāpēja gaitā, kur atšķeļas draugs pēc drauga, kur atgadās rets ceļinieks, kas dvēselē rada, reta puķe, kas

klintīs aug, bet augstāk zūd arī tie, kalnu tālēs bezgala klusums žņaudz sirdi; bet dusa nebūs ledus gālēs, jo krūtīs deg visas zemes ilgas («Kalnā kāpējs»). Raiņa dzejolis «Kalnā kāpējs» pieder pie tiem nedaudziem brīnišķīgiem darbiem pasaules literaturā, kas, iz sava laikmeta un savas šķiras sajūsmas dzimuši, atskaņo to augstāko, svētāko ideju, kas mūžīga kā laiks un cilvēce. Šādas mākslas modinošais, dzīvinošais spēks neapstājas pie sabiedrisku šķiru robežām, neapstājas arī tur, kur rases savādības un vēsturiski politiskie apstākļi šķir tautu no tautas. Divas saules spīd pār visu cilvēci, un spožākā un karstākā no abām ir mākslas saule. Protams, ne idejā par sevi — viņas individuālā atskaņojumā un izteiksmes veidā mākslas dzīvība un spēks. «Kalnā kāpējs» kaut cik paļauj mums ieskatu Raiņa sajūsmas dziļumā, viņa māksliniecisкas radīšanas disciplinā un ritmā un no tā izaugušā, ar to vispilnīgāk kopsaaugušā formas plastikā. Kalnā kāpēja ideja (kā Rainim visas) nav klausīta, ne izdomāta, ne atsevišķi paķerta estetiskā rotaļā. Tā ir visas viņa veidojošās dzīves un pārliecības īss moments, mākslinieka dvēseles intensīvāk, spēcīgāk nojausts, balta zibens svītra pār melno, elektrības piesūkušos negaisa mākoni. Idejas žilbinošais spilgtums un impresionistiskais ašums ir Raiņa dzejas raksturīgākā īpašība. Tā prasa izteikties impresionistiskā formas plastikā. Le stule c'est l'homme... Rainis iesāk savu dzejoli ar daudzpunktīm. Šīs trīs punktis stāsta visu to, kas augšā uzrakstīts. Četrās pirmajās rindās kalnā kāpēja traģedijas pirmais cēliens, pamazītēja atšķelšanās, neizturami augoša dvēseles vientulība. Otrais cēliens trijās rindās — pirmā noslēgums un beidzamā sākums, absoluts klusums pret ārieni, kur koncentrēšanās sevī un savā nemierā. Beidzamā cēlienā uzliesmo visas zemes ilgas, bezgala klusumā un ledus gālēs iedegušās, mūžam nedzēšamās. Pasaules rakstniecībā nav atrodama dzeja, kur ideja un forma būtu saplūdušas ciešākā organiskā vienībā, savas šķiras un vispārcilvēciskā, sabiedriskas tendences un tīra estetisma pilnīgākā sintezē, spēka un skaistuma lielākā saskaņā. Tāda koncentracijas spēja, lakonisms idejā un izteiksmē, stimulē latviešu kulturā jaunu spēku un darba laikmetu vecās jūsmu un ilgu pagātnes vietā. Raiņa jūsmu un ilgu dzejoļos ir desmitkārt vairāk spēka nekā jaunnacionalisma darba un spēka dzejā. Kalnu gālēs, zem vientulības tumšzaļajiem spārniem tik ārkārtīgam spēkam un skaistumam jāmeklē iemītne. Liela daļa Raiņa dzejoļu ir dziļas individualas vientulības domu un sāpju kristali.

It sevišķi domas Rainim dzimst un darbojas vientulībā. Domas tik plašas, tirdošas un smagas kā likteņa dzelžainās varas; nevar izbēgt, viņas tver un samin. Bet domu sadragāts cilvēks at-

dzimst un paceļas atjaunotā, divkāršā spēkā. Tik tas mirst, uz ko spļauj un samin barā. Tādēļ sargieties gara nabadzībā sevi projām sviest: līdz beidzamam attīstīt savus spēkus, pašiem sev palīdzēties, pašam durvis vērt savai laimei («Pats»). — Raiņa didaktiskā dzeja neuzmācīga un nepretencioza, tomēr satur varenu, spirgtu audzināšanas elementu, kura iespaids jau šur tur dzīvē manāms. Daudzkārt smagāks un radošāks viņa nemanāmais iespaids. Bet cilvēks nevar mūžam būt kā stīvi savilkta stīga. Papriekšu ir jāatkūst, jāpaliek pavisam mīkstam, lai pēc tiktu rūdīts jo cietāks. Naidā un izmisumā sastingusī dzejnieka sirds nebeidza alkt mīlestības sāpju un laimes — vienkāršas, cilvēciskas personiskas mīlestības. Viņš ir kā alkana zeme, kas kāri dvašo pēc augstu pāri lidojoša valguma mākoņīša. Zelta tvaikā dzejniekam mirkst visa pasaule. Zelta tvaikā atkususi cietā sirds, glaimi sliecas pie sīkā sabirzušā ziediņa, pie sīkiem kristala pirkstiņiem, caur kuriem aust div' sarkanas saulītes, pie mazām kājiņām, kas zib kā balti zirnīši pa plānu. Mīlas tik pilna sirds, cik maijs zaļumu, cik ziedošs ābeļdārzs smaržas pilns. Cietais, nelokāmais dzejnieks palicis lokāms un skanīgs kā tieviņa sudraba stīga. Un nav tādas mīlestības jūsmu nianses, ne tik klusa akorda, ko viņa neizskandinātu sevī sapņainā melodijā. Rainis tapis idilists kā Skalbe un citi. Jā, nenoliedzami, viņā ir daudz kas no tā, kas visiem mīlestības dziesminiekiem. Bet vēl vairāk tā, kas viņu atšķir no visiem mīlestības dziesminiekiem. Viņa izteiksme bez vienas frazes, bez viena banala tintes un tauku, un sviedrainu pirkstu traipa, bez kuriem nav parasts redzēt latviešu mīlestības dzeju. Un arī pati Raiņa mīlestība ir svešāda, varētu sacīt, nelatviskas dabas. Ar visu bezgala dziļo maigumu tā tomēr nav parastais, šauri idiotiskais «egoisms divatā». Visām intimākajām un spēcīgākajām Raiņa emocijām, pat to subjektivāko starp visām — mīlestību neizņemot, dzīvu socialu simpatiju nokrāsa. Dziļi sajusta, skaidri apzīnāta, tīrā estetikā izteikta socialā simpatija ir viscaur Raiņa dzejas individuali tipiskais elements, viņas lielākais dziļums un augstākā vērtība.

Viņam jāmīl sieviete, jāmīl viens, lai caur šo vienu visus mīlētu. No mīlestības siltās dvašas viņā atmostas briestoši plaša dzīvība, ņirb kā jūra bez gala un bez valda, staro vasaru uz sirdīm, kas ziemā un salā. Zilganu dzirksteļu mirgas met viņam tuvā, spēka pilnā sirds; lepnā, vientuļā, tukšā dzīve tiek atkal saules silta un spoža, un viņš atkal varēs sauli vēstīt, mirušās krūtīs cerību dēstīt. Mirusi visa dzīve, ko viņš vērojis pa savas vientulības apmiglotu logu. Bet nu sirds vairs nepaliek cieta pesimistiskā ironijā — mīksta tā bezgala līdzcietībā un mīlā pret vārgo ļaužu bezgala ciešanām. Tiem jāpalīdz; jātop cietam, jāiet cīņā

uzvarēt vai krist. Kaut arī visi apkārt vēl dus, jāceļas no saldo sapņu palagiem, jānokrata visa vecā dzīve, jāpasteidzas apjozt gurnus. Un klajumā, rīta vējiem spēcīgi pūšot, dvēselē baltās liesmās aizdegas uguns, kas visu laiku zem pelniem kvēlojusi. Cīņas drosmē un uzvaras jausmā tāli skan Raiņa himna augstākai idejai. Tā ir savāds, noslēpumains spēks, šauri subjektivs un plaši kosmisks, tīri cilvēcisks un pārcilvēcisks; kas viņas ugunīs iededzies, tas vairs nerēķina par to, ka jāiet bojā, ne sevis, ne cita viņš nevēro, neskatās sānis, tik iet un iet; visapkārt tumsa, tik vienu vizošu zvaigzni viņš redz («Vienīgā zvaigzne»). Katram saprotams, ka ideja ir tās pašas kalnā kāpēja idejas tālāka konsekvence. «Kalnā kāpējā» Rainis rāda idejiskā vientuļa atšķelšanās dramu. «Vienīgā zvaigznē» redzam traģediju, kad šis vientulis pa otru kalna pusi atgriežas zemē un lēnām sadeg viņas un savā ugunī. Cauri vientulības klusumam, cauri mirušai dzīvei viņš iet pie dzīviem cilvēkiem, kas silst viņa karstumā. Par sevi protams, tā vispirms jaunā paaudze, kas viņam atsaucas. Un savāds viņa sauciens latviešu jaunekļiem. Vecā mācība skanēja: jauneklim jāir godīgam, rātnam, pazemīgam un paklausīgam. Pretim reptiļu moralei Rainis teic: jauneklim jāir drosulim un pārgalvim, ļaudis uz ielām lai skatās un brīnās. Ogles lai viņš kaisa pār ļaužu galvām, apsegu lai norauj, dikti lai runā, zibošu lāpu lai žilbina acis — uz priekšu lai steidz uzvaras drosmē, tad arī ļaudis beidzot sekos viņam cīņā. Rainis raksta aizgrābjošu eleģiju par piemiņu jauneklim, kas dzīvām acīm nevar noskatīties, ka ar smiekliem taisnībai tiek acīs spļauts, kur vājiem vaigā sit, kur pat mātes svētumam nav cieņas. Aiziet viņš cīņas mutulī un tiek pārnests stīvs un kluss. Bet viņa lūpās sastingušais niknums dzeļ; viņa nāve daudziem dod dzīvību un drosmi. Jauneklīgas drosmes un spēka pilna tā sabiedrības daļa, pie kuras Rainis nāk; tā paaudze, kas netop veca un kuras vārds ir leģions, tā augs un veiks, un lieks jauno gadu simteni un padarīs sev par vergu; — *nos vincimus!* — viņas lozungs. Tā visu garo nakti bijusi modra, cietusi un neizmisusi, neļāvusi izdzist dziļi noglabātām dzirkstīm. Nu jaunā gadu simteņa dvesmā tā var atņemties svaigas elpas, var izstaipīt notirpušās dzīslas, var atvērt logus un lūkoties, kur tālē aust zaļa gaisma. Bet tā ir tik dzīvinoša, spēcinoša jausma. Dzīvē nekas nenāk no sevis. Jaunais laiks nenāks, ja ļaudis to nevedīs. Taurētājs ar savu tauri viens nespēj izlauzties caur sienu. No malu malām vajag darbiniekiem nākt, kopīgā sajūsmā, kopīgā cīņā. Ne žēloties, ne gausties, ar spēku lauzt šauro loku. Īsts spēks atbalstās uz trīskārtēja pamata. Raiņa dzejā jau redzējām viņas, atsevišķi nodalītas: dzīves un cilvēces slogu, tīri cilvēcisko tieksmi palīdzēt sev un citiem, lielās uzvaras

nojautu. It īpaši šī beidzamā ir tā cietākā un stiprākā. Viņu izmana cauri pat Raiņa visdziļākā pesimisma un bezcerības izmisuma dzejā. Bet skarbi skaņa, kā spožs, auksti izkalts tērauda zvans uzvaras nojauta dzirdas tālo noskaņu beigu dzejoļos. Romantiska saldenuma ne sīcin sēklas tur nav. Latviešu dzejai un latviešu normativai dabai svešā cīņas fanatismā gavilē jauneklis, kas aiz sevis nolauzis tiltu, dzīvē nogremdējis laivu, kam vētrās grūst pretī klinšu kraujas, plēš rokas, lauž kājai balstu; viņš domā, zin un sajūt tik vienu: uz priekšu! Priekšā saules tāles plūst. Un citreiz Rainis skata un tēlo augstākās priedes kāpās pie jūrmalas. Vējš nolauž viņas — tāpēc, ka augstākas par citām, tāpēc, ka viņu skatiens sniedzas pēc tālēm, bet slēpties un muguru liekt tās nespēj. Bet tāds spēks un tādas ilgas nav iznīcināmas. Augstās priedes pēc lauzuma par kuģiem iznirst iz ūdeņa. Krūtis lepni cilājas pret vētru, pret vētru cīņa no jauna dūc. Lai naidīgā pretvara brāž bangas, lai šķeļ, lai lauž, viņi sniegs tāles, kur saule aust («Lauztās priedes»). «Lauztās priedes» ir Raiņa paša likteņa simbols — granita stabs uz divu kulturas laikmetu robežām; neizdzisīs viņa dziļi kalti raksti vai izdzisīs tikai tad, kad cilvēcē izdzisīs tieksme pēc brīves un skaistas dzīves. Dziļa un nekustināma Rainī ticība stādas dzīves nākotnei. Viņš nekad nekrāpj sevi un citus vieglām, izplīvurotām iluzijām. Viņš zin: saule riet, ātri riet, un augšā nakts un bailes. Jā, riet, — viņš zin, — un tomēr reiz aust staru pātagām tumsu šaust. Aust jauna diena, pastara diena, kas pasauli sagrauj pelnos. Nē, veco pasauli, pārdzīvoto, netaisno taisnību sagrauj, lai jaunais, dzīvais un zaļoksnējs var augt un attīstīties. *Fiat justitia et fiat mundus!*... Un tad? Nav vairāk nekā tad — viss iznīcināts, sasniegts, piepildījies? Nē! Ne beigums, tas tik sākums garai gaitai. Vēl augstāk, augstāk viņa sniedz. No miesām nu risušas visas zemes saites, naids, dusmas, viss ļaunums; bez pagātnes, bez žēluma nu var skatīt priekšā zelta rīta ainas; gars liegi cilā brīvos spārnus, balta dvēsele mirdz kā kalnu sniegi, gaist viss, kas rupjš un smags, spīd kā zvaigžņu būtes caurspīdīgais zaigums. Saraucas viss, kas atpakaļ palika, gaisa kārta top dzestri rēna, bet augstāk, saulei pretī, gaita sniedz, un mūža galos nav, kas gaitu beidz («Gara gaita») ... Atkārtoti Rainis savā epilogā uzsver, ka viņa gaitai nav gala un robežu. Ir veca patiesība, uz dzejnieku, kā kuru katru cilvēku, zīmējama: kas savam laikam dzīvojis, tas dzīvojis visiem laikiem. Tikpat labi viņa attiecas uz zināma laikmeta, zināmas šķiras vai sabiedrisku slāņu kustību kā uz visas cilvēces kulturalo attīstību. Rasas piliens mirdz pats savā iekšējā skaistumā. Bet pie tam atspoguļo arī visas apkārtnes ainu. Rasas pilienam varbūt var pielīdzināt arī šo Raiņa dzejoli.

Raiņa turpmākie dzejoļi ir «Tālo noskaņu» noskaņas. Nav gandrīz neviena, kas nebūtu variacija kādam no pirmā krājuma. Bet variacija ir viena un tā paša dzejoļa otrs, pasliktināts izdevums, atšķaidīts oriģinals. Neinteresants paliek dzejnieks, kas sāk variēt sevi pašu. Viņš nodarbojas, sadrupinādams un banalizēdams savu pirmatnēji plastisko tēlu. Tāds talants kā Rainis nevar ik dienas rakstīt pa dzejolim. Tādi dzejoļi kā «Tālās noskaņas» rodas tik retos dievišķas sajūsmas acumirkļos. Tāda sajūsma iespējama tikai dziļdziļā vientulībā un dvēseles klusumā. Rainis kā katrs klasiska pamatrakstura dzejnieks var sacīt tik dvēseles vientulībā un klusumā. Jo viņa mākslinieciskais spēks ir tikpat dziļā iejūsmā un pārdzīvojumos, cik viņa rūpīgā kristalizacijā, tikpat intuicijā, cik loģikā. Tāds mākslinieciskas radīšanas veids iespējams tikai zināmā atstatumā, zināmā personiskas neitralitates pakāpē. Grūti viņā noturēties, kad visas cilvēciskās simpatijas traucas acumirkļa dzīves putošā mutulī. Bet tuvākā un tālākā sintezē dzimuši visi lielie mākslas darbi. Un ģenijs tikai ar to ģenijs, ka iespēj ikdienišķam cilvēkam neiespējamo. Rainis to iespēj vētras priekšvakarā. Bet vētra ar elementaru, postīgu varu sagrābj, aizrauj un sagriež savā virpulī dzīvi, cilvēku un dzeju. Arī Raini aizrauj. Kā viņu neaizraut: vētru viņš bij vēstījis, pats garā ik acumirkļa klajumā, dvesmām un strāvām un negaisiem pieejams. Visās malās klausās, gaida, lai viņš runātu. Tūkstots ausu uzķer, tūkstots mutes atbalso katru viņa vārdu. Rainis dzejo, uztraukts līdz sīkākai nervu šķiedriņai, bezgala nervozs, bezgala steidzīgs. Viņa panti top par tekstu populārām dziesmām, par neizsmeļamu formulu un aforismu avotu sabiedriska virziena žurnalistikai. Viņa pantiem bieži ir Raiņa doma, asums un forma, bet vēl biežāk tiem trūkst Raiņa dvēseles. Klasiskais kalējs, kura darbs ir locīt un veidot zilgano tēraudu, iestājies romantiska bundzinieka un apguņotāja lomā. Var jau būt, ka dzejniekam toreiz neatlika citas lomas un citai dzejai nebij nozīmes. Var būt, ka tam nenovēršami tā bij jānotiek. Var būt, ka tā Rainis vislabāk kalpoja savam laikam. Viss var būt. Bet tad viņa dzejas idejiskais saturs ir par sevi izlobīts un pašsuģestijas līdzekļiem izlietots kulturas cīņā. Kā mākslas darbs Raiņa tā laika dzeja ir gandrīz pilnīgi nesuģestiva un pilnīgi bez nozīmes vēlākiem laikiem. Daudz vāju dzejoļu Rainis saraksta arī vēlāk, kad naidīgā pretvara bij salauzusi lepnos kuģus un drumslas pa visām pasaules malām izkaisījusi. Sāpēs sakostiem zobiem un izmisumā trīsošām rokām varam līdz ar dzejnieku raudzīties nejaukajā atplūdu mutulī. Cilvēciski varam iedomāties dzejnieka likteni, saprast un līdzciest, bet nekādi nevaram attaisnot cenšanos no katras sīkākas nojautas un domas taisīt dzejoli. Tomēr še jau

ir kaut kas no klasiķim nepieciešama atstatuma un sakariem starp tiešiem cilvēciskiem pārdzīvojumiem un mākslinieka radītājas psiholoģijas dinamiku. Jaunais dzīves veids Raini it kā ievada atkal «Tālo noskaņu» laikmetā. Parādās viens otrs dzejolītis, kur atkal dzirdams vecais un mūžam jaunais Rainis («Rīts», «Nav taisnība tām senām sērām», «Kalpu manta», it sevišķi — «Pār dzimtenes laukiem»). Šajā laikā izmanāma Raiņa konsekventā, noteiktā un dabiskā pāreja no vispārīgi demokratiskās proletariata šķiras pusē. Zināms, ka liela māksla nepazīst šķiru robežu, ne citu sašaurinājumu. Bet lielu darbu, «Tālām noskaņām» līdzīgu vai pārāku par tām, vēl jāgaida nākotnē.

Nekādi mazvērtīga, bet daudzējādā ziņā pārāka par tām Raiņa senā dziesma jaunās skaņās: «Uguns un nakts» (1905.). Liels mākslas darbs ir kā brīnumains avots, no kura var smelt, bet nekad neizsmelt līdz dibenam. Ir kā tūkstoškantains kristals: no kuras puses skaties, cauri atmirdz varavīksne. Raiņa «Uguns un nakts» rada daudz jaunu domu, ieviļņo daudz spēcīgu jūtu un sajūsmu. Bet vēl vairāk paliek tik sapratnē nojausts, nojausmā aizskanējis un apdzisis. No šādiem mākslas darbiem katrs uzņem, pārdzīvo un izbauda tik to daļu, kas radniecīga un pieejama viņa subjektivi psiholoģiskai koncepcijai. Te nav nekāda vispārēja, vispārējas objektivas izpratnes ceļa. Tas dziļi subjektivs un subjektivi tautisks mākslas darbs, nelatvietim laikam pilnīgi nesaprotams, svešā valodā netulkojams. Idejā «Tālām noskaņām» vispāri tuvu radniecīgs, izjūtas un attēlojuma pamatveidā «Uguns un nakts» pilnīgi nošķiras no tām. Tur — dramatiska lirika, še — liriska drama. Tur viss mākslinieciskais spēks koncentrēts aprautā ideju un sajūsmas, krāsu un gleznu simbolikā; še lielā daļa aiziet dramatiskās impresijās un savirknējumā resp. dramatiskā loģikā. «Tālās noskaņās» katrs dzejolis, katra glezna par sevi nosvērta, vesela, skaidra, «Ugunī un naktī» pat vispārējā konstrukcija neliekas vesela un skaidra. Rainis še izlietojis pārāk daudz latviešu rakstniecībā maz pazīstama un apstrādāta dramatiska materiala, daudz pavisam neparastas un nepazīstamas simbolikas, diezgan daudz latvieša dabai antipodā dramatiska atspara. Tīri dekorativie, skatuvei un muzikai aprēķinātie kustības, gaismas un skaņu mainošies, kaleidoskopiskie efekti it kā izklaidē, apmulsina un traucē lasot pilnīgi uzņemt, izprast un baudīt. Šis Raiņa lielākais un labākais darbs palicis tas nesaprastākais un nepopularākais. Latviešu vidusmēra lasītājam viņš pilnīgi nepieejams, sabiedriskam žurnalistam kā motu un gatavu formulu krājums maz pieejams un izlietojams. Raiņa dzejojums ir vesela simfonija, tādēļ nepatīkama tiem, kas spējīgi saprast tik kora dziesmu un sajūsmināties no triviala marša. Rainis viņu sauc par vecu

dziesmu. Tiešām, veca ir lielākā daļa izvesto tēlu, veca viņu darbības vieta, veci notikumi un viņu motivi. Ja ir te daudz kas improvizēts, sadzejots, jaunradīts, tad taču tik no tās pašas vecās teiku vielas, tajā pašā teiksmaini vēsturiskā patiesībā. Lāčplēsis, Aizkrauklis, Lielvārds, Koknesis, Burtnieks, Kangars, Spīdola, Laimdota — senatnes loģika, latviska teika patiesībā dzirdas ikvienā no šiem vārdiem. Ācis pār dzejojuma virspusi pārlaižot, patiešām redzam pakuplinātu un sazarotu teiku par tautas varoni Lāčplēsi, kas iet cīņā pret velniem, pūķiem un raganām, pret Kangaru, vāciešiem un Spīdolu, visus pārvar, izceļ ezerā nogrimušo pili, atdzīvina akmenī pārvērstos un krīt pats aiz viltības un nodevības. Sena dziesma tādā vīzē stāsta tik par pazīstamo cīņu starp labo un ļauno, starp dievu un velnu. Temats ievērojams, dziļdomīgi simbolistisks, visu tautu pirmatnējā mākslā sastopams, visos literaturas neskaitāmos veidos apstrādāts gan visumā, gan atsevišķās epizodēs. Taču pārāk abstrakts, aprasts un schematisks, lai par sevi vēl valdzinātu pie subjektivi niansētas idejiskas mākslas pieradušu modernu cilvēku. To valdzina tikai vecas dziesmas jaunās skaņas. Tās viņam tik daudz stāsta, tik daudz ieviļņo, iejūsmina, atver, ka atrauties nevar no Raiņa dramatiskās dzejas dzīvā skaistuma. Īstenībā tikai divi elementi viņā: nakts un uguns, — un tomēr — kādā brīnišķīgā vizmā rādās katrs notikums un katrs tēls! Cik daudz ko domāt un just pie katra! Pieejam tuvāk kaut pašam galvenajam varonim Lāčplēsim. Tā dzejā visgaišāk un stingrāk raksturotā persona. Milzu spēks tādam, kas lāci rokām pārplēsis pušu. Pirmatnējs, tūļīgs, pat inerts Lāčplēša spēks. Spēks, ko nerīko paša nodomi, ne impulsiva, intelektuala griba, bet liktenis ārpus viņa, augstāk par viņu. Liktenis ir objektivs, bezpartejisks, viņš nesūta Lāčplēsi kādā sevišķā uzdevumā, bet rīko to vispārīgi karot pret visu ļaunumu, vai naidnieks rietumos vai austrumos. Lāčplēša tipiskākā īpašība tā, ka viņš nenāk pats aiz savas personīgas gribas, bet sūtīts. Sākumā viņš nemaz nav persona, tik pirmatnēja spēka personifikacija. Es sūtīts iztīrīt zemi no netīriem mošķiem, — viņš pats saka. Dzejojumā dramatiski ļoti veikli un dzejiski skaisti rādīts, kā viņš pats pamazām izveidojas un top par personu — zem Laimdotas iespaida. Tā jau nava gludiem linu matiem, ūdenszilganām acīm, pienabālganiem vaigiem, ne sprikst, ne kvēl, ne glaima, ne spīva. Dienu viņu sēras māc un nakti sapņi dzen — Lāčplēša mīļotā, ilgotā. Bet viņas ilgas viegli apklusināmas, sapņi piepildāmi. Līdz viņas mīļotam tie sniedzas; un tad kopā ar to — pa mierīgu ceļu, pa laimīgu. No lieluma viņa griežas projām sīkā ikdienas laimē klusu priekš sevis dzīvot. Dzejnieks pats dod uzminējumu šiem problematiskajiem tēliem: Laimdota — Latvija. Tiešām, tā

viņa — Latvija, latviešu tauta, viņas mākslā mums meklēta, izpazīta un izprasta. Gaišmataini zilacainā, sentimentalā ilgule, sērā sapņotāja. Padevīga un garlaicīga, izturīga, liecama un nesalaužama, uzupurēšanās spējīga, bet bez karstuma asinīs, bez straujuma dziņās, lēna un labiņa, bez pārgalvības un nozieguma drosmes. Caur viņu izprotam arī Lāčplēsi. Tas pirmatnēji neizveidota, zemnieciski latviska spēka varonis, pats romantisks sapņotājs bez paša gribas cīņā pret visu, kas pasaulē ļauns. Ir vajadzīgs ierosinājums no ārpuses, lai viņš sāktu apzināties sava spēka, lai neizšķiestu to veltā cīņā pret visu, lai spēcīgā tieksmē vērstos uz konkretu priekšmetu. Bet, aizsniedzis ilgu tuvāko priekšmetu, viņš gatavs palikt pie tā, atstāt realu cīņu, ja daudz, tad vēl iedomā klusi sērot pēc tālākā un nesasniegtā. Kad Latvija būs laimīga un brīva, tad mana gaita izbeigta, — viņš saka. Un, izcēlis nogrimušo Burtnieku pili, atsvabinājis Latviju, viņš pārliecināts, ka nu viss sasniegts, ka nu jāpaliek savā dzimtenē, jo nekur nav tik labi kā še. Tā Lāčplēsī ieraugām sen pazīstamās latviešu normatīvās dabas simbolu, tā «Uguns un nakts» dabū plaša vēsturiski simbolistiska dzejojuma noskaņu. Bet nav Raiņa dabā palikt tik vien pie esošā, pagātnes formulētā ieveidošanas tēlos, simbolos. Senatnes loģikai viņš meklē konsekvences tagadnē, ar skaidra prāta kritiku un mākslinieciskū intuiciju rauga saskatīt viņas virziena lauzīto līniju nākotnē. Sena dziesma izskan jaunās skaņās. Blakus Laimdotai parādās Spīdola. Tas jaunu, vēl maz pazīstamu spēku, jauna, vēl neizveidojušās skaistuma simbols, tādēļ nevar būt tik plastiski nobeigts, tik klasiski saskanīgs kā Laimdota. Spīdola ir bezgalīgi komplicēta, minama un pilnīgi neuzminama būtne, lieliskākais starp latviešu jaunākās rakstniecības tēliem. Viņā atveras tagadnes kulturas augošie elementi un dzejnieka nojausto nākotnes grozību schema — attēlojums un pravietojums vienā reizē. Spīdola daudzmaz izprotama tik attiecībās pret Lāčplēsi un kontrastā Laimdotai. — Es esmu skaistāka par visu, kas zemes virsū un zem zemes ellē, — viņa atkal un atkal atkārtoti raksturo sevi. — Es esmu dailes saule, kas visumu gaismo, es visam tēlu dodu un veidu, es esmu valdošā daile. Es pati sevim uzdevums, man cita nav. Es pati vien sev vēlētāja, es esmu brīva pati sev, es kustos pati, pati nāku, pati aizeju, nezinu, kurp, es pati spīdu iz savas gaismas — uguns mans tēvs; man klausa visi, man rokā viss dots: es turu mēnesi ar visām zvaigznēm, laimei atveru vārtus un aizveru ... — Viņai nav tās skanīgās aprobežotās viengabalības, kas Lāčplēsim, ne tās idiliskās sirdsskaidras nevainības, kas Laimdotai. Sabiedrībā ar velniem un raganām viņai klausa burvības tumšās varas. Vijīga, smalka čūskas meita ar čūskas zobiem. Viņa nāk pie Lāčplēša kā

kārdinātājs, valdzinātājs spēks, kas reizē arī kā atraisītājs, iededzinātājs. — Kad mēs viens otru gūtu, — viņa saka, — mēs būtu nepārvarams pasaules spēks; spēks ar daili, mēs sābros deram, mums mērķis viens ir: pilnība; Laimdota — daļa no manis, tev vajag visa — es esmu visa, mēs abi pasauli rokās tversim... — Mūžam viņa cīnās ar Lāčplēša viegli remdināmām zemnieka dēla ilgām, kas līp pie Laimdotas un pie šaurās dzimtenes labuma. — Tikai brīvu un laimīgu tu vēlies Latviju, mūžīgu ne? Vai ilgas tev sniedz tikai līdz Laimdotai, tālāk par laiku līdz mūžībai ne? Nemūžam tur vēl tavai gaitai nav gals, tevi tālāk sauc mana balss — nāc, Lāčplēsi! Kā spēks caur pasaulēm skaistumu nesi, caur tumsas tumsumiem, caur krēslas dziļumiem, līdz zemes malai, kur zeme sakūst ar debesīm, kur saules dārzi un debess vārti, kur pērkoņdēli zeltu kaļ, ziemas milži sniegu maļ, kur saule vakaros atgulstas sarkanzelta laiviņā... — Lāčplēša spēka un mīlestības varā Spīdola gan apņemas nolikt savu debess varu, mācīties šaurumā tikt pie pilnības, sniegties pēc vistuvākā mērķa — celt apburto tautu pēc simtgadu miega uz jaunu dzīvi. Bet, kad tauta brīva, no ārējiem ienaidniekiem atsvabināta Lāčplēsis ar Laimdotu par valdniekiem laimīgā zemē, vadīs to uz turību un paši saņems bagātas dāvanas, Spīdoļā atmostas vecā nemiera daba. Vispirms: briesmīgs žēlums par savas varas un iespējas zaudējumu. — Es neesmu vairs Spīdola! Mani vēji staigā patvaļā, manas aukas kauc dusmās un žēlumā, tie manis vairs neklausa. Es līdz ar pavasara vēju nāku un aizeju... — Tad: dusmas par mieru, kam visa zeme grib nodoties. Tauta un viņas virsaiši dzied slavas dziesmas savam varonim un sargam, kas mieru viņiem atnesis. Un Lāčplēsis apņemas gādāt par to, lai tauta var mierā augt, pieņemties garā un varā; jo viss nu ir piepildīts, atliek tik dusa. Atmodušās cīņas un skaistuma garā Spīdola viņam uzsauc: — Kā nāvi tev dusu būs bēgt! Ne dusēt tev nebūs, ne mieru slēgt! — Viņa pretojas, ka Rīgu grib atdot vācietim, jo tā liela un stalta tikusi caur darba ļaudīm, kas raka, sita un kala, — tiem viņa pēc taisnības pieder. Spīdola ceļas pretī pašam valdniekam — Lāčplēsim. Tam, viņa saka, vēl viss nepieder, mēs esam vēl brīvi, mums vēl tiesības. Paliek viena ar savu protestu. Pūlim, zināms, nav nekas pretī brīvībai, bet — pret kungiem tik spīvi nedrīkst, uz kungiem tak vispirmāk jāklausās. No Lāčplēša Spīdola neatstājas un viņam neļaujas. — Tavai gaitai vēl nav gals, — viņa tam saka, — vēl tikai ārveidu tu esi radījis, par sevi pašu tev jāpāraug pāri. — Skan tālas balsis, tās zemes smagumu nes un pašas nespēj iz dziļumiem kāpt — sauc Lāčplēsi palīgā. Ierodas melns, akls bruņinieks, kam viltīgi nolūki un zelts par ieroci. Lāčplēsis nav atturams no acīm redzamas neprā-

tīgas cīņas ar to. Viņa liktenis tam nolēmis cīnīties ar katru, kas tieši stājas ceļā. Bet nu jau Spīdolas iespaids nepārprotami dzirdas viņa beidzamajos teicienos. Viņš saka: visas tautas dzīve tūkstots gados ir lielāka par katra varoņa negaro dzīvi, pēc manis nāks citi, kas izvedīs gaitu galā. Auglīgu, sajūsminošu paraugu Spīdola redz Lāčplēša beidzamā nāves cīņā priekš savas tautas. Pie viņa vārda latvju sajūsmība gadu simteņiem saistīsies; nākotnes varoņi augdami nelūzīs, nebūs vieni, tie nemitoši smels spēkus iz tautas, vienas zemes šauras robežas tos neieslēgs; ne zeme pret zemi tad karos, bet visas kopā pret melno, aklo bruņinieku. Un, kad Lāčplēsis cīnīdamies līdz ar melno, aklo bruņinieku nogāžas no klints, Spīdola izsaucas, ka cīņa vēl nav galā un nebeigsies, un nolec lejā, Lāčplēsim palīgā. — Pagātnes teiksmaini vēsturiskā patiesība un tagadnes un nākotnes kulturas simbolika Raiņa dzejā tā savīti, kā savijas auklā melns pavediens ar zeltmirdzošu. Nav iespējams un nav arī vajadzīgs mākslā atvīt un atšķetināt katru par sevi. Ņirboši mainīgais mirdzums «Uguns un nakts» skaistuma galvenā īpašība. Nav arī vajadzīgs citēt vietas, kur šis mirdzums uzliesmo brīnišķā, varavīksni spulgošā zibeņa svītrā kā nogrimušās Burtnieku pils vai Nāves salas tēlojumos. Maz ko dotu arī pārējo personu plastiskas simbolikas atsevišķs raksturojums. Raiņa dramatiskā dzeja visa jālasa, jādzird, jāredz uz skatuves. Tā ir veselas, pilnīgas dzejnieka būtnes pilnīgākā izteiksme. Idejā, izdomā lielākais, izbūvē lieliskākais, formā oriģinalākais un skaistākais viskopējā noskaņā «Uguns un nakts» ir pilnīgākais mākslas darbs latviešu jaunākā rakstniecībā.

Andrejs Upīts

«Izglītība», 1910. g., Nr. 1—4, janvarī-aprilī, 20.—32., 105.—109., 187.—193. un 268.—279. lpp.

ASPAZIJAS LIRIKA

Ir tāds nostāsts — nezinu, patiess vai izdomāts, — ka lielie mākslinieki esot pie reizes spēlējuši un sajūsminājuši — uz vienas stīgas. Bet tādēļ vēl nedomāsim, ka ikkatrs, kas spēlē uz vienas stīgas, liels mākslinieks. Gandrīz visa mūsu modernā lirika skan kā vienstīgas instrumenta melodija. Pirmajā acumirklī tā izliekas pievilcīga, bet, dziļāk ieklausoties, paliek monotona, garlaicīga, apnicīga. Mūžam atkārtojas tas pats motivs, tajās pašās noskaņās.

Arī Aspazija reizēm spēlē uz vienas pašas stīgas. Viņas instrumentam ir daudz stīgu, un tomēr viņa reizēm spēlē tikai uz vienas stīgas! Kas pie citiem nabadzības, pie viņas sajūsmas un

izteiksmes līdzekļu bagātas dažādības zīme. Viņas dvēsele aptver visas trīs mākslinieciskās dimensijas: plašumu, dziļumu un augstumu. Un tikai tā mākslinieka dvēsele, kas piepildījusi realo, matematiski mēramo un sveramo, uz tā atbalstīdamās, spēj pacelties pāri laikam un telpai, «mūžības sferās». Citur viss ir niekošanās un kumediņi. Tāds mākslinieks pa savām radīšanas dienām maina savu objektivu un savus izteiksmes līdzekļus, bet visur, kur viņa roka pieskārusies, parādās zaļa zāle un ziedoši koki un vēsmo dzīva un dzīvinoša dvaša. Aspazija ir spēlējusi uz sava daudzstīgu instrumenta, visu savu jūtu un sajūsmas bagāto dvēseli viņa ir skandinājusi. Viņas dzeja ir līgojusies kā dimdoši vētras zvani, ir šalkusi kā strauja, akmeņaina upe, ir vaidējusi kā ziemas vējš sasalušos kokos, ir raudājusi kā sīks smildzinošs rudens lietiņš. Tagad viņa aizmirst visu, spēlē uz vienas vienīgas smalciņas sudraba stīdziņas. Klusa, mīksti-maiga viņas skaņa — brīžam dūc kā zelta stīpām nostīpots dundurītis, brīžam spindz kā iztraucētu bišu pūlītis un brīžam noslēpumaini dzied kā vasaras sanoņa jūlija dienvidū. Tas jau ir tas brīnišķīgākais: kā viņa prot modulēt vienu un to pašu akordu! Kādas neskaitāmi dažādas melodijas viņa izvilina vienai vienīgai smalciņai sudraba stīgai! Velk viņa pirkstu pār spīdošo pavedienu, un aizturētu elpu klausāmies brīnišķo dziesmu, viņas nemeklētā vienkāršībā nojaušam visu dzejnieces iekšējo bagātību, sajūsmas spēku un izteiksmes ģenialitati un baltiem spārniem ceļamies «tālu tālu aiz laika un telpas» ...

Mūsu apcerējumam par pamatu lai noder tas, ko Aspazija pati saka sava pēdējā dzejoļu krājuma* priekšvārdā: «Šī «liriskā biografija» grib ietvert veselu dzīves gājumu viņa dažādos pavedienos. Šīs grāmatiņas ietilpumā pēc īsa, vispārēja atskata par visu dzīvi koncentrēti spilgtākie un raksturīgākie bērnības iespaidi un pāreja pirmējā jaunībā, sniedzoties apmēram līdz 16. dzīvības gadam. Šādam saturam esmu mēģinājusi piemērot arī dzejas stilizaciju, pantu architektonisko izbūvi, koloritu un ritmisko noskaņojumu, izvairīdamās no asākām konturām un spilgtākiem krāsu toņiem un turēdamās mīkstinātās skaņās un viegli plūstošās pārejās. Tomēr man reizē jāpiebilst, ka esmu vietām pārkāpusi sev pašai spraustās robežas un ka saturs pārlauzis aplikto rāmi, kā, piemēram, dabas dzejoļos.» — Tātad šis krājums ir tikai pirmā daļa no liela liriska darba, kur dzejniece nodomājusi attēlot visu savu dzīves gājumu. Tas ir lielisks nodoms, un, ka viņš tiks realizēts monumentalā mākslas darbā, to liecina jau «Saulains stūrītis». Oriģinala autobiografija, no tās vis-

* Saulains stūrītis. Liriska autobiografija. Dzirciemnieka izdevums. J. Jaunsudrabiņa zīmējumi. Rīgā 1910., 96 lpp., maksā 60 kap.

labāk varēsim izpazīt dzejnieces dabu ar viņas dažādākajām tieksmēm, viņas nemieru un skaistuma alkstošo dvēseli.

Pie dzejnieces pašas uzmestās schemas pieturoties, vispirms ieejam viņas bērnības pagalmā. Ap to plešas baigs, nepārredzams mežs, neviens tam nav izgājis cauri, nav atradis ceļu atpakaļ. Laiks nemērots te rit garām, te valda mūža nakts. Bet dzejniekam nekur nav absolutas nakts un klusuma. Viņa auss klausās vislielākā klusumā, viņš saredz arī visdziļākā tumsā. Tur mežkalējs dzenis ar smailo āmuru kaļ savā smēdē uz priedes laktas, tam blakus ūpītis tup uz nokaltuša zara, bet tālāk grūtsirdīgā lakstīgala sapņo savas dzejas. Krūmos dūc sapņu princeses bijušie pilskungi-dunduri, kam kamzoļi it kā nostrīpoti zaļām un zelta stīpām. Sen aizgājusi sapņu princese. Pagalmiņš aizaudzis zālēm, zirneklis tam aizaudis vārtus un auž vēl joprojām, uz sētas jau necik gadu sēd aizsnaudies krauklītis — pat mēness te aizmirsis norietēt un bālā puslokā vēl gaišā dienas laikā sedz mājiņas jumtu...

Tāda brīnišķa fata morgana parādās dzejnieces aizgājušā bērnībā vērstām acīm. Ka te it nekā nav, tā sakot, reala, ka viss te tikai fantazijas radīts, to, liekas, nepārprotami apstiprina mēness pusloks, kas gaišā dienas laikā apsedzis mājas jumtu. Bet liela dzejnieka īpatnība jau parādās taisni tur, kur pie nebijušiem, fantazijas radītiem un skatītiem priekšmetiem saistās tik dziļi iekšēji pārdzīvojumi, ka mums te izliekas pilnīgi reali, ticami un pārliecinoši. Tikpat daudz te no svara dzīva, redzīga fantazija kā tēlojamam objektam visos sīkumos pieskaņots, sajūsmu visliegākajās noskaņās atskaņošs izteiksmes veids. Satura un izteiksmes organiskā harmonija, viss dzejas dzīvības un skaistuma noslēpums un noslēpuma uzminējums. Šādi tieksmju un sapņu motivi it sevišķi prasa lielas attēlotāja mākslinieka spējas, izsmalcināta ritma, krāsu un valodas sajūtu un bagātīgas izteiksmes līdzekļus. Viens vienīgs nepareizs vilciens, viena vienīga intonēta skaņa, viens vienīgs neveikls vārds — un pagalam visa iluzija. Neredzam vairs pasakaino ainu, kas pilnīgi saista un aizrauj, stāvam pie mākslīgi nokrāsota audekla, pētām, salīdzinām un kritizējam atsevišķi tēlotos priekšmetus viņa sa- un nesaskaņā. Aspazijas agrākā dzejā bieži gadījās tādi traucējumi, neveiklas, neizjustas un tādēļ nedzīvas vietas. Šajā krājumiņā to gandrīz nepavisam nav. Stila sajūta Aspazijai apbrīnojami izkopta. Viņas stils ir izveidots visbeidzamos sīkumos, vissmalkākās niansēs noskaņots. Tādēļ ikkatrs dzejolis, par sevi ņemot, ir nobeigts, noslēgts, vesels un pilnīgs mākslas darbs, kas dziļi iespiežas atmiņā, tur paliek savrupā vietā un nebūt nesaplūst kopā ar citiem, kam tas pats idejiskais ierosinājums un tā pati vai tuvu radnie-

cīga sajūsma. Starp latviešu dzejniekiem nav otra, kas tā kā Aspazija spētu tik dziļi iedomāties un iejusties ikkatras lietas un parādības noslēpumainā būtībā un tik neskaitāmā dažādībā niansēti attēlot sajūsmu liegākās, tikko nojaušamās vibracijas. Viņa iznāk no bērnības pagalma un staigā pa sveši-pazīstamo atmiņu zemi. Ejam līdz un atkal skatāmies, ko viņa redz un ko tēlo šajā klusajā, saulainā stūrītī. Lūk, zaļi lapots lodziņš, no kura māj mīļa, bāla sejiņa. Tā nav ne rada, ne paziņa, tomēr dzejniecei liekas, ka viņa to sāpēm mīl kā savu visdārgāko. «Ak,» viņa atceras, «tu māj man — jaunība mana!» Lūk, sīka balta meitiņa basām kājām un vienā pašā sarmas krekliņā sēd starp plūdiem uz pakalniņa. Garie, tumšie plakstiņi tai pilni asaru pilieniem kā egļu zars no kūstoša sniega, viss dārgums tai — pirkstos uzmaukti ledus gredzentiņi. Neviens nav redzējis, kad viņa nāca un aizgāja, atrada tik, kad bija beigta, ar krūtīs iedurtu šķēpu — saules staru. Tā — ziedoņa dvēsele. Tā nemanītā, nesaprastā bērnības dvēsele ... Nemanīta, nesaprasta arvienu mirst bērnība, tā, liekas, lielākā traģedija cilvēka mūžā. Bērns pats sevi vēl neapzinās, viņa dzīve ar viņas izbaudījumiem, intensivajiem uztraukumiem un ātri pāriskrejošām sāpēm aizplūst kā brūns strauta ūdens, saujā pasmelts, aiztek caur pirkstiem, pret sauli varavīksnes krāsā zalgodams. Un nevienam nav vaļas apstāties, nav gribas palūkoties, nav smalkās dvēseles spējas izjust, kāds brīnišķīgs daiļums tur ar brūnā ūdens pilēm izsiek sausā zemē. Mēs cenšamies labi izpazīt to pasauli, kurā dzīvojam, arī to, kurā dzīvoja mūsu tēvi un tēvu tēvi. Visvienaldzīgākā mums mūsu bērnu pasaule, kaut gan tā ir vissvarīgākā, bagātākā un skaistākā. Tik, kad, dzīves neglītās burzmas nogurdināti un nomākti, noslēdzamies sevī, meklējam tos aizaugušos sajūsmas un dzīva skaistuma avotus, kas nekad neizsiek un nekad nesadūņojas, tad sākam domīgi noraudzīties uz saviem bērniem, tad sēstamies atmiņu laivā un no tālā ceļa atgriežamies atpakaļ savas bērnības saulainā stūrītī. Tad sajūtam, cik dziļa dzīves patiesība Aspazijas skaistajā pantā:

«Kad meklē dvēseli, tad agri ej no rīta,
Kad to kā jaunu zvanu tikko lej,
Kad dzīve, hiroglifiem neizvita,
Tev saldā vientiesībā pretī smej
Un sirds kā upe, kas vēl nesildīta,
Priekš saules lēkta vēsos viļņos dej.
Tai nav nekas ne apslēpjams, ne sedzams,
Līdz pašai dzelmei dibens cauri redzams.»

Šis pants sniedz arī mazu piemēru par Aspazijas izteiksmes spējām un oriģinalitati. Dvēsele, ko kā jaunu zvanu tikko lej ...

Sirds kā upe, vēl nesildīta, vēsiem viļņiem priekš saules lēkta... Grūti iedomāties, kā vēl zīmīgāk un skaistāk varētu raksturot bērna dvēseli. Tās ir gleznas, kur ietverts tik daudz dzīva un ierosinoša skaistuma, kur tik dziļa un intensiva estetiska doma, ka atver mums nepārredzami tālu, teiksmaiņi saistošu perspektivi. Tādu gleznu, tādu un vēl skaistāku tēlojumu Aspazijas grāmatiņā no vienas vietas.

Te jāsaka kāds vārds par Aspazijas dabas izjūtu un attēlojumu, kas viņas dzejā ieņem tik ievērojamu vietu. Priekšvārdā viņa atzīstas, viņai varot pārmest, ka uz dabu skatījusies Raiņa acīm un ar zvaigznēm runājusi viņa valodā. Patiešām, Raiņa iespaids viņas jaunākā dzejā stipri manāms. Bet pārmetumiem te nav vietas. Mazs, nepastāvīgs un neizveidojies talants, nokļuvis lielāka, spēcīgāka pievilkšanas sferā, pazaudē savu mazo spīdumiņu, savas īpatnības mazumiņu, paliek par pavadoni, kas aug un dīgst atkarīgi no sava pievilcēja. Bet spēcīgs talants nav novēršams no sava paša ceļa. Spēcīga mākslinieciska individualitate pārkausē savā ugunī visus iespaidus, vienalga, no kurienes tie nāk, — tieši no dabas vai no otra mākslinieka. Ikviens iespaids viņai rada dziļi īpatnēju pārdzīvojumu, un tas izteicas īpatnējā dzejā. Dabas aplūkošanas un novērojumu veids diviem mākslinieciem var būt apmēram vienāds, bet viņa rezultati atšķirsies tik tālu, it kā nekā kopēja viņiem nebūtu. Rainim viņa grandiozā dabas simbolika, visa viņa milzīgā spēkā elpojošā dzejnieka individualitate noder tik kādas sabiedriskas vai kosmiskas idejas vai iedvesmas izteiksmei. Es gribētu teikt, viņa mīlestības un naida, viņa ilgu un sāpju, visas viņa iejūsmas centrs nav viņā pašā, bet pārcelts ārpusē, kļūmainā dzīvē. Nekad viņš nedzejo tikai sevis paša dēļ, neviena viņa doma, ne glezna nepaliek individuālā lokā, viņš tik izmana, izjūt un izteic to, kas varbūt neapzināts un noslēpts guļ apkārtnē, viņš pravietiskā gaišredzībā skata atmodinātā un sāktā tālākas konsekvences, viņš atver tautas mūžības perspektivas. Viņš ir kā dzidrs kristals, kas vizošu krāsu vaiņagos atstaro to sauli, kas pār viņu mirdz. Viņš tādā ziņā ir klasiķis, īstākais starp tiem, kas reiz dzīvojuši un dzīvo. Bet Aspazija ir romantiķe. Kur viņa klīst, ko viņa dabā redz, — visur viņa meklē tikai sevi pašu, savu dvēseli. Ko viņa glezno zalgošām krāsām, ir tikai viņas pašas seja. Tā muzika, kas skan viņas dzejā, — kas tur smejas, kas tur raud — tā ir viņas pašas dvēsele. Aspazijas dzeja mūs aizgrābj un iejūsmina tīri estetiski emocionali. Viņas dvēsele mūs reizēm pārplūst kā ābeļziedu vēsma, un reizēm tā zaļgani zalgojošs jūras plūdums. Reizēm viņa parādās kā balta meitiņa vienā pašā sarmas krekliņā, reizēm kā ūpītis sēd uz viena nokaltuša zara

gala, reizēm kā lakstīgala sapņo savas dzejas. Bet — iesim tālāk saulainā stūrītī. Tur viņas dvēsele skan kā tikko izliets zvans. Klausīsimies, ko viņš stāsta un kā mūsu dvēsele to atbalso.

Dzejoļu ciklā «Bimini» Aspazija tēlo pašas agrīnās bērnības pirmos iespaidus. Te viss staro un laistās siltā saulē, bezbēdībā un dzīvības priekā. Tas ir tas laikmets, no kura palaikam ne tik kā atmiņas, pat atmiņu ēnas neuzglabājas. Māksliniekam nākas pilnīgi svabadi ar pieauguša cilvēka prātu un fantaziju rekonstruēt pirmatnējo bērnības pasauli. Tas gaiši nomanāms arī Aspazijas dzejā. Tā ir skaista, tā ir smalki niansēta, ikkatrai jūsmai sava noskaņa, sava savādi veidota izteiksme. Un tomēr, tāpat kā ievadošā atskatā, nojaušam mākslinieka izdomu šajos saulainās bērnības tēlojumos, un biografiskais nolūks, Aspazijas dvēseles pazīšana, paliek nesasniegts. Tas ir puslīdz konvencionals ieskats, ka pirmējā bērnība tik gaiša un laimīga. Patiesībā ar pirmo elpas vilcienu bērnam maiņus pāri iet diena un nakts, saule un lietus. Un atmiņā arvienu ilgāk paliek sāpes un tumsa nekā saule un prieks — sevišķi pie mākslinieciskām dabām. Beidzamo gan vispār nevar attiecināt uz Aspaziju, jo viņa pieder pie tiem retajiem, šajā ziņā ne īsti latviskajiem dzejniekiem, kuros dabā pārsvars dzīves priekam, neapturamam straujumam un nenomācamam spēkam. Bet dzīva, spirgstoša dzejas elpa arī še gandrīz viscaur sajūtama, un reizēm patiešām atmostamies īstā brīnišķā pasaku zemē — piemēram, dzejolī «Ziedoņa bērni»:

«Saule pie kreisas!
Saule pie labas!
Kopā ar saulīti
Rotājas abas!
  Viena actiņa vaļā,
Viena piemiegta,
Es smejos kā apriļa
Dieniņa!
  Mani radi ir — vējiņš
Un sīkais lietiņš,
Zvaigžņu Sietiņš...»

Tikpat skaisti nodaļā dzejoļi: «Nebēda» (drusku atgādina Aspazijas pazīstamo «Nebēdne meitene»), «Nedarbiņi», «Tāda es esmu», «Mēness dziesma».

Taču turpmākās nodaļās jau skaļāks top Aspazijas bērna dvēseles zvans. Ka tā patiešām Aspazijas bērna dvēseles īstā skaņa, to apliecina agrākā dzeja. Še tēlotās bērna dabas raksturīgākā īpašība tā, ko var apzīmēt ar mums pazīstamo: nebēdne meitene.

Interesanti ir jau palūkoties vien, kā šī mazā nebēdne no sava stāvokļa un pēc savas saprašanas reaģē uz visiem ikdienas un apkārtnes spaidiem un iespaidiem, kā viņa pārdzīvo to, kas tieši uz viņu pašu zīmējas, kā prāto un kādus slēdzienus taisa par visu redzēto un novēroto, par visu dzirdēto un lasīto. It sevišķi par šo beidzamo. Viss lasītais mūžam notēlojas viņas atmiņā, reiz iekustināta gleznu panorama griežas viņai gar acīm; un viņa tver un pārstata tēlus, sarindo gleznas pēc sava prāta, savas iedomas un savas patikas. Sastata tā, ka tie neattēlo vairs sen zināmo konvencionali vēsturisko jeb tā saucamo objektivo pasauli, bet viņas pašas subjektivo dvēseli. Jā, viņas fantazija, ražīgais iedomas spēks teicas pat pilnīgi pārveidot visus šos tēlus pēc sava ģīmja un līdzības. Tur, piemēram, ir Penelope, grieķu varoņa sieva. Saviem preciniekiem viņa solīsies tikai tad, kad sāktais audums būs galā; tādēļ pa nakti izjauc, ko dienu izaudusi, lai tik novilcinātu. Mazā Aspazija iedomājas Penelopes lomā. Ak mīļā! — viņa prātīgi pamāca lielo, — kas tā nu par aušanu, — vienmēr vienu un to pašu! Gan arī viņai metas daudz mezglu un jādzird bārieni, bet vai nu tādēļ audīs otrreiz. Vispār, viņa nemaz neaudīs, un, ja sanāks precinieki, gan viņa tos aizraidīt zinās. Jāzepam bij skaisti sapņi par sauli, mēnesi, zvaigznēm un zelta vārpām, bet par tiem viņu iemeta bedrē. Arī nebēdnę sapņotāja meitene redz sapņus, gan naktī, gan rītā atmiegos, gan dienu vaļējām acīm. Viņu pašu ar mestu bedrē, ja viņa ļaudīm stāstītu savus sapņus. Bet tā tos noslēpj. Kādām segām tīt to sauli, kas viņai no dvēseles spīd? Lai met ar viņu bedrē, viņas saulīte arī no turienes vēl spīdēs laukā. Par viņas sapņiem visi smejas, viņu tur par muļķīti, viņu dzen prom. Un tomēr viņa zin to, kas pašiem visgudrākajiem nezināms. Viņa zin, ka nāks brīnums, nāks brīnuma darītājs, varbūt pats pestītājs nāks. Visi trauksies tam pretim un viņu, maziņo, samīs. Bet viņa zin, ko darīs; viņa, kā citreiz Cakejs, uzkāps pašā visaugstākā koka galotnē, stieps savas rokas viņam pretim un čivinās: «Ņem mani līdz, ņem mani līdz! Es būšu tavs laika cīrulītis!»

Tam visam dziļa simboliska nozīme — vairāk nekā tikai vienējādi. Meitenes sapņos, domās un fantazijā atspoguļojas viņas īstākā daba. Jo tālāk, jo skaidrāk, nepārprotamāk un tiešāk izteicas šīs dabas pamata elementi. Atšķelšanās no vecākiem, no visa vecā, pastāvošā, mūžīga tieksme dzīvei pāri, uz nezināmām tālēm, uz mūžību — tas viss izmanāms šīs ilgu romantiķes bērnības gadu dzīvē un dzejā. Tas parādās gandrīz ikkatrā sīkākā dzīves gadījumā, bet sīkumi arvien ir tie raksturīgākie. Viens no labākajiem un raksturīgākajiem dzejoļiem šajā grāmatiņā ir «Pusnakts», kur attēlota dziņa pēc aizliegtiem augļiem: kāre

lasīt aizliegtu grāmatiņu. Ar starošu sirsnību, ar vieglu caurspīdīgu humoru un apbrīnojamu psiholoģisku nodziļināšanos un izpratni te tēlota maza nerātne, viņas nedarba entuziasms, viņas aizgrābtība, aizliegtu augli baudot, un iztraucējums, pulkstenim divpadsmit sitot. Kādā citā («Vēja braucēja») nerātne noklausās mātes brīdinājumus no viesuļa zirgiem ar vēja kamaniņām. Plaši māte attēlo visas briesmas, kas tur uzglūn braucējam. Un šīs labi domātās mācības panākums? — «Bet skaisti ir kamaniņās — ak māmiņ, ja arī braucējs zūd, — es sēdīšos taču viņās!» Viņa nevar norimties šaurā dzimtas un dzīves tradiciju aplokā, viņa alkst pēc plašuma un brīvām ārēm, un kā jauns krauklīts viņa skrien projām no māmiņas, tētiņa un brālīša. Taču tik strauja daba nevar neaizskarta iziet pa dzīves līkumotiem ceļiem — un viņa vēl daudzreiz līkumiem dzen pavisam jaunu stigu pāri! Nerimstīga cīņa no paša sākuma! Daudzreiz cīņa pret pārspēku ar pametumu un ievainojumiem, ar sāpēm, gurdenumu un rezignaciju. Saulainam stūrītim pārlaižas mākonītis ... Un nebēdne meitene nu sajūtas kā tuksnesī, viņas dvēsele ir kā sašauts cīrulītis, kā veļu puķīte, kā debesu pelnrušķīte. Un, kaut gan atkal atskan tāli zvani un atkal dvēsele no paguruma celsies jaunotā spēkā, taču bieži vien liekas, ka

«Nu mana mīļā dvēsele
Kā iesniguse eglīte
Vairs nespēj zarus cilāt;
Vējš sniegu apkārt vij,
Ak, vij!»

Kurus minēt kā skaistākos dzejoļus grāmatiņas skaistākajā — beigu nodaļā? Varbūt «Klusēt un dusēt», «Briesmās un skaistumā». Bet galu galā tā būtu netaisnība pret citiem — neskaista te nav neviena dzejoļa, ne viena vienīga pantiņa. Ja pagājušais 1909. gads latviešu lirikai nebūtu atnesis vairāk kā Aspazijas «Saulaino stūrīti» — arī tad varētum sacīt: tas bija bagāts gads!

Andrejs Upīts

«Dzimtenes Vēstnesis», 1910. g., Nr. 24, 30. janvarī (12. febr.), 6.(19.) februarī.

«TAUTISKI» EPI

Jūs varbūt domājat, ka tautisko epu laikmets pagājis? Ir ievērojami mākslas teoretiķi un dzejnieki, kas apgalvo un pierāda, ka vispār eps kā dzejiskas izteiksmes forma pārdzīvots līdz ar aiz-

gājušiem kultūras laikmetiem. Un nav arī nemaz grūti saprast, ka eps ir pagātnes mākslas forma, kam nav it nekāda pamata tagadējās kultūras dabā, ne tagadnes cilvēka psiholoģijā un estetiskas izjūtas veidā. Eps ir patriarchalās, rāmi ritošās, dzelzs tradicijās iežņaugotās dzīves atskaņa. Episkais varonis ir nekustināmās normās izaudzētu, savu jūgu pieradušu cilvēku tikumiskais ideals, kurā izveidojas veselas tautas kopīgās, vienādās tieksmes un liktenis. Mūsu laikmets vairs nepazīst vienas veselas nedalītas tautas vecajā patriarchalajā nozīmē, tādēļ arī mums nevar būt viena kopīga tautas varoņa, ne tautiska epa. Bet ir vēl citi un, gandrīz jāsaka, vēl svarīgāki psiholoģiski-etiski iemesli, kādēļ eps kā mākslas izteiksmes veids nav vairs lietojams. Aizrādīsim tik uz modernā cilvēka dvēseles dzīves intensivitati, uz visu, tātad arī estetisko ieviļņojumu strauji mainīgo dažādību, kas saskaņā ar savu raksturu prasa estetiskas izteiksmes dažādību un maiņu, absolutu brīvību ritumā un sa- un atskaņojumā. Par sevi protams, ka epa vienmuļīgā ritumā, vienas un tās pašas formas bezgalīgā atkārtojumā nav ne maiņas, ne dažādības un ka viņš tādēļ neder moderna cilvēka mākslas sajūsmu ietērpai. Varam saprast, kāpēc radās latviešu «tautas» epi viņējā tautas atmodas laikmetā: tad bij, tā sakot, praktiska vajadzība. Toreizējie censoņi tautas un tautības nozīmi iedomājās pagātnē; tā nevarēja būt tauta, kam nebij savas slavenas pagātnes, savu tautas varoņu un tautisku epu. Grieķiem bij Iliada, somiem Kalevala — un latviešiem Lautenbach-Jūsmiņš uztaisīja «Niedrīšu Vidvudu». Par šī lielā darba maziem panākumiem jau savā laikā skaisti rakstījis Teodors. Šis «tautiskais» eps ir palicis tā tautas, kā latviešu rakstnieku nelasīts, nepazīts, bez dzejiskas un kulturalas vērtības un bez nozīmes mūsu mākslas attīstībā.

Jūs varbūt domājat, ka tautiskas sikšņošanas laiks aizgājis ar visiem pagātnes varoņu un tautisku dieviņu darinātājiem? Jūs varbūt domājat, ka tas dabiski un saprotami, ka tautisko līgusoņu epi ar visiem varoņiem noslīka aizmirstības upē? Oh nē! Palasieties Viktora Eglīša epilogu pie kāda «eposa», par ko turpmāk runāsim, un jūs redzēsiet, ka Lautenbach-Jūsmiņam un viņa epam nodarīta liela netaisnība. «Prozodiskais «Niedrīšu Vidvuds» netiek ne lasīts vēl, ne atzīts, kaut gan šis varenais darbs stādāms blakus Iliadai vai pat Kalevalai, atstādams tālu aiz sevis ne vien mazizglītoto Pumpura, Ausekļa un Plūdoņa episkos tēlojumus, bet varbūt arī domu bagāto, krietno Raiņa «Uguns un nakts». Tālāk «daudzizglītotais» Eglīts mēģina izskaidrot, kas ir īsts eps un kas viņš nav, un beidzot tīrā ekstazā izsaucas: «Un tāds tad ir šis «Niedrīšu Vid-

vuds», vienīgais no mūsu eposiem!» Ne mazāk kā «Niedrīšu Vidvudu» izbijušais dekadences bundzinieks ceļ un lielī viņa autoru Lautenbach-Jūsmiņu. Līdz viņam pie mums «dominēja izglītoto vācu vīru augstās domas (?) par dzeju un kulturu». Kad viņas sevī uzņēma latviet(i)s — lektors Lautenbach(s) — un pie tam tautiski (?!), tad pret viņu sacēlās auka no divām pusēm... no tautskolotājiem un socialdemokratiem. «Mūsu dzejnieki un kritiķi — tautskolotāji, kā īstie diletanti, pat jambus un trochajus vēl slikti lasa — bez melodijas un ritma sajūtas, kas dzejā tomēr galvenā lieta.» — Šī tautskolotāju lasīt-neprašana tad arī viens no galveniem iemesliem, kādēļ slavenais tautiskais eps «ne lasīts vēl, ne atzīts». Protams, neprasīšu Viktoram Eglītim, kādēļ tad uzreiz sacēlās tāda briesmīga auka, kad vācu vīru «augstās domas» tautai ņēma latviet(i)s — «lektors» Lautenbach — ja jau šīs domas arī priekš viņa «pie mums dominēja», nekādu auku neplosītas. Skaidrības tā kā tā nedabūsim, jo dekadentiskā «loģika» nav mūsu loģika. Pasmiesimies par šo, kā esam smējušies par dažu labu «nemirstīgu» dekadentisku joku — literaturisku anekdotu krājumā vai karikaturu albumā viņam tomēr sava vieta.

Bet «lektors» Lautenbach-Jūsmiņš šīs Viktora Eglīša «špāsis» sapratis kā nopietni sacītu un ievērojamu spriedumu. Vai citādi viņš būtu vecuma dienās atkal padevies aušībām, kas piedodamas gan varbūt kādam «neizglītotam» jauniņam tautskolotāja palīgam, bet ne augsti eksaminētam universitates lektoram? Vai citādi viņš spētu tā apsmiet pats savu agrāko nopelnu mazumiņu, tik briesmīg-briesmīgi noziegties pret dzeju vispār un pret latviešu «tautisko» dzeju sevišķi? Vai citādi viņš būtu iedomājies rakstīt tik nepārspējami sēnalainu un muļķīgu gabalu kā «T r i l o ģ i j a»*?

Tas ir gabals, kuru nopietni apspriest var tikai tas, kas pats grib palikt smieklīgs. Vispirms jāpiemin, ka starp «Triloģijas» trim gabaliem sakara tikpat kā nemaz vai ļoti maz. Par beidzamo («Krusts») man še nav nekas sakāms. To apskatīs «draugu» biedrības nākamā sapulcē. «Eufrozine» ir eleģija, kurā lektors patēlo savas tagadējās tieksmes un nolūkus. Viņš dzinies pēc gudrības un daiļuma (?); pētījis dienu nakti, izvētījis daudz gudrības graudu (??), līdz viņam rādījies viņa ideals dievišķīgas sievas Eufrozines veidā. Nu viņš staigājot pie Eufrozines sāniem, «nogrimdams jaukās, gudrās valodās, no dvēseles un gara dziļiem slāņiem izzvejodams daudz daudz pērļu mantiņas»... Tā augstākā gudrība, ko Lautenbach-Jūsmiņš tā mantojis, ka «c a u r

* Triloģija (g!). Karogs. Eufrozine. Krusts. Lautenbach-Jūsmiņa. 1910.

tikumiem un ne caur razbainiekiem (!!) tu tautai paradizi stādīsi». No razbainiekiem vien eleģija neiznāk, bet dzejniekam tur tāds tiešām eleģisks gadījums ar Eufrozines jaunkundzi:

«Tad, diemžēl, mira mana Eufrozine,
Še skaistumam nav paliekama viet':
Kā rudenī vīst grezna ģeorģine,
Tā bij ar manam idealam iet.»

Jā, diemžēl! — Un taisni kā ģeorģinei smukai Eufrozinei vajadzēja mirt! Tas ir ļoti ļoti eleģiski. Tas ir vēl vairāk — tas ir gatavais posts:

«Ak, kur nu skriet? Kur mieru vēstīšanu
Rast, kur? Aiz kādām miera gardinām? —»

Patiešām gan: aiz kādām «miera gardinām» «miera vēstīšanu rast»? Mēs topam ļoti ziņkārīgi, kurp nu dosies dziļi apbēdinātais dzejnieks. Izrādās, ka nekādu gardinu nav vajadzīgs, ka glābj vien tāds lozungs:

«Par savas tautas pravieti nu tieci
Un to pa tikumības ceļiem ved.»

Lautenbach-Jūsmiņš tā sapratis Eufrozines padomu un «tautas pravieša» lomu, ka jāraksta eps. Un viņš sēžas pie galda un raksta epu, kam tautu «pa tikumības ceļiem vest». Virsraksts tam — «Karogs».

Uzšķiram. Lasām. Moto: «Ar dzīviem priecājos, Par mirušiem sērojos . . .» Un tālāk, epa sākumā:

«Stelles iesistas jau iekšā,
Saimniec, met nu audeklu!
Svarīgs darbs te tagad priekšā:
Aust būs šoreiz karogu!»

Tīrais pārsteigums! Tā kā dzirdēts vien liekas i moto, i epa sākums. Nē, ir, nu, ir — domas, ritums — viss ir tik sasodīti pazīstams. Atspiežam galvu rokās. Domājam . . . Ah, nu ir! Reiz dzīvoja kāds visai neievērojams vācietis — Fr. Šillers viņam vārdā, — kā dažs cits grēcīgs cilvēks arī viņš taisīja peršas, un viņam tad laikam bija kaut kas tamlīdzīgs. Pameklēsim. Jā, tas pats jau būs . . . *«Das Lied von der Glocke»*. Moto: *«Vivos voco. Mortuos plango . . .»* Un tālāk:

«Fest gemauert in der Erden
Steht die Form, aus Lehm gebrannt.
Heute muß die Glocke werden!
Frisch, Gesellen, seid zur Hand!»[1]

Tur karogs, te — zvans; tur stelles, te māla forma. Bet citādi tur starpības tikai tik daudz kā tur, kur Poruks saka: «Nāc, bēdu gars, pie manis dusi! Nāc, brālīt, manā būdiņā, te it kā savās mājās būsi,» — un kur dzejnieks Artis saka: «Nāc, mīļākā, pie krūtīm dusi! Nāc, mīļā, manā būdiņā, tad raudāsim mēs abi klusi...»

Kāds brīnišķīgs sagadījums! Kāda nejaušība! Bet var būt, ka nemaz nav nejaušības? Šķirsim labāk tālāk un salīdzināsim vēl. Patiešām, ja tā ir nejaušība, tad tāda problematiska, periodiska. Uz mata saskan ne vien ritums un dažāda pantmēra rindu skaits, bet dikti vien saskan arī doma. Vēl daži piemēri:

Lautenbach-Jūsmiņš:

«Ko tagad vilenī še veļam,
Vēl tik ko metos pasāktu (?),
To redzēs g a i s o s, j u m t ā ceļam
Un rādām svētku d i e n i ņ u:
Tas plivināsies turpmāk gaisā
P a r p r i e k u d a ž a i a c t i ņ a i,
Kad svētku dienās puķes kaisa,
P i n k r o ņ u s ļ a u ž u l ī k s m ī b a i.»

Fridrichs von Šillers:

«Was in des Dammes tiefer Grube
Die Hand mit Feuers Hilfe baut,
Hoch auf des Turmes Glockenstube.
Da wird es von uns zeugen laut.
Noch dauern wird's in späten Tagen,
Und rühren vieler Menschen Ohr,
Und wird mit dem Betrübten klagen
Und stimmen zu der Andacht Chor.»[2]

---

[1] «Stipri zemē iemūrējam
Mālu veidu, degušu.
Šodien lai mēs zvanu lejam!
Puiši čaklām rokām nu!»
[Jēkaba Purkalīša tulk. Sakārt.]

[2] «Ko damba dobā bedrē taisa
Ar roku, liesmām veicinot,

Tur — gaisi un jumts, te — torņa zvana telpas, tur svētku dieniņa, te vēlākas dienas; tur tautiski-smukiņa «daža actiņa», te nedzejiskas cilvēku ausis, tur ļaužu līksmība un kroņi, te bēdīgie un lūgšanas. Starpība ir; bet es apgalvoju, ka tā nav ne lielāka, ne mazāka kā starp Poruka bēdu garu un Arta mīļāko. Tā ir dabiska starpība starp karogu un zvanu, un tālāk tā ir tautiska starpība. Un visbeidzot un vispatīkamākā gadījumā tas ir — pārlabots Šillers!

Lautenbach-Jūsmiņš:

«Jau pirmoreiz par liecinieku
Tas bērnam jaukos brītiņos,
Kad steidzas tas ar lielu prieku
No skolas laukā zaļumos.»

Fridrichs von Šillers:

«Denn mit der Freude Feierklange
Begrüßt sie das geliebte Kind
Auf seines Lebens erstem Gange,
Den es in Schlafes Arm beginnt.»[1]

Hm... tā kā ir atkal, tā kā nav! Galvot nevar. Jāpameklē vēl. Bet kas tad tas:

Lautenbach-Jūsmiņš:

«Nu vīram jaut'
Pie darba uz lauku,

Tas tornī, tur no augsta gaisa,
Par mums būs dzirdams liecinot.
Viņš gadiem skanēt jaudās
Un daudziem sirdis kustinās.
Ar skumjiem skums tas viņu gaudās
Un dieva namā aicinās.
Ko mums šeit liktens notikt vēlē,
Tā smaidus, kā ar vaidus gan,
Tas, ielikts zvana dzelžu mēlē,
Un vara balsī visiem skan.»
[J. Purkališa tulk. Sakārt.]

[1] «Ar svētku skaņām, prieka jūtām
Viņš mīļam bērnam pretim nāk,
To ved uz dzīves tekām grūtām,
Kur miega rokās staigāt sāk.»
[J. Purkališa tulk. Sakārt.]

Lai dzīvīti jauku
Tas savējiem gādātu,
Jo čakli strādātu.
Tam jāar un jāsēj,
Un jābrauc, un jāskrej,
Tam jākampj ar drosmu,
Kur laime šķir posmu.
Un redzi, tā gaitas dievs žēlīgs svētījis,
Tas pļāvis un savācis, prātīgi vētījis,
Tā klētis pildās, tam pārticis nams.
Pa mājām tekā
Jo čadīga saimniece
Un bērnu māte,
To prātīgi valda
Pie tīrīga galda.
Gan pamāca meitenes,
Gan apsauc puisēnus.»

Fridrichs von Šillers:

«Der Mann muß hinaus
Ins feindliche Leben,
Muß wirken und streben
Und pflanzen und schaffen,
Erlisten, erraffen,
Muß wetten und wagen,
Das Glück zu erjagen.
Da strömet herbei die unendliche Gabe,
Es füllt sich der Speicher mit köstlicher Habe,
Die Räume wachsen, es dehnt sich das Haus
Und drinen waltet
Die züchtige Hausfrau,
Die Mutter der Kinder,
Und herrschet weise
Im häuslichen Kreise,
Und lehret die Mädchen
Und wehret die Knaben.»[1]

[1] «Nu vīram jāiet
Uz sadzīves karu
Ar dedzīgu garu,
Būs pūlēties, strādāt
Ko iegūt un gādāt,
Gan cerot, gan derot,

Mēs varētu vēl citēt daudz tikpat zīmīgu un vēl zīmīgāku paraugu. Bet domāju, pietiek. Grozām Lautenbach-Jūsmiņa «Karogu», apskatām no visām pusēm, meklējam uzrakstu: «pēc slaveniem paraugiem», «brīvi pēc Šillera» vai tāmlīdz. Bet atrodam beigās tikai lakonisku datu: 10. XI. 07. Bet tas apzīmē tikai to vēsturisko, laikam tak vispāriegaumējamu dienu, kad tautiskajam dziedonim labpaticies nobeigt savu jaunāko un, bez šaubām, arī slaveno didaktisko epu. Tā, ko mēs meklējam, nav. Bet mēs tak nevaram šaubīties par mūsu augsti mācītā dzejnieka Lautenbach-Jūsmiņa goda prātu. Viņš, «tautas pravietis», nāca tautu «pa tikumības ceļiem vest», viņš, tik ārkārtīgi «tikumīgs un dievbijīgs cilvēks», neies tā izmantot cita dzejisko izprašanu. Nē, par saviem goda vīriem mēs galvojam. Bet, redzat, tas Šillers būs tas vainīgais! Vācieši taču uz visu spējīgi. Šillers būs nočiepis un savā nekur nelasītā un nepazīstamā «Zvana dziesmā» izlietojis ij mūsu tautiskā lektora pantmēru, ij to, kas viņa «Karoga» saturā tas zīmīgākais! Iedomājieties — tādu nekulturalu būšanu! Kā nu tā var! Bet mēs nevaram negriezties pie vāciešiem ar kategorisku prasījumu: Atbildiet, — vai jūsu Šillers ir plaģiators vai ne?

Bet, kamēr vācieši kasās aiz ausīm un gudro, ko atbildēt, mēs labāk uzmeklēsim jaunus pierādījumus, ka Lautenbach-Jūsmiņa «Karogs» atšķiras no Šillera «Zvana dziesmas» vēl vairāk nekā Artis no Poruka. Tā vispirms «Karogā» ir specifiski tautisks kāzu apraksts ar visām vecām parašām un «alutiņa saldo garšu». Tālāk atrodam visai drausmīgu tēlojumu par tām būšanām, kad —

Sev laimību ķerot.
No malu malām plūst mantība klētī,
Dievs mājā un laukā to bagāti svētī,
Viss plešas un pošas, un vairumā iet.
Un iekšā gādā
Tur saimniece godam
Par saviem bērniem
Un valda jo gudri
Par saimi it mudri,
Gan meitenes mācot,
Gan puisēnus rājot,
Un strādā aizvienu,
Gan naktīm, gan dienu,
Un gudri turklāt
Māk mantību krāt.»

[J. Purkalīša tulk. Sakārt.]

«No politiķiem osts —
Vai! nu posts.
Ne īss, bet garš,
Nu izceļas karš!»

un vēl drausmīgāku un pamācošāku, kā tad ir —

«Kad ļaudis ķeras pie varas darbiem
Un kļūst par noziegumu tārpiem!»

un tāļāk, kad «nelietīgi dumpinieki»

«Bruņojušies gan rumbām,
Gan ar brauniņiem un bumbām»

netaupa ne vainīgo, ne nevainīgo. Tā, bez šaubām, ir nepielaižama mežonība — it īpaši tā bruņošanās ar rumbām. Tik briesmīgi kara ieroči civilizētā pasaulē sen vairs netiek lietoti. Tādēļ mēs atvieglotu pievienojam savas balsis cienījamā lektora saucienam:

«Kļāt soda ekspedicija —
Rau, iejavs, ko aplamie mīcījal»

Bet tas jaukākais, nemirstam-tautiskais gabals Lautenbach-Jūsmiņa «Karogā» ir «grazno» tautisko dziesmu svētku apdziedājums. Ar prieku un no visas sirds še apliecinām, ka beidzamo dziesmu svētku rīkotāja komisija, tāpat kā par plakatiem godalgas izsolīdama, nebūtu varējusi sadabūt svētku un visas tās būšanas cienīgāku dziedoni, kāds viņai neaicināts parādījies lektora Lautenbach-Jūsmiņa personā. Nevaram nociesties, atkal necitējuši tos varenākos nepārspējamos pantus:

«Un, lūk, dziedātājas skaistas
Svētku drēbēs, vaiņagos,
Daždažādās rotās laistās,
Zied kā puķes lecekļos!
Tām pieslienas cieši
Kā gaiļa pieši
Vēl slaikie svētku dziedātāji...»

Jā gan, jā gan! Kā puķes lecekļos, kā gaiļa pieši! ... Debestiņ! kas tas par smukumu, kas par poeziju!

«Un mācījušies
It visi krietni —
Tā vīru kori,
Kā jaukti kori —
Ir provēs smalkās.
Un goda algas
Ar' gaidāmas
Tā kā jau mākslās svaidāmās,
Kur piedalās pat solo spēki.»

Provēs smalkās — kā tad! — Tas neko nenozīmē, ka tautiskais eps reizē ar dziedātājiem ieradās Rīgā: ģenialās mākslinieka vizijās Lautenbach-Jūsmiņš Tērbatā to jaukumu visu iepriekš skatījis. Bet — klausieties vien tālāk:

«Un ēka norīb,
Nu sākas gan...'
...It kā caur nevaldāmu ķēmu
Nu klausītājs top ķircināts.
...Dikti atskan tušs pēc tuša,
Ka top visiem jauna dūša.
...Šai jaukā burzā
Nu atrodas kā puķu krusā.
...Nu runas tura.
Kam seko «slava!» — «urā!»
Nu izsauc tostus,
Atjautām postus;
Top vēlēts ilgs mūžs,
Uz ko atskan dikts tušs.» (!!!)

Atvainojos, cienījamie lasītāji, par tām trim izsaukšanas zīmēm. Bet es arī esmu tikai cilvēks. Kas varētu atturēties pretim šim īsti latviskajam goda mielastu entuziasmam, šīm neizsakāmi dabiskām atskaņām — šai varenai, neaizsniedzamai *non plus ultra* dzejai?

Nobijies par to, ka šis ģenialais darbs nepaliek tāpat «nelasīts un neatzīts» kā viņa priekštecis «Niedrīšu Vidvuds», es pasteidzos mazākais še tautiešus iepazīstināt ar vēl kādiem Lautenbach-Jūsmiņa dzejas graudiem:

«Uz jaunekles kā brūklenītes
Zied — tā kā dārzā magonītes,
Caur skaistumu tās kairina
Un zēnu ilgas vairina:

Ak dieviņ, griez tik vien uz labu,
Novērs jebkuru kauna stabu!
... Te meitas pacel savu balsi,
Un puiši atbild tām ar basi.
... Pārdrošus vārdus pār lūpām tad grūž,
Man jau gan piešķirts būs jo garš mūžs.
... Tagad karogu lai kniedē
Pie jo garas kārtes klāt,
Ka tas tā kā gaisma rietē,
Šaujas gaisos akurat!»

Akurat tāds ir Lautenbach-Jūsmiņa jaunākais eps. Par ko es te lai vēl runātu? Par nepārspējamo, visu aptverošo saturu, par asprātīgi konstruēto ritmu, par tautiska muzeja cienīgām rīmēm. Par to, ka Ozoliņa Viļa lauri nav ļāvuši Lautenbacham dusēt? Bet par to jau nepārprotami runā augšā pievestie panti. Es klusēju. Gaidīsim, kad nāks Viktors Eglīts un atkal pierādīs, ka šis ģenialais darbs visu «atstāj aiz sevis» un ka ne Šillers, bet Lautenbach-Jūsmiņš ir tas, kas sarakstīja «riktīgo» «Zvana dziesmu».

Ak tā! man bij aizmirsies vēl viens pants. Atļaujiet, ka to citēju pavisam nevietā:

«Ak skumums tas visdziļākais!
Ak, daudz par kropliem tapuši tīri,
Kas agrāk bija spēka vīri!
Nekādas iepriecības nava,
Prom visu tēvu zemes slava!»

«Galvenais viņā (eposā) nebūt nav tēlošana, kas pieder tēlniecībai un gleznie cībai, bet gan melodiskā jušana un sevišķi interesantā ritmiskā stāstīšana, pinot notikumu pie notikuma, kas zem savas ārējās vienkāršības patiesībā slēpj dziļākos paša indivīda un visas tautas piedzīvojumus un viegli kā rotājoties atver visas absolutās vērtības,» saka Viktors Eglīts sava «eposa» beigu piezīmē*. Kā īsti viņš saprot to «melodisko jušanu», to Viktors Eglīts nesaka, kaut gan dažam labam daudz skaidrākam jēdzienam un pazīstamākai lietai viņa epā garum garie paskaidrojumi klāt. Protams, liela prieka no viņa komentariem arī nav. Tā, piem., augšējā citatā «iemiesotā» gudrība, ka tēlošana «pieder» tēlniecībai un gleznie cībai un nav galvenais epā, nav it nekāda gudrība, bet drīzāk kas pavisam pretējs.

* Skat. «Pelēkais barons», šolaiku eposs sešās nodaļās, š. g. «Mājas Viesī», 19., 24. nr. un arī atsevišķā izdevumā.

Tiklab tēlniecība, kā glezniecība ir gluži nepieciešama ikvienā rakstniecības darbā — glezniecība it sevišķi lirikā un tēlniecība stāstu prozā un dzejā. «Ritmiskā stāstīšana» tikai tad īsti iespējama un saturīga, ja vijas ap plastiski veidotiem, dzīviem tēliem; vai «melodiska jušana» epā bez tiem domājama, par to arī šaubos. Pārdzīvot «indivīda piedzīvojumus» lasītājam absoluti neiespējami, ja viņš neredz paša šī indivīda. «Pinot notikumu pēc notikuma un viegli kā rotājoties atverot (?) visas absolutās vērtības», patiesībā neatver nekā. Tā tikai sapin pinumu, kam patiešām gala nav ne vienā galā, ne otrā, tā saražo tūkstošpantu eposu, kas stiepjas pa sešām žurnala burtnīcām, kam nav ne satura, ne melodiskās jušanas, ne sevišķi interesantās stāstīšanas — bet kas ļoti atgādina milzīgu salašņu un saslauku gubu. Paārdīsim viņu mazliet.

Pēc visjaunākās dekadentiskās modes arī Viktors Eglīts aizliedz dekadenci un pāri sava Olimpa māla drupām nāk — kalpot tautai. Nu viņš ir tautībnieks, nu viņam tauta priekšā un pakaļā un gandrīz vai katrā pantā. Taču, kā teikts, tas viss tik tā modes pēc. Īstenībā viņš ir un paliek tas pats raibos lēveros tinies, papīra turbanu galvā uzmaucis — tas pats neglābjamais dekadents ar visām viņa tipiskām īpašībām. Tādu dekadentu vispirmā kārtā raksturo pavisam nekautrīgā uzbāzība, pat savas gultas saburzīto veļu viņš izpurina jūsu priekšā un iedomājas darām tik svarīgu darbu, kas visai pasaulei jāredz. Savu eposu Viktors Eglīts dāvina «manai uzticamai un augstsirdīgai (?) kundzei Marijai, kurai vienīgai pateicoties es esmu varējis paplašināt savas zināšanas, padziļināt piedzīvojumus un kā vienus (ko?), tā otrus iznēsāt domās līdz viņu noderībai nogatavotā mākslas darbā. Dziļā pateicībā un padevībā autors.» Ar visdziļāko cienīšanu pret Eglīša kundzi Mariju tomēr nevaram nejautāt viņas vīram: Kādēļ jūs klāstāt mums priekšā savas familijas būšanas, kāda daļa mums gar tām? Un vai jūs patiešām esat tik naivs un iedomājaties, ka jūsu augstsirdīgā kundze jutīsies aplaimota no tādas tirades kā augšējais negramatikaliskais sapīt-vītais trīs olekšu garais teikums? Bet galvenais, kas mūs augšējā teikumā pārsteidz, — t. i., nepārsteidz, ir Eglīša vecu vecā uzpūtība. «Nogatavots mākslas darbs» — kas cits, kā vienīgi patentēts dekadents tā iedrošinātos rekomendēt savu ražojumu, kas patiesībā taču stāv vēl gabaliņu viņpus labāka diletantisma robežām? Krievu dekadentiskie avanturisti uzsākuši jaunu svētceļojumu resp. ekskursiju — «Хожденне в народ», — un mūsu Eglīts, ļoti saprotamu interešu skubināts, arī stājas gājiena astē un pilnā kaklā kladzina: tauta, tauta! Un liekas milzīgi pārliecināts, ka vienīgi īstā dzeja, kur tautu apdziedāt, ir eposs:

«Par spīti pesimistiem eposs
Tad tiešām mierīgs atdzimt sāks
Un maigā varā sirdis māks.»

Un, kad ar viņam kādreiz gluži prātīgi iekrīt prātā:

«... Es pārāk runīgs.
... Tik garus pārspriedumus kādēļ
Man romanā nav iepīt žēl?»

— viņš tūliņ atkal sevi pašapzinīgi apmierina:

«Bet eposā vaj'g apvienot,
Kas vien ko tautai ņem vai dod.»

Un apvieno ar! Galvenā kārtā epā vajag «apvienot» visu to, ko kādreiz lasījis vai dzirdējis; it īpaši palielīties ar savu klasiskās literaturas pazīšanu. Jo vairāk epā iepin tādu vārdu kā Ceiss, Trimalchajs, Terzits, Achiless, Eschils, Sofokls, Homers, Dante, Gēte (pa vienam un veselām rindām!) — jo gudrāk taču izklausās. Nav nekāda vaina, ja tie kā ķīļi bez jēgas un sakara iesprausti šiem līdzējos pantos:

«Un mīlestība ievadīja
To tiešām tur, kur Dante bija.
Un mēs ar Sēju saprastos,
Ja viņš ar Danti aprastos...»

It īpaši Dantem Viktors Eglīts uzmelsies. Gandrīz ikkatrā trešajā pantā viņš veco vīru bez žēlastības stiepj sava rituma klaburatos un vazā pa meža ceļa dūksnām un ciņiem. «Dante — tanti, Dantem — kantem» gaudo nesmērētie riteņi, bet autors pasaulsvarīgi pamāj ar galvu: to sauc par «ritmisku stāstīšanu», un tā saceļ «melodisku jušanu»! Bet, lai citi nemirstīgie nevarētu dibināti žēloties, ka lielais latviešu epiķis viņus aizmirsis savā varenajā darbā, Viktors Eglīts papūlas katram piešķirt savu tiesu. Pēc Dantes visvairāk ievērības gūst — Gēte:

«Bet laikmets balto melu prasa,
Jo latviets vēl tik Gēti lasa.
...Jo dzīvs vēl viņā Gēte kust.» (!!)

utt. Nabaga Gēte! Par kādiem tēva grēkiem viņam šitāds sods! Vai tiešām nebūtu laiks izdot miroņu neaizskaramības likumu, lai ikkatrs tabakas fabrikants nevarētu Gētes seju mālēt uz papirosu kastiņām, lai ikkatrs dekadences skrīvers tintainiem pirkstiem

nenotraipītu viņa balto vesti? Bet Dantem un Gētem diviem vien nav ko sūdzēties. Viktors Eglīts ir klasiski bezpartejīgs un, kā jau teikts, apvieno savā «eposā» visu, ko tik var pasniegt:

«Tāds nebij Achiless, ne Eschils,
Ne idealais Sofokless (!),
Pie saldā viltus sirds tā nesils,
Verd kristalavots karsts, ne vēss.» (!!)

(Atminieties šo Lautenbach-Jūsmiņa: ne īss, bet garš!)

«Mēs dievinājām Bethovenu,
Kaut Mocarts sirdij tuvāks bij.
... Kam Dante, Šekspirs, Ibsens svēts.
... Jo Rubenss pārpilnībā laists.
... Jo Nīcše nedzims vis kaut kur (!),
Bet toties vājs Georges jandals (!!).
... Kāds lepnums Sējas krūtis pilda,
Kad Dēmels viņam roku spiež.»

utt., utt. Varētu brīnīties, kādēļ šī raibā slavenu vārdu kolekcija «tautiskā» epā, ja viss nebūtu skaidrs un saprotams: tā smuki virknējas pants pie panta — nekas par to, ja viens tukšāks par otru, ja gandrīz nevienā nav ne domas, ne satura, ne jēgas, ne arī jel kāds nekāds sakars citam ar citu. Tā galu galā tomēr iznāk eps, ko var pārdot par 75 kapeikām gabalā. Un pārliekām gudrus akademiskus komentarus var rakstīt visiem šiem svešipazīstamajiem vārdiem. Paklausieties vien: «Vurdalaks — (miroņi utt.) nodoma un gribas simbols pretim iedvesmētai redzēšanai. Aizdzenams ar vīraku.» — «Mans uzbrukums attiecināms uz Gētes darbības otro periodu, novesto līdz pseidoklasicismam.» (Kas par apskaužamu pašapziņu!)

— «Sudrabs — balts metals (!!) — olimpiešu emblema; zelts — dzeltenspožs (!!) — varoņu un dievredžu emblema.» — «Jāatminas par Stiksu trešajā nodaļā un Sējas (?!) noiešana apakšzemes upē.»

Taču vairāk nekā klasiskos un citus svešu tautu māksliniekus Viktors Eglīts savā «eposā» «apvieno» latviešu rakstniekus un sabiedriskos darbiniekus. Par sevi protams, ka tos viņš sadala divās daļās: ienaidniekos un draugos, peļamos un slavējamos. Kaut arī viņa slavas dziesmas tikpat smieklīgi tukšas un banalas, cik sekli un nesaprātīgi viņa paļājumi, taču palūkosim arī tos. Nevienam nav ko pretī runāt, ja Rīgas Latviešu biedrības stipendiats pazīstamajam Fr. Veinberģim raksta sekošas odas:

«Tam domās karal(i)s Ģedimins,
Kā pēdās vēl tik Veinbergs min's,
Šis Veinbergs, tauta, tev ir pirmais,
Kam Olimpkalnos sniegties ļauts,
Kā Ceiss mums gudris vīrs šis sirmais(ūja),
Kā zibšņi titanpulkus jauc.
...Līdz ko dveš iz pilnas krūts
Ceiss sirmais, kalps jau peklē rūc.»

Tā viņš tikai izpildījis savu pienākumu. Nevaram viņam arī nekādi liegt slavēt savu draugu Falliju, ne arī pašam par sevi un saviem tuviniekiem rakstīt tik jūsmīgas peršas kā —

«Bet Eglīts, Dambergs, velti smieti,
Stāv kabinetā glīti sieti,
Kur Puškins stāv un Ļermontovs,
Tiem katram gods un talants savs.»

Cik visai pareizas paraleles: Eglīts-Puškins, Dambergs-Ļermontovs! Nē, nē, krieviem nemaz nav jākautrējas savu Puškinu stādīt blakus mūsu Eglītim un Dambergam! Šepat jāpiemin, ka ģenialā vienādība iet tik tālu, ka «Pelēkajā baronā» uz mata tas pats slaveni pazīstamais Puškina pantmērs — ja ne citur, tad še radniecīgi gari allaž sastopas. Zināms, Eglīts justos ļoti apvainots, ja kāds apgalvotu, ka viņš Puškinam paka| taisījis. Viņa tīri «tautiskais» eps tak tīrs no tādām krieviskām būšanām!

Nevaram arī liegt, ka šis «velti smietais», pēc visiem simptomiem spriežot, smagi cietis un vēl ne gluži atspirdzis poets izvaid savas sāpes sekošā ģenialā pantā:

«Mums pašu sētā viens tik skauģis,
Šis tumsons — nabags žurnalists,
Te pārauģis, te nedaauģis,
Mīts, apsp|auts viņš, tikko ne sists,
Bet tomēr vergs šis nelabojas,
Vēl dažus gadus gaisū bojās,
Un tad — to melu vezums smags
Raus dibenā, kaut veiks tam nags.
Ak, Roze-Līgotnis un Upīts,
Tad Jansons, Antons, Jankavs vēl,
Un Teodors — ta ar' man žēl,
Kopš pārbaudīts, viņš ļauns kā Jupits.
Še rindā viņi saveras,
Kam vajadzīgs, lai paveras.

Mans varons viņu nelasīja,
Tie valda šķirās galējās (?),
Viņš aristokrats garā bija,
Un lika mest tos atejās.»

Īstas, dekadentiska barda cienīgas peršas, vai ne? Īsa padarīšana! Tikko vēl plātījās šie demonu un faunu nīdēji un skauģi, bet nu viņu vairs nav. Ar vienu plaukstas sitienu nogāž visus! Nabaga vārgas dekadences dzīvību viņi pieveica, bet jaunajam «tautiskam» virzienam tie nu vairs nestāsies ceļā. Var iedomāties, kas par gavilēm viņējā lēģerī. — Ne mazāk kā augšā minētie «nabaga žurnalisti» Viktoru Eglīti apkaitinājis «zalkšu bandas joks». Kā — to literaturas lasītāji gan vēl atminēsies. Šī «banda» tad dabū vēl vairāk nekā visi citi kopā. Jā, jā, kur citur kā tautiskā «eposā» iederas tāds eksperiments, kad izvelk zināmo trauku un izgāž citiem uz galvas. Bet, kas no tam paliek netīrāks — aplietie vai lējējs pats, tas vēl neizšķirts, bet viegli izšķirams jautājums. Kāds cilvēks, tādi viņa darbi, tur nu reiz nekas nav grozāms. Ja Eglīts tādus eksperimentus izdara pie dzīviem cilvēkiem, tad par to neuztrauksies neviens, kas pazīst latviešu dekadentu un viņa etiku. Un papīrs — nu, tas jau nenosarkst arī pat tad, kad Kārlis Jākobsons tur drukā virsū savu «poemu»! Bet, ja Viktors Eglīts uz savu saslauku gubu stiepj arī tādu cilvēku kā mirušo Jāni Asaru, tad par to nevar neuztraukties. Lamājiet taču, Eglīša kgs, dzīvos, ko jūs lielāt mirušos! Vai tad jūs nesaprotat, ka jūsu slavēšana ir daudz lielāks apvainojums nekā jūsu zaimi?

Bet nedomājiet, ka ar to vien jau diezgan. Atminieties: epā vajag «apvienot» — visu, ko tik vien var atminēties, tad tik iznāk perša, jo peršu epā vajag daudz, ļoti daudz. Domājiet, ko dzejas cienīgu varētu atrast pie kāda modernieka, mērnieka vai kāda cita ikdienišķa arodnieka? Eglīts neliek miera arī vispārpazīstamiem praktiskiem sadzīves darbiniekiem. Viņa princips prasa, lai «eposā» tiktu apvienoti bez izņēmuma visi, «kas vien ko tautai ņem vai dod». Tāds jaunmodes eps ir kā Noasa šķirsts, tur bāž iekšā, ko tik vien dabū rokā. Paklausiet, piemēram, šo pašu nesamaksājamo peršu:

«... dampji, kuļmašīnas rūc
Pa malu malām dienās sausās
Un zemes mātes krūti sūc, (?)
Jo sūkt to Raunā Skubiņš ieteic,
Pats (?!) Celmiņš visur kursus pieteic,
Un Laursons sīkus plānus dod.»

Patiešām! Šie trīs agronomi nav nekā tāda nodarījuši, par ko viņiem jāsaņem sods — jātiek izvazātiem pa «šolaiku eposiem» un jākvēpst «Imantas» grāmatplauktos. Es nopietni apliecinu, ka viņi nav ne dekadentus skauduši, ne par Viktoru Eglīti kritikas rakstījuši. Bet mūslaikos pats neitralākais cilvēks vairs nav drošs: peršinieku slava un lāsti līst pār taisniem un netaisniem.

Izdarījies ar draugiem un ienaidniekiem, Viktors Eglīts lāgu lāgiem paplašina savas ekskursijas un pēc labākās iespējas mēģina pastāstīt lasītājiem, ko pieredzējis un piedzirdējis. Gadās viņam, piemēram, kur sētas stūrī pacelt izmestu, vēja atpūstu labākas viesnīcas galda karti, viņš tūliņ izburto un raportē par viņas saturu — zināms, ar tādu patosu, it kā pats tur būtu bijis un no visa iebaudījis:

«Vispirms tiem skumbrija vai zutis
Un angļu rūgtais māgu smeldz:
Tad buljons, maz to māga jutis,
Un tādēļ Heress viņu veldz...
Bet šņeps kad nāk un mixedpikls,
Ikvienam skats top dzīvs un mikls...
Zivs šampiņjonēs, saknes, vīns —
Mazs intermeco, zīmīgs smīns...
Filet de boef aux truftes priekš laukiem
Ir rets un dārgs un tamdēļ ēsts
Tiek svinībā? Pēc mirkļiem taukiem
Nāk šampaniešu saldā vēsts.
Pēc saldējuma jautrā prāti
No tokajieša pacilāti...»

Visādus mirkļus pazinām, bet «tauki mirkļi» līdz šim nebija manīti ne latviešu, ne cittautu. Mēs varam būt lepni uz to, ka mūsu dzejnieks Viktors Eglīts pirmais atradis un izjutis šos neaprakstāmi dzejiskos mirkļus. «Tauki mirkļi»! — Kas izrunās šo vārdu un pēc tam neaplaizīs pirkstus? Arī šajā vietā konstatējam, ka Viktors Eglīts latviešiem ir absoluti pirmais gardēdības resp. māgas resp. kuņģa dzejnieks. Pēters Altenbergs ir pārspēks. Iet, iet uz augšu mūsu kultura! — Dziesmu svētku apraksta (kā Lautenbach-Jūsmiņa epā) Eglītim kā par brīnumu nav, bet toties ir pagājušās revolucijas apdziedājums, no kura paraugam izņemam tikai vienu pantu:

«Tā nāca četras lielās dienas
Un Grīziņkalns un Lēģerlauks,
Kad varas nebij vairs nevienas,
Un rudens — pavasars bij jauks.

Bet pirmā solī tauta klupa,
Jo nepaguva ievest Krupa, (!!)
Kā zvaigzne lauvu bedrē mests (?)
To valdzināja manifests...
No Stāmerienes līdz pat Rīgai
Kā zaķis joza bruņinieks,
Tam pakaļ kazaks, vēl dažs nieks,
Un zvejot tautai bezbailīgai
Top Remershofā paraksts dots,
Ka vācietis sliktāks vēl kā jods.»

Rīgas Latviešu biedrības Derīgas Vēstures Nodaļas uzmanību griežu uz šiem ģenialajiem, dzejas apgarotiem pētījumiem. It sevišķi uz šādiem speciali vēsturiskas filozofijas oriģinalslēdzieniem:

«Tik valdīšana vīrus audzē...
Jo pūl(i)s kā zvērs ir turams rokās
Tam, gudrības kas absoluts,
Lai neaizrauj tā katris pluts,
Un velti viņš tik neizmokas...» (!!)

Sakiet paši, — vai tā vairs ir dzeja? Nē, tā ir pārdzeja, tā ir absolutas gudrības un dzejiskas apgarības augstākā sinteze! «Absoluts — pluts» — cik smuki tas rīmējas!

Bet būs gana sekots Viktora Eglīša ekskursijām. Taisīsim paši vienu ekskursiju «tautiska» epa chaosā un uzmeklēsim vēl — to varoni, bez kura «nav romans rakstāms», to «pelēko baronu», kas pazīstams iz liberalu avīžu lauku korespondencēm un ko nu Viktors Eglīts ņēmies idealizēt. Atrast un uzzīmēt šī epa «varoni», tas ir pats grūtākais darbs. No visa augšējā jau izprotams, ka Eglītim atliek maz laika un papīra priekš sava varoņa — viss aizņemts citām, daudz svarīgākām būšanām. Tomēr šur un tur viņš spokojas, un zīmīgs tas ir, ko par viņu dabūjam dzirdēt. Ir gan tas viens varonis — visu varoņu varonis, kā sacīt jāsaka. Tam kurmet līdzīga nav nevienā pasaules epā. Ludvigs Sēja viņam vārdā, no Straupes pagasta viņš:

«No gara spēkiem lutināts
Un mīļās tantes kutināts»

izaug šis jaunais lāčplēsis. Par viņa varoņa dabu poets mums pauž šīm līdzīgās aizgrābīgās rīmēs:

«Īsts barons pelēkais un pers, (?)
Viņš nospļāvās par patiesību

Un nicināja mīlestību.
... Viņš īstais cilvēkparaugs bija
Un dzīvē visu izbaudīja,
Līdz kļuva gudris, daiļs un kairs...
Kā ķēniņš Zalamans vai Gēte
Viņš kļuva viss viens sakams vārds. (??)
... Tik pārāk dzīvs un daiļš tas bija,
Ka viņai elpa aizrāvās.
... Ass, zobojošs un dzīvs kā pants, (!?)
Bij uzmanīgs un intersants.
... Socialists un dekadents (reizē!!).
... tāļi-baigs un tuvi-zaigs... (?)
Un viņā viss tik daiļš un svaigs
Kā dievā kādā...
... Sēja neiznīcīgs...
— vai vēl praviets būs.
Par idealu vēl vai kļūs.»

Tā vien liekas, ka Viktors Eglīts še nav tēlojis tautiska epa varoni, pelēko baronu, bet salicis peršās kāda Rīgas dekadenta pašbiografiju. Ja daudz tādu «pelēko baronu» būtu Straupē un citās Eiropas valstīs, tad dekadentu kvieši tagad pavisam citādi ziedētu! To apstiprina varoņa darbi un visādi «izbaudījumi», piem., tas, kur

«Prāts, jūtas viņam zūdas, sten
Ap grūto jautājumu,»

bet it sevišķi tas, kad

«Sēja viņus (zināmos skauģus) smagi sūdz,
Pret vīriem gaišs kā saules debess,
Pret žurkām zibšņus sviež un dūc,» (!!!)

un par visām lietām, kad

«... Viņu labs kāds demons ved
Pie tantes — tantei gultā bed...
Un iet to Ludvigs aplaimot,
Tā atmostas par līgaviņu.»

Iedomājieties: tante un — atmostas par līgaviņu! Jums varbūt riebums spriežas kaklā, kā kad ierauga vai dzird ko pavisam neglītu. Bet tur nekā nevar līdzēt: dekadentiska estetika nav mūsu

estetika. Skrejošais Holandietis, Trakojošais Rolands — visi viņi nobāl mūsu pašdarinātā, tāli-baigā, tuvi-zaigā varoņa spožumā. — Šādam varonim kā cienīga partnere blakus stājas varone Marta Ozoliņ. Ap to arī saistās ģeniali dzejojumi, piem., tēlojums, kā Marta Ozoliņ «uguns mokās dreb un sten», kā viņa iebēg buduārā un līdz rītam neiznāk vairs ārā, kā «māc to mīlestība, bads un tuberozes aromats» un tamlīdz. Bet, diemžēl, mūsu telpas neatļauj dot Martai Ozoliņ to, kas viņai nākas! —

— — Būs diezgan joku. Bet vai tā nav tikai paša likteņa ironija, ka tautisko noskaņu invalidi un izbijuši dekadences bundzinieki sastopas uz vienas platformas, pie vienām trepītēm — pie «tautiska» epa? Bet, dziļāk palūkojot, redzam, ka tā nav nekāda nejaušība, bet tīri loģisks iznākums. Dvēselē rada viņi no laika gala; tik dekadentiskas ekskursijas vienu uz kādu laiciņu bij aizmaldinājušas nost no īstas tekas. Tagad, progresa straumes velti, uzmostas aizgulējušies goda mielastu tautībnieki, tautiskas amfibijas un makainie kompromisnieki — uzmostas un sāk ķepuroties. Laikmeta raksturs prasa, lai arī viņiem būtu savi «mākslinieki» — un tie rodas. Mostas tie, kas priekš desmit gadiem aizgāja gulēt — noskaņu laikmeta invalidu arjergarde; pa vienam un pulkiem dekadentiskās pūces un sikspārņi skrien uz veco pili pie Vērmaņa dārza (hm! — Stipendijas, fondi etc.). Un pie vienām trepītēm sastopas Lautenbach-Jūsmiņš un Viktors Eglīts — viens Šillera, otrs Puškina karikaturas maskā. Skumji paliek, nolūkojoties, ko Eglīts pastrādājis mūsu rakstniecībā. Visnožēlojamāko mākslas vārdzināšanu viņš gadiem piekopis, mākslas profanaciju viņš pārvērtis par sistemu un sadabūjis savai sistemai pat dažus piekritējus. Un, kaut arī viņu nav daudz un tie paši tādi, kas šodien piekrīt un rīt atkrīt un kuru piekrišanai vai atkrišanai nozīme vienīgi pašu kliķes aplokā, tomēr skumji paliek, redzot šādu ērmošanos. Viss tas taču tiek likts uz mūsu rakstniecības konta. Literariskie tirgus mākslinieki un akrobati ceļ savu būdu paaugstinātā vietā, griež gaudoši-svelpjošu leijerkasti un zvana ar milzīgu kapara zvanu. Nav sagaidāms, ka Viktors Eglīts labosies, beigs lielmanīgi mācīt «neizglītotus tautskolotājus» un mēģinās pats tikt pie kaut cik dziļākas izglītības. Blakus Lautenbach-Jūsmiņa «Karogam» Viktora Eglīša «Pelēkais barons» pieder pie sēnalainākajiem, bēdīgi-komiskākajiem gabaliem latviešu valodā. Bet nebūtu nekāds brīnums, ja viņš nākotnē saražotu kādu vēl brīnišķīgāku. Savas iedzimtās mākslinieka spējas viņš liekas pilnīgi nosmacējis. — «Pelēkā baronā» nav nevienas rindas, ko rakstījis dzejnieks un nevis literarisks skrīveris. Kādēļ nākotnē lai nepiepildītos viņa paša pareģojums:

«Ak, vai lai, smagās lodes trāpīts,
Vēl vainags gaisā paceļas?
Bet turpināšu neizlāpīts
Es savas rindas pamestās.»

A. U[pīts].

«Izglītība», 1910. g., Nr. 8, 9, augusts, septembris, 627.—631. un 712.—717. lpp.

SKAIDRA SIRDS LATVIEŠU RAKSTNIECĪBĀ

(KRITISKA SKICE)

Rakstniecība ir kā sudraba spogulis, kur skaidri atmirdz tautas garīgā seja. Rakstniecības vēsture, tā ir panorama, kas vēlākam aplūkotājam šo seju rāda pagājušo laikmetu mainīgā dažādībā. Cik dažādi mainīgi arī nebūtu šīs sejas sīkākie vaibsti, viņas vispārīgais izskats nemainās. Redzami pārmainās tas, kas ikreiz juteklīgi atsaucas pret laikmeta atmosferu, pret laikmeta strāvām un negaisiem, bet paliek tāds pats tas, kam pamats tautas dziļākā, īpatnējā dabā. Tautas daba arī kulturas laikmetu maiņām un viņu atspulgai rakstniecībā piešķir atsevišķi īpatnēju nokrāsu. Protams, pamazām zūd atsevišķu tautu raksturiskās savādības, ciešāk saslēdzas tautas vienā kopējā saimē, bet šis sakušanas process ir tikko sazīmējams pārredzamā vēsturiskā laikmetā, tas ir bezgala lēns, varbūt pat mūžīgs. Acumirklī vēl katras tautas garīgā būtne ir par sevi nošķirts, atsevišķs tips; katras tautas rakstniecība ir atsevišķa melodija vispārējā simfonijā. Uzmeklējot un atzīmējot tautas rakstniecības tipiskos vilcienus, tiek raksturota arī šī tautas garīgā būtība. Analizējot un dziļāk izpētot šo galveno īpašību vēsturiskos un psicholoģiskos cēloņus, aiz viņām slēptos impulsus un to nolūkus, no tīras mākslas ieloka nonākam sabiedriskas kulturas robežās. Mākslas kritika te tiek par plašāko estetiski etisku vērtēšanas sistemu.

Latviešu rakstniecības sejas tipiskos vilcienus nav iespējams tik drīz un tik viegli saskatīt. Viņas vēsturiskā panoramā vairāk tik izklaidus skati, bez organiska kopsakara, bez iekšējas loģikas. Tas tāpēc, ka latviešiem neiespējama patstāvīga kulturas attīstība, tāpēc, ka viņu dzīve padota visādām krasām nejaušībām un pārvērtībām. Un latviešu rakstniecība diezgan ciešā sakarā ar tautas dzīvi pa īsiem laikmetiem spēji maina savu virzienu un izskatu. Pašu šo pārvēršanās un mainīšanās spēju jau arī varam apzīmēt par vienu no tautas rakstura un rakstniecības galvenajām īpašībām. Tomēr pati galvenākā viņa nav. Tā upe līdzenumā

plūst rāmi, bet krācē, putas kuldama, šļācas, mierīgā laikā līdzena, bet vētrā skrien krēpainiem viļņiem. Lūkojamies un zinām: ne viņas pašas griba tā — viņa savu krastu, klints un vēja varā. Latviešu rakstniecības tipiskāko, tā sakot, veidotāju elementu visvieglāk uzejam, ja aplūkojam rakstnieku attiecības pret tautu. Krievu rakstniecība, piemēram, nākusi arvienu kalpot savai tautai. Latviešu rakstnieks nāk savu tautu mācīt. Īstenībā gan arī mācot savā ziņā kalpot tautai, bet tomēr latviešu rakstnieka attiecības pret tautu ir pavisam savādas dabas. Latviešu rakstniecībai (dažu jaunlaiku mēģinājumus, protams, atskaitot) pavisam trūkst dziļās, dzīvās sociālās līdzjūtības pret nabadzībā un tumsā pagrimušo tautas vairākumu. Latviešu rakstniecība ir sargājusies pieklauvēt pie sabiedriskās strukturas pamatiem; tā nekad nav nolaidusies dziļi lejā un tumsā, kur pazūd viss, kas tuvu tverams un sasniedzams, kur jālūkojas tik uz augšu un pēc zvaigznēm jāvēro ceļš. Latviešu rakstniecība arvien lūkojusies kā no kalngala; savā īpatnējā būtībā viņa nepārprotami aristokratiska. Latviešu pirmie rakstnieki bij mācītāji. Simona Grunava tēvreize ir pirmais latviešu valodā drukātais gabals. Vēlāko rakstnieku lielākā daļa sastāv no skolotājiem. Pēc savas izglītības un sadzīves interesēm viņi līdz pat beidzamam laikam pastoralo idealu sekmētāji un piekopēji. Aiz to latviešu rakstniecības galvenais elements nav socioloģiskais, bet aristokratiski etiskais. Tas nav idejiski atsvabinošs, bet tautu un katru atsevišķu cilvēku saista pie rokām un kājām. Vispirms viņš cenšas tautu saistīt zināmu dogmu ielokā, kas kā tērauda stīpa apvilkta ap cilvēka brīvo, augošo domu, ap viņa zināšanas un pētīšanas un noliegšanas kāri, ap viņa spēcīgākajām cilvēciskajām dziņām un iegribām — ap visu viņa dzīvo, augošo individualitati. Un, otrkārt, latviešu rakstniecība tikuši sargāja tautu no garīgas atmodas, centās viņu noturēt sabiedriskā pasivitatē, kur viss viena alga, kur nepazīst ilgu pēc tiesībām un labākas nākotnes. Latviešu rakstniecība nekautrējās pabalstīt un idealizēt rupjāko egoismu zemnieciskajā un mietpilsoniskajā praktiskas iemantošanas gājienā, ja tas tik palika nospraustās robežās. Viņa piemērojās tautas praktiskajiem idealiem, pārvērtās un pārgrozījās līdzi tiem, bet nepārgrozīta palika viņa uzticība dogmai un dibinātai sabiedriskai normai. Iespēju mierīgam veikala darbam — tas visos laikos ir konservativa mazpilsoņa un zemnieka augstākais sabiedriskais prasījums; pilns vēders un mierīga sirds — viņa dzīves ideals. Pie latvieša it sevišķi mierīga sirds. Latvietis pēc savas filoģenetiskās būtnes un garīgās audzināšanas iespaidiem ir lirisks jūtu, sirds cilvēks. Jūtas, sirds viņam tālu pārsvarā par prātu un loģiku. Viņš ir arī reliģisks cilvēks, tādēļ ka reliģijai nav vajadzīgs prāta un loģikas,

viņa operē tikai ar sirdi un jūtām. Sirdsmiers ir reliģiska cilvēka dzīves augstākais etaps; un to viņam garantē reliģija — zināms, zem zināmiem noteikumiem. Viņš garā nedrīkst atkāpties no dogmas un praktikā no vispārpieņemtā un atzītā (jo nodibinājusies reliģija arvien ir pastāvošas sabiedriskās normas uzticamākā sardze). Kas sevī neapzinās grēka pret sevi, ne pret otru, tam sirds skaidra un mierīga. Tātad mierīga sirds ir arī skaidra sirds. Skaidra sirds — tas ir latviešu patriarchali pastoralās rakstniecības nemirstīgais motivs. Desmitējādi izlocīts un variēts, viņš tomēr visos gadījumos piepatur savu galveno nokrāsu. Visskaidrāk un plastiskāk viņš izteicas N i e d r a s stāstā ar nemaskotu, atklātu virsrakstu: «Skaidra sirds». Niedra ir mācītājs, zemniecisks nacionalists, kā tāds viņš vislabāk spējis savienot reliģisko dogmu ar nodibinājušos tiesību un tikumības sajēgu, vienu ar otru atbalstīt un sankcionēt. Viņš visnoteiktāk formulējis pastorali patriarchalās etikas pamata principu. Niedras minētā stāstā skaidra sirds personificēta pagastvecākā Ozolā. Tas reiz iz pagasta skapja piesavinājies lielāku sumu naudas, lai būtu ar ko dēlu izskolot. Jāpiemin, ka zādzība nenotiek aiz vieglprātības, ne aiz kādas citas rakstura vājības. Pavisam otrādi: Ozols apņemas tikai pēc ilgākas šaubīšanās un dziļas pārdomāšanas. Viņš tēlots kā samērā diezgan attīstīts zemnieks: jaunībā lasījis «Pēterburgas Avīzes», Jura Alunāna, Valdemāra, Biezbārža un Barona rakstus, iesīlis priekš savas nospiestās tautas, domājis par viņas pacelšanu, cietis savu nodomu dēļ. Ļoti miglaini stāstā raksturoti šie nodomi, nav redzams, cik viņos īstu ideali vispārīgu interešu un cik šauras pašlabuma tieksmes. Bet tas mums arī mazāk no svara. Galvenais tas, ka Ozols vienmēr domā un runā par vispārības labumu, nozog naudu, lai izskolotu dēlu un tas lai izvestu darbos tēva jaunības nodomus. Nozog tāpēc, ka pārliecināts, ka pagasta acumirkļa naudas zaudējums būs nesalīdzināmi mazāks par to labumu, kas pagastam, vispārībai celsies no viņa par advokatu izskolotā dēla. Atkal, atstājuši pie malas Ozola resp. Niedras naivo tautiski epigonisko loģiku, paturēsim atmiņā tik Ozola pārliecību, no kuras izaug dziņa un spēks nozieguma izvešanai. Tas ir cilvēka iekšējās, individualās gribas spēju momentals un nejaušs uzliesmojums. Bet pēc padarītā nozieguma tūliņ nāk atslābums, pagurums, dziļa psicholoģiska reakcija. Ozolu sāk mocīt sirdsapziņas pārmetumi. Ilgus gadus viņš nīkst savā nozieguma apziņā un pašapsūdzēšanā. Ļoti simboliski viņš beigās atzīstas, ka viņa nozieguma noslēpums līdzīgs tēvu tēvu stāstos minētam mironim, kas beidzies nedabiskā nāvē un kuram tādēļ jāspokojas pasaulē, līdz kāds atrod viņa kaulus un tos kristīgi neaprok. Ne ar pātariem, ne ar labiem darbiem tas nav apmierināms, vienīgi

kristīgais ieradums te var līdzēt: jāatzīstas, jāizsūdz savs pārkāpums un jāsaņem par to pelnīts sods. Kāda cita persona Niedras stāstā (fon Zārens) mēģina paskaidrot šāda latviska noziedznieka problematisko psiholoģiju, aizrāda, ka latvietī par daudz pagātnes ieaudzis, ka viņā par maz atsevišķas gribas, ka viņš savu noziegumu padara vairāk nejauši, netīšām, kā pa sapni. Bet šāds vispārēju frāžu žanrā ieturēts paskaidrojums tikai pa daļai izskaidro augšminētā Ozola un viņa nozieguma psiholoģiju. Redzējām jau, ka Ozols, uz zādzību taisīdamies, diezgan skaidri un nepārprotami uzstādījis noziegumа jautājumu, ka viņš savas īpatnējās loģikas slēdzieniem nonāk pie apņemšanās, ka par nejaušību un sapni te nevar runāt. Zādzības specialā, praktiskā puse Ozolu interesē daudz mazāk («kā pa sapni») nekā etiskā. Viņa priekšā šāda tikumiska dilema: zagt un tā aizsniegt savu dzīves augstāko nodomu vai atmest visu un tik paturēt skaidru sirdi. Tajā acumirklī viņš apņemas pirmo, bet stāstā gaiši un nepārprotami rādīts un teikts, ka ir aplam klausīt savai pārliecībai, savai individualai gribai, īstenībā savai intimākai sirdsbalsij. Jo vai tad mīlestība uz dēlu kā sava dzimuma un sava lielākā dzīves nodoma turpinātāju nav cilvēciskas sirds dabiskākā, spēcīgākā dziņa? Vai, dēlu pusceļā pametis, savus mūža idealus noliedzis un saminis, Ozols nebūtu apgānījis savu skaidro sirdi? Ar kategorisku nē uz to atbild Niedras stāsta vispārējais risinājums. Cilvēka individualā sirds, sadzīves cīņas grūtākā brīdī pamodusies, priekš viņa īstenībā nemaz neeksistē; tā viņam tik sapnis, nejaušība, acumirkļa aizraušanās, godkārība vai kas cits tamlīdzīgs. Viņa domātā sirds tā, kas nepārtraucamā sakarā ar tā saukto pagātni. Nav grūti caurredzēt šī vārda šķidrajai segai. Tur ir vecu vecā baltiski patriarchalā morale, ka nav ne noziegums, ne grēks noliegt savu pārliecību, savus nodomus, savu karstāko iegribu, bet grēks un sirds neskaidrība ir par pirksta platumu atkāpties no dogmas un viņas sankcionētās pastāvošās tiesību un tikumības normas. Individuala atkāpšanās rada sirdsapziņas pārmetumus, postu un nelaimi, bet absolutā padevība priekšā rakstītam dod skaidru sirdi, mieru un svētlaimību. Tas ir nodibinājušās oficialas iekārtas reliģiski etiskais princips, kas te tiek pacelts par cilvēka sabiedriskās un tikumiskās pārliecības kategorisku imperativu. Ir vēl daudz tautu, kas vai nu visumā, vai savā lielākā daļā visos jēdzienos, sajūtās un darbībā tiek vadītas no reliģijas. Arī latvieši, bez šaubām, pieder pie tām. Latviešu rakstniecībā pastāvīgi atkārtots un variēts, skaidras sirds motivs savā izskaņā ir tipiskas, dogmatiski reliģiskas grēka apziņas, grēka nožēlošanas un grēka atriebšanas stāsts. Kur reliģija, tur individualismam nav vietas; tādēļ skaidras sirds stāsts arvienu

ir stāsts par kolektivi dogmatiskās varas pārākumu pār atsevišķu individualo. Līdz pašam beidzamam laikam latviešu rakstniecībā nav bijis vietas individualai tikumiskai pārliecībai, ne cilvēkiem, kas dzīvotu un darbotos šīs pārliecības spēkā. Šajā ziņā rakstniecība bijusi ļoti pareizs latviešu dzīves atspoguļojums. Te viegli var celties pārpratums. Nav jāsaprot tā, it kā konvencionali dogmatiskā morale katrreiz stāvētu pretrunā ar dialektiski sabiedrisko, ne arī tā, ka šī pēdējā sankcionētu ik kuru katru individualas iegribas aktu. Naudas zādzība vai nu iz pagasta skapja, vai otram iz kabatas nav attaisnojama ne ar kādu tiesību sajēgumu, ne no kādas morales stāvokļa. Bet mums še interesē ne tik daudz nozieguma juridiskā puse, kā viņa psicholoģiski cēloniskie pamati. Taču nevaram paiet garām vienai raksturīgai parādībai latviešu skaidras sirds kriminalistikā. Visai reti kur reliģiski dogmatiskais tikumības princips tā visos sīkumos atzīst un svēta pastāvošās tiesības un tikumības normas kā latvieša apziņā un sajūtā, un to izpaudējā latviešu rakstniecībā. Pa daļai tas jau izprotams no pārrunātā Niedras stāsta. Bet latviešu rakstniecība priekš un pēc Niedras šajā ziņā sniedz vēl tipiskākus paraugus tā paša skaidras sirds motiva dažādās variacijās.

Pēc sava temperamenta mīkstāks, žēlsirdīgāks, mazāk traģisks, vairāk optimists, vairāk pozitivs moralists ir S a u l i e t i s. Stāstā «Pa purvu» viņš pāršķir Niedras motivu uz divām pusēm, atšķetina par sevi abus kopsavītos pavedienus, demonstrē divas sirdis: skaidro un neskaidro. Tā tēlojums iznāk vienkāršāks, pašam visneizglītotākajam lasītājam pilnīgi pieejams un saprotams. Abi tipi — melnais un baltais — jau pa lielu gabalu atšķirami viens no otra, gluži kā Franča Hofmaņa jaukajos stāstos. Neskaidrā sirds, tas ir vecs saimnieks Sīlis. Tam netīkas atdot sava mirušā piedzīvotāja un radinieka atraitnei viņam uzticētos četrus simtus. Skaidrā sirds — jauns saimnieks Liepa; tas zin par šo parādu, un tam nu būtu jāliecina, ka Sīlis naudu atdevis. Sīlis ir latviešu pastoralajā rakstniecībā ļoti iemīļots un pazīstams tikumiski negativs tips. Kā viņš tāds cēlies, no kurienes radusies viņa tikumiski samaitātā ļaunā daba, tas paliek nezināms. Tikai tas parasti tiek zināms no katras rindas, ka atbildība par viņa nekrietnību krīt vienīgi uz viņu pašu. Un nekrietns ir tāds Sīlis caur un cauri, neviena baltāka plankumiņa viņā nav — melns no galvas līdz papēžiem. Asprātīgs un greizsirdīgs viņš ir vislielākā mērā, izveicīgs un izmanīgs — bet tas viss, protams, ieskaitāms viņa ļauno īpašību rubrikā, tādēļ ka viņš visu izlieto savu nekrietno nolūku sasniegšanai. Ar lielu līkumu viņš tuvojas savam pavedināmam, ar liekulīgu vēlību, noliecību un izliekošos interesi priekš tā idealiem. Viņš nekautrējas līdzekļu izvēlē, ir gatavs

uz visādiem solījumiem, vilinājumiem, pat uz piedzirdīšanu un tā tālāk. Kā iekšiene, tikpat «ļauna» izskatās arī Sīļa ārpuse. Tas pusmūža vīrs prāva auguma, ar tuklu seju un kuplu rūsganu bārzdu, pirkstiem berzēdams, glūnoši skatās, te pieliecies klusu čukst, te atzvēlies skaļi smejas, te atkal glūnoši skatās. Viņa partners Liepa, protams, pilnīgi kontrasts. Par bārzdu nekas nav sacīts, bet sacīts gan, ka viņš jauns cilvēks, ka «viņa vēja appūstā seja izskatījās rīta krēslā ļoti nopietna un sajukušie mati stāvēja ap galvu kā kupls vainags; rokas bija cietas un līdz rievām sastrādātas». Šim cilvēkam gandrīz uz mata tāds pats kārdinājums kā Niedras Ozolam. Ja viņš nodod nepatiesu liecību par labu kaimiņam Sīlim, tad no tā par lētu maksu iemanto upes līci, var nosusināt purvus un ierīkot dzirnavas. (Te vēlreiz jāatgādina, ka tie ir tipiski niedriski plāni, tikai, zināms, minimuma veidā.) Kārdinājums ir liels. Liepa garā redzēja ne purvus, bet līdzenus laukus, pa kuriem viļņo kuplas, zaļas druvas un pļavas ar kuplu, sulīgu zāli, kas kā sētin piesēta zilganām, sārtām un baltām puķēm. Tur normalī vairs nestāv pussabrukušais šķūnītis ar kriju jumtu, bet cits, jauns, liels, ar šķindeļu jumtu, kurš saulē balti spīd. Tas pusē jau ar sienu, bet pļavā tik vēl mazs gabals nopļauts, ar laiku jāceļ vēl otrs šķūnis. Kur agrāk stāvēja sakrupušu kārklu krūmi, nu viena aiz otras paceļas dzeltenas miežu un auzu ķirpas. Smagi vezums pēc vezuma aizlīgo uz kūpošo riju. Un tur smiltainu tīrumiņu vidū paceļas jaunas ēkas. Plašajā, gaišajā dzīvojamā mājā viņš ierīkojis priekš sevis glītu istabu — tikai priekš sevis. Tur stāv galds pie loga, apkrauts grāmatām un laikrakstiem, pie sienas dažas glītas gleznas. Un šajā patīkamajā kaktiņā viņš ienāk, kad dienas darbus paveicis. Bet tur pie upītes rūc dzirnavas. Īsteni te atmaksājas viņa sūrās pūles. Bet dzirnavas, jautri graudodamas, solās dot vēl vairāk, vēl vairāk... Ūdens upītē priekš pamazām dzirnavām nekad netrūks, malēju arī ne, jo tuvumā nekur nebūs viegli aizsniedzamu dzirnavu — simti pieci tīras peļņas viņam ienesīs ik gadus. It sevišķi šī ienesīgo dzirnavu *fata morgana* Liepam nedod mieru. Pakavējāmies pie viņas ilgāk, lai redzētu, kādās praktiskās fantazijas konkretās gleznās pastoralā laikmeta epigoņi ieveido to, ko agrāk sauca par tīro velna viltu un kārdinājumu. Bet, tā kā Liepa ir skaidra sirds, tad, protams, iedzimtā un ieaudzinātā taisnības mīlestība un grēka bijība sāk viņā cīņu pret nejauši uzradušos pašlabuma kāri. «Aplaupīt nabaga sievu un gaudeno bārenīti — kāda cūcība un nekrietnība! Vai tā nebūtu blēdība, ja viņš ko arī tikai noklusētu? Nejauki... Bet citādi Sīlis līča nepārdos, jau aiz spītības vien... Un nākotnes bildes sāk nogrimt kā miglā. Bēdīgi, salti un tukši palika krūtīs. Bet kā lai izdara Sīlim pa prātam?

Kā lai iet talkā tādā blēžu būšanā? Palikt par viltīgu liecinieku, uzkrauties atraitnes lāstus un bārenītes asaras... Kauns par sevi pašu dzēlās dziļi dvēselē. Viņš celtu dzirnavas, bet atraitne raudātu un lādētu viņus ar Sīli. Un ko domātu citi cilvēki par viņu? Ko teiktu māte, dabūjusi visu zināt? Un kā lai pats vēlāk satiktu ar sevi?» — Citi cilvēki, māte — tā ir tipiski latviska tikumības apziņa, kas nevar iztikt bez biedēkļa un atbalsta ārpusē. Tā katras elementarās, autoritatīvās tikumības pazīme. Šinī gadījumā to it sevišķi vēl pastrīpo raksturīgais *deus ex machina* — gadījums ar Liepas kalpu, kas tam atdod savus sešdesmit rubļus kā pilnīgi godīgam un uzticamam cilvēkam un izšķir krizi par labu skaidras sirds uzvarai. Liepa atteicas no saviem dzirnavu sapņiem, atteicas no netaisnas liecības došanas un ar savu tiešo, skaidro sirdi paliek netīrā purvā apmierināts un laimīgs. Vecajam N e i k e n a m stāstā «Kalniņš un Puriņš» tāda skaidra sirds resp. neskaidra sirds ir Puriņš. Viņa grēka bildi Neikens izkrāsojis ar gluži melnu krāsu. No mājām izdzīts, viņš ņēmis sakapājis paša stādītās, ziedu pilnās ābeles, nodedzinājis paša celto klēti un, beidzot, ar nepatiesu zvērestu noliedzis savu noziegumu. Neikens nevienu acumirkli neapstājas pie tiem cēloņiem, kas šo cilvēku dzina uz noziegumu. Viņam ne jausmā nenāk kaut cik atvainot Puriņu ar to, ka tas daudz cietis, ja arī ne no skaidri juridiskas, taču no nenoliedzamas moraliskas netaisnības, un ka šī netaisnība savu daļu to samaitājusi. Drošs un lepns viņš bijis, lūk, tā galvenā neatvainojamā īpašība. Tādēļ arī piedošanas viņam nav. Abi zvērētāji pirksti viņam notirpuši, bāli un auksti kā mironim. Tūliņ pēc nozieguma tumša, bieza migla uzkrīt viņam uz acīm, ausīs ceļas rūkšana, kā jūras viļņu balss briesmīgi kaukdama. Uz trīs mēnešiem viņš paliek ārprātīgs, bet uzmodies sajūt neizteicamu žēlumu un nomana, ka sirds viņam nomirusi. Un tad viņš dzīvo kā ēnā, bez dzīvības, dara šo un to, runā, bet patiesību runāt un labu darīt viņam nemīlas. Dievu piesaukt viņš vairs nevar, dievvārdus dzirdēt arī ne. «Man vairs nav žēlastības,» viņš izsaucas, «tikai sodības gaidīšana un uguns karstums.» Tā lielkungam savus grēkus izsūdzējis, viņš aiziet un kā Judass nobeidz savu izkurtējušo dzīvību. Neikens ir vienkāršāks un konsekventāks nekā Niedra. Viņš ir arī rigoristīgāks un nežēlīgāks. Niedra savam Ozolam ļauj nobeigties romantiskā nāvē, kur lielākā puse ir nejaušība un tik mazākā apzinātas pašslepkavības nodoms. Neikena Puriņš un pats autors tik pašslepkavībā redz vienīgo līdzekli atkratīties no neskaidrās sirds mokām. Ir savādi un zīmīgi, ka taisni evaņģelija mācību sludinātājs nonāk pie šāda slēdziena.

Ne mazāk stingrs un nepiekļaidīgs ir P l ū d o n i s leģendā

«Grēka nauda». Viņš tiesā vēl ašāk un bargāk. Viņa zvejnieks Klauģis izmisumā par to, ka sieva un bērni salkst un panīkst badā, noņem naudu jūrmalā izmestam mironim. Mironim taču laikam būtu viena alga, vai to aprok ar visiem dukatiem vai bez. Viena alga arī, vai tos paņem valdības iestādes kā pilienu savos milzu traukos, vai badā aizmirsies zvejnieks, ar ko laiciņu pastiept savu un savējo dzīvību. Bet reiz ir sacīts — tev nebūs zagt! — un baušļu devējs nepielūdzami soda, kas to pārkāpj. Aptraipītā sirds neļauj Klauģim miera. Viņš sāk dzert, dzer trīs dienas un trīs naktis no vietas, bet, kā ceturtā dienā iedzer pirmo malku, tā zila uguntiņa izšaujas pa muti un pagalam viņš. Bet ar to vēl nav diezgan. Arī pēc nāves viņam vēl nav miera, kā spoku uguns viņš uz nelabiem laikiem spīgo vecajā kapsētā. Sieva un bērni, līdzkā ieēduši pirmoreiz par grēka naudu, tā visi lielās mokās nomiruši. Un viņa būdiņu, to plūdi aizrāvuši jūrā līdz, un neviens nezin, kur viņa palikusi. Šajā leģendā dogmatiski tikumiskā bijība skaidra prāta robežas tālu pārgājusi, jau izvērtusies ekscentriskā fanatismā, kas kā viesulis grauj kopā vainīgo un nevainīgo. Te jau vairs nav dzirdama vesela, normala tikumības sajūta un likumības apziņa, kuras mēraukla ir alga pēc nopelna, — bet, bez šaubām, slimīgs elements. Tā leģenda, protams, un ļoti ticami, ka Plūdonis viņu tiešām tautā tā noklausījis un uzrakstījis. Plūdonis nekādā ziņā nav pieskaitāms iepriekš pārrunātiem pastoralajiem beletristikas didaktiķiem; tomēr interesanti ir, ka pat viņu ierosinājis šis skaidrās sirds motivs. Bet viszīmīgākā septītā baušļa morales demonstracija, visa zādzības jautājuma kvintesence atrodama A. Mezīša stāstā «Zagtais zelts». Mezītis ir diletants šī vārda tipiskākajā nozīmē; un diletants nekā nerada pats no sevis un iz sevis, sakopo tik, ja daudz, rubricē to, kas gatavs atrodams sabiedriskās apkārtnes apziņā un rakstniecībā. Mezītis savu stāstu izpušķojis ar visiem tiem noslēpumiem un razbainiecisko briesmu atributiem, ar kādiem latviskā romantika tik visai labprāt izpušķo vismazāko kriminalnotikumu un kuriem tik visai tālu diletantiski neveiklais realais latviskais noziegums. Mezīša ražojums ir latviešu kriminalstāsta tipiskākais paraugs. Negodīgais krodzinieks Vanags tur pierunā godīgo sulaini Tiltiņu apzagt savu mirēju lielkungu. Pa daļai dzērumā šis arī piegrābjas no kunga naudas kastes, bet tiek savukārt apzagts no tā paša krodzinieka Vanaga. Tam zogot vispirms pagadās ceļā sulaiņa brālis, kas jānogrūž no tiltiņa upē un jānoslīcina. Un tālāk pagadās vēl kāds dzērājs Spilens ar krodziniekam cīņā atrautu svārku stūri; Spilens jānopērk ar pusotra tūkstoša rubļu. Tāds īsos vilcienos nozieguma gājiens. Tad nāk sods. Sulainis Tiltiņš gan atzīstas lielkungam un arī dabū no tā

piedošanu; blakus minot, šis pats lielskungs izrādās par sulaiņa tēvu — bet, neraugoties uz visu psiholoģisko un bioloģisko zādzības imunitates attaisnojumu, Tiltiņam drīz jāmirst nost zem zelta lāsta. Vanags ar zagto zeltu iepērkas muižu, bet arī tam nevedas. Sirds viņam kaist vien, lai tik varētu jo vairāk saraust. «Bet tie, kas grib bagāti tikt, krīt kārdināšanā un valgā,» — šo vārdu patiesība it pavisam taustāmi tiek redzama pie Vanaga. Viņš paliek par īstu sīkstuli bez jūtām un sirds, par krāpnieku, blēdi un necilvēku. Atkal nez kā uzklīdušu zādzības līdzzinātāju Spilenu viņš mēģina noģiftēt un mirst slimnīcā aiz deguma brūcēm, ko dabūjis, savu zeltu iz Spilena izdedzinātās mājas glābjot, kamēr Spilens nosalst mežā. Stāsts beidzas ar īsti pastoralu moralisku pamācību. Bet mūs še interesē tik sižets un tendence, ne ražojuma literariskā mazvērtība.

Savu piemēru rindu mēs varētu pēc patikšanas stiept garumā, varētum vēl daudz ņemt no Purapuķes, Pērsieša un citu darbiem. Būs visai grūti atrast starp latviešu rakstniekiem kādu, kas nebūtu šiem līdzīgi apstrādājis skaidras sirds motivu. Bet augšējo piemēru grupa ir lielāka un tipiskāka. Pirms ejam tālāk, mums tā viskopēji jāraksturo un jānoslēdz. Uzkrītoši tas, ka visos pievestajos paraugos par sižetu ņemts elementars kriminalnoziegums — zādzības, noblēdījumi. Tas vispirms liecina, ka latviešos, kā tipiskā zemnieku tautā, ārkārtīgi iesakņojusies cieņība pret privatīpašumu un jēdziens par viņa neaizskaramību, kā arī dziļa uzticība pret nemaldīgo garīgo un laicīgo varu, kas taisni soda katru noziegšanos pret otra īpašumu. Bet arī to redzam, ka tauta saprata un sajuta arī šajā pašā tiesību un taisnības jautājumā tikai virspusi, tik to, kas jau par sevi redzams un saprotams. Latvietis nespēj iedomāties dziļāk, līdz katras netaisnības un noziegumа saknēm, līdz tiem sīkajiem grēkiem, ko likums nespēj ne aizkavēt, ne sodīt, bet ko īsti reliģisks cilvēks tāpat atzīst par grēku un soda savā apziņā. Šie simtējādie sīkie, slēptie un mazgātie noziegumi pret otra cilvēka īpašumu, kas ir vēl daudz bīstamāki, tādēļ ka slepeni kā rūsa saēd tautas tikumību, daudz mazāk attēloti un tiesāti latviešu rakstniecībā. Tautas, ja tā var sacīt, reliģiski tikumiskā izglītība ir ļoti pavirša, viņas sabiedriskas taisnības apziņa sekla un neizkopta. Kur tik briesmīgām krāsām un tik dažādi runās un rakstos iztēlots zagšanas grēks, bet sirdsskaidrība tik sajūsmināti cildināta, tur, jādomā, arī praktiskā dzīvē vajadzētu manīt riebumu pret to, kas slinks, un cenšanos pēc labā. Diemžēl, novērojumi, laikrakstu ziņas un noziegumu statistika rāda ko citu. Ikdienas, sarunās par turīgu cilvēku latviešu starpā skan ciniskais jautājums: kur viņš tik daudz zadzis? Tas raksturo dziļi ietrunējušu tautas tikumības kodolu. Konven-

cionalas morales sludinātājus tas nepatīkami aicina nopietni revidēt savu sistemu, meklēt spēcīgāku atbalstu zem kājām, izvēlēties derīgākus cīņas locekļus... Bet, kamēr viņi meklē mums svešā un vienaldzīgā laukā, atgriezīsimies pie savas rakstniecības.

Vienā lielā raksturīgā grupā apvienojuši skaidras sirds tēlojumus, kam par pamatu tautā dziļi iesakņojušās privatīpašuma tradicijas, otrā, vēl lielākā un raksturīgākā, varam sakopot tos, kas pastrādā noziegumus pret patriarchalās dzimtas tradicijām. Kā tur pret septīto, tā še cilvēki noziedzas pret ceturto bausli. Pazīstamo teicienu par tēva un mātes godāšanu latviski patriarchalā dzimtas etika ir izplētusi, sazarojusi un tik sīki kombinējusi kā nevienu citu. Pēc tā bērni pilnīgi tiek padoti vecākiem, jaunā paaudze vecajai. Vecāki no viņu dabiskās audzinātāju, ievadītāju un ceļa rādītāju lomas te tiek iecelti par neaprobežotiem likteņa lēmējiem. Patriarchalās dzimtas saimnieciskās intereses prasa, lai dēls justu, ticētu, domātu un darītu uz mata tāpat kā viņa tēvs. Katru atkāpšanos un novirzīšanos no konvencionalā bargi nosoda tā dogmatiskā, kā praktiskā morale. Savā elementarākajā, bet arī spilgti raksturīgākajā veidā šis konflikts parādās tur, kur jauno jūtas, intimākas sirds tieksmes nāk sadursmē ar veco prātu un praktiskiem aprēķiniem. Un tad ir ko brīnīties, kā latviskā tikumības apziņa, pati uz jūtām vien dibināta, ikreiz griežas pret jūtām, pret sirds tieksmēm un aizstāv neizkopta, īsredzīga prāta prasījumus. Te īsti tiek redzama viņas seklība, viņas vēsturiski sakropļotā daba. Latviskā tikumības apziņa nav izaugusi dabiski, sakarīgi iz tautas rakstura, īpatnējas reliģijas un saimnieciskā progresa. Tā no ārienes pielipināta, gabalaina, aptver tik dažus momentus un atsevišķas parādības. Tā nav vesela noslēgta sistema, naiva, visas pretrunas izslēdzoša dzīves filozofija kā pie dziļi reliģiskām un reliģiski patstāvīgām tautām. Latviskā tikumības apziņa pavisam nepazīst iekšējas, teoretiskas loģikas un ārēju, praktisku konsekvenču. It sevišķi dzimtas kopdzīves jautājumos viņa daudzreiz skaidras sirds vārdā noliedz un bargi nosoda patiesu sirdsskaidrību. Latviešu pastorali didaktiskā rakstniecība sniedz tam labus piemērus. Tā Kaudzīšu «Mērnieku laikos» Oliņu audzēkne Liena. Tā nogrēkojas ar to, ka pretī savu audžu (patiesībā gan īstu) vecāku gribai un šķērsu viņu nodomiem aiziet ar iemīļoto cilvēku. Lienas grēka tēlojumā manāms, kā svārstās un šaubās Kaudzīšu pašu tikumiskā pārliecība. Audžu māte Oliniete raksturota kā liekuļoti dievbijīgs, varizejisks, aplam uzpūtīgs un visādi ļauns cilvēks. Tāda cilvēka griba pretī bērniem nebūtu gluži uzskatāma kā visaugstāk sankcionēta un obligatoriska. Bet, reiz dogmatiskās morales rakstos

ir pants par absolutu paklausību vecākiem, Lienas solis ir grēks pret to un savas sirds skaidrību. Ļaužu mēles un pašas no mazām dienām zināmā virzienā ierosinātā sirdsapziņa gādā par sodību šim noziegumam. Liena nīkst un vārgst zem sava sloga, gara sajukumā redz grēkus, kas sarkani kā asinis tek uz elli projām, kur pastara dienā aizdegsies kā eļļa un grēcinieki paši tur peldēs pa iekšu. Viņa noslīcinās. Viņas traģiskais gals un slimo smadzeņu halucinacijas rāda, cik spēcīgi viņa un Kaudzīši apzinās dogmas kailā burta varu pār cilvēku.

Tikpat stingri apmēram par tādu pat noziegumu P u r a p u ķ e soda Zelmeņu Rozaliju stāstā «Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes». Rozalija ir grēciniece tādēļ, ka nav patīkama sava vīra vecākiem, un tādēļ, ka nestrādā tik daudz, cik to prasa vīra dārgi pērkamās un grūti maksājamās mājas. Purapuķes praktiskā fantazija it sevišķi uzsver šo nozieguma beidzamo pusi, lai arī viņa stāstu viskopā var atzīt par visa ceturtā baušļa uzskatāmu ilustraciju. Purapuķes stāsts tajā ziņā no svara, ka te atmestas nost visas dzejiskās piedevas un piekarinājumi un skaidras sirds jēdziens izcelts tipiski mazgrutnieciskā, tīri praktiskā izlobījumā. Dogma te atvilkusies atpakaļ nesaredzamos augstumos un no turienes soda grēciniekus ar viņu pašu darbu konsekvencēm. Rozalijai ar viņas neskaidro sirdi jānoslīkst ezerā. Viņas vīram, citādi gan gluži nevainīgam, jānoslīkst līdz, tādēļ ka viņš arī savu sirdi aptraipījis, saistīdamies ar tādu sievieti. Tikpat praktiski jautājumi un viņu sarežģījumi B l a u m a ņ a labākajā lugā «Indrāni». Te vecākais dēls, arī tāpēc tēva ienīsts un padzīts, ka apņēmis viņam nepatīkamu sievu, pa pusei ar labu, pa pusei ar viltu iemanto tēva māju, kas tam arī pēc taisnības pienākas. Dramatiskais efekts te prasa, lai skatītājs ticētu, ka vecajam Indrānam jācieš netaisnība un varmācība, kaut gan tīri idejiskā ziņā visvairāk vainīgs ir viņš pats. «Indrānos» tēvs aiziet bojā aiz bērnu nekrietnības, bet par to otrā popularajā Blaumaņa lugā «Pazudušais dēls» tēvs ar savu paša roku nobeidz nekrietno dēlu, kas tam darījis tik daudz raižu un sirdēstu.

Mazāk traģiski realos tēlos, vairāk romantiski jūsmīgos tēlojumos grēku pret ceturto bausli rāda A p s ī š u J ē k a b s savos «Svešos ļaudīs». Tur Grīvgaļa dēls iedrošinās kopoties ar tēvam nepatīkama cilvēka meitu. Par to abi tiek aizdzīti svešos ļaudīs. Meža vientulībā un klusumā viņiem jācieš bargais sods par to, ka, klausīdami savām sirdīm, tā apgrēkojušies pret savu sirdsskaidrību. Viņu mīlestībā slēgtā, t. i., grēcīgā laulībā dzimušam bērnam jāmirst; pašiem viņiem visdziļākā izmisumā un nožēlošanā jāmetas ceļos pie bērna līķa un gluži kā Kaudzīšu Lienai jāatzīstas, ka, saceldamies pret tēva gribu, darījuši grēku, kas

sarkans kā asinis, kas nav deldēts, ne mazināts, kas brēc pēc dieva soda un atriebšanas. Tagad viņiem tiek atmaksāts par briesmīgo noziegumu, taisna bardzība izgāžas pār viņiem. Apsīšu Jēkabs, kaut arī no Kaudzīšiem uzkrītošā mērā tapinājis sižetu, krāsas, teicienus un visus tēlošanas līdzekļus, vispārējā izvedumā tomēr ir mazliet žēlīgāks par tiem. Viņš abus grēciniekus nedzen taisni nāvē, bet caur mācītāju vidutājību izgādā tiem atpakaļ zaudēto sirdsskaidrību, tas ir, — tēva piedošanu. Ka tā ir garīga nāve un ka garīgā ir ļaunāka par fizisko, to viņš neieskata. Miers un dusa — visapkārt, tas viņam liekas cilvēkam iespējamas svētlaimības augstākais mērs. Atsevišķa noskaņa Apsīšu Jēkaba stāsta beigām ir K l e i n b e r ģ a tēlojums «Tēvs, piedodi!». Arī tur pārnāk mājā dēls ar nomocītu, neskaidru sirdi. Viņa dzīves gaita melna un apputējusi kā dumbrains grāvis, kas savus sasmakušos ūdeņus lēnām veļ seklā, dubļainā dīķī. Viņš sajūt, kādu noziegumu izdarījis, atstādams trīsošām sirdīm tos, kas pār viņa šūpuli liekušies. Par dēla noziegumu dabu un cēloņiem Kleinberģis nesaka nekā. Viņa refleksivi liriskā tēlojumā redzam cilvēku, tā sakot, sevis noliegšanas un pazemošanas fanatismā, grēku nožēlošanas ekstazē. Zemē nometies, viņš skūpsta tēva aizmirsto veco slieksni, it kā gribēdams no tā aizskūpstīt visus putekļus. Tēvs savas uzvaras apziņā zaimodams nosmejas un pasper dēlu ar kāju, bet tas neceļas, tik kunkst: tēvs, piedod! Un caur mātes gādību un lūgšanām viņš beigās tomēr pielaižas, piedod, pieņem atgriezīgo grēcinieku. «Un smagās lietus lāses mazajā logā, tās raud, melnie padebeši par baltu, jaundzimušu laimi...» — Atsevišķā nodalījumā iegrupējami skaidras vai neskaidras sirds tēlojumi par pazīstamo tezi: un cilvēks atstās tēvu un māti un pieķersies pie savas sievas. Viens no savā ziņā raksturīgākajiem ir S a u l i e š a «Ceļa nauda». Te — neskaidra sirds, Tiltienes dēls Kārlis Tilts. Māte, badu mirdama, to izsūtījusi draudzes skolā, pēcāk nodevusi pilsētā amatu mācīties. Dedzīgi pūlēdamās, kapeiku pie kapeikas vākdama, bezmiega naktīs, raizēs un bažās nobālējusi, nosirmojusi, salīkusi viņa to izvelk. Bet pilsētā dēls iepazīstas ar turīgas pārvācojušās bodnieces meitu un apprec to. Protama lieta, ka vecā māmuļa viņam nu liekas par prastu, lai to kāzās ieaicinātu; pavisam par prastu, lai to uzņemtu pie sevis dzīvot. Gan sirdsapziņa viņu nejauki moca, sēžot pie rakstāmgalda glītā istabā, kur sienas izklātas jaunām, raibām tapetēm, uz grīdas mīkstas segas un caur smalkajiem logu aizkariem ielaužas pa retam saules staram, lai kā zelta pavedieni vērptos pa kluso telpu... Bet siltās istabas vēl neizbaudītā omulība un mietpilsoniskās apkārtnes smacīgais gaiss noslāpē skaidras sirds valodu. Gan Kārlis Tilts tā kā taisās

aicināt māti pie sevis, bet beigās tik noraksta tai vēstuli un līdz ar to nosūta desmit rubļus. Un vecā izbadējusies, velti izgaidījusies Tiltiene nobeidzas kaktā, kur saltums kā pagrabā, kur sienas nosarmo un ūdens krūzē pārvēršas par vižņiem. — Melodramatisks ne tikvien Saulieša tēlojums, melodramatisks pēc savas būtības pats šā saprastās skaidrās sirds motivs. Tas latviešu rakstniecībā tik vecs, cik veca latviešu dzīvē cenšanās bērnus skolot, bērnus vilkt, cik iespējams, uz augšu. Tiešām tā būtu dziļa traģika, ja augšā tikušie bērni atspertu ar kāju lejā tos, kas visu mūžu ziedojuši viņiem. Par melodramu to pārvērš tipiski latviskā psicholoģija. Nav noliedzams, tādi gadījumi notiek vēl mūsu dienās. Bet vai tik bērni vien pie tam vainīgi? No kurienes tad viņiem uzreiz rodas tāda apatija, tāda mīklaina necienība pret vecākiem? Vai nebūs tur lielu daļu vainīga vecāku audzināšanas metode un dīvainais pasaules uzskats, ka cilvēks jau tādēļ vien kas smalkāks un labāks, ka viņam melni svārki, ādas cimdi un spieķis ar spožu rokturi? Tas vēsturiski iedzimis vergu riebums pret savu kārtu, kas pavirši skolotos un materiali labi apgādātos bērnus novērš no viņu nabadzīgajiem vecākiem. Tā ir ievērojama socioloģiska psicholoģiska problema, par kuru nekaitētu padomāt arī mūsu skaidras sirds rakstniekiem. Kaut arī ne socioloģiski, taču psicholoģiski dziļāks un problematiskāks Annas Brigader stāsts «Vīra māte». Arī tajā ziņā Annas Brigader stāsts ievērojams, ka viņā neskaidrā sirds nav vedekla, bet vīra māte. Dzimtas dzīves tēlojumos latviešu rakstniecība palaikam nezin mēra godbijībā pret veco un stingrībā un pārmetumos pret jauno. Pie pirkstiem varētu saskaitīt, cik reižu latviešu rakstniecība dzimtas etikas jautājumos uzstājusies par tiesnesi arī vecai paaudzei un aizstāvējusi jauno. Saturā Annas Brigader stāsts par augšminēto tezi: cilvēks atstās māti. Vīra māte ienīst vedeklu gluži bez jebkāda lietišķa iemesla, visvairāk tik tāpēc, ka tā atvelk viņai dēlu. Taisnība, problematiska gan tāda mātes mīlestība. Bet šī problema ir no tām, kas tikai no tālienes izskatās visai sarežģīta un grūti atrisināma. Tuvāk palūkojoties, tiek redzams viens punkts, no kura viss labi pārskatāms un izprotams. Mīlestības psicholoģija saka, ka mīlestībā ļoti daudz egoisma elementu — arī mātes mīlestībā. Mātes mīlestība ir egoisms, kura centrs pārnests otrā būtnē — bērnā. Tad arī saprotam Annas Brigader vīra māti. Viņas egoistiskā mīlestība nevar citam noliekties savu dēlu. Tikai sev, sev vienai pašai viņa to grib paturēt. Egoisms palaikam ja ne akls, tad mazākais ļoti tuvredzīgs: pāri personisko interešu lokam viņš neredz. Tādēļ Annas Brigader vīra māte nenoliedza dēlam to laimi, par kuru lielākas cilvēks nepazīst. Jo cietāka un straujāka rakstura cilvēks, jo brutalākā

veidā parādās šī patmīlīgā mīlestība. Pārrunājamā gadījumā viņa jau palikusi gluži ciniska, aplama savās tieksmēs un darbos. Māte vairs neskatās uz dēlu kā uz dzīvu cilvēku, kam pašam var būt savas iegribas un vēlēšanās, bet tik kā uz savas mīlestības varmācīgi sargājamu objektu, kas citādi viņai pilnīgi vienaldzīgs. Savā egoismā aizskarta, viņa pazīst vairs tik atriebšanos. Atklāti viņa dzeļ kā lapsene, kur tik pietiek klāt, no paslēptuves slepeni šļāc ģifti virsū. Vedeklu viņa nodzen nāvē, dēlam pilnīgi sarūgtina, sabojā un izposta dzīvi. Un, kad atjēdzas, tad jau ir par vēlu. Labojams vairs nav nekas, atliek tik drūmas mūža paliekas un sirdsapziņas pārmetumi.

Mēs varētu vēl ilgi virknēt šiem līdzīgus piemērus vienu pie otra. Viss tradicionalās morales kodekss pa pantam, pa diedziņam izvērpts latviešu rakstniecības ražojumos. Še apskatītie ir divi galvenie skaidras sirds motiva zari latviešu rakstniecībā. Paraleli minētiem grēka padarīšanas un nosodīšanas stāstiem varētu pievest tikpat daudz vai vēl vairāk grēka nedarīšanas un kārdinājuma atraidīšanas svētlaimības tēlojumus no to pašu un citu rakstnieku (Neikena, Apsīšu Jēkaba, Niedras, Purapuķes, Kleinberģa, Tirzmalietes) darbiem. Dažu rakstnieku, kā, piemēram, Saulieša darbos pozitivi skaidras sirds motivs ir dominējošais. Ar tiem gan vēl skaidrāk izceltu konvencionalās dogmatiskās tikumības apziņas seklumu, bet jauna, līdz šim vēl nepazīta dzirdētu maz. Domāju, ar pievestajiem piemēriem pietiks saprast, kādā veidā un no kāda stāvokļa latviešu rakstniecība tēlo to, kas viņai liekas tas svarīgākais dzīvē un cilvēkā. Redzējām skaidras sirds principu cīņā dēļ savām tiesībām un cilvēku par un pret to. Cīņā atklājas kādas būtnes spēks, šī spēka tendence un ieroči, bet netiek skaidri redzamas šīs būtnes estetiski plastiskais tēls. Latviešu rakstniecība radījusi arī skaidras sirds idejas pilnīgāko personifikaciju, klasiski pilnīgus tipus, kas tīras mākslas vērtības ziņā tālu pārspēj tikko apskatītos, tikumisku cīņu demonstrējošos. Minēsim tikai divus no tiem: Andra tēvu Apsīšu Jēkaba «Bagātos rados» un Zalkšņa tēvu Poruka «Sirdsšķīstos ļaudīs». Abi šie tēvi ir tik apbrīnojami vienādi, visbeidzamajos sīkumos tik līdzīgi viens otram un tomēr lielu mākslinieku pilnīgi patstāvīgi radīti, neatkarīgi viens no otra. Viņos abos vispilnīgāk ieveidots sevis aizliegšanās un tuvāku mīlestības princips. Abi stāsti beidzas ar citatu no evaņģelija; Apsīša: «Mīlat, mīlat, esat brāļi!» — Poruka: «Svētīgi ir tie sirdsšķīstie, jo tiem būs dievu redzēt.» Taču abos tipos ieveidotais princips nav objektivi izprastais evaņģeliskais. Tas pavēl mīlēt tuvāku kā sevi pašu, bet Andra un Zalkšņa tēvi nepazīst sevis mīlestības. Beidzamais solis, beidzamā doma viņu dzīvē atdota citiem. Evaņģelijā vienkār-

šais, skaistais tuvāku mīlestības bauslis te konsekventi izveidojies galējā, fanatiskā, praktiski dzīvā asketismā. Apsīšu Jēkabs šo asketismu rāda uz stingri realas lauku dzīves pelēkā fona, Poruks romantiski vizošā gaismā. Bet viens jēdziens, viena doma, viena jūta paužas iz katras rindas, iz katra burta viņu abu darbos: skaidra sirds . . .

Ļoti raksturīgi tas, ka skaidras sirds pozitivie, priekšzīmīgie tēli latviešu rakstniecībā ietver sevī tikai naivās moralfilozofijas beigu slēdzienus, sirdsskaidra cilvēka noskaņotāko, idealāko koncepciju. Abu lielo grupu piemēros redzējām cilvēkus, kas nāk sadursmē ar tradicionalo īpašuma un dzīves etiķu, un cīņu starp kolektivi vispārējo un atsevišķi individualo. Idealie sirdsskaidrības tēli pavisam sveši šiem kārdināšanas, šaubu un sirdsnemiera mētātiem cilvēkiem. Andra un Zalkšņa tēvi liekas it kā nejauši nolaidušies zemē no kādas citas planetas. Tik kristalskaidri viņi, tik pilnīgi, nobeigti un noslēgti savā skaidrībā. It nekur nav tās visumazākās zīmes, ka viņi būtu cietuši, cīnījušies un pamazām veidojušies savā pilnībā. Un galu galā arī ļoti saprotami, kādēļ latviešu rakstnieki šā tēlojuši idealās sirdsskaidrības paraugus. Latviski saprastais reliģiskais morales princips, kā katra cilvēka dogma, nepielaiž itin nekādu šaubu, pat ne jautājumu. Kā katra cita, absoluta norma viņš nav aizkustināms, ne aizskarams, jo katras šaubas, katrs jautājums, dabiski, mazina to cēlo iespaidu, kam jāstāv pāri cilvēka saprašanai. No kurienes varēja rasties tādi pārcilvēki kā Andra un Zalkšņa tēvi, paliek noslēpts mūsu ziņkārībai un visa izprašanas un pamatošanas paradumam. Psiholoģiska un sociloģiska analize te neiespējama, pat lieka. Atliek tikai viens no diviem: vai nu svētā bijībā raudzīties uz šīm pārdabiskajām būtnēm, ar reliģisku sajūsmu aptvert un uzņemt sevī visā pilnībā, vai atļaut savai estetiskai patikai rotaļāties ar viņām kā ar visiem dzejnieka fantazijas radījumiem, kam nav pieturas, ne atbalsta mūslaiku dzīvē.

Šie sevis noliegšanas tipi un sava labuma neievērošanas tipi stāv redzamā pretrunā ar latviešu rakstniecībā tik visai popularo sava kaktiņa poeziju. Viņos mirstošā hernhutisma brāļu etikas beidzamais uzliesmojums. Dzīvē tos sen jau apdzēsis ērti praktiskās tikumības un taisnības sajēgums, kas noliedz ne pašlabuma tieksmi kā tādu, bet tik tur, kur tā redzama pretrunā ar dogmu un nodibinātām sadzīves normām. Apskatītie skaidras sirds tēlojumu paraugi rāda, cik ļoti latviešu tautas un rakstniecības etika padevīga un pakalpīga konvencionalajām īpašuma un dzimtas tradicijām un cik naidīgi viņa izturas pret individuala secesionisma mēģinājumiem. Te parādās latvietim vēsturiski izaugušas panesības un padevības dabas etika. Bet ārēji piepotēts zaļoksnējs

aug tik zināmu laiku, tad sāk nīkuļot un vīst. Autoritativa etika ir etikas zemākais veids, tai nozīme un spēks tik tautu bērnības laikmetā. Līdz ar saimnieciski sabiedriskās kulturas attīstību, līdz ar tautas sašķirošanos un vispārēju zinātnisku izglītību pamazām sadrūp vispārējā pirmatnēji naivā tikumības un tiesību apziņa, un katrs atsevišķs cilvēks pats no savas dziļākās atziņas rada sev pareizāko dzīves mērauklu, ko atzīst un apstiprina viņa radniecīgās apkārtnes organiski izaugusī filozofija. Citam spriedumam un citai sankcijai viņš klausa, tik rupjas varas spiests. Skaidra sirds, kā visu jautājumu jautājums, kā naivas moralfilozofijas beigu slēdziens un arī kā rakstniecības dominantmotivs mums pazīstamajā pastoralā noskaņā, pieder pagātnei. Dzīvei topot dziļākai un plašākai, arī rakstniecība paplašinās un padziļinās, uzņem savu objektu virknē tūkstošas problemas, kas nav izšķiramas autoritativā ceļā, ne dogmas vārdā nobīdāmas no ceļa. Dzīve un cilvēki iet pāri visam, kas pārakmeņojas vai sastindzis, bet līdzi dzīvei ar pirmo cilvēku priekšgalā jāiet rakstniecībai akmeņaino ceļu stāvā kalnā.

Andrejs Upīts

«Izglītība», 1910. g., Nr. 8, 9, augustā, septembrī, 577.—584. un 674.—682. lpp.

JĀNIS ASARS PAR MĀKSLU

Jaunromantika nāk kā realisma noliedzēja. Pēc savas īstākās dabas viņa misticismu liek dialektikas vietā. Tādēļ ir savādi dialektiskā materialisma spēcīgāko priekšstāvi latviešu publicistikā Jāni Asaru (1877.—1908.) redzēt arī jaunromantikas teoretiķu starpā. Bet tomēr viņš tur atrodas — pats dzīvākais un ražīgākais. Jāņa Asara vieta še nav izskaidrojama ar to, ar ko izskaidrojas latviešu beletristu tieksme uz jaunromantiku. Latviešu romantiķi nepaliek par jaunromantiķiem aiz kāda krasa iekšēja lūzuma, aiz pasaules atziņas pārvērtības vai sevišķi svarīgām psiholoģiskām grozībām — tie no laika gala garā tuvu rada ārzemju pilsoniskajiem jaunromantiķiem. Jānis Asars tiem nav rada, un tomēr viņš var sajūsmināties par tādiem mistiķiem kā Meterlinks un d'Anuncio, tulkot viņu darbus un vispār popularizēt viņus latviešu rakstniecībā. Nav jāaizmirst, ka Jānis Asars nepieder pie deviņdesmito gadu naturalisma teoretiķu tipa. Gan arī viņš uzsver, ka mākslai galvenā vīzē jābūt dzīves virzītājam, jaunu kulturvērtību radītājam spēkam. Bet dziļāk un plašāk studējis mākslas darbus un izpazinis mākslas būtību, viņš nekad neaizmirst

to, ko naturalisma teoretiķi un kalpi daudzreiz piemirsa: ka kaila kulturideju propaganda nav mākslas uzdevums, ka tādai propagandai vēl nav mākslas nozīmes, ne spēka. Kulturali sterila mākslas darbā jebkura ideja, kas gatava paņemta no ārienes. Mākslā tikai tas ir liels un dzīvs, kas elpo atsevišķa individa īpatnējo dzīvību. Mākslai tikai tik daudz vērtības, cik viņa sniedz mākslinieka individuali atzīto, pārdzīvoto, izjusto un īpatnēji attēloto. Visam, kas no ārienes iekļūst mākslinieka, jātop pārkausētam viņa individualitates ugunī un jāizveidojas īpatnējā formā. Ārzemju jaunromantikā Asars atrod īstus, dziļi īpatnējus mākslinieku. Tādēļ viņš tos rāda latviešu rakstniekiem un sabiedrībai. Šo pilsonisko jaunromantiķu mistiskā kaisles, noslēpumu un ēnu dzejā nepārprotami izmanāma jūtām un sajūsmām apbrīnojami bagāta, izdziļināta un izsmalcināta kulturas cilvēka dvēsele, tur daudz var mācīties un attīstīties latviešu rakstnieks, kura iespaidu sfera bijusi tik šauriņa un pelēka, kura sajūtu komplekss tik neliels, vienmuļīgs un vienkāršs. Ārzemju jaunromantikas techniskie līdzekļi ir apbrīnojami bagāti. Visi līdzšinējie mākslas izteiksmes attīstības ieguvumi ir uzņemti, apvienoti, pārkausēti un izlieti modernajā stilā. Tas stāv tik visai asā kontrastā pret latviešu rakstniecības parasto romantiski-vecmodīgo, plaši plūstošo izteiksmi. Tādēļ Jānis Asars tulko paraugus iz vismodernākās ārzemju rakstniecības. Dziļi ieviļņotas jūtas un smalki izkopta izteiksmes forma ir vajadzīgas ikvienam rakstniekam. Kur nav izveidotas mākslinieciskas individualitates, tur mākslas vietā rodas feļetoniska pļāpāšana vai banali, nedzīvi tēli. Vārdam mākslā jātop par miesu, lai tiktu dzīvs un patiesības pilns. Jānis Asars savas rakstniecības un mākslas apcerējumos nebeidz uzsvērt, izcelt un apgaismot individualitates nozīmi. Viņš saprot, ka katrs īpatnējs mākslinieks stāv par sevi, viens savā dziļākā būtībā. Tādēļ mērauklu mākslas darbam viņš arvienu meklē pašā mākslinieka. Vai tāds ir realists, romantiķis vai simbolists, nevienam nevar nekā priekšā rakstīt; tikai vienu neatraidāmu prasījumu kritiķis var uzstādīt: kas kurais ir, lai viņš ir īsts. Lai viņš dzīvo savā darbā, lai nespēlē komediju.

Jānis Asars ir dziļi un pareizi izpratis mākslinieka un viņa darba psiholoģisko dabu. Visa vēlāko latviešu individualistu spriedelēšana par tīro estetiku pa lielai daļai ir Asara individualisma mācību atgremojums. Bet ir pienākums arī šajā īsajā studijā par Jāni Asaru izlietot viņa paša metodi: viņa darbu psiholoģijai izskaidrojumu meklēt viņa domātāja būtnes bioloģijā. Jānis Asars ir vētras priekšvakara cilvēks. Viņš ir šī laikmeta lielākais cilvēks, un ar viņa vārdu saistās gandrīz ikkatrs lielāks notikums šī laika sabiedriskā dzīvē. Kā saprast viņa šķietami

nesaprotamo individualisma propagandu mākslā, kad dzīvē viņš bija noteiktākais un spēcīgākais kolektivisma idejas sludinātājs, kopīgas pašapziņas modinātājs, kopīga darba rīkotājs? Vai tā nav traģiska pretruna viņa būtnē un dzīvē? It sevišķi vēl tādēļ, ka viņš mākslu ieskaitīja par spēcīgāko dzīves virzītāju spēku. Taču, drusku tuvāk palūkojoties, redzams, ka nekādas pretrunas nav. Jāņa Asara pasaules un mākslas ieskati konsekventi saskaņoti. Asars nav aizmirstams kā klasisks, idejiski gandrīz vispilnīgāk un saskanīgāk veidots tēls. To veidoja laikmeta spēki. Tie bij citādi nekā tad, kad naturalisma teoretiķi meklēja zemi, kur kaisīt no ārzemēm pārnesto sēklu. Toreiz zeme vēl nebij uzrūgusi, ne iestrādāta, un sēkla pie reizes nebij vētīta, ne uzmanīgi šķirota. Jānim Asaram ir pirmo darbinieku sajūsmas straujums. Bet viņam ir vēl daudz kas, kā pirmajiem darbiniekiem nebij. Viņš izceļas līdz ar to šķiru, kas patlaban stājas kulturaļas attīstības priekšgalā. Viņš pats ir daļa no jaunā spēka, viņš darbojas plašā radniecīgā apkaimē. Dabas zinātniskās un tautsaimnieciskās studijās uzņemto sava paša apkārtnes novērojumi paplašina un padziļina. Pirmie darbinieki vairāk tik ārzemju literaturā pētīja mākslas sakarus ar dzīvi, jo pašu rakstniecība toreiz patiešām bij pārāk šaura un nenozīmīga. Asara laikmetā sabiedriskas grozības pamazām ieviļņo arī rakstniekus; latviešu rakstniecība strauji top dzīvāka, raibāki dažādīgāka. Izceļas interesantas parādības, kas vilktin pievelk meklētāja mākslas teoretiķa uzmanību. Jānim Asaram priekšā bagātīgs, tīri tautisks materials; tur viņš dabū visskaidrāko pierādījumu par individualisma svarīgo nozīmi mākslā. Bet turpat viņš izprot arī sakarus starp mākslu un dzīvi, starp individualo un kolektivo, un nevar būt mierā ar jaunāko latviešu rakstniecību. Viņš saprot, ka ikkatrs kolektivs sastāv no atsevišķām individualām daļiņām, ka kopumam nevar būt zināmas īpašības, ja tās nav ikvienai viņa daļai. Un, jo attīstītāka un pilnīgāka par sevi katra daļa, jo spēcīgāks būs viss kopums, gluži tāpat, ka, jo lielākus skaitļus saskaitām kopā, jo lielāka būs suma. Rakstniecībā ir vislielākais kulturalas attīstības dzinēja spēks. Bet šis spēks uzņemams tikai mākslas piedzīvojumu un pārdzīvojumu ceļā. Mākslai jāsajūsmina, jāieviļņo atsevišķa cilvēka dvēsele. Ikviena mākslas darba kulturalā vērtība atkarājas no tā, cik dziļi mākslinieciski pārdzīvojumi viņā ieveidoti un cik intensivi viņa veidojums citiem atļauj šos pārdzīvojumus izjust. Bet tautas rakstniecība Jānim Asaram rāda arī to, ka mākslinieciski radošs indivīds nav atsevišķs meteorisks klejotājs ķermenis. Viņa īpatnējā brīvība nav nejauša, absurda parādība, bet ka viņas savādības cēlušās no tiem radītājiem faktoriem, kas viņā un viņai riņķī apkārt. Klimats, rase, sabiedriskais stāvoklis jeb šķiras instinkti —

tie veidojuši cilvēka īpatnējo dabu iedzimtības un neapzinīgas ieņēmības ceļā. Tātad ikkatrs atsevišķs cilvēks, dabiski, cieši saistīts pie savas sabiedriskās apkārtnes un pie savas šķiras ļaudīm. Ar šīm saitēm tad arī izskaidrojams viena individa garīgais iespaids uz otru — mākslas un dzīves jeb mākslas un kulturas sakars. Nav neatkarīgas, kulturali nenozīmīgas mākslas, tāpat kā autonoma, meteoriska mākslinieciska individa. Jo plašāk un dziļāk mākslas darbs ieviļņo radniecīgus sabiedriskus slāņus, jo lielāka viņu vērtība. Tā Jānis Asars vispilnīgāk individuālas un vispilnīgāk sabiedriskas mākslas jēdzienu savieno vienā. Individuālas mākslas jēdziens ir tā kā elementārāks un pie mums populārāks. Bet tā sauktā sabiedriskā māksla aiz latviešu literaturu un lasītāju vairākuma buržujiskā stāvokļa un zemas literariskas izglītības bieži tiek stādīta pretī individualajai, bieži vien kā šīs noliedzēja un izskaudēja. Tādēļ Jānis Asars visu mūžu raksta visvairāk par sabiedrisko mākslu, tas ir, par mākslas sakariem ar dzīvi. Kaut arī viņa mākslas vēsturiskiem un kritiskiem apcerējumiem visvairāk tik gadījuma raksturs, tomēr viņa mākslas pamata ieskats viscaur skaidri dzirdams. Sabiedriskas mākslas teoretiķis Asars arī pats arvienu apzinās savu sabiedrisko lomu. Lai sekmētu šādas mākslas atziņas izplatīšanos latviešu sabiedrībā, viņš saraksta apcerējumu «Mākslas un kulturas sakars deviņpadsmitā gadu simtenī». No latviešu dzīves šauruma Jāņa Asara darbs izved plašajā, saulainā un vētrainā kulturas pasaulē. Viegli skicētām konturām Asars zīmē mākslas un kulturas sakarus. Kā kurais virziens izceļas, izaug, attīstās, savu misiju piepildījis, pamazām mirst, lai dotu brīvu vietu savam kapracim un mantiniekam, kas redzams diezgan skaidrā, mainīgi pievilcīgā ainā. Māksla dzimst, aug un mirst sakarā ar sava laika vispārējo sabiedrisko un garīgo kulturu. Ne tikai kā atspoguļojums — pati kā sava laika kulturas dzinēja spēks. Asaram ir daudz apcerējumu par ārzemju jaunākiem individualistiem-mistiķiem, par sabiedriskiem rakstniekiem (Ibsens, Bjernsons u. c.), par ārzemju gleznieciību, teatri — pat par muziku! Taču apcerējumi par latviešu mākslu un rakstniecību mums tuvāki un interesantāki. Interesanti tur nu to vērot, kā pamazām arvienu noteiktāk izveidojas Jāņa Asara ieskati par individuālā un kolektivā savstarpējiem nesaraujamiem sakariem dzīvē un mākslā. Māksla ir un paliek kulturas produkts — viņš atkārtoti saka. Ar šo ir teikts daudz, bet ne viss. Še ietverta vēsturiska materialista atziņa, ka māksla izaugusi no sabiedriski-saimnieciskas dzīves attīstības. Kādā citā vietā («Vispārīga pasaules rakstniecības vēsture») viņš drusku sīkāk, bet tomēr vēl diezgan nepilnīgi un neskaidri raksturo, kā pirmatnējā māksla, mākslas sākumi izaug no pirmatnējā darba veida. Daudz

skaidrāk viņš rāda, ka sakarā ar saimnieciskās un garīgās kultūras attīstību pamazām izveidojas arī jaunas, pilnīgākas mākslas formas. Taču Āsars ar ironiju runā par «pareizticīgajiem» marksistiem, kas domā, ka māksla pilnīgi noteikta un saprotama jau no saimnieciskās ražošanas kārtības ikkurā momentā. Ekonomikai gan piekrīt svarīga loma mākslā, bet, ja ekonomika ir viens no mākslas (radītājiem) faktoriem, tas tomēr vēl nenozīmē, ka citu faktoru nevarētu būt. Arī tekošas upes gaita ir gan ar dzeļžainu nepieciešamību noteikta no ārējiem zemes apstākļiem, līdzenuma un kalnainuma, sausuma un mitruma, bet pati ūdens kustība, tās dziļākā būtne un cēloņi atkaras taču no ūdens fizikaliskām, hidrodinamiskām īpašībām, kas ļaujas saprasties tikai tad, ja iepazīstas ar ūdeni un tā dabu. Še ir vienkāršs apgalvojums, ko autors nav turējis par vajadzīgu (vai arī nav paguvis) dziļāk motivēt, ne pierādīt. Lai nu patiesība kur, bet, liekas, «pareizticīgiem» marksistiem nenāktos grūti atraidīt šo apgalvojumu jau tādēļ vien, ka Asara piemērs pavisam neizdevīgi izvēlēts: mākslas attiecību pret cilvēku un viņa kulturu un upes ūdeņa attiecība pret savu apkārtni pieder katra pie savas kategorijas, tādēļ nav ne salīdzināmas, ne stādāmas pretstatā. Uz jautājumu par mākslas visdziļo būtību Asara rakstos nevar atrast īstu skaidrību. Turpretī par moderna rakstnieka individualitates sakariem ar moderno kulturdzīvi viņam daudz dziļu novērojumu un zīmīgu apcerējumu. Viņš uzsver, ka mākslas dimantpilis ir cēlušās un celsies dzīvajā šaidienā, ka arī idealā dziļi psiholoģiskā māksla smeļ savu spēku kā milzis Antejs no zemes, no realās īstenības. Kas reiz savu individualitati pildījis ar patiesas dzīves spēku, tas, arī acis aizvēris, radīs savus simbolus un fantazijas dzīvus un spēcīgus, tomēr tāds, kas nekad īsti nav līdzi dzīvojis sava laika dzīvi, drīz izdegs, paliks vienmuļīgs un sauss. Gan mākslai jābūt brīvai, bet nav jāaizmirst, ka brīvs ir tas, kas dzīvs, darbīgs, ka brīvībai jābūt aktivam spēkam. Cilvēks kā individs, kā dzīvības nesējs ir savs nenoliedzams faktors ar nenoliedzamām tiesībām un pienākumiem izteikties, parādīties. Bet to liecina viņa paša inidividualitate, tās iespaids un nozīme, ka viņš nav vienīgais faktors, nav pilnīgi pašskrejošs ritenis, bet tiek kustināts un dzīts no apkārtnes, no tam, ka citi dzīvības pavedieni mezglojas ar viņu. Mākslas brīvības princips neattaisno individa enerģijas trūkumu, gausumu, impotenci. Gan katram brīv nest tirgū savus darbus, bet brīv būs atklātībai allaž viņus svērt un pēc tam noteikt, kāda ir viņu individualitate un cik tā ir spēcīgi brīva. Kāds iemesls gan lepoties, ka dzejnieks cīnās, top aktivs tikai tad, kad tādi jau ir visi citi? Dzejnieks, kā izrādās, ne par jaunu ceļa gājēju, bet par līdzskrējēju katrā laikā. Ne par valdnieku, bet par

vergu, ne par mērķi, bet par līdzekli. Viņš ir bijis nevarīgs kā lielais pūlis, tik ar to starpību, ka, kamēr pēdējais mierīgi snauda, viņš snaudis nemierīgi, ar murgiem kaudamies, drebēdams, alkdams pēc nākotnes, lai gan nezinādams, kad un kā tā nāks (par Valeriju Brjusovu). Būt lepniem uz savu beletristiku, būt mierā ar to mums nav iemesla. Redzot plaisu starp tagadnes mākslu un tagadnes patieso dzīvi, nevaram nevēlēties, lai plaisa reiz slēgtos, lai māksla izkļūtu no savām vasarnīcām, tiktu dažādīgāka, krāsaināka, spēcīgāka. —

Jānis Asars visvairāk un visasāk apkaro «jaunnacionalistisko» virzienu ar Andrievu Niedru priekšgalā. Tādēļ, ka šis virziens pieslienas vairākuma valdošai garšai, tādēļ, ka pēc vācu heimatkunstes darinātais Niedras «nacijonalisms» ir naudnieku un karjeristu, konservatīvo un reakcionāro šķiru nacionalisms, tādēļ, ka viņš karo pret zinātni un ved atpakaļ pagātnē — tādēļ, ka rakstniecībai jābūt kulturas virzītājam spēkam. Viņa acīs neatrod žēlastību tādi Niedras epigoni kā Ķeniņš un Kleinberģis. Viņš pa reizei pat paliek netaisns pret tiem un sevi pašu, mēro jaunnacionalistiskos simbolistus ar savādu mērauklu nekā ārzemju simbolistus. Aizmirst, piemēram, ka arī tam mākslas darbam ir kulturala vērtība, kas galvenā vīzē tik ieviļņo cilvēka estetisko jušanu un tā izsmalcina viņa dvēseli, ka ir tīra loģiska pretruna celt Meterlinku un pazudināt Ķeniņu. Nebūtu lāga saprotams, kādēļ Jānis Asars it kā nošķir Akurateru un citus vēlākos dekadentus no jaunnacionalistiem un kādēļ viņš pret tiem izturas tik saudzīgi. Nebūtu saprotama arī tā uzmanība, ko Asars parāda toreiz jau diezgan labi saprotamam Viktoram Eglītim (kādēļ viņa piemiņu vēlāk traipa šī cilvēka glaimi). Bet, ja atminas, ka viņš pats arī pa daļai romantiķis, ka viņu pievelk viss, kas dzīvs, kas kustas, kas iet uz priekšu, ja atminas viņa ieskatu, ka sabiedriskās vērtības rodas tik caur individualajām, — tad var saprast. Lai arī ne daudz spēka un noteiktus centienus, taču ilgas pēc kaut kā tālāka viņš še izmanīja. Viņš bij pārāk liels entuziasts, lai jau pašā sākumā ievērotu, ka ne mākslas renesanses, bet dekadences zīmes šo rakstnieku pašos pirmajos darbos. Jānis Asars dzīvoja pārāk īsu mūžu, viņa nevaldāmais sabiedriska darbinieka temperaments viņu dzina pārāk kļūmainos apstākļos, lai viņš paspētu paraugos sistematiski iepazīstināt latviešu publiku ar ārzemju jaunromantikas attīstības konsekvencēm. Nav ko brīnīties, ka mums no viņa tikai dažu jaunromantisku mistiķu monografijas un dažu viņu darbu tulkojumi. Tas bij tikai iesākums — ja daudz, pusdarbs. Nav ko šaubīties, ka turpmāk viņš būtu sniedzies tālāk — varbūt caur Anatola Fransa absoluto klasiski-traģisko skepticismu un

Bernharda Šou šausmīgo dzīves ironiju līdz Bernharda dzīvības spēka un jauna skaistuma starošai socialai dzejai. Jānis Asars paguva tikai pusdarbu. Bet arī šis pusdarbs ir dziļš un plašs.

Andrejs Upīts

«Izglītība», 1910. g., Nr. 12, decembrī, 883.—888. lpp.

BRIESMĀS UN SKAISTUMĀ

(Īsas piezīmes pie Aspazijas rakstu otrā izdevuma — ar biografisku literarisku apcerējumu no J. Asara, D. Zeltiņa apgādībā Rīgā, 1910.)

Latviešu dzejnieks nevar būt dzejas sportsmenis. Viņa iedzimusī un ieaudzinātā daba, viņa dzīves apstākļi neļauj viņam «ar rakstniecību nodarboties», t. i., nodarboties kā ar laika kavēkli un rotaļu. Latviešu dzejnieks ir sabiedrisks darbinieks. Viņa dzejas skaistumā nevar būt tikai abstrakti-individualas, neitralas dvēseles un tās viļņojumu refleksi. Latviešu dzejnieka dvēsele nav tāds vientulis rasas pilieniņš, kas rītā brīdi atmirdz saules spektru un ko vālodze nodzer no kļavu lapas. Tā ir krītoša lietus lāse, kas nāk no elektrības pilnajiem mākoņiem, acumirklī paviz varavīksnes lokā, saplūst ar citām putošā krācošā strautā, slaka pļavas un dzirda ziedu koku saknes. Latviešu dzejas skaistuma spogulī atmirdz dzīves viļņojumi un pārvērtības; latviešu dzejnieks nedzīvo vien dzejiskiem refleksiem, bet arī dzīves pienākumiem. Dzīve un dzeja viņā nav šķirama. Dzīves kļūmainā cīņa viņam rada plašākās un spēcīgākās dzejas inspiracijas. Viņa dzejas skaistums sacelļ dzīvu un dzīvinošu kulturas spēku. Nemitīga kustība, sabiedriska un individuala cīņa ir viņa liktenis — viņš dzīvo «briesmās un skaistumā».

Uz Aspaziju vispilnīgāk var zīmēt šos viņas pašas vārdus. Starp latviešu dzejniekiem nav otra, kam kā Aspazijai būtu tik raibu piedzīvojumu un cīņu bagāts mūžs, kas tik bieži devies sabiedrisku un idejisku cīņu briesmās un kā uzvarētājs iznācis idealu un dzejas skaistumā. Bet arī pašā dzejā viņa ir bijusi briesmās tapt par kailas ārējas propagandas dzinēju vai par kaila mazasiņīga iekšēja individualisma sludinātāju. Bet aizvien viņas piedzīvojumiem bagātā dvēsele pēc īsām šaubām ir atradusi ilgāku līdzsvaru un līdzsvarotā dzejā harmoniski savienojusi briesmas un skaistumu — idejas dziļumu un dzejiskas izteiksmes zvaigžņotu mirdzumu.

Aspazija parādījās kā kontrasts latviešu rakstniecībā, pilnīgi pretišķa viņa līdz viņai valdošajam latviešu rakstnieka un dzejnieka normaltipam. Tas bij mērens, viduvējs, rāms un rātns,

mieru un dusu sekmēt un sargāt bij viņa uzdevums. Aspazija ir kā negaisa un vētras zvans: tas neiežūžo, bet uztrauc. Vidus ceļu laipot viņa negrib, līdz nāvei ienīst parasto, normalo drusku laba, ļauna — viņa alkst pilnības. Viņa vēlas milzeņa domu, kas dzīvi veldzētu, rautu iz bezdarba kauna un atvērtu brīvu darbību. Pacelt panīkušos spēkus, cilvēkiem nostādīt mērķi priekš acīm, zāles aizaugušos laukos no jauna dzīt dziļas vagas — tā viņas tieksme. Aspazijas pirmā laika dzejoļos, novelēs un lugās skan deviņdesmito gadu naturalisma teoretiķu-publicistu sabiedriska sajūsma un sadzīves ideali. Latviešu rakstniecības vēsture min vairākus rakstniekus, ko izcēla deviņdesmito gadu sajūsma. Aspazijai ar tiem arī kas kopīgs: propagandiskais sausums, programatiskā šaurība, neindividualais nedzīvais tēlojuma veids («Zaudētas tiesības», «Cīņa par nākamību»). Bet vēl vairāk, kas to atšķir no programatiskā naturalisma kalpiem. Šo atšķirošo, individualo elementu uzejam jau viņas pirmajos dzejoļos. Viņa vēlas dzejai dzīvot, dzīvi ar savu dzeju veldzēt un veidot — bet tomēr neaprimties un nepalikt sīkā sadzīves ļaunumu izskaušanas un pasaules lāpīšanas darbā. Viņa vēlas ilgas, kas to celtu tāli pār ikdienas dzīvi pret zildzidrām debesīm. Tik aukā un pērkoņu gaisā viņa atelšas brīvu elpu. Aspazijas dzejas realo, svarīgo stāvu nes spēcīgi romantikas spārni. Aspazija ir romantiķe, pirmā un spēcīgākā starp latviešu dzejniekiem.

Alkas pēc tālāka un pilnīgāka, tieksme atsvabināties, pacelties — mūžīga neapmierinātība ir ikviena romantiķa, tātad arī Aspazijas dabā. Šī tipiskā īpašība redzama pašā pirmajā un beidzamā Aspazijas darbā. Aspazija arī kā dzejniece ir īsta sieviete — gan ne no latviešu normaltipa — bet tomēr sieviete. Vīrieša daba un dvēsele viņu maz interesē; gandrīz bez izņēmumu visi viņas noveļu un dramu vīriešu tēli ir nedzīvi, neīsti, neinteresanti. Savu dziļāko un īstāko viņa ieveido sievietes tēlā. «Atriebēja», «Ragana», «Vaidelote», «Zeltīte», «Guna», «Saules meita», Liesma, Laima, Velta ... Tie ir dažādi vārdi — bet viņu burtu melnajām zīmēm cauri sarkaniem rakstiem visur lasāms: Aspazija. Kur viņa klīst, ko viņa dabā un dzīvē redz, — visur viņa meklē tikai sevi pašu, savu dvēseli. Ko viņa zalgošām krāsām glezno, ir tikai viņas pašas seja. Tā muzika, kas skan viņas dzejā, kas tur smejas, kas tur raud, tā ir viņas pašas sirds. Viņas sievietes bez izņēmuma ir ekscentriskas — nevaldāmu, pāri plūstošu jūtu, sajūsmas un kaislību pilnas vai pārdabiski maigas, jūtīgas, sapņotājas un ilgules. Tomēr viņas liekas dzīvas un pievilcīgas, tādēļ ka tās tikai dzejnieces pašas dvēseles dažādās noskaņas.

Šī dvēsele mūžam šūpojas ilgu viļņos; kā balta kaija viņa ik acumirkļa traucas augšup, slīgst atpakaļ un ceļas atkal. Aspazi-

jas sirds un prāts ir pilni dzīves sāpju un noslēpumu. Bet reālas dzīves tumsā ilgi palikt viņa nevar. Romantiska fantaste, tik tur viņa īsteni spēcīga un nepārspējama, kur savu dzīves filozofiju nedemonstrē konkrētiem tēliem, bet lieliskās alegorijās, mirdzošās metaforās un grandiozā simbolikā. Kā no pravieša mutes skan viņas simbolisko tēlu patētiskā, retoriskā valoda. «Spoži sapņi» saucas viņas dzejisko tēlojumu sakopojums; un spoži sapņi ir viņas īstenais elements. Viņas «augstāko ideju» personifikācijas ir uguns drosme un spēks. Nekur tajās nav pamanāma šauri individuāla aprobežotība, tikai pārskrejošs kaisles aizsvilums kā dažās viņas lugu sievietēs.

Bet augstākais Aspazijas mākslas izteiksmes veids ir lirika. Pirmatnējo, programatisko naturālismu viņa drīz pāraugusi. Viņas dzeja arī tagad var būt «tendencioza», t. i., idejiski ierosinoša, bet nu tā ir dvēselē pārdzīvota, suģestīva. Aspazija tēlo dzīvi ar visām viņas dziņām un maldiem; tur izteicas dzīves prieks un ticība idealiem, ko tomēr pārmāc ikdienas saltums, nogurums un nespēks. Un atkal dvēsele uzliesmo nevaldāmās kaislībās; tad viņas vārdi, teicieni un gleznas lokās un vijas kā liesmainas lentas un dzen šermuļus pār kauliem («Bakchanalija», «Ap pusnakti»). Aspazija dzejo par mīlestību, par mūžīgo sievietību, par sapņiem, par vientulību — nav cilvēku sajūtu kompleksā tādas skaņas, kas nebūtu atskanējušas Aspazijas dzejās. Aspazijas instrumentam ir daudz stīgu; visu savu jūtu un sajūsmas bagāto dvēseli viņa uz tā skandinājusi. Viņas dzeja ir līgojusies kā dimdoši vētras zvani, ir šalkusi kā strauja akmeņaina upe, ir vaidējusi kā ziemas vējš sasalušos kokos, ir raudājusi kā sīks smidzinošs rudens lietiņš. Bet reizēm viņa aizmirst visu, spēlē uz vienas vienīgas smalciņas sudraba stīdziņas. Klusa, mīksti maiga viņas skaņa — brīžam dūc kā zelta stīpām nostīpots dundurītis, brīžam noslēpumaini dzied kā vasaras sanoņa jūlija dienvidū. Tad Aspazijas dzeja mūs aizgrābj un iejūsmina tīri estētiski-emocionāli. Viņas dvēsele mūs reizēm pārplūst kā ābeļziedu vēsma un reizēm kā zaļgani zalgojošs jūras plūdums. Reizēm viņa parādās kā balta meitiņa vienā pašā sarmas krekliņā, reizēm kā ūpītis sēd uz nokaltuša zara gala, reizēm kā lakstīgala sapņo savas dzejas. Aspazijas stils ir izveidots visbeidzamos sīkumos, vissmalkākās niansēs noskaņots; ikkatrs viņas dzejolis par sevi nobeigts, vesels un pilnīgs mākslas darbs, iespiežas atmiņā un neizdziest. Aspazijas lirika apzīmē pēdējo, augstāko pakāpi latviešu dzejā.

Andrejs Upīts

«Izglītība», 1911. g., Nr. 2, februarī, 83.—86. lpp.

12

ATSEVIŠĶI RAKSTI PAR LITERATŪRAS STĀVOKLI

KURP «MĒS» EJAM?

Tā jautājot, J. Vainovskis ir uzrakstījis gabaliņu «Ķīvīte» un licis to iespiest «Izglītības» 6. burtnīcā. Mūs šī «Ķīvīte» interesē divējādi: pirmkārt, viņa ir tagadējās sabiedrības kādas šķiras ticības apliecība, un, otrkārt, «Ķīvītes» attiecības pret «Izglītību».

Saturs apmēram sekošais: ir kādam lauku skolotājam meita Velta Ķīvīte. Pēdējā grib iet uz pilsētu «izglītoties». Tēvs tam mazliet pretojas un aizrāda, ka vecāku ligzdā ir labākais palikt, jo jaunība esot tā trakā, kurai tēva mājās neērti. Bet Veltai tomēr gribas iet, viņai gribas mācīties, viņai gribas strādāt, jo «esot tik daudz nedarīta darba» (kas tas par «nedarītu darbu», to autors nesaka), viņa vis ceļā nekritīšot, — un Velta brauc uz Pēterburgu. Tur tā studē pedagoģiju; pēdējā drīz vien apnīk un laikam tiek iemainīta ar citu «priekšmetu». Par Veltas studijām nekas tālāk nav stāstīts. Tikai pēc diviem gadiem autors Ķīvīti ved atpakaļ uz tēva ligzdu, ved gluži satriektu un salauztu. Kādas sijas «varone» cēlusi pa Ziemeļiem, to mums arī Vainovskis nestāsta. Par «salūzumu» Velta kādam vecam paziņam izsakās tā: «Ne acumirklīga un pārejoša visu vērtību pārvērtēšana ... bet bankrots man uz visas līnijas. Uz visas, saproti, un pilnīgs.» Bankrota cēloņi esot sekošie: «Redzi,» iesāk Velta, «es aizbraucu mazliet izlutināta, nepieradinātu organismu. Bet tur palaikam bija trūkums jācieš, gandrīz bads ... ar norūdītu, izturīgu organismu tas ir viegli (!?) pārnesams, bet ne tā tas bija ar mani ... es saslimu ... mocīja bezmiegs ... uznāca baltās naktis, kad asins baudu kliedz ... es aizrāvos ... kad atmodos, biju jau uz sēkļa izmesta, kā balasts nederīgs ... bankrots ... beigas ...» Un tiešām tā arī ir: «Domas viņai kļūst gļēvas ... kā bezveidīga masa līp tās pie apkārtējiem priekšmetiem un gulstas uz apziņu un spiež to.» Ķīvītei «negribas vairs ne analizēt, ne novērot; tik aizvērt acis un nedomāt, un nedzirdēt neko, neko» ... Beidzamā

vēstulē kādai draudzenei Velta raksta, starp citu, tā: «Un nedomā tu manim rakstīt garu, ar gudru vīru citatiem un filozofējumiem pilnu vēstuli. Par dzīves prieku, dzīves saturu un vērtību. Būs jau par vēlu ... Tu varbūt teiksi, ka pārsteidzos. Būtu izārstējusies. Ja arī no jauna manī uzplūstu kliedzošas asins upes, — kāds tur labums? Jā, kāds tur labums? Sākt no gala atkal? Apnicis, nav vērts.» Vēl pēc dažiem muļķīgiem papļāpājumiem Ķīvīte ieņem ģifti. Mēs varētu piebilst: bija jau ar laiks.

Vai tā nav bildīte iz patiesās dzīves ar visiem viņas «filozofējumiem»? Vai tur nav kādas šķiras bankrots aprakstīts? Tiešām tā! Atminēsim «Dz. V.» gaudas par kādu skolnieku pulciņu, kurš Romanova ielā sildījis smadzenes. Aiziesim uz «māmuļas» biljarda istabu un paskatīsimies, kā tur komersanti, ģimnazisti, studenti cīnās ap alus kausiem bez cepurēm. Vajag tik vakaros dažas minutes apstāties pie korporaciju mitekļiem, lai redzētu, kā tur nākotnes «celmlauzēji» ar šķībām galvām streipuļo uz fūrmani. Vai tie nav Veltas apstākļu bērni? Vai tie nav cilvēciņi, kuriem prāts jau sen bankrotējis, kuru vienīgais ideals ir — diploms un «skanošais»?

Kālab tas tā? Kuri ir tie apstākļi, kas rada šo bankrotējušo, bezidejisko jaunatni? Mūsu tauta pašulaik tiek laista caur kapitalisma filtru. Sīkīpašnieki (sevišķi tas sakāms par mazgruntniekiem) put un jūk, kapitalisma rats viņus veido un šķiro: lielkapitalistos un bezzemniekos vai nīkuļos. Vajag tikai palasīties sīkīpašnieku organus («Dz. V.»), — kā viņi tur vaimanā, kā viņi sauc atpakaļ vecos laikus. Vajag tik paklausīties gruntnieku nostāstos: vai, kā viņi žēlojas un lādas, kā viņi sūkstas par kalpu trūkumu (?) un dārgām (!) lonēm, vai, kā viņi negrib un negrib savu galvu likt zem kapitala milnas! Lūk, šī grimstošā šķira (sīkīpašnieki) ir tie, kuriem nav nekādas nākotnes izredzes, kuriem katrs ideals ir kā ar nazi nogriezts, izņemot, protams, atpakaļ lūrēšanu — «tautiskumu».

Viņi gribētu gan līdz ar inženieri Strautmali (Līd. dūmos), tikt par lielīpašniekiem, bet — nav kapitala, nav sajēgas. Un «sīkie» netik kā uz priekšu netiek, bet viss viņu esošais jūk — un tam caur šķirbām jau rēgojas bezdarbs, strādnieka ķitelītis. Tikai bagātākie spēj «saprast» jaunās dzīves attiecības, tikai tie pērk kuļam-, pļaujam-, sējammašīnas un velk staklarklu aiz ragiem uz sētmalu; tikai tie kā nekā ķeņķerē pakaļ Strautmalim.

Protams, nīkuļojošo sīkīpašnieku ideoloģija («Dz. V.» aprindas) ir tikpat akla, tuvredzīga, bezspēcīga un bezpartejiska kā viņi paši. Kur ir tie darbi, kurus būtu radījis tā saukto «demokratu» lielais inteliģences bars? Velti mēs meklēsim tādus, parādiet vienu vienīgu zinātnisku darbu no šīs inteliģences: vai viņi

ir ko spējuši uzrakstīt par latv. tautas vēsturi, par kulturalo attīstību, kaut ko par dabas zinātnēm? Viņu zinātniskā un literariskā rakstniecība ir līdzīga nullei. «Demokratu» prese ir bez kāda mugurkaula un svārstās kā niedra, ko vējš svaida. Šie «liberaļi» nav spējuši sev pat ne centru radīt, ap kuru grupēties. «Latv. Izgl. Biedr.» notur pilnas sapulces pie 40 biedriem, protams, tādu biedrību arī viņas pīlari netur par centru. Pēdējie vēl dūšīgi virina «māmuļas» durvis zem veinberģiskas kompanijas uzraudzības, lasa tur referatus (Bergs) un klausās melnu tēvu gānīšanās par vispārpieņemtām patiesībām. Nav viņiem arī sava teatra.

Ievērojot sacīto, mēs labi sapratīsim Veltas un komp. stāvokli. Kad mājas put laukā, tad mazgruntnieku lolojumi cenšas glābties diplomos un siltās vietiņās. Starp vecākiem un bērniem notiek tāda pamaza dramiņa, kā to Andr. Up. ir tēlojis «Dzimtas klēpī» («Izglītībā») un kā arī «Ķīvītē» īsumā ir aprādīts. Galu galā tomēr no jaunatnes brauc uz pilsētu mācīties. Kādu nebūt idealu, augstāku kulturalu mērķu vai pašapziņas šai jaunatnei nav un nevar būt. To arī pilnīgi aprāda Velta savam paziņam. «Tu teiksi, darba daudz, viņš gaida darītājus tik. Tā arī es reiz domāju (?) un runāju. Tā arī es reiz sapņoju par darbu, kuram sevi atdot, kuram visu dzīvi ziedot, darbu, kuram cilvēci (pareizāk: sīkīpašniekus) būs darīt laimīgāku, dzīvi paplašināt, padziļināt un izdaiļot. Sapņoju — un tad nāca mūžam vecais, neizšķirtais (tikai priekš «ķīvītēm». At.) kādēļ. Priekš kā tas viss? Priekš progresa, kurš neapturams tik un tā un prasa upurus (jo putina tēvus no mājām ārā. At.). Priekš kulturas, lai civilizēta tiek masa. Lai rafinētāka tiek baudījumu uzņemšana ... lai nervu sistema tiek izsmalcināta. Tā nonācu līdz absurdam ... Vēl turējos, vēl cīnījos, bet nāca beigas, nakts pār visu ...» Cilvēks nezin, kāds labums ceļas no progresa, no kulturas, un tomēr murgo nez par kādu tur dzīves «paplašināšanu», «padziļināšanu»! Redzams, ka Veltas jaunatne galīgi nav sapratusi tos idealus, par kuriem pukst sirds proletariskai jaunatnei, kura zin, kādēļ viņa dzīvo, kādēļ vajag kulturas un progresa, kura zin, ka tālu vis netiek ar «sevis ietīšanu villainē», ar «savas muguras sildīšanu» utt.

Tagad, saprotams, Veltas pedagoģijas studijām nebija nekādas kulturalas nozīmes, viņa tik mierīgi mācījās skaitļus un likumus tāpēc, lai tiktu pie diploma, kā to dara visa, ar maz izņēmumiem, mūsu skolnieciskā jaunatne. Bet te, lūk, stājās Ķīvītes bezideala ceļā «baltas naktis, kad asinis pēc baudas kliedz».

Lielākai daļai sīkīpašnieku jaunatnes nebūt nav tik «pārsmalcinātas asinis», tik izlutināts organisms, un tā soļo tālāk savu bezmērķa ceļu, tikai pie reizes uzprišinādamās ar sīvo. Tā zubrī joprojām Ilovaiska vai Ivanova vēstures — un ir laimīga, kad

skolotājs ieliek 4 vai 5. Tikai ar katru nākošo gadu rodas vairāk pašcienības un iedomības, ka viņas «gudrībai» un «izglītībai» nav robežu. Retais tik būs tas, kurš daudzmaz saprot savu ģeķīgo ceļu un teiks: «Tagad pazubrīšu, bet, kad dabūšu diplomu un vietu, tad pašizglītošos, tad strādāšu tautas labā.» Visiem pārējiem ir ķīvīšu «gudrība»: «Gādāt siltas segas katram pašam sev.»

Interesanti zināt, kālab šī Vainovska Ķīvīte ir atradusi patversmi «Izglītībā». Laikam «izglītības» kungi būs domājuši mūsos — lasītājos — izkopt estetiskas gaumes? Mums turpretim šķiet, lai ko nebūt estetisku izvilinātu no «Ķīvītes», tad vajag pilnīgi nenormala uzņemšanas aparata. Kur gan dabūsim tādu vientiesīti, kurš ar līdzjūtību lasīs muļķītes Ķīvītes bojā iešanu. Katru iespaidu un katru gleznu tur izgaisina tie dubļi, kuri lasot šķīst gar acīm. Estetiskas vērtības «Ķīvītei» nav.

Kādu nebūt pamācību tak ar no Ķīvītes nevar gūt. Kurš gan ies aklam ceļu prasīt? Arī tie apstākļi, kuri spiež Veltu galināties, ir aplami. Ja autoram grib klausīt, tad izlutināts organisms nedrīkst neko mācīties; tāpat katram gudram cilvēkam no Pēterburgas pa «baltajām naktīm» ar ir jālaižas lapās. Tāds cilvēks varbūt varētu no Ķīvītes ko mācīties, kurš «nav spējīgs neko analizēt un novērot», kurš negrib un nevar klausīties uz citu cilvēku aizrādījumiem un «gudru vīru citatiem», kurš pats ar savām muļķībām ir paradis kauties utt.

«Ķīvītei» kā vēsturiskam dokumentam varētu būt nozīme, kurā mēs varētu redzēt tos bezideala cilvēkus, ar kādiem, diemžēl, mūsu dzimtenes kalni un lejas ir apsūnojuši; bet vai nu tādu dokumentu trūkst? Arī tādu verķu uzglabātuve nevar būt «Izglītība».

At.

«Vārpas», 1909. g., Nr. 24, 15.(28.) augustā.

JAUNĀKĀS PARĀDĪBAS LATVIEŠU STĀSTU RAKSTNIECĪBĀ

KRITISKS APSKATS

I

Ja kāds pēc veca paraduma jautātu: kāds īsti virziens patlaban valda latviešu stāstu rakstniecībā? viņš nedabūtu nekādas noteiktas atbildes. Vislabākais daiļliteraturas pazinējs te tikai paraustītu plecus un varbūt pateiktu: mums tagad nav nekāda virziena! Juceklis! Darbnīcā strādā daudz un dažādi tipi: līdzās realistam sēž dekadents, blakus simbolistam — naturalists, šur tur redzams arī kāds impresionists un neoromantiķis. Tas tā ir, ja ņemam mūsu daiļrakstniecību visā viņas apmērā un attiecinām

uz dažiem pēdējiem gadiem. Citāda top aina, kad ņemam tikai tekošo gadu vien.

Apklusis ir dekadentisma vilnis, kas nesen vēl atpakaļ pūzdams un šņākdams drāzās pār mūsu daiļrakstniecību. Kad runāja par jaunākām parādībām rakstniecībā, tad te tika domāti dekadentu darbi. Bet dekadentisma vilnis, atsities pret īstenības klinšaino krastu, sašķīda, uzšļākdams augstu gaisā labi daudz netīrumu un tikai dažas pērles izmezdams uz krasta. «Dekadenti nenāca kā spēks, bet kā bars,» tā saka kāds krievu publicists (Varvarins) par krievu dekadentiem, un tas pats jāsaka ir arī par mūsējiem. Dekadenti nevar uzrādīt neviena talanta, kuram būtu kaut cik paliekama vērtība. Tagad viņi atvilkušies atpakaļ savās «mistiskajās» darbnīcās un klusē. Zinību komisijas vasaras sapulcēs dekadentu barvedis Viktors Eglīts klaji atzinās, ka nevarot vairs tikt pie vārda. Visi literariskie pasākumi no dekadentu puses bankrotē. Eglīts teicās jau veselu gadu klusējot. Tāpat darot daudzi no viņa biedriem. Labs ir! Klusu ciešana ir zelts! Isti šoreiz!

Ja mēs ņemtu apskatīt visu šī gada stāstu rakstniecību, tad būtu jāaizņem labi daudz autoru un viņu darbu: dienas un nedēļas laikraksti, kalendari, žurnali un atsevišķi izdevumi. Mans nolūks šoreiz nav apskatīt tematu visā viņa plašumā. Teikšu tikai to, ka valdošā daiļrakstniecisko ražojumu nokrāsa tekošajā gadā ir realistiski-simbolistiska. No lielākiem darbiem, kas nodod liecību par mūsu jaunāko stāstu rakstniecību, ir tikai četru autoru ražojumi: Zeltmata, Līcīšu Paulas, Saulieša un Andreja Upīša. Pie šiem tad arī pakavēsimies. Šie rakstnieki ir vienīgie, kas izlaiduši savus darbus atsevišķos izdevumos tekošajā gadā.

Vispirms — Zeltmatis. Tas ir vecu vecais meistars, kuram ir bijusi tā laime un nelaime — kļūt uzreiz popularam un nostāties sava laika labāko rakstnieku rindās, jā, pat pacelties augstāk par viņiem. Zeltmatis kļuva populars mūsu rakstniecībā gadu piecpadsmit atpakaļ ar savu noveli «Vijolītes», kur pirmoreiz latviešu rakstniecībā bija uzvesta dzimuma dzīves problema un rādīts sievietes nožēlojamais stāvoklis šinī ziņā. Dzimuma etika — tas bija kas jauns, dzīvē sasāpējis jautājums un literaturā nemaz necilāts. Šis drošais, varbūt arī nejaušais mākslinieciskais ķēriens pacēla Zeltmati labāko rakstnieku rindās. Bet šis laimīgais ķēriens ir reizē arī nelaimīgs: no rakstnieka, kas uzreiz sniedz kaut ko ievērotu, mēs tālāk prasām arvien kaut ko vēl ievērojamāku, un, ja viņš mums to nespēj dot, mēs paliekam pret viņu vienaldzīgi un dzestri. Tā tas ir arī ar Zeltmati. Viņš nav pacēlies pāri par savu pirmo ievērojamo darbu (kurš arī nav bez trūkumiem), bet ir to atkārtojis tikai daždažādās variacijās. Citiem vārdiem, viņš neapmierinājās ar to vien, ka trāpīja vienai vārīgai naglai taisni uz

galvas, bet rādīja mums, kā viņš var tai pašai vēl un vēl trāpīt. Tas ir garlaicīgi. It īpaši tad vēl nepatīkami, kad katrs nākamais sitiens ir vājāks par agrākajiem.

Ķaut kam ir jāatkārtojas katra rakstnieka darbos — citādi viņam nebūs savas īpatnības. Un Zeltmata īpatnība ir — dzimuma jautājumu tirzāšana. Sākumā viņš tos stādīja spilgti un lika svaru uz idejisko pusi, tad pavasarī pārgāja vairāk niansēs un stils sāka ieņemt galveno lomu.

Patlaban man priekšā viņa jaunākais darbs «Aizrauts...». (Zeltmata kopoti raksti, II, «Lauztās lilijas», 1, «Aizrauts...», Cēsīs, 1909., maksā 20 kap.) Par moto šim darbam autors uzspraudis kādu teicienu no Šekspira Hamleta: «Dod vīru man, kurš kaislībai nav vergs, un es to nēsāšu sirds dziļumā.» Te ir izteikta ražojuma ideja. Teatra vadonis aktieris Laimons sastop savu agrāko līgavu, kas tagad cita sieva, un nevar savaldīties, aizraujas no jauna — aizraujas līdz kaislībai. Agrākai līgavai un tagadējai cita sievai būtu ļoti patīkami mīlināties, ja Laimons nebūtu aizrāvies, un viņa saka: «Ak dievs! Es meklēju pie tevis patvērumu, pāris laimīgus, klusus brīžus... bet tu mani aptraipi ar savas kaislības dubļiem, šiem netīrumiem, kas man tapuši pretīgi, nepanesami manā dzīvē... No tevis es to nesagaidīju. Tu esi to dārgāko, kas manī bija tīrs, sagrāvis, izpostījis... Tu domā tāpat kā visi, un es cerēju — — ha, ha, ha... jā, kad precētā sieva nāk vientuļa vīrieša dzīvoklī, kad saka, ka to mīl, kad krīt tam ap kaklu un skūpsta to, — jā, ko tas gan citu lai no viņas domā, ko tad gan citu viņa var meklēt...!» (53.) Šis precētas sievietes platoniskais untums varoni pilnīgi satriec: «Nē, nē, tagad viņam atlika tikai viens ceļš: prom no šejienes un nekad vairs viņu neredzēt. Aprakt šo nelaimīgo, neprātīgo sagrauto mīlestību un dzīvot augstākām idejām — savai mākslai.» (56.)

Šādu untumu mīlestības valstī ir milzums, un no katra no tiem var iztaisīt kādu skici, novelīti, pat romanu. Taču šādiem darbiem maz nopietnības piešķirams. Un tas pats jāsaka arī par Zeltmata «Aizrauto». Vienīgais, kas šādus darbus var pacelt mākslas darbu starpā, ir — izstrādājums, stils, izteiksme. Bet arī šinī ziņā Zeltmatis nevar lepoties. Viņš veidojis savu māksliniecisko domu ar pilnīgi veciem līdzekļiem. Sīks apraksts, gari monologi, rezonēšana, īpaši stāsta pēdējā pusē — lieciņa, ka autors strādā ar truliem tēlošanas līdzekļiem. Bez tam biežā skūpstīšanās stāstā ir tik uzkrītoša un salkana, ka atgādina neviļus tautiskā laikmeta erotiskās beletristikas gabalus. Nē, mūsu dienas stāda mākslas darbiem augstākus prasījumus. Un tamdēļ, cik pats varonis arī nebūtu aizrauts, nopietnu lasītāju un modernas mākslas cienītāju šis darbs nespēj aizraut ne idejiskā, ne izteiksmes ziņā. Šis Zelt-

mata stāsts nav pērle mūsu literaturā, ne arī zaļa lapa autora nopelnu vainagā. Kamdēļ viņš klajā laists? — Tas ir autora noslēpums.

«Literaturā ir tāpat kā Ziemeļamerikas mežos pie mežoņiem,» saka Heine, «kur tēvi tiek no dēliem nosisti, tiklīdz tie ir palikuši veci un nespējīgi.» Dziļa patiesība slēpjas šinīs vārdos. Vai arī latviešu literaturā tā nav? Vai jauni talanti neapēno vecos? Vai jauni literariski paņēmieni nenosit vecos? Tā ir pazīstama lieta, kaut arī ne ikreiz un ne ikviens to redz. Un tas ļoti krīt acīs, kad, piemēram, no Zeltmata apskatītā darba pārejam uz kāda jauna autora ražojumu. Es te domāju Līcīšu Paulas pirmo stāstu «Lida Erik (kāda cilvēka dienasgrāmata). Rīgā, 1909., maksā 45 kap.» Šis ir iesācējas rakstnieces darbs, un tomēr tas augstāk stādāms par nupat minētā rakstnieka ne pirmo un katrā ziņā ne pēdējo. Stāsta viela ņemta no mākslinieka-gleznotāja dzīves: mākslinieka ubadzīgais stāvoklis, viņa aprindas, viņa centieni un viņa mīlestība. Līcīšu Paula ļoti veikli prot rīkoties ar tēlojamo vielu un, redzams, labi pazīst gleznotāja dzīvi. Tāpat moderna inteliģenta-mākslinieka tieksmes, ierašas, psiholoģiju viņa labi saprot un veikli attēlo. Izrādās, ka mīlestība ir viens no lielākiem traucēkļiem ceļā uz pilnību. Mākslinieks visādi cīnās un grib izvairīties viņas. Viņam pat ar laiku izkopjas un izveidojas īpaša teorija par mīlestību: tā ir tikai acumirklī skaista. Kas pāri par to, tas no ļauna.

Stāsta varonis kādu dienu ieraksta savā dienasgrāmatā sekošu gabaliņu, kas uzskatāms kā visas grāmatas idejiskais kodols:

«Man tagad tā sāp, tik ļoti... Ausīs skan mazs gabaliņš iz Čaikovska sestās simfonijas, kuru es nosaucu par mīlestību. Viņš ir tik šķīsts, tik glezns, šis gabaliņš, kā balts puķu ziediņš... Tik reizi tā mīlēt — vienu reizi! Es trīcu, iedomājoties, ka tas tā varētu būt. Bet manās acīs mīlestība ir tikai viens skaists acumirklis, un viss, kas pēc šī acumirkļa nāk, ir pelēks, ikdienišķīgs, pilns kļūdu, pārskatīšanās un nesaprašanās... kā gandrīz katra ģimenes dzīve... Tad jāmācās iemīļot visas cilvēka ierašas, viņa kļūdas, viņa darbi, viņa domas... Jāmācās būt arī patiesam, bet neviens mēs nevaram līdz pēdējam sīkumiņam patiesi būt, — mēs tomēr izliekamies; un, tiklīdz otrs šo izlikšanos ņomana, tad ceļas neuzticība... Es visu nespēju to paciest, un tāpēc man nav tiesības no otra mīlestību saņemt...» (33. lpp.)

Cilvēka pētošais gars bez mitēšanās iet uz pēdām jautājumam, ap kuru norisinās tik daudz dramu un traģediju: kamdēļ divi iemīlējušies drīz vien nav vairs iemīlējušies un bieži pat top par niknākiem naidniekiem kopdzīvē? Arī citētajā gabaliņā ir uzskaitīti

tie psicholoģiskie elementi, kas mīlestības daiļumu nonāvē. Šo mīlestības daiļumu Līcīšu Paula pratusi ļoti labi attēlot, un viņas tēlojums saucams par izdevušos līdz tam momentam, kur mākslinieks Henrijs atzīstas Lidai Erik, ka viņu mīl. Bet šinī brīdī abi iemīlējušies top par pesimistiem. «Mīlēt ir mirt.» Nav redzams tam nekāda iemesla. Te tēlojums ir tendenciozs, pielocīts zināmai idejai un nedabisks. Nav redzams, kā un kamdēļ mīlestība no tā brīža vairs nav skaista. Bet bez tam — ir vēl viens neizdevies ķēriens stāstā: mākslinieka popularitates augšana un viņa gleznu lielās cenas. Ciktāl latviešu mākslinieks kā trūcīgs inteliģents tēlots — viss iznāk dabiski un pareizi, bet, kad šis pats trūcīgais gleznotājs sāk jaukā dienā ar tūkstošiem saimniekot, — te tēlojumam vairs nav reala pamata zem kājām. Bet, neskatoties uz šiem trūkumiem, «Lida Erik» ir stāsts, kas liecina par jaunu interesantu talantu latviešu literaturā. Līcīšu Paulas izteiksmes veids ir impresionistisks, un viss stāstījums piekaisīts pilns ar interesantiem momentiem, vietām vieglu humoru un ironiju, gandrīz arī šur tur pa interesantai domai.

Stāstījums viscaur ir jaunības un sirsnīguma pilns, un tā ir laba iezīmē. —

Mākslinieciskās gatavības ziņā par abiem apskatītiem autoriem augsti pāri stāv — Saulietis, no kura iznācis šogad trešais sējums kopotu rakstu. (Saulieša raksti. Trešais sējums. Apgādniecība «Zalktis» Rīgā, 1909.) Latviešu stāstu rakstniecībā Saulietis ir viens no rūpīgākiem un apdāvinātākiem talantiem. Viņa rokās niecīgākā viela top par estetisku vērtību. Pie kā viņš pieliek roku — tas mākslā top dzīvs. Un kā Saulietis strādā! Viņa stāstos neatrod nekā lieka, neviena teiciena, ko varētu par frazi saukt: viscaur spēcīgs, gleznains, koncentrēts stils, priekšzīmīga valoda, ar apbrīnojamu rūpību cirsti mākslas tēli. Un kā Saulietis prot lasīt cilvēka dvēseles neredzamos rakstus! Ar kādu vērību! Ar kādu nopietnību! Šinī kopojumā ievietoti deviņi stāsti. Mākslinieciskā ziņā šie stāsti ir izstrādāti tik rūpīgi, ka nav vietas, kur kritika varētu piedurties. Atliek — saturs. Ko tas atspulgo? Nevar liegt, ka Saulietis nesekotu dzīvei, bet viņas mutuļojošo straujumu viņš nemīl. Vismaz viņa stāstos tas nav redzams. Te nepukst tās sirdis, kas grib dzīvi pārveidot, te nešalc atbalss no tiem plūdiem, kas tradicijas grib aizskalot. Nē, cilvēka sirds un atsevišķa cilvēka dzīve savā ikdienišķā pelēkumā — lūk, Saulieša tēlojamais elements. Notiek dzīvē tā, ka māte ar rūpēm cauru mūžu pūlas, audzē un skolo vienīgo dēlu, bet izaudzis šis dēls nokļūst citā dzīvē, nokļūst aprindās, kur tam neērti veco māti ņemt pie sevis. Mātes mūža vēlēšanās izirst, viņas ilgas nepiepildītas. («Ceļa nauda».) — Grūta ir zemnieka dzīve, kaut arī šis zemnieks reizēm būtu

saimnieks. Visa ģimene pūlas, iet, strādā un tomēr nekur nekļūst. Smagie maksājumi kā valgos žņaudz zemnieka mūžu. Lai noturētos virs ūdens, tam reizēm jāpārpūlē savi bērni un jākrīt pat augļotāja nagos («Valgos»). Reizēm zemnieka dzīvē niecīgs gadījums var spēlēt ievērojamu lomu un izputināt vai visus viņa mērķus. Īpaši skumīgi, pat traģiski, ja tas notiek pie cilvēkiem, kas dzīvo no sava roku darba. Tā, piemēram, rentnieka Galdiņa dzīvi satriec, ka viņam nozog labāko zirgu. Zirgu zādzība! — tā ir tik vulgara parādība ... Bet vajag paskatīties, ko Saulieša mākslinieka roka no šī fakta izveido. Tā ir vesela traģedija zemnieka dzīvē («Melnis»). — Latviešu laukstrādnieces smagais stāvoklis individuālā un socialā ziņā tēlots stāstiņā «Tukšs ... tukšs ...». Sauliets ir gandrīz vienīgais rakstnieks, kas savos mākslas darbos piegriež nopietnu vērību sievietes liktenim. Viņš netēlo to kā priekšmetu, bet kā dzīvu cilvēku viņas ģimenes un sabiedriskās attiecībās. — Kā dziļš psihologs Sauliets parādās nodaļā «Ceļa jūtīs». Reti dramatisku vielu viņš aizņem stāstiņā «Pa citu ceļu». Ko darītu cilvēks, ja viņš savu niknāko ienaidnieku ieraudzītu tādā nelaimīgā stāvoklī, ka tikai viņš viens var to glābt vai atstāt nenovēršamam liktenim: nāvei? Ir pazīstams nostāsts par žēlīgo samarieti, kas ieraudzīja slimu ceļmalā, sasēja viņa vātis un cēla uz sava ēzeļa, un nesa uz māju vietu. Saulieša apstrādātā problema ir daudz traģiskāka un aizkustinošāka: nakts, ziema, mežā cilvēks ierauga savu ienaidnieku pie nāves sadauzītu uz ceļa guļam. Vienīgi viņš var viņu glābt. Pēc ilgas cīņas viņš arī nolemj to darīt. Bet kā? Ievainotais nevar paiet. Cilvēkam nav zirga, ne ēzeļa. Viņš ņem ievainoto, savu ienaidnieku, uz muguras un nes, pie zemes krizdams, no meža ārā uz savām mājām. — Un izpildījums? Šie plastiskie vilcieni, šī psiholoģiskā problema — nē, tas ir tiešām kas ievērojams!

Ievērojams ir Sauliets arī sieviešu tipa ziņā. Viņa mākslinieciskam skatienam nav apslēpta ne mirstošas vecenes dvēseles dzīve, ne ziedošas meitenes maigākie sapņi. Kā latviešu jaunavas dzīvi vada un loka sveša griba, izposta viņas sapņus un varbūt viņas laimi — šos brutalos apstākļus tiešām ir vērts notēlot. Tiem vajag dot sitienu, kamēr tie sabrūk. Sauliets ir darījis to stāstiņā «Prātīgi domāts». Nav svešas Saulietim arī mīlestības jūtu nianses inteliģenta dzīvē un viņu dramatisms («Ceļa jūtīs»). Nav sveša viņam arī bērnu psiholoģija: arī tanī viņš prot lasīt visvārīgākās lietas («Vientiesītis»). Nav sveša, beidzot, Saulietim arī tāda lieta kā mūsu saimnieku kārtas deģeneracija. Labi uzķerts un attēlots šis izvirtības process ir stāstā «No rīta». Te rakstnieks mums rāda, ka cilvēki no gājēju kārtas tiek saimniekos un saimnieki no savas kārtas sāk slīdēt atpakaļ un krīt parādos, krīt vēl

zemāk par gājēju. Tēvi ir kalnu gāzēji, dēli mīkstčauļi. «Bet šitās pašas paaudzes tēvi jau bija tie, kuri ar savu spēku vai kalnus varēja gāzt. Iepirka mājas, sacēla ēkas, ieplēsa tīrumus...» — «Viņi bija stipri. Viņi prata sagādāt bērniem vieglākas dienas. Bet pie šī labuma bija arī savs sliktums: darba prieka un dūšas daudzi no viņiem neprata bērniem ieaudzināt. Un tā, lūk, bija nelaime! Tā vieglā diena pataisīja dažus jaunkungus mīkstčaulīgus. Viņiem liekas, ka tiem vieglo dienu iedzimtas tiesības. Bet dzīve sāka taisīt tādus kumēdiņus, ko mīkstčaulīgie kungi nespēja saprast. Tos kumēdiņus iesauca par krizēm... Jaunie, brašie saimniekdēli gribēja tāpat iet — ar noviksētām kamašiņām kājās un spīdošu spieķi rokā, bet dzīves kumēdiņi sāka tiem aizkrustot ceļu. Un nu tāds kundziņš stāv, pacilā vienu spīdošu kājiņu, pacilā otru, pavicina spieķīti, bet nezin, ko īsti iesākt. Bet rupjus autus apaut vai arī dubļu brienamos zābakus kājās apmaukt, to viņam negribējās. Un spīdošā spieķa vietā ķerties pie kāda cita kāta — to arī ne. Nu, tad — jāaizņemas, vēl un vēl... Bet paiet kāds laiks — un šur un tur nobrikš... Labi, ka agrākie kalnu gāzēji aizceļojuši jau uz citu pasauli. Bet, kur tie vēl dzīvo, tur gan paliek žēl, redzot, kā trīc tās sirmās galvas... Bet dzīve taisa jokus joprojām, un kundziņš nezin, ko iesākt...» — «Nu kas tur par ļaunu? Lai brīkš! Tā tiek vairāk telpas tam briestošam spēkam, kas sitas uz augšu no apakšējām kārtām. Tiem, kam ir kaulos kalnu gāzēju spēks... Ar atvērtām, gaišām acīm tie nāks, un gan viņiem būs vaļības.» (228., 229.)

Tik droši un nopietni reizēm runā Saulietis! Un tomēr, lasot viņa rakstus, it kā tur trūktu kaut kā. Saulietis nav jaunu ideju nesējs, nav nākotnes rādītājs. Viņš nepieder pie jaunu stigu cirtējiem, bet, ja kur redz kādu izcirstu, tad pie gadījuma ieskatās, kas tur notiek. Ko tad redz, to glezno un tēlo. Bet tas jāuzmana, kas nēsājas gaisā pāri vecajai drūpošajai dzīvei, šie jaunas dzīves sapņi, kas veselai paaudzei dod idealismu un spēku — viss tas nav pieietams Saulieša mākslinieciskajam skatam. Viņa raksti nav elektrības, bet gan klasiska miera pilni. Saulietis nav rītdienas, bet vakardienas rakstnieks.

Ļoti no Saulieša šai ziņā atšķiras kāds cits rakstnieks, kas ar saviem jaunajiem darbiem griež uz sevi nopietnu vērību. Šis rakstnieks ir Andrejs Upīts, pie kura mums plašāk jākavējas šī raksta nākamā nodaļā.

Antons [Birkerts]

«Liepājas Atbalss», 1909. g., Nr. 232, 236, 246, 10.(23.) oktobrī, 15.(28.) oktobrī, 27. oktobrī (9. nov.).

PIEZĪMES PAR LITERATURU

«Bilde, Künstler, rede nicht!»[1] Īstie lielie dzejnieki vienmēr turējušies pie principa, ka tiem savā mākslā jāveido un jāglezno, ka tiem savi lasītāji jāaizrauj un jāpārliecina ar savu darbu pilnīgumu, nevis ar katedra runām un laikrakstu artiķeļiem. Pie mums tas iet ačgārni: mūsu dekadentiskie rakstnieki par savu galveno uzdevumu uzskata iztērzēšanos ar publiku, žēlošanos par kritikas neatzinību, pašuzlielīšanu utt., bet uz cik necik literariski vērtīgiem darbiem tie veltīgi liek gaidīt. Neviens, protams, rakstniekam nevar noliegt par vienu vai otru jautājumu izteikt savus uzskatus arī laikrakstu slejās, bet mākslas darbam vai zināmam mākslas virzienam jārunā pašam par sevi, un te autoru personiskā iejaukšanās var bieži vien izrādīties par nepatīkamu uzbāzību.

Šādu izrunāšanos pie mums piekopj gandrīz visi dekadentiskie «ģeniji», bet sevišķi to iemīlējis Akuraters. Kamēr dekadentiskais bērnu žurnals «Dzelme» nobeidzies un par mūsu «moderno» rakstnieku organu tikusi «Latvija», vismaz ik pārs mēnešus reiz te nāk klajā Akuraters ar savu parasto galda runu, ar vienu un to pašu artiķeli par mākslu un literaturu. Iesāk viņš arvienu jo augstu un jo tālu, vai nu ar Homeru, vai ar mūsu tautas dziesmu senatni, un tad tūlīt pēc dažām rindām pāriet uz latviešu jaunāko rakstniecību, cik daiļa un pilnīga tā jau tagad ir vai vismaz droši vien turpmāk būs, ja tik vien kritika nebūtu tik šaursirdīga un nenovīdīga! Vai atkal tas saņemas skaņi gavilēt, ka dzeja un dzejnieka individualitate svabadi paceļoties pāri par visiem virzieniem, par visiem «ismiem», bet turpat tad rūgti izlamājas par realismu un atkal nāk atpakaļ uz latviešu kritikas uzbrukumiem un pārestībām... Tiklab pie Akuratera, kā arī pie viņa biedriem, šī nemitīgā sūdzēšanās par kritiku jau palikusi gluži vai par maniju. Kritiku mūsu dekadentiskie rakstnieki nāvīgi ienīst, jo tā tiem uzmācoties ar savām «sastingušām dogmām», tā gribot tos piespiest kalpot «sabiedriskiem centieniem» utt., kamēr viņu mākslai neesot nekādas daļas gar «politiku». Bet paši turpat savos ražojumos, artiķeļos, priekšvārdos u. c. vai līdz ceļiem brien pa politiku. Savā pēdējā gabalā («Latvija», 276. un 282. num.) Akuraters nekaunas rakstīt par pārdzīvojamo laikmetu: «Bet, kad brīvības ideju sāka izlietot atsevišķas personas kā savu veikalu (!), iegūdami caur to varu pār pūli (!) un izlietodami to savas godkārības mērķiem, dzejnieki manāmi atšķīrās.» Atminos vēl, kad savā laikā iznāca «Zalktis», kā tad viņa izdevējs un ekspeditors Atis Ķeniņš zvērēja: «Mēs turēsimies tālu no politisko partiju un

[1] «Tēlo, mākslinieks, nerunā!» [Sakārt.]

šķiru cīņas tendencioziem ceļiem... Mūsu mākslas dzīvei jārada mākslas tradiciju pils un svētnīca, jārūpējas par zināmu akademisma un klasicisma nodibināšanos» utt. Un pārs burtnīcas tālāk šis latviešu «akademisma un klasicisma» podrjčiks bij piedabūjis kādu līdz nejēgai sakaitinātu rakstnieciņu, Baltpurviņu, lai tas bļaustās, ka mūsu dekadentisko rakstniecību daži marksisti neatzīstot tikai aiz skaudīga naida, jo, dekadentiskam individualismam ieplešoties, tie vairs nevarot tik daudz — zagt strādnieku naudas sumas!!* Un, kad tagad nesen Fallijs, nelaiķa «Zalkti» pieminot, rakstīja «Latvijā» komisko pateicības vēstuli Ķeniņam un viņa kundzei par baudīto uzskubināšanu, tad tur, protams, nedrīkst trūkt frazes «sarkanajo bēdīgie nopelni». Jeb, kad «rakstnieku vakarā» Fr. Bārda kāpj katedrī un sataisās izklāstīt savu romantisma «dvēseli», tad viņš to nevar citādi izdarīt kā atkal vaimanājot par marksistu «sātanisko naidu» un nosaucot tos par «apskaidrotiem hotentotiem». (Pat lamas vārdus mūsu jaunākie rakstnieki nevar paši sacerēt, un viņiem tie jāaizņemas vai nu iz «Rīg. Avīzes» krājuma, vai atkal — kā Fr. Bārdam — paklusām jāizvelk citiem no kabatas (šinī gadījumā krievu kritiķim Čukovskim).)

Tomēr par mūsu dekadentu naidu pret kritiku negribu šoreiz runāt, ne arī uzsākt kādu polemiku pret viņu reakcionari-birģeliskām tendencēm. Šis jautājums pie mums jau pārrunāts diezgan, un dažus piemērus iz mūsu moderno dzejnieku rakstiem pievedu tikai tāpēc, lai raksturotu viņu aģitacijas paņēmienus. Bet citādi, ja mūsu dekadentiskiem literatiem patīk sēdēt uz Veinberģa un Komp. zaļo mucu vāģiem, mēs viņus tiešām negribam zemē gāzt. Mūs šoreiz interesē dažas piezīmes, kādas J. Akuraters pārmaiņas dēļ uzspraudis savā artiķelī, piešūdams tādi spilgtas pogas pie nodilušiem svārkiem.

Līdz šim Akuraters nemitējās apgalvot, ka māksla gluži neatkarīga no sava vēsturiskā laikmeta, ka mākslinieks stāv pāri visiem sabiedriskiem virzieniem, bet nu tam izrādās, ka viss tas ir taisni otrādi. «Sabrūkot vecām ārējām formām,» viņš saka, «jāsabrūk arī iekšējai bijušai domu un sajūtu pasaulei. Tas ir dabiski un pierādīts visās revolucijās... Lūk, caur ko izskaidrojami tik daudz un dažādie virzieni tiklab mākslā, kā etikā, tāpat arī reliģijā.» Te nu jāpiezīmē tikai, ka tā taisni ir sastingušā marksisma dogma, ko Akuraters te diezgan pavirši un nepilnīgi izliek. Tālāk

* Pievedīšu te vārdu pa vārdam: «Tiem vajag programas ļaužu, kuri kārtīgi maksātu savas «mēneša naudas», neprasot, kas, kur un kā tās izlietos. Kad šis «lietojamais» pulciņš kļūst šaubīgs, sāk sašļukt, tad tie iedegas svētās dusmās... Partijas vadoņu kungi, kuru rokās iekļuvis strādnieku organizaciju naudas maks, utt. «Zalktis», 1908. g., Nr. 3, 154.—155. lpp. Nabaga Ķeniņš! tiešām siekalas tek, iedomājoties vien, kaut viņa rokās atrastos svešs naudas maks.

viņš aizrāda, ka vērtības radošie laikmeti arvien ir politisku vai moralisku (!) revoluciju laikmeti, bet vērtības izveidojušie laikmeti — ārējā miera un normalas kulturas dzīves laikmeti. Māksla tātad var īsti uzplaukt un attīstīties tikai tādā laikmetā, kad sabiedriskas cīņas vēl patlaban tikko gatavojas vai arī kad viņu vētras jau pārgājušas. Piemēru tam Akuraters šķiet atradis arī latviešu rakstniecībā: «Poruks, Rainis, Aspazija, Blaumanis, Plūdons — viņu pilnība jau bij aizsniegta priekš 1905. gada, un vairāk mums, latviešiem, gandrīz arī nekā nav.» Bet kur tad dekadenti? Diemžēl — saka Akuraters — Eglīts, Fallijs, Skalbe un citi nepaspēja uzplaukt līdz galam, un tā tie arī palikuši pēdējos piecos gados — «pusceļā».

Bet tad jau Akuraters nebūtu dekadentisks individualists, ja tas varētu piecas minutes no vietas loģiski sakarīgi domāt un rakstīt. Tāpat viņš jau savus iepriekšējos teicienus piemirsis un nāk ar bargu pārmetumu, ka «politiskā dzeja pie latviešiem bija pat lielākā sajūsmu brīdī (t. i., 1905. gada cīņās) ārkārtīgi nabadzīga... Cīņas lirika apmierinājās ar tulkojumiem no krievu, poļu, žīdu valodām un internacionalām dziesmām.» Te nu tikai jāpiebilst, ka par šo cīņas liriku toreiz gādāja pats Akuraters un viņa biedri (Austriņš, Vēsmiņu un Jākobsonu Kārļi u. c.), ka viņi taisni pagatavoja «kaujas maršus» vai arī tulkojumus «no poļu un žīdu valodām un internacionalām dziesmām» un par tām arī honorārus ņēma. Pašatzīšanās ir vienmēr teicama, bet to tomēr reti dabū piedzīvot, ka kāds dzejnieks (sevišķi vēl latviešu rakstniecībā) sava paša dzeju nosauc par «ārkārtēji nabadzīgu». Tomēr Akuraters labprāt vainu gribētu uzvelt citiem un izgudro tādu iemeslu, ka par viņa un viņa biedru dzejniecisko neveiksmi darāma atbildīga pati — revolucija. «Kā pati revolucija nebija pie mums tautas revolucija (!), kurā nacionalais elements būtu spēlējis pirmo lomu, tā arī viņas dzeja bija patapināta... un tikai vienas dienas darbs.» Diezin, kā tāds Akuraters iedomājās «revoluciju» arī bez tautas, un vai viņš nevarētu skaidrāk izteikties, ko tas zem «nacionalā elementa» saprot? Vai viņš varbūt piebalso Veinberģim, ka tautas kustību pie mums sacēluši žīdi par japaņu naudu? jeb vēsturisko notikumu gaita būtu iepriekš izspriežama «Zalkša» redakcijā, kura tad sagādātu trūkstošo «nacionalo elementu»? jeb tautas cīņas būtu ievadāmas ar līgo dziesmām?...

Vēsture mums tiešām rāda, ka izšķirošu sabiedrisku katastrofu laikmetā dzeja un māksla tīri kā apklust. Pirms pašu īsto cīņu norisināšanās, kad sabiedriskās kustības tikko ieviļņojas, kad zināma šķira sāk gaiši nojaust savu stāvokli un apzināties savu vēsturisko uzdevumu, tad ieplūst arī dzejā un mākslā jaunas, svaigas straumes, pie kam tad bieži saturs (ideja) ņem pārsvaru un

mākslas ražojumā tiek galvenā kārtā lūkots uz to, kā visasāk un visspilgtāk izteikt laikmeta programu. Kā piemēru mēs te varam ņemt laikmetu pirms franču revolucijas: cīņā pret veco kārtību un pret veco garīgo pasauli Voltērs, Ruso, Didro u. c. neapmierinās tikai ar politisko un filozofisko publicistiku vien, bet cenšas savas domas tērpt arī episkos dziedājumos, romanos, dramās. Didro un Bomaršē «politiska drama» nodzen nost no skatuves Korneļa un Rasina pseidoklasiskās Ludviga XIV galma traģedijas (vācu literatūrā šī loma piekrita Lesingam *(«Emilia Galotti»)* un Šilleram *(«Kabale und Liebe»)*). Bet tad nāk 1789. gads, un viņa vētras brāzieni it kā aplauž mākslas un dzejas ziedus: lielās franču revolucijas laikmetā dzeja bij «ārkārtēji nabadzīga» — izņemot marseļezu un Andrē Šenjē *(Chénier)* eleģijas — un tāpat arī gleznie cība (atskaitot gandrīz vienīgo Davidu). Tas notiek tamdēļ, ka vispirms sabiedrisko cīņu mutulis aizrauj visus spējīgākos, dzīvākos un dedzīgākos garus un varbūtējie dzejnieki un mākslinieki paliek tagad par publicistiem, oratoriem, politiķiem (piem., gleznotājs Davids bij arī franču konventa loceklis). Un tad — dzīve ir augstāka kā dzeja, un tā tagad uzliesmo tādā spožumā, straujumā un varenumā, ka dzeja to vienkārši nespēj vairs aptvert un attēlot. Klasisko traģediju jambi, salīdzinot ar tautas dzīvē notikušo vēstures dramu, izliekas kā raķetu švirkstoņa pret lielgabalu sprādzieniem. Šī laikmeta dzeja — vispārējais entuziasms, nesalaužamā uzvaras apziņa un nebaidīgā varonība izpaužas franču tautas priekšstāvju runās un lēmumos, franču labāko pilsoņu cīņā un nāvē (salīdziniet, piem., Dantonu viņa soģu tribunala priekšā!), un vājš atbalss no šī laikmeta augstā patosa dzirdams arī vēl Napoleona proklamacijās.* Un tikai pēc tam, kad revolucijas aukas rimušās un sabiedriskā dzīve atkal mierīgi ritina savus viļņus pa jaunrasto gultni, — atplaukst atkal māksla un dzeja. Aktivo sabiedrisko cīņu vietā stājas pasiva, nevarīga refleksija; sabiedriskiem idealiem sadrūpot, indivīds atvelkas atpakaļ savā iekšējā «es» alā. Tiek mests skats atpakaļ uz visu pārdzīvoto un pārlaisto, un aizturētās jūsmas pie vieniem izplūst žēlabās par «veciem, labiem» un pie otriem atkal skumjās par cerētās nākotnes nepiepildīšanos, līdz tad šis nemiers ar tagadni tiek arvien

* Šādi cīņas laikmeti prasa no saviem dalībniekiem visaugstāko aktivitati — nesatricināmu pārliecību un neatlaidīgu cīņas sparu un drosmi — tamdēļ sapņaina glēvulība un sekla, pavirša sajūsmināšanās nav tad nepavisam vietā. Taisni «ārkārtējā dzejas bagātība» var tikt uzskatīta par draudošu simptomu, ka sabiedriskā kustība neizlauzīsies līdz galam cauri (kā, piem., 1848. gada revolucijā Vācijā). Kāds vācu dzejnieks pats toreiz zobojās: *«Ringsum, ringsum im weiten Land Ein Volk, von Freiheit traumend, Und tausend Dichter, lohentbrannt, Die schönsten Verse reimend... Doch freie Männer nimmermehr — Und Schergen doch und Schranzen!»* —

skaļāks un drošāks un vēsta atkal jauna cīņu laikmeta tuvošanos. To mēs redzam franču literatūrā pēc revolucijas: vispirms nāk feodalā katolicisma priesteri de Bonalds un Žozefs de Mestrs *(Maistre)*, tad Šatobrians ar savu asaraino kristīgumu un bruņnieciskumu un viņam blakus Lamartins, līdz tad franču romantismā sāk atkal atskanēt protests (dzejā — Viktors Igo, gleznie-cībā — Delakroā) vispirms pret valdošām mākslas formām, pret pastāvošās morales normām, bet tad arī jau vēlāk pret pašu sabiedrisko iekārtu.

Lielu vēsturisku kustību laikā sabiedrisko jūtu bangas trauc visvairāk izplūst lirikā. Ne drama, ne arī romans nespēj visā plašumā ietvert savos krastos visu plūstošo dzīvi — satrakoto okeanu nevar novadīt mākslas dzidrā strūklakā! To mēs varam arī novērot tagadējā krievu rakstniecībā: nav neviena ievērojamāka rakstnieka, uz kuru pārdzīvojamais laikmets nebūtu atstājis savu iespaidu: gandrīz katrs no viņiem mēģinājis to tēlot, bet pie tam spējis sniegt tikai dažas vairāk vai mazāk izdevušās epizodes, nevis visu aptverošu, nemirstīgu mākslas darbu. Ja ņemam pašus spējīgākos (kā, piem., Gorkiju un Leonidu Andrejevu), tad redzam, ka Gorkijs savā stāstā «Māte» tēlo mums krievu strādnieku kustību pašā sākumā pirms 1905. gada, kad tā vēl šaurā, sidrabotā strautā tikko izrit no avota, bet nevis viņas vēlākā gaitā, kad tā jau akmeņu bluķus līdzi sev veļ vai izplūst aizdambētā purvājā. Tik daudzkārt pie mums pārprastais Leonids Andrejevs devis savā «Tā bij» (*«Так было»*) ģenialu «tēlojumu iz franču revolucijas», bet galvenā kārtā viņš te zīmējis valdošās iekārtas hipnotizējošo varu un tautas verdzības psiholoģiju, nevis vēl tautas atsvabinošo pašapziņu un pašdarbību. Un «Karalī Badā» nav, protams, attēlota revolucija, — kā to daži Andrejevam pārmeta, — nav rādīta apzinīgas tautas cīņa par nākotnes mērķiem, bet tikai līdz bada izmisumam nodzītas, neapzinīgas tautas dumpis. Vai Gorkijam un Andrejevam tiešām izdosies izsmelt mūsu vēsturiskās tagadnes dziļumu un savus mākslinieciskos sapņus pārvērst konkretā mākslas darbā, to rādīs tikai vēl nākotne.

Proletariskā kustība pie mums var lepna būt, ka tā atradusi savu īsto, lielo dzejnieku. Tas ir Rainis, kuru ar pilnu tiesību var stādīt līdzās tagadnes lielākiem liriķiem: politiskas un socialas dzejas laukā tagad Eiropā paceļas vienīgi beļģietis Verharns *(Verhaern)*, un visā plašā vācu literatūrā nav tamlīdzīga talanta (tikai pie Rich. Dēmela ieskanas arī dažreiz jaunāko cīņu akordi). Arī Rietumeiropas strādnieku kustībā dzīve stāv augstāk par dzeju, un tamdēļ te dzejiskie pantiņi vēl pa vislielākai daļai mēdz būt «vienas dienas darbs». Ar lielām gaviļu cerībām savā laikā tika apsveikta Ada Negri (šī sajūsmināšanās atbalsojās arī pie

mums 90. gadu vidū), bet tad tā tika ar visām saknēm izrauta ārā no darba ļaužu vidus, tā pati pārcirta savus sakarus ar proletariata koplikteni un līdz ar to novīta un nonīka. Ja Raini salīdzinām ar Verharnu, tad pie Verharna mēs atradīsim lielāku krāsu un gleznu bagātību, sapņainu pravieša aizgrābtību un cietāku formas metalu, — bet par to Raiņa stiprums vienmēr paliek viņa patiesais sāpju dziļums, viņa bargais cīņas skarbums un viņa nesadragājamā nākotnes paļāvība. Var teikt, ka pie Raiņa domātājs ņem līdz zināmam mēram pārsvaru par dzejnieku — viņa lirika īsti nav kvēlē kausēts metals, bet akmenī cirsti raksti! Raiņam ir nenoliedzami dziļa liriska sajūsma, bet tā nelaužas tik viegli uz āru un neplūst tamdēļ arī tik viegli un svabadi (kā Lesings par sevi teica: *«Ich muß alles durch Druckwerk und Rohren aus mir herauspressen»*). Bet viņa pantiņu lielākā daļa ir tomēr īsta, nemirstīga dzeja, un tā dzīvos, līdz vien pastāvēs latviešu rakstniecība un latviešu valoda.

Mēs redzam, ka pa visiem šiem gadiem Raiņa lirika nekad nepaliek vienmuļa, neizsīkst un neiztukšojas. Tas notiek tamdēļ, ka Rainis ir organiski saistīts ar darba ļaužu tautu, ka caur viņu taisni izteicas šīs tautas kolektivās jūtas, sāpes un gaviles: Raiņa daiļākās dzejas mēs nemaz nesajūtam kā sveša mākslinieka darījumu, un mums liekas, ka tās nāktu iz mūsu pašu sirds dziļumiem. Savā dzejā Rainis turpina tālāk pašas dzīves līniju, un tamdēļ nav paredzams, ka viņa talants varētu nonākt pie robežas, par kuru tas vairs nevarētu iet tālāk un augstāk.* — Ja mēs nu atgriežamies pie mūsu dekadentiskiem individualistiem, tad viņu avīžnieks Akuraters pats konstatē, «ka Eglīts, Fallijs, Skalbe (?) un citi» palikuši «pusziedā» un ka tādā ziņā no tiem vairs nekas nav cerams. Bet par to viņš mūs priecina, ka tikpat iznākot daudzi «dzeju krājumi» (pie kam tagad daudz vairāk vienā gadā nekā agrāk pa 3—4 gadiem), un stāda mums priekšā veselu pusduci jaunu «dzejnieku»: Jaunsudrabiņu, Bārdu, Virzu, Damberģi, Vulfu un Eldgastu. Šo pusduci jau vēl var papildināt ar citiem «Latvijas» feļetona dzejniekiem: Cerbuku, Arkadiju Vizmu, Norieti-Salto, Arvidu Spodro utt., bet, ja pat Akuraters nosauktu mums priekšā trīs duči dzejnieku vārdu un pseidonimu un nokrautu veselu preču vagonu drukātu dzejoļu krājumu, tad tomēr mēs tikpat varam šaubīties, vai tie ir dzejnieki un vai tā ir dzeja . . .

* Ar visu negribēšanu Akurateram tomēr Rainis taču jāatzīst. Ja nu, — saka viņš ar skābu dūšu, — Rainis gan padarījis tautas cīņas nemirstīgas «ar pārs (!) dzejām», bet lielais vairums citu Raiņa dzeju «ir nevis par tiešo brīvības cīņu, bet par mašīnām un viņu kalpu — strādnieku» . . . Un «mašīnu kalpi — strādnieki» gan nenes uz saviem pleciem «tiešo brīvības cīņu»?! Ir gan gudri ļaudis starp «Latvijas» līdzstrādniekiem . . .

— Kā zināms, Rīgā šoruden uzsākuši rīkot tā sauktos «rakstnieku vakarus». Šie paši dekadentiskie «demoni» un «ģeniji», kas agrāk tikai spļaut varēja uz «melno, rupjo pūli», tagad par lētu ieejas maksu gatavi paši deklamēt šim «pūlim» priekšā savus «nemirstīgos ražojumus», paši skraida pa «progresivo» laikrakstu redakcijām ar aizrādījumiem, pats Ķeniņš «ar garu linealu rokā» rāda miglas bildes utt., lai tikai jau varētu vairāk sadzīt publikas latviešu dekadentisko individualistu kinematografā. Jā, ko var darīt: kad kalns nenāk pie Mahometa, tad Mahometam pašam jāiet pie kalna... Būtu nepareizi šos «rakstnieku vakarus» uzskatīt kā simptomu, ka mūsu tā sauktie jaunākie rakstnieki meklē ceļu atpakaļ uz tautu, jo šimbrīžam tie vēl nemeklē nekādu tautu, bet tikai — publiku. Bet nav ko šaubīties, ka dažam cik necik nopietnākam un spējīgākam starp viņiem uzmācas bailes par savu dzejniecisko nākotni un uzaust atziņa, ka īsta dzejnieka stiprums ir viņa sakars ar tautu un ka dzejas mūžīgais avots ir pati dzīve.

II

«... Mūsu rakstniecības attīstība ir apdraudēta,» šo baigo vēsti sludina Teodors. «Tautas garīgā attīstība paliek uz vietas un iet atpakaļ, ja viņas rakstniecība sāk nīkuļot. Un tas ir ceļš uz tautas izviršanu, bojā iešanu»!!* Nav tomēr nekāda iemesla uztraukties, jo Teodora (tāpat kā Līgotņa) traģiskais patoss nav nopietni ņemams. Izrādās, ka Teodors mūs velti ir sabiedējis un ka uz bojā iešanas katastrofu mums vēl nepavisam nav jātaisās. Viss nelaimes posts, lūk, ir tas, ka daži mūsu «dzejnieki staigā ar saviem darbiem no viena grāmatu tirgotāja pie otra, bet neatrod izdevēja» un ka no viņu izdotiem krājumiem «bez eksemplariem, kas veltīti draugiem un zeltenītei, aizgājuši projām tikai kādi desmit». Tas jau ir diezgan nepatīkams gabals mūsu dzejniekiem, bet vai tad nu tamdēļ visai latviešu tautai bojā iet?...

Mūsu kultura vēl visai jauna un vārga; mūsu rakstniecībā, mūsu dzejā un mākslā vēl aizstiepjas uz visām pusēm tukši klajumi, bet mēs redzam, ka pamazām tie tomēr tiek iestrādāti un iekopti. Sevišķi pēdējie gadi mums liecina, ka zem ārējās ledaiņās segas krājas kopā dzīves jaunie ūdeņi, ka mostas tautas masu garīgā pašdarbība un ka ceļas viņas kulturalais līmenis. Cik postīgas arī nebija pēdējo gadu vētras, uzsākto kulturas darbu tās tomēr nespēja iznīcināt un zināmā mērā tās vēl panāca to, ka mūsu proletariata apzinīgākā daļa, pārlaisto pagātni kritiski pārbaudot, vēl vairāk piegriezās sava pasaules uzskata izstrādāšanai

* «Jaunā Raža», XI, Teodora «Dzejas sakari ar tautu», 6.—7. lpp.

un ka tā centās tagad savus praktiskos cīņas lozungus dibināt uz nesatricināmu teoretisku atziņu pamata. Bez tam pēdējie gadi tik asi nošķirojuši mūsu dzīvi, tik redzami cēluši gaismā nesamierināmos sabiedriskos kontrastus, tik strauji saviļņojuši un izvandījuši līdz pašam dibenam mūsu agrāk tik kluso nomali, — ka līdz ar to mūsu garīgā dzīve mantojusi neparastu dziļumu un jūtu stiprumu (runa te, protams, iet par cīņā ierautām aktivām tautas masām, nevis mūsu kūtro, gļēvo birģelību). Mūsu garīgās dzīves saturs ir arī tamdēļ tagad daudz bagātāks samērā ar citām mazām tautiņām, piem., ar tik ļoti pie mums izdaudzinātiem somiem, kuri līdz pat pēdējam laikam savā mežu un ezeru kaktā bij puslīdz vai nomiguši savā zemnieciski patriarchalā iekārtā, savā klerikalā konservatismā un tikai tagad — kapitalismam Somijā attīstoties — pievienojas modernai Eiropas kulturai. Mūsu nesenā vēsturiskā pagātne un tagadne sniedz mums tādu izredzi uz mūsu dzejas un mākslas nākotni, jo pat mūsu tagadējā literatura — ar Raini, Aspaziju, Andr. Upīti, Plūdoni, Skalbi — stāv jau augstāk par somu daiļliteraturu (glezniecībā un architekturā somi gan mums priekšā). Tas viss ir tukšas tenkas par apdraudēto rakstniecības attīstību, par «tautas izviršanu» un «bojā eju», ko Teodors nupat sapnī redzējis.

Mūsu rakstniecība vēl jauniņa un sīciņa, pie tam stipri aizkavēta savā augšanā un uzziedēšanā. Bez ārējiem mechaniskiem spaidiem te ir vēl savi iekšēji organiski cēloņi, kāpēc tautas garīgā enerģija piegriežas tagad citiem nepieciešamākiem uzdevumiem un kulturas darbiem, nevis savu estetiski literarisko krājumu savairošanai, bet par šiem cēloņiem Teodors savā jeremiadē negrib runāt. Viņš izdibinājis divus iemeslus, kāpēc mūsu rakstniecība nīkuļo jeb — citiem vārdiem — kāpēc mūsu dekadentiskiem dzejniekiem neveicas ar savu ražojumu andeli, un proti: vainīgi pie tam esot zināma virziena kritiķi un vainīgi pa daļai arī paši rakstnieki. «Ir jau kādi piecpadsmit gadi,» tā viņš gaužas, «kamēr latviešu starpā ir veselas rakstnieku grupas un literariskas strāvas, kas izgājušas uz to — latviešu rakstniecību un rakstniekus tautas acīs pazemināt un nonicināt!» Šie rakstniecības kaprači ar saviem «visrūgtākās žults un visniknākās nicināšanas» vārdiem un teicieniem esot panākuši to, ka tautas masas palikušas pilnīgi vienaldzīgas pret daiļliteraturu un dzeju. Un tagad nu «var būt nezin kādas gudrības un daiļuma pasaules kādam galvā, tās netiek tautā»! Ko visu nevar izdarīt — pēc Teodora domām — dažas skarbākas kritikas rindiņas: ne tikvien apbēdināt dzejniekus un viņu zeltenītes, bet pat nogalināt rakstniecību un samaitāt tautu! Un būtu šie kaprači līdzējuši Teodoram slavas dziesmas gavilēt, tad būtu mūsu dzejnieki tagad slaveni un bagāti, aplai-

motā tauta pirktu un ar baudījumu mielotos ar dekadentu samazgām, Lautenbacham un Vikt. Eglītim būtu jau uzcelti pieminekļi katrā apriņķa pilsētiņā — vai ne tā, Teodora kgs? Bet kāda vērtība tad būtu šādai dzejai un rakstniecībai?

Tas ir tīšs, nepatiess apgalvojums no Teodora puses, ka marksistu kritika, daiļliteraturas ražojumus apspriežot, neliekoties vadīties no mākslas vērtības kriterijas, bet lūkojoties vienīgi uz to, vai zināmu mākslas darbu var «izlietot par šķiru cīņas ieroci» vai ne. Par mākslinieku mēs — Maksa Klingera vārdiem runājot — uzskatīsim to, kas tiešām visu sajūt, ko viņš redz un uzņem sevī, un kas šo redzēto un sajusto, kā arī paša pārdzīvoto, spēj izteikt un attēlot uz ārieni. No mākslas darba mēs vispirms prasām, lai tas būtu īsts un patiess, lai tas saskanētu ar paša dzejnieka iekšējo, intimo būtību, lai tas būtu tai «adekvats», kā estetiskas loģikas termins skan. Un mākslas darba vērtību mēs vērosim pēc tam, cik un kādā mērā māksliniekam izdevies savus pārstrādātos un pārkausētos iespaidus, savas domas un sapņus pārvērst par konkretiem dailes tēliem. Bet, tā kā katrs mākslas darbs ir zināms dzīves attēlojums un katrs mākslinieks ir zināmu sabiedrisku šķiru vai grupu jūtu un domu izpaudējs, tad, mākslas darbu analizējot, mums jāaizceļas līdz pašam māksliniekam un viņa sabiedriskai apkārtnei, no kurienes mākslinieks savus iespaidus ņēmis, pārstrādājis un izveidojis. Jo «nevis cilvēku apziņa nosaka viņu dzīves veidu, bet, taisni otrādi, viņu sabiedriskais dzīves veids nosaka viņu apziņu» (Markss). Atejot atpakaļ līdz sabiedriskai apkārtnei *(milieu)*, kurā dzimis zināms mākslas darbs un kur izveidojusies paša mākslinieka pasaules sajūta, viņa dzīves ideals, viņa uzskati, — mums tādi tiek iespējams visdziļāk nogremdēties pašā mākslas darbā un atvērt iekšējo būtību. Marksistiskā teorija jeb «šķiru mākslas kritika» — kā to mūsu pretinieki nosauc — līdz ar to sniedz arī mērauklu, pēc kā vērtēt zināma ražojuma estetisko pilnīgumu, jo tikai caur šādu sabiedriski kritisku analizi mēs spējam spriest, vai tiešām mākslas darījums saskan ar paša mākslinieka būtību un vai māksliniekam izdevies zināma vēsturiska laikmeta un zināmas sabiedriskas grupas kopsajūtas kristalizēt par īstu, paliekamu dailes darbu.

Mēs, protams, uzsveram, ka tagadējā mākslā mums vistuvāk un visdārgāk būs darbi, kur mākslinieks ar īsta talanta spēju centīsies aptvert un attēlot tagadnes dzīvi un tās problemas visā viņu plašumā un dziļumā, kur tas izteiks tagadējās cīnītājas cilvēces sāpes un šaubas, cerības un gaviles un kur tas līdz ar to ar dzejas un mākslas mirdzumu apstaros reiz sasniedzamās nākotnes krastus. Bet mums nenāk ne prātā noliegt arī mākslas darbus, kur izteicas par savu laikmetu pārdzīvojošo, uz leju ejošo šķiru

psiholoģiju, kur attēlotā dzīve tinas norietošas saules krēslā (piem., Tolstojs un viņa dzimtmuižniecības un patriarchalās zemniecības pasaule, viņa lieliskie romanu eposi «Karš un miers» un «Anna Kareņina»). Marksistiskā kritika mums pat virza vistuvāk un dara saprotamus modernās dekadences spējīgākos priekšstāvjūs (Verlēnu, Oskaru Uaildu, d'Anuncio). Mūs viņi «nevar aizraut un sajūsmināt, jo, kas viņiem izliekas tik daiļš, svēts un dārgs, tas mums bieži vien izrādās prasts, sekls un niecīgs», bet tomēr mēs jūtam, ka viņu ražojumos izteicas viņu patiesā būtība, viņu sabojātais, bet tomēr neliekuļotais «es». Un vismaz viņu mākslinieciskā izteiksme, viņu stils var mums sniegt estetisku baudījumu. — Ja latviešu dekadentu starpā būtu tiešām kāds lielāks, spējīgāks dzejnieks, tad, protams, nicinošs spriedums par viņu būtu nevietā un tad arī «visrūgtākās žults» vārdi nespētu viņa darba nozīmi mazināt un viņu pašu tautas acīs pazemināt. Bet tagad marksistu kritikai iznācās vispirmā kārtā konstatēt, ka latviešu slavenie dekadenti nav nekādi dzejnieki, bet nespējīgi un neattīstīti literariski akrobati un diletanti, ka viņu ražojumos nav nekā mākslinieciski īsta un patiesa, bet tikai smieklīga, neveikla pakaļķēmošanās krievu dekadentiem. Latviešu dekadence nebij un nav nekāds literarisks, bet sabiedriski politisks virziens, viņas sludinātāji nāca ar «Latvijas» un «Rīgas Avīzes» rungām, un viņi taisni izaicināja un spieda tiem stāties pretim ar nesaudzīgas kritikas ieročiem. Un, ja dekadentu uzbrukums neizdevās, tad tiešām mums nav nekāda iemesla par to skumt. Mēs neiesim par to asaras birdināt, ja mūsu dekadentu «saturnalijas» un «demonalijas» pieredz apdrukāta papīra pēdējo likteni, ja Jākobsonu Kārlis (kā tas kādā vēstulniekā bij lasāms) nelaiķes «Dzelmes» vākus izlieto jaunu dzeju aprakstīšanai, un mēs to nepavisam par nelaimi neuzskatām, ja Haraldam Eldgastam un Mēkleru Eduardam viņu «nezin kādas gudrības un daiļuma pasaules» paliktu pašiem galvā un netiktu laistas tautā. Bet tik bēdīgi ar mūsu rakstniecības kropļiem un nīkuļiem vēl nav, jo, ja citur nekur, tad Teodora «Jaunajā Ražā» tie vienumēr vēl atradīs patversmi.

Beidzot Teodoram tomēr arī jāatzīst, ka mūsu tā sauktie jaunākie rakstnieki paši pie tam vainīgi (— «mazākais, pa daļai» — kā Teodors nedroši atvainodamies piebilst), ja tauta neliekas vairs nekā zināms ne par viņu ražojumiem, ne par viņiem pašiem. Viņi esot izrādījuši pārāk klaju apvainojošu nicināšanu pret tautas masām, un tautas masas sajūtot apvainojumus ne mazāk kā smalkie mākslinieki. Tiesa, uz to dekadentiskie skribenti velti gaida, ka «aklais, melnais pūlis» ies tiem vēl rokas skūpstīt un naudu maksāt par to, ka viņi uz visprastāko un glupāko prot izlamāties. Bet tomēr mēs redzam, ka Nīcšes darbi, cik daudzkārt tur neizteiktos

aplams skumīgs naids pret proletariatu un viņa idealiem, tiek lasīti un kritiski pārbaudīti no viņa pretiniekiem; vai atkal varam ņemt tādu gadījumu, ka Aug. Strindbergs, kas pēdējā laikā nogrimis neglābjamā mistikā un tagad trauc visur apliecināt savus antidemokratiskos uzskatus, tomēr viņa jubilejas dienā pērn tika — vismaz viņa agrāko literarisko darbu dēļ — apsveikts arī no skandinaviešu strādnieku partijas puses. Tādi gari kā Nīcše vai Strindbergs vienmēr pratīs sacelt vispārēju interesi, tie spiež ar viņiem nopietni rēķināties, to pārliecība ir īsta un izteikta ar patiesu spēku, ja arī mēs tai piekrist nevaram un to no sava stāvokļa uzskatām par maldīgu un kļūdainu. Bet ko tur maz runāt par mūsu dekadentiskiem «karaļiem» un «demoniem»! Pat Teodoram ar visu savu pazemīgo pieklājību jāliecina, ka tie savus ražojumus «izstrādāja tādā veidā un valodā, kas tikai viņiem pašiem bij saprotama». Tas bij gluži neestetisks virums, ko mūsu jaunākie dzejnieki cēla «pūlim» priekšā, un tas nepalika tamdēļ pievilcīgāks, ja tie vēl taisni iespļāva tur iekšā. Har. Eldgasts jau varēja, cik tik vien sirds tam nesās, klaigāt par «izsalkušo zvēru pūli» un viņa «smirdošo nākotnes idili», bet ko tas līdzēja, ja banalo frazu dēļ viņa «Vižņus» tikai kādi pārdesmit nožēlojami latviešu cilvēki spējuši izlasīt līdz galam cauri! Un beigu iznākums tad arī nevarēja citāds būt, ka «liekam vientulim» Jākobsonu Kārlim savas «poemas» un «balades» bij jāsludina laikrakstos, ka «trīs dienas par tām Rīgā smiešoties un trīs dienas raudāšot», un tomēr nevarēja pircējus sadabūt . . .

Par savu bankrotu mūsu jaunākie dzejnieki var pateikties vienīgi savai mākslinieciskai nevarībai, un velti te sirdīties par neatzīto kritiku. Cik aizspriedumaina un ļaunvēlīga varbūt arī dažreiz kritika negribētu būt, tikpat īstu, spējīgu talantu tai nekad neizdosies nomākt, un tas agrāk vai vēlāk lauzīs sev ceļu. Ņemsim, piem., mūsu glezniecību: mūsu mākslinieki (izņemot Vilh. Purvit kgu) atrodas varbūt daudz grūtākos apstākļos nekā mūsu dzejnieki, viņu darbus plašāka publika gandrīz nemaz redzēt nedabū, kritikas atzinība tos nekad nav lutinājusi, — un, kas gan varēs tagad liegt, ka mūsu glezniecība sasniegusi jo augstu pakāpi. Bet paklausieties, kā runā viens no mūsu spējīgākiem māksliniekiem — Janis Rozentals: «Mākslinieks nekad nemitinās no dāvanām, ko labsirdīgi ļaudis tam atmet, viņš pēc savas būtības ir kareivis, kas uzvar un piespiež sev meslus maksāt. Viņa ieroči ir viņa mīlestība un viņa ticība uz savu lietu, uz savu aicinājumu un savu apkārtni. Kam tās trūkst, tam trūkst sava spēka ieroča, — tam jānīkuļo, tas top nomākts un nospiests pie zemes. Tādas ir tās gaudulīgās kalpu dvēseles, kurās nav pat tikdaudz traģisma, lai varētu iekustināt ļaužu līdzjūtību.»

Un tad vienkārši tas jau nemaz nav taisnība, ka marksistu kritika tik daudz vajājusi mūsu rakstniekus-diletantus. Šo pašu piecpadsmit gadu laikā bij starpbrīdis no 1897. līdz 1905. gadam, kur marksisms nekur nedabūja atklāti izteikties, un tad atkal stāvēja daudz svarīgākas lietas uz dienas kārtības nekā dekadentu «dvēseles stāsti» un viņu «simbolu radīšana». Pie tam uz katra kritikas rūgto pilienu ir plūduši spaiņi pārcilvēcisku pašslavu no dekadentu puses... Teodors pats — viņš jau mūsu jaunākos rakstniekus taisni peldinājis pārspīlētu, nekritisku uzslavu peļķī! Tur varēja nākt diezin cik nevarīgs un neapdāvināts literarisks nemākulis, Teodors tiem vienmēr izrakstīja visspožākos talantu diplomus. Vēsmiņu Kārlis — «ar savu klusi traģisko dvesmu», Virza — «ieskanas kas izaicinoši oriģinals», Bārda — «romantiķa acīm redz dabu plaukstam», kāds Jansons — «īsta un patstāvīga dzejnieka īpatnība viņam nav noliedzama»*, pat A. Dulbe — «sāk dažu meldiju diezgan veikli» utt.** Tiešām varam Teodoram jautāt: ja visi augšminētie kungi ir dzejnieki, vai tad ir arī maz kāds mūsu rakstnieķeļu starpā, kam — pēc T. domām — nebūtu dzejnieka īpatnība? (Tomēr ir gan viens tāds eksemplars — bēdīgi pazīstamais Hunchens: gadu atpakaļ («Jaunā Raža», X) Teodors viņu vēl atzina, ka tas esot «jūtīgs cilvēks, bet tikai mazā mērā dzejnieks», šogad («Jaunā Raža», XI) Teodors nezin kamdēļ viņu bargi dzēš ārā no sava albuma, jo «trūkst dzejiskas sajūsmas, trūkst dzejnieka spēju». Man šķiet, ka Teodors laikam pats kādreiz sajūt, cik rupjus, nepatiesus glaimus tas saka mūsu rakstniecības nīkuļiem acīs, bet viņš vienreiz uzņēmis šādu slavas dziedātāja toni un nu vairs nevar no tā vaļā tikt. Atminieties Turgeņeva Bambajevu (romanā «Dūmi») — tas arī vienmēr tik ļoti aizgrābts un, ja citu priekšmetu nav, tad sajūsmināts par kāda krievu traktiera zosīm: «Visā Eiropā nav nekas tamlīdzīgs!»

Ja tur nebūtu savi dziļāki objektīvi cēloņi, kas ļauj tagad nīkulībai ieperināties mūsu rakstniecībā, tad zināmā mērā Teodors būtu darāms atbildīgs par to, ka mūsu literaturā plātās tāds dekadentisms un diletantisms. Viņš taisni šos literariskos «garā nabagus» pulcējis un audzējis, viņš tos pie rokas ievadījis lat-

* Lai lasītājus iepazīstinātu ar šī Jansona «īsto un patstāvīgo dzejnieka īpatnību», tad parauga dēļ pievedīšu šādu pantu:

«Un stāsta viņš (mēnesis) muļķīgas lietas:
Cik augumiņš Zarai ir šmaugs,
Cik kuplas tās jaunības gūžas...
Zied klēpis kā rudzu lauks!!»
(«Jaunā Raža», X, 48. lpp.)

** Sal. Teodora spriedums «1908./09. g. lirikā», «Jaunā Raža», XI.

viešu rakstniecībā, viņš tos vienmēr skubinājis un cildinājis, — un tamdēļ mūsu neievērotie un neievērojamie dzejnieki varētu no viņa ar pilnu tiesību prasīt zaudējumu atlīdzību par saviem sadrukātiem un neizpirktiem krājumiem. Pašķirstiet tikai viņa «Jauno Ražu», — cik tur atradīsies gabaliņu, kam ir jel kāda literariska vērtība? Oriģinali vienīgi ir Pētera Liepiņa zemnieku tēlojumi; tad daži pastingri spalvas vilcieni Kļaviņam («Jurģu bērns») un Jaunsudrabiņam («Vecais pravietis»), bet viss neizstrādāts un nepabeigts; varbūt labi nodomi bijuši A. Mētrai («Citādi vairs nevar»), Aug. Brūklenājam («Krītošās zvaigznes»), P. Ramizaram («Noslēpums»), bet trūkst mākslinieka dāvanu un mākslinieka spēka. Bet tad: Akuratera jau reizu reizēm aprakstītais Jāņu vakars («Nemirstīgā»), pie kam šoreiz varonis Olģerts un jaunkundzes — Lauma un Aiza; Vēsmiņu Kārļa neiespējamais frazu ķīselis («Rīta zvaigzne»); kādas Jūl. Aivas «vētrains trilleris» (— «pinkainas kazu kājas nagi straujā viesuļa dejas taktī», — «istabā palika tikai ārprāts») — *daß Gott sich erbarm'!* Un tad dzejolīši: par bērziem un eglēm, par jāņtārpiņiem un sienāžiem, par vējiņu un mākonīšiem, par circeniti un zirneklīti, vēl par sienāzīti, par jauku vasaras laiciņu utt., starp citiem šādi autori: Kārlis Ieviņš, J. Reķis, Arvids Spodris, Rob. Eidemans, K. Veinbergs, trūkst: Vold. Odiņš, Skuju Frīdis, M. Vasilis. Negribot uzmācas jautājums: vai tie kādi latviešu dzejnieki jeb varbūt Olaines pagastskolas audzēkņi? Bet kamdēļ tad Olaines skolnieku darbus drukāt?

Šogad par *poeta laureatus* «Jaunajā Ražā» izredzēts Zvārguļu Edvards, kuru Teodors apbalvo ar plašāku literarisku karakteristiku. Kā jau arvienu — nopietnas kritiskas analizes vietā nāk atkal Teodora parastā liriskā jūsmība, un tā arī paliek neizskaidrota Zvārguļa literariskā nozīme. Kāds sabiedrisks vilnis Zvārguļa Edvardu iznesa uz augšu, kamdēļ 90-to gadu beigās viņa retoriskā lirika atrod tik dzīvu atbalsi mūsu demokratiskā publikā un kamdēļ vēlāk viņš paliek nosāņus, tam visam Teodors tiek pāri ar dažiem liriskiem teicieniem. Bet par to viņš jo plaši atstāsta dažādus nesvarīgus bērnības piedzīvojumus un apraksta zaļās koku galotnes Zvārguļu Edvarda vasarnīcas apkārtnē: šīs «mūsu galotnes» jau Teodoram arvienu pie rokas, jo viņš pēc visām savām spējām nav tik daudz literarisks kritiķis kā — dekoraciju mālderis.

Par Teodora rakstiņu «Dzejas sakari ar tautu» mums jau bij runa. Pievedīšu te vēl tikai dažas jaukas frazes: «Laiku pa laikam nesīs jaunas šķiras pasaulē jaunus uzskatus un centienus (tātad šķiras pastāvēs līdz pasaules galam un tikai «laiku pa laikam» nāks vienmēr jaunas?); bet mākslinieks tos nesīs tādā

veidā, ka tur ietverās cilvēka visdziļākās no viņa būtības nešķiramas īpašības.» Un tad: «Vai ķēniņu darbus nelasa nabagu būdiņās? Un vai ubagu dziesmas nedzird valdnieku marmorsienās?!» Tā ko var uzrakstīt nevis latviešu rakstniecības kritiķis, bet vienīgi — Olaines draudzes ķesteris. Būtu interesanti zināt, — kur minētais ķesteris dzirdējis šādu ubagu dziesmu koncertu «valdnieku marmorsienās»? Jo, piem., Vācijas ķeizars Vilhelms uz to pavisam neielaidīsies: viņš stāv par šķiru mākslas principu, moderno vācu buržuazisko mākslu tas nosauca par *«Rinnsteinkunst»* un pasludināja: *«Die gance Richtung paßt mir nicht!»* Bet varbūt Teodoram ir zināmi kādi citi piemēri?

Un pie tam Teodors nemaz nav tik naivi vientiesīgs, kā viņš izliekas. Viņš vienmēr zin it labi, kāds vējš pūš: rāmā laikā — tad neviens nevar par viņu skaļāk klaigāt uz kuģa virsus, bet, vētrai uznākot, viņš nolien klusi kajitē. Tagad viņš nu atrod arī par noderīgu uzstāties pret marksismu, pret «dogmatiku, kurā bez kādas meklēšanas kāres ietinušies zināmas teorijas paviršī un akli apliecinātāji». Lai Teodors izpēta, vai māc. Ērmanis ir sniedzis «īstu dzeju kristīgā garā, līdz ar ko stiprinot kristīgu prātu», bet lai viņš labāk cieš klusu par lietām un jautājumiem, no kuriem tas nekā nesajēdz. Un Teodors tiešām zin arī savā vietā klusēt. «Jaunās Ražas» literariskā kronikā minētas gan Ērmaņa «Mūžīgā jaunība» un Valtera «Latviešu kritika» («grāmata pelna nopietnu ievērību»), bet neviens vārdiņš tik nav iebilsts, ka pērn latviski iznācis viens no Kautska ievērojamiem darbiem «Etika». Un, ja Teodors mēģinātu izgrozīties, ka Kautska «Etika», lūk, neattiecas tieši uz dzeju un rakstniecību, tad atkal var prasīt: kamdēļ literariskā kronikā nav uzņemts krievu marksista Steklova pārstrādājums «Tagadējas literaturas panīkšana»? Kamdēļ šādās reizēs — Teodora vārdiem runājot — viņš «nepaceļ ne ausu, kad iznāk kāds literariski ievērojams darbs»?

Lai mūsu rakstniecība un dzeja varētu īsti zelt un plaukt, tad nevar to ļaut nomākt no diletantisma nezālēm, kuras tik lielā mērā sējis Teodors un viņa audzēkņi.

J. [Jansons-Brauns]

«Vārpas», 1910. g., Nr. 63, 64, 68, 69, janvarī.

ANDREJA UPĪŠA «STUDIJAS UN KRITIKAS»

Pirmais sējums. Rīgā, 1910.

Andrejs Upīts pieder pie nedaudziem mūsu rakstniekiem, kura darbi pelna nopietnu ievērību. To viņš panācis ar to, ka par rakstnieka pirmo un galveno pienākumu atzinis: strādāt un domāt,

nodziļināties sava laikmeta dzīvē un saprast viņas uzdevumus, iet līdzi cīņā par viņas nākotnes idealiem un reizē ar to savām iegūtām dzīves atziņām, savām pārbaudītām jūtām un domām censties atrast pilnīgāko mākslas izteiksmi, dot tām konkreti plastisku veidojumu. Darba nopietnība taisni šķir Andr. Upīti no lielum lielā latviešu «dzejnieku» bara, kuriem galvenā kārtā no svara atrast sev kādu sevišķi skanīgu pseidonimu, lepoties tad ar sava «augstā priestera» un «ģenija» lomu un mākslā taisni palikt par nespējīgiem diletantiem un neglābjamiem kropļiem. Andr. Upīts līdz šim savā mākslinieciskā attīstībā vienmēr gājis uz priekšu, un no viņa varētu cerēt nākotnē daudz, ja vien neuzmāktos bažas, ka avīžnieciska daudzrakstība var arī sabojāt viņa talantu (tas, diemžēl, pie mums pārāk bieži piedzīvots ar dažu labu spirgtu uzsācēju).

Kā mākslinieks un kritiķis Andr. Upīts iet karā ar mūsu nīkstošo sīkzemniecisko konservatismu, ar kalpības un bijāšanas garā sastingušo veco paaudzi, ar Neikena-Apsīša dogmu svētkiem. Neviens no latviešu rakstniekiem nav tik bargi un nesaudzīgi postījis vēl nesen atpakaļ tā cildināto zemes stūrīša un māju kaktiņa idili kā Andr. Upīts. Savā romanā «Jaunie avoti» viņš noplēš tās biezi apsūnojušo jumtu, izārda vecās, ķirmju sagrauztās sienas, — un cik te dzimtverdzības pūstošu palieku, pelējumu un netīrumu! Bet Andrejs Upīts neapmierinās ar to, ka rāda mums vecās sīkzemniecības ekonomisko postu; viņš ņemas psiholoģiski tēlot šādā dzīves iekārtā izaugušos tipus, un te nu mēs īsti dabūjam redzēt, kas īsti slēpjas zem Apsīšu Jēkaba tētiņa un pērmindera svētulīgās, pazemīgās ārienes. Viņš atvelk no šīs dzīves nost «vecās grāmatas» bauslību kā iegulējušos akmeni, un zem tā ņudz vien kā tārpi — sīkais zemnieciskais egoisms, kalpiska glēvulība un padevība un reizē atkal varmācīga nežēlība pret paša ģimenes vai zemes locekļiem. Pret šo patriarchali-zemniecisko pasauli un viņas tradicijām un dogmām (jeb «normām», kā A. U. tik ļoti mīl teikt) vērsti arī autora kritiskie apcerējumi, un tie taisni pieder pie labākiem viņa grāmatā (piem., «Latviešu tautskolotājs kā rakstnieks»).

Bet arī vecās sīkzemniecības turpinājums — mūsu tagadējā sīkpilsonība — nevar apmierināt mūsu autoru. Vecie saiešanas namu pātari gan te vairs nestāv nekādā cieņā, pārtrūkušas te veco, patriarchalo attiecību saites, bet neko labāku un augstāku nenes sevī šo aprindu dzīve: tā pati mantrausība, zemsirdīga nekrietnība, rupja izdzīves kāre un sabiedriski-kulturalā laukā — tukša tautisku frazu balmutība un gluži vai aptūkusi garīga kūtrība. Šī kalpošana vienīgi savam vēderam, šī Andrieva Niedras sludinātā devīze: «Darbs, familija, dzimtene» — modina

Upītī tikai riebumu, un ar šiem ļaudīm viņš nevar sēsties pie viena galda, pie kopējas cepešu bļodas. Tātad ne latviešu zemniecībā, ne latviešu pilsonībā Andr. Upīts neatrod sev idealus, un viņa attiecības pret šīm aprindām var tikai būt negatīvas un kritiski-satiriskas. Bet kurp tad iet un palikt? «Jauno avotu» beigās Mārtiņš aizgrābti runā par pilsētu, par šo «milzu smēdi, kur miljoni melnu kalēju sit zibeņa dzirksteles un kaisa pār visu pasauli». Vai Andr. Upīts atradīs ieeju proletariata jūtu un domu pasaulē, vai viņš tiešām stāsies pie «sava laikmeta laktas» un spēs izkalt «jaunas kulturas vērtības, spožas un skanošas kā tērauda asminis» — to, protams, nevar iepriekš pareģot. Viņa «studijās un kritikās» vēl pārāk maz norādījumu šinī ziņā, un dažas vietas viņa darbos liek domāt, ka šī jaunā pasaule vēl tam diezgan sveša (piem., ja tas apcerējumā «Uguns un nakts» («Izglītība», 4. burtn.) Raiņa reakcijas asins laikmeta dzejas nosauc par «variacijām» no «Tālo noskaņu» krājuma, kuras «pilnīgi bez nozīmes vēlākiem laikiem» (!!), un to vietā tik pārmērīgi cildina Raiņa alegorisko teiku dramu «Uguns un nakts»).

Savās kritikās Andr. Upīts rakstniekus un viņu darbus neaplūko no tā dēvētā «sabiedriskā» redzes viedokļa, t. i., viņš neņemas analizēt, kādā mērā zināms ražojums atspoguļo sava laikmeta un savas sabiedriskās grupas jūtas un uzskatus, kaut gan šur un tur viņam tomēr iznākas attiekties uz zināma rakstnieka vēsturiski-sabiedrisko apkārtni. Aiz šī iemesla tad arī, piem., Zvārguļu Edvarda raksturojums viņam izdodas tik maznozīmīgs. (NB. Krājumā ievietota arī kāda recenzija par Annu Brigaderi, — nezinu, kamdēļ šī literariskā dāma izpelnījusies tādu ievērību?) Andr. Upīts pa vislielākai daļai paliek estetiskas kritikas robežā, t. i., viņš pārmeklē, cik tālu rakstnieks izpildījis savu mākslinieka uzdevumu, kādā mērā tas savu idejisko nodomu spējis pārvērst konkreti apjaušamā mākslas tēlā. Šinī ziņā Andr. Upīts minams ar atzinību: daudz tukšu riekstu viņš pārsitis, daudz neīstu fabrikatu viņš iznīcinājis latviešu literaturā. No mākslinieka stāvokļa viņš asi apspriež arī latviešu dekadentus un Ķeniņu skolas «salonus» un «akademiskos centrus», kuri bankrotēja tik bēdīgi-komiskā kārtā. Andrejs Upīts nerimst sludināt un atgādināt tik bieži pie mums aizmirsto principu: «Vārdam mākslā jātop par miesu, lai tiktu dzīvs un patiesības pilns. Mākslai vajag plastiski veidotu tēlu.» («Studijas un kritikas», 38. lpp.)

Gribētos vēl autora paškritiku vērst uz dažiem bīstamiem sēkļiem, kas var apdraudēt viņa māksliniecisko nākotni. 1) Vairāk plastikas! — jācenšas mākslas darbu koncentrēt, cik vien tik iespējams, jāmēģina ar vismazākiem līdzekļiem panākt vislielāko iespaidu. Andr. Upītim jau ir dažas lappuses, kur tas tiešām var

atgādināt Mopasana meistarību, bet tad atkal nāk gabaliem tukšas vietas, kur tas atkārtojas, stiepj bez vajadzības tēlojumu un līdz ar to izplūst plašumā un seklumā. 2) Jāizvairās no pārspīlējumiem! — nevar tik pārmērīgi saskrūvēt situacijas un ar varu kraustīt tā efektus vienu uz otra, kā to Andrejs Upīts dara (piem., «Jaunajos avotos»). Kritikās Upītim gandrīz arvienu ir brīva, spēcīga izteiksme, viņa cirtieni ķer īstā vietā, bet šad un tad tomēr dažas vietas iznāk sapūlētas un forsētas. 3) Jāatmet lieko svešvārdu lietošana! Ar īstu autodidakta lepnumu Andr. Upīts bieži vien mīl atsaukties uz «bioloģiskiem, socioloģiskiem un psicholoģiskiem» likumiem (piem., «no pat dzimšanas viņa (dekadence) ir moritura (!) socioloģiski, bioloģiski un psicholoģiski» 51. lpp.) vai atkal pa starpām iespraust tādus terminus kā «rekonstruktivais idealisms», «psichiska konstelacija» utt. Atgadās arī tādas vietas: «No Hegeļa laikiem taču jau zināms, ka krēslā visi kaķi izskatās melni» (to taču laikam zināja jau agrāk) vai atkal: «Pie kriminalnoveles šūpļa stāvējuši tādi gara varoņi kā Nusē, Monteskjē, Šillers un drusku vēlāk Heinrichs fon Kleists» (67. lpp.) ??! Tādus neīstus krikumus Andr. Upīts var atstāt latviešu teatra izrāžu recenzentiem, bet pats lai tas saka tikai to, ko tas tiešām pārdomājis un sevī pārbaudījis.

J. [*Jansons-Brauns*]

«Izglītība», 1910. g., Nr. 6, jūnijs, 470.—472. lpp.

JAUNĀ RAŽA, XII

Oriģinalražojumi Teodora sakopojumā.
Rīgā, 1910., D. Zeltiņa apgādībā.

Arvienu klusāk paliek ap Teodoru, un arvienu vairāk intereses modina viņa kopotā un kārtotā «Jaunā Raža». J. Kārstenis, Arkadijs Vizma, Ed. Lejgalietis, Vold. Odiņš u. c. — tie ir visi tādi rakstnieki, kuri parasti pilda dažādu laikrakstu sestdienas pielikumus, un «Jaunai Ražai» sasūtītais materiāls tad arī tiešām ir tāds, kas atrodas uz robežām starp feļetona slejām un papīru kurvi. Cik necik oriģinals gabaliņš vienīgi ir Liepiņa «Kurlītis». Mūsu rakstniecībai daudz posta nodarījis Pēters Altenbergs, jo cik daudzi tagad pie mums nemēģinās viņam pakaļ ar īsi saraustītiem gleznojumiem, saskrūvētiem efektiem, bet sevišķi ar ļoti daudzām interpunkcijas zīmēm. «Jaunajā Ražā» tad arī netrūkst Jaunsudrabiņa «koloreti zīmējumi» un Kārsteņa «zīmējumi ar ogli» (punktu un strīpu daudzums šur tur atgādina jau telegramu lentu). Kāds Jansons vakarā «izstrēbis visu putru, notiesājis

gurķus un piekopis gandrīz abas veselas siļķes», un šīs siļķes liek viņam sapņot kādu pēc tam «Jaunā Ražā» uzrakstītu sapni; Baltpurviņš atkal uz saviem tēlojumiem uzvedināts, jau lasot vien par «zupu, kas pagatavota no kāļiem un sīpoliem, bez kādiem aizdariem», bet šie ražojumi taisni tad arī iznākuši pēc minētām ēdamām vielām. — Svaigas kā neuzplaukušu bērzu zariņi ir Vainovska un Melnā Alkšņa atmiņas iz seminaristu un skolotāju dienām, bet tās palikušas neizstrādātas. Gluži neizdevušies ir Kļaviņa «Pirmie viļņi». Interesants temats būtu Brūklenāja «Maldugunis», bet trūkst mākslinieka-tēlotāja veiksme, un šo tukšumu nevar noslēpt visvisādi poetiski salīdzinājumi, kuri te sakarināti kā raibi krāsoti papīra gabaliņi. Piem., «Vaidziņos pamazām ievilkās tieva grumbiņa, virs kuras lidoja skumjš ilgu smaids, kā gāju putniem aizejot saķerta zīlītes ēna uz sava būrīša aizlauztās laipiņas» utt. — No liriskiem dzejolīšiem daži cik necik labāki pantiņi pagadās Kārstenim, bet citur krājumā tukšas vēja skaņas.

Ar zināmu sajūsmu uzrakstīts Teodora apcerējums par Aleksandru V e b e r i. Teodors jau nu vienreiz neprot vēsturiski-kritiski apskatīt kādu rakstnieku vai sabiedrisku darbinieku — viņa raksturojumi vienmēr iznāk vai nu pēc galda dziesmām, vai līķu runām. *Ce n'est pas un homme, c'est une lyre** — šo teicienu par Lamartinu var pilnīgi attiecināt arī uz Teodoru. Bet vajadzētu ir Teodoram tomēr prast ieturēt zināmu mēru. Ar visādu skanīgu teicienu palīdzību viņš Vebera nozīmi grib nostādīt tikpat augstu kā pašu 6 gadu veco Veberi uz Rucavas kāpām, kur tas kā mazs puišelītis jau noskatoties «uz nemiera zīmēm plašajā jūras laukā» (tas notiek Krimas kara laikā) vai atkal tēva mājās uzņemot «pirmos vērojumus ģeogrāfijā, vēsturē, politikā»! Teodoram patīkas Veberi dēvēt par varonīgu «idealistu», un šo «idealismu» viņš pats redz tur, kur notiek idealu noliegšana un atsacīšanās no agrākās pārliecības. Mēs varam to uzskatīt par jaunekļa romantismu, jo Vebers ģimnazista gados pārnāca pāri pie latviešiem, sajūsminājās par Rāmavas Pērkonu un Lietavas kuningaikštiem, dzejoja par latvju meitiņu, bet mums jāraugās arī uz to, kas no šī romantisma paliek vēlākā dzīvē. Veberam piekrīt redzama loma «tautisko centienu» laikmetā 70. un 80. gados; tas ir laikmets, kas neprasa vairs cīņas grūtības un upurus, kādi bija jāizbauda Valdemaram un viņa biedriem, jo tagad katra skaļāka tautiska fraze, katrs goda mielastos tukšots kauss ienes slavu un godu, abonentu un klientu rubuļus. Par to vien jau, ka Vebers izstājās no «latviešu draugu biedrības», viņš tika pacelts «pirmā varoņa

* «Tas nav cilvēks, tas ir koklel»

lomā» (kā Teodors saka), un šāds «pirmais varonis» viņš palika vienmēr, kur bija jāatklāj kāda tautiska sapulce vai jāuzsauc «augstas laimes». Teodors apgalvo, ka Vebers «savos spēka gados veda cīņu ar lietpratību, izturību un idealismu», bet vēlākam vēsturniekam būs jāliecina, ka gan reti kas pierādījis tik maz pārliecības un drosmes, tik maz politiskas saprašanas un tālredzības kā mūsu bēdīgie «tautiskie vadoņi», kas no «tautiskiem centieniem» izsita tik sev labumu, bet citādi tautisko kustību līdzēja iestūrēt taisni sēklī. (Vienīgi Māters bija tolaik straujāks, dedzīgāks cīnītājs, bet par to viņš arī tika no latviešu «patriotiem» uz visnekrietnāko nīsts un vajāts.) Tautiskā lieta toreiz daudziem bija nešķirama no tautiska veikala, un, ja arī Vebers varbūt nebija īsti tāds praktiķis kā citi viņa koleģi, tad noklusēt taču nekādā ziņā nevar viņa līdzdalību Manaseina revizijas lūgumrakstu aferā, kur par vienkāršiem sūdzību formulariem Rīgas tautiskie advokati norāva latviešu zemniekiem smagas naudas sumas. Un vēlāk, kad pret tā saucamo «māmuliņu», pret tukšo, reakcionaro tautiskumu un viņa pīlariem cēlās opozicija, tad sākās «jaunās strāvas» laikmets, tad, lūk, Vebera pusē — Teodora vārdiem runājot — «tos ņēmienus, ko agrāk lietojuši vācieši pret tautas partiju, lieto tautas partija savu reiz pret jaunajiem». Bet vai tad šos «ņēmienus» var saukt par «idealismu»? Un, tiklīdz Vebers redzēja, ka šī «jaunās strāvas» opozicija apdraud viņas popularitati, tad gāzās vaļā tik rupju lamu vārdu straume, tad tam spalva lēkāja tik nenovaldāmā uzbudinājumā, ka dažreiz tīri žēl palika par šo saniknoto, nespējīgo pretinieku. Par idealistiem mēs saucam vīrus, kas par savu jaunības pārliecību stāv līdz mūža galam, kas taisni nebaltās dienās vēl ciešāk pieķeras saviem idealiem, bet vai šis nosaukums piederas Veberam, kam pie pirmās neveiksmes slīd ieroči no rokām ārā un kas sakaitinātā īgnumā griež muguru visai tautiskai lietai un iet atpakaļ pie vāciešiem? Mēs varam Veberi saprast un nožēlot, bet mums nav nekāda iemesla no viņa dzīves karjeras iztaisīt varoņa leģendu. Tikai vienu lietu gribētos vēl piezīmēt: salīdzinot ar vēl dzīvajiem «tautas partijas» vīriem un viņu tagadējiem «ņēmieniem», nelaikis Vebers gandrīz var izlikties kā džentlmens, bet tad arī tikai to pretim stādot «Rīgas Avīzes» ļaudīm. —

Vēl mināms Klaustiņa raksts «Par simbolismu latviešu dzejā», kurā tas ņem kritizēt Aspazijas agrāko dzejojumu «Gadu simteņa maiņā» un uzsāk polemiku pret kādiem sen aizmirstiem Niedras «Austruma» numuriem. Sakopotājs juties spiests garākā piezīmē koriģēt Klaustiņa izteiktos uzskatus. Art. Bērziņa apskats par «mūsu dramatisko rakstniecību» tikpat nelasāms kā vispār viņa «emfazu» un «diapazonu» teatra recenzijas. — Literariskā kro-

nikā rūpīgi sakārtotas ziņas par pag. gadā iznākušām grāmatām — šur tur var pelnos uzvandīt arī dažas dzirkstis, dažus diezgan zīmīgus vārdus. Jāatzīmē, ka agrāk Teodors ar sevišķu uzsvaru centās izrādīties kā ļoti objektivs un bezpartejisks spriedējs, bet tagad uz vecuma dienām sācis stipri grozīties. Par Austriņu, piemēram, «Jaunā Raža» stāsta, ka «viņa īsos stāstiņos sastopam ļoti glītas vietas, oriģinalas, spirgtas un interesantas», bet turpretim Upīša «Mazās komedijas» ir «nopietnam lasītājam tukši ziepju burbuļi». Ja, ja.

Ne «Jaunās Ražas» līdzstrādnieki, ne arī viņa kopotājs necenšas kādus jaunus ceļus lauzt mūsu rakstniecības virzieniem vai iekarot jaunas mākslas vērtības. Viss materials te ir tāds, kas vienkāršam laika kavēklim sakrāts un savākts, uz silta mūriša sēžot.

J. [*J. Jansons-Brauns*]

«Izglītība», 1911. g., Nr. 3, marts, 230.—232. lpp.

ANDREJA UPIŠA «LATVIEŠU JAUNĀKĀS RAKSTNIECĪBAS VĒSTURE (1885.—1910.)»

Izdevis A. Golts Rīgā, 1911.

Andr. Upīša latviešu jaunāko rakstniecības vēsturi izlasot, nāk prātā augļiem pārpildīta jauna ābele, kuras nestiprie zari zem ābolu smaguma liecas un lūst. Upīša grāmatai, nelūkojot uz viņas dzejisko bagātību, trūkst īsta zinātniski-kritiska pamata, trūkst paša izstrādātā un izpētītā vēsturisko faktu materiala, kas vienīgi viņa plašo apcerējumu varētu pārvērst par rakstniecības vēsturi. Ja Upītis saka, ka «lielās garīgās kustības izaug ar lielām pārgrozībām tautas saimnieciskās dzīves kārtībā», ja viņš atzinis, ka «sabiedriskās dzīves rosme vienmēr ir tā apakšstrāva, kas dzejnieku izceļ uz spēcīga idealu viļņa galotnes» (10. lpp.), tad varam arī prasīt, lai viņš savā vēsturē mums rāda rakstniecības organiskos sakarus ar sava laikmeta saimniecisko un sabiedrisko dzīvi, lai viņš taisni ceļ gaismā šīs «apakšstrāvas». Bet no šī darba Upītis atsakās, jo — pēc viņa domām — «latviešu rakstniecība tikai retos atsevišķos gadījumos bijusi tā, kam rakstniecībai vajadzētu būt: sava laika augstāko ideju un kulturalas apziņas spēcīgākā izteicēja, lielākais, tālākā kulturas posma ievirzītājs spēks» (3. lpp.). Tas nu ir gluži nepareizs apgalvojums, jo katras tautas rakstniecība, cik šauriņa un sīciņa tā arī nebūtu, ir vienmēr sava vēsturiskā laikmeta izteicēja, un tāpēc savas «augstākās idejas» un sava «kulturalā apziņa» atrodama vienmēr un visur latviešu literaturā, sākot no Neredzīgā Indriķa

un Anša Līventāla un beidzot ar Raini un Aspaziju. Un literaturas vēsturnieka uzdevums taisni ir rādīt un izskaidrot šo laikmeta ideju un sabiedriskās pašapziņas pastāvīgo pārgrozīšanos un pārveidošanos.

Taisnību sakot, gan reti vēl kādā rakstniecībā (ja neņemam, protams, atsevišķus liriskus pantiņus, bet gan veselu rakstniecības virzienu viņa kopībā) atklāsies tik skaidri un redzami sabiedriski-kulturalas dzīves un literaturas ciešais kopsakars, kā tas notiek latviešu rakstnieku ražojumos: ja stādāmies tikai sev priekšā klaušu laikmetu līdz 60. gadiem (Līventālu, Ansi Leitanu, Dīnsberģi, Juri Neikenu), «Pēterburgas Avīžu» periodu (Valdemaru, Baronu, Juri Alunānu), «tautisko centienu» gadus (Kronvaldu, Ausekli, Pumpuru, Māteru Juri) utt., tad redzam, ka zināma sabiedriski-vēsturiska formacija apņem un ieslēdz sevī tikpat cieši zināmu rakstnieku grupu kā zirņu pākste savus graudus. Un beigās Andr. Upīts tomēr pats arī atzīst, ka, nelūkojot uz visiem cenzuras spaidiem, «viņiem (latviešiem) daiļrakstniecība ir it kā universals tautas kulturas izteiksmes līdzeklis» (297. lpp.). Bet, ja tas tā, tad krīt viņa paša agrāk uzstādītie teicieni, ka latviešu rakstniecībā «nav pakāpeniskas, konsekventas attīstības» un ka «aiz organiska kopsakara trūkuma tautas kulturalā progresa virziens nav izmanāms». Gluži otrādi!

Andr. Upīts nav vēsturnieks. Viņš ir aizrauts patiesā, spēcīgā sajūsmā par tagadnes kulturas idealiem, par mākslas lieliem uzdevumiem tagadnē un nākotnē, un ar šo centienu mērauklu viņš stājas pie latviešu rakstniecības moraliskas un estetiskas vērtēšanas, nevis pie viņas vēsturiskas izpētīšanas un izskaidrošanas. Protams, katrs vēsturnieks, cik objektivs viņš arī pats negribētu būt, pagātni aprakstot, reizē ar to tiesā viņu, un tik straujš rakstnieks kā Andr. Upīts nemaz nevar citādi, kā iet ciņā ar pagātnes varām, — bet, uzņemoties vēsturnieka lomu, viņam tomēr pienācās analizēt, kā un kādēļ cēlies vai panīcis zināms rakstniecības virziens, kāpēc tas nav izstaltojies zināmu idealu augstumā, bet nevis kategoriski noteikt, ka tam vajadzēja tā un tā būt («latviešu rakstniecībai vajadzēja būt sevišķi mošam kulturattīstības dzinēja spēkam» utt., 297. lpp.). Uz Andr. Upīša grāmatu mēs tādēļ nevaram skatīties kā uz rakstniecības vēsturi viņas organiskā kopsakarībā, jo autors mums sniedz tikai atsevišķu rakstnieku un atsevišķu literarisku grupu kritiskus raksturojumus. Autors saka kādā vietā: «Neērti iet pa latviešu rakstniecības pēdām kā pa šauru, līkumotu, biezi aizaugušu meža taciņu, bet tomēr biezajā ērkšķājā retumis pamirdz ugunssarkans rozes zieds...» Taisni tādus noplūktus ziedus A. Upīts sasaistījis kopā savā apcerē-

jumā, bez saknēm un bieži vien arī bez stiebriem un lapām: mēs tātad īsti nedabūjam redzēt, kā un kur šie ziedi izauguši, mums jāapmierinās ar zināmas kritiskas izlases sakopojumu.

Pāriesim tagad uz dažām faktiskām piezīmēm. Vispirms te atduramies uz autora tik bieži lietoto vārdu «romantika», kura, pēc viņa domām, esot latviešu «tautas rakstura, tātad arī tautas rakstniecības kardinalais elements» (4. lpp.). Pēc mūsu pārliecības šāds «tautas raksturs» vispārim ir tāds nenotverams un nenozīmīgs jēdziens, bet, ja nu zem tā mēs gribētum iedomāties latviešu zemniecības garīgās savādības, kādas tā vēsturiski mantojusi no gadu simteņu ilgās atkarības un kalpības, tad redzam, ka vārds «romantika» te nepavisam nav vietā. Zem romantikas mēs taču saprotam tādu dzejas un mākslas izteiksmes veidu, kur jūsmu saviļņojums plūst pāri pār prāta spraustām robežām, kur kaislību uguns izposta visas noliktās normas, kur dzejnieka fantazija trauc pēc lieliskām gleznām, saskrūvētām metaforām, svešām neparastām krāsām, — un kur tad mēs to redzam latviešu rakstniecībā? Pie īstiem romantiķiem mēs varam skaitīt vienīgi Aspaziju un arī Poruku, bet Upīts romantiķu činā iecel vai visus latviešu rakstniekus (pat Apsīšu Jēkabu un Niedru!), un tādā ziņā šis vārds zaudē pilnīgi visu savu saturu. Un, ja tik vien iegādājamies, ka romantiskas dzejas priekšstāvji ir Bairens Anglijā un Viktors Igo Francijā, tad tūlīt redzam, cik aplami to attiecināt uz glēvo, nīkulīgo latviešu zemniecības un sīkpilsonības literatūru, uz viņas kultivēto pseidoromantiku. Pats Upīts taču arī saka: «No vācu vecromantikas latviskā tapinājusi savu nosaukumu, divus trīs motivus un it īpaši vispārējo tēlojuma veidu. Romantikas kā sevišķas pasaules atziņas, dzīvē izaugušas un ar dzīvi līdzveidojušās, latviešu rakstniecība, protams, arī n e p a z ī s t.» Bet kā nu var kas patapināts un neīsts būt «kardinalais elements»! Tad jau daudz vairāk pamata ir turpat blakus stāvošam teicienam, ka «melancholiskais, lokanais, piekļāvīgais dabas lirisms ir latviešu dabas un rakstniecības kardinalā īpašība». Bet «melancholiskais lirisms» nebūt vēl nav tas pats, kas romantika.

«Tautisko centienu» laikmetam Andr. Upīts pāriet ātri pāri, gandrīz nemaz neaizņemdams saimniecisko un sabiedrisko apakšstrāvu, bet līdz ar to paliek neizskaidrota tautiskā virziena saplakšana un iziršana 80. gados un šī laikmeta rakstnieki. No viņu bara Andr. Upīts sevišķi izcel ārā Apsīšu Jēkabu, un viņa vecās koka baznīciņas mākslu autors raksturo diezgan spilgti. Rets latviešu rakstnieks tik kritiski ir izpratis patriarchalās zemniecības psicholoģiju kā Andr. Upīts, kas ar nesaudzīgu dedzību trauc ārdīt dzimtverdzības garīgās paliekas, un tamdēļ arī viņa spriedumi par Kaudzīšu un Apsīšu Jēkaba skolu (piem., par Sau-

lieti, Blaumani, Purapuķi) iznāk tik pamatoti, ja arī dažam labam tie vietām izliktos par pārāk skarbiem. Tas taisni izvirza Andr. Upīti latviešu rakstnieku pirmās rindās, ka viņš nebīstas no nekādiem nenovecojušu aizspriedumu un dogmu kalniem un ka viņš droši stāj darbā pie šo kalnu norakšanas.

«Jaunās strāvas» periodu 90. gados Upīts nav pratis pienācīgi raksturot. Man šķiet, ka tas retam kādam arī izdosies, kas nav pats dzīvojis līdz šim latviešu «*Sturm und Drang*» laikmetam. Ja toreiz straujā kritiskas pārvērtēšanas darbā iegūtās jaunās sabiedriskās atziņas nevarēja pat atklāti līdz galam izteikties žurnalistiskā, ja dziļākās domas un kvēlošie vārdi palika turpat jaunās paaudzes piezīmju burtnīcās, tad arī, protams, daiļliteraturā šīs jaunās strāvas virziens patstāvīgi izpausties varēja tikai visai aprobežotā mērā. Teit jāanalizē daudz plašāk visi 90. gadi, lai redzētu, ka tanī ietveras vispirms Veidenbauma un vēlāk Aspazijas dzeja. Veidenbaumu gan Upīts pārmērīgi slavē, bet viņa toreizējo nozīmi viņš uztvēris nepareizi («priekš politiskas cīņas viņam nava vajadzīgas saprašanas» (64. lpp.) — kā nu to var teikt par tik strauju verdzības un padevības ienaidnieku, kas pats pirmais lojalai latviešu tautiņai atdzejojis «marseļezas» nemirstīgos pantus!).

Runājot par 90. gadu kritiku, Andr. Upīts it pareizi min arī Teodoru: viņš atzīst viņa nenogurdināmo darba spēju un slavējamo čaklību, viņš neliedz, ka 25 gadu laikā viņš «izrakstījis un sakopojis daudz vērtīga literaturvēsturiska materiala», bet viņam jānāk pie pazudinoša slēdziena, ka «visa ilgā Teodora publicistiskā un kritiskā darbība palikusi bez manāma iespaida mūsu sadzīves un rakstniecības kustībās». Tas skan bargi, bet tāds nu vienreiz ir visu vidus vīru, oportunistisko laipotāju un klibotāju liktens! Upīts nebaidās pateikt Teodoram acīs, ka tas ir «literariska amfibija», bet turpat gluži nepareizi viņš to nostāda par pazīstamā Eiropas kritiķa Brandesa audzēkni.* Brandesa kritikas metodi var un vajaga viņa aristokratiskam individualismam stādīt pretim proletarisko kolektivismu, bet, nudien, ir apvainojums vest mūsu Teodoru kaut kādā idejiskā sakarā ar Skandinavijas lielo kritiķi. Brandess ir bijis visu mūžu radikals šī vārda labākā nozīmē, viņš ir nāvīgi apkarojis visas veco dogmu auto-

* Tas izskaidrojams ar to, ka Upīts nepazīst pietiekoši Brandesu (citādi viņš neteiktu, ka Brandess «atsevišķo dzejnieku psiholoģijā nekur pārāk nenodziļinās») un ka acīm redzot viņš to samaina ar Tēnu («uz rases, klimata, sabiedriskās apkārtnes» principiem balstās Tēns, nevis Brandess). Diemžēl, sastopam šādas vēl dažas paviršības Andr. Upīša darbā: tā, piem., par Rich. Avenariusu viņš droši apgalvo, ka viņa filozofija ir «ārkārtīgi neskaidra, pretrunu pilna» (281. lpp.), bet tā nevar mētāties ar spriedumiem, kas vienkāršā noklausīti no citu vārdiem.

ritates un ticis nīsts un vajāts no vecās kārtības sargiem, viņš savā laikā lauzis ceļu jaunlaiku kulturas idejām ne tikvien Skandinavijas zemēs, bet arī pārējā Eiropas rakstniecībā (viņš vispirms iepazīstināja ar Ibsenu un Nīcši). Un nu mūsu Teodors, baznīckunga Jura Neikena un inspektora Fr. Treilanda skolēns, kas godam nosvinējis 25 gadu amata jubileju un, ja nemaldos, bijis pat paaugstināts «personīga goda pilsoņa» činā ...

Vislabākā portreja Andr. Upītim izdevusies, zīmējot literariskā jezuita Andr. Niedras seju, jo to viņš tiešām izstrādājis ar ģenialu veiksmi. Viņš ņem vienkārši citatus iz paša Niedras ražojumiem, viņš velk ar stingru roku līniju pēc līnijas, līdz galā iznācis tāds zīmējums, ka te nekas vairs nav izdzēšams. Niedras karakteristikā nav nekā lieka, te Andr. Upīts instinktivi uztvēris pareizo principu, ka māksliniekam jārīkojas ļoti rūpīgi un atturīgi ar saviem izteiksmes līdzekļiem, ka tas nedrīkst iet pāri pār vajadzīgo mēru. «*Zeichnen heißt weglassen!*» saka Makss Libermans, viens no vācu jaunlaiku lielākiem gleznotājiem, un šo vienkāršo patiesību Andr. Upītim derētu pastāvīgi iegaumēt. Cieši vien viņš arī savā «Rakstniecības vēsturē» ar nedaudzām rindiņām sākumā uzmet meistariski pareizas konturas, bet viņš neprot laikā apstāties, viņš turpina un atkārto jau reiz izteikto un tā izbojā tikai pirmo spēcīgo iespaidu. Cik asa un smalka ir Niedras un viņa «jaunnacionalisma» karakteristika, toties atkal neskaidri izplūdušas Niedras pēcnācējam Atim Ķeniņam ierādītās lapas. Upīts te samežģījas pašā sākumā pāris niecīgu pantiņu dēļ, nosaukdams A. Ķeniņu par «smalkjūtīga liriķa talantu», par «latviešu jaunatnes dzejnieku (!!)», un tā viņam īsti arī vairs neizdodas pareizi uztvert šo literarisko spekulantu, kas savā arodā vēl glumāks un sīkāks par Andr. Niedru. (NB. Teiciens par «āķīgo» klasicismu nav visai asprātīgs, un tas nepaliek labāks, ja to tikdaudz atkārto.)

Niedram autors kā kontrastu stāda pretim Raini, un atkal taisni pirmās lappuses ir dziļi un rūpīgi caurizdomātas. Bet tad kā par nelaimi viņš ņemas atstāstīt Raiņa «Tālo noskaņu» saturu, ar to, protams, viņš tikai vājina ritmisko pantiņu burvīgumu un pats ienāk tādu frazu plūdos, no kuriem viņam vēlāk pašam grūti tikt ārā. Raiņa dzejas lielo nozīmi «vētras priekšvakarā» Upīts patiesi izjutis un izpratis, un tāpēc tiešām jābrīnās, kad pie Raiņa pēcrevolucijas dzejoļiem tas uz vienreiz raksta: «Kā mākslas darbs Raiņa tā laika dzeja ir gandrīz pilnīgi nesuģestiva un p i l n ī g i b e z n o z ī m e s (!) vēlākiem laikiem.» Var būt dažādās domās par Raiņa «Uguni un nakti», var strīdēties par vienu otru Raiņa dzejolīti, bet par to man nemaz nav nekādu šaubu, ka taisni Raiņa pēdējo piecu gadu lirika paliks

neaizmirsta, kamēr vien dzīvos mūsu tautiņa. Zināms, mūžīgi jau nekas nepastāv, pat Homeru un Danti reti kāds vairs lasa, bet, ja dzejnieks dziļi un patiesi spējis apjaust un izteikt sava laikmeta lielākās ilgas un cerības, tad, pat viņa dzejas formai sabrūkot un novecojoties, viņas saturs tikpat būs pārgājis vēlāko paaudžu garīgā mantojumā.

Visplašākā nodaļa Andr. Upīša «Rakstniecības vēsturē» veltīta latviešu dekadentiem un viens pats Viktors Eglīts apbalvots ar kādām pāris drukas loksnēm. Šāds plašums, protams, nestāv nekādā samērā ar V. Eglīša literarisko nozīmi, jo pēc dažiem gadiem viņu atminēs tikpat maz kā Stepermaņu Krustiņu Bauskā. Upīts tomēr pūlas izklāstīt mums priekšā vai visus Eglīša ražojumus (pat salīdzinājis viņa «dzejoļu» vēlākos izlabojumus), un šim lappusēm nu jāiet garām kā ar nejēdzīgiem un nekaunīgiem uzrakstiem notraipītai dēļu sienai. Dekadentiskais virziens pie mums ir jau sašķīdis, pat Andr. Upīts ir sekmīgi līdzējis to iznīdēt iz latviešu rakstniecības, un tamdēļ nebija nekādas vajadzības to vēlreiz ar visām viņa bēdīgām skrandām tik svinīgi no jauna apglabāt. Izskaidrot to var vienīgi ar to, ka Andr. Upītim kā nopietnam māksliniekam dekadentiskie «karaļi» un «demoni» par daudz atriebušies ar savu tīšo mākslas kropļošanu un izķēmošanu, tā ka viņš nemaz nevar par viņiem runāt bez pārplūstoša īgnuma. Būtu vēlams bijis, lai autors taisni vēl tuvāk apzīmē mūsu dekadentisko dzejnieku tālāko ceļojumu, kur tie par varu tagad slienas klāt mūsu naudīgai mietpilsonībai, kur «dvēseles ceļu meklētāji, zvaigžņu lūkotāji un saules himnu daiņotāji salien pa ķēķa durvīm, iztapīgi smaidīdami un vēlīgi pakāsēdami, uzdzied galda dziesmu buržuju patronu goda mielastā». Bet ir tā jau par «skrīvera palīgu» nosauktais Akuraters droši vien vaimanās par šādu pārestību kādos pārdesmit «Latvijas» artiķeļos.

Andr. Upītim ir reti bagāta dzejiska izteiksme: salīdzinājumi raisās viņam tik viegli kā birstošas pārslas no ziedu pilna koka. Ņemiet, piemēram, tādus teicienus: «latviešu rakstnieks, tikko kādu spilgtāku jūtiņu kā zivtiņu saujā notvēris, steidz jau taisīt dzejoli» vai atkal: «jaunu aitādu tie pakārs Vērmaņdārza sētas zediņos un uzvilks pieklājīgu pilsonisku svārku». Šādi raksturojumi ir tik zīmīgi, ka tie droši vien agrāk vai vēlāk pāries literariskā apgrozībā, un kāds Vēsmiņu Kārlis vai Akuraters aiz skaudības viebsies, kāpēc tiem šādi teicieni ne par ko nenāk no spalvas ārā. Bet tāpēc Upītim jāpiesargās no liekas daudzvārdības, no tukšas eldgastiskas retorikas, no visiem šiem «sniegbaltiem kalniem», «atlūzušiem klints gabaliem», «okeana viļņiem» utt. Un par visām lietām — jāatradinās reiz Upītim no

nepanesamās svešvārdu lietošanas. «Traģisms ir imanents kultūras dabai», «organiski trakcionaras idejiskas potences» — tādas lietas līdz ar tik daudzreiz lietotiem «socioloģiskiem un psiholoģiskiem likumiem» vajaga bez žēlastības strīpot ārā un atstāt tās kādam Art. Bērziņam vai Eglīšu Viktoram.

Šādu tādu sīkāku kļūdu Upīša darbā atrasies diezgan daudz, un tās arī nekavēsies uzrādīt viņa literariskie pretinieki un skauģi. Esmu pārliecināts, ka dažas nodaļas šinī grāmatā pēc pāris gadiem neapmierinās arī pašu autoru. Mēdz būt tādi dramatiski ražojumi, kur vai nu technika vāja, vai dialogi pārāk stiepti, vai konflikti nepietiekoši motivēti, un tomēr mēs tiem uz skatuves sekojam ar lielāko interesi, jo par visiem trūkumiem nes pāri dzejnieka iekšējais bagātais spēks. Tas pats ir arī ar Upīša darbu. Lai pārlasām tikai viņa pēdējo nodaļu *«Ave sol!»*, kur tas sprauž mākslai viņas lielos uzdevumus, kur tas apliecina savu nešaubāmo ticību jaunas kultūras nākotnei, tad mēs mantosim pārliecību, ka no Andr. Upīša kā no rakstnieka un kritiķa varam vēl cerēt daudz.

J. [*J. Jansons-Brauns*]

«Izglītība», 1911. g., Nr. 7, jūlijs, 546.—550. lpp.

LITERARISKS JUCEKLIS

Andrejs Upīts laidis klajā grāmatu, ko viņš nosauc par «Latviešu jaunākās rakstniecības vēsturi». Bet iznāk, ka tā vēsture nav. To uzrādīja J. H. «Dzimt. Vēstnesī». Priekš Andreja Upīša un viņa draugiem un biedriem šis uzrādījums nederēja. Bet nu to pašu uzrāda Upīša labvēlis J. tai organā, kur Upīts kā literarisks darbinieks nostādīts pašā priekšā — žurnalā «Izglītība». Tur J. skaidri saka: «Andr. Upīts nav vēsturnieks.» («Izgl.» 7. num.) Tātad viņa grāmata nav vēsture. Par to nu nav šaubu ne Upīša draugos, ne pretiniekos. Bet kas tad ir viņa grāmatā? Tur esot kritiski raksturojumi, saka J.

Bet nu paskatīsimies kādā no šiem «kritiskajiem raksturojumiem». Zināma interese man par to, kā viņš mani raksturojis. Patiesi, ja tur neredzētu savu vārdu, grūti pazītu. No manām klajā laistām grāmatām minētas tikai kādas pāras, raksturotas nav nevienas. Bet Andr. Upīts jau varbūt negrib manas grāmatas, bet mani raksturot. Un tas pie Andr. Upīša ir zīmīgi, ka viņš pie rakstniekiem apraksta bārdas un svārkus, bet dažus no viņu galvenajiem darbiem ir pat nemin. Nu, labi, viņš raksturos mani. Raksturojuma kodols tas: es stāvot zem Brandesa iespaida, aplūkojot latviešu rakstniecību no Brandesa stāvokļa un caur Bran-

desa prizmu; es kopējot Brandesa stilu: mans stils esot pilnīgākais un veiklākais Brandesa stila pakaļmeistarojums. Brīnos. Ar Brandesa rakstiem (kā ar daudz citiem) esmu iepazinies, esmu par Brandesu rakstījis, bet, ka es visu redzētu caur Brandesa prizmu, ka es viņa stilu meistarotu pakaļ, — nezinu. Bet dažs kas jau varētu notikt neapzinīgi. Bet te nu nāk J. (tai pašā «Izglītības» burtnīcā, tai pašā savā kritikā par Andr. Upīša «vēsturi»), un tas arī lietu apskata pamatīgāk. Viņš atrod, ka Andrejs Upīts Brandesu nepazīst pietiekoši. Ja viņš to pazītu, tad viņš nevarētu teikt, ka Brandess dzejnieku psicholoģijā pārāk neiedziļinās: tad viņš nevarētu samainīt ar Tēnu. Bet viss tas Andr. Upīti nav varējis atturēt mani nostādīt par Brandesa pakaļmeistarotāju. Lūk, tāda vērtība Andr. Upīša «kritiskiem raksturojumiem».

Pēdīgi J. uztraucas, kā Andr. Upīts varējis mani vest kaut kādā idejiskā sakarā ar lielo Skandinavijas (?) kritiķi Brandesu. Tas esot priekš Brandesa apvainojums un priekš manis pārāk liels godinājums. Īstenībā te ir apvainojums priekš Andr. Upīša. Nekas viņam nav nācis mazāk prātā kā mani, ar Brandesu sakarā vedot, godināt. J. var būt drošs, ka, zīmējoties uz manu «godināšanu», Andr. Upīts viņam pakaļ nepaliks. Bet J. mani zin nostādīt sakarā pavisam ar citiem vīriem. Pēc aizrādījuma uz Brandesu, kas esot ticis nīsts un vajāts no vecās kārtības sargiem, viņš saka: «Un nu mūsu Teodors baznīckunga Jura Neikena un inspektora Fr. Treilanda skolēns, kas godam nosvinējis 25 gadu amata jubileju un, ja nemaldos, bijis pat paaugstināts personīga goda pilsoņa činā.» Te es tad nu tomēr nesaprotu, ko J. ar šo teikumu grib sacīt. Es — Neikena un Treilanda skolēns. Nemaz par to nekaunētos, bet tas nav taisnība. Neikenu nekad neesmu redzējis un Treilanda skolēns tieši arī neesmu bijis.

Jā, — bet garīgs skolēns? Varbūt pa daļai, un arī nekaunos. Nekaunos, ka «baznīckungs», kas radījis paliekamus darbus, kas atstājis neizdzēšamu iespaidu tautā un rakstniecībā, kas nodibinājis latviešu stāstu rakstniecību, ka tas atstājis iespaidu arī uz mani, ka pie tā esmu skolojies. Nekaunos, ka «inspektors», kas visnopietnākā kārtā strādājis priekš savas tautas apgaismošanas, uz līdzīgiem centieniem iesildījis arī mani. Uz šiem vīriem mest ēnu nozīmē grēkot pret latviešu labākajām tradicijām. Un vismazāk gan tādu ēnas mešanu vajadzētu atrast L a t v i e š u s k o l o t ā j u biedrības žurnalā. Bet lieta laikam tā, ka J. šos vīrus še min ne kā rakstniekus un kulturas darbiniekus, bet kā «vecās kārtības sargus». Te nu būtu jāpalūkojas, kāds sakars man ar viņiem, vai kā ar rakstniekiem jeb vai kā ar «sargiem». Bet varbūt šis divas funkcijas (rakstnieka un sarga) nemaz tik visai nav šķiramas. Ir varbūt tā, ka cilvēks, kas ieņem dzīvē

stāvokli kā vecās kārtības sargs, paliks šai stāvoklī arī savos rakstos. Nu tad līdz ar mani lai tiesā arī to, no kā J. mani tik rūpīgi grib šķirt, — daņu lielo kritiķi Brandesu. Viņš plaši un ar dziļu sajūsmu aplūkojis ne vien baznīckunga, bet bīskapa Tegnera rakstus, ne vien inspektora, bet paša ministra Gētes dzeju. Nevarēs, kā redzams, tos «vecās kārtības sargus» visus mest pār kārti. Un taču katram, kas grib dzīvot, ir tomēr kā nebūt šai pašā vecajā kārtībā jādzīvo. Taču arī J. būs nācis sakarā ar kādu inspektoru un arī ar kādu «baznīckungu». Un pie tam taču nevarēs noliegt, ka vecā kārtība un viņā pastrādātie darbi ir visas kulturas, arī viņas visjaunāko ziedu, sakne. Kas ciena jaunākos kulturas panākumus un centienus un nopeļ veco kārtību, dara to pašu, ko cūka zem ozola, kas, zīles ēzdama, rakņā ozola saknes un nicina ozolu. — Pie tam ir vēl no svara piezīmēt, ka Brandess 4. februarī 1902. g. ar lieliem godinājumiem arī no oficialu iestāžu puses nosvinēja savu 60. dzimuma dienu, ka viņu tai pašā gadā iecēla par profesoru, ka viņš no tā paša gada dabū no Kopenhagenas augstskolas ap 5000 kronu lielu ikgadēju goda dāvinājumu. Varbūt Brandess neliek uz visu to nekādu sevišķu svaru: bet pie cilvēkiem, kas ko strādājuši, tas tā dažreiz mēdz notikt. Redzams, ja J. un Andr. Upīts gribēja uzrādīt manu darbu nevērtību, tiem vajadzēja to citādi darīt. Šādā kārtā viņi ir diezgan skaidri raksturojuši paši sevi.

Bet tad vēl viens zīmējums, ko viņi paši par sevi sniedz. J. slavē Andr. Upīša izteiksmi (pie drauga taču kaut kas arī jāslavē!). Viņa salīdzinājumi raisoties kā birstošas pārslas no ziedu pilna koka. Un par paraugiem J. citē šādus Andr. Upīša teicienus: «latviešu rakstnieks, tikko kādu spilgtāku jūtiņu kā zivtiņu saujā notvēris, steidz jau taisīt dzejoli»; un otru: «jaunu aitādu tie pakārs Vērmaņdārza sētas zediņos un uzvilks pieklājīgu pilsonisku svārku». Pirmajā teicienā jūk un irst gleznas. Vai jūtiņu var notvert saujā? Vai no zivtiņas var iztaisīt dzejoli? Bet totiesu otrs teiciens ir tik slavens, ka viņam līdzīgu gan neatradīs nevienā rakstniecības vēsturē visā pasaulē. Tas taisnība: aplūkojot literaturu, var rakstīt par aitādām, kas pakārtas Vērmaņdārza sētas zediņos, vienīgi Andrejs Upīts un J. Viņiem patiesi šādiem izteiksmes līdzekļiem «kritiskos raksturojumos» vajadzētu meklēt ceļu uz pasaules literaturu, jo tur taču tādas lietas nemaz nav dzirdētas.

Olainē, 18. jūlijā, 1911. g.

Teodors [Zeiferts]

«Dzimtenes Vēstnesis», 1911. g., Nr. 166, 23. jūlijā.

KRITISKS JUCEKLIS

Sajūsmināts par J. spriedumu «Izglītībā», ka mana rakstniecības vēsture neesot vēsture, Teodors meklē šajā vēsturē literarisku jucekli un savus pētījumus izziņo «Dzimt. V.» (š. g. 166. num.). Tā kā nepatīkami nākt avīzē, kur producējas Jankavs un viņam līdzīgi «avīžu rakstītāji», tad padevīgi lūdzu «Jaunās Dienas Lapas» redakciju atļaut vietu savā avīzē šīm īsām piezīmēm par kritisko jucekli min. Teodora rakstā.

Nevaru prasīt, lai Teodors saprastu, ka mana rakstniecības vēsture tiešām nav vēsture — pēc līdzšinējo latv. rakst. vēsturu parauga, ka viņa nav un negrib būt rakstnieku un rakstniecības darba vispārēja skaitītāja un reģistrētāja. Teodors savu mūžu strādājis kā lit. darbu izrakstītājs un rakstniecības statistiķis, tādēļ viņam pilnīgi svešs rakstniecības vērtējums pēc viņas iekšējās, pozitivi-sabiedriskās nozīmes, tādēļ viņam arī pilnīga tiesība žēloties, ka manā vēsturē neesot viņa grāmatu pilnīga saraksta, ne atsevišķu raksturojumu. Bet viņa kritiķa darbības raksturojums viņam tā ķēries pie sirds, ka no tā viņš gribētu atkratīties, lai kā. Jau labu laiku viņš, kā krievs saka — «прикидывается дураком» — izliekas par vientiesi; jo pēc Raiņa «Zelta zirga», lūk, iznākot, ka vientiesītis tas gudrākais. Vientiesīti spēlē tā: izliekas nekā nesaprotam un par visu brīnās. Piem.: Upīts salīdzina Niedras un Raiņa sejas; Teodors sasit rokas: bet tā taču ir tīrā bārdu un svārku aprakstīšana! Nemēģiniet viņam ieskaidrot, ka, piem., viņa meistars Brandess apraksta ne vien bārdu un svārkus, bet arī matus, degunu, acis, gaitu u. t. t., ja tie piepalīdz izcelt zināma rakstnieka iekšējās dabas raksturojumu. Uzķer viņš kādu teikumu par faunu (T. labprāt izlieto arī «Izgl.» drukas kļūdu un raksta: jaunu!) aitādu, ko izbijušie dekadenti uzkar Vērmaņdārza sētas zediņos, — nu, vai tad viņam jāsaprot ironija par pašdarinātiem fauniem un viņu tērpu vai arī tas, ka ar Vērmaņdārza sētu tiek aplinkus apzīmēta tā vieta, kur pieklājīgā pilsoniskā svārkā tērpušies rakstnieki nu spraucas: lit fondā, «Latvijā», Latv. biedr. namā! Viņš redz tik aitādu un brīnās un nebeidz brīnēties. Sak', pasaules literaturā tādas lietas nemaz nav dzirdētas. Upīts saka: tikko kādu spilgtāku jūtiņu kā zivtiņu saujā notvēris, steidz jau taisīt dzejoli. Kas tā par valodu? vientiesītis prasa. Teodoram tur «jūk un irst gļeznas. Vai jūtiņu var notvert saujā? Vai no zivtiņas var iztaisīt dzejoļi?» Dzejoļu krājumā «Pumpuri», kura autors ir Teodors, lasām: «Tev nodreb sirds; man šķietas, tur avoti izplūdīs... Man sirds ir pilna dziesmu...» Vai no sirds var izplūst avoti? Kas par avotiem? Kas par dziesmām? It kā katrs, kas pie cūku

kaušanas asistējis, nezinātu, ka sirdī tikai asinis — ne avotu, ne dziesmu! Tā, redzat, kur gleznas un gleznu valoda, tur vientiesītis ar dziļdomīgiem jautājumiem netiek galā un no svētiem brīnumiem laukā. Un neviens viņam neieskaidros, ka viņš nav tas gudrākais un «kritiskākais» cilvēks. Neviens viņu nepārliecinās, ka viņa prātojumos nav nekā prātīga, bet vienīgi tikai bērnišķīga sofistika un kritisks juceklis.

Andrejs Upīts

«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., Nr. 187, 17.(30.) augustā.

PROLETARISKĀ UN NEPROLETARISKĀ MĀKSLA

Pēdējā laikā puslīdz daudz rakstīts par mākslu un strādnieku šķiru. Tas ir jauns temats, kurš samērā nesen izplūdis uz augšu. Tādēļ viņš tomēr vēl uzskatāms par maz pārrunātu un apgaismotu.

Bet kādu mākslu proletariats tiecas baudīt? — Īstu mākslu, atbild daudzi. Bet kas tad ir tā īstā māksla, ko zem viņas saprot? Te jautājums sarežģās, jo dekadentiem ir sava īstā māksla, «jaunromantiķiem» — sava, realistiem — sava, utt. Otrkārt, mēs dzīvojam šķiru sabiedrībā, kur pastāv pilnīgi noteikta šķiru psicholoģija un ideoloģija. Tādēļ ar minēto mērauklu nevaram tikt galā un neizbēgami nonākam pie cita principialu robežu vilkšanas — pie proletariskās un neproletariskās mākslas robežām. Bet ko sauksim par proletarisku mākslas darbu? Daži domā, ka proletarisks mākslas darbs ir tas, kurš celts iz proletariata dzīves akmeņiem. Bet tas nav pareizi, jo arī īsti buržuazijas ideologi raksta par strādnieku dzīvi, un visus tādus darbus taču nevar atzīt par proletariskiem. Tādēļ par proletarisku mākslas darbu uzskatāms katrs tas darbs, kurš apgaismots no proletariata filozofijas, no viņa pasaules uzskata. Tātad nav no svara mākslas darba temats, bet redzes stāvoklis, uz kura stāv zināmā darba autors.

Bet vai mums tagad ir un vai var būt proletariska māksla? — Daži pilnīgi noteikti atbild ar «nē»; daži saka, ka esot tikai pirmie asni. «Proletariskai mākslai šolaiku sabiedrībā nav un nevar būt vietas», saka viens («Laika Balss», Nr. 44). «Tīri proletariskas mākslas vēl nav un nevar būt...» saka cits («J. D. L.», Nr. 160). Un proletariska māksla varēšot būt tikai aizkapitalistiskā sabiedrībā, «kad vairs nebūs šķiru sabiedrības, bet cilvēce būs atkal kaut kas nedalāms un vesels ar kopējiem centieniem, kopējām ilgām un interesēm», turpina «L. B.» autors. Tātad proletariskā māksla uzziedēs tad, kad vairs nebūs paša proletariata

kā atsevišķas sabiedriskas šķiras, bet būs tikai vienota cilvēce! Tas ir nepareizi. Kad nebūs paša proletariata, bet būs tikai cilvēce, tad taču varēsim runāt arī tikai par vispārcilvēcisku, bet ne par proletarisku mākslu. Tas tomēr neesot taisnība, jo proletar. māksla jau tagad esot vispārcilvēciska, un līdz ar to — tā esot arī nākotnes, t. i., pēckapitalistiskās sabiedrības māksla.

Te notiek liela pārprašana. Taisnība, proletariats ir vispārcilvēciskā progresa nesējs. Proletariata cīņas gala iznākums būs — visas sabiedrības, visas cilvēces labklājība vārda visplašākā nozīmē. Bet tas taču nenozīmē, ka pēckapitalistiskā māksla būs proletariska un ka tagadējā proletar. māksla ir jau pēckapit. sabiedrības māksla. Ja tas tomēr tā būtu, tad tas nozīmētu to, ka mūsu vēsturiskais materialisms ir tikai skaista pasaciņa. Kādēļ tā? Tādēļ, ka vēstur. materialisma pamata tezes saka, ka katram saimnieciski-sabiedriskam attīstības posmam ir arī sava, tikai viņam piemītoša «virsbūve» jeb ideoloģija. Protams, nav absolutas robežas starp vienu un otru laikmetu, jo sabiedriskā dzīve ir nepārtraukta attīstības ķēde. Jo jau irstošās sabiedrības klēpī rodas nākotnes sabiedrības dīgļi. Tā arī tagadējā sabiedrība sevī nes nākošās sabiedrības dīgļus. Proletariats nu ir šīs lielās nākotnes paudējs. Tādēļ gluži dabīgi viņa ideoloģijā jau slēpjas nākotnes ideoloģijas elementi. Bet tas tomēr nenozīmē to, ka tagadējā proletar. māksla ir jau nākotnes māksla. Kādēļ? Tādēļ, ka katra laikmeta māksla atspoguļo sava laikmeta dzīves īstenību, bet nevis nākošo laikmetu, kuru mēs nepazīstam, kuru varam tikai vairāk vai mazāk pareizi iedomāties. Protams, ir arī izņēmumi, bet tie tikai apstiprina zināmā likuma pareizību.* Un ko tad īsteni var atspoguļot un atspoguļo proletar. māksla? — Taču tikai proletariata lielisko cīņu ar kapitalu — taču tikai tagadējās sabiedrības nelietības. Nu vai pēckapitalist. māksla arī varēs atspoguļot kaut ko līdzīgu?...

Otrkārt, nākotnes sabiedrībā taču nebūs vairs arī paša proletariata, kā tas jau augstāk atzīmēts. Daži domās, ka tā ir fraze vai — ka tagadējā proletariata ideoloģija necik neatšķirsies no lielās nākotnes pilsoņa ideoloģijas. Iznāk, ka garīgas pārgrozības notiks tikai tagadnes birģeļa galvā, tam nākotnes sabiedrībā iedzīvojoties, bet tagadnes proletariets ir jau garīgi pilnīgi nogatavojies nākotnes valdinieks.

Bez šaubām, aizkustinātais jautājums ir visai sarežģīts, bet atšķetināms tas tomēr ir. Pirmkārt, nākotnes pilsonis saimnieciski-sabiedriskā ziņā radikali atšķirsies no tagadnes proletarieša.

* Piemēram, Bogdanova ievērojamais darbs «Sarkanā zvaigzne», kur top tēlota lielās nākotnes sabiedrība. Bet cik tādu darbu ir?

Tagadnes proletarietim pieder tikai divas rokas un divas kājas, bet nākotnes pilsonis būs visu milzīgo sabiedrisko bagātību (zemes, pilsētu, fabriku utt.) līdzīpašnieks. Tā ir starpība!... Tagadnes proletarietim daudzās valstīs nav gandrīz nekādu politisku tiesību, bet nākotnes valstī — absoluti pilnīgas būs arī viņa polit. tiesības.

Tātad līdz ar kapitalisma sabrukšanu nevis buržuazija pāriet proletariatā, top proletarizēta, un proletariats paliek kā agrākā saimnieciski-sabiedriska cilvēku vienība, bet, kā redzējām, radikāli pārgrozās arī paša proletariata sabiedriski-politiskais un saimnieciskais stāvoklis. Tādā gadījumā katram konsekventam marksistam taču jāatzīst, ka bez pārgrozībām nevar palikt arī tagadnes proletariata — nākotnes pilsoņa ideoloģija, kurā ietilpst arī māksla. Protams, birģeļa galvā šī pārgrozība būs nesalīdzināmi lielāka, bet bez pārgrozībām neiztikt arī proletarieša galvai. Pats par sevi saprotams, ka, runājot par nākotnes sabiedrību utt., nav jāsaprot tūliņ «otra diena» pēc sabiedriskās revolucijas, bet gan jau «iedzīvojusēs» jaunā iekārta.

Un tā tomēr atkal nonācām pie slēdziena, ka proletariska māksla var rasties un pastāvēt tikai pašam proletariatam pastāvot. Bet, tiklīdz proletariats kā atsevišķa šķira zaudē savus saimnieciski-sabiedriskos pamatus, tūliņ pārgrozībām jānotiek arī visā viņa ideoloģijā. Tādēļ pēckapitalistiskā sabiedrībā nebūs vis proletariska, bet būs gan vispārcilvēciska māksla. Tagadnes proletariskā māksla ir un var būt tikai kā pāreja uz vēl augstāku nākotnes mākslu. Tātad prolet. māksla var gan sevī ietvert un arī ietver labi daudz nākotnes mākslas elementu, bet pate šī nākotnes māksla viņa tomēr nav un objektivi nespēj būt.

Runājot par proletariskās mākslas tagadējo stāvokli, gan jāpiekrīt tiem, kas saka, — proletar. māksla patlaban sākas, patlaban sit pirmos asnus. Un mēs, latvieši, varam justies laimīgi, ka mums jau ir viens īsti liels proletariata lielo ilgu un titanisko sāpju dzejnieks, kuru pazīst katrs daudzmaz inteliģents latv. proletariets un proletariete. Bet viņa lielo proletarisko darbu («Uguns un nakts») pazīst visa tauta vārda īstā nozīmē. Ir gan arī cilvēki, kuri noliedz šī darba vērtību. Bet te strīdēties par to — būtu nevietā. Tikai jāatzīmē tas, ka «Uguns un nakts» ir gan proletarisks mākslas darbs, jo katra rindiņa viņā elpo proletariskās filozofijas atziņā. Par tautiskām tendencēm te var runāt tikai tas, kas nav papūlējies jo rūpīgi un pamatīgi iepazīties ar «Uguni un nakti», vai atkal kā tautiskais vaidelots Teodors, kurš nav spējīgs saprast Raiņa pasaules uzskatu visā viņa filozofiskā dziļumā un plašumā.

Arī starp mūsu jaunajiem rakstniekiem labi daudz ir tādu,

kuri mēģina nostāties uz proletariata filozofijas pamatiem, bet par mēģinājumiem tālāk gan tie vēl nav tikuši. Protams, ar to nav sacīts, ka viņi netiks tālāk, jo ievērojamu mākslas darbu radīšanai vajag lielus piedzīvojumus, dziļus pārdzīvojumus un plašu, vispusīgu izglītību, kas iegūstams tikai ar laiku.

Tāpat krievu proletariatam ir savs liels mākslinieks — M. Gorkijs. Buržujiskie avīžu kritiķi gan M. Gorkiju kā mākslinieku jau sen aprakuši. Protams, kā buržuazijas rakstnieks viņš ir miris, bet dzīvo un pieaug kā proletariata mākslinieks. Lai atceramies tikai Gorkija lielo mākslas darbu «Мать» («Māte») un «Исповедь» (Melnalkšņa latviski tulkots «Dieva meklētājs»). Taisnība, atgadās arī pa marksistam, kas saka, ka Gorkijs liels esot tikai romantiskos baskāju stāstos, «Dibenā», «Tomā Gordejevā», bet «Mātē» viņš esot gandrīz vai vienīgi publicists. Protams, to viegli pasacīt, bet pierādīt — grūti. Un katrs neitrals cilvēks, kas «Māti» būs lasījis, droši vien atzīs, ka tas ir gan ievērojams mākslas darbs, un vēl pēc ilgiem gadiem jo spilgti spēs stādīties priekšā vareni tēloto proletarieti — māti. Un tā ir visnopietnākā liecība, ka mums darīšana ar patiesi izdevušos mākslas darbu. Ne velti gadus trīs atpakaļ laikrakstos parādījās daudzu strādnieku pateicības Gorkijam par viņa «Māti».

Šie pāris piemēru vien pierāda, ka jau ir proletariski mākslinieki un proletariska māksla. Un citādi tas taču arī nevar būt: reiz ir pate šķira, tad drīzi vien jāronas viņas ideoloģijai, kura sevī ietver arī mākslu. Tomēr taču nav noliedzams, ka proletariatam jau ir sava nopamatota filozofija (vēstur. materialisms), kādēļ gan tam nevarētu būt arī sava māksla?

Ronas jautājums: kādēļ proletar. māksla vēl tik jauniņa, tik neattīstīta un nabadzīga. Ir jau cilvēki, kas apgalvo, ka proletariats mākslu nīstot, nīstot kulturu vispārīgi un ka, proletariatam uzvarot, pasaulē iestātos barbarisms un garīga nāve. («Грядущий хам», Мережковского.) Tādēļ arī tagad neesot strādnieku mākslas. Tās, protams, ir rupjas, tendenciozas nejēdzības. Bet pie proletariskās mākslas tagadējā stāvokļa vainīgi daudzi iemesli. Pirmkārt, modernais proletariats kā sabiedriska vienība ir visai jauna parādība — gadus simtus veca, pat jaunāka, kamēr pilsonība un viņas kultura skaita gadus tūkstošus. Otrkārt, proletariats ir visnabadzīgākā un apspiestākā šķira mūsu sabiedrībā, un, treškārt, proletariatam līdz šim pilnīgi trūka savas inteliģences, kura spētu izbīdīt ievērojamus māksliniekus. Lūk, šo vispārīgo iemeslu dēļ proletariata māksla nav varējusi sasniegt augstāku attīstības pakāpi. Bet tagad — jo turpmāk, jo lielāka aizvien top iespējamība priekš proletariskās mākslas uzplaukšanas. Un taisni proletariats ir tā vienīgā šķira tagadējā sabiedrībā, kuras (šķiras)

vispārcilvēciskie ideali patiesi spēj sajūsmināt un apaugļot īsti lielu mākslinieku uz neredzēti lielisku darbu radīšanu. Nevajaga būt pravietim, lai pareģotu, ka taisni proletariskie mākslinieki cilvēcei darinās viskrāšņākos mākslas darbus.*

Bet vai starp proletarisko un neproletarisko mākslu var vilkt stingru robežu? Tāda robeža ir jāvelk, bet tas ir grūti izdarāms, jo absolutu mākslu pavisam nav. Vispārīgās robežas mēs spējam vilkt pilnīgi noteikti un krasi, bet, tiklīdz ķersimies pie sīkākas analizes, tūliņ atzīsim, ka absolutas robežas nav ne dzīvē, ne mākslā. Absoluta plaisa ir starp lielburžuaziju un proletariatu, bet aiz lielburžuazijas nāk vidus buržuazija, tad nāk vēl sīkburžuazija un svaidīgā inteliģence. Ja par pirmām divām grupām varam sacīt, ka tām absoluti nav kopēju interešu ar proletariatu, tad par pēdējām divām grupām to nevar sacīt. Ir krietni daudz ekonomisku un politisku interešu kopības, piemēram, starp izbadējušos sīkzemnieku un starp pilsētas strādnieku no otras puses. Un to var attiecināt ne vien uz Krieviju, bet arī uz V.-Eiropu, kur sabiedrisko šķiru nogrupēšanās sasniegusi visaugstāko pakāpi. Ja nu mākslu mēs uzskatām par dzīves īstenības koncentrētu spoguli, tad taču gribot negribot jāsaka, ka nav absolutas robežas starp proletarisko un neproletarisko mākslu. Protams, galējie poli stāv tāļi viens no otra, un tagadējās sabiedrības robežās viņi nesastapsies, bet šo divu, varētu sacīt, absoluto pretējību starptelpā ir daudz pakāpienu, kuri abpusīgi tuvojas un beigu beigās sakūst kopā. Protams, šīs saites samērā ir niecīgas, glēvas, tās nespēj iznīcināt bezdibeni starp buržuaziju un proletariatu, bet viņas tomēr pastāv un noliedz absoluto robežu iespējamību. Piemēram, Fr. Šillera «Vilhelms Tells» ir pilsonisks mākslas gabals, bet viņā labprāt noskatās arī proletariats, jo Tells ir protesta cilvēks, jo visa luga ir protesta gara pārpilna. Šis gars ir ierobežots; viņš izteic tikai sava īsredzīgā laika jūtas un domas, bet proletarietim viņš tomēr patīk, jo proletariets pats caur un cauri ir protesta gars. Vai atkal «Uguns un nakts» ir proletarisks darbs, bet viņu var baudīt arī pilsonis, jo dramā izpaužas arī daļa no viņa dvēseles. Bet, neskatoties uz to, tomēr nevaru piekrist marksistiem, kuri saka, ka mūsu marksist. inteliģences pienākums ir censties padarīt pieietamus latv. strādniekiem visus «īstus» mākslas darbus (kā daži mēdz teikt): klasiskus, modernus, feodali-aristokratiskus utt. Tā nu patiesi būtu savu pirmdzimto tiesību pārdošana par lēcu virumu. Proletariats ne uz mirkli nevar aizmirst: kas viņš ir, kur atronas un ko grib. Mēs varam atzīt vienīgi tādu

* Raiņa «Uguns un nakts» jau uzskatāma par vienu no ievērojamākiem darbiem visas pasaules dram. literatūrā. Nāks laiks un katrs atzīs, ka Gētes «Fausts» tāli nevar līdzināties Raiņa «Ugunij un naktij».

mākslu, kura līdz ar estetisku baudījumu ierosina mūsu dzīvības impulsus, bet nevis tos iežūžo, iemidzina. Un tālāk no tikpat liela svara ir: kāda virziena dzīvības ierosinājumu gūstam. Tādēļ mēs vispirms tuvosimies tiem mākslas darbiem, kuri apmierina augšējās prasības. Ja proletarisko mākslas darbu vēl nav pietiekoši daudz, tad mēs ķersimies gan pie buržuaziskās mākslas, bet to darīsim ar vaļējām acīm un vienmēr izvēlēsimies to mazāko ļaunumu. Bet Pšibiševski, Sologubi, Meterlinki, Andrejevi, modernisti, nekad nebūs cieņā pie proletariata, kurš prasa pēc dzīvas, spēcīgas, drošas dailes, bet ne pēc vārgulības, gļēvulības, bailības, mistikas...

P. Roberts [*R. Pelše*]

«Jaunais Laiks», 1911. g., Nr. 30, 31, 5.(18.) novembrī, 9.(22.) novembrī.

LITERARISKAS EKSKURSIJAS

18

«BAKU UN KOLERAS» RAKSTNIECĪBA

Viktors Eglīts raksta savu «otro kopoto rakstu» («Vērtības pārvērtējot») ievadā:

«Šo grāmatu reiz biju nodomājis pavisam neizdot, jo viņa tiešām mūsu idiliskai, elementarai tautai likās par izsmalcinātu... Bet, atzīdams šo savu grāmatu sarakstītu zem stipriem tagadējās Eiropas ultra-individualajiem, aleksandriskiem (!) iespaidiem, es tomēr pats, kā piederīgs pie vēl idiliskas, elementaras tautas, esmu pārvarējis šo izsmalcinātību tāpat kā tautas veselīgais ķermenis socialdemokratisma mistifikaciju, kas arī tāpat iz aleksandriniskās Eiropas izplūst. Savus tā laika pārdzīvojumus noslēpt tautai atrodu par nevajadzīgu taisni tamdēļ, ka tie ir patiesīgi un mākslinieciski izteikti... Šie apakšzemes jeb obziniskie piedzīvojumi tomēr bija mums jāizdzīvo, lai, piepotējuši sev dažādas kulturtautu slimības, kā piepotē bakas vai kolieru, pēc neliela reiboņa mēs imunizētos... un tā sagatavotos priekš latviešu dzīves un mākslas renesansa, kas ir jau durvju priekšā, jo pēc norveģiem un flamiešiem (!) liktenis taisni latviešus sauc uz pasaules skatuves.»

Bija laiki, kad Viktors Eglīts rakstniecībā jokupētera lomā mazākais smīdināja latviešu lasītāju. Bet tie ir pagājuši: medū kausēti zibeņi, mēriem pretī izstīdzējušas pilis, lielo zvanu zva-

nītā «renesansa», — viss apnicis un palicis gluži vienaldzīgs. Grūtas slimības ciezdams, bakās nomocījies, kolerā novārdzis, Viktors Eglīts ir stipri aizgulējies: nav manījis, ka literariskais tirgus sen beidzies. Velti viņš grieztu savu leijerkasti: idiliskā, elementarā tauta «tiešām» vairs nav iemānāma vēju saplosītā, lietu caururbjošā balaganu būdā. Ko viņa iesāks pat ar tiem «nobeigtajiem» kumēdiņiem, ko tirgus mākslinieks savā ievadā-afišā piesola? Vesela klauna jokus vēl kādu acumirkli var ciest, bet baku vai koleras slimnieka muldēšana ir bīstama. Varu lasītājiem parādīt gabaliņu no paša Viktora Eglīša ieslavētā *chef' d'oeuvre*, mazākais šito «tautai» noslēpt arī es atrodu par nevajadzīgu: «Par mani elsoja pirmatnes varde. No putnu ceļa aumaļoja mitru, liesmojošu masu šalkas... Glums skelets nakti apkampa mani. Kad viņa smaganas atdūrās pret manām, bij janorij viņa saltā mēle...» Bet kādēļ jūs nebēgat no tās briesmīgās vardes? Kādēļ nesmejaties par to apēsto mēli? Ak jā, jūs saprotat, jums pat žēl nava nabaga, karsoņa mocītā cilvēka. Bet drusku nožēlot viņu tomēr var. Visas zīmes rāda, ka literariskas bakas vai kolera (varbūt abas kopā) palikušas Eglītim par kronisku kaiti. Viņa mākslinieciskie gremojamie organi ir galīgi samaitāti, viņa mākslinieka seja neglīta, viņa atmiņa palikuse brīnum vāja. Viņš aizmirsis, ka tādu pat ievadu-afišu (ar to pašu briesmīgo vardi) priekš gadiem jau reiz mālēja saviem dzejoļiem. Tādu pašu «renesansu» jau reiz «Dzelmē» zvanīja. Bet neviena literariska slimība jau nekad nepaiet bez smagām sekām. Renesanse, renesanse! Sanākat! Pirmoreiz renesanse! Kliedz zvans. Bet, ja jūs pabāžat galvu balaganu būdā, jūs redzat pirmo numuru — «pelēko baronu» un riebumā novēršaties no baku izķēmotās, rētainās sejas. Paraustāt plecus, pamirkšķināt savam kaimiņam, ar pirkstu piesitat pierei par šo cilvēku, kas grib stāties «uz pasaules skatuves» un iet skaistuma sacīkstē ar «norveģiem un flamiešiem».

A. Ulpītis].

«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., Nr. 285, 10. decembrī.

LATVIEŠU «DRAUGI» PAR LATV. LITERATURU 1911. GADĀ

«Īsto vācu» lapā, muižnieku un selbstšucnieku organā «*Rig. Ztg.*» nodrukāts «latviešu literariskās jeb draugu biedrības» Vidzemes «direktora» un Straupes mācītāja Ervina Grosa referats par latv. literaturu 1911. gadā. Šis referats interesants dažādā ziņā. — Vienkārt, ar to naidu, kādu šie latv. «draugi» sajūt pret latv. literaturu, otrkārt, ar to, kādām acīm vietējo vāciešu

priekšstāvji skatās uz latviešiem vispār. Sava referata ievadā māc. Gross arī aizrāda, ka viņa referats vācu publikai esot no svara ne pats par sevi, jo par latv. literaturu kā tādu gan maz vācieši interesēšoties, bet gan tai ziņā, ka tas vāciešus iepazīstināšot ar latv. kulturas dzīvi un garīgiem virzieniem.

Latviešu kulturu raksturojot tas apstāklis, ka līdz 1856. gadam latviešiem iznākušas tikai 435 grāmatas, bet tagad ik gadus iznāk ap 200, no tām Vidzemē 170 un Kurzemē 30. Bet, kamēr kādreiz latviešiem pastāvēja 2 literariski žurnali, tagad nav neviena. (Tas gan ir tikai nejaušs gadījums un tikai īsu laiku, jo no jaunā gada būs bez «Jaunības Tekām» vēl 2 žurnali.) Tālāk raksturīgi esot tas, ka agrāk lielākais tulkojumu vairums bija no vācu valodas, bet tagad no krievu un taisni no modernās krievu literaturas. Tas sakarā ar to, ka valdošais virziens latv. literaturā vēl vienmēr ir demokratiskais un proletariatam draudzīgais. Tikpat populari zinātniskos apcerējumos, kā beletristikā, dramās un lirikā strādnieku jautājums ieņem pirmo vietu un cerība, ka strādnieku rokās atrodas nākotne, kura visus aplaimos. Jaunlaiku dabas zinātnes uzstādot par vēlamu nākotnes attīstības pakāpi to, kur valdīšot nemantīgās darbaļaužu šķiras; tāpat arī modernā tautsaimniecība. Latviešu un latv. valodā tulkotās krievu, skandinaviešu un franču rakstnieku noveles apraksta strādnieku bēdīgos apstākļus, no kuriem vienīgais glābiņš esot socialā revolucijā meklējams, vai arī mantīgo šķiru izvirtību un pagrimšanu un ar to modina nemantīgajos naidu pret mantīgiem. Dramā nostāda buržujus par sliņķiem un izsūcējiem un apskata attiecības starp pilsētā no laukiem ienākušiem fabrikas strādniekiem un viņu fabrikas dūmos uzaugušiem dēliem. No laukiem ienākušie dēli esot vēl par mīkstiem un gļēviem, lai drošsirdīgi cīnītos līdz proletariata cīņā dēļ nākotnes. Tikai viņu fabrikas pilsētā dzimušie un no mazotnes rūpniecībā nodarbinātie strādnieki varēšot kā apzinīgi un enerģiski socialdemokrati sekmīgi cīnīties un uzvarēt.

Socialdemokratisko strādnieku aicinātais liriķis, uz ārzemēm aizbēgušais Rainis (Pliekšāns) devis savam jaunākam dzeju krājumam virsrakstu «Tie, kas neaizmirst», t. i., neaizmirst 1905. slavas gadu, bet cenšas no jauna pēc tāda cīņas laikmeta. Tikai nešaubīties par nākotni. Darba tauta, masa radīšot gaišāku nākotni. Veco vajagot noplēst, lai jaunam būtu brīvs ceļš.

Ar to nav teikts, ka visa latv. tagadējā literatura būtu socialdemokratiska un revolucionara, jo tanī atrodas dažādas demokratiskas un progresivas nokrāsas, līdz pašām mērenākām. Arī Latv. Izglītības biedrības gadagrāmata uzbrūk muižniecībai, baznīcai un Baltijas izglītotiem vāciešiem. Latv. Skolotāju biedrības «Izglītība» bija pilnīgi socialdemokratiska un cīnījās arī pret latv.

buržujiem, latv. kapitalistiem, sīkpilsoņiem un sīkgruntniekiem. Pat jaunības literatura nav brīva no nacionaldemokratiskas, pat socialdemokratiskas tendences, kā to pierāda mēnešraksts «Jaunības Tekas». Diemžēl, arī apdāvinātākie dzejnieki un spējīgākie rakstnieki atrodami galējā kreisā pusē. Ļoti maz ir veselīgas, bez-tendences literaturas, kuru varētu tiem pretim stādīt.

No literariski kritiskiem izdevumiem minami Andreja Upīša «Latv. jaunākās rakstniecības vēsture (1885.—1910.)», Līgotņa «Mazā latv. literaturas vēsture», Buduļa «Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās» un J. Vidiņa «Svešvārdu grāmata». Upīts sniedz impresionistiskas skices feļetona stilā par pēdējo 25 gadu literaturu. Tās rakstītas patīkami un interesanti. Savam virzienam uzticīgs, Upīts sniedz palmu radikaliem un demokratiskiem dzejniekiem. Līgotnis nosauc «Latv. Avīzes», kuras izdod Latv. literariskā jeb draugu biedrība, par klerikalu lapu. Buduls pēc novērojumiem Tērbatas universitates psichiatriskā klinikā, kā arī uz Poruka vēstuļu un rakstu pamata nāk pie slēdziena, ka Poruks garīgi slimojis jau kopš 1906. g., bet tas nav kaitējis viņa dzejai. Ir zīmīgi, ka parādījušās jau 5. un 6. latv. literaturas vēsture. Pēdējos 25 gados latv. literatura jau izaugusi kupla, ar atsevišķām dzejnieku skolām un darbiem, kuriem vieta pasaules literaturā, tā ka tagad jau var runāt un rakstīt par latv. literaturas vēsturi, kurai ir starptautiska nozīme.

Reliģiskā un teoloģiskā literatura šogad nabadzīgāka nekā pag. gadā. Tas jānožēlo, ievērojot kuplo materialistisko literaturu. Lielākais reliģiskais izdevums ir Leipcigas misionaru semināru beigušā J. Kupča «Vai kristīgā reliģija ir tā vienīgā patiesā reliģija?». Autors ļoti pamatīgi nodarbojas ar uzbrukumiem kristīgai ticībai un lūko apgāzt Hekeli, materialismu, monismu un panteismu, kā arī kritizē budismu un muhamedanismu. Bet viņa lietotā apoloģetiskā metode ir novecojusies, viņa spriedumi naivi un uzstāšanās pret kristīgās ticības pretiniekiem bieži pārāk rupja (pat mācītājiem tas jāatzīst!). Vēl apoloģetiskus rakstus izdevuši mācītāji J. Straumans un K. Beldaus, lielāku skaitu reliģisku traktatu baptistu veikalnieks Frejs un divi Valmieras skolotāju seminaru audzēkņi ticības māc. skolotāja, mācītāja K. Kundziņa jaunākā vadībā pārtulkojuši no vācu valodas Paula bībeles stāstu grāmatu, kura esot «pirmā modernā bībeles stāstu grāmata latv. valodā». Kāds nemācītājs sarakstījis broš. «Bībele un zinība», kurā rupjā kārtā uzbrūkot māc. A. Niedram par viņa priekšlasījumiem un nostādot viņu par neticīgu un latv. tautas apmelotāju. No etiski filozofiskiem rakstiem minami Tolstoja darbu daudzi tulkojumi. Vispār Tolstojs pie latviešiem visai iecienīts, laikam gan viņa radikalā un strādniekiem draudzīgā virziena dēļ.

Tolstoja bilde atrodama daudzās latv. zemnieku mājās, un viņa darbi visvairāk lasītie.

No tautsaimnieciskiem darbiem minami A. Jesena «Darba ļaužu vēsture» un Nātres «Dzimtbūšana Krievijā». Abas brošuras izdotas proletariskā strādnieku garā. Dabas zinātniskie izdevumi ir tulkoti pa lielākai daļai no Rob. Maksta, materialisma latv. aģitatora, un tie vēl vienmēr gandrīz visi runā par darvinismu un cilvēku izcelšanos. — Iznākušas arī vairākas praktiskas mediciniskas grāmatas, pa lielākai daļai par seksualo higienu kā padomu grāmatas sievām un mātēm. Viena no tām pamācot, kā izsargāties no grūtniecības, un tamdēļ esot bīstama un kaitīga grāmata, jo varot tautu pamudināt uz dzimstību aprobežošanu. Mečņikova lielais darbs par cilvēku darbu iznācis divos tulkojumos.

Alkohola jautājumu apskatot daudzas brošuras, Grosam patīk Vidzemes Antialkoholiskās biedrības izdotās, izņemot divas, kurās esot aizrādīts, ka Baltijas muižnieki un ev. lut. garīdznieki arī aizstāvot un izplatot žūpību.

Arī par lauksaimniecību iznākušas daudzas grāmatas, kuras liecinot par latv. mazgruntniecības ievērojamo attīstību.

Beletristikā neesot nekas parādījies. — Pazīstamākie latv. rakstnieki neko neesot ražojuši. Mazus stāstiņus sarakstījuši J. Jaunsudrabiņš un J. Bankavs, pēdējais ar socialdemokratisku tendenci. Smuka lauku idile esot J. Akuratera «Kalpa zēna vasara». Oriģināli un fantastiski — Cālīša stāsti «Pa saules teku». Jaunā izdevumā iznācis socialdemokrata (!) Deglava «Vecais pilskungs», tendences romans, kurā spilgtās krāsās attēlots dzimtbūšanas posts un vācu muižnieku nežēlība. Viktors Eglīts gan atteicies no dekadences un pārgājis tautiskā lēģerī, tomēr izdevis vienā sējumā savas izkaisītās dekadentiskās skices ar virsrakstu «Vērtības pārvērtējot». Šo izdošanu viņš attaisno ievadā ar to, ka, lai gan viņa izsmalcinātie darbi nevarot patikt latviešu elementarai un idiliskai tautai, tomēr tādi dekadentiski darbi noderot kā aizsargu pote pret dekadenci, kura, kā socialisms, esot latv. tautas dvēseles slimība. Caur dekadenci latv. tauta iešot pretim latv. kulturas un dzīves renesansei jeb atdzimšanai. Pēc norveģiem un slaviem liktenis saucot tagad taisni latviešus uz pasaules skatuves.

Tulkotā beletristikā pirmo vietu ieņem Tolstojs ar 5 darbiem, ar «Augšāmcelšanos» un «Kreicera sonati» to starpā. Bez tam vēl tulkoti no krievu rakstniekiem Čechovs, Kuprins, Čirikovs, no frančiem Marsels Prevo, Oktavs Mirbo un Gijs de Mopasans. Francuži visvairāk apraksta laulības pārkāpumus, krievi — Kuprins un Juškevičs — prostituēto sieviešu posta dzīvi. Arī šuvējas

Margaretas Odū stāsts «Marija Kler» jau latviski tulkots. No skandinaviešiem tulkots Hauklands («Baltās naktis») un Tors Hedbergs. No vāciešiem tulkots Karinas Michaelis «Bīstamais vecums», kādas šķirtas sievas dienasgrāmata, kurā daudz psichopatiskas erotikas un sieviešu dzimums nostādīts visai zemu, par pilnīgi padotu vienmēr seksualām sajūtām.

Mācītāja cienīgtēvam patīk tikai Dikensa «Olivera Tvista» un dažu kristīgu darbu tulkojumi.

Labākais notecējušā gada oriģinalbeletristikā ir ražots lirikā. Priekšgalā stāv Rainis ar abiem krājumiem — «Vēja nestas lapas» un «Tie, kas neaizmirst». Dzejoļi ir kaislības un domu pilni, dažos pat domātājs nostājas pirmā vietā, un tie ir ritmā uzrakstīti aforismi. Pa lielākai daļai tie ir simboliski un alegoriski. Socialdemokratiskā tendence parādas visai stipri.

Tur ir dzejolis «Spēka avots»:

Izmisums bēg manas dziesmas,
Un nāve tur neatrod vietas:
Cerība, pretspars un spēks,
Dusmas un uguns, un spīts.
Kā tu to spēji šais dienās,
Kad nelaime staigā pa mājām?
— Nākotnes doma — mans sargs,
Darbinieku tauta — mans spēks.

Un tie, kuri neaizmirst 1905. gadu, tie gan ir izraidīti no dzimtenes, bet viņiem pieder nākotne, bez kuras dzimtene nevar būt.

Ed. Treimanis (Zvārgulis) apdziedājis krājumā «Cietuma rozes» to laiku, kuru viņš cietumā pavadījis. Uz grāmatas vāka redz sacerētāju aiz restota loga, ap kuru vijas sarkanas rozes. Dzejoļi ir korekti un silti pēc satura. Aizgrābj viņos izteiktās skumjas par šķiršanos no sievas un bērna.

Gluži pieņēmīgi dzejoļu krājumi ir Jaunsudrabiņa «Dzejoļi», Skalbes «Sirds un pasaule» un Līgotņa «Rozes un ērkšķi».

No dramatiskiem darbiem nav nekas ievērojams ko minēt. Pavisam neizdevušies ir Kārļa Jākobsona «Vieglprātības augļi», drusku labāka vēsturiski romantiskā drama «Burtnieks» iz ordeņa valdības pirmiem laikiem Vidzemē. Šeit vācu ordeņa bruņenieki attēloti kā nežēlīgi un necilvēcīgi, bet latvieši kā varoņi. Pret alkoholu karo Censoņa «Caur stipru gribas spēku», tikai luga vāji izdevusies. Pētersona «Seklā, pelēkā ikdienībā» zoboti latv. buržuji, sevišķi Rīgas Latv. biedrības pīlāri. Akuraters, kurš citādi raksta tikai nopietnus darbus, sarakstījis «Ķēniņa meitu», kuru nosaucis par idilisku komediju; patiesībā tā iznākusi tikai

rupja joku luga. Andr. Upīts izvēlējis savai dramai «Balss un atbalss» pateicīgu traģisku vielu: mūsu laiku fabrikas strādnieku dzīvi un centienus. — Tulkots ir Tolstoja «Izglītības augļi», Ibsena «Jūras sieviete», Bjernsona «Kad jaunais vīns zied» un Ludv. Toma «Morale».

Jaunības rakstu ir maz, bet to starpā daži krietni. J. Kārsteņa sakopojums «Rudzu maize», daži darbi Kārkliņa sakopojumā «Graudi», beidzot Sudraba Edžus «Dullais Dauka» un «Eņģelīšu skola». Šiem bērnu stāstiem netrūkst nopietnības un poezijas. Bieži tēlots centīgs zēns, kuram jācīnās ar daudziem šķēršļiem, lai mērķi sasniegtu. Manāms arī drusku zemāko šķiru pesimisms. Dažas Andersena pasaciņas labi tulkojis Apsīšu Jēkabs.

Jaunības žurnals «Jaunības Tekas» arī šai gadā bagāts modernu dzejnieku stāstiem un rakstiem. Diemžēl, tas joprojām ir radikals un moderns, tāpat kā iepriekšējā gadā. Tas ieteic jaunībai lasīt Tolstoja «Dzīvo mironi». Rakstu rinda «Strādnieku vēsture» un «Dzimtbūšana Krievijā un Baltijā» laikam gan grib padarīt bērnus par pārliecinātiem proletariešiem, kuri ikvienu citas šķiras piederīgo uzskata par netaisnu apspiedēju. Un, ja šie raksti vēl nepaspēj pret vācu muižniekiem pietiekoši sarīdīt, tad tas jādara izvilkumiem no Merķeļa «Latviešiem» un sevišķi asām vietām no socialdemokrata Deglava tendences romana «Vecais pilskungs». (Seit mācītāja cienīgtēvs gan ir krietni pārspīlējis savās dusmās. Merķels taču ir pats bijis godīgs vācu cilvēks; un Deglava «Vecais pilskungs» ir tik nevainīgs un tad rakstīts, kad Deglavs vēl ir socialdemokratu vārdu varbūt tikai dzirdējis!) Nožēlojams arī raksts «Reliģijas vēsture un pirmsākumi», jo tanī reliģijas izcelšanās izskaidrota pilnīgi dabīgi, atmetot visu pārdabīgo, un kristīgā reliģija nostādīta vērtības ziņā blakus pagānu ticībām. Tādā kārtā taču tiek satricināta bērnu ticība.

Vienīgais latviešu nereliģiskais, pieaugušiem domātais žurnals «Izglītība», kuru izdeva Latv. Skolotāju biedrība, ir ar biedrības slēgšanu izbeidzies. Latviešu socialdemokratija ir ar šo materialistisko žurnalu daudz zaudējusi, jo tas bija teicams ierocis, lai jaunos latv. skolotājus un līdz ar viņiem skolas jaunību pēc «Cīņas» bijušās receptes izaudzinātu par pārliecinātiem socialdemokratiem. Jauns izdevums ir Benjamiņa rediģētā, ik 2 nedēļas iznākušā «Atpūta». Bet viņas saturs ir vienpusīgs un ilustracijas ļoti vājas.

Latv. Izglītības biedrības gadagrāmatā ir daži vērtīgi raksti par skolu un audzināšanu. Diemžēl, dažos rakstos redzams kvēlošs naids pret vāciešiem. Piem., kādā rakstā apgalvots, ka vācieši neesot latviešiem nekādu kulturu nesuši.

Kā miera balodis šo vētras putnu starpā uzskatāma jau

7 gadus ik nedēļas iznākušā «Evaņģeliuma Gaisma», mācītāja Ērmaņa redīģēta. Viņa stiprina baznīcas garu un evaņģelisko ticību. Iepriecinoši, ka viņas abonentu skaits šai gadā atkal par 400 audzis. Darba un uzskata biedrs viņai ir Pēterburgā iznākušais «Ciemiņš».

Pat kalendaros jau vienmēr vairāk parādās radikalais un socialdemokratiskais iespaids. Tāpēc ir iepriecinoša parādība, ka vecais īsti kristīgais Hekera kalendars šogad piedzīvojis savu 100. gada gājumu un ieguvis daudz piekritējus, kuri tikai viņu atzīst.

Kaut vispār tamlīdzīgs gars uzvarētu latv. literaturā. Kaut taču uzturošie elementi mācītos no ārdošo elementu uzcītības un darba enerģijas. Tas ir iepriecinoši arī šinī radikalā literaturā: darba prieks un uzcītība. Bet kaut taču šie dedzīgie ļaudis saprastu, ka nevajaga vis noārdīt un apgāzt, bet mierīgi un saticīgi būvēt un cienīt «vēsturisko prātu» un vecos pamatus.

Ar tādu vēlēšanos nobeidz Latv. literariskās jeb «draugu» biedrības Vidzemes «direktors», māc. Ervins Gross savu referatu. Uz tā piepildīšanos viņam būs ilgi jāgaida. Jo tie «vēsturiskie pamati» kavē latviešiem tikt uz priekšu, un Baltijas valdošās vācu aprindas negrib ar labu dot un atzīt latviešiem viņu cilvēcīgās tiesības un brīvību.

«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., Nr. 298, 302, 27. (9. janvarī) decembrī, 31. (13. janvarī) decembrī.

13

ŽURNALA «IZGLĪTĪBA» JAUTĀJUMS

LATVIJAS SKOLOTĀJU BIEDRĪBAS PĒDĒJĀS SAPULCES LĒMUMS ŽURNALA «IZGLĪTĪBA» LIETĀ

Godāto «Dzimt. Vēst.» redakciju ļoti lūdzu atvēlēt šīm rindām telpas savā avīzē.

Žurnals «Izglītība» ir Latvijas Skolotāju Biedrības lielākais un svarīgākais uzņēmums. Tāpēc saprotams, ka žurnala lietas aizņem visu beidzamo Biedrības sapulču lielāko un interesantāko daļu. Jāatzīmē arī tas, savā ziņā simpatiskais fakts, ka žurnala saturs, redakcija utt. tiek vairāk pārrunāti nekā tīri saimnieciskie jautājumi. Lai gan biedrības ievēlētās redakcijas komisijas locekļi žurnala principiali-idejiskā vadībā līdz šim arvienu rīkojušies pēc savas personiskās pārliecības un uz savstarpējas vienošanās pamata, ne pēc dažādiem, daudzreiz pilnīgi pretējādiem norādījumiem, taču katrs patiess kļūdas uzrādījums, katrs nopietns novērojums, katrs pamatots spriedums redakcijai noder kā vērtīgs materials paškritikai. Biedrības sapulcēs vajaga pārrunāt žurnala vadību, un, ja biedru vairākumam izrādās, ka tā (mazākais, pamatvilcienā) nesaskan ar viņa nodomiem, atmest tagadējo un iecelt jaunu redakcijas komisiju vai dažus locekļus. Bet nu avīzēs lasām dīvainu ziņu, ka ievēlēti 3 referenti, kas lai sapulcēs biedriem ziņotu par žurnala triju nodaļu saturu un vadību. Tātad žurnala izdevējs (Skol. Biedrība resp. biedri) atklāti atzīstas, ka pats viņš nezin, kas tiek drukāts viņa izdodamā žurnalā, viņam vajag specialu referentu jeb ziņotāju! Jāsaprot arī tā, ka biedri paši nevar spriest par žurnala saturu un vadību, bet priekš sprieduma un slēdzienu taisīšanas viņiem vajadzīgs specialu iedvesmotāju, referentu, kritiķu! Tā ir ļoti slikta pašapliecība, ko Skol. Biedrība beidzamā sapulcē izrakstījusi pati sev kā žurnala izdevējam. Bet var jau arī būt, ka tas darīts steigā, lietu labi nepārdomājot! Toties' tagad pienākas visu pamatīgāk

apsvērt. Kas tad īsti būs šī 3 vīru lielā referentu-kritiķu komisija (pret ievēlētām personām kā tādām še nekas nav mērķēts, tikai pret pašu lietu principā)? Kā vienreizēja redakcijas komisijas «senatoru» revizija viņa tak laikam nav domāta, bet gan kā pastāvīgs iecirkņu uzraugu institūts. Pēc savas nozīmes tā ir redakcijas redakcija, pēc veida — tīri birokratisks iestādījums. Neticu, ka tagadējā redakcijas komisija ļausies vadīties ne no saviem, bet kādas virsredakcijas ieskatiem. Neklausīgo vietā biedrībai būs jāvēl tādi, kas domā un cenšas darīt referentu komisijai pa prātam. Bet tādā gadījumā šī pēdējā paliktu nevajadzīga, jo kam tad sanākt un klausīties, ka redaktori visu labi darījuši. Īsākais ceļš būtu referentu likt nokritizēta red. kom. locekļa vietā, bet tad loģika prasa, ka šis loceklis jāceļ par referentu, un tā iznāktu tik rotaļāšanās ar gumijas bumbu, kas tiek mesta no vienām rokām otrās. Nav jāaizmirst, ka visas sapulču svarīgākās debates un arī referentu projekts neattiecas uz kādiem sīkumiem, bet taisni uz žurnala principiali-idejisko vadību. Acumirklī Biedrības lēmums var izlikties komisks, bet esmu pārliecināts, ka praksē izvests viņš radīs nepatīkamus incidentus.

Andrejs Upīts

«Dzimtenes Vēstnesis», 1910. g., Nr 91, 23. aprilī (6. maijā).

PASKAIDROJUMS

Mums ziņo: skolotājs T. Zeiferts jau apmēram pusgadu atpakaļ izstājās no Skolotāju biedrības izdotā žurnala «Izglītība» redakcijas komisijas, motivēdams savu izstāšanos ar to, ka nevarot visam tam piekrist un visu to parakstīt, kas šai žurnalā tiek uzņemts. Fakts ir arī, ka pēdējā laikā no T. Zeiferta «Izglītībā» vairs nekādi raksti neparādās, kas gan laikam taču izskaidrojams ar T. Z. nesimpatizēšanu šā žurnala pastāvīgi uz kreiso pusi vērstajam virzienam. — Tālāk: Zeiferts savās lekcijās lasīja galveno tiesu par tautisko laikmetu un viņa galveniem reprezentantiem Ausekli, Pumpuru, sevišķi arī par Neiķenu, jaunākos laikus tikai garām ejot aizņemdams un pie tam Veidenbaumu aprādot par individualistu, Aspaziju par romantiķi un Raini par sabiedriska virziena dzejnieku; nekad Zeiferts nav šos uzstādījis par vienīgiem īstiem latviešu dzejniekiem un visus citus tikai par tīrumā izkulstītām kopiņām. Zeiferts, kā tas vispāri zināms, savās kritikās labprāt atzinis katra ievērojamāka latviešu dzejnieka labās puses, kā to redzam viņa aprakstos par Apsīšu Jēkabu, E. Skujenieku u. c.

«Rīgas Avīze», 1910. g., Nr. 202, 3.(16.) septembrī.

BALSIS IZ PUBLIKAS

(Pretraksts)

«R. Av.» 202. numurā šinī nodaļā ievietots kāds paskaidrojums, kura nolūks attaisnot Zeifertu pret pārmetumiem, kas izsacīti manā rakstā «Latvijas Skolotāju Biedrības darbība». Vispirms paskaidrotājs pastāsta, ka T. Zeiferts jau pusgadu, kamēr izstājies no «Izglītības» redakcijas, nesimpatizējot ar tās virzienu utt. Šis paskaidrojums ir pilnīgi nevietā, jo savā rakstā T. neesmu vedis nekādā sakarā ar žurnala «Izgl.» virzienu. Tālāk paskaidrotājs saka, ka T. skolotāju kursos lasījis galvenām kārtām par tautisko laikmetu, turpretim Veidenbaumu, Aspaziju un Raini tik pieminējis kā garāmejot. Kas ar to ir paskaidrots? Teikšu paskaidrotājam, ka var runāt par katru laikmetu, bet vajaga zināt, ko un kā runā. Teodors taisni šoreiz tā runāja, kā es savā rakstā aizrādīju. Un tas arī pilnīgi saskan ar visām citām ziņām, kādas līdz šim par T. Zeifertu tika dotas. Lai atminamies vien, cikreiz jau «R. Av.» nav bijis jāaizrāda uz Teodora nogriešanos uz sarkano pusi. Saukšu dažus gadījumus pie vārda. Kārlis Augusts uzstājās pret T. Z. kā pret laipotāju un ne bez iemesla. Pie Andreja Upīša priekšlasījuma «Latviešu tautskolotājs kā rakstnieks» T. Z. slavēja Dermani, Rītiņu un citus līdzīgus. Muz. un dzied. biedr. «Gaisma» priekšlasījumu vakaros T. lasīja par realistisko virzienu literaturā, kur atkal slavēja Jansonu utt. Varētu vēl uzskaitīt labu daļu T. Z. darbu, kuri visi liecina par vienu un to pašu, t. i., par viņa saslimšanu ar sarkano deliriumu. Kamēr T. negrozīs pats sava uzņemtā virziena, tikmēr nekāda taisnošanās nelīdzēs. Caur augšminēto paskaidrojumu tik tiek maldināts pats Teodors, jo viņš tagad vēl var sākt domāt, ka šis viņa virziens tiek atzīts par labu un ka viņam pa līdzšinējo ceļu jāiet tālāk.

Vecais Muziķis

«Rīgas Avīze», 1910. g., Nr. 207, 9.(22.) septembrī.

LATVIJAS SKOLOTĀJU BIEDRĪBA, VIŅAS ŽURNALS UN TEODORS ZEIFERTS

Teodoram Zeifertam nav pa prātam Latvijas Skolotāju biedrība un viņas žurnals. Vispirms biedrības oktobra sapulcēs savā referatā (nodr. «Dz. V.» 248. num.) viņš sijāja «Izglītības» beletristiku un kritiku un atzina par nederīgiem žurnala vadītājus — viņa paša vārdiem runājot — viņa referatam «vilkās cauri zināms pavediens, kas, labi ieskatoties, kaili redzams». Bet tad šis

pavediens pārtrūka, kad sapulce nepiekrita Zeiferta ieskatiem, bet gan sava žurnala līdzšinējiem vadītājiem, tad viņš laida klajā otru rakstu («Dz. V.» 256. num.), kurā nu notiesā arī pašu L. Sk. biedrību, tādēļ ka viņas centieni «audzināšanas mērķus neveicina, rakstniecības attīstību nepabalsta, skolotāju kārtas locekļus nevar apvienot». Zeiferta pārmetumi ir vāji pamatoti, loģika šaudīga un šaubīga, slēdzieni gandrīz viscaur pilnīgi aplami, — abi raksti pārsteidzību un pretrunu pilni. Tas viss liecina, ka Zeifertu šoreiz mazāk ierosinājusi pati lieta, vairāk kādi citi intimi personiski iemesli, starp kuriem, bez šaubām, arī tās sadursmes ar «Izgl.» redakciju, par kurām viņš runā sapulcē. Es še galvenā kārtā ievērošu tikai to, ko viņš saka par «Izgl.» beletristiku-kritiku un viņas vadītājiem.

Tomēr jāatzīmē arī tas, ka visvairāk Zeiferts noskumst par to, ka L. Sk. biedrība un viņas žurnals atkāpušies no arodnieciskiem pamatiem un tādēļ nav spējuši apvienot visus skolotājus ar viņu dažādajiem uzskatiem. Fakts ir, ka tāda apvienošanās nav notikusi: vienā pusē stāv Skol. biedrības biedru vairākums un «Izgl.» vadītāji, otrā — Teodors Zeiferts un aiz viņa muguras vēl pulciņš mazāk spējīgu kara biedru. Taču ļoti ērmots Zeiferta ieskats, ka tad skolotāji varētu apvienoties, ja biedrību un žurnalu vaditu viņa principi un to piekritēji: tad taču atkal tagadējie vadītāji un darbinieki būtu opozicijā! Ne atkāpšanās no arodnieciskiem pamatiem, bet taisni palikšana uz tiem neizbēgami sašķiro skolotājus, un arodnieciska biedrība ir tas spēcīgākais šķirotājs. Kas kaut cik pazīst mūsu draudzes skolotāju-ķesteru, pilsētas elementarskolotāju, pagastskolotāju un viņu palīgu materialo un tiesisko stāvokli, tam Zeiferta apgalvojums par visu skolotāju vienādajiem apstākļiem liksies nepārdomāta vai naiva sajūsmas fraze. Ap Latv. Skol. biedrību tad arī sagrupējās tie skolotāji, kam vienādas materialas un tamlīdz garīgas intereses, bet mazākums ar citādu materialu stāvokli un citādām interesēm palika ārpusē vai opozicijā. Šī nošķiršanās norisinājās tik ātri tādēļ, ka skolotāju arods lielā mērā atšķiras no kādas kurpnieku arodnieciskas organizacijas vai skursteņslauķu bēru lādes; tīri idejiski motivi te spēlē izšķirošu lomu. Protams, tādas arodnieciskas biedrības, kur apvienotos uz tīri materialiem pamatiem, kur biedru pasaules ieskati nemaz nekrīt svarā, — tādas nav, un, ja kur tāda parādītos, tai arī materialas pašpalīdzības ziņā nebūtu nozīmes. Tā ir gluži normala un dabiska parādība, ka arodnieciska biedrība skolotājos līdz ar savas kārtas apziņu pamudināja arī dziņu pēc zinātniska pasaules ieskata, pēc plašākas izglītības, lai dziļāki izprastu savu laikmetu un sava laikmeta bērna dvēseli. Protams, ka te vairs nebija vietas tiem, kas domā-

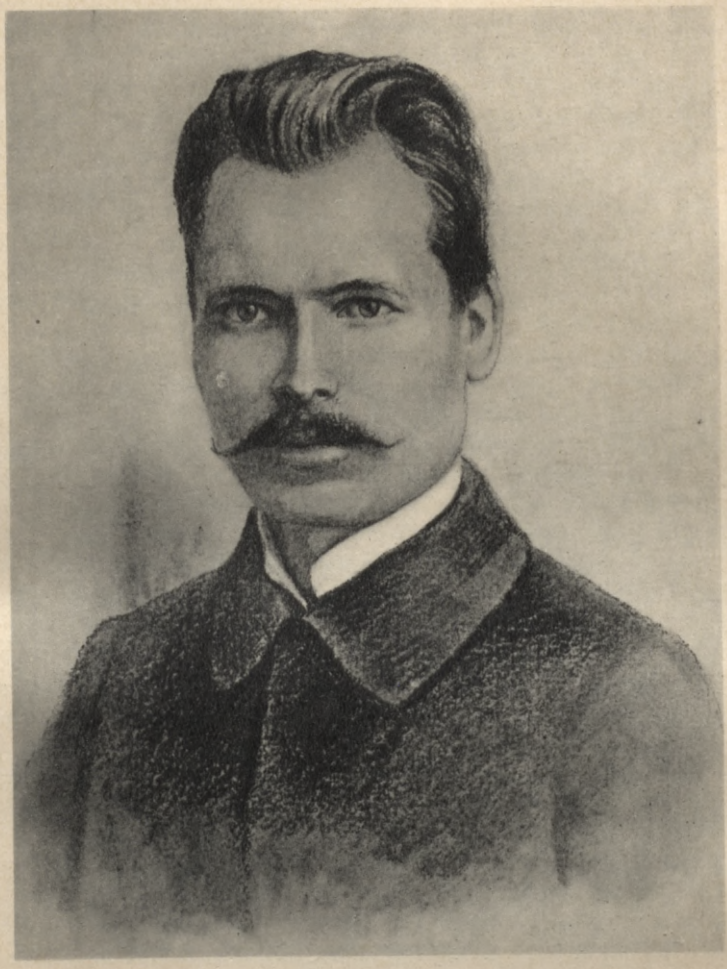

A. Upīts

jās jau no tēviem mantojuši augstāko, visiem laikiem noderīgo gudrību, kas kā Zeiferts bez meklēšanas un mācīšanās zin, «pie kā iekšķīgi» palikt, no kuriem bērna dvēsele ik rudeņa prasa «to pašu», ko Mozus vai Pestalocija laikā.

«Izglītības» vadītāji nostājas uz vēsturiskā materialisma pamata — saka Zeiferts, «bet tā ir teorija starp citām un tikpat vienpusīga un pārvarama kā kaut kura cita». Mākslinieks un audzinātājs, pieķerdamies kādai vienpusīgai teorijai, neņemot savu darbu nopietni. Bet šis jau ir pavisam cits Zeiferts nekā tas, kas otrā rakstā audzinātāja nopietnību atzina taisni un vienīgi tur, kur tas «zin, pie kā iekšķīgi palikt un pastāvēt», un kas visu laiku paliek pie «tā paša». Bet iesim Zeifertam drusku talkā, teiksim: tā ir vēsturiskā materialisma teorija, kas mākslinieku un audzinātāju padara nenopietnu. Kura tad tā nopietnā? Nav tādas; Zeiferta rakstā stāv kļūmainais teikums, ka visas teorijas vienpusīgas un pārvaramas, tātad vienlīdz nederīgas. Zeifertam klausīdama, Latv. Sk. biedrība un viņas žurnals nokļūtu traģikomiskā stāvoklī — īstenībā tas nebūtu nekāds stāvoklis, bet nemitīga grīļošanās starp dažādiem pretišķiem stāvokļiem, laipošana un lēkāšana no ciņa uz cini. Bet, arī tuvāku nepārbaudīdama, «Izgl.» redakcija var vienkārši atraidīt Zeiferta kritiku un to teoriju, uz kuras viņš stāv: visas teorijas ir vienpusīgas un pārvaramas, tātad arī Jūsējā; Jūsu taisnība nav labāka par mūsējo — nav vērts klausīties! Interesanti nolūkoties, kā Zeiferts tiks laukā no tā loģikas muklāja, kurā pārsteidzīgi iebridis. Bet pagaidām sapratīsim Zeifertu tā, kā viņš to domājis, kaut arī nav izteicis: viņa teorija un dogma tā vienīgi pareizā. Viņam laikam patiešām liekas, ka viņš vienīgais ir absolutas patiesības īpašnieks, bet ka visiem citiem arī vajadzētu turēties pie «tā paša». Bet tad jau nopietnāk ņemams viņa spriedums, ka nav nevienas absoluti nemaldīgas teorijas. Tomēr pavisam vājš sofisms apgalvojumā, ka tādēļ viņas visas vienlīdz vērtīgas vai nevērtīgas. Ja Zeiferts pazītu to vēsturiskā materialisma teoriju, ko tik nikni apkaro, tad viņš zinātu arī to nemaldīgo kriteriju, pēc kura tā atziņas teorija ir pareizāka un vērtīgāka, ko apstiprina dzīves praktika. Zeiferts sakās zinot, «pie kā iekšķīgi palikt», kādēļ viņš te atkal izlokās neskaidrām frazēm, kādēļ savu «to pašu» nesauc īstā vārdā un nepierāda, ka dzīves praktika to apstiprina vairāk un kā ar to var «pārvarēt» vēsturisko materialismu?

Tad kaut cik pamata un noteiktības būtu viņa spriedumam, ka par «Izgl.» beletristikas audzinošo iespaidu nevarot būt runa. Referatā gan viņam pašam bija runa par «daudz jauku un vērtīgu», tātad audzinošu, bet viņa nolūki prasa, lai viņš šodien neatminētos, ko vakar sacīja. Žurnala vadītāji raugoties tikai uz

sabiedriskiem centieniem, citādi viņi nebūtu drukājuši tikai oriģinālus, starp kuriem arī, pēc Zeiferta spriedumiem, nevērtīgais Antona stāsts, bet meklējuši cittautu rakstniecībā darbus, kam augsta mākslas un audzināšanas vērtība. Te Zeiferta loģika atkal stipri klibo. Ja «Izgl.» beletristiskā nodaļa vadīta ne pēc mākslas, bet pēc Zeiferta uztieptiem sabiedriskiem principiem, tad nesaprotami, kādēļ Antona sabiedriskajam stāstam blakus drukāts tik «daudz jauka un vērtīga» — Vainovska, Līcīšu Paulas, Gulbja un citu darbi, kuros pat Zeiferts ar savu vairojamo stiklu nevarēja atrast nekā «sabiedriska»? Vai tādā gadījumā «Izgl.» vadītājiem nebūtu bijis daudz vienkāršāk un sekmīgāk iespējams sameklēt tajā pašā Zeiferta ieteiktā cittautu rakstniecībā un no turienes pēc patikas izņemt ražojumus ar vajadzīgo sabiedrisko tendenci? Ja tas nav noticis, tad taču skaidri redzams, ka «Izgl.» vadītāji nebūt nav lūkojušies tikai uz sabiedriskiem centieniem beletristikā. Tik vienkārša dilema pat Zeifertam nevar būt saprotama, tādēļ viņa uztiepamā loģika klibo ar izmanāmu nolūku. Īstenībā «Izgl.» vadītāji nebūt negrib noliegt savu pasaules un mākslas atziņu, viņi labprāt ievietojuši un ievietos beletristiskus darbus, kuros veidots sabiedriskais elements. Bet vārdu «sabiedrisks» viņi saprot plašāki nekā Zeiferts. Priekš viņiem zināmā mērā sabiedrisks ir katrs mākslas tēls un tēlojums, kas nav tieši antisabiedrisks, kas nepropagandē sabiedrisku un individualu nīkulību. Tā arī individualus dvēseles tēlojumus viņi skaita pie sabiedriskas mākslas, jo īsts indivīds vienmēr ir sabiedrības locekļis, un, kas izdziļina un izsmalcina atsevišķu indivīda dvēseli, tas sekmē arī visas sabiedrības progresu. Dīvains izklausītos Zeiferta pārmetums, ka drukāti tikai oriģinaldarbi, ja viņa uzbrukumu vispārējie nolūki nebūtu pārāk redzami.

Tikai tad periodiska izdevuma beletristikai var būt kāda audzinoša nozīme, ja viņas vadītājiem ir sava pārliecība un dzīves ieskats, jo īsta mākslа izaug no dzīves — kā kokam izaug ziedi un no zieda attīstās sēklas, kas atkal dzīvē dīdzē jaunus stādus. Vēl vairāk cieta zinātniska pamata vajag latviešu literatūras kritiķim, jo viņam nav vien estetiski jāaudzina publika, bet sociloģiski jāaudzina arī rakstnieki. Teodoram Zeifertam nav pa prātam, ka es neatzīstu mūsu tautskolotāja-rakstnieka dogmatisko šaurumu, iekšējo sastingšanu pie «tā paša» un ārējo locīšanos pa visiem vējiem — ka es vēlos rakstnieku, kas saprastu sava laikmeta dzīvi un virzītu sabiedrisko un individualo domu uz zinātniskas atziņas rādītiem, intuicijas nojaustiem nākotnes ceļiem — kas neietu kulturalas attīstības astē, bet priekšgalā, kas nebūtu tik vien līdzgājējs, bet pravietis. Manus pārmetumus Zeiferts nevar neattiecināt arī uz sevi un nevar dusmoties, jo viņš

pieder pie manis raksturotā tautskolotāja-rakstnieka tipa, un viņa iekšējā dogmā sastingušas, ārēji nenoteiktības un šaudības pilnā kritika lielā mērā vainīga pie tā, ka tik konsekventi attīstījies šis nesimpatiskais rakstnieka tips un tik ilgi turējies kulturdzīves virspusē. Zeiferts uzbudinās un kā katrs, kas skaistas, paliek vienpusīgs, pārspīlē un apgriež manus spriedumus. Ārkārtīgi naivs viņš izliekas, izrādās pavisam nesaprotot alegorisku raksturojumu un, piem., teicienā par Niedras bārdu un Raiņa seju neredz literarisku gleznu, bet personisku aizskārumu! Tik prastus cīņas paņēmienus varēja sagaidīt no kāda Lāča, bet ne no Teodora Zeiferta. Droši vien viņam un kā katram, kas lasījis manus apcerējumus, zināms, ka es nebūt «nesaminu» skolotājus-rakstniekus kā tādus un arī «nenoraidu pie malas», bet no jaunā laikmeta skolot.-rakstn. sagaidu daudz laba. Tikpat pārspīlēts un ar nolūku vienpusīgs ir apgalvojums, ka es sirdsapziņu un skaidru sirdi sauktu par liekām, kur patiesībā es tik šķiroju piepotēto dogmatisko un individualo sirdsapziņu. Bet Zeiferta nolūki prasa, lai viņš būtu vienpusīgs, tādēļ viņš kautrējas «samīt» patiesību. Arī viņam jāatzīst, ka šie rakstnieki nav bez saviem, varbūt lieliem trūkumiem, bet vai tie nav tie paši manis uzrādītie trūkumi, par to viņš nesaka nekā. Zeifertam nav arī vajadzīgs pierādīt, kādā vīzē Saulieša vientiesīši un Kaudzīšu un Apsīša klerikalisma un pasivitates tipi vēl tagad mūsu aktivitates, spēka un sacenšanās laikmetā varētu būt audzinoši. Pietiek, ja atkārtoti apgalvo, ka tiem sava pārbaudīta vērtība un ka tam nav audzinoša iespaida, ja atklāj trūkumus, bet gan ja uzrāda vērtības. Jā — klausieties uz maniem vārdiem, bet neskatieties uz maniem darbiem: Teodors Zeiferts «Izglītībā» atrada daudz jauka un vērtīga, bet par to ieminas tikai garāmejot; tikai trūkumus, trūkumus viņš meklē. Un, kā viņš meklē un atrod, — to redzējām. Un redzam arī, ka tas, pie kā viņš «iekšķīgi turas», nevar būt necik vērtīgs, ja tas viņam atļauj tādu divkosību un tādus cīņas ieročus, kādus viņš lieto pret Latvijas Skol. biedrību un viņas žurnalu[1].

Andrejs Upīts

«Dzimtenes Vēstnesis», 1910. g., Nr. 271, 24. novembrī (7. dec.).

[1] 1910. un 1911. gadā par žurnalu «Izglītība» parādījās virkne polemisku rakstu. Par to sīkāk skat. parindes piezīmē pēc bibliografijas par 1911. gadu. [Sakārt.]

14

PAR TEODORU ZEIFERTU

TEODORS ZEIFERTS UN VIŅA LOMA LATVIEŠU SABIEDRISKĀ DZĪVĒ

(25 gadu darbības jubilejas gadījumā)

Rakstniecība ir kā zieds pie dzīves koka. No zieda attīstās sēklas, vēji tās izsēj tālu, un no tām dīgst atkal jauni stādi. Dzīves dziļākais saturs ir nemitīga pārveidošanās, visu kulturas vērtību pārvērtēšana, tālākizkopšana un jaunradīšana. Rakstniecība ir galvenais kulturas virzītājs spēks. Rakstniecības vērtība tieši atkarīga no tā, cik viņa padziļina un paplašina vecos ūdeņus un ierauj jaunas vagas. Lai kā arī naivi cilvēciņi nenopūlētos rakstnieku atraut sabiedrībai, noslēpt nesaprasta un pārprasta individualisma čaulā un izskaidrot par tādu, kas dzīvei neko neprasa un nedod, — viņš tomēr ir un paliek no sabiedrības izaugusi, ar sabiedrību vienmēr sakarā stāvoša būtne. Pats individualisms nav vairāk nekas kā atsevišķa cilvēka spēja lielākā vai mazākā mērā un savā īpatnējā veidā atskaņot vai koncentrēt vai loģiski un intuitivi paredzēt un attēlot laikmeta un sabiedrības kopīgos idealus. Tomēr tā ir bērnu pasaciņa, ka rakstnieks varētu tīri intuitivi vien radīt lielus darbus, ka viņam nebūtu vajadzīgs apzināties savu sabiedrisko lomu. Vēl vairāk sabiedriskas pašapziņas vajadzīgs rakstniecības kritiķim, it sevišķi latviešu rakstniecības kritiķim, jo viņam ne vien estetiski jāaudzina publika, bet bieži vien sociloģiski jāaudzina rakstnieki — un akls aklam ceļa rādīt nevar.

Latviešu rakstniecības kritiķim ir it sevišķi svarīga sabiedriska loma. Aiz dabiskiem iemesliem latviešu rakstniecība savā ziņā ir tāds kā universals tautas kulturas izteiksmes līdzeklis. Latviešu rakstniecības estetika ietver sevī arī individualas un sabiedriskas etikas jautājumus — ietver tos plašāki, dziļāki un dažādāki nekā to tautu rakstniecība, kurām arī plaša ziniski-arod-

nieciska literatura. Latviešu rakstniecībai tādēļ vajadzētu būt sevišķi spēcīgam dzinējam spēkam. Ja viņa necik nav bijusi tāds, bet turpretim bieži vien attīstības kavētāja spēks, tad tur daudz vainīga latviešu rakstnieku trūcīgā izglītība, pie kuras savukārt vainīgi antisabiedriskie vai sabiedriski neapzinīgie kritiķi.

Visi mūsu rakstnieki un kritiķi ir zemnieku-sīksaimnieku un zemniecisku sīkpilsoņu bērni. Sīkpilsonība, kā zināms, ir it kā starpšķira bez saviem īpatnēji patstāvīgiem sabiedriskiem un garīgiem idealiem un bez nākotnes. Sabiedriski tā pa mazai daļai pāriet lielburžujos, pa lielai proletarizējas, garīgi pa mazai daļai pieķeras demokratiskajiem, pa lielai aristokratiskajiem idealiem. Bet liela daļa arī tādu, kas mētājas starp abiem, svārstās un nevar atrast, kam pieturēties. Un, ja pieķeras, tad pie mazākā grūdiena laižas atkal vaļā un sveras uz otru pusi. Ja atļauts demokratiju salīdzināt ar līdaku, kas tautas kulturu velk uz progresa straumi, un plutokratiju ar vēzi, kas to rauj atpakaļ, tad daļa sīkpilsoniskās inteliģences ir tas gulbis, kas skrej zilā gaisā — vai nu taisni, vai uz vienu vai otru pusi pašķiebdamies. Tā apmēram raksturojama arī Teodora Zeiferta publicistiski-sabiedriskā darbība.

Divdesmit piecus gadus viņš strādājis un, jāatzīst, čakli strādājis. Bet, ja prasa, ko viņš īsti pastrādājis un kam tas nācis par labu, ko viņš strādājis, tad nav viegli atbildēt. Visa mūsu kulturdzīve no laika gala bijusi zemnieciski-sīkpilsoniskas svārstības un nenoteiktības pilna. Tautas vairākumam nekad nav īsti bijis sava sabiedriska stāvokļa un savas šķiras apziņas un tādēļ nav bijis īstu, stipru kulturas ideālu. Arvienu bijuši darbā vienā pusē kulturalās noskaidrošanās pretinieki, dūņu maisītāji-tautībnieki, un otrā pusē mazs inteliģentu apgaismotāju pulciņš, kura sajūsma daudz lielāka nekā praktiska iespēja. Teodors Zeiferts ir pa reizei palīdzējis vieniem, pa reizei otriem, pa reizei laidelējies pa vidu abiem. Viņš savā laikā ir rakstījis siltus un kodolīgus apcerējumus par mūsu tautas dzejas pamošanos, bet arī asi uzstājies pret tautisko epigoņu siksnotājiem un dzejas skroderiem. Viņš ir karsti slavējis Jansona «Domas par jaunlaiku literaturu», bet vēlāk atkal sajūsminājies par Valtera «Latviešu kritiku». Bet tikai retumis viņš uzstājies droši un sacījis atklātu vārdu. Viņš mācījies no naturalistiskajiem kritiķiem (Brandess, Tēns); tomēr viņa kritikās svarīgākais naturalistiski-sabiedriskais elements tik aizrādījumos, kādu iespaidu uz zināmu rakstnieku būtu varējis atstāt kāds lazdu kalniņš, kāda tupeņu dobe aiz tēva mājas pirtiņas vai kāda studentu korporacija. Viņam ir milzums monografiju gandrīz vai par visiem latviešu rakstniekiem, un tie visi

viņa monografijās ir vienlīdz lieli un vienlīdz mazi — visur vienlīdz neizcelta un neapgaismota viņa dziļākā sabiedriski-kulturalā nozīme. Tādu rakstniecības virzienu kā latviešu dekadenci Teodors Zeiferts ir tā pabailīgi pēlis un vēlāk atkal pabailīgi cēlis. Ir rakstījis par latviešu lielpilsonību, apliecinājis, ka tās panākumi pilsētas vēlēšanās nekādā ziņā nevar būt visas tautas lieta, un lappusi tālāk atkal pierādījis, ka tas neparko nav tikai kādas kliķes ieguvums, bet katrā ziņā visas tautas lieta. Drukājis rakstus par progresu un reakciju, no kuriem paši rakstu mācītāji neizprastu, vai Teodors Zeiferts ir par progresu vai reakciju. Kā ikviens idejiski bailīgs cilvēks viņš ir arī ārkārtīgi jūteklīgs un viegli aizskarams. Un, pašmīlībā aizķerts, viņš var arī palikt pārsteidzīgs un ķerties pie līdzekļiem, kādus lieto absoluti melnie latviešu politiķi — kā pašā beidzamā laikā uzbrukums Latvijas Skolotāju biedrībai un viņas žurnalam. Platu, melnu strīpu Teodors Zeiferts ar to pavelk savas divdesmit piecu gadu darbības bilancei.

Šī platā, melnā strīpa runā pārāk saprotami — ja arī mēs no augšā konstatētiem faktiem netaisītu tiešu slēdzienu. Atliktu tikai pēc paša Teodora Zeiferta metodes izpētīt, kāda bērzu birze vai nātru lanka pie viņa tēva mājām palīdzējusi attīstīties viņa musturīgajām savādībām — jeb varbūt viņš jaunībā daudz šūpojies un tā pamazām pieradis pie patīkamā turpu-atpakaļ, pie «progresa un reakcijas» reizē? Bet tas lai paliek priekšdienām. Še vēl tik sacīsim sekošo: sīkpilsoniska svārstība aiz sabiedriski-psiholoģiskiem cēloņiem mūsu visu dabā, un par to arī Teodoram Zeifertam nekā nevaram pārmest. Arī to varētu saprast, ja viņš apzinīgi un taisni būtu nogājis ceļu no progresivi-sabiedriskiem centieniem līdz atpakaļrāpulīgam klerikalam šovinismam. Viņš ir skolotājs un ķesteris, un mēs zinām, cik lielā mērā cilvēkā pārliecība atkarīga no darba, ko viņš strādā, un no maizes, ko ēd. Arī nesaskaņas un pretrunas redzēdami viņa centienos un rakstos, nebrīnētos un nepārmestu: nesaskaņas ir mūsu dabas dabiskā parādība. Mēs traucamies laukā no sava nenoteiktības un svārstības stāvokļa, mēs meklējam un maldāmies. Bet to var prasīt no katra atklātības darbinieka, tas jāprasa no katra, lai viņš būtu noteikts, sev uzticīgs. Lai viņš zinātu, kurp viņa tieksmes to dzen — pa labi, vai pa kreisi, un lai visā viņa darbībā būtu redzama neslēpta cenšanās uz savu idealu. Teodora Zeiferta darbībā nav redzama tāda cenšanās; nekad viņš nesper veselu soli, nekad neaiziet no pusviru durvīm. Var jau būt, ka tā viņa dabā, un tātad viņš par to nav vainojams. Bet tas ir jāatzīst, ka latviešu sīkpilsonības sabiedrisko apziņu šādi raksti nespēcina un neved uz ceļa un ka blakām Teodora Zeiferta nopelniem stādāms tas kaitīgais

iespaids, kuru viņa sistematiskā sabiedriskā laipošana ir darījusi uz mūsu rakstniecību un kulturalo dzīvi.

A. Ulpīts]

«Jaunā Dienas Lapa», 1910. g., Nr. 268, 20. novembrī.

CIEN. «J. DIEN. LAPAS» REDAKCIJA!

Laipni lūdzu neliegt vietas sekošam paskaidrojumam:

Piesūtītos laikraksta numuros lasu, ka Teodora Zeiferta 25 gadu rakstīšanas jubilejā R. Klaustiņa kgs savā svētku runā turējis par vajadzīgu iepīt šādu teicienu: «Kad Jansons iesāka savu cīņu par jauno strāvu, viņš klusām (!) atbrauca uz Olaini parunāties, kā Z. uz to lietu skatoties.» Šis apgalvojums ir tīši izdomātas blēņas, un es neņemos pētīt un taujāt, kur R. Kl. kgs tās sagrābstījis un kādā nolūkā tās klajā laidis min. jubilejas vakarā. Vislabāk to varēs paskaidrot un apliecināt T. Zeiferts pats, ka pirms mana priekšlasījuma («Domas par jaunlaiku literaturu») neesmu ar viņu nekādos sakaros stājies, ne arī toreiz «klusām» pie viņa aizbraucis, jo mūsu personiskā iepazīšanās notika taisni pēc 28. augusta 1893. g. Ir aplami meklēt vai izdomāt kādus idejiskus sakarus starp Teodoru un tā sauktās «jaunās strāvas» darbiniekiem un piedzejot viņam «audžu tēva» lomu. Šis pats R. Kl. jau savā runā T. raksturo, ka viņš, «palikdams arvienu uz nacionalā pamata, stāv jaunākās latv. kulturas pusceļā...» («Dz. Vēst.», 269. num.) Pusceļā! — tas ir zīmīgs un bēdīgs vārds. Un Teodors pats savā atbildes runā izsaka: «Tādos dzīves laikmetos, kad jaunas strāvas pārliecīgā straujumā saceļas, esmu vienmēr nogaidījis.» Lēnāk un saudzīgāk T., protams, par sevi nevarēja izteikties, bet šī fraze vien jau liecina, ka Teodors nekad nav piederējis pie jaunās brīvības un patiesības cīnītājiem, bet ka viņš vienmēr bijis un palicis — viņa paša vārdiem runājot — «tautas svētuma» (t. i., veco tautisko tradiciju un Apsīšu Jēkaba pasaules) sargs.

Visā cienībā

J. Jansons

«Jaunā Dienas Lapa», 1910. g., Nr. 280, 4. decembrī.

15

POLEMIKA AP ĀD. ALUNĀNA LUGU «MŪSU SENČI»

PAŠA LIETĀ

Godātā «Dzimt. Vēstneša» redakcija!

Laipni lūdzu savā avīzē ievietot sekošas rindiņas.

Lt. kgs pasniedz jūsu god. lapas 232. numurā par manas lugas «Mūsu senči» izrādi Rīgas Interimteatrī kritiku, kurā tas — nozākādams manu sacerējumu — to pieskaita kā pie «Mātes svētības», «Aladina lampas» un tamlīdzīgu lugu «grupas piederošu». — Nav mans nolūks lielīties ar saviem literariskajiem darbiem, bet, kad tas pats Lt. kgs vēl tikai gadu atpakaļ mani kā rakstnieku ne vienā vien «Dzimt. Vēstneša» numurā cildināt cildināja, tad gan jādomā, ka pavisam savādi iemesli un motivi būs vainīgi pie referenta kga tādas piepežas uzskatu maiņas, kad bija pat iespējams «Mūsu senčus» nostādīt blakus «Aladina lampai» un «Mātes svētībai»!!! Ka publikai bijuši citi uzskati par manu lugu nekā referentam Lt., to laikam pierādīs arī starp citu no min. Lt., kā liekas, ar nodomu slēptais fakts, ka teatra apmeklētāji mani min. izrādē atkārtoti godināja ar tādu sirsnību un sajūsmību, ar kādu mēdz apbalvot rakstnieku tikai gadījumā, kur viņa darbs iemantojis nedalītu piekrišanu. Nolūkā parādīt, cik grozīgi savos spriedumos tie, kas jūtas aicināti un kompetenti nodot ne katrreiz bezpartejiskas kritikas par rakstnieku sacerējumiem, esmu piespiests šinī lietā aprādīt, ko «Baltijas Vēstnesis» spriedis pāris gadus atpakaļ par manu lugu «Mūsu senči». Tad viņš 1905. gadā rakstīja savā 210. numurā: «Alunāna lugu starpā šis ražojums ieņems cienīgāko vietu. «Mūsu senči» paliks par tautas lugu, ko katrs vēlēsies redzēt, pie kā katrs tautietis varēs spirdzināt savas tautiskās jūtas u.t.jpr.» Un jo projām tas pats «Balt. Vēstnesis» raksta savā 211. numurā (1905. g.): «Piecās dramatiski spilgtās un noapaļotās ainās autors mums pasniedz dzejiskā jambu tērpā mākslas darbu... Veikli un pacildinoši izskan lugas darbības

akordi. Vispārējais lugas iespaids pacildinošs un paliekams . . .» Šis pēdējais spriedums, kā man zināms, nāk no Dubura puses, ko vēlos sevišķi pastrīpot. Un tā, lūk, spriež mākslinieks par tiem pašiem «Mūsu senčiem», kuros Lt. kga kritiskā acs atrod radniecību ar «Aladina lampu» un «Mātes svētību»!! Protams, ka te komentara nevajaga.

Visā cienībā

Ādolfs Alunāns

Pie šī iesūtījuma mūsu referents Lt. piezīmē:

Ād. Alunāna kgs nav apmierināts par to, ka es viņa lugu «Mūsu senči» — pēc viņa ieskata — neesmu diezgan atzinis. Savām domām viņš pieved šādus pierādījumus: 1) publikas aplausus izrādē un 2) Dubura k. atsauksmi «B. V.» 1905. gadā. Ja Alunāna kgs no aplausiem spriež par lugas mākslas vērtību, kāpēc tad viņam tā nepatīk, ka es «Mūsu senčus» esmu ārējā ziņā pielīdzinājis, piem., «Mātes svētībai»? Šī luga, par ko A. kgs pats būs pārliecinājies, iegūst lielākus aplausus par «Mūsu senčiem».

Otrkārt — pat citētā piemērā D. kgs nosauc «Mūsu senčus» par «tautas lugu», — par kādu arī es Alunāna kga lugu esmu apzīmējis savā recenzijā. Tad — man pašam ir savs spriedums un savi motivi, un man nav ne mazākā iemesla pieņemt citu spriedumus, tikai tamdēļ, ka tie Alunāna kgam skan labvēlīgi, ja pati luga kā mākslas darbs nepelna tādu atzinību.

Pavisam nepareizi Ād. Alunāna kgs atsaucas uz maniem rakstiem par viņu «Dz. Vēstnesī» pag. gadā. Ir starpība starp Alunānu skatuves darbinieku, Alunānu lugu rakstnieku, Alunānu humoristu. Vienu spriedumu par visām šīm darbības nozarēm nevarēs dot. Un kāpēc A. kgs nepieved to, ko tur esmu teicis par viņa lugām: «Alunāna lugas ir elementi, kas tās padara par interesantu skatuves materialu». («Dzimt. V.», 1908.)

Kas te nu ir pretruna starp manu toreizējo un tagadējo spriedumu?

Lt. [Jēkabs Rozel

Redakcijas piezīme. Pielaižot abas puses pie izskaidrošanās, līdz ar to nobeidzam polemiku starp «Mūsu senču» autoru un referentu Lt.

«Dzimtenes Vēstnesis», 1909. g., Nr. 242, 20. oktobrī (2. novembrī).

16

POLEMIKA PAR ĀD. ALUNĀNA LUGU «DRAUDZES BAZARS»

ĀDOLFA ALUNĀNA «DRAUDZES BAZARS»

Kopš kāda laika jau Rīgas Latv. biedrības jeb «vecais» teatris reklamē Ādolfa Alunāna jaunu satirisku oriģinallugu «Draudzes bazars». Šī luga jau tagad iznākusi drukā Jelgavā, H. Alunāna apgādībā. Tās titulis ir «Satira 3 ainās. Latviešu skatuvei sarakstījis Ādolfs Alunāns». Šāds uzraksts «Latv. skatuvei sarakstījis» ir daudzām Alunāna lugām, un plašā publika tādas lugas uzskata par oriģinaldarbiem. Bet kā to jau sen ir kritika atzīmējusi un arī pats Ād. Alunāns paskaidrojis, tad tā tas nav vis. Pēc viņa paskaidrojuma tas nozīmējot, ka luga pārstrādāta latv. skatuvei no citas valodas. Ka «Draudzes bazars» no vācu valodas pārstrādāts, tas redzams uz pirmo acu uzmetienu. Tāpat redzams arī, ka par kaut kādu satiru te nav runa, bet par vienu no senlaiku joku lugām. Satiru ir gan mēģināts pārstrādājumā ievest, bet tas nav izdevies. Kas ir lugas saturs? Dzirnavniekam un tirgotājam Smiltiņam ir meita Aina precību gados. Pats viņš ir vecs un slimīgs. Pie viņa par saimnieci kalpo jau 3 vīru atraitne, kura vēl grib precēties. Tad tur ir kāds saimnieks un ķesteris Kļints, kurš stāv zem savas skaistās sievas tupeles, bet šī sieva mīlinās ar jauno skrīvera palīgu. Vēl tur ir vecīgs krodzinieks, kuram vajaga krodzinieces, bez tam tirgotavas komijs un māceklis. Visi gatavojas uz bazaru vidusskolas atvēršanai par labu un tamdēļ runā nomaltas frazes par izglītību, skolām un gara gaismu. Vispirms visi mētājas cits citam it kā pa kājām: bet galu galā, kā jau vācu joku lugās tas pienākas, saprecas: krodzinieks ar saimnieci un kāds jauns veterinārārsts ar Ainu. Bet tie joki, kas pa starpām ielikti, ir tādi «fūrmaņu joki», neiespējami un muļķīgi. Veterinārārstu notura par ārstu, un viņš, nemaz nemeklēdams pēc slimā zirga, pie kura tas domājās būt

vests, paraksta zirgam varenu klistiri, kuru pārskatīšās dēļ dabon saslimušais dzirnavnieks, pēc kam tas tūliņ izveseļojas. Par jokiem sarakstītājs domā laikam arī tādus valodas sakropļojumus kā «virčapterene», «fektiņš» utt. Par satiru domājis laikam to, ka saimniece dāvina bazaram kādu pavisam vecu tepiķi, un savā sapulcē bazara rīkotāji izturas kā kādi muļķīši. No šā satura atstāstījuma var spriest, kāda lugai vērtība. Kā vecam teatra darbiniekam Alunānam valoda un darbība, cik par tādu var būt runa, rit veikli, lai gan arī techniskā ziņā luga vecmodīga un naiva. Tātad latviešu skatuve nekā nebūtu zaudējusi, ja šī luga viņai nebūtu «sarakstīta». Ja kāds teatris vai biedrība to izrādītu, tad ar to pierādītu tikai savu vadītāju zemo izglītības līmeni.

«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., Nr. 269, 22. novembrī.

BALSIS IZ PUBLIKAS

Augsti godātā redakcija!

Lūdzu neliegt telpas sekošām rindiņām.

Kāds bezvārdis ievietojis «J. Dienas Lapas» 269. numurā kādu manas jaunākās lugas «Draudzes bazars» prastu nozākājumu. Protams, ka es šī laikraksta ķengājumiem, kuriem pat viņu garīgais tēvs kaunējies parakstīt savu vārdu jeb šifru, nepiegriezu ne mazāko vērību, ja šis labi zināmais pamfletists nebūtu uzdrošinājies lietot kādu mana rakstnieka godu jo grūti apvainojošu teikumu, iesaukdamies: «Ka «Draudzes bazars» no vācu valodas pārstrādāts, tas redzams no pirmā acu uzmetiena.» Uz to es tagad min. kungu atklāti uzaicinu, bez kautrēšanās saukt to vācu lugu pie vārda, pēc kuras es savu «Draudzes bazaru» tulkoju jeb pārstrādāju, un es ceru, ka vīrs, ja tam vēl par grasi goda jūtas krūtīs, šo manu tik viegli pildāmo lūgumu realizēs, ievērojot, ka viņš jau «uz pirmo acu uzmetienu» redzējis, ka «Draudzes bazars» čiepts darbs. Bet, ja zināmam kungam tas nebūtu iespējams, tad atļauju tam pašam izraudzīties vienīgi noderīgo nosaukumu savam riebīgi nekaunīgam darbam.

Ādolfs Alunāns

«Latvija», 1911. g., Nr. 277, 1.(14.) decembrī.

VĒLREIZ «DRAUDZES BAZARS»

Gandrīz visām manām lugām līdz šim bijis vienāds liktenis: tūlīt pēc viņu pirmizrādēm gadījās cilvēki, kas tās dažādi nozākāja — gan viņas bija neveikli sarakstītas, gan valoda nebija diez-

gan tekoša, gan tās bija citu, vācu, rakstnieku pārstrādāšana u.t.jpr. Bet, kad visi nepamatoti pārmetumi un ļaunprātīgi apmelojumi bija atspēkoti, tad tik bargi nosodītās lugas iesakņojās tā tautā, ka viņas vēl šodien daudz biežāki tiek izrādītas nekā jebkura cita rakstnieka sacerējumi. Tā tas bija līdz šim. Turpretim jaunākā laikā taktika kara gājienā pret manim pārgrozīta: uzņemta, tā sakot, cīņa pret vēl pilnīgi neesošu bērnu, jo par piedzimušu es varēšu saukt savu jaunāko lugu «Draudzes bazars» tik vēl pēc viņas pirmizrādes Rīgā š. g. 7. decembrī. Tā šie jaunkungi «kritiķi» cer bērnu nožņaugt, vēl iekam tas parādījies pasaulē, jeb vismaz to nokrāsot gluži melnu, lai publiku, to ieraugot, pārņemtu šaušalas. Arī «Sadzīves» 119. numurā tagad ieradies kāds J. G., kas ņēmies «Draudzes bazaru» tā apstrādāt, ka pat es pats vairs nespēju pazīt savu gara bērnu, tādas gluži sadomātas un neesošas blēņas un muļķības tur tiek pastāstītas par minēto lugu. Lielais nozākātājs J. G. uzsāk savu «nopinzelēšanu» «Sadzīvē» ar to, — šim esot «jādomā», ka vielu «Draudzes bazaram» es būšot «aizņēmies no kādas joku lapas». Kad nu prātotu, ka būtu J. G. ciešais pienākums saukt pie vārda to joku lapu, iz kuras es pačalojis savu «Draudzes bazaru», tas stipri maldītos. Pietiek, ka tādai autoritatei, kāda ir J. G., «jādomā» vien, un beigta balle: tas nu ir šī grūtā apvainojuma pierādījums! *O sancta simplicitas!* Un nu seko lugas tāds sakropļojums, kas liecina, ka J. G. nebūt nav spējis «Draudzes bazaru» saprast. Viņš tur stāsta par kādu «vecu grīdas segu», kura tiek dāvāta «bazaram un ar lielu pateicību saņemta»; bet lugā ir runa tikai par tepiķi, uz kuru atraitne trīs reizes laulāta un kuru viņa cauru mūžu glabājusi kā kādu svētu piemiņu. Par krodzinieku Lēmani J. G. spriež — «viņš ģēvulis un liekulis»; bet kā tādu es viņu nekad neesmu zīmējis, un tā Jūsu laime, J. G. kgs, ka Jūs neesat aktieris, jo, ja Jūs Lēmanī izrādītu kā ģēvuli un liekuli, Jūs droši vien no kritikas tiktu pienācīgi pārmācīti. Gluži iz gaisa grābts ir tas, ko šis J. G. safantazē par Dzirnu. «Viņš, mūžīgas ēstgribas mocīts,» raksta J. G., «kā sunītis luncinās ap pērmindera sievu Austru, kura viņam paslepus atmet no sava galda pa gaļas gabaliņam.» Patiesībā tamlīdzīgas lietas nenotiek manas lugas nevienā skatā! Un arī savā lugā zīmētās personas, kā bodszelli uz laukiem, meldera saimnieci, krodzinieku un citus, neesmu nekad pieskaitījis pie draudzes inteliģences, — šo varmācību izdarījis J. G. uz paša roku, vārdu «inteliģence» vēl ar nekaunību pastrīpodams, nedarbs, kuru es ar īgnumu atraidītu. Kad es gribēšu zīmēt inteliģenci, tad izmeklēšos citas personas, bet nelikšos tādas sev uzstiept no kāda J. G. Visu lielākā savā naivitatē šis kungs parādās, pārrunājot ļaužu skatu III ainā, kuru viņš nosauc par «vis-

vājāki izdevušos». «Bez jebkādiem svarīgākiem iemesliem,» viņš prāto, «sapulcējušies sāk trokšņot un strīdēties — līdz sapulce izjūk.» — Te nu bija! Nē, mans mīļais, izjukšana iznāca aiz pavisam citiem iemesliem, un, ja Jūs lugu būtu ar uzmanību izlasījuši un pareizi sapratuši, ko lasiet, tad Jums vajadzēja redzēt, ka sapulce neizjuka vis bez kādiem svarīgiem iemesliem, bet gan pateicoties alkohola iespaidam, kas bija panākts caur mūžīgo alu un šņabju konzumēšanu biedrības bufetē, par ko minētā trešā cēlienā tiek atkārtoti un nepārprotami spriests un runāts. Tikai Jūs, J. G. kgs, to nevarējāt saprast, un tamdēļ Jūs mani kompromitējat pie publikas! Tas nav ļoti glīti. Tā man jācieš Jūsu nevīžības dēļ. Un vēl jo lielāku neapķērību Jūs pierādāt, piesaukdami Kaupiņa vārdus: «Tā bija ievērojama sapulce, jo arī šodien dabūjām iepazīties ar latviešu pazīstamo vienprātību, kura jau nodārdījusi nevienu teicamu kopdarbu vien» — kuriem Jūs no savas nemaldīgās puses piesprauduši šādu dziļdomīgu piezīmi: «Šos priekš lugas autora diezin kādēļ tik svarīgus vārdus viņš pastrīpojis.» Redziet, mans dārgais, šos vārdus es pastrīpoju aiz iemesla, lai arī ļaudis, kas allaž pakūtri domāšanā, spētu vieglāk notvert, ka latviešu pazīstamā nevienprātība atkal reiz, kaut arī tikai uz laiciņu, kavējusi teicamu kopdarbu. Nu ieredzu, ka mans mēģinājums nav izdevies. Bet neba tā jau ir mana vaina! Par Jūsu komplimentu «Vienīgais tips, kurš visā lugā ienes kaut cik satiras, ir māceklis Fricis» Jums sirsnīgi pateicos: mācekli Frici es zīmēju kā pārgalvīgi jautru zēnu, bet, ka taisni viņš tās satiras ienesējs lugā, to līdz šim vēl nezināju, jo satiru uz latviešu nevienprātību un citām nevēlamām parādībām mūsu sadzīvē zīmētu pavisam citos apstākļos un personās «Draudzes bazarā», tikai ne Friča lomā. Tātad nopelns atrast satiru tur, kur tā nebija no paša autora nedz domāta, nedz iezīmēta, pieder Jums. Žēl tikai, ka Jums jākonstatē fakts, ka Friča satira «sagrābstīta pa Zobgala kalendariem». Tas ir labi, ka Jūs šādas nebūšanas ceļat gaismā! Tātad vielu pašai lugai esmu nospēris kādai joku lapai, bet vajadzīgos jokus smēlis no Zobgalu kalendariem. Tā Jums vismaz «jādomā» — Jums, kas ar savu jocīgi-nopietno uzstāšanos katram satiriķim — tā arī man — sniedzat gluži neizsmeļamu vielu.

Savu spēcīgāko joku J. G. sev aiztaupījis uz asprātīgā «pārsprieduma» pašām beigām. Tur šis kungs dziļi pārliecināts iesaucas: «Mums jāatzīst, ka šī luga («Draudzes bazars») nav nostādāma mūsu šolaiku moderno lugu rindā!» — Apžēlojieties, mīļie, tas nu tak gan drusku par daudz! Kur tad es būtu sacījis, ka «Draudzes bazars» ievietojams «moderno» lugu rindā? Sarakstīju jautrības veicināšanai nodomātu lugu un par tādu viņu arī apzī-

mēju, bet Jūs visu laiku spriedelējuši par — «modernu» lugu!! Domāju, ka tas skaidrs pierādījums, ciktāl Jūs kā kritiķis nopietni ņemams. Un kad Jūs, runājot par pērmindera Klinta snaušanas kāri, iesaucāties: «Žēl, ka autors nerāda, kā šis Klints baznīcā aizsnaužas, iekeselēdams draudzes grašus» — tad man uz to jāatzīstas, ka līdz šim vēl nekad neuzdrošinājos attēlot savās lugās kādu dievkalpošanas skatu baznīcā ar iesnaudušos keselētāju. Bet tā kā J. G. kgm cenzuras likumi, liekas, labāki zināmi nekā man, tad atstāju viņam šo pievilcīgo skatu iepindzelēšanu kādā jaunā «modernā» lugā.»

Beidzot vēl viens lūgums: izvēlieties rakstniecības laukā citu arodu, — mēģiniet, piem., ar dzejošanu! Allaž pietiek gari mati vien, lai daži cilvēki tādu Absalonu ieskatītu par lielu dzejnieku, bet pārspriedumus par teatra lugām vairs nerakstiet: tie iet pāri par Jūsu spējām.

Ādolfs Alunāns

Red. piezīme: Ā. Alunāna kga lūgumu, lai augšējo «atbildi» ievietojot «Sadzīves» otrdienas numurā, turklāt divās daļās un nedz mīkstinot, nedz strīpojot ne vienu vienīgu vārdiņu, izņēmuma kārtā izpildām. Tomēr turpmāk, tāpat kā līdz šim, saviem principiem, cik vien iespējams, paliksim uzticīgi, sargājoties un sargāt no personīgiem uzbrukumiem.

«Sadzīve», 1911. g., Nr. 121, 6. decembrī.

KAM TAISNĪBA?

ATBILDE ĀDOLFAM ALUNĀNAM

Ievietodams savu kritiku par Ādolfa Alunāna jaunāko lugu «Draudzes bazārs» «Sadzīves» 119. numurā, jau paredzēju, ka lugas autors nenoklusēs un kaut ko sacīs savas lugas labā. Bet, ka Alunāns man rupjā veidā uzbruks, ka viņa uzbrukumi būs tik personīgi, prasti, nepatiesi un turklāt vēl tik smieklīgi, to gan neparedzēju. Tagad tas ir noticis. «Sadzīves» 121. numurā Ādolfs Alunāns ievietojis pretrakstu, kurš ir pilns dusmu un «tēvišķīga» izsmiekla, bet kura stiprā puse ir nepatiesība. Izlasot šo pretrakstu, tā vien liekas, ka vecais teatra tēvs, briesmīgu dusmu pārņemts, par manu uzdrošināšanos kritizēt tik «slavena rakstnieka un satiriķa» ražojumu, gluži apmulsis un piemirsis, par ko gribējis rakstīt. Negribu domāt, ka autors pats nebūtu lasījis savu lugu pēc viņas sanakstīšanas, tomēr viņa pretrakstā ir tikdaudz pretruņu un sagrozījumu, ka rodas šaubas, vai Alunāns pats maz

vairs zin, par ko un ko rakstījis savā «Draudzes bazarā». Bez tam, kā jau teicu, viss viņa raksts ir pilns ķengāšanās un personīgu uzbrukumu, tā ka man jādomā, ka Alunāns nemaz nav gribējis atspēkot manus spriedumus par viņa lugu, bet vienkārši mani nozākāt to lasītāju priekšā, kuri ar viņa «Draudzes bazaru» vēl nav tuvāk iepazinušies. Mans nolūks, rakstot kritiku, nebūt nebija Alunānu «kompromitēt pie publikas», bet vienīgi apgaismot lasītāju priekšā šī rakstnieka ražojumu. Ar to, ka Alunānam nav gājusi pie sirds mana kritika, kurā viņš neatrada liekulīgu uzslavu savam darbam, bet patiesu spriedumu, vēl nebūt nav pierādīts, ka es melojis. No tālāk pievestajiem izvilkumiem iz lugas lasītāji paši varēs spriest, ar kādu nolūku Alunāns rakstījis savu pretrakstu un cik viņā patiesības. Ķengāšanās un rupjības es atstāšu Alunāna īpašumā, kuri viņam droši vien noderēs, rakstot arī turpmāk «pretrakstus», es būšu pieticīgs ar godbijības sajūtu sirmā teatra tēva priekšā.

Sava pretraksta sākumā Alunāns saka, ka viņa luga «Draudzes bazars» esot «vēl pilnīgi neesošs bērns», kuru kritiķi pirms dzimšanas jau gribot nožņaugt. Kā tas saprotams? Luga, kura jau no cenzuras atļauta, laikrakstos izsludināta, laikrakstu redakcijām piesūtīta kritizēšanai, grāmatu veikalos nodota pārdošanai — tāda luga vēl esot «nepiedzimis bērns»! — Bet Alunāns neliek mums ilgi brīnēties, bet paskaidro, ka viņš savu lugu varēšot saukt «par piedzimušu» tikai pēc viņas pirmizrādes Rīgā š. g. 7. decembrī. Šo paskaidrojumu autors pastrīpojis, proti, tādēļ, lai ikviens lasītājs zinātu, ka 7. decembrī ir Rīgā Alunāna lugas izrāde, uz kuru Alunāns caur šo aicina publiku. Un iznāk, ka nevajaga nemaz izdot naudu par sludinājumu «Sadzīvē», rakstot «pretrakstu», pie viena var arī iepīt savas lugas izrādes reklamu. — Jādomā, ka tādēļ tiek dota šī atbilde, jo citas nozīmes tai še nav. Reiz kāda grāmata no drukas iznākusi pārdošanā, kritiķim ir tiesība viņu kritizēt, nemaz neprasot viņas autoram, kad viņš to sāks pieskaitīt pie saviem «piedzimušiem bērniem». Un, ja jau autors zin, ka viņš pasaulē laidis kroplu, nelaikā piedzimušu bērnu, tad taču viņam nemaz nav ko uztraukties par to, ka «kritiķi cer bērnu nožņaugt» jeb vismaz «to nokrāsot gluži melnu . . .» Tīsti, kādās lupatās gribi, skatītājiem acis neaiztīsi. — Un nu nāk Alunāna vaimanas par to, ka es par viņa lugu stāstot «gluži sadomātas un neesošas blēņas un muļķības». Paklausīsimies, kā tās skan.

«Lielais nozākātājs J. G. uzsāk savu «nopindzelēšanas» darbu «Sadzīvē» ar to, — šim esot «jādomā», ka vielu «Draudzes bazaram» es būšot «aizņēmies no kādas joku lugas». Kad nu prātotu, ka būtu J. G. ciešais pienākums saukt pie vārda to joku lapu, iz-

kuras es pačalojis savu «Draudzes bazaru», tas stipri maldītos. Pietiek, ka tādai autoritatei, kāda ir J. G., «jādomā» vien, un beigta balle: tas nu ir šī grūtā apvainojuma pierādījums. Tā tīri atvieglots izsaucas Alunāns. Tikai man žēl, ka es pats bez viņa tieša pieprasījuma vēlos dot atbildi par to, kādi iemesli man lika izsacīt domas, ka «Draudzes bazara» vielu Alunāns ņēmis no kādas joku lapas. — Jelgavā, Lielajā ielā ir kinematografs. No 22. līdz 24. novembrim šinī kinematografā tika starp citu izrādīta kāda komiska dzīvā bilde ar nosaukumu «Izārstēja», kuru izgatavojusi Amerikas fabrika «Witograf». Šīs bildes pamata sižets — saimnieka izārstēšana ar zirga zālēm, pēc kam veterinārārsts dabon saimnieka meitu par sievu, — tik tieši līdzinājas Alunāna «Draudzes bazara» sižetam, ka es sākumā tīri vai sāku šaubīties, vai tikai amerikaņi savas «jautrības veicināšanas lugas» vielu nav «nospēruši» no Ādolfa Alunāna «jautrības veicināšanas lugas». — Bet, dabūjis zināt, ka amerikaņi savu «jaunpiedzimušo» jau dažus gadus atpakaļ pārsūtījuši uz Eiropu pār Atlantijas ūdeņiem, es tā savādi uzlūkoju Alunāna jauno satiru... Starp abām «jautrības lugām» ir nenoliedzama starpība, arī ārstēšanas līdzekļi citādi, tomēr pamatos — tais pašos pamatos — viņas tīri kā uz viena koka augušas. — Uz šiem pamatiem tad nu es arī «domāju», ka Alunāns vielu savam «Draudzes bazaram» smēlis kādā «joku lapā». — Bez tam arī «Dzimtenes Vēstnesis» savā 283. numura recenzijā par «Draudzes bazara» izrādi Rīgas «māmuļā» piezīmē, ka «lugas pirmo daļu, par veterinārārsta rīkošanos ap Ainu un Smiltiņu, autors acīm redzot pārstrādājis resp. dramatizējis pēc Ed. Volgera humoreskas *«Die Pferdekur»*. Man šķiet, Alunāna kgs, tas tomēr tā drusku ož pēc «ceptiem raušiem»... Tālāk Alunāns piktojas par to, ka es «tepiķa» vietā esot runājis par kādu vecu «grīdas segu», caur ko esot radies viņa lugas «sakropļots atstāstījums». Pēc šī teikuma nu gan Alunānam vajadzētu ievietot kādu svešvārdu izsaucienu, ne latiņu, — bet varbūt — indianiešu. — Redzams, ka vecais «zobgalis» pazīst «latviešu valodas vārdnīcu»! — J. Dravnieka «Vācu-latviešu vārdnīcā», no 1910. gada, 1078. lappusē teikts, ka vācu vārds *«Tepich»* — apzīmējot latviski «tepiķis», «grīdas sega», «grīdauts». Jā, bet Alunānam, kā redzams, pašam sava vārdnīca! Viņš tomēr bez kādas kautrēšanās uzbrūk man par vārdu «sakropļošanu». Saprotams, tā var rīkoties vienīgi «īsts satiriķis». — Pēc šīs «kļūdas» uzrādīšanas Alunāns piegriežas savu tipu analizei. Viņš saka: «Par krodznieku Lēmani J. G. spriež: «viņš gļēvulis un liekulis»; bet kā tādu es viņu nekad neesmu zīmējis, un tā Jūsu laime, J. G. kgs, ka Jūs neesat aktieris, jo, ja Jūs Lēmani izrādītu kā gļēvuli un liekuli, Jūs droši vien no kritikas tiktu pienācīgi

pārmācīti.» Palūkosimies, kā autors atceras savu jauno lugu, ļaudami šinī gadījumā pašam Lēmanim par sevi runāt.

Lēmans. Lūdzu, lēnām pa tiltu. Lieta tā, ka man vajaga sievas ar naudu. Apdomājiet vien, cik bieži miertiesnesis mani nav ar naudu sodījis par krogū notikušām nekārtībām! Ak Tu mūžīgais! Kur lai nu ņemu to naudu visus šos mūžīgos sodus samaksāt?

Žigliņš. Saprotu, saprotu! Un nu precēsieties, lai piespriestos sodus spētu samaksāt ar sievas pūru! Ah, — tas ir ļoti gudri!

Lēmans (smejas). Vai ne? Bet pa daļai arī tamdēļ jāmeklē dzīves biedrene, lai ļaudis nevarētu man pārmest manā krogū notikušas netiklības.

Žigliņš (ironiski). Palūk vien, vēl jo labāk: tad sievai būs arī jāpadzen iz kroga?

Lēmans (jau drusku ieskurbis). Nu jā, — tas ir tā pa daļai, saprotiet, (ar uzsvaru) caur viņas moralisko pārsvaru. Nu tik paliek jautājums tas, vai mums arī izdosies sazvejot kādu uz manām vajadzībām attiecošos sievieti. — («Dr. baz.», 43.—44. lpp.) Tas būtu īsumā raksturojums, cik liekulis ir Lēmans, bet nu vēl dažas rindiņas par viņa gļēvumu.

Lēmans. Eh, ziniet, Žigliņ, jo tuvāk tas brīdis, jo nelabāk man paliek ap sirdi: domāju tā, kad tik neiegāžos iekšā.

Žigliņš. Neesiet bērns! Jums tak vajadzīga sieva ar labu pūru?

Lēmans. Nu jā, — vajadzīga nu būtu gan, bet baiļojos, ka ļaudis mani neizsmej. («Dr. baz.», 73. lpp.)

Mēs redzam no šīm īsajām sarunām, cik gļēvs un liekulīgs ir Lēmans. Kādu viņu gribējis tēlot Alunāns, to dievs zin, mūsu priekšā stāv cilvēks ar gluži izmiekšējušiem kauliem. Tālāk Alunāns saka: «Gluži iz gaisa grābts ir tas, ko šis J. G. safantazē par Dzirnu, «Viņš, mūžīgas ēstgribas mocīts,» raksta J. G., «kā sunītis luncinās ap pērmindera sievu Austru, kura viņam paslepus atmet no sava galda pa gaļas gabaliņam.» Patiesībā tamlīdzīgas lietas nenotiek manas lugas nevienā skatā.»

Es nebūt nebrīnos, ka lugas autors pirms sava «Draudzes bazara» Rīgā 7. decembrī nav manījis nevienā skatā šādu raksturojumu par rakstveža palīgu Dzirnu, bet es brīnos par viņa negodīgo uzbrukumu man arī šinī ziņā. Palīdzēšu autoram uzmeklēt šo vietu viņa darbā.

Dzirna. Putru, skābus kāpostus — atļaujiet, ka ņemu placi, bet esmu stipri noguris (sēžas), — jā, skābus kāpostus, siļķi, kartupeļus, un tas nu laikam viss.

Austra. Tad nu man vajadzēja palikt par Dzirņa kunga maizes māti. Kā zināt, pagasta nams no mūsu mājām varbūt versti prom un tā Dzirnas kungam viegli iespējams atšmaukt pie mums un paēsties, kā cilvēkam pienākas ... («Dr. baz.», 31.—32. lpp.) Bez

še pievestās vietas vairākās vietās lugā ir gluži gaiši raksturojumi par to, ka Dzirna «kā sunīts luncinās ap pērmindera sievu Austru». Piem., 84. lpp. pats Dzirna saka: «Jā, man ar to Klints kundzi izgāja pavisam prasti. Viņa mani līdz šim kopa un baroja un parādīja visādus labumus, bet nu es tai laikam apnicis ar saviem pakalpojumiem...» Un, izlasījuši šādas tipu pašatzīšanās, mēs jautājam: «Jā, bet par ko tad Alunāns tā dusmojas? Kur tie «lugas sakropļojumi»? Kur tie meli no manas puses?»

Vēl Alunāns man uzbrūk par to, ka es apzīmēju bazara dalībniekus par inteliģentiem. Viņš to nosauc par «varmācību», par «nedarbu», kuru viņš «ar īgnumu atraidot». Kāds pilsnerra aristokratisms! «Ar īgnumu» Alunāns atgrūž no sevis savus tipus, jo viņš jūt, ka tādiem nevajaga būt lauku inteliģentiem. Bet, kādiem tiem jābūt, to viņš nesaka. Ak Alunāna kungs, arī es tagadējo lauku inteliģenci iedomājos citādu, nekā Jūs to tēlojat, un esmu to redzējis arī ne tādu. Taisni tādēļ es šo vārdu pastrīpoju savā kritikā, jo es brīnījos, ka Jūs, kas sakāties tik labi pazīstot savu tautu, tēlojat tādu šolaiku lauku inteliģenci. Es nebūt nesacīju un arī nesaku, ka Jūs savus tipus nosaucat par inteliģentiem, bet kādēļ Jūs gribat noliegt, ka viņi pēc sava stāvokļa nepieder pie lauku inteliģences? Ikviens, kurš pazīst laucinieku dzīvi, zin, ka inteliģentie cilvēki pagastā skaitās: skolotājs, rakstvedis, rakstveža palīgs, bodes komijs, ārsts, tirgotājs, saimnieka bērni, kuri apmeklē pilsētas skolas, u. c. — Vienīgi Alunāns jūt, ka tā tās lietas nav. Bet ar kādu tiesību viņš manu apzīmējumu «inteliģenti», attiecoties uz «Draudzes bazarā» darbojošamies personām: «rakstveža palīgu», «veikalnieku», «skoloto Smiltiņu meitu Ainu», «veterinārārstu Kaupiņu» un «pārdotavas komiju», nosauc par «nekaunību» un «varmācību», to droši vien viņš pats savās dusmās nav pārdomājis. — Pēc tam Alunāns sāk smaidīt un saka: «Visu lielākā savā naivitatē šis kungs parādās, pārrunājot ļaužu skatu III ainā, kuru viņš nosauc par vispārvājāki izdevušos.» Un kā pierādījumu tam, ka es runājot nepatiesību, Alunāns nekautrējas paskaidrot, ka sapulce izjukusi aiz «visai svarīgiem iemesliem», proti — «pateicoties alkohola iespaidam». Par to visā trešā ainā tiekot «atkārtoti un nepārprotami spriests un runāts». Savādi gan, — es nemaz nebiju iedomājies, ka Alunānam tā «iedzeršana» ir no tik liela svara. Protams, man kā pretalkoholiķim visa tā trešās ainas žūpošana izlikās par daudz mazvērtīga, jo es vairāk vērības piegriezu galvenajiem notikumiem — bazara rīkotāju sapulcei, kur dzeršana nenotiek. Bet lugas autoram žūpošana te ir no visai liela svara, jo viņš iz saviem piedzīvojumiem zin, kādu lielu lomu «iemešana» spēlē cilvēka dzīvē. — Teikdams, ka mans raksturojums par veikala

mācekli Frici nepareizs, jo viņš, pēc autora domām, nemaz neienesot lugā «satiru», Alunāns beigās man atgādina, ka viņš ir «satiriķis» un «Zobgala kalendara» vadītājs. Pēc viņa izteicieniem man jādomā, ka 1913. gada «Alunāna Zobgala Kalendarā» viņš pūlēsies «uzkalt» vienu ziņģi par mani. Pēc viņa līdzšinējiem ražojumiem spriežot, jācer, ka tā ziņģe būs sevišķi «jēli-krepīgiem» vārdiem pilna un sarakstīta sakropļotā žīdu-latviešu izloksnē. — Gaidīsim. Es mācekli Frici arī tagad atzīstu kā vienīgo «jokupēteri» «Draudzes bazarā», bet, ja Alunāns kopā ar Zigliņu tam zēnam iecērt vēl vienu «pļauku», tad man tur nav nekas pretī. Ar savu mantu tak katrs var rīkoties, kā patīk. — Bet visbeidzot Alunāns mēģina kļūt par «žonglieri». Viņš sāk «balansierēt» uz savu iedomu virves un smieties pilnā kaklā par to, ka es neieskaitu viņa lugu šolaiku moderno lugu rindā. Viņš izsaucas: «Apžēlojieties, mīļie, tas nu tak gan drusku par daudz! Kur tad es būtu sacījis, ka «Draudzes bazars» ievietojams «moderno» lugu rindā? Sarakstīju jautrības veicināšanai nodomātu lugu un par tādu viņu arī apzīmēju, bet Jūs visu laiku spēlējuši par — «modernu» lugu!!»

Apmierinieties, «satira» kungs! Arī es nekur neesmu teicis, ka Alunāns savu jauno lugu «ievietojis moderno lugu rindā». Es taču teicu, ka Jūs pie tā goda nemaz netiksiet, jo «Draudzes bazars» nav nostādāma mūsu šolaiku moderno lugu rindā. Dodu Jums padomu arī turpmāk tā nesacīt, jo tas vienīgi saceltu publikā smieklus. — Vienīgi tas izklausās tā savādi, ka «Draudzes bazaru» Jūs sarakstījuši «jautrības veicināšanai». Nekas, — smalka ideja! Tikai turpmāk gan es varu Jums dot padomu savas «jautrības lugas» iesniegt cirkiem un kinematografiem, jo tur it sevišķi pulcējas tā «jautrības mīļotāja publika».

Beidzot arī man pie Jums viens lūgums: nerakstiet labāk nevienu lugu, bet mēģiniet labāk turpināt savu «Zobgaļu Kalendaru» kopošanu un izdošanu, jo šinī arodā Jums veicas labāki. Un arī «pretrakstus» vairs nerakstiet, jo man, nudien, jau apnicis ar Jums polemizēt. Dzīvojiet veseli!

J. Gulbis [J. Bullis]

«Sadzīve», 1911. g., Nr. 123, 10. decembrī.

MANS PĒDĒJAIS VĀRDS J. GULBJA KUNGAM

Jūs, Gulbja kgs, pirms man pārmetāt, ka es savu lugu «Draudzes bazars» laikam smēlis iz kādas «joku lapas», bet, kad to nespējāt pierādīt, tad domājāt ar viņu iepazinušies kādā kinematografā, Lielā ielā! Cik tie bēdīgi un taisni smieklīgi līdzekļi! To

laikam arī paši spējāt saprast, jo, kā remdinādami savu spriedumu par «Draudzes bazara» līdzību ar Lielajā ielā redzēto, Jūs visai gudri piezīmējāt: «Starp abām jautrības lugām (!!) ir nenoliedzama starpība, arī ārstēšanas līdzekļi citādi!!» Cik ātri iebraucam purvā! Cik tas neglīti — karot tādiem līdzekļiem! Redziet, Gulbja kungs, kad Jūsu personas pasaulē vēl nemaz nebija, es jau sarakstīju daudz daudz lugas, nepiekusis es palīdzēju celt to lielo ēku, kuru mūsu tauta šodien ar lepnumu var nosaukt par «Latviešu teatri», man ir bijuši savi sīki nopelni un panākumi uz skatuvēm visā Latvijā, bet nu nākat Jūs, kā dzirdu, jauns, vēl visai maz pazīstams cilvēks un man uzsaucat pārdroši: «Alunān, nerakstiet labāk vairs nevienu lugu, — es varētu Jums dot padomu savas jautrības lugas iesniegt cirkiem un kinematografiem!» — Cik tas maziski! Vai Jūs tiešām domājat stāvēt tik nesasniedzami augstāk pār mani, ka Jums būtu jel cik tiesības šādi ar mani runāt?!...

Kādas dienas atpakaļ lasīju «Sadzīvē» Jūsu paskaidrojumu: «Es esmu satiriķis!» Un «Sadzīves» 123. num. Jūs tad arī steidzaties pierādīt, pie kādas satiriķu sugas Jūs pieskaitāmi, mani nosaukdami par «žonglieri» — par «pilsnerra aristokratu» un tamlīdzīgiem trekniem vārdiem. Tas ļoti gudri un Jūs it brangi raksturo. Bet, atgriežoties pie pašas lugas «Draudzes bazars», pietiks ar piezīmēm, ka dažas tanī zīmētas personas reiz patiesi dzīvojušas, kā, piem., Karlīne Getneriene, kuru viņas otrais vīrs sauca taisni par «Karlini Getner» un kura bija Liel-Sesavas Maz-Čabutu māju saimniece, kā Jums to vēl simtiem cilvēku varēs apliecināt. Kad šī ģimene jau gadus 40 atpakaļ ar diloni pilnīgi izmira, tad ieskatīju par iespējamu senāko «Sodu Karlīnīti» pacelt kā savā ziņā oriģinalu uz skatuves. Tāpat pērminderis Klints vēl pāris gadus atpakaļ dzīvojis. Bet Jūs visas šīs personas redzējuši kinematografā Lielā ielā! Kaunieties, Gulbja kgs, izrunāt šādus niekus, neraugoties nemaz uz faktu, ka es vēl nekad neesmu apmeklējis kādu izrādi kinematografā Lielā ielā, ko Jums vajadzības gadījumā varēs apgalvot man labi pazīstamais min. iestādes darbvedis Relcha kgs. Visi Jūsu apvainojumi tik bezgalīgi naivi, ka tie nekādā ziņā nav cienīgi ievērošanai, sevišķi jau tamdēļ ne, ka Rīgas laikraksti savā laikā ziņojuši par Interimteatrī ar skaļu piekrišanu uzņemto «Draudzes bazaru» un lugas biežiem atkārtojumiem. Un tamdēļ, ka Jūs nespējat jeb arī negribat pareizi saprast lugas personu raksturus, Jūs Lēmani joprojām nosaucat par glēvuli, paskaidrodami, ka pie lauku inteliģences starp citiem piederot arī skolotājs un pag. rakstvedis, bet, tā kā šādu personu nemaz neatrodas «Draudzes bazarā», tad Jums arī tas gluži viens pīpis. Un pie tam Jums ļoti labi bija zināms, ka, piem., «Dzimtenes

Vēstn.» pēc «Draudzes bazara» pirmizrādes lugas personalu gluži pareizi raksturojis vienkārši šādiem vārdiem: ««Draudzes bazarā» izjokota bieži redzētā parādība dzīvē, kad labdarību ļaudis dara ar to, kas tiem pašiem nav nekādā vērtībā. Pie tam rādīts latviešu sašķelšanās darbs kopdarbības jautājumos . . .»

Redziet, šī darbība manā lugā pareizi uzķerta un pareizi atzīmēta. Tomēr nebūs vajadzīgs Jums to atgādināt! Jums laikam nebūs paticis, ka «Latvija», runādama par «Draudzes bazara» izrādi Rīgā, rakstīja: «Alunāna vārds ierakstīts latviešu teatra vēsturē neizdzēšamiem burtiem.» Tādēļ Jūs pasteidzāties mani «Sadzīvē» nostādīt par «iemetēju», sevi pašu apzīmēdami kā «pretalkoholiķi». Kādā sakarā šī ļoti asprātīgā piezīme stāv ar pašu «Draudzes bazaru», to nespēju izpētīt, tas paliek Jūsu noslēpums.

Jūsu bažas, ka es beidzot varētu kādu «ziņģi» par Jums iekalt «Zobgaļa Kalendarī 1913. gadam», gluži nedibinātas: esat vēl pārāk liela nulle mūsu sadzīvē, Gulbja kgs, lai tiktu pie šāda goda.

Un nu, mans kungs, «skrīvējiet» par mani, kā vien Jums tīkas, turpmāk es Jūs vairs nekad nevarēšu ievērot, jo man svarīgāki darbi nekā ar Jums sarakstīties.

Ādolfs Alunāns

«Sadzīve», 1911. g., Nr. 128, 22. decembrī.

VĒL DAŽI VĀRDI ĀDOLFAM ALUNĀNAM

Pēc visa tā, ko Jūs, Alunāna kgs, savas attaisnošanās labā sakāt «pēdējā vārdā J. Gulbja kungam», es gaiši redzu, ka mums nav vērts vairs ilgāk polemizēt. Es runāju par Jūsu lugu «Draudzes bazars», par šinī lugā pievestajiem tipiem, par lugas saturu un tipu raksturojumiem, bet Jūs visu laiku uzbrūkat man un ķengājaties par manu personu. Es nebūt nebrīnos, ka Jums šādi paņēmieni ir parocīgāki nekā runāt par pašu lietu, jo Jūs taču pie tiem pieraduši. Tomēr — laikrakstā tā rīkoties nevar. Ar šādu rīcību Jūs vienīgi sev kaitējat. Piemēra pēc pievedīšu dažas raksturīgas vietas iz Jūsu atbildes, lai arī lasītāji redz, kuram tie «karošanas līdzekļi neglītāki» — man vai Jums. Savā pirmajā rakstā es sacīju, ka jums ir nenoliedzami nopelni latviešu teatra laukā, bet Jūs tagad to jau aizmirsuši. Savu beigu padomu iepriekšējā rakstā par to, lai Jūs turpmāk vairs nerakstāt lugas, es Jums devu kā atbildi uz Jūsu man doto padomu vairs kritikas nerakstīt, bet labāk pamēģināt ar «dzejošanu», jo tanī arodā

dažreiz «gari mati spēlējot lielu lomu». Ko nozīmē šāds «padoms» no Jūsu puses? Vai tas nav maziski? Tālāk — par pašu lugu. Jūs pievedat, ka pirms 40 gadiem kaut kādās tur Kurzemes mājās dzīvojusi atraitne Karline Gertner un arī pērminderis Klints esot dzīvojis vēl nesen. Var jau būt, Alunāna kgs! Es nebūt nevēlos tos ļaudis kapā traucēt: lai dus mierā! Bet sakiet, kāds tam sakars ar to, ko es sacīju? Es nekur neesmu teicis, ka visas šīs personas esmu redzējis kinematografā!! Kādēļ Jūs man uztiepjat nepatiesību? Es pievedu kādu skatu iz kinematografa, kurš saskan ar «Draudzes bazara» pirmās daļas galveno notikumu: saimnieka ārstēšanu ar zirga zālēm. — Es nekur neesmu teicis, ka «Draudzes bazara» personas esmu redzējis kinematografā. — Nesaprotu, kādēļ Jums vajadzīgi šādi rupji patiesības sagrozījumi, Alunāna kgs! Varējāt tak palasīties manos rakstos, kā tur rakstīts, un, ja Jums nebija to «Sadzīves» numuru, kur tie ievietoti, tad varējāt atnākt pie manis un Jūs būtu tos dabūjuši. Arī gar tiem «mirušiem» ļaudīm Kurzemē man nav daļas, jo es savā kritikā apskatīju vienīgi «Draudzes bazara» personas. Jūs mani kauninājāt par to, ka es esmu teicis, ka Jūs ejot Lielās ielas kinematografā. Jūs tur neesot bijis. Bet, Alunāna kungs, es taču nekur vēl to neesmu teicis! Es pievedu vienīgi faktu, ka tur izrāda bildi, kurai bija līdzība ar Jūsu lugā attēlotu skatu. Man tas nebūt nav no svara, vai Jūs apmeklējat kinematografus jeb ne. Šo ierīkojumu apmeklēšana, man šķiet, Jums būtu ieteicama, jo Jūs tur varētu daudz «jaunas vielas smelties»... Var būt, ka reiz noder. Tāpat ir gluži smieklīgi no Jūsu puses pievest «Dz. V.» recenzijas par Jūsu lugas izrādi Rīgā. Priekš kam tas? Vai tas maz attiecas uz mūsu polemiku? Var arī būt, ka Jūs paši iesūtāt laikrakstos apcerējumus par savām lugām, un vai tad Jūs pats par sevi rakstīsiet slikti — ?

Jūs pievedāt dažas atsauksmes par savu lugu iz «Dz. V.», atļaujiet tādēļ arī man pievest dažas kritiķu piezīmes par «Draudzes bazaru» iz citiem laikrakstiem. «Jaunā Dienas Lapa» savā ziemas svētku numurā, 24. decembrī, ievietojusi Andreja Upīša kritikas «Par latviešu rakstniecību 1911. gadā», kur arī pieminēta Jūsu jaunā luga. Un Andrejs Upīts raksta tā: «No vācu humoreskām Ādolfs Alunāns «latviešu skatuvei» iztaisījis «satiru 3 ainās» («Draudzes bazars»). Tas ir tikpat nemākslinieciski, naivi-dumjš gabals kā Alunāna agrāk ražotie.» Nu, Alunāna kgs, kā Jums patīk šī kritika? Beidzot vēlreiz atgādinu Jums: izlasiet taču savu lugu, pirms mēģināt viņu aizstāvēt! Jūs sakāt, ka «Draudzes bazarā» neesot no manis pievestās inteliģences, ne skolotāju, ne rakstvežu, ne citu. Bet kas tad ir Smiltiņa skolotā meita Aina, veterinārārsts Kaupiņš, pagasta rakstveža palīgs

Dzirna, komijs Žigliņš? ... Jeb varbūt Jūs brīnīsieties, kā šie, Jums nemaz nezinot, iekļuvuši Jūsu lugā? — Pēc visa sacītā es patiesi redzu, ka ar Jums ir veltīgas pūles runāt par lietu. Apmieriniet savas dusmas, Alunāna kgs, un turpiniet veseli savus «svarīgākos darbus». Novēlu Jums priecīgu Jauno gadu!

J. Gulbis [J. Bullis]

«Sadzīve», 1911. g., Nr. 130, 29. decembrī.

17

ATBALSS NO PAG. GADSIMTA DZEJOĻU ATSKAŅU JAUTĀJUMĀ

PAR «RĪMEM» LATVIEŠU DZEJĀ

1

Nemaz nešaubos, ka mans tagadējais apcerējums sacels pretestību vai pat sašutumu mūsu vairāk vai mazāk laimīgo «rīmju» kalēju aprindās. — Bet reizi taču man prāts tiecas uz to, runāt varbūt priekš mūsu dzejas tālākās attīstības «atsvabinošo vārdu»; «rīmes», jeb kā tās vēlāk nepareizi, vismaz nenoteikti nosauktas,* nebūt nesader ar latviešu valodas dabu; ir tai pilnīgi svešas, pat pretīgas un pavedinājušas daudzus no mūsu aicinātiem, protams, vēl jo vairāk mūsu tik daudzos neaicinātos dzejniekus uz pēdīgi vairs tīri neciešamu valodas mocīšanu un bojāšanu. Tiek tur bez prāta un jēgas nokniebtas sirmi seniem, skaistiem vārdiem galotnes (kā, piem., daiļo mīlestību pārvērš par trivialo «mīli») un rada nedzirdētas, neizprotamas, bezprātīgas vārdu skaņas, lai tikai iznāktu «rīme». Jā, vai tad «rīme» ir dzeja?

Uz šo jautājumu mums dod visskaidrāko un nešaubīgāko atbildi mūsu varenā, mūžam daiļā un nemirstīgā tautas dzeja: mūsu tautas dziesma. — Tā nepazīst «rīmes», un tomēr tā ir desmit un simtkārt daiļuma un iekšēju sajūtu ziņā pārāka par visu mūsu rīmju meistaru darbiem.

— Kas zin man minēt daiļāku dzeju kā:
«Saulīt' tecēj tecēdama,
Es paliku pavēnī, —
Nava savas māmuliņas,
Kas iecēla saulītē»... utt.?!

* Jo atskaņas var arī būt aliteracijās.

Nav lāgi piedodams mūsu neaizmirstamam valodas skaidrotājam un rakstniecības atjaunotājam Jurim Alunānam, ka tas pie sava lielā un svētīgā reformas darba ne vien nespēja atsvabināties no latviešu valodai svešā, pretīgā, no nelatviešiem un latviešu valodas neizpratējiem ievestā rīmju sloga, bet pie tā vēl piekļāvās tuvāk klāt, pats dodams tīri vai grēcīgus paraugus valodas samocīšanai.

Jura Alunāna tiekšanās šai ziņā tomēr kaut cik saprotama un attaisnojama: viņš (pie toreizējiem apstākļiem) par varu gribēja rādīt, ka latviešu valoda tikpat spējīga un daiļskanīga kā, piemēram, vācu vai cita kāda valoda, un sacerēja, piem., starp citu, labi un jauki domāto, bet pilnīgi nedzejisko, sauso un stīvo sonetu «Rīts»*, lai tikai rādītu, ka latviešiem arī iespējams «sakonstruēt» mākslīgo italiešu sonetu. Mūsu lielais un citādi visai krietnais valodas skaidrotājs acīm redzams nebij — aiz pārmērīgiem svešiem iespaidiem — spējis atsvabināties no aizsprieduma vai iedomām, itin kā dzeja, īsta dzeja būtu nešķirama no «rīmēm», kuras, kā jau teikts, svešas mūsu valodas garam un raksturam un svešas mūsu tautas dzejai — tautas dziesmai.

Te nu taisni Juris Alunāns pie savām nenoliedzami lielām gara dāvanām nodarīja priekš visas mūsu «mākslīgās dzejas» tālākās attīstības — savā ziņā — postošu kļūdu, neatgriezdamies pie mūžam daiļās tautas dzejas un uz tās granita un dzin-

---

* «Blāzmas klēpī saule riet it klusa,
Riet, un jauki, rožaiņi tai stari
Spīd ar brangumu kā kokiem zari,
Lankām puķes mirdz tik svētā dusā.

Pirms vēl rasa nost no zemes susa,
Gavilējot ceļas putnu bari
Un tad, sveicot rītu, dzied par vari
Mēlēm, kas vairs slavēt nepiekusa.

Vēji remdeni no austriem vēda;
Visa radība nu jūkstās, smaida,
Ka tai zuduse ikkatra bēda.

Latvieši, uz jums ar rīts jau gaida,
Dziedātāji jūsu starpā modas,
Un ir prātnieki pie jums nu rodas.»

— Te vai pie katra panta izmanāms varmācīgais valodas spaids, ar kuru lai «mākslinieki» izspiestu «par vari» vajadzīgo «rīmi».

tara pāmatiem neatjaunodams mūsu poeziju, kā viņš to tik labām sekmēm darījis ar vispārīgo rakstniecību, — savos prozaiskos un ziniskos rakstos atgriezdamies pie tautas valodas. — Tā no svešiem iemītās nedabīgās rīmju pēdās tika tālāk mīts, kaut arī vietām ar labāku un lielāku graciju, nekā to darīja mūsu pirmie, svešie «rīmnieki» un valodas samocītāji. Bet galu galā visi viņu epigoni (pēcteči) rīmju mākslā taču — drīz lielākā, drīz mazākā mērā — bijuši un palikuši valodas mocītāji un tā aizkavējuši mūsu dzejas dabisko, raženo attīstību.

Zinu jau ceļamies aizrunas: jā, tā ir tautas dzeja, un mūsējā ir — mākslas dzeja. Zinu, zinu! Bet neviena īsta māksla vai, pareizi sakot, daile nedrīkst iet pret dabu. — Rīmes vai atskaņas, ja tās nenāk kā neviļus, neaicinātas, ja tās nenāk kā acumirklī ģenija iedvestas, nenāk bez pāri darīšanas valodas garam un dabai, ir svešas un pretīgas mūsu, t. i., īstai dzejai.*

Rīmju dēļ nedrīkst nekā pāri darīt valodai, nedrīkst te kniebt nost kādu nepatīkamu, «nesarīmējamu» galotni, nedrīkst radīt kādus nekādus «jaunus vārdus» (bez ziņas un jēgas) vai pēdīgi, skaidri un īsi sakot, nedrīkst bojāt un saķēmot savu sentēvu svēto valodu.

Notiek taču arī šī saķēmošana pa lielum lielai daļai, lai aizsegtu savu gara un jūtu nabadzību, savu iekšējo tukšumu un bezspēcību. — Mūsu no sentēviem mantotā skaistā valoda, dievam teikts, kā to mūsu tautas dziesma tik spoži liecina, ir dzejiskā ziņā tik kupla, krāšņa un varena, ka mums nebūt nevajaga kaut kādu varmācīgu «kuplinājumu» ar «rīmēm». Skaidra, noteikta un gaiša valoda ir jau par sevi dzeja. Ja nu tajā vēl ar gudru ziņu, ar dievīgu jausmu tērpj dzidras un dziļas domas un daiļas jūtas, kā to mūsu tautas dziesma pa lielum lielai daļai dara, tad tā ir īsta dzeja, un citas «dzejas» mums nevajaga, un citas «dzejas» mums nedrīkstētu būt.

Lai beigās mani nepārprastu, tad man atliek vēl īsumā piemetināt: ir latviešu dzejā pielaižamas rīmes jeb tā (šai ziņā) sauktās atskaņas, bet tikai tur, kur tās, kā jau augšā minēts, nāk pašas kā no sevis, kas pēc mūsu valodas dabas gan tikai reti var gadīties, tomēr pie īstiem dzejniekiem laimīgā brīdī taču gadās (sevišķi īsos liriskos vai epigramatiskos gabaliņos), kā, piem., pie Jura Neikena klasiskajā pantiņā:

---

* Tas, blakus sakot, gan zīmējas vispār uz visām valodām, bet jo sevišķi uz latviešu valodu, kura reti maz bagāta ar vārdiem, kam atskanīgas galotnes. Tāpēc tad arī uzkrītošā, bet grēcīgā tiekšanās vārdus gan šā un tā sagrozīt vai pat jaunus «radīt», lai tikai iznāktu «rīme».

«Vai tavs mūžs ko lieti der,
To vis neteic ilgie gadi.
Viens tas brītiņš dārgi sver,
Ko ar labiem darbiem vadi.»

Bet, vispār ņemot, mūsu dzejai vajaga atsvabināties no svešā, pretdabīgā «rīmju» jūga, un tai jātiecas pieglausties pie tautas dzejas varenām, mūžīgi daiļām krūtīm, lai pie tām noklausītos burvīgo varu, ar kuru spējams darināt nemirstīgus, «klasiskus» latviešu gara darbus.

— Nākošā apcerējumā raudzīšu pie mūsu l a b ā k i e m «rīmju» māksliniekiem demonstrēt, kā valodai tiek pāri darīts un īstai dzejai kaitēts vienīgi aiz dzīšanās pēc «rīmēm».

Spulgonis [Kristjānis Biģis]

«Rīgas Avīzes» feļetona pielikums, 1908. g., Nr. 102, 3. maijā.

«PAR RĪMĒM LATVIEŠU DZEJĀ»

Ir raksts «Rīgas Avīzes» 102. num. pielikumā no Spulgoņa kga, un tur viņš noteic, ka atskaņas jeb «rīmes» atmetamas pavisam latviešu dzejā. Turklāt, kā redzams, tad S. kgs ar to domājies cēlis pavisam ko jaunu, nedzirdētu gaismā, jo viņš nemaz «nešauboties», ka tas sacelšot «pretestību vai pat sašutumu mūsu vairāk vai mazāk laimīgo rīmju kalēju aprindās». Bet viņam prāts tomēr tiecoties runāt par to «atsvabinošu vārdu» utt.

Bet tomēr tas viss vairs nav nebūt kas nedzirdēts, un nebūs gan arī nekāds «sašutums» itin nekam. Šī lieta par tādu atskaņu atmešanu jau dažu labu reiz celta klajā un taisni tāpat atsaucoties uz tautas dziesmām jeb tautas dzeju, kā S. kgs arī to dara savā rakstā. Tā jau ap 1858. g. «Mājas Viesī» Šēnberģim, Caunītim un Zvaigznītim izcēlās saduršanās par tām pašām «rīmēm», par viņu nevajadzēšanu, tāpat atsaucoties uz tautas dziesmām utt. Arī Krogzems izteicās dažreiz pret atskaņām tāpat un daži citi, bet tomēr ikreiz palikusi atskaņām arī mūsu latviešu dzejā sava piekritēja vieta — un līdz šodienai — tāpat kā citām tautām ir tas.

Atskaņas nesaderot ar latviešu valodas dabu, esot «tai pilnīgi svešas, pat pretīgas», S. kgs runā, — bet kā tad svešas, kā pretīgas?! «Jā, vai tad «rīme» ir dzeja?» — S. kgs jautā. Bet kāds prāts gan būtu tādam jautājienam šai ziņā? Tad jau varētu jautāt arī: jā, vai tad dziesmu ritums ir dzeja? vai roka, kāja, galva ir cilvēks? utt.

Atsaucoties nu visā šai ziņā uz «tautas dzeju», — S. kgs tad

par «rīmju» grēku pirmo atbildību uzkrauj Jurim Alunānam. Kā savas latviešu valodas reformators un rakstniecības atjaunotājs Juris Alunāns neesot «atsvabinājies no ievestā rīmju sloga», esot «nodarījis postošu kļūdu, neatgriezdamies pie mūžam daiļās tautas dzejas un uz tās granita un dzintara pamatiem neatjaunodams mūsu poeziju». — Bet še, kā mēdz teikt, Juris Alunāns bija par daudz prātīgs, tā ka pat ir nemēģināja «atgriezties» pie mūžam daiļās tautas dzejas un uz tās granita un dzintara pamatiem. Viņš zināja ļoti skaidri, ka nav iespējams kā dzejniekam nevienam radīt «tautas dziesmas», lai arī nosodītu un atmestu atskaņas («rīmes») vai pašā dziļākā elles dibenā. Varam gan tautas dziesmas atzīt, apbrīnot tās viņu augstumā, bagātībā; varam par to visu cits citam stāstīt jo skaļiem vārdiem, kā tas darīts nemitoši un kā to dzirdam atkal S. kga rakstā, — bet vairāk arī nespējam tur neko citu. — Tas pierādās arī tūliņ S. kga rakstā. Tur viņš pielicis klāt dzejoli — «Jaunajai latvju dzejai» bez atskaņām («rīmēm») — un jāsaprot, it kā paraugam tas darīts. Bet nu ar to nav itin nekas savāds un nošķirošs dots, ja vienīgi tas, ka bez «rīmēm». Nav nevienā vārdā, nevienā teicienā pat ne visumazākās zīmītes no tā, ko tautas dziesmās atrod. Nav spējis S. kgs ne tuvuma tuvumā «pieglausties pie mūžam daiļās tautas dzejas krūtīm» arī tā. Viņa ir par daudz augsta, daiļa un dzejnieks par daudz zems, par daudz niecīgs, lai viņu sasniegtu. — «Tā nepazīst «rīmes» (tiesa!) un tomēr ir desmit un simtkārt — daiļuma un iekšēju sajūtu ziņā pārāka par visu mūsu rīmju meisteru meisteru darbiem» (tiesa!), ir simt un tūkstoškārt pārāka par visu mūsu nerīmju «meisteru meisteru darbiem» (tiesa!).

Tālāk šo «rīmju» grēku S. kgs tad pārmet arī pirmiem «rīmju» jeb atskaņu ievedējiem, tos nosaukdams turklāt par latviešu «valodas neizpratējiem», «valodas samocītājiem», «svešiem», «rīmniekiem» utt. Bet arī tas nevietā un nav patiesība. — Atskaņas tapa ievestas vispirms garīgās dziesmās, kā to zinām, un Fīrekers bija, kas viņas ieveda. — Fīrekera un viņa teicamo divu līdzbiedru Bīnemaņa un Dīca baznīcas dziesmas varējušas pastāvēt savus 200 gadus cauri, tāpat kā viņas sākumā izdotas un tikai ar maz ievērojamiem pārlabojumiem ir atzītas ikkatrā laikā par augsti cienījamām visā tai ziņā, ko dziesmas dod, ir bijušas allaž labi saprotamas un tā pastāv vēl šodien. Bet nezin kur S. kgs ņēmis tādu valodas «neizprašanu» un «samocīšanu»; turpretī visi, kas vien pazīst labi šo mūsu atskaņu ievedēju darbus garīgo dziesmu laukā, nu teiks patiesību, tā, kā ir, — tie liecinās visu gluži otrādi.

Visus latviešu dzejniekus, kas vien atskaņām dzejojuši un dzejo, — S. kgs saliek visus vienkopus zem tā paša grēka mēra.

Nosauc kopā tos par «vairāk vai mazāk laimīgo rīmju kalējiem», par svešo «rīmnieku pēctečiem», kuri «drīz lielākā, drīz mazākā mērā bijuši un palikuši valodas mocītāji», ka rīmes bijušas visa grēka slogs un ir atmetamas pagalam utt. Bet nu visās beigās it kā atjēdzies pats no tā visa un atsviežas atkal gluži otrādi, sacīdams: «Lai beigās mani nepārprastu, tad atliekas vēl īsumā piemetināt: ir latviešu dzejā pielaižamas «rīmes» jeb tā (šai ziņā) nosauktās atskaņas, bet tikai tur, kur tās nāk pašas no sevis» — un laimīgos brīžos taču varot tas gadīties pie īstiem dzejniekiem — sevišķi īsos gabaliņos, kā pie Jura Neikena tai pantiņā: «Vai tavs mūžs kam lieti der» utt. — Bet nu, tā svārstoties, jāvaicā — kas gan še ir gala iznākums? — it nekas! jeb kā mēdz teikt: tik īss, tik plats! Un kā gan saprotams tas, ka «atskaņas nāk pašas no sevis»? «Var gadīties? — kādēļ? — «Laimīgos brīžos» — «pie īstiem dzejniekiem»?! Kādēļ tā? Ja caur laimi, kādēļ tad vajaga īsta dzejnieka; ja īsts dzejnieks, kādēļ vajaga būt laimes?

Turpretī visā tai ziņā, kā tagad ar dažiem jauninājumiem atskaņu jeb «rīmju» dēļ mūsu valoda top dažkārt visai kropļota, un, ko S. kgs arī pārrunā savā rakstā, — tur pilna taisnība, un par to ir vajadzīgs runāt. Bet šie ir radušies kā pavisam gluži jauna šķira un tikai pēdējā gadu desmitā it sevišķi. Tie ir tikai modes cilvēki, un tādi arī viņu dzejas darbi ar savām «mīlām», «brīvām» un nezin kādām sarkanzaļām zēvelēm, švītrām utt. Viņu dēļ nav nekad sametams jau viss, tā vai kā, vienā kopā, nedz atskaņas nosodāmas un atmetamas pavisam jau tādēļ utt. Ar to zināmās nebūšanas nebūt nelabos, bet būtu gan gluži otrādi. Bez atskaņām sastādīt dziesmas ir daudz daudz vieglāk, un tā tad rastos šo dzejnieku jo vairāk un tā līdz viņu prece tirgos. Tagad viņiem vajaga izlietot spēkus arī šai ziņā, meklējot atrast kādu jaunu atskaņu, nopūlēties «ķīmiski» savienot savas sarkanzaļās zēveles, un tur arī visur paiet savs laiks viņiem tagad. Turklāt, ja arī atmestu atskaņas, ar to nebūtu tīrīts itin nekas — tāpat jauksies kas nederīgs pa visu joprojām.

Turklāt zinām, ka citām tautām arī tāpat atskaņas allaž pieņemtas un pastāv — kālab latviešiem tas būtu domājams citādi? Pēc savas tautiņas lieluma mums bijuši allaž spējīgi dziesminieki, garīgu dziesmu, kā laicīgu sastādīšanā ar atskaņām, un tā būs joprojām: to nenoliegs neviens pagājušam laikam, nedz apturēs nākošam laikam.

Atskaņas ir un paliks dziesmās viņu jaukumu kuplinātājas — tas nav noliedzams nekad!

R. Vidzemnieks [Kaudzītes Reinis]

«Rīgas Avīze», 1908. g., Nr. 148, 1.(14.) jūlijā.

18

J. JANSONS-BRAUNS PAR Ļ. TOLSTOJU

Ļ. TOLSTOJS

Dzīves un darbu raksturojums

Uz Tolstoja kapa arī mēs, viņa uzskatu un mācību pretinieki, noliekam savu sēru vainagu...

Tolstojs pieder pie cilvēces lielākiem ģenijiem, kura darbi pārdzīvos gadu simteņus. Starp tagadējiem rakstniekiem viņš ieņem nešaubāmi pirmo vietu pasaules literaturā ar savu lielo un dziļo mākslu, un viņa slava reiz mirdzēs blakus Dantes un Šekspira vārdiem. Tolstoja cilvēku dzīves un dabas tēlojumi, viņa realistiskā plastika un psicholoģiskā analize, viņa episkais plašums un lieliskais vienkāršums runā uz mums ar tādu pat aizraujošu spēku kā jūras bangu šalkoņa, kā pašu cilvēku nerimstošā traukšanās viņu dzīves gaitā. Tādi darbi kā «Karš un miers», «Anna Kareņina», «Atdzimšana» u. c., kur ar neatsniegta mākslinieka spēju ietverts vesels vēsturisks laikmets, veselas sabiedriskas šķiras dzīve ar viņas jūtām, domām, centieniem, skaitīsies uz laiku laikiem par mākslas un dzejas krāšņākiem dārgumiem.

Bet Tolstojs iet pāri par savas mākslas robežām. Viņš uzstājas kā cilvēces soģis un pravietis, kā tagadējās sabiedrības reformators un evaņģeliskās brālības un mīlestības sludinātājs. Viņš noliedz tagadējās sabiedrības iekārtu, baznīcu un tiesu, ģimeni un skolu, zinātni un mākslu, — viņš grib visu cilvēci pārlabot pēc Kristus mācību baušļiem un visu sabiedrisko dzīvi atgriezt atpakaļ uz apustuļu draudžu primitivo komunismu. Visu pastāvošo: privatīpašumu un šķiru nevienlīdzību, varmācību un izsūkšanu, militarismu un cietumus, alkoholismu un prostituciju, — visu to viņš grib iznīdēt no zemes virsus, bet tam jānotiek bez aktivas pretestības, vienīgi tikai caur kristīgas lēnprātības un panesības piemēru, caur pašu cilvēku individuālo mora-

lisko labošanos. Cilvēcības nākotnes idealu viņš meklē krievu sādžas tumšā un nabadzīgā kopdzīvē, krievu zemnieku verdzisko padevību, bezspēcīgo līdzcietību viņš pat uzstāda kā augstāko tikumības paraugu. Un tomēr Tolstojam pašam bija jāredz, ka vēsture neiet un neies viņa rādīto ceļu, ka viņa sludinātā reliģija un etika pieder nīkstošai dzīves iekārtai un ka tai nav vietas tagadējo sabiedrisko cīņu troksnī. Bet Tolstoja dzīves traģika, viņa «kalna spredikis» pret valdošo sabiedrību, viņa naids pret visām varmācībām un pārestībām un viņa dziļā cilvēces mīlestība, viņa nemitīgā patiesības meklēšana un cenšanās saskaņot dzīvi ar zināmu moralisku idealu, — viss tas paliks neaizmirsts, kamēr vien cilvēce cietīs, mīlēs un cīnīsies...

I

Tolstoju, kā katru lielu rakstnieku, var tikai saprast sakarā ar viņa laikmetu, ar viņa sabiedrisko apkārtni. Viņš ir vecas krievu aristokratiskas dzimtas pēcnācējs, viņš ir dzimis un audzis krievu muižniecības aprindās, un pēc šinī sabiedriskā atmosferā mantotām tradicijām un paša uzņemtiem iespaidiem un pārdzīvojumiem veidojies arī viņa pasaules uzskats un viņa mūža darbs.

«Jasnaja Poļana», — kur Tolstojs dzimis un savu mūžu nodzīvojis, — ir veca krievu dzimtmuiža ar ēnainu parku un liepu alejām, ar ērtu un bagātu kungu namu, kur no sienām lūkojas pretim nomelnējušas aristokratisko senču ģīmetnes un no grāmatu plauktiem filozofu un moralistu sacerējumi. Un turpat muižas tuvumā krievu zemnieku sādža ar salmu jumtu istabām, ar kūtīm un piedarbiem, ar savu trūcīgo un tumšo dzīvi un sūro darbu sētā un druvā. Gadu simteņiem — naturalai saimniecībai un dzimtbūšanai pastāvot — muižas un sādžas dzīves iekārta varēja izlikties tikpat neizkustināma un nepārgrozāma kā kalnu krauju starpā ieslēgts ezers. Kad Tolstojs stājās dzīvē, tad dzimtbūšana un muižnieku patriarchalā aizbildnība par zemniekiem bija vēl pilnā spēkā un dzimtmuižnieciskās aristokratijas pamati šķitās pilnīgi nesatricināmi. Tolstojs sava mūža pirmā laikmetā arī jūtas taisni kā aristokratiskās kārtas priekšstāvis, zīmē viņas rindās savu dzīves uzdevumu un no šāda stāvokļa arī raugās uz dzīvi un savas apkārtnes ļaudīm. Bet tad nāk Krievijā laiki, kur, dzimtbūšanai krītot un sabiedriskām attiecībām pārgrozoties, izjūk agrākā patriarchaliskā idile un kungu un zemnieku starpā atveras neaizbīdāma plaisa. Tolstojam zūd agrākā dzīves harmonija, viņš sāk sajust un apzināties savas šķiras parazitisko vainīgumu kalpinātās darba tautas priekšā un, nemiera un šaubu-

dzīts, cenšas kaut kā šo sabiedrisko netaisnību izlīdzināt. Līdz tad nāk lielais lūzums viņa mūžā, kur viņš rauga galīgi iziet ārā no savas šķiras, ar varu pielīdzināt sevi vienkāršam zemniekam un fiziskā darbā un naivā ticības žēlsirdībā atrast sev mieru. Tāds ir Tolstoja ceļš — «no dzimtkunga līdz mužikam...».

Muiža un sādža — tā ir Tolstoja īstā pasaule: visu, kas ārpus šīs dzīves apvārkšņa, viņš neatzīst un atraida. Kā neatkarīgas dižciltīgas aristokratijas loceklis viņš sajūt tikai zināmu īgnumu pret dažādiem birokratijas dienderiem, pret administrācijas, tiesas un policijas iestādēm, pret pastāvošo iekārtu vispār, kas viņa dzimtkundzības robežās tam izliekas kā no ārienes uzspiests, lieks un nederīgs. Un tikai kritiski un naidīgi Tolstojs nostājas pret buržuaziju un viņas kulturu: tās ir svešas, postīgas varas — kapitals ar savu pavadonību, — kas ielaužas šinī klusā, noslēgtā dzīves aplokā, ienes tanī nemieru un jukas, samin un sabojā dzīves agrāko spirgto vienkāršību. Tolstojs ienīst pilsētu, jo viņam liekas, ka no turienes izplūst tikai netikumu un netīrumu purvs pār krievu sādžu klajumiem. Viņam tuvi un dārgi tikai mužiki ar savu kopzemes iekārtu, ar savu tēvu tēvu parašām un tikumiem, un tamdēļ viņš nejūt līdz fabriku proletariatam un viņa cīņai, jo tā iet pāri pār grimstošo, nīkstošo sādžas iedzīvi, tā pārveido tautas verdzisko psiholoģiju, un cilvēces atsvabināšanu tā cenšas panākt caur ārējo dzīves apstākļu pārgrozību, nevis caur individa nogremdēšanos sevī un kristīgas mīlestības baušļiem. Tagadnes sabiedriskā kustība draud izpostīt Tolstoja pasauli, tā sāpina un uztrauc viņu kā cirvju cirtieni viņa dzimtas parkā. — — —

— Ļevs Tolstojs dzimis 28. augustā 1828. gadā. Viņa pirmie bērnības gadi aizrit Jasnajā Poļanā, kur tas aug kopā ar saviem 4 brāļiem un 1 māsu. Māte viņam nomirst agri, bet sirsnīgu glāstu un gādības viņam netrūkst, jo bērnus kopj un lutina gan ģimenes piederīgie, gan arī aukles un pieņemtie skolotāji. Savus bērnības gadus Tolstojs vēlāk tik pievilcīgi apraksta «Bērnībā un jaunībā» (1852. g.), kur mēs skatām ne tikvien aristokratiskas ģimenes lutekļu bezrūpīgos bērnu gadus, rotaļas, smieklus un bērnišķas asaras, bet kur mums nemākslotā patiesībā atklājas arī paša Tolstoja iekšējās augšanas un attīstīšanās process. Tāds viņš arī bija savos zēna gados, kādu mēs šinī tēlojumā viņu redzam: bagātīgi apdāvināts, bet pēc ārējā izskata nedaiļš un neveikls; stipri patmilīgs un godkārīgs, bet tad atkal dziļi jūtīgs un pieķērīgs; noslēdzies sevī, bet nespējīgs valdīt pār sevi; vientulis un savādnieks citu bērnu pulkā, kas agri jau sāk domāt un savus iespaidus analizēt. Visas šīs īpašības ir vienkārši ele-

menti, no kuriem — pēc Tolstoja biografa Birjukova vārdiem — vēlāk «pamazām izveidojas mākslinieka-domātāja harmoniskā dvēsele».

Tolstojam uzaugot, dzimtbūšana vēl bija pilnā spēkā, bet Jasnajā Poļanā viņa ļaunās, tumšās puses varbūt tā nedūrās acīs, jo te nebija tik pārmērīgas nežēlības un cietsirdības kā kādā baltiešu baronu vai poļu panu muižā. Te valdīja krievu muižniecības «vecie labie laiki», kad dzimtbūšanas attiecības bija pieņēmušas mierīgas patriarchalas kopdzīves veidu starp kungu («barinu») un viņa apakšniekiem-dzimtļaudīm. Šī dzīves iekārta bija tik cieti sagulusies pa paaudžu paaudzēm, it kā pēc kādas augstākas varas lēmuma jau vajadzētu saderēt kopā kungu ģimenes ērtībai un viņas dzimtkalpu verdzībai, tikpat kā krāšņam muižas parkam ar apkārtējām koptām druvām. Bet tomēr reizēm šo dzimtbūšanas «idili» traucē arī griezīgi skarbi fakti. Tolstojs atstāsta, ka viņa tēvam, tikko 16 gadu vecam, jau bijuši fiziski sakari ar kādu zemnieku skuķi. (Tā tas bijis norīkots no paša vecākiem jaunā grafa «veselības labā»!) No šīs kopdzīves piedzimis dēls, kuru nodevuši pasta dienestā un kurš vēlāk dzīvē bieži vien griezies pie saviem brāļiem — likumīgiem grafa dēliem! — pēc 10—15 rubļu pabalsta.* Vai atkal kāds atbraucis tēva draugs, citādi reti labsirdīgs cilvēks, vienkārši pastāsta: «Mans pavārs uzdrošinājās gavēnī ēst gaļas ēdienu — es viņu nodevu zaldātos.» (Birjukovs, 88. lpp.) Dzimtļaužu pēršana Jasnajā Poļanā notikusi samērā reti, tomēr Tolstojs savās atmiņās zina arī par šādu gadījumu stāstīt. Dzimtverdzības riebīgums paliek kungu bērna acīm kā apslēpts; viņš nemaz nenāk satiksmē ar dzīvi ārpus kungu nama sliekšņa, viņu sargā un glabā no visām skarbākām vēsmām. Tolstojs savā bērnībā aug kā oranžerejā kopta palma, kura tikai vēlāk, augstumā sliedamās, salauž mākslīgā jumta stiklus.

Pēc tēva nāves visa ģimene pārceļas uz Kazaņu, kur bērnu uzaudzināšanu uzņemas Juškova, bagāta, aristokratiska dāma. Kazaņa tolaik bija centrs, kur sevišķi ziemā saradās kopā muižnieku dzimtas no visām apkārtējām guberņām un kur dzīvots un dzīrots tika jo plaši. Tolstoja audzinātāja bija no dabas krietna un laba sieviete, bet, kādi uzskati valdīja viņas aprindās, to vislabāk liecina tas, ka tā taisni vēlējās, lai viņas audzēknim būtu vēlāk sakars ar kādu precētu dāmu.** Lielāku laimi savam

* Бирюков. Лев Николаевич Толстой, Биография, т. I., 50. lpp. Man pašulaik minētās grāmatas nav pie rokas, un man tādēļ jāpalaižas uz agrākiem izrakstiem un piezīmējumiem.

** *«Rien ne forme un jeune, homme comme une liaison avec une femme comme il faut»* (nekas nevar jaunu cilvēku tā attīstīt kā sakars ar smalkas kārtas dāmu) — tāda bija T. tēva māsas filozofija (sal. «Исповедь.»).

Ļevam tā nevarēja iedomāties, ka lai tas kādreiz tiktu par fliģeladjutantu un noprecētu ļoti bagātu skuķi ar ļoti daudz dzimtpiederīgiem zemniekiem (sk. Tolstoja «Исповедь»).

Uz šādu karjeru Tolstoju gatavoja visa viņa apkārtējā dzīve: no viņa vajadzēja dienās iznākt krietnam aristokratam «comme il faut». 1844. g. Tolstojs iestājās Kazaņas universitatē, kur zinātnes pasniegšana toreiz atradās uz viszemākās pakāpes: profesori bez maz izņēmumiem bija āksti vai nejēgas, un savas lekcijas tie nolasīja pēc iepriekš izcenzētām burtnīcām. Jāzin, ka tas bija Nikolaja I laikmets, kam nekas nelikās tik bīstams kā Rietumeiropas kultura un viņas liberalās idejas. Šāda universitates zinātne nespēja saistīt Tolstoju: viņš patlaban atradās studējošās «zelta jaunības» barā, un viņa ideals bija palikt par tādu pat tukšu, vīzdegunīgu ģeķi, kādi bija viņa tuvākie draugi. Viņš ir nelaimīgs par savu plato degunu un nedailo seju, viņš apskauž un apbrīno savus biedrus, kuriem tik viegli vedas aristokratiskās iznešanās māksla. Visus cilvēkus, ar kuriem viņš nāk satiksmē, tas šķiro pēc *comme il faut* un *comme il ne faut pas* kategorijām (t. i., īstie aristokrati un tādi, kas veltīgi mēģina par aristokratiem izlikties), pie kam bez istabu ierīkojuma, ekipažas, cimdiem utt. par galveno iezīmi noder kāju apavi un bikšu šnite.

Bet tas nav viss Tolstojs arī viņa pirmos jaunekļa gados. Nāk brīži, kur viņam metas kauns par savu tukšo dzīvi: viņu nomoca pašpārmetumi un sagrābj vētraina dziņa dzīvot pēc zināma pašuzstādīta moraliska ideala. Viņš noslēdzas dažreiz vienatnē kā mūks, nododas ar sāpju asumu graizošai pašanalizei, ņemas naivā jūsmībā prātot par dievību un mūžību, par cilvēces laimi un dzīves mērķi. Šinī laikmetā viņš ar aizgrābtību lasa Rusó, un viņa burtnīcas pilnas ar dažādām izrakstītām sentencēm un patstāvīgu prātojumu mēģinājumiem. Universitate nevarēja Tolstojam sniegt to, ko viņš no tās gaidīja; viņš izstājās no studentu skaita un 19 gadu vecumā (1847. g.) ar visjaukākiem nodomiem un cerībām dodas atpakaļ uz savu dzimtas sādžu.

«...Vai nav mans svēts un tiešs pienākums gādāt par šo 700 cilvēku (t. i., dzimtzemnieku. J.) laimi, par kuriem man nāksies atbildēt dievam? Vai nav grēks atstāt viņus rupjo stārastu un muižkungu ziņā savu baudījumu un godkārīgo plānu dēļ?» Tā raksta savai tantei jaunais kņazs Ņechļudovs («Muižas īpašnieka rītā»), un tā arī juta un domāja Tolstojs savā dzīves pavasarī. Viņš atradās tolaik zem Rusó mācību iespaida, jo viņam tik ļoti iepatikās Rusó sludinātā dzīves vienkāršība un dabas spirgtums, kā arī viņa uzbrukumi civilizacijas ļaunām pusēm. Bet citādi jaunais grafs nebūt nebija ar mieru padoties šī franču filozofa demokratiskās vienlīdzības prasībām: nē, dzimtbūšanai

jāpaliek arī joprojām, tikai Tolstojs pats gādās par savu dzimtcilvēku laimi, aizsargās tos pret stārastu un muižkungu pārestībām un moraliski tos cels un labos.

Šīs kundziskās filantropijas plāni sašķīda bez sekmēm, kā to Tolstojs pats mums vēlāk attēlo «Muižas īpašnieka rītā». Viņa rīkojumi atduras uz sādžas iemītnieku pretestību, uzspiestā labdarība nenes nekādus augļus, un velti Tolstojs gaida uz kādu pateicību. Ir brīži, kur Ņechļudovs sarunā ar palaidni Juchvanku sakož zobus un pat nožēlo, ka tas savā muižā atcēlis miesas sodu...

Pēc šādas neveiksmes Tolstojam apnīk saimniekošana muižā, viņš brauc atkal uz Pēterburgu likt universitatē eksamenus. Bet arī šo nodomu tas neizved līdz galam — viņu aizrauj savā mutulī jaunības vieglprātība. Viņš gāžas tagad aristokratiskās jaunatnes izdzīvē: plītē barā ar citiem pa dārgākiem restoraniem, pavada naktis ar pērkamām sievietēm, nosit visu naudu pie kāršu galda. Un pa starpām nāk atkal rūgtas nožēlojuma dienas un noņemšanās laboties un sākt citu dzīvi, — līdz to atkal aizrauj baudu reibonis... Viņš pats saka trīsdesmit gadus vēlāk savā «Исповедь», ka bez «šausmām, riebuma un sirdssāpēm» viņš nevarot atminēt šos trakos jaunības gadus.

Bet tik pazudis un grimis arī nebija tolaik Tolstojs, kā viņš sevi apsūdz vecuma dienās, iekšējas moraliskas krizes paroksismā. Viņš pats cīnās ar savām kaislībām, viņš šaušta un graiza sevi un ar izmisumu cenšas tikt atpakaļ pie savu šķīsto jaunības idealu laimes.* Šis zaļokšņa koks augot gan ticis skrambāts, bet serde tomēr paliek neaizķerta: savus dvēseles dārgumus viņš uzglabā neaiztiktus sevī. Bet pats viņš jutās toreiz pavisam nonīcis un nelaimīgs, viņš gatavs tagad uz visu ko un šādā garastāvoklī tas dodas savam brālim līdz uz Kaukazu iestāties armijā.

II

Kaukazā Tolstojs atspirga un atrada savu īsto «es». Viņš bija izrāvies ārā no savas līdzšinējās dzīves muklāja, un tagad nu varenā Kaukaza daba, mežu klusums, uzturēšanās kazaku staņicā, naidīgo kalnu cilšu tuvums — visi šie iespaidi noskaloja pagātnes apkaunojošās atmiņas un deva izeju viņa gara spējām un idealiem dzenuļiem.

Kaukazā Tolstojs mācījās saprast un cienīt zemo tautu. Līdz

* Atbalsi no šī laikmeta T. dzīvē mēs uzejam daudzos viņa ražojumos (gan «Kazakos», gan «Karā un mierā», gan «Atdzimšanā» u. c.), bet sevišķi viņa jaunības kļūdas un vājības attēlotas «Markiera uzzīmējumos» (1856. g.).

tam viņš arvienu vēl bija tipisks muižnieku dēliņš ar savu dižciltīgo iedomību un aizspriedumaino nicināšanu pret visiem, kas atradās ārpus viņa šauro, aristokratisko aprindu riņķa. Jasnajā Poļanā viņš gan jau bija mēģinājis tuvoties zemniekiem, bet te starp kungu un mužiku atradās dzimtbūšanas attiecību mūris: kur lai viņam te būtu radušās cilvēciskās cienības jūtas pret saviem dzimtļaudīm, kas atradās pilnīgā atkarībā no viņa un lūdzās un klanījās viņa priekšā! Te Kaukazā tas sastapa svabado, neatkarīgo kazaku nometnes, kuru iemītnieki savu muguru nebija liekuši zem dzimtbūšanas jūga, kas lepni un apzinīgi gāja savā dienas darbā un kuriem gluži vienaldzīgs bija viss viņa muižnieciskums. Arī vienkāršiem, pastāvīgos cīņos norūdītiem armijas oficieriem nevarēja imponēt jaunais junkurs ar savu grafa tituli un saviem sakariem Pēterburgas un Maskavas salonos. Bet sevišķi Tolstoju tuvināja tautai kopējs dienests ar zaldātiem, šiem pelēkiem varoņiem, kuri te parādīja tik daudz bezbailības, izturības un panesības, tik daudz pašaizliedzīgas gādības par saviem tuvējiem. Kaukaza dzīve satricināja Tolstoja aristokratismu, un viņā sākās līdzšinējo uzskatu un mantotu tradiciju pārvērtēšanas process. Tas bija no vislielākā svara priekš Tolstoja kā rakstnieka, ka tas sāka atsvabināties no savas šaurās kārtas vai kastas psiholoģijas rāmjiem un centās «iekarot sev zināmu iekšēju brīvību, kāda bija nepieciešami vajadzīga, lai mākslinieks varētu stāt uz plašu novērojumu un objektivu mākslas darbu radīšanas ceļu»*.

Kaukazā Tolstojs atklāja savas rakstnieka dāvanas. 1852. g. viņš pabeidz savu pirmo darbu «Bērnība» un aizsūta to žurnalam «Современник», kura vadība atradās pazīstamā krievu dzejnieka Ņekrasova rokās. Ņekrasovam tādā ziņā piekrīt nopelns, ka viņš jau pēc šī pirmā gabala uzmineja nākošo krievu rakstniecības ģeniju. — Tolstoja pirmie darbi ir gandrīz pilnīgi autobiografiski uzzīmējumi (memuari). Ņikoļenka Irtenjevs («Bērnībā un jaunībā») ir viņš pats kā zēns, kura īpašības un savādības papildina Ņechļudovs, tā kā viņus abus var skaitīt par divām daļām no kādas augstākas vienības, kura aptver visu Tolstoju kopā (R. Lēvenfelds). Tas ir taisni raksturīgi, ka Tolstojs savu rakstnieka darbību neuzsāk vis ar kādiem pakaļdarinājumiem vienam vai otram dzejniekam vai ar romantiskas fantazijas lidojumiem, bet taisni piegriežas p a š a n a l i z e i, savas garīgās dzīves izpētīšanai, savas bērnības un jaunības kritiskai vērtēšanai. Māksla tēlot priekš Tolstoja nozīmēja arī reizē izvest un izteikt

* Овсянико-Куликовский. Л. Н. Толстой как художник, СПБ, 1905, 19. lpp.

sevi, atklāt savu iekšējo pasauli un to pārbaudīt un tiesāt pēc zināma etiska kriterija.

Bet savas garīgās attīstības procesu Tolstojs nevarēja citādi attēlot kā tikai sakarā ar savu sabiedrisko apkārtni un to aprindu dzīvi, kurā tas bija ieaudzis iekšā ar savas psichikas saknēm kā balta ezera puķe dzelmes dūņās. Un tāpēc Tolstoja «bērnības un jaunības» atstāsts atspoguļo mums krievu aristokratiskās dzimtmuižniecības psiholoģiju pagājušā gadu simteņa vidū: tā parādās ne tikvien visā lauku muižas dzīves iekārtā, zināmā audzināšanas sistemā un pašu bērnu attīstības gājumā, bet tā izteicas iekš visa tā, kā te jūt un domā, priecājas, noskumst vai saskaišas, kā te vispārīm reaģē uz ārējās dzīves parādībām, — citiem vārdiem, — tā ir pat «ienesta šo psichisko pārdzīvojumu mechanismā». «Bērnībā» un «Zēna gados» mūsu vērība koncentrējas uz kungu dēliņa (барчук), «Jaunībā» uz jauna aristokrata *comme il faut* psiholoģiju.* Ja Tolstojs tomēr jau savā jaunībā paceļas pāri pār savas apkārtnes caurmēra tipiem, ja mēs pie viņa sastopam šo nemitīgo paškritiku un prātošanu («jaunu domu atklāšanu» — kā viņš to nosauc), šo dzīšanos izstrādāt sev zināmu etisku pasaules uzskatu, — tad arī to mēs nevarēsim uzskatīt par ko gluži atsevišķu un individualu, jo šis moraliskais paškritikas process notiek zem laika vēsmu iespaida, kādas tolaik noņēma labākos krievu muižniecības priekšstāvjus. Un izcelties ārā no savu aristokratisko aizspriedumu šaurām robežām Tolstojs arī nespēj: tas sevišķi izredzams iz viņa universitates laikmeta nostāstiem, kur tas mēģina tuvoties trūcīgās demokratiskās inteliģences (разночинцы) studentiem: viņš atzīst viņu gara spējas, raksturu krietnību, jaunības spirgtumu un sirsnīgumu, bet viņš tomēr nekad nevar piederēt viņu pulkā; savu smalko holandiešu veļu viņš neparko nepārmīs ar viņu katuna krekliem, ne arī savu franču izrunu ar viņu iegūtām plašām zināšanām. Tolstojs gan ļoti stingri spriež par aplamo *comme il faut* jēdzienu, bet atkal gluži neapzinīgi, instinktivi tura to pareizo mērauklu.**

Pēc bērnības un jaunības Tolstojs gribēja tādā pat kārtā attēlot arī savus tālākos dzīves gadus. 1852. g. viņš uzmet plānu «Krievu muižas īpašnieka romans», kura galvenā doma būtu bijusi šāda: romana varonis cenšas savu laimes un taisnības idealu sasniegt sādžā, bet, šinī ziņā vīlies, grib nu panākt sev laimi

* Овсянико-Куликовский. Л. Н. Толстой как художник, 10.—25. lpp.

** Te interesanti atzīmēt, ka Tolstojs savos autobiografiskos materialos, par «Bērnību un jaunību» runājot, pārmet sev pašam nepatiesīgumu: viņš tur esot centies nostādīt par labu un teicamu savu «demokratisko virzienu», kaut gan toreiz pats tādā mērā to nebūt neatzinis. (Birjukovs, 22. lpp.)

ģimenes dzīvē, līdz tad nāk pie pārliecības, ka laime pastāv nevis iedomātā idealā, bet pastāvīgā dzīves darbā priekš citu laimes (Birjukovs, 216. lpp.). No šī romana toreiz uzrakstīta tikai viena nodaļa «Muižas īpašnieka rīts» (drukā parādījās 1856. g.). Te atstāstīta viena diena iz paša Tolstoja saimniekošanas laikmeta savā muižā, kad tas, apstaigājis savas sādžas zemniekus, gluži bez sekmēm tiem piedāvājis padomus un pabalstu, un tagad nu it sagrauzts atzīstas sev, ka ne viņš pats laimīgs, ne arī savus dzimtzemniekus padarījis laimīgus. Te loģiskais slēdziens vienīgi tas, ka nekāda kundziska filantropija nespēj sagādāt dzimtvergiem labklājību, ka vispirms jāiznīdē dzimtbūšana pati, bet Ņechļudovs-Tolstojs pie šādas atziņas īsti nav nācis, un no viņa vārdiem var izlasīt, ka vispār katra iejaukšanās mužiku dzīvē uzskatāma par lieku un kaitīgu, ka tie tāpat jāatstāj mierā viņu sakritušās, tumšās un smirdošās istabās. Ņechļudovs pat apskauž zemnieku puisi Iļjušku, kas pēc pabeigta dienas darba guļ saldu miegu un redz visādus jaukus sapņus, kamēr viņu spiež un moca rūgti pašpārmetumi.

«Muižas īpašnieka rīts» iekrīt tanī krievu literatūras posmā, kad tā noteikti piegriežas krievu mužikam. Gan jau no Radiščeva laikiem nebija apklusušas balsis pret krievu dzimtvergu postu, bet sevišķi 40. gadu beigās tās sāka atskanēt arvienu skaļāk un nopietnāk krievu inteliģences aprindās. Šī inteliģence, kas 30. gados bija maldījusies pa Hegeļa un Šellinga filozofisko abstrakciju un estetisko teoriju tuksnesi un kas tagad sāka iepazīties ar franču utopisko socialismu (pa lielākai daļai Žorž Zand beletristiskā atšķaidījumā), piegriezās tagad krievu realās dzīves prasībām un uzņēma par savu lozungu dzimtbūšanas atcelšanu. Šo jautājumu neatliekami stādīja pati dzīve, jo dzimtvergu stāvoklis bija palicis tik nepanesams, ka zemnieku dumpji pastāvīgi gāja vairumā par spīti visām asiņainām eksekucijām. Uzmācās nojauta, ka dzimtbūšanas kārtība nevarēs taču mūžīgi pastāvēt, un krievu muižniecības labākie un tālredzīgākie priekšstāvji, kas bija iepazinušies ar Rietumeiropu un toreiz valdošām politiskām un socialām teorijām, paši atzina par vajadzīgu sākt noārdīt veco ēku, pirms tā sabrūk pār viņu galvām. Un tāpēc arī krievu rakstniecībā, kura līdz tam mužiku «tumšo miljonu» atstūma gluži pie malas vai arī no šīs pelēkās masas izķēra vienu otru smieklīgu figuru (tas sakāms arī par Puškinu un Gogoli), tagad ienāk krievu zemnieks ar savām vīzēm un skrandām, ar rīkšu cirtienu brūcēm...* Tagad parādās klajā Grigoroviča «Antons Bēdu-

* Sal. Евг. Соловьев. Из истории русской литературы XIX века. Гл. Мужик в русской литературе.

lis» (1874.) un «Sādža», Turgeņeva «Mednieka uzzīmējumi», sākas Hercena publicistiska propaganda, Ņekrasovs skandināja savas «tautas atmaksas un skumju» dziesmas. Jāsaka, ka daudz te bija kundziskas žēlsirdības, sentimentalas iejūsmināšanās un estetiska diletantisma, bet tikpat nenoliedzama idejiska nozīme piekrīt šai literaturai krievu dzimtbūšanas atcelšanas priekšvakarā.

Tolstojs gan stāvēja gluži sāņus no toreizējiem literariskiem virzieniem (slavofiļiem un rietumniekiem), bet šī laikmeta garīgās strāvas atsniedza arī viņu. No Tolstoja biografa Birjukova mēs zinām, ka uz viņu jaunības gados bez Mateusa evaņģelija «kalna spredikņa», Rusó sacerējumiem un Šillera «Laupītājiem» ļoti lielu iespaidu atstājuši taisni minētie Turgeņeva un Grigoroviča darbi. Tikai te jāuzsver, ka krievu dzimtzemnieku stāvoklis Tolstoju nodarbināja nevis kā sabiedriski-politisks jautājums, bet kā etisks problems. Ka visa dzimtbūšanas iekārta jau tikusi par anormalu sabiedrisku parādību, to viņš toreiz nebūt neatskārta, un viņam no visas sirds rūpēja tikai viena lieta: kā vislabāk nokārtot savas attiecības pret viņa gādībai padotiem dzimtzemniekiem? Un viņš nāca pie slēdziena, ka pašam tam jābūt labam un jācenšas pēc moraliskas pilnības, lai tad caur viņu arī viņa zemniekiem klātos labi. Pats Tolstojs atgādina savus toreizējos uzskatus: «Ka dzimtbūšana nedrīkst turpmāk pastāvēt, ka zemniekus jāatlaiž brīvā, — šādas domas m ū s u aprindās 40. gados nepavisam nebija sastopamas. Tas izlikās par pilnīgi nepieciešamu, ka caur mantošanu dzimtzemniekus iegūst par savu īpašumu, un viss, ko varēja darīt, pastāvēja iekš tam — rūpēties ne tikvien par zemnieku materialo, bet arī moralisko labklājību.» Un šīs dzimtbūšanas saknes palika uz visu mūžu Tolstoja pasaules uzskatos, ja arī laika maiņas un vētras nolauza pašu galotni. —

Tikumiska ideala meklēšana tuvināja Tolstoju zemai, vienkāršai tautai un spieda salīdzināt tautas likteni, viņas īpašības un tikumus ar savu aprindu dzīvi. Spriedums, protams, varēja privileģētai šķirai iznākt par ļaunu. Mēs zinām, ka, pa šo ceļu ejot, Tolstojs sava mūža beigās nonāca tik tālu, ka tas noliedza kulturu, ka cilvēces kopdzīves augstāko idealu («dzīves taisnību» — правду жизни) tas atrada iedomātā krievu sādžas kristīgi-zemnieciskā komunismā. Te «grēkus nožēlojošais muižnieks» (кающийся дворянин) — Tolstoju tā nosaucot šī vārda vislabākā nozīmē — jau nometās taisni uz ceļiem krievu mužika priekšā, pielūdza viņa netīrās skrandas, viņa verga tumsību un gara nabadzību un pats ar varu gribēja sevi nospiest viņa

stāvoklī vai vismaz ārēji to izrādīt.* Bet tas viss nāca vēlāk pēc ilgiem dzīves maldiem. Pirmā sākumā šī tuvošanās zemai tautai atnesa tikai to, ka Tolstojs prastā, rupjā zemniekā-zaldātā ieraudzīja savu līdzcilvēku un, stādot to pretī savas kārtas locekļiem, atrada viņa pārākumu dažā ziņā. Šī atziņa izpaužas Tolstoja Kaukaza dzīves tēlojumos («Uzbrukums», «Meža ciršana», «Satikšanās ar Maskavas paziņu») un galvenā kārtā viņa skaistā stāstā «Kazaki» (galīgi izstrādāts 1861. g.).

«Kazaki» ir atkal paša Tolstoja dzīves stāsts. Oļeņins, jauns, bagāts cilvēks iz aristokratiskām aprindām, notriecis daudz naudas, atbrauc uz Kaukazu; viņam apnikusi agrākā dzīve, viņš bēg no paša kļūdām un vājībām, un viņam te rodas pārliecība, ka viņš tiešām var uzsākt jaunu mūža gaitu. Viņš sajūt sevī tikai reiz cilvēkam piemītošo jaunības spēku, «šo nekad neatkārtojušos dziņu, šo tikai vienreiz cilvēkam doto varu — padarīt sevi par visu, ko vien grib, un, kā viņam likās, padarīt visu pasauli par to, ko viņš grib»**. Te Kaukazā Oļeņins patiesi kā no jauna atdzimst: kad tas nostājas vaigu vaigā pret mūžīgo, vareno dabu, kad to apņem mūža mežu klusums un spirgtums ar savu neaiztikto augu bagātību, «ar kukaiņīšu miriadiem, ar zvēru un putnu bezgalīgo daudzumu», — tad kūst ieaudzētie aristokratiskie aizspriedumi, tad paliek tik sīka un niecīga agrākā salonu dzīve un nobāl lepnās augstdzimtības un izšķērdīgās bagātības spožums. Oļeņins vēlētos saplūst kopā ar dabu; viņš grib izdzēst savu aristokratisko tituli, aiziet pilnīgi prom no izglītotās sabiedrības un apmesties te vientuļā kazaku ciemā, kur ļaudis dzīvo un savu mūžu beidz tik vienkārši jauki un mierīgi kā koki un puķes tiem apkārt. Vēl stiprāka tiek šī noņemšanās, kad tas iemīlas lepnā, nepieietamā kazaku skaistulē Marjanā. Un Oļeņins šķietas tagad uzgājis īsto morales principu, pēc kura savu dzīvi iegrozīt: «Laime pastāv iekš tam — dzīvot priekš citiem.» Viņam liekas, ka šī patiesība tik jauna un tik vienkārši dzīvē izvedama, ka atteikties no sava egoisma un uzupurēties priekš citiem viņam nāksies tik viegli.

Bet nokratīt savu pagātni nav tik vienkārši kā nomest prom dejas zāles cimdus. Satiekoties ar savu vecu paziņu Belecki, viņš redz un jūt, ka viņš vēl arvienu palicis tāds pats agrākais aristokrats, ka «viņa vecai, bijušai pasaulei ir pār viņu nepārvaramas tiesības». Pret paša labāko pārliecību, pret savu uzstādīto etisko principu, viņš jūtas organiski saistīts ar savu aprindu dzīvi, un

* Par to turpmāk plašāk — tagad tikai mazu piemēru ilustracijas dēļ. Kādā atstāstītā sarunā ar sektanta Sutajeva dēlu tam Tolstojs izsakās, ka viņš būtu ļoti priecīgs, ja viņa mājās ieviestos — utis...

** Казаки, гл. II.

šīs saites nav pārraujamas ar to, ja aizceļas tūkstots verstis tālāk no Maskavas klubiem un teatriem. Zūd paļāvība, ka, paliekot par vienkāršu kazaku, tas atradīs sev mieru, un iezogas šaubas, vai maz tas spēs saaugt kopā ar Lukaškas un Jeroškas dzīvi; reizē ar to Oļeņina noņemšanās «uzupurēties priekš citiem» neatrod te it nekāda mērķa un viņa kundziskas labdarības mēģinājumi tiek iztulkoti gluži greizi un pat naidīgi. Arī Marjana, kura vienu brīdi it kā uzklausās uz viņa karstiem čukstieniem, atgrūž ar riebumu viņu no sevis, jo tā redz, cik viņš slābans un nevarīgs un cik maz viņi sader kopā — spirgtā, vienkāršā kazaku meiča un pārsmalcinātais, izlutinātais aristokrats. Ar veltīgas pašvilšanās rūgtumu sirdī Oļeņins brauc no stacijas prom, un, kad, ratiem aizripojot, pēdējo reizi met skatienu atpakaļ, tad «Jeroška un Marjana acīm redzot runāja par savām lietām un ne vecis, ne meiča neskatījās uz viņu». Svešs un lieks bijis un palicis Oļeņins šiem ļaudīm ...

Tātad toreiz Tolstojs-Oļeņins vēl atskārta, ka šāda ārēja pielīdzināšanās vienkāršai tautai nevar izdziedēt viņa dvēseles krizi un nevar atdot viņam atpakaļ satricināto dzīves līdzsvaru. Viņš nojauš, ka šādā ceļā tas savas aristokratiskās vājības un netikumus neizdeldēs, ne arī apklusinās savas šaubas un sāpes; ja viņš pat ar varu nospiestu sevi atpakaļ līdz primitivas dzīves līmenim, tad tikpat nebūtu iegūta cerētā dzīves harmonija. Un taisni šīs šaubu mokas, nemiers ar sevi un savu apkārtni un dziņa pēc augstāka dzīves mērķa ir visdārgākais cilvēkā. — —

Kaukazu Tolstojs atstāj 1854. gada sākumā un dodas nu jauniem dzīves krastiem pretim. Patlaban bija sācies vēsturiskais Krimas karš. Pēc 1848. g. revolucijas Nikolajs I bija iedomājies sevi Eiropas pavēlnieka lomā, kurš ar stipru roku sargā karaļus un valdniekus pret dumpīgo tautu (kā, piem., Austrijas Habsburgiešu dinastiju pret Ungarijas neatkarības cīņu 1849. g.) un kuram tāpēc arī piekrīt vara un tiesība pēc sava ieskata rīkot starptautisko politiku. Viņš atzina, ka tagad reiz ir pienācis laiks galīgi iznīcināt Turciju un Balkanu pussalu (līdz ar Konstantinopoli) piedalīt Krievijai. Tik stipra bija Nikolaja I paļāvība, ka viņa uzvara šinī karā ir droša, ka viņa štiks ir nesalaužams spēks, ka Eiropas valstis (it sevišķi Anglija un Prūsija) jūt pret viņu vispadevīgāko pateicību, — un nu nāca tik briesmīga vilšanās! Tūlīt pēc kara sākšanas Anglijas un Francijas valdības zem buržuazijas spiediena stājās atklāti Turcijas pusē, Austrija ieņēma pret Krieviju apbruņotas neitralitates stāvokli, viņai pieslējās vēlāk arī Prūsija — un Nikolajs I it negaidot palikās no visiem atstāts. Izdaudzinātais krievu armijas stiprums arī drīz vien izrādījās par bēdīgu pārpratumu: uz sauszemes «slimais

vīrs» sekmīgi atsita visus uzbrukumus, un uzvaras cerības sašķīda. Nikolajs I nu būtu bijis ar mieru piekāpties, bet Eiropas valstis uz viņu vairs neklausījās: karš tika pārnests uz viņa paša teritoriju. 1. septembrī 1854. g. savienotais angļu-franču karaspēks izkāpa malā uz Krimas pussalas, krievu kara pulki tika sakauti pie Almas, un pēc tam ap Sevastopoles skanstīm sākās briesmīgas, asiņainas cīņas, kas ilga veselus 11 mēnešus. Bet negaidītas nelaimes kauns tā bija satriecis Nikolaju I, ka tas drīz beidza savu mūžu.*

Sākumā Tolstojs atradās Donavas armijā, bet tad viņš pats prasās, lai to pārceļ uz S e v a s t o p o l i. Viņš bija traucies šurp aiz zināma «patriotisma», un pirmā laikā tas nevar beigt sajūsmināties par krievu armijas varonību. Bet tad, tuvāk šinī nāves pļaujā noskatoties, kur viņam pa labi un pa kreisi uz katra soļa krīt cilvēku dzīvības, apklust visas nacionala lepnuma gaviles un uzmācas apziņa, cik aplams pats par sevi karš un kādu postu tas cilvēcei nes. Uz kara lauka Tolstojs pierādījis bezbailīgu vīrišķību: viņam iznācās dienas un naktis pārlaist savā lielgabalu baterijā, gan zemē ieraktās blindažās, gan zem ložu un granatu šķīdoņas (viņš bija savu laiku arī bīstamā «4. bastionā»). Te Tolstojs īsti sarada un sadraudzējās ar z a l d ā t i e m - mužikiem: to pārsteidz viņu vienkāršā, drošā varonība (jeb, labāk sakot, dzimtverdzībā augušo un zem disciplinas nospiesto zaldātiņu fatalisms), viņam atveras tautas dvēsele viņas naivā, bērnišķā skaidrībā, un tanī viņš redz tik daudz jauka, laba un cēla (taisni kā «Karā un mierā» Pjers Bezuchovs franču gūstībā iepazīstoties ar krievu zaldātiem). Tolstojs te īsti smēlās savu pārliecību par zemās tautas moralisko pārākumu, un šo ticību viņš arī patura uz visu mūžu.

Ārpus dienesta Tolstojs ved parasto oficieru dzīvi, bet vairāk kā jebkad viņš taisni Sevastopoles tranšejās, kur dažreiz tas atradās kā uz naža asmeni starp dzīvību un nāvi, nododas dziļiem, pēdējiem cilvēces jautājumiem, un te rodas daža viņa doma, kuru tas galīgi izstrādā un izpilda savā vēlākā dzīvē.** Arī par sevi,

* Sk. История России в XIX веке, вып. 9, М. Н. Покровский, Крымская война.

** Savā dienasgrāmatā viņš tanī laikā atzīmē: «Saruna par dievību un ticību uzveda mani uz lielu, varenu domu, kuras izvešanai es jūtos spējīgs ziedot savu dzīvi. Šī doma ir — nodibināt j a u n u r e l i ģ i j u, kas saskan ar cilvēces attīstību; tā būtu Kristus reliģija, bet, atsvabināta no ticības un noslēpumainības, tā būtu praktiska reliģija, kas nesola nākotnes debesu laimību, bet sniedz jau laimību zemes virsū... Apzinīgi darboties priekš tam, lai apvienotu cilvēci reliģijā, tāds ir pamats šai domai, kura, kā es ceru, aizraus mani.» (Birjukovs, 250. lpp.) Ar pilnu tiesību T. biografs var šos vārdus apzīmēt ar «pašpravietojumu», jo 30 gadus vēlāk Tolstojs stājās pie šādas atjaunotas kristīgas reliģijas nodibināšanas.

par savām rakstnieka spējām un sava talanta virzienu viņš te nāk skaidrībā. Viņš sakrāj tik daudz iespaidus un novērojumus iz kara gaitas un zaldātu dzīves, kuras tas vēlāk tik bagāti izlieto «Karā un mierā»; bet arī tepat jau aplenkšanas laikā viņš Sevastopoles cīņas un viņas aizstāvjus padara nemirstīgus literaturā ar saviem «Sevastopoles tēlojumiem».

Neviens līdz tam nebija pratis rakstniecībā tā attēlot kara dzīvi kā Tolstojs. Viņš izjauc visu pēc zināmas šablonas iedomātu kara spožumu un lieliskumu, viņa ražojumos skatām karu «nevis regularā, skaistā un spīdošā frontes rindā, ar muziku un bungu troksni, ar plivinošiem karogiem un stalti zirgos sēdošiem ģeneraļiem, bet taisni karu viņa īstā veidā — asinīs, ciešanās, nāvē» (sk. «Sevastopole decembra mēnesī»). Tolstojs ienīst šādus banalus skatus: viņam pretīga katra mākslīga afektacija, teatraliskas ģestes, skaistas frazes; viņš necentīsies uzlikt pārāk biezas krāsas, neizmeklēs sevišķas šausmu scenas un nekraus gubā saplosītu līķu locekļus. Viņš atstāsta savus iespaidus tik vienkārši, viņš ar ziņu tēlo karu viņa asiņainā ikdienišķībā, un tamdēļ taisni viņa nostāsti iznāk mākslas ziņā tik spēcīgi un satricinoši. «Mana nostāsta varonis,» saka viņš pats, «kuru es mīlu visiem dvēseles spēkiem, kuru es centos attēlot visā viņa skaistumā un kurš vienmēr bijis, ir un būs skaists, ir — patiesība (sk. «Sevastopole maija mēnesī»). Un šis princips palicis Tolstojam par vadošu zvaigzni tiklab mākslā, kā dzīves darbā.

«Sevastopoles tēlojumi» atstāja dziļu iespaidu krievu izglītotās aprindās un pacēla Tolstoju uzreiz slavenāko Krievijas rakstnieku rindā. Pazīstamais krievu rakstnieks Pisemskis, šos gabalus lasot, īgni pateicis: «Šis oficierelis vēl mūs visus noknābs — tagad vai spalva pie malas jāmet!» Nevaru te atstāt nepievestu Ņekrasova vēstuli Tolstojam. «...Tas ir taisni tas, kas tagad vajadzīgs krievu sabiedrībai! Patiesība — patiesība, kuras pēc Gogoļa nāves tik maz palicis krievu literaturā. Jūs dariet pareizi, ja Jūs taisni šai Jūsu spējai piegriežat vislielāko svaru. Šī patiesība tādā veidā, kā Jūs viņu ienesiet krievu literaturā, ir kaut kas pie mums jauns... Jūs esiet jauni; tagad notiekas pārmaiņas, kuras — cerēsim — beigsies labi, un Jums varbūt stāv priekšā plašs darba lauks.»* Mēs redzēsim turpmāk, ka Ņekrasova gaidas šādā veidā nepiepildījās: Tolstojs tika par lielu rakstnieku, bet viņš neizvēlējās Ņekrasova cerēto «darba lauku», — viņš nestīgoja «tautas atmaksas un skumju»

* Четыре письма Некрасова к Л. Н. Толстому, «Нива», Литературн. прилож., № 1, 1898. Pievestas arī Birjukova grāmatā, 256. lpp.

kokli, bet palika taisni par dzimtmuižnieciskas aristokratijas tēlotāju un zemnieciskas panesības pravieti.

Kā likās, Tolstojam stāvēja priekšā spīdoša karjera: kā oficieris viņš bija pierādījis karavīrisku drosmi; viņam bija tuvi sakari ar augstākās aristokratijas aprindām; viņa talants bija griezis uz sevi vispārēju vērību. Bet tad — kāda satiriska kupleja izjauca visu. Pēc kādas nelaimīgas kaujas Tolstojs bija sacerējis brašu zaldātu dziesmu, kurā komandējošie ģenerāļi asi tika ņemti uz grauda, un šie pantiņi maksāja viņam cerētās fliģeladjutanta akselbantes. Viņš netika činā paaugstināts, un nokaitinātā priekšniecība pie pirmā gadījuma to aizkomandēja uz Pēterburgu. Pēc Parizes miera noslēgšanas (1856. g.) Tolstojs galīgi izstājās iz dienesta.

Karjeras spožums un kara slava neviļināja vairs Tolstoju — viņš tagad palika par r a k s t n i e k u. Kā viņš pats vēlāk atzīstas savam svainim ar apmierinātu pašlepnumu: «Es neuzdienēju par artilerijas ģenerāli, bet par to es tiku par literatūras ģenerāli...»

III

Krimas karš nežēlīgi satrieca Krievijas valsts varu. Miers bija jānoslēdz zem smagiem, pazeminošiem noteikumiem, karaspēks bija sakauts, Melnās jūras flote nogremdēta jūrā, valsts līdzekļi iztukšoti uz pēdējo. Ja Krievija gribēja turpmāk kā lielvalsts pastāvēt un ar laiku atdabūt atpakaļ savu agrāko svaru, tad nevarēja vairs iztikt bez zināmām reformām valsts iekšienē: bija jāpiemērojas modernai kara technikai, jāierīko satiksmes ceļi, jāieved zināmas pārgrozības valsts iekārtas mechanismā, jāatrod jauni valsts ienākumu avoti. Bet reizē ar dzelzceļu lokomotivēm un jaunlaiku šaujamiem rīkiem caur pavērtām durvīm spiedās arī līdz Eiropas kultura, kuru Nikolajs I un viņa ministri nekādā ziņā negribēja laist pār Krievijas slieksni.

Nebija iespējams aprobežoties tikai ar dažiem izlabojumiem valsts techniskā aparatā — visa Krievijas saimnieciskā dzīve sen jau prasīja pārgrozības un traucās bīdīt pie malas vecās kārtības slogus. Kapitalistiskā rūpniecība jau sāka nodibināties Krievijā, bet tā nevarēja ietilpt dzimtkundzības rāmjos un nevarēja attīstīties bez «brīva» darbaspēka. Dzimtbūšana bija pārdzīvojusi savu laiku un daudzos apgabalos neizrādījās vairs par tik ienesīgu; krievu muižniecībai nevarēja nekas daudz būt pretim, ja pret augstu izpirkšanas maksu zemnieki juridiski tiek atlaisti brīvā un tomēr pietiekoša šādžas iemītnieku daļa paliek muižas ekonomiskā atkarībā. Pielaižot zināmas reformas, krievu muiž-

niecība tādi vislabāk varēja aizsargāt savas šķiras intereses un nodrošināt uz ilgu laiku savu sabiedrisko un politisko varu, kuru citādi draudēja sagraut gaidāmā sociālā katastrofa — augošie zemnieku nemieri. Dzimtbūšanas likvidacija šādā vai tādā veidā nebija vairs ilgāk aizturama, un tamdēļ pēc Krimas kara triecieniem ar Krievijā vēl nepieredzētu skubu sākās «lielo reformu epocha». Dzimtbūšanai krītot, nevarēja palikt bez pārgrozībām arī līdzšinējā Krievijas valsts iekšējā iekārta: zem vecās ēkas nāca jauns fundaments un līdz ar to daži stūri un sienas bija jāpārbūvē un jānostutē no jauna. Reizē ar dzimtbūšanas izīrišanu uz dienas kārtības nāca jaunu tiesu, vietējās pašvaldības, augstāko mācības iestāžu un preses reformas.

Mēs zinām, ka dzimtbūšanas iekārta tika toreiz Krievijā tikai pa pusei likvidēta, ka atstātas tika vēl jo smagas paliekas, kuras vēl līdz pat šai dienai nav galīgi noveltas prom. Tā tas bijis visur vēsturē, kur sabiedriskas vai politiskas iekārtas reformēšana notiek «no augšas», no valdošām šķirām pašām, un kur no apakšējiem sabiedriskiem slāņiem nenāk pietiekoši stiprs un straujš spiediens. Muižniecībai piekāpjoties un grūtās klaušu nastas mazliet atvieglinot, atslāba zemnieku dumpji un norimās Krimas kara saceltais sabiedriskais saviļņojums — līdz ar to beidzās muižniecības un valdības reformu griba un uzsāktais pārgrozību darbs palika pusceļā. Tomēr zināms robs bija ielauzts līdzšinējā dzimtbūšanas iekārtā, pa kuru nu spraudās iekšā kapitals: tas sagrauza pamazām seno naturalsaimniecību un sagatavoja zemi kapitalistiskai naudas saimniecībai līdz ar viņas neizbēgamām sociālpolitiskām sekām. Un cik nepietiekošas un kropļainas arī nebija pārējās 60. gadu reformas, tomēr, salīdzinot ar Nikolaja I režīmu, tās katrā ziņā bija uzskatāmas kā solis uz priekšu. —

Mums tagad grūti iedomāties, kādas cerības un gaidas Krievijas sabiedrības progresivās aprindās atraisīja Nikolaja I nāve, un viņa varas sabrukšana Krimas karā un Aleksandra II iekustinātie reformu priekšdarbi. «Nikolaja nāve desmitkārt pavairoja cerības un spēkus — visa Krievija nu atņem elpu!» tā gavilēja Hercens un viņa domu biedri. «Ko visu nevar izdarīt,» tā raksta viņš, «šinī pavasara atkusnī pēc Nikolaja ziemas! Kā nu var izlietot to, ka asinis dzīslās no jauna atkusa un ka sažņaugtā sirds brīvāk sāka pukstēt! ... Pie darba, pie darba krievu tautas labā, kas savukārt diezgan sviedrus lējusi mūsu labā!»* — Vēl

* Tik pārāk radikalas jau toreiz arī nebūt nebija krievu progresistu prasības. Hercens 60. gadu reformu programu īsi formulē šādi:

«Atsvabināt zemniekus no muižniekiem,
atsvabināt presi no cenzuras,

jāpiezīmē, ka pati tauta, ne arī zemākie sabiedrības slāņi nekur netika pielaisti pie vārda: tautas likteņa izšķiršana atradās muižniecības un valdības rokās, un visas cerības tika liktas uz muižnieku saprātīgo piekāpību un valstsvīru politisko tālredzību. Tamdēļ arī tolaik tik nemitīgas, karstas debates un spriešanas augstāko aprindu salonos, muižniecības komiteju sēdēs un arī literatu sapulcēs.

Šādā laikā (1856. g.) nonāca Pēterburgā Tolstojs. Viņš uzmeklēja Turgeņevu, kurš jauno rakstnieku saņēma izplestām rokām un tūlīt iepazīstināja ar literatu grupu, kas tolaik kopojās ap žurnalu «Современник»; te bija (bez Turgeņeva) Ņekrasovs, Grigorovičs, Panajevs, Družiņins, Gončarovs, Ostrovskis u. c. Pēc saviem uzskatiem tie bija Hercena propagandas piekritēji un līdz ar viņu uzstājās pret birokratisko spaidu režīmu un pret dzimtbūšanu; tie bija piesavinājušies Rietumeiropas kulturu un viņas liberalās teorijas, un starp izvedamām reformām tie pirmā vietā stādīja zemnieku atsvabināšanu no muižnieku juridiskas varas (par zemnieku ekonomiskās labklājības nodrošināšānu tie runāja mazāk); viņu protests pret barbarisko dzimtbūšanas iekārtu izteicās pa lielākai daļai tikai humanā līdzjūtībā un estetiski-sentimentalās nopūtās. Paši viņi (kā Turgeņevs, Grigorovičs u. c.) piederēja pie privileģētas muižniecības aprindām; paši tie bija auguši un dzīvojuši uz verdziska klaušu darba rēķina, un tagad nu, no «veco labo laiku» tradicijām šķiroties, tos pārņem it kā skumjas pēc pamestām «muižnieku ligzdām» un atmiņu bagātām parku alejām, un ģīmetņu zālēm. Tomēr Tolstojs nevarēja sadraudzēties ar šo literatu grupu, un drīz vien viņš sanāca asos strīdiņos ar Turgeņevu: jaunais, patmīlīgais artilerijas oficieris bija pēdējos gadus pavadījis Kaukazā un Krimā un nevarēja dažreiz tiešām sekot jautājumiem, ap kuriem te norisinājās tik karstas, uzbudinātas debates. Tās viņam nevarēja izlikties kā neīsta afektacija, jo vairāk vēl tamdēļ, ka viņš daudz ciešāk un stiprāk nekā šie izlauzītie «rietumnieki» bija ieaudzis muižas un sādžas patriarchalā dzimtlaiku iekārtā un viņam tik tuva un dārga bija krievu zemnieku primitivā psichika. Tolstojs, protams, nebija dzimtlaiku barbariskās kundzības un varmācības piekritējs, bet viņš arī nebija tik ļoti pārliecināts par reformu nepieciešamību; viņam likās, ka pašai muižniecībai vajaga moraliski laboties un ka tai daudzas tikumiskas īpašības jāpieņem no zemās tautas, tad muižnieku un zemnieku kopdzīve pati no sevis nokār-

---

atsvabināt tiesu no kancleju noslēpumu tumsas,
atsvabināt muguras no spieķa un knutas!»

(«Колокол», № 60. Sk. Ветринский, Герцен, СПБ, 1908., 294. lpp.)

tosies. Bez tam Tolstojs atdūrās uz pretrunām šo humano un liberalo zemnieku aizstāvju personiskā dzīvē: tie vārdos tik ļoti nožēloja nabaga zemnieku likteni, tie nosodīja sevi un savu muižnieku dzimumu, bet paši tie tomēr no sava «kristītā īpašuma» tiesībām atteikties negribēja un savus dzimtzemniekus vai nu ieķīlāja lombardā, vai saņēma par tiem izpirkšanas naudas (tas, diemžēl, sakāms arī par pašu Hercenu un Turgeņevu). Tolstojs to uzskatīja par moralisku liekulību un turējās pie tā, ka tad jau daudz labāk tāpat turpināt savu kundzisko dzīvi nekā to attaisnot ar liberalām frazēm un sentimentalām pašapsūdzībām.

Bet, ja jau Tolstojs nevarēja toreiz pieslieties muižniecisko «rietumnieku» liberalismam, tad nepavisam jau no viņa puses nebija domājama tuvošanās un saprašanās ar demokratiskās inteliģences radikalismu, ar Černiševski, Dobroļubovu un viņu biedriem. Tie bija ļaudis, kas bija cēlušies no apakšējiem sabiedriskiem slāņiem, paši izbaudījuši nabadzību un trūkumu, dzimtkundzības spaidus un pārestības un kuriem dzimtverdzības iznīcināšana bija dzīvības un nāves jautājums. «Starp jums un mums ir tāda pat starpība,» teica Černiševskis sarunā Hercenam, «kā starp cilvēku, kas slīkst ūdenī un kas mazgājas: abiem tiem jāpeld, bet vienam tas jādara aiz nepieciešamības, otram — aiz pašpatikas.» Te bija tiešām kvēlošs, nepielūdzams naids pret dzimtbūšanas iekārtu un viņas priekšstāvjiem: Puškina Oņegins un viņa pēcnācēji tiem bija tikai «sliņķi, baltroči un liekēži» vai vislabākā gadījumā «estetiski diletanti». Par Grigoroviča un Turgeņeva tēlojumiem iz tautas dzīves Černiševskis izsakās ar vislielāko nicināšanu: viņu uzdevums esot tikai kundzisko aprindu lasītājus sajūsmināt, dot tiem izdevību nopūsties un nobirdināt Maņilova asaru, sagādāt tiem tikpat patīkamu baudījumu kā Korobočkas nelaikļa vīram, kad tam pirms gulētiešanas kutināja papēžus... Un ne tikvien šim fanatiskam naidam, bet arī viņu prasību programai un visai viņu literariski-sabiedriskai darbībai vajadzēja atgrūst no sevis Tolstoju: tie prasīja zemnieku atsvabināšanu līdz ar viņiem piekrītošo zemi; tie sludināja sieviešu emancipaciju un pilsonisko tiesību nepieciešamību; tie noliedza visu patriarchalo pagātni un viņas kundziskas kulturas tradicijas un uzstādīja principu, ka pēc prāta slēdzieniem un zinātniskām atziņām cilvēces kopdzīve nokārtojama uz vispār demokratiskiem pamatiem; tie neatzina nekādas mistiski-pārdabiskas varas un absolutas morales normas, tie atvasināja etiku no cilvēku egoisma, un par savas darbības kriteriju tie pieņēma derīguma jēdzienu. Šie demokratiskie inteliģenti ar savu Konta, Spensera un Milla pozitivismu, ar savām radikalām sabiedriski-politiskām prasībām varēja Tolstojam tiešām izlikties par «nihi-

listiem» šī vārda toreizējā nozīmē, un viņš no šiem utopiskā socialisma sludinātājiem novērsās sāņus ar tādu pat īgnumu kā no vēlākiem proletariskā socialisma cīnītājiem.

Mēs redzam, ka Tolstojs paliek ārpus 60. gadu valdošām strāvām, neņem nekādu dalību reformu darbībā un aizceļo uz ārzemēm.

Rietumeiropa un viņas kultūra neatrada pie Tolstoja ne mazākās simpatijas, pat nemodināja viņā nekādu dziļāku interesi. No patriarchali-dzimtkundziskās Krievijas un viņas sādžu klusuma iznākot, Tolstojs jutās nu te kā kādā lielpilsētas tirgus mudžeklī, kur ļaudis steidzoties viens otru gāž un vai zem kājām min, kur veikaliskas intereses nepazīst nekādu cilvēcisku līdzjūtību un žēlsirdību. Rietumeiropas buržuazija tanī laikā (t. i., pag. gadu simteņa vidū) bija jau galīgi atmetusi pie malas savas revolucionarās pagātnes tradicijas: tai nerūpēja vairs 1789. gada «cilvēka un pilsoņa tiesība» *(droits de l'homme et de citoyen)* principi, bet gan cik vien iespējami augsts kapitala profits; tā centās tagad ar visnetīrākām spekulacijām raust tikai bagātību un naudu, pret zeltu tā bija gatava tūlīt izmainīt talantu, pārliecību, godu un apziņu; neaprobežotu kapitalistisku ekspluataciju tā uzskatīja par savu neaiztiekamo svētumu, un uz proletariata prasībām valdošās šķiras atbildēja ar kratīšanām (kā, piem., Parizes ielu cīņās 1849. g.). Hercens — tāds pat krievu dzimtlaiku aristokrats kā Tolstojs — toreizējo buržuazisko Rietumeiropu raksturo šādi: «Zem pilsonības (мещанство) iespaida viss pārgrozījies Rietumeiropā. Bruņniecisko goda apziņu izspiedis veikalisks godīgums... parkus — sakņu dārzi, pilis — viesnīcas, kas atvērtas visiem, t. i., visiem tiem, kam ir nauda. Visa morale aprobežojusies ar to, ka tam, kam nav mantas, jācenšas to visiem līdzekļiem iegūt, un tam, kam jau ir savs īpašums, jāpūlas to paturēt un pavairot, flaga, ko uzvelk, tirgu atklājot, tikusi par jaunās sabiedrības karogu. Cilvēks faktiski palicis par īpašuma piederumu, dzīve tikusi par pastāvīgu cīņu dēļ naudas... Viss pārvērties par naudas maiņas veikalu un par tirgu: laikrakstu redakcijas, vēlētāju sapulces, parlamenti. Angļi tā jau pieraduši visu attiecināt uz veikala nosaukumiem, ka pat savu veco anglikaņu baznīcu tie dēvē par *«old shop»* (veca bode).

Tāds bija arī Tolstoja iespaids no Rietumeiropas, un viņš jau tolaik uz visbargāko nosoda kapitalistiskās «civilizacijas» nežēlību un cietsirdību, kura cilvēkā iznīcina iedzimtās tuvāku mīlestības un labdarības jūtas. Diezgan vienkāršs gadījums, ka bagātnieki-turisti noklausās ielas muzikantu un tam par to neatlīdzina ne grasi, uztrauc viņu tā, ka tas uzskata par vajadzīgu šo faktu darīt zināmu visai pasaulei. (Sk. «Lucerna»: «7. jūlijā

1857. g. Lucernā «Schweizerhof» hoteļa priekšā staigulis ubagsdziedātājs pusstundu ilgi dziedāja dziesmas. Ap simts cilvēku klausījās viņu» utt.) Šādus atsevišķus skatus, vēl tikai nesalīdzināmi nežēlīgākus un briesmīgākus, Tolstojs, pa Eiropu klejojot, redzēja daudz, bet šo faktu kopsakara cēloņi un Eiropas dzīves vēsturiskais process palika viņam pilnīgi svešs. Viņš arī nebūt nemēģināja tuvāk iepazīties ar Rietumeiropas ekonomiku un politiku, techniku, zinātni un mākslu. Vienīgi viņš tuvojās tikai tādiem ļaudīm, kas noliedza pilnīgi buržuazisko iekārtu un viņas kulturā redzēja tikai ļaunumu un postu (kā, piem., Prudons un arī Hercens). Tā sauktais «sabiedriskais progress» Tolstoja acīs bija un palika tikai nožēlojama māņticība. Viņam gadījās Parizē būt klāt pie kāda nāves soda izpildīšanas. «Kad es redzēju, kā galva atdalījās no rumpja, ka tiklab galva, kā rumpis atsevišķi noklaudzēja šķirstā, tad es sapratu — nevis ar prātu, bet ar visu savu būtību, — ka visas teorijas par progresu, par to, ka viss pastāvošais ir loģiski nenovēršams, nevar attaisnot šo darbu. Un, ja visi ļaudis pasaulē, uz kādām teorijām, no pašas radīšanas sākot, tie arī nedibinātos, atzītu, ka tas ir vajadzīgs, — es zinu, ka tas nav vajadzīgs un ka tas ir kas ļauns, un ka tāpēc soģis par to, kas ir vajadzīgs un labs, nav vis ļaužu runas un darbi un arī ne progress, bet es ar savu sirdi.* Kā šīs pašas Rietumeiropas sabiedrības klēpī nogatavojas jauni vēsturiski spēki, kas reiz iznīcinās asinīm un sviedriem taisīto kapitalistisko sistemu un galu darīs visām varmācībām, izsūkšanai, nabadzībai un tumsai, ka nerimstošas šķiru cīņas ved cilvēci brīvākai un laimīgākai nākotnei pretim, — to Tolstojs nekad neatzina un nesaprata. Viņš bija pārliecināts, ka Krievija ar savu agraro iekārtu, ar savu aziatisko sastingumu varēs izsargāties no Rietumeiropas kapitalisma un viņa kulturas, jo, piem., 1862. g. viņš raksta: «Nav nemaz tāda «vispārēja likuma», ka cilvēcei jāattīstās uz priekšu, jo to mums pierāda nekustamās a u s t r u m u tautas.»

No ārzemēm pārbraucis, Tolstojs vienu laiku ar lielu dedzību nodevās zemnieku bērnu skološanai. Viņa ierīkotā skola Jasnajā Poļanā tika par paraugu brīvai, nepiespiestai audzināšanas sistemai: te netika atzīta nekāda reglamentacija, nekāda programa — bērni sēdēja skolā, kur gribēja, un mācījās, ko gribēja, — pašiem skolotājiem vajadzēja prast viņu uzmanību saistīt. Šī skola tomēr Tolstojam nebija priekš tam, lai tas izlietotu dzīvē jaunākās pedagoģiskās metodes, bet viņš te gribēja savā ziņā

* Sk. Исповедь. Vēl otrs gadījums tanī laikmetā atstāja uz Tolstoju dziļi satricinošu iespaidu — viņa brāļa nāve. Viņš stāda sev jautājumu par dzīves nozīmi, ja liktenis rīkojas tik akli un ja nāve nāk tik negaidīti un nelaikus, uz ko atkal viņam nekādas progresa teorijas nevarējušas atbildēt.

sniegt arī praktisku piemēru, ka krievu inteliģence nevar un nedrīkst audzināt tautu pēc savām iedomām, pēc Rietumeiropas aizņemtiem paraugiem, bet ka tai pašai jānāk mācībā pie vienkāršās darba tautas. Tolstoja skolas darbība bija it kā protests pret 60. gadu kulturalo apgaismību, pret toreiz cildināmo zinātniskās kritikas visvarenību (par kuru sevišķi bija aizgrābts Pisarevs), pret Rietumeiropas racionalismu un pozitivismu. Savus uzskatus Tolstojs tanī laikā izsaka savos pedagoģiskos rakstos: viņš te nerimst atgādināt, ka «civilizacija pirkta uz tautas masu sviedru un asiņu rēķina», ka kulturas labumus bauda tikai neliela turīgo un izglītoto ļaužu saujiņa, ka krievu mužikam nav ne mazākās daļas gar to, ja viņa muižas īpašniece var iz Florences pa telegrafu paziņot vīram par savu dārgo veselību utt. Varētu domāt, ka Tolstojs nu nonāks pie slēdziena: kultura tātad jādara visai tautai pieietama! Bet Tolstoja loģika aizved pavisam kur citur: kultura vispārim ir ļaunums, vienkāršai tautai kultura var tikai kaitēt un sabojāt viņas jēdzienus un tikumus... Ne Puškins, ne Gogolis, ne Turgeņevs nav tautai vajadzīgi; no Veneras marmora tēla tauta tikai ar īgnumu novērsīsies kā no «netiklības kailuma un nekaunības»; uz poda uzkrāsots velns tautā modinās augstākas jūtas nekā Ivanova glezna utt. Toreiz šie teicieni varēja izklausīties kā kritikas straujumā apgalvoti paradoksi, bet gadus 30—40 vēlāk Tolstojs tos nopietni uzstādīja kā dzīves principus (sal., piem., «Что такое искусство?»).

IV

Bet tad skolotāja darbība apnīk Tolstojam, un viņš tagad dibina savu personiskās dzīves laimi. 1862. g. viņš apprec 18 gadus veco Sofiju Bērs, tā tiek par viņa dzīves biedreni un palīgu, bet vēlāk, viņa mūža beigās, kā pazīstamā «Sofija Andrejevna» tā stājas tādā mērā viņa darbiem un nodomiem ceļā, ka Tolstojam uz nāves gultas atliekas tikai bēgt no savas mājas prom... Bet jau toreiz savā jaunībā, vēl kā romantiskā Kitija (savu mīlestību un un laulību T. attēlo «Annā Kareņinā» Levina un Kitijas kopdzīvē), Sofija Andrejevna bija reti praktiska sieviete, kas, atslēgas šķindinot, muižā staigāja pa kūtīm un klētīm. Bet arī pats Tolstojs tolaik, tāpat kā viņa sieva, rūpējās par muižas saimniecību, par ienākumu pavairošanu; viņš veda turīga, izglītota lauku muižnieka dzīvi un jutās pilnīgi savā elementā.* Dzīves ērtība un

* Pavisam grūti tagad pat iedomāties, ka Tolstojs — vēlākais askets un kristīgas pieticības apustulis! — varējis arī savā laikā tā interesēties par lopkopību un sivēnu audzināšanu...

pilnība, kopdzīve ar mīlamu sievieti, bērnu pulciņš — viss tas apņem Tolstoju kā saules stari uz dārza verandas: viņa mocošās šaubas uz laiku apklust, viņu pilda tagad dzīves spirgtums un prieks. Tolstoju nespiež nekādas materialas rūpes: nesteidzoties visā vaļā un mierā viņš var strādāt pie saviem literariskiem darbiem, pa lauku un mežu klejojot, apdomāt un izveidot savus tēlus, vakarā pie lampas gaismas pārlabot un papildināt jau uzrakstītās slejas. Tolstojam aiz muguras nekad nerēgojās trūkuma bažīgās ēnas (kā tas notiek pie krievu rakstnieku lielākās daļas), viņu netramda nekādi izdevēju nolīgumi un redaktoru prasījumi, viņš var gadiem strādāt pie sava darba un to noslēgt un nogludināt līdz pilnībai (romans «Karš un miers» ticis pārrakstīts 5—6 reizes). Viņa mākslinieciskie nodomi dabū pilnīgi nogatavoties un ienākties, viņš var pavadīt nedēļas un mēnešus gan uz lauka, gan medībās un pa visu šo laiku — kā viņš pats saka — «netraipīt savus pirkstus ar tinti un savu sirdi ar domām».

1868. g. tika pabeigts viņa romans «Karš un miers», kurš pieder pie lielākiem darbiem pasaules literaturā. Tas apņem 20 gadus iz Krievijas vēstures, tas attēlo veselu sabiedriskivēsturisku formaciju, sākot no cara Aleksandra I un beidzot ar vienkāršu zaldātu un mužiku; mēs te skatām visu laikmeta dzīvi: Austerlicas un Borodinas kaujas un muižu medības, valdnieku satiksmes un zaldātu nometnes, kara padomes sēdes un viesību dejas, «brīvmūrnieku» (masonu) sapulces un jaunu skuķu sapņus, diplomatu plānus un ģimenes raizes. Pie tam visi romanā tēlotie cilvēki mūsu acu priekšā izaug un pārvēršas, samīlas un apprecas, dzīvo un mirst, — te norit viss viņu mūžs, kā upe līču loču savā gaitā plūstot. Par Tolstoja mākslinieciskās fantazijas bagātību un plašību krievu rakstnieks Koroļenko izsakās šādi: «Vidējs mākslinieks skaita sevi par laimīgu, ja, savu radošo fantaziju piepūlējot, viņam izdodas iz parādību bezveida chaosa iztvert vienu apgaismotu stigu vai vislabākā gadījumā izcirst celiņu, pa kuru virzās zināma tēla pakāpeniska attīstība, pie tam šo to vēl apgaismojot pa galvenā celiņa malām. Tolstoja mākslinieciskais plašums nav nekāda stiga, ne celiņš, ne lielceļa lenta. Te ir varens apvārsnis, kas mūsu acu priekšā aizstiepjas neizmērojamā plašumā un tālumā ar upju līkumiem, mežu plankumiem, tālām sādžām. Pieejat kādai nebūt vietai tuvāk, un jūs sadzirdēsiet ļaužu drūzmas dzīvo, daudzbalsīgo runu troksni. Vēl tuvāk — un jūs jau redziet atsevišķus cilvēkus šinī drūzmā. Un visi tie dzīvo katrs savu pilnu īstu dzīvi, tik strauji bagātu, patstāvīgu un dažādu.» Tālāk Koroļenko salīdzina Zolá un Tolstoju («*Debâcle*» un «Karš un miers») un atrod, ka Zolá romanā masas

kustas kā neatšķirīgas kolektivas grupas. «Pie Tolstoja turpretim pulks, kas iet garām uz parādes vai dodas kaujiņā, nav kolektiva grupa, bet cilvēku masa, kur ņirb vien no atsevišķām dzīvēm. Jums priekšā nostājas tāds daudzums dzīvu cilvēku — ģenerāļi, oficieri, zaldāti — ar savām individuālām īpatnībām, ar savām katrreizējām acumirklīgām sajūtām, — un, kad šī brīnišķā kustība aizslīdējusi jums garām un nozudusi, jūs vēl arvienu jūtiet šo cilvēcisko dzīvju mudžekli, kas teit aizritēja kopējā masā... Lietojot vienkāršu salīdzinājumu, var teikt, ka vidējs mākslinieks paceļ savā fantazijā divus trīs un beigu beigās kādus desmit vai pārdesmit cilvēkus. Un, jo vairāk tas centīsies aptvert, jo bālāki un neskaidrāki tiks viņa tēli. Tolstoja fantazija turpretim paceļ simtus un nes tos ar tik apbrīnojamu vieglumu kā varena upe savas karavanes un flotes...»* Un pie tam Tolstoja spēks nekur nepagurst, nekur viņš nepaliek neīsts un nepatiess savā mākslā.

Šī lieliskā vēsturiskā panorama tomēr Tolstojam noder tikai kā ārējs ietērps, kurā tas attēlo divu aristokratisku muižnieku dzimtu — Rostovu un Bolkonsku — likteni. Romana galvenie «varoņi» nav vis Aleksandrs I vai Napoleons, ne arī Kutuzovs vai Speranskis (tie parādās tikai kā epizodiskas figuras), bet gan kņazs Andrejs, Pjers, Nataša, kņaziene Marija. Tolstojs šinī darbā gribēja sniegt krievu aristokratijas «ģimenes kroniku» (mēs te sastopam daudzas portrejas iz viņa paša dzimtas), un šī kronika viņam izveidojas par veselu krievu muižniecības epopeju iz deviņpadsmitā gadu simteņa sākuma. Tas ir taisni laikmets, kad krievu dzimtmuižnieciskā aristokratija stāvēja uz zināma vēsturiska augstuma, kad 1812. g., cīnoties pret Napoleona iebrukumu Krievijā, daudzi krievu aristokratijas locekļi palika uz kaujas lauka un kad 1825. g. «dekabristu» dumpī viņas labākie priekšstāvji brīvāku politisku un sabiedrisku idealu dēļ nāca uz ešafota vai beidza savu mūžu Sibirijas raktuvēs un cietumos. Tas bija zināms vēsturisks moments, kuru Tolstojs izvēlas savam darbam, kad neliela krievu aristokratijas grupa spēja pacelties pāri pār savām šaurām kārtas interesēm, sajūsmināties par liberali-humanām idejām un arī uzupurēties par tām, kad tādā ziņā «dzimuma, audzināšanas, karjeras, sabiedriska stāvokļa aristokratija reizē parādījās arī kā gara, rakstura un moralisku īpašību aristokratija» (Ovsjaņiko-Kuļikovskis). Kņazs Andrejs Bolkonskis un Pjers Bezuchovs ir Aleksandra I laikmeta progresivo

* Вл. Короленко. Лев Николаевич Толстой, «Русское богатство», август, 1908.

aprindu priekšstāvji, viņi ir Puškina «Oņegina» un Gribojedova «Čackija» priekšteči.*

Bet deviņpadsmitā gadu simteņa sākums reizē ar to ir arī laikmets, kad dzimtbūšanas iekārta vēl nebija pārdzīvojusi savu vēsturisko saturu, kad tā vēl dibinās uz cietiem ekonomiskiem pamatiem un pati dzimtkungu kārta (барство) izpilda zināmas sabiedriskas derīgas funkcijas. Attiecības starp muižu un sādžu ir vienkāršas un skaidras: dzimtļaudīm jāstrādā kungu tīrumos un jākalpo kungu namā. Bet arī kungus atkal saista zināmas tradicijas pret saviem apakšniekiem — tie aizstāv tos pret valdības ierēdņu pārestībām, tie rūpējas par to, ka tie neciestu badu, neaizietu sērgās bojā utt., un bez tam jau arī viņu pašu intereses prasa, lai tie pārāk nenospiestu un nenoplicinātu savus dzimtzemiekus. Tādu kundzisku aizgādību, kuru diktē zināma aristokratiska goda sajūta *(noblesse oblige)*, mēs «Karā un mierā» redzam arī kņaza Andreja darbībā: viņš izraksta savas sādžas zemniecēm bērnu saņēmēju, priesteris par zināmu atlīdzību māca grāmatu dzimtļaužu bērniem, vienas muižas zemniekus (pavisam 300 «dvēseles») tas atlaiž par brīviem arājiem (вольные хлебопашцы) utt. Tolstojs gan neaizmirst pievest otru piemēru, kur Pjera Bezuchova projektētās skolas un slimnīcas paliek tikai uz papīra, kur kungu filantropiskos uzņēmumus muižu pārvaldnieki un stārasti izlieto priekš sevis kā jaunus zemnieku izsūkšanas avotus, bet vainu rakstnieks par to uzkrauj Pjera nepraktiskumam, nevis pašas dzimtbūšanas iekārtai. Zemnieku labklājība visur atkaras no pašu kungu personiskas gādības, no viņu krietnības un saprātības, no viņu moraliskā un kulturalā līmeņa. Un Tolstojs taisni arī izraudzījies laikmetu, kad aziatiski-barbariskā Krievijā vienīgi nedaudzo izglītotu aristokratu muižās kulturalas idejas atrod sev patvērumu, kad muižniecības priekšstāvju bibliotekās un kabinetos atrodas Voltēra, Rusó un citu franču enciklopedistu sacerējumi un kad šo filozofu un moralistu darbus ne vien šķirsta un lasa, bet arī mēģina cik necik tiem pieskaņot savas dzīves darbību. Tolstojs ņem taisni dzimtas, kur izjūtamas šādas kulturas mīkstinošais, smalcinošais iespaids un kur dzimtkundzība tamdēļ neparādās vairs ik uz soļa savā brutalā, nepievilcīgā veidā. Romana skatuvi bez tam aizņem šo dzimtu dzīve un viņu piederīgo dažādie likteņi; Rostovu un Bolkonsku attiecības pret viņu dzimtļaudīm attēlotas visai maz, un tām piemīt patriarchali vēlīgs un draudzīgs raksturs (nekā mēs nedzirdam par dzimtļaužu pēršanām, par savu kalpoņu izvarošanām, bez kā tolaik

* Telpu trūkuma dēļ nevaru te ielaisties sīkākā analizē un aizrādu uz Ovsjaņiko-Kuļikovska abām grāmatām: Л. Н. Толстой как художник. СПБ, 1905. Лев Николаевич Толстой. К 80-летию великого писателя. СПБ, 1908.

neiztika paši izglītotākie muižnieki). Visas dzimtlaiku šausmas it kā izklīdina Natašas nevainīgi-bērnišķā jautrība un līdzjūtīgā sirsnība, visas dzimtkundzības pārestības it kā izlīdzina kņazs Andrejs, kad tas aiz aristokratiskas goda un pienākumu apziņas dodas karā drošai nāvei pretim...

Bet — kā jau sava apcerējuma sākumā minējām — muižu un sādžu Tolstojs uzskata par ko nešķiramu un nedalāmu: zemnieks Tolstojam nav dzimtkunga kāju pamesls, bet viņa līdzcilvēks ar tādu pat moralisku vērtību. Jā, vēl vairāk: zemnieku kopdzīves tikumos, viņu darbīgā izturībā un panesībā, instinktivā līdzjūtībā un žēlsirdībā Tolstojam šķiet esam īstā dzīves patiesība un bauslība, kas augstāka un pārāka par valdošo šķiru kulturas jēdzieniem un principiem. «Karā un mierā» Tolstojs to apstiprina, tēlojot mums zaldātiņa-mužika Karatajeva figuru. Pjera Bezuchova piesavinātās liberalās, humanās idejas, filantropiskie plāni, masonu mistika — viss tas viņam izrādās par lieku, nederīgu balastu, kad tas nāk tuvākā satiksmē ar šo vienkāršo zemnieku un redz viņa sirdsskaidrību un vientiesību, viņa neizsīkstošo labsirdību un padevību savam liktenim, kad tas dzird viņa dziesmas un parunas, viņa no paaudžu paaudzēm mantotos dzīves padomus. «Karatajeva dzīvei, kā viņš pats uz to lūkojas, nebija nozīmes kā atsevišķai dzīvei; tai bija nozīme tikai kā daļai no viena vesela, ko tas pastāvīgi sajuta.» Un, šo dzīvi redzot, rodas arī Pjeram dziņa savai individualitatei ļaut izplūst zemo tautas masu jūrā, savas dzīves «svaidīgo laiviņu siet pie liela kuģa stūres», savu refleksiju un šaubu vietā ņemt par negrozāmu dzīves mērķi kristīgi-saimniecisko «dzīves patiesību»: tuvāku mīlestību un panesību, kas paceļas pāri par visām dzīves briesmām un ciešanām. Bet šī mīlestība, kas visu panes un piedod, kas ar priecīgu mieru uzņem visas likteņa pārestības, var galu galā novest pie tā, ka mēs pavisam atsakāmies no tam — ar aktivu darbību iznīdēt ļaunumu un iekarot sev un savai līdzcilvēcei labāku, jaukāku dzīvi. Īsti noteiktu atbildi Tolstojs šinī darbā vēl nedod — viņš pats vēl atrodas ceļa jūtīs, un viņa Pjers Bezuchovs kā dekabrists ies savu gaitu, centīsies aktivi izvest dzīvē idealus, kam nav nekā kopēja ar tautas verdzību, un ņemsies uz sevi atbildību par saviem centieniem. Bet tomēr vērot jau mēs varam, ka Tolstojam galu galā būs jānonāk pie šāda kvietisma, jo visam romanam kā pavediens šķetinās cauri viņa mistiski-fatalistiskā vēstures filozofija. Kā jau sagaidāms, Tolstojs vēsturi neuzskata kā cēloņsakarīgu procesu (resp. «progresu»), viņš ne tikvien kā noliedz atsevišķu individu nozīmi (Napoleons viņam ir tikai smieklīgs avanturists), bet tāpat arī vispārim katru aktivu, apzinīgu iejaukšanos vēstures gaitā: viss

pasaules vēsturē notiek pēc mūžīgiem neizprotamiem lēmumiem, tautu plūdi nāk, ceļas un krīt kā nerimstoši, bezgalīgi okeana viļņi, kuru gaitu nespēj virzīt nekāda apzinīga griba...

Tolstoja nākošais lielais darbs bija romans «Anna Kareņina» (1878. g.), kurā tas tēlo krievu muižniecības aprindas 60.—70. gados, pēc notikušas zemnieku brīvlaišanas. Mēs te sastopam atkal to pašu apbrīnojamo tēlošanas plastiku un līniju un krāsu bagātību, tos pašus nepārspējamos raksturu zīmējumus un psiholoģiskas analizes dziļumus, bet tomēr «Kara un miera» augstumus šis Tolstoja darbs nesasniedz. Sešdesmito gadu epocha Krievijā nav te attēlota visā plašumā un dziļumā, nav raksturotas dažādas sabiedriskas strāvas šinī laikmetā (ir tikai doti šur un tur daži aizrādījumi), nav izvesti līdz galam dažādo sabiedrisko grupu priekšstāvji. Vārdu sakot, glezna gan apsākta jo plaši, bet, izņemot dažas centralas figuras, nav pabeigta līdz galam. Bet taisni šīs nedaudzās, pilnīgi uzzīmētās figuras (grafs Vronskis, Stiva Oblonskis, Levins) ir priekš mums jo svarīgas un interesantas: tās reprezentē krievu aristokratisko muižniecību pēc dzimtbūšanas atcelšanas, tās «ar visiem saviem iekšējas pasaules sīkumiem it kā ar vārīgu psichisku aparatu atzīmē Krievijas noieto vēsturisko ceļa gabalu, kā arī virzienu, kurp tā ies tālāk» (Ovsjaņiko-Kuļikovskis). Šī muižniecība gan vēl saglabājusi savu bagātību, savus sakarus ar valdības aprindām, savas aristokratiskas paražas un aizspriedumus, bet viņas vēsturiskā loma iet uz beigām, dzimtbūšanai beidzoties, viņas ekonomiskās varas pamati tiek drupināti, un tai stāv priekšā vai nu bankrots, vai piemērošanās jauniem saimnieciskiem un sabiedriskiem apstākļiem. Septiņdesmito gadu sākumā Krievija pieredz dzelzceļu koncesiju švindeļus, biržas spekulacijas, banku krachus, uzsāk savu gājumu kapitals, laupot un sev kabatā bāžot visu, kas tik vien tam pa ceļam gadas. Izputējušo dzimtkungu muižas nāk uz akciona, tās uzpērk tagad kulaki un augļotāji, agrākie kabaku īpašnieki un tagadējie kreditiestāžu direktori; šī naudīgā b u r ž u a z i j a izjauc vecās aristokratijas rindas vai arī ierauj viņas dižciltīgos priekšstāvjus savā vidū.

Mums pilnīgi acīs krīt šīs pārmaiņas, ja salīdzinām «Kara un miera» tēlus ar «Annas Kareņinas» tipiem. Nav šai vēlākai muižniecībai vairs ne agrākā varas plašuma, ne arī viņas agrāko sabiedrisko uzdevumu; viņas kulturalais līmenis, salīdzinot ar Aleksandra I laikmetu, slīdējis uz leju; ne ēnas vairs nav no kādiem liberaliem, vispār cilvēciskiem idealiem, par kādiem — kaut arī uz īsu vēsturisku momentu — sajūsminājās toreiz krievu aristokratijas labākie priekšstāvji (Pestels, Riļejevs un viņa biedri). «Karā un mierā» mēs skatām spirgtas, dzīvas aristokra-

tiskas jaunatnes sejas — te tās novītušas, nodzīvotas un pārtaukojušās. Ja, piem., sastāda kopā grafu Vronski, kurš tomēr visvairāk vēl reprezentē agrākā aristokratisma tradicijas, ar kņazu Andreju Bolkonski, tad īsti izredzama šī starpība: Vronskis ir cieši piesavinājies aristokratisko jēdziena kodeksu, ar vēsu nicināšanu viņš nolūkojas uz tiem, kas pēc sava dzimuma vai stāvokļa atrodas zemāk par viņu, bet viņam trūkst agrākā aristokratisma pienākumi, un pat noteikta dzīves mērķa tam nav. Vārdu sakot — vēlākā aristokratija zaudējusi savu saturu un no tās pāri palikusies ārēja forma. Stiva Oblonskis jau pa labai daļai atsvabinājies no šīs formas: viņš ir uz «tu» ne tikvien ar ministriem un ģeneraladjutantiem, bet arī ar kupčiem un aktieriem; viņš spiež rokas pa labi un pa kreisi, tura pats sevi par «liberalu», un veikaliskas darīšanas tam ir ar visādiem banku un dzelzceļu uzņēmējiem. (Reiz tam tikai saskrien asinis vaigos, kad viņam — kņazam Oblonskim, Rjurika cilts pēcnācējam — divas stundas jāgaida bagātnieka-žīda Bolgarinova pieņemamā istabā, lai izdabūtu sev vietu «dienvidus dzelzceļu un banku savstarpēja kredita bilances savienotās aģenturas komisijā».) Oblonskis jau ir pārejas tips no aristokratijas uz buržuaziju.*

Atsevišķu stāvokli romanā ieņem Levins, kas pats pārrauga un vada saimniecību savā muižā, pats skatās un rēķina, kur tam varētu peļņa atlēkt, bet pie tam drīzāk jau kopojas ar mužikiem nekā ar kulakiem un makleriem. Teit ir raksturīga scena, ka Levins nepadod roku mežu uzpircējam Rjabiņinam, jo «lakejam es arī nedodu roku, un lakejs ir simtreiz labāks». Kad Oblonskis tam iebild par «kārtu saplūšanu», tad Levins atcērt: «Kam patīk, lai saplūst vien vesels, — man tas ir pretīgi.» Muižnieks-aristokrats sajūt šādā pie bagātības tikušā kupcī savu sāncensi, kas to centīsies izspiest no viņa privileģētā stāvokļa, kas ne tikvien izcirtīs viņa mežus, bet arī viņa parkus, kas lentēm un ordeņiem greznoto ģimetņu vietās pakārs savu tuklo, smaidošo fotografiju. Tāds pat riebums kā Levinam ir arī pašam grafam Tolstojam pret šo buržuazisko «tukšo šķiru» — viņš to ienīst vēl vairāk nekā birokratiju (Kareņinā viņš šādu birokratu zīmē visai nepievilcīgās krāsās), un šos veikalniekus un aferistus viņš pat nelaiž pār sava romana slieksni.** Tas, protams, ir liels

* Sal. Овсянико-Куликовский. «Л. Н. Толстой как художник», 165 — 212. lpp.

** Zināms, džentlmeņi jau šie «kapitala pirmatnējās uzkrāšanas» varoņi nepavisam nav. Atminēsimies tikai, kā Ščedrins 70. gados apraksta šos Kolupajevus un Razuvajevus, kas «brīnišķīgā kārtā izglābušies no katorgas», uz kuru karoga tikai viens uzraksts skaidri salasāms: «распивочно и на вынос», kas visiem spēkiem pūlas savā labā atjaunot dzimtbūšanas iekārtu «mazāk

trūkums šinī romanā, bet vēl lielāku kļūdu nodara rakstnieks, ja tas nepavisam neievēro krievu inteliģenci (t. i., liberalo profesiju priekšstāvjus), kurai taisni 60. gados piekrīt ievērojama loma Krievijas garīgā attīstībā. Tolstojs to dara ar ziņu: viņš neatzīst ne šo inteliģenci, ne arī viņas darbus un centienus; viņš it kā grib uzsvērt, ka tai nav it nekāda nozīme tautas dzīvē, kuru aptver vienīgi muiža un sādža. Koroļenko raksta: «Tolstoja mākslinieciskā vērība visnoteiktāk atspoguļo divus dzimtlaiku Krievijas polus: lauku muižnieku un sādžu zemnieku. Mūsu brāli — pilsētnieku-demokratisko inteliģentu, — kura dzīve norisinās starp šiem poliem, lielais mākslinieks neredz, negrib par viņu nekā zināt, ne arī ar mums rēķināties.»

«Annu Kareņinu» vairs neapstaro agrākais mākslinieka miers, kāds mums plūst pretim no «Kara un miera» lappusēm: rakstnieka debesis sāk pārklāties klīstošiem mākoņiem, viņa psichiku uztrauc jonīgas vētras. Par to, ko tagad pārdzīvo Tolstojs, mums nodod liecību romanā attēlotais Levins, kurā mēs atkal uzejam tik daudz tīri subjektiva un autobiografiska elementa. Levinu vairs neapmierina līdzšinējā dzīves ērtība un pilnība, viņu nomoca jautājumi par dzīves mērķi, par dievu, par nāvi un dvēseles nemirstību, un, nevarēdams atrast atbildi, viņš krīt pilnīgā izmisumā. Viņš saka: «Nezinot tā, ka es tas esmu un kāpēc es esmu, — nav iespējams dzīvot. Bet zināt es to nevaru un tātad nevaru arī dzīvot.» Levins ir pārlasījis Platonu un Spinozu, Kantu un Šopenhaueru, viņš ir studējis cauri teoloģijas traktatus, bet nekur viņš te neatrod tādu nešaubāmu, absolutu patiesības dogmu, kas tam atņemtu visas šaubas un kategoriski noteiktu, priekš kam dzīvot un kā dzīvot! Un to, ko viņam nevarēja sniegt nekāda metafizika un filozofu sacerējumi, Levins šķietas uzgājis krievu mužiku kristīgi-zemnieciskos uzskatos par cilvēka dzīvi un cilvēka pienākumiem, viņu naivi archaiskos reliģijas un morales jēdzienos. *«Und was kein Verstand der Verständigen sieht, Das übet in Einfalt ein kindlich Gemüt»* — kā saka vācu dzejnieks. Mužiks Fjodors stāsta Levinam par kādu otru mužiku Fokaniču, ka tas «pēc taisnības dzīvo, — priekš dvēseles dzīvo, — dievu atmin» (un nevis tikai «savai vajadzībai dzīvo, tikai vēderu piebāž», kā citi mužiki), un šie vienkāršie vārdi tā aizgrābj Levinu, ka tam plūst asaras un tas pateicas dievam, ka nu viņš atradis īsto ticību...

Mums šīs asaras par krievu mužika vārdiem, šī atgriešanās pie Fokaniča ticības paliktu nesaprotama, ja mums to neiztul-

razbainieciskā, bet toties jo vairāk krāpnieciskā veidā» utt. Ščedrina baiļu saucienam: «Чумазый идет!» — pievienojas arī citi tā laika rakstnieki, kā Ņekrasovs, Uspenskis utt.

kotu un neizskaidrotu kāds autobiografijas dokuments. Tas saucās «Исповедь» (var to tulkot kā «Atzīšanos» jeb labāki kā «Grēku sūdzēšanu»), un Tolstojs to uzrakstījis gandrīz vienā laikā ar «Annu Kareņinu» (1879. g.). Tur mēs lasām par tādu dzīves apnikumu un izmisumu, kas tanī laikā pārņēmis Tolstoju, ka viņam izģērbjoties bijis jānoglabā saite, lai nepakārtos starp skapjiem savā istabā, un jāatsakās iet uz medībām ar plinti, lai pārāk vieglā kārtā nedarītu galu savai dzīvei. «Tas notika ar mani tādā laikā,» stāsta viņš, «kad no visām pusēm man bija tas, ko sauc par pilnīgu laimi; tas bija tad, kad man vēl nebija ne piecdesmit gadu. Man bija krietna sieva, kura mani mīlēja un tika no manis mīlēta, man bija labi bērni un lielas muižas īpašums, kas bez pūlēm no manas puses auga un palielinājās. Mani cienīja tuvinieki un paziņas vairāk kā jebkad agrāk, mani cildināja svešinieki, un es varēju pieņemt bez sevišķas pašapmānīšanās, ka mans vārds ir slavens.» Pie tam: «Fiziski es varēju tā strādāt pļaujā, ka nepaliku zemniekiem pakaļ; garīgi es varēju strādāt 8—10 stundas no vietas.» Un, neskatoties uz visu šādu ārēju laimi un pilnību, Tolstoja dvēselē šausmīgs tukšums un sastingums: priekš kam dzīvot, ja tikpat reiz jāmirst un ja dzīvei nav nekāda mērķa!? Viņš prasa zinātnei, lai tā viņu atsvabina no šīm mocošām šaubām: tā zina organismu attīstības likumus, tā prot izskaidrot bioloģiskas, ķīmiskas un fizikaliskas parādības, bet tā tam nesaka nekā par dzīves mērķi un uzdevumu. Viņš meklē mieru sev reliģijā: viņš nodziļinās budismā un muhamedaņu ticībā, viņš pēta pār visām lietām kristīgo dogmatiku un griežas pēc padoma pie teologiem un priesteriem, pie dievvārdu zinātniekiem, — bet viss velti! Viņš rokas iekšā filozofu metafizikā un nogrimst Sokrata un Šopenhauera, Zalamana un Sakia-Muni pesimismā, — nav dzīvei nekāda mērķa! Šausmu ārprāts to apņem, bet tad tam atveras izeja: viņš skatās un redz, ar kādu mierīgu prieku — bez šaubām un mokām — dzīvo, strādā un beidz savu mūžu vienkāršā darba ļaužu tauta tam apkārt. «Un es tagad sāku tuvāk saieties ar ticīgiem cilvēkiem iz nabagu, vienkāršu, nemācītu ļaužu vidus, ar staiguļiem-dievlūdzējiem, mūkiem, raskoļņikiem, mužikiem.» Tolstojs atzīst tagad, ka līdz šim viņš vedis tikai «parazita» dzīvi, ka šāda dzīve viņam un viņa aprindu ļaudīm laupa iespēju sajēgt dzīves mērķi, kuru zina un saprot vienkāršā darba tauta. Un pēc krievu tautas uzskatiem šis mērķis ir šāds: «Cilvēka uzdevums dzīvē — glābt savu dvēseli; lai glābtu savu dvēseli, jādzīvo pēc dieva likuma, bet, lai dzīvotu pēc dieva likuma, tad jāatsakās no dzīves priekiem, jāpūlas un jāstrādā, jāze-

mojas, jācieš un jābūt labam un žēlsirdīgam.» Te mums ir Tolstoja mācību «bauslība un evaņģelijs». —

Parasti mēdz domāt, ka Tolstojs stāv gluži vienatnē ar savu pārdzīvoto dvēseles krizi, ka pie šādām kristīga asketisma un komunisma atziņām to vedis viņa moraliskais ģenijs, kurš tad vēlāk pulcējis ap viņu cienītājus un pielūdzējus. Bet tamlīdzīgas frazes it nekā neizskaidro un nepierāda, un mums, lai tiešām saprastu Tolstoja uzskatus un viņa vēsturisko nozīmi, jāmeklē pēc dziļākiem socialpsicholoģiskiem cēloņiem. Un tos mums nenākas tik grūti atrast Tolstoja laikmeta sabiedriskā un garīgā dzīvē: te mēs redzam, ka Tolstojs nepavisam nestāv viens, ka līdz ar viņu desmitiem un pat simtiem krievu muižniecības idealākie priekšstāvji (sevišķi jaunatne) pārcieš tādu pat dramu, tāpat uzskata sevi par «parazitiem» un sūdz savus grēkus, tāpat griežas pie vienkāršās tautas, lai tā viņus izdziedina no visām šaubām un rāda tiem dzīves mērķus un idealus. Krievijas inteliģence pārdzīvoja toreiz romantisko «tautā iešanas» (народничество) periodu, un šī strāva aizņēma arī Jasnajas Poļanas lielo rakstnieku. Nevar jūrā bangot vētra, kas nesaviļņotu arī klusākos līčus, nevar sabiedrībā notikt kustības, kurām nebūtu savs iespaids arī uz atsevišķi stāvošu individu.

V

Kas bija un kā cēlās tā sauktā «tautās iešana» (narodņičestvo) Krievijā?

Sešdesmitos gados dzimtbūšana nu bija juridiski atcelta, bet jau dažus gadus vēlāk nāca klajā redzams, ka šī reforma nav tautu padarījusi ne brīvu, ne laimīgu. Sādžu zemniekiem piešķirtie zemes gabali izrādījās par maziem un nepietiekošiem, un pie tam tie bija noslodzīti ar nesamērīgi augstām izpirkšanas maksām; zemnieku brīvības un tiesības tika caur sevišķiem likumiem aprobežotas, un paši tie tika nolikti zem administratīvas aizbildnības; sādžu mužiki palika joprojām muižu ekonomiskā atkarībā un tādi bez saviem agrākiem kungiem dabūja nu uz kakla vēl jaunus pavēlniekus — valdības činavniekus. Un citādi sādžā valdīja tā pati tumsība un trūcība — reformu darbs palika pusceļā un, reakcijai pie stūres nākot, to vēl visādi centās bīdīt atpakaļ, pie kam tad par tautas materialās labklājības un garīgas attīstības pacelšanu vairs nevarēja būt ne runas. Bet dzīve tikpat nepastāvēja vairs uz vietas: naturalsaimniecības pamati krievu sādžās tika pamazām izdrupināti; ripojošais rublis sadragāja agrāko dzimtzemnieku archaiski-patriarchalās attiecības; Krievija bija stājusies uz kapitalistiskās attīstības ceļa, un šī

kapitalisma iespaids nāca vispirms redzams tikai savā tīri negatīvā veidā; uz pilsētām vai fabriku centriem aizplūdušie sādžu ļaudis atgriezās atpakaļ vēl tikai tukšāki un kailāki, vēl vairāk sabojāti fiziskā un morāliskā ziņā. Krievu sādža sāka nu iepazīties ar tā saukto «traktieru civilizāciju»: ar alkoholismu un veneriskām sērgām, ar kulaku veikaliem un naudas un izdzīves kāri. Varēja pat tagad izlikties, ka sādžu dzīvē pēc 60. gadu reformas valda daudz bēdīgāks posts nekā agrākos dzimtverdzības laikos. Sādžu no muižas šķīra nu visiem redzama dziļa plaisa: muižu īpašnieki savas attiecības pret zemniekiem nekādi vairs nevarēja ne pašu, ne citu acīs attaisnot ar zināmu aizbildņa vai gādnieka lomu, jo tagad tie ir vienkārši ekspluatatori un kā tādi sabiedriskā ziņā savu mūžu pārdzīvojusi parazitiska šķira. Ja jau pirms 60. gadiem krievu aristokratijas aprindās bija sastopams «grēkus nožēlojoša muižnieka» tips, tad taisni 70. gados, kad zemnieku atsvabināšanas reforma izrādījās par tik nepietiekošu, šī sabiedriskā vainīguma apziņa vēl smagāk nospieda krievu muižniecības idealākos priekšstāvjus un nedod tiem nekur miera.

«Iet tautā!» — tas tagad tika par krievu radikalās jaunatnes lozungu — dzēst savu parādu pret zemo tautu, atsacīties no savas kundziskās ērtības un kopā ar zemo tautu dzīvot viņas sūro darba dzīvi, atteikties no savas personiskas laimes un visus savus spēkus ziedot priekš tam, lai tauta tiktu brīva un laimīga! Daži no šiem jaunekļiem un jaunavām apmierinājās ar vienkāršu tautas izglītības darbu, bet straujākos un dedzīgākos no viņiem nodarbināja krievu tautas (t. i., krievu zemniecības) socialās un politiskās nākotnes lielais jautājums. Tie neparko negribēja pielaist, ka Krievijai arī būtu jāizstaigā cauri kapitalisma smagā, nežēlīgā attīstības gaita: nekas tiem nevarēja izlikties ļaunāks kā buržuazijas zelta visvarenība un proletariata grūtais, postīgais liktenis Rietumeiropā; no kapitalistiski-buržuaziskas iekārtas tie visiem spēkiem gribēja izsargāt Krieviju un to viegli un laimīgi kā ar burvju zizli pārvadīt pāri nākotnes kolektivisma (obščinas) iekārtā, kā arī krievu strādnieku arteļos tie domājās atraduši jau kolektivisma dīgļus, kas zem dzimtbūšanas slogiem nospiesti un sakropļoti, bet kas tagad, ja krievu inteliģence nāks tautai palīgā, drīzi vien uzplauks un attīstīsies. Tādus uzskatus un no tiem izrietošus sabiedriskus pienākumus tolaik sludināja Lavrovs un Nik. Michailovskis, un sakarā ar krievu zemniecības lielo lomu valsts dzīvē un krievu sādžas gauso attīstības procesu šiē uzskati valda krievu radikalā inteliģencē līdz pat 90. gadiem. No sākuma šī «tautās iešana» notiek gluži vai reliģiskas aizgrābtības ekstazē; dzīves īstenību nepazīstot, krievu jaunatne

lika uz sādžu zemniekiem un viņu sabiedriskiem tikumiem pilnīgas brīnumu cerības, un šīm romantiskām iluzijām drīz vien nu sekoja rūgta vilšanās! Krāšņie nākotnes sapņi un plāni nogrima primitīvās krievu sādžas dubļos; jaunie propagandisti atsitās pret sādžas konservatisma biezo sienu, pret mužiku trulo egoismu, vienaldzību un garīgo tumsību, un bez tam viņa darbībai drīz vien darīja galu uradņiku un stanu pristavu smagā roka. Tomēr atziņa, ka uzņemtā nasta pārāk smaga un iet pāri par viņu spēkiem, nebūt nesabiedēja toreizējos krievu socialistiskos utopistus un idealistus: tie redzēja tikai tagad, ka arī viņu saimnieciskā kolektivisma plāni Krievijā nevar piepildīties bez Rietumeiropas demokratiskām brīvībām un pilsoniskām tiesībām, un uzsāka tāpēc zem politisku apstākļu spaida ar visiem līdzekļiem cīņu pret pastāvošo režimu. Šo nesamērīgo cīņu nelielā revolucionaru-narodovoļcu saujiņa turpināja vairākus gadus cauri, līdz pēc 1. marta 1881. g. absolutisma pārspēks tos satrieca...

Tā pati psicholoģija, no kuras dzima krievu narodņiku-tautās gājēju utopijas, izpaužas arī T o l s t o j a vēlākos darbos. Ja palasāmies viņa «Исповедь», tad tik bieži mēs tur sastapsim vārdus «paraziti» un «vienkāršā darba tauta», tad tur tāpat viņš ar kaunu un riebumu nolād savu līdzšinējo kundzisko dzīvi un tāpat cenšas, ar krievu zemnieku masu kopā saplūstot, izdeldēt savas šķiras noziegumu, kā to priekš viņa jau bija darījuši simtiem krievu mantīgo un izglītoto aprindu locekļi. Tātad Tolstoja pārdzīvotā iekšējā krize nav nekāda atsevišķa individuala parādība, bet zināmas šķiras vēsturiska sociala traģika. Starpība starp narodņikiem un Tolstoju tik ir tā, ka narodņiki lūkojas ne tikvien atpakaļ pagātnē, bet arī uz priekšu nākotnē, kamēr Tolstoja ideali un centieni pieder tikai pagātnei; narodņiki gribēja stāties ceļā kapitalismam, bet krievu tautu tie nebūt nedomāja izslēgt no cilvēces kopējiem kulturas un zinātnes ieguvumiem, kamēr Tolstojs pilnīgi noliedz «civilizaciju» un taisni dievina krievu mužiku neattīstību un gara tumsību; narodņiki savās socialistiskās utopijās gribēja kapitalistiskas attīstības procesam pārlidot pāri taisni Furjē nākotnes falansterās iekšā, kamēr Tolstojs neatrod nekādu citu izeju kā ļaut sabrukt tagadējai sabiedriskai iekārtai, izdzēst iz cilvēces vēstures deviņpadsmit gadu simteņus un griezties atpakaļ pie pirmo apustuļu draudžu kristīgā komunisma. Un tamdēļ, ka šāds vēstures eksperiments ir pilnīgi neiespējams, Tolstoja domas un darbus pārņem drūms izsamisums, un, jo mazāk valdošās šķiras klausās uz viņa vārdiem, jo bargākas tiek viņa apsūdzības pret pastāvošo iekārtu un jo karstā-

kas viņa ilgas pēc evaņģeliskas brālības un mīlestības paradizes zemes virsū.

Tolstojs vairs nevar būt *rakstnieks*, kas dzīvi tikai novēro un attēlo, viņš tagad paliek par *moralistu* un *pravieti*, kas visu cilvēci grib labot un atgriezt. Viņš tagad raksta traktatus par reliģijas, morales un sabiedriskas dzīves jautājumiem; viņš karo pret oficialo baznīcu un valsti, pret šķiru nevienlīdzību un bagātnieku liekēdību un izšķērdību, pret valdošās iekārtas tiesām un viņu sodiem, pret karadienestu un pret augstāko šķiru ģimenes dzīvi un viņu kulturas un mākslas baudījumiem; viņš sludina tuvāku mīlestību un žēlsirdību, «nepretošanos ļaunumam» un «nekā nedarīšanu»; viņš krāj slavenu filozofu un moralistu teicienus un sacerē krievu zemnieku garīgam līmenim piemērotus stāstiņus, līdzības un pasaciņas. Un, ja viņš arī vēl dažreiz kā mākslinieks stāj pie audekla un izstrādā ar parasto ģenialo veiksmi kādu gleznu, tad viņa roku tagad vada nevis objektiva mākslinieka tēlošanas dziņa, bet cilvēces glābēja stingri moralizējoši, pamācoši nolūki. Tolstojs vairs nav mierīgais stāstītājs un psihologs — viņš paliek tagad par bargu, nelokāmu apsūdzētāju un soģi, kura balss trīc aiz dusmu uztraukuma, aiz šausmu riebuma par grēkos un netikumos nogrimušo cilvēces sabiedrību, par viņas dzīves tukšību, negausību un izvirtību (piem., «Ivana Iļjiča nāve», «Kreicera sonate», «Tumsības vara»). Mums, diemžēl, telpu trūkuma dēļ nav iespējams šeit analizēt šos Tolstoja raksturīgos darbus, bet lasītāju vērību tomēr gribam griezt uz «Izglītībā» ievietoto «Ivana Iļjiča nāvi». Tolstojs te ņem kāda ikdienišķa caurmēra cilvēka dzīvi iz turīgām, izglītotām aprindām, un viņam no svara pierādīt, cik bezgala tukša un nožēlojami niecīga šāda dzīve un cik lieki un nederīgi izšķiests tikai reiz cilvēkam dotais mūžs, kuru drīz vien nāve aizrauj savā šausmīgā varā! Pret šādu cilvēku dzīvi — pie tam taisni tamdēļ, ka tie ir zināmu sabiedrisku apstākļu, zināmas šķiras uzskatu, tikumu un ārēju formu vergi, — Tolstojs nepazīst nekādu žēlumu; viņu vājības, likstas un ciešanas to nepavisam neaizkustina; Tolstoja vārdi un teicieni cērtas vēl dzīvajam Ivanam Iļjičam ar tādu sarkasmu un īgnumu sejā kā smagi krusas graudi. Tolstojs taisni grib satriekt un sabiedēt savu aprindu locekļus, lai tie atgriežas no grēkiem, lai tie atsakās no savas līdzšinējās dzīves ērtībām, lai glābj savu dvēseli! «Cilvēka uzdevums dzīvē ir — glābt savu dvēseli; lai glābtu savu dvēseli, jādzīvo pēc dieva prāta; bet, lai dzīvotu pēc dieva prāta, jāatteicas no visiem dzīves priekiem, jāstrādā un jāpūlas, jāpazemojas, jācieš un jābūt žēlsirdīgam.» (Исповедь, 62. lpp.)

Tolstoja mācības ir sabiedriska izmisuma

filozofija. Tas bija 80. gadu drūmais, smagais reakcijas laikmets, kad Tolstojs sludināja: «Nepretojaties ar varu ļaunumam!» Pēdējie revolucionari-teroristi bija uz nāvi notiesāti vai uz mūžu aprakti Šliselburgas mūros; tautas drūzmas vienaldzīgi noraudzījās, kad narodovoļcus, bungām rībot, veda uz ešafotu. Krievijas zemstinieki-liberaļi, kas, nosāņus turoties, bija spekulējuši uz kādām brīvākām pārgrozībām valsts dzīvē, tagad bailīgi sarāvās un palikās it klusu; jau tā apspiestā prese tika pilnīgi noslodzīta, un katrs brīvāks vārds, katra brīvāka doma tika nesaudzīgi izdeldēta; Krievijas garīgai dzīvei bija uzlicis virsū savus aukstos, kaulainos pirkstus Pobedonoscevs. Valdošie, administrativie un politiskie spaidi bija tik nepanesami, ka kaut cik dzīva un aktiva sabiedriska kopība teit nepavisam nespēja ne darboties, ne pat elpu atvilkt. Reakcijas tvans bija visas cerības nonāvējis, visus spēkus atņēmis. Narodņiku iluzija par krievu zemniecību, par viņas elementari revolucionarām dziņām (Дубинушка!) un sādžas komunistiskiem idealiem, bija dzīves īstenību izpostījusi — un toreizējā laikmetā nebija priekšā vairs nekādas izredzes! (Ka kapitalisms savā attīstības gaitā radis jaunus sabiedriskus elementus, kas veidos un kaldinās jaunu Krievijas nākotni, to atskārta tolaik tikai neliela marksistu saujiņa, bet tā bija izmesta aiz robežām Ženevas emigrantu kvartalī.) Bezspēcīgā izmisumā lauzīja rokas krievu demokratiskā inteligence (minēsim tikai Nadsonu, Garšinu) vai lika revolveru sev pie deniņiem — un neuzmodināmā verdzības miegā likās uz mūžu mūžiem snaužam krievu tautas masas...

Tādā laikā nu nāca Tolstojs ar savu kristīgas panesības un padevības evaņģeliju, un tikai tādā laikā varēja arī rasties piekritēji viņa mācībai par «nepretošanos ļaunumam». Pretvaru pārspēks likās tik bezgala liels un plašs, ka aktiva cīņa pret to rādījās pilnīgi neiespējama: «ar varu» nekas nav izdarāms, bet varbūt panākumi rasies ar individuālas pašuzupurēšanās piemēru, varbūt tad pretiniekiem izslīdēs ieroči iz rokām, ja tie redzēs savus upurus bez pretošanās ciešam un sāpēs un vaidos tomēr vēl piedodam saviem ienaidniekiem, kā to jau darījuši kristīto mocekļi senā Romā. Tolstojs sludina, ka mēs gan drīkstam par savu pārliecību pasivi ciest, bet nevis to aktivi aizstāvēt. Un tamdēļ: vienkārši neizpildīt oficialas varas rīkojumus, gan tad, nelūkojoties uz visām vajāšanām, šāds piemērs pārliecinās un aizraus citus, un tā galu galā vairs nerasies cilvēki, kas šādu iekārtu gribēs pabalstīt, un tā izbeigsies pati no sevis... Mums te nav vajadzīgs aprādīt, cik bērnišķi naivas un aplamas ir šādas iedomas! Gļēva panesība un padevība nekur un nekad

nav vēsturē izdeldējusi vai mazinājusi nospiestību un kundzību*.

Mums pašiem pēc Tolstoja mācības — jābūt labiem, gan tad caur mūsu personisko piemēru labosies visa apkārtējā pasaule; mums ne tikvien jāsludina Kristus vārdi, bet pašiem arī jādzīvo un jādara pēc tiem. Tagadējā sabiedriskā iekārtā šis evaņģeliskās brālības un vienlīdzības ideals nav izvedams. Pati valdošā sabiedrība (t. i., turīgās, izglītotās šķiras) ir jau tik tālu grimusi un tādā mērā jau sabojāta, ka visa viņas darbība, izdodamie likumi un ievedamās reformas, var tautai atnest tikai vēl lielāku ļaunumu un postu. Tagadējās sabiedrības vēsturisko attīstības gaitu, kura pati kapu rok līdzšinējai šķiru nevienlīdzībai un cilvēces vairuma apspiešanai, Tolstojs saprata tikpat maz kā kāds Vecās derības pravietis: augošās proletariskās kustības gala mērķis viņam garā stādījās priekšā kā nākotnes «verdzības valsts»! Vienīgo cilvēces glābiņu Tolstojs redzēja iekš tam, ka tai vienkārši jābēg prom no tagadējās kapitalistiski-buržuaziskās iekārtas, jāatstāj cilvēces kopīgiem pūliņiem iegūtie kulturas panākumi un jāatgriežas atpakaļ pie primitīvi tukšās un nabadzīgās apustulisko draudžu kopības, kurai — pēc viņa domām — līdzinoties arī pirmatnējās krievu sādžas iekārta. Tamdēļ nost ar tagadējās kulturas izaudzētiem netikumiem un vājībām! Un Tolstojs ar nepielūdzamu stingrumu apkaro ne tikvien liekēžu egoismu un slinkumu, dzeršanu un smēķēšanu, kā arī gaļas ēdienu lietošanu, bet tāpat arī — Šekspīra dramu un Bethovena simfoniju māksl.as baudījumus. Tamdēļ nost ar tagadējās kulturas ērtībām un ieguvumiem! Un Tolstojs met uguni un zibeņus ne tikvien pār valdošo šķiru izšķērdību un greznību, kas pirkta par zemās tautas sviedriem un asarām, bet arī pār tagadējās technikas sasniegumiem un zinātniskiem pētījumiem, — cilvēces neapmierināmo domu, kas mūžam centīsies izdibināt dabas un dzīves bezgalīgās mīklas, viņš stāda zemāk par kāda sektanta iemācītiem svēto rakstu tekstiem vai kāda veca sādžas mužika nesa-

* Ir jau vispār pazīstams, pie kādām gluži neiespējamām pretrunām aizkļuva Tolstojs, konsekventi pie sava «ļaunuma nepretošanās» principa turoties. Tolstojam jautāja, ko viņš pats darītu, ja ierastos Afrikas mežoņi (zulu) uñ grasītos viņa bērnus dzīvus izcept. Tolstojs atbildēja: tādā gadījumā viņš censtos mežoņus pārliecināt, ka tas nav labi un ka tas nelāgi priekš viņiem pašiem. Tomēr ar mežoņiem cīnīties viņš neietu, jo «vai nu viņš pārspētu mani un izceptu vēl vairākus no maniem bērniem, jeb es pārspētu viņu, un mani bērni rītu saslimtu un no slimības nomirtu vēl nejaukākās mokās»!? Reiz viņš izteicās, ka pat traku suni cilvēkam nenākoties nogalināt, ja arī tas mums uzbruktu! Šādu «nepretošanos ļaunumam» nevar atzīt un pieņemt ne cilvēciska loģika, ne arī cilvēciskas jūtas, un pat visdedzīgākie Tolstoja piekritēji (krievu sektanti — duchoborci un molokaņi) šinī ziņā neklausa viņa vārdiem.

karīgiem teicieniem un parunām. Tolstojs savā Kristus mācekļa asketismā iet līdz galam: ja mēs nevaram šodien pat iznīdēt tagadējās iekārtas ļaunumus un uz vietas izdziedēt visus kropļus un tizlus, tad tikpat ilgāk mēs šo sabiedrisko netaisnību nedrīkstam ciest, un tāpēc lai padarām paši sevi par kropļiem un tizliem, lai paliekam paši līdzīgi apspiestiem un izvārgušiem krievu mužikiem. Un nu mēs redzam Tolstoju, kā tas ģērbjas krievu zemnieka kreklā, basām kājām strādā tīrumā, palīdz sādžas iemītniekiem krāsnis mūrēt vai mēslus izvest... Ka šī pielīdzināšanās krievu mužikam (опрощение) pie Tolstoja nepavisam nebija ārēja izlikšanās vai Repina gleznai nodomāts efekts, bet dziļi iekšēja pārliecība un savas dzīves saskaņošana ar pašuzstādītu morales ideālu, par to mums vairs nav nekādas tiesības šaubīties pēc viņa mūža pēdējām dienām. Tolstojs nevarēja savas acis aizvērt, neatsvabinājis sevi no pašpārmetumiem par savas kundziskās dzīves ērtībām Jasnajā Poļanā un nepārrāvis visas saites ar savu agrāko, no viņa paša nosodīto pasauli...

Ar izmisuma šaubām Tolstojam bija jāredz, ka krievu sādžā viņš neatrod to, ko viņš meklē, ka nospiestie, neattīstītie un panīkušie krievu mužiki nekādi nespēj būt augstāko cilvēcības ideālu nesēji. Un pie tam ienīstā pilsētas dzīves kultura viņas atbaidošā veidā, kāda tā Tolstojam parādījās uz skrandainā Chitrova tirgus, Maskavas smirdošās naktspatversmēs un ielas sieviešu kvartalos, arvienu vairāk atrada ceļu uz krievu sādžām un aiznesa sev līdz pilsētas netīrumus un netikumus. Krievijas ekonomiskā attīstība arvienu jo vairāk satricināja vecās agrārās iekārtas pamatus, arvienu jo vairāk nošķiroja sādžas bagātniekus no trūcīgo maz- un bezzemnieku masas, un tā radīja arī krievu zemniecībā sabiedriskas nevienlīdzības plaisas. Kāds trūkums un posts valda krievu sādžā, to Tolstojs dabūja pats savām acīm pārliecināties 1891. gada badā, kad tas neapnicis un nepiekusis gādāja par pabalsta sniegšanu bez maizes un uztura palikušiem zemniekiem. Un tomēr Tolstojs negrib tam ticēt, ka sādžu kopzemes saimniecībai neglābjami jānīkst, un viņš cenšas ar varu sev un citiem ieņurāt, ka tuvāku mīlestība un labdarība spēj iznīdēt ar tagadējiem ekonomiskiem apstākļiem neizbēgami savienoto trūcību un nabadzību. «Kā viena svece aizdedzina otru un kā no vienas sveces aizdegas tūkstošas, tāpat arī viena sirds aizdedzina otru un aizdegas tūkstošas. Miljoni rubļu izdarīs mazāk nekā kaut arī niecīga naudas kāres pamazināšanās un mīlestības pavairošanās cilvēku masās. Ja tikai mīlestība ietu vairumā, — tad arī notiks tāds pats brīnums, kāds toreiz piecas maizes izdalot. Visi būs paēduši un paliks pāri.» (Помощь голодным.)

Pārāk dziļi Tolstojs iesakņojies dzimtlaiku agrārā iekārtā,

pārāk cieši ar visu savu būtību viņš saaudzis kopā ar viņam tuvo sādžas pasauli, lai, tai grimstot, tas spētu acis pacelt uz jaunas dzīves krastiem. Krievijas fabriku proletariata dzīve viņam palika pilnīgi sveša un nesaprotama: krievu strādnieku kustība gāja tam garām kā viņa svētumus apdraudoša plūdu straume, uz strādnieku šķiras uzstādītām prasībām Jasnajas Poļanas vientulis klausījās ar sāpju uztraukumu. Kāda bērnišķa nevarība un un nesaprašana atskan viņa vārdos, ka «strādniekiem, bagātu ļaužu tuvumā dzīvojot, kā sērga pielīp jaunas vajadzības un prasības», ka «darba laika un vecuma aprobežojumi, veselības aizsardzības noteikumi, obligatoriska skolas apmeklēšana, zināmu procentu nodalīšana vecu un nespējnieku apgādībai, fabrikas inspekcijas rīkojumi sagatavo vēl jaunu, nepieredzētu verdzības veidu!!» («Рабство нашего времени»)*

Bet, ja Tolstojs būtu tikai kristīgas panesības spredikotājs un sabiedrisku nākotnes ideālu pretinieks, tad viņu nebūtu nekad modernie varizeji tā ienīduši un izstūmuši iz sava vidus, un tad viņa nāve nebūtu nekad Krievijā tā aizkustinājusi tūkstošu tūkstošas sirdis. Gluži pretim savai mācībai Tolstojs savos darbos vienmēr ir bijis nesamierināms p r o t e s t a n t s, un tādi arī, pašam negribot, tas ir modinājis un skubinājis uz aktivu darbību. Tamdēļ, ka Tolstojs ar sirdi un dvēseli gribēja dzīvē kalpot evaņģelija mācībām, viņam bija jāuzstājas pret dogmu un viņa kritikai bija varens, atsvabinošs iespaids starp krievu zemniekiem un strādniekiem. Tamdēļ, ka Tolstojs visiem spēkiem centās savu aprindu locekļus atgriezt no viņu grēcīgās, samaitātās dzīves, viņam bija klaji jāatsedz tagadējo šķiru pretešķības un ar saviem ugunīgiem vārdiem jāiededzina nepārvaramas ilgas pēc brīvas, laimīgas nākotnes, kur cilvēks vairs nekalpinās savu līdzcilvēku. Un tamdēļ, ka Tolstojs tik ļoti mīlēja cilvēci, viņam ar nevaldāmu dusmu bargumu bija jāienīst visas notiekošās pārestības. Ar varenāku akordu Tolstojs nevarēja savu mūžu noslēgt, kā ar savu satricinošo: «Nevaru klusēt!» Bez saviem nemirstīgiem mākslas darbiem Tolstojs atstājis Krievijas labākas nākotnes vedējiem arī savu n a i d u un savu m ī l e s t ī b u. — — —

Jansons [J. Jansons-Brauns]

«Izglītība», 1911. g., Nr. 1—5, janvaris — maijs, 33.—40., 110.—120., 185.—192., 248.—254. un 331.—336. lpp.

---

* Vispārējā jūsmu saviļņojumā pēc Tolstoja nāves dažs labs zaudēja kritisku spriedumu un centās Tolstoju pierindot pie «socialistiem» vai pat cildināt to kā «socialas revolucijas apustuli» (piem., Jordanskis, «Современный мир», декабрь, 1910.). Pret tik aplamiem lietu un jēdzienu sagrozījumiem visnoteiktāk uzstājās Plechanovs (sal. viņa rakstus «Мысль», «Звезда»).

19

SABIEDRISKI UN POLITISKI JAUTĀJUMI, KAS CIEŠI SAISTĪTI AR LITERATURAS KRITIKU

JANKAVS UN KOMP. KĀ POLITISKĀS CĪŅAS PRETINIEKI

Jauni laiki — jauni ļaudis. Mazākais priekš Latvijas. Bija grandiozu cīņu laikmets, — masas traucās cīņā, masas ārdīja, masas radīja, sprauda taku savām nodomātām tālākām cīņām. Un atsevišķie cilvēki saplūda vienā kopā ar uz priekšu traucošos masu, — runāja viņas mēlē, domāja viņas domas, darīja viņas darbus. Visi bija vienlīdzīgi, — visi bija varoņi, jo masa bija varonis. To redzēja ikviens. Sacīt pretēju būtu bijis melot; pats sacītājs būtu kļuvis par izsmieklu. Tas bija...

Tagad? Tagad no šausmīgās pretvaras un sabiedrisko spēku nelabvēlīgām kombinacijām masas kustība ir nospiesta. Nevis iznīcināta, bet gan apturēta savā uzvaras gājienā; tikai uz laiku apklusināta: dažādo sabiedrisko grupu vajadzību neievērošana no «uzvarētājiem» — viss tas spiedīs šīs grupas pārvietoties, ieņemt blakus «sarkanai lupatai» pat vai ne iepriekšējās vietas vai mazākais izturēties neitrali, to pabalstot. Nāks arī jauni cīnītāji — apzinīgi, kuri, nevis dedzinot un nelietderīgi postot, bet gan soli pa solim nelokāmi trauksies pretim reiz uzstādītam mērķim. Tas var atgriezt atpakaļ pagātnes laikus. Bet tagad vēl nē. Tagad masas klusē. Viņas pārvērtē nesen dievinātās vērtības; pārdomā nesenos, bet tomēr jau tik tālos laikus; iegaumē kļūdas; iespiež atmiņā kaut arī tikai pagaida uzvaru devušos cīņas paņēmienus; viņas iegaumē tos. Atkarot tos tagad viņas vēl nespēj. Masas klusē un vāc garīgos spēkus. Masas vēl nespēj izpaust savu gribu atklāti, visiem saprotamā un vienīgi lietderīgā valodā — masas kustībā, protestā, atklātā cīņā pret muižniecisko valdību. Sašutums un naids gan nava zudis. Viņš pat pieaug; melno spēku dzīru dejas viņu audzē. Bet uz āru šis masu sašutums un naids vēl nespēj izlauzties.

Un, lūk, šādā laikā ronas cilvēciņi, kuri grib caur savu personīgo cīņu izpildīt masas cīņas uzdevumus. Viņi propagandē teroru, partizaņu cīņu, laupīšanas («eksus») u. t. t. Viņi, šie politiskie dekadenti, grib iebaidīt fabrikantu un viņu caur to piespiest atsacīties no viņa fabrikanta būtības, no citu cilvēku izsūkšanas; viņi grib piespiest mācītāju atsacīties no pātariem, ierēdni no kukuļiem, policistu no okšķerēšanas un to visu caur iebaidēšanu, caur teroru. Labi nodomi, bet ģeķīgi ceļi. Un tad arī nodomi kļūst ģeķīgi. Izsūkšana, pātarošana, kukuļošana, okšķerēšana iznīks vienīgi līdz ar to sabiedrību, kura šīs parādības rada, vai arī ar to politisko iekārtu, kura dažas no viņām šai sabiedrībai piekabina. Jācīnās pret visu tagadējo sabiedriski-politisko organismu. Bet cīnīties pret kaut ko nozīmē censties likt viņa vietā kaut ko jaunu. Sabiedriskā cīņa ārda, bet līdz ar to arī rada. Ārpus kaut jel kuras sabiedrības cilvēks ir nulle; viņš nespētu cīnīties ar dabu, izmantot viņu savā labā; viņš kristu iznīcībā. Cīnīties pret kapitalistisko sabiedrību nenozīmē cīnīties pret sabiedrību vispār, bet gan pret sabiedrības, pret cilvēku attiecību zināmu veidu. Un vai šo darbu spēj paveikt atsevišķi cilvēki? Vai viņi spētu pārveidot visu cilvēku attiecības? Nē, to var paveikt tikai masas. Patstāvīgā, vienmērīgā cīņā pret tagadējo politisko un sabiedrisko iekārtu proletariats izpratīs veco, līdzšinējo sabiedrību, un tikai šai cīņā viņš izpratīs arī to sabiedrības veidu, kurš labāki piedien jaunam ražojamo līdzekļu attīstības pakāpienam, — veidu, pie kura ražošana dos vislielākos labumus un prasa vismazāk pūļu. Ne uzreizi viņam izdosies to izprast. Caur kļūdām proletariats tuvināsies patiesībai. Bet to viņš sasniegs vienīgi un tikai pats ar saviem spēkiem. Proletariatam jāizprot savs vēsturiskais uzdevums: viņam jānāk pie pārliecības, ka nevis caur personu, bet visas sistemas maiņu viņš var nodrošināt ceļu uz savu labklājību. Caur cīņu pret atsevišķām personām anarķistīgie «varoņi» tik aptumšo šīs pārliecības izkopšanu. Viņi traucē sabiedrisko spēku sadursmi, viņu attiecību noskaidrošanos. Tāds ir šo politisko dekadentu, anarķistu-eksētāju nopelns. Viņus rada sīkbirģelība, «slimā inteliģence» un skrandu proletariats, viņu rašanos veicina tagadējais sabiedriskais klusums, reakcija.

Bet reakcija veicina arī vēl cita tipa «varoņu» rašanos. Šie pēdējie iedomājas, ka veltīgi ir cīnīties ar pretvaru, ka proletariatam vienalga, vai patvaldība vai demokratiska republika, vai parlamentarisms. «Strādnieku šķiras nogatavošanās (!) ne vismazākā mērā netiek veicināta no tām politiskām un administratīvām iestādēm, kuras pate civilizētā sabiedrība ir spiesta radīt

priekš savas pastāvēšanas kā savus dabiskos organus. Priekš strādnieku šķiras nogatavošanās ir gluži vienalga, vai valstī pastāv absoluta monarķija kā Krievijā, konstitucionelā monarķija kā Vācijā, Austrijā u. c. vai demokratiskā republika kā Francijā, Šveicē u. c. Jo visas šīs formas ir kaut kas ārējs un naidīgs strādnieku šķirai.»* Savādi, bet kādēļ tad visas pasaules proletariats iet cīņā pret to vai citu politisku iekārtu? Krievijas proletariats cīnās pret absoluto monarķiju p a r demokratisku valsts iekārtu. Vācijas un sevišķi Prūsijas proletariats cīnās p a r vispārīgām, vienlīdzīgām u. t. t. vēlēšanām uz Prūsijas landtagu. Austrijas proletariats cīnījās par to pašu. Viņš uzvarēja, kaut arī ne pilnīgi. Kādēļ gan šī cīņa un viņas upuri? Jankavam laikam būtu viena atbilde, — tā ir kungu-inteliģentu pīle: viņi ir pievīluši nabaga strādnieku šķiru; viņi to apmāna un izmanto viņas muļķību. Bet savādi, — jo tālāk, jo lielāka top šī strādnieku «muļķība». Tā Anglijā, kur vēl līdz pēdējam laikam strādnieki neveda patstāvīgu politiku, tagad viņi piedalās valsts politiskā dzīvē kā patstāvīgs spēks, sūta parlamentā savus priekšstāvjus, organizējās politiskās partijās u. t. t. Jankava kgs, kādēļ tas tā? Bet viņam tak esot pie rokas «fakti», kuri pierādot pretēju. Lūk, latiņu zemēs, kā Francijā, Italijā, Spānijā,** strādnieki nošķiroties no visas pasaules un radot paši savu pasauli. Bet kādēļ Jankavs nesaka, ko dara, piem., Anglijas, Ziemeļam. Sav. Valstju un Vācijas proletariats? Kādēļ viņš ņem par piemēru «l a t i ņ u zemes», bet k a p i t a l i s t i s k i attīstītākās zemes, kurās proletariats stāv uz daudz augstāka attīstības līmeņa, viņš aizmirst? Viņam tak vajadzēja zināt, ka Spānija un Italija (pa daļai arī Francija) ir tipiskas sīkbirģelības zemes un ka Francijas sindikalismam ir par pamatu nevis proletariata apziņa, ka «socialdemokratija ir kungu-inteliģentu partija» un jau ne pavisam Francijas proletariata latiniskā rase, bet gan Francijas socialisma dažu grupu parlamentariskais kretinisms, ticība, ka caur parlamentarisko darbību jau nu viss ir gūstams. Francijas sindikalisms lielum lielā daļa ir protests pret šo ģeķīgo ticību; pēdējā viņu audzēja un stiprināja. Tagad šis iemesls zūd. Francijas socialisms atsakās no augšminētā uzskata un sindikalismam zūd zem kājām viens no galveniem pamatiem, un viņš maz pamazām ir spiests atsacīties no savas absoluti politiskās cīņas nepieciešamību noliedzošās taktikas.

Jankavs grib, lai strādnieki «savas organizacijas pārvērš par sevišķu pasauli, kur valdītu vienīgi strādnieku psicholoģija,

* J. Jankavs. «Darbs». Grāmata strādniekiem, 134. lpp.
** Turpat, 128. lpp.

strādnieku tiesību normas, strādnieku morale, māksla, zinātne, pasaules uzskati, īsāki sakot — strādnieku kultura, — un kur netiek iekšā nekādi sveši iespaidi no citām šķirām»*. Man liekas, ka šo «projektu» Jankavam vajadzētu papildināt ar ģeografisku karti, uz kuras būtu atzīmēta tā sala, kurp Jankavs nodomājis aizgādāt proletariatu. Šādas kartes iztrūkums rada «projektā» milzīgu robu. Jo nošķirties no «civilizētas pasaules», paliekot viņā, tak nava iespējams. Bet strādnieki pēc šādas absolutas nošķirtības arī netiecas. Viņi «nošķiras», tikai ne tā, kā mūsu utopists to vēlas. Strādnieki savā vidū pieņem it visus, kas pievienojas viņu cīņai, viņu pasaules uzskatam. Strādnieki negrib pārvērst savas organizacijas par sektēm. Strādnieki nebaidās no ārējiem iespaidiem. Visu, kas pēdējos ir labs un lietderīgs, — viņi izmantos, nebūt to neatmetot aiz tā vienīgā iemesla, ka, lūk, tas ir no ne-strādnieku puses. Un viņi neatraujas arī no soļiem, caur kuriem var darīt iespaidu uz citiem, uz citu sabiedrisku grupu iestādēm.

Bet vai tas nav veltīgs darbs no strādnieku puses, vai viņiem maz ir iespējams kaut kā izmantot savas cīņas labā citu sabiedrisko grupu iestādes; vai tik tas lieki neatrauj strādniekiem spēkus un nenovērš viņu uzmanību no lielās pastarās dienas, no «ģeneralstreika-revolucijas, kura satrieks tagadējo kungu sabiedrību un viņas kulturu»?** Jankavs atbild: jā, — tas ir velts darbs, tas atrauj lieki proletariata spēkus, novērš viņa uzmanību «no pastarās, lielās pestīšanas dienas»... Palūkosimies arī mēs šai jautājumā.

Tagadējā sabiedrība ir šķiru sabiedrība. Trīs sabiedriskās šķiras spēlē viņā galveno lomu. Šīs šķiras ir: zemes īpašnieki, kuru ienākums ir zemes rente; kapitalisti, — viņu ienākums ir profits, un proletariats, kuru uztur viņa paša darbaspēks. Starp šīm šķirām notiek nerimstoša cīņa dēļ proletariata saražotās virsvērtības. Jo vairāk paņem zemes īpašnieki, jo mazāk paliek kapitalistam (ja vien citi ražošanas apstākļi negrozās un darba alga paliek uz vietas). Ja pavairojas darba alga — visiem citiem ražošanas apstākļiem pa vecam paliekot, — tad mazāka daļa atliek, ko dalīties kapitalistam un zemes īpašniekam. Un katra šķira cenšas savu uzvaru, kaut arī viņa acīm redzot būtu tikai pagaida uzvara, nodrošināt uz ilgāku laiku. Viņa cenšas līdz ar savu uzvaru saimnieciskā laukā, nodrošināt savu noteicējas vietu arī dažādās sabiedriskās un politiskās iestādēs. Tādā kārtā viņa var izmantot tos līdzekļus, kuri atronas šo iestāžu rokās. Viņa sagrābj pilsētu un lauku sabiedriskās iestādes, lai ar viņu

* Turpat, 134. lpp.
** Turpat.

palīdzību varētu sagrābt savās rokās skolas, dažādos nodokļus, nabagu apgādniecību u. t. t., u. t. t. Tas dod šķirai-valdniecei iespēju turēt savā idejiskā verdzībā un saimnieciskā atkarībā veselas ļaužu grupas, kuru spēks viņai daudzreiz noder kā pretspars citu, viņai naidīgo sabiedrisko grupu nodomiem un cīņām. Tālāk. Saimnieciski uzvarējuse šķira cenšas sagrābt savās rokās arī valsts politiskās iestādes, kuru rīcībā tagad atronas visspēcīgākie kalpināšanas rīki, — ierēdņu bari, karaspēks, policija, nodokļi, baznīca, skolas u. t. t. Līdz ar politiskām iestādēm uzvarētājas šķiras rokās nāk arī minētie lieliskie kundzības un diktaturas rīki. Ar viņu palīdzību viņa cenšas savu saimniecisko stāvokli galīgi nodrošināt un stiprināt. Savu saimniecisko būtību uzvarējusē šķira ietērpj politiskās bruņās, formās. Šīs bruņas ir tik stipras, ka viņas pastāv vienmēr daudz ilgāk nekā viņas izsaukušie saimnieciskie apstākļi. Zināmā politiskā iekārta zināmu šķiru rokās pārvēršas par patstāvīgu ieroci, spēku, ar kura palīdzību viņa īpašnieki aizsargā savu jau nāvei nolemtō saimniecisko varu un tura politiskā un līdz ar to saimnieciskā kalpībā, lai gan jau saimnieciski stiprākās sabiedriskās grupas. Mazākais zināmu laiku. Tik ilgam, kamēr jaunie sabiedriskie spēki, no jaunās saimnieciskās iekārtas izaudzināti un spēcināti, neizsit līdzšinējos kungus iz viņu kā sabiedriskiem, tā arī politiskiem sēdekļiem. Politiskā vara nāk jaunās (vai jauno) šķiru rokās. Politiskās iestādes tiek piemērotas jaunās kundzenes vajadzībām, tiek pārveidotas vai radītas jaunas. Politiskie ieroči tiek izmantoti jaunās šķiras saimnieciskiem nolūkiem, — varas uzturēšanai un tālākai nodrošināšanai. Tādēļ ikvienai jaunai šķirai, kura tiecas pēc uzvaras, lai viņa to gūtu, — ir pirms politiski jāpieveic līdzšinējā šķira-kundzene. Tikai tad viņa varēs realizēt, izvest dzīvē savu saimnieciski jau nobriedušo varu. Saimnieciskā cīņa pāriet politiskā, — politiskā saimnieciskā. Tās ir divas puses no viena un tā paša kopuma. Viņas nevar atdalīt vienu no otras. Tāpat ka nevar atdalīt, teiksim, zirga labo pusi no viņa kreisās puses. Kas to dara, tas nokauj pašu zirgu. Zirgs beidz būt... Kas politisko cīņu nodala no saimnieciskās vai otrādi, — tas noliedz pašu cīņu, līdz šim verdzināto šķiru cīņu pret valdošām šķirām. Tas ir verdzināto šķiru viltīgs naidnieks un kungu — lišķīgs kalps. Tāds pēc savas mācības objektivām sekām (varbūt ne pēc saviem subjektiviem nodomiem) ir kgs J. Jankavs.

Jankavs noliedz politiskās cīņas nepieciešamību. Strādniekiem viņa esot lieka. Un šo slēdzienu viņš taisa pēc tam, kad dažas lappuses iepriekš vairāk reizes atkārtojis: valsts aizsargā un veicina proletariata ekspluataciju (118. lpp.), un valsts vara (un

bads) piespiež proletariatu ražot virsvērtības priekš nestrādātāju šķiru parazitiskās patērēšanas (120. lpp.). Šeit Jankavs it noteikti piešķir valsts varai (politiskai kategorijai) tādu pat nozīmi, kā «badam», t. i., tam apstāklim, ka strādnieks, atdalīts no ražojamiem līdzekļiem, nespēj, neatradis sava darbaspēka pircējus, sevi uzturēt (t. i., saimnieciskai kategorijai). Tātad šeit, mazākais, Jankavs nebūt nenoliedz politiskās varas milzīgo nozīmi strādnieku izsūkšanā. Un tomēr viņš saka: politiskā cīņa strādniekiem ir lieka. Savādi: valsts vara spiež tevi radīt priekš liekēžiem virsvērtības (saka Jankavs), — bet tev nebūs pret šo varu cīnīties (tā arī saka Jankavs). «Valsts ir organizēta un tiek pārvaldīta taisni priekš tam un tā, ka strādnieki būtu piespiesti vergot priekš kungu sabiedrības. Visās valstīs, vienalga, vai tur pastāv absolutisms vai tā sauktā «tautas priekšstāvniecība», valsts likumi izteic tikai valdošās kungu sabiedrības gribu. Valsts ir pakalpojums tikai pašai kungu sabiedrībai, bet strādnieku šķirai viņa ir verdzības iestādījums.» Tā saka Jankavs sava «Darba» 121. lpp. Bet tev nebūs cīnīties pret šo valsti, pret šo «verdzības iestādījumu», tev jāved vienīgi saimnieciskā cīņa. Un tālāk: «Caur savu revoluciju proletariatam jāiegūst vara ... priekš tam, lai sagrābtu un ekspropriētu valdošās sabiedrības īpašumu, lai pa gadu tūkstošiem sakrātās kulturas mantas izrautu no rokām tam mazākumam, kurš piesavinājies, un darītu tās pieejamas visiem cilvēkiem.» Bet kā lai proletariats nāk pie varas, pirms nesalauzīs līdzšinējo šķiru-kundzeņu varu? Kā lai viņš nobeidz ražošanu priekš liekēžiem, ja viņš necīnīsies pret to varu, kura viņu tagad spiež šo darbu darīt? Lai proletariatam būtu iespējams ekspropriēt ekspropriatorus un padarīt «mantas» par visu cilvēku īpašumu, — viņam ir jāiegūst vara. To atzīst arī Jankavs. Bet to, ka proletariatam šai nolūkā jālauž tagadējas sabiedrības kungu vara un jācīnās pret šīs varas izpaudēju, tagadējo valdību, t. i., jāved cīņa, jālauž valdošo šķiru politiskā vara, jāsagrābj šī vara paša rokās u. t. t., to Jankavs neatzīst. Valsts varu viņš gan grib gāzt, bet cīņu pret to viņš atsakās vest. Viņš paliek šī loģiskā slēdziena vidū. Vēl viņš nava nogājis līdz anarķistīgam sindikalismam, milzu soļiem viņš tuvojas tam, bet vēl viņš atronas pusceļā, ceļa jūtīs. Tādēļ šīs pretrunas, no kurām viņš mēģina izkāpt un nāk pie slēdziena, ka ... pēc proletariata saimnieciskās verdzības iznīkšanas viņa socialā un politiskā verdzība iznīkšot pašas no sevis (t. p., 130. lpp.). Viņš aizmirst šeit, pirmkārt, to, ko dažas rindiņas iepriekš sacījis par tagadējo valsti, kura piespiežot strādniekus vergot kungu labā un kuru tādēļ — bet no šī slēdziena Jankavs baidās — pirms ira jāiznīcina, ja

grib strādnieku verdzināšanu iznīcināt. Un, otrkārt, viņš aizmirst, ka tagadējā socialā un politiskā verdzība nāk par labu veseļām ļaužu grupām, kuras visiem spēkiem centīsies šo verdzības sistemu paildzināt, neļaus viņai sabrukt pašai no sevis, un ka viņas atkāpsies tikai fiziskā spēka priekšā pēc pazaudētās sociali-politiskās kaujas-revolucijas. Šo jauno spēku — proletariatu — gan izsauc ražojamo līdzekļu tālāka attīstība, viņa to audzē, stiprina un izglīto; bet, lai savu no saimnieciskiem apstākļiem izsaukto spēku ietērptu dzīvē, padarītu viņu par sadzīves kārtības noteicēju, — lai to varētu, proletariatam ir jālauž tagadējo kundzeņu politiskā un socialā vara; jāved politiskā cīņa, kuras gala uzdevums — politiska diktatura. Pretējā gadījumā viņa verdzība var paildzināties uz nenoteiktu laiku. Valdošās šķiras no savas varas ar labu pašas no sevis neatsacīsies. Velti Jankavs uz to cer. Un velti viņš savas pagurušā, slimā inteliģenta cerības mēģina iepotēt dzīvības pilnam, no cīņas nebēgošam proletariatam. Un nesen vēl arī Jankavs graizīja šādus mēģinājumus, šādus «ticīgos»! Vēl «Vecos elkos» (1907. g.) viņš griezīgi un nāvējoši smējās par tiem «jaunā virziena» latviešu rakstniekiem, kuri noliedz politisko un socialo cīņu, proletariata diktaturu u. t. t. Bet acīm redzot «Vecie elki» ja ne uzrakstīti, tad vismaz pārdomāti un izjusti ir jau 1905./6. gadā, kad cīņa vēl bija pilnos spēkos, kad ikviens, kas būtu saucis atkāpties, beigt grandiozo cīņu, būtu padots apsmieklam un nievām, — būtu samīts un drīzi aizmirsts. Bet tagad ir citi laiki. Paviršam aplūkotājam un jūtu cilvēkam izliekas, ka nu jau viss ir beigts un pagalam, ka neatmaksājas spēkoties ar politisko pretvaru. Citi domā, ka masas nav spējīgas cīnīties un uzvarēt; ka «mēs» vietā jāliek «es»; ka visu varēs gūt ar atsevišķu cilvēku izraušanu no pretinieka rindām. Vēl citi, un to starpā ir Jankavs, domā, ka politiska cīņa ir veltīga; ka, lūk, Krievijas strādnieki cīnījās, cīņā mira, bet pār viņu līķiem pie valsts stūres pierāpās muižnieki un lielburžuazija. Proletariats neguva nekā. Un Jankavs taisa slēdzienu — proletariatam jāatsakās no politiskas cīņas, kā viņi to jau dara «latiņu zemēs», un jāved vienīgi saimnieciskā cīņa, proletariatam «nava vajadzības pēc tādiem organiem, kas stāvētu ārpus viņa, kā, piem., dažādām politiskām partijām, inteliģences grupām, priekšstāvības parlamentā».* Šo pārmaiņu Jankava uzskatos var izskaidrot vienīgi caur iestājušos klusumu politiski-sabiedriskā dzīvē. «Ideali» netika sasniegti. Un nenoteiktība «Darba» autora uzskatos, kuri jau sen svārstījās starp socialdemokratismu un sindikalismu un

* Turpat, 135. lpp.

pamazi tuvojās pēdējam, — šī nenoteiktība nedeva viņam iespēju augsti novērtēt pēdējo gadu notikumus, izprast viņu rezultatus. Tas savukārt veicināja Jankava uzskatu pārgrozīšanos minētā virzienā. Vienos šī pārgrozība ir vairāk, otros — mazāk negaidīta, vienos pamazītiņa, otros — piepeša, skatoties pēc tā, cik kurš no viņiem tuvu stāv «slimo inteliģentu» sugai.

Jankavs sauc strādniekus atrauties no politiskās cīņas, un viņa balss kopā ar visu atpakaļrāpuļu balsīm izplūst spēcīgā reakcionārā akordā. Esmu pārliecināts, ka tas pret viņa gribu. Bet fakts mums jāatzīmē. Paiet viņam garām būtu noziedzība. Sevišķi tagad, kur masās apatija, klusums, — kad daudzreiz viņas tik viegli uzņem šādas miega zāles. Pretim saucienam «nepiedalaties politiskā cīņā» mums jāaizrāda uz tām grandiozām politiskām cīņām, kurām aculiecinieki mēs tagad esam, — uz Portugali, Persiju, Vāciju. Un arī Krievijas cīņa, bez šaubām, ir apklususe tikai uz laiku. Mēs pārdzīvojam tagad atkal politisko revoluciju laikmetu un tādu, kurās proletariats ņem tiešu, p a t s t ā v ī g u dalību un spēlē dažkārt pat v a d o š u lomu. Tā bija Krievijā.

Šeit Jankavs demoniski piezīmē: un kāds viņam atleca no tam labums? Atstājat jel politisko cīņu pašai «civilizētai sabiedrībai». Uz šo piezīmi Krievijas un sevišķi Latvijas strādnieki ir jau devuši savu asinīm rakstītu atbildi. Un, ka viņi nav izsamisuši par pazaudētām kaujām, to pierāda viņu dzīvā piedalīšanās otrās un trešās valsts domes vēlēšanās. Otrā valsts domē tika ievēlēti 55 socialdemokrati; trešā — neskatoties uz spaidiem un antidemokratisko vēlēšanu likumu — 20. Uz varbūtējo iebildumu, ka to darīja sīkbirģeļi un kungi inteliģenti, jāaizrāda, ka s t r ā d n i e k u k u r i j ā i t v i s u r ievēlēja socialdemokratus. Sīkie birģeļi un inteliģenti-demokrati sekoja viņai kā visrevolucionārākai, kā vissparīgākai partijai. Politiskās cīņas vajadzību nespēja apstrīdēt anarķisti-kompanjoni, to nespēs arī viņu civilizētie aizstāvji — Jankavi, Andersoni u. c., kuru uzskati mazākais šai jautājumā pilnīgi vienādi ar bēdīgi slaveno «kompanjonu» uzskatiem: «Strādniekiem vienalga, vai patvaldība vai demokratiska republika ar viņas tiešo tautas likumdošanu, vai parlamentarisms; kas viņiem par labumu, ka viena valdnieka vietā nāk simtiem viņu.» Tā rakstīja «kompanjoni» (miers viņu pīšļiem) savās lapiņās. Gandrīz vārdiski to atkārto Jankavs.

Šie uzskati, pēc sava ā r ē j ā i e t ē r p u m a būdami revolucionari, pēc sava i e k š ē j ā s a t u r a ir reakcionari. Un taisni tādēļ ar jo lielāku sparu pret viņiem jācīnās; jāatklāj viņu īstā daba, lai atturētu skaļo frazu mīlētājus no aizraušanās; jāatsedz šo uzskatu izpaudēju īstie nodomi, — nodomi, kurus viņi nevis

apzinīgi uzstāda, bet kuriem loģiski, nenovēršamā kārtā, atšķetinot un sekojot savu uzskatu pamatpavedienam, viņi tuvojas. Uzklausat tikai! Strādnieku atsvabināšana ir pašu strādnieku uzdevums; viņu pasaulei vajag nodziļināties pašai sevī, izvairīties no «civilizētās sabiedrības» iespaida; attīstīties mūžīgā naidā pret visu, kas nāk no «civilizētās sabiedrības». Tas ir lieliski! Pēc tam seko: strādniekam jāved vienīgi saimnieciskā cīņa. Lai politiskā un sociālā vara viņu spiež — par to Jankaviem nava nekāda daļas. Un tad atkal: proletariats caur savā revolucijā iegūto varu ekspropriēs ekspropriatorus — o! — un netikai kapitalistus, bet it visus, kam ir «manta», un arī inteliģentus, kurus tik ļoti saudzē socialdemokratija; bet tad šie revolucionari ķepiņās tā paklusām iebilst: tagadējā sociālā un politiskā verdzība iznīks p a š a s no s e v i s. — No vienas puses, vārds revolucionarisms, kurš visiem lai spiestos acīs, ar kura palīdzību tiek vervēti piekritēji, un, no otras, starp skaļajām frazēm paslēptais reakcionarais saturs, atrunāšana no cīņas. Tiek gan r u n ā t s, ka nošķirtā «strādnieku pasaule, pieaugdama spēkā un sociālā nozīmē», p a t s t ā v ī g ā c ī ņ ā norūdīdamās, «caur ekonomisku ģeneralstreiku-revoluciju satrieks tagadējo kungu sabiedrību un viņas kulturu»*, bet tiek visur aizmirsts, ka arī sociālā un politiskā iekārta ir jāuzskata par tagadējās «kungu sabiedrības kulturas» sastāvdaļu; tiek aizmirsts, ka t a i s n i š i e «civilizētās sabiedrības kulturas» elementi no buržuazijas visvairāk tiek izlietoti cīņā pret proletariatu un ka tādēļ pret viņiem (t. i., tagadējo socialo un politisko iekārtu) proletariatam jo sevišķi jāuzstājas, t. i., jo sevišķi stingri jāved sociali-politiskā cīņa. Bet var būt, ka teikumā — «proletariats satrieks tagadējo kungu sabiedrību un viņu k u l t u r u» — Jankavs, starp citu, grib sacīt, ka proletariatam caur p a s t ā v ī g u c ī ņ u ir jāiznīcina arī tagadējā valsts. Tas gan runātu pretim jau augšā pievestam Jankava-tolstojieša teikumam, ka sociālā un politiskā verdzība iznīks p a š a s no s e v i s (tiklīdz būs iznīcināta saimnieciskā verdzība), bet pieņemsim, ka tas tā: ka zem cīņas pret civilizētās sabiedrības kulturu Jankavs ir domājis arī cīņu pret tagadējo sociali politisko iekārtu. To pieņemot, mēs tā puslīdz tiekam ārā no tā pretrunu purva, kurā Jankavs, atrazdamies ceļa jūtīs, iestidzis. Tātad tagadējo v a l s t i proletariatam jāiznīcina. Bet valsts vara izpaužas viņas dažādās iestādēs, kuras savā visumā izpauž saimnieciski valdošo šķiru gribu un uzstājas pret šai gribai pretējo citu sabiedrisko grupu gribu, to laužot un viņas izpaudējus verdzinot. Tātad arī pret tagadējās valsts iestādēm

* Turpat, 134. lpp.

Jankavam jāpielaiž cīņa. Viņš to nedara, tādēļ runāt «iznīcināt valsti», ir fraza, ja nepielaiž cīņu pret valsts varu izpaudējāmiestādēm. Tāpat kā f r a z a ir saukt proletariatu «taisīt revoluciju», ja saucējs noliedz pastāvīgu, sistemātisku cīņu pret revolucijai nolemto iestādījumu. Politisku cīņu Jankavs noliedz, bet revoluciju, viņš sakās atzīstam. Un tad arī tikai tādu, kurai seko ekspropriatoru ekspropriēšana. Vienīgi tā var saprast jau reiz pievestos vārdus par revoluciju, kurā proletariats gūs uzvaru, lai atsavinātu «civilizētas sabiedrības» rokās nākušās «mantas»... Tikai ceļas jautājums, kas tad novērtēs proletariata spēkus un taisīs slēdzienu: celies, nu laiks gūt varu! Man šķiet, ka to var novērtēt tikai pats proletariats un tikai nerimstošā cīņā pret viņam naidīgo politisko iekārtu. Proletariatam, lai viņš varētu taisīt pareizu slēdzienu par savu spēku nobriešanu un politiskās vai socialistiskās revolucijas iespēju, ir jāved nerimstoša kā saimnieciskā, tā arī politiskā cīņa. Šai cīņā tiks demonstrēti pretinieku spēki. Nuja, — es jau ar domāju (sacīs Jankavs), ka «pastāvīgā naidā un cīņā pret visu, kas atrodas ārpus proletariata pasaules, pret visu tagadējo kungu sabiedrību, pret viņas tiesībām, likumiem (?! — tā būs tak politiska cīņa, — Jankav', vai Jums prāts!), morali, mākslu, zinātni, pasaules uzskatiem, pret visu kungu-parazitu kulturu» (134. lpp.), ka šai pastāvīgā cīņā nogatavosies proletariata spēki priekš liela streika-revolucijas. Te atkal Jankava parastās pretrunas. Bet varbūt Jankavs domā, ka politiskai cīņai priekš proletariata tikai viena nozīme — viņa spēku demonstracija. Ka viņš «t ā a r ī» domā, to apstiprina viņa bailes no «iespaida», kuru varot atstāt uz proletariatu citas šķiras, ja viņš piedalītos pēdējo sabiedriski-politiskās iestādēs. Neizprotami tikai, kā gan Jankavs uzdrošinās laist savu «proletariatu» «pastāvīgā cīņā pret civilizētās sabiedrības kulturu». Šāda cīņa bez «iespaida» uz proletariatu tak nepaliks, vismaz viņa spiedīs proletariatu grozīt savus uzskatus par šīs kulturas spēku, atzīt, ka viņa vēl šimbrīžam ir diezgan stipra u. t. t. Bet nepārmetīsim Jankavam viņa pretrunas. Ne viņa vaina, ka tam bija lemts «Darbu» «sastādīt» ceļa jūtīs.

Tagad ilgāki pakavēsimies pie sekošām domām. Revoluciju proletariats var «taisīt», pat varu viņš drīkst piesavināties, drīkst pret likumiem cīnīties, — bet i z m a n t o t šo cīņu un viņas rezultatus — demokratizētos likumus un valsts iekārtu — to viņš nedrīkst. Nedrīkst, kā to apgalvo Jankavs, — pirmkārt, tādēļ, ka tas būtu veltīgs darbs; proletariatam vienalga esot, vai Krievijā absoluta monarķija vai Šveices demokratiskā republika (kurā arī savādas patvaldības un demokratiskās republikas vienlīdzības sludinātāji pie reizes it omulīgi noslēpjas); otrkārt, tādēļ, ka,

izmantojot tagadējās sabiedrības likumdošanas iestādes, proletariats nākšot zem šīs sabiedrības iespaida; treškārt, tādēļ, ka demokratizēt tagadējās politiskās iestādes esot pašas «civilizētās sabiedrības» uzdevums un beidzot — v i s a i šai socialai un politiskai būdai jākrīt taču p a š a i n o s e v i s. Tā Jankavs.

V i s p ā r par politiskās cīņas nepieciešamību un n e n o v ē r š a m ī b u tika runāts šī rakstiņa sākumā. Tagad apskatīsimies, vai viņa var proletariatam nest kādus t i e š u s labumus; vai viņa var uzlabot viņa stāvokli tagadējā sabiedrībā vai vismaz v e i c i n ā t šo uzlabošanu. Jankavs visu to noliedz.

Viņš sadala tagadējo sabiedrību divās pasaulēs — vienā no viņām dzīvo muižnieki, kapitalisti, zemnieki, amatnieki, inteliģenti — tā ir tā «civilizētā sabiedrība»; otrā «pasaulē» uzturas — strādnieki-ražotāji (skrandu-proletariats ir pievienots «civilizētai pasaulei»; ražotājiem viņu pieskaitīt taču nevar; viņš ir tipisks «patērētājs»). Šīs Jankava divas pasaules ved savstarpēju nerimstošu cīņu; viņas, pēc Jankava domām, ir sastingušas savā iekšienē. Nevar būt starp viņu atsevišķām daļām nekādas spēku kombinacijas; proletariats, piem., nedrīkst iet kopā ar kādu daļu no «civilizētās pasaules» pret pēdējās otro daļu. Ka šī doma ir naivi-maldīga to, man liekas, tagad zin ikviens darbnīcas pirmgadējais māceklis, pat ikviena pirmās klases ģimnaziste. Tikai Jankavs steigā uz anarcho-sindikalismu to neizprot — priekš viņa tagadējā sabiedrība ir d i v u pasauļu sabiedrība. Bet ikvienam tagad ir zināms, ka tagadējā sabiedrība sadalās t r i j ā s g a l v e n ā s grupās — zemes īpašniekos, kapitalistos un proletariatā. Šo galveno grupu savstarpējā cīņa izveido tagadējo sabiedrību, bīda viņu uz priekšu. Visasākā cīņa ir starp pirmajām divām grupām, no vienas puses, un proletariatu, no otras. Arī cīņa starp zemes īpašniekiem un kapitalistiem uzliesmoja diezgan spēcīgi; piem., Anglijā viņa ilga dažus gadu simteņus un dažreiz pieņēma pat savstarpēja kara formas. Tagad viņa aprimuse; konflikti starp šīm divām grupām kā Anglijā, tā arī citur tiek izšķirti miera ceļā. Viņu, šo draugu-naidnieku, acis tagad ir vērstas pret kopējo naidnieku — proletariatu. Pēdējais tagad gandrīz it visur ir izaudzis par patstāvīgu spēku un uzstāda savu patstāvīgu politiku, kura griezta kā pret zemes īpašniekiem, tā arī kapitalistiem. Proletariats nevar ilgāk palikt senākā nenoteiktā stāvoklī; viņš nedrīkst būt par buferi starp kapitalistiem un zemes īpašniekiem, — jo šāds stāvoklis prasa kompromisus, atsacīšanos no dažām, saprotams, viskrasākām prasībām; līdz ar savu spēku pieaugšanu proletariats to sāk izprast un uzstāda savu patstāvīgu cīņas programu, ved savu patstāvīgu politiku; mazākais milzu soļiem viņš traucas tai pretim. It visur viņš tagad patstāvīgi piedalās

parlamentariskā dzīvē, uzstāda savas politiskās prasības, aģitē un propagandē no parlamenta tribīnes savas idejas un pulcē ap sevi pēc saimnieciskā stāvokļa viņam tuvāk stāvošās sabiedriskās grupas.

Bet nava jau diez cik tālu aizgājuši tie laiki, kad proletariats aiz spēka trūkuma nebija spējīgs uzstādīt savu patstāvīgu politiku un patstāvīgi iejaukties sabiedriskā un politiskā dzīvē. Viņam atlika izmantot mantīgo šķiru savstarpējās sadursmes. Vissekmīgāki viņš to ir spējis Anglijā. To pierāda paša Jankava pievestie Angļu fabriku likumi no 1832.—64. gadam. Bet jau sevišķi vēlākie laiki — jautājumos par 9 un 8 stundu darba laiku. Jankavs gan piemetina, ka «šie sīkie noteikumi nebūt nav parlamenta asprātības mākslīgs radījums. Viņi ir izstrādājušies pamazām no pašiem jaunākā ražošanas veida apstākļiem»*. Tas jau nu gan tā, — bet to jau arī neviens socialdemokrats nesaka, ka parlaments varētu kaut ko tādu radīt, priekš kam saimnieciskos apstākļos nebūtu vēl nogatavota vieta. Tiek tikai sacīts, ka šo «notikumu» izvešanu dzīvē proletariats var paātrināt, izmantojot «civilizētas pasaules» savstarpējās ķildas. «Cik visai arī nevēlējās atsevišķs fabrikants ļaut vispilnīgāko vaļu savai vecajai peļņas kārei, fabrikantu šķiras izteicēji... uzrunāja strādniekus pavisam citā valodā, nekā agrāk. Viņi uzsāka cīņu par labu labības likumu** atcelšanai (tātad pret zemes īpašniekiem. P.), bet, lai panāktu uzvaru, viņiem bija vajadzīga strādnieku palīdzība.» To pašu darīja zemes īpašnieki. Arī viņi meklēja atbalstu proletariatā un solīja viņam to vai citu prasību izpildīšanu.*** Tātad Anglijas proletariatam atlika tikai šo draugu-naidnieku savstarpējās ķildas izmantot. Cik viņa spēkos stāvēja un kā viņš to prata, viņš arī to darīja.

Saprotams, caur šādu «civilizētās sabiedrības» savstarpējo ķildu izmantošanu no kapitala jūga proletariatam atsvabināties nav iespējams; bet uzlabot savu stāvokli kā sava darbaspēka pārdevējs — to viņš var. To rāda it visu kapitalistisko valstju fabriku likumi.

Bet iesim tālāk. Tagadējā sabiedrībā ir ne tikai trīs minētās grupas, kuras rada lielāku vai mazāku nesaskaņu mantīgajos — «civilizētā sabiedrībā», kā Jankavs mīl izteikties. Mantīgās šķiras dalās daždažādās grupās un grupiņās, — sākot ar lielrūpniekiem un lielgruntniekiem, beidzot ar darbnīcu īpašniekiem un sīkzemniekiem; viņiem pievienojas — uz Jankava mājiena — arī t. s.

* Turpat, 117. lpp.

** Šo likumu uzdevums bija caur augstām muitām sadārdzināt labību: likums runāja par labu zemes īpašniekiem.

*** Turpat, 115., 116 lpp.

inteliģence. Bet visu to Jankavs neredz; viņš skatās uz tagadējo sabiedrību caur metafiziķa brilli. Viņš sadala tagadējo sabiedrību divās daļās, divās pasaulēs — proletariskā un «civilizētā» un aplūko viņas kā kaut ko sastingušu, negrozāmu. Pēc J. «civilizētie» — ir visi tie, kuri nestrādā «tieši produktivu darbu», un proletārieši — tie, zem kuru «rokām izaug jaunas taustāmas vērtības». Šīs — pēc Jankava domām — ir divas negrozāmas pasaules, — divas pasaules, starp kurām nav ne vismazāko sakaru, un, ja tādi būtu, tad viņas drīz jācenšas iznīcināt. Proletariats jāiežogo savā aplokā, «civilizētie» savā — tur viņi tad «dzīvos un attīstīsies pastāvīgā naidā un cīņā».

Un tas tā ies jeb pareizāki: tam tā jābūtot līdz «civilizētās pasaules» pastarai dienai, līdz tai lielai sadursmei starp šīm divām kulturām, — sadursmei, kurai jāizšķir, kurai no viņām pieder nākotne. Priekš mūsu ātri izceptā sindikalista nava nekādas starpības starp politisko un socialo revoluciju; viņš tās sakausē vienā kopumā, un, tā kā viņa apziņā pirmā izplūst otrā, — tad viņš nāk pie slēdziena, ka politiskas revolucijas nemaz neesot. To, ko saucot par politisko revoluciju, tā esot tikai dekoraciju maiņa. Viņš aizmirst, ka aiz šīs dekoraciju maiņas slēpjas socialo, sabiedrisko spēku pārvietošanās, ko savukārt izsauc ražojamo līdzekļu attīstība. Un, ja viņš nebūtu aizmirsis šo šķiru sabiedrības nenovēršamo attīstības gaitu, kā arī to, ka neviena no vecajām grupām labprāt jaunai šķirai savu varu neatdos, ja viņš visu to nebūtu aizmirsis, viņam bija jānāk pie slēdziena, ka arī proletariatam šai «dekoraciju» maiņā jāņem pēc iespējas dzīva un tieša dalība. Caur to mazākais pa daļai proletariats varēs izvietot «dekoracijas» pēc savas gaumes, savā labā. Vienam pašam viņam ļoti grūti tas nāktos. Bet lieta jau nu gan tā, ka Jankava «civilizētā pasaule» ir dažādu interešu sakopojums. Bez minētām divām galvenām grupām — zemes īpašniekiem un kapitalistiem — Jankavs tur ievietojis arī veselu rindu dažādu starpšķiru, kuras ar vienu savu spārnu pieskaras, piem., zemes īpašniekiem vai kapitalistiem, ar otru — proletariatam. Daudzreiz pat nevar noteikt, pie kuras šķiras tā vai cita sabiedriska kategorija pieskaitāma. Šis tagadējās sabiedrības patiesais stāvoklis ir jāievēro ikvienam, kas grib runāt par proletariata taktiku, par viņa attieksmi pret to vai citu politiski-sabiedrisku parādību un attēlot proletariata nozīmi tai vai citā politiski-sabiedriskā procesā.

Bez cieši nošķirtām, absoluti naidīgām grupām tagadējā sabiedrībā ir grupas, kuru saimnieciskās prasības ne visos jautājumos spiež viņas uzstāties pret proletariatu, un otrādi. Ir grupas, piem., sīkie amatnieki, sīkie zemnieki, kuras, lai gan pēc sava stāvokļa ražošanā nava pieskaitāmas

proletariatam, tomēr ir ieinteresētas kapitalistu un zemes īpašnieku varas mazināšanā. Viņas naida pilnas skatās uz lielajiem policistu un ierēdņu bariem, militarisma augšanu, lielajām muitām un akcizēm. Kapitalisti (kopā ar zemes īpašniekiem) ir sagrābuši valsts varu savās rokās un izmanto viņu, lai ar militarisma palīdzību nodrošinātu sevim jaunus tirgus un «mieru» iekšienē; viņi uzkrauj nabadzīgām grupām nodokļus, atraujot pēc iespējas mazāk no saviem ienākumiem.

Un viss tas tiek darīts valsts — pareizāki — valdības vārdā. It dabiski, ka sīkbirģeļi tādēļ ir gatavi uzstāties pret tām valsts iestādēm, kuras izpauž kapitalistu un zemes īpašnieku intereses; viņi ir gatavi pabalstīt ikkatru, kas iziet uz valsts iekārtas demokratizēšanu. Saprotams, arī sīkbirģeļi, tikuši pie valsts varas, nepielaidīs iznīcināt privatīpašumu uz ražojamiem līdzekļiem. Bet viņi nekad neuzstāsies ar tādu niknumu un plēsonību pret tām proletariata prasībām, kuras iziet uz viņa stāvokļa uzlabošanu tagadējā sabiedrībā, piem., jautājumā par nodokļu sistemu, muitām, akcizēm, kā arī fabriku likumos u. t. t.; sīkbirģeļi neliegs proletariatam arī pilsoniskās tiesības, kā sapulču, runas, preses, biedrošanās, streika u. t. t. brīvības. Viņi to nedarīs jau tādēļ vien, ka proletariats ir galvenais spēks, kurš var demokratiju pietiekoši aizsargāt pret muižnieku un lielkapitalistu reakcionarajiem nodomiem. Var iebilst, ka, lūk, ir bijuši gadījumi, kā, piem., 1851. gada decembrī Francijā, kad taisni sīkburžuazija (zemnieki) ir veicinājuse kontrrevolucijas uzvaru. Viņa republikas vietā lika patvaldību ar visu viņas balto teroru. Bet, tuvāk ieskatoties šajos gadījumos, mēs redzam, ka viņiem ir pārejošs raksturs, ka nenovēršamā kārtā sīkburžuazija ir spiesta uzstāties par demokratisku valsts iekārtu, jo muižniecība un lielburžuazija savu interešu labā ir spiestas aplikt to nodokļiem, izputināt viņu u. t. t., kas galu galā sīkburžuaziju sadusmo pret absoluto monarķiju un spiež uzstāties par demokratiskām prasībām. Proletariatam, kurš ir tieši ieinteresēts — to tik Jankavi spēj noliegt — sapulču, biedrošanās, streika u. t. t. brīvībās un maksimalā darba laika nokārtošanā likuma ceļā, — atliek tikai šādu sīkburžuazijas stāvokli izmantot. Ar sīkburžuazijas piepalīdzību viņam iespējams mazināt muižnieku un kapitalistu varu. Un tas taču ir proletariata interesēs. Un tādēļ viņam šī cīņa ir jāierosina un jāuzņemas viņas vadība, bet nevis, kā sindikalisti ieteic, — atturēties no viņas. Mūsu sindikalists arī domā, ka tas nav proletariata uzdevums, ka gan jau «civilizētā pasaule», t. i., šai gadījumā sīkie birģeļi, paši piespiedīs kapitalistus atkāpties no pārāk lielās plēsonības. Bet Jankavam taču vajadzētu zināt, ka sīkie birģeļi dzīvo tādos sabiedriskos apstākļos, kuri galīgi nomākuši viņas iniciatives un

noteiktas cīņas vadības spēju. Viņi ir izkaisīti par savām darbnīcām un zemes stūrīšiem; tie kasās un ēvelē no rīta līdz vakaram; viņiem neatliek laika kopīgi uzstāties. Viņi tikai kurnē un lād, vaimanā un kunkst. Stipri viņus vajag saukt, tad tikai viņi stājas cīnītāju rindās, un pastāvīgi viņus vajag skubināt. Ne atsevišķi «pravieši», aģitatori, «runātāji» to spēj. Šis «saucēja» darbs jāveic veselai sabiedriskai grupai. To var un veic — vienīgi proletariats.

Arī inteliģence to nespēj. Arī viņa ir iestiguse tādos pat apstākļos kā sīkburžuazija. Arī viņa ir sadalīta atsevišķos individos, kuri katrs ved savu patstāvīgu dzīvi un līdz ar to izstrādā nošķirta cilvēka psiholoģiju ar zināmu «es» dievināšanu, personu kultu u. t. t. Inteliģence spēj gan radīt atsevišķus varoņus (bet arī neliešus), izbīdīt iz sava vidus spēcīgas atsevišķas personas, bet atsevišķas personas nespēj iekustināt masas; un kā viens kopums inteliģence nespēj uzstāties. Mazākais uz ilgāku laiku ne. Ir gan bijuši, sevišķi Krievijā, gadījumi, kad inteliģence — viņas atsevišķas daļas — ir pārspējuse savu individuelo dabu un uzstājusēs kā viena vienība. Tā tas bija Savienību Savienības laikā (1905. g.), bet gan varenāki un ilgāki narodovoļcu un zemļevoļcu laikos (1860.—1885. gadā). Bet arī šī cīņa bija savos galvenos aktos atsevišķu cilvēku cīņa.

Bet ne tikai katra atsevišķa inteliģenta dzīves apstākļi ņem inteliģencei iespēju uzstāties kā veselai vienībai, kā kopotam sabiedriskam spēkam; ņem iespēju vest patstāvīgu sabiedrisku cīņu, — ne tikai šis apstāklis, bet arī tas visiem zināmais un no visiem atzītais fakts, ka inteliģences dažādās grupas ieņem tagadējā sabiedrībā dažādu stāvokli un stāv tādēļ dažādās attieksmēs pret tagadējās sabiedrības šķirām un viņu interesēm. Dažas inteliģences grupas ir pieslējušās cieši un noteikti tagadējās sabiedrības «kungiem»; viņas ir saistītas ar viņiem gan radnieciskām saitēm, gan savas dzīves apstākļiem, tradicijām u. t. t. Šai grupā ieskaitāmi kapitalistisko uzņēmumu organizatori un tekniķi; viņu tiesību un likumu aizstāvji; viņu dzīves attēlotāji un idealizētāji. Otra grupa turpretim ir tikpat cieši saistīta ar proletariatu un citām trūcīgo ļaužu aprindām; viņas radnieciskās saknes daudzkārt meklējamas šais aprindās; un viņas dzīves apstākļi līdzinās šo grupu dzīvei; daudzkārt viņi noslīd pat zemāk; arī viņi pārdod savas spējas (reizēm garīgās, reizēm fiziskās) ražojamo līdzekļu īpašniekiem. Daži no šās grupas locekļiem izpilda kantoristu vietas, daži tautskolotāju un avīžnieku vietas; daži strādā proletariskās organizacijās kā propagandisti, aģitatori, organizatori, kā sekre-

tari u. t. t., — piem., arodnieciskās biedrībās, kooperatīvos u. t. t. Kā Jankavs arī *neuztrauktos* par šī inteliģences darba rezultatiem, kurus viņš apzīmē par neproduktiviem, — tomēr viņa prātam vajadzētu taču atzīt, ka šī inteliģences grupa ir proletariska un spēj ar proletariatu iet roku rokā. Sabiedrisko parādību aplūkotājam un iztirzātājam nekad nevajag *uztraukties*, nekad nevajag nostāties uz *moralista* pamatiem. Pieprasīt inteliģences darba pārtraukšanu vai — kā to Jankavs grib — greznuma lietu neražošanu — tā ir taču utopija, murgi. Tādas prasības nevar *tagadējā* sabiedrībā uzstādīt. Viņa pate taču šādas darba nozares rada. Jācīnās tātad pret visu tagadējo sabiedrību. Drusku pārgrozot vienu no Jankava saucieniem, mēs varētu līdz ar viņu sacīt: «Ja gribat zināt, kādu iespaidu greznuma lietu ražošanas un inteliģences darba pārtraukšana tagadējā sabiedrībā darītu uz strādnieku masām, tad negriežaties pēc ziņām pie savas slimā inteliģenta morales, bet griežaties pie tā strādnieka, kurš caur šādu «reformu» tiktu izmests uz ielas bez darba un maizes. Prasat viņam, vai greznuma lietu ražošanas pārtraukšana nāktu viņam par labu. Viņš, bez šaubām, teiks, ka šāda «reforma» nāktu viņam par ļaunu, jo tā notiesā viņu uz bada nāvi.» Jankavs ir īsts birģelisks moralists — ar proletarieša biksām. — Tā *vajadzētu* darīt, kad strādniekam ietu labi, — ar to, *kas ir*, viņš nerēķinās. Kā kurš katrs liberals viņš sakās strādniekam labu stāstām, bet nemaz nejūt, ka ar saviem stāstiem par inteliģenta darba un greznuma lietu ražošanas iznīcināšanu viņš novērš proletariatu no viņa galvenā uzdevuma, no cīņas pret visu tagadējo sabiedrību. Jankavs šeit līdzinās tiem birģeļiem, kuri saka, ka visa ļaunuma sakne meklējama žūpībā, smēķēšanā, izšķērdībā — atsevišķās parādībās. Aiz kokiem viņi neredz mežu. Tāpat Jankavs.

Bet atgriezīsimies pie nelaimīgās inteliģences. Kā redzējām, divas no viņas grupām ieņem vairāk vai mazāk noteiktu stāvokli, pieslienas vienai vai otrai no galvenām sabiedrības šķirām. Starp šiem diviem inteliģences spārniem atronas viņas trešā grupa. Viņas pazīme ir — nenoteiktība un pastāvīga ļodzīšanās. Īsts purvs. «Slimā inteliģence», kā pareizi to apzīmē Jankavs «Vecos elkos». Viņas saimnieciskais stāvoklis, attieksme pret sabiedrības galvenām šķirām ir nenoteikta, pilna nejaušību. Tas rada arī viņas garīgo nenoteiktību. Viņas galveno daļu sastāda valsts un sabiedrisko iestāžu ierēdņi. Viņiem, lai nezaudētu savu vietu un maizi, ir jāpūš to taurē, kam viņi acumirklī kalpo. Ja valsts despotiska, arī viņi despoti; ja demokratiska — arī viņi tādi. Tāpat sabiedriskās iestādēs un uzņēmumos. Ja valsts vai sabiedriskās iestādes nāk citu šķiru rokās, viņi gatavi aizstāvēt jaunās kun-

dzenes intereses. Viņiem pievienojas tie, kuru profesijas ir cieši saistītas ar tagadējo valsti, piem., skolotāji, garīdznieki un citi. Bet viņi ir paklausīgi un padevīgi vienīgi tik ilgam, kamēr to kungam un sargam iet labi. Tiklīdz līdzšinējo kungu vara sāk ļodzīties, tad šie «ko pavēlat» ļautiņi var vecajai iekārtai kļūt bīstami. Mēs paši bijām 1904.—06. gadā šādu parādību aculiecinieki. Tā ir verdziski viltīga un nejēdzīga ļaužu grupa. Bet ne tādas ir divas pirmās inteliģences grupas. Tās ir noteiktas un savās pozicijās diezgan stingras. Saprotams, ne tik stingras kā tās šķiras, kurām viņas pieslejas. Bet pēdējo uzdevums viņas saistīt pie sevis un izmantot viņu garīgās spējas. To jāprot it sevišķi proletariatam. Ģeķīgas ir bailes no inteliģences «idejiskās diktaturas». Ideja nekad nevaldīs pār ekonomiku, vismaz uz ilgāku laiku nē. Bet pēdējai pirmo izmantot ir iespējams un vajadzīgs, — turot, saprotams, viņu zem ciešas un pastāvīgas kontroles.

Apskatīsim šeit arī K. Kautska domas par inteliģenci un viņas dažādām grupām. Tas dos mums vēl lielāku iespēju novērtēt Jankava naivi maldīgos uzskatus. K. Kautskis aizrāda, ka inteliģentu skaits tagad pastāvīgi pieaug un pieaug ātrāk nekā strādnieku skaits. Tā, piem., Vācijā 1882.—1895. gadā strādnieku skaits pavairojies par 62,6%, bet kalpotāju (ierēdņu inteliģentu profesiju locekļi) — par 118,9%. Arī «brīvās profesijas» inteliģentu skaits tai pašā laikā pieaudzis par 37,2%, kurpretim visu iedzīvotāju skaits tikai — 14,5%. Šīs parādības cēlonis — kapitalistu un zemes īpašnieku atsvabināšanās no savu uzņēmumu organizēšanas, valdīšanas utt. Bet K. Kautskis nebūt nepieskaita visu inteliģenci «mantīgajiem», «civilizētai sabiedrībai». Inteliģenci viņš apzīmē par jaunu, kapitalisma radītu starpšķiru (*Mittelstand*). Šīs starpšķiras pamats nava privatīpašums uz ražojamiem līdzekļiem, kā tas bija un ir sīkburžuazijas amatniekiem, sīktirgotājiem, zemniekiem u. c. «Jaunās vidus grupas pamats ir cits. Privatīpašums uz ražojamiem līdzekļiem pa lielākai daļai priekš viņas nespēlē nekādu lomu. Tur, kur viņas priekšstāvji nodarbojas kā patstāvīgi strādnieki, šiem līdzekļiem gandrīz vienmēr ir ļoti niecīga vērtība, tā, piem., pie gleznotājiem, ārstiem, rakstniekiem. Un tur, kur ražojamie līdzekļi jau pieņēmuši kapitalo formu, «galvas» strādnieki ir nevis kapitalisti, bet proletarieši.»

Bet būtu tikpat nepareizi jauno vidus grupu pieskaitīt proletariatam.

«Viņa ir izkūņojusēs iz buržuazijas, saistīta ar to dažnedažādām gan radnieciskām, gan socialām saitēm un stāv ar viņu uz vienāda dzīves līmeņa. Un vesela rinda inteliģento profesiju ir

ļoti cieši saistīta ar buržuaziju; tās ir tās profesijas, kuras kapitālistu dara lieku, uzņemdamās viņa funkcijas uz sevi, kā, piem., direktori, uzņēmumu kalpotāji (ierēdņi). Bet līdz ar kapitālista funkcijām tie piesavinās arī kapitālista pārliecību un nostājas pret proletariatu. Citu inteliģento profesiju tiešs uzdevums ir izteikt zināmus politiskus vai reliģiozus uzskatus, kā, piem., publicistu, dažu tiesu ierēdņu, kā prokuroru, — tad policistu, garīdznieku utt. Valsts baznīca, birģelisku grāmatu izdevēji nodarbina tikai tādus cilvēkus, kuri vai nu tādos pat uzskatos, kā viņu «darba devēji», vai kuri par samaksu gatavi aizstāvēt cita uzskatus. Arī šis apstāklis daudzos «inteliģentos» spiež to nostāties pret proletariatu.

Bet gan vislielāko nesaskaņu starp inteliģenci un proletariatu rada tas, ka pirmā ir privileģētu ļaužu grupa. Viņas privileģētais stāvoklis balstās uz izglītības priekšrocībām. Lai gan viņas interesēs ir, ka tautas masas būtu izglītotas tik tālu, ka viņas izprastu zinātnes nozīmi un pielūgtu viņu un viņas priekšstāvjus, bet personīgās intereses viņu spiež uzstāties pret ikvienu tiekšanos paplašināt to ļaužu skaitu, kas varētu sasniegt augstāko izglītību.» Kapitalistiskā ražošanas iekārta pieprasa milzīgu daudzumu inteliģento spēku. Un, jo tālāk, jo vairāk. Tādēļ buržuazija pabalsta izglītības izplatīšanos. Domā arī, ka plašās masas līdz ar izglītību iesūks sevī buržujiskos uzskatus. Bet izrādījās, ka tas notiek tikai tur, kur izglītība ir zināmu grupu privileģija. «Tur, kur izglītība ir vispārīga, viņa nevis paceļ proletarieti līdz birģelim, bet gan nospiež «galvas strādnieku» līdz proletariešu stāvoklim.»

«Tais zemēs, kur izglītības iestāžu tik daudz, ka iznīcina izglītības privileģēto stāvokli, — inteliģencē ronas naids pret izglītības izplatīšanos. Šīs izglītībai pretējās aprindas nokļūst pretrunā ar tagadējo ražošanas veidu, viņas top vēl niknākas progresa naidnieces nekā kapitālisti, nokļūst visreakcionārāko reakcionaru kompanijā — cunftes un agrariešu (junkuru) aizstāvjos. Tagadējās zinātnes zvaigznes, profesori un studenti visbiežāk uzstājas pret sieviešu izglītību, cenšas ebreju inteliģenci izspiest no konkurences lauka, prāto par to, kā varētu sadārdzināt augstāko izglītību un aizslēgt viņas durvis nemantīgo priekšā.»

It dabiski, ka šīs inteliģences aprindas nāk sadursmē ar proletariatu, kurš uzstājas pret ikkurām un tamdēļ arī pret izglītības privileģijām. Nelūkojoties uz dažādiem šķēršļiem, izglītība traucas joņiem uz priekšu — inteliģences viena grupa pēc otras grupas tiek proletarizētas. Līdz ar mācīto strādnieku skaita pieaugšanu viņu cerības kļūt par patstāvīgiem uzņēmējiem arvienu vairāk pamazinās, algas darbs arvienu biežāk kļūst par viņu

mūža pavadoni. Tai pašā laikā mācīto strādnieku ātrā pieaugšana atņem vienai inteliģences grupai pēc otras cerības nodrošināt savu stāvokli caur norobežošanos un konkurentu skaitļa mākslīgu ierobežošanu. Viņas arvienu vairāk noslīd proletariata stāvoklī. Viņas ar visiem spēkiem cenšas uzturēt savu birģelisko ārieni, bet pastāvīgi pienāk brīdis, kad atsedzas šo inteliģences grupu proletariskā sirds; viņas sāk interesēties par proletariata šķiras cīņu un beigu beigās aktivi viņā piedalās.

Bet ir vēl kāda inteliģences vidus grupa, kurai ar sīkburžuaziju kopīgs viņas divdabīgais sabiedriskais stāvoklis. Tādēļ attieksmē pret proletariatu viņa tikpat nedroša un nepastāvīga kā sīkburžuazija. Šodien viņa uzbudinās par kapitala rīcību, bet rītu — par proletariata «rupjām manierēm». Šodien viņa sauc proletariatu aizstāvēt savu cilvēcisko būtību, bet rītu paģēr no viņa socialā miera uzturēšanu.

Divas īpašības viņu atšķir no sīkburžuazijas, — pirmkārt, viņa ir garīgi daudz spējīgāka par pēdējo; viņa ir spējīga drīzāk pacelties pār ikdienību, pār šaurām grupu interesēm un aizstāvēt visas sabiedrības vajadzības. Bet otrā īpašība sīkburžuazijas vietniecei runā par ļaunu — inteliģences vidus grupai nav cīņas spara. Sīkburžuazija spēj uzstāties pret kapitala varu, viņa ir to pierādījuse. Bet minētā inteliģences grupa ir cīņas nespējīga. Viņa ir opozicijā tik ilgi, kamēr buržuazija ir opozicijā. Kur buržuazijas opozicija beidzas, tur sākas viņas riebums pret šķiru cīņu. Viņa pravieto šķiru cīņas vājināšanu. Šķiru cīņa top viņas acīs par sacelšanos, dumpi, revoluciju. Šķiru cīņai jāatstāj sava vieta socialam mieram, socialām reformām.

No visa sacītā K. Kautskis taisa sekošu slēdzienu: «Būtu pārspīlēti, ja mēs sacītu, ka ir iespējams visu inteliģenci dabūt proletariata pusē; bet būtu vēl nepareizāki, ja mēs viņu pieskaitītu «mantīgiem». Šai sabiedriskā grupā atronamas pamazinātā kārtā visas kapitalistisko sabiedrību raksturojošās socialās pretrunas; bet tai pašā laikā mēs redzam, ka šai mikrokosmā, tāpat kā tagadējā sabiedrībā, proletariskais elements aug.»*

Tas skan «drusku» citādi nekā Jankava «Darbā». Saprotams, šeit nav morales. Bet ir attēlota tiešamība, un, cik tālu to pielaiž līdzšinējie novērojumi, ir uzmesta glezna iz pārrunājamās sabiedriskās grupas nākotnes. Inteliģence nava no viena socialā sastāva. Viņā aug proletariska sastāvdaļa. Proletariatam tas ir jāizmanto savā labā. Un viņš to arī dara. Arī inteliģences proletariskā daļa nespēj uzstāties kā kopums. Viņa pieslienas proletariata cīņai pa atsevišķai personai un atdod šai cīņai savas

* «Pret Bernsteinu». K. K., Kr. izd. «Буревестник», 161.—168. lpp.

spējas. Un tās ir inteliģences sparīgākās daļas spējas. Atstumt viņas būtu aplami un noziedzīgi.

Lūk, te ir tie sabiedriskie spēki iz Jankava «civilizētās sabiedrības», kurus proletariats var izmantot kā cīņā par sava stāvokļa uzlabošanu pie tagadējās sabiedrības, cīņā par dažādiem sociāliem likumiem un valsts iekārtas demokratizēšanu, kas p a v a i r o viņa iespēju tālāk cīnīties, tā arī pa daļai cīņā pret visu tagadējo sabiedrību. Tātad politiskā cīņa nevar būt un nava veltīga.

Bet atkal — politiskā cīņa nevar proletariatu atsvabināt no kapitala jūga: šī cīņa t i e š i nava virzīta pret tagadējo sabiedrību, bet viņa kopā ar augšminētām grupām palīdz proletariatam iz vadītāju šķiru rokām izraut vienu kalpības ieroci. Arī tas ir labi. Vienam to veikt proletariatam nekādā ziņā neizdotos.

Bet Jankavs taču saka, ka Krievijas absolutā monarķija nav sliktāka par Šveices demokratisko republiku. Tas ir, pēc Jankava domām ir vienalga, vai pastāv progresivais ienākumu nodoklis vai nodokļi uz nabadzību; vienalga — vai sapulces dēļ tevi pakar jeb vai pulcējies bez policijas aizbildniecības; vienalga, vai strādnieks brīvi drīkst pulcēties un biedroties, jeb vai viņa sapulces apšauda un biedrības tramda, un biedrus tiesā un sūta uz katorgu; Jankavam vienalga, vai militarisms aug augumā jeb vai militarisms, kaut arī aug, tad tomēr zem pastāvīgi augoša, atklāta sabiedriska protesta; viņam vienalga, vai it visiem ir dota iespēja bruņoties un tādi aizsargāties pret briesmoņu patvarībām, jeb, kā tas ir Krievijā (un Latvijā), bruņota ir tikai viena sabiedrības daļa, «Melnie simti» un «zelbstšutci». Jankavam par visu to nava ne mazākās daļas. Viņam vienalga. Jā, varbūt ar' ... Bet neba jau nu proletariats sekos Jankava murgiem![1] Proletariats ir gājis,

---

[1] Zīmīgu J. Jankava raksturojumu pāris gadu vēlāk ir sniedzis A. Upīts apcerējumā «Renegati un viņu laiks»: «Bet ja nu pagriežamies pie šā laika raksturīgākā izradījuma, pie latviešu renegatu kapraļa J ā ņ a J a n k a v a, tad tur redzam renegaciju kā labi apdomātu un apzinīgu tieksmi, kā smalki izpētīta laika un apkārtnes manīgu izmantošanu, kā sistematisku piemērošanos apstākļiem, kā nepārspējamu veikalisku kalkulaciju ... 1910. gadā vēl iznāca viņa kodīgais apcerējums pret dekadentisko mākslu, birģelību un vēsturiskā materialisma sagāzējiem, bet jau 1911. gada sākumā pa «Dzimtenes Vēstneša» slejām sāka plūst viņa reakcionarie, sabiedriskas riebēju lapas virzienam pilnīgi piemērotie artiķeļi. Tik elektriski ātri vēl neviens cilvēks nekur pasaulē nav «pāraudzis» savus uzskatus! Organiska izaugšana un pāraugšana ilgst gadiem; Jankavs ar rāvienu izlien no vecā uzskatu kažociņa un ietērpjas jaunā ... Tas galu galā nav vairs tikai vienkāršs veikalnieks, kurš peļņas dēļ gatavs uz visu. Tur kopā ir peļņas kāre un verdzisks kalpības gars, galēja pašpazemošanās un puiciska lielība, pašnicināšana un atriebība, sašutums un viltība, tikumisks trulums un skaļa nekaunība.»
(Vrd II, 1913., 219.—220. lpp.) [Sakārt.]

iet un ies politiskā cīņā. Politiskās cīņas nepieciešamību viņš izjūt pats pie savām miesām, pie sava vēdera, interesēm, par kurām Jankavs pie reizes prot tik skaisti triekt. Un šai cīņā proletariats atradīs sev palīgus zemniekos, sīkrūpniekos, demokratiskā un proletariskā inteliģencē. Saprotams, ar šo kompaniju pie saviem tagadējiem spēkiem, pie kapitalisma tagadējās attīstības pakāpes, kad vēl nebūt kapitalisms nava sadumpojis pret sevi sabiedrības lielāko daļu, — pie šiem apstākļiem proletariats nevar izcīnīt socialismu. Bet demokratisku valsts iekārtu viņš var iegūt, viņš var izraut no kungu rokām vienu otru kalpināšanas ieroci un līdz ar to sev iespēju tālāk ar jo lielākām sekmēm cīnīties un jaunus cīnītājus izaudzināt. Absolutā monarķija ņem iespēju proletariata apzinīgiem locekļiem vest pie šķiras apziņas savus līdzbiedrus, un tādā kārtā viņa stipri kavē šķiru cīņu. Jo bez šķiras apziņas nav arī sekmīgas šķiru cīņas, ja daudz, tad dumpis, cīņa bez sistemas, bez noteikta mērķa, kura tādēļ jo drīzi tiek apspiesta un lauzta. No šiem upuriem Jankava konstitucionelās un demokratiskās «nelietības» ir ja arī ne pilnīgi brīvas, tad mazākais daudz daudz brīvākas. Arī to viņam vajadzēja iegaumēt, iekams ķerties pie «ieteikšanas» raksta izdošanas Krievijas absolutai monarķijai, t. i., kara stāvokļiem, ierēdņu patvarībām, sodu ekspedicijām, nodokļiem uz nabadzību, skolu trūkumam, preses, strādnieku biedrību, sapulču u. t. t., u. t. t. vajāšanām. Bet Jankavam vienalga. Lūk, kāds pesimists.

Jā, — bet kas tad par to, ka proletariats, piedalīdamies šai nolādētā politiskā cīņā, nāks zem citu sabiedrisku grupu iespaida, — vienaldzīgi piezīmēs mūsu pesimists un žēli, pilns tēvišķas gādības noskatīsies uz nabaga vārgo, nevarīgo proletarieti.

Bet mēs nebaidāmies no «ļaunajiem» iespaidiem. Mēs domājam, ka Jankava audzināšanas metode ir novecojusēs jeb vai viņa «proletarietis» ir par daudz «slimīgs» (citādu jau nu gan nespēj radīt «slimā inteliģenta» — Jankava — fantazija), un Jankavs baidās, ka tik «puikas» to nepaved. Lai varētu sekmīgi vest cīņu, vajaga izprast pretinieka vājās un stiprās īpašības, — un piemērot savus uzbrukumus šiem novērojumiem. Bet visu to var iegūt tikai nerimstošā cīņā un piedaloties (ja nelaiž, tad ar varu spraucoties) pretinieka kā valsts, tā arī sabiedriskās likumdošanas iestādēs. Jankavs baidās, ka tik tur, tais iestādēs, proletariats nenāk zem citu iespaida un (citādi bailēm nebūtu vietas) negroza savu dabu un prātu, savu morali, kulturu u. t. t., u. t. t., t. i., ka tik proletariats, piedalīdamies politikā, nebeidz būt par proletariatu un neatsakās no cīņas pret visu buržuazisko pasauli. Un to

domā cilvēks, kurš katra teikuma galā («Vecos elkos») klāsta: es esmu vēsturiskā materialisma piekritējs. Tas nerīmējas. Jo vēsturiskā materialisma piekritēji zin, ka ikkatras sabiedriskas grupas *pamat*uzskatus un cīņas *virzienu* nosaka tas stāvoklis, kuru attiecīgā grupa ieņem sabiedriskā ražošanā. Politiskā dzīve, literatūra, māksla u. t. t., u. t. t. var gan atstāt uz viņu zināmu iespaidu (no kura izvairīties nav iespējams), bet viss tas nespēj grozīt viņa uzskatu pamatus, cīņas virzienu. Tātad arī bailes no buržujiskā iespaida nevar proletariatu kavēt piedalīties valsts politiskā dzīvē un viņas iestādēs.

Bet tas esot muļķīgs darbs. Pate «civilizētā sabiedrība» gan jau izbūvēšot valsts iestādes, un viņas kritīšot pašas no sevis. Tā apgalvo «vēsturiskā materialisma piekritējs». Jo, lūk, politika, zinātne, māksla, morale, sociālās attiecības u. t. t. ir tikai saimniecisko attiecību virsbūve. Ja kritīs pats pamats, gan jau tad arī virsbūve kritīs — pate no sevis... Tas ir pāranalizētais vēsturiskais materialisms. Viņa atzinēji aizmirst, ka sabiedrisko ēku jau nu nevar vis tik pilnīgi pielīdzināt vienkārša, mirstīga namdara uzceltai ēkai. Sabiedriskas ēkas pamati var sen jau būt sakurtuši un pat sabiruši — un virsbūve var ilgi vēl pastāvēt; dažreiz pamatus var pat pārbūvēt, nebūt neaizskarot virsbūvi. Kas gan uzņemtos, piem., pie mums Krievijā apgalvot, ka muižniecība ir valsts saimnieciskais pamats, ka viņa ir noteicēja tautas saimniecībā, — bet muižnieciskā politiskā iekārta turas un spiež un lauž jauno saimnieku tiekšanos pēc virsbūves. Un Latvijā? Šeit muižniecība tagad valda atkal pilnīgi, bet ne viņa ir Latvijas saimniecības galvenais faktors; iz tautas saimniecības viņa ir pilnīgi izstumta. Galveno lomu tur spēlē pelēkie baroni (saimnieki), buržuazija un proletariats. Bet vecā «virsbūve» turas. Kādēļ? Tādēļ, ka katra politiska iestāde izpauž zināmu iedzīvotāju grupas intereses; šīs grupas viņu (iestādi) aizstāv, kuram nolūkam izlieto it visus iepriekš jau savāktos un sagatavotos līdzekļus, kā tautas tumsību, baznīcu, bruņotu spēku u. t. t. Neviena sabiedriska iestāde *nekrīt* pate no sevis. Viņu vajag *gāzt*, pret viņu jācīnās. To pierāda it visas cilvēces vēsture, to izsaka Marksa vēstures uzskats. Ekonomika, ražojamo līdzekļu attīstība pārgroza cilvēku attiecības. Uz zināmas attīstības pakāpes ražojamie līdzekļi maz pamazām kļūst par atsevišķu cilvēku privatīpašumu. Tiek izbīdītas sabiedriskās grupas, kuras ražošanu organizē, vada; grupas, kuras tieši ražo, seko organizatoru aizrādījumiem; un beidzot grupas — kuras saražoto nogādā patērētājiem; u. t. t. Dažādās grupas ieņem dažādu stāvokli sabiedriskā ražošanā; vienas top atkarīgas no otrām. Ronas un attīstās nevienlīdzība dažādo sabiedrisko grupu stāvoklī, nevien-

līdzība, kuru attiecīgās, viņā ieinteresētās grupas cenšas nodrošināt un nodrošina arī politiski-sabiedriskās iestādēs. Ekonomika ir visām pārgrozībām par pirmcēloni, par pamatu. Bet, ja tās sabiedriskās grupas, kuras šais pārgrozībās ir ieinteresētas, pašas aktivi pie viņu izvešanas dzīvē neķertos, tad ilgi (pat velti) uz viņām vajadzītu gaidīt. Tādēļ marksisms prasa no saviem piekritējiem visaktivāko līdzdalību sabiedriskā procesā. Šī procesa tiešais bīdītājs ir pats cilvēks un vienādām vajadzībām vienotās cilvēku apvienības, šķiras. Šī procesa aizstāvis un viņas uzvaras galvinieks ir — ekonomika, kuras pretējības ar «virsbūvi» — socialām, politiskām u. t. t. iestādēm — rada cilvēkos pārliecību par cīņas nepieciešamību un vajadzību. Vienu tik tevim jāzin: tiklīdz tevī ir radies naids pret zināmu politisku, sabiedrisku u. t. t. iestādījumu, kopo viņu ar tādu pat citu cilvēku naidu, nekādā ziņā neslāpē viņu, bet ļauj lietderīgi izpausties, — cīnies. Ja šāds naids būs pārņēmis plašākas tautas masas, tā ir zīme, ka pretējība starp saimnieciskiem apstākļiem un «virsbūvi» ir jau sasnieguse taustāmus apmērus.

Un tāpat arī jautājumā par cīņu dēļ socialisma. Nevar noteikt, ka nu ir ražojamie līdzekļi nogatavojušies priekš socialisma, un nevar arī noteikt pretēju. Bet, tiklīdz masās ronas apziņa, ka kapitalisms jāārda, ka vislabāka ražotāju organizacija pie tagadējiem ražojamiem līdzekļiem ir socialisms, — vajag sparīgi doties cīņā, kopot naidu pret kapitalismu. Pate cīņa — saprotams, ne personu un grupu cīņa — bet masas cīņa rādīs, vai ir jeb nava vēl laiks grandiozām pārgrozībām.

Sacīt, ka socialās vai politiskās iestādes kritīs pašas no sevis — nozīmē ļaut mūžīgi valdīt līdzšinējiem kungiem, nozīmē pretoties ekonomikas aizrādījumiem, nozīmē apslāpēt no apzīmētām pretrunām radīto naidu pret politiski-sabiedriskām iestādēm. Tas ir sauciens uz miegu un pacietību. Šai saucienā izplūst ikviena politiskas cīņas noliedzēja, ikviena anarķista skanošās frazes. Jankavs no pēdējiem atšķiras tikai caur savu nenoteiktību, ļodzīšanos. Bet viņš savu «Darbu» sastādījis ceļa jūtīs. Nevar viņam tādēļ pārmest. Gan jau iemācīsies, par piem., no M. A. Bakuņina, kurš priecājas, ka Markss pierādījis to «nenoliedzamo patiesību, kuru apstiprina visa cilvēces, tautu un valstju vēsture, — patiesību, ka ekonomiskā tiešamība ir vienmēr idejisko un politisko tiesību priekštecis». Pie šiem anarķista Bakuņina vārdiem Krievijas labākais marksistiskās vēstures izpratējs un izpaudējs Plechanovs piebilst: «Bakuņins domā, ka, ja «ekonomiskais fakts» ir visu pārējo sabiedriskās dzīves «faktu» priekštecis, tad neviens no šiem faktiem nevar savukārt darīt iespaidu

uz sabiedrisko ekonomiku. Tādēļ acīm redzot Bakuņins bij palicis uzticīgs savai vēsturiskā materialisma izprašanai, kad viņš sacīja, ka sabiedriskā dzīve vienmēr ir sabiedrisko domu priekštece un ka «viņa nekad nava pēdējo rezultats». Ir zināms, ka Bakuņins un viņa piekritēji ļoti auksti izturējās pret propagandu. Ir zināms, ka Bakuņins neatzina arī nekādu citu «politiku» kā tikai valsts noārdīšanu: tas ir it loģiski no cilvēka, kurš pārliecināts, ka «ekonomiskais fakts», būdams par politiskā priekšteci, savukārt nevar nākt zem pēdējā iespaida. Markss nesalīdzināmi plašāki, dziļāki un pareizāki izprata ekonomiskās un politiskās savstarpējās attiecības; bet, kad viņš sacīja, ka, lai kapitalismu nobīdītu, proletariatam pirms jāiekaro politiska vara, tad Bakuņins to izskaidroja kā sekas no Marksa neloģiskuma, viņa ļaunā rakstura īpašībām un kā sekas no viņa nevaldāmās «tiekšanās pēc izlīgumiem ar radikalo buržuaziju». Šajos izlīgumos, pēc Bakuņina domām, slēpjas visa Marksa politiskā programa.*

Un šo anarķistu «materialistisko vēstures uzskatu» līdz ar citiem «revolucionariem» sindikalistiem piesavinājies arī mūsu jaunizceptais sindikalists.** Praktikā šis uzskats noved vai nu pie atturības no kaut jel kuras aktivas sabiedriskas darbības (līdzīgi anarķistīgajiem tolstojiešiem), vai arī pie bezsistemas darbības, nenoteiktības, svārstīšanās, ārprātīgām domām.***

Mums tādēļ stingri un asi ir jāuzstājas pret šo, mazākais priekš latviešiem, jauno virzienu strādnieku šķiru cīņas teorijā. Jāuzstājas pret visu, jālauž viņš, iekams tas vēl paspējis nobriest. Saprotams, latviešu strādniekos viņš dziļas saknes nevar laist; latviešu strādnieki dzīvo apzinīgu dzīvi; viņus neizraus «slimās inteliģences» izsamisuma murgi. Bet tagad, sabiedriskās dzīves bēguma, atplūdu laikā, masas kustībai neesot, baltajam teroram sabiedrisko spēku uzstāšanos laužot, — viņš mazākais uz laiku var atrast strādniekos dzirdīgas ausis un pavairo jau tā lielo sabiedrisko spēku apatiju. Tādēļ cīņai jābūt jo asākai, noteiktākai.

P-ns [K. J. Daniševskis]

«Cīņa», 1908. g., Nr. 97, 98, 99, 15. (2.) jūlijā, 15. (2.) augustā, 1. septembrī (18. augustā).

---

* «Совр. Мир»; февраль, 1908 г.: «Критика теории и практики синдикализма» Плеханова, 168., 169. l. p. Iz turienes pievesti arī Bakuņina vārdi.

** Viņa uzskatus par Marksa vērtības teoriju šeit neapskatām. To vajadzētu darīt atsevišķā rakstā.

*** Skat. Fr. Engelsa «Bakunisti darbā».

SODĀMI LITERARISKI NOZIEGUMI

Necik ilgi atpakaļ pasniedzu cien. «Rīgas Avīzes» lasītājiem mūsu neaizmirstamā tautieša Kronvalda Āta domas par tēviju un brīvību. Kas nu ne vien to, bet pilnīgi Kronvalda Āta dzīves aprakstu būs lasījis, tas par to nemaz vairs nešaubīsies, ka Kronvalds ne vien mīlēja savu tautu, bet arī augstā godā turēja savas tautas valodu, tēvu ticību un dievabijāšanu. Tēvuzeme, ticība un dievabijāšana ir nāvīgi ienaidnieki visiem mūsu socialdemokratiem, jeb kā tie sevi tagad mēdz devēties, «progresiviem»*. Tiem ir citi ideali, citas idejas. Lai nu šīm savām greizām idejām piedabūtu vairāk piekritēju jeb vismaz tos piekritējus, kuri tiem tagad ir, paturētu zem savas vadības, tad tie savām gudrībām mēdz uzlikt tādu kā tautisku nokrāsu, kā tautiskas idejas segu. No tam var redzēt, ka mūsu «progresivie» tautības lietā redz kādu slepenu spēku, stiprumu un laikam nākuši pie atziņas, ka tikai tas var cerēt uz panākumiem un uzvaru, kam par pamatu ir īsta tautas un tēvijas mīlestība. Aiz tiem iemesliem zināmie kungi savos rakstos, lai tiem būtu labāks pievilkšanas spēks, mēdz arvienu atsaukties uz kādiem mūsu mirušiem censoņiem, sevišķi tādiem, kuri pie tautas vislabākā godā ir stāvējuši un kurus vēl tagad un, cik ilgi latviešu tauta pastāvēs, ikkatrs ar cienību pieminēs. «Progresivie» kungi un rakstnieki iz tādu vīru dzīves aprakstiem nu mēdz izmeklēt un izlasīt dažus gabaliņus un teikumus, kuri tiem šķiet vislabāki noderēt priekš savas aģitacijas, sastāda kādu rakstu vai «vēstures» grāmatu un to tad izlaiž tautā. Šinīs rakstos tie nu mēdz iztēlot un salīdzināt pagājušo revoluciju ar to pašu cīņu, kādu mūsu agrākie censoņi esot cīnījušies. Daži pat iet tik tālu, ka nostāda mūsu agrākos censoņus gandrīz tāpat par revolucionariem, it kā tautai ar to gribēdami rādīt, ka tagadējie «progresisti» esot tās pašas cīņas turpinātāji, kuru cīnīja mūsu agrākie censoņi par latviešu tautas tiesībām un godu, un tāpēc nemaz tik briesmīgi noziedznieki neesot, par kādiem daudzi tos dēvējot.

Tā nu galu galā iznāk un caur šādiem rakstiem tiek pamazām pie viena un otra mākslīgi iepotēti ieskati, ka pagājuse revolucija ir tikai turpinājums no tās pašas cīņas, kuru mūsu tēvi ir veduši. Pāris gadu atpakaļ iznāca vācu valodā grāmata ar virsrakstu *«Die lettische Revolution»*, kurā tādas domas tika izteiktas un jebšu gan Tautas partijas sapulcēs šīs domas tika apgāztas un atspēkotas, tomēr, ja mūsu agrākos darbiniekus ievelk tagadējo

* Jāpiezīmē, ka ne visi tagadējie «progresivie» ir paslēpti socialdemokrati. Daži pieder pie tā sauktās radikalās opozicijas, kas vienmēr galu galā mēdz padoties socialdemokratiem.

«progresistu» rindās, kā nupat minēju, tad jau iznāk minētai vācu grāmatai taisnība. Tādi darbi no mūsu «progresistu» puses ir nosodāmi literariski noziegumi, pret kuriem uz stingrāko jāuzstājas un jāprotestē. Te ne vien stāv tautas gods uz spēli, bet te ir arī darīšana ar mūsu agrāko cenzoņu biografiju viltošanu. Še būs viens tāds piemērs!

1906. gada beigās rakstnieks Līgotņu Jēkabs izdod grāmatu ar virsrakstu «Latviešu literatura». Grāmatas «ievadā» sarakstītājs paskaidro, ka viņš neesot domājis sarakstīt rakstniecības vēsturi, nē, viņš tik ar savu grāmatu esot sniedzis «materialus» tādai vēsturei, un tā nu šinīs «materialos» atrodam mūsu krietnākos mirušos cenzoņus, ievilktus un nostādītus ar visiem viņu vārdiem un darbiem pilnīgi mūsu socialdemokratu rindās. Kādi viņi ne mūžam nav bijuši, par tādiem tur ir nokrāsoti. Minēšu šoreiz Kronvalda Ati.

Tādam vīram kā Kronvalda Atim nepaies garām neviens vēsturnieks; katram te būs jāapstājas un kāds vārds jāsaka. Tā domā arī Līgotņu Jēkabs, un, Kronvalda Ati attēlodams, tas atrod par izdevīgu gadījumu viņa dzīves gājuma gaismā ne vien aizstāvēt socialdemokratiskās idejas, bet arī aizšaut savas bultas pret socialdemokratu veco ienaidnieku — Rīgas Latviešu biedrību. Tikko pāris rindiņas rakstījis par Kronvalda Ati, tas tūlīt uzbrūk savam iedomātam ienaidniekam un raksta tā:

«Iepazīstoties ar šā vīra dzīvi un darbiem, mēs tik īsti redzam, kāda augsta nozīme vārdiem: tauta, dzimtene, dzimtenes mīlestība cilvēku dzīvē, redzam šo vārdu pareizo saturu, kuru beidzamos gados aptumšoja un novazāja latviešu urrā patrioti, slēpdami aiz šiem vārdiem savu atpakaļrāpulību un tumsības garu.»

Nav tāli jāmeklē un jādomā, kuri ir šie Līgotņu Jēkaba «urrā patrioti» ar savu «atpakaļrāpulību un tumsības garu». Tā ir tā pati nicinātā un vajātā Rīgas Latv. biedrība ar visiem viņas darbiniekiem un draugiem, kura jau no laika gala visiem mūsu progresistiem ir it kā skabarga acīs. Bet, jautājot tālāk, iekš kā tad pastāv šī atpakaļrāpulība un tumsības gars, ko Līgotņu Jēkabs šiem «urrā patriotiem» uzkrauj, tad tur lasām tālāk sekoši:

«Un par ko Kronvalds runā, par ko viņš raksta? Jau sauss tematu uzskaitījums rāda, kā ar tautiskiem centieniem Kronvalds sapratis plašu tautas izglītību un tautas tiesības. 1871. gadā Kronvalds, mūsu karstākais patriots un tautībnieks, runāja par Darvinu, bet vēl mūsu dienās, tā apm. 30 gadu pēc Kronvalda nāves, taisni lielākie tautiskās īpatnības daudzinātāji noliedza priekš tautas zinātni! Lūk, kāda milzu starpība starp Kronvaldu un tagadējiem «tautas īpatnības» aizstāvjiem; šie reakcionarie

elementi ir taisni tie, kas ar savām netīrajām rokām sagānījuši augsto tautības lietu.»

Tā spriež Līgotņu Jēkabs! Kronvalds lasīja par Darvinu, bet tagadējie patrioti tautas zinātni noliedz (!!). Ko Kronvalda Atis toreiz par Darvinu lasījis, to Līgotņu Jēkabs nemin, bet, ka viņš nelasīja to, ko Līgotņu Jēkabs savas grāmatas lasītājiem liek domāt, proti: ka cilvēks attīstījies un cēlies no pērtiķa, par to Līgotnis var būt drošs. Te mēs nu redzam, kādas ir «progresistu» domas par tautas izglītību. Tas, ko latviešu «urrā patrioti» caur Rīgas Latviešu biedrību tautai pasniedz, ko pasniedz Derīgu Grāmatu Nodaļa, Zinību Komisija un visas tās dažādās citas nodaļas — kurš «progresivs» cilvēks šinīs laikos to vēl var saukt par «tautas izglītību»?! Tā ir «atpakaļrāpulība un tumsības gars» — un nevis izglītība. Jā, sniedzat mums šurp Darvinu, Hekeli, Bichneru, Deglavu un citus tamlīdzīgus vīrus, tad jūs aplaimosat tautu, bet nu jūs noliedzat Darvinu?! — Ka Darvins ar visām savām teorijām sen jau ir apgāzts no vēlākiem zinību vīriem, par to Līgotņu Jēkabs cieš klusu; viņš par to vai nu nezin, vai arī ar nolūku negrib zināt. Darvins nu reiz ir palicis socialdemokratiem par ticības tēvu, un, lai arī visa zinība būtu jāatceļ par 30 un vairāk gadiem atpakaļ, pēc socialdemokratu domām, Darvins ir un paliek tas, kas visai zinībai stāv priekšgalā. Kur tas tā nav, tur ir «tumsības gars un atpakaļrāpulība». Savāds «progresists» ir šis Līgotņu Jēkabs! — Bet tālāk.

Kad tādos apgalvojumos nu viņš ir aprādījis Rīgas Latv. biedrības noziegumus pret «tautu», tad tas iet vēl soli tālāk un nu aprāda Kronvalda Ata dzīves gājuma gaismā Latviešu biedrības grēkus pret — vāciešiem. Lai klausāmies, ko Līgotņu Jēkabs saka šai lietā.

«Bet pilnīgi nejauki bija, kad mūsu gara trulības aizstāvji (!) sāka slēpties aiz tautiskuma un patriotisma segas un cilvēkus (socialistus!), kas nāca un runāja tikko plaukstošo šķiru vārdā, nostādīja par tādiem pasaules vagabundiem, ja ne tautas lietas nodevējiem. Un tā visnekaunīgākā liekulība — šo izbēgamo šķiru cīņu vērst par kara gājienu — pret vāciešiem. Ne pret vāciešiem kā ekonomisku faktoru, bet pret vāciešiem kā tādiem! Citēja Kronvaldu un Valdemāru, jauca un maisīja kā varēdami ūdeni, lai tauta nemanītu mainījušās politiskās un saimnieciskās lomas, kliedza pret vāciešiem, bet paši kā lietuvēni uzgulās latviešu sabiedriskās attīstības lietai. Cik pamācošu piemēru mums te dod Kronvalda cīņa ar vāciešiem! Viņš ved arī cīņu, bet karo par latviešu valodas tiesībām, par latviešu skolām, par latviešu patstāvību, bet uz katra soļa izsaka savu augstu cienību pret vāciešiem kā kulturas tautu.»

Tā Līgotņu Jēkabs. Jābrīnas, ar kādu pārdrošību viņš še sajauc un samaisa tautiskus centienus ar kosmopolitiskiem centieniem, — tautisku cīņu ar socialdemokratisku cīņu. Vājam pakaļdomātājam iznāk tā, ka latviešu «urrā patrioti» (Rīgas Latviešu biedrība) ir veduši kosmopolitisku socialdemokratisku cīņu: ar «visbezkaunīgāko liekulību» ir veduši cīņu pret vāciešiem kā pret kulturas tautu; bet tie vīri, kuri «nāca un runāja tikko plaukstošo šķiru vārdā», tie esot veduši īstu tautisku cīņu, — cīņu dēļ latviešu valodas tiesībām, skolām un patstāvību. Tādu cīņu esot arī vedis Kronvalda Atis.

Vispirms man jāsaka, ka tos vīrus, «kas nāca un runāja tikko plaukstošo šķiru vārdā», Līgotņu Jēkaba sirdsdraugus par «vagabundiem» gan neviens nesauca, bet tautā tie ir plaši pazīstami zem vārda «socialisti». Cik smieklīgi tas nu izklausās, ka socialistiem piešķir īstu tautisku cīņu, turpretī Rīgas Latviešu biedrību nostāda socialdemokratu lomā!? Jautāšu tagad: kas tad tie bija tādi, kuri priekš 1905. gada musināja un rīdīja tautu gan caur neskaitāmām proklamacijām, gan caur dažādu laikrakstu («Pēterburgas Avīzes») rakstiem uz bruņotu sacelšanos, bet virsrakstā arvienu mēdza sacīt, ka te ejot cīņa pret mūsu apspiedējiem vāciešiem? Kas tie bija tādi, kuri, «revolucijai» izceļoties, 1905. un 6. gadā gāja laupīdami un dedzinādami no muižas uz muižu, nodedzināja ap 140 piļu un muižu un vāciešus gribēja, tā sakot, noslaucīt no zemes virsus?! Vai tie bija latviešu «patrioti aiz tautiskuma un patriotisma segas»? Un kas tie ir, kas vēl šodien savu avīžu «artiķeļos» izgāž savu žulti par vāciešiem un katru izlīgšanu un kopā iešanu ar vāciešiem jau izbļauj par tautas nodevību, par tautas pārdošanu? Vai tie nav tie paši vīri ar tiem pašiem laikrakstiem, pie kuru redakcijām Līgotņu Jēkabs vēl šodien strādā un vēl šodien sēj šo naida sēklu starp latviešiem un vāciešiem? Lai atbild Līgotņu Jēkabs.

Tālāk tēlodams Kronvalda Ati, mūsu «vēstures materialu» fabrikants citē dažas Kronvalda izteiktās domas par «cīņu», par «upuriem», «upuru skaitu» un «partijām», kuras lietas pie Kronvalda pavisam citādi ir saprotamas un nozīmē pavisam citu ko, bet pie Līgotņu Jēkaba, tur, zināms, «cīņa» nozīmē tūlīt — revoluciju, «upuri» — no kara tiesām zaudētie revolucionari, «partijas» — socialdemokratiskās partijas u. t. t. Ka tas tā ir, to pierāda viņa raksta beigās sekojošie pievestie vārdi:

«Tādā karā kāvušies viskrietnākie cilvēki, kas dzīvojuši šai pasaulē. Daudzi krituši šai karā. Kritis ir dažs no latviešiem... Un tiešām, ātrāki arī mēs neiegūsim it nekā, iekams nebūs piepildīts upuru skaits. Tā domāja un runāja Kronvalds.»

«Un tā karstā tikumiskā uguns, kas dedza Kronvalda sirdī,

kas pārgājusi viņa darbā, tā mūs no jauna iesilda mūsu dienās un mūsu laiku cīņiņos. Kurā pusē stāvētu Kronvalds, ja viņš dzīvotu mūsu dienās, par to vairs divējādu domu nevar būt u. t. t.»

Domāju, ar pievestiem piemēriem pietiks cien. lasītājiem rādīt, pie kādiem līdzekļiem turas mūsu «progresisti», lai uz nāves cisām guļošo socialdemokratu lietu atkal atdzīvinātu un no viņas daudzmaz nomazgātu tos lielos netīrumus, ar kuriem tā ir aptraipīta. Kas zīmējas uz apvainojumiem pret latviešu dzīvajiem «urrā patriotiem», tad tādi krīt atpakaļ kā dubļi Līgotņu Jēkaba paša sejā un Rīgas Latviešu biedrībai — tai attaisnošanās nav vajadzīga; to attaisno viņas darbi tautā. Bet ķerties ar «netīrām rokām» klāt pie mūsu mirušiem censoņiem un tos nostādīt uz viszemākā pakāpiena, vienā rindā ar socialistiem, šiem sadzīves atkritumiem, tas ir nepiedodams grēks. Asinis še dzīslās sāk vārīties par tādu latviešu censoņu neģēlīgu apvainošanu un pazemināšanu.

Jā, kurā pusē stāvētu Kronvalds, ja tas vēl šodien dzīvotu? Vai mūsu socialdemokratu pusē jeb vai Rīgas Latviešu biedrības pusē? Vai viņš iestātos par likumību un kārtību, jeb vai tas iestātos par Līgotņu Jēkaba sirdsdraugiem — tiem zināmiem vīriem, kas grib visu apgāzt un nopostīt? Vai viņš iestātos par savas tautas godu, viņas nākamību un mierīgu attīstīšanos, jeb vai piekristu tiem vīriem, kas sabojājuši tautas nākamību un tautas godu ar kājām saminuši?! Še katra atbilde ir lieka.

Iekam beidzu, tad es griežos pie mūsu sirmajiem tautiešiem, tiem censoņiem, kuri bijuši Kronvalda Ata laikabiedri — varbūt pie godājamiem Kaudzītes kungiem — un lūdzu viņus dot savus iespaidus, kurus tie savā laikā mantojuši no Kronvalda. Lietas labā tas būtu vēlams.

«Rīgas Avīze», 1909. g., Nr. 38, 41, 6. (29.) februarī, 20. februarī (5. martā).

DUBĻI UN PUTEKĻI

«... Bestien waren es doch,
Die dich, o Ungar, überwunden;
Nun aber geraten wir in das Joch
Von Schweinen und ganz gemeinen Hunden.»[1]

Heine, 1850. gadā.

Būs katram jāatzīst, ka reakcionarais birģelisms stipri tagad atkal ieperinājies mūsu tautas dzīvē. Ausekļa vārdus mazliet pārgrozot, jāsaka: «Kas rādījās mūžīgi sapuvis, tas veinberģismā

[1] Bestijas bija tās, kas tevi, ak ungar, uzvarēja; bet tagad mēs nokļūstam cūku un gluži nekrietnu suņu jūgā. [Sakārt.]

pacelties sāk.» Kas gadus četrus atpakaļ likās jau galīgi pārvarēts, kas paši klusītiņām jau nolīda un saritinājās savās alās, tie visi tagad rāpjas ārā dienas gaismā, lasās atkal kopā un pieteic karu jaunajiem dzīves spēkiem: «Brīdis ir izdevīgs, izredze vislabākā, lai pulki stājas rindās!» skubina «Latvija» kādā birģeliskā uzsaukumā. Un «Rīgas Avīze», kuru dažus gadus atpakaļ pat latviešu junkuri lāgā negribēja vairs mitināt, tagad atrod pabalstu, iznāk dienu no dienas un plūdina savas līdelības, nodevības un nekrietnības ģļotas arvienu plašāk. Mēs, protams, par nākotni nešaubāmies, bet tomēr jāsaka, ka veinberģisms vairs nav tik viegli ņemams un ka tas ar savu denuncēšanas metodi ne tikvien tieši izposta dažus uzsākumus, bet ka tas demoralizē un novelk dubļos arī daudzus iz tautas demokratiskām aprindām. Cik lielīgi pats Veinberģis tagad jūtas, to liecina viņa kliķes izlaistais prikazs, ka latviešu tautai nākošu gadu jāsvin «dziesmu svētki»! Zināms, bēdīgi «svētki» tie jau nu būs, bet tomēr jāpatur vērā, ka taču saradušies ap 101 koru un kvartetu, kas neuzskata par kaunu stāties zem Veinberģa aptraipītās rokas...

Daži naivi ļautiņi gaida un cerē, ka Veinberģi un viņa piekritēju baru sašķaidīšot «opozicija», kas nesen izcēlusies pašā «māmuļā». Visa šī «opozicija» ņemama vienkārši no humoristiskā stāvokļa un uzskatāma tikai kā nenozīmīgs kliķes skandals. Jo ko tad īsti grib šie dažādie Alberti un Zāmueļi? To pašu veinberģismu, tikai bez — Veinberģa personas! Tāpat piekopt izlīgšanas politiku ar baltiešiem, tāpat locīties un klanīties birokratijas priekšā, tāpat nīst un apkarot proletariata centienus — tikai darīt to mazliet pieklājīgākā veidā, zināmu ārēju glaunumu, ievērojot un neatsedzot tik klaji vaļā savus reakcionaros nolūkus, savu nekaunīgo cinismu, kā tas tagad notiekas. Ir jau daži mūsu tautisko birģeļu starpā (sevišķi bijušie korporeļi), kurus stipri nospiež materiala atkarība no veinberģistu kreditiestādēm, kuriem jāsaviebj deguns par mūsu «īsto latviešu ļaužu» manierēm (kāpostu tirgotāja Rudzīša tuvums droši vien nepatīk dažam viņa koleģim Rīgas pilsētas domē) un kuri tamdēļ labprāt gribētu atkratīties no Veinberģa diktaturas. Tie tad nu taisās dibināt jaunu «centru», vai nu nacionalliberalu, vai liberalnacionalu, bet visādā ziņā ar «tautiskās pilsonības» karogu galā. Šāda «centra» ideja jau varen jauka un vienkārša, bet tikpat grūti izvedama kā pazīstamais padoms izgatavot lielgabalus: paņemt caurumu un apliet čugunu apkārt! Un, kamēr tā sauktai «opozicijai» citas devizes nav kā tikai ar uzmauktiem cimdiem turpināt to pašu veinberģisma politiku, no visiem viņas cerētiem «centriem» neiznāks it nekas: var jau viņu nokrustīt par «liberalu» un par «na-

cionalu», bet tikpat vienmēr izrādīsies, ka šī «centra» priekšā vai pakaļā (lietojot Vold. Reiznieka terminoloģiju) vienmēr atkal sēdēs — Fr. Veinberģis. Bez šī vīra mūsu tautiskā birģelība iztikt nevar, un gluži veltas ir And. Niedras cerības nogrūst to zemē un pašam nosēsties viņa vietā. «Rīgas Avīzes» vadītājs cieši aplicis savas kājas mūsu tautiskai pilsonībai ap kaklu, un tas ir viņas lāsts un sods, ka tai ar šo neglīto nastu mugurā jāstaigā apkārt...

Savs labums ir veinberģismam, ka mūsu «melnie» savas lietas nodara pilnīgi atklāti: bez kādas kautrēšanās tie, visiem redzot, noslēdz savus veikalus ar baltiešiem un izdara savu denuncēšanas, rīdīšanas un apmelošanas darbu. Tie nebūt neslēpj, kas viņi ir, jo ko viņiem arī līdzētu kādas vīģes lapas vai frazu plīvuri? «Reakcijas kalpi nav nekādi daiļrunātāji,» teica reiz Vācijas strādnieku vadonis, un arī pie mums mēs redzam, ka mūsu melnsimtnieku «pravietis» uz vecuma dienām pavisam zaudē savu runāšanas un rakstīšanas spēju, ar kuru tas jau arī nekad nav varējis lepoties. Atlikušies vienīgi aizsmakušie ķērcieni: «Ķeriet — nododiet — urā!» Ar to, protams, nekādas tautas masas nevar pie sevis saistīt, bet gan tikai sabungot kopā tautisko birģeļu baru un sakūdīt un sadrošināt visādus atkritējus un strādnieku lietas nodevējus. Var tā dažu labu noslīcināt mūsu tautiskā purva dubļos, bet plašākas aprindas tur ieraut nav iespējams, un tos tagad nopūlas ar putekļu mākoņiem nodzīt no ceļa mūsu birģeliskā prese.

Nezinu, vai īsti var vēl noslīdēt uz zemāka stāvokļa avīžniecība, nekā pie mums tagad mūsu laikrakstu vairums. Tur nav it nekādu principu bez stulba reakcionarisma vai gluma oportunisma, nekādas vadošas idejas politikā, sabiedriskos jautājumos, mākslā vai literaturā, nekādas zināšanas vai jel cik necik žurnalistiskas izveicības un atjautības. Vienu lietu tikai prot mūsu birģeliskā prese: visus lielos, smagos jautājumus bīdīt sāņus, visu, kas vien tautai svēts un dārgs, saķēzīt un sagānīt, visu mūsu atklātības dzīvi piemētāt ar dažādiem niekiem un sīkumiem, visu sasmulināt un notrulināt! Kā siseņu bars tā pūlas visu zelmeni nograuzt un nomaitāt. Paši mūsu Grosvaldi un Krastkalni jau rakstīt neprot, un to viņiem jau arī nevajaga, jo visādus «šmokus» pie mums var dabūt pārpilnam. Tiešām, mūsu presē nevar vairāk saskaitīt kā tikai kādus 7—8 nopietnus žurnalistus, kam ir sava pārliecība, savas zināšanas vai cik necik literarisks stils, kamēr visi mūsu pārējie laikrakstu līdzstrādnieki (un tādu pie mums būs savi 2—3 duči) nav nekas cits vairāk kā nožēlojami šmoki! Tie var rakstīt pa kreisi un pa labi un pie tam abējās pusēs vienādi neveikli un vienādi negudri. Lasītājiem pat grūti nākas ticēt, cik garīgi aprobežoti un bēdīgi sekli var būt tādi Rīgas un

Jelgavas redakciju locekļi: dažs labs skrīvera palīgs uz laukiem par tiem nešaubāmi pārāks un zinās pat avīžu lietas par viņiem labāk (bieži vien latviešu «žurnālisti» nezin pat svarīgākos notikumus un jaunākās telegramas, ja taisni tie nav pielikti pie tulkošanas). Viņi tikai dara, ko tiem pavēl: salipina un sataisa avīzes slejas pilnas, vajadzības gadījumā sajūsminās un visbēdīgākām frazēm attaisno mūsu tautiskās birģelības rīcību, nekad neaizmirst arī pariet socialistus un tā taisni ar saviem pirkstiem izsmērē uz visām pusēm Veinberģa ražoto garīgo šķidrumu...

Cik maz apziņas un pienākuma sajūtas mūsu «žurnālistiem», cik svešs tiem tautas sāpju liktenis, par to visgaišāk liecināja tā dēvētais «Baltijas žurnālistu kongress», kāds šogad marta mēnesī sarīkots Rīgā. Kongresa nodoms esot bijis: «Apvienot Baltijas žurnālistus kā vienas profesijas darbiniekus un veicināt saprašanos starp dažādo Baltijas tautību preses priekšstāvjiem.» Nevienam latviešu žurnālistam, kas teicās zināmus idealus aizstāvam, nenāca prātā sev jautāt: kas tad man kopējs un kādēļ man īsti apvienoties ar kādiem «Rīg. Av.» denunciantiem un «Latvijas» skribentiem, un kur var būt kāda saprašanās un tuvināšanās ar vietējo junkuru presi, ar Serafimiem un Šīmaņiem, kas savus draudus par «duci Kalniņu un Ozoliņu» tiešām izveda dzīvē?! Ka ar tādiem ļaudīm nevar kopā pie viena galda sēdēt, to mūsu žurnālisti, protams, nesajēdza un priecājās tikai uz lieliskām runām un debatēm, līdz izrādījās, ka šādam «kongresam», īsti ņemot, nav nekā ko pārspriest. Sarīkot kopējas ekskursijas — varbūt izdot kādreiz gadā savu žurnalu (Vai «Rīg. Av.» profesionalie dienderi arī tur strādās līdz?) — varbūt nodibināt pastāvīgu šķīrēju tiesu (!) — tādi bij visi lielie lēmumi un pēc tam — kopējas vakariņas *Bellevue* viesnīcā. Bij jādomā, ka tie taču ko ieminēsies par pastāvošiem preses spaidiem, par administracijas patvarībām, bet mūsu avīžnieki, kā rādās, ir pilnīgi mierā ar visiem brīvā vārda slogiem. Bij jāsagaida, ka taču atskanēs kāds vārds par visu to, ko tagad gadiem cauri ar šausmām pieredz mūsu dzimtene un par ko nevar klusēt (spriežot pēc piesūtītiem apsveikumiem, šādu protestu taisni no Baltijas žurnālistiem sagaidīja arī krievu progresivā sabiedrība), bet neviens kongresa dalībnieks ne vārda par to neteica. Tad jau arī būtu izjukusi omulība pie kopējām vakariņām — un laba zakuska ir taču šmokam galvenā lieta...

Kā jau teikts, mūsu birģeliskā prese bez kādiem principiem, nekādus vadošus centienus tā neuzstāda un arī nespēj uzstādīt, pat nevienu svarīgāku politiski-sabiedrisku jautājumu iz vietējās dzīves tā neizkustinās un baro savus lasītājus ar visādiem glupiem antisocialistu artiķeļiem vai arī ar rakstiem par lopkopību

un teatri (sevišķi «Latvija» pēdējā laikā). Tā pat iet tik tālu, ka avīžu slejās sistematiski neuzņem nekādus skarbākus faktus, kas raksturo Krievijas tagadējo dzīvi. (Te jāgriež vērība uz to, ka mūsu tautiskās buržuazijas organi vienkārši pat neziņo vairs par notiekošiem nāves sodiem Krievijā!) Tas viss tiek darīts ar ziņu, lai lasītājus notrulinātu, apmulsinātu un novērstu viņu uzmanību no dzīves bargiem, neizbēgamiem jautājumiem*. Un pie šāda garīgas nokaušanas darba derīgākus kalpus sev mūsu melnsimtnieciskā birģelība nemaz nevar atrast par mūsu skribentiem, kam pašiem nav it nekādas pārliecības, ne arī kāda sajēga vai spriedums tiklab par iekšzemes, kā arī par ārzemju notikumu gaitu. Mūsu saucamie birģeliskie žurnalisti ir vienkārši literariski komiji, kam galvā tad ja daudz kādas drumslas iz teatra izrāžu recenzijām; neko tie tā nemīl, kā spriest par literaturu un teatri, un viņi sprież arī taisni kā — komiji.

Literatura un teatris — tie ir taisni tādi jautājumi, ar kuriem var sacelt visbiezākos putekļus. Vēl būs atmiņā, ar kādu traci pārs gadus atpakaļ rīkojās pa mūsu rakstniecību dekadenti, jo arī tiem toreiz šķita, ka priekš viņiem «brīdis izdevīgs un izredze visulabākā». Bet dekadentu prieki nebij ilgi: viņu neglītais kankans sacēla riebuma jūtas un izlikās pat pārāk piedauzīgs mūsu vecmodīgiem birģeļiem. (Zin. komis. sapulcēs J. Kalniņš kāda Virzas seksualās peršas negribēja vairs pat ne atejas vietā nosviest, bet tūlīt ar uguni sadedzināt!). Un tad arī pārāk ātri un pārāk klaji taisni caur dekadentu lielīgo uzstāšanos nāca redzama viņu māksliniecisķā nespējība un neglābjamā garīgā kroplība: nekā tie paši nespēja ražot, kam būtu cik necik literariska vērtība, ne arī tie varēja latviešu publikai atklāt kādu līdz tam vēl nepazītu lielu rakstnieku un, viņa vāģiem pieķeroties, paši skriet nopakaļus līdz (krievu modernisti iepazīstināja savus lasītājus ar pa daļai vēl diezgan svešu rakstnieku darbiem, tā, piem., Brusovs izcēla Verharnu, Baļmonts — Veltu Uitmani, bez tam Šelliju u. c.) Aiz tā mūsu dekadentiem jau bez Vikt. Eglīša bij savs dieveklis — Pšibiševskis, bet par to tie tagad paši vairs

* Zināmā mērā te tomēr jāpielaiž izņēmums ar mūsu demokratiskiem preses organiem («Jaunā Dienas Lapa» un «Liepājas Atbalss»), kuri cenšas ieturēt savu kadetiski-demokratisku līniju. Bet tomēr kāda nespēcīga slābanība un nevarība visos viņu rakstos! Tad vēl tāds fakts: «Liep. Atbalsi» ļoti rūpīgi prot sastādīt visas ziņas, bet nevienā iekšējās politikas jautājumā pate redakcija nekad neuzdrošinās izteikt savas domas un gaida, līdz savu spriedumu pasludinās viņas Rīgas korespondents Līgotnis. Tas sēd it maziņš un sarāvies savā «Dzimt. Vēstn.» kaktiņā un nedrīkst tur ne vārda bilst par sava laikraksta virzienu, bet par to tad «Liep. Atb.» tas nostājas lieliskā pozā (piem., šogad, par Zin. komis. sapulcēm runājot). Līgotnis ļoti mīl melodramatiskus tematus; varētu viņam ieteikt kādā «vēstulē no Rīgas» apskatīt pašam sevi....

runāt negrib. Dekadentisms kā patstāvīgs virziens pie mums sabruka ātri, bet savu ļaunumu tas, bez šaubām, ienesa mūsu sabiedriskā dzīvē, un paies vēl savs laiks, līdz izskaudīs mūsu dekadentisko individualistu spredikotās seksualās izdzīves un visu sabiedrisko pienākumu noliegšanas sekas. Bet mūsu rakstniecībā dekadentisms jau izbraucis cauri, un to vislabāk pierāda fakts, ka mūsu mistagogs Vikt. Eglīts savu zizli atstājis — — Vēsmiņu Kārlītim un pats staigā, cepuri noņēmis, apkārt, priekš sevis un saviem biedriem žēlīgus un devīgus kungus meklēdams.

Pērn tas raudzīja piesviesties Veinberģim un Grosvaldam klāt, un šo vīru priekšā mūsu dekadentu karalis tupēja uz pakaļkājām kā dresēts pūdelis. *«Das Geld will platt geschmeichelt sein,»* saka Heine par tādiem cilvēciņiem un tamdēļ: *«Bet' an im Staub, bet' an im Dreck, Vor allem aber lob' nicht halb!»* Bet rupjie glaimi un nekaunīgās uzslavas, kādi aumaļām plūda no šī dzejnieka un individualista pilnās krūts, gāja pāri pār katru mēru un izklausījās jau pēc tik tiešas satiras (Veinbergs — «īsts klasisks nacionalpolitiķis», Grosvalds — «īsts džentlemens, īsts karalis!!» u. t. t., sk. Zeltmata «Rakstniec. almanachs», II). Un galu galā ar šo pašpazemošanos un dubļos mešanos tikpat nekas netika panākts: ne melnsimtniecisko «džentlemeņu» pāris, ne arī kādi citi maisi no Vikt. Eglīša pielūgtās «turīgās pilsonības» nevēlējās savu naudu izsviest dekadentiskas mākslas eksperimentiem un nodibināt jaunu «mākslas un zinības» žurnalu. Dekadentu priesteris ilgi izgaidījās, piecēlās tad un gāja atkal tālāk: savu glaimu un uzslavas ķipi tas šogad Zinību komis. sapulcē izgāza pār P. Zālīša galvu, nosaucot to par vienīgi gudro latviešu redaktoru un viņa svainim Dr. Balodim pareģojot Krievijas ministra vietu. Bet Jēkabmuižas rentnieks, kā rādās, palicis ciets savā sirdī un nevēlas dekadentiskos ģenijus ņemt savā paspārnē.)*

Var pilnīgi saprast, ka mūsu dekadentiskie dzejnieki par katru

---

* Mūsu moderno dekadentismu nespēja glābt arī Atis Ķeniņš ar savu «Zalkti». Viņš solījās radīt mākslas tradiciju pili un svētnīcu (Tērbatas ielā 17), nodibināt «akademismu un klasicismu» (ko A. Ķeniņš no tiem zin?) un izvairīties no dekadentu pārmērībām (mūsu oriģinalākos jaunākos dzejniekus, kā Vikt. Eglīti un Jākobsonu Kārli, tas pat nelaida savā žurnalā iekšā). Bet izrādījās, ka, pa savu «zelta vidus ceļu» lienot, «Zalktis» nekur neaiztika; «akademismu un klasicismu» nevarēja radīt ar Saulieša un Baltpurviņa kalendaru stāsteļiem, un pārējais mēnešraksta saturs bij plāniņš estetiskas tējas ūdentiņš, nevis spirdzinošs mākslas avots (NB. No nevērtīgām papīra loksnēm vienīgi jāatšķir nost Plūdoņa «Zaratustras» tulkojums). Tā beidzās «journal litteraire et artisque» (Ķeniņa kgs, jāsaka *«artistique»* — vajadzēja pareizi norakstīt no «Vesi» vākiem vai dot kādai skolniecei izkoriģēt!) *traitant les questions culturelles lettes, rue de Dorpat 15—17.*[1]

[1] «Literatūras un mākslas žurnals». [Sakārt.] «Apcerot latviešu kulturas jautājumus, Tērbatas ielā 15 — 17». [Sakārt.]

cenu gribētu uzturēt savu literarisko patstāvību un ka tiem nepavisam nepatīk galīgi ieslēgties «Latvijas» un «Rīgas Avīzes» steliņģos. Tie noprot, ka līdz ar to tie atsakās no katra iespaida uz plašākām un inteliģentākām lasītāju aprindām, no katras cerības tikt par īstu, lielu dzejnieku, un tos drebina instinktivas bažas, ka birģelisko laikrakstu makulatura priekš viņiem būs taisni — mūsu papīris, kur pielipušiem tiem arī būs jānobeidzas. Tamdēļ šī ilgošanās pēc kaut kāda sava žurnalīša! Bet tur nekas nelīdz, kungi, jums cits nekas vairs neatliek kā nogrimt «Latv.» un «Rīgas Avīzes» slejās. Un, ja Akuraters un Skalbe vairs nepavisam nespēs dzejas rakstīt, tad viņu vietā nāks jauni talanti — Arkadijs Vizma un O. Cerbuks...

Gan reti par ko pēdējos gados pie mums tik daudz rakstīts kā par mākslu, bet tiešām jāatzīst, ka dekadentu saukšana pēc «tīrās mākslas» un viņu pašu producēšanās mūsu publikā tikai mākslas garšu sabojājušas un mazinājušas mākslas interesi un mākslas saprašanu. Taču nebij runa par kādu jaunu mākslas virzienu, kas lauž sev ceļu, nesot jaunus problemus, jaunas sabiedriskas, moraliskas vai filozofiskas atziņas, pat mākslas forma tika atstāta pilnīgā novārtā vai arī nejēdzīgi saķēmota. Par pašu dekadenci nemaz nerunājot, jāsaka, ka no birģeliskās puses tik daudz cilātie mākslas jautājumi jau nebūt arī negribēja noskaidrot mākslas būtību un viņas uzdevumus, bet viss tas bij tikai tāds estetisks klīsteris, ar ko saķēzīt lasītāju domas un jūtas. Tagad šis klīsteris visiem jau puslīdz atriebies, un nu ir atkal atrasts jauns temats — teatris un viss, kas ar to sakarā.

Ja dažus gadus atpakaļ kritušie varētu piecelties no saviem klusiem kapiem un spoku stundā lidot pār dzimteni, tie būtu pārsteigti no tam, kādi jautājumi tagad nodarbina un saviļņo ļaužu prātus. Kādēļ mūsu skatuvēm nav ansambļa? Vai «māmuliņas» teatrim vajadzīgs dramaturgs? Vai drīkst par aktieri būt tāds, kas specialos dramatiskos kursos nav izmācījies elpot un skaidri vārdus izrunāt? Vai Ed. Vulfs tika kā nespējīgs atlaists no Jaunā Rīgas teatra dramaturga amata jeb viņš pats aizgāja? Kas ir pārāks teatra komisijas priekšnieks — Brigaderis vai Veinberģis? u. t. t., u. t. t. «Mums atkal un atkal šis jautājums būs jācilā,» saka Zeltmatis, jo «tas ir arī svarīgs dienas jautājums, tas stāv sakarā ar mūsu kulturas dzīves veicināšanu» («Latvija», 159. num.). Un tad nu nekrietnā rīdīšana pret Skatuves biedrību, dažādu aktieru uzstāšanās un izskaidrošanās, visādu teatra skandalu un klaču uzvandīšana, garum gari raksti no Zeltmata un Dubura, Tautmiļa un Artura Bērziņiem (lūdzu nesajaukt!), Janševska un Veinberģa — tā ir tagad gluži nepanesama kņada. Kā var latviešu tauta dzīvot un

cerēt uz nākotni, ja tai nav dramatisku kursu! Un Arveds Bergmans katru nedēļu ziņo laikrakstiem, ka viņš jau kādās Ļaudonas mājās ierīkojis «dramatiskus kursus» no 8. jūl. līdz 8. augustam. Cerams, ka citi Vidzemes un Kurzemes laukpagasti sekos šim jaukam paraugam...

Mēs esam tiešām tālu tikuši — un labi mirušiem, ka tie guļ. Visniecīgākos teatra kulisu skandalus, visnesvarīgākās kliķu vai personas privatās lietas tagad mūsu tautiski reakcionārā prese grib pataisīt par nopietniem vispārības jautājumiem. Kam tālākām aprindām tur kāda daļa gar to, vai «māmuliņai» ir savs dramaturgs vai ne, vai Zeltmatis tiek angažēts par direktoru un Ozoliņš par suflieri, jeb arī otrādi, — bet tas viss tiek skandināts un kladzināts ar tādu troksni, ka dažs labs neviļus tam piegriež vērību. Un, kad Zeltmatis ar savu trupu būs norimis, tad varbūt uzstāsies Kauliņš un ar tādu pat sparu un dedzību aizstāvēs dejas kursu vajadzību latviešu kulturas labā — jeb varbūt šacha spēle ir svarīgāka? Varbūt velosipedistu jeb cits kāds sports? Varbūt dāmu rokdarbi un izšuvumi? Varbūt atgriezīsies atpakaļ tautisko brunču laikmets? Viss jau iespējams un sagaidāms...

Mēs, protams, neesam pretī teatra mākslai un viņas pacelšanai, mēs apsveiktum dzīvu domu izmaiņu, ja, piem., ietu runas par latviešu nacionalā teatra nodibināšanu, bet tas nebūt nav tagad uz dienas kārtības.* Bet tādā veidā, kā tagad teatra jautājumu cilā un viļā mūsu buržujiskā prese, tas nav nekas cits kā mēģinājums mūsu sabiedrisko atmosferu piedzīt pilnu ar putekļiem, slēpt pašiem savu tukšumu un ar niekiem un sīkumiem pārklāt lietas, kuras mēs nevaram un nedrīkstam aizmirst. Tā tiek riekšavām sētas nezāles, kas lai aizaug mūsu svaigos kapus, tā tiek bārstīti putekļi, kas pamazām apklāj tautas cīņas liktenī iekaltos rakstus.

---

* Pāris vārdus par Skatuves biedrību Rīgā. Bez runas šis kulturalais pasākums pelna, ka proletariskās aprindas to pabalsta un neļauj tam slīdēt, it sevišķi, kur mūsu tautiskā birģelība visiem līdzekļiem cenšas to tagad nogremdēt. Bet nevar aiztaupīt Skatuves biedrības dibinātājiem pārmetumus, ka tā sākumā kopojās ar visādiem šaubīgiem birģeliskiem elementiem (kas, piem., kādam Ķeniņam vai Gudžim daļas gar kādu kulturas darbu?), kuri taisni grib jaunajam teatrim kapu rakt, un ka tā pieņēma par skatuves spēkiem visādus apvazātus «māmuliņas» aktierus, kuri tagad aiziet ar teatralisku patosu un ar visādiem intrigantu niķiem rauga atspītēt par savu neveiksmi. Bet proletariskās aprindas nedrīkst arī aizmirst, ka tām ir citas svarīgākas intereses un augstāki pienākumi nekā teatra stutēšana. Deglavs izziņoja, ka viņš ar kādu «proletariešu pulciņu» centīsies sagādāt Jaunam teatrim kreditu, kuru latviešu naudas maisi (arī no «demokratiskā» lēģera) tam liedz. Tas jau viss ļoti jauki no Deglava un viņa domu biedru puses, bet vēlams būtu tikai, ka šāda pašaizliedzīga ziedošana parādītos arī tādās reizēs, kur daudz svarīgākas un nepieciešamākas lietas to prasa.

Mums jācenšas iztīrīt mūsu atklātības dzīve no puvekļiem un putekļiem, lai var atkal brīvi elpot, mums jānogrāvjo un jānolaiž mūsu smirdošais reakcionarisma purvs, kas citādi sāks plesties bīstamā plašumā. Mums jāiznīdē veinberģisms ar visām saknēm un jāatjauno tautas masās agrākā spirgtā drosme un cīņas pārliecība, agrākais idealu mirdzums.

J. [Jansons-Brauns]

«Vārpas», 1909. g., Nr. 18.—19., jūlijā.

JANKAVS CEĻĀ UZ «RĪGAS AVĪZES» REDAKCIJU

«Mēs esam pieredzējuši, ka vīsi virzieni, arī paši viskrāpnieciskākie, sākumā prata runāt jaukus vārdus par izsūkšanas un apspiešanas iznīcināšanu, par brīvības izkarošanu visiem cilvēkiem.»* Šie Jankava paša vārdi izpauž viņa «mācības» saturu, izskaidro viņa īsā laikā izdarīto ceļojumu no «Veciem elkiem», no «Darba» uz «Socialdemokratija ir kungu inteliģentu, bet nevis strādnieku partija» un no pēdējā uz nupat ārzemēs iznākušo «Naidu». Šie vārdi norāda uz taku, pa kuru Jankavs tālāk virzīsies pretim Azefiem, Pupiļiem, provokacijām, denunciacijām.

Pat viskrāpnieciskākie virzieni prata sākumā runāt pret izsūkšanu un verdzību. To darīja Zubatovs, to dara visur dažādas antisemitiskas partijas, to dara melnsimtnieciskās īsto krievu un vācu ļaužu savienības, to dara slepenpolicijas aģenti-provokatori, to dara arī Veinbergs un Jankavs — viņu tautiskie pēcteči.

«Vecos elkos» Jankavs vēl uzbrūk visiem tiem, kuri noliedz politiski-socialo cīņu, kuri bēg no viņas un smejas par viņu. Marksisma un vēsturiskā materialisma (gan drusku pagreiza) vārdā viņš graiza politisko vienaldzību un ļauni un nesaudzīgi smejas par slimās inteliģences gaudu dziesmām.

«Vecos elkos» Jankavs nostājas krustceļā: vēl viņš nezin, kā izbeigsies grandiozā cīņa, vēl viņš nezin, kurā pusē būs izdevīgāki nostāties, vēl viņš šaubās...

Un šīs šaubas visspilgtāki izredzamas «Gada grāmatā strādniekiem — Darbs».

Tikai nedomājiet, ka šeit iet runa par 1905. g. izdoto rakstu krājumu «Darbs», kurā ievietoti Jankava «Šķiru cīņa un politiskā cīņa», «Jaunas dienas priekšvakarā» un citi. Ne par tur ievietotiem rakstiem iet runa. Tur Jankavs vēl sauc iet cīņā pret patvaldniecisko iekārtu un tic tautas uzvarai. Tur viņš ieteic cīņu par parlamentarismu un vispārējām vēlēšanu tiesībām, tur viņš aizrāda, ka ikvienu proletariata uzvaru vajag censties nodroši-

* «Naids», 2. lpp.

nāt ar likumu. Tur viņš ir tai pārliecībā, ka socialistiskās revolucijas veicināšanas labā vajag iznīcināt politisko verdzību. 1905. g. Jankavs vēl nestādīja Krievijas patvaldību blakus Vakareiropas konstitucijām. Tad viņš vēl neķengājās par latviešu socialdemokratiju un neklāstīja žandarmerijai brīvības cīnītāju vārdus, bet gan dziedāja viņiem gandrīz pārāk lielas, sajūsmas pilnas slavas dziesmas.

Lūk, viena no šīm dziesmām: «Grūts bija toreizējo (runa iet par dekabristiem. P.) pirmo celmu lauzēju darbs tautas atsvabināšanas druvā, dziļi traģisks bija viņu liktenis, cēli un vareni viņu stāvi Krievijas gara dzīves vēsturē. Daži atsevišķi cilvēki rada drosmi uzstāties pret valdošo varmācību nospiestās tautas vārdā, kad pate tauta vēl gulēja dziļā miegā un viņi vēl n e v a r ē j a just aiz sevis viņas dzīvo spēku. Ja mēs varētu saskaitīt tos cilvēkus un tos gadus, kurus viņi pavadījuši cietumos, katorgā, trimdā, tos upurus, kuri beiguši savu mūžu cietokšņos un pie karātavām, tad mēs redzētu, ar cik daudz asinīm ir iezīmēts pirmo atsvabināšanas kareivju cīņas ceļš, ar cik daudz upuriem ir apliecināta viņu cīņas gatavība un viņu ticība uz tautas augšāmcelšanos.»* Viņi modināja tautu. «Tautas masas neapzinīgo un tumši nojausto nepieticību ar tagadni viņi veidoja par gaiši apjaustiem un apzinīgiem nākotnes idealiem un centieniem un caur savu nesalaužamo uzvaras ticību deva tautas kustībai pirmos varoņus un upurus. Cauri pirmajai katastrofai, kas nāca pār dekabristu galvām, cauri 60. gadu reformu darbībai un pēc tam uznākušās smagās reakcijas gadiem — skanēja lauzto priežu ticība: «Tu vari mūs šķelt, tu vari mūs lauzt, mēs sniegsim tāles, kur saule aust.» Līdz 90. gados Krievijas strādnieku šķira spēra savus pirmos apzinīgos soļus, un līdz beidzot šogad (1905. g.) notika pirmais lielais kopmēģinājums tai varenajai simfonijai, kurai būs atskanēt nākotnē.»**

Jā, — tas ir labi sen, kad Jankavs rakstīja šos vārdus. 1905. g. sajūsmu pilnais, godkārīgais, patmīlīgais slimās inteliģences priekšstāvis bij spožu cerību pilns. Viņš gavilēja, tas domāja: tagad man atvērsies plašs darba lauks, varēšu palikt dzimtenē, taisīt karjeru!! Varēšu būt par plaši pazīstamu sabiedrisku darbinieku. Un tādēļ vajadzēja dziedāt slavas dziesmas tiem, kuru rokās taisījās ieslīdēt vara. Ne apzinīgi, bet neapzinīgi, instinktivi Jankavs atvasināja no šīm domām savu izturēšanos pret toreizējām grandiozajām cīņām un cīnītājiem, pret patvaldību un pret cīņu ar to.

---

* «Darbs», rakstu krājums, 57. lpp.
** «Darbs», 58. lpp.

Bet Jankavs pats ir viens no tiem «slimajiem inteliģentiem», par kuriem K. Kautskis ar tādu riebumu runā savā grāmatā pret Bernšteinu. Šā tipa inteliģenti kalpo tiem, kas acumirklī pie varas vai kuru rokās vara taisās ieslīdēt. Viņi ir karjeras un vēdera cilvēki. Lai apmierinātu sava kunga vajadzības, lai sasniegtu personīgo labklājību, šie inteliģenti nekautrējas nedz no denunciacijām, nedz «krāpnieciskiem virzieniem», nedz no provokatoriskas rīcības. Savus uzskatus viņi groza ikdienas, pēc valdošā vēja. Pirmdien viņi ir soc.-demokrati, otrdien — socialisti-revolucionari, trešdien — sindikalisti, ceturtdien — anarķisti, pa piektdienām un sestdienām — vienkārši veinberģisti.

Tā arī Jankavs. Ikviena viņa grāmatele pauž jaunu «mācību», līdz kamēr ar pēdējām viņš ielīgo «Rīgas Avīzes» redakcijā, kur izpelnās paša Melnā Friča glāstus.

1905. g. Jankavs zvēr uzticību politisko pārgrozību nepieciešamībai un pats piedalās šai cīņā, jo tas toreiz tā bijā izdevīgi.

Divus gadus vēlāk «gada grāmatā strādniekiem» viņš noliedz politisko cīņu, stāsta, ka politiskas varmācības kritīšot pašas no sevis, ka politiskā cīņa esmot kungu-inteliģentu izdomājums, ka politiskā cīņa jāatstājot «kungu sabiedrībai», ka strādniekiem neesmot vajadzīgas partijas, ka patvaldība un demokratiskā republika ar tautas tiešo likumdošanu esmot stādāmas blakus, jo starp tām neesmot izšķirības u. t. t.* Divu gadu laikā Jankavs aizmirsis it visu, ko viņš tika sacījis revolucijas uzplūdu laikmetā. Varoņi ir kļuvuši par liekēžiem un blēžiem, slavas dziesmas — par lāstiem un Jankavs-revolucionars — par Jankavu-denunciantu. Jankavs it kā aizmirsis pats sevi! — — — — —

Varam saprast uzskatu un pārliecības grozīšanos, bet pilnīgi ir neizprotami, kā var aizmirst vēsturiskus notikumus, faktus, kā var aizmirst to, ko pats redzējis! Jankavs pats taču r e d z ē j a, ka tie, kas gāja cīņā par politiskām tiesībām, izpelnījās nevis balvas no patvaldības, bet ciešanas un spīdzināšanas! Jankavs pats taču r e d z ē j a, ka i t v i s a s plašās cīņas, kuras vadīja sociāldemokratija un teicās vadot arī L. s.-d. s a v i e n ī b a (kuras loceklis bij Jankavs), balstījās uz saimnieciskām prasībām. P ē c s a v a s a t u r a v i s a s š ī s c ī ņ a s b i j s ā k u m ā s a i m n i e c i s k a s, bet, kā tas vienmēr notiek politiski nebrīvā valstī, — viņas pa lielākai daļai pieņēma politisku formu, izpaudās cīņā pret tiem politiskiem dzelžiem, kuri neļauj proletariatam daudzmaz brīvāki uzstāties par sava saimnieciskā stāvokļa uzlabošanu. Veinberģa piekritējs rupji melo, ja tas tagad apgalvo,

* Par šo Jankava mācību sk. «Cīņā», Nr. 97, 98, 99.

ka esmot bijis citādi. Ka tas tā nebija — to zinās ikviens «Cīņas» un pat «Naida» lasītājs.

Jankavs it kā visu aizmirsis. 1905. g. viņš sacīja: «Tagad zem atsvabināšanas karoga stāv vairs ne atsevišķi inteliģences priekšstāvji, bet visa lielā strādnieku šķira, visa demokratiskā inteliģence, lielākais vairums no zemnieku un sīkburžuju aprindām. Šie lielie pulki nes atsvabināšanas karogu kā savu realo dzīves interešu ietērpu, un «naidīgai pretvarai» vairs nav spējas izārdīt šos ciešos cīņas pulkus, izraujot no viņu vidus kādu atsevišķu kareivi.»*

Ka šeit nav runa par socialistisku revoluciju, to pierāda Jankava aizrādījums uz sīkburžuazijas, zemnieku un proletariata k o p ē j i e m pulkiem. Jankavs runā par politisku cīņu, — un saka, ka visu uzskaitīto sabiedrisko grupu k o p ē j o cīņu izskaidro viņu «realās dzīves intereses».

Un divus gadus vēlāk Jankavs apgalvo, ka proletariats nevar un nedrīkst meklēt cīņas biedrus mantīgo grupās, ka jau t a g a d i t v i s a s proletariata intereses ir absoluti pretējas, kā liel-, tā arī sīkburžuazijai, zemniekiem un i t v i s ā m inteliģences grupām.** Tiek aizmirsts it viss, kas tika sacīts «Vecos elkos», tiek aizmirsts, jo tagad ir redzams, ka proletariats uz laiku ir sakauts, ka uz viņa kamiešiem vairs nav iespējams pacelties karjeras augstumos, nevarēs apmierināt savus patīgos nolūkus.

Tai laikā, kad iznāca «gada grāmata strādniekiem» varēja redzēt, ka Jankavs vēl nav izredzējis savu tālāko rīcības taku. Vēl viņš ļodzās. Vēl viņš īsti negrib spert izšķirošo soli. Viņš tikai gatavo atkāpšanos. No «radikala-socialdemokrata» viņš iestaigā anarcho-sindikalistu mācībās ar dažiem īpatnējiem putrojumiem piedevām.

Bet cerības par demokratiski-proletarisko sabiedrības slāņu d r ī z o uzvaru galīgi izgaist, un Jankavs pēkšņi metas uz otru pusi. «Soc.-demokratija ir kungu-inteliģentu, bet nevis strādnieku partija!» sauc viņš. Socialdemokratijas vadoņi — s e k o d u c i s v ā r d u — ir krāpnieki, blēži, nodevēji! «Karaul!» ķērc Jankavs un skatās ar provokatora smaidu uz lūpām padevīgi Fr. Veinberģa viltīgās acīs: ko sacīs par šādu pakalpojumu latviešu denunciantu tēvs! Bet Melnā Friča skats bij auksts un vienaldzīgs. Jankavs it skaidri varēja viņā lasīt: tas vēl par maz, bet staigā joprojām šos soļus, mans dēls, tad es tev atstāšu ar mierīgu sirdi savu amatu un firmu ar visu baronu pabalstu.

*Sk. rakstu krājumu «Darbs», izd. 1905. g., 58. lpp.

** «Darbs», gada grāmata strādniekiem. Šā uzskata kritiku sk. jau minētās «Cīņās».

Bēdīgi ap sirdi bij Jankavam, vēl vairāk tādēļ, ka valdība savā īsredzībā konfiscēja Jankava pirmo denunciaciju sakopojumu un tikai daži eksemplari ieraudzīja saules gaismu. Bet nevietā būtu Jankava pārmetumi valdībai: neba jau nu patvaldības dienderi ir tik mudīgi un tūliņ sadzird, ka atkal viens atkritējs klauvē pie viņu durvīm.

Un tiešām, to saprata Jankavs. Viņš nebūt vēl nav atmetis cerības tikt Azefa vai vismaz Pupiļa amatā. Cita ceļa viņa patmīlīgā, godkārīgā, kundziskā «slimā inteliģenta» daba nemaz arī nevar atrast. Un, lūk, tādēļ viņš ķeras no jauna pie denunciacijām. «Naida» 1. num. ir pilns no tām. Un it nekaunīgi zem šo denunciaciju sakopojuma viņš lišķīgi paspiedis: «Redakcija sastāv no pieciem strādniekiem.» Ģeķis! Tas iedomājas, ka tā tas nodrošinās savām melu lapiņām strādnieku piekrišanu! Pateicoties savai lišķa dabai, tas nevar saprast, ka taisni šāda slapstīšanās aiz citu mugurām atklāj viņa riebīgo dvēseli, viņa mīkstčaulību un bailību. Anarķistiskās skrandas, kuras izsvaidītas pa «Naida» slejām, tiek izlietotas — tāpat kā firma «pieci strādnieki», — lai daudzmaz aizklātu riebīgo denuncianta ģīmi un maldinātu lētticīgos. Bet man liekas, ka daudzmaz nopietnāks lasītājs sapratīs, ka Jankavs garā jau pieder Pupiļiem, Cielaviem un Gregusiem vai vismaz Veinberģim. Šimbrīžam «Rīgas Avīzei» ir pietiekoši daudz līdzstrādnieku: viņu apkalpo bijušie anarķisti Gaiļi. Bet labi provokatori tagad tiek dārgi samaksāti, un ne visai ilgi arī Jankavam vajadzēs gaidīt. Kā stāsta, tad «Latvija» un «Rīgas Avīze» sakusīšot. Un tad, bez šaubām, būs vajadzīgi jauni līdzstrādnieki, tad savus «rakstus» Jankavam nevajadzēs izdot zem strādnieku firmas, viņš vienkārši varēs rakstīt: «Rīgas Avīzes pielikums» vai arī «Latvijas apgādībā». Tad Jankavam nevajadzēs slēpt savus melus anarķistiskās skrandās.

Nedomājat, ka es rotājos ar vārdiem: es nopietni saku — anarķistiskās skrandās un nevis anarķismā. Citādi Jankavs nevar. Viņam vajadzīgas dažādu teoriju skrandas, ne pašas teorijas. Tā ir viltīga un gudra politika. Viņa brīvo viņam ceļu uz... Veinberģa redakciju. Tā izturēdamies pret teorijām, pret pārliecību un uzskatiem, viņš jau iepriekš sagatavo tos spērienus, ar kuriem viņš tās atsitīs, uzbrukumus, kurus raidīs pret viņu lētticīgie, no viņa aizrautie ļautiņi tai gadījumā, kad viņš galīgi atdosies reakcionaru rīcībā. Jankavs tad it pareizi varēs atbildēt: kā? Es esmu nodevējs? Ak jūs muļķi! Jūs nemaz neatminat, ka es jau toreiz sacīju, ka es neatzīstu pārliecības, es neatzīstu pasaules uzskatus: es neatzīstu programas — mana programa ir: kuņģis! To paredz Jankavs, un tādēļ savas tagadējās denunciacijas viņš vīksta anarķistiskās skrandās, tādēļ viņš

«neatzīst» nedz teorijas, nedz pārliecības, nedz programas, nedz taktikas. Arī atkāpšanās — ja tam neizdotos izlīgt ar Veinberģi vai Gregusu — ir daudz vieglāka pie šādiem uzskatiem. Lūk, kādēļ Jankavs visus augšminētos jautājumus nosauc par inteliģentu izdomājumiem un blēdībām, lūk, kādēļ viņš plāta anarķistiskās skrandas. «Strādnieku tiešās vajadzības, viņu ēstgriba un brīvības tieksme, tā viņu «teorija». Viņu revolucionārā griba un viņu melnā dūre — tā viņu programa.»* Jankavs noliedz cīņu un slavē dumpi, bezsistemas un neapzinīgu cīņu. Plašas, disciplinētas organizacijas un partijas, kuras ir nepieciešamas, lai vestu nemitīgu, sistematisku cīņu pret patvaldības un kapitala organizēto varu, — šādas partijas Jankavs izskaidro par inteliģentu izdomājumiem, t. i., ar ārprātīga cilvēka ģeķību tas ieteic dibināt absoluti patstāvīgus pulciņus un norobežoties pa darbnīcām.** Viņš grib skaldīt proletariata spēkus, lai jo ātrāki to noveiktu patvaldība un tādi sagatavotu Jankavam ienesīgu vietu kādā valdības «nomierināšanas» iestādē.

Jankavs ņirgājas par s. d-ju, par soc.-rev., par sindikalistiem, par anarķistiem, — par visiem tiem, kas ved cīņu pret pastāvošo politisko iekārtu***. Un ko viņš pasniedz «muļķīgo» mācību vietā? — Uzaicinājumu paziņot viņam Krievijas revolucionaro org. vadoņu vārdus, lai varētu tos publicēt un pārrunāt viņu darbību****, t. i., viņš uzaicina arī citus stāties valdības aģentu pēdās.

Tā Jankava «mācība» saplūst ar veinberģisko. Bet cik veikli viņš prot to noslēpt, un cik veikli viņš prot sataisīt ceļu savai tālākai darbībai. «Tanī brīdī 1905. gada rudenī, kur patvaldība likās būt uzvarēta un vara pārgāja socialistisko partiju rokās, šīs partijas necentās vis pēc kungu varas galīgas satriekšanas un pēc strādnieku apstākļu uzlabošanas, kā darba laika saīsināšanu, algas paaugstināšanas,»***** u. t. t. melo Jankavs un beigās it kā starp citu, garām ejot atklāj dažu «vadoņu» vārdus.

Un tālāk:

«Partijas vadoņu un profesionaļu «uzdevums» ir: citus bīdīt cīņā, citus sūtīt nāvē, ar citu asinīm lepoties un pirkt sev uzvaru, bet pašam palikt mājās, aiz citu mugurām,»****** stāsta Jankavs un nemaz nemana, ka visi šie vārdi tik neiz-

---

* «Naids», 1., 14. lpp.
** Turpat.
*** «Naids», 1. lpp. u. c.
**** «Naids», 1., 32. lpp.
***** Turpat, 4. lpp.
****** Turpat, 8. lpp.

sakāmi pareizi raksturo tikai viņa rīcību, tikai viņa izturēšanos. Viņš sēž ārzemēs, klaigā par «tiešo» cīņu un «citus bīda cīņā, citus sūta nāvē». Vēl vairāk! Gozoties «nolādētās» Vakareiropas konstitucijas saulē, viņš ne tikai ar savu pļāpāšanu par tiešo cīņu grūž lētticīgus cilvēkus nāvē un postā, bet pat piepalīdz uzmest saviem nesenējiem biedriem cilpas kaklā — tie nav tukši vārdi! Kārlis Traubergs bij līdz ar Jankavu L-s-d. savienības biedrs. Jankavs zināja, ka K. T. ir Pēterburgā arestēts: ka tas smagi tiek apvainots; ka tam draud katorga, ja pat nāves sods. Un tomēr šis neģēlis nekautrējās stāstīt savā «S.-d-ja ir kunguinteliģentu, bet nevis strādnieku partija», ka Kārlis Traubergs piedalījies teroriskos uzbrukumos, nekautrējās stāstīt dažādas tenkas un melus par viņu. Viņš ņirgājās, ķērca par viņu līdzīgi stepes līkumu krauklim, kurš pamanījis nāves krampjos raustošos ceļinieku. Un ļoti var būt, ka Jankava stāstiem bij savi žandarmeriskie nopelni pie K. T. notiesāšanas uz nāvi.

Tāds ir anarķistīgais denunciants, kurš pukājas par Vakareiropas konstitucijām un tomēr sildās viņu saulē, kurš runā par partiju, profesionaļu un s. d. domnieku karjerām, lai gan it labi zin, cik daudzi no viņiem līdz ar citiem cīnītājiem dus zemes klēpī, ienaidnieka lodes ķerti, vai mirst tālajos ziemeļos, vai žvandzina ķēdes cietumos. Viņš zin to, bet viņam tas ir jāaizmirst, lai būtu iespējams dzīt provokatorisko vagu strādnieku rindās.

Jā, — nolādētie profesionaļi turpina savu grūto darbu, nebaidās no patvaldības žņaugiem, iet cietumos un nāvē līdz ar simtiem citiem strādniekiem-cīnītājiem, — bet dievišķīgais Jankavs sēž ārzemēs un cep denunciacijas.

Vienā no iepriekšējiem rakstiem par Jankavu mēs sacījām, ka Jankava revolucionarās frazes sevī slēpj veinberģistisku reakcionarismu. Bet tagad mēs varam sacīt: Jankava anarķistiskās skrandas slēpj sevī veinberģistiskas denunciacijas. Jankava gara acīm rēgojas «Rīgas Avīzes» redakcija. Turp ved Jankava virziens, kurā nekā nav vairs jankavistiska, bet kurš ir īsts veinberģisms ar dažām sīkām īpatnībām iz Jankava pārejas laikiem.

Bet arī tie izgaisīs.*

Arī polemizēt ar Jankavu mums vajadzēs izbeigt — neatmaksājas strīdēties ar nekrietnu meli.

P.-ns [K. J. Daniševskis]

«Cīņa», 1909. g., Nr. 101, 18. februarī.

---

* Mēs atstājam neievērotus pret Vakareiropas s. d-ju grieztos melus. Atbildes uz daudziem no viņiem biedri var atrast tiklab «Cīņā», kā arī dažos legalos rakstos, piem., par «Vakareiropas soc. kustību».

R. L. B. ZINĪBU KOMISIJAS VASARAS SAPULCES

Nu būs jau apkārt gadu divdesmit, kamēr ir nācies redzēt, dzirdēt un novērot Zinību komisijas vasaras sapulču darbību. Noklausoties un noskatoties šinī darbībā, neviļot uzmācas jautājums: kāds sakars šai komisijai ar zinātni? un kamdēļ šīs sapulces strādā zinātnes vārdā? Zinātne taču nepazīst — runājot Kronvalda vārdiem — to zinātnisko bailību, kādu ir pārņēmusi un tur savā varā Zinību komisija attiecībā pret nopietnākiem zinātnes jautājumiem. Viena no zinātnes iezīmēm ir taču drosme vai bezbailība, ar kādu viņa nodziļinās ikvienā jautājumā, vienalga, vai tas zīmējas uz reliģiju vai astronomiju, politiku vai socioloģiju, vēsturi vai cilvēka psichiku utt. Te atbildēs, ka jārēķinās taču ar mūsu realajiem apstākļiem, ka nevar ar pieri caur sienu skriet un tamlīdzīgi. Ir tiesa, ka ar realajiem apstākļiem jārēķinās. Bet te arī ir tā vārīgā vieta. Zinātnei — kuras uzdevums taču ir ne kavēt, ne grozīt uz vietas, bet veicināt cilvēces attīstību — ir tiešām jārēķinās ar realiem apstākļiem, tikai ar to starpību, ka viņa mēģina ne grozīties pēc šiem apstākļiem, bet grozīt šos apstākļus pašus. Pie Zinību komisijas zinātnes mēs neredzam šī augstā mērķa. Izvairīties — izvairīties — un vēlreiz izvairīties — tas viņas lozungs bijis visā viņas līdzšinējā gaitā. Neprātīgās bailēs viņa aizsprostojas pret moderno zinātni un — vai tam, kas mēģinātu noārdīt kaut vienu no viņas aizsprostojumiem! Savā mīkstčaulībā viņa ne tikvien kā pati nedodas svarīgu zinātnisku jautājumu pētīšanai, bet bīstas pat šo pētījumu gatavos rezultatus pārņemt no ciurienes un pārdēstīt mūsu zemē, mūsu tautā. Zinātne pie mums guļ atmatā, tauta mirst zinātnes badā, bet šī komisija neceļ ne ausu uz augšu. Viņa ir sevis dēļ, ne zinātnes un ne tautas dēļ. Šo iestādi, kas septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados stipri nīkuļoja, nerādīja reizēm pat nekādas dzīvības zīmes, deviņdesmito gadu sākumā opozicija, kas iedrāzās tur no ārienes, iznesa uz virsu un padarīja popularu. Jaunā strāva iešalcās mūsu saimnieciskajā un garīgajā dzīvē. Jaunās strāvas ideologi jutās tik spēcīgi un droši, ka atklāja veco vērtību pārvērtēšanu uz visas līnijas: avīžniecībā, literaturā, biedrību dzīvē, zinātnē. Arī Zinību komisijai, protams, nevarēja paiet secen. Tur tautiskie patrioti cilāja un tirzāja vienīgi jautājumus, kas zīmējās uz tautu, tautību, tautiskās pašapziņas izkopšanu. Pirmajā vietā, protams, stāvēja valoda, mitoloģija, vēsture, literatura. Viss tas jau vēl nebūtu nekas ļauns, bet vai šie vīri zināja vai gribēja zināt ko par jauniem virzieniem zinātnē, jaunām pētīšanas metodēm? Likās, ne. Un tomēr tas skanēja no ārienes tik nopietni: Zinību komisijā! Un visu, kas notika šīs komisijas vasaras

sapulcēs, laikraksti atstāstīja, pārstāstīja, samainīja sīkā sietā un iznēsāja, izkaisīja to tautā. Bet vai šais idejās, kas tur tika cilātas, bija arī tīrs zelts, kuru bij vērts samainīt un tautā plūdināt? Te kritika bij neizbēgama.

Deviņdesmito gadu sākumā notiek mēģinājumi ieplūdināt pašā Zinību komisijā jaunākas, svaigākas idejas, lai no turienes tās varētu izklīst tālāk tautā. Bet kamdēļ taisni caur turieni? Nu, mūsu dzīve toreiz bij tik šaura un ierobežota, ka šinīs sapulcēs bij tā kā tāds mazs laukumiņš, kur varēja garīgi kaut cik pagrozīties — ja vien komisijas tiešā priekšniecība to pieļāva. Sākumā viņa izturējās diezgan mierīgi pret jaunajiem uzskatiem, kas vienā otrā priekšlasījumā vai runā tika izteikti. Bet, kad straujas kritikas un balsis sāka skanēt gan no katedra parastās vasaras sapulcēs, gan no ārpuses, laikrakstos ar satiriskām piezīmēm, — naids bij drīz vien kājās: naids pret jaunajiem pārdrošniekiem, kas uzstājās pret tautībnieku autoritati un rādīja, ka bez parastajiem archaiskajiem uzskatiem par mākslu, literaturu, vēsturi, sadzīvi ir arī vēl citi. Un nošķirošanās parādījās arī te: vienā pusē gluži neviļus bij nostājušies tautībnieki ar saviem konservativismā sastingušajiem uzskatiem, otrā — netautībnieki ar demokratiskajiem centieniem. Tiem bij tiešām no svara iekarot šo tribini, lai no viņas runātu uz plašākām aprindām — protams, ar preses palīdzību, kura — kā jau minēts, nesa šīs runas tautā, kur tās skanēja gaiši, skaidri un ilgi vēl pēc tam, kad sapulces bij sen jau beigušās. Bet, jo vairāk jaunie, drosmes pilnie, zalokšņas darbības salkstošie spēki traucās ieņemt šo poziciju, jo stūrgalvīgāk un niknāk vecie rāva viņus no tribines un raidīja laukā. Šī cīņa vilkās gadiem, un nevar liegt, ka viņai nebūtu panākumu. Modernās zinātnes piekritējus viņa pārliecināja galīgi, ka Zinību komisijā zinībai maz vai pat nemaz nav vietas: viņa sistematiski to sijāja laukā. Bet drīz vien tā dabūja baudīt savas izraidīšanas taktikas saldos augļus: reiz nonāca tiktāl, ka publikas vasaras sapulcēs kļuva mazāk un drīz vairs nebij nemaz. Sēdēja kāds ducis vīru starp tukšo krēslu garajām rindām un domāja: sak, mēs tak esam zinātnieki un tautas darbinieki. Taču, neskatoties uz visu savu aprobežotību, šis archaisko zinātnieku ducis apķērās gan, ka labi vairs nav: bij zudis kredits pie inteliģences un arī pie tautas. Kā iziet no šī stāvokļa? Un tika laisti darbā apmēram tā kā plakati ar saucieniem: nu iet atkal vaļā! Sanāk tik! Un, jo vairāk, — jo labāk! Tas ir vecs, izmēģināts līdzeklis, apmēram tas pats, kas veikalniekam — izpārdošana! Uz šo Zinību komisijas garīgo vērtību izpārdošanu par lētu maksu tad arī sāka lasīties kopā gan viņas piekritēji, gan atkritēji.

Bet dekoracijas bij stipri mainījušās. Kopš 1905. gada mūsu

garīgā dzīve ir tapusi svabadāka un tāpat arī biedrību dzīve. Tā svabadāka, kas senāk bij it kā Zinību komisijas vasaras sapulču privileģija, tagad ir pieietama kurai katrai citai biedrībai viņas priekšlasījumu un tējas vakaros. Un idejas, kuras senāk caur Zinību komisijas referatiem, debatēm un priekšlasījumiem tikai aplinkus cerēja raidīt tautā, ir tagad kļuvušas īsā laikā pa citiem ceļiem jau plašo aprindu garīgs īpašums. Vēl vairāk: jautājumi, pret kuriem Zinību komisija ievīstās kā makstī un negrib no viņiem neko zināt, laikrakstos, grāmatās, priekšlasījumu vakaros tiek svabadi pārrunāti, un nevienam viņu dēļ nekrīt ne mats no galvas. Tā Zinību komisijas darbībai liekas izņemts katrs pamats no apakšas, un viņas sapulcēs nav vairs tās sāls, kas tur reizēm senāk gadījās, jo, kas meklē moderno zinātni, tie tur vairs kāju nesper. Nu ir panākts tas, pēc kā šī komisija tik ļoti kāroja: opozicijas vairs nav. Bet nav vairs arī nopietnības — nav vairs dzīvības. Kūtri un garlaicīgi tiek kravāti un pārkravāti dažādi temati, ar kuriem neviens nezin, ko iesākt — ne paši priekšā cēlēji, ne publika. Tikai kritiskam cilvēka prātam neatlaidīgi stāv priekš acīm, dzirdot šos pačalojumus, fatalais jautājums: vai tā ir zinība? Un kāda tiesība šij komisijai saukties par — zinību komisiju?! Jā, bij laiks, kad inteliģence smēlās sajūsmu no šīs komisijas vasaras sapulcēm, pienāca laiks, kad viņas sāka kritizēt, beidzot ir pienācis laiks, kad par viņām sāk smieties.

Varētu jau šai Zinību komisijai nepiegriezt nekādas vērības, bet tas nebūtu īsti pareizi. Viņa tomēr strādā, grib spēlēt kaut kāda faktora lomu mūsu kulturalā dzīvē, un viņas darbībā noskatīties un noklausīties ik gadus ieronas viens otrs simts klausītāju, starp kuriem laba daļa tādu, kas vēl nav nogatavojušies savos uzskatos. Tamdēļ ir nepieciešami pie šīm sapulcēm pakavēties mazliet tuvāk, lai redzētu viņu virzienu un mērķi. Apskatīsim te tikai pēdējās: tās, kas nupat 17., 18. un 19. jūnijā tika noturētas Interimteatra telpās. Tā ir raksturīga ilustracija visiem, kas par viņām no agrākiem laikiem zin, un bez tam viņas sniedz vēl dažus jaunus, raksturīgus vilcienus, lai glezna taptu pilnīgāka.

Pārlaižot acis pār šī gada priekšlasījumu sarakstu, krita acīs kāds sabiedrisks darbinieks, kas pieskaitāms pie tagadējās latviešu reakcionarās buržuazijas spēcīgākiem, fanatiskākiem un apdāvinātākiem ideologiem: Andrievs Niedra. Viņam līdzās virknējās citu latviešu literaturā un atklātības dzīvē vairāk vai mazāk pazīstamu darbinieku vārdi, daži ar diezgan tīru, daži — diezgan netīru skaņu.

Temati? Nevar sacīt, ka tie būtu neinteresanti. Vēsture, tautība, izglītība, kulturalās un literariskās vērtības, ticība, latviešu

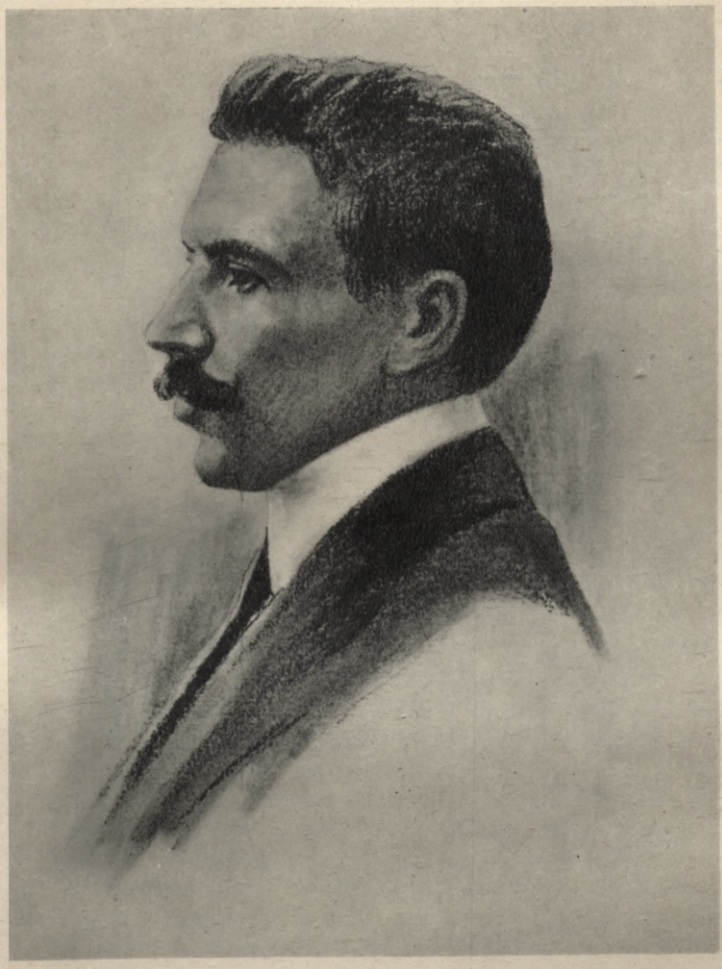

A. Birkerts

rakstnieku un latviešu inteliģento ģimeņu materiālā stāvokļa nodrošināšana, latgaliešu un leišu nacionalās un kulturalās kustības referati par laikrakstiem, liriku, literaturu — viss tas un vēl šis tas cits iztaisa diezgan plašu un interesantu darbības programu.

Kad sapulcē ir noskanējuši pirmie un pēdējie vārdi, kad aizvilkusies ir priekšnesumu garā un kūtrā virkne, tad mēs prasām: kas tur bij? Bet šis jautājums vien vēl neizsmeļ visu vasaras sapulču saturu. Mēs uzstādām vēl citus: cik bij apmeklētāju? kas lasīja? par ko lasīja? vai dzīvas bij debates, un kādas tās bij? kādas idejas tika izteiktas? kā sapulce tika vadīta? un kādi viņā nāca priekšā konflikti un starpgadījumi? Dabūjuši atbildes uz šiem jautājumiem, mēs sastādām sev uzskatu par sapulces virzienu, nokrāsu un nozīmi.

Zīmējoties uz apmeklētāju skaitu, jāsaka, ka to bij ieradies — maz. Laikraksti gan tūlīt pēc tam ziņoja, ka pirmo dienu bijis klausītāju 300—500, un tā tas arī bij. Bet otru un pēdējo dienu? Abas šīs dienas sapulces sākās pie 25—30 klausītājiem, kuru skaits pa sapulces laiku saauga uz 150—200 cilvēkiem. Tas ir smieklīgi maz, ja salīdzinām ar agrākajiem laikiem — izņemot to slaveno gadu, kad tas ducis vien spokojās starp krēslu rindām — un salīdzinot arī ar to, cik plaša mums tagad ir inteliģence. Pie tam jāievēro, ka sapulces tiek rīkotas ļoti izdevīgā laikā: tad, kad inteliģencei laika diezgan pie viņām piedalīties. Bet kā stāv ar mūsu inteliģenci? Vai viņa ir tā pati skaita ziņā, kas gadu piecpadsmit, divdesmit atpakaļ? Nē. Tagad viņai vajag būt divkārt, trīskārt vai daudzkārt lielākai. Lai iedomājamies tikai to faktu vien, ka latviešiem tagad skaitās kādu 2000 studēto, no kuriem puse droši vien vēl nav apmirusi. Bet cik no tiem bij sapulcē? Tikai daži. Lai iedomājamies tālāk studējošo inteliģences daļu. Studentu mums ir daudz vairāk nekā senāk: vismaz kāds tūkstots. Bet cik no viņiem bij sapulcēs? Tikai daži. Kur nu paliek skolotāji un inteliģenti no ierēdņu un citām aprindām? Ja ievērojamam mūsu inteliģences tagadējo plašumu un to mazumu, kas bij ieradies vasaras sapulcēs, tad jāsaka: tas tik bij tāds naga melnums. Kamdēļ tas tā?

Arī Zinību komisijas priekšniekam laikam šis jautājums jau iepriekš bija stāvējis prātā, gatavojot atklāšanas runu, kur viņš pārmeta latviešiem šķelšanos: «Kur laikrakstiem pienācās vienot, kopot tautas spēkus, tur bieži vien šķelts un skaldīts.» Ne laikraksti to darījuši, bet mūsu saimnieciskā attīstība. Kas gan šķeļ nost saimniekus no gājējiem un pilsoņus no strādniekiem? Ne laikraksti, bet viņu mantas stāvoklis, tas saimnieciskais pamats, uz kura viņi stāv. Cik nevienāds tas, tik nevienādas viņu intere-

ses, un nav tāda darbības lauka, kur varētu kopot visus «tautas spēkus». Zinību komisijas priekšnieks savā runā pūlējās aptvert mūsu garīgo un saimniecisko dzīvi, diemžēl, bez dziļāka, tālredzīgāka skatiena. «Laiks, kad tauta turas zināmas attīstības augstumā, ir vienmēr īss. Ir vai nu jākāpj jaunās, augstākās attīstības virsotnēs, vai jāslīd no kalna lejā,» — tā viņš citēja kāda nezināma kulturvēsturnieka vārdus. Un īstais ceļš, pa kuru kāpt šinīs virsotnēs, esot — organizēšanās. Labi sacīts! Tikai par vēlu skan šis sauciens. Organizēšanās jau ir pārbaudīts cīņas līdzeklis: organizējas rūpnieki, naudnieki, tirgotāji, mācītāji, skolotāji, lauksaimnieki un strādnieki. Vai starp šīm grupām un organizacijām var valdīt vienprātība? Tautā, kas tiktāl jau pagājusies pa kapitalistiskās attīstības ceļu, nevar vairs būt tādu vienprātības jūtu, par kādām sapņo Zinību komisijas priekšnieks: šķelšanās ir neizbēgama — to rāda ekonomiskā attīstība. Nav vairs viengabala tautas, bet gan dažādas šķiras, kuru starpā norisinās šķiru cīņa gan atklātā, gan apslēptā veidā, un taisni šī šķiru plaisa ir attīstību veicinošs faktors. Tādēļ būtu tik jāvēlas, lai katra šķira skaidri un gaiši apzinās savu stāvokli sabiedrībā, savas intereses un savu lomu. Un cik dīvaini! Šis šķiru naids atspoguļojas itin klaji arī Zinību komisijas vasaras sapulcēs. Lai tik parādās uz tribines kāds cilvēks ne no pašu lēģera vai citas šķiras ideologiem un lai sāk izteikt nu — kaut par literaturu, vēsturi, dabu tos uzskatus, pie kādiem turas modernā zinātne, tad viņš redzēs, kur viņš paliks. Prom ar to! — tas ir pirmais tautiskais sveicinājums, ko viņš dzirdēs no komisijas vīriem. Mēdz pārmest progresiviem darbiniekiem tādu izturēšanos pret viņiem naidīgiem uzskatiem. Nē, te Zinību komisija bij pirmā, kas trieca savus kritiķus nost no katedra. Un šī pretējo uzskatu neciešamība arī tagad parādījās sapulcēs jo spilgti.

Šīs šķiras raksturs tad arī parādījās viscaur pa sapulču laiku un objektivam novērotājam pārāk spilgti krita acīs. Kas pilsonībai un oficiali atzītai zinībai nāk par labu — tas labs, bet, kas tām runā pretī, tas ļauns. Tas ir no laika gala šo sapulču vadošais princips, tas bij arī šoreiz. Īpaši gaiši tas tika redzams Andrieva Niedras priekšnesumos un debatēs, kas ap viņiem norisinājās. Nu jau ir otrs gads, ka Niedra ar saviem centieniem atkal uzpeldējis uz virsu. Smalks aprēķins: labs aktiers zin, kad viņam jābūt uz skatuves.

Priekš dažiem gadiem Niedra enerģiski cīnījās pret demokratiskajiem centieniem un šinī cīņā nonāca līdz galējam reakcionarismam. Tautas īgnums, ko viņam vietu vietām nācās pieredzēt, spieda viņu uz laiciņu noiet no atklātības skatuves un klusumā likt pārrēķināt no jauna savu centienu aprēķinus. Izrādās, ka

viņš nācis pie mazliet citādiem ieskatiem: reakcijai nav nākotnes. Vēl vairāk: arī vecais nacionalisms ir pārdzīvojis savu laiku. Šķiru cīņa ir neizbēgama, un ar viņu cīnīties nav iespējams, vismaz tiem līdzekļiem ne, ar kādiem cīnās latviešu reakcionari un tautībnieki. Tomēr viņš pieteic cīņu tiklab galējiem labajiem, kā galējiem kreisajiem: jāiet zelta vidus ceļš. Skolā jālaipo starp zinātni un reliģiju, dzīvē — starp kreisajiem un labajiem. Rokā jātur karogs ar jaunu uzrakstu: jauntautībnieki un kulturalais nacionalisms! Reiz bij vectautībnieki un tautībnieki, tagad nāk jauntautībnieki. Ir taču interesanti dzirdēt šo tautas glābēju ticības apliecību.

Tautiskā vietā Niedra sāk tautisku vērtību pārvērtēšanu. Bet darbs nav tik viegls. Viņam jāsadala tas uz vairākiem posmiem, daļām un nodaļām kā romans. Izgājušā gadā bij sākums, šogad turpinājums, kuram galā viņš piesprauda: turpmāk vēl! Bet arī tas, cik viņš tagad paspējis izteikties, jau nosaka gaiši viņa centienus.

Viņš mazgā savas rokas un saka: diezgan ar politiku! Tagad tikai strādāsim gara ieročiem, veidosim tautas iekšējo dzīvi — cīnīsim tikai kulturalu cīņu. Pārsvaru būs ņemt ne politiskam, bet kulturalam nacionalismam. Tauta izmirst un izvirst. Jāgādā, ka tas nenotiek. Atpakaļ pie zemes! — un tur tad augļojieties un vairojieties un piepildiet to zemi. Savs kaktiņš, savs stūrītis ikvienam! — tas ir vienīgais un īstais dziedinošais līdzeklis. Protams, Niedra negrib atzīties, ka viņš ir tas pats vecais Niedra, kam rūp tikai lauku buržuazija un īpaši latviešu lielāko gruntnieku un lielgruntnieku šķira, kas patlaban sāk attīstīties un pie kuras pieder arī viņš ar saviem 19 rentes saimniekiem, kas naudas «par zemi sola tik daudz, ka kauns ņemt» (Niedras vārdi!). Nē, viņš kā apdāvināts dzejnieks un vēl apdāvinātāks veikalnieks to lietu prot pienācīgi formulēt un piedot viņai augstāku, idealāku nokrāsu: mums, lūk, jāsaudzē tautas īpatnība! — tā viņš saka, nostādīdams šo tautas īpatnību jauntautībnieku centienu centrā. Šo tautas īpatnību viņš labprāt saņemtu kā vienā sēklas graudā, lai tas, kad kādu nelabvēlīgu apstākļu dēļ tauta reiz beigtu eksistēt, zemē iemests, no jauna dīgtu, augtu un nestu augļus.

Bet kas apdraud mūsu tautību? — jautā svarīgi Niedra un atbild vēl svarīgāk: tauta mazinās, jo daudzi izceļo uz ārieni, uz pilsētām, tauta izmirst, jo tautskolās plosās lielā mērā dilonis, tauta izvirst, jo viņu posta alkohols un nedabiskās «franču sistemas» ar saviem diviem bērniem, bez tam tauta tiek pārtautota, jo tie bērni, kas svešatnē dzimst un aug, ir latviešu tautai zuduši. Ievērojot visu to, runātājs jautā: «Vai mēs esam dziestošs vai uzliesmojošs ugunskurs?» Seko atbilde: «Mums ir viens ļoti

spēcīgs ierocis: cilvēki izceļo tamdēļ, ka tiem nav dzimtās zemes. Savs kaktiņš, savs stūrītis — dzimtā zeme vajadzīga!» Un, ja nu tā būtu, tad: «Zināms, viena daļa tā kā tā aizies, bet nemazināsies tās draudzes. Ja būtu iespējams gādāt vairāk dzimtās zemes — draudzes vairotos. «Franču sistema» stāv ar to sakarā. Jurģos kalpam prasa: cik tev bērnu? Ja precēts, tad neņem. Tamdēļ tie gādā, ka bērnu nav. Kolīdz viņi dabon kādu vietu, tad viņiem ir cerība, ka būs pašiem savi strādnieki. Ja cilvēkam pašam savi gājēji, tad arī daudz drošāk var izrentēt. Būtu dzimtā zeme — «franču sistema» beigtos, familiju kuplums atgrieztos. Kapitali plūst no laukiem pilsētās, kur maksā augstākus procentus. Jādibina zemes banka, kas aiztur kapitalus uz laukiem un gādā tautiešiem dzimto zemi. Kad tautai ir zeme, tad nevar viņai uzspiest citu tautību. Kamēr lauki ir latviski — tikmēr pilsētas būs latviskas. Kamēr būs dzimtā zeme — tikmēr tautību neatņems. Agrarjautājums ir mūsu tautiskās cenšanās galvenais jautājums. Zemkopju kārta apdraudēta. Atpakaļ no pilsētām! Zemnieka dēls ir slims! Atpakaļ pie zemes! Dibināsim zemes banku! Cilvēks, noguldīdams bankā savu naudu, cer, ka viņam būs savs stūrītis, savs kaktiņš zemes. Atpakaļ pie zemes, lai celtos jauniem spēkiem. Tā lai būtu mūsu ticība uz nākamību un viņas stūrakmens.»

Vēstures un ekonomiskās attīstības nepazīnējam tiešām var izlikties, ka te jau nu runā pats tautas glābējs un pestītājs no visām likstām. Bet, kam rokā ir kapitalistiskās attīstības tautsaimnieciskā atslēga, tas redz cauri tiklab pašam Niedram, kā viņa mācībai — un ar ironisku smaidu var sacīt, te jau lielgruntnieks dzied atkal veco dziesmu! Dzimtā zeme! — Skan ļoti jauki, bet, kad noskatāmies, kā cilvēki plēšas un nīkuļo uz tik ļoti idealizētā zemes stūrīša, tad šī jaukā skaņa dabon ļoti nejauku nokrāsu. Tagad visgarām mēdz sacīt, ka kalpam esot labāka dzīve nekā saimniekam. Var jau būt, ka zināmā mērā tas tiesa. Bet, ja tā, tad jajautā: ja saimniekam tik slikti klājas, kā tad var klāties sīksaimniekam? Atbildi dod statistika un pati dzīve. Es nesākšu te operēt ar statistiskiem skaitļiem. Norādīšu tik uz mūsu pašu īstenību: kur sīksaimniecības nodibinājušās, tur izrādās, ka viņu īpašnieki un ģimene nevar no sava kaktiņa, sava stūrīša pārtikt. Un šo nožēlojamo stāvokli tad izmanto lielgruntnieks: sak', man strādnieka vajag, nāc pie manis. Un cilvēki iet un strādā, plēsdamies divkārt vairāk nekā gājējs. Tātad zemās tautas intereses Niedram nav no svara. Viņas upurēdams, tas grib glābt tautas īpatnību. Bet, ja šī īpatnība jāglābj par tik dārgu cenu, priekš kam tad viņa īsti būtu vajadzīga? Kā elks? Tā vien izlikās, ka Niedra grib uzglabāt par katru cenu tautisko īpatnību vienīgi šīs īpatnības dēļ: jāglābjot tautas gars. Bet kas īsti ir šis glābjamais

tautas gars? — to mums tagad nenāksies grūti uzminēt: ne tautas gars, bet kapitalisma gars.

Sapulce, kā jau minēts, šādus Niedras centienus uzņēma bez nopietnas kritikas. Bet tas jau arī saskan ar Zinību komisijas centieniem. Nav te iespējams pakavēties sīkāk pie debatēm. Lai atzīmējam tikai Kaudzītes Matīsa uzstāšanos. Konstatēdams, ka Niedras runa ļoti ievērojama un viņš pilnīgi tai pieslienas, viņš līdz ar to izteica pārmetumu un nožēlošanu, ka Niedra viņai neesot uzlicis «mūžības zieģeli»: neesot licis pie sirds tautai kristīgu ticību un viņas tēvu tikumus. «Skolas un baznīcas,» tā Kaudzītes Matīss jūsmīgi un svinīgi pamācīja Andrievu Niedru, «ja tās stutēs, tad būs labi, ja ne, tad mūs neglābs ne māksla, ne zinātne!»

Bet «Mērnieku laiku» autors bij maldījies: Niedra drīz vien uzlika savai runai šo «mūžības zieģeli». Tas notika tad, kad viņš runāja par ticības mācībām tautskolās. Stāvoklis tiešām esot nožēlojams: skolotājs atronoties kā starp divām ugunīm — vienā pusē reliģija, kas jāmāca bez kritikas, otrā pusē zinātne, kuras pamata princips ir kritika. Pēc visādiem mēģinājumiem esot nonākuši pie domām šķirt ticības mācību no skolas: zinātne skolai — ticība baznīcai. Bet vai tas vēlams? Nē. Un, ja nevēlams, ko tad lai dara skolotāji? Pilsētās varot kaut kā iegrozīties, uz laukiem ne. Tautskola zaudētu savu audzināšanas nozīmi. Priekš acīm audzinātājam jāturot Kristus tēls.* Bet arī Zinību komisijā Niedra ar savu runu izaicināja uz nopietniem iebildumiem. Pieteicās labi daudz oponentu. Starp citiem arī matematiķis, virsskolotājs Pulpe un kā apdāvināts runātājs droši un veikli sāka attīstīt domas, ka modernā zinātne citādi skatās uz bībeli un Kristus mācību nekā Niedra, bet tūlīt pašā sākumā viņš tika pārtraukts un notraukts no katedra. — (Cik parasta un raksturīga aina šinīs sapulcēs priekš ikviena, kas iedomājas uzstāties modernās un ne oficiālās zinātnes vārdā!)

Šis mazais incidents tomēr bij tik spēcīgs, ka iznīcināja visu

* Savas domas Niedra pastiprināja šādiem argumentiem: «Kā dabūt bērna dvēseli savās rokās? Ir tagad divi līdzekļi: 1) mātes valoda un 2) vajag bērniem dot to tēlu, pēc kura lai viņi cenšas: es gribu tapt tāds, kā tas. Kas ir šis tāds? Mums nav augstāka tēla kā Jēzus Kristus. Tajā augstumā, tajā dziļumā, tajā plašumā kā Jēzus Kristus mums cita nav. Kas neticīgs, lai evaņģelijumā pastaigājas viņam līdz pa svētajām vietām — tad manīs spēku, zem kura būs jālokās, un nevarēs viņam garām paiet. Mēs nevaram bez Jēzus Kristus iztikt. Tamdēļ nedrīkstam viņu no skolas izlikt, jo izlikdami mēs šīs skolas aplaupītu. Caur dabas zinātnēm nevar audzināt, bet tikai mācīt. Visu pārliecību būs veidot bērnam caur ticības mācību pēc Jēzus Kristus priekšzīmes.» Piezīme. Kā ārzemēs skolotāju un teologu aprindās skatās uz reliģijas mācīšanu, par to drīzumā pasniegsim kādu rakstu. — *Red.*

Niedras lielisko domāto teoretisko būvi. Kur tad nu palika viņa kulturalais nacionalisms? Kur palika viņa garīgie ieroči? Viens cenzuras vilciens no sapulces vadoņa puses un — resna strīpa bij pārvilkta pāri visai viņa runai un debatēs izteiktām domām. Tā bij skarba politika vai politisks nacionalisms un notika taisni tur, kur taču laikam vajadzēja sākties kulturalā nacionalisma misijai. Te tak nu nāca cilvēks un mēģināja cīnīties tīri garīgiem ieročiem. Viņš vairāk nekā negribēja kā tikai nolikt savus uzskatus blakam Niedras uzskatiem, lai publika tad redz, kuri ir tie pareizie un kuri ne. Bet tas nebij iespējams; no katedra izlīda reakcionārisms, gluži melns.

Niedra gan atvainojās sava oponenta priekšā un teica, ka viņš labprāt būtu gribējis cīnīties ar savu pretinieku tikai garīgiem ieročiem, bet... (likās, te viņš sajuta, ka ir arī vēl lielāka politika par šo mazo politiku) ... viņš jau iepriekš varot pateikt, ka viņa pretinieks kā matematiķis droši vien nebūšot varējis tā nodziļināties bībelē kā viņš.*

Niedras priekšnesumi tiklab izpildīšanas, kā ideju un nokrāsas ziņā stāv — nu jau otru gadu — Zinību komisijas vasaras sapulču priekšnesuma centrā. Pārējie mazvērtīgi.**

Bij sapulcē ieradušies arī leišu un latgaliešu reprezentanti iepazīstināt latviešus ar saviem kulturaliem problemiem. Tur tikai nule sākas tautiskas atmošanās laikmets (kopš 1905. gada). Latgaliešu ir 500 000. Labi būtu, ja šo atkritušo tautas daļu varētu sakausēt atkal ar pašu tautu. Bet vai Zinību komisija tas īstais ceļa rādītājs? — par to atliek šaubīties. Viņai mūsu pašu kulturas problemi par smagiem. Ja grib risināt nopietnus zinātnes, literatūras un kulturas problemus un viņus arī tiešam atrisināt, nevar rīkoties ar tik novecojušiem ieskatiem un pētīšanas metodēm, kā tas tagad un palaikam notiek šinīs sapulcēs. Bet jaunu spēku pieplūdumam te neiekļūt. Un tas nozīmē, ka te arvienu

* Maza piezīme par šo nodziļināšanos. Viņa man iekrita prātā otru dienu, kad mediķis H. Buduls lasīja «Par literatūras iespaidu uz slimīgas personas attīstīšanos». Starp citu, viņš atstāstīja kā faktu šādu gadījumu: kāds cilvēks reiz tik nopietni nodziļinājies Vecajā derībā, ka viņam sācis palikt pārmērīgi bail no grēkiem. Bijis jāmeklē padoms un glābiņš pie psichiatra. Raksturīgs gadījums!

** Tā, piemēram, mācītājs Ozoliņš pateicīgo vēstures tematu par Vidzemes pievienošanu Krievijai pārvērta par anekdotu un sīkumu virkni. Pie nopietna temata bij ķēries arī Kārlis Jākobsons — «Kā pacelt latviešu rakstnieku materialo stāvokli?». Diemžēl, savā priekšnesumā viņš izturējās pilnīgi kā klauns. Publikas smiekli sākās pie šāda teiciena: «Plašs jautājums! — būs paaudzēm ko domāt, kā apvienot atsevišķus centienus un atsevišķās preces. Nevis kā labāk ražot, bet kā labāk pārdot. Īpaši, kas zīmējas uz rakstniecību.» Varēja pilnīgi piekrist runātājam, kad viņš teica: «Rakstniekam zaudēt cienību ir — zaudēt visu.» Viņš pie publikas bij zaudējis visu cienību.

salasīsies no visas plašās latviešu inteliģences tikai kāds pāris simtiņu cilvēku vai aplaudēt aklam reakcionarismam, vai noskatīties, cik šī iestāde palikusi tālu nost no kulturalās attīstības ceļa un no modernās zinātnes.

Stāsta, ka kāds sirms iecienīts latviešu literats un atklātības darbinieks šogad pirmoreiz savā mūžā nogājis uz šīm sapulcēm, noskatījies viņās un nodevis tad par tām šādu spriedumu:

«Tā ir zinību komisija, kur neļauj par zinību runāt.»

Atliek tikai piezīmēt: un tas ir tiešām tiesa!

Antons [Birkerts]

«Izglītība», 1910. g., Nr. 7, jūlijā, 521.—530. lpp.

MĀKSLA UN STRĀDNIEKU BIEDRĪBAS

No visām buržuaziskās sabiedrības ideoloģijas nozarēm māksla vēl arvien tiek no mantīgām šķirām turēta par to siltumnīcas stādu, kura ziedu aromatu spēj novērtēt un baudīt tikai izredzētie — šīs sabiedrības «krējums». Nesaprazdami mākslas dziļāko nozīmi, nedz tās sekas, kuras rastos no šo laiku mākslas savienošanās ar sabiedrības nemantīgām šķirām, — buržuazijas ideologi, kā par brīnumu, visiem spēkiem cenšas mākslu attālināt no «zemes mirstīgajiem». Mākslas gleznajos templos drīkst ieiet tikai viņas «priesteri». Strādnieku šķirai jeb «melnajam pūlim», tam, saprotams, ieeja uz to stingrāko tiek aizliegta.

Taču vēsturiskais attīstības gājiens bieži iet pats savus ceļus un lauž visus sprostus un aizliegumus. Tāpat kā tā buržuazijas ideoloģijas nozare, kura apvieno sevī neskaitāmos zinātnes nodalījumus, tiek no strādnieku šķiras un viņas ideologiem arvien vairāk iekarota un izvētīta, pārnesot un kristalizējot viņas graudus par īpatnēju strādnieku šķiras zinātni un ideoloģiju, — tāpat dievišķīgā māksla arvien biežāk un biežāk tiek no mākoņu valstības novilkta uz melno zemi un no svētās jumpravas pārvērsta par grēcīgu kalponi.

Tomēr iekaroto mākslu apzinīgais proletariats nepiesavinājas viņas tīrā, neizsijātā veidā. Apzinīgais proletariats viņā uzmeklē tās saturu un nozīmi, proti, — māksla vienmēr un visos laikos ir radusies no cilvēku materialās dzīves apstākļiem un kārtības un vienmēr mitusi cilvēku vidū un kalpojusi to materialās dzīves ikdienišķām vajadzībām. Kā zinātne, tā arī mākslā vienmēr ir bijusi neatsverams ierocis cilvēces attīstībā.

Tālāk, apzinīgie strādnieki cenšas no iekarotās mākslas izcelt un piesavināties tās viņas daļas jeb elementus, kuri zināmā mērā sakrīt ar viņu šķiras centieniem un idealiem jeb kuros vismaz

ir iespējams ieliet savu pašu uzskatu un jūtu pasauli. Šādi elementi it īpaši sastopami tanīs buržuazijas mākslas ražojumos, kad pēdējā vēl skaitīja sevi pie apspiestajām šķirām un pārdzīvoja savas «jaunības un trakulības periodu». Šai laikmetā buržuazija patiešām bija progresiva. Tāda pati ir viņas toreizējā māksla.

Tādā kārtā, nākdams «dievišķīgās» mākslas pagalmos, apzinīgais proletariats nekrīt vis uz ceļiem, bet gluži otrādi — ņem mākslu kritizēt un apgaismot viņas šauros šķiras uzdevumus savas apziņas gaismā.

Pats par sevi saprotams, ka mākslas sargeņģeļiem un priesteriem šāda rīcība ir dadzis acī un ka šādos un tamlīdzīgos gadījumos viņi saceļ milzīgu brēku un traci. Pārdrošo strādnieku izmālē par briesmīgu nākotnes barbaru, kurš gatavs vai visus mākslas templus un svētnīcas no zemes virsus noslaucīt! Tagad uz ātru roku izgudro jaunu mākslas «glābšanas līdzekli» un, proti, — viņi «izskaidro» mākslu par vispārcilvēcisku būtni, t. i., stāvošu ārpus visām šķirām un šķiru cīņām. Šis līdzeklis jeb izgudrojums ir pēdējais trumpis. Ar viņu cerē mākslu izsargāt no tā paša likteņa spēriena, kāds jau ķēris zinātni, kura savā laikā tāpat bijās no «melnā pūļa» un kuru tāpat kā mākslu nebeidz kladzināt par «neitralu un vispārcilvēcisku».

Un patiešām, paviršī lietu aplūkojot, var izlikties, ka dažas dabas zinātnes nozares visā nopietnībā stāv ārpus šķirām, ka viņu atzītās patiesības un vērtības ir vienlīdzīgi ieroči visām šķirām, ka viņas kalpo visai cilvēcei vienādi.

Vai fabrikanta un strādnieka bērna vienādu slimību nedziedē vienas un tās pašas zāles? Vai elektriskās lampas gaisma tiek vājāka, ja vienu vakaru pie viņas skatās baņķiera, bet otru — strādnieka acis? Vai šķiru plaisa tiek platāka, ja zvaigžņu un saules sistemās tiek atrasti ceļi un likumi?

Tomēr, paveroties šādos un tamlīdzīgos jautājumos mazliet dziļāk, mums jāatzīst, ka tagadējā šķiru sabiedrībā pat «visneitralākā» zinātnes nozare ir un paliek šķiru zinātne, ka proletariatam visparastākās zāles slimības gadījumos ir — nāve, ka elektriskā gaisma ir gan laba lieta, ka astronomija spēj gan sagraut vecos aizspriedumus un ticīgo pasakas, paceļot cilvēka prātu dzidros augstumos, bet ka strādnieku šķirai visi šie zinātnes atzinumi ir tagad nepieejami un stāv aiz deviņām atslēgām. Ar vienu vārdu — zinātnes atzītās patiesības un vērtības ir gan milzīgs ierocis cilvēces attīstības cīņā, bet, pēdējai saskaldoties šķirās, viņas vairs nekalpo visām šķirām vienādi: viena šķira viņu pārvērtusi par apspiešanas un kalpināšanas līdzekli pret otru šķiru. Dažās zinātnes nozarēs (piem., tautsaimniecībā un citās sabied-

risko zinātņu nozarēs) šī kalpināšana parādās tiešā, neaizsegtā veidā, dodama tādas atziņas un patiesības, kuras visnekaunīgākā kārtā aizstāv un attaisno vienas šķiras kundzību pār otru un kuras ir patiesības tikai priekš šīs šķiras, kamēr priekš otras šķiras viņas ir vislielākā nepatiesība un varmācība. Citās zinātnes nozarēs turpretim šī kalpināšana parādās netieši, padarot zinātnes atzinumus par zināmu šķiru monopolu.

Kas mākslai kopējs ar zinātni?

Kopējs ir tas, ka abas viņas ir cilvēces ideoloģijas nozares, ka abas cēlušās un izveidojušās no cilvēku katrreizējas saimnieciskās dzīves kārtības, ka abas ir kalpojušas un vienmēr kalpo cilvēku materialajām vajadzībām.

Ikkatras zinātnes dziļākais saturs nav nekas cits kā visas cilvēces pa gadu tūkstošiem sakopotais un kristalizētais piedzīvojumu un pieredzējumu krājums. Ar šo krājumu lielākā vai mazākā mērā apbruņojies, mūslaiku cilvēks iegūst visasāko ieroci cīņā dēļ uztura, kuru tam no sākta gala nākas vest pret dabas stichiskiem spēkiem, bet kura mūsu dienās izvērtusies par asu un nesaudzīgu šķiru cīņu pašu cīnītāju starpā. Mūslaiku zinātne spēj cilvēku apbruņot no galvas līdz papēžiem. Viņas «kalpones loma» ir taustāma un acīm redzama.

Cilvēces bērnībā māksla un zinātne ir kaut kas vesels un nedalīts. Abas viņas iet roku rokā, abas krāj, abas kopo un kārto vienu un to pašu materialu. Bet cilvēku dzīvei, jo dienas jo bagātākai un sarežģītākai topot, māksla arvien vairāk nošķiras no zinātnes un piegriež savu vērību galvenām kārtām cilvēku iekšējai jūtu dzīvei, attēlo to krāsu bagātību un krustošanos cilvēku «dvēselē», kuru rada ārējo piedzīvojumu iespaidi. Neviena cīņa nav bez uzvaras gavilēm un upuriem un vēl jo vairāk tā cīņa, kura apņem cilvēces attīstību viņas visumā. Ne katrreiz pirmatnējam cilvēkam izdevās naidīgos dabas spēkus noveikt. Daudzreiz nācās atgriezties ar sasietām brūcēm un vaimanām. Bet toties bija jo lielākas tās gaviles un sajūsma, kad cīņa tika uzvarēta. Bet arī šīs tiešās jūtu emocijas ir daļa no cilvēka piedzīvojumiem, priekš kuriem radās jaunas formas un izteiksmes veidi. Atkārtodams uzvaras sajūsmā neapzinīgi radušās skaņas jeb attēlodams piedzīvotos gājienus, cilvēks sajuta enerģijas pieplūdumu, kas padarīja viņu spēcīgāku, pamudināja viņu uz tiešu darbību. Noklausoties pretēju jūtu emocijas, viņa enerģija samazinās, ierodas nogurums.

No vienas puses, cīņas gaviles un prieki, no otras — sāpes un vaimanas — šie divi motivi kā sarkans pavediens stiepjas cauri visos mākslas ražojumos, sākot no cilvēces bērnības un beidzot ar mūsu laikiem. Zināms, mūsu dienās viņi parādās neskaitāmās

krāsās un variacijās, jo šolaiku attīstības cīņa ir sarežģīta, pilna ar milzīgām pretrunām, — šķiru cīņa. Tomēr ikkatras mākslas galvenais saturs un nozīme ir tas pats agrākais. Šai ziņā mūslaiku drama nebūt neatšķiras no senatnes kara attēlojuma jeb mūslaiku balets no pirmatnējo mežoņu dejas. Tagadējā māksla ir tāda pati kalpone, kāda tā bija savā senatnē. Ja izšķirība starp tagadējo un senatnes mākslu pastāv, tad ne mākslas vērtību īpatnību, bet — šo vērtību daudzuma ziņā.

Mūslaiku māksla ir atsevišķa ražošanas nozare ar saviem profesionaļiem, kuru ražotam produktam, pirms nokļūt pie patērētāja, jāiziet cauri visas sarežģītās kapitaliskās ražošanas metamorfozas. Mākslas ražojumi ir kā kaut kura prece, kuru arvien vairāk sāk ražot uz tiešiem pastellējumiem un kuru pārdošanai tiek lietotas visspilgtākās reklamas. Saprotams, ka aiz šiem iemesliem vien māksla jau nevar vairs būt «neitrala» un «vispārcilvēciska». Bet ir citi vēl daudz dziļāki cēloņi, kas padara šolaiku mākslu par šķiru mākslu un kuri slēpjas ne tik daudz pašas mākslas būtībā kā kapitaliskās ražošanas iekārtas pretrunās. Šolaiku mākslinieks pie vislabākās gribas vairs nevar radīt tās vispārcilvēciskās lietas, kādas piemita mākslai tanīs laikos, kad cilvēcei vēl bija kopēji centieni un dzīves mērķi. Varam ņemt vislabākos un izdaudzinātākos mākslas darbus, un mēs redzam, ka viņi ir un paliek šķiru sabiedrības bērni. Gētes «Fausts» nes gan dziļu nemieru un neapslāpējamas ilgas savās krūtīs, bet šis nemiers un ilgas ir tikai zināmas šķiras nemiers un ilgas. Viņam nav nekas kopējs ar to nemieru un ilgām, kas plūst no šolaiku sabiedrības nemantīgām šķirām. Kopējs ir tikai vārds, kamēr saturs ir pretējs.

Bet šo laiku mākslas technika ir tik komplicēta un prasa tik lielu iepriekšēju sagatavošanos un zināšanu, ka proletariats no mākslas ražotāju skaita tiek pilnīgi izslēgts. Mākslinieki rekrutējas galvenām kārtām no mantīgo un viņu starpšķiru inteliģences, kuru saimnieciskais stāvoklis un intereses vairāk sveras uz mantīgo nekā uz strādnieku šķiras pusi un kuru mākslas darbos tad arī atspoguļojas vairāk mantīgo šķiru ideali, nekā proletariata pasaule. Ir, zināms, arī reti izņēmumi, bet tie ir tikai izņēmumi, kuri vēl vairāk pastrīpo mākslā valdošo, buržujisko virzienu. Ir pārāk maz to balto zvirbuļu, kurus varētu saukt par proletariata mākslinieciem un kuru mākslas darbos parādītos proletariats nevis izķēmotā, apsmietā stāvoklī nostādīts, bet attēlots savā apzinīgākā, inteliģentākā daļā. Domāju, ka ir lieki pierādīt simto reizi, ka taisni šai proletariata daļā ir tik bagāta un cēla iekšēju jūtu dzīve, kādas par velti meklēt pie sabiedrības pārējām šķirām. Šai proletariata daļai ir tik kaislīgas ilgas,

centieni un fantaziju lidojieni, kuri, saduroties ar dzīves īstenību, rada traģedijas vārda visīstākā nozīmē, ka māksliniekam vajadzētu tik roku pacelt, lai radītu vēl līdz šim ar savu lieliskumu un varenumu neredzētas ainas un tēlus. Bet mūslaiku māksliniekiem šī dzīve ir pilnīgi sveša. Strādnieku šķirā viņa redz tikai «melno pūli» un «sviedru smaku». Viņiem daudz mīļāki grabināt buržuazijas kapu zvanus nekā klausīties un paust nākotnes skaņas, jo viņi ir kauls no buržuazijas kaula. Ar neapslēptu prieku viņi uzbrūk un nosoda par tendenciozieм visus tos mākslas darbus, kuros kāds «pārdrošnieks» rāda apzinīgos strādniekus, bet bez mazākā iekšējā pārmetuma velk vēl tendenciozākus burtus un līnijas iz buržujiskās sabiedrības drudžainās kronikas un izbaiļu pilniem ģīmju vaibstiem.

Proletariskai mākslai šolaiku sabiedrībā nav un nevar būt vietas. Viņa māksla spēj izaugt tikai nākotnē, uz kapitalisma drupām, kad vairs nebūs šķiru sabiedrības, bet cilvēce būs atkal kaut kas nedalāms un vesels ar kopējiem centieniem, kopējām ilgām un interesēm. Māksla tad vairs nebūs šķiru māksla, nekalpos tikai zināmām šķirām, bet viņa būs visas cilvēces cīņas ierocis, pieejams ikkatram. Tagadējā laikmetā proletariata māksla ir saucēja balss, kura pazūd buržujiskās sabiedrības anarķijas un chaosa tuksnesī.

Tomēr arī tagadējā laikmetā strādn. šķira bez mākslas nevar iztikt, jo, cik smags arī nebūtu viņa fiziskais darbs, viņam vienmēr ir arī savas garīgas prasības un dzīve, kura jo dienas paliek plašāka un bagātāka. Bet garīgās prasības un vajadzības vienmēr un visos laikos nekas tik labi nespēj apmierināt kā māksla ar savu gleznu un tēlu valodu, rādot dzīvi vispopularākā un saprotamākā veidā. Pārāk maz vēl ir to strādnieku, kuru garīgā dzīvē galveno vietu ieņem zinātnes atzinumi. Darba laiks ir tik garš un nogurdinošs, ka zinātnes graudus ne ik reizes un ne ikviens spēj sakost. Strādnieku vairākumam, masai, cita nekā neatliek kā piepildīt savas garīgās prasības vienīgi ar tām vērtībām, kuras dod māksla, jeb pareizāki — ar tām sēnalām un mākslas atkritumiem, kuri nokrīt no mantīgo šķiru galda, jo šo laiku labākie mākslas darbi strādniekiem daudzreiz ir gluži nepieejami. Bet arī tanīs gadījumos, kad ir iespēja izvēlēties, strādnieku masai gribot negribot jāuzduras uz tiem bilžainiem vākiem, kuri rēgojas pretim ik uz ielas stūra ar savu lētumu un kurus parasts apzīmēt par «lubu mākslu». Kāda un cik liela ir šīs «mākslas vērtība», to, domāju, lasītājs pats labi sapratīs.

Bet, ja proletariata neapzinīgā masa, neredzēdama citas izejas, ir spiesta baroties ar buržuazijas mākslas atkritumiem, tad ne to pašu mēs redzam pie proletariata apzinīgās daļas, kurai attie-

cībā pret šolaiku mākslu ir izstrādājies savs īpatnējs, noteikts ieskats. Apzinīgie strādnieki šolaiku mākslā redz divus ļaunumus, no kuriem viņi cenšas izvēlēties to mazāko. Netaisīt nekādas izvēles, tas nozīmētu — pārdot savas šķiras pirmdzimtību par buržuazijas sadilušu vērdiņu, nozīmētu — atsacīšanos no tiem spēcīgajiem jūtu akordiem, kuri sludina tam labāku nākotni, par labu — buržuazijas kapu zvaniem, kuri arvien skaidrāk izskan šolaiku mākslā. Bez nekādas kritikas un izvēles «baudīt» buržujisko mākslu proletariats, pašam neapzinoties, piesavinātos visas buržuazijas ideoloģijas — sajūsmināto par visas tautas bēdām un priekiem, kā to tik labi redzam pie strādnieku neapzinīgās masas. Turpretim, no otras puses, kā jau teicām, pilnīgu mākslu ignorēt proletariatam arī nav iespējams.

Kā nu proletariats savā organizētā vienībā atsaucas pret buržujisko mākslu? Kāda ir taktika, kura no iepriekš apskatītiem principiem izriet praktikā?

Uz šiem jautājumiem pamēģināsim atbildēt ar to darbību, kura jau labi pasen tiek piekopta no dažām Rīgas strādnieku biedrībām attiecībā pret Skatuves biedrību jeb pareizāki — pret Rīgas Latv. Jauno Teatri.

Kā zināms, tad Skatuves biedrības dibinātāji ir daži «pusdemokrati», kuriem pašiem tie kapitali nav diezgan lieli, bet kuri sakās ļoti mīlam mākslas attīstību. Šīs biedrības galvenais un, kā līdz šim redzams, — vienīgais mērķis ir: uzturēt organizētiem spēkiem Jauno Teatri, t. i., veselu kapitalistisku uzņēmumu, kurā tiek apgrozīti gadā vairāk desmiti tūkstoši. Tā kā biedrības statūti atļauj būt tanī par biedriem ne tikai atsevišķām personām, bet arī veselām biedrībām, tad viņā par biedriem sastājās arī dažas strādnieku arodnieciskās, kooperatīvās un izglītības biedrības.

Vai strādnieki bija savus soļus labi pārlikuši, iestājoties šai kapitalistiskā uzņēmumā? Pa daļai, domāju, gan. Vienlaik strādnieku vidū pacēlās gan balsis, ka strādniekiem jācenšas saņemt Skatuves biedrība pilnīgi savās rokās un jāpārvērš viņa par savu legalo centru. Šīs bija maldīgas domas, un kā tādas tās drīz apklusa. Šis solis nevarēja izturēt ne vismazākās kritikas, jo ne tikai strādnieku biedrību sīkie budžeti neatļāva uzturēt un pārvaldīt šo uzņēmumu, bet galvenais — pret šo soli runāja visa strādnieku šķiras politika. Paklausīt šim padomam nozīmētu to pašu, ko uzņemties strādniekiem kāda nebūt buržujiska laikraksta izdošanu, atstājot par viņa redaktoriem apzinīgus liberalus. Strādnieki nestu materialus upurus, lai saņemtu svešu un naidīgu idejisku bagažu. Iestājoties Skat. biedrībā, strādniekiem bija citi nolūki.

Skatuves biedrība ir viena no legalām iespējamībām pārbaudīt strādniekiem savas šķiras cīņas principus praktikā. Skat. bied-

drība, kā jau teicām, nav atsevišķa cilvēka privats uzņēmums, bet vesela buržujiska organizacija, kurā, — iestājoties strādniekiem, — neizbēgami jārodas asām sadursmēm starp divu šķiru pretējām interesēm un pasaules uzskatiem, kaut arī visa Skat. biedrības darbība izpaustos lugu izvēlē un opozicijā pret latviešu reakcionaro buržuaziju ar viņas «Interimteatri». Še strādniekiem bija dota iespēja tieši pārliecināties, kas tiem var būt kopējs ar mūsu «progresivo» buržuaziju un kas tos atšķir no tās, jo ir taču nenoliedzami, ka ar vienu buržuazijas daļu strādniekiem iznāk savā kustībā iet zināmu ceļa gabalu kopā jeb pareizāki — «atsevišķi iet, kopā sist». Tātad, iestājoties šai organizacijā, strādnieku biedrību uzdevums ir — nesaistīties ar viņu organiski, neparakstīties zem kādiem nebūt nolīgumiem, bet visur un vienmēr paturēt sev svabadas rokas un kritikas brīvību. Strādnieku biedrību uzdevums ir — vienmēr un visur dzīt mūsu «pusdemokratus» uz kreiso pusi, graizot viņu klibošanu un nenoteiktību, neklausoties uz viņu pasaciņām, ka Skatuves biedrībā neesot vietas šķiru cīņai.

Smieklīga ir mūsu «pusdemokratu» tukšā lielība, ka J. R. Teatris jau ir īsts tautas teatris un mākslas templis priekš sabiedrības zemākām aprindām un galvenām kārtām priekš strādnieku šķiras. Vai gan tādēļ tas būtu jau tautas teatris, ka viņa apmeklētāju vairākumu iztaisa proletariats? Vai tomēr pirmā vieta pie šī nosaukuma nebūtu jāierāda nevis apmeklētājam, bet gan pašam mākslas saturam? Tikai tad J. R. Teatri varētu saukt par zemāko aprindu jeb strādnieku teatri, kad tas būtu spējīgs dot arī strādnieku mākslu. Bet tādu tagadējā laikmetā tas nespēj dot, jo nav proletariskas mākslas, un tādēļ tas ir tāds pats birģelisks mākslas templis kā visi citi šolaiku teatri. Un, ja proletariats galvenām kārtām piegriežas še un ne citur, tad vienīgi tādēļ, ka J. R. Teatrī viņam ir plašāka izvēle, ka še starp dažādiem «*Gaudeamus*'iem» un «Studentu mīlestībām» viņš paretam var uzķert iz vecām dziesmām arī kādu jaunu skaņu.

Bet vēl ir viena tukša lielība mūsu «pusdemokratiem»: viņu «gādība» par «mazo brāli». Ik uz soļa nākas dzirdēt, ka, pateicoties tikai viņu sabiedrības zemākiem slāņiem, nu esot pašiem savs mākslas templis, kurš dod tikai «īstu mākslu». Cik liela ir šī gādība, to pierāda tas, ka pat šā laikmeta labākos dramatiskos ražojumus var dabūt uz skatuves tikai ar strādnieku jeb paša «mazā brāļa» gādību. Tā ir bēdīga liecība priekš mūsu birģeļiem. Tā, piemēram, luga «Uguns un nakts», kuras uzvešanu strādnieku biedrības pabalstīja ar naudas līdzekļiem, ir jau uzvesta 41 reizi pie izpārdotām telpām. Bet pavaicāsim, cik no šīs 41 (lasi: četrdesmit un viens!) izrādes ir bijušas tautas izrādes, t. i.,

izrādes par pazemināt̄ām cenām? Es nezinu, bet sajūtu, ka neveikli man ir jautāt: baidos, ka jautājuma atbilde būs — nevienas.

Tāds, lūk, ir «tautas teatris»! Taisni to mākslas darbu, kurš vistuvāk stāv strādniekiem un kuru izrādes, ja ne visas, tad vismaz pusi, tie sagaidīja kā tautas izrādes, pieejamas visplašākām aprindām, — taisni šo darbu pārvērta par peļņas avotu.

Noskatoties šādā rīcībā, nevar nepacelties jautājums: vai bija pareizi no strādnieku biedrībām pabalstīt Skat. biedrību ar naudas aizdevumiem un ziedojumiem? Kaut gan, principā ņemot, pret naudas pabalstiem nekas nebūtu iebilstams, tad tomēr, ievērojot strādnieku biedrību trūcīgos apstākļus, ir jāatzīst, ka vismaz tagadējā laikā šādiem pabalstiem nevajadzēja būt. Ir jau patiešām no ļoti liela svara, kādus mākslas darbus uzved. Ir jau taisni strādnieku interesēs ņemt uz saviem pleciem arī to darbu, kurš piekrīt patiesībā buržuazijai, bet kuru tā negrib izvest vai nu aiz sava kūtruma jeb cita iemesla dēļ. Bet atraut maizes kumosu no paša bērna mutes, lai tiktu peperkoks svešam bērnam, — tomēr ir un paliek neapdomāts solis. Tikai ar neapdomību var izskaidrot tādu rīcību, kā, piemēram, Zasulauka palīdzības biedrības ziedojumu Skat. biedrībai, kuru tā nolēma savas likvidacijas sapulcē. Tā ir bēdīga parādība un vispārīgi raksturo vēl strādnieku zemo apziņas līmeni. Ir taču tieša cīņa starp darbu un kapitalu, kura prasa milzum daudz materialu līdzekļu un pabalstu. Ir taču tik daudz strādniekiem upuru, kurus tagadējie apstākļi izmet uz ielas kā bezdarbniekus, kropļus vai arī kā pastāvošā «miera traucētājus», kuriem pabalsts ir dzīvības un nāves jautājums. Ja jau strādnieku biedrību budžeti patiešām būtu tik spīdoši, ka tie spētu apmierināt visas šīs vistuvākās vajadzības, tad jau nevar būt ne mazākā iebilduma pret naudas aizdevumiem Skat. biedrībai. Bet, ja daudzas strādnieku biedrības spēj izsniegt Skat. biedrībai vai nu kā aizdevumu jeb ziedojumu pāris simts rubļu, bet savas vistuvākās vajadzības atstāj pilnīgā novārtā, tad tas ir nevēlams un nosodāms solis. Pie tagadējiem apstākļiem no strādnieku biedrībām ir jau pārāk daudz ar tiem netiešiem naudas pabalstiem, kuri tiek garantēti Skat. biedrībai ar strādnieku iestāšanos tanī. Nav ieteicams strādniekiem Skat. biedrību ignorēt, bet iestātiēs un darboties viņā vajaga ne aizsietām, bet vaļējām acīm.

-pp-

«Laika Balss», 1911. g., Nr. 35, 2. un 23. jūnijā, Nr. 44, jūnijā.

«IDEALĀ SAJŪSMĪBA» JEB: RUBLIS UN DVĒSELE

«Dzimtenes Vēstneša» tagadējie saimnieki un vadītāji ir ļoti «ideali» kungi. Rakstiem par dvēseli, baznīcas lietām un visādām garīgām ceremonijām avīzē ik dienas tiek atļauts ārkārtīgi daudz telpu. Materialisma aprakšanai un idealisma godā celšanai tie speciali izrakstīja no ārzemēm pārlaboto Jankavu resp. J. H. Protams, viņi nebūt nekautrējās avīzes pārējās divi trešdaļās kupču reklamu dzejas, precību un gumijas prezervatīvu sludinājumos likt runāt savai otrai dvēselei — tipiskai veikalnieciskai materialistu dvēselei. Šī dvēsele īstenībā arī valda un vada viņu centienus; tā otrā — tik tā modes un maskošanās dēļ. Māmuļas Zinību Komisijas priekšnieks J. Kalniņš ir arī «Dz. V.» redakcijas loceklis. Tad arī saprotams, kādēļ viņš teicās un nevarēja atteikties no Veinberga virspārvaldībā stāvošās komisijas priekšnieka «goda», kādēļ viņš pagājušo gadu vasaras sapulcēs zinātņu vīrus nelaida pie vārda, bet vienīgi mācītājiem ļāva vaļu izrunāties pēc patikas — kādēļ šogad tur rādās tikai tādi «zinātnieki» kā mācītājs Rancāns, «Tēvijas» Graudiņš, atturībnieks Frīdenbergs, «Rīgas Avīzes» E. Rudzīts-Zilgmājs un R. Klaustiņš. Bet priekšnieka tradicionalā runa jau raksturo visas šīs sapulces ar viņu priekšlasījumiem. Šī runa kā savā saturā, tā izteiksmē ir tagadējās latviešu pilsoniskās dvēseles tipisks produkts. Tautiska epigonisma atmiņu un invalidiskas izplūdušas kulturas sajūsmas sajukums. Pilnīgi archaiskā, vecmodīgā formā še izpaužas māmuļas aprindu beidzamā kulturas momenta liriski-miglainā jausma. Tur vispirms izmanāms nemiers ar savējo, pilsoniski-zemniecisko, sava kaktiņa materialismā sastingušo kulturu. Zinību Komisijas priekšnieks ļoti priecīgs par mūsu (tas ir, pilsonības) laikmeta materialistisko virzienu, par materialo (?) tendenci, materialām interesēm un veikalnieciskiem centieniem «tautas moraliskās izdailes un audzināšanas un mākslas iestādes virzienā», izglītībā, grāmatniecībā, laikrakstos. Latviešiem vēl neesot ne savas tautas universitates, tādēļ ka latviešu viskopas (??) sabiedrībai trūkstot gribas uz to. Aiz laikmeta materialistiskā virziena vainas iznākot pārāk daudz nederīgu grāmatu, to starpā, piem., «Jaunais Jeruzalemes Kalendars», brošura «Vai dievs ir gluži bez vainas, kad cilvēks aiziet pazušanā» un «Mācības vēstules par pulksteņu taisīšanu». Amatu — pamāca Zin. Kom. priekšnieks — vajagot mācīties pie meistara, ne no grāmatām. (Materialisms interimteatri pataisījis par apgrēcību pret «tautas moralitati» (?).) Laikraksti tik dziļi iestiguši materialismā, ka nepieņemot pat tik garīgu lietu kā latiņu burtus un visjaunāko, mūsu atzīto, krietno un centīgo valodnieku izgudroto ortografiju. Tikmēr šķēlušies un plēsušies

mūsu laikraksti, kamēr «socialdemokrats» izkūņojies par Rīgas valsts domnieku, — ko Zin. Kom. priekšnieks un Komp. «nebij ne cerējis, ne gribējis»... Kā redzams, ļoti tālu skrien Zin. Kom. priekšnieka fantazija, un viņa dusmas visu nežēlodamas šausta zinātniskām pātagām. Bet ko tad īsti viņš cer un grib? Grib viņš ne vairāk, ne mazāk, ka lai uz rāviena pazustu viss materialisms un materialistiskie centieni. «Tie rubļi un simti, ko devīgi tautieši vai naudas iestādes idealiem nolūkiem ziedo, ir «teicami» utt., bet viņi «tikai tad dabū sekmības, auglības un svētības spārnus, ja paši šie ziedotāji un veicinātāji visu šo lietu pabalsta, tur un nes arī līdz ar savu sajūsmību, to savās aprindās cildinādami un savām sirds labvēlības jūtām nemitīgi lolodami» (Pietuka Krustiņš ne, — tā runā Zin. Kom. priekšnieks, redaktors J. Kalniņš!) Ar «bezdvēseles lietām vien teatrs nav paceļams», izsaucas Zin. Kom. priekšnieks, bet teatrs un viss gan paceļams ar «idealu sajūsmību». Šo «idealo sajūsmību» viņš maļ vienā gabalā, tā ka tā sākumā komiska, beigās paliek taisni riebīga. Kā «Dz. V.» akcionari, redaktori un viņu māmuļnieciskie draugi savās vasarnīcās un dzimtsmājās lai ideali sajūsminātos un uz ko īsti tad lai virzītos šī famozā «idealā sajūsmība», tas no god. Zin. Kom. priekšnieka milzīgās runas neparko nav izprotams. «Tie rubļi ir teicami... bet viņi dabūs sekmības, auglības un svētības spārnus, ja paši ziedotāji un veicinātāji visu šo lietu pabalsta.» Bet sakiet tak, — kas pilsonisko «idealo lietu» var vairāk pabalstīt kā rublis? «Tur un nes» — bet kas tad visstiprāk tur un nes? Rublis! Vai Zin. Kom. priekšnieks nav dzirdējis, ka tie skaistie rubuļi valda pasauli? Sajūsmība, sirds labvēlīgās jūtas un nemitīgā lološana — tā ir tāda tautiski-invalidiska liriska pačalošana, vējš, kuru pūšam tu dzirdi, bet nezini, no kurienes viņš nāk, kurp iet. «Savās aprindās cildināt» — tas nu būtu tā kā pozitivs priekšlikums; bet ar tādu liriski sajūsmīgu cildināšanu vien maz panākams, kā to jau redzam no paša priekšnieka runas. Bez tam šis *quasi*-pozitivais priekšlikums ir tepat vai uzaicinājums uz propagandu, un tādas lietas tokš «Dz. V.» «mierīgam pilsonim» savā vasarnīcā nevar prātā nākt. Bet runas beigās nejauši tiek redzams, ka tik milzīgi daudz salmu gluži par velti izkults. Izrādās, ka «idealā sajūsmība» ir «ideala sajūsmība» priekš... «savām interesēm». Nu, ja palocīs galvu mierīgais pilsonis, — tā pavisam cita lieta. Kādēļ tad jūs to tūliņ neteicāt. Ideala sajūsmība ir sajūsmība priekš savām interesēm, tas ir viens riktīgs un prātīgs vārds.

Nezinātniskāku, neapķērīgāku priekšnieku gan Zinību Komisija nesadzīs pa visu Baltiju. Bet tas jau ir tas ironiskais liktenis, kas šajā vienā vīrā simbolizējis visu komisiju un viņas aprindas. Tā pati domu kripatiņa, kas aizmetusies Zin. Kom. priekšnieka

galvā, iejūk un pazūd viņa nemākulīgās, stīvās un kļūdainās izteiksmes grumbuļos. Kā nekā arī Zin. Kom. priekšnieks samanījis, ka veikalnieciskā materialismā sastingusi latv. pilsonība pamazām zaudē vadītājas lomu sabiedriskās attīstības gājienā. Nojautis, ka citā šķirā aug jauns, možs kulturas spēks. Iedomājies, ka latviešu sīkbirģelim vajag tik «gribēt uzturēt» savu prestižu, vajag gribēt ideali sajūsmināties, un tad viss ripos atkal kā smērēts. Kur rublis, tur vajag arī dvēselei būt klāt, un tā ka dvēselei paliek pārsvars. Tā kā birģeļa «idealistiskā» dvēsele lai valda pār «materialistisko». Lūk, kā tad tie tur ... kam nava ne to rubļu, ko ziedot «idealai lietai», ne automobiļu, ar ko izvizināt savu «idealo sajūsmību», tomēr rada to lielāko un vērtīgāko sabiedriskā dzīvē un mākslā! — Ka tāpat no sevis vai no 3 muļķīgām invalidiskām runām nevar rasties nekāda «griba», ne «sajūsmība», to Zin. Kom. priekšnieks nesaprot. Arī to viņš nenojauš, ka sasīkstējusi materialistu dvēsele ir birģeļa īstā, vienīgvaldošā; ar to viņš izaudzis noteiktos, negrozāmos socialos apstākļos, tā valda pār viņu, ne viņš pār to. Tā absoluti valda arī pār to otro, vārgo, «idealistisko» ēnas-dvēseli, kas reizēm pamostas slimas sirdsapziņas un romantiskas iedomas maldos un nozūd, visvarenā materialistiskā iegūšanas impulsa triekta. Tādēļ pilnīgi bez atbalss jāizskan arī Zin. Kom. priekšnieka «idealisajūsmīgai» runai.

Andrejs Upīts

«Laika Balss», 1911. g., Nr. 45, 28. jūnijā.

«DZIMTENES VĒSTNESIS» UN VIŅA LOMA LATVIEŠU SADZĪVĒ

Andreja Upīša apcerējums

I

Rīgā, autora apgādībā, 1911.

«Снимите маску! ... Долой маску, синьор!»
(L. Andrejevs, «Melnās maskas».)

Laikrakstiem vispāri liela loma latviešu sadzīvē. Salīdzinot ar latviešu kopējo abonentu skaitli, atsevišķu izdotu beletristisku un zinisku grāmatu pircēju skaits izrādās gluži niecīgs. Grāmatu pērk tikai tad, ja atsevišķa vajadzība pēc viņas vai interese un ja atliek nauda. Avīze gandrīz ikkatram vienmēr vajadzīga, it sevišķi tiem, kam dažreiz nav naudas, ko nopirkt mārciņu maizes. Rūpniekam, tirgotājam jāzin dažādu uzņēmumu,

fondu un kursu grozības visā kapitalistiskā pasaulē, jāzin krizes vai uzplaukuma stāvoklis tuvākos un tālākos apvidos, jo no tā atkarājas dažādu produktu un preču pieprasījumi; jāzin arī patērētāju vajadzības un garša, konkurentu reklamas un citi veikaliskie paņēmieni. Zemes īpašniekam un vispāri zemes produktu ražotājam nepieciešami izzināt auglības vai bada gadījumus, lai savus produktus par visaugstāko cenu pārdotu tad un tur, kur un kad pēc viņiem visspiedīgākā vajadzība; tālāk viņam, kā katram rūpniekam, jāvēro strādnieku pastāvīgā organizēšanās un pašaizstāvēšanās jaunākie paņēmieni, lai varētu izvairīties no pārsteigumiem, nepatikšanām un liekiem izdevumiem un iegūt pēc iespējas lētāku darba spēku. Tiem, kam viņu darba spēks vienīgā pārdodamā manta, jālūko, kur viņu visvairāk pieprasa, kur par viņu visvairāk sola. Avīze ir nepieciešams starpnieks modernajā kulturas dzīvē. Visu sabiedrisku šķiru piederīgiem viņa vajadzīga visuvarenajā materialās iegūšanas cīņā. Un, jo skaidrāk kāds apzinās savu stāvokli un apzinīgāk cīnās, jo vairāk tā viņam vajadzīga.

No šīs kapitalistiskās sabiedrības vajadzības avīžniecība izaugusi, uz dzīves materialiem pamatiem viņa arvienu stingrāk nostājas. Sabiedrisku šķiru apziņai augot, interešu pretešķībām arvienu vairāk izceļoties, cīņai intensivākai paliekot, dabiski sašķirojās arī avīžniecība. Lielās kulturas tautās šī sašķirošanās jau gandrīz visur notikusi. Reakcionarajiem agrariešiem ir savas saimnieciskās intereses un viņu aizstāvētāja un izpaudēja avīžniecība. «Liberalajai» rūpnieciskai un tirdznieciskai buržuazijai sava, sīkpilsoņiem sava, strādnieku šķirai sava. Liekas, šai sadalīšanai vajadzētu būt vispārējai un konsekventai; kādām nenoteiktām starpparādībām dzīvē nebūtu vietas. Bet nav jāaizmirst, ka pati sabiedrība ar vēl nav tik konsekventi sašķirojusies; sevišķi zemnieciskās tautās, kur rūpniecība jauna un tīri rūpnieciskā kapitala attīstība palēna, tik palēnām aug savu īpatnējo interešu atziņa, savas šķiras apziņa, tur palaikam daudz nenoteiktu starpelementu. (Tā, piem., varavīksnē ir septiņas spilgti saredzamas krāsas; bet tomēr nav noteiktas, asas līnijas, kas šķirtu vienu no otras, nav noteikti redzams, kur viena beidzas, otra sākas.) Šo sabiedriski bezkrāsaino, jeb, labāk sakot, divkrāsaino divdabja elementu lielais skaits latviešu sadzīvē ir arī aiz latvieša vēsturiskās pagātnes, tradicionalas audzināšanas veida un vēl dažiem īpatnējiem vietējiem faktoriem. Gadu simteņus verdzināts un dzīts, latvietis vēl nav varējis pilnīgi atjēgties un apzināties par apzinīgas sabiedrības vai sabiedriskas šķiras locekli. Pats bez savas šķiras ideala viņš savos bērnos sistematiski centies ieaudzināt vienīgo tieksmi pēc mantas un vieglā-

kas dzīves. Beidzamā laika šķiras apzinīgo darba ļaužu centieni tik asi saduras ar ilgi kultivēto naivi-primitivi pastoralo kulturu, ka gļēvākie nobijušies atmet ar roku visiem sabiedriskiem centieniem un mēģina nolīst kur klusā kaktiņā. Un citi vēro un meklē un bērnišķi priecājas, ja kur pamana ko «visiem» kopēju, «augstāku», «garīgāku», kas ar šķiru materialistiskajiem centieniem šķietami nestāv sakarā vai stāv «pāri» tiem.

Šīs tā sauktās «garīgās» intereses spēlē ievērojamu lomu latviešu sadzīvē un līdz ar to avīžniecībā. Saprotams, sakarā ar sevišķo materialo stāvokli un interesēm katrai sabiedriskai šķirai dabiski ir sava sevišķa ideoloģija, savas īpatnējās garīgās vajadzības. Bet šīs «augstākās», pretī šķiru materialistiskajām interesēm stādītās, «vispārtautiskās», «vispārcilvēciskās» utt. teicās esot pieņemamas it visās šķirās. Vēl vairāk: šī «augstākā» ideoloģija sakās mazināt šķiru plaisas, aizkavēt pašu plaismošanu, sabiedrības vilkus un jērus atkal apvienot vienā rāmā, saticīgā, draudzīgi-smaidīgā ganāmā pulkā. Varbūt tas patiešām ir tas augstākais dzīves ideals, un augsti slavējama tā avīžnieniecības daļa, kas strādā sabiedriskās «izlīdzinošas taisnības» darbu? Bet uz tādu jautājumu atbildēt nemaz nav vajadzīgs. Aizkavēt sabiedrisko plaismošanu, visādiem līdzeklīšiem un plāksterīšiem novērst šķiru pretešķības nozīmē tikpat kā gādāt, lai mēness nediltu un neaugtu, bet vienmēr būtu smuki apaļš. Sabiedriskas attīstības gājiens nav apturams tāpat kā zemes griešanās ar visām pavadu parādībām. Kas to vēl mēģina, — un redzēsim, ka ir, kas mēģina! — tas ir vai nu ģeķis, kas nezina, ko viņš dara, vai izmanīgs veikalnieks, kas pārāk labi zina, kā izmantot savas apkārtnes sabiedrisko neizglītību un nesapratu. Tas ir vai nu Don-Ķichots, kas skrien cīnīties ar vējdzirnavu spārniem, vai izmanīgs krāpnieks, kas, ikreiz savādi maskojies, lien visos dzīvokļos un katrā mēģina savādi šmaukt. Dažu reizi tas ir vienkāršs kāršu licējs, riebējs un brīnumzāļu maisītājs, kas par pusrubli aizdzen ikkatru slimību. Sabiedriskie kāršu licēji un riebēji izaug neapzinīgā sabiedrībā, neapzinību un muļķību sekmēt viņu uzdevums. Šī laika avīžniecības uzdevums atkal ir spēcīgi apkarot sabiedriskos riebējus un maskotos krāpniekus. Ikkatra šķira sabiedriskas attīstības radīta, ikvienai tāpēc pastāvēšanas tiesības un sava loma laikmeta sadzīvē; laikrakstu pienākums ne tik vien pakalpot savas šķiras tiešām praktiskām vajadzībām, bet arī teoretiski apgaismot un noskaidrot viņas vēsturisko dabu, viņas īpatnību, viņas pienākumus, tiesības un svaru laikmeta sabiedriskajā dzīvē un viņas attiecības pret citām sabiedriskām šķirām. Tikai šķiras apzinīgs cilvēks, tikai apzinīga šķira ko spēj. Visreakcionarākajām šķirām un viņu avīžniecībai — cik pārdroši

tas arī neizklausītos — ir sava nozīme, savi nopelni sabiedriska progresa gaitā: tās izaicina, ierosina možākus spēkus, nepieļauj tiem atslābt pagurumā vai pieticībā norimties. Absoluti kaitīga ir sabiedriskas māņticības veicinātāja, riebēja avīžniecība, kas ar pseidozinātnes un kvazihumanitates maskām pievilina un apmuļķo tumšos ļautiņus. Kā akmens tā gulstas uz attīstības ceļa, kā parazita augs sūc sabiedrības dzīvo sulu, kā pelējums kožas pie tautas zaļoksnējā auguma.

Līdz ar nenovēršamo latviešu sabiedrības nošķirošanos sašķirojas arī avīžniecība. Ir latviešiem sava «Rīgas Avīze», kārklvācietisko tautībnieku, Rīgas namnieku-kompromisnieku, lauku melderu un tamlīdzīgu ļaužu organs. Visas šīs dažādās grupas apvieno galvenos vilcienos vienādas dzīves intereses; galvenos vilcienos vienāda viņu ideoloģija, viņu sadzīves centieni un taktika; saimnieciska un idejiska sakarība un atkarība no vācu kungiem pilsētās un uz laukiem, skaļi izkliegts piekļāvīgs tautiskums, tāds pat reliģiskums kā labākais līdzeklis savaldīt tumšās ļaužu masas, patstāvīga spara un enerģijas pilnīgs trūkums un luncināšanās un locīšanās ap tiem, kam vara. Ir sava «Latvija», «Rīgas Avīzes» meita, kompromisnieku kreisā, mazāk aktiva, politiski neattīstītākā, nespējīgākā un tāpēc bailīgākā spārna avīze. Ir «Jaunā Dienas Lapa», radikalās sīkpilsonības un zemniecības un plašās demokratiskās inteliģences laikraksts. Ir stingri noteikts strādnieku šķiras laikraksts «Jaunais Laiks». Kas pazīst sabiedriskās šķiras un viņu centienus, tas jau iepriekš varēs skaidri pateikt, kā pret zināmu parādību vai jautājumu izturēsies katra no šīm avīzēm. Savas šķiras vajadzības viņām skaidras; savu ideju izpaudēja laikraksta vajadzība šīm šķirām tik skaidra, ka izdevēji reizēm nes pat prāvus materialus upurus. Viņi gaida, ka plašākos radniecīgos ļaužu slāņos modīsies viņu šķiras apziņa, strādā šo — ja patīk tā teikt — idealo modināšanas darbu. Te, protams, nav jāaizmirst, ka tautiskie un pilsoniskie laikraksti nekad atklāti paši neatzīst savu šķiras poziciju. Nav jāklausās, kad, piem., «Latvija» pilnu muti kladzina, ka viņa neesot «spraudusi sev par mērķi kādu šauru ideju un dogmu sludināšanu un pabalstīšanu, ne arī kādas vienas vai otras šauras (kāds naids pret visu «šauro»!) aprindas interešu piekopšanu, bet visas mūsu tautas vajadzību aizstāvēšanu», ka viņa «pabalstīs visus labākos un krietnākos nodibinājušos centienus kā sabiedriskajā sadzīves politikā, tā arī ģimenes un garīgā kulturas dzīvē». Vēl mazāk var ticēt «Rīgas Avīzes» Veinberģa zvērastam, ka viņa mērķis «arvienu būs visas latviešu tautas pacelšana». Diviem kungiem jau nevarot izkalpot, kur tad nu vēl «visiem». Tomēr ne no avīžu pašreklamām un redaktoru frazēm, bet no

darbiem jums tos būs pazīt. Un jāteic, ka reakcionaru avīžnieku darbi par laimi ir prātīgāki un konsekventāki, nekā viņu frazes. Un tā, vienu avīzes numuru rokā paņēmuši, jūs tūliņ redzat, ka no kalpošanas «visiem centieniem» un «visai latviešu tautai» nekas neiznāk, bet katrā rakstieniņā spīd cauri, kaut arī neskaidra un neizkopta, savas šķiras apziņa un šķiras intereses. Bet ir latviešiem vēl viena avīze, kas ļoti skaidri apzinās, uz kurieni tiecas viņas sirds; bet tā izmanīgi slēpj savu īsto dabu, aiz veikli skūtas un piemērotas maskas slēpj savu īsto seju, sargas nostāties uz stingriem šķiras pamatiem un ienesīgi izmanto dažādīgo, neapzināto latviešu lasītāju vairumu. Tā nekā negrib modināt, nenes nekādus upurus; tai tikai viens «ideals» — pelnīt, pēc iespējas vairāk pelnīt. Saprotams, ka nav starpības starp pilsētas lielrūpnieka, lauku pelēkā barona un vienkārša strādnieka rubli; rublis vienmēr paliek rublis, lai nāk no kurienes nākdams. Tādēļ šī avīze, «aizstāvēdama plašāku aprindu intereses un vajadzības», zvejo visos ūdeņos — zvejo Daugavā, zvejo linu mārkā, zvejo katrā pančkā; kur dūņaināks un neskaidrāks ūdens, tur izdevīgāka zveja. No ļaužu vientiesības pārtikdama, šī avīze gādā, lai viņas pārtikas avoti nekad neizsīktu! Un viņas veikali zeļ, tā zeļ, ka nevar vien nobrīnēties, no kurienes sarodas tik daudz to naivo ļautiņu, kas svētā vientiesībā viņai nes savus grašus. Nopietnas, idejiskas avīzes nevar lāgā izkulties cauri; bet viņai abonenti aug kā lavina — no divdesmit pieciem uz trīsdesmit, četrdesmit tūkstošiem! — tā aug, ka draudē nospiest pašu veikalu ar visiem vadoņiem. Nelīdz lieliskās rotacijas mašīnas, nelīdz skaņu naudu samaksātās žīdu veikalnieku reklamu peršas — ikkatru dienu jāizvada un jāizsūta daudz pudu apdrukātas makulaturas, un dārgi samaksājams papīrs aprij to, kas uz viņu drukāts. Un avīzes saimniekiem jāapstaigā citu avīžu izdevēji un jāaprunājas, sak', vai pašiem un tautai par peļņu nederētu abonentu maksu pacelt no sešiem rubļiem uz astoņiem? Viņi būtu laimīgi, ja kādu pusotra desmittūkstošu abonentu dabūtu no kakla nost; no sludinājumiem tas labākais ienākums — tas nāktu tāpat, bet abonents ar savu naudu samaksā tik to makulaturas gubu, kas, sludinājumiem apdrukāts, viņam jāsaņem. Tādā brīnišķā stāvoklī var nokļūt avīze, kas prot piemēroties visu šķiru tumšākajiem, neattīstītākajiem, neapzinīgākajiem lasītājiem. Tikai viena tāda latviešiem ir; viņas vārds — «Dzimtenes Vēstnesis».

Ja šo rindiņu autors būtu kādas citas avīzes izdevējs vai līdzīpašnieks, tad varētu domāt, ka viņam skauž «Dzimtenes Vēstneša» lielais lasītāju skaits un akcionaru milzīgās dividendes. Bet tagad tādām aizdomām nav vietas. Šo rindu rakstītājam nav žēl, ka ik vakaru pilni piekrauts ormaņa vezums no «Dz. V.»

ekspedicijas brauc pār pontonu tiltu uz Pārdaugavu, ka Berga bazara žīdiņi ar reklamu peršām šajā avīzē dūšīgi sekmē savas rebes, ka Daugavmalas tirgus sievas viņu abonē tādēļ, ka tur visvairāk papīra reņģu ietīšanai. Bet viņam žēl, ka šī pati reņģu pārdevēja pa reizei ieskatās arī, kas drukāts uz šī ietinamā papīra, un, kas tur drukāts, tas nevar viņu izglītot, paplašināt viņas redzes apvārsni, noskaidrot viņas sabiedrisko stāvokli un vajadzības, bet var tikai apmiglot viņas jau tā neskaidro sajēgu; viņam žēl visu to vientiesīgo ļautiņu, ko šī avīze sistematiski apmuļķo, viņam riebj tas sabiedriskais jezuitisms, ko tā kultivē. Var jau sacīt, ka starp citiem arī tā sauktie personīgie impulsi viņu dzinuši šo rakstu laist klajā; nupat minētais riebums taču ir tīri personīga sajūta. Tikai reportieris, kroniķis un statistiķis vispār var pretendēt uz neitrala, objektiva rakstu darbinieka nosaukumu. Ķatra sabiedrisku parādību pētītāja un kritiķa objektivitati nes subjektivu personīgu sajūtu, simpatijas vai riebuma apakšstrāva. Šī raksta autora personīgajam riebumam pret minēto laikrakstu ir dziļi motivēti iemesli. Šī laikraksta jaunais redaktors tūliņ vai pirmajā dienā ir griezis visu savu krūti pret šo rindu rakstītāju un viņa darbiem. Ķatrai viņa jauniznākušai grāmatai «Dz. V.» «kritiķi» nikni brukuši virsū; un, kad jauna acumirklī nav pagadījusies pie rokas, tad uzmeklējuši kādu vecāku un pār to izlaiduši savu žulti. Tā desmitiem numuru pildīts «iznīcinošiem» artiķeļiem, kas rakstīti gan skrāpējošu tērauda, gan čīkstošu zosu spalvu — gan smērēti tāpat tintes pudelītē apmērcētu korķa galu. Protams, ir uzslavas, no kurām rakstniekam jākaunas, un uzbrukumi, par kuriem prieks. Bet vai tad var priecāties, piem., par kādas Tonijas Lukin rokdarbu vai nopietni uztraukties par J. Jankava «kritikām»? Rakstnieks ar noteiktu mākslas pārliecību nevar klausīties katras, pāris brošuru izlasījušas madamas[1] pļāpāšanu; rakstnieks ar noteiktiem sabiedriskiem ieskatiem nevar uztraukties par Olaines ērģelnieka[2] naidu, ne baidīties no literariska Azefa[3] ieročiem. Mietpilsonisko nervu uzbudinājums, pērminderu un ērģelnieku tikumiskais sašutums, speciali izrakstīta sabiedriska renegata vējdzirnavu cīņa par sevi stipri komiskas, bet pārāk pierastas un nesvarīgas parādības. Riebīgas viņas paliek, ja atkārtoti, ik dienas rādās četrdesmit tūkstošiem cilvēku, starp kuriem daudz naivu, viegli vadāmu un lētticīgu. Tad uzbrukumi vienai personai pāri un garām vēršas vispāri pret spirgtākajiem, spēcīgākajiem kulturala progresa centieniem, kuriem šī persona un viņas darbs kalpo, pret visu,

[1] Tonijas Lukinas — Ivandes Kaijas. [Sakārt.]
[2] Teodora Zeiferta. [Sakārt.]
[3] Jāņa Jankava. [Sakārt.]

kas viņai rada, ar ko viņa garīgas radniecības sakarā. Tā sistematiski tiek izkopts sabiedrisks aklums, plašās neattīstītās ļaužu masas novērstas no patiesa attīstības ceļa, dažādi neskaidri elementi ierosināti un atbalstīti. Tā laikraksts no sabiedriskās apziņas un izglītības veicinātāja paliek par apmiglotāju, sajaucēju, par sabiedriskās tumsonības izplatītāju. Tad, šķietas, viņa atmaskotājas personas darbam ir arī plaši vispārēja, objektiva nozīme. Ir sabiedrisks pienākums noraut masku sabiedriskas tumsonības sekmētājam un parādīt viņa īsto seju. Zīmes rāda, ka daudziem tā vēl nepazīstama. Līdz šim vairākkārt minējām lielās, neapzinīgās ļaužu masas visās šķirās, kur «Dz. V.» turas un kaisa savu sēklu. Bet gandrīz neticami izliekas, kad Aspazija[1] atklāti aizstāv «Dz. V.», pēc dažu dzejnieku atteikšanās rakstīdama: «Uz to Jūs varat pretī izskaidrot, ka pasniegsat drīz vairāk izvilkumu no mana jaunākā dzejoļu krājuma» («Dz. V.», 1911. g. 247. nr.). Lai kādi būtu atteikušos dzejnieku motivi, lai cik zemu vērtējams un smieklīgs viņu «moraliskais» sašutums, Aspazijas demonstrativā uzstāšanās «Dz. V.» labā ir vairāk nekā pārsteidzoša. Kas kopējs ar tipiski-jezuitisko lapu Aspazijai, kuras dzejai saknes diametrali pretējā, «Dz. V.» nikni nīstajā ideju pasaulē, kuras cīnītāji ved niknu karu pret maskoto melnsimtniecību un kas ar to sakarā? Nav iespējams ticēt, ka Aspazijai šādā gadījumā izšķīrēja lomu spēlētu honorars, ko «Dz. V.» spēj un varbūt arī maksā lielāku nekā citas avīzes. Liekas, ārzemēs dzīvodama, no tālienes viņa redz tikai tagadējā «Dz. V.» veikli šūto masku, bet ne viņa slēpto, īsto seju; tādēļ ir savādi redzēt, ka blakus dekadentisko renegatu pantiem, blakus «mūsu augsti mācīto valodnieku» baznīcdziesmu entuziasma rakstiem, blakus literarisku Azefu un socialisma sagāzēju izvirumiem «Dz. V.» lielīgi drukā Aspazijas dzejas! Vēl savādāk tautisku fabrikantu, Veinberģa dziesmu svētku diriģentu un Olaines ķesteru nobildējumu rindā ieraudzīt arī — Aspazijas ģīmetni! Nepareiza ir strādnieku šķiras laikrakstu taktika, kas pastāvīgi uzmana un kritizē citus radikalus laikrakstus, bet pilnīgi mierā liek «Dz. V.» viņa vispārējā miglotāja darbā. Velti cerēt, ka strādnieku šķira pati jau pazīs savus draugus un ienaidniekus un zinās, kā pret tiem izturēties. Žurnalistiskā maska slēpj vislabāk; kā vienkāršs cilvēks maskai cauri lai saskata īsto seju, kad pat mūsu («Dz. V.» arī saka «mūsu»!) lielākā un cienījamākā dzejniece to nav spējusi? Tagadējā krēslas un atplūdu laikmetā, kad dzīves ārējais spēks ir atslābis un tādēļ aug cilvēku iekšējais nespēks, maskotu

[1] Polemika par Aspaziju sākās «Dzimt. Vēstnesī» 1911. g., turpinājās visu 1912. g. un iesniedzās 1913. g. Telpas trūkuma dēļ visu polemikas materialu sniegs «Latviešu lit. kritikas» 3. sējums. [Sakārt.]

avīžniecības un sabiedrības riebēju un kāršu licēju veikali zeļ. Kas vēlas, lai zeļ otrā latviešu atmodas laika darbinieku sējums, kas tikai skaidras sabiedriskas atziņas un apziņas augumā izmana lielāko kulturalas attīstības spēku, tam jāuzsauc visiem duļķotājiem un apmuļķotājiem: masku nost!

Ikkatra cilvēka dabu lielā mērā var izpazīt no viņa pagātnes. Cilvēka raksturs atzīmēts viņa attīstības vai satīstības virzienā. Aplūkojot, no kurienes uz kurieni cilvēks virzījies līdz šejienei, līdz tagadējam momentam, tūliņ redzams, vai viņš gājis augšup vai lejup, vai mūsu priekšā augoša vai dilstoša parādība. Tāpat tas ar katru laikrakstu. Ja, piemēram, minam «Dienas Lapas» vārdu, tad tūliņ nāk atmiņā šīs avīzes krasā uzstāšanās pret gļēvo tautisko epigonismu, cīņa par jaunām sabiedriskām un mākslas idejām — jaunā strāva, jauni centieni, jauns vārds — tie raksturo šī laikraksta pagātnes tradicijas, pie kurām lielākā vai mazākā mērā turējušies visi viņa pēcteči. «Dzimtenes Vēstneša» vēsturē nav it nekā zīmīga, spilgti raksturojoša. Pašā sākumā (kā Dīriķa «Baltijas V.») viņš diezgan simpatisks «tautiskās lietas aizstāvis». Tomēr tādas drosmes, spilgtas gara bagātības un sabiedriska iespaida, kā, piem., «Pēterburgas Avīzēm», viņam nekad nav bijis. Zīmīgi, ka jau no paša sākuma viņš rāmāks, nedrošāks, pelēkāks. Viņa vēsture ir materialas veikalnieciskas uzplaukšanas un līdz ar to pamazītējās garīgas satīstības, sarukšanas un panīkšanas vēsture. «Dz. V.» un viņa priekšteču ceļš ar maziem līkumiem un pārtraukumiem ir ceļš uz leju — konsekvents virziens no pelēkā līdz melnajam. Tādā virzienā nevar steigties; palēnām, prātīgi un uzmanīgi — tā arvienu bijusi šīs avīzes devize. Zināms, var uzrādīt divus trīs, tā teikt, asākus gadījumus tās vēsturē, piem., kādreizējā redaktora Fr. Veinberģa konfliktu ar nelaiķi Al. Veberi, dekadentiskās rakstniecības asāku kritizēšanu, kļūmaino apstādināšanas periodu pēc 1905. gada[1]. Bet pie tam aizvien vainīga kāda nejauši iegadījusies persona; tā steigšus vien nogādāta pie malas, lai veikala rati varētu ritēt — tālāk no kalna lejā. Kur «Dzimtenes Vēstneša» vārdu min, tur neiedomājas viņa sīko pozitivo darbu, bet atminas viņa atpakaļrāpulīgos centienus, to niknumu, ar kādu viņa priekšteči brukuši virsū katram žirgtam pasākumam latviešu sadzīvē un rakstniecībā, visu to aizkustinošo vientiesību, kas varēja apkarot «Fausta» latvisko tulkojumu, visā nopietnībā ieslavēt tautisku skābputru, pašaustus lindrakus un braukšanu nekaltiem riteņiem, visu to neticamo neizglītību un tumsonību, kas

[1] Ar 1905. g. 19. okt. (229. n-ru) BV iznāca bez iepriekšējas cenzuras. Uz cariskās valdības pavēli BV 1906. g. 31. janv. slēdza, bet red. J. Kalniņu vēlāk sodīja ar 6 mēn. cietumsodu. [Sakārt.]

izperināja nemirstīgo «graždaņu vēsturi», «slepeno večeru» un «sāls svecītes»! Labs laiks no tā jau pagājis, bet «slepenās večeras» gars joprojām dus pār «Dz. Vēstnesi» un viņa redaktoriem.

Viņējā nemierīgajā laikā, kad vairāki «Dzimtenes Vēstneša» priekšteči («Baltijas Vēstnesis», «Balss», «Plēsums», «Vēstnesis») tika apstādināti, izdevēji pie saviem makiem sāpīgi sajuta, cik slikti, ja avīzē rīkojas karstgalvji, kas desmitkārt neapsver katru vārdu, pirms raksta. Idealākais redaktors taču ir pazīstamais Čechova «Cilvēks makstī». Rītos, aiz redakcijas zaļā galda nosēdies, viņš domā tikai vienu, pēcpusdienā, papīrus sakravājis, visus stūrus rūpīgi izlūkojis, mēteli mugurā vilkdams, bēdā tik vienu, vakarā, gultā likdamies, nopūšas tikai vienu, tikai to vienu: «Как бы чего не вышло!» Tādēļ «Dz. V.» saimnieki pašā sākumā (1907. g. 1. nov.) iecēla par atbildīgo redaktoru savu ilggadīgo korektoru Augustu Reinholdu Krūmu — sak', ja tas nepamanīs un neizstrīpos beidzamo aizdomīgo burtu, tad neviens. Pēc Krūma nāves izmeklēja starp avīzes līdzstrādniekiem un ielika par redaktoru to visvecāko, Fr. Vitandu. Bet, kad arī šis vecais, rāmais vīrs drīz nomira, tad izdevēji kādu laiku bij nesaprašanā: kuru nu? Pagaidām lika avīzi parakstīt savam sludinājumu vācējam un ekspedicijas pārzinim, izbijušam Latviešu Biedrības teatra koristam Nicmanim, pēc — privatadvokatam J. Stumbergam. Tas gan bij nesen kā pārnācis no «Latvijas», arī pie vācu avīzēm līdzstrādājis, tātad savā ziņā «drošs»; bet tam maz prakses un piedzīvojumu (ka St. vēl tikai «Latvijā» sāka lauzīties latviešu rakstībā un arī «Dz. V.» sākumā rakstīja smieklīgā pirmziemnieku «stilā», par to izdevēji — starp kuriem netrūkst arī dažu «ingu» — nevarēja spriest). Viņiem vajadzēja redaktora, kas izvadītu avīzi garām visiem stingru nosacījumu akmeņiem plašos un dziļos ūdeņos. Nesenie piedzīvojumi bij mācījuši, kā jāsargās, ak, kā jāsargās! Bet atklāti reakciju stutēt un melno krāsu «tautai» rādīt arī nevarēja; «Rīgas Avīzes»[1] paraugs rādīja, ka tādi tomēr sēklī vien jākuļas, maz piekritēju var mantot un pelnīt maz. Bet pēc iespējas vairāk pelnīt, tā taču ikkatra veikalnieka karstākā vēlēšanās. Tautas masas īsajā, straujajā laikmetā tomēr bij palikušas caurmērā liberalākas. Un, ja arī atplūdu laikmetā patlaban sākās spēcīga psicholoģiska reakcija, tad tomēr nebij veikaliski skriet reakcijas priekšgalā un, visiem redzot, spļaut uz to, ko nesen vēl mīļi spieda pie sirds vai sprauda svārku pogcaurumā. Bij jārēķinās arī ar avīzei tuvu stāvošu namnieku, tirgoņu, lauku gruntnieku etc. jūtelību, savādi-kaunīgām atmiņām tagadējo moralisko paģiru laik-

[1] RA demokratiskā un revolucionarā latv. sabiedrība boikotēja. [Sakārt.]

metā. Ne viens vien bij viņos laikos spiests laiciņu emigrēt vai cietumā nosēdēt. Nu sakiet paši, kā nu tā uz reizes grūst no pjedestaļa to, kam tik daudz «upuri nesti»? Viens otrs atsevišķs cienīgstēvs[1], aiz acumirkļa aizraušanās vai neuzmanības cietis, reabilitēdamies un atriebdamies jau varēja lādēt tos garus, kuru izsaukšanai pats neapdomīgi un darbīgi bij pat piepalīdzējis. Bet avīzei, ja gribēja daudz abonentu gūt, nepieciešama liberalisma maska. Mērens ārpuses liberalisms bij palicis par atkal sajukušās latviešu sabiedrības masas raksturīgāko īpašību, par vienkāršu žurnalistiskas pieklājības un smalkākas uzvešanās prasījumu. «Dzimtenes Vēstneša» saimniekiem vajadzēja vīra, kas sirdsdibenā būtu visa vecā, mīļā, pierastā sargs, bet uz ārpusi neizrādītos pārāk melns, nē — dievs pas'! — drusku sarkans, bet prātīgi pelēks; dažreiz drusku tumšāki, dažreiz gaišāki pelēks — kā labāk pieskan laikam un gadījumam; kas nebūtu pārāk auksts, ne karsts, bet mēreni remdens un apdomīgs, kā prasa veikala intereses; kas necenstos avīzi noturēt vienā taisnā virzienā, bet prastu pamest līkumu un pēc vajadzības palaipot, nenostātos uz kādas vienas šauras šķiras ceļa, bet censtos, lai «Dzimtenes Vēstnesi» abonē, lai «Dzimtenes Vēstnesī» sludina «visplašākās aprindās». Tāds ideals redaktors gadījās Āronu Matīsa personā, kas 1910. g. 2. augustā uzņēmās «Dzimtenes Vēstneša» vadību.

Cik lielā mērā «ideals» Ā. M., to «Dz. V.» saimnieki, viņu vēlēdami, droši vien vēl skaidri nezināja. Par cilvēku spriež pēc viņa darbiem un pagātnes. Āronu Matīsa pagātne tik dažādi raiba, ka pēc tās nekā noteikta spriest nevar. Cēlies viņš no tautisko epigoņu plejades, bijis tautskolotājs, vācis tautas «gara mantas», sakopojis kādu tautas dziesmu krājumu, rakstījis par lielajiem tautiskajiem censoņiem (piem., Valdemāru). Strādājis Pliekšāna (Raiņa) vadītās «Dienas Lapas» redakcijā, Velmes vadītā «Austrumā», Fr. Veinberģa vadītā «Rīgas Avīzē», Rīgas Latviešu Biedrības Zinību Komisijas Derīgu Grāmatu Apgādāšanas Nodaļas Konversacijas Vārdnīcā u. c., beidzot nokļuvis «Dzimtenes Vēstneša» un viņu priekšteču redakcijas locekļos. Ko mācies no tā? Tikai to, ka Āronu Matīss savā mūžā daudziem kungiem kalpojis un visiem iztapis. Iztapis Pliekšānam, iztapis Fr. Veinberģim, iztapis Arv. Bergam, un nav dzirdēts, ka viņš uzskatu nevienādības dēļ no kādas redakcijas aizgājis. Kādēļ lai viņš nesatiktu ar «Dz. V.» kungiem, kas redaktoram maksā ap pāris simtu algas mēnesī un dod vēl zināmus procentus no avīzes peļņas? Līdz šim viņš gan vairāk tik strādājis, tā teikt, neitra-

[1] Mācītājs — «Apskata» red.-izd. J. Rozens. [Sakārt.]

lākās nodaļās, kam ar avīzes galveno, politisko virzienu mazāk sakara. Nu viņš ticis par «lielākās latviešu dienas avīzes» vadītāju un virzītāju. Patiešām jābrīnās par to asredzību, ar ko viņš tūliņ izmanījis savu saimnieku slepenākās vēlēšanās, par to izmaņu, ar ko viņš pašā sākumā stūrē avīzi uz dziļiem un plašiem veikalniecības ūdeņiem.

Zīmīga ir Āronu Matīsa deklaracija pirmajā viņa parakstītā «Dz. V.» numurā (1911. g., 174.), viņa reprezentacijas un programas raksts. «Kādam vajag būt v i s p ā r ē j a m latviešu dienas laikrakstam?» Ā. M. jautā. Un atbild: «Par visām lietām tam vajag pieturēties cieši p i e b r ī v p r ā t ī g a virziena un aizstāvēt r e f o r m u v a j a d z ī b u . . .» — «Pie» — virziena pieturēties, ir ļoti pareizi teikts. Ne pašam virzīties un citus virzīt, bet aplūkoties, kur jau citi virzās, tur pieturēties un pielipt, sak', es ar', es ar'! Un tad — «brīvprātīgs» un «reformas», tā ir tāda brīnišķīga, tukša gumijas kārba, kur var iekšā bāzt visu, kas vien patīkas. Izrādās, ka «daudz trūkumu un šķēršļu», kas «Dz. V.» «būs patiesīgi apgaismojami un novēršami vienīgi, cīnoties ar progresa un brīvprātības ieročiem», vispirmā kārtā ir «m ū s u d r a u d ž u u n b a z n ī c u pašvaldības lietās». Jūs varbūt domājat, ka ne «vispārējam» latviešu dienas laikrakstam, bet kādai «Evaņģeliuma Gaismai» vispirmā kārtā vajadzētu iejūsmināties par to pasaulsvarīgo reformu, aiz kuras latviešu teoloģijas kandidati varētu vieglāk tikt Vidzemes un Kurzemes mācītāju muižās, pamazām izspiest vāciešus malā un, «draudzes apkopjot», vispirms paši uzkopties? Jūs varbūt domājat, ka brīvprātīgam cilvēkam gluži viena alga, vācietis vai latvietis savāc nospriestus sieciņus un izdara priekšā rakstītās ceremonijas? «Dz. V.» «brīvprātīgais» redaktors tā nedomā. Viņa brīvprātība ir teoloģijas kandidatu un viņu tēvu, lauku gruntnieku un pārtikušo, apmierināto, konservatīvo vidusšķiras pilsoņu brīvprātība. Bet, lai tūliņ pašā sākumā neceltos nevēlamas aizdomas par «v i s p ā r ē j a» latviešu dienas laikraksta «šauro» šķiras ideoloģiju, Ā. M. pasteidzas tūliņ tālāk paust, ka viņš «apgaismošot un novērsīšot» arī «skolu, strādnieku un agraros jautājumus». Un vēl citus — viņš neaizmirst piebilst. Patiešām, tikai «sāls svecītēm» iespējams reizē apgaismot gruntnieka un viņa kalpa, fabrikanta un fabrikas strādnieka «jautājumus»! Kā «novērst» viņus, šos jautājumus, to varbūt «slepenā večera» varēs pateikt; ja viņa vēl dzīvo, tad droši vien slepenībā praktizē sabiedrisku jautājumu abortus. Āronu Matīsam pašam tālāk pilnīgi aptrūkst padoma. Viņš nerunā vairs par brīvprātību, ne par reformām. Viņam ienāk prātā: vai tik ir atļauts runāt par to pašu brīvprātību un «aizstāvēt» reformu «vajadzību»? Lai nešaubītos par

viņa lojalitati, viņš paskaidro, viņš domājis tikai tā, ka latviešiem «cieši jānostājas uz likumības pamata un savi spēki jāmeklē un jāsakrāj kopā s a v ā i e k š i e n ē». Nu redzat, turpat «iekšienē» vien visu sameklē, turpat arī sakrāj. Bet ko tu «savā iekšienē» nēsā, tas taču nevienam nevar kaitēt; tik to, kas uz ārieni parādās, stingri uzmana. «Pieejamiem un a t ļ a u t i e m līdzekļiem» — viņš rekomendējas tālāk tiem, kam tā vara. Un tālāk Ā. M. sapņaini prāto, kā viņš ar savu avīzi iemanīsies «v i s ā s ļ a u ž u š ķ i r ā s», aizstāvēs vispāri «k o p ē j ā s latviešu kulturas vajadzības», «stingri un patstāvīgi uzstāsies p a r v i s u, kas krietns, patiess un labs, un p r e t v i s ā m ļaunām un postīgām parādībām un parašām dzīvē, tās uzrādot un graizot»; un ka viņam savos lasītājos atsevišķi būs jāieaudzina «sirds izglītība, krietni tikumi, vīrestības gars, patiesības mīlestība, vispārības cienīšana un piekopšana utt.». Sasapņojies un saprātojies redaktors aizgrābti iztēlo savu avīzi par tīro «vunderesenci»[1], kas dziedēs ij ģikti, ij vēdera graizes, ij varžacis — ij blaktis izdzīs no istabām. Viņam nav jāpaskaidro tuvāki, ka vienam laikrakstam visās ļaužu šķirās viss labais veicināms un ļaunais apkarojams, ja katrai šķirai ir savs labā un ļaunā jēdziens, savas vajadzības un savi centieni. Laucinieku papas un mietpilsoņu madamiņas, uz kuriem viņš runā, nemīl domu skaidrības un noteiktu pozitivu priekšlikumu; ar tādu pat labpatiku viņi lasa tautiska redaktora miglainās, «vispārējās» frazes, ar kādu klausās kāda ķestera kaparunu vai gramofona muziku. Viņu domāšanas aparats visai elementars, viņu jūtas stipri neattīstītas — viņi stipri turas pie tā, kas pierasts, konvencionals, viegli sagremojams; cietāku barību viņu vecuma vājie zobi nevar ņeikt.

Milzīgas pakulaudekla buras uzvilcis, Āronu Matīss stūrē «Dzimtenes Vēstneša» laivu «vispārējos», plašos latviešu tautas ūdeņos. Līdz šai dienai visai viņa darbībai šīs spokainās «v i s p ā r ē j ī b a s» raksturs. Cik cilvēkam iespējams, viņš sargās no «šaurības», t. i., no noteiktības. Vispārīgi, visu, visiem, visur — tie ir «Dz. V.» mīļākie vārdi. Tās tās lupatas, no kurām šūta viņa maska. Avīze priekš visiem — tā vajadzētu rakstīt zem viņas tituļa. Visiem viņa palīdzēs, par visiem gādās, — nākat tik un — nesat sešus rubļus abonenta naudas. Tā kā šāds vispārējs, plašs abonements nevar pastāvēt, ja sabiedrība apzinīgi nošķirojas, ja katra šķira sāk skaidri apzināties savu sevišķo stāvokli, savas īpatnējās vajadzības, tad Ā. M. sirsnīgākā cenšanās ir — aizkavēt sabiedriskas izglītības un pašapziņas augšanu, bet sekmēt oportunismu un kompromisa centienus latviešu sadzīvē. Kā tas

[1] «Brīnumzāli». [Sakārt.]

tiek darīts, to vislabāk rāda Ā. M. tulkotais, no dažādiem izgriezumiem salipinātais garais raksts «Attīstības mācība un viņas attiecības uz pasaules uzskatu, morali un dzīvi» («Dz. V.» 250., 252., 254. num.). Šo famozo «zinātnes» — morales — sabiedrisko jautājumu savārstījumu sprediķi ievada sēra preludija par «vispasauli un viņas neatminamām mīklām». *Ignorabimus* — smaga nopūta dzirdas viscaur Ā. M. «zinātniskos» prātojumos. Jo, «kādas socialas un kulturalas reformas patiesi cilvēku dzimuma progresa virzienā (??) izdarāmas, tas no pašas attīstības tieši nav pierādāms». Un tā nepierāda ar'; pat to nepaskaidro, kas īsti ir tas «cilvēka dzimuma progresa virziens», kur dažādas operacijas būtu izdarāmas. Pļāpā daudz un it sevišķi par «socialas morales pamata likumiem». «Lai ņemam kādu piemēru», «lai ņemam vēl otru, vairāk individualu piemēru» — Ā. M. atsāk īsta kancelista stilā. Stila cienīgi arī viņa «piemēri». Aizkustinošā vientiesībā Ā. M. prāto, cik grūti nabadziņiem, kam nav palīdzības un «kredita arī nav», kas tāpēc aiziet bojā un beidzot nāvē. Droši vien daža tantiņa, šo sajūsmīgo gleznu skatīdama, iebirdina lielu asaru savā kafijas tasē. Tak pārāk nobēdināt savus lasītājus Ā. M. arī negrib. No tiem, kam «kredita nav», viņš steidzīgi novēršas pie kredita spējīgiem un pavisam apreibst no tā jaukuma, kas te skatāms... «bagātnieks, kuram netīk privileģētas bagātības prieki (!!), bet viņš, kā moderns cilvēks (!), padodas lielajām atpestīšanas un cilvēces aplaimošanas idejām. Viņš dzird no likteņa piemeklētos saucam pēc pabalsta; viņš redz savus apakšniekus kā strādniekus un citus tumsā vārgstam; nesātības un citi netikumi aprij visu viņu peļņu; viņu bērni uzaug bez mācības un izglītības, un visa šo cilvēku sabiedrība smok garīgā badā un garlaicībā (!!), bez derīgiem laika kavēkļiem un garu glītojošiem un pacilājošiem baudījumiem. Bagātais steidz trūkumcietējiem palīgā, izdalīdams tiem pabalstus no savas mantas un peļņas. Strādniekiem viņš ceļ ar saviem līdzekļiem saviesības telpas un gādā tajās par krietniem izrīkojumiem» utt. Redzat, tādā veidā būtu iznīdams viss dzīves posts un nelabums, «novēršamas» šķiru plaisas, iznīcināma starpība starp nabadziņu, kam «kredita nava», un bagāto, kam «kredits ir». Nabadziņi no sešiem līdz sešiem bez kurnēšanas nestu plankas un skaldītu akmeņus, bet pēc tam «saviesības telpās» dziļā padevībā skūpstītu labdarim rokas, kas viņus, tumsoņus, negausniekus un netikļus, žēlīgi glābis no smakšanas garīgā badā un it īpaši no pārāk garā, garlaicības moku pilnā vaļas laika. Tā laimīgi būtu «novērsts» sabiedriskais jau-

tājums, ap ko gadu simteņi un simtām paaudžu velti lauzījušies. Markss un pēdējie, vēl atlikušie socialistu eksemplari novietoti Rīgas Latviešu Biedrības Muzeja bēniņos, sadzīves vilki un jēri apvienoti vienā brālīgi saticīgā saimē — un Āronu Matīsam uz Esplanades laukuma varētu celt pieminekli. Jā, jauki tas būtu, bet — — «šis labdaris stāv viens pats, un tāpat arī viņa iestādes bez pabalsta. Ar devīgu roku labu darīdams, viņš pats iekļuvis spaidīgos materialos apstākļos, un nav neviena, kas viņu un viņa iesāktos darbus pabalstītu. Pašam viņam, ne arī viņa piederīgiem nav iespējams tikt uz priekšu. Nu viņš sabojājis sava paša stāvokli uzturas cīņā, sev ceļu uz augstāku attīstību aizsprostojis. Tā viņš galu galā strādājis pretī vispārības progresam» (!!). — Pārsteigti pārlasām vēlreiz beidzamās rindas. Kas tad nu Āronu Matīss galu galā ir: pilsoniskās filantropijas sajūsmīgs slavētājs vai viņas noliedzējs? Sākumā viens, beigās otrs, tātad ne šis, ne tas — ни рыба, ни мясо[1]. Neskaidrība un nebeidzamas pretrunas Ā. M. rakstos vispirms no tā, ka viņam aizvienu ir kāda nekāda jausma, bet reti kad skaidra, noteikta doma; viņš tik daudz kungiem kalpojis, tik daudz virzienos līdzstrādājis, ka pilnīgi atradis no patstāvīgas domāšanas. Un, kas no izlasītām grāmatām palicies atmiņā, to viņš nespēj apsvērt, loģiski sakārtot un izteikt. Bet tā galvenā morale tomēr izmanāma arī šajā viņa juceklīgajā, nemākulīgajā «morales mācībā»... pamazām, ne par ātru, ne par karsti, ne par daudz! Arī nabadziņus mīļot un žēlot vajag ar mēru, arī filantropijai jābūt remdenai un apdomīgai. Un tas gluži pareizi, jo pārāk dedzīgs filantrops «sabojās sava paša stāvokli», savu «progresu», bet, tā kā pats taču arī pieder pie «vispārības», tad viņš «galu galā strādājis pretī vispārības progresam». Tādēļ palēnām, no dieva puses, palēnām visās vietās! Tā kā ar nekaltiem riteņiem pa akmeņainu ceļu. — No «neatminamām mīklām» sācis, Ā. M. beidz savu ekskursiju īstā miera ostā — «reliģiskos problemos», «reliģiskās sapulcēs» un «brīvprotestantiska virziena sapulcēs Amerikā». Attīstības mācību, pasaules uzskatu, morali, dzīvi — piecpadsmit minutēs izbradā visu, visu sajauc un pieduļķē. Tikai sajaukt un apmiglot spējīgs tāds cilvēks, kam pašam nav it nekāda pasaules ieskata; jo nevar tak saukt par pasaules ieskatu to gudrību, kas aizņemta no saiešanas tētiņiem. Cits būtu kaunējies vēl mūsu dienās tādas «mācības» atklāti klāstīt; bet Ā. M. tic, ka savu archaisko dvēseli pietiekoši aizmaskojis «morales sistemu imperativiem», «socialas morales pamata teikumiem» un tamlīdzīgām frazēm. Un

[1] Ne zivs, ne gaļa. [Sakārt.]

šoreiz viņa «ticība» viņu tiešām «nepamet kaunā». Lai cik naivs «Dz. V.» redaktors — viņa lasītāji ir vēl naivāki. Viņu domāšanas aparats ierūsējis kā ilgi nelietota mašīna, viņu garīgais apvārksnis šauriņš. Viņu iejūsma sekla, visādām mīlīgām frazēm ieviļņojama. Nav brīnums, ja viņi notic, ka kāds desmits bagātu filantropu «novērstu» visus socialos jautājumus, ja filantropiskie paradumi «būtu» iesakņojušies buržuaziskajā sabiedrībā, ja labdarība «būtu» palikusi par vispārēju dzīves parašu. Viņi neies prasīt savam visziņas redaktoram, kādēļ šis «ja būtu», kādēļ tad īstenībā «nava» un nekad «nebūs»? Miglainu fražu savārstījumi pieskan viņu dabai, sapratai un jūtām; atpūzdamies viņi bradā savam redaktoram līdz, svēti pārliecināti, ka viņi, viņu redaktors un viņu avīze — visi «pieturas cieši pie brīvprātīga virziena».

Šī naivo, neattīstīto lasītāju maldināšana un sabiedriskas neapziņas veicināšana, kā teikts, ir «Dzimtenes Vēstneša» «ļaunākais darbs». Par mietpilsoņu madamiņām un tantiņām nebūtu ko nopūsties; tās, mūsu dēļ, var ticēt Āronu Matīsa «neatminamām mīklām» un meklēt apmierinājumu cildinātās saiešanas namu sapulcēs; neko nevarētu pārmest «Dz. V.», ja viņš tur atklāti uzstātos par spredikotāju u. c. «garīgas uztaisīšanas» organu. Bet latviešiem nav četrdesmit pieci tūkstoši mietpilsonisku madamiņu un tantiņu; «Dz. V.» lasītāju liela daļa ir neapzinīgo zemnieku, sīkpilsoņu un strādnieku — tie visi domājas līdz ar Āronu Matīsu «pieturoties pie brīvprātīga virziena» un no «Dz. V.» sagaida savu «sāpīgo jautājumu» novēršanu. Ka bez plašāko, mazturīgo ļaužu aprindu piekrišanas veikala ienākumi un akcionaru dividendes nav palielināmas, to Ā. M. labi zina. Tādēļ savas klerikalās dziņas pēc iespējas aizslēpis, reakcijas laikmeta idejisko gļēvulību un psichisko vārgulību labi iegaumējis, viņš saldeniem vārdiem mēģina ieskaidrot šķiru apziņas nevajadzību, šķiru interešu neprātību un šķiru cīņas nesekmības. Atkal tādu pašu archaiski-humanitaru, birģeliski-filantropisku fražu plūdos. Viņš gluži nepareizi runā ne par strādāšanu, ne par darbu, bet par inteliģences «darbošanos tautā» («Dz. V.», 1911. g. 187. nr.). Jo še viņam atkal prātā turīgākie, izglītotākie, privileģētākie — tie lai iet pie tiem, kam «kredita nav» un līdz ar to nav arī nekā cita. Kad citi sporti apnikušies, tad pārtikušais birģelis lai izmēģina padarboties tautā, tad redzēs, cik tas patīkami un veselīgi, kā tas veicina gremošanu un asiņu riņķošanu un — kā Ozoliņu Vilis saka — «daudz palīdz, lai tauki nesakrātos uz vēdera vien». Un ne vien miesai veselīgs, bet arī garam ļoti noderīgs esot šāds sports. Protat: «Ikdienišķā satiksmē ar nabadzīgo apstākļu drūmajām ainām

(satiksmē ar ainām!!), ar šo ļaužu trulumu un cerībām, viņu nežēlību un labsirdību zūd šķiru aizspriedumi; pie tam inteliģence ar līdzcietības parādīšanu reizē iegūst zināšanas.» Varētu ieteikt arī pašam redaktora lielkungam kādreiz pēc redakcijas stundām nostaigāt pilsētas strādnieku nomalē, jo uz Todlebena bulvara viņam nav iespējams satikties ar nabadzīgo apstākļu drūmajām ainām, ne novērot, kādu iespaidu uz «šiem ļaudīm» atstāj tādi «inteliģenta» epiteti, kā: trulais, nežēlīgais, tumsonīgais, negausīgais, netiklais. Varbūt izrādītos, ka tik pārāk truli «šie ļaudis» tomēr nav, ka viņi zinātu, kā atbildēt uz birģelisko lamāšanos. Viņam nepavisam nevajadzētu kaunēties, ja, kā pats stāsta, «Londonā pat augsti dzimušas dāmas iet tautā, kā pazīstamā Olive Malvery, tagad Mackirdy kdze, kuras asinīs tek indiešu firsta asinis»! Bez šaubām, «Dz. V.» redaktora asinīs netecēs ne piliens no tik augstām asinīm, tādēļ asiņu dēļ viņam daudz vieglāka iešana tautās. Bet tāpat atkal, bez šaubām, nevienam indiešu firstam nebūs tik daudz darba kā «Dz. V.» redaktoram; tādēļ saprotami, ka neiet pats, bet sūta augstākas meitas (viņš saka: daudzas jaunavas) un komiltoņus. Tas patiešām ir prātīgs padoms, latviešu makainā pilsonība par to var sacīt siltu paldiesu savam ideologam. Kā nē! Tautas garamantu un vecu pogu vākšana nav vairs modē. Latviešu Biedrība no nemieru laikiem arī vairs nebrauc zaļumos uz Salas muižu pie senču ozola. Kur lai izrāda jauno kleiti un cepuri, kā lai vērš labāko dēlu uzmanību uz sevi? Un, mājās vien sēdot, ar laiku vecas var palikt arī augstākās meitas. Bet it sevišķi komiltoņiem noderīgs šis jaunmodes sports: stūra krogs un kafēšantani apnīk, un korporacijas laikā radies tūkums neļauj ilgi sēdēt uz vienas vietas. Lai «tauta» tik atkal cep plāceņus un dara alu smalku ciemiņu cienāšanai. Nav nieka lieta, par kuru karos šie kulturas pionieri. Kā Arnolds Toinbi Anglijā, viņi «sajuta nepieciešamo vajadzību strādnieku pasauli atkal salīdzināt ar visu nacionalo kulturas darbu un šim darbam ziedot visu savu darba mieru» (?). Tad drīzā laikā, tāpat kā Anglijā, būs «zudusi tā garīgā un moraliskā strādnieku šķiras nodalīšanās... kas kā smags slogs nospiež visu kulturas dzīvi». Liekas, tas pietiekoši skaidri teikts: «daiļš miers valdīs» sabiedrībā, ja visi strādās nacionalo kulturas darbu, t. i., strādnieks nesīs plankas un skaldīs akmeņus, kredita spējīgais gādās tiem laika kavēkli garajā, garlaicīgajā vaļas laikā, viņa draudzene mācīs strādnieku bērniem tikumību, viņa meita un dēls ies aplūkot apakšnieku būdas un nosmeķēt strādnieku putru. Tas ir tas pats «viss nacionalais

kulturas darbs», par kādu rūpnieciski neattīstītās zemēs sapņo visi puspatriarchalie fabrikanti, uzņēmēji, veikalnieki, ko nemitēdamās pauž viņiem kalpojošā garīdzniecība un muižniecība. Tātad Āronu Matīss ar savu «Dzimtenes Vēstnesi» reiz atklāti uzstājies par sabiedriski reakcionarās, idejiski neattīstītās buržuazijas aizstāvi, ieņēmis noteiktu poziciju, — mazākais, liekulībā un slapstīšanā viņu turpmāk vairs nevarēs apvainot? Bet pārlasat vēlreiz kaut pēdējos pastrīpotos teikumus un tad sakāt, vai rindu starpā atkal tāpat nav saskatāma vecā Reinika-Lapsas seja? Tik daudz arī A. M. saprot, ka par strādnieku šķiras atcelšanu un iznīcināšanu mūsu laikos var prātot tikai kāds žurnalistikas Jākobsonu Kārlis, kam vienīgais nolūks — vērst ļaužu uzmanību uz sevi — vienalga, nopūšas par viņu vai smejas. Redzat, tādēļ jau viņš arī runā tikai par «garīgo un moralisko» strādnieku šķiras nodalīšanos. Un atkal tikai kāda Rīgas jungfrauenfereina preilene vēl mūsu dienās var ticēt, ka garīgais un moraliskais šķiras no materialā, ka strādnieka garīgos centienus un morali nenosaka viņa sabiedriskais stāvoklis — ka strādnieku šķira kā tāda var pilnīgi pievienoties buržuazijas garam un moralei un kopā ar to strādāt «nacionalo kulturas darbu». Tik pārāk naivs jau nu arī Ā. M. nava, bet viņš spekulē uz to, ka viņa lasītāji daudz nepētīs, kas slēpjas aiz tādiem vārdiem kā «garīgais» un «morale». Viņš pazīst savu publiku un zina, cik viegli tā pieejama tukšu samistrotu fražu iespaidam. Nav taču viņa nolūks lasītāju izglītot, patiesas zinātnes gaismā rādīt lielos sabiedriskos jautājumus, bet apmiglot, samulsināt, apklusināt. Miers — miers! pēc tā viņš tikai kāro. Ikkatrs lai paliek mierā tajā kārtā, kur dievs viņu ielicis, un visi lai ir mierā ar «Dzimtenes Vēstnesi» un viņa redaktoru.

Tātad aiz sabiedriskās neizglītības, žurnalistiskas neveiklības, izteiksmes vecmodības un nemākulības tikai mazākā daļa nenoteiktības un neskaidrību Āronu Matīsa rakstos. Viscaur izmanāma apdomāta laipošana, izmanīga klibošana, sistematiska izvairīšanās. Ne pa labi, ne pa kreisi un pa vidiņu ar' tik tā pamazītiņām, lai neviena neaizskar. Katram partejiskam un bezpartejiskam cilvēkam jāatzīst, ka starp visām latviešu avīzēm «Dzimtenes Vēstnesis» ir tas lielākais — laipotājs. Ko par zināmu parādību vai jautājumu sacīs, piem., «Rīgas Avīze» vai «J. Dienas Lapa», to galvenos vilcienos jau iepriekš zinās katrs, kas pazīst tās sabiedriskās grupas, kuras idejas un intereses šīs avīzes aizstāv. Bet, ko rakstīs «Dz. V.», to jūs nekad nevarat zināt. Kā redzējām, principialu pamatu viņam nav. Ja viņš kādreiz ieņem stāvokli par vai pret dažādiem sadzīves un teoriju jautājumiem, tad tas atkarājas vai nu no tā, kā kāds viņa akcio-

nars personīgi ieinteresēts zināmā lietā, vai arī vienkārši no tā, kā viņa attiecīgās nodaļas vadītājs-rakstītājs pagājušā naktī gulējis, kādu sapni redzējis. To, zināms, var sacīt tikai par sīkākām, nesvarīgākām lietām. Visiem lielākiem jautājumiem, pret kuriem ikkatrai sabiedriskai grupai un viņas avīzei jāieņem noteikta principiala pozicija, «Dz. V.» sabozies vai luncinādamies ar slaidu līkumu iet garām un tad prātīgā atstatumā uzgriež savu «vispārējā nacionalās kulturas darba» fražu leijerkasti. Vēlāk redzēsim, cik neveikli vispār un visās lietās ir «Dz. V.» rakstītāji, bet balansēt viņi visi prot. Tie ir tik ievingrinājušies žurnalistikas ekvilibristiķi, ka viņu stiķos un niķos dažreiz ar lielāku interesi var nolūkoties nekā Truci cirkū.

Taču arī sabiedriskiem virves dancotājiem reiz jāapkūst, žurnalistiskai maskošanai jābeidzas. Kad tik daudz kārtām lipina virsū, tad beidzot visas pašas sāk atlupt, un neviļus šur un tur tiek redzams īstās, neglītās sejas plankums. Ir latviešiem kāda iestāde, kas kā akmens guļ dzīvas straumes viducī, to neaizskārušam garām tikt gandrīz nevienam nav iespējams. It sevišķi neviena avīze nevar to pilnīgi ignorēt; jau tas vien, kādu stāvoklī latviešu laikraksts ieņem pret šo iestādi, labi raksturo viņas dabu un virzienu. Laikam jau katrs sapratīs, ka še runa par Rīgas Latviešu Biedrību. Ar visiem senāk tautas sanestiem kapitaliem šī biedrība tagad ir vismelnākās, reakcionarākās kliķes nagos. Šī kliķe jaucas visā latviešu kulturas dzīvē iekšā, latviešu prese nevar nereaģēt pret viņas dažādīgajiem eksperimentiem. Kliķes oficialais organs ir Veinberģa «Rīgas Avīze», tādēļ ka pats Veinberģis faktiski visas biedrības vadītājs un valdītājs; biedrības koridoros uzturas «Latvija» un viņas vadītāji, no kuriem vienu otru Veinberģis pielaiž iecelt arī kādā nesvarīgākā biedrības amatā. Par to tad arī šī avīze Latviešu biedrības slavēšanā cenšas pārspēt pašu oficialo organu. Un, ja starp abām avīzēm biedrības dēļ kādreiz iznāk maza sarūkšanās, tā nav nopietni klausāma, tā drīz atkal apklust un pakalpīgie latvijnieki pazemīgi padodas vadītāja un valdītāja «absolutai inteliģencei». «J. Dienas Lapas» aprindas neiet Latviešu Biedrībā opoziciju taisīt, bet biedrības atklāto darbību šis laikraksts bieži un asi kritizē, it sevišķī kliķi noraidīdams kliķei pienācīgā vietā, neļaudams tai plātīties «visas tautas» vārdā un visu tautu reprezentēt. «Jaunais Laiks» parasti ignorē Latviešu Biedrības kliķi kā darba ļaužu masām pārāk tālu stāvošu, tikai pa reizei joka pēc īsi raksturo kādu «sēdi» vai kāda darbinieka sparīgāku uzstāšanos.

Un «Dzimtenes Vēstnesis»?

Jūs varbūt domājat: še taču arī viņam būs jārāda sava īstā krāsa? R. L. B. ir tautiska iestāde, un viņš mīkstu mēlīti allaž

runā par «darbošanos tautā», par «nacionalu un kulturas darbu». Nu izrādīsies, vai viņa tautiskums saskan ar Veinberģa melno tautiskumu vai ar «Latvijas» pelēko. Vai viņš līdz ar «J. Dienas Lapu» atzīst R. L. B. gan kā priekšzīmīgu kāršu klubu, bet ne kā «tautas» vadītāju organizaciju, jeb vai viņš biedrībai uzstāda kādus augstākus, īpatnēji-tautiskus, pašizgudrotus prasījumus. Taču arī še «Dz. V.», kā saka, cenšas palikt sev uzticīgs, izlaipot, izdancot starp desmit olām un nevienu nesaplēst. Un, ja galu galā vienai viņam kāja piesitas un ja taisni saplēstā ir bijusi iepuvusi, — viņš daudz neko neuztraucas: viņa ožamais organs nav pārāk jūtelīgs, nošķaudās un iet tālāk. Ārkārtīgi interesants šis ķiniskais olu dancis, ko «Dzimtenes Vēstnesis» danco ap Rīgas Latviešu Biedrību.

Interesants vispirms tāpēc, ka komisks. Atminaties aizpagājušo vasaru, kad R. L. B. rīkoja savus *dziesmu svētkus*. Tad latviešu laikraksti bij sadalījušies divās naidīgās daļās: vieni slavēja un aizstāvēja svētkus, otri viņiem liedza vispārēju nozīmi. «Dz. V.» atkal laipoja un slapstījās pa starpām un pa vidu; atklāti Veinberģa kanti turot, varēja zaudēt «plašāku aprindu» simpatijas, jo tīri veinberģisks melnums pat šīm aprindām riebj. Bet priekš Veinberģa idealiem sirds tomēr slepenībā sila, līdzdziedāt un goda mielastā līdzēst tomēr gribējās. Notikās tādi kumēdiņi, ka viens «Dz. V.» redaktors svinīgi atteicās no svētku rīkotāju komisijas, bet otrs dziedāja R. L. B. korī un svētkos līdz. Notikās tādi kumēdiņi, ka pirmajā dienā «Dz. V.» ironizēja par svētku gājienu lietū un dubļos, bet otrā aizgrābts sita plaukstas un uravoja Veinberģim un viņa klausīgam pulkam. Viņš, lūk, bij gaidījis, ka svētki izjuks, bet, kad viņi tomēr izdevās un pie tam samērā vēl pakupli, tad «Dz. V.» mudīgi sviedās klāt, — lai «tauta» tik nesāktu domāt, ka viņš bijis pret svētkiem. Tā bij jauka un pamācoša komedija, bet Āronu Matīss toreiz nebij viņas autors, ne režisors — tikai līdzdarbīga persona. Viņš arvienu R. L. B. stāvējis opozicijā pret Veinberģi. Opozicija R. L. B.-ā — vai tas par sevi jau neizklausās ironiski? Un patiešām, bērnam vajaga būt, lai nesaprastu, ka starp R. L. B. poziciju un opoziciju nav nekādas starpības ne sabiedriskā stāvoklī, ne uzskatos. Visi R. L. B. piederīgie ir vienas mātes bērni, ar vienu slotu pērti, un, ja daži tur drusku rīvējas un taisa opoziciju, tad vienīgi vai nu aiz aizskartas pašmīlības, neapmierinātas godkārības, vai aiz tiem pašiem veikaliskiem iemesliem. Visu to opoziciju jau arī dzird tik reiz pa gadu, pilnā sapulcē, kad tā par sapulču vadītāju uzstāda savu kandidatu pretim Veinberģim, kuram tas «amats» jau vai šūpulī ielikts bijis, kurš tāpēc neatlaižas un līdz kapa malai neatlaidīsies un savu atkalievēlēšanu uzskata reizē par

ultimatumu, eksamenu un uzticības izteikšanu. Un kārtīgi reizi gadā «opozicijas» kandidats ar kādām desmit pret pāra simts balsīm svinīgi gāžas cauri, un opozicija iet mājās skumji, bet apziņā, ka darījusi savu pienākumu, varonīgi cīnījusies un aizstāvējusi svētu tautas lietu. Tā kā R. L. B. opozijas vadoņi ir arī «Dz. V.» akcionari, tad saprotams, ka arī «Dz. V.» ļoti interesējas par šo «nacionalo kulturdarbu» un, opozicijai no biedrības nama skumjai mājās pārnākot, nopūšas: «Jaunas telpas gan, bet gaita veca.» («Dz. V.», 1911. g., 9. nr.) Bet, tā kā pēdējā caurkrišana tomēr bij «spožāka» nekā visas iepriekšējās, tad opozicijas vīri apņēmās briesmīgā kārtā atriebties Veinberģa uzticamiem pulkiem un — nepavisam vairs neoponēt. Tādēļ pusgadu vēlāk (maijā) «Dz. V.» ziņo, ka uz šo sapulci nemaz nav jāiet; biedri šogad var itin mierīgi palikt savās vasarnīcās, sak', «opozicija vēl nogaidīs, cik tālu tagadējie biedrības vadoņi biedrību novedīs ar savu rīcību». Protams, ka prātīgāki palikt savā vasarnīcā, uz savas verandas un pie savas punša glāzes, nekā karstā vasaras laikā skriet uz biedrību opoziciju taisīt un tīšā prātā gāzties cauri. Visu šo «Dz. V.» «opoziciju», viņas ļaudis un taktiku labi raksturo «J. Dienas Lapa» (1911. g. 112. nr.): «Šāda opozicijas rīcība būtu vēl saprotama, ja tā patiesi izvēlējusies tādu taktiku, kā to «Dz. V.» ziņo, tas ir, atrautos no katras darbības biedrībā un ar to liktu Veinberģim biedrību novest tādā stāvoklī, ka viņa paša partija ir spiesta viņu nokratīt un aicināt opozicijas darbiniekus ņemt biedrību savās rokās. Bet «Dz. V.» šo taktiku neietura. Viņa redaktori J. Kalniņš, M. Ārons u. c. strādā māmuļas nodaļās un komisijās zem Veinberģa pātagas ar lielāko prieku. Un Veinberģim tad jauka dzīve biedrībā; viņš tikai valda un komandē, bet «opozicija» lai strādā, zināms, tikai tais robežās, kādas viņu darbībai velk Veinberģis.» — Tāda ir «Dz. V.» opozicija un viņa ļaudis. Neviens vārds minētā citatā nav pārspīlēts. Visi galvenie «Dz. V.» vadītāji strādā R. L. B. zem Veinberģa pātagas: J. Stumbergs dzied biedrības korī, J. Kalniņš rīkojas Zinību Komisijā un Valodniecības Nodaļā, Āronu Matīss Valodniecības Nodaļā, Literaturas Fondā un Derīgu Grāmatu Nodaļā. Visas šīs nodaļas atrodas tieši zem Veinberģa uzraudzības. Tik daudz diplomatiskas gudrības viņam ir, ka pats viņš tur tieši nemaisās iekšā. Bet visur ir viņa uzticības vīri. Valodniecības Nodaļas sapulču vadītājs K. Mīlenbachs no sendienām pazīstams kā vīrs, kas stingri griež krūtis pretī visam jaunam; jauns — ļauns — tā viņa mīļākā valodnieciskā rīme, pilnīgi pēc Veinberģa notīm dziedama. Derīgu

Grāmatu Nodaļā Veinberģa mazais trabants Indriķis Cīrulis stingri valda pūlīti pilsētas elementarskolotāju; jāpiemin, ka šajā pūlītī arī Āronu Matīss saticīgi mīt. Zinību Komisijā «Dz. V.» nodaļas vadītājs J. Kalniņš izrādījās par tik korektu un uzticamu, ka pat Vītoliņu Paulam vairs nevajadzēja dežurēt sapulcēs. Liekas, Veinberģis pats nebūtu pāris gadus atpakaļ tik racionali iztīrījis Zinību Komisijas sapulces no zinātniekiem un vienīgi cienīgtēvus laidis uz katedra, kā J. Kalniņš to izdarīja.

J. Kalniņš un viņa darbi R. L. B. Zinību Komisijā vislabāk raksturo to avīzi, kurā viņš ar saviem cienījamiem koleģiem strādā. Viņa darbos ārpus avīzes papaužas tas gars, ko šie kungi citreiz uzmanīgi slēpj zem saviem «brīvprātīgu» fražu peleriniem. Pamācoša šajā ziņā ir Kalniņa runa Zin. Kom. 1911. gada vasaras sapulcēs. Pilnīgi archaiskā, vecmodīgā formā tur izpaudās īsto māmuļas aprindu tipiskā dvēsele. Sēras ilgas pēc kaut kādas «viskopas sabiedrības», mazs nemiers ar bagātās pilsonības materialistiskajiem centieniem, gaušanās par «idealas sajūsmības» trūkumu māmuļas aprindās. Ar īsti dzimtenvēstnesisku loģiku J. Kalniņš pierādīja, ka idealā sajūsmība esot «ideala sajūsmība... priekš savām interesēm». Tātad ar to vēsturisko dienu paliek apgāzta vecā mācība, ka idealisms ir nesavtībā, pašaizliedzībā, pašuzupurēšanā; nu katram jāsaprot, ka idealists pēc J. Kalniņa resp. «Dz. V.» šnites ir tas, kas kalpo vienīgi — savam makam. Protams, šim idealam jau sen kalpo visa naudīgā buržuazija, bet J. Kalniņam paldies par to, ka viņš veca vīra naivumā pirmais to atklāti izpaudis pasaulei. Kā teikts, ārpus «Dz. V.» slejām viņa darbinieki reizēm var arī atklāti būt. Un J. Kalniņš savā valsirdībā iet vēl tālāk un paziņo: aiz māmuļnieku idealās sajūsmības trūkuma un nevienprātības tas, ka «sociāldemokrats izkūņojās par Rīgas valsts domnieku». Atminaties Āronu Matīsa uz strādniekiem zīmētos «šie ļaudis», «šos ļaudis» un noliekat tiem blakus J. Kalniņa «izkūņojās». Tik pieklājīgi un cienīgi «Dz. V.» redaktori prot izteikties par tām «plašākajām aprindām», no kurām lielākā daļa viņa četrdesmit piecu tūkstošu lasītāju! Vai te jau netiek redzams plankumiņš no viņu īstās sejas?

Tie ir izteicieni, kam droša vieta Veinberģa leksikonā. Cik vispāri Veinberģim garā tuvu rada «Dz. V.» un viņa redaktori, kā viņi ar sekmēm mēģinās visā Veinberģa taktikā un kā savu avīzi cenšas ievadīt pilnīgi «Rīgas Avīzes» sliedēs, to vēl skaidrāk rādīs sekojošie piemēri. Vispirms «Dz. V.» izturēšanās pret Veinberģa vadīto un lejā novadīto Interimteatri. Ka «Dz. V.» sirds silti pukst arī priekš šīs Veinberģa «mākslas veicināšanas» iestādes, tas saprotams par sevi. Tomēr sajūsmināties

par «Staburaga meitām», «Turaidas Rozēm», «Lenorēm», «Trim klenderiem», «Ceļojumiem ap zemeslodi» etc., etc. vairs lāgā neatļauj vienkāršas žurnalistiskas pieklājības sajūta. Bez tam «Dz. V.» Veinberģa vietā par Interima komisijas priekšnieku labprāt vēlētos saviem akcionariem tuvu stāvošo J. Brigaderi. Tas jau reiz izmēģinājās un parādīja savas spējas šajā «amatā»; vīrs no tām pašām māmuļiskajām aprindām, bankas direktors un namu īpašnieks, viņš nevarēja un nespēja nekā vairāk. Neviens jau nevar atraisīties no tiem ieskatiem, kas viņā ieauguši, no tās sabiedriskās apkārtnes, kurā dzīvo. Māmuļiskajām aprindām vajag balaganu teatra, balaganus viņām gādāja Brigaders tāpat kā Veinberģis — gluži tāpat, kā tas būtu jādara katram citam Teatra Komisijas priekšniekam. Kā «Dz. V.» trīs par Interima likteni, cik lieliska viņam izliekas Fr Veinberģa persona, cik milzīgs Veinberģa spēks, to māca sekošais, patiesīgais un sirdi aizgrābjošais stāsts. Kādu dien', kad raksti avīzei jau sakārtoti un nodoti drukai un Āronu Matīss patlaban velk kalošas kājās, lai ietu uz mājām atdusēties, kā vēja trenkts, aizelsies, nosvīdis ieskrien «Dz. V.» redakcijas «mājas draugs». Vai dzirdējis jau? Ne? Nu kā nu tā var? Visa Rīga taču jau runā: Veinberģis atteicies! — Ko? — Veinberģis — atteicies?! Pirmajā acumirklī Ā. M. netic šai vēstij — nē, viņš nevar ticēt. Bet draugs uzbudināts stāsta un stāsta, kur viņš dzirdējis, kas stāstījis. Beidzot jātic tak. Un redaktors izrauj pulksteni, paskatās, tāpat ar visu mēteli un kalošām klūp pie rakstāmgalda — spalva sprakš, tintes pilieni līst uz visām pusēm — — zvans — ieskrien zēns. — Te šito uz drukātavu — katrā ziņā lai iespiež, vēl kur var. Katrā ziņā! Izrauj zēnam papīru, iemērcē vēl spalvu, pastrīpo vēl vienu reizi. Uň vakarā numura (1911. g., 237.) pašās beigās spraugā pēc telegramām un virs sludinājumiem iespiesta «j a u n ā k ā z i ņ a»: «Fr. Veinbergs, kā mums ziņo, atteicies no R. L. B. teatra komisijas.» Un četrdesmit pieci tūkstoši uzticīgo tautiešu gavilē par šo pasaulvēsturisko notikumu, ar ko nobeidzas viduslaiki, inkvizicija un krusta kari R. L. B. Bet otrā rītā agri, no pirmā uztraukuma atpūties, priekā pukstošu sirdi, Ā. M. sēstas un raksta vienu pamatīgu artiķeli: «L ū z u m s R. L. B. T e a t r a k o m i s i j ā» (238. nr.). Sak': «Jau pēc redakcijas slēgšanas vakar dabūjām ziņu, ka R. L. B. Teatra Komisijas priekšnieks Fr. Veinbergs atteicies no šīs komisijas amatiem.» Un tālāk pamatīgi un smalki aprakstīts, ko Veinberģis licis priekšā, ko sacījis, kā sacījis un kā atteicies. Vēlāk (246. nr.), laikam gan pēc stenografiskiem referatiem un gramofona uzņēmumiem, Ā. M. smalki aptēlo, kā biedrības runas vīru sapulcē «V e i n b e r g s g a r ā k ā r u n ā i z s k a i d r o j a ī s t o s i e m e s l u s, k a s v i ņ u

spieduši priekšlaikus aiziet no Teatra Komisijas» unkā «runas vīru sapulce piecēlās», Veinberģi godināda ma. Pāra dienas atpūties un pienācīgi nosvinējis vecās «eras» nobeigšanos, Ā. M. izsūta izlūkus apklausīties, ko pasaule saka par grandiozo progresa uzvaru Interimteatra komisijā. Piektajā dienā atgriezās izlūki un vēstīja, ka «Fr. Veinberga atsacīšanās no Teatra Komisijas priekšnieka amata uzņemta ar labpatikšanu arī pašas R. L. B. aprindās» (240. nr.) utt., utt. Pagaidījis vēl deviņas dienas, Āronu Matīss var paust pasaulei (249. nr.), ka «par R. L. B. Teatra Komisijas priekšnieku ievēlēts J. Brigaders, kurš jau šo vietu ieņēma pirms Fr. Veinberģa. Jaunā Teatra Komisijas priekšnieka vadībā sagaida Interimteatra stāvokļa uzlabošanās.» — Redzat, tā allažiņ netaisni apbēdināta nevainība atkal tiek pie savām tiesībām. Un aplaimotā tauta līdz ar Āronu Matīsu un «Dzimtenes Vēstnesi» var svinēt «brīvprātīgā virziena» uzvaras svētkus, interima atdzimšanu — jaunā reformacijas laikmeta sākšanos. — Tātad ne Brigadera lielākās mākslas sapratas un vispār pārāko īpašību dēļ, bet atkal aiz sīkiem personīgiem iemesliem «Dz. V.» pa reizei arī Interima būšanās taisīja «opoziciju». Piem., kad par balaganu kvadratā, par «Ceļojumu ap zemeslodi» sāka šķendēties «Latvijas» Brigaderam pakalpīgais recenzents, tad arī «Dz. V.» iedrošinājās īsumā iebilst, ka šitais gabals nu gan «jau sācis zaudēt savu pievilkšanas spēju». Sadūšojās turpat (1911. g. 33. nr.) vēl iebilst, ka turpretī Jaunajā Teatrī «Uguns un nakts» izrādes gandrīz visas bijušas izpārdotas un uz tuvākām arī jau izņemta liela daļa biļešu. Lai parasti saprastu šo negaidītu uzslavu Jaunajam Teatrim, kas «Dzimt. V.» taču tik garā svešs, jāatminas, ka Āronu Matīss reiz strādājis ar Raini pie vienas avīzes un, lāgu lāgiem savu darudzību ar R. uzsvērdams, savu «brīvprātību» demonstrēdams, paļauj telpas labvēlīgai recenzijai par Raiņa lugām, ziņo par R. literariskiem nodomiem un darbiem, jā, citē pat R. pantus (aplam, protams, — par tiem., tā: «Pats cilvēks palīdz, domā, spried un sver, Pats esi kungs, pats laimei durvis ver»). «Dzimtenes Vēstnesis» un Raiņa dzeja! Bet pie tādiem kurioziem mums šoreiz nav vaļas uzkavēties. Cik silti vispār pukst «Dz. V.» sirds priekš Veinberģa Interimteatra, vislabāk rāda notikums ar Akuratera «Ķēniņa meitu». Pat Ak. sirdsdraugs Arturs Bērziņš «Latvijā» nekādi nebij varējis izdomāt, kā šos nepārspējamos kumēdiņus uzslavēt. Galvenais tas, ka pats Veinberģa organs vaļsirdīgi atzinās: nams bijis pustukšs, «idiliskā komedija» bez literariskas vērtības un pilnīgi izgāzusies cauri. Bet «Dz. V.» savā pakalpības karstumā šoreiz

bij nomisējies. Veinberģa Interims — Āronu Matīss laikam bij nodomājis — Interima pastāvīgais liferants Akuraters — nu, to tīri nopelt tad jau nevar. Un nodaļā «Māksla» drukāja iekšā savas referentes neaizmirstamo spriedumu: «Gan publika jauno lugu neuzņēma ar pārspīlētām gavilēm, bet ar patīkamu, siltu sirsnību. Varēja novērot, ka joks patika, vismaz vienai publikas daļai... Tomēr: viņā var noskatīties, pat labprāt... Bet tomēr: «Ķēniņa meita» turēsies uz skatuves.» («Dz. V.», 1911. g. 83. nr.) Otrā dienā, pārlasījis citu avīžu un paša Interimteatra spriedumu, pat Ā. M. drusku sakaunējās par savas avīzes sulainisko lišķēšanu un drusku tā kā atvainojās saviem lasītājiem, sak', «teatra komisijas priekšnieks nodod par lugu «pat» ievērojami asāku spriedumu nekā, «piem.», mūsu teatra kritiķe». («Dz. V.», 1911. g. 84. nr.) — Šis piemērs rāda «Dz. V.» redaktoru mākslas gaumi un kritikas veidu; tādiem līdzekļiem un tādiem spriedumiem tagad tiek «izkopta» «Dz. V.» lasītāju mākslas saprata. Bet arī to viņš rāda, cik grūti izkalpot diviem kungiem, Veinberģim un «plašākām aprindām». Masku dancis ir pievilcīgs, bet tikai skatītājiem; pašam dancotājam vienmēr sirdsnemiers un rūpes — ka tik skaista maska nejauši nenošķiebjas un neatklāj neglīto seju. Kad nošķiebjas, tad, zināms, mudīgi pieķer ar roku un sakārto atkal. Bet iespaids pēc tam jau vairs nav tas.

Visjocīgāk, protams, tomēr izskatās, kad dancotājs, danča vidū aizmirsies, pats uz acumirkli paceļ sev masku, lai noslaucītu sviedriem slapjo pieri. Arī tas nogadās «Dzimtenes Vēstnesim», piem., «Latviešu Mākslas veicinātāju biedrības atklāšanas sapulcē» (1911. g. 30. sept.). Šī sapulce notikās R. L. B. namā — ar to vien jau laikam diezgan skaidri apzīmēta viņas dibinātāju un sasaucēju piederība. Ja kāds vēl iedomātos, ka še tomēr varētu būt cik necik patstāvīgu, no R. L. B. resp. veinberģisma neatkarīgu mākslinieku rīkojums, to pārliecinās fakts, ka sapulcei bij ierādīta vieta kaut kādā «māmuļas» dibenistabā, kur mitinās un savus mēģinājumus notur R. L. B. goda mielastu kuplinātāja, galda dziesmu dziedātāja R. L. dziedāšanas biedrība. Tā tad māmuļas vīri jau no paša sākuma arī šo jauno biedrību nostādīja par tādu pat vecās biedrības piedēkli. Kaut arī še sapulcējušies visvairāk bij māmuļas «kreisā» spārna vīri un mākslinieki, starp kuriem tikai retais varbūt R. L. B. biedrs, tomēr sapulces spilgti māmuļnieciskais raksturs katram redzams. Jo māmuļnieki taču tā kā tā ir arī kreisie māmuļnieki. Un starp šiem mākslinieciem tikai retais, kas nebūtu ar mieru gleznot māmuļas dižvīru portrejas vai izrotāt māmuļas goda mielastu zāles un namu ārpusi. Kaut gan Veinberģis pats sapulci vadīt nebij atnācis, bet tomēr viņa vietā rīkojās māmuļas

īstie vīri. Tā par sapulces vadītāju likās iecelties J. Brigaders un tad arī vadīja tipiski māmuļiskā garā, nelika ievēlēt balsu skaitītājus, patvarīgi neatzina pilnīgi likumīgi nodotas balsis utt. Bet no stūra, neturēdams par vajadzīgu ne piecelties, ne arī pret sapulci pagriezties, cigaru zobos, māmuļas priekšnieks Fr. Grosvalds «taisīja» sapulcei savas piezīmes. Jūs domājat, reizēm Veinberģim tik opozicionalais «Dzimtenes Vēstnesis» uztraucās par māmuļnieku patvarību, par mākslinieku biedrības vilkšanu Veinberģa kliķes apkampienos? Nebūt! Viņš auguriski ironizēja, pastāstīdams, ka arī «opozicija» (pēdiņās!) mēģināja uzstāties, gan prasīdama definējuma, kas ir mākslinieks, gan pārmezdama sapulces vadonim, ka tas nav licis ievēlēt balsu skaitītājus utt. Sapulce, protams, nemaz neievēroja šos aizrādījumus. — «Dz. V.» ļoti priecīgs par visu sapulces gaitu un nelikumību. Un šoreiz viņam mazākais nevar pārmest, ka viņš nerunātu no sirds un liekuļotu. «Dz. V.» vīru sirds tiecas uz R. L. B. kā uz apsolīto zemi, kur piens un medus tek. Viņi čaklām kājām aptekā dažādas māmuļas nodaļas, tikai drusku ieņurdēdamies, klausa Veinberģa stingrajam režimam un «opozicijas» kumediņus taisa tikai «plašāko aprindu» maldināšanai. Lai šodien Veinberģis tiem piešķir kaut cik redzamu lomu biedrības darīšanās, rīt viņi urjavās un gavilēs par jauna kulturas laikmeta sākšanos. Viņu «opozicija» ir sīku, savu sīkumu apzinošu cilvēciņu acumirkļa sapīkuma izpaudums. Smakas tur nav no kādas nekādas principialas starpības; tikai sekla personīga godkārība un skaudība pret Veinberģi, ko viņi savā niecībā apzinās par vienīgo spējīgāko cilvēku savā barā un kurš pretī šiem idejiskiem svārstuļiem, sabiedriskiem pigmejiem un žurnalistikas invalidiem patiešām izskatās kā savā neapskaužamā lomā noteiktākā un lielākā persona.

Tikai pateicoties savu «plašāko aprindu» lasītāju neattīstībai, «Dz. V.» vadītāji tos var pieturēt pie savas avīzes. Kam kaut cik izglītības, tas no pāris numuriem izmanīs viņu sistematiski ieturēto bezprincipību visos jautājumos un maskotu melnsimtniecību, kas aiz viņas slēpjas. Āronu Matīsa un viņa līdzdarbinieku reakcionarismam (kā latviešu reakcionarismam vispār) stipra tautiskuma nokrāsa. Tādēļ viņš tik labprāt un tik bieži šļupst Veinberģim pakaļ par «nacionalo kulturas darbu», kaut gan nedrīkst tā kā viņa *maestro* atklāti paziņot, ka viņa nacionalais kulturas darbs ir tā pati «tautiskā lieta», proti, Rīgas latviešu namnieku, lauku gruntnieku, mācītāju un ķesteru lieta. Būtu jādomā, ka mazākais tautības jautājumā «Dz. V.», kaut arī tāpat kluss un bailīgs, tomēr konsekvents. Tautība arī kā tāda mūsu laikos ir zināms kulturas faktors, pret to arī «Dz. V.» aplīgotām

«plašākām aprindām» nebūtu ko iebilst. Bet izrādās, ka arī tautības kažoku «Dz. V.» nēsā ar kreiso pusi uz augšu. Kad vācieši 1911. gada vasarā rīkoja «baltās puķes svētkus», visa pieklājīgā latviešu sabiedrība atturējās pabalstīt vācu tautisko lietu. Tikai vislielākais tautietis Veinberģis neaizmirsa, aiz kā žēlastības viņš sēd Rīgas pilsētas domē, un reklamēja vācu svētkus savā avīzē. Sēdētu tur «Dz. V.» vīri, Āronu Matīss, bez šaubām, būtu darījis tāpat. Bet tagad, uzzinājis, ka viens no Veinberģa bankas direktoriem (Lazdiņš) pircis balto puķi un otra direktora (sēklu tirgoņa Lasmaņa) meita pat staigājusi ar balto puķu kurvi un naudas lasīšanas vāceli priekš vāciešiem, Ā. M. nogaudās, ka «lielās direktoru tantjemas, kas tiek savāktas no latviešu naudas, kā redzams, tomēr nav varējušas dažus mūsu banku direktorus atturēt pie tautības» («Dz. V.», 1911. g. 151. nr.). Pavisam bēdīga būšana! (Kā tak tās «plašākās aprindas», kas vāciski neprot, lai atturētu šos savus labākos dēlus, lai viņi neskrien vāciešiem kalpot? Domāt, citādi nē: jādod divreiz lielākas tantjemas, varbūt tad arī viņu sirdis reiz iesils priekš nabaga Tautiskās Lietas!). Bet vēl bēdīgāka tā paliek no Veinberģa piezīmes «Dz. V.» ziņojumam: «Cik «Dz. V.» te stāstījis faktus un cik piedzejojis, to mēs še negribam iztirzāt (lasi: patiesību ziņojis). Mums tik pie šī ziņojuma jāpiesprauž vēl vairāk «nepatīkama» un bēdīga ziņa, proti, ka arī daži «Dzimtenes Vēstneša» izdevēji rīkojušies itin tāpat, arī pirkdami un piesprauzdami baltās puķes. Tātad «Dz. V.» ļaudis paši to dara, ko citiem pārmet, aiz vēlēšanās savākt sev lielā nesaprātīgā ļaužu pūļa grašus... Taisni paši galvenie «Dzimtenes Vēstneša» izdevēji visvairāk runā vācu valodu ne tik veikalos, bet arī savā māju dzīvē. Tādi ir A. Balodis, R. Kalniņš, Dīriķi, Zaķīts, Pēkšēns. Un, kad pie «Dz. V.» izdevēja A. Berga sanāk radi, tad viņu starpā... arī pa lielākai daļai runājot vācu valodā. Tāpat «Dz. V.» galvenā redaktora M. Ārona kundze... ar bērniem runājot tik vācu valodā un tāpat arī veikalus apmeklēdama.» («Rīg. Av.», 1911. g. 152. nr.) ... Mēs, protams, še neminētu tāda vīra apvainojumus, kāds Fr. Veinberģis, ja «Dz. V.» būtu spējis atraidīt šos apvainojumus. Viņš mēģināja, bet nevarēja — viņš uztraukts grābstījās, kā jau tāds, kam ļaužu drūzmā nejauši norauta maska, bet atkal aizslēpties nevarēja. Ja pat tautības lietās nevar būt korekti šie «Dz. V.» vīri, kur tad uz viņiem var paļauties? Jau visseklākajos latviešu sīkburžuazijas slāņos kārklu vācietība iziet no modes un izzūd; un nu nāk vīri, kam tautisks laikraksts

pilns skaņām frazēm par nacionalo kulturas darbu un brīvprātīgu virzienu, bet kas paslepšus tomēr vēl atkalpo garīgus klaušus vācietībai!... Bet labāk novērsīsimies no šīs riebīgās ainas.

«Dz. V.» tautisko fražu nesaskaņu ar viņa netautiskiem darbiem rāda arī viņa izturēšanās pret latviešu rakstniecību un rakstniekiem. Par oriģinaldarbiem latviešu avīzes maksā vairāk nekā par tulkojumiem. Tātad ir skaidrs rēķins: oriģinaldarbi palielina avīzes izdevumus. Bet «Dz. V.» saimnieki savas avīzes vadītājiem uzdevuši pēc iespējas samazināt izdevumus, lai paliktu lielāka peļņa. Šajā ziņā īsti noderīgs vīrs ir Āronu Matīss; izdevēju maka intereses viņš nekad neaizmirst — ne velti tak viņu cēla par redaktoru. (Kad 1908. gadā «Dz. V.» bij nodrukāts šo rindu rakstītāja stāsts («Draudzenes»), tad Ā. M., toreizējais feļetona vadītājs, gaudās, ka nesenējā apstādināšanas laikmetā akcionariem ļoti grūti gājis, un nokaulēja rubļus trīspadsmit no parastā honorara, solīdamies vēlāk, kad labāk iešot, toties' uzmaksāt vairāk. Atnāca labāki laiki, bet solījums, protams, palika tikai solījums.) Palūkojaties tagadējā «Dz. V.» stāstu pielikumā: vai esat redzējuši kādu pazīstamāka rakstnieka lielāku darbu? Neviena — tik pa kādam Ozolājam vai Vaibstiņam tur kādreiz iemaldās; tādi «rakstnieki», protams, laimīgi, ja tik viņu ražojumus drukā. Avīzes, kam varbūt tikai desmitā daļa «Dz. V.» abonentu, pūlas sadabūt krietnus oriģinaldarbus, nebaidās no ievērojamiem materialiem upuriem, lai tikai sniegtu saviem lasītājiem labākus, mākslas ziņā vērtīgākus oriģinaldarbus, lai saistītu rakstniekus pie sevis, lai patiešām būtu vadītājas un izglītotājas, ne pakaļ klibotājas, laipotājas un apmiglotājas. Kā visur, tā arī še «Dz. V.» vadītājiem nerūp lasītāju mākslas gaumes pacelšana, bet tikai akcionariem patīkamais taupības princips. Gandrīz viss «Dz. V.» feļetons no viena gala līdz otram tiek pildīts ar trešās un ceturtās šķiras beletristikas tulkojumiem. Āronu Matīss, kas agrāk arī pats par beletristiku dažas recenzijas rakstījis un labprāt klausās, kad viņu par kritiķi godina, stingri kontrolē visu stāstu nodaļas materialu. Viņa pamata prasījums, ka stāstam jābūt interesantam, saturā sarežģītam — tādam, ka neviena madamiņa un neviens ormanis lai negarlaikojas, viņu lasīdams. Tikai gauži reti kāda Klara Fībig vai kāds Kellermanis vēl i iespraucas «Dz. V.» feļetonā. Ja tā ies tālāk, ja laiks un apstākļi negrozīs, tad drīz tur ieraudzīsim Jokaju, Konanu-Doilu un tamlīdzīgus bramaņus. Jau tagad «Dz. V.» feļetons turas apmēram tajā pašā «Rīg. Av.» līmenī. — Kā pret latviešu rakstniecību, tikpat lielmanīgi Āronu Matīss izturas arī pret rakstniekiem pašiem. Ā. M. nosēstoties atbildīgā redaktora krēslā, «Dz. V.» telpās ar joni sabruka tie

izbijušie latviešu dekadenti, kas «Rīgas Avīzē» un «Latvijā» vien nevarēja ietilpt. No paša pavasara tie nu jau dižojas jaunā tautiskā ādā un pie «tautiskā» redaktora un pie visbagātākās «tautiskās» avīzes cerēja dabūt darbu un peļņu. Bet Āronu Matīss cēlies no viņējiem tautiskās atmodas laikmeta epigoņiem, un šie jaunie «tautiskie» taču nepazīst ne Jāzepu, ne tos darbus, ko viņš darījis. Tādēļ saprotams, ka jau no paša sākuma viņi pie «Dz. V.» redaktora nebij diezin kādā cieņā. Nebij arī tādēļ, ka Ā. M. «nacionalais kulturas darbs» pilnīgi iespējams arī bez nacionalas rakstniecības; tulkotie rakstnieki viņam daudz svarīgāks un pieņēmīgāks faktors, tādēļ ka lētāki. Cik arī necentās Viktors Eglīts izpatikt «Dz. V.» tautiskajam redaktoram, šis viņa pūles vērtēja diezgan zemu un vispār neuzticīgi raudzījās uz jaunajiem, neaicinātiem darbiniekiem. (Vispār jau lielas cieņas prasīt nevar, kas pats piesolās un uzmācas.) Kad V. Eglīts neapdomīgi piedūrās K. Mīlenbacham, Ā. M. tūliņ piezīmēja: nedibināts un pārdrošs esot spriedums, ka Mīlenbacha paša izteiksme vecmodīga un neveikla. Bet ar tādu piezīmi vien Mīlenbacham nebij pieticis. Pāra numuru vēlāk Ā. M., Mīlenbacha valodnieciskais pažs un šlepes nesējs, ņēmās vēlreiz, kā pienākas, nostrostēt pārdrošo rakstnieku. «Eglīša kungam un nevienam citam nav tiesības tādu spriedumu nodot par mūsu dziļi mācītiem valodniekiem... pie mums vai kurš katrs avīžu rakstītājs grib spriest, viņus mācīt sintaksē, etimoloģijā un fonetikā!» — Pazīstamu literatu un dzejnieku, pašam savu līdzstrādnieku nolamāt par avīžu rakstītāju — tur vajadzīgs īsti mietpilsoniskas-tautiskas uzpūtības. Vajadzīgs īsti invalidiskas neapķērības, lai nesaprastu, ka ar to visvairāk izblamē pats sevi un savu avīzi, kur «avīžu rakstītājiem» atļauts producēties. Vēl šmaugāku moralisku pļauku no «Dz. V.» redaktora lielkunga dabūja citi jaunāki rakstnieki. J. Jaunsudrabiņš bij piestājis pie «Dz. V.» rakstīt par gleznieciību. Saskaņā ar redaktora vēlēšanos viņš sākumā izziņoja, ka kritizēšot ne māksliniekus un viņu darbus, bet «publiku» — mācīšot to saprast un cienīt mākslu. Īsti dzimtenvēstnesiski nodomi! Kas par «publiku» teikts, tas teikts vispārīgi, to neviens nevar ļaunā ņemt. Bet vārdā saukt, apzīmētu atsevišķu personu kritizēt ir riskanta lieta: tad viegli var vienu abonentu zaudēt, reizēm pat divus. Taču arī šāda pakalpība Ā. M. nelikās necik svarīga. Un drīz «Laika Balss» (1911. g. 23. nr.) ziņoja: «Rakstnieks un gleznotājs J. Jaunsudrabiņš atteicies no «goda» turpmāk būt par «Dz. V.» gleznieciības mākslas kritiķi, jo redaktors viņa domas dažreiz pret savām pārmainījis.» — Vai jūs šajā rīcībā neizmanāt Āronu Matīsa programas raksta pirmās un galvenās tezes: 1) «latviešu dienas laikrakstam vajag pieturēties

cieši pie brīvprātīga virziena» un 2) «aizstāvēt reformu vajadzību». Avīze pieturas pie brīvprātīga virziena, un rakstniekam jāpieturas pie avīzes, t. i., pie tāda paša virziena — tas ir loģiski. Un tā kā «Dz. V.» virziens ir Āronu Matīsa virziens, tad J. Jaunsudrabiņam jāpieturas pie Āronu Matīsa — tas ir vēl loģiskāk. Bet, kur šis princips nav cieši ievērots, tur Āronu Matīss, reformu vajadzību atminēdamies un aizstāvēdams, strīpo laukā J. Jaunsudrabiņa domas un savējās raksta tur iekšā. Tā strādā idealu tautisku avīžu redaktori. Taču J. Jaunsudrabiņš un Comp. arī šādu rīcību pārāk neņēma ļaunā un palika joprojām strādāt «Dz. V.» feļetonā. Te kādā dienā — vai nu «Dz. V.» redaktoram bij apnikusi jaunās rakstnieku gvardes līdzdalība vai akcionari bij devuši mājienu, ka par dārgu tā, vai arī vienkārši gadījušies kādi privati iemesli — «Dz. V.» parādījās kāda jaunāka rakstnieka (Vainovska) sacerēts raksts «E s k a u n o s». Protat: viņš resp. «Dz. V.» kaunoties par to pašu J. Jaunsudrabiņu, J. Akurateru un K. Skalbi, par «Dzimtenes Vēstneša» sirsnīgākajiem līdzstrādniekiem, tādēļ ka tie no latviešu naidīgās buržuazijas kārojot pabalstu rakstniekiem un māksliniekiem. Šo rindu rakstītājs nepieder mākslas mecenatu kārotājiem; jau sen viņš aizrādījis, cik necienīga un, galvenais, veltīga ir latviešu rakstnieku klaudzināšana pie bagātās buržuazijas ķēķa durvīm. Bet tomēr bez dziļa riebuma nevar skatīties šo «Dz. V.» uzbrukumu s a v a p a š a l ī d z s t r ā d n i e k i e m; tur parādās tāds elementaras smalkjūtības trūkums, tik brutala netaktība, kāda varbūt būtu domājama samojedu vai hotentotu avīzē. Prasīsim, — kādas tiesības «Dz. V.» ko pārmest latviešu rakstniekiem? Viņš taču samērā ar saviem līdzekļiem nav rakstniecības labā darījis pusi tik daudz kā katra cita, materiali daudz vājāka avīze. Bet viņš vienkārši uzbudinās jau par to rakstnieka iedomu vien, ka arī viņam, «Dz. V.», savi pienākumi pret latv. rakstniecību. Nē, kungi! Viņa vienīgais pienākums ir gādāt saviem saimniekiem pēc iespējas lielākas dividendes. Avīžu rakstītājs — бумагомарка — Āronu Matīss līdz ar Gogoļa Skvozņiku-Dmuchanovski nosmīn, kad viņam ko ieminas par latviešu rakstnieku. «Pie «Dzimtenes Vēstneša» lielā līdzstrādnieku skaita pāri personu atstāšanās nav no liela svara,» — viņš lielīgi paziņo («Dz. V.», 1911. g. 241. nr.). Zināma lieta! visādi tulkotāji un korespondenti jau vienmēr rasies atlikulikām. Ko tur lielas ceremonijas taisīt ar trim četriem rakstniekiem. Lai skrien, ja nepatīk. Tādā veidā Āronu Matīss no «Dz. V.» aizdzen tos, kas vēl kaut ko dzīvāku un literariskāku spēja uzrakstīt. Atklāti sacīt: jūsu ieskati, jūsu persona vai darbi man nepatīk — to nē. Aplinkus, no muguras puses — tā taču izdevīgāki. Un, ja kāds aizgājis nedzīts, tad tiek aicināti izmeklēti pa-

līgi un dubļu bumbām ilgi bombardēts nopakaļis. Tā rijīga kapitalisma klausībā izveidojies tas vīrs, kas stingrā vadībā reiz klusi un čakli strādājis, ko paziņas ieskatīja par noteiktu rakstniecības un rakstnieku draugu. Tā laika vara pārvērtusi cilvēku, kas kādreiz asiem rakstiem uzstājās pret māmuļniecisko atpakaļrāpulību!

Visi jaunākie, dzīvākie līdzstrādnieki ir aizdzīti vai paši aizgājuši no «Dzimtenes Vēstneša». Un, kas tur tagad rīkojas, tā ir kompanija, kuru maskot pat «Dz. V.» frizieriem lāgā neizdodas. Tā ir viņēja tautiskas atmodas laikmeta epigoņu kliķe, kuru grupas fotografija katrā ziņā visdrīzākā laikā būtu ievietojama R. L. B. muzejā. Šīs kliķes raksturīgākā īpašība ir savāda, nenoteikta, miglaina tautiska jūsmība; tā saistās ar sabiedriskiem jēdzieniem un sadzīves centieniem, kādiem varbūt gan bij nozīme priekš ceturtdaļ gadu simta, bet kas mūsu dienās izliekas naivi un komiski. (Aplūkotos Ā. M. programas rakstos jau arī izpaužas šī viņu kopējā īpašība.) Tā par sevi viņi jau ir klusi, diezgan nekaitīgi ļautiņi. Viņu reakcionarisms tādēļ tā neduras acīs, ka viņi pa lielākai daļai raksta par valodas jautājumiem. Ja valodnieki sāk lieliski plātīties latviešu avīžniecībā, tad tā ir visdrošākā sabiedriskas reakcijas zīme. Arī tagadējo dziļo reakciju iezvana «Dz. V.» valodnieku plejade. Valodnieciski rakstīt Āronu Matīsam arī tādēļ ļoti pa prātam, ka tajos nav jārunā par principaliem sadzīves jautājumiem, nav jālauzās un jāmokās izklibot un izlaipot. Tad nu būtu jādomā, ka mazākais valodas pareizībā «Dz. V.» priekšzīmīga avīze. Būtu jādomā, ka viņa raksti skanēs kā tīrā vēja kokle. Bet arī te lētticīgais rūgti pievilsies. Tik neveiklas, stīvas, celmainas un nepareizas valodas kā «Dz. V.» nav nevienā citā latviešu avīzē. Ne tādēļ, ka redaktoru kungiem darba daudz, ka vaļas nav rakstīto pārlasīt un nogludināt, bet aiz vienkāršas elementaras valodas neprašanas, aiz pilnīga valodas sajūtas trūkuma. Jau agrāk aizrādīts, ka Ā. M. rakstos nav stila. Jo par stilu nevar saukt to kokaino, nedzīvo izteiksmes formu no pagājušā gadu simteņa astoņdesmitajiem gadiem, to tautisko epigoņu-nedzejnieku žargonu, kādā raksta Kaudzītes Reinis un Zariņu Kārlis Cēsīs, Āronu Matīss, J. Kalniņš un viņu sābri «Dz. V.». — «Dz. V.» «avīžu rakstītāji» ir dziļi pārliecināti par savām valodnieciskām zināšanām un lepni uz savu tīro, glīto valodu. Sadabūjuši kādu, kas komercskolā bijis, viņi mīl «spīdēt» arī ar tādām brīnum dziļdomīgām franču frazēm un vārdiem kā *le roi c'est moi, l'appetit vient en mangeant, chef-d'oeuvre* u. c. «Plašākas aprindas» lai nobrīnās: kas par gudriem kungiem — pat spranciski viņi tev prot! Bet

katrā «Dz. V.» numurā var atrast šimlīdzīgas valodas pērles: «Šī brošura atzīmējama k ā baidīgs, nožēlojams piemērs, k ā pie mums vēl grāmatu tulko un laiž klajā, t. i., kā to nevajadzētu darīt» (1911. g. 100. nr.)... Kā un kā un vēlreiz kā! Kā citcitā samauktas cepures žīda plauktā. — «Mums no drošas puses z i ņ o, ka augšējā z i ņ o j u m ā ir nepareiza z i ņ a par jaunās avīzes virzienu» (1911. g. 191. nr.)... Tas mazākais ir tautiski, jo atgādina pazīstamo dziesmiņu «Pieci vilki vilku vilka». Tikai tad Ā. M. to vajadzēja drukāt joku nodaļā. Bet, ja saka: «Dēļ pārskatīšanās drukātavā, šīs tēlojuma beigas iepriekšējā numura feļetonā atlaistas nost,» — tad tas vairs nav ne tautiski, ne jocīgi, bet vienkārši aplam. Āronu Matīss veca skolotāja atcerēs gandrīz katru savas avīzes numuru izpušķo ar kādu peršiņu vai «domu graudu». Tiem plašākās aprindas pamācīt un moraliski «uztaisīt». Patiešām pamācoši ir šie panti, tikai ne tā, kā Ā. M. domājis. Piem.: «Folianti nodzeltē, p i l s ē t u p a m ā c o š a i s s p o ž u m s nobāl, bet dabas grāmata iznāk ikgadus jaunā izdevumā.» — Vai tāds «pamācošs spožums» arī mūs nepamāca, cik vājš rakstītājs ir lielais valodnieks Āronu Matīss? Pieliekat te vēl klāt red. J. Kalniņa speciali izgudroto «s a v i e s ī g o n e r ā t n ī b u» (vācu valodas lietošanu latviskā izrīkojumā) un «u g u n s a p b e d ī š a n u» (līķu sadedzināšanu), atminaties arī to «ilggadējo m ā j a s d r a u g u», ko «Dz. V.» redakcija patur «dārgā piemiņā», — un jums būs pareizs ieskats par «Dz. V.» valodnieku nepārspējamo naivitati un nemākulību.

«Mūsu dziļi mācītie valodnieki», kuru priekšā Āronu Matīss zemu kļanās, palaikam aizmirst savu tiešo darbu un sāk propagandēt pavisam nevalodnieciskas lietas. Tā, piem., K. Mīlenbachs «Dz. V.» tā iesilst no Zandera un Comp. sataisītām jaunām baznīcas dziesmām, ka arī pats sāk zemu klanīties un pateikties un vēlreiz pateikties darinātājiem, «apsveicina ar prieku un pateicību» «mīļo viesi». Nu viņam, Mīlenbacham, vairs nevajadzēšot tikt «g a u ž i a i z s k a r t a m (viņš raksta: aizkartam) u n t r a u c ē t a m s a v ā s r e l i ģ i s k ā s j ū t ā s», nu viņš varēšot «p a c i l ā t s a v u s i r d i» ar «j a u k ā m g a r ī g ā m d z i e s m ā m», «p i e m ī l ī g ā m m e l d i j ā m» utt. Saprotams, nav jau liegts arī valodniekam būt dievticīgam cilvēkam, bet vai tad taisni šī siržu cilāšana ir valodnieka darbs? Par to taču jau tā cītīgi gādā visi cienīgtēvi, «Evaņģeliuma Gaisma», «Vecās latviešu avīzes», Bācs, Rumberģis u. c. Vai avīzei, kas «pieturas pie brīvprātīga virziena», piederas šāds lauku pērmindera tonis? Ak, mēs jau pārāk labi pazīstam šo Āronu Matīsa brīvprātību. Atminaties, kā šis lielais reformu aizstāvētājs visu reformu pirmajā vietā stādīja «d r a u d ž u u n b a z n ī c a s l i e t a s». Un ne

vien viņa programā — draudžu un baznīcu lietas ieņem pirmo, vislielāko vietu ikkatra «Dz. V.» numura slejās. Par šīm lietām raksta mācītāji paši, raksta viņiem pakalpīgie, no viņiem atkarīgie ķesteri, raksta Āronu Matīss un viņa redakcijas kompanjoni. Neskaitāmos ievadrakstos tiek klāstītas draudžu pašvaldības, mācītāju, mācītājmuižu, patronatu, draudzes skolu un tamlīdzīgi jautājumi. Vietējā nodaļā jaunu baznīcu projekti un vecu lāpīšanas aptēlojumi, mācītāju rīkoto bazaru un bērnu svētku cildinājumi arvienu stāv sākumā, pirms visām citām ziņām. Vai vesela puse no visām lauku korespondencēm vēsta par jaunu lūgšanas un ķestera namu iesvētīšanu, ar ko nupat sākšoties vai jauns laikmets dzīvē, vēsta par mācītāju tikām pēc ienesīgākām vietām, par dažādu kandidatu dažādām izredzēm, par ganāmā pulka lielo galvas lauzīšanu — kuru karotāju vēlēt, par cienīgtēvu rīkotiem bērnu svētkiem, kapu svētkiem, bībeles svētkiem, pļaujamiem svētkiem — vēsta par katra pērmindera paglabāšanu un katra jaunievēlēšanu, par katrām saplīsušām ērģeļu plēšām un viņu izlāpīšanu. Dažos numuros šie raksti sagadās tādā vairumā, ka «Dz. V.» izskatās drīzāk pēc kādas misiones lapas, ne pēc «brīvprātīga» politiska laikraksta. Bet Āronu Matīss cenšas arī šo klerikalismu «pieturēt» pie tā paša brīvprātīga virziena. Viņa liberalisms tāds, ka viņš nepropagandē vācisku, bet tautiski-latvisku klerikalismu. Pēc viņa domām, mācītāju muižas pienākas vienīgi latviešu cienīgtēviem — tikai latviešu mācītāji pratīs, kā pienākas, noganīt savu ganāmo. Savā ziņā jau viņam taisnība. Vācu mācītāji, ganāmam pulkam dabā un garā sveši, ganāmā pulka valodu visai trūcīgi prazdami, pa lielākai daļai aprobežojas tikai ar spredikļi baznīcā, ar krustīšanu, salaulāšanu un tamlīdzīgām ceremonijām, kas notiekas aiz baznīcas un mācītājmuižas sienām. Bet latviešu mācītāji (kas gan pāra gados paliek par pusvāciešiem un raksta savus uzvārdus ar — oht un ing galā) ir godkārīgi. Viņi patiešām cenšas visu apkārtnes garīgo dzīvi sagrābt savās rokās, locīt un vadīt pēc savas iegribas. Klanīdamies, līdz zemei locīdamies, «Dz. V.» viņiem šajā darbā skrien palīgā. Viņa famozā klerikalā «brīvprātība» ir tāds brīnišķs, bērnišķs vientiesības un liekulības maisījums, ka būtu preparējams un stikla podā bērnu bērniem par pamācību un uzjautrināšanu uzglabājams. Reizēm «Dzimtenes Vēstnesis» apjūk savos klerikalā liberaļa centienos, paliek gluži dumjš un nezina pats, ko dara. Tā viņš no sirds uztraucās par to, ka Vācijā luteraņu baznīcas priekšniecība atcēla no vietas kādu mācītāju, kas, «liberalisma» aizņemts, spredikoja pret šīs baznīcas dogmām. Pēc «Dz. V.» liberaļu domām, tas netaisni; iestādēm vajadzējis ļaut, lai liberalais mācītājs grauj

kopā tos pamatus, uz kuriem viņi visi stāv, un vēl algu viņam par to maksā! Atkal vajadzēja nākt Veinberģim un ieskaidrot, cik neloģiska un muļķīga viņa vēlēšanās.

Nav vēl radies tik ideali pilnīgs divdabis, kas spētu izkalpot ij «brīvprātībai», ij klerikalai tumsonībai. Arvienu vairāk «Dzimtenes Vēstnesim» aizmirstas brīvprātības frazes, arvienu skaidrāk izteicas viņa slepenā, melnā sirdsdoma. It sevišķi Latvijas skolu jautājumā. Te pat «Dz. V.» divdabji nevar atrast nekāda vidus ceļa, te jānostājas vienā vai otrā pusē: vai Latvijas tautskolai būt neatkarīgai zinātniskai izglītības un audzināšanas iestādei jeb vai viņai jābūt mācītāju varai un garam padotai luteraniskās baznīcas piedēklim. «Dz. V.», protams, aizstāv otro poziciju viņa vēlēšanās, lai mācītājs tiktu kungs par visu tautas dzīvi un līdz ar to arī par tautas skolu. Vācu tautas mācītājus nē — tos «Dz. V.» negrib pielaist latviešu tautas skolā, tā būtu nevēlama politika. «Bet, ja notiek viena īsta «tautiska» apmuļķošana un tautas garīga prostituēšana no «tautisku» cienīgtēvu puses, tad tā ir viena būšana, kura vienam tautiskiklerikalam laikrakstam jāaizstāv.» («J. Dienas Lapa», 1911. g. 243. nr.) Un «Dz. V.» līksmi uztraukts lūkojas, kā tautiskie cienīgtēvi arvienu ciešāk mācas tautskolai virsū, nekautrējas noprasīt skolotājam, vai viņš ir ticīgs un kā tas var savienot priekšlasījumu par attīstības teoriju ar ticības mācības pasniegšanu, bet skolēniem aizliedz lasīt skolotāju ieteiktās grāmatas un ieteic apmēram tās pašas, ko «virskomisija». «Ja vaļsirdīgi gribam atzīties», vaļsirdīgi atzīstas «Dz. V.», «tad jāsaka, ka dažu skolu skolotāji tiešām tā rīkojas, ka mācītājam gribot negribot jāiemaisās skolas dzīvē... Tad mācītāji gan parasti netaupa skolotājus» (1911. g. 190. nr.). «Dz. V.» nevar savaldīt savu prieku par to, ka mācītāji «netaupa skolotājus». Citreiz tik nepārspējami lojalais un padevīgais laikraksts klerikalās tumsas skurbulī paliek neapdomīgs un traucas cīņā pret ministrijas skolām, tāpēc ka tur skolotājs kaut cik svabadāks, no tautiskajiem cienīgtēviem neatkarīgāks. Žēlastību «Dz. V.» acīs atrod tikai vecie, vecmodes skolmeistariķesteri, ko krievu skolas, politika un zinātnes velns nav samaitājis. Tie, kas darbdienās kaļ bērniem, kā pienākas, visus galvas gabalus, bet svētdienās nospēlē ērģeles, pienes mācītājam kristāmo bļodu un iet uz kapiem līķus apstāvēt. «Vecajiem skolotājiem aizejot pensijā», «Dz. V.» noraud pakaļ siltas krokodiļa asaras (1911. g. 238. nr.). Tie, lūk, esot bijuši milzīgi lieli idealisti. Par viņu idealismu «Dz. V.» skaidri pārliecinājies 1910. g. sapulcē. «Dz. V.» bijušas «saprotamas tās asaras, kuras

pagājušā vasarā iemirdzējās veco skolotāju acīs, kad viņi» — nu, ko jūs domājat: kad viņi lasīja «Dz. V.», kā mācītāji netaupa skolotājus, vai kad iedomājas, kā dzīve un līdz ar to skola panīkst reakcijas nagos, vai kad dzirdēja, ka mīļā mātes valoda tiek vēl vairāk apcirpta? — ak nē! — «kad viņi Rīgā noklausījās skolotāju pensijas kases pārvaldnieka iepriecinošos aizrādījumos, ka pensija, bez šaubām, būs un arī diezgan plašos apmēros»!!! — Acumirklī paliekam klusi un nesapratā raugāmies cits citā. Kā — bet kur tad te tas idealisms? Skolotāju biedrības sapulcēs šie sirmie skolas papas ne reizes nav manīti; bet uz pensijas sapulci tik ārkārtīgi čakli saradušies no malu malām. To taču parasti nesauc par idealismu, bet, otrējādi, par materialismu, ja cilvēks iet tikai tur, kur cer ko taustāmu iegūt, ja cilvēks apraudas no prieka, dzirdēdams, ka dabūs naudu. Ak jā, neesam taču vēl aizmirsuši Kalniņu Jura mācību, ka ideala sajūsmība ir sajūsmība priekš savām interesēm! Nu saprotam arī šos vecos «idealistus» un viņu apdziedātāju un apraudātāju avīzi. Kā rijas kvēpos un nelabā tvanā jāslāpst šādā «idealismā» — iziesim drusku skaidrā gaisā.

Bet nav skaidra gaisa «Dzimtenes Vēstneša» pagalmos. Jo dziļāk noejam viņa valstībā, jo smirdošāka, slāpējošāka atmosfera gulst uz krūtīm. Beidzot nonākam tādā kaktā, kur pilnīgi izbeidzas šādā vai tāda idejiska pārliecība, atklāta un maskota, izbeidzas žurnalistiskas cīņas paņēmieni, paliek tikai akls nevarīgs naids un kāre visādiem līdzekļiem nogādāt savu pretinieku malā. Žirgtāko, progresīvāko skolotāju apvienotāja Latvijas Skolotāju Biedrība sen jau rieba visiem tumsonības draugiem un klerikalisma stutētājiem. Ilgu laiku Veinberģis viens pats ap to ņēmās. Bet tad tam iegadījās palīgs «Dz. V.» redaktora Āronu Matīsa personā. Aizmirsusies nu bij «opozicija», abi goda vīri no mugurpuses bruka virsū kopējam ienaidniekam. Ā. M. pieaicināja Olaines draudzes ķesteri, no Skol. Biedr. puslīdz tā kā izbalotēto Teodoru Zeifertu; tas tad pirmais sāka bombardamentu uz biedrības žurnalu «Izglītība». Tas drukāja «Dz. V.» rakstu pēc raksta, sauca pēc palīdzības, jo biedrībā un it sevišķi viņas žurnalā esot izmanāms virziens un politika — t. i., citāda politika nekā klerikalajā «Dz. V.». Kad tas vēl nelīdzēja, tad Āronu Matīss uz Skol. Biedrības kursiem 1911. g. vasarā nokomandēja acīgu korespondentu. Tas beidza, ko Teodors Zeiferts bija sācis. Pa kursu laiku «Dz. V.» ikkatrā numurā vaimanāja, ka Pēterburgas lektori atbraukuši samaitāt latviešu skolotājus. Viņa žults galvenā kārtā izgāzās pār literaturas lektoru Kohanu, kas skolotājiem stāstot tādas šausmīgas lietas, ka «ne

dievs radījis cilvēku, bet katra laikmeta cilvēki radot sev dievus», ka «ģeniji izceļas tikai tad, kad tie vajadzīgi sabiedrībai, masai», kas «uzaicināja klausītājus tam neticēt, ka zinība nav visspēcīga un ka viņa jau būtu sasniegusi augstāko pakāpi un augstāk vairs nevarētu iet». Visas šīs nedzirdētās pārgalvības izpušķojis desmit izsaukšanas un jautājuma zīmēm, «Dz. V.» taisa svarīgo slēdzienu: «Tātad redzams, ka šis lektors stāv pilnīgi uz socialisma mācību pamatiem, kurus (t. i., tos pamatus!) tagad «iepotē» kursu dalībniekiem» (1911. g. 130. nr.). Un tāpat arī kāds otrs lektors (Henkels) «pieturas pie tā paša materialistiskā virziena, pie kura Kohans» (1911. g. 127. nr.). «Dabas zinības un materialistiskais virziens — vai tas nav traki!» — zobojas «J. Dienas Lapa», (1911. g. 132. nr.). «Visa dzīvība tak pēc «Dz. V.» atvasināma no Noasa šķirsta, bet ne nezin no kādām tur amebām. Vai tad Skolotāju Biedrība labāk nevarēja ataicināt mācītāju Kasparu no Skujienes: cik tas smuki reiz Zinību Komisijā lasīja par tām pašām lietām, ko šis «materialiskais» privatdocents, kas atbraucis šurp nezin ko «sakladzināt» par zinātni!» — Taču «Dz. V.» centieni šoreiz, kā viņš saka, tika sekmēm bagātīgi atalgoti, jo Skol. Biedrību un līdz ar to viņas žurnalu slēdza. Pirmoreiz «Dz. V.» par svētu lietu uzstājās atklāti, Veinberģim blakus, un tūliņ viņa centieniem bij tik reali panākumi! Tas nevarēja nesajūsmināt Āronu Matīsu joprojām palikt «sarga vietā», kur arī Andrievs Niedra reiz bij stāvējis.

Paši «Dz. V.» redaktori par dažādiem sabiedriskiem jautājumiem zināja tikai tik daudz, cik savas draudzes baznīcā vai bībeles stundā no mācītāja dzirdējuši. Bet pārāk brīvprātīgs virziens zinātnē un sadzīvē «brīvprātīgai» avīzei katrā ziņā bij apkarojams, jo citādi drīz varēja pietrūkt to «plašāko aprindu», uz kuru neizglītības un muļķības klerikalisms zeļ kā nātres uz trūdošas saslauku gubas. Liktens un laiks apžēlojās par saviem pabērņiem un sūtīja viņiem palīgā īstenu bruņinieku «без страха и упрека», izbijušu «socialdemokratu» aģitatoru, tagadējo anarchistu-sindikalistu, «Rīgas Avīzes» ārzemju korespondentu «sarkanajās» lietās — J. Jankavu. Modei piemērodamies, «pie brīvprātīgā virziena pieturēdamies», J. Jankavs «Dzimtenes Vēstnesī» uzlikās masku — J. H. (Jāpiemin, ka blakus Jankavam «Dz. V.» laiciņu rāvās arī dekadentu dakteris M. Valters, bet tomēr sakaunējās sava sābra un klusiņām izmetās pa pakaļdurvīm laukā.) Šis bruņinieks «Dz. V.» redaktoram bij visai noderīgs. Marksa, Engelsa, Kautska un citu socialdemokratijas teoretiķu vārdus Ā. M. bij dzirdējis; bij arī dzirdējis, ka socialisti gribot gruntniekiem atņemt zemi un izdalīt kalpiem, izšķirt laulātus pārus, lai visi dzīvo juku jukām, un tā tālāk. Bet Jan-

kavs par viņiem zināja vairāk, nekā pilsoņu madamiņas stāsta. Viņš sīki pazina socialdemokratisko literatūru, ar kreiso roku vēl tagad rakstīja anarcho-sindikalistiskas brošuras, kam vervēt strādniekus šaubīgās organizacijās, bet ar labo čakli pabalstīja Fr. Veinberģa «lietu». Reizēm sarkans, reizēm melns, šis visos ūdeņos mazgātais kamelons «Dz. V.» ieradās smuki pelēks. Un tūliņ stājās pie darba; satriekt visus tos, kas domā par tagadējās sabiedriskās iekārtas pārgrozīšanu, pierādīt, ka muļķības vien jaunās paaudzes centieni pēc labākas taisnības un lielākas brīvības. Milzīgā rakstu virknē viņš ņēmās apstrādāt pēc kārtas visus «Dz. V.» pretiniekus: gandrīz vārdu pa vārdam atkārtodams Andrieva Niedras pazīstamās gudrības, Jankavs mēģināja «Dz. V.» lasītājiem iegalvot, ka mazgruntniecība neesot vis atpakaļrāpulība, saimniecisko un garīgo progresu kavējoša šķira, kā neprātīgie jaunie latviešu rakstnieki stāstot, bet visa labā, krietnā un daiļā sekmētāja un glabātāja. «Frazes par brīvību un vienlīdzību ir tikai lielu bērnu sapņi un pasaciņas. Tikai sentimentala jūtelība un cilvēka zemie dzinuļi ir tie, kas prasa tagadējās kārtības grozīšanu un rada naidu pret tagadējām normām. Kolektivisma ideals ir mežonība. Vispārēja labklājība nemaz nav zemes virsū sasniedzama. Tādu māca tikai sekls optimisms. Kolektivistiska rakstura tautām, kas dibinās uz socialu kopības sajūtu, ir zems kulturas stāvoklis. Bez disciplinas un personīgas intereses cilvēks nemaz nav spējīgs strādāt sabiedrisku darbu. Kolektivists grib izpostīt pastāvošo kulturu, bet šīs kulturas vērtības ir visas tautas ideals. Visi reformu prasītāji ir tikai tādi nelaimīgi pasaules lāpītāji (tātad arī reformu aizstāvētājs «Dz. V.»), vientiesīši, sapņotāji, nepiedzīvojuši jaunekļi, Lejputrijas pravieši. Tie esot tikai krāpnieki, kuri stāstot tautai, ka nākotnē varēšot visi dzīvot pieticībā un labklājībā. Vispārēja labklājība nemaz neesot ne zinātniski, ne techniski, ne socialpolitiski iespējama. Ja tagad esot plašām masām jācieš, tad tam tā arī vajagot būt. Šie sapņotāji gribot izpostīt ģimeni un tās vietā likt brīvo mīlestību, kapitalisma vietā — brīvo komunu. Tāda ārdīšana esot nepielaižama, tādēļ visus protestus pret sabiedrisko iekārtu vajagot apspiest. Cilvēkam vajagot apspiest savu grēcīgo dabu, padoties un paklausīt. Un atbalstu un apmierinājumu dzīves grūtībās lai meklējot garīgos rakstos. Latviešiem esot tādi cienījami garīgi rakstnieki Fīrekers, Kaudzītes Matīss, Apsīšu Jēkabs, Niedra. Bet mūsu jaunie rakstnieki tikai vājinot cilvēku enerģiju, izmiekšķējot cilvēku intelektuālās parašas un sludinot cilvēka zemo un rupjo instinktu brīvību» («J. Dienas Lapas» atstāstījums — 1911. g. 120. nr.). — Jūs redzat, tā ir tā pati vecu vecā mācība, ap kuru dega inkvizicijas uguns sārti, iznīcinādami visus

ķecerus, kas iedrošinājās citādi domāt, nekā priekšā rakstīts, kas iedrošinājās teikt, ka ne saule griežas ap zemi, bet otrādi. Ka viss esošais un pastāvošais jau no mūžības paša dieva tā nolikts, ka tikai plānprātiņi var domāt par labāku un taisnīgāku sabiedrisku iekārtu, ka nospiežams ir katrs, kas čīkst, ja tam virsū min, — tādus ieskatus tagad pat krievu reakcionārās, iliodoriskās un žīdu ēdājas avīzes tik atklāti nepropagandē kā «Dz. V.». Tīri liekas, ka Jankava rakstu īsto kodolu «Dz. V.» redaktors nebūs izpratis: konsekventa, atklāta melnsimtniecība viņu būtu nobaidījusi. Prieka skurbulī par jaunatrastā glābēja un socialisma sagāzēja gatavību kalpot, par viņa skaisto, lokano izteiksmes veidu A. M. pildīja savu avīzi rakstiem, kas, bez šaubām, darīs iespaidu pat uz viņa «plašāko aprindu» lasītājiem. Lai cik naivs, aprobežots un konservatīvs latviešu mietpilsonis, taču bruņota kulaka un inkvizicijas dievinātājs viņš nav. Dumjš viņš ir, bet ne ļauns. Ko «Dz. V.» redaktors nesaprata, sapratīs viņa lasītājs. Sapratīs, ka nevar nopietni uzņemt arī to mazumiņu, to nieciņu patiesības, kas nejauši pagadās Jankava rakstos. Jo arī tas nav no godīgas vīrišķas pārliecības — kā vispāri nav godīgas vīrišķības Jankava uzbrukumos. — Vai var runāt par pārliecību, ja uz redaktora pavēli ņemas nogānīt darbu, ko pats pāra gadu atpakaļ stādījis citiem par paraugu? Vai tā ir vīrišķība, ja brūk virsū cilvēkam[1], kas saslēgtām rokām nu pats nevar aizstāvēties? Tas ir kaut kas mūsu sadzīvē un žurnalistikā tik nepiedzīvots, ka acumirklī trūkst īstā apzīmējuma. Daži laikraksti to sauc par «literarisku azefismu», bet šis nosaukums neaptver parādību viņas visumā. Bet Jankavs neapmierinās ar tiem sudraba gabaliem vien, ko samaksā par viņa korespondencēm un citiem pakalpojumiem. Par «Dz. V.» piesolīto honoraru viņš uzņemas arī idejiski apkarot to, kam pats pāra gadu atpakaļ kalpojis. Tā viņš vispirms mēģina atriebties tiem, kas pazobojuši, piem., viņa lakstošanos ap «Rīgas Avīzi». Bet galvenā kārtā viņš tā pūlas attaisnot azefismu, pierādīt, cik glupi, grēcīgi un sodāmi ir visi brīvības cīnītāji, cik aplami un veltīgi viņu centieni; pūlas ieskaidrot, ka gudram cilvēkam no turienes nav citur izejas un glābiņa kā azefismā, literariskā vai politiskā provokacijā. Viņš tīko pēc ārzemju doktora tituļa (kā tādus tituļus ārzemēs dažreiz iegūst un cik viņiem vispār nozīmes to laikam, latviešu lasītāji atminēsies no nesenajām pamācošām polemikām ap kādu citu *Dr. philos*[2]), un tur viņam viņa nesenajā «socialdemokratiskā» darbība un tajās gudri ievāktās, tagad «R. A.» korespondencēs un «Dz. V.» teoretiskos apcerē-

[1] J. Jansonam-Braunam. [Sakārt.]
[2] Pēteri Zālīti. [Sakārt.]

jumos vēl gudrāk izlietotās ziņas laikam ļoti brangi noder kā materials disertacijai, kas ārzemju profesoru kungiem pierādīs, cik viņš lojals, cik dziļi viņš pārliecināts par pastāvošās sabiedriskās iekārtas idealo pilnību, kādā padevībā viņš noliec savu galvu cilvēci aplaimojoša kapitalisma priekšā. Kā ikkatrs, kas ar apziņu melo pret savu pārliecību, viņš cenšas skanošiem vārdiem un dižām pozām pārliecināt sevi un citus. Viņš metas pīšļos savu tagadējo kungu priekšā, viņš gatavs apzvērēt viņu taisnību katrā vietā — ar dziļāko pagodinājuma un svētlaimības apziņu viņš noaus viņiem kājas, savā azotī izžāvēs viņu slapjās zeķes un tad ar bozi rokās pie viņu guļamistabas durvīm stāvēs uz vakti. Tik riebīgs lakejisms latviešu žurnalistikā vēl nebij piedzīvots. Tādēļ nav brīnums, ka pat Fr. Veinberģis neļāva Jankavam atklāti uzstāties un plātīties savā avīzē, bet paturēja to tikai par korespondentu. Tādēļ nav brīnums, ka «Dz. V.» ilgi un rūpīgi zem J. H. maskas slēpa savu bruņinieku un arī pēc tam, kad «J. D. Lapa» viņu bija atmaskojusi, neiedrošinājās saviem lasītājiem sacīt viņa vārdu. Bet vai «Dz. V.» redaktori tiešām tic, ka viņu lasītāju ožamie organi tik neattīstīti? Šī kunga smaka spiežas visām sienām cauri.

Tādus «apgaismotājus» «Dz. V.» gādā tām «plašākajām aprindām», no kurām atkarājas viņa saimnieku profits. Liekas, Ā. M., nolūkodamies abonentu lavinas pārmērīgā augšanā, savu maizes tēvu un sava maka intereses vienmēr ievērodams, beidzamā laikā labprāt gribētu kādus tūkstošus «plašāko aprindu» lasītāju aizdabūt projām no avīzes. Citādi nav izskaidrojama viņa uzstāšanās pret strādnieku interesēm. Vispār uz darba ļaudīm, uz darba apstākļiem un kas ar tiem sakarā «Dz. V.», pēc savas mietpilsoniskās dabas un laipotāju taktikas, skatījās caur bidermeijeriskām brillēm. Pret strādnieku šķiras kustību viņš izturējās naidīgi («plašākās aprindas»!), tikai tā paklusu grēmās — jo sirds bij pārāk pilna un klusēt nevarēja. Bet, kur saskatīja ko no vecajām pilsoniskajām parašām, to mīlīgā meldijā apdziedāt viņš tūliņ bija klāt. Izglītības biedrības gādību par nabaga brāļiem, antialkoholiskās biedrības un ielu misiones gājienus, un izstādes «Dz. V.» vienmēr aptēloja sīrupā jauktām krāsām. Bet, kad 1911. g. vasarā no dažāda aroda strādnieku streikiem laikam bij cēlušās nepatikšanas arī dažiem «Dz. V.» akcionariem-namu īpašniekiem, avīzes strādnieku rakstu tonis palika manāmi asāks un visa viņas uzstāšanās noteiktāka un drošāka. (Var jau būt, ka pats atbildīgais redaktors no streikiem bij sāpīgi cietis: varbūt drēbnieku meistars nepašuva laikā mēteli, ar ko braukt uz Ziemeļblāzmas labdarīgiem bērnu svētkiem, varbūt kurpniekmeistars nepataisīja zābakus, ar ko iet uz «Eiro-

pas» iesvētīšanu.) Asumā un noteiktībā «Dz. V.» redakcija gāja pat tik tālu, ka pilnīgi piesavinājās «Rīgas Avīzes» taktiku šajās lietās. — Vispār šajā laikmetā apbrīnojami saskan abu tautisko laikrakstu sim- un antipatijas un taktika. Cik ilgi jūs, «Dzimtenes Vēstneša» akcionari un redaktori, domājat vēl maskoties un «plašākām aprindām» maisu maukt galvā?

Pirmajā reakcijas laikmetā, sastulbumā un sastingumā, jau varēja labu lomu vilkt klerikalas apmiglotājas un tautas apmuļķotājas avīzes. Bet sabiedriska progresa dzīvību nenomāks veikli maskojušies «brīvprātīgie» šeptnieki un viņu algotie, sulainiskie reptiļi. Velti cerēt, ka «plašākās aprindas» ilgi paturēs maisu galvā un ļausies slaukties. Skaidri sajustas sabiedriskas vajadzības katru spiedīs pareizi izprast savu sevišķo stāvokli, savas īpatnējās intereses un izvēlēties laikrakstu, kas atklāti, noteikti aizstāv viņa un viņa šķiras prasījumus. Ja vairs neeksistēs tās «plašākās aprindas», no kuru neapziņas tagad «Dz. V.» uzbarojas tik resns, ko tad viņš «aizstāvēs», pie kā tad «pieturēsies»? Bet varbūt pie viņa pieturēsies *lauku cienīgtēvi, viņu ķesteri un pērminderi*, kuriem viņš allaž bijis tik pakalpīgs un iztapīgs? Bet klerikalo lietu nevar sekmīgi aizstāvēt, ja pa brīžam iejūsminās par nezin kādām brīvprātīgām tendencēm baznīcas būšanās. Ja tur atkāpjas no viena burta, tad drīz jāatkāpjas arī no otra — un tā pamazām aiztek viss kā ūdens caur pirkstu starpām. Klerikalā «brīvprātība» ir muļķība, neapzināta, lēna pašiznīcināšanās. Liberalie protestantu pastori ir ticībai kaitīgāki nekā tīrie ateisti un reliģijas noliedzēji. Jo ir tikai divas atziņas, divas varas, nesalabināmas. Tās organiski izslēdz viena otru, viņu cīņai jābeidzas ar vienas pilnīgu uzvaru un otras iznīcināšanu. Veltīgi vientiesīgus ļautiņus musina tie, kas zinātnei un reliģijai laipo pa vidu, mēģina samierināt, kompromisos piekāpināt. *Vecajiem ticīgajiem ļautiņiem «Dzimtenes Vēstnesis» nevar palīdzēt.* Visādā ziņā piemērotāku, veselīgāku gara barību viņi atradīs «Evaņģeliuma Gaismā», «Vecajās Latviešu Avīzēs» un tamlīdzīgos laikrakstos.

Bet varbūt *pilsētas namniekiem* «Dz. V.» noderēs? «Mierīgs pilsonis» taču ir viņa ideals — varbūt tādēļ viņš «pieturas pie brīvprātīgā virziena»? Bet pilsētu namnieki ir noteikta sabiedriska šķira ar savām īpatnējām vajadzībām. Viņiem vajadzīgs laikraksts, kas apzinīgi un konsekventi kalpo viņu interesēm, kas pūlas noskaidrot viņu šķiras apziņu un viņu sabiedrisko stāvokli. Tāds laikraksts nav un nevar būt «Dz. V.», kas pūlas tik apmiglot un sašaurināt jau tā šauro pilsoņu redzes apvārksni, sajūsmināmies un plāpādams par nezin kādu tur filantropiju,

kam dziedināt visas dzīves kaites, par nezin kādu tur bagātniecisku nabagmīlestību, kam atrisināt un izbeigt visus socialdzīves sarežģījumus. Ar pasaciņām par stikla pilīm un nabagu aplaimotājiem baltiem tētiņiem viņš tik iežūžo miegā pilsoņa domu un ārkārtīgi aizkavē pilsoniskās šķiras apziņas attīstību. Pilsonim vajag laikrakstu, kas atklāti saka, ka vairāk nav vajadzīgs priekš cilvēka laimes kā iespēja mierīgam veikala darbam un par visām lietām — darba lētums. Tam ir «Rīgas Avīze», ar to «Dzimtenes Vēstnesim» nekonkurēt.

Bet kā bij ar l a u k u g r u n t n i e k i e m? Tos taču «Dzimtenes Vēstnesis» ar Jankava muti ir slavējis un cildinājis, un cēlis tik saldiem vārdiem, ka nelabi paliek no tik pārāk daudz saldumā. Pēc «Dz. V.» sprieduma, mazgruntnieks ir svarīgākais, nepieciešamākais, varenākais kulturas un visa labā, skaistā un patiesā balsts — tā vislielākā valzivs, uz kuras, kā visjaunākā zinātne atkal māca, balstās zemeslode ar visu, kas tur virsū. Bet vai lauku gruntnieki tā uz vārda ticēs socialdemokratu izbēgulim? Viņi ir stipri neuzticīgi ļaudis un šaubīgi raugās uz tiem, kam vēl kaut kas pielipis no 1905. gada. Un kur tad viņi liks tos «Dz. V.» numurus, kuros, piem., tiek gari aģitēts, lai akcionari neiet uz R. L. B. «opoziciju» taisīt, bet lai mierīgi paliek vien savās vasarnīcās un nemaz nebēdā par odu kodumiem, jo tie (atkal pateicoties visjaunākai zinātnei) tagad viegli ārstējami (seko gari apraksti, kā ārstēt odu kodumus)? Lauku saimniekiem, kā zināms, lāgi nepampst ne no lapsenes dzēliena, kur nu vēl oda! Un saimnieku dēli un meitas, tie kādreiz mīl padziedāt, arī atbraukt uz Rīgas dziesmu svētkiem; bet nevar jau galvot, vai «Dz. V.» vīrus Veinberģis nākamā reizē ieliek rīkotāju komisijā, vai «Dz. V.» atkal netaisa «opoziciju», tā ka no viņa nevar tikt gudrs ne traks — nevar zināt: braukt, nebraukt. Nē — tad jau daudz drošāka «Latvija». Tā raksta ij par medību tiesībām, ij par bumbieru kaltēšanu, ij par labākām lopu sugām. Tas lauku gruntniekam daudz derīgāks laikraksts.

Pats «Dz. V.» redaktors ir izbijis skolmeistars, daudz raksta un interesējas par skolu lietām. Tad taču s k o l o t ā j i e m «Dzimtenes Vēstnesis» būs kā radīts! Atminieties vien, kā viņš sajūsminājās par vecajiem idealistiem, kas apraudājušies patlaban aiziet pensijā uz savām dzimtmājām (Gailīts, Kaudzīts, Baldavs) vai paliek vienīgi par ķesteriem. Bet mēs jau redzējām, ka ķesteriem «Dz. V.» nenoder. Vispār vecie skolotāji arī līdz šim jau vairāk turējās pie «Latvijas», jo literariskā azefisma mīļotāja avīze vecajiem goda vīriem nevarēja būt mīļa. Un j a u n i e s k o l o t ā j i? — Bet mēs taču dzirdējām, kā «Dz. V.» gādāja par viņu biedrību, kā atzina par labu un teicamu mācītāju

iejaukšanos skolu dzīvē un ieteica cienīgtēviem netaupīt skolotājus. Dzīves apstākļi spiež skolotājus turēties pie patiesi brīvprātīgām avīzēm, kas aizstāv brīvu skolu, brīvu skolotāju, brīvu zinātni un audzināšanu.

Un plašās demokratiskās sīko zemnieku, mazturīgo sīkpilsoņu masas un viņu pilsētu un lauku inteliģences? Viņu intereses nav šķiramas no pamatšķiras interesēm, viņu centieni vienādi. Ko viņiem var sniegt klerikālā šeptnieku lapa? Viņos šimbrīžam nomanāma visrosīgākā dziņa pēc patiesas sabiedriskas izglītības, pēc savas šķiras apziņas pilnīgas idejiskas noskaidrošanās un pēc apzinīgas sabiedriskas nogrupēšanās — kam viņiem maskoto sabiedrisko riebēju un pūšļotāju? Tie tikai vājinātu viņu spēkus, apmulsinātu viņu garu, nospiestu viņus par buržuazijas paklausīgiem kalpiem, piekarinātu viņus kūtrās, flegmatiskās lielpilsonības astē. Sīkpilsonība blakus spēcīgai darba ļaužu šķirai iet attīstības priekšgalā stāvā kalnā; viņai vajadzīgs laikraksts — kā «Jaunā Dienas Lapa», kas spēcīgi apkaro visu māmuļiski-reakcionaro, visu klerikāli-tumsonīgo. Viņai vajadzīgs laikraksts — kā «Jaunais Laiks», kur viņa var sekot darba ļaužu dzīvei, mācīties plašo masu psicholoģiju un intereses, atrast paskaidrojumus sarežģītām sabiedriskas dzīves un zinātnes problemām.

Varbūt «Dzimtenes Vēstnesis» ko dod šīm pašām plašajām darba ļaužu masām? — Bet — man jāatvainojas par tādu jautājumu pēc visa tā, ko esam šajā avīzē pieredzējuši!

«Dzimtenes Vēstnesim» paliek viņa «plašākās aprindas», visu šķiru naivie, neapzinīgie starpelementi, māņticīgie, kas vēl stipri tic sabiedriskiem riebējiem un kāršu licējiem. Vai ilgi vēl zels «Dz. V.» veikali? Tas atkarājas no latviešu «plašāko aprindu» ātrākas vai lēnākas garīgas attīstības. Ātrāk vai lēnāk, bet tomēr gaisma aust, un reiz visām pūcēm jāiet gulēt. Maskuballei reiz jābeidzas, maska jānoņem, un tad karstie cienītāji paši riebumā bēgs no ilgi slēptās, nejaukās sejas.

BIBLIOGRAFIJA

(1905.—1911.)

SAĪSINĀJUMI

Romiešu cipars pie šifras nozīmē krājuma resp. izdevuma daļu. An. — anonims. Apg. — apgādājis, apgāds. Bibl. — bibliotēka. Grām. — grāmata. Gs. — gadsimts. Izd. — izdevējs. Krāj. — krājums. Piel. — pielikums. Red. — redakcija, redaktors. Ref. — referats, referents. Tp. — turpat.

A — «Austrums». ĀdAlK — «Ādolfa Alunāna Zobgaļa kalendars». Adz — «Audzinātājs». AgGr — Atturības biedrības «Auseklis» Gada Grāmata. Ak — «Akoti». AK — «Austruma Kalendars». AlkK — «Alūksnes Kalendars». Am — «Amerikanietis». AmLK — «Amerikas Latviešu Luteraņu Kalendars». Ar — «Arodnieks». AmV — «Amerikas Vēstnesis». App — «Apskats» (pielikums). Apsk — «Apskats». ĀrstK — «Ārstniecības kalendars». As — «Auseklis» (latgaliešu). Atb. — «Atbalss». Atp — «Atpūta». Aus — «Auseklis» (Auseklļa biedrības). Atv — «Atvases». Av — «Avots». B — «Balss». BAl — «Baltijas Almanachs». BaltK — «Baltijas Kalendars». BAtb — «Baltijas Atbalss». BbK — «Bērģa Bazara Kalendars». Bd — «Biedrs». Bdr — «Biedris». BGGr — «Baltijas Gada Grāmata». BJK — «Baltijas Jūrnieku Kalendars». Blt — «Baltija». Bp — «Balss» literarisks pielikums. BrTr — «Brīvā Tribuna». BrV — «Brīvais Vārds». BSMK — «Baltijas Saimniecības un Mājturības Kalendars». BT — *«Baltische Tageszeitung»*. BuSk — «Latviešu Avīžu» baznīcas un skolas pielikums. BV — «Baltijas Vēstnesis». BVp — «Baltijas Vēstneša» pielikums. Cb — «Ciba». CK — «Cēsu Kalendars». Cņ — «Cīņa». CZ — «Cēsu Ziņas». D — «Diena». DAp — «Dienas Apskats». DaugK — «Daugavas Katoļu Kalendars». DB — «Darba Balss». DBd — «Darba Biedrs». DL — «Dienas Lapa». DLp — «Dienas Lapas» feļetona pielikums. Dr — «Draugs». Drb — «Darbs» (J. Raiņa). DrbK — «Darba Kalendars». Dry — *«Drywa»*. DSv — «Dieva Sveiksme». DV — «Darba Vēstnesis». Dz — «Dzīve». DZ — *«Düna-Zeitung»*. DZin — «Dabas Zinātnes». Dzl — «Dzelme». Dzm — «Dzimtene». Dzmp — «Dzimtenes» pielikums. DzntZ — «Dzintara Zeme». Dzrk — «Dzirkstis». DzV — «Dzimtenes Vēstnesis». DzVp — «Dzimtenes Vēstneša» pielikums. Elspr — «Elektriskas sprikstis». Ev — «Evaņģelists». EvG — «Evaņģeliuma Gaisma». Freib.-Visp TK — «M. Freiberga Vispārīgais Tēvijas Kalendars». FrJtK — «Freiberga Jaunais Tēvijas Kalendars». FrLK — «J. A. Freija Latviešu Kalendars». G — «Gaisma». GGR — «Latviešu Izglītības Biedrības Gada Grāmata». GL — «Gada Laiki». GPA — «Galvas-Pilsētas Avīzes». GPAp — «Galvas-Pilsētas Avīžu» literarisks pielikums. Gsm — «Gaisma». HKV — «Hekera Vidzemes Kalendars». IAlkK — «Istais Alūksnes Kalendars». ISuMK — «M. Freiberga Īstais Saimnieču un Mājturības Kalendars». Izgl — «Izglītība». JAtbK — «Jaunais Atbalss Kalendars». JD — «Jaunās Domas». JDL — «Jaunā Dienas Lapa». JDLp — «Jaunās Dienas Lapas» pielikums.

JDr — «Jaunības Draugs». — JekitK — «M. Jākobsona Istais Tēvijas Kalendars». JelgK — «Jelgavas Kalendars». JEV — «Jaunais Evaņģelists». JL — «Jaunais Laiks». JLA — «Jaunās Latviešu Avīzes». JLAp — «Jauno Latviešu Avīžu» pielikums. JLK — «Jauno Laiku Kalendars». JLtK — «Jaunais Latviešu Kalendars». JLpV — «Jaunais Liepājas Vēstnesis». Jnb — «Jaunība». Jnt — «Jaunatne». Jntp — «Jaunatnes» literariskais pielikums. Jprs — «Jaunais pūrs». Jr — «Jūrnieks». JR — «Jaunā Raža». JT — «Jaunības Tekas». JTK — «Jaunais Tautas Kalendars». Jup — «Jupis». JZbK — «Janševska Jaunais Zobgaļa Kalendars». KatMK — «Katoļu Moju Kalendars». KlV — «Kuldīgas Vēstnesis». Kp — «Kopums». KrDr — «Kristīgs Draugs». KrLK — «Latviešu Kalendars». KrrV — «Kritisku rakstu virkne». KrV — «Kristīgs Vēstnesis». Krz — «Kurzemnieks». Kv — «Kāvi». Ķrn — «Ķēriens». L — «Latvija». LA — «Latviešu Avīzes». LB — «Laika Balss». LcDzuTK — «Lāča Dzimtenes un Tēvijas Kalendars». LFK — «Latviešu Familijas Kalendars». LGr — «Zīslaka Kurzemes un Vidzemes Laika Grāmata». Lk — «Laiks». LK — «Latviešu Kalendars». Lkp — «Laika» literariskais pielikums. Lkstr — «Laukstrādnieks». LnLK — «Landsberga Latviešu Kalendars». Lp — «Latvijas» pielikums. LpAtb — «Liepājas Atbalss». LpAv — «Liepājas Avīze». LpAvp — «Liepājas Avīzes» pielikums. LpStr — «Liepājas Strādnieks». LpV — «Liepājas Vēstnesis». Lsm — «Liesma». LStrK — «Latviešu Strādnieku Kalendars» (Rozīņa). Lt — «Latvietis». LTautK — «Latviešu Tautas Kalendars». Ltp — «Latvieša» pielikums. LtvK — «Latvijas Kalendars». LzbK — «Latviešu Zobgaļa Kalendars». LZmgK — «Latvijas Zemgaliešu Kalendars». Mag — *«Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literärischen Gesellschaft»*. MD — «Mūsu Domas». MDr — «Muzikas Druva». MDz — «Mūsu Dzīve». MDzK — «Mūsu Dzīves Kalendars». MDzp — «Mūsu Dzīves» feļetona pielikums. MK — «Māju Kalendars». ML — «Mūsu Laiki». MLp — «Mūsu Laiku» feļetona pielikums. Mn — «Mēnešraksts». MrV — «Miera Vēstnesis». MV — «Mājas Viesis». MVM — «Mājas Viesa Mēnešraksts». MVp — «Mājas Viesa» literariskais pielikums. Ngs — «Negaiss». Nk — «Nākotne». NodK — «Derīgu Grāmatu Nodaļas Kalendars». Ņr — «Ņirga». ŅrgK — «Ņirga» (Kalendars). ŅV — «Ņevas Viļņi». OzvK — «Vispārīgs Kalendars». OktP — «Oktobra Parādības». P — «Patiesība». PA — «Pēterburgas Avīzes». PAC — «Pēterburgas Avīžu Cīņa». PACp — «Pēterburgas Avīžu Cīņas» literariskais pielikums. PAp — «Pēterburgas Avīžu» literariskais pielikums. PAtb — «Pēterburgas Atbalss». PetK — «Pēterburgas Kalendars». PķK — «Pūķa Kalendars». PL — «Pēterburgas Lapa». Pl — «Plēsums». PlLGr — Platesa «Vidzemes vecā un jaunā Laika grāmata». PLp — «Pēterburgas Lapas» literariskais pielikums. PLt — «Pēterburgas Latvietis». PLTK — «Pēterburgas Latviešu Tautas Kalendars». PLV — «Pareizticīgo Latviešu Vēstnesis». PM — «Pirmais Maijs». Pr — «Progress». PrgK — «Progresa Kalendars». Prk — «Pērkons». PrkK — «Priekules Kalendars». Prn — «Pēriens». Prl — «Proletarietis». PrS — «Pret Sauli». Prs — «Pūrs». PrztK — «Pareizticīgo Kalendars». PV — «Pēterburgas Vēstnesis». PVp — «Pēterburgas Vēstneša» literarisks pielikums. R — «Rīts». RA — «Rīgas Avīze». RAl — «Rakstniecības Almanachs» kritikai un rakstniecībai ar kalendaru (Zeltmata). RAp — «Rīgas Apskats». RApiel — «Rīgas Avīzes» feļetona pielikums. RApp — «Rīgas Apskata» liter. pielikums. RBl — «Rīta Blāzma». RBlp — «Rīta Blāzmas» sestdienas pielikums. Rc — «Rieciens». RevB — «Revolucionarā Baltija». RGV — «Rīgas Garīgais Vēstnesis». Rks — «Rīkstes». Rkst — «Rīkstes». Rķ — «Rūķi». Rt — «Rota». RtV — «Rīta Vēstnesis». Rv — «Ravētājs». Sav — «Savietis». Savp — «Savieša» pielikums. Scd — «Socialdemokrats». Sdz — «Sadzīve». Sdzf — «Sadzīves» feļetons. Sk — «Skatuve». SK — «Sarkanais Karogs». Ska — «Sakla». Skl — «Sēkla». SkrDzK — «Dzimtenes Kalendars». Sks — «Sieks». SldLK — Sal-

dus «Latviešu Kalendars». Sp — «Spēks». Sprn — «Spēriens». Spt — «Spītnieks». St — «Stari». StLGr — «Vecā un jaunā Laika grāmata». Stn — «Latviešu Avīžu» stāstu nodaļa. Str — «Strādnieks». StrC — «Strādnieku Ceļasoma». Strd — «Strādnieks». Strdn — «Strādnieks». SuMK — «Saimnieču un Mājturības Kalendars». SuR — «Sadzīve un Reformas». Sv — «Svari». SZK — «Saimnieču un Zelteņu Kalendars». S — «Salkas». T — «Tēvija». TB — «Tautas Balss». TēvK — «Tēvijas Kalendars». Tf — «Tēvijas» feļetons. Tg — «Tagadne». Tgp — «Tagadnes» pielikums. TlK — «Talsu Kalendars». Tr — «Teatrs». TT — «Tautas Tiesības». TvK — «Tēvijas Kalendars». UkLK — «Vispārīgais Latvijas Kalendars». Uzpr — «Uz priekšu!». Uzv — «Uzvara». VA — «Ventspils Apskats». Vārd — «Vārdotājs». VārdP — «Vārdotāja Pātadziņa». Vcl — «Vācele». Vēr — «Vērotājs». Vr — «Vārpas». Vr — «Vērotājs». Vrd — «Vārds». Vrp — «Vārpas». VrpK — «J. Raiņa Virpuļu Kalendars». Vst — «Vēstnesis». Vstp — «Vēstneša» pielikums. VtTK — «Tēvijas Kalendars». VuKAtbK — Vidzemes un Kurzemes «Atbalss» Kalendars. VVdzK — «Vecais Vidzemes Kalendars». *Vwr* — «*Vorwärts*». VzbK — «Vispārīgais Zobgaļa Kalendars». Zib — «Zibens». ZilbJTK — «Zilbermaņa Jaunais Tēvijas Kalendars». ZilbLGr — «Vispārīgā Laika grāmata». ZilbtK — «Zilbermaņa Vispārīgais Tēvijas Kalendars». Zm — «Ziemelis» (laikraksts). Zin — «Zinātne». Zīk — «Zalktis» (žurnals). Zlkt. — «Zalktis» (rakstu krājums). Zin — «Zīlnieks». Zmb — «Zieme|blāzma». ZN — «Ziemas Naktis». ZnR — «Zinātne un Reliģija». ZuDz — «Zinātne un Dzīve». Zvrg — «Zvirgzdes». ZvZK — «Zvārguļa Zobgaļa Kalendars».

Der. Gr. Nod. — RLB Derīgu Grāmatu Nodaļa. LLF — Latviešu Literatūras Fonds. RLB — Rīgas Latviešu biedrība. ZAFB — Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālā bibliotēka.

1905.

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

Asars, J.[*ānis.*] *un Dermans, V.*[*ilis.*] Ko Andrievs Niedra mums sludina? Kritiski apcerējumi no ——. Rīgā, 1905. Izd. Leimaņu Jānis. 47 lpp. *Rec.: J. Jankavs* — PA, 1905. 48., *A. Deglavs* — MV, 28., *A. Dulbe* — RApiel, 1906. 140.

Berenštams, V. Cīņā dēļ tiesībām. No krievu valodas tulkojis A. Steins. Sv. Pēterburgā, 1905. Apg. A. Gulbis. 127 lpp. *Rec.: Pēters* [*Stučka?*] — PA, 1905. 43., *J. Jankavs* — DL, 165., *K. Ducmanis* — PL, 1906. 3. 5., *A. J.* — JR, VIII, 183. lpp.

Bračs, Augusts. Rakstniecības teorija. I daļa: sacerējumu ārējās īpašības (stilistikā). Sarakstījis —— Cēsīs, 1905. Apg. un rakstos spiedis J. Ozols. 80+(2) lpp. Дозволено цензурою. Рига, 23-го февраля 1905 г. Saturs: Priekšvārds. Ievads. § 1. Priekšmets. § 2. Kas ir sacerējums? § 3. Rakstniecības teorijas iedalījums. Par ārējām īpašībām. (Stilistika.) § 4. Stils. I. Kādus vārdus rakstnieks izvēlējies? § 5. Vienkārša un tēlojoša valoda. § 6. Tēlojošās izteiksmes līdzekļi. A. Viena vārda līdzekļi. § 7. Epiteti. § 8. Tropas. B. Vairāk vārdu līdzekļi. § 9. Salīdzinājums. § 10. Personifikacija. § 11. Aizrādījums. § 12. Figuras. II. Kādā kārtībā vārdi salikti? § 13. Dzejota un nedzejota valoda. § 14. Pantmērs. § 15. Pēdu skaits. § 16. Atskaņas. § 17. Sevišķi pantmēra, zināma pēdu skaita un atskaņu sakopojumi. III. Kā teikumi savienoti? § 18. Kā var teikumus savienot? § 19. Lakoniska valoda. § 20. Periodiska valoda. § 21. Sakārtoti periodi. § 22. Pakārtoti periodi. § 23. Vienkārši un salikti periodi. IV. Kāda iz-

teiksmes forma lietota? § 24. Dažādas izteiksmes formas. V. Kā ievērotas vispārīgās stila prasības? § 25. Kuras ir vispārīgās stila prasības? § 26. Pareizība. § 27. Noteiktība. § 28. Skaidrība. § 29. Daiļskanība. Nobeigums. § 30. Stilistiska analize. § 31. Vispārīgs noslēgums. Satura rādītājs. Drukas kļūdu izlabojums. *Rec.: Ar.* — Bp, 1905. 33., *E. Pīpiņš-Vizulis* — DL, 199., [*Teodors Zeiferts*] *T.* — JR, VIII, 1906. 187. lpp., *J. Bebris* — RAl 1908. g. 114. lpp.

Cālīts, Ed.[*uards.*] Domas par literaturu un tās sakaru ar dzīvi. Rīgā, 1905. Izdev. A. Lācis. 30 lpp. *Rec.: J. Jankavs* — PA, 1905. 52., *A. Dulbe* — RA, 1906. 240.

Geds, Z. Kolektivisms. Tulkojis A. Pelūde. «Progresa» izd. Rīgā, 1905. 16 lpp. [Aizliegta.]*

Graudiņš, Kārlis. Selonijas Albums 1880.—1905. K. Graudiņa sastādīts. Rīgā. [4 lapas Politechnikas un Konventa attēlu + 209 atsevišķas fotografijas uz 36 lapām un 16 grupu attēli.] Dabūjams pie K. Graudiņa Jelgavā. Saturs: Ievadam. K. Graudiņš. «Selonijas» pirmie sākumi. (Atmiņas no Puriņu Kļāva.) I—XII lpp. — 311 biografijas. 1.—424. lpp. — «Selonijas» amata vīru saraksts. 1.—52. lpp. Literarisku vakaru priekšniecība. Tabele. — Pārskats par S[elonijas] F[ilistru] K[apitalu] darbību. 17 lpp. — Satura rādītājs. 6. nenum. lpp. [Še sakopoti arī biobibliografiski dati par šādiem studentiem un augstskolu beigušajiem, kas darbojušies arī literari: Puriņu Kļāvu, Jēkabu Rempeteri, Fridrichu Vītandu, Jāni Rengartu, Pāvilu Pļavenieku, Mārtiņu Bīmani, Jani Bergu, Skruzīšu Miku, Kārli Graudiņu, Juri Leci, Zāmeli Lībrechtu, Jēkabu Brazdu, Kārli Jaunsniķeri, Jāni Bisenieku, Kārli Vidiņu, Jāni Rīteri, Jāni Mazvērsīti, Kristjāni Biģi, Miku Bružu, Eduardu un Jēkabu Cizarevičiem, Kļāvu Springu, Jāni Deglavu, Zāmeli Gustavu, Ludvigu Grienu, Kārli Jēkabsonu (ne zināmo dekadentu dzejnieku!), Jāni Pavlevski, Jāni Stipro, Ernestu Birkhānu, Sprici Paegli, Jāni Poruku, Alfredu Žagaru, Arvīdu Smilgu, Eiženu Laubi, Jāni Krogzemu, Arturu Krūmiņu, Arturu Ļūļi, Paulu Lejiņu, Vili Vītolu, Gothardu Krūmiņu, Kārli Vanagu un Oto Nonācu.]

Isajevs, A. A. Par nākotnes mākslu. No prof. A. A. Isajeva. Tulkojis A. Salums. Rīgā, 1905. Izd. J. Miķelsons. 16 lpp. *Rec.:* [*Jānis Jankavs*] *-vs.* — PA, 1905. 48., BV, 157.

Jankavs, J.[*ānis.*] Bērnu literatura. Vadonis zistematiskā lasīšanā. I. Grāmatas priekš mazākajiem bērniem (7—10 gadus veciem). Rīgā, 1905. Izd. grām. apgādniecība «Dzīve». 42 lpp. [Aizliegta.]

Kautskis, K. Jaunlaiku tautības jautājums. Tulkojis G. Kr. «Progresa» izd. Rīgā, 1905. 27 lpp. *Rec.:* [*An.*] — DL, 1905. 275.

Kreicberģis, J. Arturs Baumanis. Atmiņas no ——. Rīgā, 1905. 37 lpp.

Kundziņš, K.[*ārlis,* sen.] Kronvalda Atis. Gabals iz latviešu garīgas dzīves. Sastādīts no ——. Ar Kronvalda ģīmetni un kapa pieminekli. Rīgā, 1905. Apg. RLB Der. Gr. Nodaļa. 270+2 lpp. *Rec.: Andrejs Upīts* — BV, 1905. 187., *A. Asais* — Ltp, 29., *Augusts Plīkauss-Saulietis* — Stn, 1906. 31, *Bebru Juris* — B, 12., *R. Klaustiņš* — JR, VIII, 186. lpp., *D-gs* — RAl 1908. gadam, 131. lpp.

[*Markss, Kārlis.*] Algots darbs un kapitals. Tulkojums. Sv. Pēterburgā, 1905. Apg. A. Gulbis. 29 lpp. *Rec.:* — *ll.* — DL, 1905. 177. 178.

— Par krizēm. Tulkojis Ods. Sv. Pēterburgā, 1905. Izd. A. Gulbis. Rīgā, pie

---

* Piezīme «aizliegta» pievienota tām grāmatām un brošurām, kas pēc iepriekšējās cenzuras atcelšanas (1905. g. oktobrī) izņemtas no apgrozības resp. konfiscētas cariskās varas iestāžu pēciespieduma cenzuras terora apstākļos. V. A.

D. Zeltiņa. 16 lpp. *Rec.: J. Jankavs* — DL, 1905. 149., [*An. Jānis Asars?*] — MVM, 556. lpp.

Merķels, G. Brīvie latvieši un igauņi. Piemiņas raksts 1820. gada 6. janvari Rīgā nosvinētiem brīvības svētkiem. Tulkojis Aleksandrs Būmanis. Pēterburgā, 1905. A. Gulbja apg. Saturs: Priekšvārds. Ievads. Vēsturisks ievads. — Pirmā grāmata. Igauņu un latviešu dzimtbūšanas izcelšanās un attīstīšanās līdz ordeņa valsts iznīkšanai 1562. gadā. Vēsturisks ievads. — Otrā grāmata. Monarchisko valdību mēģinājumi ierobežot dzimtbūšanu līdz 1804. gadam. Latviešu un igauņu brīvības atjaunošana. 1. nodaļa. Zemnieku stāvoklis Vidzemē un Igaunijā zem krievu valdības līdz 1764. g. 2. nodaļa. Darbi zemnieku posta mīkstināšanas labā no 1764. līdz 1795. g. 3. nodaļa. Sekmes no 1795. līdz 1803. g. 4. nodaļa. Aleksandra radīšanas sauciens jeb latviešu un igauņu brīvības atjaunošana. Beidzamā nodaļa. Pārskats. 142+1 lpp. *Rec.: A. J.* [*Andrejs Vičs?*] — JR, VIII, 1906. 188. lpp., *D-gs* — RAl 1908. gadam, 131.—132. lpp.

— Latvieši, sevišķi vidzemnieki, filozofiskā gadu simteņa beigās. Tulkojis Aleksandrs Būmanis. Sv. Pēterburgā, 1905. Apg. A. Gulbis. Saturs: Ievads. 1. nodaļa. Īsa latviešu vēsture un tās vispārīgs raksturojums. 2. nodaļa. Latviešu raksturs. 3. nodaļa. Vidzemes zemnieku klaušas un nodevas. 4. nodaļa. Mēģinājumi uzlabot zemnieku stāvokli. 5. nodaļa. Vidzemes zemnieku tiesības. 6. nodaļa. Skats nākotnē. 7. nodaļa. Vai dzimtbūšanas atcelšana kaut kādā ziņā var būt kaitīga. 8. nodaļa. Ceļš, kādā latviešiem sniedzama izglītība un brīvība. — Pirmais pielikums. Īss Vidzemes lauku mācītāju raksturojums. — Otrais pielikums. Dokuments, kas pierāda, ka šinī grāmatiņā teikta patiesība. 192 lpp. *Rec.: Sidnejs* — PA, 1905. 51., [*An.*] — RA, 143., [*An.*] — BV, 175., [*Arturs Bērziņš*] *Ar. Br.* — B, 40., *D-gs* — RAl 1908. gadam, 131.—132. lpp.

Niedra, Andrievs. Darbs un svabadība, jeb kā izpostīt mūsu fabrikas? Cēsīs, 1905. «Austruma» (A. Niedras) druk. un izd. Komisijā pie Jonck un Polievsky. Rīgā. 15 lpp.

— Grūtā brīdī. (No «Austruma» Nr. 2., 1905. g.) Cēsīs, 1905. «Austruma» (A. Niedras) druk. un izd. Komisijā pie Jonck un Polievsky, Rīgā. 15 lpp. *Rec. un pretraksti: H.* — PA, 1905. 20., [*A. Niedra. An.*] — A, IV un VI.

— Kā izpostīt mūsu baznīcu? Dumpīgs apcerējums no — —. Cēsīs, 1905. «Austruma» (A. Niedras) izd. 16 lpp. *Rec. un pretraksti:* [*An.*] — PA, 1905. 59., [*A. Niedra. An.*] — A, IV un VI.

— Ko nemiernieki meklē mūsu baznīcās? Apcerējums par baznīcu nekārtībām. Cēsīs, 1905. «Austruma» (A. Niedras) izd. Komisijā pie Jonck u. Polievsky. 15 lpp.

— Kurp mēs ejam? Apcerējums par lauku nemieriem no — —. Cēsīs, «Austruma» (A. Niedras) druk. un apg. Komisijā pie Jonck un Polievsky, Rīgā. 16 lpp.

— Lauku nemieri. Cēsīs, 1905. «Austruma» (A. Niedras) apg. [Atsevišķs novilkums no A, 1906. 1.]

[*Stučka, Pēteris.*] Latviešu zemniecības attīstība. No P. St. «Progresa» izd. Rīgā, 1905. [Aizliegta.]

[*Zeiferts*], *Teodors.* Latviešu rakstniecības chrestomatija ar literaturvēsturiskām piezīmēm. Sastādījis — —. Pirmais laikmets (1530.—1750.) Pirmais posms: Rakstu sākumi (1530.—1630.). Cēsīs, 1905. Apg. un iesp. J. Ozols. Saturs: 1. Simona Grunava tēvreize. 2. Lacija tēvreize. 3. Nikolaja Rama desmit baušļi. 4. Lutera mazais katķisms. 5. Nevācu psalmi jeb garīgas dziesmas. — Otrais posms: Rakstu pārlabojumi un papildinājumi (1630.—1685.). 1. Juris Mancelijs. 2. Mēģinājumi sacerēt dziesmas ritmā un atskaņās. 3. Kleinšmita Pātaru grāmata. 4. Dresela Bērnu mā-

cība. 5. Pirmie laicīgu rakstu paraugi. — Trešais posms: Garīgo rakstu uzplaukšana (1685.—1750.). 1. Heinrichs Adolfijs. 2. Latviešu bībele. 3. Kristaps Fīrekers. 4. Svante Gustavs Dīcs. 5. Bernhards Vilhelms Binemanis. 6. Ģerhards Remlings. 7. Vilhelms Šteineks. 8. Johans Višmanis. 9. Jēkabs Fridrichs Bankavs. 85 lpp. Iesieta 50 kap. *Rec.: J. Bebris* — BV, 1905. 228., [*J. Roze*] *Ligotņu Jēkabs* — Vr, 1122. lpp., *-nn-* — L, 1906. 172., *A.* — B, 196., *R. Klaustiņš* — JR, VIII, 183.—186. lpp., [*Jēkabs Roze*] *Līgotņu Jēkabs* — Jnt, 12. 13., *R. Klaustiņš* — RAl 1908. gadam. 120.—121. lpp.

Змигродский, И. И. О произведении Жюля Верна «Un drame en Livonie». Юрьев, 1905. 45+(1) стр.

RAKSTI LAIKRAKSTOS, ŽURNALOS U. C.

[*An.*] Acu mānīšana. [«*Düna-Ztg*'a» apvaino par revoluc. kustības cēloni latv. avīžniecību.] BV, 114.

[*An.*] Aizdomu celšana. [«*Düna-Zeitung*'a» un «*Rig. Rundschau*» pret latviešiem.] Apsk, 19.

[*An.*] A. Michelsona 10 gadu skatuves darbības jubileja, izrādot Šekspira «Karalis Lirs». BV, 59.

[*An.*] Antons Čechovs †. Lt, 55.

[*An.*] Atskats uz tautskolotāju kongresu. BV, 256.

[*An.*] Atskats. BV, 280.

[*An.*] «*Audiatur et altera pars*». [Феодор'а Озеров'а «Atgādinājums latviešiem». Satira.] PAp, 16.

[*An.*] Aurumuiža. [Skolotājs un «Latv. Av.» līdzstrādnieks Jēkabs Lekuzis †.] DL, 19. LA, 10. T, 6.

[*An.*] Avīžniecības bažibuziki. [DZ un RA denunciacija.] PA, 16.

[*An.*] Baltijas preses apskats. Par vācu kulturas darbu Baltija. PA, 44.

[*An.*] Baltijas preses apskats. [«Рижский Вестник» par vācu iespaidu Baltijā un Pēterburgā.] PA, 63.

[*An.*] Baltijas preses atbalss. [Latviešu un igauņu deputacija un Fr. Veinbergs.] PA, 51.

[*An.*] «Baltijas Vēstnesis» [liedzies pielikt klāt kādam numuram Andr. Niedras rakstu pret nekārtībām baznicās.] RA, 133.

[*An.*] Baumaņu Kārlis †. B, 1.

[*An.*] Baumaņu Kārlis †. BV, 298.

[*An.*] Baumaņu Kārlis †. DL, 1.

[*An.*] Baumaņu Kārlis †. LA, 2.

[*An.*] Baumaņu Kārlis miris. MV, 1.

[*An.*] Baznīckungi un demonstranti. Cņ, 15.

[*An.*] Bijušam tautskolu inspektoram Fr. Brīvzemnieka (Treilanda) kungam 20. febr. 1905. g. pasniegtās adreses saturs. BV, 46.

[*An.*] Brīva prese. PA, 64.

[*An.*] Brīvība! BV, 230.

[*An.*] Brīvība! [Pirmais ievads pēc 17. okt. manifesta.] DL, 230.

[*An.*] Cenzura! [Mēģinājums atkal ievest cenzuru Rīgas laikrakstiem ar 1. nov.] DL, 242.

[*An.*] Cenzuras spaidus asprātīgi demonstrē «Прибалтийский Край». PA, 61.

[*An.*] Cik «Austrumā» oriģinalu? MVM, 72. lpp.

[*An. J. Asars?*] «Dailes un rakstniecības biedrība». MVM, 313. lpp.

[*An.*] «Dienas Lapas» aizliegšana. PLt, 12.

[*An.*] «Dienas Lapas» konfiscēšana. DL, 263.

[*An.*] «Dienas Lapa» un mākslinieks V. Purvīts. RA, 188.
[*An.*] «*Düna-Zeitung*'as» draudi. BV, 214.
[*An.*] «*Düna-Zeitung*'as» turpmākie plāni. [Sakarā ar 17. okt. manifestu.] DL, 235.
[*An.*] «*Düna-Zeitung*» un latviešu mākslinieki. [Sakarā ar Rich. Zariņa paskaidrojumu.] DL, 207.
[*An.*] «*Düna-Zeitung*» un mākslinieks V. Purvīts. [V. Purvīša solidēšanās ar vāciešiem.] DL, 182.
[*An.*] 25 gadu darbības jubileja avīžniecībā. [Lapas Mārtiņam.] LA, 57.
[*An.*] Divi reformas Baltijā. Apsk, 39.
[*An.*] Doku Ata raksti. Ar A. Saulieša sarakstītu biografisku apskatu. RA, 102.
[*An.*] Ducis-divpadsmit. PLt, 14.
[*An.*] «Dzimtbūšanas atcelšana krievu valstī», no Kaudzītes Reiņa un Kaudzītes Matīsa. MVM, 635. lpp.
[*An.*] E. A. Solovjevs †. DLp, 200.
[*An.*] E. Čirikova drama «Žīdi». DL, 271.
[*An.*] Fr. Brīvzemnieka [Treilanda] godināšana 20. febr. 1905. g. B, 9. BV, 39.
[*An.*] Fr.[idricha] Veinberga peticijas lietā. Apsk, 55.
[*An.*] Fr. Veinberģis — prātā jucis? [Sakarā ar RA rakstiem par soc.-dem. mērķiem Latvijā.] DL, 246.
[*An.*] Fridrichs Šillers. Atskats uz viņa simts gadu nāves dienas piemiņu. MV, 18.
[*An.*] Gala spriedums. [DZ par šejienes vācietības stāvokli.] BV, 210.
[*An.*] Georgs Freibergs-Brīvkalnieks †. RA, 107.
[*An.*] Georgs Freibergs-Brīvkalnieks †. T, 21.
[*An.*] G. Merķeļa «Latvieši». Tulk. A. Būmanis. BV, 175.
[*An.*] Gorkija domas par tagadējo lauku kustību. Lt, 95.
[*An.*] Izrīkojot vakarus dzejniekiem... [Nosodoša atsauksme par projektējamo Kārļa Jēkabsona vakaru.] BV, 97.
[*An.*] Jānis Straujāns †. Uzpr, VI, (uz vāka).
[*An.*] «Jaunais kandidats». Maksa Dreiera drama. DL, 225.
[*An.*] Jauna latv. avīze. («Pēterburgas Latvietis».) RA, 234.
[*An.*] Jaunā «Mākslas» biedrība un latviešu gleznotāji. [J. Valtera vēstule «*Düna-Zeitung*'ai».] RA, 194.
[*An.*] Jaunā «Mākslas» biedrība un latviešu inteliģences radikālā peticija. [A. Bl. un V. Purvīša vēstules «*Düna-Zeitung*».] RA, 180.
[*An.*] Jaunie kungi un vecie kalpi. Cņ, 14.
[*An.*] Jauns laikraksts Liepājā «Sēkla». JDL, 3.
[*An.*] Jauns latv. laikraksts. [«Pēterburgas Latvietis».] DL, 241.
[*An.*] Jauns latv. laikraksts «Pēterburgas Latvietis». PA, 65.
[*An.*] Jauns latviešu laikraksts «Spēks». DL, 255.
[*An.*] Jauns melu manifests. Cņ, 13.
[*An.*] *Jules Verne* †. Am, 7.
[*An.*] Jūlijs Vernes (*Jules Verne*). App, 272. lpp.
[*An.*] Jurjānu Andreja 25 gadu jubileja. MV, 40.
[*An.*] Jurjānu Andreja 25 gadu mākslinieka jubileja. BV, 216.
[*An.*] Jurjānu Andreja jubileja. LA, 79. 80.
[*An.*] Jurjānu Andreja jubilejas svinēšana. RA, 217.—223.
[*An.*] Kāda latviešu avīžnieka [Lapas Mārtiņa 25 gadu] darbības jubileja. RA, 153.
[*An.*] Kāds vārds par Rīgas Latviešu Biedrību. B, 58.
[*An.*] Kā mani par cilvēku taisīja. Diženajo Bernharda. RA, 143.

[*An.*] Kā mūsu reakcionarie laikraksti [«Rīgas Avīze» un «*Düna-Zeitung*»] fabricē savas melu ziņas. DL, 248.
[*An.*] Kas citiem bedri rok, pats iekrīt. [Vācu prese un lauku nemieri.] Apsk, 27.
[*An.*] Kas ir politiskā brīvība? DL, 232.
[*An.*] Kas vainīgs? [«*St. Peterb. Zeitung*» pārmetumi Baltijas muižniecībai un «*Düna Zeitung*» aizstāvēšanās.] DL, 257.
[*An.*] Ko domā Lesings par sirdsapziņas brīvību? PA, 60.
[*An.*] «Kopīgi kulturas darbi» [ar vāciešiem]. BV, 200.
[*An.*] Kr. Barons un H. Vissendorfs. Latvju dainas. III d. Apsk, 10.
[*An.*] Krievu prese un baltiešu aprindas. DL, 148.
[*An.*] Kur «*Düna-Zeitung*» atraduse visa ļaunuma sakni. PA, 17.
[*An.*] Kur palikuse «Rīgas Avīze»? [Pēc 17. okt. manifesta izsludināšanas.] DL, 232.
[*An.*] Ķeza preses brīvības dēļ. [Rīgas cenzors atteicies cenzēt kādu Rīgas vācu laikrakstu pēc 17. okt. manifesta izsludināšanas.] DL, 231.
[*An.*] Ķibele ar A. Niedras brošuru «Kā izpostīt mūsu baznīcas». PA, 59.
[*An.*] Laikrakstu apskats. [«Apskats» un laukstrādnieku nemieri.] PA, 25.
[*An.*] Laikrakstu apskats. [«Dienas Lapa» par partijas nošķirošanos.] BV, 244.
[*An.*] Laikrakstu apskats. [«*Düna-Zeitung*» asins kāre.] PA, 42.
[*An.*] Laikrakstu apskats. [«*Düna-Zeitung*» par baznīcu nemieriem.] PA, 50.
[*An.*] Laikrakstu apskats. [«Новое Время» par «Latviešu republiku».] PA, 74.
[*An.*] Laikrakstu apskats. [«*Rig. Rundschau*» uzslava Rīgas Latv. Biedrībai par «labu uzvešanos».] BV, 226.
[*An.*] Laikrakstu atsauksmes par latviešu inteliģences peticiju. DL, 87.
[*An.*] Latvieši, sevišķi vidzemnieki, filozofiskā gadusimteņa beigās. No G. Merķeļa. Tulk. A. Būmanis. RA, 143.
[*An.*] «Latviešu dailes un rakstniecības biedrība». RA, 85.
[*An.*] Latviešu literariskās biedrības gada sapulce 1904. EvG, 33.—37., 118.—120. lpp.
[*An.*] Latviešu preses ļaunprātīga apvainošana. Apsk, 24.
[*An.*] Latviešu tautas tagadne un nākamība. Uzpr, V, 1.—11. lpp.
[*An.*] Latviešu tautiskie centieni un netautiskais (internacionalais) zocialisms. RA, 140.
[*An.*] Latviešu zocialdemokratiskās strādnieku partijas organs «Pēterburgas Latvietis». DL, 269.
[*An.*] Latv. Sabiedrības teatris. [Aspazijas «Sidraba šķidrauta» pirmizr.] BV, 19.
[*An.*] Latvijas tautskolotāju savienības biroja 3. dec. sēde. DL, 267.
[*An.*] «Līdums». [Andr. Niedram koncesionēta žurnala programa.] BV, 63.
[*An.*] Liels darbs valodniecības laukā. [K. Mīlenbacha latviešu-vācu vārdnīca.] Vr, 471.—474. lpp.
[*An.*] Māksla un politika. [Par R. Zariņa rakstu DZ.] RA, 207.
[*An.*] Maskava. Lektora J. Velmes 25 gadu amata jubileja. B, 2.
[*An.*] «Melnās sotņas» organizatoru draudu vēstules «Pēterb. Avīžu» Rīgas kantorim. PA, 53.
[*An.*] Mikus Skruzīts †. BV, 11.
[*An.*] Mikus Skruzīts †. RA, 11.
[*An.*] Mikus Skruzīts †. T, 4.
[*An.*] Mīlenbacha sastādāmā latviešu vārdnīca. [Paraugs.] BV, 193.
[*An.*] Mūsu tuvākie uzdevumi. [Pēc 17. okt. manifesta izsludināšanas.] DL, 231.
[*An.*] Muižnieki, pilsoņi un zocialisti. Cņ, 12.
[*An.*] Mūsu tautas skolotāju kongress. B, 56.
[*An.*] Nereta. Skruzīšu Mikus bēres. BV, 21.

[*An.*] Nevaram līdzēt. [Lauku nemieri un vācu laikrakstu uzbrukumi latv. avīžniecībai.] BV, 67.
[*An.*] No Aureniekiem. Skolotājs [un literats] Jēkabs Lekuzis †. LA, 8.
[*An.*] No Valmieras. [Jānis Sietiņsons †.] B, 33.
[*An.*] No vecā gada šķiroties. JDL, 6.
[*An.*] Otos Eriks Hartlebens †. App, 271. lpp.
[*An.*] Par «Dienas Lapas» redaktoru parakstās J. Jansons [Brauns]... BV, 237.
[*An.*] Pārgrozījumi Rīgas latviešu presē. [Par J. Asara iestāšanos BV red. un J. Jansona iestāšanos DL red.] RA, 193.
[*An.*] Par kalendara literaturu. Tvk 1906. gadam, 32.—35. lpp.
[*An.*] Pārmaiņas latviešu dienas laikrakstu redakcijās. [Streiks «Rīgas Avīzes» redakcijā un pārmaiņas «Balt. Vēstnesī».] DL, 192. 193.
[*An.*] Par «prātu» stāvokli Kurzemē. [«*Düna-Zeitung*» atspoguļojumā.] PA, 32.
[*An.*] Par tagadējo Latv. tautskolotāju kongresu Rīgā, RA, 250.
[*An.*] Patvaldība pie kauna staba. Cņ, 15.
[*An.*] Pēdējā laika rīkojumi pret presi. JDL, 4.
[*An.*] Pēterburgā, 22. oktobrī. [17. okt. manifesta novērtējums.] PLt, 1.
[*An.*] «Pēterburgas Avīzes». [Izdevēja-redaktora O. Rāviņa paziņojums par avīzes apturēšanu līdz tiesas spriedumam.] B, 33.
[*An.*] «Pēterburgas Avīžu» aizliegšanas prāva 4. okt. valdošā senata 1. departamentā. MV, 41. DL, 225. RA, 223. PA, 68. 69. 71. 74. 76. BV, 224.
[*An.*] «Pēterburgas Avīžu» konfiskacijas. PA, 75. 76.
[*An.*] «Pēteburgas Avīžu» lietā. [Par cariskās Krievijas iekšlietu ministra rīkojumu apturēt PA.] DL, 176. B, 33. Apsk, 64.
[*An.*] «Pēterburgas Latvietis». Latv. zocialdemokratiskais strādnieku partijas laikraksts. [Prospekts.] DL, 268.
[*An.*] «Pēterburgas Latvieša» vajāšana. PLt, 6.
[*An.*] Pie netīrumu bedres. [Par Latv. S.-d. Strādn. Partijas rīcību pret Latv. Soc.-dem. Savienību un par J. Jansona-Brauna rīcību 1897. gadā.] RevB, II, 29.—32. lpp.
[*An.*] Pilsētas krievu teatra garantu sapulce 26. apr. 1905. g. DL, 93.
[*An.*] Pirmais latv. tautskolotāju kongress Rīgā, novembrī, 1905. g. Uzpr, 10.
[*An. J. Asara?*] Purvīts, Valters un Rozentāls. [Pirmo divu norobežošanās no latv. dzīves.] MVM, 715. lpp.
[*An.*] *Quo vadis?* MV, 11.
[*An.*] Receptes iespaids. [Par vienu Bīstramu dučiem Kalniņu etc.] BV, 214.
[*An.*] Redakcijas piezīme. [*Dr. phil.* Arnolda Platesa rakstam «Piedošanu!»] MV, 43.
[*An.*] Revolucionaru un reformu darbība. RA, 247.
[*An.*] «Rīgas Avīze»... [Par viņas piespiesto apstāšanos.] DL, 277.
[*An.*] «Rīgas Avīzes» cīņas metode un viņas sekas latviešu sabiedrībā. Apsk, 11. 13.
[*An.*] «Rīgas Avīzes» jaunākās blēņas. DL, 252.
[*An.*] Rīgas Latviešu Biedrība. Apsk, 86.
[*An.*] Rīgas Latv. Biedrības peticija. Apsk, 45.
[*An.*] Rīgas Latviešu Biedrības peticijas lietā. [Par Fr. Grosvalda izskaidrojumu.] PA, 48.
[*An.*] Rīgas Latv. Biedrības «Zinību komisijas» gada sapulce 1905. B, 5. BV, 20. 25. DL, 27.
[*An.*] Rīgas Latv. teatris. [M. Gorkija «Mazpilsoņi».] BV, 202.
[*An.*] Rīgas Latv. teatris. [Naidjonova «Vaņušina bērni» pirmizr.] BV, 10.
[*An.*] Rīgas Latv. teatris. [Rūd. Blaumaņa «Ugunī» pirmizr.] BV, 71. 72.
[*An.*] «Rižskije Vedemosti» domas par latviešu tautu un zocialistisko kustību. RA, 193.

[*An.*] RLB. Derīgu Grāmatu Nodaļas gada sapulce 1905. g. B, 7. BV, 27.
[*An.*] RLB. Zinību komisijas vasaras sapulces 1905. g. BV, 128. 129. B, 25. Lt, 49. DL, 130.—132. RA, 129.—131. 133. 135. 139.
[*An.*] Saruna. [Satira par Veinbergu un Andr. Niedru.] PAp, 16.
[*An.*] Savs laiks klusēšanai, savs laiks runāšanai. [Lauku nemieri un vācu laikrakstu uzbrukumi latv. presei.] B, 36.
[*An.*] Savu īpašu peticiju iesniedzis vēl Fr. Veinbergs. PA, 52.
[*An.*] Senata izskaidrojums par aizliegtu rakstu izplatīšanu. DL, 63.
[*An.*] «Слово» un «Новое Время» par latviešu revoluciju. PA, 75.
[*An.*] Somu rakstniecības biedrības darbība. DL, 61.
[*An.*] Sveiki! [Ievads 27. okt., PA pirmo reizi iznākot pēc avīzes aizlieguma 9. augustā.] PA, 64.
[*An.*] Sveiki, tautas audzinātāji, uz savu pirmo svabado sapulci! BV, 247.
[*An.*] Šillera piemiņai. AmV, 10.
[*An.*] Šillera piemiņai. EvG, 318.—320. lpp.
[*An.*] Šillera (100 gadu) piemiņai. DL, 90.
[*An.*] Šillera svētki Vācijā. [100 gadi kopš viņa nāves dienas.] LA, 36.
[*An.*] Šillers satiksmē ar cilvēkiem. MVp, 19.
[*An.*] Tautiskie centieni un zocialistīgie centieni pie latviešiem. RA, 165.
[*An.*] Tautskolotāju kongress Rīgā. DL, 250.—255. B, 52.—56. BV, 249.—252. LA, 90. Lt, 87. 88. PA, 69. 70. RA, 247.
[*An.*] Tīrais demokratisms. RA, 258.
[*An.*] Vācu laikraksti un viņu jēdzieni par «kulturu». DL, 212. 213.
[*An.*] Valdības varmācīgie spaidi pret brīvo presi. PLt, 3.
[*An.*] Vecuma kaite. [Baltijas vācieši un *«Düna-Zeitung»*.] BV, 212.
[*An.*] Vēl kāds latviešu mākslinieks vācu presē. [Rich. Zariņa raksts par latv. inteliģences peticiju DZ.] BV, 206.
[*An.*] Vēl par latviešu laikrakstu redakciju maiņu. [Par Nik. Puriņa atlaišanu no «Balt. Vēstn.» redakcijas.] DL, 194.
[*An.*] Vēl par latviešu mākslinieciem vācu presē. BV, 209.
[*An.*] Vēl reiz par jauno Mākslas biedrību un latviešu inteliģences radikalo peticiju. [Jāņa Rozentāla vēstule DZ.] RA, 185.
[*An.*] Vietējās preses apskats. [Par krievu, vācu un latviešu savstarpīgajiem sakariem.] PA, 58.
[*An.*] Vietējās preses apskats. [«Rīgas Avīze» un vācu prese par lauku nemieriem.] PA, 42.
[*An.*] Vietējie avīžu redaktori pie ģeneralgubernatora. JDL, 1.
[*An.*] Vilhelms Polencs. Bp, 9.
[*An.*] «Vilhelma Tella» piedzīvojumi Rīg. Latv. Biedrībā. PLt, 5.
[*An.*] Zinātņu akademijas domas par grāmatu cenzuru. DL, 55. MV, 10.
[*An. J. Asars?*] Zinību Komisijas Vasaras sapulces. MVM, 557. lpp.
[*An.*] Zocialdemokratija un demokrati. Cņ, 24.
[*An.*] Zocialdemokratisko [latv.] tautskolotāju trešā konference augusta sākumā. Scd, 34.
[*An.*] Zudermaņa jaunākā luga *«Stein unter Steinen»* («Akmeņi starp akmeņiem»). MV, 43.
[*An.*] Žibalts drīzumā atstās Liepāju. Lt, 57.
-. Cenzuras slogi. Vr, 764. lpp.
— Dzeja Anglijā, Vr, 894. lpp.
— Dzeja Vācijā atjaunojusies. Vr, 893. lpp.
-.- Latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrības dibināšana. DL, 51.
— Zocialisms un individualisms. [Pēc Osk. Uailda.] Vr, 634.
§ -?- [*P. Stučka?*] Jaunas proklamacijas... [A. Niedras un kompanijas pretrevolucionarie izdevumi.] PA, 51.
-? No Aureniekiem. [Skolotājs un dzejnieks-satiriķis J. Lekuzis †.] DL, 19.

-*a*-. 17. oktobra manifesta izlietošana. BV, 250.
-*bs*. Kara dziesmas. RA, 41.
-*c*. Latvijas tautskolotāju savienības centralbiroja pirmā sēde jaunā sastāvā 16. nov. 1905. g. DL, 255.
-*c*-. Pērsieša raksti. Sakopoti no Teodora. BV, 265.
-*e*-. Maurus Jokajs †. Vr, 893. lpp.
-*d*-. Ādolfa Alunāna atvadīšanās izrādes. B, 9.
-*dts*. Sloka. [Ād. Alunāna atvadīšanās izrāde.] BV, 166. B, 32.
-*fs*. «Pusnakts rūsā». Al. Dulbes dzejoļi. Bp, 39.
-*gl*-. Ausekļa teatris. [Stepermaņu Krustiņa «Ūdens meita».] BV, 206.
-*is*. Žila Verna [*Jules Verne*] atstātais mantojums. DLp, 79.
-*ks*. Iz Oto Ericha Hartlebena dzīves. DL, 36.
— No H. E. Andersena dzīves. DL, 77.
— «Žurnalisti». Gustava Freitaga luga. DL, 248.
-*l*-. Lektora J. Velmes jubileja. [25 g. darbība latv. literaturā.] BV, 6.
-*lis*. Hopā! Lillā! Oriģinalhumoreska no M. Dalbiņa-Kaukazieša. BV, 250.
— Jaunība. Rakstu krājums. Sakopojis J. Bērziņš. [Ziemelis.] I grām. BV, 217.
— Leonida Andrejeva Sarkanie smiekli. Jūl. Dievkociņa tulkoti. BV, 250.
— Nik. Teļešova «Dienišķā maize». Skitaļeca «Eņka». BV, 250.
— Pirmā prāva. M. L. Gerbanovska godalgots stāsts. Tulk. Ed. Treimanis. BV, 256.
-*lk*-. Balduins Mēlhauzens †. DLp, 120.
-*miņa*. Kāds vārds par mūsu [zoc.-dem.] partijas morali. Scd, 35. 41.—44. lpp.
-*nis*. RLB. Zinību komisijas vasaras sapulces 1905. g. MV, 25.—28.
-*ns*. Aktiera Viļuma Vēvera atvadīšanās vakars 10. sept. BV, 196.
— Jaunais Latv. teatris. [Eugen Brieux «Sarkanais tiesneša mētelis» pirmizrāde.] DL, 43.
-*ns*. «Sarkanais tiesneša mētelis», drama 4 cēl. no Eižena Brijē. DL, 40. 41.
— Liberaļi un radikaļi. Dzm, 9.
ņš. Leimaņu Jāņa izdevumi: «Uzvara» un «Slāpes». BV, 124.
— Pusdienas karstumā. Paegļu Mārtiņa kopoti raksti. Bp, 29.
-*rd*-. Pēterburga. Latviešu teatra tēva Ādolfa Alunāna atvadīšanās, izrādot «Ārī pīlars». PA, 24.
.....*rs*. Piezīmes pie «Rīgas Latv. Biedrības» peticijas. PA, 40.
-*rs*. Maksima Gorkija dzīve. DLp, 73.
s. Amalija Skram †. DLp, 61.
— Don-Kichota 300 gadu jubileja. DLp, 38.
— Henricha Heines Dzejas latviešu dzejnieku tulkojumā. Sakopojis Aug. Bračs. Bp, 12.
— Italiešu rakstniecība. Vr, 765.—766. lpp.
— Joze Ečegarija pagodināšana. DLp, 61.
— Oto Eriks Hartlebens †. DLp, 38.
— Pasaku «karaļa» Andersena simts gadu jubileja. DLp, 79.
— Žils Verns (*Jules Verne*) †. DLp, 61.
-*s*. Sabiedriski grēki. [«*Rig. Rundsch.*» par vācu-latv. attiecībām.] BV, 207.
— Vāciešu domas par latviešiem. DL, 154.
-*ss*-. Teatri Rīgā. PA, 3. 4.
— Teatri un biedrību dzīve. [Rīgā.] PA, 15. 16.
-*sts*. Riteršafte. [Jevg. Čirikova «Sētas dzīvoklī».] DL, 6.
-*t*. «Rīgas Latv. Biedrība tiesas priekšā». RA, 250.
-*ts*. Baltijas vācieši un latv. kultura. DL, 159.
-*ts*. Jozijs-Maria de Heredia †. DLp, 218.
-*ts*. Paškritika. [Satira par K. Jēkabsonu.] PAp, 20.
-*ts*. Tukums. [Ād. Alunāna atv. izrāde.] DL, 21.

A. Izšķirošais brīdis tuvojas. PA, 73.
— Pēterburgas Latv. Labd. Biedrība. [K. Koškina atvadīšanās izrāde Blaumaņa «Skroderdienas Silmačos».] PA, 20.
A. [*F. Roziņš?*] Mēs varam visādi! [Zoc.-dem. part. legalā un nelegalā darbība.] PLt, 15.
Akuraters, J.[*ānis.*] Audzināšanas un attīstības ideali Nīčšes filozofijā. Apskats. MV, 46.—49.
[*Akuraters, Jānis*] *J. Ak.* Patiesība un meli rakstniecībā un dzīvē. No J. Asara. DL, 9.
A., L. Jurjānu Andreja jubileja. A, 712.—713. lpp.
Alunāns, Ādolfs. Atbilde Vidr. P. [P. Ozoliņam] kgm. [Lugas «Arī pīlars» lietā.] RA, 37.
— No Jelgavas. [Pirmā atbilde P. Ozoliņam — Vidr. P. lugas «Arī pīlars» lietā.] RA, 7.
«*Am*[*erikanieša*]» *izdevējs.* Paziņojums. [Am. vietā uz priekšu iznāks «Strādnieks».] Am, 24.
«*Amerikas Vēstneša*» *izdevēji.* Uzaicinājums [pasūtīt «Am. Vēstn.» uz 1906. gadu un atskats uz «Am. Vēstn.» 10 gadu iznākšanu]. AmV, 21.
Andrejevs, Leonids. Iz manas dzīves. Tulk. Fr. B.[ruzinskis.] PAp, 14.
Apsišu Jēkabs. [*Jaunzems, Jānis.*] Biedra vārds. [Rīgas Latv. biedrības biedriem.] RA, 233.
— Valodniecības drusciņas. BV, 243.
Ar. Jurjānu Andreja 25 gadu jubileja. B, 41.
— Rakstniecības teorija. I daļa. Sarakst. Aug. Bračs. Bp, 33.
[*Āriņš, Jēkabs-Duburs.*] *J. A. Duburs.* Cien. Rīgas Latv. Biedrības biedriem. [«Rīgas Avīzes» nepareizs referats par Āriņa-Dubura runu 23. okt. sapulcē.] BV, 234.
— *D.* Jaunais Latv. teatris. [Sezonas atklāš. ar Aspazijas «Sidraba šķidrauts».] BV, 192.
— [Ād. Alunāna] «Mūsu senči». BV, 210. 211.
— [Freitaga «Žurnalisti» pirmizr.] BV, 249.
— [Gerh. Hauptmaņa «Roze Bernd» pirmizr.] BV, 242. 243.
— Hauptmaņa «Elga» pilsētas teatrī. BV, 187.
— [H. Heijermaņa «Cerības grimšana».] BV, 270.
— [M. Dreijera «Jaunais kandidats».] BV, 227.
— *Duburs.* «Lenores» izrāžu rīkotājiem. [Par «Lenores» Dubura un Bodnieka-Jaunzema tulkojumu.] BV, 131.
— *D.* Maksima Gorkija «Saules bērni». BV, 280.
— Pilsētas krievu teatris. [Sezonas atklāšana ar A. K. Tolstoja «Cars Feodors Joanovičs».] BV, 207.
— Pilsētas teatra sezonas atklāšana. BV, 183.
— Pilsētas teatris. [Hauptmaņa «Hannele».] BV, 252.
— Rīgas Latv. teatris. [Sezonas atklāšana ar Guckova «Ūrijels Akosta».] BV, 191.
— [L. Tolstoja «Tumsības vara».] BV, 282. 283.
— [Zudermaņa «Gods».] BV, 194.
— [Ibsena «Džons Gabriels Borkmanis».] BV, 209.
Āronu Matiss. Mīlenbacha latviešu vārdnīca. Aizrādījums. App, 37.—39. lpp. RA, 87.
Asais, A. Garlība Merķeļa piemiņai. Lt, 85.
— Kronvalda Atis. Gabals iz latv. garīgās dzīves. Sastād. no K. Kundziņa. Ltp, 29.
— Pasaules gals. Amerikanisks romans no K. Falba un Ch. Blunta. Ltp, 23.
[*Asars, Hermanis, An.*] No Rīgas dzīves. [Par Rīgas Latv. Biedrības peticiju.] PA, 39.

[*Asars, Jānis, An.*] *Arno. Pēterburga.* [A. Niedras «Zeme» izr. Pavlovas zālē.] PA, 8.
— [*An.*] Vietējās preses atbalss. [«Düna-Ztg». un A. Niedras «Grūtā brīdī», «Rīg. Avīze» un krievu-japaņu karš.] PA, 45.
— Aspazijas «Sidraba šķidrauts». MVM, 235. lpp.
— [*An.*] Blaumaņa «Ugunī». MVM, 397.—398. lpp.
— [*An.*] «Brīvais vārds». [Vācu prese pret runas brīvību.] PLt, 7.
— [*An.*] Dekabristu piemiņai. PLt, 7.
— *rs.* Dioniss un Prometejs. Domas par mākslu un dzīvi. MVM, 194.—196. lpp.
— [*An.*] «Dzimtene» grib pārlatviskot muižniekus. PLt, 10.
— [*An.*] Frontes maiņa vācu taktikā. PLt, 9. 12.
— [*An.*] Gabriela d'Annuncio jaunākā luga. («Lāpa zem pūra».) MVM, 635.—636. lpp.
— [*An.*] Gerharta Hauptmaņa jaunākā luga. («Elga».) MVM, 314.—315. lpp.
— [*An.*] Gorkija jaunākā luga [«Dačņiki»]. MVM, 73.—74. lpp.
[*Asars, Jānis? An.*] Grāmatu apskats. V. Brakes «Nost ar zocialistiem». PLt, 5.
— *rs, J. As.* Iz mākslas un rakstniecības kronikas. MVM, 61.—64. 108.—115. 548.—552. lpp.
— [*An.*] Jaunākais iz oriģinalbeletristikas: 1) Reiņa Dievkociņa «Gods un apziņa». Romans. 2) «Pusdienas karstumā». Paegļu Mārtiņa kopoti raksti. MVM, 634.—635. lpp.
— [*An.*] Kad pusnakts pāri. [«Pēterb. Latvieša» programa un mērķi.] PLt, 2.
— [*An.*] Kalendaru plūdi. MVM, 952.—953. lpp.
— [*An.*] Laikrakstu maiņās. PLt, 12.
— [*An.*] Latviešu sieviešu peticija. PA, 47.
— *A.* Liberalās buržuazijas gaita. PA, 71.
— [*An.*] Materlinks uz latviešu skatuves. [«Neaicinātie» izrāde.] MVM, 313. lpp.
— [*An.*] Moriss Materlinks, dvēseles baiļu un sapņu dzejnieks. MVM, 241.—244., 329.—333., 407.—411. lpp.
— [*An.*] Muzikali dramatisks vakars Rīgas Latv. Biedr. zālē. MV, 8.
— [*An.*] Oriģinalbeletristika mūsu žurnalos. (1904. g. otrā un 1905. g. pirmā pusgadā.) MVM, 508.—512. lpp.
— [*An.*] II. pilsētas teatris. [Kosorotova «Pavasara straumē».] MV, 5.
— [*An.*] Pagājušais [1904.] gads Krievijā. MV, 1. 2.
— [*An.*] Plechanova domas par tagadējo stāvokli. PLt, 11.
— [*An.*] Sabiedriskās dzīves nākamie uzdevumi. Pēc Dimitr. And. Drila. MV, 40.
— [*An.*] Skrūzīšu Mikus †. MVM, 152. lpp.
— [*An.*] Šillera piemiņai. MVM, 321.—325. lpp.
— *Pagasta delegatu centralbirojs.* Uzsaukums pagasta rīcības komisijām un visai lauku sabiedrībai. [Pamatteksta autors Jānis Asars.] PLt, 7. DL, 275. MV, 51.
— [*An.*] «Zalkša» izdevumi. MVM, 235. lpp.
— [*An.*] Zeltmata Sarkanās Lilijas. MVM, 396. lpp.
— Žils Verns (*Jules Verne*)†. MVM, 316. lpp.
[*Asars, Jānis un Ozols, Jānis.*] «Naš Goloss». Ko māca Maskava? PLt, 11.
(*Aspazija*)-*Pliekšāns, Elza.* Aspazijas «Sidraba šķidrauts». [Aspazijas atbilde uz kāda P. f. Ščepinska korespondenci «*Berliner Lokalanzeiger*» par minētās lugas izrādi Rīgā.] DL, 228.
Auning, Robert. Beiträge zum Uhsiņ Mythus. Mag, XX/III.
A. un O. Jaunais Latv. teatris. [K. Brīvnieka «Vācu sievas» pirmizr. 3. apr.] BV, 76.
— Krilova «Vezuma» liktenis. Apsk, 81.

A. un O. Rīgas Latv. sabiedrības teatris. BV, 84.
— Rīgas Latv. Sabiedrības teatra lietā. [Paskaidrojums pie teatra komisijas atsaukuma.] BV, 91.
B. Jaunais Latv. teatris. [Sezonas atklāšana ar Aspazijas «Sidraba šķidrautu».] B, 36.
— Jaunais Latv. teatris. [Ādolfa Alunāna «Mūsu senči» pirmizr.] RA, 212.
— [Guckova «Ūrijels Akosta».] RA, 192.
— [Ibsena «Džons Gabriels Borkmans».] RA, 209. 210.
— [M. Halbes «Dižupe».] RA, 213.
— [Zudermaņa «Gods».] RA, 194.
B., A. Andersena simtu gadu jubileja. B, 21.
— J. Akuratera Cilvēks. Bp, 29.
— Jaunības dzeja. Trešā burtnīca. Sastād. Andr. Upīts. Bp, 23.
— K. Dišlera Velgansārtie mirkļi. Bp, 18.
— «Rīta skaņas». II. Latviešu rakstnieku oriģinaldarbi. Rediģējis Līgotņu Jēkabs. Bp, 19.
— Smaidi un asaras jeb dzejnieku labdienas, ko latviskā rakstniecībā sakrājis Kaudzītes Matīss. III izd. Bp, 18.
— Vientulībā. Dzejoļi no Edvarda Treimaņa. Bp, 19.
[*Bartell, Ad.*] Par svabadību un tiklību literaturā. Vr, 1022.—1023. lpp.
B., E. «Rusj» un «*Düna-Zeitung*'a» par Baltijas jautājumu. B, 14.
[*Bebris, Juris.*] *Bideru Juris.* Andrejs Jurjāns. Lt, 77.
— Latviešu rakstniecības chrestomatija ar literaturvēsturiskām piezīmēm. Sastād. T. Zeiferts. Pirmais laikmets. BV, 228.
Bers, A. A. Ģeografisko apstākļu iespaids uz kulturu. Tulk. K. D.[ucmanis.] Ltp, 28.—33.
[*Bērziņš, Arturs.*] *Ar. Br.* Bārenis. Skatu luga divos cēlienos priekš bērnu vakariem no Jāņa Strautiņa. Bp, 2.
— *Ar. Br.* Latvieši, sevišķi vidzemnieki, filozofiskā gada simteņa beigās. No G. Merķeļa. Tulk. Aleks. Būmanis. B, 40.
[*Bērziņš, Roberts.*] *R. Tautmīls-Bērziņš. R. T.-B.* Iz latviešu teatra vēstures. BV, 76.—78. 83. 103. 122. 124. 126. 127. 130. 163. 169. 175.
— Lūgums un uzaicinājums. [Iesūtīt materialus latv. teatra attīstības vēstures sarakstīšanai.] BV, 63. Lt, 26.
— Pārskats par latviešu teatru darbību 1904. gadā. BV, 54, 60.
— *R. Tautmīls-Bērziņš.* Par piemiņu Šillera 100 gadu miršanas dienai. BV, 89.—91.
Bielenstein, A.[*ugust.*], *Dr. Ein. lettisches Gedicht aus dem 17. Jahrhundert. Mag.* XX/III. 90.—93. lpp.
Bilenšteins, A[*ugusts*]. Latviešu tauta, atmodies! LA, 28.
Birkerts, P.[*ēteris*]. Šķiru celšanās. Sp, 5. 10.
«Birževiji Vedomosti». Par tautības jautājumu. DL, 160.
B., J. Fridricha Nicšes autobiografija. Vr. 887.—889. lpp.
B., K. «Rīta skaņas». II. Latviešu rakstnieku oriģinaldarbi. Rediģējis Līgotņu Jēkabs. MVp, 40.
Blaumanis, Rūdolfs. Ziedojumi brīvības izkarotājiem. BV, 243.
Br., A. Krievu žurnala «Vestņik Znaņija» interese par latviešiem. DL, 19.
Bračs, Aug.[*usts*], [arī] *Aug. Br-s, A. Br-s.* «Austrums» pret Skalbi. PAp, 6.
— Piezīmes pie Andr. Upīt kga kritikas par «Heinr. Heines dzejas. A. Brača sakopojumā». BV, 103.
— Sidraba šķidrauts. Teiku drama 5 cēlienos no Aspazijas. Bp, 21.
— *Uz — Elli-Jās.* Vēstule no Raunas. [Draudzes skolot. memorandums konventam un dr. māc. A. Jendes vēstule minētam skolotājam.] PA, 10.
Brandess, Georgs. Istais rakstnieks. MVp, 45.

Brasovskijs, J. Jaunākie somu rakstnieki. [Juho Rejonens, Santari Ingmans, Arvīds Ernefelts un Juhani Aho.] App, 25.—36. lpp.
— Somu dramatiskā rakstniecība. [Juhani Erko un Minna Kant.] App, 132.—142. lpp.
Br., Fr. «Literariskā Atbalss». [«*Das Literärische Echo*». *Reinhold Kaupo*, t. i., Teod. Zeiferta raksts par latv. literaturu.] RA, 98.
Briesmonis, [arī] *Br.* [*Kārlis Mačernieks*]. Andrieva [Niedras] rācenis. [Satira.] Ņr, III, 3. lpp.
— Auseklis. [M. Krogzems] un viņa modernie koleģi. Ņr, III, 8. lpp.
Brjusovs, Valerijs. Dzejnieks un māksla. [Atstāst.] *S.* Vr, 381.—383. lpp.
Brm., K. J. Kleinberģa dzeja. RApiel, 113. 124.
[*Buševics, Jānis.*] Skabarga. Nabadzība kā sabiedrisks noziegums. BV, 228.
[*BV red.*] Piezīme pie [Tautmīļa-Bērziņa] raksta «Latvieši un Šillers». BV, 103.
C. Zvārguļu Edvarts (Treimanis). Kritiski biografiska skice. No Paegļu Mārtiņa. Bp, 6.
Cālītis, Ed.[*uards.*] Aizrādījums Andr. Upīša kgam. [Sakarā ar A. Upīša kritiku par E. Cālīša stāstu «Dzīvība».] BV, 250.
— Gods un apziņa. Reiņa Dievkociņa romans. Bp, 25.
— J. Asara Patiesība un meli rakstniecībā un dzīvē. Bp, 14.
— «Jaunā Raža» VII. Oriģinalražojumi Teodora sakopojumā. Bp, 1.
— Leonida Andrejeva stāsti. I. J. Jankava tulkojumā. Bp, 5.
— Progresa labad. [Par latviešu dailes un rakstniecības biedrības dibināšanas sapulci.] B, 11.
— Zeltmata «Sarkanās Lilijas». Bp, 11.
[*Celms, Jūlijs.*] *Almokrats.* Laika maiņās. PA, 52.
— *Almokrats.* Nacionalais jautājums tautskolās. PA, 53.
D. Kas panākts. [A. Niedras brošuras un Rīgas fabrikas strādnieki.] DL, 260.
D. Majori. [Ad. Alunāna atvadīšanās izrāde.] BV, 245.
D. No Valmieras. [J. Sietiņsona apbedīšana.] BV, 182.
[*Dārziņš, Emils.*] *E. D.* Pilsētas teatris. [Muzikalā komedija «Ziņkārīgās sievas».] BV, 228.
— Pilsētas vācu teatris. [Erika Meijera-Helmuda «*Lukullus*».] BV, 260.
Deglavs, Augusts, [arī] *-ea-., A. D.* Aiz cienības pret domu brīvību. [Piezīmes *Dr. phil.* Arnolda Platesa rakstiem «Piedošanu!».] MV, 43.
— Aspazijas «Sidraba šķidrauts» pirmizrāde Jaunajā Latv. teatrī 27. janv. MV, 5.
— Auseklļa teatris. [Stepermaņu Krustiņa «Ūdens meita».] MV, 38.
— [Rob. Vacha «Saules stars» un Marijas Tomson-Cikoriņas «Elza».] MV, 39.
— Jaunais Latv. teatris. [Ād. Alunāna «Mūsu senči» pirmizr.] MV, 39.
— [G. Freitaga «Žurnālisti» pirmizr.] MV, 46.
— [M. Dreiera «Jaunais kandidats» («Der Probekandidat») pirmizr.] MV, 42.
— Ko Andrievs Niedra mums sludina? No J. Asara un V. Dermaņa. MV, 28.
— *-ea-* Tautskolotāju kongress Rīgas Latv. Sabiedrībā. MV, 46. 47.
— Rīgas Latv. teatris. [G. Hauptmaņa «Elga» pirmizr.] MV, 35.
[*Deksnis, A.*?] *D.* No Skrīveres. [A. Upīša un vairāku LSDSP pārstāvju runas lielajā masu demonstracijā, par kādu izvērtušās kaujā kritušo revolucionaru bēres Skrīveru kapsētā 1905. g. 17. (4.) decembrī.] DL, 272.
Döbner, Th. Einige Bemerkungen zu der Sammlung von A. C. W. [*inter.*] «*Einige in Ulmann's lettischem Wörterbuch nicht enthaltene Wörter etc.*» Mag, XX/III, 205.—208. lpp.
[*Ducmanis, Kārlis.*] *K. D.* Ceļa jūtīs. PA, 43.
— *K. D.* Jaunie laiki. PA, 8.
— *K. D.* Kautskis. Apcerējumi iz sabiedriskas vēstures. Tulk. Valdis. Ltp, 35.
— Priekš astoņdesmit gadiem. [Dekabristi.] PA, 76.

[*Ducmanis, Kārlis.*] Tagadējā cīņa un viņas mērķi. PA, 65.
— *K. D.* Zvārgulu Edvards (Treimanis). Kritiski-biografiska skice no Paegļu Mārtiņa. PA, 15.
Dulbe, Al. Ernsta Dīnsberga autobiografija no Poruku Jāņa. Bp, 20.
— Kārļa Jākobsona dzejas «Uz mūsu zemes». Bp, 5.
— Vīstoši lauri. [Pret sabiedriski politiskām tendencēm latv. literaturā.] B, 38.
Dzimtenes dēls. Vēstule no Rīgas. Iz tālās tēvijas kronikas lapām. Am, 9.
E. Domas par jauno virzienu dramaturģijā. [Pēc J. Vīganta, Bremenē.] Lt, 48. 50.
E. E. Rauna. [Skolotāja Aug. B r a č a izēšana.] PA, 61.
Elksnītis, Ernests, Aleksandrs Freimanis, dir. Pēters Ozoliņš, Jānis Priedkalns, Pēters Rudzīts, Fricis Tamezars, Augusts Vārna. Latviešu aktieru savienības lietā. B, 61.
Em. Maksima Gorkija jaunākā luga «Saules bērni». DLp, 164.
Em[ilija], [arī] *E.* Kazimirs Tetmaijers. Vr, 505.—506. lpp.
— Meterlinka vakars Rīgas Latv. Sabiedrībā. Vr, 510. lpp.
Engelss, Fr. Zocialisma attīstīšanās no utopijas par zinātni. Tulkojis Antons [Birkerts]. DLp, 245. 251. 257. 262. 266. 272. JDLp, 1. (Beigas.)
Garins, N. Vārdu aizstāvēšanas labā. (Iz grāmatas «В защиту слова».) PA, 20.
Gerau, F. Zocialisms un viņa mērķi. Am, 8. 9.
[*Ginters, Alfreds*] Dienvidnieks. Galvenās strāvas tagadējā sabiedrībā. PA, 26.
Gl-ms. Auru muiža. [Jēkabs L e k u z i s †.] B, 7.
Gorkijs, Maksims. Antons Čechovs. Fragmenti. Ar autoru atļauju tulk. pēc rokraksta J. A. DLp, 5. 14.
[*Graudiņš, Kārlis.*] *Gr., Pg.* Latviešu tautas pastāvēšanas lietā. T, 50.
Grosvalds, F., Rīgas Latv. biedrības priekšnieks. Balsis iz publikas. [Atsaukums uz «DL» ziņojumu, it kā 16. un 19. okt. tautas sapulcē RLB biedr. priekšniecība likusi izsaukt kareivju patruļu.] DL, 232. BV, 231.
— *RLB. priekšniecības uzdevumā.* Rīgas Latv. Biedrības peticijas lietā. BV, 119. DL, 121. RA, 119.
Grüner, H. Die lettischen Familiennamen. Ein Beitrag zur Erklärung der selben. Mag, XX/III, 209.—238. lpp.
Gruzna [*Pāvils*]. Jurjānu Andreja 25 gadu jubileja. DL, 16.
Gulbis, Ansis [arī] — *l.* — Vēstule no Pēterburgas. [Priekšlikums nodibināt pie Pēterburg. Latv. Biedrības Rakstniecības Komiteju.] Lt, 38.
H. Andrieva N i e d r a s «Grūtā brīdī». PA, 20.
— Mūsu jaunā paaudze. MV, 52.
Hiršs, Konst., «Spēka» redaktors. Redakcijas piezīme. [A. Stērstes rakstam par latv. inteliģences peticijas neparakstīšanas iemesliem.] Sp, 8.
Igorevs, L. Kārta, šķira, partija. Tulk. K. Zvingevičs. PLt, 6.—9.
[*Jankavs, Jānis*] —*vs.* Aspazija. «Sidraba šķidrauts». PA, 64. 65. 67.
— Cīņa dēļ tiesībām. V. Berenštams. Tulk. A. Steins. DL, 165.
— Divi sajūsmas virzieni. («Gaitniecības ceļš». Dzejoļu krājums.) DLp, 229.
—*vs.* Dzimtbūšanas atcelšana krievu valstī. («Vija» no kopotiem brāļu Kaudzīšu rakstu darbiem.) PA, 28.
— Ed. Cālīša «Domas par literaturu un tās sakaru ar dzīvi». PA, 52.
— Iz jaunākiem izdevumiem. [Latv. literaturas pārskats 1905. g. revolucijas sākuma periodā.] Drb, 89.—99. lpp.
—*vs.* Iz vietējās dzīves jautājumiem. PA, 55.
— *vs.* J. A s a r a «Patiesība un meli rakstniecībā un dzīvē». BV, 54.
— Jaunās dienas priekšvakarā. Drb, 40.—59. lpp.
— —*vs.* Jaunlaiku tautības jautājums. No K. Kautska. Tulk. Kr. DL, 275.
— K. Kautskis. Apcerējumi iz sabiedriskās vēstures. DL, 146.

[*Jankavs, Jānis*] *-vs.* Kad ābeles zied. K. Skalbes dzejoļi. BV, 37.
— Ko Andrievs Niedra mums sludina? Kritiski apcerējumi no J. Asara un V. Dermaņa. PA, 48.
— K. Skalbe. Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties. BV, 43.
— Laika gars. BV, 256.
— —*vs.* Par krizēm. Tulk. Ods. A. Gulbja apg. DL, 149.
— —*vs.* Rīgas Latv. teatris. [Rūd. B l a u m a ņ a «Ugunī» izr. 3. apr.] DL, 75.
— —*vs.* Slāpes. Pēc Bellamija. PA, 48.
— Šķiru cīņa un politiskā dzīve. Drb, 17.—29. lpp.
— Uzvara. Izd. Leimaņu Jānis. PA, 48.
— Vecais princips jaunajos svārkos. BV, 169.
Jansons-Brauns, Janis, [arī] *-n-* un *Jansons.* «Dienas Lapas» lasītājiem. [Paziņojums, stājoties DL red. amatā.] DL, 237.
— [*An.*] Janvara dienas. Cņ, 10.
— *Br.* Kāpēc visi interesējas par tautsaimnieciskiem jautājumiem? DL, 218. 223. 231. 233. 235.
— «Mūsu senči», skati iz latviešu senatnes no Ādolfa Alunāna. DL, 208. 209.
— Raiņa dzeja. [«Tālas noskaņas zilā vakarā».] Drb, 33.—38. lpp.
Janševskis. [*Janovskis, Jēkabs.*] Par zocialismu pie latviešiem. Dzm, 1.
— Tumsā un tvanos. Dzm, 1.
Jaunā Latv. teatra komisija. Jaunā Latv. teatra lietā. [Atbilde A. un O. ziņojumam.] BV, 87.
J., D. Tukums. [Ādolfa A l u n ā n a atvadīšanās izrāde.] B, 6.
Jende, Ā.[*dams*], *mācītājs.* Iz Merķeļa bērnības dienām. Pēc Garlība Merķeļa atstāstīts. Apsk, 31.
Jolloss. Čechova pēdējie mirkļi. Lt, 58.
K. Jurjānu Andreja jubileja. DL, 219.
— Krievu teatris. [L. N. T o l s t o j a «Tumsības vara».] DL, 22.
K., A. Čechu literatura, teatrs un latvieši. RA, 218.
Kāds draugs. Alšvanga. [Skolotāja E. P ī p i ņ a aiziešana, iestājoties «Dienas Lapas» redakcijā.] LA, 63.
Kāds skolotājs. A n d r i e v a N i e d r a s izraidīšana no tautskolotāju kongresa. DL, 251.
— Latviešu tautskolotāju kongresa lietā. DL, 250.
[*Kārkliņš, Ernests.*] *E. K., -tis., -atis, Zeltmatis, Zlt.* «Cerības grimšana». Hermaņa Heiermansa drama. DL, 269. 272.
— Dailes teatra [Maskavā] attīstība. Vr, 869.—882. lpp.
— Gods un apziņa. Reiņa Dievkociņa romans. DL, 175.
— «Ivanovs» [Čechova drama] Maskavas Dailes teatrī. DLp, 5.
— Jaunais Latv. teatris. [Ād. A l u n ā n a «Mūsu senči» pirmizr.] DL, 211.
— Jaunais Latv. teatris. [Ad. Fedorova «Dzīves salkums».] DL, 6.
— [A s p a z i j a s «Sidraba šķidrauts» pirmizr.] DL, 19. 20.
— [A s p a z i j a s «Sidraba šķidrauts».] DL, 87.
— [Atklāšanas izr. ar A s p a z i j a s «Sidraba šķidrauts».] DL, 193.
— [*Eug. Brieux* «Sarkanais tiesneša mētelis» pirmizr.] DL, 45.
— [G. Freitaga «Žurnalisti» pirmizr.] DL, 252.
— [K. Brīvnieka «Vācu sievas» pirmizr.] DL, 73.
— [Naidjonova «Pazudušais dēls» pirmizr.] DL, 41.
— [Raiņa «Pusidealists».] DL, 86.
— [Sezonas slēgšanas izrād. A s p a z i j a s «Sidraba šķidrauts».] DL, 94.
— Jaunākās parādības krievu teatru dzīvē. DLp, 45.
— Jauns «Dailes teatris». [Pēterburgā.] DLp, 5.
— Krievu daiļliteratura. [Apskats.] Vr, 631.—634. lpp.

[*Kārkliņš, Ernests.*] *E. K., -tis, -atis, Zeltmatis, Zlt.* Krievu teatris. [Sezonas atklāšana ar Tolstoja «Cars Feodors Ivanovičs».] DL, 208.
— [Kosorotova «Pavasara plūdi».] DL, 215.
— Oskara Vildes [Uaildā] pēdējās dienas. DLp, 120.
— «Otello» 300 gadu jubileja. DLp, 20.
— Pilsētas vācu teatris. [Hauptmaņa «Elga».] DL, 188.
— «Potivara nams» 7. aug. «Cerības» biedrībā. DL, 172.
— Raiņa «Pusidealists». Vr, 757.—758. lpp.
— Rīgas Latviešu teatris. [Rūd. Blaumaņa «Ugunī».] Vr, 618.—621. lpp.
— Rīgas Latviešu teatris. [Recenzijas.] Vr, 373.—377. 503.—504. 755.—760. lpp.
— Rīgas Latv. teatris. [Atklāšanas izr. ar Guckova «Ūrijels Akosta».] DL, 193.
— [Ibsena «Džons Gabriels Borkmans» pirmizr.] DL, 210.
— [J. Dubura-Āriņa atvadīšanās vakars.] DL, 89.
— [L. Tolstoja «Tumsības vara» pirmizr.] Dzm, 10. 11.
— [Rūd. Blaumaņa «Ugunī» pirmizr.] DL, 71. 72.
— Sidraba šķidrauts. Aspazijas jaunā drama. DL, 14. 16.
— Sidraba šķidrauts. Romantiska drama 5 cēl. no Aspazijas. Vr, 356.—362. lpp.
— «Straumes» izrāde Cerības biedrībā. DL, 138.
— *-atis.* Šillera jubileja. [Piemiņas vainags simts gadu miršanas dienai 26. apr. (9. maijā) 1905. g.] Atstāstījis -atis. [E. Kārkliņš.] DLp, 94.
— Šillers kā muižnieks. DLp, 88.
— «Vācu sievas». Sadzīves aina ar dziedāšanu 4 cēl., pa daļai pēc dota parauga sarakstīts. Vr, 621.—623. lpp.
— Vaņušina bērni. Skatu luga no S. Naidjanova. DL, 17. 18.
[*Kaudzītes Reinis.*] *R. Vidzemnieks.* Vēl reiz par latviešu aristokratismu. BV, 262.
[*Kauliņš, Otto.*] *Bd. A., K.* Jurjānu Andreja jubileja. EvG, 565.—566. lpp. Vr, 1223.—1229. lpp.
K., J. [Gaidāmā Ādolfa Alunāna atvadīšanās izrāde.] B, 18.
K. K. Rīgas Latv. Biedrības teatrs un tā vadītāji. RA, 34.
Klaustiņš, Roberts, [arī] *R. Kl.* Ansis Līventals. JDr, 112.—115. lpp.
— Džons Gabriels Borkmanis. [Ibsena drama.] Apcerējums. Vr, 819.—833. lpp.
— Herders dzīvē un darbā. Vr, 269.—287. lpp.
[*Kleinberģis, Jānis.*] *-nb-., J. Kl., J. K.* Gorkija lugas «Mazpilsoņi» izrāde Jelgavā. LA, 85.
— Jelg. Latv. Biedr. aktieru pulciņš... [Blaumaņa «Potivara nams».] LA, 72.
— Jelgavas Latv. Biedrības teatra izrāde. [Aspazijas «Neaizsniegts mērķis».] LA, 71.
— «Nogrimušā zvana» izrāde [Jelgavā 15. maijā.] LA, 39.
— *-nb-.* Paulas Jautrītes kdzes [gaidāmā] benefice. LA, 22.
— Pusdienas tveicē. Līgotņu Jēkaba dzejoļi. Vr, 603.—607. lpp.
[*Kļaviņš, Jānis*] *Asmas Jancis.* Patiesība un meli rakstniecībā un dzīvē. No J. Asara. PA, 5.
— *Asmas Jancis.* Tēva valodas nozīme. BV, 155.
Kr. Gustava Žibalta atvadīšanās benefice Liepājas Latv. Labdar. biedr. zālē. Lt, 59.
Kr. Jurjānu Andrejs. B, 22.
Kr., Ed. No Maskavas. Jēkaba Velmes godināšana. [Sakarā ar viņa 25 gadu literarisko darbību.] DL, 15.
[*Kreicbergs, Jānis.*] *J. Kr.* Nevainīgas piezīmes vainīgā vietā. [Baltijas revolucijas cēloņi.] Dzm, 5.
«Kreuz-Zeitung». Par Baltijas apstākļiem. B, 37.

Kr., F. Baumaņu Kārlis †. B, 2.
Krživickijs, L. Kā ceļas jauni uzskati (idejas). Ltp, 10.—15. 23.—26.
Kr. Kr. Redakcijas runājamā istabā. Scd, 32. 44.—46. lpp.
Krūms, A. R. Baumaņu Kārļa apbedīšana. BV, 3.
[*Krūms, Augusts Reinholds.*] *A. R. Kr.* Jurjānu Andreja jubilejas svinēšana. BV, 217.—222.
[*Krūza, Kārlis.*] *Vēsmiņu Kārlis.* «Ausekļa» teatris. [Stepermaņu Krustiņa «Ūdens meita».] DL, 208.
— [E. Valtfel'a «No ēnu valsts» pirmizr.] DL, 225.
— Literaturas apskats. (1904. gada II puse un 1905. I puse.) LZmgK 1906. gadam, 5.—45. lpp.
— *Vēsmiņu Kārlis.* Pirmās «Rīta skaņas». («Rīta skaņas». Latv. rakstnieka oriģinaldarbi. Rediģējis Līgotņu Jēkabs.) DL, 30. 37.
— Zeltmata «Sarkanās lilijas». MVp, 41. 42.
Kurzemnieks, M. Vai latvieši ir demokrati vai aristokrati? RA, 259.
Ķeceris. Strazdmuiža. [16. nov. slēgta skola un atlaists skolotājs Drīzulis, tādēļ ka tas sācis strādāt pēc jaunās skolas programas.] DL, 257.
L. Baumaņu Kārļa bēres. RA, 6.
[*Laiviņš, Reinis.*] *R. D.* Literatura. [Apskats.] App, 350.—352. lpp.
Latviešu aktieru peticija. PA, 34.
Laucinieks. Pirmā Baltijas tautskolotāju kongresa iespaidi. BV, 264.
Lautenbachs, J., pr., doc., mag. Leišu avīžniecība no viņas sākuma līdz šai dienai. B, 10.—13.
Lautenbach, J., Mag. Litauische und lettische Verwunschungen und Fluche. Mag, XX/III.
Lejas-Ķrūmiņš, Teod. [arī] *L. Kr., L. K., T.* Dzejas svētki Japanā. App, 9.
— Pilsētas krievu teatris. [Ibsena «Džons Gabriels Borkmanis».] BV, 33.
— [Kosorotova «Pavasara plūdi».] BV, 12.
— Rīgas Latv. Sabiedrības teatris. [Jāņa Gutera un Rob. Holcmaņa viesošanās «Sarkanā mētelī».] BV, 42.
— Rīgas Latv. teatris. [Rūd. Blaumaņa «Ugunī» pirmizr.] B, 14.
Līcis. [*Līcītis, Jānis.*] Pareizticīgā latvieša Indriķa Straumiša raksti. (1840.——1845.) RGV, 428.—442. 487.—501. 549.—562. 617.—623. lpp.
Liebman, Oton, prof., Dr. Pesimisms. MVM, 489.—495. 570.—576. lpp.
L.-K., Ed. No Liepājas. [Gaidāmā Gustava Zībalta atvadīšanās benefice.] DL, 158.
L-ls. Tukums. [Ād. Alunāna atv. izrāde.] MV, 5.
M. Atbilde Fr. Grosvaldam. [Sakarā ar viņa taisnošanos par kareivju patruļu ievešanu RLB tautas mītiņa laikā.] DL, 233.
— Jaunais Latv. teatris. [Makša Dreiera «Jaunais kandidats» pirmizr.] DL, 228.
— Krievu teatris. [Herm. Bāra «Apustulis».] DL, 227.
-M- Bijušam skolu inspektoram valsts padomniekam Fr. Treilandam (Brīvzemniekam) skolotāji pasniedz 20. febr. albumu ar adresi. DL, 40.
[*Mellups, Eduards*] *Br.* Jūlijs Kuzņecovs [Kalējs] †. RA, 128.
Melngailis, Emils. Jurjānu Andreja jubilejas lietā. DL, 199.
— Uzaicinājums. [Piedalīties Andr. Jurjāna 25 gadu jubilejas svinēšanā.] BV, 198. RA, 197.
Mežainis. «Nākotnes skaņas», dzejoļu krājums, izdevis Leimaņu Jānis. App, 909.—912. lpp.
[*Mīlgrāvis, K.*] *M. Grāvis.* «Rīta skaņas» II. Latv. rakstn. oriģinaldarbi. Rediģ. Līgotņu Jēkabs. BV, 19.
— Sirds, kas laba un mīļa. Drama 5 cēl. no Fr. Hunchena. BV, 13.

[*Millers, K.*] *Zariņu Kārlis.* No Cēsīm. Lūguma tiesā. [Rakstīt Kronvalda Atis, bet nevis Kronvaldu Atis.] BV, 34.
N. Zils Verns [*Jules Verne*]. †. RApiel, 66.
[*Niedra, Andrievs. An.*] A. Gulbja izdevumi. A, 70. lpp.
— [*An.*] A. Gulbis... [Doku Ata kopoti raksti.] A, 477.—479. lpp.
— [*An.*] Baumaņu Kārlis †. A, 314. lpp.
— Grūtā brīdī. A, 110.—115. lpp.
— [*An.*] Jaunās paaudzes pulciņam — Liepājā. [Par pasaules uzskata izveidošanu.] A, V, pēc 400. lpp. sludinājumu noda|ā.
— [*An.*] Jaunās Ražas VII burtnīca. A, 148.—150. lpp.
— [*An.*] J. Velme. [25 g. literariskās darbības jubileja.] A, 148. lpp.
— [*An.*] Kulturas izplatīšanās un ģeografiskie apstākļi. A, 489.—504. 583.—589. lpp.
— [*An.*] «Mājas Viesa Mēnešraksts»... [Nepareizas ziņas par «Austruma Kalendara» līdzstrādniekiem.] A, 71. lpp.
— [*An.*] Merķels un Kronvalds. [Nenobeigts.] A, 713.—719. lpp.
— [*An.*] Mūsu cien. lasītājiem. [Par «Austruma» un A. Niedras izdevumu boikotu no dažiem grāmattirgotājiem un par žurnala «Līdums» izdošanu.] A, IV, pēc 320. lpp. sludinājumos.
— [*An.*] Mūsu cien. lasītājiem. [Par «Austr.» iespiešanu paša spiestuvē un propagandas rakstu izdošanu atsevišķās brošurās.] A, VI, pēc 480. lpp. sludinājumu da|ā.
— [*An.*] Mūsu tautskolas nākotne. A, 707.—708. 743.—754. lpp.
— [*An.*] No vasaras līdz vasarai. [1904.—1905.] Tēvuzeme. AK, 1906. 136.—143. lpp.
— [*An.*] Par Latv. Draugu Biedrības referatiem. A, 71. lpp.
— [*An.*] Rīta skaņas. II burtnīca. A, 150.—151. lpp.
— [*An.*] «Pusidealists». Nevēsturiska joku luga no pagājuša gadu simteņa beigām. J. Raiņa. A, 151.—153., 232.—235. lpp.
— [*An.*] «Smaidi un asaras», latv. dzejo|u krājums Kaudzītes Matīsa sakopojumā, trešais izd. A, 71. lpp.
— [*An.*] Vilhelma Rābes «Bada mācītājs». A, 71. lpp.
(*«Obrazovaņije».*) Japaņu jaunlaiku rakstniecība. MVM, VIII, 637. lpp.
[*Ozoliņš, Pēteris.*] *Vidr. P.* Atbilde Ādolfa Alunāna kgam. [Lugas «Arī pīlars» lietā.] RA, 15.
— *Vidr. P.* Aleksandrs Michelsona kgs. [Gaidāmā 10 g. skatuves jubileja.] RA, 55.
— *Vidr. P.* Jaunais Latv. teatris. [G. Hauptmaņa «Nogrimušais zvans».] RA, 2.
— [Aspazijas «Sidraba šķidrauts».] RA, 19.
— Latviešu teatris. [S. Naidjonova «Vaņušina bērni».] RA, 12.
— Padoms Rīgas Latv. Biedrības teatra komisijai. RA, 3.
[*Ozols, Jānis. An.*] «Paplašinātā» Valsts Dome un strādnieku šķira. PLt, 10.
— [*An.*] Par gaidāmām zemnieku reformām. PLt, 14.
— [*An.*] Vai reakcija var uzvarēt. PLt, 2.
[*Ozols, Jānis, māc.*] *J. O.* Jēkaba Pilsātnieka piemiņai. BV, 166.
Paegļu Mārtiņš. K. Dišlers. Velgansārtie mirkļi. Bp, 28.
Pannekoek, A.[*nton.*] Markss vai Tolstojs. Scd, 33. 9.—12. lpp.
Paukuls, Jk. Cēsu teatra lietā. RA, 77. 97.
Pešechonovs, A. Vārda aizstāvēšanas labā. (Iz grāmatas «В защиту слова».) PA, 20.
Pēters. [*Stučka, P.* ?] Cīņa dē| tiesībām. V. Berenštama. Tulk. A. Steins. PA, 43.

Petrus. Baltijas jautājums. III. Kāds vārds par atbildi «*Düna-Zeitung*» uz viņas rakstu «*Die Frage der baltischen Autonomie*». PA, 20.

[*Pīpiņš, Ērmanis.*] *V.* Pilsētas krievu teatris. [Jevg. Čirikova «Ivans Mironičs» pirmizr.] DL, 216.

— *V.* Rakstniecības teorija. I daļa. Sarakst. Aug. Bračs. DL, 199.

— «Sarkanās lilijas». [Zeltmata.] Literariski kritisks apcerējums. DLp, 84.

— Skaņas iz tālumiem. K. Skalbes. DL, 187.

— Skolas dzeja. Izmeklēti paraugi pirmmācības un vidusskolām. Plūdoņa sakārtojumā. I—IV gads. DL, 210.

— Zvaigžņu nakts. Dzejas no J. Akuratera. DL, 219.

P. J. [*Veismanis?*] Svešinieki. Skatu luga vienā cēlienā. No Ed. Treimaņa. Vr, 1380.—1381. lpp.

— Uz mūsu zemes. Kārļa Jākobsona dzejoļi. Vr, 237.—238. lpp.

P-ks., K. Pēterburga. [Ād. Alunāna atvadīšanās izrāde 27. martā.] B, 15.

Platess, Arnolds, Dr., «Mājas Viesa» izdevējs. [Par MV un MVM izdošanas pārtraukšanu.] MV, 52.

[*Plikauss, Aug.-Saulietis.*] *S., A. P.* Antons Čechovs. Vr, 764. lpp.

— *De profundis.* [Oskara Uailda (*Wilde*) dzīve.] Vr, 889.—893. lpp.

— Doku Atis. Grām.: Doku Atis. Raksti. Rediģējuši A. Saulietis un P. Doks. 1. burtnīca. III—XIII lpp.

— *A. P.* «Dzimtbūšanas atcelšana krievu valstī» Kaudzītes Reiņa un Kaudzītes Matīsa. Stn, 59.

— Godīgais Jēkabs. (Godiņš.) Stāsts no Fr. Hofmaņa. Tulk. P. Pāvils. Stn, 26.

— *A. P., A. Saulietis, A. S., S.* Jauns vērtīgs darbs mūsu dramatiskajā literaturā. [Rūd. Blaumaņa luga «Ugunī».] LA, 27.

— *A. Saulietis.* Literatura un lasītāji. Vr, 665.—680. lpp.

— Tūkstots un viena nakts. Arabiešu pasaciņas. I. Pārstrādājis M. A. [Aug. Melnalksnis.] Stn, 26.

— Uz karstiem ķieģeļiem. Satira un humors dzejā. Sakop. Ed. Treimanis. Stn, 18.

— V. Veresajeva Zvaigzne. Tulk. J. Jankavs. Stn, 20.

— Zvērkāvējs uz kara tekām. No Kupera. Jaunībai atstāstījis Pūpēdis-Ceplenieks. Stn, 26.

Poruks, Jānis. Ideals kā ideja un kā jēdziens. MV, 27.

— Paziņojums. [Par sakaru pārtraukšanu ar RA.] BV, 220.

— Pilsētas teatris. [Rich. Vagnera «Tristans un Izolde».] RA, 4.

«*Postimees*». Kad viņiem, kādēļ tad arī ne mums. [Par mātes valodas lietošanas atļauju vācu valodas vidusskolās.] BV, 124.

«*Proļetarij*». Fridriks Engelss. Tulk. E. Freimans. Am, 18.

[*Pūpēdis, J.*] *J. Ceplenieks.* A. Gulbja izdevumi. Ltp, 4.

[*Puriņš, Juris.*] *Celmu Juris, C. Juris, Līvu Jurka, Lv. Jr.* Moceklis. [Satira par K. Jēkabsonu.] PAp, 16.

R. No Rīgas. [Teatru dzīve.] Lt, 69.

R. Zvārguļu Edvarts (Treimanis). Kritiski-biografiska skice. No Paegļu Mārtiņa. BV, 72.

Rainis. Balsis iz publikas. [Paziņojums, ka «Pusidealista» izrādei 23. nov. 1904. g. Liepājā viņš nav devis atļauju.] Lt, 7.

— Morozovas pilī pie zemstu un pilsētu darbiniekiem. Iespaidi. PA, 72.

Rāviņš, O.[*skars*], *redaktors-izdevējs.* Cien. lasītājiem: [PA turpmāko pastāvīgo līdzstrādnieku saraksts.] PA, 40.

— Paziņojums «Pēterburgas Avīžu» abonentiem. [Par laikraksta aizliegšanu.] BV, 175.

— «Pēterburgas Avīzes». [Pastāvīgo līdzstrādnieku saraksts 1906. g.] PA, 76.

Rīgas strādnieku līdzjūtības rezolucijas Pēterburgas strādniekiem 19. nov. DL, 259.
Roland-Holst, Henriete. Misticisms modernā literaturā. Tulk. Antons [Birkerts]. DLp, 206. 212. 218.
[*Roze, Jēkabs.*] *Ol.* Andersena [100 gadu] jubilejas diena. Vr, 630.—631. lpp.
— *Lt., R., L.* Antona Ērgļa [gaidāmā] atvadīšanās benefice. LA, 29.
— *R-e.* Aspazijas jaunās lugas «Sidraba šķidrauts» izrāde «Jaunajā Rīgas Latv. teatrī». LA, 10. Vr, 253. lpp.
— Atskats uz krievu literaturu 1904. gadā. B, 18.
— Aspazijas «Sarkanās puķes» un «Dvēseles krēslā». Vr, 234.—237. lpp.
— Divi latviešu brīvības karotāji. [Garlības Merķelis un Kronvalda Atis.] Vr, 994.—1006. lpp.
— Doku Ata raksti. Vr, 863.—868. lpp.
— *Ligotņu Jēkabs.* «Don Kichota» [300 gadu] jubileja. Vr, 638. lpp.
— *Lt.* Grāmatizdevēju sabiedrība «Zalktis». Vr, 122. lpp.
— Jānis Poruks. Īss literarisks raksturojums. MK 1906. gadam, 28.—38. lpp.
— Heines Sapņu tēli, dziesmas un romances. Latv. no Diženajo Bernharda. Vr, 101.—103. lpp.
— Heinricha Heines dzejas latviešu dzejnieku tulkojumā. Sakopojis Aug. Bračs. Vr, 862.—863. lpp.
— *Ligotņu Jēkabs.* Latviešu literariskās biedrības gada sapulce. Vr, 124.—127. lpp.
— *Ligotņu Jēkabs.* Latviešu mākslinieki un inteliģences peticijā. Vr, 1273.—1274. lpp.
— *R. Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literärischen Gesellschaft. XX Band III Stück.* Vr, 1254.—1257. lpp.
— Latviešu rakstniecības chrestomatija ar literaturvēsturiskām piezīmēm. Sastād. Teodors Zeiferts. Vr, 1122.—1123. lpp.
— Marija [Mirra Aleksandrovna] Lochvickaja †. Vr, 1257.—1260. lpp.
— Mūsu garīgā dzeja. (1. Pielikums pie Kurzemes evaņģ. latviešu draudžu grāmatas. 2. Jaunais dziesmu grāmatas pielikums. Kritiski apskatījis Bindu Atis [Oto Kauliņš].) Vr, 1116.—1120. lpp.
— Nākotnes Skaņas. Dzejoļu krājums. Izd. Leimaņu Jānis. DL, 172.
— Oriģinalliteratura II. J. Poruka Brūklenāju vaiņags. Vr, 103.—105. lpp.
— Oto Eriks Hartlebens †. Vr, 379.—381. lpp.
— Lt. Par kulturas idealu. [Pēc prof. Luija Brentano.] Vr, 250.—251. lpp.
— Lt. Pieminekļi mūsu tautas vīriem. DL, 166.
— Pēters Rozegers. Vr, 849.—855. lpp.
— Poruka dzejas. Izd. «Zalktis». JDL, 6.
— Прибалтийские Напевы Стихотворения И. О. Генилена. Vr, 1006.—1007. lpp.
— Rīgas Latviešu teatris. Vr, 634. lpp.
— *Ligotņu Jēkabs.* RLB Zinību komisijas vasaras sapulces. Vr, 883.—885. lpp.
— Sarkanās lilijas. Zeltmata sakopoti sacerējumi. I. Vr, 485.—488. lpp.
— Skalbes dzeja. Kritiska etide. Vr, 531.—541. lpp.
— Šillera piemiņas diena. Vr, 598.—603. lpp.
— Šillera raksti... Vr, 635.—637. lpp.
— Teatra kritika. Vr, 378.—379. lpp.
— Teodors [Zeiferts]. Raksturojuma skice. LK 1906. gadam, 20.—32. lpp.
— Tumsā un tvanos. Apsesdēla dzejoļi. Vr, 1260. lpp.
— Vācu jaunākā lirika. Vr, 728.—740. lpp.
— Velgansārtie mirkļi. Dziesmas prozā un pantos. No K. Dišlera. Vr, 448.—490. lpp.
— Zvaigžņu nakts. Dzejas no J. Akuratera. Vr, 1120.—1122. lpp.

[*Roze, Jēkabs*] *Līgotņu Jēkabs.* Žils Verne †. Vr, 509.—510. lpp.
[*Roziņš, Fricis. An.*] «Anarķija Baltijā». [Polemika ar DZ.] Scd, 33.
— [*An.*] Cenzura. [Materiali par latv. cenzuras darbību.] LStrK 1906. gadam, 30.—32. lpp.
— Domas par revoluciju. [Izvilkumi iz vēstulēm «Zocialdemokrata» redakcijai.] Scd, 30.
— *A.* Domas par revoluciju. Scd., 31. 33.
— [*An.*] Jānis Straujāns. [90. gadu propagandista un DL līdzstrādnieka, viena no pirmajiem latv. politiskajiem emigrantiem, nekrologs.] Scd, 33.
— [*An.*] Nedomā smieties! [Par latv. zoc.-dem. savienību.] LStrK 1906. gadam, 61.—66. lpp.
— [*An.*] Nekrologs. [Revolucionarā propagandista un literata Rūda Dzilnas noslepkavošana Jelgavā.] Scd, 33.
— [*An.*] Sīkas ziņas. [Par nelegālās literat. izplatīšanu Latvijā un RA red. Fr. Veinbergu.] Scd, 31.
— [*An.*] Tev nebūs iekārot tava tuvākā mantu. PLt, 14.
— [*An.*] Tukšas baumas. [Par «Pēterb. Latvieša» aizliegšanu.] PLt, 14.
— [*An.*] Valsts domas vēlēšanas un «Nov. Vremjas» vācu korespondenti. PLt, 14.
— [*An.*] Valsts dome un valdības groži. Cņ, 20.
Sātans. No Pēterburgas. [Blaumaņa «Skroderdienas Silmačos» izr.] Lt, 26.
Saucēja balss. Mūsu [Amerikas latviešu] sabiedriskā dzīve. Am, 3.
Savienības valde. Latviešu skatuvju darbinieku Savienības lietā. BV, 282.
Schlau, Carl, Dr. Materialen zur Aufstellang einer altletischen Zeitrechnung. Mag, XX/III, 55.—75. lpp.
Sidnejs. Garlība Merķeļa «Latvieši». A. Gulbja apg. PA, 51.
Siliņš, M[*atīss*], *RLB muzeja pārzinis,* Rīgas Latv. biedrības «Latviešu muzejs». DL, 221.
[*Skalbe, Kārlis.*] *«Kāvi»* [*red.*]. Žurnals literariskai un sabiedriskai dzīvei. [Prospekts.] DL, 265. PA, 76.
[*Skujeniek, Luiza.*] *L. Sk.* Interesantu programu... [Par Viļumu Vēveri.] BV, 8.
Spt. Aktiera Viļuma Vēvera atvadīšanās vakars. B, 38.
— Jaunais Latv. teatris. [Ād. Alunāna «Mūsu senči» pirmizrāde.] B, 40.
Ss. «Gods un apziņa». Reiņa Dievkociņa romans. Ltp, 24.
— «Tumsā un tvanos», dzejoļi no Apsesdēla. Ltp, 41.
— «Zalkša» izdevumi. [A. Saulieša raksti.] Ltp, 15.
St., A. Latvju daiņu trešā sējuma pirmā daļa. App, 511.—512. lpp.
[*Stalažs, J.*] *Gaujmalietis.* Krievu žurnals [«Vestņik Znaņija»] par latviešiem, BV, 213.
Steins, A. [arī] *A. -eins.* Ivana Buņina stāsti. Vr, 859.—862. lpp.
— Cezars Flaišlens. Vr, 121.—122. lpp.
[*Stepermanis, Krustiņš*] *Mariņa.* Kāds vārds par [Raiņa] Pusidealistu. BV, 87.
«St. Peterb. Zeitung». Baltijas prese un mēs uz laukiem. BV, 85.
[*Straume, Jānis*] *-s.* Atskats uz notecējušo [1905.] gadu. LK 1906. gadam, 99.—106. lpp.
Struve, Pēteris. Knaši pie darba! MV, 47.
Studiosus. Vēstules no Pēterburgas. I. Niedras «Zeme». Pēterburgā. Lt, 14.
[*Stučka, Pēteris.*] §. Patvaldības valsts dome. Scd, 35. 1.—13. lpp.
Sventachovskijs. Jūtas kā progresa kavēkļi. Tulk. At-rs. App, 604.—613. lpp.
Ščepinskis, P. fon. [Korespondence par Aspazijas «Sidraba šķidrauta» izrādi Rīgā.] *Berliner Lokalanzeiger.*
[*Šillers, Fridrichs.*] Šillera izteicieni. MVM, 683.—687. lpp.
Šmits, Pēters [*arī*] *P. P. S.* Daži jautājumi par tautas dziesmām. MVM, 567.—569. lpp.

[*Šuberts, K.*] *Almanzors.* Cholerikis kā valodnieks. B, 11.
— *Almanzors.* Pieminama diena. [100 gadu kopš Elverfelda «Līgsmības grāmatas» iznākšanas.] BV, 288.
Trasuns, Fr.[*ancis.*], *mocejtos.* Piterburgas Latvišu Muzykaliskos Sabidribas darbība 1903./4. godā. BV, 141.
Tt. Jaunais Latv. teatris. [*E. Brieux* «Sarkanais tiesneša mētelis».] DL, 54.
Treimanis, Eduards — Zvārguļu Edvarts. Vēstulnieks. Jansonam K. [Par Jēkabu Lekuzi.] ZvZK 1906. gadam, 81. lpp.
— Vēstulnieks. P. Mārtiņam. [Par Andrievu Niedru.] ZvZK 1906. gadam, 82.—86. lpp.
— Vēstulnieks. Iesācējam Vec.-Pieb. [Par J. Pāvilu, t. i., Pāvilu Jansonu.] ZvZK 1906. gadam, 87. lpp.
Upits, Andr. Aspazijas dzeja. I. Sarkanās puķes. II. Dvēseles krēsla. BV, 49.
— Aukstā ēnā. Stāsti un līdzības no Aug. Brača. BV, 243.
— Cilvēks. J. Akuratera stāsts. BV, 193.
— Dzīvība. Ed. Cālīša stāsts. BV, 232.
— Heinricha Heines dzejas. A. Brača sakopojumā. BV, 93.
— Jānis Poruks. NodK 1906. gadam, 28.—37. lpp.
— Kronvalda Atis. Gabals iz latviešu garīgās dzīves no K. Kundziņa. Ar Kronvalda ģīmetni un kapa pieminekli. BV, 187.
— Lasītājiem. Grām.: Jaunības dzeja. Trešā burtnīca. [Ievads.]
— Paziņojums. [Par atteikšanos no līdzstrādības «Austrumā».] BV, 225.
— Šillers. NodK 1906. gadam, 106.—111. lpp.
— Jānis Purapuķe. Apcerējums. A, 17.—26. lpp.
— K. Skalbes Skaņas iz tālumiem. BV, 137.
— Mūsu jaunākā rakstniecība. NodK 1906. gadam, 38.—69. lpp.
— Piezīmes par literaturu. I. Saša. Stāsts no A. Baltpurviņa. Bp, 13.
— Piezīmes pie A. Brača piezīmēm Heines dzeju lietā. BV, 124.
— Pusnakts rūsā, A. Dulbes dzejoļi. BV, 238.
— Raiņa «Pusidealists», nevēsturiska joku luga. BV, 25.
— Sarkanās lilijas. Zeltmata sakopoti sacerējumi. I. BV, 78.
— Saulieša raksti. I. Zalkša apg. Bp, 15.
— «Sidraba šķidrauts», romantiska drama 5 cēl. no Aspazijas. A, 236. lpp.
— Ugunī, skatu luga 5 cēl. no Rūd. Blaumaņa. A, 315. lpp.
— Vientulībā. Ed. Treimaņa dzejoļi. BV, 109.
— Zvaigžņu nakts. Dzejas no J. Akuratera. BV, 217.
-V. Dzimumdienas rītā. Komedija 1 cēl. no Andr. Upīša. DL, 173.
V. «Apskats» un Latv. biedrība. RA, 246.
V., A. Rīgas Latv. teatris... [Par gaidāmo Aleksandra Michelsona 10 gadu skatuves darb. jubileju.] DL, 50.
Valmierietis. No Valmieras. J. Sietiņsons †. BV, 170.
[*Valters, Miķelis*] [*An.*] Baltijas zocialās demokratijas jautājumi. RevB, II, 13.—25. lpp.
— [*An.*] Piezīme par nacionalo jautājienu. RevB, I, 11.—17. lpp.
— Vēl reiz par nacionalo jautājienu. RevB, III, 4.—9. lpp.
Vārna, Augusts. Lizetes Iesmiņ [gaidāmā] desmit gadu skatuves darbības benefice. BV, 74.
[*Veismanis, Jānis.*] *-sr-.* Aleksandrs Dulbe. Pusnakts rūsā. Vr, 1381.—1382. lpp.
— [*An.*] Gadu maiņā. Vr, 96.—100. lpp.
— *«Vērotāja» izdevējs.* Izdevēja paziņojums. [Par Vr. izdošanas pārtraukšanu.] Vr, 1491.—1492. lpp.
— *P. J.* Jaunā Raža VII. Oriģinalražojumi Teodora [Zeiferta] sakopojumā. Vr, 105.—108. lpp.
— Kā mani par cilvēku taisīja. Diženajo Bernharda. Vr, 1261.—1263. lpp.
— [*An.*] Latviešu mākslinieku un rakstnieku biedrība. Vr, 477.—479. lpp.

[*Veismanis, Jānis.*] [*An.*] Novērojumi par beletristisko literaturu. Vr, 229.—233. lpp.

— Par tautas lugām. (Pēc H. f. Grupenberga.) Vr, 1388.—1390. lpp.

«Бесы». S. Naidjonova un M. Gorkija dramas. [Atstāst.] Z. Vr, 383. lpp.

«Vilniaus Zinios». Latviešu pārpoļošana Inflantijā. [Latgalē.] Apsk, 49.

Winter, A. C. Einige in Ulmanns Lettischem Wörterbuch nicht enthaltene Wörter, meist aus lettischen Volksliedern etc. Mag XX/III, 94.—204. lpp.

[*Vītoliņš, Pauls.*] *P. V.* «Baltijas Vēstnesis» un aristokratisms. RA, 265.

Vītols, J[*āzeps*]. Arī atgādinājums. [Jurjānu Andreja 25 gadu darbība.] RA, 142.

Vizbulis. Jaunā Raža. VII. Teodora sakopojumā. Stn, 20.

V., J. «Rīgas Avīzes» centieni. Apsk, 87.

Voits. Skrīveri. [J. Purapuķēs 5 cēlienu dramas «Dzērājs» izr.] DL, 2.

[*Zālīte, Pēteris. An.*] Cien. lasītājiem. [Paziņojums par MVM apstāšanos iznākt.] MVM, 960. lpp.

Zālīts, P., Dr. Jaunais laiks. MV, 51.

Zālīts, Pēters, Dr. philos., [arī] *P. Z.* Nost ar varas darbiem! [Par aizliegumu pārdot «Rīgas Avīzi» uz Rīgas ielām pēc 17. okt. manifesta.] MV, 44.

— Paskaidrojums. [Par «Mājas Viesa» neiznākšanas iemesliem pēc 17. okt. manifesta.] DL, 235. BV, 233.

— Redakcijas atvadīšanās. MV, 52.

— Valsts ideals. MV, 46.—50.

— Vēstule redakcijai. [Par «Apskata» redaktora J. Rozena poziciju latv. redaktoru apspriedē.] PA, 27.

Zariņš, R[*ichards*]. Vēstule «Rīgas Avīzei». [Politiskā stāvokļa novērtējums.] BV, 213.

Z., E. No Maskavas. J. Velmes 25 gadu literariskas darbības jubileja. BV, 10.

[*Zeiferts, Teodors.*] *Teodors, T., Reinhold Kaupo.* Aspazijas dzeja. Vr, 1081.—1092. lpp.

— *T.* Kāpēc neplaukst mūsu skolotāju biedrība? DL, 22. 23.

— *Teodors.* Kāds vārds par vācu dzejnieku Detlefu fon Lilienkronu. Vr, 11.—20. lpp.

— Latviešu lirika no 1903. līdz 1905. g. vidum. Vr, 949.—962. lpp.

— Latvju dainas. [Kritisks apcerējums.] A, 4. 480.—485. lpp.

— Likumu nosacījumi un priekšraksti par mācības valodu mūsu tautskolās. [Ievadraksti.] DL, 60.

— *T.* Mākslinieks [Vilhelms] Purvīts un vācieši. [Kulturvēsturiski sabiedrisks apcerējums.] DL, 188.

— *T.* Mākslinieks un sadzīve. DL, 212.

— Par mūžīgo mieru. DL, 136. 142. 148.

— Pērsieša dzīve. [Kritiski biografisks ievada apcerējums.] Grām.: Pērsieša kopoti raksti, I d., A. Gulbja izd. Pēterburgā. 5.—25. lpp.

— Tautības nozīme attīstībā. [Sabiedriski politisks apcerējums. Nobeigums. Sākumu sk. DL 1904.] DL, 10. 26.

Z., K. Senlaiku kristīgo uzskati par teatri. (Vēsturisks apcerējums.) RGV, 501.—509. 563.—568. lpp.

— Zvārguļu Edvards. Lt, 16.

Z-s. «Pusnakts rūsā», dzejoļi no Al. Dulbes. Ltp, 39.

— Zeltmata «Sarkanās lilijas». Ltp, 11.

Zs. Liepājas latviešu literariskās jeb grāmatu izdevēju biedrības gada sapulce 24. febr. 1905. DL, 47.

X. Vēl kāds vārds Cēsu teatra lietā. RA, 85.

-X-. Cēsu Saviesīgās biedrības teatra jautājums. RA, 70.

Xx. «Teatri un biedrību dzīve». [J. Āriņš-Duburs un Rīgas Latv. teatra repertuars.] PA, 23.

1906.

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

[*An.*] *Die Revolution in den Ostseeprovinzen von 1905—1906. Bd. 1. Riga, A. Grothus, 1906. 57 S.*

Bračs, Augusts. Rakstniecības teorija. I daļa: sacerējumu ārējās īpašības (stilistika). Otrs izdevums. Sarakstījis — — Rīgā, 1906. K. J. Zichmaņa apg. [Bez drukas vietas]. Saturs: Priekšvārds. Ievads. 1. Par ārējām īpašībām (stilistika): 1) Kādus vārdus rakstnieks izvēlējies? 2) Kādā kārtībā vārdi salikti? 3) Kā teikumi savienoti? 4) Kāda izteiksmes forma lietota? 5) Kā ievērotas vispārīgas stila prasības? — 2. Par iekšējām īpašībām: A. Iekšējās īpašības atsevišķi: 1) Temats. 2) Saturs. 3) Plāns. B. Iekšējās īpašības visas kopā. 1) Proza. 2) Poezija. — Nobeigums. 181 lpp. Rec.: [*Teodors Zeiferts*] *T.* — JR, VIII, 1906. 187. lpp., [*Juris Bebris*] *Bideru Juris* — RAl 1908. gadam, 114. lpp.

Dulbe, Al.[*eksandrs.*] Kas Baltijā sagatavoja zemnieku revoluciju? Rīgā, 1906. Paša apg. 14+2 lpp. *Rec.: D-gs* — RAl 1908. gadam, 133. lpp.

Ko mēs gribam? Visu zemju proletarieši savienojaties! Latv. zocialdemokr. strādn. Partijas Centrālā Komiteja. 8 lpp. [Aizliegta.]

Kritisku rakstu virkne I, II, Rīgā. 1906. Izd. P. Mellis. 88 lpp. [Aizliegta.]

Manaseins, senators. Revizijas ziņojums 1883.—1885. L. tieslietu piel. [1906.]

Markss, Kārlis. Dzīves apraksts. No V. Lībknechta. Tulk. A. Būmanis. Sv. Pēterburgā. Apg. A. Gulbis. 30 lpp. Ar K. Marksa bildi.

Markss, K. Pilsoņu karš Francijā, ar ievadu no Fridricha Engelsa. Pēc trešā vācu izdevuma tulk. Klara. Mazā bibl. Nr. 4. Rīgā, 1906. «Mazās bibl.» apg. Ģeneralkomisijā pie L. Rozentāla. 83 lpp. *Rec.:* [*An.*] — RApiel, 1907. 162.

[*Markss, Kārlis un Engelss, Fridrichs*] Komunistu Manifests. Tulkots pēc sestā autorizētā vācu izdevuma. Latviešu Zocialdemokratiskās Strādnieku Partijas izd. [1906. g.] 90 lpp. [Aizliegts]. *Rec.:* [*An. Jānis Asars?*] — PLt, 1906.

Merķels, G. Vidzemes senatne garīdzniecības un bruņenieku gara piemineklis. Tulkojis Kaudzītes Matīss. G. Merķeļa raksti I (Pirmais sējums). Cēsīs, 1906. Apg. un druk. J. Ozols. Saturs: Priekšruna. Ievadījums. Pirmā grāmata. Latviešu senatne. I daļa: 1. Sākums. 2. Latviešu sākums. 3. Videvuts, latviešu Mozus. 4. Videvuta dotie likumi. 5. Šo likumu iespēja pie latviešu rakstura. 6. Videvuts dibina ticību. 7. Latviešu tāļāka izplatība. Pielikums. II daļa: Latv. apraksts divpadsmitā gadu simtenī. 1. Sākums. 2. Latviešu apgaismība, apģērbs un veselība. 3. Viņu rakstura piemīlīgums. 4. Latviešu godīgums un viesmīlība. 5. Latviešu dzīve. 6. Politiskā satversme. 7. Mājas apstākļi. 8. Kāzu ierašas un sievas sastāvība. 9. Ierašas pie nāves gadījumiem. 10. Laika iedalīšana. III daļa: Seno latviešu ticība. 1. Kā cēlušās ticības un priesteri vispāri. 2. Viendievība un daudzdievība. 3. Latviešu ticības sajēgumi un cienīgākie dievi. 4.—5. Citas dievu šķiras. 6. Priesteri. Otrā grāmata. Igauņu un līvu senatne. 1. Pārskats par somu tautu cilti. 2. Somu dzīves vietas un vispārīga vēsture. 3. Sīkāks somu tautu aprakstījums. 4. Somu tautu ierašas un ticība. 5. Vecie igauņi sevišķi. 6.—7. Tagadējie igauņi. Trešā grāmata. Atklāšana un nospiešana zem jūga. 1. Ievadījums. Divpadsmitā gadu simteņa aprakstījums. 2. Vidzemes atklāšana. 3. Atgriešanas sākums. Meinhards. 4. Bertolds, otrais biskaps. 5. Alberta, trešā biskapa raksturs. 6. Alberta valdīšanas uzsākums. 7. Viņa soļi kā sagādāt paliekamu varu. Zobenbrāļu biedrība. 8. Kaupo. Atdabūta atgriešana. Joku luga. 9. Pirmais līvu mēģinājums atdabūt atkal savu brīvību. Viņu uzvarēšana. 10. Vidzeme top

par valsts apakšvalsti. Sekas no tā. 11. Kari ar latviešu tautām. Letgaliešu uzvarēšana. 12. Karš pret igauņiem. 13. Kara sekas. Sazvērestība. 14. Biskapa un bruņenieku sastāvības. Otrs karš pret igauņiem. 15. Dāņi Vidzemē. Galējā igauņu uzvarēšana. 16. Iesākums zemgaļu nospiešanai zem jūga. Alberta nāve. 17. Atskats. 196 lpp. *Rec.: D-gs.* — RAl 1908. gadam, 131.—132. lpp.

Niedra Andrievs. Kristus mācekļi ceļa jūtīs. Sprediķis par Lukasa 9. nod. 57.—62. pant. (Priekšā stādīšanās sprediķis Matīšu dr. baznīcā, 8. oktobra mēn. d. 1906.) Rīgā. 15 lpp.

Rieciens. Rakstu krājums I. Redigējis Alfreds Kronbachs. Rīgā, 1906. Izd. grāmatu apgādniecība «Dzīve». 91 lpp. [Aizliegts.]

Rīgas Latviešu Amatnieku Palidzības Biedrības lasāmas bibliotekas katalogs. Rīgā, 1906. 216 lpp.

[*Roze, Jēkabs.*] *Līgotņu Jēkabs.* Latviešu literatura. (Materiali latviešu rakstniecības vēsturei.) Rīgā, 1906. Autora izd. Saturs: Ievads. Mūsu tautas dzeja. — Tautas dziesmas. — Tautas teikas un pasakas. — Vecie laiki: Garīgo rakstu laikmets. — Par bībeli. — Par dziesmu grāmatām. Sprediķu grāmatas. — Katķismi. — Stendera un viņa pēcnācēju laikmets. — Jauni laiki: Progresivais tautiskais periods. — Tautiski-romantiskais periods. — Reali-naturalistiskais periods. — Zimbolisma un jaunromantisma periods. — Piezīmes par jaunāko liriku. — Autori. 352 lpp. *Rec.:* [*An.*] — B, 1906. 277., [*An.*] — Dzl, 480. lpp., *A. Upīts* — B, 1907. 46., *J. Akuraters* — Dzl, 36.—40. lpp., *R. Klaustiņš* — JR, IX, 185. lpp., *K. Krūza* — St, 134.—138. lpp.

Roziņš, Fr. Latviešu zemnieks. Kulturvēsturiska un tautsaimnieciska studija. Vēsturiskā daļa. Otrais pārstrādātais izdevums. Mazā biblioteka Nr. 1. Rīgā, 1906. 256. lpp. [Aizliegta.] Rec.: [*Kārlis Landers*] *K. L.* — PAC, 1906. 6., *P*[*auls*] *Bērents* — ML, 104. 105., [*Teodors Zeiferts*] *T.* — JR, VIII, 188. lpp., [*An.*] — PV, 18., [*An.*] — B, 273., [*An.*] — RApiel, 1907. 162., *Đ-gs.* — RAl 1908. gadam, 132. lpp.

Sieks. Zinātnisku un literarisku rakstu krājums. Rīgā, 1906. Ernsta Krusas apg. Druk. L. Rozentāls. 88 lpp. [Aizliegts.] Rec.: [*An. Jānis Asars?*] — P, 1906. 4.

Veinbergs, Kārlis. Četrējādas pasaules kā domātas pasaules pamats. Lub-Ezerē un Žeimē, 1902.—1906. g. Jelgavā, 1906. A. Golta ģeneralkomisijā. Rīgā. 64 lpp. Rec.: *-ad-.* — L, 1907. 16., [*An.*] — Aus, 78. lpp. JDL, 6. 11. 12. 14., *K. Zalts* — MDz, S. 7.

[*Zeiferts,*] *Teodors.* Latviešu rakstniecības chrestomatija ar literaturvēsturiskām piezīmēm. Sastādijis — —. — II. Otrais laikmets. (1750.—1850. g.) Rīgā, 1906. Apg. K. J. Zichmans. Saturs: Pirmais posms: Laicīgu rakstu sākumi. (1750.—1850.) 1. Vecais Stenders. 2. Pirmais latviešu kalendars. 3. Šulca zemnieku likumi. 4. Jānis Indriķis Loskīls. 5. Jānis Kristaps Baumbachs. 6. Fridrichs Gustavs Mačevskis. 7. Aleksandrs Jānis Stenders. 8. Matīss Stobe. — Otrais posms: Brīvlaišanas sagatavojumi un patstāvīgu rakstu mēģinājumi. (1800.—1825. g.) 1. Kārlis Gothards Elbervelts. 2. Neredzīgais Indriķis. 3. Kristians Fridrichs Launics. 4. Ivahims Fridrichs Fogts. 5. Johans Kristaps Kēlers. 6. Kristaps Reinholds Ģirģensons. 7. Kārlis Fridrichs Vatsons. 8. Pirmais latviešu laikraksts. — Trešais posms: Rakstu paplašināšanās un latviešu pašu mēģinājumi (1825.—1850.) 1. Kārlis Hugenbergers. 2. Jākobs Lundbergs. 3. Konrads Šulcs. 4. Johans Teodors Bērents. 5. Vilhelms Panteniuss. 6. Rūdolfs Šulcs. 7. Anss Liventāls. 8. Anss Leitāns. 9. Ernsts Dīnsberģis. 256 lpp. Iesieta. *Rec.: -nn-.* — L, 1906. 172., *A.* — B, 196., *R. Klaustiņš* — JR, VIII, 183.—186. lpp., *Līgotņu Jēkabs* [*J. Roze*] — Jnt, 12. 13., *Bideru Juris*

[*J. Bebris*] — L, 1907. 197., [*An.*] — DzV, 1.—III. 1. Trešais laikmets. (No 1850. g. līdz visjaunākiem laikiem.) 1906. Tp. Saturs: Pirmais posms: Tautiskas cīņas (1850.—1880. g.) 1. Krišjānis Valdemars. 2. Andrejs Spāģis. 3. Juris Alunāns. 4. Jēkabs Zvaigznīte. 5. Pēterburgas Avīzes. 6. Kristjānis Barons. 7. Kaspars Biezbārdis. 8. Juris Neikens. 9. Kronvalda Atis. 10. Fridrichs Mālberģis. 11. Bernhards Dīriķis. 12. Fridrichs Veinberģis. 13. Brāļi Kaudzīši. 14. Andrejs Pumpurs. 15. Fr. Brīvzemnieks. 16. Kārlis Kundziņš. 17. Krišjānis Kalniņš. 18. Laubes Indriķis. 19. Auseklis. 20. Lapas Mārtiņš. 21. Māteru Juris. 22. Aleksandrs Vebers. 364 lpp. Iesieta 130 kap. *Rec.: -nn-.* — L, 1906. 172., *A.* — B, 196., [*J. Roze*] *Līgotņu Jēkabs* — Jnt, 12. 13., *R. Kl*[*austiņš*] — JR, IX, 1907. 189. lpp., [*An.*] — DzV, 1., *R. Klaustiņš* — RAl 1908. gadam, 121.—122. lpp. [Par abām grām.]

RAKSTI LAIKRAKSTOS, ŽURNALOS U. C.

[*An.*] Ačgārna morale. [«Balt. Vēstn.» stāvoklis revolucijas un soda eksp. laikmetos.] RA, 24.
[*An.*] Aleksandrs Kiellands †. ML, 36.
[*An.*] Aleksandrs Kiellands. Pēc «*Vw*» [«*Vorwärts*».] Tg, 17. 18.
[*An.*] Amerikas gaļas trests un Aitona [Uptona] Sinklera romans «Muklājs». [*The jungle.*] B, 231. 237. 238.
[*An.*] Apsesdēla dzejoļi: I. Tumsā un tvanā. II. Tālu vēl rīts. B, 97.
[*An.*] Aplami ieskati. [RA un vācu laikrakstu uzbrukumi latv. progresīvai presei.] ML, 253.
[*An.*] Apturēto latv. laikrakstu skaits. RA, 254.
[*An.*] Arī viņa pienākums. [«Rīgas Avīze» pret «Balsi» un «Mūsu Laikiem».] B, 275.
[*An.*] Ausekļa teatris. Sk, 6.
[*An.*] Avīze «Mūsu Laiki» kā slepkavību un laupīšanas darbu aizstāvētāja. RA, 126.
[*An.*] Baltijas tautskolu inspektoru kongress [no 27. sept. — 1. okt.] un viņa nolēmumi. L, 191.
[*An.*] Baltijas tautskolu direktoru un inspektoru sapulce Rīgā sept. 1906. g. B, 209. RA, 219.
[*An.*] Baltijas vācu prese. TB, 2.
[*An.*] Baltijas vācieši krievu presē. B, 226.
[*An.*] «*Baltische Tageszeitung*». [Pirmam numuram iznākot.] B, 35.
[*An.*] «*Baltische Tageszeitung*'as» demonstracija. LpAv, 11.
[*An.*] «*Balt. Tageszeitung*» [pret latv. presi]. B, 279.
[*An.*] «*Baltische Tageszeitung*» [un latv. avīžniecība]. B, 145.
[*An.*] «*Baltische Volks-Zeitung*». [Raksturojums, pirmam numuram iznākot.] B, 142.
[*An.*] Barbars vai «kulturas nesējs»? [DZ pret latv. avīžniecību.] B, 276.
[*An.*] Bezmiega naktis. Dzejoļi no Fr. Plostenieka. B, 86.
[*An.*] Blaktis. [«Latvijas» parauga num. un «konstitucioneli demokratiskā» partija.] Darbs, 5. 6.
[*An.*] Brīnumi ar «Rīgas Avīzi» un Andrievu Niedru sāk izskaidroties. [Policija pārpratusi gubernatora pavēli un aizliegusi grām. tirg. turēt RA un A. Niedras rakstus, pavēlēts darīt taisni otrādi.] BV, 10.
[*An.*] «Brīvais vārds». [Preses represijas.] BrV, 07. 5.
[*An.*] «Brīvais vārds» zem iepriekšējās cenzuras. [«*Das freie Wort*» pozicija.] ML, 46.
[*An.*] Cīņa ap Baltiju. B, 214.

[*An.*] «Cīņas» 50 gadu amata jubilejai. [Sakarā ar 50. n-ra iznākšanu.] Cņ, 50.
[*An.*] Cīņa [policijas] pret «Cīņu». L, 139.
[*An.*] Cēsis. [Apcietināšanas un J. Ozola grāmatu tirgotavas aizzīmogošana.] BV, 18.
[*An.*] Cēsis. [Nošauts 20. janv. grām. tirgot. J. Ozols.] JDL, 17. RA, 17.
[*An.*] «Darbs», dienas avize apturēta. JDL, 21.
[*An.*] Denunciacija denunciacijas galā. [«Tēvija» par Arn. Platesa agrāk izdotiem latv. laikrakstiem.] MV, 74.
[*An.*] *Deutsch-lettische Gleichstellung. Baltischer Conservativismus und praktische Parität. Von einem lettischem Literaten. «Das freie Wort»,* 1906, F. 5, S. 40—43.
[*An.*] Divi jauni latv. laikraksti. [«Tagadne» Liepājā un «Pēterburgas Lapa».] B, 30.
[*An.*] Drīz iztiesāšot brāļu [Jāņa un Hermaņa] Asaru lietu. ML, 116.
[*An.*] *«Dūna Zeitung'as» spicaušī!* [Par laikraksta «Biedris» slēgšanu un DZ pagātni.] D, 1.
[*An.*] *«Dūna-Zeitung'*a» [sabiedrībā ar Andr. Niedru un Fr. Veinbergu]. L, 25.
[*An.*] *«Dūna Ztg'*a» un «Cīņas» drukātava. Cņ, 45.
[*An.*] Dzejas pērles. Dziesmu krājumiņi tautai, līdz ar daudz meldiju aizrādījumiem. Sakopojis un sakārtojis Plūdons. B, 101.
[*An.*] Dziesmu svētki. Fallija dzejoļi. B, 76.
[*An.*] «Dzīves pakrēslī». Stāstiņi, pasakas un dziesmiņas bērniem. P, 21.
[*An.*] Ed. Treimaņa «Sirdsbērni», izmeklēti oriģinaldzejoļi. B, 70.
[*An.*] Ērkšķa dzejoļi. Strdn, 1.
[*An.*] Ērmots notikums. [«Vārdotāja» klišeju konfiskacija.] Vrd, 223. lpp.
[*An.*] *Fortschriftliche Stimmen aus Presse und Publikum im Sinne einer Verständigung. «Das freie Wort»,* 1906, F. 2, S. 17—18.
[*An.*] Fr. Jansons †. Dr, 35.
[*An.*] Fr. Roziņa «Latviešu zemnieks». B, 273.
[*An.*] Fr. Veinbergs «Rīgas Avizē» jau iemācījies pilnīgi vītoliņiski rakstīt. B, 238.
[*An.*] Fr. Veinbergs «Rīgas Avizē»... [Viņa uzbrukumi «Balsij».] B, 142.
[*An.*] Gabaliņš iz mūsu vēstures. Darbs, 10. 11.
[*An.*] Gulbenes draudze. [Mācīt. Neanders un «Gulbenes republika».] PAtb, 6.
[*An.*] Haralda Eldgasta «Zvaigžņotās naktis», vienas dvēseles stāsts. P, 1.
[*An.*] Heinrichs Harts †. MLp, 95.
[*An.*] Henriks Ibsens †. ML, 72.
[*An.*] Henriks Ibsens †. T, 58.
[*An.*] Humoriskā žurnala «Zibens» lietā. PV, 16.
[*An.*] Ievērojama jubileja. [K. Mīlenbacha 25 g. paid. darbība.] RA, 6.
[*An.*] Individualisms jaunākajā latviešu dzejā. [Nenobeigts.] Kv, II, 50.—58. lpp.
[*An.*] Inflantiešu avize «Gaisma». JDL, 16.
[*An.*] Iz meža brāļu dzīves. [Kāda anonima vēstule «Latvijas redakcijai».] L, 166.
[*An.*] Jauna latviešu avīze. [«Pēterb. Vēstnesis».] As, 24.
[*An.*] «Jaunās Dienas Lapas» apturēšana. BV, 23, 24.
[*An.*] Jaunā vācu avīze «Baltische Post». B, 34.
[*An.*] Jauni literariski un mākslas žurnali. TT ,13.
[*An.*] Jauns laikraksts. [Drīzumā, 1906. g. novembrī, Pēterburgā sākšot iznākt «Прибалтийский Голос», to rediģēšot K. Landers, kurš pēdējās «Русская Мысль» burtnīcās ievietojis plašāku rakstu par latviešiem.] Jnt, 31.
[*An.*] Jelgava. [Nāves sodi un mācīt. Fr. Bernevics.[P, 21.
[*An.*] «Jūrnieks». [Pirmam numuram iznākot.] B, 259.

[*An.*] Kā apkaro brīvu vārdu. [Latgaliešu avīzes «Gaisma» apstāšanās.] ML, 102.
[*An.*] Kāda ievērojama krievu balss par latviešiem. [A. A. Stolipina raksts laikrakstā «Novoje Vremja».] ML, 214. 216.
[*An.*] Kā iet ar inflantiešu laikrakstiem? B, 262.
[*An.*] Kā latviešus atsvabināja? Lk, 13.
[*An.*] Kas bija un kas būs? Rķ, I, 3.—6. lpp.
[*An.*] Kas lai vadītu Rīgas Latv. teatri? Sk, 5.
[*An.*] Kaspara Biezbārža domas. (Uzzīmētas viņa 100 g. dzimšanas dienai par piemiņu.) B, 255.
[*An.*] Kā «Vārdotājs» vārdos. Vārd, 34. lpp.
[*An.*] K. Mīlenbacha kunga gaviļu diena. [25 g. skolotāja darbībā.] EvG, 103. lpp.
[*An.*] K. Mīlenbacha kga jubileja. BV, 5.
[*An.*] Ko varam gaidīt no birgeļu demokratiem? Cņ, 31.
[*An.*] Krievu laikraksti par Baltijas lietām. JDL, 5.
[*An.*] Krievu laikraksti par Baltijas traģediju. GPA, 6.
[*An.*] Krievu preses atsauksmes par Baltijas vāciešu uzsaukumu uz bruņotu pilsoņu karu. ML, 172.
[*An.*] «Kulturas volopiks». [«*Balt. Tageszeitung*» par latv. valodu.] L, 285.
[*An.*] Kurzemē un Vidzemē no reakcijas cietušie skolotāji. LpAv, 14.
[*An.*] Laikraksta apskats. [Arestētais Kokneses pagasta rakstvēdis Jānis Kroders un vācu avīzes.] TT, 10.
[*An.*] Laikrakstu apskats. [Fr. Veinbergs un progresivā prese.] PAC, 2.
[*An.*] Laikrakstu apskats. [Krievu laikraksti par 9. janv. nozīmi.] BV, 9.
[*An.*] Laikrakstu joks? [J. Steika Bostonā izdotā «Dieva Sveiksme — Dienas Teiksme — Vielas Veiksme — Ielas Steigsme».] BV, 8.
[*An.*] «Laiks». [Parauga numurs.] B, 44.
[*An.*] Latvieši — nepārspējami neģēļi. [Minchenes satiriskā žurnala «Jugend» numurs, ziedots Baltijas nemieriem.] L, 5.
[*An.*] Latviešu avižniecība un vācieši. B, 272.
[*An.*] Latviešu dumpju vēsture. B, 145.
[*An.*] Latviešu jaucējs. [Fr. Veinbergs un Rīg. Latv. Centralbiedrība.] B, 205.
[*An.*] Latviešu rakstniecības nākotne. ML, 125.
[*An.*] Latviešu teatra statistika 1905. gadā. Sk, 9./10.
[*An.*] Latv. teatris «Apollo» telpās. [Fallija «Selgā» pirm.] ML, 31.
[*An.*] «Latviešu zemnieks». Fr. Roziņa. PV, 18.
[*An.*] «Latvija». [Pirmam num. iznākot.] B, 2.
[*An.*] «Latvija» un meža brāļi. RA, 194.
[*An.*] «Liepājas Avizes» pirmais numurs. B, 89.
[*An.*] Lielzalve. [24. janv. nošauts skolotājs un rakstnieks Jūlijs Dievkociņš.] BV, 20.
[*An.*] Līgotņu Jēkaba «Latviešu literatura». B, 277.
[*An.*] «Mājas Viesis» atjaunotā veidā. B, 268.
[*An.*] «Mājas Viesa» un [«Mājas Viesa»] «Mēnešraksta» apstāšanās. RA, 5.
[*An.*] Maksima Gorkija «Dibenā». [Rīg. Latv. teatrī.] L, 23.
[*An.*] Mazs policijas ieredņu apjukums. [Aiz pārprātuma aizliegts pārdot «Rīgas Avīzi».] RA, 8.
[*An.*] Mēs klusējam. [Ievads, gaitu sākot.] PAC, 1.
[*An.*] Melnā sotņa nesnauž. [Draudu vēstule «Balss» redakcijai un izdevējiem.] B, 171.
[*An.*] «Mūsu Laiki». [Pirmam num. iznākot.] B, 21.
[*An.*] «Mūsu laiki» [par «Rīgas Av.» denunciacijām pret progresivo presi]. RA, 273.

[*An.*] Mūsu pilsoniskie laikraksti. TT, 11.
[*An.*] Mūsu tautskola. Pārskats par no reakcijas izpostītām skolām un kritušiem un cietušiem skolotājiem. PL, 36.—44.
[*An.*] Neģēlīgs apmelojums. [«Rīgas Avīze» raksta, ka Rainis-Pliekšāns esot laupītāju bandas vadonis.] TT, 3.
[*An.*] Nekādi netīrumi vietejai vācu avižniecībai nav par kautrīgiem... [J. Raiņa apvainošana bankas laupīšanas līdzdalībā.] B, 175.
[*An.*] Nepareizs apvainojums. [Latv. revolucija un tautiskā lieta.] RA, 9.
[*An.*] Nesaprātīga politiska kritika. [«Mūsu Laiku» kritika par latv. valsts domniekiem.] RA, 101.
[*An.*] No reakcijas cietušie skolotāji. PAtb, 19. 23. 29.—32.
[*An.*] Par cenzuras nejēdzībām Nikolaja I valdīšanas laikā. PV, 16.
[*An.*] Pārgrozījumi latviešu avižniecībā. B, 1.
[*An.*] Pēc 30 gadiem. RA, 63.
[*An.*] Pēterburgas baltiešu vakari. RA, 69.
[*An.*] «Pēterburgas Lapa». [Baumas par viņas apstāšanos un viņas novērtējums.] Lk, 23.
[*An.*] «Pēterburgas Lapas» politiskā pārgudrība. [Par lielinieku taktiku.] LpAv, 5.
[*An.*] «Pēterburgas Vēstnesis». [Pirmam num. iznākot.] B, 192.
[*An.*] «Pēterburgas Vēstnesis» 1. numurs. TT, 12.
[*An.*] Pēters Dadzīts †. B, 42.
[*An.*] Pie maltītes ronas ēstgriba. [Īss ziņojums par reakcionarās baltvācu preses — *«Düna Zeitung»* draudiem apšaut dučiem Kalniņu un Ozoliņu.] Cņ, 26.
[*An.*] Poļu rakstniece Elize Ošeško. MLp, 195.
[*An.*] Poruka dzejas. Kopotu rakstu pirmais sējums. «Zalkša» apg. B, 59.
[*An.*] Preses apstākļi. DAp, 4.
[*An.*] Preses prāva pret «Balt. Vēstn.» red. Juri Kalniņu 21. dec. [Kalniņš sodīts ar 6 mēn. cietumā, un «Balt. Vēstn.» aizliegts uz visiem laikiem.] L, 260.
[*An.*] Preses spaidi. TT, 10.
[*An.*] «Pret Sauli». Mākslas un literaturas mēnešraksts. Kv, 78. lpp.
[*An.*] «Прибалтийский Голос». [Pirmam num. iznākot.] PV, 24.
[*An.*] Profesors Eižens Zemmers †. B, 264. RA, 274.
[*An.*] Protests. [Baltijas vācu laikrakstu protests pret *«Leipziger Neuste Nachrichten»* rakstu par nemieru kustību Baltijā.] Lk, 10.
[*An.*] Raiņa-Pliekšāna lietā. [Par *«Rigaer Tagesblatt»* denunciaciju.] B, 179.
[*An.*] Raiņa Virpuļa kalendars 1907. gadam. P, 20.
[*An.*] Rakstnieces Zemgaliešu Birutas [Konstances Grenciones] nāves lietā. RA, 271.
[*An.*] Reakcijas upuri. [Cietušo skolotāju saraksts.] Atb, 11.
[*An.*] Reakcionaru taktika. [Par reakcionarās baltvācu — *«Düna Zeitung»* un krievu — «Новое Время» nostāju 1905. g. revolucijas laikā.] Cņ, 31.
[*An.*] Redakcija [Cņ.], lasītāji un līdzstrādnieki. Cņ, 38.
[*An.*] Revolucijas klauni. [Par mācītājiem Juri Rozenu un Vili Olavu.] Str, 3.
[*An.*] Revolucija un patriotisms. RA, 138.
[*An.*] Revolucionarais skolotāju birojs. RA, 202.
[*An.*] Revolucionaro tautskolotāju konference Rīgā 10. nov. 1906. RA, 259.
[*An.*] Rīga. [Arestēts dzejnieks Vēsmiņu Kārlis — K. Krūza.] B, 24.
[*An.*] Rīga. [«Cīņas» drukātavas atrašana.] ML, 233. 234. 236.
[*An.*] Rīga. Rakstnieka J. Akuratera apcietināšana naktī uz 4. janv. RA, 6.
[*An.*] Rīga. 7. janv. arestēts dziedātājs un aktiers Rūd. Bērziņš. RA, 6.

[*An.*] Rīga. [6. sept. arestēti grāmatu tirgotāji P. Bērziņš, Zirģelis un D. Zeltiņš [Golts] un kādi 6 kolportieri.] L, 169. ML, 169.
[*An.*] Rīga. [11. sept. no jauna arestēti dzejnieki Akuraters un Austriņš.] L, 173.
[*An.*] «Rīgas Avize» atkal nav iznākuse. [Andr. Niedra apķīlā RA spiestuvi.] ML, 86.
[*An.*] «Rīgas Avīze» un revolucija. TT, 11.
[*An.*] «Rīgas Avīze» un viņas redaktors Veinbergs... [«Rižskaja Vedom.» par Fr. Veinberga iesniegumu valdībai.] RA, 93.
[*An.*] Rīgas L. B. Zinibu Komisijas gada sapulce 17. febr. 1906. B, 25.
[*An.*] Rīgas zoc. dem. skolotāju sapulce.
[*An.*] «Rižskija Vedomosti» uzbruciens pret latviešu tautiskiem centieniem. RA, 258.
[*An.*] «Rūķi». I burtnīca. TT, 16.
[*An.*] «Sieks», zinātnisku un literarisku rakstu krājums. P, 4.
[*An.*] «Svari», politisks zatirisks mākslas žurnals. P, 14.
[*An.*] Tautas trumi. [J. Čakste, Fr. Grosvalds un Fr. Veinbergs.] Str, 4.
[*An.*] Teatra sezona Rīgā. PV, 11.
[*An.*] «Tēvijai». [Atbilde uzbrukumiem Dr. phil. P. Zālītim par viņa agrāko darbību žurnalistikā.] Lk, 9.
[*An.*] *Thesen zur Diskussion.* [*Lettischerseits aufgestellt.*] *«Das freie Wort», 1906, F. 3.* [*Juni*], *S. 26.*
[*An.*] 1905. gads Baltijā. JDL, 2.
[*An.*] Труды покойного Лифляндского губернатора М. Зиновьева. L, 213.
[*An.*] Услужливый дурак опаснее врага. [Fr. Veinberga uzslava latv. valsts domniekiem.] PL, 24.
[*An.*] Valsts dome un Plechanovs. Atb, 8.
[*An.*] Vaļēja vēstule Kārlim Jākobsonam. [Sakarā ar K. Jēkabsona dzejoļu kritiku ieteic lietu pret «Balss» red. nodot advokatam.] B, 151.
[*An.*] Vaļējas vēstules. [Par K. Zariņa-Millera rīcību pagātnē un tagadnē.] PV, 18.
[*An.*] *Warum misstrauen wir Letten den Deutschen? Studie eines lettischen Literaten. «Das freie Wort», 1906, F. 3 (Juni), S. 22—26.*
[*An.*] Vecgulbene. [Mācīt. Neanders un revolucionarās brīvības kustības dalībnieki.] ML, 112.
[*An.*] Vēlreiz par latviešiem. [Sakarā ar kādu Golovina runu.] Drb, 9.
[*An.*] *Viel Feind', viel Ehr'! «Das freie Wort», 1906, F. 4 (August), S. 34—35.*
[*An.*] Vords nu izdeveja. [Programas raksts.] As, 1.
[*An.*] Zemgaliešu Biruta [Konstance Grencione] miruse. Jnt, 38.
[*An.*] Ziemeļos. J. Akuratera dzejas. B, 64.
[*An.*] Zinātniskš un literarisks žurnals «Nākotne». Atb, 5.
[*An.*] Zīslaka Latviešu Kalendars 1906. g. MDr, 16. lpp.
[*An.*] Zocialdemokratu lieta pie latviešiem. RA, 190.
-.- Zemgaliešu Biruta [Konstance Grencione] †. B, 263. 264.
— Fallija [Konrada Bulāna] komedija «Selgā» uz Apollo teatra skatuves. PrS, II, 95. lpp.
— Latviešu tauta un aktieri. Sk, 6.
x Rig. Latv. Biedr. teatris. MDr, 31.—33. lpp.
x Rīgas Latv. teatris. «Apollo» teatris. MDr, 63.—64. 88.—89. lpp.
? Baltijas avižniecībā notikuse «spalvu mešana». PV, 9.
? Daži momenti iz sabiedriskām cīņām Latvijā. PV, 10.
? Jaunsudrabiņa «Traģedija». PV, 28.
-?- «Latvija» spiega lomā. PV, 19.
a. Ibsens un Hartmans. Nk, IV, 55.—62. lpp.

-*a*- Koknese. (31. aug. atsvabināts no cietuma dzejnieks Ant. Austriņš.) L, 165.
-*a*- Par latviešu teatri. L, 137. 139.
-*am*- Tautmīļa-Bērziņa XV gadu teatra darbibas jubileja. B, 69.
-*as*. Rīgas Latv. teatris. [J. Paļeviča «Purvā» pirmizr.] RA, 76.
— Rīgas Latv. teatris. [Gētes «Egmonts» pirmizr.] RA, 89. 90.
d. Kulturas vēsture no A. Jesena. B, 243.
-*d*²- Par nacionalo jautājumu. RA, 199.
-*eh*- Nereta. [Cariskā soda ekspedicija nošāvusi dzejnieku un skolotāju Jūliju Dievkociņu u. c. revolucionarus.] PL, 19.
-*en*- Rīgas latv. teatris. [Naidjonova drama «Avdotjas dzīve».] B, 209.
-*er*- Kulturas vēsture. A. Jesena. L, 193.
-*gs*. Ādolfa Alunāna Zobgala Kalendars 1907. gadam. B, 243.
-*hr*- Leonida Andrejeva jaunākā luga «Cilvēka dzīve». B, 246.
— Skolas dzeja. Plūdoņa sakārtojumā. I, II, III un IV gads. B, 19.
-*i*- Jauns mākslas žurnals «Stari». L, 150.
-*ka*- Reinholda Veica desmit gadu darbības jubilejas izrāde. B, 201.
-*l*- Jaunsudrabiņa «Traģedija». B, 263.
-*liets*. Latvieši un krievu prese. B, 232.
lns. Pārskatīšanās sekas. [Konstances Grenciones-Zemgaliešu Birutas saindēšanās.] ML, 236.—237.
m. *Der Prozess gegen den Redakteur des zistierten Baltijas Westnesis, Jur Kalnin. «Rigasche Rundschau», 1906, Nr. 295.*
-*m-br*. Dr. Kārlis Blau [lugu rakstnieks] †. Sk, 3.
-*n*-. Kāds raksturisks jaunās strāvas iespaids uz veciem darbiniekiem. [Ainas no Vecgulbenes revoluc. kustības gaitas.] RA, 21.
-*nn*- Latviešu rakstniecības chrestomatija ar literatur-vēsturiskām piezīmēm. Sastād. Teod. Zeiferts. I un II daļa. L, 172.
— «Stari». Mēnešraksts literaturai un mākslai līdz ar nodaļu fotografijai. L, 178.
— «Stari». Otrā burtnīca. L, 198.
— «Stari». Septembra un oktobra burtnīcas. L, 231.
ns. Rigas Latv. teatris. [Fallija «Laura» pirmizr.] RA, 86.
-ns. «Karogs», zinātnisks un literarisks žurnals. Nr, 3. TT, 14.
-on- Ādolfa Alunāna Zobgala kalendars 1907. gadam. L, 215.
-os- Latv. teatris [Annas Brigaderes «Ceļa jūtīs» pirmizr.]. L, 7. 9.
s. Atturibas biedriba «Auseklis». [A. Deglava priekšlasījums par vēsturisko materialismu.] ML, 196.
s. Rīgas Latv. teatris. [L. Tolstoja «Tumsības vara».] RA, 7. 8.
-*s*. K. J. Zichmaņa firmas 25 gadu pastāvēšanas svētki. B, 233.
-*s*. Nelegala jeb neatļauta literatura. Bdr, 6.
-*s*. R. Virchova spriedums par latviešu sekmēm. B, 71.
-*s*. Revolucijas atspoguļojums belestristikā. Piezīmes pie L. Andrejeva «Tā bija». Kar, 152.—156. lpp.
-*s*. Vēsturiskais materialisms. MLp, 17. 29.
š. Poruka dzejas. Izd. «Zalktis». B, 54.
-*š*- Latvju daiņas III sējums 2. daļa. L, 258.
t. Individualais egoisms un sabiedriskais idealisms. L, 209. 210.
-*t*-. Rīgas Latv. teatris. [Paleviča «Purvā» pirmizr.] L, 54.
— Fallija «Laura» pirmizr. L, 64.
-*t*- Kas ir naturalistiskā īstenība? Pēc Dr. L. Coellena: *«Modernes Drama und Weltanschauung»*. Jnt, 21. 22.
-*tn*.- Heines piemiņas diena. [30 gadi kopš viņa nāves.] MLp, 17.
-*t-t*-. Hermaņa Zudermaņa «Akmens starp akmeņiem». Sk, 1.

-t-l-. Annas Brigader «Ceļa jūtīs» Rig. Latv. teatrī. Sk, 2.
— Roza Bernd, drama 5 cēl. no Gerh. Hauptmaņa. Sk, 1.
— Rīgas Latv. teatris. M. Gorkija «Dibenā» pirmizr. Sk, 3.
-u- Krievu teatris. [J. Potapenko «Jauna dzīve».] ML, 10.
—v. Pilsētas krievu teatris. [H. Zudermaņa «Starp puķēm».] ML, 185.
A. [*M. Ārons?*] Latviešu rakstniecības chrestomatija ar literaturvēsturiskām piezīmēm. Sastād. Teodors Zeiferts. Otrais laikmets. (1750.—1850.) B, 196.
A. Apollo teatris. [Čechova «Ivanovs» un Cirikova «Žīdi» izrādes.] St, 124.—127. lpp.
A. Rob. Tautmīļa-Bērziņa «Skatuve». 1.—3. burtn. PrS, II, 96. lpp.
A. [*Asars, Jānis?*] Nacionalais jautājums. PL, 8.
A. Zemgaliešu Biruta †. L, 250.
— Tumsā un tvanos. A. Apsesdēla dzejoļi. PrS, I, 40. lpp.
Abn. Kā veicināma Rīgas Latv. teatra uzplaukšana? L, 93.
Ads. R. L. B. Derīgu grāmatu Nodaļas gada sap. 1906. g. L, 62.
Akuraters, J., [arī] *J. Āk.* Kā kritikas taisa, jeb latviešu dzeja caur 17. oktobra mašīnu. [Par Līgotņu Jēkaba-Rozes kritiku.] Dzl, 188.—190. lpp.
— Par mākslu un kritiku. PrS, 35.—39. lpp.
Alberts, Fricis, [arī] *A.* Laikrakstu ķildas un pienākumi. [Polemika ar «Balsi».] L, 19.
— Paskaidrojums. [Par paraksta «A» lietošanu «Latvijā» iespiestos rakstos.] L, 288.
Alberts, Fr[*idrichs*], *V*[*oldemārs*] *Zamuels.* Lasītājiem. [Paziņojums, ka turpmāk par «Latvijas» redaktoru parakstīsies Rūdolfs Blaumanis.] L, 79.
[*Alunāns, Ādolfs*] *Vecais Ādolfs.* Reabilitēšanās. [Satira par Andr. Niedru.] Sv, 6.
Alunāns, Juris. Par šejienes zemnieku stāvokli. [Vēstule kādam muižniecības priekšstāvim.] B, 216.
[*Ambainis, Valdemārs*] *Odiņš.* Stukmaņi. [2. febr. cariskā soda ekspedicija nošāvusi stud. un literatu Zemuru.] L, 15.
— *Odiņš.* Vietalvas-Odziena. [Ziņojumi par cariskās soda ekspedicijas šausmu darbiem, vietējās inteliģences apšaušanām un apcietināšanām.] L, 9. 15. 180. 189. 223.
«Apollo» teatra vaditāji. Balsis iz publikas. [Atbilde E. Kārkliņam-Zeltmatim «Apollo» teatra lietā.] B, 194.
Ar. Heinrichs Heine. B, 25.
[*Āriņš-Duburs, Jēkabs.*] Latv. teatris Apollo teatra telpās. [Aspazijas «Neaizsniegts mērķis».] B, 42.
— «Selgā». Komedija 5 cēl. no Fallija. Latv. teatra izrāde Apollo teatra telpās. B, 49.
— *J. A. Duburs.* Paskaidrojumi pie A. Freimaņa kga atklātās vēstules R. Tautmīl-Bērziņa kgam. B, 126.
— Krievu teatris. [Suchova-Kobiļina drama «Kriminallietas».] BV, 5.
— — [Sezonas atklāšana ar Ostrovska «Belugina precības».] B, 202.
— — [M. Gorkija «Barbari».] B, 217. 218.
— Reinh. Veica X gadu skatuves darbības benefice. B, 196.
— Rīgas Latviešu teatris. BV, 11. 12.
— — [Annas Brigaderes «Ceļa jūtīs» pirmizr.] B, 14.—16.
— — [Gētes «Egmonts».] B, 75.
— — [J. Paleviča «Purvā» pirmizr.] B, 61. 63.
— — [M. Gorkija «Saules bērni».] B, 194.
— — [Rozentala-Krūmiņa «Sarkanais kungs».] BV, 17.
— — [Šillera «Laupītāji», sezonu atklājot.] B, 180.
— — [Šekspira «Spītnieces precības».] B, 250.
— — [Zudermaņa «Akmens starp akmeņiem» pirmizr.] B, 204.

[*Āriņš-Duburs, Jēkabs.*] *D.* Vācu teatris. [Vagnera «Tristans un Izolde» izr.] B, 18.
— [Vagnera «Tanheizera» izr.] B, 21.
— Viļuma Vēvera viesu izrāde. [Rīg. Latv. Biedr. ar St. Pšibiševska «Laime» un Ed. Vulfa «*Thea Moreni*».] B, 210. 212. 213.
[*Āronu Matīss*] *A.* Pie Baronatēva. B, 184.
— Taisnības labā. [«Rīgas Avīzes» resp. P. Vītoliņa uzbrukumi «Balsij».] B, 184.
As. — —. Zinību Komisijas vasaras sapulces 1906. gadā. PL, 34.
A. — — s. No Rīgas. Ielas literatura. LA, 16.
[*Asars, Jānis*] *Clio, rs.* «Andreja Kožuchova» autors [Sergejs Michailovičs Kravčinskis-Stepņaks] un viņa laikmets. TT, 3.
— [*An.*] Atkal «Jauns kurss» pie baroniem. PAtb, 11.
— *A.* Atkal viena brīvība. PL, 3.
— [*An.*] Baltiešu pašatzišanās. TT, 1.
— [*An.*] Baznīca un valsts. P, 22.
— [*An.*] Domas par tautas vadoņiem. PAtb, 6.
— Henriks Ibsens †. PAtb, 15.
— [*An.*] Iz «melno bruņinieku» preses. P, 8.
— *xx.* Izredzes. [Valsts dome un revoluc. kustība.] PAtb, 21.
— [*An.*] Kā rodas sabiedriski ideali? Prs, II, 3.—16. lpp.
— [*An.*] Latvieši un valsts dome. PAtb, 8.
— [*An.*] «Latvijas» denunciaciju evolucija. P, 14.
— [*An.*] «Latvijas» vēsturiskā gudrība. P, 12.
— [*An.*] Liberalisma atdzimšana. PAtb, 16.
— [*An.*] «Mājas Viesis» parauga numurs. P, 20.
— —*fa.* Māksla un revolucija. Kar, 1.—16. lpp.
— Neģeru deja latviešu dzejas valstī. [Torņkalna Sadraudzīgā Biedrība pamīšus starp Dubura deklamacijām uzved nēģeru deju «*Cake Valk*».] PAtb, 10.
— Par maz vēl negoda. [Vācu baronu aģitacija Vācijā.] PAtb, 26.
— Par politisko aklību. PAtb, 5.
— -*fa.* Pārskats par latviešu žurnalu vēsturi. Prs, I, 1.—7. lpp.
— [*An.*] Patiesība. [Ievads, gadu sākot.] P, 1.
— Pīlaru ragankāzas. PAtb, 11.
— [*An.*] Pilsoņu šķira un progress. PAtb, 29.
— «Pirmā oficiala latviešu saeima». [Vidzemes latv. zemnieku kongress.] PAtb, 33.
— [*An.*] Preses stāvoklis top arvien grūtāks. P, 9.
— [*An.*] Rīga. Iznācis 1. numurs no jaunas dienas avīzes. «Biedris». P, 3.
— *fa.* Rīgas Latv. biedrība un 1905. gads. Atb, 12.
— [*An.*] Strādnieki un inteliģence. TT, 8.
— *A.* Tagadējais politiskais moments. PL, 14.
— Tautai vārds! [Sakarā ar valsts domes atlaišanu.] PAtb, 31.
[*Austriņš, Antons*] *Herolds.* Saules bērni. Drama 4 cēl. no M. Gorkija. PrS, I, 47. lpp.
B. Andrievs Niedra kā zemnieku ķērājs. PAtb, 31.
B. Cēsis. [Apcietināšanas un J. Ozola grāmatu tirgotavas aizzīmogošana.] JDL, 15.
B. Latviešu mākslas teatris. PrS, II, 95. lpp.
B. Skolotāju pagaidu biroja sasauktā skolotāju konference. PAtb, 29.
B., A. [Bērziņš, Arturs?] Henriks Ibsens †. St, 113.—116. lpp.
— Īsa skice par M. Gorkija jaunāko lugu Barbari. B, 136.
— Kad ābeles zied. K. Skalbes dzejoļi. Otrs papildin. izdevums. B, 142.
B., A. Latv. teatris Grīziņkalnā. [Zeiboltu Jēkaba «Trīs soļi uz laimi».]

B., A. Par ziņu. [F. M. Dostojevskis.] B, 205.
— Radiščeva [Aleksandra Nikolajeviča] vajāšana [1790. gadā]. B, 135.
«Baltijas Vēstneša» administracija. Paziņojums [par «Balt. Vēstn.» aizliegšanu.] B, 10.
[*Baltpurviņš, Augusts*] *-ltp-*. Kā izšķirt literaturā talantu no smērētāja. St, 185.—186. lpp.
— -ltp-. Māksla un morale. St, 244.—245. lpp.
— Zimboli un viņu liktenis. St, 309.—310. lpp.
[*Bandrevičs, Ansis*] *Bandēnu Pastarīts*. Kaspara Biezbārža 100 gadu dzimšanas dienā. Jr, 2.
Be. Noziedznieks. Skatu luga 1 cēl. Tulk. Aug. Vārna-Vārtiņš. Sk, 2.
[*Bebris Juris*] *Bideru Juris, B. J.* Antons Čechovs 1860.—1904. Grām.: Antona Čechova Raksti. 1. burtnīca. Liepājā, 1906.
— Kronvalda Atis. Gabals iz latviešu garīgās dzīves. Sastād. no K. Kundziņa. B, 12.
[*Benjamiņš, Antons?*] *B., ab.* Jaunsudrabiņa drama «Traģedija» Uļejā. MV, 1./52.
[*Bērents, P., Āraižu mācītājs.*] Kāds vēsturisks darbs latviešu valodā. [Fr. Rozina «Latviešu zemnieks». Bernes izdev. 1904.] ML, 104. 105.
[*Bērziņš, Art.*] *Arturs*. Apollo teatrī «Selgā». Komedija no Fallija. Sk, 4.
— Latv. teatris Grīziņkalnā. [Ād. Alunāna «Kas tie tādi, kas dziedāja».] Sk, 3.
— Rīgas krievu teatris. «Saules bērni» no M. Gorkija. Sk, 3.
— Rīgas krievu teatris. [Pēc Senkeviča romana «Kurp eji» izr.] Sk, 4.
— *A. B.* Rīgas Latv. teatris. [A. Mierlauka benefice, izrādot M. Halbes «Jaunība».] L, 247.
— Henriks Ibsens †. Sk, 5. [Nenobeigts.]
— Jauna gada vakarā. Garlaicīgs sadzīves brītiņš. 1 cēl., no Pāvila Gruznas. Sk, 4.
— Poruku Jāņa kopoti raksti. Pirmais krājums. «Zalkša» izd. St, 58.—62. lpp.
— Zemgaliešu Biruta [Konstance Grencione] † 2. dec. 1906. g. St, 383.—384. lpp.
— Smags gaiss. Drama 4 cēl. no Zeltmata. L, 297.
[*Bērziņš, Jānis — Ziemelis*] Z. Vēstules no Parizes. PL, 14.
[*Bērziņš, Roberts*] *Tautmīlis-Bērziņš, R.* Henriks Ibsens un latvieši. B, 113.
— Malvine Vīgner un tautas dziesmas. Sk, 4.
— Pārskats par Latviešu teatra darbību 1905. gadā. B, 107.
[*Birkerts, Antons*] *—tons*. Arveda Bergmaņa benefice «Apollo» teatrī. ML, 249.
— Barbari. Maksima Gorkija. Rīgas krievu teatrī. ML, 198. 200. 201.
— *—tons, Antons*. Dzīves kliedziens. Drama 3 cēlienos no A. Šnitclera, ML, 167. 168.
— Ed. Veidenbauma dzejas. Sakopojis Pabēržu Rūdolfs. ML, 183. 185. 188. 189.
— Henriks Ibsens. MLp, 79. 83. 89. 101. 106.
— Viļuma Vēvera viesu izrāde. [Ed. Vulfa «Thea Moreni» un Pšibiševska «Laime».] ML, 192.
[*Birkerts, Pēters.*] *P. B.* Monistiskā vēstures uzskata attīstīšanās. XVIII g. simteņa franču materialisms (Pēc Beļtova [G. V. Plechanova].) MLp, 6. 11.
— II. Restauracijas laikmeta vēsturnieki. Tp, 35.
— III. Utopisti. Tp, 123. 129.
— IV. Vācu idealistiskā vēstures filozofija. Tp, 147. 153. 159.
— V. Tagadējais materialisms. Tp, 218. 224. 230. 242. 247. 253. 295. 263.
B., J. [garīdznieks] Arī kristīgi uzskati. (Aģitacijas brošura par labu vācu privileģijām Baltijā. «Kristīgā cilvēka brīvība no Mārt. Lutera uz viņa 400 gadu dzimšanas dienu.») ML, 214.

Blaumanis, Rūdolfs, [arī] *R. Bl.* «Haralds Eldgasts». [Jānis Miķelsons.] L, 22.
— Kalpa vīra dziesmas. [Pētera Līcīša dzejoļu paraugi.] L, 34.
— Meli un mīlestība. No Pētera Līcīša. [Priekšvārdi minētam stāstam.] L, 53.
— *Puliers, f. Blēdriķis.* Mūsu izbijušam idealam. [Satira par Fr. Veinberģi.] Lp, 8.
— Nepārvaramais. [Satira par O. Rāviņu.] Lp, 14.
— Vērtību pārvērtēšanas laikā. [Satira par P. Zālīti.] Lp, 15.
— Stāsts par divām pilsētām. No Čarlsa Dikensa. [Priekšvārds.] L, 56.
[*Bračs, Aug.*] *A. Br.-s, A.* J. Akuraters. Zieme|os. JDL, 16. 17. 19.
— «Austrums» pret Skalbi. PAp, 6.
— Bads. Knuta Hamsuna romans. Latviski no E. Jansona un A. Austriņa. ML, 4.
— Skolas druva. Lasāmā grāmata pilsētu un lauku skolām. Trešā daļa. Latv. rakstniecības teorija ar latv. rakstnieku paraugiem. Sastādījis P. Ābuls. ML, 37.
Breģis, J., drukatavas īpašnieks. Negodīga provokacija. [Par ziņojumu, ka J. Breģa druk. iespiesta nelegalā «Cīņa».] B, 258.
Brigader, Anna. Paskaidrojums [par lugas «Ceļa jūtīs» priekšvēsturi]. RA, 26.
— Pašas lietā. [Sakarā ar S. kritiku par lugu «Ceļa jūtīs».] RA, 34.
B-s. [*Bergs, Arveds?*] Neatliekams darbs. [Latvju daiļrakstniecības tulkošana krievu valodā.] B, 227.
— Rīgas teatru lietā. B, 228.
Cālītis, Ed. «Bezmiega naktis». Dzejoļi no Fr. Plostenieka. Dzl, 41.—44. lpp.
— [*An.*] «Cīņā dēļ maizes», Nr. 1 un 2. «Zignals». Vsevol. Garšina stāsts. «Izbalsots». Pēc Al. Volgina latv. attēlojis Ozoliņu Herberts. Dzl, 191. lpp.
— [*An.*] Dzejas pērles. Dziesmu krājums tautai līdz ar daudziem meldiju aizrādījumiem. Sakopojis un sakārtojis Plūdons. Dzl, 47. lpp.
— [*An.*] Grafa L. N. Tolstoja Kreicera sonata. A. Gērta (V. Altberga) apg. Dzl, 95. lpp.
— [*An.*] Latviešu literatura. Sarakstījis Līgotņu Jēkabs. Dzl, 480. lpp.
— *Ed. C.* Latviešu mākslas sabiedrība. B, 78.
— [*An.*] Marseļjieši. Feliksa Gra stāsts iz lielās franču revolucijas laikiem. Dzl, 45.—46. lpp.
— [*An.*] M. Materlinka: Piecpadsmit dziesmas Kārļa Jākobsona tulkotas. Dzl, 239. lpp.
— [*An.*] Nākotnes Skaņas. Dzejoļu krājums. Dzl, 47. lpp.
— [*An.*] «Nākotne». — Zinātnisks un literarisks žurnals. «Zinātne un Dzīve». — Populari zinātnisks un literarisks žurnals. Dzl, 48. lpp.
— Ziemas naktis. Rakstu krājums, K. Skalbes vadīts. Dzl, 240. lpp.
— [*An.*] Poruku Jāņa Kopoti raksti. Dzl, 94. lpp.
— [*An.*] Sarkanās lapas. Lejas-Krūmiņa salasītas. I. Karaļa svārki. No Henrika Pontoppidana. Dzl, 46. lpp.
— [*An.*] Savienošanās. *(Slub.)* Pšibiševska drama Artura Bērziņa tulkojumā. Dzl, 191. lpp.
— [*An.*] Sniegbaltīte. Sapņu balade no K. Jākobsona. Dzl, 191. lpp.
— Šķiru māksla. Dzl, 277.—285., 325.—330., 382.—384. lpp.
— [*An.*] Tuksneša ceļotājs. J. Miķelsona dzejas. Dzl, 479. lpp.
— [*An.*] Uz aizlauzta zara. K. Jākobsona dzejoļi. Dzl, 96. lpp.
Cālītis, Ed., Kārlis Krūza. Zemgaliešu Biruta [*Auguste Grencione*]. *J. Akuraters. J. Jaunsudrabiņš. Kārlis Strāls. A. Baltpurviņš. Kārlis Jākobsons. Kārlis Skalbe.* Mūsu mākslas motivi. Dzl, 193.—197. lpp.
[*Celms, Julijs.*] Almokrats. Kapitalistiskā prese. PL, 7.
D. Henriks Ibsens. B, 91.
Dārziņš, Emils, [arī] *E. D.* Vācu teatris. [Fr. Lehara operetes *«Die Juxheirath»* pirmizr.] B, 17.

[*Dauge, Pauls.*] Пук. К характеристике аграрного движения в Прибалтийском крае. Grām.: Сборник. Москва, 1906, с. 1—15.
— *P. D.* Pētera Balo ž a prāva. [1863. gadā.] Pēc M. Lemkes. Prs, I, 18.—31., II, 21.—28. lpp.
Davidovs, A. G. No Baltijas agrarvēstures. ML, 233. 235. 237.
[*Deglavs, Aug.*] *-ea-* «Apollo» teatris. [Marijas Velēnas «Uz vecām drupām».] ML, 80.
— Ausekļa teatris. [Marijas Velēnas «Viņi nāk».] JDL, 5.
— Hartmaņa Neapzinošā filozofija. [Polemika ar Z.] ML, 193. 194.
— «Klizma» un «vēsturiskais materialisms». [Atbilde uz s. atreferējumu.] ML, 199.
— *-ea-.* Latviešu dzejas valstī. [J. Dubura-Āriņa dziesmu un deklamaciju vakars.] ML, 47.
— Latv. teatris Grīziņkalnā. [Ād. Alunāna «Mūsu senči».] ML, 18.
— Par «Auseklī» turētiem filozofiskiem priekšnesumiem. [E. Hartmaņa «Neapzinoša filozofija».] B, 192.
— *-ea-.* Roberta Tautmīļa-Bērziņa «Skatuve». ML, 17. 19.
— Vēsturiskais materialisms. Apcerējums. LK 1907. gadam, 27.—40. lpp.
Ds. [*V. Dermanis?*] «Nākotne». Zinātnisks un literarisks žurnals. Nr. 1.—3. PAtb, 24.
— «Zinātne un dzīve». Populari zinātnisks un literarisks žurnals. Nr. 1.—5. PAtb, 34.
Dišlers, K. Merķeļa raksti. Kv, II, 79. lpp.
— Zvaigžņu nakts. Dzejas no J. Akuratera. Kv, I, 77.—79. lpp.
Dn. Drīz iztiesāšot brāļu [Jāņa un Hermaņa] Asaru lietu. ML, 116.
[*Ducmanis, Kārlis*] *K. D.* Cīņā dēļ tiesībām. Sarakst. V. Berenštams. Tulk. A. Steins. PL, 3. 5.
— Iz latviešu humora un satiras nezāļu lauka. «Ņirga», Reķu-Viesoņa [K. Mačernieka] vadībā, humoristiski-zatiriski pipari. PLp, 19.
— *Atsk., Atskabarga, K. D.* Latviešu iepriecinātājs. [Par Fr. Veinbergu.] Zib, 6.—9. lpp.
— Maskarade Rīgas Latv. biedribas namā. Vastlāvju jeb meteņu joks. Tg, 5.
Dulbe, Aleksandrs, [arī] *Al. D., A. D.* Beletristika grāmatās. Referats. RLB Zinīb. Komis. vas. sapulcēs. RA, 134. 140.
— Bezmiega naktis. Fr. Plostenieka dzejoļi. RA, 223.
— Bibliografija. [R. L. B. derīg. grāmat. Nodaļas darbība.] RA, 229.
— Domas par literaturu un tās sakaru ar dzīvi. Ed. Cālīša apcerējums. RA, 240.
— Kaspars Biezbārdis. [Zinīb. Komis. sapulcē lasītā referata atstāstījums.] RA, 264.
— *Al. D., —e.* Latv. teatris. [M. Gorkija «Saules bērni».] RA, 204.
— [Šekspira «Spītnieces precības».] RA, 259.
— [Zudermaņa «Akmens starp akmeņiem».] RA, 213.
— Nemiera stundas. J. Gulbja dzejas. RA, 252.
— Oskara Uailda pasakas «Zem granatu kokiem». RA, 273.
— Par skaistumu mākslā un dabā. Pēc prof. Hauke. RApiel, 158.
— Rīgas Latv. biedr. zālē. [Viļuma Vēvera izrādes, uzvedot Vulfa «Thea Moreni» un Pšibiševska «Laime».] RA, 218.
— Paštautu rakstnieki. I. Der. Grām. Nod. izdevums. RA, 273.
— Poruka dzejas. «Zalktis» izd. RApiel, 164.
— Poruka raksti. II. «Zalkša» apg. RA, 256.
— Pusdienas tveicē. Līgotņu Jēkaba dzejas. RA, 199.
— [*An.*] Ziemeļos. J. Akuratera dzejas. RA, 240.
— «Trimpulas». Diženajo Bernharda dzejoļu krājums. RA, 187.
— «Vizbuļi» no Annas Brigader. RA, 175.

E. Latviešu mākslinieku klubs. RA, 162.
— *V. E.* Krievu teatris. PrS, I, 47. lpp.
— Vācija, Zecesija un vēl kas. B, 196.
Eglīts, Viktors, [arī] *V. Eg., V. E.* Haralda Eldgasta [J. Miķelsona] Zvaigžņotās naktis. PrS, II, 91.—93. lpp.
— Iz piezīmju grāmatas. Dzl, 428.—432., 524.—527. lpp.
— Referats par pag. gada [1905.] latviešu literaturu krievu žurnalā «Vesi». Dzl, 232. 234. lpp.
Enderling, P. Par japaņu literaturu. Tulk. stud. A.[nastasija] Čikste. MLp, 177.
Engelss, Fridrichs. Socialisma attīstīšanās no utopijas par zinātni. Kar, 81.—115. lpp.
Flaišlens, Cezars. Māksla un dzīve. Ar autora laipnu atļauju iz viņa rakstiem atstāstījis Zeltmatas. [Ernests Kārkliņš.] PrS, III, 123.—128. lpp.
F. P. L. Rīgas Latv. teatris. [Gētes «Egmonta» pirmizr.] L, 67.
Fr. Mūsu tautskolotāji un brīvības kustība Baltijā. PV, 8.
Fregats. «Nemiera stundās». J. Gulbja dzejas. PV, 18.
Freimanis, Aleksandrs. Atklāta vēstule «Pārskats par Latv. teatra darbību 1905. gadā» sacerētājam R. Tautmīl-Bērziņ kgm. B, 120.
— Paskaidrojums uz P. Ozoliņa kga paskaidrojumu. RA, 179.
G. Iz ārzemju literaturas. Kv, II, 68.—72. lpp.
— *Und Pippa tanzt!* (Un Pipa dejo.) Gerh. Hauptmaņa 4 cēl. pasaku drama. Kv, II, 72.—74. lpp.
[*Ginters, Augusts*] *Aug.* Vēstules no Ciriches. Latviešu emigrantu dzīve ārzemēs. PAtb, 25.
Gleichen-Russwurm. Aleksandr von. Mākslas, etikas un estetikas jautājumi. Tulk. Lt. [J. Roze.] Jnt, 1.—3.
[*Goldmans, Jānis*] *G. Oldmans.* Piebalgas Reiņa [R. Kaudzīša] padomi latviešu domniekiem. PLp, 21.
Gruzenbergs, S. A. Līdzcietības ideja Šopenhauera un Nīčšes filozofijā. Atstāst. E. PV, 23.
Gruzna, Pāvils. Liepājas Latv. teatris. Sk, 6.
— [Ibsena «Mazais Eijolfs».] B, 236.
— Krievu pirmās ceļojošas dramatiskas trupas viesu izrādes «Uļeja» zālē. Sk, 9./10.
— Pilsētas krievu teatris. [Iespaidi.] B, 230.
— V. F. Komisarževskajas ansambļa viesošanās Rīgas pilsētas Krievu teatrī 2. sept. [Personīgi iespaidi.] Sk. 7.
Günther, Hans von. Dzejnieks, kritiķis un publika. PrS, II, 89.—90. lpp., III, 131.—132. lpp.
[*Ģersons, Ādolfs*] *Sn.* J. Jaunsudrabiņa «Traģedija» Viļuma Vēvera atvadīšanās izrādē «Uļejā». L, 244.
— Viļuma Vēvera viesu izrāde. [Ed. Vulfa «Thea Moreni» un Pšibiševska «Laime».] L, 192.
Heckel, Ernst, prof. Monistiskais uzskats par darbu. Vēsturisks apskats. Tulk. R. Makstis. ZuDz, 5.
[*Hohenlohe-Schillingsfirst, Chlodwig zu.*] Turgeņevs par Krievijas stāvokli. B, 227.
[*Holländer*] *Felikss Holenders.* Nekrologs biedrim. [Heinricham Hartam.] Tulk. Lt. [Jēkabs Roze.] MLp, 106.
H. un R. Vēl reiz mazinieku taktika. Cņ, 41.
I. Gorkija «Dibenā» Rīg. Latv. teatrī. L, 30.
Inķis, J[*ānis*]. Kārlis Liecnieks miris. Ar ģīmetni. Av, 247. lpp.
[*Inozemcevs, I. A.*] *Ivin.* Tautskolu inspektora kongresa lietā. B, 222.
I., A. Cīņā dēļ tiesībām. V. Berenštama. Tulk. A. Šteins. JR, VIII, 183. lpp.

J., A. Garlība Merķeļa raksti. Latvieši. Vidzemes senatne. Vanems Imanta. Brīvie latvieši un igauņi. JR, VIII, 188.—189. lpp.
J., A. Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties. K. Skalbes. JR, VIII, 183. lpp.
Jākobsons, K. «Kāvi». PrS, 93. lpp.
[*Jankavs, Jānis?*] *J.* «Dzīve nav svētnīca, bet darbnīca». [Dekadentisms latv. literaturā.] DrbK 1907. gadam, 27.—31. lpp.
[*Jankavs, Jānis.*] —*vs.* Kā atdzima misticisms? ML, 207. 208. 210. 213. 215. 218. 219. 221. 225.
— —*vs.* Slimā un veselā inteliģence. ML, 122. 123.
[*Jansons-Brauns, Janis.*] *B., Br., br.* Paskaidrojums. Cņ, 50.
— —*ns.* Proletariats, buržuazija un valsts dome. Atb, 12.
— *Br.* Zocialdemokratijas loma tagadējā Krievijas revolucijā. Cn, 48.
[*Jaunsudrabiņš, J.*] *J. J.* Apollo teatrī. [Vildenbrucha «Smaidule».] St, 255. lpp.
— Balsis iz publikas. [Par «Zalkti» un «Stariem».] B, 280.
— J. J. RLB Zinību komisijas vasaras sapulce 20. u. 21. jūn. 1906. St, 63. lpp.
Jederču Prancs. Kaj spriž par «Ausekli». As, 24. 25.
J., K. Jauni mēnešraksti. [«Muzikas Druva» un «Skatuve».] B, 13.
K. Alūksne. [Soda ekspedicija 19.(7.) janv. nodedzinājusi izdevēja J. Ozola grāmatu tirgotavas filiali.] BV, 7.
K. «Apollo» teatris. [Fallija «Arnolds Nolle».] L, 80.
— [Marijas Velēnas «Uz vecām drupām».] B, 104.
— [Rob. Tautmiļa-Bērziņa «Lauku ziedos» pirmizr.] B, 125.
K. Беседа с членом ученого комитета Министерства Народного просвещения Г. Г. Виссендорфом. «Торгово-Промышл. Газета» 1906, 22 марта.
K. Duburs kā Rīgas Latv. teatra kritiķis. RA, 20.
K. «Gaisma». Pyrma latgališu avize. T, 13.
K. Krievu teatris. [H. Zudermaņa «Akmens starp akmeņiem».] RA, 9. 10.
K. Nereta. [Cariskā soda ekspedicija nošāvusi dzejnieku un skolotāju Jūliju Dievkociņu u. c. revolucionarus.] L, 5.
K., A. Mūsu lugu lietā. L, 64.
K. [*Ozols, J.-Kļims?*] Māksla un buržuazija. Rķ, I, 25.—27. lpp.
K., A. Laukskolotāju vaina pie Baltijas nemieriem. Jnt, 17.
Kāds skolotājs. Latvijas skolotāju kongresa piemiņai. PAC, 2.
Kāpenieks. Friča [Veinberģa] filozofija. Vārd, 347. lpp.
— Visur iekritis. (Pēc A. Dulbes parauga.) Vārd, 206. lpp.
Kar., J. Inteliģence un zocialdemokratija. Lsm, I, 65.—74. lpp.
[*Kārkliņš, Ernests*] —*tis, Z-tis, —atis, Z. K., Zeltm., Zeltmatis, Z.* Antona Čechova raksti. 1. burtn. Izd. Liepājas latv. grām. izd. biedrība. L, 184.
— «Apollo» teatris. [Fallija «Selgā».] L, 48.
— — [Ed. Vulfa «Rožainas dienas».] B, 145.
— Atbilde «Apollo» teatra vadītājiem. B, 196.
— Atsaukums. [Apollo teatra lietā.] B, 191.
— *Zeltm.* Cezars Flaišlens. PrS, III, 123. lpp.
— Čechovs uz latviešu skatuves. («Ivanovs», drama 4 cēlienos.) B, 137. 138.
— *Zeltmatis.* Daiļrakstniecība mūsu jaunajos mēnešrakstos. St, 49.—57. 120.—124. 187.—191. 246.—249. 312.—320. lpp.
— Dramatiskā rakstniecība. (1903.—1906. g.) JR, 129.—151. lpp.
— Dzīvības eleksirs. [Satira par Viktora Eglīša romanu.] Vārd, 191. lpp.
— Etiskie problemi modernā dramā. Zlkt, I, 139.—150. lpp.
— Henriks Ibsens †. L, 86.
— «Jaunība». Drama 3 cēl. no Maksa Halbes, Dzm, 1.
— Krievu teatris. [Ibsena «Meža pile».] L, 44.
— — [A. Skaratina un S. Bieloja dramas «Trīs» (pēc Gorkija romana) pirmizr.] L, 56.
— Maksima Gorkija jaunākā luga «Barbari». PrS, III, 133.—134. lpp.

[*Kārkliņš, Ernests.*] Mūsu manīgais valsts domnieks. [Satira par Fr. Grosvaldu.] Vārd, 279. lpp.
— *Zeltm.* Mūsu mēnešraksti. («Pret Sauli». «Kāvi». «Dzelmē». «Stari».) JR, VIII, 189.—192. lpp.
— *Ak...* Paurē šaurā, iedomu čaurā... Parodija V. Eglīša «Dziļupē plašā...». Vārd, 284. lpp.
— Rīgas Latv. teatris. [M. Gorkija «Saules bērni» pirmizr.] B, 88. 89.
— Rīgas Latv. teatris. [M. Gorkija «Saules bērni» pirmizr.] L, 80.
— — [H. Zudermaņa «Akmens starp akmeņiem» pirmizr.] L, 186. 187.
— — [M. Gorkija «Saules bērni».] L, 168.
— — [Reinh. Veica pirmā uzstāšanās Šekspira «Spītnieces precībās».] Ł, 233.
— — [Sezonas atklāšana ar Šillera «Laupītāji».] L, 161.
— Savienošanās. *(Śluby.)* Staņislava Pšibiševska drama trijos cēlienos. Tulk. A. Bērziņš. St, 249.—255. lpp.
— Strīpa pār rēķinu. (Divu valsts domnieku [Grosvalda un Kreicberģa] sievu saruna.) Vārd, 290. lpp.
— —*tis.* Zinību Komisijas vasaras sapulces 1906. gadā. B, 122. 123. 130.
— «Zvaigžņotās naktis». Haralda Eldgasta dvēseles stāsts. B, 113.
— «Zīdi». Dramatiski skati 4 cēl. no J. Cirikova. Tulk. J. Ziemelis. B, 160.
K., E. Literaturas konvencijas nozīme priekš latviešiem. B, 101.
Keyzerling, H[*ermann*]. Filozofija kā māksla. Tulk. A. Ķ[leniņš]. Zlkt, II, 148.—151. lpp.
K., J. Eduards Veidenbaums. St, 241.—243. lpp.
[*Klaustiņš, Roberts.*] *R. Kl., R. K., -st-.* A. Niedras beletristika. Apcerējums. RApiel, 5. 10. 16. 22. 28. 34. 40.
—. *st-.* Darbs. Rakstu krājums zem Raiņa redakcijas. JR, VIII, 181. lpp.
— Jaunība. Rakstu krājums. Sakop. J. Bērziņš. JR, VIII, 181. lpp.
— *R. Kļ., R. K.* Kronvalda Atis. Gabals iz latv. garīgās dzīves. Sastād. no K. Kundziņa. JR, VIII, 186. lpp.
— Latviešu rakstniecības chrestomatija ar lit.-vēstur. piezīmēm. Sastād. Teod. Zeiferts. Pirmais laikmets. JR, VIII, 183. lpp.
— — Otrais laikmets. JR, VIII, 184.—186. lpp.
— «Mērnieku laiki». A, 63.—74. lpp. [Nenobeigts.]
— Poruka Jāņa kopoti raksti. I sējums. «Poruka dzejas». Apg. «Zalktis». JR, VIII, 172. lpp.
— — II sējums. Poruka stāsti. Tp, 173. lpp.
— Rakstniecības vēsture vai teorija? JR, VIII, 101.—107. lpp.
— Rīta Skaņas. Latviešu rakstnieku oriģinaldarbi. Rediģ. Līgotņu Jēkabs. I un II, JR, VIII, 180. lpp.
— Ziemas naktis. Rakstu krājums. K. Skalbes redakcijā. JR, VIII, 180. lpp.
— Zilizāna sirdsdedze no Poruka Jāņa. JR, VIII, 182. lpp.
[*Kleinberģis, Jānis.*] *-nb-, J. Kl.* Poruka dzejas. Grām. apg. «Zalktis». Jnt, 19.
— *Kļ.* — [*J. Ozols-Kļims?*] Zemes konfiskacija un buržuazija, Cņ, 37.
[*Kļaviņš, Jānis.*] *Asmas Jancis, As---, Asma.* Glābējs-trans. [Satira par Andr. Niedru.] Ņrg, VI, 3. lpp.
Kļ., J. Atgādinājums pēdējā stundā. [Par literaturas fonda bezdarbību.] B, 255.
[*Konietis, L.*] *L.-Kon... tis.* Vēstule no Pēterburgas. I. [Pēterb. latv. laikrakstī un viņu vēstures.] RA, 198.
Kr. Jauna parādība latviešu literaturā un mākslā. «Stari» mēnešraksts literaturai un mākslai, līdz ar nodaļu fotografijai. B, 255.
Kramagabals. Kāda ievērojama latvieša vīra teicieni. [Satira par K. Jēkabsona romanu «Ugunīs».] Vrd, 231. lpp.
[*Krasts, Ed.*] *Mozeniajs.* Vēstules uz redakciju. [Aģitacija pret «Gaismu».] G, 3.
Kreicberģis, Jānis. Knuts Hamsuns. Studija. St, 371.—382. lpp.

Krūza, Kārlis, [arī] *Vēsmiņu Kārlis.* Ed. Veidenbauma dzejas. Sakopojis Pabēržu Rūdolfs. Dzl, 238.—239. lpp.
— Henriks Ibsens †. Dzl, 40. lpp.
— J. Akuraters. «Ziemeļos». Dzejas. Kv, II, 76.—78. lpp.
— Jūlija Dievkociņa piemiņai. Dzl, 470.—476. lpp.
— Par mūsu literaturu. LZmgk 1907. gadam, 2.—14. lpp.
— Parodijas. Dzl, 426.—428. lpp.
— «Pēdējais brīnums». [Zinību komisijas vasaras sapulces agrāk un 1906. gadā.] Dzl, 139.—140. lpp.
— Poruku Jāņa kopoti raksti. Pirmais krājums. Dzejas. Apg. «Zalktis». PrS, I. 41.—43. lpp.
— Poruku Jāņa Kopoti raksti. Dzl, 91.—94. lpp.
— Publikas vienaldzība. Dzl, 219.—227. lpp.
— Raiņa Vētras sēja. Dzejas. PrS, I, 39.—40. lpp.
— K. Kr. Rīgas Latv. teatris. [Šillera «Laupītāji».] Pl, 1.
— «Stari». Mēnešraksts literaturai un mākslai, līdz ar nodaļu fotografijai. Dzl, 234.—237. lpp.

[*Kukurs, Alfreds.*] *Mazais-Dundurs.* Krs. Pašvaldis. Cik ilgi tas tā ies? [Al. Dulbe un RLB Zin. kom. vasaras sapulces.] Vrd, 170. lpp.
Kundziņš, K.[*ārlis.*] Latviešu profesuras lietā. RA, 268.
Ķeniņš, Atis. Fallijs. Zlkt, I, 161.—178. lpp.
L. «Apollo» teatris. [Fallija «Arnolds Nolle».] B, 92.
L. Profesora E. Zemmera bēres. B, 273.
Lafargs, Pauls. Buržuazija un zinātne. Kar, 306.—309. lpp.
— Fridrichs Engelss. Cb, 53.—59. lpp.
[*Landers, Kārlis.*] *K. L.* Kāds vārds par vienu grāmatu. [Fr. Roziņa «Latviešu zemnieks».] PAC, 6.
Ландер, К. Очерки из истории латышского народа. [Plašāks apcerējums par latviešiem, vēsturi, literaturu, kulturu.] «Русская Мысль», 1906, Nr. VIII—X.
[*Lapiņš, Jānis.*] *J. L.* Tumša lapa pagātnē. [19. gadusimteņa pirmā puse latviešu vēsturē.] GPA, 5.—8. PL, 1. (Beigas.)
Latvietis. Ko darīt ar revolucionariem skolotājiem? RA, 135.
Latv. Soc.-dem. Str. part. Skolot. pagaidu birojs. Jautājumu loksne. PAtb, 22.
[*Lejas-Krūmiņš, Teodors.*] *L. K.* Krievu teatris. [Zudermaņa «Akmens starp akmeņiem».] BV, 10.
Lejdumniks, Indr. Par Piterburgas Latwiszu Muzikalisku Bidribu. G, 8. 9.
Liepiņš, A. Fr. Jansons †. Dr, 36.
— Kārlis Liecnieks †. Īsa biografiska skice. Av, 250. lpp.
[*Līvens, A., fon first.*] Balsis Vācijā par Baltiju. [Berlines laikrakstā «Die Woche» iespiestā A. Līvena raksta atstāstījums.] RA, 11.
Lo. Krievu teatris. [M. Gorkija «Barbari» pirmizr.] RA, 227.
[*Lomanis, A.*] *A. L.* Ļevs Tolstojs par mūsu V. Domi. RA, 135.
Ltg. Vācu teatris. [Čaikovska «Pīķa dāma».] RA, 282.
— Vācu teatris. [Gētes «Fausta» I un II daļas uzvedums.] RA, 256.
Lūgums apvainoto skolotāju lietā. [Rīgas tautskolotāju un vecāku savienības iesniegums Baltijas ģeneralgubernatoram 19. febr. 1906. g.] B, 32.
Ļaudons, V., [arī] *V. Ļ.* [*Rob. Tautmīlis-Bērziņš.*] «Apollo» teatris. [Blumentāla un Kadelburga «Nelaimes putns». Bril'a «Sarkanais tiesneša mētelis». J. Zeibolta «Trīs soļi uz laimi». Fallija «Arnolds Nolle». Aspazijas «Zeltīte». M. Velenas «Uz vecām drupām».] Sk, 5.
— Rīgas latviešu teatri. Sk, 2.
— [M. Halbes «Straume». A. Čechova «Ivanovs». Ed. Vulfa «Rožainās dienas».] Sk, 6.

Ļaudons, V. [*R. Tautmīlis-Bērziņš.*] Rīgas Latv. teatris [Gorkija «Saules bērni». Štreichera «Andreja vakarā» Vārnas-Vārtiņa lokalizējumā.] Sk, 7.
— [H. Zudermaņa «Akmens starp akmeņiem». Naidjonova «Avdotjas dzīve».] Sk, 8.
M. Profesora E. Zemmera apbedīšana. L, 257.
M. [*Kurševice, Emilija?*] Savienībnieku draudu vēstules. [Viņu organa «Strādnieks» nostāja.] Cņ, 38.
[*Mačernieks, Kārlis. An.*] Draudzības sakars. [Satira par Nik. Puriņu un Aug. Deglavu.] Ņr, VI, 6. lpp.
— *«Ņirgas» redaktors-izdevējs.* Ievadam. Ņr, 1. lpp.
— [*An.*] Summarium. Dāvāts K. Jākobsonam. Ņr, IV, 9. lpp.
Mačus. Vēstule redakcijai. [Pretraksts N. kritikai par «Rūķi» 2. num.] PAC, 5.
[*Makstis, Roberts.*] «Zinātne un Dzīve» izdevējs. Lasītājiem. ZuDz, 1.
— «Zinātnes un Dzīves» lasītājiem. [Par līdzšinējā red. K. Jansona atsacīšanos no red. pienākumiem un par žurnala turpm. mērķiem un uzdevumiem.] ZuDz, 7.
[*Maļinovskis, A. A.*] *Bogdanovs, A.* Patriarchalā ģints sabiedrības organizacija. Tulk. K. un F-ns. ZuDz, 3.—5.
— *Bogdanovs, A.* Revolucija un filozofija. TT, 4.
(Markovs, Ilūkstes priesteris.) Vai jums rakstu mācītājiem un liekuļiem! [Par garīdznieku izturēšanos brīvības kustībā.] ML, 58.
Markss, Kārlis. Prūsijas revolucijas bilance. Kar, 249.—269. lpp.
Mazais. «Cīņas» saturs. Cņ, 50.
Mazais brālis. Āzis par dārznieku. [Dr. P. Zāliša brauciens uz Pēterburgu.] L, 249.
[*Melnalksnis, Aug.*] *Meln. Alk., M.—A., Melnais Alksnis.* «Bangās». Z. Ležara drama. Sk, 9./10.
— «Goda jautājumi». L. Ždanova un A. Gensa luga. Sk, 4.
— Maksima Gorkija jaunā luga «Barbari». Sk, 4.
— Šolom Aša dzejiskā drama «Ceļā uz Cianu». Sk, 3.
Mēringš, Francis. Iz Vācijas šķiru cīņas vēstures. Tulk. -f. Nk, II, 24.—30.
Mežāks, M. Pareizticīgie latvieši. L, 205.—207.
М., Н. Крестьянское дело в Лифляндской губернии. «Вестник Европы», 1906, XII.
[*Mierkalns, Fr.*] *Coilos.* Latv. teatris Grīziņkalnā. [Fallija «Selgā».] Lk, 2.
[*Miķelsons, Jānis-Eldgasts.*] *H. E-s.* Gerhards Hauptmans. Elga. Drama. PrS, I. 44.—46. lpp.
— H. Zudermans. Akmens uz akmeņiem. Skatu luga 4 cēlienos. PrS, I, 46. lpp.
-M.-J.- [*Balodis, Rūd?*] Latviešu rakstniecības nākotne. B, 143.
[*Millers, Kārlis*] *Z. K.* Profesors emer. Eižens Zemmers pēdējā gaitā. RA, 285.
Ms. Franču buržuazijas prese uzstājas pret Maksimu Gorkiju. Rķ, II, 54. lpp.
N. «Rūķi». Nr. 2. PAC, 3.
«Narodnoje Chozjaistvo». Inflantiešu pirmās avīzes [«Gaisma»] liktenis. [Viņas boikots no katoļu mācītāju puses.] JDL, 15.
«Naša Žizņ». Baltijas muižniecība, garīdzniecība un zemnieki. ML, 6.
[*Neilands, Augusts*] *Augusts Kokalis., A. K.* Atbilde Jānim Rudzīša kungam. Jnt, 26.
— Mākslas mīļotāju teatris Jelgavā, Pētera Viļuma vadībā. [M. Gorkija «Saules bērni.»] Jnt, 30.
«Neue Freie Presse». No Ibsena intimās dzīves. MLp, 79.
Nelabais. Dziesma dziedama «grūtā brīdī». [Satira par Andr. Niedru.] Vrd, 267. lpp.
— Jau aiz vecās Rīgas torņiem... [Satira par A. Niedru.] Sprn, I, 3. lpp.

Nestudētais. Smiltene. [Skolotāja un literata] Cukura laikmets Smiltenē un viņas apkārtnē. RA, 54.
Nicše, Fr[idrichs]. Par jauniem elkiem. Tulk. J. Ak[uraters]. PrS, 23.—24. lpp.
— Par lasīšanu un rakstīšanu. St, 14.—15. lpp.
— Zaratustras runas. I. Par trim pārmaiņām. II. Par tikumības mācītājiem. Tulk. J. MLp, 263.
[Niedra, Andr. An.] «Austruma» lasītājiem. [Programa 1906. gadam.] A, I. [Uz vāka.]
Niedra, Andrievs. «Dē[ls] saprašanās». [A. Niedras «*Dūna Zeitg*'ā» iespiesto rakstu atstāstījums.] RA, 48. 49. 50. 55.
N., J. Alūksne. [Soda ekspedicija nodedzinājusi J. Ozola grāmattirgotavas filiali.] JDL, 7.
Nn. Līve. Rakstnieka A. Niedras rīcība. RA, 1.
N. N. «Apollo» teatris. [Aspazijas «Zeltīte».] B, 96.
Ozoliņš, P. Paskaidrojums uz A. Freimaņa un Dubura [Āriņa] kgu rakstiem. RA, 169.
[Ozols, Jānis-Kļims] — *Kļ.-* — Kadetu taktika domē. Cņ, 33.
— Kadeti stāv kaktā un dome diferencējas. Cņ, 34.
— Vai mums domāti pabalsti? Cņ, 36. 37.
P. Par aktiera Rūdolfa Bērziņa apcietināšanu. L, 161.
P. Aleksandrs Kielands †. L, 48.
P. Zemgaliešu Birula [Konstance Grencione] miruse. ML, 244.
[Paeglu Mārtiņš.] *P. M.* Reiņa Dievkociņa [R. Laiviņa] «Gods un apziņa». Romans. B, 194.
[Pelcs, Dāvids.] Kažoku Dāvis. Tērbata jeb Tērpata? RA, 126.
Pelēkais akmens. Mūsu «apzinīgie» skolotāji. RA, 182.
[Pipiņš, Ērmanis] V. «Apollo» teatris. [Ed. Vulfa «Thea Moreni».] ML, 217.
— Pilsētas krievu teatris. G. Heiermansa «Sestais bauslis». ML, 186. 187.
— *V.* Kulturas vēsture. A. Jesena. ML, 196.
Pl. Peticijas un Baltijas «riteršafte». Skice iz mūsu dzimtenes pagātnes. B, 154.
Platess, Arnolds, Dr. phil. «Latvija». [Par «Dienas Lapas» agrāko redakciju.] MV, 64.
[Plikauss, Aug.] *A. P.* Bads. Knuta Hamsuna romans. Latv. no E. Jansona un A. Austriņa. Stn, 70.
— Cittautu rakstnieki. XI. Stn, 70.
— Cittautu rakstnieki. XII. Noveles no Paula Heizes. Stn, 70.
— Ed. Treimaņa dzejas. «Vientulībā» un «Sirds bērni». Stn, 31.
— *A. P.* Derīgu Grāmatu Nodaļas Kalendars 1906. Stn, 18.
— *A. P.* Kronvalda Atis. Gabals iz latviešu garīgās dzīves. Sastādīts no K. Kundziņa. Stn, 31.
— Latvijas Zemgaliešu Kalendars 1906. Stn, 15.
— Heinricha Heines Dzejas latviešu dzejnieku tulkojumā. Sakopojis Aug. Bračs. Stn, 23.
— Leonida Andrejeva Sarkanie smiekli. Jūl. Dievkociņa tulkots. Stn, 23.
— Lienītes pasaciņas no Mamina-Sibiraka. Tulk. P. Stāks. Stn, 70.
— Pirmā prāva. M. L. Gerbanovska godalgots stāsts. Tulk. Ed. Treimans. Stn, 23.
— Sīkpuķīšu vainadziņš. I. Izd. J. Linde, Talsos. Stn, 23.
— Māju Kalendars 1906. Stn, 19.
— Zīslaka Latviešu Kalendars 1906. Stn, 19.
Plūdons. [Vilis Lejnieks.] Poruka dzejas. Apg. «Zalktis». Dz, 10.
Plechanovs, G. Atklāta vēstule apzinīgiem strādniekiem. D, 8. P, 8. PV, 16.
— Par taktiku un netaktiskumu. PL, 27. 30.
— Spēks un varmācība. P, 3.
Polos, R. Kur paliek mūsu skatuves mākslinieki ... Sk, 9./10.

[*Przybyszewski.*] *Stanislavs Pšibiševskis.* Par dramu un teatri. Tulk. Arturs [Bērziņš]. Sk, 3.—6.

«Proļetarij». Ko mācāmies no bruņotās sacelšanās Maskavā? Cņ, 51.

[*Puriņš, Juris*] *Līvu Jurka, Lv. Jr.* Uguns ne laiks. Polifoniska romana ievads. [Satira par Kārli J ē k a b s o n u.] Sprn, I, 2. lpp.

R. Latviešu nedienas pirms 65 gadiem. B, 54.

Ra. Apollo teatris. Rud. Blaumaņa «Pazudušais dēls». Sk, 4.

— Eiropas tautu teatris. Bp, 179.

— Latv. teatris Grīziņkalnā. [Ād. Alunāna «Mūsu senči».] Sk, 3.

— Rīg. Latv. teatris. Fallija «Laura». Sk, 5.

R., A. Apsesdēls. Tāļu vēl rīts. Dzejoļi. PrS, I, 41. lpp.

[*Rācenis, J.*] *Saknīte.* Sabiedriskie ideali M. Gorkija [A. M. Peškova] dramās. Kritisks apcerējums. MLp, 165. 171.

[*Rainis, An.*] Dubļi Ķemeros. Par atbildi A. D e g l a v a m VrpK 1907. gadam, 69. lpp.

— [*An.*] Tautas aizstāvji G r o s v a l d s un O z o l i ņ š. tp, 13. lpp.

Rancāns, N., baznīckungs. Nu redakcijas. [Par «Saklas» boikotēšanu.] Ska, 9.

Reisners, M., fon. «Mēs baltieši». Tulk. -d-. Kar, 161.—169. lpp.

Рейснер-Реус, М. «Мы, Балты» (Письмо из Германии). «Русское Богатство», 1906, IV июнь.

Reiss, Zigmunds. Kā un kālab lai nodarbojas gar literaturu? Tulk. J. ML, 20. 21. 23. 24.

Reiznieks, Vold. Latviešu žurnalistu varžacis. RApiel, 169.

Reskins, Džons. Iz Džona Reskina rakstiem. Zlkt, I, 137. lpp.

[*Resnevica, Olga*] *Stud. med. O. R.* Italiešu klaidoņu tipi Roberto Brako dramās. MLp, 189.

Roland-Holst, Henriete. Ibsens. Kar, 29.—41. lpp.

[*Roze, Jēkabs.*] *Līgotņu Jēkabs, L. Jēkabs, Lt., L.* Apcerējumi no latviešu vēstures. ML, 208.

— «Apollo» teatris. [Fallija «Arnolds Nolle».] ML, 70.

— Bezmiega naktis. Dzejoļi no F. Plostenieka. ML, 41.

— Dzejas karaļmeita un pigmeji. [Sakarā ar J. Akuratera rakstu «Kā kritikas taisa».] ML, 153.

— Latviešu rakstniecības chrestomatija. Sastād. Teodors Zeiferts. Otrais laikmets. Jnt, 12. 13.

— Krievu teatra izrādes «Uļejā». [H. Ibsena «Mazais Ejolfs».] ML, 217.

— «Mūsu Laiki» specialkorespondents. «Latvijas» niknums. [Par valsts domnieku J. O z o l u.] ML, 88.

— *Līgotņu Jēkabs.* Nikolajs Ņekrasovs. (Biografija un kritisks apskats.) Grām.: Ņekrasova izmeklēti raksti, Rīgā, 1906. 6.—23. lpp.

— Pilsētas krievu teatris. [Sezonas atklāšana ar A. Ostrovska «Belugina precības».] ML, 183.

— Direktora Ņezlobina benefice. ML, 258.

— «Rotas» teatris. [R. Blaumaņa «Ļaunais gars».] ML, 248.

— Rakstnieku vakars Ķēniņu zālē 10. dec. ML, 249. 251.

— Trimpulas. Dzejiski starpbriži no Diženajo Bernharda. ML, 159.

— Uz svētkiem ieteicamas grāmatas. ML, 255. 257.

— «Uļeja» zālē izrādīja J. Jaunsudrabiņa dramu «Traģedija». ML, 243. 244.

Rozens, J. «Dienas apskata» un «Apskata» aizliegšanas lietā. BV, 19.

Rozentāls, Janis. Māksla un technika. Zlkt, I, 157.—160., III, 153.—157. lpp.

[*Roziņš, Fricis.*] *A.* Kāds vārds par šķirām un šķiru cīņu. [1) Z. Vinka Šķiru cīņa. Tulk. R. A-ais. 2) Rakstu krājums «Liesma».] Sks, 77.—87. lpp.

— *A.* Konstitucija, gorodovoji zemes zagļi. Bdr, 5.

— *A.* Pavistu partija. Bdr, 2.

— *A.* Reformacija un tautas izglītība. Bdr, 4.

[*Roziņš, Fricis.*] *A.* Strādnieku šķiras spēks. Bdr, 7.
— *A.* 1856. un 1906. Bdr, 1.
Rudzīts, J. Berlines iespaidi. [Teatru dzīve.] L, 21. 26. 30.
«Ruskija Vedomosti». Cenzura uz ārzemes izdevumiem. B, 275.
S. Jauna luga. [Annas Brigaderes «Ceļa jūtīs» pirmizr. Rīg. latv. teatrī.] LA, 12.
S. Latvieši un Francija. [Latv. revolucijas atbalss Francijā.] PAtb, 30.
Saltais. Teatris — skola. Sk, 2.
Sīkā Nātre. Nemezida. Pēc Viktora [E g l ī š a] motiviem. Ņr, X, 7. lpp.
[*Simsons, Henrijs.*] *H. S.* Vēstule no Parizes. Klemanso un Krievija. — Ārzemnieki par Latviju. PV, 20.
S., J. Latviešu teatra stāvoklis Jelgavā. Jnt, 40.
Skalbe, Kārlis, [arī] *K. S.* Dzeja un kultura. B, 240.
— Paskaidrojums. [Pie E. Kārkliņa-Zeltmata kritikas par A. Austriņa «Debesīs pa revolucijas laiku Krievijā».] St, 256. lpp.
— Poruku Jāņa «Dzejas». Izdevis «Zalktis». Kv, II, 74.—76. lpp.
Spunde, A.[*ugusts.*] A. Spundes un viņa tēva piedzīvojumi. (Gabals iz mūsu dzimtenes vēstures.) B, 188.—190.
[*Steiks, Jānis. An.*] Atbilde «Baltijas Vēstnesim». [Par vārdu «zinātne».] DSv, 8.
[*Stučka, Pēteris.*] §. Lūgt vai prasīt — jeb ar varu ņemt? Cņ, 33.
— Pa labi vai pa kreisi? Cņ, 46.
— *§.* Piezīmes pie biedra -ns. [J. Jansona-Brauna] raksta. Cņ, 39.
— *§.* Politiskā brīvība. Nk, III, 42.—52. lpp. Prs, II, 28.—64. lpp. (Turpmāk beigas.)
— [*An.*] «Zagļi un slepkavas» zinātnes tiesas priekšā. Nk, III, 72.—78., IV, 25.—29. lpp.
[*Stukmanis, Kārlis, Aug.*] Št. «Izmisuma» dzejas ziedi. [A. Runiķa-Ersa «Lūzumi».] RApiel, 279.
— «Strāvas» upuri. [«Akoti». Satira un Humors. Ed. Treimaņa sakopojumā.] RA, 188.
— *St.* Vecais «Zobgals» un «Zvinguls» uz neceļiem. [Par Ād. A l u n ā n a Zobgala kalendaru 1907.] RA, 285.
[*Stumbergs, J.*] *Js.* «Ķencis» latviešu avīžniecībā. [«Sadzīve un Reformas».] L, 155.
— *Js.* «Rigasche Rundschau» Rīgas Latv. teatra lietā. L, 213.
[*Stērste, Elza.*] *N. E.* Jelgavas latv. teatris. MDr, 14. lpp.
[*Škubers, M.*] *M. Š.* Apsesdēls. «Tumsā un tvanos» un «Tāļu vēl rīts». Rķ, II, 48.—52. lpp.
Šķipsne, J. Jaun-Gulbenes Dreinu mājas īpašnieks. Pie [-n-] raksta «Kāds rakstursisks jaunās strāvas iespaids uz veciem darbiniekiem?» [Atsaukums.] RA, 22.
(Šlicht, fon.) Atmiņas par [Aleksandru] Kielandu. Tulk. L. [Jēkabs Roze.] MLp, 45.
[*Teikmanis, Voldemārs.*] *J. L.* «Austrums» 1. burtnīca. RA, 60.
— *Juris Landskēns.* «Noda|as» kalendere 1907. g. RA, 207.
Tirkovs. Atmiņas. [Iz Krievijas revolucijas kustības 80. gados.] Pl, 2. (Nenobeigts.)
Tolstojs, Ļ. N. Zinātne un ticība. PLV, 8.—12. lpp.
Treimans, Ed. Friča [V e i n b e r g a] separatlūgums. ZvZK 1907. gadam, 69. lpp.
— Jeremiade. [Par Fr. V e i n b e r g u.] ZvZK 1907. gadam, 63. lpp.
— Puc, puc, Fricīt! [Par Fr. V e i n b e r g u.] PVp, 3.
— *Jukums, T., Tr., Zvārgulis.* Un Jūsmiņš [L a u t e n b a c h s] atkal dzied. Zib, 5.—6. lpp.

Upīts, Andr., [arī] *A. U.* Antona Čechova raksti. I. burtn. Izd. Liepājas latvisku grām. izd. biedrība. B, 196.
— Apsesdēla dzejoļi. I. «Tumsā un tvanos». II. Tālu vēl rīts. 1905. 80 un 62 lpp. B, 97.
— Cita pasaule. A. Saulieša tēlojums. B, 5.
— Dzejas pērles. Dziesmu krājumiņi tautai līdz ar meldiju aizrādījumiem. Sakopojis un sakārtojis Plūdons. Četri krājumiņi. B, 101.
— Dziesmu svētki. Fallija dzejoļi. 1906. 26 lpp. B, 76.
— Ed. Treimaņa (Zvārguļa) «Sirdsbērni», izmeklēti oriģinaldzejoļi. Apgādājis A. Gulbis. 100 lpp. B, 70.
— Fr. Plostenieka dzejas. Bezmiega naktis. B, 86.
— Heine un vācu šovinisti. B, 246. 247.
— Jaunākie dzejoļu krājumi. Atskats. B, 107.
— J. Miķelsona Tuksneša ceļotājs. Dzejas. B, 283.
— Kārļa Jākobsona dzejas: 1) Sniegbaltīte. Sapņu balade. 2) Uz aizlauzta zara. Dzejoļi. B, 142.
— Kārļa Skalbes Zemes dūmos. Dzejoļi. B, 283.
— Kreicera sonate. No L. N. Tolstoja. B, 149.
— Kungu baznīca vai tautas baznīca? Kāda igauņa balss baltiešu korī, A. Grencšteina. Latviski no Plūdoņa. J. Meļķisa apgādībā. Limbažos, 1906. 142 lpp. B, 231.
— Leonida Andrejeva raksti. I. Klusēšana. «Arāja» izdevums. B, 261.
— Mildas Ziedoņa reiboņi. Skices. B, 283.
— Ņekrasova izmeklēti raksti. Sastād. Līgotņu Jēkabs. B, 91.
— Poruka dzejas. Liriski dzejoļi. Burvju pīpe. Nebijušais un dīvi vientuļi. Vinjetes un vāka bilde no G. Šķiltera. 306 lpp. B, 59.
— Poruka stāsti. Kopotu rakstu otrais sējums. B, 130.
— Poruku Jāņa kopoti raksti. III sēj. Stāsti. B, 273.
— Runiķa Lūzumi. Dziesmas dzimtenei. B, 214.
— Uz kuru pusi?... Tirzmalietes stāsts. B, 119.
— Zelta adata no J. Poruka. B, 178.
— Oskars Uailds. Grām.: Zem granatu kokiem. Oskara Uailda pasakas. Tulk. Andr. Upīts. Rīgā. RLB Der. Grām. Nod. izd. 1906.
— Ziemas naktis. Rakstu krājums. K. Skalbes vadībā. 112 lpp. Izdevējs D. Zeltiņš, Rīgā, 1906. B, 190.
— Ziemeļos. J. Akuratera dzejas. A. Gulbja apgādībā, 60 lpp. B, 64.
V. Balsis iz publikas. [Par Antona Benjamiņa politisko darbību.] B, 267.
— В старой Риге. Юрий Новоселов. B, 227.
V. Es, latvju dzejnieks. [Satira par K. Jēkabsonu.] Ņrg, XII, 12. lpp.
V. «Kāvi». Žurnals literaturai un sabiedriskai dzīvei. PrS, 43. lpp.
V., A. Latviešu luga krievu valodā. [Jukuma Paleviča «Purvā». Ed. Vulfa tulkojums.] Sk, 1.
Vairāk proletariešu vārdā kāds proletariets. Mūsu zocialistu pašnotiesāšanās. [Sakarā ar A. Ģintera vēstuli no Ciriches par latv. emigrantu grūto materialo stāvokli.] RA, 141.
[*Viksna, Rūdolfs.*] *-uRu-.* J. Jaunsudrabiņa «Traģedija». Dzl, 377.—381. lpp.
V., K. Kādi vārdi kalendarniekiem. B, 166.
[*Vulfs, Ed.*] *Ed. V., Ed. V-s., Ed. V-fs., Odiņš.* Aktiera Rūdolfa Bērziņa vakars. B, 175.
— *Ed. V., Odiņš.* «Ausekļa teatris». [P. Gruznas «Jauna gada vakarā» un «Viņi nāk».] DAp, 6.
— Čechova «Ivanovs» Jelgavā. Sk, 5.
— Henriks Ibsens. Dzl, 141.—144. lpp.
— Leonida Andrejeva jaunā drama «Savva». Sk, 8.
— Krievu apkārtceļojošā teatra izrādes Rīgā. Dzl, 424.—426. lpp.

[*Vulfs, Ed.*] Latv. biedrības teatris. [Tolstoja «Tumsības vara».] DAp, 7.
— Pilsētas vācu teatris. [Ibsena svētku izrādes.] Pl, 2.
— Viļuma Vēvera atvadīšanās izrāde. [J. Jaunsudrabiņa «Traģedija».] Dzl, 476.—479. lpp.
— Viļuma Vēvera viesu izrādes. Dzl, 325.—336. lpp.
— *Ed. V.* «Svari». Dzl, 527.—528. lpp.
Z. Anna Brigader... [Atbilde sakarā ar viņas lugas «Ceļa jūtīs» kritiku.] RA, 36.
Z. Somija. Divu rakstnieku [M. Gorkija un Runeberga] godināšana Helzingforsē. BV, 23.
Z. Zinību komisijas sapulce [26. nov. 1906. g.] Kaspara Biezbārža 100 gadu dzimšanas dienas godināšanai. RA, 263. 264.
Z. Atturības biedrība «Auseklis». [Par Aug. Deglava lekcijām filozofijā.] ML, 182.
— «Pasaules lāpītājs». [Prof. K. Balodis.] ML, 63. 64.
— Ceļa jūtīs. Annas Brigader luga Rīg. Latv. teatrī. RA, 29. 30.
— Rīgas Latv. teatri. [M. Gorkija «Dibenā».] RA, 46. 47.
— Zinību komisijas vasaras sapulces 1906. gadā. RA, 133. 134. 136. 137.
— Jauna latv. biedrību iestāde Maskavā. [Maskavas Latv. Tautas Izglītības Biedrība.] L, 78.
Zariņš, R[ichards], biedru vārdā. «Rūķis» un «Rūķi». L, 169.
Zēbergs, adv. Kaspara Biezbārža biografija. [Lasīta Zinīb. komis. sapulcē. 26. nov. 1906. g.] RA, 263.
[*Zeiferts, Teodors*] *T., Teodors.* Andreja Pumpura raksti zem J. Kalniņa redakcijas. JR, VIII, 171. lpp.
— Antona Čechova raksti. 1. burtn. Izd. Liepājas latv. gr. izd. biedr. JR, VIII, 175. lpp.
— Aspazijas kopoti raksti. JR, VIII, 174. lpp.
— Aukstā ēnā. Stāsti un līdzības. No Aug. Brača. JR, VIII, 182. lpp.
— Fr. Brīvzemnieks. JR, VIII, 40.—57. lpp.
— Doku Ata raksti. JR, VIII, 171. lpp.
— Ed. Veidenbauma dzejas. Sakopojis Pabērzu Rūdolfs. Jnt, 21. 23.
— Haralds Eldgasts — Zvaigžņotās naktis. JR, VIII, 181. lpp.
— Jānis Ozols †. JR, VIII, 169.—170. lpp.
— Joh. Volfg. f. Gētes raksti. J. Raiņa un Aspazijas tulkojumā. JR, VIII, 174. lpp.
— Latviešu zemnieks. No Fr. Roziņa. JR, VIII, 188. lpp.
— Lirika. (1903. 1906. g.) JR, VIII, 175.—180. lpp.
— Mākslas loma tagadnē. JR, VIII, 5.—9. lpp.
— Rakstniecības teorija. I daļa. Sarakst. Aug. Bračs. JR, VIII, 187. lpp
— Sarkanās lilijas. Zeltmata kopoti sacerējumi. JR, I, 174. lpp.
— Saulieša kopoti raksti. JR, VIII, 172. lpp.
X. Y. Ministrija iz domas vairākuma. [Polemika ar maziniecisko PAtb.] Cņ, 40.
Z., J. Vecpiebalga. [Soda ekspedicijas šausmu darbi: nošauts skolotājs un dzejnieks Zaļums, t. i., Antons Salums u. c. revolucionari, izpostīta draudzes skola.] JDL, 18. L, 10.
Zs. Pirmā Liepājas Latv. Dzied. biedr. izrāde. [M. Gorkija «Dibenā».] Tg, 12.
— Teatrs. Annas Brigader «Ceļa jūtīs», uzvests no I Liepājas Dzied. biedr. aktieriem Liepājā. Tg, 22.
Zvaniķis. Par spīti grūtiem laikiem... [Satira par Fr. Veinbergu un A. Niedru.] Vārd, 285. lpp.

1907.

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

[*An.*] *Baltisches Revolutions-Chronik. Riga, Jonck-Poliewsky. (Sond.-Abdr. aus der Baltischen Monatschrift».) Bd. 1. Bis zum Oktober 1905.* 1907. VI + 200 S.

[*An.*] *Der Sozialismus und die lettische Revolution. Riga, G. Budberg,* 1907, 24 S.

[*An.*] *The Revolution in the Baltic Provinces of Russia... Revised... by Ernest O. F. Ames. London. Independent Labour Party,* [*1907.*] XI, 98 pag.

[*Asars, J.*] Kā Baltijas muižniecība tikuse pie savām privileģijām? Pēterburgā, 1907. Izd. A. Jurjāns. 180 lpp. 45 kap. *Rec.:* [*An.*] — RBl, 1907. 62. 63.

— Māksla un tikumība. Rīgā, 1907. Izd. Leimaņu Jānis. 15 lpp.

— [*An.*] Spīdzināšanas Baltijā. Interpelacija II valsts domē. Pilnīgas ministru un domnieku runas šinī jautājumā. Pēterburgā, 1907. Izd. A. Jurjāns. 194 lpp. [Aizliegta Baltijā.]

— [*An.*] Vispārīga Pasaules Rakstniecības Vēsture. Pēterburgā, 1907. A. Gulbja apg. 242 lpp. [Ar bildēm: Zofokls, Homers, uz atsevišķām lapām. Žurnala «Rīts» piedeva. Nepabeigta.] *Rec.:* 1. [*E. Kārkliņš*] *Zeltmatis* — Pl, 1907. 2., *R. Klaustiņš* — JR, IX, 187. lpp.

Bandrevičs, A. Notikumi Latviešu atmošanās laikmetā. Kr. Valdemārs, Kr. Barons, Kasp. Biezbārdis, Jānis Krauklis, Juris Alunāns. [Iz «Jūrnieka», 1907. g.) Rīgā, 45 lpp.

Ciba. Zinātnisku un literarisku rakstu krājums. Rīgā, 1907. M. J. Baļķīša apgādībā. 88 lpp. [Aizliegts.] *Rec.: Leonids P.* — Pr, 1907. 19., [*An.*] — Aus, 79. lpp.

Elcbachers, P., Dr. Ļ. Tolstoja uzskati un mācība par valsti, likumiem un īpašumu. Pēc — —, privatdocenta Hallē. Tulkojis Haralds Eldgasts. Rīgā, 1907. Izd. A. Golts. 39 lpp. [Aizliegta.]

Engelss, Fr. Ģimenes, īpašuma un valsts celšanās. I daļa. Rīgā, 1907. M. J. Baļķīša apg. 113 lpp. — II daļa. Tp, 1907. 84 lpp.

— Tautsaimniecības kritika. Tulkojis Valdis Bisenieks. Sv. Pēterburgā. [1907?] Apg. A. Gulbis. 40 lpp.

[*Hilners Gothilfs.*] Augusts Bīlenšteins, mācītājs, latviešu valodas pētītājs. Sarakstījis G. Hilner. Rīgā, 1907. Apg. Jonck un Polievsky. 20 lpp.

Hiršs, Konst. Marksa uzskati par vēsturi un tautības ideja. Rīgā, 1907. Ģeneralkomisijā pie P. Bērziņa. 32 lpp.

Ieteicamu grāmatu saraksts. Pēterburgā, 1907. 4 lpp.

Jankavs, J.[*ānis.*] Vecie elki mūsu jaunākajā literaturā. Kritiskas piezīmes par «jauno virzienu» no — —, Rīgā. [Bez gada skaitļa, t. i., 1907.] Apg. grām. apgādniecība «Spēks». 188 lpp. *Rec.:* [*J. Asars*] [*An.*] — R, 1907. 386. lpp., [*An.*] — Aus, 77. lpp., *Fr. B*[*ārda*] — St, 379.—382. lpp., *V. Eg.* [*lits*] — Dzl, 284.—287. lpp., *R. Klaustiņš* — JR, IX, 126.—142. lpp., [*An. A. Ķeniņš?*] — Zlkt, II, 160.—162. lpp.

— Zocialdemokratija ir kungu — inteliģentu, bet nevis strādnieku partija. Rīgā, 1907. Izd. Andersons. 80 lpp. [Aizliegta.]

— II daļa. 81.—256. lpp. 1907. [Aizliegta.]

[*Kārkliņš, Ernests.*] Rakstniecības almanachs kritikai un rakstniecībai ar kalendaru 1908. gadam. Sastādījis Zeltmatis. Rīgā, 1907. Izd. E. Ēķis. Saturs: Kalendarijs. — Kalendarija reformas lieta. Pielikums «Rakstniecības Almanacha kritiski beletristiskā daļa». Latviešu rakstniecība. Zeltmatis. a) Proza. Andr. Upīts. b) Drama. Zeltmatis. c) Lirika. A. Bērziņš. d) Kritika. Zeltmatis. Zeltmata kritikas. A. Bērziņš. e) Pedagoģija.

R. Klaustiņš. Aspazija un Veidenbaums kā tipiski jaunromantiķi. R. Klaustiņš. f) Zinātne. D-gs. Draugiem. J. Akuratera dzejolis. — Ziemas mīla. A. Austriņa dzejolis. — Zeltmatis: Mīlestības ziedoklis. — Fantazijas leģenda. — Haralda Eldgasta. Sapņu spogulī. — Spoku stunda. J. Jaunsudrabiņa dzejols. — A. Baltpurviņa (skice). Vai sfinksa? — Gala vārds. Zeltmatis. — Latviešu oriģinalrakstniecības rādītājs (no 17. oktobra 1905. līdz 1. jūlijam 1907. g.) — Papildinājums. — Pārskats par latviešu avīžniecību (no 1905.—1907. g.). 202 lpp. *Rec.: X.* — RA, 1908. 50.

Klaustiņš, R.[oberts.] Latviešu rakstniecības vēsture skolām. Izd. K. J. Zichmans, Rīgā, 1907. Saturs: Ievads. — Pirmie latviešu raksti (garīgie). — Latviešu laicīgie raksti. — Sentimentalisma priekšstāvji latviešu rakstos. — Klasiķu tulkojumi. — Paštautiešu mēģinājumi rakstos. — Tautisko rakstu laikmets. — Tautiskā laikmeta avīžnieki. — Jaunie laiki. — Realisma priekšstāvji 90. gadu rakstos. — Jaunromantisma priekšteči. 350 lpp. *Rec. un polemikas: A. [Āronu Matīss?]* — DzV, 1907. 5., *[Jēkabs Janovskis-Janševskis] -J-.* — L, 265.—267., *T. [Zeiferts]* — JR, IX, 185. lpp., *[Rūdolfs Vīksna] -uRu-.* — Stn, 102., *[Kaudzītes Reinis] R. Vidzemnieks* — RA, 1908. 28., *R. Klaustiņš* — Tp, 35.

Kritiski raksti par anarķismu. Izd. «Strādnieks». Rīgā, 1907. 80 lpp. [Aizliegti.]

Niedra, A. Baznīca un skola. Priekšlasījums Zinību Komisijas vasaras sapulcēs 20. jūnijā 1907. g. Rīgā, 1907. [Novilkums no «Latvijas».] 30 lpp.

Plūdons (V. Lejnieks). Latvju rakstnieki. Daiļliteraturas chrestomatija skolām un pašizglītībai. 4 daļās. I daļa: Stenders, Hugenbergers, Līventāls, Neikens, J. Alunāns, Barons, Fr. Brīvzemnieks. Rīgā, 1907. A. Golta apg. 254 lpp. — II daļa. Brāļi Kaudzīši, Apsīšu Jēkabs, Pumpurs, Auseklis, Esenberģu Jānis. Rīgā, 1907. A. Golta apg. 386 lpp. Rec. par abām d.: *A. [Āronu Matīss?]* — DzV, 1907. 5., *[J. Bebris] Bideru Juris* — L, 256., *R. Kl.[austiņš]* — JR, IX, 189. lpp., *L. [K. Landers?]* — JD, 16. *P.[aegļu] M.[ārtiņš]* — RBl, 33. 34., *[E. Pīpiņš?] V.* — RAp, 1. 11., *A. Jende* — L, 1908. 162.

[Roziņš, Fricis.] Āzis. Zocialisma katķisms pēc H. Kvelča un Belfort-Beksa. Pēterburgā, 1907. Apg. Apiņu Jānis. 88 lpp. [Konfiscēts.] Rec.: *Jēkabs Stumbergs* — L, 1907. 188.

Strādnieka ceļa soma. Rakstu krājums. Izdevusi apgādniecība «Strādnieks». Rīgā, 1907. 88 lpp. [Aizliegta.]

[Treilande, Minna] Vērotāja. Ievērojamas darbinieces. Latviešu centīgām jauneklēm šīs lapiņas dāvina Vērotāja. Ar priekšvārdu no Fr. Brīvzemnieka, viņa ģīmetnēm un dzīves aprakstu. Rīgā, 1907. Apg. J. A. Freijs un biedri. Saturs: Priekšvārds. [Parakstījis Fr. Brīvzemnieks.] — 2. Mācītāja A. Niedras runa Brīvzemnieka bērēs Rīgas Latviešu Biedrības namā. — 3. Māc. A. Niedras runa Brīvzemnieka bērēs Rīgas Ģedrutes kapsētā. — 4. Pie ģīmetnēm. — 5. Elizabete Frei. — 6. Šarlote Brontē. [Uz atsevišķām lapām divas Fr. Treilanda-Brīvzemnieka fotografijas.] 47 lpp. Rec.: *[J. Janovskis-Janševskis]* — L, 296.

[Treimanis, Ed.] Eduards Veidenbaums. Kopoti raksti. I. Eduards Veidenbaums savā dzīvē un darbos. No Ed. Treimaņa. [Ar 8 ģīmetnēm un 3 zīmējumiem no mākslinieka K. Ceplīša, vienu karikaturu no A. Dauges un Ed. Veidenbauma autografu.] Valmierā, 1907. Apg. P. Skrastiņš. 108 lpp. Rec.: *Bt.* — L, 1907. 167., *R. Kl.[austiņš]* — JL, IX, 186. lpp., *P.[aegļu] M.[ārtiņš]* — RBl, 51., *[A. Birkerts?] A. B.* — LpAtb, 1908. 140., *[Ed. Rudzītis] -mj-.* — RA, 119.

Vācele. Zinātnisku un literarisku rakstu krājums. Apgād. Gustavs Gulbis. Rīgā, 1907. 98 lpp. [Aizliegts.] Rec.: *Kārlis Ducmanis* — ŅV, 1907. 4.

Вера. Прибалтийская смута. Спб, Суворин, 1907? 131 стр.

Veinbergs, Kārlis. Nokrāsu kritika, t. i., patiesības, daiļuma esamības, laba

un Jauna, kā arī visu citu «nokrāsu» kritiski filozofisks iztirzājums. Uzrakstīts Lub-Ezerē un Silmuižā. Rīgā, 1907. Komisijā pie Golta. Kārļa Veinberga filozofiskā biblioteka Nr. 1. 47 lpp.

[*Zeiferts*], *Teodors*. Latviešu rakstniecības chrestomatija ar literaturvēsturiskām piezīmēm. Sastādijis —. III. 2. Trešais laikmets. (No 1850. g. līdz visjaunākiem laikiem.) Rīgā, 1907. Apg. K. J. Zichmans. Saturs: Otrais posms: Tautiskā darbība (1880.—1890. g.). 1. Lautenbachs-Jūsmiņš. 2. Pārstrautu Jānis. 3. Vensku Edvards. 4. Ādolfs Alunāns. 5. Apsīšu Jēkabs. 6. Puriņu Kļāvs. 7. Matīss Siliņš. 8. Doku Atis. 9. Sudrabu Edžus. 10. Esenberģu Jānis. 11. Jēkabs Janševskis. 12. Stepermaņu Krustiņš. 13. Rūdolfs Blaumanis. 14. Fridrichs Adamovičs. 15. Jānis Purapuķe. 16. Augusts Deglavs. 17. Kārlis Mīlenbachs. 18. Anss Lerchis-Puškaitis. 298 num. un 4 nenum. lpp. — Trešais laikmets. (No 1850. g. līdz visjaunākiem laikiem.) 1907. Turpat. Saturs: Trešais posms: Jaunlaiku centieni (no 1890. g.) 1. Eduards Veidenbaums. 2. Pērsietis. 3. Zvārgulu Edvards. 4. Teodors Zeiferts. 5. Jansons. 6. Aspazija. 7. Poruku Jānis. 8. Ludis Bērziņš. 9. Augusts Saulietis. 10. Līgotņu Jēkabs. 11. Valdis. 12. Upīts-Birznieks. 13. Plūdons. 14. J. Rainis. 15. Andrievs Niedra. 16. Zeltmatis. 17. Atis Ķeniņš. 18. Viktors Eglītis. 19. Kārlis Skalbe. 20. Roberts Kļaustiņš. 317 num. un 3 nenum. lpp. Rec. par abām gr.: [*J. Bebris*] *Bideru Juris* — L, 1907. 197., [*Āronu Matīss? An.*] — DzV, 1., *R. Kl.*[*austiņš*] — JR, IX, 189. lpp.

RAKSTI LAIKRAKSTOS, ŽURNALOS U. C.

[*An.*] Ādolfa Alunāna Zobgaļa Kalend. 1908. g., Ausekļa Kalendars 1908. g. LpAtb, 43.

[*An.*] Adrians Ruperts, bij. latviešu cenzors †. Aus, 160. lpp.

[*An.*] Agrākajam «Dienas Lapas» un vēl tagadējam «Mājas Viesa» izdevējam Dr. A. Plates kungam. T, 90.

[*An.*] Agrarreformas deviņpadsmitajā gadu simtenī Baltijā. [Nenobeigts.] RBl, 34.—39. 39. 43. 44.

[*An.*] A. Lustberģis †. MLp, 75.

[*An.*] Antona Austriņa dzejas. «Vakardiena». Zlkt, II, 160. lpp.

[*An.*] Antons Austriņš. Vakardiena, dzejas. Dz, 335. lpp.

[*An.*] Augusts Bīlenšteins †. Jr, 26.

[*An.*] Ausekļa kalendars 1908. gadam. RBl, 6.

[*An.*] «*Baltische Tageszeitung*'ai»... [Par Platesa izdoto it kā soc.-demokratisko «Dienas Lapu».] T, 88.

[*An.*] «Biedra» aizliegšana [pirms iznākšanas.] B, 77. ML, 77.

[*An.*] Augusts Strindbergs. R, 390.—395. lpp.

[*An.*] Baltpurviņa rakstu pirmais krājums. Zlkt, II, 159. lpp.

[*An.*] Cēsis [Gothards Fīrhufs miris.] L, 28. B, 28.

[*An.*] Ciba, zinātnisku, literarisku un sabiedrisku rakstu krājums. Aus, 79. lpp.

[*An.*] «Cilvēka dzīve». L. Andrejeva jaunākā luga. P, 2.

[*An.*] «Četrējādas pasaules kā domātās pasaules pamats». Attēlotas no Kārļa Veinberga. Aus, 78. lpp.

[*An. J. Asars?*] Daiļums cilvēces labā. Par Viljamu Morisu. R, 624.—631. 678.—686. lpp.

[*An.*] Daugavas raganai par spīti [«Düni-Zeit.» un «Cīņas» drukātava.] Cņ, 91.

[*An.*] [Denunciacijas ziņojumi par J. Asaru.] RZ un «*Rigaer Tagesblatt*». (1907. g. janvarī.)

[*An.*] Domnieka Treimaņa runa lauku kara tiesu lietā. RA, 62.

[*An.*] Dr. A. Bīlenšteins †. L, 145.

[*An.*] Dr. A. Bīlenšteins †. Pl, 2.
[*An.*] Dr. Augusts Bīlenšteins †. Vst, 23.
[*An.*] Dr. Jakobs Hurts †. B, 2.
[*An.*] Dr. phil. Hurts †. Jr, 2.
[*An.*] Dzejnieka Friedricha Mālberģa apbedīšana. RA, 49.
[*An.*] Džaparidze un Ozols. L, 51.
[*An.*] Ed. Cālīts aizstāv Plūdoni. [Par incidentu ar Maldoni Rīg. L. B. Zin. kom. vas. sapulcēs.] RA, 143.
[*An.*] Eleģijas. Viktora Eglīša dzejoļi. Dzl, 432. lpp.
[*An.*] F. Brīvzemnieks [Treilands] †. LpAtb, 29.
[*An.*] Fr. Brīvzemnieka piemiņai. Jr, 39.
[*An.*] Fr. Treilands †. T, 102.
[*An.*] Fr. Veinbergs toreiz [1884. g.] un tagad. L, 282.
[*An.*] Fridrichs Mālbergs †. Jr, 9.
[*An.*] Fridrichs Mālberģis †. B, 43.
[*An.*] Fridrichs Mālberģis †. L, 44.
[*An.*] Fridrichs Mālberģis †. ML, 44.
[*An.*] F. Treilanda (Brīvzemnieka) bēres. RA, 200., T, 105.
[*An.*] F. Treilands [Brīvzemnieks †.] RA, 195.
[*An.*] Gētes nesen klajā nākuši «domu graudi». R, 617. lpp.
[*An.*] Grobiņa. [20. aug. ceļā uz Liepāju nošauts Ernests Rolavs.] L, 192.
[*An.*] Haralds Eldgasts. Demona paradizē. Dzl, 431. lpp.
[*An.*] Ievadam. [«Jaunības» programa un mērķi.] Jnb, 1.—2. lpp.
[*An. Asars, J.?*] Ievads vēsturiskā materialismā. R, 302.—308. 336.—344. 365.—371. 405.—412. 431.—439. 466.—471. lpp.
[*An.*] Igauņu avīzes «Postimees» 50 gadu jubileja. B, 3.
[*An.*] Interesanta polemika. [Vācu avīzes par «*Balt. Tageszeitung*» jaungada dzeju, kurā nozākāta latv. tauta.] B, 6.
[*An.*] Iz latviešu atmošanās laikmeta. Vst, 26. 27. [Nenobeigts.]
[*An.*] Jakts pēc pabalsta. [«*Düna-Zeitung*», «*Baltische Tagesblatt*» un muižniecības pabalsts.] B, 80.
[*An.*] Jānis Akuraters. Bez svētnīcas, dzejas. Dzl, 336. lpp.
[*An.*] Jānis Danbergs †. RA, 64.
[*An. Ķeniņš, A.?*] Jankava «Vecie elki mūsu jaunākā literaturā». Zlkt, II, 160.—162. lpp.
[*An.*] Jaunais pūrs. Zinātnisku, literarisku un sabiedrisku rakstu krājums. Aus, 154. lpp.
[*An. Asars, Jānis?*] Jaunākie materiali par Marksa dzīves gājumu. R, 316.—320. 352.—355. 381.—386. 447.—451. 478.—481. 500.—506. lpp.
[*An.*] Jaunu laikrakstu koncesijas iesniegums. 1) Vēstis — red. Āronu Matiss. 2) Rīdzinieks — red. Fr. Vitands. 3) Baltijas Balss — red. A. Balodis. [Neviens no šiem laikrakstiem neiznāca.] L, 218.
[*An.*] J. Dievkociņa dzejas «Ugunsziedi». Zlkt, II, 160. lpp.
[*An.*] J. Jaunsudrabiņa «Traģedija». Zlkt, II, 157. lpp.
[*An.*] J. Jaunsudrabiņa Vēja ziedi. DzV, 21.
[*An.*] Kāda rakstnieka uzvešanās. [Par Plūdoņa izraid. ar polic. palīdzību no Zin. kom. vas. sapulču goda mielasta.] RA, 132.
[*An.*] Kāds latviešu deputatu solis. [Sakarā ar deputatu Ozola, Treimaņa un Kārkliņa griešanos pie iekšlietu ministra biedra Makarova Aug. Apsīša-Apsesdēla lietā.] RA, 60.
[*An. J. Asars?*] Kā mākslenieks atvadās. [Par Rūdolfu Ritneri.] R, 483. lpp.
[*An.*] Kā pie mums kritikas raksta? [Al. Dulbe par Hauptmaņa «Hanneles» izrādi.] RBl, 7.
[*An.*] Kārļa Skalbes dzejas. Dzl, 335. lpp.

[*An.*] Kārļa Skalbes raksti. I sējums. B, 33.
[*An.*] Kārļa Skalbes raksti. I. Zlkt, II, 159. lpp.
[*An.*] Kas «Šalkas» būs. Š, 2. lpp.
[*An.*] «Konstitucijas robežās». [Kratīšanas publicista, valsts domes loc. J. Ozola dzīvoklī.] Cņ, 74.
[*An.*] Kratīšanas un aresti dep. J. Ozola dzīvoklī 5. un 8. maijā. ML, 104.—107. L, 107.
[*An.*] «Latviešu avīžniecība 1906. gadā» [Latv. laikr. denunciacēšanas raksts «*Düna-Zeitung*'ā» «no kāda latvieša».] B, 10.
[*An.*] Latviešu cenzors A. Ruperts †. ML, 101.
[*An.*] Latviešu literariskās biedr. gada sapulce 5. dec. 1907. g. LA, 98. 99. MV, 99.
[*An. Āronu Matiss?*] Latviešu rakstniecības chrestomatija ar literatur-vēsturiskām piezīmēm. Sastād. T. Zeiferts. Trešais laikmets. Otrais posms. DzV, 1.
[*An.*] Latviešu teatra dramaturgs». [Rūd. Blaumanis.] RA, 110.
[*An.*] Latv. teatris. Rīgā. Aus, 76. lpp.
[*An.*] Latv. teatru apstākļi Rīgā. Aus, 159. lpp.
[*An.*] «Latvijas» jaunākais stāvoklis tautiskā lietā. RA, 206.
[*An.*] «Latvija» un Rīg. Latv. Biedrība. [Par Plūdoņa incidentu ar RLB.] RA, 134.
[*An.*] Līgotņu Jēkaba Stāsti. II, DzV, 15.
[*An.*] Mācītājs Dr. A. Bīlenšteins †. LA, 53. 54.
[*An.*] Mācītājs Dr. [Jēkabs] Hurts †. L, 2. 3.
[*An.*] Mūsu lasītājiem. [Atskats uz RA piecgadīgo iznākšanu.] RA, 133.
[*An.*] Materiali, kurus zocialdemokratu lietā sakopojis Pēterburgas apg. tiesas svarīgu lietu izmeklēšanas tiesnesis Zaicovs. [Dep. J. Ozola dzīvokļa kratīšanas rezultati.] L, 128.
[*An.*] Miķelis Klusiņš †. L, 26.
[*An.*] Nabaga skuķes liktens. [Holandieša rakstnieces K. de Jong van Beek an Donk jaunais romans «Nāk diena . . .».] DzV, 32.
[*An.*] Neprašas uzbruciens. [Par «Latvijas» rakstu «Fr. Veinbergs toreiz un tagad».] RA, 269.
[*An.*] No citiem jaunākiem rakstniekiem . . . [«Negaisa stāsti» un Fr. Mierkalna «Līdzsvarā».] Zlkt, II, 157.—158. lpp.
[*An.*] Nošautā Rolava lietā. [Pretrunīgie «Vorwärts» un «Düna Zeitung» ziņojumi.] RA, 177. 178.
[*An.*] Notikumi mūsu presē. [Par «Balss» un «Mūsu Laiki» aizliegšanu un viņu atkal iznākšanu zem citiem nosaukumiem.] RA, 114
[*An.*] «Ņevas Viļņi» tiesas palatā 24. sept. JD, 8. LpAtb, 39.
[*An.*] II Valsts dome. [Pieprasījums par kratīšanu dep. J. Ozola dzīvoklī.] B, 105. L, 105.
[*An.*] Par Ernesta Rolava apcietināšanu Odesā. L, 179. LpAtb, 16.
[*An.*] Par latviešu jaunās strāvas rakstnieka atgriešanos. RA, 153.
[*An.*] Par latviešu inteliģences lomu. RA, 145.
[*An.*] Pārskats par zinātnisko un sabiedrisko literaturu 1906./07. g. RAp, 16.
[*An.*] «Piekurs». Politisks, humoristisks, satirisks, ilustrēts nedēļas žurnals. [Sludinājums par iznākšanu ar 1908. g. Patiesībā neiznāca.] T, 149.
[*An.*] Poruka vakars. Zlkt, II, 158. lpp.
[*An.*] Poruka vakars 20. martā 1907. g. B, 66. Aus, 75.
[*An.*] Preses atsauksmes par valsts domnieku Ozolu. L, 57. B, 57.
[*An.*] Preses prāva. [10. apr. pret «Latvijas» R. Blaumani.] ML, 239.
[*An.*] Preses prāvas. [Rīgas apgabaltiesā 31. jūl. 1907. g. pret «Biedra» redaktrisi Helenu Ābelīti, «Dienas» red.-izd. R. Ķikveili un «Mūsu Laiku» red.-adv. G. Zemgali.] L, 167.

[*An.*] Priedkalns un Dermans. RA, 234.
[*An.*] Rakstnieks J. Akuraters 3. janv. 1907. g. izsūtīts uz Pleskavu. Sav, 1.
[*An.*] Realisms un romantisms politikā. [Nenobeigts.] P, 1. ņV, 1.
[*An.*] Rīga. Valsts domnieka J. Ozola atvadīšanās runas. L, 47.
[*An.*] «Rīgas Avīze» [un 6 mākslinieku un rakstnieku protests pret Zinīb. Kom. priekšn. Maldoņa rīcību attiecībā pret Plūdoni]. L, 142.
[*An.*] Rīgas L. B. Zinību Komisijas gada sapulce 17. febr. 1906. g. B, 25.
[*An.*] R. L. B. Zinību komisija un politika. L, 301.
[*An.*] Rīg. Latv. Biedr. Zinību Komisijas vasaras sapulces 19. un 20. jūn. 1907. g. MV, 50.—56.
[*An.*] Rīgas mākslinieku un rakstnieku sapulce 21. dec. 1907. RAp, 7.
[*An.*] Rolavs un «Latvija». RA, 185.
[*An.*] Rolava un «Latvijas» lietā. RA, 190.
[*An.*] Rūdolfs Blaumanis — kandidats uz Latv. teatra direktora amatu. RA, 82.
[*An.*] «Stari». Dzl, 479. lpp.
[*An.*] Tautās ejot. Vēr, 1.
[*An.*] Tautas darbinieka godināšana. [Igauņu laikr. «*Postimees*» 50 gadu un J. Tenisona desmit gadu darbības jubileja pie min. laikraksta.] L, 31.
[*An.*] «Tev nebūs nokaut». [Sakarā ar L. N. Tolstoja rakstu krievu presē.] RA, 205.
[*An.*] Treimaņa-Zvārguļa plucināšana. RA, 34.
[*An.*] «Tu melo, kanalja!» [Deputata J. Ozola runa par soda ekspedicijām Baltijā un Puriškeviča raksts par Ozolu.] RA, 115.
[*An.*] Uzbrukšana zimboliem un idejām. L, 1.
[*An.*] Vai latvieši pazaudējuši Valdības uzticību? [Polemika ar «Latviju» sakarā ar Latv. tautas partijas uzsaukumu.] RA, 200.
[*An.*] «Vecie elki mūsu jaunākā literaturā». Kritiskas piezīmes par «jauno virzienu» no J. Jankava. Aus, 77. lpp.
[*An.*] Vēl atmiņas par Bīlenšteinu un žēlabas par mūsu «rakstītāju» valodu. PV, 11.
[*An.*] Vlbda [V. Bergmaņa] «Negaisa stāsts». Drama 4 cēl. ar epilogu. Aus, 154. lpp.
[*An. J. Asars?*] Zinātne, māksla un kapitalisms. R, 701.—707. 746.—753. lpp.
[*An.*] Zinību Komisija un politika. RA, 286.
[*An.*] Zīslaka Latviešu Kalend. 1908. g. DzV, 21.
[*An.*] Zocialista [V. Dermaņa] iecelšana Dobeles apriņķī. RA, 22.
[*An.*] Zvārguļi vēl reiz atskanējuši Valsts domē. [Par Ed. Treimaņa runu strādnieku jautājumā.] RA, 64.
[*An.*] Žurnala «Stari» 1. burtnīca. B, 31.
-.- Deputata Priedkalna uzdevumi un «programa». RA, 237.
— Jauns laikraksts «Darba Biedrs». RA, 234.
— Mūsu «progresivā» literatura. RA, 101.
— «Rīgas Avīze» un zocialisti. (Atskats uz pagājušiem gadiem.) RA, 35.
— Rīgas kandidati. [Apvainojums pret J. Ozolu.] RA, 40.
— «Sadzīve». [Pirmā num. iespaids.] RA, 28.
— Suns met spalvu, bet ne tikumu. [«Vēstnesis» un revoluc. kustība.] RA, 118.
* * Vārdi un darbi. [«Balt. Vēst.» administracija atsakās izmaksāt Lapas Mārtiņam agrāk piespriesto pensiju.] L, 212.
-a- Atkal deputats Ozols. L. 76.
-a- Latviešu grāmatu apgādniecība. Vst, 1.
-a- «Mūsu Laiki» [un viņu Pēterb. specialkorespondents par valsts domi sakarā ar sadursmi Rīgas centralcietumā]. L, 81.
-ad- Četrējādas pasaules kā domātas pasaules pamats. Attēlots no Kārļa Veinberga. L, 16.
d. «Vērotāja» redaktora Alfreda Kukura prāva 7. febr. 1907. g. B, 32.

-e- Kaspara Bezbārža [Biezbārža] piemiņai. B, 103.
-ens. Rīgas zoc. dem. skolotāju sapulce. Pr, 15.
-i- Latv. teatris. [Gorkija «Barbari».] L, 70.
-iņ. Vēstule «Jūrniekam». [Par «Jr.» saturu.] Jr, 36.
-ir- Pirmais latv. students Tērbatas augstskolā. [Phil. Kārlis-Viliams 1803.—1809.] L, 75.
-j.- Vai mums diezgan krietnu grāmatu? Vst, 19.
-jb-. Zinātne un dzīve. Sdz, 3.
-k- Rīg. Latv. Biedr. Zinību Komisijas vasaras sapulces 19. un 20. jūn. 1907. g. LA, 50.—52.
kb. Rīgas latv. teatris. [M. Gorkija «Barbari».] MV, 26.
-l- [*Ansis Gulbis?*] Latviešu rakstnieks senāk un tagad. B, 109.
-l-. Kāda rakstnieka uzvešanās. [Par Plūdoņa izraidīšanu ar policijas palīdzību no Zin. komis. vasaras sapulču goda mielasta.] RA, 132.
-n- Rūdolfs Blaumanis savās medībās pēc Rīgas Latv. teatra direktora amata. RA, 96.
ns. [A. Čechova «Ķiršu dārzs» pirmizrāde.] DzV, 41. 42.
-rs. M. Gorkijs. Amerikā. B, 58.
-lis. Žurnala «Rūķi» prāva 8. aug. LpAtb, 20.
-mts. Cēsis. [Dzejn. Apsīša — Apsesdēla atvešana.] Pr, 4.
-rs. Vācijas zoc.-dem. nedēļas žurnala «Die Neue Zeit» 25 gadu jubileja. JD, 8.
-s. Latviešu literariskas biedr. gada sapulce 5. dec. 1907. g. DzV, 31.
-s. Mūsu zocialdemokratu slepenais skolotāju birojs Rīgā. RA, 54.
-s. R. L. B. Derigu Grāmatu Nodaļas gada sapulce 1907. g. B, 59.
-ss. Pauls Gerharts un viņa dzejas nozīme. (300. dzimšanas dienas piemiņai.) Lp, 16.
-š. «Apollo» teatris. [Osipa Dimova «Kains» un J. Jaunsudrabiņa «Pirmais sniegs».] RBl, 10.
-š. Ellena Key. [Ar ģīmetni.] SZK 1908. gadam. 66.—68. lpp.
-ts. Leitnanta Kārļa Aizupja prāva [1882. gadā]. Iz kāda veca kareivja atmiņām. [Arī par A. Pumpuru.] B, 21.—23. 25.
x. Grāmatu tirgus un tauta. L, 191.
A. [*Āronu Matīss?*] Latviešu rakstniecības grāmatas. (Plūdoņa «Latvju rakstnieki» I, II daļa. R. Klaustiņa «Latviešu rakstniecības vēsture skolām.») DzV, 5.
A. [*Birkerts, Ant.?*] Silijs-Pridoms. DzVp, 4.
AB [Nav Arturs Bērziņš, bet varbūt A. Baltpurviņš.] Latviešu teatrs. Zlkt, IV, 154.—158. lpp.
A., J. [*Vičs, Andrejs?*] «Pilsoņi». Andr. Upīša stāsts. JR, IX, 181. lpp.
Akuraters, Jānis, [arī] *J. Ak.* Mākslas noārdītājiem. (Piezīmes par Līgotņu Jēkaba «Latviešu literaturu».) Dzl, 36.—40. lpp.
Alunāns, Ādolfs. Balsis iz publikas. [Lugu rakstnieka darba aizsardzība.] L, 299.
-ns. No Jelgavas. [Mācīt. Fr. Bernevica kari ar «Latv. Avīzēm».] Vst, 16.
[*Apsīšu Jēkabs — Jaunzems, Jānis*]. V. Brīvzemnieks †. EvG, 38.
Ar. Fricis Brīvzemnieks † 2. sept. 1907. g. St, 703.—706. lpp.
[*Āriņš-Duburs, Jēkabs.*] D. G. Hauptmaņa «Elga». B, 28.
[Āriņš, J.] Duburs. [M. Gorkija «Barbari» pirmizrāde.] B, 70.
— [Rūd. Blaumaņa inscenētā izrāde «Richards III».] B, 97.
Āronu Matīss, [arī] *A.* T. H. Pantenija jaunības atmiņas. (*«Aus meinen Jungendjahren».*) DzV, 18.
— *A.* Vecais Pantenijs. DzV, 27. 38. 49.
Artis. Valmiera. [13. martā apcietināts rakstn. Aug. Apsīts-Apsesdēls.] B, 54. L, 58.

[*Asars, Jānis*] [*An.*] Amerikas biržu romans. (Toma Lovsena «Piektdien, 13-tajā».) R, 548. lpp.
— [*An.*] Daiļums cilvēces labā. Par Viljamu Morisu. R, 624.—631. 678.—686. lpp.
— [*An.*] Dramas varonis vai aktieris? R, 482. lpp.
— [*An.*] Fridrichs Mālberģis †. R, 192. lpp.
— [*An.*] Gaisma no Austrumiem. R, 52.—58. 82.—88. 115.—124. lpp.
— [*An.*] Italiešu dzejas korifejs Džoze Kordučijs (Carducci) †. R, 64. lpp.
— [*An.*] Norveģu tautas valoda. R, 481. lpp.
— [*An.*] Par latviešu avīžniecības gaitu. ĻV, 1.
— [*An.*] Pēterburgā 2. febr. [Ievads «ĻV», gaitu sākot.] ĻV, 1.
— [*An.*] Stāsti par Garibaldiju. I. Romas aizstāvība. No Rikardas Huch. R, 580. lpp.
— [*An.*] «Vecie elki mūsu jaunākajā literaturā», no J. Jankava. R, 386.—387. lpp.
— [*An.*] Vildenbrucha «Krauklaakmeniete». R, 419. lpp.
— [*An.*] Visu valodu vienība. R, 543. 546. lpp.
Askoldovs, S. Par romantismu. St, 369.—372. 449.—452. 532.—535. 612.—617. lpp.
Augurs. Zvārgulja Zobgala Kalendars 1908. g. RA, 240.
B., A. [*Bērziņš, Arturs?*] Поречанка «Дневник гимназистки». RBl, 5.
Baltpurviņš, A., [arī] *-ltp-*. Iz manas dzīves. (Autobiografiska skicīte.) St, 377.—379. lpp.
— Zemgaliešu Biruta. St, 54. lpp.
[*Bārda, Fricis*] *Fr. B.* Antona Austriņa «Vakardiena». Dzejas. St, 459. lpp.
— Bez svētnīcas. J. Akuratera dzejas. St, 713.—715. lpp.
— J. Jankava «Vecie elki». St, 379.—382. lpp.
— Kārlis Jākobsons «Pie meža ezera». Dzejoļu krājums. St, 217.—218. lpp.
— *Fr. B.* R. L. B. Zinību Komisijas vasaras sapulces 19. un 20. jūn. St, 544.—546. lpp.
— «Tuksneša ceļotājs». J. Miķelsona [ne H. Eldgasta] dzejas. St, 141. lpp.
[*Bebris, Juris.*] *B. J.*, [arī] *Bideru Juris.* Latviešu universala biblioteka. 1.—2. Līgotņu Jēkaba «Izirušas lapas». DzV, 38.
— Latvju rakstnieki. Daiļliteraturas chrestomatija skolām un pašizglītībai. Sastād. Plūdons. I un II daļa. L, 256.
— T. Zeiferts. Latviešu rakstniecības chrestomatija. II un III daļa. L, 197.
Benjamiņš A[*ntons*]. Par latv. literaturas fonda mērķiem. MV, 101. 102.
— Vēl par R. Blaumaņa kandidaturu uz Latv. teatra direktora amatu. B, 87.
[*Benjamiņš, Antons?*] *ab.* — [Šekspira «Richards III». Rūd. Blaumaņa iestudējumā.] MV, 33.
Bērziņš, Arturs, [arī] *A. B., Arturs. A. B-š.* Ausmā. Drama 5 cēl. no Annas Brigader. L, 297.
— Bilžu pielikumi. [Par K. Skalbes dzeju.] St, 55. lpp.
— Bjernstjerne Bjernsons. St, 617.—620. lpp.
— Cilvēka dzīve. Izrāde piecās bildēs, ar prologu no Leon. Andrejeva. Atstāstījums. Sk, 19.—21. 44.—45. lpp.
— Demona Paradizē. Haralda Eldgasta. L, 297.
— Dzīves lāsts. Dramatisks dzejojums no Grietiņas (Emilijas Prūsas). L, 297.
— Galmā. Vikt. Eglīša romantiski filozofiska drama 3 cēl. L, 301.
— Jaunākās latv. dzejas pirmais vakars 15. nov. Rīg. Latv. Biedr. zālē. L, 269.
— Kristjānis Barons. St, 529.—523. lpp.
— «Ķiršu dārzs». A. Čechova komedija 4 cēl. Tulk. J. Jankavs. L, 296.
— Lirika. [1906./07. g.] RAl 1908. gadam, 74.—99. lpp.

— Literaturas fonda priekšlasījumu vakars. [A. Benjamiņš «Par Literat. fonda mērķiem», A. Upīts «Rakstniecības kulturalā nozīme».] L, 288.
— [R. Blaumaņa «Skroderdienas Silmačos».] L, 225.
— Smags gaiss. Drama 4 cēl. no Zeltmata. L, 297.
— Stāsti jaunībai no J. Kleinberģa. L, 291.
— Teatris. Aspazijas «Zaudētās tiesības». L, 252.
— *A. B.-š.* Teatris. [Osipa Dimova «Kains» un J. Jaunsudrabiņa «Pirmais sniegs».] L, 230.
— Traģedija. Dvēseles tēlojums 3 cēl. no J. Jaunsudrabiņa. L, 301.
— Zeltmata kritikas. RAl 1908. gadam, 108.—111. lpp.
— Zemgaliešu Biruta †. JR, IX, 159.—161. lpp.
— *A. B.-š.* Zobgalu Kalendari 1908. gadam. [1. Ādolfa Alunāna Zobg. kal. 2. Jaunais Zobg. kal. 3. Zvārguļa Zobg. kal.) L, 233.

Bērziņš, J. Par eudaimonismu. St, 61.—70. lpp.

[*Bērziņš, Jānis.*] *Ziemelis.* Par zocialo mieru. Zocialpolitisks apcerējums. R, 213.—219. 246.—253. 269.—273. lpp.

[*Bērziņš, Roberts*] *R. B.* Par Miķeli Klusiņu. (†). B, 29.

[*Bērziņš-Tautmilis, Roberts.*] *T.-B.* «Apollo» teatris. [A. Čechova «Tēvocis Vaņa».] Sk, 42.—44. lpp.
— Līdzsvarā. Drama 4 cēl. no Fr. Mierkalna. L, 301.
— Ausmā. Drama 5 cēl. no Annas Brigader. St, 981.—984. lpp.
— T.-B., R. Tautm.-Bērziņš. Hauptmaņa «Vēveri» Anglijā. RBl, 43.
— Herakless. Traģedija 5 cēl. no Fallija. L, 301.
— Hermans Zudermans un latvieši. RBl, 15. 16.

[*Biezbārdis, Kaspars.*] Iz latviešu atmošanās laikmeta. [«Русский Курьер» 1881. g. iespiestā raksta: «Безбардис. Латышский всеподаннейший адрес 1863 г. и латышская Петербургская Газета («Петерб. Авизес») 1861.—1865.» tulkojums.] Tulk. Em. M-der, A. B[andrevičs]. Jr, 22.—25.

[*Birkerts, Antons.*] *-tons. Antons.* «Cilvēka dzīve» no Leon. Andrejeva. ML, 72.
— «Mūsu laiki» un tautiskie nelaiķi. ML, 73.
— Poruka vakars. ML, 67. 68.

B., K. «Dzimtenes Vēstneša» izdošanas lietā. RA, 280.

Blaumanis, Rūdolfs, [arī] *Puliers f. Blēdriķis.* Aiziet! [Lapas Mārtiņa atlaišana no «Balss» administracijas.] Lp, 07. 11.
— *Bl.* Latviešu teatrs. [«Jūlijs Cezars».] L, 211.
— Piezīme [pie Jaņa Rozentāla izskaidrojuma kā atbilde Atim Ķeniņam]. L, 33.
— «Rīgas Avīze». [Atbilde uz RA insīnuacijām.] L, 98.

[*Bračs, Aug.*] *B., Br.-s., A.* Zeltmata «Smags gaiss». St, 985.—986. lpp.

Brazovskijs, Staņislavs. Vēsturiskais materialisms kā kulturas filozofija. Filozofiska programa. R, 472.—478. lpp. 497.—499. lpp.

Brjusovs, Valerijs. Mana biografija. Tulk. W. D-gs. [Dambergs.] Dz, 220.—227. lpp.

Bt. Ed. Veidenbauma kopoti raksti. I. Ed. Veidenbaums savā dzīvē un darbā. No Ed. Treimaņa. L, 167.

[*Buševics, Ansis*] *Zv.* Rakstu krājums «Atvases». JD, 28.

Cālitis, Ed. Fr. Veinberga «patiesība». [Par Plūdoņa izraidīšanu no Zin. Kom. vas. sap. kopmielasta.] MDz, 18.

Cālitis, Ed., K. Strāls, Sproģu Jūlijs, A. Bērziņš, A. Strāls, Ezerietis, J. Jaunsudrabiņš. Balsis iz publikas. [Protests pret Plūdoņa nepielaišanu pie vārda Zin. Kom. vas. sap. kopējā mielastā un par policijas aicināšanu.] L, 140.

[*Celms, Jūlijs.*] *-lmokr-.* Divējāda atmošanās. PV, 3.
— Vēsture un vēsturnieki. JDL, 11. 17.

Ceplītis, K. Paskaidrojums. [Par to, ka viņam ar žurnalu «Salkas» nav nekāda sakara.] B, 49.
«Cīņas» red. kom. Pašu lietā. [Par «Cīņas» virzienu.] Cņ, 86.
— Paskaidrojums. [Par iesūtījumiem, ar piezīmēm tos iespiest nepārgrozītus.] Cņ, 64.
— Visiem «Cīņas» lasītājiem, līdzstrādniekiem, draugiem, skaŭģiem un ienaidniekiem par ziņu! Cņ, 63.
[*Dambergs, V. An.*] «Jaunā Raža». VIII. Dzl, 144. lpp.
Dārziņš, Emīls. Alfreds Kalniņš. Zlkt, II, 127.—147. lpp.
— Edvards Grīgs. Zlk, III, 132.—134. lpp.
— *E. D.* Par operas izcelšanos. Zlkt, III, 119.—131. lpp.
Daugaviets. Mūsu grāmatu izdevēji. RBl, 10.
Dauge, P.[*auls.*] Filozofija un taktika. R, 673.—678. 737.—745.
[*Daumanis.*] *D-rs.* Piezīme pie b. B. [J. Jansona-Brauna] referata par latv. Zoc.-dem. II kongresu. Cņ, 84.
Dēbners, Th[*eodors*], *Latviešu Draugu Biedrības prezidents.* Izskaidrojums [pie LA atreferējuma Latv. Liter. Biedr. gada sapulcē]. LA, 102.
[*Deglavs, Aug.*] *-ea-* «Līdzsvarā». Drama 4 cēl. no Fr. Mierkalna. B, 29.
Dermanis, V. Kam vajaga ārstēties? [Atbilde A., t. i., Fr. Roziņam.] DB, 6.
D-gs. Zinātne. [1906/07. g. latv. val. publicēto darbu apskats.] RA! 1908. gadam, 131.—134. lpp.
[*Dievkociņš, Pēteris. An.*] Jūlijs Dievkociņš †. JR, IX, 169.—171. lpp.
Dn. Latvieši cittautu literaturā. IV. (*Aus schweren Tagen. Gedanken über die Probleme der Gegenwart von einem Balten.*) DzV, 35.
Druckmeyer, Fridrich. Lettische Volkslieder. «Preussische Jahrbücher», Bd. 129. H. 1, S. 459.—493.; H. 3, S. 70.—96.
Ducmanis, K. [arī] *K. D.* H. Heines «Harca ceļojums» latviešu valodā. Valodnieciskas piezīmes. Blt, 1.
— *K. D.* «Kopums», I. Ziniski un beletristiski raksti. J. Raiņa rediģēts. Pr, 9.
— *K. D.* Mūsu dzimtenes kalendars 1908. g. JD, 31.
— Par latviešu valodas kropļošanu. [Kaudzītes Reinis un Līgotņu Jēk.] JD, 25.
— «Vācele», zinātnisku un literarisku rakstu krājums. ŅV, 4.
Dulbe, Aleksandrs, [arī] *Al. D., A. D.* Antona Austriņa dzejas «Vakardiena». RA, 76.
— Antons. Viena vasara. RA, 270.
— Baltpurviņa «rakstu I krājums». RA, 116.
— Diedelnieka «Izlasīti un neizlasīti raksti». Rediģējis Fr. Plostnieks. RA, 39.
— Diženajo Bernharda dzejas «Malduguņi un prauli». RA, 81.
— Fd. Veidenbauma dzejas, sakopojis Pabērzu Rūdolfs. RA, 182.
— [Ed. Vulfa «Rožainas dienas» un Hauptmaņa «Hannele».] RA, 214.
— Emīla Dzinēja (Ēnas) liriski un prozaiski dzejoļi «Uguns». RA, 98.
— Epigramas no Ed. Treimaņa. RA, 37.
— Fridrichs Mālbergs †. RA, 44.
— Jāņa Kārsteņa dzejoļi «Salnas rīts». RA, 87.
— *Al. D.* «Jaunā Raža». VIII, RA, 34.
— Jaunības rīts — Arta dzejoļi. RA, 58.
— J. Raiņa dzeja. «Jaunais spēks». RA, 12. 13.
— Kārļa Jākobsona dzejas — «Pie meža ezera». RA, 77.
— Kārļa Jākobsona: 1) «Uz aizlauzta zara». 2) «Sniegbaltīte». RA, 83.
— Kārļa Skalbes dzejas. Apg. D. Zeltiņš. RA, 46.
— K. Skalbes «Ezerieša meita». RA, 94.
— *Al. D.* Knuta Hamsuna — «Pans», J. Jaunsudrabiņa tulkots. RA, 39.
— Latvijas kalnos un lejās. J. Gobas-Alojieša dzejoļi. RA, 10.

— Lielkņaza Konstantina Konstantinoviča 25 gadu dzejnieka jubileja. RA, 170.
— Līgotņu Jēkaba «Stāsti». II. RA, 273.
Al. D. Māju Kalendars 1908. g. RA, 280.
— «Moderno sieviešu mīlestības dziesmas», atdzejojis un sakopojis J. Puriņš. RA, 112.
Dulbe, Aleksandrs. Par lirisko dzeju. Referats nolasīts R. L. B. Zin. Komis. vasaras sapulcēs no 19.—20. jūn. 1907. g. RApiel, 149.
— Paskaidrojums. [Par incidentu ar Plūdoni Zin. komis. vas. sap. goda mielastā.] RA, 135.
— Poruka dzejas. Apg. J. Ozols. RA, 32.
— *-be, Al. D.* «Прибалтийская смута», — Вега, Спб, 1906. Издан. А. Суворина. RA, 196.
— Referats par beletristiku grāmatās, nolasīts R. L. B. Zin. Komis. vas. sapulcēs 19.—22. jūn. 1907. g. RAp, 140.
— [*An.*] Zeltmata «Negoda apsegs». RA, 22.
— *Dz* — «Mūsu Laiku» -tons. [Ant. Birkerts pret RLB Zinību Komisiju.] L, 70.
Ed. A. Baltpurviņa I rakstu krājums. St, 988. lpp.
Edis. Leišu celmlauzēji. [Leišu avīžniecības attīstība no 1905.—1908. g.] L, 109.
Eglīts, Viktors, [arī] *V. Eg., V. E.* Fallija traģedija «Herakless». Dzl, 141.—143. lpp.
— *V. Eg.* Iz piezīmju grāmatas. Dzl, 35.—36. lpp.
— J. Jankavs. Vecie elki mūsu jaunā literaturā. Dzl, 284.—287. lpp.
— Lapa iz piezīmju grāmatas. [Par dzejniekiem.] B, 9.
— *V. Eg.* Валерий Брюсов. Земная ось. Рассказы и драматические сцены. Dzl, 238.—240. lpp.
— *V. Eg. Zalktis.* Rakstu krājums mākslai un kritikai. I. Dzl, 46.—48. lpp.
E., M. Rob. Tautmīļa-Bērziņa «Skatuve». Teatra rakstu krājums. Otrais cēliens. 1907. g. 1. Dzl, 92.—95. lpp.
Ērmanis, J[ānis], mācītājs. Pārskats par mūsu jaunāko literaturu. (Iz runas Latv. lit. biedrībā 5. dec. 1907. g.) DzV, 32.
— Pārskats par latviešu jaunāko literaturu. (Referats Latv. Literarisk. Biedr. gada sapulcē 5. dec. 1907. g.) RA, 282.—287. [Nenobeigts.]
Fr. Vāciešu nopelņi Baltijas kulturas darbā. L, 28.
Freijs, J. A. Nāve cirtusi lielu koku latviešu tautas darbinieku dārzā. [Fr. Treilands. Brīvzemnieks †.] Av, 442. lpp.
G., A. Nekrologs. [Dzejnieks, žurnalists un sabiedr. darbin. Jānis Danbergs †.] B, 63.
[*Gaigalis-Hiršs, Konstantins.*] *Konst. H.* Vēsturiskais materialisms un latviešu tautiskā kustība. B, 81. 87.
Gerciks, E. «Весы». *Karl Joel. Der Ursprung der Naturphilosophie aus dem Geiste der Mystik. Jena, 1906.* Dzl, 190.—191. lpp.
Ghils, Renē. Vēstule par franču poeziju. Tulk. L-ne. Dzl, 181.—190. lpp.
[*Ginters, Augusts*] *Aug.* Divi gadi latviešu avīžniecībā. (No 17. okt. 1905. līdz 1907. gada rudenim.) Iss vēsturīgs raksturojums. LpAtb, 32.—37. 46. 47.
[*Graudiņš, Kārlis*] *Gr.* Dr. Augusts Bīlenšteins †. T, 72.
[*Gruzna, Pāvils.*] *Pe-Ge.* Leonida Andrejeva «Cilvēka dzīve». RBl, 22.
Gulbis, A[nsis]. Jānis Ozols, latviešu grāmatu tirgotājs un izdevējs (†). ZN, I, 106.—109. lpp.
Gulbis, P., Muromcevā, Taras apr. Balsis iz publikas. [Protests Fr. Karlsa insinuacijām attiecībā pret rakstnieku J. Kosu.] ML, 115.
Günther, Hans von. Dēmels. Dzl, 40.—44. lpp.

Haeckel, Ernst, prof. Pasaules mīklas. Vispārsaprotamas studijas par monistisko filozofiju. ZuDz, 51.—54. 71.—74. 89.—100. 147.—151. 180.—184. lpp. [Nenobeigts.]
Hart, Julius. Par dzīvi mākslā. Tulk. Fr. B. [Bārda.] St, 129.—134. 209.—213. lpp.
[*Hearn*] *Laskadio Hirns.* Preeksistences ideja. St, 697.—702. 787.—792. lpp.
Herders [par mākslu]. Zlk, II, 125. lpp.
Hilners, G. Mācītājs Augusts Bīlensteins. EvG, 35.—37. lpp.
Hofmanštāls, Hugo fon. Dzejnieks un šis laiks. St, 708.—713. lpp.
Inķu Jānis. Brīvzemnieka piemiņai. Av, 457.—458. lpp.
[*Inozemcevs, J. A.*] *Ivins.* Saruna ar valsts domnieku Treimani. B, 31.
Ivanovs, Vjačeslavs. Poets un Pūls. Pārtulkojis V. Eg.[līts.] Dzl, 134.—140. lpp.
J. Pie Kr. Valdemara kapa. Jr, 26.
J. «Smiekli». J. Lūša drama. MVp, 14.
Jākobsons, K.[*ārlis.*] Balsis iz publikas. Uz recenzijas par «Dzelmes» Nr. 7. RBl, 7.
Jankavs, A., Rīgas dzelzrūpniec. arodn. biedrības kasiers. Izskaidrojums... [RA nedibinātie apvainojumi pret J. Ozolu.] ML, 82.
Jankavs, J.[*ānis.*] Buržuaziskais individualisms un proletariskais sabiedriskums. (Pēc A. Bogdanova [A. A. Maļinovska].) Kp, I, 94.—101. lpp.
— *-vs.* Buržuazija un zinātne. MLp, 81. 87.
— *-vs.* Daži tipi iz «slimās mākslas» ražojumiem. MLp, 40. 46. 52.
— Demokrats un liberaļi. Zn, I, 87.—102. lpp.
— *-vs.* «Jaunā Raža» VIII. Oriģinalražojumi Teodora sakopojumā. MLp, 87. 92. 97.
— Kritiķis-metafiziķis un viņa bankrots. (Atbilde Teodora [Zeiferta] kungam.) MDzp, 22. [Nenobeigts.]
— *-vs.* «Slimā māksla» un viņas ideali. ML, 10. 11. 13.—15.
— *-vs.* Slimā un veselā māksla. MLp, 69. 75.
— Specializacija un sinteze zinātnē un dzīvē. Aus, 33.—45. lpp.
— Tautiskās strāvas stāvoklis tautības jautājumā. Kp, I, 13.—67. lpp.
— *-vs.* Vecā un jaunā metode literaturas kritikā. MLp, 16.
[*Jansons-Brauns, Janis.*] *B., Br., br.* Atbilde b. D.-rs. [Daumanim.] Cņ, 84.
— *O. Brauns.* «Baltieši». Vēsturiski-kritisks apcerējums. Atv, I, 59.—88. lpp.
— *Br.* Izturēt! PM.
— *br-* Propagandas nepilnības. Cņ, 75.
[*Jansons, Pāvils*] *J. Pāvils.* Dzīvā dzīve. [Žurnala «Zīlnieks» mērķi.] Zln, 1.
— *J. Pāvils.* Henriks Ibsens. Zln, 1.
[*Janševskis-Janovskis, Jēkabs.*] *-J-.* Brīvzemnieks miris. L, 204.
— *-J-.* Dr. Bīlenšteins miris. L, 144.
— Fr. Brīvzemnieka pēdējā gaita. L, 209. 210. 211.
— Ievērojamas darbinieces. Latviešu centīgām jauneklēm šīs lapiņas dāvina Vērotāja. [Fr. Brīvzemnieka māsa M. Treilande.] L, 296.
— *-J-.* Rīg. Latv. Biedr. Zinību Komisijas vasaras sapulces 19. un 20. jūn. 1907. g. L, 140.—142. 145.
— R. Klaustiņš. Latviešu rakstniecības vēsture skolām. L, 265. 266. 267.
Jaunais. Literarisks «ekspropriators». [Arta-Priedīša dzejoļu krājums «Jaunības rits».] LpAtb, 20.
Jaunsudrabiņš, J. Balsis iz publikas. [Atsaukums, it kā viņš piedalītos žurnala «Šalkas» ilustrēšanā.] B, 48.
— Balsis iz publikas. (Par lugu «Traģedija».) L, 40.
— God. «Balss» redakcija. [Pretraksts «Lasītājam».] B, 81.
— Rīgas Latv. Teatrī. [Lugas «Traģedija» izrāde un viņas pārprašana no recenzentiem.] B, 39.

[*Jirgens, Rūdolfs.*] *R-ns.* Annas Brigader «Vizbuļi». L, 212.
J., K. Latviešu valodas labā. B, 40.
K. Sece. [Par Fr. Mālberģa kapu.] DzV, 12.
— Poruka vakars 20. martā 1907. g. L, 66.
— — «Rits». Zinātnes un rakstniecības žurnals. B, 38.
Ka. «Svari» Nr. 8. T, 59.
Kāds latviešu rakstnieks. Nedibinātas bailes. [Par latv. valodas skaidrību.] LA, 14.
Kāds vecrīdznieks. Kokneses, Skrīveres, Lielvārdes revolucion. prāvu bēdīgās beigas un «Rīgas Avīzes» asā piezīme par A. Bergu. [«Balt. Vēstn.» un «Dienas Lapas» loma latv. revolucijā.] T, 104.
[*Kalniņa, Klāra*] *-ras.* Drusciņas no proletariskās filozofijas. Cb, 60.—79. lpp. JPrs, 50.—63. lpp. [Turpin. un beigas.]
— *Una.* Par buržuazisko presi. Cņ, 90.
[*Kārkliņš, Ernests.*] *Zeltmatis, -tis, Z-tis, -atis, Zik., Zeltm.* Gorkija un Andrejeva jaunākās lugas. [I. M. Gorkija «Ienaidnieki». Skati 3 cēlienos. 2. L. Andrejeva «Uz zvaigznēm». Drama 4 cēl.] B, 55.
— Individualisms mūsu jaunākā dramā. Apcerējums. St, 214.— 217., 295.— 300. lpp.
— Individualistu protesta kliedziens. (Haralds Eldgasts: «Demona paradizē».) St, 535.—539. lpp.
— Kains. Osipa Dimova drama 3 cēlienos. Tulk. A. Bērziņš. DzV, 3.
— Kains. Osipa Dimova drama 3 cēl. Tulk. A. Bērziņš. St, 620. lpp.
— *Zeltmatis.* Kritika. [1906./07. g.] RAl 1908. gadam, 99.—108. lpp.
— *Zeltmatis.* [Latviešu] Drama. [1906./07. g.] RAl 1908. gadam, 61.—73. lpp.
— [*An.*] Latviešu oriģinalrakstniecības rādītājs. (No 17. oktobra 1905. līdz 1. jūlijam 1907. g.) RAl 1908. gadam, 163.—184. lpp.
— *Zeltmatis.* Latviešu rakstniecība. RAl 1908. gadam, 25.—43. lpp.
— [*An.*] Papildinājums. RAl 1908. gadam, 185.—201. lpp.
— [*An.*] Pārskats par latviešu avīžniecību. (No 1905.—1907. g.) RAl 1908. gadam, 194.—201. lpp.
— *Zeltmatis.* [RAl] Gala vārds. RAl 1908. gadam, 159.—161. lpp.
— Staņislavs Pšibiševiskis. Kritisks aizrādījums. R, 30.—32. 93.—95. lpp.
— Varizeji. Art. Šniclera drama trijos cēl. Tulk. D. Roga. Pl, 4.
— Varizeji. Art. Šniclera drama 3 cēl. St, 621. lpp.
— Vispārīgā Pasaules Rakstniecības Vēsture. I sējums. [Sastādījis J. Asars.] Pl, 2.
Karls, Fr. No Taras, Tobo|sk. gub. [Negativa atsauksme par izsūtīto rakstnieku Juri Kosu.] ML, 94.
[*Kaudzītes, Reinis*] *R. Vidzemnieks.* Latviešu laikrakstu tagadējā valoda. RA, 233.
— *R. Vidzemnieks.* Pēdējais zars nolūzis no četriem pirmajiem [Fr. Mālberģis †]. Lp, 10.
[*Kaupiņš, Eduards*] *Ed. K.* Liepājas Latv. teatris. [Par Aspazijas lugu «Ragana».] LpAtb, 25.
— *Ed. K.* Liepājas Latv. teatris. [Par Suchova-Kobiļina lugu «Krečinska kāzas».] LpAtb, 32.
K., E. Rīg. Latv. Biedr. Zinību Komisijas vasaras sapulces 19. un 20. jūn. 1907. g. Vst, 19.—22.
Keizerlings, Hermans, grafs. Filozofija kā māksla. Tulk. Fr. B[ārda.] St, 289.—293. lpp. Tulk. A. K[eniņš]. Zlkt, II, 148.—151. lpp.
Key, Ellena. Nīčše un Gēte. Zlkt, III, 135.—152. lpp.
K., J. [*Šmits, Jānis-Kārstenis?*] Viļums Krūze, skolotājs un dzejnieks †. Zln, 1.
Kl. No Inflantijas. [Fr. Trasuna laikraksta «Auseklis» apstāšanās.] LpAtb, 48.

Klaustiņš, Rob., [arī] *R. Kl., R. K.* A. Baltpurviņa rakstu I krājums. JR, IX. 178. lpp.
— Antons. «Manas meitenes». JR, IX, 180. lpp.
— Aspazija un Veidenbaums kā tipiski jaunromantiķi. RAl 1908. gadam, 124.—130. lpp.
— Ed. Treimanis. Edvards Veidenbaums savā dzīvē un darbā. Ed. Veidenbauma kopoti raksti. I. JR, IX, 186. lpp.
— Elks elka galā. Apcerējums par Jankava grāmatu «Vecie elki mūsu jaunākā literaturā». JR, IX, 126.—142. lpp.
— Kārļa Skalbes raksti. I. JR, IX, 179. lpp.
— Latviešu rakstniecības chrestomatija. Sastād. Teod. Zeiferts. Trešais laikmets. I un II posms. JR, IX, 189. lpp.
— Latvju ģimene tautas dziesmās. Zlkt, III, 99.—107. lpp.
— Latvju rakstnieki. Daiļliteraturas chrestomatija. Sastād. Plūdons. I un II daļa. JR, 189.—190. lpp.
— Līgotņu Jēkaba «Latviešu literatura». JR, IX, 185. lpp.
— Līgotņu Jēkaba Stāsti. II. JR, 180. lpp.
— Noveles no Paula Heizes. JR, IX, 183. lpp.
— Paštautas rakstnieki. I. — Stāsti un dzejoļi. JR, IX, 186. lpp.
— Pedagoģija. [1906./07. g. latv. val. publicētie darbi.] RAl 1908. gadam, 111.—123. lpp.
— Persieša raksti. JR, IX, 182. lpp.
— Poruku Jāņa kopoti raksti. III un IV sēj. JR, IX, 177.—178. lpp.
— Stāsti jaunībai. J. Kleinberģa. JR, IX, 183. lpp.
— Vispārīga pasaules rakstniecības vēsture. [J. Asara.] I un II d. JR, IX, 187.—188. lpp.
— Zem granatu kokiem. Oskara Uailda pasakas. JR, IX, 184. lpp.
— Ziemeļnieku noveles. Citu tautu rakstnieki. XIV. Lejas-Krūmiņa sakopojumā. JR, IX, 184. lpp.
[*Kleinberģis, Jānis.*] *-nb-, J. Kl.* «Manas meitenes». Antona skices. Drg, 3.
[*Kļaviņš, Jānis — Asmas Jancis.*] *J. Kļ.* Miks Kalniņš †. B, 6.
[*Konietis, L.*] *L.-Kon... tis.* No Pēterburgas. [Par «Tautas Balsi», «Zibeni», «Pēt. Avīžu Cīņu» un «Svariem».] RA, 1.
— Vēstule no Pēterburgas [Latviešu avīžniecība.] RA, 46.
Konrads. No Seces. [Fr. Mālberģa apbedīšana.] B, 49.
Kr. Poruka stāsti. «Zalkša» izd. Stn, 2.
Kreicbergs, J. Runa pie Brīvzemnieka kapa. Jr, 39.
Krūmiņš, G., cand. rer. merc. R. L. B. Zinību Komis. vasaras sapulces 19. un 20. jūn. 1907. g. referats par mēnešrakstiem. RAp, 156.
Krūms, A. R. Rūdolfs Blaumanis — kandidats uz Latv. teatra direktora amatu. B, 81.
Krūza, Kārlis, [arī] *Vēsmiņu Kārlis.* Haralds Eldgasts — «Demona paradizē». L, 137.
— Individualisms jaunākajā latviešu dzejā. Kritisks apcerējums. Dzl, 474.—476. lpp.
— Līgotņu Jēkaba «Latviešu literatura». St, 134.—138. lpp.
— «Ziemas naktis». Rakstu krājums K. Skalbes vadībā. St, 51.—54. lpp.
K-s. Pumpura kaps. [Aizmirsts un neapkopts.] L, 222.
Kukura Alfreds. Izskaidrojums lasītājiem. [Par atsacīšanos no turpmākas žurnala «Salkas» izdošanas.] S, 126. lpp.
Ķeniņš, Atis, [arī] *A. Ķ.* Divkosība. [Rūd. Blaumanis kā cilvēks un «Latvijas» redaktors. Atbilde Janim Rozentālam.] B, 34.
Ķeniņš, A., privatas realskolas direktors. Izskaidrojums. [Pret baumām par viņa sakariem ar soc.-dem. skolotāju biroju.] RA, 202.

Ķeniņš, A. Kritika par kritiku. [Vikt. Eglīša kritika par Falliju.] Zlkt, II, 152.—156. lpp.

L. «Latvju rakstnieki». Dai|literaturas chrestomatija skolām un pašizglītībai. I un II da|a. Plūdoņa. JD, 16.

[*Laiviņš, Reinis.*] *R. Dievkociņš.* Latvieši ārzemes rakstniecībā. [1. Leona Harta romans «Tēva mājās». 2. Kār|a Vorma «Iz sarkanās krēslas» u. c.] DzV, 27. 32. 35.

[*Landers, Kārlis.*] *K. L.* Г. В. Плеханов. Мы и они. [Recenzija.] JD, 32.

— *K. L.* Solis uz priekšu un divi atpaka|. (17. okt. 1905. — 17. okt. 1907. g.) JD, 13.

Lapas Mārtiņš. Paskaidrojums. [Par viņa sakaru ar B. Dīriķa firmu un pabalstu.] RBl, 41.

Lasītājs. Mūsu literariskie birokrati un monopolisti. [«Dzelmes» un «Staru» aprindas.] B, 75.

Latv. Zocialdem. Skolotāju Savienība. Valsts domes zocialdemokratiskai frakcijai. [Skolu un skolotāju stāvoklis Latvijā.] Cņ, 73.

Latvijas Zocialdemokratiskās Skolotāju Savienības statuti. Cņ, 62.

Lbt. Cēsis. [Dzejn. Aug. Apsīša-Apsesdēla apcietināšana.] ML, 55.

[*Lejas-Krūmiņš, Teod.*] *J. J. R.* Hauptmaņa «Hannele». L, 221.

Lielupnieks, R. Latviešu laikrakstu tagadējā valoda. [Pretraksts R. Kaudzītim.] RA, 246.

Literaturas Fonda Pārvalde. Paskaidrojums. [RBl.] DzV, 18.

Ļaudons, V., [arī] *V. Ļ.* [*Roberts Tautmīls-Bērziņš.*] D'Annunčio jaunākā drama. («Vairāk kā mīlestība».) Sk, 16. lpp.

— Vācu jaunākā drama. Acumirkļa uzmetumi. I. Franks Vedekinds. Sk, 10.—13. lpp.

M. Dantes Aligieri «Dievišķā komedija». MLp, 16. 22. 28. 34.

M., A. Brīvzemnieka piemiņai. L, 207.

[*Materlinck, Morice.*] Par Ļevu Tolstoju. L, 10.

Mečņikovs, I. I. Pesimisms un optimisms. Tulk. P. B. RBl, 46.—49.

Merķels, Garlibs. Tēlojumi un raksturojumi iz manas dzīves. [Nenobeigts. Tulk. J. Asars?] R, 24.—29. 89.—93. 154.—158. lpp.

Meviuss, F. Grenlandieši un viņu rakstniecība. Tulk. G. L. RApiel, 194.

[*Miķelsons, Jānis*] *Haralds Eldgasts.* Balsis iz publikas. [Aizrādījums, ka dzejo|u krājuma «Tuksneša ce|otājs» autors ir cits J. Miķelsons.] B, 76.

— «Individualisti» un «proletariata idealogi». Vst, 16. 22. 24. 25.

[*Milgrāvis, Krišjānis.*] *K. Mil-vis.* Dekadenti un viņu jaunākais pedagoģijas princips. B, 109.

[*Millers, Kārlis.*] *Zariņu Kārlis, Z. K., -es.* No Cēsīm. [M. Gorkija «Dibenā».] RA, 93.

— *-es.* No Cēsīm. Nost ar Tērbatu, lai dzīvo Tērpata! RA, 116.

— *-es.* No Cēsīm. [Par pirmo latv. socialistu ap 1873. gadu.] RA, 90.

— No Cēsīm. Tērpata jeb Tērbata? [Polemika ar Kažoku Dāvi — Pelcu.] RA, 129.

— Vēlreiz «Tērpata» jeb «Terbata»? RA, 138.

— Pēdējo reizi — «Tērpata» jeb «Tērbata». RA, 152.

— Atbilde uz St. kga «Vēlreiz Tērpata vai Tērbata». RA, 173.

Mldr. Bakā [Pedagogs, žurnalists-dzejnieks Jānis Akermans-Tīrumnieks †.] JD, 25.

[*ML red.*] Jānis Asars... [*«Rigaer Tagesblatt»* un RZ denunciacijas ziņojumi, ka «ilgi meklētais politiskais aģitators» neatrodoties vis Šveicē, bet Pēterburgā, kur dzīvojot ar viltotiem dokumentiem. Policijai stingri pavēlēts viņu apcietināt.] ML, 19.

Mrt. «Vērotājs». Politisks, sabiedrisks un satirisks laikraksts. T, 91.

N. Incidents Zinību Komisijas vasaras sapulcēs. [Dzejnieka Plūdoņa izraidīšana.] Mdz, 7.
Negaiss. Lazdone. [Mācīt. Kārlis Avots pielīdzina visus revolucionarās kustības dalībniekus zagļiem un laupītājiem.] P, 7.
Ničše, Fr[idrichs]. Iz «kas ir augstākas dabas» *(vornehm).* Tulk. A. B[ērziņš]. St, 604.—608. lpp.
Niedra, Andrievs. Runa, Brīvzemnieku apbedot. L, 224. 230.
«Novoje Vremja». Par latv. kreiso presi. RA, 120.
Ods. Lazdona. [Mācīt. K. Avots un brīvības kustības dalībnieki.] Pr, 22.
Omega. Ibsena literarisko darbu vērtība. RBl, 57.
Onkulis. Kas vainīgs? [Nāves soda spriedums 22 personām un latv. prese.] Jnb, 80.—82. lpp.
Ozols, Jānis. Atskats uz II V. domes zocialdemokratiskās frakcijas darbību. (Bij. V. domes dep. ref. 5. aug. masu sapulcē Rīgā.) Cņ, 85.
— *Valsts domes deputats.* Balsis iz publikas. [Atbilde RA apmelojumiem.] B, 49. ML, 48.
— Pieprasījums «Rīgas Avīzes» redakcijai. Pr, 1. DB, 7.
— Runa V. domes 6. marta sēdē. Pr, 3. ML, 58. 59.
— Runa V. domes marta sēdē. Pr, 10.
— Runa V. domes 10. apriļa sēdē... Pr, 12. ML, 86. 87.
— Runa V. domes 13. apr. sēdē. Pr, 13. ML, 89.
— Runa V. domes 17. maija sēdē... Pr, 22. ML, 115. JLpV, 50. 51.
— Uzaicinājums. [Anketa par 1905.—07. g. reakciju Latvijā.] ML, 49.
P. Liepāja. [15. aug. atvests Odesā arestētais Ernests Rolavs.] L, 189.
P. No Dobeles. [Dr. A. Bīlenšteins †.] Z, 27.
P. Strādnieks. Kāda veca patiesība. [RA, J. Ozols un A. Bergs.] RA, 150.
Paegļu Mārtiņš, [arī] *P. M. A.* Mētras «Dzīves pirmie skāvieni». RBl, 41.
— *P. M.* Dibenā. 4 skati no M. Gorkija. Tulkojis Ola. B, 58.
— Diedelnieka izlasīti un neizlasīti Satiriski raksti prozaiskā dzejā un dzejiskā prozā. RBl, 50.
— Ed. Veidenbauma kopoti raksti. I. Ed. Veidenbaums savā dzīvē un darbos. No Ed. Treimaņa. RBl, 51.
— Latvju rakstnieki. Daiļliteraturas chrestomatija skolām un pašizglītībai. Sastād. Plūdons. I daļa. RBl, 33.
— — II daļa. Tp, 34.
— Maksima Gorkija «Zaļumnieki». Tulkojuse A. Bergman. RBl, 43.
— *P. M.* Mūsu Dzimtenes Kalendars 1908. g. RBl, 44.
— No Liepājas. Eduards Kaupiņš †. RBl, 33.
— Piebaldzēnu Kalendars 1908. g. RBl, 54.
— Pilsoņi. Andr. Upīša stāsts. B, 22.
— «Zvārguļa Zobgala Kalend.» 1908. g. «Ād. Alunāna Zobg. Kal. 1908. g.» «Jaunais Zobgaļa Kalendars 1908. gadam». RBl, 27.
[*Pelcs, Dāvids*] *Kažoku Dāvis.* Tērbata jeb Tērpata? RA, 126.
[*Pelše, Roberts*] *V-tls.* «Pelēkie baroni» un lauku proletariats. Cņ, 89.
— *Vtls.* Revolucionari un antirevolucionari. Cņ, 64.
[*Pīpiņš, Ērmanis.*] *V.* Latvju rakstnieki. Daiļliteraturas chrestomatija skolām un pašizglītībai. Sastād. Plūdons. I un II daļa. RAp, 1. 11.
— [Pšibiševska «Zelta aunāda».] ML, 14.
P., Leonids. «Cība». Zinātnisku un literarisku rakstu krājums. Pr, 19.
[*Plikauss, Aug.-Saulietis.*] *A. P.* Paštautu rakstnieki. I. Stāsti un dzejoļi. Stn, 72.
Poruks, J. Mūsu tagadnes rakstniecība. Tipiski zīmējumi. St, 609. 612. lpp.
— Domu graudi un pelavas. St, 279. lpp.
P. P. Balsis iz publikas. Kādi apstākļi valda literaturas fondā pie Rīgas Latv. biedrības. RBl, 48.

[*Puriņš, Nikolajs*] *P. Kl.* Fr. Brīvzemnieks †. MV, 72.
R. Dāvids un Jonatans. Bērnu stāsts. No vācu valod. tulkojusi Valli Alberts. L, 194.
[*RA red.*] Atbilde dep. Ozolam. RA, 52.
Rainis, J. Iz lielo cilvēku mājasdzīves. Emigrantu dokumenti. [Par Kārli Marksu.] Aus, 98.—103. lpp.
R., J. Jaunais Latviešu Kalendars 1908. g. EvG, 51. RA, 255.
R. L. B. Derīgu Grāmatu Nodaļas prospekts 1908. gadam. DzV, 44.
Roland-Holst., Henriete. Par dzīvību, daiļumu un mākslu. R, 309.—315. 345.—351. 372.—380. 400.—404. lpp.
[*Roze, Jēkabs.*] *Ligotņu Jēkabs, L. Jēkabs, Lt.* Artis. Jaunības rīts. Dzejas. MDz, 16.
— *Ligotņu Jēkabs.* Balsis iz publikas. [«Rīta Blāzmas» uzbrukuma atspēkojums.] DzV, 22.
— Dr. A. Bīlenšteins †. MDz, 12.
— Jaunākās latviešu dzejas pirmais vakars 15. nov. DzV, 14. 15.
— Jautājums par Latviešu Literariskās biedrības slēgšanu un latv. vācu kopdarbību. DzV, 38.
— Kas jauns rakstniecībā. Literariskas piezīmes. MLp, 06. 112. 118. 123. 141., 07. 103. 109. 115.
— *Lt. Jēkabs.* Liepājas latv. teatris. [Aspazijas «Ragana».] LpAtb, 36.
— Literariska kronika. Lirika. (1906.—1907. g.) JR, IX, 172.—177. lpp.
— Literaturas fonda priekšlasījumu vakars. [A. Benjamiņš «Par Literat. fonda mērķiem». A. Upīts «Rakstniecības kulturālā nozīme».] DzV, 33.
— Mākslenieks un diletants. DzV, 21.
— Modernās ģimenes ideali un mūsu jaunākā drama. (Zeltmata «Smags gaiss».) DzV, 22. 23.
— «Svari», politisks-satirisks mākslas žurnals. ML, 2.
— *Ol.* Vēstule no Rīgas, I. [Apturētā latv. avīžniecība.] LpAtb, 15.
— *Ol.* Vēstules no Rīgas, IX. [Latv. žurnalistu un rakstnieku klubs.] LpAtb, 70.
— *Ligotņu Jēkabs.* Zelta adata. No J. Poruka. ML, 89.
Rozentāls, Janis. Izskaidrojums. [Par Rūd. Blaumaņa piedalīšanos *«Deutscher Verein»* izdotā *«Kiefern im Schnee»*, atbilde Atim Ķeniņam.] L, 33.
— Māksla un technika. Zlkt, III, 153.—157. lpp.
[*Roziņš, Fricis-Āzis.*] *A. Ave Caesar, morituri te salutant!* DV, 3.
— *A.* Gāzēji un reformatori. DV, 1. 2.
— *A.* «Opozicijai draud briesmas». DV, 1.
— *A.* V. Dermanis nav ārstējams. [Atbilde uz «Kam vajaga ārstēties?».] DB, 6.
— *A.* Par apvērstiem vēršiem un izvērstiem žurnalistiem. [Pret DZ.] TB, 1.
[*Rudzītis, Ed.*] *Zilgmājs.* Al. Dulbes raksti. Kritisks apskats. RA, 215.
Sanders, J. Tērpata un Tērbata. RA, 186.
Skalbe, Kārlis, [arī] *K. S.* Dzejas Pērles. Sakop. Plūdons. ZN, I, 112. lpp.
— Literariskas piezīmes. ZN, II, 100.—111. lpp.
— Poruka stāsti. «Zalkša» apg. ZN, I, 109. lpp.
— Sirdsbērni. Ed. Treimaņa dzejas. ZN, I, 111. lpp.
— Zvaigžņotās naktis. Haralda Eldgasta romans. ZN, I, 110. lpp.
St. Tērpata jeb Tērbata? RA, 134.
— Vēl reiz Tērpata vai Tērbata. RA, 165.
[*Steiks, Jānis. An.*] Atbilde «Baltijas Vēstnesim». [Par vārdu «zinātne».] DSv, 8.
Stoll, H. W. Safo (600 g. pr. Kr.) Tulk. Virza. [Ed. Lieknis.] RBlp, 6. 7.
[*Stučka, Pēteris.*] *§.* Kontrrevolucijas gads. Cņ, 71.

[*Stučka, Pēteris*] *P. St.* Tautību vai šķiru cīņa. [Latvijā.] Ekonomiski materialistisks apcerējums. Atv, I, 35.—58. lpp.
— *§.* Zocialdemokratiskā frakcija un viņas taktika domē. Cņ, 71.
[*Stukmanis, Kārlis*] *-km-, -ns, Stns, K. A-s, St., K. S., Kārlis Augusts.* «Lielajam» R—(īdītājam). [Domāts J. Rainis.] RA, 134.
[*Stumbergs, J.*] *Js.* Kas vainīgs? [Par agrākās «Dienas Lapas» un citu Platesa izdoto latv. laikrakstu darbību socialistisko ideju propagandēšanā.] L, 217.
— Laikrakstu apskats. [Dr. Arn. Platess par agrāko «Dienas Lapu».] L, 179.
— «Mājas Viesis». [Arn. Platesa raksts par latv.-vācu sadarbību.] L, 126.
Suseklis. Oda. [Par Fr. Veinbergu.] VārdP, 54. lpp.
S-rs, A. Zinātnes un mākslas nozīme. [L. Tolstoja uzskatu nepareizība.] B, 81.
Stūls, A. Par latv. rakstniecības ražojumu tulkošanu svešās valodās. L, 194.
[*Sulcs, Krist.*] *-sts.* Literaturas jautājums Rīgas pilsētas pēdējā konferencē. [Par «Cīņu».] Cņ, 86.
T. No Seces. Fridrichs Mālbergs †. T, 26.
T., A. Zeminarists. Preses brīvība. PLV, 542.—548. lpp.
[*Taube*] *V-ņa.* Latvijas Zoc.-dem. Skolotāju Savienības Kongress. Cņ, 61.
Teikmanis, Vold. Ziņojums par teatra lugām 1906./1907. gadā. (Priekšlas. Zin. Kom. vas. sapulcēs.) RA, 131.
Treimanis, Eduards. Runa II Valsts domē par kara lauka tiesām Baltijā. B, 61. L, 61. ML, 61.
— Runa par spīdzināšanu Baltijā 13. apr. sēdē. (Pēc stenogramas.) ML, 88., L, 88., Pr, 13.
Upīts, Andrejs, [arī] *A. U.* A. Baltpurviņa raksti. I krājums. B, 103.
— Anna Brigader. [Ar ģīmetni.] SZK 1908. gadam. 22.—27. lpp.
— Cilvēks un pārcilvēks. Bernharda Šova jaunākais darbs. [*«Mensch und Übermensch, eine Komödie und eine Philosophie»*.] DzV, 15.
— Humors un satira. 1. Ar smalkiem bērza žagariem. Humoristisku-satirisku rakstu krājums Līvu Jurkas (J. Puriņa) vadībā. 2. Epigramas no Edv. Treimaņa. 3. Diedelnieka [Fr. Plostenieka] izlasīti un neizlasīti satiriski raksti, prozaiska dzeja un dzejiska proza. B, 34.
— Iz jaunākās stāstu literaturas. (Antona «Manas meitenes» un «Viena vasara». Līgotņu Jēkaba Stāsti. II. J. Kleinberga «Stāsti jaunībai».) DzV, 35.
— Jaunākā lirika. I. (1. Salnas riti. J. Kārsteņa dzejas. 2. Malduguņi un prauli. Dzejoļi. Diženajo Bernharda. 3. Kārļa Skalbes dzejas.) B, 63.
— Jaunākā lirika. II, III. B, 93. 98.
— Jaunākā lirika. IV. [Zemgaliešu Biruta-Konst. Grencione, Ed. Virza-Lieknis.] B, 109.
— Jaunākā lirika. V. [Vikt. Eglītis. Fallijs-Bulāns.] B, 115.
— Jaunā Raža, VIII. Oriģinalražojumi Teodora sakopojumā, Rīgā, 1906., D. Zeltiņa apgādībā, 192 lpp., maksā 80 kap. (Pielikums: Fr. Brīvzemnieka ģīmetne.) B, 52.
— Jaunromantiķi latviešu valodā. (Jūlija Harta «Piepildīšanās valsts» un V. V. Bitnera «Fr. Nīcše un viņa darbi».) DzV, 20.
— Knuta Hamsuna «Pans». J. Jaunsudrabiņa tulkots. B, 40.
— Kulturas jautājumi. 1. DzV, 15.
— — 2. Par īsto izglītību. (Pēc prof. Vernera Zombarta.) Tp, 21.
— — 3. Dzīvības problema. Tp, 27.
— Latviešu literatura. Sarakstījis Līgotņu Jēkabs. B, 46.
— Latviešu rakstniecība. (1906. gads un 1907. gada pirmā puse.) Literaturvēsturisks apcerējums. Proza. RAl 1908. gadam, 44.—61. lpp.
— Mūsu dzejnieki. [A. Austriņš, J. Akuraters, Jēkabsonu Kārlis, K. Krūza, Fr. Bārda.] Pl, 2.
— Mūsu dzejnieki. [K. Skalbe, Jūl. Dievkociņš, Plūdons, A. Saulietis.] Pl, 4.
— Mūsu jaunākā lirika. (Haralds Eldgasts «Demona paradizē».) Vst, 11.

Upīts, Andrejs. Negoda apsegs. Zeltmata tēlojums iz dzīves. B,40.
— Norauti pavedieni. (Iz rakstnieka piezīmju grāmatas.) DzVp, 3.
— *Quo vadis?* [Kurp eji?] DzV, 3. 9.
— Poruku Jāņa kopoti raksti. IV. DzV, 45.
— Rakstniecības kulturelā nozīme. [Literaturas Fonda priekšl. vakarā lasītais ref. saīsinātā veidā.] DzV, 38. 44.
— Skalbes un Veidenbauma dzeja. I. Skalbes Cietumnieka sapņi. Otrs papild. izd. II. Ed. Veidenbauma Dzejas. Sakopojis Pabēržu Rūdolfs. B, 4.
— Tauta un tautas rakstniecība. B, 57. 58.
— Vēl par Rīgas Latviešu biedrību. B, 88.
— Ziemeļnieku rakstnieki latviešu tulkojumā. (1. Henr. Ibsena Ķeizars un Galilietis. Tulk. A. Ķeniņš. 2. Ziemeļnieku noveles, Lejas-Krūmiņa tulk.) DzV, 9.

V. Poruka vakars 20. martā 1907. g. RA, 66. 69.

Veinbergs, Kārlis. Četrejādo pasauļu autors. Atklāta vēstule redakcijai! [Lūgums nesamainīt viņu ar Fr. Veinbergu.] ML, 43.

Veismans, J.[ānis.]. «Latv. Avīžu» redaktors. Piezīme [T. Dēbnera izskaidrojumam]. LA, 102.

[*Viksna, Rūdolfs.*] *-uRu-.* «Ausmā». Drama 5 cēl. no Annas Brigader. Stn, 50.
— Nīcše un viņa darbi. Prof. V. V. Bitnera. Tulk. Abavietis. Stn, 99.
— Jāņa Jaunsudrabiņa: 1) Traģedija. 2) Pirmais sniegs. 3) Vēja ziedi. Stn, 102.
— Pilsoņi. Andr. Upīša stāsts. Stn, 50.
— R. Klaustiņa Latviešu rakstniecības vēsture skolām. Stn, 102.

[*Wilde, Oscar.*] *O. Uailds.* Individualisms mākslā un publika. St, 372.—376. lpp.

[*Vītoliņš, Pauls.*] *V.* Brīvzemnieka piemiņai. RA, 200. 202. 204. 211.
— *V.* Rīg. Latv. Biedr. Zinību Komisijas vasaras sapulces 19. un 20. jūn. 1907. g. RA, 130.—133. 135.—140.

V., J. Līgotņu Jēkaba stāsti. II. St, 987.—988. lpp.

V., M. No Seces. [Fr. Mālberģis †.) T, 23.

Vosakovs, P. Traģisma schema. Tulk. A. Br. [Art. Bērziņš.] St, 796.—801. lpp.

[*Vulfs, Ed.*] [arī] *Ed. V., Odiņš, Do, Puliera padēls.* Apsmietais svētums. [Rūd. Blaumaņa rupjības «Skaidienā».] RBl, 31.
— Balsis iz publikas. [Atbilde K. Jēkabsonam sakarā ar «Dzelmes» kritiku.] RBl, 7.
— *Ed. V.* «Dzelme». Nr. 7. RBl, 3.
— *Do.* Jaunais tautas kalendars 1908. g. RBl, 44.
— *Do.* Laikrakstu apskats. [«Latvijas» pārmetumi «Rīta Blāzmai» sakarā ar A. Priedkalna ievēlēšanu.] RBl, 32.
— Literaturas fonda pirmais literariskais vakars. RBl, 47.
— Meža māte. Pasaka 3 cēl. no V. Ļaudona. Sk, 41. lpp.
— «Moderno sieviešu mīlestības dziesmas». Atdzej. un sakop. J. Puriņš. RBl, 12.
— *Do.* Mūsu laikrakstu izdevēji un viņu līdzstrādnieki. RBl, 27.
— *Do.* Mūsu saites. [Redaktora L. N. Vitvicka 25 g. amata jubileja un latv. sakari ar krieviem.] RBl, 60.
— *Do.* Vidusskolu priekšnieku un priekšnieču kongress. RBl, 4. 7. 8.

Z. Literariskas piezīmes. LZmgĶ 1908. gadam, 108.—113. lpp.
— *Z.* Cēsis. [Dzejn. Apsīša-Apsesdēla atvešana.] RA, 54. 57.

[*Zalts, Kārlis.*] *Zalktis.* Jauni virzieni filozofijā. MLp, 58. 63.
— Zinātniska filozofija un reliģiskā kontrbanda. («Četrējādas pasaules kā domātās pasaules pamats. Attēlos no Kārļa Veinberga».) JDL, 6. 11. 12. 14. MDz, 5. 7.

Zarinovskis, K. Grāmatu apgādniecības «Dzīve» atbildīgais pilnvarnieks. Balsis iz publikas. [Par «Dzīves» izdevumiem.] Gsm, 2.
[*Zeiferts, Teodors.*] *T., Teodors.* Fr. Brīvzemnieks †. JR, IX, 169. lpp.
— Fridrichs Mālberģis †. JR, IX, 168. lpp.
— *Teodors.* Ista un neista māksla. JR, IX, 5.—10. lpp.
— Jāņa Jaunsudrabiņa Vēja ziedi. JR, IX, 180. lpp.
— «Jaunās Ražas» kritiķim «-vs». [J. Jankavam.] MDzp, 4.
— Latviešu lirikas jaunākais attīstības posms. St, 868.—873. lpp.
— Poruka stāvoklis mūsu sabiedrībā un dzejā. JR, IX, 21.—32. lpp.
— R. Klaustiņš. Latviešu rakstniecības vēsture skolām. JR, IX, 185. lpp.
— *T.* Tautiskā lieta un partijas. ML, 46.
Zile, J. Tērbata vai Tērpata? RA, 146.
[*Zorkalns, E.*] *Z. Kalns.* Līdzsvarā. Drama 4 cēl. no Fr. Mierkalna. Sk, 37.—41. lpp.
Zvn. RLB Zinību Komisijas pilna sapulce 23. febr. 1907. L, 46.
X. «Kungi» un «kalpi» [B. Dīriķa izdevniecība un žurnalists Lapas Mārtiņš.] RBl, 38.
X. Rakstnieku izmantošana no veikalnieku puses. DzV, 29.
XX. Vārdi un darbi. [«Balt. vēstn.» administracija atsakās izmaksāt Lapas Mārtiņam agrāk piespriesto pensiju.] L, 212.

1908.

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

Aichenvalds, J. Ļ. N. Tolstojs. Literarisks raksturojums no — —. Tulk. T. [Antonija?] Melnalksnis. Rīgā. Druk. un apg. J. B. Krūmiņš. 1908. 44 lpp.
Assāns Ignats. Latviši. Piraksteja un izdeve Ignats Assāns. Sv. Pēterburgā, 1908. 32 lpp.
Asars, Jānis. Kopoti raksti. I sējums. 1. burtnīca. Rīgā. Izd. E. Ēķis, 1908. 128 lpp. Saturs: Mākslas un kulturas sakars XIX gadu simtenī. — Ievads. — Klasicisms. — Romantika. — Ceļā uz patiesību. *Rec.: A. Upīts* — St, 1908. 279. lpp.
— I sējums, 2. burtnīca. Raksti par glezniecību. Tp, 128.—274. lpp. Saturs: Īss ievads gleznieciībā. — Krievu māksla. — Iz ārzemju mākslas izstādēm. — Baltijas mākslas izstāde. — Mākslas biedrības zalonā: Somu glezniecība. — Niderlandiešu māksla. — Holandiešu modernā māksla. — Iz Japanas mākslas dzīves. — Beklina piemiņai. — Lībermaņa impresionisms un kas ar to sakarā. — Lenbachs un viņa māksla. — Arturs Baumans. — Modernie zīmētāji. *Rec.:* [*Jānis Bērziņš-Ziemelis*] *Ziem.* — Vrd, I, 1912. 383.—391. lpp.
Bachmans, K. Grāmatu nozīme cilvēku dzīvē. Liepājā. Apg. A. J. Buncis. 1908. Latviešu univers. bibl. 14. 27. lpp.
Baltisches Revolutions — Chronik. Riga, Jonck — Poliewsky. (Sond. — Abdr. aus der «Baltischen Monatschrift».) Bd. 2. *Oktober bis Dezember* 1905, 1908. 254 S.
Bichners, Ludvigs, Dr. Darvinisms un zocialisms, jeb pašuzturas cīņa un tagadējā sabiedrība. Rīgā, 1908. P. Keirāna izd. Tulkojis R. Makstis. 38 lpp
[*Jankavs, Jānis.*] Darbs. Gada grāmata strādniekiem. Sastādījis — — Rīgā. 1908. Izd. grām. apg. «Darbs». 135 lpp. [Aizliegta.]
Jansons, J.[*anis-Brauns.*] Fauni vai klauni? Piezīmes par mūsu jaunāko rakstniecību. Pēterburgā. Apg. «Dzirkstele». 1908. 122 lpp. *Rec. un polemikas: V. Eg.*[*litis*] — L, 1908. 225., [*An.*] — Zmb, 47., [*J.*] *J.*[*ansons-Brauns*] — Zmb, 74. 75., *J. Ak.*[*uraters*] — L, 275., [*J. Miķelsons*] *Haralds Eldgasts* —

L, 288., [*An. Atis Ķeniņš?*] — Zlkt, I, 168.—170. lpp., [*Augusts*] *Baltpurviņš* — Tp, III, 151.—155. lpp., [*Jūlijs Daniševskis*] *P-ns* — Cņ, 97.—99., [*Antons Birkerts*] *Nora* — Mn, 266.—273. lpp., [*J. Jansons-Brauns*] *J-ns* — PLTK 1909. gadam, 79.—82. lpp., [*Hermanis Asars*] *a*[2]. — Dz, 18., *Brs.* — T, 73., [*J. Roze*] *Lt.* — DzV, 171., *V. Teikmanis* [*Juris Landskēns*] — RA, 183. 184., [*Ed. Rudzītis*] *-zt-.* — RA, 205., [*T. Zeiferts*] *T.* — RAp, 139. JR, X, 176.—178. lpp.

[*Kārkliņš, Ernests.*] Rakstniecības almanachs kritikai un rakstniecībai ar kalendaru 1909. gadam. Sastādījis Zeltmatis. — II. Rīgā. Izd. Ed. Zirģelis. 1908. Saturs: V. Eglīts: Mūsu kulturas stāvoklis. — H. Eldgasts: Latv. garīgais stāvoklis starp slavu un ģermaņu kulturām. — Zeltmatis: Latviešu gara dzīves parādības. — J. Akuraters: Buržuazija un mākslinieks. — P. Gruzna: Krāsu un līniju novadā. — A. Šūlmanis: Seno reliģiju idejas un modernais individualisms. — Kronika: Latviešu oriģinalrakstniecības rādītājs (1907./08. g.). Pārskats par avīžniecību (1907./08. g.). Piemiņu dienu saraksts. — Lasītājiem. — Pārlabojumi un papildinājumi. — Pielikums: Sienas kalendars 1909. g. ar reformētu vārdu dienu sarakstu. 127 lpp. *Rec.: A. Upits* — DzV, 1908. 272., [*Ed. Rudzītis*] *-mj-* — RA, 252.

Kroders, J.[*ānis.*] Kā savilkās mākoņi pār Baltijas ciemiem. (Apcerējums par 1905. g. bruņoto sacelšanos un cēloņiem, kas viņu izsauca.) Rīgā. Apg. grām. apg. «Skorpions», 1908. 85 lpp. [Aizliegta.]

Krozbi, Ernests. Ļ. N. Tolstojs, kā pirmmācības skolas skolotājs. Tulkojis L. Paegle. Papildināts pēc Ļ. N. Tolstoja vēstulēm par audzināšanu. P. Liepas apg. Valmierā, [1908.] 85 lpp.

Krūmiņš, T. A. Pasaule kā spēka un darba principu cīņa. Pirmā daļa: Formu būtība un esamība *(principium individuationis)*. Rīgā, 1908. 32 lpp.

Landers, K. Latvijas vēsture. Kulturvēsturiski apcerējumi. Pirmā daļa. Baltijas senā vēsture. Zemes iekarošana un ordeņa laikmets. Pēterburgā A. Gulbja apg. 1908. Saturs: Priekšvārds. Pirmās vēsturiskās ziņas par Baltiju. — Baltijas zocialekonomiskais stāvoklis pirms vācu nomešanās Baltijā. — Baltijas iekarošanas ekonomiskie pamati, gaita un sekas. — Zobenbrāļu un teitoņu ordeņa apvienošanās un Baltijas zocialekonomiskais stāvoklis 13. un 14. gadu simteņos. — Baltijas pilsētas 13. un 14. gadu simteņos. — Livonijas (teitoņu) ordeņa kari ar iedzimtiem 13. gs. beigās. — Igaunija 13. un 14. gadu simteņos. — Baltijas pilsētu cīņas ar ordeni 13. un 14. gadu simteņos. — Ordeņa cīņas ar biskapiem 14. un 15. gadu simteņos. — Rīgas cīņa ar ordeni 15. gadu simtenī. — Baltijas saimnieciski-politiskais stāvoklis reformacijas priekšvakarā. — Reformacija Baltijā. — Livonijas karš un ordeņa valdīšanas beigas. — Bibliografija. 176 lpp. + 8 lpp. rādītājs un drukas kļūdas. — Otrā daļa. Tp. Saturs: Priekšvārds. — Ievads. — Agrararttiecības un zemnieku stāvoklis Vidzemē Polijas virsvaldības laikmetā. — Kalendaru nemieri Rīgā un Baltijas pilsētās 16. un 17. gs. — Polonizacijas politika Vidzemē. — Karš starp Poliju un Zviedriju un kā Vidzeme nāca zem Zviedrijas virskundzības. — Kurzemes hercoga valsts 16. un 17. gs. — Vidzeme zem Zviedrijas virsvaldības 17. gs. — Latviešu garīgā dzīve 17. gs. — Baltijas provinces zem Pētera I un viņa pirmiem pēcnācējiem. — Latvijas zocialekonomiskā attīstība 18. gs. pirmā pusē. — Baltijas pilsētas 18. gadu simtenī. — Vietējās agrarās attiecības un latviešu stāvoklis 18. gs. beigās. — Hernhutiešu kustība Baltijā. — Sabiedriskās kustības Baltijā un Baltijas garīgā kultura astoņpadsmitā gs. beigās. — Latviešu literatura astoņpadsmitā gadu simtenī. — Bibliografija. 195 lpp. + 7 lpp. rādītājs un drukas kļūdas.

[*Milenbachs, Fr.*] Latvieši un latvietes Krievijas augstskolās. Jelgavā, 1908. 136 lpp.

Невзоров, А. Прибалтийский край в русской литературе. Grām.: Сборник Учено-литерат. Общ-ва при Импер. Юрьевском Университете, XIII, с. 1.—40.

Plūdons. [*V. Lejnieks.*] Latvju literaturas vēsture, sakarā ar tautas vēsturisko attīstības gaitu. Vidusskolu kurss. Jelgavā. Izd. L. Neimans. 1908. Saturs: Ievads. — Par latviešu valodu. — Vēsturiskas ziņas: Livonija, viņas iedzīvotāji un to savstarpējās attiecības pirms vācu apmešanās Livonijā. — Livonijas iedzimto cīņas ar vāciešiem. — Katoļu laiki Livonijā. — Literariskas parādības: Par dziedāšanu un tautas dziesmām vispārīgi. — Daiņu kodols. — Daiņu forma. — Teikas un pasakas. — Par tautas teikām un pasakām vispārīgi. — Tautas teiku un pasaku kodols. — Teiku un pasaku nozīme. — Teiku un pasaku forma. — Sakāmvārdi un parunas. — Par sakāmvārdiem un parunām vispārīgi. — Sakāmvārdu kodols. — Sakāmvārdu un parunu forma. — Mīklas. — Par mīklām vispārīgi. — Mīklu kodols. — Mīklu forma. — Burami vārdi. — Par buršanu un buramiem vārdiem vispārīgi. — Buramo vārdu kodols. — Buramvārdu forma. — Kopspriedums par latvju tautas gara mantām. 245 lpp. *Rec.:* [*Jēkabs Janševskis-Janovskis*] *-J-.* — L, 1908. 257., [*Teodors Zeiferts*] *T.* — JR, X, 175.—176. lpp., [*Jānis Kleinberģis*] *J. Kl.* — Sdz, 1909. 89. 90., [*An.*] — Dz, 104. 107. 108.

[*Roze, Jēkabs.*] *Līgotņu Jēkabs.* Latviešu literaturas vēsture. Rīgā. Apg. D. Zeltiņš. 1908. Saturs: Ievada vārdi. — Pirmā daļa. — Latviešu literaturvēstures iedalījums. — 1) Latviešu tautas dzeja. 2) Veci laiki. 3) Jauni laiki. 4) Visjaunākie laiki. — a) Tautas dziesmas. b) Tautas pasakas un teikas. c) Mīklas, sakāmvārdi, parunas, māņi. — Otrā daļa. 1) Latv. literaturvēstures veci laiki. (1530.—1750.) 2) Latv. literaturvēstures jauni laiki. (1750.—1900.) 3) Latv. literaturvēstures visjaunākie laiki. — Garīgu rakstu laikmets. — Vecā Stendera un viņa pēcnācēju laikmets. — Progresivi-tautiskais laikmets: 1. Laikmeta raksturojums. 2. Progresivi-tautiskā laikmeta ideologi. 3. Progresivi-tautiskā laikmeta dzejnieki un stāstu rakstnieki. — Tautiski-romantiskais laikmets: 1. Laikmeta raksturojums. 2. Tautiski-romantiskā laikmeta ideologi. 3. Tautiski-romantiskā laikmeta dzejnieki, dramatiķi un stāstu rakstnieki. — Reali-naturaliskais laikmets: 1. Laikmeta raksturojums. 2. Reali-naturaliskā laikmeta ideologi. 3. Reali-naturaliskā laikmeta dzejnieki. 4. Reali-naturaliskā drama deviņdesmitos gados. 5. Reali-naturaliskā laikmeta stāstu rakstnieki. — Latviešu rakstniecības visjaunākais laikmets. Tagadnes fakti un nākotnes izredzes. — Literatura. — Drukas kļūdas. — Autori. — 448 lpp. 150 kap. *Rec. un polemikas:* [*Jēkabs Janševskis-Janovskis*] *-J-.* — L, 1908. 209., [*An.*] — DzV, 209., *-n-.* — RAp, 209., *Andr. Upīts* — DzV, 219., [*J. Roze*] *Līgotņu Jēkabs* — LpAtb, 22., *J. Krauče* — LpAtb, 24., [*T. Zeiferts*] *T.* — JR, X, 173.—175. lpp., [*An.*] — RA, 1909. 38. 41., *Teodors* [*Zeiferts*] — Izgl, 658.—662. lpp., [*J. Roze*] *Līgotņu Jēkabs* — Izgl, 588.—592. lpp., [*A. Deglavs*] *Eos.* — Dz, 24. 25. 27. 30. 31. 33.

Uailds, Oskars (Oscar Wilde). Cilvēka dvēsele un zocialisms. Tulkojis Haralds Eldgasts. 1908. Apg. E. Ēķis. Rīgā. X + 34 lpp.

Valters, M., Dr. Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos. Rīgā. Izd. «Jaunu rakstu apgādiens». 1908. Saturs: Ievadošas piezīmes. — Mūsu kritikas «zocioloģiskie principi». — Vēsturiskais materialisms mūsu kritikā un vēsturiskais materialisms savā īstā veidā. — Cilvēces attīstības spēki un zinību nozīme vēsturē. — Cilvēka apziņas darbība un viņa radošais spēks mākslā. — Mākslas jautājumi. — Attīstības spēki mākslas vēsturē. — Naivais materialisms, Hekels un dabas filozofija. — Mūsu

garīgā panīkšana un viņas sekas un jaunie pieplūdi. 116 lpp. *Rec. un polemikas: V. Eg.*[*litis*] — L, 1908. 296., *A. Upits* — DzV, 1909. 43., *K. Skalbe* — L, 48., [*A. Deglavs*] *-ea-*. — Dz, 13. 15., [*T. Zeiferts*] *T.* — JR, XI, 203. lpp., *X.* — Izgl, 69.—70. lpp.

[*An.*] Atvari un brasli. No Kārļa Augusta [Stukmaņa]. RApiel, 16.

[*An.*] Brīvzemnieka [Fr. Treilanda] vakars 25. martā. RA, 72.

[*An.*] Fauni vai klauni? Piezīmes par mūsu jaunāko rakstniecību. No J. Jansona. Zmb, 47.

[*An.*] Fransuā Kopē †. RApp, 119.

[*An.*] Ilze Frapan miruse. L, 273.

[*An.*] Grafs Ļevs Nikolajevičs Tolstojs. [Sakarā ar viņa 80. dzimš. dienu.] DzV, 199.

[*An.*] Grafs Ļevs Tolstojs. MV, 70.

[*An.*] J. S. Turgeņevs. LpAtb, 97.

[*An.*] J. S. Turgeņevs. (1818.—1883.) Dz, 84.

[*An.*] Jānis Asars... Aleksandra augstuma vājprātīgo iestādē. RA, 62.

[*An.*] Jānis Asars †. Dz, 34. 35.

[*An.*] Jānis Asars †. LpAtb, 97.

[*An.*] Jonass Lijs †. RApp, 159.

[*An.*] Jupiters nic. [J. Akuraters par latviešu kritiķiem.] Zmb, 86.

[*An.*] J. V. Zakranovičs †. MV, 86.

[*An.*] J. V. Zakranovičs †. RA, 242.

[*An.*] Kārlis Evalds †. Vrp, 271. lpp.

[*An.*] Kašķa apsēsti kritiķi «Latvijā». [Janovskis-Janševskis un Art. Bērziņš.] Zmb, 81.

[*An.*] Latviešu avīžniecība un literatura 1908. g. Zmb, 93.

[*An.*] Latviešu literaturas vēsture. Sastādījis Līgotņu Jēkabs. DzV, 209.

[*An.*] Ļevs Nikolajevičs Tolstojs. RApp, 199.

[*An.*] Ļ. N. Tolstojs. LA, 79.

[*An.*] Ļ. N. Tolstojs. [Sakarā ar viņa 80. dzimš. dienu.] VA, 36.

[*An.*] Modernās mākslas credo. Zlk, V, 153.—156. lpp.

[*An.*] Mūsu vācu preses atsaukums par Rūdolfu Blaumani. L, 200.

[*An.*] No Blaumaņa dzīves gājuma. DzV, 201.

[*An.*] Pliekšāns-Rainis, Jānis tiek meklēts uz tiesu iestāžu nolēmumu. RA, 48.

[*An.*] Rakstnieka un žurnalista Puriņu Klāva 50. dzimšanas diena. DzV, 277.

[*An.*] R. Blaumaņa nāve. RA, 194.

[*An.*] Redakcijas piezīme J. Lautenbacha rakstam «Visjaunākais Šillera «Zvana dziesmas» tulkojums». DzV, 102.

[*An.*] Rūdolfa Blaumaņa nāve. T, 97.

[*An.*] Rūdolfs Blaumanis †. Dz, 36.

[*An.*] Rūdolfs Blaumanis †. LA, 69.

[*An.* Rūdolfs Blaumanis †. LpAtb, 98.

[*An.*] Rūdolfs Blaumanis †. MV, 69.

[*An.*] Rūdolfs Blaumanis †. PLV, 37.

[*An.*] Rūdolfs Blaumanis †. Zmb, 59.

[*An.*] Tolstoja jubileja. RA, 198.

[*An.*] Tolstoja jubileja. Zmb, 60.

[*An.*] Turgeņeva «Mednieka uzzīmējumi». L, 198.

[*An.*] Turgeņeva piemiņas diena. RAp, 195.

[*An.*] Viktors Eglīts un tagadējais moments. RAp, 161.

[*An.*] Viktors Zardu †. RApp, 254.

[*An.*] «Ziemelis-vētītājs». Zatira. I. «Zalkša» izd. Dz, 16.

[*An.*] Ziemelis-Svētītājs. [Vētītājs.] Zatira. I. «Zalkša» izdevums. RAp, 143.

ab. Zelma Lagerlef. SZK 1909. gadam. 16.—17. lpp.

-d-. Rudens puķes. Burtnieces dzejas. RA, 254.

-ja. Vilhelms Bušs †. LpAtb, 13.
kb. Ādolfs Alunāns (1848.—1908). RAp, 230.
-l-. Romantika politikā un rakstniecībā. RA, 164.
-n-. Latviešu literaturas vēsture. Līgotņu Jēkaba sastādīta. RAp, 209.
ns. Jaunā Rīgas teatrī. Edv. Treimaņa vakars par godu viņa 25 gadu literariskai darbībai. DzV, 266.
-ns. Blaumaņa vakars 18. jūn. DzV, 141.
-ns. Citu tautu rakstnieki. XV. Dienvidnieku noveles. Lejas-Krūmiņa sakopojumā. L, 254.
-ns. L. Tolstojs. Uz viņa 80 gadu jubileju. LpAtb, 99.—102.
-ns. N. Ņekrasovs. DzV, 1.
-ns. [*Jansons-Brauns, J.?*] Tolstoja jubileja. Zmb, 59.
-ns. Viktora Eglīša pirmie stāsti. («Zilā cietumā».) Mn, 314.—317. lpp.
-r-. «Dzīves skūpsti». Vairāku vēl tautai nepazīstamu dzejnieku dzejas. Sakrājis un izdevis J. Jākobsons. L, 99.
-r- Ed. Veidenbauma kopoti raksti. II. Dzejas. Redig. Ed. Treimans. L, 107.
-r- Rīta sarmā. Dzeju krājums no Arta [Priedīša]. L, 94.
s. Čirikova luga «Marija Ivanovna». DzV, 17.
— Hermaņa Zudermaņa jaunais romans «Augstā dziesma». DzV, 297.
-s. Pēcskaņas. Ed. Treimaņa dzejoļi. RA, 225.
-zt- [*Rudzītis, Ed.-Zilgmājs.*] Vai J. Jansons savos «Faunos un klaunos» ir moralists jeb aģitators? RA, 205.
A. [*Birkerts?*] Haralds Eldgasts. Vižņi. DzV, 290.
A. Latviešu zinātniskā rakstniecība. DzV, 256.
A. Literaturas fonds un godalgas. St, 276.—278. lpp.
A. — *Birkerts, A. ?*] Plaisa starp dekadences rakstniekiem un kritiķiem. DzV, 284.
A. [*Āronu Matīss?*] Rūdolfs Blaumanis †. DzV, 195.
Aichenvalds, J. L. N. Tolstojs. Literarisks raksturojums. Tulk. A. Meln[alksnis]. RApp, 177. 183. 189. 195. 213. 219. 225.
Aišin, Mahomet. Turku lasāmā viela. L, 231.
Akuraters, J. Buržuazija un mākslinieks. RAl, II, 1909. gadam, 63.—69. lpp.
— *J. Ak.* Mūsu kritika. L, 275.
[*Arons, Kurts.*] Par moderno vācu daiļliteraturu. Mn, 253.—254. lpp.
[*Asars, Hermans.*] *Herm. A.* Aspazija. (4. martā 1868. — 4. martā 1908.) St, 265.—272. lpp.
— *a*^{2}. Fauni vai klauni? No J. Jansona. Dz, 18.
— Vera. Viena priekš daudzām. No vācu valodas tulk. B. A. RAp, 114.
B. Divas retas jubilejas. [Apsīšu Jēkaba un Puriņu Klāva 50 g. dzimšanas dienas.] L, 268.
B., A. [*A. Birkerts?*] Ed. Veidenbauma kopoti raksti. LpAtb, 140.
B., A. Latviešu teatrs. Zlk, III, 154.—159. lpp.
B., A. Rūdolfs Blaumanis †. RAp, 195.
[*Baltpurviņš, Aug.*] *-lt-., Bp., -viņš, Baltpurviņš.* Jonass Lijs †. Zlk, III, 161. lpp.
— Par dažām pārmērībām rakstniecībā un dzīvē. Zlk, III, 151.—155. lpp.
— Slavenais norveģu rakstnieks Bjernstjerne Bjernsons. DzV, 225.
— Vācu dzejnieks un kritiķis Dr. Rūdolfs fon Toftšalfs. DzV, 237.
Baļmonts, K. Krievu literaturas stāvoklis. Tulk. -h. L, 284.
[*Bārda, Fr.*] *Fr. B.* Eleģijas. Viktora Eglīša dzejoļi. St, 95.—96. lpp.
— Zīmējumi. V. Damberga dzejoļi. St, 194.—195. lpp.
B., E. Kaut kas par ķīniešu literaturu. (Pēc V. Grūbes.) L, 296.
Bērziņš, Arturs. Blaumaņa vakars Latv. Biedrībā 18. jūnijā. L, 141.
— Henrika Ibsena «Spoki». Ģimenes drama 3 cēlienos. L, 90.
— *B-š., A. B.* Henriks Ibsens. (7. martā 1828.—7. m. 1908.) L, 57.

[*Bērziņš, Arturs*] Henriks Ibsens. Tr, 5.
— Jaunais Rīgas teatris. [Turgeņeva vakars 2. nov.] L, 255.
— Lekcija [S. A. Adrianova] par Leonidu Andrejevu. L, 66.
— Mūsu dramatiskā rakstniecība un teatrs. L, 144.
— Paziņojums. [«Zalkša» IV rakstu krāj. iespiestais raksts par latv. teatri ar šifru A. B. nav viņa un ar «Zalkti» viņš vispār nestāvot sakarā.] DzV, 83.
— *A. B-š.* Pirmais Brīvzemnieka [Fr. Treilanda] vakars. L, 72.
— Popularais franču rakstnieks un skatuves darbinieks Ludviķis Alevi. *(Ludovic Hale'vy.)* †. L, 100.
[*Biģis, Kristjānis.*] *Spulgonis.* Par «rīmēm» Latviešu dzejā. RApiel, 102.
[*Birkerts, A.*] *-tons.* Andrejs Paparde. [M. Valters.] Tantris. Lirika. RAp, 69.
— *Antons.* Domas par mūsu rakstnieku kapiem. JR, X, 75.—83. lpp.
— *-rt-. Nora.* Franka Vedekinda «Pavasara atmošanās». Mn, 124.—127. lpp.
— *B.* Humors un zatira latviešu tautas gara mantās. DzV, 266.
— *B.* Humors un zatira latviešu tautiskā laikmeta žurnalistikā. DzV, 278. 279.
— *Nora.* J. Rainis. Uguns un nakts. Mn, 317. lpp.
— Jūdu dzejas valstī, izrīkojums 17. febr. Lielās Ģildes zālē. RAp, 43.
— *-tons.* Literarisks vakars Ķeniņa ģimnazijas aulā. RAp, 53. 54.
— «Marija Ivanovna». Čirikova luga. RAp, 16.
— «Miesas varā». Protopopova luga. RAp, 65.
— *Nora.* Mūsu jaunākās lirikas dārzā. Kritiskas piezīmes. Mn, 103.—106. 145.—150. lpp.
— Pie Zvārguļu Edvarda [Treimaņa]. Atmiņas. DzV, 296.
— *B.* Stils un stila meistari latviešu literaturā. DzV, 237. 242.
— Turgeņevs un Tolstojs. St, 486.—492. lpp.
— Viljama Morisa «Nākotnes sapnis». (Utopija.) Tulkojis MvD. RAp, 148.
— *Nora.* «Zelta vidus ceļa gājēji». Kritiskas piezīmes par «Zalkti». [IV krāj.] Mn, 266.—273. lpp.
— *B.* Zvārguļu Edvards (Treimanis) kā humorists un zatiriķis. DzV, 300.
B., K. Akuratera dzeja. DzV, 28.
— Impresionisms dzejā. DzV, 52.
Bl., A. M. Meterlinka jaunākais darbs «Zilais Putns». DzV, 290.
Bazanavičs, Dr. Leišu literaturas attīstība viņas atdzimšanas periodā. LpAtb, 152.
Briedis, Augusts. Rūdolfa Blaumaņa piemiņai. (46. dzimšanas dienā, 20. dec. 1908. g.) L, 296.
Br., K. Aladina lampa. No priestera Petrova. Jnb, 30. lpp.
Brs. Fauni vai klauni? Piezīmes par mūsu jaunāko rakstniecību. No J. Jansona. T, 73.
[*Celms, Jūlijs.*] -lmkrts. Individualisma kults. Cņ, 94.
C., K. [*Cers, K.?*] Latviešu jaunākās liriskās dzejas technika. DzV, 240.
Čukovskis. Nats Pinkertons un modernā literatura. Atrefer. Līgotņu Jēkabs. [Jēk. Roze.] DzV, 275.
[*Dambergs, Vald.*] *D.-gs.* Viktors Eglīts. Zilā cietumā. Pirmie kopotie stāsti. JR, X, 167. lpp.
[*Daniševskis, Kārlis Jūlijs.*] *P-ns.* Jankavs un kompanijā kā politiskas cīņas pretinieki. Cņ, 97.—99.
Dkd. Leonida Andrejeva «Karalis Bads». Uzvedums piecās ainās ar prologu. Tulk. H. Asars. L, 245.
[*Ducmanis, K.*] *K, D.,* [arī] *-cm-,* «Diena raud». J. Rogas dzejoļi. Dz, 38.
Ducmanis, K.[*ārlis.*], *stud.,* [arī] *K. D.* M. Arcibaševa «Saņins» un tagadējā sadzīves krēsla. RApp, 74. 80. 85. 90.
— Mildas «Ziedoņa reibonī». Skices. Dz, 20. 21.
— «Nātres». Zatirisks, humoristīgs rakstu krājums. Zmb, 37.
— *-cm-.* Onkulis «Ņirga», humoristisku-zatirisku rakstu vīstoklītis. Zmb, 89.

Ducmanis, K., stud. jur. Popularzinātniski raksti, latviešu valodā. Apcerējums. RAp, 64. 69. 73. 78. 79. 82. 83.

[*Dulbe, Aleksandrs.*] *Al. D.* J. Reķa dzejas «Memento mori». RA, 3.

— Literariskas piezīmes. [Protests pret pazīstamu literatu pseidonimu piesavināšanos no dažu garīgu lapu līdzstrādniekiem.] RA, 18.

— Literariskas piezīmes. [Pseidoliterati un žurnalisti.] RA, 25.

— Paštautas rakstnieki. II. J. Kleinberģa stāsti. RA, 6.

Dzinējs, Emils. (Ēna.) «Savādi putni». Kritiskas bildītes par dažiem mūsu šolaiku dzejniekiem. ZnR, 2.

[*Eglits, Viktors.*] *V. Eg.* Jansona «Fauni vai klauni». L, 225.

— Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos. Dr. M. Valtera. L, 296.

— Mūsu kulturas stāvoklis. [Priekšlasījums RLB Zin. Kom. vasaras sapulcēs. Arī par latv. politiskajiem darbiniekiem: J. Asaru, Fr. Veinberģi, Fr. Grosvaldu un J. Ozolu.] RAl, II, 1909. gadam, 1.—23. lpp.

— Pret dažiem aizspriedumiem. L, 159.

Engelss, Ed. — *«Pet. Zeitung».* Hermaņa Zudermaņa «Augstā dziesma». RApp, 296.

Erable. Fransua Coppee †. L, 122.

Ērmanis, J., Krimuldas māc. Pārskats par latviešu jaunāko literaturu. Referats Latv. lit. biedr. gada sapulcē. RA, 2.—4. 6. 7. 9. 10.

Ezeriņš, J. Franka Vedekinda darbi latviešu valodā. («Pavasara atmošanās». Tulk. A. Gruzīts. «Pav. atmošanās». Tulk. L. Paegle.) DzV, 130.

G. Ļ. N. Tolstojs. L, 199.

— «Pēdējie», M. Gorkija drama. L, 191.

Gorkijs, M. Izvirtība tagadējā dzīvē un mākslā. Tulk. N. [E. Kurševica.] Vrp, 327.—337. lpp.

Gruzna, P. Krāsu un līniju novadā. RAl, II, 1909. gadam. 70.—76. lpp.

[*Ģersons, Ādolfs.*] *Sn.* Māksla un etika. L, 248.

Hunchens, Fr. Mūsu jaunības rakstniecības labā. L, 165.

— Rūdolfa Blaumaņa piemiņai. LA, 74.

— Stāsti jaunībai no J. Kleinberģa. Stn, 11.

Jag. Popularais dāņu rakstnieks Hermans [Kārlis] Evalds †. L, 97.

[*Jankavs, Jānis.*] *-vs.* Garīgā pagrimšana dzīvē un literaturā. St, 350.—358. lpp.

[*Jansons-Brauns, Janis.*] Aiz robežām. Iespaidi un uzzīmējumi iz Beļģijas. [Nenobeigts.] Mn, 1.

— *O. Brauns.* «Baltieši». Atv, II.

— *J.* «Faunu un klaunu» lietā. [Atbilde Vikt. Eglītim.] Zmb, 74. 75.

— Jāņa Asara kopoti raksti. Mn, 3.

— *J-ns.* Piezīmes par mūsu literaturu. PLTĶ 1909. gadam. 79.—82. lpp.

— *Jansons.* Pret dekadentiem. [«Faunu vai klaunu» I nod.] Atv, II, 81.—95. lpp.

— *J.* Tautiskā birģelība un māksla. Zmb, 85.—87.

— Tautiskais vai šķiras karogs? Zmb, 91.

— Viktora Eglīša pirmie stāsti. Mn, 5.

[*Janševskis-Janovskis, Jēkabs.*] *-J-.* Divas jaunas antoloģijas. (I. Balva. Dzejoļu un domgraudu almanachs jaunībai. Sastād. Plūdons. II. Jūtu pasaulē. Oriģinaldzejoļu krājums. Sakopojis Edv. Treimans.) L, 290.

— *-J-.* Heines pieminekļa lietā. L, 96.

— Ivans Turgeņevs. L, 194.

— *-J-.* Latviešu literaturas vēsture. Līgotņu Jēkaba sastādīta. L, 209.

— *-J-.* Latvju literaturas vēsture, sakarā ar tautas vēsturisko gaitu. Vidusskolu kurss. Sakārtojis Plūdons. L, 257.

— *-J-.* Rūd. Blaumaņa «Indrāni» vācu valodā. L, 223.

— *-J-.* Rūdolfs Blaumanis miris. L, 195.

[*Janševskis-Janovskis, J.*] *Janševskis.* Rūdolfs Blaumanis. L, 197.
— *-J-.* Starp Sibiriju un Indiju jeb Tuksneša varoņi. Oriģinalstāsts no Leona Vesera. L, 298.
[*Jaunzems, Jānis-Apsīšu Jēk.*] *V.* Krievu rakstnieka Ļ. N. Tolstoja 80. dzimšanas diena. EvG.
— *V.* Rūdolfs Blaumanis †. EvG, 36.
Jende, A. Atbilde uz Plūdoņa kunga aizrādījumu. [Plūdoņa grām. «Latvju rakstnieki» lietā.] L, 162.
J. J. Kopenhagenē. Īsas biografiskas ziņas par Holgeru Drachmani. LpAtb, 55.
K., J. Brīvzemnieka vakars. 25. martā. DzV, 71.
Kāds biedris. Jānis Asars †. Zmb, 58.
Kalns, S. «Pavasara atmoda» un «Muzika». [Vedekinda lugas.] Tr, 3.
[*Kārkliņš, Ernests.*] *Zeltmatis.* Lasītājiem. RAl, II, 1909. gadam. 126.—127. lpp.
— *Zeltmatis.* Latviešu gara dzīves parādības. RAl, II, 1909. gadam, 50.—62. lpp.
— [*An.*] Latviešu oriģinalrakstniecības rādītājs. (No 1. jūlija 1907. g. līdz 1. jūlijam 1908. g.) RAl, II, 1909. gadam, 102.—118. lpp.
— *Sastādītājs.* Pārlabojumi un papildinājumi. [Pie piemiņas dienām un bibliografijā.] RAl, II, 1909. gadam, 125. lpp.
— [*An.*] Pārskats par avīžniecību. (Par 1907. g. II un 1908. g. I pusgadu.) RAl, II, 1909. gadam, 119.—121. lpp.
— [*An.*] Piemiņu dienu saraksta papildinājums. RAl, II, 1909. gadam, 122.—124. lpp.
Kaudzītes Matīss. Referats par nedēļas laikrakstiem. DzV, 142.
[*Kaudzītes Reinis.*] *R. Vidzemnieks.* «Par rīmēm latviešu dzejā». [Polemika ar Spulgoni-Biģi.] RA, 148.
— R. Klaustiņa «Latviešu rakstniecības vēsture skolām». RA, 28.
K., J. [*Kleinberģis, J.?*] Antona kopoti raksti. I. RApp, 52. 63. 69.
K., J. Latviešu izdevumi. («Mūsu tautas teikas un pasakas». Sakārtojis Draugs. I daļa un «Dzīsmu Vocelīte. Izdave Fr. Obsteins un O. Skrinda».) L, 171.
Klaustiņš, R.[*oberts*], arī [*R. K.*] Atbilde R. Vidzemnieka kungam uz viņa kritiku par «Latv. rakstniecības vēsturi skolām.» RA, 35.
— Beletristikas grāmatas un daži citi izdevumi. Ref. R. L. B. Zin. kom. vasaras sapulcēs. RA, 171. 172. 176.
— *R. K.* Mūsu rakstniecība. Fr. Kundziņa sastādīta. II daļa. JR, X, 182.—183. lpp.
— J. Rainis. Studija par sadzīvi un rakstiem. RApiel, 74. 90. 96. 102. 108. 114
[*Kleinberģis, Jānis.*] *-nb-* Blaumaņa vakars 18. jūn. RAp, 141.
— Ļevs Tolstojs kā mākslinieks. Apcerējums pie Ovsjanko-Kuļikovska. MK 1909. gadam, 51.—55. lpp.
Kļ., J. [*Kļaviņš, J.?*] Jadviga Luščevskaja †. L, 228.
Koni, A. Atmiņas par Ļ. Tolstoju. DzV, 199.
Korde, J. — *«Rig. Rundschau».* Meterlinka «Zilais Putns». RApp, 284.
Krauče, J. Balsis iz publikas. [Atb. Rozem — Līgotnim liter. vēst. lietā.] LpAtb, 24.
Kreicberģis, Jānis. Valt Vhitman. (Valts Uitmans. Studija.) St, 81.—95. lpp.
Krūza, Kārlis. Apsīšu Jēkabs. 1858.—1908. Lp, 48.
— Fr. Hunchens. Ko sirds runāja. Dziesmas. L, 254.
— Jaunais Rīgas teatrs. [Ed. Treimaņa vakars 12. nov.] L, 265.
— Linards Laicens. Kvēle. Dzejoļi. L, 257.
— Mākslas kritika mūsu avīžniecībā. Zlk, V, 158.—162. lpp.
— Mūsu dramatiskā rakstniecība. Pārskats par 1907. un 1908. g. JR, X, 117.—124. lpp.

[*Kurševica, Emilija*] *Nātre, -tre,* J. S. Turgeņeva piemiņai. PLTĶ 1909. gadam, 47.—50. lpp.
— «Tumsā». Leonida Andrejeva stāsts. Vrp, 88.—92. lpp.
[*Kurševics, Kārlis.*] *L-a.* Jānis Asars †. [Ar ģīmetni.] PLTĶ 1909. gadam, 83.—86. lpp.
[*Ķebis.*] *Ķ.-Viesturs.* Filips Langmans. RApp, 784.
[*Ķeniņš, Atis.*] *A. Ķ.* Bodlers un Verlens. Zlk, I, 149.—167. lpp.
— Dzīve un stils. Zlk, IV, 168.—169. lpp.
— *A. Ķ.* Lasītāji un māksla. Zlk, IV, 161.—163. lpp.
— *A. Ķ.* Paviršība vai jaunprātība? [Fr. Hunchena kritika par «Zalkti».] Zlk, III, 161.—165. lpp.
— *A. Ķ.* Piezīmes par literaturu. Zlk, IV, 186.—190. lpp.
L. Ibsena Spoki. DzV, 85.
— Ilze Frapan †. DzV, 272.
[*Laiviņš, Reinis.*] *R. D.* Latvieši cittautu rakstniecībā. V. [*Lothe Girgensohn.* «Piedzīvot».] DzV, 4.
— Latvieši cittautu rakstniecībā. VI. [*Max Alex von der Ropp «Elkesrage».*] DzV, 10.
Landers, K.[*ārlis.*] Sabiedriskie virzieni latv. literaturā. Īss vēsturisks apcerējums. MDzK 1909. gadam, 32.—48. lpp.
— Tolstoja 80 gadu jubileja. PLTĶ 1909. gadam, 43.—47. lpp.
[*Lapas Mārtiņš.*] *l.* Vēl mūsu jaunības rakstniecības lietā. L, 169.
Lautenbachs, J., mag. Dažas ziņas priekš Kr. Valdemāra biografijas. Jr, 37.
— Visjaunākais [Ed. Treimaņa] Šillera «Zvana dziesmas» tulkojums. DzV, 102.
Lejas-Krūmiņš. «Tā pate vecā mīlestība!» [G. Vīda luga] — un [Art. Bērziņa] kritika. L, 96. RA, 96.
Literaturas Fonda Pārvaldes godalgu izsolījums par liriskiem, episkiem un dramatiskiem rakstiem. L, 85. RAp, 85.
Lo. Krievu teatrs. [Ņekrasova piemiņas dienas.] RA, 9.
Luters, Arturs. Jaunākie virzieni krievu dramā. Tulk. Lucija Ozols. Tr, 3.
[*Ļaudons, V.*] *V. Ļ.* [R. Tautmīlis-Bērziņš.] Jaunākais latviešu dramā. Tr, 4.
M. Jānis Asars. [Par viņa apcietināšanu un ievietošanu Aleksandra augstumu slimnīcā.] Zmb, 5.
Mednis, K. Pretraksts. [Zilgmājam — Ed. Rudzītim uz viņa kritiku par Veras «Viena priekš daudzām».] RA, 170.
[*Melnalksnis, Aug.*] *M. A., Meln. Alk.* A. I. Kuprins. RApp, 4.
— *M. A.* Fr. Vedekinda «Jaunātne». *(Die junge Welt.)* RApp, 57.
— *M. A.* J. L. Perecs. RApp, 213.
— *M. A.* M. P. Arcibaševs. RApp, 85.
— *Meln. Alk.* Šolaiku sieviete cittautu literaturā. Pēc E. Ferstera. RApp, 96. 102. 108. 125. 130. 136. 142. 148.
— *M. A.* Stefans Žeromskis. RApp, 34.
— *M. A.* — Viktors Muižuls. RApp, 90.
[*Miķelsons, Jānis.*] *Haralds Eldgasts.* D. Merežkovskis. Dieva nāve. (Juliāns Atkritējs.) (I daļa un triloģija: «Kristus un Antikrists».) L, 228.
— Ideologs Jansons, loģika un aritmetika. L, 288.
— *H. E.* K. J. Žukovska publiskā lekcija «Nats Pinkertons un tagadnes literatura». L, 276.
— Latv. garīgais stāvoklis starp slavu un ģermaņu kulturām. RAl, II, 1909. gadam, 24.—49. lpp.
— Lekcija [N. N. Speranska] par jaunākām strāvām krievu daiļliteraturā. L, 268.
— Vēl kaut kas par latviešu rakstniekiem un viņu kritiķiem. L, 303.
— «Zalktis» un klasicisms. DzV, 96.

M-jrs. «Stāsts par septiņiem pakārtiem». L. Andrejeva. Zmb, 22.
«Novoje Vremja». Turgeņeva nozīme krievu tautā un sabiedrībā. L, 195. 196.
P., E. Sienāži un lauku peles. Dz, 65. 66. 69.
Petrencs, Ādolfs. Par labu literaturu. RApp, 231.
[*Plikauss Aug.-Saulietis.*] *A. S.* Rūdolfs Blaumanis †. Zlk, III, 156.—159. lpp.
Plūdons. [*V. Lejnieks.*] Esenberģu Jāņa lirika. Zlk, III, 117.—130. lpp.
Pts. Leonids Andrejevs un viņa darbi. (Pēc Arabašina lekcijas.) Dz, 67.
R. Bernhards So *(Schav.)* Mn, 62. lpp.
[*Rachmaņinovs, N.*] Lekcija par jaunāko krievu beletristiku. Atreferējis -tons. [Antons Birkerts.] RAp, 23.—26.
[*Resnevica Olga.*] *O. R.* «Edmunds de Amičis». RApp, 96.
Riekstiņš, Indriķis. Dzīves lāsts. [Grietiņas — Em. Prūsas luga.] Tr, 5.
R. L. B. Literatūras Fonda Pārvaldes paziņojums. [Uz izsludināto rakstu sacensību iesūtītie darbi.] DzV, 275. RA, 274.
[*Roze, Jēk.*] *Līgotņu Jēkabs, Lt., Jēkabs, L.* Ādolfs Alunāns kā dramatiķis. DzV, 225.
— Ādolfs Alunāns kā humorists un zatiriķis. DzV, 222.
— *Lt.* Apsīšu Jēkabs [Jānis Jaunzems.] (26. nov. 1858. — 26. nov. 1908.). DzV, 275.
— Balsis iz publikas. [Polemika ar Krauči par latviešu literaturas vēsturi.] LpAtb, 22.
— Barona tēvs. DzV, 19.
— *Lt. Jēkabs.* Dzīves pirmie skāvieni. No A. Mētras. RAp, 6.
— *Lt.* Dzīves skūpsts. Vairāku vēl tautai nepazīstamu dzejnieku dzejas. DzV, 108.
— *Lt.* Ed. Veidenbauma kopoti raksti. II. Dzejas. Rediģ. Ed. Treimanis. Mn 318.—319. lpp.
— *Lt.* Emilijas Prūsas (Grietiņas) stāsti un skices. Mn, 256. lpp.
— *Lt.* Franks Vedekinds. Mn, 62. lpp.
— *Lt.* Fransuā Kopē †. DzV, 111.
— Izvirtības parādīšanās latviešu literaturā. DzV, 114.
— *Lt.* J. Kleinberģa stāsti. Mn, 318.—320. lpp.
— *Lt.* Jonass Lijs †. DzV, 144.
— Juris Neikens. Kritisks apcerējums. DzV, 108. 114.
— Kāds no latviešu zimbolistikas talantiem (J. Kleinberģa stāsti un dzejas). DzV, 136.
— *Lt.* Kritika un mūsu «zalonu» rakstnieki. LpAtb, 144.
— Lekcija par latviešu literaturu. Atreferējis -tons. [Antons Birkerts.] RAp, 27. 28.
— Leonids Andrejevs un viņa jaunākie darbi. Piezīmes. Mn, 216. — 222. 285.—292. lpp.
— Manas atmiņas par Rūdolfu Blaumani. DzV, 201.
— [*An.*] Mūsu literatura 1907. gadā. RApp, 410.
— *Lt.* Norēķināšanās ar mūsu dekadentiem. [J. Jansona «Fauni vai klauni?».] DzV, 171.
— Sieviešu tipi Saulieša [Plikauša] rakstos. Kritisks apcerējums. DzV, 254. 260.
— *Lt.* Skuju Frīda Akordi iz sajūtu pasaules. Mn, 192. lpp.
— *Lt.* Turgeņeva piemiņas diena. DzV, 194.
— *Lt.* Vācu mākslas kritiķis Leo Bergs †. DzV, 150.
— Valts Uitmans. «Zāļu stiebri». Tulk. Rob. Skarga. [Kārlis Jēkabsons.] Mn, 191. lpp.
— *Ol.* Vēstule no Rīgas XVI. [«Zalktis» un viņa aprindas.] LpAtb, 55.
— Viktora Eglīša «Pirmie kopotie stāsti». [«Zilā cietumā».] DzV, 90. 95.
— Viktors Eglīts kā liriķis. Kritiskas piezīmes. [«Eleģijas».] Mn, 10.—16. lpp.

Rozentāls-Krūmiņš, [*Jēkabs.*] Atbilde Ar. Bērziņa kungam! [Sakarā ar viņa kritiku par R. Kr. lugu «Lāča bērni».] L, 59.
— *Rozentāls, J.* Cittautiešu romani mūsu rakstniecībā. Statistiska skice. RAp, 296.
[*Rudzīts, Ed.*] *Zilgmājs.* Akordi iz sajūtu pasaules. Skuju Frīda. RA, 77.
— *-mj-.* «Bez svētnīcas». J. Akuratera dzejas. RA, 95.
— *Zilgmājs.* Dzīves skūpsti. Vairāku vēl tautai nepazīstamu dzejnieku dzejas. RA, 114.
— *-mj-.* Ed. Veidenbauma kopoti raksti, I. Ed. Veidenbaums savā dzīvē un darbos. No Ed. Treimaņa. RA, 119.
— *-gm-.* Ed. Veidenbauma kopoti raksti. 2. Dzejas. Rediģ. Ed. Treimans. RA, 216.
— *-mj-.* Gurstot. Apsesdēls. RA, 113.
— Henriks Senkevičs. RA, 19.
— *-mājs.* Izirušās lapas. Līgotņu Jēkaba stāsts. RA, 135.
— *gmj-.* J. Akuratera stāsti. I. Imanta apgāds. RA, 131.
— *Zilgmājs.* Kur druvas līgo! Līgotņu Jēkaba dzejas. RA, 71.
— *Zilgmājs.* Kvēle. Linarda Laicena dzejas. RA, 99.
— *Zilgmājs.* Pandeimonions no Diženajo Bernharda. RA, 22.
— *-gmj-.* Pavasara atmošanās. Fr. Vedekinda bērnu traģedija. RA, 182.
— *Ed.-dzīts.* Poruka raksti. RA, 293.
— *Zilgmājs.* «Pret rītu». Reitmaņu Andreja dzejas. RA, 14.
— *-mj-.* Rakstniecības almanachs. II. RA, 252.
— *Zilgmājs.* Rīta sarma. Artis. RA, 107.
— *-js.* Skitaļeca Dzejas. Atdzejojis J. Puriņš. RA, 34.
— *Z-mājs.* Stāsti un skices. Emilijas Prūsas. RA, 120.
— *Zilgmājs.* Tantris. Lirika. Andrejs Paparde. [Miķelis Valters.] RA, 108.
— *Zilgmājs.* Uguns un nakts. J. Rainis. RA, 80.
— *Zilgmājs.* Vēja ziedi. Rasmas stāsts. J. Jaunsudrabiņa. RA, 96.
— *Zilgmājs.* Viena priekš daudzām. Vera. Iz jaunavas dienas grāmatas. RA, 159.
— *Zilgmājs.* Zāļu stiebri. Valts Uitmans. Tulk. Rob. Skarga. RA, 129.
— *-mj.* Zilā cietumā. Viktors Eglīts. Pirmie kopotie raksti. RA, 125.
Skalbe, K. «Ibsena nedēļa» Kristianijā. Kritisks apcerējums. Zlk, IV, 52.—71. lpp.
— Nakts. (Andrejs Paparde. Tantris.) St, 188.—192. lpp.
Skuja, A., Dr. Pie Rūdolfa Blaumaņa Ērgļu Brakos 25. maijā 1908. g. RAp, 121.
Spt. Edmondo de Amičs †. L, 69.
Šļūdonis. Par kalendariem. RAp, 237.
Šmits, P., prof. Kāda nozīme ir mūsu tautas dzejām. Zlk, XI, 12.—23. lpp.
Šulmans, A., stud. chem. Latviešu zinātniskā literatura. L, 156.
— Seno reliģiju idejas un modernais individualisms. RAl, II, 1909. gadam, 77.—94. lpp.
[*Teikmanis, Vold.*] *Tk. «Erleben».* [Piedzīvot.] Vidzemes romans no Lotas Girgenson. RA, 76.
— Ziņojums par juridiskām un tautsaimnieciskām grāmatām R. L. B. Zinību Komis. Vasaras sapulcēs 1908. g. RA, 153. 154.
— *Juris Landskēns.* Zocialisma Knipperdollings [Janis Jansons] un rakstniecības Lābāni. RA, 183. 184.
Upīts, Andrejs. J. Akuratera stāsti. JR, X, 170. lpp.
—. *A. U.* Dzejnieki, pustalanti, nepazīstamie. 1) Līgotņu Jēkaba «Kur druvas līgo». 2) Valta Uitmaņa «Zāļu stiebri». 3) Linarda Laicena «Kvēle». 4) Reitmaņu Andreja «Pret rītu». 5) Arta «Rīta sarmā». 6) Skuju Frīda «Akordi iz sajūtu pasaules». 7) «Dzīves skūpsti». St, 366.—368. lpp.

Upīts, Andrejs. A. U. Dzejnieki un dzeja. DzV, 54. 57. 63.
— Ed. Treimaņa dzeja. Piemiņas lapa. Dzejnieka 25 gadu darbībai. DzV, 296.
— Antons Austriņš. Kaspars Glūns. DzV, 159.
— Antona Austriņa «Kaspars Glūns». Kāda bēgļa naktsgrāmata. JR, X, 170. lpp.
— Dāvinat grāmatas. DzV, 290.
— *Homo sapiens*. Romans no Stan. Pšibiševska. DzV, 136.
— Ibsens un Hauptmans. Lapiņa iz naturalistiskās dramas vēstures. DzV, 234.
— Individualisma dekadence. St, 363.—365. lpp.
— Izirušas lapas. Stāsts. Sarakstījis Līgotņu Jēkabs, Liepājā, 1907. Apgādājis J. A. Buncis. (Latviešu Universal-Biblioteka, 1.—2.) JR, X, 170. lpp.
— *A. U.* Iz jaunākās stāstu rakstniecības. [J. Jaunsudrabiņa «Vēja ziedi», J. Kleinberģa «Stāsti».] DzV, 74.
— Iz latviešu jaunākās rakstniecības. (Par J. Akuratera «Stāsti», I, «Kalpa zēna vasara», Em. Prūsas «Stāsti un skices», «Volgas krastu atbalsis», rakstu krājums, Ed. Treimaņa-Zvārgulņa «Pēcskaņas», dzejoļi. J. Jaunsudrabiņa «Viena diena», īsts neīstas dzīves tēlojums piecās vietās.) DzV, 225.
— Jaunākā stāstu rakstniecība. (Vācu tulkojumi.) [Fr. Vedekinda «Uguņošana». Oto Ludviga «Jautrīte».] DzV, 242.
— Jaunā raža, IX. Oriģinalražojumi, Teodora sakopojumā, Rīgā, 1907. DzV, 22.
— J. Kleinberģa stāsti. JR, X, 171. lpp.
— Kulturas jautājumi. I. Skola un audzināšana. DzV, 22.
— Kulturas jautājumi. II. Architektura un publika. [Pēc Hermaņa Mutesius.) DzV, 40.
— Kulturas jautājumi. III. Par mīlestību. (Pēc E. Keizerlinga.) DzV, 52.
— Kulturas jautājumi. IV. Kulturas grozības. DzV, 108.
— Kulturas jautājumi. [V.] Laulības problema. DzV, 207.
— Latviešu literaturas vēsture. Sarakstījis Līgotņu Jēkabs. DzV, 219.
— Mākslas un kulturas sakars XIX. gs. Jāņa Asara kopoti raksti, I sējums, I burtnīca. Izdevis E. Ēķis, Rīgā, 1908. 128 lpp. St, 3. 276. lpp.
— Norauti pavedieni. (Iz rakstnieka piezīmju grāmatas.) Māksla. St, 3. 348. lpp.
— Par kritiku. (Sakarā ar Zudermaņa cīņu pret kritiku.) DzV, 133.
— Par mātes valodas nozīmi. DzV, 130.
— *A. U.* Pavasara atmošanās. [Fr. Vedekinda «Pavasara atmošanās». Marg. Bēmes «Kādas kritušas dienas grāmata».] DzV, 85.
— Poruku Jāņa kopoti raksti, V sējums. DzV, 255.
— Poruku Jāņa kopoti raksti, V. JR, 171. lpp.
— [Prūsas, E.] Grietiņas stāsti un skices. JR, X, 171. lpp.
— Rakstniecības Almanachs, II, [1909. gadam] latviešu mākslas un kulturas kritikai. Sastād. Zeltmatis. DzV, 272.
— Rakstu krājumi, II. Zalktis, III. Rakstu krājums mākslai un kritikai 1907. 164 lpp. DzV, 25.
— Rakstu krājumi, III. Ziemas naktis, II. Rakstu krājums K. Skalbes vadībā, izdevis D. Zeltiņš, Rīgā, 1907. 112 lpp. DzV, 34.
— Rakstu krājumi, IV. Rakstniecības almanachs kritikai un rakstniecībai ar kalendaru 1908. gadam. Sastādījis Zeltmatis, izdevis E. Ēķis, 201 lpp. DzV, 46.
— Rakstu krājumi, V. Zalktis, IV. Rakstu krājums mākslai un kritikai. Rediģ. Rozentāls, Sauliets, Ķeniņš. Mākslas pielik. Kr. Barona ģīm., Rīgā 1908. 190 lpp. DzV, 119.

Upīts, Andrejs. A. U. Šerloks Holms, Etela King un citi. DzV, 70.
— Tradicijas un zaloni. St, 492.—496. lpp.
— Volgas krastu atbalsis, Saratovas latviešu I rakstu kopums zem Ilgvara Zaigoņa redakcijas. JR, X, 171. lpp.
— Zobgalu kalendari 1909. gadam. DzV, 303.
V. [*Vītoliņš, Pauls?*] Apsīšu Jēkaba (Jaunzema) 50 gadu jubileja. RA, 275.
V. Ibsena vakars Rīg. Latv. Biedrībā 5. aprilī. RA, 81.
V. Pēcskaņas. Ed. Treimaņa dzejoļi. Dz, 36. 37.
V. A. Bijušie tēli. [Hernhutisms latv. literaturā.] MK 1909. gadam, 63.—68. lpp.
[*Valdemārs, Krišjānis.*] Kāda Krišjāņa Valdemāra vēstule. [Pēterim Alunānam.] DzV, 114.
V., Ed. Pēterburgas «Heralds» un latviešu dramatiskā cenzura. RAp, 115.
Vento. Skaistā un nabadzīgā Italija. (Vēstule no Romas.) L, 195. 196.
Vērotājs. Atmiņas par ģeneraladjutantu Richteri. [Sakarā ar Andr. Pumpura uzņemšanu jūrnieku skolā.] RA, 57.
Viens nopietns cienītājs. Balsis iz publikas. [Par Kārļa Jēkabsona 10 g. literariskās darbības jubileju.] L, 242.
[*Vīksne, Rud.*] *-uRu-.* Eleģijas. Viktora Eglīša dzejoļi. Stn, 10.
— *-uRu-.* 1) Jaunības literatura. V grāmata. 2) Fr. Hunchena lugas bērnu teatrim. Nr. 1. Sirds, kas mīļa un laba. Nr. 2. Meža pasaciņa. Stn, 10.
— *-uRu-.* 1) Kur druvas līgo. Līgotņu Jēkaba dzejoļi. 2) Atvari un brasli. No Kārļa Augusta. [Stukmaņa.] Stn, 24.
— *-uRu-.* Līgotņu Jēkaba Izirušās lapas. Stn, 10.
— *-uRu-. Memento mori.* J. Reķa dzejas. Stn, 24.
— *-uRu-.* 1) Paštautu rakstnieki. II. J. Kleinberģa stāsti. 2) Tautas dziesmas. Der. grām. Nod. izd. Stn, 10.
— *uRu-.* 1) Rīta sarmā. Artis. 2) Al. Dulbe. Ziedu zaros. Stn, 44.
[*Vulfs, Ed.*] Vēja ziedi. Rasmas stāsts. J. Jaunsudrabiņa. St, 97. lpp.
Zeiferts, Teodors. Atplūdi. [Referata pēdējā daļa par latviešu liriku 1907.—1908. gadā. Priekšā lasīts Zin. Kom. vas. sapulcē.] RAp, 139.
— *T.* Esenberģu Jāņa lirika. JR, X, 180. lpp.
— *T.* Fauni vai klauni? Piezīmes par mūsu jaunāko rakstniecību no J. Jansona. JR, X, 176.—178. lpp. RAp, 153.
— *T.* Jānis Asars †. Nekrologs. JR, X, 165.—166. lpp.
— *T.* J. Rainis. Studija par sadzīvi un rakstiem no R. Kl[austiņa]. («Rīg. Av.» feļet. pielik.) JR, X, 180. lpp.
— *T.* Kaspars Glūns. Antona Austriņa. RAp, 159.
— *Teodors.* Latviešu lirikas jaunākās parādības. JR, X, 155.—161. lpp.
— Latviešu lirika. 1907.—1908. g. Zinību komis. vas. sap. 17. jūn. 1908. g. nolasīts referats. RApp, 153. 159.
— *T.* Latviešu literaturas vēsture. Sarakst. Plūdons. JR, X, 175.—176. lpp.
— *T.* Latviešu literaturas vēsture. Sarakst. [J. Roze] Līgotņu Jēkabs. JR, X, 173.—175. lpp.
— *Teodors.* Latviešu rakstniecība ceļa jūtīs. JR, X, 5.—12. lpp.
— *T.* Literariska kronika. JR, X, 167. lpp.
— Rūdolfs Blaumanis. JR, X, 20.—32. lpp.
— *T.* Viktora Eglīša pirmie stāsti. («Zilā cietumā».) RApp, 108.
Zt., A. «Smags gaiss». Drama no Zeltmata. RAp, 36.
Z., Z. Jonass Lie †. Dz, 17.
X. Rakstniecības almanachs. Kritikai un rakstniecībai 1908. gadam. Sastādījis Zeltmatis. RA, 50.
X. Viktors fon Frīde. «Cīņa». L, 290.
X. Ziņas par latviešiem un leišiem ārzemju literaturā. L, 263. 281. 285. 290.

1909.

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

Assāns, Ign. Roksts un grāmata. Sastādēja un izdeve ——. Piterburgā, 1909. Satur s: I. Zeimejumu un bilžu roksts. II. Skaniu [burtu] roksts. III. Pāpeira izgudrošana. — Spīsszona uz kūka goldim. IV. Jōnis Gutenbergs un jō izgudrojums. V. Latvišu roksti un grāmatas. 16 lpp.

Brīvzemnieks. [*Fricis Treilands.*] Raksti. Teodora [Zeiferta] redakcijā. II. Ievērojamu vīru dzīves apraksti un raksturojumi. Pirmā puse. Rīgā, 1909. Brīvzemnieka komisijas izdevumā. 128 lpp. Satur s: Ievada piezīme, Teodors. — Andrejs Spāģis. [Ar ģīmetni.] — Jurjāņa Dāvis. — Kronvalda Ata piemiņai. [Ar ģīmetni.] — Laubes Indriķis. [Ar ģīmetni.] — Kārlis Roberts Jākobsons. — Juris Samarins. — J. S. Aksakovs. — [T. Zeiferta redakcijas.] Piezīmes. *Rec.: A. Upīts* — JDL, 1909. 225., *Spt.* — L, 161., *Jp.* — Jr, 1911. 2., [*J. Jaunzems — Apsīšu Jēkabs*] V. — EvG, 33., [*J. Janševskis-Janovskis*] *-J-.* — RA, 154., [*Antons Austriņš*] *A. A.* — L, 160., [*J. Roze-Ligotnis*] *Lt.* — JT, II, 319. lpp. DzV, 208.

Kautskis, K. Tikumības mācība un materialistiskais vēstures uzskats. Pielikums no tā paša autora: Dzīve, zinātne, etika. No vācu valodas tulkojis J. Treimans. Rīgā, J. Treimaņa izd. 1909. 158 lpp.

Klaustiņš, R.[*oberts.*] — Mērnieku laiki. Apcerējums. Rīgā, 1909. Izd. R. L. B. Der. Gr. Noda|a. 126 lpp. *Rec.* un polemikas: *A. Upīts* — DzV, 1909. 43., *T.* [*T. Zeiferts*] — JR, XI, 202. lpp., *Spt.* — L, 39., *R. Klaustiņš* — L, 69.

Kundziņš, F. — Mūsu rakstniecība. Dai|literaturas chrestomatija vidus skolām un tautskolu augstākām noda|ām. Izd. autors. Rīgā, 1909. 192 lpp. Ar bildēm. — II da|a. Rīgā, 1909. Izd. autors. 7 un 408 lpp. *Rec.: R. K*[*laustiņš*] — JR, X, 182.—183. lpp.

Ķemps, Fr. Eisa Latvijas vēsture. 1. burtnīca. Piterburgā, 1909. 16 lpp. — 2. burtnīca. 1909. 17.—32. lpp. — 3. burtnīca. 1909. 33.—34. lpp.

Landers, K. Latvijas vēsture. Kultur-vēsturiski apcerējumi. Trešā da|a. 1909. «Imantas» apg. Pēterburgā. (Uz vāka: XIX gadu simtenis.) Satur s: Priekšvārds. — Agrarattiecību attīstība Latvijā 19. gadu simteņa sākumā. — Latviešu zemnieku dzīve un zemnieku kustības reformu priekšvakarā. — Krievijas valdības izturēšanās Baltijas agrarreformu jautājumā 19. gs. sākumā. — Igaunijas zemnieku likumi. — Vidzemes agrarlikumu došana deviņpadsmitā gadu simteņa sākumā. — 1804. gada zemnieku likumi. — Revizijas komisiju darbība un 1809. g. papildu likumi. — Vietējās agrarattiecības un likumu došana 1810.—19. g. — Baltijas pilsētas 19. gs. sākumā. — 1817. gada likumi par igauņu zemniekiem. — Likumi par latviešu zemniekiem 1817.—19. g. Agrarattiecības un zemnieku stāvoklis Latvijā 1820.—40. g. — Zemnieku kustības Baltijā 1841.—45. gados. — 1840. g. agrārās reformas. — Baltijas garīgā kultura un latviešu literatura 19. gadu simteņa pirmā pusē. — Vietējās agrarattiecības 60-to gadu sākumā. — 1860-to gadu zemnieku likumi. — Baltijas pilsētas 1860-tos gados. — Tautas izglītība Baltijā un latviešu tautskola 1860-to gadu sākumā. — Pielikums. — Īss pārskats par Latvijas zocialekonomiskās attīstības gaitu 19. gs. beigās. — Tautiskā strāva un tautiskie centieni latviešu literaturā un sabiedriskā dzīvē 19. gs. otrā pusē. 228 lpp. un 20 lpp. pielikums + XVI lpp. bibliografija, satura rādītājs un drukas kļūdas.

Milenbachs, K. Daži jautājumi par latviešu valodu, — — izskaidroti. IV, Rīgā, Izd. RLB Der. Gr. Nod. 1909. Satur s: 1. Par valodas pareizību. — 2. Valodas pareizības virzieni: 1) Priekšzīmju virziens. Dabiskais valodas

virziens. 2) Lietderīgais virziens. — 3) Apvidus vārdi. — 4) Jaunvārdi. — 5) Par galotni -šana. 6) Par ŗ, bj, mj, vj. — 7) Par nezālēm latviešu valodas druvā. — 8) Īss apcerējums par latviešu dzejas valodu: 1) Vāciešu laikmets. 2) Latviešu dzejas valoda tautiskajā laikmetā. — 9) Latviešu vēsture un latviešu valoda. 2+110 lpp.

Plūdons. [*Vilis Lejnieks.*] Latvju literaturas vēsture, sakarā ar tautas vēsturisko attīstības gaitu. Jelgavā, 1909. Izd. L. Neimans. — II daļa: Verdzības periods. Saturs: Par verdzības periodu vispārīgi. A. Garīgu rakstu laikmets: Vēsturiskas ziņas. — Literariskas parādības. — Juris Mancelis. — Kristaps Fīrekers. — Citi mūsu ievērojamākie garīgie dziesminieki. — Ernsts Gliks. B. Stendera un viņa pēcnieku laikmets. G. Merķeļa laikmets. — Vēsturiskās ziņas. — Latviešu draugi. — Hugenbergers. — Elverfelds. — Ģirģensons. — Krons. — Lundbergs. — Neredzīgais Indriķis. — Ansis Līventāls. — Ernsts Dīnsberģis. — Ansis Leitāns. — Vēl kādi vārdā minami dziesminieki-paštautieši. — Kalendarniecība un avīžniecība. 383 lpp. *Rec.:* [*Rūdolfs Vīksna*] *-uRu-.* — LAp, 1909. 3., *Andrejs Upīts* — DzV, 109.

Rils, A., prof. Ievads tagadnes filozofijā. Izd. E. Ēķis. Rīgā, 1909. 65 lpp.

Rockāns, P. Katalogs (Nr. 1.) latvysku gròmotu (latg. izlūksnē), kuras ir izgojušas nu drukas un dabūjamas — Gròmotu Lyktuvē (skladā). Sv. Piterburgā. 2 lapas fol. 1909. —

Steklovs, J. M. Tagadējā literaturas panīkšana, viņas raksturs un cēloņi. Tulk. Veltmans [R. Pelše]. Rīgā, 1909. Apg. A. Bērvalds. 84 lpp.

Šachovs, A., prof., Kogāns, P., Brandess, G. Tipi vispasaules literaturā. 1. Fausts. 2. Don-Žuans. 3. Mūžīgais žīds. 4. Prometejs. 5. Sātans. 6. Kains. 7. Hamlets. 8. Ivans Karamazovs. Tulkojis *J. Ezeriņš.* Valmierā, 1909. Izd. P. Liepa. 61 lpp. *Rec.: A. Upīts* — DzV, 29., [*Pēteris Ozoliņš*] *P. Ramizars* — DzV, 18., *Breikšs.* — JDL, 37.

Шаховской, С. В. Из архива князя — — Материалы для истории недавного прошлого Прибалтийской окраины 1885.—1894. Т. I. Спб, 1909. XL + +V+3 стр. — Т. 2. Спб, 1909. 2+311+7 стр. +1 портр.

Valters, M.[*iķelis.*] Dr. Florencē. Studija iz mākslas vēstures un mākslas teorijas. Ar beigu piezīmēm: Māksla, sabiedrība un marksisms. Vāku zīmējis Pēters Krastiņš. (Florencē.) Rīgā, 1909. Izd. Jaunu rakstu apgādiens. 96 lpp. *Rec.: Andrejs Upīts* — DzV, 1910. 12.

[*Veinbergs, Fridrichs*] Niedra pret Veinberģi. Latviešu tautiskās apziņas jautājums. Tautiskās apziņas pārveidošanās. Māc. A. Niedras priekšlasījums Zin. Kom. vasaras sapulcē 1909. Rīgā, 1909. 184 lpp.

RAKSTI LAIKRAKSTOS, ŽURNALOS U. C.

[*An.*] A. Koļcovs. LA, 80.
[*An.*] Angļu rakstnieks Čarls Svinbergs †. L, 74.
[*An.*] Antons Laimiņš, paidagogs un skolu grāmatu sarakstītājs †. DzV, 90. 91.
[*An.*] Antons Tullijs †. DzV, 56.
[*An.*] Antons Tullijs †. RA, 58.
[*An.*] Augusts Strindbergs. Tulk. P. Pergrubs. JDL, 66.
[*An.*] A. V. Koļcova 100 gadu dzimšanas dienas svētki. PLV, 40.
[*An.*] A. V. Koļcovs. RA, 227.
[*An.*] Ben Hurs. Stāsts no Kristus laikiem. No Luisa Vellesa. (Leois Vallace.) Av, 13.
[*An.*] Bisenieka fonds [un viņa rīcība]. Vr, 23.
[*An.*] Edgars Allans Po. [1809.—1909.] L, 7.

[*An.*] Edgars Baumanis, skolot. un literāts †. DzV, 75.
[*An.*] Edgars Poe. [1809.—1849.] LtAp, 12.
[*An.*] Fridricha Spīlhagena 80 gadu dzimuma diena. DzV, 35.
[*An.*] Fridrichs Šillers. RA, 249.
[*An.*] Garīdznieku un melnsimtnieku cīņa pret Andrejeva lugām. JDL, 271.
[*An.*] Gogoļa piemineklja atklāšanas svētki Maskavā. JDL, 97.
[*An.*] Gogoļa piemiņai. RA, 65.
[*An.*] Grieķu un romiešu teikas. Pēc J. G. Andrea un Dr. Oto Hofmaņa. DzV, 101.
[*An.*] Gustafs of Geierstams †. LpAtbp, 9.
[*An.*] Iz kādas emigranta [latv. rakstnieka] vēstules. L, 16.
[*An.*] J. Akuraters. «Astras». Zlk, VII, 176. lpp.
[*An.*] Koļcova dzeja. RA, 228.
[*An.*] K. Krūzas «Zelta laipa». Zlk, VII, 176. lpp.
[*An.*] Jūlijs Vīstucs †. LA, 53.
[*An.*] Jūlijs Vīstucs †. L, 146.
[*An.*] Jūlijs Vīstucs †. RA, 145.
[*An.*] Katuls Mendess miris. JDLp, 31.
[*An.*] Katuls Mendess †. L, 22.
[*An.*] Koļcova jubileja. Dz, 114.
[*An.*] Lapas Mārtiņa piemiņai. RA, 83. 84.
[*An.*] Lapas Mārtiņš †. DzV, 78.
[*An.*] Lapas Mārtiņš †. Jr, 15. 16.
[*An.*] Lapas Mārtiņš miris. L, 79.
[*An.*] Latvju literaturas vēsture. I daļa. Plūdoņa. Dz, 104. 107. 108.
[*An.*] Ludis Zilgme (Jorens Jākobsons) †. L, 187.
[*An.*] Ludis Zilgme (Jorens Jākobsons) †. LpAtb, 184.
[*An.*] Mūsu tautas sirmais rakstnieks Kaudzītes Reinis šodien svin savu 70. dzimšanas dienu. DzV, 97.
[*An.*] Nikolaja Gogoļa 100. dzimumdiena. LA, 24.
[*An.*] Nikolajs Vasiļjevičs Gogols. (100 gadu jubilejas gadījumā.) JDL, 65.
[*An.*] Olaine. [Rakstnieka un kritiķa T. Zeiferta 25 g. skolotāja darbības jubileja.] DzV, 243.
[*An.*] Poruks — cilvēks un Poruks dzejnieks viņa lirikā. DzV, 25. 31.
[*An.*] Rakstnieku vakari. [Par Bārdas priekšlasījumu «Par jaunromantismu».] DzV, 266.
[*An.*] Richards Muters †. L, 171.
[*An.*] Roberta Burna 150 gadu dzimšanas diena. JDLp, 31.
[*An.*] Taisnības mācība. Stāsts no Potapenko. DzV, 107.
[*An.*] J. Tirza. [Par Amerikā mirušo Rūdolfu Libeku.] RA, 80.
[*An.*] Vācija. [Heines piemineklim nav vietas Vācijā.] DzV, 210.
[*An.*] Zviedru rakstnieka Aug. Strindberga 60 gadu dzimšanas diena. L, 10.
-d- Fridrichs Šillers. Vr, 60.
-dzts- [*Rudzīts Ed?*] Ķēniņa znots. K. Jākobsona. RA, 99.
-e- Nikolajs Vasiļjevičs Gogols. L, 65. 66.
-ens. No Liepājas. [Dzejn. un žurnal. Jorens Jākobsons-Zilgme †.] DzV, 192.
-es. Kaspars Glūns. A. Austriņa. RA, 58.
in. Bernars Šo. DzV, 268.
-is. Edgars Poe un viņa mīlestības vēstules. L, 57.
-ls. Antons Laimiņš †. [Ar ģīmetni.] LnLK 1910. gadam, 81. lpp.
-m- «Agrā rītā». A. Baltpurviņa stāsti. Stn, 48.
ma. Andr. Upīša romans «Jauni avoti». JDL, 130.
n. L. N. Tolstojs. «Lielais grēks» un «Priekš kā mēs dzīvojam?». Potapenko «Taisnības mācība». L, 42.

-ns. Vārdi un darbi. Atmiņas iz senākās un nesenās pagātnes. [Par Aleksandru V ē b e r i.] LpAtb, 225. 226. 228.
-nt- [*Birkerts, A.?*] Detlevs fon Lilienkrons. DzV, 165.
p. p. Indrāni. Blaumaņa drama. Dz, 106.
-re. Zeiferta jubileja Olainē. L, 244.
-rn- Manas mātes piemiņai. P. Rozegera. LAp, 94.
— Vs. Garšina raksti. Tulk. Sudrabu Edžus. LAp, 94.
rst. Augusts Strindbergs. DzV, 13.
— Gustavs Geijerstams †. DzV, 55.
-s. Ikšķiles Elkšņu skolas skolotājs [un literats] Jānis Bergs [Jaunjānis] †. DzV, 103. 108.
-s. Katuls. Mendess †. DzV, 29.
-s. Skolotājs [un literats] Antons Tullijs †. L, 68.
-sars. «Rīta vēji». Sastād. daži Valmieras skolot. seminara audzēkņi. Dz, 3.
-sis. Lina Morgenštern †. DzV, 294.
sp. Lapas Mārtiņš miris. DL, 79.
-t- [*Birkerts, A.?*] Garlibs Merķels. DzV, 162.
-t.- Lapas Mārtiņa pēdējā pavadīšana. DzV, 82.
-ts. [*Birkerts, A.?*] Bernharda Kellermana trešais romans «Muļķis» (*«Der Tor»*.) DzV, 29.
— Edgars Poe. DzV, 16.
-tt- [*Birkerts, A.?*] Kāds Bjernsona domu raksts. DzV, 256.
-u. Par vācu moderno rakstniecību. DzV, 36.
-vs. Dažas biografiskas ziņas par Kaudzītes Reini. L, 100.
-A. V. N. Gogols. Izgl, 315.—316. lpp.
A. [*Birkerts, Antons?*] Biķeris. Virzas dzejoļi. DzV, 13.
A., J. [*Vičs, Andrejs?*] T. Zeiferta jubileja Olainē. DzV, 244.
Akuraters, J., [arī] *J. Ak.* Buržuazija un mākslinieks. St, 183.—187. lpp.
— Daiļliteratura. (1905.—1910.) L, 276. 282.
— *J. Ak.* Daiļrakstniecības virzieni un dzejnieks. L, 264.
— *J. Ak.* Dzejas būtība un forma. L, 34.
— *J. A.* Jaunības raksti. [1909. g. izdevumi.] JR, XI, 200.—202. lpp.
— Šillers latviešu literaturā. L, 252.
Alunāns, Ādolfs. Lapas Mārtiņš kā humorists sadzīvē. DzV, 115. 121.
— Pašlietā. [Jēk. Rozes-Līgotņa negatīvā kritika par lugu «Mūsu senči».] DzV, 242. L, 242.
Āronu Matiss. Atvaļinājuma mēnesī. [Andr. Upīša «Jauni avoti» un J. Vainovska tēlojums «Ķīvīte».] DzV, 168.
— Rūdolfa B l a u m a ņ a piemiņai. DzV, 37.
Asars, H.[*ermanis.*] «Saules bēdas». A. Kurcija dzejas. LpA, 297.
— Vēstule redakcijai. [K. Krūzas insinuacijas pret J. J a n s o n u - B r a u n u.] Zmb, 106.
At. [Nav K. Ducmanis!] Kurp «mēs» ejam? [Sakarā ar Vainovska stāstu «Ķīvīte».] Vrp, 24.
B. Lapas Mārtiņš †. Dz, 40.
[*Baltpurviņš, Aug.*] *Bp., -viņš.* Ernsts Cāns. L, 111.
— *Bp.* Pušelnieki un suselnieki. Ant. Austriņa. L, 298.
[*Bandreviča, A.*] *A. B.* Fr. Brīvzemnieka [Treilanda] biografijai. Jr, 5.
— *Bandēnu Pastarīts.* Piezīmes par Kr. V a l d e m a r u. Jr, 9. 11. 13. 21.
Bārda, Fr. Romantisms kā mākslas un pasaules uzskata centralproblems. L, 258.
— *Fr. B.* Andrejs Paparde «Tantris». Zlk, VI, 171.—173. lpp.
[*Bergmans, Arveds.*] *Vlbd.* Balsis iz publikas. [Piezīmes. Jēk. Rozes recenzija par lugu «Kalna gaiss».] DzV, 210.
Bergs, A. Krišjānis Valdemārs. Jr, 26.—28. DzV, 136.—138.

Bērziņš, Arturs, [arī] *Ar. Br., B-š; A. B.* Aizkārtam «Lauvas dūšas» autoram. [Rozentālam-Krūmiņam.] L, 61.
— *B-š.* «Būvētājs Zolness». H. Ibsena skatu luga. L, 10.
— Astras. Dzejas un poemas no J. Akuratera. L, 87.
— Dramatiskā rakstniecība. Referats lasīts Zin. Kom. vasaras sapulcēs 16. jūn. 1909. g. L, 139. 141. 144. 147. 150. 153.
— Haralds Eldgasts. Vižņi. L, 70.
— Kārļa Krūzas «Zelta laipa». L, 276.
— *Ar. Br.* Lida Erik. Kāda cilvēka dienas grāmata. No Līcīšu Paulas. L, 121.
— Mūsu dramatiskā rakstniecība. Piezīmes par 1909. gadā iznākušām lugām. JR, XI, 163.—186. lpp.
— Pirmais «Rakstnieku vakars» Ķeniņa zālē 5. nov. L, 257.
— *A. B.* II «rakstnieku vakars» 19. nov. L, 269.
— *A. B.* — III rakstnieku vakars 26. nov. L, 275. 276.
— *A. B.* Rūdolfa Blaumaņa piemiņai. L, 192.
— Zelta laipa. K. Krūzas dzejoļi. L, 276.
Bērziņš, J.[*ānis-Ziemelis.*] Franks Vedekinds kā mākslinieks. JDLp, 228. 234. 246. 252. 258.
— Par Hauptmaņa jaunākām dramām. JDLp, 186. 192. 198.
[*Bērziņš, Rob.*] *R. Tautmīls-Bērziņš.* Fridricha Šillera 150 gadu dzimšanas diena. LpAtb, 250.
[*Birkerts, Antons.*] *A.,* [arī] *-tons, Antons, A. B-ts, B., -er-, rt-, Nora, Bts.* Alfreds Kukurs. Ledus puķes. Izgl, 307. lpp.
— Bjernsona jaunākā luga «Kad jaunais vīns zied». DzV, 226.
— *A.* Brīvzemnieka raksti. II. Teodora redakcijā. Izgl, 708. lpp.
— *Antons.* Divas antoloģijas mūsu lirikā. «Jūtu pasaule». Sakop. Edv. Treimans. «Balva». Sastād. Plūdons. LpAtb, 4.
— *nn-* Divi jauni krievu akademiķi — Zlatovratskis un Buņins. DzV, 262.
— Domas par jaunāko krievu literaturu. [Pēc Grigorija Petrova.] DzV, 254.
— Gogoļa Smiekli. Zīmējums. LpAtb, 65.
— *A. B-ts.* Humoristiskais un zatiriskais elements «Mērnieku laikos». DzV, 42. 48.
— Igauņu literatura. [Pēc *«Das Literärische Echo».*] DzV, 75.
— *A.* Iz mūsu jaunākās lirikas. Izgl, 706.—708. lpp.
— *A. J. Akuratera.* Astras. Izgl, 389.—391. lpp.
— *Antons.* Jānis Asars. Literariska un biografiska skice. Izgl, 111.—119. 189.—195. lpp.
— *Antons.* Jaunākās parādības latviešu stāstu rakstniecībā. Kritisks apskats. LpAtb, 232. 235. 246.
— Jauni literaturas vēstures principi. DzV, 264.
— Jauni materiali par Puškina dzīvi un darbību. DzV, 260.
— *A.* J. Rainis. Tālas noskaņas zilā vakarā. Otrā druka. Izgl, 549.—550. lpp.
— Kā dzīvo un strādā Leonids Andrejevs. DzV, 228.
— Knuts Hamsuns un ko viņš pats par sevi domā. DzV, 295.
— Krievu liriķis Konstantins Balmonts. DzV, 228.
— *Antons.* Latviešu inteliģences vēsture. I. Inteliģence kā sabiedriska vienība. II. Latviešu inteliģences dīgļi. Izgl, 1. 40.—50. lpp. III. Kr. Valdemārs un viņa centieni. Tp, 8.—11. nr. 593.—598. 672.—678. 740.—749. 823.—835. lpp.
— *-er-* Latviešu kritiķu krājumi. (Iesūtījums.) DzV, 175.
— *-rt-* Latviešu rakstnieku kopoti darbi. DzV, 175.
— *Antons.* Latviešu rakstnieces un dzejnieces. Vēsturiski kritisks apskats.

[Marija Pēkšena, Marija Medinska, dzim. Valdemare, Katrina Reinovska.] LpAtb, 58. 60. 61.
— III. Aspazija. Tp, 99.—101.
— *B.* Ledus puķes. No Alfreda Kukura. DzV, 37.
— Maksima Gorkija jaunākais darbs. [«Zemes trīce Kalabrijā un Zicilijā».] DzV, 254.
— *B.* Mākslinieks un kritiķis. DzV, 298.
— *Antons.* Mūsu jaunākā lirika. [Virza, Akuraters, J. Gulbis.] LpAtb, 110. 116.
— Nīcīgais un nenīcīgais elements Šillera dzejā. [Pēc Rich. Veltricha.] DzV, 254.
— No latviešu kritikas vēstures. [Atstāstījis ha. [H. Asars.]] JDL, 293.
— *Bts.* No mūsu humora un zatiras vēstures. DzV, 270.
— Vācu jaunākie dzejnieki un kritiķi. [Pēc Rich. Meijera.] DzV, 156.
— *A.* Vēsturiskais materialisms un dekadentiskais individualisms. Izgl, 2. nr. 149.—151. lpp.

Bračs, A. Proza un poezija kā lasāmvielas. Izgl, 3. nr. 214.—220. lpp.

Breikšs. Tipi vispasaules literaturā. Tulk. J. Ezeriņš. Izd. P. Liepa. JDL, 37.

[*Bulāns, Konrads.*] *Fallijs, «Zalkša» līdzstrādnieks.* Paskaidrojums. [Par «Zalkša» faktisko iedvesmotāju.] RA, 248. L, 248.

B. -vs, J. Aleksandrs Sventochovskis. DzV, 13.

-C- Aldšerons-Čarls Svindberns †. (Anglis.) DzV, 107.

[*Celms, Jūlijs.*] *-lms.* Gogoļa dienas priekšvakarā. Vēstule no Maskavas. JDL, 94.

Chvostovs, V. M., prof. Cilvēka dzīves «mūžīgie jautājumi». Domas pie L. Andrejeva dramas [«Cilvēka dzīve»]. Zmb, 94.—96.

Cinis. No Olaines. [T. Zeiferta 25 g. darbības jubileja.] Sdz, 125.

D. Jaunās skolas bibliotēka Nr. 1. Iz pasaules lielo teiku valsts. Karalis Lirs. Vilhelms Tells. Iz V. Ostrogorska krājuma. Tulk. T. [Antonija] Melnalksnis. Nr. 2. Plutona Ļebedeva. Buda. Tulk. Melnais Alksnis. Baltkāja apgādībā. Izgl, 1. nr. 75.—76. lpp.

Dambergs, V.[*aldemārs.*] Pilnības princips dzejā. MV, 52.

[*Daniševskis, Kārlis, Jūlijs.*] *P-ns.* Jankavs ceļā uz «Rīgas Avīzes» redakciju. Cņ, 101.

Deglavs, Augusts. Jānis Asars †. AusK 1910. gadam, 64.—65. lpp.
— *Eos.* Līgotņu Jēkaba «Latviešu literaturas vēsture». Dz, 24. 25. 27. 30. 31. 33.
— *-ea-* Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos. No Dr. M. Valtera. Dz, 13. 15.

Do. [*Vulfs, Eduards.*] Fridrichs Šillers. L, 252.

[*Dreimanis, Pēteris.*] *P. D.* K. Landers. Latvijas vēsture. Izgl, 2. nr. 151.—153. lpp.

Dr. Realisms mākslā un jaunās paaudzes tikumībā. JDL, 93.

Ducmanis, K. Divējādas tiesību pasaules Blaumaņa novelē «Andriksons», (Juridiski-psiholoģiska etide.) Izgl, 504.—515. lpp.

Ducmanis K.[*ārlis.*], *stud.* N. V. Gogols un viņa mākslas motivi. (1809.—1909.) Dz, 32.
— Vecā un jaunā etika un estetika. (Domas par Andr. Upīša «Jaunajiem avotiem».) Izgl, 903.—916. lpp.

Dz., J. «Ļaunais gars». [R. Blaumaņa luga.] Uz leišu skatuves. DzV, 107.

E. Inflantiešu [latgaliešu] grāmatniecība. DzV, 54.

Eglīts, V. Literariski-zinātniski žurnali 1908./9. gadā. [Referats Zin. Kom. vasaras sapulcēs.] MV, 38.—41.

Floesser, Artur — «Neuer Rundschau». Par Zudermaņa jaunāko romanu «Augstā dziesma». L, 16.

[*Freinbergs, K.*] *Frn.* Agrā rītā. A. Baltpurviņa stāsti. DzV, 167.
[*Gailite, Angelika*] *Ang. G.* Hauptmaņa jaunā drama «Grizelda». L, 99.
[*Ginters, Augusts*] *Kumpels.* Iz pagātnes un tagadnes. I. [Par A. P. Čechovu.] Sdzp, 2.
Grāmatnieks. «Starp Sibiriju un Indiju» un «Brīvības karotāji pie Sarkanās upes». No Leona Vesera. Av, 444. lpp.
[*Gredzena, Marta.*] *Marta, Gr.* Dabas grāmata. [Krievu dzejnieka A. Koļcova jubilejas piemiņai.] PLV, 42.
Grīns, J. Chaosa derība. Mekleru Eduarda filozofiski mitoloģiska drama, Sdz, 86.
Grosmans, Stefans. Kā dzīvo Pēters Altenbergs? DzV, 54.
[*Gruzna, Pavils.*] *Pl. Gr.* Trešais rakstnieku vakars. JDL, 277.
Hironims. Jaun-Jelgava. [Nelaika skolotāja un dzejnieka Antona Tullija izvadīšana.] DzV, 61.
Holšters, G., Dr., privatdocents. Evolucijas ideja Gētes «Faustā», DzV, 7.
[*Hunchens, Fricis.*] *Fr. H.* Jūtu pasaule. Oriģinaldzejoļu krājums. Sakop. Ed. Treimans. LAp, 8.
— Sapnis — dzīve. Dramatiska pasaka no Fr. Grilparcera. LtAp, 13. [*Izgl.*] *Redakcija.* Darbu sākot. Izgl, 1. 1.—2. lpp.
J. Virzas dzejoļu krājums. «Biķeris». Stn, 12.
[*Jākobsons, Jorenss*] *-mai-, -mai-a-b-.* Liepājas Latv. Teatris. H. Ibsena «Rosmersholms». LpAtb, 21.
— Liepājas Latv. Teatris. A. Strindberga «Tēvs». LpAtb, 29.
— *-mai-* Liepājas Latv. teatris. Raiņa «Pusidealists». LpAtb, 59.
Jākobsona Kārlis. «Astras». J. Akuratera dzejas un poemas. RA, 286.
— Dzejoļu krājuma «Biķeris» lietā. [Pretraksts Ed. Rudzīša kritikai.] RA, 15.
— Kādas nebūtu jāraksta kritikas. [Atbilde Zvn.] LAp, 43.
— Paziņojums. [Par latv. rakstnieku savstarpēju provocēšanu «Dzimtenes Vēstnesī».] RA, 81.
— Piezīmes par nemotivētu kritiku. [Atbilde Ed. Rudzītim un «Trīs meldera meitas un velns».] RA, 103.
[*Jansons-Brauns, Janis*] *br.* Bruņošanās. Cņ, 105.
— *J.* Dubļi un putekļi. Vr, 18. 19.
— *J.* Juškeviča «Par materialistisko vēstures saprašanu». Izgl, 4. nr. 308.—310. lpp.
— *J.* Leonida Andrejeva «Anatema». Izgl, 5.—6. nr. 348.—355. 429.—435. lpp.
— *br.* «Reiz diena nāks». Cņ, 107.
— *-ns.* Revizionisms un marksisms Vācijā. Cņ, 102.
— *J.* Roškova «Lekcijas par Anglijas, Francijas etc. vēsturiskajām pārgrozībām». Izgl, 3. nr. 229.—231. lpp.
— Vairāk pašcienības! Vr, 12.
J-ns-ns, A. Atdzimšana literaturā un dzīvē. Jnb, 172.—176. 203.—205. lpp.
Kāds R. L. Biedrības biedrs. Pieprasījums Rīgas Latv. Biedr. priekšniecībai. [Dzejnieka un RLB mūža biedra Lapas Mārtiņa apbedīšana un RLB priekšniecības vienaldzība.] DzV, 83.
Kalniņš, J.[*uris.*] Runa pie Lapas Mārtiņa kapa. DzV, 82.
[*Kārkliņš, Ernests*] *Zeltmatis.* Balsis iz publikas. [Par stāstu «Aizrauts», piezīme Antona rakstam «Jaunākās parādības latv. stāstu rakstniecībā».] LpAtb, 234.
— Ibsena lugas latviešu tulkojumā. DzV, 240.
[*Kārkliņš, Ernsts?*] *-liņš.* Lugas bērnu teatrim. (1. Sapnis saulītē. No J. Jaunsudrabiņa. 2. Kalnu gars. Pēc sveša parauga pārstrādājis A. Spudiņš.) DzV, 268.

Kokl. [*Kārkliņš, Ernests?*] Vecais mežsargs. Sarakst. skolotājs J. M. Daiga. DzV, 268.
[*Kārkliņš, Jānis*] *J. Krkl.* N. V. Gogols. DzV, 66.
Kasparsons [*Kārlis*], *Dr.* Skaļš gaiss. Pēc tautas dziesmu motiviem. Izgl, 1. 27.—33. lpp.
Kaudzītes Matiss. Kronvalds un darvinisms. RA, 59.
— Nedēļas laikrakstu pārskats par 1908./9. g. Referats RLB Zin. kom. vasaras sapulcēs. RA, 137.—139. MV, 34.—36.
K. K. Latviešu bībeles tulkojums. AmLK 1910. gadam, 9.—11. lpp.
Klaustiņš, R. Oriģinālā un tulkotā beletristika. 1909. g. grāmatas. JR, XI, 193.—200. lpp.
— Vai A. Niedra pārveidojies? RA, 162.
— Vai Kaspars Gaitiņš pozitivs un citi jautājumi. Atbilde Spt. kgm uz viņa recenziju par «Mērnieku laiku» apcerējumu. L, 69.
[*Kleinberģis, J.*] *J. Kl.* «Latv. literaturas vēsture». I daļa. Plūdoņa. Sdz, 89. 90.
[*Kreicberģis, J.*] *Janus.* Kr. Valdemāra dzimšanas un miršanas dienai. Jr, 46.
Krūza, Kārlis [arī *K. Kr., Vēsmiņu Kārlis*]. Aleksandrs Dulbe. Caur sudraba birzēm. L, 87.
— Andrejs Paparde. Ēnas uz Akmeņiem. L, 297.
— Andrejs Paparde. Tantris. L, 25.
— Atvadoties. A. Brūņa dzejas. L, 255.
— Dzimtene. Fragmenti. Sacer. A. Saulietis. L, 256.
— Gaujmales smildziņas. Dzejas ap Gauju. Saplūcis Ed. Treimans. L, 115.
— Gogoļa 100 gadu piemiņas vakars. L, 66.
— Kaudzītes Reinis. 1839.—1909. Lp, 18.
— Kristjānis Barons. [Ar ģīm.] Lp, 46.
— *Vēsmiņu Kārlis.* Mans «pienākums». [Atbilde Andr. Upītim sakarā ar Fallija «Herakless».] DzV, 13.
— Mūsu mākslas nākotne. MV, 15.—17.
— Mūsu māksla un mistiskais tūkstots. [Ref. atstāstījums.] DzV, 28.
— Pārdzīvojums un dzeja. L, 81.
— Paskaidrojums Teodoram Zeifertam. L, 22.
— Pēc negaisa. Jāņa Gulbja dzejas. L, 101.
— Realisms un realisti. L, 57.
— Teodora Zeiferta priekšlasījums par realisma priekštečiem latviešu rakstniecībā, Herakla zālē. L, 17.
— Teodora Zeiferta priekšlasījums 5. febr. «Realistiskā virziena kritika un tulkojumi.» L, 30.
— Teodors Zeiferts ar realisma paplašinātājiem noslēdza savus priekšlasījumus par «realistisko virzienu». L, 53.
— Virza. Biķeris. Dzejoļi. L, 19.
[*Kurševica, Emilija*] *Nātre, -tre.* M. Gorkija jaunā novele «Vasara». Dz, 150.
L. Antons Tullijs †. [Ar ģīmetni.] LkK 1910. gadam, 66.—68. lpp.
[*Laimiņš, J.*] *J. L.* «Caur sudraba birzēm», Al. Dulbes dzejas. Stn, 34.
[*Landers, K.*] *K. L., K. L-drs.* Garlibs Merķels un Baltijas vācu vēsturiskais liberalisms. Dz, 127.
— Lida Erik. No Līcīšu Paulas. Dz, 88.
— Piezīmes pie [P. Dreimaņa] Kritikas par «Latvijas vēstures» I daļu. Izgl, 4. nr., 312.—313. lpp.
— «Priekš saules lēkta». G. Hauptmaņa sociala drama. Dz, 100.
[*Mierkalns, Fricis.*] *Coilos.* A. J. Kuprins. JDL, 243. 246.
— Antona Čechova «Kaija». JDL, 207.—209.
— Aleksejs Koļcovs. JDL, 227.
— Arturs Šniclers. JDL, 219.
— Emils Zola. JDL, 264.

[*Mierkalns, F.*] Filipa Langmaņa zocialā drama «Bartels Turazers». JDL, 224.
— Gerharda Hauptmaņa «Nogrimušais Zvans». JDL, 222.
— Gogoļa «Revidents». JDL, 261.
— Krievu literaturas virzieni. JDL, 240.
— Leonīds Andrejevs. JDL, 279. 282.
— Ludvigs Tomā un viņa «Morale». JDL, 212. 213.
— Par kritiku. JDL, 294.
— Šillers dzīvē un darbā. JDL, 249. 252.
— «Vilhelms Tells». JDL, 258.
[*Miķelsons, Jānis*] *H. E., Haralds Eldgasts.* J. Aichenvalda publiska lekcija par Dostojevski. L, 50.
— *«Tantris der Narr»*, drama 5 cēl. no Ernesta Harta. Zlk, VII, 167.—171. lpp.
Milgrāvis, K. Rīta vēji. Bērnu literatura. II. Sastādījuši: daži Valmieras skolotāju seminara audzēkņi. DzV, 28.
[*Millers, K.*] *Zariņu Kārlis.* Mīļš lūgums Kaudzes M. [M. Kaudzīša] kgm. [Par Kronvalda Ata runām.] RA, 42.
[*Millers — Zariņu K.*] — . — Sodāmi literariski noziegumi. [Kronvalda Ata raksturojums Līgotņu Jēkaba «Latviešu literaturā».] RA, 38. 41.
M, K. «Sētā un gaitā». Andr. Dzelzkalna (Tirzmalieša) skatu luga. JDL, 222.
M-ts. K. Kolcovs. R, VI, 39. lpp.
N-a. Kāda vēsturiska raksta lietā. [Vai «Moskovsk. Vedom.» 1865. g. iespiesto «Rīgas vēstules» autors patiesi ir Kr. Valdemārs vai Percovs?] DzV, 196.
N-s. Atbilde A. Baltpurviņa kgm. RA, 13.
[*Ozoliņš, Pēt.*] *P. Ramizars.* Tipi vispasaules literaturā. Tulk. J. Ezeriņš. Dz, 18.
P. Manas mātes piemiņai. No Pēt. Rozegera. RA, 278.
Paegle, L. Ansis Kristians Andersens. Pa daļai pēc N. J. Adamoviča. Lp, 8.
P. E. Johans Chr. Šillers. Dz, 125.
— «Kurp mēs ejam?» [Piezīmes par literaturu.] Dz, 125.
— «Dzimtenē». Sacer. A. Sauliets. Dz, 137.
Petrovs — «Slovo». «Mūsu mūža dienas». [Par L. Andrejeva lugas raksturiem.] DL, 127.
[*Pipiņš, Ērmanis-Vizulis*] *-i-.* Antons Laimiņš †. Izgl, 474. lpp.
— *V.* Atskats uz latv. rakstniecību 1909. gadā. JDL, 294.
— *P.* Jaunības literatura. (1. Zem zvaigznēm. 2. Pirmās vagas.) Izgl, 639.—640. lpp.
— *-i-.* Julius Vīstucs †. Izgl, 7. nr., 560. lpp.
— [*An.*] Latvijas Skolotāju Biedrība. Izgl, 1. nr. 81.—82. lpp. Tp, 3. nr. (Pēc 240. lpp.)
— *-i-.* Zinību Komisijas vasaras sapulces. Tp, 7. nr. (Nodalījumā «No biedrību dzīves», pēc 560. lpp.)
Pr. M. Gorkijs un proletariats. Vrp, 62.
Proprium [*Vilis Knoriņš*]. «Pušelnieki un suselnieki». Ant. Austriņa. Vrp, 59.
Prugavins, A. Īss apcerējums iz krievu literaturas vēstures. [Uz Literaturas Fonda jubileju.) JDL, 255. 276.
[*Puriņš, Nikolajs.*] *P. Kl., Puriņu Klāvs.* Ernsts fon Vildenbruchs †. Stn, 3.
— Jāņa Ilstera piemiņai. LA, 76. 77.
— «Sapnis — dzīve» no Fr. Grilparcera. Stn, 8.
R. Liep. Latv. teatris. V. Gētes «Ifiģenija Tauridā». LpA, 8.
[*Rācenis, Jānis.*] *Saknīte, Skn.* Jaunības biblioteka, Nr. 1.—5. Stāsti un pasakas. Sakopojis A. Jesens. Izdevis D. Zeltiņš, Rīgā. Izgl, 3. nr. 238.—239. lpp.

R., Alfr. [Alfreds Rozentāls-Flegmatiķis.] Starp Sibiriju un Indiju jeb Tuksnešu varoņi. Oriģinalstāsts no Lecna Vessera. DzV, 289.
Reiznieks, Voldemārs. Darba centrs. L, 99. 100.
«Rig. Neueste Nachrichten». Gustavs of Geijerstams. JDL, 63.
— Maģistrs Šs. JDL, 34.
R. L. B. Literaturas Fonda pārvaldes paziņojums godalgu lietā. 8. apr. 1909. g. DzV, 78. JDL, 78. RA, 78.
[*Roze, Jēk.*] *Līgotņu Jēkabs. Lt., L.* Aļekseja Koļcova 100 gadu jubil. svētki. DzV, 228.
— Antons Tullijs †. Izgl, 397. lpp.
— «Biķeris». Virzas dzejoļi... Izgl, 1. nr. 68.—69. lpp.
— Blaumaņa pēdējās lugas: «Pamāte» un «Sestdienas vakars». Izgl, 2. nr. 148. 149. lpp.
— Čumina (Olga Michailova) †. DzV, 196.
— Detlavs Lilienkrons. DzV, 156.
— Divdesmit pieci gadi rakstniecības laukā. [Ed. Treimaņa jubileja.] Izgl, 1. nr. 79. lpp.
— Dzimtene. Fragmenti. Sacerējis A. Saulietis. Izgl, 949.—950. lpp.
— Elfride Skalberg. DzV, 246.
— Ernsts fon Vildenbruchs †. DzV, 2.
— Gogoļa svētki Rīgā. DzV, 66.
— Individualisms, misticisms un zimbolisms. Kritiska etide. Izgl, 3. nr. 196.—203. lpp.
— J. Vīstucs-Aģinieks †. DzV, 146.
— Kāds latviešu patriarchaliskās ģimenes romāns. [A. Upīša «Jauni avoti».] DzV, 110.
— Kaudzītes Matīss. DzV, 54.
— Kaudzītes Reinis. [Ar ģīmetni.] DzV, 42.
— Krievu literatura viņas galvenos virzienos. [Pēc Žukovska.] DzV, 13.
— Kronvalda Atis. DzV, 99.
— Lapas Mārtiņa piemiņai. DzV, 79.
— Lapas Mārtiņš †. Izgl, 396.—397. lpp.
— Lietavas sargi. Vēsturiska poema no Roberta Skargas. Izgl, 2. nr. 149. lpp.
— Mazas Komedijas, 1. No Andr. Upīša. Izgl, 871.—873. lpp.
— Mūsu inteliģences krize. LpAtb, 19.
— Patriarhalas ģimenes iršanas problemas mūsu jaunākā rakstniecībā. Izgl, 579.—587. lpp.
— Piezīme Ād. Alunāna rakstam «Paša lietā». [Par Ād. Alunāna lugu «Mūsu senči».] DzV, 242.
— Piezīmes pie Teodora raksta: «Latviešu rakstniecības vēsture». Izgl, 588.—592. lpp.
— Saulieša raksti. III sējums. Izgl, 945.—947. lpp.
— Sillera jubileja. DzV, 249.
[*Rudzītis, Ed.*] *-ītis, -s, -dzi-g-dzt., z-mājs, -ilm-., R--j-R., Zilgmājs, -mj-. Z-R-., gm-., Zd.-ts., -t-., -mājs, -gmj., dzīts.* Agrā rītā. A. Baltpurviņa stāsti. RA, 117.
— Astras. J. Akuratera dzejas un poemas. RA, 80.
— Balva. Dzejoļu un domu graudu almanachs jaunībai. RA, 26.
— Biķeris. Virzaş dzejoļi. RA, 14.
— Chaosa derības. Filozofiski mitoloģiska drama 5 cēl. Meklera Eduarda. RA, 85.
— Estetiskais manifests un Zvejnieks un viņa dvēsele. No Oskara Uailda. Tulk. P. Ilgvars. RA, 93.
— Gaujmalas smildziņas. Dzejas ap Gauju. Saplūcis Ed. Treimans. RA, 118.

[*Rudzītis, Ed.*] Meterlinka «Zilais Putns». RA, 7.
— Ironija Nr. 1. Zatirisku un humoristisku rakstu krājums. RA, 65.
— Jūtu pasaule. Oriģinaldzejoļu krājums. Sakopojis Ed. Treimans. RA, 38.
— Ko sirds runāja. Dziesmas no Fr. Hunchena. RA, 90.
— Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos. Dr. M. Valters. RA, 69.
— Laumīte. K. Jākobsona poema. RA, 124.
— Ledus puķes. Alfreds Kukurs. RA, 21.
— Lietuvas sargi. Roberta Skargas vēsturiska poema. RA, 19.
— Mērnieku laiki. R. Kļaustiņa apcerēti. RA, 37.
— Paštautas rakstnieki. III. Tirzmalietes raksti. RA, 32.
— Pēc negaisa. Jāņa Gulbja dzejas. RA, 85.
— Pirmajā gaitā. A. Ziediņa dzejoļi. RA, 15.
— Pornografija vai estetika. [Atbilde Jēkabsonu Kārlim «Biķera» lietā.] RA, 16.
— Poruka raksti. Pieci sējumi. Stn, 52.
— Saulieša raksti. Trešais sējums. RA, 137.
— Saulieša raksti. Trešais sējums. Stn, 66.
— Sīkas nātres, maranas, biezos mūros augušas. Audzējuši Kārlis un Atis. RA, 53.
— Tuvas skaņas. A. Zaiguma dzejas. RA, 79.
— Velna skuķis. Joku luga. 1 cēl. no J. Kļaviņa. RA, 2.
— *dzi-*. Viena diena. Ists neīstas dzīves tēlojums 5 vietās. J. Jaunsudrabiņa. RA, 9.
— Zīmējumi. V. Damberga dzejoļi. RA, 5.
S. Mājiņa uz Volgas krasta. No S. M. Stepņaka-Kravčinska. L, 251.
S., H. Gogols kā Krievijas dzīves raksturotājs. DzV, 141.
Skalbe K. Dievu kaujas. [Par Dr. M. Valtera grāmatu «Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos.»] L, 48.
Spt. Brīvzemnieka raksti. II. Ievērojamu vīru dzīves apraksti un raksturojumi. Teodora redakcijā. L, 161.
— Mērnieku laiki. R. Kļaustiņa apcerēti. L, 39.
— Saulieša raksti. Trešais sējums. L, 162.
— Tirzmalietes raksti. Paštautu rakstnieki. III. L, 37.
Str. Johans Chr. Šillers. (1759.—1805.) Dz, 125.
— A. V. Koļcova jubileja. Vēstule no Pēterburgas. RA, 226.
[*Stukmans, K. A.*] *Kārlis Augusts, St.* Teodors Zeiferts kā kritiķis un referents. [«Atvari un brasli» kritikas lietā.] RA, 20.—23.
— Viktors [Eglīts] un «varmāka». RA, 275.
[*Steins, Aleksandrs*] *A. St.* Jorens Jākobsons †. Dz, 93.
[*Tālmanis A.*] *A. T.* N. V. Gogols un reliģija. PLV, 12.
Treimans, Ed. Isa autobiografija. JR, XI, 187.—188. lpp.
[*Upits, Andrejs*] *A. U.* Agrā rītā. A. Baltpurviņa stāsti. Izgl, 556. lpp.
— *A. U.* Aizrauts. Zeltmata stāsts. Izgl, 948. lpp.
— Akuraters un Dulbe. [J. Akuratera «Astras» un A. Dulbes «Caur sudraba birzēm».] DzV, 121.
— Augusta Brača «No atzīšanas koka». DzV, 302.
— *A. U.* Augusts Deglavs. «Zeltenīte». Izgl, 947.—948. lpp.
— Brīvzemnieks un viņa raksti. JDL, 225.
— Divas antoloģijas: «Balva». Plūdoņa sastādīta. «Jūtu pasaulē». Ed. Treimaņa sakopota. DzV, 19.
— *A. U.* D. Merežkovska «Julians Atkritējs». DzV, 42.
— Dr. M. Valters. Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos. DzV, 43.
— Dzejiski tēlojumi. 1. «Drūmu dienu gaišie tēli» no Diženajo Bernharda. 2. «Spoži sapņi» no Aspazijas. DzV, 294.
— Jānis Jaunsudrabiņš. Isa studija. DzV, 127. 133.

[*Upīts, Andrejs.*] Jaunākā drama: (H. Ibsena «Rosmersholms». Marias Delle-Graci «Ogļrači». Grilparcera «Sapnis — dzīve». M. Meterlinka «Aglavena un Selizete». R. Hofmanštāla «Vakars».) DzV, 13.
— Jaunākā dzeja. (K. Krūzas «Zelta laipa». K. Jākobsona «Ķēniņa znots», «Trīs meldera meitas un velns», «Laumīte».) DzV, 127.
— *A. U.* Jaunākā tulkotā drama. [Ibsena «Spoki», «Būvmeistars Solness», «Rosmersholms». Morisa Meterlinka «Aglavena un Selizete». R. fon Hofmanštāla «Vakars».] Izgl, 3. nr. 228.—229. lpp.
— Jaunā raža, X. Oriģinalražojumi. Teodora sakopojumā, Rīgā, 1908., D. Zeltiņa apg., 190 lpp., maksā 80 kap. [Ar K. Ceplīša vāka zīm. un R. Blaumaņa ģīm.] DzV, 2.
— Krievu jaunākā rakstniecība. Kritiska skice. DzV, 172. 174. 180.
— Laika un liriskas pabiras. [«Dzimtene», fragmenti, sac. A. Saulietis. «Dzelzs puika», K. Jākobsona poema. «Atvadoties», A. Brūņa dzejas.] DzV, 281.
— Latviešu drama. [J. Paleviča «Purvā», «Preilenīte». A. Brigaderes «Pie latviešu miljonara». Vlb. «Kalnu gaiss».] Izgl, 10. 785.—788. lpp.
— Latviešu drama. [Ed. Meklera «Chaosa derība», A. Brigaderes «Zvanīgs zvārgulītis», Emilijas Krišjānes «Zvejnieku cilts».] Izgl, II, 868.—871. lpp.
— Latviešu tautskolotājs kā rakstnieks. Izgl, 4. nr. 268.—276. lpp.
— Leonida Andrejeva Anatema. DzV, 254.
— *A. U.* Lida Erik. Kāda cilvēka dienas grāmata no Līcīšu Paulas. Izgl, 469.—470. lpp.
— Mātes valodas psicholoģija. Izgl, 524. lpp.
— Mērnieku laiki. R. Klaustiņa apcerēti. DzV, 43.
— *A. U.* Nātres un maranas. [«Nātres — maranas» audzējuši Kārlis un Atis. Ironija, rakstu krāj., K. Līcīša rediģ. Ozoliņu Viļa «Skaistums», «Beigas pašnāvībai», «Stars». A. Dulbes «Caur sudraba birzēm» u. c.] Izgl, 5. 391.—393. lpp.
— Norauti pavedieni. Audzināšana. Izgl, 8. 575. lpp.
— Oskara Uailda [Vilde] «Estetiskais manifests» un «Zvejnieks un viņa dvēsele». Tulk. Pāvils Ilgvars. DzV, 87.
— Ozoliņu Viļa «Gals pašnāvībai». Autora apgādībā. 308 lpp. DzV, 46.
— Par augstāko izglītību. GGr, I, 42. lpp.
— Sietiņš. Septiņas zvaigznītes bērniem. DzV, 87.
— Šerloka Holmsa nemirstība. DzV, 153.
— Talantu panīkšana. DzV, 237.
— «Tautas druva». I, apgād. «Ziedonis». JDL, 294.
— Tipi vispasaules literaturā. Tulk. J. Ezeriņš. DzV, 29.
— Tīrā un netīrā māksla. DzV, 254.
— *A. U.* Tirzmalietes raksti. Izgl, 4. nr. 306.—307. lpp.
— Uz ziemas svētkiem! [Ieteicamāko grāmatu apskats.] DzV, 288.
— Virzieni un viņu taisītāji. DzV, 183.
— «Zeltenīte», romans no Aug. Deglava. DzV, 273.
— Zinību komisija, studentu stipendijas un Literaturas fonds. JDL, 298.
Ustahl, Artur, «Liter. Echo». Par igauņu literaturu tagadnē. JDL, 63.
V. [*Pīpiņš ?*] Jauni avoti. Andr. Upīša romans. Izgl, 632.—634. lpp.
[*Vainovskis, J.*] *J. Vn.* Bērnu valstī, I. Karaļmeitas bērni. Ludziņa trijos cēlienos. Sarakstījis A. Jukāns. [Andr. Vičs.] DzV, 66.
[*Viksne, Rudolfs*] — *-uRu* — Kaspars Glūns. Ant. Austriņa. LAp, 3.
— *-uRu* — Plūdoņa Latvju literaturas vēsture. Vidusskolu kurss. LAp, 3.
Vilis. A. S. Gribojedovs krievu rakstniecībā. JDr, 15.
V.-ns. Rakstnieka R. Kaudzītes (R. Vidzemnieka) 70 gadu dzimumdienas piemiņai 30. aprilī 1909. g. RA, 10.
V., R. Manas mātes piemiņai. No P. Rozenberga. EvG, 38.

Z. Raiņa dzejas motivi. Vrp, 11.—16. 20.—21.
— Raiņa dzejas motivu sabiedriskais raksturs. Vrp, 23.
[*Zalts, Kārlis.*] *Zalktis.* Ražošanas spēku statika un dinamika. [Faktiski polemiska recenzija par M. Valtera grām. «Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos», izmantojot K. Marksa, Fr. Engelsa, L. Feierbacha, J. Jansona-Brauna u. c. darbus.] Izgl, 4.—6. nr. 277.—288. 356.—368. 436.—455. lpp.
Zeiferts, Teodors, [arī] *T., Teodors.* Antons Tullijs. †. JR, XI, 207. lpp.
— *Teodors.* — Audzinošais elements rakstniecībā. Izgl, 3. nr. 204.—213. lpp.
— Balva. Dzejoļu un domu graudu almanachs jaunībai. Sastād. Plūdons. Izgl, 1. nr. 65.—66. lpp.
— *T.* Dr. M. Valters. Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos. JR, XI, 203. lpp.
— *Teodors.* Dzejas sakari ar tautu. JR, XI, 5.—10. lpp.
— *T.* Haralds Eldgasts. Vižņi. Izgl, 4. nr. 304.—305. lpp.
— *T.* Jūtu pasaule. Oriģinaldzejoļu krājums. Sakopojis Ed. Treimans. Izgl, 1. nr. 66.—67. lpp.
— *T.* Lapas Mārtiņš †. JR, XI, 207. lpp.
— *Teodors.* Latviešu rakstniecības vēstures. Izgl, 1.—6. nr. 34.—39. 107.—110. 263.—267. 340.—347. 420.—428. 516.—523. lpp.
— *T.* Mērnieku laiki. R. Kļaustiņa apcerēti. JR, XI, 202. lpp.
— *Teodors.* Piezīme par realistisko virzienu. [Polemika ar K. Krūzu.] L, 66.
— Piebildums pie Kārļa Krūzas paskaidrojuma. L, 25.
— Piezīme pie Kārļa Krūzas atsauksmes par priekšlasījumu «Herakles» zālē. L, 19. 20.
— *Teodors.* Piezīmes pie Līgotņu Jēkaba piezīmēm. Izgl, 658.—662. lpp.
— *Teodors.* Zvārguļu Eduards [Treimanis]. JR, XI, 36.—51. lpp.
Ziedonis. Chaosa derība. Filozofiski-mitoloģiska drama 5 cēl. no Mekleru Eduarda. DzV, 112.
— Par A. Sauliešа stāstiem. Kritisks apcerējums. DzV, 298. 302.
— Tirzmalietes raksti. Paštautas rakstnieki. III. DzV, 66.
Zvn. Kārlis Jākobsons — «Trīs meldera meitas un velns», «Ķēniņa znots». LAp, 35.
Žurnalists. Literarisks kuriozums. [Par Priedīša-Arta «dzejdarbiem» — plaģiatiem.] L, 185.
X «Caur sudraba birzēm». A. Dulbes dzejas. RA, 68.
X Dr. M. Valters. Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos. Izgl, 1. nr. 69.—70. lpp.
X. Latvieši un leiši ārzemju literaturā. — 4. «Ugunsgrēks austrumos» no Elizarav. Kupfera. L, 19.
— 5. Herm. Daltons «Dzīves atmiņas», III daļa. («Dienai beidzoties», 1888.—1908.) Tp, 28.
— 7. Graf. Edites Zalburg jaunākais romans. Tp, 51.
X. Pirmais rakstnieku vakars. JDL, 257.

1910.

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

Алфавитный указатель книгам и брошюрам, арест на которыя утвержден судебными установлениями по 1-е января 1910 г. (Взамен изданнаго Главным Управлением по делам печати в 1909 году такого-же Указателя с дополнениями к нему.) С. П. Б. 1910. 134 lpp.
Alunāns, Ādolfs. Jura Alunāna dzīve. Pēc nelaiķa vēstulēm un viņa radu un

tuvinieku nostāstiem sarakstījis — —. Jelgavā. 1910. Izd. L. Neimans. 46 lpp. *Rec.:* [*Antons Birkerts*] *A. Bt.* — DzV, 1910. 218., [*Arturs Bērziņš.*] *Ar. Br.*, — L, 215.

Asars, Jānis. Kopoti raksti. I sējums. 1. burtnīca. Otrs izdevums. Rīgā, 1910. Izd. A. Raņķis. 128 lpp. Saturs: Mākslas un kulturas sakars XIX gadu simtenī. — Ievads. — Klasicisms. — Romantika. — Ceļā uz patiesību. *Rec.:* [*Alfreds Rozentāls — Flegmatiķis*] *Alfr. R.* — DzV, 1910. 199., *NN.* — Dz, 146.

— I sējums. 3. burtnīca. Mākslas amatniecība. — Forma un līnija. — Māksla un tikumība. — Dioniss un Prometejs. (Domas par mākslu un dzīvi.) — Iz mākslas pasaules. Rīgā, 1910. A. Raņķa apg. 141 lpp. Saturs: Mākslas amatniecība (1904.) — Forma un līnija. No Valtera Krēna *(Crane).* — Māksla un tikumība (1902.) — Dioniss un Prometejs. Domas par mākslu un dzīvi (1905.) — Iz mākslas pasaules. 1.—2. Jaunākie teatra centieni Krievijā. 3. Zudermanis cīņā pret teatra kritiķiem 4. Jaunākie teatra centieni Francijā (1903.) 5.—7. *** 8. Krievu mākslas izstāde (1903.) 9. Dr. Ludviga Vīlnera 1. dziesmu vakars (1903.) 10. Latviešu teatru dzīve. Vācu un krievu teatri. Rīgas mākslas izstāde. «Vērotājs». Krievu māksla. Krievu dramas. Nobeļa godalga. (1903.) Latviešu teatri. Sprīdītis un Aladins. Krievu teatris. Tunošenska, Karpova un Bežecka lugas. Čechova «Līgava». Krievu mākslinieku sabiedrība. Šķilters. Purvīša izstāde. Gleznu reprodukciju izdevumi. *«Deutscher Künstlerbund».* Rodēna «Domātājs». Vormsa «Zemes bērni». Halbes, Keizerlinga, Beierleina, Havela un Fuldas jaunākās lugas. Franču teatris. Briē, Donē, Ervjē, Kapisa, Materlinka, Anseja, Sardū un Heijermansa pēdējie darbi. D'Indija opera. Pinero un d'Annuncio jaunās dramas (1904.) 12. Teatri. Starptautiskā operu sacensība. Šniclera, Hiršfelda, Hardija, Hamsuna, Heijermansa, Senkjeviča u. c. jaunās lugas un romani. Antoloģijas. Jauni žurnali. Krievu beletristika. Monografijas. Mākslas izstādes. Mākslu tautai! Peisažu pastari (1904.) 13. Jaunākie teatra centieni Vācijā. 14. Gorkija jaunākā luga. 15. Aspazijas «Sidraba šķidrauts». «Zalkša» izdevumi. (1905.) 16. Rīgas mākslas zalons. «Dailes un rakstniecības biedrība». Gerharta Hauptmaņa jaunākā luga. Rimskij-Korsakovs un konservatorija (1905.) 17. Purvīts, Valters un Rozentāls. Dabas teatris Francijā. Gabriela d'Annuncio jaunākā luga (1905.) *Rec.:* [*Alfreds Rozentāls — Flegmatiķis*] *Alfr. R.* — DzV, 1910. 199., *NN.* — Dz, 146.

— III sējums. 1. burtnīca. Kritiski apcerējumi par latviešu literaturu. Rīgā, 1910. Apg. A. Raņķis. 142 lpp. Saturs: Aspazija un viņas dzeja. — E. Treimaņa «Burtnieks» un A. Niedras «Zemnieka dēls». — Apskats par «Apskatu». — Domas par Raiņa «Pusidealistu». — «Austrums» jaunā gadā. — Teodors starp reakciju un progresu. — Tautas loma Niedras «Zemē». Latviešu oriģinaldramas simtgadu jubileja. — «No saldenās pudeles». — «Skroderdienas Silmačos». — Blaumaņa «Indrāni». Jaunākās parādības mūsu rakstniecībā. — Jaunas grāmatas mūsu beletristikā. — Latviešu rakstniecība 1904. gadā. — Beletristika mūsu žurnalos. — Haralda Eldgasta «Zvaigžņotās naktis». Par latviešu avīžniecības gaitu. *Rec.: NN.* — Dz, 1910. 146.

— III sējums. 2. burtnīca. Skandinaviešu rakstnieki. Tp, 1910. 112 lpp. Saturs: Henriks Ibsens — jaunlaiku klasiķis. — «Kad mēs mirušie mostamies». Dramatisks epilogs no H. Ibsena. — Ibsena «Tautas naidnieks». — H. Ibsena «Namdaris Solness». — Vai Ibsens ir sieviešu ienaidnieks? — Bjernstjerne Bjernsons. — «Strādāsim». *(«Laboremus».)* Bjernsona drama. — Par Knutu Hamsunu un moderno rakstniecību vispārīm. — Elena Kej. — Nākotnes sieviete. Pēc Elenas Kej. — Ģenialas sievietes

traģisms. Pēc Elenas Kej. — Vēstules par ārzemju rakstniecību. *Rec.: NN.* — Dz, 1910. 146.

— III sējums. 3. burtnīca. Cittautas rakstnieki. Tp, 1910. 126 lpp. Saturs: Gogols, Antons Čechovs. — Iz tautas dvēseles. — «Dibenā». «Andreja Kožuchova» autors un viņa laikmets. — Fr. Hebeļa dramas. — Hauptmaņa «Nogrimušais zvans». — Hauptmaņa jaunākā drama «Michaels Kramers». Hartmaņa un Hauptmaņa «Nabaga Indrikis». Zudermaņa un Hauptmaņa jaunākās lugas *«Der Sturmgeselle», «Sokrates und Rose Bernd».* — Sillera piemiņai. — Emils Zolā. — Materlinka «Monna». — Antiklerikala drama Spānijā. — Galdosa «Elektra». *Rec.: NN.* — Dz, 1910. 146.

[*Bērziņš, Roberts.*] *Tautmīls-Bērziņš.* Rokas grāmata teatra vadītājiem. Latvisku drukātu lugu rādītājs, līdz ar piezīmēm par lugā darbojošamies personam, skatuves iekārtojumiem, autoru tiesībām, cenzētiem eksemplariem, apgādātājiem u.t.t. Rīgā, 1910. Apg. Ed. Rozīts. 100 lpp.

Brīvzemnieks [*Fricis Treilands.*] Raksti. II. Ievērojamu vīru dzīves apraksti un raksturojumi. Otrā pusē. Augsti krievu vīri iz zemas kārtas. Rīgā, 1910. Brīvzemnieka komisijas izdevumā. 180 lpp. Saturs: Ievada piezīme. Teodors [Zeiferts.] — Lomonosovs. — Nikons. — [T. Zeiferta redakcijas.] Piezīmes. *Rec.: K.* — DzV, 1910, 299., JR, XII, 205. lpp., *Spt.* — L, 297., *Jp.* — Jr, 1911. 2.

Eglīts, Aug.[*usts.*] Raunas draudzes skola. 1. Vispārīgs apskats par tautskolām Vidzemē. 2. Raunas draudzes skola savā 100 gadu darbā no 1808.—1908. g. Sarakstijis Raunas ērģelnieks — —. Ar bildēm. Cēsīs, 1910. 105 lpp.

Gorters, H. Vēsturiskais materialisms. No holandiešu valodas tulkojis Fr. Roziņš. Rīgā, 1910. Izd. Latviešu kulturas biedrība. 136 lpp.

Jankavs, J.[*ānis.*] Progresivo demokratu zinātne latviešu vēstures jautājumos. Kritika par Landera «Latvijas vēsturi». Rīgā, 1910. Apg. J. Ozoliņš. 60 lpp.

— Viņu māksla. Raksti par latviešu jaunāko rakstniecību un kritiku. Rīgā, 1910. Izd. J. Pīpe. Saturs: Pie kāda Olimpa drupām. Pērtiķis un brilles jeb: kā Dr. M. Valters kritizē vēsturisko materialismu. — Viņu māksla. 80 lpp. *Rec. un polemikas: A. Upīts* — DzV, 1910. 12., *Dr. M. Valters* — Izgl, 799. lpp.

Jansons, J. [*Brauns.*] Vēsturiskais materialisms. Apcerējumi iz vēstures filozofijas. 1. daļa. Rīgā, 1910. Izd. P. Puriņš. 114 lpp. *Rec. un polemikas: Dr. M. Valters* — Izgl, 1910. 799. lpp., *T. Zeiferts* — Izgl, 12., *A. Upīts* — DzV, 12. Izgl, 800. lpp., *Dr. M. Valters* — JDL, 127. 129. 132., [*An.*] — JDL, 89. Izgl, 314.—331. lpp.

Каталог книг, разсмотренных Особым Комитетом и одобренных Попечительским Советом Рижскаго учебнаго округа. Издание Рижск. Латышскаго Общества, Комитета по изданию полезных книг. Rīgā, 1910. 78 lpp.

Kautskis, K. Kārļa Marksa ekonomiskās mācības. Vispārsaprotami attēlojis un izskaidrojis — —. Pilnīgs tulkojums no desmitā caurskatītā un pavairotā vācu izdevuma. Ar priekšvārdu pirmajam un astotajam vācu izdevumam. Tulkojis K. Sloss. Rīgā, 1910. Izd. Latv. Kulturas Biedrība. 242 lpp.

Kreicberģis, J. Augusts Dombrovskis. Biografisks zīmējums no —. Rīgā, 1910. 34 lpp.

Kemps, Fr. Eisa Latvijas vēsture. 4. burtnīca. 1910. 49.—64. lpp.

— Latgalieši. Kulturvēsturiska skice. Sarakst. — — Rīgā, Ģen. Kom. pie D. Zeltiņa. 1910. 96 lpp. Serijā «Zemnieka pūrs», 4. bērums.

Külpe, Franz. Rote Tage. Baltische Novellen aus der Revolutionszeit. Berlin, G. Schottlander, [1910.]. 280 *S.*

Plūdons. [*Vilis Lejnieks*] Latvju literaturas vēsture. Saīsināts izdevums. Divās daļās. Pirmās daļas 1. puse. Jelgavā, 1910. Izd. L. Neimans. 152 lpp.

Rec.: Prof. P. Šmits — L, 1910. 1. 3. 138., [*Teodors Zeiferts*] *T.* — Izgl, 391.—394. lpp., [*K. Milgrāvis*] *K. M.* — Sdz, 100., *Augusts Briedis* — DzV, 1911. 146.

— Mīlestības dziesminieks Esenberģu Jānis. Biografiski-literarisks apcerējums no — —. Rīgā, 1910. Apg. «Zalktis». 137 lpp.

Posse, V. A. Pie Tolstoja. Rīgā, 1910. Druk. un apg. J. Krūmiņš. 15 lpp.

Пшеничников, П. Г. Русские в Прибалтийском крае. (Исторический очерк.) Изд. Рижского нац. клуба «Русская Беседа». Рига, 1910. 27 стр.

Saulits, P. Grāmatu, rakstāmlietu u. mākslas tirgotava. Katalogs. Rīgā, 1910. 124 lpp.

Сивицкий, С. Н. К двухсотлетию русского края. 1710.—1910. Рига, 1910.

Шаховской, С. В. Из архива князя... Материалы для истории недавного прошлого Прибалтийской окрайны 1885.—1894. Т. 3, Спб, 1910. IX, I, 334, 4 тр., 1 портр.

Токарев, П. М. [*Dreimanis, Pēteris.*] Балтийский вопрос. Краткий исторический очерк. К 200-летию присоединения Лифляндии к России 1710.—1910. Рига, А. Павлов, 1910, 27 стр.

Upīts, Andrejs. Studijas un kritikas. Pirmais sējums. Rīgā, 1910. «Zvaigznes» izdevums. Saturs: 1) Rakstniecības kulturelā nozīme. 2) Latviešu tautskolotājs kā rakstnieks. 3) Individualisma dekadence. 6) Tradicijas un zaloni. 7) Tīrā un netīrā māksla. 8) Šerloks Holms. 9) Ed. Treimaņa dzeja. 11) Anna Brigader. 12) Jānis Jaunsudrabiņš. 109 lpp. *Rec.:* [*Janis Jansons-Brauns*] *J.* — Izgl, 1910. 470.—472. lpp.

Valdemārs, Krišjānis. Latvju tautai. [1910?] Laikraksta «Jūrnieks» izd. Rīgā, 23 lpp.

Виндавский вестник образования, воспитания и экономий. Ventspils Izglītības, Audzināšanas un Saimniecības Vēstnesis. Redaktors-izdevējs K. J. Stūre. Druk. T. G. Antmans. Ventspilī. 1910. Numurs 36 lpp. 4°. Iznāca Nr. 1. un 2. Teksts krievu un latviešu valodās. Raksti par valodniecību, izglītību un audzināšanu; pārspriedumi par grāmatām; dzejas. Numurs 20 kap.

Valters, Vilhelms, Krimuldas mācītājs. Kārlis Krišjānis Ulmans, bīskaps. Viņam par piemiņu. Latviešu draugu biedrības rakstu krājumam sarakstījis — —. (Jauns atkārtots izd.) Rīgā, 1910. 15 lpp.

RAKSTI LAIKRAKSTOS, ŽURNALOS U. C.

[*An.*] A. Čechova 50 g. dzimšanas dienas svinēšana. Sdz, 9.
[*An.*] A. I. Kuprins par savas «Bedres» otro daļu. JDL, 82.
[*An.*] Aleksandrs Vebers. †. JDL, 77.
[*An.*] Aleksandrs Vebers. †. L, 76. 78.
[*An.*] Amerikaņu rakstnieks-humorists Marks Tvens †. LA, 33.
[*An.*] Amerikaņu rakstnieks-humorists Marks Tvens †. RA, 82.
[*An.*] Anekdotes par Marku Tvenu. LpAp, 18.
[*An.*] Anekdotes par Tolstoju. Tulk. H. V. L, 277. 286.
[*An.*] Angļu un franču prese par Tolstoju. L, 257.
[*An.*] Antons Čechovs. JT, 1. 221.—222. lpp.
[*An.*] Ap Tolstoja piemiņu. DzV, 269. 270. 272. 286.
[*An.*] Artura Šniclera meistara darbs. [Luga «Jaunais Medardus».] JDL, 270.
[*An.*] Ave sol! Dzeja no Raiņa. MV, 35.
[*An.*] Bjernsterna-Bjernsona pēdējie brīži. JDL, 87.
[*An.*] Bjernstjerne-Bjernsona politiskā pārliecība. L, 197.
[*An.*] Bjernstjerne Bjernsons †. Dz, 66.
[*An.*] Bjernstjerne Bjernsons. JT, 1. 421.—422. lpp.

[*An.*] Bjernstjerne Bjernsons †. L, 20. 26.
[*An.*] Bjernstjerne Bjernsons †. MV, 16.
[*An.*] Elize Oržeško †. Dz, 66.
[*An.*] Elize Oržeško †. DzV, 102.
[*An.*] Elize Oržeško. JT, 11, 192. lpp.
[*An.*] Elize Oržeško †. JDL, 102.
[*An.*] Fr. Rozentala drama «Sirdsapziņa» — plaģiats. L, 103.
[*An.*] Galvas pilsētas atsauksmes par Tolstoja nāvi. DzV, 259.
[*An.*] Grafs Ļevs Nikolajevičs Tolstojs †. MV, 45.
[*An.*] Grafs Ļevs Tolstojs †. T, 130.
[*An.*] Hanni Brentano. [Par latv. rakstnieku darbu tulkojumiem cittautu valodās.] DzV, 215.
[*An.*] H. Bāra komedija «Koncerts» [un «Rīg. Avīze»]. JDL, 244.
[*An.*] Īss pārskats par Ļeva Tolstoja dzīvi un literarisko darbību. Sdz, 131. 134. 135.
[*An.*] Iz mūsu rakstniecības. [Par Vecvagara «Iz pirmo publicistu dzīves Latvijā», kurš patiesībā ir Stepņaka-Kravčinska «Штундист Павел Руденко» tulkojums.] Dz, 34.
[*An.*] J. Gulbja «Asaras». MV, 43.
[*An.*] J. Poruka stāsts «Brūklenāju vaiņags» esperanto valodā. DzV, 121.
[*An.*] Juliuss Volfs †. L, 117.
[*An.*] Juliuss Volfs †. LpAtb, 23.
[*An.*] Juliuss Volfs †. LA, 43.
[*An.*] Kas vainīgs pie Tolstoja aiziešanas. [Čertkovs un Tolstojs.] L, 266.
[*An.*] Knuts Hamsuns. Dz, 92.
[*An.*] Knuts Hamsuns. JDL, 170.
[*An.*] Krievu prese par Tolstoja nāvi. L, 259. 260. RA, 258.
[*An.*] Krišjāņa Barona 75. dzimšanas diena. JDL, 239.
[*An.*] Latviešu rakstnieku darbi krievu valodā. JDL, 115.
[*An.*] Latviešu rakstnieku darbi svešās valodās. JDL, 208.
[*An.*] Latviešu rakstnieku krājums krievu valodā. L, 114.
[*An.*] Latvijas teatra kritiķa A. Bērziņa blamāža. [Par Fr. Rozentala lugu — plaģiatu «Sirdsapziņa».] RA, 104.
[*An.*] Latvju rakstnieki vācu izdevumā. (*«Aus dem Baltenlande». Erzählungen und Skizzen. Nach lettischen Motiven von Hanny Brentano.*) DzV, 198.
[*An.*] «Lepnais dēls». [Par Ļ. N. Tolstoja dēlu Ļevu Leoviču Tolstoju.] LpA, 270.
[*An.*] Lielo vīru dēli. [Krievu prese par Ļeva Tolstoja vēstuli pret Čertkovu.] DzV, 268.
[*An.*] Literariska sadursme. [Starp Ernestu Kārkliņu-Zeltmati un Andreju Upīti.] JDL, 184.
[*An.*] Ļevs Nikolaj. Tolstojs. LpAtb, 259.
[*An.*] Ļevs Tolstojs †. Av, 46.
[*An.*] Ļevs Tolstojs †. DzV, 257.
[*An.*] Ļevs Tolstojs †. LA, 91.
[*An.*] Ļ. N. Tolstojs †. KlV, 45.
[*An.*] Ļ. N. Tolstojs †. L, 257.
[*An.*] Ļ. N. Tolstojs. LAp, 95.
[*An.*] Ļ. N. Tolstojs †. VA, 63.
[*An.*] Ļ. N. Tolstojs ir miris. Kv, 12.
[*An.*] Ļ. Tolstojs miris. Dz, 129. 130.
[*An.*] Marija Konapņicka †. L, 223.
[*An.*] Marija Konapņickaja †. Sdz, 111.
[*An.*] Marks Tvens †. Dz, 66.
[*An.*] Marks Tvens †. DzV, 82.
[*An.*] Marks Tvens †. JDL, 82.

[*An.*] Marks Tvens †. JT, 11. 52. lpp.
[*An.*] Marks Tvens †. Sdz, 43.
[*An.*] Oto Juliuss Bīrbaums †. JDL, 17.
[*An.*] Par mūsu rakstniecību. [J. Jankavs pret Līgotni-Rozi un K. Landeri un Fallija-Bulāna piegriešanos latviskai idejai.] RA, 12.
[*An.*] Paskaidrojums. [Par T. Zeifertu un «Izglītību».] RA, 202.
[*An.*] Paulīne Viardo-Garsia †. JDL, 103.
[*An.*] Pie miera. [L. N. Tolstoja aiziešanas iemesli.] DzV, 252.
[*An.*] Pirmā drukātā grāmata latv. valodā. VA, 11.
[*An.*] Rakstnieki un zinību vīri par Tolstoju. AtV, 3.
[*An.*] Saulains stūrītis. Liriska biografija no Aspazijas. MV, 34.
[*An.*] Strīdi par Tolstoju. RA, 262.
[*An.*] Sv. sinods un Tolstoja nāve. L, 258. RA, 258.
[*An.*] Teodora Zeiferta 25 g. darbības jubileja. JDL, 268.
[*An.*] Teodora Zeiferta 25 gadu rakstnieka jubileja. Kv, 15.
[*An.*] Teodora Zeiferta 25 gadu rakstnieka jubilejas svinības Rīgā. Izgl. 978. lpp.
[*An.*] Teodora Zeiferta 25 gadu rakstnieka jubilejas svinības Rīgā. JDL, 270. 271.
[*An.*] Teodors Zeiferts. DzV, 268.
[*An.*] Tolstoja aiziešana. Sdz, 126.
[*An.*] Tolstoja [nāves piemiņas] godināšana valsts domē. L, 258. 260. DzV. 258. RA, 258.
[*An.*] Tolstoja testaments. L, 268.
[*An.*] Tolstoja vēstules. L, 289.
[*An.*] Valsts dome un Tolstoja nāve. L, 258.
[*An.*] «Ventspils apskats» specializējas literariskā krāpšanā. [Par kāda Radiņa dzejoļiem «Pie rumbas» un «Saulīte nespēja», kuri ir plaģiati.] Dz, 34.
[*An.*] V. V. Tunošenskis †. JDL, 164.
[*An.*] Zoerens Kirkegors. PrK 1911. gadam, 3. lpp.
—. Triloģija. Karogs. Eifrozina. Krusts. No Lautenbacha Jūsmiņa. RA, 244.
-.- Paskaidrojums. [Par T. Zeiferta izstāšanos no žurnala «Izglītība» redakc. komisijas.] RA, 202.
bis. Baudu viesuļos. (Masažistes piezīmes.) No A. Berneda. Tulk. B. Et. Sdz, 41.
-co. Par Sumbatova dramu «Nodevība». RA, 285.
-dots. Pauls Heize. DzV, 51.
f- Jaukākā diena Freiligrata mūžā. [Fr. Valnera atmiņas.] DzV, 153.
-g- Latvieši kā līdzstrādnieki krievu lauksaimniecības žurnalos. DzV, 207.
-i- Jēkaba Dravnieka literariskās darbības 30 gadu jubileja. L, 19.
ib. [*Bērziņš, Jānis — Ziemelis.*] «Darbs un Brīvība». [Freiheit und Arbeit, *Kunst und Literatur. Sammlung.*] JDL, 167. 173.
-is. Bālas lapas. K. Skalbes. KlV, 5.
-ka- Italiešu beletristika. DzV, 58.
-ko- Teodora Zeiferta 25 gadu rakstnieka jubilejas svinības Rīgā. L, 269. 270
-l. Piektais rakstnieku vakars. DzV, 20.
— VI rakstnieku vakars Ķeniņa zālē 11. febr. DzV, 36.
— VII rakstnieku vakars. [Veltīts Esenberģu Jānim.] DzV, 71.
-liņš. Milestības stāsti. Pasaules rakstniecībā savācis Lejas Krūmiņš. DzV, 297.
— Pelēkais barons. Šolaiku eposs no Vikt. Eglīša. DzV, 273.
n. Anatols Franss par franču dramu rakstniecību. DzV, 160.
— Gaisa kuģniecība daiļliteraturā. DzV, 299.

n. Jaunsudrabiņa «Sapnis saulītē». Izgl, 74. lpp.
nk. Andrieva Niedras «Zeme». LpAtb, 258.
— Herm. Heijermansa. «Ķēžu locekļi». LpAtb, 254.
— L. N. Tolstoja «Tumsības vara». LpAtb, 263.
— Rodericha Benediksa «Onkuls». LpAtb, 290.
— Zeiboltu Jēkaba «Mājas naids». LpAtb, 260.
-nk- Gerharda Hauptmaņa «Nogrimušais zvans». LpAtb, 283.
-nk- [arī] *-nb-* «Laulības vergi». — Komedija 3 cēlienos no Osk. Blūmentāla un Gustava Kadelburga. LpAtb, 295. 300.
nk- Leonīda Andrejeva «Mūsu mūža dienas». LpAtb, 261.
-nn- Hanny Brentano kundze un latviešu rakstnieki. *(«Aus dem Baltenlande». Erzählungen und Skizzen. Nach lettischen Motiven von Hanny Brentano.)* L, 221.
-nš. Antons Čechovs. MV, 5.
— Iz Knuta Hamsuna biografijas. (Pēc prof. R. Andersona.) MV, 9.
-nst- Tolstoja atstātais [literarais] mantojums. DzV, 269.
-pk- Leišu literatura. DzV, 245.
rsk. Zelmas Lagerlef romans Gesta Berlings. MV, 2.
-s. Kurts Lazvics †. DzV, 232.
-s Saulainais stūrītis. Liriska biografija no Aspazijas. JDL, 62.
-s. Vilhelms Rābe †. DzV, 256.
-ss- Jaunais Rīgas Teatris. [Ed. Cālīša «Gundaris».] JDL, 52.
-sv- Tolstojs miris. Sdz, 129.
t- Amerikaņu dzejnieks Valts Uitmanis. RA, 116.
-tha. Bērzmuiža. [Bērzmuižas un Dobeles izglīt. biedrībām aizliegts izrādīt Akuratera «Lāča bērni».] L, 217.
-vffs. Bjernsterne Bjernsons †. LpAtb, 17.
x. J. Kļaviņa Pie dzīves ziedokļa. JLp, 97.
A. [*Austriņš?*] Lāča bērni. Skati iz kalpu dzīves no J. Akuratera. L, 9.
A. Letonijas Literariska vakara 40 gadu dibināšanas diena. L, 44.
A. Rūdolfa Blaumaņa kopotie raksti 1. sējums. DzV, 143.
Akuraters, J. Avīžnieciskā kritika. (1905.—1910. g.) MV, 19.—23.
— Lūgums Liepājas Latv. teatrim. [Par viņa lugas «Lāča bērni» vairākkārtēju izrādi nemaksājot honoraru.] L, 233. DzV, 234.
— Lūgums lugas «Lāča bērni» lietā. [Sakarā ar šīs lugas izrādes aizliegšanu dažās vietās Kurzemē.] L, 244. DzV, 245.
— Piezīmes pie A. Deglava «Kritika?». MV, 41.
Alafergs, Fridrichs. Renesanss un dekadenti. Tulk. Ed. V[ulfs.] 1. 203.
Alunāns, Ādolfs. Balsis iz publikas. [Par kādu «Visjaunāko Zobgala kalendaru 1911. gadam» ar 1900. gada «Ādolfa Alunāna Zobgala Kalend.» saturu.] L, 11.
— Balsis iz publikas. [Papildinājumi un izlabojumi pie R. Tautmīļa-Bērziņa raksta par R. Bodnieku-Jaunzemi.] L, 192.
— *Einiges aus den Anfängen des Lettischen Theaters. Erinnerungen. «Baltische Monatschrift»,* 1—5.
— Paša lietā. [Par Esenberģu Jāni un viņa iestāšanos Alunāna trupā.] Ād. AlK, 1911. gadam, 77. lpp.
[*Alunāns, Juris.*] No atstātiem rakstiem. («Tagadējā latviešu literatura».) Tulkots no A. Bandreviča. DzV, 221. 227.
Alma. Par latgaliešu literaturu. Dz, 47.
Anna. Tolstoja apbedīšana. (Oriģinalziņojums no kādas aculiecinieces.) RA, 264.
Ar. VII rakstnieku vakars. [Veltīts Esenberģu Jānim.] L, 69. 71.
[*Aronu Matīss*] *A. M.* Čechovs pie latviešiem. DzV, 25.
[*Asars, H.*] *ha.* VI rakstnieku vakars Ķeniņa zālē 11. febr. JDL, 35.

[*Asars, H.*] *ha.* VII rakstnieku vakars. [Veltīts Esenberģu Jānim.] JDL, 70.
— *A. «Miserere»*, Juškeviča jaunā luga. JDLp, 302.
Asars, J.[*ānis.*] Aspazija un viņas dzeja. Grām.: Aspazija. Raksti. Otrs izd. Rīgā, 1910. D. Zeltiņa apg.
Aspazija. Balsis iz publikas. [Pateicība LF Valdei, saņemot piespriesto premiju par «Saulainais stūrītis».] JDL, 75.
— *Sacerētāja.* Cien. lasītājiem. [Ievads grām.: «Aspazijas raksti. Otrs izdevums». Rīgā, D. Zeltiņa apg. 1910.]
[*Ašmanis, Pauls*] *P. A. «Chantecler».* [Rostāna luga.] DzV, 255.
— Rostāna *«Chantecler»*. Vēstule no Parizes specialkorespondenta. DzV, 158.
At. Latviešu literaturas vēstures profani. Zm, 5. 6.
Austriņš, Antons. Atmiņas par Rūdolfu Blaumani. RtV, 12.
B. Henrika Ibsena «Džons Gabriels Borkmans». Tulk. K. Jākobsons. RAp, 50.
[*Baltpurviņš, Aug.*] *-viņš.* Teofils Braga. DzV, 239.
Bārda, Fr. Romantisms kā mākslas un pasaules uzskatu centralproblema. [Lekcijas atreferējums.] L, 18. 19.
Bergs, A[*rveds*] Kronvalda Atis. GGr, 11. 5.—14. lpp.
[*Bērziņš, Arturs*] *A. B.* Čarls Dikenss. L, 147.—151.
— *Ar. Br.* Jura Alunāna dzīve. Sarakst. Ādolfs Alunāns. L, 215.
— Kolorēti zīmējumi. J. Jaunsudrabiņa. L, 274.
— Latviešu dramatiskā rakstniecība. Pārskats par pēdējā gadā drukā iznākušām lugām. L, 138.
[*Bērziņš, Art.*] *A. B.* «Latvju Daiņu» sakārtotāja Kr. Barona 75 gadu dzimšanas dienas apsveicinājums. L, 240.—241.
— *A. B.* Lucians Rīdels. Lp, 47.
— Mūsu dramatiskā rakstniecība. Īsas piezīmes par pēdējā [1910.] gadā iznākušiem dramatiskiem darbiem. JR, XII, 163.—178. lpp.
— *Ar. Br.* Piektais rakstnieku vakars. L, 17.
— *Ar. Br.* VI rakstnieku vakars Ķeniņa zālē 11. febr. L, 35. 36.
— *Ar. Br.* Sapnis Saulītē. J. Jaunsudrabiņa. JLp, 13.
— *A. B.* Sirmais «Latvju Daiņu» sakārtotājs Kr. Barons svin savu 75. dzimšanas dienu. L, 239.
— Varavīksne. Novele. Sarakstījis A. Sauliets. L, 124.
— Zirnekļa tīklā. K. Strāla dzejoļi. L, 274.
Bērziņš, J[*ānis — Ziemelis.*] Kā Pols Buržē [*Paul Bourget*] atrisina zocialo jautājumu. [Viņa socialā drama «Barikade».] JDL, 209. 215. 221. 227.
— *J. B-ņš, J., Parizē.* Žans Moreass. [*Jean Morias,* ista vārdā *Papadiamantopopulos.*] 1856.—1910. JDL, 92.
— Žils Renārs. [*Jules Renard*] †. JDLp, 138.
[*Bērziņš, Roberts*] *Rob. Tautmilis-Bērziņš.* Ibsena darbi uz latviešu skatuves. (No 1889.—1909. g.) L, 155, 161.
— *Rob. Tautmils-Bērziņš.* Latviešu drukātā dramatiskā literatura. Statistika. [Sākot ar 1790. g.] L, 185. 191. 194.
— *Tautmils-Bērziņš.* R. Bodnieks-Jaunzems †. L, 188.
Biezbārdis, Kaspars, Valodas un izglītības cīņa Baltijā. [K. Biezbārža 19. gs. 60. gadu grāmatas *«Der Sprach und Bildungskampf in den Baltischen Provinzen Russlands»* tulkojums.] Tulk. Bis. [Antons Birkerts]. DzV, 84.—114.
[*Birkerts, A.*] *A. B.* A. Čechovs pie latviešiem. DzV, 21.
— *nn.* Ada Negri. DzV, 192.
— *A. B.* Andrejs Upīts kā rakstnieks un kritiķis. DzV, 154. 161. 167. 173. 179. 184. 185.
— *rr.* Anekdotes par Marku Tvenu. DzV, 46.
— *tt.* Arcibaševa jaunākais romans. [«Pie pēdējās robežas».] DzV, 227.

[*Birkerts, A.*] *rr.* Arturs Šniclers un viņa jaunākā luga. («Nepārredzamais lauks».) DzV, 250.
— *nn.* Augusta Vīda jaunākā luga. [«Vecais paviljons».] DzV, 227.
— *A. Ave sol!* Dzeja no Raiņa. Izgl, 468.—470. lpp.
— *nn.* Bjernsona pēdējie brīži. DzV, 89.
— *-nn-* Bjernsterne-Bjernsons. DzV, 87.
— *A. B.* Blaumanis kā humorists. DzV, 191.
— *rr.* Brandesa domas par Tolstoju. DzV, 256.
— *-tt-* Dažas biografiskas ziņas par Knutu Hamsunu. DzV, 50.
— *nn.* Dikensa simtgada jubileja. DzV, 194.
— *A.* Dzimtenē. Fragmenti. Sacerējis A. Sauliets. JT, I sēj. 158. lpp.
— *nn.* Elize Oržeško. (Īss raksturojums.) DzV, 109.
— *nn.* Esenberģu Jānis. (Īsa piemiņas lapiņa.) DzV, 257.
— Filozofiskais elements latv. jaunākā lirikā. Atrefer. -t-. DzV, 260.
— Filozofiskais elements latviešu lirikā. Atref. K. Krūza. L, 262.
— *nn.* Franču kritiķis Melchiors de Vogie †. DzV, 68.
— *rr.* Fricis Reiters. (Piemiņas lapiņa viņa 100. dzimuma dienā.) DzV, 245.
— *rr.* Gorkija jaunākā luga [«Savādnieki»]. DzV, 227.
— *r.* Hamsuna atsauksmes par saviem darbiem. DzV, 227.
— *nn.* Hanni Brentano un Elfrīda Skalberg. [Elfr. Skalbergas atsauksme par H. Brentano *«Aus dem Baltenlande»*.] DzV, 228.
— *nn.* Jaunas ziņas par Heini. DzV, 256.
— *A. Bt.* Jaunas ziņas par Juri Alunānu. [Ād. Alunāna «Jura Alunāna dzīve».] DzV, 218.
— *nn.* Jaunas ziņas par Tolstoju. Pēc «Rusk. Ved.». DzV, 222.
— *tt.* Jaunatrasti Ļermontova dzejas darbi. DzV, 78.
— *nn.* Jauns atradums vācu literaturā. [Gētes «Vilhelma Meistara mācības gadi» noraksts viņa pirmatnējā veidā.] DzV, 237.
— *A.* J. Jaunsudrabiņa «Kolorēti zīmējumi». JT, II sēj. 79. lpp.
— *A.* J. Raiņa «Zelta zirgs». Izgl, 149.—153. lpp.
— *B.* J. Raiņa «Zelta zirgs». JT, I sēj. 159. lpp.
— *tt.* Kā Edmonds Rostāns raksta savu jaunāko lugu. DzV, 227.
— *nn.* Kādi īsti bij Tolstoja pēdējie vārdi. [Pēc M. A. Stachoviča atstāstījuma.] DzV, 280.
— *nn.* Kāds ievērojams darbs poļu jaunākā literaturā. [Marijas Konopņickas poema «Pans Balcers Brazilijā».] DzV, 172.
— *rr.* Kāds ievērojams moderns zviedru rakstnieks. [Jalmars Zederbergs.] DzV, 239.
— *nn.* Kāds ievērojams spāniešu rakstnieks. [*Blasco Ibanez.*] DzV, 262.
— *tt.* Kāds lielāks darbs vācu dramatiskā literaturā. [Šniclera «Jaunais Medards».] DzV, 269.
— *nn.* Knuta Hamsuna 50 gadu jubileja. DzV, 165.
— *nn.* Leonida Andrejeva jaunākā luga. DzV, 193.
— *nn.* Lilienkrons gadu pēc nāves. DzV, 215.
— *tt.* Ludviga Fulda jaunākā luga. («Kungs un sulainis».) DzV, 250.
— *A. Bt.* Ļevs Tolstojs. (Raksturojuma skice.) DzV, 258.—262.
— *nn.* Marija Konopņicka †. DzV, 223.
— *nn.* Marija fon Ebner-Ešenbach. DzV, 199.
— *nn.* Marks Tvens †. DzV, 85.
— *nn.* Māteru Juris. [25 g. nāves atceres dienā.] DzV, 19.
— *nn.* Matildes Serao jaunākais romans. [«Lai dzīvo dzīve».] DzV, 227.
— *AB.* No mūsu mākslas kritikas vēstures. DzV, 121. 127.
— *tt.* Oto Jūlijs Bīrbaums †. DzV, 21.
— *aa.* Patiesība par Tolstoja bēgšanu. [Tolstoja meitas Aleksandras nostāsts.] DzV, 270.

[*Birkerts, A.*] *rr.* Pēters Altenbergs un viņa jaunākais stāsts. DzV, 193.
— *nn.* Poļu Homers. [Vl. Reimonts.] DzV, 136.
— *Antons.* R. L. B. Zinību Komisijas vasaras sapulces. Izgl, 7. 521.—530. lpp.
— *A.* «Saulains stūrītis». Liriska biografija no Aspazijas. Izgl, 2. 145.—149. lpp.
— *A.* Saulieša raksti. III sējums. JT, I sēj. 159. lpp.
— *rr.* Sieviete akademiķe Judīte Gotjē. DzV, 250.
— *aa.* Studenti pret Heini. [Steiermarkā.] DzV, 159.
— *nn.* Tolstoja atstātie literariskie darbi. DzV, 264.
— *nn.* Vācu rakstniece V. Heimburg [Berta Bērens]. DzV, 194.
— *A. B.* Varavīksne. Novele. Sarakst. A. Sauliets. DzV, 169.
Blaumaņa kopoto rakstu sakārtotāji. Lūgums. [Iesūtīt materialus par Bl. dzīvi un darbību.] DL, 148. L, 148.
— Paskaidrojums. [Par Blaumaņa ģīmetnes un biografijas trūkumu I sējumā.] DzV, 148.
[*Bračs, A?*] *Br.-s, A.* Kārļa Skalbes Bālas lapas. JR, XII, 195. lpp.
Bračs, A. Par «No atzīšanas koka» apspriedumu, kuru sacerējis Andr. Upīts. DzV, 7.
— Piezīmes par kritiku. JDL, 48. 51. 54. 59.
— Upīša kga kritikas lietā. DzV, 15.
Brentano, Hanni. Ļoti godājamā redakcija! [Pašbiografija.] DzV, 215.
[*Birgers, Jēkabs*] *Pilsonis.* Elize Oržeško †. JLp, 41.
— *Pilsonis.* E. Rostāna luga «*Chantecler*». JLp, 36.
Briedis, Augusts. Rūdolfs Blaumanis. (Mirušo piemiņas dienā.) L, 268.
[*Bullis, J.*] J. Gulbis. Paskaidrojums pie Andr. Upīša kritikas. [Par J. Gulbja-Bullja iekļūšana almanachā «Zvirgzdes».] DzV, 82.
Busse, Karl. Nelga iekš Kristus — Emanuels Kvints. Gerh. Hauptmaņa romans. MV, 51.
Cantabile. Intriganti. Vēstule no Rīgas. [Par Andr. Upīti un viņa kritikām.] DzV, 67.
C.[*antabile*] Teodors Zeiferts. (25 gadu jubilejas gadījumā.) Dz, 137.
— Viena arkla vilcēji. (Literariskas piezīmes.) Dz, 122. 125. 131. 134. 137.
D. J. P. Hebeļa 150 g. dzimšanas dienai par piemiņu. Dz, 56.
Dambergs, V. — «*Apolon*». Par latviešu literaturu. Tulk. Ed. L[ieknis-Virza]. MV, 48.
— *Läti kirjandusest.* «*Noor-Eesti*», Nr. 2, 190.—193. lpp. Nr. 3, 296.—298. lpp.
Dauge, Aleksandrs. Domas par dzeju. Izgl, 494.—503. lpp.
Deglavs, Aug. Kritika? [Sakarā ar J. Akuratera rakstu «Par avīžniecisko kritiku».] MV, 33. 34.
— Vēl par kritiku. [Atbilde J. Akuraterim.] MV, 44.
[*Druva, Jūlijs*] *-ru-.* Bjernsterne Bjernsons †. Sdz, 45.
Dz-, J. Ļevs Tolstojs. PrgK 1911. gadam, 199.—209. lpp.
Eglīts, Viktors. Atgādinājums filologiem. MV, 42.
— *V. Eg.* Jauni avoti. Romans no Andr. Upīša. MV, 47.
— Valoda un dzeja. MV, 7.
Ellis, V. Vispārējs pārskats par igauņu tagadējo mākslas literaturu. Kvp, 14.—18.
E-ns, Astapovā. Par Ļeva Nikol. Tolstoja uzturēšanos Astapovā. DzV, 258.
[*Esenberģu Jānis*] No Esenberģa Jāņa vēstulēm. [Vēstule Mārcim Zīrākam.] DzV, 257.
G., A. Ļevs Tolsojs kā rakstnieks. (Latviešu lasītāja piezīmes.) Dz, 145.
[*Gailīte, Angelika*] *Angelika G.* Atmošanās krēslā pēc «Jaunās nakts.» [Pšibiševska romans «Krēslā».] L, 262.
— Hamsuna vasara un rudens. L, 23.
— *Angelika G.* Jauna Materlinka drama «Marija Magdalena». L, 82.

[*Gailīte, A.*] *Angelika G.* Tiesas diena. Pšibiševska jaunais romāns. L, 179.
Gilbo, Henri. Jauni ceļi franču lirikā. DzV, 155.
Goldšmits, Kurts Valters. Literatura un erotika. Atst. -s. [A. Upīts.] DzV, 114.
Gorkijs, M. Atmiņas par Čechovu. Tulk. P. O. L, 13.—15.
Gruzna, P. A. P. Čechova piemiņai. JDLp, 24.
[*Ģersons, A.*] *-Sn.* Kārļa Skalbes raksti. II. JT, II sēj. 79. lpp.
— *Sniegonis.* Ļevs Nikolajevičs Tolstojs. JT, II sēj. 439.—446. lpp.
Hamsun, Knut. Bjernstjerne Bjernsona nāve. Lp, 17.
Hauser, Otto. Die lettische Literatur. Grām.: Otto von Hauser. Weltgeschichte der Literatur. 2. Bd. Leipzig-Wien, 1910. S. 440.—441.
J. Sieviete. Andr. Upīša romans. JR, XII, 196. lpp.
Jā., E. «Tālas noskaņas zilā vakarā». J. Raiņa dzejas. Otrais izd. Dz, 87.
Jākabsons, Kārlis. Atbilde Ed. Vulfam. [Latv. almanacha izdošanas lietā krievu valodā.] L, 102.
— Jāņa Jaunsudrabiņa «Kolorēti zīmējumi». RA, 68.
— Kārlis Krūza. Zelta laipa. Dzejoļi. RA, 23.
— Latviešu darbu izdošanas lietā krievu valodā. L, 114. RA, 114.
— Par dekadentisko virzienu dzejā. Apcerējums. RApiel, 44.—46.
— Paskaidrojums. [Uz Plikauša-Saulieša ziņojumu.] L, 116.
— Pret kādu nedibinātu aizspriedumu. [Pretraksts K. Stukmanim it kā žurnals «Dzelme» un P. Gruzna būtu veicinājuši pornografiju.] RA, 137.
[*Jansons-Brauns, Janis.*] *J.* Andreja Upīša «Studijas un kritikas». Izgl, 6. 470.—472. lpp.
— Augusts Bebels. (Uz viņa 70 gadu jubileju.) Vrp, 74. 75.
— *J-ns.* Bjernsterne Bjernsons. Izgl, 6. 423.—426. lpp.
— *J. Jansons.* Cien. «J. Dien. Lapas» redakcija. [T. Zeiferts un «jaunā strāva» kā atspēkojums R. Kļaustiņa runai.] JDL, 280.
— Leonida Andrejeva jaunākie darbi. JDL, 185.
— *Jansons.* Par estetikas sajūtas elementiem. 1. [Pie raksta šāda «Izgl.» red. piezīme: «Pasniedzam te «Izglītības» lasītājiem kādu nodaļu iz autora turpmāk iznākuša darba par mākslas jautājumiem.» («Vēsturiskais materialisms», II daļa.)] Izgl, 10. 736.—743. 11. 817.—824. lpp.
— *J.* Piezīmes par literaturu. Vr, 63. 64. 68. 69.
— *br.* Sīkie darbi. Cņ, 110.
— *br.* Slēdzaties rindās! Cņ, 100.
[*Jansons, Pāvils*] *J. Pāvils.* Par individualismu rakstniecībā. Zvrg, 6.—9. lpp.
— *J. Pāvils.* Piezīmes pie Andr. Upīša kritikas par «Zvirgzdu» 1. krājumu. Dz, 72.
[*Janševskis-Janovskis, J.*] *-J-.* Brāļu Kaudzīšu romana «Mērnieku laiki» pirmraksts. RA, 33.
— *-J-. K. A.* Stukmanis. [Viņa 60 g. dzimšanas dienā.] RA, 119.
— *-J-.* Krišjānis Barons. [Viņa 75 g. dz. dienā.] RA, 240.
— *-J-.* Ļevs Tolstojs miris. RA, 257.
[*Jaunzems, Jānis — Apsīšu Jēkabs.*] *V.* Tolstoja bēgšana un miršana. EvG, 46. 47.
J., M., Pēterburgā. Valsts padomnieks D. Pelcs. (Kažoku Dāvis.) RA, 179.
Jp. Spieķis un divi suņi no J. Purapuķes. Jr. 9.
K. Bez zobiem. [Dekadentisms dzīvē un literaturā.] Pēc «Rusk. Slovo». DzV, 83.
— Brīvzemnieka raksti. II daļas pirmā un otrā puse. DzV, 299.
— Brīvzemnieka raksti: II daļas pirmā puse: «Ievērojamu vīru dzīves apraksti», II daļas otrā puse: «Augsti krievu vīri iz zemas kārtas». JR, XII. 205. lpp.
K. [*Krūza?*] Teodora Zeiferta darbības lokā. (1885.—1910.) L, 268.
Kāds abonents. Balsis iz publikas. [Par mirušo Baltijas vācu dzejnieci Jūliju Hausmani.] RA, 129.

Kāds kursu skolotājs. Kliķes un reklamas kritika mūsu rakstniecībā. [Andr. Upīts par Līgotņa-Rozes «Latv. literaturas vēsturi».] L, 274.
[*Kalniņš Juris — Prātkopis.*] Juris Neikens, tautskolotājs, māc., rakstnieks un dzejnieks. Kāda tuvinieka uzzīmētas atmiņas. DzV, 36. 42. 48. 54. 60. 65. 70. 72.
Kangars, R. Pirmie asni. Šalkoņa dzejoļi. Dz, 91.
[*Kārkliņš, Ernests*] *Zeltmatis.* Atbilde «Izglītības» redakc. [Sakarā ar Andr. Upīša kritiku.] L, 218.
— *Zeltmatis.* Mūsu žurnalistikas etika. [«Izglītība» un Andr. Upīša kritikas.] L, 182.
— *Zeltmatis.* Piezīmes par Andreja Upīša «Latviešu rakstniecība». Izgl, 632.—633. lpp.
— *Zeltmatis.* Rūdolfa Blaumaņa piemiņai. (Personīgas atmiņas.) L, 191.
K-ēns, G. Māksla un aristokratija. (Lasītāja piezīmes pie K. Skalbes raksta. «DzV». 98. num. š. g. Iesūtīts.) DzV. 116. 117.
Kl. Teodora Zeiferta 25 gadu rakstnieka jubilejas svinības Rīgā. DzV, 269.
[*Klaustiņš*] *R. Kl.* Oriģinālā beletristika atsevišķos izdevumos. [1910. g.] JR, XII, 189.—195. lpp.
— Par simbolismu latviešu dzejā. JR, XII, 104.—121. lpp.
— *R. Kl.* Tulkotā beletristika grāmatās. [1910. g.] JR, XII, 198.—201. lpp.
[*Kleinberģis, J.*] *J. K.* Rūdolfa Blaumaņa kopotie raksti. Pirmais sējums. Sdz, 43.
— *J. Kl.* «Saules bēdas». Andr. Kurcija dzejas. Sdz, 18.
[Кондрушкин. С.] К., С. Латышские певческие торжества. «Речь», 168. 169. (22 и 23/VI).
Kreicbergs, J. Aleksandrs Vebers. L, 78.
Krievijas Socialdemokratiskās strādnieku partijas centralorgana «Socialdemokrats» redakcija. «Cīņas» redakcijai. [Apsveikums 100. n-ram 1910. g. jūlijā.] Cn, 100.
K-rke-, J. Gāju putni. Dzejas no J. Kārsteņa. Dz, 91.
Kr., P. Teodors Zeiferts. RtV, 11.
Krūza. K. Aiz zaļā kalna. A. Smilgas dzejoļi. L, 12.
— VIII rakstnieku vakars 11. nov. L. 263.
— *Vēsmiņu Kārlis.* Balsis iz publikas. [Protests pret A. Upīša rakstu «Dekadences dekadence».] JDL, 217.
— *K.* Italijas dzejnieks Karduči. L, 173.
— Kārļa Skalbes Emigranta dziesma. L, 92.
— *K.* Katalonijas dzejnieka Angel Grumera 60. dzimšanas diena. L, 181.
— *K.* Knuts Hamsuns. L, 171.
— *K.* M. V. Krestovska †. L, 146.
— *Kr.* Nāves dzeja. L, 146.
— *K.* Oto Juliuss Bīrbaums †. L, 18.
— *K.* Paula Heizes 80. dzimšanas diena. L, 54.
— *K.* Pauls Heize. L, 118.
— Pāvils Rozīts. Kaijas. Dzejas. L, 277.
— *K.* Populara ungaru rakstnieka Kolomana Miksata rakstnieka darbības 40 gadu jubileja. L, 113.
— Saulainais stūrītis. Liriska biografija no Aspazijas. L, 250.
— Saules bēdas. Andr. Kurcija dzejas. L, 256.
— Vizbulieša «Pelēkās dienas». L, 227.
— *K.* Žans Moreass †. L, 146.
[*Kurševica Emilija*] *N.* Aspazijas jaunākais dzejoļu krājums «Saulains stūrītis». Dz, 21.
L. J. Jankavs [un viņa darbība]. Dz, 80.
— Ļeva Tolstoja pavadīšana. (No mūsu specialkorespondenta.) DzV, 263.

Lagerlef, Zelma. Runa pie Nobeļa godalgas saņemšanas. MV, 3.
[*Laiviņš Aug.?*] *L. Aug.* Par japāņu literaturu. DzV, 22.
Landers, K. Juris Māters. (†. 1885.—1910. g.) Dz, 12.
— Kronvalda Atis. Dz, 18.—20.
[*Lapiņš, Jānis*] *-ņš. Gaudeamus.* L. Andrejeva jaunākā luga. Kvp, 6.
— *-ņš.* Uz Jasnaja Poļanu. [Ļ. N. Tolstoja apbedīšana.] Kv, 13.
— *L-ņš.* Zelta zirgs. J. Raiņa. Saulgriežu pasaka. Kv, 14. 15.
Lautenbachs, J., prof. Gaudeamus igitur. [Dziesmas vēsture.] L, 247.
[*Lejas-Krūmiņš, Teod.*] *L.-Kr.* Ivans Narodnijs. (Pēc *«Lit. Echo».*) DzV, 161.
— *L.-Kr.* Krievu valdības literarisks komisars. [Augusts fon Kocebu.] DzV, 161.
«Liet. Žin.» Leišu rakstniecība 1909. gadā. DzV, 75.
Lukin, Tonija. Sieviete par [A. Upīša] romanu «Sieviete». DzV, 292.—294.
Luters, Arturs. Ļevs Nikolajevičs Tolstojs. MV, 49.
[*Ļeņins, Vladimirs Iļjičs.*] *N. Ļeņins.* «Cīņas» jubilejas numuram. [1910. gada jūlijā.] Cņ, 100.
Martens, Kurts. Domas par moderno vācu literaturu. Tulk. nn. [Ant. Birkerts.] DzV, 67.
[*Melnalksnis Antonija*] *Antonija.* Sieviete A. Upīša «Sievietē». JDL, 292.
[*Merežkovskis, D. S.*] Zaļā nūjiņa. [Runa par Ļ. Tolstoju.] RtV, 17.
[*Mierkalns, Fr.*] *Coilos.* A. P. Čechovs. JDL, 12.
— *Coilos.* Bjernsterne Bjernsons †. JDL, 86.
— *C.* Ferdinands Freiligrats. JDL, 132.
[*Milbergs, Gotfrīds.*] *Sk. Fr.* J. Kārstenis. Gāju putni — dzejas. JDL, 89.
— *Sk. Fr.* Zeltmatis. Lauztās lilijas. IV. Rt, 2.
[*Milgrāvis, K.*] *K. M.* Plūdoņa Latvju literaturas vēsture. Pirmās daļas 1. puse. Sdz, 100.
Mod. Ailmer. (angl.) Šis un tas par Tolstoju. LpAtb, 40.
N. Kronvalda Ata piemiņas vakars 5. febr. L, 30.
Naerup, Karl (norv.) Bjernstjerne Bjernsons. Lp, 17.
[*Neilands, Aug.*] *-ok-* Leon. Andrejeva *«Gaudeamus».* LpAtb, 273.
— *ok.* Ļeva Tolstoja dzīve un darbi. LpAtb, 267. 270.
— *-ok-* Teodors Zeiferts. LpAtb, 274. 275.
Niedra, Andr. Balsis iz publikas. [It kā viņa priekšlasījumu pārpratums.] L, 46.
N., L. Leonīda Andrejeva *«Gaudeamus».* L, 244.
N. N. Jāņa Asara kopotie raksti. I—III sēj. Dz, 146.
[*Nonācs, Oto.*] *N.* Tolstojs miris. L, 257.
N-rs., L. Kaijas. Dzejas no Pāvila Rozīša. JDL, 138.
P., A. Gundabs. Senatnes skati 5 cēl. no Ed. Cālīša. MV, 8.
Pauge, E. Plaģiats. [Fr. Rozentāls un viņa luga «Sirdsapziņa».] JDL, 102.
P., E. Antona Čechova piemiņai. Dz, 7.
— Ziedoņa balsis. Antona dzejas. Dz, 83. 89.
Penders, Krišjānis. Andreja Upīša kņa recenzijas lietā par J. Pāvila rediģēto rakstu krājumu «Zvirgzdes». DzV, 88.
Pipiņš, E. Pašu lietā. Zeltmata diletantisms un etika. [Sakarā ar Zeltmata rakstu «Latvijā».] Izgl, 719.—720. lpp.
[*Plikauss, Aug.*] *A. Sauliets.* Balsis iz publikas. [Aizliegums ievietot viņa stāstu projektējamā Latv. rakstnieku krājumā krievu valodā.] L, 115.
[*Popovs, Step. Gavril.*] *Skitaļecs.* Naivitate. [Par Ļ. N. Tolstoja piemiņas godināšanu.] RtV, 7.
Posse, V. A. Ļ. Tolstojs un M. Gorkijs. [Ļ. Tolstojs par savu pirmo satikšanos ar Gorkiju.] RtV, 34. 35.
Proprium. [*Vilis Knoriņš.*] *Ave sol!* — Dzeja no Raiņa. Zm, 1.
— «Saules bēdas». A. Kurcija dzejas. Vrp, 70.

Prugavins, A. Iz krievu literaturas vēstures. JDL, 1.
R. Iz Marka Tvena dzīves. RA, 87.
— Lapsingeru Juris. (Juris Lapsiņš.) «Kuplejas, dziesmas un dzejas». RA, 129.
— V rakstnieku vakars. RA, 18.
Radeckis, I. M. Par dekadenci un zimbolu literaturā no pataloģiskā redzes stāvokļa. Atrefer. Vn, DzV, 53.
[*Rainis, J. An.*] Sarkanais simts. Uz «Cīņas» 100. numura jubileju. [Apsveikuma dzejolis.] Cņ, 100.
[*Rainis-Pliekšāns, Jānis.*] Петерсон, Р. Латыши. Grām.: Формы национального движения в современных государствах. Австро-Венгрия, Россия. Германия. 1910, с. 445—468.
«Reč». Polina Viardò-Garsia †. [un Turgeņevs.] DzV, 111.
— *Rigas studentu* Tolstoja piemiņas godināšanas sapulce 15. nov. L, 264. DzV, 264. JDL, 265.
R-ija. «Kaijas». P. Rozīša dzejas. Dz, 64.
[*Roze, Jēkabs*] *Lt.* Balsis no publikas. [Par J. Akuratera lugu «Lāča bērni» un kalpu stāvokli.] DzV, 5.
— *Lt.* Dāvids Lerchis †. DzV, 196.
— *Lt.* Krievu kritiķis A. Skabičevskis †. DzV, 301.
— *Lt.* Kronvalda Āta piemiņai. JT, I sēj., 227.—230. lpp.
— *Ligotņu Jēkabs.* Kronvalda Atis kā skolotājs. Izgl, 3. 202.—211. lpp.
— *Ligotņu Jēkabs.* Latviešu rakstniecība 1910. gadā. DzV, 302.
— *Ligotņu Jēkabs.* Laubes Indriķis savā dzīvē un darbā. JT, I sēj., 10.—19. 145.—153. 169.—176. lpp.
— *Lt.* Ļevs Tolstojs †. Izgl, 12. 979.—980. lpp.
— *Lt. Jēkabs.* Marija Konopņicka †. Izgl. 10. 792.—794. lpp.
— *Lt.* Par Juri N e i k e n u. [Jura Kalniņa atmiņas.] DzV, 15.
— *-e.* V rakstnieku vakars. [Fr. Bārdas priekšlasījums «Romantisms kā pasaules uzskata centralproblema».] DzV, 20.
— *Lt. Jēkabs.* Sieviete. Andr. Upīša romans. Izgl, 11. 867.—871. lpp.
— *Ligotņu Jēkabs.* Šķīdonis. V. Riškova luga. DzV, 269.
— *Ligotņu Jēkabs.* «Varavīksne». Sarakst. A. Sauliets. Izgl, 7. 550.—552. lpp.
Rozentāls, Alfr. (Flegmatiķis.) Balsis iz publikas. [Paskaidrojums pie Ed. Vulfa kritikas, it kā ZvZK iespiestās «Mušas» esot plaģiats.] L, 235.
— *Alfr., R.* Bareljefi. V. Damberga dzejas. DzV, 167.
— *Alfr., R.* Jāņa Asara kopotie raksti. I sēj., DzV, 199.
— *Alfr., R.* Pēteris un Aleksejs. D. S. Merežkovska. L, 215.
[*Rudzītis, Ed.*] *-mj-.* Bālas lapas. K. Skalbes. RA, 11.
— *Zm.* Pie dzīves ziedokļa. Jāņa Kļaviņa stāsti. RA, 137.
— *Ed., R.* VI rakstnieku vakars Ķeniņa zālē 11. febr. RA, 38.
— *Z.* Spieķis un divi suņi. J. Purapuķes. LAp, 18.
Sk. [*Skalbe?*] Sapnis saulītē. Viens cēliens bērnu teatrim no J. Jaunsudrabiņa. L, 12.
[*Skalbe, Kārlis*] *Sk.* Antona Austriņa «Mākoņu gaita». L, 30.
— Bjernsona piemiņai. DzV, 89.
— *K. S.* Kā Ļevs Tolstojs nonāca pie ceļnieka spieķa. RtV, 5.
— Latviešu māksla un latviešu aristokratija. DzV, 98.
— Ļeva Tolstoja beigu drama. RtV, 1.
— Ļeva Tolstoja bēres. RtV, 2.
— K. S. Ļevs Tolstojs miris. RtV, 1.
— Māksla un aristokratija. Atbilde Maskavas lasītājam. [G. K-ēns.] DzV, 121.
Skalberga, Elfride. [Apcerējums par latviešu literaturu un tās tulkojumiem vācu valodā.] *Rigasche Neueste Nachrichten,* 15. oktobrī.
[*Skrinda, Kazimirs*] *Skudra.* Ļevs Tolstojs †. Drg, 60.

Skujenieks, Luize. Šillera «Don Karloss». DzV, 186.
Spt. Brīvzemnieka raksti. Teodora redakcijā. II. Ievērojamu vīru dzīves apraksti un raksturojumi. Pirmā un otrā puse. L, 297.
Str. Juris Neikens. LAp, 9.
[*Stukmanis, K. A.*] *K. A.* «Jaunā Dienas Lapa» un pornografija. RA, 131.
Šmits, P., prof. Latvju literaturas vēsture. Sarakst. Plūdons. II daļa. L, 138.
— Par trūkumiem mūsu rakstniecībā. L, 212. 214.
— Plūdoņa Latvju literaturas vēsture. L, 13.
T. [*Lejas-Krūmiņš?*] Hamsuns kā dramatiķis. DzV, 209.
«Temps». Iz atmiņām par Bjernsonu. L, 101.
(Tolstoja, Aleksandra Ļvovna.) Pie Aleksandras Ļvovnas Tolstoj. (Aleks. Ļvovnas nostāsts par Ļeva Nikolajeviča aiziešanu no Jasnajas Poļanas, par viņa ceļojumu un pēdējām dienām.) RtV, 32. 33.
— Tolstoja meitas Aleksandras vēstule. [Sakarā ar Ļvova Ļvoviča Tolstoja vēstuli, vērstu pret Čertkovu.] JDL, 272.
Tolstoja, Sofija. Vēstule «Nov. Vremjas» korespondentam Ješkovam. [Par Ļ. N. Tolstoja attiecībām pret Sofiju Tolstoju uz nāves gultas.] L, 275.
Upīts, Andrejs. Aiz zaļā salna. A. Smilgas dzejoļi. DzV, 43.
— *Andreja Papardes* «Ēnas uz akmeņiem». DzV, 94.
— Antona Austriņa «Mākoņu gaita». Dzejoļi. 1905.—1909. JDL, 1. 2.
— *A. U.* Antona Austriņa «Pušelnieki un suselnieki». Izgl, 1. 66.—68. lpp.
— Aspazijas lirika. DzV, 24. 30.
— Atklāta atbilde Dr. M. Valtera kungam. Izgl, 10. 800. lpp.
— *Ave, sol!* Dzejas no J. Raiņa. JDL, 87.
— Dekadences dekadence. Literariskas piezīmes. JDL, 188. 191. 197. 203. 209. 215. 221. 227.
— Gāju putni. J. Kārsteņa [Šmita] dzejas. DzV, 115.
— Grāmatas un lasītāji. JT, 7. 8. 10.—12. 32.—39. 89.—95. 278.—285. 327.—333. 422.—426. lpp.
— Ievads. DzVp, 230.
— Jānis Jaunsudrabiņš. Grām. Studijas un kritikas, I, 95. lpp.
— «Jaunā Raža», XI. Oriģinalražojumi Teodora sakopojumā. Ar Ed. Treimaņa ģīmetni. Rīgā, 1909. D. Zeltiņa apgādībā. 208 lpp. Izgl, 3. 228. lpp.
— *A. U.* Jaunības literatura. 1) Pirmās vagas. Bērnu un jaunības literatura. III. J. Kārsteņa sakopojums, O. Jēpes apg. Cēsīs, 1909. 71 lpp. 2) Zem zvaigznēm. Jaunībai. III. sastādījuši daži Valmieras skol. zem. audzēkņi. P. Liepas apg. Valmierā, 1909. 92 lpp. JT, 1. 76. lpp.
— *A. U.* Kārļa Skalbes «Emigranta dziesmas». JDL, 6.
— Kolorēti zīmējumi. (1. J. Jaunsudrabiņa «Kolorēti zīmējumi». 2. K. Skalbes «Bālas lapas».) DzV, 89.
— *A. U.* Kritika un viņas kritiķi. [Piezīmes pie A. Brača piezīmēm.] JDL, 67.
— Latviešu drama. (1. J. Akuratera «Lāča bērni». 2. J. Jaunsudrabiņa «Sapnis saulītē». Ed. Treimaņa-Zvārguļa «Milda».) JDL, 113.
— *A. U.* Latviešu rakstniecība krustceļā. (Atskats uz latv. rakstniecību 1910. gadā.) JDL, 297.
— Latviešu rakstniecība. (1910. gada pirmā pusē.) Izgl, 6. 427.—436. lpp.
— Latvijas Skolotāju biedrības pēdējās sapulces lēmums žurnala «Izglītība» lietā. DzV, 91.
— Latvijas skolotāju biedrība, viņas žurnals [«Izglītība»] un Teodors Zeiferts. DzV, 271.
— Latvju literaturas vēsture, sakarā ar tautas vēsturisko attīstības gaitu. Vidusskolu kurss. Sarakstījis Plūdons. Otrā daļa. Verdzības periods. L. Neimaņa izd., Jelgavā, 1909. 383 lpp. DzV, 109.
— *-s.* Literatura un erotika. [Pēc Kurta Valtera Goldšmita.] DzV, 114.
— Māksla un mākslas teorija. 1) J. Jankava «Viņu māksla». Raksti par latv.

jaunāko rakstniecību un kritiku. Izd. J. Pīpe, 1909. 80 lpp. 2) Dr. M. Valtera «Florencē». Studija no mākslas vēstures un mākslas teorijas. Ar beigu piezīmēm: Māksla, sabiedrība un marksisms. Izd. «Jaunu rakstu apgādiens», Rīgā, 1909. 96 lpp. DzV, 12.

Upīts, Andrejs. Meteors. Mekleru Eduarda pravietojums. Autora apg. 1910. 23 lpp. JDL, 59.

— Norauti pavedieni. Diena un nakts. Izgl, 6. 422. lpp.

— No vācu jaunākās romanu rakstniecības. Kritiska skice. DzV, 137. 141. 142. 143.

— Par A. Brača kunga «atbildi». (Skat. «Dzimt. V.» 7. 1910.) DzV, 12.

— *A. U.* [Piebildums Zeltmata rakstam: Piezīmes pie Andreja Upīša «Latviešu rakstniecība».] Izgl, 8. 633.—634. lpp.

— Pirmie asni. (1. Pirmie asni. Salkoņa dzejoļi. 2. Straumē. Rob. Eidemanis. 3. Pāvils Rozīts. Kaijas.) DzV, 170.

— *A. U.* Rūdolfa Blaumaņa kopotie raksti. Pirmais sējums. Stāsti. L. Neimaņa izd., Jelgavā, 1909. 239 lpp. Izgl, 5. 308.— 309. lpp.

— *A. U.* Saulains stūrītis. Liriska biografija no Aspazijas. Dzirciemnieku izd., Rīgā, 1909. 96 lpp. JT, 2. 158. lpp.

— Saules bērdas. Andreja Kurcija dzejas, R. P. I. studentu pulc. izd., Rīgā, 1910. 110 lpp. JDL, 48.

— Sētā un gaitā. Skatu luga no klaušu laikiem, ar dziedāšanu sešās ainās. Par piemiņu dzimtbūšanas atcelšanai no Andrieva Dzelzkalna. Izd. Rich. Millers. 1910. Dram. bibl. 13. nr., 48 lpp. DzV, 209.

— Skaidra sirds latviešu rakstniecībā. (Kritiska skice.) Izgl, 8. 9. 577.— 584. 674.—682. lpp.

— *A. U.* «Tautiski» epi. [Lautenbacha «Triloģija»: «Karogs», «Eifrozine», «Krusts» un Vikt. Eglīša «Pelēkais barons».] Izgl, 8. 9. 627.—631. 712.— 771. lpp.

— *A. U.* Teodors Zeiferts un viņa loma latv. sabiedriskā dzīvē. (25 gadu darbības jubilejas gadījumā.) JDL, 268.

— Treimaņa dzeja. Studijas un kritikas. I, 76. lpp.

— Uguns un nakts. Literariski kontrasti. 1. Andrievs Niedra. Izgl, 1. 2. 20.—32. 105.—109. lpp. — 2. Rainis. Tp, 3. 4. 187.—193. 238.—279. lpp.

— Uz Vēsmiņu Kārļa [Krūzas] jautājumu. JDL, 222.

— Varavīksne. Novele. Sarakstījis A. Sauliets. Varavīksnas apg. Rīgā, 1910., 187 lpp. JDL, 129.

— Veci pazīstami. (1. Apsīšu Jēkaba «Veci pazīstami». 2. «Spieķis un divi suņi» no J. Purapuķes.) JDL, 65.

— Vietalvas labdarības biedrības 40 gadu pastāvēšanas svētki 9. maijā 1910. g. JDL, 106.

— *A. U.* Zelta zirgs. Saulgriežu pasaka no J. Raiņa. Izdevis R. P. I. stud. pulciņš, Rīgā, 1910. DzV, 239.

— *A. U.* Zeltmata [E. Kārkliņa] diletantisms un etika. Izgl, 9. 717.— 719. lpp.

— *A. U.* Ziedoņa balsis. Antona [Birkerta] dzejas. J. Rozes apg., Rīgā, 1910., 94 lpp. Izgl, 7. 547.—550. lpp.

— *A. U.* «Zirnekļa tīklā». Kārļa Strāla dzejoļi. J. Lazdas apg. Rīgā, 1910., 96 lpp. Izgl, 12. 965. lpp.

— Zobgala kalendari 1911. gadam. JDL, 280.

— Zvirgzdes. 1. Literarisks krājums, J. Pāvila sakopots. «Nākotnes» izdevums, 114 lpp. DzV, 76.

«Utrennaja Zvezda». L. N. Tolstojs. Av, 47.

V. «Tolstoja dienas» Pēterburgā. Vēstule no Pēterburgas. LpAtb, 263.

[Vainovskis, Jānis] J. Vn. Knuta Hamsuna noveles, J. Jaunsudrabiņa tulkotas. DzV, 97.

[*Vainovskis, J.*] *Vn.* Pie dzīves ziedokļa. J. Kļaviņa stāsti. DzV, 106.
— Zirnekļa tīklā. K. Strāla dzejoļi. DzV, 267.
Valters, M., Dr. Atklāta vēstule Andreja Upīša kungam. [Sakarā ar A. Upīša apskatu par latv. literaturu «Izglītībā».] Izgl, 10. 799.—800. lpp.
— Balsis iz publikas. Cienīts redaktora kungs! [Sakarā ar J. Jansona-Brauna grām. «Vēsturiskais materialisms». Pie raksta šāda JDL red. piezīme: «Dodam šim Dr. M. Valtera rakstam vietu jautājuma noskaidrošanas labad.»] JDL, 127. 129. 132.
Vasils, M. J. Kārstenis. [Jānis Šmits.] Zvrg, 36.—42. lpp.
Vecais Muziķis. Balsis iz publikas. [Par Teod. Zeiferta it kā svēršanos uz «sarkano» pusi. Pretraksts RA 202. n-rā ievietotam «Paskaidrojumam».] RA, 207.
— Latvijas Skolotāju Biedrības darbība. [Arī par Izgl. un T. Zeifertu.] RA, 198. 199.
Veinel, U., prof., Dr. Ļevs Nikolajevičs Tolstojs †. MV, 46.
[*Vičs Andrejs.*] Mūsu jaunības literatura. DzV, 67.
Vidmann, Vilhelm. Bjernsons uz vācu skatuves no 1866. līdz 1909. gadam. L, 271.
[*Viksna Rūdolfs*] *-ru-* Bjernstjerne Bjernsons. JLp, 35.
— *R. V.* Tolstoja dzīve un darbība. JLp, 93.—96.
Vulfs, Ed. Kāda «latviešu rakstu krājuma» lietā. [Protests pret K. Jēkabsona nodomāto latv. rakstnieku darbu izdošanu krievu tulkojumā.] L, 101.
— *Puliera padēls.* Literariska epidemija. [Verbickajas kults.] L, 206.
— Piezīme. [K. Jēkabsona atbildei.] L, 102.
— *Ed. V.* Vispārīgā tautas bibliotēka. Nr. 3. Augstu ziemeļos. Bernta Lija stāsts. Stizena tupeles. V. Jensena nostāsti. L, 218.
Z-. Andreja Upīša «Ragana». L, 24.
[*Zeiferts, Teodors*] *Teodors.* Aleksandrs Vebers. JR, XII, 38.—55. lpp.
— *T.* Andr. Upīša Mazas komedijas. II. JR, XII, 197. lpp.
— *T.* Bārenīte un mātes meita. (Bērniem, VIII.) JT, I sēj., 318. lpp.
— *Teodors.* Kas ir rakstniecība? JT, 1. 71.—75. lpp.
— *T.* Latviešu lirika 1909./10. gadā. JR, XII, 184.—189. lpp.
— *T.* Latvju literaturas vēsture. Vidusskolu kurss. Sarakst. Plūdons. Izgl, 5. 391.—394. lpp.
— *T.* Literariska kronika. Rakstniecība, māksla, valoda. JR, XII, 201.—205. lpp.
— *Teodors.* Mākslinieciskas tieksmes. JR, XII, 187.—188. lpp.
— Norādījums. [Pie Jansona—Valtera polemikas par vēsturisko materialismu.] Izgl, 12. (pēc 980. lpp.).
— *T.* Rakstniecības labā. DzV, 301.
— *T.* Runča-Ņura pasakas. II. Tulk. M. Eiche. JT, I sēj. 318. lpp.
— *T.* Sakopotāja piezīme. [R. Kļaustiņa rakstam: «Par zimbolismu latv. dzejā».] JR, XII, 121.—123. lpp.
— *Teodors.* Saulains stūrītis. Liriska biografija no Aspazijas. LpAtb, 28.
— *T.* «Saules bēdas». Andr. Kurcija dzejas. Izgl, 5. 387.—388. lpp.
— *T.* Spoži sapņi. Dzejiski tēlojumi no Aspazijas. Izgl, 1. 65.—66. lpp.
— Zurnala «Izglītības» dzejiskā nodaļa 1910. g. (10 burtnīcas.) DzV, 248.

1911.*

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

Allunan, Adolf. Einiges aus den Anfängen des Lettischen Theaters. Erinnerungen. [b. v. un g. 1911.?] *Sond.-Abdr. «Baltische Monatschrift»* 1910, *H. 1—5.*

Asars, Jānis. Kopoti raksti. IV sējums. Raksti par alkohola jautājumu un kustību. Raksti par filozofiju. Patiesība un meli rakstniecībā un dzīvē. Mūsu tautskola. Raksti par strādnieku un citiem sabiedriskiem jautājumiem. Rīgā, 1911. A. Raņķa grāmatu tirgotavas apg. 495 lpp.
Saturs: Raksti par alkohola jautājumu. Alkohols un organisms (1903. g.). Cīņa pret alkoholu pie latviešiem (1901.). «Atturības sērga» (1902.). Ko māca starptautiskie antialkohola kongresi (1902.). 9. Pretalkohola kongress Bremenē (1903.). Starptautiskais (XI) pretalkohola kongress Stokholmā (1907.). Raksti par sieviešu jautājumu un kustību. Uzbrukums sieviešu gara spējām. Sievietes darbs (1901.). Sieviešu kustība dažādās kulturas valstīs (1904.). Starptautiskais sieviešu kongress (1904.). Pēterburgas sieviešu augstāko kursu jubileja (1903.). Latviešu sieviešu peticija (1905.). Sieviešu literatura (1904.). Raksti par filozofiju. Modernā dabas filozofija (1902.). Herberts Spensers, lielākais angļu filozofs (1903.). Kanta piemiņai (1904.). — Patiesība un meli rakstniecībā un dzīvē. — Mūsu tautskola. — Raksti par strādnieku un citiem sabiedriskiem jautājumiem. Darba uzvara (1905.). Kā rodas sabiedriskie ideali (1906.). Kas ir apzinīgums? (1906.) Vācijas strādnieku partija lielo spaidu laikmetā 1878.—99. (1906.). Partijas skola Vācijā (1907.). Arodnieciskо biedrību un ģeneralstreiku jautājums vācu socialdemokratijā (1906.). Kautskis par partiju un arodnieciskо kustību (1906.). Kas ir sindikalisms? (1906.) Arodnieciskā Internacionale (1907.). Kooperativas biedrības (1907.). Socializēta fabrika Delftas pilsētā. Lauksaimnieku sabiedrošanās panākumi Dānijā (1904.). Kas ir socialisti-revolucionari (1906.). Par fabriku likumu reformu (1906.). Arodniecibu tarifu saligumi, jeb «samierinātājas kameras» Krievijā (1907.). Strādnieku kustība ārzemēs (1907.). Strādnieku arodnieciskā kustība Dānijā (1907.). Strādnieku prāva Amerikā (1907.). Amerikaņu strādnieku prāva Eidaho valstī (1907.). Amerikas kapitalistu tresti (1906.). Kapitalistu organizēšanās Krievijā (1906.). Par sindikatiem, karteļiem un trestiem. Pēc prof. J. Janšula (1904.). Krievu zemnieku kopzemes gals (1906.). Krievijas zemnieku nākotne (1907.). Krievu zemnieki un socialdemokratija (1907.). Sapnis vasaras naktī jeb: te bij, te nebij (1907.). Sīkgruntniecības ideals (1906.). Sīksaimniecības drudzis. Džusepe Garibaldijs (1907.). Kas bija vainīgs? (1906.) Politiskā dzīve Francijā no 1789.—99. g. (1906.). Valdību iespaids uz vēlēšanām (1906.). Liberalisma «atdzimšana» (1907.). Ceļā uz parlamentarismu (1906.). Anglijas liberalisms (1906.). Jauns virziens vēlēšanu svārstībā (1907.). Par miera konferenci un atbruņošanos (1907.). Francijas «Maliena» (1902.). Baznīca un valsts (1906.). Politiskas partijas Somijas seimā (1907.). Par tautas vietniecību (1905.). Pilsētu pašvaldības uzdevumi. Par nodokļu ņemšanu pilsētu pašvaldībā (1906.). Ienākumu nodoklis Krievijā (1907.). Valsts kredita un

* Tā kā polemika par Aspaziju un «Dzimtenes Vēstnesi» (līdz ar bibliografiju) tiks ietilpināta «Latviešu literaturas kritika» III sējumā, tur būs atsevišķā nodaļā sniegti arī visi 1911. gadā publicētie raksti, kas pieskaras šai polemikai. V. A.

parādu nozīme (1907.). Garīgais proletariats. Domas par tautas vadoņiem (1907.). Strādnieki un inteliģence (1906.). Divi ceļi vai divi ceļa gabali? (1906.) Domas par nacionalismu (1906.). Zinātnes brīvības dēļ (1907.). Kur sērgas nāk? (1907.) Indijas ciešanas (1907.). Par starptautisko valodu (1904.). Darba svētki (1907.). *Rec.:* [*Jānis Bērziņš-Ziemelis*] *Ziem.* — Vrd, 1, 1912. 383.—391. lpp.

Boehm, Max. Lettische Schwänke und verwandte Volksüberlieferungen aus dem Lettischen übersetzt und mit Anmerkungen versehen von Prof. — —, Oberlehrer am Gymnasium zu Gebveiler. Reval 1911. *Verlag von Franc Kluge. Hofbuchdr. Rudolfstadt.* 125+3 nenum. lpp.

[*Bračs, Augusts.*] Nost ar rakstniecību! V. Krauķa apcerējums. Rīgā, 1911. Izdevusi apgādniecība «Pret vēju». Galvenais vidutājs D. Zeltiņa kungs. Rīgā, Tērbates ielā Nr. 20, 50 lpp. *Rec.:* [*Teodors Zeiferts*] *T.* — DzV, 1910. 301., [*Andrejs Upīts*] *A. U.* — JDL, 1911. 35., [*Jānis Lapiņš*] *J-is.* — Kv, 4., *N.* — Dz, 1.

Buduls, Hermanis. Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās. Rīgā, 1911. Zirģeļa apgād. 113 lpp. *Rec.:* [*Vilis Knoriņš*] *V. Kn.* — Dz, 1911. 137., [*Jēkabs Janševskis-Janovskis*] *-J-.* — RA, 296., [*Arveds Švābe*] *A. Šv.* — Vrd, I, 1912. 360.—362. lpp.

Dārziņš, Emīls. Ceļa jūtīs. Rīgā, 1911. Izd. R. Millers. 21. lpp. *Rec.: Andrejs Upīts* — LB, 1911. 9. 10.

Dicgens, Jāzeps. Filozofijas akvizīts. Tulkojums no P. Dauges. Izdevusi komanditsabiedrība «Taurētājs». Rīgā, 1911. 104 lpp. *Rec.:* [*Jānis Bērziņš-Ziemelis*] *Ziem.* — Vrd, I, 1912. 394.—396. lpp.

Klaustiņš, Roberts. Pumpurs dzīvē un darbos. Dzīves apraksts. Rīgas Latv. b-bas Derīgu Grām. Nod. izd. 1911. 90 lpp. + 1 lpp. ģīm. Jaunības raksti Nr. 229. Saturs: 1. Pumpura jaunības laiki. 2. Pumpura pirmās gaitas skolā. 3. Pumpurs dzīves skolā. 4. Pumpurs jauno laiku krustceļā. 5. Pumpurs — latvju tautas dzejnieks. 6. Pumpurs svešumā. Eposs «Lāčplēsis». Dzejnieka mūža gals. *Rec. un polemikas: Teodors* [*Zeiferts*] — DzV, 1911. 180., *Arturs Bērziņš* — L, 160. 190., *R. Klaustiņš* — L, 187.

Pelše, Roberts. Kas ir Uguns un nakts? Kritisks apcerējums. Ar zīmējumiem. Izd. R. Leimanis, 1911. 24 lpp. Pielikumā*: H. Asars. «Uguns un nakts» vēsture — K. Freinbergs. «Uguns un nakts». — K. Zaļmežs. «Uguns un nakts» Jelgavā. Iz Jelgavas Latviešu teatra vēstures. Praktika. Skatuves uzbūve. Kronika. Izrāžu pārskats. (No 1. marta līdz 1. apr.)

Plūdoņa. [*Viļa Lejnieka.*] Latvju literaturas vēsture. Saīsināts izdevums. Divās daļās. Izdevis L. Neimans, Jelgavā. 1910.—1912. Pirmā daļa. No rakstniecības sākumiem līdz 1890-tiem gadiem. Saturs: Ievads. Visvecākie laiki. 1. Vēsturisks apskats. II. Literarisks apcerējums. A. Tautas dziesmas jeb daiņas. Kopspriedums par mūsu tautas dziesmām. B. Teikas un pasakas. C. Sakāmvārdi un parunas. D. Mīklas. E. Burami vārdi. Kopspriedums par mūsu tautas gara mantām. Vecie laiki. A. Garīgu rakstu laikmets. I Vēsturisks apskats. II Literarisks apcerējums. B. Stendera un viņa pēcnieku laikmets. I Vēsturisks apskats. II Literarisks apcerējums. Vecā Stendera pēcnieki. B. Merķeļa laikmets. I Vēsturisks apskats. II Literarisks apcerējums. Pirmie laicīgie dziesminieki — paštautieši. Kalendarniecība un avīžniecība. Jaunie laiki. A. Progresivi tautiskais laikmets. I Vēsturisks apskats. II Literarisks apcerējums. B. Konservatīvi tautiskais laikmets. I Vēsturisks apskats. II Literarisks apcerējums. Tautiskie epigoņi. 1. d. 1. puse 1910. 1.—152. lpp. *Rec.: A*[*ugusts Briedis*] — DzV, 1911. 146., *V.* — L, 1912. 203.,

* ZAFB J. Misiņa vārdā nosauktās latv. literaturas nodaļas eksemplārā. V. A.

Teodors [*Zeiferts*] — DzV, 233., [*Roberts Klaustiņš*] *R. K.* — Dru, 1409.—1410. lpp.

Rainis, Jānis. Uguns un nakts. Priekšvārds un dziesmu teksti. (Pirmizrāde 26. janv. 1911. g. L. Sk. B. Jaunā Rīgas Teatrī.) Rīgā, 1911. 15 lpp. Latviešu skatuves B-bas izd.

[*Roze, Jēkabs.*] *Līgotņu Jēkaba* Mazā latviešu literaturas vēsture. Rīgā, D. Zeltiņa apgādībā. 210 lpp. Satur s: Ievads. I Latviešu rakstniecības aizvēsture. II Vecie laiki. III Jaunie laiki. IV Visjaunākie laiki. *Rec.: Kristaps Freliņš* — LpAtb, 1911. 205., *Teodors* [*Zeiferts*] — DzV, 228.—230.

S., K. A. Niedra. «Bībele un Zinība». Sarakstījis — —. Autora apgādībā. Ģeneralkomisijā pie H. Sööte. 1911. g. 46 lpp.

[*Treilande, Minna.*] *Vērotājas* Atmiņas par Brīvzemnieku. Rīgā, 1911. Brīvzemnieka rakstu komisijas izdevumā. Mūsu mīļotai svainienei Treilanda Otilijai par neaizmirstamā brāļa pašaizliedzīgo kopšanu grūtā slimības laikā, pateicībā dāvināts no sacerētājas. 37 lpp. *Rec.: Teodors* [*Zeiferts*] — Jr, 1912. 6.

Upītis, Andrejs. «Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. Apcerējums. I. Autora apgādībā. Rīgā, 1911. 62 lpp. *Rec. un polemikas:* [*An.*] — DzV, 1911. 89., *Teodors* [*Zeiferts*] — DzV, 1912. 5., [*An.*] — JDL, 3., [*Andrejs Upītis*] *A. U.* — Vrd, I, 362. 370.—375. lpp. JDL, 230., [*Jānis Jankavs*] *J. H.* — DzV, 64. 65., [*Arvīds Švābe*] *A. Šv.* — Vrd, I, 377.—379. lpp., [*Janis Jansons-Brauns*] *J.* — JL, 14. 15.

— Latviešu jaunākās rakstniecības Vēsture. (1885.—1910.) Izdevis A. Golts. Rīgā, Suvorova ielā 5. 1911. Satur s: Ievads. — Krēslas laikmets. — Tautiska atmoda un tautisks miegs. — Pirmo laikmetu noskaņas. — Apsīšu Jēkabs. Ķaudzīšu un Apsīšu Jēkaba skola. — Doku Atis. — A. Saulietis. — E. Birznieks-Upītis. Romantika un realisms. — Pērsietis. — Rūdolfs Blaumanis. — Zeiboltu Jēkabs. — Augusts Deglavs. — Jānis Purapuķe. — Kontrasti. — Ed. Treimanis (Zvārguļu Edvards). — Ed. Veidenbaums. — Aspazija. — Jukums Paļevičs. — Naturalisma teoretiķi. — Naturalisma kalpi. — Natur. dzejnieki. — J. Jansons. — V. Dermanis. — E. Pīpiņš. — Teodors. — Zeltmatis. — Ezerietis. — M. Liepa. — Antons. — Līgotņu Jēkabs. — Plūdonis. — Andrievs Niedra un «jaunnacionalisms». — «Jaunnacionalisma» plejade. — Juris Kosa. — Tirzmaliete. — Atis Ķeniņš. — J. Kleinberģis. — Romantika un jaunromantika. — Anna Brigader. — Jānis Poruks. — Andrejs Paparde. — Jānis Asars. — Vētras priekšvakarā. — Kārlis Skalbe. — J. Akuraters. — Vēsmiņu Kārlis. — Jākabsonu Kārlis. — A. Saulietis. — J. Rainis. — Latviešu dekadenti. — Iz dekadences priekšvēstures. — Viktors Eglīts. — Dekadences koncertā. — Āķīgais klasicisms. — Fallijs. — Fauni vai klauni? — J. Jankavs. — J. Jansons. — Dr. M. Valters. — Dekadences dekadence. — *Ave sol!* 301+(3) lpp. *Rec. un polemikas:* [*Jānis Jansons-Brauns*] *J.* — Izgl, 1911. 546.—550. lpp., [*An.*] — DzV, 80.—82. 89., [*An.*] — JDL, 88. 91., *Teodors* [*Zeiferts*] — DzV, 166., *Andrejs Upītis* — JDL, 187., [*Jēkabs Roze*] *Lt.* — JT, II sēj., 76. lpp., *Teodors* [*Zeiferts*] — DzV, 1912. 5., [*Andrejs Upītis*] *A. U.* — Vrd, I, 362. 373.—374. lpp. JDL, 230., [*Jānis Jankavs*] *J. H.* — DzV, 64. 65.

— Studijas un kritikas. Otrs sējums. Rīgā, 1911. A. Golta izdevums. (Uz vāka: 1912.) 202+(2) lpp. Satur s: Par augstāko izglītību (1909.). — Mātes valodas psicholoģija (1909.). — «Skaidra sirds» latviešu rakstniecībā (1910.). — Literatura un erotika (1910.). — Talantu panikšana (1909.). — Jaunajā kursā (1911.) — «Ceļa jūtīs» (1911.). — Norauti pavedieni (1908.—1910.). *Rec.:* [*Antons Birkerts.*] *A.* — Vrd, I, 1912. 376.—377. lpp., *Teodors* [*Zeiferts*] — DzV, 5., [*Jānis Jankovs*] *J. H.* — DzV, 64. 65., [*Andrejs Upītis*] *A. U.* — Vrd, 362. 373.—374. lpp. JDL, 230.

Veidenbaums, Kārlis. Kopoti raksti. Rediģējis Ed. Treimans. (Ar autora ģīmetni uz atsevišķas lapas.) Valmierā, 1911. g. Apg. un druk. P. Skrastiņš. 48 lpp. Saturs: Priekšvārds. [Ed. Treimaņa-Zvārguļa.] — Dzejoļi. — Visādas piezīmes. *Rec.: Kārlis Krūza* — L, 1911. 279.

RAKSTI LAIKRAKSTOS UN ŽURNALOS U. C.

[*An.*] Adas Negri dzeja. Dz, 60.
[*An.*] Ādolfa Alunāna «Draudzes bazars». JDL, 269.
[*An.*] Andrejs Upīts par latviešu rakstniecību. («Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture». Andr. Upīša sarakstīta.) DzV, 80.—82.
[*An.*] Anekdotes par Ļ. Tolstoju. DzVp, 6.
[*An.*] Bernhards Šou. LpAtb, 49.
[*An.*] «Cietuma rozes». Ed. Treimaņa dzejoļi. JL, 1. 4.
[*An.*] Dažiem dzejolīšu iesūtītājiem. JDr, 28.
[*An.*] Dzejnieks Fofanovs. †. JDL, 113.
[*An.*] Dzejnieks Jānis Poruks. †. Dz, 67.
[*An.*] Dzejnieks Poruks miris. RtV, 159. 160.
[*An.*] «Dzimtenes Vēstnesis» [un A. Upīša «Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture»]. JDL, 88. 91.
[*An.*] Fr. Adamovičs. DzV, 197.
[*An.*] Francis Marie Voltērs. Prk, 1.
[*An.*] Fridrichs Špīlhagens †. JDL, 36.
[*An.*] Fridrichs Špīlhagens †. Sdz, 19.
[*An.*] Fridrichs Špīlhagens †. Dz, 21.
[*An.*] Gads pēc Ļ. Tolstoja nāves. JDL, 256. 258.
[*An.*] Georga Brandesa jubileja. LpAtb, 255.
[*An.*] J. L. Ščeglovs-Ļeontjevs †. L, 130.
[*An.*] «Izabella». [Ed. Vulfa lugas atstāstījums.] L, 196.
[*An.*] J. A. Konovalovs †. L, 98.
[*An.*] Jānis Poruks †. Atp, 4.
[*An.*] Jānis Poruks †. DzV, 132.
[*An.*] Jānis Poruks †. JDL, 133.
[*An.*] Jānis Poruks †. JLA, 48.
[*An.*] Jānis Poruks †. LA, 132. 136.
[*An.*] Jānis Poruks †. Sdz, 66.
[*An.*] Jānis Poruks miris. L, 132.
[*An.*] Jānis Poruks miris. PLV, 25.
[*An.*] Jāņa Poruka apglabāšana. CZ, 22.
[*An.*] Jāņa Poruka apglabāšana. JDL, 136. 137.
[*An.*] Jāņa Poruka apglabāšana. L, 136. 137.
[*An.*] Jāņa Poruka apglabāšana. Sdz, 68.
[*An.*] «Jaunā Dienas Lapa» [kā Andr. Upīša aizstāve]. DzV, 89.
[*An.*] J. Bankavs [un A. Švābes kritika par viņa stāstu]. JL, 23.
[*An.*] J. Ķārkliņš. Lāpa. Dzejas. Ar, 35.
[*An.*] Jonis Poruks †. Dry, 84.
[*An.*] «Judite» no Fridricha Hebeļa. L, 282.
[*An.*] Juhani Aho. [Brofelds.] Atp, 12.
[*An.*] Kādas piezīmes par Ševčenko. RA, 49.
[*An.*] Kārlis Millers [Zariņu Kārlis] †. CZ, 46.
[*An.*] Kārlis Millers (Zariņu Kārlis) †. DzV, 274.
[*An.*] Kārlis Millers (Zariņu Kārlis). LA, 138.
[*An.*] Kārlis Millers (Zariņu Kārlis). †. LpAtb, 275.
[*An.*] Kārlis Millers (Zariņu Kārlis). Viņa pēdējā gaita. CZ, 47.

[*An.*] «Kas patiesību zina un nesaka to...» [«Latvijas» neapmierinātība par J. Poruka apbedīšanas aprakstu JDL.] JDL, 139.
[*An.*] Krievu dzejnieks K. M. Fofanovs. †. [Ar ģīmetni.] Atp, 60. lpp.
[*An.*] Latviešu «draugi» [Latv. Literariskā Biedrība] par latv. literaturu 1911. gadā. JDL, 298. 302.
[*An.*] Latvju dzejnieks Jānis Poruks miris. Av, 294. lpp.
[*An.*] Latvju rakstnieki. Daiļliteraturas chrestomatija, III daļa. Sastād. Plūdons. DzV, 194.
[*An.*] Leonida Andrejeva jaunais romans [«Saša Žeguļevs»]. JDL, 283.
[*An.*] Mācītājs Zanders un viņa izdotās «Jaunās dziesmas». Dz, 69.
[*An.*] Mazs atgādinājums iz Lapas Mārtiņa dzīves. Pēc kāda skolotāja atstāstījuma. PrmK 1912. gadam, 44. lpp.
[*An.*] Millers (Zariņu Kārlis) †. Dz, 139.
[*An.*] N. N. Zlatovratskis †. JDL, 286.
[*An.*] Par Poruka pēdējiem brīžiem slimnīcā. DzV, 133.
[*An.*] Pēterburga. [Rakstnieka Konovalova pašnāvība.] Dz, 50.
[*An.*] P. J. Jakubovičs †. Dz, 35.
[*An.*] P. J. Jakubovičs-Melšins †. JDL, 63.
[*An.*] P. J. Jakubovičs-(Melšins) †. LB, 7.
[*An.*] P. J. Jakubovičs-Meļšins †. Sdz, 33.
[*An.*] Poruka piemiņas vakars, sarīkots no Latv. Izglīt. biedrības. JDL, 207.
[*An.*] Poruku Jānis. Jlg, 1912. gadam, 49.—50. lpp.
[*An.*] Poruku Jānis. †. LA, 66.
[*An.*] Raiņa lugas «Uguns un nakts» izrādes «Jaun. Teatrī». RA, 25.
[*An.*] Raiņa «Uguns un nakts». RtV, 25. 26.
[*An.*] Rakstnieks Jeleonskis [Milovskis] †. JDL, 188.
[*An.*] R. L. B. Derīgu grāmatu Nodaļas izdevumi. JT, II sēj. 475.—477. lpp.
[*An.*] Šekspirs vai Bekons? L, 43.
[*An.*] Ševčenko. RtV, 59.
[*An.*] «Spāsīgā» grāmata. [Rūdolfa Peikas izdotā «E. Avotiņa, Baltās lauku puķītes un kā izsargāties no apaugļošanās?»] JDL, 191.
[*An.*] Tolstoja atstātie raksti. JDL, 257. 259.
[*An.*] Tolstoja piemiņas dienā. DzV, 256.
[*An.*] Tolstoja raksti. [Pēcnāves izdevums.] LpAtb, 257. 258.
[*An.*] Tors Hedbergs. RA, 74.
[*An.*] Ukraiņu dziesminieks T. S. Ševčenko. JDL, 49.
[*An.*] Uzbrukums Leonidam Andrejevam. JDL, 1. 5.
[*An.*] Vācu rakstnieks Fridrichs Špīlhagens †. L, 36.
[*An.*] Valters Zemdega (Purviņš) †. L, 59.
[*An.*] V. G. Beļinskis. [Ar ģīmetni.] Atp, 60. lpp.
[*An.*] Visarions Beļinskis un viņa laikmets. LB, 36.
[*An.*] Zariņu Kārlis (Millers) †. JDL, 274.
— *as.* Pazīstamais krievu rakstnieks P. D. Boborikins... [75. dzimšanas diena.] DzV, 189.
— Zelmas Lagerlef ieņēmumi. DzV, 172.
-au- Gāju putni. J. Kārsteņa dzejas. JLAp, 32.
b. Tēvs jau atļāva. Joku luga 2 cēlienos. Tulk. K. Brīvnieks. DzV, 103.
-cis. Flobērs un sievietes. DzV, 138.
— Hanss Andersens kā cilvēks. DzV, 166.
-e- Blaumaņa vakars 10. febr. Rīg. Latv. Biedr. zālē. DzV, 34.
— Rūdolfs Šmits †. Dz, 137.
-hr. Gētes pēdējā mīlestība. L, 79.
-la. Špīlhagens kā aktieris. DzV, 160.
-liņš. Jaunības rakstu virkne. J. Misiņa apg. DzV, 11.
— Nātras un kokrozītes. Art. V. Bērziņa stāsts. DzV, 47.

-liņš. Olivers Tvists. Čarlsa Dikensa romans. Tulk. A. B. DzV, 17.
-n- [*A. Birkerts?*] Bērnu lugas. Izgl, 154.—156. lpp.
nk. Andr. Upīša «Balss un atbalss». LpAtb, 191.
— A. Saulieša «Pret ziemeļiem». LpAtb, 204.
— Jevg. Čirikova «Dabas valdnieks». LpAtb, 212.
-ns. Vecpiebalga. [Kaudzītes Matīsa godināšana 9. okt.] L, 243.
-o- Fr. Hebeļa «Judīte» izrāde. Dz, 34.
-on-. «Jaunības Teku» pirmais gads. [1910. g. satura atzinīgs kritikas vērtējums.] Izgl, 75.—78. lpp.
-ors. «Sieviete». Piezīmes pie Andr. Upīša romana. LB, 3.
rp. Tie, kas neaizmirst. Rudens dziesma no Raiņa. LB, 7.
-s. Kā Mopasans mira. DzVp, 130.
— No P. Verlēna dzīves. DzV, 226.
-sab- Firstienes Elizabetes Ļvovnas atmiņas par Turgeņevu. DzV, 58.
-t- Jāņa Poruka apglabāšana. DzV, 136.
--t- Bedrē. A. Kuprina stāsts. Tulk. Aizpurvnieks. RA, 56.
-ts. Mani ceļojuma piedzīvojumi. Ceļojuma apraksts no J. Gavronsky. II daļa. Krz, 33.
-us. Induļa teikas dramatizējuma lietā. DzV, 84.
-vs. [Nav Jankavs!] Poruka lirika. Dz, 113.
-vs. [*J. Jankavs?*] Pusceļā palicis. [Emīls Dzinējs †.] DzV, 22.
— Valters Zemdega (V. Purviņš) †. DzV, 59.
— V. Zemdegas [Valtera Purviņa] pēdējā gaita. DzV, 65.
A. [*Āronu Matīss?*] Vec.-Piebalga. [Kaudzītes Matīsa godināšana 9. okt.] DzV, 238.
[*Akuraters, Jānis*] *J. Ak.* Anatols Franss. L, 53.
— Atmiņas par Rūdolfu Blaumani. DzV, 24.—26. 33. 34.
— *J. Ak.* Ed. Cālīts. Pa saules teku. L, 35.
— *J. Ak.* Sirds un Saule. K. Skalbes dzejoļi. L, 17.
Alkions, Fr. Tirza. [Poruka piemiņas vakars.] CZ, 29.
Alnis. Kā mums vajag? [Par latv. literaturu vispārīgi un Andr. Upīša romanu «Sieviete».] LA, 56.
Alunāns, Ādolfs. Mans pēdējais vārds J. Gulbja kungam. [«Draudzes bazara» lietā.] Sdz, 128.
— *-s.* Pozeidons [Jānis Straždiņš] †. Sdz, 37.
— Vēl reiz «Draudzes bazars». [Atb. uz J. Gulbja-Buļļa kritiku.] Sdz, 121.
— Balsis iz publikas. [«Draudzes bazara» lietā kā atbilde «J. Dien. Lapai».] L, 277.
Andrejevs, Leonids. Pusgadu priekš nāves. (Tolstoja nāves dienas piemiņai.) Tulk. -hv. L, 258.
[*Asars, Hermanis*] *A.* Blaumaņa vakars 10. febr. JDL, 35.
— *A.* Beļinska piemiņai. JDL, 269.
— *A.* Ed. Veidenbauma vakars 20. febr. JDL, 42.
— Jaun. Rīg. Teatris. [Hebeļa «Judīte».] JDL, 282.
— *A.* J. Raiņa «Uguns un nakts». JDL, 14. 17. 19.
— *A.* «Pie pilsētas vārtiem». Rob. Tautmīļa-Bērziņa drama. JDL, 273.
— *A.* RLB Literaturas Fonda Blaumaņa vakars 16. zept. JDL, 214.
— *A.* «Uguns un nakts». JDL, 20.
Aspazija. Raiņa un Aspazijas jaunākie darbi. DzV, 82.
[*Ašmanis, Pauls*] *P. A.* Tolstoja «Dzīvais mironis». DzV, 236.
A-trs. Jāņa Poruka apglabāšana. Kv, 42. 43.
Austriņš, Antons. Atmiņu zīmējumi par Rūdolfu Blaumani. DzV, 130.
— *A. A.* Brīvzemnieka raksti. 1. Dzeja. L, 160.
— *A. A.* IX rakstnieku vakars. L, 25.

B. Ed. Veidenbauma vakars Uļejā. Dz, 22.
— «Jonatāna» kursistu vakars. [Stud. Zariņa refer. «Filozofiskais elements Raiņa dzejā».] Dz, 34.
— J. Poruka piemiņas vakars 8. sept. JL, 11.
— Leonida Andrejeva jaunā traģedija [«Okeans»]. LB, 33. 34.
— X rakstnieku vakars. Dz, 27.
[*Baltpurviņš, Aug.*] *Bp.* Parastais rakstnieku vakars 27. janv. (J. Kreicbergs, A. Sauliets, A. Ķeniņš.) DzV, 22.
Bankavs, J. Piezīmes pie A. Upīša kritikas par «Gaismai austot». JDL, 259.
— Pirmie asni. Salkoņa dzejoļi. LB, 28.
— Vēstule redakcijai. [Pretraksts A. Švābes kritikai par J. Bankava «Gaismai austot».] Dz, 116. 120.
B. E. Hermans Zudermans. Atp, 5.
Belorusovs. «Vecais cilvēks». Žorža de Porto-Riča drama 5 cēlienos. DzV, 41.
Beļinska vēstule Gogolim. Sdz, 64.
Bērziņš, Arturs. Agrā rasā. Annas Brigader. L, 279.
— Annas Brigader rakstu 1. sējums. Stāsti. L, 297.
— Atbilde R. Klaustiņa kungam. [Sakarā ar viņa brošuru «Pumpurs dzīvē un darbā».] L, 190.
— Jānis Poruks †. L, 133.
— Jāņa Jaunsudrabiņa dzejoļi. L, 172.
— Jaunākās dramas. (1. Pret ziemeļiem. A. Saulietis. 2. Vieglprātības augļi. K. Jākobsona. 3. Burtnieks. K. Jākobsona.) L, 154.
— Kad asinis sapņo — Kad asinis mostas. J. Vainovska dzejoļi. L, 172.
— Kalpa zēna vasara. J. Akuratera atmiņu zīmējums. L, 120.
— Latiņas dzimšanas diena. Ludv. Toma komedija 1 cēl. L, 276.
— Pumpurs dzīvē un darbā. Dzīves apraksts no R. Klaustiņa. L, 160.
— RLB. Literaturas Fonda Blaumaņa vakars 16. zept. L, 214.
— Rūdolfa Blaumaņa vakars 10. febr. L, 34.
— Runa pie J. Poruka kapa. L, 136.
— Zemes dēls. Fr. Bārdas dzejas. L, 166.
Bērziņš, Art[urs]. V[aldemārs]. Balsis iz publikas. [Pretraksts — liņš kritikai par stāstu «Nātras un kokrozītes».] DzV, 97.
Bērziņš, J[ānis-Ziemelis]. Heinrichs fon Kleists. JDLp, 285. 291.
[*Bērziņš, Pēteris, An.*] Atmiņas par Laubes Indriķi. BĶ 1912. gadam, 1.—3. lpp.
[*Bērziņš, Roberts-Tautmilis*] *R. T.* — *B.* Augusts Kocebu un latviešu teatris. L, 101.
[*Birkerts, Antons*] *tt.* Arcibaševa jaunākais stāsts. [«Neizdzieđināmo palata».] DzV, 5.
— *nn.* Gerhards Hauptmans — romanists. [«Ģeķis iekš Kristus», «Emanuels Kvints».] DzV, 5.
— *A.* Jāņa Jaunsudrabiņa dzejoļi. Izgl, 394.—395. lpp.
— Jauni ceļi latv. dramā. Atref. A. [H. Asars.] JDL, 199.
— Jauni ceļi latviešu dramā. Atref. J. B.-vs. [J. Bankavs.] Dz, 101.
— Leonids Andrejevs kā žurnalists. DzV, 32.
— *Antons.* Kaspars Biezbārdis un latviešu izglītības kustība. GGr, 111.
— *A.* Pret ziemeļiem. Dramatisks tēlojums 4 cēl. Sarakst. A. Sauliets. Izgl, 633.—634. lpp.
— Rainis. Tie, kas neaizmirst. Rudens dziesma. Izgl, 152.—154. lpp.
— *A.* Sirds un saule. K. Skalbes dzejoļi. Izgl, 306.—308. lpp.
— Tolstoja meita Aleksandra Ļvovna. DzV, 24.
— *A.* Vēja nestas lapas. Dzejoļu krājums no J. Raiņa. Izgl, 70.—75. lpp

Briedis, A[ugusts]. Noklusēta grāmata. [P l ū d o ņ a Latvju literaturas vēstures saīsinātais kurss.] DzV, 146.
Buduls, H. Par Jāņa P o r u k a pēdējām dienām. L, 134.
[Bullis, Jānis] J. G.[ulbis]. «Draudzes bazars». Zatira 3 ainās. Ād. A l u n ā n a. Sdz, 119.
— *J. Gulbis*. Vēl daži vārdi Ādolfam Alunānam [«Draudzes bazara» lietā.] Sdz, 130.
— *J. Gulbis*. Kam taisnība? Atbilde Ādolfam A l u n ā n a m. [Par viņa lugu «Draudzes bazars».] Sdz, 123.
— *J. Gulbis*. Vēstule redakcijai. [Atbilde kritiķim C a n t a b i l e.] Dz, 32.
C. A. M. S k a b i č e v s k i s. †. Dz, 1.
C. [Cālītis?] Džons Gabriels Borkmans. H. I b s e n a skatu luga. Tulk. K. Jākobsons. L, 29.
Cantabile. Asaras. No G u l b j a. Pie zemes krūtīm. J. G u l b j a [Bu[]a] skices. Dz, 14.
— Literariskas piezīmes. 1. «Dzirciemnieku» divdesmit divi sējumi. Dz, 71.
— Rūd. B l a u m a ņ a kopotie raksti. Pirmais un otrais sējums. Dz, 29.
Čirikovs, E. Mana autobiografija. Tulk. H. V. [Hermanis Vintiņš?] L, 36.
Čižs, prof. Par Ļ. N. T o l s t o j a nozīmi. Atreferējums. DzV, 291.
D. «Dzīvais mironis». [Ļ. T o l s t o j a luga.] Dažas piezīmes. Dz. 113.
— Pigmeju cīņa. [Memuaru rakstītāji par ievēroj. latv. rakstniekiem.] Dz, 141.
D. [Reinis Laiviņš?] — Latvieši un leiši ārzemju literaturā. 10. [Francis K i l p e *«Rote Tage»*.] L, 148.
D., A. (sieviete). S t e n d a l s — Henrijs Beils. L, 136.
Dāle, Pauls. Fridrichs Š l ē g e l s kā romantisma filozofs. L, 202.
Deglavs, Augusts. Rīga. Kulturvēsturisku romanu triloģija no — —. Patrioti. Pirmā daļa. JDL, 148.—244. Rec.: *[Andrejs Upīts] A. U.* — Vrd, 1. 1912. 405.—407. lpp.
Dementjevs, V. S. Šā laika beletristikas noziegums. Tulk. Ed. R u d z ī t s. LA, 74.—76.
Drolles Emma. Vēl kāds vārds no sievietes par sievieti. [Par A. U p ī š a romanu «Sieviete».] JDL, 8. 11.
[Druva, Jūlijs] -rū-. Visarions, Grigorjevičs B e [i n s k i s. (1811.—1911.) Sdz, 61.—63.
[Ducmanis, Kārlis] K. D. Kā Elza kļuva tik stipra? [A. U p ī š a romanā «Sieviete».] JDL, 172. 178. 184. 190.
Dulbe, Al., brāļu Kaudzīšu pilnvarā. Paskaidrojums «Mērnieku laiku» dramatizēšanas lietā. RA, 207.
— *-be*. Dižlatvieši. Dziesmu romans no F a l l i j a. LA, 132.
— *-be*. «Morale», Ludv. T o m a komedija. LA, 61.
— *-be*. «Pūpoļi». Veltījums jaunībai uz lieldienām. Sakop. K. Bormans LA, 39.
Dž. V. G. B e [i n s k i s. Kv, 37. 40. 42.
E. Rakstnieku vakars 10. martā. [T. Z e i f e r t a referats par R a i ņ a «Uguns un nakts».] JDL, 61.
E. Rumaņu literatura. L, 187.
Ed. R a i ņ a vakars Cirīkē 14. (1.) maijā. JDL, 102.
Eglīts, Viktors. Ievads grām.: Viktors Eglīts «Kopoti raksti». Otrais krājums. Vērtības pārvērtējot. Rīgā, 1911. *Rec.: Ita* — L, 1911. 289., *[J. Roze] Līgotņu Jēkabs* — DzV, 226., *V. Dambergs* — Dru, 1912. 253.—254. lpp., *[Antons Birkerts] A.* — Vrd, 1, 1912. 294.—295. lpp.
— Jāņa P o r u k a piemiņai. L, 137.
— R a i ņ a «Uguns un nakts» sakarā ar mūsu teatru likteni. DzV, 56.
— Tagadnes un mūžības jautājumi dzejā un valodā. DzV, 74. 75. 84. 85.
Ezeriņš, J.[ānis.] Skolot. Lazdonā. Balsis iz publikas. [Paziņojums, ka «Mi-

lestības un ziedoņa kalendarī» uz 1912. g. iespiestais dzejolis «Zem zvaigznēm» nav viņa sacerējums.] L, 225.

F., B. Somu rakstnieki. DzV, 142.

Feders, G., Cēsu latv. dr. māc. Pie dzejnieka J. Poruka zārka. RA, 142.

Forsts. Jaun-Gulbene. [Poruka vakars 7. aug.] DzV, 182.

[*Freinbergs, Kārlis*] *K. F.* Ed. Veidenbauma vakars 20. febr. DzV, 44.

Freliņš, Kristaps. Mazā latviešu literaturas vēsture. Sarakst. Līgotņu Jēkabs. LpAtb, 205.

— Mūsu skolas literatura. GGr, 111.

Gailīte, Angelika. Atmiņas no Andreja Pumpura pēdējiem dzīves gadiem L, 208.

— Bernhards Kellermanis un viņa jaunākais romans. [«Jūra».] L, 64.

— Brīvas sievietes tipi literaturā. (Vlad. Reimonta «Komediante», «Rūgšana». Blasko Ibanjesa «Apelsinu dārzos».) L, 220.

— Grafs Aļeksejs N. Tolstojs un tagadējais stāvoklis krievu literaturā. L, 291.

— Tolstoja dzīves atspoguļojums viņa vēstulēs. (1848.—1910.) L, 11.

Gailīts, Augusts. Vēl reiz par igauņu jaunāko literaturu. DzV, 248.

Grāmatu apgādniecība «Zalktis». Jāņa Poruka piemiņai. [Poruka premijas nodibināšana.] L, 135.

[*Grīns, Jānis.*] *Zieds.* Aija. J. Jaunsudrabiņa stāsts. JLAp, 29.

— *Zieds.* Gaismai austot. J. Bankava stāsti. I. JLAp, 82.

— *Zieds.* Jāņa Jaunsudrabiņa: «Ansis Auns». «Jēkabs Gudrais un viņa nelaime». JLAp, 97.

— *Zieds.* Kad asinis sapņo — Kad asinis mostas. J. Vainovska dzejoļi. JLAp, 20.

— *Zieds.* Kalpa zēna vasara. J. Akuratera. JLAp, 57.

— *Zieds.* Sirds un saule. K. Skalbes dzejoļi. JLAp, 15.

— Zariņu Kārlis (Millers) miris. L, 274.

— *Zieds.* Zemes dēls. Fr. Bārdas dzejas. JLAp, 67.

— *Zieds.* Zirnekļa tīklā. K. Strāla dzejoļi. JLAp, 25.

Gross, Erv[ins.] Latviešu rakstniecība 1911. g. LA, 142. 143.

Gruzna Pāvils (Pe-Ge.) Atklāta vēstule. [Atvainošanās pret brāļiem Kaudzīšiem «Mērnieku laiku» dramatizējuma lietā.] JDL, 183. L, 184.

— «Mērnieku laiku» lietā. [Izlīguma noteikumi ar brāļiem Kaudzīšiem.] JDL, 208. DzV, 209. 210.

[*Ģersons, Ādolfs.*] *Ģ.* Universalā biblioteka. A. Gulbja apg. Nr. 1.—7. JT, II sēj. 395.—397. lpp.

— *Ģ.* Vecais pilskungs. A. Deglava. 2. Rozes un ērkšķi. Līgotņu Jēkaba dzejoļi. JT, II sēj. 157. lpp.

Ita. Kritika vai gara nabadzība? [Andr. Upīša kritika par V. Eglīša «Vērtības pārvērtējot».] L, 289.

J. [*Jānis Lapiņš?*] Lasītāji un rakstnieki modernisti. Kv, 80.

Jākobsons, K[ārlis] (*R. Skarga*) Atbilde A. U.[pīša] kgm dramas «Burtnieks» lietā. JDl, 271.

— Atmiņas par J. Poruku. RA, 172. 178.

[*Jankavs, Jānis*] *J. H.* Balss un atbalss. Drama 4 cēl. no Andr. Upīša. DzV, 291.

— *J. H.* Ešils un klasiskā ideoloģija. DzV, 179. 182.

— *J. H.* Mazgruntniecība un viņas literariskie tiesneši. DzV, 68.—72.

— *J. H.* Par intuiciju zinātnē un dzejā. DzV, 102.

— *J. H.* Par Raiņa dzejas stilu. DzV, 103.

[*Jansons-Brauns, Janis*] *J.* Andreja Upīša «Latviešu Jaunākās Rakstniecības Vēsture». Izgl, 546.—550. lpp.

— *J. J.* Biografija. [Gija de Mopasana.] Grām.: Gija Mopasana raksti.

1. No franču valodas tulkojuse A. Janson. Ar īsu autora raksturojumu no J. J. Rīgā, [1911.] «Dzirciemnieku» izd. [Ar autora — Mopasana ģīm. uz vāka.]

[*Jansons-Brauns, J.*] *J.* Jaunā Raža. XII, Izgl, 3.

— Literariskas piezīmes. LB, 33. 43.

— *Jansons, Ļ.* Tolstojs. Dzīves un darba raksturojums. Izgl, 33.—40. 110.—122. 184.—192. 248.—254. 331.—336. lpp.

— *br.* Par mūsu tuvākiem uzdevumiem. Cņ, 114.

— *br.* Pēc pieciem gadiem. Cņ, 111.

[*Janševskis-Janovskis. Jēk.*] *-J-* Annas Brigader rakstu pirmais sējums. RA, 298.

— *-J-.* Brīvzemnieka raksti. 1. Dzejas. RA, 154.

— *-J-.* Fr. Bārdas «Zemes dēls». Dzejas. RA, 296.

— *-J-.* Īsas piezīmes par Poruka liriku. RA, 134. 135. 138.

— *-J-.* Jānis Poruks miris. RA, 132.

— *-J-.* Jāņa Poruka apglabāšana. RA, 136. 137.

— *-J-.* Kārlis Millers (Zariņu K.) miris. RA, 274.

— *-J-.* Mani draugi. J. Jaunsudrabiņa stāsti. RA, 298.

— Poruka Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās. Sarakst. H. Buduls. RA, 296.

— *-J-.* Rūdolfa Blaumaņa kopotie raksti. Trešais sēj. RA, 296.

— *-J-.* Poruka Jāņa pēdējā pavadīšana. RA, 136. 137.

[*Jaunzems, Jānis-Apsīšu Jēk.*] *V.* Brīvzemnieka raksti. 1. Dzeja. EvG, 33.

— *V.* Jānis Poruks †. EvG, 26.

— *V.* Kārlis Millers [Zariņu K.] †. EvG, 50.

J., J. R. Džons Golsvorti. DzV, 143.

— Maksa Daudenteja «Kādas ķeizarienes rotaļas». DzV, 142.

— Modernā poļu drama. DzV, 155.

— Vilh. Holzhamera «mūža darbs». [Romans «Noklīdušais» (*Der Entgleiste*).] DzV, 150.

J. L. K. J. Poruka piemiņas godināšana Tirzā. RA, 171.

Jp. Fr. Brīvzemnieka raksti. Ievērojamu vīru dzīves apraksti: I. un II. Jr, 2.

J., V. Jāņa Poruka apglabāšana. Dz, 69.

— «Jaunās Ražas» likvidēšana. Dz, 128.

K. Pērsieša [Zemīša 10 gadu nāves] piemiņas dienā. L, 60.

Kāds dalībnieks. Vecpiebalga. [Kaudzītes Matīsa godināšana.] RA, 258.

Kāds Poruka ceļa biedris. Dzejnieka Poruka pirmais ceļojums uz Rīgu. RA, 31.

— Kā cēlušies daži Poruka dzejoļi. RA, 160.

[*Kalniņš, J.*] *J. Vientulis.* J. Poruka piemiņai. CZ, 23.

[*Kalniņš, Juris.*] *Prātkopis.* Tautības centienu dēļ. Kulturvēsturisks nostāsts. [Autobiografisks atmiņu tēlojums par 70.—80. gadu notikumiem Vietalvas draudzē — Vietalvā, Odzienā un Sausnējā.] DzVp, 258.—286. *Rec.:* [*Andrejs Upīts*] *A. U.* — Vrd, I, 1912. 403.—405. lpp.

[*Kārkliņš, Ernests*] *Zeltmatis.* Mūsu dramatiskā rakstniecība. (1910./11. g. sezona.) L, 142. 145.

Kārkliņš J.[*ānis.*] Darba ļaužu jautājums Vakareiropas dramatiskā literaturā. Dz, 210.

[*Kaudzīts, R.*] *R. Vidzemnieks.* Atbilde K. Strautiņa kungam. [Sakarā ar R. Bērziņa tulkoto «Kā būs man tevi saņemt».] RA, 85.

— *R. Vidzemnieks.* Dažas piezīmes pie: «Materiali Kurzemes lutera draudžu jaunajai dziesmu grāmatai». RA, 69.

— *R. Vidzemnieks.* «Jaunās dziesmas». RA, 111.

[*Kaudzītis, R.*] *R. Vidzemnieks.* «Jaunās dziesmas». [Atbilde J. Zanderam.] RA, 161.
— *R. Vidzemnieks.* K. Strautiņa kgs... [Par Rob. Bērziņa garīgo dziesmu tulkojumu.] RA, 137.
Kaudzīši [*Reinis un Matīss.*] Paskaidrojums «Mērnieku laiku» dramatizēšanas dēļ. RA, 171.
Kl., A. V. G. Beļinskis. (1811.—1911.) L, 123.
Klaustiņš [*Roberts*]. Atbilde Artura Bērziņa kgm, attiecoties uz viņa recenziju par grāmatiņu «Pumpurs dzīvē un darbā». L, 187.
— Atsevišķie izdevumi beletristikā un dažas citas grāmatas. L, 142.
— *Klaustiņš.* Ko lai īsti sakām par zimbolu, zimbolistiem un zimbolismu. L, 148.
— Ko mācāmies no 17. g. s. garīgās dzejas likteņiem. DzV, 188.
— Ko mūsu kritika zin par zimbolismu teikt. L, 94.
Kļaviņš, J., skolotājs. Sniega karaliene. N. V. Čechova 4 cēl. bērnu luga, Tulk. Ed. Ramats. L, 301.
[*Kleinberģis, J.*]. *J. K.* «Dzīvais mironis». [Tolstoja drama.] Pēc K. Arabašina. MD, 1.
Kn., A. Osipa Dimova «Klausies Izrael!». LpAtb, 24.
Knoriņš, V.[*ilis.*] Fr. Bārda. Zemesdēls. Dzejas. JL, 7. 8.
— *V. Kn.* Gaismai austot. J. Bankava stāsti. Dz, 119.
— *V. Kn.* Lāpa. J. Kārkliņa dzejas. Dz, 149.
— *V. Kn.* Plūdoņa Fantazija par puķēm. Dz, 143.
— Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās. Sarakst. H. Buduls. Dz, 137.
— *V. Kn.* «Pret ziemeļiem». Dramatisks tēlojums 4 cēl. Sarakst. A. Sauliets. LB, 53.
Kohans, P., privatdoc. Galvenie virzieni Vakareiropas literaturā XIX g. s. Izgl, 532.—538. lpp.
— Galvenie virzieni Vakareiropas literaturā 19. gadu simt. Atref. Š. [A. Švābe.] LB, 38.
— Par Andrejeva un Kuprina nozīmi krievu literaturā. [Atref. Švābe.] LB, 41.
K., P. Sirds un Saule. K. Skalbes dzejoļi. Dz, 14.
K., R. Dziesmas latviešu tautai. Pirmais simts. Sakopojis Stuģu Emils. DzV, 255.
Kr. Raiņa «Uguns un nakts» uz Rīgas Jaunā Teatra skatuves. LpAtb, 26.
Kraujiņš, Kārlis. Par Rūdolfu Blaumani. Atmiņu memuari. Lp, 11.—13.
Kreicberģis, Jānis. Atmiņas par Bjernsonu. DzV, 35. 37. 38.
Kr., J. [*Smits-Kārstenis?*] Cietuma rozes. Dzejoļi no Ed. Treimaņa. JLAp, 83.
— Jāņa Jaunsudrabiņa dzejoļi. JLAp, 95.
— Pavasara ūdeņi. I. S. Turgeņeva stāsts. Tulk. K. Skalbe. JLAp, 93.
— Plostnieks un viņa līgava. Sarakst. Paegļu Mārtiņš. JLAp, 86.
— Vecais pilskungs. Aug. Deglava. JLAp, 95.
Krūza, Kārlis. Antons. Ziedoņa balsis. Dzejas. L, 154.
— *Ave sol!* Esi sveicināta saule! Dzeja no Raiņa. L, 255.
— X rakstnieku vakars 3. martā. L, 52.
— Jānis Kārstenis. Gāju putni. Dzejas. L, 184.
— Jauna Raža. XII. Oriģinalražojumi. Teodora sakopojumā. L, 23.
— Jaunā Rīgas Teatra 1. liter. vakars. [A. Birkerts «Jauni ceļi latv. dramā».] L, 198.
— Kārļa Veidenbauma kopoti raksti. Rediģ. Ed. Treimans. L, 279.
— Poruka piemiņas vakars, sarīkots no Latv. Izglīt. biedrības. L, 208.
— Straumē. Rob. Eidemans. L, 41.

— Vēja nestas lapas. J. Raiņa dzeja. L, 291.
Kundziņš, K., Smiltenes māc. Izvadīšanas runa K. Millerам (Zariņu Kārlim). Sacīta 3. dec. Cēsu baznīcā. RA, 291.
L. Antonijs Fogaccaro †. DzV, 44.
— Fridrichs Špīlhagens †. DzV, 36.
— Jakubovičs (Melšins) †. DzV, 64.
— Pozeidons (Jānis Strazdiņš) †. DzV, 57.
— Vācu liriķis Mārtiņš Greifs †. DzV, 65.
L. [*Lapiņš, Jānis?*] Jānis Poruks ir miris. Kv, 40.
[*Laiviņš, Augusts*] *A. L.* [arī] *L., A.* Aija. J. Jaunsudrabiņa stāsts. LpAtb, 63.
— *A. L.* Ed. Cālīts. Pa saules teku. LpAtb, 94.
— *A. L.* Celmi un ataugas. Ed. Cālīša stāsti un skices. LpAtb, 201.
— *A. L.* Graudi. I un II. Bērnu un jaunības oriģinalliteratura. Sakopojis J. Kārkliņš. LpAtb, 207.
— *A. L.* Jāņa Jaunsudrabiņa «Kolorēti zīmējumi». LpAtb, 34.
— *A. L.* J. Bankava stāsti: «Gaismai austot». LpAtb, 226.
— *A. L.* Kalpa zēna vasara. J. Akuratera. LpAtb, 109.
— *L. A.* — Rūdolfa Blaumaņa kopotie raksti. I, II. LpAtb, 66.
— *A. L.* «Sirds un saule». K. Skalbes dzejoļi. LpAtb, 58.
— *A. L.* V. Vhitmaņa Brīvā teka. Atst. Jk. Mākonis. [Jēkabs Kalniņš.] LpAtb, 233.
Lanson, G. Metode literaturas vēsturē. *La Méthode de l'histoire litteraire.* Tulk. K. Str. L, 267. 263. 285. 288. 298.—300.
[*Lapiņš, Jānis.*] *J-is.* Nost ar rakstniecību! V. Kraukļa [A. Brača] apcerējums. Kv, 4.
— *J. L.* Tolstoja izstāde Maskavā. JDL, 245.
— *J. L.* Visarions Grigorjevičs Beļinskis. (100 g. dzimšanas dienas gadījumā.) JDL, 120. 125. 131.
Lautenbachs, J. Par Fr. Mālberģi. Daži literarvēsturiski materiali. RA, 69.
L. E. Tolstoja izstāde Maskavā. DzV, 246.
Lehbert, H. Moraliskā krize Tolstoja dzīvē. L, 238. 240.
Lejas-Krūmiņš, [*Teodors*]. Ādolfs Vildebrants †. DzV, 134.
— Jaunākā dāņu rakstniecība. DzV, 162. 164. 166. 168.
— *L-Kr.* Jozefs Viktors Vidmans †. DzV, 289.
— *L.-Kr.* Maksa Halbes «Ditricha Stobensa darbs». DzV, 196.
— Zudermaņa «Indiešu lilija». DzV, 135.
Lit. Fridrichs Krūms †. DzV, 126.
«*Literärische Echo*». Igauņu jaunākā literatura. DzV, 245.
Ļvovs-Rogačevskijs, K. Par dekadentisko zimbolismu krievu jaunākā literaturā. DzV, 17.
Madernieks, Jūlijs, [*Gruzna, Pāvils*] *Pe-Ge un* [*Asars, Hermanis*] *H. A.* «Uguns un nakts» Jaunā Rīgas Teatrī. Izgl, 216.—225. lpp.
[*Melnalksnis, Aug.*] *Melnais Alksnis.* Balsis iz publikas [Par nepiedienīgo korekturas kļūdu, ieviesušos apakštitulī «1909./10. g.» stāstā kronikā «Murdā».] JDL, 113.
[*Milbergs, Gotfr.*] *Skuju Frīdis.* Balsis iz publikas. [Par Ed. Ramatu muziķi un Ed. Ramatu-Lejgalieti dzejnieku.] JDL, 278.
(*Motzfeldt, Ernst.*) Henriks Ibsens par saviem «Zīmboliem» un par savu darba metodi. L, 88.
M., K. Rūdolfa Blaumaņa kopoti raksti. Otrais sējums. Humoristiskā un satiriskā dzeja. L, 43.
N. Nost ar rakstniecību! V. Kraukļa [A. Brača] apcerējums. Dz, 1.
Nn. «Tīrā» un sabiedriskā māksla. Dažas piezīmes garāmejot. Dz, 80.

Ovsjaņiko-Kuļikovskijs, prof. Lirika kā sevišķs radīšanas veids. Tulk. A. B[ērziņš]. L, 125. 131. 134. 157. 163. 166.

[*Ozoliņš, J., Jaunpiebalgas dr. mācītājs.*] *J. O.* Atmiņas par Poruku Jāni. RA, 148.

P. Piezīme par jaunām dziesmām. [Burtnieka pulciņa izdevums.] RA, 128.

Paegle, Leons. Mīlestības stāsti. Pasaules rakstniecības druvā savācis Lejas-Krūmiņš. L, 159.

— Pirmdiena. Jāņa Grīna dzejoļi. L, 291.

[*Pelše, Roberts.*] *P. R.* J. Gulbis. Asaras. Dzejas. LB, 30.

— *P. Rts.* Kas ir «Uguns un nakts». LB, 1. 2.

— Kurp trauc Aspazijas varones? Izgl, 603.—612. lpp. [Nenobeigts, jo Izgl cariskā administracija slēdza.]

P. Roberts. Nelaika tvaikos. Piezīmes par A. Upīša dramu «Balss un atbalss». JL, 15.—17.

— *P. R.* Vēja nestas lapas. Dzejoļa krājums no J. Raiņa. LB, 5.

Pr. Vakar-Eiropas rakstniecība. (Īss atstāsts.) DzV, 2.

Proprium [*Vilis Knoriņš*]. «Graudi», I un II. Bērnu un jaunības oriģinalliteratura. Sakopojis J. Kārkliņš. Dz, 57.

— Tie, kas neaizmirst. Rudens dziesma no Raiņa. Dz, 26.

— Vēja nestas lapas. Dzejoļu krājums no J. Raiņa. Dz, 5.

Purvakārlis. Dzelzava. [Aizmirstais Doku Ata kaps.] DzV, 104.

P., Zenta. Judass. Tora Hedberga novele. Tulk. R. Kroders. Kv, 45.

R. R. L. B. Literaturas Fonda Blaumaņa vakars 16. zept. RA, 214.

R. A. J. Akuratera «Ķēniņa meita». Dz, 43.

[*Ramats Eduards*] *Ed. Lejgalietis.* Balsis iz publikas. [Atbilde Ed. Ramatam.] JDL, 297.

Ramats, Ed.-Lejgalietis, skolotājs Mīlgrāvī. Balsis iz publikas. [Paziņojums, ka «Rotā», «Atpūtā», «Prec. Vēstnesī» un kalend. «Blāzma» iespiestie dzejoļi ar parakstu Ed. Ramats nav viņa sacerējumi.] JL, 37. JDL, 278.

— *Ed. Lg.* Lāpa. J. Kārkliņa dzejas. JDL, 291.

Ramats, Ed., skolotājs un RĶM skolas audzēknis. Balsis iz publikas. [Norobežošanās no Ed. Ramata-Lejgalieša.] JDL, 294.

— Balsis iz publikas. [Par Ed. Lejgalieša-Ramata līdzstrādību «Rīg. Avīzē».] JDL, 302.

R., B. Tērbatā 31. martā 1911. g. Viesos pie Poruka. LpAtb, 87.

Rīgas Latv. Biedr. Literaturas Fonds. Poruka premija. L, 142. DzV, 143.

R., J. Andersena pasaciņas. IV un V krājums. Der. grām. Nod. izd. Av, 282. lpp.

Rodičevs. A. J. Hercens, viņa dzīve un darbi. Atref. A. [H. Asars.] JDL, 263. 265. 267.

[*Roze, Jēkabs.*] *Lt.* Beļinska piemiņas dienai. DzV, 122.

— *Līgotņu Jēkabs.* Blaumanis savos smieklos un asarās [Blaumaņa kopotie raksti, II. Humors un zatira dzejā.] DzV, 46.

— *Lt.* Brīvzemnieka raksti. I. Dzeja. JT, 319. lpp.

— *Lt.* Felikss Dans †. DzV, 295.

— *Līgotņu Jēkabs.* Jānis Poruks. JT, II, 50.—55. lpp.

— *Līgotņu Jēkabs.* Jānis Poruks. LnLK 1912. gadam, 23.—26. lpp.

— *Līgotņu Jēkabs.* Jānis Poruks dzīvē un dzejā. DzV, 133.—135.

— *Lt.* Jānis Poruks. [Sakarā ar viņa slimību.] DzV, 89.

— *Līgotņu Jēkabs.* Jauni stāsti latv. literaturā. DzV, 64.

— *Lt.* Kalpa zēna vasara. J. Akuratera atmiņas zīmējums. DzV, 129.

— *Lt.* Karš ap Ļ. Tolstoja lugas fragmentu: «Dzīvais mironis». DzV, 228.

— *Līgotņu Jēkabs.* Kas jauns mūsu stāstu rakstniecībā. [Oriģinali. 1. Aug. Deglava «Vecais pilskungs». 2. Sudrabu Edžus «Enģelīšu

skola». 3. Ed. Cālītis «Celmi un ataugas». 4. Plūdons «Fantazija par puķēm». 5. V. Eglīša «Vērtības pārvērtējot».] DzV, 226.
— *Līgotņu Jēk.* Kas jauns mūsu stāstu rakstn. II. Tulkojumi. (1. Karina Michaelis «Bīstamais vecums». 2. Hauklanda «Baltās naktis». 3. Bernh. Kellermaņa «Jūra». 4. Maurus Jokai «Zilacīte».) DzV, 238.
[*Roze, J.*] *Lt.* Krievu rakstnieki, mākslinieki un dzimtbūš. atcelšana. DzV, 41.
— *Lt.* Krievu rūpju un nabadzības dzejnieks Iv. Ņikitins. († 16. okt. 1861.) DzV, 238.
— *Lt.* Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture no Andr. Upīša. JT, II, 76. lpp.
— *Līgotņu Jēkabs.* Latviešu visjaunākā dai|rakstniecība. JT, I, 174.—176. lpp.
— *Līgotņu Jēkabs.* Materiali Jāņa Poruka biografijai. DzV, 279.
— *Lt.* Nātras un kokrozītes. Stāsts no Art. V. Bērziņa. Izgl, 233. lpp.
— *Līgotņu Jēkabs.* «Pirmdiena». J. Grīna dzejas. «Lāpa». J. Kārkliņa dzejas. DzV, 291.
— *Līgotņu Jēkabs.* Raiņa «Uguns un nakts» uz latviešu skatuves. DzV, 11.
— *Līgotņu Jēkabs.* RLB Literaturas Fonda Blaumaņa vakars 16. zept. DzV, 214.
— *Līgotņu Jēkabs.* Tarass Ševčenko. JT, II, 90.—97. lpp.
— *Līgotņu Jēkabs.* Triju paaudžu dzejnieki. [1. Brīvzemnieka raksti. 1. Dzejas. 2. Ed. Treimaņa «Cietuma rozes». 3. Fr. Bārdas «Zemes dēls».] DzV, 208.
— *Lt.* Vilhelms Jensens †. DzV, 262.
— *Līgotņu Jēkabs.* Ziedi mūsu lirikas dārzā ... (Apskats par mūsu visjaunāko liriku.) DzV, 35. 36.
— *Lt.* N. Zlatovratskis †. DzV, 290.
Rūdolfa Blaumaņa kopoto rakstu sakārtotāji. Balsis iz publikas. [Par svītrojumiem.] LpAtb, 68.
[*Rudzīts, Ed.*] *Zm.* A. N. Ostrovskis. RA, 127.
— *R.* «Mednieku laiki». Pēc nostāstiem uzrakstījis Upītes Juris. RA, 138.
— *Zm.* Nikolajs Aleksandrovičs Dobroļubovs. RA, 273.
— *Zm.* Rīgas Latv. teatris. J. Akuratera «Ķēniņa meita». LA, 48.
— *Zm.* Tarass Grigorjevičs Ševčenko. RA, 47. LA, 23. 24.
— *Zm.* Visarions Grigorjevičs Beļinskis. RA, 138.
Ruļka. Latgales laicīgā literatura. DzV, 231.
«Ruskoje Slovo». Ļ. N. Tolstoja znots Bauskā? [Sakarā ar Jēkaba Zelena (Zīliņa?) sūdzībām pie Jelgavas apgabaltiesas prokurora.] JDL, 244. 248. (N.)
Sanders, J.[*anis*] «Jauno dziesmu lietā». L, 157.
— Par dzejisko un muzikalisko akcentu. [Polemika ar Nik. Alunānu.] RA, 214. 215.
— Par Jaunajām Dziesmām. [Atbilde uz J. Bebra recenziju.] LpAtb, 94.
— Par Jaunajām Dziesmām. [Atbilde R. Kaudzītem.] RA, 131. 174.
Skalbe, K[*ārlis.*] Jānis Poruks. GGr, 111.
St. Raiņa vakars, sarīkots no Jonatana muz. un dzied. biedrības. JDL, 70.
— Rakstnieka Poruka politiskie uzskati. RA, 291.
Stakalders, J. Jānis Poruks †. CZ, 22.
Strautiņš, K. Atbilde R. Vidzemnieka kgm. [R. Kaudzītem] Kurzemes dziesmu grāmatu lietā. RA, 103.
— Vēl kāds vārds par «materialiem jaunizdodamai dziesmu grāmatai». [Polemika ar R. Kaudzīti.] RA, 74.
Str., K. Priekšvārds G. Lansona «Metode literaturas vēsturē». L, 267.
Students. Visjaunākās modes plaisa starp «vecajiem un jaunajiem». [Piezīmes pie A. Upīša «Balss un atbalss» pirmizrādes.] JDL, 193. 196.

[*Stukmanis, K., A.*] *Kārlis, Augusts.* Piezīmes pie polemikas par «Jaunām dziesmām». RA, 188.
[*Sudrabu Edžus — Ed. Zilbers.*] Antons Čechovs. Grām.: A. Čechova raksti. Tulkojis Sudrabu Edžus. I, Rīgā. [1911.] «Dzirciemnieku» izdevums. Nr. 9.
S., V. Adnis. Stāsts no T. B. Ellis. EvG, 4.
Šloss. «Galvenie virzieni etikā». [Negativa recenzija par V. Olava-Plutes grāmatu.] Izgl, 21.—32. lpp.
[*Šmits-Kārstenis, J.*] *K. J.* Art. V. Bērziņš. Nātres un kokrozītes. Stāsts. JLAp, 33.
— *J. K.* Ed. Cālīša stāsti. Kinkinas plūdi. Delibaras posts. JLAp, 29.
— *J. K.* Melnā Alkšņa «Murdā». Stāsts. JLAp, 21.
— *J. K.* «Pa šauru teku». Tulkojums no Tirzmalietes. JLAp, 50.
— *J. K.* Rūdolfa Blaumaņa kopotie raksti. Otrais sējums. JLAp, 72.
— *J. K.* Saules bēdas. Andr. Kurcija dzejoļi. JLAp, 25.
— *K. L.* Valda Lesiņa «Slimā dvēsele». JLAp, 53.
Š-ns. V. Zemdega [Purviņa] apglabāšana. JDL, 65.
[*Šteins, Aleksandrs*] *A. St.* Heinrichs f. Kleists. MD, 4. 5.
— *A. St.* Sieviete «bīstamā vecumā». [Karinas Michaelis «Bīstamais vecums».] Lasītāja piezīmes. Sdz, 73.—77.
— *A. St.* Vladimirs Koroļenko. Sdz, 10. 11.
Švābe, A.[*rveds.*] Augsti godātam J. Bankava kungam. [Atbilde uz viņa pretrakstu par «Gaismai austot» kritiku.] Dz, 120.
— «Gaismai austot». J. Bankava stāsti. JL, 18. 19.
T., E. Valters Purviņš (Zemdega). †. JDL, 59.
Teneromo, J. Kā L. N. Tolstojs uzrakstīja «Tumsības varu». RtV, 41. 42. L, 32.
[*Treilande, Minna.*] Vērotāja. Atmiņas par Brīvzemnieku. RA, 241. 248.
[*Upīts, Andrejs.*] *A. U.* Aija. J. Jaunsudrabiņa stāsts. Izgl, 305.—306. lpp.
— Atsaukums. (Sakarā ar N. rakstu «Latvijā» Nr. 138.) L, 143.
— *A. U.* «Baku un koleras» rakstniecība. [Vikt. Eglīša «Vērtības pārvērtējot».] Literariskas ekskursijas. 18. JDL, 285.
— Balsis iz publikas. [Sakarā ar recenziju par Gogoļa «Revidents» izrādi un tulkojuma valodu.] JDL, 251.
— *A. U.* Bareljefi. V. Dambergs. Autora apgādāti dzejoļi. 64 lpp. Literariskas ekskursijas. JDL, 3.
— Briesmās un skaistumā. (Īsas piezīmes pie Aspazijas rakstu otrā izdevuma.) Izgl, 83.—86. lpp.
— «Ceļa jūtīs». No Emīla Dārziņa. LB, 9. 10.
— *A. U.* Celmi un ataugas. (1. «Celmi un ataugas». Ed Cālīša stāsti. 2. «Gaismai austot». J. Bankava stāsti.) Literariskas ekskursijas, 17. JDL, 255.
— *A. U. Die vor den Toren.* [Tie, kas aiz vārtiem.] *Roman von Clara Viebig. Egon Fleiscel und CO, Berlin.* 1910. Literariskas ekskursijas, II, JDL, 114.
— Fr. Nīcšes «Tā runāja Zaratustra», Plūdoņa tulkojumā. Izgl, 7. 550. lpp.
— A. U. Hauzera Pasaules literaturas vēsture. Literariskas ekskursijas, 17. (?) JDL, 275.
— «Ideālā sajūsmība» jeb rublis un dvēsele. [Par RLB ZK priekšn. J. Kalniņu-Prātkopi un viņa runām vasaras sapulcē.] LB, 45.
— Jaunā Raža. 12. Oriģinalražojumi Teodora sakopojumā, 208 lpp. 1910. Literariskas ekskursijas, 5. JDL, 47.
— *A. U.* Jaunajā kursā. Literariskas ekskursijas, 13. JDL, 160.

— *A. U.* Ķalpa zēna vasara. J. Akuratera atmiņu zīmējums. «Dzirciemnieku» izd., Nr. 20. J. Zegnera zīmēj. 72 lpp. LB, 44.
— K. Jākobsons nelaimē. [Atbilde viņa lugas «Burtnieks» recenzijas lietā.] JDL, 283.
[*Upīts, Andrejs.*] *A. U.* Ķlusā dzeja. (1. K. Skalbes «Sirds un saule». 2. J. Jaunsudrabiņa dzejas. 3. J. Vainovska «Kad asinis sapņo — kad asinis mostas».] JDL, 23.
— *A. U.* Komedijas un kumediņi. [J. Akuratera luga «Ķēniņa meita» un Rīksteskoka [J. Bērziņa?] luga «Viena vasara Ķiršos».] Literariskas ekskursijas, 2. JDL, 17.
— *A. U.* «Kristīgi-tikumiskā» un «tautiskā» literatura. [Rīgas Avīzes liter. pielikums.] Literariskas ekskursijas, 12. JDL, 148.
— Kritisks juceklis. [Atbilde Teod. Zeifertam uz viņa kritiku par A. Upīša «Latv. jaunākās literaturas vēsturi». DzV, 166.] JDL, 187.
— *A. U.* Latviešu drama. [J. Raiņa «Uguns un nakts», J. Pētersona «Seklā pelēkā ikdienība», Kaudzīšu «Mērnieku laiki», Pe-Ge [Pāvila Gruznas] dramatizējumā, K. Jēkabsona «Vieglprātības augļi» un Fr. Censoņa «Caur stipru gribas spēju».] Izgl, 391.—394. lpp.
— Latviešu rakstniecība. (1910. g. otrā pusē.) Izgl, 264.—271. 337.—343. lpp.
— Latviešu rakstniecība 1911. gadā. JDL, 291. 297.
— Mīlestības un asaru dzejnieks. (Jāņa Poruka piemiņai.) Izgl, 504.—507. lpp.
— *A. U.* Murdā. Melnā Alkšņa [Aug. Melnalkšņa] stāsti par mazpilsētiņas dzīvi, J. Pīpes izd., Rīgā, 1911. 97 lpp. Literariskas ekskursijas, 3. JDL, 79.
— *A. U.* Mūslaiku «Burtnieks». [K. Jākobsona drama «Burtnieks».] JDL, 222.
— *A. U.* Nātras un kokrozītes. Art. V. Bērziņa stāsti, Bērziņa un Zariņa apg., Cēsīs, 1910., 295 lpp. LB, 27.
— *A. U.* Nost ar ākstniecību! [K. Jēkabsona «Demonu paradīze», V. Eglīša «Demonalijas», V. Krauķļa [A. Brača] «Nost ar rakstniecību!»] JDL, 35.
— Pie Jāņa Poruka kapa. JDL, 137.
— Pret ziemeļiem. Dramatisks tēlojums 4 cēl. Sarakst. A. Sauliets. «Varavīksnas» apgādībā, Rīgā, 1911. Literariskas ekskursijas, 14. JDL, 216.
— *A. U.* Rozes un ērkšķi. Līgotņu Jēkaba dzejoļi. Otrs papild. izd. Rīgā, 1911., 79 lpp. Izgl, 395. lpp.
— *A. U.* Rūdolfa Blaumaņa kopoti raksti. Otrais sējums. L. Neimaņa izd., Jelgavā, 1910., 253 lpp. Literariskas ekskursijas, 9. JDL, 80.
— *A. U.* Sieviete bīstamā un nebīstamā vecumā. [1. Margaritas Odū «Marija Ķlara». 2. Karina Michaelis «Bīstamais vecums».] Literariskas ekskursijas, 10. JDL, 91.
— *A. U.* Spēka dzeja. [J. Raiņa «Vēja nestas lapas», Rīgā, 1911. 103 lpp. «Tie, kas neaizmirst». Rudens dziesma no J. Raiņa, «Dzirciemnieku» izd. Rīgā, 140 lpp. Literariskas ekskursijas, 6.] JDL, 58.
— Teodors Zeiferts. Izgl, 13.—29. lpp.
— *A. U.* «Zemes dēls». Fr. Bārdas dzejoļi. «Zalkša» izd., Rīgā, 1911., 260 lpp. Izgl, 631.—633. lpp.
— Ziedoņa svētkos. JDL, 120.
— Ziemas svētkos. JDL, 297.
V. «Gabriela Šillinga bēgšana». G. Hauptmaņa jaunākā drama. DzV, 298.
V. J. J. Mjasnickis †. L, 126.
Vag. Jan. Cēsis. [Par Ed. Treimaņa izlaišanu no cietuma.] Dz, 33.
Valters, M[iķelis], Dr. Hauptmaņa jaunā luga «Žurkas». DzV, 6.

— *Andrejs Paparde.* Sabiedriskās kritikas panīkšana. L, 190. 193.
— Ticība un dzimtene. (Senhera drama.) DzV, 60. 61.
V., E. Piezīmes pie Studenta «Visjaunākās modes plaisa starp «vecajiem un jaunajiem»». [A. Upīša lugā «Balss un atbalss».]
[*Videnieks, K.*] *V.* 1) Ļ. N. Tolstoja — Muļķa Jānis. 2) Ļ. N. Tolstoja Kaukazijas gūsteknis. 3) Ļ. N. Tolstoja raksti, «Dzirciemnieku» izdevumi. JT, 332. lpp.
— *V.* Sudrabu Edžus kopoti raksti. I. Dullais Dauka. II. Eņģelišu skola. JT, II, 318. lpp.
— *V.* V. Koroļenko — Makara sapnis. JT, I, 493. lpp.
— *V.* Vsevoloda Garšina raksti, I un II. Tulk. Sudrabu Edžus. JT, 1, 494. lpp.
[*Vulfs, Eduards.*] *Do.* Iedomīgais turks. Literariska līdzība. [Par Andr. Upīša kritikām.] L, 5.
Z. Poruku Jānis †. T, 66.
Z. Vēl par Poruku. Ziņojums no Druvienas. RA, 148.
Z., A. Pa Rīgu. *(Otwart Lapsa «Geschautes und Erlauschtes». Allerhand Rigisches aus der Stottvogelperspektive.)* L, 148.
«Za 7 dņej». Par Tolstoju. Atp, 14.
[*Zeiferts.*] *Teodors.* Ievadam. [Par Fr. Brīvzemnieku.] Grām.: Brīvzemnieka raksti, 1. Dzeja, 5.—11. lpp. *Rec.: Jp.* — Jr, 1911. 2., [*Jānis Jaunzems — Apsīšu Jēkabs*] *V.* — EvG, 33, [*Jēkabs Janševskis — Janovskis*] *-J-.* — RA, 154., [*Antons Austriņš.*] *A. A.* — L, 160., [*J. Roze — Līgotņu Jēkabs*] *Lt.* — JT, II, 319. lpp. DzV, 208.
— *Teodors.* Jaunākā latv. literaturas vēsture skolām. (Mazā latv. literaturas vēsture. Sarakst. Līgotņu Jēkabs.) DzV, 228.—230.
— *Teodors.* Literarisks juceklis. [Polemika ar Andr. Upīti un Jansonu-Braunu.] DzV, 166.[1]

---

[1] Lasītāja labākai orientacijai še jāpiesprauž piezīme par aso sadursmi starp T. Zeifertu un A. Upīti, jo raksts «Literarisks juceklis» īsti saprotams, tikai iepazīstoties ar konfliktu Zeiferta un «Izglītības» starpā un ar uzbrukumiem, ko pret šo žurnalu vērsa reakcionārā prese. Tiešā denunciacijas garā bija uzrakstīts RA 1910. gada 198. un 199. nrā publicētais kāda «Vecā Muziķa» raksts «Latvijas Skolotāju biedrības darbība», kurā nezināmais tumsonis rupji denuncēja «Izgl.» par tās it kā revolucionaro virzienu, starp citu apgalvojot, ka «... Var pilnīgi sacīt, ka «Izglītība» sen sit stiprākas stīgas reliģijas un tikumības ārdīšanas ziņā nekā «Cīņa» un ārzemēs iznākušais «Socialdemokrats». Rakstā arī draudīgi pateikts, ka «... «Izglītībai» paredzams beidzamais gads», bet Zeifertam pārmests, ka viņš «... taisa dziļu klanīšanos latviešu socialdemokrata J. Jansona[-Brauna] priekšā». Pašai biedrībai adresēta kodīga piezīme, ka «... neviens godīgs cilvēks par simpatisku un derīgu Skolotāju biedrības darbību nesauks». Ar šo rakstu daļēji saistāma Zeiferta divkosīgā nostāja apcerējumā par «Izgl.» beletristikas nodaļu (DzV, 1910., 248.), kurā A. Upīts tolaik saskatīja «kautru denunciaciju» (Vrd, I, 1912., 374. lpp.). Pieminētajam Zeiferta rakstam sekoja vēl citi šai pašā jautājumu kompleksā (DzV, 1910., 256, 280, 290). Ar tiem vairākos savos rakstos polemizē A. Upīts. No šiem materialiem izriet, ka Zeiferts gan bija svārstīgs laipotājs, bet tieša nolūka denuncēt «Izgl.» viņam nebija. To vēlāk apstiprināja arī pats A. Upīts: «Ar T. Zeifertu man iznāca sadursme dēļ «Izglītības» un progresivās Skolotāju biedrības, kura tika slēgta, kā domājams, aiz «Rīg. Avīzes» [uzrādītā «Vecā Muziķa» denunciacija RA nebija vienīgā. V. A.] un «Dzimt. Vēstn.» denunciacijām». («Rīta cēliens», 1923., 33. lpp.) V. A.

— [*An.*] Piezīmes (pie Brīvzemnieka rakstu I daļas). Grām.: Brīvzemnieka raksti, I, Dzeja, 109.—116. lpp.
— *Teodors.* Piezīme pie [K. Krūzas] atsauksmes par Jauno Ražu, XII, L, 30.
— *Teodors.* Plūdoņa Fantazija par puķēm. DzV, 239.
— *Teodors.* Pret Ziemeļiem. Dramatisks tēlojums 4 cēlienos. Sarakst. A. Sauliets. DzV, 178.
— *Teodors.* Pumpurs dzīvē un darbos. Dzīves apraksts no R. Klaustiņa. DzV, 180.
— *Teodors.* Realistiskais virziens latviešu rakstniecībā. DzV, 190. 193.—195. 197.—199. 202. 274.—276. 278. 286.
— *Teodors.* Vēl par zimbolismu. L, 112.
[*Zīrāks, Mārtiņš*] *-ir-* Par Pola Lafarga un viņa sievas, Kārļa Marksa meitas pašslepkavību. L, 282.
Z., K. Fridricha Hebeļa «Judīte». JDL, 279.
Z., R. No Cēsīm. [Millera — Zariņu Kārļa 40 g. rakstniecības jubileja.] RA, 232.
Žeberi, Jānis un Līze. Ļ. N. Tolstoja «znota» lietā. JDL, 255.
X. «Mednieku laiki». Pēc nostāstiem uzrakstījis Upītes Juris. LA, 84.
X. y. Jānis Poruks †. EvG, 27.

V. Austrums

PERSONU UN IZDEVUMU RĀDĪTĀJS

§, sk. Stučka, Pēteris
V., sk. Apsīšu Jēkabs — Jānis Jaunzems
a²., sk. Asars, Hermanis
aa., sk. Asars, Jānis
aa., sk. Birkerts, Antons
ars., sk. Asars, Jānis
-atis., sk. Zeltmatis
-ats., sk. Celms, Jūlijs
br., sk. Jansons-Brauns, Janis
-ea-., sk. Deglavs, Augusts
-ſa., sk. Asars, Jānis
tb., sk. Bērziņš, Jānis — Ziemelis
-krats., sk. Celms, Jūlijs
-l-., sk. Gulbis, Ansis
-l-., sk. Lapas Mārtiņš
-lis., sk. Pīpiņš, Ērmanis — Vizulis
-lmkr-., sk. Celms, Jūlijs
-lmkrats., sk. Celms, Jūlijs
-lmkrts., sk. Celms, Jūlijs
-lmokrats., sk. Celms, Jūlijs
-n-., sk. Jansons-Brauns, Jānis
-ns -ns., sk. Jansons-Brauns, Janis
-pp-., sk. Lapas Mārtiņš
-pp-. — LB līdzstrādnieks 990
rs., sk. Asars, Jānis
-rs., sk. Asars, Jānis
-st-., sk. Klaustiņš, Roberts
-tons., sk. Birkerts, Antons
vs., sk. Jankavs, Jānis
-vs., sk. Jankavs, Jānis
A., sk. Adamovičs, Fricis
A., sk. Alunāns, Ādolfs
A., sk. Āronu Matīss
A., sk. Asars, Hermanis
A., sk. Asars, Jānis
A., sk. Aspazija
A., sk. Birkerts, Antons
A., sk. Roziņš, Fricis
-A-., sk. Aspazija
Aa., sk. Aspazija
A., J., sk. Asars, Jānis
A., J., sk. Asars, Jānis
Ak., sk. Akuraters, Jānis
Alm., sk. Celms, Jūlijs
A. M., sk. Āronu Matīss
Ant., sk. Birkerts, Antons
As., sk. Asars, Jānis
As--., sk. Kļaviņš, Jānis — Asmas Jancis
As. J., sk. Asars, Jānis
As., J., sk. Asars, Jānis
Abavietis — tulkotājs 1100
Ābelīte, Helena — LSDSP dienas laikraksta PLt 3. turpinājuma «Biedris» atbildīgā redaktrise-izdevēja 1086
Abuls, Pēteris (ps. Tālivalds, Tālivaldis, Ābols, P. Ābols, T-valds., 1860.—1926.) — skolotājs un literats 1070
Aco, sk. Ako
Adagio, sk. Poruks, Jānis
Adamovičs, Fricis (ps. Akots — Pētrapilī[?], Fr. Ad., F. A., 1863.—1933.) — skolotājs un literats, klasiķu tulkotājs 1084, 1146
Adamovičs, N. J. 1122
Adolfijs, Heinrichs (1622.—1686.) — Kurzemes ģeneralsuperintendents, baltvācu mācītājs un literats 1039
Adrianovs, S. A. (1871.—1941.) — krievu literaturas kritiķis 1106
Aho, Juhani (īstajā vārdā — *Brūfelds*, 1861.—1921.) — somu rakstnieks 1048, 1146
Aichenvalds, Jūlijs (1872.—1928.) — krievu literaturas kritiķis 1101, 1105, 1122
Airētājs, Fr., sk. Austriņš, Antons
Aišins, Mahomets 1105
Aiva, Jūlija — JR līdzstrādniece 831

Aizkrācnieks, sk. Misiņš, Jānis
Aizpurvnieks, sk. Paegļu Mārtiņš
Aizups, Kārlis (dz. 1855.) — leitnants, A. Pumpura cīņu biedrs 19. gs. 80. gados 1088
Ak., sk. Akuraters, Jānis
Akermanis-Tīrumnieks, Jānis (mir. 1907.) — skolotājs un literats 1096
Ak., J., sk. Akuraters, Jānis
Ako — Baumaņu Kārļa pseidonims
Ako (Aco) — lībiešu vecākais *(princeps),* kritis cīņā ar vācu iebrucējiem 1206. g. 4. jūn. pie Salaspils, Acona prototips Ād. Alunāna lugā «Mūsu senči» 172, 173
«Akoti», arī *Ak* — satirisks rakstu krājums, Ed. Treimaņa-Zvārguļa sakopojumā. Cēsīs, 1906. 1034, 1079
Aksakovs, Ivans Sergejevičs (1823.—1886.) — krievu publicists, slavofils, «День» u. c. laikrakstu red.-izdevējs 1114
Akuraters, Jānis (ps. Pollukss, Ak., J. Aa., J. Ak., J. Aks., Ezops, J. Vilks, J. A., J. A..., 1876.—1937.) — rakstnieks 8, 9, 25, 28, 61—65, 85, 137, 138, 140—143, 148, 151, 154—157, 194, 216, 217, 229, 240, 244, 245, 247, 252, 253, 256, 258, 260, 264, 278, 294, 307, 310—312, 314, 318—321, 324, 325, 328, 330, 334, 350, 356, 359, 360, 365, 368, 386, 408, 414, 420, 423, 425, 427, 429, 430, 444, 449, 459—480, 490, 503, 504, 557, 595, 599—601, 623, 643, 644, 651, 656—701, 805, 819—821, 824, 831, 843, 857, 858, 965, 1015, 1016, 1021, 1045, 1047, 1054, 1055, 1057, 1060, 1064, 1065, 1067, 1070, 1071, 1075, 1077, 1078, 1083, 1085, 1087—1089, 1099, 1101, 1102, 1104, 1106, 1111, 1112, 1116—1120, 1123, 1124, 1132, 1135, 1139, 1140, 1145, 1148, 1149, 1151, 1154—1158
Alafergs, Fridrichs 1132
Alberts (Bukshevdens) — Brēmenes domkungs, no 1199.—1229. g. vācu iekarotāju trešais Rīgas biskaps 1059, 1060
Alberts, Fricis (ps. A., dz. 1869.) — advokats, 1905./06. g. latviešu «kadetu» laikraksta L redaktors, 1919. g. ar J. Arāja vārdu «tiesu lietu ministrs» A. Niedras «valdībā» 960, 1067
Alberts, Valli — tulkotāja 1098
Aleksandrs I Pavlovičs (1777.—1825.) — Krievijas ķeizars (1801.—1825.) 915, 916, 919
Aleksandrs II Nikolajevičs (1818.—1881.) — Krievijas ķeizars (1855.—1881.) 909
Aleksejs Petrovičs — Krievijas ķeizara Pētera I dēls 1139
Alevi, Ludviķis (Ludovic Halèvy, 1834.—1908.) — franču rakstnieks un skatuves darbinieks 1106
Alkibiads (ap. 450.—404. pr. m. e.) — Atenu valstsvīrs un karavadonis 412
Alkmeons (Alkmaions, dz. ap 520. pr. m. e.) — sengrieķu filozofs, ārsts, salīdzināmās anatomijas nodibinātājs 535
Alksnis, Ādams (1864.—1897.) — gleznotājs 654
Almokrats, sk. Celms, Jūlijs
Alojietis, sk. Goba, Jānis
Altenbergs, Pēteris (1859.—1919.) — Austrijas vācu rakstnieks 781, 835, 1120
Altbergs, Vilis — grāmattirgotājs un izdevējs 1070
«Alunāna, Ādolfa, Zobgaļa Kalendars», arī *ĀdAlK* (1891.—1915.) 883, 885, 1034, 1066, 1084, 1090, 1097, 1132
Alunāns, Ādolfs (ps. -., -a-., -a-a., akvai-., -b-., -nan., n-., -n-., -ns., -s., -u-., A, A.....n, A., A-n, A., A-ns, A., A. A., Ādolfs, All., Ad., D., Dbl., Dobelnieks, Grafs Dobelnieks, H. J. (baltvācu presē), Icigs Mozes, Kalendarnieks, Kurzemes Homers, Kāds Dobelnieks, Paleijas Jānis, Palejas Ādolfs, Smaidulis, Tautbalsis, Tmaidulīt, Vecais Ādolfs, Vecais Brencis, Vecais Zobgals, Zvinguls, Zvingulis. X. X., 1848.—1912.) 171—174, 177—181, 219, 733, 827—887, 1034, 1044, 1045, 1047, 1048, 1050, 1054, 1056, 1066, 1069, 1071, 1078, 1079, 1084, 1088, 1090, 1097, 1105, 1110, 1117, 1123, 1126, 1127, 1132—1134, 1143, 1146, 1148, 1150
Alunāns, H., sk. Alunāns, Indriķis
Alunāns, Indriķis, arī *Heinrichs* (ps. A-n., Indr. A-n., H. A. ..., -n-.,

Kauļu Indriķis, 1835.—1904.) — publicists un grāmatizdevējs, iepriekšējā tēvabrālis 874
Alunāns, Juris, arī *Georgs* (ps. A-n., G. A-n., J. A., 1832.—1864.) — iepriekšējā brālis 412, 413, 705, 787, 839, 889, 890, 892, 1061, 1067, 1082, 1083, 1126, 1127, 1132—1134
Alunāns, Nikolajs (1859.—1919.) — komponists, viens no pirmajiem latviešu simf. diriģentiem, iepriekšējā brāļadēls 1156
Alunāns, Pēteris (1821.—1903.) — žurnalists, pagasta pašvaldību darbinieks, iepriekšējā tēvs 1113
A. M., sk. Āronu Matīss
Ambainis, Valdemārs (ps. Odiņš, V. Odiņš, Vold. Odiņš, Vold. Od., Valītes, Voldis, Čiekurs, Leons Silapuķe, -ee-, mb-, V. A., 1889.—1946.) — skolotājs, vēlāk ierēdnis, tulkotājs un literats 831, 835, 1067.
«Amerikas Latviešu Luteraņu Kalendars», arī *AmLK* 1034, 1121
«Amerikanietis», arī *Am* (1907.—1908.) — divnedēļu laikraksts San-Paulā, red. un izd. J. Malvess 1034, 1045, 1049, 1054, 1056
«Amerikas Vēstnesis», arī *AmV* (1896.—1920.) — divnedēļu «politiski literarisks un reliģisks» laikraksts Bostonā 1034, 1043, 1045
Ames, Ernests, O. F. — angļu leiborists, izdevis grāmatu par 1905. g. revoluciju Baltijā 1082
Amīčis, Edmondo (Edmondo de Amicis, 1846.—1908.) — itāliešu rakstnieks 1110, 1111
Amigo, sk. Vulfs, Eduards
Anaksagors (500.—428. pr. m. e.) — sengrieķu filozofs 512, 535
Anaksimandrs (611.—546. pr. m. e.) — sengrieķu filozofs 356, 509, 529
Anaksimens (585.—525. pr. m. e.) — sengrieķu filozofs
Andersens, Hanss Kristiāns (1805.—1875.) — dāņu rakstnieks 859, 1044, 1047, 1055, 1122, 1147, 1155
Andersons — sindikalists 938
Andersons, R. — profesors, dāņu literaturvēsturnieks 1132
Andrea, J. G. 1116
Andra, sk. Brigadere, Anna
Andra, sk. Tirzmaliete
Andrejevs, Leonids Nikolajevičs (1871.—1919.) — krievu rakstnieks 244, 279, 399, 422, 433, 483, 823, 859, 993, 1044, 1045, 1048, 1066, 1077, 1080, 1084, 1089, 1090, 1092, 1094, 1096, 1109, 1110, 1116, 1118—1120, 1122, 1125, 1134, 1136, 1138, 1147—1149, 1153
Andrejsalietis, sk. Lejas-Krūmiņš, Teodors
Androniks, Livijs (ap 284.—204. pr. m. e.) — no sengrieķiem cēlies romiešu rakstnieks 412
Annibal-Zinovjeva, sk. Zinovjeva-Annibal
Annuncio, Gabriels d' (1864.—1938.) — reakcionars itāliešu rakstnieks, dekadents, vēlāk fašists 286, 438, 800, 828, 1064, 1096, 1127
Ansejs — franču dramaturgs 20. gs. sākumā 1127
Antija, sk. Melnalksne, Antonija
Antmans, T. G. — tipografs Ventspilī, VA redaktors-izdevējs 1129
Antons, sk. Birkerts, Antons
Apka, sk. Peka, Andrejs
Apiņu Jānis — Fr. Roziņa tulkotā «Socialisma katķisma» izdevējs 1083
Apsesdēls (īstajā vārdā Augusts Apsītis, ps. Doct. Fils d'Apsē, Slēdsespa, Apsesdēls — Apsītis, Oapsesdāls, 1880.—1932.) — rakstnieks 244, 1055, 1056, 1061, 1067, 1078—1080, 1085, 1088, 1096, 1100, 1111
Apsīšu Jēkabs — Jānis Jaunzems (ps. Jēkabs, J. J-z-ms, J. J., A. J-bs, -.-, Jāņzemnieks, V., 1858.—1929.) 72, 234, 423, 438, 469, 470, 479, 498, 502, 618, 619, 707, 715, 724, 795, 796, 798, 799, 833, 840, 859, 862, 867, 871, 1028, 1045, 1083, 1084, 1088, 1105, 1108, 1110, 1113, 1114, 1136, 1141, 1145, 1152, 1159
Apsītis, Augusts, sk. Apsesdēls
«Apskats», arī *Apsk* (1903.—1905.) — zinisks un literarisks žurnals Rīgā, 1905./06. g. laikraksts. Iznāca divas reizes nedēļā. Redaktors-izdevējs Juris Rozens. Aizliegts 1905. g. 11. nov. 1002, 1034, 1039—1042, 1046, 1050, 1058, 1078, 1127
«Apskata» piel., arī *App* 1034, 1042, 1045, 1048, 1052, 1056
Arabažins, K. I. (dz. 1866.) — krievu

literaturvēsturnieks, L. Tolstoja un L. Andrejeva biografs 1110, 1153
Arcibaševs, Michails (1878.—1927.) — krievu rakstnieks, dekadents 319, 399, 1106, 1109, 1133, 1149
Ardenss, Edgars, sk. Gulbis, Edvards
Āriņš, Jēkabs, sk. Duburs
Aristotelis (384.—322. pr. m. e.) — grieķu filozofs un dabaszinātnieks 311, 544
Arnims, Ludvigs Achims (1781.—1831.) — vācu rakstnieks 203
Arno, sk. Asars, Hermanis
«Arodnieks», arī *Ar.* (1909.—1914.) — strādnieku arodkustības laikraksts 2—3 reizes mēnesī, LSDSP neoficials izdevums ar Rīgas arodbiedrību pabalstu. Aizliegts 1914. g. aprilī 1034, 1146
Ārons, Matīss, arī *Āronu Matīss* (ps. A., A. M., Brencēnu Matīss, Nozarietis, Noz., x. x., Kārlis, 1858.—1939.) — žurnalists un bibliografs, 1910.—1917. DzV atbildīgais redaktors 1002—1003, 1011—1024, 1026, 1027, 1029, 1030, 1045, 1067, 1068, 1083, 1085, 1086, 1088, 1105, 1117, 1132, 1148
Arons, Kurts — vācu literaturvēsturnieks 1105
Artis, A., sk. Priedītis, Arturs
Asais, A. — Lt līdzstrādnieks 1037, 1045
Asars, Hermanis (ps. H. As., H. A., Arno, ha., Herm. A., a^2., A., dz. 1882.) — žurnalists, vēlāk revolucionārās kustības renegats 331, 1045, 1046, 1062, 1071, 1102, 1105, 1117, 1119, 1132, 1133, 1144, 1148, 1149, 1154, 1155
Asars, Jānis (ps. As. J., Ar-u Jānis, As. Jānis, -ars, -rs, rs, xx., -fa., J. A., J. As., Ars, Clio, As., A., aa., 1877.—1908.) — revolucionars literaturas kritiķis un publicists, iepriekšējā brālis 3, 6, 7, 24, 27, 29, 34, 49, 104, 131, 132, 144, 161, 175, 176, 240, 329, 332, 333, 350, 355, 378, 393, 406, 423, 574, 597, 626, 628, 780, 800—806, 1036, 1038, 1039, 1042, 1043, 1046, 1048—1051, 1059, 1060, 1062, 1067, 1071, 1082, 1084, 1085, 1087, 1089, 1094—1096, 1101, 1104, 1107, 1109, 1112, 1113, 1118, 1119, 1127, 1133, 1138, 1139, 1143—1145
Askoļdovs, S. 1089
Asma, sk. Kļaviņš, Jānis
Asmas Jancis, sk. Kļaviņš, Jānis
Aspazija-Pliekšāne, Elza (dz. Rozenberga, ps. Aa., Asp., Asp.-, -A-, A., 1868.—1943.) 19, 31, 105, 106, 167, 174, 254, 348, 350, 352, 358—363, 365—367, 369—379, 383, 385, 386, 389, 390—394, 422, 423, 437, 439, 441, 443, 502, 503, 509, 528, 573, 574, 578, 602, 613, 619, 621, 624, 646, 650, 667, 693, 745, 758—765, 806—808, 821, 826, 837, 839—841, 862, 863, 999, 1041, 1045—1051, 1053, 1055—1058, 1067, 1075, 1077 1081, 1083, 1084, 1090, 1094, 1095, 1098, 1105, 1119, 1124, 1127, 1131—1134, 1140—1143, 1145, 1148, 1155
Assāns, Ignats — latgaliešu kulturas darbinieks Pēterburgā 20. gs. sākumā 1101, 1114
Ašmanis, Pauls-Pāvils (ps. P. A., 1881.—1952.) — žurnalists, tautsaimnieks, 1908.—1914. DzV red. loceklis, buržuaziskais nacionalists 1133
Ašs, Šoloms (dz. 1880.) — ebreju rakstnieks 1076
At. — «Vārpu» (Vr) līdzstrādnieks 812, 1117
Atbalss, arī *Atb* — LSDSP dienas avīze no 1906. g. 16.—30. maijam, PLt 2. turpinājums. Aizliegta 1034, 1064, 1065, 1068, 1073
Atlanticus, sk. Balodis, Kārlis
«Atpūta», arī *Atp* (1911.—1912.) — «ilustrēts literarisks un zinātnisks žurnals», 2 reizes mēnesī, red. A. Benjamiņš 859, 1034, 1146, 1147, 1149, 1159
Atskabarga, sk. Ducmanis, Kārlis
Atturības biedrības «Auseklis» gadagrāmata, Rīgā (1902.—1905.) 6, 27, 131
Atvasa, sk. Janševskis-Janovskis, Jēkabs
«Atvases», arī *Atv* (I—II, 1907.—1908.) — revolucionars populari zinātnisku rakstu krājums, red. P. Stučka u. c. Aizliegts 330, 1034, 1090, 1093, 1099, 1107
Auerbachs, Bertolds (1812.—1882.) — vācu rakstnieks 697

Augenbergs, Kārlis (ps. Ezerietis, E-ts, E-r-ts, 1869.—1923.) — rakstnieks un žurnalists 612, 1090, 1145
Augusts, Gajs Jūlijs Cezars Oktavians (63. pr. m. e. — 14. m. e.) — pirmais Romas ķeizars 409, 415
Auniņš-Aunings, Roberts (1834.—1914.) — mācītājs un literats 1146
«Auseklis», arī *As* (1906.—1907.) — latgaliešu nedēļas laikraksts, izd. J. Trasuns Pēterburgā, red. Fr. Trasuns Rēzeknē 1034, 1062, 1065, 1073, 1094
«Auseklis», arī *Aus* (1907.) — sociālistiskas nokrāsas mēnešraksts zinātnei, literaturai un mākslai, atturības biedrības «Auseklis» izdevums, red. Fr. Mierkalns. Aizliegts 1034, 1060, 1082, 1084—1087, 1093, 1098
Auseklis — Krogzemju, arī *Krogzema Mikus* (ps. -ms, -zema M.-, -gs., Lejputrenieki, Zobgalis, -is., Zvingulis, 1850.—1879.) 72, 173, 174, 191, 284, 410, 411, 420, 442, 447, 705, 706, 740, 766, 839, 862, 959, 1048, 1061, 1083
«Ausekļa Kalendars», sk. Atturības biedrības «Auseklis» gadagrāmata (1902.—1905.)
«Ausekļa Kalendars», arī *AusK* (1908.—1915.) — Atturības biedrības «Auseklis» izdevums 410, 1119
Austriņš, Antons (ps. Austr., Fr. Airētājs, A. A., Herolds, A. A . . ., Andžs Andžadēls, A. A-riņš, A. Au., Fra Diovolo, Kr. Beiziters, Fra, 1884.—1934.) — rakstnieks 11, 17, 56, 57, 60, 65, 89, 90, 138, 139, 141, 142, 231, 248, 249, 252, 253, 256, 257, 260, 278, 291, 306, 318, 321, 325, 328, 330, 334, 352, 364, 399—401, 419, 420, 430, 472, 503, 603, 618, 622, 658, 659, 663, 673, 821, 838, 1065, 1066, 1068, 1070, 1077, 1079, 1083, 1084, 1089, 1091, 1099, 1112—1114, 1116, 1117, 1122, 1125, 1133, 1139, 1140, 1148, 1159
Austris, sk. Skalbe, Kārlis
«Austrums», arī *A* un *«Austr»* (1885.—1906.) — mēnešraksts Maskavā, Jelgavā, Rīgā, Cēsīs, 1904.—1906. red.-izd. A. Niedra 14, 27, 30, 105—107, 122, 128—132, 162, 172, 173, 184, 185, 189, 204, 265, 284, 286, 375, 469, 724, 733—736, 739, 837, 1002, 1034, 1038, 1045, 1047, 1053, 1057, 1058, 1074, 1077, 1079, 1127
Avenarijs, Richards (Avenarius, 1843.—1896.) — reakcionars vācu filozofs, viens no empiriokritikisma nodibinātājiem 242, 289, 582, 841
Avotiņš, E. 1147
«Avots», arī *Av* (1905.—1915.) — «bilžots kristīgs ģimenes laikraksts», Rīgā, 1 reizi nedēļā, red.-izd. J. A. Freijs 1034, 1072, 1092, 1093, 1115, 1120, 1130, 1141, 1147, 1155
Avots, Kārlis (1859.—1939.) — Ļaudonas mācītājs un literats 1097
Azefs — krievu esers, provokators 506, 519, 967, 971, 998, 999
Āzis, sk. Roziņš, Fricis

B., A., sk. Bērziņš, Arturs
B., A., sk. Būmanis, Aleksandrs
B., A. — «Zalkša» līdzstrādnieks 497
Bāce, Roberts (ps. B., dz. 1875.) — baptistu sludinātājs, buržuaziskās Latvijas laikā Diskonto bankas direktors 1023
Bachmanis, Kristaps (ps. L. G., 1867.—1942.) — notārs, sīkburžuazisks publicists, buržuaziskās Latvijas saeimas deputāts 1101
Bācs, sk. Bāce, Roberts
Bācs, J. Fr. (ps. Fr. Censonis, J. Fr. Censonis) — literats 858, 1158
Baginskis, arī *Baginsku Fricis* (ps. B. F., 1863.—1939.) — žurnalists un literats 412
Bairens, sk. Bairons, Džordžs
Bairons, Džordžs Noels Gordons (1788.—1824.) — angļu dzejnieks 255, 256, 277, 351, 483, 490, 499, 509, 512, 527, 534, 543, 840
Bakuņins, Michails Aleksandrovičs (1814.—1876.) — anarchisma ideologs, nikns marksisma ienaidnieks 294, 953, 954
Baldavs — skolotājs 1032
Balodis, A. — Rīgas kapitalists, DzV līdzizdevējs 1018, 1085,
Balodis, Kārlis (ps. Dr. K-s., K-s., Dr. K., Dr. K. B., B., Dr. D. K. B., Dr. phil. D. K., Dr. B., K. B., Dr. K. B-s, Atlanticus, 1864.—1931.) — ekonomikas zinātņu doktors, DL un MV red. loc. 240, 964, 1081
Balodis, Pēteris (1839.—1918.) — lat-

viešu revolucionarais demokrats 1071
Balodis, Rūdolfs (ps. Maliešu Jānis, M. J., -m. j.-, Mal. Jānis, -M. J.-, 1882.—1905.) — literats 90, 613, 1076
«Balss», arī *B* (1878.—1906.) — politiska un literariska avīze Rīgā. Aizliegta. 1904.—1906. red. V. Olavs 26, 30, 73, 162—164, 166, 200, 202, 204, 207, 269, 274, 1001, 1034, 1038, 1039, 1041—1045, 1047, 1049—1052, 1054—1057, 1060—1080, 1084—1100
«Balss» pielikums, arī *Bp* 1034, 1037, 1043—1045, 1047—1049, 1053, 1057, 1058
«Baltija», arī *Blt* (1907.) — politiski literariska dienas avīze, DL izdevums, aizliegta ar 3. nru 23. aug. 1034, 1091
«Baltijas kalendars», arī *BaltK* (1893.—1915.) — P. Bērziņa izdevums 1034, 1149
«Baltijas Vēstnesis», arī *BV* (1869.—1906.) — politisks literarisks nedēļas, vēlāk dienas laikraksts Rīgā. Aizliegts. 1905.—1906. red. Juris Kalniņš 14, 30, 179, 192, 680, 872, 873, 1000, 1001, 1034, 1037—1054, 1056—1058, 1061—1063, 1066, 1067, 1069, 1073, 1075, 1078, 1081, 1088, 1094, 1098, 1101
«Baltische Monatsschrift», arī *BM* (1859.—1914.) — reakcionars baltvācu mēnešraksts Rīgā 1101, 1132, 1143
«Baltische Post» 1062
«Baltische Tagesblatt» 1085
«Baltische Tageszeitung», arī *BT* 165, 1034, 1061, 1063, 1084, 1085
«Baltische Volkszeitung» 1061
Baltkājs — «Jaunās skolas bibliotekas» izdevējs 1119
Baltpurviņš, Augusts (ps. -ltp-., A. Baltp-iņš, Delveris, Baltp., -lt-., -viņš., Bp., AB[?], 1871.—1930.) — rakstnieks 28, 85, 137, 149, 230, 244, 248, 347, 414, 430, 439, 453, 472, 486, 492, 504, 607, 608, 659, 673, 693, 820, 964, 1057, 1069, 1070, 1083, 1084, 1088, 1089, 1091, 1092, 1095, 1099, 1102, 1105, 1116, 1117, 1120, 1122—1124, 1133, 1149
Balzaks, Onorē de (1799.—1850.) — franču rakstnieks 38
Baļķīts, M. J. — izdevējs 1082
Baļmonts, Konstantīns Dmitrijevičs (1867.—1942.) — krievu dzejnieks 11, 232, 269, 438, 963, 1105, 1118
Bandēnu Pastarīts, sk. Bandrevičs, Ansis
Bandrevičs, Ansis (ps. Bandēnu Pastarīts, Anednab, B-d-vic, Bd., A. B., B. P., Bndn. Pst., -vič., B., A-vičs, A. Bndr., A-č, A.-vič., B. Pastarīts, 1850.—1935.) — žurnalists, jūrniecības popularizētājs 1069, 1082, 1090, 1117, 1132
Bankavs, Jānis (ps. J. B-vs, dz. 1886.) — sīkburžuazisks žurnalists un rakstnieks 857, 1146, 1149, 1151, 1153, 1154, 1157
Bankavs, Jakobs Fridrichs (mir. 1727.) — baltvācu mācītājs, pazīstamās «Spredikuļu grāmatas» autors 1039, 1149
Bārda, Fricis (ps. Fr. Brd., Fr. B., frb., Brada-Brada, 1880.—1919.) — dzejnieks 17, 18, 159, 160, 163, 215, 216, 221, 257, 334, 365, 375, 472, 486, 505—549, 605, 606, 646, 659, 667, 673, 677, 820, 824, 930, 1082, 1089, 1093, 1094, 1099, 1105, 1116, 1117, 1133, 1139, 1149, 1151—1153, 1156, 1158
Barons, Krišjānis (ps. B., K. B-n, -y., -p-., 1835.—1923.) 447, 705, 787, 839, 1041, 1061, 1068, 1082, 1083, 1089, 1110, 1112, 1121, 1133, 1136
Bārs, Hermanis (1863.—1934.) — Austrijas vācu rakstnieks un teatra darbinieks 1052, 1130
Bartelss, Ādolfs (dz. 1862.) — vācu rakstnieks un folklorists 1047
Bārzda, Fricis, sk. Bārda, Fricis
Basanaviču, Jonas (1851.—1927.) — lietuviešu kulturas darbinieks, viens no buržuaziski nacionalās kustības vadoņiem 1106
Bauers, Oto (1882.—1938.) — Austrijas socialdemokratijas un II Internacionales lideris, vēlāk Padomju Savienības ienaidnieks
Baumanis, Arturs (1867.—1904.) — gleznotājs 654, 1037
Baumanis, Edgars (ps. Ed., B. E., Edg. B., Edg., 1872.—1909.) — skolotājs un literats, iepriekšējā brālis 1116
Baumanis, arī *Baumaņu Kārlis* (ps.

Aco, Ako, Antikangars, Aco-Antikangars, 1835.—1905.) — pirmais latviešu nacionalais komponists, PA (1862.—1865.) līdzstrādnieks, faktiskais Pēterburgas «Dunduru» izdevējs 1039, 1052, 1053

Baumbachs, Jānis Kristaps (1742.—1801.) — baltvācu mācītājs un literats 1060

Baumgartens, Aleksandrs Gotlībs (1714.—1762.) — vācu filozofs 544, 579

Bazanavičs, Dr., sk. Basanavičus Jonas

Bebelis, Augusts (1840.—1913.) — vācu soc.-dem. vadonis, nekonsekvents marksists 8, 40, 191, 252, 393, 1136

Bebris, Juris (ps. Ziedoņu Brīvaitis[?], Biderų Juris, B. J., Ziedoņu Juris, Ziedons, B-ru J., Z. J., 1859.—1951.) — skolotājs un literats 1037, 1039, 1047, 1059—1061, 1083, 1089, 1156

Beierleins — vācu dramaturgs 1127

Beker, A. — grāmatu izd. Talsos 717

Beklins, Arnolds (Böcklin, 1827.—1901.) — vācu gleznotājs 206, 257

Bekons, Frensiss (Bacon, 1561.—1626.) — angļu filozofs un valstsvīrs 1147

Belamijs, Edvards (Bellamy, 1850.—1898.) — amerikaņu publicists un rakstnieks, utopiskais socialists 1050

Beldavs, Gustavs (1867.—1919.) — ārsts, DL, MVM un MV līdzstrādnieks 240

Beldavs, Kārlis (1886.—1936.) — mācītājs un literats, vēlāk buržuaziskajā Latvijā ministrs un deputats 856

Belfort-Beks 1083

Belija Andrejs, sk. Belijs, Andrejs

Belijs, Andrejs (īstajā vārdā Boriss Nikolajevičs Bugajevs, 1880.—1934.) — krievu dzejnieks, simbolists 46, 294, 643

Belorusovs (īstajā vārdā A. S. Beļevskis) 1149

Belše, Vilhelms (Bölsche, 1861.—1939.) — vācu dabas zinātnieks 152

Beļinskis, Visarions Grigorjevičs (1811.—1848.) — lielais krievu kritiķis un literaturvēsturnieks, revolucionarais demokrats 88, 558, 580, 1147—1150, 1153—1156

Beļtovs, sk. Pļechanovs, Georgijs Valentinovičs

Bēme, Jakobs (Böhme, saukts *Philosophus Teutonicus,* 1575.—1624.) — vācu mistiķis 511, 521, 534, 536

Bēme, Margarita — vācu rakstniece 1112

Bēms, Maksis (Boehm) — profesors, ģimnazijas virsskolotājs Igaunijā, latviešu folkloras tulkotājs vācu valodā 1144

Benedikss, Roderichs (Benedix, 1811.—1873.) — vācu komediju rakstnieks 1132

Benjamiņš, Antons (ps. B. Pastariņš, A. B., 1860.—1939.) — skolotājs un žurnalists, vēlāk lielkapitalists, laikraksta «Jaunākās Ziņas» izdevējs 859, 1069, 1080, 1089, 1090, 1098

Benkendorfs, Aleksandrs (1783.—1844.) — grafs un ģenerālis, žandarmerijas šefs, dekabristu sacelšanās un arī Vidzemes zemnieku 40. gadu nemieru apspiedējs, Igaunijas vācu muižnieks 415

Benua, Aleksandrs Nikolajevičs (dz. 1870.) — krievu gleznotājs, reakcionārs mākslas kritiķis un vēsturnieks, režisors 44, 435

Beranžē, Pjers Žans (Beranger, 1780.—1857.) — franču dzejnieks, demokrats 38, 61.

Berdjajevs, N. A. (1874.—1948.) — krievu kadetu publicists, idealistiskās filozofijas un misticisma sludinātājs 225, 274, 288, 292

Berenštams, Vladimirs 1036, 1049, 1053, 1071, 1072

Bērents, Johans Teodors (ps. B-ts., B-t., Jānis Mierturis, 1784.—1866.) — baltvācu mācītājs un literats 1060

Bērents, Pauls (1866.—1935.) — baltvācu mācītājs un literats 1060, 1069

Bergmane, A. — Gorkija «Zalumnieki» («Дачники») tulkotāja 1097

Bergmanis, Arveds (dz. 1885.) — aktieris un režisors 966, 1069

Bergmanis, Vilis (ps. Vlbd., Vilibalds, V. Bgs., V. Roceżnieks, dz. 1875.) — skolotājs un literats, dramaturgs, režisors 717, 1087, 1117

Bergs, Arveds (dz. 1875.) — buržua-

zisko nacionalistu publicists 811, 1002, 1070, 1094, 1097, 1117, 1133
Bergs, Janis (ps. J. B., B-s., b., B., Bgs., J. B-S., Brs., aktiera ps. Kalniņš, 1863.—1927.) — agronoms, kopš 1919. g. marta Latvijas augstskolas mācības spēks, jaunībā vairāku stāstu autors un lugu lokalizētājs, arī aktieris un režisors 1037
Bergs, Jānis (ps. Jaunjānis, mir. 1909.) — skolotājs un literats 1117
Bergs, Leo (1862.—1908.) — vācu mākslas kritiķis, viens no radikalās «Die freie Bühne» dibinātājiem 1110
Bergsons, Anri (1859.—1941.) — franču filozofs, idealists un mistiķis, socialisma ienaidnieks 17, 215, 548
«Berliner Lokalanzeiger» 1046, 1056
«Berliner Tagesblatt» 41
Bern-Džonss, sk. Bernss, Džonss
Berneds, A. 1131
Bernevics, Fr. — baltvācu mācītājs un literats 1062, 1088
Bernss, Džonss' (Burns, 1858.—1943.) — angļu strādnieku kustības darbinieks 41
Bernss, Roberts (Burns, 1759.—1796.) — skotu dzejnieks 1116
Bernšteins, sk. Bernšteins, Eduards
Bernšteins, Eduards (Bernstein, 1850.—1932.) — vācu socialdemokrats, pēc Fr. Engelsa nāves marksisma renegats 949, 969
Bers, A. A. 1047
Bērvalds, A. — izdevējs Rīgā 1115
Bērziņš — grāmattirgotājs Cēsīs 723
Bērziņš, Arturs (ps. Ar. Br., A. B-š., A. B., Arturs, dz. 1882.) — žurnalists un kritiķis 281, 285, 552, 556, 659, 837, 844, 965, 1015, 1038, 1047, 1068—1070, 1074, 1078, 1082, 1088, 1098, 1090, 1094, 1100, 1104—1106, 1109, 1111, 1118, 1127, 1130, 1133, 1144, 1149, 1153, 1154
Bērziņš, Arturs Valdemārs (ps. Mīles Vīrs, Art. V. B., Arturs, M. V., 1876.—1914.) — žurnalists un feļetonists, CZ red. 1147, 1149, 1156—1158
Bērziņš, Jānis — Ziemelis (ps. J. B., Ziem., Z., Olonietis, J. Ziemelis, ib., J. B-ņš., J., 1881.—1939.) — revolucionars publicists un literaturas kritiķis, V. I. Ļeņina cīņu biedrs, boļševiku avīzes «Biļetens» un Cn red., Latvijas padomju valdības izglītības komisars 1919. g., vēlāk Komunistiskās internacionales sekretars un PSRS diplomatiskais pārstāvis ārzemēs 1044, 1069, 1074, 1090, 1101, 1118, 1131, 1133, 1144, 1149
Bērziņš, Jēkabs (ps. Rīksteskoks) — literats 1158
Bērziņš, Ludis-Ludvigs Ernests (ps. Pabērzis, L. B., L. Br., dz. 1870.) — mācītājs, literaturvēsturnieks, folklorists un dzejnieks, buržuaziskais nacionalists 1084
Bērziņš, Pēteris (ps. Rudzīšu Pēteris, R. P., Bērzs, 1848.—1926.) — skolotājs, literats un grāmatizdevējs 1065, 1082, 1149
Bērziņš, Roberts (ps. R. B., Andris, Andr., 1868.—1935.) — skolotājs un literats 1090, 1152, 1153
Bērziņš, Roberts — Tautmīlis (ps. Tautmīlis-Bērziņš, T.-B., Upciemu Milda Skaidrīte, Upciem. M. Skaidrīte, M. Up. Sk., M. Upciemu-Skaidrīte, R. T.-B., Rtb., V. Ļaudons, V. Ļ., 1873.—1915.) — dramaturgs un režisors, teatra kritiķis 162, 965, 1041, 1048, 1066, 1067, 1069, 1071—1073, 1075, 1076, 1090, 1092, 1096, 1097, 1100, 1109, 1118, 1128, 1132, 1133, 1148, 1149
Bērziņš, Rūdolfs (1881.—1949.) — operdziedātājs, Latvijas PSR Tautas mākslinieks 1064, 1077, 1080
Bethovens, Ludvigs van (Beethoven, 1770.—1827.) — no flamiem cēlies vācu komponists 378, 590, 778, 928
Bezbārdis, sk. Biezbārdis, Kaspars
Bežeckis (īstajā vārdā A. N. Maslovs, dz. 1852.) — krievu dramaturgs 1127
B., Fr., sk. Bārda, Fricis
Bichers, Kārlis (Carl Bücher, 1847.—1930.) — vācu tautsaimnieks 35, 582, 583, 584
Bichners, Ludvigs, Dr. (Büchner, 1824.—1899.) — vācu ārsts, dabas zinātņu popularizētājs, vulgarā materialisma pārstāvis 957, 1101
Bideru Juris, sk. Bebris, Juris
«Biedris», arī Bdr — LSDSP dienas avīze Rīgā no 1906. g. 14.—22. okt., PLt. 3. turpinājums. Aizliegta 1062, 1066, 1068, 1078, 1079, 1086

Bieloįs, S. — M. Gorkija romana «Trīs» dramatizētāis 1073
Biezbārdis, arī *Bezbārdis, Kaspars* (ps. K. B., 1806.—1886.) — jaunlatviešu publicists un valodnieks 787, 1061, 1063, 1069, 1071, 1081, 1082, 1088, 1090, 1133, 1149
Biģis, arī *Biģe, Kristjānis* (ps. Spulgonis, dz. 1866.) — literats un tulkotāis 891—893, 1037, 1106, 1108
Bilenšteins, Augusts (1826.—1907.) — baltvācu mācītāis, literats un valodnieks 1047, 1082, 1085, 1086, 1087, 1092, 1093, 1097, 1098
Bimanis, Mārtiņš (1864.—1946.) — būvinženieris, vēlāk LU prof. 1037
Bindu Atis, sk. Kauliņš, Atis
Binemans, Bernhards Vilhelms (Bienemann, ps. B. V. B., mir. ap 1730.) — baltvācu mācītāis, reliģisku dziesmu tulkotājs latviešu valodā 892, 1039
Biners 519
Birbaums, Oto Juliuss (Bierbaum, 1865.—1910.) — vācu dzejnieks 1121, 1134, 1137
Birgers, Jēkabs (ps. Pilsonu Jēkabs, Pilsonis, dz. 1877.) — literats 1135
Biriukovs, Pāvels Ivanovičs (1860.—1931.) — L. Tolstoja biografs 897, 901—903, 906, 907
Birkerts, Antons (ps. Pīlādze, Antons, Ant., Ā. Ābols, E. Ābols, Signals, J. Signals, -tons, A. B., Convalia, -rt-, B., Nora, -t-, -ts, -tt-, A., -er-, rt-, Bts, nn-, A. B., -ts, rr, tt, -nn-, r, aa, dz. 1876.) — rakstnieks un literaturas kritikis 7, 25, 26, 69, 71, 85, 214, 215, 217, 218, 341, 343, 368, 374, 376, 382, 388, 426, 461, 465, 467, 472, 494, 556—559, 611, 632, 660, 666—672, 676, 678, 679, 691, 779, 818, 866, 983, 1055, 1069, 1083, 1088, 1090—1092, 1099, 1105, 1106, 1108, 1110, 1117—1120, 1127, 1133—1135, 1138, 1141, 1145, 1148—1150, 1153
Birkerts, Pēteris (ps. Pet., P. B., P. Gints, P. Torrens, 1881.—1956.) — publicists un folklorists, Latvijas PSR Nopelniem bagātais kulturas darbinieks, iepriekšējā brālis 1047, 1069
Birkhāns, Ernests (dz. 1872.) — buržuaziskais tautsaimnieks, vēlāk LU prof. 1037
Birznieks-Upītis, Ernests (īstajā vārdā Birznieks, Ernests, ps. Upīts, Unīts-Birznieks, B., E. B.-Up., dz. 1871.) 614, 1084, 1145
Birznieku Pēteris, sk. Stučka, Pēteris
Birznieku Sofija (dz. 1876.) — dzejniece 614
«Биржевые ведомости» 1047
Bisenieks, Jānis (1864.—1923.) — agronoms, latviešu buržuazisko nacionālistu veikalnieks, «Zemkopja», vēlāk arī LA un DzV faktiskais izd. 1037, 1115
Bisenieks, Valdis (ps. Valdis) — Fr. Engelsa darbu tulkotājs latviešu valodā 1048, 1082
Bitners, V. V. — Fr. Nīčšes biografs 1099, 1100
B., J., sk. Bērziņš, Jānis — Ziemelis
Bjernsons, Biernstjerne (1832.—1910.) — norvēģu rakstnieks 441, 499, 803, 859, 1089, 1105, 1117, 1118, 1127, 1129, 1130, 1132, 1134—1136, 1138—1140, 1142, 1153
B., K. — DzV līdzstrādnieks 557
Blaua, Leontine (ps. Viola, 1878.—1944.) — aktrise un dzejniece 439
Blaumanis, Rūdolfs (ps. Jirgensonu Pēteris, Ārišu Andrs, R. B., Rūd. Bl., -..., R. Bl., Zobgals, rbl., -u-, Nabadziņi, Sinam-Ualb. hotentotu dzejnieks, -rbl., -., L. Lūlands, Bl., B., M. K., Matīss Kezbers, Zodgals, Grāvraču Anna, Klimbims, Grāvracis, f. Blēdrikis, Jonatāns, Pul., Puliers, P., Ing. techn. Rieluns, 1863.—1908.) 7, 66, 67, 106, 160, 164—166, 236, 240, 337, 352, 376, 423, 431, 433, 443, 447, 502, 610, 616, 640, 647, 651, 669, 680, 717, 795, 821, 841, 1042, 1045—1047, 1050—1052, 1054, 1056, 1057, 1067, 1070, 1078, 1084, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1095, 1098, 1100, 1104—1108, 1110, 1111, 1113, 1117—1119, 1123, 1125, 1127, 1132—1135, 1137, 1141, 1145, 1147—1149, 1150, 1152—1158
Blaus, Kārlis, Dr. (ps. Dr. K. B., Dr. B., K. B., 1856.—1907.) — ārsts un lugu rakstnieks 1066
Blaus, Pēteris (ps. Zilais, P. B., P.

Bl., -l-, 1856.—1930.) — dzejnieks un žurnalists 84
Bloks, Aleksandrs Aleksandrovičs (1880.—1921.) — krievu dzejnieks 11, 288
Blumentāls, Oskars (1852.—1917.) — vācu komediju rakstnieks, Berlīnes Lesinga teatra dibinātājs 1075, 1132
Blunts, Sarls (Charless) — romana «Pasaules gals» līdzautors 1045
B-ņš, J., sk. Bērziņš, Jānis — Ziemelis
Boborikins, Pēteris Dmitrijevičs (1836.—1921.) — krievu rakstnieks 1147
Bodlers, Šarls (Baudelaire, 1821.—1867.) — franču dzejnieks un literaturas kritiķis 201, 255, 257, 307, 385, 675, 1109
Bodnieks-Jaunzems, Reinholds [*Roberts?*] (mir. 1910.) — aktieris, lugu tulkotājs un lokalizētājs 1045, 1132, 1133
Bogdanovičs, Ipolits Fjodorovičs (1743.—1803.) — krievu dzejnieks 350
Bogdanovs, Aleksandrs Aleksandrovičs (īstajā vārdā Maļinovskis, 1873.—1928.) — krievu filozofs, ekonomists un rakstnieks 849
Bokačio, Džovanni (Boccaccio, 1313.—1375.) — italiešu novelists un dzejnieks 255, 289, 290
Bomaršē, Pjers Ogistens Karons de (Beaumarchais, 1732.—1799.) — franču rakstnieks 38, 822
Bonalds, Luijs de (Bonald, 1754.—1840.) — reakcionars franču filozofs, jezuītu ideologs 823
Bordžia, Čezare (italiski *Borgia,* spāniski *Borja,* 1475.—1507.) — pāvesta Aleksandra VI ārlaulības dēls, no Spānijas Italijā iecelojušas aristokratu cilts pēctecis 309
Boriss Godunovs (1551.—1605.) — Krievijas cars 745
Bormanis, Kārlis (ps. K. Brm., dz. 1877.) — skolotājs, literats un skolas grāmatu autors 1150
Br., sk. Brīvzemnieks, Fricis
Br., sk. Jansons-Brauns, Janis
Br. -a., Aug., sk. Bračs, Augusts
Br., A., sk. Bračs, Augusts
Bračs, Augusts (ps. A. Br., Aug. Br., A. Br-s, Aug. Br-s, Uz-Elli-Jās, Aug. Br.-a., V. Krauklis, Vecais Krauklis, dz. 1880.) — skolotājs un rakstnieks 16, 30, 189, 213, 216, 357, 388—395, 575—578, 614, 620, 621, 1036, 1044, 1045, 1047, 1049, 1054, 1055, 1057, 1059, 1070, 1081, 1090, 1124, 1135, 1140, 1141, 1144, 1154, 1158
Brada-Brada, sk. Bārda, Fricis
Braga, Teofils (1843.—1924.) — portugaliešu dzejnieks, zinātnieks un valstsvīrs 1133
Brake, V. — 1064
Brako, Roberts (Bracco, Roberto, dz. 1861.) — italiešu dramaturgs 1078
Brandess, Georgs Loriss Kohens (1842.—1927.) — dāņu rakstnieks, literaturvēsturnieks un kritiķis 76, 78, 95, 441, 558, 657, 841, 844—847, 869, 1047, 1115, 1134, 1146
Br., Ar., sk. Bērziņš, Arturs
Brasovskijs, J. — rakstījis par somu literaturu 1048
Br., Aug., sk. Bračs, Augusts
Brauns, O., sk. Jansons-Brauns, Janis
Brazda, Jēkabs (dz. 1864.) — agronoms un literats 1037
Brazilietis, sk. Mellups, Eduards
Brazovskijs, Staņislavs — 1090
Breģis, J., drukātavas īpašnieks 1070
Breikšs — JDL līdzstrādnieks 1115, 1119
Brems, Kristaps, sk. Rancāns, Nikodems
Brentano, Hanny — vācu rakstniece 1130, 1132, 1134, 1135
Brentano, Klemenss (1778.—1842.) — vācu rakstnieks 203
Brentano, Lujo (1844.—1931.) — vācu tautsaimnieks, iepriekšējā brāļadēls 1055
Briedis, Augusts (ps. Piperu Augusts, 1877.—1937.) — skolotājs un žurnalists, vēlāk buržuaziskajā Latvijā «Brīvās Zemes» red. un Zemnieku savienības deputats 1106, 1129, 1135, 1144, 1159
Briē, Eižens (Brieux, Eugen, dz. 1858.) — franču dramaturgs 1044, 1050, 1057, 1075, 1127
Brigadere, Anna (ps. Andra, Ēvelētājs, Tezejs, Mežmeita, 1861.—1933.) — rakstniece 439, 486, 489, 509, 608, 616, 617, 722, 797, 798, 834, 1066, 1067, 1070, 1071, 1079,

1081, 1089, 1090, 1094, 1099, 1100, 1125, 1129, 1145, 1149, 1152

Brigaders, Jānis (1856.—1936.) — aktieris un grāmatizdevējs 472, 616, 722, 965, 1014—1016

Brieux, Eugen, sk. Briē, Eižens

«Brīvais Vārds», arī *BrV* (PAtb 6. turpinājums) — politiski sabiedrisks un literarisks laikraksts Pēterburgā, divas reizes nedēļā, no 1907. g. 18. aug. līdz 1. sept. Aizliegts 1034, 1061

Brīvnieks, Kārlis (īstajā vārdā Freimanis, 1854.—1934.) — aktieris, režisors un dramaturgs 1046, 1050, 1147

Brīvzemnieks, Fricis (īstajā vārdā Treilands, Fridrichs, ps. Br., 1846.—1907.) — skolotājs, folklorists un publicists 83, 95, 284, 705, 740, 842, 945, 1039, 1040, 1052, 1061, 1081, 1083, 1085, 1088, 1092, 1093, 1095—1098, 1099, 1100, 1101, 1104, 1106, 1108, 1114, 1118, 1124, 1128, 1140, 1145, 1148, 1152, 1155—1157, 1159

Brjusovs, Valerijs Jakovļevičs (1873.—1924.) — krievu dzejnieks, latviešu literaturas propagandētājs 32, 33, 45, 232, 266, 348, 385, 438, 632, 643, 651, 805, 963, 1048, 1090, 1092

Brontē, Šarlote (1816.—1855.) — angļu rakstniece 1083

Brs — T līdzstrādnieks 326, 1102, 1106

Brūklenājs, Augusts (īstajā vārdā Ulmis-Poguls, 1891.—1918.) — rakstnieks un revolucionars 831, 836

Brūnis, A. — dzejoļu krājuma «Atvadoties» (1909.) autors 1121, 1124

Bruno, Džordano (1548.—1600.) — renesanses laikmeta italiešu filozofs 273, 523

Brusovs, sk. Brjusovs, Valerijs

Bružs, Mikus-Miķelis (dz. 1868.) — inženieris-ķīmiķis un literats, buržuaziskais nacionalists 1037

B-ts, A., sk. Birkerts, Antons

Bts., sk. Birkerts, Antons

Buda (Buddha, ap 560.—480. pr. m. e.) — Indijas reliģisks reformators, budisma nodibinātājs 226, 257, 301, 533, 541, 543

Budbergs, G. 1082

Buduls, Hermanis, Dr. med. (dz. 1882.) — ārsts, vēlāk LU prof. 856, 982, 1144, 1150, 1152, 1153

Bulāns, Konrads, sk. Fallijs

Bulgakovs, Sergcjs (1871.—1927.) — krievu ekonomists un publicists, kadets, marksisma renegats, beidzot mistiķis un pareizticības slavinātājs 274, 288, 292

Bullis, Jānis, sk. Gulbis, Jānis

Br-s, A., sk. Bračs, Augusts

Br-s, Aug., sk. Bračs, Augusts

B-š, A., sk. Bērziņš, Arturs

Būmanis, Aleksandrs (ps. A. Bmnis, A. B., 1881.—1937.) — žurnalists un jurists, R. Blaumaņa draugs un «Skroderdienu Silmačos» muzikas autors, G. Merķeļa «Die Letten . . .» tulkotājs latviešu valodā 1038, 1040, 1041, 1047, 1059

Buncis, A. J. — izdevējs 1101, 1112

Buņins, Ivans Aleksejevičs (1870.—1953.) — krievu rakstnieks 1056, 1118

B.-Up., E., sk. Birznieks-Upītis, Ernests

Burns, Roberts, sk. Bernss, Roberts

Burtniece — dzejoļu krājuma «Rudens puķes» autore 1104

Buržē, Pols (Bourget, Paul, 1852.—1895.) — reakcionars franču rakstnieks 1133

Buse, Kārlis 1135

Buševics, Ansis (ps. Zv., 1878.—1943.) — jurists, socialdemokratijas darbinieks 1090

Buševics, Jānis-Žanis (ps. Skbg., Skabarga, dz. 1875.) — socialdemokratijas darbinieks, iepriekšējā brālis 1048

Bušs, Kārlis (1841.—1900.) — grāmatizdevējs un tirgotājs Rīgā, vēlāk reliģisks murgotājs 410

Bušs, Vilhelms (1832.—1908.) — vācu rakstnieks 1105

Cālītis, arī *Cālits, Eduards* (ps. Ed. C., Ed. Raimunds, Cicero, dz. 1881.) — žurnalists un rakstnieks 28, 137, 252, 258, 271, 275, 334, 393, 439, 608, 659, 693, 857, 1037, 1048, 1049, 1057, 1070, 1071, 1085, 1090, 1132, 1138, 1148, 1150, 1154, 1155, 1157

Cāns, Ernests (Zahn, 1867.—1952.) — Sveices vācu rakstnieks 1117

Cantabile — Dz līdzstrādnieks 382, 393, 468, 469, 470, 1135, 1150
Cauniņš, Juris (ps. C., J. c., 1826.—1861.) — skolotājs un literats 891
Celmiņš, Hugo (ps. H. Z., H. C., dz. 1877.) — agronoms, buržuaziskais nacionalists, vēlāk buržuaziskās Latvijas ministru prezidents un diplomats 780
Celms, Jūlijs (ps. Almokrats, Alm., -ats., -krats, -lmkr-, -lmkrts, -lms, 1879.—1935.) — skolotājs un publicists, socialdemokratijas darbinieks, vēlāk menševiks 214, 399, 1048, 1070, 1090, 1106, 1119
Censonis, Fr., sk. Bācs, J. Fr.
Ceplītis, Kristjānis (dz. 1873.) — gleznotājs un skolotājs 646, 1083, 1091, 1125
Cerbuks, O. — literats 824, 965
Cers, Kārlis (mir. 1918.) — žurnalists un literaturas kritikis 1106
«Cēsu Ziņas», arī *CZ* (1910.—1913.) — nedēļas laikraksts, 1911.—1912. red. Art. V. Bērziņš 1146, 1148, 1152, 1156
Cezars, Gajs Julijs (100.—44. pr. m. e.) — Romas karavadonis un valstsvīrs 445
«Ciba», arī *Cb* (1907.) — zinātnisku, literarisku un sabiedrisku rakstu krājums Rīgā. Aizliegts 1034, 1075, 1094, 1097
Cielavs — provokators 971
«Ciemiņš» (1906.—1915.) — «garīgs mēnešraksts» Pēterburgā 860
Ciesa, sk. Mierkalns, Fricis
Ciglers, Teobalds (Ziegler, 1846.—1918.) — vācu filozofs un publicists 309
Cilinskis, Kārlis (ps. K. C.) — daudzražīgs lubenieciskus stāstu autors 163
Cimze, Jānis (1814.—1881.) — skolotāju seminara direktors, latv. tautas dziesmu harmonizētājs 706
«Cīņa», arī *Cn* (kopš 1904. g. marta) — 15, 75, 214, 219, 399, 859, 954, 969, 970, 973, 1040—1043, 1050, 1056, 1062—1064, 1070, 1072, 1073, 1074, 1076, 1077, 1078, 1079, 1081, 1084, 1091, 1093, 1094, 1096, 1097, 1098, 1099, 1101, 1106, 1119, 1120, 1137, 1138, 1139, 1152, 1160
Cirulis, Indriķis (1860.—1945.) — reakcionars skolotājs un literats 1012, 1013
Cizarevičs, Eduards (1868.—1936.) — inženieris-mechaniķis, vēlāk LU prof., vairāku zinātnisku darbu autors 1037
Cizarevičs, Jēkabs (dz. 1868.) — inženieris, vēlāk LU prof., vairāku zinātnisku darbu autors, iepriekšējā dvīņubrālis 1037
Coellen, L. — 1066
Coilos, sk. Mierkalns, Fricis
Cukurs, Reinis (ps. R. C., dz. 1866.) — skolotājs un literats, vairāku mācības grāmatu autors 1077

Č., sk. Čulkovs
Čaikovskis, Pēteris Iļjičs (1840.—1893.) — krievu komponists 815
Čakste, Jānis (1859.—1927.) — T oficialais redaktors, cariskās Krievijas valsts domes loceklis, vēlāk pirmais buržuaziskās Latvijas valsts prezidents 1065
Čechovs, Antons Pavlovičs (1860.—1904.) — krievu rakstnieks 236, 255, 397, 438, 640, 857, 1001, 1039, 1049, 1050, 1054, 1067, 1068, 1069, 1073, 1075, 1080, 1081, 1088—1090, 1120, 1121, 1127—1129, 1132, 1133, 1136, 1138, 1156, 1157
Čechovs, N. V. — krievu dramaturgs 1153
Čemberlens, Hustens (Chamberlain, 1855.—1927.) — vācu rakstnieks, reakcionarās rasisma teorijas ideologs 517
Černiševskis, Nikolajs Gavrilovičs (1828.—1889.) — lielais krievu revolucionarais demokrats 580, 911
Čertkovs, V. G. (1854.—1936.) — L. Tolstoja draugs 1130, 1140
Čikste-Rūtenfelde, Anastasija — studente un literate, vēlāk ārste 1072
Čirikovs, Jevgeņijs Nikolajevičs (1864.—1932.) — krievu rakstnieks un publicists 857, 1040, 1044, 1054, 1067, 1074, 1105, 1106, 1148, 1150
Čižs, V. — krievu psichiatrs, J. Poruka ārsts 1150
Čukovskis, Kornejs Ivanovičs (dz. 1882.) — krievu rakstnieks un literaturzinātnieks 446, 820, 1106
Čulkovs, Georgijs Ivanovičs (1879.—1939.) — krievu rakstnieks, deka-

dents 260, 269, 283, 293, 294, 375, 632

D., sk. Dermanis, Vilis
D....., V., sk. Dermanis, Vilis
Dadzits, Pēteris (mir. 1906.) — tautskolu inspektors, literats un mācības grāmatu autors 1064
Daiga, J. M. — skolotājs un literats 1121
Dalbiņš, Mārtiņš (ps. Kaukazietis) — literats 1044
Dāle, Pauls (dz. 1889.) — Maskavas universitates vēstures un filoloģijas fakultates students, vēlāk LU prof., tagad LPSR ZA Valodas un literaturas instituta vec. zin. līdzstrādnieks 1150
Daltons, Hermanis (1833.—1913.) — vācu teologs 1126
Dambergs, Valdemārs (ps. V. D-gs, dz. 1886.) — dzejnieks, dekadents 614, 673, 779, 824, 1090, 1105, 1106, 1119, 1124, 1135, 1139, 1150
Danbergs, Jānis (mir. 1907.) — literats 1085, 1092
Daniševskis, Jūlijs, sk. Daniševskis, Kārlis Jūlijs
Daniševskis, Kārlis Jūlijs (ps. Pakalns, Paleja, P-ja, P-lns, P-ns, J. Daniševskis, Daniševskis, Jūlijs, J. D., Dns., 1884.—1939.) — revolucionars publicists, LSDSP un KSDSP Centrālās Komitejas loceklis, 1917. g. aktīvākais boļševiku propagandists latviešu strēlnieku vidū, 1919. g. pirmās Latvijas padomju valdības priekšsēdētāja vietnieks un Kara revolucionarās padomes priekšsēdētājs, vēlāk PSRS Mežrūpniecības tautas komisara vietnieks 219, 942, 954, 968, 973, 1102, 1106, 1119
Dāns, Feliks (1834.—1912.) — vācu rakstnieks 1155
Dante, Aligieri (Alighieri, 1265.—1321.) — itaļiešu dzejnieks 255, 265—269, 348—351, 355, 394, 527, 542, 644, 675, 777, 778, 843, 894, 1096
Dantons, Žoržs Žaks (1759.—1794.) — viens no Francijas 1789. g. buržuaziskās revolucijas vadoņiem 822
«Darba Balss», arī *DB* — sabiedrisks, politisks un literarisks laikraksts Pēterburgā, 2 reizes nedēļā, TB 3. turpinājums. Aizliegts 1034, 1091, 1097, 1098
«Darba Biedrs», arī *DBd* (1907.) — «politisks laikraksts ar zinātnisku nodaļu un feļetonu», 2 reizes nedēļā, Pēterburgā, TB 5. turpinājums 1034, 1087
«Darba Kalendars», arī *DrbK* (1907.) — Leimaņu Jāņa apgādībā, Rīgā 1034, 1073
«Darba Vēstnesis», arī *DV* — dienas laikraksts Pēterburgā, no 1907. g. 20. janv. līdz 3. febr., TB 2. turpinājums. Aizliegts 1034, 1098
«Darbs», arī *Drb* — «politiska dienas avīze» Rīgā, no 1907. g. 7. līdz 27. janv., PLt 1. turpinājums. Aizliegta 1061, 1062, 1065
«Darbs», arī *Drb* (1905.) — «rakstu krājums zem Raiņa redakcijas», izd. Leimaņu Jānis ar viltotu cenzuras atļauju Rīgā. Aizliegts 171, 1034, 1049, 1050
«Darbs» — sindikalistu «Gadagrāmata strādniekiem», sastādījis J. Jankavs 12, 27, 933—943, 949—953, 967, 968, 970, 1101
Darvins, Čarlzs Roberts (1809.—1882.) — angļu dabas zinātnieks, darvinisma teorijas nodibinātājs 236, 273, 294, 303, 341, 356, 363, 581, 644, 956, 957
Dārziņš, Emils (ps. Emīls, E. D., 1875.—1910.) — komponists un mūzikas kritiķis 215, 486, 488, 1048, 1070, 1091, 1144, 1157
«Das freie Wort» — vācu mēnešraksts, kur 1906. g. ievietoti vairāki raksti par Latviju un latviešiem 1061, 1062, 1065
«Das Literärische Echo» 1048
Dauge, Aleksandrs (ps. A. D., 1868.—1937.) — jaunstrāvnieku sīkburžuaziskā spārna pārstāvis, vēlāk buržuaziskās Latvijas izglītības ministrs un LU mācības spēks 1083, 1135
Dauge, Pauls (ps. P. D., Пук, -ps-, 1869.—1946.) — revolucionars publicists, viens no aktīvākiem jaunstrāvnieku radikālā spārna pārstāvjiem un latviešu revolucionarās kustības ideologiem, iepriekšējā brālis 1071, 1091, 1144

Daumanis (ps. D-rs.) — LSDSP biedrs, Cņ līdzstrādnieks 1091, 1093
Dautendejs, Maksimilians (Dauthendey, 1867.—1918.) — vācu rakstnieks 1152
Davidovs, A. G. — rakstījis par Baltijas vēsturi 1071
Davids, Luijs (1748.—1825.) — franču gleznotājs 822
Dēbners, Teodors (1835.—1919.) — baltvācu mācītājs un literats, reakcionārās Latviešu literariskās («draugu») biedrības priekšnieks 1048, 1091, 1100
Defriss — dziedātājs Rīgas Jaunajā teatrī 1904. g. 178
Deglavs, Augusts (ps. A. D., A. S-s., A. Saimniekdēls, -ea-. Eos, Deverots, 1862.—1922.) — rakstnieks 73, 133, 217, 439, 618, 656—701, 857, 859, 957, 1036, 1048, 1066, 1071, 1076, 1078, 1081, 1084, 1091, 1103, 1104, 1119, 1124, 1125, 1132, 1135, 1145, 1150, 1151, 1153, 1155
Deglavs, Jānis Kristaps (ps. J. Lejons, dz. 1870.) — tautsaimnieks un literats, iepriekšējā brālis 1037
Dekarts, Renē (Descartes, Renatus Cartesius, 1596.—1650.) — franču filozofs un matemātiķis 38
Deksnis, A. (ps. D.) — Skrīveru apkārtnes revolucionars 1905./06. g. 1048
Delakrua, Ežēns (Delacroix, 1799.—1863.) — franču gleznotājs 823
Delle Gracia, Marija — vācu dramaturģe 1125
Delevskis 596, 597, 639
Dēmels, Richards (1863.—1920.) — vācu dzejnieks 266, 500, 778, 823
Dementjevs, V. S. 1150
«Derīgu Grāmatu Nodaļas Kalendars», arī *NodK,* Rīgā (1903.—1906.) 1035, 1057, 1079
Dermanis, Vilis (ps. V. Dr., V. D....., V. D., V. Der., D., V. D-s., Ds., -lta, Drms., 1875.—19?) — revolucionars publicists un literaturas kritiķis 6, 7, 27, 28, 104, 131, 436, 437, 692, 863, 1036, 1048, 1050, 1071, 1087, 1091, 1098, 1145
Der., V., sk. Dermanis, Vilis
Deržavins, Gavrils Romanovičs (1743.—1816.) — krievu dzejnieks 350, 415, 416
Dessoir, sk. Desuārs, Makss
Desuārs, Makss (Dessoir, 1867.—1947.) — vācu filozofs un psihologs 588
Deverots, sk. Deglavs, Augusts
Dīcgens, Jozefs (Dietcgen, 1828.—1880.) — vācu filozofs, materialists 1144
Dīcs, Svante Gustavs (Diez, ps. M. S. G. D., 1670.—1723.) — Smiltenes mācītājs, reliģisku dziesmu tulkotājs un sacerētājs 892, 1039
Didro, Denī (Diderot, 1713.—1784.) — franču filozofs, rakstnieks un enciklopedists 38, 303, 415, 822
Didrs, sk. Didro, Denī
Diedelnieks, sk. Plostenieks, Fricis
«Diena», arī *D* — socialdemokratisks dienas laikraksts, no 1906. g. 25. okt. līdz 2. nov., PLt 4. turpinājums. Aizliegts 1034, 1062, 1077
«Dienas Apskats», arī *DAp* — dienas laikraksts Rīgā, no 1905. g. 29. dec. līdz 1906. g. 13. janv., Apsk turpinājums. Aizliegts 1034, 1064, 1078, 1080, 1081
«Dienas Lapa», arī *DL* (1885.—1906.) — pirmais progresivais latviešu dienas laikraksts, 1905.—1906. g. faktiskais red. J. Jansons-Brauns. No 1905. g. 19. okt. (ar 230. n-ru) iznāk bez iepriekšējas cenzuras. Aizliegts 1906. g. 20. dec. 132, 174, 180, 239, 327, 343, 346, 351, 406, 692, 1000, 1002, 1034, 1036—1039, 1040—1052, 1054—1058, 1084, 1094, 1099
«Dienas Lapas» pielikums, arī *DLp* 1034, 1040, 1044, 1049—1051, 1054, 1055
«Die Neue Rundschau» 500
«Die Neue Zeit» (1883.—1923.) — Vācijas socialdemokratijas žurnals, kopš 90. gadu otrās puses pēc Fr. Engelsa nāves iespieda revizionistu rakstus 262, 1088
«Die Schaubühne» 634
«Dieva Sveiksme», arī *DSv* (1906.) — reliģisks žurnals, vienu reizi nedēļā, Bostonā, red. J. Steiks 1034, 1063, 1079, 1098
Dievkociņš, Jūlijs (ps. D. J., J-s., Jūlijs, Jūl. D., J. D., 1879.—1906.) — skolotājs un dzejnieks 1044, 1063, 1066, 1073, 1077, 1085, 1091, 1099
Dievkociņš, Pēteris (1868.—1920.) —

tautskolu inspektors, 1917.—1920. skolu kurators Vologdā, iepriekšējā brālis 1091
Dievkociņš, Reinis, sk. Laiviņš, Reinis
Dikenss, Čarls (Dickens, 1812.—1870.) — angļu rakstnieks 858, 1070, 1133, 1134, 1148
Dimā, Aleksandrs — tēvs (*Dumas*, 1803.—1870.) — franču rakstnieks 38
Dimovs, Osips, sk. Perelmans, O. I.
Dinsberģis, Ernests (ps. E. K., K. E., 51., E. D-g., Kubeles Ernests, E. D., ***, D-g., -g., xxx, E. D., sen., 1816.—1902.) — skolotājs un rakstnieks 839, 1060, 1115
Dinsberģis, Krišjānis (ps. P. G. M., Kr-nis, 1830.—1904.) — skolotājs un literats, viens no radikalākajiem 60. gadu jaunlatviešiem, PA (1862.—1865.) red. darbinieks, iepriekšējā brālis 839
Dirikis, sk. Dīriķis, Bernhards
Dirikis, Arturs (ps. A. D., D. Vēskenieks, A. D. V., A. Vēskenieks, 1855.—1926.) — ārsts un literats, BV, vēlāk DzV līdzizdevējs 1018
Dirikis, Bernhards (ps. B. D., 1831.—1892.) — žurnalists, BV nodibinātājs un ilggadīgs red., iepriekšējā tēvs 1000, 1061, 1096, 1101
Dirikis, Kristaps, sk. Šalkonis
Dišlers, Kārlis (ps. K. Galdnieks, dz. 1878.) — literats, jurists, buržuaziskajā Latvijā LU māc. spēks 84, 85, 254, 614, 1047, 1053, 1055, 1071
Diženajo, Bernhards (īstajā vārdā Dižs, ps. B. D., 1864.—1933.) — tulkotājs un rakstnieks 1040, 1057, 1071, 1078, 1091, 1099, 1124
D., J., sk. Daniševskis, Kārlis Jūlijs
D., J., sk. Dievkociņš, Jūlijs
Djagiļevs, S. 44
Dns., sk. Daniševskis, Kārlis Jūlijs
Dobrolubovs, Nikolajs Aleksandrovičs (1836.—1861.) — krievu literaturas kritiķis un publicists, revolucionārais demokrats 911, 1156
Doks, Pēteris — revolucionārs skolotājs, Doku Ata brālis 1054
Doku Atis (ps. D. A., -D-, Dk. At., D.--, D. Atis, Švurksts, Š-x., 1861.—1903.) — rakstnieks 7, 366, 439, 441, 447, 1040, 1052, 1054, 1055, 1081, 1084, 1145, 1155
«Domas» (1912.—1915.) — demokrātisks žurnals literaturai, zinātnei un sadzīvei, faktiskais izd.-red. E. Pīpiņš-Vizulis, dzejas un kritikas nodaļas vaditājs A. Upīts 6
Dobrovskis, Augusts (1845.—1927.) — latviešu lielkapitālists, «mecenats» 646, 1128
Donē, Moriss (Donnay, dz. 1860.) — franču dramaturgs 1127
Dorošēvičs, V. — krievu feļetonists 648
Dostojevskis, Fjodors Michailovičs (1821.—1881.) — krievu rakstnieks 47, 48, 266, 438, 441, 499, 521, 1069, 1115, 1122
D., P., sk. Dauge, Pauls
Drachmanis, Holgers (Drachmann, 1864.—1908.) — dāņu rakstnieks 1108
«Draugs», arī *Dr* (1906.—1917.) — baptistu nedēļas laikraksts Rīgā 1034, 1062, 1075
«Draugs», arī *Drg* (1907.) — sīkburžuazisks «politiski zinātnisks un literarisks» laikraksts, trīs reizes nedēļā, Jelgavā, red.-izd. J. Kleinbergs 1034, 1095
Dravnieks, arī *Draviņ-Dravnieks, Jēkabs* (ps. J. Draviņš, Dienvidnieks, J. Dr., Dr., J. D., J. Pērkoņdēls, J. Pd., J. H., Hd., H. d., Jūsmiņu Teodors, -s., J. Laimnieks, 1858.—1927.) — žurnalists, grāmatizdevējs un leksikogrāfs 880, 1114
Dreiers, Makss (Dreyer, dz. 1862.) — vācu rakstnieks 1040, 1045, 1048, 1052
Dreimanis, Pēteris (ps. P. D., dz. 1879.) — skolotājs un vēsturnieks, vēlāk buržuaziskais nacionālists 1119, 1121, 1129
Dresels, Juris (1654.—1698.) — baltvācu mācītājs un literats, Fīrekera latviešu gramatikas izdevējs 1038
Drils, Dimitr. And. 1046
«Drywa», arī *Dry* (1908.—1917.) — reakcionārs latgaliešu laikraksts Pēterburgā, red. baznīckungs Kazimirs Skrinda 1034, 1146
Drīzulis, Arvīds — skolotājs, vēlāk VK(b)P Maskavas pilsētas Frunzes rajona pirmais sekretārs 1052
Drms., sk. Dermanis, Vilis

Drolles Emma — JDL līdzstrādniece 1150

Drukmeijers, Frīdrichs — «Preussische Jahrbücher» līdzstrādnieks, rakstījis par latviešu tautas dziesmām 1091

«Druva», arī *Dru* (1912.—1914.) — «daiļrakstniecības, zinātnes un mākslas menešraksts», izdeveja KLB Der. Gr. Nod., red. Fr. Adamovics, pēc tam L. Bērziņš, vēlāk T. Zeiferts 1145, 1150

Druva, Jūlijs (ps. -ru-., J. Lielupietis, Mežmaļu Atis, 1882.—1952.) — skolotājs un žurnālists, Sdz, MD u. c. sīkburžuāziskū izdevumu red. loc., vēlāk buržuāziskais nacionālists, «Brīvās Zemes» red., K. Ulmaņa diktatūras laika Rakstu un mākslas kameras priekšsēdētājs 1135, 1150

Družiņins, Aleksandrs (1824.—1864.) — krievu reakcionārs literatūras kritiķis un beletrists 910

Dr., V., sk. Dermanis, Vilis

D-s, V., sk. Dermanis, Vilis

Ds., sk. Dermanis, Vilis

Duburs-Āriņš, Jēkabs (1866.—1916.) — režisors un lugu rakstnieks 873, 965, 1045, 1051, 1058, 1067, 1068, 1071, 1073, 1077, 1088

Ducmanis, Kārlis (ps. K. D., K. D-mans, Atskabarga, Stud. K. D., dz. 1881.) — publicists, 1905./06. PA red., buržuāziskās Latvijas diplomāts un senators 1036, 1047—1049, 1071, 1083, 1091, 1106, 1107, 1117, 1119, 1150

Dulbe, arī *Dulbis, Aleksandrs* (1880.—1931.) — advokāts, reakcionārs literāts un «tautisku» dzejoļu krāj. autors 166, 412, 614, 830, 1036, 1037, 1044, 1049, 1057—1059, 1071, 1073, 1075, 1085, 1091, 1092, 1098, 1107, 1113, 1121, 1124—1126, 1150

D., V., sk. Dermanis, Vilis

«Düna Zeitung», arī *DZ* (1888.—1909.) — reakcionārs vācu laikraksts Rīgā 224, 659, 1034, 1039—1043, 1046, 1047, 1050, 1056, 1061, 1062, 1064, 1084, 1085, 1086, 1098

«Dzelme», arī *Dzl* (1906.—1907.) — dekadentu mēnešraksts Rīgā — «literārisks mākslas žurnāls», red.-izd. Kārlis Štrāls, vēlāk K. Jēkabsons 9, 28, 51, 53, 56, 59, 100, 137, 138, 151, 159—163, 206, 221—225, 227, 229—231, 233, 244, 246, 248, 249, 252, 256—259, 270, 271, 273, 276, 278, 283, 293, 306, 313, 315, 316, 318, 330, 399, 404, 405, 409, 418, 425, 430, 431, 449, 463, 465, 472, 473, 497, 578, 669, 685, 686, 693, 819, 828, 854, 1060, 1067, 1070, 1072, 1075, 1080, 1081, 1085, 1087, 1090, 1091, 1092, 1093, 1100

Dzelzskalne, Minna, sk. Tirzmaliete

Dzelzskalns, Andrievs — skatu lugas «Sētā un gaitā» autors, Tirzmalietes tēvs 1122, 1141

Dzelzskalns, Kārlis (ps. Kārlis, Pastarīts) — literāts 244, 1125

Dzilna, sk. Veismanis — Pavasaru Jānis

Dzilna, Rūdis — revolucionārs propagandists un literāts, nošāvies Jelgavā 1905. g. 1056

«Dzimtene», arī *Dzm* (1905.—1906.) — «politiska, juridiska un literāriska dienas avīze», kadetiskās L pirmsākums, red.-izd. J. Kreibergs, 1906. red. J. Janševskis 1034, 1044, 1050, 1051, 1073

«Dzimtenes Vēstnesis», arī *DzV* (1907.—1917.) — sava laika visizplatītākais latviešu «kliberālās» (A. Upīša termins) buržuāzijas laikraksts, no 1910. red. Āronu Matiss 12, 18, 19, 216—219, 375, 398, 401, 450, 454, 457, 465, 466, 472, 477, 502, 509, 514, 555—557, 559, 597, 642, 645, 648, 649, 655, 659, 663, 664, 666, 667, 669, 670, 671, 672, 673, 676, 679, 680, 714, 765, 810, 844, 846, 847, 861—864, 867, 871—873, 880, 884—886, 950, 963, 991—1034, 1061, 1083—1092, 1094, 1096—1110, 1112—1156, 1158—1160

«Dzimtenes Vēstneša» pielikums, arī *DzVp* 1034, 1088, 1100, 1146, 1148, 1152

Dzinējs, Emīls (ps. Ēna, mir. 1911.) — dzejoļu krāj. «Ugunis» (1906.) autors 1091, 1107, 1148

«Dzīve», arī *Dz* (1908.—1914.) — sīkburžuāziska «politiska, literāriska un sabiedriska avīze» Liepājā, trīs reizes nedēļā, no 1912. dienas laikraksts 315, 331, 382, 468, 469, 1034, 1084, 1102—1106, 1110, 1113, 1116, 1117, 1119, 1121, 1122, 1124, 1127—

1131, 1135—1139, 1144, 1146—1155, 1157, 1158
«Dzīves Atbalss» — progresiva dienas avīze no 1914. g. 7. janv. līdz 3. mart., LB 4. turpinājums. Aizliegta 5
«Dzīves Balss» — progresiva nedēļas avīze, no 1913. g. 12. janv. līdz 1914. g. 25. janv. dienas avīze, LB 3. turpinājums. Aizliegta 5
«Dzīves Spēks» — progresivs laikraksts no 1914. g. 29. apr. līdz 10. maijam, LB 6. turpinājums. Aizliegts 5
Džaparidze — cariskās Krievijas 2. Valsts domes deputats 1085
Džordžs, Henrijs (George, 1839.—1897.) — amerikaņu publicists, buržuazisks tautsaimnieks 76, 81

Ebnere-Ešenbacha, Marija (1830.—1916.) — Austrijas vācu rakstniece 1134
Ečegarajs, Hozē (Echegaray, 1832.—1916.) — spāniešu rakstnieks 1044
Edips (Oidipus) — leģendars grieķu karalis Tebās 266
Egliņa, Nāra — aktrise-dziedātāja 178
Eglīte, Marija — Viktora Eglīša pirmā sieva 776
Eglītis, arī *Eglīts, Viktors* (ps. Jukums, V. E., V. Eg., Horacio, Pariss, 1877.—1945.) — rakstnieks, dekadents, vēlāk buržuaziskais nacionalists 7, 9, 66, 100, 143, 150, 154, 159, 160, 164, 204—206, 211, 221, 222, 225, 226, 228, 230, 231, 238, 239—244, 247—250, 252, 253, 255—257, 262, 266, 270, 273, 274, 278, 281, 285, 289, 291, 292, 295, 301, 310, 312, 313, 315, 316, 318—320, 325, 328, 330, 334, 349, 352—356, 363, 365, 370, 394, 405—421, 423, 425, 427, 443, 444, 446, 461, 475, 479, 481—483, 486, 489, 490, 496, 497, 503, 504, 595, 604, 622, 643, 645, 658, 659, 667, 668, 676, 677, 719, 766, 767, 775—784, 805, 813, 821, 824, 827, 843, 844, 853, 854, 857, 963, 964, 1020, 1072—1074, 1079, 1082, 1085, 1089, 1092, 1093, 1096, 1099, 1101, 1102, 1104—1107, 1110, 1111, 1113, 1119, 1124, 1135, 1141, 1145, 1150, 1151, 1155, 1158
Eglīts, Augusts — Raunas draudzes skolotājs un ērģelnieks 1128
Eg., V., sk. Eglītis, Viktors
E., H., sk. Eldgasts, Haralds
Eidemanis, Roberts (ps. Lejenietis, Indriķis Priede, 1895.—1937.) — toreiz — rakstnieks iesācējs, Valkas realskolas audzēknis. Kopš Lielās Oktobra socialistiskās revolucijas — izcils Sarkanās Armijas komandieris, 1925.—1932. Frunzes Kara akadēmijas priekšnieks, vēlāk PSRS Revolucionarās kara padomes loceklis, Osoaviachima vadītājs, viens no ievērojamākiem latviešu padomju rakstniekiem PSRS 623, 831, 1141, 1153
Eiche, M. — skolotājs un mācības grāmatu autors, vēlāk mācītājs 1142
Ekermans, Johans Pēteris (Eckermann, 1792.—1854.) — vācu dzejnieks un literaturas teoretiķis 500
Ēķis, E. — izdevējs 1082, 1101, 1103, 1112, 1115
Elbervelts, Kārlis Gothards, sk. Elverfelds, Kārlis Gothards
Elcbachers, P., Dr. — privatdocents Hallē 1082
Eldgasts, Haralds (īstajā vārdā Miķelsons, Jānis, ps. J. M., H. E., 1882.—1926.) — žurnalists un rakstnieks, dekadents, vēlāk buržuaziskais nacionalists 9, 11, 29, 66, 85, 142—148, 151—154, 159, 163, 211, 216, 221, 227, 228, 230, 231, 233, 243, 244, 246—248, 252, 254, 260, 265, 274—278, 286, 288, 290, 291, 294—296, 298, 299, 301, 302, 307, 310—313, 316, 317, 322, 325, 328, 330, 334, 351, 356, 358, 359, 361, 363, 365, 366, 368, 386, 394, 406, 410, 414, 418, 420, 423, 425, 453, 502, 559, 561, 595, 606, 607, 658, 659, 666, 667, 672, 673, 677, 718, 719, 824, 828, 829, 1062, 1070, 1071, 1074, 1076, 1081—1083, 1085, 1089, 1094—1096, 1099, 1101—1103, 1105, 1109, 1118, 1122, 1126, 1127
Elks-Eksnītis, Ernests (dz. 1878.) — režisors un dziedātājs, vēlāk ierēdnis, «Jaunāko Ziņu» izdevējas Em. Benjamiņas pirmais vīrs 1049
Elksnītis, Ernests, sk. Elks-Elksnītis, Ernests
Ellis, T. B. 1157

Ellis, V. — rakstījis par igauņu literaturu 1135
Elverfelds, Kārlis Gothards (1756.—1819.) — baltvācu mācītājs un literats, pirmās oriģinallugas autors latviešu valodā 181, 1057, 1060, 1115
Empedokls (ap 483.—424. pr. m. e.) — grieķu filozofs un ārsts 513, 538
Enderlings, P. 1072
Endzelins, Jānis (ps. Pēteris Liepiņa, J. Cilvēks, Kaugurietis, dz. 1873.) — valodnieks, tagad Latvijas PSR ZA akadēmiķis un PSRS ZA korespondētājloceklis 360, 626
Engels, Eduards (Engel, 1851.—1882.) — vācu rakstnieks 1107
Engelss, Fridrichs (1820.—1895.) 236, 267, 271, 297, 298, 302—305, 324, 363, 367, 664, 683, 954, 1027, 1049, 1054, 1059, 1072, 1075, 1082, 1126
Ennijs (239.—169. pr. m. e.) — senās Romas dzejnieks 412
Erediā, Žozē Marija (Hérédia, 1842.—1905.) — franču rakstnieks 1044
Erenfelts, Arvids, sk. Jernefelts, Arvids
Erglis, Antons — aktieris 1055
Erko, Juhani (Erkko, 1849.—1906.) — somu dzejnieks 1048
Erkšķis, sk. Materu Juris
Erkšķis, sk. Šalkonis
Ērmanis, Jānis (1862.—1932.) — mācītājs un reakcionars publicists, EvG līdzredaktors 83, 152, 832, 860, 1092, 1107
Erss, Ādolfs (agrāk Runiķis, 1885.—1945.) — rakstnieks 1097, 1080
Esenberģu Jānis (ps. Torņakalna Jānis, 1862.—1890.) — dzejnieks un teatra darbinieks 447, 1083, 1084, 1110, 1113, 1129, 1131—1135
Ervjē, Pols (Hervieu, 1857.—1915.) — franču rakstnieks 1127
Eschils (525.—456. pr. m. e.) — grieķu traģediju rakstnieks 351, 777, 1151
E., V., sk. Eglītis, Viktors
Evalds, Kārlis (1865.—1908.) — dāņu rakstnieks 1104, 1107
«Evaņģēliuma Gaisma», arī *EvG* (1905.—1915.) — «garīgs mēnešraksts» 302, 860, 1003, 1023, 1031, 1034, 1041, 1043, 1051, 1063, 1088, 1093, 1098, 1108, 1114, 1125, 1136, 1152, 1157, 1159
«Evaņģēlists» (1903.—1915.) — baptistu žurnals Klaipedā, Berlinē, no 1906. Rīgā 83
Ezerietis, sk. Augenbergs, Kārlis
Ezeriņš, Jānis (ps. Orions, Unus e multis, Hihi, 1891.—1924.) — Lazdonas skolotājs, vēlāk viens no redzamākajiem latviešu novelistiem 1107, 1115, 1119, 1122, 1125, 1150, 1151
Ezops (Aisopos, ap 550. pr. m. e.) — leģendars grieķu fabulists 645

Falbs, K. 1045
Fallijs-Bulāns, Konrads (ps. Tirtejs, Felikss, 1877.—1915.) — dzejnieks, dekadents 7, 9, 61, 63, 143, 154, 164, 206, 207, 221, 230, 233, 240, 242—244, 246, 248—250, 252, 254—257, 286, 310, 312, 318, 319, 325, 328, 334, 348, 350, 352—354, 356, 363, 408, 410, 413, 414, 420, 472, 475, 486, 489—491, 497, 595, 664, 667, 669, 718, 820, 821, 824, 1062, 1063, 1065—1067, 1069, 1073, 1075, 1076, 1078, 1080, 1090, 1092, 1096, 1099, 1119, 1121, 1131, 1145, 1150
Farrērs, Klods (Farrère, dz. 1867.) — franču romanists 42
Fechners, Gustavs Teodors (1801.—1887.) — vācu fiziķis un filozofs 544, 581, 589
Feders, Georgs — Cēsu mācītājs 1151
Feierbachs, Ludvigs (1804.—1872) — vācu filozofs 237, 297, 303, 1126
Feidijs (5. pr. m. e.) — grieķu tēlnieks 49, 134
Felikss, sk. Fallijs
Fibiga, Klāra (Viebig, 1860.—1952.) — vācu rakstniece 1019, 1157
Fichte, Johans Gotlibs (1762.—1814.) — vācu filozofs 294
Fichte, Hermans (1797.—1879.) — vācu filozofs 546
Fidijs, sk. Feidijs
Firekers, Kristaps (17. gs.) — baltvācietis, valodnieks un daudzu reliģisku dziesmu autors un tulkotājs latviešu valodā 892, 1028, 1039, 1114
Firhufs, Gothards (ps G. V., Ģederts Vīrums, 1825.—1907.) — baltvācu mācītājs un literats 1084
Fišers, Kuno (1824.—1907.) — vācu filozofs un filozofijas vēsturnieks 657
Fitols 357

F., K., sk. Freinbergs, Kārlis
Flaišlens, Cezars (*Flaischlen*, 1864.—1920.) — vācu rakstnieks 452, 631, 1056, 1072, 1073
Flamarions, Kamils (*Flammarion*, 1842.—1925.) — franču astronoms 512, 535
Flegmatiķis, sk. Rozentāls, Alfreds
Fleišels, Egons — izdevējs Berlinē 1157
Flesers, Arturs 1119
Flobērs, Gustavs (*Flaubert*, 1821.—1880.) — franču rakstnieks 1147
Fofanovs, Konstantīns Michailovičs (1862.—1911.) — krievu dzejnieks 1146, 1147
Fogacaro, Antonio (*Foggazzaro*, 1842.—1911.) — italiešu rakstnieks 1154
Fogts, Joahims Fridrichs (*Voigt*, 1760.—1844.) — baltvācu teologs un literats 1060
Fonvizins, Deniss Ivanovičs (1745.—1792.) — krievu rakstnieks 350
Forels, Ogists (1848.—1931.) — Šveices psichiatrs 574
Franss, Anatols (*France*, īstajā vārdā *Anatole Thibault*, 1844.—1924.) — franču rakstnieks 805, 1131, 1148
Frapana, Ilze (1852.—1908.) — vācu rakstniece 1104, 1109
Freibergs-Brīvkalnieks, Georgs-Juris (ps. G. F.....g, Br., 1854.—1904.) — filologs un literats 1040
Frei, Elizabete 1083
Freijs, Jānis Aleksandrs (dz. 1863.) — baptistu mācītājs, Av red.-izd. 740, 856, 1083, 1092
Freiligrats, Ferdinands (*Freiligrath*, 1810.—1876.) — vācu revolucionars dzejnieks 1131, 1138
Freimanis, Aleksandrs (1864.—1919.) — aktieris un režisors 1049, 1067, 1072, 1077
Freimans, E. — Am līdzstrādnieks, Fr. Engelsa darbu tulkotājs latv. valodā 1054
Freinbergs, Kārlis (ps. Frn., K. F., dz. 1888.) — žurnalists un dramaturgs 1120, 1144, 1151
Freitags, Gustavs (*Freytag*, 1816.—1895.) — vācu rakstnieks 1044, 1045, 1048, 1050
Freliņš, Kristaps — LpAtb līdzstrādnieks 1145, 1151
Friče, M. V. (mir. 1929.) — krievu padomju literatūras vēsturnieks un teoretiķis 393
Frīde, Viktors 1113
Frīdenbergs, Andrejs (dz. 1875.) — advokats, vēlāk Rīgas pilsētas galva 991
Fridrichs Vilhelms IV (1795.—1861.) — Prūsijas karalis kopš 1840. 552
Frn., sk. Freinbergs, Kārlis
Fulda, Ludvigs (1862.—1939.) — vācu rakstnieks 1127, 1134
Furjē, Fransuā Šarls (*Fourier*, 1772.—1837.) — franču utopiskais socialists 925

«Gadagrāmata strādniekiem», sk. «Darbs...»
Gadons 35
Gaigals, sk. Hiršs, Konstantins
Gailis — bij. anarchists, RA līdzstrādnieks 971
Gailite, Angelika (dz. 1884.) — skolotāja un rakstniece, H. Eldgasta pirmā sieva 221, 254, 1120, 1135, 1136, 1151
Gailītis, Toms (ps. Gaidulis, Videnietis, Vidienes Gaidulis, Gaidulītis, 1843.—1917.) — skolotājs un literats, DzV līdzstrādnieks 1032
Gailīts, Augusts (dz. 1891.) — DzV līdzstrādnieks, igauņu rakstnieks, vēlāk buržuaziskais nacionalists 1151
«Gaisma», arī *G* (1905.—1906.) — pirmā latgaliešu avīze, Pēterburgā, red.-izd. Fr. Ķemps 1034, 1073, 1075
«Gaisma», arī *Gsm* (1907.) — progresīvs politisks laikraksts, divas reizes nedēļā, Pēterburgā, «Tautas Balss» 4. turpinājums. Aizliegts 1034, 1101
Galdoss, Benito Peress (*Pérez Galdos*, 1843.—1920.) — spāniešu rakstnieks 1128
Galilejs, Galileo (*Galilei*, 1564.—1642.) — italiešu matemātiķis un kosmografs 273
«Galvas Pilsētas Avīze», arī *GPA* (1906.) — Pēterburgas laikraksts, divas reizes nedēļā, PA turpinājums 1034, 1063, 1075
G., Angelika-Jadviga, sk. Gailīte, Angelika

Gapons, Georgijs Apolonovičs (1870.—1906.) — krievu garidznieks, cara aģents un provokators, 1905. g. 22. janvārī («asiņainā svētdienā») vadīja strādnieku gājienu uz Ziemas pili 128
Garborgs, Arne (1851.—1924.) — norvēģu rakstnieks 413
Garibaldi, Džuzepe (1807.—1882.) — italiešu brīvības cīnītājs 1089, 1143
Garins, Nikolajs (īstajā vārdā N. G. Michailovskis, 1852.—1906.) — krievu rakstnieks 1049
Garšins, Vsevolods Michailovičs (1855.—1888.) — krievu rakstnieks 379, 927, 1070, 1117, 1159
«Gartenlaube» — vācu ģimeņu žurnals (dibināts 1853.) 733
Gaspari, Adolfs (Gaspary, 1849.—1892.) — vācu rakstnieks 269
Gavronskis, J. 1148
Geierstams, Gustavs (1858.—1909.) — zviedru rakstnieks 1116, 1117
Genilens, J. O. 1055
Genss, A. 1076
Gerau, F. 1049
Gerbanovskis, M. L. 1044, 1077
Gerciks, E. 1092
Gerhards, Pauls (Gerhardt, 1607.—1676.) — vācu dzejnieks 1088
George, Stefans (1868.—1933.) — vācu dzejnieks 778
Gēte, Johans Volfgangs (Goethe, 1749.—1832.) — vācu dzejnieks 17, 33, 77, 156, 167, 169, 198, 202, 214, 242, 245, 255, 265, 279, 347, 348, 350, 353, 415, 439, 441, 485, 493, 494, 496, 498—500, 502, 512—514, 526, 534, 542, 544, 548, 558, 644, 680, 743—745, 777, 778, 783, 846, 852, 1000, 1009, 1066, 1067, 1072, 1081, 1085, 1094, 1120, 1122, 1134, 1147
Getner, Karline — Liel-Sesavas Mazcabutu māju saimniece 884, 886
Gijo, Žans Marija (Guyau, 1854.—1888.) — franču filozofs 277, 299, 324, 591
Gilbo, Henri 1136
Gils, Renē 44, 257, 1092
Ginters, Alfreds (ps. Dienvidnieks) — žurnālists 1049
Ginters, Augusts, sk. Ģinters, Augusts
Ginters, Hanss (Günther) 1072, 1092
Gipiusa, Zinaīda (1869.—1945.) — krievu dzejniece 288, 289
Girgenson, Lota — vācu rakstniece 1109, 1111
G., J., sk. Gulbis, Jānis
Gleichens-Rusvurms, Aleksandrs (1865.—?) — vācu rakstnieks 1072
Gliks, Ernests (Glück, 1652.—1705.) — mācītājs, bībeles tulkošanas latviešu valodā darba vadītājs 17. gs. 1115
Goba, Jānis (ps. Alojietis, 1869.—1928.) — skolotājs, vēlāk mācītājs un literats 1091
Gogolis, Nikolajs Vasiljevičs (1809.—1852.) — krievu rakstnieks 47, 48, 201, 249, 488, 489, 902, 907, 911, 914, 1021, 1116—1119, 1121—1125, 1149, 1157
Golovins, Teodors (dz. 1867.) — cariskās Krievijas 2. Valsts domes priekšsēdētājs 1065
Goldšmits, Kurts Valters 450, 1136, 1140
Golsvorsijs, Džons (Galsworthy, 1867.—1933.) — angļu rakstnieks 1152
Golts, Augusts (dz. 1882.) — grāmattirgotājs un izdevējs 838, 1060, 1083, 1084, 1145
Gončarovs, Ivans Aleksandrovičs (1812.—1891.) — krievu rakstnieks 910
Gonkurs, Edmunds (Goncourt, 1822.—1896.) — franču rakstnieks 42
Gonkurs, Žils (Goncourt, 1830.—1870.) — franču rakstnieks 42
Gorkijs, Maksims (īstajā vārdā Peškovs, Aleksejs Maksimovičs, 1868.—1936.) — padomju literaturas nodibinātājs 155, 187, 236, 293, 397, 422, 522, 823, 951, 1040, 1042, 1044—1046, 1049, 1051, 1058, 1063, 1067—1069, 1071—1073, 1074—1078, 1081, 1088, 1094, 1096, 1097, 1107, 1119, 1121, 1122, 1127, 1128, 1134, 1136, 1138.
Gorodeckis, S. M. (dz. 1884.) — krievu rakstnieks, akmeists 283, 294
Gorters, Hermanis (1864.—1927.) — holandiešu dzejnieks 1128
Gotjē, Teofils (Gautier, 1811.—1872.) — franču dzejnieks, gleznotājs un mākslas kritiķis 38, 675
Gotjē, Židite (Gautier, 1850.—

1917.) — franču rakstniece, Teofila G. meita 1135
Gra, Felikss 1070
Graudiņš, Kārlis (ps. K. Gr., K. G., Pg., -š., G. K., 1863.—1915.) — žurnalists, T red. 1895.—1914. 991, 1037, 1049, 1092
Grāvracis, sk. Blaumanis, Rūdolfs
Gredzena, Marta 1120
Greguss — pristavs Rīgā, revolucionaru spīdzinātājs 971, 972
Greifs, Martins (1839.—1911.) — vācu dzejnieks 1154
Gregs, Fernans (*Gregh,* dz. 1873.) — franču dzejnieks un kritiķis 675
Grencenšteins, Ādolfs (ps. A. Piirikivi, 1849.—1916.) — igauņu rakstnieks 1080
Griboiedovs, Aleksandrs Sergejevičs (1795.—1829.) — krievu rakstnieks 917, 1125
Griens, Ludvigs (ps. L. G-s, Zemgalietis, Z., L. Zemgalietis, L. Z., L. Z-s., Z. L., L. Z-tis, L. Gr., L. L-s, 1860.—1930.) — žurnalists, Pudiķa prototips Deglava romanā «Rīga» 1037.
Grigorovičs, Dmitrijs Vasiļjevičs (1822.—1899.) — krievu rakstnieks 902, 903, 910, 911
Grigs, Edvards (*Grieg,* 1843.—1907.) — norvēģu komponists 1091
Grigulis, Arvīds (dz. 1906.) 19, 30, 219
Grillparcers, Francis (1791.—1872.) — Austrijas vācu rakstnieks 1120, 1122, 1125
Griners, H. — baltvācu mācītājs Salgalē 1049
Grīns, Jānis (ps. Zieds, Roscijs, Ģederts Zars, dz. 1890.) — skolotājs un literats, vēlāk buržuaziskais nacionalists 1120, 1151, 1155, 1156
Grosmans, Stefans 1120
Gross, Ervins — Vidzemes mācītājs 35, 854, 855, 857, 858, 860, 1151
Gross, Kārlis (*Groos,* dz. 1861.) — vācu filozofs 591, 592, 593
Grosvalds, Fridrichs (ps. Līgo, 1850.—1924.) — advokats, RLB priekšnieks un cariskās Krievijas 1. Valsts domes deputāts 406, 408, 416, 463, 475, 961, 964, 1017, 1042, 1049, 1052, 1065, 1074, 1078, 1107
Grothuss, A. — tipografs Rīgā 1059
Grūbe, V. 1105
Grumers, Angels — kataloniešu dzejnieks 1137
Grunavs, Simons (16. gs.) — prūšu chronists, kas uzrakstījis latviešu reliģiskās literaturas vecāko pieminekli, t. s. «Grunava tēvreizi» 786, 1038
Grupenbergs, H. 1058
Gruzenbergs, S. A. — liberals zvērināts advokats, kas cariskajās tiesās aizstāvēja daudzus 1905. g. revolucijas dalībniekus 1072
Gruzinskis, Fr. 1045
Gruzītis, Alfreds (ps. Gr. . . ., A. G., Gr., A. Gr., G., 1871.—1919.) — žurnalists, 1899.—1906. DL red. loc., vēlāk KlV un Krz red. 1107
Gruzna, Pāvils (ps. Pe-Ge, 1878.—1950.) — rakstnieks un žurnalists 248, 299, 334, 399, 400, 404, 405, 418—420, 503, 604, 659, 663, 670, 1049, 1069, 1072, 1080, 1092, 1102, 1107, 1120, 1136, 1151, 1154, 1158
Guckovs, Kārlis (*Gutzkow,* 1811.—1878.) — vācu rakstnieks 1045, 1047, 1051
Gudže — zobārsts Rīgā 966
Gulbis, sk. Gulbis, Edvards
Gulbis, Ansis (ps. -l-., 1873.—1936.) — grāmatizdevējs un rakstnieks 26, 61, 73, 123, 161, 182, 472, 1036.—1038, 1049, 1050, 1052, 1054, 1056, 1058, 1059, 1080, 1082, 1088, 1092, 1102, 1151
Gulbis, Edvards (ps. Edgars Ardenss, dz. 1887.) — skolotājs un rakstnieks 866
Gulbis, Gustavs — Vcl izdevējs 1083
Gulbis, Jānis (īstajā vārdā Žanis Bullis, 1885.—1917.) — dzejnieks un žurnalists, Sdz un «Tagadnes» (1911.) red. 219, 340, 671, 876—887, 1071, 1072, 1119, 1121, 1124, 1130, 1135, 1148, 1150, 1155
Gulbis, P. — izsūtīts revolucionars Muromcevā 1092
Gustavs, Zāmels (ps. Z. G., 1868.—1904.) — tautsaimnieks, B, BV, T un «Vārda» (1901.—1902.) līdzstrādnieks 1037
Gutenbergs, Johans (ap 1400.—1467.) — grāmatu iespiešanas izgudrotājs 1114

Gūters, Jānis (dz. 1882.) — aktieris Rīgas Jaunajā un «Apollo» teatrī, vēlāk filmu režisors Vācijā 1052

Ģersons, Ādolfs (ps. Sn., Sniegonis, -on-, Sn-s, -nis, Sn-is, Sngs, Snis, Ventmalnieks, 1876.—1934.) — žurnalists 1072, 1107, 1136, 1151
Ģērts, A. — grāmattirgotājs un izdevējs 1037, 1070
Ģēte, sk. Gēte
Ģinters, arī *Ginters, Augusts* (ps. Vispusīgais, Aug. G., Kumpels, 1885.—1944.) — žurnalists, dažu progresīvu laikrakstu ārzemju korespondents, 1913. g. MD red., vēlāk bibliografs, pazīstamo rādītāju serijas «Latviešu zinātne un literatura» sastādītājs 1072, 1092, 1120
Ģirgensons, Kristaps Reinholds (1752.—1814.) — baltvācu mācītājs un literats, «Robinsona Krūziņa» pirmais latviskotājs 1060, 1115

Habsburgi — Vācijas un Austrijas valdnieku dinastija 905
Halbe, Makss (1865.—1944.) — vācu rakstnieks 1047, 1051, 1069, 1075, 1127, 1154
Hamsuns, Knuts (īstajā vārdā Pedersens, 1859.—1952.) — norvēģu rakstnieks 36, 206, 207, 249, 250, 266, 351, 368, 385, 438, 490, 499, 647, 654, 1070, 1074, 1091, 1099, 1118, 1127, 1130, 1132, 1134—1137, 1140, 1141
Hanībals (247.—183. pr. m. e.) — kartagiešu karavadonis 220, 341, 342
Hansons, Ola (1860.—1925.) — zviedru rakstnieks 266
Hardijs, Tomass (Hardy, 1840.—1928.) — angļu rakstnieks, prozaiķis 1127
Hartlebens, Oto Eriks (1864.—1905.) — vācu rakstnieks 1042, 1044, 1055
Hartmans, Eduards (1842.—1906.) — vācu filozofs 224, 544, 1071
Harts, Ernests (Hardt, 1876.—1947.) — vācu rakstnieks un dramaturgs 1122
Harts, Heinrichs (1855.—1906.) — vācu rakstnieks 1062, 1072
Harts, Jūlijs (1859.—1930.) — vācu rakstnieks, Heinricha H. brālis 1093, 1099
Harts, Leons — vācu rakstnieks, romana «Tēva mājās», kur tēlota latv. dzīve, autors 1096
Hauklands, Andreass (dz. 1873.) — norvēģu rakstnieks 858, 1156
Hauks, Alberts (1845.—1918.) — vācu teologs 1071
Hauptmanis, Gerhards (1862.—1946.) — vācu rakstnieks 236, 438, 451, 499, 641, 745, 1045, 1046, 1048, 1051, 1053, 1067, 1072, 1076, 1085, 1088, 1090, 1091, 1096, 1112, 1118, 1120—1122, 1127, 1128, 1132, 1135, 1149, 1158
Hausmane, Jūlija (mir. 1910.) — Baltijas vācu dzejniece 1136
Hauzers, Oto (dz. 1876.) — vācu rakstnieks, pasaules literaturas vēstures sastādītājs 1136, 1157
Havels — vācu lugu rakstnieks 1127
Hebels, Fridrichs (1813.—1863.) — vācu dramaturgs 490, 1128, 1135, 1146, 1148, 1159
Hedbergs, Tors (dz. 1862.) — zviedru rakstnieks 858, 1147, 1155
Hegels, Georgs Vilhelms Fridrichs (1770.—1831.) — vācu filozofs 98, 99, 289, 304, 544, 546, 580, 835, 902
Heijermanss, Hermanis (1864.—1924.) — holandiešu rakstnieks 1045, 1050, 1077, 1127, 1132
Heimburga, V. (īstajā vārdā Berta Bērensa, 1850.—1912.) — vācu rakstniece 286, 679, 734, 1135
Heine, Heinrichs (1797.—1856.) — vācu dzejnieks 76, 81, 188, 206, 250, 255, 277, 348, 351, 353, 387, 394, 412, 460, 490, 506, 518, 528, 585, 586, 745, 815, 959, 1044, 1047, 1055, 1057, 1066, 1067, 1077, 1080, 1091, 1107, 1116, 1134, 1135
Heize, Pauls (Heyse, 1830.—1914.) — vācu dzejnieks 1077, 1095, 1131, 1137
Hekels, Ernsts (Haeckel, 1834.—1919.) — vācu dabas zinātnieks, viens no pirmajiem vācu dabas pētnieku starpā pieslējies Darvina mācībai 236, 266, 294, 341, 363, 382, 505, 516, 519, 856, 957, 1072, 1093
«Hekera Vidzemes Kalendars», arī *HKV* (1813.—1939.) 860, 1034
Helderlins, Johans Kristians Fridrichs

(1770.—1843) — vācu dzejnieks 203, 500, 537
Helmholcs, Hermans (Helmholtz, 1821.—1894.) — vācu fiziologs un fiziķis 589
Henkels, Kārlis (Henckell, 1864.—1929.) — vācu dzejnieks 439, 1027
Herakleits (ap 540.—480. pr. m. e.) — grieķu filozofs 351, 356, 509, 511—513, 521, 529, 533—536, 538
Heraskovs, M. M. (1733.—1807.) — krievu dzejnieks 351
Hercens, Aleksandrs Ivanovičs (1812.—1870.) — krievu revolucionarais demokrats, filozofs-materialists, publicists un rakstnieks 903, 909—913, 1155
Herders, Johans Gotfrīds (1744.—1803.) — vācu dzejnieks un filozofs 415, 498, 499, 1051, 1093
Heredia, Jozijs-Marija de, sk. Eredia, Žozē Marija
Herings, Evalds (1834.—1918.) — vācu fiziologs 589
Herolds, sk. Austriņš, Antons
Hervegs, Georgs (1817.—1875.) — vācu revolucionarais dzejnieks 61, 551, 552
Hilners, Gothilfs (1862.—1925.) — baltvācu mācītājs un literats, HKV red. 1082, 1093
Hirns, Laskadio (Lafcadio Hearn, 1850.—1904.) — no grieķiem cēlies angļu rakstnieks 1093
Hirns, Urjō 587
Hiršfelds, Georgs (Hirschfeldt, dz. 1873.) — vācu rakstnieks 1127
Hiršs — barons 477
Hiršs, Konstantins (ps. Gaigalis, Konst. H., H., 1875.—1923.) — sīkburžuazisks jurists un žurnālists, 1905. g. «Spēka» red. 1049, 1082, 1092
Hirts, Georgs (Hirth, 1841.—1916.) — vācu rakstnieks 589, 590
H., J., sk. Ālunāns, Ādolfs
H., J., sk. Jankavs, Jānis
Hodlers, Ferdinands (1853.—1918.) — šveiciešu gleznotājs 42
Hofmans, Francis (1814.—1882.) — vācu rakstnieks 789, 1054
Hofmans, Oto, Dr. 1116
Hofmanštāls, Hugo (1874.—1929.) — vācu dzejnieks 257, 632, 1093, 1125
Hohencollerni — vācu valdnieku dinastija 416
Hohenlohe, Chlodvigs (1819.—1901.) — vācu valstsvīrs 1072
Holbachs, Pauls Heinrichs Ditrichs (1723.—1789.) — vācu filozofs un enciklopedists Parizē 303
Holcāmers, Vilhelms (1870.—1907.) — vācu rakstnieks 1152
Holcmanis, Roberts — aktieris 1052
Holcs, Arno (1863.—1929.) — vācu dzejnieks 680
Holenders, Feliks — Heinricha Harta draugs 1072
Holšters, G., Dr. — privatdocents 1120
Homers — antikās pasaules grieķu dzejnieks 87, 265—267, 269, 348, 350, 351, 355, 415, 490, 586, 644, 675, 766, 777, 819, 843, 1082, 1135
Horacijs, Flaks Kvints (65.—8. m. e.) — romiešu dzejnieks 412, 439, 586
Hucha, Rikarda (1864.—1947.) — vācu rakstniece 1089
Hugenberģers, arī *Hugenbergers, Kārlis* (ps. K. Hgnbrgr, -pъ., apъ., r...pъ, ...pъ., ...r, H.....r, H-r, -r, Kārlis Dievpalīgs, Ārlavas mācītājs, 1784.—1860.) — baltvācu mācītājs un dzejnieks 1060, 1083, 1115
Huismans, sk. Ismans
Hunchens, Fricis — literats, diletantisku dzejoļu autors 830, 1052, 1107, 1108, 1109, 1113, 1120, 1123
Hūns, Kārlis Jēkabs Vilhelms (1830.—1877.) — gleznotājs 654
Hurts, Jakobs (1839.—1906.) — igauņu valodnieks un mācītājs 1085, 1086

Ibanjess, Visente-Blasko (Blasco Ibáñez, 1867.—1928.) — spāniešu dzejnieks 1134, 1151
Ibsens, Henriks (1828.—1906.) — norveģu rakstnieks 76, 77, 87, 206, 228, 236, 279, 351, 381, 385, 413, 438, 441, 452, 486, 489, 499, 507, 525, 526, 558, 647, 778, 803, 842, 859, 1045, 1051, 1052, 1062, 1065, 1068—1070, 1072, 1073, 1075, 1076, 1078, 1080, 1081, 1093, 1097, 1100, 1105, 1106, 1109, 1111, 1112, 1118, 1120, 1125, 1127, 1133, 1150, 1154
Iesmiņa, Lizete — aktrise 1057
Ieviņš, Kārlis Viktors (īstajā vārdā Paķulis, dz. 1888.) — dzejnieks 831

Igatietis, sk. Melngailis, Emīls
Igorevs, L. 1049
Igo, Viktors (*Hugo*, 1802.—1885.) — franču rakstnieks 438, 509, 527, 823, 840
Ilgvars, Pāvils, sk. Rozītis, Pāvils
Ilovaiskis, Dmitrijs (1832.—1920.) — krievu vēsturnieks un publicists 415, 811
Iļjins, sk. Ļeņins
Imanta (Imants) — lībietis, kas pēc Indriķa «Livonijas chronikas» (II, 6) liecības kaujā pie Rīgas kalna (1198.) nodūris Livonijas otro biskapu Bertoldu 172, 173, 258, 350, 420, 556, 1073
Indijs, de — operas autors 1127
Ingmans, Santari — somu rakstnieks 20. gs. sākumā 1048
Inozemcevs, J. A. (ps. A. Ivins) — krievu žurnalists 1072, 1093
Inķis, Jānis — baptistu sludinātājs, Av līdzstrādnieks 1072, 1093
Isajevs, A. A., prof. — brošuras «Par nākotnes mākslu» autors 1037
Ismans, Žoriss Šarls (*Huysmans*, 1848.—1907.) — franču rakstnieks 282, 288, 675
Ita — L līdzstrādnieks 483, 1151
Ivanovs, Vjačeslavs Ivanovičs (1866.—1949.) — krievu dzejnieks, dekadents 164, 206, 222, 236, 256, 257, 265, 266, 269, 270, 278, 283, 294, 350, 355, 1093
Ivanovs — vēsturnieks 811
Ivanovs, Aleksandrs Andrejevičs (1806.—1858.) — krievu gleznotājs 914
«Izglītība», arī *Izgl* (1909.—1911.) — literarisks, zinātnisks un pedagoģisks mēnešraksts Rīgā, izdevēja Latvijas skolotāju biedrība, atbildīgais redaktors E. Pīpiņš, faktiskais literarās un literaturas kritikas daļas vadītājs Andrejs Upīts 18, 216—219, 374, 375, 426, 434, 468, 579, 593, 598, 624, 625, 627—630, 632—639, 669—674, 706, 711, 758, 785, 800, 806, 808, 809, 811, 812, 834, 835, 838, 844, 845, 847, 859, 861—867, 926, 930, 983, 1026, 1103, 1104, 1117—1126, 1129, 1131, 1132, 1134—1142, 1145, 1148, 1149, 1151—1160
J., sk. Jankavs, Jānis
J., sk. Jansons-Brauns, Janis
J., sk. Janševskis-Janovskis, Jēkabs
J. — L līdzstrādnieks 550—552
-J-, sk. Janševskis-Janovskis, Jēkabs
J. A., sk. Jurjānu Andrejs
J., A., sk. Vičs, Andrejs
Jadvilds, Hardijs — kāds Dzl līdzstrādnieks-dzejdaris 1907. g. 221
Jākobsons, J., sk. Jākobsons, Jorenss
Jākobsons, Kārlis, sk. Jēkabsons, Kārlis
Jākobsons, Jorenss (ps. Ludis Zilgme, J. J., -mai-, -mai-a-b-, mir. 1909.) — literats-iesācējs, Dzl, vēlāk LpAtb līdzstrādnieks 221, 659, 1105, 1116, 1120, 1124
Jākobsons, Kārlis Roberts (ps. *Linnutaja*, 1841.—1882.) — publicists, viens no ievērojamākiem igauņu buržuaziski nacionalās kustības vadoņiem, 1878. radikalās «Sakalas» red. 1114
Jakubovičs, Pēteris Fiļipovičs, sk. Melšins
Jankavs, A. — Rīgas dzelzs rūpniecības arodnieciskās biedrības kasieris 1093
Jankavs, Jānis (ps. -vs, vs, J. J., J. H., J., 1886.—1918.) — publicists, revolucionarās kustības renegats 11—13, 26, 27, 29, 90—99, 103, 150, 158, 219, 244, 262, 329, 342, 344, 345, 352, 357—361, 363—367, 369, 370, 372—387, 389—393, 423—425, 436, 437, 554, 558, 560, 569, 570, 594—596, 624, 658, 660, 661, 663, 670, 676—678, 684, 690, 698, 699, 779, 844, 847, 931—954, 967—973, 991, 998, 1027—1030, 1032, 1037, 1038, 1048—1050, 1054, 1073, 1082, 1085, 1087, 1089, 1092, 1093, 1095, 1101, 1106, 1107, 1119, 1128, 1131, 1137, 1140, 1145, 1148, 1151
Jansone, Anna (dz. Bērziņa) — klasiķu tulkotāja, J. Jansona dzīves un darba biedre 1152
Jansone, Matilde — dziedātāja Jaunajā Rīgas teatrī 178
Янсон, И., sk. Jansons-Brauns, Janis
Jansons, sk. Jansons-Brauns, Janis
Jansons, sk. Jansons, Jānis (saukts «Baltais Jansons»)
Jansons-Brauns, Janis (ps. J., Jansons, J. J., -n-, br., Br., -ns-ns, B.,

-ns, O. Brauns, J-ns, И. Янсон, 1872.—1917.) — revolucionars publicists un literaturas kritiķis, 1904.—1905. Cņ un DL un 1910.—1915. Cņ red. 3, 7, 11, 13, 15, 16, 26, 29, 75, 76, 80, 81, 95, 171, 173, 174, 211—214, 216, 218—395, 418, 423—425, 436, 437, 441, 446, 550, 554, 555, 558, 560, 573, 593—595, 658, 659, 660, 661, 663—666, 670, 671, 674—676, 678, 684, 690, 691, 696—700, 779, 832, 835, 838, 844—847, 863, 869, 871, 894—930, 967, 1029, 1042, 1050, 1073, 1079, 1084, 1091, 1093, 1101, 1102, 1104—1107, 1109—1111, 1113, 1117, 1120, 1126, 1128, 1129, 1136, 1142, 1145, 1151, 1152, 1159, 1160

Jansons, Eduards (ps. *Carex*, dz. 1884.) — skolotājs un tulkotājs, vēlāk dabas zinātnieks 1070

Jansons, Fr. (mir. 1906.) Dr līdzstrādnieks 1062, 1075

Jansons, Jānis (saukts «Baltais Jansons», parakstīties Jansons un J. Jansons, dz. 1880.) — skolotājs un literats, 1898.—1902. nelegālā skolnieku žurnala «Bēglis» vadītājs Baltijas skolotāju seminarā, vēlāk A, PA, JR u. c. izdevumu līdzstrādnieks 90, 830, 835

Jansons, K. — ZuDz red. 1076

Jansons, Kārlis (ps. Jāņdēls) — Ed. Treimaņa ZvZK līdzstrādnieks, vēlāk pāris dzejoļu krājumu autors 1057

Jansons, Pāvils (ps. J. Pāvils, -ls, J. P-ls, J. P., dz. 1874.) — pagasta pašvaldību darbinieks, bīskaps un literats, Zln un Zvrg red. 617, 618, 1093, 1136, 1138, 1141

Janševskis-Janovskis, Jēkabs (ps. J. J., J., -J-, Nn, Zobgals, Atvasa, Jaunliepājnieks, 1865.—1931.) — rakstnieks un žurnālists, 1906. Dzm red. 245, 439, 965, 1050, 1083, 1084, 1093, 1103, 1104, 1107, 1108, 1114, 1136, 1144, 1152, 1159

Janžuls, Ivans (1845.—1914.) — krievu ekonomijas zinātnes profesors, akadēmiķis 1143

Jāņdēls, sk. Jansons, Kārlis

Jasenu Plikšis, Jāns, sk. Rainis, Jānis — Pliekšāns

Jasietis, sk. Rainis, Jānis — Pliekšāns

«Jaunā Balss» (1914.) — socialistiska dienas avīze Rīgā, iznāca no 13. mar. līdz 28. apr. kā LB 5. turpinājums, bet no 17. maija līdz 21. jūn. kā LB 7. turpinājums 5

«Jaunā Dienas Lapa», arī *JDL* (1905.—1918.) — sīkburžuazisks dienas laikraksts Rīgā, kopš 1915. Petrogradā, aizliegtās DL turpinājums. JDL iznāca kopš 1905. g. 24 dec., aizliegta 1906. g. janv. un 1907. g. jūn., pēc tam no jauna iznāca ar 1908. g. 29. dec. 25, 344, 381, 395, 480, 481, 564, 566, 568, 570, 571, 575, 578, 598, 635, 670, 673, 847, 848, 854, 860, 871, 875, 886, 963, 996, 1009—1012, 1025, 1027, 1028, 1033, 1034, 1040, 1042, 1043, 1060, 1062, 1063, 1065, 1070, 1071, 1076, 1077, 1081, 1090, 1100, 1114—1119, 1121—1126, 1128—1133, 1136—1142, 1144—1151, 1154—1159

«Jaunās Dienas Lapas» pielikums, arī *JDLp* 1034, 1049, 1116, 1118, 1133, 1136, 1149

«Jaunais Jeruzalemes Kalendars» 991

«Jaunais Laiks», arī *JL* (1911.—1912.) — socialistiskas nokrāsas sabiedrisks un literarisks dienas avīze Rīgā, no 1911. g. 13. aug., aizliegtās LB 1. turpinājums 5, 853, 996, 1010, 1033, 1035, 1083, 1145, 1146, 1149, 1155, 1157

«Jaunais Liepājas Vēstnesis» arī *JLpV* (1907.) — «politisks, zinātnisks un literarisks laikraksts», iznāca no 23. janv. līdz 26. jūn., 3 reizes nedēļā, Lt 5. turpinājums 1035, 1097

«Jaunais Pūrs», arī *JPrs* (1907.) — socialistisks literarisku un zinātnisku rakstu krājums Rīgā 1035, 1094

«Jaunais Tautas Kalendars» 1100

«Jaunais Zobgala Kalendars» 1090

«Jaunās Domas», arī *JD* (1907.—1908.) — socialistisks politiski sabiedrisks un literarisks laikraksts, 2 reizes nedēļā, no 8. sept. līdz 5. janv., aizliegts. BrV turpinājums, PAtb 7. turpinājums 1034, 1083, 1086, 1088, 1090, 1091, 1096

«Jaunās Latviešu Avīzes», arī *JLA* (1909.—1915.) — konservatīvs laikraksts, 2 reizes nedēļā, Jelgavā, J. Veismaņa — Pavasaru Jāņa izdevums 1035, 1146

«Jauno Latviešu Avižu» pielikums, arī *JLAp* un *JLp* 1035, 1132, 1135, 1142, 1147, 1151, 1153, 1157

«Jaunā Rąža», arī *JR* (I—XII, 1898.—1910.) — oriģinalliteraturas almanachs Teodora Zeiferta sakopojumā, Cēsis un Rīgā 6, 12, 26, 29, 78, 90—99, 167, 244, 248, 466, 467, 555, 557, 613, 614, 617, 663, 825, 828, 830—832, 835—838, 1035—1039, 1053, 1057—1061, 1072, 1074, 1081—1084, 1088, 1090, 1091, 1093, 1095, 1101, 1102, 1103, 1106, 1108, 1111—1114, 1117, 1118, 1121, 1124, 1126, 1128, 1133, 1135, 1137, 1140, 1142, 1152—1153

«Jaunatne», arī *Jnt* (1906.—1907.) — politisks, zinātnisks un literarisks laikraksts, 2 reizes nedēļā, Jelgavā, aizliegts, red. J. Kleinbergs 1035, 1039, 1060, 1061, 1065, 1066, 1072, 1073, 1076, 1079, 1081

«Jaunība», arī *Jnb* (1907.—1909.) — «kristīgs jaunības žurnals gara un prāta izkopšanai», Liepājā, 1 reizi mēnesī 1035, 1085, 1106, 1120

«Jaunības Draugs», arī *JDr* (1905.—1915.) — Av bezmaksas pielikums, reliģisks «bilžots nedēļas laikraksts jaunībai», Rīgā 1035, 1051, 1125, 1146

«Jaunības Tekas», arī *JT* (1910.—1915. un 1920.—1930.) — progresīvs literarisks un zinātnisks mēnešraksts jaunatnei, Rīgā, red.-izd. A. Jesens 468, 855, 856, 859, 1035, 1114, 1129—1131, 1134—1136, 1139—1142, 1145, 1147, 1148, 1151, 1156, 1159

Jaunsniķers, Kārlis Roberts Aleksandrs (dz. 1864.) — inženieris-ķīmiķis, zinātnisku žurnalu līdzstrādnieks 1037

Jaunsudrabiņš, Jānis (ps. Neizilberlings, J. J., Klaucānu Šiepla, Jānis Ziemelis, dz. 1877.) — rakstnieks, 1906.—1907. St literarās nodaļas vadītājs 28, 29, 137, 160, 163, 247, 334, 414, 472, 486, 492, 509, 605, 619, 620, 646, 654, 666, 673, 677, 693, 759, 824, 831, 835, 857, 858, 1020, 1021, 1065, 1066, 1068, 1070, 1072, 1073, 1078, 1080, 1081, 1083—1085, 1090, 1091, 1093, 1099, 1100, 1101, 1111—1113, 1120, 1124, 1129, 1132—1134, 1136, 1139—1141, 1149, 1151—1154, 1157, 1158

Jautrīte, Paula — aktrise Jelgavā 1051

Jaunzems, Jānis, sk. Apsīšu Jēkabs

Jederču Prancs — As līdzstrādnieks 1073

Jēkabsons, arī *Jākobsons, Kārlis* (ps. -bs-, Roberts Skarga, R. Sk., J. K., 1879.—1946.) dzejnieks, dekadents, 1907. Dzel red. 28, 56—61, 137—139, 141, 164, 221, 229, 244, 247, 249, 253, 255, 256, 258, 276, 292, 293, 325, 328, 334, 375, 394, 414, 418, 458, 472, 474, 480, 481, 490, 564, 577, 602, 659, 664, 667, 690, 693, 700, 780, 821, 828, 829, 858, 964, 982, 1009, 1040, 1044, 1049, 1054, 1063, 1070, 1073, 1074, 1076, 1078, 1080, 1089, 1091, 1093, 1099, 1110, 1111, 1113, 1116, 1120, 1123—1126, 1133, 1136, 1142, 1145, 1149—1151, 1157, 1158

Jēkabsons, Kārlis (dz. 1870.) — agronoms un literats 1037

«Jelgavas Kalendars», arī *JelgK* 1035, 1147

Jeleonskis (īstajā vārdā Milovskis, S. N., 1861.—1911.) — krievu rakstnieks 1147

Jende, Ādams (1861.—1918.) — mācītājs un literats 1047, 1050, 1083, 1108

Jensens, Johans Vilhelms (1873.—1950) — dāņu rakstnieks 1142, 1156

Jēpe, Oskars (1875.—1951.) — grāmattirgotājs un izdevējs Cēsīs 1140

Jernfelts, Arvids (*Järnfelt*, 1861.—1932.) — somu rakstnieks 1048

Jesens, Andrejs (ps. Birzgalietis, Rutkis, dz. 1873.) — skolotājs un literats, vēlāk grāmatizdevējs un tirgotājs, JT red.-izd. 857, 1066, 1077, 1122

Ješkovs —«Новое время» korespondents 1140

Jirgens, Rūdolfs (ps. R-ns, 1869.—1944.) — skolotājs, R. Blaumaņa draugs, vēlāk LU prof., vairāku zinātnisku darbu autors 1094

J. J., sk. Apsīšu Jēkabs

J. J., sk. Jākobsons, Jorens

J. J., sk. Jankavs, Jānis

J. J., sk. Jansons-Brauns, Janis
J. J., sk. Jansons, Jānis (saukts «Baltais Jansons»)
J. J., sk. Janševskis-Janovskis, Jēkabs
J. J., sk. Jaunsudrabiņš, Jānis
J. K., sk. Jēkabsonu Kārlis
J-ns, sk. Jansons-Brauns, Janis
Joels, Kārlis (dz. 1864.) — vācu filozofs 1092
Jokajs, Maurs (1825.—1904.) — ungaru rakstnieks un politiķis 1019, 1044, 1156
Jonatāns, sk. Blaumanis, Rūdolfs
Jong van Beekn Donk, K., de — holandiešu rakstniece 1086
Jordanskis, N. I. — krievu publicists, «Современный мир» līdzstrādnieks 930
Js., sk. Stumbergs, Jēkabs
Juk., sk. Treimanis, Eduards
Jukāns, A., sk. Vičs, Andrejs
Jukums, sk. Eglītis, Viktors
Jukums, sk. Treimanis, Eduards
Jūlijs, sk. Dievkociņš, Jūlijs
Jūms, Devis (*Hume*, 1711.—1776.) — angļu filozofs, ekonomists un vēsturnieks, subjektīvais idealists, agnostiķis 351, 545
Juni, sk. Paegle, Leons
Jurjāns, Augusts (dz. 1875.) — tipografs, 1906.—1907. socialistisko PAtb, TT u. c. atbildīgais red.-izd. 1082
Jurjānu Andrejs (ps. J. A., 1856.—1922.) — komponists 1040, 1045, 1047, 1049—1052, 1058
Jurjānu Dāvis (1846.—1876.) — mērnieks un literats, N. G. Pomjalovska darbu pirmais tulkotājs latviešu valodā 1114
«Jūrnieks», arī *Jr* (1906.—1914.) — «jūrniecības, politikas un literaturas avīze», Rīgā, 1 reizi nedēļā, 1906.—1912. red. A. Bandrevičs 1035, 1069, 1082, 1084, 1085, 1088, 1090, 1093, 1095, 1109, 1114, 1116, 1117, 1121, 1128, 1136, 1152, 1159
Jūsmiņš, sk. Lautenbachs-Jūsmiņš, Jēkabs
Jūsmiņu Teodors, sk. Dravnieks, Jēkabs
Justus, sk. Veinberģis, Fridrichs
Juškevičs — krievu rakstnieks 857
Juškevičs, P. S. — krievu publicists, grām. «Par materialistisko vēstures saprašanu» autors 1120
Juškova — L. N. Tolstoja audzinātāja 897

K. — Rķ līdzstrādnieks, varbūt Jānis Ozols-Kļims 6, 24, 52
K., sk. Kauliņš, Oto-Atis
K., sk. Ozols, Jānis — Kļims
K., sk. Kasparsons, Kārlis
Kadelburgs, Gustavs — vācu komediju rakstnieks 1075, 1132
Kāds tuvinieks, sk. Kalniņš, Juris
Kaija, Ivande (īstajā vārdā Antonija Lukina, dz. Millere, 1876.—1942.) — rakstniece, vēlāk arī buržuazisko nacionālistu publiciste, «Latvijas Sarga» red. loc. 998, 1138
Kalējs, J., — St līdzstrādnieks 614
Kalējs-Kuzņecovs, Jūlijs (1843.—1905.) — jaunlatviešu publicists, «Отечественные записки» (1867.) līdzstrādnieks 1052
Kalninieks, sk. Kaudzītes Matīss
Kalniņa, Klāra (ps. -ras, -as, -r-, Kl. Klāra, -va, Una, Ens [kopā ar Paulu Kalniņu], dz. 1877.) — meņševiku publiciste 1059, 1094
Kalniņš, Alfreds (1879.—1951.) — komponists, Latvijas PSR Tautas mākslinieks 488, 1091
Kalniņš, Jānis (ps. Vientulis) — literats 1152
Kalniņš, Jēkabs, sk. Mākonis
Kalniņš, Juris (saukts Vietalvas Kalniņš, ps. Prātkopis, Pr., P., J. K. Kāds tuvinieks, 1847.—1919.) — skolotājs un žurnālists, 1905.—1906. BV red., vēlāk DzV red. loc. un RLB Zinību komisijas priekšnieks 672, 673, 963, 991, 992, 1000, 1012 1013, 1022, 1023, 1026, 1064, 1066, 1081, 1120, 1137, 1139, 1152, 1157
Kalniņš, Krišjānis (1847.—1885.) — advokats, RLB priekšnieks (1875.—1885.) 406, 1061
Kalniņš, Mīkus (1879.—1907.) — rakstnieks 1095
Kalniņš — Kalnings, Ringolds (dz. 1873.) — pārvācojies latviešu lieltirgotājs, buržuaziskajā Latvijā deputāts un finansu ministrs, Kr. Kalniņa dēls 1018
Kalns, Fr. — literats, ML līdzstrādnieks 614

Kalvu Olģerts, sk. Kraujiņš, Kārlis
Kamenskis, Anatolijs — krievu rakstnieks, dekadents 230, 643
Kangars, R. — Dz līdzstrādnieks 1137
Kanta, Minna (*Ulrika Vilhelmina Canth*, dz. Johansone, 1844.—1897.) — somu rakstniece 1048
Kants, Imanuels (1724.—1804.) — vācu filozofs 294, 297, 299, 312, 351, 432, 517, 532, 542, 544—547, 580, 921, 1143
Kapila — leģendars indiešu filozofijas pamatlicējs 524
Kapiss, Alfreds (*Capus*, 1858.—1922.) — franču rakstnieks un dramaturgs 1127
Karduči, Džosuē (*Carducci*, 1835.—1907.) — italiešu dzejnieks un literaturas profesors 1088, 1137
Kārkliņš, Ernests, sk. Zeltmatis
Kārkliņš, Jānis (dz. 1891.) — skolotājs, dzejnieks un žurnalists, vēlāk «Jaunāko Ziņu» red. un mistiska murgotājs 859, 1121, 1146, 1152, 1154—1156
Kārkliņš, Kārlis — saimnieks Madonas apkaimē, cariskās Krievijas 2. Valsts domes deputāts 1085
Karleils, Tomass (1795.—1881.) — angļu filozofs, vēsturnieks un publicists 142
Kārlis, sk. Āronu Matīss
Kārlis, sk. Dzelzskalnu Kārlis
Kārlis Augusts, sk. Stukmanis, Kārlis Augusts
Kārlis Augusts (1757.—1828.) — Saksijas Veimaras lielhercogs 415
Karlss, Fr. — ML korespondents no Tobolskas guberņas 1092, 1094
«Karogs», arī *Kar* (1906.) — progresīvs zinātnisks un literārisks žurnals, 2 reizes mēnesī. Aizliegts 49, 1034, 1066, 1072, 1076, 1078
Karpovs, Vasilijs (1798.—1867.) — krievu filozofs 1127
Kārstenis, Jānis (īstajā vārdā Šmits, ps. J. Krst., 1884.—1921.) — skolotājs un rakstnieks 244, 623, 835, 836, 859, 1091, 1094, 1099, 1137, 1138, 1140, 1142, 1147, 1153, 1157
Kaspars, Vilhelms (dz. 1853.) — Skujenes mācītājs, reliģisku lapu līdzstrādnieks un RLB Zin. kom. referents 1027
Kasparsons, Kārlis (ps. Siguldiets, K. Siguldiets, K., Unus, dz. 1865.) — ārsts un dabas zinātnieks, jaunstrāvnieku sīkburžuaziskā spārna pārstāvis, vēlāk buržuaziskās Latvijas ministrs un deputats 295, 1121
Katrina II Aleksejevna (1729.—1796.) — Krievijas ķeizariene 415
Kaudzes M., sk. Kaudzītes Matīss
Kaudzītes Matīss (ps. Kalnmalietis, K. M., Kaudzes M., K-dt., -.-, Kdzt., Kdz., 1848.—1926.) — skolotājs, rakstnieks un literatūras kritiķis 72, 433, 438, 441, 478, 568, 572, 576, 706, 745, 794, 795, 796, 840, 867, 981, 1028, 1032, 1040, 1047, 1049, 1053, 1054, 1059, 1061, 1074, 1083, 1108, 1118, 1121, 1121—1123, 1126, 1136, 1145, 1148, 1151—1153, 1158
Kaudzītes Reinis (ps. R. Vidzemnieks, R. V., R. K., K. R., es, es R., 1839.—1920.) — rakstnieks un publicists 72, 433, 438, 441, 478, 568, 572, 576, 706, 745, 794—796, 840, 867, 893, 1022, 1040, 1049, 1051, 1054, 1061, 1072, 1074, 1083, 1091, 1094, 1096, 1108, 1116, 1118, 1121, 1123, 1125, 1126, 1136, 1145, 1151, 1153, 1156, 1158
Kaudz. Mat., sk. Kaudzītes Matīss
Kaugurietis, sk. Endzelīns, Jānis
Kaukazietis, sk. Dalbiņš, Mārtiņš
Kauliņš, M. — deju skolotāis Rīgā 966
Kauliņš, Oto-Atis (ps. Bindu Atis, Bd. A., K., B. A., O. K., -tt-, dz. 1867.) — komponists un kordiriģents 1051, 1055
Kaupiņš, arī Kaupiņu Eduards (ps. Ed. K., mir. 1907.) — aktieris un literats Liepājā 1094, 1097
Kaupo (mir. 1217.) — Turaidas lībiešu valdnieks, nodevīgi pārgāja vācu iebrucēju pusē 172, 173, 1059
Kaupo, Reinhold, sk. Zeiferts, Teodors
Kautskis, Kārlis (*Kautsky*, 1854.—1938.) — Vācijas socialdemokratijas un II Internacionales lideris, centrisma ideologs, vēlāk marksisma renegats, nikns PSRS ienaidnieks 49, 273, 300, 301, 363, 367, 832, 947, 949, 969, 1027, 1037, 1048, 1049, 1114, 1128, 1143
«Kāvi», arī *Kv* (1905.—1906.) — «žurnals literaturai un sabiedriskai dzīvei», pirmais latviešu dekadentu iz-

devums, red. K. Skalbe, izd. D. Zeltiņš. Aizliegts 8, 9, 28, 53, 100, 149, 252, 316, 420, 427, 474, 1035, 1056, 1062, 1064, 1071—1073, 1075, 1079
«Kāvi», arī *Kv* (1910.—1912.) — nedēļas laikraksts Valkā, red. Jānis Lapiņš, vēlāk D. Eidemans, izd. J. Rauska 394, 1035, 1130, 1131, 1138, 1144, 1148, 1150, 1151, 1154, 1155
«Kāvu» pielikums, arī *Kvp* 1035, 1135, 1138
Kažoku Dāvis, sk. Pelcs, Dāvīds
Keirāns, P. — izdevējs Rīgā, vēlāk Madonā 1101
Keizerlings, Hermans (dz. 1880.) — vācu filozofs 1074, 1094, 1112, 1127
Keja, Elena (*Key*, 1849.—1926.) — zviedru rakstniece 631, 1088, 1094, 1127, 1128
Ķēlers, Johans Kristaps (1775.—1853.) — baltvācu mācītājs un literats, 1826.—1831. LA red. 1060
Kellermanis, Bernhards (1879.—1951.) — vācu rakstnieks 1019, 1151, 1156
Ķemps, Francis, sk. Ķemps, Francis
K-ēns, G. — DzV līdzstrādnieks 217, 649, 650.—655, 1137, 1139
Keplers, Johans (1571.—1630.) — vācu astronoms 512, 513, 535, 538
Kilands, Aleksandrs (*Kielland*, 1849.—1906.) — norvēģu rakstnieks 236, 413, 1061, 1077, 1079
Kilpe, Francis (*Külpe*) — vācu literats, rakstījis noveles par 1905. gada revoluciju Baltijā 1128, 1150
King, Etela 1113
Kirkegors, Zoerens, sk. Kjerkegors, Sērenss
K., J., sk. Kleinbergs, Jānis
Kjerkegors, Sērenss (*Kierkegaard*, 1813.—1855.) — dāņu filozofs 1131
K. K., sk. Kundziņš, Kārlis, sen.
Kl., sk. Kleinbergs, Jānis
Klāra, sk. Kalniņa, Klāra
Klaucānu Siepla, sk. Jaunsudrabiņš, Jānis
Klaustiņš, Roberts (ps. R. Kl., R. K., -st-, dz. 1875.) — skolotājs, literaturvēsturnieks un kritiķis 88, 89, 272, 342, 509, 528, 554, 555, 557, 837, 871, 991, 1037, 1039, 1051, 1060, 1061, 1074, 1083, 1084, 1088, 1093, 1095, 1100, 1101, 1108, 1113, 1114, 1121, 1124—1126, 1136, 1137, 1142, 1144, 1145, 1149, 1153, 1159
Klāviņš, Jānis (ps. Ģedauts, Stodegs, Ģedauts-Stodegs, 1843.—1902.) — advokats, «Rotas» (1884.—1887.) un «Vārda» (1901.—1902.) red.-izd. 5
Kleinbergs, arī Kleinberģis, Jānis (ps. Kl., -nb-, J. Kl., J. K., J. Pakalns, 1874.—1919.) — dzejnieks un žurnālists, 1906. Jnt red., vēlāk Sdz, MD, LpAtb red. loc. 612, 796, 798, 805, 1048, 1051, 1074, 1090, 1095, 1099, 1103, 1107, 1108, 1110, 1112, 1113, 1121, 1137, 1145, 1153
Kleinšmits, Heinrichs (*Kleinschmidt*, ps. M. H. K. P., 1634.—1686.) — Babītes un Piņķu mācītājs, reliģisku dziesmu tulkotājs un «Pātaru grāmatas» (1672.) sastādītājs 1038
Klemanso, Žoržs (*Clemenceau*, 1841.—1929.) — franču valstsvīrs 1079
Kleists, Heinrichs (1777.—1811.) — vācu dzejnieks 500, 835, 1149, 1157
Klingers, Makss (1857.—1920.) — vācu tēlnieks un gleznotājs 49, 827
Kl., J., sk. Kleinbergs, Jānis
Kl., R., sk. Klaustiņš, Roberts
Kluge, Francis — izdevējs Rēvelē [Tallinā] 1144
Klusiņš, Miķelis (ps. M. K., Aluskausa Jēkabs, 1847.—1907.) — skolotājs un literats 1086, 1090
Kļaviņš, Jānis — skolotājs, L līdzstrādnieks 1153
Kļaviņš, Jānis (ps. Asmas Jancis, Asma, As--, J. Kļ., dz. 1876.) — rakstnieks, kopš 1915. g. dzīvo Kaukazā 614, 618, 831, 835, 1051, 1074, 1095, 1108, 1124, 1132, 1139, 1142
Kļims, sk. Ozols, Jānis
Kniperdollings, Bernhards (*Knipperdollink*, mir. 1536.) — Minsteres birģermeistars, viens no t. s. «pārkrustītāju» sacelšanās vadoņiem, kam V. Teikmanis pielīdzina J. Jansonu-Braunu 213, 331, 332, 333, 334, 335, 338, 1111
Knoriņš, Vilis-Vilhelms (ps. Pr., Proprium, V. Kn., 1890.—1937.) — revolucionars publicists un literaturas kritiķis, viens no ievērojamākajiem latviešu padomju literaturas teoretiķiem un literaturvēsturniekiem PSRS 1122, 1138, 1144, 1153, 1155
Kn., V., sk. Knoriņš, Vilis
K., O., sk. Kauliņš, Oto-Atis
Kocebu, Augusts (*Kotzebue*, 1761.—

1819.) — reakcionārs vācu rakstnieks 1138, 1149
Kohans, Hermans (Cohen, 1842.—1918.) — vācu filozofs 1026, 1027, 1115, 1153
«Колоколъ» (1857.—1867.) — A. Hercena Londonā un Genfē izdots krievu revolucionāro demokrātu laikraksts, kas Krievijā tika izplatīts nelegāli un aicināja uz cīņu pret cara patvaldību 910
Koļcovs, Aleksejs Vasiļjevičs (1809.—1842.) — krievu dzejnieks 1115, 1116, 1120, 1121, 1122, 1123, 1124
Komisarževskaja, V. F. — krievu aktrise 1072
Konans-Doils (Arthur Conan Doyle, 1859.—1930.) — angļu rakstnieks 1019
Кондрушкин, С. — krievu publicists, «Речь» līdzstrādnieks, rakstījis par latv. kultūras dzīvi 1137
Konfucijs (Kung-fu-dse, 551.—478. pr. m. e.) — ķīniešu filozofs un valstvīrs, konfucianisma nodibinātājs 257, 541
Koni, Anatolijs (1844.—1927.) — krievu jurists 1108
Koničtis, L. (ps. L. Kon . . . tis) — RA līdzstrādnieks 1074, 1095
Konopņicka, Marija (1846.—1910.) — poļu dzejniece 149, 1130, 1134, 1139
Konovalovs, J. A. (mir. 1911.) — krievu rakstnieks 1146, 1147
Konstantīns Konstantīnovičs, sk. Romanovs, Konstantīns
Kontabile, sk. Cantabile
Konts, Ogists (Conte, 1798.—1857.) — franču filozofs 911
Kopē, Fransuā (Coppée, 1842.—1908.) — franču rakstnieks 1104, 1107, 1110
«Kopums», arī *Kp* (1907.) — J. Raiņa zinātnisku un beletristisku rakstu krājums Rīgā 1034, 1091, 1093
Korde, J. — «Rigasche Rundschau» līdzstrādnieks 1108
Kornejs, Pjers (Corneille, 1606.—1684.) — franču dramaturgs 822
Kornels, sk. Kornejs, Pjers
Korolenko, Vladimirs Galaktionovičs (1853.—1921.) — krievu rakstnieks 915, 916, 1157, 1159
Kosa, Juris (ps. J. Mauriņš, Ģiedrs, dz. 1878.) — skolotājs un rakstnieks 612, 1092, 1094, 1145
Kosorotovs, A. — krievu dramaturgs 1046, 1051
Košķins, Kristaps (1875.—1931.) — aktieris un režisors 1045
Kr., sk. Kreicberģis, Jānis
K. R., sk. Kaudzītes Reinis
K., R., sk. Kaudzītes Reinis
K., R., sk. Klaustiņš, Roberts
Krastiņš, Pēteris (1882.—1942.[?]) — gleznotājs, vācu okupantu nogalināts 1115
Krastkalns, Andrejs (1868.—1939.) — reakcionārs advokats, pirmā imperialistiskā pasaules kara laikā Rīgas pils. galva, vēlāk Pagaidu valdības Vidzemes komisars un RLB priekšnieks 961
Krasts, Ed. (ps. Mozeniajs) — G līdzstrādnieks 1074
Krauče, J. — LpAtb līdzstrādnieks 1103, 1108, 1110
Kraujiņš, Kārlis (ps. Rožmīlis, K. Kr., Kalvu Oļģerts, dz. 1879.) — žurnālists un rakstnieks, R. Blaumaņa draugs 1153
Krauklis, Jānis (mir. 1884.) — pareizticīgo garīgā semināra skolotājs Rīgā, K. Biezbārža domu biedrs, 60. gados atbalstījis zemnieku sūdzības cara valdībai, 80. gados faktiskais progresīvi demokrātiskā laikraksta «Tēvija» izdevējs un atbildīgais redaktors 1082
Krauklis, V., sk. Bračs, Augusts
Krecers, Makss (Kretzer, 1854.—1941.) — vācu rakstnieks 177
Kreicberģis, arī *Kreicbergs, Jānis* (ps. Līdumnieks, Krustkalns, Kr., J. Kr., Janus, Brunhilde, 1864.—1948.) — advokats un literāts, Dzm red.-izdevējs 1037, 1051, 1074, 1095, 1108, 1128, 1137, 1149, 1153
Kreicers, Konradīns (Kreutzer, 1780.—1849.) — vācu komponists 926, 1070, 1080
Krēns, Volters (Crane, 1845.—1915.) — angļu gleznotājs 41, 1127
Krestovska, M. V. (mir. 1910.) 1137
Kretuldražu Kažus, sk. Krūza, Kārlis
Krilovs, Ivans Andrejevičs (1764.—1844.) — krievu rakstnieks 350, 1046
Krišjāne, Emilija — rakstniece, strād-

nieku dzīves attēlotāja 612, 613, 722, 723, 1125
«Kritisku rakstu virkne», arī *KrrV* (1—II, 1906.) — rakstu krāj., Lsm turpinājums. Aizliegts 1035, 1059
Kr., J., sk. Kreicberģis, Jānis
Kr., K., sk. Kraujiņš, Kārlis
Kr., K., sk. Krūza, Kārlis
Kroders, Jānis (1860.—1937.[?]) — skolotājs un pašvaldību darbinieks, viens no lauku proletariata un zemniecības organizētājiem 1905. g. revolucijā, notiesāts mūža katorgā, pēc 1917. g. aktivs LKP darbinieks Padomju Savienībā 1063, 1102
Kroders, Roberts (1892.—1956.) — žurnalists, tulkotājs un teatra kritiķis, iepriekšējā dēls 1155
Krogzems, sk. Auseklis
Krogzems, Jānis (dz. 1880.) — Rīgas Politehniskā instituta students, vēlāk inženieris Maskavā, Auseklja brāladēls, rakstījis par literatūras jautājumiem 1037
Kromvels, Olivers (Cromwell, 1599.—1658.) — angļu valstsvīrs 483
Kronbachs, Alfreds — rakstu krājuma Rc (1906.) redaktors 1060
Krons, Dionisijs (Croon, 1777.—1838.) — baltvācu mācītājs un literāts, mēģinājies arī dažu vācu klasiķu sacerējumu latviskošanā 1115
Kronvaldu Atis (ps. Kr.-, Kalna Cīrulis, O. K., 1837.—1875.) — skolotājs, valodnieks un publicists 410, 411, 839, 955—958, 1037, 1045, 1053, 1055, 1057, 1061, 1068, 1069, 1074, 1077, 1114, 1121, 1122, 1123, 1133, 1139
Krozbi, Ernests 1102
Krs., sk. Kukurs, Jānis Alfreds
Krst., J., sk. Kārstenis, Jānis
Krūmiņš, Arturs (ps. A. K., Ar. Kr., dz. 1879.) — arhitekts, tagad Latvijas PSR ZA akadēmiķis, mākslas vēsturnieks un A. Kalniņa operas «Baņuta» libreta autors 1037
Krūmiņš, Gothards (dz. 1880.) — tautsaimnieks un literāts 1037, 1095
Krūmiņš, J. B. — izdevējs 1101, 1129
Krūmiņš, T. A. — Brošūras autors 1102
Krūms, Augusts Reinholds (ps. A. R. Kr., Kr., 1859.—1908.) — DzV korektors, vēlāk redaktors 1001, 1051, 1095
Krūms, Fridrichs (mir. 1911.) — DzV līdzstrādnieks 1154
Krups, Gustavs (Krupp, 1870.—1950.) — vācu lielrūpnieks 340
Krusa, Ernsts — Sks (1906.) izdevējs 1060
Krūza, Kārlis (ps. Vēsmiņu Kārlis, K. Kr., V. K., Kretuldražu Kāžus, dz. 1884.) — dzejnieks 8, 9, 11, 28, 56, 58, 61, 65, 85—88, 95, 137, 138, 139, 141, 148, 149, 150, 157, 211, 214, 225, 242, 244, 252, 257, 258, 265, 266, 292, 295, 325, 328, 330, 294, 414, 440, 441, 448, 472, 474, 577, 599, 600, 658, 659, 671, 673, 693, 821, 830, 831, 843, 964, 1052, 1060, 1064, 1070, 1075, 1095, 1099, 1108, 1116—1118, 1121, 1125, 1126, 1134, 1136, 1137, 1141, 1146, 1153, 1159
Krūze, Viļums (mir. 1906.) — skolotājs un dzejnieks-iesācējs 1094
Krživickijs, L., sk. Kšivickis, Ludvigs
K., C., sk. Кондрушкин, С.
Kšivickis, Ludvigs (Krzywicki, dz. 1859.) — poļu ekonomists un sociologs 1052
Kukurs, Jānis Alfreds (ps. Pašvaldis, Mazais Dundurs, Krs., dz. 1879.) — grāmattirgotājs, izdevējs un literāts 467, 468, 683, 1075, 1087, 1095, 1118, 1119, 1124
«Kuldīgas Vēstnesis», arī *KlV* (1909.—1910.) — nedēļas laikraksts ar literāru pielikumu, red. A. Grūzīts 1035, 1130, 1131
Kundziņš, Fr. — skolotājs un literāts, popularās chrestomatijas «Mūsu rakstniecība» sakārtotājs 1108
Kundziņš, Kārlis, sen. (ps. K. K., 1850.—1937.) — Smiltenes mācītājs un literāts 1037, 1045, 1057, 1061, 1074, 1077, 1154
Kundziņš, Kārlis, jun. (dz. 1883.) — mācītājs, skolotājs Valmieras skolotāju seminārā, vēlāk LU profesors 856, 1075
Kupčs, Jūlijs (dz. 1882.) — mācītājs, 1919. g. A. Niedras «valdības» izglītības ministrs, vēlāk aktivs hitlerietis Austrumprūsijā, «vienotās vācu tautas baznīcas» sludinātājs 856
Kupers, Džems Fenimors (Cooper,

1789.—1851.) — amerikaņu rakstnieks 1054
Kuprins, Aleksandrs Ivanovičs (1870.—1938.) — krievu rakstnieks 648, 653, 857, 1109, 1121, 1129, 1148, 1153
Kurcijs, Andrejs (īstajā vārdā Kuršinskis, dz. 1884.) — rakstnieks un ārsts 621, 1117, 1137, 1138, 1141 1142, 1157
Kuri-Ķeri, sk. Valdmanis, Arvīds
Kurmis, Olģerts, sk. Upīts, Andrejs
Kuropatkins, Aleksejs Nikolajevičs (1848.—1925.) — krievu ģenerālis, virspavēlnieks krievu-japaņu kara 126, 127, 738
Kurševice, Emilija (dz. Kalniņa, ps. Natre, N., N-re, M.-, -tre, dz. 1875.) — publiciste un vēsturniece, no 1920. darbojusies Padomju Savienībā 857, 1076, 1107, 1109, 1121, 1137
Kurševics, Kārlis (ps. K. Liepa, K. L., Kārlis Liepa, L-a, dz. 1874.) — jurists un publicists, no 1920. darbojies Padomju Savienībā, iepriekšējās vīrs 1109
«Kurzemnieks», arī *Krz* (1910.—1913.) — nedēļas laikraksts Kuldīgā ar literaro pielik. 1035, 1148
Kurzemnieks, M. — RA līdzstrādnieks 1052
Kutuzovs, Michails Ilarionovičs (1745.—1813.) — krievu karavadonis 916
Kuzmins, Michails (1875.—1936.) — krievu rakstnieks, dekadents 230, 283, 319, 643
Kuzņecovs, J., sk. Kalējs-Kuzņecovs, J.
Kvelčs, Harijs (Quelch, 1858.—1913.) — burtlicis, ievērojams angļu un starptautiskās strādnieku kustības darbinieks, angļu socialistu kreisā spārna pārstāvis 1083

Ķ., A., sk. Ķeniņš, Atis
Ķemps, arī Ķemps, Francis (ps. Skoborga, Skomba, Latgalis, Sk., Latgalīts, dz. 1876.) — inženieris un publicists, pirmās latgaliešu avīzes G izd.-red., vēlāk reakcionars Latgales politisks darbinieks 1114, 1128
Ķeniņa, A., sk. Rūmane — Ķeniņa, Anna
Ķeniņš, Atis (ps. A. Ķ., dz. 1874.) — dzejnieks un publicists, 1906.—1910. «Zalkša» izd.-red. 17, 214, 243, 254—256, 286, 310, 324, 325, 328, 330, 334, 349, 354, 420, 421, 462, 475, 486, 490, 493, 496—500, 502, 504, 505, 515, 595, 659, 805, 819, 820, 825, 834, 842, 964, 966, 1074, 1075, 1082, 1084, 1085, 1090, 1095, 1096, 1098, 1100, 1102, 1106, 1109, 1112, 1133, 1139, 1145, 1149
Ķezbers, Matīss, sk. Blaumanis, Rūdolfs
Ķoniņš, sk. Vidiņš, Juris Jānis

Labriola, Antonio (1843.—1904.) — italiešu filozofs un vēsturnieks 516
Labriola, Arturs 516
Lacijs, Volfgangs, kas 1557. g. grāmatā *«De gentium aliquot migrationibus»* ievietojis «tēvreizi» latv. valodā 1038
Lācis 867
Lācis, A. — izdevējs 1037
Lafargs, Pols (Lafargue, 1842.—1911.) — franču socialists un rakstnieks, Kārļa Marksa meitas vīrs 1075, 1159
Lagerlefa, Zelma (Lagerlöf, 1858.—1940.) — zviedru rakstniece 1104, 1132, 1138, 1147
Laicens, Linards (ps. L. Malenietis, L. L., Linards, Lūkapīcka, Jurģis Metums, 1883.—1938.) — rakstnieks un revolucionars politisks darbinieks, vēlāk viens no latviešu padomju literaturas pamatlicējiem 614, 1108, 1111
«Laika Atbalss» (no 1912. g. 18. aug. līdz 13. nov.) — nedēļas laikraksts Rīgā, LB 2. turpinājums. Aizliegts 5
«Laika Balss», arī *LB* (1911.) — socialdemokratiska sabiedriska un literariska avīze Rīgā, 3 reizes nedēļā. Aizliegta 5, 848, 990, 993, 1020, 1035, 1144, 1147, 1148, 1149, 1152, 1153, 1154, 1157, 1158
«Laika» kalendars, arī *LkK* 1121
«Laiks», arī *Lk* (1906.) — «politiska un literariska dienas avīze» Jelgavā, red. P. Zālītis 1035, 1063—1065, 1076
Laimiņš, Antons (1857.—1909.) — skolotājs un mācības grāmatu autors 1115, 1116, 1122

Laimiņš, J. (ps. J. L.) — LA līdzstrādnieks 1121
Laimnieks, J., sk. Dravnieks, Jēkabs
Laiviņš, Augusts (dz. 1889.) — rakstnieks 1138, 1154
Laiviņš, Reinis (ps. R. Dievkociņš, R. D., R. L., dz. 1863.) — žurnalists un rakstnieks 1046, 1048, 1050, 1052, 1056, 1077, 1091, 1096, 1109, 1150
Lamartins, Alfonss (1790.—1869.) — franču dzejnieks un liberals politiķis 823, 836
Landers, Kārlis (ps. K. L., 1875.—1937.[?]) — publicists un vēsturnieks, pirmās latviešu vēstures autors, arī viens no pirmajiem latviešu padomju vēstures zinātnes pamatlicējiem, 1907. «Прибалтийское Эхо», 1909.—1910. Dz red. 1060, 1062, 1075, 1083, 1096, 1102, 1109, 1114, 1119, 1121, 1128, 1131, 1138
«Landsberga Latviešu kalendars», arī *LnLK* 1035, 1116, 1155
Landskēnu Juris, sk. Teikmanis, Voldemars
Langmans, Filips (dz. 1862.) — vācu dramaturgs 1109, 1122
Lansons, Gistavs (1857.—1934.) — franču literaturvēsturnieks 1154, 1156
Laotse (VI gs. pr. m. e.) — ķīniešu filozofs 541
Lapas Mārtiņš (ps. L. M., M. L. pp., M. L., Märt Lapp, Rūjenietis, -l-, L. Rūjenietis, L., -pp-, L-p-, Kāds valmierietis, L. R., -p-, Jaunkārķenietis, 1846.—1909.) — žurnalists un dzejnieks 1040, 1061, 1090, 1096, 1101, 1109, 1116, 1117, 1120, 1123, 1126, 1147
Lapiņš, Jānis (ps. J. L., J-is, 1885.—1941.) — skolotājs un sīkburžuazisks publicists, 1910.—1912. Valkas Kv red., vēlāk buržuaziskais nacionalists 394, 1075, 1138, 1144, 1151, 1154
Laplass, Pjers Sīmons (La Place, 1794.—1827.) — franču matemātiķis 299
Lapsa, Otvarts — baltvācu feļetonists 1159
Lapsene, sk. Mačernieks, Kārlis
Lapsingeru Juris (īstajā vārdā Lapsiņš) — lauku skroderis un dzejdaris 1139
Larošfuko, Fransuā (Larochefoucauld, 1613.—1680.) — franču moralists un rakstnieks 38
Lasals, Ferdinands (Lassalle, 1825.—1864.) — vācu rakstnieks un oportunistu aģitators, sīkburžuazisks publicists, ievadīja oportunistisko virzienu Vācijas socialdemokratijā 323
Lasītājs — B līdzstrādnieks 162, 163, 1093, 1096
Lasmanis, Fricis Aleksandrs (dz. 1862.) — sēklu tirgotājs, RLB runasvīrs 1018
Latgalis, sk. Ķemps, Francis
Latgalīts, sk. Ķemps, Francis
«Latviešu Avīzes», arī *LA* (1822.—1915.) — pirmais latviešu nedēļas laikraksts, Jelgavā, baltvācu mācītāju vadībā, 1905.—1908. red. J. Veismanis, 1909.—1915. N. Puriņš 69, 70, 75, 661, 679, 856, 1023, 1031, 1035, 1039, 1042, 1043, 1047, 1050, 1051, 1054, 1055, 1068, 1086, 1088, 1091, 1094, 1100, 1104, 1107, 1115, 1116, 1122, 1128, 1130, 1146, 1147, 1150, 1151, 1159
«Latviešu Avīžu» stāstu nodaļa un pielikums, arī *Stn* un *LAp* 1037, 1054, 1058, 1077, 1083, 1095, 1097, 1100, 1107, 1113, 1115—1117, 1120—1122, 1124—1126, 1130, 1139, 1140
«Latviešu Literaturas Kritika» (no 1956.) — rakstu kopojums 12, 18, 19, 999, 1143
«Latviešu Izglītības Biedrības Gada Grāmata», arī GGr 855, 1034, 1125, 1133, 1149, 1151, 1156
«Latviešu Strādnieku Kalendars», arī *LStrK* (1906.—1908.) — sastādītājs Āzis [Fr. Roziņš] 1035, 1056
«Latvietis», arī *Lt* (1882.—1905.) — politiski literara avīze Liepājā, 2 reizes nedēļā. Aizliegta 1035, 1039, 1040, 1043, 1045, 1047, 1049, 1054, 1058
«Latvieša» pielikums, arī *Ltp* 1035, 1037, 1045, 1047, 1048, 1052, 1054, 1056, 1058
«Latvija», arī *L* (1906.—1915.) — konservatīva «politiska un literariska dienas avīze» Rīgā, Latviešu konstitucionaldemokratiskās («kadetu») partijas izd., 1906.—1907. atbildīgais red. R. Blaumanis, vēlāk J. Stum-

bergs u. c. 17, 69, 70, 71, 164, 166, 214, 222, 330, 352, 355, 356, 400, 407, 416, 420, 423, 425, 432, 440, 442, 472, 476, 478, 483, 550—552, 556, 557, 561, 598, 629, 632—636, 655, 819, 820, 824, 828, 843, 875, 885, 960, 963, 965, 971, 996, 1001, 1010, 1011, 1015, 1019, 1032, 1035, 1039, 1060, 1061—1063, 1065—1067, 1069, 1070, 1072, 1074, 1076, 1079, 1081, 1083—1090, 1092—1111, 1113—1124, 1127—1140, 1142, 1144, 1146—1159

«Latvijas» pielikums, arī *Lp* 1035, 1070, 1088, 1090, 1094, 1108, 1121, 1122, 1133, 1136, 1138, 1153

«Latvijas» tieslietu pielikums (1906.) 1059

«Latvijas Sargs» (1919.—1934.) — latviešu buržuazisko nacionalistu dienas, vēlāk nedēļas laikraksts Liepājā un Rīgā 215, 548

«Latvijas Zemgaliešu Kalendars», arī *LZmgK* (1904.—1908.) — P. Piliņa izdevums 150, 225, 266, 1035, 1052, 1075

Laube,Eižens (dz. 1880.) — architekts, vēlāk buržuaziskās LU prof. un RLB runasvīrs 493, 1037

Laubes Indriķis (ps. L., I. L., H. L., -be., Tāmnieks, Zobugals, Rebbe Šmulle, Ņirga, Inga, 1841.—1889.) — rakstnieks, žurnālists un literaturas kritiķis 1061, 1114, 1139, 1149

Launics, Kristians Fridrichs (Schmidt von der Launitz, ps. -z., 1773.—1832.) — baltvācu mācītājs un literats 1060

Laursons, Eduards (dz. 1876.) — buržuazisks kooperators un literats 780

Lautenbachs-Jūsmiņš, Jēkabs (ps. J., Jakobus, Jūsmiņš, Montanus[?], 1847.—1928.) — filoloģijas māc. spēks Tērbatas universitatē un dzejnieks, pseidotautisko romantiķu vadonis 19. gs. 80. gados, vēlāk Rīgā LU profesors 16, 18, 26, 234, 245, 261, 262, 265, 284, 326, 420, 490, 503, 766—778, 781, 784, 827, 1052, 1079, 1084, 1104, 1109, 1131, 1138, 1141, 1154

Lavrovs, Pēteris Lavroviča (ps. Mirtovs, 1823.—1900.) — krievu sociologs un publicists, narodņiku ideologs 924

Lazda, J. — izdevējs 1141

Lazdiņš — bankas direktors, RLB runasvīrs 1018

Lazvics, Kurts (mir. 1910.) 1132

Lēberts, H. 1154

Lecis, Juris (1860.—1935.) — skolotājs, vēlāk buržuazisko nacionalistu literats 1037

Lee, Vernons, sk. Lī, Vernons

Legavre — beļģiešu dzejnieks 414

Lehars, Francis (1870.—1948.) — operešu komponists 1070

Leidenes Jānis (īstajā vārdā Bokelsons, 1509.—1536.) — «pārkristītāju» *(Wiedertäufer)* sacelšanās vadonis Minsterē, Knipperdollinga zīmots 333, 334

Leidumniks, sk. Skrinda, Antons

Leimanis, R. — izdevējs 1144

Leimaņu Janis (mir. 1919.) — izdevējs 104, 131, 1036, 1044, 1050, 1052, 1055, 1082

«Leipziger Neueste Nachrichten» 1064

Leitāns, Ansis (ps. Latviešu Ādams, -s-n., 7., A. L., A-n, -n-, R., 1815.—1874.) — pirmais latvietis — latviešu laikraksta (MV) red. 839, 1060, 1115

Lejas-Krūmiņš, Teodors (ps. L-Kr., Kr. T., Tedžus, L. K., T., Andrejsalietis, Andrietis, 1871.—1947.) — rakstnieks un režisors 1052, 1070, 1075, 1095, 1096, 1100, 1105, 1109, 1131, 1138, 1140, 1154, 1155

Lejdumniks, Indr. — G līdzstrādnieks 1075

Lejenietis, sk. Eidemanis, Roberts

Lejgalietis, Ed., sk. Ramats, Eduards

Lejiņš, Pauls (dz. 1883.) — agronoms, tagad Latvijas PSR ZA akadēmiķis un PSRS ZA korespondētājloceklis 1037

Lekonts de Lils. Šarls (Leconte de Lisle, 1818.—1894.) — franču dzejnieks 675

Lekuzis, Jēkabs (1879.—1905.) — skolotājs un dzejnieks-satīriķis 1039, 1042, 1043, 1049

Lemke, M. K. (1872.—1923.) — krievu vēsturnieks, pētījis latviešu revolucionārā demokrata P. Baloža prāvas materialus 1071

Lemonjē, Kamijs (Lemonnier 1844.—1913.) — beļģu rakstnieks 35
Leonardo da Vinči (1452.—1519.) — italiešu gleznotājs, tēlnieks, arhitekts un zinātnieks 534
Lerchis, Dāvids (ps. Sichrelds, S-lds, mir. 1910.) — literats 1139,
Lerchs-Puškaitis, Anss (ps. Anss-Puškaitis, A.-L. Puškaitis, 1859.—1903.) — skolotājs, folklorists un rakstnieks 243, 1084
Lesings, arī *Lesiņš, Gotholds Efraims* (1729.—1781.) — vācu rakstnieks un literaturas kritiķis 347, 356, 415, 498, 499, 513, 538, 544, 558, 822, 824
Lesings, Teodors (1872.—1933.) — idealistiski buržuazisks vēstures un kulturas filozofs 632, 634
Lesiņš, sk. Lesings
Lesiņš, Valdis (ps. Pramšāns, 1881.—1932.) — rakstnieks 1157
Lettus, Henricus, sk. Rainis, Jānis — Pliekšāns
Lēvenfelds, R. — literaturas kritiķis, rakstījis par L. Tolstoju 900
Ležārs, Z. 1076
Li, Jonass (Lie, 1833.—1908.) — norvēģu rakstnieks 1104, 1105, 1110, 1113
Li, Vernons, īstenībā *Violeta Pedžita (Paget,* 1856.—1935.) — angļu publiciste 587
Libeks, Rūdolfs (ps. Ģiedonis, mir. 1909.) — skolotājs un literats 19. gs. 70.—90. gados 1116
Libermans, Makss (Liebermann, 1847.—1935.) — vācu gleznotājs 842
Libknechts, Vilhelms (Liebknecht, 1826.—1900.) — viens no vācu socialdemokratu un strādnieku kustības vadoņiem 1059
Libmans, Otto (Liebmann. 1840.—1912.) — vācu filozofs 1052
Librechts, Zāmels (1862.—1899.) — agronoms un literats 1037
Licīšu Paula, sk. Līcīte, Paula
Līcīte, Paula (dz. 1889.) — komponiste un literate 467, 683, 813, 815, 816, 866, 1118, 1121, 1125
Līcītis, arī *Līcis, Jānis* (ps. Josts Viesuls, Indriķis Straumīte, 1830.—1906.) — pareizticīgo priesteris, publicējis J. Samarina rakstos un krievu presē materialus par latviešu zemnieku stāvokli 19. gs. 40. gados 1052
Līcītis, K. — rakstu krāj. «Ironija» red. 1125
Licītis, Pēteris (ps. Rūtars Pēda) — rakstnieks-iesācējs, R. Blaumaņa literarais audzēknis un laukstrādnieks «Brakos» 1070
Lijs, Bernts (Lie) — norvēģu rakstnieks 1142
Līdumnieks, sk. Kreicberģis, Jānis
Līdumnieks, V., sk. Roze, Jēkabs
«Līdums» — A. Niedras projektēts un koncesionēts, bet neizdots žurnals 1905. g. 1041
Liebmann, Oton, prof., Dr., sk. Lībmans
Liecnieks, Kārlis (mir. 1906.) — Av līdzstrādnieks 1072, 1075
Liepa, K., sk. Kurševics, Kārlis
Liepa, Mārtiņš (1874.—1953.) — skolotājs, rakstnieks un žurnālists, Izgl un «Domu» līdzstrādnieks 439, 1145
Liepa, P. — grāmattirgotājs un izdevējs Valmierā 1102, 1115, 1119, 1140
«Liepājas Atbalss», arī *LpAtb* (1907.—1915.) — sīkburžuazisks progresīvi demokratisks laikraksts, 3 reizes nedēļā, no 1908. g. dec. ik dienas, red. J. Kovaļevskis 218, 504, 818, 963, 1035, 1083, 1084, 1085, 1086, 1088, 1092, 1094, 1098, 1103—1106, 1108, 1110, 1116—1120, 1122, 1123, 1129, 1130, 1132, 1138, 1140, 1142, 1145—1148, 1151, 1153—1156
«Liepājas Atbalss» pielikums, arī *LpAtbp* 1035, 1116, 1129
«Liepājas Avīze», arī *LpAv* (1906.) — «politisks, zinātnisks un literarisks laikraksts», 3 reizes nedēļā, Lt 2. turpinājums 1035, 1061, 1063, 1064
Liepiņa, Pēteris, sk. Endzelīns, Jānis
Liepiņš, A. — Av līdzstrādnieks 1075
Liepiņš, Pēteris (1878.—1939.) — rakstnieks 667, 673, 831, 835
«Liesma», arī *Lsm* (1906.) — rakstu krājums Rīgā. Aizliegts 1035, 1073
Līgciemnieks, sk. Mīlenbachs, Kārlis
Līgotņu Jēkabs, sk. Roze, Jēkabs
Lilienkrons, Detlefs (1844.—1909.) — vācu dzejnieks 438, 1058, 1116, 1123, 1134

Linards, sk. Laicens, Linards
Linde, J., sk. Lindulis
Lindulis (īstajā vārdā Jānis Linde, 1870.—1942.) — lugu rakstnieks un grāmattirgotājs 1077
«Literärische Echo» 632, 634
Līvens, A. (Fürst A. von Liewen) — rakstījis Berlines laikrakstā «Die Woche» par Latviju 1905. g. revolucijas laikā 1075
Liventāls, Ansis (ps. L.....s, «45»., L.....l, L-l, L., 1803.—1878.) — skolotājs un rakstnieks 893, 1051, 1060, 1083, 1115
Līvu Jurka, sk. Puriņš, Juris
L., K., sk. Kurševics, Kārlis
L., K., sk. Landers, Kārlis
L. L., sk. Laicens, Linards
Lochvickaja, Mirra Aleksandrovna (1869.—1905.) — krievu rakstniece 679, 1055
Loks, Džons (Locke, 1632.—1704.) — angļu filozofs 351, 545
Lomanis, A. (ps. A. L.) — RA līdzstrādnieks 1075
Lomonosovs, Michails Vasiļjevičs (1712.—1765.) — krievu zinātnieks un rakstnieks 1128
Loskils, Jānis [Juris] Indriķis (1740.—1814.) — brāļu draudzes mācītājs un reliģisku dziesmu autors 1060
Lovsens, Toms — amerikaņu rakstnieks 1089
Lt., sk. Roze, Jēkabs
Lublinskis, Zamuels (1868.—1910.) — vācu rakstnieks un kritiķis 632, 634
Ludvigs, Oto (1813.—1865.) — vācu dzejnieks 1112
Luijs XIV (1638.—1715.) — Francijas karalis 495, 822
Lūkapicka, sk. Laicens, Linards
Lukin, Tonija, sk. Kaija Ivande
Lunačarskis, Anatolijs Vasiļjevičs (1875.—1933.) — literats un publicists, vēlāk padomju valsts un sabiedrisks darbinieks, viens no izcilākajiem socialistiskās kulturas celtniekiem. Stolipina reakcijas laikā ieņēma svārstīgas pozicijas, pieslejoties empiriokritiķiem 156, 262, 324, 376, 377
Lundbergs, Jakobs (1782.—1858.) — baltvācu mācītājs un literats, A. Līventala literarais skolotājs 1060, 1115
Lūsis, J. — lugas «Smiekli» autors 1093
Lustberģis, A. (mir. 1907.) — literats, ML, un JDL līdzstrādnieks 1084
Luščevskaja, Jadviga (mir. 1908.) 1108
Luters, Arturs 1109, 1138
Luters, Mārtiņš (1483.—1546.) 331, 332, 1038, 1069
Ļaudons, V., sk. Bērziņš, Roberts — Tautmīlis
Ļebedevs, Platons 1119
Ļeņins, N., sk. Ļeņins, Vladimirs Iļjičs
Ļeņins, Vladimirs Iļjičs (ps. Iļjins, N. Ļeņins, 1870.—1924.) — 46, 47, 1138
Ļermontovs, Michails Jurjevičs (1814.—1841.) — krievu dzejnieks 351, 394, 490, 506, 518, 745, 779, 1134
Ļūļe, Arturs (dz. 1882.) — buržuazisks ekonomists un diplomats, vēlāk Rīgas pilsētas vecākais 1037
Ļ., V., sk. Bērziņš, Roberts — Tautmīlis
Ļvovna, Elizabete — firstiene, I. S. Turgeņeva paziņa 1148
Ļvovs-Rogačevskis, K. 1154

Machs, Ernsts (1838.—1916.) — Austrijas vācu idealistisks filozofs un fiziķis 300, 582, 588
Mačernieks, Kārlis (ps. K. M., K. M....., K., Viesons, M., Dadzis, Reķu-Viesons. . .dzis, Ņirga, Ņirgas tēvocis, R.-V., D., Lapsene, Briesmonis) — drukātavas īpašnieks un sabiedrisks darbinieks Cēsīs, literats, ĻNr, ĻNrgK izd.-red. 1048, 1071, 1076
Mačevskis, Fridrichs Gustavs 1760.—1813.) — baltvācu mācītājs un literats 1060
Mačulāns, Ādams (dz. 1864.) — mācītājs un literats, arī diletantisku stāstu autors 725
Mačus — PAC līdzstrādnieks 1076
Madernieks, Jūlijs (1870.—1955.) — gleznotājs un mākslas kritiķis 142, 176, 486, 645, 654, 1154
«Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literärischen Gesellschaft», arī *Mag* (I—XII, 1828.—1905.) — baltvācu mācītāju Latviešu litera-

riskās (draugu) biedrības rakstu krājumi 1046—1049, 1052, 1056, 1058
Mahomets, sk. Muhameds
Maigonis, sk. Mezītis, Andrejs
«Mājas Viesis», arī *MV* (1856.—1910.) — nedēļas laikraksts Rīgā, 1909.—1910. ilustrēts nedēļas žurnals, izd. A. Platess, red. P. Zālīts 6, 133, 214, 217, 239, 448, 459, 464, 469, 472, 478, 479, 644, 659, 660, 684, 685, 696, 698—701, 775, 891, 1035, 1036, 1039, 1040, 1042—1046, 1048, 1049, 1052, 1054, 1056, 1058, 1062, 1068, 1069, 1077, 1084, 1086, 1087, 1088, 1089, 1098, 1099, 1104, 1119, 1121, 1129—1132, 1135, 1138, 1142
«Mājas Viesa» literariskais pielikums, arī *MVp* 1035, 1043, 1047, 1052, 1093
«Mājas Viesa Mēnešraksts», arī *MVM* un *«Mēnešraksts»* (1895.—1905.) — ilustrēts literarisks un zinātnisks žurnals, P. Zālīša vadībā, Rīgā 34, 175, 176, 205, 225, 238—240, 249, 289, 472, 486, 555, 628, 680, 1035, 1038—1040, 1042, 1043, 1046, 1052—1054, 1056, 1058
«Māju Kalendars», arī *MK* (1884.—1909.) — LA izd. Jelgavā 1035, 1055, 1092, 1108, 1113
Makajs, Henrijs (dz. 1864.) — vācu dzejnieks 439
Makarovs, Augusts — cariskās Krievijas iekšlietu ministra biedrs 1085
Mākonis (īstajā vārdā Jēkabs Kalniņš, revolucionāra pagrīdes vārdi «Vētra» un «Michails», 1879.—1918.) — revolucionārs un rakstnieks 90, 612, 1154
Makstis, Roberts — publicists, dabas zinātņu popularizētājs, kopš Lielā Oktobra darbojies Padomju Savienībā 857, 1072, 1076, 1101
Malarmē, Stefans (Mallarmé, 1842.—1898.) — franču dzejnieks 257, 675
Mālberģis, Fridrichs (ps. Fr. M., FM., M., F. M.....g, 1824.—1907.) — skolotājs un dzejnieks 447, 1061, 1085, 1089, 1091, 1094, 1095, 1099—1101
Maldonis, Voldemārs (ps. Maigoņu Valdis, 1870.—1941.) — mācītājs, vēlāk buržuaziskās Latvijas LU prof. 67, 273, 412, 1085, 1087
Malenietis, L., sk. Laicens, Linards
Maliešu Jānis, sk. Balodis, Rūdolfs
Maltuss, Tomass Roberts (1766.—1834.) — angļu garīdznieks un vulgārais ekonomists, t. s. maltusianisma propagandētājs 393
Malveri-Mackirdi, Olive — kāda «augsti dzimusi» dāma» Londonā, «indiešu firsta» pēctece 1008
Mamins-Sibirjaks, Dmitrijs Narkisovičs (1852.—1912.) — krievu rakstnieks 1077
Manaseins — senators, cariskās Krievijas valdības uzdevumā 19. gs. 80. gados izdarīja reviziju Latvijā 837, 1059
Mancelijs, Juris (1593.—1654.) — baltvācu mācītājs un valodnieks, vācu-latviešu vārdnīcas sastādītājs 1038, 1115
Manns, Tomass (1875.—1955.) — vācu rakstnieks 632, 634
Mantegaca, Paolo (Mantegazza, 1831.—1910.) italiešu fiziologs un antropologs 507, 522, 523
Margota, sk. Dzelzkalne, Minna
Māriņš, sk. Stenermaņu Krustiņš
Markovs — Ilūkstes priesteris 1076
Markss, Kārlis (1818.—1883.) 236, 237, 254, 266, 301—303, 306, 307, 320, 324, 333, 334, 341, 345, 351, 362, 367, 464, 473, 482, 505, 574, 658, 659, 664, 682, 683, 692, 696, 827, 954, 1027, 1037, 1053, 1059, 1076, 1082, 1085, 1098, 1126, 1128, 1159
Marks Tvens (Mark Twain, īstajā vārdā *Samuel Langhorne Clemens*, 1835.—1910.) — amerikaņu rakstnieks 1129—1131, 1133, 1134, 1139
Marķīzs de Raun-Aiz, sk. Teikmanis, Voldemārs
Marlita (īstajā vārdā Fiženija Džons *(Johns)*, 1825.—1887.) — vācu rakstniece, ģimenes žurnalu romaniste 286
Martens, Kurts (dz. 1870.) — vācu rakstnieks 1138
Martinsons, Kārlis (ps. Olafs, dz. 1883.) — skolotājs un literāts, Dzl līdzstrādnieks 221
Maskani, Pietro (Mascagni, 1863.—

1945.) — itaļiešu operu komponists 36
Materlinks, sk. Meterlinks
Māteru Juris, arī *Georgs Māters* (ps. Teodors Rolands, Chr. Ērkšķis, G. M., ...ķis Vētītāju Dāvis, J. Viduklis, G., Th. R., M. J., Juris Andrejevičs, ...ķis, -ķis, Ērkšķis, 1845.—1885.) — publicists 837, 839, 1061, 1134
Mauriņa, Zenta (ps. Amenta Zira, dz. 1897.) — buržuazisko nacionalistu literaturas kritiķe un publiciste emigrācijā 216
Mazais — Cņ līdzstrādnieks 1076
Mazais Dundurs, sk. Kukurs, Jānis Alfreds
Mazvērsītis, Jānis (ps. Evaržu Jānis, E. J., Ev. J., J. Ms., J. M., 1866.—1943.) — agronoms, lauksaimniecības rakstnieks, DL līdzstrādnieks 19. gs. 80. gados, arī daiļliteraturā, vēlāk buržuaziskais nacionalists 1037
Mečņikovs, Iļja Iļjičs (1845.—1916.) — krievu zoologs un bakteriologs 152, 857, 1096
Mednis, K. — RA līdzstrādnieks 1109
Meijerbērs, Džakomo (Meyerbeer, 1791.—1864.) — operu komponists, darbojies galvenokārt Parizē 39
Meijers-Helmuds, Eriks 1048
Meijers, Richards Morics (1860.—1914.) — vācu literaturvēsturnieks 1119
Meinchards (Meinardus, ap 1125.—1196.) — vācu iebrucēju pirmais biskaps Vidzemē 13. gs. beigās 1059
Mēkers, Eduards (dz. 1884.) — skolotājs un literats 617, 621, 719, 720, 721, 828, 1120, 1123, 1125, 1126, 1141
Mēlgalis, sk. Pērsietis
Mellis, P. — KrrV izdevējs 1059
Mellups, Eduards (ps. Brazilietis, dz. 1860.) — pašvaldību darbinieks un literats, DzV līdzstrādnieks 614, 1052
Melnais Alksnis, sk. Melnalksnis, Augusts
Melnais Fricis, sk. Veinbergs, Fridrichs
Melnalksne, Antonija (ps. Antija, dz. 1877.) — skolotāja un rakstniece 1101, 1105, 1119
Melnalksnis, Augusts (ps. Melnais Alksnis, A. K. M., Meln. Alk., Meln. Alksnis, M. A., M. Al., M. Alksnis, Sveķu Miķelis, 1876.—1944.) — žurnalists un rakstnieks 612, 836, 851, 1054, 1076, 1109, 1119, 1154, 1157, 1158
Melngailis, Emīls (ps. Igatietis, E. M., 1874.—1954.) — komponists, Latvijas PSR Tautas mākslinieks, arī pirmais M. Gorkija «Makara Čudras» un «Loiko dziesmas» tulkotājs latv. valodā 1052
Melšins, L. (īstajā vārdā Pēteris Filipovičs Jakubovičs, 1860.—1911.) — krievu rakstnieks, ilggadīgs katoržnieks un trimdinieks 1154
Meļķiss, J. — grāmattirgotājs un izdevējs Limbažos 1080
Mendelsons — ebreju veikalnieks Rīgā 477
Mendeļejevs, Dmitrijs Ivanovičs (1834.—1907.) — krievu ķīmiķis 525
Menders, Fricis (ps. Z. Olavs, dz. 1885.) — jurists, meņševiku publicists, bijušais Latv. sociāldemokratu strādnieku partijas priekšsēdētājs 13
Mendess, Katuls (1841.—1909.) — franču rakstnieks 675, 1116, 1117
«Mēnešraksts», sk. MVM
«Mēnešraksts», arī *Mn* (1908.) — zinātnes un rakstniecības žurnals Liepājā, red.-izd. J. Kovaļevskis 494, 556, 650, 1035, 1102, 1105, 1106, 1107, 1110
Meniē, Konstantins (Mennier, 1831.—1905.) — beļģu tēlnieks un gleznotājs 49, 378, 382
Meņšikovs — «Новое Время» līdzstrādnieks 407, 737
«Mercuri de France» 294
Merežkovskis, Dmitrijs Sergejevičs (1865.—1941.) — reakcionārs krievu rakstnieks 9, 288, 419, 657, 851, 1109, 1124, 1138, 1139
Mērings, Francis (Mehring, 1846.—1919.) — vēsturnieks, literaturas kritiķis un publicists, Marksa biografs, Vācijas socialdemokratijas kreisā spārna ievērojams pārstāvis,

viens no Vācijas komunistiskās partijas dibinātājiem 1076
Merķelis, Garlibs (1769.—1850.) 172, 173, 859, 1038, 1040, 1041, 1045, 1047, 1050, 1053, 1055, 1056, 1059, 1073, 1096, 1115, 1121, 1144
Mestrs, Žozefs (Maistre, 1753.—1821.) — franču reakcionars filozofs 823
Meterlinks, Moriss (Maeterlinck, (1802.—1949.) — beļģu rakstnieks 87, 201, 206, 280, 368, 432, 433, 452, 489, 490, 499, 507, 516, 525, 526, 631, 675, 721, 800, 805, 853, 1046, 1049, 1070, 1096, 1106, 1108, 1124, 1125, 1127, 1128
Mētra, A., sk. Nīce, Anna
Metums, Jurģis, sk. Laicens, Linards
Meviuss, F. 1096
Mežīts, Andrejs (ps. Maigonis, 1869.—1918.) — skolotājs un rakstnieks 792, 793
Mežāks, M. — L līdzstrādnieks 1076
Mežmeita, sk. Brigadere, Anna
Michailova, Olga — Čumina (mir. 1909.) 1123
Michailovskis, Nikolajs Konstantinovičs (1842.—1904.) — krievu literaturas kritiķis un publicists, narodņicisma ideologs 924, 925
Michelsons, Aleksandrs (1875.—1917.) — aktieris un režisors 1039, 1053, 1057
Mierkalns, Fricis (ps. Coilos, M. Fr.-C., Ciesa, Fr. M., 1873.—1955.) — zobārsts un literats 216, 564, 1076, 1086, 1090, 1091, 1101, 1121, 1122, 1138
Mierlauks, Aleksis (īstajā vārdā Frīdfelds, 1866.—1943.) — aktieris un režisors 1069
Mikaelis, Karina (Michaelis, 1872.—1950.) — vācu rakstniece 858, 1155, 1156, 1158
Miksats, Kalmanis (1847.—1910.) — ungaru rakstnieks 1137
Mikelandželo, Buonaroti (Michelangelo, 1475.—1564.) — italiešu tēlnieks, gleznotājs, architekts un dzejnieks 49, 590
Miķelsons, J. — izdevējs 1037
Miķelsons, Jānis, sk. Eldgasts, Haralds
Miķelsons, Jānis — dzejoļu krājuma «Tuksneša ceļotājs» autors 159, 160, 163, 221, 1070, 1080, 1089, 1096
Mīlbergs, arī *Mīlberģis, Gotfrīds* (ps. Skuju Frīdis, dz. 1887.) — sīkburžuazisks literats, vēlāk buržuaziskās Latvijas ministrs un deputats 831, 1110, 1111, 1138, 1154
Milda — skiču krājuma «Ziedona reibonī» (1906.) autore 467, 468, 613, 683, 1080, 1106
Milē, Žans Fransua (Millet, 1814.—1875.) — franču gleznotājs 36, 37
Milenbachs, Fricis (1863.—1933.) — mācītājs un literats, grām. «Latvieši un latvietes Krievijas augstskolās» (1908.) autors 1103
Milenbachs, Kārlis (ps. Līgciemnieks, 1853.—1915.) — valodnieks 360, 644, 1012, 1020, 1023, 1041, 1045, 1062, 1063, 1084, 1114
Mīles Vīrs, sk. Bērziņš, Arturs Voldemārs
Mīlgrāvis, Krišjānis (ps. Mil-vis, M. Grāvis, M. Gr., K. Mīl-vis, K. M., dz. 1882.) — skolotājs un literats, Sdz red., Ulmaņa diktatūras laikā Rīgas pilsētas valdes loceklis un izglītības pārvaldes priekšnieks
Millers-Freienfelss, Richards (dz. 1882.) — vācu filozofs un psihologs 583, 585, 588, 590
Millers, Richards — izdevējs 1141, 1144
Millers — Zariņu Kārlis (ps. Z. K., Z., Vilks, N. N., Pilinieks, Pa-is, -ll-. -.-, P-s, -ll., x un y., -ks.-., K. Z., -es, Pilsētnieks, 1844.—1911.) — skolotājs un literats 1022, 1053, 1065, 1076, 1096, 1122, 1146, 1147, 1151, 1152, 1154, 1159
Mills, Džons Stjuarts (John Stuart Mill, 1806.—1873.) — angļu filozofs 911
Mil-vis, sk. Mīlgrāvis, Krišjānis
Minhauzens, Kārlis Fridrichs (Münchhausen, 1720.—1797) — vestfāliešu dēkainais «brīvkungs» 547
Minskis, N. (īstajā vārdā Viļenkins, Nikolajs Maksimovičs, 1855.—1937.) — krievu dzejnieks, dekadents 283, 464
Mirbo, Oktavs (Mirbeau, 1850.—1917.) — franču dzejnieks 857

«Мир искусства» 44
Miržē, Anri (Murger, 1822.—1861.) — franču rakstnieks 248
Misē, Alfreds (Musset, 1810.—1857.) — franču dzejnieks 586
Misiņš, Jānis (ps. Aizkrācnieks, 1862.—1945.) — latviešu zinātniskās bibliografijas nodibinātājs 1144, 1147
«Мысль» (1910.—1911.) — legals filozofisks un sabiedriski ekonomisks boļševiku mēnešraksts, izdots Maskavā. Žurnalu nodibināja Ļeņins pretsvarā likvidatoriskajiem žurnaliem un cīņai pret tiem. Žurnala rediģēšanu Ļeņins vadīja no ārzemēm 930
M., J., sk. Eldgasts, Haralds
Mjasnickis, J. J. (mir. 1911.) — dramaturgs 1158
M., K., sk. Mīlgrāvis, Krišjānis
Mocarts, Volfgangs Amadejs (1756.—1791.) — vācu komponists 490, 590, 778
Mocfelds, Ernsts (Motzfeldt) 1154
Moljers (Molière, īstajā vārdā Žans Baptists Pokelēns *[Poquelin],* 1622.—1673.) — franču dzejnieks un dramaturgs 38, 250, 490
Monteskjē, Šarls (Montesquieu, 1689.—1755.) — franču filozofs un tiesībnieks 835
Mopasans, Gijs de (Maupassant, 1850.—1893.) — franču rakstnieks 36, 236, 321, 835, 887, 1148, 1151, 1152
Moreass, Žans (1856.—1910.) — grieķu tautības franču dzejnieks 1133, 1137
Morgenštern, Lina (mir. 1909.) 1117
Moriss, Viljams (1834.—1896.) — angļu rakstnieks un reformators 40, 41, 1048, 1089, 1106
Mors, Tomass, sk. Mūrs
«Московские ведомости» (1756.—1917.) — dienas avīze, kopš 19. gs. 60. gadiem pauda muižnieku un garīdznieku visreakcionārāko slāņu uzskatus, kopš 1905. — viens no galvenajiem melnsimtnieku organiem 1122
Muceniece, Otilija Kristīne (1871.—1951.) — aktrise un režisore 175
Muhameds (ap 570.—632.) — arabs, islama reliģijas nodibinātājs 825
Muiželis, Viktors (1879.—1924.) — krievu rakstnieks 1109
Muižuls, Viktors, sk. Muiželis
Mūrs, Tomass (Moore, 1779.—1852.) — angļu-īru dzejnieks 322, 642
«Mūsu Domas», arī *MD* (1911.—1913.) — sīkburžuaziska «politiska, sabiedriska un literariska» nedēļas avīze, vēlāk 3 reizes nedēļā, ar literarisku pielikumu 1035, 1153, 1157
«Mūsu Dzimtenes Kalendars», arī *MDzK* 1091, 1109
«Mūsu Dzīve», arī *MDz* (no 1907. g. 13. jūn. līdz 15. jūl.) — dienas laikraksts Rīgā, JDL turpinājums. Aizliegts 97, 99, 1035, 1060, 1090, 1097, 1098, 1100
«Mūsu Dzīves» pielikums, arī *MDzp* 96, 99, 1035, 1093, 1101
«Mūsu Laiki», arī *ML* (1906.—1907.) — politiski literara dienas avīze, red.-izd. G. Zemgals, vēlāk red. E. Pīpiņš, JDL turpinājums. Aizliegta 25, 26, 65, 68, 69, 70, 71, 90, 142, 158, 344, 424, 555, 556, 658, 669, 670, 679, 1035, 1061—1071, 1073, 1076—1078, 1081, 1084—1087, 1090, 1092—1094, 1096—1101
«Mūsu Laiki» feļetona pielikums, arī *MLp* 103, 138, 1035, 1062, 1064, 1066, 1069, 1072, 1076, 1077, 1078, 1079, 1084, 1093, 1096, 1100
Mūters, Richards (Muther, 1860.—1909.) — vācu mākslas vēsturnieks 1116
Mutēzijs, Hermans (Muthesius, 1861.—1927.) — vācu architekts 1112
«Muzikas Druva», arī *MDr* (1906. 1908.—1909.) — «muzikali zinātnisks» mēnešraksts, 1906. red.-izd. O. Kauliņš, vēlāk izd. RLB muzikas komisija 1035, 1065, 1073, 1079

N., sk. Nonācs, Oto
Nādravietis, sk. Puriņš, Nikolajs
Nadsons, Semjons Jakovļevičs (1862.—1887.) — krievu dzejnieks 927
Naerups, Kārlis — norveģu literāts 1138
Nagels 589

Nagliņš, A., sk. Rainis, Jānis — Pliekšāns
Naidjonovs, Sergejs (īstajā vārdā S. A. Aleksejevs, 1869.—1922.) — krievu dramaturgs 1042, 1050, 1051, 1053, 1058, 1066, 1076
«Naids» (1908.) — J. Jankava Parizē izdots anarchistisks «žurnalītis», izņāca tikai 1. nrs. 967, 970.—972
«Nākotne», arī *Nk* (no 1906. g. 10. maija līdz 28. jūn.) — socialistiski noskaņots zinātnisks un literarisks žurnals, 2 reizes mēnesī, Rīgā, P. Ozoliņa red. Aizliegts 1036, 1065, 1070, 1071, 1076, 1079
Napoleons I, Bonoparts (1769.—1821.) — Francijas ķeizars 48, 309, 483, 822, 916, 918
Narodnijs, Ivans 1138
«Наш Голос» 1046
Nātre, sk. Kurševice, Emīlija
Naurēnu Elza, sk. Stērste, Elza
Ncs., O., sk. Nonācs, Oto
Neanders, Teodors — bij. LA (1887.—1896.) red., Vecgulbenes mācītājs, aicinājis sist latviešus revolucionarus «kā trakus suņus» 1062, 1065
Negri, Ada (1870.—1945.) — italiešu dzejniece 823, 1133, 1146
Neikens, arī *Neiķens, Juris* (ps. N-n., J. N-n., -ei-, 1826.—1868.) — mācītājs un rakstnieks 438, 441, 489, 497, 498, 724, 791, 798, 839, 843, 845, 862, 890, 891, 893, 1061, 1083, 1110, 1137, 1139, 1140
Neiķens, sk. Neikens, Juris
Neizilberlings, sk. Jaunsudrabiņš, Jānis
Neilands, Augusts (ps. Augusts Kokalis, A. Kokalis, A. K., dz. 1881.) — žurnalists un aktieris 1076, 1138
Neimanis. Ludvigs (1863.—1926.) — grāmatizdevējs Jelgavā 1103, 1127, 1128, 1140, 1141, 1158
Nelabais — Vārd un Sprn līdzstrādnieks 1076
Neredzīgais Indriķis (pēc uzvārda piešķiršanas Hartmanis, 1783.—1828.) 833, 1060, 1115
Nerons (37.—68.) — Romas ķeizars kopš 54. gada 54
Nerva (30.—98.) — Romas ķeizars kopš 96. gada 409
Nesmukais (īstajā vārdā J. Hibšmanis) — literats, ML līdzstrādnieks 614
«Neue Rundschau» 1119
«Neue Zeit», sk. «Die Neue Zeit»
Nīce, Anna (ps. A. Mētra) — literate, skiču krāj. «Dzīves pirmie skāvieni» (1907.) autore 90, 467, 468, 614, 683, 831, 1097, 1110
Nicmanis, Reinholds — RLB teatra korists, DzV sludinājumu vācējs un ekspedicijas pārzinis, parakstījās par DzV oficialo izd., īsu laiku arī red. 1001
Nīcše, Fridrichs Vilhelms (Nietzsche, 1844.—1900.) — vācu filozofs un rakstnieks 39, 48, 49, 142, 148, 155, 164, 201, 202, 204, 206, 224, 226, 228, 229, 232, 242, 249, 255, 257, 266, 269, 301, 307—311, 319, 320, 256, 268, 394, 423, 492, 493, 510—513, 526, 530, 536—540, 558, 609, 631, 778, 828, 829, 842, 964, 1047, 1072, 1077, 1094, 1097, 1099, 1100, 1157
Niedra, Andrievs (ps. Andrejs, Dauškāns, -dr-dr-, A. N., Brakovs, Niedre, Dūmu Ješka, Dūmu Brencis, Ješka Ūdensvaguls, 1871.—1942.) — reakcionars rakstnieks un mācītājs, arī viens no vācu okupantu radītās buržuaziskās «neatkarīgās Latvijas ministru prezidentiem» 1919. 6, 7, 14, 18, 27, 28, 30, 37, 67, 72, 104.—133, 162, 163, 185, 186, 187, 192, 218, 242, 243, 246, 273, 286, 334, 335, 374, 375, 379, 409, 413, 449, 465, 502, 514, 640, 642, 647, 658, 661, 724—742, 745, 787—791, 798, 805, 810, 833, 837, 840, 842, 847, 856, 867, 961, 976, 978—982, 1027, 1028, 1036, 1038, 1039, 1041, 1043, 1046, 1048—1050, 1052, 1056, 1057, 1060—1062, 1067, 1068, 1074, 1077, 1081, 1083, 1084, 1097, 1115, 1127, 1132, 1138, 1141, 1145
Nikolajs I Pavlovičs (1796.—1855.) — Krievijas ķeizars 898, 905, 906, 908, 909, 1064
Nikolajs II Aleksandrovičs (1868.—1918.) — pēdējais Krievijas (1894.—1917.) ķeizars 5
Nobels, Alfreds (1833.—1896.) — zviedru ķīmiķis, dinamita atradējs,

viņa vārdā nosauktās premijas nodibinātājs 1138
Nonācs, Oto (ps. O. N., O. Ncs., N., dz. 1880.) — buržuazisks publicists un žurnalists, 1906.—1911. L red. loc. 1037, 1138
«Noor-Eesti» 1135
Nora, sk. Birkerts, Antons
Norietis-Saltais — L līdzstrādnieks 824
«Новая жизнь» — legala boļševiku avīze, iznāca Pēterburgā, katru dienu, no 1905. g. 27. X (9. XI) līdz 3. (16.) XII. Pēc V. I. Ļeņina atbraukšanas avīze sāka iznākt viņa tiešā vadībā un faktiski bija KSDSP centralais organs. No šī izdevuma J. Asars u. c. latv. revolucionarie literati pirmoreiz iepazinās ar Ļeņina klasisko darbu «Partijas organizacija un partijas literatura» 47
Novaliss (īstajā vārdā Fridrichs fon Hardenbergs, 1772.—1801.) — vācu dzejnieks 203, 432, 500, 510, 512, 513, 516, 530, 534, 535, 537, 538, 539
«Новое время» (1868.—1917.) — krievu avīze, iznāca Pēterburgā, piederēja dažādiem izdevējiem un vairākkārt mainīja savu politisko virzienu. Sākumā mēreni liberala, ar 1876. g. pārvērtās par reakcionaro muižnieku un birokratu aprindu organu. Cariskās valdības uzpirkta avīze cīnījās ne tikai pret revolucionaro, bet arī pret liberali buržuazisko kustību 407. 737, 1041, 1056, 1063, 1064, 1097, 1110
Novikovs, Nikolajs Ivanovičs (1744.—1818.) — krievu rakstnieks, apgaismotājs, ievērojams grāmatu izdevējs un satirisku laikrakstu izd.-red. 415
Новоселов, Юрий (1873.—1955.) — ģeogrāfs, publicējis vairākus darbus par Latviju un latviešiem, vēlāk LPSR ZA zinātn. līdzstrādnieks 1080
Nusē 835

Ņekrasovs, Nikolajs Aleksejevičs (1821.—1878.) — krievu dzejnieks, revolucionarais demokrats 61, 397, 900, 903, 907, 910, 921, 1078, 1080, 1105, 1109
Ņemojevskis, Andrejs (1864.—1921.) — poļu rakstnieks 149
«Ņevas Viļņi», arī *ŅV* (no 1907. g. 2. febr. līdz 2. mar.) — progresivi noskaņots politisks, sabiedrisks un literarisks laikraksts, 2 reizes nedēļā, Pēterburgā, viens no galvenajiem līdzstrādniekiem J. Asars, PAtb 3. turpinājums. Aizliegts 1035, 1083, 1086, 1087, 1089, 1091
Невзоров, А. — publicējis (1908.) pētījumu par Latvijas apstākļu atspoguļojumu krievu literaturā 1103
Ņezlobins, Konstantins — režisors, 1902.—1909. Rīgas Krievu teatra direktors, ar lieliem panākumiem sniedzis vairāku M. Gorkija lugu uzvedumus 1078
Ņikitins, Ivans Savičs (1824.—1861.) — krievu dzejnieks 1156
«Ņirga», arī *Ņr* (1905.—1906.) — «humoristiski - satirisku piparu» rakstu kopojums, 1906. ilustrēts satirisks žurnals, 1 reizi nedēļā, red.-izd. Reķu-Viesonis, t. i., K. Mačernieks, galvenais līdzstrādnieks J. Dinvietis 1036, 1048, 1071, 1074, 1076, 1079, 1080
«Нива» (1870.—1918.) — ilustrēts nedēļas žurnals Pēterburgā 907

«Образование» (1892.—1909.) — literars, zinātniski populars un sabiedriski politisks krievu mēnešraksts Pēterburgā, no 1902.—1908. tur līdzdarbojas arī marksisti 1053
Obšteins, Fricis Fridrichs (1878.—1939.) — skolotājs un mācības grāmatu autors 1108
Odiņš, sk. Ambainis, Valdemārs
Odiņš, sk. Vulfs, Eduards
Odiņš, Vold., sk. Ambainis, Valdemārs
Ods 1037, 1050
Odū, Margareta (Audoux, Marguerite) — franču rakstniece 858, 1158
Ol., sk. Roze, Jēkabs
Olavs-Plute, Vilis (ps. V. O., O. V., V. Pl., V. P., 1867.—1917.) — mācītājs un publicists, 1903.—1906. B red. 243, 1064, 1157
Olavs, Z., sk. Menders, Fricis

Olonietis, J., sk. Bērziņš — Ziemelis Jānis
O., P., sk. Ozoliņš, Pēteris (režisors)
Orions, sk. Ezeriņš, Jānis
Orions, sk. Upīts, Andrejs
Ostrogorskis, V. P. (1840.—1902.) — krievu rakstnieks 1119
Ostrovskis, Aleksandrs Nikolajevičs (1823.—1886.) — krievu rakstnieks 641, 910, 1067, 1078, 1156
Ostvalds, Vilhelms (1853.—1932.) — vācu fiziķis un ķīmiķis 152, 304, 525
Ovidijs, Nazons Publijs O. (43. pr. m. e. — 17. m. e.) — romiešu dzejnieks 415
Ovids, sk. Ovidijs, Nazons Publijs O.
Ovsjaniko-Kuļikovskis, Dmitrijs (1853.—1920.) — krievu valodnieks un literaturzinātnieks 900, 901, 916, 917, 919, 920, 1108, 1154
Ozola, Lucija — tulkotāja 1109
Ozolājs, J., sk. Plačs, Atis
Ozoliņš, J. — izdevējs 1128
Ozoliņš, Jēkabs (ps. J. O., dz. 1860.) — Jaunpiebalgas mācītājs un literats 982, 1155
Ozoliņš, Kārlis (1866.—1933.) — advokats, cariskās Krievijas 1. Valsts domes deputats, buržuaziskajā Latvijā senata priekšsēdētājs 1078
Ozoliņš, Pēteris (ps. P. O., Vidrižu Pēteris, Vidr. P., 1864.—1938.) — režisors un reakcionārs teatra kritiķis, vēlāk bankas direktors 29, 178—180, 181, 966, 1045, 1049, 1053, 1072, 1077
Ozoliņš, Pēteris (ps. P. Ramizars, Ra-Miza, dz. 1886.) — skolotājs un literats 831, 1115, 1122
Ozoliņu Herberts — tulkotājs 1070
Ozoliņu Vilis — Mangaļu pagastskolas skolotājs, bībelniecisku brošūru autors, skolotāja Salmiņa prototips A. Upīša romānā «Zīda tīklā» 617, 718, 775, 1007, 1125
Ozols, Jānis (ps. Inesietis, H. Inesietis, 1859.—1906.) — grāmatizdevējs Cēsīs 652, 1036, 1038, 1059, 1062, 1068, 1073, 1077, 1081, 1092
Ozols, Jānis (revolucionāra pavārds Zars, ps. Kļims, K|., -K-, K. [?], dz. 1878.) — revolucionārs publicists, Cņ red. loc., viens no 1905. g. revolucionārās kustības vadītājiem Latvijā, latv. strādniecības deputāts cariskās Krievijas 2. Valsts domē 24, 52, 350, 355, 406, 1046, 1053, 1073, 1074, 1077, 1078, 1085—1087, 1093, 1097, 1092, 1107
Ožeško, Eliza (Orzeszkova, 1842.—1907.) — poļu rakstniece 1046, 1130, 1134, 1135
P., sk. Daniševskis, Kārlis Jūlijs
P., sk. Pīpiņš, Ērmanis — Vizulis
Pabērzis, sk. Bērziņš, Ludis
Pabēržu Rūdolfs — literats 1068, 1075, 1081, 1091, 1100
Paegle, Leons (ps. Juni, 1890.—1926.) — rakstnieks un revolucionārs 1102, 1107, 1155
Paegle, Spricis (ps. Sp. P., dz. 1876.) — inženieris technologs un literats, vēlāk buržuaziskās Latvijas ministrs un deputats 1037
Paegļu Mārtiņš (ps. T. T....., P. Mārtiņš, Tīcāns, P. M., Zobgals, Jaunais Zobgals, Atrimps, Aizpurvnieks, Pērkoņtēvs dz. 1877.) — literats 27, 163, 1044, 1046, 1048, 1049, 1053, 1054, 1057, 1077, 1083, 1097, 1153
Pakalns, sk. Daniševskis, Kārlis Jūlijs
Pakalns, J., sk. Kleinberģis, Jānis
Paleja, sk. Daniševskis, Kārlis Jūlijs
Palevičš, arī Paļevičs, Jukums (1873.—1900.) — rakstnieks 715, 716, 732, 1066, 1067, 1080, 1125, 1145
Panajevs, Ivans Ivanovičs (1812.—1862.) — krievu publicists, dzejnieka N. A. Ņekrasova cīņu biedrs, «Современник» līdzredaktors 910
Panekuks, Antons (Panekoek, Anton) 1053
Panteniuss, Teodors Hermanis (1843.—1915.) — Baltijas vācu rakstnieks 1060, 1088
Panteniuss, Vilchelms (1806.—1849.) — baltvācu mācītājs un literats, LA red., iepriekšējā tēvs 1088
Paparde, sk. Valters, Miķelis
Paparde, Andrejs, sk. Valters, Miķelis
Paracelzs (Paracelsus, 1493.—1541.) — ārsts un dabas pētnieks 512, 513, 534, 538

Paragrafs, sk. Stučka, Pēteris
«Pareizticigo Latviešu Vēstnesis», arī *PLV* (1906.—1917.) 1035, 1079, 1099, 1104, 1115, 1120, 1124, 1146
Pariss, sk. Eglīts, Viktors
Parsifals, sk. Poruks, Jānis
Pārstrautu Jānis (1851.—1929.) — mācītājs un literats 1084
Paskals, Blēzs (Pascal, 1623.—1662.) — franču fiziķis un filozofs 38
Pašvaldis, sk. Kukurs, Jānis Alfreds
«Patiesība», arī *P* (1906.—1907.) — laikraksts Pēterburgā, 2 reizes nedēļā, PAtb 2. turpinājums, red.-izd. A. Šteins. Aizliegts 144, 1035, 1060, 1062, 1064, 1065, 1068, 1077, 1084, 1087, 1097
Pauge, E. — JDL līdzstrādnieks 1138
Paukuls, Jēkabs — RA līdzstrādnieks 1053
Pavasaru Jānis, sk. Veismanis, Jānis
Pāvils I Petrovičs (1754.—1801.) — Krievijas ķeizars 4
Pāvils, J., sk. Jansons, Pāvils
Pāvils, P. — tulkotājs 1054
Pavlevskis, Jānis (dz. 1872.) — žurnalists, 90. gados T un B līdzstrādnieks, studiju gados BV red. darbinieks, vēlāk dzelzceļa ierēdnis Sibirijā 1037
Павлов, А. — izdevējs Rīgā 1129
Pd., J., t. i., Pērkoņdēls, J., sk. Dravnieks, Jēkabs
Pēda, Rūtars, sk. Līcītis, Pēteris
Pe-Ge, sk. Gruzna, Pāvils
Peika, Rūdolfs — izdevējs 1147
Peka (Pekka), Andrejs (ps. Apka, Baznīcmalas Apka) — ārsts, skolnieka gados JR līdzstrādnieks, 1916. viens no slepenās izlūkošanas nodaļas vadītājiem Rīgā 90
Pēkšāne, Marija (1845.—1903.) — pirmā latviešu lugu rakstniece 1018, 1119
Pekšu Pēteris, sk. Šmits, Pēteris
Pelcs, Dāvids (ps. Kažoku Dāvis, Kažociņš, Kāds Veclatvietis, 1850.—1913.) — skolotājs un literats, demokratisko «Dunduru» (1875.—1878.), vēlāk reakcionārās RA līdzstrādnieks 1077, 1096, 1097, 1136
Pelēkais Akmens, sk. Šteins, Aleksandrs
Pelše, Roberts (ps. P. Roberts, Veltmanis, V-tls, -R. Vt.-, Vtls, P. R., P. Rts., 1880.—1955.) — viens no vecākajiem latviešu revolucionarās kustības organizētājiem, literaturas kritiķis un publicists, vēlāk profesors LVU, LPSR ZA akadēmiķis 7, 15, 16, 393, 853, 1097, 1115, 1144, 1155
Pelude, A. — tulkotājs 1037
Penders, Krišjānis — literats, Zvrg līdzstrādnieks 1138
Peņģerots, Jānis-Svešais (ps. Pērses Līcis, Ilgvars Zaigonis, J. P., P. Sv., J. P. Sv., Zaigonis, 1863.—1932.) — dārzkopības specialists un literats 1113
Pepermentes Pēters, sk. Upīts, Andrejs
Percovs — krievu publicists 19. gs. 60. gados 1122
Perecs, J. L. 1109
Peregrins, sk. Zālīte, Pēteris
Perelmans, O. J. (ps. Dimovs Osips) — rakstnieks 1088, 1090, 1094, 1153
Periķls (gr. Periklēs, 499.—429. p. m. e.) — Atenu valstsvīrs 356
«Pērkons», arī *Prk* (1909.—1911.) — «politisks, humoristisks, satirisks mākslas žurnals, mēneša laikraksts» Filadelfijā 1035, 1146
Pērkoņtēvs, sk. Paegļu Mārtiņš
Pērses Līcis, sk. Peņģerots, Jānis
Pērsietis (īstajā vārdā Zemītis, Kārlis, ps. Mēlgalis, -rsietis, -sietis, M [?], P-sietis, P., 1862.—1901.) — rakstnieks 236, 439, 447, 793, 1044, 1058, 1084, 1095, 1145, 1152
Pestalocijs, Johans Heinrichs (Pestalozzi, 1746.—1827.) — no italiešiem cēlies šveiciešu pedagogs 865
Pestels, Pavels Ivanovičs (1793.—1826.) — krievu revolucionars, dekabristu sacelšanās vadonis 919
Pešechonovs, Aleksejs (1867.—1933.) — krievu agrarpolitiķis un publicists 1053
«Pēterburgas Atbalss», arī *PAtb* (1906.) — socialistiskas nokrāsas laikraksts Pēterburgā, 2 reizes nedēļā, red.-izd. Aug. Jurjāns. Aizliegts 1035, 1062, 1064, 1068, 1071, 1072, 1075, 1079, 1081
«Pēterburgas Avīzes» (1862.—

1865.) — pirmais demokratiskais latviešu nedēļas laikraksts 787, 839, 1000, 1061, 1090,
«Pēterburgas Avīzes», arī *PA* (1901.—1905.) — O. Rāviņa izdots laikraksts Pēterpilī, 2 reizes nedēļā. Aizliegts 30, 107, 183, 384, 727, 729, 724, 959, 1035—1039, 1041—1054, 1056—1058
«Pēterburgas Avīžu» literarais pielikums, arī *PAp* 106, 107, 189, 1035, 1039, 1043, 1045, 1047, 1070
«Pēterburgas Avīžu Ziņa», arī *PAC* (1906.) — laikraksts Pēterburgā, 3 reizes nedēļā, PA 3. turpinājums. Aizliegts 1035, 1060, 1063, 1073, 1075, 1076, 1095
«Pēterburgas Kalendars», sk. Pēterburgas Latviešu Tautas Kalendars
«Pēterburgas Lapa», arī *PL* (1906.) — PA 2. turpinājums. Aizliegts 1035, 1062, 1064, 1064, 1067—1071, 1077
«Pēterburgas Lapas» literarisks pielikums, arī *PLp* 1035, 1071, 1072
Pēterburgas Latviešu Tautas Kalendars, arī *PLTK* 392, 423, 1035, 1102, 1107, 1109
«Pēterburgas Latvietis», arī *PLt* (1905.) — politiski ekonomiska un literariska dienas avīze, Latviešu socialdemokratu strādnieku partijas organs, red. K. Zvingevičs. Aizliegta 8, 1035, 1036, 1039, 1040, 1042, 1043, 1045, 1046, 1049, 1053, 1056, 1059, 1064, 1066
«Pēterburgas Vēstnesis», arī *PV* (1906.—1907.) — sabiedriski politiska avīze ar ilustrētu literaro pielikumu, 2 reizes nedēļā, PAtb 5. turpinājums 1035, 1060, 1062—1065, 1072, 1077, 1079, 1087, 1090
«Pet. Zeitung» 1107
Pēterpiliets, sk. Rainis, Jānis — Pliekšāns
Pētrapiliets, sk. Rainis, Jānis — Pliekšāns
Pēters, sk. Stučka, Pēteris?
Pēteris I Aleksejevičs (1672.—1725.) — Krievijas pirmais ķeizars 4, 1102, 1139
Петерсон, P. sk. Rainis, Jānis — Pliekšāns
Pētersons, Jūlijs (1880.—1945.) — rakstnieks un tipografs 858, 1158
Petrencs, Ādolfs 1110
Petrovs, Grigorijs 1106, 1118, 1122
Pilsātnieks, Jēkabs (1838.—1879.) — skolotājs un dzejnieks 1053
Pilsētnieks, sk. Millers — Zariņu Kārlis
Pinero 1127
Pīpe, J. — izdevējs Rīgā 594, 1140, 1158
Pīpiņš, Ermanis — Vizulis (ps. -lis, V., V-lis, V., -i-, P., 1873.—1927.) — literaturas kritiķis un žurnalists, Izgl un «Domu» red. 18, 25, 436, 437, 626, 627, 628, 633—636, 1037, 1050, 1054, 1077, 1083, 1097, 1122, 1125, 1138, 1145
«Pirmais Maijs», arī *PM* (1906.) — Latviešu socialdemokratiskās strādnieku partijas izdevums 1035, 1093
Pisarevs, Dmitrijs Ivanovičs (1840.—1868.) — krievu literaturas kritiķis un publicists 88, 914
Pisemskis, Aleksejs Feofilaktovičs (1820.—1881.) — krievu rakstnieks, sākumā tuvs revolucionarajiem demokratiem 907
Plačs, Atis (ps. J. Ozolājs, mir. 1916.) — skolotājs un mācības grāmatu sastādītājs, DzV līdzstrādnieks 1019
Platess, Arnolds (1852.—1915.) — grāmatrūpnieks, MV, MVM un kādu laiku DL izdevējs 1042, 1048, 1054, 1062, 1077, 1084, 1099
Platons (427.—347. pr. m. e.) — grieķu filozofs 242, 544, 548, 921
P., Leonids — Pr līdzstrādnieks 1082, 1097
«Plēsums», arī *Pl* (1906.—1907.) laikraksts Rīgā, 2 reizes nedēļā, red.-izd. K. Strāls 1001, 1035, 1079, 1081, 1082, 1085, 1094, 1099
Pleve, Vjačeslavs Konstantinovičs (1846.—1904.) — reakcionars krievu valstsvīrs, revolucionārās kustības nikns apkarotājs 362
Plostenieks, Fricis (ps. Diedelnieks, Fr. P., Fr. Pl., 1870.—1947.) — grāmatrūpniecības darbinieks un dzejnieks 85, 244, 1061, 1070, 1071, 1078, 1080, 1091, 1097, 1099
Plotins (ap 205.—270.) — grieķu filozofs, jaunplatonisma nodibinātājs 524, 544
Plūdons — Lejnieks, Vilis (ps. Pl., 1874.—1940.) — dzejnieks un lite-

raturvēsturnieks 254, 376, 439, 444, 486, 487, 541, 550, 699, 610, 624, 646, 667, 669, 670, 766, 791, 792, 821, 826, 964, 1054, 1062, 1066, 1070, 1077, 1080, 1083—1090, 1092, 1095—1099, 1103, 1107, 1108, 1110, 1113, 1115, 1116, 1118, 1124—1129, 1138, 1140, 1142, 1144, 1145, 1147, 1150, 1153, 1155, 1159

Plute, V., sk. Olavs, Vilis

Pļavenieks, Pāvuls (1850.—1888.) — žurnalists un dramaturgs 1037

Pļechanovs, Georgijs Valentinovičs (ps. Beļtovs, 1856.—1918.) — ievērojams krievu un starptautiskās socialistiskās kustības propagandētājs, pirmās krievu marksistu grupas nodibinātājs, vēlāk meņševiks 580, 930, 953, 954, 1046, 1065, 1069, 1077, 1096

P. Mārtiņš, sk. Paegļu, Mārtiņš

P-ns, sk. Daniševskis, Kārlis Jūlijs

Po, Edgars Allāns (Poe, 1809.—1849.) — amerikaņu rakstnieks 201, 229, 255, 280, 348, 353, 374, 438, 1115—1117

Pobedonoscevs, Konstantins Petrovičs (1827.—1907.) — krievu reakcionārs politiķis, Sv. sinodes virsprokurors 362, 927

Podnieks, Fridrichs — puspārvācojies operdziedātājs, 1902.—1905. Rīgas Jaunā latviešu teatra direktors 178

Podnieku Kārlis — dzejdaris 19 gs. beigās un 20. gs. sākumā 577

Poguls, Augusts, sk. Brūklenājs, Augusts

Pokrovskis, N. (1868.—1932.) — krievu vēsturnieks 906

Polencs, Vilhelms (1861.—1903.) — vācu rakstnieks 1043

Pontopidans, Henriks (Pontoppidan, 1857.—1943.) — dāņu rakstnieks 1070

Переганка 1089

Poriters, P. — J. Akuratera darbu izdevējs 472

Portorišs, Žoržs (Porto-Riche, 1849.—1930.) — franču dramaturgs 1149

Poruks, Jānis (ps. P. J., Adagio, Parsifals, P-ku J., Daimons-Poruks, P. J., P., Por. J., Nemo, P-s, 1871.—1911.) — dzejnieks 7, 25, 65—69, 100, 142, 143, 150, 154, 225, 239—243, 246, 249, 255, 285, 289, 292, 299, 312, 334, 340, 354, 358, 375, 379, 437, 438, 442, 445, 447, 502, 527, 609, 619, 647, 658, 659, 769, 770, 772, 798, 799, 821, 840, 856, 1037, 1054, 1055, 1057, 1064, 1066, 1069—1071, 1074, 1077, 1080, 1084, 1090, 1092, 1094, 1095, 1097, 1098, 1100, 1101, 1111, 1112, 1116, 1124, 1130, 1145—1156, 1158, 1159

Posse, V. A. (ps. Vilde, V. Švedovs, 1864.—1940.) — krievu publicists 1129, 1138

«Postimees» — igauņu laikraksts 1054, 1085, 1087

Potapenko, Ignatijs Nikolajevičs (1856.—1929.) — krievu rakstnieks 1067, 1116

Pr., sk. Kalniņš, Juris

Pr., sk. Knoriņš, Vilis

Pramšāns, sk. Lesiņš, Valdis

Prātkopis, sk. Kalniņš, Juris

«Pret Sauli» (I—III, 1906.) — mākslas un literaturas mēnešraksts, izd. oportunistiskā Latv. socialdemokratu savienība, red. J. Akuraters, vēlāk red.-izd. J. Jaunsudrabiņš 51, 100, 155, 241, 245, 247, 252, 253, 255, 256, 258, 264, 266, 330, 349, 408, 474, 1035, 1064, 1065, 1067, 1068, 1072, 1073, 1075, 1076, 1077, 1078, 1080

«Preußische Jahrbücher» 1091

Prevo, Marsels (Prévost, 1862.—1941.) — franču rakstnieks 857

Priede, Indriķis, sk. Eidemanis, Roberts

Prieditis, Arturs (ps. Artis) — dzejdaris-plaģiators 769, 772, 1091, 1093, 1098, 1105, 1111, 1113, 1126

Priedkalns, Andrejs (1873.—1923.) — ārsts un publicists, Krievijas 3. Valsts domes deputats-socialdemokrats 1087, 1100

Priedkalns, Jānis — aktieris 1049

«Прибалтийский Голос» 1062, 1064

«Прибалтийский Край» 1039

«Progresa Kalendars», arī *PrgK* 1035, 1135

«Progress», arī *Pr* (1907.) — dienas laikraksts Pēterburgā, PAtb 4. turpinājums. Aizliegts 1035, 1082, 1088, 1091, 1097

«Пролетарий» — nelegala boļševiku

nedēļas avīze, KSDSP centralais organs, dibināts pēc KSDSP III kongresa lēmuma, iznāca Ženevā no 1905. g. 14. (27.) maija līdz 12. (25.) nov. V. I. Ļeņina redakcijā, 26 numuri 1054
«Prometeja Kalendars», arī *PrmK* 1147
Proprium, sk. Knoriņš, Vilis
Protopopovs, V. — krievu dramaturgs 1106
Prudons, Pjers Žozefs (Proudhan, 1809.—1865.) — franču publicists, sīkburžuazijas ideologs, viens no anarchisma ciltstēviem 80, 92, 913
Prugavins, A. — krievu rakstnieks 1122, 1139
Prūsas Emilija (dz. Dzenīte, ps. Vijolīte, Grietiņa, 1878.—1950.) — rakstniece un tulkotāja 1089, 1110—1112
Пшеничников, П. Г. — skolotājs un žurnalists, 1906.—1908. strādājis Talsu pilsētas skolā 1129
Pšibiševskis, Staņislavs (Przybyszevski, 1868.—1927.) — poļu rakstnieks, dekadents 34, 43, 148, 159, 202, 254, 257, 266, 278, 280, 281, 311, 385, 419, 422, 489, 525, 607, 853, 963, 1068—1072, 1074, 1078, 1094, 1112, 1135, 1136
Pucikovičs — krievu ģeografs 655
Пук, sk. Dauge, Pauls
Puliera Padēls, sk. Vulfs, Eduards
Puliers, sk. Blaumanis, Rūdolfs
Pulpe, Edvards (1886.—1916.) — matemātikas skolotājs, vēlāk inženieris-konstruktors un kara lidotājs 981
Pumpurs, Andrejs (ps. -rs, A. P.. Puškaitis, A. P-rs, -purs, P-rs, -um-, 1841.—1902.) 173, 174, 284, 350, 386, 411, 442, 447, 503, 766, 839, 862, 1061, 1081, 1083, 1088, 1095, 1113, 1144, 1149, 1151, 1153, 1159
Pūpēdis-Ceplenieks, J. — literats 1054
Pupīls — provokators 967, 971
Purapuķe, Jānis (ps. J. Prpķ., J. Pķ., Pp., J. Prķe, 1864.—1902.) — rakstnieks, nikns jaunstrāvnieku apkarotājs 14, 37, 124, 125, 243, 245, 439, 503, 619, 745, 793, 795, 798, 841, 1057, 1083, 1084, 1136, 1139, 1141, 1145
Purēns, sk. Upīts, Andrejs
Purgals, Jānis (1869.—1934.) — advokats, RLB runas vīrs, vēlāk priekšnieka vietnieks, «kristīgo nacionalistu» deputats buržuaziskās Latvijas saeimā 411
Puriņš, Juris (ps. Līvu Jurka, dz. 1875.) — literats, dažu satirisku izd. vadītājs 602, 1054, 1078, 1092, 1099, 1100, 1111
Puriņš, Nikolajs (ps. Puriņu Klāvs, Nādravietis, -xy, P. Kl., xx, Lietuvietis, L., x., N. K., Puriņu Niklass, Pņu K., Klāvs, N., xy., Dr. Ods-Smaidonis, -x., Ods, P. K., 1858.—1935.) — žurnalists 1037, 1043, 1076, 1084, 1098, 1104, 1105
Puriņu Klāvs, sk. Puriņš, Nikolajs
Puriņš, P. — izdevējs 1128
Puriškevičs, V. M. (1870.—1920.) — krievu melnsimtnieks, 2. Valsts domes deputats, dep. J. Ozola denuncētājs 283, 406, 412, 1087
Purkalītis, Jēkabs (1861.—1918.) — skolotājs un dzejnieks 770, 772
«Pūrs», arī *Prs* (I—II, 1906.) — socialistiskas nokrāsas zinātnisku un literarisku rakstu krājumi — abi aizliegti 295, 1035, 1068, 1071, 1079
Purviņš, Valters (ps. Valters Zemdega, mir. 1911.) — dzejnieks-iesācējs 1147, 1148, 1157
Purvītis, Vilhelms (1872.—1945.) — gleznotājs 175, 176, 378, 477; 640, 645, 646, 654, 655, 829, 1040, 1042, 1058, 1127
Puškins, Aleksandrs Sergejevičs (1799.—1837.) — krievu dzejnieks 88, 249, 255, 348, 350—353, 415, 433, 441, 446, 586, 745, 779, 784, 902, 911, 914, 917, 1118
R, sk. Rainis, Jānis — Pliekšāns
R., sk. Roziņš, Fricis
R. -, sk. Rainis, Jānis — Pliekšāns

Rābe, Vilhelms (Raabe, 1831.—1910.) — vācu rakstnieks 1053, 1132
Rablē, Fransuā (Rabelais, 1494.—1553.) — franču satirisks rakstnieks, humanists 255
R., sk. Rengarts, Jānis
Rācenis, Jānis (ps. Saknīte, Rājums,

Skn., dz. 1881.) — skolotājs un literats, ML līdzstrādnieks 611, 1078, 1122
Rachmaņinovs, N. 1110
Radeckis, I. M. — 1139
Radiņš — VA līdzstrādnieks, dzejdaris-plaģiators 1131
Radiščevs, Aleksandrs Nikolajevičs (1749.—1802.) — krievu rakstnieks, krievu revolucionārās literaturas pamatlicējs un filozofs-materialists 415, 902, 1069
Rafaels, Santi (Raffaello, 1483.—1520.) — italiešu gleznotājs 378
Rainis, Jānis (īstajā vārdā Pliekšāns, emigranta pavārds emigracijā, Kastaņjolā, A. Nagliņš, ps. Jāns Jasenu Plikšis, Pēterpiliets, Petrapiliets, Bezdarbis, Vilniets, Jasietis, R., R.-, X., Henricus Lettus, J. R., Р. Перерсон, 1865.—1929.) — 3, 4, 7, 8, 10, 14, 18, 23, 29, 37, 72, 77, 124, 128, 132, 167—171, 180, 183, 187, 188—192, 218, 237, 238, 240, 252, 254, 306, 333, 335, 348, 350, 353, 355, 356, 358, 359, 360, 361, 363, 364, 365, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 376, 377, 378, 380, 382, 383, 384, 385, 386, 389, 390—393, 422, 437, 439, 440, 443, 444, 461, 481, 502, 510, 531, 548, 551, 566, 568, 569, 573, 578, 593, 613, 621, 646, 647, 650, 661, 676, 693, 699, 741—758, 762, 766, 821, 823, 824, 826, 834, 839, 842, 847, 850, 852, 855, 858, 862, 863, 867, 1000, 1002, 1015, 1050, 1051, 1053, 1054, 1056, 1057, 1064, 1074, 1075, 1078, 1081, 1084, 1091, 1098, 1099, 1104, 1106, 1108, 1113, 1118, 1120, 1126, 1127, 1129, 1134, 1136, 1138—1141, 1145, 1147—1151, 1153, 1155, 1156, 1158
Raiņa «Virpula Kalendars», arī *VrpK* (1907.—1908.) 1036, 1064
Rājums, sk. Rācenis, Jānis
«Rakstniecības almanachs» kritikai un rakstniecībai ar kalendaru, arī *RAl* (I—II, 1907.—1908.) — sastādījis Zeltmatis, izd. E. Ēķis un Ed. Zirģelis Rīgā 217, 238, 406, 409, 425, 509, 528, 599, 615, 625, 627, 628, 631, 964, 1035, 1037—1039, 1059—1061, 1082, 1083, 1089, 1090, 1094, 1095, 1099, 1105, 1107, 1108, 1109, 1111, 1112, 1113
R., Alfr., sk. Rozentāls, Alfreds
Ramats, Eduards (ps. Lejgalietis, Ed. Lejgalietis, Ed. Lg., dz. 1886.) — skolotājs un dzejnieks, 1906.—1907. Kv un Dzl, 1911. JL un JDL līdzstrādnieks 835, 1153, 1155
Ramats, Eduards (dz. 1888.) — skolotājs un Rīgas ķeizariskās muzikas skolas audzēknis, 1911. Rt, Atp, «Precību Vēstneša» un kalendara «Blāzma» līdzstrādnieks, vēlāk diriģents un muzikas kritiķis 1155
Ra-Miza, sk. Ozoliņš, Pēteris — Ramizars
Ramizars, P., sk. Ozoliņš, Pēteris
Rams, Nikolajs [Nikolavs] (*Ramm,* 15./16. gs.) — pirmo reliģisko dziesmu tulkotājs latv. valodā 1038
Rancāns, Nikodems (ps. Kristaps Brems, 1870.—1933.) — baznīckungs un literats, 1906. «Sāklas» izd.-red. 991, 1078
Raņķis, Augusts (1875.—1937.) — grāmatizdevējs un tirgotājs Rīgā 1127, 1143
Rasins, Žans (*Racine,* 1639.—1699.) — franču traģediju rakstnieks 250, 490, 822
Rasmer, Aina, sk. Rūmane — Ķeniņa, Anna
Rāviņš, Oskars (1862.—1929.) — pasniedzējs Pēterburgas Elektrotechniskajā institūtā, 1901.—1905. PA izd. 1042, 1054, 1070
Recha kgs — Jelgavas kinematografa darbvedis 884
«Речь» (1906.—1907.) — dienas avīze, kadetu partijas centralais organs, iznāca, sākot ar 1906. g. februari, Pēterburgā 435, 1137
Regers, Makss (1873.—1916.) — vācu komponists 590
Reimonts, Vladislavs Stanislavs (*Reymont,* 1867.—1925.) — poļu rakstnieks 1135, 1151
Reinovska, Katrīna — dzejoļu krājumiņa «Latvijas jūrmalas puķītes» (1875.) autore, viena no pirmajām latv. dzejniecēm 1119
Reisners, M. fon. 1078
Reiss, Zigmunds 1078
Reiters, Fricis (*Reuter,* 1810.—1874.) — vācu rakstnieks 1134
Reitmaņu Andrejs (ps. R. A.) — dzej-

daris 19. gs. 90. gados un 20. gs. sākumā 1111
Reiznieks, Voldemārs (dz. 1877.) — virsnieks, buržuazisko nacionalistu publicists 961, 1078, 1123
Rejonēns, Juho — somu rakstnieks 1048
Reķu Viesonis, sk. Mačernieks, Kārlis
Rembō, Žans Arturs (*Rimbaud*, 1854.—1891.) — franču dzejnieks 675
Rembrandts, Harmens (1606.—1669.) — holandiešu gleznotājs 405
Remizovs, A. M. (dz. 1877.) — krievu rakstnieks, dekadents 283
Remlings, Gerhards (ps. M. G. R., Ģierts Remuliņš, 1631.—1695.) — Kurzemes superintendents, reliģisku dziesmu tulkotājs 1039
Rempeters, Jēkabs (ps. Liekais, J. Liekais, dz. 1860.) — skolotājs un literats, viens no pirmajiem klasiskās dramaturģijas (Puškina «Skopais bruņinieks», Ostrovska «Ienesīga vieta», Šekspira «Hamlets») tulkotājiem latv. valodā 1037
Renāns, Ernests Žozefs (1823.—1892.) — franču orientalists 200
Renars, Žils (*Renard*, 1864.—1910.) — franču rakstnieks 1133
Rengarts, Jānis (*Renngardts*, ps. R., Rengarts, K. Rengarts, 1859.—1888.) — mašīnu inženieris, A līdzstrādnieks, DL Maskavas korespondents un viens no Kr. Valdemāra privatsekretariem 1037
Renjē, Anri (*Régnier*, 1864.—1936.) — franču rakstnieks, dekadents 675
Rentgens, Vilhelms Konrads (*Roentgen*, 1845.—1923.) — vācu fiziķis 590
Reķis, J. — JR līdzstrādnieks un diletantiska dzej. krāj. «Memento mori» (1907.) autors 831, 1107, 1113
Repins, Iļja Jefimovičs (1844.—1930.) — krievu gleznotājs 382, 405, 929
Rerichs, Nikolajs (dz. 1874.) — krievu gleznotājs 655
Reskins, Džons (*Ruskin*, 1819.—1900.) — angļu mākslas teoretiķis un kritiķis, reakc. romantisma ideologs 41, 1078
Resnevica, Olga (ps. O. R.) — medicinas studente 1078, 1110
«Revolucionārā Baltija», arī *RevB* — žurnals, oportunistiskās Latviešu socialdemokratu savienības izdevums Šveicē 1035, 1042, 1057
R., F., sk. Roziņš, Fricis
P., Ф. (krievu revolucionarajā presē), sk. Stučka, Pēteris
Richters — ģeneraladjutants 1113
Ridels, Lucians 1133
«Rieciens», arī *Rc* (I, 1906.) — rakstu krājums, Rīgā. Aizliegts 1035, 1060
Riekstiņš, Indriķis — cirkus artists, Tr līdzstrādnieks 252, 1110
Riemers, sk. Vulfs, Edvards
«Rigaer Tagesblatt» 1064, 1084, 1096
«Rīgas Apskats», arī *RAp* (1907.—1908.) — «politiski literariska un zinātniska dienas avīze», JDL turpinājums 329, 556, 1035, 1087, 1097, 1102, 1103, 1105—1111, 1113
«Rīgas Apskata» literariskais pielikums, arī *RApp* 1035, 1095, 1104—1110, 1113
«Rīgas Avīze», arī *RA* (1902.—1915.) — «politiska un literariska dienas avīze», reakcionārākais latviešu izdevums 58, 69, 70, 127, 178—180, 181, 213, 224, 255, 258, 276, 321, 331, 332, 334, 338, 340, 342, 407 416, 417, 419, 472, 617, 650, 659, 700, 820, 828, 837, 862, 863, 893, 955, 959—962, 965, 967—973, 991, 996, 1001, 1002, 1009, 1010, 1011, 1019, 1027, 1029, 1031, 1052, 1035, 1037—1054, 1056—1058, 1061—1066, 1070—1077, 1079, 1080—1081, 1083—1088, 1090—1105, 1107—1111, 1113—1116, 1119—1126, 1129—1133, 1136, 1139, 1140, 1142, 1144, 1146—1148, 1150—1157, 1159, 1160
«Rīgas Avīzes» feļetona pielikums, arī *RApiel* 891, 971, 1035, 1036, 1048, 1053, 1059, 1060, 1071, 1078, 1079, 1083, 1092, 1096, 1104, 1106, 1108, 1113, 1133, 1136
«Rīgas Garīgais Vēstnesis», arī *RGV* (1902.—1905.) — «mēnešraksts (pareizticīgo) garīgai pamācībai» 1035, 1052, 1058
«Rigasche Zeitung», arī *RZ* (1860.—1914.) 854, 1084, 1096
«Rigasche Rundschau» 1039, 1041, 1066
Rīksteskoks, sk. Bērziņš, Jēkabs
Rikveilis, R. — «Dienas» red.-izd. 1086

Riļejevs, Kondratijs Fjodorovičs (1795.—1826.) — krievu dzejnieks, dekabrists 8, 19
Rīls, Aloizs (*Riehl*, 1844.—1924.) — vācu filozofs 1115
Rimskis-Korsakovs, Nikolajs (1844.—1908.) — krievu komponists 1127
Ripa, sk. Trasuns, Francis
Rišeljē, Armans Žans (*Richelieu*, 1585.—1642.) — franču valstsvīrs 37
Riškovs, V. 1139
Rišpēns, Žans (*Richepin, Jean*, 1849.—1926.) — franču dzejnieks 675
«Rīta Blāzma», arī *RBl* (1907.) — «politiska, sabiedriska un literara dienas avīze», 63 nri, ar literaro piel., red.-izd. J. P. Kalve, latv. sīkburžuaziski liberalās inteliģences laikraksts, apstājās līdzekļu trūkuma dēļ 166, 473, 1035, 1083, 1084, 1085, 1088, 1089, 1090, 1091, 1092, 1096, 1097, 1098, 1100
«Rīta Skaņas» (I—II, 1903.—1904.) — latviešu rakstnieku oriģinaldarbu kopojums, Jelgavā 6, 1047, 1053
«Rīta Vēstnesis», arī *RtV* (1910.—1912.) — dienas laikraksts, kapeikas avīze, buržuaziskās bulvarlapas «Jaunākās Ziņas» (1911.—1940.) priekštecis, izd. Blankenšteins, red. A. Benjamiņš, īsu laiku arī K. Skalbe 1035, 1131, 1133, 1137—1140, 1146, 1147, 1157
Riters, Jānis (1867.—1945.) — būvinženieris un literats, RLB runasvīrs 1037
Rītiņš, Indriķis (dz. 1872.) — skolotājs un literats 863
Ritners, Rūdolfs (*Rittner*, 1869.—1943.) — vācu aktieris 1085
«Rīts», arī R (1.—48., 1907.) — progresivs zinātnes un mākslas žurnals Pēterburgā, izd.-red. A. Gulbis, faktiskais red. un arī galvenais līdzstrādnieks J. Asars, žurnala pielik. — J. Asara sastādītā «Pasaules rakstniecības vēsture» 161—163, 262, 329, 473, 650, 1035, 1082, 1084, 1085, 1089, 1090, 1091, 1094, 1096, 1098
«Рижские Ведомости» 1065, 1134
«Рижский Вестник» 1039
R., J., sk. Rainis, Jānis — Pļiekšāns
Roberts, P., sk. Pelše, Roberts
Robespjers, Maksimilians (1758.—1798.) — viens no Francijas 1789. g. buržuaziskās revolucijas vadoņiem 233
Rockāns, P. — latgaliešu grāmattirgotājs Pēterburgā 1115
Rodēns, Ogists (*Rodin*, 1840.—1917.) — franču tēlnieks 49, 544, 1127
Rodičevs 1155
Roga, D., sk. Rudzītis, Dāvīds
Roga, J. — dzej. krāj. «Diena raud» autors 1106
Roland-Holst, Henriete — holandiešu rakstniece 262, 431, 1055, 1078, 1098
Rolavs, Ernests (1874.—1907.) — socialistu-revolucionaru publicists 1085, 1087, 1097
Rolina, Moriss (*Rollinat*, 1846.—1905.) — franču dzejnieks 675
Romanovs, Konstantins Konstantinovičs (1858.—1915.) — lielkņazs, dzejnieks 1092
Rops, Makss Aleksis fon — vācu romana «Elkesrage» autors 1109
Roscijs, sk. Grīns, Jānis
Rostans, Edmonds (*Rostand*, 1864.—1918.) — franču dramaturgs 1133—1135
Roškovs 1120
«Rota» (1884.—1887.) — «literarisks un zinātnisks laikraksts ar bildēm 1 reiz nedēļā», red.-izd. J. Kļaviņš 5
«Rota», arī *Rt* (1909.—1914.) — «ilustrēts ģimenes žurnals, iznāk reiz mēnesī», red.-izd. J. B. Krūmiņš 1035, 1138
Rozanovs, V. 225, 288
Roze, Jānis (1878.—1941.) — grāmatizdevējs un tirgotājs 1141
Roze, Jēkabs (ps. Līgotņu Jēkabs, Ld., Līdumnieks, J. R-e, Lt., R., L., V. Ld., V. Līdumnieks, -e, Lt. Jēkabs, 1874.—1942.) — sākumā progresivs rakstnieks un literaturas kritiķis, vēlāk buržuaziskais nacionalists 13, 14, 25, 29, 65, 73, 138—140, 142, 214, 219, 260, 270, 343—345, 349, 352, 368, 374, 376, 382, 388, 401, 423—425, 434, 465—467, 472, 504, 554, 556—559, 569, 610, 626, 648, 658—661, 663, 664, 666, 667, 669, 671, 674, 676, 678, 679, 691, 779, 825, 856, 858, 872, 873, 956, 959, 963, 1047, 1051, 1052, 1055, 1056,

1060, 1061, 1063, 1067, 1070—1072, 1074, 1076—1080, 1084, 1086, 1088, 1091, 1092, 1095, 1098—1100, 1102—1106, 1108, 1110—1114, 1117, 1119, 1122, 1123, 1126, 1131, 1137, 1139, 1145, 1150, 1151, 1155, 1156, 1158, 1159

Rozegers, Pēters (1843.—1918.) — vācu rakstnieks 1055, 1117, 1122

Rozenberg, Elza, sk. Aspazija

Rozenbergs — dāņu kritiķis 381

Rozenbergs, P. 1125

Rozens, Juris (1869.—1927.) — mācītājs un literats, Apsk un DApsk red.-izd. 1002, 1058, 1064, 1078

Rozentāls, Alfreds (ps. Flegmatiķis, Fr. Rozentāls) — literats 1123, 1127, 1130, 1138, 1139

Rozentāls, Fr., sk. Rozentāls, Alfreds

Rozentāls, Janis (1866.—1916.) — gleznotājs 32, 33, 175, 176, 215, 486, 645, 646, 654, 829, 1042, 1043, 1078, 1090, 1095, 1098, 1112, 1127

Rozentāls-Krūmiņš, Jēkabs (1855.—1918.) — režisors un dramaturgs 1067, 1111, 1118

Rozentāls, L. — izdevējs 1059, 1060

Roziņš, Fricis (ps. Āzis, R., F. R., A., Fricis Dobelis, 1870.—1919.) — revolucionars publicists, viens no latviešu nelegālās preses pirmajiem organizatoriem, pirmās Latvijas Padomju valdības zemkopības tautas komisars 1045, 1056, 1060, 1062, 1063, 1069, 1075, 1078, 1079, 1081, 1083, 1091, 1098, 1128

Rozīts, Ed. — izdevējs 1128

Rozīts, Pāvils (ps. Pāvils Ilgvars, P. Rt., 1889.—1937.) — rakstnieks 1125, 1137, 1138, 1139, 1141

Rožestvenskis, Z. P. (1848.—1909.) — krievu viceadmiralis 522

Rožmīlis, sk. Kraujiņš, Kārlis

R., P., sk. Pelše, Roberts

Rt., P. sk. Rozīts, Pāvils

Rts., P., sk. Pelše, Roberts

Rubenss, Pēteris Pauls (1577.—1640.) — flamu gleznotājs 590, 778

Rudzīšu Pēteris, sk. Bērziņš, Pēteris

Rudzītis — kāpostu tirgotājs, Rīgas pilsētas domnieks 960

Rudzītis, Davids (ps. D. Roga, 1881.—1939.) — literats, Vidzemes guberņas valdes ierēdnis, buržuaziskajā Latvijā K. Ulmaņa uzticības vīrs un ministrs 1094

Rudzītis, Eduards (ps. Zilgmājs, -mj-, -gm-, -mājs, -gmj-, Ed. -dzīts, -js, Z-mājs, -īts, -s, -dzī-g-dzt, z-mājs, -ilm-, R--j-R., Z-R-, gm-, Zd.-ts, -t-, Zm., Ed. R., Z., R., dz. 1882.) — žurnalists 614, 617, 991, 1083, 1098, 1102, 1105, 1109, 1116, 1120, 1123, 1124, 1139, 1150, 1156

Rudzītis, Pēteris (1879.—1931.) — aktieris 1049

Rudzīts, Jānis — aktieris 1076, 1079

Rūjeniets, L., sk. Lapas Mārtiņš

«Rūķi» (1.—3., 1906.) — socialistisks zinātnisks un literarisks žurnals, iznāca Pēterburgā 6, 24, 51, 1035, 1063, 1065, 1073, 1076, 1079, 1081, 1088

Rūmane-Ķeniņa, Anna (ps. A. R., Anna K., Aina Rasmer, 1877.—1950.) — rakstniece 489, 834

Rumberģis — baptistu sludinātājs 1023

Runebergs, Jānis Ludvigs (1804.—1877.) — zviedru tautības somu dzejnieks 1081

Runiķis, Ād., sk. Erss, Ādolfs

Ruperts, Adrians (1837.—1907.) — pareizticīgo kulta kalps un archireakcionars latviešu preses cenzors 1084, 1086

Ruso, Žans Žaks (*Rousseau,* 1712.—1778.) — franču rakstnieks 38, 172, 822, 898, 903, 917

«Русь» — avīze 1047

«Русская мысль» — liberali narodņiciska virziena mēneša žurnals, iznāca, sākot ar 1880. gadu. Pēc 1905. g. revolucijas žurnals kļuva par kadetu partijas organu 648, 1062, 1075

«Русские ведомости» (1863.—1917.) — dienas avīze, ko Maskavas universitates liberalie profesori un zemstes darbinieki izdeva Maskavā, pauda liberalo muižnieku un buržuazijas intereses; no 1905. gada labējo kadetu organs 428, 1079

«Русское богатство» (1876.—1918.) — mēneša žurnals, 90. gadu sākumā žurnals kļuva par liberalo narodņiku organu 916, 1078

«Русское слово» (1895.—1917.) — liberali buržuaziska dienas avīze, iznāca Maskavā 648, 1136, 1156

S., sk. Sanders, Jānis
S., sk. Stučka, Pēteris
S., A., sk. Salums, Antons
«Sadzīve», arī *Sdz* (1908.—1915.) — laikraksts par sabiedrību, politiku un literaturu, Jelgavā, 3 reizes nedēļā, 1910. red. J. Kleinbergs 876, 878, 879, 883—887, 1035, 1087, 1088, 1103, 1119—1121, 1129—1132, 1135, 1137, 1138, 1146—1148, 1150, 1157
«Sadzīves» feļetons, arī *Sdzf* un *Sdzp* 1035, 1120
Saimnieču un Zelteņu Kalendars, arī *SZK* (1893.—1914.) 1036, 1088, 1099, 1104
Sakia-Muni — viens no Budas nosaukumiem 922
«Sākla», arī *Ska* (1906.) — «Latviešu-Katoliu Avize, iznāk Pēterpilī», red.-izd. N. Rancāns 1035, 1078
Saltikovs-Ščedrins, Michails Jevgrafovičs (1826.—1889.) — krievu rakstnieks, revolucionarais demokrats 920, 921
Salums, Antons (sauktais Sarkanais Andžs, ps. Fr. Zvīlonis, A. S., 1883.—1906.) — revolucionars skolotājs, dzejnieks un tulkotājs, nelegālās Vidzemes revolucionaru organizacijas «Imanta» vadītājs, soda ekspedicijas nobendēts 1037, 1081
Samarins, Jurijs Fjodorovičs (1819.—1876.) — krievu publicists, slavofils, aizstāvējis latviešus un igauņus no baltvācu apspiedējiem 1114
Sanders, arī *Zanders, Jānis* (ps. Sumburu Atis, Austars, J. Austars, Sumburs, J. S., S., Mieriņš-Sanders, dz. 1858.) — mācītājs un literats, viens no buržuaziskā nacionalisma «liellatvisma» ciltstēviem 1023, 1098, 1147, 1153, 1156
Sapfo (ap 600. pr. m. e.) — grieķu dzejniece 1098
Sardū, Viktorjens (Sardou, 1831.—1908.) — franču dramaturgs 1104, 1127
Saulietis, Augusts (īstajā vārdā Plikauss, ps. A. P., A. S., A. S-ts, A. Pl., A. S-s., A.-S., Skrabacs, S., Andris Vītalks, Ansis Gaudarvalks, 1869.—1933.) — rakstnieks 17, 72, 175, 176, 214, 353, 376, 439, 449, 468—470, 486—489, 497, 502, 609, 610, 646, 650, 674, 707, 789—791, 796—798, 813, 816—818, 840, 841, 867, 964, 1037, 1040, 1054, 1056, 1057, 1077, 1081, 1084, 1097, 1099, 1110, 1112, 1121—1126, 1133—1136, 1138, 1139, 1141, 1145, 1148, 1149, 1153, 1158, 1159
Saulits, P. — grāmattirgotājs un izdevējs Rīgā 1129
Savonarola, Džirolamo (1452.—1498.) — italiešu ticības reformators 62
«Savietis», arī *Sav* (1907.) — dienas laikraksts Rīgā, BV turpinājums, 6 nri, red. Fr. Vitands, izd. B. Dīriķis un biedri. Aizliegts 1035, 1087
«Сборник знание» 675
«Sēkla», arī *Skl* (1905.—1906.) — dienas avīze Liepājā 1035, 1040
Senkevičs, Henriks, sk. Sjenkevičs, Henriks
Serafims, Ernests (Seraphim, dz. 1862.) — reakcionars baltvācu žurnalists un vēsturnieks, 1892.—1909. DZ, 1909.—1915. «Rigaer-Tagesblatt» red., vēlāk landesvera preses nod. vadītājs 408, 962
Serao, Matilde (1856.—1927.) — italiešu rakstniece 1134
Servantess, Savedra Miguels de (1547.—1616.) — spāņu rakstnieks 265, 433, 509, 527, 1044, 1055
Sidnejs — PA līdzstrādnieks 1038, 1056
«Sieks», arī *Sks* (1906.) — zinātnisku un literarisku rakstu krājums, izd. E. Krusa Rīgā. Aizliegts 1035, 1065, 1078
Sietiņsons, Jānis (ps. J. S., mir. 1905.) — mērnieks un literats, 70.—80. g. rosīgs Maskavas latv. darbinieks, B un BV līdzstrādnieks, vēlāk «Baltijas Zemkopja» red. loc. 1042, 1048, 1057
Siliņš. sk. Siliņš, Matīss
Siliņš, Matīss (ps. M. S., M. Sl., Siliņš, 1861.—1942.) — kartografs un literats, dzejdaris «tautiskā garā» 1056, 1084
Sili-Pridoms (Silly-Prudhomme, 1839.—1907.) — franču rakstnieks 1088

Silitis, arī Silišu Jānis (1876.—1917.) — skolotājs un dekadentiem tuvs literats 250
Simsons, Henrijs (ps. H. S., dz. 1885.) — publicists, latv. buržuazijas «kulturpropagandists» Parizē franču un angļu presē 1079
Sinam Ualb, hotentotu dzejnieks, sk. Blaumanis, Rūdolfs
Sindings, Stefans Abels (1846.—1922.) — norveģu tēlnieks 49
Sinklers, Eptons (Sinclair, dz. 1878.) — amerikaņu rakstnieks 1061
Сивицкий С. Н. 1129
S., J., sk. Sietiņsons, Jānis
Sjenkevičs, Henriks (Sienkiewicz, 1846.—1916.) — poļu rakstnieks 1069, 1111, 1127
S., K., sk. Skalbe, Kārlis
Skabarga, sk. Buševics, Jānis
Skabičevskis, A. M. (1838.—1910.) — krievu literaturvēsturnieks 1139, 1150
«Skaidiena» (1906.—1905.) — Lp humora un satiras nodaļa, ko 1907.—1908. vadīja R. Blaumanis-Puliers, pēc viņa nāves Ed. Vulfs-Puliera Padēls 165, 1100
Skalbe, Kārlis (ps. Skalbe-Austris, K. Austris, Austris, K. Sk., Vakargailis, K. S., 1879.—1945.) — dzejnieks 8, 9, 11, 14, 25, 28, 30, 53, 56—58, 124, 137, 138, 140, 182—189, 217, 251, 252, 254, 259—261, 270, 275, 278, 293, 302, 318—320, 324—326, 328, 334, 358, 360, 365, 368, 374, 379, 384, 414, 420, 427, 430, 433, 444, 449, 452, 476, 477, 486, 492, 504, 509, 555, 556, 564—566, 570—573, 576, 577, 599, 601, 616, 620—622, 640—655, 658, 559, 661, 664, 667, 673, 677, 693, 750, 821, 824, 826, 858, 965, 1021, 1050, 1054—1057, 1068, 1070, 1073, 1074, 1079, 1080, 1084—1086, 1089, 1091, 1095, 1098—1100, 1104, 1111, 1112, 1124, 1131, 1135—1137, 1140, 1145, 1148, 1149, 1151, 1153, 1154, 1156, 1158
Skalberga-Ekarte, Elfrida (Eckardt, dz. 1885.) — baltvācu rakstniece, latviešu rakstnieku darbu tulkotāja vācu valodā 1123, 1134, 1139
Skaratins, A. 1073
Skarga, Roberts, sk. Jēkabsons, Kārlis
«Skatuve», arī *Sk* (1906. 1.—10., 1907. 1.—3.) — mēnešraksts, Rīgā, Rob. Tautmīļa-Bērziņa vadīts un izdots 162, 330, 1061, 1063, 1066, 1067, 1069, 1072, 1073, 1075, 1076, 1069, 1072, 1073, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1089, 1090, 1096, 1100, 1101
Skitaļecs (īstajā vārdā Petrovs, Stepans Gavrilovičs, 1868.—1941.) — krievu rakstnieks 1044, 1111, 1138
Skn., sk. Rācenis, J.
Skoborga, sk. Ķemps, Francis
Skomba, sk. Ķemps, Francis
Skrabacis, sk. Saulietis, Augusts
Skrama, Berta Amalija (1847.—1905.) — norveģu rakstniece 1044
Skrastiņš, P. — izdevējs un spiestuves īpašnieks Valmierā 1083, 1146
Skrinda, Ontons (ps. Indr. Lejdumniks, Indr. Lejd., 1881.—1918.) — latgaliešu rakstnieks, G, As, Dry un DzV līdzstrādnieks 1108
Skrinda, Kazimirs (ps. Kazimirs Skudra, 1875.—1919.) — baznīckungs un latgaliešu žurnalists, Dry red. 1139
Skr., M., sk. Skruzītis, Mikus
Skruzītis, arī *Skruzīšu Mikus* (ps. M. S., Sk., Skr., M. Skr., 1861.—1905.) — etnografs un literats 1037, 1041, 1046
Skubiņš, Viļums (dz. 1876.) — agronoms 780
Skudra, sk. Skrinda, Kazimirs
Skuja, Andrejs (dz. 1866.) — R. Blaumaņa ārsts, literats, vēlāk LU privatdocents 1111
Skujeniece, Biruta (1888.—1931.) — aktrise un dzejniece 175, 177
Skujeniece, Luize (ps. L. Sk., 1857.—1934.) — teatra kritiķe, iepriekšējās māte, Ād. Alunāna māsa 1056, 1140
Skujenieks, Eduards, sk. Vensku Edvarts
Skuju Frīdis, sk. Mīlbergs, Gotfrīds
S. M., sk. Skruzītis, Mikus
Smilga, Arveds (1879.—1947.) — skolotājs, rakstnieks un žurnalists, LpAtb red. loc. un L. red., vēlāk radiofona direktors, buržuaziskais nacionalists 486, 492, 623, 1037, 1140
«Socialdemokrats», arī *Scd* (1900.—

1905.) — politisks, zinātnisks un literarisks laikraksts-žurnals Londonā, red. Fr. Roziņš 1043, 1044, 1052, 1053, 1056, 1160
«Socialdemokrats» — Krievijas socialdemokratiskās partijas centralorgans 1137
Sofokls (Sophoklēs, ap 496.—406. pr. m. e.) — sengrieķu traģediju dzejnieks 87, 265, 1082
Sokrats (47.—399. pr. m. e.) — grieķu filozofs 31, 510, 529, 922, 1127
Sologubs Fjodors (īstajā vārdā Fjodors Kuzmičs Tatarņikovs, 1863.—1927.) — reakcionars krievu rakstnieks, simbolists 291, 319, 510, 531, 643, 651, 853
Solovjevs, Jevgenijs — krievu literaturas vēsturnieks 902, 1040
Solovjevs, V. S. (1853.—1900.) — krievu dzejnieks un filozofs 225, 289, 292
Sorels, Žoržs (Sorel, Georges, 1847.—1922.) — franču sociologs un publicists, nozīmīgs sindikalisma teoretiķis 357, 363, 516
«Современный мир»—žurnals 930, 954
«Современник» (1836.—1866.) — literaturas un sabiedriski politisks žurnals Pēterburgā, ko dibināja A. Puškins. 50. un 60. gados revolucionaro demokratu izdevums 900, 901
S., P., sk. Stučka, Pēteris
Sp., A., sk. Spunde, Augusts
Spāģis, Andrejs (1820.—1871.) — jaunlatviešu publicists 1061, 1114
«Spēks», arī *Sp* (1905.) — politisks un literarisks laikraksts, iznāca 3 reizes nedēļā, Jelgavā, 13 nri, red. K. Hiršs-Gaigals. Aizliegts 1036, 1040, 1047, 1049
Spensers, Herberts (Spencer, 1820.—1903.) — angļu filozofs 263, 266, 581, 911, 1143
Speranskis, M. M. (1772.—1839.) — krievu valstsvīrs 916
Speranskis, N. N. — krievu literats 1109
«Spēriens», arī *Sprn* (1906.) — «politisks, satiriski-humoristisks, ilustrēts rakstu krājums», red. Līvu Jurka [J. Puriņš], izd. A. Golts 1036, 1075, 1078
Spietāns, sk. Bērziņš, Arturs
Spinoza, Baruchs (Benedikts) (1632.—1677.) — holandiešu filozofs, materialists 275, 432, 921
Spodris, Arvīds, sk. Valdmanis, Arvids
Springs, vēlāk *Spriņģis, Klāvs* (dz. 1869. g.) — inženieris-technologs un literats 1037
Sproģis, arī *Sproģu Jūlijs* (dz. 1887.) — komponists un muzikas kritiķis 1090
Spudiņš, Andrejs — skolotājs 1120
Spunde, Augusts (ps. A. Sp., 1839.—1892.) — skolotājs un literats, jaunībā J. Alunāna draugs un centienu biedrs, viens no 60. gadu radikalākajiem jaunlatviešiem 1079
St., sk. Stumbergs, Jēkabs
Stachovičs, M. A. (1861.—1928.) — tolstojietis 1134
Stakalders, J. — CZ līdzstrādnieks 1156
Stāks, P. — tulkotājs 1077
Stāla, Žermena (Staël, 1766.—1817.) — franču rakstniece 203
Stalažs, Jānis (ps. Gaujmalietis, Priežnieks, dz. 1878.) — skolotājs un literats 1056
«Stari», arī *St* (1906.—1908.) «mēnešraksts literaturai un mākslai līdz ar nodaļu fotografijai», Rīgā, red. M. Buclers 159, 160, 163, 223, 241, 248, 251, 256, 260, 285, 302, 307, 314, 315, 320, 321, 324, 326, 330, 405, 423, 465, 472, 473, 498, 559, 650, 678, 679, 1060, 1066—1069, 1073, 1074, 1077, 1079, 1082, 1087, 1088, 1089, 1090, 1092, 1093, 1094, 1095, 1097, 1100, 1101, 1105, 1106, 1107, 1111—1113, 1117
Steiks, Jānis (1855.—1932.) — mācītājs un dzejnieks, kuriozās avīzes DSv izd. Bostonā 1063, 1079, 1098
Steklovs, I. M. 16, 832, 1115
Stendals, Frederiks (īstajā vārdā Anrī Beils, 1783.—1842.) — franču rakstnieks 1150
Stenders, Aleksandrs Johans (saukts Jaunais Stenders, 1744.—1819.) — mācītājs un literats 1060
Stenders, Gothards Fridrichs (saukts Vecais Stenders, 1714.—1796.) 71, 412, 1060, 1083, 1115, 1144
Stepermaņu Krustiņš (ps. A. C. St-pp-nn., A. C. S. jun., A. C. St.

jun., St. Kr., Māriņš, A. A. K., 1860.—1941.) — grāmattirgotājs un rakstnieks 843, 1048, 1052, 1056, 1084
Stepņaks, Sergejs (īstajā vārdā Sergejs Michailovičs Kravčinskis, 1852.—1895.) — krievu rakstnieks revolucionars 1068, 1124, 1127, 1130
Stērste, arī *Stērstu Andrejs* (ps. Tālvaitis, Tālvaldis, St. A., 1853.—1921.) — jurists un literats 180, 1049
Stērste, Elza (ps. Naurēnu Elza, dz. 1885.) — dzejniece 1079
Stiprais, Jānis (dz. 1870.) — skolotājs un lektors, mācības grāmatu autors 1037
Stobe, Matīss (1740.—1817.) — baltvācu teologs, mājskolotājs, pirmā latviskā žurnala «Latviska Gada Grāmata» (1797.—1798.) red. 1060
Stolipins, Pēteris (1862.—1911.) — reakcionars krievu valstsvīrs 8, 14—16, 18, 19, 30, 1063
Stols, H. V. 1098
St., P., sk. Stučka, Pēteris
«St. Peterburger Zeitung» 1041
«Strādnieka ceļasoma» (1907.) — rakstu krājums, Rīgā. Aizliegts 1083
«Strādnieks», arī *Strdn* (1905.—1919.) — latviešu socialdemokratu laikraksts, iznāca 2 reizes mēnesī, ZASV Jamaic Plainā, vēlāk Bostonā 1036, 1045, 1062
«Strādnieks», arī *Str.* (1906.—1907.) — Latviešu socialdemokratu savienības laikraksts 1036, 1064, 1065
«Strādnieku Atbalss» (1914.) — dienas avīze, Rīgā, 2 nri, LB pēdējais (9.) turpinājums. Aizliegta 5
«Strādnieku Balss» (1914.) — dienas avīze, Rīgā, no 8.—29. jūl., 6 nri, LB 8. turpinājums. Aizliegta 5
Strāls, A., sk. Štrāls, Aleksandrs
Strāls, K., sk. Štrāls, Kārlis
Straujāns, Jānis (mir. 1905.) — revolucionars propagandists 90. gados un DL līdzstrādnieks, viens no pirmajiem latviešu politiskajiem emigrantiem 1040, 1056
Straumanis, Jānis (dz. 1864.) — mācītājs 856
Straume, arī *Straumes Jānis* (ps. Vaidelots, Vaidelotis, -ots, V., J. S., Vaidelaitis, -s, V., V-tis, V-ts, J. Str., Gaujiņu Natalija, S. V., 1861.—1929.) — literats un komponists 1056
Strautiņš, J. — lugas «Bārenis» autors 1047
Strautiņš, K. 1152, 1153, 1156
Strautmalis, Jēkabs, sk. Niedra, Andrievs
Strazdiņš, Jānis (ps. Pozeidons, 1854.—1911.) — literats, ĀdAlK līdzstrādnieks 1148, 1154
Strindbergs, Augusts Juhans (1849.—1912.) — zviedru rakstnieks 441, 499, 829, 1084, 1115—1117, 1120
Struve, P. B. (1870.—1944.) — krievu tautsaimnieks un publicists 1056
Stučka, Pēteris (ps. Birznieku Pēteris, S., §., Paragrafs, Φ. P., Veterans, P. St., ps, 1865.—1932.) — revolucionars publicists, LKP dibinātājs, pirmais Latvijas padomju valdības priekšsēdētājs 333, 1036, 1038, 1043, 1053, 1056, 1079, 1098, 1099
Stuģu Emīls 1153
Stukmanis, Kārlis Augusts (ps. St., Kārlis Augusts) 863, 1079, 1099, 1104, 1113, 1124, 1136, 1140, 1156
Stumbergs, Jēkabs (ps. St., 1866.—1935.) — puspārvācojies žurnalists, L, DzV red. loc., vēlāk tiesnesis 1001, 1079, 1083, 1099
Stūre, K. J. — izdevējs 1129
Suchovo-Kobiļins, A. V. (1817.—1903.) — krievu dramaturgs 1067, 1094
Sudrabu Edžus (īstajā vārdā Zilbers, Eduards, ps. E. S., Sudrabu E., -dž-, 1860.—1941.) — rakstnieks 3, 439, 441, 859, 1084, 1117, 1155—1157, 1159
Sumarokovs, Aleksandrs Petrovičs (1718.—1777.) — krievu rakstnieks 351
Sumbatovs, I. (pseid. Južins, 1857.—1927.) — krievu dramaturgs 1131
Suvorins, A. S. (1834.—1912.) — krievu publicists 1083, 1092
«Svari», arī *Sv* (1.—10., 1906.—1907.) — pirmais latviešu satīriskais mākslas žurnals, Pēterburgā, red.-izd. A. Purics un R. Tilbergs 1036, 1065, 1067, 1094, 1095

Sventochovskis, Aleksandrs (Swietochowski, 1849.—1937.) — poļu rakstnieks un filozofs 1056, 1119
Svešais, J. P., sk. Peņģerots, Jānis
Svinberns, Eldžernons Čarlzs (Swinburne, 1837.—1909.) — angļu rakstnieks 1115

Šablovskis, J. — grāmatizdevējs Jelgavā 623
Šachovs, A., prof. 1115
Шаховской, С. В. — kņazs 1115, 1129
«Šalkas», arī *Š* (1.—8.., 1907.) — «politisks humoristiski satirisks, ilustrēts nedēļas žurnals» 1036, 1086, 1091, 1095
Šalkonis, (īstajā vārdā Dīriķis, Kristaps, ps. Ērkšķis, 1882.—1957.) — revolucionars un dzejnieks 1062, 1137, 1141, 1149
Šatobrians, Fransuā Renē (Chateaubriand, 1768.—1848.) — franču rakstnieks un valstsvīrs 823
Schlau, Carl, Dr. 1056
Ščeglovs-Ļeontjevs, J. L. (mir. 1911.) 1146
Ščepinskis, P. — «Berliner Lokalanzeiger» korespondents, rakstījis par Aspazijas lugu «Sidraba šķidrauts» 1046, 1056
Šekspirs, Viljams (Shakespeare, 1564.—1616.) — angļu dramaturgs 77, 265, 279, 307, 351, 365, 405, 433, 496, 509, 527, 542, 778, 813, 894, 928, 1039, 1051, 1067, 1071, 1074, 1089, 1090, 1115, 1119, 1147
Šellijs, Persi (Shelley, 1792.—1822.) — angļu dzejnieks 277, 509, 527, 963
Šellings, Fridrichs Vilhelms Jozefs (Schelling, 1775.—1854.) — vācu filozofs 526, 544, 546, 580, 902
Šēnbergs, arī *Šēnberģis, Ernests Ferdinands* (ps. S-n-g., E. F. S., E. S., S., 1825.—1894.) — skolotājs un literats 503, 891
Šēnhers, Kārlis (Schönherr, 1867.—1943.) — vācu rakstnieks un dramaturgs 1158
Šenjē, Andrē (Chémier, 1762.—1794.) — franču dzejnieks 822
Ševčenko, Tarass Grigorjevičs (1814.—1861.) ukraiņu dzejnieks 438, 1146, 1147, 1156
Šillers, Johans Christofs Fridrichs (1759.—1805.) — vācu dzejnieks 77, 107, 198, 348, 385, 386, 394, 415, 481, 439, 496, 498, 499, 500, 502, 544, 558, 580, 768, 769—772, 775, 784, 822, 835, 852, 903, 1040, 1043, 1046—1048, 1051, 1055—1057, 1067, 1074, 1104, 1109, 1116—1119, 1122—1124, 1128, 1140
Šimans, Pauls (dz. 1876.) — baltvācu publicists un jurists, «Rigasche Rundschau» galv. red., vēlāk sadarbojies ar latv. buržuaziskajiem nacionalistiem 962
Šķilters, Gustavs (1874.—1954.) — tēlnieks un grafiķis 486, 614, 645, 646, 654, 1080, 1127
Šķipsne, J. — Jaungulbenes Dreinu māju īpašnieks 1079
Šķubers, M. — Rīgas tirgotājs 1079
Šlegels, Fridrichs (1772.—1829.) — vācu filozofs, vēsturnieks un dzejnieks 201, 203, 460, 500, 510—514, 516, 526, 529, 530, 534—538, 541, 1150
Šlegels, Augusts Vilhelms (1767.—1845.) — vācu dzejnieks un kritiķis 500, 510—513, 516, 526, 529, 530, 537, 538
Šleiermachers, Fridrichs (1768.—1834.) — vācu teologs un idealistisks filozofs 538
Šlichts, fon 1079
Šloss, K. — tulkotājs 1128, 1157
Šmits, Jānis, sk. Kārstenis
Šmits, Pēteris (ps. P. Š., P. S., P. P. S., Pekšu Pēteris, Kalēju Pēteris, P. P. Š., 1869.—1938.) — filoloģijas profesors, folklorists un reakcionars literaturas kritiķis 1056, 1111, 1129, 1140
Šmits, Rūdolfs (mir. 1911.) 1147
Šniclers, Arturs (1862.—1931.) — Austrijas vācu rakstnieks 1069, 1094, 1121, 1127, 1129, 1134
Šopenhauers, Arturs (1788.—1860) — vācu filozofs 143, 224, 242, 294, 308, 432, 510, 513, 526, 531, 538, 544, 546, 547, 921, 922, 1072
Šotlanders, G. — izdevējs Berlinē 1128
Šovs, Džordžs Bernhards (Shaw, 1856.—1950.) — angļu rakstnieks un dramaturgs 805, 1099, 1110, 1116, 1146

Špilhagens, Fridrichs (1829.—1911.) — vācu rakstnieks 679, 1116, 1146, 1147, 1154
Šrings, Ludvigs (Schring) — M. Meterlinka darbu apcerētājs 432
Štāls, Fridrichs (1802.—1861.) — vācu filozofs 41
Štārs, Ādolfs (Stahr) — vācu literaturas vēsturnieks, Lesinga biografs. 646, 654, 1090
Šteineks, Vilhelms (1681.—1735.) — latviešu tautības mācītājs Tukumā, reliģisku dziesmu un politiska pamfleta (1730.) autors 1039
Šteins, Aleksandrs (ps. A.-eins, St., A. St-ns, A. St., -ei-, P. Akmens, Pelēkais Akmens, -e-, ns,- 1879.—1919.) — žurnalists un dzejnieks 1036, 1049, 1053, 1056, 1071, 1072, 1124, 1157
Štirners, Makss (īstajā vārdā Šmits, Kaspars, 1806.—1856.) — vācu filozofs un rakstnieks, radikalākā individualisma paudējs 257, 307, 311, 312, 428—430
Štrāls, arī *Strāls, Aleksandrs* (1879.—1947.) — gleznotājs 1090
Štrāls, arī *Strāls, Kārlis* (dz. 1880.) — rakstnieks 8, 9, 17, 28, 137, 248, 254, 414, 605, 659, 664, 666, 677, 693, 1070, 1090, 1133, 1141, 1142, 1151
Strauss, Richards (1864.—1949.) — vācu komponists 590
Streiehers 1076
Štūls, A. — L līdzstrādnieks 1099
Šuberts, Kristaps (ps. Almanzors, Līķis, K. Š., Alm., 1858.—1918.) — skolotājs un literats 1057
Šulcs-Hermanis, Kristaps (pagrīdes revolucionara vārdā Statists, 1877.—1927.) — viens no Latvijas socialdemokratiskās partijas dibinātājiem, tās pirmo kongresu delegats un CK loceklis, aktivs Lielās Oktobra revolucijas cīnītājs Maskavā 1099
Šulcs, Kārlis Fridrichs (1720.—1782.) — Aizkraukles barons, landrats, bruņniecības pārstāvis Pēterburgā 1060
Šulcs, Konrads Oto Lībegots (1772.—1840.) — baltvācu mācītājs un literats 1060
Šulcs, Rūdolfs (ps. S-c, R. S-c, Sc, ...z. j., R. S., 1807.—1866.) — mācītājs un literats, LA red., baltvācu reakcijas galva preses un grāmatniecības frontē 19. gs. 50. un 60. gados 1060
Šūlmanis, A. — ķīmijas students, RAl un L līdzstrādnieks 1102, 1111
Švābe, Arveds (dz. 1888.) — sīkburžuazisks rakstnieks un publicists, vēlāk buržuaziskais nacionalists 1144, 1145, 1146, 1149, 1153, 1157

T., sk. Treimanis, Eduards
T., sk. Zeiferts, Teodors
Tacits, Publijs Kornelijs (ap 55.—120.) — romiešu vēsturnieks 409
«Tagadne», arī *Tg* (1906.) — politisks «zinātnisks un literarisks laikraksts», Liepājā, iznāca 3 reizes nedēļā, red. un izd. K. Skare, Lt 1. turpinājums 1036, 1061, 1062, 1081,
Taless (ap 624.—548. pr. m. e.) — grieķu filozofs 509, 511, 529, 533, 534
Tālmanis, A. (ps. A. T.) — PLV līdzstrādnieks 1124
Tālvaitis, sk. Stērste, Andrejs
Tamezers, Fricis — aktieris 1049
Tāravas Anniņa, sk. Upīts, Andrejs
Taškentietis, sk. Zeltmatis
Taube (ps. V-ņa) — Cņ līdzstrādnieks 1099
«Tautas Balss», arī *TB* (1906.—1907.) — «politiska avīze ar zinātnisku feļetonu», Pēterburgā, 2 reizes nedēļā, red.-izd. L. Vanags. Aizliegta 1036, 1061, 1095, 1098
«Tautas Druva» (I, 1910.) — dilettantisks beletristikas krāj., RA līdzstrādnieka E. Rudzīša-Zilgmāja redakcijā 617
«Tautas Tiesības», arī *TT* (1906.) — Pēterburgā, 2 reizes nedēļā, red.-izd. K. Pavlovskis, no 19. IX izdev. A. Jurjāns, «Pēterburgas Atbalss» 1. turpinājums. Aizliegta 1036, 1062—1066, 1068, 1076
Tautmīlis-Bērziņš, sk. Bērziņš, Roberts — Tautmīlis
T., E., sk. Treimanis, Edvards
«Teatrs», arī *Tr* (1908.) 252, 1105 1108, 1109, 1110
Tecels, Johans (1465.—1519.) — pāvesta grēku atlaižu propagandē-

tājs, pret kuru vērsās Luters savās tezēs 419
Tedžus, sk. Lejas-Krūmiņš, Teodors
Tegners, Esaija (1782.—1846.) — slavens zviedru rakstnieks, teoloģijas doktors un biskaps, konfliktā ar savu pārliecību un biskapa amata pienākumiem mūžu nobeidza ārprātā 846
Teikmanis, Voldemars (ps. Tk., V. Tk. Landskēnu Juris, V. T., Milakša, Juris L., Marķizs de Raun-Aiz 1871.—1918.) — advokats un reakcionars žurnalists 213, 338, 407, 1079, 1099, 1102, 1111
Telešovs, N. D. (dz. 1867.) — krievu rakstnieks 1044
Tenisons, Jans (Tōnisson, dz. 1868.) — igauņu laikr. «Postimees» red. 1087
Tēns, Ipolits (Taine, 1828.—1893.) — franču literaturvēsturnieks un filozofs 349, 436, 437, 581, 841, 845, 869
Teodors, sk. Zeiferts, Teodors
Terners, Džozifs (Turner, 1775.—1851.) — angļu gleznotājs 37
Tetmaijers, Kazimirs (1865.—1939.) — poļu dzejnieks 1049
«Tēvija», arī *T* (1884.—1914.) — politiski literariska nedēļas avīze, sākotnēji Rīgā, vēlāk Jelgavā, 1907.—1912. red. K. Graudiņš 75, 213, 320, 326, 991, 1039—1041, 1049, 1062 1084, 1086, 1092, 1094, 1096, 1099, 1100, 1104, 1106, 1130, 1159
«Tēvijas Kalendars», arī *TvK* (1888.—1912.) — Z. Veinberģa izd. 1036, 1042
Tēzejs, sk. Brigadere, Anna
Ticians, Večellio (Tiziano, 1477.—1576.) — itāliešu gleznotājs 289
Tiks, Ludvigs (Tieck, 1773.—1853.) — vācu rakstnieks 203, 460, 500, 526, 529, 537
Tilbergs, Jānis Roberts (dz. 1880.) — gleznotājs 654
Tits Flavijs Vespazians (39.—81.) — Romas ķeizars no 79. g. 409
Tirtajs, sk. Fallijs
Tirzmaliete (īstajā vārdā Dzelzkalne, Minna, ps. Andra, Margota, 1876.—1942.) — rakstniece 608, 609, 798, 1080, 1124, 1125, 1145, 1157
Tirzmalietis, sk. Dzelzkalns, Andrievs
Tk., sk. Teikmanis, Voldemārs
Tk., V., sk. Teikmanis, Voldemārs
Togo — japaņu virspavēlnieks krievu-japaņu karā 522
Toinbi, Arnolds 1008
Токарев, П. М., sk. Dreimanis, Pēteris
Tolstoja, Aleksandra Ļvovna — Ļ. Tolstoja meita 1134, 1140, 1149
Tolstoja, dz. *Bēra, Sofija Andrejevna* — Ļ. Tolstoja dzīves biedre 914, 1140
Tolstoja, Ļeva — Ļ. Tolstoja tēva māsa 897
Tolstojs, Aleksejs Konstantinovičs (1817.—1875.) — krievu rakstnieks un dramaturgs 1045, 1051
Tolstojs, Aleksejs Nikolajevičs (1883.—1945.) — krievu padomju rakstnieks 1151
Tolstojs, Ļevs Nikolajevičs (1828.—1910.) — krievu rakstnieks 219, 405, 422, 441, 499, 514, 541, 542, 544, 579, 580, 828, 856, 857, 859, 894—930, 939, 1045, 1050, 1051, 1053, 1066, 1070, 1075, 1079, 1080, 1081, 1087, 1096, 1099, 1101, 1102, 1104—1109, 1129—1132, 1134—1142, 1146—1157, 1159
Tolstojs, Ļevs Ļvovičs — Ļ. Tolstoja dēls 1130, 1140
Tomā, Ludvigs (Thoma, 1867.—1921.) — vācu satīrisks rakstnieks un dramaturgs 859, 1122, 1149, 1150
Tomson-Cikoriņ, Marija — lugas «Elza» autore 1048
Tomsons, Džems (Thomson, 1700.—1748.) — angļu dzejnieks 438
Torrenss, P., sk., Birkerts, Pēteris
Tr., sk. Treimanis, Edvards
Trasuns, Francis (ps. Ripa, 1864.—1926.) — baznīckungs un literats, 1906. As red. 1057, 1094
Traubergs, Kārlis — cara valdības noslepkavots socialists-revolucionars 973
Treilande, Minna (ps. Vērotāja, dz. 1869.) — Fr. Brīvzemnieka māsa 1083, 1093, 1154, 1157
Treilande, Otilija — Fr. Brīvzemnieka sieva 1145
Treilands, Fr., sk. Brīvzemnieks, Fricis

Treimanis, Eduards — Zvārguļu Edvarts (ps. Zv. Ed., T., Tr., Zobgals, Juk., Jukums, E. T., Ed. Zv., Zv., XXX, x-3, 1866.—1950.) — dzejnieks, cariskās Krievijas 2. Valsts domes deputats, asi uzstājies pret revolucionaru spīdzināšanām Latvijā, I sēj. [bija izlaists] 330, 335, 567—571, 687—690, 699, 743, 748, 749, 834, 874, 920—922, 924, 926—930, 938, 941—944, 946—948; II sēj. 236, 254, 335, 340, 352, 373, 376, 439, 441, 551, 602, 623, 624, 646, 650, 669, 670, 831, 834, 858, 1044, 1047—1049, 1054, 1057, 1058, 1062, 1077, 1079, 1080, 1083—1085, 1087, 1089—1091, 1095, 1097—1099, 1105—1113, 1118, 1120, 1121, 1123, 1124, 1126, 1127, 1129, 1139—1141, 1145, 1146, 1153, 1156, 1158

Treimanis, Jūlijs (ps. Leo, dz. 1887.) — arodkustības darbinieks, Ar līdzstrādnieks 1114

Tullijs, Antons (ps. A. T., 1851.—1909.) — skolotājs un dzejnieks 1115, 1117, 1120, 1123, 1126

Tunošenskis, V. — krievu dramaturgs 1127, 1131

Turgeņevs, Ivans Sergejevičs (1818.—1883.) — krievu rakstnieks 397, 830, 903, 910, 911, 914, 1072, 1104, 1106, 1107, 1109, 1110, 1139, 1148, 1153

T., V. sk. Teikmanis, Voldemārs

U., sk. Upīts, Andrejs

Uailds, Oskars (Wilde, 1856.—1900.) — angļu rakstnieks 43, 142, 201, 229, 372, 384, 438, 449, 502, 546, 561, 828, 1043, 1051, 1054, 1071, 1080, 1095, 1100, 1103, 1123, 1125

Uchtomskis — kņazs 240

Ūdensvaguls, Ješka, sk. Niedra, Andrievs

Uitmens, Valts (Whitman, 1819.—1892.) — amerikaņu dzejnieks 460, 963, 1108, 1110, 1111, 1132, 1154

Ulmans, Kārlis Kristjāns (1793.—1871.) — baltvācu mācītājs un leksikografs 1048, 1058, 1129

Ulmis, sk. Brūklenājs, Augusts

Una, sk. Kalniņa, Klara

Unus, sk. Kasparsons, Kārlis

Upītes Juris — nostāstu krājuma «Mednieku laiki» autors 1156, 1159

Upīts, Andrejs (ps. Arāju Andrejs, Mežmaliešu Andrejs, Andrejs, Andr. U., U., Vecā Vibuliene, Tāravas Anniņa, A. U., Pepermentes Pēters, Miķelis Mateika, Purēns, Orions, Ipiķis, Oļģerts Kurmis, -s., dz. 1877.) 7, 14, 15, 16, 18, 27, 28, 29, 30, 70, 182—207, 213—219, 374—376, 378, 379, 381, 388, 395, 405, 446, 450, 454, 457, 465—469, 472, 480—483, 498, 556, 558—561, 566, 568, 570—573, 575—578, 597—639, 646, 660, 661, 666, 667, 669, 670, 674, 676, 678, 679, 683, 697, 811, 813, 826, 832—835, 838—848, 854, 856, 869, 862, 863, 867, 871, 886, 956, 993—1033, 1037, 1047, 1048, 1057, 1060, 1080, 1082, 1088, 1090, 1098—1104, 1111—1117, 1119, 1121, 1123—1125, 1128—1130, 1133, 1135—1147, 1144—1146, 1148—1152, 1155—1160

Upīts-Birznieks, sk. Birznieks-Upīts, Ernests

Uspenskis, Gļebs Ivanovičs (1840.—1902.) — krievu rakstnieks 921

Ustāls, Arturs 1125

«Утренняя звезда» 1141.

Uz-Elli-Jās, sk. Bračs, Augusts

«Uz priekšu», arī *Uzpr* (1904.—1905.) — oportunistiskās Latvijas socialdemokratu savienības mēnešraksts, izdots nelegali 1036, 1040—1042

«Vācele», arī *Vcl* (1907.) — zinātnisku un literarisku rakstu krājums, izd. G. Gulbis. Aizliegts 1036, 1083, 1091

Vachs, Rob. 1048

Vāgners, Richards (1813.—1883.) — vācu komponists 34, 35, 39, 40, 48, 257, 266, 308, 526, 544, 590, 1054, 1068

Vaibstiņš (īstajā vārdā A. Bite) — DzV līdzstrādnieks, diletantisku stāstiņu autors 1019

Vaidelaitis, sk. Straume, Jānis

Vainovskis, Jānis (ps. Vn., Sukuburs, dz. 1887.) — rakstnieks 468, 614, 670, 809—812, 835, 866, 1021, 1117, 1125, 1139, 1141, 1142, 1149, 1151, 1158

«Vaiņags» (1920.) — mēnešraksts

daiļrakstniecībai, mākslai un politikai, red.-izd. A. Mežsēts, Rīgā 215, 543
Vakargailis, sk. Skalbe, Kārlis
Vakenroders, Vilhelms Heinrichs (Wackenroder, 1773.—1798.) — vācu agrā romantisma mākslas teoretiķis 203
Valdemare-Naumane, arī *Medinska Marija* (1830.—1888.) — rakstniece, Kr. Valdemāra māsa 1119
Valdemārs, Krišjānis (ps. C. V., C. Vr., C. V-r., -m-, -r-, 1825.—1891.) 67, 69, 95, 406, 410, 646, 705, 787, 839, 957, 1002, 1061, 1082, 1093, 1109, 1113, 1117, 1118, 1122, 1129
Valdis, sk. Bisenieks, Valdis
Valdis (īstajā vārdā *Zālītis, Valdemārs,* ps. V., 1865.—1934.) — rakstnieks 412, 439, 1084
Valdmanis, Arvīds (ps. Arvīds Spodris, Kuri-Beri, 1890.—1942.) — agronoms un literats 824, 831
Valters, Jānis (Vācijā pazīstams ar vārdu Kuraus, 1869.—1932.) — gleznotājs 654, 655, 1040, 1042, 1127
Valters, Miķelis (ps. Andr. Paparde, V., Paparde, dz. 1874.) — publicists un literaturas kritiķis, vēlāk buržuaziskās Latvijas ministrs un diplomats, viens no buržuazisko nacionalistu ideologiem 16, 18, 217, 364, 423, 424, 426, 471, 524, 558, 559, 561. 594—597, 622—624, 637—639, 646, 832, 869, 1027, 1057, 1103, 1104, 1106, 1107, 1111, 1115, 1117, 1119, 1121, 1124, 1126, 1128, 1140, 1141, 1145, 1158
Valters, Vilhelms (ps. -lt-, lt.) — baltvācu mācītājs un literats 1129
Vandervelde, Emils (1866.—1928.) — beļģu politiķis, labējais socialists 414
«Vārdotājs», arī *Vārd* (1.—43., 1906.—1907.) — «politisks humoristiski satirisks ilustrēts žurnals», Rīgā, red.-izd. Alfreds Kukurs 1036, 1062, 1063, 1073, 1074, 1076, 1081
«Vārdotāja Pātadziņa», arī *VārdP* — kalendars 1036, 1099
«Vārds», arī *Vrd* (I—II, 1912.—1913.) — literariski kritisku rakstu krājums, A. Upīša sastādīts, «Dzirciemnieku» [E. Birznieka-Upīša] izd., Rīgā 1036, 1101, 1144, 1145, 1150, 1152, 1159
Vārna-Vārtiņš, Augusts — aktieris 1049, 1057, 1069
«Vārpas», arī *Vrp* un *Vr* — divi demokratiski izdevumi Pēterburgā: 1) zinātnisks un literarisks mēnešraksts (1.—3., 1908.), red. J. Jansons, 2) sabiedrisks un literarisks laikraksts (1909.—1910.) 2 reizes nedēļā, red. J. Jansons. Aizliegts 218, 219, 384, 392, 473, 650, 675, 812, 832, 967, 1104, 1107, 1109, 1115—1117, 1120, 1122, 1126, 1136, 1138
Varvarins — krievu publicists 813
Vasils, M. — literats, dilentantisku stāstu autors 831, 1142
Vatsons, Kārlis Fridrichs (1777.—1826.) — baltvācu mācītājs un literats, LA pirmais red. (1822.—1824.) 1060
Vēbers, Aleksandrs (ps. Varaidošu Zanderis, A. V., Z. V., V. Z., Vēberu Zanderis, V., 1848—1910.) — publicists, pārlatviskojies vācietis, 1878.—1904. B red.-izd., nikns revolucionarās kustības ienaidnieks 836, 837, 1000, 1061, 1117, 1129, 1137, 1142
Vecā Vibuliene, sk. Upīts, Andrejs
Vecais Muziķis — RA līdzstrādnieks, Izgl. un Latv. Skolotāju biedrības denuncētājs 863, 1142, 1159, 1160
Vecais Krauklis, sk. Bračs, Augusts
Vecās latviešu avīzes, sk. «Latviešu Avīzes»
Vecvagars 1130
Vedekinds, Franks (1864.—1918.) — vācu rakstnieks un aktieris 1096, 1106—1112, 1118
Вега — grām. «Прибалтийская смута» autors 1083, 1092
Veics, Reinholds (1882.—1920.) — aktieris un režisors 1066, 1067, 1074
Veidenbaums, Eduards (ps. E. V., 1867.—1892.) 6, 145, 146, 169, 182, 340, 358—363, 365, 369, 372, 373, 375, 377, 378, 383, 386, 389, 392, 393, 439, 441, 447, 509, 528, 715, 841, 862, 1069, 1074, 1075, 1081, 1083, 1084, 1090, 1091, 1095, 1097, 1100, 1105, 1110, 1111, 1145, 1148, 1149, 1151

Veidenbaums, Kārlis (1865.—1901.) dzejnieks, iepriekšējā brālis 1146, 1153
Veinbergs, Fricis (ps. Fr. V., Fr. V-gs, -n., Justus, 1844.—1924.) — jurists un reakcionars publicists, 1902.—1915. RA red. 6, 14, 27, 70, 105, 106, 126, 146, 213, 243, 276, 283, 331, 332, 334, 335, 350, 355, 356, 375, 406—409, 412, 416, 417, 419—421, 427, 472, 473, 475, 778, 779, 820, 821, 960—962, 964—967, 969, 972, 991, 996, 999, 1002, 1011—1018, 1028, 1030, 1032, 1039, 1040, 1043, 1061—1063, 1065, 1070, 1071, 1073, 1079, 1081, 1086, 1090, 1099, 1100, 1107, 1115
Veinbergs, Kārlis (1882.—1949.) — publicists, Latvijas PSR Nopelniem bagātais skolotājs 831, 1060, 1083, 1084, 1087, 1100
Veiningers, Oto — vācu psichologs 665
Veismanis — Pavasaru Jānis (ps. -ar-, -s-, -m-, -ss-, -sr-, V., J. V., Dzilna, 1867.—1913.) — mācītājs un dzejnieks, 1909.—1913. JLA red.-izdevējs 234, 243, 1054, 1057, 1058, 1100
Velēna-Privka, Marija — dramaturģe 1071, 1073, 1075
Velme, Jēkabs (ps. J. V., 1855.—1928.) — valodnieks un literats, 1885.—1902. A atbildīgais red.-izdevējs 1002, 1041, 1044, 1051, 1053, 1058
Veltmaņis, sk. Pelše, Roberts
Veltmanis nav Pelše 393
Vengerovs, S. A. (1855.—1920.) — krievu kritiķis un literaturvēsturnieks 446
Vensku Edvarts (īstajā vārdā Skujenieks, Eduards, ps. V. E., Ausrums, S-nieks, Rietumu Edis, E. Sk-k., Austrums, E. Sk., H. Soģenieks, E. V. Haralds, 1856.—1897.) — dzejnieks un žurnalists 862, 1084
«Ventspils Apskats», arī *VA* (1907.—1914.) — nedēļas laikraksts 1036, 1104, 1130, 1131
Verbickaja, A. A. (1861.—1928.) — krievu rakstniece 697, 1142
Veresajevs, Vikentijs Vikentjevičs (īstajā vārdā Smidovičs, 1867.—1945.) — krievu rakstnieks 1054
Verģilijs, Publijs Marons (70.—19. pr. m. e.) — romiešu dzejnieks 412, 415
Verharns, Emils (Verhaeren, 1855.—1916.) — beļģu-franču dzejnieks 675, 676, 823, 824, 963
Verlēns, Pols (Paul Verlaine, 1844.—1896.) — franču dzejnieks 44, 229, 266, 280, 288, 486, 675, 676, 828, 1109, 1148
Verne, Jules, sk. Verns, Žils
Verns, Žils (Verne, 1828.—1905.) — franču rakstnieks 1039, 1040, 1044, 1046, 1053, 1056
Vērotāja, sk. Treilande, Minna
«Vērotājs», arī *Vr* (1903.—1905.) — «mēnešraksts sirds un prāta izglītošanai», Jelgavā, red.-izd. J. Veismanis — Pavasaru Jānis 32, 472, 555, 556, 667, 679, 1036, 1039, 1041, 1043, 1044, 1047—1051, 1054—1058
«Vērotājs», arī *Vēr* (1907.) — «politisks, sabiedrisks, satirisks nedēļas raksts» 1036, 1087, 1096
Vervorus — profesors, filozofs 517
Veselovskis, Aleksandrs Nikolajevičs (1838.—1906.) — literaturvēsturnieks, akademiķis 586
«Весы» — žurnals 45, 46, 250, 255, 256, 289, 294, 632, 648, 963, 1058, 1072, 1092
Vēskenieks, A. D., sk. Dīriķis, Arturs
Vēsmiņu Kārlis, sk. Krūza, Kārlis
Vespazians (9.—79.) — Romas ķeizars kopš 69. gada 409
«Vēstnesis», arī *Vst* (1907.) — politiska un literariska avīze, BV un B turpinājums. Aizliegta 1001, 1036, 1085, 1087, 1088, 1094, 1096
«Вестник знания» — žurnals 1047, 1056
Veterans, sk. Stučka, Pēteris
Vētra, sk. Mākonis
Vetrinskis 910
Vēvers, Viļums — aktieris 1044, 1056, 1068, 1069, 1071, 1072, 1081
Viardo-Garsia, Polina (Viardot-Garcia, 1821.—1910.) — spāniešu dziedātāja, I. S. Turģeneva laba paziņa 1131, 1139
Vičs, Andrejs (ps. A. Jukāns, A. J., 1873.—1943.) — skolotājs un literats 90, 614, 1088, 1117, 1125, 1142
Videnieks, Kārlis (dz. 1880.) — sko-

lotājs un literats, LPSR Nopelniem bagātais skolotājs 1159
Vidiņš, Juris Jānis (ps. J. V., V., -ņš, -id, -š, 1862.—1921.) — žurnalists, DL red. loc. 19. gs. 90. gados 856
Vidiņš, Kārlis Roberts (dz. 1865.) — žurnalists un lugu tulkotājs 1037
Vigants, J. 1049
Vignere-Grīnberga, Malvīne (1873.—1949.) — dziedātāja 67, 1069
Vijolīte, sk. Prūsa, Emilija
Viksna, Rūdolfs (ps. -uRu-, dz. 1876.) — skolotājs un žurnalists 614, 1080, 1083, 1100, 1113, 1115, 1125, 1142
Vilands, Kristofs Martins (Wieland, 733.—1813.) — vācu apgaismības laikmeta dzejnieks 415
Vildenbruchs, Ernsts fon (1845.—1909.) — vācu dzejnieks 1073, 1089, 1122, 1123
Vilhelms II (1859.—1941.) — Vācijas ķeizars un Prūsijas ķēniņš 832
Viliams [Viljams], Kārlis (1779.—1847.) — pirmais latv. students Tērbatā, filologs un matematiķis 1088
«Vilniaus Sinios» 1058
Viļums, Pēters — Jelgavas teatra vadītājs 1076
Vinks, Z. 1078
Vinters, A. C. — Mag līdzstrādnieks 1048, 1058
Vintiņš, Hermans (mir. 1919.) — revolucionars literats 1150
Viola, sk. Blaua, Leontine
Virchovs, Rudolfs (1821.—1902.) — vācu patalogs, modernās antropoloģijas nodibinātājs 1066
Virza, Eduards (īstajā vārdā Lieknis, 1883.—1940.) — dzejnieks, buržuaziskais nacionalists 8, 17, 221, 248, 371, 372, 394, 461, 476, 659, 673, 676, 824, 830, 963, 1098, 1019, 1117, 1119, 1120, 1123, 1135
Visendorfs, Henrijs (agrāk Ķiparts, Indriķis, ps. Zinciems, Visukoks, 1861.—1916.) — lieltirgotājs Pēterburgā, viens no pirmajiem buržuaziskā nacionalisma — «lieltatvisma» ideoloģijas aizsācējiem, «Latvju Dainu» I sēj. oficialais izd. 1041, 1073
«Visjaunākais Zobgala Kalendars» 1132
Vistucs, Jūlijs (ps. Aģinieks, 1839.—1909.) — skolotājs un literats 1116, 1122, 1123
Višmanis, Johans (17. gs.) — baltvācu mācītājs un literats, *«Der Unteutsche Opitz»* izd. 1039
Vitalks, Andrs, sk. Saulietis, Augusts
Vitands, Fridrichs (1855.—1910.) — žurnalists, 1908.—1910. Dz V red. 1001, 1037, 1085
Vitmers 589
Vitoliņš, Pauls — RA līdzstrādnieks 1013, 1058, 1068, 1100, 1113
Vitols, Jāzeps (1863.—1948.) — komponists 383, 1058
Vitols, Vilis (dz. 1879.) — buržuazisks tautsaimnieks 1037
Vitvickis, L. M. — krievu žurnālists-redaktors Rīgā 1100
Vizma, Arkadijs — JR līdzstrādnieks, dzejnieks-diletants 824, 835, 965
Vjele-Grifins 257, 490, 503
Vlbd., sk. Bergmanis, Vilis
V-lis, sk. Pīpiņš, Ērmanis Vizulis
Vogī, Mechiors de (Vogüe, 1848.—1910.) — reakcionars franču kritiķis 1134
Volfs, Jūlijs (1834.—1910.) — vācu rakstnieks 347, 1130
Volgers, Ed. 880
Volgins, Al. 1070
Voltērs, Aruets Fransuā Marī (1694.—1778.) — franču filozofs un rakstnieks 415, 822, 917, 1146
Vordsvords, Viljems (Wordsworth, 1770.—1850.) — angļu dzejnieks 438
Vorms, Kārlis — baltvācu rakstnieks 1096, 1127
«Vorwärts» — Vācijas socialdemokratijas centralais organs, sāka iznākt 1876. g., V. Libknechta u. c. redakcijā. Avīzes slejās Engelss cīnījās pret visādām oportunisma izpausmēm. Kopš 90. g. otrās puses, pēc Engelsa nāves, avīze sistematiski iespieda Vācijas socialdemokratijā un II Internacionalē valdošo oportunistu rakstus 1036, 1061, 1086
Vosakovs, P. 1100
V-tls, sk. Pelše, Roberts
Vtls, sk. Pelše, Roberts
Vulfs, Eduards (ps. Ed. V., Odiņš, Ed. V-s, Ed. V-fs, Do, Amigo, Puliera Padēls, 1886.—1919.) — rakst-

nieks un žurnalists, «Русская мысль», L, RBl red. loc. 56, 58, 65, 161, 166, 472, 614, 824, 965, 1068, 1069, 1071—1073, 1075, 1077, 1080, 1081, 1091, 1100, 1113, 1119, 1132, 1136, 1139, 1146, 1159
Vunds, Vilhelms (Wundt, 1832.—1920.) — vācu psihologs un filozofs idealists 589, 597

Zaigonis, Ilgvars, sk. Peņģerots, Jānis — Svešais
Zaigums, A. (īstā vārdā Zamuels) — dzejnieks-diletants 1124
Zaķits — advokats, RLB runasvīrs 1018
Zakranovičs, Jānis Vilhelms (ps. J. Z., Z., -k-, 1836.—1908.) — mācītājs un literats, 1870.—1879. LA red., jaunlatviešu renegats 1104
Zalburga, Edīte 1126
Zalktis, sk. Zalts, Kārlis
«Zalktis», arī *Zlkt* (I—IV, 1906.—1908.) — «rakstu krājums mākslai un kritikai», rediģējuši Rozentāls, Sauliets, Ķeniņš, izd. «Zalkša» grām. apgādniec. 17, 159, 205, 206, 207, 214, 215, 223, 254, 256, 278, 449, 450, 469, 472, 475, 484—505, 1073, 1074, 1075, 1078, 1082, 1084, 1085, 1086, 1091, 1093, 1094, 1096, 1098, 1106, 1112
«Zalktis», arī *Zlk* (1.—8., 1908.—1910.) — mēnešraksts literaturai un mākslai, red. A. Ķeniņš, izd. apgādniecība «Zalktis», Rīgā 17, 214, 215, 223, 254, 256, 284, 286, 330, 347, 349, 354, 399, 410, 420, 421, 449, 450, 462, 465, 472, 475, 477, 484—505, 552, 556, 578, 631, 650, 651, 669, 679, 819—821, 964, 1088, 1102, 1104, 1105, 1108, 1110, 1111, 1116, 1117, 1122
Zālīte, arī *Zālītis, Pēteris* (ps. stud. philos. Z., Dr. P. Z., P. Z., Dr. Z., Z., Peregrins, 1864.—1939.) — MV, MVM un kādu laiku DL red., buržuaziskajā Latvijā LU prof. un deputats 238—242, 245, 330, 331, 964, 1029, 1058, 1065, 1070, 1076
Zalts, Kārlis (ps. Zalktis, dz. 1885.) — Izgl līdzstrādnieks, vēlāk LU mācības spēks 1060, 1100, 1126
Zaļmežs 1144
Zaļums, sk. Salums, Antons
Zamuels, Valdemārs (dz. 1872.) — advokats, L izd., buržuaziskajā Latvijā ministrs un senators 960, 1067
Zanders, Jānis, sk. Sanders, Jānis
Zands, Žoržs (īstajā vārdā Amandine Lucija Aurora Didevan [Dupin-Dudevant], 1804.—1876.) — franču rakstniece 902
Zardū, Viktors, sk. Sardū
Zarinovskis, K. — grāmatu apgād. «Dzīve» atbildīgais pilnvarnieks 1101
Zariņš — grāmattirgotājs Cēsīs 723, 1158
Zariņš — students 1149
Zariņš, Richards (1869.—1931.) — grafiķis 33, 645, 654, 1040, 1041, 1043, 1058, 1081
Zariņu Kārlis, sk. Millers, Kārlis
Zars, sk. Ozols, Jānis — Kļims
Zars, Ģederts, sk. Grīns, Jānis
Zederbergs, Hjalmars (1869.—1941.) — zviedru rakstnieks 1134
Zegals 589
Zegners, Jānis (1884.—1933.) — gleznotājs 646, 1157
Zeibots, Eduards (ps. Ed. Z., 1864.—1897.) — mācītājs un literats
Zeibolts, Jēkabs (1867.—1924.) — rakstnieks 243, 439, 1068, 1075, 1132, 1145
Zeiferts, Teodors (ps. Teodors, T., T. Z., Reinhold Kaupo, 1865.—1929.) — literaturvēsturnieks un kritiķis 12, 13, 18, 26, 27, 29, 65, 66, 78—99, 214, 218, 219, 239, 244, 245, 261, 265, 272, 329—331, 376, 393, 434, 436, 437, 441, 442, 446, 555, 557, 613, 614, 617, 628, 660, 663, 673, 678, 766, 779, 825—832, 835—838, 841, 842, 845—848, 850, 862—871, 998, 999, 1026, 1037, 1038, 1044, 1047, 1048, 1055, 1057—1061, 1066, 1067, 1074, 1078, 1081, 1083, 1084, 1086, 1089, 1093, 1095, 1099, 1101—1104, 1113, 1114, 1116—1118, 1121, 1123, 1123—1129, 1123—1138, 1140—1142, 1144, 1145, 1150, 1152, 1153, 1157—1160
Zeifrica, Merija — Rīgas Jaunā teatra dziedātāja 178
Zeifrics, A. — Rīgas Jaunā teatra diriģents 178
Zelens (Ziliņš), Jēkabs 1156

Zeltiņš-Golts, Dāvids (1867.—1943.) — grāmatizdevējs un literats 78, 389, 564, 715, 716, 806, 835, 1038, 1065, 1080, 1091, 1099, 1103, 1112, 1122, 1128, 1133, 1140, 1144, 1145

Zeltiņš, Voldemars (1869.—1909.) — gleznotājs 654

Zeltmatis (īstajā vārdā Kārkliņš, Ernests, ps. -atis, E. K., -tis, Zlt., Z., -tis, Āķis, Vecbuku Ernests, Taškentiets, dz. 1868.) — rakstnieks, teatra kritiķis 18, 88, 160, 216, 217, 238, 244, 251, 252, 254, 270, 281, 325, 334, 386, 406, 452, 595, 598—636, 659, 813—815, 964—966, 1046, 1048, 1050, 1051, 1052, 1054, 1055, 1057, 1064, 1069, 1072—1074, 1079, 1081—1084, 1090, 1094, 1098, 1100, 1102, 1108, 1112, 1113, 1120, 1121, 1124, 1130, 1137, 1138, 1141, 1145, 1152

Zemdega, Valters, sk. Purviņš, Valters

Zemgaliešu Biruta (īstajā vārdā Konstance Auguste Grendzione, 1878.—1906.) — rakstniece 28, 29, 137, 602, 603, 617, 666, 669, 673, 693, 1064—1067, 1069, 1070, 1077, 1089, 1090, 1099

Zemgaliešu Kalendars, sk. «Latvijas Zemgaliešu Kalendars»

Zemgals, Gustavs (1871.—1939.) — jurists, ML un «Domu» oficialais izd., vēlāk buržuaziskās Latvijas prezidents 25, 1086

Zemītis, Kārlis, sk. Pērsietis

«Zemkopis», arī *Z* (1893.—1936. ar pārtrauk.) — lauksaimniecības, dārzkopības, tirdzniec.-rūpniec. nedēļas raksts, Jelgavā 1097

Zemmers, Eižens (1843.—1906.) — veterinarzinātņu prof. un literats, A līdzstrādnieks 1064, 1075, 1076

Zemurs — revolucionars students un literats, soda ekspedicijas nogalināts 1067

«Zibens», arī *Zib* (1907.) — humoristiski satirisks, ilustrēts žurnals, Pēterburgā, iznāk 3 reizes mēnesī, red.-izd. P. Ducmanis 1036, 1062, 1079, 1095

Zichmans, K. J. — grāmatu izd. un tirgotājs Rīgā 1059, 1060, 1066, 1083, 1084

Ziediņš, A. — dzej. krājuma «Pirmajā gaitā» autors 1124

«Ziemas Naktis», arī *ZN* (I—II, 1906.—1907.) — dekadentu «zinātnisku un literarisku rakstu krājums», red. K. Skalbe, izd. D. Zeltiņš 9, 28, 53, 251, 288, 261, 270, 275, 278, 293, 302, 318, 319, 504, 556, 1070, 1092, 1093, 1098, 1112

«Ziemelis», arī *Zm* (1910.) — sabiedrisks, politisks un literars laikraksts, Pēterpilī, iznāca 2 reizes nedēļā, red.-izd. A. Bunge 1133, 1138

Ziemelis, J., sk. Bērziņš, Jānis — Ziemelis

Ziemelis, Jānis, sk. Jaunsudrabiņš, Jānis

«Ziemeļblāzma», arī *Zmb* (1908.—1909.) — politisks, sabiedrisks un literars laikraksts, Pēterburgā, iznāca 2 reizes nedēļā, red.-izd. J. Miezis-Mezevskis 357, 418, 522, 556, 1036, 1101, 1104, 1105, 1107—1110, 1117, 1119

Zilbermans — lubu literaturas izdevējs 70

Zilbers, Eduards, sk. Sudrabu Edžus

Zile, J. — RA līdzstrādnieks 1101

Zilgme, Ludis, sk. Jākobsons, Jorenss

«Zilnieks», arī *Zln* (1907.) — «literariski kritisks pārnedēļas žurnals» (iznāca tikai 1 nrs), red.-izd. P. Jansons 1036, 1093, 1094

«Zinātne un Dzīve», arī *ZuDz* (1906.—1907.) — populari zinātnisks un literarisks žurnals, Rīgā, 3 reizes mēnesī, red. K. Jansons, vēlāk J. Vagals, izd. R. Makstis 1036, 1070—1072, 1076, 1093

«Zinātne un Reliģija», arī *ZnR* (1908.—1912.) — populari zinātnisks un literarisks žurnals, 1 reizi mēnesī 1036, 1107

Zinciems, sk. Visendorfs, H.

Zinovjeva-Annibal, L. D. (īstajā vārdā Ivanova, mir. 1907.) — krievu rakstniece, dekadente 283, 319, 643

Zinovjevs, M. — Vidzemes gubernators 1065

Zira, Amenta, sk. Mauriņa, Zenta

Zirāks, Mārtiņš (ps. Ziem. M., Ziemcīešu Marija, Tija***, -ir-, Z. M., Ziem. Mar., Z-n, Marija, M-ja, Marcels-Marija Ziemcietis, M.

Z...tis, Z-a M-ja, Zrs, Zir, M. Zrs., 1852.—1915.) — žurnalists un lugu tulkotājs 1135, 1159
Zirģelis, Ed. — izdevējs 1065, 1102
«Zislaka Latviešu Kalendars», arī *LK* (1877.—1913.) 1035, 1055, 1056, 1065, 1079, 1087
Zislaks, Eduards (mir. 1888.) — grāmatizdevējs Jelgavā 1065, 1077
Zlatovratskis, N. N. (1845.—1911.) — krievu rakstnieks 1118, 1147, 1156
Змиеродский И. И. 1039
Zobgalis, sk. Alunāns, Ādolfs
Zobgals, sk. Treimanis, Eduards
Zofokls, sk. Sofokls
Zolā, Emils (1840.—1902.) — franču rakstnieks 36, 38, 77, 149, 236, 266, 272, 274, 438, 441, 452, 461, 514, 525, 541, 915, 916, 1121, 1128
«Золотое руно» 44, 269, 288, 648
Zombarts, Verners (1865.—1941.) — vācu filozofs un ekonomists 1099
Zorkalns, E. (ps. Z. Kalns) — Sk līdzstrādnieks 1101
Zubatovs — Maskavas policejmeistars 967
Zudermanis, arī *Zudermans, Hermanis* (1857.—1928.) — vācu rakstnieks 76, 236, 451, 1043, 1045, 1047, 1066, 1067, 1071, 1073, 1075, 1076, 1090, 1105, 1107, 1128, 1149, 1154
Zvaigznīte, Jēkabs (ps. Z., Toavs draugs Repis, E., Indriķis, -t.,---, J. Šterns, 1833.—1867.) — skolotājs un rakstnieks 891, 1061
Zvārgulis, sk. Treimanis, Eduards
«Zvārguļa Zobgala Kalendars», arī *ZvZK* (1901.—13. un 28.—29.) 1057, 1079, 1089, 1090, 1097, 1139
Zvārguļu Edvarts, sk. Treimanis, Eduards
Zv. Ed., sk. Treimanis, Eduards
Zv., Ed., sk. Treimanis, Eduards
«Звезда» 930
Zvingevičs, Kārlis (ps. K. Zv., K. Z., 1873.—1913.) — tulkotājs un publicists, 1905. DL red. loc. 1049
«Zvirgzdes», arī *Zvrg* (I, 1910.) — «literarisks krājums, J. Pāvila [P. Jansona] sakopots», Rīgā 617, 618, 1036, 1138, 1141, 1142

Žagadiss 46
Žagers, Alfreds (dz. 1878.) — astronoms, vairāku zinātnisku darbu autors 1037
Ždanovs, L. 1076
Žeberi, Jānis un Līze 1159
Žeromskis, Stefans (1864.—1912.) — poļu rakstnieks 1109
Žibalts, Gustavs (1873.—1938.) — aktieris 1043, 1051, 1052
Žukovskis, K. J. 1109, 1123

X., sk. Rainis, Jānis — Pliekšāns

ILUSTRĀCIJU SARAKSTS

1. J. Asars . . . . . 32.— 33. lpp.
2. V. Dermans . . . . . 112.—113. „
3. J. Jansons-Brauns . . . . . 224.—225. „
4. Dekadentu grupa 1906. gadā (K. Štrāls, J. Akuraters, K. Krūza, K. Skalbe, J. Jaunsudrabiņš, K. Jēkabsons, Zemgaliešu Biruta, A. Baltpurviņš, Ed. Cālītis) . . . . . 400.—401. „
5. Fr. Bārda . . . . . 512.—513. „
6. Aug. Deglavs . . . . . 688.—689. „
7. A. Upīts . . . . . 848.—849. „
8. A. Birkerts . . . . . 976.—977. „

SATURS

Latviešu literaturas kritika 1905. gada revolucijas laikā un sekojošā reakcijas periodā. *A. Grigulis* 3

I

LATVIEŠU LITERATURAS KRITIKA 1905. GADA REVOLUCIJAS LAIKĀ

1905. gada revolucijas laiks. *A. Grigulis* 23

1

Literaturas rakstura un uzdevumu skaidrojumi 31
Dioniss un Prometejs. Domas par mākslu un dzīvi. *rs* [*Jānis Asars*] . 31
Māksla un revolucija. *-ļa* [*Jānis Asars*] 34
Māksla un buržuazija. *K.* [*Jānis Ozols-Kļims?*] 49
Kas jauns rakstniecībā? Literariskas piezīmes. *Ligotņu Jekabs* [*J. Roze*] 52
Poruka vakars. *-tons* [*A. Birkerts*] 65
«Mūsu Laiki» un tautiskie nelaiķi. *-tons* [*A. Birkerts*] 69
Latviešu rakstnieks senāk un tagad. *-l-* [*Ansis Gulbis?*] 71
Mākslas loma tagadnē. *Teodors* [*Zeiferts*] 74
«Jaunā Raža», VIII. *-vs* [*J. Jankavs*] 78
«Jaunās Ražas» kritiķim «-vs». *Teodors* [*Zeiferts*] 90
Kritiķis-metafiziķis un viņa bankrots. (Atbilde Teodora kungam.) *-vs* [*Jānis Jankavs*] 96
Veca un jaunā metode literaturas kritikā. *-vs* [*Jānis Jankavs*] . . . 100

2

Par Andrievu Niedru 104
Ko Andrievs Niedra mums sludina? Kritiski apcerējumi no J. Asara un V. Dermaņa 104
Ko Andrievs Niedra sludina? *A. Deglavs* 131

3

Dekadenti un cīņa ar tiem 134
Mūsu mākslas motivi. *Ed. Cālītis, Kārlis Krūza, Zemgaliešu Biruta* u. c. 134

Dzejas karaļmeita un pigmeji. *Ligotņu Jēkabs* [*J. Roze*] 138
Haralda Eldgasta «Zvaigžņotās naktis». [*An. Jānis Asars*] 142
«Slimā māksla» un viņas ideali. *-vs* [*J. Jankavs*] 145
Mūsu literariskie birokrati un monopolisti. *Lasītājs* 158
God. «Balss» redakcija! *J. Jaunsudrabiņš* 162
Dekadenti un viņu jaunais pedagoģijas princips. *K. Mil-vis* [*K. Mīlgrāvis*] 163
Apsmietais svētums. *Do* [*Ed. Vulfs*] 164

4

Recenzijas ar principialu nozīmi par atsevišķiem darbiem 167
Raiņa dzeja («Tālas noskaņas zilā vakarā»). *J. Jansons* [*-Brauns*] . . 167
Mūsu senči. *-n-* [*J. Jansons-Brauns*] 171
Aspazijas «Sidraba šķidrauts». [*An. Jānis Asars*] 174
«Zalkša» izdevumi. [*An. Jānis Asars*] 175

5

Polemika ap Ād. Alunāna lugu «Arī pīlārs» 177
Jaunais Latviešu teatris. *Vidr. P.* [*P. Ozoliņš*] 177
No Jelgavas. *Ādolfs Alunāns* 178
Atbilde Ādolfa Alunāna kgam. *Vidr. P.* [*P. Ozoliņš*] 179
Atbilde Vidr. P. kungam. *Ādolfs Alunāns* 180

6

Andreja Upīša spriedumi pārvērtējumu periodā un domstarpības par tiem 182
«Kad ābeles zied». K. Skalbes dzejoļi. *Andrejs Upīts* 182
«Austrums» pret Skalbi. *No Aug. Br.-a* [*A. Bračs*] 184
Raiņa «Pusidealists». *Andr. Upīts* 189
Paziņojums. *Andrejs Upīts* 192

7

Andrejs Upīts ceļā uz kritizētāja realisma pozicijām 193
Tauta un tautas rakstniecība. *Andr. Upīts* 193
Jaunākā lirika. II. *Andr. Upīts* 200
Jaunākā lirika. III. *Andr. Upīts* 202
Jaunākā lirika. V. *Andr. Upīts* 204

II

LATVIEŠU LITERATŪRAS KRITIKA STOLIPINA REAKCIJAS PERIODĀ

Stolipina reakcijas laiks. *A. Grigulis* 211

1

J. Jansona-Brauna apcerējums «Fauni vai klauni?» un polemika ap to 220
«Fauni vai klauni?» Piezīmes par mūsu jaunāko rakstniecību. *No J. Jansona* [*-Brauna*] 220

«Fauni vai klauni?» *Brs* 325
«Fauni vai klauni?» *T.* [*Zeiferts*] 326
«Fauni vai klauni?» *a*[2] [*Hermanis Āsars*] 329
Socialisma Knipperdollings un rakstniecības Lābāni. *Juris Landskēns* [*Voldemārs Teikmanis*] 331
Vai Jansons savos «Faunos vai klaunos» ir moralists jeb aģitators? *-st-* [*R. Klaustiņš?*] 339
Par dažām pārmērībām rakstniecībā un dzīvē. [*Augusts*] *Baltpurviņš* 342
Jansona «Fauni vai klauni?» *V. Eg*[*līts*] 347
«Faunu vai klaunu» lietā. *J.* [*Jansons-Brauns*] 352
Nost ar rakstniecību! V. Krauķa [Augusta Brača] apcerējums . . . 357
Rakstniecības labā. *T.* [*Zeiferts*] 388
Nost ar rakstniecību! V. Krauķa apcerējums. *J-is* [*J. Lapiņš*] . . . 392
Literariskas ekskursijas. 4. Nost ar ākstniecību! *A. U*[*pīts*] 394

2

Vēlreiz dekadenti un cīņa ar tiem 396
Individualisma kults. [*Jūlijs Celms*] *-lmkrats* 396
Izvirtības parādības latviešu literaturā. *Līgotņu Jēkabs* [*J. Roze*] . . 399
Individualisma dekadence. *Andr. Upīts* 402
Tautiskā birģelība un māksla. *J.* [*Jansons-Brauns*] 405
Piezīmes par mūsu literaturu. *J-ns* [*J. Jansons-Brauns*] 418
Vēsturiskais materialisms un dekadentiskais individualisms. *A.* [*Antons Birkerts*] 423
Individualisms, misticisms un simbolisms. Kritiska etide. *Līgotņu Jēkabs* [*Jēkabs Roze*] 426
Realisms un realisti. *Kārlis Krūza* 434
Piezīmes par realistisko virzienu. *Teodors* [*Zeiferts*] 440
Mūsu mākslas nākotne. *Vēsmiņu Kārlis* [*Kārlis Krūza*] 442
Virzieni un viņu taisītāji. *Andrejs Upīts* 448
Talantu panīkšana. *Andrejs Upīts* 450
Tīrā un netīrā māksla. *Andrejs Upīts* 454
Dekadences dekadence. Literariskas piezīmes. *Andrejs Upīts* . . . 457
Mūslaiku «burtnieks». *A. U*[*pīts*] 480
Kritika vai gara nabadzība? *Jta* 481

3

Par «Zalkša» klasicismu un «zelta vidus ceļu» 484
Ievadam. [*Atis Ķeniņš*] 484
«Zelta vidus ceļa noskaidrotie gājēji». Kritiskas piezīmes par «Zalkti». *Nora* [*Antons Birkerts*] 486
Tradicijas un saloni. *Andrejs Upīts.* 494
«Zalktis» un klasicisms. *Haralds Eldgasts* [*J. Miķelsons*] 498
Kritika un mūsu «salonu» rakstnieki. *Lt.* — [*J. Roze*] 503

4

Friča Bārdas teoretiskie uzskati un to popularizēšana 505
Rakstnieku vakari 505
Piektais rakstnieku vakars. Fr. Bārdas priekšlasījums «Romantisms kā pasaules uzskata centralproblema». *-l.* 509

Romantisms kā mākslas un pasaules uzskata centralproblema. *Fr. Bārda* 515
Prāts un mūžības jautājumi. *Fr. Bārda* 543

5

Par literaturas kritiku un tās uzdevumiem 550
Kašķa apsēsti kritiķi «Latvijā» 550
Mūsu kritika. *J. Ak[uraters]* 553
Vēl kaut kas par latviešu rakstniekiem un viņu kritiķiem. *Haralds Eldgasts [J. Miķelsons]* 558
Par kritiku. *Coilos [Fr. Mierkalns]* 561
Kārļa Skalbes «Emigranta dziesmas». *A. U[pīts]* 564
Piezīmes par kritiku. *A. Bračs* 566
Kritika un viņas kritiķi. (Piezīmes pie A. Brača piezīmēm.) *A. U[pīts]* 575

6

Daži estetikas jautājumi 579
Par estetikas sajūtas elementiem. *Jansons [-Brauns, J.]* 579
Māksla un mākslas teorija. *Andrejs Upīts* 594

7

Andreja Upīša un Zeltmata polemika 598
Literariska sadursme 598
Proza (1906. un 1907. g. pirmajā pusē). *Andrejs Upīts* 598
Latviešu rakstniecība. (1910. g. pirmajā pusē). *Andrejs Upīts* . . . 615
Piezīmes par Andreja Upīša «Latviešu rakstniecība». (Personīgā dietā). *Zeltmatis [E. Kārkliņš]* 624
Mūsu žurnalistikas etika. (Paskaidrojums). *Zeltmatis [E. Kārkliņš]* . 627
Zeltmata diletantisms un etika. *A. U[pīts]* 629
Atbilde «Izglītības» redakcijai. *Zeltmatis [E. Kārkliņš]* 633

8

Andreja Upīša un M. Valtera sarakstīšanās 637
Balsis iz publikas. Atklāta vēstule Andreja Upīša kungam. *Dr. M. Valters* 637
Atklāta atbilde Dr. M. Valtera kungam. *Andrejs Upīts* 638

9

K. Skalbes polemika 640
Latviešu māksla un latviešu aristokratija. *K. Skalbe* 640
Māksla un aristokratija. (Lasītāja piezīmes pie K. Skalbes raksta). *G. K-ēns* 642
Māksla un aristokratija. Atbilde Maskavas lasītājam. *K. Skalbe* . . 649

10

J. Akuratera un Aug. Deglava polemika 656
Avīžnieciskā kritika. (1905.—1910. g.). *J. Akuraters* 656

Kritika? *A. Deglavs* 684
Piezīmes pie A. Deglava «Kritika?» *J. Akuraters* 696
Vēl par kritiku. *A. Deglavs* 698

11

Andrejs Upīts kā kritizētājs realists par literaturas stāvokli un atsevišķiem literaturas vēstures jautājumiem 702
Latviešu tautskolotājs kā rakstnieks. *Andrejs Upīts* 702
Šerloka Holmsa nemirstība. *Andrejs Upīts* 711
Latviešu drama. *A. U[pīts]* 714
Uguns un nakts. Literariski kontrasti. *Andrejs Upīts* 724
Aspazijas lirika. *Andrejs Upīts* 758
«Tautiski» epi. *A. U[pīts]* 765
Skaidra sirds latviešu rakstniecībā. (Kritiska skice). *Andrejs Upīts* . 785
Jānis Asars par mākslu. *Andrejs Upīts* 800
Briesmās un skaistumā. (Īsas piezīmes par Aspazijas rakstu 2. izd.) *Andrejs Upīts* 806

12

Atsevišķi raksti par literaturas stāvokli 809
Kurp «mēs» ejam? *Āt.* 809
Jaunākās parādības latviešu stāstu rakstniecībā. Kritisks apskats. *Antons [Birkerts]* 812
Piezīmes par literaturu. *J. [Jansons-Brauns]* 819
Andreja Upīša «Studijas un kritikas» 1. sējums. *J. [Jansons-Brauns]* 832
«Jaunā Raža», XII. *J. [J. Jansons-Brauns]* 835
Andreja Upīša «Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture». *J. [J. Jansons-Brauns]* 838
Literarisks juceklis. *Teodors [Zeiferts]* 844
Kritisks juceklis. *Andrejs Upīts* 847
Proletariskā un neproletariskā māksla. *P. Roberts [R. Pelše]* . . . 848
Literariskas ekskursijas. 18. «Baku un koleras» rakstniecība. *A. U[pīts]* 853
«Latviešu draugi» par latv. literaturu 1911. gadā 854

13

Žurnala «Izglītība» jautājums 861
Latvijas Skolotāju biedrības pēdējās sapulces lēmums žurnala «Izglītība» lietā. *Andrejs Upīts* 861
Paskaidrojums 862
Balsis iz publikas. (Pretraksts). *Vecais Muzikis* 863
Latvijas Skolotāju biedrība, viņas žurnals un Teodors Zeiferts. *Andrejs Upīts* 863

14

Par Teodoru Zeifertu 868
Teodors Zeiferts un viņa loma latviešu sabiedriskā dzīvē. *A. U[pīts]* 868
Cien. «J. Dien. Lapas» redakcija! *J. Jansons* [-Brauns]. 871

15

Polemika ap Ād. Alunāna lugu «Mūsu senči» 872
Paša lietā. Ādolfs Alunāns. Piezīme. *Lt.* [*Jēkabs Roze*] 872

16

Polemika par Ād. Alunāna lugu «Draudzes bazars» 874
Ādolfa Alunāna «Draudzes bazars» 874
Balsis iz publikas. *Ādolfs Alunāns* 875
Vēlreiz «Draudzes bazars». *Ādolfs Alunāns* 875
Kam taisnība? Atbilde Ādolfam Alunānam. *J. Gulbis* [*J. Bullis*] . . 878
Mans pēdējais vārds J. Gulbja kungam. *Ādolfs Alunāns* 883
Vēl daži vārdi Ādolfam Alunānam. *J. Gulbis* [*J. Bullis*] 885

17

Atbalss no pag. gadsimta dzejoļu atskaņu jautājumā 888
Par «rīmēm» latviešu dzejā. *Spulgonis* [*Kristjānis Biģis*] 888
«Par rīmēm latviešu dzejā». *R. Vidzemnieks* [*Kaudzītes Reinis*] . . 891

18

J. Jansons-Brauns par Ļ. Tolstoju 894
Ļ. Tolstojs. Dzīvēs un darbu raksturojums. *Jansons* [*J. Jansons-Brauns*] 894

19

Sabiedriski un politiski jautājumi, kas cieši saistīti ar literaturas kritiku 931
Jankavs un komp. kā politiskās cīņas pretinieki. *P-ns* [*K. J. Daniševskis*] 931
Sodāmi literariski noziegumi 955
Dubļi un putekļi. *J.* [*Jansons-Brauns*] 959
Jankavs ceļā uz «Rīgas Avīzes» redakciju. *P.-ns* [*K. J. Daniševskis*] . 967
R. L. B. Zinību Komisijas vasaras sapulce. *Antons* [*Birkerts*] . . . 974
Māksla un strādnieku biedrības. *-pp-* 983
«Idealā sajūsmība» jeb: rublis un dvēsele. *Andrejs Upīts* 991
«Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. *A. Upīts* . . 993

Bibliografija. V. Austrums 1034

Personu un izdevumu rādītājs 1161

Ilustraciju saraksts 1225

ЛАТЫШСКАЯ ЛИТЕРАТУРНАЯ КРИТИКА
Сборник статей, т. II (1905—1911 гг.)

Латвийское Государственное издательство
Рига 1957

На латышском языке

Vāks mākslinieka *A. Galeviusa*

Redaktors *I. Frīde*. Māksl. redaktors *A. Jēgers*. Techn. redaktore *L. Vasiļevska*. Korektore *R. Zariņa*. Nodota salikšanai 1957. g. 31. augustā. Parakstīta iespiešanai 1957. g. 13. novembrī. Papīra formats 60×92¹/₁₆. 78 fiz. iespiedl.; 78 uzsk. iespiedl.; 90,27 izdevn. l. Metiens 5000 eks. JT 16330.
Maksā 24 rbļ. 80 kap.

LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECBA

Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. Nr. 10007-D1446. Iespiesta Izdevniecību, poligrafiskās rūpniecības un grāmatu tirdzniecības Galvenās pārvaldes 2. tipografijā «Sovetskaja Latvija» Rīgā, Dzirnavu ielā 57. Pasūt. Nr. 2819.

Kļūdu labojums

Lpp.	Rinda	Iespiests	Jābūt
412.	22. no apakšas	[ideles?]	idiles
624.	14. no augšas	Studija	Studijas
642.	7. „ „	novadiem	nomadiem
643.	12. „ apakšas	mūžam	mušām
644.	4. „ „	liecība	lielība
654.	3. „ „	Maumans	Baumans
733.	2. „ „	gods godā	gads gadā
781.	9. „ „	pārspēks	pārspēts
944.	1. „ „	viņas	viņu
1046.	1. no augšas	Jānis	Hermanis
1068.	1. „ apakšas		izlaists ML, 62
1090.	13. „ „	Dz	Dzl
1117.	3. „ „	Arveds	Vilis
1175.	6. „ augšas	Dobrovskis	Dombrovskis
1225.	2. „ apakšas	848.—849.	864.—865.
1225.	3. „ „	688.—689.	704.—705.

[2.50]

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0305049809